BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL LXXXVIII - Nr. 1—2 — IANUARIE - FEBRUARIE 1970

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL LXXXVIII — Nr. 1 — 2, IANUARIE - FEBRUARIE 1970
BUCUREŞTI

COMITETUL DE REDACŢIE:

Preşedinte: *Prea Fericitul Părinte JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri: *P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor; P. S. IRINEU SUCEVEANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Iaşilor; P. S. VISARION RĂŞINĂREANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii de Sibiu şi Alba Iulia; P. C. Pr. NICOLAE POPESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Craiovei; P. Cuv. TIMOTEI SEVICIU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timişoarei şi Caransebeşului.*

Redactor responsabil: *P. C. Pr. IOAN GAGIU, Directorul Administraţiei Patriarhale.*

COLABORATORI

Înalt Prea Sfinţiţii Mitropoliţi, Prea Sfinţiţii Episcopi; Profesorii Institutelor teologice, ai Seminariilor teologice şi ai Şcolilor de cîntăreţi bisericeşti; Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali şi eparhiali, protopopii, preoţii, candidaţii la titlul de doctor în teologie ş. a.

C U P R I N S U L

TELEGRAME OFICIALE

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a transmis următoarele telegrame de felicitare Conducătorilor Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România :

Domnului NICOLAE CEAUŞESCU
Preşedintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România

Cu prilejul aniversării zilei de naştere a Domniei Voastre Vă rugăm să primiţi stimate Domnule Preşedinte călduroasele noastre urări de fericire şi sănătate pentru binele poporului român pe care îl călăuziţi pe calea progresului, a bunăstării şi a păcii.

† Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Domnului EMIL BODNĂRAŞ
Vicepreşedintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România

Cu prilejul aniversării zilei de naştere a Domniei Voastre, Vă urăm din toată inima ani mulţi de viaţă cu sănătate deplină, putere de muncă şi fericire, ca să continuaţi a aduce aceleaşi preţioase servicii Patriei şi poporului român.

† Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La aceste telegrame de felicitare Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit scrisori de mulţumire.

PASTORALE — SCRISORI IRENICE

SCRISORI IRENICE
TELEGRAME ŞI SCRISORI DE FELICITARE PRIMITE DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL CRĂCIUNULUI ŞI ANULUI NOU

În cadrul schimbului tradiţional de scrisori irenice între întîistătătorii Bisericilor creştine din toată lumea şi al urărilor pe care diferite personalităţi bisericeşti şi sociale le adresează marilor ierarhi creştini, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit, cu prilejul sfintelor sărbători ale Crăciunului 1969 şi ale Anului nou 1970, următoarele scrisori irenice, telegrame şi scrisori de felicitare :

*

Scrisoarea irenică a Sanctităţii Sale ATENAGORA, Arhiepiscop al Constantinopolului şi Patriarh ecumenic :

Prea Fericite şi Prea Sfinţite Arhiepiscop al Bucureştilor, Mitropolit al Ungrovlahiei şi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale a României, în Hristos Dumnezeu Preaiubite frate şi împreună liturghisitor al smereniei Noastre, D. D. Justinian, îmbrăţişînd frăţeşte în Domnul pe venerabila Prea Fericirea Voastră prea plăcut vă salutăm.

Cu Betleemul, oraşul sfinţit al lui David şi cu Peştera primitoare de Dumnezeu, sărbătorim azi cu veselie şederea lui Dumnezeu cu oamenii, cu magii închinîndu-ne, cu păstorii slăvind şi cu îngerii şi cu toată făptura lăudînd bunăvoinţa cea nespusă a lui Dumnezeu.

Bucuria cea mare, pe care a adus-o lumii naşterea Mîntuitorului Hristos, purtînd-o prea adînc în suflet şi în inimă, cu bucurie venim din partea Noastră în vizită cu gîndul la preadorita şi preaiubita Prea Fericirea Voastră, pe care din tot sufletul o şi felicităm din parte-ne şi în sfînta şi marea sărbătoare şi căruia îi urăm bucuria şi pacea continuă şi neumbrită, pe care am binevestit-o din Betleem, iar împreună cu Ea şi prea sfintei Sale Biserici şi corpului de venerabili împreună-păstori din jurul Său şi dreptcredincioasei turme.

Fie ca Cel care pentru noi oamenii s-a îmbrăcat în firea şi slăbiciunea noastră şi pentru noi a devenit lumină, pace şi mîntuire, Hristos

adevăratul nostru. Dumnezeu, să dăruiască Venerabilei Prea Fericirii Voastre a se bucura cît mai mulţi ani de darurile harului Lui, dăruindu-i Ei şi tuturor celor împreună cu Ea fericit, paşnic, senin şi netulburat Noul an răsărit al mîntuirii.

Îmbrăţişînd la rîndul Nostru pe dragostea Voastră întru Mîntuitorul cel născut, sîntem cu dragoste frăţească şi cu deosebită cinste la Crăciunul anului 1969,

Al Venerabilei Prea Fericirii Voastre iubit frate în Hristos,

† **Atenagora** al Constantinopolului

*

Scrisoarea irenică a Sanctităţii Sale TEODOSIE al VI-lea, Patriarhul Bisericii Apostolice a Antiohiei şi al întregului Orient:

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubit Frate,

În numele Nostru personal şi în numele Sfîntului Sinod şi al credincioşilor Bisericii Noastre Apostolice a Antiohiei şi a întregului Orient, felicităm din inimă pe Preaiubita Voastră Prea Fericire, cu prilejul marelui şi mîntuitorului praznic al Naşterii Domnului şi adresăm Prea Fericirii Voastre, tuturor Ierarhilor şi credincioşilor sfintei Biserici surori din România, urările Noastre cele mai călduroase de fericire şi prosperitate.

Slăvind pe Dumnezeiescul Prunc născut atît de smerit în ieslea Betleemului şi lăudat de oştile îngereşti, îl implorăm să Vă păstreze ani îndelungaţi în fericire, bucurie duhovnicească şi reuşită pastorală, drept învăţînd cuvîntul adevărului, călăuzind sfînta Biserică soră a României pe calea adevăratei Ortodoxii şi a dragostei.

Înălţăm rugămintea noastră la Mielul lui Dumnezeu, Cel ce a purtat păcatele lumii, ca să binecuvinteze anul 1970 ca o eră nouă a plenitudinii harului ceresc, a dreptăţii şi a păcii trainice, pentru binele popoarelor noastre şi a tuturor popoarelor lumii.

Rugîndu-Vă să Vă amintiţi de smerenia Noastră în sfintele Voastre rugăciuni, închei salutul meu cu o îmbrăţişare sinceră, rămînînd smerit frate al Prea Fericirii Voastre în Domnul Hristos Mîntuitorul.

† **Teodosie VI**
Patriarhul Antiohiei şi a tot Orientul

*

Scrisoarea irenică a Sanctităţii Sale NICOLAE, Papă şi Patriarh al Alexandriei şi al întregii Africi:

Prea Fericitului Arhiepiscop al Bucureştilor şi Patriarh al României, sărutare sfîntă în Hristos Mîntuitorul cel întrupat.

Pe cînd Fiul şi Cuvîntul lui Dumnezeu se făcea trup şi se sălăşluia între noi, «lumea nu-L cunoştea», pentru că multă din ea era alipită

de cele pămîntești. Căci lumea aceasta nu cunoștea că Cuvîntul întrupat «era în lume» și că «lumea prin El s-a făcut». Dar este adevărat că avea slavă firească, pe care oamenii au văzut-o cu ochii lor firești; și pe care au fost chemați să și-o însușească prin har. Acest privilegiu unic al omului continuă, Iubite Frate, să fie element necunoscut pentru majoritatea lumii. Sînt, oare, numai iudeii care au socotit pe Domnul străin, sau și «Neamul căruia i se va da Împărăția lui Dumnezeu?» Pentru că ne vine la timp în gînd locul Evanghelistului Matei : «Și căzînd pe această piatră se va sfărîma; iar pe care va cădea îl va zdrobi» (XXI, 43—44).

Dumnezeieștile cuvinte ale Evangheliștilor, Cinstite Frate, ne conving despre lucrarea supranaturală a Proniei divine și în același timp ne călăuzesc în aceste zile ale aniversării mîntuitoare a lumii la recunoașterea răspunderii pe care o au cei rînduiți de Biserică la slujirea călăuzirii turmei cuvîntătoare la înfierea de către Dumnezeu.

Pornind de la acest punct, noi toți facem să înainteze și să crească via Domnului. Dar să recunoaștem că facem față realității cu melancolie ; că pe cînd lumea și cunoștința noastră despre ea crește într-una, via Domnului se micșorează, și nu scapă atenției noastre mica asemănare a turmei în raport cu lumea celor necredincioși.

Sîntem neliniștiți, Frate, din cauza disproporției absenței observate față de credința noastră în Cuvîntul întrupat și ne gîndim dacă lumea va continua să se întoarcă într-acolo.

Dar vine glasul conștiinței noastre protoierarhice, care ne poruncește să întărim și să facem să crească cuvîntul predicii în întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu și să prezentăm pe Mîntuitorul ca pe Învățătorul tuturor, a căror fire a făcut-o scenă a Sa și Templu al Său sfînt. Nu cumva, Frate, imitator al lui Hristos, este încă drept să medităm în ce chip vom satisface ochii oamenilor de azi prin slava suprastrălucitoare și slava cuvenită lui Dumnezeu, și gîndirea lor prin minunile Lui supranaturale, a învățăturii Lui și a vieții Lui întru tot curate și impecabile ?

Cum altfel va crede lumea în Tatăl, dacă nu va crede în Fiul ? (Ioan XIV, 1). Cum va vedea cineva pe Tatăl, dacă în prealabil nu va cunoaște și nu va aprecia adevărul învățăturii și sfințenia vieții și acțiunea taumaturgică a Fiului Lui întrupat, care este Fiul Său firesc, prin firea omenească strălucește adevărul și slava și sfințenia Tatălui? (Ioan XIV, 9). Întoarcerea noastră către Tatăl se reușește numai prin Cuvîntul lui Dumnezeu cel întrupat. Nu participăm la viața fericită a Tatălui, prin a cărei învățătură Domnul ne face cunoscut pe Tatăl Său, pe cînd prin jertfa Lui se obține împăcarea noastră cu Tatăl ? (Ioan XIV, 6).

Dacă unirea noastră cu Domnul se va realiza și cuvintele Lui rămîn în adîncul inimii noastre, ca luminare și călăuză de totdeauna a noastră, atunci, orice vom cere de la lumina cuvintelor Lui, ne va fi dat. Să cerem deci azi, ca să ne facă în stare să aducem roada virtuții și a sfințeniei (Ioan XV, 7) și să rămînem toți uniți cu El.

Să nu ezităm, Frate păzit de Dumnezeu, la lucrul acesta al misiunii noastre comune, deoarece tot cel care iubeşte pe Dumnezeu care L-a născut pe Dumnezeu-Omul, Mesia, iubeşte fireşte şi pe fratele său, care a fost născut de acelaşi Tată. Spre dovedirea acestei credinţe a noastră, Frate iubite în Domnul, să ne întoarcem către fraţii noştri, copii ai aceluiaşi Părinte şi să declarăm cu glas puternic mesajul Întrupării Lui. Ce ne porunceşte Domnul prin Evanghelia Sa : «Dacă nu veţi mînca trupul Fiului Omului şi nu veţi bea sîngele Lui, nu veţi avea viaţă întru voi» (Ioan VI, 53) şi «cel care mănîncă trupul Meu şi bea sîngele Meu, are viaţă veşnică şi-l voi învia în ziua cea din urmă» şi aceasta pentru că «trupul Meu este cu adevărat hrană şi sîngele Meu este cu adevărat băutură». Pîinea aceasta este nemuritoare ; cine are Tată pe Dumnezeu cel nemuritor, şi îl mănîncă, devine de asemenea nemuritor. «Aceasta este pîinea cea care coboară din cer», care nu este ca mana pe care o mîncau israeliţii ca să rămînă în viaţă provizoriu, ci este mana nemuririi.

Scriind acestea de la marginea continentului Africii, de pe Scaunul marelui ostenitor al învăţăturii Cuvîntului întrupat, Atanasie cel Mare, sîntem atraşi de răspunderea cea mare a transmiterii acestei bune veşti către toţi copiii lui Dumnezeu cei din Africa şi rugăm şi implorăm pe tot colaboratorul lucrării apostolice, ca să vină la întărirea noastră, pentru evanghelizarea fraţilor noştri în acest continent şi să fie auzit de toţi mesajul evanghelic : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bunăvoire».

Acestea dorim, Preaiubite Fratele Meu în Domnul şi îmbrăţişîndu-Vă frăţeşte şi cu multă dragoste, sîntem al Prea Fericirii Voastre frate foarte iubitor şi întru totul devotat.

† Nicolae al Alexandriei

*

Telegrama de felicitare a Sanctităţii Sale BENEDICT, Patriarh al Ierusalimului şi al întregii Palestine :

Sfintele Sărbători ale Crăciunului care vine ne dau marea bucurie de a fi în comuniune cu Prea Fericirea Voastră iubită, exprimîndu-Vă Vouă, clerului şi credincioşilor Voştri cele mai bune urări şi felicitări cu acest prilej.

Noul an să fie cu pace şi bogat în binecuvîntări cereşti.

Cu dragoste frăţească,

† Benedictos
Patriarhul Ierusalimului

*

Scrisoarea irenică a Sanctităţii Sale ALEXEI, Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia :

Prea Fericite şi prea iubite frate în Domnul !

Cu o înaltă bucurie duhovnicească întîmpină Biserica noastră Ortodoxă cel mai mare eveniment din lumea sfîntă — Naşterea după

trup a Domnului Dumnezeu şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, eveniment mîntuitor pentru toată omenirea. Iar eu caut să mă îndestulez cu această bucurie cu prea iubiţii în Hristos fraţi, Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe, Sanctităţile şi Prea Fericiţii Patriarhi.

Gîndul Nostru întreg este îndreptat acum către Hristos-Pruncul şi îngenunchind în faţa măreţei Lui iubiri dumnezeieşti, nespusei Lui înţelepciuni şi îndurări, cu toată inima slăvim Naşterea Lui.

Împreună cu toată Biserica noi slăvim şi pe Preasfînta Maică a Domnului şi Prea binecuvîntata Fecioară Maria, mijlocitoarea mîntuirii noastre.

Preaiubite în Domnul, Prea Fericite Frate!

Cu dragoste Vă felicităm cu ocazia măreţului şi aducătorului de bucurie praznic al Naşterii Domnului şi Vă rugăm să primiţi dorirea celor mai mari şi mai bogate îndurări de la Domnul nostru Iisus Hristos, Care s-a născut şi ajutorul Lui ceresc în munca Voastră arhipăstorească.

Fie ca să se înmulţească în inimile noastre, în viaţa noastră şi în toată lumea lumina învăţăturii Dumnezeieşti a lui Hristos, Duhul înţelepciunii, Duhul înţelegerii. Fie ca să înflorească în lume marile idealuri ale omenirii — veşnicele şi neuitatele fundamente morale ale vieţii, pacea între popoare, frăţietatea, dragostea, faptele bune, dreptatea şi sfinţenia.

Cu aceste gînduri şi doriri de bine mă adresez eu Prea Fericirii Voastre, cu rugămintea ca să Vă rugaţi în rugăciunile Voastre pentru mine şi pentru unitatea în Hristos.

Al Prea Fericirii Voastre frate întru Hristos cu dragoste,

† Alexei
Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia

*

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului GHERMAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe :

Prea Fericitului Arhiepiscop al Bucureştilor, Mitropolitul Ungrovlahiei, Locţiitor al Cezareii Capadociei şi Patriarh al României, Preaiubitului şi doritului în Hristos frate şi conslujitor al smereniei Noastre, D. D. Justinian, îmbrăţişare frăţească în Domnul şi sinceră felicitare!

Din adîncul respect şi frăţeasca dragoste ce purtăm faţă de Prea Fericirea Voastră, cu sufletul mai curat, din cauza Sărbătorii Naşterii Domnului şi Anului nou, Vă trimitem vechiul Nostru salut : « *Hristos se naşte !*»

Hristos Mîntuitorul, Care s-a născut, a venit în lume din neţărmurită dragoste pentru om, a luat chip de rob (Ioan III, 16) şi a adus cu Sine omenirii pace şi bunăvoire (Luca II, 14).

Dar ca această lumină adusă de Îngerul Domnului în noaptea Betleemului să nu dispară, Noi înşine o încredinţăm clerului şi credincio-

șilor noștri, rugîndu-ne neîncetat lui Dumnezeu ca în lume să împărățească pacea iar între oameni bunăvoirea.

Cu aceste rugăciuni ne exprimăm dorința ca Fiul lui Dumnezeu, Cel ce s-a născut, să învrednicească de mila Sa și să dăruiască prea cinstitului și iubitului Nostru Frate, Prea Fericirii Voastre, Episcopilor Voștri, clerului și Bisericii Române surori, încredințate Vouă, tot binele din cer și ca Dumnezeul Păcii (Evrei XIII, 20) să Vă dăruiască și în anul 1970 o măreață slujire arhipăstorească și ani îndelungați, pentru slava Bisericii lui Hristos.

Încredințîndu-mă sfintelor Voastre rugăciuni, rămînem pentru totdeauna devotat Vouă frate în Hristos și Conslujitor.

† Gherman
Patriarhul Serbiei

*

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare :

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubit și preaonorat întru Hristos Frate,

În numele Sfîntului Sinod și al nostru personal, cu dragoste felicităm pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia luminatului praznic al Nașterii Domnului și Anului nou 1970.

Din inimă ne rugăm lui Dumnezeu să Vă dea multă sănătate și puteri, ca să săvîrșiți cu înțelepciunea și rîvna Voastră arhipăstorească încă mulți ani opera lui Dumnezeu pentru pace pe pămînt, unitate de gîndire între toți cei ce se numesc cu numele lui Hristos și bunăvoire între oameni, iar sfințitului Vostru cler și turmei de Dumnezeu iubitoare — întotdeauna să trăiască în lumina adusă lumii de Fiul lui Dumnezeu Cel născut în trup și în sînul Adevăratului Dumnezeu (I Ioan V, 20).

Al Prea Fericirii Voastre devotat frate întru Hristos,

† Chiril
Patriarhul Bulgariei

*

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului IERONIM, Arhiepiscop al Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei :

Prea Fericite Patriarh al României, Locțiitor al Cezareii Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Iubite Frate în Hristos Dumnezeu și Împreună-slujitor, D. D. Justinian, îmbrățișîndu-Vă în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Cel ce ne-a creat după chipul slavei Sale, arătînd față de noi aceeași îndelungă-răbdare, ca de obicei, nu ne-a lăsat să ne pierdem o dată cu faptele noastre cele rele, ci ne-a învrednicit, prin voia Lui

cea plină de milă și mîntuitoare, mai presus de oricare alta, să trecem cu bine aproape și anul acesta și să ne apropiem sănătoși de sărbătoarea cea plină de veselie a Arătării Sale pe pămînt în chip de rob și să fim și mai din abundență luminați de Cel ce a venit Lumină din Lumină, în locul și în umbra morții și să ne luminăm noi înșine, văzînd Lumina cea neapropiată și neapusă.

Căci a venit Creatorul luminii, Fiul Părintelui celui fără de început, Cel dimpreună fără de început și de o ființă. A venit Lumină lumii, din milă față de umbra care ne sufoca. A venit Cel ce este pretutindeni prezent, dînd pentru noi ca răscumpărare propriul Său sînge și si-a dat pentru noi, în schimb, trupul pe care l-a luat din Fecioara. A venit și a pus capăt rătăcirii celei fără de Dumnezeu, căreia, cei ce-i urmează, merge fiecare pe propriul său drum.

Fiind deci învățați de El și înțelepțiți de cunoștința de Dumnezeu a Lui și mergînd, mai departe, «pe calea Lui», pe care El, Cel ce s-a întrupat ne-a deschis-o întocmai ca pe un loc de recreare, cale pe care au curățit-o de feluritele și nenumăratele neghine, care creșteau pe ea și au împodobit-o cu sudorile lor Apostolii cei de Dumnezeu propovăduitori și, cu lacrămile lor, ostașii cei grăitori de Dumnezeu ai armatei Domnului și gurile cele cu totul de aur de pe pămînt ale Cuvîntului, adică Părinții cei grăitori de Dumnezeu, care alcătuiesc astăzi florile cele frumos mirositoare ale paradisului, veniți să ne adăpăm inimile și sufletele noastre din acordurile Duhului, care cîntă cîntarea cea nouă a bunăvoinței arătate de Dumnezeu prin deșertarea Lui cea cu neputință de priceput.

Veniți, ca niște vajnici păzitori ai credinței ce ni s-a dat o dată pentru totdeauna, să arătăm de cît de mare preț și de dorit este comoara Bisericii Ortodoxe, care stă ascunsă în pămîntul atît de întărit din cauza relelor noastre deprinderi.

Această comoară ni s-a dăruit nouă. Pe noi, care eram întuneric, ne-a transformat în lumină și ne-a pus în sfeșnic. Luînd lumină din lumina Lui, El ne-a pus lumina lumii și sarea pămîntului, ca să însănătoșim stricăciunea cea putredă de pe pămînt, iar pe cei ce insistă să rămînă în întuneric și care socotesc întunericul mai bun decît lumina, învăluindu-i în lumină, să-i aducem mai departe la cunoștința lui Dumnezeu.

Ce amărăciune, totuși! În loc de a fi mîngîiat de robii Lui legați laolaltă între ei în chip indestructibil prin același Duh, Cel ce ne-a luminat se teme de noi, de a nu se fi ostenit în zadar, văzîndu-ne sfîșiați și urmînd fiecare voința lui proprie, plini de invidie unii față de alții, provocîndu-ne unii pe alții și neîngrijindu-ne să ne dăm viața noastră Lui, lui Hristos Dumnezeu.

Pe Voi, Frate adevărat și toată Biserica preasfîntă, care se găsește în jurul Înălțimii Voastre de Dumnezeu păzite, ceata preacinstită a clerului și mulțimea sfințită a credincioșilor turmei lui Hristos, care urmați cele ale unității și păcii, îmbrățișîndu-Vă într-o singură sărutare în Hristos Dumnezeu, Cel ce s-a născut și urîndu-Vă să se pogoare

asupra Voastră toate milele bogate ale Mîntuitorului şi asupra lumii întregi bunul comun al păcii celei adevărate, mă ating de genunchii Voştri preasfinţiţi şi Vă rog să luptaţi alăturea de mine, cu rugăciunile Voastre şi să îmblînziţi pe Cel Milostiv, ca să trimită lumina Lui şi să lumineze pe fraţii cei scindaţi de pe toată suprafaţa pămîntului. Să-i conducem la Dumnezeu cu rugăciunile noastre, pentru ca toţi, într-o singură gură şi într-o singură inimă, să aducem cîntări noi, intonînd laolaltă noua cîntare a Mielului, înaintea fiilor bunăvoinţei şi ai ascultării din secolul nostru, înaintea fiilor mîngîierii şi ai învierii.

Pe lîngă toate acestea încredinţîndu-ne pe noi înşine sfinţitelor Voastre rugăciuni, Vă îmbrăţişăm cu dragoste multă strigîndu-Vă : «Slavă lui Dumnezeu celui ce s-a născut, Care pe pămînt s-a arătat şi a luminat lumea» şi rămînem

Al Prea Fericirii Voastre, mic frate în Hristos, pururea devotat,

† Ieronim al Atenei

Atena, decembrie 1969

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop MAKARIOS, al Ciprului :

Prea Fericite Patriarh al României, Mitropolit al Ungrovlahiei şi Arhiepiscop al Bucureştilor, nouă preaiubit şi scump Frate şi împreunăliturghisitor, D. D. Justinian, îmbrăţişînd frăţeşte în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, prea plăcut o salutăm.

Cel ce cu putere atotţiitoare duce toate se îmbracă în slăbiciunea trupului din Fecioara, pentru răscumpărarea şi mîntuirea noastră. Pentru culmea bunăvoinţei şi a iubirii de oameni, coboară din cer pe pămînt Stăpînul făpturii şi se naşte ca prunc tînăr, ca să mîntuiască firea noastră din stricăciune şi din moarte şi să fie slăvit cu dumnezeiască slavă.

Prăznuind azi această preasfîntă sărbătoare a Dumnezeieştei Întrupări, binecuvîntăm şi lăudăm din adîncuri pe Cel care a luat chip de Om şi pe Domnul născut pe pămînt, bucuroşi săvîrşind cele consacrate, cu inimă voioasă ne grăbim spre vizita cea cu gîndul a Venerabilei Prea Fericirii Voastre.

Îmbrăţişînd deci cu bucurie sărbătorească şi cu dragoste frăţească pe mult dorita Prea Fericirea Voastră, o felicităm călduros, bucurîndu-Ne împreună de Dumnezeiasca iconomie nespusă cea pentru noi, din tot sufletul rugăm pe Dumnezeul nostru şi Domnul, ca să O păzească în cît mai mulţi ani în sănătate statornică, să umple viaţa Sa de bucurie şi de veselie, să-I dăruiască toată bunătatea, să-I hărăzească Noul an cel răsărit din Oceanul veacurilor al bunătăţii Lui plin de tot felul de daruri şi haruri şi să-I dea în timpul lui fericită reuşită a voilor şi a faptelor, spre binele întregii Biserici Ortodoxe.

Cerînd frăţeşte să se transmită salutările şi urările Noastre şi Venerabililor Ierarhi, care constituie Sfîntul Sinod cel din jurul Prea Fe-

ricirii Voastre şi adăugîndu-i iarăşi şi salutul în Hristos cel născut, rămînem al Venerabilei Prea Fericirii Voastre iubit frate în Hristos,

† Makarios al Ciprului

În Sfînta Arhiepiscopie a Ciprului
Crăciunul 1969

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop TEOFIL, locţiitor de Mitropolit al Varşoviei şi al întregii Polonii :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Stăpîne!

«Astăzi îngerii pe Pruncul cel ce s-a născut, cu frică îl slăvesc : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» *(Stihiră* de la Praznic).

Acum, împreună cu îngerii, păstorii şi magii slăvim noi pe Dumnezeu-Pruncul cel ce s-a născut plecîndu-ne la ieslea din Betleem.

În aceste zile sfinte de praznic ne umplem şi noi împreună cu Apostolii de un sfînt cutremur, zicînd : «Dumnezeu, Care este bogat în iubire şi milă, din marea Sa dragoste... ne-a renăscut pe noi în Hristos» (Efes. II, 4—5). Fie ca nespusa dragoste a lui Dumnezeu să cuprindă toată lumea şi să facă să tacă zăngănitul armelor pe întreg pămîntul, pentru a împărăţi pacea adusă omenirii de Pruncul divin — începătorul păcii».

Cordial felicit pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia zilelor mîntuitoare ale Naşterii lui Hristos.

Anul 1970, care vine, să aducă pentru Biserica lui Hristos şi pentru toţi locuitorii pămîntului pace şi roadă în muncă.

Să binecuvinteze Mîntuitorul, Care s-a născut, iniţiativele Prea Fericirii Voastre pentru binele Bisericii lui Hristos şi să Vă păzească întru mulţi ani fericiţi.

Al Prea Fericirii Voastre

† Arhiepiscop Teofil
Locţiitor al Mitropolitului Varşoviei
şi al întregii Polonii

Varşovia
Naşterea lui Hristos 1969

*

Scrisoarea de felicitare a Înalt Prea Sfinţitului PAAVALI, Arhiepiscopul Careliei şi a toată Finlanda :

Prea Fericirea Voastră,

Acum cînd lumea creştină sărbătoreşte taina întrupării Fiului lui Dumnezeu, felicităm pe Prea Fericirea Voastră în numele Bisericii Ortodoxe a Finlandei.

Urăm Prea Fericirii Voastre o prăznuire plină de bucurie a sfintei sărbători a Naşterii Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Solicităm Prea Fericirii Voastre să ne pomeniţi pe Noi şi pe credincioşii Bisericii Noastre în rugăciunile Voastre şi urăm deplină prosperitate atît Prea Fericirii Voastre, cît şi sfintei Voastre Biserici şi poporului în Noul An al milei Domnului.

Al Prea Fericirii Voastre smerit frate în Hristos,

† **Paavali**
Arhiepiscopul Careliei şi a toată Finlanda

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfinţitului DOROTEI, Mitropolitul de Praga şi a toată Cehoslovacia :

Din nou, ca şi în ultimii ani, mila lui Dumnezeu ne-a apropiat pe noi de tainica zi în care cu bunăvoinţa Tatălui ceresc, Fiul lui Dumnezeu a devenit Om, pentru a-l mîntui pe om, neîncetînd de a fi Dumnezeu.

Cel nevăzut se face văzut, Cel neatins se face pipăibil şi «Cuvîntul cel fără de început al Tatălui şi Duhului» învaţă adevărata cunoaştere de Dumnezeu pe care poate s-o atingă omul în viaţă, chemîndu-i pe oameni către pace şi frăţie.

Prin Întruparea Sa, Domnul a arătat faţă de noi o mare dragoste, chemînd pe toţi oamenii în dragostea Sa.

Aceste daruri cereşti, trimise nouă de la Părintele luminilor, ne însufleţesc profund în aceste zile de praznic, umplînd inimile noastre de o bucurie cerească. Felicitîndu-ne unul pe altul în aceste sfinte zile, Noi cu o profundă bucurie, împreună cu Biserica, ne unim glasurile noastre cu cîntarea îngerească, ce ni s-a vestit în tainica noapte a Naşterii Domnului şi Mîntuitorului nostru : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, şi pe pămînt pace între oameni bunăvoire».

Primind cîteva mîngîieri din necazul, care s-a abătut asupra Bisericii noastre, Noi, supuşi, înălţăm mulţumire lui Dumnezeu, Care ne-a întărit puterile noastre în purtarea grelei cruci pentru sfînta Ortodoxie. În aceste zile de sărbătoare, prin dragostea fierbinte şi prin rugăciuni noi ne unim şi mai strîns cu mult cinstita Prea Fericirea Voastră.

În acelaşi timp, îmi permit să Vă felicit din tot sufletul pe Prea Fericirea Voastră şi pe Arhipăstorii sfintei Biserici Române, cu ocazia praznicului Naşterii Domnului şi Noului An.

Cu adîncă plecăciune înălţăm rugăciuni Dumnezeu-Pruncului Hristos ca să Vă trimită o sănătate durabilă cu ani mulţi fericiţi şi ajutor ceresc în munca de arhipăstorire, în aria evanghelică a sfintei Biserici

Româneşti, pentru binele Ortodoxiei întregi şi pentru întărirea păcii pe pămînt.

Încredinţîndu-mă pe Mine şi Biserica Noastră sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, rămîn cu o neschimbată şi cordială dragoste şi devotament în Hristos-Iisus.

Al Prea Fericirii Voastre smerit rugător şi conslujitor,

† Dorotei
Mitropolit de Praga şi a toată Cehoslovacia

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfinţitului GRIGORIE, Arhiepiscopul Sinaiului şi Raitului ·

Prea Fericite Stăpîne,

Mare bucurie a binevestit Îngerul cel apărut din cer păstorilor Betleemului care petreceau pe cîmp şi făceau pază de noapte pentru turma lor. Bucurie mare destinată nu numai pentru acei fericiţi păstori, care au primit acea dumnezeiască veste a mîntuirii, ci şi pentru tot neamul oamenilor.

Devenind deci părtaşi în fiecare an la această bucurie cu prilejul Răscumpărării, sufletele şi inimile creştine de pînă la marginile lumii cîntă şi prăznuirii Întrupării lui Dumnezeu-Cuvîntul cîntarea îngerească: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace între oameni bunăvoire», laudă pe Pruncul cel dumnezeiesc născut din Fecioara la Betleem. Mai mult decît oricînd, astăzi faptul dumnezeieştei Întrupări produce bucurie şi cu aceasta mîngîiere (cînd omenirea trece prin zile grele), că Hristos cel născut, Acesta este pacea noastră.

Cu asemenea gînduri, uniţi la porţile sărbătorilor Întrupării Cuvîntului şi a Arătării Dumnezeului nostru cel în Treime, venim, cum este obiceiul, ca, comunicînd smerit cu Prea Fericirea Voastră, să o felicităm frăţeşte în aceste zile şi să rugăm pe Dumnezeu cel făcut Om, ca să o păzească ani mulţi şi prosperi, spre binele Bisericii Române, iar Noul an al graţiei Sale, să i-l dăruiască plin de bunătăţi cereşti şi pămînteşti, spre slava Bisericii, al cărei tron prezidenţial îl deţine cu vrednicie.

Cu aceasta, invocînd sfintele rugăciuni ale Venerabilei Prea Fericirii Voastre şi sărutînd preasfînta Voastră dreaptă,

Sîntem cu cel mai adînc respect, smerit frate în Hristos şi cu totul devotat,

† Grigorie al Sinaiului

*

Scrisoarea irenică a Sanctităţii Sale Vasken I, Patriarhul suprem şi Catolicosul tuturor armenilor :

Prea Fericirea Voastră,

Dăm laudă lui Dumnezeu atotputernic că ne-a acordat încă o dată bucuria de a sărbători cu tresăltare duhovnicească Naşterea lui Hristos,

şi cu aceeaşi tresăltare de bucurie să adresăm Prea Fericirii Voastre felicitările Noastre şi bunele Noastre urări pentru sănătatea Voastră şi pentru înflorirea sfintei Voastre Biserici.

Dumnezeu să întărească puterile Prea Fericirii Voastre, pentru ca să continuaţi cu aceeaşi rîvnă duhovnicească apostolatul Vostru spre slava lui Hristos, Mîntuitorul lumii, astfel ca Duhul dragostei divine şi al păcii să pătrundă omenirea din zilele noastre şi ca oamenii şi popoarele să trăiască şi să se poarte ca fraţii, respectîndu-se şi ajutîndu-se reciproc.

Astăzi cînd sufletele noastre ascultă cîntarea cetelor cereşti, ne unim în rugăciuni cu Prea Fericirea Voastră, pentru ca pacea, dreptatea şi înfrăţirea să sporească şi să domnească în lumea întreagă.

Cu dragoste frăţească în Hristos,

† Vasken I
Patriarh-suprem şi Catolicos
al tuturor armenilor

*

Scrisoarea irenică a Sanctităţii Sale ABUNA BAZILIOS, Patriarhul Etiopiei :

Prea Fericirea Voastră,

«Vă dau o veste bună. care va fi bucurie mare pentru tot poporul. Că astăzi în Cetatea lui David vi s-a născut un Mîntuitor, Care este Hristos Domnul». Cu aceste cuvinte de bunevestiri transmitem urările Noastre cordiale Prea Fericirii Voastre, ca răspuns la scrisoarea Voastră de Crăciun, pentru care Vă mulţumim foarte mult.

Aşa cum Prea Fericirea Voastră ştiţi, Naşterea lui Hristos are însemnătate profundă pentru întreaga omenire. Aceasta este : împăcarea omului cu Dumnezeu, iubirea şi pacea între toate fiinţele omeneşti, semeni între ele. De cînd cele două Biserici ale Noastre au multe lucruri în comun, întîlnirea lor una cu alta va fi totdeauna cordială. Bisericile Noastre ar trebui să folosească legătura lor strînsă, pentru a proclama Bunelevestiri ale Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos şi a răspîndi acest mare mesaj al mîntuirii în întreaga lume.

Ne rugăm şi nădăjduim ca legăturile noastre în Hristos să devină tot mai puternice pentru a ne ajuta să realizăm împreună nobilele ţeluri şi să ne asumăm răspunderile spirituale privind Bisericile Noastre.

Încă o dată exprimăm caldele Noastre mulţumiri şi sincera apreciere pentru Prea Fericirea Voastră, în schimbul urărilor Voastre. Vă urăm succes în toate activităţile Voastre

Iubitor frate în Hristos,

† Abuna Bazilios
Patriarhul Etiopiei

*

Scrisoarea Sanctităţii Sale Papa PAUL al VI-lea :

Prea Fericirea Voastră,

Din toată inima Vă mulţumim pentru urările pe care ni le-aţi trimis cu prilejul slăvitei sărbători a Naşterii Dumnezeului şi Mîntuito-

rului nostru Iisus Hristos. Am rămas profund mişcaţi pentru această mărturie de afecţiune frăţească.

Celui care «ne-a vestit vestea cea bună a păcii prin Iisus Hristos» (Fapte X, 36), Noi îi încredinţăm urările pe care dragostea noastră le adresează Prea Fericirii Voastre, clerului şi credincioşilor Voştri, acum, în pragul noului an. Fie ca «harul Său, izvor de mîntuire pentru toţi oamenii» (Tit II, 11), să se manifeste din plin asupra noastră şi să ne ajute să trăim în lumea aceasta ca nişte martori credincioşi ai adevărului, ai dragostei şi ai dreptăţii Sale. Împreună cu Prea Fericirea Voastră rugăm pe Emmanuel «Dumnezeu este cu noi», ca să ilumineze vlăstarele lumii întregi cu lumina credinţei şi nădejdii Sale. Să ne rugăm ca noi să putem fi umilii slujitori ai păcii şi împăcării Sale între toţi oamenii acestei lumi.

Nădăjduim în chip deosebit că acest an va fi rodnic în efortul de apropiere şi comuniune între Biserica Romano-Catolică şi Bisericile Ortodoxe şi că el va însemna o nouă treaptă în calea refacerii unităţii tuturor creştinilor.

Cu aceste sentimente reînnoim, Iubite si Venerabil Frate, sentimentele noastre de dragoste frăţească.

Paulus P. P. VI

Cetatea Vaticanului
6 ianuarie 1970

*

Scrisoarea Graţiei Sale Dr. MICHAEL RAMSEY, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei şi Mitropolit :

Prea Fericirea Voastră,

Prea iubite frate în Hristos,

«Cuvîntul trup s-a făcut şi a locuit printre noi».

Cu aceste cuvinte Sfîntul Apostol Ioan ne introduce în nucleul misterului Întrupării Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. De-a lungul secolelor creştinii de pretutindeni s-au bucurat în acest timp de această manifestare a dragostei lui Dumnezeu pentru omenire. În acel spirit de bucurie Vă salutăm, Preaiubite Frate, cu ocazia acestui Crăciun.

Binecuvîntatul Apostol Ioan ne spune mai departe că «Am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr». Acea slavă a fost ascunsă în trup dar a fost descoperită ochilor credinţei încît păstorii şi magii s-au grăbit spre Betleem nu ca să se închine unui copil, ci Stăpînului întregii făpturi.

Astăzi, ca în dimineaţa primului Crăciun, slava Lui este ascunsă şi mulţi nu o văd. Sîntem cuprinşi de mîhnire văzînd că mulţi trec mai departe fără să o observe. În realitate toţi simţim povara vinei cînd ne dăm seama ce puţin am făcut de-a lungul secolelor pentru ca să împlinim porunca Domnului de a face ucenici printre toate neamurile. Pocăindu-ne pentru multele noastre scăderi, Dumnezeu ne dă o spe-

ranță anumită și sigură : Cel a cărui întrupare o binevestim acum este Stăpînul întregii făpturi, pe care, la timpul potrivit, întreaga creatură îl va avea ca Domn. Potrivite sînt cuvintele Sfîntului Atanasie : «Cuvîntul lui Dumnezeu s-a făcut trup, pentru ca omul să poată deveni Dumnezeu».

În nădejdea sigură a triumfului Domnului cel întrupat Vă salutăm, Preaiubite Frate, cu ocazia acestei sărbători de Crăciun. Ne rugăm ca Dumnezeu să Vă binecuvînteze din plin pe Prea Fericirea Voastră, pe ierarhii voștri, pe preoții și credincioșii Dumneavoastră.

Cu dragoste și salutări frățești,

Al Prea Fericirii Voastre iubitor frate în Hristos

Michael
Arhiepiscop de Canterbury
Primat al întregii Anglii și Mitropolit

Lambeth Palace
Crăciun 1969

*

Scrisoarea Eminenței Sale Cardinalul Dr. Fr. KÖNIG, Arhiepiscopul Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria :

Prea Fericirea Voastră,

Mesajul și urările Voastre de Crăciun, primite zilele acestea la Viena, mi-au procurat o bucurie specială și mi-am reamintit de frumoasele zile petrecute cu Prea Fericirea Voastră la București și la Viena. Mă bucur că în aceste zile, în care ne amintim de Nașterea Domnului nostru, putem fi mai conștienți de unirea noastră frățească și creștină. Mesajul îngerului prin care s-a vestit nașterea Răscumpărătorului răsună și azi ca un mesaj al păcii creștine, mijloc prin care ne apropiem mai mult unul de altul.

Și eu mă alătur urărilor Prea Fericirii Voastre : mesajul Tatălui, adus în lume de Fiul, să fie din ce în ce mai mult înțeles astăzi — în ciuda tuturor dificultăților — ca Vestea cea bună și Lumina ce ne luminează pe noi toți.

Cu cele mai bune urări pentru praznicul Nașterii Domnului pe care-l cinstiți în zilele acestea în Biserica Voastră și cu mărturisirea unirii foarte cordiale care va trebui să se adîncească în anul care începe, transmit Prea Fericirii Voastre și colaboratorilor Prea Fericirii Voastre urări și binecuvîntări pentru un an plin de har, de pace și sănătate.

Cu aceste urări rămîn al Prea Fericirii Voastre frate devotat,

† Francisc Cardinal König

*

Scrisoarea Eminenței Sale Cardinalului Dr. IULIUS DÖEPHNER, Arhiepiscop de München și Freising, R. F. a Germaniei :

Prea Fericirea Voastră,

Mărturiile de simpatie ale Prea Fericirii Voastre cu prilejul Nașterii Domnului nostru ne-au mișcat foarte mult. La începutul Noului an

dorim să exprimăm mulțumirile noastre pentru urările Prea Fericirii Voastre.

Și noi ne gîndim să contribuim pentru consolidarea păcii între oameni și popoare crezînd în Vestea cea bună a Aceluia care s-a făcut trup din Sfînta Fecioară și este Domnul veacurilor.

Clerul și credincioșii Arhiepiscopiei de München și Freising se alătură mie rugindu-se pentru pace pe pămînt, pentru pacea care nu se sprijină pe echilibrul armelor, ci pe bunăvoința și fraternitatea între oameni.

Să ne rugăm pentru această pace, darul lui Dumnezeu care este iubire, mai cu seamă în Noul an 1970. Fie ca pacea și harurile Domnului nostru să se reverse totdeauna peste Prea Fericirea Voastră.

Binevoiți a primi, Prea Fericirea Voastră, omagiul sentimentelor mele foarte respectuoase și devotate.

† Julius Cardinal Döphner

*

Telegrama de felicitare trimisă de Pastorul Dr. EUGÈNE CARSON BLAKE, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor :

Prea Fericirea Voastră,

Binecuvîntat fie Domnul Dumnezeul lui Israel fiindcă a venit printre oameni și a mîntuit poporul Său (Luca I, 68). Adresez Prea Fericirii Voastre, cu ocazia sărbătorilor de Crăciun, mesajul de bucurie care izvorăște din faptele mîntuitoare ale lui Dumnezeu în Iisus Hristos.

Eugène C. Blake

*
* *

Pe lîngă aceste scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare primite din partea Întîistătătorilor de Biserici creștine, și din partea unor conducători de organizații intercreștine, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit scrisori și telegrame de felicitare din partea unor ierarhi și slujitori ai Bisericilor Ortodoxe surori și ai unor Biserici neortodoxe; din partea unor personalități din conducerea diferitelor culte de peste hotare; din partea Conducătorilor de culte religioase din țara noastră; din partea cîrmuitorilor comunităților ortodoxe române de peste hotare și din partea unora dintre slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române etc.

*

Dintre ierarhii și slujitorii *Bisericilor Ortodoxe surori* au trimis telegrame ori scrisori de felicitare :

— *Înalt Prea Sfințitul IACOBOS, Primatul Bisericii Ortodoxe Grecești în America de Nord și Sud ;*

— *Înalt Prea Sfinţitul IACOBOS, Mitropolitul Mitilenelor ;*
— *Înalt Prea Sfinţitul BARNABAS, Mitropolitul Kitrusului ;*
— *Prea Cuviosul Arhimandrit FILARETOS VITALIS, Prim predicator al Prevezei ;*
— *Înalt Prea Sfinţitul ELIE SALIBY, Mitropolitul de Beyrouth ;*
— *Înalt Prea Sfinţitul PIMEN, Mitropolitul Crutiţelor şi Kolomnei;*
— *Înalt Prea Sfinţitul NICODIM, Mitropolitul Leningradului şi Novgorodului şi Preşedintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe ;*
— *Înalt Prea Sfinţitul ALEXEI, Mitropolitul Talinului şi Estoniei ;*
— *Înalt Prea Sfinţitul LEONIDA, Arhiepiscopul de Riga şi Letonia;*
— *Înalt Prea Sfinţitul NICOLAE, Arhiepiscopul Lvovului şi Tarnopolului ;*
— *Înalt Prea Sfinţitul MIHAIL, Arhiepiscopul de Voronej şi Lipeţk;*
— *Înalt Prea Sfinţitul PAVEL, Arhiepiscopul de Novosibirsk ;*
— *Înalt Prea Sfinţitul CIPRIAN, Arhiepiscop în Biserica Ortodoxă Rusă ;*
— *Înalt Prea Sfinţitul NICODIM, Arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe Ruse din Argentina şi America de Sud ;*
— *Prea Sfinţitul JUVENALIE, Episcopul de Tula şi Belevsk şi Vicepreşedinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe ;*
— *Prea Sfinţitul PIMEN, Episcopul de Saratov şi Volgograd ;*
— *Prea Sfinţitul PITIRIM, Episcopul de Volocolamsk ;*
— *Prea Sfinţitul ANTONIE, Episcopul Simferopolului şi al Crimeii;*
— *Prea Sfinţitul TEODOSIE, Episcopul Cernăuţilor şi al Bucovinei;*
— *Prea Sfinţitul FILARET, Episcopul de Dimitrovsk şi rector al Academiei duhovniceşti din Moscova, împreună cu Inspectorul Academiei — P.C. Arhimandrit docent Simeon şi Secretarul Consiliului Academiei — Prot. Prof. Alexei Ostapov ;*
— *Înalt Prea Sfinţitul DOSITEI, Arhiepiscopul Ohridei şi Macedoniei ;*
— *Înalt Prea Sfinţitul NAUM, Mitropolitul de Zletovo şi Strumiţa;*
— *Prea Sfinţitul MACARIE, Episcopul de Sremsk ;*
— *Prea Sfinţitul VISARION, Episcopul Banatului Sîrbesc ;*
— *Înalt Prea Sfinţitul PIMEN, Mitropolitul Nevcropolei ;*
— *Înalt Prea Sfintitul SOFRONIE, Mitropolitul Durostorului a Cerveniei ;*
— *Înalt Prea Sfinţitul NICODIM, Mitropolitul de Sliven ;*
— *Înalt Prea Sfinţitul MAXIM, Mitropolitul de Loveci ;*
— *Înalt Prea Sfinţitul PIMEN, Mitropolitul de Blagoevgrad ;*
— *Prea Sfinţitul ŞTEFAN, Episcopul de Glavinița ;*
— *Prea Sfinţitul ANTONIE, Episcopul de Provaţ ;*
— *Prea Sfinţitul NICOLAE, Episcopul Macariopolei şi rector al Academiei teologice din Sofia ;*
— *Prea Sfinţitul VASILE, Episcop de Wroclaw şi Scetin.*

*

Dintre personalitățile bisericești din cadrul altor Biserici și comunități creștine au trimis mesaje de felicitare:

— *Mgr J. G. M. WILLEBRANDS, Președintele Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creștină;*

— *Mgr RUDOLF GRABER, Episcopul de Regensburg, însărcinat al Conferinței Episcopilor Germani pentru contacte cu Ortodoxia;*

— *Eminența Sa LAVRISTON L. SCAIFE, Episcopul New York-ului de Apus, Președintele Consiliului relațiilor cu Bisericile Răsăritene;*

— *Eminența Sa Dr. D. A. WISCHMANN, Președintele Consiliului pentru relațiile bisericești externe al Bisericii Evanghelice din Germania;*

— *P. S. JEAN DE SAINT DENIS, Episcopul Bisericii Catolice Ortodoxe din Franța.*

*

Dintre conducătorii de culte religioase din Republica Socialistă România au trimis telegrame și scrisori de felicitare:

— Mgr MARTON ARON, Episcopul romano-catolic din Alba Iulia;

— Mgr PETRU PLEȘCA, Episcopul romano-catolic din Iași;

— Mgr FRANCISC AUGUSTIN, Ordinariu substitut al Arhiepiscopiei romano-catolice din București;

— Eminența Sa ALBERT KLEIN, Episcopul Bisericii Evanghelice C.A.;

— Eminența Sa GHEORGHE ARGAY, Episcopul Bisericii Evanghelice-Luterane din Cluj;

— Eminența Sa NAGY GYULA, Episcopul Bisericii Reformate din Cluj;

— Eminența Sa PAPP LASSLO, Episcopul Bisericii Reformate din Oradea;

— Eminența Sa Dr. KISS ALEXA, Episcopul Bisericii Unitariene;

— Înalt Prea Sfințitul IOASAF, Mitropolitul Bisericii creștine de rit vechi;

— Prea Sfințitul DIRAYR MARDICHIAN, Conducătorul Eparhiei Armeano-Gregoriene;

— Eminența Sa Dr. MOSES ROSEN, Șef rabinul Cultului Mozaic;

— Muftiul MEHMET IACUB, Șeful Cultului Musulman;

— Prea Cucernicul Pr. ȘTEFAN TOMICI, vicarul Vicariatului ortodox sîrb din Timișoara;

— Domnul ION TACHICI, Președintele Cultului Adventist de ziua șaptea;

— Domnul PAVEL BOCHIAN, Președintele Cultului Penticostal;

— Domnii ION GIUREA și GH. LEANCU, în numele Uniunii Comunităților Cultului creștin după Evanghelie.

*

În numele comunităților ortodoxe române de peste hotare, au trimis telegrame și scrisori de felicitare:

— Prea Sfinţitul VICTORIN, Episcopul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America;

— Prea Cuviosul Arhimandrit LUCIAN FLOREA, conducătorul comunităţii şi bisericii ortodoxe române de la Ierusalim;

— Prea Cucernicul Protoiereu ALEXANDRU MUNTEANU, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia;

— Prea Cucernicul Pr. Dr. GHEORGHE MOISESCU, parohul bisericii ortodoxe române din Viena şi Domnul Inginer VIRGIL SIMINACHE, Preşedintele Coloniei române din Viena;

— Prea Cucernicul Pr. VASILE ŞTEFAN, parohul Capelei ortodoxe române din Baden-Baden, R. F. a Germaniei;

— Prea Cucernicul Pr. LUCIAN GAFTON, parohul bisericii ortodoxe române din Londra;

— Prea Cucernicul Pr. Vicar PETRU MÎNDRUŢIU, în numele preoţilor ortodocşi români din R. P. Ungaria.

*

Cu prilejul sărbătorilor Crăciunului 1969 şi ale Anului nou 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit scrisori şi telegrame din partea unor reprezentanţi de state, dintre care menţionăm:

— Domnul V. R. TOLBERT, Vicepreşedintele Liberiei (Africa) şi Preşedinte al Alianţei Baptiste Mondiale;

— Domnul GERALD GÖTTING, Preşedintele Uniunii creştine democrate din Germania şi locţiitor de preşedinte al Consiliului de Stat din R. D. Germană.

VIAȚA BISERICEASCĂ

ÎNTÎLNIREA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN CU PREOȚIMEA DIN CAPITALĂ LA ÎNCEPUT DE AN NOU

În prima zi a Noului an 1970, urmînd unei frumoase tradiții, preoții din Capitală, salariații de la Administrația Patriarhală și de la Arhiepiscopia Bucureștilor, precum și corpul didactic de la Institutul teologic universitar și de la Seminarul teologic din București s-au prezentat la palatul patriarhal pentru a aduce Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian respectuoase urări cu ocazia Anului nou și pentru a primi de la arhipăstorul lor sufletesc povățuiri și îndemnuri folositoare pentru desfășurarea unei activități cît mai rodnice pe terenul vieții pastorale și cetățenești.

La orele 18, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a intrat în sala festivă a palatului patriarhal, însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P.C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P.C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române, P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P.C. Diac. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București, PP. CC. Consilieri patriarhali și PP. CC. Consilieri ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor. Toți cei prezenți au întîmpinat cu *Imnul patriarhal* pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

În numele preoțimii din Capitală și al celorlalți participanți a luat cuvîntul P.C. Pr. Gheorghe Drăgulin de la parohia Ceauș Radu, care a dat expresie bucuriei duhovnicești împărtășită de toți cei prezenți la acest popas de sărbătoare, cînd preoții Capitalei, alături de salariații instituțiilor centrale bisericești și ai instituțiilor de învățămînt teologic din București, aduc Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române dovada iubirii și a respectului de fii duhovnicești și prinosul devotamentului lor. În continuare, vorbitorul a subliniat importanța climatului iubirii părintești și al purtării de grijă față de toți păstoriții — instaurat în administrația bisericească de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, apoi, referindu-se la activitatea rodnică, multilaterală, desfășurată de Prea Fericirea Sa în slujba de întîistătător al Bisericii stră-

bune, a menționat ca eveniment deosebit al vieții noastre bisericești din anul trecut apariția noii ediții a *Bibliei* românești, lucrare care constituie nu numai una din cele mai mari realizări ale anului 1969, dar și ale celor 21 de ani de bogată arhipăstorire a Prea Fericirii Sale, fiind — după cum se arată în cuvîntul de predoslovire — «unul din roadele legăturilor ecumenice creștine care au luat ființă și s-au dezvoltat în secolul nostru». Vorbitorul s-a oprit apoi asupra călătoriei pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut-o la începutul anului 1969 în Africa și în Orientul Îndepărtat, arătînd că vizita făcută de către Prea Fericirea Sa Bisericilor Vechi-orientale din Republica Arabă Unită, India și Etiopia constituie unul din cei mai însemnați pași de apropiere intercreștină și o punte istorică întinsă peste cele 15 veacuri care au trecut de la separarea Bisericilor Vechi-Orientale de Biserica Ortodoxă. În încheiere reprezentantul preoțimii Capitalei a adus Prea Fericitului Patriarh Justinian cuvînt de mulțumire pentru neobositele sale strădanii depuse în conducerea sfintei noastre Biserici, rugînd pe Dumnezeu să dăruiască Întîistătătorului iubit viață cît mai îndelungată și cît mai fericită pentru buna cîrmuire a Bisericii Ortodoxe Române și pentru înțeleapta îndrumare a activității clerului și credincioșilor ei.

Corala preoților din Capitală, sub conducerea P.C. Preot Iulian Cârstoiu, a susținut apoi un program de colinde, care s-a bucurat de mult succes, întrunind aprecieri elogioase din partea întregii asistențe.

După aceea a luat cuvîntul *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian*, care, după ce a mulțumit membrilor Coralei preoților din Capitală pentru clipele de înălțare duhovnicească cu care au împodobit această întîlnire, prin executarea cu deosebită sensibilitate a programului de colinde, a împărtășit celor prezenți impresiile, constatările și concluziile culese de către Prea Fericirea Sa din vizita făcută între 3 și 25 ianuarie 1969 în Africa și în Orientul Îndepărtat, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române.

În rezumat, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus :

Relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Siriană din India de Sud datează de mai mulți ani, dar contacte mai apropiate nu s-au putut stabili decît după Conferința Panortodoxă de la Moscova, din anul 1948, care a propus Bisericilor participante să studieze mai de aproape învățătura Bisericilor creștine Vechi-Orientale, în vederea stabilirii unor mai strînse legături cu acestea. De aceea, înainte de a vizita Bisericile Siriană, Abisiniană și Coptă, Biserica noastră a făcut o vizită Catolicosului Bisericii Armene. Era primul contact al Bisericii Ortodoxe Române cu o Biserică eterodoxă. Cu această ocazie s-a cercetat îndeaproape învățătura lor dogmatică și s-a urmărit mai ales cunoașterea cultului acestei Biserici, știind că dogmele se reflectă în cult. Concluzia a fost aceea că deosebirea dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi-Orientale nu e de natură dogmatică sau canonică, ci se referă mai ales la unele probleme de terminologie creștină. De aceea, vizita delegației Bisericii noastre în Orientul Îndepărtat a

constituit un prilej pentru refacerea comuniunii şi dezvoltarea relaţiilor dintre cele două familii de Biserici Ortodoxe.

Trecînd peste amănuntele călătoriei, cunoscute din dările de seamă publicate în revistele noastre bisericeşti, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a subliniat că a fost impresionat în mod deosebit de credinţa puternică a creştinilor aparţinători Bisericii Siriene din Kerala şi de solidaritatea acestora cu autorităţile bisericeşti. De asemenea, a impresionat sobrietatea acestor credincioşi, precum şi participarea lor în număr imens la primirea delegaţiei Bisericii noastre, disciplina şi ordinea deplină care a domnit tot timpul în rîndurile lor. A fost îmbucurător mai ales faptul că Comitetul de organizare a primirii delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române a înţeles să lucreze în spirit ecumenic, întrunind şi participarea romano-catolicilor, a anglicanilor, a luteranilor, maroniţilor şi hinduşilor. În Kerala, care e statul cel mai avansat din India din punct de vedere cultural, au fost vizitate spitale, licee şi universităţi grupate în jurul mitropoliilor. La Institutul teologic romano-catolic din Kottayam, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a atras atenţia studenţilor că lor le revine sarcina de a fi continuatorii ecumenismului creştin autentic, îndemnîndu-i să încurajeze ecumenismul pancreştin, iar nu pe cel pangrec, pancatolic sau de altă nuanţă.

Prea Fericirea Sa a subliniat şi faptul că primirea care s-a făcut delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române în India a fost o primire adresată întregii noastre Biserici şi Statului nostru. Cu acest prilej s-a putut desprinde clar atitudinea de prietenie şi ataşamentul locuitorilor Indiei faţă de România. În presa de acolo au apărut articole elogioase la adresa ţării noastre. Pancartele şi lozincile care întîmpinau de pretutindeni pe iluştrii vizitatori dovedeau atenţia deosebită de care se bucură ţara noastră în Orientul Îndepărtat. În întîlnirea pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi însoţitorii Săi au avut-o cu Preşedintele Indiei, Dr. Zakir Hussain şi cu alte persoane oficiale tema discuţiilor a fost axată pe raporturile de prietenie dintre India şi România. «De aceea — a spus Prea Fericirea Sa — am rămas foarte satisfăcuţi nu numai de rezultatele frumoase dobîndite pe linie bisericească, ci şi de cele cu privire la adîncirea relaţiilor de prietenie dintre popoarele noastre».

Vizitarea Bisericii Ortodoxe Siriene din India a fost foarte obositoare, mai ales datorită climei, deosebită de a noastră, dar Prea Fericitul Părinte Patriarh a stăruit ca vizita să fie dusă pînă la capăt. Eforturile au fost răsplătite de primirea impresionantă, deosebit de călduroasă, a locuitorilor Indiei, oameni care sînt în proporţie de 90% de altă credinţă religioasă decît cea creştină. «La sfîrşit, a spus Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, am constatat că am adus rezultate îmbucurătoare pentru dialogul ecumenic. Am trimis tuturor Bisericilor Ortodoxe un raport de informare şi am primit de pretutindeni răspunsuri aprobative, dovedind astfel că vizita a fost făcută în asentimentul tuturor celorlalte Biserici Ortodoxe surori».

Acest lucru s-a putut constata de altfel încă dinainte, la Cairo, unde delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a oprit pentru o zi, în drum spre India. Cu acest prilej, delegația noastră a vizitat Biserica Ortodoxă Coptă și monumentele cele mai importante din capitala Egiptului și din împrejurimile ei, fiind primită cu multă căldură și binevoitoare atenție.

Din Kerala, delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a îndreptat spre Etiopia, pentru a vizita Biserica Ortodoxă Etiopiană. Această Biserică, întemeiată în urma propovăduirii Sfîntului Apostol Filip, este predominată de un pronunțat spirit conservator, tradiționalist. Tot cultul Bisericii Etiopiene, ca și întreaga sa expunere dogmatică, sînt în vechea limbă «gîză», pe care poporul nu o înțelege. În mînăstiri există școli speciale pentru preoți și cateheți. Învățămîntul public se face de către acești cateheți, folosindu-se cărțile de cult. Biserica Etiopiană a ținut în trecut de Biserica Coptă din Egipt. Cu 15 ani în urmă ea și-a căpătat autocefalia, iar după alți 5 ani a devenit patriarhat. Delegația Bisericii Ortodoxe Române a primit invitația acestei vizite din partea Patriarhului Bisericii Etiopiene, care însă fiind orb a delegat cu primirea oaspeților pe Locțiitorul de patriarh Abuna Theophilos. Invitația a fost făcută de asemenea de către Maiestatea Sa Imperială Haile Selassie I, care a găzduit pe înalții vizitatori cu multă amabilitate și le-a făcut unele daruri de mare preț, ca dovadă a deosebitei atenții și considerații față de Biserica noastră și față de poporul român.

S-a remarcat și cu ocazia acestei vizite că țara și poporul nostru se bucură de multă prețuire din partea poporului etiopian. Acesta păstrează cu cinste mai ales memoria cunoscutului diplomat român și bărbat de stat Nicolae Titulescu, care a avut un rol de frunte în apărarea drepturilor și intereselor legitime ale poporului etiopian în perioada dintre cele două războaie mondiale. Dovada acestei prețuiri o constituie și faptul că în pridvorul catedralei din Addis Abeba este pictată Liga Națiunilor, avînd ca președinte pe N. Titulescu. În altarul aceleiași catedrale, între frescele impresionante care reprezintă diferite episoade ale eliberării Etiopiei de sub cotropirea fascistă, se află și o scenă reprezentînd o ședință a Ligii Națiunilor de la Geneva, prezidată de Nicolae Titulescu susținînd cauza poporului etiopian. De asemenea, un monument din mijlocul capitalei Etiopiei, cu numele lui Nicolae Titulescu, arată sentimentele de prietenie și prețuire ale poporului etiopian față de poporul român.

«Ca și în India, a spus Prea Fericitul Patriarh Justinian, vizita noastră în Etiopia a depășit limitele unor protocoale obișnuite, pentru că am intrat în contact direct cu marile mase de credincioși. Am constatat că acești credincioși sînt oameni de o evlavie deosebită, trăind o religiozitate înaltă, extraordinară». În timpul vizitei, delegația Bisericii noastre a fost obiectul unor procesiuni la care au luat parte mulțimi imense de credincioși, cu pancarte cu lozinci de prietenie pentru poporul român și pentru Biserica Ortodoxă Română. Astfel lucru devine oarecum explicabil dacă ne gîndim că — după 15 ani de la dobîndirea autocefaliei Bisericii Etiopiene — Biserica Ortodoxă Română este prima Biserică

Ortodoxă care face o vizită acestor creştini îndepărtaţi. De aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus: «Vom continua să adîncim aceste contacte şi să facem cît mai mult pentru apropierea Bisericilor noastre, nădăjduind că vom găsi înţelegerea cuvenită şi de la celelalte Biserici surori. Susţinem că prima unire cu noi ortodocşii trebuie să fie aceea cu Bisericile necalcedoniene, care sînt cele mai apropiate de Biserica Ortodoxă. Am constatat că necalcedonienii sînt dornici să intre în discuţie cu noi. Atît cei din India cît şi cei din Etiopia au o bunăvoinţă extraordinară şi o mare rîvnă pentru revenirea la matca ortodoxei. Noi ştim că reprezentăm Ortodoxia autentică, adevărata Biserică a lui Hristos. Dar nu trebuie să-i tratăm de sus pe aceşti necalcedonieni, ci ca de la egal la egal, fără mîndrie şi prejudecăţi, nădăjduind că bunul Dumnezeu ne va ajuta să înfăptuim această primă unire cu aceste Biserici».

Vizita delegaţiei noastre în Africa şi în Orientul Îndepărtat a constituit fără îndoială unul din momentele cele mai importante din anul 1969, alături de tipărirea noii ediţii a Bibliei în limba română. «Nădăjduim, a spus Prea Fericitul Părinte Patriarh, că şi anul acesta va fi un an bun şi spornic pentru desfăşurarea activităţii noastre şi rugăm pe Dumnezeu să ne dăruiască pace, sănătate şi cît mai multe bucurii».

În încheiere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut călduroase urări de sănătate şi viaţă îndelungată pentru Conducătorii ţării noastre, pentru propăşirea continuă a Patriei şi a poporului român, pentru pacea şi bunăstarea întregii lumi.

În timpul relatării impresiilor din vizita în Etiopia, Prea Fericitul Părinte Justinian a înfăţişat asistenţei darurile cele mai de seamă primite cu această ocazie de la Maiestatea Sa Imperială Haile Selassie I, Împăratul Etiopiei: o cruce de platină cu aur; o cruce de aur, în greutate de 2 kg; costumul, avînd broderie artistică excepţională, cu care a fost întronizat Împăratul Etiopiei după înfrîngerea fasciştilor, precum şi sceptrul de aur al acestuia dobîndit în aceeaşi împrejurare.

Apoi Prea Fericirea Sa s-a întreţinut cu cei prezenţi, veniţi să-l felicite cu ocazia Anului nou, într-o atmosferă călduroasă, plină de bucurie duhovnicească şi de încredere în viitor.

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ŞI PREA FERICITUL PATRIARH CHIRIL AL BULGARIEI

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, luînd cunoştinţă că în cursul lunii decembrie 1969, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare, a fost decorat, cu prilejul zilei sale de naştere, de către Preşedintele Adunării Republicii Populare Bulgaria, a adresat Prea Fericitului Patriarh Chiril următoarea telegramă de felicitare:

A fost o deosebită bucurie pentru Noi să aflăm că înaltele foruri ale Republicii Populare Bulgaria V-au conferit, cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 ani, «Ordinul Republicii Populare Bulgaria, «Gradul I» şi V-au înmînat Diploma de «Militant al poporului în domeniul culturii», pentru rodnica activitate a Prea Fericirii Voastre ca arhipăstor, om de ştiinţă şi patriot.

Rugîndu-Vă să primiţi din partea Noastră felicitări pentru aceste înalte distincţii, exprimăm totodată Prea Fericirii Voastre, la împlinirea celor 70 de ani, dragostea Noastră frăţească şi sentimente de aleasă preţuire, rugînd pe Bunul Dumnezeu să Vă dăruiască Sfintei Biserici Ortodoxe Bulgare în deplină sănătate şi cu puteri sporite de muncă, întru mulţi şi fericiţi ani.

Cu frăţească întru Hristos îmbrăţişare,

† Justinian
Patriarhul României

*

La această telegramă de felicitare Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de răspuns:

Din inimă mulţumim Prea Fericirii Voastre pentru urările făcute în legătură cu distincţiile cu care am fost onorat de către Guvernul Bulgar, cu prilejul celei de a 70-a aniversare a Noastră şi cu frăţească dragoste Vă urez în rugăciune să Vă dăruiască Dumnezeu cu sănătate multă şi lungime de zile, ca tot aşa cu vrednicie şi cu succes să cîrmuiţi sfînta Biserică Română şi să slujiţi poporul frate român.

Cu înalt respect şi dragoste în Dumnezeu

† Chiril
Patriarhul Bulgariei

*
* *

ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ŞI SANCTITATEA SA ALEXEI, PATRIARHUL MOSCOVEI
ŞI A TOATĂ RUSIA

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Sanctităţii Sale Alexei, Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia, cu prilejul sărbătoririi împlinirii a 25 de ani de la intronizarea sa ca Patriarh, următoarea telegramă de felicitare, în numele tuturor membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române :

Sanctitatea Voastră,

Cu prilejul jubileului Sanctităţii Voastre — împlinirea celor 25 de ani de la intronizarea Sanctităţii Voastre ca Patriarh al Moscovei şi a toată Rusia — Vă îmbrăţişăm cu dragoste frăţească în Domnul nostru Iisus Hristos, atît personal, cît şi în numele membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române şi Vă felicităm, rugînd pe Domnul şi Dumnezeul nostru să umple inima Voastră cu harul Său ceresc şi să Vă dăruiască deplină sănătate pentru fericirea şi prosperitatea Bisericii surori din Rusia şi slava sfintei noastre Ortodoxii.

† Justinian
Patriarhul României

*

La această telegramă de felicitare Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit din partea Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei următoarea telegramă de răspuns :

Prea Fericirea Voastră,

Primiţi, Prea Iubite Frate, mulţumirile mele din toată inima, pentru frăţeştile felicitări şi sincerile mele urări de prosperitate şi binecuvîntări cereşti pentru Prea Fericirea Voastră, Sfîntul Sinod şi sfînta Biserică Română.

† Alexei
Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia

*

Iar cu prilejul zilei numelui a Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei al Moscovei şi a toată Rusia, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat acestuia următoarea telegramă de felicitare :

Sanctitatea Voastră,
Cu ocazia zilei numelui Sanctității Voastre, Vă urăm sănătate, fericire și pace și Vă îmbrățișem cu sărutare sfîntă în Domnul Nostru.

† **Justinian**
Patriarhul României

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de răspuns:

Mulțumesc din toată inima Prea Fericirii Voastre pentru felicitarea frățească pe care mi-ați trimis-o cu ocazia zilei numelui meu și Vă trimit aceeași salutare sinceră și călduroasă.

† **Alexei**
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

SĂRBĂTORIREA ZILEI DE NAŞTERE A PREA FERICITULUI PĂRINTE JUSTINIAN PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Respectînd tradiția, după care, încă de la începutul arhipăstoririi Sale în fruntea Bisericii Ortodoxe Române, numai zilele de naştere care marchează împlinirea a unui deceniu şi a unei jumătăţi de deceniu de vîrstă pot fi sărbătorite într-un cadru mai larg festiv, sărbătorirea celei de a şaizeci şi noua zile de naştere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian a avut loc în cadrul obişnuit al muncii de fiecare zi, îmbrăcînd prin aceasta un aspect de strictă intimitate. Şi dacă în trecut aniversările zilei de naştere sărbătorite în chip simplu au surprins pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în cabinetul său in timpul muncii pe care o desfăşoară zi de zi pentru rezolvarea treburilor de conducere a Patriarhiei Române şi a Arhiepiscopiei Bucureştilor, muncă pe care o întrerupea doar în clipa cînd se prezentau membrii Sfintului Sinod, conducătorii şi reprezentanţii salariaţilor Administraţiei Patriarhale, ai Arhiepiscopiei Bucureştilor, ai Casei de Pensii şi Ajutoare a salariaţilor Bisericii Ortodoxe Române şi ai Instituţiilor de învăţămînt teologic din Bucureşti, pentru a aduce prinosul lor de dragoste, de recunoştinţă şi respect, pentru a garanta Cîrmaciului cel mare devotamentul şi zelul în muncă şi pentru ca împreună să aducă, în Paraclisul patriarhal, rugăciuni de mulţumire pentru sănătatea şi îndelunga înzilire a Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române —, a şaizeci şi noua aniversare a zilei Sale de naştere a surprins pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în cealaltă faţă a slujirii Sale patriarhiceşti : rugînd pe Dumnezeu pentru ajutorarea credincioşilor săi, pentru bunăstarea Bisericii Ortodoxe Române, pentru pacea a toată lumea şi pentru mîntuirea tuturor.

Duminică, 22 februarie 1969, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a săvîrşit, în fruntea soborului obişnuit format dintre clericii catedralei patriarhale — la care s-a adăugat P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor —, slujba sfintei liturghii, în cadrul căreia a hirotonit în diacon pe doctorandul în teologie Emilian Cornitescu. Răspunsurile au fost date de Corala patriarhiei, sub conducerea P. C.Pr. C. Drăguşin ; iar predica zilei a fost rostită de P. C. Pr. Octavian Popescu, consilier la Sfînta Arhiepiscopie a Bucureştilor.

La slujba sfintei liturghii au fost de faţă şi membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române : I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului şi P. S. Episcop Teoctist al Aradului.

După săvîrşirea sfintei liturghii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian încadrat de întregul sobor de clerici — îmbrăcaţi în odăjdii — a fost condus în procesiune la palatul patriarhal, străbătînd încet printre credincioşii care ţineau să sărute mîna şi să primească binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. În fruntea procesiunii mergeau consilierii de la Administraţia Patriarhală şi de la Arhiepiscopia Bucureştilor, iar în urma Prea Fericirii Sale veneau membrii Sfîntului Sinod, reprezentanţi ai Adunării Naţionale Bisericeşti, ai Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureştilor; reprezentanţii la Bucureşti ai unor Biserici creştine şi protoierei ai Capitalei.

Participanţii la procesiune, intonînd imnul patriarhal au condus pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian pînă în holul palatului patriarhal, unde a primit felicitările celor prezenţi : I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Teoctist al Aradului, Ienopolului şi Hălmagiului şi locţiitor de episcop al Oradiei, şi P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar-patriarhal; P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administraţiei Patriarhale şi P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii şi Ajutoare a salariaţilor Bisericii Ortodoxe Române; P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor; PP. CC. Consilieri patriarhali: Pr. Gheorghe Soare, Pr. Dumitru Fecioru, Pr. Constantin Pârvu, Pr. Sabin Verzan, Pr. Teodor Cazan; PP. CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureştilor: Pr. Alexandru Petre, Pr. Leonida Mateescu, Pr. Ioan Popa, Pr. Mihail Marinescu, Pr. Octavian Popescu; P. C. Pr. Ioan Iordache, Consilier al Arhiepiscopiei Craiovei; inspectorii şi salariaţii superiori de la Administraţia Patriarhală şi de la Arhiepiscopia Bucureştilor; P. C. Diac. Prof. Nicolae Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar şi Dl. Prof. Nicolae Grosu, directorul Seminarului teologic din Bucureşti; membri ai Adunării Naţionale Bisericeşti ai Consiliului Naţional Bisericesc şi ai Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureştilor; PP. CC. Protoierei ai Capitalei; stareţi ai mînăstirilor din Arhiepiscopia Bucureştilor.

Au prezentat de asemenea, felicitări Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian P. C. Preot Nicolae Goranov, superiorul bisericii ortodoxe bulgare din Bucureşti şi reprezentantul Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei pe lîngă Patriarhia Română; Rev. Derek Corrdel, superiorul bisericii anglicane din Bucureşti; precum şi Dl. Carnegie Samuel Calian, profesor asociat la Seminarul teologic al Universităţii din Dubuque-Iowa (S.U.A.), aflat în vizită în ţara noastră.

Au fost apoi prezentate Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ultimele înfăptuiri ale sectoarelor productive ale Administraţiei Patriarhale, între care cartea de cult *Triodul* şi *Pliantul Monumentului şi Aşezămîntului Mînăstirea Dealu*, abia ieşite de sub tipar.

Cu acest prilej, *I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei* a adresat — în numele membrilor prezenţi ai Sfîntului Sinod, ai Administraţiei Patriarhale, ai Arhiepiscopiei Bucureştilor, ai Instituţiilor de învăţămînt teologic şi ai tuturor celor prezenţi — Prea Fericitului Pă-

rinte Patriarh Justinian un cuvînt de omagiere. I. P. S. Mitropolit Iustin a subliniat de la început că «prezenţa noastră a tuturor lîngă Prea Fericitul Părinte Patriarh în această zi înseamnă înfrîngerea dorinţei Prea Fericirii Sale ca ziua sa de naştere să nu fie îndeosebi sărbătorită; însă întrucît înfrîngerea acestei dorinţe s-a datorat dragostei pe care V-o poartă toţi slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, sînteţi nevoit să ne primiţi omagiul, pentru că, la dragoste Prea Fericirea Voastră răspundeţi cu dragoste».

În continuare, I. P. S. Mitropolit Iustin a arătat că toţi cei prezenţi nu se află lîngă Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu gîndul de a evidenţia în chip *retrospectiv* înfăptuirile deosebite ce au avut loc în viaţa Bisericii Ortodoxe Române sub cîrmuirea Prea Fericirii Sale într-o perioadă — indiferent de întinderea ei în timp — din trecut. Toţi cei prezenţi, ca şi cei ce n-au putut fi prezenţi, înţeleg să evidenţieze ziua de naştere a Prea Fericitului Patriarh Justinian în *perspectiva* înfăptuirilor, atitudinilor şi poziţiilor pe care Biserica Ortodoxă Română va trebui să le săvîrşească, să le adopte şi pe care să se fixeze în desfăşurarea vieţii bisericeşti în cadrul unei lumi în pline mutaţii de ordin tehnic şi social. «Pe toţi cei de faţă ne-a adus aici încrederea că, aşa cum aţi reuşit să cîrmuiţi Biserica Ortodoxă Română în condiţiile sociale noi ce se dezvoltă în viaţa Patriei noastre în ultimul sfert de veac, încărcat cu experienţa de pînă acum şi înconjurat de experimentaţi colaboratori în toate sectoarele de conducere a Bisericii noastre Ortodoxe, Prea Fericirea Voastră prelucraţi în *prospectiva* toate aspectele înfăptuirilor, atitudinilor şi poziţiilor Bisericii Ortodoxe Române». «De aceea, a încheiat I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, prezenţa noastră lîngă Prea Fericirea Voastră la împlinirea a 69 de ani şi omagiul pe care vi-l prezentăm în numele ierarhilor, clerului şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Române, pornesc din dragostea caldă şi din respectul profund cu care vă urăm sănătate deplină şi încă mulţi ani de rodnică arhipăstorire la cîrma sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române».

Cuvîntul I. P. S. Mitropolit Iustin a fost acoperit de intonarea, de către toţi cei prezenţi a imnurilor «Mulţi ani trăiască!» şi «Pre Stăpînul şi Patriarhul nostru...».

În scurtul său cuvînt de răspuns, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* — pornind de la ideea, înfăţişată de I. P. S. Mitropolit Iustin, că cei prezenţi nu aşteaptă o înfăţişare retrospectivă măcar a celui de-al şaizeci şi nouălea an din viaţa Prea Fericirii Sale — a mulţumit tuturor care au ţinut să fie prezenţi lîngă Prea Fericirea Sa în prima zi a celui de al şaptezecilea an al vieţii sale. Şi, încrezător în ajutorul Bunului Dumnezeu, Care i-a călăuzit viaţa şi i-a împlinit înfăptuirile pînă acum, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a poftit pe toţi cei prezenţi şi pe toţi cei ce vor voi să vină cînd Prea Fericirea Sa va împlini şaptezeci de ani, pentru ca împreună să depene şi în chip retrospectiv înfăptuirile ce au avut loc în viaţa Bisericii Ortodoxe Române şi contribuţia pe care, cu jertfelnicie Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adus-o la împlinirea lor.

În încheierea cuvîntului său Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit îndeosebi I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei pentru caldul său cuvînt de felicitare și tuturor colaboratorilor prezenți și celor pe care aceștia îi reprezintă — încredințîndu-i că este convins și de dragostea și respectul pe care i-l poartă, dar mai ales de devotamentul, zelul și însuflețirea cu care se dăruiesc muncii pentru bunăstarea Bisericii Ortodoxe Române și pentru propășirea Republicii Socialiste România.

După aceasta Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut îndeaproape cu cei prezenți.

*

Cu prilejul împlinirii a 69 de ani, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de felicitare din partea Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare:

În numele Sfîntului Sinod și personal, Vă felicităm din toată inima cu prilejul celei de a 69-a aniversări a Voastră și Vă urăm, în rugăciune, ca Dumnezeu să Vă dăruiască sănătate și viață îndelungată, ca să continuați încă mulți ani misiunea Voastră rodnică de Prim slujitor al Sfintei Biserici.

† Chiril
Patriarhul Bulgariei

*

De asemenea, cu prilejul aniversării zilei de naștere Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit telegrame și scrisori cu urări de sănătate, ani mulți de viață și arhipăstorire fericită și plină de roade în slujba Bisericii și Patriei, din partea:

— tuturor Ierarhilor, membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române;

— șefilor Cultelor religioase din Republica Socialistă România;

— Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America;

— Preoților slujitori ai Bisericilor Ortodoxe Române de peste hotare (Ierusalim, Sofia, Viena, Baden-Baden, Londra);

— multor protopopi și preoți din cuprinsul Patriarhiei Române;

— Institutelor teologice și Seminariilor teologice și a profesorilor acestor instituții;

— stareților și starețelor diferitor mînăstiri din țară;

— multor personalități, profesori, medici, academicieni, din țară și din străinătate.

SĂRBĂTORIREA «ZILEI HRAMULUI» LA INSTITUTUL ŞI SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREŞTI

După cum este ştiut, încă de la reorganizarea şcolilor de învăţămînt teologic, ca urmare a trecerii lor sub directa oblăduire a Bisericii Ortodoxe Române în 1948, printr-o înţeleaptă chibzuinţă Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a ţinut ca, începînd cu anul 1949, ziua de 30 ianuarie, cînd Biserica prăznuieşte pe cei Trei Mari Dascăli ai lumii şi Ierarhi: Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie Teologul şi Sfîntul Ioan Gură de Aur, să fie sărbătorită ca «Ziua hramului» şcolilor teologice din Patriarhia Română. Alegerea Sfinţilor Trei Ierarhi drept ocrotitori ai învăţămîntului teologic corespunde cît se poate de bine cu specificul, structura şi rostul acestor şcoli, unde se predă, se însuşeşte şi se practică «teologia», adică învăţătura despre Dumnezeu, iar Sfinţii aleşi ca ocrotitori au fost în acelaşi timp ei înşişi mari teologi şi neprihăniţi trăitori ai «teologiei», adică ai învăţăturii despre Dumnezeu.

*

A intrat în tradiţia celor două şcoli de sub directa purtare de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — Institutul şi Seminarul teologic din Bucureşti — ca «Ziua hramului» să fie un popas festiv de mare bucurie duhovnicească şi de destindere şi desfătare sufletească.

De aceea şi anul acesta, «Ziua hramului Institutului şi Seminarului teologic» a fost sărbătorită cu toată cinstea şi bucuria cuvenite unui astfel de praznic.

În dimineaţa acestei zile, în biserica Sfînta Ecaterina, paraclisul Institutului şi Seminarului teologic, un sobor de preoţi şi diaconi dintre profesorii de la Institut şi Seminar au oficiat slujba solemnă a sfintei liturghii şi a parastasului pentru profesorii, studenţii şi elevii celor două şcoli adormiţi în Domnul. Răspunsurile stranei au fost susţinute de elevii seminarişti şi de studenţii teologi. Predica zilei a fost rostită de studentul Pîrvu V. Ştefan din anul IV, care, într-un frumos panegiric, a evocat viaţa şi activitatea pentru Biserica lui Hristos a Sfinţilor «Trei luceferi ai Ortodoxiei, mari Dascăli ai lumii şi Ierarhi», Vasile cel Mare, Grigorie de Dumnezeu Cuvîntătorul şi Ioan Gură de Aur.

La slujba religioasă au fost de faţă membrii corpului profesoral, studenţii şi elevii celor două şcoli, părinţi şi rude ale acestora şi numeroşi alţi credincioşi.

După serviciul divin din paraclis, cei prezenţi au trecut în aula Institutului teologic, unde, în continuare, la orele 11,30 s-a desfăşurat un bogat şi frumos program festiv, în prezenţa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a PP. CC. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administraţiei

Patriarhale și Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, a PP. CC. Pr. Consilieri patriarhali și arhiepiscopali, a profesorilor onorari ai Institutului teologic.

La intrarea în sală, înalții oaspeți au fost întîmpinați cu *Imnul patriarhal,* după care a urmat programul festiv propriu-zis.

Programul, susținut de elevii seminariști și de studenții teologi, a fost deschis cu un scurt *Cuvînt de salut* către oaspeți rostit de Dl. Prof. N. Grosu, directorul Seminarului teologic. Vorbind despre semnificația prăznuirii festive a Sfinților Trei Ierarhi în cadrul școlii, acesta a spus : «Festivitatea de astăzi reprezintă pentru noi elevi, profesori și ostenitori în această ctitorie de învățămînt și slujire, a sfintei noastre Biserici, pe lîngă prilejul de adîncă rugăciune și evlavie obștească și un moment aparte, în care sîntem stăpîniți de sentimente și gînduri care ne luminează orizontul credinței, ne încălzește inima pentru hotărîrea spre fapta cea bună, ne întărește în năzuința de a pune în valoare noi învățături, frumuseți, îndemnuri și idealuri din tezaurul Ortodoxiei, în slujba instruirii și educării viitorilor slujitori ai altarelor străbune». Aceasta, «pentru că Sfinții Trei Ierarhi ne-au transmis peste veacuri, în transfigurare divină, comorile neprețuite ale vieții, inimii și minții lor. Aceste comori de spiritualitate reprezintă una din cele mai cuprinzătoare și mai binecuvîntate lumini ce au fost proiectate vreodată asupra lumii creștine». Reliefînd actualitatea gîndirii Sfinților Trei Ierarhi, vorbitorul a spus : «Prăznuirea, în fiecare an, în școala noastră, a Sfinților Trei mari Dascăli ai lumii și Ierarhi ne ajută să ne însuflețim tot mai deplin de valoarea mărturiilor cuprinse în Sfintele Evanghelii, precum și de adevărurile religioase și morale pe care le-au gîndit, le-au adîncit, le-au explicat și le-au consemnat în scris — comoară de neprețuit pentru generațiile următoare de creștini ! — Sfinții Trei Ierarhi».

După alocuția D-lui Director N. Grosu, încheiată cu exprimarea sentimentului de sinceră recunoștință și profund devotament față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și față de Conducerea Departamentului Cultelor, corul elevilor seminariști, dirijat de Dl. Marin Velea, profesor de muzică, a interpretat următoarele bucăți muzicale religioase: *Deschideți mari a cerului porți,* de Glück, *Luminînda Sfinților Trei Ierarhi* de V. Frangulea, *Pînă cînd, Doamne ?* de D. Bortneanski și imnul patriotic *Pe al nostru steag* de Ciprian Porumbescu.

Cu aceasta partea întîia a programului festiv s-a terminat.

Partea a doua, susținută de studenți, s-a deschis cu un *Cuvînt festiv* rostit de P. C. Rector N. I. Nicolaescu. Sintetizînd în cadrul unor scurte dar substanțiale medalioane personalitatea și activitatea fiecăruia dintre Sfinții Trei Ierarhi prăznuiți astăzi, P. C. Sa a arătat că Sfîntul Vasile cel Mare a înfrumusețat cultul divin ortodox cu o liturghie care-i poartă numele ; a reorganizat viața monahală, alcătuindu-i înțelepte rînduieli canonice ; a înființat așezăminte de ocrotire socială pentru cei bolnavi și cei nevoiași ; s-a ridicat cu vehemență condamnînd deschis nedreptățile sociale ale vremii și năzuind cu convingere spre întocmirea unei lumi pămîntești mai bune, mai drepte, mai fidele preceptelor evanghelice propovăduite de Mîntuitorul.

Sfîntul Grigorie de Nazianz, deşi fire mai meditativă, a apărat cu tărie dreapta credinţă şi unitatea Bisericii împotriva ereticilor; a susţinut operele samaritene; a predicat şi s-a străduit pentru buna înţelegere între oameni; a oferit păstoriţilor săi, pe lîngă cuvîntul şi scrisul său — între care şi o lucrare despre preoţie —, pilda unei vieţi curate, închinată rugăciunii, meditaţiei, iubirii de oameni; a arătat că egalitatea între semeni, proprie vremurilor paradisiace, a devenit în vremea sa o cruntă şi nedreaptă inegalitate. Această inegalitate «este opera nu a voii lui Dumnezeu, ci a vicleniei diavolului, care a rupt starea normală de la început şi a creat dezechilibru între oameni, împărţindu-i în bogaţi şi săraci, stăpîni şi robi, — împărţire cu totul potrivnică chiar raţiunii sănătoase şi rînduielilor firii».

Sfîntul Ioan Gură de Aur, iscusit tîlcuitor al Sfintei Scripturi, creator al liturghiei care-i poartă numele şi care se săvîrşeşte în mod obişnuit în biserică, zelos misionar, gînditor ascuţit şi trăitor profund al vieţii creştine a fost, în acelaşi timp, unul din cei mai mari cenzori ai vieţii sociale şi morale a timpului său. «Cu un curaj fără de seamăn el a mustrat de pe amvon egoismul, trufia şi cruzimea aristocraţiei politice, latifundiare şi negustoreşti din vremea sa; a osîndit luxul, corupţia şi intrigile de la curtea imperială şi din casele celor bogaţi şi şi-a ridicat cu tărie glasul împotriva lor, luînd apărarea mulţimilor împovărate de lipsuri şi necazuri, istovite de corvezi şi hărţuite de jugul silniciilor sclavagiste».

Toate acestea, a conchis vorbitorul, sînt numai cîteva din temeiurile cinstirii deosebite a Sfinţilor Trei Ierarhi în şcolile noastre teologice. De aceea, «ca teologi şi ca viitori preoţi, sîntem chemaţi să mergem cu încredere pe cărările de viaţă, de studiu şi de slujire ale Sfinţilor Trei Ierarhi».

După cuvîntul festiv al Părintelui Rector, corul studenţilor teologi, sub conducerea D-lui Prof. Nicolae Lungu, a interpretat bucata muzicală *Veniţi toţi...*, cîntare psaltică din slujba Sfinţilor Trei Ierarhi; apoi P. C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu a susţinut prelegerea festivă *Preotul, slujitor al lui Dumnezeu şi al oamenilor după Sfinţii Trei Ierarhi* (al cărei cuprins este publicat în acest număr al revistei la rubrica «Îndrumări pastorale»).

După prelegerea festivă, în continuarea programului, au fost interpretate următoarele bucăţi muzicale: *Prăznuieşte astăzi Biserica*, cîntare psaltică de Diac. Asist. N. Moldoveanu; *Pe a binelui cărare*, cor de I. Podoleanu; *Odă bucuriei*, cor din Simfonia a IX-a de Beethoven; *Floare dragă* şi *Colea-n vale-ntre izvoare*, cîntece populare de N. Lungu şi *Pui de lei*, imn patriotic de I. G. Brătianu.

La sfîrşitul programului festiv a luat cuvîntul *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian*, care a spus printre altele: «Am venit la sărbătoarea de astăzi cu două gînduri: întîi de a vă binecuvînta cu prilejul «Zilei hramului» celor două şcoli teologice şi al doilea de a vă urmări cu gîndul, cu sufletul şi cu ochii şi a vă felicita pentru frumosul program oferit

cu prilejul acestei sărbători». În legătură cu deplina reuşită a programului festiv, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a felicitat în chip deosebit pe dirijorul corului, Dl. Prof. N. Lungu, pentru frumoasele cîntări populare, compoziţii proprii, care «în ciuda vîrstei de 70 de ani e tot plin de vigoare şi realizează lucruri aşa de minunate, ca şi cînd ar fi cu zece ani mai tînăr, ca şi cînd ar avea 60 de ani». Aceasta face ca Domnia Sa «să fie solicitat» şi de acum înainte «în mijlocul studenţilor şi elevilor».

Făcînd apoi frumoase aprecieri asupra cuvîntărilor rostite, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pornind de la faptul că în cuvîntări s-a folosit termenul de «patroni» asociat Sfinţilor Trei Ierarhi, a recomandat ca să se evite pe viitor acest termen, căci «patronii erau altădată», cînd se vorbea de pildă de «patronul fabricii» şi cînd, în faţa şi în mintea celor ce trudeau acolo, «patronul însemna pentru ei stăpîn despotic, nedrept». În locul acestui termen e mai bine să folosim expresia «mari dascăli» sau cuvîntul «ocrotitori». De aceea «vreau să se ştie că astăzi n-am fost la serbarea «patronului», ci la serbarea «hramului» şcolilor noastre».

Referindu-se apoi la frumuseţea învăţăturilor despre preoţie şi despre preot ale Sfinţilor Trei Ierarhi, învăţături ilustrate cu splendide citate din scrierile acestora de către Pr. Prof. Ioan Rămureanu în prelegerea ţinută, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi-a exprimat intenţia «să strîngă aceste păreri despre preoţie» într-o carte, care ar putea purta titlul *Sfaturi ale Sfinţilor Părinţi pentru preoţi*, «carte cam în felul în care se scot cărţile de maxime şi cugetări». Alături de Biblie această carte este «de cel mai mare folos pentru studenţii teologi, pentru elevii seminarişti, pentru orice preot...».

La sfîrşitul cuvîntării Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împărtăşit celor de faţă arhiereşti binecuvîntări, urînd elevilor, studenţilor, profesorilor şi celorlalţi ostenitori, sănătate şi spor în muncă.

La ieşirea din sala de festivităţi, înalţii oaspeţi au fost petrecuţi cu *Imnul patriarhal*.

*

După o scurtă pauză, în sufrageria mare a internatului a avut loc tradiţionala agapă festivă. În timpul agapei a luat cuvîntul P.C. Pr. vicar Al. Ionescu, care, după ce a motivat neparticiparea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la această masă comună, a mulţumit gazdelor pentru modul ireproşabil cum au organizat şi anul acesta serbarea hramului Institutului şi Seminarului teologic din Bucureşti şi a împărtăşit binecuvîntări celor de faţă în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. P.C. Rector N. Nicolaescu a toastat pentru conducerea Departamentului Cultelor.

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREŞTINE

CONFERINŢA TEOLOGICĂ INTERCONFESIONALĂ DE LA CLUJ

Potrivit unei tradiţii stabilite în vremea din urmă, în cadrul ecumenismului local din ţara noastră se organizează în fiecare an un ciclu de conferinţe teologice la care participă reprezentanţi şi profesori ai Institutelor teologice de grad universitar, ortodoxe din Bucureşti şi Sibiu, reformat din Cluj şi luteran din Sibiu. Tematica acestor conferinţe este stabilită în comun de către conducătorii acestor institute, ţinînd seama de problemele concrete care preocupă azi teologia ecumenică.

Cea dintîi conferinţă din acest an a avut loc la Cluj (10 februarie 1970) în sala festivă a Institutului teologic protestant unic şi a dezbătut tema: *Spre o societate mai dreaptă*. La lucrările conferinţei au participat: P.S. Teofil Herineanu, episcopul Vadului, Feleacului şi Clujului, Dl. Argay György, episcop evanghelic S. P.; din partea Institutului teologic ortodox din Bucureşti: Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului, Pr. Prof. D. Stăniloae, Pr. Prof. Al. Ciurea şi Diac. Asist. I. Bria; din partea Institutului teologic ortodox din Sibiu: Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului, Pr. Prof. Milan Şesan, Pr. Prof. Grigorie Marcu, Diac. Prof. I. Zăgreanu; din partea Secţiilor reformate şi unitariene din Cluj: Dr. David Gyula, rector-vicar, şi profesorii: Dr. Iuhasz István, Dr Kovács Layos, Dr. Gereb Pal, Dr. Rapp Károly, Dr. Teleky Mihály; Dr. Borbáth Daniel, Lengyel Lorand, Dr. Nagy Jozsef, Dr. Szöcs Endre. Dr. Erdö János, Dr. Mozes Andras, Galfy Zoltan, Horváth Istvan şi Szabo Arpad; din partea secţiei luterane din Sibiu: Dr. Binder Hermann, prorector şi profesorii Dr. Ludwig Binder, Dr. Pitters Hermann şi Dr. Klein Christoph; din partea Institutului teologic romano-catolic din Alba Iulia Dr. Nemeczek Iosif, rectorul institutului; din partea Seminarului teologic din Bucureşti: Prof. Nicolae Grosu, director; din partea Seminarului teologic din Cluj: Prof. Ioan Pop, director, Pr. Felecan Simion, Diac. Mircea Basarab, I. Brie şi C. Bradea, profesori; din partea centrului eparhial Cluj: Pr. Consilier Onisie Moraru, Diac. Iosif Butuc, secretar eparhial. Au luat parte, de asemenea, preoţi ortodocşi şi pastori protestanţi din Cluj, doctoranzi şi studenţi de la Institutul teologic protestant din Cluj, reprezentanţi ai Episcopiei reformate din Cluj.

Lucrările conferinţei au fost deschise de Dr. David Gyula, rector-vicar, care a salutat în numele Institutului teologic protestant unic din Cluj pe participanţii la conferinţă.

Referatul principal al conferinţei: *Spre o societate mai dreaptă* a fost susţinut de Diac. Asist. Ion Bria, care a arătat că în situaţia prezentă sarcina ecumenismului local este de a studia bazele teologice şi etice ale participării Bisericii la progresul social, precum şi de a arăta perspectivele spre care se îndreaptă slujirea creştină actuală, în efortul ei de sprijinire a construirii unei societăţi mai drepte în lume şi de desăvîrşire a vieţii sociale în ţara noastră.

În prima parte a referatului au fost analizate o serie de elemente și factori care s-au impus în gîndirea istorică și creștină din ultima vreme și care determină orientarea Bisericii în relația ei cu viața socială din epoca noastră. Dintre acestea au fost subliniate: apariția unei concepții dinamice despre istorie și societate, restaurarea umanului la plenitudinea sa și relația de slujire dintre Biserică și lume. Desigur, participarea creștinilor la construirea unei societăți mai drepte face parte din răspunderea evanghelică pe care Biserica o are față de starea aproapelui său, adică față de înteaga umanitate. Pentru conștiința creștină, parabola bunului samaritean constituie nu numai o lecție despre identitatea aproapelui, ci și o descriere a unor situații umane tragice care se pot permanentiza în istorie. Există astăzi, în multe părți ale lumii, oameni aruncați la marginea drumului, victime ale unor societăți nedrepte, oamenii desconsiderați în prestigiul lor, exploatați în drepturile lor elementare, răniți în demnitatea lor de om, persecutați pentru culoarea feții lor. Pilda amintită (Luca X, 29—37) arată că creștinii, în fața acestor victime, nu pot trece indiferenți, pe alături, pe cealaltă parte a drumului. Iar pentru a curma această stare nu este de ajuns, în condițiile sociale de astăzi, un act individual de umanitarism. Este necesară o acțiune cu caracter social, pentru că oamenii au datoria de a reface situația acestor victime nu numai prin acte de într-ajutorare, ci prin desființarea cauzelor ca atare care generează aceste stări. Acești oameni trebuie să-și recapete locul lor în societate, dar societatea însăși trebuie schimbată prin transformarea structurilor economice și politice ce se dovedesc anacronice și antiumane.

În condițiile istorice de azi, făurirea unei societăți mai drepte este dependentă de anumite realități care au o pondere deosebită în viața socială. Dintre acestea, pot fi menționate următoarele:

1. *Dreptatea și egalitatea socială.* Astăzi a devenit tot mai evident faptul că atît pacea mondială cît și progresul uman în general nu sînt posibile fără dreptate și egalitate socială, fără instaurarea unor orînduiri economice și politice bazate pe egalitatea în drepturi a tuturor oamenilor. Este cunoscut faptul că 2/3 din populația lumii se află într-o stare de subdezvoltare, din cauza dominației marilor puteri economice capitaliste, dominație care se face în paguba națiunilor sărace. Se vorbește în mod curent de «lumea a treia», lumea lipsei, a foametei, a mizeriei, a ignoranței, universul celor exploatați. Prăpastia economică dintre țările bogate și cele sărace constituie o sursă permanentă de încordare, nemulțumire și conflicte. Desigur, în fața acestor stări de lucruri, Biserica creștină trebuie să se alăture celor oprimați, ajutîndu-i să-și construiască o viață mai prosperă, condamnînd colonialismul, neocolonialismul și orice formă de exploatare economică sau politică. Căci Biserica creștină a propovăduit și a practicat totdeauna solidaritatea umană, osîndind toate formele de exploatare a oamenilor și de nedreptate socială.

Sfinții Părinți susțin că nedreptatea socială nu trebuie considerată ca o stare permanentă impusă de providență sau coexistentă Bisericii, ci ca o anomalie temporară a societății, care trebuie curmată imediat. În legătură cu aceasta, Fericitul Augustin afirmă: «Ați dat pîine celui ce îi era foame, dar ar fi fost mai bine să nu existe înfometat și voi să nu fi dat nimănui de foame». Cu alte cuvinte, dincolo de practicarea actelor — individuale sau colective — de milostenie, creștinii trebuie să lupte pentru desființarea situației ca atare a celui ce are nevoie de milă.

2. Spre o societate mai dreaptă prin *cooperare și dezarmare.* Progresul uman general este legat astăzi de cooperarea mondială și de dezarmarea generală. Colabo-

rarea internațională este considerată de conștiința umană de astăzi ca un factor indispensabil propășirii popoarelor. Pe de altă parte, în perioada pericolului atomic, dezarmarea generală este singura garanție a unui viitor pașnic. De aceea, Bisericile noastre își pun mari nădejdi în colaborarea internațională și sprijină tot ceea ce se întreprinde de către state pentru pacificarea lumii și îndeosebi pentru destindere pe continentul european. Conferința pentru securitatea europeană și tratatul de neproliferare a armelor atomice sînt sprijinite de Bisericile creștine ca pași hotărîtori spre dezarmarea generală.

3. Spre o societate mai dreaptă prin *dezvoltarea națională*. Interesul pentru progresul general al omenirii de azi se manifestă, cum este și firesc, în primul rînd, în preocuparea pentru dezvoltarea fiecărei națiuni în parte.

Dacă din punct de vedere teologic, etic și al slujirii, Biserica este în relație cu lumea în general, cu atît mai mult se poate spune despre raportul dintre Biserică și poporul în mijlocul căruia ea trăiește. Pentru că membrii Bisericii nu înteleg lumea în mod abstract ci lumea concretizată în comunități etnice și istorice. Ei se simt legați în mod special de poporul patriei, din ființa căruia fac parte și cu care își întrepătrund existența și destinul lor istoric. Patria în care ei trăiesc constituie mediul social în care se manifestă în primul rînd credința, nădejdea și iubirea lor. Prin conștiința lor că Biserica la care aparțin este o Biserică a poporului, fără să fie Biserică-Stat, că este o Biserică națională, fără ca etnicitatea ei să constituie un motiv de discriminare națională sau confesională, ei sînt implicați în procesul vieții sociale care se desfășoară în țara lor. Dacă ei sînt îndreptățiți să spună că Biserica slujește lumii, atunci ei sînt datori să afirme că Biserica slujește în primul rînd patriei lor. Și dacă s-a spus că astăzi este epoca de restaurare a omului la plenitudinea sa, s-a înțeles implicit că este și epoca restaurării comunității noastre naționale la o stare de prosperitate din ce în ce mai înfloritoare. Astfel participarea Bisericii Ortodoxe Române la sprijinirea acțiunilor de progres și de pace întreprinse de societatea contemporană ia și un aspect local, național, rezultînd din raportul specific dintre Biserică și popor din țara noastră.

În legătură cu aceasta se cuvin să fie menționate nu numai contribuția socială a fiecărei Biserici în parte, ci și rezultatele pozitive ale ecumenismului local practic dintre Cultele religioase din țara noastră. De mai bine de două decenii practica ecumenică locală a fost pusă în slujba consolidării unității morale și sociale a poporului nostru, a progresului spiritual și material al societății noastre. De aceea, ecumenismul practic local, în afara semnificației sale pentru teologia și experiența ecumenică generală, are și o importanță națională, fiind o formă de colaborare la tot ceea ce poporul nostru înfăptuiește spre binele său.

După susținerea referatului principal, a urmat prezentarea celor două coreferate la tema conferinței.

Primul coreferat, *Ecumenismul creștin și unitatea lumii*, a fost susținut de Pr. Prof. Grigorie Marcu, care a arătat că una din laturile esențiale ale ecumenismului creștin din vremea noastră este unitatea lumii. Pașii spre unitatea bisericească făcuți de Mișcarea ecumenică — pe calea creștinismului practic și pe cale teologică — de la Stockholm (1925) și pînă la Upsala (1968), sînt remarcabili și încărcați de speranțe. Pe de altă parte, Conferința «Biserica și Societatea» de la Geneva (1966) a demonstrat că Biserica și lumea au de rezolvat probleme comune și o pot face cu folos pentru iureșul contemporan spre dezvoltare. Visul arhiepiscopului Nathan

Soderblom — și al tuturor celor ce împărtășesc năzuința acestui ctitor al Mișcării ecumenice, e pe cale de înfăptuire: Bisericile creștine iau poziție din ce în ce mai insistent — laolaltă — față de marile probleme ale omenirii. O pot face nu numai fiindcă se așteaptă — și, uneori, sînt invitate — s-o facă (la felurite nivele și de către diferite organisme), ci mai ales pentru că Dumnezeu a înzestrat Biserica Sa cu ceea ce este necesar pentru ca ea, cu voia omului, să contribuie și la fericirea vremelnică a acestuia. Lucrarea aceasta binecuvîntată, Biserica o poate face ca un act de răspundere față de însăși misiunea ei în lume: salvarea omului. De aceea izolarea de freamătul creator al societății omenești este tot atît de păgubitoare ca și pretenția — triumfalistă — de-a exercita vreo supremație universală.

Unitatea neamului omenesc a fost sfîșiată — și mai este încă — nu de existența națiunilor care constituie concretizări istorice ale multiplului uman, deci realități de Dumnezeu încuviințate, ci de contradicții rasiale, de inechități sociale, de nesocotiri ale valorii și demnității umane, de silnice opțiuni neocolonialiste, de încălcări grosolane a independenței naționale, de interese economico-financiare promovate cu cruzime. De aceea Bisericile pot și trebuie să ajute la stingerea stărilor de încordare dintre oameni și popoare. Orice întreprindere în acest sens e un act de participare la refacerea unității lumii. Și mai sînt multe de făcut în această direcție. Focare de război în plină erupție sau conflicte care mocnesc în unele părți ale lumii cu funeste consecințe pentru ziua de mîine, cer intervenții prompte, viguroase și prestigioase. Pe de altă parte, nu trebuie să fie neglijat faptul că lumea rămîne grav amenințată de riscurile unei aventuri nucleare care poate pricinui nimicirea ei totală. Niciodată nu vor fi prea multe acțiunile organizate care pot interveni cu efect pentru îndepărtarea acestor primejdii. Bisericile au o contribuție aparte în eradicarea pricinilor care generează aceste conflicte și pericole ce pot lua proporții de plăgi.

Al doilea coreferat, *Responsabilitatea creștinilor în probleme actuale ale omenirii*, a fost susținut de Conf. Dr. Rapp Károly, care a analizat aspectele importante ale răspunderii creștine în problemele umane concrete ce revin în sarcina Bisericii în lumea de azi.

Pilda samarineanului milostiv avertizează că creștinul nu poate alege între sarcinile și responsabilitățile sale. El trebuie să activeze în mod corespunzător în sarcinile «prezentate» de Dumnezeu pe drumul vieții. Adică, creștinii nu ei înșiși aleg locul unde pot practica dragostea față de confrate și nici ocazia sau sarcina în care se angajează cu răspundere. Pe seama creștinului locul, sarcina și ocazia pur și simplu sînt date în lumea de astăzi. Desigur, creștinul are alte sarcini concrete în statele cu orînduire socialistă, altele în state cu orînduire capitalistă și altfel se prezintă sarcinile pe seama lui în țările care sînt rămase în urmă pe teren economic. Și dacă se ivesc probleme mondiale, ca problema păcii și războiului, interzicerea armelor atomice, frînarea agresiunilor imperialiste, probleme rasiale etc., creștinul, pe lîngă propovăduirea curată a Cuvîntului lui Dumnezeu și concomitent cu aceasta, slujește în mod curajos și cu responsabilitatea «credinței active prin dragoste», la rezolvarea acelor probleme, dîndu-le dezlegarea care, după conștiința sa, corespunde cel mai mult voinței lui Dumnezeu. Prin urmare, exercitarea practică a responsabilității creștine îmbracă diverse forme, potrivit cu ocaziile de slujire.

Într-o lume cu schimbări revoluționare și cu transformări rapide, creștinismul trebuie să reconsidere în mod serios complexul întreg al problemei responsabilității

sale, pentru că altfel instituțiile și hotărîrile Bisericii devin statice și mai mult frînează, decît fac apți credincioșii ei în îndeplinirea sarcinilor lor.

Această reconsiderare este necesară în două direcții:

a) Creștinul și Biserica sa nu sînt proprietarul adevărului, de aceea trebuie să fie atenți mereu la Cuvîntul lui Dumnezeu, ca să primească aici și acum noi și noi chemări la ascultare. Problema responsabilității creștinului și a Bisericii lui este mai întîi o problemă sufletească întrucît răspunsul la Cuvîntul lui Dumnezeu constituie o slujire în duhul lui Hristos.

b) Omul creștin este trimis în lume ca ucenic al lui Iisus Hristos. Mărturia și slujirea sa trebuie să le confrunte cu lumea ce-l înconjoară: «Pentru că pe săraci îi aveți totdeauna cu voi» (Matei XXVI, 11) spunea Iisus: Lazărul omului creștin stă continuu în fața ușii, dar își schimbă mereu fața: se prezintă în forma grupelor sociale, în necesități și probleme omenești naționale și mondiale și pretinde partea sa din bogăția omului creștin.

Creștinul știe că toate necazurile pot fi reduse la o singură origine și aceasta este neascultarea față de Dumnezeu. Dar știe și aceea că Iisus Hristos a mîntuit lumea și în mod etic a pus în fața omului porunca sa ridicată la un nivel înalt: «Voi fiți desăvîrșiți, după cum și Tatăl vostru cel ceresc este desăvîrșit» (Matei V, 18). Așadar, omenirea trebuie să meargă pe drumul desăvîrșirii prin schimbări, transformări și dezvoltări, atît în viața ei economică, cît și în viața ei socială, politică și chiar particulară. Aceste schimbări continue și care tot mai mult se accelerează aduc la iveală păcatele trecutului, greutățile prezentului și problemele viitorului.

Este și responsabilitatea creștinului de a se atașa cu inimă bună, cu nădejde și încredere la combaterea păcatelor, la eliminarea greutăților și la dezlegarea problemelor viitorului. El trebuie să știe că orice pas retrograd sau înapoiat poate aduce cu sine eventual moartea milioanelor și excluderea viitorului pașnic. Creștinul trebuie să se hotărască în mod curajos și liber. Slujind totdeauna și pretutindeni, omul și omenirea nevoiașă. În slujba aceasta are o promisiune de la Dumnezeu, cum a avut Iosua: «Întărește-te și îmbărbătează-te». «Nu te înspăimînta și nu te îngrozi, căci Domnul, Dumnezeul tău este cu tine în tot ce vei face» (Iosua I, 9) și are o responsabilitate așa de serioasă, cum a avut profetul Iezechiel în cazul că a murit cineva din neglijența lui: «Îi voi cere sîngele din mîna ta!» (Iez. III, 18).

*

În partea a doua a conferinței, participanții au purtat discuții asupra referatului și coreferatelor susținute în prima parte. În cele ce urmează spicuim din intervențiile profesorilor de teologie ortodoxă.

P. S. Episcop Teofil a atras atenția asupra pericolului pe care îl reprezintă mișcarea sectară pentru ecumenism. Sectanții propagă disprețul față de om, izolarea față de societate și fărîmițarea unității bisericești. Spiritul ecumenic autentic este însă contrar prozelitismului sectar, de aceea Bisericile din țara noastră trebuie să combată atitudinea antiecumenică și antisocială a sectelor anarhice și retrograde.

Prof. Pr. Milan Sesan de la Institutul teologic din Sibiu a arătat că ecumenismul creștin presupune atît relația «verticală», cît și cea «orizontală». Căile spre unitatea creștină pot fi diverse și multiple, dar ecumenismul autentic are o singură

orientare, anume unitatea în Hristos, care se manifestă în unitatea Bisericii si a lumii.

Pr. Prof. D. Stăniloae de la Institutul teologic din București s-a referit la un fenomen specific al timpului nostru: *restaurarea omului.* Omul a devenit realitatea centrală a preocupărilor lumii moderne. Acest fapt are o importanță deosebită deoarece dă un nou etos societății de azi, întrucît împlinirea datoriilor față de om, contrar celor față de instituție, aduce o căldură etică vieții noastre în societate și pentru că dă un caracter dinamic vieții, omul fiind singura realitate dinamică, în timp ce instituțiile au de obicei o tendință statică.

Epoca noastră este nu numai epoca restaurării omului, ci și a adevăratei sale descoperiri. S-ar putea spune că omul a fost descoperit de la Renaștere, dar această descoperire a avut un caracter unilateral, incomplet, desfigurat și a dus la ivirea individualismului. Renașterea a descoperit spații, America, Africa, dar popoarele acestor spații au fost distruse prin colonialism, neocolonialism, apartheid. Așadar, nu era descoperit semenul nostru, celălalt om. Or, de abia în societatea noastră s-a arătat că nu e posibilă cunoașterea omului fără descoperirea semenului său. Dar progresul în cunoașterea omului înseamnă progres în slujirea umană. Sfinții Părinți au arătat că patimile ridică un paravan între oameni contribuind la atrofierea eului propriu și la diminuarea responsabilității față de semen. Dimpotrivă, iubirea mișcă pe creștin să slujească omul în realitatea lui concretă.

Diac. Prof. Ion Zăgrean de la Institutul teologic din Sibiu a subliniat necesitatea reconsiderării noțiunii de responsabilitate, ținînd seama de prezența creștină în lumea contemporană. În trecut, responsabilitatea se limita la anumite zone mai mult de natură intelectuală. Or, responsabilitatea e în corelație cu ideea de aproapele, iar dacă această idee a evoluat în sens social înseamnă că trebuie să reevaluăm noțiunea de responsabilitate socială. În plus, din punct de vedere creștin, trebuie să avem și un anumit sentiment al răspunderii sociale.

Pr. Prof. Al. Ciurea de la Institutul teologic din București a rezumat părerea sa la trei aspecte mai însemnate:

1. Exprimă recunoștință față de inițiatorii și organizatorii acestor întîlniri interconfesionale atît de utile, din multe puncte de vedere și care constituie o caracteristică specifică a relațiilor interreligioase, pe linia ecumenismului local din țara noastră.

2. În Patria noastră, printr-o serie întreagă de măsuri, între care trebuie menționată și abolirea Concordatului din 1948, s-a înfăptuit o adevărată egalitate a cultelor în fața Statului și a legii. S-a realizat la noi deci *pacea confesională* care n-a existat înainte, întrucît toate confesiunile religioase trăiau în vrajbă, se supralicitau în fața Statului, a factorului așa-zis «constituțional» și a guvernanților și practic își furau fără nici un fel de scrupule credincioșii unele altora. Prin colaborarea actuală pe teren practic dintre culte — care a urmat de mai mulți ani încoace, s-a trecut la o fază nouă: *înfrățirea* dintre culte în drumul pe care îl străbatem împreună către *dragostea* intercreștină. Iar înfrățirea confesională trebuie pusă în slujba unității naționale a poporului român în totalitatea lui, căruia vrem si trebuie să-i slujim.

Cele ce discutăm aici nu trebuie să rămînă vorbe sterile ci semințe care să rodească în sufletele studenților noștri.

3. Se întreabă adesea în zilele noastre confesiunile creştine — atunci cînd se întîlnesc — ce atitudine să ia faţă de schimbările sociale rapide, căci în vremea noastră omenirea se arată a nu mai fi dispusă să meargă pe calea evoluţiei lente, ci abordează formele cele mai îndrăzneţe şi revoluţionare ale progresului.

Biserica Ortodoxă Română are în slujitorii săi din trecut o sumedenie întreagă de preoţi care au fost alături de credincioşii lor nu numai în circumstanţele istorice obişnuite, ci şi în cele de natură extraordinară în care se hotăra soarta poporului. Sînt acei preoţi care au participat alături de popor în toate ridicările lui drepte în răscoale şi revoluţii pentru o viaţă mai bună şi mai dreaptă.

Prof. N. Grosu, directorul Seminarului teologic din Bucureşti, s-a referit la receptivitatea pe care o are Biserica faţă de aspiraţiile umane autentice din vremea noastră. În slujirea umanităţii, Biserica trebuie să ţină seama de configuraţia etică a societăţii, deoarece forţele negative ale nedreptăţii sociale sînt încă reale şi destructive, în unele părţi ale lumii. Creştinii nu pot rămîne însă indiferenţi faţă de această situaţie, de aceea ei sprijină idealul înălţării omului pe culmile progresului material şi spiritual. Spiritul ecumenic se actualizează tocmai în slujirea comună a acestui ideal uman potrivit concepţiei creştine.

Diac. Prof. Mircea Basarab de la Seminarul teologic din Cluj a abordat problema păcii, problema centrală a vremurilor noastre. Pacea stă în centrul misiunii creştinilor, deoarece Iisus Hristos a pus început Împărăţiei sale viitoare de pace chiar aici pe pămînt, în momentul întrupării Sale. În perioada Bisericii, creştinii se străduiesc, împreună cu toţi oamenii, pentru realizarea istorică anticipată a acestei împărăţii a păcii, devenind «făcători de pace» prin lupta lor pentru înfrăţire şi dreptate socială între oameni şi între popoare.

Pr. Prof. Ioan Pop, directorul Seminarului teologic din Cluj, a scos în evidenţă contribuţia pe care Mişcarea ecumenică a adus-o la orientarea Bisericilor membre în problematica umană şi socială contemporană. Fără să renunţe la adevărul revelat cuprins în Scriptură şi Tradiţie, Biserica actualizează mesajul ei spiritual în fiecare generaţie, căutînd să înalţe viaţa umană potrivit idealurilor evanghelice de dreptate şi pace.

Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic din Sibiu, şi-a exprimat bucuria că Bisericile au depăşit epoca ecumenismului festiv, ajungînd să ia în considerare în mod serios problemele umane ce incumbă o răspundere comună a tuturor creştinilor. Desigur, Bisericile nu trebuie să fie prea optimiste în ce priveşte ecumenismul, întrucît se constată că multe conflicte politice actuale au la bază neînţelegeri confesionale. Totuşi este îmbucurător faptul că Bisericile, păstrîndu-şi individualitatea lor confesională, înaintează pe drumul cooperării practice.

S-a spus că epoca noastră este epoca descoperirii omului. S-ar putea adăuga că omul a fost descoperit şi plasat în centrul Evangheliei ca imagine a lui Dumnezeu. *Imago Dei* constituie realitatea spirituală fundamentală a omului, care face din el o fiinţă deschisă spre celălalt prin iubire, o persoană a cărei viaţă deplină se realizează în comunitatea semenilor.

Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din Bucureşti, a subliniat mai întîi importanţa conferinţelor teologice interconfesionale pentru promovarea ecumenismului local şi pentru consolidarea solidarităţii poporului român cu naţionalităţile conlocuitoare. Apoi s-a referit la cele două coordonate esenţiale — verticală şi orizontală — ale activităţii Bisericii, arătînd că ele trebuie considerate

totdeauna împreună, deoarece Cuvîntul lui Dumnezeu, Care s-a întrupat în Iisus Hristos și ne-a descoperit voia lui Dumnezeu și calea spre restaurarea deplină a omului, n-a încetat să fie ceea ce era mai înainte de întrupare și ne cere să ne iubim și să ne ajutăm frățește.

În continuare, Diac. Prof. N. Nicolaescu a arătat că nu se poate vorbi despre o tensiune nici între Biserică și lume și nici între Hristos și om, deoarece Biserica reprezintă o parte din lume, anume omenirea sfințită de Hristos, aluatul care trebuie să dospească lumea după voia lui Dumnezeu, semnul profetic al Împărăției lui Dumnezeu. Biserica are o misiune slujitoare față de lume și este îmbucurător faptul că pe terenul practic al diaconiei creștine toate confesiunile au același obiectiv : slujirea omului, binele omenirii. Desigur, sarcinile se schimbă de la epocă la alta. «Lazăr», simbolul omului în nevoie, poate lua diferite forme și nume. De aceea și slujirea creștină ține seamă de nevoile concrete și actuale ale omenirii. Mai mult, Biserica are o misiune profetică, întrucît ea anunță, prospectează și actualizează mesajul ei pentru fiecare generație.

În concluzie, vorbitorul a remarcat unitatea de slujire ce există între Bisericile din țara noastră față de acțiunile pe care Statul român le întreprinde spre binele și înflorirea tuturor cetățenilor Patriei. În ce privește diaconia Bisericii față de lume în țara noastră, toate Bisericile sînt datoare să-și unească eforturile pentru a sprijini realizarea idealurilor umane, propășirea Patriei și apărarea păcii.

La discuții au luat parte, de asemenea, profesori de teologie reformată și luterată : Prof. Dr. Geréb Pál, Prof. Dr. Juhasz Istvan, Pr. Pentek Arpad, Prof. Dr. Ludwig Binder, Doct. Juhasz Tomas, Prof. Dr. Teleky Mihaly, Prof. Dr. Nagy Joszef, Prof. Dr. Hermann Binder.

În încheierea conferinței, Dr. David Gyula, rector-vicar, a adresat în numele participanților o telegramă D-lui Prof. Dumitru Dogaru, secretar general al Departamentului Cultelor, în care se exprimă angajamentul celor prezenți de a activa pentru apropierea Bisericilor, pentru apărarea păcii și pentru bună înțelegere între popoarele lumii.

*

Conferința teologică interconfesională de la Cluj, ca de altfel și celelalte conferințe similare din trecut, se impune printr-o întreită însemnătate : *teologică, locală și ecumenică.* Mai întîi, se poate spune că ea a avut caracterul unei întîlniri de studiu teologic, întrucît toți participanții, profesori de teologie ortodoxă și protestantă au contribuit la stabilirea unor poziții clare și concrete în legătură cu tema tratată. Importanța teologică a acestei conferințe constă în faptul că au fost cercetate în mod temeinic și obiectiv aspectele principale ale contribuției Bisericii în actualitatea socială a timpului nostru, formulîndu-se coordonatele slujirii creștine corespunzătoare epocii contemporane.

Apoi, Conferința a constituit un moment care prin atmosfera frățească și spiritul ei realist a contribuit la consolidarea ecumenismului local. Cu această ocazie s-a exprimat în mod solemn îndatoririle ce revin Bisericilor în ce privește diaconia față de societatea noastră. Bisericile au o răspundere comună și sînt datoare să-și unească strădaniile pentru a sprijini progresul material și spiritual al poporului din care fac parte.

În fine, trebuie subliniată importanța ecumenică a Conferinței, care constă nu numai în faptul că ecumenismul local din țara noastră dobîndește noi perspective și dimensiuni practice, ci și în faptul că ea aduce o contribuție specifică la teologia, practica și diaconia ecumenică în general.

ASISTENT

VIZITA PROF. CARNEGIE SAMUEL CALIAN DE LA SEMINARUL TEOLOGIC AL UNIVERSITĂȚII DIN DUBUQUE — IOWA (S.U.A.)

Între 22 și 24 februarie 1970, Dl. Carnegie Samuel Calian, profesor asociat la Seminarul teologic al Universității din Dubuque-Iowa (S.U.A.), a vizitat capitala țării noastre și unele instituții ale Bisericii Ortodoxe Române.

Duminică 22 februarie, Prof. C. S. Calian a luat parte la slujba sfintei liturghii, în Catedrala patriarhală, apoi a fost invitat de Prea Fericitul Patriarh Justinian la recepția dată funcționarilor superiori ai Patriarhiei și Arhiepiscopiei cu prilejul aniversării zilei de naștere a Prea Fericirii Sale.

În după-amiaza aceleiași zile, Prof. C. S. Calian a vizitat Muzeul Satului, rămînînd profund impresionat de arta migăloasă și fermecătoare a poporului român, descoperită aici. Apoi Domnia Sa, fiind armean de origine, a ținut să viziteze Biserica Armenească din București, interesîndu-se asupra relațiilor dintre români și armeni și îndeosebi asupra legăturilor de prietenie care există între Biserica Armeană și Biserica Ortodoxă Română.

A doua zi, 23 februarie, a vizitat Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, precum și așezămintele de la Schitul Maicilor și Mînăstirea Antim, apoi a fost primit în audiență de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Cu această ocazie, mulțumind Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru primirea generoasă pe care i-a făcut-o, Prof. C. S. Calian și-a exprimat plăcuta surpriză de a fi constatat că Biserica Ortodoxă Română este atît de bine și temeinic organizată. De aceea a rugat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian să-i răspundă la unele întrebări cu privire la atitudinea Bisericii Ortodoxe Române față de unele probleme ale ecumenismului contemporan.

Răspunzînd la întrebările puse, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a precizat următoarele:

— În problema unirii Bisericilor Ortodoxe cu Bisericile Vechi Orientale, Biserica Ortodoxă Română consideră că Bisericile Vechi Orientale sînt cele mai apropiate de noi, singura piedică fiind doar nehotărîrea și teama acestora de a rupe cu trecutul tradițional.

— În ceea ce privește relațiile ecumenice dintre Ortodoxie și Protestantism, Prea Fericirea Sa a spus că «trebuie să se facă distincție între unitate și unire. În această privință poziția noastră este clară. Toată lumea creștină trebuie să lucreze pentru unitatea creștină, deoarece unitatea este posibilă în diversitate, fiecare confesiune păstrîndu-și caracterele sale specifice. Prin unitatea creștină se pot rezolva toate problemele creștinismului practic cu care se confruntă lumea contemporană. Noi ne-am bucurat cînd Organizația Națiunile Unite s-a constituit așa cum s-a constituit: cu drepturi egale și vot egal, indiferent de numărul cetățenilor care fac parte

din această organizație mondială. Tot așa se poate constitui o unitate creștină, cu păstrarea specificului fiecărei confesiuni, pe picior de egalitate, nu sub jurisdicția Romei, Constantinopolului, sau Canterbury. Nici panelenism, nici pananglicanism, ci pancreștinism».

— În legătură cu dialogul cu Biserica Romano-Catolică, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a spus: «Poziția noastră este că nu putem începe cu Biserica Romano-Catolică dialogul teologic-dogmatic, ci numai un dialog pe latura creștinismului practic, în spirit ecumenic. Am făcut cunoscută poziția noastră și Patriarhului Atenagora atunci cînd acesta a venit la București, și apoi a mers la Roma cu această poziție. De altfel, Biserica Romano-Catolică nu inițiază un dialog, ci așteaptă ca inițiativa să o ia celelalte Biserici. Trebuie să se știe că noi nu dorim un dialog teologic cu Biserica Romano-Catolică atîta vreme cît rămîne în vigoare enciclica «Ecclesiam Suam», care este o enciclică dogmatică. Romano-catolicismul urmărește asimilarea celorlalte Biserici și vrea să folosească dialogul în scopul de a convinge pe ceilalți creștini că Biserica Romei este singura Biserică adevărată».

După terminarea convorbirii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit Prof. C. S. Calian albumul și broșura *Biserica Ortodoxă Română* și i-a conferit Crucea patriarhală pentru mireni.

În după amiaza aceleiași zile, oaspetele a vizitat Mînăstirea Cernica, unde P. Cuv. Arhim. Roman Stanciu, starețul mînăstirii, a prezentat un scurt istoric al acestui așezămînt.

La orele 18, Prof. Carnegie Samuel Calian a ținut o conferință în fața studenților și profesorilor Institutului teologic de grad universitar din București. Titlul prelegerii sale a fost: *Care din Sinoadele de la Niceea pînă la Conciliul al II-lea de la Vatican, sînt ecumenice.*

În prima parte a conferinței, vorbitorul s-a referit la factorii istorici care au determinat caracterul ecumenic al sinoadelor din istoria Bisericii, subliniind în chip special *prioritatea* Sinodului de la Niceea, singurul sinod care întrunește în mod total elementele ecumenicității ortodoxe.

În partea a doua, Prof. C. S. Calian a formulat două criterii sau categorii teologice necesare, după părerea sa, stabilirii caracterului ecumenic al unui viitor sinod universal. Primul este criteriul teologic al *receptării.* Receptarea este un proces deschis și nesupus vreunei proceduri rigide. Prin receptare noi intuim procesul prin care Bisericile și tradițiile lor «acceptă hotărîrea unui sinod și prin aceasta îi recunoaște autoritatea. O astfel de receptare se referă numai la hotărîrile sinodale și nu include în mod necesar o atitudine față de lucrările din timpul sinodului prin care ele au fost adoptate. Firește, respingerea receptării poate fi întemeiată pe argumentul că sinodul a fost ilegal sau, în chip special, pe motivul că el n-a menținut normele de păstrare a tradiției apostolice». Din punctul de vedere al *oekumenei,* sinodul ecumenic este acela care a fost primit și recunoscut de către Bisericile creștine de pretutindeni.

Receptarea implică mai mult decît unanimitatea matematică; ea poate să aparțină unei minorități, însă, mai presus de orice, ea se centrează pe o căutare comună pentru spiritul Duhului. Receptarea constituie un proces spiritual sub călăuzirea Duhului Sfînt, supraveghetorul universal al oekumenei. «Un sinod ecumenic nu este un parlament democratic în care se pune chestiunea de a avea o majoritate, chiar una suplă, pentru sau împotriva unei hotărîri. Mai degrabă un sinod ecumenic este

reprezentarea Bisericii și a unității ei, care poate fi în mod credibil exprimată numai în unanimitatea deciziilor luate cu ajutorul Duhului. Duhul Sfînt al unității își manifestă prezența sa nu într-o «fracțiune» largă, ci în acordul tuturor. Așadar, receptarea reprezintă mai presus de orice un consens pnevmatic între Bisericile creștine.

Un consens pnevmatic trebuie să fie realizat mai devreme sau mai tîrziu, dacă un viitor sinod ecumenic urmează să devină autoritativ pentru oekumenă. «Dacă aceasta nu se realizează, este un semn că sinodul nu reprezintă Biserica ecumenică în plinătatea ei. Unanimitatea și comuniunea sînt lucrarea Duhului Sfînt (II Cor. XIII, 13: «koinonia»). În scopul de a percepe sensul mai adînc al sinoadelor noi trebuie să luăm în considerare Duhul Sfînt ca un factor personal decisiv. Totdeauna sinoadele s-au numit adunări în Duhul Sfînt la care Hristos este prezent în mod nevăzut (uneori această prezență a lui Hristos este reprezentată concret printr-o icoană a lui Hristos, sau prin Sfînta Scriptură care se așază deschisă pe altar). Textul din Matei XVIII, 20 care amintește de făgăduința prezenței Domnului oriunde Biserica se adună în armonie și frățietate, este totdeauna citat. Astfel, ceea ce prima mărturie creștină menționează despre sinoadele ecumenice trebuie reînnoită mereu: «...Reprezentarea întregii creștinătăți este sărbătorită cu mare venerație. Cît de însemnat pentru credința călăuzitoare este faptul că acest sinod s-a adunat din toate părțile în numele lui Hristos! Iată, ce bine este cînd frații sălășluiesc împreună!» Acesta constituie primul criteriu teologic necesar pentru un viitor sinod ecumenic, anume receptarea prin consens prevmatic.

Al doilea din aceste criterii teologice este nevoia de *continuitate*. Receptarea prin consensul pnevmatic trebuie să fie totdeauna deschisă pentru schimbare sub călăuzirea Duhului, dar este nevoie și de discernămîntul spiritelor, de unde provine și cerința teologică pentru continuitate. Criteriul continuității este o recunoaștere că orice viitor sinod ecumenic trebuie să fie biblic în conținut și apostolic în caracter. Fără aceasta sinodul nu are însușirile catolicității, pentru ca astfel să merite a fi recunoscut de Biserici ca sinod ecumenic.

În însăși natura unui sinod va exista o tensiune constantă între continuitate și schimbare, între receptare și Revelație, deoarece Bisericile caută spiritul lui Hristos în vremea lor. Această tensiune inevitabilă reprezintă în realitate o funcție esențială a unui sinod ecumenic. Tensiunea implică faptul că sinodul reprezintă autoritatea bisericească pentru a interpreta corect Scriptura și Tradiția; în același timp, sinodul însuși este supus autorității Scripturii și Tradiției. Tocmai în această privință Sinodul de la Niceea servește drept cel mai creator model pentru un sinod ecumenic al «poporului lui Dumnezeu».

La Niceea, «chestiunile n-au fost stabilite urmînd anumite predilecții savante sau tendințe politice, nici printr-un fel de filozofie fantastică sau teologie imaginară, nici pe baza vreunor teze scolastice sau sisteme scolastice, nici prin mijlocirea unor universități naționale sau tradiții monastice, ci prin cuvîntul lui Dumnezeu cuprins în Sfintele Scripturi ale Vechiului și Noului Testament. Se poate spune despre Părinții *tuturor* sinoadelor ceea ce Atanasie a spus despre Părinții de la Niceea, anume că ei «respirau» Sfînta Scriptură? Noi nu putem trece cu vederea faptul că apropierea față de Scriptură a Sinoadelor, luate în mod separat, a fost foarte diferită. A existat o mare diferență între Sinodul de la Niceea, unde s-a pus în primul rînd chestiunea interpretării Scripturii, și sinoadelor ulterioare post-calcedoniene, unde s-a pus în primul rînd chestiunea de a vedea cine poate construi cel mai lung șir de dovezi pentru argumentul său, construit din citate din Părinți». Ca și în cazul

de la Niceea, orice viitor sinod ecumenic trebuie să-și asume totdeauna un risc *responsabil* în ce privește reinterpretarea adevărului ce se găsește în revelația biblică și transmis prin tradițiile creștine respective. «Aceste adevăruri trebuie să fie plasate în termenii laos-ului de mîine».

Criteriile acestea teologice vor oferi linii călăuzitoare valabile, pline de speranță, pentru viitoarele sinoade ecumenice la care toate Bisericile creștine trebuie să participe. Cînd cele două criterii: receptarea prin consensus pnevmatic și continuitatea prin Scriptură și Tradiție sînt aduse în stare de convergență, atunci va rezulta o tensiune creatoare prin care Bisericile vor avea prilejul să discerne în mod mai clar prezența Duhului.

Marți, 24 februarie, orele 9, Prof. C. S. Calian a părăsit Republica Socialistă România, îndreptîndu-se spre Sofia.

LUCRĂRILE COMITETULUI DE LUCRU ȘI ALE SECRETARIATULUI INTERNAȚIONAL ALE CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Întrucît la 26 decembrie 1969, Prof. L. J. Hromadka, președintele Conferinței Creștine pentru Pace a încetat din viață, iar cu oarecare timp înainte Pastorul Dr. J. N. Ondra demisionase din funcția de secretar general al acestei organizații creștine internaționale, s-a impus alegerea noilor organe de conducere.

Sesiunea extraordinară a Comitetului de lucru și a Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace (26—28 februarie 1970) a fost pregătită la invitația Î. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președintele Comitetului de Continuare de o întrunire a vicepreședinților Conferinței și de o sesiune a Secretariatului internațional, care a avut loc la Moscova (1—3 februarie 1969) la care Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. Ilie Georgescu. Cu prilejul acestei sesiuni de lucru de la Moscova s-a exprimat din nou dorința tuturor vicepreședinților de a se continua activitatea atît de utilă și fructuoasă a Conferinței Creștine pentru Pace, s-au făcut recomandări privind noile persoane indicate să conducă activitatea Conferinței și s-au precizat acțiunile și activitatea din acest an.

La sesiunea extraordinară de la Praga au fost prezenți toți membrii Comitetului executiv și ai Secretariatului Internațional; Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin I. P. S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, membru în Comitetul executiv și Pr. Ilie Georgescu, membru în Secretariatul Internațional.

Discuțiile purtate în timpul lucrărilor au demonstrat interesul pe care Bisericile membre și Comitetele regionale îl manifestă față de Conferința Creștină pentru Pace, ca loc de întîlnire al creștinilor din diferitele continente și de diferite apartenențe confesionale și de tribună pentru exprimarea, pe bază creștină și teologică a adeziunii creștine la efortul general de instaurare a climatului de pace și dreptate. În cadrul acestor discuții s-au expus poziții și s-au făcut precizări privind sarcinile concrete ale creștinilor în efortul de restabilire și consolidare a păcii, prin îngrădirea și lichidarea treptată a focarelor de criză. Au fost astfel reactivate unele comisii ale Conferinței, preocupate în degajarea responsabilității creștine față de existenta acestor focare ce amenință pacea generală.

Discuţii s-au purtat şi asupra adîncirii activităţii comisiei Conferinţei Creştine pentru Pace care, în cooperare cu o comisie similară a Conferinţei Bisericilor Europene, urmează să pregătească o conferinţă europeană a Bisericilor privind securitatea în Europa. În legătură cu această preocupare a Conferinţei Creştine pentru Pace, Î. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului a adus precizări asupra importanţei şi a actualităţii unei asemenea cooperări, recomandate şi de cea de a treia Adunare generală creştină pentru pace din 1968.

În ceea ce priveşte alegerea noilor conducători ai Conferinţei, cu prilejul întrunirii extraordinare de la Praga a Comitetului executiv, s-au adoptat următoarele hotărîri care sînt valabile pînă la viitoarea Adunare Generală.

Vicepreşedinţii Conferinţei Creştine pentru Pace (Î. P. S. Nicodim al Leningragradului şi Novgorodului — U.R.S.S., Episcop Dr. Tibor Bartha — Ungaria, Prof. Dr. G. Casalis — Franţa, Consilier superior Dr. H. Kloppenburg — R. F. a Germaniei R. Andriamanjato — Madagascar, A. K. Thampy — India şi S. Ance-Martinez — Cuba) se constituie într-un Colegiu prezidenţial pentru a gira lucrările mişcării, sub conducerea Î. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului şi al Novgorodului. Colegiul preşedinţial are toate drepturile de conducere, supraveghere şi control asupra tuturor activităţilor Conferinţei, hotărîrile importante urmînd a fi adoptate în urma consultărilor preşedintelui Colegiului preşedinţial împreună cu alţi trei vicepreşedinţi din cele trei zone geografice.

În postul de Secretar general a fost recomandat şi ales Dl. Ianusz Makovski, ziarist romano-catolic şi activist pe teren social din R. P. Polonă, membru în Seim-ul polonez.

În încheierea lucrărilor sesiunii extraordinare de la Praga ale Comitetului executiv, participanţii au exprimat încrederea faţă de noua conducere şi nădejdea desfăşurării pe mai departe a activităţii cunoscute a Conferinţei, într-un ritm din ce în ce mai bogat.

Autorităţile de stat ale R. S. Cehoslovace au apreciat în mod deosebit prezenţa în Praga a membrilor Comitetului executiv şi ai Secretariatului Internaţional şi au organizat în cinstea lor o recepţie în Palatul Wallstein de către Dl. Hruza, conducătorul Oficiului pentru problemele religioase din Ministerul ceh al Învăţămîntului.

ASISTENT

CRONICĂ

Luni, 12 ianuarie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit în audienţă pe Dl. Prof. Paul Miron şi pe P. Cuv. Arhim. Johannes Peterfalvy, din R. F. a Germaniei, care au prezentat unele mesaje din partea unor episcopi germani, catolici şi protestanţi.

Au fost de faţă Pr. Consilier D. Fecioru şi Pr. Secretar N. Cazacu.

Joi, 5 februarie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit în audienţă pe Rev. Cordell Derek, aflat în ţara noastră pentru studii la Institutul teologic din Bucureşti, în cadrul schimbului de studenţi cu Biserica Anglicană, şi ca slujitor la capela anglicană din Bucureşti, care a adus la cunoştinţa Prea Fericitului Părinte Patriarh că Graţia Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury l-a desemnat ca reprezentant al Graţiei Sale pe lîngă Patriarhia Română.

Au fost de faţă Pr. Consilier D. Fecioru şi Pr. Secretar N. Cazacu.

Miercuri, 18 februarie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit în audienţă pe Rev. Albert Rauch, sosit în ţara noastră cu un mesaj din partea Episcopului Rudolf Graber, de Regensburg, R. F. a Germaniei, în vederea realizării vizitei sale în ţara noastră.

Au fost de faţă Pr. Director Ioan Gagiu, Pr. Consilier D. Fecioru şi Pr. Secretar N. Cazacu.

Luni, 23 februarie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit în audienţă pe oaspetele Rev. Albert Rauch, căruia i-a încredinţat răspunsul la mesajul adus din partea Episcopului romano-catolic Rudolf Graber de Regensburg, R. F. a Germaniei, privitor la vizita acestuia în ţara noastră, ca invitat al Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit apoi pe Rev. Carnegie Samuel Calian, profesor la Seminarul teologic al Universităţii din Dubuque-Iowa, U. S. A., care avea să ţină o conferinţă la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti.

La cele două audienţe au fost de faţă P. C. Consilier Pr. D. Fecioru, D-nii Ioan Săbăduş şi Remus Rus.

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

SERBAREA NAȘTERII DOMNULUI, ANULUI NOU ȘI BOBOTEZEI, LA BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN SOFIA

Cu deosebită evlavie s-a serbat și în acest an, după rînduiala noastră bisericească și a datinilor strămoșești, la biserica română din Sofia, praznicul Nașterii Domnului, Anul nou și Botezul Domnului.

În ziua întîi de Crăciun, în cadrul sfintei liturghii, după ce s-a dat citire Pastoralei Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, preotul paroh a vorbit credincioșilor despre colinde, arătînd că la formarea textului folcloric religios al colindelor autorii anonimi s-au inspirat din textul imnografiei praznicului Nașterii Domnului, lăsîndu-ne în moștenire acest prețios tezaur de gîndire și simțire românească. După această prezentare, corul bisericii a executat concertul de colinde, care cuprinde următoarele bucăți: *Bună dimineața la Moș Ajun*, de Al. Podoleanu; *Steaua sus răsare*, de I. Chirescu; *Nouă azi ne-a răsărit*, *O ce veste minunată și Moș Crăciun*, de D. G. Kiriac; *Praznic luminos și Astăzi s-a născut Hristos*, de T. Popovici; *Cetiniță cetioară*, de Gh. Cucu (armonizat de I. Runcu); *Colindul lui Dumnezeu*, de V. P. Băleni; *Trei Crai*, de N. Pratia și *Noel*, de A. Adam.

După terminarea slujbei, membrii Consiliului parohial, o parte din credincioșii care au participat la sfînta liturghie și membrii corului au fost invitați la casa parohială, unde după tradiție s-a servit o mică gustare. Cu acest prilej, corul bisericii a executat, înaintea icoanei Nașterii Domnului și a pomului de Crăciun frumos luminat, cîteva colinde, precum și mai multe cîntece populare românești

La 1 ianuarie 1970, s-a oficiat sfînta liturghie a Sfîntului Vasile cel Mare, iar după urările de pace, de sănătate și de mult belșug și alese roade duhovnicești făcute de parohul bisericii celor prezenți, s-a oficiat Te-Deum-ul pentru Prea Fericitul Părinte Justinian Patriarhul României și pentru Prea Fericitul Părinte Chiril, Patriarhul Bulgariei, pentru Conducătorii Republicii Socialiste România și pentru Conducătorii Republicii Populare Bulgaria, precum și pentru toți credincioșii români și bulgari. După terminarea slujbei, membrele Comitetului de doamne s-au adunat la locuința parohială, unde s-a servit o gustare.

Luni 5 ianuarie, în ajunul Bobotezei, slujitorii bisericii au vizitat o parte din credincioșii parohiei, stropindu-le cu aghiasmă, după obiceiul din țară, familiile și casele.

Slujba sfințirii apei din ziua Bobotezei s-a făcut într-un cadru solemn, în prezența credincioșilor care au venit, după datină, la slujba Iordanului.

În tot timpul slujbelor, răspunsurile liturgice au fost date de corul bisericii.

DIN VIAŢA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

ÎNFIINŢAREA UNEI NOI DIOCEZE MITROPOLITANE. — Nu de mult Patriarhia Ecumenică a înfiinţat unele noi dioceze în cadrul exarhatelor sale în diferite părţi ale lumii. În cadrul aceleiaşi preocupări de a asigura o mai bună organizare a pastoraţiei între credincioşii ortodocşi greci răspîndiţi pe tot globul, Patriarhia Ecumenică a făcut cunoscută înfiinţarea unei noi dioceze mitropolitane; cea a Noii Zeelande, sub a cărei jurisdicţie vor intra şi Eparhiile Japoniei, Coreii şi a Indiei — care au aproape 15.000 de credincioşi.

Ca titular al acestei noi Mitropolii a Noii Zeelande a fost desemnat P. S. Dionisie, fost episcop ajutător al Arhiepiscopului Australiei, — post în care a fost numit Mitropolitul Aristarh al Mareotidei din Patriarhia Alexandriei. Totodată Patriarhia Ecumenică a mai făcut cunoscut că a numit: pe Pr. Paul Ballester — fost catolic — ca ajutător al Arhiepiscopului ortodox al Americii pentru America Latină; iar pe Arhimandritul Iacob Garmatis, ca auxiliar al Arhiepiscopului Iacobos al Americii, cu titlul de Episcop de Apameea.

DECLARAŢIA I. P. S. MITROPOLIT MELETIE, EXARH PENTRU EUROPA OCCIDENTALĂ. — În cadrul manifestărilor care au avut loc în toate Bisericile creştine cu prilejul rugăciunilor din cadrul «Săptămînii pentru unitate» (18—23 ianuarie 1970), Mitropolitul Meletie, Exarhul Patriarhiei Ecumenice pentru Europa Occidentală a subliniat necesitatea ajungerii la o adevărată ecleziologie comună între Bisericile creştine, care este atît de necesară în veacul nostru, «în care totul se îndreaptă spre ecumenism».

Apreciind în mod pozitiv dialogul interconfesional creştin, purtat astăzi la diferite nivele şi în diferite chipuri, Mitropolitul Meletie a precizat că în acest fel «problemele ecleziologice adîncesc tainele care constituie inima însăşi a creştinismului şi la care sîntem chemaţi ca împreună să aducem o soluţie. Vom fi obligaţi, aşadar, să aprofundăm împreună concepţia trinitară a Bisericii şi să lărgim antropologia trinitară, întemeind-o pe ritmul unitar al Naşterii Domnului, al Învierii Domnului şi al Pogorîrii Sfîntului Duh, — care formează cheia unei ecleziologii a comuniunii».

DECLARAŢIA SANCTITĂŢII SALE PATRIARHULUI ECUMENIC ATENAGORA CU PRILEJUL VIZITEI CARDINALULUI WILLEBRANDS LA CONSTANTINOPOL. — Cu prilejul sărbătoririi patronului Bisericii Constantinopolului — Sfîntul Andrei cel întîi chemat — o delegaţie a Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creştină, condusă de Cardinalul Jan Willebrands, preşedintele Secretariatului, a vizitat Patriarhia Ecumenică. Scopul acestei vizite de curtoazie, a fost — după cum a declarat Cardinalul Willebrands — de a transmite Sanctităţii Sale Patriarhului ecumenic Atenagora un

mesaj din partea Sanctităţii Sale Papa Paul al VI-lea — mesaj care a fost citit şi tradus în timpul slujbei în catedrala Sfîntului Gheorghe, la 30 noiembrie 1969 —, precum şi de «a informa pe Sanctitatea Voastră şi Biserica de aici despre ceea ce a avut loc recent în Biserica Romano-Catolică şi mai ales despre Sinodul întrunit la Roma şi despre sesiunea plenară a Secretariatului pentru unitatea creştină... sperînd că vom primi unele informaţii şi de la Sanctitatea Voastră» şi astfel «probabil vom putea să vedem mai bine ceea ce este posibil să facem, pentru a continua să înaintăm cu prudenţă şi îndrăzneală către unitatea pe care o doreşte Domnul».

În cuvîntul adresat delegaţiei romano-catolice, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a declarat: «Este plăcut lucru că în mijlocul Bisericii noastre aflate în sărbătoare, Sfîntul şi Slăvitul Apostol Andrei, cel dintîi chemat, primeşte aci în ziua cînd noi îi cinstim memoria sfînta îmbrăţişare a fratelui său Petru. Noi considerăm această vizită ca o nouă mărturie a fraternităţii între cele două Biserici şi a progreselor realizate pentru restabilirea comuniunii lor, precum şi ferma lor hotărîre de a continua astfel pînă cînd, cuprinşi de dragostea lui Hristos, Care va ajuta să fie înlăturate toate obstacolele care persistă încă, *într-o mărturisire comună şi o mărturie comună a adevărului de credinţă, cele două Biserici vor consuma împreună Sfînta Taină a unităţii Bisericii pe pămînt*» *(subl. n.)*.

După această precizare a necesităţii înfăptuirii mai întîi a unităţii de credinţă pentru a putea ajunge la dorita «communio in sacris», Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a adăugat: «Noi dorim ca prezenţa Eminenţei Voastre, împreună cu distinşii Voştri colaboratori, să fie semn al unei epoci noi de progres nu numai în acţiunea pentru unitatea Bisericilor noastre, ci şi a tuturor creştinilor, pentru ca în Apus şi în Răsărit să trăim ora cea mare a reîntoarcerii la unitatea cea dintîi: cînd nici unul dintre noi să nu cheme pe celălalt, ci — ca şi Petru şi Andrei — noi să ne îndreptăm unii şi ceilalţi împreună spre Hristos, unicul Domn comun nouă...».

În timpul acestei vizite (30 noiembrie — 3 decembrie) între delegaţia romano-catolică şi o comisie sinodală a Bisericii Constantinopolului, sub preşedinţia Sanctităţii Sale Patriarhului ecumenic Atenagora, au avut loc convorbiri.

ACTIVITATEA INSTITUTULUI PATRIARHAL DE STUDII PATRISTICE DE LA SALONIC. — Cu doi ani în urmă, sub auspiciile Patriarhiei Ecumenice a fost înfiinţat Institutul de studii patristice, cu sediul în Mînăstirea Vlatadon, stavropighie patriarhală. Scopul cu care a fost înfiinţat acest Institut este «să studieze tradiţia spirituală a Ortodoxiei şi proiectarea ei în lumea actuală».

În cursul celor doi ani de activitate, Institutul de studii patristice de la Salonic, condus de Prof. M. P. Hristu, de la Universitatea din Salonic, a realizat lucrări deosebit de importante care contribuie la efortul conştient de întoarcere la izvoarele sale patristice al teologiei ortodoxe, şi care va putea influenţa viaţa întregii Biserici creştine. Semnalăm pe scurt aceste lucrări:

— *Publicaţii:* revista semestrială «Klironomia» (Moştenirea); colecţia monografică patristică «Analecta Vlatadon»; colecţia de popularizare «Phonê ton Pateron» (Glasul Părinţilor Bisericeşti); şi colecţia «Theologika Dokomia» (Eseuri teologice), care publică studii ale teologilor contemporani ortodocşi.

— *Fotografierea tuturor miniaturilor* în culori din cei peste 6.000 de codici aflaţi în Bibliotecile de la Sfîntul Munte, ca şi din codicii aflaţi în toate Bibliotecile din Grecia. Miniaturile deja fotografiate formează 4 volume gata de tipar.

— *Fotografierea codicilor* pentru a crea macrofilme ce vor putea fi puse la dispoziția cercetătorilor. Pînă în prezent au fost făcute 600.000 de clișee.

— *Pregătirea unui indice patristic* asupra Sfinților Părinți și scriitori bisericești greci de la începuturi pînă la veacul al XV-lea.

NUMIREA REPREZENTANȚILOR PATRIARHIEI ECUMENICE ÎN CONSILIILE INTERORTODOXE PENTRU DIALOGUL CU CELELALTE BISERICI CREȘTINE. — Întrucît la cea de a patra Conferință Panortodoxă de la Chambesy — Geneva, din iunie 1968 s-a hotărît ca dialogul cu celelalte Biserici creștine să fie purtat, nu de fiecare Biserică Ortodoxă Autocefală, ci de comisii compuse din reprezentanții tuturor Bisericilor Ortodoxe, Patriarhia Ecumenică și-a numit următorii reprezentanți:

— Pentru *dialogul cu anglicanii:* Arhiepiscopul Atenagora al Tiatirelor și al Marii Britanii și Arhimandritul Stilianos Harkianakis;

— Pentru *dialogul cu vechii-catolici:* Mitropolitul Iacob al Germaniei și Prof. Em. Fotiadis;

— Pentru *dialogul cu Bisericile Vechi Orientale:* Mitropolitul Hrisostom al Mirelor și Arhimandritul Damaskin Papandreu, directorul centrului ecumenic de la Chambesy — Geneva.

PATRIARHIA ALEXANDRIEI

DECLARAȚIILE SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI NICOLAE AL VI-lea AL ALEXANDRIEI ȘI AL ÎNTREGII AFRICI. — Într-un interviu pe care l-a acordat nu de mult presei, Sanctitatea Sa Nicolae al VI-lea, Patriarh și Papă al Alexandriei și al întregii Africi, s-a ocupat îndeaproape de perspectivele și nevoile activității pastorale ortodoxe în Africa.

«Ortodoxia poate juca un rol foarte important, — a spus Sanctitatea Sa —, mai ales în Africa Orientală : Kenya, Uganda și Tanganika, unde există mai mult de 60.000 de credincioși ortodocși cu preoți africani. Dacă vom face eforturi pentru a-i conduce, desigur că ei se vor înmulți.

În ultima noastră călătorie în aceste regiuni am urmărit să intrăm în contact cu această turmă de credincioși ai noștri. Am constatat că există dificultăți naturale, dar trebuie stăruit pentru depășirea lor. De aceea am trimis acolo episcopi vrednici și de reală valoare. Avem însă nevoie de preoți vrednici și instruiți, pe care-i solicităm Arhiepiscopiei Atenei».

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

ORGANIZAREA PATRIARHATULUI ORTODOX AL IERUSALIMULUI. — În *Anuarul Bisericilor Ortodoxe* pe anul 1970 sînt publicate date interesante despre organizarea tuturor Bisericilor Ortodoxe. Fiind mai puțin cunoscut felul cum este organizată Patriarhia Ortodoxă a Ierusalimului, reproducem pe scurt următoarele date:

Patriarhia Ortodoxă a Ierusalimului are ca *întîistătător* pe Sanctitatea Sa Benedict, Patriarhul Ierusalimului și al Întregii Palestine.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Ierusalimului se compune din: Sanctitatea Sa Patriarhul *Benedict*, ca președinte; și din următorii 12 arhierei eparhioți: I. P. S. *Isidor*, mitropolit al Nazaretului; I. P. S. *Visarion*, arhiepiscop de Tabor; I. P. S. *Epifanie*, arhiepiscop de Filadelfia; I. P. S. *Bartolomeu*, arhiepiscop de Madaba; I. P. S. *Claudiu*, arhiepiscop de Pella; I. P. S. *Artemie*, arhiepiscop de Neapolis; I. P. S. *Ștefan*, arhiepiscop de Gaza; I. P. S. *Anatolie*, arhiepiscop de Tiberiada; I. P. S. *Simon*, arhiepiscop de Gherasa; I. P. S. *Vasile*, arhiepiscopul Iordanului; I. P. S. *Gherman*, arhiepiscop de Sevasta și I. P. S. *Himeneu*, arhiepiscop de Lyda. Secretar al Sfîntului Sinod este Arhimandritul Teodosie.

Patriarhia Ierusalimului are și trei *vicari patriarhali*: P. S. Gherman — la Ierusalim; P. S. Diodor — pentru Iordania Orientală, la Amann; Arhimandritul Constantin — pentru orașul Betleem.

De asemenea Patriarhia Ierusalimului are trei *reprezentanți* în afara Palestinei: la Atena — P. S. Hrisant; la Constantinopol — Arhimandritul Ioan Iconomidis; și în Cipru — Arhimandritul Atanasie Zahopoulos.

În cadrul Patriarhiei Ierusalimului funcționează «Fraternitatea Aghiotafită» (Ordinul monastic al Sfîntului Mormînt), din care nu pot face parte decît arhierei, preoți și călugări de naționalitate greacă. Conducătorul «Fraternității Aghiotafită» este Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict.

Pentru dezvoltarea vieții monahale, Patriarhia Ierusalimului dispune de șase mînăstiri: Mînăstirea Sfîntului Sava; — Mînăstirea Sfîntului Gheorghe de Cosiba; — Mînăstirea de pe Carantania; și trei mînăstiri la Ierusalim.

Patriarhia Ierusalimului publică *revista oficială* «Nea Sion», care, după o întrerupere de cîțiva ani, urmează să reapară în cursul acestui an.

Pregătirea preoților se face prin elementele care au absolvit secția umanistă a Liceului grec al Patriarhiei Ierusalimului; fie prin absolvenții Școlii teologice a Crucii — restaurată și redeschisă după o întrerupere de cîțiva ani. Pentru studii teologice superioare, tinerii sînt trimiși în Grecia, la Constantinopol sau în alte părți.

PATRIARHIA MOSCOVEI

INTERVIUL SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI ALEXEI AL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA. — La sfîrșitul lunii decembrie 1969, corespondentul Agenției sovietice de presă V. N. Poleacov a solicitat Sanctității Sale Patriarhului Alexei un interviu. Sanctitatea Sa a acceptat și a răspuns la următoarele întrebări:

Întrebare: Cum puteți caracteriza pe scurt activitatea Bisericii Ortodoxe Ruse în lupta pentru pace și împotriva discriminării rasiale?

Răspuns: Biserica Ortodoxă Rusă participă activ prin ierarhii și credincioșii ei la marea acțiune în slujba păcii. Este firesc ca religia iubirii și a păcii, întemeiată de Mîntuitorul Hristos, să nu poată lăsa pe adepții ei indiferenți față de faptele de nedreptate socială și de discriminare rasială, care mai au încă loc pe pămînt, și să-i îndemne să lupte pentru înfrîngerea nedreptății și violenței, în numele triumfului dreptății și păcii binecuvîntate între popoare.

Marele război pentru apărarea patriei, ale cărui îngrozitoare urmări le-au îndurat cetățenii patriei noastre, a demonstrat cu deosebită tărie patriotismul Bisericii

Ortodoxe Ruse. Ea a dăruit, în acești grei ani, toate puterile sale spirituale și morale pentru salvarea și binele Patriei, și pentru aceasta i-au devenit atît de ființial scumpe și apropiate interesele împăcării omenirii.

În prezent reprezentanții Bisericii noastre participă permanent în chip activ la toate conferințele, congresele și consfătuirile pentru apărarea păcii. Astfel opinia publică mondială a avut putința ca, atît înăuntrul țării noastre, cît și în multe locuri de pe planeta noastră, să audă glasul Bisericii Ortodoxe Ruse. Noi înălțăm glasul nostru în momente de alarmă pentru existența omenirii, cînd primejdia de moarte apasă asupra întregii lumi. În situația internațională concretă scopul și sarcina noastră constau în sprijinirea totală: a acțiunilor de demascare și de înlăturare a acțiunilor agresive, orideunde vor porni ele; a acțiunilor pentru rezolvarea tuturor litigiilor internaționale între state cu sisteme sociale diferite pe calea tratativelor, nu pe calea armelor și a războiului.

Pentru noi, care propovăduim credința într-un singur Dumnezeu, Care a creat întreg neamul omenesc din același sînge pentru a locui pe fața pămîntului (Fapte XVII, 26), ne este străin duhul discriminării rasiale, ca fiind potrivnic principiilor evanghelice, și de aceea noi ne străduim permanent să aducem contribuția noastră în acțiunea de înlăturare a acestei stări de păcat a omenirii, care are loc în unele sectoare ale lumii.

Întrebare: Ce puteți spune despre legăturile Bisericii Ortodoxe Ruse cu Bisericile Africii?

Răspuns: În prezent putem cu bucurie anunța că legăturile frățești de prietenie între Biserica Ortodoxă Rusă și Bisericile creștine de pe continentul african se dezvoltă din ce în ce mai intens: au loc schimburi de delegații între Bisericile noastre și sîntem uniți prin participarea activă comună la felurite întruniri intercreștine care au ca scop rezolvarea problemelor ecumenice și a problemelor actuale ale lumii.

DIN HOTĂRÎRILE SFÎNTULUI SINOD. — În ședința sa de la 16 decembrie 1969, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, luînd în discuție referatul Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Novgorodului și președinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, a hotărît în fruntea unei filiale a acestui serviciu la Kiev, avînd ca președinte pe Mitropolitul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei.

— Luînd în discuție referatul Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Novgorodului și președinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe asupra lucrărilor Comitetului executiv, Comitetului central și Comitetului de structură și ale altor organisme ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care au avut loc, în iulie-august 1969, la Canterbury în Anglia, Sfîntul Sinod a hotărît: «Să se facă cunoscut reprezentanților Bisericii Ortodoxe Ruse în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, și îndeosebi în Comitetul Central și în Comisia pentru «Credință și Constituție» că au datoria ca, la pasiunea cu care unii reprezentanți ai Bisericilor susțin curentele «moderne» în teologie, să contrapună învățătura Bisericii creștine celei nedespărțite».

«Reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse din Comitetul de structură au datoria ca în definirea viitoarei structuri a Consiliului Ecumenic al Bisericilor să susțină principiile fundamentale ale actualei Constituții a Consiliului Ecumenic al Bisericilor,

după care Consiliul este o comuniune de Biserici, şi că această bază nu poate fi schimbată».

— Luînd în discuţie referatul Mitropolitului Nicodim al Leningradului şi Novgorodului şi preşedinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe în legătură cu necesitatea ca Biserica Ortodoxă Rusă să aibă un reprezentant permanent pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor la Geneva, a hotărît să elibereze pe Prot. Vitalie Borovoi de funcţia de locţiitor temporar al reprezentantului Patriarhiei din Moscova pe lîngă Consiliul Ecumenic, şi a desemnat ca reprezentant permanent al Patriarhiei din Moscova pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor pe Episcopul Ermoghen al Podoliei şi reprezentant al Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei pe lîngă Scaunul Patriarhal al Antiohiei, — funcţie pe care va continua să o exercite încă pînă la numirea unui nou reprezentant.

Secretar al Episcopului Ermoghen al Podoliei la Geneva a fost desemnat teologul Grigorie Nicolaevici Scobei, care, după studiile teologice în Uniunea Sovietică, a urmat timp de doi ani cursurile facultăţii de teologie din Atena.

ÎN LEGĂTURĂ CU HOTĂRÎREA SFÎNTULUI SINOD DE A ÎNGĂDUI CREŞTINILOR DE RIT VECHI ŞI ROMANO-CATOLICILOR COMUNIUNEA ÎN CELE SFINTE. — Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub preşedinţia Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei al Moscovei şi a toată Rusia, luînd în discuţie, în şedinţa de la 16 decembrie 1969 «diferitele cazuri cînd creştinii de rit vechi şi romano-catolicii se adresează către Biserica Ortodoxă pentru a săvîrşi asupra lor Sfintele Taine», a hotărît: «Se precizează, cu caracter de lămurire, că, în acele cazuri cînd creştinii de rit vechi se adresează Bisericii Ortodoxe pentru săvîrşirea asupra lor a Sfintelor Taine, acest lucru nu este interzis».

Punctul de vedere al *Centrului ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambesy — Geneva* (publicat în buletinul «Episkepsis», an. I, nr. 1, p. 7) precizează: «Din această hotărîre, atît de importantă, se pot trage următoarele concluzii: 1. Hotărîrea nu face menţiune de cazurile speciale (bolnavi, sau credincioşi izolaţi etc.). În consecinţă, în conformitate cu hotărîrea, în toate cazurile în care romano-catolicii şi creştinii de rit vechi se adresează preoţilor Bisericii Ortodoxe Ruse, aceştia sînt obligaţi să-i primească şi să nu le interzică accesul la Sfintele Taine, cum se făcea pînă acum; 2. Este pentru prima dată cînd o hotărîre atît de largă a fost luată de o Biserică Ortodoxă Autocefală; 3. Această hotărîre creează o problematică cu totul nouă pe plan ecumenic, pastoral şi teologic».

Punctul de vedere al *Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei* a fost comunicat prin biroul său de presă (la 25 februarie 1970) printr-o declaraţie.

Pe de o parte ne-a pricinuit uimire graba în general defavorabilă a actului unilateral de a se porni o acţiune cu privire la o temă care cere să fie hotărîtă de comun acord cu toate Bisericile Ortodoxe locale, pe baza unui studiu amănunţit.

În lipsa unei precizări definitive a Bisericii Ortodoxe Ruse în legătură cu hotărîrea sa, trebuie remarcate grija şi prudenţa cu care Patriarhia Ecumenică şi Biserica Ortodoxă a Greciei au reacţionat la textul acestei hotărîri.

În ultima vreme însă, Episcopul Pierre L'Huillier, reprezentantul Patriarhiei Moscovei în Franţa, a publicat următoarea punere la punct care apreciază limitele fixate pentru Biserica Ortodoxă Rusă în problema intercomuniunii: «Hotărîrea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a fost adesea greşit interpretată. Ea nu implică în nici un chip o intercomuniune generalizată. Aplicarea hotărîrii Sfîntului Sinod or.o-

dox rus privește exclusiv pe creștinii de rit vechi și pe romano-catolicii care trăiesc în Uniunea Sovietică și care, ca urmare a absenței eventuale de biserici și preoți ai Confesiunii lor, fac apel la Biserica Ortodoxă Rusă. Condițiile din Franța fiind altele, nici o schimbare a practicii în vigoare nu va fi introdusă pentru dioceza Bisericii patriarhale ruse din Franța».

DECORAREA CU ORDINE BISERICEȘTI RUSE A DOI CARDINALI CATOLICI. — Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a acordat ordinul «Sfîntul cneaz Vladimir cel întocmai cu Apostolii» clasa I Cardinalului Eugene Tisserant, decanul Sfîntului Colegiu al cardinalilor Bisericii Romano-Catolice și Cardinalului Jan Willebrands, președintele Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creștină. Iar, la 11 octombrie 1969, în timpul călătoriei sale în Italia, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, a înmînat, la Roma, aceste ordine.

SĂRBĂTORIREA A 800 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA MÎNĂSTIRII RUSE SFÎNTUL PANTELEIMON DE LA SFÎNTUL MUNTE. — La 9 august 1969 s-au împlinit 800 de ani de cînd a fost înființată Mînăstirea rusă Sfîntul Panteleimon de la Sfîntul Munte. Cu acest prilej o grupă de pelerini din Biserica Ortodoxă Rusă — condusă de Arhiepiscopul Leontie de Harkov și Bogoduhovsk, și formată din Egumenul Evloghie Smirnov inspector la Academia duhovnicească din Moscova, Ierom. Clement Tolstihim student la Academia duhovnicească din Leningrad, Diac. Bogdan Soico, de la biserica Sfînta Treime din Leningrad și G. N. Scobei, membru al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe — a participat la solemnități.

Slujba festivă a Sfintei liturghii a fost săvîrșită, în biserica mînăstirii, de către Arhiepiscopul Leontie în fruntea unui larg sobor format din clericii Mînăstirii Sfîntul Panteleimon și ai altor mînăstiri din Sfîntul Munte. La sfîrșitul slujbei a fost citit mesajul adresat Arhimandritului Ilian, egumenul Mînăstirii, de către Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului și președinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe. Solemnitățile au decurs într-o atmosferă de înaltă trăire duhovnicească.

În timpul șederii la Sfîntul Munte grupa de pelerini ortodocși ruși a vizitat celelalte mînăstiri atonite, a fost primită de Conducerea monastică a Sfîntului Munte și de Guvernatorul Muntelui Atos.

DECERNAREA TITLULUI DE DOCTOR ÎN TEOLOGIE EPISCOPULUI ALEXEI AL FILADELFIEI. — În ședința de la 8 septembrie 1969, Consiliul Academiei duhovnicești din Leningrad a acordat titlul de doctor în teologie Episcopului Filadelfiei și vicar al Exarhatului Patriarhiei din Moscova pentru America de Nord și de Sud, Alexei (van Mensbrügge), pentru lucrările sale în domeniul liturgicii. Iar la propunerea Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Novgorodului, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a confirmat acordarea titlului.

Episcopul Alexei s-a născut în 1899 în Belgia, a făcut studii în colegiile iezuite și a devenit preot romano-catolic, dedicîndu-se studiilor de patristică, liturgică și drept canonic. În 1929 a trecut la Ortodoxie încadrîndu-se în Biserica Ortodoxă Rusă. În 1961 a fost hirotonit episcop de Medon, iar în 1968 a fost desemnat episcop al Filadelfiei.

În tot timpul activității sale, Episcopul Alexei nu și-a întrerupt studiile și susținerea prelegerilor în diferite universități. El face parte din Comisia pentru «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Invitat de Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, Episcopul Alexei a vizitat Uniunea Sovietică în prima jumătate a lunii septembrie 1969. În acest timp, la 11 septembrie, a avut loc în aula Academiei duhovniceşti din Leningrad o şedinţă festivă, în timpul căreia Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului a înmînat Episcopului Alexei crucea şi diploma de doctor în teologie.

LUCRĂRILE COMISIEI MIXTE A CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR ŞI A BISERICII ROMANO-CATOLICE. — Între 29 septembrie şi 3 octombrie 1969, s-au desfăşurat la Lavra Troiţa-Serghieva din Zagorsk, lucrările Comisiei mixte a Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi a Bisericii Romano-Catolice pentru problemele mărturiei creştine şi ale prozelitismului. Lucrările au fost conduse de Pastorul Dr. Lukas Vischer, director al Secretariatului Comisiei pentru «Credinţă şi Constituţie» şi Dr. Ieronim Hammer, secretar al Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creştină. La lucrări a participat, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, Prot. Vitalie Borovoi, locţiitor al directorului Secretariatului Comisiei pentru «Credinţă şi Constituţie».

În timpul lucrărilor, Pastorul Dr. Lukas Vischer şi Filip Potter, auxiliar al Secretarului general şi director al Departamentului pentru activitatea misionară mondială şi evanghelizare au fost primiţi de preşedintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului. De asemenea au fost primiţi şi Pr. Ieronim Hammer, secretarul Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creştină şi locţiitorul său Pr. Pierre Dupré.

ACTIVITATEA REPREZENTANŢILOR BISERICII ORTODOXE RUSE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREŞTINE ŞI INTERNAŢIONALE. — Ierarhii, clericii, membrii corpului didactic al Instituţiilor de învăţămînt teologic şi alţi teologi, desemnaţi de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, ori de către Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, au participat activ la diferite întruniri intercreştine şi internaţionale, unde se discută probleme ale unităţii creştine, ori probleme legate cu necesitatea instaurării păcii şi dreptăţii în lume. Astfel :

— La 1 septembrie 1969, Mitropolitul Pimen al Crutiţelor şi al Kolomnei, membru permanent al Sfîntului Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, a vorbit la postul de radio Moscova, exprimînd îngrijorarea Bisericii Ortodoxe Ruse în legătură cu situaţia creată în Irlanda de Nord din pricina vrajbei dintre catolici şi protestanţi.

— Între 1 şi 12 septembrie 1969, în oraşul Abidjan de pe ţărmul Coastei de Fildeş, au avut loc lucrările celei de a doua Adunări bisericeşti Panafricane, la care s-au prelucrat teme în legătură cu deviza «Munca cu Hristos în Africa de astăzi». Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse la lucrările Adunării Bisericeşti Panafricane a luat parte, în calitate de consultant, Episcopul Ermoghen al Podoliei, reprezentantul Patriarhiei din Moscova pe lîngă Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie al VI-lea.

— Între 16 şi 18 octombrie 1969, la sesiunea Secretariatului Internaţional al Conferinţei Creştine pentru Pace, care a avut loc la Fertsch lîngă Postdam în R. D. Germană, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte A. S. Buevski, membru al Secretariatului şi Prot. Pavel Socolovski, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse la Conferinţa Creştină pentru Pace.

— Între 19—20 octombrie 1969, la sesiunea de lucru a Comitetului pentru structură al Conferinţei Creştine pentru Pace, care a avut loc tot în acelaşi oraş, a participat din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, A. S. Buevski, membru al Comitetului.

— Între 21 și 24 octombrie 1969, la sesiunea de lucru a Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, care a avut loc la Bukov în R. D. Germană, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a luat parte Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului; Mitropolitul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei; A. S. Buevski și Prot. Pavel Socolovski, membri ai comitetului executiv.

— La 25 octombrie 1969, în orașul Eisenach din R. D. Germană s-au întrunit grupele de participanți la Conferința Creștină pentru Pace pentru a discuta probleme legate de Institutul Conferinței pentru lumea a treia. Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat K. M. Komarov, redactorul revistei «Glasul Ortodoxiei» buletinul lunar al Exarhatului Patriarhiei din Moscova pentru Europa Centrală.

Între 26—27 octombrie 1969, tot în orașul Eisenach, a avut loc o conferință a reprezentanților de Biserici membre ale Conferinței Creștine pentru Pace și ai Comitetelor ei regionale. Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte Prot. Pavel Socolovski și K. M. Komarov.

— Între 28 și 30 octombrie 1969, tot în orașul Eisenach, au avut loc lucrările Comisiei Conferinței Creștine pentru Pace pentru problemele raporturilor între economie și politică. Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat la lucrări Prot. Pavel Socolovski.

— Între 22 și 23 septembrie, a avut loc la Viena al VI-lea Simpozion ecumenic organizat de Fundația «Pro Oriente», la care au fost susținute referatele: «Dialectica iubirii» — de către rectorul Facultății de teologie din Insula Halki, Mitropolitul Maxim Repanellis de Stavropolis; și «Biserica în calitate de «koinonie» și «agapă» — de către Prof. Maurice Nedoncelle de la Facultatea de teologie catolică din Strasbourg.

La lucrările Simpozionului au luat parte, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, Episcopul Melhisedec al Vienei și Austriei, Prot. Vitalie Matiojkovici și A. V. Narușevici.

— Între 4 și 18 octombrie 1969, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului și președinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe — însoțit de: Prot. Boris Glebov, secretarul Centrului Eparhial Leningrad, Ierom. Chiril Gundeaev, student al Academiei duhovnicești din Leningrad, Protodiacon Andrei Mazur, de la Catedrala Sfîntul Nicolae-Bogoiavlensk din Leningrad și I. N. Gumeniuc, referent la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, — a vizitat diferite instituții bisericești din R. F. a Germaniei, din Franța și din Italia, întreținînd convorbiri cu diferiți reprezentanți bisericești din aceste țări. De asemenea, a vizitat multe parohii ortodoxe ruse din R. F. a Germaniei și din Franța.

Astfel, Mitropolitul Nicodim a purtat discuții cu Mgr Dr. Rudolf Graber, episcopul romano-catolic din Regensburg; cu Pastorul Charles Westphal președintele Federației Protestante din Franța; cu Mitropolitul Meletie, Exarh al Patriarhului ecumenic Atenagora pentru Europa Occidentală; cu Cardinalii: Tisserant, Agadjamian, Gavrone, Fürstenberg, Villot, Willebrands și cu diferiți episcopi locali; a fost primit în audiență de Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea (la 13 octombrie).

— Între 22 și 24 octombrie 1969 au avut loc la Windsor lîngă Londra lucrările Prezidiumului Conferinței Bisericilor Europene, la care din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte Mitropolitul Alexei al Talinului și Estoniei, unul dintre președinții Conferinței și Prof. N. Zabolotski, de la Academia duhovnicească din Leningrad. În timpul șederii la Londra Mitropolitul Alexei a vizitat comunitatea ortodoxă

din Londra săvîrşind sfînta liturghie în biserica parohiei ortodoxe ruse cu hramul Adormirea Maicii Domnului.

— Între 31 octombrie şi 8 noiembrie 1969, o delegaţie a Asociaţiei U.R.S.S.—Cipru a vizitat Insula Cipru, fiind primită de Arhiepiscopul Makarios, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Cipriote şi preşedinte al Republicii Cipru. Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a făcut parte din delegaţie Episcopul Juvenalie de Tula şi Belevsk, vicepreşedinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe şi membru al conducerii Asociaţiei U.R.S.S.—Cipru, care a transmis Arhiepiscopului Macarios un mesaj din partea Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei al Moscovei.

— Între 31 octombrie şi 10 noiembrie 1969, o delegaţie a Bisericii Ortodoxe Ruse — formată din: Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, preşedinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe (conducătorul delegaţiei); Episcopul Ermoghen al Podoliei, reprezentantul Patriarhiei Moscovei pe lîngă Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie al VI-lea al Antiohiei, Protodiaconul Andrei Mazup: membrii Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe: B. S. Kudînkin şi G. N. Scobei şi V. P. Kotelkin, interpret — a făcut o vizită de răspuns Bisericii din Etiopia.

În timpul şederii în Etiopia, delegaţia a vizitat diferite centre religioase, biserici şi mînăstiri, s-a întreţinut cu ierarhii, cu clerul şi cu credincioşii; a vizitat instituţiile de învăţămînt teologic unde Mitropolitul Nicodim a ţinut prelegeri —, întreţinîndu-se cu membrii corpului didactic şi cu studenţii; au fost primiţi de către Abuna Teofilos, locţiitor de patriarh — căruia Mitropolitul Nicodim i-a înmînat un mesaj din partea Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei al Moscovei şi a toată Rusia; a purtat discuţii cu membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Etiopiei; au luat parte la şedinţa de deschidere a Parlamentului; şi a fost primită de Împăratul Haile Selassie I al Etiopiei, căruia Mitropolitul Nicodim i-a înmînat un mesaj din partea Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei.

— Între 4 şi 5 noiembrie a avut loc la Berlin — R. D. Germană sesiunea de lucru a grupei Conferinţei Bisericilor Europene pentru pregătirea materialelor necesare viitoarei Consultaţii a Conferinţei Bisericilor Europene asupra problemelor securităţii europene. La lucrări, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Prot. Pavel Socolovski.

— Între 18 noiembrie şi 1 decembrie 1969, o delegaţie a Bisericii Ortodoxe Ruse — formată din Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, preşedinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe (conducătorul delegaţiei); Episcopul Filaret de Dimitrovsk, rectorul Academiei duhovniceşti din Moscova, vicepreşedinte al Serviciului pentru relaţii bisericeşti externe; Igumenul Serafim Tihonov, secretarul Centrului eparhial Ivanov; Ierom. Chiril Gundeaev, student al Academiei duhovniceşti din Leningrad; Diac. Bogdan Soico de la biserica Sfînta Treime din Leningrad şi A. S. Buevschi, secretar al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe — a vizitat Japonia, răspunzînd vizitei Consiliului Naţional Creştin din Japonia, şi Misiunea ortodoxă rusă din Japonia.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ŞI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE DELEGAŢII ŞI REPREZENTANŢI AI ALTOR POPOARE ŞI BISERICI. — Pentru cunoaşterea reciprocă şi strîngerea raporturilor de prietenie cu alte popoare şi Biserici

creștine și alte religii, Biserica Ortodoxă Rusă întreține schimburi de vizite care se dovedesc foarte folositoare. Astfel :

— Între 23 iulie și 16 august 1969, au vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă un grup de credincioși din parohia ortodoxă rusă din Hong-Kong. În timpul șederii lor în Uniunea Sovietică au vizitat în orașele Moscova, Kiev, Leningrad, Pscov, Tula, Zagorsk, Irkutk și Habarovsk întreprinderi și instituții civile și bisericești, biserici și mînăstiri, monumente istorice și de artă și s-au întreținut cu diferiți cetățeni, putînd astfel cunoaște viața religioasă și culturală a țării.

— În cursul lunilor iulie și august 1969, la invitația Mitropolitului Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei au vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă un grup de credincioși ortodocși ruși din Canada. În timpul șederii lor în Uniunea Sovietică au vizitat în orașele Kiev, Odesa, Lwow, Moscova și Zagorsk, biserici și mînăstiri, instituții de învățămînt și administrative, au participat la slujbe și s-au întreținut cu clerul și credincioșii, putînd cunoaște realitatea vieții religioase în Biserica Ortodoxă Rusă.

— Între 14 și 26 august 1969, la invitația Patriarhiei Moscovei a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă o delegație a Bisericii Metodiste din Dahomei și Togo. Oaspeții au vizitat orașele Moscova, Leningrad, Pscov, Vladimir, Suzdal și Zagorsk, unde din contactul cu credincioșii și cu cetățenii, au putut cunoaște diferite aspecte din viața poporului sovietic și au putut cunoaște viața religioasă în Biserica Ortodoxă Rusă.

— Între 20 august și 19 septembrie 1969, la invitația Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Novgorodului și președinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă, Episcopul romano-catolic Andrei Katcov din Nauplia. În timpul șederii sale în Uniunea Sovietică Episcopul Andrei Katcov a vizitat Moscova, Leningrad, Pscov, Odesa, Vladimir, Suzdal și Irkutk și a avut convorbiri cu ierarhii, cu profesorii celor două Academii duhovnicești ; iar la 24 august a fost primit de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia.

Între 22 august și 5 septembrie 1969, la invitația Serviciului Patriarhiei Moscovei pentru relații bisericești externe a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă . Rusă o delegație a Consiliului Creștin din Ungaria, condusă de Episcopii Set Kale al Eparhiei Lagos (din Biserica Anglicană din Nigeria) și formată din reprezentanți ai Bisericii : Metodiste, Uniunii Baptiste, Bisericii Prezbiteriene, Bisericii Anglicane. Delegația a vizitat în diferite orașe din Uniunea Sovietică, instituții bisericești de învățămînt și administrative ; biserici și mînăstiri ; monumente de artă și istorice ; s-a întreținut cu clerici și credincioși ; și a avut convorbiri cu ierarhii și membrii corpului didactic teologic.

— La 29 august 1969, Prof. Devasahaiam de la Seminarul din statul Andhra Karlapudi din India și președinte al Bisericii Evanghelice-Luterane, care vizita Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă, la invitația Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, a fost primit de episcopul Filaret de Dimitrovsk, vicepreședinte al Serviciului, cu care a purtat discuții.

— Între 3 și 24 septembrie 1969, la invitația Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, au vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă, Ierom. Ghervasie Carrié, rector al Universității Gregoriene și Ierom. Pavel Mayé, rectorul Colegiului pontifical «Russicum». În timpul șederii în Uniunea Sovie-

tică oaspeţii au vizitat numeroase oraşe, unde au asistat la slujbe în biserici, au vizitat monumente de artă şi istorice, instituţii de învăţămînt şi administrative bisericeşti şi au luat cunoştinţă de viaţa religioasă şi culturală în Uniunea Sovietică. O latură importantă a vizitei lor au constituit-o discuţiile purtate la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe şi cele purtate cu membrii corpului didactic al celor două Academii duhovniceşti.

— La 12 octombrie 1969, Ministrul de externe al Franţei, Maurice Schuman, care se afla în Uniunea Sovietică la invitaţia Guvernului sovietic, a vizitat — împreună cu persoanele care-l însoţeau — la Lavra Troiţa-Serghieva din Zagorsk bisericile mînăstirii şi Academia duhovnicească. Episcopul Filaret de Dimitrovsk, rectorul Academiei a organizat în cinstea oaspeţilor o masă oficială, în timpul căreia Ministrul Schuman şi Episcopul Filaret au rostit toasturi.

— La 22 octombrie 1969, la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe a fost organizată o recepţie în cinstea Episcopului Laios Bakoş al Bisericii Reformate din Ungaria şi a Pastorului Dr. Ianoş Selmeţi din Biserica Evanghelică din Ungaria, care se aflau în vizită în Uniunea Sovietică. La recepţie au luat parte Conducătorii şi colaboratorii Serviciului, diferiţi invitaţi şi reprezentanţii Consiliului pentru treburi religioase de pe lîngă Consiliul de Miniştri.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

SĂPTĂMÎNA PENTRU UNITATEA CREŞTINĂ LA SOFIA. — Duminică 25 ianuarie 1970 a avut loc la Academia teologică din Sofia o întrunire ecumenică. P. S. Episcop Dr. Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei, înconjurat de un sobor de preoţi profesori, a oficiat un Te-Deum, după care a vorbit despre «Rugăciunea pentru pacea şi unitatea lumii». «Ca toţi să fie una» (Ioan XVII, 21).

La această slujbă cu caracter ecumenic au participat următorii reprezentanţi ai cultelor din R. P. Bulgaria: Mgr Simion Cocov, episcop romano-catolic, cu reşedinţa la Plovdiv; Chiril Kurtev, episcop uniat; Metodie Stratiev, episcop uniat; Ioan Nojarov, episcop metodist; Hristo Kirov, pastor adventist; Onic Kiurdean, preşedintele Comunităţii armene din Sofia; Prot. Al. Munteanu, parohul bisericii române din Sofia. Au fost de faţă profesorii şi studenţii Academiei teologice.

După terminarea rugăciunii, oaspeţii au fost invitaţi în rectoratul Academiei, unde s-au întreţinut cu membrii corpului profesoral.

Participarea reprezentanţilor cultelor în paraclisul Academiei teologice din Sofia la rugăciunea pentru unitatea creştină, constituie o expresie vie a bunelor relaţii stabilite între cultele din R. P. Bulgaria.

SĂRBĂTORIREA PATRONULUI LA ACADEMIA TEOLOGICĂ. — Ziua de 25 noiembrie, prăznuirea Sfîntului Clement de Ohrida, patronul principal al Academiei teologice din Sofia, anul acesta a fost cinstită într-o atmosferă înaltă sărbătorească. Trebuie menţionat că în R. P. Bulgaria întregul învăţămînt superior are ca patron pe Sfîntul Clement de Ohrida.

În ajunul praznicului a fost slujită vecernia cu priveghere de către P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice, înconjurat de P. C. Arhimandrit Domitian, protosinghelul Mitropoliei din Sofia şi P. C. Pr. Antolie Balacev,

spiritual la Academia teologică. Răspunsurile liturgice au fost date de corul studenților teologi sub conducerea D-lui Gheorghi Ioncov, profesor de muzică.

În ziua de 25 noiembrie a fost slujită sfînta liturghie de către Î. P. S. Varlaam de Plovdiv înconjurat de P. C. Arhimandrit Domitian, și PP. CC. Preoți profesori Radco Poptodorov, Prot. Vasili Nicolov și Prot. Blagoi Cifleanov. La slujba sfintei liturghii au asistat: Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei și Înalții Ierarhi, membri ai Sfîntului Sinod; Dl. Mihail Kiuciucov, președintele Comitetului pentru treburile bisericești de pe lîngă Ministerul Afacerilor Externe, împreună cu Dl. Dimităr Todorov; și alți oaspeți.

După terminarea slujbei înalții oaspeți au fost invitați în sala Consiliului profesoral, unde P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei a rostit o scurtă cuvîntare. Apoi Prea Fericitul Patriarh Chiril a adus felicitări rectorului și întregului corp profesoral pentru stăruința pe care o depun pentru educarea tinerelor vlăstare ale teologiei bulgare.

După plecarea oaspeților, P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei, împreună cu cîțiva profesori și un grup de studenți au mers la monumentul ridicat în cinstea Sfîntului Clement de Ohrida, care se află în fața Universității din Sofia — care, de asemenea, îi poartă numele — unde s-au rostit cuvîntări.

Seara, în trapeza Academiei teologice a avut loc o aleasă recepție la care au participat întregul corp profesoral în frunte cu P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei și studenții Academiei.

Al doilea patron al Academiei Teologice din Sofia este, ca la toate instituțiile de învățămînt superior ortodox, Sfinții Trei Ierahi — Vasile, Grigorie și Ioan, care a fost prăznuit la 30 ianuarie cu deosebit interes de către corpul didactic și studenții acestei instituții de învățămînt teologic din Bulgaria. Sfînta liturghie a fost săvîrșită de P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei, înconjurat de un ales sobor de preoți. A fost de față Dl. Dimităr Todorov, vicepreședinte al Comitetului pentru treburile bisericești de pe lîngă Ministerul Afacerilor externe. După terminarea slujbei, întregul corp profesoral și oaspeții au trecut în aula Academiei unde P. C. Pr. docent Blagoi Cifleanov a susținut conferința: *Structura și teologia Liturghiei Sfîntului Vasilie cel Mare.*

DECORAREA Î. P. S. MITROPOLIT NICODIM DE SLIVEN. — Cu ocazia împlinirii vîrstei de 75 ani Î. P. S. Nicodim Mitropolit de Sliven, a fost decorat de către Patriarhia Bulgară cu ordinul bisericesc «Sfinții Kiril și Metodie», gr. I, pentru lucrările și meritele sale bisericești-creștine ecumenice și activitate deosebită în slujba păcii, și de către Prezidiul Adunării Populare cu ordinul «Republica Populară Bulgaria», gr. II.

SĂRBĂTORIREA COMPOZITORULUI ȘI MUZICOLOGULUI BULGAR PETĂR K. DINEV, LA ÎMPLINIREA VÎRSTEI DE 80 DE ANI. — Conform hotărîrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare și cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Kiril, în ziua de 17 februarie 1970, în salonul Sfintei Mitropolii de Sofia a avut loc festivitatea închinată împlinirii a 80 de ani de la nașterea lui Petăr Konstantinov Dinev — artist emerit, compozitor, muzicolog, protopsalt, dirijor bisericesc și multă vreme profesor la fostul Seminar și la Academia teologică din Sofia.

La 27 octombrie 1969 Uniunea compozitorilor din Bulgaria a serbat cu cinste acest strălucit eveniment subliniind meritele lui Petăr Dinev, în special în domeniul muzicii laice și populare.

Născut la 14 iulie 1889 în satul Cumanicevo, Macedonia, după terminarea Seminarului bulgar din Constantinopol a urmat cursurile Conservatorului din Petersburg și Facultatea de drept, după care este numit profesor la Conservatorul din Cazan, unde rămîne timp de trei ani interesîndu-se îndeaproape de muzica tătară, gruzină și armeană și legătura ei cu muzica bisericească bizantină.

În 1922, Petăr Dinev se întoarce în țară consacrîndu-se în întregime activității muzicale, compozitoriale, dirijorale și pedagogice ca profesor de muzică psaltică și vioară la Seminarul teologic din Sofia și, în același timp, profesor la Facultatea de teologie de pe lîngă Universitatea din Sofia și la Academia de muzică.

Treptat încep să apară una cîte una compozițiile sale laice și bisericești: *Compozițiile muzical-duhovnicești ale lui Ioan Cucuzel* (1932), în transpunere pe note liniare; *Școala de muzică bisericească de la Rila de la începutul veacului al IX-lea și reprezentanții săi* (1957); *Elemente ale cîntului popular în muzica bisericească bulgară* (1959); *Îndrumări pentru notația bizantină muzicală contemporană* (1964); *Liturghia populară* pentru trei voci egale (1929); *Culegere de cîntări bisericești alcătuită din compoziții muzical-duhovnicești din vecernie și sfînta liturghie* (1941); *Marea culegere sinodală* (1955), întocmită din însărcinarea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Unul din meritele lui Petăr Dinev este că pentru prima dată a făcut încercări reușite de armonizare și prelucrare a muzicii bisericești orientale și motivelor vechi bulgare.

Alături de lucrările pomenite pînă aici trebuie amintite și numeroasele sale cercetări asupra muzicii bisericești bulgare și în special asupra cîntării vechi bulgare, precum și cercetările asupra vieții și activității celor mai de seamă reprezentanți ai muzicii bisericești bulgare, protopsalți și dirijori începînd cu Anghel Sevlievețul și terminînd cu Ivan Caicov; și asupra diferitelor școli de muzică ce s-au format pe pămîntul Bulgariei: cea de la Tîrnovo, Elena, Mînăstirea Rila, Sliven, Odrin, Tesalonic, Scoplie etc. Dinev reușește să stabilească «netăgăduita legătură dintre cîntările bisericești și melodiile noastre populare, atît din punct de vedere al construcției muzicale, cît și a modului în care se desfășoară linia melodică», spunea unul din criticii muzicali bulgari.

Unul din meritele lui Petăr Dinev este că a pus început armonizării și prelucrării muzicii bisericești orientale și motivelor vechi bulgare.

Serbarea închinată împlinirii a 80 de ani de la nașterea muzicologului și compozitorului bulgar Petăr Dinev a fost cinstită cu prezența a însuși Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Bulgare, Prea Fericitul Patriarh Chiril însoțit de Il. PP. SS. Mitropoliți și PP. SS. Episcopi membri ai Sfîntului Sinod. A fost prezent, de asemenea, Dl. Mihail Kiuciukov, Președintele Comitetului treburilor bisericești de pe lîngă Ministerul Afacerilor Externe, profesori de teologie, preoți ai capitalei, studenți și o numeroasă asistență.

Cuvîntul festiv a fost ținut de Prea Sfinția Sa Episcopul Nicolae al Makariopolei, care a făcut o caracterizare a operei lui Petăr K. Dinev. La execuția programului artistic propriu-zis, au participat șase din cele mai reprezentative formații corale bisericești, după cum urmează: Corul preoților capitalei, Corul de femei al bisericii «Sfînta Nedelea»; Corul de femei al bisericii «Sfîntul Nicolae», Corul studenților teologi, Corul bărbătesc al bisericii «Sfînta Nedelea» și Corul mixt al Catedralei Patriarhale «Sfîntul Alexandăr Nevski».

Ca o recompensă a tuturor acestor merite pe tărîm muzical, Guvernul Republicii Populare Bulgaria l-a decorat cu ordinele: «Steagul Roșu pentru muncă», «Kiril și Metodie», «25 de ani de putere populară», iar Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare i-a acordat ordinul «Kiril și Metodie» clasa II-a.

Festivitatea s-a încheiat cu înmînarea ordinului Patriarhiei Bulgare «Kiril și Metodie» clasa II-a, felicitări însoțite de urări de bine, sănătate, fericire și viață îndelungată, buchete și coșuri întregi de flori, toate adresate sărbătoritului octogenar Petăr Konstantinov Dinev. Înainte de despărțire, în scurte dar convingătoare cuvinte Prea Fericitul Patriarh Chiril a caracterizat uriașa lui personalitate.

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

PRECIZĂRI DE POZIȚII ÎN LEGĂTURĂ CU ECUMENISMUL. — Slujba solemnă, care a avut loc în ziua de 6 februarie la Mînăstirea Penteli de lîngă Atena, cu prilejul prăznuirii Patriarhului Fotie, în prezența Prea Fericitului Ieronim, Arhiepiscopul Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei, a membrilor Sfîntului Sinod, a membrilor corpului didactic și studenților Facultății de teologie din Atena, — a fost folosită ca prilej pentru facerea unor precizări — cvasioficiale — în legătură cu activitatea ecumenistă actuală.

Pentru evocarea vieții, activității și operei Patriarhului Fotie, a fost desemnat să predice în cadrul slujbei sfintei liturghii Prof. Andrei Teodoru, de la facultatea de teologie din Atena. Acesta, după ce a înfățișat chipul și sfințenia Patriarhului Fotie — subliniind îndeosebi caracteristica activității lui de «apărător înflăcărat al Ortodoxiei împotriva mîndriei și despotismului papal» —, a atras atenția ortodocșilor asupra problemei ecumenismului actual. În această parte a predicii sale Prof. Andrei Teodoru a subliniat primejdiile grave pe care le prezintă pentru Ortodoxie faptul participării la Mișcarea ecumenică actuală și faptul participării la «faimosul dialog al dragostei», întrucît Biserica Ortodoxă de Răsărit nu este doar o Biserică, ci ea este Biserica cea una, sfîntă, sobornicească și apostolească a lui Hristos».

Unirea Bisericilor constituie într-adevăr o cauză foarte mare și sfîntă, pentru care Mîntuitorul a rugat pe Tatăl înainte de a primi Patimile și pentru care Biserica Ortodoxă se roagă încontinuu. Însă cu toată importanța și cu tot caracterul sfînt al acestei permanente dorințe și nădejdi, participarea Bisericii Ortodoxe de Răsărit la activitatea ecumenistă actuală crează pentru Ortodoxie numeroase probleme și responsabilități deosebit de dificile. De aceea în contactele ecumenice Biserica Ortodoxă trebuie să țină cu strictețe seama de următoarele condiții obligatorii:

— Ortodocșii care participă la întîlnirile ecumenice nu trebuie să piardă din vedere faptul că Biserica Ortodoxă de Răsărit constituie continuarea autentică și adevărată a Bisericii celei una, sfîntă, sobornicească și apostolească, instituită de Hristos, pe temeliile Apostolilor.

— Ortodocșii trebuie să arunce cu toate forțele lor faimoasa teorie a ramurilor, care constituie coloana vertebrală a eclezilogiei Mișcării ecumenice contemporane. Biserica Ortodoxă nu este una din multele Biserici creștine care posedă numai o parte a adevărului divin revelat, la un nivel egal și paralel cu alte Biserici, ci Biserica Ortodoxă este Biserica cea adevărată a lui Hristos care posedă de la originea sa și care învață în chip autentic întregul conținut al adevărului revelat, păzit și

păstrat întreg și pur în tradiția și în conștiința sa pînă în zilele noastre. Acceptarea teoriei ramurilor ar însemna ipso facto sinuciderea Ortodoxiei.

— Pentru Ortodoxie, dogma constituie adevărul de credință care mîntuiește, adevăr a cărui necunoaștere și nesocotire lipsește pe om de mîntuire. Toate dogmele de credință pe care Biserica le învață constituie un lanț unic și inseparabil. Suprimarea unei singure dogme antrenează în chip automat alterarea întregului.

Separarea dogmelor în esențiale și necesare, în principale și secundare — distincție care se face pentru a facilita unirea — este falsă și inacceptabilă din punct de vedere ortodox. Iar diminuarea importanței dogmelor, în cadrul ecumenismului — la care se hazardează unii ierarhi ortodocși — constituie un act mortal din punct de vedere istoric și ecleziologic.

— Graba necugetată pentru unirea Bisericilor, provenind din nu importă ce mediu — constituie o ușurătate de neiertat, dovedindu-se semnul unei lipse de experiență teologică și istorică și semnul unei slăbiri a responsabilității ortodoxe. Schisma a fost pregătită timp de multe veacuri și ea s-a adîncit datorită unei lungi trăiri bisericești și tradițiilor seculare. Este cu neputință ca toate acestea să fie reglementate într-o clipă, în chip magic sau miraculos. Este nevoie de mult timp de muncă prudentă și de eforturi susținute. Orice unire săvîrșită în grabă, și mai ales prin nesocotirea condițiilor și principiilor fundamentale, nu constituie o unire, ci adunare de Biserici, un edificiu amenințat de ruină fiind construit pe nisip.

— «Dialogul dragostei», de care se vorbește atît de mult, fiind rupt de bazele sale reale, constituie o muncă zadarnică, o frivolitate, o pierdere de timp. Dragostea de adevăr este datoria principală a creștinului ortodox, este măsura și criteriul contactelor sale interbisericești. Dragostea de Ortodoxie mai întîi și apoi restul.

— De asemenea, comuniunea sacramentală între Biserici — în legătură cu care unii fac atîta zgomot —, netinînd seamă de diversitatea dogmatică, constituie dovada unei ignoranțe de neiertat a ecleziologiei ortodoxe.

«Comuniunea sacramentală» a fost și va fi totdeauna rodul și expresia unității în credința Bisericii. Acolo unde există separare, «comuniunea în Taine și mai cu seamă în Euharistie» — «Potirul comun al dragostei», de care se vorbește atît — constituie o îndrăzneală, sacrilegică și impioasă.

— Orice efort ortodox pentru unire nu trebuie să nesocotească sentimentul ortodox al poporului credincios, care este extrem de sensibil la patrimoniul credinței sale tradiționale. Păzitor al tradițiilor ortodoxe, poporul credincios, cu episcopii săi în frunte, nu va ezita să dărîme orice construcție monstruoasă de ecumenism. De aceea scandalizarea conștiinței ortodoxe a credincioșilor constituie un păcat de neiertat și un delict față de Ortodoxie.

ÎN LEGĂTURĂ CU «COMMUNICATIO IN SACRIS». — Secretariatul pentru unitatea creștină a făcut publică la 17 ianuarie 1970 o declarație în legătură cu problema «Euharistiei comune între creștinii de diferite confesiuni».

După ce publică un rezumat al acestei declarații, buletinul oficial al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei (nr. 5 din 15 februarie 1970), publică și un comentariu intitulat: *În legătură cu potirul comun*, în care se precizează că:

În ultima vreme unii fac mult zgomot în legătură cu «potirul comun al dumnezeieștii Euharistii», de realizarea căruia confesiunile creștine se apropie în chip mutual prin dialog. Însă «comuniunea sacramentală» între ortodocși nu este cu putință, dacă nu există o apropiere dogmatică *prealabilă*.

Este potrivit să se semnaleze că Secretariatul Vaticanului pentru unitatea creștină precizează, în documentul promulgat recent, că discuțiile care au avut loc pînă în prezent cu Bisericile și comunitățile protestante în Occident încă nu îngăduie «comuniunea în Taine» cu ele, întrucît această comuniune impune una și aceeași credință. Avînd în vedere toate acestea, trebuie să precizăm că este o iluzie a considera «potirul comun» ca mijloc de realizare a unității Bisericilor. «Comuniunea sacramentală» nu constituie un mijloc prin care s-ar înfăptui unitatea de credință, ci «comuniunea sacramentală» constituie rodul și încununarea unității în credință, care se va realiza în viitor.

Merită să fie semnalat faptul că acest fel de precizare de poziții față de ecumenism — cu caracter cvasi oficial — constituie o cale aleasă de autoritatea bisericească superioară pentru a manifesta indirect atitudinea sa.

Astfel, cu prilejul sărbătoririi Sfinților Atanasie și Chiril al Alexandriei, care a avut loc în catedrala ortodoxă din Atena, la 18 ianuarie 1970, Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei, a invitat pe Profesorul onorar Panaiotis Trembelas să predice în cadrul slujbei sfintei liturghii. După ce a înfățișat chipul de luptători pentru păstrarea neștirbită a credinței ortodoxe al celor doi mari Părinți ai Bisericii, fostul profesor la facultatea de teologie a Universității din Atena, P. Trembelas a atacat în chip violent ecumenismul actual, denunțînd «devierile catolicismului și ale protestantismului» ca și «intrigile uniaților împotriva Bisericii Ortodoxe».

SIMPOZIUM ECUMENIC LA ACADEMIA ORTODOXĂ DIN CRETA. — În cadrul manifestărilor ce au avut loc în Biserica Ortodoxă Grecească în cadrul «Săptămînii pentru unitate» merită a fi semnalate:

— Simpozionul ecumenic cu tema «Reînnoire și unitate» care a avut loc la 24 și 25 ianuarie 1970, la Academia ortodoxă din Creta.

La discuțiile acestui simpozion ecumenic au luat parte teologi catolici, ortodocși și protestanți, între care: John A. Meyer, Dimitrie Salachas și Panaiotis Foskolos — catolici; călugărul anglican Malcolm Moneille Braoshaw și teologul laic John R. Skelton din Statele Unite ale Americii.

Din partea ortodoxă au luat parte la discuții: I. P. S. Mitropolit Irineu de Kissamos și Selinos; președintele Academiei ortodoxe din Creta, Alex. Papaderas; directorul Academiei, Hr. Vulgaris; Arhimandritul Dr. Mihail Kandamakis, asistent la Facultatea de teologie din Atena; și alți teologi ortodocși — preoți și laici.

— Manifestarea ecumenică de muzică liturgică — ce a avut loc la 26 ianuarie 1970, la Atena, închinată Sanctității Sale Atenagora, la împlinirea a 21 de ani de la instalarea sa ca Arhiepiscop al Constantinopolului și Patriarh ecumenic. În programul manifestării, fiecare confesiune creștină din Grecia a executat cîntece liturgice proprii confesiunii respective.

La această manifestare ecumenică au luat parte: Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim al Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei; Mgr B. Printezis, arhiepiscop romano-catolic și Mgr Hyacint Gad, exarh pentru grecii catolici; episcopi orotodocși și armeni; pastori protestanți; profesori universitari; preoți ortodocși, catolici și armeni; personalități ale vieții civile și politice.

ECCLESIA SEMPER REFORMANDA

Avatarele unui „aggiornamento“

Niciodată în decursul istoriei sale Biserica nu a făcut abstracţie de vremea în care a trăit. Nici în prezent ea nu poate face abstracţie de vremea noastră, după cum nici în viitor nu va putea face abstracţie de vremurile viitoare. Dar, pe cît de firesc pare acest lucru, tot atît de firesc este să apară în corpul social al Bisericii şi factori care se împotrivesc unei astfel de orientări şi mai ales încercării de a situa Biserica nu numai în vreme, ci şi cu faţa spre viitor.

Un exemplu foarte grăitor în această privinţă, îl oferă frămîntarea care are loc de un deceniu în Biserica Romano-Catolică.

Oricine are posibilitatea şi deprinderea de a privi diverse fenomene ale vieţii omeneşti în cadrul lor firesc şi în ansamblul condiţiilor în care se produc îşi va da seama că şi în cadrul Bisericii Catolice un asemenea fenomen ca cel cunoscut sub numele de «aggiornamento» nu a apărut uşor, nu putea să apară uşor şi nu era menit să-şi facă cursul fără împotrivire. De asemenea, se putea prevedea că impulsul său iniţial, viteza şi amploarea lui vor fi măcinate, reduse treptat şi pe alocuri chiar anihilate.

Dar fenomenul ca atare s-a produs şi desfăşurarea lui este în curs, cu toate poticnirile care erau de aşteptat. Acestea se datoresc vechii mentalităţi a unor curiali şi a unor «dicasterii» sau «oficii» curiale, cărora li se pare că orice schimbare înnoitoare ar zdruncina ordinea ecleziastică, ba chiar ar duce la destrămarea Bisericii Catolice şi la lichidarea poziţiilor ei în lume.

Ei raţionează astfel : Am repurtat biruinţe şi ne-am zidit un edificiu măreţ, pe temeliile şi cu metodele de pînă acum. Ce interes avem să le schimbăm sau să le înlocuim cu altele neverificate ?

Dacă nimic nu s-ar schimba în lume, este evident că raţionamentul acesta ar fi valabil. Dar însuşi cursul vieţii din cuprinsul Bisericii Romano-Catolice dovedeşte că mişcarea de înnoire nu poate fi evitată şi că ea reclamă, ba chiar impune reconsiderări şi schimbări de tot felul şi încă de mare anvergură.

De aceea, pare de neconceput ca cei din centrul conducător al Bisericii Romane să-și închipuie că tot ce s-a făcut pînă acum — atît sub aspectul fondului doctrinar cît și sub acela al formelor de organizare stabilite — reprezintă ceva atît de desăvîrșit, de statornic și de permanent încît să fie declarat ca singur valabil, ca absolut trebuitor, sau chiar ca etern. De asemenea, pare tot atît de neconceput, ca ei să-și închipuie că ansamblul de mijloace folosite pînă acum ar reprezenta ceva indispensabil, absolut necesar și suficient pentru mîntuire și că fără de ele sau măcar fără unele dintre ele s-ar compromite ori chiar s-ar anihila misiunea Bisericii.

Dar, în afară de adevărul revelat, prin natura lor, toate aceste mijloace nu sînt destinate să dureze pînă la sfîrșitul veacurilor, ci doar să fie folosite pentru diferite etape pe care le parcurge vremea și pentru tot atîtea etape ale lucrării Bisericii în lume. Iar cum toate acestea se înnoiesc și se succed neîntrerupt, e firesc să se înnoiască și să se succeadă și tot ceea ce este legat de ele, tot ce ține de ele.

Dar căile Domnului sînt variate și necunoscute. Cel ce stăpînește veacurile nu eternizează nimic, nici o lucrare a mîinilor omenești. El totdeauna găsește lucruri mai bune, mai desăvîrșite și cheamă pe oameni la înfăptuirea lor. Pe linia înnoirilor și schimbărilor acestora pe care le aduce însuși Domnul prin crugul lumii și al vremii, ce constatăm în viața contemporană a Bisericii Catolice?

După binecuvîntata arhipăstorire a papii Ioan al XXIII-lea și după Conciliul al II-lea de la Vatican — ale cărui lucrări au fost urmărite cu multă atenție și cu îndreptățite speranțe — și după ce au salutat măsurile de reorganizare a vieții bisericești adoptate de acest Conciliu [1], ca și efectele pozitive de destindere confesională și general umană încercate prin gesturile de semnificație epocală ale papilor Ioan al XXIII-lea și Paul al VI-lea concretizate în enciclicile: *Pacem in terris* și *Populorum progressio*, ca și după Decretul sinodal *De Oecumenismo*, care toate păreau că pregătesc atmosfera ecumenistă trebuitoare pentru angajarea dialogului cu necatolicii, prin înscrierea acestuia în dialogul pancreștin izvorît din conștiința răspunderii solidare cu necatolicii pentru soarta întregii creștinătăți.

După ce a început să lucreze Sinodul episcopilor ca organ auxiliar al Pontifului roman, deci după reactualizarea timidă și aplicarea totuși promițătoare a rînduielilor privitoare la colegialitate și la prezența activă a mirenilor în Biserică, depășindu-se cu mult etapa «Acțiunii Catolice».

După ce s-a marcat apoi o largă virare din partea Bisericii Romane spre intercomuniunea la nivelul rugăciunilor, al ierurgiilor și chiar al Sfintelor Taine, cu necatolicii și în mod special cu ortodocșii; se părea că «Sfînta lui Dumnezeu Biserică a romanilor» [2] se îndreaptă cu pași

1. Pr. Prof. Liviu Stan, *Expunere și analiză canonică a unor măsuri de reorganizare a Bisericii Romano-Catolice*, în «Ortodoxia», XX (1968), nr. 3, p. 486—495.

2. Can. 1, Sinodul de conciliere dintre Roma și Constantinopol întrunit în biserica Sfînta Sofia de la Constantinopol, anul 879.

uriaşi spre un adevărat «aggiornamento» şi spre osteneala comună a întregii suflări creştine de a face drepte căile Domnului în lumea contemporană.

Este adevărat că prin păstrarea unor prea rigide poziţii în materie de căsătorii mixte [3], ca şi prin măsuri ca cele din Enciclica, *Humanae vitae*, ca să nu mai zicem nimic de «cheile» ascunse ale Decretelor *De Ecclesia* şi *De Oecumenismo*, Curia şi mentalitatea ultramontană îşi arătau nu numai umbra, ci şi prezenţa, orientînd în sens invers cursul nou inaugurat de papa Ioan al XXIII-lea şi de Conciliul al II-lea de la Vatican.

Dar, depăşit, dezminţit şi infirmat deopotrivă de înnoirea vremurilor ca şi de însăşi dezvoltarea internă a vieţii Bisericii Catolice, vechiul curs de tip medieval autocrat nu-şi mai poate găsi susţinători autorizaţi între ierarhii şi teologii reprezentativi ai Bisericii Romano-Catolice.

De aceea, cei mai de seamă cărturari contemporani ai săi, în frunte cu Y. Congar, Karl Rahner, E. Schillebeeckx şi Hans Küng [4] s-au situat pe o poziţie diversă de a curialilor şi de asemenea, şi Cardinalii Alfrink, Suenens, König, Döpfner şi alţii. Deschizînd noi porţi sau măcar noi ferestre spre adevărurile vechi, ca şi spre lucrurile noi, toţi aceştia par să reprezinte în modul cel mai autentic orientarea spre servirea intereselor reale ale Bisericii.

Confruntări cu Dumnezeu şi cu lumea

Se înţelege că nu orice manifestări zise-înnoitoare, revendicative sau contestatoare, reprezintă exact ceea ce vrea să exprime stindardul pe care-l arborează. Dar oricum, ele se situează pe linia noului şi tind să servească în mod pozitiv cauza Bisericii.

Spiritul conciliar şi atmosfera postconciliară de largă comprehensiune pentru valorile comune ale întregii creştinătăţi, la care a dat naştere aplicarea unora dintre hotărîrile Conciliului al II-lea de la Vatican, ca şi aşteptările şi nădejdile legate de altele, au creat premisele unei noi şi cinstite confruntări a multora dintre poziţiile catolice cu cele necatolice dar autentic creştine, atît înaintea lui Dumnezeu, cît şi în faţa lumii [5].

Dar, cum era şi firesc, împletind vechiul cu noul, sau mai bine-zis noul cu vechiul, lucrarea din perioada postconciliară a conducerii Bisericii Romane a marcat pe calea către «aggiornamento» nu numai paşi înainte, ci şi o seamă de opriri pe loc. Acestea din urmă n-ar fi însă nimic, dacă ele ar reprezenta numai popasuri sau staţiuni de «respirium». Dar se pare că unele din ele marchează dare înapoi, sau chiar împotriviri directe faţă de mersul înainte. După cum se ştie, manifestările de acest fel au dus la dezbaterea tot mai liberă a o seamă de

3. Pr. Prof. L. Stan, *Căsătoriile mixte şi ultimele măsuri luate de Vatican în privinţa lor*, în «Studii Teologice», XX (1968), nr. 7—8, p. 487—497.

4. Hans Küng, *Die Kirche*, Freiburg-Basel-Wien, 1967, p. 244—245, 253 ş.u.; Idem, *Wahrhaftikeit. Zur Zukunft der Kirche*, Freiburg, 1968. 5. Idem, *Die Kirche*, p. 244—419.

probleme și au determinat punerea în mișcare a unor mari grupuri de credincioși și de clerici catolici și necatolici care au formulat revendicări și chiar contestări.

Este, oare, un rău și reprezintă, oare, o primejdie acest vînt de libertate? Se pare că, din contră, el aerisește, primenește și înviorează tot ce este sănătos și folositor pentru viața bisericească. El este primejdios doar pentru ceea ce este depășit și uzat în așa măsură încît nu mai poate fi ținut în ființă nici măcar cu oxigen. Dar elementul din această categorie constituie un balast, o povară sub greutatea căreia restul organismului sănătos nu se poate mișca, acționa și dezvolta.

Desigur nu tot ce s-a întreprins în această direcție din partea catolicilor ca și din partea necatolicilor are aceeași valoare sau aceeași greutate, dar fără îndoială, fiecare act sau gest orientat spre înțelegerea și spre împăcarea dintre creștini are prin însuși acest fapt un sîmbure pozitiv care trebuie reținut și cîntărit spre a fi articulat în acțiunile de viitor ale întregii creștinătăți, ca și în ale fiecărei Biserici în parte.

În legătură cu toate aspectele relevate pînă aci se pun nu numai pentru Biserica Romană ci și pentru întreaga creștinătate întrebările: Încotro mergem? Încotro îndreptăm viziunea Bisericii? Înainte, ori înapoi? Cu ce răspundere s-ar putea da înapoi? Nu e, oare, mai firesc drumul înainte?

Precum se știe, întreaga creștinătate se orientează după una și aceeași Revelație, ceea ce, în legătură cu orientarea vieții și lucrării mîntuitoare a Bisericii, înseamnă unul și același lucru, foarte lămurit exprimat prin cuvintele: «Nimeni care-și pune mîna pe plug și caută înapoi nu este vrednic de împărăția lui Dumnezeu» (Luca IX, 62). Adică mîntuirea nu se caută prin orientarea înapoi, ci prin mersul înainte.

Biserica nu a situat și nu poate situa obiectivul lucrării sale care este mîntuirea, decît înainte, iar nicidecum înapoi, în urmă, în trecut, căci deștelenirea sufletelor și a întregii vieți omenești, la care ea este chemată, constituie o sarcină permanentă de viitor, iar viitorul își are începutul în prezent.

De la acest prezent pornind, toate drumurile Bisericii duc către viitor și numai către viitor. Ea situează chiar grija pentru sufletele celor răposați, adică a celor din trecut, tot în viitor.

De aceea, cu bună dreptate putem zice că *Biserica* își are întotdeauna *ochiul deschis către viitor*, și că, prin excelență, ea constituie tocmai *ochiul deschis către viitor al întregii creștinătăți*.

De altfel, însăși chemarea Domnului, adresată întregii suflări omenești, este o chemare către viitor, căci El însuși a situat împărăția cerurilor într-o vreme care va să fie, iar nu în una care a fost, ori care a trecut.

Fără îndoială însă că în mersul său înainte Biserica se lovește de diferite obstacole, unele firești, iar altele pe care le poate genera ea însăși printr-un excesiv atașament față de ceea ce reprezintă trecutul,

vechiul sau depăşitul în sens negativ. În această privinţă trebuie avute în vedere reziduurile de mentalităţi formate sub influenţa unor factori cu totul străini de misiunea şi de lucrarea Bisericii, reziduuri care pot fi apreciate fără exagerare ca nişte adevărate păcate. Împotriva acestora este datoare să ducă cea mai chibzuită şi eficace acţiune orice conducere bisericească, nelăsîndu-se copleşită de balastul pe care îl reprezintă înveşmîntat uneori în formele unor tradiţii «glorioase».

Vestigii sacrilege

Pentru Biserica Romano-Catolică, asemenea glorioase tradiţii care îi provoacă poticniri, opriri pe loc şi, ceea ce este mai grav, dări înapoi, constituie aşa-zisul primat jurisdicţional al papii, precum şi prerogativa numită infailibilitate.

Se poate admite că, după o îndelungată deprindere cu acestea, este necesară o perioadă de reflectare, mai bine-zis de «aggiornamento» a gîndirii teologice, spre a se putea face primii paşi către o reconsiderare sau interpretare nouă, mai largă, a lor, în lumina adevărurilor peste care nu se poate trece şi care nu pot fi ignorate.

Aceste adevăruri se cunosc, dar peste ele se trece dintr-o consideraţie nejustificată care se dă greşelii, printr-o menajare de care se bucură datorită cultivării ei tradiţionale. Ele sînt ignorate de asemenea datorită practicii, de a nu fi puse în circulaţie şi în dezbatere, ca şi cînd relevarea greşelii şi dezbaterea ei ar constitui adevărate sacrilegii, cînd de fapt se pare că tocmai aceste greşeli s-au născut din sacrilegii şi poartă pînă azi amprenta actelor lor de naştere. Să ne lămurim mai concret.

Mai întîi, după cum am mai spus, întreaga creştinătate îşi întemeiază credinţa sa pe Revelaţie, iar Revelaţia este una şi aceeaşi pentru toţi. În cuprinsul ei, nimeni în afară de anumiţi oameni ai Bisericii Romane n-au descoperit nici o urmă de primat jurisdicţional şi de infailibilitate, ca privilegii sau prerogative care ar putea fi atribuite unei singure persoane, fie aceea papa sau orice altă căpetenie ecleziastică.

Este adevărat, că teologii Bisericii Romane au făcut toate eforturile cu putinţă pentru a încerca să demonstreze că atît primatul jurisdicţional cît şi infailibilitatea papii şi-ar avea izvorul în Revelaţie. Dar rezultatul acestor eforturi este zadarnic, pentru că, împotriva concluziilor pe care le-au pus ei se ridică tăgăduitor şi anihilator, fără putinţă de contrazicere întemeiată, adevăruri peste care nu se poate trece şi care nu mai este îngăduit să fie ignorate.

Mai întîi, faptul că *în Revelaţia noutestamentară nu este vorba nicăieri despre jurisdicţie*. În cuprinsul ei nu intră noţiunea de jurisdicţie. Cu alte cuvinte, jurisdicţia nu este un lucru revelat. Iar dacă în această Revelaţie nu se găseşte nici o urmă de jurisdicţie, unde s-ar putea găsi atunci vreo urmă de primat jurisdicţional în cuprinsul ei?

Jurisdicţia este o creaţie destul de tîrzie a conducerii bisericeşti, sub influenţa dreptului roman, din care ea a împrumutat primele ele-

mente juridice pe care le-a folosit spre a-și toarce firul propriilor sale rînduieli cu acest caracter. Datorită acestui fapt, chestiunile privitoare la jurisdicție nu apar și nu sînt aduse la expresie decît de pe la sfîrșitul veacului al III-lea și din prima jumătate a veacului al IV-lea înainte, iar însuși conținutul jurisdicției a variat și continuă să varieze pînă astăzi. De altfel, ea nici nu poate fi statornicită definitiv, neîntemeindu-se prin natura sa pe un element revelat, ci fiind o creație omenească supusă schimbărilor la care sînt supuse toate lucrurile din această categorie și, în primul rînd, toate rînduielile juridice care nu dau expresie unui adevăr revelat.

În al doilea rînd, un alt adevăr alături de cel privitor la jurisdicție, care ca și acesta reprezintă prin el însuși nu numai o contestare ci o negare absolută și fără apel a primatului jurisdicțional al papii, *o constituie faptul că, la data trecerii la cele veșnice a Sfîntului Apostol Petru (anul 67), mai existau în viață încă doi dintre Sfinții Apostoli ai Mîntuitorului, și anume Sfîntul Apostol Toma și Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan.* Acest lucru nu poate fi contestat. Iar dacă este adevărat, atunci este neadevărată, mincinoasă și chiar sacrilegă orice pretenție că Sfîntul Apostol Petru ar fi putut să aibă ca urmași în scaunul Romei niște simpli episcopi sub a căror jurisdicție ar fi urmat să se găsească, adică să se supună în mod expres, și doi dintre Sfinții Apostoli ai Mîntuitorului, adică Sfîntul Apostol Toma și Sfîntul Apostol Ioan.

Cum poate fi numită în limbaj bisericesc o asemenea pretenție, adică pretenția de a supune un Apostol sub jurisdicția unui simplu episcop? Nu altcum decît sacrilegiu. Și este, oare, posibil să fie admis în Biserică un drept, un privilegiu, o prerogativă, o rînduială care să mai fie prezentată și ca avîndu-și un temei revelat, cînd ea izvorăște dintr-un sacrilegiu și se întemeiază exclusiv pe acesta?

Ne abținem de a toarce mai departe firul concluziilor care s-ar impune din relevarea acestui adevăr ignorat de către teologii Bisericii Apusene. Nu putem însă totuși să nu arătăm că în cazul concret este vorba de un îndoit sacrilegiu, și anume de cel pe care-l reprezintă pretenția de subordonare a unui sfînt apostol al Domnului față de un simplu episcop, și apoi de acela pe care-l reprezintă nu numai încercarea de a prezenta o asemenea rînduială ca avîndu-și un temei în Revelație, ci și pretenția ca un asemenea neadevăr să constituie un adevăr de credință necesar pentru mîntuire.

În fine, un al treilea adevăr ignorat, care are aceeași putere anulatoare a pretinsului primat și al infailibilității aferente a papii, îl constituie faptul că *la data morții Sfîntului Apostol Petru încă nu fusese fixată integral Revelația scrisă noutestamentară,* pentru că Sfîntul Apostol Ioan, care a trăit pînă la începutul veacului al II-lea, nu își scrisese încă nici *Evanghelia* sa, nici *Apocalipsa,* nici *Epistolele* sale. Or, în această situație, dacă cineva pretinde că episcopii care ar fi urmat Sfîntului Petru în scaunul Romei pînă la finea veacului I — cu titlul de papi — ar fi avut prerogativa infailibilității, atunci ar însemna a concede și a afirma totodată neadevărul cu caracter de sacrilegiu că

scrierile în care Sfîntul Apostol şi Evanghelist Ioan a fixat o parte din Revelaţia noutestamentară ar fi putut fi supuse cenzurii unor simpli episcopi ai Romei.

Este evident că şi această pretenţie constituie un sacrilegiu şi încă nu numai unul îndoit, ca pretenţia privitoare la primatul de jurisdicţie al episcopilor romani, ci unul întreit şi anume :

— Întîi, ca pretenţie în sine de a supune lucrarea unui sfînt apostol al Domnului, cenzurii unui simplu episcop ;

— În al doilea rînd, prin pretenţia de a se supune cenzurii, unui simplu episcop o parte a însăşi Revelaţiei şi

— În al treilea rînd, prin aceea că supunînd chiar şi o cît de mică parte a Revelaţiei cenzurii unui simplu episcop se supune prin însuşi acest fapt chiar Mîntuitorul, ca autor al Revelaţiei, cenzurii unui muritor, care, cu titlul de episcop al Romei, este astfel suprapus Mîntuitorului.

Desigur că toate aceste trei adevăruri relevate în legătură cu cele două pietre mari de poticnire şi de sminteală prin care Biserica Romană se separă de întreaga creştinătate, adică în legătură cu primatul şi cu infailibilitatea papii, nu pot face plăcere nici unuia dintre cei care s-au deprins cu credinţa în ele ca în nişte adevăruri trebuitoare pentru mîntuire. Dar faptul că ne place sau nu ne place un adevăr nu constituie o cauză pentru acceptarea sau respingerea lui. Adevărul nu se măsoară cu plăcerea sau cu neplăcerea cuiva, ci cu logica firească care trebuie aplicată în fiecare domeniu de cunoaştere potrivit specificului acestui domeniu.

Fără nici un fel de intenţie sau de dorinţă denigratoare la adresa «Sfintei Biserici a romanilor», relevarea şi punerea cît de sumară în adevărata lor lumină a celor trei adevăruri peste care nu se poate trece şi care nu mai pot fi ignorate ne obligă să constatăm că izvorul şi fundamentul primatului şi al infailibilităţii papale se reduce la nişte sacrilegii, iar sacrilegiile nu pot fi convertite, din păcate, în virtuţi, şi cu atît mai puţin în rînduieli obligatorii pentru viaţa creştinilor, sau în adevăruri a căror mărturisire să fie înfăţişată ca absolut necesară pentru mîntuire.

Ce mai rămîne din «aggiornamento» ?

Fără a împieta asupra conştiinţei credincioşilor, conştiinţă formată în cultul primatului de jurisdicţie şi al infailibilităţii, trebuie să relevăm din nou că după înfăţişarea conciliară a acestor două poziţii ale teologiei catolice într-o formă care nu le lipsea de perspectiva unei înţelegeri noi a lor, s-a venit recent cu nişte precizări care iau oricui nădejdea unei astfel de înţelegeri. Ele sînt cuprinse într-o scrisoare apostolică a papii Paul al VI-lea din 24 iunie 1969, dată «motu proprio» sub titlul : *Despre îndatoririle legaţilor Pontifului roman.*

Documentul acesta pare să anuleze tot ce s-a făcut şi s-a spus pînă în prezent de către conducerea Bisericii Romano-Catolice în materie de «aggiornamento», atît în privinţa unor poziţii doctrinare, mereu contestate — cum sînt în special cele două de care ne-am ocupat :

primatul și infailibilitatea pontifului roman —, cît și în ce privește orientarea principială și atitudinea practică a conducerii Bisericii Catolice într-o seamă de probleme de interes general creștin și deopotrivă în unele de interes depășind sfera vieții religioase creștine.

În preambulul documentului menționat se dă primatului de jurisdicție al papii o expresie peste măsură de exagerată, declarîndu-se că «episcopul roman are deplina, suprema și universala putere în Biserică...» și că el «ca succesor al lui Petru ... este principiul și fundamentul perpetuu și vizibil atît al episcopilor cît și al mulțimii credincioșilor», ceea ce înseamnă evident că el este totul, iar Biserica nu contează nimic în raport cu puterea și cu poziția sa, ca deținător al jurisdicției universale.

Dar nu numai acestei jurisdicții i se dă o atare expresie jignitoare pentru conștiința oricărui creștin conștient, ci și cu infailibilitatea se procedează la fel, cînd episcopul roman este declarat singur deținător al cheilor împărăției cerurilor, precum și că atît primatul cît și infailibilitatea lui, se întemeiază pe o chemare din partea lui Dumnezeu «printr-o hotărîre secretă».

Pentru prima oară se riscă afirmația că cele două puteri și prerogative discreționare ale papii s-ar întemeia pe o hotărîre secretă a lui Dumnezeu. Aceasta înseamnă o încercare de a spori conținutul Revelației cu lucruri necunoscute nici în Revelația scrisă, adică în Sfînta Scriptură, și nici în revelația nescrisă, adică în Sfînta Tradiție. Dar Revelația a fost încheiată prin însuși Domnul nostru Iisus Hristos și nu i se mai poate adăuga nici «o iotă» și nici «o cirtă», adică ea nu mai poate fi suplimentată. Iar în cuprinsul Revelației încheiată de către Mîntuitorul nu se găsește nimic pe care să se întemeieze «secreta» transmitere ori împuternicire a episcopului roman cu prerogativele primatului și ale infailibilității.

Apoi însuși faptul că ea este numită «secretă», constituie o recunoaștere că nu se cuprinde în Revelația cunoscută Bisericii și deci o dovadă că n-are nici un temei în adevărata Revelație. Dar cum putea să se imagineze întemeierea unor asemenea pretenții pe Revelație, cînd Mîntuitorul însuși respinge categoric și osîndește cererea fiilor lui Zevedei de a li se asigura vreo întîietate în raport cu ceilalți Apostoli ai Domnului (Marcu X, 35—44)?

Este mai mult decît surprinzător faptul că se insistă, într-o formă atît de jignitoare pentru tot restul creștinătății, asupra primatului și infailibilității, tocmai în zilele noastre, în care s-a lărgit nemăsurat orizontul gîndirii ca și acela al cunoștințelor teologice și cînd este la mintea oricărui teolog, care încearcă să gîndească, adevărul, că nu primatul și infailibilitatea papii reprezintă temeliile sau stîlpii principali ai Bisericii Romane. Cine nu-și dă seama că în raport cu Revelația, adică cu adevărul de credință, și în raport cu harul sfințitor, acestea contează prea puțin și nu pot fi privite decît ca niște auxiliare care au apărut și s-au dezvoltat în decursul istoriei și care, cum nu au ținut și nu țin de natura și de misiunea Bisericii, pot să și dispară așa cum au apărut, căci ele nu condiționează în nici un chip mîntuirea.

Privindu-le în făptura lor reală, autentică, şi raportîndu-le la complexul de cauze care le-a determinat apariţia şi dezvoltarea în viaţa Bisericii Romano-Catolice, de ce să nu se admită că ele pot fi reduse la forma lor iniţială, simbolică sau onorifică, despuindu-le de tot ceea ce reprezintă artificiu religios, juridic şi politic?

Se pare că, după cele spuse, etalarea lor din nou şi încă într-o formă atît de exagerată şi de sfidătoare, cum se face în documentul amintit, nu este de natură să servească nici cauza Bisericii Romane şi cu atît mai puţin a creştinătăţii în genere. Ba din contră, faptul constituie o lovitură gravă, cu urmări incalculabile pentru raporturile intercreştine, una de natură să submineze, să dezmintă categoric şi să desconsidere toate eforturile ecumeniste de pînă acum manifestînd din partea conducerii Bisericii Romane o duplicitate mai mult decît evidentă.

Căci, ce înseamnă toate avansurile făcute pînă acum pe calea unei destinderi interconfesionale şi pe calea năzuinţelor ecumeniste — care au fost numite de însăşi conducerea Bisericii Romane «roade ale lucrării Sfîntului Duh» —, în raport cu poziţia pe care se situează conducerea aceleiaşi Biserici prin documentul semnalat, care prin întreaga lui ţesătură dă la iveală gînduri, fapte şi intenţii, care toate laolaltă constituie tot atîtea capete de acuzare a creştinismului în faţa lui Dumnezeu şi a lumii şi care în fond nu au nimic comun cu adevărata credinţă creştină şi nici cu noţiunea de Biserică?

Primejdia, desconsiderarea şi oprobiul la care documentul în cauză expune întreaga lume creştină, nu vor întîrzia să ducă la luarea de atitudine împotriva lui pe toţi cei care nu fac tranzacţie cu credinţa lor creştină şi nu sînt dispuşi ca să apară înaintea lui Dumnezeu şi a lumii în postura de uneltitori făţarnici împotriva rînduielilor după care acelaşi Tată ceresc a hotărît să fie cîrmuită lucrarea Bisericii în lume şi lumea însăşi.

Un nou ev mediu?

În conţinutul documentului emis de către suprema autoritate a Bisericii Romano-Catolice la 24 iunie 1969 se cuprind nu numai texte prin care se afirmă sfidător primatul şi infailibilitatea papii, ci şi precizări care anulează orice teoretizare teologică romană despre colegialitate, adică despre sinodalitate, despre raporturile ecumenice, în genere despre raporturile intercreştine în felul în care acestea au fost înfăţişate şi preconizate de o vreme încoace, ca şi despre raporturile interreligioase şi general umane. Căci ce alt înţeles poate avea, de exemplu în privinţa acestor raporturi, precizarea că *pontifului roman i s-a încredinţat «prin hotărîre secretă a lui Dumnezeu», «grija de toate Bisericile»* şi că el a fost instituit păstor suprem atît peste oile sale, cît şi peste *«acelea care pînă acum nu sînt din această turmă»* (Preambul)?

Citind textul documentului în cauză, rămîi cu impresia că lumea parcă s-a oprit pe loc la anul Domnului 1870, adică la Conciliul I de la Vatican, ba chiar că a început să meargă de-a-ndaratelea de atunci

încoace. Căci, de fapt, aceasta este poziția și atitudinea Bisericii Romane pe care o oglindește respectivul document.

Ce să mai spunem acum de chestiunile nereligioase de care se ocupă el, declarînd că natura primatului jurisdicțional al papii îl îndreptățește pe acesta să-și întindă puterea și asupra societății civile, adică a statului, și în genere asupra tuturor statelor, față de care documentul afișează o purtare de grijă paternă din partea papii, reproducînd aidoma tezele medievale reeditate de cardinalul Charles Journet [6].

Pe temeiul acestei purtări de grijă, papa se socotește îndreptățit să trimită tot felul de delegați ai săi, sub diferite numiri și cu atribuții din cele mai variate, pentru a supraveghea și îndruma anumite activități ale statelor, erijîndu-se într-un fel de părinte universal sau monarh deținător al suveranității absolute, așa cum se considera la vremea sa Grigorie al VII-lea Hildebrand cînd a întocmit faimosul document cunoscut sub numele de *Dictatus papae*, la anul 1076.

Pornind de la prezumția că lumea civilă este prost întocmită ca de altfel și întreaga lume necatolică, noul dictat al papii îi obligă pe reprezentanții săi diplomatici să se amestece în foarte numeroase treburi interne ale statelor, procedînd însă în așa fel, cu atîta discreție și cu folosirea celor mai calificate mijloace de informare încît conducerile de stat să nu ia aminte că pot deveni niște jucării în mîinile agenților diplomatici ai Vaticanului (A se vedea partea ultimă din preambul, și punctul 10).

Dar dacă asemenea pretenții și asemenea metode au putut naște și s-au putut dezvolta în condițiile de înapoiere în care s-a găsit lumea medievală, apoi în condițiile de astăzi ale lumii, adică în etapa actuală a dezvoltării, toate acestea par anacronice.

Cunoscînd experiența îndelungată, acumulată prin prezența și lucrarea desfășurată de întreaga lume de slujitorii Bisericii Catolice, pare cu totul neverosimil ca centrul conducător al acestei Biserici să fi alcătuit și să fi pus în circulație în zilele noastre un document ca acela de cuprinsul căruia ne ocupăm. Căci făcînd abstracție de modul în care îl vor judeca creștinii necatolici și statele deprinse cu anumite exagerări ale Scaunului papal, însăși căpetenia Bisericii Catolice ar fi trebuit să se întrebe ce va zice lumea necreștină, masa cea mare a popoarelor necreștine, căreia Scaunul roman mai are pretenția că le poate adresa chiar și chemări la Hristos?

Chiar și numai din acest motiv, un asemenea document, care pune nu numai în discuție întreaga creștinătate, în lumea fără tradiții creștine, dar de veche cultură și civilizație neeuropeană, nu ar fi trebuit să fie nici întocmit și nici publicat.

Confruntări cu toată suflarea creștină

Desigur pe noi nu ne-ar interesa decît ca un fapt divers documentul în cauză, dacă n-ar fi vorba de tezaurul comun al întregii creștinătăți, tezaurul Revelației și al rînduielilor întemeiate pe ea pentru

6. Charles Journet, *La juridiction de l'Église sur la Cité*, Paris 1931, p. 7, 13, 69 ș. u.

viaţa şi lucrarea Bisericii, tezaur de care sîntem toţi legaţi şi răspunzători, în aşa măsură încît nu ne poate fi indiferent modul în care şi felul cum se dispune el.

Chestiunile care se abordează în baza lui şi la a căror reglementare cu totul contrară oricărei reglementări creştine se procedează prin documentul în cauză nu constituie probleme exclusiv catolice, adică chestiuni interne ale Bisericii Romane, ci chestiuni cuprinse în zestrea comună a creştinătăţii întregi. De aceea nu ne putem rezuma doar la simpla lor relevare, ci trebuie să ne oprim în mod critic asupra celor relevate, făcînd aceasta desigur tot de pe poziţii care îşi au temeiul în aceeaşi zestre comună a întregii creştinătăţi.

Astfel, pe lîngă cele spuse anterior în legătură cu primatul şi infailibilitatea papii, trebuie să mai arătăm că în cadrul preoţiei noutestamentare, adică al preoţiei de instituire divină, nu se cunosc din adevărata Revelaţie decît trei trepte ale slujirii sacerdotale, în fruntea cărora se găseşte treapta episcopală [7]. Despre o a patra treaptă, care ar fi aceea papală, nu există nici o urmă nici măcar în evangheliile apocrife, adică în cele care pretindeau că exprimă poziţiile unei revelaţii «secrete».

Pe temeiul practicii tradiţionale sau a obiceiului de drept, care s-a introdus şi s-a dezvoltat treptat în viaţa Bisericii, conducerea supremă a corpului social al Bisericii a fost încredinţată unor organe colegiale sau colective create la diversele niveluri ale unităţilor sociale bisericeşti şi cunoscute sub numele de sinoade. Aceste sinoade au fost şi au rămas de două feluri : unele formate din reprezentanţii întregului corp social al Bisericii, adică din clerici în frunte cu episcopii şi din laici, iar mai tîrziu şi din monahi ; altele formate numai din episcopi, avînd în fruntea lor cîte un întîistătător învestit cu un primat de onoare. Din veacul al IV-lea începînd, adică de la anul 325, şi-a făcut apariţia, ca cea mai înaltă autoritate a Bisericii, recunoscută ca atare şi de episcopii Romei şi de întreaga Biserică Apuseană, sinodul general al Bisericii căruia i s-a zis sinod ecumenic. O autoritate mai înaltă decît aceea a sinodului ecumenic, corpul social al Bisericii n-a recunoscut niciodată decît doar în persoana Mîntuitorului.

Conducerea Bisericii prin sinoade, fie că acestea erau formate din episcopi, fie că aveau alcătuire mixtă — cum a fost cazul cu toate sinoadele ecumenice —, s-a numit colegialitate sau sinodalitate şi ea constituie o rînduială de conducere a Bisericii întemeiată nu numai pe norme cu caracter juridic, înscrise în legi sau păstrate prin obiceiul de drept al Bisericii, ci şi pe învăţătura ei dogmatică, cuprinsă în întreaga sa eclezioIogie.

Despre o asemenea colegialitate s-a vorbit şi se vorbeşte insistent de către cărturarii Bisericii Romano-Catolice şi chiar s-au luat măsuri pentru reactualizarea ei în viaţa Bisericii Romane [8], dar documentul

7. *Le Catéchisme Hollandais*, ed. de Charles Ehlinger, Paris, 1968, p. 458—467, 470—474.

8. René Laurentin, *Bilan du Concile*, Paris, 1966, p. 44—46, 222—225, 332—335 etc. ; *Concile Oecuménique Vatican II. Constitutions. Décrets. Déclarations. Méssages*, Paris, 1967 p. 118—119, 352—355, 385—388 etc.

emis de Papa Paul al VI-lea la 24 iunie 1969 o anulează complet, punînd într-o postură ridicolă pe toți cei care s-au ostenit să o reactualizeze și ștergînd cu buretele tot ceea ce s-a realizat în mod practic pînă acum pe această linie.

Pe rînduiala și practica colegialității se întemeiază, și prin ea se aduce la expresie, în organizarea și conducerea corpului social al Bisericii, instituția autocefaliei și a autonomiei Bisericilor locale, regionale sau teritoriale cu caracter național, multinațional, sau organizate în cadru geografic, ori pe considerente de cultură sau civilizație comună, în raza cărora s-au constituit unele comunități de credincioși aparținînd chiar mai multor popoare.

Și această rînduială străveche, autentic creștină și corespunzătoare întru totul unei normale și libere dezvoltări a vieții bisericești, este anulată în mod practic prin măsurile înscrise în același document.

Ce mai reprezintă atunci așa-zisele «Conferințe episcopale», și alte organisme naționale sau teritoriale — recent introduse și reorganizate în viața Bisericii catolice — față de autoritatea care le nesocotește complet prin măsurile din urmă?

Căci iată ce se spune în documentul respectiv.

«*Deși (legatul papal) nu este de drept membru al Conferinței (episcopale), cu toate acestea el va participa la prima ședință a fiecărei sesiuni generale, cu rezervarea dreptului de a participa la celelalte ședințe ale Conferinței...* afară de aceasta, lui *să-i fie cunoscute la timp util, chestiunile ce urmează a fi tratate la sesiune, iar o copie a actelor* (Conferinței) *să i se trimită, ca el să aibă cunoștință de ele și să le transmită Scaunului apostolic*» (VIII, 2).

Cu aceeași îndreptățire trebuie să ne întrebăm ce mai rămîne în general din așa-numitele «facultăți» ale episcopilor — retrocedate în mod solemn cu prilejul Conciliului al II-lea de la Vatican de către papa și enumerate în cîteva zeci de puncte — față de atotputernicia papii, care s-a reafirmat acum ca pe vremea lui Grigorie al VII-lea?

În această privință documentul merge pînă la negarea de fapt a jurisdicției episcopilor locali, dispunînd următoarele:

«*Legatul pontifical are dreptul*, ca — după anunțarea pe cît este posibil, a ordinarilor (episcopilor) locului, să binecuvinteze poporul și *să îndeplinească serviciile divine, chiar și cele pontificale în toate bisericile din hotarele legației (oficiului) său*».

Dar o problemă cu implicații în aparență nu mai grave decît cele relevate — în legătură cu colegialitatea, cu autonomia și autocefalia și cu poziția episcopilor, în lumina ultimelor măsuri luate de Papa Paul al VI-lea — dar de fapt cu implicații mult mai complexe și mai grave, este aceea a poziției ridicole în care sînt puși credincioșii laici, adică cei ce formează în mod principal poporul lui Dumnezeu. Ce devine acest «popor al lui Dumnezeu» — din care fără îndoială că fac parte și clericii sau slujitorii Bisericii — în urma măsurilor înscrise în documentul de care ne ocupăm?

El dispare cu desăvîrşire. Faptul în sine nu constituie nici o mirare. Pentru că, dacă papa se poate dispensa de cler în frunte cu episcopatul, adică de starea harică superioară existentă în corpul social al Bisericii, şi dacă declară că în calitate de succesor al lui Petru el «este principiul şi fundamentul perpetuu şi vizibil atît al episcopilor cît şi al mulţimii credincioşilor», aceasta înseamnă că el poate face abstracţie de toţi aceştia, considerîndu-i ca inexistenţi în mod obiectiv, socotindu-i ca fiind cuprinşi cu toţii în mod subiectiv în persoana sau în calitatea sa. De aici rezultă că ar fi destul să existe el pentru ca să existe Biserica, el avînd doar şi însuşirea de a fi «piatra şi fundamentul Bisericii».

Dar dacă papa este toate acestea, apoi ce mai este şi ce mai poate fi Biserica? Ce mai sînt episcopii şi ceilalţi clerici? Ce mai este poporul credincios, masa care împreună cu clericii formează doar Trupul tainic al Domnului? Mai are loc undeva acest Trup tainic al Domnului, sau şi acesta este cuprins în mod subiectiv în papă?

S-a găsit, oare, prin afirmarea atît de exagerată a «panpapismului» mijlocul de a-l constrînge sau de a-l determina pe Hristos să se supună Bisericii reprezentată şi personificată de papă şi să se orienteze Hristos după o astfel de Biserică, iar nu Biserica după Hristos?

Acestea şi alte probleme, care apar într-o lumină falsă, denaturată, contrară Revelaţiei şi rînduielilor autentic creştine ale Bisericii, ca urmare a felului în care se pronunţă documentul în cauză, nu pot să nu reţină atenţia şi să nu tulbure conştiinţa oamenilor conştienţi ai Bisericii, ba chiar şi a maselor de credincioşi, care nu pot recunoaşte, în măsurile înscrise în acest document, nimic din ceea ce reprezintă Biserica, ţelurile ei şi mijloacele pe care ea le foloseşte pentru înfăptuirea misiunii sale. Pus în faţa cuprinsului unui atare document, orice credincios s-ar dezice de Biserica sau de creştinismul pe care îl reprezintă acesta.

Desigur, pe lîngă aspectele abordate pînă aici în legătură cu conţinutul documentului menţionat, s-ar mai putea releva şi altele, care în cele din urmă ar apărea tot atît de desconsiderate prin încercarea care se face de a vîrî întreaga lume creştină într-un sac, în care desigur nu încape nici măcar întreaga Biserică Romană, pentru că inclusiv relieful ei doctrinar şi organizatoric este atît de variat încît nu poate fi redus la unitatea şi uniformitatea unui comprimat papal.

Et tamen censeo, Ecclesiam semper reformandam esse

În faţa încercărilor de mutilare şi de anulare a tot ceea ce s-a realizat în mod pozitiv pe linia unei orientări autentic creştine în problemele religioase şi de altă natură ale lumii contemporane, prin: promovarea ecumenismului creştin, a celui interreligios şi a celui general uman, prin măsurile de indiscutabilă şi înaltă valoare evanghelică şi umană care s-au luat din timpul papii Ioan al XXIII-lea pînă în vremea noastră, mai precis pînă la apariţia documentului Papii Paul al VI-lea de la 24 iunie 1969, mîhnirea şi chiar indignarea credincioşilor catolici şi necatolici este mai mult decît legitimă.

Întoarcerea înapoi la o mentalitate depăşită şi la nişte metode căzute în desuetudine cum sînt acelea preconizate în documentul res-

pectiv, — în care se recomandă ca statele să fie supuse controlului și îndrumării preventive a Bisericii Romano-Catolice și în care se nesocotește tot ce s-a spus în alte documente anterioare ale conducerii Bisericii Catolice, despre pace, despre progresul social, despre înfrățirea tuturor oamenilor și popoarelor, culminînd cu acea fericită și mult grăitoare expresie care spunea că «progresul este noul nume al păcii» (Papa Paul al VI-lea), este de natură să sporească deruta și deznădejdea de care sînt cuprinse o mare parte din masele credincioșilor catolici din întreaga lume. Ele își văd înșelate nădejdile pe care le-au pus în noua orientare a conducerii Bisericii lor, care a început prin papa Ioan al XXIII-lea și s-a continuat destul de viguros pînă nu demult, deși măsurile anacronice sau retrograde, care au apărut paralel cu cele înnoitoare, n-au putut totuși umbri valoarea acestora din urmă.

De aceea, replicii pe care o vor da documentului papal analizat necatolicii, necreștinii, statele și popoarele din toate continentele, cărora li se aduc atît de grave jigniri prin acest document, i se va adăuga desigur și replica plină de amărăciune dar și de indignare a înșiși credincioșilor catolici și a acelei părți din slujitorii Bisericii Romane, care s-au eliberat de rămășițele mentalității ecleziastice medievale.

Numărul mare al acestora, primenirea pe care o aduce implacabil vremea în oficiile și dicasteriile Curiei, va face ca, o dată cu dispariția «gherontocrației curiale medievale», Sinodul episcopilor nou-creat, ca și Sinoadele sau Conferințele episcopale naționale, să alunge ca pe un vis urît umbrele evului mediu readuse printr-un document tipic curial, în care nu se recunoaște decît pe ici colo cîte ceva din cardinalul Montini.

Contînd pe cei ce-și au privirile îndreptate mereu înainte, spre viitor, împărtășim nădejdea lor că lucrurile și rînduielile care și-au trăit traiul nu mai pot fi nici ținute în viață, nici reînviate și că totuși Biserica trebuie să se reînnoiască mereu.

Mai sîntem apoi convinși că mergînd pe căi diverse, mai ocolite sau mai directe, drumurile tuturor Bisericilor se vor întîlni sub marea cupolă a ecumenismului poporului lui Dumnezeu.

Pr. Prof. LIVIU STAN

• ÎNDRUMĂRI • PASTORALE •

VIAȚA PĂMÎNTEASCĂ A MÎNTUITORULUI — PILDĂ ȘI IDEAL AL VIEȚII CREȘTINILOR

SPICUIRI DIN PASTORALELE DE CRĂCIUN — 1969 ALE IERARHILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Împlinind tradiția statornicită de veacuri în Biserica creștină, Înalții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române au adresat clerului și credincioșilor din Eparhiile pe care le păstoresc, cuvînt de învățătură sărbătoresc, cu prilejul praznicului Nașterii Domnului, din anul 1969.

Dacă în cuvîntul de învățătură rostit în cadrul slujbei sfintei liturghii, în fiecare duminică și la alte praznice, de către clerici sau de către Înalții Ierarhi, alături de cel din cuprinsul cazaniei ce se citește în cadrul sfintei liturghii, se face îndeosebi tîlcuirea adevărurilor de credință pentru ridicarea nivelului vieții spirituale ale creștinului individual, în schimb cuvîntul de învățătură al Înalților Ierarhi la marile praznice creștine — Nașterea și Învierea Domnului — îmbrățișează un caracter larg, angajînd totalitatea creștinilor și a lumii în care trăiesc creștinii, și căutînd ca tîlmăcirea învățăturii creștine să se facă în scopul îmbunătățirii întregii vieți sociale, spre folosul tuturor oamenilor. Iar prin faptul că aceste cuvinte de învățătură sînt citite în același timp pe tot întinsul țării, cuvîntul de învățătură al Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române capătă un caracter mobilizator pentru înfăptuirea mai-binelui în lume.

În continuare vom căuta să scoatem în evidență cele mai de seamă părți ale cuvîntului de învățătură al fiecărui Înalt Ierarh.

*

Pastorala Prea Fericitului Părinte Patriarh JUSTINIAN adresată în calitate de *Arhiepiscop al Bucureștilor,* clerului și credincioșilor din Eparhia sa cu prilejul sărbătorilor Nașterii Domnului din anul 1969, își propune să tălmăcească — la început — înțelesul acelei *lumini,* pe care a văzut-o poporul care locuia în întuneric, și care a strălucit peste cei ce locuiau în latura umbrii morții, de care vorbește proorocul Isaia, pe care o amintește Apostolul Pavel cînd vorbește despre faptul că Dum-

nezeu a trecut — la plinirea vremii — din nou pe om din întuneric la lumină, şi pe care o cîntă în felurite chipuri Biserica Ortodoxă.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian precizează că «Lumina aceasta era Hristos-Domnul, venit pe pămînt ca să înalţe pe omul căzut în păcat iarăşi la demnitatea de fiu al lui Dumnezeu şi să-l mîntuiască». Iar după ce demonstrează îndeaproape că «acesta a fost în primul rînd rostul venirii Fiului lui Dumnezeu pe pămînt... şi de aceea nici alt eveniment nu ne priveşte aşa de direct ca Naşterea Domnului» Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian demonstrează că «de la venirea Domnului Iisus Hristos, prin trăirea învăţăturii aduse de El, păstrată şi propovăduită de Biserica noastră, omul nu mai este condamnat pe vecie la moarte din cauza păcatului strămoşesc, a neştiinţei şi a neputinţei de a face binele, ci el poate să se mîntuiască... pentru că omul care crede în Dumnezeu, luat ca suflet aparte, a dobîndit prin naşterea Fiului lui Dumnezeu mîntuirea şi a devenit fiu al lui Dumnezeu».

După aceasta, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian trece la dezvoltarea ideii că în faţa mîntuirii omul nu stă singur «ca un suflet aparte», nu trăieşte singur pe pămîntul pe care Dumnezeu l-a dat spre moştenire întregului neam omenesc, cînd a poruncit «creşteţi şi vă înmulţiţi, umpleţi pămîntul şi stăpîniţi-l» (Fac. I, 28). «Uitînd însă că sînt fraţi şi că toţi au dreptul, după porunca lui Dumnezeu, să moştenească pămîntul, oamenii au început să se împartă, să se duşmănească, să se ucidă pentru această moştenire». Atunci pe pămînt, în locul păcii, s-au instalat dezbinarea, războaiele, nefericirea. De aceea «oamenii tînjeau după adevăr, după viaţă curată şi după mîntuire, dar în acelaşi timp tînjeau şi după dreptate, după linişte şi după pace».

Aşa se explică de ce darul mîntuirii pe care îl aduce oamenilor Fiul lui Dumnezeu prin întruparea Sa este însoţit de un al doilea dar dumnezeiesc — darul păcii, care aduce oamenilor bucuria trăirii împreună ca fraţii: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi *pe pămînt pace, între oameni bunăvoire*» (Luca II, 14).

De aceea învăţătura Mîntuitorului, înfăţişată în Sfintele Evanghelii, este presărată de permanentul îndemn şi poruncă la pace; iar Sfinţii Apostoli propovăduind Evanghelia Învăţătorului lor au precizat în chip dinamic învăţătura despre pace: «Căutaţi pacea şi urmaţi-o» (I Petru III, 10—11).

Cu aceasta, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian trece la partea practică a cuvîntului său de învăţătură. De aceea, mai ales astăzi «noi nu putem să încetăm propovăduirea păcii cînd cu toţii ştim că pacea nu domneşte nici astăzi peste tot pămîntul. Tot mai sînt războaie în lume, tot se mai varsă sînge omenesc, tot se mai duşmănesc oamenii şi popoarele între ele». Dar dacă «acest lucru este adevărat, tot pe atît de adevărat este că dragostea de pace este acum atît de mare, fiindcă... în nesfîrşita lor majoritate, oamenii de pe întregul pămînt doresc pacea şi sînt hotărîţi să lucreze cu toate puterile pentru menţinerea ei». Şi dacă este adevărat că mai sînt popoare care poartă războaie împotriva altor popoare mai mici, pe tot atît de adevărat este că «sînt mai multe

popoarele care se străduiesc să găsească cele mai bune căi pentru așezarea păcii în întreaga lume».

Aci, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian găsește prilejul potrivit să scoată în evidență străduința din ultimii ani pentru înfăptuirea securității europene și să precizeze «cu multă mulțumire sufletească, că țara noastră este printre primele țări care lucrează cu toată hotărîrea pentru securitatea europeană, așa cum țara noastră ia parte la toate acțiunile pentru așezarea unei păci trainice și drepte în toată lumea».

În încheierea cuvîntului său de învățătură, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian îndeamnă pe păstoriții săi să activeze pentru «întărirea duhului păcii», care cuprinde lumea. Pentru că fiecare, oricît de modest ar fi, trebuie să lucreze prin gîndul, cuvîntul, munca și talentul său pentru zidirea păcii în lume, ținînd seama că «pacea se înfăptuiește de către oameni, care sînt colaboratori ai lui Dumnezeu în această sfîntă lucrare».

*

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit IUSTIN al Moldovei și Sucevei, adresată în calitate de *Arhiepiscop al Iașilor* clerului și credincioșilor din Eparhia sa, evocă la început noaptea de taină în care s-a născut, din Fecioara Maria, în Betleemul Iudeii, Fiul lui Dumnezeu. «An de an, în ziua acestui dumnezeiesc praznic, împreună cu întreaga făptură cuvîntătoare, trăim și noi aevea noaptea cea de taină a Nașterii Domnului. Lumina care a învăluit pe păstori, la venirea îngerului, strălucește acum în cugetele noastre; asemenea magilor, deschizînd vistieriile sufletelor noastre, punem înaintea Domnului credința, nădejdea și dragostea noastră; pacea pe care Domnul nostru Iisus Hristos a dăruit-o lumii sălășluiește acum în inimile noastre... Binecuvîntată fie această zi care ne-a dăruit nouă, celor care am rătăcit în întuneric, pe Soarele și Răsăritul cel de sus». De aceea, amintind cuvîntul Sfîntului Ioan Gură de Aur, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin arată că sărbătoarea Nașterii Domnului s-ar putea numi maica celorlalte praznice împărătești: ea este izvorul și temelia Arătării Domnului, a Paștilor, a Înălțării, a Rusaliilor.

După aceasta, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin tîlcuiește taina întrupării Fiului lui Dumnezeu — «marea taină a dreptei credințe», «taină străină și preamărită», «marea și preaslăvita minune» — pe care mintea omenească n-o poate pătrunde în întregime. De aceea, spune Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, trebuie să alungăm din cugetele noastre iscodirile deșarte și să primim taina prin credință. În acest fel ni se va lămuri că «Dumnezeu nu ne-a lăsat însă pe noi în întuneric». După trecerea «vremurilor neștiinței», El «ne-a făcut cunoscută taina voinței Sale» prin trimiterea Fiului Său în lume pentru mîntuirea noastră. Dar, venind pe pămînt, Domnul Iisus Hristos n-a părăsit cerul; făcîndu-se om, El a rămas în același timp Dumnezeu. Mîntuirea noastră El a săvîrșit-o însă ca Fiu al lui Dumnezeu. De aceea, El nu s-a arătat oamenilor numai ca Dumnezeu sau numai ca om, ci îndeosebi ca Fiul

cel veşnic al lui Dumnezeu întrupat în om lipsit de păcat. Deşertîndu-se de arătarea măririi pe care a avut-o, în Sfînta Treime, ca Dumnezeu «mai înainte ca să fie lumea» (Ioan XVII, 5), prin ascultarea Sa desăvîrşită faţă de Tatăl, Domnul nostru Iisus Hristos s-a înfăţişat lumii în mărirea Sa de Fiu al lui Dumnezeu».

În activitatea Sa mîntuitoare pe pămînt, Domnul Iisus Hristos s-a manifestat : ca «Arhiereul cel veşnic», aducîndu-se pe Sine pentru noi «prinos şi jertfă lui Dumnezeu, întru miros de bună mireasmă» (Efes. V, 2) ; ca «Învăţătorul», Care ne-a lăsat o învăţătură *nouă*, porunci *noi* şi un Testament *nou* ; ca «Proorocul cel mare» prin Care «Dumnezeu a cercetat pe poporul Său» (Marcu VII, 16). Prin întreaga Sa lucrare mîntuitoare — ca Învăţător, Arhiereu şi Prooroc — Mîntuitorul s-a vădit ca fiind «Domn al întregii zidiri», dobîndind, după biruinţa Sa asupra morţii, prin învierea Sa, toată puterea în cer şi pe pămînt, ca «*Domn*» al tuturor şi «Cap» al Sfintei Sale Biserici.

Prin întruparea Sa, Fiul lui Dumnezeu «s-a arătat om plecat ca să ne atragă pe noi la înălţime», ridicîndu-ne pe noi din starea de păcat la adevărata noastră vrednicie de cunună a făpturilor lui Dumnezeu. În această stare, toţi oamenii «care mărturisim dreapta credinţă, alcătuim — fără nici o deosebire între noi — o mare familie, în care Dumnezeu este Tatăl tuturor, iar noi fiii Săi»

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin arată că, după Sfînta Scriptură, mîntuirea dobîndită prin Iisus Hristos constituie un dar al lui Dumnezeu pe care îl primim prin credinţă şi prin harul dumnezeiesc ; însă mîntuirea constituie totodată «o stare la care trebuie să ajungem şi prin silinţele noastre». Căci «în lucrarea de mîntuire se îngemănează, în mod tainic, harul şi puterea lui Dumnezeu, cu voinţa şi lucrarea noastră».

De aceea, în viaţa noastră de creştini trebuie să ne dăm silinţa să vieţuim întru dreptate şi sfinţenie, ţinînd seama că «împlinind opera de mîntuire ca pe o lucrare de slujire, de dragoste nemărginită pentru oameni, Mîntuitorul Hristos ne-a arătat lămurit că vrednicia unui om stă în dăruirea lui prin dragoste lucrătoare pentru binele semenilor». În acest fel roadele binefăcătoare ale întrupării Domnului vor face ca pe pămînt să sălăşluiască împărăţia lui Dumnezeu, care este «dreptate, pace şi pace în Duhul Sfînt» (Rom. XIV, 17). De aceea Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin sfîrşeşte demonstrarea sa cu cuvîntul Sfinţilor Părinţi : «Ziua de naştere a Domnului este ziua de naştere a păcii».

În partea de încheiere a cuvîntului său de învăţătură, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin dă sfaturi şi îndemnări păstoriţilor săi cum să se comporte în viaţa lor, păzind comoara credinţei, avînd dragoste frăţească lege de temelie a vieţii împreună cu semenii şi păstrînd cu sfinţenie hărnicia în muncă, omenia unuia faţă de altul şi dragostea tuturor faţă de ţară.

*

Pastorala Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit NICOLAE al Ardealului, adresată, în calitate de *Arhiepiscop de Sibiu şi Alba Iulia,* clerului şi

credincioşilor din Eparhia sa, îşi propune să tîlcuiască marea bucurie a Naşterii Domnului, că Dumnezeu a coborît în mijlocul nostru, că El este cu noi, după cuvîntul «Şi vor chema numele lui Emanuil ce se tîlcuieşte : cu noi este Dumnezeu» (Matei I, 23).

Într-adevăr Pruncul nevinovat şi fără prihană din ieslea Betleemului este «Fiul lui Dumnezeu întrupat, este Dumnezeu care a luat chip de om, ca să se apropie de noi ca un frate, ca unul dintre noi şi să ne dăruiască harul Său, puteri dumnezeieşti, ca şi noi să ne naştem la o viaţă nouă, de vieţuire a lui Dumnezeu în noi şi a noastră în Dumnezeu» De aceea Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae încredinţează pe păstoriţii săi că din noaptea înfăptuirii tainei celei mai presus de minte şi de cuvînt şi pînă astăzi şi de azi pînă la sfîrşitul veacurilor «noi ştim, credem şi simţim că Iisus Hristos este cu noi, că Dumnezeu este cu noi», văzînd cu ochii credinţei pe Iisus pretutindeni şi permanent şi simţind lucrarea Lui în totul şi în toate.

De cînd a fost zidit, omul este chip al lui Dumnezeu, fiind chemat să ajungă la asemănare cu Dumnezeu. Dar de cînd Dumnezeu s-a făcut om, adică de la naşterea lui Iisus Hristos, «în fiecare om vedem răsfrîngerea dragostei, bunătăţii şi înţelepciunii lui Dumnezeu», datorită faptului că «Dumnezeu este cu noi». De aceea, afirmă Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae, «în viaţa omului, cu strădaniile şi dorinţele lui, cu reuşitele şi nereuşitele lui, cu necazurile şi bucuriile lui, vedem purtarea de grijă a lui Dumnezeu, care îl călăuzeşte pe calea adevărului, dreptăţii şi binelui spre desăvîrşire... spre fericire, belşug, dreptate şi pace pentru toată lumea».

În acest fel se constată că în Iisus Hristos Dumnezeu este cu noi : «El este prezent şi lucrător în marele univers, pe pămînt şi în cer, ca ocrotitor al vieţii şi îndrumător al ei spre ţinta desăvîrşirii».

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae demonstrează că nicăieri nu simţim mai limpede că «Dumnezeu este cu noi» decît în Biserică unde Iisus Hristos este şi lucrează permanent pentru noi. Căci nu există «credincios care să nu fi cunoscut lucrarea lui Iisus Hristos în Biserică, în lume, în viaţa lui însuşi; să nu fi simţit adevărul că în Iisus Hristos, cel proorocit şi vestit la naşterea Sa ca Emanuil, «Dumnezeu este cu noi».

După aceasta, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae arată păstoriţilor săi că faptul că «Dumnezeu este cu noi», că Iisus Hristos este în noi, ne obligă să lucrăm în duhul lui Hristos. Adică noi trebuie să lucrăm şi să ne comportăm în lume aşa cum a lucrat şi cum s-a comportat Fiul lui Dumnezeu pe pămînt, şi care a rămas cu noi şi în noi. Pentru că noi nu putem demonstra că «Dumnezeu este cu noi, că Hristos este în noi» decît prin iubirea manifestată faţă de Dumnezeu şi faţă de semenii noştri. «Iubirea, pe care o revarsă Dumnezeu în inimile noastre, noi trebuie s-o răspîndim în jurul nostru, ca iubirea să stăpînească viaţa fiecăruia şi viaţa tuturor». De aceea datoria noastră de creştini este «să iubim pe Iisus Hristos din tot sufletul şi din toată inima. Să iubim pe cei din familia noastră. Să ne iubim poporul, să ne iubim Patria. Să iubim

pe toţi fiii Patriei noastre, fără deosebire de naţionalitate sau credinţe religioase. Să iubim pe orice om, să iubim popoarele, să iubim întreaga omenire. Să iubim universul şi tot ceea ce există în cer sau pe pămînt». Să slujim, adică, cu toată fiinţa noastră pe om şi omenirea întreagă şi să muncim pentru binele semenului, pentru pacea şi înfrăţirea dintre toate popoarele pămîntului. Pentru că numai astfel, prin darul lui Dumnezeu şi prin strădania tuturor, «viaţa noastră, a fiecăruia şi a tuturor, se va înălţa din treaptă în treaptă spre piscul pe care-l doresc popoarele şi pe care l-au cîntat îngerii în noaptea sfîntă : «Pe pămînt pace între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

În partea finală a cuvîntului său de învăţătură, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae dă păstoriţilor săi sfaturi şi îndrumări duhovniceşti.

*

Pastorala Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit FIRMILIAN al Olteniei, adresată, în calitate de *Arhiepiscop al Craiovei,* clerului şi credincioşilor din Eparhia sa, începe cu tîlmăcirea înţelesului de lumină al «tainei celei din veac ascunse şi de îngeri neştiute», care este taina dragostei lui Dumnezeu faţă de lume, taina după care au suspinat veacurile şi în nădejdea căreia s-au pristăvit toţi drepţii şi bineplăcuţii lui Dumnezeu, de-a lungul Vechiului Testament, taina ce şi-a găsit «plinirea vremii» şi s-a descoperit tuturor, iar o dată cu descoperirea ei «lumea veche se sfîrşeste şi o lume nouă începe, pentru că totul se schimbă, totul se preface, totul se îmbracă în lumină», pentru că Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel adevărat, Care s-a întrupat pentru noi şi pentru a noastră mîntuire, este «Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul ce vine în lume» (Ioan I, 9).

Fiul lui Dumnezeu, întrupat pentru dragostea, pentru a ne sluji încă de la început ca exemplu în viaţă, se lipseşte cu desăvîrşire de toată slava cerească şi, întrupîndu-se, ia asupra Sa toate neputinţele şi toate slăbiciunile firii noastre. Iar «prin zămislirea laolaltă în pîntecele fecioresc al Maicii Preacurate a Dumnezeirii Fiului lui Dumnezeu cu firea omenească, aceasta din urmă se curăţeşte în chip desăvîrşit de păcatul strămoşesc şi este readusă la curăţia cea dintîi pe care Adam a avut-o la zidirea lui». Pentru că în noul Adam-Hristos se înfăptuieşte o fire omenească nouă, care din pricina prezenţei în ea a Fiului lui Dumnezeu este şi rămîne pururea izvorîtoare de har şi de dar prisositor pentru toţi (cf. Rom. V, 12—15).

De aceea Biserica ne atrage — prin cuvintele Sfîntului Apostol Pavel — atenţia că toţi care «în Hristos ne-am botezat, în Hristos ne-am şi îmbrăcat». Adică prin Botez fiecare ne-am împărtăşit de această «nouă fire omenească», devenind fiecare din noi un Hristos, un fiu al Părintelui ceresc, avînd datoria «să dovedim acest fapt în toată viaţa noastră, în orice gînd şi în tot cugetul nostru, în toată purtarea noastră şi în toate legăturile noastre, atît cu Dumnezeu, cît şi cu semenii noştri». Iar mijlocul principal prin care putem dovedi că în noi trăieşte şi lu-

crează această «fire omenească înnoită» este dragostea, dragostea datorită căreia s-a întrupat Fiul lui Dumnezeu, dragostea de oameni pe care El a dovedit-o în tot timpul vieții Sale dar mai ales prin moartea pe cruce pentru noi. Noi trebuie să iubim cu această dragoste jertfitoare și pe Dumnezeu și pe semenul nostru — Omul de lîngă noi și omul de pretutindeni.

Pentru că, precizează Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian, «dragostea noastră față de Dumnezeu rămîne o vorbă goală atîta vreme cît ea nu se dovedește prin fapte de dragoste față de aproapele... De aceea dragostea față de Dumnezeu și față de aproapele trebuie să devină sufletul tuturor săvîrșirilor noastre, flacăra care să topească în orice clipă făptura noastră lăuntrică și să ne prefacă în torțe vii, în slujbă semenilor noștri». Pentru înfăptuirea acestei stări creștinul este ajutat de învățătura pe care a descoperit-o oamenilor Fiul lui Dumnezeu, care este o învățătură pusă în slujba întregii obști omenești și pe care Biserica o propovăduiește necontenit.

De aceea «orice creștin trebuie să se găsească — după pilda Aceluia al cărui nume îl poartă și în comuniunea și dragostea Căruia se cade să fie totdeauna — angajat în acțiunea pentru propășirea tuturor, pentru îndepărtarea nedreptăților de tot felul și pentru înfăptuirea păcii și a bunei înțelegeri între oameni și popoare».

În încheierea cuvîntului său de învățătură, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian dă păstoriților săi sfaturi și îndrumări duhovnicești.

*

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit NICOLAE al Banatului, adresată, în calitate de *Arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului,* clerului și credincioșilor din Eparhia sa, adîncind manifestările negative care au avut loc la înfăptuirea «tainei celei ascunse» trage învățăminte pentru vremea de acum din cele întîmplate atunci.

Într-adevăr nașterea Fiului lui Dumnezeu nu a fost întîmpinată cu bucurie și cu căldură de toți oamenii. Într-adevăr întreaga făptură este prezentă în atitudine de adorare la nașterea Domnului : prin stele, iesle și dobitoace este reprezentată firea cea neînsuflețită și cea necuvîntătoare ; prin îngeri — firea cea nevăzută ; prin Fecioara Maria, bătrînul Iosif, păstori și magi — omul. Însă, pe de altă parte, Pruncul Iisus s-a născut în sărăcie, a fost amenințat cu moartea și prigonit de Irod și cei din jurul lui, reprezentînd o altă latură a omenirii pe care Fiul lui Dumnezeu venise s-o mîntuiască.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae socotește că «sărăcia, vrăjmășia și ura pe care le-a avut de înfruntat Domnul în clipa venirii Sale pe lume prefigurează, într-un anume fel, soarta omenirii căreia aparținem». Pentru că și astăzi există atîția oameni în multe părți ale globului lipsiți de adăpost și de îmbrăcăminte, atîția oameni care pier din pricina foamei și a mizeriei ; există încă oameni care, nesocotind pe frații lor, îi exploatează cu sînge rece, lipsindu-i de strictul necesar și ducîndu-i la moarte ; există și astăzi puternici care — asemenea lui

Irod, cel ce a ucis mii de prunci ca să piardă pe Hristos — nu se dau în lături de la a provoca măceluri și războaie pentru a-și împlini nesăbuitele lor porniri.

Dar, ca și în cazul Nașterii Mîntuitorului, și în cazul acestor stări existente în viața omenirii «nu este vorba de un destin cu neputință de schimbat». Pentru că «Iisus Hristos Domnul se ascunde în dosul celor în lipsuri și a celor năpăstuiți» (Matei XXV, 35—36, 40) și pentru că istoria ne este martoră că răul nu poate dăinui și, mai devreme ori mai tîrziu va fi biruit de bine.

Într-adevăr, precizează Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, așa cum «Dumnezeu n-a voit ca Pruncul Iisus să piară nici de sărăcie, nici din pricina urii, nici de sabia vrăjmașilor, ci a supraviețuit ca semn al izbîndirii spre care este chemată omenirea» tot așa «vremea ce trăim ne oferă nenumărate semne că soarta lumii nu este încredințată foametei, neînțelegerilor și războaielor».

Și, lămurind îndeaproape această idee, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae arată că astăzi există toate condițiile pentru ca toți oamenii — indiferent de neamul, de culoarea ori de țara lor — să poată trăi liberi și fericiți. «Piedicile ce mai dăinuiesc pot și trebuie să fie înlăturate»; pentru aceasta însă fiecare om trebuie să depună necontenite strădanii. De aceea «partea ce revine închinătorilor lui Iisus într-un asemenea efort general de înfăptuire a mai binelui constituie o datorie de conștiință de la care nimeni nu are dreptul să se sustragă».

În legătură cu această perspectivă, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae dă ca exemplu românilor ortodocși, care, «alăturîndu-se ostenitorilor pentru progres, bunăstare, dreptate și pace, își aduc contribuția lor însuflețită la așezarea lumii pe temeliile trainice ale unei vieți noi din care să fie înlăturate sărăcia, împilarea, ura și lupta fraților întreolaltă».

În încheierea cuvîntului său de învățătură, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae dă păstoriților săi sfaturi și îndrumări duhovnicești

*

Pastorala Prea Sfințitului Episcop IOSIF al Rîmnicului și Argeșului, adresată clerului și credincioșilor din Eparhia sa, se deschide cu o caldă evocare a trăirii pline de tainică bucurie cu care creștinii ortodocși români întîmpină — în toate locurile și la toate nivelele sociale — Crăciunul cu toate datinile lui. Evocarea dovedește nostalgia Prea Sfințitului Episcop Iosif după Crăciunul copilăriei și al tinereții trăit în satul românesc.

În continuare, Prea Sfințitul Episcop Iosif, pornind de la cîntarea de la slujba Litiei de la praznicul Nașterii Domnului: «Să dănțuiască toată făptura și să sălteze, că a venit Domnul să o înnoiască și să mîntuiască sufletele noastre», învață pe păstoriții săi în ce fel prin întruparea Fiului lui Dumnezeu «cele vechi au trecut, acum toate sînt noi»:

mai întîi, «nouă este învăţătura Celui născut în peşteră»; apoi, «noi sînt mijloacele pentru mîntuire».

Prin această învăţătură şi prin aceste mijloace se pot înnoi toţi cei ce doresc înnoirea, dacă le şi trăiesc în viaţa lor de fiecare zi. După aceasta, Prea Sfinţitul Episcop Iosif exemplifică puterea înnoitoare a «învăţăturii creştine, pe care o compară cu un reflector la lumina căruia omul vede şi înţelege aspectele greşite ale vieţii sale, şi hotărăşte să îşi înnoiască viaţa, fiind ajutat la aceasta de către Biserică cu mijloacele ei sfinţitoare.

Punînd în practică învăţătura lui Iisus Hristos, care are în ea puterea de a schimba toate şi a le face noi, «viaţa va triumfa asupra morţii, bucuria va învinge tristeţea, lumina va împrăştia întunericul, dragostea va tocmi împărăţia sa, în care ura şi răutatea, dezbinarea şi răzbunarea, asuprirea şi împilarea nu vor mai avea loc, iar creştinul, trăitor al Evangheliei, se va înnoi prin apropierea lui Dumnezeu..., devenind om de cinste, om iubitor de muncă şi de progres, om de nădejde, om bun şi om făcător de pace».

În încheierea cuvîntului său de învăţătură, Prea Sfinţitul Iosif dă păstoriţilor săi îndrumări şi sfaturi duhovniceşti.

*

Pastorala Prea Sfinţitului Episcop PARTENIE al Romanului şi Huşilor, adresată clerului şi credincioşilor din Eparhia sa, învaţă pe păstoriţii săi, întemeindu-se pe multe texte din Sfînta Scriptură, că gîndirea noastră omenească singură, oricît de limpede şi de pătrunzătoare i-ar fi puterea, dacă nu este însoţită de lumina şi căldura credinţei, nu poate înţelege pe deplin măreţia tainei Naşterii Domnului. Pentru că întocmai ca actul creaţiei, actul întrupării lui Hristos constituie un fapt de nemărginită dragoste a Ziditorului pentru om. Într-adevăr prin întruparea Sa, Fiul lui Dumnezeu s-a făcut părtaş firii noastre, pentru a ne descoperi adevărurile credinţei, a ne învăţa ce este virtutea şi mîntuindu-ne, prin jertfa Sa, de păcat, ne-a renăscut din moarte şi ne-a restabilit în frumuseţea cea dintîi.

Pentru desăvîrşirea lucrării mîntuitoare a Domnului — continuată de Biserica Lui — este însă absolută nevoie şi de împreună-lucrarea noastră cu Dumnezeu. Întrucît, precizează Prea Sfinţitul Episcop Partenie, «împărăţia cerească nu se dă cu sila şi nici nu se dobîndeşte fără lucrarea credinţei şi a faptelor bune». Şi «deşi preţuim cum se cuvine viaţa veşnică, totuşi noi trebuie să iubim şi să preţuim în măsură cuvenită şi viaţa pămîntească, pentru că ea este temelia vieţii viitoare... care este dreptate, pace şi bucurie în Duhul Sfînt» (Rom. XIV, 17).

În continuare, Prea Sfinţitul Episcop Partenie arată că Naşterea Domnului ne-a adus darul nespus de preţios «un cer nou şi un pămînt nou», care «ne sînt orînduite nouă, dar care nu vin de la sine, ci prin împreună-lucrarea noastră cu lucrarea harului dumnezeiesc», aşa cum nici bunurile materiale necesare vieţii nu se dobîndesc decît prin muncă.

Însă trăirea vieţii creştine nu înseamnă izolare sau retragere de pe arena vieţii, ci neîncetată luptă cu propriile noastre slăbiciuni şi participare activă la orice acţiune care are ca scop înmulţirea binelui pentru toţi şi stîrpirea răului sub orice formă s-ar afla el în lume. Căci «ridicarea la starea de sfinţenie şi de fericire prin stîrpirea nedreptăţilor şi a suferinţei este misiunea morală a Bisericii» şi la această acţiune dumnezeiască şi în acelaşi timp omenească «fiecare din fiii Bisericii trebuie să aibă partea lui de răspundere şi participare, căci «cel ce ştie să facă binele şi totuşi nu-l face, păcat săvîrşeşte» (Iacob IV, 17).

În încheierea cuvîntului său de învăţătură, Prea Sfinţitul Episcop Partenie dă păstoriţilor săi sfaturi şi îndrumări duhovniceşti.

*

Pastorala Prea Sfinţitului Episcop ANTIM al Buzăului, adresată clerului şi credincioşilor din Eparhia sa, istoriseşte păstoriţilor săi faptul Naşterii Fiului lui Dumnezeu, împerechind cuvîntul biblic, cu cuvîntul sfintelor slujbe şi cu cuvîntul colindelor. În acest fel pastorala nu se opreşte la dezvoltarea în mod deosebit a vreunei idei sau aspect al înfăptuirii «tainei celei din veac ascunse», ci vrea să arate în ce fel «Biserica ne face martori privitori la smerenia şi umilinţele împrejurărilor în care s-a născut Domnul nostru Iisus Hristos», deşi era Fiul lui Dumnezeu. Căci «dacă Acesta întrupîndu-se, n-a încetat a fi Dumnezeu, aceasta înseamnă că are două firi : dumnezeiască şi omenească, pentru că a fost om adevărat afară de păcat». De aceea, anunţă Prea Sfinţitul Episcop Antim «multe sînt darurile şi bucuriile duhovniceşti care se desprind din istoria acestei taine a Întrupării Domnului».

În continuare Prea Sfinţitul Episcop Antim dă păstoriţilor săi sfaturi şi îndemnuri duhovniceşti, cu privire la grija de suflet, care este «povăţuitor sufletului», atrăgîndu-le atenţia că «pe lîngă datoriile pe care ni le cere credinţa şi Biserica strămoşească..., avem datorii şi către patria iubită ai cărei cetăţeni cinstiţi şi devotaţi sîntem». De aceea «fiecare dintre noi să depunem zel şi muncă stăruitoare pentru binele întregului popor» şi «să ne rugăm... ca Domnul păcii să coboare pe pămînt pacea, iar între neamuri şi popoare înţelegere, pace şi înfrăţire».

*

Pastorala Prea Sfinţitului Episcop CHESARIE al Dunării de Jos, adresată clerului şi credincioşilor din Eparhia sa, tîlcuieşte păstoriţilor îndeaproape problema alegerii vaselor omeneşti vrednice să slujească la înfăptuirea făgăduinţei făcute de Dumnezeu strămoşilor neamului omenesc, după căderea în păcat : că va trimite un Mîntuitor care să-i izbăvească din robia păcatului şi să-i restabilească în starea cea dintîi.

După ce arată că, în cursul veacurilor, această făgăduinţă a fost mereu reînnoită şi întărită de Dumnezeu prin glasul insuflat al proorocilor, care au adîncit şi au tîlcuit sensul tainic al făgăduinţei şi au cerut oamenilor să se pregătească pentru primirea Mîntuitorului, Prea Sfin-

ţitul Episcop Chesarie arată că în acelaşi timp Pronia dumnezeiască şi-a ales vasele vrednice să slujească tainei. Astfel «de la Adam şi pînă la Hristos, mulţi au fost cei ce au slujit acestei taine. Însă cel mai cinstit vas al alegerii a fost Preacurata Fecioara Maria, Născătoarea de Dumnezeu». Apoi sînt înfăţişate vrednicia Fecioarei Maria, vestirea ei de către Arhanghelul Gavriil, înţelegerea şi acceptarea, supunerea smerită şi conştientă a Fecioarei Maria să devină Maică a lui Dumnezeu.

Al doilea vas ales să slujească tainei a fost Dreptul Iosif — «bărbat sfînt, plin de înţelepciune şi rîvnitor spre cele înalte, trăind în feciorie» — ales să fie pavăză duhovnicească a Fecioarei Maria şi apărător al Pruncului Iisus. Pentru aceasta, la vremea cuvenită, Dreptului Iosif i-a fost descoperită taina naşterii celei mai presus de fire a Fecioarei Maria. Înţelegînd rostul tainei, Dreptul Iosif a acceptat conştient şi bucuros rolul ce-i rezervase Dumnezeu în înfăptuirea «tainei celei din veac ascunse».

După ce descrie starea de aşteptare şi dorinţa acestor vase alese de a vedea înfăptuită făgăduinţa, precum şi felul în care a avut loc Naşterea Domnului, Prea Sfinţitul Episcop Chesarie tîlcuieşte rostul Naşterii Fiului lui Dumnezeu în istorie astfel : «Pînă la Iisus Hristos omul era departe cu sufletul şi de Dumnezeu şi de om. Prin Iisus Hristos omul a cîştigat înfierea cea duhovnicească a lui Dumnezeu şi a învăţat că trebuie să se apropie din toată inima de fiecare om ca de un frate al său şi fiu al lui Dumnezeu». Pentru că Iisus Hristos a făcut ca «pacea lui Dumnezeu să se reverse din nou peste întreg pămîntul ca o mană cerească şi să răcorească inimile însetate de adevăr şi de dreptate, de pace şi de dragoste pe pămînt».

În încheierea cuvîntului său de învăţătură, Prea Sfinţitului Episcop Chesarie dă păstoriţilor săi sfaturi şi îndrumări duhovniceşti.

*

Pastorala Prea Sfinţitului Episcop TEOFIL al Vadului, Feleacului şi Clujului, adresată clerului şi credincioşilor din Eparhia sa, tîlcuind faptul că «Fiul a primit să se facă om pentru ca să poată ispăşi în chip desăvîrşit păcatul nostru şi să ne redobîndească, o dată cu harul ceresc, toate drepturile noastre la fericirea cerească», se opreşte îndeaproape asupra aspectului *necesităţii satisfacerii dreptăţii.* Într-adevăr «dreptatea desăvîrşită cerea o reparaţie adecvată, egală cu greutatea vătămării, reparaţie care să fie îndeplinită. Toate acestea le îndeplineşte Dumnezeu prin întruparea Cuvîntului şi prin Răscumpărarea săvîrşită de Acesta. Dumnezeu rînduieşte întruparea Fiului Său şi face din El, capul unui trup tainic ale cărui mădulare sîntem noi. Fiul lui Dumnezeu ajuns prin întrupare să fie şi Fiu al omului are îndreptăţirea să lucreze în numele mădularelor Sale şi să repare, să ispăşească în numele lor».

În lumina acestui adevăr, Prea Sfinţitul Episcop Teofil lămureşte că Hristos Domnul, de la iesle şi pînă la mormînt, a săvîrşit nenumărate fapte de ispăşire, purcese din dragostea cea mai curată faţă de Dumnezeu şi faţă de făptura Lui — omul. În legătură cu aceasta, după ce descrie momentul culminant al ispăşirii, este evidenţiat faptul că

«ispăşirea lui Hristos este de acelaşi gen, de acelaşi fel, ca şi păcatul. Adam cel dintîi a greşit prin neascultare şi prin mîndrie. Al doilea Adam — Iisus Hristos — repară stricăciunea celui dintîi printr-o smerită ascultare, pornită din dragoste şi începută o dată cu zămislirea Sa şi ajungînd pînă la moartea pe cruce».

În continuare Prea Sfinţitul Episcop Teofil explică necesitatea alegerii Fecioarei Maria «ca să conlucreze la înfăptuirea operei de ridicare şi răscumpărare ca Născătoare a Mîntuitorului, Noul Adam, aşa cum Eva contribuise la căderea în păcat a celui dintîi Adam. Mai departe sînt înfăţişate momentele alegerii, smerenia, supunerea, dragostea, curăţia şi toate virtuţile Fecioarei Maria, — la care îndeamnă pe păstoriţii săi să aspire.

O altă urmare firească a întrupării Domnului constă în faptul că luînd chip de rob, Fiul lui Dumnezeu ajunge cap al unui trup tainic ale cărui mădulare sînt toţi cei botezaţi — Biserica. Trupul Bisericii sînt credincioşii, capul este Hristos, iar sufletul este Sfîntul Duh, prin Care se revarsă în sufletele noastre dragostea şi toate harurile cîştigate pentru noi de Domnul Hristos.

În încheierea cuvîntului său de învăţătură, Prea Sfinţitul Episcop Teofil sfătuieşte şi îndrumează pe păstoriţii săi cum să se folosească de darurile sfinţitoare ale Bisericii pentru a se păzi neîntinaţi de păcate şi pentru a se putea strădui în a face bine tuturor semenilor lor.

*

Pastorala Prea Sfinţitului Episcop TEOCTIST al Aradului, Ienopolei şi Hălmagiului, adresată clerului şi credincioşilor din Eparhia sa şi din Eparhia Oradiei — al cărei locţiitor de Episcop este — se opreşte la început asupra atmosferei de puritate şi bucurie duhovnicească în care creştinii sărbătoresc Naşterea Domnului. Îndeosebi în colindele — «ieşite din vistieria nesecată a sufletului şi talentului creator al poporului român» — este redată cu neîntrecută măiestrie întreaga atmosferă învăluită în modestia ieslei din Betleem. În aceste colinde, strămoşii noştri au aflat un bogat izvor de bucurii şi un reazim puternic în viaţa lor legată-strîns de legea şi glia românească».

Apoi, Prea Sfinţitul Episcop Teoctist lămureşte că, prin credinţă şi prin viaţa Bisericii, întreaga creştinătate a putut vedea în Iisus cel întrupat «întruchiparea iubirii lui Dumnezeu, o iubire deplină şi adevărată ; a aflat în viaţa Sa pămîntească pilda şi idealul vieţii ei. Nu un ideal de neajuns, de necucerit, îndepărtat în sfere înalte şi peste putinţă de urmat şi de atins, ci acel chip de viaţă după asemănarea şi înţelegerea făpturii omeneşti, care, prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, dobîndeşte aripile harului lui Dumnezeu». Pentru aceea naşterea Domnului rămîne izvorul pururea curgător, prin care ne înviorăm încrederea în viaţă şi în eforturile cu care ne străduim să slujim lui Dumnezeu şi semenilor noştri.

O altă latură a înţelesului bogat al Întrupării Domnului, pe care o analizează Prea Sfinţitul Teoctist este cea a urmărilor pe care le are

pentru creştini adevărul că «Fiul lui Dumnezeu a venit să ridice şi să preamărească firea omenească». Acest adevăr «sădeşte în cugetul fiecărui credincios conştiinţa părtăşiei la învăţătura Mîntuitorului şi la întregul tezaur de credinţă şi de viaţă al sfintei Biserici, întemeiată pe scump sîngele Său şi statornicită pe temelia Apostolilor».

În continuare se arată în ce chip întreaga lucrare a Bisericii crează atmosfera de apropiere, de frăţietate şi de unitate sufletească între noi toţi. În biserică «rugăciunile tuturor, ale sfinţiţilor slujitori şi ale credincioşilor se împletesc şi se înalţă într-o simţire şi într-un cuget, îmbrăţişînd tot ceea ce omenirea are trebuinţă : pace stătătoare pe pămînt, îmbelşugarea roadelor pămîntului, bunăstarea, fericirea şi sănătatea» pentru toţi oamenii zidiţi după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu.

Urmînd pilda vieţii jertfelnice a Mîntuitorului, creştinii înţeleg «cît de mult valorează dăruirea de sine, închinarea talentului fiecăruia pentru întreaga obşte omenească». Numai în acest fel se poate ajunge la realizarea «adevăratului imn al păcii», care prin asemenea acţiuni crează o «măreaţă simfonie, care străbate cu chemările ei pînă la cele mai îndepărtate adîncimi ale raţiunii şi conştiinţei umane». În acest fel se poate făuri o lume nouă a adevărului, a dreptăţii sociale, a muncii şi a păcii, a bunăstării şi a prosperităţii.

În încheierea cuvîntului său de învăţătură, Prea Sfinţitul Episcop Teoctist dă păstoriţilor săi din cele două Eparhii sfaturi şi îndrumări duhovniceşti.

*

După această sumară prezentare a conţinutului Pastoralelor adresate de Înalţii Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române păstoriţilor lor, cu prilejul Crăciunului 1969, se poate constata că, deşi fiecare Înalt Ierarh vorbeşte în stilul său şi cu toate că fiecare se ocupă de o anumită latură a înţelesului Întrupării Fiului lui Dumnezeu pentru mîntuirea noastră, totuşi toate Pastoralele scot în evidenţă : că înainte de Întruparea Mîntuitorului, datorită stării de păcat, omul trăia în raporturi nenormale şi cu Dumnezeu, şi cu semenii săi, oamenii ; şi că prin viaţa, prin învăţătura şi prin acţiunea Sa mîntuitoare, Fiul lui Dumnezeu întrupat — Dumnezeu-Omul — ne-a învăţat şi ne-a dat pildă cum putem reface legătura noastră fiiască cu Dumnezeu-Tatăl şi cum putem statornici unitatea frăţească în întreaga obşte omenească.

Din această perspectivă generală, fiecare cuvînt de învăţătură se opreşte asupra unor anumite aspecte ale vieţii creştinilor în cadrul societăţii omeneşti, evidenţiind pe de o parte, necesitatea contribuţiei active a fiecărui creştin şi a Bisericilor creştine la înfăptuirea în viaţa lumii a idealurilor de pace, de dreptate, de bunăstare şi fericire, pe care le-a vestit lumii Întruparea Fiului lui Dumnezeu, iar pe de altă parte stăruind asupra responsabilităţii creştine pentru înfăptuirea acestor idealuri în lume.

PREOTUL — SLUJITOR AL LUI DUMNEZEU ŞI AL OAMENILOR DUPĂ SFINŢII TREI IERARHI

În gîndirea, inima şi fapta Sfinţilor Trei Ierarhi Vasile cel Mare, Grigorie Teologul şi Ioan Gură de Aur slujirea cu devoţiune, convingere şi sinceritate a lui Dumnezeu şi a oamenilor constituie trăsătura fundamentală care trebuie să caracterizeze pe orice creştin. Cu atît mai mult aceasta, cînd este vorba de slujitorul consacrat în chip special prin Taina Preoţiei, adică pe preot.

De la început trebuie să subliniem însă că Sfinţii Trei Ierarhi cînd vorbesc despre «preoţie» sau despre misiunea de «preot», înţeleg nu numai misiunea preotului ca una din treptele ierarhice, ci misiunea întregului sacerdoţiu creştin, în care intră diaconii, preoţii şi episcopii.

În fiecare suflet creştin, există o atracţie către bine, frumos şi adevăr. Această nobilă aspiraţie a sufletului omenesc este numită de vechii greci *kalocagathia*, «iubirea frumosului şi a binelui». Pentru slujitorii lui Dumnezeu şi pentru creştini, binele, frumosul şi adevărul în gradul cel mai înalt este şi rămîne Dumnezeu cel atotputernic, dătătorul a tot binele. Preoţii sînt înainte de toate slujitorii Dumnezeului celui spiritual şi nevăzut, dar prezent totdeauna în lume, prin atotputernicia, harul şi pronia Lui. «Preoţia, într-adevăr, spune Sfîntul Ioan Gură de Aur, se săvîrşeşte pe pămînt, dar ea are vrednicia cetelor cereşti. Şi pe foarte bună dreptate, deoarece slujirea aceasta n-a rînduit-o un om, un înger sau altă putere creată de Dumnezeu, ci însuşi Mîngîietorul. Sfîntul Duh a rînduit ca preoţii, încă fiind în trup, să aducă lui Dumnezeu aceeaşi slujire pe care o aduc îngerii în ceruri. Pentru aceea, preotul trebuie să fie atît de curat ca şi cum ar fi chiar în cer printre puterile îngereşti» [1].

De asemenea, Sfîntul Grigorie Teologul spune: «Preoţia se ocupă cu sufletul, care-i din Dumnezeu şi dumnezeiesc, care-i părtaş la nobleţea cea de sus şi tinde spre ea, deşi-i unit cu trupul, care-i este inferior» [2].

Care este deci cea dintîi şi cea mai mare datorie a preotului? Desigur cea dintîi datorie a preotului este aceea de a cunoaşte şi a iubi cu toată fiinţa lui pe Dumnezeu, de a-i sluji Lui în curăţie, smerenie şi sfinţenie. Dar nu oricine poate să înveţe şi pe alţii să cunoască, să iubească şi să slujească pe Dumnezeu [3]. În tratatul său despre preoţie, Sfîntul Grigorie se întreabă, de asemenea: «Care om ar îndrăzni să îmbrace chip şi nume de preot, cînd încă n-a contemplat cum se cuvine să contemple frumuseţea lui Dumnezeu, cercetînd Biserica Lui, sau, mai bine spus, cînd încă n-a ajuns, în duh, Biserică a Dumnezeului celui viu şi lăcaş viu al lui Hristos?» [4]. Preotul trebuie să se străduiască tot timpul vieţii sale să servească

---

* Prelegere festivă ţinută cu prilejul sărbătoririi hramului Institutului teologic din Bucureşti, în ziua de 30 ianuarie 1970.

1. *Despre preoţie*, III, 4, P.G., XLVIII, 642.
2. *Apologia despre fuga sa în Pont sau despre preoţie*, 17, P.G., XXXV, 425, B C.
3. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvîntarea I teologică*, 3, P.G., XXXVI, 13 D.
4. *Apologia despre fuga sa...*, 97, P.G., XXXV, 500 A.

lui Dumnezeu Cel prea Înalt, căci El urmăreşte şi cîntăreşte activitatea fiecărui slujitor.

Slujirea lui Dumnezeu trebuie s-o facă preoţii cu iubire neţărmurită, cu inimă smerită şi cu cutremur. Căci tot ceea ce cunoaştem noi despre fiinţa şi lucrarea lui Dumnezeu se datoreşte nu atît slabelor puteri ale minţii noastre, cît mai ales bunăvoinţei lui Dumnezeu de a ni se descoperi prin iubitul său Fiu, Domnul Hristos.

După Sfinţii Trei Ierarhi, Dumnezeu, care este lipsit de forme materiale, nevăzut şi nepipăit, infinit sau nemărginit nu poate fi cunoscut «după natura şi fiinţa Sa», ci rămîne un Dumnezeu ascuns — Deus absconditus, şi nici nu poate cineva să-l vadă în esenţa Sa intimă. «Ce este Dumnezeu va descoperi însă cineva, spune Sfîntul Grigorie de Nazianz, atunci cînd mintea şi priceperea lui, această facultate asemenea Lui şi dumnezeiască, se va fi unit cu Acela, şi cînd chipul se va ridica la Prototipul pe care-L doreşte acum, cu care, din natură, este înrudită» [5].

Dacă este adevărat că fiinţa sau esenţa Dumnezeierii rămîne inaccesibilă nouă, Dumnezeu a binevoit totuşi să ni se descopere prin acele puteri sau energii necreate, ce emană din fiinţa Dumnezeirii, dar deosebite de ea, — prin care noi dobîndim sfinţirea şi îndumnezeirea. Căci, spune Sfîntul Grigorie Teologul: «În timpul de faţă tot ceea ce ajunge la noi este un mic reflex al Dumnezeirii şi un fel de mică licărire a unei mari lumini» [6].

Slujirea lui Dumnezeu este o lucrare grea, dar de mare preţ înaintea lui Dumnezeu. «Cu cît teologul progresează în virtute, spune Sfîntul Grigorie de Nazianz, cu atît îşi dă el seama mai mult de maiestatea, splendoarea şi înălţimea lui Dumnezeu (...), Care este lumina cea mai curată, dar pentru cei mai mulţi inaccesibilă, Care este în univers, dar şi dincolo de univers; Care este în totul frumuseţe, dar şi mai presus de orice frumuseţe(...); Care se retrage cu atît mai mult cu cît este pătruns» [7].

Ca slujitori ai lui Dumnezeu, «preoţilor li se cuvine o deosebită cinste, deoarece lor li s-a încredinţat de Dumnezeu renaşterea omului prin apă şi prin Duh, care este o a doua creaţie a omului», o renaştere, o «palingenesia», cum o numesc Sfinţii Părinţi, cu mult mai importantă decît creaţia cea dintîi. «Prin preoţi, spune Sfîntul Ioan Gură de Aur, ne îmbrăcăm în Hristos; prin preoţi ajungem mădularele fericitului trup al lui Hristos; preoţii ne sînt pricinuitorii naşterii noastre din Dumnezeu, ai acelei fericite naşteri din nou, ai libertăţii celei adevărate şi ai înfierii după har... Părinţii noştri ne nasc pentru viaţa de acum, iar preoţii, pentru viaţa viitoare...» [8].

Dacă preotul trebuie să cunoască mai întîi pe Dumnezeu, să-L cinstească şi să-L slujească cu iubire în tot timpul vieţii sale, apoi el trebuie să cunoască foarte bine şi pe cea mai deplină fiinţă din lumea creată, omul, înzestrat de Dumnezeu cu suflet şi trup, minte, voinţă şi simţire, creat, după chipul şi asemănarea Lui, să-i slujească cu toate puterile sale. Nu trebuie să uităm că în gîndirea Sfinţilor Trei Ierarhi noţiunea de *teologie* implică în sine şi noţiunea de *antropologie*, adică teologia înseamnă nu numai cunoaşterea şi slujirea lui Dumnezeu, ci ea înseamnă în acelaşi timp cunoaşterea omului şi servirea lui. Relaţia Dumnezeu-om este mereu

5. *Cuvîntarea II-a teologică*, 17, P.G., XXXVI, 48 C. 6. *Ibidem*.
7. *Apologia despre fuga sa...*, 76, P.G., XXXV, 484 B.
8. *Despre preoţie*, III, 6, P.G., XLVIII, 645—646.

prezentă în gîndirea Sfinţilor Trei Ierarhi, căci ori de cîte ori ei vorbesc despre Dumnezeu o fac gîndindu-se la binele suprem care este rezervat omului prin puterea, lucrarea, harul, iubirea şi voinţa lui Dumnezeu, atît în viaţa pămîntească, cît şi dincolo de zările acestei vieţi, în viaţa cerească.

Cu privire la crearea omului, la rostul său în lume, la menirea glorioasă care-i este rezervată dincolo de viaţa pămîntească, la datoria preotului de a cunoaşte omul pînă în firidele cele mai tainice ale sufletului său, la datoria de a sluji omului pînă la sacrificiu, Sfinţii Trei Ierarhi ne-au lăsat idei şi învăţături de o neîntrecută valoare şi actualitate.

Pornind de la cercetarea şi cunoaşterea omului şi a întregii naturi omeneşti, Sfîntul Grigorie Teologul se întreabă, luînd aminte la datoria preotului de a sluji omului: «Te-ai întrebat ce este această plămadă a noastră?... Cum s-a amestecat în noi nemuritorul cu muritorul? Cum trag în jos şi mă port în sus? Cum este mărginit sufletul? În ce fel dă el viaţă şi se face părtaş patimii? Cum este mintea şi mărginită şi nemărginită, rămînînd în noi şi mergînd peste toate cu iuţeala mişcării şi a curgerii? În ce fel este ea înţeleasă de cuvînt şi exprimată?... Cum se întovărăşeşte cu simţurile şi cum se retrage în sine de la ele?... Cine ne-a dus la primele izvoare şi la cauzele vieţii? Cum se hrăneşte trupul cu mîncări şi sufletul cu raţiunea?» [9].

Creaţia minunată a omului, alcătuirea lui din trup şi suflet şi colaborarea armonioasă dintre aceste două părţi, umple de uimire pe Sfîntul Grigorie de Nazianz, care se exprimă în aceşti termeni: «Crezi tu că cunoşti totul? Mult te-ai ostenit mai înainte de a cunoaşte şi găsi explicaţiile apropierii germenilor existenţei, ale formări, ale apariţiei, ale legăturii sufletului cu trupul, ale minţii cu sufletul, ale cuvîntului cu mintea» [10].

Pentru Sfîntul Ioan Gură de Aur, preoţia este în primul rînd cel mai mare semn al dragostei faţă de Hristos şi în al doilea rînd semnul iubirii faţă de credincioşii pe care Hristos i-a încredinţat preotului. E necesar ca virtutea minunată a dragostei faţă de credincioşi, semnul caracteristic al ucenicilor lui Hristos, să fie sădită în sufletul preotului [11].

Din credinţa fierbinte în Dumnezeu, răsare în sufletul preotului dragostea curată de a sluji pe oameni, căci toţi sînt creaţi de Dumnezeu după chipul şi asemănarea Sa. Dacă Dumnezeu cel în Treime lăudat a preţuit fiinţa omului, binevoind să trimită în lume pe însuşi prea iubitul Său Fiu ca, din iubire de oameni să îmbrace chip omenesc, iar după înălţarea Sa la cer, stă de-a dreapta Tatălui, urmează că fiecare om devine prin har fiul lui Dumnezeu şi merită o deosebită cinstire. Iată de ce preotul trebuie să se străduiască a sluji omului cu dragoste dezinteresată, ajutîndu-l să realizeze binele şi să-şi înfrumuseţeze sufletul prin faptele cele bune. «Dragostea este cel mai mare dintre daruri, spune Sfîntul Ioan Gură de Aur. S-o practicăm şi nu vom fi inferiori lui Petru şi lui Pavel, cu toate minunile lor» [12]. «Nimic nu are omul în el aşa de dumnezeiesc ca facerea de bine» [13], spune Sfîntul Grigorie Teologul. Biserica, spune acesta, este alcătuită din oameni cu multe şi variate feluri de purtare, de gîndire şi de simţire. De aceea preotul trebuie să fie neapărat un bun

9. *Cuvîntarea II-a teologică*, 22, P.G., XXXVI, 56 A B.

10. *Cuvîntarea III-a teologică*, 8, P.G., XXXVI, 84 A.

11. *Despre preoţie*, II, 5, P.G., XLVIII, 637—638.

12. *Omilia a III-a la Epistola către Evrei*, 6, la J. Bareille, *Saint Jean Chrysostome*, t. XX, Paris, 1873, p. 136.

13. *Despre dragostea faţă de săraci*, 27, P.G., XXXV, 893 D — 895 A.

psiholog înzestrat cu spiritul de dreptate pe care trebuie să-l aibă în toate, dar și multiform și variat, potrivit cu firea deosebită a fiecărui credincios. cu un cuvînt, să fie destoinic și folositor tuturor [14].

Preotul trebuie să aibă grijă de toți credincioșii încredințați lui, pentru că ei formează împreună cu ceilalți credincioși din lume Biserica lui Hristos, care este trupul lui Hristos. «Trebuie, spune Sfîntul Ioan Gură de Aur, ca acela căruia i s-a încredințat trupul lui Hristos, să se nevoiască a-l ține în bună stare și într-o frumusețe desăvîrșită, să se uite din toate părțile ca nu cumva vreo pată sau vreo sbîrcitură să-i strice frumusețea și bunăcuviința Lui» [15]. Pentru păstrarea neștirbită a frumuseții Bisericii, — trupul tainic al Domnului — diaconii, preoții și episcopii au datoria sacră de a feri pe credincioși de erezii, de învățături greșite și de superstiții.

«De este cineva fiară rea și sălbatică, ne spune Sfîntul Grigorie de Nazianz și nu este în stare să înțeleagă cuvintele de contemplație și de teologie, să nu se ascundă hoțește și cu răutate în tufărișuri, cu scopul de a pune mîna pe vreo dogmă sau pe vreun cuvînt de-al nostru, sărind pe neașteptate din ascunziș și să sfîșie prin insulte cuvintele noastre sănătoase, ci să stea tot mai la distanță și de munte să se depărteze» [16].

Una dintre cele mai de seamă datorii ale preotului în servirea aproapelui este aceea de a feri pe credincioșii săi de patimile trupești și sufletești care pot pune stăpînire pe ei, iar cînd acestea au cuprins pe unii dintre ei, să-i ajute să se elibereze. Ele sînt numeroase și pot pune stăpînire chiar pe preot. Dintre aceste patimi, pe care Sfîntul Ioan Gură de Aur le numește «fiare», cea mai primejdioasă este «stînca slavei deșarte». La aceasta se mai adaugă mîndria, îngîmfarea, invidia, lăcomia, desfrînarea, pîra, minciuna, fățărnicia, uneltirea, pornirea de a face rău celor din jur ce nu ne-au făcut nici un rău și mulțumirea deșartă, pe care o simt unii pentru slăbiciunile și cusururile altora, tristețea pricinuită de succesele, fericirea și bunăstarea aproapelui nostru, dragostea de a fi continuu lăudați, dorința nesăbuită după posturi înalte, onorurile nemeritate și aducătoare de primejdii, lingușirile nevrednice de demnitatea omului, disprețuirea și asuprirea săracilor, oprirea plății lucrătorilor, exploatarea celor lipsiți, nedreptatea socială, ș.a. [17].

Sfîntul Ioan Gură de Aur, acest inegalabil cunoscător al străfundurilor sufletului omenesc, scoate în relief adevărul că fiecare patimă are hrana ei. Astfel: «Slava deșartă se hrănește cu onoruri și laude; îngîmfarea se hrănește cu puterea și măreția funcției; invidia se hrănește cu succesele celor din jur; desfrînarea se hrănește cu traiul bun, cu petrecerile și cu convorbirile necontenite cu femeile» [18].

Grija, tăria și curăția sufletească pe care trebuie să le păstreze și să le manifeste preoții în slujirea omului, se impun acestora, spune Sfîntul Ioan Gură de Aur, mai mult chiar decît monahilor, deoarece preoții trăind în lume sînt supuși la mai multe ispite decît aceștia, ispite care-i pot întina, dacă ei nu-și feresc sufletele printr-o neîncetată priveghere și o mare tărie sufletească. Cu un dar scriitoricesc remarcabil, îndeobște cunoscut, înfățișează Sfîntul Ioan Gură de Aur ispitirile care

14. *Apologia despre fuga sa...*, 44, P.G. XXXV, 452 C — 453 A.
15. *Despre preoție*, IV, 2, P.G. XLVIII, 665.
16. *Cuvîntarea a II-a teologică*, 2, P.G. XXXVI, 28 B.
17. Cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, III, 9, P.G. XLVIII, 646.
18. *Despre preoție*, VI, 12, P.G., XLVIII, 688.

pot proveni mai ales din partea slăbiciunilor şi a poftelor trupului, care pot tulbura sufletele credincioşilor şi ale preoţilor [19].

În cuvinte alese, Sfîntul Grigorie de Nazianz accentuează că preotul trebuie să stea permanent în serviciul păstoriţilor săi, căci preoţia este arta vindecării sufletelor omeneşti. «Preoţia urmăreşte să întraripeze sufletul, să-l dea lui Dumnezeu, să-l facă să păzească chipul lui Dumnezeu...; dacă omul este în primejdie să-l piardă, să-i arate calea ca să-l păstreze, iar dacă şi l-a stricat, să-l aducă din nou la starea cea dintîi. Preoţia urmăreşte să facă să locuiască Hristos în inimile credincioşilor, prin Duhul Sfînt. Şi în sfîrşit, scopul cel mai de seamă al preoţiei este să-l îndumnezeiască pe om şi să-l facă părtaş fericirii celei de sus» [20].

Dragostea de oameni şi facerea de bine le-au practicat Sfinţii Trei Ierarhi îndeobşte faţă de cei săraci şi lipsiţi, faţă de cei bolnavi şi bătrîni, faţă de cei apăsaţi şi robiţi. Existau în timpul lor — cum se ştie — zeci şi sute de mii de sclavi. Sfinţii Trei Ierarhi au intervenit cu energie pe lîngă stăpînii acestora ca să-i elibereze, iar înainte de a-i elibera să-i înveţe un meşteşug, ca să aibă după aceea posibilitatea de a-şi întreţine viaţa lor. «Ceea ce voi spune este dureros, este oribil, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur. Totuşi trebuie s-o spun: Puneţi pe Dumnezeu în acelaşi rang cu sclavii voştri. Prin testament voi acordaţi sclavilor voştri libertate. Liberaţi pe Hristos de foame, de lipsă, de închisori, de goliciune!» [21].

Pentru a veni în ajutorul celor săraci, bolnavi şi bătrîni, Sfîntul Vasile cel Mare a creat în anul 369, la Cezareea Capadociei unde păstorea, Vasiliada, un ansamblu de aşezăminte filantropice, aziluri, case pentru copiii orfani, spitale pentru bolnavi, îndeosebi pentru leproşi, care erau evitaţi în toată lumea, case de primire pentru străini, vizitatori şi drumeţi. Vasiliada a devenit cu timpul un oraş al milei şi iubirii creştine, în care se trata şi se alina fiecare boală şi neputinţă omenească.

În slujirea omului preotul nu trebuie să caute să-şi agonisească avere, ci să-şi facă în mod dezinteresat datoria de păstor de suflete. Goana după avere este înfierată cu mare asprime de Sfinţii Trei Ierarhi, care văd în ea o mare primejdie pentru oameni, mai ales pentru buna lor convieţuire socială. «Care este rădăcina tuturor relelor ce se întîmplă oamenilor, se întreabă Sfîntul Ioan Gură de Aur? Aceasta este goana după îmbogăţire. Din ea se nasc luptele, vrăjmăşiile şi războaiele; din ea provin certurile, ocările, bănuielile şi insultele. Din cauza ei se produc crimele şi hoţiile; din ea se întîmplă ca nu numai oraşele şi satele, ci chiar şi spaţiile locuite şi nelocuite, munţii, dealurile şi văile, într-un cuvînt toate, să fie pline de sînge şi de crime... Toate relele care se întîmplă acasă, la judecătorii, în adunările publice şi pretutindeni provin din pasiunea averii... Spune-mi, nu este o omucidere, nu e chiar o crimă mai mare decît omuciderea să laşi pe cel sărac în chinurile foamei, iar după foame să-l expui la mii de suferinţe...?» [22]. Alergarea nebună după bani şi avere sluţeşte nu numai sufletul omului ci chiar şi trupul lui. «Închipuiţi-vă, spune Sfîntul Ioan Gură de Aur, un corp care străluceşte de tinereţe şi e frumos fără pereche. Vine bogăţia care îl urîţeşte şi în locul sănătăţii îl loveşte cu boli şi-l desfigurează...» [23].

19. *Ibidem*, VI, 2, P.G., XLVIII, 679.
20. *Apologia despre fuga sa...*, 22, P.G. XXXV, 432 A B.
21. *Omilia a XVIII-a la Epistola către Romani*, 7 la J. Bareille, *op. cit.*, t. XVI, p. 438.
22. *Omilia a XI-a la Epistola către Romani*, 5 şi 6, *Ibidem*, t. XV, p. 612.
23. *Omilia a VII-a la Coloseni*, 4 şi 5, ibidem, t. XIX, p. 106 şi 109.

La rîndul său Sfîntul Vasile se adresează cu ironie bogatului în astfel de termeni: «Ce te îngroşi atîta şi te rotunjeşti? Uiţi că în măsura în care îţi sporeşti carnea de pe tine devine şi mai grea închisoarea pe care o construieşti sufletului tău?»[24]. În termenii cei mai aspri au condamnat Sfinţii Trei Ierarhi nedreptăţile sociale şi mai ales exploatarea celor lipsiţi şi săraci de către cei bogaţi. «Nu vă săturaţi exploatînd pe cei săraci!, exclamă cu indignare Sfîntul Ioan Gură de Aur. Nici eu nu mă satur osîndindu-vă. Nu pe voi vă urmăresc, ci lupul care se ascunde în voi»[25]. «Vă îngrijiţi grozav de cîinele vostru, dar omul, sau mai bine zis Hristos, din cauza cîinelui vostru este nimicit de foame... Omul care este făcut după chipul lui Dumnezeu este desfigurat din cauza cruzimii voastre»[26].

Dumnezeu cel prea bun şi milostiv, care îngrijeşte de toţi oamenii, nu vrea ca oamenii să fie împărţiţi în două categorii: bogaţi şi săraci, flămînzi şi îndestulaţi, căci toate ale lumii: soarele, căldura, lumina, aerul, frumuseţea cerului, bogăţiile pămîntului şi ale mărilor, toate cele ale universului s-au dăruit deopotrivă tuturor oamenilor, spre a le folosi la nevoile lor. Aerul, spune bunăoară Sfîntul Grigorie de Nazianz, această multă şi îmbelşugată bogăţie nu se dăruieşte oamenilor după ranguri şi averi, ci rămîne necuprins în hotare, neîmpărţit după vîrste, ci e luat în mod liber de fiecare şi e cinstit printr-o împărţire egală[27].

La rîndul său, Sfîntul Vasile accentuează că omul este o fiinţă politică şi socială prin relaţiile pe care le avem unii cu alţii şi trăirea laolaltă ne impune să îngrijim pe cei lipsiţi. De aceea el recomandă ca, pentru înlăturarea nedreptăţilor şi relelor sociale, să se facă «împărţirea celor necesare după nevoile fiecăruia»[28].

Dumnezeu se îngrijeşte de toţi oamenii. «Noi, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur nu putem să avem pricină de bucurie dacă nu ne vom da seama că fericirea altora este fericirea noastră proprie... Iar aceasta n-ar putea să se arate în alt chip decît dacă în toate inundă puterea dragostei. Dragostea este rădăcina, izvorul şi mama tuturor bunătăţilor»[29].

Această putere a dragostei s-a manifestat cu tărie mai ales în prima comunitate creştină înfiinţată de Sfinţii Apostoli la Ierusalim. Analizînd într-o omilie textul din Faptele Apostolilor, II, 44, în care Sfîntul Evanghelist Luca spune: «Toţi cei care credeau erau laolaltă şi aveau totul în comun», Sfîntul Ioan Gură de Aur ajunge la încheierea următoare: «Aceasta era o adevărată comunitate îngerească, în care nimeni nu pretindea că are ceva propriu. În felul acesta rădăcina tuturor relelor fusese nimicită... Ei nu socoteau bunurile fraţilor lor străine lor, căci şi ei erau stăpîni pe ele, şi nici bunurile lor proprii nu le socoteau ca ale lor, ci ca ale fraţilor lor»[30]. Cu altă ocazie Sfîntul Ioan Gură de Aur afirma: «Bunurile comune, ca soarele, aerul, pămîntul şi toate celelalte aparţin şi fratelui vostru... Dacă le folosiţi singuri le pierdeţi, căci nu vă vor aduce nici un cîştig, iar de le veţi folosi împreună cu alţii atunci mai ales vor fi ale voastre şi vă vor fi spre folos»[31].

Idealul după care a însetat totdeauna omenirea a fost pacea. Războiul a fost cea mai mare calamitate asupra omenirii, căci din cauza lui oamenii uită că sînt fraţi

24. *Comentariu la Psalmul XXIX*, P.G. XXIX, 320 C.
25. Cf. A. Puech, *Saint Jean Chrysostome et les moeurs de son temps*, Paris, 1899, p. 77.
26. *Omilia a XI-a la Epistola către Romani*, 6, *Ibidem*, t. XV, p. 613.
27. *Cuvîntarea a II-a teologică*, 28, P.G. XXXVI, 65 B.
28. *Comentariu la Psalmul XIV*, P.G., XXIX, 261 C şi 264 A.
29. *Cuvîntarea a II-a la Rusalii*, P.G. L, 468.
30. *Omilia a VII-a la Faptele Apostolilor*, 2, *Ibidem*, t. XIV, p. 519.
31. *Omilia a X-a la cele două Epistole către Corinteni*, 3 şi 4, *Ibidem*, XVI p. 446—447.

între ei, ura și uciderile iau proporții uriașe, peste tot rămîn numai ruine, pustietate, sărăcie și foamete. De aceea Sfinții Trei Ierarhi au combătut neîncetat războiul și ura dintre oameni și popoare, propovăduind cu stăruință pacea, frățietatea și înțelegerea și arătînd tuturor foloasele care provin din acestea. «Pacea a salvat lumea, spune Sfîntul Ioan Gură de Aur; ea a pus capăt războiului antic, ea a împăcat pămîntul cu cerul» [32]. În altă omilie Sfîntul Ioan Gură de Aur face elogiul păcii în acești termeni: «Nimic nu prețuiește cît pacea și bunaînțelegere. Pacea e primul dintre toate bunurile... Pacea înlătură războiul, risipește teama, alungă vrăjmășia.. Pacea e salvatoarea lumii. Pacea e mai presus decît desăvîrșirea. Nici un bun nu poate fi comparat cu bunul păcii: pacea în adunări, pacea în rugăciuni, pacea în ceremonii, pacea în salutări. Întîistătătorul Bisericii dă pace o dată, de două ori, de mai multe ori... Pacea este mama tuturor bunurilor» [33].

La rîndul său, Sfîntul Grigorie de Nazianz se exprimă în termenii cei mai aleși despre pace, spunînd: «Iubită pace, lucru și nume dulce pe care am dat-o acum poporului, iar poporul mi-a dat-o mie... Scumpă pace, ocupația și podoaba mea! Tu ești pacea lui Dumnezeu, esența proprie a Dumnezeirii, precum auzim în cuvintele Apostolului: «Pacea lui Dumnezeu» (Filip. IV, 7) «Dumnezeul păcii» (II Cor. XIII, 11) și «Dumnezeu însuși este pacea noastră» (Efes. II, 14)... Pacea încîntătoare, bun pe care într-adevăr toți îl lăudăm, dar atît de puțini știu să-l păstreze» [34].

În slujirea omului, Sfinții Trei Ierarhi și-au îndreptat atenția și asupra educării și formării tineretului. Sfîntul Vasile cel Mare a scris un tratat intitulat *Către tineri*, în care le arată valorile spirituale care îi pot ajuta să dobîndească o educație aleasă și o bună formație intelectuală și spirituală. Profund cunoscători ai sufletului omenesc, Sfinții Trei Ierarhi știau că inimile tinerilor, cînd nu sînt întinate de păcate și răutate, aleargă după bine și adevăr, după frumusețe și lumină, năzuiesc acolo unde rîde tineretea și se desfată voia bună, unde optimismul și speranța se încununează cu florile primăverii încîntătoare, dorind să guste bucuriile curate ale vieții. Nimic nu e mai frumos ca un suflet ales într-un trup sănătos. De aceea, după Sfîntul Ioan Gură de Aur «omul este superior cerului, iar frumusețea sufletului este mai strălucitoare decît frumusețea firmamentului» [35], «căci nu trupul are în sine frumusețe, ci rînduiala și strălucirea lui vin din ființa sufletului. Iubește deci acest suflet care comunică trupului o frumusețe atît de mare» [36].

Prin scrisul lor înaripat, Sfinții Trei Ierarhi s-au străduit să răspundă aspirației nobile a tinerilor spre bucuriile curate ale vieții, lăsîndu-ne în operele lor pagini de o frumusețe cuceritoare, care pot satisface gusturile literare cele mai rafinate.

Pr. Prof. IOAN RĂMUREANU

32. *Omilia a XXX-a la Epistolele către Corinteni*, 7, *Ibidem*, LVIII, p. 50.
33. *Omilia la Înălțarea Domnului*, P.G. LXII, 766, 790.
34. *Cuvîntarea a XXII-a Despre pace*, P.G. XXXV, 1132 A.
35. *Omilia a XVIII-a la Epistola către Romani*, 6, t. XVI, p. 133.
36. *Omilia a XXXIV-a la Evanghelia după Matei*, 5, P.G. LVI, 604.

UN MANUSCRIS INEDIT CU PREDICĂ ÎN VERSURI, DIN 1854

Obiceiul de a rosti cuvîntări, uneori în versuri, la sfîrşitul slujbei înmormîntării este foarte vechi. Cuvîntarea funebră sau necrologul a fost practicată şi în antichitatea greco-romană, iar în creştinism creatorul acestui gen literar în literatura patristică este socotit Sfîntul Grigorie de Nazianz [1]. La români acest obicei este confirmat de vechea literatură religioasă manuscrisă din Transilvania [2].

În părţile ardelene şi bănăţene aceste cuvîntări se încheie cu aşa-numitele «iertăciuni», pentru că, în legătură cu predica funebră, preotul ia rămas bun şi cere iertare în numele celui decedat, de la familie, prieteni şi cunoscuţi.

În legătură cu aceste «iertăciuni», cunoscutul folclorist S. Fl. Marian notează că «în vechime era datina, atît în Bucovina cît şi în Transilvania, de a se lua iertăciuni în numele celui mort nu numai în proză ci şi în versuri, care au se recitau ca un fel de oraţie, au că se cîntau de cantorul bisericesc..., care de cele mai multe ori singur le-a compus. Dacă repausatul a fost un fruntaş sau un om cu vază în comuna sa, dacă a fost o femee evlavioasă şi mamă bună, sau un fecior ori fată mare, de la care mult bine s-ar fi putut aştepta, atunci... după sfîrşirea rugăciunilor de dezlegare i se ţine şi o iertăciune, adecă o cuvîntare, în care se amintesc faptele mai însemnate şi demne de urmat din viaţa sa» [3].

Ştefan Meteş a publicat de curînd *Cîteva ştiri despre versuri la morţi* [4], reproducînd trei astfel de versuri din părţile Bihorului. Un astfel de versificator era cîntăreţul bisericesc Nicolae Filimon din Sebeşel-Alba (1840—1914), semnalat de Gh. Pavelescu [5].

Cînd predica funebră se rezumă numai la iertăciuni, nesocotind prilejul atît de potrivit al slujbei înmormîntării pentru a da învăţături de credinţă şi de morală creştină, îndeosebi de cuprins eshatologic, sau cînd aceste *versuri* (uneori de cea mai slabă factură) se cîntă în afară de predica funebră, aşa-zisa «hora mortului», iertăciunile, în proză sau în versuri, nu-şi ating scopul şi ele trebuie evitate; dar cînd iertăciunile — spuse de preot — urmează unui cuvînt de învăţătură bine ales, ele pot fi o completare sau o ilustrare, dacă e cazul, a învăţăturii creştine expuse în cuvîntare. Tradiţia patristică a cuvîntărilor funebre, rămasă normativă în dezvoltarea ulterioară a genului, recomandă întrebuinţarea învăţăturii dogmatice şi morale creştine drept materie principală a acestor cuvîntări, cu referire, dacă e cazul, la viaţa defunctului [6].

---

1. Cf. Pr. Prof. Dr. Dumitru Belu, *Cu privire la necrolog*, în «Mitropolia Ardealului», X (1965), nr. 4—6, p. 348—370.
2. A se vedea : Pr. D. Fecioru, *Catalogul manuscriselor româneşti din Biblioteca Patriarhiei Române*, în «Studii Teologice», XVI (1964), nr. 9—10, unde sînt prezentate manuscrisele adunate de Dr. Gh. Ciuhandu, îndeosebi din Bihor.
3. S. Fl. Marian, *Înmormîntarea la români*, studiu etnografic, Bucureşti, 1892.
4. În «Mitropolia Ardealului», X (1965), nr. 11—12, p. 931—943.
5. Buletinul Muzeului regional Alba Iulia, «Apulum», an. II (1946), p. 314—361.
6. Pr. Prof. Dr. Dumitru Belu, *op. cit.*, p. 365.

Distincția între o predică funebră alcătuită dintr-un cuvînt de învățătură urmat de o iertăciune potrivită și între «iertăciunile» care caută să scoată numai lacrimi a semnalat-o încă Petru Maior, care, în «Cuvîntul înainte» la *Propovedaniile* sale, spune: «Nu rău obiceiu mai de multe veacuri acum pe la toate bisericile în țara noastră este primit a se face propovedanie la îngropăciunea oamenilor. Că de (= dacă) se cade pururea și necurmat a se face poporului învățătură pentru ferirea de păcate și sporirea în fapte bune, despre moarte... mai cu folos și mai cu roadă se împlinește aceasta cînd trista pildă e de față. De multe ori mai mulți se adună la îngropăciune decît în sărbători la biserică... La călcîiul *Propovedaniilor* acestora am adaus *iertăciuni*, însă *nu de cele pînă acum obișnuite, a căror roadă împreună cu lacrimile se stinge*...» (subl. n.)[7].

În aceeași prefață, Petru Maior, amintind despre înaintașii săi în predica funebră, vorbește despre «prea nevoitorul preot *Samuil Clain de Sadu* (care), pentru ajutorul preoților și folosul poporului românesc de legea grecească, s-a îndemnat de acest fel de învățături a da lumină»[8].

Istoriograful predicii la români, fostul episcop al Aradului Grigorie Gh. Comșa, afirmă că «pînă la anul 1700 nu putem vorbi despre originalitatea predicilor noastre și nici despre o activitate prodigioasă sub raportul traducerilor. În Ardeal, pînă la 1784, cînd Samuil Clain tipărește predici, nu aflăm nici o tipăritură pe teren omiletic. Numai din manuscripte și din alte date istorice putem vedea dacă a predicat sau nu preoțimea română»[9]. Dar nici după un veac de la apariția cărții lui Samuil Clain, situația nu era mult mai bună. Nu cunoaștem cărți de predici originale tipărite în acest timp, în biserici citindu-se *Cazania*, pentru care se cunosc mai multe ediții tipărite, precum și multe manuscrise. Despre predica funebră de asemenea nu cunoaștem lucrări tipărite în Transilvania, înainte de 1900, deși aceasta nu înseamnă că preoțimea noastră n-ar fi rostit cuvîntări funebre.

Prezentarea manuscrisului

În cele ce urmează, prezentăm un manuscris, după cîte știm inedit, al preotului Petru Varga din Nădlac, fost profesor la Institutul teologic din Arad, datînd din 1854. Manuscrisul cuprinde 33 de pagini, in folio, cu versuri, pe care autorul le numește «*predică generalnică a îngropăciunilor*». În scrisoarea către episcopul Aradului Procopie Ivacicovici, care însoțește manuscrisul, autorul scrie că «iscusind eu că cea mai mare parte a preoțimii noastre, tocmai și din orașe mai de căpetenie, precum este Aradul, sor *(= s-au)* obișnuit a spune la îngropăciuni, mai tot însăși una și aceeași cuvîntare și ertăciune ce s-au scos prin cineva din învățăturile preotului Samuil Clain, la anul 1784 date la lumină... cam de șase ani încoace m-am apucat de o predică generalnică a îngropăciunilor»[10]. Arătînd planul lucrării, roagă pe episcop ca «după

7. Ne-am folosit de ediția preotului Elie Dăianu, Cluj 1906, «după ediția din Buda de la 1809».

8. Este vorba de cunoscuta lucrare: *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*. Această carte a fost retipărită în 1842 la Sibiu, iar în 1907 la Arad, de preotul Ioan Nicorescu din Curtici. Asupra cuprinsului ei, îndeosebi asupra tehnicii omiletice și a izvoarelor de inspirație, în general din literatura patristică ortodoxă, ne vom opri cu alt prilej.

9. Gh. Comșa, *Istoria predicei la români*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1921, p. 60 și 105.

10. Aceste cuvinte confirmă tradiția predicilor funebre urmate de *iertăciuni*, inspirate din cărțile lui Samuil Clain și Petru Maior. Intr-un *Molitvelnic* de Blaj, aflat la parohia Semlac, jud. Arad, am găsit aceeași predică scrisă de mai multe condeie din mai multe generații, fapt care confirmă afirmația autorului nostru că se rostea cam aceeași predică.

ce o va cerne și prin Consistorium *bene exmisis exmitendis*, te vei milostivi a-mi da ajutor, precum întru tipărirea acesteia, așa și a iertăciunilor și a predicei preoțești, după ce și acestea pe calea sa se vor cenzura».

După ce arată cum se poate «spune» predica, în întregime sau prescurtată spre a nu fi prea lungă, autorul adaugă: «Acestea mi se pare că vor da preoților mai neîndemnatici de a cuvînta, în materie prisosință și în cuvîntare îndemănare, iar poporului plebeu îndrumare către îndreptare. Așa fel de materie poeticească încă n-am iscusit să fie gustat pînă astăzi nici o nație» — afirmă cu emfază autorul. Mai spune că «întreprinderea aceasta» l-a reținut și de la datoria de a se prezenta în fața episcopului nu de mult instalat, «ba și de la economizarea pămîntului spre ce eram născut și plecat, întru atîta că eu de mai mulți ani numai cu aceea mă îndestulez cu ce-mi pun streinii în jitniță, nefiind mai nici cînd de față»[11]. În încheiere arată că urmașii săi nu moștenesc după moartea sa altă avere decît opul acesta, care, dacă nu se va putea tipări, să i-l restituie, fără a-l preda cuiva spre copiere, «ca să nu se întîmple prin acest op cuiva nenorocire și sărăcie precum s-au întîmplat unuia din istoria lui Șincai și Clain». Nu putem ști la cine și la ce întîmplare face aluzie. De Sfîntul Gheorghe se prezenta la episcop cu celelalte părți ale zisului op.

Manuscrisul n-a ajuns să vadă lumina tiparului. Autorul a murit nu după multă vreme, dar nici împrejurările (e vorba de anii absolutismului habsburgic 1850—1860) nu erau favorabile tipăririi de cărți românești.

Cuprinsul manuscrisului

Predica generalnică a preotului Petru Varga începe cu un «Exordiu» în care viața omului e asemănată cu norul de ploaie. Ploaia din nor se revarsă asupra pămîntului cu care se unește, apoi, prin evaporare, iar se urcă la nor; așa și sufletul, care este de la Dumnezeu, se împreună cu trupul care e din pămînt, ca la moarte să se întoarcă iarăși la Dumnezeu de unde a fost dat, spre viață veșnică.

Drept temei teologic, reproduce versificate cuvintele Mîntuitorului Iisus Hristos, din Evanghelia după Ioan (V, 24 ș. u.):

«Cel ce cuvîntu-mi aude
Și-n Cel ce M-a trimis crede
Vecînică viață are
Și la Judecata mare
N-a (=nu va) merge, ci cu dulceață
Din moarte trece-n viață,
Zice, dulce mîngăios,
La Ioan, Domnul Hristos».

Scopul și cuprinsul lucrării e arătat în versurile următoare:

«Cum dară să dobîndească
Omul viața cerească,
Dacă mă veți asculta
Mă voi sili-a-vă arăta.
Dar ca mai clar să-nțelegeți
Lucru ușor să-l pricepeți
În patru părți voi să-mpărțesc
Lucru despre ce grăiesc».

Cele patru părți sînt: 1. *Firea*, adică definiția și universalitatea morții; 2. *Resturile* vieții, în care se înfățișează tabloul judecății celei de obște; 3. *Tainele cele două moarte*, adică raiul și iadul și 4. *Iertăciunile*.

În partea întîi, moartea e definită ca «poruncă scrisă, de la Dumnezeu trimisă» să despartă sufletul de trup, punînd astfel capăt răutății păcatului. În această definiție a morții e vădită influența rugăciunii de dezlegare din slujba înmormîntării.

11. Aluzie, probabil, la tulburările unioniste de la Nădlac, din 1847, cînd exagerările stolare ale preoților, între care desigur și autorul manuscrisului, au pricinuit treceri numeroase la uniație

Cea mai cuprinzătoare parte a predicii este aceea care tratează despre universalitatea morții. Sînt aici unele imagini sugestive, ca acestea:

«Moartea-n tot locul s-arată
Ca fulgerul deodată...
Moartea-n curtea-mpărătească
Intră ca-n cea sărăcească.
Ea sărută pe bogați
Ca pe săraci pe-mpărați...
Și tot într-un fel de pungă
Bagă pe stăpîn cu slugă».

Dovedind bune cunoștințe de istorie, autorul ilustrează universalitatea morții citînd nume de eroi ai antichității, ca Sardanapal, Baltazar, Darie din Persia și Cleopatra, personaje biblice ca Iov, săracul Lazăr (în contrast cu bogatul rege Cresus), viteazul Goliat, David «prooroc și împărat», «tarele Samson și înțeleptul Solomon», Avel «păcurarul» și Cain plugarul. Scopul înșirării acestor personaje istorice, în intenția autorului, este acela de a arăta că și ei, cu toată slava și puterea lor, au dat tributul cuvenit morții.

Moartea cuprinde și pe patriarhi, pe grofi, baroni și magnați și pe preoți. Pentru aceștia din urmă autorul ține să sublinieze marea răspundere a chemării preoțești pentru mîntuirea sufletelor încredințate lor, dar și păcatul celor ce nu-i ascultă dintre credincioși.

«Și dacă vreun preot
Nu cu sufletul cu tot
S-au silit turma să-și pască
Pe pajiștea creștinească,
În locul turmei, preotul
Se va arde-n veci cu focul.
Iar de (=dacă) *turma-ndărătnică*
A primi n-au vrut nemică,
De cumva-u batjocorit
Pe preot și suduit
Sau de cumva-u și rîs
De ce preotul a zis
De turm-atunci vai și-amar
Că va arde-n veac în jar».

O parte interesantă a expunerii despre universalitatea morții e inspirată din molitva pentru pomenirea morților de la proscomidie. Versurile din această parte urmează îndeaproape cuvintele prin care preotul pomenește pe «dreptcredincioșii creștini pe care i-a acoperit apa, marea, rîurile, ...războiul i-a secerat, ...focul i-a ars etc.

«Mîna morții așa-i de lată
Că cuprinde lumea toată,
Apa, aerul și focul
Dimpreună cu uscatul...
Iată că văzurăm dară
Că apa pe mulți omoară
Ș-animalelor din mare
Pe mulți-i face mîncare».

După apă, aerul e arătat ca pricinuitor al morții. Se enumeră aerul cel stricat din gropile de grîu, aerul din mine, vîntul, căldura și frigul, neaua, ploaia și grindina.

Tot urmînd molitvei de la proscomidie sînt arătați ca agenți ai morții: șerpii cu mușcăturile înveninate, animalele sălbatice, focul și altele, încheind cu referiri biblice la Core, Datan și Aviron (Numeri, cap. XVI), cu Abiud și Nabab, care:

«În biserică-o sfîrșiră
Cînd sfînta slujbă slujiră,
Abiud, Nadab muriră
Tocm-atuncia cînd cădiră
Cu focul cel neprimit
Ce de tot i-au mistuit».

În șirul acestei expuneri autorul intercalează fabula cu luntrașul și plugarul. Acesta din urmă întreabă pe luntraș cum de îndrăznește să mai plutească pe apă după ce strămoșii săi toți și-au sfîrșit viata înecați. Luntrașul întreabă pe plugar: dar strămoșii tăi unde și-au sfîrșit viata? La răspunsul plugarului, că în pat au murit toți, luntrașul, la rîndul său, întreabă cum de mai îndrăznește să se odihnească în pat,

«Că-i și patu-a morții slugă
Ce te dă la moarte-n pungă».

Ultimele versuri din această parte exemplifică cu date istorice cuvintele de la proscomidie, «sfîrșiți de întristare sau de bucurie», arătînd cu pilde interesante cum

atît bucuria neaşteptată (de pildă : Sofocle văzînd că versurile sale sînt «mai pe cale» ca ale altor poeţi, muri de bucurie ; Filemon văzînd asinul mîncînd smochine îl omorî rîsul) cît şi întristarea (de pildă «Omir — poetul cel mare al grecilor» muri de amară întristare) pot cauza moartea.

Partea a doua a predicii înfăţişează icoana Judecăţii din urmă după textul din Sfînta Evanghelie după Matei (cap. XXV). Se insistă asupra faptelor milei trupeşti şi sufleteşti cu care se va înfăţişa sufletul la Judecată :

«Ieşind din lume se-ntreabă
Plinit-ai legea cum treabă
Purtat-ai frică fiască
De Fiinţa dumnezeiască.
Dat-ai preotului cinste,
Precum la Sirah scris este
(În capul al şaptelea
Stih treizeci şi doilea)
Plinit-ai poruncile
Precum zic Scripturile,
Făcut-ai cu săraci milă
Cînd răbdau foame şi silă,
Primit-ai pe străin în casă
Şi datu-i-ai hrană pe masă,
Pe cel bolnav cercetat-ai
Şi de cei robiţi grijit-ai...
Cîştigat-ai cu dreptate
Averile tale toate ?»

Atunci drepţii vor auzi glasul «cel prea dulce» al lui Iisus :

«Mergi în partea drepţilor
Intră-n ceata sfinţilor
Şi te-ndulceşte-n vecie
De veşnica veselie
Ce e drepţilor gătită
De cînd lumea e zidită».

Faptele cele rele care vor atrage osînda cea veşnică sînt astfel înfăţişate :

«Dacă în fărădelegi
Ori cu ce fel de prilej
Ţi-ai petrecut cu dulceaţă
Pămînteasca ta viaţă ;
De-ai făcut faptă-n curvie
Sau altă blăstămăţie,
De-ai înşelat, de-ai furat
De pe alţii-ai stricat,
De-ai zis către vreunul
Că-i raca, adică nebunul,
De-ai făcut cămătărie
Sau te-ai dat după beţie
Din care treabă să vie
Lipsă, cruntă sărăcie,
De la lucraşi ai tras plata
Sau la slujbă n-ai fost gata
Să asculţi cînd creştineşte
Liturghia se slujeşte....
Sufletul ţi se aruncă
În iad la groaznica muncă
Spre chinzaiul cel mai mare
De unde-n veac nu-i scăpare».

De remarcat că la expunerea părţii negative a vieţii omeneşti autorul nu urmează strict textul biblic ci, potrivit scopului său moralizator, înşiră păcatele de căpetenie, nu toate, iar dintre păcatele strigătoare la cer, păcatul opririi plăţii lucrătorilor.

Partea a treia este introdusă cu versurile :

«Acum în a treia parte
Tainele cele după moarte
Vrînd a le aduce-nainte
Fiţi şi mai cu trează minte».

Autorul îşi propune să răspundă la întrebarea : ce e raiul şi iadul, avertizînd că va întări cele spuse, din Scripturi şi «din mintea loghicească».

«Raiul e un stat fericit
Pentru cei buni drepţi gătit
Unde-şi petrec cu dulceaţă
Duhovniceasca viaţă.
În rai e o mîngăiere
Veşnică, fără durere».

Citînd textul de la I Corinteni II, 9 (cf. Isaia LXIV, 4) autorul spune despre starea de fericire a raiului :

«Urechea n-a auzit
Bunătatea ce-au gătit
Dumnezeu celora drepte
Suflete şi înţelepte.
Nu-i trîmbiţă să răsune
Nici limbă să poată spune
Cu ceva dezvălit grai
Fericirea ce-i în rai».

La rîndul său iadul e definit ca «o vale adîncă, plină de foc, de scrîşnirea dinţilor şi plînsul osîndiţilor». Nu lipsesc : viermele cel neadormit, focul ce nu se stinge şi celelalte elemente înfricoşătoare ale chinurilor.

Dar autorul nu uită să arate şi interpretarea alegorică-spirituală a chinurilor iadului, spunînd :

«Că nu-i pedeapsă trupească
Iadul, ci duhovnicească,
Că sufletul ca fiinţă
Simplă, cu recunoştinţă,
Pentru săvîrşita faptă
De-au fost bună sau nedreaptă,
Ca cela ce este simplu
Nu poate, pentru exemplu,
Pentru păcat sau greşală
Pedeapsă materială
Pe sine ca să primească
După zisa-nţelepţească,
Ci că iadul e o mustrare
A sufletului ce nu are
Odihnă, linişte, pace
Măcar încotro se-ntoarce».

Această parte a predicii se încheie cu o rugăciune frumoasă :

«Nu ne lăsa, Doamne sfinte,
În iad în chinuri cumplite
Dă-ne dar de-nţelepciune,
Prin faptele cele bune,
Înconjurînd tot ce-i rău
S-ajungem în sînul Tău».

Ultima parte a predicii «generalnice» o constituie iertăciunea în care mortul:

«Neavînd trup cu simţire
Nice limbă de vorbire
Prin mine acum plineşte
Şi-ntr-acest chip grăieşte».

Partea aceasta a rămas neterminată. Într-o paranteză, autorul notează în această privinţă : «Deşi aceste toate *(e vorba de iertăciuni)* sînt de mai multe ori scrise, descrise purizate, îndreptate... totuşi n-am încă îndrăzneală, pînă ce nu le voi rumega *(sic)* încă o dată sau şi de mai multe ori, a le preda publicului, ci numai : Stăpînul sau stăpîna, către argaţi sau argate». E vorba deci numai de iertăciunea cerută de un mort stăpîn către slugile sale, celelalte nefiind nici măcar schiţate. Această iertăciune cuprinde, în formă învăluită, accente de critică socială plină de semnificaţie. Punînd în gura stăpînului decedat cuvinte de autocritică privind purtarea sa faţă de servitori, autorul, menţinînd tendinţa moralizatoare, ţine să veştejească moravurile vremii :

«Îmi aduc aminte bine
Despre-a mele multe vine
Şi necuviincioase fapte
Prin ce v-am dojenit foarte
Aspru, ba şi cu sudalmă
V-am dat bîte ori palmă...
Punindu-vă-n lucruri grele
Fără milă, fără jele
Ştiu că, la timp, hrana, plata,
Totdeauna n-au fost gata
Cînd şi cînd din neputinţă
Dar doar şi din rea voinţă.
Pe unii poate-am scîrbit
Şi-atîta i-am dosădit
Cît a trebuit să fugă
Fără leac de plată-n pungă
Fără plată sau simbrie
De după-a lor vrednicie».

Nu sînt uitate nici vina sau negrija pentru educaţia sufletească a servitorilor şi alte păcate ale stăpînilor faţă de supuşii lor, încheind cu cuvintele :

«Ori în ce chip v-am greşit
În timpul ce m-aţi slujit
Slujnice, slugi sau argaţi
Mă rog ca să mă iertaţi».

Într-un scurt epilog, tot versificat, se arată datoria preotului de a aduce poporul la îndreptare.

Importanţa manuscrisului

Manuscrisul predicii «generalnice» în versuri a preotului Petru Varga pare o lucrare neterminată, iar partea lucrată nu are o formă pe deplin închegată, dovadă multele rînduri tăiate şi corecturi.

Nu e vorba de o singură predică, ci de un studiu în versuri care ar putea oferi material suficient pentru mai multe predici. Fiecare dintre cele trei părţi, în afară de iertăciunile schiţate în partea finală, pot constitui o predică aparte.

Versurile sînt uneori naive, cu multe repetiții supărătoare, mai ales cînd autorul solicită atenția ascultătorilor. Greșelile de rimă și ritm abundă, deși cele mai multe versuri sînt realizate în chip fericit în metru popular. Întîlnim asemănări reușite ca aceea în care sufletul omului e asemănat cu norul de ploaie, sau cînd moartea e asemănată cu cosașul care preface în fîn toate ierburile din cîmp, fără alegere.

Predica preotului Petru Varga mai oglindește și realități ale vieții sociale și bisericești din vremea sa. Sînt dese și semnificative aluziile la faptul că și «magnații, grofii și boierii» mor, că moartea pătrunde și în palatele lor ca și-n colibele săracilor. Prozelitismul religios, îndeosebi uniația, care bîntuia cu furie atunci în părțile arădene, amăgind pe credincioși că, în caz de trecere la uniație, nu vor mai plăti pe preoți, e arătat în versurile:

«De ți-ai strămutat credința
Nu că-ți zicea conștiința,
Ci dintru altă deșartă
Poftă, sau să nu dai plată
Celui ce-ți păstorește
Sufletu duhovnicește...».

Importanța acestei predici funebre în versuri constă îndeosebi în următoarele:

1. Reflectă cunoștințele teologice și de cultură generală ale clerului nostru din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Ele sînt remarcabile pentru o vreme în care învățămîntul teologic organizat, în aceste părți, era abia la începuturile sale.

2. Se menține în cadrul tradiției ortodoxe, punînd în centrul cuvîntării teme dogmatice și morale. «Moartea și înmormîntarea credincioșilor trebuie să fie prilej nu numai de participare la durerea rudelor celui decedat, dar și de valorificare — pentru ei și pentru toți credincioșii participanți la adunarea de doliu — a unora sau altora dintre învățăturile creștine menite nu numai să consoleze dar și să instruiască și să zidească» [12].

3. Autorul luptă împotriva predicilor funebre și a iertăciunilor care au drept scop să scoată numai lacrimi, deschizînd și mai mult rana sufletească pricinuită de moarte. E un aspect pozitiv și progresist, spre care trebuie să tindă oricare predicator ortodox. Nerenunțînd la «iertăciuni» — tradiție consemnată și în operele fruntașilor Școlii ardelene, Petru Maior și Samuil Clain, tradiție puternică, atunci ca și în zilele noastre, în Ardeal — autorul folosește și această parte a predicii spre a învăța și mai ales a moraliza. El veștejește pe acei preoți care «s-au obișnuit a spune la îngropăciuni mai tot însăși una și aceeași predică», fără a-și lua osteneala de a trata și alte subiecte din învățătura creștină, potrivite pentru astfel de împrejurări.

4. Autorul a ales pentru predica sa haina poeziei, de bună seamă spre a o face mai accesibilă și mai gustată de ascultători. El va fi cunoscut, probabil, *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei, cu care predica «generalnică» are multe asemănări.

Manuscrisul nu e important atît ca operă realizată cît prin ideea sănătoasă a predicii de conținut dogmatic și moral pe care o preconizează, prin haina versului popular pe care o îmbracă — noutate îndrăzneață, desigur, dar nu lipsită de sens, pentru ca adevărurile credinței creștine să poată pătrunde mai ușor la inima credincioșilor, în scopul luminării minții și a determinării unei atitudini de viață creștinească corespunzătoare.

Pr. Dr. GHEORGHE LIȚIU

12. Pr. Prof. Dr. Dumitru Belu, *op. cit.*, p. 360.

DIN · TRECUTUL · BISERICII · NOASTRE

IZVOARE, ORIGINALE ŞI MODELE BIZANTINO-SLAVE, ÎN OPERELE MITROPOLITULUI VARLAAM

Epoca în care mitropolitul Varlaam (1580—1657) şi-a desfăşurat activitatea sa creatoare se caracterizează printr-o decadenţă economică şi culturală pricinuită în primul rînd de exploatarea otomană [1], de jafurile ungurilor năvălitori, de luptele pentru domnie etc. Depresiunea culturală slăbise şi dezvoltarea învăţămîntului. În cadrul luptei împotriva jugului otoman se ajunge la o centralizare a statului în favoarea boierilor latifundiari şi se trece la intensificarea culturalizării popoarelor în limba lor, la dezvoltarea învăţămîntului. Se înfiinţează colegii, şcoli şi tipografii. Aceasta caracterizează întreg secolul al XVII-lea. În cultură se afirmă un curent umanist neogrec, democratic, care urmăreşte culturalizarea poporului în limba vorbită, pentru a-l deştepta naţional şi a-i întări credinţa ortodoxă, pentru a rezista mai bine contra asupririi otomane [2].

La conducerea societăţii româneşti pătrund elemente din popor ridicate prin dezvoltarea meşteşugurilor, a comerţului liber. Aceste elemente din popor nu ştiau slavona, nici greaca. Ele folosesc limba română vorbită şi contribuie astfel la introducerea ei în Biserică şi în cultură [3].

Lupta pentru întărirea Ortodoxiei se duce şi de către cărturarii popoarelor ortodoxe români şi slavi, ameninţate de prozelitismul catolic, reformat şi al ereziilor. În acest scop, cărturarii folosesc direct, sau prin filiera slavă, izvoarele şi modelele greceşti. Noul curent grecesc contribuie la înlăturarea treptată a slavonei [4].

Acest proces se produce în cultura română cu oarecare întîrziere din cauza colaborării strînse cu Ucraina şi Rusia, de unde erau aduse

1. Matei al Mirelor, *Istoria celor petrecute in Ţara Românească*. Apud : A. Papiu-Ilarian, *Tezaur de monumente istorice*, I, Bucureşti, 1862, p. 332—333. *Istoria României*, Bucureşti, 1964, p. 49 ş. u.

2. C. Th. Dimaras, *Istoria literaturii neogreceşti*, Bucureşti, 1968, p. 130. Krios Börge, *L'histoire de la littérature néo-greque*, Stocholm, 1962, p. 286.

3. P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului românesc*, Bucureşti, 1968, p. 190.

4. Demostene Russo, *Elenizmul în România, epoca bizantină şi fanariotă*, Bucureşti, 1912.

cadre pentru diferite școli și colegii, precum și tipografiile din timpul oblăduirii lui Matei Basarab și Vasile Lupu [5]. Rusia începe să se ridice ca mare putere. în eliberarea popoarelor de sub jugul otoman [6].

Pe aceste coordonate caracteristice secolului al XVII-lea se înscrie și întreaga activitate a mitropolitului Varlaam, culminînd cu vestita sa *Cazanie* (1643), una dintre cele mai reprezentative și mai răspîndite cărți din cultura românească veche.

Scurgerea vremii și cercetările noi luminează din ce în ce mai mult figura mitropolitului Varlaam «cel tare în scripturi», a iubitorului de neam, a apărătorului credinței străbune, a povestitorului artist, care brăzdează drumul sfătosului cronicar Ion Neculce, drumul neîntrecutului Ion Creangă și drumul marelui povestitor Mihail Sadoveanu [7]. *Cazania* sa cu cele 74 de cuvîntări rămîne o carte reprezentativă și fără egal în istoria culturii noastre [8]. Timp de peste trei secole a hrănit sufletul poporului, fiind multiplicată de zeci de ori prin tipar și prin copii manuscrise [9]. Era o carte căutată și prețuită. De aceea se vindea cu blesteme în caz de înstrăinare. Costa scump. Uneori se plătea pe un exemplar, de mai mulți credincioși, zece oi și opt miei, sau «zeci de zloți buni». Numai în Ardeal s-au păstrat prin sate cîteva zeci de exemplare [10]. Se vor mai descoperi, pentru că e vorba și de un monument de artă grafică, la care a lucrat însuși Varlaam cu gravorul ucrainean Ilia [11].

Cazania mitropolitului Varlaam este scrisă într-o formă deosebit de îngrijită și de aleasă. Limba este expresivă, plastică, curățată de slavonismele limbii literare din secolul al XVI-lea. Limba lui Varlaam este o îmbinare între limba cărturarilor și vorbirea populară. E o sin-

5. Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii Române cu Rusia în veacul al XVII-lea*, în «Anal. Acad. Române», Secția istorică, II, 34, 1912, p. 1144, 1164. G. Strempel, *Sprijinul acordat de Rusia tiparului românesc în secolul al XVII-lea*, în «Studii și cercetări de bibliografie», I, 1955, p. 15.

6. *Istoria na bъlgarskata literatura*, I, Sofia, 1962, p. 402 ș. u.

7. Liviu Onu, *De la Varlaam la Sadoveanu*, în «Studii și cercetări de istorie», 1943.

8. Gr. Scorpan, *Locul Cazaniei lui Varlaam în vechea noastră literatură omiletică din secolele XVI și XVII*, în «Cercetări istorice», XII—XVI, Iași, 1940, nr. 1—2, p. 545—591. Fl. Mureșanu, *Cazania lui Varlaam 1643—1943...*, Sibiu, 1944, p. 102—105, 127.

9. Se cunosc 17 ediții : 1643, 1644 împreună cu *Cazania de la Govora-Dealu*, apoi în 1699 la Alba Iulia sub forma *Chiriacodromionului*. În secolul al XVIII-lea se cunosc vreo șapte ediții : 1732, 1748, 1765, 1768, 1781, 1792 ; în secolul al XIX-lea șase ediții : 1828, 1834, 1850, 1858, 1894, 1898 și în sescolul al XX-lea vreo trei ediții : 1903, 1911, 1929 ; pe lîngă edițiile în extrase ilustrative și imagini ca aceea a lui Atanasie Popa, *Cazania lui Varlaam*, Timișoara, 1944 și cea citată a lui Fl. Mureșanu.

A circulat și sub formă de manuscrise pînă tîrziu. V. At. Popa, *Texte vechi în Cazania lui Varlaam*, în «Mitropolia Banatului», XV (1965), nr. 1—3, p. 73—99. Paul Mihail, *Știri noi privind circulația Cazaniei Mitropolitului Varlaam*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1964), nr. 3—4, p. 372—388.

10. P. Mihail, *Circulația Cazaniei lui Varlaam*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII (1962), p. 820—828. Fl. Mureșanu, *op. cit.*, p. VIII—X. Pr. Paul Mihail, *Știri noi privind circulația Cazaniei...*, p. 372—388.

11. Șt. Ciobanu, *Din legăturile culturale româno-ucrainene*, Bucuresti, 1938. G. Strempel, *Sprijinul acordat de Rusia tiparului românesc...*, p. 15 ș. u. George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, București, 1969, p. 141.

teză destul de unitară a limbii literare a epocii [12]. Exprimarea e limpede. Prin stil însă e tributară izvoarelor şi originalelor bizantino-slave, cum vom demonstra mai departe. Totuşi pe alocuri, mai ales sub aspectul oral al stilului, Varlaam rămîne personal [13].

Prin conţinutul şi forma ei, această carte atît de reprezentativă a culturii române răspundea unor nevoi sufleteşti şi setei de învăţătură, de frumos, de apărare neştirbită a credinţei ortodoxe strămoşeşti. Prin calităţile şi prin răspîndirea ei largă, *Cazania* lui Varlaam a unit în acelaşi cuget şi în aceeaşi credinţă ortodoxă pe românii din toate ţinuturile. Acelaşi rol l-au avut şi celelalte opere ale lui Varlaam, dar acestea nu au avut aceeaşi căutare şi răspîndire. În prefaţa *Cărţii româneşti de învăţătură (Cazania)* (Iaşi, 1643), Varlaam se plînge de lipsa dascălilor şi a învăţăturii : «Cât au fost învăţînd mai de multă vreme, acum nici atâta nime nu învaţă» [14]. Precizează de asemenea că această *Carte* este *«românească, de folos şi de învăţătură sufletelor pravoslavnice»*, adică ortodoxe. Varlaam însuşi îşi caracterizează fericit *Cazania* socotind-o «un dar limbii româneşti» şi îndeamnă pe cititori să o primească nu ca pe un lucru pămîntesc, ci ca pe «un odor ceresc» [15].

Varlaam constată că alte popoare, «prin acei bărbaţi purtători de Duh Svănt *coboară Sfînta Scriptură tot mai pre înţelesul oamenilor şi scot cărţi de învăţătură bisericească pre limba lor ca să înţeleagă hiecine să să înveţe*... cu atît mai vîrtos limba noastră românească, ce *n-are* carte pre limba sa cu nevoie iaste a înţelege cartea într-o altă limbă» [16].

Aci Varlaam pune răspicat problema introducerii limbii române în Biserică. El cere deci ca toate cărţile, începînd cu Sfînta Scriptură, să se scrie în limba vorbită de popor. Ca un mare învăţat, el ştia că Însuşi Iisus Hristos şi Apostolii au vorbit în limba fiecărui popor. Că pentru acest principiu luptaseră apostolii slavilor Chiril şi Metodie şi apoi toţi reformatorii ca Wiclif, Ian Hus, Martin Luther, Zvingli, Calvin etc.

Dar în fraza de mai sus Varlaam se referă şi la alt curent de cultură, mai nou, chiar contemporan lui, pentru că foloseşte timpul prezent şi face comparaţie cu ce se realizase în trecut din acest punct de vedere : «coboară Sfînta Scriptură tot mai pre înţelesul oamenilor». Tot din exprimarea lui Varlaam reiese că reprezentanţii acestui curent erau ortodocşi, chiar clerici. Numai pe aceştia îi putea numi *«bărbaţi înţelepţi purtători de Duh Svănt»*. Varlaam nu ar fi denumit astfel pe reprezentanţii mişcării revoluţionare husito-reformate, nici pe reprezentanţii curentului baroc.

După constatările noastre, întemeiate pe texte paralele, mitropolitul Varlaam se referă aci la reprezentanţii curentului democratic, care s-a afirmat în cultura greacă din secolul al XVI-lea — al XVII-lea. Repre-

12. Al. Rosetti — B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, 1961, p. 96—106.

13. P. Olteanu, *Criterii stilistice în studiul comparat al literaturii vechi omiletico-parenetice*, în *Studii de literatură comparată şi sociologie literară*, Ed. Acad. R. S. România, Bucureşti, 1970.

14. Varlaam, *Carte românească de învăţătură*, Iaşi, 1643. «Cuvînt către cetitoriu», p. 5 15. *Ibidem*, «Cuvînt împreună către toată semenţia romenească», p. 3

16. *Ibidem*, p. 5.

zentanții acestui curent au început să scrie în limba greacă vorbită de popor, în κοινῇ γλώσσῃ sau γλώττῃ. Limba veche clasică era o limbă aproape moartă, nu mai era înțeleasă din cauza construcțiilor sintetice, a formelor arhaice și a unui lexic rupt de realitatea vieții, și aproape străină poporului. Robia otomană distrusese cultura națională grecească. Aproape nimic nu mai rămăsese din cultura care înflorise în epoca bizantină [17]. Singură Biserica mai lumina palid sufletul poporului. Chiar în centrul din Țarigrad se dezvolta o cultură religioasă didactică, neînsemnată. Din cauza inculturii, mulți greci erau asimilați la islamism. Parte din grecii care trăiau în Grecia subjugată turcilor sau în coloniile din străinătate, ori în insulele libere, în «*diaspora*», erau convertiți la catolicism. Din cauza turcilor, mulți greci fugeau în afara granițelor Imperiului otoman și întăreau vechile colonii grecești din centre ca Veneția, Padova, Genua, din insulele ionice independente etc. [18].

În aceste centre se dezvoltă o cultură grecească independentă. Cărțile se scriau mai mult în limba vorbită și se tipăreau în Veneția, «leagănul tiparului» unde coloniștii greci aveau de mult tipografii în limba lor [19]. Aci se tipăreau și cărțile unor scriitori din Grecia subjugată turcilor. La Veneția s-au tipărit, de exemplu, operele celui mai popular scriitor grec din secolele al XVI-lea și al XVII-lea — *Damaschin Studitul din Salonic*. Vestita sa operă *Comoara* — Βίβλιον ὀνομαζόμενον θησαυρὸς sau Λόγοι («Cuvîntări») — a devenit cea mai populară *Cazanie* în Grecia, precum și la slavii de sud și parțial la noi românii, pentru că, după constatările noastre, Varlaam a tradus — uneori continuu, alteori selecționat — peste douăzeci de «Cuvîntări» din opera *Comoara* lui Damaschin Studitul. După acest izvor bizantin, Varlaam a tradus în *Cazania* sa peste două sute de pagini. Opera lui Damaschin Studitul a circulat la noi și în limba originală grecească și în limba slavonă [20]. Renașterea civilizației neogrecești se datorește mai mult comunității grecești din Veneția [20 bis].

17. K. Krumbacher, E. Norden... *Die griechische und lateinische Literatur*, Berlin-Leipzig, 1907, p. 284—285.

18. *Enciklopediceskii slovarь*, Moscova, vol. 17, col. 41. C. Th. Dimaras, *Istoria literaturii neogrecești*, București, 1968, p. 123 ș. u. Cléobule Tsourkas, *Les débuts de l'enseignement philosophique, et de la libre pensée dans les Balkans. La vie et l'oeuvre de Théophile Corydalée 1570—1646*, Tesalonic, 1967, p. 15—24.

19. V. Molin, *Venise, le berceau de l'imprimerie glagolitique et cyrillique*, tiré-à-part de «Studi Veneziani» VIII, Firenze, 1966.

20. O versiune prețioasă se păstrează în Bibl. Acad. R. S. România, *Secția manuscrise și cartea rară* : ms. 146 e o traducere în slavona macedoneană de pe la sfîrșitul secolului al XVI-lea — începutul secolului al XVII-lea după una din edițiile grecești ale lui Damaschin Studitul apărute la Veneția în 1568 sau 1570. E o traducere deosebită de cele cunoscute pînă în prezent la slavi. Manuscrisul provine din Mînăstirea Neamț. Din aceeași epocă datează o altă traducere, care a circulat în Moldova. Acum se păstrează în Muzeul istoric din Moscova, «Colecția Sokolov» nr. 130. Conține 16 cuvîntări și e denumită «Damaschinul din Nejin», pentru că s-a găsit în orașul Nejin.

După însemnările de pe alte «*Damaschine*» păstrate la slavii de răsărit, reiese că au circulat mai întîi în Moldova (P. Olteanu, *Damaschin Studitul în cultura slavo-română*, 1970).

20 bis. Cléobule Tsourkas, *op. cit.*, p. 15, unde citează pe istoricul grec Const Paparrigopoulos.

La slavii de sud, bulgari, sîrbi şi la macedoneni se cunosc peste 200 de *Damaschine*, formîndu-se astfel curentul cultural al «Damaschinilor» [21]. S-a tradus şi în limba rusă, turcă etc. [22].

Damaschin Studitul, ca şi alţi scriitori din acest curent umanist scriu şi opere istorice, geografice, astrologice, de matematică practică şi despre viaţa animalelor [23]. Aceşti scriitori cultivau deopotrivă proza şi poezia. Astfel Iacob Trivolis a scris în versuri populare povestiri istorice, care au devenit lectura favorită a maselor populare [24]. Activitatea acestor scriitori s-a canalizat într-un curent larg umanist, luminist şi profund democratic, care a dus la renaşterea naţională — de pe la începutul secolului al XVIII-lea — a slavilor balcanici şi a grecilor, contribuind astfel la lupta de eliberare de sub jugul otoman.

La deşteptarea naţională au contribuit îndeosebi opere istorice şi parenetice scrise în limba poporului. De exemplu *Letopiseţele*, scrise în stil popular de Manuel Malagasos (secolul al XVI-lea) sau ale lui Dorotei din Monembazia (secolul al XVII-lea). Nicolaos Sofianos (secolul al XVI-lea) scrie despre toponimia greacă, adnotează *Geografia* lui Ptolemeu şi traduce tratatul lui Pseudo-Plutarh *Despre educaţia copiilor* [25]. Doi scriitori din insula Creta: Vincence Kornaro şi Georgios Hortakos scriu în limba populară poeme epice şi tragedii [26]. E o literatură nouă, izvorîtă din vorbirea şi stilul popular, care vădeşte şi tendinţe noi de civilizaţie.

Meletie Pigas (1559—1602) a scris *predici* în limba poporului şi a sprijinit pe patriarhul Chiril Lucaris, care a înfiinţat la Constantinopol o tipografie şi s-a preocupat de ridicarea învăţămîntului. Cu sprijinul grecilor bogaţi din «diaspora» ca Thomas Flanghinian a fost înfiinţat în Veneţia vestitul «Institut flanghinian», unde studiau tinerii greci pentru a culturaliza poporul în limba lui [27]. Acest curent cultural se afirmă şi la slavii croaţi, sloveni, la polonezi, la slavii de răsărit şi la noi românii.

Mitropolitul Varlaam, Udrişte Năsturel, Eustratie Logofătul şi cronicarii se încadrează într-un curent larg umanist de culturalizare a poporului în limba lui, pentru că această limbă este o fiică directă a limbii latine şi că merită să se traducă în ea Sfînta Scriptură, să fie introdusă în Biserică şi să devină o limbă de cultură ca şi greaca, slavona, latina. Ideea originii latine şi a unităţii limbii şi a poporului român ca-

21. P. A. Lavrov, *Damaskin Studit i sborniki ego imeni, «Damaskini» v jugoslavjanskoj literature*, Odesa, 1899.

22. Donka Petkanova-Toteva, *Damaskinite vъ bъlgarskata literatura*, Sofia, 1965, p. 48—49; 54—55. P. Olteanu, *Un izvor principal bizantin al Cazaniei lui Varlaam*, Acad. R. S. România, 1970 (sub tipar).

23. K. Satha, Νεοελληνικὴ φιλολογία. Βιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διὰ λαμψάντων Ἑλλήνων *(1453—1821)*, Atena, 1868, p. 152—153. Krios Börje, *L'histoire de la littérature néo-greque...*, p. 397—398. 24. C. Th. Dimaras, *op. cit.*, p. 124—125.

25. A trăit în prima jumătate a secolului al XVI-lea. A scris numai în limba populară — în «idiomul neoelenic». C. Th. Dimaras, *op. cit.*, p. 126—127.

26. C. Th. Dimaras, *op. cit.*, p. 128. 27. C. Th. Dimaras, *op. cit.*, p. 130 ş. u.

racterizează umanismul românesc [28]. Această idee e mai dezvoltată la cronicari, dar nu le aparţine numai lor. O constatăm şi în «Prefeţele» diferitelor scrieri religioase. De exemplu, la mitropolitul Varlaam, la mitropolitul Simion Ştefan, la Udrişte Năsturel [29] etc.

Mitropolitul Varlaam adresează *Cazania* «către toată seminţia românească». O intitulează *Carte «românească» de învăţătură* şi o consideră «un dar limbii româneşti» [30], un «odor ceresc» care trebuie preţuit ca atare. Varlaam este primul, care luptă conştient, dîrz şi cu statornicie ca să se scrie, să se inveţe şi să se slujească numai în limba românească. Toate cărţile tipărite de el sînt româneşti. O singură lucrare a sa — prima de fapt —, rămasă în manuscris, e româno-slavă. E vorba de *Leastviţa* (Κλίμαξ) lui Ion Scărarul tradusă în limba română pentru prima oară prin 1618 de Varlaam într-o limbă populară, expresivă, plastică. De aceea s-a spus pe drept cuvînt că «prin Varlaam s-a făcut pe deplin fără sfieli şi reveniri... revoluţia cărţii româneşti în Moldova lui Vasile Lupu» [31].

De ideea aceasta Varlaam leagă în mod organic ideea de întărire a Ortodoxiei concepută, ca şi limba română, ca un factor de realizare şi întărire a unităţii tuturor românilor. Iată cît de categoric şi de frumos exprimă Varlaam acest postulat în «Predislovia» *Răspunsului la Catehismul calvinesc* (1645), cînd consideră această operă «întîi de laudă lui Dumnezeu, după aceea de învăţătură şi de folos sufletelor pravoslavnice — adică pentru ortodocşi — şi aceasta nu numai *pentru Moldoveni, ci tuturor iubiţi creştini şi cu noi de un neam rumâni ce se află în părţile Ardealului şi în alte părţi pretutindenea ce sînteţi cu noi într-o credinţă*» [32]. De aceea Varlaam a luptat cu aceeaşi dîrzenie şi pentru apărarea Ortodoxiei, ca un apologet şi teolog luminat [33]. La îndemnul lui, *Catehismul calvinesc* «plin de otravă şi moarte sufletească» e condamnat prin Sinodul Bisericilor Ortodoxe din Moldova şi din Ţara Românească ţinut la Iaşi, în 1645. Varlaam este un factor principal şi în Sinodul panortodox ţinut tot la Iaşi în 1642, în problema influenţelor calvine în opera lui Chiril Lucaris.

Varlaam era o figură atît de remarcabilă în Biserica Ortodoxă şi ştia atît de bine greceşte, încît la 1 iulie 1639 a fost propus — alături de alţi doi candidaţi greci — să fie ales patriarh ecumenic de Constantinopol [34]. Este singurul caz de acest fel în istoria culturii române.

28. P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, 1965, p. 202—212.

29. Udrişte Năsturel iubea mult limba latină, din care a şi tradus în slavona «sfîntă» vestita operă mistică *De imitatione Christi* a călugărului olandez Thomas a Kempis. În prefaţă, Udrişte constată înrudirea limbii latine cu cea română: «...Încă din tinereţe am fost cuprins din inimă de o mare şi aprinsă dragoste pentru limba română sau latină, fără îndoială înrudită cu a noastră» *(O podražanii Christa*, Tîrgovişte, 1647). 30. Varlaam, *Cazania 1643*, Ed. J. Byck, Bucureşti, 1943, Predoslovia.

31. N. Iorga, *Istoria Românei*, VI, Bucureşti, 1938, p. 127.

32. Varlaam, *Răspuns la Catehismul calvinesc*, 1645.

33. T. Bodogae, *Mitropolitul Varlaam ca teolog*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XXXIII (1957), p. 776 ş. u. N. Chiţescu, *Trei sute de ani de la Răspunsul lui Varlaam la Catehismul calvinesc 1645—1945*, Extras din «Biserica Ortodoxă Română» LXIII (1945), nr. 11—12, p. 3—23.

34. D. Russo, *Studii istorice greco-române*, I, Bucureşti, 1939, p. 229.

Era bine cunoscut și în lumea slavă ortodoxă la Kiev, Moscova, în frăția din Liov. Pentru meritele sale excepționale, prin legăturile sale, din egumen la Secu devine direct mitropolit al Moldovei. Era și un diplomat iscusit, pentru că tratează împăcarea între Matei Basarab și Vasile Lupu și întărește actul de frăție dintre moldoveni și munteni.

Mitropolitul Varlaam cunoștea bine și autoritatea izvoarelor grecești în lupta pentru întărirea Ortodoxiei și pentru culturalizarea poporului în limba lui. De aceea el urmează izvoarele, modelele și ideologia curentului democratic al scriitorilor umaniști greci, menționați mai sus, cunoscuți la noi prin filieră slavă și poate chiar direct. Din aceleași motive Varlaam urmează îndeaproape realizările confratelui său Petru Movilă cu sprijinul căruia înființează tipografia și Colegiul de la Iași cu material și cadre aduse de la Kiev și Liov [35]. E vorba de un curent mai larg de cultură umanisto-renascentist și de întărire a Ortodoxiei contra raționalismului reformato-calvin, contra presiunilor energice ale catolicilor de unire cu slavii ruteni — cum a fost unirea de la Lublin 1569 și cea de la Brest-Litovsk din anul 1596, unire efectuată potrivit hotărîrilor Sinodului unionist de la Florența și ale Conciliului de la Trident. După efectuarea unirii de la Brest-Litovsk papa Clement al VIII-lea a spus cu mare satisfacție: «O mei Rutheni, per vos ego Orientem conoertandum spero» (O rutenii mei, eu nădăjduiesc ca prin voi să aduc întregul Orient la Biserica Romei) [36]. Se înțelege că Petru Movilă și Varlaam, simțind primejdia acestor perspective, condamnau unirea de la Brest-Litovsk și luptau contra oricărei uniri.

Acest curent lupta și contra ereziilor, împotriva formelor contradictorii grotești aduse și în literatura omiletică de mirajul barocului tardiv, din care preluau latura progresistă [37]. În sfîrșit, acest curent umanist cultural și de întărire a Ortodoxiei lupta pentru eliberarea popoarelor de sub jugul otoman. Rolul de ocrotitor și eliberator al popoarelor înrobite turcilor și-l asumă Rusia, care în secolul al XVII-lea începe să se afirme ca mare putere.

Rusia colaborează strîns cu cărturarii greci și cu Patriarhia din Constantinopol. De aceea și în dezvoltarea culturală a țărilor române în secolul al XVII-lea se merge pe această linie bizantino-slavă. În această vreme începe să se afirme în cultura noastră și curentul grecesc. Cărturarii greci sînt prezenți în țările slave și la noi în mînăstiri, la curțile voievozilor, ca exarhi etc. Varlaam însuși învață carte grecească și slavonească în școala de la Schitul lui Zosin de la Secu,

35. P. P. Panaitescu, *L'influence de Pierre Mogila dans les Principautés roumaines*, în «Mélanges de l'école roumaine de France», V, 1926. S. Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii Române cu Rusia...*, p. 1144 ș. u. G. Strempel, *Sprijinul acordat de Rusia tiparului românesc...*, p. 15—42.

36. S. I. Maslov, *Kulturno-nacionalne vidrodženija na Ukrajni v kinci XVI i peršii polovini XVII st.*, în «Materiali do vivčennja istorii ubrajnskoj literaturi», I, Kiev, 1950, p. 200—291

37. P. Olteanu, *Criterii stilistice în studiul comparat al literaturii vechi omiletico-parenetice*, în *Studii de literatură comparată și sociologie literară*, Ed. Acad. R. S. România, 1970 (sub tipar). S. I. Maslov, *op. cit.*, p. 209.

devenit mînăstire în 1603, ca ctitorie a vornicului Nestor Ureche. Aci a funcționat o școală de seamă sub conducerea învățatului călugăr Dositei denumit în documente stareț, egumen, năstavnic și dascăl, adică «învățător, profesor, îndrumător» [38]. Astfel de școli și dascăli erau și la Mînăstirile Neamț, Bistrița, Bodrog etc.

Varlaam a învățat deci de la conducătorul școlii de la Secul, Dositei, desigur și de la Mitrofan, viitorul episcop, care între anii 1608—1613 a trăit retras la Mînăstirea Secu [39].

Un dascăl învățat era pe atunci la curtea voievodală din Moldova și Meletie Sirigos, care la înscăunarea lui Varlaam ca mitropolit al Moldovei (13 septembrie 1632) a ținut în limba greacă o cuvîntare profetică [40]. Era un mare învățat, care a jucat un rol important și în cadrul Sinoadelor ținute la Iași în 1642 și 1645.

În afară de slavonă, aceste școli de la noi funcționau aproape întru totul după modelul școlilor bizantine. În programa de învățămînt se prevedeau obiecte ca greaca, Sfînta Scriptură, muzica, retorica etc. [41].

În primele decenii ale secolului al XVII-lea își desfășoară activitatea în Țara Românească cronicarul și poetul Matei al Mirelor, originar din Epir — Grecia, care se așază în Țara Românească prin 1602—1605, după ce șezuse un timp la Constantinopol, în Rusia și Polonia. El scrie tot în limba greacă «vulgară» și reprezintă la noi același curent umanist de redeșteptare națională din cultura elenică. A scris în limba greacă populară o *Cronică rimată* a evenimentelor din vremea domniilor lui Radu Șerban, Gavriil Movilă, Alexandru Iliaș, Radu Mihnea : *Istoria celor petrecute în Țara Românească, începînd de la Șerban Vodă pînă la Gavriil Vodă* [42]. Aci ne descrie în culori vii jafurile săvîrșite de ungurii năvălitori în Țara Românească sub Moise Sekeli și Gabriel Bathory [43]. Sfaturile către Alexandru Iliaș constituie o adevărată *operă parenetică*, în care se resimte o îndepărtată influență a *Învățăturilor lui Neagoe Basarab*, pe care se pare că le-a tradus din slavonă în greacă, la începutul secolului al XVII-lea [44]. Alții însă atribuie această traducere lui Udriște Năsturel.

---

38. Într-adevăr egumen <(ὁ) ἡγουμένος ca derivat substantival din ἡγέομαι ori sub formă compusă καθηγέομαι, «a conduce, a explica». Firește de aci provine și καθηγητὴς «catehet, învățător, profesor». Termenul «dascăl» <διδάσκαλος însemna mai mult «profesor», «un om învățat». «Dascăl» alternează în documente cu „nastavnicь" <vsl. nastaviti — «a îndrepta, îndruma spre». În slavă îi corespunde adesea *učitelь* «învățător, profesor». Alex. I. Gonța, *Un așezămînt de cultură de la Alexandru Lăpușneanu pe valea Secului înainte de ctitoria lui Nistor Ureche : Schitul lui Zosin*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII (1962), nr 9—12, 705—707 ; 711.

39. Alex. I. Gonța, *op. cit.*, p. 707.

40. D. Russo, *Studii istorice greco-române...*, p. 232—234, unde publică textul grecesc al discursului și traducerea lui în limba română.

41. L. Bréhier, *L'enseignement superieur à Constantinople*, în «Bizantion», III, f. I, Paris-Liège, 1927, p. 77—81.

42. Ἱστορία τῶν κατὰ τὴν Οὐγγροβλαχίαν τελεσθέντων, ἀρξαμένη ἀπὸ Σερμπάνου βοηβόνδα μέχρι Γαβριὴλ βοηβόνδα... (Istoria celor petrecute în Țara Românească de la Șerban Vodă pînă la Gavriil-Vodă...), în E. Le-grand, *Recueil de poèmes historiques en grec vulgaire*, Paris 1877, p. 18—126, și în *Bibliothèque grecque vulgaire*, II, Paris, 1881, p. 231—333.

43. Apud, D. Russo, *Elenizmul în România...*, p. 164 ; Al. Papiu-Ilarian, *op. cit.*, p. 333.

44. D. Russo, *Elenizmul în România...*, p. 161, G. Ivașcu, *op. cit.*, p. 124—125.

Fondul său de umanist îi impune un anumit spirit de dreptate şi o grijă specială de cei săraci şi necăjiţi. De aceea îndeamnă pe Alexandru Iliaş «să nu nedreptăţească şi să nu despoaie pe săraci cu ieniceri... Săracii gem sub greutăţi, să-i scape de ciocoii, care-i ard ca în flăcările focului şi-i tiranizează cu mîndrie şi sălbăticie». Deplînge decăderea culturală şi îndeamnă pe Alexandru Iliaş să înfiinţeze degrabă şcoli, pentru că în curînd nu va mai fi nici preot, nici grămătic. Preoţii care mai sînt nu ştiu nici rugăciunile de slujbă şi nici cum se face un botez. E o dreptate imanentă, care pedepseşte răul. Aşa considera Matei al Mirelor.

Pe grecii, care începuseră să se îmbogăţească la noi, îi îndeamnă să nu supere pe români prin nesăturata lor lăcomie : «nu sugeţi pe sărac, nu vă bucuraţi la agonisita românului, că Dumnezeu are ochi mulţi şi nedreptatea nu poate scăpa nepedepsită de Dînsul».

Pe români îi îndeamnă să iubească pe greci ca pe un neam «sfînt», pentru că grecii au dat lumii cultura şi credinţa: «ei v-au botezat în legea ortodoxă şi acum să-i ucideţi, nu e păcat de Dumnezeu?» Autorul încheie cronica cu relatarea despre mişcarea împotriva grecilor şi cum au fost traşi în ţeapă capii mişcării [45].

Cronica lui Matei al Mirelor constituie un izvor intern de mare valoare pentru anii 1602—1618. De aceea a fost larg folosită de cronicarii Stoica Ludescu, Constantin Căpitan Filipescu şi în *Letopiseţul Ţării Româneşti* din secolul al XVII-lea [46]. Alţi cronicari greci ca Antim Diacrusis, Ignatie Petritis — secolul al XVII-lea — l-au imitat şi plagiat [47].

Matei al Mirelor a scris şi opere aghiografice şi bisericeşti, precum *Slujba Sfintei Paraschiva, Slujba Sfîntului Grigorie Decapolitul* şi mai multe canoane. A murit în 1624 [48].

Desigur că Varlaam cunoştea aceste opere şi le citea în limba greacă originală, pe care trebuie să o fi vorbit cursiv şi să o fi cunoscut în toate subtilităţile ei, de îndată ce a fost propus să devină patriarh ecumenic de Constantinopol [49].

Fiind bine orientat nu numai în teologie, dar şi în întreaga cultură a vremii, *Varlaam a urmat în toate operele sale izvoare şi modele greceşti, deci pur ortodoxe.*

În traducerea şi folosirea acestor izvoare s-a servit şi de versiuni în slavonă, care pe atunci era încă foarte puternică. Udrişte Năsturel

---

45. Matei al Mirelor, *Istoria...*, în «Tezaur de monumente istorice», I, Bucureşti, 1802, p. 328—357. D. Russo, *Elenizmul în România...*, p. 164—165.

46. M. T. Berza, *Matei al Mirelor şi cronica Cantacuzinească*, în «Cercetări istorice», IV, f. 2, 1928, p. 117—125.

47. D. Russo, *Elenizmul în România...*, p. 130—142. Şi *Elenizmul în România, epoca bizantină şi fanariotă*, Bucureşti, 1912, p. 38 s. u.

48. D. Russo, *Studii istorice greco-române...*, p. 174—176, unde menţionează şi alte opere în proză şi versuri îndeosebi slujbe (ἀκολουθία) şi canoane.

49. În actul sinodal din 1 iulie 1639 citim că ceilalţi doi candidaţi au fost chir Partenie, mitropolitul Adrianopolului, chir Porfirie, mitropolitul Niceii şi în al treilea rînd prea sfinţitul mitropolit al Moldovei chir Varlaam — καὶ τρίτον τὸν πανιερώτατον μητροπολίτην Μολδοβλαχίας κὺρ Βαρλαάμ —, dar după votarea canonică a celor 26 de ierarhi, a fost ales ca patriarh ecumenic *Partenie I*, mitropolitul Adrianopolului. Vezi textul original al actului şi protocolului la D. Russo, *Studii istorice greco-române...*, p. 234—235.

o cultivă cu ardoare și o consideră «limba sfîntă», fiindcă respecta tradiția Bisericii ca și limba greacă.

Varlaam cultivă limba română. Prima sa operă e traducerea din slavonă a operei mistice grecești Κλίμαξ sau în slavă *Leastvița* cum a întitulat-o Varlaam.

Cele 30 de cuvîntări ale lui Ioan Scăraru (+ 649), sihastrul de pe muntele Sinai, aveau să întărească viața spirituală din mînăstirile noastre. Poate că însuși Varlaam experimentase înălțarea pe aceste trepte în singurătatea de la Mînăstirea Secu. Meritul lui Varlaam e că a cunoscut, a apreciat și a tălmăcit atît de expresiv în graiul moldovenesc o operă așa de grea ca limbă și gîndire teologică. Este o operă reprezentativă pentru viața creștină, și încă de pe vremea lui Varlaam circula la noi în mai multe versiuni: în slavonă [50], greacă și rusă. Se tradusese de asemenea în limbile latină, spaniolă, franceză etc. [51].

Opera aceasta fusese promovată și de Maximos Margunios, un reprezentant al curentului umanist, afirmat în cultura bizantină încă din secolul al XVI-lea. Maximos Margunios a transpus opera lui Ioan Scărarul din greaca clasică greoaie și neînțeleasă de popor în limba greacă comună — vorbită — sau «vulgaris» : «...εἰς κοινὴν φράσιν μεταγλωσθέντες παρὰ Μαξιμοῦ τοῦ Μαργουνίου» [52].

Cu acest prilej apar unele amplificări și chiar explicații. De aceea versiunea lui Maximos Margunios este considerată ca «interpretată». Cele 30 de cuvîntări sînt urmate de o epistolă a lui Ioan Scărarul către păstori. Opera *Scara* în versiunea lui Maximos Margunios apăruse în 1590 într-o primă ediție la Veneția. Desigur a fost tradusă curînd și în slavonă. Vom dovedi mai departe că *Varlaam a tradus chiar versiunea lui Maximos Margunios.* Conținutul e același. Versiunea românească a lui Varlaam «e scrisă mai pre largu și pre lungu ca să poată înțelege cine va citi». De aceea partea pe *rumânie* e mai lungă decît cea pe slovenie», cum precizează însuși Varlaam în «Predislovie».

În versiunea românească apar amplificări și explicații care lipsesc din textul slav alăturat. Aceste părți în plus pot fi ale lui Varlaam și ar constitui un mare merit al său. Dar pot fi preluate și după versiunea interpretată a lui Maximos Margunios, mai ales că și părțile în plus par tot traduse, nu create de Varlaam. Identitate există și în titlu. În fond este vorba însă de traducerea în românește a versiunii lui Maximos Margunios. *Textul slav reproduce altă versiune.* Astfel în versiunea slavă se spune doar atît : «...*Oviže sego okaannago tēla nečistoti želaǫ sъvlěšti* sę» («Iar aceia doresc că să-și dezbrace trupul lor păcătos de necurăție»).

În românește apare ca o adevărată interpretare ca și în versiunea greacă a lui Maximos Margunios. Subliniem părțile în plus față de versiunea slavă. «Iară ceea ce au fugit din Sodoma sămneadză ceia ce cu

50. Unele se păstrează în Biblioteca Academiei R. S. România, în manuscrise din secolele : XV (ms. 292), XV—XVI (ms. 291), XVI (ms. 293—294), XVI—XVII (ms. 295). Altele se păstrează în Biblioteca Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în bibliotecile mînăstirești etc. 51. Krios Börje, *op. cit.*, p. 286.

52. K. Satha, *op. cit.*, p. 216 : Κλίμαξ τοῦ Παραδίσου. — Ἡ λόγοι ἀσκητικοί... εἰς κοινὴν φράσιν μεταγλωσθέντες παρὰ Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου, Veneția, 1590.

toată vrerea sa să nevoiescu să să dezbrace de necurăţiia şi *de scrânavia* ticăitului său trupь şi *de pohtele trupului adecă de săturarea pântecelui şi de lăcomie, de curvie, de iubirea avuţiei şi altele ca acestea»* [53].

Alteori deşi amplifică textul, Varlaam păstrează unele slavonisme din versiunea slavă alăturată : «...i tako ot chlěba sego iže sь gorčicami da jastь» (=şi astfel din pîinea aceea, pe care s-o mănînce cu *amaruri).* Varlaam zice «...păinea cea cu trudă aceştia vieţi *ce-i plamădită cu horciţâ de cea sălbatecâ, amară a smereniei cei înţelepte»* [54].

Uneori interpretările şi adaosurile se referă la viaţa călugărilor. În versiunea slavă e vorba de orice om în general : «...ašte ne vъsěkь krьstit sja i spasit sja, pročee pomlьčea» («Totuşi, nu oricine se botează se şi mîntuieşte. Despre celelalte vor tăcea»). Varlaam : «Cum nu se pot *spăsi* cei ce se boteadzâ deaca nu facь învăţăturile lui Dumnedzău aşea şi fiecarele ce ia calugăria de nu va ţinea postu şi altele ce să cad călugărilor. Iar de acii carele-s după însele tacь» [55].

Traducerea lui Varlaam vădeşte un mare talent literar. Elementele în plus faţă de versiunea slavă şi firescul vorbirii moldoveneşti îţi dau adesea impresia că e vorba de o creaţie originală. De ex. : «Vădzut-am *unul bolnav* de ochi unde merse într-o dugheană a unui vraci pentru altă treabă». Textul slav e sărac şi prolix : «Viděchьˇvь vračebnicǫ někoego někyja radi inyja potreby prišedšă»*(«Văzui pe unul în dugheana unui vraci, unde venise pentru altă treabă») [56]. Această contribuţie originală s-ar confirma şi prin următoarea afirmaţie din prefaţă, care dovedeşte că Varlaam avea şi pricepere de pedagog : *«Dereptь aceea am vrut să scriu această carte largu şi pre lungu ca să poată înţelege cine va citi».* În versiunea slavă alăturată spune tot el că a vrut *«să s c r i e»* cartea «mai pe larg şi *mai limpede»* [57]. Aceeaşi preocupare a avut-o şi Maximos Margunios cînd prin transpunere în limba greacă comună amplifică textul şi ajunge la o versiune interpretată a operei.

Spusele lui Varlaam trebuie înţelese că *a tradus* în româneşte o versiune mai dezvoltată ca să fie accesibilă oricui. Deci nu e vorba de o creaţie. Aceasta trebuie să înţelegem prin *«a scrie».* Varlaam explică pe larg chiar titlul capitolelor. De exemplu, despre *străinătate* (o straničьstvě) adică despre lepădarea de lume — care e treapta şi Cuvîntarea întîi [58]. În amplificările sale foloseşte repetarea aceluiaşi cuvînt pentru a accentua ideea redată în slavă foarte lapidar : *«ognju vremenemь ugasšu* «după ce focul, cu vremea s-a stins». Varlaam zice : «...stăngîndu-se pre cătinel, pre cătinel focul şi *osrădia cea bună dintr-înşii»* [59]. În originalul slav nu se repetă nici un cuvînt şi nici de osîrdie nu se pomeneşte. Între textul românesc şi cel slav alăturat sînt şi alte deosebiri. Varlaam întrebuinţează o serie de cuvinte greceşti, care întăresc ipoteza că a urmat şi o altă versiune slavă şi că s-a călăuzit chiar de originalul grecesc. Fireşte, Varlaam nu ne spune acest lucru,

53. Varlaam, *Leastviţa (Scara)*, Bibl. Acad. R. S. România, ms. 6024, f. 13 v.
54. *Ibidem*, f. 14 r. 55. *Ibidem*, f. 14 v. 56. *Ibidem*, f. 17 v.
57. «Těmь radi vьschotěchь sija knyga pisati *prostranejšie i jasnějsie* jako mošti razuměti chotěštimь čitati... (Varlaam, *Leastviţa*, f. 3). 58. Varlaam, *Leastviţa*, f. 24 v. 59. *Ibidem*, f. 26 v.

ci precizează doar că partea românească e mai lungă și de aceea a pus-o prima: «Aceste 30 de capete sîntu scrise toate preste tot ğumătate rumânește, ğumătate slavonește. Însă pentru căci iaste mai largu și pre lungu *romănia* dereptu aceea o am și pusu înainte și întîiu și mai *apoi slavoniia*» [60].

Partea românească e într-adevăr mai explicită, are nume și fragmente întregi în plus față de versiunea slavă, care prezintă omisiuni sau se reduce adesea la ideea principală, la definiții ori la rezumat. Cum se explică această deosebire? Varlaam nu dă nici o precizare. Din afirmația de mai sus a învățatului mitropolit s-ar putea deduce că dezvoltarea versiunii românești se datorește chiar lui Varlaam, ceea ce nu corespunde adevărului. Un cercetător mai vechi al acestei opere, Gh. Ghibănescu, afirmă că interpretările aduse de Varlaam în plus față de versiunea slavă ar apărea ca glose în unele versiuni grecești. Consideră chiar că Varlaam ne-a dat nu numai «o *traducere literară*, dar și o redactare originală a celui mai obscur text de teologie ascetică», atît de valoros pentru trecutul nostru cultural [61].

Mai recent, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, care a adîncit cercetarea răspîndirii acestei opere în literatura universală și română, preia ideea lui Gh. Ghibănescu că Varlaam ne-a dat o traducere liberă și ne-a oferit «*o redactare originală*». Dar I. P. S. Nicolae *merge mai departe* precizînd că Varlaam «nu se ține strict de textul slavon, pe care de fapt *l-a dezvoltat prin foarte multe note explicative*» [62].

Deci în această lucrare atît de îndrăzneață și de valoroasă am avea și contribuții originale ale talentatului traducător, care ar consta într-o dezvoltare interpretativă a textului lui Ioan Sinaitul. De fapt această dezvoltare apare numai în raport cu textul slavon alăturat. Dar nici A. I. Iațimirschi, nici Gh. Ghibănescu, nici I. P. S. Mitropolit Nicolae nu au dovedit originalitatea lui Varlaam cu texte paralele, subliniind partea dezvoltată personal de învățatul mitropolit prin acele explicații sau scholii, introduse în textul original. Dar nici simpla extragere a părților în plus nu înseamnă că aparțin lui Varlaam ca autor. Varlaam le-a putut traduce dintr-o versiune grecească cu note și glose cum consideră timid Gh. Ghibănescu, fără a cita însă vreo versiune grecească de acest fel și identică întru totul cu textul tradus de Varlaam.

Cercetătorul trebuie să meargă în primul rînd la versiunile neogrecești, interpretative, care erau în circulație în vremea lui Varlaam. E vorba de o versiune scrisă într-o limbă vorbită, analitică și cu conținut interpretat, cu scholiile integrate în text. De aceea pentru a stabili adevărul am recurs la o colaționare atentă a versiunii lui Varlaam cu versiunea interpretată a lui Maximos Margunios, apărută la Veneția în

60. *Ibidem*, f. 3 v.

61. Gh. Ghibănescu, *Leastvița lui Ion Scărarul, traducere de Varlaam, mitropolitul Moldovei, către 1618* Extras din «Arhiva», Iași, 1915, p. 10. Și A. I. Iațimirschi, *Slavjanskie i russkie rukopisi Rumunskich Bibliotek*, St. Petersburg, 1905, p. 808—811.

62. Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Contribuții ale tîlmăcitorilor români la cunoașterea «Scării» Sfîntului Ioan Sinaitul*, în «Studii Teologice», XVI (1964), nr 3—4, p. 150. Și: *Contribuția scoliaștilor la înțelegerea «Scării Sf. Ioan Klimax»*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIII (1957), nr. 3—9, p. 603 ș. u.

1590, în limba neogreacă, vorbită «εἰς κοινὴν φράσιν«. Cu acest prilej am constatat că versiunea românească reprezintă o traducere fidelă și integrală a versiunii grecești a lui Maximos Margunios. Traducerea lui Varlaam respectă cu strictețe și ordinea cuvintelor și exprimarea originalului grecesc. Versiunea slavă chiar dacă redă același sens, diferă prin topică și printr-o exprimare mai sintetică. Iată de exemplu definiția creștinului pe care Ioan Scărarul o dă, în cap. I, 1 despre *Lepădarea de lume* :

M. Margunios, Κλίμαξ (Scara), Veneția, 1590, p. 19 :	Varlaam, *Leastvița*, f. 11 v : vers. română :	vers. slavă :
«Χριστιανὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁποῦ μὲ λόγια καὶ μὲ ἔργα καὶ μὲ ὅλην τὴν εὔνιαν τῆς ψυχῆς τοῦ, βιάζεται ὅσον εἶναι δυνατὸν τοῦ ἀνθρώπου νὰ μιμαῦται τὸν Χριστόν, πιστεύωντας ὄρτα καὶ ἀμέμπτα εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα.	«Creștinь iaste cela ce și cu cuvîntulъ și cu lucrulь și cu tot gîndulь sufletului său să nevoiaște cîtu-i puterea unui omь să gîndească tot de Dumnedzău, crezînd dirept și nevinovat întru Sfînta Troiță.	«Christianinь estь podražanie Hristovo, jakože mcštno čelověka slovesy i děly mysliǫ vъ svętaa Troicǫ pravě i bez poroka věmǫ.
Θεοφιλὴς ἤγουν ἀγαπῶν τὸν Θεὸν εἶναι ἐκεῖνος, ὁποῦ μετέχου ἀπὸ ὅλα τὰ φυσικὰ πράγματα, ὁποῦ εἶναι χωρὶς ἁμαρτία καὶ συγχωρημένα ἀπὸ δὲν ἀμελεῖ νὰ ἐργάζεται ὅλον ἐκεῖνο, τὸ καλὸν ὁποῦ δύναιται».	Iubitorь pre Dumnedzău iaste cela ce să împreună tuturorь lucrurilorь celorь firești, ce sămtu fără de păcate și ertate de lege și nu să leneaște a face tot binele cît poate».	Bogoljubivь estь iže vьsěchь estestьvnychь i bezgrěšnychь vъ pričastisyi i protivǫ silé o blagichь ne lěnieśę».

Iată același text comparat însă cu traducerea textului grecesc :

«Creștin este acela care cu cuvintele și cu faptele și cu tot gîndul sufletului său, se străduiește cît îi stă în puterea unui om ca să imite pe Hristos, crezînd drept și desăvîrșit în Sfînta Treime.	«Creștinь iaste cela ce și cu cuvîntulь și cu lucrulь și cu tot gîndulь sufletului său să nevoiaște cîtu-i puterea unui omь să gîndească tot de Dumnedzău crezînd dirept și nevinovat întru Sfînta Troiță.	«Creștinul este imitarea lui Hristos, după cum îi este cu putință omului, care crede în Sfînta Treime prin fapte și cu gîndul drept și fără de viciu.
Teofil adică *iubitorul de Dumnezeu* este acela care ia parte la toate lucrurile firești, dar care sînt fără de păcate și îngăduite de lege și care nu pregetă să facă tot binele acela pe care-l poate».	Iubitorь pre Dumnedzău, iaste cela ce să împreună tuturorь lucrurilorь celorь firești, ce sămtь fără de păcate și ertate de lege și nu să leneaște a face tot binele cît poate».	Iubitor de Dumnezeu este cel care ia parte la toate cele firești și fără de păcat și după puterea sa se străduiește de cele bune».

Observăm că Maximos Margunios folosește prepoziția μετὰ cu acuzativul «μὲ λόγια, μὲ ἔργα, μὲ ὅλην τὴν...». Este știut că în limba greacă clasică această prepoziție se construia numai cu genitivul. Scriitorii greci din acest curent umanist nu mai respectă regulile limbii clasice, construcțiile sintetice, ci scriu conform limbii vorbite, analitice, expli-

cative, clare. Varlaam urmează cu fidalitate originalul neoelenic. Din fragmentul de mai sus s-a omis doar explicaţia pleonastică de pe lîngă *Teofil* «iubitor de Dumnezeu».

Compararea textelor demonstrează cel mai bine cît de redusă e versiunea slavă şi cum a tradus Varlaam versiunea lui Maximos Margunios, din care a omis, ici colo, pleonasme, idei repetate uneori şi locuri prea dificile de tradus. Omisiunile acestea provin probabil de la traducătorul din neogreacă în slavă, nu de la Varlaam. Iată un fragment din capitolul sau treapta (stepena) I-a despre *Lepădarea de lume:*

M. Margunios, Scara I, p. 22:	Varlaam, *Leastviţa*, f. 14 v.: vers. română:	vers. slavă:
«...Să ştie (ei) că au venit să sară în mijlocul focului şi să lupte cu flacăra ispitelor diavolului, ale lumii şi ale trupului şi dacă acceptă să sălăşluiască *în mintea lor* focul nevăzut al iubirii de Dumnezeu»[63].	«... Să ştii acestea că au venitь să saie în focь şi să lupte cu para năpastilor diavolului a lumiei şi a trupului de li-i voia să petreacă întru sine foculь cel nevădzutь a *liubovului* lui Dumnedzău».	«...Să ştie: că au venit să sară în foc... dacă aşteaptă ca focul cel necunoscut să se sălăşluiască în ei. Să se cerceteze fiecare pe sine»[64].

În fragmentul următor din Capitolul I, 1 al operei *Scara* vedem cît de bine este redată de Varlaam o subtilă analiză psiho-fiziologică a renunţării la plăceri. Scholiile sînt bogate faţă de originalul lui Ioan Scărarul, păstrat în versiunea slavă. Din originalul neoelenic al lui Margunios s-a omis în versiunea românească o singură propoziţie atributivă, referitoare la inima nemiloasă «care se bucură de plăcerile lumii şi apoi se întoarce cu chin la calea virtuţii». Începutul e redat mai liber şi cu topica ideilor schimbată.

M. Margunios, *Scara*:	Varlaam, *Leastviţa*, f. 13 v.: vers. română:	vers. slavă:
«Cu adevărat că de multă suferinţă, de multe şi de neîntrerupte dureri şi nedreptăţi au nevoie, mai ales la începutul *retragerii lor* şi a despărţirii de lume, aceia care sînt obligaţi să lupte contra ei, voind să-şi atragă trupul lacom şi desfrînat la ab-	«Multu nevoescu adevărat şi mare şi nepărăsită durere şi greutate au ceia ce începь a să sui cu trupulь în ceriu şi mai vrătos diintîiu cîndь să despart di în lume şi vorь să se nevoiască să-şi în-	«Mult nevoiesc într-adevăr şi au dureri continui la început cei care trebuie să se înalţe cu trupul la cer. şi mai cu seamă la începuturile acestei lepădări... pînă ce năravul nosstru iubitor de dulceţi şi

63. «...ἂς γνωρίζουσι πῶς ἦλθασι νὰ πηδήσουσι μέσα εἰς τὸ πῦρ καὶ νὰ πολεμοῦσι μὲ τὸν φλεγμὸν τῶν πειρασμῶν τοῦ διαβόλου τοῦ κόσμου καὶ τῆς σαρκὸς ἀνίσεως καὶ ἐκδέχονται νὰ κατοικήσῃ πῦρ αὔλον τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν λόγον τούς.

Καὶ καθένας ὁποῦ θέλει νὰ ἔλθῃ εἰς τοῦτον τὸν πόλεμον ὁποῦ εἶναι ἐναντίον τῆς φύσεως τοῦ καὶ ἐναντίον τῶν ἀοράτων δυνάμεων τῶν δαιμόνων ἂς δοκιμάζι τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐξετάζοντας τὴν δύναμιν τοῦ...» ..» (M. Margunios, Κλίμαξ, Veneţia, 1590, p. 221)

64. «Da vědotь vъsi iže kъ dobromu semu podvigu žestokomu i těsnomu i legkomu prichodęštej jako vъ ognь priidoše vъskočitь ašte ognь nevěštestnyi vъ sebě vъselitii ožidaetь da skušaetь kъždo sebe» (Varlaam, *Leastviţa*, Secul, 1618, f. 14 r).

stinență și la înțelepciune, pentru ca să se înalțe cu el la cer. Astfel încît năravurile lor, care erau dedate plăcerilor și inima lor cea cruntă, *care se bucura de lucrurile lumii*, să se întoarcă și să se așeze [65] în iubirea de Dumnezeu și spre curățirea spurcăciunilor lor și cu plîngerea lor neîntreruptă și veșnică deoarece truda este într-adevăr mare, iar amărăciunea multă și nevăzută»[67].	vețe trupulь lacomul și curvariulь întru postь și întru înțeleaptă smerenie până căndu năravulь nostru ce au fostu deprinsu în dulceți și inima noastră cea neduioasă... Să va întoarce și să va tocmi întru *liubovulь* lui Dumnedzău și întru curăția spurcăciunei noastre *cu greutăți* și cu plîngere nepărăsită căci că cu adevărь mare trudă iaste și nevădzută amărăciune».	inima noastră nemiloasă... Se va așeza[66] cu curăție și cu plîngere sinceră în iubirea lui Dumnedzeu... cu trudă fiindcă într-adevăr osîrdia este mare iar amărăciunea e multă și nevăzută»[68].

Versiunea slavă din Varlaam este, după constatările noastre, o traducere mult mai veche făcută după originalul lui Ioan Scărarul — neinterpretat. De aceea este atît de redus față de versiunea românească, tradusă la rîndul ei după un alt original neogrec interpretat.

Partea slavă scrisă în continuare, nu pe sărite, cum apare la Varlaam, corespunde întru totul cu originalul grecesc al lui Ioan Scărarul. Cităm după ediția păstrată în colecția Patrologiei Grecești a lui Migne.

Ioan Scărarul, P. G., LXXXVIII, 637:	Varlaam, *Leastvița*, f. 16 v, vers. slavă:
«Fiind chemați de Dumnezeu și de împărat să alergăm cu osîrdie, ca nu cumva, viața fiind scurtă, să ajungem în ziua morții fără de roade și să murim de foame. Să fim bine plăcuți Domnului ca și oștenii împăratului, căci atunci, după ostășie, ni se cere o slujbă grea. Să ne temem de Domnul, cum ne temem de fiare»[69].	«Deci fiindcă sîntem chemați de Dumnezeu și de împărat să alergăm cu osîrdie ca nu cumva, vremea fiind scurtă, să ne aflăm în ziua morții fără de roade și să ne sfîrșim de foame. Să fim bine plăcuți lui Dumnezeu ca oștenii împăratului lor, pentru că, după război, atunci ni se cer munci primejdioase. Să ne temem de Domnul ca și de fiare»[69].

65 «Πολλὴν ἀνάγκην κατὰ ἀληθίαν, καὶ μεγάλους. καὶ ἀπαίστους πόνους καὶ ἀδικίαις ἔχουσι γρείαν μάλιστα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναχωρήσεως τοὺς καὶ τοῦ χωρισμοῦ ἀπὸ τὸν κόσμον ἐκεῖνοι ὀποῖ ἀναγκάζονται καὶ πολεμοῦσι θέλωντας νὰ σύρουςι τὸ κωρμὶ τὸ γαστρίμαργον καὶ τὸ πορνικὸν εἰς ἐγκρατίαν καὶ σωφροσύνην διὰ νὰ ἀναβοῦσι μετ'ἐκεῖνο εἰς τὸν οὐρανόν. Ὥστε ὀποῦ ἤθητος ὀποῦ ἤσανε δοομένα εἰς ταῖς ἡδοναῖς καὶ καρδία τοὺς ἡ ἄπονος ὀποῦ ἐχαιρέτανε εἰς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου νὰ στράφουσιν...» (M. Margunios, *op. cit.*, p. 220).

66 «... nǫždǫ po istinně nǫždǫ i neprestannych bolěznejiže na nebo sъ tělomь vъzyti načьnyše trebuetь pače vъ nač͡teěchь samago togo otrečenia doneliže slastoljubnyi našь obyčaj i nepobolěnnoe srьdce, vъ bogoljubie i čistotǫ plačemь javlenymь ustroit sę» (Varlaam, *Leastvița...*, f. 13 v).

67. Καὶ νὰ καταστάθουσιν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὸν καθαρισμὸν τῶν μολυσμῶν τοὺς μὲ τὸ δύνεκες (διαίνεκες) καὶ ἀκατάπαιστον κλαῦμα, διά τι ἀληθηνὰ κόπος μεγάλος εἶναι καὶ πολλὴ καὶ ἄορατος πίκρα (M. Margunios, *Scara paradisului*, p. 220—221).

68. «... trudomь bo po istinně trudь i mnoga i nevidimago gorestь» (Varlaam, *Leastvița*, f. 13 v și ms. 291, f. 16 r).

69. Ὡς ὑπὸ Θεοῦ καὶ βασιλέως κληθέντες προθύμως δράμωμεν, μήτως ὀλιγοχρόνιοι

«Iako Bogomь i caromь pozvani usrьdno těčěmь da ne kako malovrěmennyi sǫšte·

Același fragment apare în versiunea românească a lui Varlaam amplificat cu interpretări, pe care le subliniem :

«De aci pentru că sîntemь chemați de împăratul și de Domnul nostru *Isusь Hristos* să curămь *cu bucurie* și cu osrьdie, să n-așteptăm vreame ca nu cumva să ni se tîmple a muri curundu și ne vom afla în dzîua morții fără de lucrure bune și așa vomь muri de foame *pentru lipsa lucrurilorь celorь bune*. Să ne nevoimь să *îngăduimь* lui, Împăratului nostru, ca și slujitorii împăratului său căci că *deaca mergь bine la război îl dăruiaște cu boerii și cu darure mari*. Așa și noi după giuruirea slujbei noastre va ceare Dumnedzău de la noi și nevoințe mari. Să ne tĕmemь de Dumnezeu ca de fiari» [70].

Observăm că Varlaam folosea verbul *a îngădui* cu sensul de *a plăcea*. Aceasta dovedește că a reprodus din slavă *ugoditi* «a fi plăcut». S-a servit deci de o versiune slavă a unui original bizantin cu scholii. În limba greacă verbului «îngădui» îi corespunde εὐαρεστήσωμεν. Acest original neogrec l-am identificat în *Scara paradisului* scrisă de Maximos Margunios, care apăruse la Veneția în 1590 [71], răspîndindu-se curînd și în slavonă, și in latină, spaniolă, franceză [72]. Era deci o carte de mare circulație. Chiar în vremea lui Varlaam era cerută de monahii din mînăstiri și de Biserică. Fragmentul citat mai sus este tradus din versiunea Margunios. Chiar titlul operei lui Varlaam, *Leastvița*, este o traducere a titlului operei Κλίμαξ a lui Maximos Margunios. Varlaam nu a schimbat decît denumirile. Maximos Margunios spusese că opera «e *transpusă din dialectul grecesc* în limba comună de Maximos Margunios». Varlaam spune că *Leastvița* «e scoasă din slavoneaște pre înțelesul *a toată limba românească* de smeritul întru călugări Varlaam». Observăm că expresia «*toată limba românească*» e un calc după εἰς κοινὴν φράσιν din greacă. Are deci sensul de *limba comună*, vorbită de tot poporul.

Maximos Margunios a introdus scholiile în text, nu le-a pus ca o anexă la textul original al lui Ioan Scărarul — cum apar în alte versiuni și chiar în ediția din colecția Patrologiei Grecești a lui Migne [73].

ὄντες ἐν ἡμέρᾳ θανάτου ἄκαρποι εὑρεθῶμεν, καὶ τῷ λιμῷ τελευτήσωμεν, εὐαρεστήσωμεν Κυρίῳ ὡς στρατιῶται βασιλεῖ.	dьnь sьmrьtnyi besplodnyi obrĕštemь sę i gladomь skončaem sę blagougodimь Bogu jakože vojni carju.
Μετὰ γὰρ στρατείαν τότε τὴν ἀκριβῆν δουλείαν ἀπαιτούμετα.	Po vojinstvĕ bo togda opasnyi raboty istęžem sę.
Φοβήθωμεν τὸν Κύριον ὡς τὰ θηρία (P.G., LXXXVIII, 637).	Ubojm sę Gospoda jakože zvĕrej» (Varlaam, *op. cit.*, f. 16 r).

70. Varlaam, *op. cit.*, f. 16 r.

71. Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου, καθηγορουμένου τῶν Σινᾶ ὄρει μοναχῶν, Κλίμαξ τοῦ Παραδείσου ἢ Λόγοι ἀσκητικοί νῦν πρῶτον εἰς ὠφέλειαν τοῦ χριστονόμου λαοῦ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου εἰς κοινὴν φράσιν μεταγλωττισθέντες παρὰ Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου, Ταπεινοῦ ἐπισκόπον Κυθήρον. In Veneția, Apressa Francesco de Giuliani ad instantia del Reverendissimo Vescovo di Cerigo di Misier Manali, Gliuzeni, 1590.

Titlul apare în traducerea lui Varlaam prin filiera slavă cu mici schimbări : «Cela ce întru sfinți Părintele nostru Ioan egumenul și *mai marele călugărilor* din măgura Sinaei. *Scara raiului...* acum pentru folosul rodului creștinesc... de în slavoneaște pre înțelesul a toată limba românească de smeritul întru călugări Varlaam, preut besearecei lui Svetyi Ioan Krьstitelь întru mănăstirea ce o cheamă Săcul» — *Leastvița*, 1618. Bibl. Acad. R. S. România, 6024, f. 2.

72. Krios Börge, *op. cit.*, p. 284. 73. P. G., LXXXVIII, 644—653.

Dar în afară de aceste scholii mai vechi, care circulau și erau cunoscute, Maximos Margunios are părți în plus, interpretări proprii, nume etc., care au fost preluate integral și în versiunea lui Varlaam. Maximos Margunios are și o redactare originală analitică într-o limbă neogreacă populară, chiar cu aspecte dialectale din graiul său natal din insula Creta, ținutul Candia [74]. Aceasta se vede mai ales în lexic. Astfel, Maximos Margunios spune σκύλος — «cîine», πρακτικός — «practic» [75], iar Ioan Scărarul — κῦνος și τεχνιτός [76]. Unele cuvinte din limba lui Margunios nu se găsesc nici în ultima ediție a marelui *Dictionnaire grec-francais* al lui Bailly, de exemplu: αἴστηρον «grabnic» etc.

Pentru a ne convinge că originalul care stă la baza versiunii operei *Leastvița* a lui Varlaam este *Scara paradisului* de Maximos Margunios reproducem paralel un singur fragment din cap. al IV-lea despre *Ascultare :*

M. Margunios, *Scara*, p. 44:

«Ascultarea este o omorîre a mădularelor trupului în schimbul unei cugetări vii. Ascultarea este o mișcare simplă pentru o aplecare înaintea învățătorului său fără să mai pună a doua întrebare...

Ascultarea este o moarte de bunăvoie, o viață în care nu se lucrează cu grija mare, nici nu caută ca să afle cauza ascultării, pe care trebuie să o facă după învățăturile păstorului său duhovnicesc. Este o primejdie a trupului fără de nici o grijă, care nu se îngrijește în mintea sa de ascultarea cea adevărată fie că plutind pe mare s-ar îneca, fie că mergînd pe uscat, ar cădea între tîlhari din cauza ascultării, cunoscînd că chiar moarte dacă i s-ar întîmpla, el va dobîndi mucenicia.

Neînvățarea rostită înaintea lui Dumnezeu pentru că nu trebuie să învețe ce are să-i spună lui Dumnezeu despre ce fapt a săvîrșit pentru că orice face, tot pentru ascultare o face».[77]

Varlaam, *Leastvița*, f. 32 v:

«Ascultarea iaste omorărea mădularelor trupului într-o mente vie.

Ascultarea iaste o clătire proastă întru plecarea învățăturii mai marelui său fără de nici o întrebare.

Ascultarea iaste o moarte de bunăvoe, o viață fără de nici o hičmășie, ce nu ispitește nici mai întreabă să știe lucrul ascultărei ce are a face după învățătura duhovnicu său. Primejdea fără de grijă, care nu grejește în mentea sa ascultoiul celь adevărь oare înnotînd pre mare că să va îneca; oare mergînd pre uscatь că va cădea în tîlhari pentru ascultare, știindь că de i se va tămpla și moarte, el va dobîndi cununa de mucenicь.

Neînvățarea spuînsă cătră Dumnedzău căci că nu să învață cum va răspunde lui Dumnedzău pentru ce lucru face, că fiece tot pentru ascultare face».

74. «Dictionnaire de théologie catholique», IX, M. Marletta, Paris, 1927, p. 2039 ș.u.

75. M. Margunios, *op. cit.*, p. 21.

76. Ioan Scărarul, *op. cit.*, P. G., LXXXVIII, 636 și 637.

77 «...'Η ὑπακοὴ εἶναι μία νεκρώσις τῶν μελλῶν τοῦ κορμίου εἰς ἕνα νοήσιν ζωντανὸν ἡ ὑπακοὴ εἶναι μία κίνησις ἁπλῆ εἰς μπλήρωσιν τοῦ προσθάτματος τοῦ καθηγορούμενον πρὸς δίχων καμίαν δηέτασιν τοῦ χρίσεως μουνοῦ.

'Η ὑπακοὴ εἶναι ἕνας θάνατος θελιματκὴς μία, ζωὴ, ὁποῦ δὲν περιεργάζεται οὐδὲ γυρέυει νὰ κατέχου τὴν αἰτίαν τῆς ὑποτάγης ὁποῦ ἔχει νὰ κάμνη τὰ παραγγέλματα τοῦ ποιμένος τοῦ πνευματικοῦ. Ἕνας κίνδυνος κωρμίου ἀμέριμνος, τὸν ὑπήκοος, ἡ πλέωντας θαλάσσθαν ἢ πεφτῶν τὰς εἰς λησθὰς διὰ τὴν ὑπακοὴν γνωρίζωντας πῶς αὐτοῦ λάχη θάνατος τοῦ λογαριάζεται εἰς μαρτύριον.

'Αμελέτητος ἀπολογία πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὶ δὲν ἔχει νὰ μελετᾶ πῶς νὰ ἀπολογηθῆ τοῦ Θεοῦ, ὁπόταν ὅ τι μάμνει τῷ κάμνει διὰ τὴν ὑπακοήν (M. Margunios, *op. cit.*, p. 44).

Versiunea slavă pusă de Varlaam alături de textul românesc este ceva mai redusă chiar decît originalul lui Ioan Scărarul neamplificat cu scholii.

Ioan Scărarul, P. G., LXXXVIII, 680:	Varlaam, *Leastviţa*, f. 32, v.vers. slavă:
«Ascultarea e o moarte a mădularelor într-o cugetare vie. Ascultarea este mişcarea necercată, o moarte de bunăvoie, viaţa necercetătoare. Primejdie fără de grijă. Un răspuns necugetat faţă de Dumnezeu. Netemere de moarte. Inotare fără de primejdie. Călătorie ce doarme...»[78].	... «Ascultarea este o umblare neîncercată şi o moarte tare de bunăvoie. Este o viaţă necercetată. O primejdie fără de grijă, un răspuns fără de învăţătură către Dumnezeu...[78]».

Textele ne dovedesc încă o dată că Varlaam nu a tradus textul slav alăturat, nici originalul lui Ioan Scărarul. E adevărat că dacă la acest original adăugăm şi scholiile, reconstituim aproape în întregime textul lui Varlaam, respectiv versiunea lui Margunios care are totuşi elemente în plus şi o redactare personală. Această *versiune a lui Maximos Margunios este originalul lui Varlaam.*

Versiunea slavă pusă alături de textul românesc este transcrisă după vechea traducere, făcută de timpuriu după originalul grecesc al lui Ioan Scărarul. O astfel de operă se traduce greu. De aceea aceeaşi traducere s-a răspîndit în slavă prin numeroase manuscrise. La noi se păstrează în zeci de manuscrise de diferite redacţii şi ortografii, inclusiv ucraino-ruse, ca ms. 119 din Biblioteca Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Textul însă este identic.

In toate manuscrisele se păstrează aceleaşi grecisme ca *plinthy* «cărămizi», erezie. Exemplu: «...izě vrьchu kamenia plinthi ziždǫštej. Drьžaj i sъ eresiǫ (Varlaam): deržaj i sъ eresiju; iže verchǫ kamenia *plinthy* ziždǫštej (ms.119 — Biblioteca Sfîntului Sinod); drъžaj i sъ eresie... iže vrъchu kamenija *plinthy* ziždajǫtъ» (ms. 291, 294 etc. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România).

In toate manuscrisele, sensul propoziţiilor e identic: «cei care zidesc cărămizi peste pietre». Şi: «care ţine şi cu erezia». Acelaşi cuvînt se deosebeşte doar prin fonetica redacţională. Ori se folosesc cuvinte diferite, dar foarte apropiate ca sens: «Şlьčnoe ori solnečnoe — *zreanie* ori *greanie* — adică lumina (încălzirea) soarelui».

Faţă de originalul lui Maximos Margunios versiunea românească a lui Varlaam se deosebeşte doar prin neînsemnate omisiuni de idei repetate pleonastic în stilul vechii literaturi ebraice şi prin explicaţii în plus, date pentru cititorii români, cînd ideea apărea neclar exprimată, sau cînd era vorba de cîte un cuvînt mai rar ori cu semantism slavon. Prin aceste explicaţii, care în cazaniile sale sînt şi mai numeroase, Varlaam se afirmă atît ca pedagog, cît şi cu mult simţ al limbii.

---

78. Veniamin Costache, *op. cit.*, f. 16 v. «... Ὑπακοή ἐστι νέκρωσις μελῶν ἐν ζώσῃ διανοίᾳ. Ὑπακοή ἐστιν ἀνεξέταστος κίνησις, ἑκούσιος θάνατος, ἀπερίεργος ζωή, ἀμέριμνος κίνδυνος, ἀμελέγητος (ἀμελέτητος) Θεοῦ, ἀπολογία ἀφοβία θανάτου, ἀκίνδυνος πλοῦς, ὑπνοῦσα ὁδοιπορία...» (Ioan Scărarul, *op. cit.*, P. G., LXXVIII, 680).

«Oslušanie estь nejstędzanno pošestvie a mochutnaja sьmrьtь. Neispituemaa žiznь. Bezpečalnaa běda e poučenyi kъ Bogu otvětь», (Varlaam, *Leastviţa*, f. 32 v).

își dădea seama de cuvintele mai rare neînțelese maselor de cititori. Astfel explică *a arumi* — cînd este întrebat un călugăr pe care egumenul îl ținuse ceasuri întregi în metanie cu fața la pămînt, dacă *arumit-au* sau *ațipit-au?* Și i-au adeveritъ așa că nici cumъ să *dormitedze* (să arumească) [79]. Tot așa arată că a *îngădui* înseamnă «a plăcea» după psl. *ugoditi. Îngăduite* lui Dumnezeu înseamnă «*plăcute* lui Dumnezeu». Cu toate că limba are numeroase slavonisme, regionalisme, unele grecisme etc., totuși Varlaam a ajuns la realizări personale și chiar artistice, mai ales cînd povestește întîmplări diferite sau descrie tablouri din natură, din viața țăranilor, a ciobanilor în munți.

Îndeosebi în *Epistola către păstori*, cu care se încheie opera *Leastvița* găsim ciobani care «*bucină*» *hulturi*, cerbi, iepuri care ne sugerează viața carpatină, îndeosebi din munții Neamțului, în care trăia și Varlaam. De aceea opera sa *Leastvița* s-a răspîndit prin manuscrise la toți românii. Tălmăcirea lui Varlaam era căutată chiar în secolul al XVIII-lea cînd se fac mai multe traduceri din neogreacă și chiar versiunea lui Maximos Margunios se traduce — parțial — de un călugăr anonim de la Mînăstirea Cernica [80].

*

Se pare că Mitropolitul Varlaam a urmat pe Maximos Margunios în umanismul său larg, în opera de culturalizare. L-a imitat — cel puțin ca model — și în scrierea unor opere de alt gen, de exemplu, în scrierea de *Omilii și discursuri*. Primele 6 dintre acestea au apărut ca anexă la cartea lui Chiril Lucaris împotriva iezuiților. Este vorba de o omilie la Paști, o omilie la Crăciun, două discursuri funebre și două despre sărbătoarea Epifaniei [81]. Toate omiliile sînt din Postul Paștilor. În aceste omilii Varlaam urmează îndeaproape numai pe Damaschin Studitul, ale cărui Cuvîntări sînt originalul și izvorul preferat al lui Varlaam, precum și alte izvoare. Operele lui Maximos Margunios erau răspîndite în țările române, cu ai căror voievozi și oameni de cultură avea legături. Însuși Maximos Margunios, în 1583, închină două opere ale sale *Despre Duhul Sfînt* lui Ioan Petru voievodul Valahiei.

După cum Maximos Margunios scrie despre dogmele Bisericii Ortodoxe și combate pe luterani, tot așa Varlaam apără învățătura Bisericii noastre Ortodoxe și scrie *Răspuns la Catehismul calvinesc* (1645), dovedindu-se un adînc cunoscător al Sfintei Scripturi, un teolog învățat și un mare polemist [82].

Maximos Margunios a editat și numeroase cărți de cult: *Penticostar, Psaltirea, Apostol, Antologhionul* etc. [83]. Mitropolitul Varlaam ne-a dat

---

79. Varlaam, *Leastvița*, f. 46 v.

80. P. Olteanu, *Metoda filologiei comparate în identificarea originalului neogrec al operei «Scara» tradusă de Mitropolitul Varlaam*, 1970, în volumul omagial închinat I. P. S. Firmilian, Mitropolitul Olteniei; și Pr. Paul Mihail, *Leastvița (Scara raiului), traducerea lui Varlaam de la Secu într-o nouă redacție*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1964), nr. 11—12, p. 1069—1084.

81. Μαξιμοῦ τοῦ Μαργουνίου, Ὁμιλίαι, «Dictionnaire de théologie catholique»..., vol. IX, p. 2042—2043.

82. N. Chițescu, *Răspunsul la Catehismul calvinesc al lui Varlaam al Moldovei (1645—1945)*..., p. 618—638. T. Bodogae, *op. cit.*, p. 786 ș. u.

83. K. Satha, *op. cit.*, p. 216.

de asemenea primul *Paraclis al Maicii Domnului* în limba română şi a tipărit numai cărţi româneşti.

Dintre operele lui Maximos Margunios s-a răspîndit mult *Sinaxarul*, o redactare pe scurt a Vieţilor de sfinţi după versiunea lui Simeon Metafrast. A apărut în multe ediţii, începînd cu cea din 1603 de la Veneţia, urmată în acelaşi secol de alte cinci ediţii [84]. Şi Varlaam a introdus în *Cazania* sa o serie de cuvîntări aghiografice, dar nu le-a preluat după Maximos Margunios, cum se afirmă în tratatul de *Istoria literaturii române*. Varlaam scrie despre sfîntul respectiv în formă de predică, discurs, deci mult mai mult şi în alt stil decît Maximos Margunios, care scrie, de exemplu, despre Sfîntul Simeon Stîlpnicul doar şase rînduri [85]. Varlaam scrie trei pagini tipărite, urmînd nu *Sinaxarul* lui Maximos Margunios, nici *Vieţile Sfinţilor* scriitorului polonez Piotr Skarga, traduse şi în ucraineană, care a urmat tot *Minologionul* lui Simeon Metafrast [86]. *Sinaxarul* lui Maximos Margunios nu conţine pe toţi mucenicii şi sfinţii despre care Varlaam a redactat cuvîntări, de exemplu, despre Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava [87] etc. Varlaam în întocmirea *Cazaniei* sale a urmat mai multe izvoare bizantine, dar cel principal este opera *Comoara* a lui Damaschin Studitul. De aceea trebuie corectată afirmaţia din tratatul de *Istoria literaturii române* că Varlaam ar fi preluat cuvîntările aghiografice din *Cazania* sa din *Vieţile Sfinţilor* sau *Sinaxarul* lui Maximos Margunios [88].

*

Varlaam a compus şi versuri, cum constatăm la mai mulţi scriitori de seamă din secolul al XVI-lea — al XVII-lea, chiar la predicatori, indiferent de confesiunea lor. Dar şi în versificaţie Varlaam a urmat tot pe scriitorii neogreci, mari umanişti din secolul al XVII-lea. Astfel, Maximos Margunios a scris şi o serie de compuneri în versuri, epigrame şi vreo nouă imnuri în stil anacreontic. Mitropolitul Varlaam a compus versuri în legătură cu *Cazania*, dedicaţii domnitorului Vasile Lupu în stil de odă şi o compunere mai mare moralo-didactică pe marginea unor episoade biblice. Lucrarea e începută în versuri şi continuată în proză.

La Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, se păstrează în manuscrisul 48 A *Paraclisul Maicii Domnului*, care este primul paraclis în limba română. Asupra acestei lucrări de o deosebită valoare artistică a atras atenţia Prof. Dan Simonescu [89]. Metoda de a scrie şi compuneri în versuri era larg răspîndită şi la mulţi scriitori religioşi ca, de exemplu, vestitul scriitor şi predicator polonez Mikolaj Rej din secolul al XVI-lea [90], iar la noi — Udrişte Năsturel etc.

---

84. Βίοι Ἁγίων ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἐκ τῶν συναξάριων, μεταφρασθέντες παρὰ Μαξίμου. Ταπινοῦ ἐπισκόπου Κυθήρων..., Veneţia, 1669. 85. *Ibidem*, p. 2.

86. Simion Metafrast, *Minologhion*..., în P. G., CXVI.

87. Varlaam, *Cazania (1643)*, ediţia J. Byck..., p. 451—458.

88. *Istoria literaturii române*, Ed. Acad. R. S. România, I, Bucuresti, 1964, p. 364.

89. Ms. 48 A, Bibl. Acad. R. S. România. Dan Simonescu, *Contribuţii la Bibliografia Românească Veche*, în «Studii şi cercetări de Bibliologie», I, B, 1955, p. 247—248.

90. Mikolaj Rej, *Postyila*, ediţie fototipică după ediţia din 1566, Vroclav-Varşovia-Cracovia, I, 1956, II, 1965.

Compunerea lui Varlaam însă este mai extinsă şi a urmat probabil ca model lucrarea unui alt scriitor neogrec din acelaşi curent umanist ca şi Maximos Margunios, Damaschin Studitul etc. Este vorba de Ioanichie Cartanos († 1550), considerat ca primul scriitor neoelenic, care a promovat învăţămîntul Bibliei în limba vorbită de popor. În acest scop a extras din Biblie o serie de povestiri şi episoade pline de învăţăminte morale, dogmatice şi de ştiri istorice. E o expunere simplă, limpede şi în idiomul vorbit, care s-a bucurat de o largă răspîndire. Se poate încadra în literatura florilegiilor, mai ales că însuşi autorul o intitulează *Floarea şi necesarul sau esenţa din Vechiul şi Noul Testament*. Prima ediţie a apărut la Veneţia în 1536 [91], iar a doua revăzută şi completată tot la Veneţia în 1567. S-a tradus în limba slavă în *Miscelanea* şi separat sub titlul *Cvetnik*. S-a arătat că Ioanichie Cartanos a avut ca model în redactarea lucrării sale Ἄνθος, o operă asemănătoare *Flosculi bibliorum*, de origine catolică dar larg răspîndită şi printre ortodocşi.

În compunerea operei sale, Ioanichie Cartanos a înlăturat toate elementele catolice şi a folosit pe o scară mult mai largă literatura apocrifă, care era mult răspîndită printre greci [92]. În interpretarea relatărilor biblice Ioanichie Cartanos are păreri originale, noi. Aceste păreri şi elementele apocrife au dus la unele discuţii teologice, în urma cărora Ioanichie Cartanos a fost un timp închis — chiar la Veneţia, unde-i apăruse opera [93].

Unele elemente folclorice şi povestiri apocrife folosite de Ioanichie Cartanos sînt larg răspîndite şi în *Cazania* lui Varlaam. Sînt foarte vechi [94]. Despre copilăria lui Iisus spune că aluneca pe razele soarelui, făcea păsări din noroi şi le însufleţea, aducea maică-sii apă în cămaşă [95].

Lucrarea lui Varlaam nu are nimic eterogen Ortodoxiei. El povesteşte într-un mod cronicăresc cu totul original înrobirea Ierusalimului de către Nabucodonosor împăratul Babilonului, în timpul în care peste Ierusalimul evreilor domnea Ioachim. Temeiul acestei povestiri este textul din cartea IV-a Regi, cap. XXIV. A doua povestire este despre Suzana cea frumoasă pe care doi judecători bătrîni ai poporului o condamnaseră la moarte învinuind-o pe nedrept de adulter, pentru a se răzbuna astfel pe Suzana, care nu se lăsase ca ei să-şi facă voia cu ea. Cînd urma să fie ucisă cu pietre, Suzana este salvată de profetul Daniil, care prin contrazicerile dintre un judecător şi altul le demască mîrşăvia. Povestirea la Varlaam se încheie brusc fără a fi terminată. L-a împiedicat probabil paralizia, care spre amurgul vieţii îi fulgerase mîinile.

---

91. Ioanichie Cartanos, Ἄνθος καὶ ἀναγγαῖου τῆς Παλαιᾶς τὲ καὶ Νέας Διαθήκης, Veneţia, 1536. K. Satha, *op. cit.*, p. 147—150.

92. Krios Börje, *L'histoire de la litterature néo-grecque*..., p. 282.

93. «Dictionnaire de théologie catholique...», vol. IX, p. 2042—2043.

94. I. Novakovici, în «Starine», VIII, p. 49—55, a arătat că ar data din secolul al XIV-lea.

95. Iordan Ivanov dă mai multe povestiri şi legende despre copilăria lui Iisus în *Bogomilski knigi i legendi*, Sofia, 1925. *Detstvo Isusovo*, p. 227—248.

Opera lui e remarcabilă prin latura artistică, prin limbă. Dovedeşte maturitate în arta scrierii. Intenţia a fost probabil să compună totul în versuri, cum începe în 48 de versuri a ne arăta, ca şi Ioanichie Cartanos, că prin aceste povestiri scoase din Biblie s-a urmărit un scop didactic, religios şi moral. În fond, este vorba de o operă mai largă de culturalizare a poporului.

«Jitie(viaţa)aceasta prea frumoasă
Şi din Biblia veache scoasă,
La oameni să le cetească
Şi în veci să ne pomenească.
De ciudesa arătată
Şi de Dumnedzău lăsată.
Oamenii de să le vadză
Şi la Dumnedzău să creadză
Că Jidovii cei iubiţi
Şi acum sămtь urgisiţi».

În versuri ca acestea mitropolitul Varlaam istoriseşte viaţa evreilor în pustie sub conducerea lui Moise şi altele, pentru a trece apoi la năpasta, care a dat peste frumoasa Suzana :

«...Şi altă cetenie să audzimь
Că Suzana au fostь pierind
Şi lui Dmnedzău s-au fostь rugînd :
Doamne izbăveşte-mă
Şi de moarte scoate-mă...»[96].

Ultimele două versuri vădesc o influenţă a poeziei populare. Pe alocuri însă versurile sînt greoaie, bolovănoase. Un anumit ritm al povestirii păstrează Varlaam şi în proză, în care remarcăm un stil cronicăresc deosebit de expresiv, care nu se deosebeşte întru nimic de stilul cronicarilor, mai ales al celor moldoveni. Dacă schimbăm numele împăraţilor şi cetăţilor din povestirea biblică cu Suceava, Neamţ, Brăila etc. cu Ştefan cel Mare ai impresia că citeşti vechile noastre letopiseţe slavo-române, sau pagini dintr-un cronicar moldovean, de exemplu sfătosul Ion Neculce. Astfel despre împăratul Ierusalimului Iehonia, feciorul lui Ioachim ne spune că :

«... N-au vrutь să ţie pacea şi tocmala ce au fostь făcutь cu tată-său şi n-au vrutь să trimită birulь. Dacă audzi Nabuchodonosor foarte s-au mîniatь şi au trimis oştile asupra Ierusalimului şi s-au lovitь cu Iehonie şi au biruitь Haldeii şi l-au prinsь pre Iehonie împăratь şi la Vavilon l-au dusь...».

Alteori povestirea în stil popular este şi mai expresivă, ca la sfătosul Ion Neculce :

«... Şi au plecatь şi el pre calea tatînă-său şi iară n-au vrutь să trimită birul la Vavilon cumь au fostь tocmitь cu moşu-său şi şi-au strîns oştile toate fără samă multă şi au plecatь singurь cu capulь său şi s-au suitь la Ieruslimь şi au înconjuratь cetatea şi au începutь a o bate...».

Înfrîngerea împăratului Sedechia de haldei e urmată de aceleaşi cruzimi pe care le săvîrşiau turcii faţă de voievozii români, faţă de copiii şi rudele celor biruiţi, luaţi în robie :

«...Şi prinse şi pe împăratul Sedechia şi i-au scos ochii şi pre feciorii lui i-au tăiatь şi toată avuţia împărăţiei au luatь... şi au pustiitь cetatea Ierusalimului şi o au

96. Varlaam, *op. cit.*, ms. 48 A, f. 23, 46 ş. u.

stricatь şi o au arsu... şi s-au întorsu şi cu oameni depreună. Şi au luatь şi copii... Să fie de slujbă împărăţiei. Şi au dzisь împăratulь să-i curaţască, să-i facă fameni. Le-au schimbatь şi numele...».

După o serie de amănunte, plastic exprimate, Varlaam trece brusc la povestirea despre Suzana, dar nici pe aceasta nu o termină. Ni se păstrează deci în acest manuscris doar începutul unei opere parenetice cu valoare artistică de antologie ca şi *Floarea* (Ἄνθος) a lui Ioanichie Cartanos, care s-a tradus în slavona macedo-bulgară sub titlul *Ţveat*[97]. Din versiunile slavone au rămas şi în traducerea lui Varlaam o serie de elemente lexicale greceşti şi slavone ca : *dascălie, jitie* = «viaţa», *ciudesa* = «minune», *bodzi* = «zei», şi chiar prepoziţii ca *na* = «la, în». Acestea împreună cu diferite calchieri duc la concluzia că e vorba tot de o traducere, din slavonă, dar deosebit de importantă pentru istoria culturii noastre şi a limbii române literare.

La opera *Floarea* Ioanichie Cartanos a anexat 19 cuvîntări. Dintre acestea, tipografii veneţieni au selecţionat şapte şi le-au tipărit la sfîrşitul operei *Comoara* a lui Damaschin Studitul tradusă în slavona sîrbobulgară în ultimele decenii ale secolului al XVI-lea, oricum înainte de 1589[98]. Astfel cuvîntările lui Ioanichie Cartanos s-au răspîndit la greci şi slavi o dată cu opera celui mai popular scriitor din secolul al XVI-lea — al XVII-lea, Damaschin Studitul. Ioanichie Cartanos tratează în aceste cuvîntări despre iubirea de arginţi, milostenie, despre ură, invidie, despre pocăinţă ; de aceea cuvîntările lui devin izvor şi pentru vechile cazanii slavo-române.

*

O altă operă a lui Varlaam prin care a întărit Ortodoxia este *Cele şapte taine ale Bisericii* (Iaşi, 1645). Este scrisă în acelaşi spirit ca şi *Răspuns la Catehismul calvinesc* (1645) şi *Pravilele* (1652). Se pare că a lucrat-o împreună cu Eustratie Logofătul. Tainele sînt explicate pe baza Sfintei Scripturi, a canoanelor, a Tradiţiei. Compară Tainele cu şapte făclii, cu şapte măguri, cu şapte izvoare, cu şapte soboare, cu şapte daruri etc.

Lucrarea este considerată ca o tălmăcire sau o prelucrare după un original neogrecesc. Unii cred că acest original ar fi opera *Cele şapte Taine* a arhiepiscopului Gavriil Severu de Filadelfia (+ 1616), care apăruse la Kiev în 1640 în versiune slavonă[99]. Ca noutate, e posibil ca Varlaam să fi folosit acest original, dar deocamdată nu s-a dovedit aceasta pe bază de texte.

Opera lui Varlaam însă nu este scrisă în spirit scolastic şi savant ca lucrarea lui Gavriil Severu, care împarte Tainele în necesare şi utile. Opera similară a lui Varlaam este scrisă într-un spirit practic, apropiindu-se mult de pravile, urmărind aspectul moral. Tratează Tainele în raport cu faptele bune şi rele, cu postul, cu pocăinţa. În acelaşi spirit îşi scrisese opera omonimă şi vestitul ritor *Teofanis Eleavulkos,*

97. I. Trifonov, *Ritor Teofan i ipodiakon Damaskin Studit*, în «Spisanie na B.A.N.», Sofia, 1950, p. 1. 98. I. Trifonov, *op. cit.*, p. 2. 99. T. Bodogae, *op. cit.*, p. 784.

născut pe la începutul secolului al XVI-lea în Corona din Helonez. Era scriitor neogrec cu mare influență. A fost prim-secretar patriarhal. Între Taine include și monahismul, unindu-l cu pocăința. Cerea ca orice om înainte de moarte să se călugărească pentru a se curăța de păcate. A scris și o interpretare a Simbolului credinței. Ținea predici în limba neogreacă [100].

Tomas sau Teofanis Eleavulkos a fost profesorul și îndrumătorul lui Damaschin Studitul, care era scriitorul și predicatorul iubit lui Varlaam. De aceea e foarte probabil ca opera despre *Cele șapte taine* a lui Varlaam și Eustratie Logofătul să fi avut ca model și opera omonimă a lui Teofanis Eleavulkos. Aprofundăm această problemă în monografia *Vechile Cazanii la români și slavi.*

*

* *

Considerăm că deocamdată este mai important ca în ultima parte a acestei contribuții *să dovedim prin texte că Damaschin Studitul constituie izvorul principal neogrec al Cazaniei lui Varlaam.* Acest izvor îl constituie opera: Βιβλίον ὀνομαζόμενον «θυσαυρὸς» («Cartea numită Comoară»). Damaschin Studitul este considerat, după numărul mare de lucrări și după conținutul lor, ca cel mai cult scriitor din secolul al XVI-lea [101]. Era din Salonic, unde a ajuns ipodiacon; a studiat probabil la vestita școală din Mînăstirea *Studion* — de aci și denumirea de Studitul. Alți cercetători însă cred că studitul ar însemna *studiosul* [102].

În înalta școală de la Studion, Damaschin Studitul s-a remarcat ca fiind unul dintre cei mai buni elevi: ἐκ τῶν θαυματῶν μαθητῶν. Remarcîndu-se și ca un mare orator în limba neogreacă, vorbită de popor, patriarhul Mitrofan de Constantinopol a trimis pe Damaschin ca exarh în Ucraina, unde a stat șapte ani: 1565—1572. Nu se cunoaște activitatea sa printre slavii de răsărit, dar este neîndoielnic că a dus cu el volumul de cuvîntări *Comoara*, care apăruse la Veneția în prima ediție încă din 1558. Edițiile a II-a — a IV-a au apărut cînd Damaschin era în Ucraina: 1562, 1568 și 1570 [103]. Se înțelege că i s-au trimis exemplarele, care i se cuveneau ca autor. Este foarte probabil că chiar în epoca aceasta, cuvîntările sale s-au tradus în slavona ucraino-rusă. Oricum, cea mai veche traducere în slavona de redacție sudică sau răsăriteană s-a făcut înainte de 1568, pentru că, începînd cu ediția a II-a din acest an, s-au introdus în volumul său alte șase cuvîntări de Albertos Maria-

100. K. Satha, *op. cit.*, p. 144—145. I. Trifonov, *op. cit.*, p. 3—5.

101. «Bibliographie hélénique», vol. IV, p. 165. I. Trifonov, *op. cit.*, p. 9. K. Satha, *op. cit.*, p. 152—153.

102. I. Trifonov, *op. cit.*, p. 6. Donka Petkanova-Toteva, *Damaskinite vъ bъlgarskata literatura*, Sofia, 1965, p. 8—9, unde susține cu spirit critic că epitetul «Studitul» provine de la Studion.

103. Titlul primei ediții: Βιβλίον ὀνομαζόμενον θησαυρὸς ὅπερ συνεγράψατο ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Δαμασκήνος ὑποδιάκονος καὶ Στουδίτης ὁ Θεσσαλονικεύς. Con gratia et privilegio. Stampato in Venetia par Hristoforo di Zanetti, 1557—1558. Edițiile de mai tîrziu ca și cea folosită de noi se intitulează astfel: Θυσαυρὸς Δαμασκηνοῦ τοῦ ὑποδιακόνου καὶ Στουδίτου τοῦ Θεσσαλονικέως..., Veneția, 1786.

nos din Hios. Versiunile slavone mai vechi nu conţin aceste cuvîntări. Intr-o altă ediţie din 1589 s-au adăugat cele şapte cuvîntări alese din *Omiliile* lui Ioanichie Cartanos şi apoi o *Omilie* despre interpretarea rugăciunii Tatăl nostru.

Varlaam a folosit *Comoara* lui Damaschin Studitul fie direct în originalul grecesc, fie într-un intermediar slavon, dar tradus în forma primelor două ediţii, fără adaosurile altor autori, care lipsesc din *Cazania* lui Varlaam. Noi am folosit textul original neogrecesc după ediţia din 1786, apărută tot la Veneţia. Textul slavon l-am folosit după manuscrisul nr. *146* din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, scris în redacţia macedo-bulgară pe la sfîrşitul secolului al XVI-lea sau începutul secolului al XVII-lea [104]. Textul cuvîntărilor, care lipsesc din acest manuscris, l-am folosit după ms. nr. 503, «Kostenecky Damaskin», care datează din prima jumătate a secolului al XVII-lea şi se păstrează în Biblioteca «Chiril şi Metodie» a Sfîntului Sinod al Bisericii Bulgare. Pînă în prezent acest manuscris nu a fost descris amănunţit. (Noi am folosit textul cîtorva cuvîntări aghiografice după un microfilm obţinut prin bunăvoinţa şi larga înţelegere a Prea Fericitului Părinte Chiril, Patriarhul Bulgariei şi a P. S. Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice din Sofia).

Damaschin Studitul a fost rechemat din exarhatul pe lîngă Biserica Ucraineană pentru a fi pus episcop de Litski şi Rendinski şi apoi mitropolit în Epir de Navpactos şi Arta. L-a ajutat şi patriarhul Ieremia al II-lea, al cărui profesor fusese. În 1588 Ieremia al II-lea a ajutat mult Biserica Ortodoxă Rusă. A asistat la înfiinţarea patriarhatului de Moscova (1588). Damaschin Studitul a murit în anul 1577, bucurîndu-se de renumele unui mare învăţat şi orator [105]. În afară de opera *Comoara* a mai scris alte opt lucrări : *Interpretarea rugăciunii Tatăl nostru*, o *Pareneză către călugări*, un *Fiziolog* (1566), dar fără sfaturi morale, deci în spiritul laic al ştiinţelor naturale pure [106]. A scris apoi o *Cuvîntare la Decalogul lui Moise* (1630), o lucrare *Despre climă şi prevestirea vremii*, un *Imn la Adormirea Maicii Domnului*, care se pare că l-a influenţat şi pe mitropolitul Varlaam, o lucrare satirică în forma unei comedii în dialog contra arhiereilor. În sfîrşit, a întocmit un *Catalog cronologic al patriarhilor de Constantinopol* pînă la Ieremia al II-lea (1573), al cărui profesor a fost Damaschin Studitul. Opera aceasta este unul din rezultatele frumoase ale muncii de organizator al arhivei patriarhale. A scris şi vreo 13 epistole [107].

Cu toată cultura sa vastă, Damaschin Studitul avea unele păreri naive, aştiinţifice, pe care nu le găsim în vechile *Exaimeroane*. De exemplu, că pămîntul este aşezat pe apă, că Ierusalimul este aşezat

---

104. P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R. S. România*, Bucureşti, 1959, p. 181. 105. K. Satha, *op. cit.*, p. 152—153 ; Krios Börje, *op. cit.*, p. 397—398.

106. St. A. Gecev, *Към въпроса на slavjanskija fiziolog*, Sofia, 1938. I. Trifonov, *op. cit.*, p. 11.

107. Ieremia al II-lea Tranos (1535—1595), ajungînd patriarh, a sprijinit pe fostul său profesor, numindu-l mitropolit de Nauparktos şi Arta.

pe cel mai înalt loc de pe glob. Nu știa despre călătoria lui Magellan în jurul lumii, nici de descoperirea Americii.

Opera sa *Comoara* cuprinde 36 de cuvîntări referitoare la sfinți, dintre care 27 sînt originale, iar 9 sînt prelucrate după alte izvoare indicate de obicei în titlul cuvîntărilor.

În 21 de cuvîntări explică Biblia, care nu trebuie «să rămînă ca o grădină de pomi închisă sau ca un izvor pecetluit». Ideea aceasta a preluat-o și Varlaam, repetînd-o de cîteva ori. Are și cîteva omilii strict didactice : «Să nu plîngem mult pe cei morți», despre post și abstinență și *despre cruce,* pe care a preluat-o și Varlaam.

În cuvîntările despre sfinți, Damaschin Studitul a folosit numeroase tradiții legendare și povestiri apocrife, lăsînd impresia că te afli în lumea basmelor, cu voinici, cu balauri, cu întîmplări miraculoase. În fața Elisabetei munții se deschid și se închid, pentru ca trecînd prin ei să scape pe pruncul Ioan de la măcel (vezi cuvîntarea despre Botez). Ramura de finic dată de Arhanghelul Gavriil Fecioarei Maria înainte de Adormire are puteri miraculoase (vezi cuvîntarea despre Adormirea Maicii Domnului, tradusă integral și de Varlaam).

Legendele aghiografice și povestirile apocrife abundă în *Omilia despre cultul icoanelor.* Despre Leon Isaurul se spune că înainte de a fi împărat păștea măgarii în satul natal. Chipul lui Iisus Hristos s-a păstrat imprimat pe o pînză pentru Abgar. Intreaga omilie despre sfîrșitul lumii este apocrifă. Probabil de aceea nu a preluat-o Varlaam. În cuvîntările aghiografice sînt multe obiceiuri și credințe străvechi, legate de păgînism. De exemplu : ți se iartă atîtea păcate, cîte lumînări îți ard pe mormînt, cum se spune în cuvîntarea despre Sfîntul Dumitru. Orice slăbănog se înzdrăvenește, dacă depune la icoana Sfîntului Gheorghe ouă prăjite amestecate cu ceapă, cu mirodenii etc. Varlaam a preluat multe din aceste elemente, dar a și selecționat. Unele legende le-a redat cum circulau la noi în popor. De exemplu, legenda despre turturica rămasă văduvă. Varlaam redă versiunea de la noi, în care se spune că turturica rămasă văduvă șade pe o ramură uscată, adică fuge de plăcerile lumii și trăiește în curăție. Damaschin Studitul spune că turturica văduvă se retrage cît mai sus la munte, trăind în curăție pînă la 84 de ani. Versiunile slavone dau altă variantă.

Damaschin Studitul dă numeroase știri și amănunte istorice, cu date și cifre despre lupta pentru cultul icoanelor, despre persecuțiile creștinilor, despre luptele lui Maximilian, despre Leon cel Înțelept și soția sa Teofana, ceea ce dă impresia adesea că citești o cronică. Și aceste știri istorice apar la Varlaam reduse, simplificate, pentru a fi cît mai accesibile cititorilor. Varlaam a simplificat mult și stilul retoric al lui Damaschin Studitul, dus uneori pînă la subtilitate ca în vechea literatură bizantină. Prin fond, opera sa *Comoara* are un caracter medieval, compilatoriu. Ea corespundea unor nevoi adînci ale popoarelor ortodoxe înrobite turcilor ; satisfăcea setea de învățătură ; cucerea prin părțile avîntate, emoționante, sincere, prin nădejdea într-o viață mai bună, prin concepția viguros optimistă, caracteristică Ortodoxiei.

La răspîndirea extraordinară a operei *Comoara* a contribuit tonul intim, atrăgător, atitudinea profund umană a autorului şi mai ales *limba vorbită de tot poporul, o limbă comună, vie, cît mai «terre à terre»*. Această idee a folosirii limbii vorbite de popor este menţionată în titlul fiecărei cuvîntări, astfel : εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, sau : λόγος κοινῇ γλώττῃ, fie : κοινῇ φράσει, ori : πεζῇ τῇ φράσει. Acest principiu l-a aplicat în mod creator şi Varlaam. Astfel, procesul afirmării scrisului şi limbii poporului român în Biserică şi cultură capătă încă o explicaţie. Realizarea acestei idei este aproape revoluţionară.

Cartea lui Damaschin Studitul numită *Comoara* s-a răspîndit în neogreacă în peste 50 de ediţii, s-a tradus în limba turcă pentru grecii din teritoriile ocupate, care vorbeau turceşte ca cei din Cezareea Capadociei [108]. *Comoara* lui Damaschin Studitul s-a răspîndit la slavii ortodocşi, ajungînd la peste 200 de manuscrise cunoscute, care se întind pe cîteva secole, de pe la jumătatea secolului al XVI-lea şi pînă pe la 1750 [109]. Sbornicele poartă titlul *Damaskin* sau Sъkrovište.

În cultura bulgară s-a creat sub această influenţă un curent larg al «damaschinilor», care a contribuit la răspîndirea operei *Comoara* în masele poporului. Se cunosc mai multe traduceri începînd cu cea din Macedonia [110], poate din Atos, apoi din Mînăstirea Rila [111] etc.

Pînă acum nu s-a ştiut că opera *Comoara* a lui Damaschin Studitul *este izvorul principal bizantin* al *Cazaniei* lui Varlaam şi că prin răspîndirea acestei cărţi, Damaschin Studitul a pătruns larg şi în cultura română din secolul al XVII-lea şi următoarele.

La identificarea acestui preţios izvor al *Cazaniei* lui Varlaam, am ajuns studiind originalul grecesc şi versiunile slave ale cuvîntării lui Varlaam : *Despre înmormîntarea lui Hristos, Coborîrea la iad* şi *Tînguirea Maicii Domnului* din *Cazania* lui Varlaam [112]. Lectura atentă a textului mi-a amintit de *Omilia* lui Epifanie de Cipru despre înmormîntarea lui Hristos, scrisă tot retoric şi în spiritul canonului înmormîntării de acelaşi autor [113].

Am observat însă că în omilia lui Epifanie nu există elemente legendare şi apocrife, nici tînguirea Maicii Domnului, nici «voroava diavolilor» din iad etc. De aceea originalul trebuia căutat în altă parte. Cercetînd diferite omilii, care s-au răspîndit şi izolat nu numai în colecţii, mi-am amintit că am întîlnit prin cataloagele manuscriselor slave din diferite ţări *titlul* acestei omilii despre înmormîntarea lui Hristos,

108. Donka Petkanova-Toteva, *op. cit.*, p. 13. Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, Ἀθῆναι, tom. VIII, p. 844.

109. P. A. Lavrov, *Damaskin Studit i sborniki ego imeni «Damaskiny» v jugoslavjanskoj literature*, Odesa, 1889.

110. P. Ilievski, *Za makedonskiot prevod na Damaskinot*, în «Makedonski jazyk», XI—XII, p. 53—71.

111. Donka Petkanova-Toteva, *op. cit.*, p. 12 ş. u.

112. Învăţătura pentru îngroparea Trupului lui Hristos şi pentru Tînguirea Precistei şi pentru pogorîrea lui Hristos la iad, Varlaam, *Cazania*, p. 82.

113. P. Olteanu, *Originale, versiuni şi izvoare bizantino-slave ale Omiliei lui Varlaam despre înmormîntarea lui Hristos*, în «Studii de slavistică», Editura Acad. R. S. România, 1970.

în care era inclusă și *Plîngerea* sau *Tînguirea Maicii Domnului*. Verificînd fișele, am constatat că în mai multe sbornice slave atribuite lui Damaschin Studitul există această omilie cu același titlu din *Cazania* lui Varlaam. Am colaționat textele slav și român cu originalul neogrec al lui Damaschin Studitul și am constatat identitatea lor, cu toate că Varlaam a redus omilia la aproape o treime [114]. A tradus însă părțile cele mai caracteristice prin conținut și prin forma artistică. Cum este necesar în astfel de cazuri, am extins cercetarea și la celelalte 35 de cuvîntări din «cartea» lui Damaschin Studitul, numită *Comoara* și am constatat că în *Cazania* lui Varlaam sînt traduse integral sau parțial peste două sute de pagini după cuvîntările lui Damaschin Studitul. E vorba de cuvîntări la cîteva duminici din Postul Mare : la Duminica crucii, la Sîmbăta lui Lazăr, la Florii, la înmormîntarea lui Iisus Hristos, la Duminica Mironosițelor, Slăbănogului, a Samarinencei, a Orbului etc.

Mai îndeaproape și mai integral au fost traduse cuvîntările la sărbătorile împărătești și mai ales cele aghiografice ca pentru : Duminica tuturor Sfinților, Nașterea, Bunavestire, Intrarea în biserică și Adormirea Maicii Domnului, Întîmpinarea și Schimbarea la față a Mîntuitorului.

Dintre cuvîntările aghiografice ale lui Varlaam sînt traduse după Damaschin Studitul următoarele : *Viața Sfîntului Simeon Stîlpnicul*, a *Sfîntului Mucenic Dimitrie*, a *Sfîntului Nicolae făcătorul de minuni*, a *Sfîntului Teodor Tiron*, a *Sfinților Mucenici Gheorghe și Dimitrie* etc.

Această surprinzătoare descoperire a produs în sufletul cercetătorului, pe de o parte, momente înălțătoare de satisfacție pentru stabilirea adevărului științific. Pe de altă parte, însă am încercat multă amărăciune și strîngere de inimă că fondul acestor cazanii, forma lor artistică, stilul lor, elogiate ca fiind ale mitropolitului Varlaam, *nu-i aparțin*. El *nu este autor, ci traducător*.

Toate fragmentele citate de Laszló Galdi din *Cazaniile* lui Varlaam ca aparținînd artei barocului sau compunerilor catolice sînt traduceri după cuvîntările lui Damaschin Studitul. Am demonstrat aceasta cu texte paralele în alte contribuții.

Diferitele momente emoționante ca despărțirea lui Iisus de Ucenicii Săi la Înălțare, sau a Maicii Domnului la Adormire, «voroava diavolilor» din iad, diferitele personalizări și discursurile, care abundă în cuvîntări etc. *nu sînt create de Varlaam și nu-l mai putem elogia ca autor al lor, ci doar ca traducător de mare talent, ca creator de limbă literară*. De aceea trebuie să se revadă cu mai multă prudență și acele afirmații avîntate și admirative referitoare la originalitatea și la românismul *Cazaniei* lui Varlaam. Unele sînt spuse frumos și cu bună intenție ca propoziția următoare a Pr. Prof. T. Bodogae despre paginile *Cazaniei* lui Varlaam : «N-am întîlnit în toată literatura noastră pagini

---

114. Δαμασκηνοῦ μοναχοῦ τοῦ ὑποδιακόνου καὶ Στουδίτου, λόγος εἰς τὸν θεώσομον ταφὴν τοῦ Κυρίοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὸν θρῆνον τῆς Παναγίας, καὶ εἰς τὴν εἰς Ἄδοῦ κάθοδον, *Tisavros...*, Venetia, 1786, p. 103—135. În versiunea lui Varlaam cuvîtarea aceasta este redusă la nouă pagini — din 32. *Cazania, 1643*, ed. J. Byck..., p. 82—91.

mai patetice, sentimente mai duioase, exprimări de simțire religioasă și românească mai autentice...» [115]. Dar toate momentele și episoadele din paginile la care se referă Pr. Prof. T. Bodogae sînt traduceri din Damaschin Studitul, căruia îi aparțin elogiile ca autor.

Meritul extraordinar al lui Varlaam rămîne ca creator de limbă literară, care prin Cazania *sa a brăzdat adînc și mănos ogorul scrisului artistic în limba vorbită de popor.*

*

Dar în final să lăsăm să vorbească textele paralele, pentru a dovedi științific, pe de o parte, paternitatea lui Damaschin Studitul, iar, pe de altă parte, cît de exact și de minunat traduce Varlaam.

Cuvîntările aghiografice — cea despre *Adormirea Maicii Domnului*, cea despre *Înmormîntarea lui Hristos* — sînt dintre cele mai răspîndite. În ele se îmbină adevărul istoric cu povestirea a mai multor minuni, uneori cu caracter fantastic, ca în basme. Povestirea e simplă, concretă. Iată cum începe cuvîntarea despre Sfîntul Dimitrie și cum după un cadru general trece la isprăvile Sfîntului, precizînd locul natal în Salonicul Macedoniei.

Damaschin Studitul, *Comoara*, p. 544—545 :

«Cam la șase sute de ani după nașterea cea trupească a lui Hristos era un împărat cu numele de Maximianos, iar porecla lui era Herculios...

...Unul dintre aceștia era și Sfîntul Dimitrie, pe care îl sărbătorim astăzi. De origine era din *marea* cetate a Tesalonicului. Aici își aveau patria și părinții din care se născuse, oameni de frunte, conducători și bogați în toată Macedonia...» [116].

Varlaam, *Cazania*, p. 370—371 :

«După nașterea trupască a Domnului nostru lui Isus Hristos, în șease sute de ani, era un împărat ce-l chema Maximian, iară porecla lui era Erculie...

... Unul dintr-înșii au fost și Sfîntul Dimitrie, carele se proslăveaște astâdzi, ce era de naștere din *Cetatea Solunului*, născutъ din părinți oameni denainte, bogați și mai *mari țărei Macedoniei...*».

În povestirea minunilor folosește larg dialogul și monologul — ca o scurtă cuvîntare. Astfel eroii sînt înfățișați expresiv și conținutul mai luminos. Sfinții, îngerii, diavolii devin persoane obișnuite din viața noastră. Precizările cu date întăresc realismul povestirii. Varlaam adaugă cîte o lămurire apropiind faptele de noi și făcîndu-le mai reale.

Astfel spune că Lie, luptătorul împăratului Maximian, era :

«Omъ mare și vrъtuos, dintr-un sat *sărbasc* ce-lъ chema Uandalъ». In originalul neogrec al lui Damaschin Studitul se spune că localitatea Uandil era *în Sciția*: «ἦ τὸν τὶς ἄνθρωπος τοῦ βασιλέως Λυαῖος ὀνόματι, ὁ ὁποῖος ἦτον, ἀπὸ τῆς Σκυθίας τὸν τὸπον, ἀπὸ μίαν χώραν ὁποῦ ὠνομάζετο Οὐάνδηλα» (p. 548).

115. T. Bodogae, *op. cit.*, p. 782—783.

116. «Μετὰ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ ὡς πριακοσίοῦ χρόνους, ἦτον τὶς Βασιλεύς, Μαξιμιανὸς ὀνόματι, εὐπίθετον Ἑρκούλιος..., ἕνας ἀπ'ἐκείνους ἦτον καὶ ὁ Ἅγιος Δημήτριος, ὁ σήμερον ἐπαινούμενος. Ὁ ὁποῖος ἦτον μὲν ἀπὸ τὴν μεγαλόπολιν Θεσσαλονίκην..., καὶ τὰ πάτρια εἶχε δὲ καὶ γονεῖς εὐπισήμους ἄρχοντας, καὶ πρώτους τῶν Μακεδόνων...» (Damaschin Studitul, *op. cit.*, p. 544—545).

Acest Lie omora oamenii, aruncîndu-i după un pod înalt jos în ţepi de fier, care împădureau locul. Astfel făcea pe împăratul Maximian să se veselească şi să petreacă. L-a răpus însă şi pe Lie un voinic creştin din Salonic, anume Nestor. Iată cît de firesc a redat Varlaam povestirea, care se desfăşoară cu ajutorul dialogului :

Damashin Studitul, *op. cit.*, p. 548:

«Ἕνα παληκάριον τῆς Θεσσαλονίκης νέον... ὁ Ἅγιος λέγω Νέστωρ, κεκρυμμένος χριστιανὸς ὁποῦ ἦτον, καὶ γνώριμος τοῦ ʽΑγίοῦ Δημητρίου, βλέπωντας τὸν Λυαῖον, πῶς φονεύει τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πῶς ὁ Βασιλεὺς χαίρεται, καὶ ἐπερηφανεύεται εἰς τὴν νίκην τοῦ, ...ὑπῆγεν εἰς τὰς καμάρας ἐκείνας, ὁποῦ ἦτον ἐσφαλισμένος ὁ Μέγας Δημήτριος, καὶ λέγει τοῦ· «Δοῦλε, τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐδικέ μου αὐθέντα. ʽΟμιαρὸς Βασιλεὺς χαίρεται πολλὰ εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἀσεβεστάτου Λυαίου,. καὶ ἡ ψυχή μου ὀρέγεται νὰ παλεύσω μετ᾽αὐτὸν μόνον εὐλόγησόν με, καὶ δυνάμωσαί με νὰ ὑπάγω νὰ τὸν νικήσω.

Τότε ὁ Ἅγιος Δημήτριος ἔκαμε τὸν Σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ... καὶ εἶπε τὸν σῦρε, καὶ τὸν Λυαῖον θέλεις νικήσει, καὶ παρὰ Χριστοῦ θέλεις μαρτυρήσει.

Εὐγῆκε γοῦν ὁ Νέστωρ ἀπὸ τὴν φυλακὴν, καὶ ὑπῆγεν εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἐπάλευαν οἱ ἄνθρωποι καὶ παρευθὺς ἔκραξεν εἰς τὸ μέσον. Ὦ, Λυαῖε, ἔλα νὰ πολεύσωμεν οἱ δύο μας... ʽΟ δὲ Ἅγιος Νέστωρ, ὡσὰν ἐπλησίασε κοντὰ εἰς τὸν Λυαῖον, ἔρριψε τὸ ἀπανωφόρι τοῦ, καὶ ἔκραξεν: «ʽΟ Θεὸς Δημητρίου βοήθει μοι»!

Καὶ παρευθύς με τὸν λόγον, εὔγαλε τὸ παραμάχαιρόν του καὶ ἐκτύπησε τὸν Λυαῖον ἀνάμεσα εἰς τὴν καρδίαν, καὶ πάραυτα ἔπεσεν ἀποθαμμένος ὁ περήφανος Λυαῖος».

Varlaam, *op. cit.*, 374—375:

«Iarâ unь voinic diîn Solunь anume Nestorь, ce era şi elь creştinь într-ascuns, tînirь şi frumos şi cunoscut lui Svętyi *Dimitrie*, vădzăndь pre Lie cumь ucide oamenii şi cumь să veseleşte împăratulь pentru biruirea lui, să dusă în *câmârile* acelea unde era închisь Sfăntulь Dimitrie şi dzise: «Şerbul lui Dumnedzău şi al mieu ğupănь, *Dimitrie*, spurcatulь împărat să bucură foarte întru lucrurile lui *Lie* şi inima mea trage să mâ luptь cu nusul. Deci mâ blagoslovĕşte şi mâ întîreaşte să mâ duc să-l biruesc».

Iarâ svăntulь făcu lui cruce în frunte şi dzise: «Dute; pre *Lie* veri birui şi pentru Hristos muîncă veri lua».

Dĕcii eşi Nestorь din închisoare şi să dusă unde să lupta oamenii şi îndată strigă: «O Lie, vino să ne luptăm amăndoi...».

Iarâ svăntulь Nestorь, dĕca să apropie aproape de Lie, aruncâ veşmăntulь său celь dĕsupra şi strigă: «Dumnedzăulь lui Dimitrie, ağută-mi !» Şi de srьgь zmulsâ cuţitulь său şi lovi pre Lie tocma întrănimă şi-l aruncă de pre podь ğios . Şi aşa muri *măndrul* şi *păgînulь* Lie».

Tot aşa cu multă pricepere şi cu talent deosebit de pedagog şi de artist selecţionează Varlaam ceea ce corespunde mai mult cititorilor români din isprăvile şi minunile *Sfîntului Nicolae*. Istorisind cum a salvat de la moarte trei oameni nevinovaţi, arată că Sfîntul ajunge în ultima clipă obosit, asudat, smulge călăului paloşul şi dezleagă pe cei trei condamnaţi cu mîinile sale. Salvează de la desfrîu trei fete, dînd galbenii ca tatăl să le mărite în rînd cu lumea. Desprindem aci situaţii încordate, desfăşurarea gradată a acţiunii ca în nuvelele artistice.

Momente dramatice desprindem din relatarea asupra dezbaterilor Sinodului de la Niceea, cînd Sfîntul Nicolae pălmuieşte pe Arie în faţa împăratului, neputînd răbda hulele acestuia — că Hristos nu ar fi Dumnezeu adevărat, ci doar zidire şi făptură a lui Dumnezeu. Povestirea e viu proiectată, datorită dialogului şi plasticităţii exprimării. E un aspect puţin cunoscut în istoria Sinodului de la Niceea, la care s-au adăugat elemente apocrife. Unele grecisme ca *omofor* s-au păstrat şi în versiunile slavo-române.

Damaschin Studitul, *op. cit.*, p. 301—302:

«Ὁ μέγας Νικόλαος... ἐσηκώθη ἀπ'ἐκεῖ ὁποῦ ἐκάθετο, καὶ ὑπῆγε καὶ ἔδωκε τὸν Ἄρειον ἕνα ῥάπισμα, τόσον ὁποῦ ἐσείθεισαν ὅλα τοῦ τὰ μέλη. Τότε ἐγύρισεν ὁ Ἄρειος παραπονεμένος, καὶ λέγει πρὸς τὸν βασιλέα· «Βασιλεῦ δικαιότατε, δίκαιον εἶναι ἔμπροσθεν τῆς Βασιλείας σου νὰ σηκώσῃ χέρι οὐδετινάς; ἐτοῦτος εἰ μὲν ἔχει λόγον, ἂς συντυχαίνῃ, ὡσὰν καὶ οἱ περικαλλίτεροί του. Εἰδὲ εἶναι ἀμαθὴς καὶ ἄγνωστος, ἂς σιωπᾷ, ὡσὰν καὶ οἱ ὅμοιοί του, τίνος ἕνεκεν νὰ μὲ ῥαπίσῃ ἔμπροσθεν τῆς βασιλείας σου;» Ἤκουσεν ὁ Βασιλεὺς, καὶ πολλὰ τὸν ἐκακοφαγή... καὶ ἀφούτις χαλάσῃ ἡ Συνοδός μας, θέλομεν κάμει καὶ τὴν κρίσιν του, τότε οἱ ἀρχιερεῖς οἱ ἄλλοι ἐκάθηραν τὸν Ἅγιον, καὶ ἐφυλάκωσαν τον.

Καὶ τὴν νύκτα ἐκείνην φαίνεται ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Παναγία εἰς τὴν φυλακήν, ὁποῦ ἐκάθετο, καὶ λέγουν τον.

«Νικόλαε, διὰ τί εἶσαι φυλακωμένος;» Ὁ Ἅγιος ἀπεκρίθη διὰ τὴν ἐδικήν σας ἀγάπην. Τότε λέγει τοῦ ὁ Χριστός: Δέξου ἐτοῦτο. Καὶ ἔδωκέ του τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον.

Λέγει τοῦ καὶ ἡ Παναγία· «Δέξου καὶ ἐτοῦτο·» καὶ ἔδωκε τουτὸ ἀρχιερατικὸν ὠμόφορον. Τὸ ταχὺ ἐπῆγαν τινὲς ἐδικοί τοῦ νὰ τὸν ὑπᾶσι ψωμὶ εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ βλέπουσιν, ὅτι ἦτον λυτὸς ἀπὸ τὰ δεσμά. Καὶ εἰς μὲν τὸν ὦμον τὸν ἐφόρει τὸ ὠμόφορον, εἰς δὲ τὰ χέριά του ἐκράτει τὸ Ἅγιον Εὐαγγέλιον καὶ ἐδιάβαζεν... καὶ ὅλοι τούς ἔπεσαν εἰς τὰ ποδάριά του, καὶ ἐζητοῦσαν συμπάθειον καὶ συγχώρεσιν ἀπ'αὐτὸν...».

Varlaam, *op. cit.*, p. 392:

«Marele Nicolae... se sculă de unde şedĕ şi să duse de lovi pre Arie cu palma peste obraz atăta de tare că-i se strămutară fălcile. Atunce să întoarsă Arie către împăratulь şi dzise cu obidâ: «Cu direptulь iaste împărate, înaintea împărăţiei tale să-şi ridice mîna unul ca acesta? De şti grâi, să grăiascâ cu cuvîntulь, iarâ de nu şti, elь să tacâ. Darâ pentru ce mă loveşte peste obrazь înainte împărăţiei tale?»

Dacă audzi împăratulь să scrăbi şi a tot săborulь păru-i rău de-aceasta şi închisărâ svăntulь în temniţă pănă să va obărşi săborulь.

Iarâ peste noaptea se arătâ lui Nicolae Hristos şi Preacista în temniţa aceea ce era închisь şi-i dzíserâ: «*Nicolae*, pentru ce eşti închis?» Svăntul răspunsă: «Pentru liubovulь (iubirea) voastrâ». Atunce-i dzise Hristos: «Priimĕşte ceasta» şi-i dede o Evanghelie.

Dzise lui şi Precista: «Priimĕşte şi cesta!» Şi-i dete un *omoforь*.

Căndь fu a doa dzi, aflară-lь cu *omoforulь în grumadzi* şi cu Evanghelia în mănu şi cetind şi toţi cădzurâ la picioarele lui, de-şi cere ertăciune...».

Cu timpul, la aceste povestiri, în versiunile de mai tîrziu s-au adăugat şi altele puse pe seama Sfîntului Nicolae. De exemplu, minu-

nea cu chilimul, care amintește de vechile basme orientale și pe care o întîlnim în Damaschinele macedo-bulgare de mai tîrziu.

În schimb, în cuvîntarea *Despre Sfîntul Gheorghe*, povestirile sînt legate prin unele elemente de folclorul sărbătorilor de primăvară. Nu găsim omorîrea balaurului cu sulița, așa cum apare zugrăvit în icoane și în biserici. Pe seama acestui sfînt, devenit ocrotitorul și patronul multor popoare și unități militare, Damaschin Studitul pune alte isprăvi: cum s-a opus în Anatolia împotriva persecuțiilor asupra creștinilor, înfruntînd pe împăratul Dioclețian și pe sfetnicul său Magnentie, cum a fost chinuit pe roată, aruncat într-o varniță, silit să umble cu niște papuci căptușiți cu cuișoare de fier și înroșiți în foc, ori să bea otravă, înfruntînd pe împăratul Diocletian și pe sfetnicul său Magnentie, cum a inviat un mort, ori boul unui om sărac, cum a distrus toți zeii din templul lui Diocletian și cum a fost în sfîrșit decapitat împreună cu împărăteasa Alexandra, convertită și ea la creștinism. Chinuirea pe roată a Marelui Mucenic Gheorghe e descrisă realist, cu amănunte și cu precizie : roata se învîrtea între niște scînduri puse între doi stîlpi, în scînduri erau bătute piroane de fier, unele drepte, altele ca undițele, altele ca o coasă, care tăiau și ciopîrțeau trupul sfîntului. Acesta însă se ruga, mulțumind lui Dumnezeu din ce în ce «mai cătinel». Dar în momentul culminant al încordării, intervine miraculosul, descris ca în basmele poporului.

Damaschin Studitul, *op. cit.*, p. 210:

«...Καὶ βρονταῖς καὶ ἀστραπαῖς περιασταῖς, καὶ φωνὴ ἀκούσθη οὐρανόθεν ὁποῦ ἔλεγε: «Μὴ φοβοῦ Γεώργιε, ἐγὼ μετ'εσένα εἶμαι». Καὶ μὲ τὴν φωνὴν ἔγινεν ἐξαστερία... καὶ ὁλούγειος· ὅτι Ἄγγελος Κυρίου ὑπῆγε φανερὰ καὶ ἔμπροστα εἰς ὅλους καὶ ἔλυσε τὸν ἀπὸ τὸν τροχὸν ἐκεῖνον. Τότε ἐπῆραν τὸν Ἅγιον οἱ στρατιῶται... Δύο ἄνθρωποι τῶν εὑρεθέντων, Ἀνατόλιος καὶ Πρωτολέων τὰ ὀνόματά τους... εὐπίστεσαν τὸν Χριστὸν, καὶ μεγαλοφώνως ἔκραξαν: Ἕνας εἶναι Θεὸς ἀληθινὸς τῶν χριστιανῶν· καὶ παρευθὺς ἐπρόσταξεν ὁ Βασιλεὺς χωρὶς καμμίαν ἐξέτασιν νὰ τοὺς ἀποκεφαλίσουν ἔξω τοῦ κάστρου».

Varlaam, *op. cit.*, p. 443:

«Și atunceșь de nâprasnâ să arâtâ unь nuărь mare și tunuri și fulgere mari să fâcurâ și să audzi glasь din ceriu dzicîndu: «Nu te teme, Gheorghie, că eu sănt cu tine!» Și dupâ acelь glasь fu seninь și între ochii tuturorь veni îngerul lui Dumnedzău și-lь dezlegâ. Și fu sănătosь de toate ranele. Iarâ doi oameni, *Anatolie* și *Protoleon*ь dintr-acei domni credzurâ 'în Hristos și strigarâ cu glasь mare: «Unulь iaste Dumnedzău adevăratь, întru carele credь creștinii!» Și de săргь învăță împăratulь, fără de nici o întrebare, de le taiarâ capetele!»

Povestirea despre omorîrea balaurului este atribuită de Damaschin Studitul și după el și în *Cazania* lui Varlaam, Sfîntului Teodor *Tiron* — sau «chotnogul», care se prăznuiește în întîia «sîmbătă a Sfîntului Post» cum precizează în titlul omiliei Damaschin Studitul și Varlaam, care urmează strîns originalul neogrec din *Tisavros*.

La început ni se redă cadrul istoric al persecuțiilor din timpul împăraților romani Maximian și Maximin, denumiți de Varlaam «*elini*» adică — *păgîni* — cum apare în întreaga *Cazanie*.

Damaschin Studitul, *op. cit.*, p. 559:
«Ὅταν ὁ Μαξιμιανός, καὶ Μαξιμῖνος οἱ δύο αὐτοὶ βασιλεῖς οἱ ἕλληνες ἐβασίλευαν, τότε καὶ πολὺς κίνδυνος ἦτον εἰς τοὺς Χριστιανούς, ὅσοι εὐπίστευαν τὸν Χριστόν. Διότι ἐξείλασεν εἰς ὅλον τὸν Κόσμον ὁρισμοῦ φοβεροὺς καὶ μὲ τοὺς ὁρισμοὺς ἔστειλαν καὶ αὐθεντάδες κακοὺς εἰς πᾶσα τόπον...».

Varlaam, *op. cit.*, p. 424:
«Intru dzilele lui Maximianъ şi lui Maximinъ împăratъ, ce era *elini* şi păgîni, amîndoi aceştia împăraţi, atunci multă frică şi nevoe era întru creştini, căci că trimiseră în toată lumea cărţi cu mânie şi cu cărţile trimiseră şi domni răi pretutindere...».

Povestirea are ritm şi dinamism, care se simt şi în versiunea românească a lui Varlaam. Sfîntul Teodor Tiron a plecat ca oştean ales în ceata numită *tironi* şi s-a dus în Anadol într-un loc ce se cheamă Evhaita. În apropiere de acel loc era o pădure mare, în care trăia, un şarpe, care se făcuse balaur straşnic. Pe unde se trăgea el, «copacii erau roşi şi beliţi». «...ὅτι ἀπὸ τὸν συμτριμμὸν τοῦ θηρίου ἐκείνου ὅλα τὰ δένδρα ἦτον ἐξεριζωμένα». De groază oamenii nu mai umblau pe acolo, părăsindu-şi ţarinile şi viile. Sfîntul Teodor, încercînd voia lui Dumnezeu, s-a dus să caute şarpele acela. Umblînd mult prin pădure călare, a obosit şi a descălecat să se odihnească. Acţiunea se petrece ca într-un basm, pentru că pe Sfîntul Teodor îl trezeşte giupîneasa Evsevia, spunîndu-i printre lacrimi : «O, voinice, scoală şi fugi de aicea de ţi-i voia să hii viu că aicea locuieşte unъ şarpe mare şi groaznicъ». Se încheagă un dialog din care sfîntul află că Evsevia şi-a părăsit moşia din cauza balaurului. El îi făgăduieşte că o va ajuta să revină la moştenirea sa. Urmează episodul omorîrii balaurului, pe care Sfîntul Teodor îl află «după sunet».

Damaschin Studitul, *op. cit.*, p. 560:
«...καὶ ὥρμησε πάλιν μέσα εἰς τὸν λόγκον, καὶ ἀκούει κτύπον ὁποῦ ἔκαμε τὸ θηρίον. Ἔδραμε πρὸς τὸν κτύπον, καὶ εἶδεν, ὅτι εὐγῆκεν ὁ δράκων ὅλος φοβερὸς στία εὔγαινεν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του, καὶ συρισμὸν δυνατὸν ἔκαμεν. Παρευθὺς γοῦν ἔκαμε τὸν σταυρόν του ὁ Ἅγιος, καὶ ἔδραμε καταπάνω τοῦ δράκοντος. Καὶ ὡς ἅπλωσε μὲ τὸ κοντάρι του, ἔδωκέν τον εἰς τὴν κεφαλήν, καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν πόνον του, ἐσύριζε δυνατά, καὶ τὴν οὐράν του ἐπεριγύρισε, καὶ ἄλλα σχήματα φοβερὰ ἔκαμε. καὶ ὅμως ἐκεῖ ἐψόφησε.
Τότε ὁ Ἅγιος εὔγηκε χαρούμενος ἀπὸ λόγκον ἐκεῖνον καὶ ἐγνώρισεν ὅτι θέλημα Θεοῦ εἶναι νὰ μαρτυρήσῃ, ὅτι ἔβανεν εἰς τὸν νοῦν του. Ἐπειδὴ ἐνίκησεν ἐκεῖνο τὸ φοβερὸν θηρίον, θέλει νικήσει καὶ τὴν δύναμιν τοῦ διαβόλου, ὁποῦ εἶναι νοητὸν θηρίον.
Καὶ ὁ μὲν τόπος ἐκεῖνος ἐλευθερώθηκεν ἀπὸ τὸν πειρασμὸν τοῦ θηρίου. ὁ δὲ Ἅγιος ὑπῆγε πάλιν εἰς τὸν τόπον, ὁποῦ ἦτον μοζωμένον καὶ τὸ ἐπίλοιπον φουσάταν».

Varlaam, *op. cit.*, p. 426:
«... şi cătъ intrâ în pădure aşa şi audzi sunetul şarpelui. Şi strânsâ calul către sunetъ şi vădzu unde iase şearpele cu totul groaznic şi pară de foc eşia diîn gura lui şi diîn ochii lui. Iarâ sfîntulъ dĕcă-l vădzu, îşi feace cruce şi îndatâ strînsâ calul asupra lui şi râdicâ suliţa şi-l lovi tocma în capъ şi-lъ pâtrunsâ de trecu suliţa pentrînsъ. Iarâ şearpele de durere se izbi foarte tare şi să colăci de fâcu chipuri groaznice şi aşa muri acolo.
Atunci svăntulъ eşi veselъ diîn pădurea aceea şi cunoscu că iaste voia lui Dumnedzău să mărturisească de Hristos. Că cumъ au biruitъ acelъ şearpe straşnicъ, aşea gîndia că va birui şi pre diavolulъ ce iaste şarpe nevădzutъ.
Şi aşea să izbăvi acela locъ de şarpele acela, iară svăntulъ să dusă iară în loculъ unde era adunată oastea».

După această povestire fantastică, Damaschin Studitul istorisește cum Sfîntul Teodor Tiron nu a vrut să tămîieze și să se închine idolilor, cum a dat foc templului zeiței Ira, cum a fost întemnițat și cum a fost să-l condamne judele Pamplie, spînzurîndu-l cu capul în jos și strîngîndu-i trupul. În cele din urmă a fost ars, dar a continuat să facă minuni și după moarte. Varlaam traduce fidel pînă la sfîrșit aceste minuni, omițînd o singură propoziție. În loc de perși traduce «*turci*».

Damaschin Studiutul, *op. cit.*, p. 568:

«...καὶ χήρας υἱὸν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Περσίας... διότι ὁποῖος ἤθελε χάσῃ τὸν σκλάβον του, μόνον νὰ ἤθελε κοιμηθῇ εἰς ἐκεῖνην τὴν ἐκκλησίαν, τὸν εὕρισκεν, ὁποῦ καὶ ἂν ἦτον. Καὶ σύντροφοι δὲ τινὲς ἔκλεψαν ἀπὸ τῆς μέσης ἄσπρα, καὶ ὅμως ὁ Ἅγιος ἐφανέρωσεν τούς... καὶ μικροῦ παιδίου ζήτημα ἐχάρισεν καὶ ἀνθρώπους ὁποῦ ἐκινδύνευσαν εἰς τὴν θάλασσαν, τοὺς ἐλευθέρωσεν ἀπὸ τὸν θάνατον. Καὶ ἄλλα μεγάλα, καὶ παράδοξα θαύματα ἔκαμεν εἰς δόξαν Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ...».

Varlaam, *op. cit.*, p. 436:

«... Fečorul unei sărace l-au scos diîn robia *turcilor*. Cine ce pierdea și mergea în besereca Svenției sale de dormia de să afla hiè unde vrea hi. Pre neşte slujitori îngrozi să să ferească să nu prade... Și s-a bucurat de găsirea unui prunc. Pre neşte oameni ce era de a să înecarea în mare-i izbăvi. Și alte *ciudese mari și minunate* au făcute întru slava Tatălui și Fiului...».

Elementele apocrife și folclorice se găsesc și în multe alte cuvîntări. De exemplu, în cea despre învierea lui Lazăr în a patra zi după moarte, care este denumită în titlul versiunii slave «O cuvîntare retorică» (Slovo ritoričeskoe), dar scrisă în limba simplă vorbită de popor: λόγος πεζὶ φράσει εἰς τὴν τετραήμερον ἔγερσιν τοῦ Λαζάροῦ (*op. cit.*, p. 72).

În versiunea lui Varlaam s-a renunțat la unele părți prea abstracte, prea teologice. Au fost traduse însă minunat și integral toate minunile, toate părțile impresionante prin forma artistică cu repetări, paralelisme și antiteze. Nu a renunțat la scenele încordate, dramatice. Iată, de exemplu, scena apariției lui Lazăr din mormînt și pe Iisus vorbind dramatic în perioade ternare, care încep cu imperativul: «Dezlegați-l...» și «lăsați-l să se ducă...». Lazăr iese din mormînt înfășat în giulgiuri și cu o pînză subțire pe față, supunîndu-se ca un copil la strigarea Domnului: «Λάζαρε δεῦρο ἔξω ... εὔγα ἔξω» — «Lazăre ieși afară!»

Damaschin Studitul, *op. cit.*, p. 88:
(ms. slav nr. 146, f. 82)

«Și a ieșit mortul cu mîinile și cu picioarele înfășurate într-un giulgiu... și cu fața acoperită într-o pînză subțire. Atunci Hristos le-a spus: «*Dezlegați-l* și *lăsați-l* să meargă...

Dezlegați-l voi înșivă cu mîinile voastre ca să nu spuneți pe urmă că eu am înviat un altul.

Dezlegați-l, pentru că este înfășurat așa cum l-ați înmormîntat.

Varlaam, *op. cit.*, p. 63:

«Și îndată eși mortul înfășat preste mâni și preste picioare și fața lui legată cu pînză subțire. Atunce dzise lor Hristos: «*Dezlegați-l*ь și-lь *lăsați* să să ducă...

Înșivă voi cu mânile voastre *dezlegați* să nu dziceți apoi c-amь învisь pre altul.

*Dezlegați-l*ь priinsь că iaste înfășatь cumь l-ați îngropatь.

Dezlegați-l, pentru că l-am înviat ca să trăiască pe pămînt ca și mai înainte. *Dezlegați-l* și *lăsați-l* să se ducă unde vrea. *Lăsați-l* ca să umble cu picioarele legate în mormînt... să vadă pe Creatorul, care l-a înviat, să vadă pe surorile lui, care-l plîng, să vadă norodul, care e de față...».

Dezlegați-l pri însъ că l-amъ învisъ să viețuiască în lume ca și nainte.

*Lăsați-l*ъ să să ducâ unde va vrea să îmble cu picioarele sale pre pămîntъ... să vadză pre cela ce l-au învisъ priînsъ să vadzâ surorile sale ce-l plăîngъ să vadzâ nărodul oamenilorъ».

Iată același fragment în originalul neogrec paralel cu tr:ducerea în slavona macedo-bulgară.

Damaschin Studitul, *op. cit.*, p, 88:

«Καὶ ἐξῆλθεν ὁ τεθνηκὼς δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις... καὶ ἡ πρόσοψις τοῦ ἦτον σκεπασμένη μὲ ψιλὸν πανί. Τότε λέγει τοὺς ὁ Χριστός: «λύσετέ τον, καὶ ἀφήσετε τὸν νὰ ὑπάγῃ... μοναχοί σας μὲ τὰ χέριά σας λύσετέ τον, νὰ μὴ λέγετε ὕστερον ὅτι ἄλλον ἀνάστησα. λύσετε τὸν, ὅτι εἶναι σαβανωμένος ὁσὰν τὸν ἐθάψετε. λύσετέ τον, ὅτι τὸν ἀνάστησα, νὰ ζῇ εἰς τὴν γῆν ὡς καὶ πρῶτον. Λύσετε τὸν, καὶ ἀφήσετέ τον νὰ ὑπάγῃ ὅπου θέλει. Ἀφήσετε τὸν νὰ περιπατήσῃ μὲ τὰ δεμένα εἰς τὸν τάφον ποδάρια... νὰ ἰδῇ τὸν πλάστην τοῦ ὁποῦ τὸν ἀνάστησε, νὰ ἰδῇ τὰς ἀδελφάς του ὁποῦ κλαίουσι, νὰ ἰδῇ τὸν περιέστωτα ὄχλον...».

Vers. slavă, ms. nr. 146, f. 82:

«I izyde ūmrъlyi ōbězanъ rukama i nogama ūkroemъ... i lice ego pokrъvenno bě platnomъ tъnkim. Тъgda glagoletъ imъ Isus: «Razvezite ego i ōstavite iti... Sami vy rukama vašima razrěšite ego da ne rečete poslědi jako innogo vъskrъsichъ. Razrěšite ego estъ bo ōbezanъ jakože pogrebaste ego.
Razrěšite i ibo vъskrъsichъ ego de živetъ na zemli jākože i prěžde.
Razrěšite ego i ōstavite da idetъ idezě choštetъ.
Ostavitъ ego da choditъ sъ svezanyma vъ grobě nogama da prozritъ... iže ego vъskrъsi, da viditъ sestri ego jako plačut po njemъ, da viditъ prědstojaštii narodъ...».

Damaschin Studitul a folosit izvoare apocrife după care ne dă o serie de amănunte *despre viața lui Lazăr cel înviat.* Unii au spus că după înviere ar fi trăit foarte puțin, c-ar fi fost oarecum aparte, tăcut.

În această cuvîntare, aflăm că a trăit încă 30 de ani după înviere, dar niciodată nu a spus ce văzuse în iad:

Damaschin Studitul, *op. cit.*, p. 89—90:
(ms. slav, nr. 146, f. 82 v)

«Iară iudeii au urzit sfat ca să-l ucidă. Dar el (Lazăr), cum a aflat de vestea aceasta, a fugit și s-a dus în insula Cipru. După aceasta Apostolii l-au hirotonit ca arhiereu, într-o cetate undeva, numită *Chitia.*
Se spune că acolo Preasfînta (Fecioară), pe cînd încă era cu trupul pe pămînt, i-a adus *un omofor*, pe care *omofor* îl făcuse însăși Preasfînta singură cu mîinile sale...
Să știți cu deamănuntul acest lucru:

Varlaam, *op. cit.*, p. 64:

«Iarâ jidovii... făcură svat să ucigă și pre Lazărъ. Iarâ elъ dacâ priînse de věste svatulъ lorъ, fugi și să dusâ în ostrovul Chipriului. După aceea apostolii herotonisiră-lъ priîns, de-l puserâ episcop într-o cetate ce să chiamă *Chitia.*
Acolo-i dusâ Preacist, încă pînă era svenița sa vie, de-i děde un omoforъ, care omoforъ făcusâ-l Preacista însăși cu mănile sale...

Iarâ Lazărъ decă-lъ învise Hristos, trei-

Că Lazăr după ce l-a înviat Hristos a mai trăit pe pămînt treizeci de ani întregi şi niciodată nu a rîs, amintindu-şi de moartea amară şi de chinurile grozave şi nu a spus nimic despre iad *din două motive:* sau Hristos nu l-a lăsat să spună despre cele ce există acolo, pentru că sînt grozave, sau că el *nu a văzut nimic din cauza orînduirii lui Dumnezeu».*

zeci de ani încheiaţi lăcui pre lume şi nice dănăoară n-au râs, aducîndu-şi amente de amarulь morţei şi de frica muncilorь nemica, nu spusâ de în iad.

Oare Hristosь nu-l lăsă să spue, căci că săntь prea înfricoşate, *oare uitase de frică mare ce vădzuse».*

Am subliniat micile deosebiri între originalul neogrec şi traducerea lui Varlaam. Iată acest fragment şi în original, din care s-au preluat grecismele *omofor şi hirotonisi.*

Damaschin Studitul, *op. cit.*, p. 89—90:

«...οἱ 'Ιουδαῖοι... ἔβαλαν συμβουλὴν νὰ τὸν φονεύσουν, καὶ αὐτος ὡσὰν ἐγνώρισε τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν, ἔφυγε καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν Κύπρον τὴν νῆσον.
Μετὲ ταῦτα δὲ οἱ 'Απόστολοι τὸν ἐχειροτόνησαν 'Αρχιερέα εἰς ἕνα κάστρον, ὁποῦ ὠνομάζετο Κυτιαία. 'Εκεῖ λέγουσιν ὅτι ἡ Παναγία, ἀκόμι ὅταν ἦτον σωματικῶς εἰς τὴν γῆν, τὸν ὑπῆγεν ἕνα ὠμόφορον, τὸ ὁποῖον ὠμόφορον ἡ Παναγία μοναχήτης τὸ ἔκαμε μὲ τὰ χέριά της.
'Εγνώρισα δὲ καταλεπτῶς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ Λάζαρος, ἀφ'οὗ τὸν ἀνάστησεν ὁ Χριστός, τριάντα χρόνους σωστοὺς ἔζησε πάλιν εἰς τὴν γῆν, καὶ ποτέ του δὲν ἐγέλασεν, ἐνθυμούμενος τὸν πικρὸν θάνατον, καὶ τὴν φοβερωτάτην κόλασιν. Καὶ τίποτε δὲν ἐδιηγήθηκεν ἀπο τὰ τοῦ ἅδου, διὰ δύο τρόπους: ἢ ὅτι δὲν τὸν ἄφησεν ὁ Χριστὸς νὰ τὰ διηγᾶται, ἐπειδὴ εἶναι φοβερά, ἢ ὅτι δὲν εἶδε τίποτες, Θεοῦ οἰκονομίᾳ».

Vers. slavă, ms. nr. 146, f. 82 v:

«Iudei že... položi sě sьvět da ubijutь ego. Onь že jako ūrazumě věstь siju běža i otide vь ostrovь Kiprь naricaemyi.
Po sichь že apostoli chirotonisaše ego archierea vь edinomь gradě iže naricasě sę *Kitiea.*
Tamo *glagoljut,* Prěsvetaa Bogorodica, egda ešte bě tělesne na zemlji, prinese emu edinь omforь, iže ōmoforь Prěsvetaa Bogorodica sama učini rukama svojma.
Da věste věstь podrobnu, jako Lazarь egda vьskrьsi Hristosь tridesetь lětь cělych žilь paki na zemli i nikogdaže nevьzměašě vьspominae gorkuju sьmrьtь i strašnuju muku i ničtože ne skaza ōt ada dvojch radi obrazь: Ili jako ne ōstavi ego Hristos da ta jaže sutь tamo pověd aetь poniež e sutь i strašna, ili jaako nevidě ničtože božiimь smotreniemь».

Se observă că versiunea slavonă urmează şi mai strîns originalul grec. Varlaam a motivat altfel de ce Lazăr nu a spus ce văzuse dincolo de mormînt şi a omis propoziţia «Să ştiţi cu deamănuntul acest lucru».

Numeroase elemente folclorice şi apocrife sînt şi în cuvîntarea *Despre Adormirea Maicii Domnului.* Unele se găsesc şi în Evangheliile apocrife, ca aceea a lui Nicodim etc. Acţiunea e ilustrată viu prin dialog şi monolog. Înainte de moarte, Maica Domnului rosteşte faţă de ucenici un cuvînt de despărţire. Stilul e sfătos ca al unui bătrîn, cu comparaţii şi pilde ca într-o poveste. Tălmăcirea lui Varlaam este minunată. Numai raportarea la textul original neogrec ne convinge că e vorba de o traducere, şi nu de o creaţie originală.

Damaschin Studitul, *op. cit.*, p. 190:

«Vedeți, feții mei, că lumea aceasta este ca un tîrg, iar Dumnezeu este ca un împărat și voi robii *Fiului meu cel iubit*, sînteți ca niște negustori. Dar în sfîrșit să vă spun aceasta ca într-o parabolă. «Era un împărat mare și puternic și avea doi robi. Și auzi că într-un loc oarecare se face tîrg mare și că *oamenii* fac acolo negustorie mare și au acolo cîștig mult. Și chemă pe cei doi robi ai săi și le zise: Luați bani mulți și duceți-vă în acel loc, unde se face iarmaroc. Și să faceți acolo negustorie. Și după o lună iarăși să vă întoarceți. Iar cel care va întîrzia mai mult va trebui să plătească numai cu capul».

Varlaam, *op. cit.*, p. 485:

«Vedeți, fiii miei, această lume iaste ca o neguțătorie, iară Dumnedzău iaste ca unъ împăratъ și voi robii lui sunteți ca neşte neguțători. Deci să vă arătъ cu pildă.

«Era un împăratъ mare și puternicъ și avea doi robi. Deci audzi că în cutare locъ să face trъгъ mare și mare neguțătorie și dobîndă acolo. Și chemă robii săi și le dzise: Luați avuție multă și vă duceți în cutare locъ unde se adună trъгъ. Și faceți acolo neguțătorie și într-o lună iară să vă întoarceți. Iară carele va zăbovi mai mult, numai cu capul va plăti».

Un rob l-a ascultat și s-a întors la vreme cu lucruri scumpe. Altul a început să cumpere case, dughene, moșii, care nu-i trebuia împăratului. Pe primul rob împăratul l-a cinstit și l-a mărit.

«Iară pentru celălalt a˜trimis poruncă de i-au tăiat capul ca unui dușman și potrivnic împăratului. Astfel sînteți și voi toți Apostolii... Fiul meu cel iubit v-a trimis să vă duceți în lume ca niște negustori și să cîștigați sufletele oamenilor rătăciți...».

«Iară pre celălaltъ tremise cuvăntъ și-i tăiară capulъ ca unui vrăjmaș împăratului. Așa sunteți și voi toți apostolii. Tremis-au pre voi Fiul mieu să vă duceți în lume ca neşte neguțători să dobîndiți sufletele oamenilorъ celorъ prilăstiți...».

Traducerea lui Varlaam nu e numai artistică ci și exactă. Ceea ce el a omis, subliniem în originalul neogrec și în versiunea slavă.

Damaschin Studitul, *op. cit.*, p. 120:

«Βλέπετε τέκνα μου τὸν κόσμον ἐτοῦτον; ὡσὰν πραγματεία εἶναι. Ὁ δὲ Θεὸς εἶναι ὡς Βασιλεύς, ἐσεῖς δὲ οἱ δοῦλοι τοῦ ἠγαπημένου μου Υἱοῦ ἔστε ὡσὰν πραγματευτάδες. λοιπὸν νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ ὡσὰν εἰς παραβολήν: ἦτον τὶς Βασιλεὺς μέγας καὶ ἰσχυρός, καὶ εἶχε δύο δούλους, καὶ ἤκουσεν, ὅτι εἰς τὸν δεῖνα τόπον γίνεται μέγα πανηγύριον, καὶ κάμνουσιν οἱ ἄνθρωποι μεγάλην πραγματείαν καὶ μέγα διάφορον ἐκεῖ.
Καὶ κράζει τοὺς δύο του δούλους καὶ λέγει τούς: ἐπάρτε Βίον περιαστον καὶ σῦρτε εἰς τὸν δεῖνα τόπον, ὅπου γίνεται τὸ πανηγύριον, καὶ κάμετε πραγματείαν ἐκεῖ, καὶ εἰς ἕνα˜μῆνα πάλιν νὰ ἔλθετε.

Vers. slavă, ms. nr. 146, f. 167 r:

«Vidite, čeda moa, mirъ sъ jakože kupъčъstvo estъ. Bogъ že estъ jako carъ. Vyže robi, *vozljublennago syna moego*, este jakože kupcy, pročee da vamъ to reku jakože vъ pritči: Bě někto carъ velikii i krěpkii i imě dva *věrnye* raby. Slyšavъže jako vъ edinomъ gradě byvaetъ velikoe trъžъstvo i tvoretъ čelověcy velikuju kuplju sъ mnogim pribytkom i priobrěteniemъ. Prizva dva svoa raby i glagoletъ imъ: Vъzměte srěbrъnikъ mnogo i iděte vъ onъ gradъ ideže choštetъ byti trъžъstvo i dějte kupliu tamo i po mesěcy edinomъ paki da priiděte.

'Οποῖος δὲ ἀργήσει περιαστότερον, νὰ εἶναι χαμένον τὸ κεφάλι του».
...τὸν δὲ ἄλλον ἀπέστειλεν ὁρισμὸν καὶ ἀποκεφάλισαν τὸν ὡς ἐχθρὸν καὶ ἐναντίον τοῦ Βασιλέως ἔτζι εἶστε ἐσεῖς ὅλοι σᾶς οἱ 'Απόστολοι...
"Εστειλε σᾶς ὁ Υἱός μου ὁ ἠγαπημένος νὰ ὑπᾶτε εἰς τὸν κόσμον ὡς πραγματευτάδες, καὶ νὰ κερδέσετε τὰς ψηχὰς τῶν πεπλανεμένων ἀνθρώπων...».

I iže zakasnit bolše ōt edinago mesěca da otsečet se glava ego.
Drugago že poslavь ūsěknuti ego povelě jako vraga i *protivnaa* voli svoej sьtvoršago.
Tako este i vy vsi Apostoli...
Posla vas synь moj vьzljublenyi da idete vь mirь jako kupcy i da priobrěstete duše čelověkь zabluždennychь...».

Momentul despărţirii Maicii Domnului de ucenici e emoţionant ca şi cel al despărţirii lor de Iisus.

Asemenea momente mişcătoare, situaţii încordate sînt multe în originalul neogrec al lui Damaschin Studitul, care în redarea lor alunecă în retorism şi abuzează de amănunte. Astfel avem povestirea celor petrecute pe muntele Taborului în cuvîntarea *Despre Schimbarea la faţă :* λόγος ἰδιωτικῇ φράσει εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κορίου... *(op. cit.*, p. 162). Realismul povestirii e reliefat prin cuvîntarea lui Moise, a lui Ilie, a lui Iisus şi a lui Petru, care în naivitatea şi dragostea sa grăia astfel către Hristos :

Damaschin Studitul, *op. cit.*, p. 169:

«...ὅτι τάχατες, μόνε ἐσὺ Χριστὲ ἀναπαύσου αὐτοῦ, καὶ ἡμεῖς στέργομέν το νὰ βρεχώμεθεν, νὰ χιονιζώμεθεν, νὰ κρυώνωμεν διὰ τὴν ἀγάπην σου...
Καὶ διὰ τοῦτο, θέλομεν, ὅτι ὅταν ἔλθῃ καιρὸς νὰ ζητίσουν τὸν Χριστὸν οἱ 'Εβραῖοι νὰ τὸν φονεύσουν, ἔχομεν καὶ καλοὺς ἐκδικητὰς νὰ τοὺς ἐναντιωθοῦν.
'Ο μὲν Μωϋσῆς θέλει τοὺς ὀργιθῇ νὰ ἀποθάνωσιν ὡσὰν τὰ πρωτοτόκα τῆς Αἰγύπτου.
'Ο δὲ 'Ηλίας θέλει κατεβάσει πὺρ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς νὰ τοὺς κατακαύσῃ, ὡσὰν καὶ τοὺς ἑκατὸν στρατιώτας τὸν Παλαιὸν καιρόν...».

Vers. slavă, ms. nr 146, f. 147 r—v :

«... jako da tьčiju te. Ty počinaeši zdě... Myže izvoljaemь da i dьždemь oblivaem sę i da osněževaem sę i studeniju da pomrьzaemь ljubve tvoje radi... I sego radi ichь choštetь jako egda priidet vrěme da vъzyštutь evrej Christa ubiti, imamy dobrych otьmstitelej da se imь sьprotivętь.

Moisi ubo choštet prognevati sę na nich da ūmrutь jakože prьvordnye egipьtskie. *Ilia* že choštetь svesti ōgьnь sь nebese i popali ichь jakože i sto vojnь drevnichь vremenь:..».

Varlaam precizează în plus că aceşti slujitori sau soldaţi erau ai lui Ahav împărat. Altfel textul e acelaşi.

În originalul neogrec se vorbeşte de trei colibe cînd Petru îi spune Domnului : «...καὶ διὰ ταῦτο ἔλεγεν ὁ Πέτρος, ὅτι καλὸν εἶναι νὰ εἴμεθεν ἐδῶ πέρα... ἂν θέλῃς νὰ κάμωμεν ἐδῶ τρεῖς καλύβας: πρῶτα καὶ, ἀρχὴ διατ'ἐσένα, δὲν μᾶς μέλει τόσον διὰ τοὺς ἄλλους· δεύτερον νὰ κάμωμεν διὰ τοῦ Μωϋσήν· καὶ τρίτον διὰ τὸν 'Ηλίαν...».

Varlaam a tălmăcit minunat, expresiv dorinţa lui Petru, care nu mai voia să coboare după măgură. A tradus καλύβα cu «umbrar», dar a şi omis cîte ceva: «Doamne, bine ar fi să petrecem noi aicea ! Şi de-i vrea să facem aicea trei *umbrare:* unul Ţie, altul lui Moisi, altul

lui Ilie...». Expunerea se continuă cu următorul fragment reprodus mai sus în original.

Damaschin Studitul, *op. cit.*, p. 169:

»... numai pentru Tine să facem. Tu singur eşti, Hristoase, ca să Te odihneşti aici, iar nouă ne place ca să ne plouă, ca să ne înzăpezim şi să îngheţăm pentru iubirea Ta. Şi pentru aceasta vrem ca atunci cînd va veni vremea ca evreii să caute pe Hristos ca să-L omoare, noi să avem ajutoare bune ca *să li se împotrivească.* Că Moise se va mînia contra lor ca să-i omoare ca pe primii născuţi din Egipt.
Iar Ilie va arunca foc din cer şi-i va arde după cum a ars acea sută de oşteni în vremurile vechi...».

Varlaam, *op. cit.*, p. 479:

«Numai, Ţie, Doamne, să facem umbrariu şi acoperemăntь să odihneşti numai sfinţia Ta aici, iară noi *vom răbda şi zăduvul* şi *pripîcul* şi iarăşi frigul şi gerul. Toate le vomь răbda pentru numele Tău, numai să nu ne pogorăm de aicea...
Că de Te vor căuta jidovii să Te ucigă avemь aicea ağiutori buni... Că Moise va omoră-i prinşi, cumь au omorât întăii născuţi din Egipet.
Iară Ilie va pogorî focь diîn ceriu şi-i va arde cumь au arsu pre cea sută de slujitori a lui Ahav împăratь».

*

Prin urmare, din orice citat reiese că nici conţinutul şi nici stilul nu sînt ale mitropolitului Varlaam, ci ale lui Damaschin Studitul. Dar în tălmăcirea lor, mitropolitul Varlaam, specialist în teologie, în limbile greacă şi slavonă, se întrece cu scriitorul. El ne-a lăsat astfel în tălmăcirile sale sute de pagini de proză artistică, minunată, anunţînd creaţia marilor povestitori moldoveni: Ion Neculce, Ion Creangă, M. Sadoveanu, care au adîncit brazda mănoasă croită de mitropolitul Varlaam cel «tare în scripturi», care, văzînd frămîntarea urmaşilor săi, odihneşte probabil mulţumit în căsuţa de lut a strămoşilor săi, în liniştea înălţătoare de la Mînăstirea Secul.

Prof. dr. doc. PANDELE OLTEANU

CHESTIUNI DE ORGANIZARE BISERICEASCĂ ÎN VEACUL AL XIX-lea

A. — ÎN DEZBATERILE REVOLUŢIONARILOR ROMÂNI DE LA 1848 *

După eliberarea de sub fanarioţi, care se datoreşte în mod principal revoluţiei lui Tudor Vladimirescu, şi după introducerea domniilor pămîntene, s-au pus mereu în discuţii felurite probleme privind reorganizarea Bisericii Ortodoxe Române şi reaşezarea ei în drepturile pe care le pierduse în epoca fanariotă. Fireşte că această reorganizare n-a putut fi realizată decît paralel cu lupta de eliberare a poporului român. Aşa s-a pus problema în Moldova şi Ţara Românească şi tot aşa şi în Transilvania unde emanciparea naţională şi bisericească a poporului român a constituit un obiectiv unitar al luptelor politice şi al strădaniilor de emancipare a Bisericii de sub jurisdicţia străină.

În Transilvania, poporul român năzuia spre dobîndirea recunoaşterii tuturor drepturilor sale ca naţiune, iar Biserica Ortodoxă Română din Transilvania năzuia spre redobîndirea vechii sale autocefalii. Dar aceste năzuinţe au putut fi înfăptuite abia prin mişcarea revoluţionară din 1848, cînd la luptele desfăşurate pe tărîm politic şi social în cele trei ţări româneşti: Moldova, Ţara Românească şi Transilvania s-a alăturat şi Biserica Ortodoxă Română.

Deziderate bisericeşti din vremea Revoluţiei de la 1848

Revoluţia de la 1848 s-a desfăşurat în mod deosebit în cele trei ţări româneşti: Moldova, Ţara Românească şi Transilvania, «însă ţelul urmărit a fost pretutindeni acelaşi, dreptate, libertate şi frăţie» [1]. Deşi n-a izbutit în acelaşi timp şi n-a avut acelaşi plan de luptă, sfîrşitul ei a fost însă, pînă la urmă, la fel de binefăcător în năzuinţa cuceririi unor drepturi şi libertăţi mai mari pentru poporul asuprit de veacuri şi pentru emanciparea lui naţională.

Mişcarea revoluţionară în Principate a început mai întîi în Moldova. Marea adunare ţinută la Iaşi în ziua de 27 martie 1848, la care au luat parte vreo mie de oameni de toate treptele, a înaintat domnitorului Mihail Sturdza un memoriu prin care se cerea în 35 de puncte, reforme constituţionale şi administrative, reforme în organizarea justiţiei, a învăţămîntului şi a Bisericii, întoarcerea către stat a averilor mînăstirilor închinate şi îmbunătăţirea stării locuitorilor săteni prin împroprietărirea clăcaşilor. Domnitorul a respins cererile de reformare şi din porunca sa, unii din conducătorii mişcării revoluţionare au fost arestaţi, iar alţii surghiuniţi [2].

În Ţara Românească revoluţia s-a bucurat de mai multă izbîndă datorită organizării temeinice pregătită din vreme şi susţinută, în ceasurile grele, de către po-

---

* Această lucrare de seminar, susţinută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, a fost întocmită sub îndrumarea Pr. Prof. Dr. Liviu Stan, care a şi dat avizul să fie publicată.

1. *Istoria Bisericii Române*. Manual pentru uzul studenţilor Institutelor teologice, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti 1958, vol. II, p. 461.

2. *Istoria Bisericii Române...*, p. 462; Ungureanu Gh. ş.a., *Documente privitoare la anul revoluţionar 1848 în Moldova*, Bucureşti, 1960, p. 200—203.

porul hotărît oricînd să se jertfească, precum și de sprijinul acordat de o parte din oastea și ocîrmuirea țării.

La 9 iunie 1848, mulțimile de țărani din împrejurimile Islazului se scurgeau în șiruri nesfîrșite spre cîmpia Libertății «pentru a asculta proclamația aducătoare de slobozenie, ce urma să fie citită acolo de reprezentanții Comitetului revoluționar» [3]. Proclamația de la Islaz, întocmită de Nicolae Bălcescu și care cuprindea și un proiect de Constituție pentru Țara Românească a fost citită poporului de acolo la 11 iunie 1848 de Ion Eliade Rădulescu.

«Cele douăzeci și două de puncte ale proiectului de Constituție, pe lîngă că stabileau, ca toate constituțiunile din acea vreme, miniștrii răspunzători, cameră de reprezentanți aleși prin vot foarte larg, gardă națională, libertatea cuvîntului și a tiparului, instrucțiunea egală, obligatorie și gratuită, mai proclamau însă și unele principii cu totul particulare țării și de cea mai mare importanță: independența administrativă și legislativă a țării, emanciparea mînăstirilor închinate, dezrobirea țiganilor și împroprietărirea clăcașilor prin despăgubire» [4].

Silit de popor să semneze noua Constituție, domnitorul Gheorghe Bibescu s-a retras de la domnie și a fost instaurat un guvern provizoriu din rîndul revoluționarilor, care a primit o nouă întocmire la 15 iunie, cînd pe cîmpia de la Filaret numită de atunci «Cîmpia Libertății» a avut loc o nouă adunare în timpul căreia s-a depus jurămîntul pe noua Constituție.

Noul guvern numit de popor, căuta să aducă la îndeplinire cele anunțate la Islaz și să lămurească cetățenii de folosul noilor prefaceri obștești «îndemnîndu-i la frăție, la iertare și la muncă rînduită» [5].

Dușmanii noii Constituții însă uneltеau prin orice mijloace să răstoarne guvernul și la 19 iunie 1848 cîteva din căpeteniile oastei bucureștene însoțite de ostași au reușit să aresteze guvernul. Poporul, aflînd de această faptă necinstită, a năvălit la palat, a pus în libertate guvernul arestat iar pe căpeteniile contrarevoluționare le-a întemnițat. Răspîndidu-se zvonul că o armată străină se apropie de capitala țării, guvernul, stăpînit de firi șovăielnice, s-a crezut în primejdie și s-a retras la Tîrgoviște. Între timp s-a constituit la București o locotenență domnească. Poporul nemulțumit de această situație nedreaptă s-a ridicat din nou, a izgonit locotenența și a format un guvern interimar pînă la întoarcerea guvernului provizoriu de la Tîrgoviște.

Deși guvernul a hotărît înființarea unei comisii alcătuite din cîte un deputat clăcaș și un boier de fiecare județ, care să întocmească proiectul de lege a împroprietăririi, nu s-a ajuns la nici un rezultat din cauza îndărătniciei boierilor care se împotriveau «votului universal» și împroprietăririi clăcașilor, în nădejdea că revoluția nu va dăinui.

Dar intervenția armatelor turcești în Țara Românească au determinat guvernul provizoriu să se retragă de la conducere la 25 iulie, spre a face loc, după lungi tratative, la 9 august unei noi locotenențe. Apoi, la 13 septembrie, sub pretext că s-au făcut neorînduieli, armate străine interveniră, ocupînd Bucureștiul. Revoluția era de acum înăbușită după trei luni de dăinuire [6].

3. N. Covaci, *Mișcarea revoluționară din Moldova de la 1848. Revoluția burghezo-democratică din Țara Românească și Transilvania din anul 1848*, București, 1959, p. 32.
4. C. Colescu-Vartic, *1848. Zile revoluționare*, București, 1898, p. 99.
5. *Istoria Bisericii Române...*, p. 466.
6. *Ibidem*, p. 466—468.

În Transilvania revoluţia a durat mai mult timp, lupta românilor dobîndind un caracter naţional; de asemenea ungurii şi cehii cereau despărţirea de împărăţia Austriei [7]. Dieta Ungariei s-a grăbit să adopte o Constituţie după care ungurii formau un stat independent legat de Austria doar prin faptul că împăratul Austriei devenea şi rege al Ungariei.

Fruntaşii românilor au întrunit Adunarea măreaţă de la 3/15 mai 1848 pe «Cîmpia Libertăţii» de lîngă Blaj, proclamîndu-se naţiune de sine stătătoare.

«Cele 16 puncte ale petiţiei naţionale a adunării de la Blaj exprimau voinţa dîrză a maselor de a-şi vedea respectate şi revendicările lor sociale» [8]. Se cerea printre altele: egalitatea în drepturi cu celelalte naţiuni, desfiinţarea iobăgiei, înfiinţarea de şcoli româneşti în toate satele şi întrebuinţarea limbii române în administraţie, iar Biserica Românească să rămînă neatîrnată de orice ierarhie străină, egală în drepturi cu celelalte Biserici din Transilvania. De asemenea se cerea să se reînfiinţeze Mitropolia românească şi să se restabilească Sinodul general, după vechea pravilă, care să aleagă episcopi români pentru eparhiile ortodoxe din Transilvania [9].

Dieta nobiliară a Transilvaniei n-a luat în considerare dorinţele românilor şi a votat unirea Transilvaniei cu Ungaria, hotărîre sancţionată de împărat la 10 iunie 1848. Românii indignaţi au protestat cu toată îndîrjirea împotriva acestei samavolnicii.

Analiza conţinutului dezideratelor

a) *Independenţa sau neatîrnarea bisericească de chiriarhii străini (în Ţara Românească şi Moldova faţă de Constantinopol şi în Transilvania faţă de sîrbi). Constituirea unei Biserici unice în Transilvania.* — După o prezentare succintă a istoriei revoluţiei de la 1848 în cele trei ţări româneşti: Moldova, Ţara Românească şi Transilvania, în cele ce urmează, vom încerca să facem o analiză a conţinutului dezideratelor, care au privit în mod direct sau indirect biserica Ortodoxă Română din cele trei ţări româneşti. Aceste deziderate au fost formulate cu înflăcărare de nenumărate voci din toate treptele clerului ortodox, care a înţeles să slujească nu numai Biserica, ci în acelaşi timp şi poporul în mijlocul căruia trăiau. De aceea alături de revoluţionarii care luptau pentru revendicări politice şi sociale s-a asociat şi preoţimea în frunte cu ierarhii ei dorind să fie înfăptuite cît mai curînd posibil ideile progresiste revoluţionare ce animau întreaga lume dornică de egalitate, frăţietate şi libertate.

Aşadar în perioada revoluţiei de la 1848 din cele trei ţări româneşti, Biserica nu s-a izolat de frămîntările revoluţionarilor deoarece şi membrii săi erau stăpîniţi de sentimente patriotice.

Clericii au susţinut cauza dreaptă a poporului, iar pe plan bisericesc cei din Moldova şi din Ţara Românească năzuiau spre independenţa sau neatîrnarea bisericească faţă de Patriarhia din Constantinopol, iar cei din Transilvania faţă de ierarhia sîrbească din Carlovitz.

În *Moldova*, deşi memoriul înaintat lui Mihail Sturdza nu s-a referit direct la problema independenţei bisericeşti faţă de Patriarhia din Constantinopol, totuşi, prin reformele în sînul Bisericii prevăzute în cele 35 de puncte şi prin întoarcerea către stat a averilor închinate Locurilor Sfinte, se manifestă tendinţa de emancipare bisericească.

7. *Ibidem*, p. 468.

8. Victor Cheresteşiu ş.a., *Din istoria Transilvaniei*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1963, vol. II, p. 48. 9. *Ibidem*, p. 49.

Afirmăm aceasta pentru că în decursul istoriei moldovenii au dorit emanciparea bisericească încă din epoca domnitorilor Mușatini (secolul al XIV-lea) și că ei și-o mai afirmaseră cu multă hotărîre și în plină epocă fanariotă prin Sinodul de la Iași, întrunit la 1753 sub mitropolitul Iacob Putneanul[10].

Este de înțeles însă că în condițiile de atunci independența bisericească nu se putea cîștiga într-o perioadă de timp scurtă, de aceea ea va rămîne o problemă de viitor fiind strîns legată de situația social-politică a țării.

În *Țara Românească*, chestiunea independenței bisericești nu este prevăzută direct în deziderațele revoluționare ci, la fel ca și în Moldova, ea se poate desprinde din dorința de emancipare a mînăstirilor închinate consfințită în punctul 12 al Proclamației de la Islaz, cît și din ideea de «libertate» care se răsfrînge nu numai asupra țării ci și asupra Bisericii.

Informații mai precise și mai bogate cu privire la independența sau neatîrnarea bisericească vom întîlni la revoluționarii din *Transilvania*, printre care se afla și mitropolitul Andrei Șaguna. Atașat revendicărilor revoluționare ale poporului român, mitropolitul Andrei Șaguna, încă înainte de începerea revoluției, informa cercurile progresiste despre drepturile istorice cît și canonice ale Bisericii Române din Transilvania. Cu acest prilej a deșteptat în românii ortodocși interes pentru soarta Bisericii lor și a anunțat că a sosit vremea să pornească cu toată energia pentru restaurarea autonomiei bisericești și a Mitropoliei lor istorice.

Apărarea cu fermitate a drepturilor bisericești situează pe mitropolitul Andrei Șaguna între principalii exponenți ai luptei românilor transilvăneni pentru libertate religioasă. Lupta pentru emanciparea bisericească a românilor transilvăneni își are un trecut îndepărtat, dar ea capătă amploare deosebită în jurul anului revoluționar 1848[11]. Clerul și poporul român doreau să reînființeze Mitropolia ortodoxă română, «să se înlăture definitiv ierarhia sîrbească în Biserica Română și la conducerea ei să fie numiți numai vicari români»[12].

Pe «Cîmpia Libertății» de la Blaj, se cerea ca și Biserica Ortodoxă să fie liberă, «independentă de la oricare altă Biserică egală în drepturi și foloase cu celelalte Biserici ale Transilvaniei»[13]. De asemenea se cerea ca și episcopii români să aibă dreptul de a fi membri în dietă în calitate de reprezentanți ai Bisericii lor, așa cum era obiceiul și cu celelalte confesiuni religioase din Transilvania.

În numele națiunii române, în punctul al II-lea al petiției de la Blaj din 4/16 mai 1848, se relatează clar și hotărît că «națiunea română cere aceleași drepturi pentru episcopii lor»[14]. Tot în aceeași petiție, românii sprijineau cererea de reînființare a Mitropoliei, pe baza vechiului drept al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania[15].

Un mare răsunet în conștiința contemporanilor și a celor angajați direct în lupta revoluționară, a avut și atitudinea luată de bănățeanul Eftimie Murgu, care la 26 august 1848 explica în fața adunării că poporul e pe deplin liber să dispună în

10. *Ibidem*, p. 263; *Istoria Bisericii Române...*, p. 263.
11. Ilarion Pușcariu, *Mitropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania*, Sibiu, 1900, p. 90. 12. Victor Cherestesiu ș.a., *op. cit.*, p. 74.
13. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, București, 1932, p. 275.
14. N. Popea, *Memorialul Arhiepiscopului și Metropolitului Andrei baron de Șaguna sau luptele naționale ale românilor 1846—1873*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 59. 15. *Ibidem*.

treburile sale bisericeşti şi că Biserica Română trebuie să fie independentă[16]. Pentru românii din Transilvania problema independenţei bisericeşti era acută; iar preoţimea ortodoxă transilvăneană milita pentru drepturi egale, pentru înfiinţarea de şcoli româneşti cît şi pentru o biserică românească.

Tot Mitropolitul Andrei Şaguna în două din lucrările sale — *Promemoria dreptului istoric al Mitropoliei* şi *Adaos la Promemorie* — lega ideea naţională de cea bisericească zicînd «...că Biserica Românească din timpuri mai vechi a avut ierarhia sa naţională cu mai multe episcopii şi mitropolit în frunte..., că mitropoliţii-arhiepiscopi se alegeau de preoţime şi se sfinţeau de patriarhul din Constantinopol, iar mai tîrziu de mitropolitul Ungrovlahiei care era socotit exarhul patriarhicesc»[17]. În continuare, mitropolitul Andrei Şaguna afirma că românii au pierdut autonomia bisericească şi scaunul mitropolitan a fost lipsit pe timp îndelungat de arhiereu[18].

În acelaşi timp revoluţia din Transilvania a fost şi un prilej de afirmare a unităţii Bisericii Româneşti transilvănene cuprinsă în ideea de unitate politică, manifestată în acest timp

Însă cererile românilor pentru restaurarea Mitropoliei române cuprinse şi dezbătute în petiţiile generale ale românilor către curtea din Viena şi mai ales petiţia Adunării naţionale din Blaj de la 3/15 mai 1848 înaintate curţii printr-o deputăţie la 30 mai 1848, apoi cele de la 25 februarie şi 5 martie 1849 au întîmpinat cea mai hotărîtă rezistenţă din partea conducerii de stat a Austriei[19]. Lucrul acesta era şi de aşteptat, întrucît se cunoşteau năzuinţele poporului român din Transilvania spre unire cu românii din Principate.

Nobila idee a unităţii Bisericii Române din Transilvania, a fost ridicată şi de fruntaşul revoluţionar Simion Bărnuţiu, în cuvîntarea sa rostită în biserica catedrală de la Blaj, înainte de deschiderea măreţei adunări, unde erau prezenţi şi oameni de seamă ai intelectualităţii româneşti. În această cuvîntare vorbitorul căuta să expună cît mai clar situaţia naţională şi bisericească din Transilvania.

Una din ideile principale pe care o putem urmări în cuvîntarea lui Simion Bărnuţiu este şi ideea constituirii unei Biserici unice în Transilvania. A susţine ideea unităţii, arăta marele patriot, înseamnă acceptarea egalităţii şi libertăţii tuturor[20].

Pentru realizarea unităţii Bisericii Române, trebuia depuse eforturi susţinute iar Simion Bărnuţiu afirma cu dîrzenie că Biserica românilor transilvăneni se ţine de cea a răsăritului de care depinde toată Biserica românilor[21].

Unitatea Bisericii nu se realizează prin uniune nedreaptă pentru că, aşa cum spune revoluţionarul amintit mai sus, «episcopii noştri de la uniune încoace numai cu numele au fost episcopi..., fără să simtă clerul vreo îndreptare adevărată a stării sale»[22]. Deci se vede destul de clar din afirmaţia de mai sus că o adevărată unitate nu se poate înfăptui decît prin respectarea drepturilor fiecărei Biserici.

Prin urmare, ideea unităţii bisericeşti a preocupat pe revoluţionarii români paşoptişti din Transilvania şi a fost susţinută teoretic în diferite discursuri.

b) *Sprijinirea de pe poziţie bisericească a luptei pentru neatîrnare a celor două Principate şi pentru dobîndirea de drepturi politice a românilor din Transilvania, şi apoi lupta în toate cele trei ţări româneşti pentru eliberarea socială, de şerbie, iobăgie etc.* — Fiind alături de revoluţionari, preoţii şi vlădicii din cele două Principate:

16. Victor Cheresteşiu ş.a., *op. cit.*, p. 74. 17. Ilarion Puşcariu, *op. cit.*, p. 50.
18. *Ibidem*, p. 51. 19. Ilarion Puşcariu, *op. cit.*, p. 101—10?
20. N. Popea, *op. cit.*, p. 85. 21. *Ibidem*, p. 87. 22. *Ibidem*, p. 99.

Moldova și Țara Românească și-au pus tot sufletul în sprijinirea de pe poziție bisericească a luptei pentru neatîrnarea celor două Principate, sprijinind neatîrnarea națională fiindcă era strîns legată de neatîrnarea bisericească.

Problema neatîrnării naționale constituia unul din punctele importante ale revoluționarilor și în același timp rezolvarea ei deschidea posibilitatea realizării și neatîrnării bisericești față de chiriarhiile străine și după cum acestea se condiționează reciproc este și firesc să se fi sprijinit tot reciproc. Mai amintim că revoluționarii nu se ridică direct contra stăpînirii străine, ci împotriva celei dinăuntru deoarece aceasta din urmă era favorizată și încurajată de prima cu scopul de a menține în continuare autoritatea și aceeași stare de lucruri favorabilă asupritorului.

Pentru neatîrnarea Principatului Moldovei, mitropolitul Meletie a pledat printr-o frumoasă cuvîntare contra tiraniei și crudelor prigoniri dezlănțuite față de patrioți. Acest ierarh se referă la o viață plină de umanitate, la o țară în care trebuie să se «...introducă cinstea, dreptatea și egalitatea...» [23].

Nu numai ierarhii vorbesc înaintea mulțimilor pentru neatîrnarea Moldovei, ci și preoții. Vrednic de menționat în acest caz este preotul Gheorghe Bodescu din Bîrlad, care, în biserica domnească în ziua de Rusalii, a avut curajul să spună tot adevărul despre crunta tiranie a ocîrmuirii, care era ca o unealtă schingiuitoare și căuta să înăbușe simțurile moldovenilor pentru unire și pentru dreptate [24].

De asemeni ideea neatîrnării naționale este cuprinsă și în conținutul memoriului adresat domnitorului moldovean Mihail Sturdza în care revoluționarii se ridicau direct contra conducerii prin «reglementarea impozitelor» [25] cerute de Poarta Otomană și indirect față de stăpînirea turcească prin cele 35 de puncte care trebuia să fie aplicate în viața social-politică a Moldovei fără amestec dinafară.

Și în Țara Românească ideea neatîrnării naționale a fost sprijinită de pe poziție bisericească de elanul multor preoți. Ca și în Moldova și aici vom întîlni același protest vehement contra neorînduielilor existente în acel timp, neorînduieli favorizate atît de stăpînirea politică din afară cît și de jurisdicția străină asupra Bisericii.

Chiar din cea dintîi scînteie scăpărată de revoluția munteană, pe cîmpia de la Islaz în ziua de 9 iunie 1848 se constată dorința de libertate națională prin înlăturarea asupritorilor.

Prin primul punct al *Proclamației de la Islaz* se cere «independența administrativă și legislativă. Neamestec al nici unei puteri din afară în cele dinlăuntru ale sale» [26].

Această libertate națională și de stat se referea și la libertatea Bisericii Române, după cum înlăturarea asupritorilor se referea iarăși nu numai la asupritorii politici dinafară, ci și la asupritorii bisericești sub a căror «jurisdicție», se găsea Biserica din Țara Românească ca și cea din Moldova, tocmai din epoca fanarioților.

Popa Șapcă împreună cu unii ierarhi și chiar călugări au înlesnit răspîndirea ideilor revoluționare, prin citirea și explicarea Proclamației de la Islaz în diferite localități din Țara Românească [27].

De altfel, în istoria bisericească a Țării Românești întîlnim și alte figuri de clerici revoluționari care au iscălit chiar o adresă către guvernul provizoriu, în care

23. *Istoria Bisericii Române...*, p. 462.

24. C. Bobulescu, *Fețe bisericești în războaie, răzvrătiri și revoluții*, 1930, p. 78 ș.u.

25. Ungureanu Gh. ș.a., *Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova*, București, 1960, p. 200. 26. N. Covaci, *op. cit.*, p. 32. 27. *Istoria Bisericii Române...*, p. 161—171.

lăudau noua Constituție și proiectele noului guvern [28]. Alți clerici, ca cei din Călărași, după săvîrșirea cultului divin s-au îndreptat către Prefectură, pentru ca prin cuvîntări alese să demonstreze dragostea și atașamentul față de guvern și față de noua orînduire socială [29].

Este impresionant gestul preotului Hristea din Alexandria, protopop al Teleormanului, care la 19 septembrie 1848 «în fruntea unui grup de orășeni a ridicat iarăși tricolorul, nevoind să recunoască căimăcămia [30].

Majoritatea clericilor revoluționari care au sprijinit de pe poziție bisericească ideea de neatîrnare națională, după înăbușirea revoluției au suferit închisoare [31].

În Transilvania, clericii au luptat pentru independența bisericească și au sprijinit dobîndirea de drepturi politice pentru români. O contribuție substanțială a fost adusă tot de Mitropolitul Andrei Șaguna, care se pronunța pentru independența bisericească a românilor [32].

În cuvîntarea rostită cu ocazia hirotoniei sale în episcop, la Carlovitz și în pastorala din 12 februarie 1848 se angaja cu toate puterile în acțiunea de slujire a Bisericii Române.

Revendicările poporului român cuprinse în cele 16 puncte ale petiției de la Blaj au fost încredințate la două delegații de deputați dintre care una condusă de Andrei Șaguna, care trebuia să înfățișeze împăratului de la Viena cele 16 puncte revendicative. Chiar în primul punct al petiției se exprimă «principiul libertății, egalității și frăției...» [33], independența națională și dreptul de a avea reprezentanții săi în dieta țării, cît și dregători în toate ramurile administrative [34].

Din exemplele arătate, ca și din numeroase altele, se vede limpede că și în Transilvania, clerul ortodox român a sprijinit hotărît de pe poziție bisericească lupta pentru dobîndirea de drepturi politice a românilor transilvăneni.

Astfel, între aceste revendicări care au frămîntat clerul și poporul român din cele trei țări românești erau: desființarea tiraniei ocîrmuitorilor, încetarea prigonirii patrioților, înlăturarea robiei, a sărăciei, a iobăgiei etc.

În principatul Moldovei, slujitorii Bisericii au ridicat glasul lor împotriva nedreptăților sociale, au demascat toate abuzurile care înfricoșează cugetul omenesc, au protestat împotriva cruntelor prigoniri îndreptate către patrioți, fiind calificați de contemporani ca niște bărbați mărinimoși, cărora merită să le fie amintite numele. «Sculați-vă, dar zic, frații mei! — spunea înflăcăratul preot Gheorghe Bodescu din Bîrlad. Uniți-vă, toți să ne facem un trup și un suflet și să strigăm împreună cu acei buni patrioți, care au venit la cunoștința adevărului de a nu mai ține în robie, ci de a se cunoaște cu toți de frați... Urmați pildei Sfinților bărbați ai Bisericii, care cu unire și statornicire s-au luptat pentru sfîntul adevăr și pentru slobozenia popoarelor...» [35].

Preoțimea moldoveană susținea că adevărul nu poate să fie copleșit de tiranii ocîrmuitori, iar în veacul de aur dominat de libertate, de frăție și de unire, drepturile poporului vor fi respectate pentru că locuim cu toții același pămînt și «sîntem toți frați după trup și duh» [36].

---

28. *Ibidem*, p. 472. 29. *Ibidem*. 30. *Ibidem*, p. 473.
31. Al. I. Ciurea, *Preoți ortodocși români în revoluțiile țărănimii — cu specială privire asupra răscoalei din 1907*, în «Studii Teologice», V (1953), nr. 9—10, p. 78.
32. Ilarion Pușcariu, *op. cit.*, p. 103. 33. N. Popea, *op. cit.*, p. 59.
34. *Ibidem*. 35. *Istoria Bisericii Române...*, p. 462—463. 36. *Ibidem*, p. 462.

Acelaşi sentiment de patriotism şi libertate socială l-au manifestat în timpul revoluţiei şi preoţii din Ţara Românească. Impresionante sînt cuvintele preotului Radu Şapcă, din rugăciunea rostită pe Cîmpia Libertăţii din Islaz: «Izbăveşte Doamne şi mîntuie pe tot omul care ridică şi însufleţeşte pe acest popor, care moare, ca să facă să trăiască pe asupritorii lui. Scapă-l de abuzul clăcii, de ticăloasa iobăgie, de podvoada drumurilor şi a şoselelor de acele munci ale faraonilor» [37].

Printre clericii revoluţionari sînt amintiţi şi călugări ca monahul Varlaam de la Mînăstirea Sinaia, recomandat de A. Golescu guvernului revoluţionar spre a fi numit «comisar extraordinar» cu însărcinarea de a îmbărbăta pe fraţii ţărani şi să recruteze de prin mînăstiri şi alţi călugări care să-l ajute în misiunea încredinţată [38].

Participînd într-un număr destul de numeros la revoluţie şi susţinînd ferm cauza poporului, se înţelege că preoţimea din Ţara Românească a aprobat şi sprijinit ideile sociale de «emancipare a clăcaşilor», de «desrobirea ţiganilor prin despăgubire» şi altele, idei pe care le întîlnim de altfel în Proclamaţia de la Islaz.

Urmărind şirul evenimentelor observăm că revoluţionarii români au fost preocupaţi şi de starea social-culturală a preoţilor. În conştiinţa revoluţionarilor preoţii aveau misiunea sfîntă de a propovădui iubirea de oameni şi de a fi continuu pildă de comportare bună şi cinstită.

Misiunea preoţiei nu putea fi îmbrăţişată decît de oameni cu ştiinţă de carte şi cu o bună comportare morală. Aceste condiţii erau prevăzute în punctul 15 al memoriului revoluţionarilor moldoveni, care mai susţinea că stăpînirea să ia măsuri de pregătire a clerului «pe o treaptă vrednică însărcinării sale, adică să se îndeletnicească cu cea mai de aproape îngrijire de ridicare morală şi intelectuală a preoţimii» [39].

Aceeaşi atitudine au manifestat-o şi revoluţionarii din Ţara Românească care, în Proclamaţia de la Islaz, au hotărît să trimită «de acum înainte la Sfîntul Mormînt şi la alte aşezăminte religioase untdelemn, tămîie, făclii şi însuşi bani spre ţinerea de şcoale de preoţi...» [40].

Pentru susţinerea clerului transilvănean, revoluţionarii români în punctul al patrulea al petiţiei de la Blaj, pe lîngă libertatea cuvîntului şi a scrisului, mai cereau salarizarea preoţilor cît şi înfiinţarea de şcoli de toate gradele [41].

Aşadar, în toate cele trei ţări româneşti, revoluţionarii au fost interesaţi de starea social-culturală, ca şi de situaţia şcolilor fiindcă numai în acestea fiii poporului puteau primi o bogată şi aleasă formaţie culturală.

c) *Constituirea unui sinod şi alte reforme.* — Între nenumăratele aspecte cuprinse în dezideratele revoluţionarilor de la 1848 se încadrează şi problema constituirii unui sinod, pe care o întîlnim exclusiv în Transilvania. Rezolvarea acestei probleme bisericeşti a fost una din cererile mult dorite de românii transilvăneni şi s-a înscris în punctul al doilea al marii adunări naţionale de la Blaj ţinută la 3/15 mai 1848. Românii cereau reactivarea sinodului mixt prin cuvintele: «Naţiunea română,... cere restabilirea Mitropoliei şi a Sinodului general anual, după vechiul drept, în care Sinod să fie deputaţi bisericeşti şi mireneşti» [42].

37. Conf. Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 690.
38. *Istoria Bisericii Române...*, p. 471—472.
39. Ungureanu Gh. ş.a., *op. cit.*, p. 201.
40. C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 467.
41. Victor Cheresteşiu ş.a., *op. cit.*, p. 49.
42. Ilarion Puşcariu, *Colecţia actelor adusă la Mitropolia Românilor ortodocşi din Ungaria şi Transilvania*, Sibiu, 1900, p. 10.

În virtutea vechiului drept, adică a uzului de totdeauna al Bisericii Ortodoxe din Transilvania se cerea restabilirea soborului mare — sinodul mixt de odinioară care în mod oficial, se păstrase pînă la 1700 şi puţin timp a mai funcţionat în Biserica unită, iar în Biserica Ortodoxă pînă după timpul răzmeriţei bisericeşti a călugărului Sofronie de la Cioara [43].

Restabilirea sinodului anual mixt, cu membrii clerici şi mireni însemna recunoaşterea unui drept istoric al Bisericii Române transilvănene apărat de cei mai de seamă bărbaţi ai neamului românesc din Transilvania, cunoscători adînci a istoriei poporului nostru ca: Andrei Şaguna, Bariţiu, Timotei Cipariu, Popazu, August Treboniu-Laurian şi alţii [44].

Încă din 1846, românii transilvăneni, în ajunul alegerii unui urmaş al episcopului Vasile Moga, au cerut împăratului de la Viena, să îngăduie şi elementului laic dreptul de a lua parte la sinodul general, ce trebuia să aleagă pe noul vlădică. Din cuprinsul acestei cereri se deduce cu claritate manifestarea conştiinţei unui drept străvechi, care deşi fusese înlăturat, conştiinţa lui se păstrase în tradiţia bisericii [45].

O valoroasă contribuţie în acţiunea de restabilire a sinodului mixt a adus-o mitropolitul Andrei Şaguna, reuşind prin adînci cercetări să reînvie o veche tradiţie de drept bisericesc care privea nu numai Biserica transilvăneană ci şi Biserica Ortodoxă în general. Urmînd hotărîrea de la Blaj, Andrei Şaguna, împreună cu alţi fruntaşi laici şi clerici au plănuit la Pesta să convoace un sinod mixt pentru 19 septembrie 1848 în localitatea Răşinari, la care au luat parte 44 protopopi şi 56 mireni [46].

Pentru restabilirea unui sinod mixt, în acelaşi timp au insistat şi bănăţenii Eftimie Murgu şi Damaschin Bojinca pentru convocarea unui sinod în Timişoara la 15 iunie 1848. Deşi au reuşit să obţină dreptul de întrunire al sinodului, totuşi demersurile ierarhiei sîrbeşti către guvern au zădărnicit ţinerea lui [47].

Nu acelaşi insucces l-au avut românii ortodocşi din episcopia Aradului, pentru că în tîrguşorul Chişineu Criş au izbutit să ţină la începutul anului 1849 un sinod mixt alcătuit dintr-un număr mai mare de delegaţi mireni, pe lîngă clerici. Cu acest prilej membrii participanţi la sinod au decis prin «Constituţia bisericească» votată aici, ca de acum înainte sinodul eparhiei Aradului să se convoace anual la data de 1 mai şi se va compune din 1/3 clerici şi 2/3 laici [48].

Datorită iniţiativei revoluţionarilor români transilvăneni şi în special neobositelor străduinţe ale mitropolitului Andrei Şaguna, Biserica Ortodoxă Română din Transilvania îşi restabileşte instituţia canonică a sinodului mixt conform vechiului obicei de drept al întregii Biserici Ortodoxe. Modul în care a fost preconizat sinodul mixt al întregii Biserici Ortodoxe din Transilvania, precum şi caracterul lui de organ reprezentativ al acestei Biserici, evidenţiază trei lucruri foarte importante atît pentru vremea de atunci cît şi pentru orice vreme şi condiţie în care îşi desfăşoară lucrarea oricare dintre Bisericile Ortodoxe.

Cel dintîi lucru important constă în afirmarea unei superioare conştiinţe a canonicităţii, prin întemeierea instituţiei sinodului mixt pe rînduielile canonice păstrate pe calea obiceiului juridic al Bisericii pretutindeni şi totdeauna, începînd din epoca apostolică, trecînd apoi prin practica sinoadelor ecumenice şi a sinoadelor mai mari şi mai mici, din viaţa Bisericilor autocefale.

43. Liviu Stan, *Mirenii în Biserică*, Sibiu, 1939, p. 191. 44. *Ibidem.*
45. I. Matei, *Mirenii şi drepturile lor în Biserică*, Cluj, 1938, p. 104.
46. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 192.
47. Ilarion Puşcariu, *Mitropolia românilor ortodocşi...*, p. 12. 48. I. Matei, *op. cit.*, p. 289.

Al doilea lucru foarte important constă în afirmarea independenţei sau neatîrnării de nici o altă Biserică, a acelei Biserici locale care îşi constituie un asemenea sinod mixt, învestit cu puterea de a hotărî în mod liber în toate chestiunile Bisericii locale pe care o reprezintă.

În fine, al treilea lucru de aceeaşi importanţă, iar pentru epoca respectivă chiar de o importanţă mai mare, constă în crearea prin sinodul mixt a unui organ reprezentativ al poporului român, organ prin care se manifestă independenţa naţională a acestui popor şi conştiinţa că el singur are nu numai dreptul ci şi puterea de a hotărî în chestiunile sale naţionale şi politice

Rezultatele luptelor pentru reorganizarea Bisericii

Revoluţia de la 1848 din cele două Principate: Moldova şi Ţara Românească a angajat la luptă şi pe slujitorii Bisericii dornici de traducerea în fapt a dezideratelor revoluţionarilor, care erau preocupaţi mai mult de problema socială[49]. Era şi de aşteptat ca în urma înăbuşirii celor două revoluţii, Biserica să nu poată beneficia imediat de aplicarea principiilor preconizate în mod direct şi indirect de revoluţionari. Dar, în anii care au urmat revoluţiei şi anume în epoca de pregătire pentru Unirea Principatelor, Biserica şi-a văzut împlinite parţial dezideratele pentru care militase în epoca paşoptistă.

În epoca Unirii Principatelor, interesul şi sprijinul Bisericii s-a manifestat în ambele principate prin participarea în masă a preoţilor şi ierarhilor.

Înainte de Unirea Principatelor, în Moldova, Biserica a izbutit să-şi vadă împlinite o seamă de revendicări ca recunoaşterea neatîrnării Bisericii Ortodoxe din Principatele Unite de orice chiriarhie, organizarea învăţămîntului clerical etc..

În perioada pregătirii Unirii, Biserica celor două Principate a îndemnat prin slujitorii săi la înfăptuirea Unirii, iar prin noile forme de organizare bisericească cum ar fi înfiinţarea autorităţii sinodale centrale, demonstra cît de mult fusese la inima slujitorilor Bisericii măreţul ideal al Unirii, precum şi faptul că slujitorii Bisericii militînd pentru Unirea Principatelor au militat cu aceeaşi vigoare şi pentru unirea şi neatîrnarea Bisericii din cele două Principate.

Cu toate că revoluţia din Transilvania a fost înfrîntă, roadele ei atît în ce priveşte dezideratele naţionale cît şi cele sociale şi bisericeşti n-au întîrziat. Revoluţionarii transilvăneni au izbutit să restabilească sinodul mixt conform vechiului obicei de drept care se păstrase din timpuri străvechi în Biserica transilvăneană. La doi ani după revoluţie, la 12 martie 1850, mitropolitul Andrei Şaguna a reuşit să ţină la Sibiu un sinod mixt, care, conform dispoziţiilor sale, a fost alcătuit dintr-un număr de 27 clerici şi 30 mireni[50]. Întocmirea acestui sinod a însemnat în primul rînd afirmarea dreptului fiecărei eparhii de a-şi putea constitui un for bisericesc mixt, reprezentativ atît pentru treburile religioase cît şi pentru cele culturale, naţionale şi sociale. La acest sinod a luat parte şi cărturarul August Treboniu Laurian pentru ca să supună adunării sinodale «proiectul de Constituţie bisericească» ce prevedea următoarele feluri de adunări sau sinoade şi anume: a) sinodul parohial compus din plenul parohial; b) sinodul districtual, vechiul sobor mic dinainte de unire compus din toţi preoţii unui protopopiat şi din cîte un reprezentant mirean ales de fiecare parohie; c) sinodul eparhial, compus din toţi protopopii, apoi din cîte alţi doi preoţi şi trei mireni de fiecare protopopiat; d) sinodul mitropolitan

49. *Istoria Bisericii Române...*, p. 482.

50. Ilarion Puşcariu, *Colecţia actelor...*, p. 60—61.

compus din toţi episcopii, toţi protopopii, cîte un deputat mirean de fiecare eparhie şi cîte un deputat preot şi cîte doi mireni de fiecare protopopiat [51].

Şi la Arad s-a întrunit un asemenea sinod mixt la 23 iulie 1850, cînd sinodalii, în petiţia înaintată împăratului, între altele, cereau să li se admită «convocarea sinodului eparhial în fiecare an cu membrii din cler şi mireni în mod egal» şi în acelaşi timp votau regulamentul privitor la organizarea sinodului [52].

Prin restabilirea sinodului mixt se realiza principiul sinodalităţii în întregul sistem de organizare al Bisericii transilvănene, pentru că se înlesneşte şi se întăreşte spiritul de colaborare între toţi membrii Bisericii, clerici şi mireni care, de la sinodul parohial şi pînă la cel mitropolitan, aveau dreptul să participe la rezolvarea problemelor din viaţa Bisericii [53].

Între strădaniile revoluţionarilor din Transilvania pentru obţinerea drepturilor de organizare liberă a Bisericii lor, în toamna anului 1849 şi primăvara anului 1850, mitropolitul Andrei Şaguna a alcătuit cele două lucrări menţionate mai înainte şi anume: *Promemoria* şi *Adaos la Promemorie* pentru dreptul istoric al Mitropoliei, lucrări care vor fi ca un preludiu al reînfiinţării Mitropoliei de mai tîrziu [54].

*

Anul 1848 a însemnat pentru întreaga suflare românească o răscruce istorică, în care, în mod spontan s-au ridicat la luptă pentru independenţa naţională şi bisericească ca şi pentru emancipare socială masele din toate cele trei ţări româneşti: Moldova, Ţara Românească şi Transilvania. Atmosfera pentru declanşarea luptei revoluţionare pe întreg pămîntul locuit de români fusese creată prin frămîntările care au urmat în Moldova şi Ţara Românească de sub robia fanariotă, iar în Transilvania, prin frămîntările care au început la o sută de ani după crunta asuprire naţională şi religioasă care a început prin unirea de la 1700.

Întrucît lupta pentru independenţa naţională cuprindea în sine şi lupta pentru înlăturarea oricărei alte asupriri slujitorii cei mai conştienţi ai Bisericii, dornici să scape de sub jurisdicţia unor centre bisericeşti străine.

Rodul luptei lor a fost instaurarea unei noi rînduieli în organizarea şi conducerea Bisericii, mai întîi în Biserica Ortodoxă din Transilvania şi apoi cu timpul şi în Biserica din celelalte două Principate.

Cum însuşi mecanismul vieţii bisericeşti şi mentalitatea moştenită din epoca fanariotă în Moldova şi Ţara Românească, constituiau o frînă mai puternică în calea acţiunii de reaşezare pe baze canonice mai largi a vieţii bisericeşti, aici a trebuit ca procesul declanşat prin revoluţia de la 1848 să dureze mai mult, obiectivul principal al luptei revoluţionare, neatîrnarea Bisericii din ambele Principate, fiind înfăptuit abia după unirea politică a celor două Principate.

Dar, pe cît de adevărat este că întreaga luptă a poporului pentru independenţă de stat a favorizat lupta pentru independenţa bisericească în decursul întregii noastre istorii, tot pe atît de adevărat este că şi lupta pentru neatîrnarea bisericească a constituit un sprijin pentru lupta de independenţă de stat, împletindu-se continuu cu aceasta.

Anul revoluţionar 1848 constituie o mărturie prin care Biserica a început să se descătuşeze din stăpînirea străină şi să-şi afirme în chip tot mai hotărît conştiinţa autocefaliei sau a independenţei sale de orice chiriarhie străină.

---

51. I. Matei, *op. cit.*, p. 303—304. 52. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 193.
53. *Ibidem*, p. 194—195. 54. *Istoria Bisericii Române...*, p. 486.

B. — ÎN DEZIDERATELE DIVANURILOR AD-HOC ÎN EPOCA UNIRII PRINCIPATELOR

Roadele revoluției de la 1848 n-au putut fi imediat cele dorite de întregul popor și exponenții dorințelor sale din cele trei țări românești: Moldova, Țara Românească și Transilvania, din cauza opoziției marilor puteri de atunci.

Totuși lupta nu a încetat; s-a continuat a se milita, atît pentru neatîrnarea politică a Principatelor cît și pentru unirea lor, iar în Transilvania, s-a militat pentru aplicarea drepturilor a căror recunoaștere s-a obținut prin Revoluția din 1848 cît și pentru eliberarea socială a iobagilor, care se tergiversa. De asemenea și aici s-a militat pentru o colaborare mai strînsă și chiar pentru unirea cu celelalte două Principate.

Pentru interesele naționale și bisericești ale românilor din Principate sau pentru înfăptuirea năzuințelor naționale și bisericești ale românilor din Principate, apăruseră șanse noi, datorită războiului Crimeii sfîrșit prin tratatul de pace de la Paris din 30 martie 1856.

Alcătuirea Divanurilor ad-hoc și apariția de scrieri, cuvîntări, rezoluții și propuneri, au impulsionat acțiunile pentru unire în cele două Principate și mereu autocefalia sau neatîrnarea Bisericii Ortodoxe din Principate.

Divanurile ad-hoc și dezideratele lor bisericești

Îndată ce s-a luat cunoștință de hotărîrile tratatului de la Paris, care, privitor la țara noastră, stabilea următoarele: Principatele Române vor rămîne sub suzeranitatea Porții Otomane, dar cu garanția marilor puteri europene; Regulamentele organice vor fi revizuite potrivit cu dorințele românilor, în Principate au început pregătirile în vederea alegerii deputaților pentru Divanurile ad-hoc [55].

Divanurile ad-hoc erau Adunări naționale, cu reprezentanți din toate clasele societății, alese cîte una în fiecare Principat pentru hotărîrea modului de întocmire a Țărilor Române [56].

Dorințele acestor Divanuri urmau să fie analizate de puterile europene și rezultatul final, concretizat într-o convenție care trebuia să se încheie tot la Paris.

În perioada constituirii și consultării Divanurilor ad-hoc și pînă la aplicarea Convenției, Principatele Române aveau să fie conduse de cîte un locțiitor de domn numit turcește «caimacam» [57]. Aceste «adunări naționale» aveau să întîmpine mari greutăți la constituirea lor datorită elementelor reacționare, ce se opuneau curentului Unirii ce creștea tot mai mult și se organiza sistematic.

Exceptînd o foarte redusă minoritate de proprietari moldoveni, toată lumea era pentru unire, în care vedea posibilitatea propășirii politice și sociale și formarea în scurtă vreme a unui stat independent și prosper [58]. Iar Biserica Ortodoxă din Principatele Române, prin slujitorii ei destoinici și luminați, întrevedea în Unirea Principatelor realizarea năzuinței de veacuri a cîștigării autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române și reorganizarea ei pe principii noi și sănătoase, conforme cu noile condiții istorice.

Firește că au existat și forțe externe care se străduiau să împiedice exprimarea liberă a Divanurilor ad-hoc.

55. Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1966, p. 35.
56. *Ibidem*. 57. *Istoria Bisericii Române...*, vol. II, p. 491.
58. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 35—36.

La 1 octombrie 1856 a fost publicat firmanul sultanului pentru alegeri de deputați în Divanurile ad-hoc [59].

Mitropolitul Sofronie Miclescu al Moldovei, susținător al Unirii, a trimis guvernului listele electorale ale clerului. Guvernul, care avea o poziție antiunionistă, a respins listele pe motivul că în ele se aflau trecuți frații Filaret și Neofit Scriban, devotați cauzei Unirii, pe care antiunioniștii încercau să-i împiedice de a pătrunde în Divanul ad-hoc ca reprezentanți ai clerului. Măsura aceasta determină pe mitropolit să ia atitudine împotriva ei. Guvernul s-a văzut din nou silit să discute înlăturarea din scaun a mitropolitului Sofronie, nu mult timp după o altă hotărîre anterioară luată în același scop, dar care fusese abandonată. Caimacamul Moldovei, Nicolae Vogoride, își dădea seama perfect de bine că era un fapt nepotrivit a înlătura din scaun un mitropolit, mai ales că firmanul încredințase convocarea Divanului ad-hoc și prezidarea lui [60], mitropolitului Sofronie Miclescu. De aceea guvernul a luat măsuri împotriva numai lui Filaret și Neofit Scriban și a multor profesori ai seminarului din Iași care au fost excluși din listele electorale ale Divanului. Aceeași soartă au avut-o mulți preoți care au fost respinși și care protestară împotriva ștergerii lor din listele electorale. Mitropolitul Sofronie a reclamat în două rînduri Comisiei europene din București samavolniciile guvernului antiunionist [61].

După multe tergiversări și mari frămîntări, s-a reușit în cele din urmă să se proclame formarea Divanului ad-hoc în componența căruia au intrat și reprezentanți de frunte din partea clerului moldovean: arhiereul Filaret Scriban, arhimandritul Neofit Scriban, arhimandritul Melhisedec Ștefănescu, viitorul mitropolit Calinic Miclescu și iconomul Dimitrie Matcaș din Roman [62].

În urma dezbaterilor ce au avut loc în ședințele din 7 și 8 octombrie 1857, Divanul ad-hoc al Moldovei a proclamat Unirea [63].

În Țara Românească, atît lupta Bisericii pentru Unirea Principatelor cît și lucrările Divanului ad-hoc n-au avut amploarea și răsunetul pe care l-au avut în Moldova. Aici «... mai toți capii Bisericii... erau partizani ai guvernului, care era interesat la menținerea statului quo» [64].

După publicarea, la 26 februarie 1857, a firmanului pentru alegerea de deputați în Divanul ad-hoc, mitropolitul Nifon a luat măsurile pentru întocmirea listelor electorale ale clerului [65].

Deși egumenii mînăstirilor închinate din Țara Românească au avut dreptul de participare la alegeri și de a-și propune doi deputați în Divanul ad-hoc, ei s-au abținut invocînd diferite motive [66].

Preoții din București, Rîmnic, Buzău și Argeș precum și egumenii mînăstirilor neînchinate și-au ales deputații lor în Divanul ad-hoc în zilele de 11 și 12 septembrie 1857 [67].

Cu toate că nu avem informații suficiente pentru cunoașterea activității deputaților clerici în Divanul ad-hoc din Țara Românească, considerăm fără îndoială [68] «...că și ei vor fi sprijinit cu toată căldura acel punct din programul «partidei naționale» care cerea unirea Principatelor într-un singur stat, sub numele de România» [69].

59. *Istoria Bisericii Române...*, p. 493 60. *Ibidem*, p. 492

61. *Ibidem*, p. 494. 62. *Ibidem*, p. 495—496.

63. D. A. Sturdza, *Acte și documente relative la Istoria Renascerei României*, București, 1896, vol. VI, 1, p. 65—80.

64. N. Dobrescu, *Studii de istoria Bisericii contemporane*, I, *Istoria Bisericii din România, 1850—1895*, București, 1905, p. 81—82. 65. *Istoria Bisericii Române...*, p. 497.

66. *Ibidem*, p. 498. 67. *Ibidem*. 68. *Ibidem*. 69. *Ibidem*.

a) *Dezideratele bisericeşti ale Divanurilor ad-hoc.* — Potrivit datelor istorice referitoare la perioada Unirii Principatelor, aflăm că reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Române au depus toate eforturile în lupta pentru rezolvarea problemelor social-politice care se ridicaseră în timpul revoluţiei de la 1848 şi se dezvoltaseră în această epocă.

În acest timp unii dintre chiriarhii mai luminaţi au luptat cu dîrzenie alături de personalităţile progresiste ale vremii, pentru înfăptuirea reformelor social-politice prin felurite propuneri şi deziderate favorabile bunului mers al vieţii celor două Principate cît şi pentru traducerea în fapt a multora dintre idealurile şi năzuinţele Bisericii Ortodoxe Române [70].

Iniţial, după cum am văzut, clericii au întîmpinat multe piedici la pătrunderea lor în Divanul ad-hoc, dar prin înţelepciunea şi consecvenţa lor au reuşit să-şi impună punctele de vedere ce priveau atît ţara, cît mai ales şi organizarea pe temelii sănătoase a vieţii bisericeşti. Aceştia înţelegeau că românii din cele două Principate trebuie să militeze pentru unirea lor politică şi socială şi în acelaşi timp să susţină reorganizarea «Bisericii naţionale, pe baze canonice, spre a rămâne Ortodoxă, în conformitate cu datinile noastre strămoşeşti» [71].

Adeziunea la problemele majore care se ridicau în preajma Unirii Principatelor se desprinde chiar din cuvîntarea rostită de mitropolitul Sofronie Miclescu la 23 septembrie 1857, cu prilejul deschiderii Divanului ad-hoc în Moldova, în care se spune între altele: «Să fim un singur trup, precum sîntem un singur suflet, căci toţi una sîntem, avînd o credinţă, un sînge, o patrie, o istorie...» [72]. Cu acest prilej, acelaşi ierarh, înflăcărat de un mare patriotism, sublinia şi sfătuia în cuvîntarea sa că românii au datoria sfîntă de totdeauna să fie uniţi pentru ca să vieze între ei patria lor. Pentru realizarea acestui secular ideal — Unirea, mitropolitul Sofronie Miclescu îndemna pe membrii Adunării ad-hoc să înlăture discuţiile nefolositoare şi să folosească gîndul cel bun şi inima curată pentru folosul tuturor românilor moldoveni şi munteni [73]. Din aceste afirmaţii rezultă că viaţa prosperă în viitor a Bisericii Ortodoxe Române din Principate era condiţionată de rezolvarea cît mai urgentă a problemelor social-politice.

Urmînd şirul evenimentelor din această epocă a Unirii Principatelor, se observă că în Moldova, aşa cum s-a relatat tangenţial mai înainte, clericii, stăpîniţi de zel patriotic, au luptat neobosiţi pentru înfăptuirea dezideratelor naţionale şi bisericeşti, încît participările lor la toate manifestările progresiste ale vremii au fost mai bogate în raport cu cele desfăşurate în Biserica şi Divanul ad-hoc din Ţara Românească.

Între punctele propuse şi votate de Divanul ad-hoc din Moldova referitor la viitoarea organizare a ţării se întîlnesc şi probleme ce priveau în mod special organizarea bisericească.

Astfel în anul 1857, în perioada 22 septembrie — 21 decembrie, Divanul ad-hoc s-a întrunit în numeroase şedinţe, în cadrul cărora s-au abordat şi diferite chestiuni de natură bisericească [74].

Prima chestiune de ordin bisericesc ridicată în şedinţa Adunării ad-hoc din 15 octombrie a fost aceea a înfiinţării unei «autorităţi sinodale cu atribuţii legisla-

70. N. Dobrescu, *Episcopul Melchisedec*, Bucureşti, 1907, p. 8.
71. Constantin Erbiceanu, *Viaţa şi activitatea Prea Sfinţitului Neofit Scriban, episcop de Edesa*, Bucureşti 1888, p. 25. 72. *Istoria Bisericii Române...*, p. 496.
73. D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 35. 74. *Ibidem*, p. 34—469.

tive şi administrative a trebilor Bisericii române», cerută de arhimandritul Neofit Scriban [75].

Aceeaşi problemă a sinodului a fost reluată şi dezbătută mai pe larg în şedinţa din 4 noiembrie 1857 cînd Divanul ad-hoc a cercetat proiectul de înfiinţare a unei autorităţi centrale pentru treburi duhovniceşti ale Bisericii Ortodoxe Române [76]. De-asemenea la această şedinţă clericii au cerut şi alte îmbunătăţiri în organizarea bisericească, de aceea Divanul ad-hoc a şi votat recunoaşterea neatîrnării Mitropoliei Moldovei faţă de Constantinopol, recunoscută atît de hrisoave împărăteşti, de *Pravila bisericească* de la Tîrgovişte (1652) şi de alte documente istorice [77].

Tot atunci Divanul ad-hoc a votat şi păstrarea unităţii de credinţă cu Biserica Ecumenică a Răsăritului în privinţa dogmelor, cît şi alegerea în funcţia de episcop sau mitropolit numai dintre pămînteni. În afară de aceste chestiuni, Divanul ad-hoc a ales dintre membrii săi o comisie bisericească care să se ocupe cu formulările de revendicare pentru organizarea în viitor al Bisericii Ortodoxe Române [78].

Nenumăratele şedinţe ţinute într-o perioadă de timp scurtă au abordat diferite aspecte de organizare bisericească culminînd cu şedinţa din 20 decembrie 1857 pe care o considerăm cea mai cuprinzătoare în elaborarea, aprobarea şi votarea dezideratelor formulate în paisprezece puncte sau dorinţe [79]. Aceste puncte au fost întocmite de comitetul clerului format din cei mai luminaţi şi mai destoinici clerici, ca: Ghenadie Şendre, locotenent de episcop de Huşi, Filaret Stavropoleos Scriban, arhimandritul Neofit Scriban, arhimandritul Melchisedec şi iconomul Dimitrie Matcaş [80].

Comitetul clerical a adus din nou la cunoştinţa Adunării ad-hoc problema *autocefaliei Bisericii «Moldo-Românie»*, deoarece în conştiinţa membrilor lui organizarea viitoare a ţării şi anume independenţa, trebuia să corespundă cu neatîrnarea sau autonomia bisericească. Punctul prin care se raporta la autocefalie nu însemna o rupere totală a legăturilor bisericeşti cu Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, ci păstrarea unităţii de credinţă. În concepţia acestora, «Biserica Moldo-României este fiică şi membră a uneia sfinte, soborniceşti şi apostoliceşti Biserici de Răsărit..., mărturiseşte şi păzeşte fără schimbare toate dogmele şi sfintele canoane apostolice şi sinodale, precum şi toate sfintele tradiţii, conformîndu-se în totul cu credinţa Bisericii Răsăritului...» [81]. Deci nu este vorba de o separare radicală faţă de Biserica Răsăritului pentru că «autocefalia reprezintă numai independenţa administrativ-jurisdicţională a unei Biserici Ortodoxe...» [82] şi prin urmare nu se răsfrînge asupra problemelor de credinţă. De aceea, pentru ca Biserica Ortodoxă Română să păstreze şi pe viitor unitatea credinţei s-a cerut în primul punct ca Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să aibe permisiunea de consultare în dogme cu Biserica Ecumenică [83].

Pentru bunul mers al Bisericii s-a cerut în punctul al doilea, *organizarea învăţămîntului clerical* pentru ca atît preoţii de mir cît şi monahii să aibă posibilitatea de o aleasă pregătire teologică şi filozofică [84]. Deci prin acest deziderat se oprea de la hirotonie orice candidat care nu avea pregătirea intelectuală corespunzătoare.

75. *Ibidem*, p. 88 76. *Ibidem*, p. 151 77. *Ibidem*, p. 153
78. *Istoria Bisericii Române...*, p. 496.
79. D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 434; N. Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii...*, p. 93; *Istoria Bisericii Române...*, p. 496. 80. D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 428. 81. *Ibidem*.
82. Pr. Prof. Liviu Stan, *Autocefalia şi autonomia în Ortodoxie*, în «Mitropolia Olteniei», XIII (1961), nr. 5—6, p. 284. 83. *Istoria Bisericii Române...*, p. 496
84. D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 429.

În punctul al treilea al dezideratelor se cerea *organizarea monahismului* în așa mod ca să fie de folos atît statului cît și Bisericii, iar organizarea solicitată să se întocmească după rînduielile canonice[85].

Într-o formă categorică și clară se exprimă punctul al patrulea al dezideratelor, cînd pune problema *înaintării în funcții și ranguri bisericești*. În această privință criteriul de înaintare trebuie să se bazeze pe «erudiție și moralitate dovedite prin acte și merite vederate»[86].

Pentru *alegerea în treapta de arhiereu* trebuia respectate «sfintele canoane bisericești și drepturile clerului ab antiquo» așa cum rezultă din cel de al cincilea deziderat. Tot aici se preciza ca alegerea mitropoliților și episcopilor să se facă de către Sfîntul Sinod la care să participe atît clericii de mir cît și monahii prin delegați extraordinari din fiecare ținut al eparhiei vacante[87].

În continuare comitetul clerical, în punctul al șaselea, era preocupat și de *situația slujitorilor Bisericii*, pentru salarizarea lor, pentru acordarea de drepturi politice și pentru viitoarea înzestrare materială a preoților de la sate, potrivit hotărîrilor stabilite de Regulamentul Organic[88].

Cel de-al șaptelea deziderat se referea la alcătuirea unei singure *case administrată de Departamentul averilor bisericești* în care să se adune tot fondul clerical și toate veniturile mînăstirilor și schiturilor cît și al bisericilor de mir, în vederea asigurării salariilor, iar veniturile prisositoare să se întrebuințeze «întru sporirea învățăturilor publice și alte așezăminte de binefacere publică...»[89]. Acest fond clerical socotit ca proprietate a Bisericii urma să fie supus controlului și administrării sinodului[90].

O altă problemă care a preocupat comisia clericală și care constituie cel de-al optulea deziderat privea *organizarea învățămîntului religios*[91].

Referitor la *așezămintele speciale și normele statutare* pentru episcopi, mînăstiri, seminarii, dicasterii, biserici de mir și alte instituții bisericești, în dezideratul al nouălea s-a cerut și insistat ca Sfîntul Sinod să le întocmească și să le administreze în spiritul canoanelor și să fie aprobate de guvern și întărite de conducătorul statului[92].

O atenție deosebită au acordat membrii comisiei clericale *conducerii mînăstirilor și seminariilor*, cerînd în punctul al zecelea ca toți egumenii și rectorii să fie aleși numai dintre pămînteni[93].

Un alt deziderat formulat pe scurt în punctul al unsprezecelea este și acela care lămurește *dreptul jurisdicțional al episcopilor eparhioți* asupra bisericilor și mînăstirilor din eparhiile lor. De asemenea, se cerea să se asigure și autorității sinodale cuvenitul drept de jurisdicție[94].

Comitetul clerical s-a preocupat și de probleme disciplinare cerînd în punctul al doisprezecelea ca: «Nimeni din tagma clericală să nu fie condamnat și destituit fără o judecată prealabilă dupre legi și canoane»[95].

În penultimul deziderat care este și un rezumat al dezideratelor menționate în punctele 2, 4 și 5, se pune problema alegerii mitropoliților și episcopilor. Se-

85. *Ibidem* 86. *Ibidem* 87. *Ibidem*. 88. *Ibidem*
89. N. Dobrescu, *Studii de istoria Bisericii...*, *op. cit.*, p. 95
90. D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 429 91. *Ibidem* 92. *Ibidem*. 93. *Ibidem*.
94. *Ibidem*. 95. *Ibidem*.

cerea ca la viitoarele alegeri *în treapta de arhiereu candidații să fie aleși numai din cinul monahal* și în afară de «...virtuțile și condițiile spirituale cerute de sfintele canoane» să dea dovadă și de o temeinică pregătire teologică [96].

Ultimul deziderat care constituie un proiect ce se va înfăptui mai tîrziu de conducerea țării a fost acela al dreptului de a rezolva *problema mînăstirilor închinate Locurilor Sfinte.* Se menționează aici că dreptul de a soluționa această problemă este păstrat viitorului țării «în deplina sa autonomie» [97].

În concluzie, observăm că în dezideratele bisericești, supuse spre aprobare Divanului ad-hoc moldovean de către comitetul clerical, au fost cuprinse toate problemele majore ale Bisericii Ortodoxe Române, care necesitau o rezolvare cît mai urgentă în conformitate cu normele canonice și cu cerințele epocii respective. Aceste deziderate au fost votate în unanimitate de deputații Divanului ad-hoc și au fost înfățișate Comisiei europene de la București, care le-a adus la cunoștința Conferinței întrunite la Paris în vara anului 1858 [98]. În Convenția întocmită de această Conferință chestiunile de organizare bisericească n-au fost deloc atinse, «rămînînd mai departe în lucrare vechile așezăminte ale țării, pînă în 1859 cînd a intrat în vigoare Convenția de la Paris» [99].

b) *Proiecte de organizare bisericească adoptate în Transilvania.* — În timp ce în cele două Principate, Moldova și Țara Românească, se depuneau eforturi susținute pentru unirea și pentru traducerea în fapt a punctelor stabilite în Divanurile ad-hoc pentru prosperare națională și politică, pe de o parte, și pentru reorganizarea bisericească după principii noi și sănătoase, pe de alta, în Transilvania, românii împleteau lupta lor religioasă cu cea națională. Aici lupta lor religioasă se desfășura pe două fronturi. Pe de o parte se depuneau eforturi susținute pentru apărarea Ortodoxiei față de prozelitismul romano-catolic, iar pe de altă parte se încerca emanciparea Bisericii Ortodoxe Române de sub jurisdicția ierarhiei sîrbești de la Carlovitz și reînființarea vechii mitropolii românești din Ardeal [100].

După stăruințe îndelungate și susținute cu toată ardoarea de mitropolitul Andrei Șaguna, s-a izbutit în cele din urmă să se țină în 1850 cel dintîi sobor, în cadrul căruia, pe lîngă hotărîrile de mare însemnătate luate pentru dezvoltarea ulterioară a Bisericii Ortodoxe transilvănene, s-au luat și hotărîri și doleanțe politice, încît soborul apare ca un adevărat parlament românesc [101].

Dar dorința cea mai mare a sinodului era aceea privitoare la reînființarea vechii mitropolii transilvănene; însă uneltirile primatului catolic al Ungariei, unite cu cele ale ierarhiei de la Carlovitz au contribuit la întîrzierea înfăptuirii acestui ideal timp îndelungat.

La 23 octombrie 1860, mitropolitul Andrei Șaguna a convocat soborul eparhiei sale compus din clerici și mireni, solicitînd împăratului de la Viena să declare restaurarea Mitropoliei ortodoxe a românilor din Transilvania [102]. Abia la 24 decembrie 1864, după lungi și obositoare intervenții, împăratul Francisc Iosif «printr-un autograf special, vesti lui Șaguna... reînființarea Mitropoliei mult dorite» [103].

Unul dintre importantele proiecte aplicate de mitropolitul Andrei Șaguna în organizarea Bisericii Ortodoxe din Transilvania este acela care privea chestiunea

96. *Ibidem*, p. 434. 97. N. Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii...*, p. 95.
98. *Istoria Bisericii Române...*, p. 497. 99. *Ibidem.*
100. Ioan Lupas, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, Sibiu, 1909, p. 116.
101. *Istoria Bisericii Române...*, p. 486. 102. *Ibidem*, p. 489. 103. *Ibidem*, p. 490.

sinodală. Proiectul, întocmit de mitropolitul Andrei Şaguna şi supus spre aprobarea unui sinod ţinut la 22 martie 1864 la Sibiu, prevedea înfiinţarea a cinci categorii de sinoade la care participau ca membri 2/3 mireni şi 1/3 clerici. Acestea erau: sinodul parohial, sinodul protopopesc, sinodul eparhial, sinodul arhidiecezan şi sinodul mitropolitan [104]. În afară de realizarea principiului sinodalităţii în întregul sistem de organizare a Bisericii sale, Şaguna urmărea prin aceste sinoade sau adunări bisericeşti şi interese naţionale. Aşa se explică «participarea mirenilor în număr dublu la aceste adunări şi ne face să înţelegem de ce aceste adunări se numeau sinoade» [105]. Pentru a fi în concordanţă cu practica şi normele Bisericii, mitropolitul Andrei Şaguna prevedea încă un sinod alcătuit numai din episcopi. Deşi proiectul arăta că sinoadele eparhiale şi cel mitropolitan aveau atribuţii de conducere şi controlare a vieţii bisericeşti respective, în faţa sinodului episcopesc care este «autoritate supremă în Biserică», nu au decît calitatea de foruri consultative [106].

Principial, proiectul de lege al mitropolitului Andrei Şaguna nu aducea nimic nou, deoarece participarea mirenilor la soboare nu era străină practicii Bisericii, fapt remarcat istoriceşte [107]. Aşa că proiectul nu făcea altceva decît reafirma aceste soboare mixte, dezgropînd însă în acelaşi timp o veche tradiţie nu numai a Bisericii transilvănene ci şi a Bisericii Ortodoxe în genere [108].

După înfiinţarea Mitropoliei românilor ortodocşi din Transilvania, episcopul Andrei Şaguna devenind mitropolit a convocat şi a ţinut la 16 septembrie 1868 un mare congres naţional bisericesc format din clerici şi mireni. Congresul a votat «Statutul organic» care, după ce a obţinut sancţiunea împărătească, a devenit «regulatorul oficial al Bisericii Ortodoxe din Transilvania» [109]. Prin acest «Statut», sinodul nu mai era cea mai înaltă autoritate în toate chestiunile bisericeşti după cum stabilise mitropolitul Andrei Şaguna în Proiectul de lege din 1864, «ci numai în cele dogmatice şi spirituale iar în celelalte chestiuni Congresul naţional-bisericesc devenea autoritate supremă» [110]. Congresul naţional bisericesc «se compunea din 30 clerici şi 60 mireni pe lîngă episcopi care au fost puşi pe o treaptă egală cu ceilalţi membrii ai congresului» [111].

c) *Legi de reorganizare bisericească.* — Din cele arătate mai sus putem afirma că problemele bisericeşti dezbătute în Adunările ad-hoc vor constitui un mijloc de orientare pentru legile de reorganizare bisericească elaborate mai tîrziu sub domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

Deoarece deziderarele prezintă doar situaţia bisericească în principiu, considerăm că este necesar ca să urmărim influenţa acestora asupra noilor legi de reorganizare bisericească în Principatele Române, Moldova şi Ţara Românească.

Aşa cum este cunoscut, domnitorul Cuza înainte de a ajunge la emiterea de legi bisericeşti a fost nevoit ca să pregătească terenul, adică să ia unele măsuri dintre care amintim: numirea de locotenent episcopal la Buzău; luarea averilor bisericeşti ale mînăstirilor chinovii ca: Neamţ, Secu, Agapia, Adam şi Verona;

104. Liviu Stan, *Mirenii în Biserică...*, p. 194.
105. C. Drăguşin, *Legile lui Cuza Vodă şi lupta pentru canonicitate*, în «Studii Teologice», IX (1957), nr. 1—2, p. 94.
106. Liviu Stan, *Mirenii în Biserică...*, p. 195—196; Cf. C. Drăguşin, *op. cit.*, p. 94.
107. Liviu Stan, *Mirenii în Biserică...*, p. 165—166. 108. *Ibidem*, p. 192.
109. *Ibidem*, p. 196. 110. *Ibidem*. 111. *Ibidem*.

desfiinţarea Mînăstirilor Doljeşti şi Zagavia şi a 31 de schituri; centralizarea tezaurului statului cu casa centrală de la Ministerul Cultelor si altele [112].

Pentru reglementarea unor probleme de reorganizare bisericească, cum a fost aceea a secularizării averilor mînăstireşti închinate Locurilor Sfinte, atît Cuza Vodă cît şi guvernul său au procedat pe cale de legiferare, încît măsurile luate faţă de unele dintre ele sînt şi rezolvări fericite ale unor dorinţe naţionale. Problema secularizării averilor mînăstirilor a fost rezolvată prin promulgarea *Legii de secularizare* din 13 decembrie 1863. Prin această lege se «curma într-un chip îndrăzneţ şi printr-un act de netăgăduită autoritate, o chestiune seculară» [113]. Bunurilor rezultate din secularizarea averilor mînăstireşti li s-a dat întrebuinţare obştească.

În anul 1863, printr-un Decret domnesc, s-a subliniat *obligaţia folosirii în cult a limbii române* [114].

Potrivit rînduielii canonice tradiţionale, modificarea teritorială a unui stat a atras totdeauna după sine şi reorganizarea teritorială bisericească. De aceea şi Unirea Principatelor Române a adus cu sine şi unificarea Bisericii din cele două Principate. În acest scop, în anul 1863 a fost întocmit *Proiectul de lege pentru unificarea Bisericii Române* [115]. Încă din primul articol al proiectului de lege se precizează că: «Biserica din România Munteană şi România Moldoveană va forma o singură şi nedespărţită biserică sub un singur cap ce va purta titlu de Primat al Bisericii Ortodoxe Române» [116]. Întrucît oraşul Bucureşti fusese ales capitala ţării, s-a hotărît ca titulatura de primat s-o aibe mitropolitul Ţării Româneşti (art. 3).

La sfîrşitul anului 1864 au apărut două legi de organizare bisericească, ambele purtînd numele de «Decrete organice». Primul decret apărut la 30 noiembrie 1864 se intitula: *Decretul organic pentru regularea schimei monahiceşti*. Prin acest decret se reglementa problema monahismului într-un mod cu totul nou, precizîndu-se vîrsta de admitere în monahism, condiţiile spirituale necesare candidatului şi aprobarea de intrare în monahism din partea Sinodului general şi a Ministerului de Culte [117].

Al doilea decret numit *Decretul pentru înfiinţarea unei autorităţi sinodale centrale pentru afacerile religiei române*, apărut la 3 decembrie 1864, prevedea înfiinţarea unui sinod general al Bisericii române şi a sinoadelor eparhiale [118]. Potrivit decretului, sinodul general era format din mitropoliţi şi episcopi eparhioţi, toţi pămînteni, şi din cîte trei deputaţi aleşi de clerul de mir din fiecare eparhie, cu condiţia să fie preoţi de mir sau persoane laice cunoscătoare în probleme teologice. Acelaşi procedeu se va folosi şi la alegerea membrilor pentru sinoadele eparhiale [119].

Atît sinodul general cît şi sinoadele eparhiale, într-o mică măsură dădeau posibilitatea şi laicilor de a participa la ele, atitudine în care se întrezăreşte posibilitatea formării de sinoade mixte. Dar în momentul de atunci, după cum mărturisesc ştirile vremii despre constituirea sinodului mixt, «nu era obligatorie în acest fel constituirea lui» [120].

---

112. N. Dobrescu, *Mirenii în Biserică...*, p. 98—100; Cf. C. Drăguşin, *op. cit.*, p. 89.
113. A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, Iaşi, 1903, vol. I, p. 290—291.
114. N. Dobrescu, *Studii de istoria Bisericii*, p. 101—102.
115. Arh. St. Buc., Fond. Min. Cult. şi Instruc. publice, *Ţara Românească*, dos. nr. 1317 din 1863, f. 3—4. 116. *Ibidem*, f. 3.
117. I. M. Bujoreanu, *Colecţiune de legiuirile României vechi şi noi*, Bucureşti, 1873, vol I, p. 1795—1796. 118. *Ibidem*, p. 1796. 119. *Ibidem*, p. 1789—1791.
120. Liviu Stan, *Mirenii în Biserică...*, p. 206.

Atribuţiile sinodului general erau multiple şi variate ca: probleme legislative, administrative şi judiciare. Dintre problemele administrative menţionăm: hirotonia episcopilor şi mitropoliţilor; educaţia clerului; reglementarea situaţiei parohiilor şi a preoţilor care le deserveau; cercetarea, amendarea şi tipărirea cărţilor de cult etc. În ciclul atribuţiilor legislative relevăm: legile cu privire la hirotonie; despre disciplina bisericească şi monahală; despre ritualul bisericesc în marginile prevăzute de legi şi regulamente, etc. Ultimele atribuţii-judiciare ale sinodului general se refereau la: judecarea conflictelor dintre arhierei şi la dreptul de a judeca, în ultimă instanţă, procesele disciplinare ale persoanelor bisericeşti (art. 19).

În conformitate cu Decretul organic, în atribuţiunile sinoadelor eparhiale intrau executarea legilor votate şi aprobate de domn, avînd şi dreptul de a judeca şi chestiuni de disciplină bisericească (cap. IV, art. 25). De asemenea, Decretul organic s-a ocupat nu numai de atribuţiile arătate mai sus, ci şi de convocarea sinodului general. În acest sens se preciza că, după aprobarea domnitorului, publicaţiile de convocare a sinodului general în şedinţă ordinară se făcea de către Ministerul Cultelor (art. 9).

Pentru a preciza mai bine felul cum aveau să fie aleşi membrii sinodului general şi normele de funcţionare, Decretul organic a fost completat de două regulamente care împreună cu Decretul purtau denumirea de *Lege sinodală*[121]. Sinodul general s-a întrunit numai în trei rînduri, neizbutind să-şi impună autoritatea sa, pentru că unii din membrii săi socoteau alcătuirea lui neconformă cu canoanele[122].

După unele mărturii istorice, Legea sinodală a fost întocmită în Consiliul de Stat de către învăţatul August Treboniu Laurian care a «luat de normă organizarea bisericească de curînd introdusă de Şaguna în Transilvania» şi a transpus-o la noi în legea sinodală cu unele modificări[123]. Legea sinodală, alcătuită de Laurian, era însă o copie defectuoasă a legii şaguniene şi aplicarea ei a dat naştere la frămîntări în viaţa Bisericii din Principatele Unite[124].

Ultima lege bisericească elaborată în timpul domniei lui Cuza se intitulează *Legea pentru numirea de mitropoliţi şi episcopi eparhioţi din România*, sancţionată de domnitor la 11 mai 1865[125]. Cele trei articole cuprinse în această lege prevăd ca: numirea mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi să se facă de domn după ce ministrul de culte, în urma deliberării Consiliului de miniştri, va face o prezentare (art. 1); vîrsta cerută pentru fiecare treaptă arhierească; condiţiile morale şi intelectuale necesare candidaţilor la arhierie (art. 2), precum şi desemnarea instanţelor de judecată pentru delictele săvîrşite de arhierei (art. 3)[126]. În conformitate cu această lege, Cuza Vodă a numit în 1865 episcopi la toate eparhiile vacante, conduse de locţiitori, pentru că mulţi ierarhi demisionaseră în urma conflictelor cu domnitorul şi cu guvernul său. Cu toate că, prin această lege, se reafirma autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, ea nesocotea întru totul practica, tradiţia şi canoanele Bisericii privitoare la alegerea şi numirea ierarhilor. De bună seamă că guvernul lui Cuza Vodă a luat această măsură din dorinţa de a avea «la îndemînă o ierarhie devotată lui, pentru ca să poată înfrînge intrigile politice şi uneltirile făcute mai cu seamă de călugării greci şi de Patriarhia din Constantinopol, în urma secularizării averilor mînăstireşti închinate»[127]. Numirea ierarhilor în acest mod cît şi Legea sinodală au indignat pe

121. I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 1791—1795.
122. C. Drăguşin, *op. cit.*, p. 96.
123. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 117
124. C. Drăguşin, *op. cit.*, p. 95.
125. I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 1780.
126. *Ibidem*.
127. *Istoria Bisericii Române...*, p. 507

patriarhul din Constantinopol şi pe o parte din ierarhii români, provocînd acea tulburare bisericească cunoscută sub numele de «lupta pentru canonicitate» terminată după abdicarea domnitorului Cuza, la 11 februarie 1866[128].

Chiar dacă unele reforme bisericeşti ale domnitorului Cuza n-au fost pe deplin în spiritul canoanelor şi al pravilelor, «trebuie însă să recunoaştem că au dat un impuls puternic spre progres, iar prin aceasta Biserica Ortodoxă Română a fost pusă în situaţia de a contribui la consolidarea statului, la cucerirea independenţei lui depline, ca şi a propriei sale autocefalii»[129].

d) *Cuvîntări din epoca respectivă.* — Dezideratele propuse, aprobate şi votate de Adunările ad-hoc au determinat pe unii dintre deputaţii clerici şi mireni să se înscrie la cuvînt să-şi exprime punctul lor de vedere.

Astfel, din partea Bisericii, în şedinţa de deschidere a Divanului ad-hoc din 22 septembrie 1857 a luat cuvîntul însuşi preşedintele Divanului, *mitropolitul Sofronie Miclescu*, care, pe lîngă zelul manifestat faţă de popor şi de ţară, a arătat şi rolul dinamic al Bisericii, care «...de la originea sa combate împreună cu fiii săi, cu naţia sa...» toate împilările şi nedreptăţile sociale. El îndeamnă cu toată căldura pe ascultători «... să fim cu un gînd şi o inimă, pentru folosul tuturor fără deosebire»[130].

O altă figură de seamă care a luat cuvîntul în numele clerului a fost şi *arhimandritul Neofit Scriban*, la şedinţa din 25 octombrie 1857, susţinător al organizării si menţinerii forului central sinodal. În cuvîntul său subliniază şi sprijină drepturile legislative şi administrative ale sinodului, organizare prin care Biserica să prospere şi să păstreze relaţiile dogmatice cu Biserica Ecumenică[131].

La aceeaşi şedinţă a luat cuvîntul şi marele luptător al Unirii Principatelor *Mihail Kogălniceanu*, care s-a declarat pentru libertatea religioasă, «pururea practicată în Principate». Mihail Kogălniceanu sprijină principiul libertăţii cultelor pe considerentul că «...toţi oamenii sînt fraţi...» şi «...pămîntul romînesc n-a fost niciodată stropit cu sînge vărsat în războaie religioase...». În concepţia eruditului cărturar, prin libertatea religioasă se întăreşte patriotismul, sporeşte înfrăţirea între oameni, fiind ca o făclie care îi luminează pe drumul păcii şi al progresului[132].

La 4 noiembrie 1857, *arhimandritul Melchisedec* în discursul său s-a pronunţat pentru dreptul de participare a preoţilor la sinod, pentru alegerea candidaţilor în treptele arhiereşti numai din cinul monahal, potrivit canoanelor Bisericii Ortodoxe de Răsărit, iar sinodul, ca cel ce are atribuţii numai bisericeşti, să fie deosebit de Adunarea naţională[133]. Cu acelaşi prilej, *Mihail Kogălniceanu* s-a exprimat între altele pentru îmbunătăţirea nivelului cultural al preoţilor, ca cei ce «...sînt în necontenit contact cu poporul», susţinînd şi libertatea cultelor religioase. Chestiunea referitoare la bunăstarea şi luminarea clerului, înflăcăratul patriot o pune în legătură cu «...însăşi bunăstarea şi luminarea poporului»[134].

Cele mai cuprinzătoare cuvîntări au fost rostite la 20 decembrie 1857 cînd s-au elaborat cele 14 deziderate bisericeşti.

Arhimandritul Melchisedec a rostit o amplă cuvîntare în care a comentat lămurit importanţa dezideratelor bisericeşti menţionînd că ele «...sînt dorinţe de progres pentru cler în paralel cu progresul ce-l dorim pentru întreaga noastră societate»[135].

128. *Ibidem.* 129. *Ibidem.* 130. D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 31—35.
131. *Ibidem*, p. 102—107. 132. *Ibidem*, p. 112—115. 133. *Ibidem*, p. 155—156.
134. *Ibidem*, p. 157—158. 135. *Ibidem*, p. 435.

O cuvîntare de o importanță deosebită a fost rostită de *Mihail Kogălniceanu*, în cuprinsul căreia a subliniat rolul și îmbunătățirea situației clerului mirean și monahal. «Dacă vroim ca clerul nostru să facă onoare chemării sale și nației, spunea eruditul cărturar, ...trebuie din toate puterile noastre să lucrăm la înaintarea și dezvoltarea morală și intelectuală a clerului și îndeosebi a preoțimii de mir»[136]. În continuare, după o analiză amănunțită a dezideratelor bisericești, a cerut traducerea lor în fapt, în vederea reorganizării vieții bisericești corespunzătoare cu epoca respectivă[137]. Aceeași atitudine față de problemele de reorganizare bisericească a manifestat-o și deputatul *N. Bosie*, sprijinind prosperarea Bisericii Ortodoxe românești[138].

Prin urmare, și din cuvîntările rostite în cadrul Adunărilor ad-hoc privitoare la reorganizarea Bisericii românești, se poate constata cu claritate dorința arzătoare manifestată de figurile progresiste din epoca Unirii Principatelor, care vedeau în reorganizarea bisericească nu numai ridicarea clerului ci și prosperarea națională și socială a poporului român.

Bilanț pozitiv al frămîntărilor și reformelor bisericești

Problemele de natură bisericească, prezentate mai sus, oglidesc stăruința neobosită depusă atît de slujitorii luminați ai Bisericii Ortodoxe Române, cît și de fruntașii progresiști ai poporului român, devotați noilor prefaceri politice, sociale și reorganizării bisericești din epoca Unirii Principatelor.

După cum am văzut, chestiunile de organizare bisericească formulate de comitetul clerical în cele 14 deziderate dezbătute în cadrul Adunărilor ad-hoc, cît și proiectele adoptate de mitropolitul Andrei Șaguna în Biserica din Transilvania, au fost înfăptuite, unele imediat, iar altele mai tîrziu, o dată cu crearea condițiilor favorabile împlinirii lor. De aceea, în cele ce urmează vom încerca să alcătuim un bilanț al realizărilor pozitive efectuate în organizarea bisericească din cele trei Principate: Moldova, Țara Românească și Transilvania.

Astfel în cele două Principate, Moldova și Țara Românească, s-au pus bazele unei noi organizări bisericești ce se desprinde din unificarea celor două Biserici a căror conducere s-a centralizat prin înființarea unui sinod central în frunte cu un mitropolit primat[139]. Noul titlu de mitropolit primat a intrat în uzul oficial din anul 1863 și s-a păstrat pînă în 1925, cînd Biserica Ortodoxă Română a fost ridicată la rangul de patriarhie[140].

Unitatea Bisericii din Principate a fost realizată în urma actului Unirii, deoarece noua organizare a Bisericii trebuia să corespundă cu noua organizare statală, iar nevoia de traducere în viața Bisericii a noilor principii «s-a simțit, mai ales după ce, în 1862, s-a făcut unificarea definitivă a vieții politice a celor două Principate»[141].

Începînd cu Decretele organice emise în anul 1864, s-au aplicat noile condiții de admitere în treptele de mitropolit și episcop numai dintre pămînteni, iar în ceea ce privește viața monahală, în mînăstiri, s-a pus o nouă și sănătoasă rînduială cerîndu-se candidaților la monahism pregătirea intelectuală și morală necesară.

---

136. M. Kogălniceanu, *Discursuri parlamentare din epoca Unirii*, ediție îngrijită de Vladimir Gh. Diculescu, București 1959, p. 66. 137. *Ibidem*, p. 66–68.

138. D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 441–451.

139. Manea Cristișor, *Titulatura de «Primat» în Biserică*, in «Studii Teologice», XVII (1965), nr. 1–2, p. 67–76. 140. *Ibidem*, p. 77. 141. *Ibidem*, p. 67.

Privitor la organizarea învăţămîntului teologic, prin noile legi s-a reuşit să se înlăture promovarea în cler a elementelor nepregătite şi necorespunzătoare. Aceste legi au pus baze noi şi temeinice organizării şi dezvoltării învăţămîntului bisericesc. Prin introducerea limbii române în cultul divin s-a accentuat tendinţa de emancipare a Bisericii Ortodoxe Române faţă de Patriarhia de Constantinopol conform cu noile orientări ale vremii.

Prin toate acestea s-a conturat şi s-a închegat în aşa fel organizarea Bisericii Ortodoxe din Principatele Unite, încît ea întrunea toate elementele pentru a se afirma ca Biserică autocefală adică neatîrnată de nici o autoritate bisericească dinafară precum şi pentru a putea sprijini cu mai multă eficacitate atît unirea celor două Principate cît şi lupta lor pentru dobîndirea completei independenţe politice, adică a suveranităţii de stat.

În Transilvania s-a izbutit să se creeze o organizare bisericească, prin care se sprijinea lupta pentru autocefalia bisericească, dobîndită o dată cu reînfiinţarea Mitropoliei ortodoxe române la 1864, Mitropolie ce fusese desfiinţată la 1700 prin aşa-numita «unire» cu Roma.

*

Întreaga luptă desfăşurată în epoca Unirii Principatelor, atît în Moldova şi Ţara Românească, cît şi în Transilvania pentru reorganizarea bisericească şi pentru neatîrnarea Bisericii noastre de chiriarhii străine, a fost hotărîtoare pentru desfăşurarea ulterioară a procesului de consolidare a vieţii bisericeşti şi de emancipare a Bisericii Ortodoxe Române, prin dobîndirea completei sale independenţe sau autocefalii.

Astfel nu numai principiile de bază după care s-a reorganizat Biserica Ortodoxă din cele trei ţări româneşti, ci şi normele înscrise în proiectele de regulamente bisericeşti elaborate de sinodul creat prin decretul lui Cuza Vodă din 3 decembrie 1864 au fost înscrise în legiuirile bisericeşti ulterioare, din România şi din Transilvania[142].

Datorită unificării celor două sinoade din Moldova şi Ţara Românească în sinodul central cu mitropolitul primat în frunte s-au deschis noi drumuri de orientare în organizarea Bisericii şi în acelaşi timp s-a pregătit terenul pentru cîştigarea autocefaliei, care a fost recunoscută oficial după numeroase strădanii, în 1885.

În Transilvania, condiţiile istorice au fost deosebite faţă de cele două Principate, totuşi n-au putut stăvili curajul cu care au luptat fruntaşii românilor conduşi de mitropolitul Andrei Şaguna, care a depus nepreţuite eforturi în organizarea Bisericii conform cu tradiţia şi normele ei canonice.

Toate problemele de organizare bisericească dezbătute şi realizate în acest timp constituie o etapă nouă de orientare, înscriind un real progres în organizarea Bisericii Ortodoxe Române.

Pr. doctorand FLOR R. TEODORESCU

---

142. Stelian Izvoranu, *Literatura dreptului bisericesc în veacul al XIX-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVIII (1960), nr. 5—6, p. 470—495.

PORTRETELE MURALE DE LA SNAGOV ŞI TISMANA

Mînăstirea Snagov, unul din cele mai vechi aşezăminte religioase din Ţara Românească, are o existenţă cert dovedită arheologic încă din a doua jumătate a veacului al XIV-lea [1]. Pentru prima oară numele ei apare menţionat într-un hrisov de la Mircea cel Bătrîn, fără dată, întocmit probabil, după titlul pe care-l poartă voievodul, între anii 1407—1418 [2].

În pofida atenţiei de care trecutul acestei mînăstiri s-a bucurat din partea cercetătorilor [3], mărturiile documentare şi arheologice adunate pînă astăzi asupra începuturilor ei sînt totuşi sărace. Faptul se resimte cu deosebire pe latura informaţiilor despre înfăţişarea construcţiilor originare, dispărute sau înlocuite cu desăvîrşire în urma unor succesive refaceri şi reparaţii. Pînă şi biserica mare a mînăstirii, cu hramul «Intrarea în biserică a Maicii Domnului», a fost din temelie rezidită în vremea lui Neagoe Basarab (1512—1521) [4].

Desigur, reconstrucţia bisericii, iniţiată din porunca lui Neagoe Basarab, păgubeşte cunoştinţele noastre despre epoca mai îndepărtată din trecutul mînăstirii şi cu privire la arhitectura românească în general; însă actuala biserică de la Snagov, înălţată într-un răstimp de strălucită afirmare a culturii medievale din Ţara Românească, constituie un monument unanim apreciat de cercetătorii istoriei arhitecturii.

Biserica lui Neagoe Basarab a fost pictată abia în anul 1563, deci la mai bine de patru decenii de la zidire, prin grija voievodului Petru cel Tînăr (1559—1568), fiul lui Mircea Ciobanul [5]. Înainte de a fi pictată, construcţia suferise unele mici modificări. Astfel, probabil în timpul lui Mircea Ciobanul, spaţiul dintre stîlpii care delimitau suprafaţa pronaosului a fost zidit [6]. Iar cu puţin înainte de zugrăvirea bisericii

1. Vezi Dinu V. Rosetti, *Săpăturile arheologice de la Snagov*, I, Bucureşti, 1935.

2. *Documenta Romaniae Historica*, B, vol. I, Bucureşti, 1966, nr. 34, p. 73—74. Mircea cel Bătrîn întăreşte în acest hrisov stăpînirea Mînăstirii Snagov peste satul *Ciulniţa*, pe Buzău, dăruit mînăstirii de fratele domnului, jupanul *Stan* (aşa trebuie corectate notaţiile din articolul nostru *Snagovul şi tainele lui*, în «Magazin istoric», III (1969), nr. 10, p. 42—43). Pentru numele fratelui lui Mircea cel Bătrîn, vezi Aurelian Sacerdoţeanu, *Stema lui Dan al II-lea în legătură cu familiile Huniade şi Olah*, în «Revista Muzeelor», V (1968), nr. 1, p. 6, 14; mai nou Răzvan Theodorescu, *Despre un însemn sculptat şi pictat de la Cozia (În jurul «despoţiei» lui Mircea cel Bătrîn)*, în «Studii şi cercetări de Istoria Artei», seria *Artă plastică*, tom. 16 (1969), nr. 2, p. 207, nota 86.

3. Vezi N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească*, în «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), nr. 5—6, p. 531—533; completări în «Mitropolia Olteniei», XVIII (1966), nr. 3—4, p. 367—368. Deosebit de folositoare rămîne în continuare documentata lucrare a lui N. Şerbănescu, *Istoria Mănăstirii Snagov*, Bucureşti, 1944, 221 p. + 11 pl.

4. N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia*, partea I-a, *Originile şi înrîuririle străine pînă la Neagoe Basarab*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XX (1927), p. 21; Virgil Vătăşianu, *Istoria artei feudale în Ţările Române*, vol. I, Bucureşti, 1959, p. 207; Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, Bucureşti, 1963, p. 301; *Istoria artelor plastice în România*, redactată de un colectiv sub îngrijirea acad. prof. George Oprescu, Bucureşti, 1968, p. 241—242 (autorul capitolului: Emil Lăzărescu).

5. Virgil Drăghiceanu, *Mănăstirea Snagov*, în «Bul. Com. Mon. Ist.» XXIV (1931), f. 67, p 42.

6. N. Ghika-Budeşti, *op. cit.*, p. 19: «La Snagov stîlpii exteriori ai pronaosului sunt astăzi zidiţi între ei printr-o umplutură adăugată la o altă epocă; dar faptul că pe păreţii interiori

au mai fost zidite și cele două ferestre de pe latura vestică a pronaosului — din stînga și din dreapta intrării [7].

Ansamblul de fresce din 1563 prezintă o valoare și un interes deosebit pentru examinarea gîndirii artistice și a mentalității politice din veacul al XVI-lea în Țara Românească. Se pare însă că repictările parțiale și retușările executate de-a lungul veacurilor au stînjenit și întîrziat studiul mai amplu și aprofundat în această direcție [8]. Chiar și pisania din 14 septembrie 1563, pictată pe peretele vestic al naosului, deasupra trecerii către pronaos, nu a fost cunoscută pînă în anul 1931 [9], deoarece era acoperită de o altă inscripție, din 5 iulie 1815, care consemna o repictare parțial încheiată în jurul acestei din urmă date [10]. Dificultățile întîmpinate de cercetători, din pricina intervențiilor pe care le-a suferit pictura, pot fi totuși depășite prin stabilirea minuțioasă a ceea ce s-a păstrat din dispoziția și aspectul originar al frescelor [11].

ai acestui pronaos se găsește o zugrăveală veche, care pare a fi din veacul al XVI-lea, dovedește că zidăria dintre stîlpi e dintr-o epocă foarte apropiată de originea însăși a bisericii, dacă nu chiar de la început». Vezi și Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 301 (se arată în mod greșit că Mircea Ciobanul — «în timpul căruia au fost astupate cu zid arcadele pronaosului» — este și ctitor al picturii).

7. Ferestrele astupate pot fi observate cu ușurință din exterior. Prin umplerea lor cu zidărie s-a urmărit pregătirea înlăuntrul pronaosului a unor suprafețe plane neîntrerupte cît mai extinse, foarte potrivite pentru zugrăvire.

8. Așa se face că într-una din cele mai recente sinteze privitoare la arta românească (*Istoria artelor plastice în România*, București, 1968), în timp ce arhitecturii bisericii de la Snagov i se acordă importanța cuvenită, pentru pictura monumentului nu găsim decît aprecieri deosebit de schematice, de felul: «Asemănări stilistice cu pictura de la Tismana se găsesc în foarte repictatul ansamblu al bisericii mănăstirii Snagovului. Aici însă avem de-a face cu o artă mult mai formală, mai rece, mai inexpresivă» (p. 268).

9. Victor Brătulescu, *Zugravul Dobromir*, în «Mitropolia Olteniei», XV (1963), nr. 5—6, p. 368. Reproducem cuprinsul pisaniei din 14 septembrie 1563 după traducerea lui Virgil Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 42:

«In numele Tatălui și cu ajutorul Fiului și săvîrșirea Sfîntului Duh, amin. Iată eu robul stăpînului meu Isus Hristos Io Petre voievod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Românești, și cu din inimă frații lui Io Radul voievod și Io Mircea voievod, văzurăm această sfîntă și dumnezeiască biserică precum este... din temelii zidită de domnul răposatul Io Basarab voievod..., [Mitropolitului] Anania însă din îndemnare dumnezeiască dorirăm și binevoirăm de zugrăvirăm .. spre veșnică pomenire pentru sufletele (*sic*) tatălui nostru marele Mircea voievod, veșnica lui pomenire. In anul 7072 [=1563], luna septembrie 14. Ivan postelnic».

Ivan postelnicul menționat la sfîrșitul pisaniei, desigur ispravnicul lucrării, este probabil marele postelnic Ivan Norocea din Răzvad, care a făcut parte din sfatul domnesc între 24 octombrie 1561 — 8 ianuarie 1564 (vezi *Lista dregătorilor din sfatul domnesc al Țării Românești*, în «Studii și materiale de istorie medie», vol. IV, București, 1960, p. 581).

10. Iată textul inscripției, în traducere, după N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I—1, București, 1905, p. 157:

«Această biserică, de multă vreme fiind stricată, ajunsese a fi, să zicem, ticăloșită cu totul; Și ctitorii cei de mult nu se-ngrijeau de loc, nu pot să știu pentru ce; Ci, cu voia lui Dumnezeu fiind pus în Scaun, mai ales prin grija Fecioarei; Prea cucernicul Caragea Ioan, Domnul, dumnezeiescul al Daciei toate; A pus archiereu pe un om vrednic și prea bun la fapte; A cărui chemare cu totul vrednică... a fost orînduiala; Care și-mpodobind, a 'nălțat-o, făcînd acest frumos templu; Iar cei ce vedeți pe acesta-n minune, pomeniți-l în veci... 1815, 5 iulie».

11. Deși problema aceasta a fost în mai multe rînduri tratată, concluziile la care s-a ajuns nu coincid. I. D. Ștefănescu, *Contribution à l'étude des peintures murales valaques*, Paris, 1928, p. 26—28, considera, înainte de descoperirea pisaniei din 1563, că «picturile originale au fost executate în 1540 prin grija domnului Mircea și a Chiajnei, fiica domnului Petru Rareș al Moldovei» și că «*noi nu am găsit nici o urmă de pictură mai vechi decît cele din secolul al XVI-lea*» (subl. n.); ulterior, același autor a revenit asupra opiniei din 1928, afirmînd că ansamblul de fresce de la

O primă problemă pe care o ridică pictura de la Snagov, şi care face obiectul lucrării de faţă, este aceea a portretelor murale. În pronaosul bisericii, pe peretele sudic, în centrul celui dintîi registru, sînt zugrăvite în ordine de la est către vest, portretele lui Neagoe Basarab, Teodosie, fiul său, Mircea Ciobanul, Petru cel Tînăr, cu fraţii săi Radu şi Mircea, şi Doamna Chiajna, mama lor.

În naos, pe peretele vestic, de o parte şi de alta a trecerii către pronaos, sînt zugrăvite portretele aceloraşi personaje, unele în atitudini identice cu cele din pronaos, altele în atitudini puţin schimbate. Pe porţiunea sudică a zidului vestic se află portretele lui Neagoe Basarab şi Mircea Ciobanul, susţinînd pe mîini modelul bisericii. Între ei, ceva mai aproape însă de Neagoe, este zugrăvit un copil: *«Io Teodosie voievod, fiul lui Basarab voievod».* De cealaltă parte a trecerii dintre naos şi pronaos, pe porţiunea nordică a peretelui vestic al naosului, sînt zugrăvite din nou chipurile lui Petru cel Tînăr voievod, Radu şi Mircea, fraţii săi mai mici, şi al Doamnei Chiajna. Petru cel Tînăr şi Doamna Chiajna ţin în mîna dreaptă cîte o cruce înfăşurată într-o năframă, spre deosebire de pronaos, unde au fost pictaţi cu mîinile puse cruciş pe piept [12].

Acestea sînt de altfel cele mai însemnate diferenţe dintre cele două serii de portrete. În plus, în tabloul din pronaos, pe veşmîntul lui Neagoe Basarab a fost figurată şi acvila bicefală încoronată, simbol heraldic de origine bizantină [13].

Explicaţia dublării portretelor domneşti din biserica de la Snagov nu a preocupat niciodată pe cercetătorii artei medievale româneşti. Toţi cei care au descris şi discutat picturile de la Snagov s-au mulţumit numai să constate existenţa unei duble serii de portrete înfăţişînd personaje identice [14], dar nu au sesizat că această situaţie este de-a dreptul unică în pictura din ţările române din veacurile al XIV-lea şi al XVI-lea, şi nici nu au încercat să dea o dezlegare problemei. După ştiinţa

---

Snagov «datează din secolul al XIV-lea, sau din primii ani ai secolului următor. Picturile monumentului au fost refăcute, în două etape, în 1540 şi în 1815» (I. D. Ştefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie, depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle,* Paris, 1932, p. 79). In mod curios, I. D. Ştefănescu a menţinut această părere, împreună cu data 15.0, şi după paisprezece ani de la publicarea inscripţiei din 1563 (I. D. Ştefănescu, *Le monastère de Snagov. Le décor peint de l'église,* Bucureşti, 19.5, extras din «Revista Istorică Română», voi. XIV, fasc. III, p. 305 şi 302). Un alt autor, Victor Brătulescu (*Mănăstirea Snagov,* în «Biserica Ortodoxă Română», LXXII (1954), nr. 2—3, p. 263), luînd ca bază pentru discutarea picturilor pisania din 1563, aprecia totuşi posibil ca «măcar... parte din zugrăveli, şi anume acelea din naos, să fi fost făcute sub Neagoe Basarab, de Dobromir, judecînd după asemănarea sfinţilor din registrul inferior, cu cei de la Curtea de Argeş, din acelaşi registru...». In sfîrşit, Mircea Deac, *Mănăstirea Snagov,* Ed. Meridiane, Bucureşti, 1969 p. 22 şi 26, a observat just că toate picturile, din altarul, naosul şi pronaosul bisericii de la Snagov, constituie un ansamblu unitar realizat integral în 1563.

12. Reproduceri ale portretelor murale din biserica Mănăstirii Snagov au fost publicate de N. Iorga, *Domnii români după portrete şi fresce contemporane,* Sibiu, 1930, planşele 36—37, 53—54, 55—56; Mircea Deac, *op. cit.,* p. 9, fig. 2, p. 34, fig. 12, p. 35, fig. 13, precum şi fig. 22, 23, 24 şi 25 în afara textului; recent am publicat o reproducere în culori a panoului cu portrete de pe peretele sudic al pronaosului în «Magazin Istoric», III (1969), nr. 10, p. 33.

13. Pentru originea şi sensul ca însemn heraldic al acvilei bicefale, vezi Răzvan Theodorescu, *op. cit.,* p. 194 (cu bibliografia respectivă a problemei). Acvila de la Snagov, împreună cu portretele lui Neagoe şi Teodosie, au fost copiate evident după picturile din biserica mănăstirii Argeşului (o reproducere în culori a tabloului votiv al familiei lui Neagoe, la Victor Brătulescu, *Frescele din biserica lui Neagoe de la Argeş,* Bucureşti, 1942, planşa I).

14. I. D. Ştefănescu, *Contribution...,* p. 27; N. Iorga, *Domnii români...,* p. VI—VII; I. D. Ştefănescu, *La peinture religieuse...,* p. 78; Victor Brătulescu, *Mănăstirea Snagov...,* p. 264; Mir-

noastră, o singură dată, în treacăt, într-o notă, s-a formulat părerea că cele două serii de portrete ar putea să nu fie contemporane, cele din pronaos părînd mai recente decît cele din naos [15]. Această opinie abia schițată încearcă să înlăture ideea posibilității executării de două ori, *concomitent*, a portretelor ctitorilor din veacul al XVI-lea ai bisericii Mînăstirii Snagov. Același autor sublinia totodată că Snagovul «este unul din rarele cazuri cînd în Muntenia aflăm ctitori zugrăviți în naos», părînd a-și exprima astfel nedumerirea în fața unei situații considerată specială. De fapt, încă anterior Snagovului (1563), în prima jumătate a veacului al XVI-lea, în Țara Românească apar la biserica din Stănești (1536) și la bolnița Coziei (1541—1542) personaje laice — în ultimul caz chiar ctitori — zugrăvite în naosul bisericilor [16].

Socotim însă că *prezența pisaniei din 14 septembrie 1563* constituie elementul interesant care trebuie pus în evidență în pictura din naosul bisericii Mînăstirii Snagov. Atît la biserica din Stănești cît și la bolnița Coziei, inscripțiile vorbind despre întemeiere, ctitori și picturi sînt zugrăvite în pronaos, ceea ce arată că, în absența unor inscripții săpate în piatră, care să fie așezate în exterior deasupra intrării în biserici, se obișnuia ca textele respective să fie scrise în interior, dar cît mai aproape de intrare, adică în pronaos [17]. De ce la Snagov pisania a fost zugrăvită în naos?

Noi credem că scrierea pisaniei pe peretele vestic al naosului, deasupra trecerii către pronaos, a fost făcută pentru a sublinia mai limpede că *în naos personajele domnești* — Neagoe Basarab, Mircea Ciobanul, Petru cel Tînăr și ceilalți — apar în *ipostază de ctitori ai mînăstirii*, lăsînd să se subînțeleagă că a doua serie de portrete, *existentă concomitent în pronaos*, avea o semnificație diferită.

Din examinarea și confruntarea celor două serii de portrete, se poate constata că: în tabloul de pe porțiunea sudică a zidului vestic al naosului este

cea Deac, *op. cit.*, p. 29; Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 301, considera că în pronaos «este vorba de o înșiruire de portrete» (?) în timp ce abia în naos «ni se prezintă un adevărat tablou ctitoricesc» (numele celui de al treilea fiu al lui Mircea Ciobanul nu este *Mihai*, ci *Mircea*. Numele băieților din familia lui Mircea Ciobanul — Petru, Radu și Mircea — sînt consemnate, în afară de pisania din 1563 și de inscripțiile portretelor de la Snagov, într-un document din 1 august 1561, publicat în colecția *Documente privind istoria României, B, veac. XVI*, vol. III, p. 198)

15. George D. Florescu, *Un inel domnesc din veacul XVI-lea și cîteva considerații noui cu privire la neamul Basarabilor din acel veac*, București, 1940, p. 26, nota 74. Fără să cunoască inscripția din 1563, deși era editată încă din 1931, autorul afirmă că portretele de pe peretele sudic al pronaosului, considerate mai noi, reprezintă o zugrăveală «poate din epoca reparării bisericii de către Mircea Vodă zis Ciobanul».

16. Nu ne mai referim și la biserica mare a Mănăstirii Cozia, de la sfîrșitul veacului al XIV-lea (1388—1391), unde tabloul votiv înfățișînd pe Mircea cel Bătrîn și fiul său Mihail se află tot în naos, repictarea din veacul al XVIII-lea respectîndu-i locul de la început (Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 192, 205—206). Pentru Stănești, vezi Ștefan Andreescu, *Portrete laice necunoscute din veacul al XVI-lea*, în «Amfiteatru», an. II, nr. 20, august 1967, p. 331; Idem, *Identificarea portretelor din naosul bisericii de la Stănești (Vîlcea)*, în «Mitropolia Olteniei», XX (1968), nr. 1—2, p. 77—80; o reproducere a unei părți din tabloul votiv din naosul bolniței Coziei, în *Istoria artelor plastice în România...*, fig. 236.

17. Cunoaștem o singură situație anterioară Snagovului, din prima jumătate a veacului al XVI-lea, cînd în Țara Românească o pisanie mai apare în naos — la biserica Mînăstirii lui Neagoe de la Argeș. Trebuie precizat însă că acolo este un tip special de pisanie, un fel de invocație, de «vorbire a morților», cum a fost numită (Pavel Chihaia, *Considerații despre fațada bisericii lui Neagoe din Curtea de Argeș*, în «Studii și cercetări de Istoria Artei», seria *Artă plastică*, tom. 16 (1969), nr. 1, p. 78), în vreme ce pisania de la Snagov este de un tip cu totul obișnuit, fapt care accentuează ciudățenia poziției ei.

lesne vizibilă o «rescriere» a inscripţiei *«Io Mircea voievod»* din dreptul capului lui Mircea Ciobanul, ceea ce confirmă indirect vechimea portretelor din naos; că stratul de frescă pe care sînt zugrăvite portretele domneşti din naos şi cel pe care este scrisă pisania au o continuitate perfectă şi că tipul crucilor pe care le ţin în mînă Petru cel Tînăr şi doamna Chiajna este întru totul asemănător cu cel al crucii zugrăvite în mîna voievodului Radu Paisie, în portretul aflat în biserica Mînăstirii Argeşului[18], care nu poate fi datat mai tîrziu de mijlocul veacului al XVI-lea.

În ceea ce priveşte diferenţele ce se constată din comparaţia între felul cum este înfăţişat acelaşi personaj în cele două grupuri de portrete — unul din naos, celălalt din pronaos —, în ce priveşte culorile şi uneori chiar în modul de tratare a chipurilor, în special a ochilor şi în amănuntele decoraţiei veşmintelor, se poate spune că deosebirile care se constată astăzi se datorează exclusiv repictărilor suportate de portretele din naos şi deci nu pot fi considerate drept mărturii în sprijinul tezei succesiunii în timp a realizării celor două serii de portrete.

De aceea, credem că portretele personajelor domneşti din pronaosul şi naosul bisericii de la Snagov datează din 1563. În ciuda intervenţiilor ce au avut loc, atît în naos, cît şi în pronaos, fresca originară cu portretele domneşti nu a fost înlăturată. Chiar şi atunci cînd a trebuit să fie zugrăvit un nou text, al pisaniei greceşti a repictării din 5 iulie 1815, acesta a acoperit vechea inscripţie din 1563, care astfel a fost păstrată. Este un element semnificativ, care arată că şi în condiţiile celei mai însemnate refaceri a zugrăvelilor din biserica de la Snagov, dacă vechea frescă a fost găsită într-o stare de conservare mulţumitoare, nu a fost decît repictată culoare peste culoare sau cel mult acoperită cu un alt strat de frescă. Or, aceasta a fost mai ales situaţia scenelor din primul registru al picturii, în care se găsesc şi portretele laice, spre deosebire de locurile cu deteriorări serioase asupra cărora s-a concentrat efortul zugravilor din 1815[19].

Modificarea, în cursul veacului al XIX-lea, a inscripţiilor cu numele personajelor zugrăvite în naos — în 1905 Nicolae Iorga nota că în dreptul chipului lui Neagoe Basarab se citeşte numele «Mircea Voevod» şi, în continuare, «Io Mihail Basarab, Vlad Ţepeş al 4 Voevod»[20] — demonstrează că cei ce au executat aceste schimbări în identitatea personajelor au vrut să omagieze pe primii ctitori ai mînăstirii, consideraţi a fi fost Mircea cel Bătrîn, împreună cu fiul său Mihail şi Vlad Ţepeş, care nu figurau pe pereţii bisericii. Concluzia care se impune este că în veacul trecut înţelesul dublei zugrăviri din 1563 a ctitorilor din veacul al XVI-lea se pierduse.

În al patrulea deceniu al veacului nostru, inscripţiile din veacul al XIX-lea au fost spălate o dată cu portretele şi în acest fel personajele din naos şi-au recăpătat

---

18. Pavel Chihaia, *Semnificaţia portretelor din biserica Mînăstirii Argeş*, în «Glasul Bisericii», XXVI (1967), nr. 7—8, p. 791—792, nota 10.

19. Victor Brătulescu, *Mănăstirea Snagov...*, p. 262. Vezi şi Mircea Deac, *op. cit.*, p. 26: «În partea superioară a primelor două încăperi ale lăcaşului zugrăvelile nu se mai conservă în forme originale, ci aşa cum au fost refăcute în timpul egumenului Neofit, în anii 1813—1815, exceptînd suprafeţele turlelor de pe absidiolele altarului, a aceleia din pronaos, precum şi a tamburului celei de pe naos, care nu mai prezintă nici un fel de decoraţie, datorită degradărilor şi a refacerilor ce le-a suferit monumentul, în special în secolele XVIII şi XIX».

20. N. Iorga, *Inscripţii...*, p. 158. Vezi şi Al. Odobescu, *Cîteva ore la Snagov*, ed. Al. Iordan, Bucureşti, 1936, p. 37.

identitatea inițială. Dar grafia literelor din inscripțiile scoase la iveală sugerează ideea unei alte repictări, mai vechi, poate de la sfîrșitul veacului al XVII-lea [21].

O privire fugară aruncată asupra celor două serii de portrete arată în aparență că portretele din naos sînt mult mai bine conservate. Impresia este cauzată doar de repictările și retușările succesive mai numeroase și mai intense suferite de aceste portrete. În schimb, grupul portretelor din pronaos, pe alocuri foarte deteriorate, păstrează în bună măsură desenul și culorile originare [22] din veacul al XVI-lea. Proiectînd asupra lor o lumină vie, se pot recunoaște detaliile costumelor somptuoase — și sînt în adevăr cu totul remarcabile ornamentele aurii ce împodobesc veșmintele de brocart ale lui Petru cel Tînăr, Mircea Ciobanul și Teodosie; poate fi admirată bogăția coroanelor (o mențiune specială meritînd coroana de pe capul Doamnei Chiajna), precum și linia fină cu care au fost schițate trăsăturile chipurilor domnești. Literele lungi și subțiri care compun numele personajelor vădesc la rîndul lor persistența grafiei din 1563. Observăm tot acum că scenele din pronaos reprezentînd cele șapte Sinoade Ecumenice poartă inscripții slavone, ceea ce confirmă din nou că schema iconografică inițială s-a menținut intactă [23].

Confruntînd grafia numelor și ductul literelor din inscripțiile portretelor din pronaos cu cele ale portretelor din naos, pot fi cu ușurință identificate o serie întreagă de deosebiri [24]. Diferă peste tot, într-o parte și alta — cu excepția inscrip-

21. I. D. Ștefănescu, (*Contribution...*, p. 27), admitea că la sfîrșitul secolului al XVII-lea, în timpul lui Constantin Brîncoveanu, a avut loc o repictare. Victor Brătulescu, (*Mănăstirea Snagov...*, p. 280), și-a exprimat îndoiala cu privire la afirmația aceasta.

22. Culorile tabloului au fost și aici pe alocuri împrospătate prin repictare, însă în mod mai vizibil numai în zona inferioară, atinsă serios de umezeală, pînă la o înălțime de aproximativ 0,45 m de la limita de jos a registrului.

In această zonă, datorită repictării, fondul tabloului este de culoare verde, în timp ce mai sus trece în verde-albăstrui și apoi în albastru — desigur culorile originare.

23. In legătură cu modul în care se integrează suprafața cu portretele în cadrul dispoziției scenelor religioase zugrăvite în pronaos se poate spune că tabloul cu grupul personajelor domnești ocupă centrul primului registru de pe peretele sudic. Dar, în timp ce registrul are o înălțime medie de 1,80 m, tabloul depășește cu mult această dimensiune, atingînd înălțimea de 2,30 m. Rezultă o diferență de 0,50 m. Să vedem felul în care a fost rezolvată problema introducerii acestei diferențe în registrul al doilea. Scenele cu Sinoadele Ecumenice, care se află în registrul al doilea, încep la extremitatea vestică a zidului sudic, continuă pe tot peretele vestic — cinci scene — și se încheie la extremitatea vestică a zidului nordic. Compoziții ample, cu numeroase personaje, Sinoadele Ecumenice pot fi socotite fără îndoială, prin dimensiuni, cele mai importante scene din registrul al doilea al picturii din pronaos. Necesitînd suprafețe mai extinse, în mod firesc aceste scene au determinat și fixat dimensiunea verticală generală a registrului respectiv. Pe zidul nordic, după Sinoadele Ecumenice, același registru cuprinde scene din *Imnul Acatist*. Scenele acestea trec de pe peretele nordic pe cel estic, iar ultimele două din seria de cincisprezece imagini apar la capătul estic al zidului sudic. Din pricina numărului restrîns de personaje, în raport cu Sinoadele ecumenice scenele din Imnul Acatist au fost zugrăvite la proporții ceva mai modeste. Datorită însă diferenței de înălțime față de scenele Sinoadelor, a rezultat un spațiu liber, care a fost acoperit cu medalioane cu chipuri de sfinți martiri. Rezolvarea ni se pare foarte interesantă în măsura în care scenele din Imnul Acatist au fost plasate în zona superioară a registrului, iar circuitul medalioanelor, încheindu-se exact în dreptul părții de sus a tabloului cu portretele laice de pe peretele sudic, echilibrează în mod judicios extensia tabloului în registrul al doilea și-l integrează perfect în ansamblul picturilor care decorează pereții pronaosului.

I. D. Ștefănescu, (*La peinture religieuse...*, p. 78), împărțea pictura de pe pereții pronaosului în trei zone, din care cea de-a doua era reprezentată de medalioanele cu sfinți martiri. De fapt însă nu poate fi vorba de o zonă separată, care să izoleze registrul prim, de jos, al picturii de registrele superioare, ci numai de o porțiune din registrul al doilea.

24. Cel mai bine se poate realiza compararea privind fotografiile clare publicate de Mircea Deac, *op. cit.*, fig. 24 și 25 (detalii ale portretelor fiilor lui Mircea Ciobnaul luate atît în naos cît și în pronaos).

ţiilor portretelor lui Teodosie, felul în care a fost scrisă formula «Io». Nici iniţiala numelui Mircea nu este asemănătoare în inscripţiile celor două portrete ale fratelui lui Petru cel Tînăr [25]. Acelaşi lucru se întîmplă şi cu scrierea grupului de litere «tr», din numele Petru [26]. În sfîrşit, situaţia se repetă atunci cînd în pronaos citim радȣл iar în naos радȣлъ [27]. Inscripţiile portretelor din naos sînt scrise cu trăsături mai groase şi apăsate, aspectul literelor părînd să indice *sfîrşitul veacului al XVII-lea ca epocă a celei mai timpurii repictări a frescei.*

*

Programul iconografic originar, în privinţa portretelor domneşti, s-a menţinut aşadar pînă astăzi intact, iar semnificaţia gestului realizării dublei serii de portrete apare cu atît mai enigmatică şi interesantă cu cît ctitorii dintîi ai bisericii nu au fost zugrăviţi nici la 1563 — deşi spaţiul nu lipsea — nici în timpul repictărilor.

Pentru lămurirea acestei semnificaţii ne vom opri mai întîi asupra aşezării portretelor din pronaos pe peretele sudic *făcută, după părerea noastră, sub influenţa picturii din pronaosul bisericii Mînăstirii Argeşului.*

Într-adevăr, biserica Mînăstirii Argeşului, cel mai vestit monument religios înălţat pe pămîntul Ţării Româneşti pînă la data executării ansamblului de fresce de la Snagov, s-a bucurat de un covîrşitor prestigiu în viaţa culturală a epocii [28]. Studiile consacrate picturii care odinioară îi decora interiorul au izbutit din fericire să reconstituie dispoziţia exactă a portretelor laice [29]. Ele erau în majoritate concentrate în *jumătatea sudică a pronaosului.* Cele aproximativ douăzeci de portrete existente la Argeş în momentul zugrăvirii Snagovului alcătuiau fără doar şi poate o galerie cum nu putea fi văzută nicăieri pe pereţii vreunei alte biserici de pe întinsul ţării.

Realizarea portretelor din pronaosul bisericii Mînăstirii Argeşului s-a desfăşurat în trei etape [30]. În prima fază, al cărei autor este Dobromir zugravul şi care s-a încheiat la 18 septembrie 1526, au fost executate portretele lui Radu de la Afumaţi [31], al soţiei sale Ruxandra, al lui Neagoe Basarab, al Doamnei Despina şi ale celor şase copii ai lor, ale familiei cneazului Lazăr al sîrbilor [32] şi, în sfîrşit, portretele voievozilor Nicolae Alexandru, Mircea cel Bătrîn şi Radu cel Mare.

25. Al doilea personaj cu numele Mircea — Mircea Ciobanul — are inscripţia de la portretul din pronaos distrusă, încît o confruntare în acest caz nu este posibilă.

26. Scrierea îmbinată a literelor «tr», aşa cum apare la portretul lui Petru cel Tînăr din pronaosul bisericii de la Snagov, este similară scrierii aceluiaşi grup de litere în dreptul portretului lui Petru voievod (Radu Paisie) din biserica Mînăstirii Argeş, databil, cum am spus, către mijlocul veacului al XVI-lea.

27. În pisania din 1563 (Virgil Drăghiceanu, *op. cit.*, loc. cit.), figurează forma din pronaos, adică радȣл.

28. Emil Lăzărescu, *Biserica mănăstirii Argeşului*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1967, p. 5 şi 8—9.

29. Pavel Chihaia, *Cîteva date în legătură cu portretele votive din «biserica lui Neagoe» din Curtea de Argeş*, în «Mitropolia Olteniei», XIV (1962), nr. 7—9, p. 449—472; Idem, *Semnificaţia portretelor din biserica Mînăstirii Argeş*, în «Glasul Bisericii», XXVI (1967), nr. 7—8, p. 788—799.

30. Pavel Chihaia, *Semnificaţia portretelor...*, p. 792, 793.

31. O discuţie în jurul portretului lui Radu de la Afumaţi, la Ştefan Andreescu, *Radu cel Mare sau Radu de la Afumaţi?*, în «Magazin Istoric», III (1969), nr. 2, p. 94—96.

32. O reproducere a presupusului chip al cneazului Lazăr, la Emil Lăzărescu, *op. cit.*, fig. 17.

Alegerea acestor portrete ce trebuiau pictate a fost făcută de către însuşi întemeietorul Mînăstirii Argeşului, Neagoe Basarab [33]. El şi familia lui erau ctitorii întregii aşezări; Radu de la Afumaţi era urmaşul în scaunul ţării care, prin isprăvirea zugrăvirii bisericii, a completat opera lui Neagoe, devenind la rîndul lui ctitor. De aceea, în reprezentările din pronaos, amîndoi voievozii au fost înfăţişaţi ţinînd pe mîini cîte un model al bisericii Mînăstirii Argeş. Astfel, «atît portretele familiei lui Neagoe, cît şi cele ale lui Radu de la Afumaţi, şi doamnei Ruxandra, relevă pe marii ctitori ai bisericii, primul construind şi zugrăvind în parte locaşul, cel de al doilea terminînd pictura» [34].

Tot indicaţiilor lui Neagoe Basarab se datorează însă şi prezenţa în biserica Mînăstirii Argeş a tabloului votiv al cneazului Lazăr şi al soţiei sale Despina. Aceştia ţin pe mîini chivotul bisericii Mînăstirii Ravaniţa, locaşul unde au fost îngropaţi. Mort luptînd cu turcii la Cosovo (Cîmpia Mierlei) în 1389, cneazul Lazăr era, după cum pe bună dreptate s-a subliniat, «nu numai strămoşul doamnei Despina — calitate care nu ar fi justificat reprezentarea sa pe peretele cuvenit ctitorilor — ci şi un erou al Ortodoxiei», iar «reprezentarea paralelă a lui Neagoe Basarab şi cneazului Lazăr, urmărea să pună în lumină că primul avea în vedere viaţa şi activitatea ultimului» [35]. În acest fel se defineşte caracterul simbolic al portretelor membrilor familiei cneazului Lazăr. Alături de alte elemente, portretele menţionate demonstrează o dată mai mult semnificaţia mobilizatoare la rezistenţă împotriva invadatorilor a bisericii Mînăstirii Argeş.

Ultimul grup de portrete din prima fază, cele ale lui Nicolae Alexandru, Mircea cel Bătrîn şi Radu cel Mare nu au nici un caracter ctitoricesc, nici unul simbolic, în legătură cu mesajul politic adresat de Neagoe Basarab contemporanilor şi posterităţii. Potrivit interpretării cercetătorului Pavel Chihaia, care s-a ocupat îndeaproape de problema portretelor din biserica Mînăstirii Argeş, ele evocă personalitatea celor care au întemeiat şi contribuit la consolidarea instituţiei Mitropoliei Ţării Româneşti. După cum se ştie, o vreme sediul Mitropoliei a fiinţat chiar pe locul unde în 1517 se va înălţa Mînăstirea Argeşului, fapt care explică iniţiativa zugrăvirii acestor portrete în noul locaş [36].

Dacă raţiunea pentru care au fost executate portretele celei dintîi etape din pictura bisericii Mînăstirii Argeş apare cît se poate de bine precizată, nu tot aşa stau lucrurile în privinţa înţelesului realizării portretelor din celelalte două faze.

În deceniul al cincelea al veacului al XVI-lea, în biserica Mînăstirii Argeş au mai fost pictaţi Teodosie voievod, Vladislav I cu soţia sa Ana, Radu Paisie şi fiul său Marcu, Vladislav al III-lea, Vlad Vintilă de la Slatina, Vlad Înecatul şi, probabil, Vlad Ţepeş. A treia etapă şi ultima este ilustrată de adăugarea portretelor lui Mircea Pretendentul (1509—1510) şi ale lui Alexandru Mircea cu fiul său Mihnea. Ea este databilă în anii domniei lui Alexandru Mircea, adică între 1568—1577.

Prezenţa portretelor tuturor acestor domni pe pereţii pronaosului bisericii Mînăstirii Argeş a fost atribuită fie calităţii lor de binefăcători ai mînăstirii sau ai Bisericii Ţării Româneşti, fie rudeniei cu ctitorii principali. Pentru Mircea Pretendentul nu s-a găsit nici o explicaţie, imaginea lui fiind considerată numai un «portret de familie» impus de Alexandru Mircea. Tot fără justificare a rămas şi presupusul portret al

33. Vezi Pavel Chihaia, *Consideraţii despre faţada bisericii lui Neagoe din Curtea de Argeş...*, p. 78. 34. Idem, *Semnificaţia portretelor...*, p. 793.
35. *Ibidem*, p. 795. 36. *Ibidem*, p. 796.

lui Vlad Ţepeş. Cît despre chipurile lui Vladislav I şi soţiei sale Ana, copiate după fresca din biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş, s-a crezut că, deoarece ar fi inspirat activitatea lui Radu Paisie (1535—1545), doamna Ruxandra a dispus în mod special zugrăvirea lor în imediata vecinătate a chipului soţului ei [37].

Motivările diferite propuse pentru gruparea portretelor din faza a doua şi a treia nu sînt de loc suficiente în vederea interpretării picturii bisericii Mînăstirii Argeş. O iniţiativă de amploarea fazei a doua trebuia să aibă la bază o idee unică. Daniile sau binefacerile nu au îngăduit niciodată, aşa cum reiese din studiul picturii din ţările române în veacurile al XIV-lea — al XVI-lea, apariţia portretelor autorilor lor pe pereţii bisericilor respective, în rînd cu ctitorii principali. În mod' obişnuit la noi şi în ţările din aria de civilizaţie bizantină şi postbizantină ctitorul construcţiei sau picturii (aşezămîntului) avea dreptul de a fi zugrăvit singur sau împreună cu familia [38]. Uneori întemeietorul putea hotărî şi zugrăvirea altor portrete, cu semnificaţii deosebite, cum sînt de pildă chiar o parte din cele pictate în biserica Mînăstirii Argeş, din faza întîia, şi cele din naosul bisericii de la Stăneşti (1536). Doar autorii refacerii sau reparării ctitoriei, mai puteau fi şi ei zugrăviţi în interiorul bisericii.

Grupul numeros al portretelor domneşti din fazele a doua şi a treia ale picturii din biserica Mînăstirii Argeş nu intră însă evident în această categorie. De aceea justificarea pictării acestui numeros grup de domni ai Ţării Româneşti pe pereţii bisericii Mînăstirii Argeş — în faza a doua şi a treia — trebuie căutată într-o idee unică, cu implicaţii deosebit de însemnate, ţinînd seama şi de prestigiul monumentului de la Argeş, care materializa această idee.

Cercetînd cu atenţie numele celor zugrăviţi în pronaosul bisericii Mînăstirii Argeş, se remarcă faptul că Teodosie, fiul lui Neagoe Basarab, are două portrete. Prima oară el apare în tabloul ctitoricesc, printre copiii lui Neagoe Basarab şi ai Despinei, fiind vorba deci de o reprezentare din faza întîia a picturii, încheiată în anul 1526. De ce însă, după numai un sfert de secol, a fost nevoie să i se zugrăvească un nou chip? Explicaţia stă în faptul că *un scurt răstimp — cîteva luni —, în toamna anului 1521, Teodosie a fost domn al Ţării Româneşti.* Această calitate i-a conferit dreptul de a fi zugrăvit separat, în cea de-a doua fază a pictării portretelor bisericii Mînăstirii Argeş [39]. Prin urmare, înţelesul executării tuturor portretelor din a doua şi, nu mai puţin, din a treia fază a picturii din biserica Mînăstirii Argeşului se conturează astfel: *a fost o încercare de a întocmi, pe pereţii celui mai cunoscut şi valoros — din punct de vedere artistic şi ideologic — monument din acea epocă, o adevărată cronică pictată a domnilor Ţării Româneşti.*. Urmărind cu atenţie identitatea portretelor se observă cu uşurinţă că, alături de Neagoe Basarab şi Radu de la Afumaţi au fost zugrăviţi aproape toţi voievozii de la începutul şi pînă la mijlocul veacului al XVI-lea. În plus, pe lîngă portretele lui Nicolae Alexandru, Mircea cel Bătrîn şi Radu ce Mare — existente din 1526 —, au mai fost căutate şi

37. *Ibidem*, p. 797—799.

38. Vezi Maria-Ana Musicescu, *Introduction à une étude sur le portrait de fondateur dans le sud-est européen. Essai de typologie*, în «Revue des études sud-est européennes», tom. VII (1969), nr. 2, p. 281—283.

39. Şi Ruxandra, una din fiicele lui Neagoe, are două portrete — ambele însă din prima fază a picturii: mai întîi figurează în tabloul familiei, apoi lîngă Radu de la Afumaţi, a cărui soţie era. Aşadar, repetarea portretului Ruxandrei are o explicaţie mai simplă şi mai firească decît a portretului lui Teodosie.

copiate portretele altor voievozi din veacurile al XIV-lea — al XV-lea: Vladislav I şi Vlad (probabil Ţepeş).

Faza a doua, databilă pe la jumătatea veacului al XVI-lea, a picturii din pronaosul bisericii Mînăstirii Argeş, constituie, neîndoielnic, un moment de seamă în istoria portretului laic medieval din ţările române. Orginală şi în acelaşi timp îndrăzneaţă, ideea cronicii pictate din biserica Mînăstirii Argeş a fost desigur cunoscută şi aprobată de domnii care s-au succedat în scaunul ţării. Aşa se explică de ce, între 1568—1577, Alexandru Mircea a poruncit să-i fie şi lui zugrăvit portretul, o dată cu cel al părintelui său, Mircea Pretendentul, care lipsea din şirul domnilor consemnaţi anterior. Ne întrebăm însă bineînţeles pentru ce, în răstimpul a peste două decenii care s-au scurs între fazele a doua şi a treia ale picturii bisericii Mînăstirii Argeş, nu a fost zugrăvit chipul nici unui alt voievod. Se ştie că în această perioadă cele mai importante domnii, ca întindere în timp, au fost ale lui Mircea Ciobanul şi fiului său Petru cel Tînăr. Cu întreruperi, ele acoperă intervalul 1545—1568, adică distanţa dintre domniile lui Radu Paisie şi Alexandru Mircea, care, amîndoi, *au fost zugrăviţi în biserica Mînăstirii Argeş.* Socotim că lipsa portretelor lui Mircea Ciobanul şi Petru cel Tînăr din biserica Mînăstirii Argeş se explică prin existenţa lor pe peretele sudic al pronaosului bisericii Mînăstirii Snagov.

În acest fel credem că se lămureşte semnificaţia gestului realizării în anul 1563 a două serii de portrete identice în biserica Mînăstirii Snagov. Portretele din naos îi înfăţişează pe *ctitori,* în timp ce, în pronaos, aceleaşi chipuri — sub înrîurirea fazei a doua a picturii de la Argeş — compun un *tablou dinastic*[40]. *Prin zugrăvirea în locuri diferite a unor personaje domneşti identice, la Snagov s-a făcut pentru prima oară în arta medievală românească distincţia între portretul ctitoricesc tradiţional şi un nou tip de portret — portretul dinastic.* Tabloul de pe peretele sudic al pronaosului bisericii de la Snagov reprezintă aşadar incontestabil o modalitate artistică necunoscută pînă la data executării lui, un produs cu totul original al ambianţei spirituale din Ţara Românească în preajma mijlocului veacului al XVI-lea.

În perspectiva legăturii strînse dintre ansamblurile de fresce din biserica de la Snagov şi din biserica Mînăstirii Argeş[41], există, credem, posibilitatea de a înţelege mai bine semnificaţia ideologică, care se încadrează în atmosfera politică a epocii, a portretelor din biserica de la Snagov.

Nu întîmplător Neagoe Basarab apare la Snagov nu numai în naos, ci şi în tabloul dinastic din pronaos. Figura lui a dominat de departe viaţa politică şi culturală a Ţării Româneşti în tot veacul al XVI-lea, în pofida faptului că planurile sale de rezistenţă şi ofensivă antiotomană, în care se înmănunchiau speranţele popoarelor înrobite din întreg sud-estul Europei, au rămas, datorită împrejurărilor nepriclnice, fără rezultate concrete. Mesajul politic militant, îndemnul susţinut la luptă, a fost totuşi transmis posterităţii prin intermediul excepţionalelor înfăptuiri cultural-religioase, în frunte cu biserica Mînăstirii Argeşului. Înălţarea acestei ctitorii a fost plină de consecinţe nu numai pentru evoluţia culturală din Ţara Românească în veacul al XVI-lea — o pildă în fond o constituie însăşi inovaţia apărută în pictura de la Snagov —, dar şi pentru gîndirea politică a vremii. Meritul revine în primul

40. Termenul ne aparţine, şi credem că este greu de găsit altul mai potrivit.

41. Pe lîngă legătura precizată acum, am menţionat înainte (vezi nota 13) că portretele lui Neagoe Basarab şi Teodosie sînt fără putinţă de tăgadă copii după cele de la Argeş.

Fig. 1. — Portretele din pronaosul bisericii Mînăstirii Snagov (1563)

Fig. 2. — Neagoe Basarab, fiul său Teodosie şi Mircea Ciobanul.
Portrete din naosul bisericii de la Snagov (1563)

Fig. 3. — Petru cel Tînăr voievod împreună cu frații săi Radu și Mircea și Doamna Chiajna, mama lor. Portrete din naosul bisericii de la Snagov (1563)

rînd desăvîrşitei transcrieri plastice a sensurilor simbolice atribuite de Neagoe Basarab monumentului. Privind portretul fastuos al lui Neagoe Basarab, zugrăvit în ţinută aproape imperială[42] în vecinătatea unui erou al Ortodoxiei — cneazul Lazăr al sîrbilor —, privind de asemenea portretul viteazului Radu de la Afumaţi, care ani în şir s-a opus cu arma în mînă turcilor, urmaşii puteau cuprinde lesne înţelesul ideilor care au inspirat politica celor doi domni. Dar, din nefericire, domnii care le-au succedat nu mai aveau cum să le urmeze exemplul. Timpurile tulburi, biruinţele cîştigate de turci şi înaintarea lor spre centrul Europei, presiunea tot mai accentuată exercitată asupra Ţării Româneşti, făceau imposibile acţiunile preconizate de Neagoe Basarab şi chiar lupta de rezistenţă în felul celei duse de Radu de la Afumaţi. Tot ce se mai putea realiza era menţinerea fiinţei statului, a autonomiei lui.

Astfel ni se conturează semnificaţia fazelor a doua şi a treia din pictura bisericii Mînăstirii Argeş şi, implicit, a tabloului din pronaosul bisericii de la Snagov — ale căror *portrete constituie expresia permanenţei politice a statului, întruchipată tocmai în persoanele domnilor zugrăviţi.* Mesajul iniţial al picturii din biserica Mînăstirii Argeş a fost, după cum se vede, perfect înţeles în epocă şi, mai mult, sublimat într-o nouă metaforă plastică, care constituie o dovadă a profunzimii şi complexităţii gîndirii medievale româneşti.

Urmaşii lui Neagoe Basarab şi Radu de la Afumaţi în scaunul ţării nu s-au mulţumit însă să cîrmuiască defensiv, adoptînd măsurile strict necesare continuării existenţei statului, ci au afirmat mereu şi în chip deschis independenţa în singurul plan posibil atunci — planul spiritual în haină religioasă, cu alte cuvinte înălţînd ctitorii şi ajutînd creştinătatea ortodoxă supusă stăpînirii turceşti. Astfel, Vlad Vintilă de la Slatina zideşte Mînăstirea Menedic din părţile Buzăului; Radu Paisie — Mînăstirile Mislea şi Valea, din Prahova şi Muscel, precum şi bolniţa Coziei; Mircea Ciobanul — biserica vechii curţi domneşti din Bucureşti. Iar Petru cel Tînăr, fiul lui Mircea Ciobanul, desigur sub îndrumarea mamei sale Chiajna, a poruncit zugrăvirea bisericilor de la străvechile ctitorii domneşti Snagov şi Tismana. Tot el, la 1 august 1564, a dăruit Mînăstirii de la muntele Sinai «unde zac moaştele Sfintei Mucenițe Caterina, hramul Preobrajeniei Domnului Dumnezeu şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos», un obroc anual de 6 000 de aspri, pe lîngă care adăuga încă 500 pentru cheltuielile fraţilor veniţi să-l ridice[43].

Dacă la Argeş îşi are originea ideea portretului dinastic, la Snagov ea a îmbrăcat forma definitivă ca tip de manifestare artistică distinctă. De altfel, tabloul de la Snagov constituie cheia pentru explicarea grupului de portrete pictate în ultimele două faze ale picturii bisericii Mînăstirii Argeş. Este o dovadă edificatoare a utilităţii corelării studiului diferitelor ansambluri de pictură care s-au păstrat.

Tabloul dinastic din pronaosul bisericii de la Snagov are dimensiuni impunătoare, o lungime de 4,05 m şi o înălţime de 2,30 m, în timp ce lungimea peretului pe care a fost zugrăvit este de 8,15 m. Înălţimea lui Neagoe Basarab, cu coroană cu tot, este de 1,91 m, depăşind ea însăşi limitele registrului în care se află tabloul.

42. Vezi şi Petre Ş. Năsturel, *Considérations sur l'idée impériale chez les Roumains*, comunicare prezentată în cadrul simpozionului despre «Ideea imperială la Bizanţ, în Apus şi în ţările slave», în ziua de 26 august 1969 la Salonic (Grecia). Textul comunicării ne-a fost accesibil datorită bunăvoinţei autorului, căruia îi mulţumim.

43. *D.I.R., B, veac. XVI,* vol. III, nr. 231, p. 197—199.

Așezarea centrală a grupului de portrete dinastice[44], ca și dimensiunile suprafeței pe care a fost pictat sînt dovezi ale însemnătății ce i se acorda în concepția care a prezidat alcătuirea programului iconografic al picturii din pronaos. Pe pereții pronaosului s-ar fi aflat destul loc și pentru zugrăvirea altor portrete — de exemplu ale primilor ctitori — dar atenția privitorului trebuia concentrată exclusiv și prin toate mijloacele asupra tabloului dinastic. Prezența altor portrete laice ar fi micșorat desigur substanțial efectul dorit și de aceea s-a renunțat la ele. Din punct de vedere plastic, faptul nu constituie o pierdere prea mare, întrucît aceste portrete nu ar fi reprezentat decît cel mult niște imitații, foarte probabil după fresca de la Argeș, unde în 1563, anul zugrăvirii Snagovului, erau adunate prin copiere cam toate portretele cunoscute în epocă ale voievozilor Țării Românești din veacurile al XIV-lea — al XV-lea, care au avut vreo legătură și cu Mînăstirea Snagov.

Ținînd seamă de această intenție a ctitorilor și a meșterilor din 1563 de a atrage luarea aminte cu tot dinadinsul asupra tabloului dinastic din pronaosul bisericii de la Snagov[45], să încercăm a pătrunde mai adînc înțelesurile lui. Dacă pentru Neagoe Basarab, Mircea Ciobanul, Petru cel Tînăr și Doamna Chiajna alte explicații în afara celor date în legătură cu rosturile generale ale tabloului nu sînt necesare, în schimb prezența portretelor lui Radu și Mircea, frații lui Petru cel Tînăr, solicită unele precizări. Zugrăvirea lor conferă tabloului un pronunțat caracter de familie, menit parcă să demonstreze voința fermă a Doamnei Chiajna de a păstra scaunul domnesc în mîna urmașilor lui Mircea Ciobanul și ai ei[46]. Astfel, dincolo de revelarea dăinuirii ființei statului, grupul portretelor de pe peretele sudic al pronaosului de la Snagov pare a tălmăci una din trăsăturile esențiale ale politicii de familie susținute de Doamna Chiajna. În această perspectivă desigur că tablourile dinastice ce s-ar mai fi zugrăvit trebuiau, potrivit gîndului Doamnei Chiajna, să înfățișeze numai pe descendenții ei și ai soțului ei, Mircea Ciobanul. Vom analiza în continuare portretele murale de la Tismana, executate la un an după cele de la Snagov (1564).

*

În vremea lui Petru cel Tînăr, biserica Mînăstirii Tismana era și ea la fel ca biserica de la Snagov, o străveche ctitorie domnească rămasă nezugrăvită. Meșterul Dobromir din Tîrgoviște i-a împodobit interiorul cu fresce, isprăvind lucrările la 14 octombrie 1564[47]. Ctitorul zugrăvirii nu a fost însuși Petru cel Tînăr, ci un sfetnic apropiat lui, marele vornic Nedelcu din Balaci. Fiind însă vorba de o importantă ctitorie domnească, în care nu oricine și oricînd putea interveni, Nedelcu vel vornic spune în pisania din 14 octombrie 1564 că «dînd rugăminte la măria sa bun credinciosul Io Petru Voevod, feciorul marelui Mircea Voevod, mi-au dat voie și carte domnească» pentru săvîrșirea picturii.

Din păcate pictura din veacul al XVI-lea a bisericii Mînăstirii Tismana a suferit, la fel ca cea din biserica de la Snagov, însemnate prefaceri în veacurile al

44. Distanța de la tablou pînă la capătul estic al peretelui este de 1,45 m, iar în partea opusă, adică pînă la capătul vestic al peretelui de 2,57 m.

45. Locul tabloului a fost astfel ales încît stîlpii sud-estic și sud-vestic din cadrul careului central al pronaosului să nu stînjenească de loc mișcarea privirii pe întreaga lui suprafață.

46. Pentru domnia lui Petru cel Tînăr sub tutela mamei sale Chiajna, vezi Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, partea I-a, București, 1937, p. 207—210.

47. O ediție comentată a pisaniei de la Tismana, la Victor Brătulescu, *Zugravul Dobromir...*, p. 364, nota 6.

XVIII-lea — al XIX-lea. În anii 1732 și 1766, cu cheltuiala jupînesei Stanca Glogoveanca, au fost înlăturate complet zugrăvelile din 1564 aflate pe pereții naosului bisericii, altele noi luîndu-le locul. Distribuția iconografică originară a fost totuși, după cît se pare, în mare parte respectată. Cît privește pictura pronaosului, lucrările nu au mers pînă la distrugerea stratului de frescă din 1564, ci s-au limitat doar la acoperirea lui cu un nou strat de frescă. Intervenția din anul 1844 nu a mai avut proporțiile celei din 1766; numai «zugrăveala cu sfinți pînă deasupra de ferestre» a fost repictată în ulei de Alexie zugravul din Cîmpulung [48].

Lucrările de restaurare a picturii desfășurate la Tismana în anii 1955—1956 au izbutit să scoată la lumină frescele din 1564 ale pronaosului. Pe latura sudică a încăperii (lungă de 4,63), la capătul dinspre est al primului registru al picturii, au fost identificate patru portrete laice feminine care se detașează din șirul de sfinte și sfinți. «Domnițele», cum au fost numite, au capetele încoronate și din inscripții aflăm că se chemau: Stanca, Voica, Maria și Stana. Tabloul lor are dimensiunile de 1,50 m lățime × 1,73 m înălțime. Autorii raportului asupra lucrărilor de restaurare mărturisesc că «au fost căutați cu nerăbdare soții domnițelor de care am vorbit, pentru a putea identifica epoca vechii picturi. Nu i-am găsit. În locul bănuit de noi s-au găsit figuri de sfinți, iar la îmbinarea peretelui de la intrare cu peretele de la sud, apare Maica Domnului, pe tron cu Fiul în brațe, avînd cîte un înger de o parte și de alta. Credem că pictarea Maicii Domnului în acest loc se datorește faptului că pronaosul este destinat de obicei femeilor. Pronaosul de la Tismana pare, astfel, destinat Maicii Domnului, care stăpînește locul de rugăciune al femeilor și din înălțimea calotei turlei, înconjurată de soborul *serafimilor, heruvimilor* și *scaunelor*. Probabil, de aceea lipsesc din pronaos soții domnițelor, pe care nu este exclus să-i întîlnim în altă parte a bisericii» [49].

Textul pisaniei din 14 octombrie 1564 a fost tradus din slavonește în românește în secolul al XVIII-lea, dar rescrierea lui s-a făcut exact pe același loc, *adică în naos deasupra trecerii către pronaos* [50]. De o parte a pisaniei, pe porțiunea sudică a zidului vestic al naosului, apar Nedelcu Bălăceanu, ctitorul picturii, împreună cu familia lui. De cealaltă parte, anume pe porțiunea de la nordul trecerii dintre naos și pronaos, sînt zugrăviți Radu I și Mircea cel Bătrîn, ctitorii dintîi ai Tismanei. Așadar în biserica Mînăstirii Tismana apare o distribuție a portretelor laice întru totul similară celei din biserica Mînăstirii Snagov: în naos pisania și ctitorii, în pronaos, pe peretele sudic, un panou cu alte portrete, a căror semnificație a rămas pînă astăzi ascunsă. Imitarea la Tismana a schemei iconografice a portretelor laice de la Snagov, dovedește, pe de o parte, că autorii refacerii în veacul al XVIII-lea a picturii din naosul bisericii Mînăstirii Tismana au menținut, prin copiere, portretele ctitorești originare și, fapt deosebit de important, le-au așezat chiar pe locurile inițiale; pe de altă parte, dispoziția portretelor laice din naosul și pronaosul bisericii Mînăstirii Tismana constituie o dovadă în plus a datării în 1563 a ambelor serii de portrete din biserica Mînăstirii Snagov.

Din pricina înnoirii portretelor ctitorești în veacul al XVIII-lea, și a retușării lor în ulei în 1844, în cursul lucrărilor de restaurare din 1955—1956 s-au ivit unele

48. Inscripțiile din 1732, 1766 și 1844, la Alexandru Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, ed. II-a, București, 1903, p. 116, 119 și 127—128.

49. Acad. Duiliu Marcu și pictor G. Russu, *Descoperirea frescei din secolul al XVI-lea de la mănăstirea Tismana*, în volumul «Monumente și Muzee», I, București, 1958, p. 47.

50. Victor Brătulescu, *Zugravul Dobromir...*, loc. cit.

îndoieli cu privire la identitatea domnilor zugrăviţi pe panoul din dreapta pisaniei. Inscripţiile repictate în ulei în 1844 arătau că este vorba de Radu I şi Mircea cel Bătrîn. După îndepărtarea stratului de ulei, pe stratul mai vechi, din veacul al XVIII-lea, nu a fost regăsit decît numele «Mircea». S-a emis părerea că ar fi în realitate Mircea Ciobanul şi nu Mircea cel Bătrîn, iar celălalt portret ar aparţine lui Petru cel Tînăr, fiul său. Această opinie a luat naştere din nevoia de a stabili o legătură între seria portretelor din naos şi grupul celor din pronaos, care reprezentau domniţe din familia lui Mircea Ciobanul şi Petru cel Tînăr.

Adevărul este însă că şi la Tismana, la fel ca la Snagov, portretele din naos şi pronaos au o existenţă perfect independentă. În plus, numele «Mircea», aşa cum se poate verifica la faţa locului, apare lîngă capul personajului din *dreapta* tabloului din naos [52], fapt curios în cazul identificării cu Mircea Ciobanul. Dacă grupul ar fi fost compus din Mircea Ciobanul şi Petru cel Tînăr, cel dintîi ar fi trebuit neapărat zugrăvit în *stînga*, respectîndu-se ordinea cronologică a domniilor şi natura relaţiilor dintre cele două personaje (tată şi fiu). Există numeroase exemple de tablouri votive care confirmă interpretarea aceasta.

Prin urmare, după părerea noastră, *în veacul al XVIII-lea, după modelul picturii din 1564, pe peretele vestic al naosului bisericii de la Tismana au fost zugrăviţi, într-unul din cele două tablouri votive, Radu I şi Mircea cel Bătrîn, cu alte cuvinte primii ctitori ai mînăstirii.* Celălalt tablou înfăţişează familia lui Nedelcu Bălăceanu vornicul, ctitorul zugrăvelilor bisericii [53].

În legătură cu problema portretelor feminine de pe peretele sudic al pronaosului, s-a spus că ar fi «portrete ctitoriceşti» şi că «reprezintă pe cea de-a doua soţie şi pe surorile lui Petru cel Tînăr, înfăţişate aici, în tinda femeilor şi nu alături de domn, în naos» [54].

Bune sînt doar identificările propuse pentru cele patru personaje zugrăvite: trei sînt surorile lui Petru cel Tînăr, Stanca, Voica şi Maria, ale căror nume le găsim scrise în pomelnicele de la Mînăstirile Bistriţa şi Govora [55]; iar cît despre soţiile lui Petru cel Tînăr, ştim că mai întîi, în august 1563, el se căsătorise cu Elena Cherepovici, fata dregătorului ardelean de origine sîrbească Nicolae Cherepovici, dar legătura nu a durat decît cîteva luni, fiind desfăcută din pricina Chiajnei în ianuarie 1564 [56]. În cursul anului 1564 a fost celebrată o nouă căsătorie cu Stana, al cărei portret se află la Tismana şi al cărei nume apare, lîngă cel al lui Petru, şi în pomelnicul de la Bistriţa. Însă portretele feminine din pronaosul bisericii Mînăstirii Tismana nu sînt «ctitoriceşti», iar «soţii domniţelor», de fapt fraţii şi soţul uneia din ele (al Stanei), zadarnic au fost căutaţi pretutindeni pe pereţii bisericii.

51. Rada Teodoru, *Mănăstirea Tismana*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1966, p. 26—27.

52. Este vorba de dreapta privitorului. Rada Teodoru (*op. cit.*, loc. cit) nu a specificat la care din portrete figurează numele «Mircea».

53. Pe lîngă aceste portrete, care le reproduc pe cele din 1564, tot în naos au fost zugrăvite în veacul al XVIII-lea, în continuarea portretelor de care ne-am ocupat, şi chipurile unor membri ai familiei Glogoveanu. 54. Rada Teodoru, *op. cit.*, p. 22.

55. A. Sacerdoţeanu, *Pomelnicul Mînăstirii Bistriţa Olteană*, în «Mitropolia Olteniei», XVIII (1966), nr. 5—6, p. 483; Idem, *Pomelnicul Mînăstirii Govora*, în «Mitropolia Olteniei», XIII (1961), nr. 10—12, p. 799.

56. A. Kurz, *Elena Cherepovith, soţia lui Petru Şchiopul Domnul Terrei Romîneşti şi mai în urmă al Moldaviei*, în «Magazin Istoric pentru Dacia», tom. V, Bucureşti, 1847, p. 377—383; N. Iorga, *Elena Cherepovici, Doamna lui Petru-Vodă Mircea cel Ţerii-Româneşti*, în «Revista Istorică», XVI (1930), nr. 7—9, p. 154—157.

Sugestia că au fost zugrăvite anume pe pereții pronaosului fiindcă acesta are funcția de încăpere a femeilor, nu o socotim justă, întrucît, la biserica din Stănești, cît și la bolnița Mînăstirii Coziei și la Biserica Mînăstirii Snagov, există portrete laice de bărbați în pronaos. De aceea socotim că, *în realitate, la Tismana ne aflăm în fața unui tablou dinastic, de felul celui de la biserica Mînăstirii Snagov, pe care de altfel îl și completează.* «Domnițele» reprezintă ultimul grup de membri ai familiei Chiajnei, neînfățișat în seria de portrete din pronaosul bisericii de la Snagov și de aceea zugrăvit separat, pe peretele sudic al pronaosului bisericii de la Tismana.

Asemănarea dintre distribuția portretelor murale din biserica Mînăstirii Snagov și din biserica Mînăstirii Tismana a fost remarcată încă mai de mult[57]. Tot astfel s-a observat că personajele zugrăvite la Tismana «ca figuri și îmbrăcăminte seamănă perfect cu cele de la Snagov». Dar toate aceste elemente au fost reținute spre a se demonstra că și la Snagov a lucrat meșterul Dobromir din Tîrgoviște, al cărui nume este consemnat la sfîrșitul pisaniei de la Tismana[58], din 14 octombrie 1564. Deși faptul în sine nu este exclus, argumentele trebuie căutate în altă parte deoarece costumele sînt reflexul fidel al modei de la curtea domnească, aceeași și în 1563 și în 1564, iar distribuția portretelor a fost hotărîtă pentru amîndouă bisericile desigur în primul rînd de ctitori, tocmai în vederea introducerii tablourilor dinastice. Este însă în afară de orice îndoială că meșterul care a zugrăvit Tismana, indiferent dacă a lucrat sau nu și la Snagov, a cunoscut ceea ce se făcuse acolo, după cum meșterul sau meșterii de la Snagov cunoșteau ce se realizase la Argeș.

De aceea socotim că rezultatul cel mai însemnat al cercetării de față constă în faptul că *portretele murale de la Snagov și de la Tismana, studiate în strînsă legătură cu portretele de la Argeș, demonstrează unitatea artistică a picturii din Țara Românească în veacul al XVI-lea.* Cînd spunem unitate artistică, înțelegem că în momentul executării fiecărui important ansamblu de fresce din acest secol, atît meșterii cît și ctitorii respectivi au cercetat riguros, cu pietate, tot ce se înfăptuise anterior în domeniul exprimării picturale a idealurilor spirituale și năzuințelor politice ale vremii, în același timp ei aducînd propria lor contribuție înnoitoare la efortul creator al înaintașilor.

Înainte de a încheia, revenim încă o dată la portretele din biserica de la Snagov pentru a discuta o ultimă problemă, nu lipsită de importanță, aceea a prezenței lui Teodosie lîngă tatăl său Neagoe Basarab.

Teodosie nu a fost nici ctitor al bisericii de la Snagov — și de aceea portretul din naos apare inexplicabil —, nici nu a avut în scurta lui domnie o activitate politică cît de cît semnificativă care să îndreptățească eventual portretul din pronaos. De altfel ambele chipuri îl înfățișează copil, numai ca *«fiul lui Basarab voievod»*, cum subliniază inscripțiile portretelor. Această precizare a originii celui zugrăvit, absentă în cazul fiilor lui Mircea Ciobanul, nu este fără rost și ne ajută să aflăm soluția problemei. Teodosie trăia în memoria posterității alături de tatăl său, Neagoe Basarab, deoarece lui îi fuseseră adresate *Învățăturile*, operă al cărei răsunet concura pe cel al bisericii Mînăstirii Argeș[59]. Cu alte cuvinte, inscripțiile portretelor din biserica de la Snagov ar voi să spună că: *Acesta este Teodosie voievod, fiul*

57. Victor Brătulescu, *Zugravul Dobromir...*, p. 367—368; Rada Teodoru, *op. cit.*, p. 24.
58. Victor Brătulescu, *Zugravul Dobromir...*, loc. cit.

căruia Basarab voievod i-a dedicat Învăţăturile sale, ceea ce ar putea fi socotit ca o mărturie în sprijinul autenticităţii *Învăţăturilor lui Neagoe Basarab*[60].

* *

La capătul acestor rînduri credem nimerit să desprindem cîteva din rezultatele analizei în legătură cu portretele murale din bisericile Mînăstirilor Snagov şi Tismana:

— Seriile de portrete identice din naosul şi pronaosul bisericii de la Snagov au fost executate în acelaşi timp, adică în 1563, anul zugrăvirii întregii biserici.

— Grupul portretelor din naos înfăţişează pe ctitorii bisericii, după o tradiţie adînc înrădăcinată în pictura din ţările române; celălalt grup, de pe peretele sudic al pronaosului, prezintă semnificaţii noi, alcătuind un tablou *dinastic*, menit să demonstreze, pe de o parte, continuitatea politică a statului feudal, şi să exprime, pe de altă parte, pretenţiile familiei doamnei Chiajna de a păstra numai pentru ea scaunul domnesc.

— Tabloul «dinastic» de pe peretele sudic al pronaosului bisericii Mînăstirii Tismana (1564) confirmă, după părerea noastră, această din urmă interpretare, întrucît acolo a fost zugrăvit şi restul familiei doamnei Chiajna, domniţele Stanca, Voica, Maria şi doamna Stana, soţia lui Petru cel Tinăr.

— Tot la Tismana, de astă dată în naos, au fost zugrăviţi Radu I şi Mircea cel Bătrîn, iar nu Petru cel Tînăr şi Mircea Ciobanul.

— Apariţia lui Teodosie alături de tatăl său în pictura bisericii de la Snagov poate constitui o dovadă a paternităţii lui Neagoe Basarab asupra *Învăţăturilor*, vădind ecoul şi prestigiul de care această operă se bucura în perioada imediat următoare realizării ei.

— Fazele a doua şi a treia din pictura portretelor din biserica mînăstirii Argeşului, databile prima către mijlocul veacului al XVI-lea, cealaltă între anii 1568—1577, reprezintă o încercare de a întocmi o cronică pictată a domnilor Ţării Româneşti, insistîndu-se cu precădere asupra succesiunii domnilor din secolul al XVI-lea. În cadrul acestei cronici au fost incluse şi portretele existente anterior (Neagoe Basarab, Radu de la Afumaţi etc), care aveau semnificaţii deosebite. De aceea socotim că abia la Snagov se face o distincţie netă între *portretul ctitoricesc tradiţional* şi *portretul dinastic*.

— Legătura strînsă între trei din cele mai importante ansambluri de fresce din Ţara Românească zugrăvite în veacul al XVI-lea — de la bisericile Mînăstirilor: Argeş, Snagov şi Tismana — dovedită pe temeiul studiului portretelor murale, demonstrează unitatea creaţiei artistice din Ţara Românească, din acest veac.

ŞTEFAN ANDREESCU

59. Pentru problema *Învăţăturilor*, vezi Dan Zamfirescu, *Studii şi articole de literatură română veche*, Bucureşti, 1967, p. 69—183. Mai nou, Şerban Cioculescu, *Neagoe Basarab un Eminescu al timpului său?*, în «România literară», II (1969), nr. 51, p. 12 şi 14; Dan Zamfirescu, *Locul Învăţăturilor lui Neagoe Basarab în literatura română*, în «România literară», an. III (1970), nr. 2, p. 8—9. De asemenea, Petre Ş. Năsturel, *Manuil din Corint către Neagoe Basarab*, în «România literară», II (1969), nr. 51, p. 13.

60. Prima mărturie a picturii în favoarea autenticităţii *Învăţăturilor* a fost pusă în lumină de Pavel Chihaia la Mînăstirea Căluiul (*Consideraţii despre faţada bisericii lui Neagoe...*, p. 80—84).

· DOCUMENTARE ·

LEGENDĂ ŞI ADEVĂR ISTORIC ÎN CÎNTECUL BĂTRÎNESC AL MÎNĂSTIRII ARGEŞULUI: BALADA MEŞTERUL MANOLE

O clădire ca a Mînăstirii Argeşului, unică în frumuseţea ei pe pămîntul Ţării Româneşti, despre care scria cu atîta admiraţie Gavriil Protul, sau Paul din Alep, şi marile serbări care i s-au făcut cu prilejul tîrnosirii, nu puteau rămîne fără ecou în amintirea poporului nostru, ca să nu fie cîntate [1].

Motivul istoric al Mînăstirii Argeşului s-a altoit uşor pe un fond mitologic existent deja în popor. «Ca să se poată generaliza o baladă, spunea George Coşbuc, trebuie o descriere a unui fapt perfect asemănător cu un mit care, ca «motiv», e fond comun şi de mii de veacuri cunoscut... fapte inedite nu cîntă şi nici nu poate cînta poporul şi astfel nu avem în toată literatura lui nici o rapsodie al cărui subiect să fie curată născocire a fanteziei, cum sînt subiectele celor mai multe rapsodii ale literaturii culte [2].

---

1. In acest sens amintim faptul că cu prilejul sărbătoririi hramului mînăstirii, la 15 august, în fiecare an, aveau loc, chiar în preajma mînăstirii, serbări populare, sau cum se spune în partea locului, «tîrg de Sîntămărie la Argeş». Cu acest prilej, «în tîrg» era cîntat de către lăutari şi cîntecul Meşterului Manole. Erau şi unii călugări ai mînăstirii, care recitau vizitatorilor, la dorinţa lor, balada Meşterului Manole. Iar cei ce veneau de la «tîrg» povesteau celor de acasă cu emoţie, cum au auzit iar la tîrg «Cîntecul lui Manole» şi îndemnau pe copii să-l înveţe şi să-l cînte.

In alte cazuri, călugării bătrîni care îndeplineau rolul de ghid pentru vizitatorii mînăstirii, îndeosebi pentru excursiile de elevi, după ce dădeau toate explicaţiile în curtea mînăstirii, la umbra unui brad, recitau calm toată balada.

2. G. Coşbuc, *Baladele populare*, în «Albina», VII (1903), p. 10—11 (cit. la Gh. Vrabie, *Balada populară română*, Bucureşti, 1966, p. 18). In legătură cu folclorul ca izvor de informaţie istorică, a se vedea la Nic. Bălcescu, *Cuvînt preliminariu despre izvoarele istoriei românilor*, în «Magazinul istoric pentru Dacia», I (1845), p. 1—14; Const. C. Giurescu, *Intemeierea Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 692, n. 163. A se vedea şi M. Pop, *Caracterul istoric al epicei populare*, în «Revista de etnografie şi folclor», IX (1964), nr. 1, p. 5—15; Ovidiu Bîrlea, *Folclor şi istorie*, în «Revista de etnografie şi folclor», tom. 11 (1966), nr. 1, p. 13—25, de la care, în special, reţinem observaţia: «Folclorul — arta maselor populare, făuritoare de istorie — însoţeşte istoria, consemnînd atmosfera şi faptele, dar în felul său. Departe de a fi o înregistrare mecanică a celor petrecute, o oglindire directă şi neselectivă, folclorul reflectă realitatea înconjurătoare cu ajutorul imaginii artistice. Procedeul e profund diferit de cel noţional, ştiinţific şi se cere interpretat ca atare. In reflectarea artistică se alege esenţialul, tipicul din fenomene, ale cărui trăsături sînt apoi puternic sublimate, dilatate. Adesea exagerarea poetică sfîrşeşte în fantastic în faptele de folclor. In al doilea rînd, folclorul exprimă punctul de vedere al

Este greu de conceput, cum arată Gheorghe Vrabie, ca balada *Meşterul Manole* să fi putut lua naştere în altă epocă decît în cea a construcţiei mărețe de la Argeş. În epoca lui Neagoe, — cavaler îmbrăcat în purpură şi zale, domnitor cu faimă europeană, care întreţinea legături cu dogii veneţieni, autor al celebrelor *Învăţături către fiul său Teodosie* şi fondator al strălucitoarei biserici — se va fi cintat balada legendară a Meşterului Manole, care avea faimă de mare zidar. Desigur, adaugă Gheorghe Vrabie, nu este exclus ca vreun cîntec despre «jertfa zidirii» să fi circulat mai înainte de construirea mînăstirii, ca ecou al unor cîntece mai vechi greceşti sau sîrbeşti. Dar balada sub forma ei poematică, de naraţiune amplă, zisă, poate la început de guslarii sîrbi — care aveau obiceiul să rătăcească din ţară în ţară —, dar şi de lăutari munteni, acum, în preajma tîrnosirii ei, va fi circulat mai intens. Cît de mare ecou a avut evenimentul zidirii Mînăstirii de la Argeş se vede şi din faptul că el a fost cîntat şi de cîntăreţi din alte părţi, ori aceştia vor fi primit motivul şi-l vor fi difuzat în forme asemănătoare celor din nord-dunărene [3], menţionate de D. Găzdaru [4].

Cu timpul, balada a fost inclusă în repertoriul tradiţional al eposului naţional, fiind zisă în timpuri şi locuri diferite, pînă ce a ajuns la barzii ascultaţi în secolul trecut de Vasile Alecsandri şi G. Dem. Teodorescu ori alţi culegători. Tema şi ideea epică le apărea cît se poate de limpede, fiindu-le oferite de însăşi tradiţia seculară. Celelalte verigi ale acţiunii nu au trebuit să fie inventate ori prea mult căutate [5].

Punctul de vedere al localizării şi închegării baladei *Meşterul Manole*, pornind de la clădirea Mînăstirii Argeşului şi de la grandioasele serbări de tîrnosire ale ei, îl socotim mai îndreptăţit.

Ţinînd seama şi de rezultatul cercetărilor de pe teren, din Transilvania, ale lui Ion Taloş, care ne îndreptăţesc să susţinem că într-o vreme îndepărtată românii au avut o versiune unică, comună, care nu cunoştea diferenţele ei de astăzi şi care s-ar putea reconstitui «dacă am elimina episoadele de început şi de sfîrşit din varian-

---

maselor populare, opus celor al claselor dominante, în problemele vitale ale vieţii economice şi sociale» (p. 13).

3. Gh. Vrabie, *op. cit.*, p. 76—77.

4. D. Găzdaru, *Legenda Meşterului Manole*, în «Arhiva», Iaşi, 1932, p. 88—92. În vremea lui Neagoe Basarab, prin Doamna Despina-Miliţa, legăturile culturale cu sîrbii erau dezvoltate. Ne gîndim la Mitropolia Ţării Româneşti, cu mitropolitul Maxim, rudă cu Doamna Despina, la tipograful Macarie şi la alţii, care, desigur, însoţiseră pe Despina-Miliţa la noi în ţară. Biserica Ravaniţa devenise un monument simbolic pentru poporul sîrb, fiindcă adăpostea mormîntul cneazului Lazăr, mort pe cîmpia Mierlei (Cosovo) în 1389, luptînd împotriva turcilor. «O baladă din ciclul Cossovian (legată de evenimentele luptei de la Cossovo) culeasă pe la mijlocul secolului trecut de Vuk Karagič (*Srpske narodne pjesme*, Beciu, 1845), menţionată de Gabriel Millet (*L'ancien art serbe. Les églises*, Paris, 1919, p. 8), dar al cărei germene s-a ivit foarte probabil, în anii imediat următori luptei de la Cossovo, este semnificativă pentru reputaţia simbolică, în lumea balcanică a bisericii Ravaniţa. Concepută ca un dialog între cneazul Lazăr şi viteazul Milos Obilič, balada ne relevă că biserica Ravaniţa a fost înălţată de cneaz pentru a asigura rezistenţa spirituală a poporului său. Chiar dacă nu a îmbrăcat veşmîntul anume al acestei balade, ctitoria Sfîntului cneaz Lazăr a generat desigur legende asemănătoare, care au circulat şi la curtea, frecventată de cărturari sîrbi, a domnilor Ţării Româneşti» (Pavel Chihaia, *Semnificaţia portretelor din biserica Mînăstirii Argeş»*, în «Glasul Bisericii», XXVI (1967), nr. 7—8, p. 795—796).

Pe larg şi documentat, problema poate fi urmărită la Ion Radu Mircea, *Relations culturelles roumano-serbes en XVI-e siècle*, în «Revue des études sud-est europénnes», tome I, 1963, nr. 3—4.

5. Gh. Vrabie, *op cit.*, p. 77.

tele muntene-moldovene»[6], înțelegem că factorul tradițional a fost chemat la viața artistică de fapte reale, care au impresionat și au reținut admirația poporului.

Este știut că, în lunga ei circulație orală, poezia populară este perfectată prin schimbări și adăugiri primite pe parcurs. «Rapsodiile care trăiesc de veacuri, spunea George Coșbuc, au avut vreme să lepede tot ce era trecător și nepoetic în ele, așa ca să rămînă numai lamură, au trecut prin strecurătoarea timpurilor și ale altor poeți populari, adevărați poeți»[7].

Așa a ajuns pînă la noi și balada *Meșterul Manole*, care «reprezintă culmea piramidei de gîndire și simțire (a poporului român), în care a prins formă concretă un suprem sens al vieții, sens legat de realitățile terestre pe care omul simte nevoia să le depășească pentru a se înălța deasupra condițiilor date ale existenței»[8].

Se afirmă că balada *Meșterul Manole* este lipsită de amănunte istorice concrete, ceea ce ar duce la presupunerea că «a fost creată mult mai tîrziu după ridicarea bisericii lui Neagoe Basarab»[9]. Părerea nu poate fi valabilă, dacă analizăm balada sinoptic. Dintre toate variantele baladei, varianta Mateescu păstrează cele mai autentice elemente «istorice concrete» din timpul lui Neagoe Basarab, cum sînt, îndeosebi, *icoana făcătoare de minuni* și *asanarea iezărului*. Elementul concret păstrat de varianta Mateescu al consolidării terenului pe care s-a clădit biserica mînăstirii a fost atestat mai tîrziu cu prilejul restaurării din anii 1875—1885 de arhitectul N. Gabrielescu[10].

6. Ion Taloș, *Balada Meșterului Manole și variantele transilvănene*, în «Revista de folclor», VII (1962), nr. 1—2, p. 47.

7. G. Coșbuc, *art. cit.*, p. 11 (la Gh. Vrabie, *op. cit.*, p. 18, n. 23).

8. Liviu Rusu, *Viziunea lumii în poezia noastră populară*, București, 1967, p. 296.

9. Ovidiu Papadima, *Neagoe Basarab, Meșterul Manole și «vînzătorii de umbre»*, în «Revista de folclor», VII (1962), nr. 3—4, p. 76, cuprins și în lucrarea *Literatura populară română*, 1968, p. 605—618.

10. Virgil Drăghiceanu, *In legătură cu Biserica Domnească de la Argeș*, în «Mitropolia Olteniei», VII (1955), nr. 10—12, p. 559: «La biserica faimoasei Mînăstiri a lui Neagoe-Vodă din Curtea de Argeș, zidită în apropierea unei vîlcele prin care, odinioară, curgea un pîrîiaș, și într-un teren smîrcos, din cauza izvoarelor subterane, temeliile bisericii au fost găsite așezate pe piloni de lemn, și, după cum mi-a afirmat arhitectul N. Gabrielescu, faimoasa balustradă aflată de jur-împrejurul bisericii încununează o subzidire, făcută de jur-împrejurul bisericii, tot în același scop de sprijin al pămîntului în jurul temeliilor».

Părerile cercetătorilor cu privire la construcția bisericii Mînăstirii Argeșului sînt împărțite: unii cred că Neagoe Basarab a păstrat o parte din zidurile fostei biserici a Mitropoliei, iar alții admit întru totul afirmația lui Gavriil Protul, în sensul dărîmării și reconstruirii «din temelie» (Grigore Ionescu; Virgil Vătășianu. Să se vadă problema și în articolul nostru *Mînăstirea Argeșului în istorie și artă*, în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 7—8, p. 542—543). Intervenind, Prof. Aurelian Sacerdoțeanu (*Mînăstirea Curtea de Argeș la 450 de ani*, în «Revista muzeelor», nr. 6/1967, p. 582) afirmă: «Noi nu credem că Neagoe a păstrat în întregime zidurile vechii biserici, dar putem fi siguri că temeliile, cu întregul lor plan, au fost puse la contribuție în noul așezămînt. De aici au izvorît greutățile de adaptare pe care a trebuit să le rezolve constructorul prin faceri și refaceri, în raport cu indicațiile date de ctitor. De unde, ce se zidea ziua se dărîma noaptea, spune legenda... Pentru a da o rezistență mai mare vechilor ziduri, constructorul a socotit potrivit să întărească temeliile printr-o platformă de jur-împrejur și un soclu bine profilat. Această lucrare a adus la înălțarea soclului pînă la nivelul a 12 trepte de scară, cărora Neagoe a vrut să le dea o valoare simbolică. Deci nu putem socoti această lucrare ca o inovație, ci ca o necesitate de construcție, de consolidare...».

Ceea ce este important pentru problema noastră, *informația consolidării*, varianta Mateescu o păstrează. Or, nu putea fi păstrată decît de martori oculari, care erau de aici, din partea locului, și adăugăm, poate chiar de meșteri zidari și pietrari.

Faptul că numai varianta Mateescu vorbește despre aceste «amănunte istorice» din timpul lui Neagoe Basarab, care provine dintr-un sat, Albești, aproape de mînăstire (în partea de nord a Flămînzeștilor), ne face să credem că, între celelalte variante cunoscute ale baladei, aceasta ar fi mai veche și prototipul ei s-ar fi închegat în jurul mînăstirii în orașul Curtea de Argeș, în secolul al XVI-lea, centru important — primul oraș al Țării Românești, mai bine de două sute de ani, care ajunsese pe la 1300 prima capitală a țării [11]. Curtea de Argeș [12] a fost un important centru politic, dar și cultural și religios, sediu al primei Mitropolii a Țării Românești, cu ierarhi cărturari greci, înconjurați, desigur aici și de călugări și de negustori greci, sediu între 1380—1591 al Episcopiei catolice, cu oameni de cultură apuseană, centru important comerical și meșteșugăresc (cu olari, zidari, botușari etc.) [13], care în timpul lui Neagoe Basarab capătă o nouă strălucire, atît prin zidirea mînăstirii sale, cît și prin rezidirea curții și a caselor domnești de la biserica Sfîntul Nicolae Domnesc [14], așa cum reținem din varianta Mateescu:

...Și-aci-mi venea
Și-aci-mi alegea
Loc de mănăstire,
Și de pomenire,
Și de case bune... [15].

La 26 iunie 1515, grămăticul Florea scria documentul lui Neagoe Basarab din *«minunata curte de Argeș»*. «...*Și eu, Florea, am scris în minunata Curte de Argeș, în luna iunie 26 zile. Ispravnic Barbul portar. În anul 7023 (=1515)*» [16].

Același grămătic încheia documentul din 23 august 1517 astfel: «...*Și eu, scriitorul Florea, care am scris în minunatul loc unde este sfînta mănăstire numită Curtea de Argeș, luna august 23 zile, în anul 7125 (= 1517)*» [17].

Cele două documente ale scriitorului Florea vorbesc despre strălucirea orașului în timpul lui Neagoe Basarab, în primul rînd prin reconstruirea celor două mari complexe, Casele domnești de lîngă biserica Sfîntul Nicolae Domnesc, ale căror ruine se văd și astăzi, și mînăstirea. Primul document îl socotim în legătură cu terminarea caselor domnești, de unde îl și scrie, avînd ca ispravnic pe *Barbul portar,*

Acest indiciu, destul de concludent, infirmă teza lui O. Tafrali (*Monuments byzantins de Curtéa de Argeș*, Paris, 1931, p. 7), care afirmă că toți cei care socotesc că balada aceasta privește Mînăstirea lui Neagoe se înșeală.

Informația consolidării, păstrată de varianta Mateescu, ne duce la concluzia că balada ar proveni dintr-un *mediu muncitoresc orășenesc*, din Curtea de Argeș, din secolul al XVI-lea. Pentru proveniența baladei din secolul al XVI-lea, a se vedea și A. Balotă, *Circulația glusarilor prin Țările Române*, în «Limbă și literatură», nr. 17, 1968, p. 217—234.

11. Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 508.

12. Primul document cu numele de *Curtea de Argeș* îl avem de la Vlad cel Tînăr, care îl emite de aici, la 24 aprilie 1510, în urmărirea rivalului său, Mihnea cel Rău (D.I.R., B, XVI, 1, 51, 56). Denumirea e însă mai veche, poate, din timpul lui Mircea cel Bătrîn, cînd existau două curți, una la Tîrgoviște, cu fiul său, Mihai, și alta la Argeș, unde domnea el.

13. Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV—XVI)*, București, 1965; Pavel Chihaia, *Trecutul bisericii Botușari din Curtea de Argeș*, în «Studii și cercetări de Istoria artei», Seria «Artă plastică», nr. 1/1967, p. 103—115. În 1519 se încheie șirul episcopilor catolici de Argeș. În 1591 Episcopia catolică se mută de la Curtea de Argeș la Bacău.

14. Pavel Chihaia, *Data construirii casei domnești de lîngă Biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș*, în «Glasul Bisericii», XXVI (1967), nr. 9—10, p. 967—1000.

15. *Balade populare românești*, vol. III, 1964, p. 36.

16. D.I.R., B, XVI, Țara Românească, vol. I, p. 111. 17. *Ibidem*, p. 124.

iar al doilea document îl scrie din mînăstire, imediat după sfințirea ei, la 15 august 1517. La 30 octombrie (1517), ispravnic era *«părintele egumen Iosif»* [18]. Construirea bisericii mînăstirii ar fi deci între 1515 și 15 august 1517, dar lucrările au continuat și după această dată, avînd ca ispravnic pe egumenul Iosif.

Între 1512 (17 august), data primei mențiuni a lui Neagoe Basarab în Curtea de Argeș, și 26 iunie 1515, voievodul își va fi ridicat casele domnești în oraș, ispravnic fiind Barbu portar, avînd ca zidari și pietrari și meșteri din Ardeal [19], dar și localnici. La 23 septembrie 1515, Neagoe Basarab se găsea la Constantinopol, unde îndeplinea ceremonialul de vasalitate [20]. Stăpîn de acum în țară, el își va ridica măreața mînăstire, ca să-i consolideze și în interior domnia și dinastia, pentru care va fi adus și de la Constantinopol renumiți meșteri, material prețios, ca marmură și mozaic, sfinte moaște și icoana Pantocratorului, care aparținuse odinioară fîntînii bisericii Sfintei Sofii [21].

Într-un asemenea mediu cultural, dar și meșteșugăresc (ne gîndim în primul rînd la meșterii constructori zidari), este foarte posibil să se fi închegat balada *Meșterul Manole*, legată de Mînăstirea lui Neagoe Basarab, ținînd seama și de observația lui Arnaudov și Mihai Pop, că ar proveni dintr-un mediu cult, cărturăresc, de unde s-ar fi răspîndit apoi, în special, prin intermediul lăutarilor profesioniști și în popor [22].

Balada, în variantele sale muntene-moldovene, păstrează unele elemente concrete, care trebuie luate în considerare, cum ar fi : *alegerea locului și natura zidirii.*

Ca-n fiecare baladă populară, și aici, se fixează de la început *locul* și *timpul* acțiunii, adică unde și cînd se desfășoară.

În mod constant în variantele, din Țara Românească și Moldova, ca o dovadă a legăturilor culturale și de viață socială mai strînse între cele două provincii românești, este vorba numai de construirea unei mînăstiri, iar fixarea locului ei, în special în variantele din Muntenia, de unde venea prototipul, este : «În sus pe Argiș, / La cetinu-nalt, / Nalt și răsfirat, / Cum nu era alt,» (varianta Mateescu) ; sau «În sus pe Argiș, / Prin ăl cărpiniș, / Prin ăl aluniș» (varianta G. Dem. Teodorescu); ori : «Pe Argeș în sus, / Cam prin cărpiniș / Și prin aluniș» (varianta Tocilescu); sau:

18. *Ibidem*, p. 130 ; Cf. Nicolae Stoicescu, *Cum se construiau bisericile în Țara Românească și Moldova în secolul al XVIII-lea — prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în «Studii și cercetări de istoria artei». Seria «Artă plastică» ; tom. 15, nr. 1/1968, p. 79.

19. Pavel Chihaia, *Data construirii casei domnești...*, p. 967—1000.

20. Manole Neagoe, *Despre politica externă a lui Neagoe Basarab*, în «Studii, revistă de istorie», nr. 4/1966, p. 749.

21. Pr. I. Ionescu, *Mînăstirea Argeșului, în istorie și artă...*, p. 540.

22. În Curtea de Argeș există o stradă, în apropierea mînăstirii, numită Sfinții Voievozi, pe malul stîng al Argeșului, locuită de urmașii foștilor robi ai mînăstirii, care erau lăutari. Ei cîntau la diferite petreceri țărănești, în special la nunți și clăci și în bîlciurile orașului, de Sîntămăria Mare și de Sfîntul Dumitru. Bîlciurile (veniturile lor) aparțineau odinioară mînăstirii și erau bîlciuri din cele mai vestite, la care veneau negustori din toate părțile țării. Aici, aveau acum prilejul să asculte și să ducă și ei mai departe cîntecul Meșterului Manole, de la lăutarii profesioniști, odinioară ai Mînăstirii.

Alexandrina Istrătescu, *Epica populară din Argeș*, în «Grai și suflet», vol. V, fasc. 2, 1931—1932, p. 242, afirmă că întrebînd prin partea locului cum se cînta altădată *Zidirea Mînăstirii Argeșului*, constată că nu se mai știa. I se indică balada în cărțile de școală primară. E o dovadă că varianta Alecsandri fiind tipărită prima și popularizată, a scos din circulație, cu timpul, celelalte variante orale ale baladei populare «Meșterul Manole».

«Pe Argeş în sus» (varianta Teodor Bălăşel)[23]; ori: «Pe Argeş în sus, / Pe deal cu pietriş» (varianta din art. Mihai Pop)[24].

În variantele din Moldova întîlnim localizarea: «Pe Argeş în jos, / Pe un mal frumos» (varianta Pamfile)[25]; «Pe Argeş în gios, / Pe un mal frumos» (varianta V. Alecsandri).

Pentru auditoriul din Moldova, mai îndepărtat, versiunile: «În sus pe Argiş...», «Pe Argiş în jos...», folosite în variantele din Muntenia, aveau să fie mai puţin înţelese, să spună mai puţin şi, din simţul de precizare şi selecţionare, s-a lăsat la o parte versul «În sus pe Argiş» şi s-a păstrat numai versul «Pe Argeş în jos» (gios), cu care şi încep variantele mai cunoscute moldovene şi unde lasă impresia că se petrece acţiunea baladei.

Varianta lui Vasile Alecsandri, fiind pusă prima în circulaţie pe calea tiparului, a lăsat impresia că aceasta ar fi tipul reprezentativ al baladei *Meşterul Manole*. Fiind popularizată, în special prin manualele de şcoală primară, cu timpul aproape a scos din circulaţie celelalte variante populare orale.

În afară de faptul că Vasile Alecsandri, cum indică şi titlul colecţiei sale *Poesii poporale. Balade* (Cîntice bătrîneşti, adunate şi îndreptate...), prezintă balada *Meşterul Manole «îndreptată»* de el şi nu autentic culeasă din popor, nu reprezintă tipul cel mai vechi şi reprezentativ al baladei. Elementele concrete-istorice, cele mai multe, le păstrează varianta Mateescu, care provine din apropierea oraşului Curtea de Argeş, unde se va fi închegat balada în secolul al XVI-lea.

Cu timpul însă atît versul: «Pe argiş în sus...» (În sus pe Argiş), cît şi versul «Pe Argeş în jos» (gios) vor rămîne neînţelese, — şi se va crede, cum în general se afirmă şi se scrie, că este vorba de rîul Argeş, iar acţiunea baladei s-ar petrece, undeva, pe rîul Argeş. În realitate, aşa cum am arătat pentru prima dată în articolul nostru *Mănăstirea Argeşului în istorie şi artă*[26], în baladă este vorba de oraşul *Argiş* sau *Argeş*, unde se petrece acţiunea, şi nu undeva pe rîul Argeş, cu acelaşi nume, de unde a provenit confuzia.

Versurile: «Pe Argiş în sus» şi «Pe Argiş în jos» indică *partea din sus*[27] şi *din jos*, adică de *nord* şi de *sud* a oraşului Curtea de Argeş, care precizează şi conturează locul desfăşurării acţiunii baladei, în oraşul *Argiş* sau *Argeş*[28].

În varianta *Teodorescu*, cea mai amplă şi mai estetică populară, se vede că domnul Negru vodă (însoţit în varianta Mateescu şi de doamna sa, *Ilinca*), împreună «cu nouă zidari, / Nouă Meşteri mari / Şi Manole-zece / Care mi-i întrece», au căutat zidurile părăsite ale mînăstirii, uitate de vreme, mai întîi «În sus pe Argiş»

23. *Folclor din Oltenia şi Muntenia*, II, 1967, p. 278.

24. Mihai Pop, *Nouvelles variantes roumaines du chant du maître Manole*, în «Romanoslavica» IX, 1963, p. 433. În varianta C. Sandu-Timoc întîlnim versul: «În oraş, în Argeş».

25. *Balade populare româneşti*, III, 1964, p. 47.

26. În «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 7—8, p. 532—533, nr. 3.

27. Expresia *din sus de oraş*, unde se afla moşia Flămînzeştilor, pe care se construise mînăstirea, o aflăm de fapt şi în *Zvitocul* lui Neagoe dat cu prilejul sfinţirii mînăstirii la 15 august 1517, reprodus în documentul din 9 februarie 1608 de Radu Şerban, în care se menţionează printre daniile făcute de Neagoe şi «ocina care a fost a oraşului, de la valea Flămînzeştilor din sus, pentru că a cumpărat răposatul Băsarab vodă de la fiii lui Cotescu ocina Zigonenilor («Partea Sasului») de a dat-o domnia lui orăşenilor în locul ocinei de la Flămînzeşti» (D.I.R., B, XVII, I, 273, 293—296), cit. la Pavel Chihaia, *Cele două locaşuri ale Mitropoliei din Curtea de Argeş, deduse din hrisoavele bisericii lui Neagoe Basarab*, în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 7—8, p. 603 şi p. 600, n. 6.

28. Pr. I. Ionescu, *Semnificaţia Argeşului*, în «Mitropolia Olteniei», XX (1968), nr. 7—8, p. 563—567.

și apoi «Pe Argiș în jos», adică în tot orașul — și în sus și în jos («În sus se plimba, / În preajmă căta» (varianta Mateescu), hiperbolizat cu numele de țară: «Ei că mi-au umblat / Țara-n lung și-n lat, / Prin ăl cărpiniș» și tot nu află ruinele, pînă nu-i conduce un *Noiaș* (diminutivul cuvîntului neaoș — al locului de aci) *purcăraș* sau «Un biet ciobănaș, / Din fluier doinaș», cu personaje care reprezintă tradiția populară.

Numai cu ajutorul lor, adică al tradiției poporului, ruinele vechii mînăstiri sînt identificate în partea de sus a orașului *Argiș*; «În sus pe Argiș», într-un loc mlăștinos și «de grindiș» (de la grindă, loc mai înalt) «Colo, unde-mi crește, / Unde se-ndesește / Trestică / Pitică, / Răchită / 'Nflorită, / Papură / 'Nverzită» (varianta Teodorescu). Locul este un «Hățiș, curpeniș / Și -ezer fără fund» (varianta Mateescu), pe care Neagoe îl va asana și consolida, ca să-și înalțe noua sa mînăstire, «Chip de pomenire» (varianta Teodorescu).

Variantele baladei *Meșterul Manole* transmit deci amănunte pe care le putem identifica istoric și concret pe teren, pentru a ne încredința că acțiunea ei se petrece în orașul Argeș și este legată de Mînăstirea lui Neagoe Basarab.

«Sfînta monastire, / Pentru pomenire», adică mînăstirea, sediul vechii mitropolii a Țării Românești, în care se pomeniseră Basarabii, voievozii întemeietori ai țării, rămăsese acum niște ziduri părăsite și ruinate[29], adăpostite de duhuri nefaste: «Un zid de demult, / Un zid părăsit / Și neisprăvit, / Vechi și mucezit...» (varianta Teodorescu); sau: «Un zid părăsit / Și neisprăvit. / Cînii cum îl văd, / La el se răpăd / Și latră-n pustiu / Și urlă-n mortiu» (varianta Alecsandri); ori: «Un zid învechit, / Un zid părăsit / Și neisprăvit / Foarte mucezit» (varianta Pamfile); sau: «Sînt trei zidurele, / De trei domni zidite / Și nu-s isprăvite, / Că-s afurisite...» (varianta Tocilescu, II)[30].

Neagoe Basarab, în una din cele două pisanii așezată pe fațada de apus a bisericii mînăstirii sale, în partea dreaptă a intrării, consemnează starea în care a aflat vechiul locaș al mînăstirii «*...pe care l-am găsit domnia mea la Curtea de Argeș, dă-*

---

29. În legătură cu așezarea curții sau cetății domnești din Curtea de Argeș, menționăm că temelia casei de pe str. Sîn Nicoară nr. 19, ca și zidul întăritor făcut înspre stradă, casa din curte făcută pentru ghețărie (beciul ei) și împrejmuirea cu bolovani de rîu dinspre pîrîul Valea Tîrgului a grădinii și curții locuinței, toate au fost făcute cu material, pietre de rîu, unele din pietre și confecționate (puține), care proveneau de la niște ziduri înalte ce s-au prăbușit, aflate odinioară pe înălțimea ce desparte casele de pe Str. Sîn Nicoară nr. 19 de cele de la nr. 17 și 15, la temelia cărora s-a folosit, prin anii 1911—1916, material tot din zidurile prăbușite. De asemenea pentru amenajarea grădinii la două case construite pe muchia dealului de la Sîn Nicoară s-a degajat mult material, probabil de la un beci vechi, care ar putea să fi făcut parte din vreo veche clădire a curții, poate a garnizoanei de ostași a vechiului palat domnesc al voievozilor de la Argeș.

În timpul degajării pe panta ce cade spre pîrîul Valea Tîrgului, au fost găsite printre dărâmături, urme de morminte și de cruci de piatră, un inel de aur cu o pecete în formă de cruce și cu patru bumbi în golurile brațelor crucii și multe monezi de aramă (astăzi pierdute).

În timpul lucrărilor de amenajare a intrării din Bulevardul Republicii în parcul Sîn Nicoară s-au găsit la baza botului dealului Sîn Nicoară, urmele groase ale fostului zid de cărămizi și pietre ce-l înconjurau. Și la lucrările făcute în curtea clădirii fostului sediu al raionului administrativ, s-au aflat urme de ziduri groase din cărămizi și pietre (bolovani) de rîu, care consolidau dîmbul ce dă spre curtea spitalului.

30. Poate un ecou din balada sîrbească «Zidanie Skadra», unde este vorba de trei domni, frații Merliavcevici. Mențiunea celor trei domni o avem și în varianta Bălășel. Să fie și o amintire de cei trei ctitori ai Mînăstirii Argeșului ?

rîmată și neîntărită..., am hotărît acest mai sus pomenit templu de la temelie a-l zidi și a-l înălța și a-l întări...» [31].

Gavriil Protul spune: «Și sparse mitropolia din Argeș den temelia ei și zidi în locul ei altă sfîntă beserică tot de piatră cioplită și netezită și săpată cu flori» [32].

Prin această consemnare înțelegem că biserica mînăstirii clădită de Neagoe este «tot de piatră cioplită...», cum fusese și biserica vechii mînăstiri ruinate. Acest element este reținut de unele variante, ca varianta N. Păsculescu și varianta Teodorescu «Noiaș / Purcăraș, / Porcii tot păzind, / Marmura-ntorcînd, / Nu cumv-ai văzut / Pe unde-ai trecut / Un zid învechit / Și neisprăvit, / De mult părăsit?» (varianta Teodorescu).

Este însemnat de reținut și acest element, fiindcă în orașul Curtea de Argeș există trei biserici vechi: *Sîn Nicoară, Sfîntul Nicolae Domnesc* și *biserica mînăstirii fostei Mitropolii*. Numai pentru aceasta din urmă sînt caracteristice aceste elemente, adică fusese mai înainte *mînăstire* și «tot din piatră cioplită». Ruinarea ei, menționată de Neagoe Basarab, pare a se fi datorat unuia dintre puternicile cutremure din 1475 și 1484, care au impresionat pe contemporani, la care se adaugă și natura terenului cu o pătură freatică densă, pe care meșterii lui Neagoe au căutat să-l consolideze. Prezența mitropoliților țării în alte orașe decît Curtea de Argeș — în tot intervalul dintre 1482 și 1520 — întărește presupunerea că biserica mînăstirii fostei mitropolii s-a ruinat în vremea marilor cutremure din 1475 și 1484. Datorită tocmai acestei ruinări, voievodul Radu cel Mare inițiază în 1504—1505, la îndemnul patriarhului Nifon, mutarea Mitropoliei în Tîrgoviște și începe să construiască noua biserică din acest oraș, pe care o va termina Neagoe Basarab [33].

A reda viața fostei biserici a mînăstirii în care-și avusese sediul Mitropolia țării, a o ridica din ruină și din «blestem», cum reține balada, nu era un fapt obișnuit, ca să nu fi impresionat pe contemporani și să nu-l fi transmis sub formă poematică.

Dar dărîmarea bisericii fostei Mitropolii a Țării Românești și încercările neizbutite de a o repune în ființă constituia pentru vremea aceea un fapt ieșit din comun, care va fi fost cunoscut în toată țara și pentru care se va fi căutat o explicație, ce nu putea fi, la nivelul epocii respective, decît superstițios-magică. Zidurile s-au dărîmat fiindcă au fost blestemate. Ca să fie din nou ridicate și să dureze, să aibă viață, va trebui ca în ele să fie zidită o ființă omenească. Cine va fi în stare să aducă însă această jertfă? Numai cineva care va dispune de înalte calități sufletești.

Acesta a fost motivul din care a luat naștere legenda Mînăstirii Argeșului și din care mai tîrziu se va fi închegat și dezvoltat balada, prin acțiunea impresionant de înălțătoare a eroului popular Manole.

A trebuit să treacă un timp de la dărîmarea zidurilor vechii mînăstiri pînă la noua reconstrucție a lui Neagoe Basarab, în care timp conștiința maselor populare să fie, am zice, pregătită pentru tema baladei.

Timpul de închegare a baladei după zidirea Mînăstirii nu va mai fi necesitat o durată prea îndelungată. Dovada o fac amănuntele istorice concrete păstrate de varianta Mateescu, provenind din apropierea mînăstirii.

---

31. P. S. Năsturel, *Învățăturile lui Neagoe Basarab în lumina pisaniilor de pe biserica Mînăstirii de la Argeș*, în «Mitropolia Olteniei», XII (1960), nr. 1—2, p. 16.
32. *Istoria Țării Românești*, 1290—1690. *Letopisețul Cantacuzino*, București, 1960, p. 34.
33. Pavel Chihaia, *Cele două locașuri ale Mitropoliei din Curtea de Argeș, deduse din hrisoavele bisericii lui Neagoe Basarab...*, p. 611.

a) «Domnul că-mi venea, / Şi iar că-mi venea, / Şi iar îmi căuta, / Pînă ce-mi afla / D-un dalb luminiş, / Frumos poeniş, / In sus pe Argiş, / La cetinu-nalt, / Nalt şi răsfirat, / Cum nu era alt».

b) «Şi aci-mi venea, / Şi aci-mi alegea / Loc de mănăstire / Şi de pomenire, / Şi de case bune».

c) «Şi ce-mi mai făcea? / Domnu-mi poruncea, / Icoană punea, / Sus o anina, / În cetinu-nalt, / Nalt şi răsfirat, / Cum nu era alt. / Ziua mi-o punea, / Noaptea că-mi pierea, / În iezer venea, / Aci mi-o găsea, / Şi iar mi-o punea, / Şi iar că-mi pierea; / O dată şi iară, / Pîn-a treia oară».

d) «Domnul ce-mi făcea? / El se minuna / Şi mi se-ngrija, / De n-avea ce făcea, Că Dumnezeu vrea. / Domnul de-mi vedea, / N-avea ce făcea, / Oameni că-mi chema, / Pădure tăia, / Cărbuni că-mi făcea, / Care încărca, / În iezer băga, / Apă de-mi seca».

e) «Şi ce-mi mai făcea? / Şi iar că-mi pornea, / Şi iar poruncea, / Şanţuri mari săpa, / Iezeru-mi seca».

f) «Fauri mi-aducea, / Grătare-mi făcea, / Frumos le-aşeza, / Lucru de-ncepea».

g) «Şi ce-mi mai făcea? / La zid că-ncepea, / Zidea şi zidea, / Mereu că-mi zidea, / Pînă se-nsera, / Pînă se-nopta, / Dar ce ziua zidea, / Noaptea se surpa...».

Analizînd aceste elemente pe care le păstrează varianta Mateescu, constatăm că putem identifica pe voievodul ctitor, ca şi timpul, locul şi etapele începerii lucrărilor zidirii mînăstirii, adică putem să identificăm istoric şi concret personajul Negru Vodă, precum şi timpul şi locul acţiunii baladei, care formează de fapt prima ei parte, ce s-a încorporat vechiului cîntec al jertfei zidirii, ce va fi circulat la noi şi înainte de Neagoe Basarab, sub formă de legendă, colindă etc.

a) Cine poate fi voievodul pe care îl indică versurile: «Domnul că-mi venea, / Şi iar că-mi venea, / Şi iar îmi căuta, / Pînă ce-mi afla / D-un dalb luminiş, / Frumos poeniş, / În sus pe Argiş, / La cetinu-nalt, / Nalt şi răsfirat, / Cum nu era alt...».

După mutarea capitalei ţării din Curtea de Argeş la Tîrgovişte, voievodul cel mai legat de Curtea de Argeş este Neagoe Basarab. Potrivit documentelor ieşite din cancelaria lui, se poate constata că aproape jumătate din domnie şi-a petrecut-o la Argeş şi la Piteşti [34]

Un număr de 12 documente le emite numai din Curtea de Argeş, dintre care 2 din mînăstire şi restul din oraşul propriu-zis, adică de la curtea şi casele domneşti pe care le ridicase mai întîi, lîngă biserica Sfîntul Nicolae Domnesc [35].

Documentele interne arată că Neagoe Basarab este *Domnul* care vine şi iar vine în Curtea de Argeş, în cinci rînduri, constatat în anii: 1512, 1514, 1515, 1517, adică înainte de începerea lucrărilor zidirii mînăstirii, în timpul lucrărilor şi la sfinţirea ei, şi anume: la 17 august 1512; 14 iulie 1514; 3 august 1514; 26 iulie 1515; 15—17 august 1517, cu prilejul sfinţirii ctitoriei sale şi rămîne în Argeş poate pînă în noiembrie, de unde emite documentele la: 23 august, 1 septembrie, 29 octombrie şi 30 octombrie (două documente) [36].

Identificarea personajului *Domnul Negru vodă*, cu *Neagoe Basarab*, este evidentă.

Venirea în Argeş, «Pe dalba-i moşie», va fi fost cu mult fast, cum o redau versurile variantei Teodorescu: «În sus pe Argiş, / Prin ăl cărpiniş, / Prin ăl aluniş, /

34. G. T. Ionescu, *Intemeierea Mînăstirii Curtea de Argeş, adevăr şi legendă*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 7—8, p. 782, n. 91.

35. D.I.R., B, XVI, H. passim; E. Hurmuzaki, XVI, nr. CL, p. 221; nr. CLXXIX, p. 233; nr. CLXXXI, p. 236. 36. *Ibidem*, D.I.R., B, XVI...

Plimbă-mi-se plimbă / Domnul Negru-vodă / Pe dalba-i moşie / C-o verde cocie, / Verde zugrăvită, / 'Ntr-aur poleită, / Cu opt telegari, / Cu nouă zidari, / Nouă meşteri mari / Şi Manole-zece, / Care mi-i întrece, / Stă inima-i rece...».

Domnul Negru vodă, adică Neagoe Basarab, vine cu fastul domnesc «pe dalba-i moşie», sau cum îi spun documentele, în «*scaunul* (sedes — reşedinţa) *vechilor domni din Curtea de Argeş*» [37], şi caută *locul de mînăstire şi de pomenire în sus pe Argiş*, adică în partea *de sus* sau *de nord* a oraşului Argiş, numit «dalb luminiş», «frumos poieniş», străveche semnificaţie semantică în limba română a cuvîntului traco-dac, *Argiş* [38].

Neagoe şi-a ales oraşul Argeş pentru înălţarea ctitoriei sale, ca să-i fie aici locaşul de veci spre pomenire, să dovedească într-adevăr legătura şi continuitatea cu Basarabii, întemeitori ai Ţării şi ctitori în fosta capitală a ţării, unde unii din ei îşi dormeau somnul de veci în biserica Sfîntul Nicolae Domnesc.

Grandoarea construcţiilor sale a dat din nou strălucirea de odinioară a Argeşului din timpul Basarabilor, încît scriitorul Florea, cum am arătat, numea acum oraşul «minunata Curte de Argeş» [39].

Pentru asemenea fapte de ctitorie, poporul l-a înveşmîntat pe Neagoe cu acelaşi supranume legendar tipic, de Negru Vodă, ca şi pe ctitorul sau ctitorii ţării de odinioară, din străvechiul Argeş [40].

Nu putem afirma că în versurile baladei poetul popular ar fi făcut o confuzie

37. *Ibidem*, D.I.R., B, XVI, I, 129, 130. 38. Vezi nota 28. 39. Vezi nota 16.

40. Asupra personajului legendar *Negru vodă* şi a identificării lui, avem în limba română o literatură bogată, fără să se fi ajuns la o concluzie definitivă.

Din lucrările mai cunoscute amintim . B. P. Haşdeu, *Negru vodă, introducere la vol. IV din Etymologicum Magnum Romaniae*, Bucureşti, 1898 ; Dimitrie Onciul, *Anul morţii marelui Basarab voievod*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», X—XVI (1917—1923), p. 104 ; Acelaşi, *Radu Negru şi originile Principatului Ţării Româneşti*, în «*Scrieri istorice*», ediţie critică îngrijită de Aurelian Sacerdoţeanu, vol. I, Bucureşti, 1968, p. 321—428 ; *Negru vodă*, în acelaşi volum, p. 475—477 ; V. Drăghiceanu, *Curtea Domnească din Argeş, note istorice şi arheologice*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», X—XVI (1917—1923); Al. Lapedatu, *Cum s-a alcătuit tradiţia naţională despre originile Ţării Româneşti*, în *Anuarul Institutului de istorie naţională*, Cluj, II/1924, p. 289—314 ; Ioan C. Filitti, *Despre Negru vodă*, Bucureşti, 1924 ; N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, Bucureşti, 1937, p. 156; Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, ed. a V-a, Bucureşti, 1946, vol. I, p. 428—438 ; Acelaşi, *Intemeierea Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 689—690 ; Emil Lăzărescu, *Despre piatra de mormînt a comitelui Laurenţiu şi cîteva probleme arheologice şi istorice în legătură cu ea*, în «Studii şi cercetări de istoria artei», nr. 1—2/1957, p. 125 ; Acelaşi, *Nicodim de la Tismana şi rolul său în cultura veche românească (pînă în 1385)*, în «Romanoslavica», nr. XI/1965, p. 270—273, cu notele subsidiare de la p. 272 ; Pavel Chihaia, *Date în legătură cu biserica vechii Curţi domneşti din Cîmpulung Muscel*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIX (1961), nr. 11—12/1961, p. 1033—1049 ; Acelaşi, *Cîteva date în legătură cu portretele votive din «Biserica lui Neagoe» din Curtea de Argeş*, în «Mitropolia Olteniei», XIV (1962), nr. 7—9, p. 468—471 ; Acelaşi, *Semnificaţia portretelor din biserica Mănăstirii Argeş*, în «Glasul Bisericii», XXVI (1967), nr. 7—8, p. 788—799 ; Acelaşi, *Contribuţii la problema identificării mormintelor din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş*, în «Glasul Bisericii», XXII (1963), nr. 1—2, p. 41—70 ; Acelaşi, *Două vechi autoportrete din Ţara Românească*, în «Studii şi cercetări de istoria artei», nr. 1/1963, p. 211—222 ; A. Balotă, *«Radu voievode» dans l'epique sud-slave*, în «Revue des Etudes sud-est européennes», nr. 1—2/1967, p. 204—211—228 ; Ştefan Ştefănescu, *Negru vodă «întemeietorul» Ţării Româneşti*, în «Magazin istoric», nr. 6/1967, p. 2—4 ; T. Bălan, *Bogdania, Cara-Bogdania şi Cara-Vlachia*, în «Magazin istoric», nr. 6/1968, p. 86—87; A se vedea şi C. Rădulescu Codin, *Legende, tradiţii şi amintiri istorice*, Bucureşti, 1910; Pavel Chihaia, *A fost Negru vodă un personaj real sau legendar?*, în «Magazin istoric», nr. 5 (1969), p. 46—52 ; A. Sacerdoţeanu, *Ocolnica Mănăstirii Tismana*, în «Mitropolia Olteniei», XX (1968), nr. 9—10, p. 765.

între legendarul întemeitor al țării și Neagoe vodă Basarab [41], confuzie pe care Prof. Constantin C. Giurescu o explică prin suprapunerea numelui noului ctitor al mînăstirii peste numele celui vechi, al lui Negru vodă, adică al lui Basarab întemeietorul [42]

b) În continuare, versurile variantei Mateescu precizează și mai clar locul acțiunii baladei, adică în *orașul Argiș* și nu undeva pe *rîul Argeș*, cum în general se afirmă: «Și aci-mi venea, / Și-aci-mi alegea / Loc de mănăstire / Și de pomenire, Și de case bune...». În orașul Argeș Domnul Negru vodă vine imediat după urcarea sa pe tron, în 1512. *În sus* alege *locul de mănăstire și de pomenire*, iar *din jos* alege *locul de case bune*, adică de curte și de case domnești [43].

În această privință, versurile variantei Mateescu sînt revelatorii pentru precizia informațiilor pe care le transmite în legătură cu «casele bune» pe care Neagoe Basarab le ridică, atît la mînăstire, cît și la biserica Sfîntul Nicolae Domnesc.

Versurile baladei precizează că Domnul își alege aici «Loc de mănăstire / Și de pomenire», adică își înalță mînăstirea pentru a-i folosi de necropolă lui si urmașilor dinastiei lui, ceea ce a și fost [44]

c) Ca să ridice însă blestemul de asupra acestor ziduri și să poată începe lucrul, balada spune că: «Domnu-mi poruncea, / Icoană punea, / Sus o anina / În cetinu-nalt, / Nalt și răsfirat, / Cum nu era alt. / Ziua mi-o punea, / Noaptea că-mi pierea, / În iezer venea, / Aici mi-o găsea, / Și iar mi-o punea / Și iar că-mi pierea; / O dată și iară, / Pîn-a treia oară...».

Versurile acestea sînt o aluzie la icoana făcătoare de minuni a Pantocratorului, ce aparținuse fîntînii Samarinencii bisericii Sfînta Sofia din Constantinopol, și la legenda ei consemnată în grecește pe margini, care fusese junghiată de un ovrei și ascunsă de el într-un puț (iezer), iar rana sîngerase și pătase făptașului hainele și prefăcuse apele fîntînii în sînge și icoana ieșise iar la iveală [45].

41. Grigore Tocilescu, *Biserica episcopală a Mănăstirii Curtea de Argeș*, București, 1886, p. 40; Ion Taloș, *art. cit.*, p. 47.

42. Const. C. Giurescu, *Intemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei...*, p. 690.

În legătură cu identificarea din baladă a lui Negru vodă cu Neagoe Basarab, amintim și varianta *Meșterul Manole* care circula în Rumelia și care a fost făcută cunoscut la noi de D. Găzdaru (vezi nota 4) și care păstrează pe Neagoe în loc de Negru vodă.

La Cezar Boliac, în volumul său *Poesii nuoe*, apărut în 1847, în balada *Meșterul Manole*, domnitorul e numit *Neagul*.

La începutul variantei G. Dem. Teodorescu, Negru vodă alternează cu Neagu vodă (*Poezii populare române*, București, 1885, p. 460). I. K. Schuller (*Kloster Argisch, Eine rumänische Volkssage*, Hermannstadt, 1858, p. 17, citat la Ovidiu Papadima, *art. cit.*, p. 73—74), vorbind despre o variantă a baladei aflată într-o «lucrare litografiată», menționează că numele voievodului e Neagu.

43. Pavel Chihaia, *Data construirii casei domnești de lingă biserica Sfîntului Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș*, în «Glasul Bisericii», XXVI (1967), nr. 9—10, p. 967—1000.

44. Pr. I. Ionescu, *Despre primul locaș al Mitropoliei Țării Românești în Curtea de Argeș*, în «Mitropolia Olteniei», XXI (1969), nr. 1—2.

45. Legenda icoanei și mutarea ei din Țarigrad la Argeș este povestită de Gavriil Protul în *Viața Sfîntului Nifon*. A se vedea: Tit Simedrea, *Viața și traiul Sfîntului Nifon, Patriarhul Constantinopolului*, București, 1937, p. 26—27; *Istoria Țării Românești...*, București, 1960, p. 31—35; Emilia Cioran, *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Române*, București, 1900, p. 145—146, care descrie icoana aflată de el la Argeș (14 ianuarie 1657) și-i povestește legenda; Tit Simedrea, *Icoana junghiată de la Argeș, Glosa pe marginea vieții Sfîntului Nifon*, în *Omagiu I.P.S. Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului*, 1940, p. 710—718.

Este vorba de icoana Pantocratorului și nu de icoana Maicii Domnului, care aparținuse mînăstirii, fiindcă legenda icoanei Pantocratorului este în legătură cu ascunderea în fîntînă (iezer) și aflarea ei.

La 25 septembrie 1515 Neagoe Basarab sosea la Constantinopol, ca să îndeplinească ceremonialul de vasalitate[46]. La Constantinopol a luat desigur legătură și cu Patriarhul ecumenic Teolipt, și l-a invitat să vină în Țara Românească să sfințească ctitoria sa, cum acesta a și făcut, lucru ce nu se mai petrecuse pînă atunci.

De la Patriarhie, Neagoe Basarab aducea și această icoană făcătoare de minuni, cunoscută în lumea ortodoxă, și sub acoperămîntul ei începe voievodul clădirea mînăstirii sale, încredințînd pe contemporani că zidirea mînăstirii are binecuvîntarea Patriarhiei Ortodoxe a Constantinopolului și ocrotirea lui Dumnezeu, sau cum spun versurile baladei «Că Dumnezeu vrea».

Elementul înălțării icoanei protectoare la începutul lucrărilor îl păstrează numai varianta Mateescu, ceea ce constituie o dovadă în plus a vechimii ei, ca și a provenienței ei din aceste locuri ale Argeșului, care a păstrat amintirea acestui fapt concret, de la fața locului, spre deosebire de celelalte variante, mai îndepărtate, care nu îl mai transmit[47].

Începute lucrările, Domnul are de întîmpinat mari greutăți. Să ascultăm, în continuare, versurile variantei Mateescu:

d) «Domnul ce-mi făcea? / El se minuna / Și mi se-n grijea, / Da 'navea ce făcea, / Dă Dumnezeu vrea, / Domnul de-mi vedea, / N-avea ce făcea, / Oameni că-mi chema, / Pădure tăia, / Cărbuni că-mi făcea, / Care încărca, / În iezer băga, / Apă de-mi sugea».

e) «Și ce-mi mai făcea? / Și iar că-i pornea, / Și iar poruncea, / Șanțuri mari săpa, / Iezeru-mi seca».

f) «Fauri mi-aducea, / Grătare-mi făcea, / Frumos le-aseza, / Lucru de-ncepea».

g) «Și ce-mi mai făcea? / La zid că-ncepea, / Zidea și zidea, / Mereu că-mi zidea, / Pînă se-nsera, / Pînă se-nopta».

h) «Dar ce ziua zidea, / Noaptea se surpa. / Domnul se mira / Și se îngrijea, / Da n'avea ce făcea, / Că Dumnezeu vrea».

i) «Manole-mi visa, / D-un vis că-mi visa..»

Din aceste versuri se vede că Domnul este de la început pe șantier, așa cum de fapt îl prezintă și documentele vremii pe Neagoe Basarab, prezent mai tot timpul în Curtea de Argeș, în perioada construirii caselor domnești și a mînăstirii sale. El — și nu meșterul Manole — se îngrijește de mersul lucrărilor și conduce personal lucrările de asanare a iezerului și de consolidare a terenului pentru fixarea temeliilor bisericii mînăstirii, ca să nu se mai surpe în viitor. Domnul cheamă oameni să taie pădure și să facă din ea cărbuni, să-i încarce în care și să-i bage în iezer să absoarbă apa. Pornește mai departe la lucru și poruncește să sape șanțuri mari, ca să sece iezerul. Aduce fauri și face grătare de fier, pe care le așază să consolideze întăriturile. O lucrare de inginerie, am zice, după toate regulile asanării și consolidării unui loc mlăștinos, așa cum a fost locul pe care s-a zidit Mînăstirea Argeșului.

46. Manole Neagoe, *art. cit.*, p. 749.

Constantin Căpitanul Filipescu consemnase că icoana Pantocratorului a fost mutată de Neagoe Basarab de la Țarigrad la Argeș în anul 7023 (=1515), la N. Iorga, *Istoria Domnilor Țării Românești. Compilare alcătuită de Constantin Căpitanul Filipescu*, București, 1902, p. 39, n. 3.

47. O amintire vagă a icoanei o întîlnim și-n varianta din art. lui Mihai Pop, *art. cit.*, p. 433: «La mijloc de zid / Crescut-o sălcuță / Și din sălcuță / Sfîntă iconiță».

Despre realitatea acestor elemente constructive, păstrate de varianta Mateescu, avem mențiunea, cea mai veche, de la Paul din Alep [48], și confirmarea lor pe teren, cu prilejul restaurării din 1875—1885 [49].

Afirmația că balada *Meșterul Manole* nu ar transmite elemente suficiente concret-istorice, ca să o putem lega efectiv de epoca zidirii Mînăstirii Argeșului și de Neagoe Basarab, nu mai poate fi valabilă. Elementele transmise de baladă în variantele ei, cel mai mult de varianta Mateescu, provenind din preajma mînăstirii, păstrează informații care întregesc chiar puținele date documentare istorice ce le avem în legătură cu construirea Mînăstirii Argeșului.

În varianta Teodorescu, Domnul poruncește meșterilor și contribuția lui este numai de a-i ajuta, aducîndu-le materialele necesare: «Domnul poruncea, / Domnu-i ajuta / Și le aducea / Var și cărămidă, / Că-i pustie multă, / Că-i lucrare lungă».

Varianta culeasă de preotul Teodor Bălășel din comuna Drăgășani-Vîlcea păstrează elementul astupării iezărului cu cărbuni, dar lucrarea o fac meșterii zidari: «Cărbuni mi-și făceau, / Iazăru astupau, / Sforile-ntindeau / Și mi-l măsurau / De zid s-apucau [50]».

În varianta Alecsandri se vorbește de săparea șanturilor, făcută tot de meșterii zidari: «Meșterii grăbea, / Sforile-ntindea, / Locul măsura, / Șanțuri largi săpa / Și mereu lucra, / Zidul rădica...».

În celelalte variante mai cunoscute, *Tocilescu, Pamfile, M. Pop* etc., Domnul nu apare decît în atitudinea poruncitoare față de meșterii zidari, care fac planurile, întind sforile, măsoară locul și pornesc cu grabă și-nfrigurare lucrul: «Din zori pînă-n noapte, / Cu sudori de moarte» (varianta Pamfile); «Tremura lucrînd, / Lucra tremurînd» (varianta Alecsandri).

Singură varianta Mateescu prezintă pe Domn, adică pe Neagoe Basarab, conducînd personal lucrările zidirii mînăstirii. El este și *inginerul*, el este și *arhitectul* lucrării, așa cum par a informa și unii istorici [51]. Meșterii zidari, în frunte cu Manole, «care mi-i întrece», sînt sub ordinele sale și execută cu înfrigurare dispozițiile sale, amenințați cu moartea de Domn, dacă nu le îndeplinesc întocmai.

Enumărînd lucrările pe care le face Domnul, varianta Mateescu încheie cu lucrarea:

g) «Și ce-mi mai făcea? (adică Domnul?) / La zid că-ncepea, / Zidea și zidea, / Mereu că-mi zidea, / Pînă se-nsera, / Pînă se-nnopta».

Dacă ținem seama de exactitatea celorlalte elemente constructive transmise de varianta Mateescu, și verificate, cum am arătat, pe teren, credem că și această informație, că Neagoe Basarab a fost *arhitectul* și *inginerul* ctitoriei sale, corespunde realității.

Despre participarea activă a lui Neagoe Basarab la unele lucrări ale ctitoriei sale ne informează și Gavriil Protul, cu prilejul sfințirii bisericii, la 15 august 1517: «Și tocmi în altariu sfîntul prestol Neagoe vodă cu mîinile lui, spre sfințire, în lauda

48. Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 145—146; Silvestru D. Voinescu, *Mînăstirea Curtea de Argeș. Impresii*, Pitești, 1967, p. 14—15. 49. Vezi nota 10.

50. *Folclor din Oltenia și Muntenia*, II, 1967, p. 279.

51. Vezi Reissenberger, Wien, 1860; Franz Jaffé, Berlin, 1911, în art. nostru *Mînăstirea Argeșului în istorie și artă...*, p. 511, n. 42; Pentru construirea bisericii Sfîntul Nicolae din Scheii Brașovului, Neagoe Basarab a trimis meșteri la Brașov dîndu-le mai întîi izvod (adică planul) cum să facă biserica. Cf. St. Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Schei*, vol. I Brașov, 1901, p. 325

Adormirii Stăpînei de Dumnezeu Născătoare şi pururea Fecioară Maria. Şi duse şi făcătoarea de minuni icoană a lui Pantocrator, de care s-au zis mai înainte şi o puseră de-a dreapta în biserică... Aşijderea şi alte sfinte icoane...»[52].

Este de la sine înţeles că aceste amănunte concrete-istorice, păstrate de varianta Mateescu, nu puteau veni decît din partea unor participanţi oculari, din locul unde s-au petrecut, adică din oraşul Argeş.

Cu aceasta, socotim că am răspuns problemei, atît de dezbătute, a identificării personajului baladei, *Negru vodă* cu *Neagoe Basarab*, ca şi a *fixării timpului şi a locului acţiunii baladei.*

PROBLEMA MEŞTERUL MANOLE

Acţiunea Meşterului Manole apare în varianta Mateescu numai în momentul surpării zidurilor mînăstirii. El este personajul care intervine, aducînd rezolvarea nenorocirii abătute peste ziduri prin comunicarea visului său tovarăşilor săi de lucru. Dar cu acest element trecem din prima parte a baladei, de la concret, care ne-a oferit informaţii concrete-istorice, legate de locul şi de timpul zidirii Mînăstirii Argeşului şi de numele şi acţiunea ctitorului ei, la partea a doua a baladei, la abstract, legată de elemente mitice-legendare ale jertfei zidirii, adică la acţiunea principală poematică, succedată în momente dramatice, care conturează o idee, un sens metafizic, un mesaj, pe care-l comunică, şi nu un nume de persoană naţional-istoric.

Trecerea la partea doua în varianta Mateescu este exprimată clar în versuri, şi mai puţin clar în celelalte variante.

După remarca îndreptăţită a lui Ion Taloş, pe teritoriul ţării noastre a circulat cîndva, înainte de Neagoe Basarab, un cîntec al jertfei zidirii, cu legături care urcă pînă la vechile poeme eladice şi cu ramificaţii în toată peninsula Balcanică, dovadă că poporul român face parte integrantă din această zonă de cultură europeană, unde şi el şi-a adus contribuţia sa. Rămăşiţe ale acestui vechi cîntec, sub formă de colindă, horă, cîntec de lume, legendă, sînt întîlnite încă în Transilvania. Acestui vechi cîntec, prelucrat, i s-a încorporat prima parte, ca şi ultima, reîntinerit la noi prin motivul clădirii celei mai frumoase mînăstiri, într-o epocă de prestigiu cultural, cum a fost cea a lui Neagoe Basarab, şi s-a închegat în balada *Meşterul Manole*, alimentată cu noi influenţe balcanice, într-un mediu cultural orăşenesc şi muncitoresc, în fosta capitală a Ţării Româneşti, Curtea de Argeş, de unde, prin intermediul lăutarilor profesionişti, a fost preluat de popor în patrimoniul său folcloric.

Antroponimul *Manoli*(-e), cum a arătat P. Caraman, e caracteristic onomasticii greceşti şi circulă pînă şi în proverbe cu sensul de constructor mare şi priceput: «Manoli cu cuvintele construieşte clădiri cu etaje şi subsoluri»[53]. Pe un pod de piatră din Agraida (Acarnania) s-a identificat următoarea inscripţie: «clădit în 1659,

52. *Istoria Ţării Româneşti...*, p. 39. Aici nu este vorba de zidirea prestolului de către Neagoe, adică a sfintei mese din altar, ci de punerea în piciorul ei, cu prilejul sfinţirii, a actului hrisovului sfinţirii, introdus într-un vas cu Sfînt Mir, împreună cu o părticică de sfinte moaşte, care se aşază în piciorul sfintei mese şi se zideşte, se pecetluieşte de către ctitor şi apoi se pregăteşte după un anumit ritual liturgic sfînta masă, se spală cu aromate şi se fixează în cele patru colţuri ale ei, icoanele (pe pînză) ale celor patru Evanghelişti. Despre această lucrare se vorbeşte că a fost făcută de Neagoe, în calitate de ctitor al bisericii.

53. P. Caraman, *Consideraţii critice asupra genezei şi răspîndirii baladei Meşterului Manole în Balcani*, în «Buletinul Institutului de filologie română «Al. Philippide», Iaşi, I, 1931, p. 91; Cf. Gh. Vrabie, *op. cit.*, p. 78.

constructorii: Dimitrie... și Manoli»; într-o altă variantă este vorba de «podul lui Manoli»[54].

Cu toate aceste observații, în cîntecele despre *Podul din Arta*, nume sub care apare motivul în folclorul grecesc, antroponimul Manole se întîlnește destul de rar. Mai des apar cele de Gheorghi, ori Pavel. Din tablourile sinoptice prezentate de Gh. Vrabie în lucrarea sa, se vede că numele grecesc e mai frecvent în spațiul bulgar, ca și în cel nord-dunărean, dovadă, poate, a existenței unei *balade slavo-române* și în secolul al XVI-lea, nu numai în secolele al XIV-lea și al XV-lea, cum menționează prof. P. P. Panaitescu[55].

Faptul nu e întîmplător, subliniază Gh. Vrabie. În eposul popular aproape este o lege: cu cît un motiv îmbătrînește, cu atît el se desprinde de unele indicii istorice, de nume etc., evoluînd către schemă, păstrînd din forma primordială doar sîmburele. Pe de altă parte, ajuns în alt spațiu, motivul prin recreare primește unele trăsături din cele mai vechi, nume etc., cărora le dă impulsuri noi.

În virtutea acestor tendințe, se poate spune că versiunea greacă a motivului, fiind mai veche decît toate, a mai păstrat din străvechea ei formă doar esența epică, expusă în mod obișnuit doar în 20—30 de versuri. Prin butășire în spațiile noi, fie bulgare sau aromâne, motivul a evoluat către o poemă eroică ce ajunge uneori, la 200—300 de versuri[56].

Ținînd seama de funcția foclorului, care însoțește istoria, consemnînd atmosfera și faptele, în felul său, nu în sens mecanic, noțional. științific, ci cu ajutorul imaginii artistice[57], este greu să spunem că Manoli(-e) ar fi numele real-istoric al mai-marelui meșter al zidarilor Mînăstirii lui Neagoe Basarab. Și la greci, spune P. Caraman, «Manoli este un nume consacrat pentru arhitectul ideal, un nume simbol»[58].

Noi considerăm numele *Manoli*(e) un personaj tipic, un simbol, prin care poporul a identificat și a înțeles pe constructorul ideal, pe omul de geniu, care-și depășește propria ființă și, clădește nu din interese egoiste, materiale, fiindcă o operă de artă, cum este Mînăstirea Argeșului, unică prin frumusețea ei, nu putea fi născută decît «din tot ce este mai profund, mai nobil, mai generos în ființa umană, iar aceasta este iubirea»[59].

Ființa artistului se contopește cu opera sa prin iubire și formează una cu ea, dar procesul acesta de naștere, de creație, este rezultatul unei jertfe. Nu vorbesc toți marii creatori de artă de procesul lor sufletesc de durere, de jertfă, din care se nasc operele lor și în care ființa lor se contopește ca o flacără ce arde nemistuită, ca razele unui luceafăr?

Adevărul acesta profund uman, poporul nostru l-a exprimat prin *Meșterul Manole*, legat de o operă nemuritoare, Mînăstirea Argeșului. Spre deosebire de celelalte popoare, numai balada românească accentuează drama creatorului de artă, «introducînd chiar motivul încercării omului de a-și deschide drumuri noi prin aer»[60].

Referindu-se la balada *Meșterul Manole*, scriitorul și criticul literar G. *Călinescu*, o indentifică cu mitul creației, al culturii.

---

54. *Ibidem* 55. *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 342.
56. Gh. Vrabie, *op. cit.*, p. 78. 57. Ovidiu Bîrlea, *art. cit.*, p. 13.
58. P. Caraman, *op. cit.*, p. 91.
59. Liviu Rusus, *op. cit.*, p. 303; Teza autorului că balada *Meșterul Manole*, identificat cu «*Homo constructivus*», ar fi mai nouă decît *Toma Alimoș*, «*Homo activus*» nu corespunde realității, în timp, istorice. 60. *Istoria literaturii române*, I, 1964, p. 128.

«Mitul *Meşterul Manole* (Mînăstirea Argeşului din culegerea V. Alecsandri) are mereu o iradiaţiune puternică. Tema, ca întotdeauna în astfel de împrejurări, e de o circulaţie mai largă decît solul ţării, însă versiunea română este originală şi autohtonizată întrucît se leagă de vestita biserică de la Curtea de Argeş a lui Neagoe, devenită astfel pentru literatura noastră un fel de mic Notre-Dame-de-Paris. Legenda vorbeşte, ce-i drept, de Negru vodă, fără a stărui asupra identităţii mînăstirii, însă tradiţia s-a oprit asupra celui mai strălucit monument al locului. Este fără importanţă că legenda se găseşte la popoarele înconjurătoare, mai ales că cu greu s-ar dovedi de unde a pornit. Ea n-a devenit mit decît la noi şi prin mit se înţelege o ficţiune hermetică, un simbol al unei idei generale. O astfel de ridicare la valoare de mit este proprie literaturii române... De astădată avem de a face cu un mit estetic şi ca atare a fost dezvoltat. El simbolizează condiţiile creaţiunii umane, încorporarea suferinţei individuale în opera de artă. În moartea meşterului şi în indiferenţa Voievodului pentru fiinţa lui concretă, s-a putut vedea un simbol al obiectivităţii absolute a creaţiei. Multitudinea primeşte opera ca fenomenalitate independentă şi ignorează pe artist» [61].

Problema «Meşterul Manole» conţine, socotim, şi un alt aspect. În variantele muntene-moldovene ale baladei, fiind vorba numai de zidirea unei mînăstiri, numele mai-marelui meşter zidar este unanim *Manoli*(-e), pe cînd variantele din Transilvania, unde este vorba şi de alte construcţii (pod, cetate, casă etc.), cunosc o varietate de nume (Miclăuş, Siminic, Petre etc.).

Numele Manoli(e), legat de zidirea unei biserici, are şi un substrat creştin, care a făcut să fie generalizat. Antroponimul care vine din ebraicul *Imanuel* (rom. *Emanoil* — Dumnezeu este cu noi), este numele dat Mîntuitorului de Isaia (Isaia, VII, 14 ; Matei I, 23) [62].

Biserica este opera jertfei creatorului ei, a lui Iisus Hristos, Imanuel (Emanoil, Manoli(-e), Manea), care a izbăvit-o din moarte prin jertfa iubirii Sale,, dîndu-i

61. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent,* Fundaţia pentru literatură şi artă, p. 64.

62. In limba română, numele a pătruns pe două căi din limba greacă, una mai veche, bisericească, şi alta mai nouă, din neogreacă.

Forma veche ebraică 'Εμμανουήλ apoi Μανουήλ, Μανούλης, Μανώλης *Manea, Maniu, Măneci, Măneşti,* etc. *Manole, Manolache, Manoleşti* etc.

P. Caraman, *op. cit.*, p. 78 ; Cf. N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc,* Bucureşti, 1963, p. 100 ; Acad. Al. Graur, *Nume de persoane,* Bucureşti, 1965, p. 28.

In secolul al XIV-lea, *Manea,* boier, este delegat împreună cu *Roman* de către Mircea cel Bătrîn, care la 1390 încheie tratatul de alianţă cu Vladislav Iagello, prin mijlocirea lui Petru Muşat. la Suceava.

In secolul al XV-lea numele *Manea* este răspîndit. Cf. *Documenta Romaniae Historica,* B. Ţara Românească, voi. I, 1966, cap. *Indice onomastic,* p. 554—555.

Manea era bunicul Vilaei, soţia lui Dobromir banul, Cf. Dan Pleşia, *Contribuţii la istoricul Mînăstirii Stăneşti (Vîlcea)* şi *al ctitorilor ei,* în «Mitropolia Olteniei», XVII (1965). nr. 5—6, p 408..

Pe faţa lintelului gotic aflat în zidul de sud al bisericii Sfînta Vineri din Tîrgovişte se citeşte în inscripţie slavona : *Manea* clucer şi jupîneasa *Vlădae,* 13 iulie 7025 (=1517). Cf. V. Vătăşianu. *op. cit.*, p. 500 ; N. Constantinescu şi Cristian Moisescu. *Curtea Domnească din Tîrgovişte,* Ed. Meridiane, Bucureşti, 1965, p. 37).

In Sfatul domnesc al lui Neagoe Basarab este întîlnit *Manea clucer* (26 mai 1512 ; 18 ianuarie 1518 ; 2 sept. 1520); *Manea scriptor* (16 martie 1520) şi ispravnic, pe *Manoli* portar (19 iulie 1517). (Cf. A. Sacerdoţeanu, în «Romanoslavica», X (1964), p. 433—434).

Cuvîntul *Manea* e mai vechi în limba română decît *Manoli*(-e) care pare să-l avem începînd din secolul al XVI-lea, poate din timpul lui Neagoe Basarab.

viața Sa, și pe care a creat-o perfectă, fără de păcat, ca veșnicia frumuseții[63], în care El a rămas prezent de-a pururea și pe care o luminează sofianic. Logosul creator a înzestrat-o cu fîntîna apei celei vii, din care cel ce bea «nu va înseta în veac» (Ioan IV, 14).

Biserica este simbolul iubirii și al jertfei Creatorului ei. Ea întrupează jertfa martirilor, pe mormintele cărora și-a clădit altarele. În fiecare sfîntă masă din altar se află zidită o părticică din jertfa lor, pe care se săvîrșește permanent jertfa expiatoare, fără de sînge, «Sfînta Euharistie», a Logosului întrupat.

«Cine a văzut Mînăstirea Curtea de Argeș admiră unitatea armonică a locașului formată totuși din ornamentații, care nu sînt nici măcar două identice. E un simbol al sobornicității ortodoxe, un chip văzut al Logosului atoatecuprinzător, știut fiind că după Grigorie de Nisa, Moise a văzut pe Sinai Logosul ca Biserică»[64].

Sfîntul Apostol Pavel identifică raportul dintre Hristos și Biserică cu cel al soților din taina nunții (Efeseni, V, 23—24)[65]. Biserica este mireasa lui Hristos, a lui Imanuel (Manoli-e). În podoabele ei, biserica lui Neagoe Basarab pare ca o mireasă gătită de nuntă. Nici una din bisericile noastre nu concretizează mai plastic, mai intuitiv această idee. Este, am zice, un imn cîntat în piatră Maicii Domnului, căreia îi este închinată: «Bucură-te, Mireasă, pururea Fecioară!»

Socotim că aceste elemente creștine legate de *Biserică* și de *Ziditorul* ei au putut favoriza reîntinerirea vechiului cîntec și mit al jertfei zidirii la poporul român, într-o epocă de cultură, în primul rînd religioasă, dar și superstițios-magică, așa cum a fost secolul al XVI-lea, legîndu-l de Mînăstirea lui Neagoe, al cărui nume este legat și de valoroasa operă literară a *Învățăturilor către fiul său Teodosie*, cu adînc conținut și creștin religios, dar și cu elemente superstițios-magice luate din opera populară *Alexandria*, cum este chipul fabulos folosit și în stema sa, un inorog (țap cu corn) învingînd dragonul Drăculeștilor (sau puterea otomană).

Gh. Vrabie menționează «că motive ca *Jertfa zidirii* ori ca cel al *Călătoriei fratelui mort*, cu largă circulație în sud-estul european, se opresc la granița popoarelor de credință ortodoxă — la poloni, croați, la maghiari ele nefiind de asemenea intîlnite, bineînțeles sub forma unor cîntece poematice, narative»[66].

Explicația o vedem, în primul rînd, în concepția popoarelor creștine ortodoxe despre Biserică și despre jertfa expiatoare a Sfintei Euharistii, care a făcut ca tema legendară a *Jertfei zidirii* să prindă conținut nou, să se dezvolte artistic și să fie mai puțin prezentă în lumea popoarelor de credință romano-catolică, unde Biserica are mai mult un rol de organizație ierarhică, statală.

MESAJUL BALADEI MEȘTERUL MANOLE

Un aspect important al baladei îl constituie *sensul ei artistic sau mesajul pe care-l comunică.*

Spre deosebire de variantele sud-dunărene, balada românească aduce tragedia Meșterului Manole, care-și sfîrșește viața datorită conflictului ivit între năzuința sa spre noi creații și mai grandioase și între inițiativa egoistă a voievodului de a ră-

63 Efes. V, 26 «... Și ca s-o înfățișeze Sieși Biserică slăvită, neavînd întinăciune sau zbîrcitură sau ceva de acest fel, ci ca să fie sfîntă și fără de prihană».

64. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Sfîntul Duh și sobornicitatea Bisericii*, în «Ortodoxia», XIX (1967), nr. 1, p. 47.

65. Diac. Dr. Haralambie Rovența, *Epistola către Efeseni a Sfîntului Apostol Pavel*, București, 1929.

66. Gh. Vrabie, *op. cit.*, p. 68.

mîne el cu gloria operei realizate. În general, se vorbește de un conflict de clasă între patronul feudal și mai marele meșter zidar [67].

Observăm, mai întîi, că motivul conflictului ajută la gradarea acțiunii baladei, care duce la deznodămîntul fatal al tragediei eroului, scoțînd în evidență înaltele lui calități și însușiri sufletești. Dacă Neagoe Basarab făcuse totul pentru înălțarea măreței sale ctitorii, cum spune Paul din Alep, că «și-a stors și sîngele din inimă», în baladă accentul cade însă pe acțiunea Meșterului Manole și pe sacrificiul lui. Care este motivul?

Împlinirea ritualului jertfei zidirii era atît de imperios cerut de conștiința superstițioasă și datina timpului, încît nu se putea concepe zidirea unei biserici fără respectarea acestui ritual magic. Ecoul acestei superstiții magice supraviețuiește prin zidirea umbrei, pînă în zilele noastre [68]. Puterea magiei stăpînea încă destinele vieții și conștiințele oamenilor timpului de atunci, ale secolului al XVI-lea. Cel care avea obligația să îndeplinească ritualul magic al jertfei zidirii era mai-marele meșter și nu ctitorul.

În varianta Mateescu se vede că Domnul, adică ctitorul, începe zidirea mînăstirii fără să țină seama de împlinirea ritualului mitic: «La zid că-ncepea, / Zidea și zidea, / Pînă se-nsera, / Pînă se-nopta», — dar destinul magic se abate implacabil peste ziduri și noaptea le surpă. În fața destinului, sau a soartei, Domnul rămîne neputincios: «Domnul se mira / Și se îngrija, / Da 'n-avea ce făcea, / Că Dumnezeu vrea».

Acum intră în rol Meșterul Manole. El comunică tovarășilor săi de lucru — și nu voievodului, care iese din planul acțiunii pînă în ultima parte a baladei — care este porunca destinului pe care trebuie s-o împlinească fără abatere, ca să poată termina opera începută, și deci, peste voința voievodului stă porunca și puterea destinului, a superstiției magice, care este mai puternică decît voința oamenilor și, — chiar Dumnezeu, căruia Manole i se roagă să-l ajute ca să-și salveze soția, nu-i poate înfrînge porunca. Dacă Dumnezeu la rugăciunile lui Manole trimite pe lume calamități ca s-o întoarcă din drum: doi bălăurei, vînt, «o ploaie cu spume» etc. El nu poate totuși să clintească atotputernicia destinului magic și să-i salveze soția.

Asistăm de fapt la împlinirea unui străvechi cult păgîn al jertfei zidirii în formă poematică, cel mai autentic și cel mai amplu pe care-l păstrăm, pe cale orală și apoi scrisă, cu putere de tradiție, pînă în zilele noastre, care vine din lumea străbunilor, poate traco-daci, la care jertfa era atît de prezentă în viața lor, în acest ținut al Argeșului , al cărui nume vine tot de la ei, și dăugăm și portul și alte datini păstrate, ca cel legat de moarte și înviere, cum este și al călușarilor din jurul Rusaliilor (înrudit cu cultul cavalerului trac).

Îndeplinind porunca destinului, adică al actului magic al zidirii jertfei, în sufletul săvîrșitorului se dezlănțuie un puternic conflict. Lupta se dă între sentimentul natural al iubirii față de soția lui, mamă a copilașului lăsat la leagăn, și sentimentul iubirii ideale față de opera de artă pe care trebuie s-o salveze de la pieire. În această luptă el se-nvinge pe sine, se depășește, acțiunea lui capătă proporții eroice, de simbol.

În timp ce tovarășii lui Manole, cărora le comunicase visul, se dau la o parte din calea destinului și calcă jurămîntul: «Meșterii-mi pleca, / Vorba nu-și ținea, / Taina nu păstra» — lucru ce l-ar fi putut face și Manole — el, rămîne totuși stator-

---

67. *Istoria literaturii române*, I, 1964, p. 127.

68. Ovidiu Papadima, *art. cit.*, p. 76.

nic împlinirii voinţei destinului şi nu se clinteşte din faţa lui, nu se abate din drumul lui, cu toate lacrămile soţiei, cu toată nenorocirea familiei lui.

Jertfa Meşterului Manole capătă prin aceasta proporţii noi, şi altele decît numai ale îndeplinirii unui ritual magic, cultic-păgîn. Conţinutul jertfei se spiritualizează. Manole jertfindu-şi soţia îşi jertfeşte însăşi iubirea inimii sale, ca apoi şi viaţa sa, pentru ca opera zidită să supravieţuiască.

Jertfa zidirii devine la Meşterul Manole *jertfă a iubirii.* Noul conţinut al *jertfei zidirii,* spiritualizat în *jertfa iubirii,* nu poate fi străin de concepţia creştină a mîntuirii lumii prin *jertfa iubirii: «Căci aşa a iubit Dumnezeu lumea* (care în concepţia creştină este Biserica, trupul tainic al lui Imanuel), *încît şi pe Unul-Născut Fiul Său L-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică»* (Ioan III, 16).

Pe linia acestui concept, Manole nu mai putea să supravieţuiască în desăvîrşirea dramatică a cîntecului nostru poematic. El îşi jertfeşte viaţa şi prin moarte îşi regăseşte iubirea jertfită în zidurile mînăstirii salvate. Moartea nu-i desparte, ci-i uneşte in veşnicia iubirii: *«Iar unde-mi cădea, / Cruce se făcea, / Şi d-alăturea / Cişmea izvora, / Cu apă curată, / Trecută prin piatră, / Cu lacrămi sărate, / De Caplea* vărsate» (varianta Teodorescu).

Motivul jertfei şi a lui Manole, pe lîngă al soţiei sale, indică o epocă mai nouă decît *Zidanie Skadra,* care va fi alimentat, poate, şi cîntecul nostru poematic, dar cu *Zidanie Skadra,* ca şi cu celelalte cîntece, cum sînt cele păstrate la noi în Transilvania, care cuprind numai jertfa soţiei sau a copilului, rămînem de fapt în epoca legendară a supravieţuirii mitice a ritualului jertfei zidirii, fără sensul îmbogăţit şi spiritualizat pe care l-a dat poporul nostru baladei Meşterul Manole şi care a făcut din ea o operă populară reprezentativă a spiritualităţii sale, prin care-şi comunică în lume o concepţie de viaţă, de gîndire şi simţire. Sensul artistic pe care-l comunică, sau *mesajul baladei Meşterul Manole,* care este o baladă legendară şi nu o legendă, *este simbolul sau ideea jertfei iubirii, care dă viaţă tuturor operelor şi faptelor omeneşti nemuritoare. Jertfa iubirii naşte însăşi viaţa şi însufleţeşte tot ce este permanent frumos şi nemuritor în lume.*

Pe linia acestei gîndiri şi sensibilizări, poporul nostru s-a ridicat la înalta concepţie a existenţei umane, ca şi a existenţei sale de popor, cu o cultură specifică în istorie. Nu sîntem născuţi cu toţii dintr-o mare jertfă a iubirii înaintaşilor noştri faţă de urmaşii lor? Nu stă la temelia fiinţei noastre, ca naţiune şi ţară, jertfa înaintaşilor de la Posada, de la Rovine, de la Podul Înalt, de la Călugăreni, de la Mărăşeşti, sau din răscolitorul an 1944? Nu auzim în trupul ţării, ca-n zidurile Mînăstirii Argeşului, suspinul jertfei lui Gelu căzut pe Someş, al lui Gheorghe Doja, al lui Ioan Vodă cel Viteaz, al lui Mihai Viteazul, al domnului Constantin Brîncoveanu şi Antim Ivireanul, al lui Horia şi fraţilor lui traşi pe roată şi-n spînzurători, al lui Tudor Vladimirescu, Avram Iancu sau Nicolae Bălcescu, al lui Mihail Eminescu, al ţăranilor căzuţi muşcînd ţărîna anului 1907, sau al muncitorilor încleştaţi în crezul dreptăţii sociale de la Griviţa din 1933? Şi tot ce am realizat, frumos, durabil şi permanent în cultură, în artă, în construcţii, în viaţa privată şi colectivă, nu este un permanent proces al *jertfei iubirii,* a fiecăruia şi a tuturor?

De aceea, *balada Meşterul Manole reprezintă culmea piramidei de gîndire şi simţire a poporului nostru, în care a prins formă concretă, un suprem sens al vieţii sale* [69].

69. Liviu Rusu, *op. cit.,* p. 296.

Socotim că acesta este şi sensul pentru care accentul cade în baladă pe acţiunea Meşterului Manole. El concretizează o idee care ni se comunică şi vine din lumea conceptului mitic şi metafizic-religios românească.

Dacă Domnul Negru vodă, Neagoe Basarab, a avut în subordinile sale un mai-mare meşter al lucrărilor mînăstirii, conduse şi supraveghiate însă personal de el, cum ni-l prezintă varianta Mateescu pe Domn, nu se poate contesta, dar că pe acest mai-mare meşter l-a chemat Manoli(-e) sau cu alt nume, nu acest fapt urmăreşte balada să ni-l spună, ci ideea pe care el o întruchipează şi ne-o comunică poematic.

CONFLICTUL BALADEI

Referindu-ne la moartea tragică a eroului baladei şi a tovarăşilor săi de lucru, care călcaseră însă jurămîntul de a nu spune soţiilor taina visului comunicat de mai-marele lor meşter, Manole, cuprinsă în partea ultimă a baladei, constatăm că aspectele diferă în variante.

In varianta Mateescu, — pe care am urmărit-o mai îndeaproape, ca provenind din partea locului unde se petrece acţiunea şi fiind cea mai apropiată de vechiul tip al baladei care s-a închegat şi a pornit din oraşul Argeş —, nu se arată motivul pentru care Negru vodă pedepseşte cu moartea «Pe cei meşteri mari» şi pe căpetenia lor de lucru, *Meşterul Manole.*

«Pe Argiş în sus, / Pe cel mai frumos, / Plimbă-mi-se plimbă, / Plimbă Negru vodă, / Cu doamna Ilinca. / Ei că se plimba, / Şi ei că-mi vedea / Şi se-nveselea / D-acea mănăstire / Pentru pomenire. / Frumoasă şi-naltă, / Cum n-o mai fi altă. / Foaie ş-o lalea, / Şi ce mi-şi făcea? / Domnul de-mi vedea, / Mult se-nveselea. / Ş-apoi poruncea / Schele de-mi strica, / Scări de ridica, / Şi sus că-mi lăsa / Pe cei meşteri mari, / Dascăli şi primari, / Şi Manole zece, / Care şi-i întrece».

Reţinem că varianta menţionează mai întîi «Pe cei meşteri mari, / Dascăli şi primari», care sînt pedepsiţi, — după care urmează «Şi Manole». Nu are loc nici un dialog între Negru vodă şi meşterul Manole şi nu este vorba de nici un conflict formulat, ci se porneşte direct la pedepsirea cu moartea a meşterilor şi a lui Manole.

În această variantă nu se pomeneşte nici de naşterea fîntînii pe locul unde a căzut din zbor şi a murit Manole, ci de un «mic izvoraş» : «Acolo-mi ieşea / D-un mic izvoraş, / D-un mic pîrîiaş, / Cu apă vioară, / Rece şi uşoară». Elementele acestea menţionate de varianta Mateescu au importanţă pentru înţelegerea problemei urmărite.

In celelalte variante, aproape în general, se întîlneşte expus conflictul dramatic dintre Negru vodă şi Meşterul Manole, ivit din motivul că Manole se laudă că va ridica o altă mînăstire şi mai frumoasă şi mai arătoasă, iar aceasta i-a fost numai de învăţătura :

«Doamne Negru-vodă, / Mare-i şi frumoasă, / Mîndră ş-arătoasă / Sfînta mănăstire, / Chip de pomenire, / Dar cum este ea, / Zău, pe legea mea, / C-aşa lucrătură / Şi ferecătură / Mi-e de-nvăţătură. / De m-oi bizui, / Altele-oi croi, / Mult mai arătoase / Şi mult mai frumoase. / Domnul Negru vodă / Sta / Şi-l asculta / Cum se lăuda... Vodă ce-mi făcea? / Porunci poruncea, / Schele că rupea, / Scări că le tăia...» (varianta Teodorescu);

«Ca noi, meşteri mari, / Calfe şi zidari, / Alţii nici că sînt / Pe acest pămînt ! / Află că noi ştim / Oricînd să zidim / Altă monastire / Pentru pomenire, / Mult mai luminoasă / Şi mult mai frumoasă ! / Domnu-i asculta / Şi pe gînduri sta, / Apoi poruncea / Schelele să strice, / Scări să le ridice...» (varianta Alecsandri) ;

«Ai, măria-ta, / Asta e o glumă / Fac alta mai bună, / Fie moştenire. / Vodă poruncea, Scările le lua / Sus că mi-i lăsa» (varianta Teodor Bălăşel);

«Asta-i de-nvăţătură, / Fac alta mai bună» (varianta M. Pop).

Singură varianta Tocilescu, culeasă din Mînăstireni-Vîlcea, vorbeşte de conflictul între Meşterul Manole şi tovarăşii săi, fiindcă nu le plătise lucrul lor. Ei îi iau scara şi ei sînt autorii morţii lui Manoli: «Zidarii şedea, / La el că privea, / Ca să isprăvească, / Leafa s-o primească. / Ei dacă crezură / Că s-a isprăvit, / Ei scara i-o luară / Şi sus că-l lăsară... Negru vodă vine / Şi el urmăreşte / Şi-aci plănuieşte, / Cu zidari vorbeşte / Şi el le plăteşte / Şi el ce-mi făcea? / Masă le punea, / Bine că-i cinstea, / Şi ei se ruga / Crez pentru Manea / Că el a rămas / Cu soţia lui, / Floarea cîmpului, / La cea mînăstire, / Facă-şi pomenire, / Fie pomenit / În veci de demult...».

În acest caz, varianta pare mai degrabă un cîntec de breaslă al zidarilor, reflectînd un conflict profesional între patron şi muncitori, pe cînd celelalte variante menţionate *(Teodorescu, Alecsandri, Bălăşel, M. Pop)* reflectă un conflict social de clasă între Domn şi mai-marele meşter zidar, Manole. Gradarea lor în timp e uşor de înţeles. Varianta Mateescu nu ne vorbeşte însă nici de *fîntînă*, nici de *conflictul dintre Domn şi Meşterul Manole.* Pentru noi este un indiciu, în plus, că aceasta este mai veche decît celelalte variante.

Ne-am fi aşteptat, mai întîi, ca varianta Mateescu să ne vorbească despre *Fîntînă, Fîntîna lui Manole*, ca provenind din apropierea locului. Explicaţia este însă alta. Fîntîna, numită a lui Manole, este clădită mult mai tîrziu, la începutul secolului al XIX-lea, în 1804, de episcopul Iosif al Argeşului (1793—1820) şi Meletie, iconomul Mînăstirii Argeşului [70].

În variantele unde întîlnim elementul *fîntînă* sau *cişmea* (prov. turcească, tîrzie), găsim formulat şi *conflictul dintre Manole şi Negru vodă.*

Realitatea fîntînii-cişmelei, ca şi a conflictului de clasă nu sînt decît o reflectare tîrzie, completări şi adaosuri în varianta veche, preluată şi prelucrată de popor.

Varianta Mateescu ne duce cu mult în urmă, spre tipul cel vechi al baladei, închegat în secolul al XVI-lea în jurul mînăstirii, în oraşul Argeş, cum am arătat, prin reţinerea lucrărilor făcute de Domn la ctitoria sa şi nu de Meşterul Manole.

Ceea ce pentru oamenii secolului al XVI-lea se pare că era de înţeles, atitudinea Domnului Negru vodă faţă de *cei meşteri mari şi faţă de Meşterul Manole*, pentru aceeaşi oameni ai secolelor următoare, îndeosebi al XVIII-lea şi al XIX-lea nu mai putea fi înţeles. Şi atunci au căutat o explicaţie a conflictului (care în varianta Mateescu nu exista formulat), şi au dat-o, socotind că acesta este şi sensul şi ideea baladei Meşterul Manole, de a explica, chipurile, de ce este atît de frumoasă Mînăstirea Argeşului şi de ce fîntîna se numeşte a lui Manole! [71].

Mergînd pe firul logic al desfăşurării acţiunii baladei, reţinem că în toate variantele tovarăşii de lucru ai lui Manole, cărora le destăinuise visul, sub luare de «Jurămîntul mare / Pe pîine, pe sare, / Pe sfinte icoane» (varianta Teodorescu), sau pe «stînjen» (instrument de măsurat al zidarilor, varianta Tăzlăuanu), îl călcaseră şi deveniseră nişte sperjuri, fără însă ca Manole să ştie.

Or, sperjurul lor era un păcat atît de mare, că nu putea să nu fie pedepsit, fiindcă atunci jertfa zidită ar fi rămas fără efect.

70. N. Iorga, *Inscripţii din Bisericile României*, fasc. I, p. 154—155.
71. Al. Bistriţeanu, C. Borolanu, *Introducere în studiul literaturii*, 1968, p. 184—185.

Acum, vedem că intră în scenă din nou *Domnul*, dar ca și la începutul acțiunii baladei, cînd vine să identifice zidurile părăsite și blestemate ale mînăstirii «Pe Argiș în sus», se numește tot *Negru vodă*. El apare cu rolul de a pedepsi pe cei ce călcaseră *jurămîntul mare*. Prin el destinul își împlinește în viața oamenilor voința implacabilă ca legea lui să fie neabătută, să nu fie călcată. El este *Negru vodă* al legii străvechi, *al țării întinselor păduri dacice, al Țării Negre, Kara-Vlahia* (Vlahia Neagră), cu putere și asupra oamenilor, ca și asupra stihiilor pădurilor, ale apelor și ale munților ei. El este, ceea ce în legea creștină se numește *Alesul Domnului, Unsul Domnului, Domnul.*

Cuvintele *Negru vodă* și *Domnul* se complinesc, de unde se vede că în baladă sînt folosite cînd «Negru vodă», cînd «Domnul», cînd «Domnu 'Negru vodă». Numele «Negru vodă» este mai vechi decît «Domnul».

Sub numele de *Negru vodă* vor fi fost cunoscuți în vechea limbă românească, poate, voievozii care vor fi condus destinele poporului în străvechiul Argeș, unde va veni apoi ca mai mare voievod și domn și *Basarab întemeietorul Țării Românești, ca Domnu' Negru vodă*, ca și după el alții, între care ultimul reținut de versurile baladei noastre este și *Neagoe Basarab* [72].

De aceea el pedepsește cu moartea «Pe cei meșteri mari», și asupra lor se îndreaptă pedeapsa destinului, mai întîi. Care este însă vina și a lui Manole care moare împreună cu tovarășii săi?

Din acțiunea lui Manole se vede că el comunică visul numai tovarășilor săi de lucru, meșterilor mari, fără ca Domnul să știe nimic. El lucrează deci peste voința Domnului, peste știrea lui. El îi salvează mînăstirea, salvînd în același timp și viața tovarășilor săi de lucru, care se găseau cu toții sub amenințarea pedepsei cu moartea, zidind pe soția sa de vie în zidul mînăstirii. Dar o dată cu zidirea soției, ctitoria nu mai era a Domnului, zidurile ei aveau viața și sufletul soției lui Manole. Mînăstirea era acum de fapt a lui Manole, așa cum o numește și poporul pînă astăzi, or, după dreptul de proprietate, mînăstirea era a Domnului, era ctitoria sa de care el fusese deposedat magic și pentru care procedează tot magic, legendar, pedepsind cu moartea pe Manole, reintrînd în posesia mînăstirii sale.

Se făcuse cu ceva vinovat Manole? Vinovați erau tovarășii săi care-și călcaseră jurămîntul mare: «Jurămînt n-a ținut» (varianta N. Păsculescu). Manole ascultase, peste voința Domnului, de porunca destinului locului, mai mare și mai puternică și decît Domnul, de care trebuia să fi ascultat și el. Domnul îl pedepsește deci pe drept pe Manoli /-e/, din interesele lui personale, de a reintra în drepturile lui de proprietate asupra mînăstirii. Domnul este cel vinovat în fond și acesta este propriu-zis conflictul baladei, de fapt un conflict existent dintre domnia autoritară și tradiția și libertățile poporului dinainte de domnie. Domnul călcase și nu respectase legea tradiției poporului superstițios-magică a aducerii jertfei zidirii la începutul lucrărilor. El adusese și ridicase deasupra zidurilor icoana *Pantocratorului* și îndeplinise, desigur, ritualul liturgic creștin al punerii pietrii fundamentale a bisericii [73], dar nu respectase tradiția legii aducerii *jertfei zidirii*, care se dovedi mai puternică.

---

72. Ne referim la expresia lui Hașdeu, care înțelegea prin Negru Vodă «personificarea începuturilor statului muntean» (*Istoria critică*, p. 120. A se vedea și N. Iorga, *Imperiul cumanilor și domnia lui Băsărabă. Un capitol din colaborația româno-barbară în evul mediu*, București, 1928, p. 7.

73. La temelia bisericilor, rînduiala liturgică bizantină prevede îngroparea unei candele aprinse. A se vedea: C. Bobulescu, *Candela de la temelia bisericii din Colmeana*, în «Anuarul Comisiei Monumentelor istorice pe 1942», București, 1942, p. 112—113, cu bibliografia problemei; D. V. Rosetti, *Săpăturile arheologice de la Snagov*, în «Publicațiile Muzeului Municipiului Bucu-

Mînăstirea va dobîndi viață, se va dăinui pentru totdeauna, cum spune balada, datorită însă jertfei soției Meșterului Manole întrupată în ziduri, și nu Domnului, ctitorul ei[74]. În concepția magică a poporului o clădire era privită ca o ființă, pentru care trebuia să i se treacă prin jertfă un suflet, ca să poată trăi și exista.

De aceea va rămîne în conștiința poporului, puternic dominată de concepția religios-magică în vremea secolului al XVI-lea, ca *Mînăstirea Meșterului Manole*, care îi adusese *suprema jertfă a zidirii*, jertfindu-se pe sine și soția sa, familia sa, împlinind astfel *suprema jertfă a iubirii*, pentru ca zidurile să aibă viață și să trăiască, să fie «Falnică zidire /Monastire'naltă/ Cum n-a mai fost altă...»

Pentru aceasta *Mînăstirea Argeșului* se numește *Mînăstirea lui Manole*, nu pentru că ar fi zidit-o el, așa cum presupunem în timpul nostru, concepție străină de înțelesul vechi și adevărat al baladei populare.

Conflictul dintre Neagoe Basarab și meșterii săi zidari și pietrari are însă și un substrat istoric real, care va fi alimentat fondul mitic-legendar al deznodămîntului tragic al baladei, ce se află, cum se știe, numai în balada românească.

Din documentele timpului cunoaștem că Neagoe Basarab este Domnul care încalcă drepturile și libertățile tradiționale ale orășenilor argeșeni păstrate de ei din vechime. El nu le recunoaște vechea lege a tîrgului lor, cu tradiția lor[75].

Din timpul lui Mircea cel Bătrîn orășenii argeșeni aveau privilegii speciale pentru hotarul orașului și proprietățile lor.

Neagoe Basarab le strică aceste drepturi. Clădind mînăstirea sa pe moșia Flămînzeștilor, îi deposedează și le dă în schimb Partea Sasului, din jos de oraș, din domeniul mai mare al Zigonenilor. Deposedarea orășenilor de moșia lor îi nemulțumește profund și generează un proces de mai multe veacuri. Nici vorbă nu poate fi că Neagoe Basarab, în schimbul Mitropoliei mutate din Argeș, le-ar fi dat orășenilor o satisfacție, clădindu-le biserica mînăstirii[76], în timp ce moșia orașului lor fusese călcată și nimicită. Procesele au devenit interminabile, începînd din vremea lui Pătrașcu cel Bun (1554—1557) pînă în secolul al XVIII-lea (ultimul pe care îl cunoaștem a avut loc la 15 februarie 1762)[77], ca apoi să se stingă și să se uite cu timpul (spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea).

---

rești», 1935, nr. 2, p. 19 și note; Cf. Gh Cront, *Dreptul de ctitorie în Țara Românească și Moldova. Constituirea și natura juridică a fundațiilor din evul mediu*, în «Studii și materiale de istorie medie», IV (1960), p. 77—116; N. Constantinescu, *Cercetările arheologice de la Cozia*, în «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), nr. 7—8, p. 594—596.

74. În realitate, așa cum arată Emil Lăzărescu, *Biserica Mînăstirii Argeșului* este o ctitorie a întregului popor: «Monumentul pe care-l admirăm azi s-a zidit cu nesfîrșită trudă și cheltuială, iar cheltuiala aceasta a domniei nu însemna decît tot muncă, cea a tuturor celor care trudeau, pe tot întinsul țării. Jertfa lui Manole, care a îngropat în ziduri tot ce avea mai scump pe lume, este în balada populară, doar un simbol; pentru a se putea înălța biserica Mînăstirii Argeșului, pe care o admirăm și cu care ne mîndrim azi, întreaga suflare din Țara Românească a jertfit, întrupînd-o în ziduri, o parte din viața sa», în «Argeș», nr. 8/1967 (august), p. 10.

75. Pentru libertățile vechilor tîrguri românești, a se vedea la P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 286—296.

76. Cf. A. Sacerdoțeanu, *Vechimea Mînăstirii Argeșului*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 11—12/1938, p. 769; Același, in *Închinare I.P.S. Patriarh Miron, cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani*, București, 1938, p. 165; Victor Brătulescu, *Frescele din biserica lui Neagoe de la Curtea de Argeș*, București, 1942, p. 20, afirmă că, — «pentru înșelarea vigilenței argeșenilor» ?

77. În documentul din 6 iulie 1560 al lui Petru cel Tînăr se amintește de o judecată a orășenilor argeșeni cu mănăstirea înaintea divanului lui Pătrașcu cel Bun (1554—1557). Orășenii reclamă că «au avut și ei sus zisa ocină» (Flămînzești) pe din două, însă le-a luat-o răposatul Basarab și nu le-a plătit nimic...», dar domnul constată că «Basarab le-a dat Partea Sasului...» (D.I.R., B, III, XVI, III, p. 151, 129). Nemulțumiți cu hotărîrea de la 6 iulie, orășenii vin din

Pe moşia Flămînzeştilor se găsea, cînd s-a clădit mînăstirea, şi un număr de săteni care, după schimbul efectuat, au devenit rumânii mînăstirii, adică din oameni liberi au devenit robi [78].

Egumenia mînăstirii avea judecata oraşului Argeş şi veniturile lui, între care se socoteau şi ale bîlciurilor (tîrgurilor) de Sfînta Maria Mare şi de Sfîntul Dumitru. Poliţia sau «pîrcălăbia» tîrgului era dată tot pe seama egumenului mînăstirii, care o exercita prin «pîrcălabii şi mostasipii mănăstirii», «încît nu-i putea sta în cale nici Cancelarul Ţării (marele logofăt)» [79].

Toate aceste fapte ne fac să înţelegem de ce în varianta Mateescu nu are loc nici un dialog între Negru vodă şi Meşterul Manole şi nici o formulare a dorinţei sale de a mai clădi vreo altă mînăstire «Mult mai luminoasă / Şi mult mai frumoasă» (varianta Alecsandri).

În varianta Mateescu se spune numai că «Domnul de-mi vedea, / Mult se-nveselea. / Ş-apoi poruncea / Schele de-mi strica, / Scări de ridica...»

E o concretizare, am spune, pe plan poematic, a unui adevăr istoric. Neagoe Basarab după ce şi-a clădit mînăstirea, a ridicat argeşenilor libertăţile şi privilegiile lor din vechime, sau, cum am transpune situaţia în figuraţia poetică, le-a ridicat scările şi i-a lăsat să moară. Din oameni liberi deveniră oameni aserviţi mînăstirii, pentru care s-au judecat apoi secole de-a rîndul cu domnia.

*

Ca şi partea de la început a baladei, şi partea ultimă, a treia, ne conduce la concluzia că elemente poetice ale baladei Meşterul Manole au contingenţă cu realitatea obiectiv-istorică, ceea ce ne îndreptăţeşte să afirmăm că aceste părţi, de la început şi de la sfîrşit, sînt încorporate vechiului cîntec mitologic al jertfei zidirii, care a circulat pe tot întinsul ţării noastre şi înainte de Neagoe Basarab, cuprinsă în aria de cultură a Peninsulei Balcanice, din care mai păstrăm unele urme şi astăzi în Transilvania, dar pe care geniul nostru popular prelucrîndu-l i-a dat o nouă semnificaţie şi o nouă valoare estetică, legîndu-l de cea mai frumoasă operă arhitecturală a pămîntului românesc.

Dacă meşterii zidari, pe care unele variante îi numesc de la Poenari [80] au clădit Mînăstirea Argeşului cu ispăşirea jertfei vieţii lor, poporul n-a contenit s-o nu-

nou înaintea divanului lui Petru în ziua de 15 septembrie 1560 şi învinuiesc pe călugări că le-a cotropit moşia (*Ibidem*, p. 167, 138).

Documentul din 9 februarie 1608 de la Radu Şerban (D.I.R., B, XVII, I, p. 159, 133) menţionează printre daniile făcute de Neagoe «ocina care a fost a oraşului, de la Valea Flămînzeştilor din sus pentru că a cumpărat răposatul Basarab vodă de la fiii lui Costea ocina Zigonenilor de a dat-o domnia lui orăşenilor în locul ocinei de la Flămînzeşti».

Cf. Pavel Chihaia, *Cele două locaşuri ale Mitropoliei din Curtea de Argeş...*, p. 597—612.

78. I. Ionaşcu, *Din relaţiile mănăstirii Curtea de Argeş cu orăşenii argeşeni*, în «Revista istorică română», 1944, vol. XIV, fasc. IV, p. 458—466.

79. Virgil Drăghiceanu, *Curtea Domnească din Argeş*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», X—XVI (1917—1923), p. 28—29; Orăşenii erau obligaţi să-şi vîndă bucatele în tîrg cu ştirea egumenului «şi aspră certare aştepta pe cei care umblau cu furişul», spune cartea lui Antonie vodă din 23 mai 1669 (I. Ionaşcu, *art. cit.*, p. 464);

Egumenii abuzau în situaţia lor de judecători ai «tîrgului de la Curtea de Argeş» şi Constantin Brîncoveanu era informat «că se fac multe lucruri necuviincioase şi să închid oameni pen mănăstiri». (I. Ionaşcu, *op. cit.*, p. 464; V. Drăghiceanu, *Curtea Domnească din Argeş...*, p. 28—29).

80. Sat la *Cheile Argeşului*, unde este Cetatea, zisă a lui Negru vodă (reclădită de Vlad Ţepeş), şi unde urmaşii meşterilor zidari ai lui Neagoe Basarab, din timpul nostru, au ridicat

mească decît a mai-marilor lor, a *Meșterului Manole*, care i-a adus cea mai curată și nevinovată *jertă a iubirii* sufletului său, înălțător de frumos, și a întrupat-o în ziduri, dîndu-i viață nemuritoare, care a prins să cînte un cîntec din murmurul *Fîntînii* mormîntului său, înfrățit cu murmurul tuturor fîntînilor pămîntului românesc, izvorîte din mormintele celor care l-au împodobit cu opera de cultură și de artă, l-au apărat și l-au iubit mai mult decît viața lor [81].

Peste înțelesul adînc și cuprinzător al capodoperei populare, *Cîntecul nostru bătrînesc al Mănăstirii Argeșului — Balada Meșterul Manole* — coboară numai luminile geniului eminescian: «*Podoaba cea mai nobilă a unui popor este arta și cel mai nobil simț al omului e cel estetic; e un privilegiu al culturii de a se bucura de această podoabă a vieții și de a onora și gusta frumosul pe toate căile; însă cel mai frumos din toate cîte sînt frumoase este sufletul cel mai frumos*» [82].

Pr. Prof. I. IONESCU

---

marea operă tehnică de inginerie a construcției hidrocentralei. Între unii și alții, istoria a întins o punte de legătură.

Dintre variantele care rețin localitatea *Poenari*, amintim: Tocilescu (Mînăstireni-Vîlcea); Teodor Bălășel (Drăgășani); Mihai Pop (Furești, Găești); C. Sadu-Timoc (Valea Timocului).

81. În părțile Argeșului, ca de altfel și-n alte părți ale țării mai puțin în Ardeal și în Banat, este rînduiala tradiției locului, ca pînă la patruzeci de zile (sau cel mult pînă la un an) de la moartea cuiva, cei apropiați în viață, să-i ridice celui decedat, sau *«să-i bage — cum se spune în părțile locului — fîntînă»* și cruce lîngă fîntînă, în afară de crucea de la mormînt. La patruzeci de zile, cînd se *«slobozește parastasul»*, se slobozește și crucea și fîntîna și crucea de la mormînt, sau stîlpul.

82. M. Eminescu, *Proza literară*, Ed. Al. Colorian, București, 1943, p. 459.

Prin analogie, ne-am referi la ceea ce afirmă Guy Michaud despre eternitatea capodoperei de artă, în consens cu esteticianul nostru Mihail Dragomirescu: «...opera capitală conține în ea nu un reflex al vieții, ci viața însăși, scînteia vieții; are nu numai un corp, nu numai un spirit, dar un element nemuritor: un suflet propriu, care face din ea nu doar un organism viu, ci un fel de ființă umană și care are în plus față de omul care o creează acea superioritate ca sufletul ei nemuritor, să confere nemurire însuși corpului ei» (Cit. Vladimir Streinu, *Mihail Dragomirescu și «critica științifică»*, în «Revista de istorie și teorie literară», tom. 17, nr. 3/1968, p. 409).

PARTICIPAREA UNOR CLERICI AI MÎNASTIRII NEGRU-VODĂ DIN CÎMPULUNG-MUSCEL LA REVOLUŢIA DIN 1848

Se ştie că «Revoluţia din Ţara Românească din 1848 s-a oprit la jumătatea drumului, limitîndu-se la reforme democratice, ca: votul universal, emanciparea şi împroprietărirea clăcaşilor..., constituind momentul culminant al luptei poporului român pentru răsturnarea feudalismului, pentru libertăţi democratice şi un moment important al luptei pentru independenţă şi unitate naţională» [1].

De asemenea, se cunoaşte rolul însemnat al lui Radu Şapcă, preot din Celei, judeţul Olt, care făcînd parte din rîndurile ţărănimii asuprite a contribuit prin cuvîntul său la atragerea satelor de partea revoluţiei. În monumentala sa operă *Istoria Românilor*, N. Iorga arată că la Revoluţia din Ţara Românească din 1848 a participat nu numai preotul Radu Şapcă, ci şi «preotul Neagu şi moşneanul Radu Ceauşescu, care făceau parte din comisiunea de validare alături de boieri ca Lenş şi Lahovari» [2].

Însă cercetînd documentele din arhiva Protoieriei şi a Mînăstirii Negru-Vodă din Cîmpulung-Muscel am descoperit că la Revoluţia din Ţara Românească din 1848 au participat şi alţi clerici ale căror nume au fost consemnate în filele arhivelor. În rîndurile ce urmează vom evoca *figura ieromonahilor Meletie şi Ilarion*, care slujeau chiar la Mînăstirea Negru-Vodă din Cîmpulung.

Astfel, din porunca Mitropoliei, dată cu nr. 2370 din 25 octombrie 1848, rezultă că «ieromonahul Meletie, care ocupa postul de ecleziarh la Mînăstirea Negru-Vodă din Cîmpulung»[3] a luat parte la revoluţie, «...părăsind mînăstirea de o lună de zile şi s-au preumblat cu trăsura şi caii săi, cu nepotul său Costache, ce era orînduit cu propaganda prin acel judeţ» [4]. Deci ieromonahul Meletie, înţelegînd chemarea vremii, probabil către sfîrşitul lunii mai şi în cursul lunii iunie a făcut propagandă pentru revoluţie [5].

Mai mult, din cercetarea arhivei Protoieriei Cîmpulung-Muscel am aflat că la Revoluţia din Ţara Românească din 1848 n-a luat parte activă numai ieromonahul Meletie, ci şi ieromonahul Ilarion, care era ecleziarh tot la Mînăstirea Negru-Vodă din Cîmpulung. Faptele sînt confirmate şi de Preotul Ioan Răuţescu, care scrie: «La revoluţia din 1848 au luat parte activă: Meletie şi Ilarion, ambii ieromonahi în slujba mînăstirii» [6].

După ce se citise la Islaz *Proclamaţia* şi se formase guvernul provizoriu, «Administraţia judeţului Muscel, cu adresa nr. 2963 din 19 iunie 1848, aduce la cunoştinţă că s-a hotărît a se celebra ziua de 11 iunie 1848, în care a urmat cea mai

---

1. *Istoria României*, vol. IV, Editura Academiei, 1964, p. 861.
2. N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IX, *Unificatorii*, Bucureşti, 1938, Tipografia «Datina Românească», Vălenii de Munte, p. 399.
3. Arh. Prot. Cîmpulung-Muscel, *Dos. 1848*, V, Porunca Mitropoliei nr. 2370 din 25 oct. 1848. Vezi *Anexa nr. 1*
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*.
6. Pr. Ioan Răuţescu, *Cîmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Câmpulung-Muşcel, 1943, p. 109.

măreață reformă care nu s-au pomenit vreodată în această țară și a să insufla duhul de frăție, de unire și de supunere la legi, care chezășuiesc fericirea obștească...» [7]. În consecință, «Cuvioșia sa părintele protopop Niculae Sachelarie... este rugat a pune la cale cele dumnezeiești pentru adunarea preoților la sfînta mînăstire, ca împreună cu Sfinția Voastră să se săvîrșească solemnitatea și Te-Deum pentru mîntuitoarele binefaceri ce au arătat providența ca să dobîndească nația română...» [8].

Subliniem că la Revoluția din 1848 n-au participat numai ieromonahii susmenționați din Cîmpulung, ci și «mulți orășeni și anume: pictorul Ion D. Negulici, Constantin D. Aricescu, Constantin Brezoianu, Dumitru Jianu, frații Rucăreanu și D. Urianul». Pentru cinstirea revoluționarilor din orașul Cîmpulung s-a fixat o placă de marmoră, pe peretele din stînga al Mînăstirii Negru-Vodă, cu inscripția ce cuprinde numele revoluționarilor și *jurămîntul* depus de funcționarii muscelenii, în ziua de 6 august 1848 [9].

Însă trădarea boierimii reacționare a dus la înăbușirea revoluției, iar capii au fost arestați și surghiuniți peste graniță, în frunte cu N. Bălcescu. Comisarul împărătesc Fuad-Efendi, ocupînd Bucureștiul cu oștile sale, a dizolvat locotenența domnească, formată din membrii fostului guvern provizoriu: Heliade Rădulescu, Nicolae Golescu și Cristian Tell, și în locul ei a numit caimacam pe Constantin Cantacuzino, din partida reacționară, care a început prigoana împotriva celor ce au participat la revoluție [10].

Autoritatea superioară bisericească a fost îndemnată să ia măsuri pentru prinderea și predarea clericilor care participaseră la revoluție. Astfel, mitropolitul Neofit dă porunca nr. 2175 din 8 octombrie 1848, adresată «Prea cuviosului egumen al mînăstirii Cîmpulung» [11], iar cîteva zile mai tîrziu cere și Protoieriei Cîmpulung să-i comunice numele fețelor bisericești care au luat parte la revoluție.

Protopopul Nicolae Ghermănescu, cu raportul nr. 100 din 27 octombrie 1848, răspunde Mitropoliei că «...la lucrările trecutei răzvrătiri în ocolul acestui oraș s-a aflat numai un preot Ilarion ieromonahul ce era în slujba sfintei Mînăstiri Cîmpulung, care îndată după căderea acelui guvern s-a și făcut nevăzut, unde nu se știe» [12].

Independent de comunicarea Protoieriei Cîmpulung, năstavnicul Mînăstirii Negru-Vodă din același oraș, avînd în vedere adresa Mitropoliei nr. 2175 din 8 octombrie 1848, făcuse cunoscut Mitropoliei că la revoluție participaseră activ Meletie și Ilarion, ambii ieromonahi la mînăstirea din Cîmpulung — fapte confirmate de Preotul Ioan Răuțescu [13].

Întrucît se înființase după înăbușirea revoluției o «Comisie de cercetare orînduită și la acest județ (pentru) oamenii bănuiți la întreprinderea zmintitoarei liniști obștești, în care categorii avînd cinuri mînăstirești că au luat parte și Ilarion Ero-

7. Arh. M-rii Negru-Vodă din Cîmpulung-Muscel, *Dos. nr. 1* privitor la documentele vechi bisericești de la anul 1838—1918, V, *Doc. nr. 10* adresat de Administrația jud. Muscel, cu nr. 2963 din 19 iunie 1848 către Prot. Nicolae Sachelarie. Vezi *Anexa nr. 2*. 8. *Ibidem*.

9. A se vedea Inscripția de pe placa comemorativă aflată pe peretele din stînga de la intrarea în curtea Mînăstirii Negru-Vodă din Cîmpulung; Pr. Ioan Răuțescu, *op. cit.*, p. 109. Vezi *Anexa nr. 3*. 10. N. Iorga, *op. cit.*, vol. IX, p. 155—180; *Istoria României*, vol. IV, p. 79—112.

11. Arh. Prot. Cîmpulung-Muscel, *Dos. nr. 13, Doc. nr. 2175* adresat năstavnicului Mînăstirii Cîmpulung din 8 oct. 1848. Vezi *Anexa nr. 4*.

12. Arh. Prot. Cîmpulung-Muscel, *Dos. nr. 7, V, Doc. nr. 100*, din 27 oct. 1848. Apud, Pr. Ioan Răuțescu, *op. cit.*, p. 48. 13. Pr. Ioan Răuțescu, *op. cit.*, p. 109.

monahul Preda de la această sfîntă mînăstire»[14], poruncindu-se egumenului mînăstirii Cîmpulung că «dacă să va fi aflat acolo (Ilarion ieromonahul), să-l trimiteți la Cîmpulung, iar dacă va fi lipsind să dăslușiți unde să află, cu ce mijloace au plecat de aci și di la ce puteri locale precum și vremea de cînd lipsește...»[15].

Dintr-o ciornă aflată în arhiva Protoieriei Cîmpulung-Muscel, cu raportul nr. 87 din 27 octombrie 1848, egumenul mînăstirii Cîmpulung răspunde *Ocîrmuirii locale* că ieromonahul Ilarion n-a putut fi găsit[16]. Atunci Poliția orașului Cîmpulung, cu adresa nr. 107 din 28 ianuarie 1849, previne pe egumenul mînăstirii Cîmpulung că «...dacă se va arăta în ocolul mînăstirii vreun om care a participat la revoluție și nu va fi înștiințată în grabă poliția orașului, egumenul mînăstirii va fi răspunzător»[17].

Cu toate aceste reveniri din partea autorităților, ieromonahul Ilarion n-a fost descoperit unde se refugiase. În schimb ieromonahul Meletie, deși făcuse propagandă în județ vreme de o lună de zile, nu s-a ascuns, ci a avut curajul să rămînă tot la Mînăstirea Negru-Vodă din Cîmpulung, chiar după înăbușirea revoluției. Așa se explică adresa Mitropoliei nr. 2370 din 25 octombrie 1848, prin care se poruncea protopopului Nicolae Ghermănescu să trimită sub pază bună pe ieromonahul Meletie[18].

Din raportul nr. 104 din 28 octombrie 1848 aflăm cu protopopul Nicolae Ghermănescu s-a conformat poruncii Mitropoliei și l-a trimis pe ieromonahul Meletie, care a fost predat Mitropoliei de «Cozma, iconomul Sf. Mînăstiri, care l-a luat în chezășia sa»[19]. Și cum în acea vreme era lipsă de preoți, unii murind din cauza holerei ce bîntuise, ieromonahul Meletie a fost reprimit tot în slujba de eclesiarh la mînăstirea Cîmpulung, ulterior nefiind supărat de nimeni[20].

După numirea caimacamului Constantin Cantacuzino, mulți revoluționari fiind prigoniți, s-au refugiat în Transilvania. Însă după înăbușirea revoluției din Transilvania a avut loc un fenomen invers. Revoluționarii munteni refugiați în Ardeal erau nevoiți să se întoarcă în țară o dată cu preoții și mirenii transilvăneni și să-și caute adăpost pe la mînăstiri. Deoarece ieromonahul Ilarion încă nu fusese găsit, autoritățile vremii bănuiau că s-ar putea strecura împreună cu preoții și mirenii transilvăneni ce se refugiau în Principate. Așa se explică adresa nr. 296 din 27 ianuarie 1849 a *Departamentului Credinței*, prin care se face cunoscut năstavnicului mînăstirii Cîmpulung-Muscel ca «pe unii ca aceia numaidecît să-i dai dregătoriei locale»[21].

Mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei, cu adresa nr. 301 din 28 ianuarie 1849, poruncește năstavnicului mînăstirii Cîmpulung: «...că îndată ce să vor arăta niște asemenea oameni să se încunoștințeze dregătoriile locale spre a urma cu dînșii după poruncile ce au»[22].

14. Arh. Prot. Cîmpulung-Muscel, *Dos. nr. 13, Doc. nr. 67* adresat Egumenului Mînăstirii Cîmpulung, cu nr. 5459 din 12 oct. 1848, f. 4. Vezi *Anexa nr. 5.* 15. *Ibidem.*

16. Arh. Prot. Cîmpulung-Muscel, *Dos. nr. 13,* 1848, f. 5—6; «Către Ocîrmuitorul local», nr. 87 din 27 oct. 1848. Vezi *Anexa nr. 6.*

17. Arh. Prot. Cîmpulung-Muscel, *Dos. nr. 16,* f. 9: adresa nr. 107 din 28 ian. 1849 a Poliției Cîmpulung către Egumenul Mînăstirii Cîmpulung. Vezi *Anexa nr. 7.*

18. Arh. Prot. Cîmpulung-Muscel, *Dos. 1848:* adresa Mitropoliei nr. 2370 din 25 oct. 1848.

19. *Ibidem.* 20. *Ibidem.*

21. Arh. Prot. Cîmpulung-Muscel, *Dos. nr. 13, 1848, Doc. 12* f. 7: Vezi adresa Departamentului Credinței nr. 296 din 27 ian. 1849 către năstavnicul Mînăstirii Cîmpulung-Muscel. Vezi *Anexa nr. 8.*

22. Arh. Prot. Cîmpulung-Muscel, *Dos. nr. 13, 1848, Doc. nr. 10:* adresa mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei nr. 301 din 28 ian. 1849. Vezi *Anexa nr. 9.*

Cîteva zile mai tîrziu însă, mitropolitul Neofit, impresionat de starea preoţilor transilvăneni refugiaţi în Ţara Românească apelează cu adresa nr. 431 din 31 ianuarie 1849, la «Prea cuviosul egumen al mînăstirii Cîmpulung[23], — precizînd — ...deci fiindcă şi poruncă a legii avem şi datorie filantropică este să compătimim şi să ajutăm pe cei nenorociţi la necazurile lor, este pohtit şi Prea Cuvioşia ta ca să primeşti cu dragoste a ajuta pe acei nenorociţi cu mijloacele (ce ai) şi pentru ceea ce vei da înmiită plată vei avea de la milostivul Dumnezeu»[24].

Apelul mitropolitului Ungrovlahiei dovedea o adîncă înţelegere a evenimentelor şi constituia un act de caritate creştină. În iarna anului 1848 se refugiaseră din Transilvania în Ţara Românească şi mai ales în oraşul Cîmpulung nu numai mireni, ci şi mulţi preoţi cu familiile lor. Preotul Ioan Răuţescu afirmă că în Cîmpulung se refugiaseră «în 1848—1849 şi 12 preoţi ortodocşi din judeţele Tîrnava Mare şi Tîrnava Mică şi Sibiu, care din lipsa hranei de toate zilele cereau să fie rînduiţi vremelniceşte la bisericile care aveau lipsă de preoţi, pînă cînd se va face linişte în Austria»[25]. El indică nominal preoţii transilvăneni refugiaţi şi numărul membrilor familiilor lor[26].

Apelul Mitropoliei Ţării Româneşti n-a rămas fără ecou şi egumenul Mînăstirii Negru-Vodă din Cîmpulung-Muscel donează suma de 100 lei. La 11 martie 1849, cu adresa nr. 1163, mitropolitul Neofit răspunde la raportul nr. 19 al egumenului mînăstirii Cîmpulung, confirmînd primirea sumei la cancelaria Mitropoliei[27].

Subliniem că deşi trecuse un an de la Revoluţia din Ţara Românească din 1848 totuşi situaţia ieromonahului Ilarion, care luase parte activă la revoluţie, încă nu era clarificată.

În răstimp ieromonahul Ilarion, aflînd că ieromonahul Meletie fusese reprimit în slujbă la Mînăstirea Negru-Vodă din Cîmpulung, face demersuri, probabil, atît la mînăstirea unde slujise, cît şi la Mitropolie, pentru a fi reprimit tot la mînăstirea din Cîmpulung.

Mitropolia Ungrovlahiei, cu adresa nr. 3804 din 7 octombrie 1849, răspunde egumenului Ioachim al Mînăstirii Cîmpulung următoarele: «...Prin raport formal, să faci cunoscut lipsa şi trebuinţa ce ai de preot. Te întrebăm cu aceasta ca să ne arăţi cu deslușire fără întîrziere de este adevărat arată că ar fi cu cererea prea cuvioşiei tale de a să primi acolo în rîndul preoţilor de care ai fi avînd trebuinţă. Şi să ne răspunzi ca să dăm poruncă de urmare»[28].

Primind adresa de mai sus a Mitropoliei, egumenul Mînăstirii Negru-Vodă, arhimandritul Kir Ioachim, cu raportul nr. 84 din octombrie 1849, cere Mitropoliei Ungrovlahiei să aprobe primirea ieromonahului Ilarion în slujba în care acesta fusese mai înainte, întrucît s-a purtat bine.

Mitropolia, luînd act de rugămintea egumenului mînăstirii din Cîmpulung, scrie că deşi hotărîse ca ieromonahul Ilarion să fie trimis la Schitul Pătroaia, totuşi dacă

23. Arh. Mînăstirii Negru-Vodă, *Dos. nr. 1* privitor la documentele vechi bisericeşti de la anul 1838—1918, *Doc. nr. 17*, f. 53: adresa mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei nr. 431 din 31 ianuarie 1849 către Egumenul Mînăstirii Cîmpulung-Muscel. Vezi *Anexa nr. 10*.

24. *Ibidem*. 25. Pr. Ioan Răuţescu, *op. cit.*, p. 49. 26. *Ibidem*.

27. Arh. Mînăstirii Negru-Vodă, *Dos. nr. 1, Doc. nr. 17*, f. 53: adresa mitropolitului Neofit nr. 1163 din 11 martie 1849 către Egumenul Mînăstirii Cîmpulung-Muscel. Vezi *Anexa nr. 12*.

28. Arh. Mînăstirii Negru-Vodă. *Dos. nr. 1, Doc. nr. 18*, f. 55: adresa nr. 3804 din 7 oct. 1849 trimisă de Ocîrmuirea Sf. Mitropolii a Ungrovlahiei Egumenului Ioachim al Mînăstirii Cîmpulung. Vezi *Anexa nr. 13*.

năstavnicul mînăstirii îl ia pe răspunderea sa, aprobă să fie primit în slujba de preot la biserica mînăstirii din Cîmpulung [29].

În urma acestei adrese a Mitropoliei, arhimandritul Ioachim, egumenul Mînăstirii Cîmpulung, a primit în aceiaşi slujbă pe ieromonahul Ilarion, luîndu-l pe răspunderea sa.

O dovadă că ieromonahul Ilarion a fost reprimit în slujba de eclesiarh la Mînăstirea Negru-Vodă din Cîmpulung-Muscel e faptul menţionat de Preotul Ioan Răuţescu, care, arătînd veniturile şi cheltuielile mînăstirii pe anul 1849, precizează între altele că «ieromonahul Ilarion, ecleziarh, a primit 1200 de lei» (în anul 1849) [30].

El a fost menţinut în această slujbă pînă în anul 1854, dată de cînd ieromonahul Ilarion nu mai figurească între personalul Mînăstirii Negru-Vodă din Cîmpulung-Muscel [31].

Astfel au luat sfîrşit neajunsurile îndurate de cei doi ieromonahi patrioţi, Meletie şi Ilarion, care au participat activ la Revoluţia din 1848.

ANEXE

1

Arhiva Mănăstirii Negru-Vodă, Cîmpulung Muscel, Dos. nr. 1, Doc. 16 anul 1848 *.

«Neofit cu mila lui Dzeu, arhiepiscop şi mitropolit al Ungrovlahiei —
Cucernicului protopop Niculae, sud. Muscel.

Poruncim cucerniciei tale ca îndată după primirea acesteia, să mergi la mănăstirea Cîmpulung, de unde ridicînd pe cuviosul ieromonah Meletie care ocupă postul de eclesiarh acolo, să-l trimiţi în bună pază prin într-adins orînduit, aici la sfînta Mitropolie, fără altă zăbavă, fiind arătat şi cuvioşia sa de către prea cuviosul îngrijitor al acelei mănăstiri, că ar fi luat parte la tulburările trecutei răzvrătiri revoluţionare, părăsind mănăstirea de o lună de zile şi s-au preumblat în trăsură şi caii săi, cu nepotul său Costache, ce era orînduit cu propaganda prin acel judeţ, îngrijindu-te foarte de aproape ca nu cumva să dosească, că vei cădea supt învinovăţire.

Iar cunoscînd că este de trebuinţă de o mai bună siguranţă şi ajutor la aducerea sa aici, la Sf. Mitropolie, te vei arăta la cinstita Ocîrmuire a judeţului, cerînd a ţi se da cuviinciosul ajutor din parte-i cu un dorobanţ sau doi

1848 octombrie 25 Nr. 2370». Indescifrabil.

* Documentul respectiv a fost publicat prima dată de Preot Ioan Răuţescu, în monografia sa: *Cîmpulung-Muscel...*, p. 48.

2

Arhiva Mănăstirii Negru-Vodă, Cîmpulung-Muscel. Dosar nr. 1, Doc. nr. 10.

«Primit în 20 iunie 1848 — No. 46.

Administraţia sud. Muscel Anul 1848 iunie 19 No. 2963 Oraşu Cîmpulung.
Cuvioşiei sale părintelui protopop Nicolae Sachelarie

Fiindcă mîine de dimineaţă s-au hotărît a să celebra ziua de 11 iunie următor acelei adică în care a urmat cea mai măreaţă reformă care nu s-au pomenit vreodată în această ţară, şi a să insufla duhul de frăţie de unire şi de supunere la legi care chezăşuiesc fericirea obştească, de aceia cu onoare este rugat a pune la cale cele

29. Arh. Mînăstirii Negru-Vodă, *Dos. nr. 1, Doc. nr. 19*: adresa nr. 4115 din 9 dec. 1849 a Ocîrmuirii Sf. Mitropolii a Ungrovlahiei către Egumenul Mînăstirii Cîmpulung-Muscel. Vezi *Anexa nr. 14*. 30. Pr. Ioan Răuţescu, *op. cit.*, p. 109. 31. *Ibidem*, p. 111.

dumnezeeşti pentru adunarea preoţilor la sfînta Mănăstire că împreună cu sfinţia voastră să se săvîrşească solinitatea şi Tedeum pentru mîntuitoarele binefaceri ce au arătat providenţa ca să dobîndească Naţia rumână.

D. Jianu»

3

Textul Plăcii comemorative fixat în curte pe peretele din stînga intrării.

«Pentru cinstirea revoluţionarilor din Cîmpulung: Ion D. Negulici, Constantin D. Aricescu, Constantin Brezoianu, Dumitru Jianu şi a funcţionarilor muscelem, care la 6 august 1848 au depus în această mănăstire jurămîntul pe Constituţie... «Jur că voi fi credincios Naţiei române, apărînd-o din toate puterile împotriva vreunui atac şi asupriri; jur că nu voi lucra niciodată în contra intereselor naţiei şi că voi ţine şi apăra acele 21 de punturi decretate de popor, conlucrînd după putinţă şi jertfind viaţa mea chiar pentru dînsele şi pentru naţie».

4

Arhiva Protoieriei Cîmpulung-Muscel, Dosar nr. 13, anul 1848, foaia 86

Copie. Primită octombrie 10.

Neofit cu mila lui Dzeu Arhiepiscop şi Mitropolit al Ungrovlahiei.

Prea cuviosului egumen al Mănăstirii Cîmpulung.

În trecere au luat parte la turburările trecutei răzvrătiri revoluţionare, este cunoscut deobşte că au fost amestecate şi din feţele bisericeşti, preoţi şi călugări şi pentru unii ca aceştia după Decretul Eccelenţei sale Fuad Efendi comisarul împărătesc de ...ţări sub No. 52 dat către noi la 21 ale trecutei luni septembrie care prin gazeta şi prin osebite eczemplare s-au publicuit în toată ţara urmînd a se luoa măsurile cuviincioase spre a lor înfrînare. Scriem cele următoare pe cîte din asemenea feţe bisericeşti de aici din mănăstire îi vei cunoaşte că lăsîndu-şi... şi ştiind din arzuri s-au fost amestecat şi a fi luat parte lucrătoare, ori că au umblat cu propaganda în acea vreme a revoluţiei sau şi acum în urmă va fi vinit vreunul strein a să pripăşi pe acolo, numaidecît să să arestuiască ţinîndu-l supt bună pază şi să ne raportueşti fără zăbavă arătîndu-ne numile şi numirea lor, spre a să aduce apoi aici prin grija administraţiei civile cunoscînd foarte de aproape acei urma? cîtva împotrivă, căci dovedindu-să mai în urmă că vreunul din aceia de aci din mănăstire sau şi altul venit d-aiurea că au fost amestecaţi, sau tăinuit şi cum s-au arătat. Atuncia şi însuşi vei luoa parte de învinovăţire. Iar către acestea fiind ca şi alte din asemenea feţe toate se vor fi auzit în acea vreme şi rătăcindu-să cu gîndul vor fi fost gata cugetînd ca să intre şi să ia parte la astfel de răzvrătire ca acelea care s-au cunoscut de vătămătoare, Aceasta pentru dînşii cît şi obşteşti. Noi dorind şi căutînd binele spre liniştea şi fericirea sfinţilor povăţuim pă toţi să se depărteze ori ce idee şi orice fel de abatere să astîmpere fiecare la locurile lor şi s-asculte de datoriile bisericii la care sînt veniţi, să nu să deie curs şi să nu meargă acele locuri şi nepotrivite lor să nu să amestece în pricini care nu sînt d a lor cădere, să fie ascultători şi supuşi poruncilor spre buna lor lucrare, ca prin asemenea chip să cunoască poruncile şi să poartă şi ale respecta curînd ca pe nişte adevăraţi părinţi duhovniceşti, căci viind la scaunul nostru pentru vreunul dintr-aştea că au urcat împotrivă păşind că spre vreo faptă necuviincioasă, să ştie cu hotărîre şi ertat că va fi, ce straşnic va fi spre pildă şi altora, şi să vă da... să vă feriţi păzind aceste porunci... a noastră poruncă să va citi în amvon tuturor preoţilor de obşte spre ştiinţă şi urmare, iar de-ndeplinire şi urmare să ne raportueşti.

Neofit Arhiepiscop şi Mitropolit al Ungrovlahiei

1848 octombrie 8. Nr. 2175».

5

Arhiva Protoieriei Cîmpulung-Muscel. Dosar nr. 13, anul 1848, foaia 8 nr. 87

«Primită octombrie 12.

Cîrmuirea locală sud. Muscel. Anul 1848 luna octombrie 12. No. 5459, Oraşul Cîmpulung.

I. Kuvioşiei sale Egumenul Mănăstirii Cîmpulung.

Trebile fiind a vă înfăţişa la comisia cercetări orînduită şi la acest judeţ, oameni bănuiţi la întreprinderea zmintitoarei linişti obşteşti, în care catigorii avînd cinuri mănăstireşti că au luoat parte şi Ilarion Eromonahul Preda de la această sfîntă Mânăstire, Înalte Prea Cuvioşia Voastră c-ai dat după primirea acestuia dacă să va fi aflat acolo să-l trimiteţi la Cîmpulung, iar dacă va fi lipsind să dăsluşiţi unde să află cu ce mijloace au plecat de aci şi de la ce puteri locale precum şi vremea de cînd lipseşte.

Cu recunoştinţă. Indescifrabil. Pr. Iane Hristodorescu».

«Către Ocîrmuiaorul Local. 1848 octombrie 27 : Nr. 87.

6

Arhiva Protoieriei Cîmpulung-Muscel. Dosar nr. 13, anul 1848, foaia 5.

«Către Ocîrmuitorul Local. 1848 octombrie 27: Nr. 87.

Cunoscînd voinţa I. Cîrmuiri din adresa cu nr. 5459 atingătoare la amestecarea fostului preot al acestei mănăstiri anume Ielarion în încetata revoluţie, cu cinste vi să răspunde că, numitul de mai sus preot nu să află în mănăstire, fiindcă eu l-am depărtat din toate ce ocupa îndată ce am văzut că nu bagă în seamă sfaturile mele care acum i-ar fi folosit, ci se amestecă între revoluţionari iar de mijlocul plecării sale de aici şi în ce loc să află acum nice nu avem idee lămurit din pricină că în acea vreme nefiind bine, însă din cercetare ce însumi am făcut am înţăles că ar fi luat doi cai cu chirie de la un om ce lăcuieşte pe locul mănăstirilor în zece 10: ale lunii lui septembrie Duminică şi puindu-i la căruţă d/' Nicolae Arghinte a plecat la Piteşti zicînd că de acolo să meargă peste Olt; această înştiinţare ce am putut dobîndi din cercetările făcute. Despre zisul preot Ielarion pe care şi însumi voesc, a-l găsi fiindcă am straşnică poruncă de la Sft. Mitropolie că să dau asemenea oameni în cunoştinţă la Ocîrmuire».

7

Arhiva Protoieriei Cîmpulung-Muscel. Dosar nr. 13, anul 1848, Doc. nr. 16, foaia 9.

«Primită ghenarie 5 — 1849

Poliţia oraşului Cîmpulung.
No. 107. Anul 1849 ghenarie 28.

Cinstit sf. sale Părintelui Egumenul sf. mănăstiri Cîmpulungu.

Pe temeiul porunci I. cîrmuiri cu N. 718 urmată după a I. Departament din năuntru cu N. 598: să vestiţi sf. voastră şi totodată întru poftire că să iveşte să mai vie pribegiri acu să sprijini în coprinsul acelui sf. lăcaş, din persoanele acelea ce au luat însemnătoare parte în evenimentele trecute din acest prinţipat, ci îndată întîmplîndu-să a se arăta în ocolul acelei mănăstiri vreun asemenea om să daţi de ştire în grabă poliţiei a pune la cale cele de cuviinţă, că împotrivă veţi fi răspunzători.

T. D. Poliţaiul oraşului, V. Piteşteanu».

8

Arhiva Protoieriei Cîmpulung-Muscel. Dosar nr. 13, Anul 1848, foaia 7
«Primită 31 ghenar anul 1849.

Departamentul Credinţei, către năstavnicul mănăstirii.

Înaltul Departament din lăuntru cu adresul de subt No. 432 dă în cunoştinţă Înaltului Departament cu ştiinţă luat, mulţi din cei ce au luat mai cu dinadinsul parte la turburările trecute şi fugiseră în Transilvania, după intrarea îmblînzitoarelor oştiri împărăteşti, acum cu prilejul fugiţilor Transilvăneni, aici în pămîntul ţării, să strecoară şi intrînd iarăşi în prinţipat să unbriască de către Egumeni de la Mănăstiri. Drept aceia să scrie Cuvioşiei voastre puindu-să straşnică îndatorire ca pe unii ca aceia numaidecît să-i dai degătoriei locale, care este poruncită în ce chip să urmeze cu unii ca aceia, căci la întîmplare de să găsi vr-unul din aceia ascuns, veţi fi înşivă căzut în osînda aceluia.

Şeful Departamentului, Indescifrabil.

1849 ghenar 27. No. 296.

9

Arhiva Protoieriei Cîmpulung-Muscel. Dosar nr. 13, anul 1848, luna octomb. 10. Doc. nr. 10, foaia 8.
«Primită ghenar 31, anul 1849.

Neofit cu mila lui Dzeu Arhiepiscop şi Mitropolit al Ungrovlahiei.
Prea cuviosului igumen al Mănăstirii Cîmpulung sud Muscel.

Pe lîngă adresul Înalt Departament bisericesc cu No. 204 s-a primit copie după adresul Înalt Departament din lăuntru cu No. 432. În coprindere că, s-a luat ştiinţă că mulţi din cei ce au contrebuit mai cu denadinsul în tulburările trecute, şi care după sosirea prea puternicilor armii împărăteşti fugiseră peste graniţă în Transilvania, acum cu prilejul Transilvănenilor care fug de acolo şi vin aici în Prinţipat, s-ar fi întorcînd şi aceia sprojinindu-să pe la schituri şi mănăstiri, cerîndu-să a să încunoştinţa tuturor năstavnicilor dupe la mănăstiri şi schituri, că îndată ce să vor arăta nişte asemenea oameni, să se încunoştiinţeze dregătoriile locale spre a urma cu dînşii după poruncile ce au. Drept aceia scriem Cuvioşiei tale ca precum şi mai înainte aşa şi acum vi se dă în cunoştinţă ca să fii cu cea mai dereaproape băgare de seamă şi frică de stăpînire, să nu cumva să se primească în Mănăstire spre petrecere astfel de oameni nici oricare altul necunoscut şi fără poruncile Sft. Mitropolii sau trimişi de stăpînire, căci la din împotrivă dovedindu-să, vei fi judecat şi osîndit criminaliceşte ca un tăinuitor, iar de primire şi urmare să avem răspuns.

Anul 1849 luna ghenar 28. No. 301». Indescifrabil.

10

Arhiva Mănăstirii Negru-Vodă Cîmpulung-Muscel. Dosar Nr. 1 privitor la documentele vechi bisericeşti de la anul 1838—1918. Doc. nr. 17, foaia 53.
«Primit 4 februarie 1849.

Neofit cu mila lui D-zeu Arhiepiscop şi Mitropolit al Ungrovlahiei
Prea cuviosului egumen al Mănăstirii Cîmpulung sud. Muscel.

Sft. Evanghelist Mateiu Cap. 24 precum şi Sft. Evanghelist Marcu Cap. 13 între altele zice, ci vă rugaţi ca să nu fie fuga voastră iarna, nici sîmbăta şi măcar că acestea zicîndu-le pentru Iudei, metaforiceşte să înţelege multe pentru mîntuirea sufletească, dar tot într-o vreme a vrut să ne arate greutatea vremii de care să pot împiedeca oamenii, ce vor fi siliţi să fugă în vremea iernii şi în scurt necazul cumplit ce urmează să fie acelora atunce, şi tot din nenorocire şi păcatele oamenilor tocmai această cumplită nevoe s-a întîmplat acum cu mulţi lăcuitori din Transilvania şi din care parte cea mai mare dintr-înşii sînt pravoslavnici de o lege cu noi, că... au fost siliţi să-şi năpustească tot ce a avut şi numai cu trupul în vreme de iarnă cu destulă greutate să treacă peste munţi şi să vie la noi în ţară unde din mila Domnului prin ajutorul împărăteştilor oşti ce sînt acum aici, domneşte o întreagă linişte. Deci fiind că şi porunca a legii avem, şi datorie filantropică este ca să compătimim şi să ajutăm pe cei nenorociţi la necazurile lor, eşti pohtit şi Prea Cuvioşia ta ca să primeşti cu dragoste a ajuta pe acei nenorociţi cu ceia ce mijloacele şi... te va erta, şi pentru ceia ce vei da înmiită plată vei avea de la Milostivul Dumnezeu.

1849 ghenarie 31. No. 431. Indescifrabil».

11

Arhiva Protoieriei Cîmpulung-Muscel. Dosar Nr. 13, anul 1848, foaia 10.

«Raport către mitropolie. 1849 februarie 18.

Îndatorirea ce mi să pune acum prin porunca prea sfinţiei voastre supt No. 301; Avînd în vedere luat iscălitul de la cele de mai înainte porunci date nu (m)-am depărtat în privirea ce mi să cere ca să nu primesc în Mănăstire oameni din cei ce au contribuit în turburările trecute, şi tot cu asemenea îngrijire voi fi şi pă viitor; urmînd a da în cunoştinţă stăpînirii pă dată ori cînd s-ar întîmpla să se ivească vreun asemenea om. Pentru care spre răspuns vă facem arătare. Cu plecăciune Prea sfinţiei voastre.

Ciornă nesemnată de egumenul Mănăstirii».

12

Arhiva Mănăstirii Negru-Vodă, Cîmpulung-Muscel. Dosar 1, foaia 54, Documente vechi bisericeşti de la 1838—1918.

«Primită 1849 martie 14. No. 30 înregistrată.
Neofit cu mila lui D-zeu Arhiepiscop şi Mitropolit al Ungro-Vlahiei.
Prea cuviosului egumen al Mănăstirii Cîmpulung sud, Muscel.

Cu raportul prea cuvioşiei tale No. 19 prăvilindu-să azi la canţelaria sf. Mitropolii lei una sută No. 100: ajutor ce daţi pentru refugiaţii transilvăneni; s-au şi trimis cu adresa noastră No. 1107 la locul unde se strîng sumele cu bani de care spre ştiinţă Ţi să face cunoştinţă.

Anul 1849, luna Martie 11. No. 1163». Indescifrabil.

13

Dosar 1, Doc. nr. 18, foaia 55. Arhiva Mănăstirii Negru-Vodă din Cîmpulung-Muscel.

«Primită în oct. 13 — 1849.
Ocîrmuirea sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei.
P.C. Arhimandrit Kir Ioachim egumenul Mănăstirii Cîmpulung sud. Muscel.

Protopopul Ilarion carele au mai avut în slujba acelei mănăstiri şi în anul trecut după acel raport al prea cuvioşiei tale cu nr. 65 arătîndu-l că au fost amestecat în evenimentele revoluţionare de atunci făcînd pe propagantul sau rădicat de acolo. Nu încetează acum cerînd a să întoarce iarăşi acolo în slujba de preot al bisericii, zicînd că după înţelegerea ce ar fi avut cu prea cuvioşia ta i-ai făgăduit că-l primeşti apoi fără ...din parte-ţi că v-au trebuit acolo la canţălaria voastră, un fel de arătare prin raport formal ca să faci cunoscut lipsa şi trebuinţa ce ai de preot. Te întrebăm cu aceasta ca să ne arăţi cu desluşire fără întîrziere de este adevărat arată că ar fi cu cererea prea cuvioşiei tale. De a să primi acolo în rîndul preoţilor de care ai fi avînd trebuinţă. Şi să ne răspunzi ca să dăm poruncă de urmare.

Ocîrmuirea sft. Mitropolii a Ungrovlahiei.

1849: Oct. 7 No. 3804». Indescifrabil.

14

Arhiva Mănăstirii Negru-Vodă, Cîmpulung-Muscel. Dosar nr. 1, Anul 1838—1918. Doc nr. 19.

«Primit la 12 decembrie 1849
Ocîrmuirea Sft. Mitropolii a Ungrovlahiei.
P.C. Arhimandrit Kir Ioachim egumenul Mănăstirii Cîmpulung sud. Muscel.

S-au văzut arătarea ce faci prin raportul nr. 94 pentru trebuinţă ce ai de preot la biserica acelei Mănăstiri şi cererea ce faci ca să primeşti în slujbă tot pe ieromonahul Ilarion carele au mai fost recomandîndu-l că înainte vreme s-au mai aflat acolo, s-au purtat bine, la care răspundem că ,cu toate că a lui de purtare de la acea Mănăstire au fost precum însăţi ne-ai arătat că au luat parte în evenimentele trecute, umblînd cu propaganda pentru care din porunca noastră să mărginise cu trimiterea la Schitul Pătroaia unde se află preoţie, dar de vreme ce Prea cuvioşia ta îl iei pe seamă cerîndu-l a-l primi iarăşi în slujba de preot la biserica acelei Mănăstiri rămîne ca cineva să fie în răspundere pentru orice împotrivă ca urmare din parte-ţi, voe avînd ca să-l primeşti acolo în aceiaşi calitate de preot după trebuinţa ce arăţi că ai.

Ocîrmuitor Sfintei Mitropolii. Indescifrabil.

Anul 1849 Luna Decembrie 9. No. 4515»

OCTAVIAN MĂRCULESCU

UN VALOROS STUDIU DE MUZICĂ BIZANTINĂ

Cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian a apărut în anul 1967, în Editura Uniunii Compozitorilor, opera de bizantinologie: *Etudes de paléographie musicale byzantine*, a Pr. Ioan D. Petrescu de la biserica Visarion din București.

Lucrarea, care se încadrează în marea operă culturală desfășurată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, fiind dată la lumină cu sprijinul moral și material al Prea Fericirii Sale, a fost publicată în limba franceză și tratează toate problemele capitale ale vechii muzici bizantine, pe care paleografii încearcă să le dezlege. În același timp ea încununează munca unui cercetător care și-a închinat întreaga viață problemei descifrării textelor muzicale bizantine din bibliotecile din țară și de peste hotare, dobîndind pentru acest motiv, o importanță națională și internațională.

De la primii deschizători de drum în paleografia muzicii bizantine, ca Montfaucon și Gerbert, și pînă la Egon Wellesz, un mare șir de savanți și-au dat o valoroasă contribuție la găsirea cheii de descifrare a textelor vechi. Acestui șir se alătură cu toată vrednicia și Părintele I. D. Petrescu de mai sus. Cele 680 de pagini, cu peste 180 de melodii transcrise în 1-12 versiuni comparate și analizate sub diferite forme, cele peste 60 manuscrise consultate, bogata bibliografie, concluziile la care a ajuns cu privire la structura modurilor și lămurirea celor mai multe semne rămase nedescifrate pînă acum, fac din lucrare o piatră de hotar spre viitoarele cercetări.

Importanța acestei lucrări este mărturisită de marele ecou produs în țară și străinătate în lumea muzicologilor și din care cităm:

Biblioteca Mînăstirii Grottaferrata, într-o adresă din 2 ianuarie 1968 către Uniunea Compozitorilor din țara noastră «felicită pe Preotul I. D. Petrescu pentru splendidul volum care vine să încununeze mulți ani de muncă și cercetări asidue».

Marc Pincherle, președintele onorar al Societății franceze de muzicologie, spune într-o scrisoare din 14-17 oct. 1968, adresată Uniunii Compozitorilor: «Lucrarea la prima lectură îmi pare a fi de o importanță capitală pentru istoria muzicii bizantine și ea face cea mai mare onoare științei țării Dvs.».

Muzicologul francez Michel Huglo recenzează lucrarea Părintelui Petrescu în «Revue de musicologie» a Societății franceze de muzicologie (Nr. 1/1969, p. 83-84). El face distincție între două concepții de transcriere a vechii muzici bizantine: echipa «Monumentelor muzicii bizantine» (Copenhaga) și cîtiva cercetători greci și români dintre care se distinge, din 1932, Pr. I. D. Petrescu. Pe cînd echipa amintită urmărește «obiectivitatea transcrierii și diferite probleme relative la istoria sau teoria cîntului bizantin, Părintele Petrescu și ceilalți cred că la transcriere trebuie să se țină socoteală de tradiția vie legînd de trecut practica bisericilor din Orient nu numai din Grecia ci și din Bulgaria, România si Italia de Sud». Cele două școli au alte vederi și asupra actualei muzici psaltice. Cei de la Copenhaga cred că actuala muzică a deviat de la tradiție, încît un cîntăreț nu poate descifra manuscrisele notației medii. I. D. Petrescu și ceilalți cred că cu ajutorul unei selecții critice e posibil de găsit în practica actuală elemente ale vechii tradiții medievale.

Autorul recenziei se exprimă în mod elogios cu privire la «importantele și remarcabilele *Études de paléographie musicale byzantine* ale Părintelui Petrescu, sinteză a unei vieți de cercetări asupra muzicii bizantine notate». El consideră că aportul cel mai nou al Părintelui Petrescu este capitolul despre «esența modurilor și în special modurile mijlocii», problemă care nu a fost cercetată atît de aprofundat pînă acum. De asemenea, remarcă «marea experiență a autorului în materie de paleografie bizantină» și socotește necesar un efort constructiv care să ducă la o sinteză a rezultatelor celor două școli de transcriere.

În nr. 29 din 22 iulie 1967 al revistei «Luceafărul», compozitorul și muzicologul Doru Popovici publică articolul *Un maestru al muzicii bizantine : Ioan D. Petrescu*, pe care îl caracterizează «figura reprezentativă a muzicologiei românești și universale». Referindu-se la lucrare, spune că «este de o valoare incomensurabilă, scrisă cu o totală dăruire și uimitoare măiestrie» și că ea «va figura de acum înainte la loc de frunte în bibliografia tuturor congreselor de bizantinologie».

«Activitatea și opera Preotului I. D. Petrescu ne apare cu totul remarcabilă. El reprezintă pentru muzica românească ceea ce A. Gastoué înseamnă pentru muzica occidentală. Contemporanilor și generațiilor viitoare le revine sarcina de a studia amănunțit ceea ce acest mare om de cultură a scris cu o sinceră dăruire, deșteptînd în om umanitatea».

În ziarul «România liberă» din 29 august 1969, Wilhelm Berger, secretarul Uniunii Compozitorilor, subliniază în articolul *Cartea despre muzică* lucrări de deosebită valoare științifică, citînd în primul rînd *Études de Paléographie*, de Pr. I. D. Petrescu.

Luînd în considerare valoarea operei Părintelui I. D. Petrescu, în ședința din 27 decembrie 1968, Uniunea Compozitorilor l-a numit pe acesta membru de onoare în Biroul secției de critică, muzicologie, folclor și didactică.

La lucrările Adunării Generale a compozitorilor și muzicologilor din România, ținută între 11—13 decembrie 1968, s-au adus elogii marelui muzicolog.

Într-un referat ținut la o ședință a Uniunii Compozitorilor Secția de muzicologie, în octombrie 1968, compozitorul și muzicologul Liviu Rusu spunea : «Prin publicarea în limba franceză a lucrărilor sale, I. D. Petrescu se situează de la început alături de cercetările întreprinse în apus. Cu prestanța unei autorități în materie, savantul român abordează de pe planul pregătirii sale profesionale muzicale acest vast domeniu (al muzicii bizantine — *n.n.*). Este primul nostru specialist în paleografia bizantină și în măsura în care cunoaște tradiția ritului ortodox cu toate implicațiile culturale pe de o parte, iar pe de altă parte atît teoria muzicii apusene cît și problematica cîntului gregorian, *opera sa științifică este o contribuție originală deosebit de însemnată*».

«Dacă în lumea cercetătorilor internaționali ai acestor probleme I. D. Petrescu și-a cîștigat pe drept cuvînt un loc de frunte, pentru noi el este *întemeietorul și deschizătorul de drum al paleografiei în domeniul istoriei muzicii românești*».

Ca omagiu adus Pr. I. D. Petrescu s-a propus înființarea pe lîngă Secția de muzicologie a unui Cerc de studii de paleografie muzicală care să-i poarte numele.

Istoria muzicii la români, de Petre Brîncuși, citează lucrarea Pr. I. D. Petrescu ca «descriind pe larg notația bizantină și transcrierea ei în notație obișnuită».

La sesiunea de comunicări științifice organizate de Sectorul de Istoria muzicii al Institutului de Istoria Artei a Academiei R. S. România, în ziua de 1 decembrie 1969, unii vorbitori și-au exprimat admirația față de munca de cercetător și realizările obținute de Părintele Petrescu.

În revista «Muzica», nr. 1/1970, la rubrica «*Nouvelles musicales de Roumanie*», Bulletin d'Informations de l'Union des Compositeurs de la République Socialiste de Roumanie (p. 39), sub titlul *Silhouettes*, Michaela Drăgoi prezintă fotografia Părintelui I. D. Petrescu, însoțită de o scurtă caracterizare a personalității și activității sale muzicologice. P. C. Sa este înfățișat ca «reprezentant însemnat al muzicologiei românești și universale, ...unul din mari noștri bizantinologi, a cărui activitate și operă de cercetare i-au dobîndit un loc bine meritat și înalt apreciat în cultura muzicală națională cît și internațională. Prea Cucernicul Părinte și profesor Ioan D. Petrescu, om de înaltă știință și personalitate proeminentă a muzicii românești, a contribuit într-o manieră impresionantă la afirmarea școlii naționale de muzicologie în domeniul transcrierii vechilor manuscrise bizantine, operă pe care eminentul profesor a dus-o pînă la un nivel ridicat al științei».

Într-o scurtă biografie sînt amintite studiile sale teologice și muzicale din țară și străinătate, precum și activitatea sa ca preot la biserica Visarion din București și superior al Capelei ortodoxe din Paris. De asemenea este subliniată activitatea sa ca profesor de muzică orientală și paleografie muzicală bizantină la Academia de muzică religioasă și la Conservatorul din București, ca și conferințele și comunicările făcute în România, Franța, Bulgaria și Italia, precum și faptul că a fost distins cu premiul Thorlet al Academiei Artelor frumoase din Paris.

Opera sa se împarte în:

I. — *Paleografie muzicală, bizantinologie*, din care amintim lucrările cele mai însemnate: *Les idiomèles et le Canon de l'Office de Noel*, Paris, 1932; *Manuscrise psaltice grecești din veacul al XVIII-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1934, nr. 3—4; *Les principes du chant d'Église byzantine*, extras din Actele Congresului al IV-lea internațional de Studii bizantine, Sofia, 1935; *La lecture des manuscrits musicaux byzantins des X-e — XII-e siècles*, în «Studii Byzantini e Neoellenici», vol. VI, Roma, 1936; *Transcrierea muzicii psaltice în Biserica Ortodoxă Română*, extras din «Biserica Ortodoxă Română», 1937, nr. 1—2; *Laudele îngropării Domnului*, Imprimeria «Universul», 1940; *Condacul Nașterii Domnului*, Imprimeria «Universul», 1940; *L'Office de la Semaine Sainte*, Étude de musicologie comparée, 1964; *Aspecte și probleme ale muzicii bizantine medievale*, în «Studii de Muzicologie», București, 1965, nr. 1; *Etudes de paléographie musicale byzantine*, Bucarest, 1967, și altele.

II. — *Transcrieri muzicale, aranjamente corale: 9 cîntări de Crăciun din veacurile XI, XIII, XIV*, 1932; *6 cîntări din Joia Patimilor din veacul XIII*, 1932 și multe alte cîntări din veacurile al XI-lea — al XIV-lea. Una din cele mai însemnate lucrări de acest gen o formează *Patimile Domnului* (1943), oratoriu pentru soliști, cor și orchestră, texte bizantine inedite din epoca medievală, descifrate, traduse și aranjate de I. D. Petrescu (compoziția și orchestrația: Paul Constantinescu), București, Imprimeria «Cărțile bisericești», 1946.

În sfîrșit, în ultima parte a prezentării figurii Părintelui I. D. Petrescu, bibliografia enumără toate lucrările românești și străine care tratează despre personalitatea și activitatea sa muzicală [1].

1. Cosma Viorel, *Compozitori și muzicologi români*, București, Ed. Muzicală, 1965; David L., *La restauration des mélodies byzantines*, în «La Revue Musicale», Paris, no. 137, iunie, 1933; Gastoué Amédée, *Les idiomèles de Noël*, în «Revue de Musicologie», Paris, august, 1933; F. F., *I. D. Petresco, Les idiomèles et le Canon de l'Office de Noël*, în «La Rassegna musicale», Torino, no. 4, 1935; G. L., *Preot român premiat al Franței pentru o operă muzicală*, în «Armonia», Botoșani, nr. 10—11, 12. oct.—dec. 1933; Jora Mihail, *Anuarul pe 1941—1942*, București, Imprimeria «Ti-

Lucrarea se împarte în două părţi distincte: prima cu caracter teoretic, iar a doua cu caracter practic (transcriere de texte comparate).

Prima parte tratează despre izvoarele muzicii bizantine, unitatea manuscriselor bizantine, modurile după manuscrisele notate, modurile mijlocii, mărturiile, apechematele, semnele muzicale şi transcrierea lor.

Studiul muzicii bizantine reclamă folosirea tuturor izvoarelor de informaţie posibile şi anume: 1. Izvoare principale: manuscrisele notate, tratate teoretice şi tradiţia vie; 2. Izvoare secundare: a) informaţii aflate în alte domenii de cultură medievală; b) manuscrise notate post-medievale şi tratate teoretice; c) texte nonbizantine ale compartimentului muzical; teoreticieni occidentali; manuscrise gregoriene şi mozarabe.

Toate izvoarele cîntului bizantin trebuie coroborate, în primul rînd cele principale. Ca izvoare prime rămîn manuscrisele notate, iar ca izvoare secundare tratatele teoretice, precum şi tradiţia, îndeosebi orală, foarte puternică în viaţa bizantină.

Studiul paleografic şi arheologic al muzicii bizantine formează condiţiile obiective, la care se adaugă condiţii subiective: a fi muzician, a avea intuiţie, a avea un simţ intim şi clar văzător al acestei arte. Manuscrisele notate, deşi nu conţin în mod expres principiile cîntului, totuşi conţin teoria şi practica lui. De aceea ele trebuie puse pe primul plan, căci dacă ne sprijinim numai pe datele teoretice ajungem la interpretări străine şi nu la justa citire a unui text muzical bizantin.

Indicaţiile teoretice despre moduri şi neume sînt foarte reduse, din cauză că învăţămîntul practic era atît de dezvoltat încît nu era necesară expunerea completă a teoriei modale şi a neumelor. Simpla indicaţie a modului la începutul cîntecului şi aşa-numitele «apechemata» (formule muzicale scurte de intonare a modurilor) ca şi mărturiile din cursul cîntecului erau suficiente pentru executarea unui cîntec.

Modurile după manuscrisele notate: «Modurile sînt stîlpii muzicii bizantine» şi cu ele trebuie început studiul acestei arte.

Primul mod autentic. — Teoreticienii îl numesc *protos*, iar manuscrisele notate *dorios*. Este un mod de re. Modul antic dorian era de mi. Mărturia modului însă ne arată transformarea modului antic de mi în unul de re prin cele două apostrofuri syndesmi (îngemînate), de deasupra cifrei protos indicîndu-ne tonica re, iar oxia (alteori oligonul sau petasti) şi ipsili, dominanta la[2]. În scara de re primul semiton este între treptele II—III, iar al doilea variază. Dacă tetracordul sau pentacordul al II-lea are baza pe la, se foloseşte şi becar; dacă are baza pe sol, este şi bemol[3].

Primul mod plagal. — Numit de teoreticieni hipodorian, are indicaţia grafică semnul pl. a. — plaghios protos (plagalul prim). Este un mod de re. Uneori se adaugă mărturiei oxia, sau oxia cu chentime deasupra, adică un interval de cvartă (sol).

---

parul universitar», 1913; Laurent V., *Chronique de l'Institut*, în «Echos d'Orient», Paris, t. XXXVII, no. 191—192, 1938; Marcati S. G., *Les idiomèles et le canon de Noël*, în «Bollettino della Reale Accademia d'Italia», Roma, 1942; Panţîru Grigore, *O valoroasă contribuţie românească la studiul muzicii bizantine*, în «Muzica», Bucureşti, nr. 1, 3 şi 7, 1968; Popescu Gabriel, *O lucrare monumentală despre muzica bizantină*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 9—10; Popovici Alina, *Medalion: Ioan D. Petrescu*, în «Tribuna», Cluj, nr. 1, 5 ianuarie, 1957; Popovici Doru, *Muzica corală românească*, Bucureşti, Ed. Muzicală, 1966; Popovici Doru, *Un maestru al muzicii bizantine*, Ioan D. Petrescu, în «Luceafărul», Bucureşti, nr. 29, din 22 iulie 1967; Popovici Doru, *Cercetînd vechi codice muzicale româneşti*, în «Astra», Braşov, nr. 7, iulie, 1968; Simedrea Tit, *Les idiomèles et le Canon de l'Office de Noël*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1934, nr. 1.

2. Vezi forma mărturiilor în *Études de paléographie...*, p. 19 (tabelele anexate aici), precum şi Gr. Panţîru, *O valoroasă contribuţie românească la studiul muzicii bizantine*, p. 36—41.

3. Despre cadenţele modurilor, notele iniţiale şi finale şi ambitus (vezi tabelele anexate).

Poziția primului semiton rămîne aceeași între treptele II—III. Si este bemol numai cînd baza tetracordului este sol. Nu depinde de așa-zisa lege a atracției, ci de locul său în înlănțuirea tetracordurilor și pentacordurilor. Frecvența subtonicii (do natural) este interesantă, căci, după reforma lui Hrisant, psalții, sub influența muzicii apusene, au transformat primul mod plagal într-o gamă minoră cu sensibilă (do diez), denaturînd total caracterul și dulceața lui.

Modul al doilea autentic. — Manuscrisele îl numesc *devteros*, iar teoreticienii *lidios*. Lidianul antic era un mod de fa. Mărturia modului al II-lea este formată din cifra 2, numărul de ordine al modului, cu două apostrofuri îngemînate deasupra, reprezentînd sunetul mi (coborîrea cu o secundă a modului de la fa lidian). Alteori mărturia mai are fie o oxie, fie un oligon cu două chentime, indicînd treapta inițială sol. Este prin urmare un mod de mi. Cadențele în fa dau naștere unei mondulații. Acest fa e punctul de sprijin al tritonului fa—si și al unei dominante noi: fa—do'. Astfel se prepară cadența în do. Frecvența tritonului fa—si este caracteristica modului al doilea. El formează farmecul acestui mod, dîndu-i o atmosferă de rugăciune fierbinte. Mai tîrziu, fie sub influență orientală, fie din cauza elanului artistic al psalților, nota la s-a bemolizat dînd modului un aspect cromatic. O altă caracteristică este succesiunea de cvarte: si, mi, la. Apariția ftoralei plagalului II *(nenano)* în unele piese ale autenticului al II-lea înseamnă că acel pasaj trebuie interpretat cromatic, ca intonațiile plagalului al doilea. Așezată ftorala pe fa, se va cînta re bemol. Acesta e preludiul practicii posterioare care a trecut și în reforma lui Hrisant, adică de a se cînta unele piese ale modului al doilea autentic după scara modului al doilea plagal. Acestea sînt cîntecele care au la început ftorala plagalului al II-lea și sînt cîntate ca acesta.

Modul al doilea plagal. — Manuscrisele îl numesc *plaghios devteros* și teoreticienii *hipolidios*. Este un mod de mi indicat cu precizie de mărturia alcătuită din literele pl. (prescurtare a cuvîntului plaghios) cifra 2, numărul de ordine al modului și două apostrofuri îngemînate, urmate de o oxie însoțită de două chentime, de o oxie sau apostrof cu elafron, pentru a indica sunetul inițial. Cadența în la marchează cvarta (caracteristica modului al II-lea plagal). care dă melodiei o caracteristică specială, stabilind un fel de dominantă la cvartă și are rolul de finală în unele piese. Sînt folosite și succesiuni de cvarte. Deasa folosire a cadenței în la a dat naștere *modului nenano* indicat de ftorala respectivă pusă pe la, cu folosirea notei sol diez. Uneori copistul scrie ftorala nenano lîngă mărturia inițială, ceea ce înseamnă un alt mod plagal al doilea, pornind de la cvarta la.

Caracteristica plagalului al doilea față de autenticul său este: tritonul fa—si nu e folosit atît de des, iar ambitusul este mai întins decît al autenticului.

Modul al treilea autentic. — Manuscrisele îl numesc *tritos*, iar teoreticienii *frigian*. E un mod de la înrudit cu primul plagal și utilizînd mult elementele esențiale ale acestui mod: tonica re, subtonica do, tenorul fa. Face frecvente cadențe în si natural grav. Caracteristica sa modală este fa,tonica sa obișnuită. În tetracordul fa—si, acesta din urmă este totdeauna bemol, făcînd parte din înlănțuirea tetracordurilor unite do, fa, si bemol, mi bemol.

Modul al treilea plagal. — Teoreticienii îl numesc *hipofrigian*, iar manuscrisele medievale *varis*. Melodia se mișcă în jurul lui si grav, care nu e tonică, ci «coardă de recitare, meza modului». Finala si grav este o terminație intensă. Adevărata tonică e sol grav. Ambitusul este destul de restrîns. «Factura sa este calmă, liniștită,

dulce şi interiorizată. Din fiinţa sa intimă îi vine numele de «grav» care se raportă nu atît la timbrul său profund cît la expresia sa».

Plagalul al treilea are două forme structurale diferite: prima cu tonica şi finala în fa, compusă din cvartă-cvintă unite (do, fa, do') cu si bemol, care se află în manuscrisele medievale şi postmedievale şi se păstrează pînă astăzi; a doua în si grav, compusă din cvintă-cvartă unite, adică sol grav, re, sol. Tonica este sol grav şi finala intensă în si grav. Forma în si grav este scara diatonică a plagalului al III-lea, iar forma în fa este scara enarmonică a aceluiaşi mod. Enarmonismul plagalului al III-lea este evident şi consemnat în tratatele moderne şi practicat în mod liber de cîntăreţi. De altfel este o moştenire a grecilor.

În afară de aceste două moduri, există modul *heptafonos*, întîlnit mai ales în doxologii. Cîntecul începe în octava superioară şi la sfîrşit coboară în si grav.

În practică, psalţii bemolizează pe mi şi leagă foarte strîns modul varis în si grav de modul *leghetos*, în ciuda punctelor lor de plecare diferite. Identitatea lor este aparentă, căci intervalul si-fa al varisului e cvintă micşorată, iar intervalul mi—si al leghetosului cvintă justă.

Modul al patrulea autentic. — Este cel mai solemn şi mai plin de măreţie. Tratatele îl numesc *mixolidian*. Sol e tonica gamei, iar structura modului: sol, re', sol' (pentacord-tetracord). Mărturia modului este formată din două apostrofuri îngemînate reprezentînd sunetul sol, iar oxia, şi ipsili sunetul re'. Mărturia indică pentacordul sol—re', structura modului. Cu toate că modul al IV-lea autentic e un mod de sol, bizantiniştii sînt de acord să-l transpună cu o cvintă mai jos, adică în do cu si bemol. În epoca postmedievală apar mai multe construcţii ale acestui mod. Una din acestea este aceea care fixează tonica pe mi sau pe la, iar octava modală e formată din două tetracorduri unite sau un pentacord şi un tetracord unit: mi—mi'. Acest lucru a fost izvorul unei noi forme a modului al IV-lea. Tetracordul mi—la a dus la confuzia modului al IV-lea cu modul nenano. De aceea găsim în epoca postmedievală cîntece cathismata cu sensul modului nenano. Etosul modului al IV-lea autentic rămîne acelaşi, cu toată evoluţia lui: maiestuos, vesel.

Modul al IV-lea autentic şi leghetosul par a se confunda. Totuşi se deosebesc: modul al IV-lea autentic conţine cvinta mi-si bemol, pe cînd leghetosul mi-si becar.

Modul al patrulea plagal. — Numit de teoreticieni *hipomixolidian*, e un mod de do, aşa cum se execută pînă astăzi. Intonaţia iniţială (apechemata), mărturia modului şi mărturiile interioare dovedesc că e un mod de do. Mărturia iniţială are aspectul celei a modului al IV-lea autentic, fără ipsili şi oxia sau oligon. Se compune din cifra modului cu două apostrofuri îngemînate deasupra, sau cifra modului urmată de un ison cu dipli. Mărturia indică cu certitudine structura sa şi tonica do.

Plagalul al IV-lea mai are o formă bazată pe pentacordul fa—do' cu tonica fa şi adăugîndu-i un tetracord inferior do—fa. În acest caz se foloseşte si bemol. De aceea vom găsi uneori la începutul şi în cursul unei piese ftorala modului al III-lea, indicînd tonica fa şi cvarta justă (si bemol) cerută de ea.

În practica multor cîntăreţi modul al IV-lea plagal este aproape enarmonic, mai ales în cîntecele papadice şi stihirarice. Intervalele sînt alterate adesea, căci cîntăreţii duc prea departe alteraţiile, ca fiind specificul muzicii bisericeşti.

Mărturiile. — Sînt semne puse la începutul unei piese muzicale pentru a indica modul. Ele sînt cheile notaţiei distematice bizantine. În secolele al X-lea —al XI-lea indicau modul printr-o cifră, numărul lui de ordine.

Uneori se scrie înainte cuvîntul *ihos* sau prescurtat *ihglas*. În secolele al XI-lea — al XII-lea mărturia modului e însoțită de unul pînă la trei semne muzicale care marchează tonalitatea și reprezintă o scurtă formulă indicatoare a punctului de plecare.

În secolul al XIII-lea mărturia inițială era alcătuită din cifra modului și un grup de semne care arătau geneza modului (primul pentacord sau tetracord sau terță, pilonii modului și conturul melodiei).

În secolele al XIV-lea — al XV-lea mărturiile însoțesc apechematele diferitelor moduri (formule muzicale mai întinse care reprezintă atmosfera modului).

Mărturiile din secolele al XIII-lea — al XV-lea indică: 1. Sfîrșitul unei fraze muzicale în concordanță cu treapta gamei sau tonalității, independent de treapta cu care sfîrșește distincția unei fraze sau fraza muzicală însăși; 2. Tonalitatea în care va trece cîntecul, independent de treapta finală; 3. Adevărata bază a tonalității în care va trece și a cărei trecere o pregătește; 4. Treapta sau punctul just de plecare al unei distincții sau fraze muzicale, al unui fragment de frază și independent de sunetul sau treapta care o termină.

În notația diastematică bizantină mărturiile au o mare importanță, fiind puncte de reper. Cu cît sînt mai multe, cu atît erorile de citire pot fi înlăturate și sînt un instrument prețios de documentare în studiul muzicii bizantine.

Apechematele. — Sînt niște grupuri de neume alcătuind o formulă muzicală mnemotehnică scrisă la începutul melodiilor și însoțită de obicei de cifra ehului. Se întîlnesc în manuscrisele din secolele al XIII-lea — al XIV-lea, uneori mai dezvoltate și variind ca întindere și conținut de la un manuscris la altul[4].

În secolele al XI-lea — al XII-lea nu se văd nici apechemate, nici mărturii; modulațiile sînt indicate prin cifra modului urmată de cifra altui mod sau de cifra modului inițial.

Absența formulelor face neînțeleasă citirea numelor, căci nu se poate ști cu ce sunet trebuie început și unde se află dacă a terminat. Dacă lipsesc mărturiile de la început sau în cursul cîntecului, se pot comite greșeli în citire și transcriere. E necesară confruntarea cu manuscrisele ulterioare care au aceste puncte de reper. Apechematele dispar din manuscrisele notate în secolul al XVII-lea, continuînd să fie menționate în textele teoretice din secolele al XVII-lea — al XVIII-lea.

Semnele muzicii bizantine. — Se împart în *semne vocalice*, care indică intervalele și *semne hironomice*, care indică ornamentarea, durata și dinamica sunetelor. Din prima grupă fac parte: isonul, secundele ascendente: oligonul, oxia, petasti, kufisma, pelastonul și două chentime, terța ascendentă: chentima și cvinta ascendentă: ipsili. Intervalele descendente: apostroful, katabasma, elafronul și hamilonul.

Din grupa a doua (semne hironomice) fac parte: xiron clasma, clasma micron, piasma, sisma, varia, epegherma, thes ke apothes, thema haplun, apoderma, kylisma, uranisma, tromiconul, parakletike, streptonul, gorgonul și argonul, enarxis, kratima lyghisma, synagma, antikenoma, parakalesma, oreoma, argosynthetonul și gorgosynthetonul[5].

---

4. Despre apechemate, mărturii și modurile mijlocii, vezi recenzia noastră în «Muzica», nr. 2/1968, p. 29—31.

5. Despre forma, semnificația și transcrierea lor să se vadă tabelele la sfîrșit. De asemenea, lămuriri mai ample se găsesc în recenzia noastră în «Muzica», nr. 3/1968, p. 31—33.

După prima parte, cu conţinut teoretic, în care autorul dă ca exemple aplicative 90 melodii, urmează *partea a II-a.* («Transcripta commentes»), în care sînt transcrise alte 90 melodii în cîte patru pînă la douăsprezece versiuni comparative, după peste 60 manuscrise din epoca neobizantină şi cucuzeliană. Fiecare melodie transcrisă este comentată din punctul de vedere al liniei melodice şi al expresivităţii, al modului respectiv şi al construcţiei lui (fundamentul lucrării), al mărturiilor, cadenţelor şi variaţiilor melodice apărute în decursul timpului.

La acestea se adaugă un repertoriu alfabetic al transcrierilor, manuscrisele folosite, bibliografia şi 31 planşe facsimile ale manuscriselor.

E o muncă uriaşă şi migăloasă a unui cercetător de o viaţă întreagă închinată studiului unei probleme, care ne uimeşte prin bogăţia materialului adunat, cercetat şi valorificat, precum şi prin concluziile inedite la care a ajuns. Este vorba de *teoria modurilor* autentice plagale şi mijlocaşe, care constituie originalitatea sa şi de explicarea multor semne hironomice rămase pînă astăzi nelămurite. Toate aceste rezultate aruncă o lumină favorabilă nu numai asupra viitoarelor cercetări privind muzica bizantină, ci şi asupra problemei modurilor muzicii populare. De aici marea importanţă a acestei lucrări nu numai pentru Biserica noastră ci şi pentru muzicologia românească, a cărei faimă a crescut peste hotare şi cu această nouă lucrare.
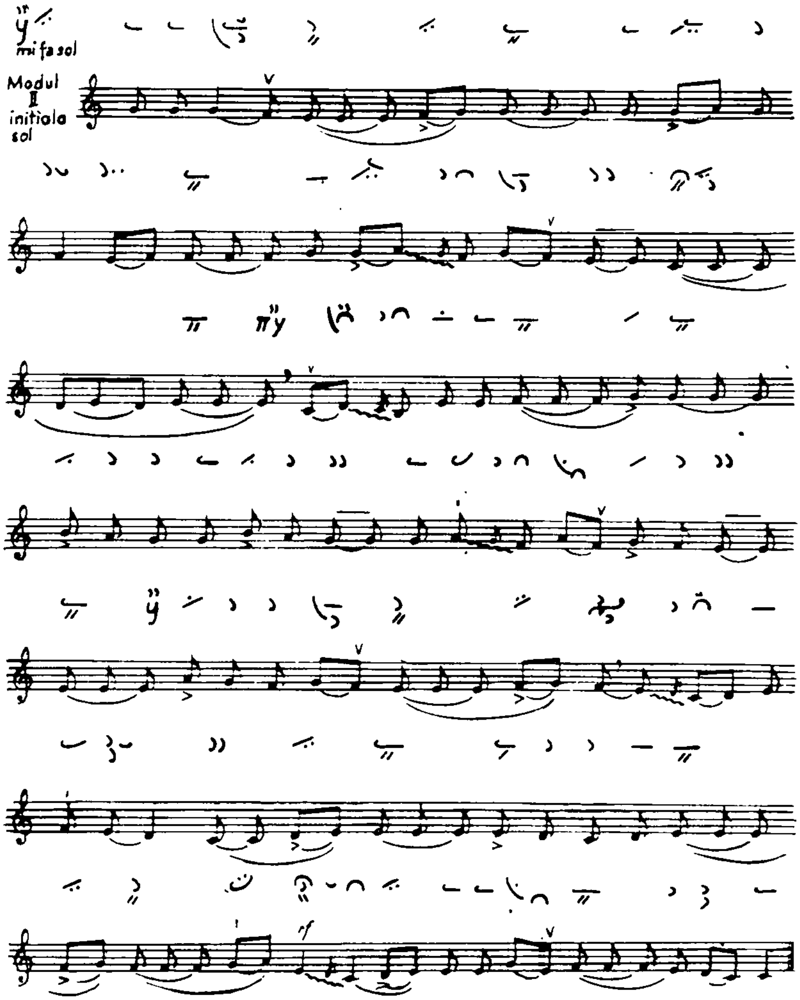
La sfîrşitul primei părţi a lucrării autorul conchide că «muzica medievală bizantină consemnată în manuscrise nu este moartă. Ea nu e de domeniul arhivelor, al arheologiei. Ea a supravieţuit Bizanţului şi trăieşte încă în Orientul creştin, păstrînd grafia sa, formulele, indicaţiile modale, cadenţele, ethosul şi sensul ei. Ea a evoluat sub influenţa mai multor factori care nu au alterat esenţa şi originalitatea sa».

La aceasta adăugăm şi noi că aşa cum frescele Voroneţului, Moldoviţei, Suceviţei etc. sînt puse astăzi în lumină, valorificate şi expuse privirilor universale, tot aşa şi muzica veche, care a răsunat odinioară sub cupolele şi zidurile acoperite de fresce ale acestor sfinte locaşuri, răsună astăzi din nou în ţară şi peste hotare, pînă dincolo de ocean, prin concertele corului Madrigal, în programul căruia figurează în primul loc muzică veche bizantină de la noi din ţară. De asemenea, la congresele de muzicologie din străinătate, muzicologia românească îşi capătă un titlu de glorie prezentînd muzică bizantină veche de la Mînăstirea Putna, de Eustatie Protopsaltul sau Dometian Vlahul.
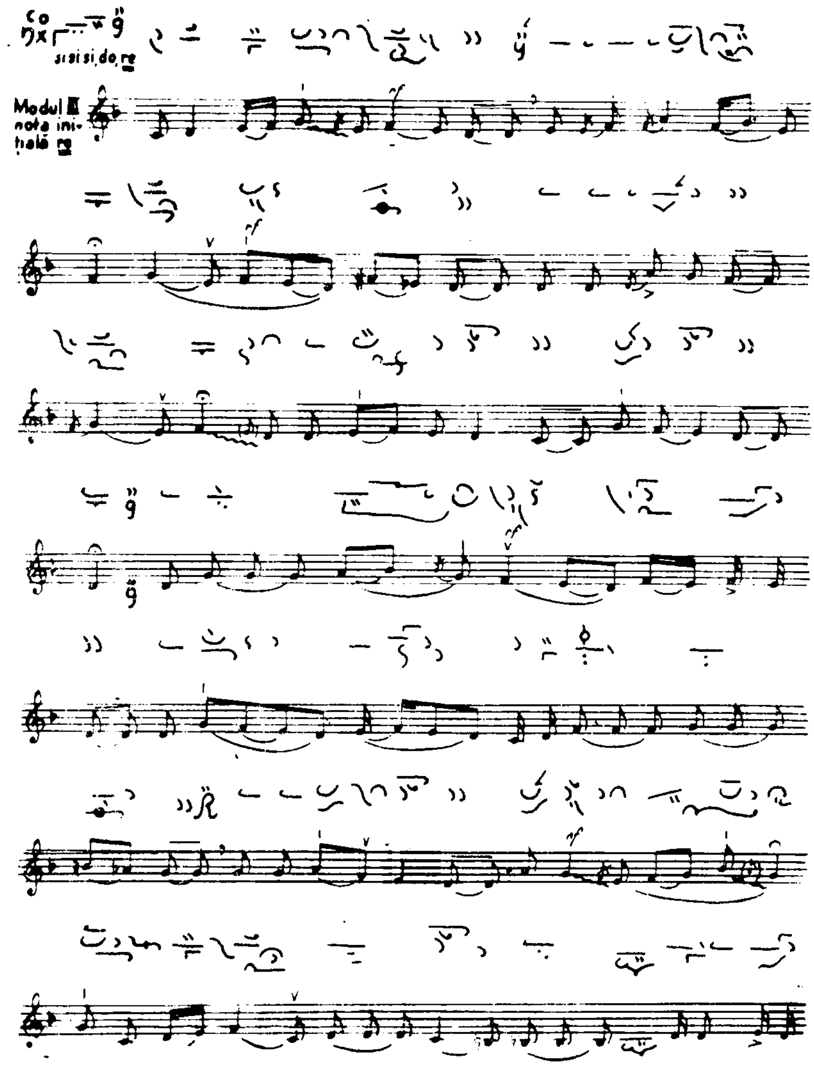
Se cuvine ca astăzi, cînd este pus în valoare tot trecutul neamului nostru, această muzică să răsune din nou în sfintele locaşuri care au cultivat-o. Pentru aceasta însă ea trebuie cercetată cu toată atenţia şi pusă în valoare ca un lucru de mare preţ. Astfel munca Părintelui I. D. Petrescu îşi va da roadele pe care le-a visat acesta atunci cînd a întreprins o asemenea lucrare pentru prima oară la noi.

Diac. GRIGORE PANŢÎRU

Transcrierea unei stihiri din sîmbăta Cincizecimii
Planșa XVI Anc. fond grec 261: f 212 v. (Secolul XIII) și
transcrierea ei la pag. 362.

Slavă la Sf. Apostol Andrei. (30 Noembrie) Sfîrșitul sec. XVII
Planșa XXIII Ms. A 12 (Fond propre): f 91 v Transcrierea pg 457

Tabloul modurilor bizantine

Nr. de ordine al modului	Felul	Tonica	Cheia (mărturia)	Construcția	Nota inițială	Finală	Cadențe	Ambitus	Observații
I	Autentic	re	la g re	re —— la —(si♭)— re (mi) [pentacord + tetrac (pentac)] re —— sol —(si♭)— do (re) [tetr. + tetr (pentac)] re —— sol, la —(si♮)— re (tetr. + tetrac)	la re	la re	re, fa sol, la	re - re' (fa')	
	Plagal	re	πg̈ λπg re	la grav — re — sol —(si♭)— do' (cvartă + cvartă + cvartă) re —— sol, la —(si♮)— re (cvartă + cvartă) re —— sol —(si♭)— re (cvartă + cvintă) re —— la —(si♮)— re (cvintă + cvintă)	re sol	re sol la	re, fa sol, la	la grav si ♭'	
II	Autentic	mi sol do	ϋ ϋ mi sol	mi —— si —— mi (pentacord + tetrac)	mi sol	do sol mi	do, mi fa, sol	si grav - fa'	Folosește succesiuni de cvarte : si - mi - la și tritonul fa - si atacat direct și rezolvat la cadența pe sol sau fa. Ambitus întins sau restrîns. Dominanta este si sau do'
	Plagal	mi	πÿ λπ mi πÿσ = la λπÿσ = la λπ = la	mi —— si —— mi (pentac + tetr) mi —— la, si —— mi (tetr + tetr) mi —— la —— mi (tetr + pentac)	mi sol	mi la	mi, fa sol, la rar do	re - re'	Succesiuni de cvarte re - sol - do' σ Ftorana nenanó = la și cromatismul : mi, fa, ♯sol, la în modul II plagal; do, ♭re, mi, fa în modul II autentic

Nr. de ordine al modului	Felul	Tonica	Cheia (mărturia)	Construcția	Nota inițială	Finală	Cadențe	Ambitus	Observații
III	Autentic	fa	fa (re) fa (re) fa	(sol) — do — fa — si♭ - -mi♭, fa' (cvarte unite) si grav — fa — si♭ (cvintă micșorată + cvartă justă) fa — si♭ — fa (tetr. + pentac) fa $\frac{si♭}{}$ do — fa (pentac + tetr.)	fa re	fa si grav do	fa sol re si grav	la grav-do'	Modul III aut. are multe și variate formule melodice inițiale legate de mărturie. Vezi pag. 77-102
III	Plagal	fa sol grav	si (fa)	sol grav — re — sol (pentac. + tetr.) si — mi — si — mi si — fa — si (varis heptaphonos) do — (fa) $\frac{si♭}{}$ do' (forma enarmonică)	fa începe în acut	fa si grav	sol grav si grav do, re fa, sol	sol grav - sol la grav do'	Tonica modului este sol, iar si coardă de recitare, terminație intensă
IV	Autentic	Sol transpus do mi	re sol mi TOS-mi	sol — re' — sol (pentac. + tetr.) Transpus pe do: do — fa $\frac{si♭}{}$ do' do — sol $\frac{si♭}{}$ do' Leghetosul: mi — si♮ — mi	re sol grav mi sol mi	re sol mi mi	re, sol fa, do, mi rar la mi	si grav do'	Cînd la devine punct de plecare al unui nou tetrac. si este natural Modul IV autentic are cvinta mi — si♭; iar leghetosul mi — si♮
IV	Plagal	do	do do fa fa	do — sol $\frac{si♮}{}$ do' (pentac. + tetr.) sol grav $\frac{si♮}{}$ do-sol $\frac{si♮}{}$ do' sol grav $\frac{si♮}{}$ re — sol do — (fa) $\frac{si♭}{}$ do do — fa — si♭ - mi♭	do fa	do mi sol fa	do, re sol post mediev.	sol grav - mi'	

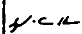
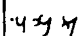
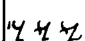
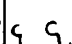
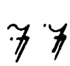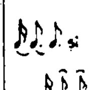
Tabloul semnelor muzicale bizantine și transcrierea lor

Semne vocalice

Denumirea semnului	Etimologia	Grafia	Semnificația	Transcrierea	Observații
Ison	Ἶσον=egal	⌞ ⌞	repetă neuma precedentă	♪	Combinații cu oligon, oxia petasti și kuphisma
			Semne ascendente		
Oligon	Ὀλίγον	—	Ușoară ridicare a vocii cu o secundă	♪	
Oxia	Ὀξεῖα=acut	/	Secundă ascendentă mai accentuată.	♪	
Petasti	Πεταστή zbor, avînt	◡	Secundă ascendentă cu mai multă forță și amploare	♪	
Kufisma	Κούφισμα		Ușoară prelungire și execuția sunetului	♪	Combinații cu isonul prelungindu-l
Pelaston	Πέλαστον	ч	Secunda ascendentă ușor executată	♪	E urmat de apostrofi din care primul are parakletike indicînd ușoară execuție a grupului.
Două Kentime	Δύο Κεντήματα	···	Secundă ascendentă de intensitate redusă. (ca o notă liquescentă)	♫	Se sprijină pe neuma antecedentă Combinații:
Kentima	Κέντημα	\	Terță, cvartă ascend.	♪	Însoțește oligonul, oxia și petasti. Combinații: terță ascendentă urmată de secundă, terță, cvartă descendentă. = 3[tă] asc. = 4[tă] asc.
Ipsili	Ὑψηλή= ridicat		Cvintă ascendentă	♪	Combinații: 5 5 6 7 8 În paleo-biz. reprezintă: 2,3,4,5[ta] (înălțime neprecisă)
			Semne descendente		
Apostrophos	Ἀπόστροφος	>	Secundă descend.	♪	Sec. X-XII valoare neprecisă Coboară 2, 3, 4, 5[tă]
		> syndesmi	Secundă descend. dublînd durata.	♪♪	
		cu dipli	Secundă descend. triplînd durata	♪♪♪	
Katabasma	Καταβασμα		Două, trei, patru trepte descendente unite.	♫	

Denumirea semnului	Etimologia	Grafia	Semnificația	Transcrierea	Observații
Elafron	Ἐλαφρόν ușor		Terță descendentă directă.		
			Terță descendentă directă printr-un ușor glissando atingînd ușor nota intermediară.		Apostroful precedă elafronul
			Secundă descendentă și terță descendentă directă.		Apostroful depărtat de elafron și despărțit printr-o virguliță.
Hamilon	Χαμηλόν jos		Cvintă desc. sărită		În paleo-biz. valoare neprecisă
			dublînd durata		
			Sexta desc. sărită		
Semne consonante (hironomice)					
Xiron clasma	Ξηρόν κλάσμα		Execuție ușoară a grupului. Prima notă prelungită puțin și o imperceptibilă întrerupere înainte de clasmă		
Clasma micron	Κλάσμα μικρόν		Dublează durata neumei și ușoară accentuare a clasmei		sau = Egală intensitate neumei susținută de heteron și ușoară inflexiune a ultimei unități de timp.
Piasma	Πίασμα		Simplu accent	rf.	Scris deasupra, dedesubt sau într-o parte a neumei: ison, oligon, apostrof cu clasma micron deasupra.
Sisma	Σεῖσμα zguduire clătinare (σείω)		Execuție cu vigoare reținută, ca vibrațiile unei zguduiri.	tr (tremolo)	
Varia	Βαρεῖα grav		Marchează un sprijin ritmic p.a. continua. (Ictus ritmic)	V	În paleo-biz. e o treaptă descendentă, e singură sau însoțește apostroful, sau îi presupune existența. În epoca neobizantină și Cucuzel separă două neume: și atribuie greutate ritmică neumei de deasupra
Epegherma	Ἐπέγερμα deșteptare		Accentuează neumele grupului de deasupra		Apare în autent. II. III. IV. și plag. III. IV. însoțește argonul în cadențele intermediare.

Denumirea semnului	Etimologia	Grafia	Semnificația	Transcrierea	Observații
Theache apotheo	θὲς καὶ ὑπόθες		Neprecisă		În paleo și neobiz însoțește grup de neume ascend. revenind la punctul de plecare
Thematismos eso			Cromatism		Se identifică cu ftorana glasului II[lea] reprezentînd cromatismul: a – # c' – b bem – â (terța maj., secunda mărită, secunda mică)
Thematismos exo			Cromatism		
Thema haploun	θέμα. ἁπλοῦν sistemul. simplu, natural		Restabilește diatonismul modului		În epoca cucuzeliană la cadențe și în toate modurile
Apoderma	Ἀπόδερμα piele jupuită		Repaos la o cezură sau sfîrșitul cîntecului.		
Kylisma	Κύλισμα rostogolire		Formulă melodică (cinci sunete) accelerare f. dulce a mișcării grupului		În paleobiz. neprecis; impresia unei formule muzicale.
Uranisma	Οὐράνισμα		Cresc. decresc	< >	
Tromicon	Τρομικόν		Tremolo	tr	Combinat cu lyghisma acțiunea sa se întinde asupra întregului grup marcat cu lyghisma. Cu Xeronclasma, îndulcirea efectului sec și aspru al acesteia
Parakletike	Παρακλητική invocație rugăminte fierbinte		Imprimă execuție liquescentă neumelor deasupra cărora e așezat.		
Strepton	Στρεπτόν (στρέφω) întors, înfășurat, solid țesut.		Execuție cu forță egală și oarecum împletită		Combinat cu heteronul antiteticul tromiconului
Gorgon	Γοργόν		Împarte timpul în două și ia jumătate din durata neumei precedente		Rar în epoca neobiz., mai des în epoca Cucuzeliană
Argonul	Ἀργόν		Chentimele iau jumătate din durata neumei precedente și-și dublează durata.		
			Se mărește durata chentimelor cu jumătate din durata precedentă		

Denumirea semnului	Etimologia	Grafia	Semnificația	Transcrierea	Observații
Enarxis	Ἔναρξις început, reintoarcere		Indică începutul unei fraze noi, cu altă combinație de tetracorduri, formație de gamă, schimbare de tonică, modulație		Produce și o schimbare pasageră de tonică numai în cadrul diatonismului
Kratima	Κράτημα (legătură solidă)		Oprire pe neuma care e pusă, dublînd sunetul și o semicoroană		
Kratemo-Katabasma	Κράτημο-Καταβασμα		Coboară două secunde unite. Primul sunet dublat și semicoroana		
			Coboară două secunde unite și urcă o secundă		
Lyghisma	Λύγισμα curbură îndoire		Mlădierea vocii. legato		
Synagma	Σύναγμα adunare		Leagă neumele alăturate		
Antikenoma	Ἀντικένωμα Κένόω goli evacua		Leagă două sau trei neume dîndu-le vigoare		
			Combinație cu Kylisma: imprimă primei neume ușoară întîrziere, urmată de o accelerare și puțin accent ultimei neume.		
Parakalesma	Παρακάλεσμα rugăciune fierbinte		Execuție cu pietate a neumei sau începutului piesei muzicale.		
Horevma	Χόρευμα χορεύω - a dansa		Execuție cu multă veselie și vioiciune a grupului de neume		Obișnuit cu Xeronclasma sau cu epegherma
Argosyntheton	Ἀργοσύνθετον (argon compus sau complex)		Rărește execuția grupului de neume		
Gorgosyntheton	Γοργοσύνθετον (gorgon compus sau complex)		Accelerează execuția prin diviziunea primului timp		

RECENZII

Dimitrie C a n t e m i r, *Divanul*. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Virgil Cândea, Bucureşti, 1969, CX + 566 p.

Opera învăţatului domn al Moldovei, apărută la 30 august 1698, cu text românesc şi grecesc, primeşte a treia reeditare, de data aceasta în forma ediţiei princeps, avînd în paralel, pe lîngă textul românesc, traducerea versiunii greceşti.

În cazul de faţă ni se prezintă o ediţie critică, în care editorul a pus la îndemîna cititorilor toate mijloacele de informare posibile, în scopul de a face cît mai accesibil textul lucrării lui Dimitrie Cantemir. Amplul *Studiu introductiv* (p. I—CI) este urmat de: *Nota editorului* (p. CIII—CX), opera autorului — *Divanul* (p. 1—395), *Cele zece porunci ale stoicilor* (p. 396—397), *Recomandări ale unui anonim* (p. 398—399), indicele celor trei cărţi ale operei (p. 400—417), o notă a tipografilor primei ediţii (p. 418—419), o anexă care cuprinde lucrarea lui Andrei Wissowatius, *Stimuli virtutum fraena peccatorum* (p. 423—462), note, variante şi comentarii (p. 465—516), glosar (p. 518—528), indice de nume (p. 531—544), indice cultural (p. 545—557) şi bibliografie (p. 561—564).

În această lucrare de cuprins filozofic, împărţită în trei cărţi, pe care Dimitrie Cantemir a dat-o la vîrsta de 24 de ani, urmărind structura teză-antiteză-sinteză, personajele care se înfruntă în *Cartea I* (p. 1—141), în formă de dialog, sînt înţeleptul şi lumea, corespunzînd, pe alte planuri ale concepţiei autorului, sufletului şi trupului. În *Divanul*, lumea reprezintă tendinţele egoiste şi josnice ale sufletului omenesc, pe cînd înţeleptul întrupează cerinţele superioare ale creştinului care, renunţînd la plăcerile vieţii se eliberează, pentru a se ridica pînă la adevărata fericire, la lumina eternă şi la adevăratele virtuţi. În cursul acestui dialog lumea se laudă pe sine, iar înţeleptul îi lămureşte, încetul cu încetul, cîtă deşertăciune se ascunde în tot ce iubeşte şi în tot ce propune omul. În succesiunea ideilor, Cantemir adoptă structura obişnuită numeroaselor dispute între suflet şi trup din literatura europeană medievală, deşi fondul întregii lucrări este expus în cartea I.

Cartea a II-a (p. 143—293), în care autorul nu mai urmează forma dialogului, este o revenire, punct cu punct, la cele expuse în cartea I, cu citate din Vechiul şi Noul Testament, pentru întărirea argumentării, făcînd un tot organic cu prima, aşa cum, de altfel, este menţionat şi în titlul acestei cărţi: «Dovadă a sufletului faţă de trup, sau a înţeleptului faţă de lume pentru cele în chip mincinos grăite de aceasta şi mărturie pentru cele adevărate grăite de el».

Cartea a III-a (p. 295—395), deşi Cantemir o prezintă ca pe un complement al dialogului, este un împrumut străin şi anume traducerea lucrării lui Andrei Wissowatius, *Stimuli virtutum ac fraena peccatorum*, publicată la Amsterdam în 1682. Cu ce scop a făcut această completare a primelor două cărţi, o spune însuşi autorul în titlul celei de a treia: «Despre preafericita pace dintre Lume şi Înţelept, sau dintre Trup şi Suflet». În comentariul acestui titlu, Dan Bădărău spune (în *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, Bucureşti, 1964, p. 114—115) că autorul *Divanului* nu vrea să impună un divorţ radical, de altfel imposibil, între lumea trupească şi viaţa sufletească, ferindu-se a se angaja în direcţia despărţirii între natura materială şi cea imaterială. Cantemir arată că deoarece diavolul, «duşmanul neamului omenesc», obişnuieşte să aducă şi să pună în mişcare necontenit conflictele, duşmăniile şi certurile, mai ales între suflet

şi trup, el (autorul) va căuta să aducă pacea între aceste două elemente ale creaţiei pentru a dejuca planurile «necuratului», recomandînd cunoaşterea preceptelor morale, expuse în 77 de «ponturi», cît cuprinde ultima carte a *Divanului.*

Problema principală a lucrării lui Cantemir fiind tocmai aceea a raporturilor dintre om şi lume, editorul precizează cu multă erudiţie cele două soluţii care se confruntă în *Divanul.* Soluţia înţeleptului recomandă atitudinea clasică a moralei creştine, pe care curiozitatea umanistă o întărea cu extrase din doctrina stoică şi în general din filozofia practică a gîndirii antice, în măsura în care ea se potrivea cu principiile evanghelice. Acestui fapt se datoreşte frecvenţa în lucrare a citatelor din Epictet şi Seneca, Cicero sau Virgiliu, întrucît soluţia înţeleptului este aceea a raţiunii «întregi şi drepte», bine orientată doctrinar, dominînd pasiunile prin care lumea caută să robească pe om. În felul acesta omul va stăpîni lumea şi-i va anula nocivitatea. Soluţia lumii porneşte, aparent, de la aceleaşi premise creştine, dar printr-o interpretare diferită a citatelor din Biblie ajunge la o reţetă a vieţuirii radical opusă, asemănătoare hedonismului antic.

Din punct de vedere filozofic, argumentarea lumii este partea cea mai interesantă şi nouă din *Divanul.* Lumea este purtătoare de cuvînt a omului obişnuit, dornic să se bucure de viaţă şi de frumuseţile ei. Ea refuză argumentele bazate pe autoritatea biblică, pe care o citează pentru îndoielile ce le îngăduie, iar nu pentru temeiurile de credinţă pe care le impune. Scriind în cîmpul unei culturi dominată de gîndirea religioasă — remarcă editorul — după ce expune atît de limpede două atitudini care formau substanţa dilemei centrale a omului din vremea sa, Cantemir dă o rezolvare conformistă disputei, adjudecînd victoria înţeleptului. Între două poziţii radicale, autorul adoptă una de mijloc, religios-moderată, nu cea ascetică, fuga de lume, ci, în mijlocul societăţii, vieţuirea virtuoasă, — soluţie creştină, animată de speranţa că cititorul operei sale «şi de cea trecătoare şi de cea viitoare viaţă să va folosi».

Divanul se datoreşte unei dorinţe mari de a scrie şi a publica o carte, cu scopul vădit pentru Dimitrie Cantemir de a-şi stabili o reputaţie culturală, care să-i sprijine efortul de a ajunge domn. În vremea cînd se pregătea pentru o acţiune ce trebuia să-i asigure un rol politic în una din ţările române, el socotea, pe bună dreptate, că un mijloc de afirmare era şi publicarea de cărţi.

În ultimele trei decenii ale veacului al XVII-lea au avut loc prefaceri fundamentale în metodele de promovare ale relaţiilor Imperiului otoman cu statele europene. Locul concepţiilor militariste, ale războinicilor de profesie, era luat, din ce în ce mai mult, de contactele diplomatice. Înfiinţarea Marelui Dragomanat al împărăţiei, condus de la început de figuri celebre ca Panaiote Nicusios, Alexandru Mavrocordat Exaporitul şi alţii, a adus în Constantinopol, pe primul plan, oamenii cultivaţi, cunoscători ai gîndirii apusene, instruiţi în mai multe limbi, capabili să trateze cu reprezentanţii puterilor străine. Din contactul îndelungat şi fructuos cu intelectualitatea constantinopolitană, atît autohtonă cît şi a reprezentanţilor statelor europene, Dimitrie Cantemir şi-a dat seama că înclinaţiile sale cărturăreşti, puse în slujba societăţii, vor contribui într-o mare măsură la afirmarea prestigiului său pe plan politic.

Prima sa carte trebuia să se adreseze cititorilor de acasă, pentru a atesta, după cum remarcă editorul, în limba română şi grecească, însuşirile autorului: un domn creştin, cu respectul tradiţiilor creştine, dominante în societatea vremii, iscusit în arta scrisului, erudit — de la Biblie şi Sfinţii Părinţi, pînă la clasicii greci şi romani, sau înţelepţii orientali. Cartea avea să-i răspîndească, o dată cu titlul domnesc — «Ioan Dimitrie Cantemir Voievod» — şi atestarea de priceput în materie, venită din partea unui învăţat cunoscut în lumea grecească: scrisoarea lui Ieremia Cacavela, publicată la începutul volumului: «Demnă de laudă am cunoscut deci cartea aceasta — scrie Cacavela — fiind valoroasă şi desăvîrşită întru toate şi tot aşa o va socoti oricine nu va avea ochii întunecaţi de fumul invidiei. Căci cartea are atît un rost minunat cît şi înţelesuri înalte, învăţătură cu totul ortodoxă, care este principiul cucerniciei noastre, o împărţire foarte judicioasă a părţilor după subiecte, o exprimare limpede, foarte plăcută şi retorică, pe măsura limbii locale a moldovenilor, foarte bogată în argumente din *Scriptura Veche* şi cea *Nouă,* împodobită în deajuns cu povestiri şi zicale de ale înţelepţilor păgîni».

Epistola de închinare a cărții, «Către credinciosul, prea luminatul, prea veneratul și mult doritul meu frate mai mare și bun Ioan Antioh Constantin voevod», este o declarație de atașament făcută cu simț politic pentru a arăta la București că partida Cantemireștilor nu e divizată și că Dimitrie, ca pretendent, are ochii îndreptați spre alt tron decît acela al Moldovei. El oferă fratelui său cartea «ca pe un buchet de flori gingașe ... și ca pe un prim rod și vlăstar al ostenelii mele ... din numeroase grădini cerești, iar nu pămîntești, prefăcute în flori ce nu se veștejesc...», cerîndu-i ca «mai ales neamul nostru al moldovenilor să fie îndemnat de prea luminăția ta să strige cu Cîntarea cîntărilor și să spună arătînd cartea aceasta unul altuia: «Au răsărit florile în țara noastră».

S-au emis păreri contradictorii în privința scopului urmărit de cartea lui Dimitrie Cantemir. Dacă pentru Nicolae Iorga *Divanul* nu este decît «o compilație greoaie, rău scrisă și fără scop» *(Istoria Literaturii Române în secolul al XVIII-lea*, București, 1969, vol. I, p. 224), P. P. Panaitescu susține *(Dimitrie Cantemir*, București, 1958, p. 51) că scopul cărții este evident, el găsindu-și locul în literatura de educație religioasă, care predomina în perioada feudală, și explicîndu-se prin nevoile spirituale ale societății de atunci.

Divanul este prima carte românească de gîndire religioasă, înainte de *Didahiile* lui Antim Ivireanul. Pînă la *Divanul* lui Cantemir, cărțile religioase la români sînt numai traduceri din limbi străine. Prin publicarea *Divanului*, Cantemir sprijină în Moldova o politică culturală de tipărituri în românește și grecește, politică părăsită de la Vasile Lupu, abia reluată de Antioh Vodă, dar care, în țările române, rămînea apanajul major al lui Constantin Brîncoveanu.

Divanul, departe de a fi izbucnirea unui «misticism militant», este prima scriere a unui om al culturii sud-est europene din pragul înnoirii sale, care știe că această cultură are o funcțiune socială și politică. Cu toate acestea, *Divanul* nu este o carte bisericească, ci o carte a unui roman al vremii asupra învățăturilor Bisericii. Este vorba de un tratat de etică, bazat în cea mai mare parte pe morala ortodoxă (P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p 47, 61). Preocupat de căutarea unei soluții morale care, garantînd viața de apoi, să nu impună pierderea celei de acum, *Divanul* apare ca opera unui laic, scrisă de pe pozițiile eticii creștine și stoice, în scopuri educativ-morale, în cadrul societății feudale. Ea este cea dintîi încercare în domeniul eticii făcută de un cugetător român în limba română, potrivit cu împrejurări socotite specifice societății românești din acel timp (Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 125).

Privitor la originalitatea temei abordată de Cantemir și la problema influențelor, istoricii nu sînt de acord. Unii susțin că el a urmat cartea lui Filip Solitarul, scriitor ascetic bizantin din secolul al XI-lea, *Dioptra* (Oglinda). Apropierea dintre *Divanul* și *Dioptra* a făcut-o cel dintîi bizantinologul român Demostene Russo, în studiul *Manuscrisele grecești* din Biblioteca Academiei Române (București, 1901, p. 10). De acord în principiu cu el, P. P. Panaitescu spune că această carte grecească este fără îndoială modelul pe care l-a luat Cantemir în *Divanul*, întrucît atît ideea generală cît și diviziunea în trei părți este aceeași, dar principele moldovean nu a tradus nici nu a compilat, ci a împrumutat ideea și planul, tratînd subiectul în chip personal.

Făcînd o comparație a textelor — între *Dioptra* și *Divanul* — P. P. Panaitescu constată nu numai originalitatea lui Cantemir ca formă literară, dar și poziția sa filozofică deosebită față de gîndirea autorului pe care l-a luat de model. Dacă prima carte a *Divanului* este prezentată sub forma dialogului între lume și înțelept, tratarea din *Dioptra* este redată exclusiv prin mijloacele predicii bisericești.

Dan Bădărău face un pas mai departe în privința stabilirii originalității lui Cantemir în *Divanul*, susținînd că tema disputei dialogate dintre suflet și trup, cu triumful final al sufletului, era familiară întregului Orient grecesc în acea vreme, cu scrieri care circulau și în țările noastre, încît nu mai este cazul să ne întrebăm dacă autorul *Divanului* a avut sau nu sub ochi cartea lui Filip Solitarul, deși ipoteza că modelul ultim ar fi *Dioptra* nu trebuie totuși abandonată.

Editorul — după ce menționează, alături de *Dioptra* și o altă lucrare bizantină, asemănătoare, de aceeași notorietate, a lui Mihail Choniates din secolul al XII-lea, precum și *Versatio Scientiarum* a lui Van Helmont, apărută în 1682, bănuită de contaminare probabilă cu *Divanul* prin similitudinea procedeului (dialogul, care însă

demonstrează superioritatea intelectului asupra raţiunii — crede că este mai prudent poate să afirmăm că *Divanul* face parte din genul literar al «disputelor dintre suflet şi trup», fără a stabili dependenţa de vreuna din sursele enumărate.

Virgil Cândea demonstrează că alegerea subiectului nu a avut pentru autor o «orientare exotică», întrucît problema raporturilor dintre om şi lume era, pe vremea cînd o trata Cantemir, încă dominată de teoria «norocului nestatornic», expresie a incapacităţii omului de a înţelege şi controla cursul existenţei, expusă la noi în poemul lui Miron Costin, *Viaţa lumii*. Cartea lui Dimitrie Cantemir este o reluare, cu alte mijloace, a acestui subiect. Din comparaţia textelor, editorul scoate în evidenţă asemănarea dintre cele două lucrări. O serie de versuri din *Viaţa lumii* sînt dezvoltate în primele două cărţi din *Divanul*. Cunoscînd bine opera lui Miron Costin, sensibil la teza din *Viaţa lumii*, a norocului nestatornic, ca unul ce a fost martor la pieirea nedreaptă a învăţatului mare logofăt, Cantemir tratează tema cu mijloace mai bogate, îngăduite şi de cadrul mai larg al lucrării. *Divanul* nu este astfel o curiozitate a literaturii noastre vechi, o scriere produsă de climatul cultural străin în care s-a maturizat Cantemir, ci prin tema tratată — familiară gîndirii noastre din aceeaşi perioadă — este o manifestare caracteristică a acestei gîndiri.

Cercetînd izvoarele *Divanului*, editorul — care le grupează în directe şi indirecte — arată că un mare număr de scrieri din literatura europeană a timpului, precum şi din literaturile orientale, ofereau lui Cantemir suficiente exemple de antologii, într-o epocă în care fiecare autor «îşi culegea bunurile unde le găsea», iar concepţiile despre originalitate sau proprietate literară erau cu totul altele decît cele de astăzi. Cartea I, dialogul între înţelept şi lume, unde nu este vorba de vreo traducere, trimite, cum s-a văzut, la *Viaţa lumii* a lui Miron Costin, cu care asemănările pot fi demonstrate textual.

Sînt arătate, în studiul introductiv, dependenţele literare ale cărţii a doua de modele latineşti, precum şi traducerea — care face obiectul cărţii a III-a — a lucrării lui Wissowatius, *Stimuli virtutum ac fraena peccatorum*. Pentru citatele din Biblie a fost folosit, în versiunea greacă a *Divanului*, textul scripturistic ortodox *Septuaginta*. Completîndu-şi textul cu referiri la ideile altora, Cantemir foloseşte procedee obişnuite scriitorilor din vremea lui. Citatele sînt concomitent argumente de autoritate şi dovadă de erudiţie, dar nu sînt decisive în argumentarea subiectului, întrucît disputa înţeleptului cu lumea se desfăşoară la tribunalul Raţiunii. Cantemir a vrut ca cititorul să se convingă printr-o deliberare proprie despre necesitatea vieţii virtuoase. Înseşi citatele biblice nu se impun prin autoritatea divină, ci — ca şi exemplele luate din autorii laici — prin elementul lor raţional.

Pe un număr însemnat de pagini (XXXVIII—XLVII) editorul prezintă, comparînd textele, problema autenticităţii versiunii greceşti, ridicată de B. P. Haşdeu la 1865, de G. Sion la 1878 şi discutată ulterior de alţi cercetători, fără să i se fi putut da o soluţie acceptabilă. Unele consideraţii greşite, cu privire la textul grecesc, au dus cu timpul la contestarea autenticităţii *Divanului*. Răspîndirea acestei judecăţi a făcut-o M. Gaster, care considera *Divanul* drept o traducere din greceşte, avînd ca autor pe Ieremia Cacavela. La această părere s-au raliat ulterior Nicolae Drăganu şi Traian Bratu.

Dintre cercetătorii care au scris mai recent, dacă P. P. Panaitescu enunţă numai că *Divanul* a fost scris în greceşte şi româneşte, Dan Bădărău este mai explicit. Admiţînd şi el că *Divanul* a fost scris în două limbi, raţionează astfel: «Dacă ambele redactări îi aparţin, după cum e probabil, lui Cantemir, apoi trebuie să admitem că prima versiune este cea grecească, dar că versiunea românească este cea definitivă» *(op. cit.*, p. 112). Spre a se face mai înţeles, Bădărău adaugă în continuare: «Mai bine zis, lucrarea a fost gîndită în greceşte, limba de şcoală a lui Cantemir şi preocuparea sa a fost de a găsi în româneşte termeni adecvaţi unei scrieri în româneşte» *(Ibidem*, p. 113).

Dar exemplele pe care le prezintă editorul arată că traducătorul în limba greacă nu poate fi una şi aceeaşi persoană cu autorul textului românesc. Confruntarea unor pasaje din cartea a III-a cu textul latin al lucrării lui Wissowatius, *Stimuli virtutum...* face probă concludentă că versiunea greacă este ulterioară redactării textului românesc. Potrivit dovezilor prezentate, editorul trage concluzia că versiunea greacă a

Divanului nu este o versiune de autor. Ea a fost întocmită după textul românesc de un cărturar care cunoştea bine ambele limbi, stăpîn pe terminologia filozofică, familiarizat cu literatura umanistă, dar care nu a pus în tălmăcirea sa acurateţa autorului. Pentru identificarea traducătorului, lipsind deocamdată dovezile concludente, Virgil Cândea, sprijinit numai pe elementele cunoscute, emite ipoteza că nu ar putea fi altă persoană decît Ieremia Cacavela.

Dată fiind frecventa copiere a ediţiei din 1698, *Divanul* a fost o carte mult citită, atît în ţară cît şi peste hotare, cum atestă exemplarele aflate în secţia de bibliotecă de la British Museum şi de la Biblioteca Academiei Regale din Berlin. Cele 11 copii manuscrise ale *Divanului*, identificate pînă acum şi descrise de editor, provin: trei din Moldova, trei din Ţara Românească şi cinci din Transilvania. Colecţia Bibliotecii Societăţii Istorice şi Etnografice din Atena posedă o copie a versiunii greceşti a *Divanului*.

Reeditări ale *Divanului*, numai pentru textul românesc, au fost întreprinse de Haşdeu în 1865 (*Arhiva istorică a României*, II, p. 82—170), cu o sumară introducere, şi de G. Sion în 1878, formînd tomul al V-lea din *Operele lui Dimitrie Cantemir* editate de Academia Română. Editorul critică sever, dar just, atît lipsurile ediţiei lui Haşdeu, dar mai cu seamă incompetenţa lui G. Sion, din a cărui neînţelegere a textului *Divanul* a suferit interpretări greşite din partea cercetătorilor ulteriori.

Într-un ultim capitol al substanţialei introduceri, intitulat *Divanul în cultura românească şi în cultura universală* (p. XCV—CI) editorul sintetizînd, arată rolul însemnat pe care l-a avut această operă în viaţa culturală din ţară şi de peste hotare, în cele aproape trei veacuri care au trecut de la editarea ei. Scris într-un centru important de cultură sud-est europeană — spune Virgil Cândea — asociind elemente de gîndire din Răsăritul şi Apusul continentului, publicat şi într-o limbă de mai mare circulaţie decît cea română, *Divanul* aparţine — prin temă, geneză şi destinaţie — tezaurului comun al literaturii europene. Prezenţa acestei opere în mîna oamenilor de carte din ţinuturile dunărene încă de la sfîrşitul secolului al XVII-lea constituie una din dovezile care atestă că terenul pentru o nouă orientare a gîndirii era pregătit în cultura românească înainte de apariţia iluminismului.

Reeditarea *Divanului* în ediţie critică, traducerea textului grecesc, studiul introductiv şi studiul de comentarii, note şi variante, arată că strădania lui Virgil Cândea de a oferi cititorilor o carte menită să corespundă tuturor exigenţelor s-a soldat cu un rezultat pozitiv.

V. MIHORDEA

«*Studii şi cercetări de bibliologie*», Bucureşti, Editura Academiei, XI (1969), 240 p.

Între anii 1955—1963 au apărut sub egida *Bibliotecii Academiei*, ca editor, 5 volume din «Studii şi cercetări de bibliologie». Între 1964—1968 periodicul şi-a schimbat titlul: «Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie», reunind şi documentarea. Începînd cu anul 1969, Centrul de documentare ştiinţifică al Academiei are propriul periodic («Studii şi cercetări de documentare»), iar revista ce-o prezentăm revine la forma sa iniţială, destinată în întregime problemelor de bibliologie. Ea conţine comunicările şi studiile prezentate în cadrul sesiunii festive a Centenarului Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România (25—26 sept. 1967).

În «cuvîntul de deschidere» preşedintele Academiei R. S. România, acad. Miron Nicolescu, remarcă specificul bibliotecii naţionale, valoarea fondurilor sale, care reflectă «evoluţia civilizaţiei şi culturii de pe tot teritoriul Daciei Felix din antichitate pînă în zilele noastre, şi aceea de pretutindeni».

Şerban Cioculescu, directorul general al Bibliotecii Academiei, *Biblioteca Academiei la o sută de ani* (p. 17—25), reconstituie etapele dotării cu cărţi, printre care se numără donaţia bibliotecii Oltelniceanu, făcută de episcopul Buzăului Dionisie Romano şi reliefează rolul lui Ion Bianu în organizarea şi dezvoltarea bibliotecii centenare.

George Baiculescu, *Contribuţia Bibliotecii Academiei la dezvoltarea culturii şi ştiinţei româneşti* (p. 27—38), precizează contribuţia lui Al. Odobescu, Ion Ghica, D. A. Sturdza, la «colecţionarea tezaurului cultural al poporului român», enumerînd lucrări bibliografice şi opere fundamentale din cultura noastră, elaborate pe baza documentelor, manuscriselor etc., din această bibliotecă.

Dr. Anghel Rugină, profesor la Universitatea din Boston (S.U.A.), *Introducere la prezentarea documentelor istorice din vremea lui Cuza-Vodă către Biblioteca Academiei* (p. 39—44), descrie cîteva documente originale, referitoare la viaţa economică dintre anii 1859 şi 1861, oferite Bibliotecii centenare.

Mihail Triteanu, *Cărturarii blăjeni şi Biblioteca Academiei* (p. 45—48), evocă perioada cînd Timotei Cipariu, Ion Micu-Moldovan şi Augustin Bunea au sprijinit din plin adunarea de cărţi din toate unghiurile ţării pentru completarea colecţiilor de aici.

Dan Simonescu, *Un mare editor şi tipograf din secolul al XVI-lea* (p. 53—60), readuce în prim plan figura excepţională a diaconului Coresi care a «egalat pe meşterii tipografi şi saşi». Xilogravurile sale din *Triodul-Penticostar* (Tîrgovişte, 1558) se aseamănă cu cele care ilustrau cărţile din Germania şi Olanda, în acelaşi secol. Circulaţia cărţilor tipărite de el «a ajutat la unificarea limbii literare româneşti şi la unificarea aspiraţiilor naţional-române ale celor trei provincii, Ţara Românească, Moldova, Transilvania, pe terenul culturii».

Alice Sterescu, *Relaţiile externe ale Bibliotecii Academiei* (p. 71—75), trece în revistă modalităţile schimbului de publicaţii cu bibliotecile străine, precizînd că numărul partenerilor depăşeşte cifra de 9.000 de adrese din 96 de ţări.

Ioan Lupu, *Biblioteca Academiei şi funcţia ei de bibliotecă naţională* (p. 85—92) evocă momentele mai importante de-a lungul istoriei Bibliotecii, modul de organizare a fondurilor şi sensul conceptului de «bibliotecă naţională», de altfel definit şi mai larg, anterior, de V. Cândea, *Caracterul biblioteconomic al bibliotecilor academice*, în «Studii şi cercetări de bibliologie», 3 (1960), (p. 89—91).

Damian P. Bogdan, *Actele lui Ştefan cel Mare din colecţiile Bibliotecii Academiei* (p. 93—99), enumără colecţiile cele mai importante care cuprind acte şi documente emise de domnitorul moldovean, relevînd «românismele» din documentele scrise în slavonă.

Gabriel Ştrempel, *Romanul popular în colecţiile de manuscrise ale Bibliotecii Academiei, achiziţii, 1950—1967* (p. 113—118), semnalează diferite opere manuscrise de literatură veche românească, avînd un caracter popular. Printre ele se numără cea mai veche copie a *Florii darurilor*, în manuscrisul 4620, datînd din anul 1550.

Gheorghe Ungureanu, *Documente inedite privitoare la Unirea Principatelor, aflate în arhivele Ministerului de externe din Bruxelles* (p. 123—128), relatează că peste 30.000 de pagini de documente, înglobînd rapoarte consulare privind istoria patriei noastre, se găsesc în arhivele menţionate mai sus.

Ioachim Crăciun, *Incunabule româneşti şi cărţi rare şi preţioase tipărite pe pămîntul ţării noastre (1508—1600)*, extinde dincolo de data de 1500 utilizarea noţiunii de «incunabul», incluzînd şi tipăriturile româneşti din perioada menţionată (53 de titluri) în categoria respectivă.

Marta Anineanu, *Din corespondenţa lui Titu Maiorescu* (p. 145—151), relevă importanţa «scrisorilor şi materialelor-manuscrise» ale lui Titu Maiorescu, ce se păstrează în fondurile Bibliotecii Academiei, arătînd necesitatea publicării lor. Ele vor contribui la înţelegerea «spiritului maiorescian» şi vor spori prestigiul de care el se bucură, atît în ţară cît şi peste hotare.

Elena Niculescu, *Gravuri de Rembrandt în colecţia «Cabinetului de stampe»*, semnalează importanţa celor 25 de exemplare trase după plăcile originale ale lui Rembrandt, păstrate în Biblioteca Academiei şi care ilustrează principalele etape din evoluţia artei sale (Vezi «Iisus alungînd neguţătorii din templu», «Iisus vindecînd bolnavii», «Fuga în Egipt» etc.).

Ioan Domşa, *Ediţii elzeviriene în Biblioteca Academiei R. S. România* (p. 169—175), notează că Filiala Cluj a Academiei posedă 335 de lucrări, *ediţii elzeviriene* (secolul al XVIII-lea) provenind din fondurile filologului Timotei Cipariu şi ale liceelor confesionale clujene. Între ele se remarcă operele lui René Descartes (1595—1650), a căror publicare a început încă din 1642, la Amsterdam.

Octavian Iliescu, *Rolul lui Constantin Moisil în organizarea şi dezvoltarea colecţiilor Cabinetului numismatic* (p. 177—180), reliefează importanta contribuţie a lui Constantin Moisil (1878—1958) în dotarea şi organizarea colecţiilor de medalii, sigilii şi mărci poştale din Cabinetul numismatic al Bibliotecii.

Julieta Moldovanu, *Clasificarea zecimală în Biblioteca Academiei R. S. România* (p. 181—187), enumără sistemele de cataloage şi tehnicile clasificării, necesare unei bune orientări în materialul catalogat.

Ion Magnea Potopin, *Valoarea donaţiei Wachmann în constituirea fondurilor de la Cabinetul de muzică al Bibliotecii Academiei* (p. 189—194), redă cîteva titluri din fondul donaţiei «Wachmann» din 1927, care cuprinde 1138 partituri şi manuscrise originale. Astăzi Cabinetul de muzică posedă în fondurile sale aproape 6000 de manuscrise originale, româneşti şi străine. Remarcabile printre ele sînt şi compoziţiile cu caracter religios, ciclurile de *Tropare* şi *Sfînta Liturghie*, cu toate cîntările de cult, compoziţie realizată pentru corul Bisericii Domniţa Bălaşa, de E. Wachmann, în calitatea sa de director-dirijor al Societăţii Filarmonice din Bucureşti (1866—1906).

Vasile Damaschin, *Depozitul legal, o creaţie a Bibliotecii Academiei* (p. 195—202), reconstituie procesul dezvoltării fondurilor Bibliotecii, precizînd că deşi legea din 1885 reglementa obligativitatea trimiterii cîtorva exemplare de către edituri şi tipografii, numai din 1904 ea capătă o valoare eficientă, ca «lege a depozitului legal».

Ion Cojocaru, *Cîteva date privitoare la Biblioteca lui Teodor Diamant* (p. 203—208), schiţează elementele principale în realcătuirea unei Biblioteci, care să încorporeze cărţile şi imprimatele ce au aparţinut lui Teodor Diamant, unul din precursorii socialismului românesc în secolul trecut.

Mihail Carataşu şi Corneliu Dima-Drăgan, *Un catalog necunoscut al Bibliotecii domnitorului Constantin Brîncoveanu* (p. 209—217), redau un catalog din 1825, în care sînt cuprinse 425 de volume, manuscrise şi tipărituri, în diferite limbi, aparţinînd bibliotecii brîncoveneşti de la Mînăstirea Hurezi. Printre ele identificăm opere patristice (Origen, *Kata Kelsou*), reeditare în 1677 la Cambridge, operele lui Procopiu de Cezareea, retipărite la Paris (1661), literatură bizantină etc.

Tatiana Popescu Ulmu, *Alexandru Odobescu şi Biblioteca Academiei* (p. 219—226) subliniază rolul lui Alexandru Odobescu în dezvoltarea Bibliotecii.

Valeriu Moldoveanu, *Biblioteca Academiei şi bibliografia naţională* (p. 227—232), enumără lucrările bibliografice întocmite de Bibliotecă.

Ana Toşa-Turdeanu, *O importantă lucrare geografică de la începutul secolului al XVIII-lea cu privire la Oltenia* (p. 233—239), descrie harta întocmită în 1722 de Dr. Schwantz, important izvor de informare asupra unei părţi din ţara noastră.

V. I. Şunkov, directorul Bibliotecii Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., *Bibliotecile şi ştiinţa*; L. Quincy Mumford, directorul Bibliotecii Congresului din Washington, *Dezvoltări bibliografice la Biblioteca Congresului*; André Masson, inspector general al bibliotecilor din Franţa, *Noţiunea de serviciu public în biblioteci* (Originile şi dezvoltarea actuală în Franţa); Elena Savova, directoarea Bibliotecii centrale a Academiei Bulgare de ştiinţe, *Probleme de biblioteconomie şi bibliografie în R. P. Bulgaria*; Dzuja Radovici, directorul Bibliotecii Academiei de ştiinţe şi arte sîrbe, *Unele probleme actuale ale marilor biblioteci ştiinţifice din Iugoslavia*; György Rózsa, directorul Bibliotecii Academiei de Ştiinţe din Budapesta, *Unele contradicţii între cercetare şi informarea ştiinţifică*; Jiri Zahradil, directorul Bibliotecii fundamentale a Academiei de Ştiinţe din Praga, *Activitatea metodică în Biblioteca fundamentală a Academiei de Ştiinţe din Cehoslovacia*; Danzan, directorul Bibliotecii publice de stat din Republica Populară Mongolă, *Biblioteca publică de stat de pe lîngă Academia de ştiinţe din R. P. Mongolă*, — comunicări referitoare la diverse probleme specifice bibliotecilor din ţările respective, — figurează în volumul dedicat «Centenarului».

El constituie o importantă contribuţie la sublinierea prestigiului Bibliotecii sărbătorite, o invitaţie atractivă la consultarea şi cercetarea tezaurului gîndirii şi simţirii româneşti, păstrat în manuscrisele şi tipăriturile ei, care transmit peste veacuri mesagiul culturii şi artei noastre naţionale.

C. BĂRBULESCU

Manuscrisele nepublicate nu se restituie. Colaboratorii sînt rugați să-și păstreze copie de pe manuscrisele pe care le trimit Redacției revistei «Biserica Ortodoxă Română».

*

Manuscrisele, cărțile, comunicările oficiale ale eparhiilor, revistele periodice, abonamentele și orice fel de corespondență privitoare la revistă se trimit pe adresa : Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Intrarea Patriarhiei nr. 9, sector 5, București, *cont 49.8.01.000 — Banca Națională a R. S. România, Filiala sectorului 5, cu mențiunea : pentru «Biserica Ortodoxă Română», Buletinul oficial al Patriarhiei Române.*

*

În dorința de a îmbunătăți neîncetat execuția tehnică a tipăriturilor sale, Editura Institutului Biblic roagă pe PP. CC. Preoți și pe toți ceilalți abonați ai revistelor Sfintei Patriarhii să restituie Tipografiei Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, Intrarea Patriarhiei nr. 6, sector 5, toate exemplarele de cărți și reviste cu defecte, pentru a li se trimite altele bune în schimb.

*

Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă primește — cu împlinirea formelor legale — comenzi de imprimate (anunțuri, state de salarii, formulare, cărți de vizită, invitații etc.) și stă la dispoziția parohiilor și PP. CC. Preoți pentru lucrări de legătorie de tot felul (legat în pînză, piele, metal, catifea etc.).

L'ÉGLISE ORTHODOXE ROUMAINE

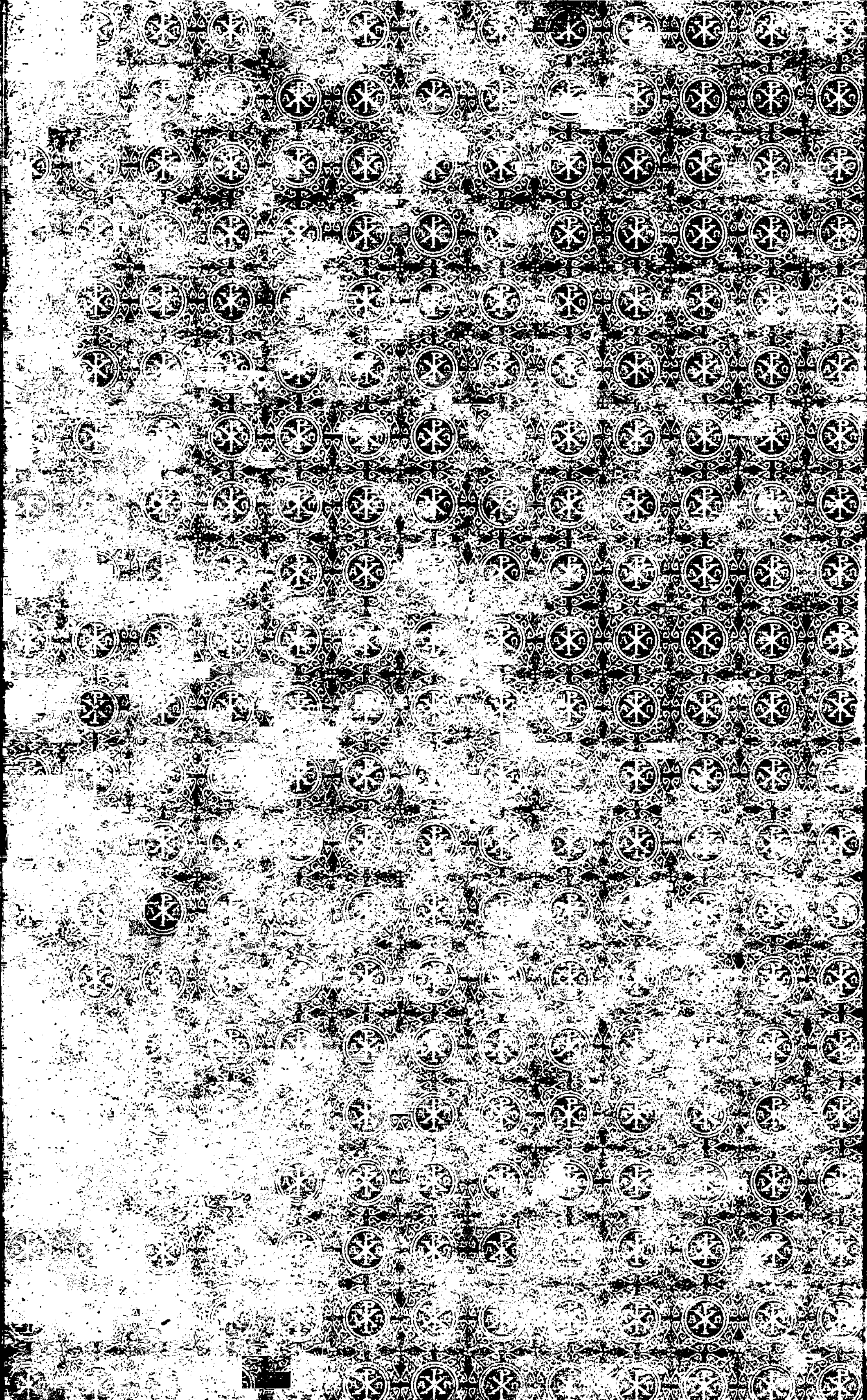
LE BULLETIN OFFICIEL DU PATRIARCAT ROUMAIN
LXXXVIII-e ANNÉE, N-os 1—2, JANVIER—FEVRIER 1970
EDITÉE PAR L'INSTITUT BIBLIQUE ET DE MISSION ORTHODOXE

SOMMAIRE

PASTE OILE MELE

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL LXXXVIII - Nr. 3-4 — MARTIE - APRILIE 1970

PASTE OILE MELE

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXVIII - Nr. 3 — 4, MARTIE - APRILIE 1970

BUCUREȘTI

CUPRINSUL

Pag.

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

VIAȚA BISERICEASCĂ

PASTORALĂ

TRIMISĂ CLERULUI ŞI CREDINCIOŞILOR DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE ÎNVIERII DOMNULUI, DIN ANUL 1970

«HRISTOS A ÎNVIAT !»

Iubiţii mei fii sufleteşti,

În acest ceas al dimineţii, credincioşii creştini de pretutindeni, veniţi în sfintele biserici, îşi adresează plini de bucurie salutul creştinesc de «Hristos a înviat !» şi toţi răspund din toată inima: «Adevărat a înviat !» Plecaţi la casele lor, astăzi şi multe zile în şir, pînă la Înălţare, întîlnindu-se unii cu alţii, ei îşi adresează aceleaşi cuvinte de salutare.

De aproape două mii de ani, din noaptea cea sfîntă cînd Domnul Iisus a înviat din morţi, pînă astăzi şi pînă la sfîrşitul veacurilor, toţi cei ce au crezut, cred şi vor crede într-Însul, n-au încetat şi nu vor înceta să-şi mărturisească bucuria sfîntă pe care o simt la prăznuirea Învierii Domnului, să-şi mărturisească unii altora credinţa în marele adevăr al învierii Mîntuitorului, care umple veacurile creştine. Căci, iubiţii mei, salutarea pe care şi-o adresează credincioşii noştri, dovedeşte nevoia de a-şi mărturisi cea mai sfîntă credinţă a lor, din care izvorăsc atîtea alte învăţături ale Bisericii noastre.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Ce mărturisim noi prin aceste cuvinte de salutare creştinească? Mărturisim credinţa noastră în învierea Domnului, pe care creştinul o mărturiseşte şi în Simbolul credinţei cînd spune: «Şi a înviat a treia zi după Scripturi».

Ne vorbesc ele, oare, Sfintele Scripturi, despre învierea Domnului? Se întemeiază credinţa noastră în învierea Sa, pe cuvintele Scripturii Sfinte?

Iubiţii mei, Sfînta şi dumnezeiasca Scriptură nu numai că aminteşte de acest fapt, dar ea este plină de cuvinte care adeveresc credinţa noastră în învierea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Însuşi El, Iisus Hristos, în timpul propovăduirii Sale pe pămînt, a vorbit despre patimile, îngroparea şi învierea Sa. «Că precum a fost Iona în pîntecele chitului trei zile şi trei nopţi, aşa va fi şi Fiul Omului în inima pămîntului trei zile şi trei nopţi» *(Matei XII, 40), spune Hristos într-o zi cărturarilor şi fariseilor. Apropiindu-se de timpul pătimirii Sale* «a început Iisus să arate ucenicilor Lui că El trebuie să meargă la Ierusalim să pătimească multe... şi să fie ucis şi a treia zi să învieze», *spun Sfinţii Evanghelişti Matei şi Luca (Matei XVI, 21; XVII, 22—23; Luca IX, 22).* «Iată ne suim în Ierusalim — *spune altădată ucenicilor Săi* — şi Fiul Omului va fi dat în mîna arhiereilor şi cărturarilor, şi-L vor osîndi la moarte şi-L vor da în mîna păgînilor, ca să-L batjocorească şi să-L biciuiască şi să-L răstignească, dar a treia zi va învia» *(Matei XX, 18—19). Iar cu alt prilej, El spune din nou Apostolilor:* «Dar după învierea Mea, voi merge mai înainte de voi în Galileea» *(Marcu XIV, 28).*

Aşa precum spusese de atîtea ori ucenicilor, Iisus a fost prins, judecat, batjocorit, osîndit la moarte, răstignit şi îngropat. A venit însă vremea îndată cînd s-a împlinit pe deplin cuvîntul Său, cînd Hristos Domnul a înviat, biruind moartea, «întrucît nu era cu putinţă ca El să fie ţinut de ea» *(Fapte II, 24), nu era cu putinţă ca mormîntul să ţină în el pe Domnul vieţii.*

În zorii dimineţii celei sfinte, cînd se îngîna ziua cu noaptea, femeile mironosiţe ducîndu-se la mormînt să ungă, după obiceiul vremii, trupul Domnului, au găsit mormîntul gol. Îngerul Domnului însă, spune Sfîntul Evanghelist Marcu, a risipit îndată nedumerirea şi spaima lor, spunîndu-le: «Nu vă înspăimîntaţi! Căutaţi pe Iisus Nazarineanul cel răstignit? A înviat! Nu este aici. Iată locul unde L-au pus. Dar mergeţi şi spuneţi ucenicilor Lui şi lui Petru că merge în Galileea, mai înainte de voi; acolo îl veţi vedea, după cum v-a spus» *(Marcu XVI, 6—7). Sfintele mironosiţe au alergat şi au spus ucenicilor vestea cea mare, iar Iisus în aceeaşi dimineaţă s-a arătat întîi Mariei Magdalenei (Marcu XVI, 9; Ioan XX, 14—18), după amiază s-a arătat în drumul spre Emaus la doi din ucenicii Săi, Luca şi Cleopa (Luca XXIV, 13—35), iar seara, ne spune Sfîntul Evanghelist Luca, s-a arătat tuturor celor unsprezece Apostoli care şedeau închişi în casă de frica iudeilor.* «Pace vouă! — *le spune Domnul atunci.* Eu sînt, nu vă temeţi! Iar ei, înspăimîntîndu-se şi înfricoşîndu-se, credeau că văd duh. Şi Iisus le-a zis: De ce sînteţi tulburaţi şi pentru ce se ridică astfel de gînduri în inima voastră? Vedeţi mîinile şi picioarele Mele, că Eu Însumi sînt; pipăiţi-Mă şi vedeţi, că duhul nu are carne şi oase, precum Mă vedeţi pe Mine că am. Şi zicînd acestea le-a arătat mîinile şi picioarele Sale» *(Luca XXIV, 36—39). A opta zi după Înviere s-a arătat din nou ucenicilor, încredinţînd şi pe Toma de învierea Sa, căci el lipsise atunci cînd Domnul se arătase celorlalţi ucenici în ziua Învierii. La Marea Tiberiadei, Iisus s-a arătat iarăşi ucenicilor, prînzind cu ei (Ioan XXI, 1—14), iar pînă la înălţare s-a mai arătat la peste 500 de oameni deodată (I Corinteni XV, 6). Apoi El s-a înălţat la cer în faţa ucenicilor (Luca XXIV, 51; Mar-*

cu XVI, 19; Fapte I, 9—11). *Ne mai amintește prima istorie a creștinismului, Faptele Apostolilor, că după patima și învierea Sa, Domnul* «s-a înfățișat pe Sine viu prin multe semne doveditoare, arătîndu-li-se timp de patruzeci de zile și vorbind cele despre împărăția lui Dumnezeu» *(Fapte I, 2—3).*

În fața atîtor dovezi, ucenicii care L-au văzut pe Hristos înviat, care au vorbit cu El, I-au pipăit rănile, au mîncat cu El, puteau ei, oare, să nu mărturisească lumii acest neasemuit de mare eveniment al Învierii? Puteau ei să tacă și să nu propovăduiască pretutindeni pe Hristos cel înviat? «Nu putem să nu vorbim cele ce am văzut și am auzit», *spun Petru și Ioan în fața arhiereilor (Fapte IV, 20).* «Bărbați frați, cuvine-se a vorbi cu îndrăznire către voi... Dumnezeu a înviat pe Iisus, căruia noi toți sîntem martori» *(Fapte II, 29, 32), spune Sfîntul Apostol Petru în ziua Rusaliilor miilor de ascultători care în acea zi au primit botezul. Deci, cu curaj* «și cu mare putere Apostolii mărturiseau despre învierea Domnului Iisus Hristos» *(Fapte IV, 33). Era adevărul de credință cel mai scump pe care ei se simțeau obligați să-l propovăduiască, adevăr care sta la temelia învățăturii creștine despre nemurirea sufletului, despre învierea morților și viața veșnică. Căci, spune Sfîntul Apostol Pavel,* «dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră» *(I Corinteni XV, 14); dar* «Hristos a înviat din morți, fiind începătură a învierii celor adormiți» *(I Corinteni XV, 20).*

Iubiții mei fii sufletești,

Ziua Învierii nu este însă numai un prilej de bucurie duhovnicească și de mărturisire a credinței noastre în învierea Domnului, Ea este și chezășie a învierii noastre la sfîrșitul veacurilor, căci știm de la Sfîntul Apostol că «Dumnezeu care a înviat pe Domnul, ne va învia și pe noi cu puterea Sa» *(I Corinteni VI, 14); de aceea, ea ne face să cugetăm și la alte rosturi și învățăminte ce se desprind din faptul învierii lui Hristos.*

Știm că Iisus Hristos «s-a dat pentru păcatele noastre și a înviat pentru îndreptarea noastră» *(Romani IV, 25). Știm că* «El a luat asupră-și durerile noastre și cu suferințele noastre s-a împovărat... pentru mîntuirea noastră» *(Isaia LIII, 4—6). Hristos, Care s-a jertfit pentru mîntuirea noastră, a împăcat pe om cu Dumnezeu prin jertfa Sa de pe cruce și a deschis lumii, prin învățătura Sa, calea spre lumină, spre viață, spre Pace. El ne-a spus despre Sine:* «Eu sînt învierea și viața» *(Ioan XI, 25);* «Eu am venit ca lumea viață să aibă și din belșug să aibă» *(Ioan X, 10);* «Eu sînt lumina lumii; cel ce îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții» *(Ioan VIII, 12).*

Iubiții mei, nu puteau fi împlinite acestea în lume fără pace. De aceea, Hristos a legat viața celor ce cred în El de pace, spunînd: «Pacea Mea las vouă, pacea Mea o dau vouă» *(Ioan XIV, 27). Și nu este*

fără adînc înțeles faptul că primele cuvinte adresate ucenicilor de Iisus Hristos după înviere au fost: «Bucurați-vă!» *(Matei XXVIII, 9) și* «Pace vouă!» *(Luca XXIV, 36; Ioan XX, 19). Iisus Hristos, Care a venit în lume cu mesajul cerului ca pe pămînt să fie pace și între oameni bunăînvoire (Luca II, 14), în tot timpul șederii Sale pe pămînt a învățat pe oameni să se iubească unii pe alții și să trăiască în pace.*

Iubiții mei fii sufletești,

Bucuria voastră în această mare sărbătoare, să se împletească cu dragostea voastră de viață și de pace. Sînt sigur că toți fiii Bisericii noastre strămoșești iubesc și viața și pacea. Dar ei să nu uite că în lume nu este pace pretutindeni și că mai sînt oameni care își iubesc numai viața lor și lucrează pentru nimicirea vieții altora. Cuvîntul Domnului nu este ascultat și împlinit pretutindeni!

Voi, iubiții mei, să urmați voia lui Dumnezeu; să faceți ca pacea să domnească în sufletele voastre, în casele voastre, în jurul vostru. Să rugați pe Dumnezeul milostivirilor și al păcii să lumineze sufletele celor potrivnici împlinirii idealului păcii. Să ajutați cu gîndul, cu cuvîntul, cu munca, cu purtarea voastră ca binele, viața și pacea să se întindă în toată lumea. Să aveți toată nădejdea că Hristos Domnul, Cel care «a venit și pacea a binevestit» *(Efeseni II, 17), Cel care înviind din morți a biruit moartea, El va ajuta lumii* «să întemeieze pacea» *(Efeseni II, 15).*

Iubiții mei, vă îndemn cu cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: «Bucurați-vă pururea întru Domnul. Și iarăși zic: Bucurați-vă... și pacea lui Dumnezeu, care covîrșește orice minte, va păzi inimile voastre și cugetele voastre, întru Hristos Iisus» *(Filipeni IV, 4, 7).* «Dumnezeul păcii să fie cu voi toți. Amin!» *(Romani XV, 33).*

Al vostru părinte sufletesc de tot binele doritor și pururea rugător pentru voi către Dumnezeu, vă urează «la mulți ani» și vă spune încă o dată:

«HRISTOS A ÎNVIAT!»

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISOAREA IRENICA

ADRESATĂ DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN PATRIARHILOR ŞI ÎNTÎISTĂTĂTORILOR DE BISERICI CREŞTINE CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE ÎNVIERII DOMNULUI DIN ANUL 1970

Prea iubite Frate în Hristos cel înviat,

Credincioşii Bisericilor Ortodoxe din lumea întreagă se pregătesc cu evlavie să serbeze Invierea din morţi a Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Ar fi fost desigur mai impunătoare şi mai plăcută lui Dumnezeu sărbătorirea Învierii Domnului de către toate Bisericile creştine în aceeaşi zi — aşa cum a fost serbată Naşterea Sa — şi Noi ne exprimăm nădejdea că, într-un viitor cît mai apropiat, Bisericile vor putea trăi şi această fericită împlinire a spiritului unităţii creştine.

Oricum ar fi, mesajul Învierii Domnului este veşnic acelaşi. Este mesajul biruinţei vieţii asupra morţii, a iubirii asupra urii, a înfrăţirii asupra dezbinării, a păcii asupra vrajbei şi neînţelegerii. Este încă mesajul evanghelizării omenirii, al neîncetatei mărturisiri şi propovăduiri a adevărurilor creştine în mijlocul tuturor popoarelor.

«Hristos a înviat din morţi, cu moartea pe moarte călcînd, şi celor din morminte viaţă dăruindu-le» — cîntă creştinii cu bucurie în acest ciclu pascal. Biruitorul morţii, Hristos, este «învierea şi viaţa...». Cel ce crede în El, chiar de va muri, va fi viu; şi tot cel ce viază şi crede în El nu va muri în veci (cf. Ioan XI, 25—26).

Ca făpturi ale lui Dumnezeu, mai mult, ca fii şi moştenitori ai Săi, prin Iisus Hristos (cf. Galateni IV, 5—7), creştinii au datoria să realizeze înfrăţirea între ei şi să o extindă la întregul neam omenesc, făcînd să înceteze orice dezbinare. «Căci El este pacea noastră, El care a făcut din cele două lumi — una — adică a surpat peretele din mijloc al despărţiturii *(Efeseni II, 14)*. «Iar de vă muşcaţi unul pe altul şi vă mîncaţi — *zice Apostolul către Galateni (V, 15)* — vedeţi să nu vă nimiciţi între voi».

Acest dumnezeiesc mesaj al Învierii Domnului se cuvine să fie în tot timpul propovăduit creştinătăţii şi lumii întregi. După cuvîntul Apostolului Pavel (Efeseni VI, 15), noi creştinii trebuie să avem «picioarele încălţate cu rîvna predicării Evangheliei păcii». *Omenirea nu*

are încă pace. Sîntem datori să lucrăm și să sprijinim toate acțiunile pentru instaurarea păcii și bunei înțelegeri între toate popoarele lumii. Mărturisirea adevărurilor salvatoare ale creștinismului trebuie făcută fără încetare, pînă va fi bine auzită, înțeleasă și trăită de întreaga omenire.

Amintind acest sublim și mîntuitor mesaj, cu dragoste frățească urăm Sanctității Voastre să petreceți Invierea Domnului în sănătate deplină, cu bucurie și pace, în mijlocul Ierarhilor, preoților și credincioșilor Sfintei Voastre Biserici și Vă salutăm cu sărutare sfîntă în Hristos cel înviat.

† Justinian
Patriarhul României

VIAȚA BISERICEASCĂ

PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN A PRIMIT ÎN ZIUA ÎNTÎI DE PAȘTI PE PREOȚII DIN CAPITALĂ

Este obicei îndătinat în Bisericile Ortodoxe — și el este împlinit fără știrbire în Biserica Ortodoxă Română — ca Înalții Ierarhi să adreseze păstoriților lor, cler și credincioși, la sărbătorile Nașterii și Învierii Domnului cuvîntul scris de învățătură, numit *Pastorală,* care este citit în toate bisericile din cuprinsul Eparhiei la slujba sfintei liturghii din ziua întîi a Praznicului. După acest contact în scris cu toți păstoriții, Înalții Ierarhi iau contact direct cu preoții din orașul de reședință al fiecărei Eparhii, în după-amiaza zilei de Anul nou și în după-amiaza zilei întîi de Paști.

Împlinind acest obicei tradițional, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe preoții din Capitală, orașul de reședință al Arhiepiscopiei Bucureștilor. La preoțimea din Capitală s-au adăugat ca de fiecare dată la asemenea întîlniri :

— P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ;

— P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, împreună cu PP. CC. Consilieri patriarhali : Gheorghe Soare, Dumitru Fecioru, Constantin Pîrvu, Sabin Verzan și Teodor Cazan, inspectori patriarhali, funcționari superiori și reprezentanți ai salariaților din diferitele sectoare ale Administrației Patriarhale ;

— PP. CC. Consilieri ai Centrului eparhial : Petre Alexandru, Leonida Mateescu, Ioan Popa, Mihai Marinescu, Octavian Popescu și Pr. Nicolae Diaconu, inspector general eparhial Pr. C. Diaconescu ; membrii ai Consiliului eparhial ; funcționari superiori și reprezentanți ai salariaților de la Centrul eparhial București ;

— Rectorul, P. C. Diac. Prof. Nicolae I. Nicolaescu, și profesori ai Institutului teologic de grad universitar din București ; profesori universitari onorari de teologie : T. M. Popescu, Diac. Orest Bucevschi, Pr. Ioan Gh. Coman ;

— Directorul, Prof. Nicolae Grosu, și profesori ai Seminarului teologic din București ;

— Protoiereul Nicolae Goranov, paroh al bisericii ortodoxe bulgare din București și reprezentant permanent al Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, pe lîngă Patriarhia Română.

La întîlnirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian cu preoțimea din Capitală au asistat, de asemenea, Părintele Daniel Gelsi și Frații Michele Jan Van Parys și Bernard de Gerardon, de la Mînăstirea Chevetogne din Belgia, care au vizitat în timpul Sfintelor Paști Biserica Ortodoxă Română ca invitați ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

La orele 18, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar-patriarhal și P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, a pătruns în sala de ședințe din palatul patriarhal, fiind întîmpinat cu imnul patriarhal, intonat de toți cei prezenți.

După ce Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat celor prezenți creștineasca salutare «Hristos a înviat», la care toți cei prezenți au dat îndătinatul răspuns «Adevărat a înviat», din partea preoțimii din Capitală și a tuturor celor prezenți, P. C. Pr. Corneliu Sava, de la paraclisul patriarhal «Sfîntul Spiridon», a adresat Arhipăstorului lor respectuos cuvînt de mulțumire pentru toată grija pe care Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române o poartă tuturor preoților din țară.

«Am venit să prezentăm prinosul inimilor noastre pline de recunoștință și de vie admirație, Întîistătătorului Bisericii noastre pentru rodnica sa activitate și grijă părintească prin care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian urmărește ca preoțimea Bisericii Ortodoxe Române să împlinească întreita solie a învierii: solia iubirii, solia păcii și solia slujirii pînă la dăruire».

Avînd ca piatră de hotar între trecut și începutul arhipăstoririi sale Reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Transilvania, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a reușit să așeze arhipăstoria sa de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române pe fundamentele trainice ale iubirii față de credința strămoșească și față de neamul nostru românesc, ca împlinire a *soliei iubirii.*

Îndrumînd activitatea tuturor binecredincioșilor creștini ortodocși români pe drumul înfăptuirii păcii celei dintre noi și dintre toate popoarele lumii, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a făcut ca în timpul arhipăstoriei sale toți fiii săi duhovnicești să împlinească *solia păcii.*

Apoi vorbitorul s-a oprit îndeaproape la înfăptuirea *soliei slujirii,* manifestată ca revărsarea unui torent în înfăptuirea «apostolatului social», avînd ca țel «mîntuirea credincioșilor, propășirea și fericirea omului, înflorirea Patriei».

În partea a doua a cuvîntului său, Pr. Corneliu Sava a arătat că preoțimea română se străduiește să lucreze în așa fel ca fiecare preot să «reprezinte un capitol de muncă, de comoară, de jertfă, o viață închinată binelui obștesc, un ideal în slujba îmbunătățirii vieții mate-

riale a poporului român», străduindu-se «să unească propovăduirea adevărului cu practica vieții, pentru cîștigarea păstoriților lor în opera de construire a unei vieți mai bune și mai fericite pentru toți», precum și în slujba mîntuirii sufletelor binecredincioșilor lor fii duhovnicești».

Apoi vorbitorul a adus Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române și Conducerii de Stat mulțumirile întregului cler ortodox român pentru aplicarea noului sistem de salarizare a slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române.

În încheiere, vorbitorul a prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, «ca cel mai frumos dar și ca cea mai nepieritoare închinare» : «omagiul sărbătoreștii recunoștințe, al însuflețitei admirații și al caldei iubiri» a întregului cler ortodox român pentru toate binefacerile ce s-au revărsat asupra Bisericii Ortodoxe Române în timpul arhipăstoriei Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

A luat apoi cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care mai întîi a mulțumit tuturor celor ce și-au luat osteneala ca în zi de luminat praznic să «urce dealul Patriarhiei» pentru a rosti cu fiască supunere în fața Întîistătătorului lor creștineasca salutare «Hristos a înviat» și totodată să sublinieze înfăptuirile ce au avut loc în viața Bisericii Ortodoxe Române în ultimii peste douăzeci de ani. În legătură cu aceasta, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a subliniat că pentru toate binecuvîntatele realizări ce au avut loc în viața Bisericii Ortodoxe Române în ultimile decenii, prin strădTința Întîistătătorului Bisericii, a tuturor Înalților Ierarhi și a întregului cler ortodox român, trebuie să mulțumim Mîntuitorului Iisus Hristos prin ajutorul și dragostea Căruia s-au putut săvîrși toate, știut fiind — după cum El însuși ne-a încredințat — că «fără El nu putem face nimic».

În al doilea rînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a anunțat că folosește prilejul de a putea să se adreseze direct preoților din Capitală — și, prin ei, întregii preoțimi ortodoxe române.

După ce a semnalat faptul că unii preoți și-au limitat activitatea la practicile rituale, lăsînd la o parte activitatea lor de educatori morali ai credincioșilor și încearcă să justifice în diferite chipuri această lipsă de activitate — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus că nu poate exista nici un fel de scuză pentru această delăsare. Întrucît în fața unor manifestări nesănătoase care atrag atenția celor ce se ocupă de bunul mers al vieții sociale, prezente și viitoare, și noi reprezentanții Bisericii — comunitate morală în cadrul întregii colectivități a poporului — avem datoria să activăm cu dăruire pentru apărarea legii noastre strămoșești, adică a doctrinei noastre religioase.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus : «Folosesc prilejul acesta pentru a vă îndemna să gîndiți și Prea Cucerniciile Voastre și toată preoțimea din Biserica Ortodoxă Română la îndatoririle ce aveți de a deveni buni educatori morali ai credincioșilor din parohiile voastre».

Declarînd că «nu este un teoretician care dă sfaturi pe care nu le-a practicat», Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a înfățișat pe larg diferite metode practice prin care preoții pot ajunge să cunoască îndeaproape mersul vieții morale în familiile creștine din parohiile lor, pentru a putea interveni la vreme în cazurile cînd se constată o slăbire a vieții morale în viața membrilor familiilor creștine. Pentru că «numai ținînd în mînă întreaga parohie, preoții vor putea contribui la dezvoltarea normală a vieții morale a credincioșilor lor».

Și pentru ca nu cumva să se creadă că munca preoților ca educatori morali ai credincioșilor ar fi ușoară, că s-ar putea reduce la obișnuitele atitudini rituale față de credincioși, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adăugat la sfaturile și metodele practice expuse mai înainte și unele indicații de ordin principal, dintre care semnalăm cîteva.

— În primul rînd trebuie ținut seama că educarea constituie o sarcină pentru stat, pentru toate organizațiile obștești, pentru familie și pentru școală, pentru toți cetățenii. Statul prin legi speciale creează posibilitățile de călăuzire a tineretului pe drumul spre utilitate socială. Iar biserica creștină în calitate de comunitate cu caracter moral trebuie să poarte grijă de educarea credincioșilor creștini de orice vîrstă pentru a contribui astfel la sănătatea morală a neamului românesc, din care fac parte toți membrii ei.

— Dacă școala luminează mintea, pentru viața socială este nevoie nu numai de minți luminate, ci și de sufletele bune, de caractere drepte și tari.

Pentru înfăptuirea acestora este nevoie și de contribuția Bisericii care are menirea să îmbunătățească, să îndrepteze și să întărească sufletește. Împlinirea acestei sarcini întîmpină, într-adevăr greutăți, pentru că credincioșii creștini din vremea noastră vin adesea la biserică pentru a asista la un cult frumos pe care nu-l pot nega și pe care lăuntrul lor îl caută; dar primesc cu greu mustrarea și sfatul din partea preotului, socotind aceasta un amestec în viața personală și intimă.

De aceea activitatea preotului pentru îmbunătățirea, îndreptarea și întărirea sufletească a credincioșilor de toate vîrstele necesită pregătire, muncă și dăruire din partea preotului. Și anume: preotul de azi trebuie să-și însușească multe cunoștințe și mai ales cunoașterea sufletului lumii de azi; să perceapă atent și cu ecou lăuntric mersul și pulsul lumii; să cunoască gîndurile, nevoile, dorințele, plăcerile și durerile credincioșilor de toate vîrstele. Cu această cunoaștere, să cerceteze și să mediteze adînc cuvîntul Evangheliei, învățătura Bisericii, pentru ca lămurit el însuși, să poată lămuri și îndruma pe credincioșii de toate vîrstele.

— De aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a arătat apoi că munca individuală ordonată, strălucitoare și permanentă este mijloc de înfăptuire a demnității individuale și sociale, pentru că «cel care nu voiește să muncească, să nu mănînce» — zice Sfîntul Apostol Pavel (II Tes. III, 7—11); și «Celui care poate munci să i se dea de lucru, iar celui infirm să i se dea milă», precizează *Didahia celor 12*

Apostoli (cap. XII). De aceea credincioșii trebuie să fie muncitori corecți, zeloși, pentru binele tuturor: al familiei lui, al neamului lui, al lumii întregi, ținînd seama că toți ne încadrăm în colectivitatea neamului nostru și în colectivitatea general-umană.

— Într-adevăr există o unitate de neam, de nație din cadrul unei patrii precise, dar există și o unitate de neam, de popor al lui Dumnezeu în cadrul lumii întregi. Căci toți oamenii au fost zidiți după chipul lui Dumnezeu (Fac. I, 26); toți oamenii au același scop în viață: mîntuirea (Marcu VIII, 36—37). «Dumnezeu a făcut dintr-un sînge întregul neam omenesc ca să locuiască pe toată fața pămîntului» (Fac. XVII, 26). «Dumnezeu a dăruit duhul de viață și a întocmit chipul fiecăruia» (II Macabei, VII, 22—23).

— De aceea în calitate de comunitate morală în societate, Biserica are datoria să împlinească menirea sa de îmbunătățire, de îndreptare și de întărire a sufletelor. În acest fel activitatea preoților de educatori și îndrumători ai credincioșilor de toate vîrstele în spiritul «umanismului păcii», care este caracteristic religiei creștine avînd ca idee centrală iubirea nemărginită față de om (Ioan III, 16—17), constituie o înaltă responsabilitate socială și etică pentru păstorii de suflete ai Bisericii noastre.

În acest fel vom contribui la creșterea unei generații animate și atașate profund de ideile de pace, libertate și egalitate între toți oamenii, de democrație, solidaritate și progres social.

În acest fel Biserica Ortodoxă Română va demonstra încă o dată unitatea de acțiune cu Conducătorii poporului român care au propus Organizației Națiunilor Unite luarea de: *Măsuri pentru promovarea în rîndurile tineretului a ideilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare.*

La sfîrșit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și-a manifestat încrederea că preoțimea ortodoxă română din vremea de azi, cu pregătirea și cu conștiința responsabilității pentru moralitatea societății, își va face datoria față de Biserica noastră contribuind la creșterea morală a credincioșilor de toate vîrstele, precum și față de neamul nostru, contribuind ca toți credincioșii să devină cetățeni loiali și devotați ai Patriei noastre Republica Socialistă România.

*

După aceasta, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a ciocnit cu fiecare dintre cei prezenți tradiționalul «ou roșu», adresînd fiecăruia un cuvînt bun.

La sfîrșit Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost condus în cabinetul său de lucru de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar-patriarhal și de P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, în timp ce asistența intona imnul patriarhal.

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ŞI AMBASADA BRITANICĂ LA BUCUREŞTI

Cu prilejul morţii Episcopului Anglican de Gibraltar, Eley Stanley, Ambasadorul Marii Britanii în Republica Socialistă România a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian următoarea telegramă :

Prea Fericirea Voastră,

Cu profund regret Vă informez că Prea Sfinţitul Stanley Eley, Episcop de Gibraltar, a decedat în linişte pe neaşteptate la Londra, în 7 aprilie 1970. Funeraliile au avut loc la 11 aprilie şi o slujbă de pomenire se va săvîrşi mai tîrziu.

Sînt încredinţat că Reverendul Derek Cordell ar fi dorit să Vă dea această tristă veste el însuşi, dar în prezent se află în Regatul Unit al Angliei şi se va întoarce spre sfîrşitul lunii acesteia.

Sînt al Prea Fericirii Voastre cu deosebită stimă,

Denis Laskey

*

La această încunoştiinţare Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a transmis D-lui Denis Laskey, Ambasadorul Marii Britanii la Bucureşti, următoarea telegramă :

Excelenţa Voastră,

Vestea despre încetarea din viaţă a Prea Sfinţitului Stanley Eley, Episcop de Gibraltar, m-a afectat deosebit şi deplîng pierderea unui membru atît de distins al ierarhiei Bisericii Anglicane.

Exprim de asemenea regretul de a fi pierdut un vechi şi devotat prieten al Bisericii Ortodoxe Române, de care eram legat prin amintiri foarte bune.

Implorînd de la Domnul odihnă pentru sufletul său în rîndurile celor drepţi, Vă rog să binevoiţi a transmite Graţiei Sale, Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscopul de Canterbury, sentimentele de frăţească compasiune ale Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, o dată cu condoleanţele mele sincere.

Vă rog să primiți, Excelența Voastră, încredințarea înaltei mele stime și părintească binecuvîntare în Domnul nostru Iisus Hristos.

† **Justinian**
Patriarhul României

*
* *

ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ȘI I.P.S. ARHIEPISCOP MAKARIOS, PREȘEDINTELE REPUBLICII CIPRU

Îndată după ce a fost dată publicității vestea despre atentatul săvîrșit de necunoscuți împotriva I. P. S. Arhiepiscop Macarios, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Cipru și Președinte al Republicii Cipru, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat acestuia următoarea telegramă :

Aducem mulțumiri Celui Atotputernic că V-a scăpat cu viață din odiosul atentat al cărui victimă ați fost, și îl rugăm fierbinte să cruțe omenirea de actele de teroare devenite, din nefericire, prea frecvente în zilele noastre.

† **Justinian**
Patriarhul României

*

La această telegramă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns din partea I. P. S. Arhiepiscop Macarios, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Cipru și Președinte al Republicii Cipru :

Profund mișcat de mesajul Vostru frățesc, cu ocazia atentatului la viața mea, exprim Prea Fericirii Voastre mulțumirile mele recunoscătoare.

† Arhiepiscopul **Makarios**

PARTICIPAREA DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA INTRONIZAREA INALT PREA SFINȚITULUI VASILE IN DEMNITATEA DE MITROPOLIT AL VARȘOVIEI ȘI AL ÎNTREGII POLONII

La 26 martie 1969 a încetat din viață Mitropolitul Ștefan Rudyk al Varșoviei și al întregii Polonii (a se vedea amănunte în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 3/4, p. 272—275). Pînă la alegerea unui nou titular, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe din Polonia a desemnat ca locțiitor de mitropolit pe I. P. S. Gheorghe, Arhiepiscop de Lodsk și Poznan.

În cursul lunii ianuarie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă : *«În numele lui Hristos, cu dragoste informăm pe Prea Fericirea Voastră că, la 24 ianuarie 1970 am fost ales ca Întîistătător al Bisericii Autocefale Ortodoxe din Polonia, de către Sfîntul Sinod al Episcopilor din Polonia. Mitropolitul Vasile».*

Noul Mitropolit al Bisericii Ortodoxe din Polonia a funcționat, pînă la alegere, ca episcop de Wroțlaw și Scețin.

La scurt timp după primirea telegramei de mai sus, prin scrisoarea nr. 15 din 29 ianuarie 1970, I. P. S. Mitropolit Vasile a comunicat din nou Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian că, la 24 ianuarie 1970, «Sfîntul Sinod al Episcopilor Sfintei Biserici Ortodoxe Autocefale din Polonia», cu asentimentul Conducătorilor de Stat ai Republicii Populare Polone, l-a ales în unanimitate «Mitropolit al Varșoviei și al întregii Polonii». În aceeași scrisoare, anunța că solemnitatea intronizării va avea loc duminică, 1 martie 1970, și invita Biserica noastră să cinstească această sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Polone prin «prezența reprezentanților ei».

Răspunzînd acestei invitații, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a aprobat ca Biserica Ortodoxă Română să fie reprezentată la intronizarea I. P. S. Mitropolit Vasile de o delegație alcătuită din : P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale și Diaconul Constantin Dumitrescu, de la catedrala patriarhală.

*

În seara zilei de **vineri, 27 februarie 1970,** delegația Bisericii noastre a plecat cu trenul la Varșovia, ieșind din țară prin punctul de frontieră Vicșani, și a ajuns la Varșovia în ziua de 27 februarie 1970, la orele 24, fiind întîmpinată la gara centrală de însuși I. P. S. Mitropolit Vasile, însoțit de Protoiereii : Nicolae Lencewski **și** Boris

Schwarzkopf. Delegația a fost condusă la hotelul Bristol unde a fost găzduită pe tot timpul festivităților.

*

A doua zi, **sîmbătă, 28 februarie 1970,** la micul dejun, s-au întîlnit toate delegațiile venite să participe la intronizarea I. P. S. Mitropolit Vasile. În afară de delegația Bisericii Ortodoxe Române, au fost prezente următoarele delegații :

— Din partea Patriarhiei Ecumenice : I. P. S. Mitropolit Hrisostom al Vienei ;

— Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse : I. P. S. Mitropolit Paladie de Briansk și Orlov, însoțit de P. S. Episcop Juvenalie de Tula și Belevsk, împreună cu un diacon ;

— Din partea Bisericii Gruziei : Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos Efrem al II-lea ;

— Din partea Bisericii Ortodoxe Sîrbe : P. S. Episcop Andrei din Bania Luka ;

— Din partea Bisericii Ortodoxe Bulgare : I. P. S. Mitropolit Ștefan al Tîrnovei ;

— Din partea Bisericii Ortodoxe Grecești : I. P. S. Mitropolit Varnava al Kitrelor ;

— Din partea Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia : I. P. S. Mitropolit Dorotei, însoțit de P. S. Episcop Nicolae de Prešov ;

— Din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ca delegat special al Secretarului General, Pastorul Dr. Eugène Carson Blake, a fost prezent P. C. Arhimandrit Anastasios Janolatos.

În cursul dimineții delegațiile au mers la monumentul eroilor sovietici, unde delegația Bisericii Ortodoxe Ruse a depus o coroană de flori și unde s-a făcut o scurtă rugăciune.

Apoi delegațiile au vizitat sediul «Societății Biblice Britanice din Polonia», unde au fost întîmpinate de D-na Varvara Najinska, directoarea Societății, care a rostit un scurt cuvînt de întîmpinare și a arătat rolul «Societății Biblice Britanice» în răspîndirea cuvîntului lui Dumnezeu, în toate limbile, și felul cum colaborează Societatea Biblică Britanică din Varșovia cu reprezentanții cultelor.

Înainte de amiază delegațiile au vizitat și Seminarul teologic al Bisericii Ortodoxe din Polonia. Rectorul Seminarului, Pr. Serafim Jeleznicovici, magistru în teologie al Academiei duhovnicești din Moscova, a rostit un cuvînt de întîmpinare, arătînd că Seminarul funcționează de 20 de ani și are în prezent 26 de elevi. În internatul Seminarului sînt găzduiți și studenții secției ortodoxe a Institutului teologic, în număr de 16 ; absolvenții Seminarului și Institutului teologic acoperă în întregime nevoile Bisericii Ortodoxe din Polonia. După ce a înfățișat apoi legăturile pe care le au Seminarul și Institutul teologic cu multe din Bisericile Ortodoxe, la sfîrșit a cerut binecuvîntarea delegaților pentru această școală.

Căpeteniile delegațiilor au adus binecuvîntarea lor pentru elevi și studenți și le-au dat sfaturi și îndemnuri în legătură cu misiunea lor preoțească.

Din partea delegației Bisericii Ortodoxe Române, P. S. Episcop Antim Tîrgoviștеanul a făcut o scurtă prezentare a învățămîntului teologic din Biserica Ortodoxă Română și a evocat legături mai vechi pe care învățămîntul teologic din Polonia le are cu Biserica Ortodoxă Română, fie primind profesori de teologie, ca actualul Mitropolit Iustin Moisescu, fie primind printre studenții polonezi și studenți români.

P. S. Nicanor, Episcop de Bialistok și Gdansk a mulțumit delegațiilor pentru cuvintele atît de frumoase și folositoare adresate elevilor și studenților Bisericii Ortodoxe din Polonia.

În semn de prețuire pentru noul Mitropolit al Varșoviei și al Întregii Polonii și în cinstea delegațiilor care veniseră la intronizarea I. P. S. Sale, D-na Varvara Najinska, directoarea «Societății Biblice Britanice din Polonia» a oferit la amiază o masă la restaurantul «Bristol», la care, pe lîngă ierarhii Bisericii Ortodoxe Polone, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Vasile, și pe lîngă toate delegațiile Bisericilor menționate mai sus, au luat parte și reprezentanții altor culte din Polonia, în afară de Biserica Romano-Catolică.

În timpul mesei au rostit toasturi : Directoarea Varvara Najinska, Pastorul Ian Niewieczerzal, președintele Consiliului ecumenic al cultelor din Polonia și Sanctitatea Sa Efrem al II-lea, Patriarhul Catolicos al Gruziei.

La sfîrșit, I. P. S. Mitropolit Vasile a mulțumit Directoarei Varvara Najinska pentru masa oferită în numele Societății Biblice Britanice din Polonia, precum și tuturor vorbitorilor pentru cuvintele alese rostite în legătură cu persoana I. P. S. Sale.

Seara, la ora 17, a început slujba vecerniei și utreniei, la care au luat parte toate delegațiile. Slujba a fost săvîrșită în catedrala «Sfînta Maria Magdalena», care a fost neîncăpătoare pentru credincioșii participanți.

Slujba vecerniei a fost condusă de Preotul Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale a Bisericii Ortodoxe Române, iar ecteniile au fost rostite în cea mai mare parte de Diaconul Constantin Dumitrescu de la catedrala patriarhală a Patriarhiei Române. La priveghere și la utrenie au luat parte toți ierarhii invitați. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte P. S. Episcop Antim Tîrgoviștеanul, vicar patriarhal. Slujba a durat aproape 4 ore și s-a desfășurat după tipicul Bisericii Ortodoxe Ruse.

*

Duminică, 1 martie 1970, la Slujba sfintei liturghii, care a început la orele 9,30, au luat parte toate delegațiile și mulți preoți și credincioși ai Bisericii Ortodoxe din Polonia. Au luat de asemenea parte

delegați ai tuturor cultelor religioase din Polonia, în afară de Biserica Romano-Catolică.

În timpul slujbei, după citirea Grammatei dată de Sfîntul Sinod, s-au înmînat noului Mitropolit insignele speciale: camilafcă albă cu cruce, engolpioane și cîrjă.

La sfîrșitul sfintei liturghii toți conducătorii delegațiilor au rostit cuvîntări în care a fost omagiat noul mitropolit. Din partea Bisericii Ortodoxe Române, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul a rostit următoarea cuvîntare:

Inalt Prea Sfințite Mitropolit Vasile,
Prea Sfințiți Episcopi,
Cinstiți Părinți și dreptmăritori creștini,

Orice moment important și orice succes deosebit din viața unei Biserici Ortodoxe naționale constituie un prilej de bucurie pentru toate celelalte Biserici Ortodoxe, mădulare ale Ortodoxiei de pretutindenea.

Un astfel de moment important și o astfel de bucurie aleasă trăiește astăzi Biserica Ortodoxă soră din Polonia, cu prilejul înscăunării noului ei conducător, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, luînd cunoștință de acest însemnat eveniment din viața Bisericii Ortodoxe autocefale din Polonia, a socotit de bine să trimită o delegație, alcătuită din smerenia noastră, în calitate de secretar al Sfîntului Sinod, din P. C. Preot Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale și din Diaconul Constantin Dumitrescu, pentru a comunica, prin viu grai, bucuria și părtășia spirituală pe care o simt ierarhii, clerul și credincioșii din cuprinsul Patriarhiei Române, cu ocazia alegerii și a instalării Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Vasile în scaunul de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe din Polonia.

Într-adevăr, întronizarea unui nou Cîrmuitor de Biserică este în Ortodoxie un prilej binevenit pentru manifestarea comuniunii frățești în Domnul a slujitorilor și credincioșilor tuturor Bisericilor Ortodoxe. În același timp, un astfel de moment constituie pentru noul ales ocazia de a mărturisi, tuturor celorlalți conducători și reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe surori, unitatea de credință, unitatea canonică și unitatea de cult, păstrate cu scumpătate în fiecare Biserică Ortodoxă națională și în toate laolaltă.

Alegerea și instalarea noului Mitropolit al Varșoviei și întregii Polonii, împlinite după rînduielile canonice consfințite de veacuri în Ortodoxie, impunătoarea slujbă ce se săvîrșește astăzi în această catedrală de mărețul sobor, cu participarea de reprezentanți și ai altor Biserici Ortodoxe, veniți la marea sărbătoare a Bisericii Ortodoxe din Polonia, sărutarea frățească din timpul sfintei liturghii, împărtășirea tuturor slujitorilor din același dumnezeiesc potir, cuvîntările care se rostesc cu acest prilej, izvorîte din aceeași nesecată și neîmpuținată comoară de credință, de nădejde și de dragoste, — toate acestea sînt

dovada cea mai grăitoare că noi, în Ortodoxie, păstrăm neştirbită «unitatea Duhului întru legătura păcii» (Efes. IV, 3), silindu-ne să respectăm peste veacuri dorinţa şi în acelaşi timp porunca lăsată de Mîntuitorul, «ca toţi să fim una» (Ioan XVII, 21).

Este firesc, deci, ca Bisericile Ortodoxe să se bucure laolaltă cînd o soră a lor îşi dobîndeşte conducătorul său şi este iarăşi firesc ca Bisericile Ortodoxe să folosească un astfel de prilej pentru a manifesta şi afirma, prin delegaţii lor, atît unitatea cît şi sobornicitatea lor.

Unitatea şi solidaritatea Bisericilor Ortodoxe sînt atît de necesare astăzi nu numai pentru susţinerea intereselor lor generale, ci şi pentru integrarea eficientă şi rodnică a Ortodoxiei în Mişcarea ecumenică, în vasta lucrare de promovare a cauzei unităţii creştine.

Unitatea ortodoxă este, în aceeaşi măsură, solicitată pentru aducerea unei contribuţii din partea tuturor creştinilor şi chiar a tuturor religiilor, în opera de slujire a marilor aspiraţii de pace şi progres ale umanităţii contemporane.

Dar Patriarhia Română, trimiţînd cu ocazia instalării Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Vasile o delegaţie care să o reprezinte, urmează unei tradiţii care s-a statornicit din îndepărtate vremuri în relaţiile dintre Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Ortodoxă din aceste părţi.

Încă din secolul al XIV-lea, documentele istorice ne vorbesc de mitropolitul Antonie de Halici, care avea legături cu clerul din Moldova de nord şi care a săvîrşit hirotonirea în arhiereu a primului mitropolit al Moldovei, Iosif Muşat. Mergînd mai departe pe firul legăturilor dintre noi, vom afla în secolul al XVII-lea, că vestitul mitropolit Dosoftei al Moldovei a trăit o parte din viaţă în Polonia, tălmăcind Psaltirea în versuri, *sub influenţa poetului polonez Ian Kochanowski, şi şi-a dat obştescul sfîrşit în această ţară. Hrisoavele mărturisesc de ctitorii bisericilor române întemeiate în aceste părţi, precum şi de ajutoare acordate unor centre ortodoxe din Polonia de domnitorii Moldovei Alexanrdu Lăpuşneanu, Movileştii şi Miron Barnovski. Cercetînd în continuare arhivele vremii, aflăm că însuşi marele Mitropolit Petru Movilă, plecînd din Moldova, şi-a întins păstoria sa de ierarh şi influenţa sa binefăcătoare şi asupra acestor ţinuturi.*

Apropiindu-ne de vremurile mai noi, amintim că mitropolitul Dionisie al Varşoviei a vizitat Patriarhia Română de două ori: în 1925 şi 1937. La rîndul său patriarhul Miron al României a vizitat Biserica Ortodoxă Polonă în 1938, contribuind prin vizita sa la recunoaşterea generală a autocefaliei acestei Biserici. Adăugînd, la toate acestea, vizitele în Polonia ale delegaţiilor Bisericii Ortodoxe Române din 1951 şi 1961, ne putem face o imagine clară a bunelor şi strînselor relaţii care s-au continuat neîncetat între Bisericile noastre.

Dar pentru mine este o cinste şi o bucurie deosebită de a fi prezent la această festivitate, întrucît, personal, mă leagă de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Vasile o veche cunoştinţă şi prietenie.

Inalt Prea Sfinţia Sa este un ierarh binecunoscut în cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române, prin pregătirea teologică pe care o are, prin

evlavia și smerenia cu care-și împodobește viața, prin activitatea pe care a desfășurat-o pînă acum, în cei 10 ani de slujire ca arhiereu și episcop, prin vederile sale largi ecumenice.

Inalt Prea Sfinţite Mitropolit Vasile,

Împărtășindu-Vă satisfacția pe care o simte pentru alegerea Inalt Prea Sfinţiei Voastre în demnitatea de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Polone, prețuind duhul de înfrățire ortodoxă și de deschidere ecumenică în care vă începeți activitatea de prim Păstor al acestei Biserici surori, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, vă îmbrățișează cu frățească dragoste în Hristos Domnul și roagă pe Marele Păstor al Bisericii Sale dreptcredincioase să vă hărăzească ani îndelungați de rodnică și fericită arhipăstorire.

Dumnezeu cel preamilostiv și de oameni iubitor să vă dăruiască putere de muncă și deplină sănătate, pentru a conduce Biserica Ortodoxă Polonă pe calea propășirii ei spirituale, pe calea apropierii și colaborării între toate Bisericile, pe calea păcii și înfrățirii între oameni și popoare.

Încredințîndu-vă încă o dată de toată dragostea și prețuirea ierarhilor, preoțimii și credincioșilor din Patriarhia Română, să rugăm împreună pe Hristos Mîntuitorul să ne ajute să păstrăm și să sporim legăturile frățești de veacuri dintre Bisericile noastre, și, în același timp să ne ajute să mergem mai departe pe drumul prieteniei și cooperării cît mai strînse dintre poporul român și poporul polonez.

Apoi Prea Sfinţitul Episcop Antim Tîrgoviștenul, împreună cu toată delegația, a înmînat noului Mitropolit un rînd de veșminte arhierești, darul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și al Sfîntului Sinod pentru Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Polonia.

Tuturor vorbitorilor le-a mulțumit noul Mitropolit, exprimîndu-și deplina mulțumire pentru atmosfera cu adevărat ecumenică și frățească în care s-a desfășurat acest important eveniment din viața Bisericii Ortodoxe din Polonia.

Slujba și cuvîntările au durat pînă la orele 15, iar clerul și credincioșii ortodocși prezenți au înconjurat pe noul Mitropolit cu toată dragostea și prețuirea lor.

La restaurantul «Bristol» a urmat o masă oficială, oferită de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe din Polonia în cinstea noului Mitropolit, la care au participat toți membrii delegațiilor Bisericilor Ortodoxe surori, reprezentanții cultelor religioase din Polonia, invitați din rîndul clerului și credincioșilor.

Au luat de asemenea parte ca reprezentanți ai Guvernului Republicii Populare Polone : *Dl. Ian Dusik*, director adjunct pentru cultele necatolice din Directoratul Cultelor, de pe lîngă Președinția Consiliului de Miniștri, însoțit de Dl. Serafim Kirilovici, șef de secție pentru

cultele necatolice. Această masă oficială s-a desfăşurat într-o atmosferă de căldură sufletească şi în timpul ei toţi delegaţii Bisericilor au toastat pentru noul Mitropolit.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul a citit următoarea scrisoare trimisă I.P.S. Mitropolit Vasile de însuşi Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian:

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubite întru Hristos frate,

Am primit cu mare bucurie scrisoarea ce ne-aţi trimis, în legătură cu întronizarea Inalt Prea Sfinţiei Voastre ca Mitropolit al Varşoviei şi a toată Polonia, din ziua de 1 martie 1970, după ce, sub călăuzirea Duhului Sfînt şi potrivit rînduielilor canonice, aţi fost ales de Sfîntul Sinod în această înaltă treaptă.

Sîntem încredinţaţi că Biserica Ortodoxă din Polonia a găsit în Inalt Prea Sfinţia Voastră pe întîistătătorul său vrednic, care să ducă cu cinste mai departe, spre slava lui Dumnezeu, moştenirea înaintaşilor Voştri, călăuzind-o spre zări luminoase.

Asigurîndu-Vă de călduroasa noastră preţuire şi de colaborarea noastră frăţească, în aducerea la îndeplinire a noii misiuni pe care V-a aşezat-o pe umeri bunul Dumnezeu, Vă trimitem sincerele noastre felicitări şi Vă urăm o păstorire îndelungată şi încununată de realizări bogate, spre slava sfintei noastre Ortodoxii şi pentru fericirea poporului dreptcredincios pe care-l păstoriţi.

Pentru a da expresie bucuriei cu care Vă înconjurăm cu acest fericit prilej, Vă aducem la cunoştinţă că am delegat din sînul Bisericii Ortodoxe Române pe Prea Sfinţitul Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal şi secretar al Sfîntului Sinod, ca împreună cu P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administraţiei Patriarhale şi cu Diaconul Constantin Dumitrescu, să ia parte la solemnităţile instalării, ca interpreţi ai aleselor noastre sentimente de dragoste frăţească.

Exprimînd toată afecţiunea Noastră aleasă, a membrilor Sfîntului Sinod, a clerului şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Române, îmbrăţişăm pe Inalt Prea Sfinţia Voastră cu dragoste în Domnul şi rămînem al Vostru Frate iubitor în Hristos,

† Justinian
Patriarhul României

Apoi P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul a adăugat urări şi din partea delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române.

Din partea Directoratului Cultelor a vorbit Dl. Ian Dusik, prezentînd condiţiile de libertate în care-şi desfăşoară activitatea cultele religioase din R. P. Polonă. D-sa a terminat cuvîntul său spunînd: «În aceste condiţii de libertate s-a făcut alegerea noului Mitropolit şi Statul polonez îşi pune toată încrederea că I.P.S. Sa va lucra pentru binele şi fericirea poporului polonez. Cu această încredinţare urez Mitropolitului Vasile viaţă lungă, mult spor în activitatea pe care o va desfăşura

Înalt Prea Sfinţitul Vasile, Mitropolitul Varşoviei şi a toată Polonia, împreună cu membrii delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române: Prea Sfinţitul Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal şi P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administraţiei Patriarhale

Catedrala mitropolitană din Varşovia

pentru propășirea Bisericii Ortodoxe din Polonia, pentru colaborarea cu autoritățile de Stat, pentru fericirea patriei noastre Republica Populară Polonă».

La sfîrșit, I. P. S. Mitropolit Vasile a adresat tuturor cuvînt de mulțumire și a făgăduit că în postul de cinste deosebită ce i s-a încredințat va face tot ce-i stă în putință pentru păstrarea unității ortodoxe, pentru colaborarea pe plan ecumenic cu toate cultele religioase și pentru înflorirea Republicii Populare Polone.

Masa aceasta oficială s-a desfășurat în spirit de însuflețire și caldă apropiere între toți comesenii.

Seara, la orele 20, ierarhii Bisericii Ortodoxe Polone, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Vasile, împreună cu delegațiile participante la intronizare, au luat parte la o recepție dată de Consiliul ecumenic al Bisericilor din Polonia. Acest Consiliu este alcătuit din reprezentanții următoarelor Biserici din Polonia : Biserica autocefală Ortodoxă, Biserica Evanghelică C. A., Biserica Evanghelică-Reformată, Biserica Catolică poloneză, Biserica Veche-Catolică a mariaviților, Biserica Metodistă, Biserica Baptistă-creștină și Bisericile Unite după Evanghelie. Din acest Consiliu nu face parte Biserica Romano-Catolică.

În timpul acestei recepții, Dl. Pastor Jan Niewieczerzal, președintele Consiliului, a înfățișat felul cum lucrează cultele creștine din Polonia, fiecare respectînd credința celorlalți și toți colaborînd cu statul în problemele care se pun pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și pentru progresul poporului polonez.

Luînd cuvîntul, I. P. S. Mitropolit Vasile a declarat că, așa cum a lucrat pînă acum în Consiliul ecumenic al Bisericilor din Polonia, va activa și mai departe pentru apropierea dintre confesiunile creștine, fiindcă pe de o parte dezbinarea dintre Biserici nu este plăcută nici lui Dumnezeu, nici credincioșilor, iar pe de altă parte lumea așteaptă ca Bisericile creștine să se unească pentru promovarea păcii în lume și pentru înțelegerea și colaborarea între popoare. De aceea I. P. S. Sa a rugat pe Pastorul Superintendent Jan Niewieczerzal să conteze pe Biserica Ortodoxă din Polonia în toate acțiunile pe care le întreprinde, iar pe P. C. Arhimandrit Anastasios Ianolatos, delegatul Pastorului Dr. Eugène C. Blake, secretarul general al Consiliului ecumenic al Bisericilor de la Geneva, l-a rugat să asigure întreaga Conducere a Consiliului ecumenic că Biserica Ortodoxă din Polonia, împreună cu celelalte culte grupate în Consiliul ecumenic local din Polonia, urmăresc de aproape și sprijină tot ce se face pentru apropierea între Bisericile creștine, neprecupețind nimic pentru ca Bisericile creștine, prin aportul lor, să ajute la rezolvarea marilor probleme care frămîntă lumea zilelor noastre.

Întîlnirea de la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Polonia s-a încheiat într-o atmosferă de frățească apropiere și dragoste creștină.

•

Luni, 2 martie 1970, delegațiile, împreună cu I. P. S. Mitropolit Vasile, au vizitat mai întîi monumentul «Nike», monumentul Victoriei, la care noul Mitropolit a depus o coroană de flori și la care s-a făcut o scurtă rugăciune pentru eroii căzuți pentru eliberarea patriei în războiul antifascist.

Delegațiile au vizitat apoi orașul Varșovia, care a căpătat în anii puterii populare o înfățișare dintre cele mai frumoase: cu instituții, întreprinderi și construcții noi sau refăcute pe vechile temelii ale clădirilor distruse de războiul nazist.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat la orele 11 Ambasada Română, fiind primită de Dl. Ambasador Tiberiu Petrescu.

La ora 16, I. P. S. Mitropolit Vasile, împreună cu toți membrii Sinodului Bisericii Ortodoxe din Polonia, precum și delegații care au participat la intronizare, au fost primiți la Directoratul Cultelor religioase din Polonia de Dl. *Director Alex. Scarjinski.*

Dl. Director a salutat pe toți delegații Bisericilor care au luat parte la acest fericit eveniment din viața Bisericii Ortodoxe Polone, subliniind faptul că acest prilej constituie o dovadă a bunelor relații dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Ortodoxă din Polonia. D-sa și-a exprimat regretul că delegațiile nu pot sta mai mult pentru a putea cunoaște mai de aproape poporul polonez și realizările lui, precum și dorința lui de pace și bună colaborare cu toate popoarele lumii.

D-sa a salutat apoi pe ierarhii Bisericii Ortodoxe din Polonia și pe I. P. S. Mitropolit Vasile, felicitîndu-i pe de o parte pentru activitatea pe care o depun alături de poporul polonez, iar pe de altă parte pentru intronizarea I. P. S. Vasile, căruia i-a urat viață lungă și realizări cît mai bogate în postul de Arhipăstor al Bisericii Ortodoxe din Polonia, dorindu-i să fie alături de poporul polonez în năzuințele lui de pace și progres.

Au luat cuvîntul apoi conducătorii delegațiilor, care au mulțumit pentru primirea ce li s-a făcut și și-au exprimat nădejdea că noul Mitropolit va lucra pentru unitatea ortodoxă, pentru problemele ecumenice care se pun astăzi Bisericilor și în același timp va colabora și cu autoritățile de stat pentru binele și folosul R. P. Polone.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a vorbit P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, care a evocat zilele grele prin care a trecut poporul polonez în timpul războiului hitlerist, amintind de primirea caldă făcută refugiaților polonezi în România. P. S. Sa a evocat apoi bunele relații dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă din Polonia precum și relațiile de prietenie dintre poporul român și poporul polonez. În încheiere și-a exprimat nădejdea că noul mitropolit va lucra pentru adîncirea și întărirea prieteniei dintre Bisericile și popoarele noastre.

După ce au vorbit toate delegațiile, a luat din nou cuvîntul Dl. Director Al. Scarjinski, mulțumind tuturor delegaților pentru aprecierile făcute Conducerii statului și poporului polonez. A prezentat apoi amănunțit care era situația cultelor religioase în Polonia înainte de

al doilea război mondial și care este în prezent. A subliniat in special situația privilegiată pe care o avea Biserica Romano-Catolică. «Astăzi toate cultele se bucură în Polonia de libertate deplină, cu condiția să nu vatăme interesele statului». Vorbind despre Biserica Ortodoxă Polonă, a arătat că această Biserică a înțeles vremurile noi și aspirațiile poporului polonez și de aceea forurile Conducerii de Stat folosesc prilejul acesta al intronizării I. P. S. Mitropolit Vasile, pentru a-i înmîna «Statutul de organizare și funcționare al Bisericii Ortodoxe din Polonia», aprobat.

A fost într-adevăr un moment emoționant, cînd I. P. S. Mitropolit a primit acest Statut.

Dl. Director a fixat poziția guvernului față de cultele religioase în Statul polonez, precizînd că Biserica Ortodoxă Poloneză, se arată înțelegătoare cu aspirațiile poporului și sprijină, de pe poziția și cu mijloacele ei, poporul polonez în tot ce face el pentru pace, pentru bunăstare, pentru înțelegere și înfrățire între oameni.

În încheiere a vorbit I. P. S. Mitropolit Vasile, mulțumind Conducerii de Stat pe de o parte pentru încrederea ce i s-a acordat, dîndu-i-se recunoașterea ca Mitropolit al Varșoviei și al întregii Polonii, iar pe de altă parte pentru faptul că s-a aprobat Statutul Bisericii Ortodoxe din Polonia. I. P. S. Sa a asigurat Conducerea de Stat că Biserica Ortodoxă din Polonia va fi întotdeauna lîngă popor în toate acțiunile pe care le va întreprinde pentru propășirea și înflorirea patriei.

Întîlnirea de la Directoratul Cultelor a dovedit că Biserica Ortodoxă din Polonia și Întîistătătorul ei se bucură de prețuirea Conducerii de Stat și că această Biserică, împreună cu celelalte culte din Consiliul ecumenic al Bisericilor din Polonia, înțelege să colaboreze și să sprijine întru totul orientarea actuală a vieții de Stat din Polonia.

Seara, la orele 19, I. P. S. Mitropolit Vasile a oferit delegațiilor o recepție la reședința mitropolitană. S-a făcut mai întîi o scurtă rugăciune în capela din palatul mitropolitan. În timpul recepției s-au rostit toasturi din partea tuturor conducătorilor de delegații. Din partea delegației Bisericii Ortodoxe Române, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, pornind de la galeria mitropoliților din sala de recepții, s-a oprit mai mult la mitropolitul Petru Movilă, evidențiind aportul acestui mare ierarh român în relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă din Polonia. Apoi P. S. Sa a vorbit despre importanța noului Statut în viața Bisericii Ortodoxe din Polonia, subliniind caracterul lui democratic și asemănarea dintre Statutul Bisericii Ortodoxe Române și cel al Bisericii Ortodoxe Poloneze.

În încheiere a mulțumit I. P. S. Mitropolit Vasile pentru primirea călduroasă făcută delegației Bisericii Ortodoxe Române și a făcut noului Mitropolit urări de îndelungată și rodnică arhipăstorire.

În cuvîntul de încheiere a acestei însuflețite recepții, I. P. S. Mitropolit Vasile a mulțumit tuturor delegaților pentru dragostea ce i s-a arătat și a rugat delegațiile să transmită Sinoadelor și Întîistătă-

torilor Bisericilor pe care le reprezintă asigurări că Biserica Ortodoxă din Polonia va merge pe drumul unității ortodoxe, pe drumul înțelegerii și al apropierii dintre toate Bisericile creștine, pe drumul păcii și al frățietății dintre oameni și popoare.

Recepția s-a terminat într-o atmosferă de căldură frățească și dragoste creștină.

*

A doua zi, **marți, 3 martie 1970,** delegațiile au început să plece spre țările din care veniseră. Înainte de a pleca, delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut o ultimă vizită I. P. S. Mitropolit Vasile și s-a îndreptat apoi spre gară, însoțită de ierarhii Bisericii Ortodoxe Polone. La gară, delegația a fost însoțită de Dl. Ambasador Tiberiu Petrescu. La orele 17,45 delegația Bisericii Ortodoxe Române a pornit spre Viena, unde avea de împlinit o altă sarcină dată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Din cele relatate mai sus și din cele ce a putut constata delegația Bisericii Ortodoxe Române, se pot desprinde următoarele concluzii :

— În timpul vizitei la Varșovia, a delegației Bisericii Ortodoxe Române, nu numai ierarhii și clerul Bisericii Ortodoxe din Polonia, dar și celelalte Biserici Ortodoxe surori au avut cuvinte din cele mai elogioase atît pentru Biserica Ortodoxă Română și Întîistătătorul ei Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cît și pentru poporul nostru și pentru conducătorii lui ;

— I. P. S. Mitropolit Vasile este un sincer admirator și prieten al Bisericii Ortodoxe Române, apreciind deseori foarte favorabil Biserica Ortodoxă Română, organizarea ei, revistele, realizările ei etc. ;

— Și ceilalți ierarhi și slujitori ai Bisericii Ortodoxe din Polonia au manifestat constant sentimente de prețuire și admirație pentru Biserica Ortodoxă Română și pentru poporul român ;

— Biserica Ortodoxă din Polonia are un număr de circa 500.000 de credincioși, fiind organizată în patru eparhii, dintre care una este deținută de I. P. S. Mitropolit Vasile ;

— Statutul Bisericii Ortodoxe Poloneze aprobat de Conducerea de Stat are un caracter democrat, ca și Statutul de organizare și funcționare al Bisericii Ortodoxe Române. Clerul și mirenii participă la conducerea treburilor bisericești, începînd de la parohie pînă la eparhie.

— Așa cum s-a remarcat deja, între Statul polonez și Biserica Ortodoxă din Polonia, există în prezent relații din cele mai bune.

— Biserica Ortodoxă din Polonia este deschisă colaborării frățești cu toate Bisericile Ortodoxe și în același timp este favorabilă participării active la toate acțiunile ecumenice care se pun creștinătății actuale.

INAUGURAREA SEDIULUI CULTURAL AL PAROHIEI ORTODOXE ROMÂNE DIN VIENA ŞI AL COLONIEI ROMÂNE DIN AUSTRIA

De multă vreme credincioşii Parohiei ortodoxe române din Viena şi toţi românii care trăiesc în Austria au dorit să aibă, pe lîngă biserica lor, şi un sediu cultural, în care să se adune pentru diferitele lor manifestări pe tărîm românesc.

Începînd din anul 1968, credincioşii parohiei şi membrii coloniei, ajutaţi de Statul Român şi de Patriarhia Română, au pornit la amenajarea şi organizarea unui sediu cultural propriu, chiar în clădirea în care se găseşte adăpostită şi biserica parohiei. În cursul anului 1969 şi în primele două luni ale anului 1970, sub îndrumarea şi sprijinul permanent al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian şi cu grija şi stăruinţa de fiecare zi a Preotului paroh al parohiei de la Viena, Prof. Gh. Moisescu, şi a D-lui Preşedinte al Coloniei române, Inginer Virgil Similache, lucrările de amenajare şi mobilare a sediului s-au terminat.

Festivitatea inaugurării sediului cultural român de la Viena, fixată pentru data de 5 martie 1970, a constituit un moment deosebit de important în viaţa Parohiei ortodoxe române din Viena şi a Coloniei române din Austria, mai ales că ea a coincis şi cu sărbătorirea jubileului de 100 de ani al Asociaţiei culturale româneşti din Viena.

*

Potrivit aprobării Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, la această sărbătoare a românilor din Austria Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată printr-o delegaţie alcătuită din : P. S. Episcop Antim Nica, vicar patriarhal şi secretar al Sfîntului Sinod ; P. C. Preot Ioan Gagiu, directorul Administraţiei Patriarhale, şi Diaconul Const. Dumitrescu.

Din partea Organelor noastre de Stat au luat parte : Dl. Dumitru Aninoiu, ambasador la Viena şi salariaţi superiori ai Ambasadei ; Dl. Ion Dodu Bălan, vicepreşedintele C.S.C.A. din R. S. România.

Din partea Statului austriac au luat parte ; Dl. Dr. Platzer, prim adjunct al Ministerului de Externe al Austriei, care a reprezentat şi pe Dl. Preşedinte al Austriei, Franz Ionas ; Dl. Bruno Marek, primarul oraşului Viena ; Dl. Dr. Iosif Riegler, şeful Direcţiei pentru Cultele religioase din Ministerul Învăţămîntului. Au mai luat parte de asemenea : Dl. Prof. Univ. Dr. Albin Leski, preşedintele Academiei de ştiinţe austriece, Dl. Decan Wilhelm Dantine, reprezentantul Magnificenţei

Sale Dl. Prof. Univ. Fritz Zerbst, Rectorul Universității din Viena, Dl. Prof. Univ. Dr. Richard Plaschka, Președintele Institutului sud-est european și Dl. Prof. Univ. Dr. George Rabuse, președintele Institutului de romanistică.

Din partea Bisericii Romano-Catolice a luat parte Eminența Sa Cardinalul Franz König, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria.

Din partea Patriarhiei Ecumenice : I. P. S. Mitropolit Hrisostom al Vienei.

Din partea bisericii ortodoxe ruse din Viena : P. S. Episcop Melkisedek.

Din partea bisericii ortodoxe bulgare din Viena : Prot. Doc. N. Sivarov.

Din partea bisericii ortodoxe sîrbe din Viena : Prot. Drago Govedașisci.

Din partea bisericii armene din Viena : Arhim. Dr. M. K. Kricorian.

Participarea atîtor personalități de seamă la festivitățile române care au avut loc la 5 martie la Viena dovedește pe de o parte prestigiul de care se bucură țara noastră în Austria, iar pe de altă parte bunele relații pe care le au Parohia și Colonia română cu cultele religioase din Viena și totodată prețuirea acestor culte față de Biserica Ortodoxă Română.

În prezența unei asistențe foarte numeroase, programul a început la orele 18,30, cu slujba sfințirii apei, săvîrșită de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, asistat de P. C. Preot Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Prof. Gh. Moisescu, parohul parohiei de la Viena, și Diac. Const. Dumitrescu.

După slujbă și după sfințirea sediului, Dl. Ambasador D. Aninoiu a tăiat panglica de la sala de festivități a sediului în care s-a desfășurat programul festiv.

P. C. Preot paroh Prof. Gh. Moisescu a rostit din partea parohiei un cuvînt de deschidere, în care a exprimat mai întîi bucuria pe care o simt românii din Viena și din Austria că au și ei acum o «vatră la care să-și încălzească inimile și să-și adape sufletele însetate de carte, de cîntec și tradiții străbune, pentru a le alina dorul de ținuturile unde s-au născut», «o vatră de cultură, menită să încălzească și să strîngă în jurul ei toate energiile românești, statornicite aici, pe malurile Dunării albastre».

A mulțumit apoi tuturor celor ce au ajutat la înfăptuirea acestui așezămînt de cultură românească, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

În încheiere a adus un cald salut și mulțumiri tuturor celor ce au onorat cu prezența acest moment important din viața și activitatea Parohiei ortodoxe române din Viena și a Coloniei române din Austria.

Conducătorul delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române, *P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul*, a rostit următorul cuvînt:

Eminenţa Voastră Domnule Cardinal,
Domnilor reprezentanţi ai Guvernelor Român şi Austriac,
Excelenţa Voastră Domnule Ambasador,
Înalt Prea Sfinţite şi Prea Sfinţite,
Prea Onorate Domnule Primar al Oraşului Viena,
Prea Cucernice Părinte Profesor şi Paroh,
Prea distinşi oaspeţi,
Iubiţi enoriaşi ai Parohiei şi membri ai Coloniei române,

Bucuria aleasă şi satisfacţia deplină pe care le trăiesc astăzi Parohia şi Colonia română din Viena, cu prilejul inaugurării sediului lor cultural, sînt deopotrivă şi bucuria şi mulţumirea întregii Biserici Ortodoxe Române şi îndeosebi a Prea Fericitului Patriarh Justinian, care nu numai că a binecuvîntat începutul lucrărilor acestui aşezămînt, ci a urmărit şi a ajutat cu multă dragoste şi cu cel mai viu interes realizarea acestor lucrări.

La festivitatea inaugurării acestei atît de mult dorite vetre culturale a românilor din Austria, Prea Fericirea Sa a trimis o delegaţie care să-l reprezinte şi să împărtăşească preotului paroh, enoriaşilor Bisericii şi membrilor Coloniei simţămintele sale de dragoste părintească şi cuvintele cele mai calde de preţuire pentru zelul şi însufleţirea cu care s-au străduit la înfăptuirea acestui aşezămînt de duh şi viaţă românească.

Precum se ştie, Colonia română din Austria îndeplineşte un rol de mare importanţă, atît ca vatră, care încălzeşte dragostea de neam a românilor din această ţară, cît şi ca făclie menită să înlesnească cunoaşterea sufletului şi culturii româneşti, întărind astfel prietenia dintre poporul român şi poporul austriac.

De asemenea, în epoca noastră de apropiere ecumenică, Parohia ortodoxă română din Viena este chemată să împlinească aici un rol nou, devenind un factor de legătură între Biserica Ortodoxă Română şi celelalte comunităţi creştine din Austria.

Vizita Eminenţei Sale Cardinalul Dr. Fr. König în România, precum şi vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian în Austria, au iniţiat relaţii promiţătoare între cele două Biserici. După cum se ştie, cu ocazia acestor contacte la nivel înalt, s-a convenit ca relaţiile acestea să fie dezvoltate continuu, prin vizite reciproce între Ierarhii ambelor Biserici, prin schimburi de profesori şi studenţi în teologie, precum şi prin schimburi de publicaţii. Schimburile acestea au şi început, punîndu-se bazele unei apropieri şi cunoaşteri reciproce între Bisericile noastre. Aceste legături sînt menite să ajute deopotrivă şi la adîncirea relaţiilor de prietenie şi colaborare între poporul român şi poporul austriac, ale căror temelii sînt puse de un îndelungat trecut şi la a căror dezvoltare, în timpul nostru, se străduiesc înşişi conducătorii Statelor noastre.

Amintim cu deosebită plăcere despre aceste bune relații dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică din Austria și sîntem bucuroși că în mijlocul nostru se găsește cu acest prilej festiv însuși Întîistătătorul Bisericii Romano-Catolice din Austria, Eminența Sa Cardinalul König, căruia îi aducem frățești salutări din partea Prea Fericitului nostru Patriarh Justinian al României.

De asemenea adresăm din partea Prea Fericirii Sale cele mai calde salutări pentru distinșii reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe surori, D-lui Ambasador al R. S. România la Viena, precum și celorlalți înalți oaspeți care sînt de față la inaugurarea acestui așezămînt românesc, în același timp cultural și spiritual.

Avem toată încrederea că atît Parohia ortodoxă română din Viena, cît și Colonia română din Austria vor îndeplini cu sîrguință rolul de apropiere și cooperare între poporul român și poporul austriac. În aceeași măsură apreciem rîvna și destoinicia vrednicului ei paroh, Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu, care continuă cu cinste și realizări bogate tradiția culturală și românească, întemeiată în decursul timpului, în jurul acestui sfînt altar. Cunoaștem străduințele P. C. Sale de a strînge mai departe pe românii din Viena și din alte părți ale Austriei în jurul acestei vetre de viață duhovnicească și românească, care este Biserica lor străbună.

De asemenea prețuim activitatea sa cărturărească neobosită de tălmăcitor al culturii și istoriei românești în Austria precum și pe aceea de mesager al Bisericii Ortodoxe Române în forurile ecumenice din această țară și chiar în afara hotarelor ei. Almanahurile, pe care an de an le editează ca paroh al Bisericii Ortodoxe Române din Viena, sînt o mărturie dintre cele mai grăitoare despre activitatea preotului, a credincioșilor și a bunilor români din Viena și Austria.

Cunoaștem grija și cinstirea pe care Pr. Prof. Gh. Moisescu, împreună cu enoriașii săi, au manifestat-o față de memoria eroilor români care și-au sfîrșit viața pe pămîntul austriac, precum și eforturile pe care ei le-au depus pentru împodobirea sfîntului locaș de rugăciune de aici, cu o frumoasă pictură și cu un iconostas artistic, lucrate în atelierele Patriarhiei Române.

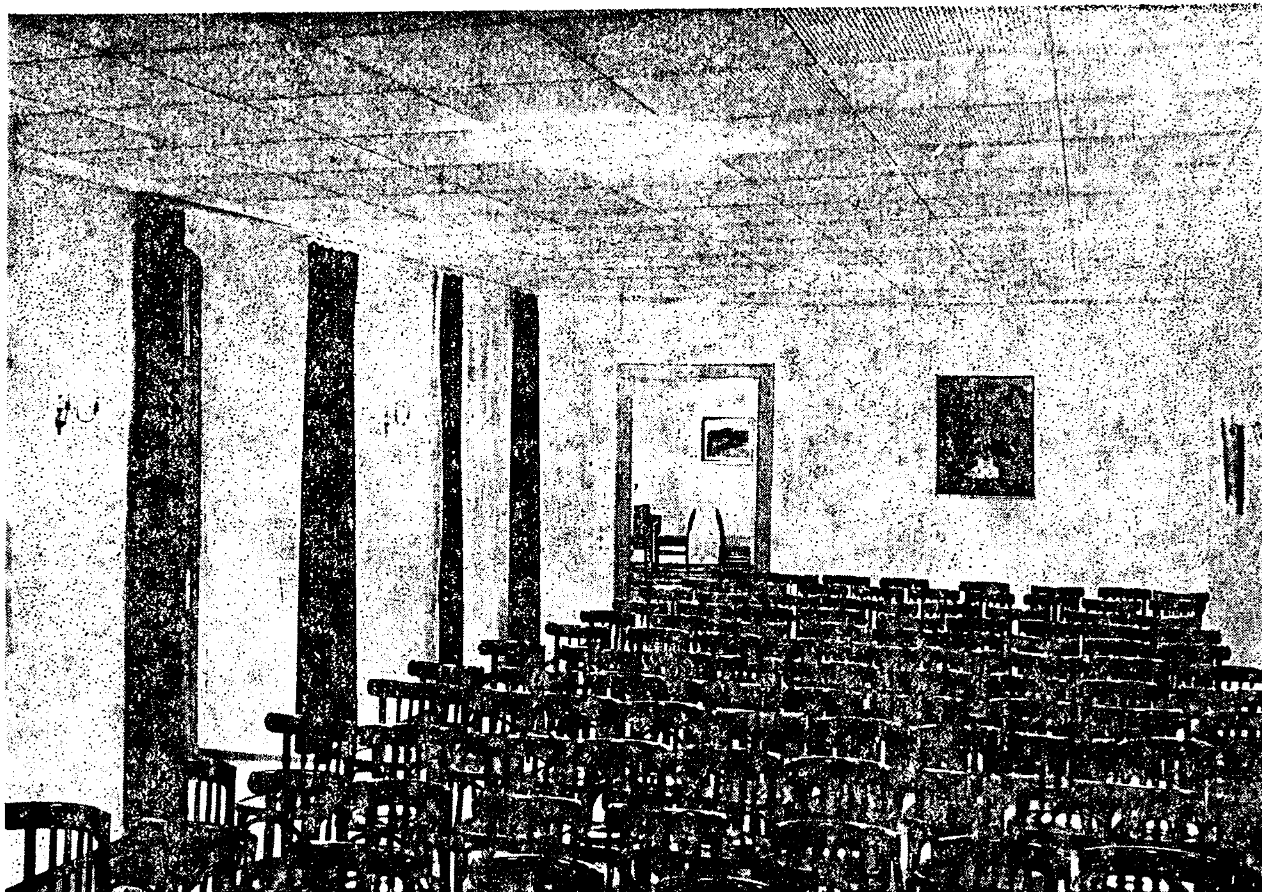
Dar o altă mare bucurie ne-a fost oferită de înființarea sub același acoperămînt cu biserica, a acestui sediu cultural, hărăzit să dea un nou avînt activității Coloniei și Parohiei române în slujba cunoașterii poporului român și a înfrățirii între poporul român și cel austriac.

Este un fericit prilej să arătăm că Prea Fericitul Părinte Patriarh apreciază în chip cu totul deosebit și elogios înfăptuirile de pînă acum ale românilor din Viena și are cele mai calde cuvinte pentru vrednicia lor și a bunului lor păstor sufletesc. Acestor frumoase realizări, Prea Fericirea Sa — după cum se știe — le-a acordat cu toată inima sprijinul său neprecupețit, fiindcă a înțeles că aici se săvîrșesc lucruri de real folos pentru biserica și pentru binele obștei românești.

Cu prilejul inaugurării festive de azi, aducînd acest omagiu de prețuire și binecuvîntările Prea Fericitului Justinian, Patriarhul României, tuturor ostenitorilor, enoriași ai Parohiei și membri ai Coloniei,

Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgoviștеanul, vicar patriarhal, săvîrșind slujba Sfințirii celei mici a apei la inaugurarea sediului cultural

Sala de festivităţi a sediului cultural al Parohiei ortodoxe române din Viena şi al Coloniei române din Austria

le exprimăm cele mai călduroase urări și îndemnuri, ca să întrețină mereu aprinsă în suflete făclia dreptei credințe și a dragostei de neam, slujind totodată și urmînd cu supunere orînduielile noii lor Patrii, ca cetățeni loiali ai Austriei.

În același timp dorim ca ei să țină seama că trăim o vreme în care Bisericile tind necontenit să se apropie, să se cunoască, să colaboreze pentru idealurile de pace, de prietenie, de frățietate între popoare. Drept aceea, îi povățuim să stea pururea în slujba acestor nobile idealuri.

De încheiere, delegația Patriarhiei Române felicită pe preotul paroh, pe enoriașii Parohiei și pe membrii Coloniei pentru realizările obținute și le urează noi izbîndiri în strădaniile lor de propășire duhovnicească, de bună înțelegere și cooperare între poporul român și cel austriac, între Biserica Ortodoxă Română și Bisericile din Austria.

Bunul Dumnezeu să vă dăruiască tuturor sănătate, fericire și să binecuvinteze cu harul său cel sfînt Parohia și Colonia română spre noi culmi de propășire și înflorire.

A vorbit apoi *Dl. Ing. Virgil Similache, președintele Coloniei Române din Austria,* care a spus între altele :

«Din vechi timpuri Viena a fost socotită ca o poartă a culturii dintre Orient și Occident, fiind privită, pe bună dreptate, puntea de legătură dintre Răsărit și Apus. De aceea, mărturii istorice incontestabile adeveresc existența românilor în Viena încă de pe la sfîrșitul veacului al XVII-lea. Cu timpul numărul lor a sporit, încît în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, ei au început să ceară și a trebuit să li se acorde privilegii pentru executarea cultului religios ortodox. În acest timp, dintre toate comunitățile românești din Europa apuseană, cea mai veche — se dovedește — a fost cea din Viena.

La fel cu celelalte popoare conlocuitoare, multă vreme, românii statorniciți în Austria, în afară de comunitatea lor bisericească ortodoxă, nu s-au gîndit să se mai organizeze în vreo asociație națională profesională sau culturală și nici n-au încercat să facă acest lucru, pe baza căruia să-și legitimeze apoi drepturile lor de cetățeni ai monarhiei habsburgice, sau să pretindă unele revendicări de ordin social, politic și cultural.

Însă pe la jumătatea veacului al XIX-lea, sub influența curentelor revoluționare și a ideilor de libertate, au început să apară mici grupări ale tinerilor studenți români din Transilvania, Banat și Bucovina, veniți la studiu în capitala imperiului austro-ungar. Astfel, în anul 1853, acești tineri români înființează o bibliotecă, adăpostită în seminarul de la Sfînta Barbara și îmbogățită prin donațiile făcute de unii fruntași ai culturii românești.

Încă de pe la 1780 Petru Maior și Gheorghe Șincai urmau teologia în Institutul Sfînta Barbara ; în 1792 Ioan Penariu din Sadu-Sibiului și-a luat doctoratul în medicină la Universitatea din Viena, urmat în 1814—1817 de un alt român transilvănean Vasile Pop, care a obținut docto-

ratul în filozofie și medicină. Între 1842—1848 se afla aici mult talentatul Titu Maiorescu ca elev în Institutul Theresianum. În anul 1864 studenții români din Viena s-au hotărît să înființeze un fel de *Club social literar*, cu numele de «Societatea literară și științifică», dar fără să aibă statute recunoscute de guvern. Peste 3 ani, adică în 1867, s-a întemeiat o altă societate cu numele de «România», mai numeroasă, mai activă și prin urmare cu mai mult drept de existență. Cam tot pe atunci s-a înființat la Graz asociația culturală «Românismul», la Berlin «Familia», iar la Paris «Uniunea Românilor». În anul 1868, cînd Mihail Eminescu a venit la Viena să urmeze studiile universitare, a constatat cu durere că amîndouă asociațiile studențești, în loc să se înțeleagă și să conlucreze în interesul propășirii culturii românești, se frămîntau în discuții inutile. De aici a pornit îndemnul lui pentru contopirea acestor două asociații studențești într-o singură societate.

Astfel, în ziua de 5 martie 1870, deci exact astăzi 100 de ani, conducătorii Societății literare și științifice — ca mai veche — au luat hotărîrea istorică : «să se adune membrii ambelor societăți într-un loc și să se înțeleagă asupra efectuării unirii ambelor societăți».

Societatea «România» a răspuns, la 3 aprilie 1870, că se «învoiește» ca societatea ce s-ar îmbina din ambele asociații culturale să poarte numele de «România Jună». La 19 ianuarie 1871 s-a hotărît definitiv această unire sub numele de «România Jună». Un comitet provizoriu, compus din reprezentanții ambelor asociații, a redactat noul Statut, care după ce a fost aprobat de forurile în drept a dat posibilitatea primei ședințe, la 8 aprilie 1871, cînd a fost ales și Comitetul noii societăți academice, compus din Ion Slavici președinte, Sterie Ciurcu casier și Mihail Eminescu bibliotecar.

Primul bal al românilor din Viena a avut loc în ziua de 9 martie 1872, sub patronajul unor doamne din înalta societate. Scopul balului era ca din venitul lui net să se întemeieze un *Cabinet de lectură* al Societății. În anii următori, balul a fost organizat din ce în ce mai strălucit. Astfel, în anul 1880, venitul curat al balului a atins suma de 700 coroane, iar în anul 1884, cînd balul a fost sub patronajul arhiducelui Rainer, suma s-a ridicat la 4.484 coroane.

Un mare animator al tineretului românesc din Viena a fost pe acea vreme strălucitul compozitor bucovinean Ciprian Porumbescu, autorul imnului României June, pe celebrele versuri scrise tot de el : *Pe-al nostru steag e scris unire*, și al inspiratului cîntec *Trei culori*.

În anul 1892, legăturile dintre românii din Viena se strînseseră și mai mult, încît s-a înființat așa-numita *Colonie Română*, care se îngrijea și de tinerii lipsiți de mijloace, ce studiau în școlile înalte sau la Universitatea din Viena. Din acest an aflăm tot mai numeroși susținători ai României June, care-i acordau sprijinul lor mărinimos pentru promovarea activității ei culturale și naționale. Un vis neîmplinit al studenților români din Viena a fost crearea unui organ literar care să apară sub conducerea lor. În această privință, încă din anul 1869 se proiectase editarea unei foi periodice, dar care din cauza împrejurărilor vitrege nu s-a putut realiza. Ideea aceasta a fost reluată de

«România Jună», cu ocazia congresului studențesc de la Putna din 1871, cînd s-a hotărît editarea «Organului științific și literar», cerut insistent sub o altă formă în Adunarea studenților români ținută la Sibiu în 1905, precum și în Congresul studențesc care a avut loc la Iași în 1909.

Firește, editarea unui organ literar sau chiar pur studențesc pretindea în fruntea lui o autoritate literară recunoscută ca atare, precum și redactori stabili. De aceea tinerii români din Viena au fost nevoiți să se mulțumească cu publicații literare scrise de mînă și apoi multiplicate, cum a fost prin 1874 «Urzica», în 1866 «Aurora» și «Sunete și răsunete».

În schimb un titlu de glorie pentru studenții din Viena rămîn cele două *Almanahuri* literare scrise de «România Jună» în 1883 și 1888, la care au colaborat cei mai de seamă scriitori din veacul trecut, în frunte cu Mihail Eminescu, Titu Maiorescu, Ion Creangă și alții. Tradiția acestor *Almanahuri* vieneze a fost reluată în anul 1962 de Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu, prin editarea excelentului și prețiosului *Almanah al Parohiei ortodoxe române din Viena,* care se află acum în al nouălea an de apariție.

Paralel cu asociația academică «România Jună», la începutul veacului nostru a luat ființă *Clubul Român* al cărui rost era strîngerea legăturilor între românii din Viena în vederea susținerii și promovării intereselor lor de ordin social, cultural și național. După aceea, în anul 1906 s-au pus bazele unei *Societăți bisericești române ortodoxe* — cuprinzînd pe toți românii din Viena, al cărui scop era zidirea unui *locaș de închinare* și întemeierea unei *Parohii române-ortodoxe* în capitala Imperiului austro-ungar. În ce privește întemeierea parohiei, ea s-a putut realiza abia în anul 1922, în schimb zidirea unei biserici a rămas pînă în ziua de azi doar o dorință pioasă greu de realizat.

«Clubul român» și-a încetat activitatea o dată cu amurgul primului război mondial, iar vechea «Societate bisericească» a dăinuit pînă după al doilea război mondial. În locul lor a luat ființă în anul 1958 *Colonia română din Austria,* urmărind cam același scop și anume de a strînge în jurul său întreaga suflare românească din Austria, de a păstra și promova tradiția, limba și cultura românească, dar mai ales de a contribui la întărirea legăturilor de prietenie între poporul român și poporul austriac.

Înaltă și onorată Adunare!

România și Austria, legate de veacuri prin marele fluviu Dunărea, se întîlnesc de mulți ani într-o colaborare rodnică și folositoare pentru amîndouă popoarele acestor țări. Așadar, înființarea unui sediu cultural românesc în inima strălucitului oraș Viena înseamnă crearea celui mai potrivit mijloc de a strînge la sînul său cald pe toți cei dornici de carte, de cîntec și tradiții strămoșești. Căci, după cum se știe, faptele de cultură ale unui popor niciodată nu sînt îngrădite de hotare sau opreliști; dimpotrivă, știința, cultura și arta au ajuns soli care cuceresc azi omenirea, care unesc strîns popoarele, ajutînd astfel să se închege acel duh de înțelegere și înfrățire universală. Dacă pri-

tăşit delegaţiei unele aspecte din activitatea pe care o desfăşoară la Viena sau în alte părţi ale Europei, în calitatea de exarh pe care o are pentru Italia, Elveţia şi Germania. S-au făcut, de asemenea, urări pentru Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora şi pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române.

Sîmbătă, 7 martie 1970, în cursul dimineţii, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a vizitat cîteva biserici din Viena, iar la amiază P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul a fost invitat la Eminenţa Sa Cardinalul Dr. Fr. Körig, care l-a reţinut la dejun.

În timpul dejunului Eminenţa Sa s-a interesat de starea sănătăţii Prea Fericitului Patriarh Justinian, exprimîndu-şi admiraţia faţă de activitatea pe care o desfăşoară Prea Fericirea Sa atît pe plan intern, cît şi faţă de activitatea de apropiere dintre celelalte confesiuni creştine din ţară şi dinafară, şi avînd cuvinte de laudă despre raporturile dintre cultele religioase şi stat în Republica Socialistă România.

Atît prin participarea la festivităţile de inaugurare a sediului cultural român din Viena, cît şi în timpul acestei vizite Eminenţa Sa a manifestat sentimente de bună preţuire faţă de Biserica Ortodoxă Română şi faţă de Întîistătătorul şi ierarhii ei, şi a arătat că în aceeaşi măsură preţuieşte şi poporul român şi înţelepciunea conducătorilor lui.

Seara, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a asistat la balul organizat de comitetul Coloniei din Austria în saloanele noului sediu cultural din Viena.

În timpul balului, la care a fost de faţă şi Dl. Ambasador D. Aninoiu, împreună cu salariaţi ai Ambasadei, precum şi Dl. Vicepreşedinte al C.S.C.A. I. Dodu-Bălan, între românii care au luat parte s-a creat o atmosferă de caldă simţire românească, mai ales că formaţia orhestrei Ciocîrlia a cîntat tot timpul muzică românească şi s-au servit numai preparate culinare şi băuturi româneşti. De asemenea, prin grija comitetului a fost organizată şi o tombolă, alcătuită în cea mai mare parte din artizanate româneşti.

Duminică, 8 martie 1970, în cursul dimineţii, delegaţia a luat parte la slujba religioasă de la biserica ortodoxă română din Viena.

La orele 12, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a fost invitată de Dl. Alfred Stirnemann, secretarul Fundaţiei «Pro Oriente», la un dejun oferit la restaurantul Sacher din Viena.

În timpul dejunului s-a discutat asupra rostului pe care-l are Fundaţia «Pro Oriente», Dl. Secretar A. Stirnemann scoţînd în evidenţă faptul că această Fundaţie are ca scop să apropie pe teologii diferitelor confesiuni creştine între ei şi prin contactele lor să se găsească posibilitatea ajungerii la puncte de vedere comune asupra problemelor religioase care fac obiectul dezbaterilor.

Cu acest prilej, Dl. Secretar A. Stirnemann a întrebat pe P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul ce părere are asupra unui dialog între Bisericile Ortodoxe şi Biserica Romano-Catolică. P. S. Sa a spus că această problemă presupune mai întîi un acord între toate Bisericile Ortodoxe naţionale asupra dialogului şi apoi este necesar să se creeze

unele condiții preliminarii, pentru a se putea începe un astfel de dialog. Biserica Ortodoxă Română și-a spus de mai multe ori punctul ei de vedere asupra unui astfel de dialog. «Dar, deocamdată, a spus P. S. Sa, Biserica Ortodoxă Română este pentru dialoguri bilaterale între Bisericile Ortodoxe naționale și între Bisericile Romano-Catolice din diferite țări, pentru a se putea cunoaște mai bine între ele și pentru a se vedea că, în afară de cîteva probleme mai mari, Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică au foarte multe puncte comune de credință și viață creștină».

În aceeași zi, adică duminică 8 martie 1970, la orele 15,30 delegația Bisericii Ortodoxe Române care a luat parte la festivitățile de la Viena, s-a îndreptat spre țară, fiind condusă la gară de P. C. Pr. Prof. Gh. Moisescu, de Dl. Alfred Stirnemann, secretarul Fundației «Pro Oriente» și de studenții teologi români din Viena : Pr. Bunea Hin Victor și Șebu Sebastian.

*

După sosirea în țară a delegației Bisericii Ortodoxe Române, care a luat parte la inaugurarea sediului cultural al Parohiei ortodoxe române de la Viena și al Coloniei române din Austria, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, fiind informat de atenția deosebită pe care Eminența Sa Cardinalul Dr. Fr. König a acordat-o acestor festivități care au avut loc la Viena, a trimis Eminenței Sale următoarea telegramă :

Eminența Voastră,

Am aflat cu deosebită satisfacție de bunăvoința pe care ați avut-o de a participa personal la serbarea jubileului a 100 de ani al Asociației culturale românești din Viena și la festivitățile de inaugurare a sediului cultural al Parohiei și Coloniei române din Viena, precum și de cuvîntul amabil pe care l-ați rostit cu acest prilej.

Adresîndu-Vă viile Noastre mulțumiri pentru acest fapt, Vă încredințăm că Noi îl socotim ca o nouă expresie a sentimentelor de prețuire care s-au statornicit între Bisericile noastre.

Atotputernicul Dumnezeu să binecuvînteze toate acțiunile menite să ne apropie unii de alții și să ne ajute să mergem mai departe pe drumul dragostei și colaborării frățești dintre noi și dintre popoarele în mijlocul cărora ne împlinim misiunea Noastră.

† Justinian
Patriarhul României

*

Eminența Sa Cardinalul Dr. Franz König a răspuns la această telegramă cu următoarea scrisoare :

Prea Fericirea Voastră,

La telegrama Prea Fericirii Voastre, în care Vă exprimați deosebita mulțumire și satisfacție pentru participarea modestei Mele per-

soane la festivităţile Coloniei române din Austria, aş dori şi eu să Vă exprim sentimentele Mele de profundă veneraţie şi recunoştinţă.

Sînt încă sub impresia minunatei ceremonii care a avut loc la biserică şi a serbării artistice atît de reuşite, datorită contribuţiei invitaţilor veniţi de la Bucureşti, care, prin talentele lor excepţionale, au dat o notă cu totul specială acestei sărbătoriri.

De asemenea, aş dori să spun acelaşi lucru privitor la prezenţa D-lui Vicepreşedinte al C.S.C.A. care a vorbit într-un mod atît de interesant despre relaţiile dintre Bucureşti şi Viena.

În acelaşi timp, aş dori să exprim cordialele mele mulţumiri Vicarului patriarhal, Episcopul Antim, pentru scrisoarea şi prezenţa sa la Viena, reprezentînd astfel pe Prea Fericirea Voastră.

Drept amintire a întîlnirilor noastre atît de cordiale şi frăţeşti, aş dori să exprim Prea Fericirii Voastre sincera şi constanta mea veneraţie.

Cu aceste sentimente, rămîn, al Prea Fericirii Voastre devotat în Hristos,

† F. Cardinal König

VIZITAREA PATRIARHIEI ROMÂNE DE CĂTRE MGR DR. RUDOLF GRABER EPISCOPUL ROMANO-CATOLIC DE REGENSBURG (R.F. A GERMANIEI)

La invitaţia Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în dimineaţa zilei de 3 aprilie 1970, a sosit la Bucureşti Episcopul romano-catolic de Regensburg, Dr. Rudolf Graber, însoţit de Abatele Emmanuel Heufelder, stareţul Mînăstirii benedictine din Niederaltaich, de Pr. Dr. Albert Rauch şi de Pr. Dr. Ernst Suttner.

Excelenţa Sa Episcopul Rudolf Graber a fost întîmpinat de către P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, şi P. C. Pr. Consilier Dumitru Fecioru. Din partea Ambasadei R. F. a Germaniei la Bucureşti, oaspeţii au fost salutaţi de Dl. Dr. Franz Keil, prim-secretar al Ambasadei.

Oaspeţii au fost conduşi la palatul patriarhal unde au fost găzduiţi în tot timpul vizitei.

Încă de la sosire, Excelenţa sa Episcopul Graber şi-a exprimat bucuria pentru prilejul ce i s-a oferit de a cunoaşte şi Biserica Ortodoxă Română, după ce a vizitat Patriarhia Ecumenică şi Bisericile Ortodoxe Sîrbă şi Bulgară şi după ce în chip neprevăzut a avut putinţa ca împreună cu persoanele care îl însoţeau să viziteze reşedinţa episcopală din Arad.

*

Sîmbătă, 4 aprilie 1970, în cursul dimineţii, Excelenţa Sa Episcopul Graber, împreună cu P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, care l-a însoţit pe toată durata şederii în ţara noastră, a vizitat catedrala patriarhală, unde a remarcat şi admirat ţinuta evlavioasă şi atmosfera de rugăciune a credincioşilor care asistau la slujba sfintei liturghii.

A vizitat apoi instituţiile centrale ale Patriarhiei, începînd cu Tipografia Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, unde Excelenţa Sa Episcopul Graber a apreciat buna organizare a sectorului, precum şi volumul mare de tipărituri ale Bisericii Ortodoxe Române şi varietatea de lucrări tipărite.

Au fost vizitate după aceea Atelierele de obiecte bisericeşti ale Institutului Biblic de la Schitul Maicilor, de la secţia de strungărie şi de filigran, pînă la secţiile de email, pictură şi croitorie, urmărind astfel cu interes deosebit procesul de fabricaţie al obiectelor de uz bisericesc şi frumuseţea artistică a acestora.

După Schitul Maicilor, a fost vizitat complexul Mînăstirii Antim : biserica, paraclisul, muzeul, biblioteca şi sălile de şedinţe ale Sfîntului

Sinod. Excelenţa Sa Episcopul Graber a acordat o deosebită atenţie relatărilor privind viaţa, activitatea şi mucenicia mitropolitului Antim Ivireanul, întrucît în calitate de fost profesor de istorie bisericească Excelenţa Sa a studiat şi a scris despre Biserica Ortodoxă Georgiană. Au fost admirate valoroasele icoane din colecţia muzeului de la Mînăstirea Antim şi manuscrisele de deosebită valoare din biblioteca Sfîntului Sinod, care, prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, s-a înnoit nu numai cu un sporit şi valoros fond de cărţi, ci şi cu întregul mobilier sculptat în lemn la Atelierele de tîmplărie şi sculptură de la Mînăstirea Plumbuita, pe care le-au vizitat în continuare.

La orele 13 Excelenţa Sa episcopul Dr. Graber şi persoanele care îl însoţeau au fost primiţi în audienţă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în prezenţa P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Al. Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor, P. C. Pr. Consilier D. Fecioru şi P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Cu această ocazie, *Excelenţa Sa Episcopul Graber* a rostit următoarele :

Prea Fericirea Voastră,

Este o mare bucurie pentru mine de a putea astăzi, împreună cu reprezentanţii care mă însoţesc, să vă transmit salutările creştinilor catolici din Republica Federală a Germaniei.

Exact acum trei ani în urmă am fost oaspetele Sanctităţii Sale Patriarhul Atenagora, spre a primi de la Sanctitatea Sa îndemnuri asupra posibilităţilor unei colaborări practice-ecumenice între Bisericile Ortodoxe şi Biserica Romano-Catolică din Republica Federală a Germaniei.

Ne spunea atunci acest mare pionier al unităţii : «Vremea ne zoreşte spre unitate ! Biserica creştină este pusă astăzi în faţa unor astfel de probleme, încît numai întreaga creştinătate împreună ar putea să le găsească un răspuns potrivit. Noi trebuie să vedem în mod real toate situaţiile prin prizma credinţei, străduindu-ne însă să găsim adevărul. Totul va fi impregnat de iubire. Şi această iubire a lui Hristos s-a revărsat astăzi asupra creştinătăţii asemenea unei noi Pogorîri a Duhului Sfînt».

Păşind în această săptămînă prin taina morţii şi învierii Mîntuitorului nostru, ne amintim de memorabila întîlnire de la Ierusalim a Papii Paul şi Patriarhului Atenagora. Amîndoi au simţit că unul fără celălalt nu pot stăpîni deplinătatea. Şi cînd ei s-au întîlnit la Ierusalim, la izvorul credinţei noastre, L-au regăsit într-un mod nou pe Iisus, căci El este în permanenţă în mijlocul nostru, de cîte ori ne adunăm în numele Său.

Am dori ca vizita noastră să constituie o contribuţie mică în acest sens. Ne găsim aici nu din însărcinare lumească sau omenească, ci pentru că iubirea lui Hristos ne îndeamnă să depunem împreună

mărturie despre credința noastră comună. Atunci vom afla același lucru pe care l-a simțit Sfîntul Pavel cînd scria romanilor: «Pentru că doresc cu mare dor să vă văd, ca să vă împărtășesc vreun dar duhovnicesc spre întărirea reciprocă, adică să ne îmbărbătăm în înțelegere cu voi prin credința noastră comună, a voastră și a mea» (Rom. I, 12).

Vizita pe care o fac Bisericii Ortodoxe Române surori, ca episcop al Bisericii Catolice din Republica Federală a Germaniei, este menită ca, potrivit făgăduinței Domnului, să ne dăruiască noi puteri ale Duhului Sfînt, și împreună cu frații pe care-i vizităm să mulțumim pentru darurile duhovnicești, întrucît din nou ne dăm seama că harul lui Dumnezeu lucrează de la un capăt la celălalt al pămîntului. Un singur Duh ne-a fost făgăduit, în ciuda tuturor separărilor care au rezultat din istoria noastră. Totuși, aceste ziduri de despărțire nu se înalță pînă la ceruri. Ele au fost construite pe pămînt datorită greșelii omenești.

Cu toții trebuie să contribuim la dărîmarea zidurilor de despărțire, pentru ca să căpătăm convingerea de a propovădui cuvîntul vieții în mod corespunzător și prin aceasta să contribuim la zidirea Bisericii — una, sfîntă.

În cuvîntul său *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a spus:

Prea Sfinția Voastră și
Onorați membri ai delegației,

Primind scrisoarea Dvs. ne-am bucurat că doriți să cunoașteți viața Bisericii Ortodoxe Române, fiindcă ecumenismul de astăzi nu poate fi desăvîrșit decît prin vizite reciproce și contacte bilaterale între Biserici. Unitatea în diversitate a Bisericii creștine nu poate fi promovată decît dacă ne cunoaștem bine unii pe alții. Sfîntul nostru Sinod și teologii noștri au găsit soluții juste pentru problemele legate de unitatea creștină, soluții pe care le-au prezentat la diferite întîlniri intercreștine.

Folosind Conferința a treia Panortodoxă de la Rodos, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a trimis acestei conferințe prin delegații săi hotărîrea sa, în care arată că unirea Bisericilor nu poate fi pusă înaintea unității Bisericii, adică unitatea în diversitate a Bisericii trebuie realizată înaintea unirii Bisericilor. De aceea, trebuie să lucrăm întîi pentru unitatea în diversitate a creștinătății, pentru o colaborare pe picior de egalitate și respect reciproc. Unirea întîlnește multe piedici, pe cînd unitatea în diversitate oferă nenumărate posibilități pentru conlucrarea Bisericilor. Chiar conlucrarea cu Biserica Romano-Catolică nu poate întîrzia; ea trebuie să înceapă degrabă, pentru că creștinismul este obligat să dea răspuns la unele probleme vitale ale lumii contemporane.

Celelalte Biserici Ortodoxe au fost alături de hotărîrea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cu nădejdea că o colaborare a Bisericilor din Consiliul Ecumenic cu Biserica Romano-Catolică pe latura pastorală a creștinismului practic va pregăti calea spre unitate.

Consiliul Ecumenic al Bisericilor şi-a însuşit propunerea şi cu prilejul şedinţei Comitetului Central, care a avut loc la Enugu, în Nigeria, s-a hotărît colaborarea între Biserica Romano-Catolică şi Bisericile creştine membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, prin instituirea unei comisii mixte, acceptată şi de Vatican. Numai prin întărirea unităţii între Bisericile creştine se va ajunge, mai curînd sau mai tîrziu, la unirea Bisericilor.

Aceasta este poziţia Bisericii Ortodoxe Române în privinţa unităţii creştine şi a unirii Bisericilor.

În ce priveşte ecumenismul, Biserica Ortodoxă Română are o poziţie diferită faţă de poziţia Bisericii Romano-Catolice. Decretul Despre ecumenism, aşa cum este întocmit, nu ajută cum ar trebui la promovarea unităţii creştine, fiindcă vorbeşte de «fraţii despărţiţi», care ar dori dialogul cu Biserica Romano-Catolică, dar care trebuie să accepte anumite condiţii pentru acest dialog, dacă doresc revenirea în «staulul Romei», dacă doresc unirea cu Roma. Aceasta este pricina pentru care noi sprijinim şi ne preocupă promovarea unităţii creştine mai mult decît unirea Bisericilor — aceasta cel puţin în ce priveşte Biserica Ortodoxă Română. Şi în ecumenism — aşa cum am spus şi la Kerala, în India, la Facultatea de teologie catolică — noi căutăm să împiedicăm tendinţele de panelinism, panangiicanism, panprotestantism, ca şi pancatolicism ; noi sprijinim din toată inima un ecumenism pancreştin, în care Bisericile creştine în deplină libertate îşi vor da contribuţia lor la rezolvarea problemelor actuale cu care este confruntat creştinismul, ceea ce poate duce, mai devreme sau mai tîrziu — şi noi dorim cît mai devreme — la unirea dintre Biserica Romano-Catolică şi Biserica Ortodoxă, deschizînd o cale largă de unire cu celelalte Biserici. Pînă nu se va realiza acest pancreştinism, această unitate în diversitate a Bisericilor, nu poate fi vorba de o unire a Bisericilor.

Numai în întîlnirile reciproce putem limpezi asemenea probleme, iar prin discuţii avute cu ocazia acestor contacte bilaterale putem sprijini şi deschide calea unirii ce trebuie să fie între ortodocşi şi catolici. În întîlnirea pe care am avut-o cu Eminenţa Sa Cardinalul Dr. Franz König, am putut descoperi atîtea puncte principale comune, încît cele deosebitoare nu erau din cele de neînvins. De aceea nădăjduim că şi vizita Excelenţei Voastre, primul ambasador al Bisericii Romano-Catolice din R. F. a Germaniei, ne va ajuta să legăm nu numai cunoştinţe, ci şi să începem a pune temelie trainică dragostei şi preţuirii reciproce între Bisericile noastre, care să promoveze şi prietenia dintre popoarele noastre.

Urarea de bun-venit la noi, adresată Excelenţei Voastre, o adresăm întregii Biserici Catolice din R. F. a Germaniei, în frunte cu Eminenţa Sa Cardinalul Dr. Lulius Döpfner, cu care cultivăm o dragoste frăţească prin schimbul de scrisori irenice.

Noi nu sîntem o Biserică prea mare, nu aşa de mare ca Biserica Romano-Catolică, dar aşa cum sîntem vă informăm că ne frămîntă şi

pe noi probleme care frămîntă astăzi lumea, şi în special lumea creştină.

Prin astfel de contacte bilaterale, putem rezolva unele din aceste probleme şi putem ajuta la rezolvarea altora.

Am reuşit să avem un preot la capela «Mihai Sturza» din Baden-Baden; avem, de asemenea, doi doctoranzi care fac studii de specializare în R. F. a Germaniei, iar la Institutul nostru teologic din Bucureşti studiază un teolog din ţara Dvs. La invitaţia Dvs. au petrecut trei luni de zile în R. F. a Germaniei doi stareţi de-ai noştri pentru cunoaşterea realităţii asupra vieţii religioase şi bisericeşti în ţara Dvs. Toate acestea dovedesc un început al legăturilor frăţeşti de prietenie dintre Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Romano-Catolică din R. F. a Germaniei.

Dorim Excelenţei Voastre şi distinşilor voştri însoţitori o vizită plăcută în ţara noastră.

Fiţi bine veniţi!

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a condus pe oaspeţi să viziteze palatul patriarhal.

În timpul mesei de prînz Excelenţa Sa Episcopul Graber s-a întreţinut cu Prea Fericitul Patriarh Justinian şi cu P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, într-un cadru intim, neoficial.

În după-amiaza zilei, la orele 17, Excelenţa Sa Episcopul Dr. Graber şi persoanele care îl însoţeau au făcut o vizită la Mînăstirea Ţigăneşti, unde s-au dat explicaţii în legătură cu istoricul mînăstirii, iar P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul a prezentat pe oaspeţi şi, în numele întregii obşti, i-a salutat, urîndu-le bun venit la Mînăstirea Ţigăneşti. Excelenţa Sa Episcopul Graber a mulţumit pentru buna primire ce i s-a făcut, declarînd: *«Sînt bucuros că am ocazia să vizitez şi să cunosc măcar şi o mică parte din Biserica Ortodoxă Română. Sînt fericit să constat la faţa locului situaţia Bisericii Dvs. şi organizarea ei. Impresiile dobîndite astăzi în vizita la instituţiile centrale ale Patriarhiei vor rămîne pentru mine de neuitat. Aflîndu-mă aici în mijlocul unei obşti monahale, aş dori să vă prezint şi eu pe un reprezentant al monahismului din ţara mea, pe Părintele stareţ Emmanuel care face parte din Ordinul Sfîntului Benedict de Nursia, ale cărui reguli monahale se apropie foarte mult de cele ale Sfîntului Vasile cel Mare, pe care o urmaţi dvs.».*

În continuare, oaspeţii au vizitat atelierele de stofe şi veşminte bisericeşti, unde au admirat măiestria de executare atît de fină a covoarelor şi broderiilor artistice.

La Mînăstirea Cernica, unde oaspeţii au fost întîmpinaţi de P. C. Arhim. Roman Stanciu, stareţul mînăstirii şi de obştea călugărilor, au fost vizitate biserica unde s-au dat cuvenitele explicaţii în legătură cu istoricul ei, trapeza cu noua pictură în frescă şi muzeul mînăstirii. Cina a fost servită la mînăstire, ceea ce a permis ca Excelenţa Sa Episcopul Dr. Graber să cunoască mai îndeaproape unele aspecte ale organizării şi funcţionării monahismului nostru.

Duminică, 5 aprilie 1970, la orele 10, Excelenţa Sa Episcopul Graber şi însoţitorii săi au fost conduşi la paraclisul patriarhal «Domniţa Bălaşa» unde au asistat la slujba sfintei liturghii, oficiată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, în timpul căreia a avut loc o hirotonire de preot şi una de diacon.

La orele 14 a avut loc la palatul patriarhal un dejun oficial oferit de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în cinstea oaspeţilor, la care au luat parte, P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, Mgr Fr. Augustin ordinariu substitut al Arhiepiscopiei Romano-Catolice din Bucureşti, P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu, PP. CC. Directori Ioan Gagiu şi Traian Ghica, PP. CC. Consilieri de la Administraţia Patriarhală şi de la Arhiepiscopia Bucureştilor, P. C. Pr. Secretar N. Cazacu, P. C. Diac. Prof. Nicolae Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din Bucureşti, împreună cu doi profesori, Prof. N. Grosu, directorul Seminarului teologic, P. C. Arhim. Gherasim Cristea, stareţul Mînăstirii Căldăruşani.
A fost prezent reprezentantul Departamentului Cultelor.

În timpul mesei, Excelenţa Sa Episcopul Dr. Rudolf Graber şi-a exprimat bucuria de a fi participat la săvîrşirea sfintei liturghii ortodoxe chiar de un patriarh. Pe lîngă fastul slujbei, Excelenţa Sa a fost în mod deosebit impresionat de numărul mare de credincioşi prezenţi în biserică, precum şi de atitudinea lor plină de evlavie, ceea ce «denotă o participare activă la cele săvîrşite în timpul sfintei slujbe».
Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în calitate de amfitrion, a prezentat comesenilor pe oaspeţii Prea Fericirii Sale, arătînd că Episcopul Rudolf Graber de Regensburg este primul sol dintre ierarhii Bisericii Romano-Catolice din R. F. a Germaniei care face o vizită Bisericii Ortodoxe Române. Au fost de asemenea prezentaţi şi ceilalţi însoţitori ai Excelenţei Sale: stareţul Emmanuel Heufelder al Mînăstirii benedictine Niederaltaich, Pr. Dr. Ernst Suttner şi Pr. Dr. Albert Rauch. În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a prezentat oaspeţilor pe colaboratorii Prea Fericirii Sale, prezenţi la această masă: «*Aceştia sînt,* a spus Prea Fericirea Sa, *cei mai apropiaţi colaboratori ai noştri, cu care conducem Arhiepiscopia Bucureştilor şi Patriarhia Română. Împreună cu această familie ne străduim zi de zi să lucrăm pentru promovarea Bisericii Ortodoxe Române şi pentru împlinirea trebuinţelor ei*».

Luînd cuvîntul, Excelenţa Sa Episcopul Dr. Rudolf Graber a răspuns următoarele:

Prea Fericirea Voastră,
Prea Cucernici Părinţi,

Doresc să mulţumesc încă o dată cu această ocazie Prea Fericirii Voastre pentru invitaţia de a vizita ţara şi Biserica Dvs.

După cum cunoaşteţi, vizita mea a fost amînată din pricina decesului unuia dintre prietenii şi colaboratorii mei de la catedrala din

Regensburg. Dar, deși am sosit cu o oarecare întîrziere, aceasta a fost totuși compensată din plin prin primirea deosebit de călduroasă ce ni s-a făcut încă de la intrarea în țara Dvs., la Episcopia Ortodoxă din Arad. Pentru aceasta țin să vă mulțumesc în mod deosebit.

În aceste zile vom discuta desigur despre problemele ecumenice care ne preocupă, dar eu cred că mai important decît orice discuții este climatul de dragoste pe care l-am găsit aici. Fie-mi îngăduit să dau expresie sentimentelor mele de bucurie în legătură cu aceasta și să-mi exprim totodată speranța că astfel de contacte reciproce se vor adînci și vor duce la o colaborare fructuoasă între Bisericile noastre.

Aș dori să mulțumesc în același timp Prea Fericirii Voastre pentru prilejul pe care mi l-ați dat de a cunoaște viața și organizarea Bisericii Ortodoxe Române. Vă mărturisesc că sînt puțin gelos cînd aud despre numărul mare de elevi seminariști și studenți teologi pe care îi aveți în instituțiile de învățămînt teologic. În privința aceasta Dvs. ați putea să ne ajutați și pe noi, iar cînd spun acest lucru mă gîndesc la un schimb de studenți teologi între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică din Republica Federală a Germaniei.

În mod deosebit aș dori să-mi exprim bucuria de a întîlni astăzi aici pe un reprezentant al Departamentului Cultelor. Mă bucur pentru aceasta cu atît mai mult cu cît între România și R. F. a Germaniei există raporturi foarte bune.

Desigur că în calitatea pe care o am nu pot vorbi aici în numele Cancelarului Republicii Federale a Germaniei, dar în numele meu personal doresc ca relațiile dintre țările noastre să fie întotdeauna cît mai bune, cît mai prietenești, spre binele tuturor și pentru o reală securitate europeană.

În 1962, cînd am ajuns episcop, mi s-a încredințat președinția Comisiei ecumenice pentru contactele cu Bisericile din Răsărit. Azi mă aflu așadar în vizită în țara Dvs. și în Biserica Ortodoxă Română nu numai ca Episcop de Regensburg, ci și ca însărcinat și trimis al acestei Comisii ecumenice. Astfel, vizita noastră are scopul și se înscrie pe linia eforturilor de a crea punți de legătură între Biserica Romano-Catolică din R. F. a Germaniei și Biserica Ortodoxă Română, între poporul german și poporul român.

Mulțumim lui Dumnezeu că ne-a învrednicit să realizăm această vizită și astfel să cunoaștem Biserica Ortodoxă Română.

Aș dori ca toți cîți vă aflați la această masă ca oaspeți și invitați ai Prea Fericitului Patriarh Justinian să fiți într-o zi și oaspeții mei la Regensburg.

În aceeași zi, seara, oaspeții au vizitat Institutul teologic de grad universitar din București. În aula Institutului P. C. Diac. Prof. Nicolae Nicolaescu, rectorul Institutului, a adresat, în numele corpului profesoral și al studenților, un cuvînt de bun-venit. După ce a prezentat delegația Bisericii Romano-Catolice din R. F. a Germaniei, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu a arătat că vizita delegației romano-catolice ger-

mane are o semnificație creștină și bisericească, deoarece răspunde spiritului irenic și ecumenic al zilelor noastre și o semnificație europeană și general umană, deoarece, în fața marilor probleme și preocupări ale popoarelor de pe continentul nostru și de pe întregul glob, numai cunoașterea directă, respectul reciproc și colaborarea frățească pot netezi asperitățile și pregăti instaurarea pe pămînt a împărăției păcii și dragostei.

În răspunsul său, Excelența Sa Episcopul Dr. Rudolf Graber a spus :

Venind la Facultatea Dvs. am simțit foarte clar că aici se lucrează serios în slujba teologiei pentru întemeierea credinței noastre. Dar pe lîngă activitatea de cercetare, se pune cel mai mare preț pe viața spirituală în rugăciune, pe meditarea textului Sfintei Scripturi și pe viața frățească în comunitate. Vă străduiți să realizați o sinteză a poruncii principale a iubirii : iubirea față de Dumnezeu și iubirea față de semeni. În această iubire sînt uniți toți cei ce învață, profesori și studenți ; din această iubire decurge cunoașterea adevărată : cunoașterea Domnului și Mîntuitorului nostru, Iisus Hristos, Care din iubire pentru noi s-a făcut om, a pătimit și a înviat, Care prin moartea și învierea Lui ne cheamă zilnic să-i urmăm.

Aici vi se dă, iubiți studenți, o adevărată deprindere pentru viața voastră de mai tîrziu ca profesori și propovăduitori ai adevărului, ca preoți în urmarea Domnului nostru Iisus Hristos. Numai așa se poate înțelege cum faima școlii Dvs. s-a extins departe, peste granițele țării Dvs., că mulți din foștii studenți ai acestei Facultăți activează astăzi ca episcopi, ca profesori ai Ortodoxiei și colaborează peste granițele țării Dvs., într-o atitudine cu adevărat ecumenică, la zidirea Bisericii lui Dumnezeu, care se zidește în toate timpurile din oameni de diferite națiuni, popoare și rase.

În acești ani decisivi ai formării Dvs., întîistătătorii și profesorii voștri se străduiesc să vă crească în spiritul unei gîndiri deschise și larg-văzătoare. De asemenea, vă formați prin studiul vostru științific personal. Biblioteca Dvs. cuprinde operele mari ale Bisericii Ortodoxe, ca și ale Bisericii din Occident, și constituie mărturia convingătoare a rîvnei voastre pentru studiu.

De cîțiva ani, noi avem un număr mai mare de studenți teologi ortodocși în Germania, care, după terminarea studiilor lor teologice la o Facultate ortodoxă, mai fac un an sau doi de studii de specializare la o Facultate de teologie catolică din Germania. M-aș bucura foarte mult dacă aș putea să salut curînd pe unii dintre Dvs. în mijlocul nostru. Conferința Episcopală Germană e foarte bucuroasă să pună la dispoziție în acest scop cîteva burse.

Schimbările industriale și ale vieții sociale din ultimul secol au pus și Biserica în fața unor noi sarcini și probleme. Noi trebuie să încercăm să găsim un răspuns comun din duhul lui Iisus Hristos și din tradiția comună a Bisericilor noastre. Cu cît ne vom cunoaște mai bine, cu atît mai mult ne vom iubi unii pe alții. În felul acesta vom găsi împreună un răspuns la problemele urgente ale vremii de azi.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi Excelenţa Sa Dr. Rudolf Graber, Episcopul romano-catolic de Regensburg, în faţa palatului patriarhal

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi Excelenţa Sa Dr. Rudolf Graber, Episcopul romano-catolic de Regensburg, în mijlocul participanţilor la întîlnire

De aceea mulțumesc aici Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian pentru invitația de a veni să cunosc personal Biserica Ortodoxă Română, în ceea ce are ea propriu. Sînt surprins și mă bucur în mod deosebit pentru multele impresii pozitive pe care mi le-a prilejuit pînă acum această scurtă vizită.

În cursul secolelor, au existat în permanență neînțelegeri între Biserica din Răsărit și cea din Apus, iar ura și învrăjbirea au dezbinat popoarele. Astăzi noi dorim din nou cu o deosebită putere unitatea. Această unitate nu poate fi aflată decît în iubire și anume în cele două dimensiuni ale ei : în iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele. Fie ca această casă să fie o școală a iubirii, lui Hristos. Fie ca această iubire să iradieze peste toată Biserica și în toată lumea. Dumnezeu să ne ajute să ne întîlnim iarăși și să ne simțim ca frații, așa cum s-a rugat Domnul înaintea patimilor Sale : «Ca toți să fie una, ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis».

În continuare, corul studenților, sub conducerea D-lui Prof. N. Lungu, a executat în cinstea oaspeților un frumos program de muzică religioasă și populară. Impresionat de manifestarea de simpatie arătată și de frumusețea cîntărilor, Excelența Sa Episcopul Rudolf Graber a mulțumit D-lui Prof. N. Lungu și studenților.

În cancelaria Institutului, P. C. Rector N. Nicolaescu a prezentat pe membrii corpului profesoral, Excelenței Sale Episcopului Rudolf Graber, care apoi s-a întreținut cu ei.

Seara oaspeții au vizionat o gală de filme documentare în sala de ședințe a Sfîntului Sinod, din palatul patriarhal, la care a luat parte și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul.

Luni, 6 aprilie 1970, oaspeții, însoțiți de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, au plecat într-o călătorie de două zile în țară, pentru ca astfel, deși în limitele unui timp foarte scurt, să cunoască și alte instituții ale Bisericii Ortodoxe Române.

Înainte de a pleca din București, a fost vizitată biserica Cașin impresionantă prin monumentalitatea ei.

Vizita în țară a început cu orașul Tîrgoviște, cea de a doua capitală a Țării Românești, unde delegația a fost întîmpinată la catedrală de către P. C. Protoiereu Gheorghe Tache, care a dat explicații asupra monumentului și rostului său istoric.

De la catedrală s-a mers la vechea biserică domnească și la ruinile curții domnești unde s-au dat explicații asupra vechimii acestor construcții și asupra stilului lor arhitectonic. Excelența Sa Episcopul Graber a apreciat grija pe care Statul român o arată pentru păstrarea și restaurarea monumentelor religioase, vestigii ale unei culturi de netăgăduit.

După aceea au fost vizitate cele două case sanatoriale — Mînăstirea Viforîta și Mînăstirea Dealu — unde delegația Bisericii Romano-Catolice din R. F. a Germaniei a remarcat deosebita grijă și asistență

pe care Biserica Ortodoxă Română o poartă acelor membri ai clerului — preoţi, monahi, soţii de preoţi şi monahii — care la bătrîneţe rămîn fără sprijin şi ajutor.

În aceeaşi zi după-amiază oaspeţii au plecat la Curtea de Argeş, prima capitală a Ţării Româneşti, unde au ajuns spre seară.

La biserica Curţii domneşti vizitatorii au fost întîmpinaţi de Dl. Dumitru Vasilescu, directorul Muzeului orăşenesc din Curtea de Argeş, care le-a înfăţişat un succint istoric al monumentului, precum şi importanţa noilor descoperiri făcute cu ocazia săpăturilor din interiorul bisericii. La Mînăstirea Curtea de Argeş, oaspeţii au fost întîmpinaţi de P. S. Arhiereu Pavel Şerpe, P. C. Prot. Gh. Beştea, directorul Seminarului teologic special, P. C. Arhimandrit I. Craioveanu şi de personalul monahal al mînăstirii.

În faţa elevilor seminarişti şi a profesorilor, P. C. Pr. Gh. Beştea, directorul seminarului, a adresat oaspeţilor un cuvînt de bun-venit, arătînd programul de învăţămînt şi strădania care se depune pentru ca aceşti tineri, veniţi din cele mai diferite domenii de activitate, să corespundă aşteptărilor şi să devină buni slujitori ai Bisericii.

Excelenţa Sa Episcopul Rudolf Graber a mulţumit pentru informaţiile preţioase asupra şcolii şi seminariştilor, adăugînd : *«Deşi mă aflu de numai trei zile în ţara Dvs., am reuşit ca în acest timp să culeg foarte multe şi frumoase impresii despre Biserica Ortodoxă Română, pe care nu le voi uita. Sînt fericit că mi s-a oferit prilejul să cunosc şi această şcoală. Mă bucură faptul acesta cu atît mai mult, cu cît o şcoală asemănătoare pentru candidaţii la preoţie cu vocaţie tardivă funcţionează şi în eparhia mea. Fiţi încredinţaţi că cele ce mi-au fost dat să văd şi să trăiesc astăzi aici le voi povesti şi elevilor de la şcoala noastră şi vă voi da acestora drept exemplu. Îndemnul meu este însă ca Dvs. cei care aţi părăsit diferitele ocupaţii şi îndeletniciri pe care le-aţi avut, pentru a vă dedica slujirii preoţeşti, să rămîneţi pentru totdeauna credincioşi vocaţiei căreia aţi răspuns prin venirea la acest seminar»*.

Corul elevilor sub conducerea D-lui Prof. V. Frangulea a cîntat în cinstea delegaţiei cîteva bucăţi din repertoriul cîntecelor religioase.

După vizitarea «sălii Manole», oaspeţii au pornit spre Rîmnicu-Vîlcea, unde au fost întîmpinaţi de P. C. Arhimandrit Ghermano Dineaţă, vicarul sfintei Episcopii a Rîmnicului şi Argeşului. Înainte de cină, oaspeţii s-au întreţinut cu P. S. Episcop Iosif într-o atmosferă cordială.

Marţi, 7 aprilie 1970, dimineaţa, P. S. Episcop Iosif a condus pe oaspeţi prin încăperile reşedinţei episcopale, dînd cuvenitele explicaţii, după care s-a vizitat catedrala şi întreg ansamblul de clădiri din jurul ei.

Continuînd călătoria pe frumoasa vale a Oltului, delegaţia a vizitat Mînăstirea Turnu, Cozia veche şi bolniţa a cărei siluetă zveltă a fost mult admirată. La Mînăstirea Cozia au atras atenţia vechimea

monumentului, cu arhitectura și frescele lui, precum și grija și atenția ce se acordă monumentelor religioase în țara noastră.

A fost vizitată apoi Casa sanatorială a Casei de Pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, din imediata vecinătate a Mînăstirii Cozia. Excelența Sa Episcopul Rudolf Graber a arătat un interes deosebit față de această inițiativă a Bisericii Ortodoxe Române pentru satisfacerea nevoilor de tratament și de odihnă ale clerului ortodox român.

Întorcîndu-se de la Cozia și trecînd prin Pitești, oaspeții au admirat mulțimea locuințelor proaspăt construite, suprafețele întinse de teren în care șantiere de mari proporții fac să se contureze într-un ritm susținut profilul noilor fabrici, uzine și întreprinderi, indiciul sigur al unei industrii în plină dezvoltare.

În jurul prînzului, oaspeții au ajuns din nou la București.

În după-amiaza zilei, Excelența Sa Episcopul Rudolf Graber și însoțitorii săi au făcut, la invitația Mgr Francisc Augustin, o vizită la Arhiepiscopia Romano-Catolică din București.

După aceea a fost vizitată Mînăstirea Pasărea, unde, după vizitarea mînăstirii, Excelența Sa Episcopul Rudolf Graber a exprimat în fața întregii obști a maicilor adunate în biserică bucuria de a fi putut răspunde invitației Prea Fericitului Patriarh Justinian să viziteze Biserica Ortodoxă Română. *«Am dobîndit atîtea impresii frumoase și cunoștințe noi despre Biserica Dvs., despre organizarea și activitatea ei bogată, despre viața monahală atît de bine orînduită ca și despre credința și hărnicia poporului român, încît la întoarcerea mea în patrie voi povesti cele ce am văzut și am trăit în aceste zile. Mulțumesc încă o dacă Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian pentru această fericită ocazie pe care mi-a prilejuit-o».*

Miercuri, 8 aprilie 1970, fiind ultima zi a vizitei, Excelența Sa Episcopul Rudolf Graber și însoțitorii săi și-au luat rămas bun de la Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, mulțumind pentru buna primire și ospitalitate de care s-au bucurat în țara noastră : *«Sînt foarte bucuros că am reușit să răspund la invitația Prea Fericirii Voastre, deoarece această vizită mi-a prilejuit cunoașterea atîtor noi aspecte ale Ortodoxiei și în special ale Bisericii Ortodoxe Române, pe care înainte nu le știam. Deși într-un timp scurt, am reușit să adun atîtea impresii frumoase despre Biserica și țara Dvs., încît și eu și însoțitorii mei nu vom uita niciodată această vizită».*

În numele Conferinței Episcopilor Germani, Excelența Sa a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian invitația de a face o vizită Bisericii Romano-Catolice din R. F. a Germaniei. Prea Fericirea Sa a mulțumit oaspeților pentru vizita pe care i-au făcut-o, pentru frumoasele aprecieri la adresa organizării și funcționării Bisericii Ortodoxe Române și a acceptat invitația de a vizita Biserica Romano-Catolică din R. F. a Germaniei, la o dată ce va fi ulterior stabilită.

Înainte de despărţire, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit oaspeţilor daruri, constînd din cărţi, icoane lucrate în Atelierele Institutului Biblic de la Schitul Maicilor şi articole de artizanat.

În cursul dimineţii, oaspeţii au vizitat paraclisul patriarhal «Sfîntul Spiridon» şi biserica «Sfîntul Elefterie».

La orele 12 Excelenţa Sa Episcopul Rudolf Graber şi însoţitorii săi au făcut o vizită la Departamentul Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniştri, unde au fost primiţi în audienţă de Dl. Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru. Convorbirea s-a desfăşurat într-o atmosferă cordială.

După vizita făcută la Departamentul Cultelor, Excelenţa Sa Episcopul Rudolf Graber şi însoţitorii săi au fost invitaţi la Ambasada R. F. a Germaniei în Bucureşti.

*

În după-amiaza zilei, delegaţia Bisericii Romano-Catolice din R. F. a Germaniei, condusă de Excelenţa Sa Episcopul Rudolf Graber, a părăsit Republica Socialistă România înapoindu-se pe calea aerului la Regensburg.

La plecare au fost de faţă P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal şi P. C. Pr. Consilier D. Feciorru.

A fost prezent reprezentantul Departamentului Cultelor; au mai fost de faţă Ambasadorul R. F. a Germaniei la Bucureşti, Dl. Erik Strätling şi Dl. Keil, prim-secretar al Ambasadei.

La întoarcerea în R. F. a Germaniei, membrii delegaţiei au declarat că «această vizită a creat atmosfera unor relaţii reciproce promiţătoare şi a pus bazele viitorului dialog şi ale colaborării. Aceasta a constituit un mare pas înainte în apropierea între Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Romano-Catolică din R. F. a Germaniei şi între poporul român şi poporul german» («Tages Anzeige», vineri 10 aprilie 1970).

IOAN SĂBĂDUŞ

ÎNCETAREA DIN VIAŢĂ A SANCTITĂŢII SALE PATRIARHUL ALEXEI AL MOSCOVEI ŞI A TOATĂ RUSIA

În ziua de 17 aprilie 1970, a încetat din viaţă în al nouăzecişitreilea an al vieţii sale, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei şi a toată Rusia.

Această tristă veste a fost anunţată Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, prin următoarea telegramă :

Avem negrăita durere de a comunica Prea Fericirii Voastre că Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei şi a toată Rusia a decedat în Domnul în al 26-lea an al apostolatului său patriarhal, la 17 aprilie, orele 21,40. Decesul Sanctităţii Sale survine în al 93-lea an de viaţă, în urma slăbirii inimii.

Înalt Prea Sfinţitul Pimen, Mitropolit al Crutiţelor şi Kolomnei, membru al Sfîntului Sinod, asumă funcţiile de Locţiitor al Scaunului patriarhal.

Ceremoniile înmormîntării se vor desfăşura la 21 aprilie.

Corpul defunctului va fi înhumat în aceeaşi zi la Lavra Sfintei Treimi şi a Sfîntului Serghie.

Solicităm sfintele rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre pentru odihna sufletului Patriarhului Alexei.

† Nicodim
Mitropolit al Leningradului şi Novgorodului şi Preşedintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe

*

Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a transmis I. P. S. Mitropolit Pimen al Crutiţelor şi Kolomnei, locţiitor de Patriarh al Moscovei şi a toată Rusia următoarea telegramă de condoleanţe :

Biserica Ortodoxă Română împărtăşeşte cu compasiune durerea pe care o încearcă Biserica soră a Rusiei pentru încetarea din viaţă

a Sanctităţii Sale Patriarhul Alexei, care de curînd a adormit în Domnul la vîrsta patriarhilor biblici şi la capătul unui lung şi rodnic apostolat.

Deplîngem împreună cu Voi pierderea unuia din cei mai străluciţi patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse, care a ştiut să unească activitatea sa, închinată propăşirii Bisericii, cu acţiunea patriotică, identificîndu-se cu suferinţele ţării sale cotropite şi sprijinind cu bărbăţie eforturile pentru eliberarea patriei şi pentru bunăstarea poporului.

Regretăm, încă, dispariţia unui reprezentant de mare prestigiu al Ortodoxiei, care a desfăşurat o lucrare neobosită în vederea strîngerii legăturilor de solidaritate ortodoxă şi în acelaşi timp în vederea apropierii şi cooperării tuturor Bisericilor creştine în scopul promovării păcii şi înfrăţirii popoarelor.

Deplîngem, în sfîrşit, un mare prieten al Bisericii Ortodoxe Române, al ţării noastre şi al poporului nostru, care ne-a arătat totdeauna interes şi dragoste deosebite. Membrii Sfîntului Nostru Sinod, clerul şi credincioşii Bisericii noastre nu vor uita niciodată vizitele Sale istorice în ţara noastră, care au contribuit la întărirea raporturilor frăţeşti între popoarele noastre.

Personal, Noi vom păstra pentru totdeauna, în sufletul Nostru, chipul luminos al Venerabilului Patriarh Alexei, căldura inimii sale, înţelepciunea şi pătrunderea sa, pe care le-am admirat cu prilejul numeroaselor noastre întruniri, şi care ne-au încredinţat pe deplin despre înalta sa personalitate.

De aceea, ne unim cu Sfîntul Sinod, cu preoţii şi credincioşii Bisericii soră a Rusiei, în rugăciuni pioase pentru odihna sufletului regretatului Patriarh Alexei, în aşteptarea învierii cu Domnul vieţii, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

† Justinian
Patriarhul României

*

În numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. I. P. S. Mitropolit Pimen al Crutiţelor şi Kolomnei, locţiitor de Patriarh al Moscovei şi a toată Rusia a răspuns prin următoarea telegramă :

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse este profund recunoscător Prea Fericirii Voastre pentru condoleanţele transmise şi pentru rugăciunile Voastre cu ocazia adormirii în Domnul a Sanctităţii Sale Alexei, Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia.

† Pimen
Mitropolit al Crutiţelor şi Kolomnei
Locţiitor al Scaunului patriarhal

*

Sanctitatea Sa Patriarhul ALEXEI al Moscovei și a toată Rusia s-a născut la 27 octombrie 1877 în familia de nobili — Vladimir Andreevici Simanski.

După terminarea studiilor universitare de drept internațional — la 4 august 1899 — și după satisfacerea serviciului militar (cu privilegiile pentru curteni), în toamna anului 1900, Serghei Vladimirovici Simanski a devenit student al Academiei duhovnicești din Moscova, pe care a absolvit-o în anul 1904.

Încă în timpul studiilor, Serghei Vladimirovici Simanski a fost tuns în monahism la 9 februarie 1902, primind numele Alexei și curînd a fost hirotonit ierodiacon (17 martie 1902) și ieromonah (21 decembrie 1903).

Între 1904 și 1912, Ieromonahul Alexei Simanski a îndeplinit sarcina de inspector și rector al diferitor seminarii duhovnicești: din august 1904 pînă în septembrie 1906 — inspector la Seminarul duhovnicesc din Pscov; de la 18 septembrie 1906 — cînd a fost ridicat la rangul de arhimandrit — pînă la 16 octombrie 1911 — rector al Seminarului duhovnicesc din Tula; de la 22 decembrie 1911 pînă la 28 aprilie 1913 — rector al Seminarului duhovnicesc din Novgorod.

Cu data de 28 aprilie 1913 în viața Arhimandritului Alexei Simanski începe perioada cea mai plină de roade din timpul vieții și activității sale: *slujirea arhierească.* La hirotonia sa în arhiereu a participat și patriarhul Grigorie al IV-lea al Antiohiei și al întregului Răsărit — atunci oaspete al Bisericii Ortodoxe Ruse.

Timp de 57 de ani Prea Sfințitul Arhiereu Alexei Simanski a slujit Biserica Ortodoxă Rusă și poporul rus îndeplinind diferite sarcini — de la arhiereu vicar pînă la patriarh:

De la 28 aprilie 1913 pînă la 1921 — Episcop de Tihvin și al doilea vicar al Eparhiei Novgorodului; din 1921 pînă în 1926 — Episcop de Iamburgsk și întîiul vicar al Eparhiei Leningradului; din 1926 pînă în 1933 — Arhiepiscop de Hutinsk în Eparhia Novgorodului; — membru al Sfîntului Sinod permanent din 1927; — mitropolit «Staroruski» și apoi mitropolit «Staroruski și Novgorodski»; din 29 octombrie pînă la 2 februarie 1945 — Mitropolit al Leningradului, și de la 21 mai 1944 și locțiitor de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia; de la 2 februarie 1945, pînă la 17 aprilie 1970, timp de peste 25 de ani, — Patriarh al Moscovei și a toată Rusia.

Din această schematică înșiruire a momentelor slujirii sale arhierești, se vede că timp de 53 de ani Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei s-a aflat la cîrma Bisericii Ortodoxe Ruse (ca mitropolit, membru al Sfîntului Sinod permanent, locțiitor de patriarh și patriarh) în condiții sociale noi în viața poporului rus în Statul Sovietic.

Percepînd just sensul universal și ireversibil al marilor schimbări care se petreceau în viața țării sale, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a știut de la început să definească în chip corect atitudinea sa și a

Bisericii față de noul Stat Sovietic. Această atitudine urmărea să împace fidelitatea neștirbită față de adevărurile Bisericii cu loialitatea ireproșabilă față de puterea sovietică.

Această atitudine a constituit criteriul întregii vieți și activități a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia.

*

Datorită faptului că Biserica Ortodoxă Rusă a sărbătorit cu o amploare rar întîlnită : în iulie 1963 — jubileul de 50 de ani de slujire arhierească, iar în februarie 1970 — un sfert de veac de slujire patriarhicească a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, în prezența Întîistătătorilor și reprezentanților tuturor Bisericilor Ortodoxe și neortodoxe, viața și faptele Sanctității Sale Patriarhului Alexei sînt pe deplin cunoscute credincioșilor tuturor Bisericilor Ortodoxe din reportajele, articolele și studiile scrise în cărți teologice și în revistele bisericești din fiecare Biserică Ortodoxă.

De aceea împletim închinarea pe care «Biserica Ortodoxă Română» o aduce marelui ierarh ortodox, din conținutul cu valoare permanentă aflat în *Cuvîntarea* rostită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian la festivitățile de la Moscova din iulie 1963, și în *Actul omagial* închinat de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române Sanctității Sale Patriarhului Alexei la împlinirea a 50 de ani de slujire arhierească.

În cuvîntarea sa, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a arătat într-o formă lapidară plină de sens și de perspective că :

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a dezlegat cu bine toate problemele slujirii lui Dumnezeu, în condițiile atît de schimbătoare ale unei jumătăți de veac de muncă neîntreruptă, ca arhiereu-vicar, ca episcop, ca mitropolit și ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse.

Din îndemnul inimii și al Proniei divine, Care l-a condus pe toate căile vieții, a preferat smerita, spinoasa și trudnica slujire a apostolatului creștin și a îmbrățișat-o cu o dragoste și cu un devotament de suflet ales și închinat cu totul Domnului. A studiat în școli bisericești și a dobîndit înalte titluri teologice ; a intrat fără întîrziere în slujba Bisericii, a primit treptat numeroase încredințări și s-a distins deopotrivă în toate.

A educat și a învățat elevi seminariști ; a format și îndrumat viitori preoți. A păstorit, a predicat, a liturghisit, a luminat, a mîngîiat, a păzit sufletele credincioșilor, ca preot. A condus, a organizat, a chivernisit și a administrat clerul ca episcop, ca mitropolit, ca patriarh. A purtat grija eparhiilor, a întărit și mărit Biserica Ortodoxă Rusă prin readucerea uniților și prin alăturarea Bisericii Ortodoxe Ruse din diaspora ; a organizat învățămîntul preoțesc și teologic și a împodobit locașuri sfinte : a tipărit cărți bisericești și a pregătit și ridicat oamenii

Sanctitatea Sa *ALEXEI*
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia
27 octombrie 1877 — 17 aprilie 1970

trebuitori Bisericii. Străinii care vizitează Uniunea Sovietică admiră nu numai marile înfăptuiri de tot felul ale Conducerii Statului, ci și buna rînduiala bisericească și frumoasele slujbe divine din bisericile pline de credincioși.

O mare revoluție a schimbat toate condițiile vieții și a creat stări noi: un mare și greu război a adus griji și greutăți mari, ruine, orfani și lipsuri multe. Biserica Ortodoxă Rusă a știut să se încadreze în aceste condiții noi de viață și a putut face față tuturor sarcinilor, fiindcă în fruntea Bisericii Ortodoxe Ruse se afla nu numai un mare ierarh, un venerabil și bun conducător, ci și un mare patriot. Nouă sute de zile și nopți au bubuit tunurile și au explodat bombele inamicului asupra Leningradului; nouă sute de zile și nopți pline de primejdii, de lipsuri și de mizeriile războiului — foame, frig, morți, ruine și groază — Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a stat ca mitropolit de strajă în mijlocul poporului, îndurînd cu luptătorii și cu locuitorii marelui oraș, toate suferințele asediului. A rămas în mijlocul turmei, a ajutat-o, a încurajat-o, a întărit-o sufletește, i-a dat nădejdea biruinței și a avut bucuria ei.

Una din cele mai mari năzuințe ale Sanctității Sale Patriarhului Alexei a fost strîngerea legăturilor, colaborarea și unirea Bisericilor Ortodoxe, și a făcut din acest gînd o mare cauză ortodoxă și a servit-o ca pe un scop sfînt. A vizitat în acest scop cele mai multe Biserici Ortodoxe Autocefale — toate patriarhatele vechi și noi, precum și Biserica Greciei.

Pentru colaborarea cu Mișcarea Ecumenică, pe plan creștin universal, pentru unirea Bisericilor și pentru slujirea înaltelor țeluri ale omenirii contemporane, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a hotărît intrarea Bisericii Ortodoxe Ruse în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în 1961.

Dar activitatea Sanctității Sale Patriarhului Alexei nu s-a mărginit numai la interesele pur bisericești, ci s-a întins la marile probleme actuale ale omenirii, în fruntea cărora stă, imperioasă și urgentă, marea problemă a păcii. A făcut totul pentru izbînda ideii păcii în lume. Marea «Chemare către toți creștinii lumii» a Conferinței bisericești de la Moscova din anul 1948, participarea activă a delegaților Bisericii Ortodoxe Ruse la toate conferințele Consiliului Mondial al Păcii, la Conferința Bisericilor Europene, la Mișcarea Creștină pentru Pace, ca și la Conferințele asemănătoare ale Organizațiilor creștine, precum și atîtea cuvîntări și mesaje ale Sanctității Sale în favoarea păcii, au dovedit lumii întregi că Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a fost un mare și neobosit luptător în marele front pentru apărarea păcii.

De aceea, *Membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române întruniți în ședința plenară, au mărturisit în numele ierarhilor, al clerului și credincioșilor ortodocși români, cele mai alese simțăminte de prețuire și dragoste în Hristos, față de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse, aducîndu-i omagiu pentru pilduitoarea slujire arhierească, pe care a desfășurat-o vreme de o jumătate de veac, spre binele pravoslavnicelor altare ruse și întru slava Ortodoxiei ecumenice.*

Răspunzînd din tinereţe chemării dumnezeieşti, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a înţeles slujirea lui Hristos ca pe o neîntreruptă slujire a oamenilor. Pe acest drum bineplăcut lui Dumnezeu a mers fără şovăire, cunoscînd ostenelile, înfrîngerile vremelnice şi biruinţa deplină, ce sînt hărăzite celor aleşi să ducă mai departe îndatorirea lăsată de Mîntuitorul Sfinţilor Săi Apostoli. Stăpînit de asemenea înalte şi luminoase gînduri asupra preoţiei şi arhieriei creştine, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei şi-a împlinit aproape întreaga slujire arhierească în anii în care popoarele ţării sale şi-au zidit o viaţă cu totul nouă. În această viaţă nouă, Biserica Ortodoxă Rusă — păstrîndu-şi cu sfinţenie toată comoara învăţăturilor dogmatice, canonice şi morale — a ştiut să-şi afle locul şi să-şi îndreptăţească rostul spre a-şi desfăşura lucrarea ei sfîntă, statornicită de dumnezeiescul Întemeietor al Bisericii creştine. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a adus o contribuţie de seamă în această operă menită să dovedească tuturor că mesajul evanghelic este viu în lumea contemporană, că el poate şi trebuie să slujească umanităţii de azi, în strădaniile ei pentru înfăptuirea celor mai nobile aspiraţii morale.

Împletind în duhul Evangheliei lui Hristos dragostea faţă de patria sa, cu dragostea faţă de oamenii de pretutindeni, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei n-a ostenit să slujească unitatea Ortodoxiei şi să cheme Bisericile lui Hristos la înfăptuirea unei unităţi creştine, pentru a ajuta omenirii întregi să se solidarizeze în lupta cea bună de îndeplinire a năzuinţelor ei de libertate, de dreptate, de pace şi bună înţelegere.

Iubirea frăţească arătată de Sanctitatea Sa Bisericii noastre — pe care a vizitat-o în două rînduri — ca şi conlucrarea sinceră care s-a statornicit în anii patriarhatului Sanctităţii Sale între Bisericile noastre surori, pe tărîmul activităţii lor în viaţa creştină internaţională, sînt realităţi rodnice pentru amîndouă Bisericile şi Sfîntul Sinod, împreună cu clerul şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române, le va acorda totdeauna o înaltă preţuire.

Pentru toate acestea se poate, pe drept cuvînt, spune că Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei şi a toată Rusia trece din lumea aceasta în lumea drepţilor :

Fericit că a putut săvîrşi o operă bisericească mare şi trainică, într-o viaţă lungă şi o păstorire de rară întindere în timp şi în spaţiu;

Fericit că a păstorit «turma lui Dumnezeu care i s-a încredinţat, veghind asupra ei nu cu silnicie, ci de bunăvoie, după Dumnezeu, nu pentru cîştig urît, ci pentru dragoste, nu ca stăpîn al păstoriţilor, ci pildă făcîndu-se turmei (I Petru V, 2—3);

Fericit că a înscris în istoria Bisericii Ortodoxe Ruse, ca şi în istoria Bisericii în general, un mare şi cinstit nume.

«BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ»

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMANE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREŞTINE

VIZITA PROFESORULUI ACAD. DR. J. ROBERT NELSON PREŞEDINTELE COMITETULUI DE LUCRU AL COMISIEI «CREDINŢĂ ŞI CONSTITUŢIE»

La invitaţia Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Dl. J. Robert Nelson, profesor la Universitatea din Boston şi membru al Academiei Statelor Unite ale Americii, a vizitat Biserica Ortodoxă Română între 6 şi 10 martie 1970, la întoarcerea din Bulgaria, unde fusese invitat de Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Doctor în teologie al Universităţii din Zürich şi posesor al altor patru doctorate «honoris causa» şi academician, Prof. J. Robert Nelson este o personalitate bine cunoscută şi apreciată în cercurile ecumeniste. El este cel dintîi teolog necatolic care a ţinut un ciclu de conferinţe în cursul anului universitar trecut la Institutul pontifical «Gregorianum» din Roma.

În timpul şederii sale în România, Prof. Dr. J. Robert Nelson a vizitat pe Dl. Prof. Dr. Miron Nicolescu, preşedintele Academiei Republicii Socialiste România, căruia i-a făcut invitaţia de a vizita Academia Statelor Unite ale Americii; apoi, condus de Directorul Bibliotecii Academiei, Dl. Prof. univ. Şerban Cioculescu, a vizitat o parte din tezaurul literar, ştiinţific şi artistic al acestei înalte instituţii a culturii noastre.

În scurtul popas făcut în ţara noastră, Prof. Dr. J. Robert Nelson a dorit să cunoască unele realizări ale Bisericii Ortodoxe Române. În acest scop a vizitat palatul şi paraclisul patriarhal, catedrala, Institutul Biblic şi de Misiune Ortodoxă cu diferitele lui instituţii şi ateliere, precum şi alte instituţii centrale. A vizitat de asemenea biserica Parcul Domeniilor, Mînăstirea Cernica, în întregime modernizată prin purtarea de grijă a Întîistătătorului Bisericii noastre.

Duminică, 8 martie, Prof. Dr. J. Robert Nelson a avut prilejul să asiste la două hirotonii săvîrşite la biserica «Schitul Maicilor» de I.P.S. Mitropolit pensionar Nifon Criveanu. Iar luni, 9 martie, după-amiază, D-sa a ţinut o interesantă conferinţă în aula Institutului teologic de grad universitar din Bucureşti în faţa profesorilor şi a studenţilor teologi.

În conferinţa «Convergenţa ecleziologică în teologia ecumenică contemporană», Prof. Dr. J. Robert Nelson a subliniat că sub influenţa unor noi factori şi a unui nou spirit ecumenic se observă anumite tendinţe de convergenţă în studiile de ecleziologie mai recente. Se poate vorbi chiar despre o «convergenţă ecleziologică» în ecumenismul contemporan, care cuprinde o serie de «puncte comune» din doctrina despre Biserică a diferitelor confesiuni creştine. Acest consens se întîlneşte în studii de diverse tradiţii şi orientări confesionale şi se referă la idei ecleziologice fundamentale, ca de pildă:

1. Biserica este trupul lui Hristos. Astăzi se impune tot mai mult o concepţie organică despre Biserică. «Trupul lui Hristos» exprimă mult mai mult decît «poporul lui Dumnezeu», imagine folosită cu preferinţă de Conciliul al II-lea de la Vatican în Constituţia *De Ecclesia*, dar care nu este decît expresia instituţională a Trupului lui Hristos.

2. Hristos este piatra de temelie a Bisericii. Această afirmaţie biblică a fost reluată cu insistenţă şi a determinat o nouă înţelegere a apostolicităţii Bisericii în general şi a credinţei apostolice în special.

3. «Koinonia» reprezintă cel mai valoros aspect al acestei convergenţe. «Koinonia» exprimă o dimensiune profundă a Bisericii, anume aspectul comunitar al vieţii în Hristos. Ideea de comuniune constituie un dar preţios pe care Biserica îl face lumii de azi.

4. Un nou spirit al misiunii Bisericii, în care a fost inclusă ca parte esenţială mărturia creştină în societate.

5. «Diaconia» sau slujirea creştină pentru lume, care a dus la o nouă înţelegere a dimensiunii ecumenice a Bisericii.

6. «Sacramentul» este interpretat azi ca un dar al lui Dumnezeu.

7. O nouă concepţie despre unitatea creştină. În trecut confesiunile creştine au mers în mod paralel pe cele trei linii de tradiţie: «catolică», «reformată» şi «liberă». Astăzi unitatea este concepută ca un proces cu mai multe stadii: cooperare, cunoaştere reciprocă, unitate văzută şi realizarea unui consiliu genuin al tuturor Bisericilor.

Sub influenţa noii «teologii a speranţei» s-a dat un nou accent caracterului eshatologic al credinţei şi Bisericii. De aceea teologii încearcă să descopere ce fel de Biserică ne oferă Dumnezeu în viitor, lăsînd pe plan secundar aşa-zisa «actualizare» a trecutului. Desigur, acest fel de Biserică pentru viitor se poate descoperi numai ţinînd seama de concepţia biblică despre istoria mîntuirii.

A urmat apoi un concert organizat în cinstea Prof. J. Robert Nelson, ceea ce a dat vizitei caracter sărbătoresc.

Prof. Dr. J. Robert Nelson a fost primit de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cu care a discutat aspectele cele mai actuale ale problemelor ecumeniste. În acest fel audienţa la Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a constituit pentru preşedintele Comitetului de lucru al Comisiei «Credinţă şi Constituţie» momentul culminant al vizitei în ţara şi Biserica noastră, după cum D-sa mărturisea în clipa în care a recapitulat bilanţul acestei vizite scurte, dar cu impresii durabile şi plăcute, la despărţirea de la aeroport, în nădejdea că va mai reveni pentru o vizită mai lungă, aşa cum i-a urat la plecare Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Prof. N. CHIŢESCU

CONSULTAŢIA DE LA GENEVA, ASUPRA DATEI PAŞTILOR

Comisia «Credinţă şi Constituţie» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în colaborare cu «Secretariatul pentru unitatea creştinilor» al Bisericii Romano-Catolice şi cu «Centrul ortodox al Patriarhiei Ecumenice» cu reşedinţa la Chambesy-Geneva, a organizat de la 16 la 20 martie 1970 un colocviu, în cursul căruia a fost studiată chestiunea unei date comune pentru sărbătorirea Paştilor. La acest colocviu care

s-a ținut în edificiul Centrului Ortodox, au luat parte experți, teologi și astronomi.

Cum este cunoscut, chestiunea unei date comune pentru sărbătorirea Paștilor formează de mult timp obiectul preocupărilor Bisericilor creștine. În anul 1969, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a făcut un apel pentru studierea rapidă a problemei și a propus ca dată cea de a doua duminică a lunii aprilie.

Apelul Patriarhului ecumenic a aflat ecou imediat, căci în luna mai 1969, la Roma, iar în luna iunie 1969, la Atena, au avut loc simpozioane, avînd ca temă sărbătorirea la aceeași dată a Paștilor de către creștinii de pretutindeni.

Cele două simpozioane au accelerat acțiunea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care, în 1965, prin Comisia «Credință și Constituție», a întreprins o anchetă cu privire la acest subiect printre cele 221 de Biserici membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Dintre acestea, numai 74 de Biserici au răspuns la un chestionar amănunțit ce le-a fost trimis.

Biserica Ortodoxă este preocupată în mod deosebit de această problemă, fiind conștientă de necesitatea de a se găsi o soluție rapidă, însă mai conformă literei și spiritului hotărîrii primului Sinod Ecumenic, întrucît astăzi, datorită utilizării de date depășite pentru calculul echinocțiului de primăvară și cel al primei luni pascale, data sărbătoririi Paștilor nu se mai încadrează în normele Sinodului de la Niceea (325).

Tocmai pentru această chestiune, cea de a patra Conferință Panortodoxă, de la Chambesy, a decis să se studieze problema calendarului, în timpul primei etape din pregătirea unui sfînt și mare Sinod. În 1968, s-a decis «să se studieze acest subiect în raport cu decizia primului Sinod Ecumenic cu privire la sărbătorirea Paștilor și să se elaboreze o atitudine comună a tuturor Bisericilor asupra acestei chestiuni».

La Consultația de la Geneva a fost invitată și Biserica Ortodoxă Română, căreia îi fusese cerut de către Comisia «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor un studiu asupra sărbătoririi Paștilor și asupra posibilității adoptării unei date comune a lor de către toți creștinii, studiu ce a fost întocmit de către Prof. T. M. Popescu și trimis încă din 1964. Delegat al Bisericii Ortodoxe Române la Consultația de la Geneva a fost desemnat Pr. Prof. Atanasie Negoiță, avînd sarcina să înfățișeze poziția Bisericii Ortodoxe Române în această chestiune.

Concluziile Consultației de la Geneva nu angajează în nici un fel Bisericile, ele constituind numai o simplă contribuție la căutarea unei soluții, care să ușureze sarcina Bisericilor în luarea unei decizii, după un studiu aprofundat al problemei.

*

Lucrările Consultației de la Geneva au început în ziua de luni 16 martie 1970 și au fost prezidate de către Pastorul Lucas Vischer, directorul Comisiei «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Deschizînd lucrările, *Pastorul Lucas Vischer* a făcut un larg expozeu înfățișînd istoricul chestiunii fixării unei date comune a Paștilor pentru toți creștinii, stăruind îndeaproape asupra eforturilor făcute — pentru o reformă a calendarului și pentru o dată fixă pentru sărbătorirea Paștilor —: de către fosta Societate a Națiunilor (prin diversele ei organisme) începînd de la 1923; de către Consiliul ecumenic pentru creștinismul practic (îndeosebi după 1932); de către Vatican, îndeosebi în timpul Conciliului al II-lea de la Vatican și după aceea; de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor, îndeosebi din 1962, cînd a solicitat Bisericilor membre să răspundă dacă erau de acord să se reia problema fixării datei Paștilor; de către «Universal Chris-

tian Council», care a publicat materialul colectat în legătură cu o anchetă organizată în această problemă.

După prezentarea laturii istorice, Pastorul Lucas Vischer a trecut la prezentarea posibilităților de rezolvare a problemei, arătînd că astăzi se pun Bisericilor noi probleme, iar consensul va trebui să se facă pe o bază nouă. Ca un prim pas este clar că cercetările trebuie să se limiteze strict la chestiunea fixării datei Paștelor și să nu angajeze în nici un caz reforma calendarului.

Aci se pune imediat chestiunea de a ști cine se va însărcina cu responsabilitatea acestei noi acțiuni. Este evident că inițiativa nu poate să vină de la o Biserică izolată. Bisericile trebuie să aibă prilejul de a studia această propunere în comun. Dar ele nu posedă încă structura comună pentru a ataca o atare sarcină. Consiliul Ecumenic al Bisericilor nu grupează decît o parte a Bisericilor. Dar, cum Consiliul Ecumenic este organizația interbisericească cea mai importantă, se pare că lui îi incumbă sarcina de a prepara un atare consens. Se pare că astfel vor putea fi îndepărtate dificultăți psihologice și practice.

Posibilități de soluționare pot fi clasate în două grupe: O soluție ar consta din a alege o duminică determinată din luna aprilie, lăsînd la o parte astfel calculul preconizat de către Sinodul I Ecumenic de la Niceea. Paștile n-ar mai fi determinat de echinocțiul de primăvară și de lună plină. A doua soluție ar consta din a găsi, după recomandațiile Sinodului de la Niceea, o metodă identică de calcul. Atunci cînd Paștile ar cădea totdeauna aproape la aceeași dată, după prima soluție, în schimb, cea de a doua soluție face să depindă această sărbătoare, ca și în prezent, de oscilațiile datei lunii pline.

În acest fel ar putea fi vorba de următoarele posibilități:

A. — *Sărbătorirea Paștilor într-o duminică determinată*, cu variantele: a) Paștile în duminica ce urmează celei de a doua sîmbete din aprilie; b) Paștile în a doua duminică a lui aprilie; c) Paștile în ziua istorică a învierii sau în duminica ce urmează. Această ultimă propunere dă însă naștere la dificultăți. Ziua morții lui Iisus nu poate fi fixată cu o astfel de certitudine încît să poată fi luată ca temeiul ce ar permite să se determine data Paștilor. Este adevărat că pot fi luate în considerare diferite posibilități, pot fi scoase în relief anumite fapte precise, pentru o dată anumită, dar nici una din aceste date nu poate fi susținută decît cu o foarte mare probabilitate. Dacă deci căutăm să determinăm o dată istorică pe această cale, nu am putea construi decît pe o bază șubredă.

La timpul său «Universal Christian Council» a încercat să studieze în amănunt această chestiune. Pentru a putea răspunde preocupărilor Bisericii Evanghelice din România, chiar a avut loc o consultare teologică. Singurul rezultat la care ea a ajuns este acela că n-a putut fi realizat nici un acord asupra zilei morții lui Iisus, de la care să se plece pentru a se fixa data Paștilor.

B. — *Sărbătorirea Paștilor ținînd cont de recomandațiile Sinodului de la Niceea*, interpretate într-o manieră astronomică corectă, adică plecînd de la data pe care astronomii o dau echinocțiului de primăvară și luîndu-se, apoi, luna plină ce urmează. Ansamblul calculului ar putea să se facă într-un mod diferit. Dacă se alege această cale, totuși se vor pune numeroase chestiuni secundare și complexe, care vor trebui studiate în detaliu.

Uneori s-a făcut și propunerea ca Paștile să fie fixate în duminica ce urmează Paștilor iudaic. Astfel s-ar ține cont de vechea regulă ce voia ca Paștile creștin

să nu fie celebrat în același timp, ci după Paștile iudaic. În acest mod s-ar pune în relief raportul ce există între poporul iudeu și Biserică.

Dintre toate aceste soluții, este clar că prima este cea mai simplă și cea mai plauzibilă. Ea are marele avantaj de a face să cadă Paștile în fiecare an aproape în aceeași zi și fixarea datei n-ar mai da loc la o întreagă serie de calcule complicate și de metode controversate. Autoritățile civile ale diferitelor state ar fi în mod cert în favoarea unei atari propuneri. Bisericile vor trebui deci să se gîndească în primul rînd dacă ele își pot da acordul lor acestei soluții.

Dar ea are și un inconvenient. Ea operează o ruptură cu o tradiție milenară, iar unele Biserici vor avea de întîmpinat mari dificultăți la fixarea datei Paștilor, după o metodă diferită de cea preconizată de către Sinodul de la Niceea. Bisericile ar voi ca să se păstreze o continuitate cu trecutul. Dacă un număr mare de Biserici ar lua o asemenea poziție, atunci va trebui luată în considerare cea de a doua soluție.

Dar hotărîrea Sinodului de la Niceea mai are astăzi un sens? Oare nu s-a acționat chiar în acea epocă oarecum arbitrar? Pot fi puse în valoare rațiuni mai profunde pentru a așeza începutul primăverii în raport cu Paștile? În acea epocă care nu s-a ales acea metodă de calcul pentru simplul motiv că se dorea să se ajungă la o dată comună? De aceea, nu este puțin cam artificială voința de a-l menține? Nu este artificial acest calcul, mai ales cînd se știe că Bisericile sînt răspîndite pe toată suprafața pămîntului și primăvara începe, pentru diferitele popoare, la epoci diferite? Va trebui neapărat să se țină cont de aceste considerații în momentul hotărîrii. S-ar putea foarte bine ca intențiile Sinodului I Ecumenic de la Niceea să fie mai bine salvgardate dacă Bisericile se decid să celebreze Paștile la o dată fixă.

S-au propus următoarele demersuri asupra felului cum să se procedeze în această chestiune:

a) Va trebui, mai întîi, să se ceară Bisericilor să arate cum văd ele problema și ce soluție preferă.

b) Va trebui apoi să se studieze răspunsurile și să se întocmească un inventar. Dacă ele vor arăta că nu poate rezulta o soluție comună, atunci va trebui să se suspende cercetările pentru un moment, ori să fie abandonate complet. Dacă răspunsurile vor arăta că s-a atins un consens larg, atunci să se procedeze la formularea unei propuneri. Apoi va trebui să fie întrebate Bisericile dacă ele își pot da acordul pentru această propunere. Va trebui, de asemenea, să fie informate Națiunile Unite și autoritățile guvernamentale ale diverselor state.

c) Dacă o foarte mare majoritate a Bisericilor va fi de acord cu această propunere, aceasta va trebui prezentată Națiunilor Unite. Vor fi rugate, pe de altă parte, autoritățile civile să binevoiască a o accepta și a ține cont de ea în legislația lor.

*

După expunerea Pastorului Lucas Vischer s-a dat cuvîntul referenților care s-au înscris la dezbateri.

În numele *delegației Bisericii Ortodoxe a Patriarhiei Ecumenice și a Greciei* a vorbit astronomul C. Chassapis, care a arătat la început cunoscutele erori ale

calendarului iulian față de anul solar și diferitele defecțiuni la care s-a dat naștere în fixarea datei sărbătoririi Paștilor; după aceea a arătat că dacă Biserica Ortodoxă și-ar determina data lunii pline de primăvară după calculele astronomice exacte, iar nu după ciclul lui Meton, adoptat de calendariologi acum 1500 de ani, n-ar mai fi nevoie să căutăm astăzi o zi în care toți creștinii să serbeze Paștile, căci, calculat astronomic, Paștile ar cădea totdeauna în aceeași zi cu a calendarului gregorian, adică în aceeași zi cu catolicii și protestanții.

În legătură cu consultația actuală de la Geneva, convocată pentru găsirea unei date fixe pentru sărbătorirea Paștilor, astronomul Chassapis a propus ca această zi să fie cea de a doua duminică a lunii lui aprilie, propusă în 1969 de Patriarhul ecumenic Atenagora. Această duminică împlinește două condiții din cele trei fixate de tradiția creștină și anume: a) este o duminică; b) este după echinocțiul de primăvară, căci vine după 21 martie. În ce privește cea de a treia condiție, să cadă totdeauna după prima lună de primăvară, de multe ori, această duminică a doua din aprilie corespunde tradiției, dar uneori nu; însă aceasta n-are nici o importanță, căci și astăzi Paștile ortodox cade de foarte multe ori, cum se știe, nu după prima lună de primăvară, ci după cea de a doua. Cazul l-am avut chiar în acest an 1970. Așadar, nu e drept să mai presistăm în observarea celei de a treia condiții, care și pînă acum a fost încălcată în procentaj de 75%. După o statistică întocmită de astronomul Chassapis, duminica a doua din luna aprilie corespunde cel mai bine (25%) cu practica de pînă acum a Bisericii creștine, pe cînd celelalte duminici numai în proporție de 20%, 19%, 7% și 3%.

Din partea *Bisericii Ortodoxe Ruse* a fost citit referatul întocmit de Prof. D. F. Oghițki, în care, la început, se face o aspră judecată asupra canoniștilor medievali ai Bisericii Ortodoxe, care au interpretat incorect deciziile sinoadelor ecumenice și locale: «afirmația lui Zonaras, Balsamon și Vlastare, cum că după canoanele creștine totdeauna Paștile trebuie să urmeze după Paștile iudaic, este absolut falsă».

Cu privire la determinarea unei duminici în care toți creștinii să celebreze Învierea Domnului, referatul consideră că cea mai firească soluție în spiritul canoanelor ar fi sărbătorirea Paștilor în prima duminică după lună plină, după echinocțiul de primăvară, așa cum de altfel este tradiția creștină milenară. Referatul presupune că toate Bisericile creștine vor accepta calendarul corectat, renunțînd la așa-numitul stil vechi.

Soluția păstrării tradiției milenare are însă unele inconveniente: a) datele Paștilor ar cădea într-un timp mai rece, decît pînă acum, cînd uneori atinge ziua de 8 mai; b) ar însemna menținerea aceluiași mare interval pentru data Paștilor (22 martie—26 aprilie), ce cauzează inconveniente, care trebuie înlăturate.

Cu privire la renunțarea la normele niceene și determinarea unei duminici din aprilie, adoptată de toate Bisericile creștine, referatul arată că nici una din propunerile pentru o fixare a datei Paștilor într-un interval limitat de 7 zile (8—14 aprilie cum s-a propus de către Patriarhul ecumenic Atenagora, ori 15—22 aprilie, cum s-a propus la simpozionul de la Atena), nu sînt în conformitate cu cerințele canonice (deoarece atare fixare ar însemna sărbătorirea Paștilor, în multe cazuri, înainte de prima lună plină de primăvară, iar în alte cazuri, după cea de a doua lună plină de primăvară).

Cele mai adecvate date pentru sărbătorirea Paștilor, după referatul Bisericii Ortodoxe Ruse, ar fi de la 12 la 18 aprilie, iar în cîteva cazuri la 26 aprilie. Această fixare n-ar intra în conflict cu canoanele.

Din partea *Bisericii Ortodoxe Române* a vorbit Pr. Prof. Atanasie Negoiță, care, după ce a făcut o succintă expunere a problemei calendarului în genere, a arătat că în problema sărbătoririi la dată fixă a Sfintelor Paști, Prea Fericitul Patriarh Justinian a întocmit, în 1962, un referat special, prezentat Sfîntului Sinod, în care sînt expuse ideile următoare:

Biserica Ortodoxă Română are calendarul adoptat în 1924. Ea este dispusă să adopte un nou calendar, ce s-ar preconiza ca fiind mai desăvîrșit decît actualul calendar civil-astronomic, presupunînd că toate Bisericile creștine ar cădea de acord să primească acel calendar universal perfecționat.

Biserica Ortodoxă Română ar adera cu bucurie la ideea ca toți creștinii să serbeze Învierea Domnului în aceeași zi.

Pentru înlăturarea greutăților cu caracter dogmatic, canonic sau ritual, ziua comună de prăznuire a Paștilor va trebui să împlinească condițiile stabilite de către Sinodul I Ecumenic de la Niceea și anume să fie o duminică după lună plină, după echinocțiul de primăvară. Aceste condiții ar fi îndeplinite de către a doua sau a treia duminică din luna aprilie sau de către o altă duminică din ciclul pascal, între 22 martie și 25 aprilie.

Condiția stabilită de către Sinodul I Ecumenic de la Niceea, ca Paștile creștin să nu coincidă cu Paștile iudaic, trebuie părăsită, deoarece calculul iudaic s-a dovedit a fi o întocmire neștiințifică, aducătoare de multe inconveniente, pentru neregularitatea și inegalitatea lui. Această condiție a fost de altfel de mult abandonată de către Pascalia calendarului gregorian.

De aceea, a arătat în concluzie Pr. Prof. Atanasie Negoiță, în această problemă Biserica Ortodoxă Română socotește că:

1. Sărbătorirea Paștilor la o dată comună de către toate Bisericile creștine poate avea loc fie într-o duminică mobilă — între 22 martie și 25 aprilie — adică după echinocțiul de primăvară și după prima lună plină de după aceasta, sau la o dată fixă, ce poate fi duminica a doua sau a treia din luna aprilie. În ambele cazuri nu se opun greutăți de ordin dogmatic, canonic, cultic sau tipiconal.

2. În vederea fixării unei duminici în care toți creștinii să serbeze Învierea Domnului la o dată comună, trebuie mai întîi ca toate Bisericile creștine să accepte calendarul oficial, folosit acum de toate statele.

3. Biserica Ortodoxă Română a adoptat, de la 1924, acest calendar îndreptat (stil nou). Ea este gata să-și însușească un nou calendar, socotit ca cel mai exact din punct de vedere științific.

A luat apoi cuvîntul Rev. John Long care, prezentînd poziția *Bisericii Romano-Catolice*, a spus: Într-un apendice la *Constituția asupra sfintei liturghii* se afirmă că întrucît «Biserica Catolică recunoaște importanța dorințelor exprimate de mulți cu privire la fixarea sărbătoririi Paștilor într-o duminică anumită, ca și cu privire la un calendar în care datele sărbătorilor creștine să nu mai treacă prin toate zilele săptămînii, Conciliul al II-lea de la Vatican:

1. Nu face nici o obiecție ca sărbătorirea Paștilor să fie fixată într-o duminică specială a calendarului gregorian, dacă la aceasta vor consimți toți cei interesați, în special frații care nu sînt în comuniune cu Scaunul Apostolic;

2. Declară că el nu se opune eforturilor făcute în scopul de a se introduce un calendar perpetuu în societatea civilă. Pentru această a doua chestiune, Conciliul

precizează că el nu se va opune, numai dacă succesiunea regulată a săptămînii de 7 zile va rămîne neîntreruptă, excepţie făcînd necesităţile convingătoare».

În 1965, un grup de experţi, iniţiat de Secretariatul pentru promovarea unităţii creştine, s-a întrunit spre a discuta chestiunea fixării datei Paştilor. Grupul a ajuns la concluzia că, pentru aceasta, trebuie să se studieze: 1) practica prezentă a diferitelor Biserici; 2) cea mai recentă descoperire a datei morţii şi învierii Domnului; 3) scopul şi interpretarea exactă a deciziilor Sinodului I de la Niceea şi 4) propunerile deja făcute cu privire la fixarea datei Paştilor. Din discuţiile ce-au urmat s-a tras concluzia că există un acord general cu privire la aspectele tehnice şi ştiinţifice ale chestiunii. O oarecare ezitare s-a constatat cu privire la oportunitatea schimbării unei tradiţii liturgice de o aşa de lungă durată, bazată pe calcularea în relaţie cu Paştile mozaic. S-a întrevăzut că au să fie întîlnite dificultăţi: 1) dacă se va stărui asupra oportunităţii sărbătoririi Paştilor la o dată strict legată de moartea şi învierea Domnului; şi 2) scopul principal al Sinodului de la Niceea a fost acela de a accentua unitatea Bisericii la celebrarea celei mai mari sărbători creştine, iar nu de a canoniza un sistem special al calculării datelor.

Grupul a constatat că nu mai este nevoie să se facă nici o declaraţie generală din partea autorităţii Bisericii Romano-Catolice. Chestiunea va putea fi tratată, în special, de Secretariatul pentru unitatea creştină, prin contacte cu Biserici individuale ori cu grupuri de Biserici. În aceste contacte, se va accentua necesitatea sărbătoririi Paştilor la aceeaşi dată ca un semn vizibil al unităţii noastre în misterul central al răscumpărării. Grupul a dat sugestia că, pînă ce se va ajunge la un acord mai general între Biserici, trebuie să se facă eforturi spre a se obţine această unitate vizibilă cel puţin la un nivel local, între Bisericile din regiunile unde există minorităţi creştine în ţările necreştine, ori unde un grup mic de credincioşi ai unei Biserici vieţuiesc în interiorul altei Biserici, alcătuind marea majoritate a poporului. Un atare acord, chiar dacă e local, va aduce roade, deoarece îndepărtează scandalizarea necreştinilor şi confuzia între creştini. Această ultimă sugestie a fost comunicată Bisericilor Catolice implicate. În Etiopia, Biserica Catolică a acceptat sărbătorirea Paştilor la data în uzul fraţilor ortodocşi, spre marea satisfacţie a tuturor. În Egipt, cea mai mare parte a comunităţilor catolice a acceptat data Bisericii dominante creştine, adică Biserica Coptă. În Grecia, Arhidioceza latină din Corfu a decis să celebreze Paştile cu Biserica Ortodoxă Greacă.

Dl. Robert Beloe a prezentat un scurt referat din partea *Bisericii Anglicane*, în care se arată că Paştile a fost celebrat, în toată Anglia, în acord cu decizia Sinodului Ecumenic de la Niceea, începînd cu Sinodul de la Whitby, în 664 d.Hr., cînd Northumbria a adoptat principiile Apusului şi a renunţat la princiile ţinute de către Biserica Celtică.

Reforma gregoriană a calendarului iulian a fost acceptată în Anglia, Scoţia şi Wales la 1752. De atunci, aranjamentul a fost ca Paştile să cadă aproximativ în duminica de după lună plină ce urmează echinocţiului de primăvară. Această lună plină nu este chiar luna plină de pe cer, ci o lună ipotetică, de a cărei «plinătate» depinde data Paştilor. De aceea data Paştilor variază pe un interval de 35 zile şi anume de la 22 martie pînă la 25 aprilie.

În concluzie, Biserica Anglicană este pentru stabilizarea unei date comune pentru sărbătorirea Paştilor chiar şi mai înainte de a se adopta un calendar fix

universal, bineînțeles, dacă toate Bisericile creștine vor cădea de acord asupra acestui lucru.

Apoi, în numele *Bisericilor Reformate* (Luterană, Prezbiteriană, Frații Moravieni, Biserica Valdenză) a luat cuvîntul Dl. A. I. Rasker, profesor la Facultatea de teologie din Leiden, Olanda, arătînd că aceste Biserici sînt pentru fixarea unei date fixe pentru sărbătorirea Paștilor într-una din duminicile lui aprilie, fără să mai fim legați de luna plină, ca pînă acum, dar că ele nu se opun, dacă o mare majoritate a Bisericilor creștine ar prefera menținerea normelor niceene. Bisericile Reformate din Olanda îndeosebi sînt pentru desfacerea de tradiția niceeană, fiindcă, pe de o parte, aci am avea de-a face cu o tendință antiiudaică, deși apropierea de Paștile iudaic este utilă, întrucît Paștile creștin este desăvîrșirea Paștelui iudaic — și pe de altă parte, pentru că o legătură între Paști și primăvară este fără de sens pentru Bisericile din ținuturile tropicale și din emisfera de sud a pămîntului, unde echinocțiul de primăvară din Europa este echinocțiul de toamnă pentru cei din sudul Africii, Asiei și Americii de Sud. De aceea, din motive ecumeniste, astăzi ar fi mai bine să se renunțe la recomandările niceene pentru calcularea datei Paștilor.

Din partea Bisericilor Necalcedoniene, Dl. Adam Amare, delegatul Bisericii din Etiopia, a citit un raport în care se arată că, întrucît unirea Bisericilor creștine nu se va putea face decît într-un timp îndelungat, este de dorit ca cel puțin în sărbătorirea Învierii Domnului toată creștinătatea să fie unită.

În conferința Bisericilor Vechi-Orientale, ținută la Addis Abeba (1965), s-a discutat și necesitatea revizuirii calendarului. Cunoscînd oscilarea Paștilor, într-un interval de 35 de zile, Biserica Etiopiei este de acord cu fixarea unei date comune pentru sărbătorirea Paștilor de către toată creștinătatea. Un obstacol mare în calea înfăptuirii acestui deziderat îl constituie folosirea calendarului iulian neîndreptat (stil vechi) de către unele Biserici, printre care și a Etiopiei. Însă chestiunea fixării unei date comune pentru sărbătorirea Paștilor nu înseamnă schimbarea calendarului. De aceea, cu răbdare, să stăruim pînă la realizarea acestei date comune.

*

După citirea referatelor și după dezbaterile ce-au avut loc asupra lor, Consultația de la Geneva din martie 1970 a precizat următoarele concluzii, ce vor fi comunicate Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, după ce ele vor fi supuse mai întîi sesiunii Comitetului Comisiei «Credință și Constituție» ce se va ține în luna august 1970.

În 1965, Consiliul Ecumenic al Bisericilor a întreprins o anchetă printre Bisericile membre, cu privire la posibilitatea fixării unei date comune pentru sărbătorirea Paștilor. Pentru a se sistematiza răspunsurile și a sugera noi demersuri, Comisia «Credință și Constituție» a organizat o Consultație care a avut loc între 16 și 20 martie 1970, la Geneva.

Discuțiile au condus spre următoarele concluzii :

1. Există o foarte mare dorință printre creștini de a avea o dată comună pentru comemorarea patimii și învierii Domnului. Trebuie să se găsească posibilitatea de a se învinge orice obstacol, pentru a se ajunge la realizarea ei. Acțiunea aceasta nu trebuie să fie amînată pînă la adoptarea unui calendar universal. Chestiunea calendarului fix universal este o problemă cu totul aparte. Această problemă

va da naştere la dificultăţi serioase, pentru multe Biserici, fiindcă ea implică întreruperea succesiunii regulate a săptămînii de şapte zile, prin introducerea de zile albe, în afara ciclului săptămînal.

2. Nu există nici o prescripţie obligatorie cu privire la data celebrării Paştilor, care să rezulte dintr-un text scripturistic. Data Paştilor a fost introdusă abia în cursul istoriei Bisericii. În principiu, metoda aleasă poate fi revizuită, dacă o nouă dată aleasă primeşte consimţămîntul general al comunităţii creştine.

Desigur, unificarea datei Paştilor nu va duce în mod necesar la o mai convingătoare celebrare a praznicului Paştilor. Dar ea ar înlătura un obstacol ce întîrzie unitatea creştinilor şi ar procura un nou cadru pentru mărturia comună a Mîntuitorului cel înviat.

3. Sinodul de la Niceea a luat cîteva decizii cu privire la data celebrării Paştilor. Deşi nu există nici un canon al acestui Sinod, se cunosc totuşi cîteva din discuţiile ce au avut loc atunci şi concluziile la care s-a ajuns. Este important de menţionat că intenţiile principale ale Sinodului au fost acelea de a se ajunge la o dată comună, acceptabilă pentru toate Bisericile. Era necesară o unificare, deoarece în acel timp erau observate date diferite.

4. Hotărîrile de la Niceea declară că, pentru determinarea datei Paştilor, Biserica nu trebuie să fie dependentă de calculul iudaic pentru Paşti. Data Paştilor trebuie să fie stabilită în funcţie de echinocţiu, apoi de luna plină următoare echinocţiului şi în fine de duminica primă ce urmează acestei prime luni pline. În acest mod, Biserica şi-a aflat calea ei proprie de a rezolva problema raportului anului solar cu cel lunar, cale independentă de soluţia iudaică, totuşi ţinînd oarecum cont de relaţia originală dintre sărbătorirea iudaică şi cea creştină a Paştilor.

Sinodul de la Niceea n-a avut de loc în intenţie să emită norma ca Paştile să aibă loc totdeauna după Paştile iudaic şi nu s-a preocupat nici de posibilele coincidenţe cu sărbătoarea iudaică.

Interpretări foarte tîrzii ale hotărîrii Sinodului de la Niceea au dus la concluzia că Paştile nu pot avea loc niciodată înainte de Pasha iudaică şi unele Biserici încă şi azi dau mare importanţă acestei norme. În cele mai multe Biserici însă Paştile au fost şi sînt celebrate, foarte deseori, înainte de Pasha iudaică.

Legătura dintre Paştile creştine şi Pasha iudaică necesită o considerare atentă nu numai din punct de vedere istoric — că moartea şi învierea Mîntuitorului au avut loc în zilele Paştelui iudaic —, ci mai ales din punct de vedere teologic, deoarece Biserica creştină înţelege moartea şi învierea lui Hritos ca împlinire a Paştelui iudaic. Religia creştină îşi are rădăcina în revelaţia dată poporului ebraic. Deci este de deosebită importanţă pentru Biserica creştină ca ea să sărbătorească Paştile în vecinătate cronologică cu sărbătorirea Paştelui iudaic. Dar în acelaşi timp, Biserica este conştientă de faptul că această vecinătate, în ochii iudeilor, nu poate fi numai o intenţie de relaţie prietenească, ci pînă la urmă de o prezumţie neprietenească, cum că Paştile creştin este adevăratul «Pesah». În măsura în care s-a putut consulta opinia iudaică, s-a văzut că din partea iudeilor nu se manifestă nici un interes faţă de stabilirea creştină a sărbătoririi Paştilor.

5. După Sinodul de la Niceea, contextul istoric al Bisericii creştine a suferit schimbări considerabile. Soluţia adoptată atunci reprezenta lumea mediteraneană, dar în timp creştinătatea s-a răspîndit peste tot pămîntul. Există, cum se ştie, o emis-

feră nordică și una sudică. Sezoanele nu-s aceleași în toată lumea. Cazul special al ținuturilor tropicale trebuie neapărat să fie luat în considerare; avînd în vedere toate acestea, conexarea dintre primăvară și învierea Domnului a devenit foarte relativă. Aceste schimbări trebuie luate în considerare cînd se discută chestiunea sărbătoririi Paștilor.

6. Pentru ca să se ajungă la o dată comună pentru toți creștinii, rămîn deschise următoarele posibilități:

A. — Bisericile pot cădea de acord *să celebreze Paștile în prima duminică după prima lună plină ce urmează echinocțiului de primăvară.* Această normă ar procura o dată comună numai dacă Bisericile ar cădea de acord să utilizeze datele astronomice exacte.

Aceasta ar elimina, cel puțin, diferențele ce survin din folosirea de calendare diferite, ori a regulilor deosebite, ca de exemplu ciclul lui Meton. Dar se ridică și alte probleme.

Utilizînd datele astronomice, timpul echinocțiului de primăvară poate fi determinat cert pentru un anumit punct de pe fața pămîntului. Dar desigur aceasta va fi echinocțiul de toamnă pentru partea cealaltă a ecuatorului. În plus, data calculată astronomic a lunii pline nu va fi totdeauna aceeași pe părțile opuse ale liniei de demarcație (aflată în Oceanul Pacific).

Astfel dacă norma niceeană (prima duminică după prima lună plină după echinocțiul de primăvară) este luată în legătură cu un loc fix (de exemplu, Ierusalimul), atunci poate fi stabilită astronomic o dată comună. Dar aceasta nu mai este cazul, dacă norma niceeană este aplicată fiecărei zone geografice, luată separat.

B. — *Paștile pot fi celebrate într-o duminică anumită din aprilie,* în care caz mobilitatea sărbătorii ar fi redusă considerabil. Data s-ar mișca numai înăuntrul unui interval de șapte zile, cîte are o săptămînă.

a) Această soluție ar fi în armonie cu spiritul Sinodului de la Niceea, al cărui scop principal a fost acela de a se ajunge la o dată comună. Însă trebuie să se recunoască că metoda de a determina data ar fi diferită de cea adoptată de către Sinodul de la Niceea.

Date diferite pot fi propuse, însă întrucît ele se vor baza pe metode felurite, nici una din ele nu va putea să împlinească pe de-a întregul și în toate privințele exigențele cerute de Sinodul de la Niceea. Întrebarea ce se pune este: care dintre ele împlinește într-o măsură mai mare unele sau altele din exigențe?

b) Cele mai importante propuneri ce au fost făcute sînt următoarele:

— *Duminica ce urmează celei de a doua sîmbete a lui aprilie,* în care caz, data Paștilor poate să cadă într-o zi de la 9 pînă la 15 aprilie. Această propunere a fost făcută de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în urma investigației sale printre Bisericile membre și un număr considerabil de Biserici și-au exprimat acordul cu ea. Evident, data Paștilor stabilită pe baza echinocțiului (la 21 martie după calendarul îndreptat) n-ar cădea totdeauna în această săptămînă (9—15 aprilie), dar nu există nici o altă perioadă în care Paștile să cadă mai des ca în această formă (în perioada de la 1925 pînă la 2024 = 25%).

— *Paștile să fie sărbătorit între 12 și 18 aprilie.* Această alegere ar întîlni, într-o mai mare extensiune decît altele, cerința că Paștile trebuie să aibă loc totdeauna

după prima lună plină ce urmează echinocţiului de primăvară. Numai în 25% din cazuri Paştile ar cădea mai tîrziu decît acest spaţiu de timp. Această alegere ar putea, de asemenea, să fie semnalată mai uşor cu privire la echinocţiu. Data sărbătoririi Paştilor ar fi în mod regulat *a patra duminică după echinocţiul de primăvară.*

— Cea de *a doua ori a treia duminică a lunii aprilie*, în care caz Paştile ar putea să cadă fie în perioada dintre 8 şi 14 aprilie, fie între 15 şi 21 aprilie.

c) Astăzi, unii sugerează că data sărbătoririi Paştilor ar putea fi fixată prin referire la datele istorice reale ale morţii şi invierii lui Hristos. Deşi cărturarii diferă asupra acestei chestiuni, mulţi savanţi au fixat date pentru învierea Domnului în primele săptămîni ale lui aprilie (de exemplu, 3 ori 9 aprilie). Două observaţii pot fi făcute în legătură cu aceasta:

— Conceptul despre timpul istoric ori aniversar n-a stat la baza calculărilor primare ale sărbătoririi Paştilor. Nici la Sinodul de la Niceea nu se pare că acest concept ar fi intrat în consideraţiile calculului Paştilor.

— Recunoscînd dezacordul dintre savanţi asupra acestui subiect, se presupune că Bisericile numai cu mari dificultăţi vor ajunge la o decizie asupra acestui punct.

7. În ţările cu o lungă tradiţie culturală, sărbătorile bisericeşti au avut influenţă asupra vieţii statului şi societăţii. Paştile, ca şi alte sărbători, au fost recunoscute ca sărbători publice (zile *sfinte).* În asemenea ţări, mulţi indivizi depun eforturi pentru unificarea şi fixarea unei date comune pentru sărbătorirea Paştilor, pentru raţiuni civile (vacanţe şcolare regulate, interese economice şi financiare etc.). În alte ţări, radical laicizate şi în ţările în care creştinismul este religia unei minorităţi neînsemnate, aceste consideraţii ar fi lipsite de valoare. Dar şi în «ţările creştine» se pune întrebarea dacă relaţia dintre sărbătorile creştine şi sărbătorile publice este favorabilă, în toate cazurile, pentru reţinerea adevăratei însemnări a sărbătorii creştine şi dacă n-ar fi mai preferabilă uneori mai de grabă o separaţie decît o combinaţie a ambelor. Oricum, consideraţiile de utilitate laică nu trebuie să fie motivele Bisericilor, pentru a studia stabilirea datei Paştilor. Bisericile trebuie să ajungă la o soluţie numai pe temeiuri scoase din însemnătatea religioasă a sărbătorii şi în scopul unităţii ecumenice creştine, fără o motivare scoasă din interesul vieţii laice.

8. Este de mare importanţă ca Bisericile să ajungă la o dată comună printr-un consimţămînt mutual. Înainte însă ca o soluţie să fie adoptată, trebuie să aibă loc un proces de consultare, în special printre Bisericile care dau mare importanţă problemei şi ar avea dificultăţi pastorale dacă s-ar introduce o schimbare. Aşadar nu poate fi impusă Bisericilor o dată prin decizia unei singure Biserici, ori a unei organizaţii ecumenice. O atare decizie ar putea să survină numai dacă vederile diferitelor Biserici au fost împărtăşite.

De aceea, este sugerată următoarea procedură:

— Consiliul Ecumenic al Bisericilor trebuie să procure Bisericilor membre informaţii asupra răspunsurilor primite la ancheta (studiul) ce s-a făcut de la 1965 pînă la 1967. El va trebui să le comunice şi concluziile prezentei Consultaţii.

— Consiliul Ecumenic al Bisericilor trebuie să rămînă în contact şi consultare cu Biserica Ortodoxă, cu Biserica Romano-Catolică, cu Bisericile Protestante şi cu toate Bisericile membre.

— Consiliul Ecumenic al Bisericilor trebuie să se preocupe să facă o propunere bine definitvă Bisericilor membre. O atare propunere nu trebuie făcută înainte de a fi fost asigurată cooperarea grupurilor confesionale.

— Propunerea va trebui să includă chestiunea dacă Bisericile ar fi gata să accepte propunerea la o anumită dată, dacă o majoritate mare a Bisericilor și-a exprimat acordul.

9. Între timp, trebuie să fie încurajate discuțiile și acordurile locale pentru o dată comună.

Pr. Prof. ATANASIE NEGOIȚĂ

VIZITA P. C. ARHIM. PAUL VERGHESE RECTORUL SEMINARULUI TEOLOGIC DIN KOTTAYAM (KERALA-INDIA)

Invitat de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul vizitei de anul trecut în India, Arhim. Prof. Paul Verghese a sosit duminică, 29 martie 1970, la București, fiind întîmpinat de P. S. Episcop Antim Tîrgoviștenul, vicar patriarhal și de P. C. Diac. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București.

P. C. Arhim. Pr. Paul Verghese este bine cunoscut în cercurile ecumeniste, întrucît a fost secretar asociat al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Director al Diviziei de formație ecumenică și secretar personal al Împăratului Etiopiei, Haile Selassie.

În primele două zile Pr. Prof. Paul Verghese a vizitat instituțiile centrale ale Patriarhiei Române, biserici din București, între care biserica Cașin, unde a fost întîmpinat de P. C. Pr. Al. Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, instituții de artă din Capitală.

Ca oaspete al Institutului teologic de grad universitar din București, P. C. Arhim. Prof. Paul Verghese s-a întîlnit cu corpul didactic al Institutului, unde a susținut în fața profesorilor și a studenților două prelegeri, în care a dezbătut probleme doctrinare ce interesează relațiile actuale dintre cele două familii de Biserici Ortodoxe — Răsăritene și Vechi Orientale.

În prima prelegere, intitulată *Hristologia întrupării*, P. C. Arhim. Prof. Paul Verghese a insistat asupra opiniei că hristologia este un mister ce nu poate fi cuprins în termeni și sisteme conceptuale. Întrucît în formulele hristologice dinainte de Sinodul al IV-lea de la Calcedon, din timpul și de după acest sinod a fost inclusă o terminologie filozofică din epocile respective, este necesară interpretarea și transpunerea adecvată a acestei terminologii în scopul de a se ajunge la un consens hristologic.

În a doua prelegere, intitulată *Probleme ale relațiilor dintre Biserica Ortodoxă de Răsărit și Bisericile Vechi Orientale*, P. C. Arhim. Prof. Paul Verghese s-a ocupat de aspecte concrete ale apropierii și unității dintre cele două familii de Biserici, care — după cum afirma P. C. Arhim. Prof. Paul Verghese — au aceeași credință hristologică, exprimată însă în două formule diferite. În ceea ce privește problema combinării celor două formule hristologice, Biserica Ortodoxă Siriană manifestă o oarecare precauție, datorită grijii față de poporul credincios, care nu acceptă ușor schimbarea tradiției teologice.

În ziua de 31 martie, P. C. Arhim. Prof. Paul Verghese a luat parte la discuțiile teologice avute în cadrul Colocviului organizat de Grupul de studii al Patri-

arhiei Române pentru promovarea dialogului cu Bisericile Vechi Orientale, cu tema: *Aspecte actuale şi perspective privind dialogul dintre Bisericile Ortodoxe de Răsărit şi Bisericile Vechi Orientale* (vezi darea de seamă pe larg asupra colocviului în «Ortodoxia», XXII (1970), nr. 2).

Cu această ocazie P. C. Arhim. Prof. Paul Verghese a arătat că o apropiere între cele două familii de Biserici este posibilă numai cu respectarea celor două formule hristologice, calcedoniană şi antecalcedoniană, întrucît fondul hristologiei lor este identic. Cele două formule trebuie păstrate de fiecare parte şi în cazul unirii, din prudenţă faţă de credinţa poporului credincios din Bisericile respective.

*

Ospitalitatea generoasă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian şi îndelungata audienţă pe care i-a acordat-o şi în care Prea Fericirea Sa a exprimat în cuvinte alese dragostea creştinească ce leagă Bisericile unele de altele ca şi nevoia unei colaborări strînse în deschiderea faţă de lume, pentru slujirea ei, au făcut o impresie deosebită asupra P. C. Arhim. Prof. Paul Verghese.

Vizita la Mînăstirile Viforîta şi Dealu, cu casele lor sanatoriale, precum şi la Curtea de Argeş, cu Biserica Sfîntul Nicolae Domnesc, Mînăstirea şi Seminarul teologic au deschis noi orizonturi în aprecierea realizărilor de azi ale Bisericii noastre.

Au urmat apoi cele trei zile frumoase începute în Ardeal, cu primirea caldă făcută P. C. Arhim. Prof. Paul Verghese de către I. P. S. Mitropolit Nicolae Mladin (care a şi cuvîntat după prima conferinţă a Cuvioşiei Sale) şi continuate cu manifestarea simpatiei profesorilor, în frunte cu P. C. Pr. Rector I. Tudoran şi a studenţilor teologi, care, conduşi de P. C. Pr. Conf. Gh. Şoima, au încadrat cele două conferinţe susţinute de P. C. Arhim. Paul Verghese la Institutul teologic din Sibiu în minunate cîntări bisericeşti şi populare creînd o atmosferă entuziastă.

Vizitarea catedralei mitropolitane, a Muzeului Bruckental, a frumoaselor biserici din Săcele, a mormîntului Mitropolitului Andrei Şaguna de la Răşinari şi a Mînăstirii Brîncoveanu, cu mormîntul mitropolitului Nicolae Bălan — ctitorul ei în forma de astăzi — au completat vederea fugitivă, dar cu impresii durabile, împlinite de priveliştea de bunăstare şi progres, a cartierelor noi din oraşele şi satele noastre şi a climatului nou de unitate în năzuinţe comune în muncă a întregului nostru popor.

Duminică, 5 martie, P. C. Arhim. Prof. Paul Verghese a asistat la slujba solemnă oficiată de diaconii şi preoţii armeni din Bucureşti, în frunte cu Prea Sfinţitul Episcop al comunităţilor armene din România şi din Bulgaria, în catedrala armeană din Bucureşti. După aceea în continuare a participat la sfînta liturghie săvîrşită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în fruntea unui sobor, la paraclisul patriarhal «Domniţa Bălaşa», la care a asistat şi delegaţia romano-catolică din R. F. a Germaniei condusă de Mgr Rudolf Graber, episcop de Regensburg.

Aducînd la plecare calde şi respectuoase mulţumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru generoasa Sa ospitalitate, P. C. Arhim. Prof. Paul Verghese şi-a manifestat încă o dată deosebitele aprecieri pentru cele văzute în ţara şi în Biserica noastră, în cursul scurtei sale vizite.

Prof. N. CHIŢESCU

CREȘTINII ȘI PROBLEMA PĂCII

Colocviu organizat de SODEPAX la Baden — Austria (3-9 aprilie 1970)

Încă din 1968 Consiliul Ecumenic al Bisericilor împreună cu Biserica Romano-Catolică au constituit o comisie mixtă de studiu și de lucru în scopul antrenării Bisericilor în acțiuni comune de slujire a progresului economic-social și a păcii. SODEPAX — denumirea adoptată de comisie în legătură cu țelurile sale de studiere a societății, a dezvoltării și a păcii — este o realizare ecumenistă pe terenul creștinismului practic, aflată în directă legătură cu comisia romano-catolică Institia et Pax. Pînă acum SODEPAX a organizat mai multe întruniri importante. Recent, la Baden în Austria s-au desfășurat lucrările unui colocviu cu tema «creștinii și problema păcii», la care Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului.

La lucrările de la Baden au participat reprezentanți oficiali de Biserici, teologi, personalități ale vieții publice, sociale și politice. Pastorul Dr. Eugen Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Cardinalul Dr. Fr. König, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria au adus salutul celor două organizații care patronează SODEPAX.

Colocviul a urmărit să studieze posibilitățile Bisericilor și ale tuturor creștinilor în promovarea păcii, prin efortul lor conjugat împotriva forțelor care împing la război.

La Baden s-a lucrat în mai multe grupe de lucru: *Grupa I* a dezbătut tema «Responsabilitatea creștină față de pacea în lume»; *Grupa a II-a* a studiat cauzele și factorii conflictului politic mondial; *Grupa a III-a* s-a interesat de promovarea drepturilor omului și protecția lor ca factori ai păcii mondiale; *Grupa a IV-a* a fost preocupată de dinamica păcii și structurile social-politice ale lumii contemporane; *Grupa a V-a* a urmărit educația pentru pace.

În cadrul fiecărei grupe de lucru s-au prezentat numeroase rapoarte și referate, care, în urma discuțiilor, au stat la baza unor rapoarte finale, care au fost supuse discuțiilor în ședințele plenare pentru a constitui astfel documentele finale ale colocviului.

Încă o dată s-a făcut prezentă într-o manieră deosebit de activă lumea latino-americană frămîntată de ideile de libertate și progres economic și social ca și de legitimizarea conceptului de violență sau revoluție ca unică soluție de schimbare a realităților prezente din Continentul Americii de Sud.

Apelul către creștini pentru o acțiune comună în favoarea păcii, a dreptății și a libertății, puternic conturat în programul de lucru al primei grupe, declară printre altele: «Împreună cu oamenii de bunăcredință de pretutindeni, creștinii caută să creeze condițiile vieții propice pentru edificarea unei comunități umane. Ei se opun cu vigoare forțelor implacabile de distrugere pe care oamenii le dezlănțuie asupra semenilor lor atunci cînd conflictele degenerează în violență».

Duminică 5 aprilie, s-a oficiat un serviciu religios ecumenic în cadrul căruia I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a spus în cadrul cuvîntării rostite:

«Mîntuitorul a trimis pe Sfinții Apostoli și pe urmașii lor să ducă în mijlocul unei lumi frămîntate de patimi, de neînțelegeri și ură, mesajul Său: «Pace vouă!» cu care îi salutase cînd li se arătase după înviere. De cînd a fost el rostit prima dată și pînă la vremea de astăzi s-au scurs veacuri, fără a înceta totuși să aibă

mereu aceeași rezonanță, aceeași actualitate. Căci deși vremurile s-au schimbat și o dată cu ele și oamenii, n-au încetat să apară alți sacrificați și răstigniți, nu s-a stins focul vrăjmășiei care face pe om să se ridice împotriva semenului său, n-a secat rîul de sînge care curge din rănile unei lumi ce aspiră încă la pace și liniște.

În ciuda Evangheliei păcii, în ciuda rațiunii însăși, răul persistă de veacuri și atentează la temelia vieții. Istoria îl înregistrează — cu mici excepții — în mai toate epocile. S-ar părea chiar că lumea îl acceptă ca pe un destin de neînlăturat. E însă numai o aparență, căci omenirea de azi, după experiențe tragice, scuturînd prejudecăți vechi și dobîndind o altă înțelegere a lucrurilor, nu mai acceptă să fie o simplă unealtă în mîna unor forțe oarbe și distructive. Printr-un efort colectiv neîntîlnit vreodată în trecut, se arată gata să-și apere viața și dreptul la o existență prosperă, liniștită, pașnică.

E de-a dreptul uimitoare și ridicarea mulțimilor în favoarea progresului și păcii, împotriva nedreptății și urii. Lor li s-au alăturat, nici nu se putea altcum, creștinii de pretutindeni, credincioșii mai tuturor religiilor. Conștiința primejdiei amenință pe toți, idealul în slujba căruia s-au pus i-a unit transformîndu-i într-o imensă comunitate. Ceea ce era posibil în trecut nu mai este posibil astăzi. Chiar dacă mai persistă pe alocuri împilarea și nedreptatea, ura și războiul, umanitatea de azi nu le mai acceptă, ci luptă să le înlăture.

Ca oarecînd Apostolii, ne simțim poate slabi și temători, dar pentru că adevărul nu poate fi de nimic biruit, sîntem curajoși pentru că am primit pe Sfîntul Duh care ne împinge spre mari făptuiri.

«Pace vouă!» a spus Iisus Apostolilor; «pace vouă!», au spus Apostolii răspîndindu-se în lume să ducă pretutindeni Evanghelia iubirii; «pace lumii!», spunem noi toți, mai cu tărie chiar decît pînă acum, după ce rememorînd patimile, moartea și învierea Domnului, avem posibilitatea încă o dată să ne convingem că binele iar nu răul izbîndește, că viața iar nu moartea învinge».

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a intervenit de multe ori în desfășurarea lucrărilor colocviului la discutarea problemelor înscrise pe ordinea de zi, scoțînd în evidență necesitatea includerii în problematica SODEPAX, pe de o parte a temelor ce interesează populația doritoare de pace a continentului nostru cum este cea referitoare la securitatea europeană — aflată pe agenda atît a Conferinței Bisericilor Europene, cît și pe aceia a Conferinței Creștine pentru Pace; iar pe de altă parte a temelor referitoare la aportul pe care îl pot aduce țările mici în apărarea păcii, ca și cele referitoare la mobilizarea opiniei publice în preîntîmpinarea izbucnirii crizelor și conflictelor internaționale.

Participarea activă a reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române la colocviul organizat de SODEPAX reflectă interesul constant pe care Biserica și poporul nostru le poartă pentru instaurarea păcii și dreptății în toată lumea.

*

În timpul șederii sale în Austria, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a întîlnit pe membrii coloniei române din Viena, atît în cadrul serviciului liturgic săvîrșit în capela ortodoxă română din Viena în ziua de 5 aprilie, precum și la 10 aprilie, cu prilejul festivităților legate de împlinirea a 150 de ani de la nașterea domnitorului Alexandru Ioan Cuza.

I. I. GEORGESCU

PARTICIPAREA DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA LUCRĂRILE COMISIEI PREGĂTITOARE A DOCUMENTULUI «NYBORG VI» .ȚINUTE LA SIOFOK — UNGARIA

La sesiunea anuală de lucru a Prezidiului și a Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, ținută la El Escorial-Spania, în aprilie-mai 1969, s-a instituit o Comisie care să pregătească Documentul principal al Adunării Generale «Nyborg VI», care va avea loc în primăvara anului 1971. Această Comisie a avut o întîlnire de lucru la Cartigny-Geneva în iunie 1969, unde a elaborat un prim proiect de Document intitulat: «Slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai oamenilor», în trei capitole, cuprinzînd 52 paragrafe. Bisericile membre ale Conferinței Bisericilor Europene au făcut diverse observații asupra acestui prim proiect, urmînd să se țină seama de ele la sesiunea următoare.

La a doua sesiune de lucru — care a avut loc între 13—17 aprilie 1970, la Siofok, pe malul lacului Balaton-Ungaria, fiind organizată de Secretarul General al Conferinței, Williams, împreună cu Consiliul ecumenic al Bisericilor din Ungaria, de sub președinția Episcopului reformat Dr. Tibor Bartha — au participat reprezentanții Bisericilor din: Anglia, Danemarca, Elveția, Franța, R. D. Germană, R. F. a Germaniei, Italia, Republica Socialistă România, Suedia, Ungaria și Uniunea Sovietică. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. Prof. Ioan G. Coman. Comisia a fost prezidată de Praeses Dr. Ernst Wilm și Dr. Duncan Shaw, acesta din urmă ca vicepreședinte.

Deschiderea lucrărilor a avut loc luni 13 aprilie 1970. În numele Consiliului ecumenic al Bisericilor din Ungaria, Episcopul luteran Dr. E. Ottlyk a salutat pe membrii Comisiei și și-a manifestat convingerea că activitatea Comisiei va contribui efectiv la succesul Adunării Generale a Conferinței Bisericilor Europene din 1971 și pentru evoluția ecumenică însăși din Europa, întrucît tema «Slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai oamenilor» relevă unitatea de nezdruncinat a celor două aspecte ale slujirii creștine. Fiind vorba de vestirea cuvîntului lui Dumnezeu, ca prin această venire să se dea răspuns problemelor vitale ale omului secularizat de astăzi, este necesar ca slujirea personală și instituțională să facă loc slujirii sociale într-un sens mai larg. Pacea în Europa prezintă importanță excepțională atît pentru slujirea Bisericilor, cît și pentru viața societății. De aceea diaconia socială a Bisericilor trebuie continuu legată de slujirea păcii în Europa. În domeniul interstatal și diplomatic actual european, se depun mari eforturi pentru securitatea continentului nostru și pentru promovarea colaborării popoarelor din Europa. De aceea Bisericile Europene trebuie să facă împreună vestirea cuvîntului lui Dumnezeu și slujirea lor în lume, pentru că unitatea ecumenică e în primul rînd o problemă a unității în slujire.

Au urmat apoi lucrările Comisiei asupra *Proiectului Nr. 2 al Documentului pregătitor*, care fusese redactat de trei profesori universitari din R. D. Germană: 2 teologi (Dr. Schicketanz și Dr. Falcke) și un sociolog (Dr. Hinz). Proiectul Nr. 2 e mult mai întins (132 paragrafe) decît Proiectul Nr. 1 elaborat și discutat la Cartigny (52 paragrafe).

Textul proiectului cuprinde trei capitole divizate fiecare într-un număr de subcapitole și intitulate: I. — *Provocări*, cu subcapitolele: 1. Provocări teologice; 2. Provocări bisericești; 3. Provocări sociale; 4. Provocări europene; II. — *Cîteva indicații teologice*, cu subcapitolele: 1. Unitatea slujirii lui Dumnezeu și a slujirii

oamenilor; 2. Cîteva fapte ca exemple; III. — *Practica* cu următoarele subcapitolele: 1. Destinul şi vocaţia omului; 2. Ecumenicitate şi universalitate — creştini şi cetăţeni ai lumii; 3. Europa: un sistem regional deschis, care reprezintă o forţă istorică potenţială; 4. Bisericile Europei; 5. Diaconia politico-socială a creştinilor sub semnul «Şalom»: a) Omul în sînul comunităţii şi b) Slujirea creştinilor pentru pace şi lupta pentru dreptatea socială.

Proiectul a fost discutat pe larg în şedinţă plenară şi în subcomisii. În plenară unul dintre cei trei autori, Dr. Hinz, a dat şi a cerut lămuriri asupra titlului general al temei şi asupra unor idei sau probleme publicate de Document, ca de exemplu o nouă concepţie despre Europa şi elementele care provoacă această concepţie. S-a precizat că acest Document cuprinde numai propuneri care vor fi discutate în şedinţele plenare şi în secţiile de lucru ale Adunării «Nyborg VI».

În cadrul expunerii punctului de vedere asupra Proiectului, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Prof. Ioan G. Coman, a făcut întîi unele observaţii generale asupra ţinutei de ansamblu a proiectului de Document care e superioară aceleia a primului proiect, deşi şi în cazul de faţă întinderea părţilor este disproporţionată, îndeosebi a părţii a treia faţă de primele două. A relevat apoi printre altele: titlul primului capitol: *Provocări* e nepotrivit într-un document care vorbeşte despre unitatea Bisericilor şi pacea Europei; acest titlu poate fi înlocuit cu un altul ca: *Puncte de plecare* sau *Cauze* etc., pentru ca şi cititorii neteologi să poată înţelege fondul şi să adere la el. Aceeaşi corectare se poate aplica şi subtitlurilor acestui capitol. Dacă e adevărat, observă delegatul român, că ordinea socială apuseană menţine Bisericile de acolo în formele de dominaţie tradiţională, nu mai e însă adevărat că Bisericile din ţările socialiste se închid mai departe în tradiţiile lor, pentru că izolarea s-ar dovedi a fi o ocrotitoare mai comodă; tradiţie nu înseamnă izolare, iar dovada acestui fapt stă în prezenţa şi activitatea Bisericilor respective în majoritatea forurilor intercreştine din întreaga lume (par. 8, p. 5, versiunea germană, după care vom cita tot timpul).

Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a analizat în continuare conţinutul proiectului, arătînd că dificultăţile adevăratei slujiri sînt numeroase şi în general corect prezentate în Document. A arătat apoi că paragrafele 27—50 (p. 11—21) consacrate «Indicaţiilor teologice» au nevoie să fie completate cu consideraţii mai strînse şi mai adînci cuprinzînd şi punctul de vedere ortodox. Pacea mondială e o condiţie vitală pentru epoca tehnică (par. 29, p. 12), dar şi pentru evoluţia bogată a vieţii istorice. Ideea verticalei şi a orizontalei ca expresie a raporturilor dintre Dumnezeu şi om nu e biblică; ea trebuie înlocuită prin indicaţiile textului din Efeseni (III, 18—19). Deşi se rosteşte des numele Bisericilor Europene, nu e dată nicăieri o definiţie a Bisericii şi nu e pusă nici o problemă ecleziologică fundamentală, ceea ce îngreuiază aplicaţia activităţii Bisericii la elementele din propria ei competenţă şi la lumea de astăzi. Expresia «frăţietate hristo*cratică*» (par. 45, p. 18) nu sună evanghelic; în loc de «hristocratică» se poate zice «hristocentrică». Se vorbeşte prea puţin despre om ca «chip al lui Dumnezeu» (par. 47, p. 19). Lumea nu poate fi cu adevărat slujită fără un dialog continuu cu ea. Paragrafele 51—66 (p. 22—27) de la începutul capitolului III ar putea fi rezumate şi îmbunătăţite, uneori reajustate la alte paragrafe.

Paginile consacrate special Bisericilor din Europa (par. 67—83, p. 27—35) — care ar putea sta mai bine la sfîrşitul capitolului II — sînt dintre cele mai interesante şi mai importante, dar ele nu ne dau încă imaginea a ceea ce ar fi în

măsură să facă și cum ar putea realiza scopul lor aceste Biserici: Ortodoxe, Protestante și Catolice, mînă în mînă în momentul de față, pentru liniștea, unitatea și înțelegerea între popoarele continentului. Bisericile Europei au datoria să se cunoască mai bine între ele, să se prețuiască și să se iubească. Cunoașterea ecleziologică fiecăreia dintre ele este absolut necesară pentru noi toți.

Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române socotește interesantă sugestia dată de Document ca teologia și practica vieții creștine să fie în continuă competiție (par. 93, p. 37). Această recomandare ne amintește de viața Sfinților Părinți care țineau mintea și inima lor într-o continuă întrecere și de cuvîntul Sfîntului Grigorie de Nazianz că teologul nu e un simplu retor, ci un «pescar», adică un apostol, un candidat la continua îmbunătățire și sfințenie. Cuvîntul teologului să fie expresia vieții lui. E necesar pentru creștini ca ei să se angajeze în diferitele domenii ale științei, artei și culturii (par. 106, p. 42—43). Prin angajarea în știință și cultură, creștinii răspund de implicațiile etice și sociale ale științei și de alternativa menținerii vieții umane sau a distrugerii acesteia (par. 106, p. 42, 43). E aci o veche tradiție a Bisericii practicată de Origen, Sfîntul Vasile cel Mare, Fericitul Augustin, Teilhard de Chardin și alții.

Problema securității europene și a păcii este atinsă substanțial în mai multe paragrafe din partea finală a proiectului de Document (par. 108, 109, 110, 111, 112, 113, p. 43—45). Era necesar însă o înfățișare a metodei de colaborare a Bisericilor cu conducerea diferitelor state de care depind pacea și războiul. Combaterea colonialismului și a neo-colonialismului (par. 121—122, p. 48) trebuia prezentată mai pe larg. La fel și ajutorarea țărilor slab dezvoltate. Dialogul cu umanismul secular (par. 125—126, p. 49—50) trebuie minuțios pregătit și orientat în direcții practice.

Prof. G. Nagy, a observat că Documentul e încadrat sociologic și se ocupă în cunoștință de cauză cu situația creștinismului din țările socialiste, ca să ia poziție față de nevoile actuale ale Bisericii și de metoda prin care acestea pot realiza slujirea. Prof. S. Ingebrand a apreciat că proiectul de Document Nr. 2 e mai bun ca primul, dar a atras atenția că nu e pusă problema creației: Hristos nu vine la o lume străină, ci la aceea pe care a creat-o El însuși. F. Murphy a arătat că Documentul ar putea începe cu considerații teologice și ecleziologice. Prof. G. Crispy a semnalat că apar noi Biserici creștine care primesc mai bine cuvîntul Evangheliei și de aceea trebuie analizată mai pe larg situația acestor Biserici. Prof. N. Zabolotski a sugerat ca tezele prezentate de Document să fie bine clarificate; e necesar ca atmosfera Documentului să fie mai optimistă, să se ajungă la o unitate spirituală prin simpatie și dragoste; se cuvine să fie introdusă în Document ideea de unitate creștină. Iar Pastorul Th. Buss a propus scoaterea primului proiect de Document și adoptarea celui de al doilea căruia să i se aducă îmbunătățirile propuse.

Au fost apoi formate trei grupe de lucru pentru a reexamina mai de aproape Documentul și a-l restructura potrivit recomandărilor din plenară: *Grupa A* se va ocupa cu dubletele textului; *Grupa B* va reexamina schema tematică; și *Grupa C* va face unele comentarii, adică lămuriri sau considerații în plus la anumite probleme sau idei din text.

Grupa C, prezidată de Praeses Wilm și din care au făcut parte și delegațiile Bisericilor Ortodoxe Române și Rusă, a elaborat comentarii generale, biblico-teologice, ecleziologice și practice. Iată unele din temele acestor comentarii: e de dorit

să se pregătească o scurtă lucrare istorică a dezvoltării teologice în Europa; legătura dintre noţiunile «koinonia» şi «comuniune» trebuie mai bine lămurită; în general problemele ecleziologice trebuie puse mai precis şi analizate mai adînc; să se includă în textul Documentului mai multe elemente doctrinare ortodoxe; conceptul de păcate şi de răscumpărare din păcat să-şi găsească loc în Document; să se acorde o direcţie practică slujirii creştine personale, exercitării diaconiei structurale şi locului Evangheliei în transformarea mentalităţii umane; să se dezvolte şi să se adîncească mai mult textul din Document consacrat securităţii europene.

Reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Române şi Bisericii Ortodoxe Ruse au considerat că e necesar să se introducă în Documentul «Nyborg VI» o seamă de elemente de învăţătură ortodoxă în legătură cu slujirea, dintre care menţionăm:

1. Slujirea este roada dragostei şi a smereniei lui Hristos şi a creştinilor. Numai acea slujire este creştină a cărei unică raţiune este iubirea.

2. Hristos este Domn şi Pantocrator, dar şi slujitor folositor tuturor oamenilor (Matei XXIII, 11; Filip. II, 11), pentru că El este slujitorul prin excelenţă.

3. Dumnezeu a creat lumea prin Logos şi El este început şi sfîrşit pentru toate fiinţele create (Col. I, 16—17; Evr. II, 10; Apoc. I, 8). Munca şi slujirea sînt acelaşi lucru în cosmologia creştină (Ioan V, 17; Col. III, 23; Efes. VI. 5—9).

4. Biserica este «Trupul lui Hristos» care e continuu însufleţit şi înnoit de Sfîntul Duh. Hristos e capul ei care ca Arhiereu, Prooroc şi Împărat slujeşte tuturor (Rom. XII, 5; Efes. IV, 4; Col. I, 18; Evr. VII, 26—27; Ioan VIII, 12; XVIII, 36; Luca I, 32—33).

5. Biserica este veşnică (Matei XVI, 18) şi-şi realizează însuşirile ei fundamentale: unitatea, sfinţenia, sobornicitatea şi apostolicitatea prin vestirea cuvîntului dumnezeiesc, prin Sfintele Taine şi prin adevărata viaţă creştină.

6. Crearea unităţii interne a «Trupului lui Hristos» se realizează pe temelia credinţei, a nădejdii şi a dragostei, prin slujire sub formele şi aspectele diferite ale acesteia în duhul comuniunii (koinonia), al înţelegerii (symphonia) şi al sobornicităţii (synagoge).

7. Slujirea trebuie să se facă într-o atmosferă de bucurie, pentru că ea exprimă, în viaţa creştină, bucuria Paştilor care învăluie pe toţi şi care luminează şi fericeşte toate inimile. Prin crucea şi învierea sa, Iisus este biruitor asupra păcatului, a morţii şi a diavolului. «Credinţa noastră este biruinţa care a învins lumea» (I Ioan V, 4). Este bucuria şi speranţa în făgăduinţa împărăţiei lui Hristos, bucuria în făgăduinţa «unităţii spirituale».

Grupa B a prezentat o seamă de note şi observaţii marginale din care spicuim: la par. 27 să se adauge: crucea e aceea care realizează într-o singură diaconie slujirea lui Dumnezeu şi aceea a oamenilor; la par. 44 trebuie precizat că Iisus Hristos nu uneşte pe asupritori şi pe asupriţi, ca şi cum nedreptatea raporturilor de silnicie ar fi fără importanţă; la par. 54 trebuie vorbit despre Biserică şi ca despre o comunitate locală; la par. 82, viziunea asupra catolicismului roman apare prea optimistă; se uită tensiunile care se manifestă în sînul acestei Biserici. Raportul Grupei B face şi unele propuneri referitoare la modificări de titluri şi diviziuni sau reajustări de capitole şi paragrafe. Într-una din recomandările sale (4) această Grupă sugerează ca Bisericile Europene să facă tot ce le stă în putinţă pentru ca statele din Europa să prezinte, într-o conferinţă, mijlocul ca în locul securităţii bazate pe blocuri să se examineze problema dezarmării.

După prezentarea rapoartelor celor trei grupe, s-au format alte trei grupe de lucru care au propus :

— *Temele pentru mediaţiile biblice* la lucrările Adunării generale «Nyborg VI» : 1. Domnul ca slujitor (Ioan XIII, 1—15, 34, 35) ; 2. Unica slujire a Servitorului lui Dumnezeu (Isaia XLII, 1—8, faţă de XLII, 16—20); 3. Întinderea slujirii înăuntrul creaţiei şi insuccesul ei (Fac. I, 26—31, faţă de XI, 1—9); 4. Tensiunea între stăpînire şi slujire (Marcu X, 35—45); 5. Slujirea lui Dumnezeu ca slujire pentru mîntuire şi bunăstare (Matei IX, 35—38; X, 7—8); 6. Slujirea lui Dumnezeu ca slujire pentru dreptate (Amos V, 14—24); Chemarea la unanimitatea slujirii (Filip. II, 1—11).

— *Temele pentru cele 5 secţii de lucru* : 1. Teologia slujirii şi slujirea teologiei în situaţia actuală ; 2. Ce este slujirea lui Dumnezeu astăzi : a) slujire liturgică, b) slujirea propovăduirii cuvîntului, c) slujirea în viaţă; 3. Creştinii slujesc societăţii — lupta pentru dreptatea socială şi economică ; 4. Slujirea păcii şi a reconcilierii creştinilor în tensiunile politice ale Europei şi ale lumii; 5. Viitoarea sarcină a Bisericii : situaţia bisericească, socială, culturală, politică şi economică, ca angajare pentru creştinii viitorului.

— Cuvîntările introductive la lucrările Adunării Generale «Nyborg VI» : o cuvîntare principală pentru tema generală : «Slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai oamenilor» (45 minute) şi două cuvîntări introductive (circa 15 minute) la temele secţiilor : 1. Teologia-propovăduire a cuvîntului (perspective de viitor); 2. Slujirea în societate — slujire pentru pace.

Lucrările Comisiei au fost precedate în fiecare dimineaţă de un serviciu religios săvîrşit de un membru participant la lucrări. Au săvîrşit acest cult : Episcopul luteran Dr. E. Ottlyk (14.IV.1970), Pr. Prof. Ioan G. Coman (15.IV.1970), F. Murphy (16.IV.1970), Episcop Heinze (17.IV.1970) şi Praeses Wilm cultul de încheiere, însoţind cultul cu cîte o meditaţie adecvată textului biblic respectiv şi temei principale a Conferinţei : Slujirea lui Dumnezeu şi a oamenilor.

*

Excursii, recepţii. — În ziua de 16 aprilie, membrii Comisiei au făcut o excursie la Mînăstirea Tihany, aflată într-o insulă cu acelaşi nume în apele lacului Balaton şi care serveşte ca biserică de mir pentru credincioşii din localitate. Biserica mînăstirii este zidită pe temeliile altei biserici mai vechi, din secolul al XI-lea, iar în cripta ei se află mormîntul regelui Andrei, zis «Carpatinul», mort în jurul anului 1060.

În aceeaşi zi, la orele 18, Consiliul ecumenic al Bisericilor din Ungaria a oferit o recepţie în cinstea Conferinţei Bisericilor Europene reprezentată aci de Secretarul General Williams, de Praeses Wilm şi de membrii Comisiei pregătitoare a Documentului «Nyborg VI». Au participat la recepţie episcopul reformat Dr. Tibor Bartha, Dl. Mikloş, Vicepreşedinte al Comitetului pentru treburile religioase ale Ungariei, Episcopul Ottlyk şi alţi episcopi, pastori, profesori de teologie şi studenţi protestanţi maghiari. Episcopul Bartha a salutat Conferinţa şi lucrările ei stăruind asupra necesităţii înţelegerii şi păcii în Europa şi asupra contribuţiei pe care Bisericile europene o pot aduce în această privinţă.

*

Comisia pregătitoare a Documentului «Nyborg VI» a pus aproape toate marile probleme care confruntă astăzi Bisericile Europene și Europa însăși. Participanții la lucrări au arătat grijă, interes și răspundere pentru aceste probleme și pentru destinele înseși ale continentului nostru, evidențiind că învățătura creștină e în măsură să alimenteze abundent ideea unității Bisericilor și țărilor europene și că poate să-și asocieze în acest sens și elemente din alte ideologii ale continentului. Documentul dezvoltă bine necesitatea și importanța dreptății, a păcii și a securității, coordonatele fundamentale ale vieții Europei și ale întregii lumi de astăzi. Sînt puse de asemeni pregnant problemele legate de tehnică, știință, cultură, artă, ajutorarea țărilor slab dezvoltate, dialogul Bisericilor cu lumea, războiul atomic, chimic și biologic, coexistența pașnică și proexistența.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a adus contribuții substanțiale atît în plenare cît și în Comisii.

Pr. Prof. IOAN G. COMAN

AL XVIII-LEA SEMESTRU AL INSTITUTULUI ECUMENIST DE LA BOSSEY

În acest an la Institutul ecumenist de la Bossey a avut loc o intensă activitate de studii și confruntări teologice. Astfel, între 15 octombrie 1969 — 28 februarie 1970 s-au desfășurat cursurile și seminariile celui de al XVIII-lea semestru de studii ecumenice, care s-a dovedit rodnic. La cursurile din acest semestru au participat șaizeci de tineri teologi din 29 de țări, care, animați de duhul ecumenist actual și cu dragoste de muncă pentru pregătirea în vederea unității de credință, iubirii creștine și dragostei între toți oamenii, au căutat să se cunoască între ei și să cunoască învățătura și viața celorlalte Biserici.

Tema principală a semestrului a fost: «Viitorul Bisericii și Biserica viitorului» și la dezvoltarea ei au contribuit: Dr. Eugène Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor; Dr. W. A. Visser't Hooft, președinte de onoare al Consiliului Ecumenic al Bisericilor; Prof. Dr. N. Nissiotis, directorul Institutului ecumenist de la Bossey, profesori de la diferite facultăți de teologie, slujitori ai altarelor din diferite confesiuni, cu vastă experiență pastorală, diferiți teologi și scriitori bisericești.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au urmat cursurile Institutului ecumenist de la Bossey în acest semestru, ca bursieri ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor: Arhimandritul Nestor Vornicescu, starețul Mînăstirii Neamț și Dr. Gabriel Popescu din Serviciul Patriarhiei Române pentru relații bisericești externe.

Pe lîngă obligațiile de pregătire în Institut, cei doi teologi români au prezentat comunicări în diferite ocazii despre viața duhovnicească a credincioșilor ortodocși români în vremea noastră; au săvîrșit slujbele religioase, dovedind aleasa pregătire ca slujitori și organizatori ai cîntării în comun a răspunsurilor liturgice, ceea ce a impresionat pe studenții de alte confesiuni, în special din Anglia și America; au participat la diferite întruniri interconfesionale din Geneva, Taizé etc., unde au luat contact cu reprezentanți ai protestantismului; au conferențiat în diferite locuri despre: «Originea, importanța și scopul colindelor religioase românești» (29 decembrie 1969); «Locul și rolul vieții monahale în Biserică și societate» (2 ianuarie 1970); «Viața religioasă în Biserica Ortodoxă Română» (9 ianuarie 1970);

au publicat articole despre viața religioasă în Biserica Ortodoxă Română: Arhim. Nestor Vornicescu, *Biserica Ortodoxă din România*, în «Catholica Unio» (nr. 4, decembrie 1969); Dr. Gabriel Popescu, *Cunoașterea reciprocă și ecumenismul creștin contemporan. Mărturii din viața Bisericii Ortodoxe Române*, în «Catholica Unio» (nr. 1, ianuarie 1970).

Prin selectarea cu grijă a bursierilor teologi trimiși pentru specializare în diferite centre universitare din străinătate, Biserica Ortodoxă Română răspunde cerinței viu simțită în sînul Mișcării ecumenice de cunoaștere reciprocă și apropiere între Bisericile și confesiunile creștine.

Diac. P. I. DAVID

CONFERINȚA TEOLOGICĂ INTERCONFESIONALĂ DE LA SIBIU

Cea de a doua conferință teologică interconfesională programată în acest an a avut loc în ziua de 16 aprilie 1970 la Institutul teologic ortodox din Sibiu și a dezbătut tema: *Slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai oamenilor*.

La lucrările conferinței, care s-au desfășurat sub președinția I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, au participat delegații ale institutelor teologice din țară conduse de Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic ortodox din Sibiu; Diac. Prof. Nicolae Nicolaescu, rectorul Institutului teologic ortodox din București; David Gyula, rectorul Institutului teologic reformat din Cluj; Hermann Binder, decanul Institutului teologic luteran din Sibiu; Rev. Abate Iozef Nemeczek de la Institutul romano-catolic din Alba Iulia. La lucrări au luat parte profesorii Institutului teologic ortodox din Sibiu, consilieri și protopopi din Arhiepiscopia Sibiului, directorii Seminariilor teologice din țară, studenți teologi ortodocși și luterani, alți invitați.

Referatul principal asupra temei conferinței a fost prezentat de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, profesor de teologie dogmatică și simbolică la Institutul teologic din București.

Cel dintîi coreferat în legătură cu tema conferinței, intitulat *Temeiuri teologice ale dezvoltării* a fost susținut de către Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic ortodox din Sibiu. Coreferatul a cuprins o privire sintetică asupra aspectelor teologice ale progresului omului și societății, în contextul schimbărilor rapide din epoca noastră. Dezvoltarea constituie un element dinamic inclus în însăși natura creației și a istoriei. Dezvoltarea aduce o înnoire continuă în realitatea istorică. Ea poate fi privită și din punct de vedere eshatologic, deoarece creația este pusă prin însăși aducerea ei în existență într-o mișcare permanentă de împlinire. În condițiile sociale de azi, dezvoltarea reprezintă o condiție esențială pentru pace.

Al doilea coreferat intitulat *Noi ai lui Dumnezeu împreună-lucrători sîntem* (I Cor. III, 9) a fost prezentat de Dl. Vicar Hermann Binder, decan al Institutului teologic protestant — secția luterană din Sibiu.

O primă componentă a noțiunii «sinergos» — folosită în textul din I Corinteni III, 9 — o constituie faptul că împreună-lucrătorul ia parte la o lucrare în care sînt esențiale voia și planul lui Dumnezeu, creația și călăuzirea Lui și nu a unui om. În sensul acesta vorbește Sfîntul Apostol Pavel în Romani XIV, 20 despre «lucrul

lui Dumnezeu», sau în Filipeni II, 30 despre «lucrul lui Hristos» şi înţelege acelaşi lucru cînd foloseşte în II Tes. I, 11 expresia «lucrul credinţei». Iniţiatorul lucrării care se săvîrşeşte aici e Dumnezeu. El o şi desăvîrşeşte (Filip. I, 6). Desigur, Dumnezeu nu săvîrşeşte numai ceva *faţă* de noi, în aşa fel încît ar trebui s-o suportăm pur şi simplu, ci vrea să lucreze mai departe prin noi şi cu noi. Dar cu toate că Dumnezeu îi solicită pe oameni în săvîrşirea lucrării Sale, trebuie să vorbim în primul rînd de un proces al cărui subiect rămîne El însuşi. A fi împreună-lucrător înseamnă a fi subordonat lui Dumnezeu, încadrat în lucrarea Lui.

Nicăieri în Noul Testament nu este reprezentată părerea că credinciosul ar putea săvîrşi o lucrare neutrală oarecare, fără a fi angajat fie faţă de Dumnezeu, fie faţă de potrivnicul Său. Nimeni nu poate trăi neasociat.

A doua componentă a noţiunii de «sinergos» provine din aceea că împreunălucrătorul îşi săvîrşeşte lucrul său. El este subiectul. În acest sens Apostolul Pavel vorbeşte despre Timotei (în I Cor. XVI, 10) «lucrează ca şi mine lucrul Domnului» (cf. Col. III, 17), de unde rezultă că activitatea noastră este inclusă în activitatea lui Dumnezeu. Lucrarea Lui este locul nostru de activitate. Munca noastră ar fi zadarnică, dacă nu ar fi parte a unui întreg, în care conducerea o are El. În legătură cu Dumnezeu, credinciosul nu rămîne avizat la sine însuşi. Prin urmare credincioşii nu au în lucrarea lui Dumnezeu decît roluri subordonate.

A treia componentă a noţiunii de «sinergos» este legată de întrebarea ce se lucrează. În I Cor. XVI, 10 se spune despre Timotei: «lucrează lucrul Domnului», iar în Filip. II, 12 ş.u. Sfîntul Apostol Pavel ne îndeamnă să lucrăm la mîntuirea noastră. Mîntuirea o operează de fapt numai Dumnezeu, însă unde vrea să ajungă El, acolo ajungem şi noi, atunci cînd lucrăm în lucrarea Lui. În acest context, este de o deosebită însemnătate cuvîntul din Galateni VI, 10: «să facem binele către toţi», adică lucru nostru trebuie făcut pentru toţi oamenii, pentru lume.

Astăzi nu putem accentua îndeajuns ideea că Biserica, vrînd să fie activă, trebuie să depăşească graniţele ei. Însă a se dedica omenirii nu înseamnă a renunţa la sine: Biserica trebuie să rămînă Biserică, pentru că numai o Biserică consolidată poate sluji, nu una care se găseşte în autodizolvare şi renunţare de sine.

Noi ne aflăm în desfăşurarea unui proces, care, pornind de la Dumnezeu şi desfăşurîndu-se prin Biserică şi membrii ei, intervine în lume pentru toţi, ca tot lucrul şi cuvîntul bun (II Tes. II, 14) să fie transmise mai departe (cf. II Cor. VI, 1).

Dumnezeu a început între noi un «lucru bun». El îl va şi duce la desăvîrşire (Filip. I, 6). Iar dacă ne cheamă pe noi ca împreună-lucrători la săvîrşirea acestui lucru, atunci vrea ca întreaga istorie a acestui bine să fie executat prin noi (Rom. II, 10) nu pentru ca noi să ne bucurăm de el, ci pentru a fi ajutoare la bucuria altora (II Cor. I, 24; II Tes. II, 17).

*

În partea a doua a lucrărilor conferinţei s-au purtat discuţii asupra temelor dezbătute în referatul principal şi coreferatele susţinute.

Prof. Lengyel Dorand-Cluj a arătat că deşi Dumnezeu a creat lumea, omul are un rol important în menţinerea ei în existenţă. Această conlucrare cu Dumnezeu se vede chiar în evenimentul creaţiei, anume în faptul că omul dă nume animalelor. A da nume constituie un act creator, şi astfel Dumnezeu include în creaţia Sa pe om. *Denumirea* are sensul de includere în sfera umană a fiinţelor create. Omul este inclus în creaţie nu numai prin darea de nume, ci şi prin participarea la Legămîntul cu

Dumnezeu, care arată, de asemenea, că Dumnezeu lucrează în lume cu noi. Desigur, numai în și prin Iisus Hristos omul este reașezat în starea de creator și colaborator responsabil. În planul mîntuirii, întreaga umanitate devine colaboratoare în înfăptuirea binelui și progresului.

Prof. Istvan Iuhaz — Cluj a subliniat importanța «unității celor două slujiri» pentru structura teologică a ecumenismului. Cele două slujiri nu se pot scinda, dar în această unitate dinamică rolul dominant îl are partea hristologică, încît datoria teologiei este să arate prezența slujirii lui Dumnezeu în slujirea oamenilor. Unitatea celor două slujiri prezintă interes fundamental pentru: a) prezentarea istoriei bisericești, în care se observă că slujirea oamenilor a pornit dintr-o conștiință creștină, sau că monahismul a însemnat o etică și o slujire socială; b) interpretarea prezentului, în care, dat fiind contextul secular al vieții bisericești, o acțiune devine creștină și etică numai dacă pornește din slujirea lui Dumnezeu la slujirea oamenilor; c) interpretarea viitorului, în legătură cu care va trebui să fie abandonată teama față de sinergie, Biserica urmînd să intre într-o continuă înnoire prin slujire.

Pr. Vasile Coman, protopop de Brașov, a remarcat faptul că în centrul teologiei creștine de azi stă omul cu problemele sale concrete. Dacă în trecut, în epoca sinoadelor ecumenice, teologii s-au preocupat cu hristologia și divinitatea Bisericii, astăzi ei se apleacă cu insistență și cu optimism asupra omului, văzut în toată plenitudinea ființei și relațiilor sale. Biserica se preocupă azi de ridicarea demnității omului prin punerea acestuia în relații pozitive, adevărate cu semenii săi. Epoca noastră impune și un nou stil de a sluji omului, un stil mai efectiv și mai real.

Diac. Asist. Ion Bria s-a referit pe scurt la cîteva aspecte importante ale slujirii. În primul rînd, slujirea scoate în evidență aspectul kenotic al Bisericii, înfățișarea ei de comunitate «pe cale», într-un continuu efort de creștere spirituală. Slujirea exclude deci ideea de triumfalism și de dominație bisericească, pentru că biruința Bisericii este de natură eshatologică. Biserica istorică este astfel într-o stare de «kenoză», comunitatea celor ce se roagă și priveghează neîncetat.

În al doilea rînd, slujirea are un aspect comunitar, pentru că ea reprezintă un act de extindere și de adîncire a comuniunii umane, care provine din comuniunea cu Dumnezeu. Slujirea trebuie privită în corelația și în perspectiva comuniunii panumane. De aceea Biserica slujitoare este Biserica comuniunii universale.

În al treilea rînd, sinergia constituie un act creator, o realitate nouă în care se depășește antagonismul ontologic dintre Dumnezeu și om, sau dualismul natură-har. În lucrarea sinergiei, viața creștinului este recreată, căpătînd un sens permanent înnoitor. Așadar, cuvîntul «sîntem împreună-lucrători cu Dumnezeu» exprimă o realitate spirituală nouă care face cu putință transcenderea oricărui antagonism dintre Biserică și lume.

În al patrulea rînd, slujirea include aspectul de sărbătoare al vieții creștine, am putea spune caracterul festiv sau solemn al vieții noastre. De aceea Biserica slujitoare este nu numai Biserica kenozei, ci și Biserica bucuriei, învăluită cu anticipație în slava împărăției viitoare.

Pr. Prof. Corneliu Sîrbu a scos în evidență faptul că referatele prezentate s-au mișcat pe linia teocentrismului și hristocentrismului, ceea ce dă posibilitatea să vedem mai întîi fața oamenilor arătată prin Iisus Hristos și fața omului în raport cu Dumnezeu ca slujitor al omului

Iisus Hristos rămîne prototipul prin excelenţă al iubirii. Sîntem şi putem fi slujitori vrednici ai lui Dumnezeu şi ai oamenilor în măsura în care-l facem viu pe Iisus Hristos în lume şi lucrător în noi. Aşadar pentru desfăşurarea acestei slujiri e nevoie de o înnoire a noastră, a Bisericii, a ierarhiei şi a credincioşilor, pentru a-L interioriza în noi pe Hristos, spre a ne deschide cît mai mult spre credincioşi şi spre lume, iar această slujire este o cale de apropiere între Biserici.

Pr. Consilier Ioan Petreuţă — Timişoara a spus între altele, că noi toţi sîntem un trup, capul fiind Hristos. Trebuie să trăim *în* şi *cu* Hristos, să facem ceea ce a făcut El, slujind lui Dumnezeu şi oamenilor. Înaintaşii noştri aşa au înţeles să trăiască şi să aplice creştinismul. Faptele trecutului, văzute prin prisma prezentului, aruncă o lumină asupra viitorului. Noi românii ajutăm azi unele popoare slab dezvoltate. Avem conştiinţa că slujim oamenilor şi în acelaşi timp lui Dumnezeu.

Pr. Dumitru Abrudan — directorul Seminarului teologic din Caransebeş, a arătat că porunca iubirii a căpătat în ultima vreme un sens nou, un sens ce se referă la partea a doua a acestei porunci: slujirea semenilor, a colectivităţii. Colectivitatea include în sine pe toţi oamenii şi pe tine. Ea te face părtaş la toate bunurile şi darurile ei, dar te şi obligă. În concepţia credinciosului de azi, colectivitatea se identifică cu Biserica, cu poporul, cu lumea. Şi aşa cum se simte el îndatorat să slujească lui Dumnezeu, în aceeaşi măsură se simte îndatorat să slujească şi colectivităţii.

Pr. Prof. Milan Şesan — Sibiu a subliniat contribuţia Sfinţilor Părinţi la promovarea slujirii oamenilor, prin diverse virtuţi sociale: dreptatea, respectul semenilor, facerea de bine, patriotismul, milostenia, pacea, bunurile pentru toţi, munca, înlăturarea discriminărilor, înţelegerea între creştini.

În grija Bisericii şi a creştinilor stă realizarea armoniei generale. Sfîntul Ioan Damaschinul arată că taina Ortodoxiei stă în grija lui Dumnezeu de a se realiza în lume viaţa şi învăţătura Mîntuitorului. Armonia existentă la crearea lumii s-a stricat, dar a venit Fiul lui Dumnezeu care a restabilit această armonie. Credinciosul este obligat să păstreze armonia faţă de cosmos şi de viaţă, de natură, în relaţiile sale cu omul, iar creştinul faţă de semenul său creştin. Aplicarea la concret depinde şi se realizează în variate împrejurări istorice. Dacă între noi s-a putut reactiva armonia în idei şi atitudini, aceasta se datoreşte condiţiilor noi din Patria noastră comună.

P. C. Pr. Teodor Bodogae — Sibiu s-a referit la forma de slujire liturgică a lui Dumnezeu ce se practică în Biserica Răsăriteană, care este cea mai autentică formă de slujire divină. Acest aspect a fost scos în evidenţă de cercetătorii mai noi, care încep să descopere valorile cuprinse în liturghia ortodoxă, îndeosebi caracterul ei personal, de agrăire direct la om, care exprimă trăirea vie a religiozităţii. De aceea datoria slujitorilor este să pună în valoare teologia cărţilor noastre de cult, care este pătrunsă mai mult de duhul slujirii şi al apropierii de popor.

Dr. Prof. Nagy Ioszef — Cluj a făcut o scurtă expunere asupra principiilor teologice ale slujirii. La început, Dumnezeu s-a apropiat de om prin creaţie şi providenţă, iar omul s-a apropiat de Dumnezeu prin slujirea măreţiei Lui. Prin păcatul omului acest raport direct s-a rupt dînd naştere la prăpastia păcatului şi a morţii, pe care omul n-a putut-o străbate ca să se îndrepte spre Dumnezeu. Dumnezeu s-a îndurat de om şi a trimis la omul păcătos pe Fiul Său sfînt, ca Mîntuitor al omului, Care a făcut punte peste prăpastia păcatului şi a morţii. De aceea slujirea omului este un act de mulţumire, fiindcă omul păcătos a primit prin şi în Iisus Hristos tot ceea ce este existenţial pentru el. Iar viaţa de slujire faţă de Dumnezeu este un

simbol al mulțumirii căci slujirea noastră față de Dumnezeu și față de semenii noștri se bazează pe har. De aceea datoria Bisericii este să se apropie de popor și să slujească în sînul lui pentru mărirea lui Dumnezeu și pentru binele tuturora.

Dl. lector Ioan Ică — Sibiu a subliniat faptul că pentru angajarea totală a credincioșilor pe linia slujirii ar trebui spus că datoria actuală a Bisericii de slujire a omului și a lumii în năzuințele sale majore nu este o idee nouă, ci ea constituie o învățătură creștină centrală, atît în teologia neotestamentară cît și în cea patristică. Sfinții Părinți, prin teoria «logosului spermaticos» sau a concepției armonice între natura umană și har, au mers atît de departe încît după ei nu numai membrii activi ai Bisericii sînt slujitori Binelui, ci și toți oamenii din lume. În consecință, dacă toți cei care caută cu sinceritate adevărul, binele moral și social și luptă neabătut pentru promovarea lor, indiferent de starea lor socială, politică sau religioasă, devin prin aceasta slujitori ai lui Dumnezeu și ai oamenilor, atunci datoria creștinilor și în special a preoților este să-i sprijine și să meargă împreună cu ei pînă la capăt.

Dl. asistent Galfy Zoltan — Cluj a arătat că, de fapt constatările noastre în legătură cu slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor nu sînt niciodată adecvate, deoarece relația dintre ele este determinată de suveranitatea lui Dumnezeu care pentru reformați este rațiunea ultimă. Între slujirea lui Dumnezeu și slujirea oamenilor există o unitate dinamică ce are un caracter eshatologic, unitate care este rezultatul unei viziuni duble ce rezultă din faptul că există o relație nemijlocită între Dumnezeu și credincios (credința noastră mîntuitoare) și din care rezultă relația mijlocită prin intermediul lumii (prin viață, muncă, familie, economie, politică, știință, artă etc.). Din această viziune dublă a credinței noastre rezultă faptul că și slujirea noastră este dublă : slujba divină și diaconia care se fac în domeniul vieții concrete.

Pr. Vicar Traian Belașcu — Sibiu a subliniat că datoria creștinilor este aceea de a nu aștepta să fim slujiți, ci să slujim oamenilor și poporului nostru ca să ajungem la o unitate urcînd fiecare pe căi diferite, spre același pisc, unirea în credință și un limbaj comun.

Dl. Prof. Iorgu D. Ivan — Sibiu s-a referit la noțiunile Biserică luptătoare și triumfătoare. Biserica a avut merite la transformarea societății. Misiunea Bisericii rămîne pînă la sfîrșitul veacurilor și slujirea aceasta a Bisericii n-a încetat niciodată. În cadrul Bisericii Ortodoxe am putea vorbi atenuînd puțin lucrurile ca să nu zicem Biserica luptătoare și triumfătoare, de comunitatea celor luptători și comunitatea celor triumfători. Cu cît vom accentua mai mult ceea ce au realizat cei din comunitatea triumfătoare, cu atît va fi mai mult la datorie comunitatea luptătoare în îndeplinirea misiunii ei de slujitoare a lumii și nevoilor ei.

Diac. Prof. Nicolae Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, a subliniat faptul că omenirea de azi trăiește într-o epocă de adînci prefaceri și înnoiri, care impun Bisericilor creștine noi îndatoriri față de om și de societate. În societatea în continuă schimbare, misiunea Bisericii este de ordin moral-spiritual, anume să creeze un climat în care să se desființeze și să nu mai fie posibile exploatarea omului de către om, disprețul față de valoarea și demnitatea persoanei umane. Biserica creștină trebuie să ajute la crearea condițiilor spirituale pentru o istorie nouă. Slujitorii bisericești au îndatorirea de a-și aduce aportul față de societatea de mîine și de a respecta primatul valorilor eterne : libertate, egalitate, dreptate, respectul reciproc, colaborarea frățească. Progresul material trebuie să meargă mînă

CRONICĂ

Luni, 9 martie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit în audiență pe Dl. J. Robert Nelson, profesor la Seminariile teologice metodiste din Boston — U. S. A., membru al Academiei de Științe, președinte al Comisiei «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care vizita România și Biserica Ortodoxă Română, ca invitat al Patriarhiei Române. Au fost de față Pr. Consilier D. Fecioru, Prof. N. Chițescu și Pr. Secretar N. Cazacu.

Joi, 12 martie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit în audiență pe Ipodiaconul Jean Fougerol, din partea Bisericii Catolice Ortodoxe din Franța. A fost de față P. C. Vicar Pr. Alexandru Ionescu și Pr. Secretar N. Cazacu.

Vineri, 20 martie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit în audiență pe P. C. Protopop Glicherie Moraru, care a adus un mesaj din partea Prea Sfințitului Episcop Victorin al Americii.

Miercuri, 25 martie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop-Vicar Patriarhal Antim Tîrgovișteanul, a asistat, ca invitat, la lucrările Marii Adunări Naționale.

Marți, 31 martie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe P. C. Protopop Glicherie Moraru, care și-a luat rămas bun înapoindu-se la Detroit — U.S.A. I s-au dat mesaje pentru P. S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

Vineri, 3 aprilie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a luat parte la recepția oferită de Ambasadorul R. P. Ungare, cu prilejul celei de a 25-a aniversări a eliberării Ungariei de sub cotropirea fascistă.

Duminică, 5 aprilie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oficiat sfînta liturghie în paraclisul patriarhal Domnița Bălașa, în timpul căreia a hirotonit un candidat la preoție, în prezența oaspeților germani — Excelența Sa Dr. Rudolf Graber, episcop romano-catolic de Regensburg — R. F. a Germaniei, însoțit de Starețul Mînăstirii Benedictine din Niederaltaich Emmanuel Maria Heufelder și de Reverendul Ernst Christoph Suttner, precum și Rev. Dr. Albert Rauch și Prof. Paul Wirtz.

Miercuri, 8 aprilie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Excelența Sa Episcopul Dr. Rudolf Graber și pe însoțitorii săi, în audiență de rămas bun.

Prea Fericitul Părinte Patriarh le-a oferit daruri și amintiri. Au fost de față P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, Pr. Consilier Fecioru, Pr. Secretar N. Cazacu.

Vineri, 10 aprilie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe doi pictori decoratori greci, trimiși de Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul Atenei și Primat al Greciei, spre a vedea cum este împodobit în interior palatul patriarhal.

în vederea împodobirii palatului proiectat a se construi la Atena pentru Primatul Greciei. Au fost de față Pr. Consilier D. Fecioru și studenta greacă D-ra Maria Spyropoulos.

Marți, 14 aprilie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal a luat parte la recepția oferită de Dl. Președinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și D-na Nicolae Ceaușescu, în saloanele Consiliului de Miniștri, în onoarea D-lui Președinte al Republicii Turciei și a Doamnei Cevdet Sunay.

Vineri, 24 aprilie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Pr. Daniel Gelsi, de la Mînăstirea catolică din Chevetogne — Belgia, venit din nou în țara noastră, împreună cu doi clerici de la aceeași mînăstire, pentru a cunoaște viața religioasă din sînul Bisericii Ortodoxe Române.

Au fost de față P. C. Pr. D. Fecioru și Pr. Secretar N. Cazacu.

Marți, 28 aprilie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Mgr Georges Leclercq, rector onorar al Universității catolice din Lille — Franța și secretar general al Federației Universităților Europene, venit în țara noastră ca participant la Congresul ținut de rectorii Universităților din lume, la București.

A avut loc o convorbire interesantă asupra obiectivelor urmărite de Universitățile din lume, privind îndrumarea și buna formare a tineretului.

Au fost de față: un Asistent de limba franceză de la Universitatea din București și Secretarul Pr. N. Cazacu, ca interpret.

DIN VIAŢA COMUNITĂŢILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

COMUNITATEA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN SOFIA

Te-Deum pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian la Biserica română din Sofia. — În ziua de 22 februarie 1970, din iniţiativa Consiliului parohial, în biserica română «Sfînta Treime» din Sofia, s-a săvîrşit slujba Tedeumului închinată zilei de naştere a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

În timpul sfintei liturghii, la ectenia întreită, credincioşii bisericii s-au rugat în cor pentru sănătatea, viaţa îndelungată şi izbînda pe mai departe a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

După terminarea sfintei liturghii, în prezenţa întregului Consiliu parohial, Comitetului de doamne şi a numeroşi credincioşi, s-a slujit Tedeumul, iar preotul paroh a scos în evidenţă personalitatea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, subliniind meritele sale în domeniul organizării, gospodăririi şi conducerii treburilor bisericeşti. Înflorirea la care a ajuns astăzi Biserica Ortodoxă Română se datoreşte eforturilor depuse de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, înconjurat de Înalţii Ierarhi, de cler şi de înşişi credincioşii. Datorită acestor eforturi Biserica Ortodoxă Română a reuşit să se impună pe plan intercreştin şi interortodox, fiind astăzi una din cele mai puternice inele care unesc lanţul rezistent al Ortodoxiei. În continuare a fost evidenţiat ajutorul neprecupeţit pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian l-a acordat permanent pentru înfrumuseţarea şi pentru buna desfăşurare a slujbelor în biserica ortodoxă română din Sofia.

Slujbele din săptămîna Patimilor şi de la Invierea Domnului la biserica română din Sofia. — Începînd din Duminica Floriilor, credincioşii ortodocşi români din Sofia au participat la toate slujbele care s-au oficiat în timpul Săptămînii Patimilor şi în Duminica Paştilor, după rînduiala noastră bisericească.

În tot timpul slujbelor mari, răspunsurile au fost date de corul bisericii, iar credincioşii care frecventează biserica ortodoxă română au fost prezenţi — cu osebire — la slujbele de Joi, Vineri şi la slujba Învierii, — la care au participat şi mulţi credincioşi ortodocşi bulgari.

Duminică, în întîia zi de Paşti, în conformitate cu tradiţia locală, Prea Fericitul Părinte Chiril, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, a invitat pe preotul paroh cu cîntăreţul bisericii şi pe credincioşii bisericii ortodoxe române să participe la slujba vecerniei în biserica «Sfînta Nedelea». Preotul paroh al bisericii ortodoxe române a citit Sfînta Evanghelie în limba română, iar la sfîrşit, în timpul cînd credincioşii sărutau sfînta Evanghelie, a executat împreună cu cîntăreţul bisericii cîntări din Canonul Învierii şi Hristos a înviat, în limba română. Apreciind aceasta, Prea Fericitul Patriarh Chiril a mulţumit în mod special slujitorilor români.

Comemorarea zilei de 9 Mai. — Cu prilejul zilei de 9 Mai — Proclamarea independenței de Stat a României și 25 de ani de la înfrîngerea Germaniei hitleriste — Ambasada Republicii Socialiste România la Sofia a depus coroane de flori la Mausoleul Româno-Rus din Plevna, Mausoleul Român Grivița, Mausoleul Ostașului Român 1877—1878 din Pordim, precum și la Mausoleul Eroilor Români din Oreahovo (Rahova).

La această solemnitate au fost prezenți: Secretarul Comitetului Județean Plevna al P. C. B. Nikola Macareev, Președintele Comitetului Executiv al Sfatului Popular orășenesc Liuben Nacev, alte persoane oficiale, cetățeni. Din partea Ambasadei Române au participat Colonel Const. Dîrmon, atașatul militar al Republicii Socialiste România la Sofia, reprezentanți ai Agenției Comerciale Române la Sofia, iar din partea comunității ortodoxe române din Sofia a luat parte la solemnitate Pr. Al. Munteanu, parohul bisericii ortodoxe române.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

POZIȚIA PATRIARHIEI ECUMENICE ÎN LEGĂTURĂ CU ACORDAREA AUTOCEFALIEI MITROPOLIEI RUSE DIN AMERICA. — Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice aflînd de tratativele purtate între Patriarhia Moscovei și a toată Rusia și între Mitropolia Rusă din America în vederea refacerii unității canonice și a comunității sacramentale între ele pentru ca apoi Biserica Ortodoxă Rusă să acorde autocefalia Mitropoliei Ruse din America, a luat poziție față de această situație în perspectivă de realizare.

Ca urmare, la 8 ianuarie 1970, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a adresat Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia o scrisoare în care expune punctul de vedere al Patriarhiei Ecumenice în această problemă.

STAREA SĂNĂTĂȚII SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI ECUMENIC ATENAGORA. — La 31 martie 1970, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a fost internat într-o clinică din Viena, unde a fost supus unor examene medicale. În urma rezultatelor satisfăcătoare, Sanctitatea Sa a părăsit clinica, dar a rămas pentru o odihnă de mai multe zile în Austria, fiind însoțit de Mitropolitul Gabriel al Coloniei și de Mitropolitul Emilian al Miletului.

În tot acest timp Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a primit scrisori din partea Intîistătătorilor de Biserici Ortodoxe și a numeroase personalități bisericești în care i se ura deplină și grabnică însănătoșire.

SANCTITATEA SA PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA NUMIT DOCTOR ÎN DREPT «HONORIS CAUSA» AL UNIVERSITĂȚII DIN VIENA. — După tratamentul medical la care a fost supus la una din clinicile din Viena, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora s-a odihnit, în timpul convalescenței, într-unul din hotelurile din jurul Vienei.

În ziua de 15 aprilie 1970, la această reședință provizorie a avut loc într-un cadru restrîns ceremonia înmînării titlului de doctor în drept «Honoris causa» acordat Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora de către Universitatea din Viena. La solemnitate au luat parte: Prof. Zerbst, rectorul Universității din Viena; Prof. Melchior, decanul Facultății de drept; Prof. Plöchl, raportorul decernării titlului; și membrii suitei Patriarhului ecumenic: Arhiepiscopul Tiateirelor, Mitropolitul Exarhatului patriarhal pentru Austria, Mitropolitul Exarhatului pentru Germania și medicul curant Prof. Dr. Fellinger.

Cu acest prilej Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic a rostit o cuvîntare, tratînd subiectul: «Legea și harul».

INTERVIUL SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI ECUMENIC ATENAGORA, PUBLICAT ÎN ZIARUL «ETHNOS» DIN ATENA ȘI ECOURILE LUI ÎN GRECIA. — La 20 martie 1970, ziarul grecesc «Ethnos» a publicat textul unui interviu luat Patriarhului ecumenic Atenagora, din cuprinsul căruia reiese că Sanctitatea Sa se pronunță, pe de o parte, în favoarea: — unei schimbări în îmbrăcămintea preoților; — și pentru posibilitatea căsătoriei preoților după hirotonie, întrucît hirotonia nu constituie impediment la căsătorie.

Iar pe de altă parte, din textul interviului publicat în ziarul «Ethnos» reiese că, în legătură cu dialogul între ortodocși și celelalte Biserici creștine, Sanctitatea Sa ar fi declarat:

«Noi propunem ca mijloc al unității Sfîntul Potir. În privința lui «Filioque», acesta exista încă din veacul al VII-lea și Bisericile nu s-au separat din pricina lui. Iar «primatul papal» și «infailibilitatea papală» nu ne interesează. Fiecare Biserică va păstra obiceiurile sale proprii. Așa că dacă Biserica Romano-Catolică dorește aceasta, poate să și le păstreze».

*

Aceste declarații au provocat reacțiuni dure din partea a doi mitropoliți greci Astfel:

— Mitropolitul Ambrozie al Elefteropolei a anunțat telegrafic Sfîntul Sinod că va înceta să pomenească pe Patriarhul ecumenic la sfintele slujbe, ca protest împotriva declarațiilor publicate în ziarul «Ethnos», după care «ereziile primatului și infailibilității papale, distrugătoare a temeliilor credinței ortodoxe și inspirate de diavolul, sînt doar simple obiceiuri bisericești și deosebiri fără însemnătate» între cele două Biserici. În încheiere, Mitropolitul Ambrozie scrie: «Conștiința mea de episcop mă obligă să nu mai păstrez tăcerea. A venit vremea să ridicăm bariere de netrecut împotriva despotismului Papii și a proiectelor sale imperialiste».

— Mitropolitul Augustin al Florinei a cerut telegrafic și convocarea unei sesiuni extraordinare a Sfîntului Sinod care să se pronunțe asupra acestei probleme.

Hotărîrea celor doi mitropoliți greci de a înceta pomenirea Patriarhului ecumenic la sfintele slujbe constituie un act de încălcare a unei orînduiri canonice. Într-adevăr în conformitate cu hotărîrea Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice de la 4 septembrie 1928, prin care trecea în jurisdicția Bisericii Ortodoxe a Greciei mitropoliile din Grecia de Nord — aflate pînă atunci în jurisdicția Scaunului Ecumenic — episcopii acestor Mitropolii sînt obligați să pomenească la sfînta liturghie pe Patriarhul ecumenic ca expresie a unității Trupului viu al lui Hristos — Biserica.

De aceea încetarea acestei pomeniri ar putea fi înțeleasă ca întrerupere a unității, sau, cu alt termen, ca schismă.

DECLARAȚIILE SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI ECUMENIC ATENAGORA DESPRE RESTAURAREA UNITĂȚII BISERICILOR. — În revista «Ellinika themata» (nr. 164—166/1969) a fost publicat textul unei scrisori adresate de Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora directorului acestei reviste, în care-i mulțumește pentru sprijinirea «simpozionului ecumenic» care s-a desfășurat la Atena în legătură cu problema sărbătoririi Paștilor la dată fixă.

În cuprinsul scrisorii, Patriarhul ecumenic face următoarele declarații *echivoce* în legătură cu posibilitățile de restaurare a unității Bisericilor: «...Despărțirea din anul 1054, cunoscută ca Schismă între Occident și Orient, n-a fost proclamată în

chip oficial de către vreun papă sau de către vreun sinod ortodox. Ea n-a avut originea în motive dogmatice, canonice sau politice, ci despărţirea a existat de fapt şi mai precis, din momentul în care noi am încetat în chip automat şi fără nici un motiv să ne iubim unii pe alţii şi să ne împărtăşim din acelaşi Sfînt Potir. Şi acum, cînd de fapt — după ridicarea anatemelor la 7 decembrie 1965 — ne întoarcem la epoca de dinainte de 1054, noi ne întrebăm cu toţii: pentru ce motive noi nu ne reîntoarcem la acelaşi Sfînt Potir?»

Patriarhul ecumenic încheie scrisoarea declarînd că acesta este «un pas care cere rugăciune şi curaj. Prima dată Hristos a venit din propria Sa voinţă. Acum trebuie să-L facem noi să vină, mergînd împreună — Orientul şi Occidentul — spre Emaus pentru a frînge în comun pîinea».

INTERVIUL MITROPOLITULUI MELITON AL CALCEDONULUI ÎN LEGĂTURĂ CU VIITORUL SINOD PANORTODOX. — După ce a arătat că renunţarea la convocarea mai întîi a unui «Prosinod» se datoreşte faptului că necesitatea de a găsi în comun şi degrabă o rezolvare a problemelor generale puse Bisericilor Ortodoxe a devenit «conştiinţa Bisericii», Mitropolitul Meliton al Calcedonului — preşedintele Comisiei de pregătire a Sinodului Panortodox — a arătat că viitorul Sinod Panortodox, urmărind să ia hotărîri orientative pentru reînnoirea întregului corp al Bisericii, nu va dezbate temele prevăzute în lista fixată la Conferinţa Panortodoxă din 1961 după criterii privind actualitatea lor, ci va încerca să combine subiectele pur teoretice cu cele practice.

În legătură cu interesul pe care-l poate avea Sinodul Panortodox în «pliroma» Bisericii, Mitropolitul Meliton a arătat că în Biserica Veche motivele care dictau convocarea sinoadelor erau adînc resimţite de «pliroma» Bisericii, care trăia dinamic teologia totală, fără să separe dogma de etică, viaţa teoretică de viaţa practică. Iar sinoadele luau atitudine asupra subiectelor fundamentale ale doctrinei credinţei, ţinînd seama de viaţa «pliromei» Bisericii a cărei unitate urmăreau să o apere.

În prezent, nefiind vorba de punerea în discuţie a doctrinei fundamentale a Bisericii, ci doar de o adaptare la capacitatea de înţelegere şi la categoriile de gîndire a creştinului contemporan, se pune problema înfăptuirii unei conjugări a învăţămîntului Bisericii şi ca urmare a teologiei, cu viaţa. Aceasta impune necesitatea reînnoirii Bisericii şi a teologiei care o slujeşte prin hotărîri luate în comun în Sinodul Panortodox, ceea ce va răspunde nevoilor «pliromei» Bisericii.

Pentru aceasta Sinodul Panortodox va urmări să redea teologiei ortodoxe trăsătura ei principală şi esenţială — dinamismul după exemplul Sfinţilor Părinţi, pentru a crea o teologie dinamică neopatristică, eliberată de obstacolele neotradiţionale ale gîndirii teologice şi juridice occidentale. Păstrînd doar metodologia ştiinţifică de cercetare, teologia ortodoxă trebuie să recapete dimensiunea libertăţii teologiei apofatice cu caracterul ei atît de decisiv, care pînă acum a fost abandonată.

În legătură cu contribuţia pe care o pot aduce facultăţile ortodoxe de teologie la pregătirea Sinodului Panortodox, Mitropolitul Meletie a precizat următoarele două căi pentru această contribuţie: a) prin reînnoirea gîndirii teologice ortodoxe înseşi şi prin punerea în valoare a tezaurului patristic pentru a răspunde nevoilor şi problemelor creştinului contemporan; b) prin studierea sub toate formele de cercetare a temelor Sinodului Panortodox, ale căror rezultate vor fi publicate şi puse astfel în valoare de către Secretariatul Comisiei interortodoxe pentru pregătirea Sinodului. În acest fel concluziile acestor studii vor constitui elementul teologic pe

baza căruia Biserica responsabilă va proceda la elaborarea și formularea temelor Sinodului.

FIXAREA COMISIILOR INTERORTODOXE PENTRU DIALOGUL TEOLOGIC CU CELELALTE BISERICI CREȘTINE. — Centrul ortodox de la Geneva al Patriarhiei Ecumenice, dînd urmare hotărîrilor Conferinței a patra Panortodoxe din iunie 1968, a publicat lista membrilor următoarelor Comisii interortodoxe pentru dialogul teologic cu celelalte Biserici creștine, dialog care intră într-o etapă nouă, decisivă pentru mersul înainte pe calea unității creștine :

— Comisia pentru dialogul cu Biserica Anglicană (Din partea Bisericii Ortodoxe Române : Prof. N. Chițescu și Pr. Vintilă Popescu) ;

— Comisia pentru dialogul cu Biserica Veche-Catolică (din partea Bisericii Ortodoxe Române : Prof. Prof. Ioan Coman și Pr. Prof. Isidor Todoran) ;

— Comisia pentru dialogul cu Bisericile Vechi Orientale (din partea Bisericii Ortodoxe Române : P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și Pr Prof. D. Stăniloae).

În aceste Comisii nu au fost incluși pînă acum delegații din partea Patriarhiei Antiohiei și a Întregului Răsărit.

— În privința dialogului teologic cu Biserica Romano-Catolică, rămîne în vigoare hotărîrea Conferinței a patra Panortodoxe de la Geneva (iunie 1968) : «să fie menținute și adîncite contactele și manifestările de fraternitate și de respect reciproc între Bisericile Ortodoxe locale și Biserica Romano-Catolică în vederea depășirii definitive a dificultăților care încă există pentru a se putea ajunge la un dialog rodnic pe plan teologic».

— În privința dialogului cu Bisericile Protestante nu a fost luată nici o hotărîre concretă. Cu toate acestea la Conferința a patra Panortodoxă s-a manifestat limpede bunăvoință față de luterani și s-a exprimat dorința de adîncire a contactelor frățești pînă ce va putea fi constituită o comisie în vederea purtării dialogului teologic cu Bisericile Luterane.

VIZITA CARDINALULUI WILLEBRANDS LA CENTRUL ORTODOX DE LA GENEVA. — În ziua de 23 martie 1970, Cardinalul Jan Willebrands, președintele Secretariatului pentru unitatea creștină, însoțit de Pr. Jeronim Hamer, membru al Secretariatului a făcut o vizită la centrul ortodox al Patriarhiei Ecumenice la Geneva, unde au participat la slujba vecerniei oficiată în capela cu hramul Sfîntul Pavel a Centrului ortodox.

În cuvîntul de bun-venit, Arhim. Damaschin Papandreu, directorul Centrului ortodox, a arătat că, în conformitate cu motivele care au îndemnat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic să înființeze Centrul ortodox de la Geneva, vizita Cardinalului Willebrands nu constituie un gest fără importanță, de rutină, ci ea se încadrează între vizitele care exprimă o întrepătrundere reciprocă, o unitate în credință, unitate care nu poate fi înfăptuită fără o reciprocitate de gesturi simbolice și sincere.

În cuvîntul său de răspuns, Cardinalul Willebrands a spus că altădată termenii «ortodox» și «catolic» aveau un sens identic ; cu timpul acești termeni au ajuns a desemna diviziunea. Evenimentele din ultimii ani au creat însă un nou climat, în care cele două Biserici se consideră surori și raporturile dintre ele pot fi reluate. În cadrul acestor raporturi se înscrie și întîlnirea aceasta

TRIMISUL EXTRAORDINAR AL PATRIARHULUI ECUMENIC ATENAGORA LA VATICAN. — La sfîrşitul lunii noiembrie şi începutul lunii decembrie 1969 Cardinalul Willebrands, preşedintele Secretariatului pentru unitatea creştină a vizitat pe Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, transmițîndu-i un mesaj din partea Papii Paul al VI-lea.

În cursul lunii februarie 1970, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora a transmis Papii Paul al VI-lea răspunsul la mesajul papal din 1969. În răspunsul său Patriarhul ecumenic subliniază că: mesajul papal ca şi convorbirile dintre Cardinalul Willebrands şi Comisia sinodală a Patriarhiei Ecumenice au constituit o nouă ocazie «nu numai pentru edificarea frăţietăţii dintre Bisericile noastre care se află în constant progres, ci şi pentru efectuarea unei puneri la punct a tot ce a fost efectuat pînă în prezent şi a ceea ce trebuie şi poate fi realizat în viitor». În al doilea rînd Patriarhul ecumenic subliniază că: vizita delegaţiei patriarhale la Vatican, ca şi contactele pe care le va avea cu Secretariatul pentru unitatea creştină vor constitui o urmare progresivă a căutării noastre profunde pentru aplicarea cît mai perfectă a voinţei lui Dumnezeu faţă de Biserică şi faţă de lume».

La 23 februarie 1970, trimisul extraordinar al Patriarhului ecumenic, Mitropolitul Meletie al Calcedonului, însoţit de Arhim. Damaschin Papandreu şi de demnitarul Constantin Gherţos, a sosit la Vatican, unde a fost primit în audienţă privată de Papa Paul al VI-lea — căruia i-a înmînat mesajul Patriarhului ecumenic Atenagora — şi a purtat convorbiri cu Cardinalul Willebrands şi cu membrii Secretariatului pentru unitatea creştină, cu scopul «ameliorării raporturilor între Vatican şi Fanar».

DECLARAŢIILE MITROPOLITULUI MELETIE ÎN LEGĂTURĂ CU FIXAREA DATEI PAŞTILOR. — Exarhul Patriarhului ecumenic Atenagora pentru Biserica Ortodoxă Greacă din Franţa, Mitropolitul Meletie, a făcut, în cursul lunii aprilie 1970, unele declaraţii — care au fost considerate ca un apel adresat tuturor creştinilor ortodocşi în favoarea fixării unei date comune pentru sărbătorirea Paştilor.

Mitropolitul Meletie invită pe creştinii ortodocşi «să accepte ca, rămînînd fideli faţă de prescripţiile dogmatice, să sacrifice unele obiceiuri vechi şi venerabile» pentru a se putea ajunge la sărbătorirea Paştilor în aceeaşi zi de către toţi creştinii.

După ce a făcut un scurt istoric al sărbătoririi Paştilor la date diferite şi al cauzelor care au dat naştere la această situaţie, Mitropolitul Meletie a făcut o scurtă dare de seamă asupra consultaţiei — organizată din iniţiativa Comisiei pentru «Credinţă şi Constituţie» şi întrunită la centrul ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambesy-Geneva între 16 şi 20 martie — şi discutînd această problemă a indicat posibilitatea fixării datei Paştilor între 9 şi 15 aprilie.

PATRIARHIA ANTIOHIEI

ÎN LEGĂTURĂ CU SCIZIUNEA ÎNTRE MEMBRII SFÎNTULUI SINOD. — Ca urmare a evenimentelor ce au avut loc în Patriarhatul Ortodox al Antiohiei şi a întregului Orient (vezi darea de seamă din «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1137—1138), Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie al VI-lea al Antiohiei şi al întregului Orient a adresat credincioşilor ortodocşi antiohieni din

Arhidieceza Ortodoxă Antiohiană din New York și America de Nord următoarea scrisoare pastorală:

«În ședința specială a Sfîntului Sinod al Antiohiei, care a avut loc la Mînăstirea patriarhală Sfîntul Elisei, din Dhour Shoneir (Liban) sub președinția noastră, a fost luată cu unanimitate următoarea hotărîre: să fie rupte orice legături de comuniune cu episcopii dizidenți care s-au întrunit la Damasc și anume: Mitropolitul Epifanie de Akkar din Liban, Mitropolitul Bulos Mitran de Tir și Sidon din Liban, Mitropolitul Basilios Samaba din Hauran din Siria, Mitropolitul Michael de Toledo și Ohio din Statele Unite ale Americii; să fie excomunicat din Biserică pretinsul mitropolit de Hama, fostul arhimandrit Gofrail Faddul; toate deciziile luate la Damasc constituie o violare a sfintelor canoane și prin urmare sînt nule și neavenite».

Pe lîngă această scrisoare pastorală a Sanctității Sale Patriarhului Teodosie al VI-lea, a fost transmisă Arhidiecezei Ortodoxe Antiohiene din New York și America de Nord și o notificare prin care aduce la cunoștință că Mitropolitul Michael de Toledo și Ohio din Statele Unite ale Americii este suspendat canonic potrivit hotărîrii Sfîntului Sinod al Patriarhiei Antiohiei și al întregului Orient și că prin urmare orice comuniune liturgică cu Mitropolitul Michael și cu preoții de sub jurisdicția lui este interzisă.

SCHIMBAREA TITULATURII ARHIDIECEZEI ORTODOXE ANTIOHIENE DIN AMERICA. — În cadrul tendințelor ce se manifestă de mai multă vreme în viața diasporei ortodoxe din America pentru găsirea căilor de organizare a unei Biserici Ortodoxe Americane, Arhiepiscopul Philip Saliba, conducătorul Arhidiecezei Ortodoxe Antiohiene din America, a luat inițiativa fuzionării diferitelor Biserici Ortodoxe din America și Convențiunea anuală a Arhidiecezei a aprobat această inițiativă. Iar în vederea ușurării înfăptuirii acestei fuziuni Convențiunea a hotărît schimbarea titulaturii din «Arhidieceza Ortodoxă Antiohiană» în «Biserica Ortodoxă Antiohiană din New York și întreaga Americă de Nord».

Cei aproape o sută douăzeci de mii de antiohieni ortodocși din America înțeleg ca, prin fuziune, Biserica lor Ortodoxă din America să poată rămîne în comuniune spirituală cu Bisericile Ortodoxe dinafara Americii, dar din punct de vedere administrativ să formeze o Biserică Ortodoxă Americană Autocefală.

PATRIARHIA ALEXANDRIEI

ÎN LEGĂTURĂ CU REFORMA CU PRIVIRE LA CLERUL ORTODOX PROPUSĂ DE PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA. — La 20 martie 1970, au fost publicate în ziarul atenian «Ethnos» unele declarații ale Patriarhului ecumenic Atenagora, în care propunea unele schimbări în îmbrăcămintea preoților și posibilitatea căsătoririi preoților după hirotonie (care nu constituie impediment la căsătorie).

Spre deosebire de Biserica Ortodoxă a Greciei, care a respins aceste propuneri și de Patriarhiile Ierusalimului și Antiohiei unde aceste propuneri au fost primite favorabil, Patriarhia Alexandriei și a Întregii Africi socotește propunerile Patriarhului ecumenic Atenagora ca un prețios sprijin pentru reformele introduse în Patriarhia Alexandriei încă din anul 1969, prin care: în locul reverendei a fost

impus costumul negru cu guler sau cravată; și se aproba căsătoria preoților după hirotonie și se propunea chiar căsătorirea episcopilor.

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

RUGĂCIUNI ORTODOXE PENTRU PACE ŞI UNITATE. — În timpul praznicului ortodox al Învierii Domnului mii de pelerini au luat parte la sfintele slujbe. În ziua de Paști, înainte de slujba «Învierii a doua», Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului și al întregii Palestine înconjurat de toți clericii prezenți — între care și reprezentanții bisericești ai Patriarhiei Moscovei și ai Patriarhiei Române — a rostit în mijlocul mulțimii credincioșilor, în fața bisericii cu hramul Învierii, o rugăciune pentru pace și dreptate în toată lumea și pentru unirea tuturor oamenilor.

La această solemnitate au fost prezenți între alte personalități și reprezentanți ai Guvernului israelian.

RESTAURAREA MONUMENTELOR CREŞTINE. — Patriarhia Ierusalimului continuă cu ajutorul financiar al statului grec, lucrările de restaurare a Mînăstirii Sfînta Cruce și a bisericii cu hramul Învierea. La aceste lucrări de restaurare participă cele trei comunități creștine (ortodoxă, romano-catolică și armeană) care folosesc această biserică.

De asemenea au loc lucrări de renovare a Mînăstirii Sfînta Treime, unde se va deschide școala teologică patriarhală pentru formarea cadrelor Frăției monastice ortodoxe a Sfîntului Mormînt.

O dată cu reînființarea acestei Școli teologice patriarhale, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului a hotărît reluarea publicării regulate a revistei teologice «Nea Sion».

PATRIARHIA MOSCOVEI

SĂRBĂTORIREA ÎMPLINIRII A 25 DE ANI DE SLUJIRE CA PATRIARH DE CĂTRE SANCTITATEA SA ALEXEI AL MOSCOVEI ŞI A TOATĂ RUSIA. — În ziua de 4 februarie 1970 în toate bisericile ortodoxe din Uniunea Sovietică au fost săvîrșite doxologii pentru Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la intronizarea Sa ca Patriarh al Moscovei și a toată Rusia.

În catedrala patriarhală Bogoiavlensk și în alte biserici din Moscova slujba liturghiei solemne și a Te-Deum-ului au fost săvîrșite de ierarhii Bisericii Ortodoxe Ruse, în prezența oficialităților bisericești și a reprezentanților diferitelor Biserici Ortodoxe surori.

În după-amiaza zilei a avut loc în sala de ședințe a Sfîntului Sinod din palatul patriarhal solemnitatea în cadrul căreia Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a primit felicitări din partea, membrilor Sfîntului Sinod, conducătorilor diferitelor instituții administrative bisericești și membrilor corpului didactic al Instituțiilor de învățămînt teologic.

În numele Sfîntului Sinod, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei a dat citire scrisorii prin care Sfîntul Sinod permanent, în numele ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Ruse, felicită pe Întîistătătorul lor cu prilejul unui sfert de veac de activitate rodnică la cîrma Bisericii Ortodoxe Ruse, ca Patriarh al Moscovei și a toată Rusia.

A rostit apoi cuvînt de felicitare V. A. Kuroedov, președintele Consiliului pentru afacerile religioase de pe lîngă Consiliul de Miniștri al Uniunii Sovietice, care a dat citire scrisorii personale de felicitare adresate Sanctității Sale de către A. N. Kosîghin, președintele Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice.

S-a dat citire de asemenea telegramelor de felicitare primite din partea: Prea Fericitului Patriarh Justinian al României, Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, I. P. S. Mitropolit Vasile al Varșoviei și întregii Polonii; Sanctității Sale Papii Paul al VI-lea și din partea conducătorilor Conferinței Creștine pentru Pace.

Tuturor a răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, mulțumind pentru cuvintele de prețuire asupra înfăptuirilor de seamă săvîrșite cu ajutorul ierarhilor, clerului și credincioșilor în ultimii 25 de ani în Biserica Ortodoxă Rusă.

A urmat apoi o masă oficială în timpul căreia s-au depănat amintiri și s-au rostit toasturi.

Împlinirea a 25 de ani de activitate patriarhicească de către Sanctitatea Sa Alexei al Moscovei și a toată Rusia a fost sărbătorită în cadrul tuturor instituțiilor de învățămînt teologic, unde s-au rostit cuvîntări festive despre: «Viața și activitatea Sanctității Sale Patriarhului Alexei»; «Școlile duhovnicești din Moscova sub conducerea Sanctității Sale Patriarhului Alexei»; «Amintiri despre Sinodul din 1945»; «Jubileul de azi aparține Bisericii»; «Douăzeci și cinci de ani de patriarhat»; «În slujba păcii».

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ ACORDĂ AUTOCEFALIA MITROPOLIEI RUSE DIN AMERICA. — La 31 martie 1970, la New York a fost semnat — de către Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului și de către Mitropolitul Irineu — textul Acordului prin care:

— Patriarhia Moscovei și a toată Rusia consideră Mitropolia Rusă din America drept «ramură a Bisericii Ortodoxe Ruse» și o declară autocefală cu titlul de *Biserica Ortodoxă Autocefală în America*, urmînd «să aibă jurisdicție exclusivă, spirituală și temporală, asupra tuturor episcopilor, clericilor și credincioșilor de credință ortodoxă răsăriteană aflați pe teritoriul nord-american inclusiv Hawai, în afară de parohiile care intră în componența Eparhiei Edmonton și Canada și de parohiile care au făcut parte din Exarhatul din New York al Patriarhiei Moscovei, Exarhat care se desființează definitiv. Parohiile exceptate vor fi administrate direct de Patriarhul Moscovei și a toată Rusia printr-unul din episcopii săi vicari.

— Mitropolia Rusă din America, devenită Biserică Ortodoxă Autocefală în America, recunoaște jurisdicția Patriarhiei din Moscova asupra întregii Biserici Ortodoxe din Japonia, care pînă la data semnării acestui *Acord* făcea parte din Mitropolia Rusă din America, iar de la această dată va funcționa ca Biserică Ortodoxă Autonomă sub dependență canonică de Patriarhia Moscovei.

— Jurisdicțiile ortodoxe ruse în America de Sud și America Centrală rămîn neschimbate.

— Proclamarea Mitropoliei Ruse din America drept Biserică Ortodoxă Autocefală în America va fi făcută de către Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia şi de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse.

La 14 aprilie 1970 Mitropolitul Irineu, conducătorul Mitropoliei Ruse din America, a primit din partea Sanctităţii Sale Patriarhul Alexei al Moscovei şi a toată Rusia următoarea comunicare oficială:

«Prin hotărîrea unanimă a Noastră şi a Sfîntului Sinod (permanent), avînd consensul tuturor episcopilor din Patriarhia Moscovei, se acordă autocefalia «Bisericii Greco-Catolice Ruse în America». Pe temeiul apelului adresat nouă de Prea Fericirea Voastră şi, prin Voi, de Marele Sobor al Episcopilor din Mitropolia Americană, Noi afirmăm şi întemeiem sfînta *Biserică Ortodoxă Autocefală în America.*

Am acceptat şi confirmăm *Acordul* de la 31 martie 1970, semnat de Voi şi de Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului.

Tomosul nostru patriarhal şi sinodal va fi înmînat delegaţiei Voastre, pe care o invităm cordial să vină la Moscova.

Cu sinceră bucurie şi dragoste, Vă transmitem frăţeasca dragoste a comuniunii şi vă dorim Vouă şi întregii Biserici Ortodoxe Autocefale în America, binecuvîntare dumnezeiască şi ajutor în lucru, spre slava lui Dumnezeu şi dragoste crescîndă între noi şi între toţi cei ce cred în Hristos Mîntuitorul».

Prin schimbările produse de Acordul de la 31 martie 1970 în diaspora ortodoxă rusă, Biserica Ortodoxă Rusă:

— şi-a păstrat toate parohiile şi proprietăţile pe care le-a avut în America;

— a trecut sub jurisdicţia sa parohiile din Japonia, pe care nu le-a avut, devenind singura autoritate cu jurisdicţie canonică asupra Bisericii Ortodoxe Autonome din Japonia;

— A extins comuniunea sacramentală şi pomenirea la slujbe a Patriarhului Moscovei şi a toată Rusia, pe întreg teritoriul american, după cum declară Mitropolitul Irineu în *Pastorala* din 23 aprilie 1970 adresată episcopilor Ortodocşi din America;

— a asigurat dreptul de necontestare a validităţii actelor ei de conducere;

— a făcut manifestă paternitatea sa asupra Ortodoxiei americane.

INTERVIUL ACORDAT DE MITROPOLITUL NICODIM AL LENINGRADULUI ŞI NOVGORODULUI CORESPONDENTULUI ZIARULUI «PAESE SERA». — Ziaristul italian Alberto Scandone a adresat Mitropolitului Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, preşedintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, rugămintea de a răspunde la următoarele întrebări, asupra situaţiei în Biserica Ortodoxă Rusă în ultimii cincizeci de ani:

Întrebare: Care este situaţia Bisericii creştine în Statul Sovietic după 50 de ani de la Revoluţia din Octombrie? Cum decurge viaţa credincioşilor în Uniunea Sovietică după despărţirea Bisericii de Stat, şi după schimbarea temeiurilor vieţii sociale? Se poate, oare, din «experienţa istorică» în situaţia Bisericii în Statul Sovietic să se facă unele presupuneri asupra caracteristicilor situaţiei creştinilor în Uniunea Sovietică în viitor?

Răspuns: Prin Decretul Guvernului sovietic de la 23 martie 1918 în Uniunea Sovietică Biserica a fost despărţită de Stat şi Şcoala de Biserică.

Pe temeiul libertăţii de conştiinţă organizaţiile religioase din ţară au căpătat posibilitatea ca, unind pe credincioşi, să satisfacă nevoile religioase ale credincioşilor şi să-şi înfăptuiască activitatea fără a ştirbi drepturile cetăţenilor necredincioşi. După înregistrarea în organele autorităţii de stat, comunităţile religioase cu nu mai puţin de 20 de membri, primesc de la stat, fără plată, spre folosinţă nelimitată locaşuri de cult şi obiectele necesare pentru cult, — dacă asemenea locaşuri există —, sau li se permite arendarea de locaşuri, ori construirea de locaşuri necesare.

Veniturile organizaţiilor religioase în Uniunea Sovietică sînt scutite de plata impozitelor; în Uniunea Sovietică nu există o statistică a populaţiei după criteriul confesional; la intrarea în şcoli, la angajarea la lucru, la eliberarea de paşapoarte etc. nu se întrebă apartenenţa religioasă.

În ceea ce priveşte predarea învăţăturii creştine, clericii expun conţinutul învăţăturilor de credinţă în biserici, în case de rugăciune în timpul săvîrşirii cultului, în convorbiri, în predici. Cetăţenii Uniunii Sovietice pot (în conformitate cu Decretul) să înveţe pe alţii şi să înveţe ei în particular acasă sau în instituţiile duhovniceşti organizate de comunităţile religioase pentru pregătirea slujitorilor săi.

Prin punerea în practică a principiului despărţirii Bisericii de Stat, Biserica obţine libertatea necesară pentru viaţa ei lăuntrică. În conformitate cu legislaţia în vigoare în Uniunea Sovietică instituţiile bisericeşti pot organiza întreprinderi pentru pregătirea obiectelor necesare pentru cultul public şi particular, şi de asemenea să editeze literatura duhovnicească necesară. Legislaţia sovietică prevede responsabilitate severă pentru nesocotirea drepturilor cetăţenilor credincioşi.

După profunzimea şi intensitatea ei, latura lăuntrică a vieţii bisericeşti se îmbină la creştinii ortodocşi cu drepturile şi obligaţiile lor cetăţeneşti. Din aceasta decurge că şi în viitor împlinirea sinceră de către creştini a îndatoririlor lor cetăţeneşti faţă de patrie şi îmbinarea armonioasă a acestor îndatoriri cu convingerile şi principiile creştine constituie garanţia realizării de către Biserică şi în viitor a misiunii ei mîntuitoare.

Întrebare: Vă este cunoscut desigur că întîlnirea de anul trecut a reprezentanţilor diferitelor religii din Uniunea Sovietică la Zagorsk pentru studierea problemelor păcii a provocat numeroase ecouri în lumea întreagă. Ce puteţi spune despre importanţa acestei întîlniri, care pare a fi fost închinată colaborării viitoare a tuturor oamenilor de bună credinţă? În special, ce gîndiţi despre afirmaţiile cuprinse în scrisoarea adresată Conferinţei de către primul ministru A. Kosîghin şi despre rolul reprezentanţilor diferitelor religii şi grupe religioase în lupta pentru pace?

Răspuns: conferinţa aceasta a adus desigur o mare contribuţie în acţiunea de unificare a străduinţelor pentru pace ale oamenilor de bunăvoinţă. Creştinii din ţara noastră în slujirea acţiunii pentru pace, susţin strînse contacte cu credincioşii altor religii, pentru că, indiferent de deosebirile existente între ele, în toate religiile se propovăduieşte legea comună a păcii şi a iubirii, sădită în firea omenească de Atotputernicul Creator.

Toate religiile prezintă îndemnuri morale care conduc pe credincioşi în atitudinile lor zilnice faţă de problemele vieţii sociale, şi de aceea cu greu s-ar putea supraaprecia însemnătatea pe care o posedă străduinţele unificate ale oamenilor şi organizaţiilor în înfăptuirea împăcării omenirii.

Salutarea adresată de Primul ministru, A. Kosîghin, Conferinței, este o dovadă despre valoarea pe care Guvernul sovietic o acordă activității reprezentanților religiilor în apărarea păcii.

Întrebare: La Adunarea de la Upsala în numele Bisericii Ortodoxe Ruse Prot. Vitalie Borovoi a vorbit despre faptul că în creștinismul rusesc există oarecare divergențe între obligațiile practice ale credincioșilor în raport cu progresul omului (adică în problema păcii și ca urmare a deplinei atașări problemelor sociale și politice de forțele care construiesc socialismul) și între teologie care rămîne fidelă scrierilor clasice și problematicii lor.

Am dori să știm: Socotiți că ar putea da rezultate bune dezvoltarea în religie a unei oarecare laturi teoretice — analoagă cu cea care se dezvoltă în ultimii ani în cele mai deschise și dinamice sectoare ale Bisericii Romano-Catolice și Bisericii Reformate pentru a «sistematiza» lupta pentru pace și pentru libertatea omului într-o nouă definiție a creștinismului, care ar corespunde vremii noastre?

Și într-un plan mai larg — ce gîndiți despre așa-numita «religie a revoluției».

Răspuns: La Adunarea de la Upsala au răsunat glasuri pentru necesitatea de colaborare între creștini și necreștini în domenii concrete, ca lupta pentru construirea unei societăți mai departe, pentru corectitudine economică și altele.

Evanghelia lui Hristos pe care noi o propovăduim proclamă obligativitatea prefacerii reale în viață a temeiurilor morale neclintite — iubirea, pacea, dreptatea. Întrucît Evanghelia constituie pentru creștini — înafară de temelia adevărurilor de credință — și izvor al principiilor dogmatice, morale și sociale, creștinii nu pot privi participarea lor la viața socială și la transformările sociale din punctul de vedere al diferențelor confesionale, întrucît Evanghelia lui Hristos este una pentru toți iar cererile ei răsună la fel de categoric pentru toți. Pentru aceasta creștinii trebuie să privească la mersul istoriei ca la acțiunea Proniei dumnezeiești în lume, care direcționează totul spre bine.

Această convingere creștină a noastră nu ne împiedică, ci dimpotrivă ne ajută să ne trudim activ în problemele ideologice împreună cu cei ce gîndesc altfel, în interesul păcii generale, al dezvoltării multilaterale, întrucît noi vedem în străduințele oamenilor care luptă pentru aceste idealuri manifestarea voii lui Dumnezeu.

În legătură cu așa-numita «teologie a revoluției», creștinul trebuie să aibe o atitudine principială din punctul de vedere al acțiunii atotputerniciei, înțelepciunii și bunătății lui Dumnezeu, cînd Domnul a alungat pe cei puternici de pe scaune, a ridicat pe cei smeriți, pe cei flămînzi, i-a umplut de bine, iar pe cei ce se îmbogățesc, i-a dat afară deșerți (Luca I, 52—53). Diferitele curente moderne în teologie sînt departe de mine și socotesc că trebuie să fie departe de orice creștin, care păstrează și mărturisește credința Bisericii celei nedespărțite.

Pentru membrii Bisericii Ortodoxe Ruse colaborarea cu necreștinii în scopul instaurării păcii internaționale, al statorniciei dreptății sociale, al înfăptuirii dezarmării depline și totale înseamnă a urma într-adevăr lui Hristos, de aceea nu este cu putință s-o refuzi.

Întrebare: După opinia larg răspîndită, gîndirea creștină, încă de la începuturi, a unit în sine trei direcții fundamentale: Pavel, Petru și Ioan.

Mulți privesc pe Pavel numai în legătură cu istoria creștinismului reformat, pe Petru numai în legătură cu istoria romano-catolicismului, iar pe Ioan numai în legătură cu istoria Răsăritului, ale cărui tradiții au jucat un important rol în învățătura lui religioasă. În ce constă prezicerea lui Ioan despre creștinismul viitorului?

Răspuns: Opinia despre diferite direcții în creștinism întemeiate pe caracterele felurite ale Sfinților Apostoli Petru, Ioan și Pavel este cu totul condițională, întrucît acești trei Apostoli, păstrînd particularitățile lor ființial individuale, în caracterul predicii apostolice toți împreună au creat chipul Fiului lui Dumnezeu, cel întrupat, Unul-Născut, Mîntuitorul tuturor.

După convingerea noastră, prezicerea Sfîntului Apostol Ioan Teologul despre creștinism, care constituie un Nou Testament (fără împărțire între Răsărit și Apus), se reduce la cuvintele din Epistola sa: «Iubiților! Să ne iubim unul pe altul, pentru că iubirea este de la Dumnezeu; și oricine iubește este născut de la Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu. Iar cel care nu iubește, acela nici n-a cunoscut pe Dumnezeu; pentru că Dumnezeu este iubire... Dacă ne iubim unul pe altul, atunci Dumnezeu sălășluiește în noi și iubirea Lui este desăvîrșită în noi» (I Ioan IV, 7—8, 12).

SĂPTĂMÎNA DE RUGĂCIUNI PENTRU UNITATE ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ. — În ziua de 22 ianuarie 1970 în biserica Bogoiavlensk din Moscova, a fost săvîrșită o slujbă ecumenică pentru unitate, după o rînduială specială. La săvîrșirea acestei slujbe au luat parte: Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, Episcopul Juvenalie de Tula și Belevsk; Episcopul Filaret al Dimitrovului, Episcopul Ermoghen al Podoliei; Episcopul Parkev Ghevorkian al Eparhiei armene; Pr. Stanislav Majeik, superiorul bisericii catolice Sfîntul Ludovic din Moscova; Pr. Louis Dion, capelanul romano-catolic al Ambasadei Statelor Unite în Uniunea Sovietică, Pastorul metodist Erl Senphord de pe lîngă Ambasada Statelor Unite în Uniunea Sovietică; Prezbiterul A. I. Mițkevici locțiitor al Secretarului general al Consiliului unional al creștinilor evanghelici și baptiști, precum și clerici și mireni de diferite confesiuni.

Iar în ziua de 24 ianuarie 1970, în cadrul Ambasadei Marii Britanii la Moscova a avut loc o slujbă ecumenică, la care — în urma invitației Ambasadorului Marii Britanii în Uniunea Sovietică — a luat parte Episcopul Juvenalie de Tula și Belevsk, vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

DECLARAȚIA CONSULTAȚIEI VICEPREȘEDINȚILOR CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE. — La propunerea Președintelui Comitetului pentru continuarea lucrărilor Conferinței Creștine pentru Pace, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului a avut loc la Moscova, în zilele de 1 și 2 februarie 1970, o consultație a vicepreședinților Conferinței Creștine pentru Pace, la care au participat: Pastorul Richard Andriamangiato (din Republica Madagascar), Episcopul Tibor Barta (din Republica Populară Ungară), Prof. George Casalis (din Franța), Dr. Hans Kloppenburg (din R. F. a Germaniei) și A. K. Tampi (din India), care au cercetat problemele privind situația internă a Conferinței Creștine pentru Pace și sarcinile ce se pun în prezent Conferinței.

În urma dezbaterilor, vicepreședinții Conferinței au fost în unanimitate de acord că datorită conflictelor armate în diferite părți ale lumii și altor focare de încordare internațională (Vietnam, Orientul Apropiat, problemele securității europene și continuarea cursei înarmărilor, ca și discriminările rasiale, coloniale și social-economice) este necesar ca toți creștinii să fie chemați la slujirea păcii, la îndeplinirea responsabilității lor pentru problemele dezvoltării și ale schimbării

structurilor sociale în alte forme mai bune; şi că de asemenea este necesar ca să fie întărită activitatea Conferinţei Creştine pentru Pace în vederea înfăptuirii directivelor Adunării a treia generale pentru pace.

ACTIVITATEA REPREZENTANŢILOR BISERICII ORTODOXE RUSE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREŞTINE ŞI INTERNAŢIONALE. — Prezenţa permanentă şi activă a Bisericii Ortodoxe Ruse la întruniri intercreştine şi internaţionale închinate luptei pentru apărarea şi statornicirea păcii în lume şi pentru promovarea eforturilor pentru unitatea creştină s-a înfăptuit în ultimele luni astfel:

— Între 24 şi 28 noiembrie 1969 a avut loc în Mexic Consultaţia teologilor şi personalităţilor de seamă creştine din ţările Americii Latine şi a reprezentanţilor Conferinţei Creştine pentru Pace, la care din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a luat parte Prot. Pavel Socolovski reprezentant permanent pe lîngă Conferinţa Creştină pentru Pace.

— Între 25 şi 28 noiembrie 1969 la Consultaţia Conferinţei Bisericilor Europene, organizată la Gwatt în Elveţia, în cadrul Grupei a doua de lucru «Slujirea» a Conferinţei Bisericilor Europene asupra temei «Slujirea Bisericilor Europene pentru pace şi împăciuire internaţională în Europa», din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat N. A. Zabolotski, profesor la Academia duhovnicească din Leningrad.

— Între 29 noiembrie şi 1 decembrie 1969 a avut loc la Viena Conferinţa pentru problemele securităţii europene şi pentru colaborare, convocată din iniţiativa Senatorului Maurice Lambyiot şi a Canonicului Raymond Goore (Belgia). Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a făcut parte din delegaţia sovietică Mitropolitul Filaret la Kievului şi Galiţiei, Exarh al Ucrainei.

— Între 1 şi 5 decembrie 1969, la Cartigny în Elveţia a avut loc, în cadrul Grupei I de lucru «Bisericile Europei şi Bisericile celorlalte continente» a Conferinţei Bisericilor Europene, o consultaţie cu tema: «Păcatul, pocăinţa şi înnoirea în criza actuală de credinţă şi viaţă din Europa», la care au participat şi creştini din Africa şi Asia. Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte la Consultaţie Prot. Pavel Socolovski şi Prof. N. A. Zabolotski.

— Între 8 şi 16 decembrie 1969 a avut loc, la Geneva, sesiunea de lucru a Comitetului executiv al Departamentului Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru misiune şi evanghelizare, la care din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Arhiepiscopul Antonie al Minskului şi Belorusiei, membru al Comitetului executiv.

— Între 9 şi 13 decembrie 1969 a avut loc în R. D. Germană lucrările sesiunii Comisiei Conferinţei Creştine pentru Pace pentru tineret, la care din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Ieromonahul Kiril Gundeaev, vicepreşedinte al Comisiei.

— Între 22 şi 24 ianuarie 1970 a avut loc la Lausanne în Elveţia sesiunea Comisiei teologice a Conferinţei Creştine pentru Pace, la lucrările căreia din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte: Prot. Pavel Socolovski în calitate de reprezentant al preşedintelui Comitetului pentru continuarea lucrărilor Conferinţei Creştine pentru Pace — Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, şi G. F. Troiţki, membru al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, — ales vicepreşedinte al Comisiei teologice.

— Între 26 şi 31 ianuarie 1970 a avut loc în Elveţia Consultaţia Consiliului Ecumenic al Bisericilor asupra problemelor ajutorului ecumenic pentru proiectele dez-

voltării. Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse la consultaţie a luat parte G. F. Troiţki, membru al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ŞI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE DELEGAŢII ŞI REPREZENTANŢI AI ALTOR BISERICI ŞI POPOARE. — Sub diferite forme — ca invitaţi ai Patriarhiei Moscovei, în cadrul diferitelor schimburi culturale, în timpul diferitelor întruniri intercreştine sau internaţionale, ori ca simpli vizitatori sau turişti — diferite personalităţi bisericeşti sau sociale vizitînd Uniunea Sovietică, vizitează şi Biserica Ortodoxă Rusă, urmărind să poată cunoaşte realitatea despre înfăptuirile poporului sovietic şi despre viaţa religioasă şi bisericească a credincioşilor de diferite confesiuni din Uniunea Sovietică. Astfel:

— În ziua de 24 noiembrie 1969, Preotul iezuit George Meloni, profesor la Universitatea din oraşul Bronox din statul New York şi redactor al ziarului «Diaconia» a vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, unde a avut convorbiri cu Prot. Mihail Sîrcin, colaboratorul Serviciului.

În timpul şederii sale în Uniunea Sovietică Pr. George Meloni a fost primit în audienţă şi de Preşedintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, Mitropolitul Nicodim al Leningradului, în ziua de 23 decembrie 1969.

— În ziua de 24 decembrie 1969, Episcopul Juvenalie de Tula şi Belevsk, vicepreşedintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, a primit pe Consilierul Ambasadei Etiopiene Abdel Nur, care a transmis pentru Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei şi a toată Rusia un mesaj de Crăciun şi Anul nou din partea Maiestăţii Sale Haile Selassie, împăratul Etiopiei.

— La 31 decembrie 1969, a vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe Pr. David B. Bartet din Biserica Anglicană din Kenia, duhovnicul facultăţii de teologie a Institutului african din Nairobi şi redactor al publicaţiei «Îndrumătorul mondial creştin», fiind primit de colaboratorul Serviciului, Prot. Nicolae Zaharov.

— La 31 decembrie 1969, Pastorul George Reinhold, superintendent al Comunităţii evanghelice Heilbronen (Scheneberg, din Berlinul occidental) a vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, unde a avut convorbiri cu Prot. Nicolae Zaharov, colaborator al Serviciului.

— În ziua de 14 ianuarie 1970, Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, Preşedintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, a primit pe Arhimandritul Irineu Talambecos, superiorul metocului Patriarhiei din Alexandria la Odesa.

— La 15 ianuarie 1970, la sediul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe a fost primit de către Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, preşedintele Serviciului, Consulul şi împuternicitul extraordinar al Republicii Cipru în Uniunea Sovietică, Dimos Hagimiltis, la cererea sa.

— În zilele de 26 şi 27 ianuarie 1970, în sala coloanelor din «Casa uniunilor» s-au desfăşurat lucrările celei de a treia Conferinţe sovietice pentru solidaritatea cu popoarele Asiei şi Africii. Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a luat parte la lucrări Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, preşedintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, care a fost ales membru în Comitetul sovietic pentru solidaritate cu ţările Asiei şi Africii.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

SESIUNEA DE LA SOFIA A COMISIEI SECRETARIATULUI CREDINŢĂ ŞI ORGANIZARE DE PE LÎNGĂ CONSILIUL MONDIAL AL BISERICILOR. — Între 28 februarie şi 9 martie 1970 s-au întrunit la Sofia, membrii Comisiei «Credinţă şi Constituţie» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

La lucrările Comisiei care s-au desfăşurat la Academia teologică «Sfîntul Kliment de Ohrida» a participat din partea Bisericii Ortodoxe Bulgare: I. P. S. Mitropolit Nicodim de Sliven, preşedintele Comisiei ecumenice de pe lîngă Sfîntul Sinod, P. S. Episcop Ştefan al Glaviniţei, secretarul Sfîntului Sinod şi P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice din Sofia.

În zilele de 2, 3 şi 4 martie, în cancelaria rectoratului Academiei, între delegaţii Comisiei «Credinţă şi Constituţie» şi profesorii Academiei teologice din Sofia, au avut loc schimburi de vederi, în spirit ecumenist, asupra următoarelor teme: «Sfînta Euharistie ca mijloc de exprimare a unităţii creştine», «Catolicitatea Bisericii» şi «Dumnezeu în istorie»

În ziua de 5 martie la sediul Mitropoliei de Sofia a avut loc o adunare festivă în cinstea oaspeţilor, la care au luat parte membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, Al. T. Todorov din partea Comitetului treburilor bisericeşti de pe lîngă Ministerul Afacerilor Externe al R. P. Bulgaria, profesorii şi studenţi ai Academiei teologice din Sofia, preoţi din Sofia şi credincioşi. În seara aceleiaşi zile membrii Comisiei «Credinţă şi Constituţie» au fost primiţi la palatul patriarhal de către Prea Fericitul Părinte Chiril, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, în prezenţa membrilor Sfîntului Sinod.

Pe timpul şederii la Sofia, oaspeţii au asistat la slujbe religioase oficiate în catedrala Sfîntul Alexandru Nevski, au vizitat principale aşezăminte bisericeşti, culturale şi edilitare din Sofia, precum şi vestita Mînăstire Rila.

100 ANI DE LA ÎNFIINŢAREA EXARHATULUI BULGAR. — Biserica Ortodoxă Bulgară a sărbătorit la 12 martie 1970 împlinirea a 100 ani de la promulgarea Firmanului pentru proclamarea Exarhatului bulgar, eveniment marcat de presa bulgară prin articole de fond apărute în ziarele «Rabotnicesco Delo» şi «Otecestven Front» din 11 martie a. c. Revista «Tîrcoven Vestnic», organ al Bisericii Ortodoxe Bulgare, a publicat (în numărul său din 21 februarie a. c.) studiul intitulat: *100 ani de la promulgarea Firmanului pentru proclamarea Exarhatului bulgar*, semnat de Prot. Prof. Radev Poptodorov în care înfăţişează împrejurările în care a fost desfiinţată Patriarhia de Tîrnova şi împrejurările în care a fost purtată lupta pentru autocefalia Bisericii Ortodoxe Bulgare, pînă la 28 februarie—12 martie 1870, cînd Biserica Ortodoxă Bulgară şi-a recăpătat dreptul la existenţă independentă — deşi numai în limitele unei autonomii bisericeşti, prin înfiinţarea Exarhatului bulgar, ca rezultat al luptelor eroice ale întregului popor bulgar, pentru dezvoltarea vieţii spirituale a poporului, a dorinţei lui de dezvoltare multilaterală spre progres şi desăvîrşire. De aceea Exarhatul a desfăşurat o activitate foarte însemnată în domeniul educaţiei naţionale. El a înfiinţat în 1882 o «secţie slavă», care avea să se ocupe de înfiinţarea şcolilor, pregătirea programelor şcolare, tipărirea de cărţi, numirea de învăţători, întreţinerea şcolilor şi a învăţătorilor. În activitatea sa, Exarhatul a fost susţinut de întreaga populaţie, de conducători revoluţionari, de preoţi şi învăţători.

Existența și activitatea Exarhatului bulgar a încetat în 1953 cînd Biserica Ortodoxă Bulgară și-a recăpătat demnitatea de Patriarhie, pe care o dobîndise încă din veacul al X-lea. Momentul istoric al solemnității restabilirii Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Bulgare, s-a serbat la 16 mai 1953 la Sofia, în prezența reprezentanților Bisericilor Ortodoxe surori, cînd a fost înscăunat Prea Fericitul Chiril Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Patriarhia Bulgară reprezintă scopul final al existenței și activității Exarhatului, care a jucat un rol istoric în soarta poporului bulgar, unindu-l spiritual și ridicîndu-l la lupta fără răgaz împotriva asupririi politice străine.

SĂRBĂTORIREA ÎMPLINIRII A 17 ANI DE LA REÎNFIINȚAREA PATRIARHATULUI ÎN BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ DE LA ÎNSCĂUNAREA PREA FERICITULUI PATRIARH CHIRIL. — Biserica Ortodoxă Bulgară a sărbătorit cu un deosebit fast împlinirea a 17 ani de cînd a fost reînființat Patriarhatul și de cînd Prea Fericitul Părinte Chiril a fost înscăunat ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

În ziua de 16 mai dimineața, în catedrala Sfîntul Alexandru Nevski a fost săvîrșită de către I. P. S. Mitropolit Varlaam de Plovdiv, înconjurat de un mare sobor de preoți și diaconi, sfînta liturghie în prezența Prea Fericitului Patriarh Chiril și a membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Bulgare

După sfînta liturghie I. P. S. Mitropolit Varlaam de Plovdiv a rostit un cuvînt în care a făcut un scurt istoric al Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Bulgară și a arătat munca depusă de către Prea Fericitul Părinte Chiril în cei 17 ani de arhipăstorească conducere pentru înflorirea Bisericii Ortodoxe Bulgare.

După slujba Te-Deum-ului, s-a dat citire cuvîntului Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei.

Apoi, Dl. M. Kiuciucov, președintele Comitetului treburilor bisericești de pe lîngă Ministerul de Externe al R. P. Bulgaria, a adresat Prea Fericitului Patriarh Chiril alese urări de sănătate și sporite puteri de muncă în activitatea deosebită ce o depune pentru slava Bisericii Ortodoxe Bulgare.

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

CUVÎNTAREA MITROPOLITULUI MELITON AL CALCEDONULUI ÎN CATEDRALA ORTODOXĂ DIN ATENA. — În timpul unei vizite pe care a făcut-o în Grecia, Mitropolitul Meliton al Calcedonului și membru al Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice, la invitația Prea Fericitului Arhiepiscop Ieronim al Atenei și Primat al Greciei, a săvîrșit, în ziua de 8 martie, în catedrala ortodoxă din Atena, sfînta liturghie în timpul căreia a rostit o cuvîntare vorbind despre unitatea Bisericilor creștine.

Subliniind că Patriarhia Ecumenică, sub conducerea Sanctității Sale Patriarhul ecumenic Atenagora, a înțeles just dorința oamenilor după unitate, Mitropolitul Meliton a precizat: «Noi nu vom putea supraviețui ca Biserici locale și confesiuni creștine, în cursul generațiilor viitoare, dacă nu ne vom uni toți în Hristos.

A venit vremea să ne eliberăm de ideea contrară învățăturii Sfinților Părinți, după care Biserica la un moment oarecare din istorie a încetat să mai poată interpreta Revelația divină. Este nevoie ca noi înșine, ca Biserică, continuînd învățătura Sfinților Părinți, să luăm asupră-ne responsabilitatea ca — imitînd îndrăzneala și

curajul Sfinţilor Părinţi — să facem din nou teologie pentru a înfăţişa pe Hristos. Evanghelia şi Biserica în lumea de astăzi».

Mitropolitul Ambrozie al Elefteropolei şi Augustin al Floridei au criticat cuvîntarea Mitropolitului Meliton, ca şi atitudinea ecumenistă a Patriarhului ecumenic Atenagora şi a mitropoliţilor săi.

SĂRBĂTORIREA DUMINICII ORTODOXIEI LA ATENA. — La 15 martie, în prima duminică a Postului Mare, Duminica Ortodoxiei, în catedrala din Atena, a fost săvîrşită sfînta liturghie solemnă de către Arhiepiscopul Ieronim al Atenei şi Primat al Greciei, în sobor cu membrii Sfîntului Sinod. La slujba sfintei liturghii au participat Generalul Zoitakis, regentul tronului, membri ai guvernului şi personalităţi civile, religioase şi militare.

După slujbă generalul Zoitakis a oferit un prînz oficial în cinstea Arhiepiscopului Ieronim şi a membrilor Sfîntului Sinod permanent. În timpul prînzului, Generalul Zoitakis a subliniat că «Ortodoxia pe lîngă influenţa sa binefăcătoare asupra tuturor oamenilor din punct de vedere religios, pentru greci ea este strîns legată de existenţa naţiunii, încît idealul suprem al elenismului este «credinţa şi patria».

În răspunsul său, Arhiepiscopul Ieronim a subliniat că: «Ortodoxia constituie o mare şi grea moştenire care apasă pe umerii atît ai clerului cît şi ai poporului grec în întregul său, căci noi avem privilegiul în această ţară de a fi, în cea mai mare majoritate, membri ai Bisericii Ortodoxe şi încă mai mult limitele Bisericii noastre aproape coincid cu limitele poporului grec.

Biserica noastră are, mai ales în zilele noastre, privilegiul de a se putea întinde mai departe de limitele naţiunii, cu condiţia ca ea să vrea să împartă acest tezaur, pe care noi l-am moştenit de la generaţiile precedente, cu alte popoare care se află departe de graniţele Greciei şi ale continentului nostru. În această privinţă posibilităţile sînt mari. Din păcate noi nu sîntem încă pregătiţi pentru această misiune.

ÎNFIINŢAREA UNUI «SEMINAR PENTRU MISIUNE». — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a hotărît, la 9 februarie 1970, înfiinţarea unui Seminar pentru misiune, care să funcţioneze în colaborare cu facultatea de teologie a Universităţii din Atena.

Seminarul este pus sub conducerea Arhim. Anastasie Yanulatos (delegatul Bisericii Ortodoxe a Greciei pe lîngă Consiliul ecumenic al Bisericilor şi «responsabil pentru cercetarea misiunilor şi a raporturilor între Bisericile Ortodoxe în cadrul Diviziei Consiliului Ecumenic pentru Misiune şi Evanghelizare) şi se va ocupa de formarea de cadre pentru misiune ţinînd seama de situaţia existentă în prezent în lume şi în Bisericile Ortodoxe, pe baza datelor ecleziologiei ortodoxe.

PARTICIPAREA LAICILOR LA CONDUCEREA ADMINISTRATIVĂ A BISERICII ORTODOXE GRECEŞTI. — După aprobarea aproape unanimă a Noului Statut de organizare a Bisericii Ortodoxe a Greciei, pentru prima dată de la proclamarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe a Greciei laicii capătă drept de vot în organele executive superioare bisericesti, deschizînd perspective de dezvoltare rodnică a vieţii bisericeşti.

Astfel în toate parohiile din Biserica Ortodoxă a Greciei au fost create «adunări parohiale», din care fac parte de la 15 pînă la 50 de membri laici, părinţi de familie, desemnaţi de preotul paroh şi un parohian-institutor. Un număr din membrii laici ai Adunărilor parohiale vor fi desemnaţi să formeze «Adunarea regională diecezană»,

din care vor fi aleși reprezentanții «Adunării Generale a Bisericii Ortodoxe a Greciei», la care vor participa toți episcopii și cîte un laic pentru fiecare dieceză.

În acest fel viitoarea «Adunare Generală» va cuprinde 68 de membri laici din 170 de membri, va avea îndeosebi puteri în domeniul executiv, dar va avea și dreptul de a se pronunța asupra «persoanelor propuse pentru listele de eligibili la episcopat».

MICȘORAREA NUMĂRULUI DE PREOȚI ȘI PROBLEMA FORMĂRII LOR. — De mai mulți ani conducerea Bisericii Ortodoxe a Greciei este preocupată de problema lipsei de preoți pe care a căutat să o rezolve prin diferite măsuri, care nu au dat rezultatele scontate.

Dacă în privința proporției numărului de preoți față de numărul de credincioși, situația este favorabilă în comparație cu situația din alte Biserici creștine (1 preot la: 1000 de credincioși în Grecia; la 1500 de credincioși în România și Biserica Angliei; la 2500 de credincioși în Bisericile Protestante R. F. a Germaniei și R. D. Germană; la 2800 de credincioși în Bisericile Protestante din Norvegia), în schimb în privința nivelului formației teologice situația clerului ortodox din Grecia este cu totul defavorabilă. Cei 7007 clerici din Biserica Ortodoxă a Greciei se împart în următoarele categorii:

A. — 420 de licențiați în teologie (adică 6%), între care cei 71 de episcopi (67 de mitropoliți și 4 episcopi auxiliari) și cei 88 de predicatori (preoți celibatari însărcinați cu predica și catehizarea în dieceze);

B. — 2123 (adică 30,2%) de diplomați ai școlilor bisericești — cu 7 ani după școala primară, sau diplomați ai Seminariilor mari — doi ani după bacalaureat;

C. — 3481 (adică 49,8%) de preoți cu certificat de absolvire a Seminarului mic (2 ani după școala primară);

D. — 983 (adică 14%) de preoți care au sau nu certificat de absolvirea școlii primare.

De asemenea merită să fie subliniate și următoarele aspecte:

— din cei 71 de episcopi doar doi au titlul de doctor în teologie (Arhiepiscopul Ieronim al Atenei, fost profesor de drept canonic la Facultatea de teologie din Tesalonic și Mitropolitul Barnaba de Katerini);

— din 28 de profesori universitari de teologie doar 1 este preot;

— în afară de cei 420 de preoți licențiați în teologie, există în Biserica Ortodoxă a Greciei un număr de 2500 de teologi laici, care funcționează ca profesori secundari sau în alte profesii;

— din cei 7007 preoți, 636 (adică 9%) sînt celibatari — în afară de cei 71 episcopi și 88 de predicatori.

ACȚIUNEA BISERICII ORTODOXE A GRECIEI PENTRU ASISTENȚA FAMILIEI. — În Grecia nu există căsătoria civilă, întrucît legea recunoaște căsătoria religioasă; dar divorțul este acordat pentru diferite motive prevăzute de Codul civil și recunoscute de către Biserică.

Această stare a făcut ca să se ajungă la o criză crescîndă a familiei, pe care Arhiepiscopul Ieronim al Atenei și Primat al Greciei împreună cu responsabilii «Biroului pentru asistența pastorală a familiei din Arhiepiscopia Atenei» încearcă să o frîneze printr-o campanie de asistență a familiei.

Astfel, la 4 martie 1970, în cadrul unei adunări a membrilor clerului și laicilor, Arhiepiscopul Ieronim a anunțat înființarea unui «Comitet pentru asistența familiei», avînd ca țeluri:

— să analizeze sistematic și să studieze științific problemele care iau naștere în relațiile conjugale și posibilitățile de rezolvare a lor;

— să lupte împotriva disoluției familiei prin mijloace potrivite și să promoveze ceea ce poate duce la realizarea «Bisericii în familie»;

— să pregătească pe tineri pentru căsătorie și pentru viața de familie, instruindu-i pentru aceasta din timp.

Pentru înfăptuirea acestor țeluri, Comitetul pentru asistența familiei va fi ajutat de: Comitetul central al Centrului pentru asistența familiei și de Comitetele anexe din diferite sectoare ale Arhiepiscopiei Atenei.

Convins că «familia greacă de astăzi trece printr-o furtună ale cărei cauze vin dinafară și că deci în primul rînd trebuie combătută disoluția familiei, pentru ca după aceea, studiind în chip sistematic cauzele care produc această criză, să luptăm împotriva lor», Arhiepiscopul Ieronim al Atenei nădăjduiește ca prin activitatea Centrului pentru asistența familiei să diminueze numărul divorțurilor și să vină în ajutorul tineretului.

BISERICA ORTODOXĂ A FINLANDEI

O PRECIZARE OFICIALĂ. — Întrucît în revista «The Logos», care apare în Statele Unite ale Americii, în numărul pe ianuarie 1970 au fost publicate unele critici la adresa Bisericii Ortodoxe din Finlanda, Episcopul Jean Rivine al Laponiei, ajutător al Arhiepiscopului Paavali al Kareliei a făcut următoarea precizare oficială:

«Biserica Ortodoxă a Finlandei nu a acordat niciodată romano-catolicilor dreptul general și fără restricție de a folosi bisericile ortodoxe pentru săvîrșirea «missei». Cu toate acestea romano-catolicii au primit autorizația ca, acolo unde catolicii sînt lipsiți de biserici proprii, să oficieze în nartexul bisericii ortodoxe locale, fără să aibă dreptul de a folosi altarul acesteia.

În privința sărbătoririi Paștilor încă din 1921 Scaunul Ecumenic a socotit de bine ca ortodocșii finlandezi să urmeze calendarul îndreptat după care Paștile este sărbătorit în aceeași zi de către toți creștinii din Finlanda.

În legătură cu gravele îndoieli asupra calității Ortodoxiei în Finlanda putem spune doar că puritatea credinței nu este numai un dar, ci ea este de asemenea lucrarea continuă a noastră a tuturor. În acest scop noi trebuie să ne sprijinim și să ne întărim unii pe alții, ca să urmăm și să proclamăm din ce în ce mai perfect și mai fidel Tradiția apostolică».

• ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI •

150 DE ANI DE LA NAŞTEREA LUI ALEXANDRU IOAN CUZA

1820 — 20 martie — 1970

În cea de a douăzecea zi a lunii martie din anul 1970 se împlinesc 150 de ani de la naşterea lui Alexandru Ioan Cuza [1], «fiu ilustru al poporului român, luptător de frunte pentru formarea şi consolidarea statului naţional unitar» [2], personalitate de seamă a neamului nostru, care «a participat în mod nemijlocit la înfăptuirea istoricului act al Unirii Ţării Româneşti cu Moldova», primul conducător al românilor, sub sceptrul căruia «pe harta politică a lumii şi-a făcut apariţia România modernă» şi, totodată, domnitorul progresist român, a cărui amintire, prin hotărîrea UNESCO «de a se aniversa în acest an împlinirea unui veac şi jumătate de la naşterea sa», a fost «readusă în memoria opiniei publice internaţionale».

Coborîtor dintr-o veche familie moldoveană din părţile Fălciului, Alexandru Cuza s-a născut, foarte probabil în oraşul Bîrlad, ca fiu al postelnicului Ioan Cuza şi al Sultanei, născută Cozadini. A învăţat la Iaşi, — în pensionul francez al lui Victor Cuenin —, şi la Paris. Întors în ţară, între 15 septembrie 1837 şi 8 februarie 1840 a activat în cadrele armatei, între 1843 şi 1845 a fost membru al judecătoriei ţinutului Covurlui, iar la 30 aprilie 1844 s-a căsătorit cu Elena Rosetti, care i-a fost o devotată şi prea înţelegătoare soţie.

În anul 1848 a participat la revoluţia burghezo-democratică din Moldova, fiind chiar arestat. Pornit în exil spre Turcia, la Brăila a reuşit să-şi recapete libertatea. Trecînd în Transilvania, la 3/15 mai 1848, a fost de faţă la Marea adunare de la Blaj [3], apoi a plecat în Bucovina, unde, împreună cu alţi refugiaţi ca şi el, a făcut parte din Comitetul revoluţionar moldovean fără a renunţa însă cîtuşi de puţin la convingerile sale progresiste.

Silit să plece de aici din pricina holerei, s-a dus la Viena, apoi la Paris şi Constantinopol, de unde, în anul 1849, s-a întors în Moldova cu noul domn Gri-

---

1. Pentru discuţiile în legătură cu locul şi data naşterii lui Alexandru Ioan Cuza, să se vadă : C. C. Giurescu, *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966, p. 61—62.

2. Miron Constantinescu, *Cuvîntare* la Adunarea festivă cu prilejul aniversării a 150 de ani de la naşterea lui Alexandru Ioan Cuza, în «România Liberă», XXVIII (1970), nr. 7905 din 21 martie 1970, p. 3.

3. v. Victor Cheresteşiu, *Adunarea naţională de la Blaj. Începuturile şi alcătuirea programului Revoluţiei din 1848 din Transilvania*, Bucureşti, 1966, p. 422.

gore Ghica (1849—1856), care şi el era un convins partizan al Unirii. La scurtă vreme, acesta a numit pe Alexandru Cuza preşedinte al judecătoriei Covurlui, iar la 15 februarie 1851, director al Ministerului de Interne din Iaşi, de unde însă, deşi se distinsese «printr-un respect desăvîrşit al legii, printr-o cinste exemplară şi printr-o adîncă înţelegere faţă de ţărănime», a demisionat chiar în acelaşi an, la : octombrie. Cinstit cu rangul de vornic la 18 mai 1855, a fost numit la 7 iunie 1856 tot de Grigore Ghica «în postul de pîrcălab la oraşul şi portul Galaţi», unde a rămas doar pînă la 19 septembrie / 1 octombrie 1856, cînd caimacamul antiunionist Teodor Balş (1856—1857) l-a înlocuit. Nicolae Vogoride (1856—1858) — urmaşul acestuia la caimacamie, şi el tot un adversar al Unirii —, voind însă să facă din Cuza un partizan, la 14/26 februarie 1857, l-a numit din nou pîrcălab la Galaţi, iar la 16 martie acelaşi an l-a reintegrat în cadrele armatei, ataşîndu-l statului major. În mai puţin de două luni, l-a înaintat pînă la gradul de maior, ceea ce constituia un lucru cu totul neobişnuit.

Cu toate acestea, Vodă Cuza n-a renunţat la ideile sale unioniste. Din această pricină, «în timpul alegerilor pentru Divanul ad-hoc, a fost mutat din Galaţi». Foarte curînd însă el a răspuns acestei măsuri «printr-o răsunătoare demisie în care înşira toate ingerinţele administraţiei în alcătuirea listelor electorale», şi care, mai apoi, a contribuit «la hotărîrea Puterilor garante de a anula alegerile falsificate» [4].

La noile alegeri, Cuza a fost ales deputat al oraşului Galaţi, ajungînd astfel în Divanul ad-hoc al Moldovei, în ale cărui şedinţe «a avut o atitudine progresistă».

Acest lucru l-a silit pe caimacamul Nicolae Vogoride să-şi schimbe ultima comportare faţă de el: l-a avansat la gradul de colonel şi, la 12 septembrie 1858, l-a numit «ajutor al hatmanului miliţiei, post important în ierarhia militară» a Moldovei. După aceasta, la 23 octombrie 1858, «Căimăcămia de trei» — în lipsă de hatman — l-a însărcinat cu «îndeplinirea tuturor îndatoririlor» acestui post, aşa că «în momentul alegerii sale ca domn el era comandantul întregii armate moldovene» [5].

Faptele mai de seamă, petrecute mai apoi în viaţa lui Alexandru Ioan Cuza sînt cunoscute. La 5/12 ianuarie 1859 a fost ales domn al Moldovei, iar la 24 ianuarie / 4 februarie 1859, domn şi al Ţării Româneşti; la 11/23 februarie 1866 a fost detronat; între 1866 şi 1873 a trăit în Apus, murind la 3/15 mai 1873, la Heidelberg în Germania, de unde a fost adus şi înmormîntat la moşia sa Ruginoasa (acum în judeţul Iaşi). Astăzi rămăşiţele sale pămînteşti se odihnesc în biserica Sfinţii Trei Ierarhi din oraşul Iaşi, fiind aduse aci de la Curtea de Argeş, unde fuseseră duse în timpul ultimului război mondial, cînd pentru un timp linia frontului a trecut chiar pe la Ruginoasa [5 b].

Alexandru Ioan Cuza a fost «un mare patriot», care întotdeauna a pus «interesele şi nevoile ţării mai presus de interesele şi nevoile sale». La el «tot ce era naţional, tot ce privea neamul a găsit înţelegerea cea mai deplină». Căci, înainte de toate, el «a iubit poporul şi a luptat pentru ridicarea lui».

---

4. Demisia lui Vodă Cuza din acest post este datată: 24 iunie/6 iulie 1857, Iaşi; (v. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 67, n. 9).

5. Acest «cursus honorum» al lui Alexandru Ioan Cuza de dinainte de domnie l-am înfăţişat după datele cuprinse în lucrarea Prof. C. C. Giurescu, aci amintită, p. 58—70.

5 b. Reînhumarea lor s-a făcut la 20 aprilie 1947 şi cu acel prilej a rostit cuvînt de proslăvire şi P. F. Patriarh Justinian, atunci vicar al Mitropoliei Moldovei (v. *Apostolat social*, I. Bucureşti, 1948, p. 175—176).

Domnia lui Cuza a fost scurtă — numai şapte ani —, «dar a fost una din cele mai rodnice ale istoriei noastre». Despre cele ce — sub raport politic, social-economic şi cutural — a săvîrşit el în puţinii ani de domnie, în manifestările ce au avut loc în toată ţara cu prilejul aniversării naşterii sale, s-a vorbit pe larg, iar în coloanele şi paginile presei cotidiene şi periodice au apărut bine informate studii şi articole.

Semnalînd acest lucru, în cele ce urmează — cu ocazia aceluiaşi popas aniversar —, încercăm să înfăţişăm din rodnica domnie a lui Vodă Cuza numai *aspectul politic-bisericesc,* căruia, cum se ştie, i-a închinat multe clipe din activitatea sa.

*

Învederat lucru este că domnitorul Unirii, spre deosebire de alţii, a avut şi o politică bisericească prin excelenţă, căutînd să aducă unele înnoiri şi în acest domeniu. Înainte de a înfăţişa aceste înnoiri, se cade a arăta care era situaţia din Biserica Românească din cele două principate în anul 1859, adică atunci cînd Alexandru Ioan Cuza şi-a început domnia.

Această însemnată dată din istoria patriei noastre a găsit în fiecare principat românesc cîte o Biserică de sine stătătoare, cu organizaţia şi ierarhia ei aparte. În Ţara Românească, pe lîngă Mitropolia Ungrovlahiei, cu sediul la Bucureşti, fiinţau episcopiile de Rîmnic, Buzău şi Argeş, iar în Moldova, în afară de Mitropolia din Iaşi, existau episcopiile de Roman şi Huşi. Spre sfîrşitul anului 1864, aici s-a înfiinţat numai prin ordonanţă domnească — prin urmare oarecum alături de tradiţia istorică şi de regula bisericească — o nouă eparhie, cea a «Dunării de Jos». Propunerea pentru înfiinţarea ei s-a făcut mai întîi la 29 octombrie 1864, cînd Nicolae Kreţulescu, ministrul Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunii Publice a cerul Consiliului de Miniştri să aprobe acest lucru [6]. Acesta, la 3 noiembrie 1864, adunat în şedinţă sub preşedinţia lui Cuza Vodă, prin Jurnalul nr. 6/1864, a găsit de bună propunerea, şi a hotărît înfiinţarea noii episcopii [7]. În urma acestora, şi ca urmare a unui nou raport al ministrului N. Kreţulescu către domn [8], acesta, la 17 noiembrie 1864, a emis Ordonanţa domnească nr. 1617/1864, prin care a încuviinţat «înfiinţarea unei noui eparhii ortodoxe în România sub denumirea de Episcopia Dunării de Jos» şi totodată a numit «în funcţiunea de locotenent de episcop» pe arhiereul Melchisedec Ştefănescu [9]. Acesta a fost apoi înscăunat la 6 ianuarie 1865, dată ce, de altfel, după unii, marchează şi începutul de fiinţare al noii eparhii [10].

În fruntea Mitropoliei Ungrovlahiei se afla mitropolitul Nifon (1850—1875), iar în cea a celei de la Iaşi mitropolitul Sofronie Miclescu (1851—1860). Eparhiile muntene erau păstorite de titulari: la Rîmnic, Sfîntul Calinic (1850—1868), la Buzău

6. Cu raportul nr. 52.046/1864; v. «Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite-Române», nr. 261 din 21 nov./3 dec. 1864, p. 1229, (se va cita «Monitorul Oficial»).

7. *Ibidem.* Pe acest Jurnal, domnitorul a pus apostila: *«Se aprobă,* Alexandru Ioan».

8. Cu raportul nr. 55.264 din 17 nov. 1864, *Ibidem.*

9. *Ibidem.* Pentru înfiinţarea acestei Episcopii, să se vadă şi: Arh. St. Buc., Min. Cultelor şi Instr. Publice-România, *Dosar nr. 1463* (f. 256/T/1864) *(Pentru înfiinţarea Episcopiei de Ismail sub denumirea Eparhiei Dunărei de Jos); Almanahul Cultelor pe 1868,* redes. sub direcţiunea d. V. Alesandrescu-Urechia, Anul I, Bucureşti, 1867, p. 106—117 (se va cita: *Almanah 1868); N.* Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii Române contemporane.* I: *Istoria Bisericii din România (1850—1895),* Bucureşti, 1905. p. 106.

10. v. C. C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec. Studiu asupra vieţii şi activităţii lui,* Bucureşti, 1908, p. 12.

Filotei (1850—1859; † 1860) şi la Argeş, Climent (1850—1862), în timp ce cele moldovene, fiind lipsite de titulari, erau cîrmuite de locţiitori: la Roman, Nectarie Hermeziu Sotiriupoleos (1856—1864), la Huşi, Calinic Miclescu Hariupoleos (1858—1861), iar ceva mai tîrziu, la nou-înfiinţata episcopie a Dunării de Jos, cum s-a arătat, tot un locotenent de episcop, Melchisedec Tripoleos (1864). În primii ani din domnia lui Cuza, alte trei eparhii se vacantează — Iaşi, Buzău şi Argeş —, aşa că din anul 1862 înainte, cinci din cele şapte eparhii ale ţării erau conduse de locotenenţi episcopali, rămînînd cu titulari numai două: Mitropolia Ungrovlahiei şi Episcopia Rîmnicului.

Cu prilejul mişcărilor ce au avut loc în rîndul ierarhilor ţării, s-a produs — după unii — şi prima măsură săvîrşită în timpul domniei lui Cuza «în contra practicei şi tradiţiei» Bisericii. Este vorba de Decretul din iunie 1859, prin care, peste voinţa mitropolitului Nifon, arhimandritul Dionisie Romano a fost numit locţiitor de episcop la Buzău în locul lui Filotei care se îmbolnăvise de o boală grea [11].

Bisericile celor două principate erau autonome. În materie de dogmă şi de disciplină însă, ele recunoşteau «supremaţia şi jurisdicţia canonică a patriarhului din Constantinopol». În interior, episcopii «depindeau de mitropolitul respectiv ca de cel mai înalt şef bisericesc local», care, «la rîndul lui, exercita supremaţie canonică asupra eparhioţilor săi respectivi». Fiecare eparhie se administra independent, iar în dicasteria ei se judecau şi procesele «căsniceşti», adică de divorţ.

Prin sate, preoţi erau destui, căci, pentru unii eparhioţi, hirotoniile nu aveau limită. Întreţinerea lor cădea mai ales în seama proprietarilor de moşii, iar instrucţia şi-o făceau fie în şcolile catehetice, fie în seminariile existente pe la eparhii.

Prin unele biserici se slujea încă în greceşte.

Mare parte din mînăstiri erau închinate, — venitul lor, scurgîndu-se astfel către locurile cărora le erau afierosite. Primirea de noi vieţuitori în mînăstirile din ţară nu era reglementată prin nici o lege specială.

În afară de aceasta, Biserica nu avea un organ central de conducere, nu era şi de drept autocefală, iar în organizarea ei puteau fi observate unele lipsuri. Toate acestea au făcut ca duhul reformator al lui Cuza Vodă să intervină şi în acest domeniu, încercînd să aducă unele înnoiri. Prin acestea — după propria sa mărturisire —, el n-a voit să facă Bisericii strămoşeşti decît numai bine; lucru ce pare a fi adevărat, căci multe din înnoiri au avut şi părţi pozitive.

O seamă din înnoirile lui Cuza cu privire la Biserică au fost luate prin dispoziţiuni directe, speciale; altele, prin unele măsuri, ce, după unii, erau «menite să atragă atenţia conducătorilor bisericeşti asupra situaţiei în care se afla Biserica şi să pregătească «terenul» legilor care aveau să urmeze; iar altele au fost inserate în cuprinsul unora din legiuirile decretate de el pentru tînărul stat naţional român.

Vom încerca să înfăţişăm aceste măsuri înnoitoare, pe cît posibil, în ordine cronologică.

*

Chiar în anul alegerii sale, Vodă Cuza şi guvernul său din Moldova, pe motiv de proastă chivernisire, a dispus luarea averilor cîtorva din mînăstirile chinoviale moldovene. Spre constatarea unor astfel de neregularităţi, în vara anului 1859,

11. v. «Monitorul Oficial al Ţării Româneşti», nr. 72 din 22 iunie 1859; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 98.

o comisie, special înfiinţată pentru aceasta, a cercetat mînăstirile chinovii: Agapia, Adam, Neamţ, Secu, Văratec şi Vorona, sortite a li se aplica dispoziţiunea de faţă, şi le-a inventariat toate bunurile. Constatările făcute au fost defavorabile pentru conducerile lor[12]. Din această pricină li s-au luat unele din bunuri, precum şi «actele şi lucrurile privitoare la administrarea bisericească a averilor», li s-au desfiinţat atelierele, li s-au vîndut «vitele, stupii şi altele asemenea», li s-a instituit pe lîngă egumen cîte un comitet administrativ, li s-au făcut şi li s-au trecut în buget, state «în marginile strictului necesar» şi li s-au pus proprietăţile sub administrarea Ministerului de Culte, ca şi a celorlalte mînăstiri[13]. Aceasta reprezenta, desigur, un preludiu al secularizării de mai tîrziu.

Cum era de aşteptat, în septembrie 1859, mitropolitul Moldovei, Sofronie Miclescu, a scris domnitorului, protestînd cu energie «în contra actului arbitrar al guvernului», care, prin luarea averilor mînăstirilor, «vătăma drepturi bisericeşti». Scrisoarea i-a fost însă înapoiată prin Ministerul de Culte, care, totodată, l-a şi avertizat că dacă nu se va «mărgini cu aceasta», capul Statului îl va «trata ca pe un călugăr de rînd». Cu toată această atitudine, mitropolitul n-a dat înapoi. În martie 1860 el şi-a îndreptat protestul către Adunarea ţării, căreia, plin de amărăciune, îi arăta toate încălcările, cîte, după părerea lui, săvîrşise pînă atunci guvernul întru cele bisericeşti. Nici această întîmpinare însă, n-a avut rezultatul dorit de cel ce o făcuse.

Mai mult, la 16 august 1860, prin ordonanţă domnească s-au desfiinţat Mînăstirile Doljeşti şi Zagavia, precum şi alte 31 de schituri moldovene. Vieţuitorii lor, în parte socotiţi că sînt «călugăriţi în contra canoanelor» şi că au «o purtare abătută de la morală», au fost duşi în alte chinovii, iar bisericile şi acareturile din jur prefăcute în biserici de mir şi respectiv, în «ospicii pentru cerşetori invalizi..., în şcoale săteşti sau alte asemenea aşezăminte de folos obştesc»[14]. Două luni mai apoi, la 19 octombrie 1860, Vodă Cuza promulga legea «relativă la tacsa de transmitere asupra proprietăţilor aşezămintelor publice», prin care se prevedea, între altele, perceperea «pe seama guvernului» a unei taxe de 10% pe an asupra venitului net al «proprietăţilor nemişcătoare... ale mitropoliilor, episcopiilor, mînăstirilor închinate şi neînchinate cu metoaşele lor, al chinoviilor, mînăstirilor şi bisericilor de sub diferite tutele..., al seminariilor, precum şi al oricărui alt aşezămînt de binefacere»[15]. Se pare că la început această măsură se aplicase numai în Moldova. Prin legea din 31 martie 1862 însă, efectele ei au fost extinse la proprietăţile nemişcătoare din «ambele părţi ale Principatelor Unite»[16].

Tinzîndu-se «la desăvîrşirea sechestrare a averilor bisericeşti, administrate de Ministerul Cultelor», al căror venit se aduna la Casa Centrală, în acelaşi an, 1860, printr-un jurnal al Consiliului de Miniştri din 19 octombrie, votat de Adunare şi

12. v. «Buletinul Oficial al Moldovei» nr. 47, 56, 62 şi 63. Supliment din 1859, după N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 99.

13. După N. Dobrescu, *op. cit*, p. 99.

14. *Ibidem*, p. 100; Cf. şi A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, I, Iaşi, 1903, p. 166.

15. Vasilie Boerescu, *Codicele Romane*. Alesandru Ioan seau Colecţiune de Legile Principatelor Unite Române. Supliment, Bucureşti, 1865, p. 9—10; şi ed. Bucureşti, 1873, p. 5 (Se va cita: *Codicele Romane* Supliment); v. şi N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 100—101.

16. *Codicele Romane*, Supliment, p. 9, n. 1; ed. 1873, p. 5, n. 1, V. şi Ioan M. Bujoreanu, *Collecţiune de legiuirile României vechi şi noi*, care s-au promulgat pînă la finele anului 1870, Bucureşti, 1873, p. 1251 (Se va cita: Ioan M. Bujoreanu, *Collecţiune de legi*).

întărit de domnitor, Casa Centrală s-a «întrunit cu Casa Ministerului de Finanțe», venitul mînăstiresc intrînd astfel direct în vistieria țării [17].

În fața unor astfel de măsuri, mitropolitul Sofronie Miclescu al Moldovei a continuat cu protestele sale. Aceasta însă a silit pe domnitor să pășească la un act de autoritate, făcînd pe înaltul ierarh să înțeleagă că «dacă în treburile bisericești el este suveran», în «cele lumești, nu poate fi decît ascultător și supus». Cu prilejul recepției de la 23 octombrie 1860, «făcută», după întoarcerea sa de la Constantinopol, Vodă Cuza, într-o fulminantă alocuțiune ocazională, ținută la palatul domnesc din Iași, în fața tuturor dregătorilor țării, s-a adresat și mitropolitului, zicîndu-i, între altele: «Prea Sfinte mitropolite, Țeara v-au încredințat toiagul arhipăstoresc, pentru ca să o conduceți pe calea moralei și a mîntuirei sufletești. Eu sînt sigur că Prea Sfinția Voastră aveți conștiința acestor mari și frumoase datorinți, însă sînteți rău încongiurat, rău sfătuit; și consiliarii Voștri Vă conduc pe o cale nepotrivită nici cu demnitatea Bisericii, nici cu interesele statului. De un timp încoace clerul înalt a părăsit cu totul misia sa. Relațiile sale către puterea civilă din zi în zi devin mai necuviincioase. În loc ca clerul să fie cel întîi a da exemplul respectului către lege și autoritate, el s-a pus în stare de adevărată revoltă. Și astăzi, în această epocă de transiție, cînd mai presus de toate, avem trebuință de ordine și de liniște, clerul provoacă la anarhie. Și ca domn și ca creștin, Noi nu vom mai tolera o asemenea stare de lucruri jăcuitoare fericirei și progresului țării. Trebuie în viitor ca capitele cele mai îndărătnice să se supuie legei.

Am multe rezone pentru a Vă adresa aceste cuvinte. Vi le voi spune cu franchețță...».

Motivîndu-și energica apostrofă, în continuare Vodă Cuza a amintit mitropolitului cum «totdeauna s-a opus încercărilor miniștrilor de a introduce morala și disciplina în mînăstiri», cum la aceasta el «a răspuns prin cărți de afurisenie, care au provocat revolte între călugări», cum a protestat cînd guvernul a pedepsit pe răzvrătiți, cum s-a opus la destituirea starețului Mînăstirii Neamț, — care, în urma unei anchete mixte, fusese «găsit vinovat de mai multe încălcări» [18] și cum el, «în doi ani de-a rîndul, se ferise a serba ziua onomastică a domnitorului», plecînd de la reședință. «Ca simplu individ — continuă Vodă Cuza — eu nu cer, eu n-am trebuință de rugăciuni de comandă și făcute fără voie, însă, ca șeful statului, cerem și pretindem ca mitropolitul Moldovei să se roage pentru domnul românilor».

După aceasta, a acuzat pe mitropolit pentru abuzul despărțirilor căsnicești «în care toate legile și cele dumnezeiești și cele umane, s-au călcat în picioare» de dicasteria Mitropoliei, care, pe atunci, judeca astfel de pricini.

La urmă, Cuza Vodă, adresîndu-se și ministrului de Culte, care în acel timp era însuși Mihail Kogălniceanu, i-a zis: «De aceea, domnule prezident al Consiliului și ministru de Culturi ad-interim, Ni vedem silit a vă arăta nemulțămirea Noastră, pentru molătatea și indulgența cu care ați răbdat starea de nesubordinație în care s-au pus unii din membrii clerului înalt și anarhia care din aceasta au rezultat în niște locașuri sfinte, a cărora menire este de a fi un centru de abnegație, de supunere, de morală și de pietate creștinească. Dumneata, chiar de mîine vei lua măsurile cele mai energice, pentru ca legea și autoritatea să fie respectate de toți fără osăbire și pentru ca oricine, fie oricare, să-și plece capul înaintea

17. «Monitorul Oficial», nr. 252 din 24 oct. 1860; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 101.

18. Pentru unele din aceste încălcări, v. «Monitorul Oficial al Moldovei», din 31 oct. 1860; cf. și A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 165, n. 50.

legii... Am respectat și voi respecta drepturile atît a fiecărui cetățean, cît și a fiecărei puteri ale statului; însă voi ști a face să se respecteze și drepturile care sînt date domnului... Nația ni-au delegat suveranitatea sa, ca să facem fericirea a cinci milioane de români, ear nu ca să ni oprim din această cale mîntuitoare, prin considerații către cîțiva răzvrătitori sau ambițioși... care nu se pot împăca cu noul ordin de lucruri. Sîntem domnul românilor și prin urmare sîntem datori a ocîrmui astfel, ca fericirea întregii nații să nu mai fie sacrificată la cîțiva nemulțămiți»[19].

După această «cumplită filipică», mitropolitul Sofronie Miclescu, pentru «abuzul ce au făcut de puterea sa spirituală», a fost suspendat din funcțiile sale, dat în judecată și trimis în surghiun la Mînăstirea Slatina. Decretul de suspendare, purtînd data de 7 noiembrie 1860, îl învinuia că «n-a ținut nici o seamă de legile canonice la decretarea numeroaselor despărțenii, care pe toată zioa se fac, încît prin abuzul acestora au slăbit legăturile familiei și au struncinat bazele soțietății», că, «spre desăvîrșita deconsiderare a clerului în ochii poporului..., a hirotonisit și hirotonisește preoți în contra articolului 415 din Regulamentul Organic și a mai multor legi posterioare» și că, nesupunîndu-se legilor țării și nerespectînd dispozițiunile date de guvern, a caterisit «pe acele persoane din cler, care de către guvern au fost chemate a îngriji de trebile materiale a mai multor mînăstiri».

Pentru judecarea acestor «ilegalități», pe temeiul art. 413 din Regulamentul Organic, prin aceeași Ordonanță domnească, se instituia un complet de judecată compus din 12 arhierei din ambele Principate Unite, iar pentru «îndeplinirea îndatoririlor de mitropolit» se numea «rugătorul nostru iubitorul de Dumnezeu arhiereul Meletie Sardion, cu atribuțiile ficsate pentru asemene locotenență, prin ofisul Domnului Ghica, No. 27, din anul 1849»[20].

Pășind la îndeplinirea prevederilor domneștei ordonanțe, guvernul Moldovei a purces la constituirea completului de judecată. În acest scop, la 1 decembrie 1860, A. Romalo, ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice din Moldova, a scris mitropolitului Nifon la București, vestindu-i măsurile luate împotriva mitropolitului Sofronie Miclescu, cerîndu-i a trimite la Iași patru arhierei «spre completarea numărului de judecători ceruți de lege» și propunîndu-i a primi «preșiedinția» tribunalului de judecată, sau — în caz că nu poate — a delega cu aceasta pe alt arhiereu muntean, «în care are încredere»[21].

Ca dată pentru începerea judecății, se fixase ziua de 15 februarie 1861[22].

Între timp însă, lucrurile au luat altă întorsătură. La 7 decembrie 1860, Mihail Kogălniceanu, «ministrul primar» a adus cazul mitropolitului Sofronie în fața Adu-

---

19. «Monitorul Oficial al Moldovei», Iași, an. III, n. 19 din 24 oct. 1860, p. 74; A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 165.

20. «Monitorul Oficial al Moldovei», nr. 45 din 7 nov. 1860. Un exemplar tipărit din Ordonanța domnească n. 31 din 7 nov. 1860, privitoare la suspendarea mitropolitului Sofronie Miclescu se află în Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei (*Dosar nr. 125* (f. 119/1860) *(Cererea pentru numirea a patru arhierei de aici ca să meargă la Moldova, spre a compune Sinodul întocmit pentru judecata mitropolitului de acolo Sofronie Miclescu)*, f. 2, v. 4 r.

21. Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 125*, f. 1, r.— v. (adresa nr. 15850/1860). Același lucru se ceruse și Ministerului Cultelor din Țara Românească prin adresa nr. 15463 din 22 nov. 1860 (*Ibidem* f. 8). Între timp, murind arhiereul Ghenadie Tripoleos din Moldova, la 16 ianuarie 1861, Ministrul Cultelor de aici; A. Romalo, cu telegrama nr. 415, cerea mitropolitului Nifon să trimită încă un arhiereu pe lîngă cei patru solicitați în decembrie 1860 (*Ibidem*, f. 16).

22. «Monitorul Oficial al Moldovei», nr. 83/1861; Cf. și *Dosar nr. 125*, f. 15 r.-v.

nării Elective din Moldova şi aceasta a încuviinţat ca el să «se trimează spre a fi studiat de o comisiune de cinci membri[23], aleşi din sînul ei»[24].

După întocmire, raportul acesteia a fost citit de Lascăr Catargiu în şedinţa Adunării din ziua de 17 ianuarie 1861. Prin acesta se aduceau «acuzaţiuni foarte grave» guvernului ce suspendase pe mitropolit[25]. Deosebirea de vederi dintre concluziile raportului Comisiunii Adunării Elective şi guvernul lui Mihail Kogălniceanu a dus la căderea acestuia, care, chiar în ziua în care Adunarea a ascultat raportul, şi-a dat demisia[26].

A doua zi, 18 ianuarie 1861, a făcut paretisis din postul ce încă ocupă şi mitropolitul Sofronie Miclescu[27]. Primindu-i-l, domnitorul, la 19 ianuarie 1861, l-a «recomandat în deliberaţiea» Consiliului de Miniştri, condus acum de Anastasie Panu[28], care, la rîndul său, chiar în aceeaşi zi, prin raport special, a propus ca «să se încuviinţeze retragerea Prea Sfinţiei sale de la funcţiunea de mitropolit» şi ca «orice proces sau urmărire din partea guvernului contra Prea Sfinţiei Sale să se curme»[29].

Tot la 19 ianuarie 1861 domnitorul a aprobat «propunerea» şi, în acelaşi timp, a îngăduit ca «în retragerea sa în vieaţa privată», mitropolitul Sofronie Miclescu «să conserve titlul de mitropolit, putînd a rezida ori unde ar voi»[30]. Totodată, prin aceeaşi înaltă rezoluţie, el a dispus ca, Consiliul de Miniştri «să încunoştiinţeze

23. Comisia Adunării a fost aleasă în şedinţa sa din 9 dec. 1860 şi din ea făceau parte: R. Roseti, D. Cornea, L. Catargiu, G. Cuciureanu şi C. Catargiu (v. *Suplement extraordinar al Monitorului Oficial al Moldovei* (cuprinde Procesele-verbale ale Adunării Elective din Moldova. Sesiunea 1860—1861), procesul verbal nr. IV din 9 dec. 1860, p. 22, col. 2 (Se va cita: «Suplement Extraordinar Moldova».

24. «Suplement Extraordinar Moldova», Procesul verbal nr. III din 7 dec. 1860, p. 10.

25. Cf. *Ibidem*, Procesul verbal nr. XIII din 20 ian. 1861, p. 140, col. 2.

26. Cf. *Ibidem*, p. 142, col. 1.

27. «Monitorul Oficial al Moldovei» nr. 87/1861; «Suplement Extraordinar Moldova», p. 139. Iată paretisis-ul său: «Prea Înălţate Doamne, Din locuinţa Monastirei Slatinei, unde mă aflu petrecînd, bolnav şi necăjit; socotind că sfîrşitul vieţii mele cei amărîte se apropie, scurgîndu-se sănătatea mea din zi în zi; şi cugetul în singuratica mea locuinţă, cu durere, vin, Prea Înălţate Doamne, a vă ruga ca să binevoiţi a încuviinţa retragerea mea din Scaunul Mitropoliei Moldovei; şi luînd în consideraţie neobositele mele slujbe, ce în curs de 35 ani am făcut Statului; în care timp, puteţi singur mărturisi, că nu am refuzat concursul meu la toate lucrările privitoare către naţie; Vă mai rog, Prea Înălţate Doamne, ca să-mi fie învoită locuinţa mea în Capitalie, unde, din pricina boalei mele hronice ce sufer, sînt silit a fi lîngă doctorul, în carile am toată încrederea a mă căuta, ca unul ce-mi cunoaşte toată boala mea; şi cu toată smerenia sînt al Înălţimei Voastre către Dumnezeu rugător, Sofronie mitropolitul Moldovei. 1861 ianuarie 18, Monastirea Slatina».

28. v. «Suplement Extraordinar Moldova», Proces verbal nr. XIII din 20 ian. 1861, unde se află lista noului guvern condus de A. Panu şi constituit la 17—18 ian. 1861 (v. şi: Dan Berindei, *Guvernele lui Alexandru Ioan Cuza (1859—1866)*. Liste de miniştri, în «Revista Arhivelor» II, 1959, nr. 1, p. 152).

29. Raportul avea nr. 28, purta data, 19 ian. 1861 şi era semnat de: A. Panu, C. Hurmuzaki, P. Mavrogheni, G. Cuciureanu, C. Rolla şi D. Sturza (v. «Suplement Extraordinar Moldova», p. 139, col. 2).

30. Reamintim că prin Decretul de suspendare din 7 nov. 1860 mitropolitului Sofronie Miclescu i se fixase drept locuinţă pentru restul vieţii Mînăstirea Slatina. În şedinţa Camerei din 21 dec. 1860, L. Catargiu, arătînd că în acel timp mitropolitul era «foarte bolnav», a cerut să se facă mijlocire la guvern ca să-l lase «a se strămuta din locul unde se află acum — adică Mînăstirea Slatina — care este contrariu sănătăţii sale». Răspunzînd, «ministrul primar» M. Kogălniceanu a făcut cunoscut Camerei că, cu privire la «strămutarea» propusă de interpelant, «guvernul de la sine au luat iniţiativa şi chiar prin d. deputat Al. Forăscu am încunoştiinţat pe P. S. Sa că poate a-şi alege locul de petrecere ori unde va voi, afară de oraşul Iaşi» (*Ibidem*, Proces-verbal nr. VIII din 21 dec. 1860, p. 92, col. 1). De aceea poate prin înalta rezoluţie dom-

Camera» despre această retragere şi să-i «cheme luarea aminte asupra serviciilor Prea Sfinţiei sale în curs de 35 ani, ca episcop şi ca mitropolit, spre a i se încuviinţa o pensie pînă la sfîrşitul vieţii sale; potrivită cu rangul şi poziţiea ce au ocupat» [31]. Camera s-a conformat şi a acordat mitropolitului demisionat o pensie anuală de 2400 galbeni [32].

La 31 ianuarie 1861, noul ministru de Culte din Moldova, G. Cuciureanu, — «spre sciinţia şi regulă» — a vestit la Bucureşti, Mitropoliei [33] şi Ministerului de Culte [34], noua stare de lucruri, cu privire la situaţia mitropolitului Sofronie Miclescu. După aplanarea conflictului său cu conducerea de stat, bătrînul prelat moldovean n-a mai trăit decît cîteva luni, căci la 18 mai 1861 şi-a dat obştescul sfîrşit. A fost dus şi înmormîntat la Mînăstirea Neamţ [35].

*

În anul 1859 guvernul domnitorului Cuza a început să se ocupe şi de *şcolile teologice*. La 15 decembrie 1859, în Moldova, el a desfiinţat şcolile catehetice, pe care le-a contopit cu cele primare. Prin aceasta a crescut prestigiul seminariilor, — rămase de acum singurele instituţii de «preparare a clerului», — şi, totodată, s-a «curmat şi abuzul hirotonisirilor de candidaţi ignoranţi» [36]. Ceva mai tîrziu, seminariile au fost luate «sub conducerea directă a Ministerului Instrucţiunei», care n-a întîrziat a le aduce reforme şi a le reorganiza.

O primă reformă li s-a adus pe la începutul anului 1860, pe cînd Ministerul de Culte şi Instrucţiune Publică era condus de Mihail Kogălniceanu. Reforma aceasta a fost întocmită de o comisie, special instituită, din care făceau parte şi feţe bisericeşti [37]. Potrivit prevederilor ei, toate cele trei seminarii moldovene — Socola (Iaşi), Roman şi Huşi — aveau curs inferior, iar cel de la Socola şi curs superior. Cursul inferior, în ceea ce priveşte programa, era egalat cu cel al gimnaziilor, avînd însă în plus o seamă de obiecte religioase. Cursul superior, «pe lîngă materiile teologice şi filozofice, mai avea limbile clasice, limbile moderne, ştiinţele matematice, ştiinţele reale: fizica, chimia, cosmografia; ştiinţele practice: agro-

---

nească de acum se adăuga că în viitor mitropolitul demisionat «va putea rezida oriunde ar voi». Altă discuţie privitoare la locul de petrecere a suspendatului vlădică a avut loc în şedinţa Camerei din 12 ian. 1861 (*Ibidem*, Proces-verbal nr. X, p. 106).

31. *Ibidem*. Proces-verbal nr. XIII din 20 ian. 1861, p. 139, col. 2; Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 125*, f. 17.

32. Pentru discuţiile purtate în şedinţa Camerei din 20 ian. 1861, în care s-au dezbătut actele privitoare la retragerea mitropolitului Sofronie Miclescu şi pentru cele în legătură cu stabilirea pensiei sale la 200 galbeni pe lună, să se vadă: *Ibidem*, Proces-verbal nr. XIII din 20 ian. 1861, p. 140—145.

33. Cu adresa nr. 903 din 31 ian. 1861 (înreg. la Mitropolie sub nr. 566 din 16 febr. 1861) (v. Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 125*, f. 17).

34. Cu adresa n. 904 din 31 ian. 1861 (v. *Ibidem*, f. 19).

35. v. «Preutul» Foaie bisericească (Iaşi), an. I, 1861, nr. 5 din 20 mai 1860, unde la sfîrşit, pe pag. 8, un scurt anunţ scris cu aldine vestea că «Mitropolitul Sofronie s-au săvîrşit din viaţă alalteri pe la 6 ceasuri dim.», că «rămăşiţele lui, pregătite arhiereşte, s-au adus în aceeaşi zi la biserica Mitropoliei» şi că «er pe la 6 ceasuri sara, după o petrecere solenelă să transportară la Mînăstirea Neamţul, unde singur rîndui a să îngropa».

36. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 145.

37. Comisia a fost constituită la 8 nov. 1859 şi din ea făceau parte şi Filaret Scriban, Iosif Bobulescu, Gh. Apostoleanu şi Teodor Veisa (v. Pr. Mihai Mănucă, *Facultatea de teologie din Iaşi — 1860—1864*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVIII (1960), p. 876.

nomia, medicina populară, ş.a.» [38]. După această organizare s-au condus seminariile din Moldova pînă în anul 1864 cînd, şi lor şi celor din Ţara Românească, li s-a creat o altă situaţie.

Mai mult, în anul 1859, la Seminarul de la Socola a funcţionat şi o *facultate de teologie* [39], care, în anul următor, 1860, cînd s-a înfiinţat Universitatea din Iaşi, a fost socotită printre facultăţile acesteia. În noua situaţie, ea şi-a deschis cursurile la 26 octombrie 1860, — avînd înscrişi în cel dintîi an de studii 14 studenţi [40]. Ca profesori, la început, a avut doar pe arhiereii Filaret Scriban şi Vladimir Irinupoleos Suhopan, deşi mulţi ceruseră a fi numiţi în cadrele sale didactice. Ceva mai tîrziu, acestora li s-a adăugat de către cei în drept, — numai pentru puţin timp însă —, şi arhimandritul Melchisedec Ştefănescu, cel care în anul 1860 primise sarcina de a întocmi un «program pentru împărţirea pe ani a materiilor» de învăţămînt de la această facultate.

Durata acestei facultăţi a fost scurtă. Zilele existenţei ei de abia au putut ajunge anul 1864, cînd, din ce pricini, nu se ştie încă sigur, i s-a suprimat bugetul, nu a mai fost prevăzută în noua lege asupra Instrucţiunei din 25 noiembrie 1864, şi deci a încetat să mai fiinţeze [41].

Şi guvernul muntean al lui Vodă Cuza s-a preocupat de seminarii, care pe atunci, în Ţara Românească erau în număr de patru; — cîte unul de fiecare eparhie: Bucureşti, Rîmnic, Buzău şi Argeş. În privinţa duratei cursurilor şi a programei de învăţămînt, aceste seminarii erau inferioare celor din Moldova, căci nu aveau decît cursul inferior, iar programa acestuia, în comparaţie cu cea a seminariilor de peste Milcov, era mai redusă, lipsindu-i studiul «dezvoltat al limbii române», studiul limbilor franceză, latină şi greacă, apoi «matematicile (geometria, algebra), istoria universală, mineralogia, geologia, desenul şi chiar muzica vocală» [42].

Către sfîrşitul anului 1859, Ministerul Cultelor din Ţara Românească [43], dorind a lua unele «măsuri de îmbunătăţire» a acestei situaţii, a propus Mitropoliei instituirea unei comisii alcătuită din persoane «cu cunoscinţe speciale» (revizori), care să meargă pe la «toate aceste stabilimente» (recte seminarii) să constate «starea lor actuală» şi să «adune toate sciinţele cerute», pentru ca după aceea să se poată trece la cele ce trebuia făcute, spre a li se îndrepta situaţia [44]. Ministerul a orînduit «revizor» pe George Rîureanu [45], iar Mitropolia pe protosinghelul Inochentie Chiţulescu, «inspectorul seminarului Mitropoliei» [46].

---

38. v. V. A. Urechia, *Istoria Şcoalelor de la 1800—1864*, tom. III, Bucureşti, 1894, p. 233; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 146—147. 39. Cf. Pr. Mihai Mănucă, *op. cit.*, p. 874—878.

40. După Pr. Mihai Mănucă, *op. cit.*, p. 880. V. şi p. 896—897, unde autorul prezintă lista nominală a studenţilor teologi înscrişi în facultate la începutul fiecărui an şcolar din timpul cît ea a fost în fiinţă.

41. În afară de articolul Pr. Mihai Mănucă, pentru această facultate de teologie, să se vadă şi: T. G. Bulat, *Acte privitoare la Facultatea de teologie din Iaşi (1860—1864)*, în «Viitorul», revistă bisericească şi didactică, XIII (1911), XIV (1912), XV (1913); D. Furtună, *Facultatea de teologie din Iaşi*, Dorohoi, 1926; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 265, n. 4. Semnalăm că pentru această facultate, pentru anul şcolar 1863—1864, în cadrul Universităţii din Iaşi, se stabilise un program de cursuri (v. «Monitorul Oficial», nr. 219 din 2 nov. 1863, p. 914).

42. V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 258—259; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 148.

43. La această dată ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice din Ţara Românească era A. G. Golescu (v. Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 7801* (f. 87/1859) *(Pentru revizuirea seminarelor eparhiilor)* f. 1).

44. Cu adresa nr. 3467 din 12 dec. 1859 *(Dosar nr. 7801*, f. 1).

45. *Ibidem*. 46. *Ibidem*, f. 2.

În ultima parte a lunii decembrie din anul 1859, aceştia au «revizuit» seminariile Episcopiilor din Rîmnic, Argeş şi Buzău. După aceasta, la 19 ianuarie 1860, protosinghelul Inochentie Chiţulescu înainta Sfintei Mitropolii «trei prospecte», prin care-i făcea cunoscut cele constatate [47]. «Prospectele», semnate de cei doi «revizori», cuprindeau date privitoare la numărul seminariştilor interni şi «dimiinterni» [48], la condiţiile de primire în seminar [49], la instrucţie [50], la disciplină, la nutriment, la obiectele ce se dau elevilor, la împărţirea orelor [51], la «amploaiaţii» seminarelor, la vacanţe şi la unele «măsuri sanitare». Din constatările lor, reieşia că «starea cea actuală» a seminariilor «revizuite» se «află incapabilă» [52] de a le «satisface trebuinţele».

Constatările comisiei au îngrijorat, se pare, şi conducerea de stat. Din această pricină, poate, la 3 august 1860, Adunarea legislativă a Ţării Româneşti a hotărît ca «administraţiunea şi priveghrerea seminariilor să treacă la Ministeriul Cultelor şi al Instrucţiunei Publice, cum sînt toate celelalte şcoale şi cum aceasta este trecută deja în Moldova» [53]. La propunerea «Consiliului Miniştrilor», această mă-

47. *Ibidem*, f. 6.

48. La Rîmnic erau «80 seminarişti interni şi 40 dimiinterni), la Argeş «40 seminarişti interni, 20 dimiinterni, iar 15 auditori», iar la Buzău: «50 seminarişti interni, 20 dimiinterni şi 15 auditori» (v. *Ibidem*, f. 7, 8, 9).

49. In seminarii se primeau fii de preoţi şi cîntăreţi bisericeşti în vîrstă de 15—20 ani «de constituţie sănătoasă şi evlavie» şi cu «începuturi de învăţături» (*Ibidem*, f. 7, 8, 9).

50. Elevii erau divizaţi în patru clase şi li se predau următoarele materii: In *clasa I*: Citirea, scrierea, rugăciuni, catehism, etimologia, patru lucrări din aritmetică şi psaltichie (la Rîmnic şi Argeş, *Ibidem*, f. 7, 8; la Buzău lipsea aritmetica, dar se predau în plus: Elemente de geografie şi Istoria sfîntă a Vechiului Testament (*Ibidem*, f. 9).

In *clasa II-a*: Explicarea Psaltirei, Istoria sfîntă, Aritmetica toată, Sintaxa, Puntuaţia, Principie de Giografie şi de Giometrie practică şi Psaltichie (la Rîmnic, *Ibidem*, f. 7); la Argeş lipseau: Explicarea Psaltirei, Punctuaţia, Geografia şi Geometria şi se preda în plus: Analisa logică (*Ibidem*, f. 8); la Buzău materiile de învăţămînt erau aproape cu totul altele: Sintaxa, Istoria sfîntă a Noului Testament, Geografia continentală şi a Palestinii, Prescurtare de Istoria generală, Caligrafia şi Cîntări (*Ibidem*, f. 9).

In *clasa III-a*: La Rîmnic se predau: Istoria bisericească, Pastorala, Tîlcul Evangheliilor, Geografia sfîntă, Stil epistolar, Declamaţii şi Psaltichie (*Ibidem*), f. 7); la Argeş: Istoria bisericească, Geometria practică, Ritorica bisericească, Morala, Geografia civilă şi Psaltichie (*Ibidem*, f. 8); la Buzău: Morala, Istoria bisericească, Exerciţii de compuneri, Caligrafie şi Cîntări (*Ibidem*, f. 9).

In *clasa IV-a*: La Rîmnic: Morala, Dogmatica, Explicarea Apostolului, Practica tainelor, Tipicul, Retorica şi Cîntări (*Ibidem*, f. 7); la Argeş: Tîlcul Evangheliei, Principe de teologie dogmatică, Practica Tainelor, Rîndueala bisericii, Cîntarea practica (*Ibidem*, f. 8); la Buzău: Retorica, Dogmatica, Eczerşiţii de declamaţii, Compuneri, Caligrafie şi Cîntări (*Ibidem*, f. 9).

51. Este vorba de programul zilnic de lucru în şcoală de la ora deşteptării, care la Rîmnic era 4 dim.; la Argeş 5 dim., iar la Buzău 4,30 dim., şi pînă la ora culcării de seara, care la Rîmnic era 8, iar la Argeş şi Buzău 9 (*Ibidem*, f. 7, 8, 9).

52. O astfel de calificare aparţine protosinghelului Inochentie Kiţulescu şi se află inserată în raportul său către Mitropolie (*Ibidem*, f. 6).

Insuşi mitropolitul Nifon cunoştea această nesatisfăcătoare situaţie De aceea, precum informează raportul protos. Inochentie Kiţulescu, «înfiinţase» la rîndu-i, o comisie «ca să formuleze proectul de reorganizarea clerului în general, în carea se coprinde şi soarta seminarelor» (*Ibidem*, f. 6).

53. v. Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 7744* (f. 85/1860) (*Administraţiia şi priveghrerea Seminarelor că s-a dat la Ministerul Cultelor*), f. 3. Din unele precizări ulterioare ale Ministerului de Culte, privind această problemă, reiese că acesta nu socotea că măsura luată prin votul Adunării «ridică (de) deasupra chiriarhilor dreptul de a priveghea asupra conduitei şi moralităţii elevilor şi acelor însărcinaţi cu crescerea şi educaţiunea lor, precum şi acela de a observa deacă învăţăturile teologice se predau cu bună orînduială».

sură a fost întărită de domnitor[54] şi ca urmare, la 20 august 1860, noul ministru de Culte, V. Boerescu, a comunicat-o, «spre sciinţă» şi Mitropoliei. În acelaşi timp, el o ruga a-i «trimite o listă de profesorii şi impiegaţii acestor stabilimente (seminarii), aflaţi în activitate»[55], spre a se putea «ocupa ministeriul îndată de organizaţia acestor institute şi (de) complectarea personalului trebuincios,... într-un mod mai sistematic şi mai eficace»[56]. Totodată o asigura că în măsurile ce va lua, cu privire la învăţămîntul teologic, va «primi cu plăcere» şi va ţine seama de orice «observaţiuni... compatibile», venite din partea eparhiilor. În sfîrşit, către încheierea adresei, în mai făcea cunoscut că pentru «organizaţiunea» acestor institute se va elabora de «bărbaţi competinţi» un regulament propriu[57].

Pentru întocmirea acestuia, cu încuviinţarea «Eforiei Scolilor»[58], s-a constituit o comisiune pentru care şi-a dat consimţămîntul şi Mitropolia[59] şi în care, din parte-i, a delegat pe arhimandritul Inochentie Chiţulescu «inspectorul seminarului Sfintei Mitropolii»[60]. Comisiunea a început lucrul chiar în septembrie 1860 şi mai întîi a «elaborat» un program de studii pentru cele patru seminarii inferioare sau eparhiale. În alcătuirea acestuia, în ceea ce priveşte învăţămîntul, s-a ţinut seama de «programul gimnaziului», comisia voind a forma din fiecare seminar «cîte un gimnaziu teologic». În ceea ce priveşte «uniformitatea pe care neapărat trebuie să o aibă seminariile în ambele Principate», s-a «consultat şi organizarea seminariilor din Moldova».

Programa a fost alcătuită «pe un curs de cîte şase ani» urmînd ca în «anul scolastic 1860—1861 să se înceapă clasa a cincea»[61].

Pe lîngă «ştiinţele» religioase, programa prevedea ca în cei şase ani de studiu să se propună şi: gramatica română, aritmetica, limba latină, geografia, istoria naturală, caligrafia, logica, psihologia, istoria universală, geometria, fizica, stilistica — epistolografia, mitologia, astronomia, limba greacă, medicia, chimia, pedagogia, agronomia, veterinaria ş.a.[62].

Deosebit de aceasta, comisia avea să întocmească şi un «program pentru *seminarul superior* sau *central*, carele fiind a se face numai unul aici, la Mitropolie, acela va servi de academie *eclesiastică* sau *facultate teologică* pentru toate eparhiile din ţară»[63].

Pentru reuşita acestui program, comisia, în raportul său către Eforia Instrucţiunei Publice, cerea ca de îndată să se oprească hirotoniile pentru cei ce nu ar putea «produce atestat absolutoriu», deci doveditor că au absolvit vreunul din seminarii, ca de acum înainte în seminarii să nu se primească decît tineri care au trecut «cu bun spor cel puţin cele patru clase primarii», ca fiecare seminar să-şi completeze numărul profesorilor trebuincioşi, ca să se «amelioreze» salariile cadre-

De aceea Ministerul ruga pe mitropolit — şi desigur că şi pe ceilalţi eparhioţi —, ca şi în «fiitor» să aibă «cea mai mare atenţiune» asupra învăţămîntului teologic, fiind «convins că îndoita îngrijire va fi cea mai bună garanţie că aceste institute pe fiitor vor da fără îndoială fructele cele mai bune şi abundente spre a putea corespunre cu scopul legiuirei şi dorinţa guvernului» (*Ibidem*, f. 3. v). 54. Cf. *Ibidem*. 55. Cu adresa nr. 3023 din 20 aug. 1860 (*Ibidem*, f. 1).

56. Cf. *Ibidem*, f. 3 r.-v. 57. *Ibidem*, f. 3 v. 58. Cf. *Ibidem*, f. 12.

59. Cf. Rezoluţia pusă pe adresa Ministerului nr. 3318 din 13 sept. 1860, prin care se solicita orînduirea unui delegat şi «din partea Sfintei Mitropolii pentru reorganizarea seminariilor» (*Ibidem*, f. 3. r).

60. *Ibidem*, f. 13. (Ordinul Mitropoliei nr. 3017 din 23 sept. 1860 către arhim. Inochentie Kiţulescu, făcîndu-i cunoscut delegarea în comisie).

61. *Ibidem*, f. 23. Aceste date sînt luate din raportul pe care Comisia, în octombrie 1860 l-a înaintat Eforiei Instrucţiunei Publice. 62. *Ibidem*, f. 24 v., 31. 63. *Ibidem*, f. 23.

lor didactice şi ca absolvenţilor seminariilor să «li se asigure cîte un loc bun la vreo biserică prin tîrguri ori şi prin nişte sate bune, unde să se facă preoţi», căci acest din urmă lucru mai ales va contribui la ridicarea valorii seminariilor [64].

O dată cu «programa obiectelor de învăţătură ce au a se preda în seminarii», comisia instituită de Eforia Şcolilor a elaborat şi un «Regulament pentru seminarie», care era gata în august 1861 [65]. Acesta consta din 163 de articole şi, între altele, cuprindea dispoziţiuni privitoare la administraţiunea morală (art. 1—6), datoriele inspectorului (art. 7—18), datoriele profesorilor (art. 19—29), datoriele subinspectorului (art. 30—34), datoriele guvernorilor (art. 35—38), admiterea elevilor (art. 39—57), disciplina elevilor «în întru institutului»; a) împărţirea orelor (art. 58—62), b) conduita (art. 63—94), pedepse (art. 95—100), «essamene» (art. 101—104), «asecurarea şi prerogativele seminariştilor» (art. 115—128), costum (art. 129—134), administraţia materială (art. 135—147), datoriele speciale ale iconomului (art. 148—

---

64. *Ibidem*, f. 23 v. 32. Cópii de pe «programa seminarială», întocmită de această comisie şi de pe raportul ei către Eforie au fost trimise de arhim. Inochentie Kiţulescu şi Mitropoliei la 17 oct. 1860 (*Ibidem*, f. 22).

La 4 nov. 1860 Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice din Ţara Românească cu adresa nr. 4056/1860 a trimis programa şi Mitropoliei ca aceasta, mai înainte ca ea să se pună în practică, să o observe «în ceea ce priveşte sciinţele teologice» şi să-i comunice dacă «în această parte a găsit-o alcătuită conform cu dorinţele Prea Sfinţii Voastre, ca dupe aceea să se poată împărţi pe la toate seminarele spre punere în aplicaţie» (*Ibidem*, f. 25).

Cercetînd programa trimisă de Minister, Mitropolia a observat că durata cursurilor a fost redusă de la şase ani, cum stabilise comisia, la numai cinci ani. Cu adresa nr. 3604 din 16 nov. 1860 ea a cerut Ministerului să se revină la propunerea făcută de Comisie, adică la durata de şase ani a cursurilor seminariale (*Ibidem*, f. 27).

Se pare că Ministerul nu a ţinut seama de această obiecţiune, căci la 14 ianuarie 1861, scria Mitropoliei, arătîndu-i că în acel an seminarele au a se completa «şi cu alte studii prin adăugirea unei a V-a clase» şi că «pentru împărţirea studiilor între profesori s-a simţit necesitate a se reforma programa». Ii mai făcea cunoscut că programa a şi fost comunicată rectorilor de seminar şi că «spre punerea în aplicaţie a zisei programe şi a împărţirii definitive a studiilor între profesori» Ministerul va «trimite îndată la seminare o persoană competintă care să apreţieze chiar acolo trebuinţele (şi) să vază cîte din studii se pot completa prin profesorii actuali şi cîte rămîn vacante, ca după aceia să se ia măsuri dupe regulile scolastice a se complecta» (*Ibidem*, p. 34).

La o asemenea lucrare şi constatare, Mitropolia a cerut să fie prezent şi un delegat al ei (*Ibidem*, f. 34). In primele zile ale lunii februarie 1861, delegaţii Ministerului: Petrache Poenaru, eforul şi I. Maiorescu, directorul Scoalelor au şi venit la seminarul Sfintei Mitropolii, dar aşa cum reiese dintr-un raport către Mitropolie al rectorului acestui seminar, arhim. Inochentie Kiţulescu (din 6 febr. 1861), ei n-au realizat mai nimic, lăsînd pe profesori a-şi alege ei înşişi «studiile pentru care se cred mai apţi» (*Ibidem*, f. 42).

Prin aceeaşi adresă din 14 ian. 1861 (nr. 338), Ministerul arăta Mitropoliei că pe anul în curs, 1861, pentru seminarul Sfintei Mitropolii s-a prevăzut în buget «un adaos de cincizeci elevi care vor intra în clasa I-a şi care vor fi admişi, prin concurs, dintre tinerii ce vor fi terminat cursurile elementare în şcoalele primare din Bucureşti sau de prin capitalele districtelor, fie dintre fiii de preoţi, fie dintre fiii de mireni destul numai să aibă pregătirile cerute şi să se oblige la orînduelile prezise pentru admisibilitate». Ii cerea totodată «a da în cunoştinţa cucernicilor protopopi, ca să prevestească pe toţi fiii de preoţi ce vor avea pregătirile cuvenite şi vor dori să îmbrăţişeze iarăşi preoţeasca cassă să se arate la concurs» (*Ibidem*, f. 34 r.-v.), ceea ce Mitropolia va şi face la 6 febr. 1861, cu ordinul nr. 239 (*Ibidem*, f. 36 r.-v.).

65. Pentru data încheierii lucrărilor de elaborare a Regulamentului, v. *Dosar nr. 7744*, f. 63, unde se află raportul nr. 47 din 17 aug. 1861 al aceluiaşi arhim. Inochentie Kiţulescu delegatul Mitropoliei în comisia în cauză. Prin acesta el încunoştiinţa pe mitropolitul Nifon despre acest sfîrşit şi-i trimetea o copie de pe Regulamentul întocmit, ca să vadă «ceea ce s-a înaintat Onor. Eforii şi la timp, cînd s-ar hotărî ceva în privinţa aceasta, să puteţi face observaţiile cuvenite».

155), datoriele secretarului (art. 156—159) şi la medicul (seminarului) (art. 160—163)[66].

Nu se ştie însă dacă acest cuprinzător regulament pentru seminarii a fost vreodată investit cu formele legale pentru a putea fi pus în aplicare. Se ştie, în schimb, că în continuare guvernul de la Bucureşti al domnitorului Cuza a fost preocupat de «organizarea seminariilor» de «dincoace de Milcov». Printr-un jurnal, încheiat în şedinţa sa din 7 septembrie 1862 şi apoi aprobat şi de Vodă Cuza, Consiliul de miniştri, plecînd de la constatarea că «una din cele mai dintîi trebuinţe publice a căreia regulare guvernul s-au găsit nevoit a o grăbi cît mai fără amînare în urma întrunirii administraţiunelor din ambele Principate este aceea a îndestulării bisericilor ţării cu personalul de preoţi trebuitori pentru datoriele religioase a populaţiunei de dincoace şi de dincolo de Milcov» şi ţinînd seama de deosebirea existentă între felul cum erau organizate atunci seminariile muntene şi moldovene — cele din urmă avînd o organizaţie superioară[67] —, a încercat să facă o reformă a «învăţămînturilor seminariceşti». În concepţia guvernului care dorea o unificare «şi în acest ram», noua reformă, ce urma a fi aplicată începînd de la 1 septembrie 1862, nu era altceva decît «o dispoziţiune medie şi uniformă pentru ambele provincii, trasă din două estreme ce se găsesc lucrătoare pentru asemenea casuri dincolo şi dincoace de Milcov», adică «mijlocia între felul cum erau (organizate) seminariile din Muntenia şi cum erau (organizate) cele din Moldova». În spiritul prevederilor ei, în viitor, şi în Muntenia cursurile seminariilor urmau să aibă o durată de cinci ani, la capătul cărora şcolarii aveau posibilitatea să parcurgă întreaga materie prevăzută în «programa obiectelor de învăţătură»[68].

La 9 octombrie 1862, prin Ministerul Cultelor şi al Instrucţiunei Publice, acest jurnal, «spre sciinţă şi regulă», a fost trimis mitropolitului Nifon[69], care însă s-a opus prevederilor lui[70], aşa că nu s-a putut ajunge «la nici un rezultat pozitiv»[71]. Unei adrese a sa din 11 decembrie 1863, prin care, după ce arăta că nu poate înţelege «cum seminarele, ca institute religioase şi bisericeşti», ar putea fi «sub jurisdicţiune şi administrare streină de autoritatea bisericească», cerea «a se regula chestia de faţă»[72], i s-a răspuns la 6/18 februarie 1864, cînd ministrul Dim. Bolintineanu i-a făcut cunoscut că doleanţa sa se va «satisface prin dispoziţiunele proec-

---

66. Un text al acestui «Regulament pentru seminarie», copiat de arhim. Inochentie Kiţulescu şi trimis Mitropoliei la 16 aug. 1861 se află în *Dosarul nr. 7744*, f. 65—79 v. din Vechea Arhivă a Mitropoliei Ungrovlahiei.

67. Cu privire la realitatea acestui fapt, între altele, în cuprinsul jurnalului Consiliului de miniştri din 7 sept. 1862, se spune: «...În Moldova organizarea de seminarii bine prevăzută cu învăţături de graduri superioare a împins pe fostul guvern de acolo să urce învoirea hirotoniilor prin o dispoziţiune promulgată în 1860, cu încheierea Consiliului miniştrilor din Iaşi, tocmai la un minimum cu totul întins de 11 ani, adică după petrecerea candidaţilor în curs de patru ani la învăţăturile primarie şi şapte la cele seminariceşti gimnasieale, pe cînd din contră în România de dincoace de Milcov termenul hirotoniilor se găseşte mărginit numai la termenul restrîns de patru ani seminariceşti organizat pentru un învăţămînt cu totul primar însoţit de aplicaţiuni liturgice» (*Ibidem*, f. 86).

68. Pentru cuprinsul acestui jurnal al Consiliului de miniştri, am folosit copia aflată în vechea arhivă a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 7744*, f. 86—87.

69. Cu adresa nr. 17467/1862 (*Ibidem*, f. 85).

70. v. Adresa mitropolitului Nifon către Ministerul Cultelor, inserată în «Monitorul Oficial» nr. 247 din 7 nov. 1862, p. 1025. Cf. şi N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 148.

71. N. Dobrescu, *ibidem*.

72. Purta nr. 4623 din 11 dec. 1863 (*Dosar nr. 7744*, f. 89).

tului de organizare a instrucțiunei profane și religioase» din țară[73], la care tocmai se lucra.

Într-adevăr Legea asupra Instrucțiunii, decretată la 25 noiembrie și promulgată la 5 decembrie 1864, s-a ocupat și de învățămîntul seminarial din toată România, pe care l-a unificat și pe ale cărui programe de învățămînt le-a egalat. Despre acest învățămînt se vorbește în cea de a patra secțiune a cap. III al Legii, unde în trei sub-capitole se cuprind dispoziții privitoare la «întreținerea seminariilor și administrațiunea lor specială» (art. 223—232), la «admisiunea școlarilor și obiectelor de studiu» (art. 233—240) și la «disciplină și esamine» (art. 241—247). Se precizează aci că seminariile sînt de două grade: I și II. Cele de gradul întîi vor fi «compuse de patru clasi» și vor funcționa pe la fiecare eparhie, iar cele de gradul al doilea vor avea «șépte clasi» și vor ființa numai la București și Iași. Și unele și altele «vor fi fondate și întreținute cu cheltuiala statului» și, în ceea ce privește controlul, vor fi sub «inspecțiunea superioare» a Ministerului Cultelor. Drept de control aveau și chiriarhii, dar ei nu puteau face decît «inspecțiuni speciale sub autoritatea ministerului». In plus, aceștia din urmă aveau și îndatorirea «de a priveghea starea generale și progresul seminariului din eparhie și de a comunica ministeriului despre orice neregularitate, lipsă sau îmbunătățire».

Seminarul va fi condus de un director, «care va fi parte bisericească» și care, în afară de «administrarea morale și materiale» a școlii, avea și «însărcinarea de a inspecta studiele și exercițiul religios» și de a fi «capul tuturor celorlalți impiegați și profesori».

Elevii seminariști se recrutau mai ales din mediul sătesc și erau îndatorați ca «în termen de trei ani cel mult după terminarea învățăturilor și eșirea din seminariu să priimească funcțiunea preotească ce li s-ar oferi». În caz contrar, urmau să «întoarcă seminariului cheltuiala făcută cu ei».

Ca obiecte de învățămînt, pentru seminariile de gradul I, se prevedea, mai întîi, dezvoltarea materiilor din primele patru clase, adică: «citirea, scrierea, catehismul, igiena, gramatica, geografia, istoria țerii, dreptul administrativ al țerei, cele patru lucrări din aritmetică, sistema legale a măsurilor și greutăților». După aceasta urmau: fizica, chimia, istoria naturală, agronomia, horticultura, viticultura, medicina populară și veterinară, exerciții scrise și orale de predici, noțiuni de logică și morală filozofică, muzica vocală și bisericească, confesiunea ortodoxă, liturghia, istoria Noului și Vechiului Testament, istoria bisericească, teologia morală și pastorală, istoria și geografia.

În seminariile de gradul II, în afară de acestea, aveau să se mai predea și următoarele obiecte: teologia dogmatică, dreptul canonic, algebra, geometria plană, mecanica elementară, psihologia, limbile latină și greacă și retorica.

O astfel de organizare, «pentru seminariile din Muntenia însemna un progres», în timp ce, pentru cele de dincolo de Milcov, ea era «un regres», deoarece programa de învățămînt de dinainte de această lege a seminariilor din Moldova «era cu mult mai complectă». Această stare a durat pînă în anul 1866, cînd Consiliul general de Instrucțiune a aprobat și a aplicat noi programe de studii, atît pentru seminariile de gradul I, cît și pentru cele de gradul II. Cea a celor dintîi,

73. *Ibidem*, f. 90. Răspunsul Ministerului se dădea pe temeiul «opiniunei dată de Consiliul superior al Instrucțiunii Publice», exprimată «prin procesul-verbal de la 1 fevr. 1864», căruia i se trimisese, pentru studiu, adresa Mitropoliei din 11 dec. 1863.

pe lîngă disciplinele religioase, cuprindea şi: limbile română, franceză, latină şi elenă, matematica, ştiinţele fizice şi naturale, istoria, geografia, caligrafia şi desenul, iar cea a celor de gradul II: limbile latină, elenă şi franceză, algebra, geometria, fizica, chimia, mineralogia, geologia, istoria, geografia, introducerea în Sfînta Scriptură, dogmatica, morala, pastorala, exegeza, ermineutica, retorica, filozofia, psihologia, logica, morala, teodiceia, dreptul canonic, zoologia, botanica şi muzica vocală şi bisericească [74].

Cu astfel de programe, învăţămîntul seminarial s-a mai îmbogăţit, ceea ce a fost un bine, ţinînd seama, mai ales de faptul că unii din absolvenţii lui puteau fi şi învăţători săteşti. Acest drept le era consfinţit prin art. 245 din lege, în care se prevedea că: «tinerii care au terminat cursurile seminarului de gradul I sau patru clase din seminariul de gradul II», între altele, «au dreptul de a fi numiţi fără vreun alt esamen» şi «învăţători la şcoale săteşti» [75]. Este una din măsurile pozitive ale politicii bisericeşti a domnitorului Cuza şi, prin ea, Biserica strămoşească şi-a dat, şi pe mai departe, contribuţia sa la nobila muncă de răspîndire a culturii în masele largi ale neamului nostru [76].

*

O altă măsură, cu caracter tot atît de pozitiv a aceluiaşi domnitor şi a guvernului său, a fost hotărîrea luată, prin ordonanţă domnească, în primăvara anului 1863, potrivit căreia, începînd din acel timp, *limba de cult în Biserica Romă-*

---

74. v. «Monitorul Oficial» nr. 280 din 22 dec. 1866/2 ian. 1867, p. 1333; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 150.

75. Incă din anul 1851 mitropolitul Nifon dispusese ca preoţii mai destoinici să fie «învăţători ai copiilor de <prin> sate». In anul următor, 1852, prin protoierii, s-a stabilit numărul acestora şi de la 1 ianuarie 1853 acelaşi ierarh a «dat dezlegare» ca ei să «înceapă negreşit a învăţa copiii sătenilor» (Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 7869* (f. 29/1852) *(Delă în pricina deschiderii şcoalelor prin sate ai cărora învăţători sînt preoţii ce s-au dovedit cu mai bună ştiinţă)*, f. 1).

76. Legea asupra Instrucţiunii a apărut în «Monitorul Oficial» nr. 272 din 5/17 dec., 1864. Printre alţii, ea a fost publicată şi de: Vasilie Boierescu, *Codicele Romane, Supliment*, p. 178—205; ed. 1873, p. 112—134 şi de Ioan M. Bujoreanu, *Collecţiune de legi*, p. 1797—1817.

Pentru această lege, să se vadă şi: Arh. St. Buc., Min. Cultelor şi Instr. Publice, România, *Dosar nr. 539/1864* (relativ la *proiectul de lege pentru reorganizarea Instrucţiunii publice*), *Dosar nr. 580/1864* (cu *proiectul de lege asupra Instrucţiunii publice în România*); Ilie Popescu-Teiuşan, *Contribuţii la studiul legislaţiei şcolare româneşti. Legea Instrucţiei publice din 1864*, Bucureşti, 1963, C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 414—420.

Menţionăm că atunci cînd legea din 1864 vorbeşte de «Instrucţiunea superioară», indicînd facultăţile respective, nu trece în rîndul acestora şi o facultate de teologie, nici la Iaşi, unde încă din 1860 funcţiona deja una, şi nici la Bucureşti. Semnalăm iarăşi că la 1/18 1864, în proiectul de decret privitor la înfiinţarea Universităţii din Bucureşti, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, D. Bolintineanu, prevăzuse şi o facultate de teologie, lucru cu care însă — din ce motive nu se ştie — domnitorul Cuza nu a fost de acord (v. Arh. St. Buc., Min. Cultelor şi Instr. Publice, România, *Dosar nr. 522*/1864 *(Dosarul facultăţilor din Bucureşti şi Iaşi)*, f. 189; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 265).

Noua lege şcolară urma să fie pusă în aplicare pe data de 1 sept. 1865. Pentru lămurirea poporului cu privire la principiile ei şi totodată pentru reuşita acestor principii, Ministerul Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunei Publice a făcut apel şi la Biserică. Printr-o entuziastă şi plină de patriotism adresă, conducerea acestui Minister, la 29 aug. 1865, scria mitropolitului Nifon, printre altele, şi următoarele: «Religia noastră străbună a fost în trecut scutul românismului şi era scut al naţionalităţii, căci din scutul acei religii isvora asupra ei lumina şi adevărul.

La păstorii sufleteşci ai naţiunii şi astăzi cerem concurs pentru luminarea naţiunii. In zioa de 1 septembre intră în lucrare noua lege şcolară cu marele principiu al obigaţiunei instruc-

cească avea să fie numai cea vorbită și înțeleasă de popor: adică limba română. La 12 martie 1863 generalul Christian Tell, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin referat special[77], a arătat Consiliului de miniștri starea de inferioritate în care se găsea limba română față de cea grecească, în ceea ce privește desăvîrșirea sfintelor slujbe prin biserici; aceasta din urmă fiind folosită, în unele cazuri, în mult mai mare măsură. Printr-un jurnal încheiat în ședința sa din 15 martie 1863, prezidată chiar de domnitor, Consiliul miniștrilor «a otărît ca de astăzi înainte în toate mînăstirile și bisericile statului, cultul Celui atotputernic să se serbeze numai în limba română»[78]. Pe temeiul unui alt raport al generalului Tell, din aceeași zi de 15 martie[79], Vodă Cuza, în ziua de 18 martie 1863, prin ordonanța domnească nr. 272/1863, a aprobat cele hotărîte de Consiliu[80].

A doua zi, 19 martie 1863, același general-ministru scria Mitropoliei, aducîndu-i la cunoștință această hotărîre și rugînd-o «a, da de-ndată ordin tuturor egumenilor monastirilor și superiorilor celorlalte biserici... ca cultul divin să se serbeze numai în limba română, ordonînd totodată protoiereilor de districte ca această măsură să se aplice nestrămutat în toate monastirile și bisericile și să fie, cu priveghere a se păzi întocmai»[81].

La 21 martie 1863, Mitropolia a scris egumenilor[82] și protoiereilor[83] din eparhie, cerîndu-le a se îngriji ca prin mînăstiri și biserici «cultul divin să se serbeze numai în limba română»[84].

Luînd cunoștință de «otărîrea Inaltului Guvern», egumenii «mînăstirilor grecești», la 23 martie 1863, au scris mitropolitului, arătînd că din cercetarea «actelor

---

țiunei primare. Punem acest principiu mîntuitor sub adumbrirea Bisericii strămoșești. Ardicați, Prea Sfinte, vocea anvonei pentru esplicarea lui. Puneți a se face rugăciuni ... pentru prosperitatea Instrucțiunii publice, ordinați clerului să îndemne pe săteni, mai ales, a-și trimite copiii la școală, căci gloria religiei va sta în isbînda luminii și salvarea Patriei române nu este decît cu această condițiune ! (...).

Școalele în trecut se țineau în pridvoarele bisericilor noastre. Faceți deară, Prea Sfinte, prin influenta salutaria ce Vă dă Sfînta noastră religie ca și pe viitor școala să fie pridvorul Bisericii Române și ambele intrarea sigură la templul binelui, al adevărului, al frumosului și al românismului» (Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 7875* (f. 59/1865) *(Punerea în lucrare a noii legii școlară cu marele principiu al obligațiunii Instrucțiunii primare)* f. 1 r, v. Adresa Ministerului poartă nr. 28451/1865 și e semnată de istoricul V. Alexandrescu-Urechia). Mitropolia a dat curs entuziastului îndemn ministerial și la 31 august 1865 a și ordonat protoiereilor ca, prin preoți, să-l difuzeze în popor *(Ibidem,* f. 2), ceea ce s-a și făcut. (V. parte din rapoartele protoiereilor aducînd la cunoștință împlinirea ordinului chiriarhal, în același dosar, f. 6–9).

77. Referatul lui purta nr. 7162/1863 («Monitorul Oficial», nr. 59 din 21 mart. 1863, p. 238; cf. și Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 8051* (f. 89/1863) *(Cultul divin pe la biserici să se facă numai în limba română)* f. 19).

78. Aceste date sînt culese din adresa Ministerului Cultelor nr. 8177/1863, prin care, la 19 martie 1863, aducea la cunoștința Mitropoliei măsura luată *(Dosar nr. 8051,* f. 19).

79. «Monitorul Oficial» nr. 59 din 21 mart. 1863, p. 238. Raportul ministrului Christian Tell către domn purta nr. 7163/15 mart. 1863.

80. «Monitorul Oficial», nr. 59 din 21 mart. 1863, p. 238. V. și: Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instrucț. Publice. România, *Dosar nr. 1237/1863 (Privitor pe lucrările înaintate de a nu se mai cîti prin biserici serviciul divin în limba grecească).*

81. Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 8051,* f. 19 v.

82. *Ibidem,* f. 21, 36.

83. *Ibidem,* f. 22 și *Dosar nr. 8050* (f. 12/1863) *(Pentru scoaterea din biserică a limbii grecești (adecă a nu se mai face cultul divin în acea limbă),* f. 6.

84. *Dosar nr. 8051,* f. 35, 36.

ministeriale asupra acestui sujet», pentru ei reiese lămurit că «onor minister n-a aţintat prin otărîrea de la 15 martie a popri limba greacă de la bisericiele monastirilor greceşti» [85].

În urma acestei sesizări şi ca urmare a unei comunicări a Ministerului din ziua de 25 martie 1863, prin care se preciza că «mai sus zisa dispoziţie» se aplică «la toate monastirile fără osebire» [86], Mitropolia, la 27 martie 1863, a cerut acestuia unele lămuriri cu privire la bisericile din «coprinsul eparhii... la care nu s-ar putea aplica măsura luată pentru încetarea limbii grece din serviţiul divin» [87].

Răspunzîndu-i chiar în aceeaşi zi, 27 martie 1863, Ministeriul preciza că «măsura de a se sevîrşi cultul divin numai în limba română», se va «aplica la monastirile pămînteneşti, la acele zise închinate şi la bisericile ce se întreţin de către stat». În acelaşi timp, prin aceeaşi adresă, înalta instituţie bisericească era îndemnată ca «la bisericile întreţinute de enoriaşi» să lase ca «dumnezeieştile serviţii» să se facă «în limba ce vor voi poporanii».

Apropierea sărbătorilor Paştilor a făcut poate pe ministru să îngăduie ca «pînă în zioa Duminicii Tomii», — care în anul 1863 a căzut la 7 aprilie —, cultul divin — în mînăstirile zise închinate [88] —, să se săvîrşească şi «în limba greacă». «Din această zi» însă, cerea mitropolitului generalul Christian Tell, ministrul Cultelor, «vă rog se binevoiţi a ordona de a se pune în aplicaţie cu stricteţe domneasca ordonaţia» [89].

Spre a se evita, desigur, vreo eventuală delăsare, cu privire la aplicarea acestei măsuri demne de toată lauda, după trecerea mai sus amintitei duminici, Ministerul Cultelor, la 10 aprilie 1863, a şi scris Mitropoliei, arătîndu-i că «termenul însemnat egumenilor mînăstirilor zise închinate, ca cultul divin să se serbeze şi în limba greacă» a expirat «din zioa Duminicii Tomei, de cînd apoi trebuie a urma conform domneştei ordonanţie, adecă de a se săvîrşi dumnezeeştile servicii numai în limba română». Totodată, el o ruga ca «prin protopopii de plăşi să se facă cercetare, la care anume monastiri nu se păzeşte domneasca ordonaţia de a se săvîrşi adecă cultul divin numai în limba română» [90].

Între timp, «locuitorii greci din Capitală» şi din alte părţi ale ţării au început a se «tîngui», cerînd întoarcerea la «vechiul obicei de a fi priimit, — în bisericile unde ei se îmbisericeau, desigur —, şi un psalt în limba noastră, spre a putea şi noi înţelege serviciul divin» [91]. În urma a astfel de «tînguiri», prin «generozitatea.. Domnului Stăpînitor», s-a îngăduit ca pentru «grecii din Capitală», în «una din mînăstirile pămîntene zise închinate din Bucureşti să se celebreze cultul divin în limba greacă» [92].

---

85. *Ibidem*, f. 27 r—v.
86. Comunicarea Ministerului purta nr. 9119 din 25 martie 1863 (*Ibidem*, f. 18).
87. Adresa avea nr. 1238 din 27 mart. 1863 (*Ibidem*, f. 26). 88. Cf. *Ibidem*, f. 50.
89. Cu adresa nr. 9394 din 27 martie 1863 (*Ibidem*, f. 44). La 28 martie 1863 Mitropolia făcea cunoscut protoiereilor dispoziţiunile acestei adrese ministeriale (*Ibidem*, f. 45).
90. Adresa Ministerului avea nr. 10807 din 10 apr. 1863 şi era semnată de însuşi titularul său, generalul Christian Tell. Mitropolia a încunoştiinţat pe protoierei despre noile dispoziţiuni ministeriale cu ord. nr. 1387—1388 şi 1415—1428 din 15 apr. 1863 (*Ibidem*, f. 51 şi Dosar nr. 8050, f. 10).
91. v. Dosar nr. 8051, f. 14, unde se află plîngerea locuitorilor de neam grec din oraşul Olteniţa.
92. «Monitorul Oficial», nr. 74 din 20 apr. 1863, p. 301, unde se află adresa Ministerului de Culte nr. 11565 din 16 apr. 1863 către Municipalitatea Capitalei, făcîndu-i cunoscut acest lucru şi cerîndu-i indicarea unei mînăstiri în care s-ar putea sluji greceşte.

Pe temeiul înţelegerii dintre Ministerul de Culte, Consiliul municipal şi prefectul poliţiei Capitalei, s-a hotărît ca această mînăstire să fie «Mînăstirea Sfîntul Ioan cel Mare din str. Mogoşioei»[93]. Stabilite toate acestea, la 18 aprilie 1863, Ministerul, după ce le-a făcut cunoscut şi Mitropoliei, a cerut acesteia «a da autorizaţie ca, în citata monastire, cultul divin să se sevîrşească în limba greacă»[94]. Se poate ca această situaţie să se fi menţinut aci pînă în anul 1893, cînd mînăstirea a fost dărîmată[95], ridicîndu-se mai apoi pe locul ei actualul palat al Casei de Economii şi Consemnaţiuni (CEC).

O asemenea îngăduinţă a arătat domnitorul Unirii şi faţă de populaţia greacă din oraşele Brăila şi Iaşi. Celei dintîi, — aflată în oraş în număr destul de mare —, i s-a pus la dispoziţie «biserica Sfinţii Arhangheli, numită catedrală, unde slujba s-a făcut şi în limba greacă şi în limba română» şi unde se îmbisericiseră mare parte din grecii brăileni[96]. Pentru cea din urmă, a fost destinată mînăstirea Dancul din Iaşi, în care, începînd de la 30 aprilie 1863, data cînd Vodă Cuza a aprobat cererea grecilor din acest oraş, cultul divin s-a săvîrşit în limba greacă[97].

*

O problemă bisericească de seamă, care «preocupa într-un grad înalt atît pe Cuza cît şi guvernul şi opinia publică era aceea a *mînăstirilor închinate»*. Ea a fost rezolvată definitiv în anul 1863, cînd s-a făcut *«secularizarea averilor mînăstireşti»*. Această majoră realizare a domniei lui Cuza cu însemnate urmări pentru ţară, nu a fost decît «concluzia firească şi necesară a unui proces care începuse cu decenii înainte»[98], şi care se intensificase în timpul său şi mai cu seamă în acest an, 1863.

Cînd Cuza şi-a început domnia, mînăstirile închinate aveau obligaţia — pusă mai dinainte vreme — de a vărsa vistieriei a patra parte din venitul lor anual. Nesatisfăcîndu-şi însă la timp obligaţia, ele s-au văzut puse în situaţia de a datora statului importante sume de bani. Acest lucru a făcut ca în aprilie 1859, Consiliul de miniştri din Moldova să «aplice sechestru asupra veniturilor mînăstirilor închinate», iar cel din Muntenia să îndatoreze pe egumenii de la astfel de mînăstiri «să depună la Casa statului veniturile mînăstirilor lor». Din anumite calcule politice însă, «deocamdată», domnitorul a mai amînat luarea unor astfel de măsuri.

Cu timpul «guvernul Moldovei şi al Munteniei iau mai multe măsuri care lovesc din ce în ce mai mult în poziţia călugărilor» greci[99]. Spre a-şi da seama,

93. v. *Ibidem* şi *Dosar nr. 8051*, f. 52.

94. Cu adresa nr. 11.798 din 18 apr. 1863 *(Dosar nr. 8051*, f. 52). La 22 aprilie 1863, cu ordinele nr. 1537 şi 1538, Mitropolia scria egumenului Mînăstirii Sf. Ioan şi protoiereului Iancu din Bucureşti, arătîndu-le situaţia specială creată Mînăstirii Sf. Ioan cel Mare şi ordonîndu-le a «se conforma întocmai cu înalta bunăvoinţă a Mării Sale Domnului Stăpînitor» *(Ibidem*, f. 53, 54). Pentru orînduirea de nou personal cunoscător al limbii greceşti, în slujba acestei mînăstiri, v. *Ibidem*, p. 79—82, 96—107 şi 122—127.

95. v. Pr. Niculae Şerbănescu, *Mărturii istorice despre monumentele religioase din Bucureşti de altădată*, în «Biserca Ortodoxă Română» LXXVIII (1960), p. 95.

96. «Monitorul Oficial», nr. 76 din 24 apr. 1863, p. 309, unde se află adresa nr. 11240 din 13 apr. 1863 către Municipalitatea din Brăila, cerîndu-i să repartizeze o biserică pentru slujba în limba greacă şi răspunsul municipalităţii purtînd nr. 3728/1863.

97. «Monitorul Oficial», nr. 81 din 30 apr. 1863, p. 329, unde se află comunicatul Ministerului de Culte nr. 12711 din 29 apr. 1863, privind repartizarea acestei mînăstiri din Iaşi pentru a se sluji în ea în limba elină.

98. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 196. V. şi A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, I, p. 290—316.

99. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 318.

probabil, de felul cum se foloseau, cel puțin, parte din veniturile mînăstirilor închinate, în iulie 1859, s-a cerut egumenilor lor să prezinte cîte «o listă de slujitori dăslușitoare de cîți preoți, cîntăreți, paraclisieri și orice alți slujbași bisericești să găsesc astăzi în ființă slujitori la acea mînăstire și ce leafă au fiecare pă lună sau pă an, precum și ce alte îndestulări mai au peste acea leafă»[100]. Un an mai tîrziu, în 1860, această listă a fost extinsă la toți călugării și călugărițele de prin mînăstiri și chiar și la cei de la episcopii[101]. În același timp s-au aduna' și date privitoare la starea în care se aflau bisericile după proprietățile mînăstirilor închinate[102].

Pentru «regularea» bugetului serviciului anului 1861, trebuind să se efectueze unele economii în bugetul Ministerului Cultelor, s-a dispus facerea unor «anchete pe la toate mînăstirile ale căror venituri se adună în casa acestui minister», spre a se constata dacă acestea fac cumva «cheltuieli inutile și fictive» și dacă mai au bunuri «ale căror venituri încă nu intră în casa Ministerului», pentru ca, prin eventuale scăderi și adause, să se poată realiza economiile preconizate[103]. Ceva mai tîrziu, în anul 1862, Ministerul s-a interesat dacă în mînăstirile închinate «să săvîrșaște totdeauna serviciul divin»[104], iar în martie 1863 s-au și desființat unele schituri și s-au transformat în biserici de mir[105].

Deosebit de aceasta, spre a se garanta corectitudinea la încheierea contractelor de arendare a moșiilor mînăstirilor închinate și spre «a da statului român o priveghere și mai de aproape asupra acestor operații», s-a hotărît ca licitațiile respective să se țină «în pretoriul Ministerului Cultelor», deci direct «sub controlul autorității». S-a pus apoi o taxă de 10% «peste impozitul fonciar» pe proprietățile «de mînă moartă, fără deosebire», — prin urmare și ale mînăstirilor închinate[106]

100. Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 4974* (f. 59/1859) *(Delă pentru știința cerută de la toate mînăstirile închinate de cîți preoți, cîntăreți, paracliseri și orice alți slujbași bisericești au astăzi în ființă»*, pass. Aci se află parte din răspunsurile egumenilor, precum și o listă centralizatoare a slujbașilor mînăstirilor zise închinate și lefurile lor (f. 122—126). V. și Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instrucț. Publ. Țara Rom., *Dosar nr. 1230*/1863 *(Lucrările privind pe toți foncționarii aflători în serviciul m-rilor, schiturilor și al bisericilor din Principatele Unite, clerici și mireni).*

101. Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 5169* (f. 97/1860) *(Știința cerută de către Ministerul Cultelor du pe la toate mînăstirile pămîntenești și chinoviile de călugări și călugărițe pentru toți călugării și călugărițele ce au fiecare, precum și pentru cei din Sfînta Mitropolie)*, pass. v. și: Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instrucț. Publ., Țara Rom., *Dosar nr. 1263*/1863 *(Catagrafia tuturor monahilor și monahiilor du pe la mănăstiri și schituri din toată țara).*

102. v. *Ibidem, Dosar nr. 4975* (f. 28/1860) *(Delă pentru revizia bisericilor după la proprietățile mănăstirilor închinate și înscrierea stării în care să găsesc)*, pass.

103. Adresa Ministerului poartă nr. 3946 din 29 sept. 1860 și este semnată de ministrul V. Boerescu, (v. Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 5119* (f. 96/1860) *(Cercetarea ce s-a pus la cale a să face pe la toate mănăstirile și schiturile al cărora venit intră în casa Ministerului Cultelor, în privința regulării bugetului pentru serviciul anului 1861)*, f. 4).

104. v. Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 4979* (f. 58/1862) *(Știința cerută pentru mănăstirile închinate dacă se săvîrșește totdeauna serviciul divin și pentru preoții și ceilalți servitori bisericești)*, pass.

105. Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 5115* (f. 97/1862) *(Delă în privința desființării unor mănăstiri și schituri)*, pass. și *Dosar nr. 5116* (f. 43/1863) *(Desființarea unor schituri și transformarea lor în biserici de mir)*, pass; Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instrucț. Publ. România, *Dosar nr. 1241 și 1242*/1863 *(Lucrările pentru schiturile desființate și care s-au transformat în biserici de mir).*

106. «Monitorul Oficial», din 23 sept. 1860; A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 319.

—, s-a hotărît «strîngerea în casa statului a sumelor provenite din arendarea moșiilor acestor mînăstiri»[107], la 22 decembrie 1862/3 ianuarie 1863 s-a votat de Cameră o propunere, potrivit căreia aceste sume, totalizînd 20.000.000 lei, s-au înscris în bugetul statului[108], iar la 2 ianuarie 1863 s-a oprit exploatarea pădurilor mînăstirești, ale căror produse, potrivit Legii pentru ocrotirea pădurilor nu se mai puteau vinde «decît în parchete»[109].

Cum era de așteptat, ierarhii greci, loviți în interesele lor materiale, s-au plîns Porții împotriva acestor măsuri. La 1/13 ianuarie 1863 Aali pașa, ministrul de externe turc a trimis reprezentanților Puterilor garante «o notă foarte energică» și, în același timp, a scris și lui Vodă Cuza la București, protestînd formal «contra oricărui act al guvernului român care ar însemna o spoliere a mînăstirilor închinate»[110]. Nesatisfăcut cu lămuririle date, la vreme, de către domnitor, Aali pașa, la 2 aprilie 1863, s-a adresat din nou Puterilor garante, cerînd «convocarea comisiei arbitrale prevăzută de protocolul XIII al Convenției de la Paris» din 1858[111].

Încurajați de atitudinea binevoitoare a unora din reprezentanții acestor puteri, unii clerici greci din țară s-au și dedat la «gesturi ostentative, de sfidare a dispozițiilor luate de guvernul român». Silit de astfel de lucruri, acesta din urmă a pășit la măsuri și mai energice. Stareţul Mînăstirii Văcărești, care, în numele Epitropiei mînăstirilor închinate Sfîntului Mormînt, îndemna pe arendașii moșiilor acestor mînăstiri la nesupunere și la neplata arenzii către stat, a fost destituit și dat în judecată, în aprilie 1863[112]. Pentru nesupunere la ordinele guvernului și alți stareți au împărtășit soarta lui, fiind și ei pedepsiți și dați afară[113]. De o astfel

107. «Monitorul Oficial» nr. 258 din 22 nov. 1862; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 151.

108. *Ibidem*, nr. 14 din 1863, Supl. p. 1—5, ap. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 151, n. 3; A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 252, 325. Cu prilejul votării de la Cameră, Ministerul ar fi dorit ca propunerea Comisiei bugetului de a se înscrie aceste 20 milioane în bugetul Statului să nu se aprobe, căci ar prejudicia chestiunea mînăstirilor închinate, aflată în «tratare diplomatică». Atunci G. Panu a rostit următoarele: «Ne ziceți că compromitem chestiunea; dar cine altul a compromis-o, de nu Ministerul? Ați așteptat să vină inițiativa de la patriarhi și de la chiriarhii mînăstirilor, și cînd Adunarea vine și face o chestiune națională și voiește a vă subtrage de sub această înrîurire, reclamați că se compromite chestiunea și viitorul. Viitorul este al României; viitorul este al nostru al tuturora, al țărei întregi, și noi care sîntem mandatarii ei, avem dreptul și datoria de a ne ocupa de dînsul și de a lua toate măsurile pentru a-l asigura» (după A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 252).

109. v. «Monitorul Oficial», nr. 2 din 3 ian 1963, p. 4. V. și nr. 70 din 12 apr. 1863, p. 285; nr. 72 din 16 apr. 1863, p. 293; nr. 117 din 20 iun. 1863, p. 473; nr. 167 din 27 aug. 1863, p. 693—695.

110. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 326; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 152.

111. Acest protocol XIII se referea la problema diferendului dintre statul român și mînăstirile închinate. Între altele, el prevedea că: «spre a da o dezlegare dreaptă neînțelegerii ce există, în această privire, între guvernul Principatelor și clerul grecesc, părțile interesate sînt invitate a se înțelege între ele printr-un compromis. În cazul cînd ele nu s-ar putea înțelege, în decursul unui an, se va hotărî pe calea arbitrajului. În cazul cînd arbitrii nu ar parveni a se înțelege, ei vor alege un supra-arbitru, și dacă s-ar găsi în neputință de a conveni pentru alegerea acelui supra-arbitru, el va fi numit de Sublima Poartă, în înțelegere cu Puterile garante» (ap. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 315—316).

112. «Monitorul Oficial», nr. 69 din 10 apr. 1863, p. 281; A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 328; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 154—155. V. și Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instruct. Publ. România, *Dosar nr. 1239*/1863 *(Pentru darea în judecată a arhim. Atanasie Chirilă Văcăreștianul pentru nesupunerea sa către legile Statului).*

113. Pentru mînăstirile, ai căror stareți au împărtășit aceeași soartă, să se vadă: A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 328—329.

de măsură a fost lovit și starețul Mînăstirii Vizantea din Putna, care, între altele, contravenise și la dispozițiunile privitoare la folosirea limbii grecești la slujbele din biserică [114].

La 17 aprilie 1863 s-a dispus ca «avocații mînăstirilor grecești să nu mai poată pleda înaintea tribunalelor române, decît însoțiți de avocații statului» [115], iar la 24 aprilie, același an, printr-un jurnal al Consiliului de miniștri s-a hotărît ca aceste mînăstiri să-și întocmească bugete proprii de cheltuieli, deoarece veniturile lor urmau să se încaseze pe seama statului [116].

După aceasta, la 7 și 11 mai 1863, generalul Christian Tell, ministrul Cultelor a cerut prefecților de județ să nu mai încuviințeze, fără știrea lui, intrarea în țară a nici unei persoane bisericești [117] și totodată să nu mai elibereze egumenilor greci pașapoarte de ieșire din țară fără aprobarea Ministerului și a Mitropoliei și fără ca aceștia să-și fi lăsat în loc «garanți responsabili», care să poarte grijă de obiectele prețioase și de actele mînăstirii [118].

Apoi, la 29 mai 1863, printr-un jurnal al Consiliului de miniștri aprobat de domn la 30 mai, s-a hotărît din nou ca arendarea și rearendarea moșiilor mînăstirilor românești zise închinate să se facă prin licitație, în prezența stareților respectivi sau a delegaților lor, în localul Ministerului «și în prezența Consiliului miniștrilor» [119]. În sfîrșit printr-o ordonanță domnească, la 31 mai 1863, s-a desființat «cu desăvîrșire» Epitropia Sfîntului Mormînt din Principatele Unite Române ce fusese reconstituită sub căimăcămie [120].

Cam în același timp, istoricul și arheologul Alex. Odobescu, ministru secretar de stat ad-interim la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice, în grija sa de a nu se înstreina odoarele și documentele de prin mînăstiri, la 18 iunie 1863, a făcut raport către Consiliul de miniștri cu propunerea de a se lua «măsuri pentru «asigurarea» acestora și a «altor obiecte prețioase ale monastirilor pămîntene închinate» [121]. În aceeași zi, Consiliul, prin jurnal special, a încuviințat aceasta [122], iar domnitorul Cuza, pe temeiul unui nou raport al aceluiași Odobescu [123], a emis ordonanța domnească nr. 561 din 18 iunie 1863, prin care își dădea aprobarea. Prin aceasta, pe de o parte, s-a hotărît ca «toate obiectele precioase necesarii pentru exersarea cultului divin ce se află în bisericile acelor mînăstiri (închinate) să fie puse sub de aproape priveghere a protopopilor locali și în caz de trebuință chiar a autorităților civile», iar, pe de alta, ca «toate obiectele de asemine natură care nu servă la un uz permanent, precum și documentele de orice natură și acte aflate

114. «Monitorul Oficial», nr. 97 din 28 mai 1863, p. 393, unde se află Ordonanța domnească de destituire nr. 387 din 22 mai 1863; A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 327.

115. «Monitorul Oficial», din 17 apr. 1863; A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 327.

116. «Monitorul Oficial», nr. 83 din 3 mai 1863, p. 337; A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 327.

117. «Monitorul Oficial», nr. 85 din 7 mai 1863, p. 345.

118. «Monitorul Oficial», nr. 87 din 11 mai 1863, p. 353.

119. «Monitorul Oficial», nr. 101 din 1 iun. 1863, p. 409—410; A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 328.

120. «Monitorul Oficial», nr. 102 din 3 iun. 1863, unde se află Decretul lui Vodă Cuza nr. 457 din 31 mai 1863, prin care se desființează această epitropie.

121. «Monitorul Oficial», nr. 120 din 25 iun. 1863, p. 485, unde se găsește referatul lui Al. Odobescu nr. 18438 din 18 iun. 1863, privitor la asigurarea obiectelor de preț și a actelor de prin mînăstiri.

122. *Ibidem.* Aci se află jurnalul Consiliului de miniștri din 18 iunie 1863, prin care se încuviințează propunerea ministrului Odobescu.

123. *Ibidem.* (Raportul ministrului Odobescu nr. 18508 din 18 iun. 1863, rugîndu-l să aprobe încheierea Consiliului de miniștri).

în acele monastiri, să se depună provizoriu, pînă la soluția chestiei prevăzută în jurnalul consiliului de miniștri de la 14 iunie 1863 într-una din monastirile mai bine garantate din București și din Iași, adică Văcărești și Golia, avînd, spre mai bună a lor asigurare, paza unui post militar bine întocmit» [124].

A doua zi, 19 iunie 1863, ministrul Cultelor ad-interim Al. Odobescu încunoștiința Mitropolia cu privire la această domnească ordonanță și-i cerea ca «îndată să delege... trei persoane bisericești din Sfînta Mitropolie sau din protopopii capitalei, care, împreună cu persoanele mirene însărcinate de minister, să procedeze îndată la essecutarea măsurilor din decret, mergînd fiecare din aceștia la osebite monastiri închinate din capitală, și avînd de însercinare ca îndată ce vor constata care sînt obiectele necesarii pentru ecsersarea cultului divin se catagrafisască cu de amănuntul pe acelea și lăsîndu-le la locurile unde se află, să le puia sub de aproape îngrijire a protopopilor locali și sub răspunderea preoților slujitori în fiecare biserică, care, la caz de lipsire, strămutare sau altă urmare, să raporteze îndată Sântei Mitropolii și protopopului local».

Pentru celelalte «odoare și obiecte prețioase ale monastirilor, care nu servă ne-ncetat la serviciul bisericii, precum și toate actele și documentele aflate în monastire, comisiile întocmite vor fi datoare a le catagrafisi cu luare aminte, întocmind doue inventarii subscrise de comisii și de egumenul monastirii». Apoi, împachetate cu îngrijire și sigilate cu «sigiliurile Sft. Mitropolii, al Ministeriului Cultelor și al monastirei pămîntene proprietară», aceste obiecte vor fi depuse «la monastirea Văcărești, unde se va pregăti localul și paza cuvenită pentru acest sfîrșit».

În continuare ministrul Odobescu cerea Mitropoliei să dea «ordine de asemine natură la protopopii de prin destricte, ca, împreună cu delegații prefecturilor» să facă «tot această lucrare pe la monastirile pămîntene închinate de prin districte, puind sigiliul lor în locul aceluia a Sf. Mitropolii și însoțind obiectele împreună cu delegații prefecturii pînă în capitală».

Iar de sfîrșit, o ruga «a denumi și o persoană bisericească înzestrată cu toate însușirile cuvenite care să stăruiască, împreună cu un delegat din partea Ministeriului, la Mînăstirea Văcărești pînă la desăvîrșita depunere a tuturor acestor obiecte și pînă la ridicarea lor de acolo» [125].

La 19 și 20 iunie 1863, Ministerul arăta Mitropoliei că delegații săi pentru lucrarea de inventariere a odoarelor și documentelor în cauză sînt: George Sion, Nicolae Filimon și Cezar Bolliac [126], — toți trei bărbați de seamă în cultura românească din secolul al XIX-lea —, iar pentru «păstrarea și aranjarea» acestora la Mînăstirea Văcărești, Alecu Bujoreanu, «vechi amploaiat al Ministerului Cultelor, care totdeauna s-a distins prin integritatea și activitatea sa» [127].

Acestora, Mitropolia le alătura pe protopopul Iancu Sachelarie al Plășii de Sus-București, pe protopopul Dimitrie (Tache) al Plășii de Jos-București, pe ieromonahul

124. Ordonanța domnească avea nr. 561 din 18 iunie 1863 («Monitorul Oficial», nr. 120 din 25 iun. 1863, p. 485; Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 4982* (f. 58/1863) *(Delă în privința asigurării odoarelor, documentelor și altor obiecte precioase ale mănăstirilor pămîntene închinate)*, f. 2. V. și A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 328).

125. Adresa poartă nr. 18549 din 19. iun. 1863 și este semnată de însuși ministrul Odobescu *(Dosar nr. 4982*, f. 1 r—v).

126. *Ibidem*, f. 3. Piesa de aci nu poartă nici un număr. In schimb este scrisă pe hîrtie cu «antet-ul» Cabinetului ministrului și în întregime de însăși mîna ministrului Odobescu.

127. *Ibidem*, f. 4. Și această piesă este scrisă în întregime de mîna lui Odobescu, dar pe hîrtie fără antet. Nici ea nu poartă număr.

Martinian Nisipeanul și pe ieromonahul Chesarie, «fostul Rîncăcioveanu», care aveau să lucreze: primul cu Cezar Bolliac, al doilea cu Nicolae Filimon, al treilea cu George Sion, iar ultimul avea să «stăruiască», împreună cu Alecu Bujoreanu, la Mînăstirea Văcărești [128].

Către toți patru, precum și către «protopopii de prin districte» care aveau să execute aceeași lucrare cu delegații prefecturilor respective, înaltul for bisericesc la 19 și 21 iunie 1863, a emis ordinele respective [129]. Rînduite toate acestea, comisiile au și purces la lucru și într-un timp destul de scurt au și inventariat odoarele și documentele de prin mînăstiri [130], împiedicîndu-se, astfel, — în bună măsură — înstrăinarea lor.

Cu prilejul desfășurării acestei munci, au fost constatate și unele abateri. Acestea au dus la «destituarea» stareților: Evanghelie de la Sărindar [131], Policarp de la Mihai Vodă [132], Chiril de la Sfînta Ecaterina [133], Ghermano de la Mărgineni [134], Nifon de la Hotărani [135], Grigorie de la Mislea [136], Ambrozie de la Butoiu-Dîmbovița [137] — toți pentru înstrăinare de documente —; precum și a stareților de la:

128. Numele și repartiția în muncă a acestora este arătată în rezoluția pusă pe prima scrisoare autografă de aci a lui Al. Odobescu.

129. Mai întîi către cei patru din București, la 19 iunie 1863 (*Ibidem*, f. 5, 6) și apoi către protoierelí din eparhie, la 21 iunie 1863 (*Ibidem*, f. 7, și *Dosar nr. 8050*, f. 14). In această din urmă zi, toate cele rînduite de Mitropolie erau aduse și la cunoștința Ministerului, cu adresa nr. 2392/1863 (*Dosar nr. 4982*, f. 8).

130. Parte din catagrafiile mînăstirilor din Țara Românească, întocmite cu acest prilej, se păstrează azi în Vechea arhivă a Mitropoliei din București (*Dosar nr. 4980* (f. 18/1863) (*Dosier pentru asegurarea odoarelor, a actelor și a altor prețioase obiecte ale mînăstirilor pămîntene închinate*), pass; *Dosar nr. 4982* și *Dosar nr. 8050*, f. 14—21). Cuprinsul acestor catagrafii este destul de prețios, căci din el se poate constata zestrea pe care aceste mînăstiri o aveau la 1863 și din care acum multe nu mai sînt. Pentru astfel de inventare, v. și: Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instruct. Publ. Țara Rom., *Dosar nr. 1618*/1864 (*Trimiterea dosarelor ce cuprind inventarele și alte lucrări asupra odoarelor ale m-rilor secularizate*).

131. Prin Ordonanța domnească nr. 577 din 24 iunie 1863, pentru «abătuta sa urmare cu înstreinarea din averea acei mînăstiri a unei coroane de mare preț și a documentelor de posesie» («Monitorul Oficial» nr. 122 din 27 iun. 1863, p. 493; *Dosar nr. 4982*, f. 25; aci adresa Ministerului nr. 18896/24 iun. 1863, anunțînd pedeapsa, e semnată de însuși Odobescu); Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instruct. Publ. România, *Dosar nr. 124°/1863* (*Relativ la părintele Evanghel că în exercițiul funcțiunii sale de econom la m-rea Sărindar a sfeterisit mai toate documentele sfintei m-ri și o icoană de mare preț*).

132. Prin O. D. nr. 578 din 24 iun. 1863, ca «nedemn de-o aseminea funcție, pentru înstreinarea documentelor mînăstirii, care pretinde a le fi trimis la Chiriarhia de Jos» («Monitorul Oficial», ibidem; *Dosar nr. 4982*, f. 28; adresa nr. 18905/24 iun. 1863, iarăși semnată de Odobescu).

133. Prin O. D. din 28 iunie 1863, «pentru înstreinarea documentelor mînăstirei prin trimiterea lor la Chiriarchie» (*Dosar nr. 4982*, f. 78; adresa Ministerului nr. 19379 din 28 iun. 1863, purtînd semnătura lui Alexandru Odobescu).

134. Prin O. D. nr. 611 din 30 iunie 1863 «pentru trimiterea documentelor ei în gios la Chiriarchie fără știrea Ministerului» («Monitorul Oficial», nr. 126 din 3 iul. 1863, p. 509. *Dosar nr. 4982*, f. 79; adresa Ministerului nr. 19416 din 30 iun. 1863, semnată de Odobescu).

135. Prin O. D. nr. 725 din 30 iul. 1863, pentru «abătuta sa urmare cu înstreinarea documentelor» («Monitorul Oficial», nr. 149 din 3 aug. 1863, p. 605; *Dosar nr. 4982*, f. 249; adresa nr. 22623 din 1 aug. 1863, avînd semnătura lui Odobescu).

136. Prin O. D. nr. 806 din 19 aug. 1863, pentru «înstreinarea documentelor» mînăstirii («Monitorul Oficial», nr. 163 din 22 aug. 1863; *Dosar nr. 4982*, f. 335; adresa Ministerului de Culte nr. 24564 din 21 aug. 1863, semnată de Odobescu).

137. Prin O. D. nr. 805 din 19 aug. 1863, pentru înstreinare de documente («Monitorul Oficial», nr. 163/1863, p. 673; *Dosar nr. 4982*, f. 339; adresa Ministerului nr. 24573 din 21 aug. 1863, cu semnătura lui Odobescu).

Sfîntul Gheorghe-Nou, Negoiești, Plătărești, Comana, Cașin, Tazlău, Frumușica, Soveja, Sfîntul Sava, Galata, Barnovschi, Nicorița, Cetățuia, Bîrnova, Probota, Popăuți, Ioan Gură de Aur și Banul, — pentru «nesupunere la ordinele guvernului»[138] —, și cel de la Radu Vodă, Grigorie, pentru «rea administrare»[139].

După întocmirea catagrafiilor, prin ordonanță domnească, emisă la 23 iulie 1863, s-a hotărît ca «toate actele mînăstirilor pămîntene» să se «concentreze treptat în arhiva generală a Statului, spre nebîntuita lor conservare și spre continuarea lucrărilor prescrise prin Legea din 1841 și art. 8 al Așezămîntului din 1844»[140]. La 13 august 1863 s-a instituit «o comisie vremelnică pentru a lămuri și regula documentele mînăstirilor pămîntene zise închinate, cîte sînt adunate și se vor mai aduna, și de a constata proprietățile și veniturile lor», ceea ce iarăși a fost un lucru bun. Comisia, care avea să lucreze la Mînăstirea Mihai Vodă, era compusă din arhiereul Filaret Scriban, recomandat de cele două Mitropolii din București și Iași, Ioan Brezoianu, Ștefan Greceanu și Vasile P. Hașdeu și avea ca secretar pe Nicolae Trăsnea[141].

O dată cu acestea, în problema secularizării, s-a desfășurat și o vie activitate diplomatică. Nefiind cazul ca aceasta să fie inserată aici în totalitatea ei, vom aminti numai că la 10/22 august 1863, Costache Negri, reprezentantul țării noastre la Constantinopol, potrivit dispozițiunilor ce primise din partea guvernului român, a înaintat Porții «o notă propunînd rezolvarea problemei bunurilor mînăstirilor închinate contra unei substanțiale despăgubiri oferită Locurilor Sfinte»[142]. Ierarhii greci au refuzat însă această ofertă și au cerut aplicarea protocolului XIII, amintit și mai sus. Înalta Poartă, care le era favorabilă, văzînd că nu se poate ajunge la o înțelegere, a hotărît convocarea unei conferințe a Puterilor garante pentru discutarea problemei. Aflînd de acest lucru, Costache Negri a vestit de îndată pe Cuza Vodă și acesta la 8/20 decembrie 1863 a și scris lui Aali pașa, arătîndu-i, între altele, că este silit a trece la actul secularizării. «Oricît aș fi de doritor, — informa el pe ministrul de externe turc —, să fac dovadă de deferență, în orice împrejurare, față de guvernul imperial și de Puterile garante, îmi este imposibil să nu țin seamă de manifestări repetate și persistente ale sentimentului național. Tăcerea ce s-a făcut asupra generoaselor propuneri prezentate în nota domnului Negri a sporit iritația în spirite și Camera e pe punctul de a-și face din această chestiune o armă împotriva guvernului meu dacă, în interesul ordinei publice, nu

138. Prin O. D. nr. 883, 884, 884/1863 (numai pentru cei moldoveni) («Monitorul Oficial», nr. 183 din 19 sept. 1863, p. 760) ; și O. D. nr. 992/1863 (pentru cel de la Banul) ; (*Ibidem*, nr. 228 din 15 nov. 1863). Pentru cei munteni, v. *Dosar nr. 4982*, f. 388 ; adresa Ministerului nr. 31187 din 30 oct. 1863, semnată de D. Bolintineanu, noul ministru la Culte.

139. Prin O. D. nr. 606 din 28 iun. 1863 («Monitorul Oficial», nr. 126 din 3 iul. 1863, p. 509 ; *Dosar nr. 4982*, f. 389 ; adresa Ministerului nr. 31806, din 6 nov. 1863, semnată de D. Bolintineanu). Pentru parte din aceste măsuri dsciplinare și pentru altele, să se vadă și : Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instruct. Publ., Țara Rom., *Dosarele* nr. 1228/1863 (egumenii de la Golia, Bărboiu și Frumoasa), nr. 1231/1863 (egumenii de la Bistrița, Răchitoasa, Fîstîci, Dancul și superiorul de la Sf. Lazăr), nr. 1266/1863 (egumenul de la Butoiu).

140. Ordonanța domnească poartă nr. 705 din 23 iul. 1863 («Monitorul Oficial», nr. 142 din 25 iul. 1863, p. 577).

141. «Monitorul Oficial», nr. 156 din 13 aug. 1863, p. 637 (O. D. nr. 756 din 7 aug. 1863).

142. Se ofereau 80 milioane piaștri turcești, din care aveau să se scadă 28.889.020 de piaștri, care reprezentau datorii ale egumenilor mînăstirilor închinate către Statul român, așa încît comunitățile grecești aveau să primească în numerar 51.110.980 piaștri turcești. In afară de această sumă, guvernul român mai dădea 10.000.000 piaștri pentru «înființarea unei școli laice și a unui spital la Constantinopol, unde să fie primit oricine, indiferent de confesiune» (C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 195).

o previn eu însumi». În urma acestei scrisori, Poarta, la 11/23 decembrie 1863, a trimis Puterilor garante nota lui Costachi Negri din august 1863, cu răspunsul dat de ierarhii greci şi totodată le-a cerut să participe la o conferinţă în această privinţă. Informat despre cele petrecute, «girantul agenţiei noastre din Constantinopol», Nicolae Bordeanu, la 12/24 decembrie 1863, le-a comunicat telegrafic la Bucureşti[143].

Chiar în aceeaşi zi însă, Consiliul de miniştri, considerînd că «în faţa legiuitei nerăbdări a naţiunei, fără osebire de partidă şi de clase şi în faţa iniţiativei luate de capii Bisericii române cestiunea (= secularizarea) nu mai învoesce amînare», prin raport aparte către domn, prezentat de preşedintele său, Mihail Kogălniceanu, a cerut acestuia «autorizaţiunea de a înfăţişa Adunării proiectul de lege pentru secularizarea averilor mînăstireşti»[144]. Îndată Vodă Cuza, «ţinînd — la rîndu-i — seama de cererile unanime şi ades repetate ale naţiunii», cu mesaj special, a înaintat «deliberării» deputaţilor, «mandatarii» naţiunii, proiectul de lege adus înaintea sa[145].

A doua zi, 13/25 decembrie 1863 guvernul a prezentat Camerei, proiectul de lege pentru secularizarea averilor mînăstireşti[146], care, — «cu mici modificări de redacţiune» şi în mijlocul unei însufleţiri de nedescris —, s-a votat «mai în unanimitate» : 93 de voturi albe (= pentru) şi 3 voturi negre (= contra). Prin votul de faţă, hotărîndu-se secularizarea acestor averi, socotite «de mînă moartă», s-a dat în sfîrşit, «soluţiune şi cestiunei naţionale a monastirilor româneşti zise închinate»[147].

După stabilirea rezultatului, preşedintele Adunării Elective, mitropolitul Nifon a rostit, între altele, şi următoarele : «Şi acum, Domnilor, după ce cu însuşire de preşedinte al Adunării, v-am anunciat rezultatul voturilor, viu, ca cap şi arhipăstor

143. Toate aceste momente ale activităţii diplomatice de dinainte de secularizare, precum şi fragmentul din scrisoarea lui Vodă Cuza din 8 dec. 1863, după : C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 194.

144. Raportul Consiliului de miniştri poartă nr. 1536 din 12 dec. 1863 («Monitorul Oficial», nr. 249 din 14 dec. 1863, p. 1041 : «Biserica», Foae religioasă-morală (Bucureşt), II, 1863, nr. 28 din 15 dec. 1863, p. 214—215).

145. Mesajul domnesc poartă nr. 1247 din 12 dec. 1863 («Monitorul Oficial», nr. 249 din 14 dec. 1863, p. 1041 ; «Biserica», II, 1863, nr. 28, p. 214). Menţionăm că proiectul de lege pentru secularizarea averilor mînăstireşti nu figurează printre proiectele de legi ce urmau a fi discutate şi votate în sesiunea din anul 1863—1864 a Adunării Elective a României, pe care Cuza Vodă le-a anunţat în mesajul său de deschidere a acestei sesiuni la 3 nov. 1863 (v. *Suplement* la «Monitorul Oficial», nr. 219 din 3 nov. 1863, p. 915). După părerea Prof. C. C. Giurescu, acest proiect de lege «nici nu putea să figureze printre acelea anunţate de mesajul domnesc de deschidere a Camerei», deoarece inserarea lui printre acestea «ar fi însemnat o provocare flagrantă — şi inutilă — a acelora dintre Puterile garante, care ţineau la aplicarea protocolului XIII, adică a dispoziţiilor din Convenţia de la Paris, prevăzînd modalitatea de rezolvare a problemei bunurilor amintite. Împrejurările au făcut însă ca tocmai această problemă să fie adusă în faţa Camerei, înaintea celorlalte probleme majore — cea electorală şi cea rurală» (*op. cit.*, p. 193).

146. Proiectul de lege pentru secularizarea averilor mînăstireşti s-a publicat în «Monitorul Oficial», nr. 249 din 14/26 dec. 1863, p. 1041 şi în «Biserica», II, 1863, nr. 28 din 15 dec., p. 215 (cuprinde IX articole).

147. Aşa cum reiese din această înşiruire a faptelor, şi de astă dată s-a procedat cu repeziciune : 11 dec. 1863, circulara lui Aali paşa, 12 dec., telegrama lui Nic. Bordeianu şi 13 dec. însăşi secularizarea. O asemenea «viteză» lasă să se înţeleagă intenţia guvernului de a pune Puterile garante — şi în acest caz — în faţa unui fapt împlinit. Era metoda care pînă atunci reuşise guvernului nostru. «Dacă s-ar fi întrunit conferinţa cerută prin circulara lui Aali paşa, era, evident, mult mai greu lui Cuza şi guvernului său să procedeze la secularizare : ar fi însemnat o sfidare adusă Puterilor garante şi, în acelaşi timp, un mijloc de a le solidariza împotriva noastră. Aşa conferinţa a trebuit să ia act de cele întîmplate rămînînd să discute numai cuantumul despăgubirii» (C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 194—195).

al Bisericii române, a chema binecuvîntările cerului asupra lucrărei guvernului și Adunării» [148].

Însuflețirea din sală a trecut «spontan» și în rîndul populației bucureștene, care, plină de entuziasm — cu muzică, lăutari și iluminații abundente —, a salutat actul ce se săvîrșise [149]. Aceasta dovedește că opinia publică românească «era complet pregătită și perfect solidară cu guvernul și cu domnul țării» [150].

Revenind la Legea, atît de entuziast votată, vom aminti că ea a fost decretată și promulgată la 15/27 [151] și respectiv 17/29 decembrie 1863, și că în primul său articol prevedea fără nici un echivoc că: «Toate averile monastirești din România sînt și rămîn averi ale Statului». Se extindea astfel efectul ei și asupra proprietăților mînăstirilor neînchinate și chiar și ale centrelor eparhiale, deși dintru început se vorbise numai de cele ale mînăstirilor «zise închinate» [152].

Celelalte articole ale legii prevăd: înscrierea veniturilor averilor secularizate «între veniturile ordinarie ale bugetului Statului» (art. 2), afectarea unei sume, — «o dată pentru totdeuna» și «numai sub titlul de ajutor, în conformitate cu intențiunea dedicațiunei lor» —, Locurilor Sfinte, «către care erau închinate unele din monastirile pămîntene» (art. 3), îndatorirea «comunităților religioase ale locurilor de jos» de a da «socotele anuale despre întrebuințarea veniturilor suszisului capital» (art. 4), și obligativitatea lor de a «nu atinge, sub nici un cuvînt, cea mai mică parte din capital» și nici de «a întrebuința veniturile afară de destinațiunea lor specială, adică întreținerea Bisericii ortodoxe din Orient și a stabilimentelor de binefacere lipite către ea» (art. 5).

Suma afectată se va mărgini «în maximum cifrei de 82 milioane lei, cursul de Constantinopol» cuprinzînd însă în ea și «31 milioane ce Locurile Sfinte datoresc Țării Românești după stipulațiuni anterioare» (art. 3, al. 2). Rămîneau deci netto 51 milioane lei. În afară de aceasta, Statul român mai afecta «încă o sumă de 10 milioane lei — în același curs —, pentru fondarea la Constantinopol a unei școale laice și a unui spital în care vor fi priimiți creștinii de toate riturile» (art. 7). Aceste «stabilimente» aveau să fie conduse de un consiliu prezidat de «către agintele României din Constantinopol» și compus din doi membri români, numiți de guvern și din doi membri «aleși de către comunitățile religioase ale Locurilor Sfinte» (art. 8).

În sfîrșit, guvernul român urma să ia înapoi de la egumenii greci, — «conform cu inventariele ce se găsesc în arhivele țării» —, toate «ornamentele, cărțile și vasele sacre..., precum și documentele ce le-au fost încredințate» (art. 6) și, totodată, să ia măsuri «de a se garanta atît capitalul de 51 milioane, cît și întrebuințarea veniturilor acestui capital» (art. 9) [153].

---

148. «Monitorul Oficial», nr. 249 din 14 dec. 1863, p. 1041.

149. Pentru acest entuziasm, să se vadă «Monitorul Oficial», *loc. cit.*

150. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 196. 151. Cu decretul nr. 1251 din 15/27 dec. 1863.

152. Precum observă iarăși Prof. C. C. Giurescu, «această generalizare fusese impusă de considerentul că o secularizare numai a bunurilor mînăstirilor închinate ar fi fost prezentată în fața forurilor internaționale de către cei în cauză ca o măsură discriminatorie, nedreaptă și xenofobă, favorizînd mînăstirile neînchinate, cu conducere românească și lovind în mînăstirile închinate, cu conducere grecească. Secularizînd bunurile tuturor mînăstirilor, se anula din capul locului o asemenea argumentare care, cu siguranță ar fi impresionat Puterile garante. Așa s-a putut arăta că nu e vorba de o măsură discriminatorie, de favorizare a unei categorii de mînăstiri și de defavorizare a alteia, ci de o măsură generală, privind toate mînăstirile» (*op. cit.*, p. 195).

153. Textul legii a fost publicat în «Monitorul Oficial», nr. 251 din 17/29 dec. 1863, p. 1053; *Codicele Romane.* Supliment, p. 74, ed. 1873, p. 44; Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune de legi*, p. 1796—1797.

Acestea sînt prevederile Legii pentru secularizarea averilor mînăstirești. Prin efectul ei intrau în stăpînirea Statului 25,26% — deci mai bine de un sfert —, din suprafața întregii țări[154]. Rezultatele ei au fost simțite, mai ales în anul 1864, cînd Vodă Cuza și guvernul său au săvîrșit împroprietărirea țăranilor. Averile mînăstirești, ajunse la 13/25 decembrie 1863, în stăpînirea Statului au fost de un real folos la înfăptuirea acestui act de importanță majoră al domniei lui Cuza. Prin ele, — fie chiar și indirect —, Biserica strămoșească a fost și ea părtașă la una din faptele mărețe din istoria modernă a României.

Acest lucru poate fi confirmat și de faptul că adeziunea ei la actul istoric înfăptuit la 13/25 decembrie 1863, a fost aproape unanimă[155]. La 15/27 decembrie, la Iași[156] și la 22 decembrie 1863/3 ianuarie 1864, la București, s-a săvîrșit cîte un «țeremonial bisericesc destul de pompos», în care s-a proslăvit «soluționarea cestiei averilor mînăstirilor pămîntene închinate». La București, unde a slujit chiar mitropolitul Nifon, se înălțau rugi «pentru preaputernicii monarși, binefăcătorii patriei noastre», care «doresc progresul ei» și pe care «Domnul Dumnezeu atotputernicul să-i apere și să-i întărească și să-i țină pururea buni apărători ai țării și națiunii noastre»[157]. Astfel de clipe înălțătoare au putut fi întîlnite, în acele zile, în toate colțurile țării, căci «ecoul secularizării a fost imens» pe tot cuprinsul patriei noastre. În afară de felicitările pe care, la 15/27 decembrie 1863, o delegație a Camerei le-a adus lui Vodă Cuza[158], acest ecou este marcat de o mare mulțime de scrisori și telegrame omagiale adresate domnitorului și guvernului său[159].

Aprobat astfel aproape unanim de națiune, actul secularizării trebuia recunoscut și de Puterile garante. Din început, la protestele venite din partea unora din acestea, Cuza a rămas intransigent, socotind faptul «un act de înțelepciune și de înaltă necesitate, o măsură de ordin public»[160]. Discuțiile dintre Puterile garante — în sînul cărora nu ne-a lipsit sprijinul puternic al Franței —, s-au purtat mai mult timp[161]. Pînă la urmă însă ele au recunoscut în principiu actul secularizării, iar reprezentanții lor, adunați în conferință la Constantinopol, au sfătuit pe ierarhii și călugării greci să primească despăgubirea ce li se oferise de statul român. Această despăgubire în anul 1864 fusese ridicată la suma de 150 milioane de piaștri și din ea se și depusese un aconto de 6 milioane piaștri la o bancă otomană din Constantinopol.

---

154. C. C. Giurescu, *Suprafața moșiilor mînăstirești secularizate la 1863*, în «Studii» Revistă de istorie (București), XII (1959), nr. 2, p. 155—156.

155. Actul secularizării a fost dezaprobat însă «de cîțiva preoți izolați — care de altfel au revenit îndată asupra părerii exprimate și au fost iertați de către Cuza — și de unii înalți ierarhi, între care și episcopul de Buzău, Dionisie», din care pricină, pentru un timp, a fost înlăturat de la conducerea episcopiei, unde, de la 22 iunie 1859, funcționa ca locotenent de episcop (vicar) (v. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 202).

156. v. «Preutul», III, 1863, nr. 18 (43) din 21 dec., p. 337.

157. v. «Monitorul Oficial», nr. 256 din 23 dec. 1863, p. 1075; «Biserica», II, 1863, nr. 29 din 25 dec., p. 226. Asemenea rugăciuni de mulțumire s-au săvîrșit în toate orașele României (v. «Monitorul Oficial», nr. 250 din 16 dec. 1863, p. 1045).

158. v. «Monitorul Ofical», nr. 250 din 16 dec. 1863, p. 1045.

159. Pentru parte din ele, v. *Suplement* la «Monitorul Oficial», nr. 250 din 16 dec. 1863, p. 1049—1052; «Monitorul Oficial», nr. 255 din 21 dec. 1863, p. 1071, ș.a.

160. C. C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă ....*, p. 200.

161. V. pentru ele: C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 202 ș.u.

Ierarhii şi călugării greci însă, socotind despăgubirea oferită drept o insultă adusă Bisericii lor, au refuzat-o şi aşa «s-a ajuns la rezultatul că, pînă la urmă, nu mai plătirăm nimic, chestia, considerîndu-se închisă» [162].

*

În anul ce a urmat secularizării, 1864, şi mai ales după lovitura de Stat de la 2 14 mai din acest an, Cuza a însărcinat Consiliul de Stat [163], cu pregătirea celor mai necesare legi «pentru organizarea ţării în toate ramurile». Printre acestea au fost şi cîteva legiuiri, prin al căror cuprins s-a încercat a se aduce în Biserica Românească o seamă de noi reforme. Măsuri privind aspecte de mai mică însemnătate din viaţa acesteia însă, s-au luat şi prin unele legi de dinafara ramului bisericesc. Toate acestea au făcut ca în anul loviturii de Stat şi în cel ce a urmat în domnia lui Cuza, reformele privind Biserica să fie şi mai multe.

Spre începutul anului 1864, de pildă, guvernul a vrut să introducă în ţară *calendarul gregorian*. Socotind că nu va putea face aceasta numai prin ordine administrative, s-a hotărît «ca mai întîi să aibă consentimentul măcar indirect al Bisericii naţionale române». De aceea a convocat «Consiliul bisericesc», căruia i-a cerut să răspundă la întrebarea: «Este calendarul o chestiune dogmatică sau o chestiune pur ştiinţifică astronomică?» Şi cum dorea ca acest consiliu să-i afirme că problema calendarului este o problemă pur ştiinţifică, guvernul, prin ministrul Cultelor, Dim. Bolintineanu, încă din decembrie 1863, a chemat la Bucureşti pe unii din ierarhii români, pe care-i socotea mai progresişti şi mai dependenţi de el, de vreme ce în marea lor majoritate, erau numai locţiitori de episcopi, deci presupuşi a-i fi «mai docili şi mai devotaţi în toate voinţele sale».

În afară de mitropolitul Nifon, care-şi avea reşedinţa în Bucureşti, au fost poftiţi la Consiliu: Calinic Miclescu, locotenent mitropolitan la Iaşi, Dionisie Romano, locţiitorul de episcop de la Buzău, Melchisedec Ştefănescu, episcop locotenent la Huşi, arhiereul Ioanichie Evantias, stareţul Mînăstirii Cîmpulung şi arhiereul Atanasie Stoianescu Troados.

Convorbirile avute cu ei însă, nu au dus la rezultatul dorit şi atunci guvernul a «decis a înmulţi numărul persoanelor din cler» care să răspundă la întrebarea propusă. Cu depeşe ministeriale au mai fost chemaţi la Consiliu: arhimandriţii Ghenadie Ţeposu, curatorul bisericii Sfîntul Gheorghe-Nou din Bucureşti, Iosif Naniescu, curatorul Mînăstirii Sărindar, Onufrie, egumenul Mînăstirii Sinaia, protosinghelul Veniamin Cătulescu, profesor şi monahul Sofronie Vîrnav. Stabilit, în acest fel, numărul participanţilor, s-a hotărît ca prima lor şedinţă să aibă loc la 12 ianuarie 1864.

În timp ce însă oficialitatea făcea astfel de demersuri, în ţară s-a produs oarecare nelinişte cu privire la schimbarea calendarului. Se vorbea chiar că «puţin mai înainte de a se ivi ideea introducerii noului calendar, capitala României fusese

162. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, Bucureşti, 1943, p. 149. In legătură cu această despăgubire de după secularizare, v. şi; Arh. St. Buc., Min. Cult. şi Instrucţ. Publ. Ţara Rom., *Dosar nr. 999*/1864 (relativ la *despăgubirea sfintelor locuri drept răsplătirea secularizării m-rilor închinate, precum şi 10.000.000 lei (pentru) fundaţia unei şcoli laice în Constantinopol)*.

163. Instituţie de Stat înfiinţată de Vodă Cuza prin Legea promulgată la 13 febr. 1864 cu Decretul nr. 167 din 11 febr. Ea era «pusă pe lîngă Puterea executivă spre a prepara proiectele de legi, ce guvernul va avea să prezinte Adunării Elective, şi regulamentele administrative, relative la punerea în lucrare a legilor».

vizitată de Borè, şeful iezuiţilor orientali de la Constantinopol, care ar fi conferit mai multe zile cu oamenii noştri de stat, că, prin urmare, guvernul ar fi decis a introduce în România papismul şi că introducerea noului calendar ar fi numai primul pas la aceasta». Printre nemulţumiţi se afla şi bătrînul Ioan Heliade Rădulescu, în a cărui casă se ţineau adunările în care se lămureau canoanele, mai ales cele privitoare la data sărbătoririi Paştilor şi care a şi adresat mitropolitului o scrisoare — răspîndită apoi în ţară în mii de exemplare —, cerîndu-i să nu primească noul calendar, căci aceasta ar însemna «desbinare de Biserica ecumenică a Răsăritului».

Mai înainte ca «jaloba» lui Heliade să ajungă şi la Mitropolie, «Consiliul pentru calendar», s-a adunat aci în ziua de 12 ianuarie 1864 sub preşedinţia mitropolitul Nifon. După temeinice discuţii, cei prezenţi, avînd în vedere hotărîrile Sinodului I Ecumenic de la Niceea, privitoare la stabilirea datei Sfintelor Paşti, vechea tradiţie a Bisericii, prevederile unora din sfintele canoane, precum şi «pericolul la care s-ar expune ortodoxia Bisericii române», primind noul calendar, au hotărît să răspundă întrebării guvernului în felul următor:

«Astăzi, duminică, 12 ianuarie, adunîndu-ne la Sfînta Mitropolie, în prezenţa Prea Sfinţiei Sale părintelui mitropolit, subscrişii, observînd cu mare luare aminte întrebarea făcută de d. ministru al Cultelor prin adresa nr. 73, am văzut că diferenţa ce esistă între Calendarele Iulian şi Grigorian, deşi în sine este o chestie curat de sciinţă astronomică, dar strînsa legătură pusă de Sinodul I-iu de la Niceea între calendariul Iulian şi Biserică, este stabilirea serbătorilor, şi mai cu deosebire a serbătorei Pascelor şi cele ce ţin de dînsele, carea în Biserica Ortodoxă a devenit ca o dogmă, dupre cuprinderea canonului I al Sinodului de la Antiohia, unde cele hotărîte în acel sinod pentru serbarea Pascelor, se numesc «bine dogmatisite» [164].

Încheierea Consiliului, cu privire la întrebarea pusă de guvern, l-a nemulţumit pe acesta. Pînă la urmă însă, «văzînd murmura cea mare, ce provocase în ţară ideea schimbării calendarului şi modul esploatărei opoziţionare a acestui caz, a recunoscut dreptatea Consiliului bisericesc şi a părăsit şi el această idee» [165]. Totuşi ea s-a prelungit în gîndul şi intenţia unora din conducătorii Statului şi Bisericii noastre şi după trecere de mai bine de o jumătate de veac, — exact la 1 14 octombrie 1924 —, apreciindu-se de către cei în drept că în calendarul gregorian calculele sînt mai exacte decît în calendarul iulian, s-a înfăptuit schimbarea încercată de Vodă Cuza.

Este în aceasta o recunoaştere — chiar şi aşa tîrzie —, a justeţei uneia din măsurile pe care, întru îndeplinirea planului său de politică bisericească, a căutat s-o aplice domnitorul Unirii.

*

164. Încheierea şedinţei Comisiei pentru calendar era semnată de: Nifon, mitropolitul Ungrovlahiei, Calinic Miclescu, locotenent de mitropolit al Moldovei, Dionisie Traianopoles, locotenent de episcop la Buzău, Melchisedec, locotenent de episcop la Huşi, Ioanichie Evantias, Atanasie Troados, arhim. Ghenadie Sf.-Georgianu, arhim. Iosif Naniescu Sărindăreanu, arhim. Onufrie Sinaitu, Veniamin Cătulescu (v. «Biserica Ortodoxă Română», V, 1880—1881, p. 602).

165. Toate cele privitoare la încercarea guvernului lui Vodă Cuza de a introduce Calendarul gregorian sînt legate după: Melchisedec, Episcop de Roman, *Biserica Ortodoxă şi Calendarul*, în «Biserica Ortodoxă Română», V, 1880—1881, p. 592—604 şi N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 103—105. V. şi Min. Cult. şi Instruct. Publ. Ţara Rom., *Dosar nr. 1335*/1863 *(Pentru adoptarea calendarului gregorian în locul celui vechi iulian).*

Cu toată opoziția arătată de fețele bisericești în problema calendarului, Vodă Cuza, în acest an de fundamentale reforme în Stat, n-a încetat de a încerca și chiar de a și stabili unele înnoiri și în Biserică. Parte din acestea au avut caracter pozitiv.

Astfel prin *Legea pentru înmormîntări*, decretată la 18 și promulgată la 27 martie 1864, s-a pus îndatorire tuturor «culturilor» de «a-și întocmi cimitiruri pentru înmormîntare, în depărtare, cel puțin de 200 metre de la marginea fieșcăruia oraș sau sat» (art. 1). Îndată după înființarea a astfel de cimitire, se oprea orice «înmormîntare în biserici, templuri, sinagoge, spitaluri, capele», precum și în orice «edificiu unde se adună credincioșii de orice religie pentru celebrarea cultului lor» și «nici chiar afară din aceste edificii, dacă aceste locuri se află în ocolul orașelor și satelor» (art. 2). Mai departe Legea îngăduia ca în cimitirul creștin să se poată înmormînta, «în parte sau în morminte de familii, oricine, fără osebire de rit», iar în cele ortodoxe «și acei morți de alte religiuni, pentru care nu vor fi cimitiruri speciale» (art. 3).

În sfîrșit, după ce Legea — în art. 4 — stabilea termenele de executare ale prevederilor ei pentru București (1 an), pentru celelalte orașe ale țării (18 luni) și pentru sate (3 ani), precum și termenul de păstrare — după îngrădire — a cimitirelor actuale (15 ani) (art. 6), autoriza guvernul ca acolo unde statul are moșii «în apropieri de orașe sau sate» să dea «locul gratis pentru asemenea trebuințe» (art. 5)[166].

În același an, 1864, Vodă Cuza, la 1 aprilie, a promulgat *Legea comunală*, iar la 4 decembrie «*Codicele civile*». Prin art. 92 al Legii comunale s-a luat Bisericii sarcina de a întocmi actele de stare civilă — naștere, căsătorie, deces —, pe care o avusese pînă la acea dată, și s-a trecut în seama primarilor comunali, care, astfel, au devenit și «ofițeri ai stării civile». În același timp, prin art. 103, s-a pus primarilor îndatorirea de a priveghea și la păstrarea registrelor de stare civilă[167].

Între prevederile noului Cod civil figurau și unele în care erau «atinse și cestiuni» din «rezortul bisericesc». În art. 144, de pildă, nețiîndu-se seama de deciziile unora din canoane, care îngăduiesc căsătoria numai după a șaptea spiță (grad) de înrudire, s-a legiferat că «în linie colaterală, căsătoria este oprită (numai) pînă la a patra spiță inclusiv», — deci o reducere de trei spițe (grade) —, iar în art. 151, în care se vorbește de «celebrarea» căsătoriei civile, s-a omis cu totul de a se mai prevedea pentru cei ce au convenit să-și ducă restul vieții împreună și obligația de a «celebra» și taina cununiei în cadrul Bisericii.

De asemenea în art. 216 s-a decretat că despărțirile căsnicești — divorțurile —, oricare ar fi «natura faptelor sau a delictelor» ce le-ar provoca, «nu se vor putea face decît numai la tribunalul civil al districtului, în care soții își au domiciliul», deși pînă în acest an ele se judecaseră numai la tribunalele bisericești (di-

166. Legea a fost decretată și promulgată la 18 și respectiv 27 martie 1864 (*Codicele Romane*. Supliment, p. 88; ed. 1873, p. 49; Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune de legi*, p. 932. V. și N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 105. Pentru parte din aceste prevederi, să se vadă și Regulamentul pentru înmormîntări, întocmit tot în anul 1864, în care în titlul VI, art. 87—115 sînt stabilite «Statute privitoare la persoanele bisericești», arătîndu-se ceea ce acestea au de îndeplinit la decesul și la pomenirile unui credincios (v. Ioan Bujoreanu, *Collecțiune de legi*, p. 939—940).

167. Legea Comunală a fost decretată și promulgată la 31 martie și respectiv 1 aprilie 1864 cu Decretul nr. 394 (*Codicele Romane*. Supliment, p. 99, 100; ed. 1873, p. 57, 58; Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune de legi*, p. 884). In legătură cu luarea actelor de stare civilă de la Biserică, v. și Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instruct. Pub. România, *Dosar nr. 1173*/1863 (relativ la *trecerea condicelor actelor civile de la Mitropolia de aici la Ministerul Interior*).

casterii). Acest fapt, pe de o parte, a dus la desființarea acestora din urmă, iar pe de alta, la trecerea, pe data de 1 ianuarie 1865, a tuturor dosarelor căsnicești, — aflate încă în curs de judecare la dicasterii —, la tribunalele civile județene[168]. În sfîrșit, el a dus și la pronunțarea despărțirii (divorțului) numai înaintea tribunalelor civile «fără ca Biserica să mai fie încunoștiințată de aceasta», ceea ce pînă acum nu se întîmplase[169].

Spre sfîrșitul anului 1864, Vodă Cuza a promulgat încă două legi, «care privesc și mai de aproape Biserica». Prima din acestea este *«Decretul organic pentru regularea schimei monahicești»*, promulgat la 6 decembrie 1864 (cu decretul nr. 1678 din 30 noiembrie 1864). Prin cele nouă articole ale acestui decret se reglementa, într-un fel cu totul nou, problema monahismului la noi. Se precizau, mai întîi, cele privitoare la intrarea în această schimă, arătîndu-se că pentru a fi călugărit un bărbat trebuie să dea dovadă de «pietate și vocațiune monahală prin ispitirea religioasă canonică», să fie în vîrstă de «minimum» 60 de ani, sau, «deși mai june, invalid, om incurabil» și să «renunțe la pensiunea ce ar avea de la Stat» (art. 1).

Deosebit de acestea, pentru femeie se mai cerea «să nu fie măritată» și să fie «în vîrstă de minimum 50 de ani» (art. 3). În ceea ce privește vîrsta, se puteau totuși face unele excepții, putînd «îmbrăca schima monahală», și acei «juni, care trecînd învățăturile seminariale superioare, vor avea vocațiunea aceasta și din care se va putea forma clerul înalt» (art. 2). De asemenea puteau îmbrăca aceeași schimă fără a avea 50 de ani și acele femei «invalide și incurabile, care n-au mijloace de trai în lume», cele care «din simț umanitar, s-ar decide a se devota prin spitale, școli și veri ce alte institute de binefacere ale Statului» — acestea însă nu «mai june de 30 ani» —, precum și acele «eliberate din vreun penitenciar cu recomandațiunea Sinodului general» (art. 4). Chiar și în aceste cazuri, «tunsura monahală» nu se va putea face decît cu «autorizarea Sinolului general și a Ministerului Cultelor» (art. 5) și numai pe la acele «monastiri, schituri și sihăstrii... din România, ce se vor hotărî prin regulament special» (cap. II). Mai departe decretul vorbește despre «întreținerea călugărilor», pentru care Ministerul avea să «prevadă în buget sume anumale pe numărul lor» (art. 6). Aceste sume, ale căror economii «reveneau Statului», urmau a fi puse la «comuna îndestulare a monastirii» și «nu personal liberate pe indivizi». Pentru mînuirea lor, — respectiv «pentru administrarea economică a chinoviilor» —, Ministerul avea să întocmească un regulament special (art. 7)[170].

Cel de al doilea *«Decret organic»* privește *«înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile Religiei Române»*. El a fost decretat la 3 decembrie 1864 (decret nr. 1703) și promulgat trei zile mai apoi, la 6 decembrie. Acest nou decret este, desigur, rezultatul dorinței lui Vodă Cuza, care voia să vadă Biserica

168. v. Arh. St. Buc., Min. Cultelor și Instr. Publice România, *Dosar nr. 1385/1864 (relativ la consistoriile eparhiilor, desființarea lor și împărțirea lucrărilor de căsnicii pe la curți și tribunale după Codul civil).*

169. «Codicele civile» a fost decretat *(decret nr. 1655)* și promulgat la 26 nov. și respectiv 4 dec. 1864 *(Codicele Romane*, p. 58, 59, 68; ed. 1873, p. 18, 21; Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune de legi*, p. 72, 75—76).

170. «Monitorul Oficial», nr. 273 din 6 dec. 1864, p. 1298; *Codicele Romane*. Supliment. p. 215—216; Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune de legi*, p. 1795—1796; *Almanah 1868*, p. 34—35. În legătură cu problema monahismului sub Cuza Vodă, v. și: Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instruct. Publ. România, *Dosar nr. 1229*/1863 *(Regulament pentru scoaterea monahilor tineri de prin mînăstiri).*

străbună scoasă de sub tutela oricărei autorități ecleziastice străine, vrednică de vaza la care ea ajunsese în acea vreme în lumea ortodoxă și totodată să-i dea și o nouă organizare corespunzătoare prefacerilor petrecute atunci în țară.

Cu toate că el, precum însuși mărturisește, întotdeauna s-a socotit «credincios religiei străbune» și cu toate că «pururea» a fost animat de dorința de a da acesteia «tot concursul» spre «ocrotire și înflorire»[171], totuși pînă în anul 1864 n-a putut păși la o nouă organizare a ei. Din această pricină poate, în toamna anului 1863, — după ce deci — în 1862 — unirea celor două Principate devenise completă și definitivă —, o seamă de clerici s-a adresat, în scris, deputaților, arătîndu-le, mai întîi, că deși «Unirea politică a Principatelor este desăvîrșită», totuși «Unirea Bisericii Române, una prin dogmele sale, stă încă despărțită prin organizarea sa ierarhică; și pînă astăzi încă nici un legămînt decît al dogmelor și al aceluiași sînge nu întrunește încă pe clerul de dincolo de Milcov cu acel de dincoace». Pentru aceasta, către sfîrșitul suplicei lor, ei le cereau să pună «o deosebită rîvnă pentru ca o dată cu consolidarea Unirii politice a României, să se consolideze și unirea Bisericii sale», prin «înființarea unei autorități sinodale centrale», care, implicit, va aduce și «unirea Bisericii Ortodoxă Română»[172].

În acest timp însă, o asemenea legiuire intrase deja în preocupările domnitorului[173], de vreme ce el, la 3 noiembrie 1863, în mesajul de deschidere a Adunării Elective a României (sesiunea 1863—1864), putea să anunțe printre proiectele de legi ce urmau a fi discutate în sesiunea ce începea și «Legea pentru unirea Bisericii Române, care pînă astăzi, prin organizațiunea ierarhiei sale, este încă în stare de separatism»[174].

171. V. Răspunsul domnitorului Cuza la urarea făcută, în numele clerului, de mitropolitul Nifon cu prilejul Anului nou 1866, în «Monitorul Oficial», nr. 2 din 4 ian. 1866, p. 1.

172. «Biserica», II, 1863, nr. 21 din 20 oct., p. 162.

173. Cu privire la această domnească inițiativă, iată ce declara în ședința Sinodului general din 7 dec. 1865 mitropolitul Moldovei Calinic Miclescu: «... In facia situațiunei noastre politice, în facia acestor nenumărate manifestări, putut-a domnitorul nostru să se facă indiferent de starea Bisericii și de desorganizarea în care se află? Nu! nu putea un domnitor care este ca un adevărat părinte al țerei și drept credincios și devotat religiunei părinților sei, nu putea, zic, să se arate nepăsător cătră Biserica nației seale, fără ca prin aceasta să-i facă un rău, lăsînd-o desorganizată.

Astfel, dear, alesul națiunei mișcat de reclamările Bisericei și de pioasa-i dorință de a împlini vechile datini ale ei, conchiemă acest Sinod general pentru întreaga România, a căruia divisă este: consolidarea ab antiqno a independenței Bisericei noastre Ortodoxe Române de orice altă autoritate bisericească streină, avînd a se ocupa cu afacerile administrative și de disciplinare ale Bisericii, remîind în învățătura dogmatică în credincioasele legături cu maica Biserică din Constantinopol.

Deci, ca arhipăstor român, din suflet unim și noi glasul nostru cu al mulțimei, mulțumind cu recunoștință Prea Inălțatului Domn pentru viul interes ce are în înflorirea Bisericei noastre, care lucru i-l și aduse în împlinire prin înființarea acestui Sinod. Fie dear, ca Duhul Sfînt să ne lumineze ca așa să putem justifica prin zelul și înțelepciunea noastră speranțele religiei. Fie ca același Duh să ne insufle cuvinte și fapte ce să răspundă cu marea noastră chemare. Fie ca lucrările noastre să satisfacă legitimile așteptări ale țerei și dorințele pioase ale Prea Înălțatului nostru Domnitor» (Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 57*, f. 144 v, 141 (ars); «Monitorul Oficial», nr. 31 din 10/22 febr. 1866, p. 143; *Almanah 1868*, p. 49—50).

174. «Monitorul Oficial», nr. 219 din 3 nov. 1863, p. 915; «Biserica», II, 1863, nr. 24 din 10 nov., p. 181. In legătură cu unificarea Bisericii din cele două Principate, v. și: Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instruct. Publ. Țara Rom., *Dosar nr. 1317*/1863 (atingător *pentru unificarea Bisericii din România munteană și cea moldoveană).*

În primele zile ale anului următor, 1864, a și apărut un proiect de lege privitor la «Unirea și reorganizarea Bisericii Române» elaborat de guvern și pus, se pare, în dezbatere publică[175]. Paralel cu el, în publicistica vremii, au mai circulat și alte proiecte ale unei asemenea legi, întocmite, desigur, de unii dintre clericii români mai răsăriți[176] din acel timp[177].

În vremea cînd încă în țară se pregătea o astfel de lege fundamentală pentru Biserica străbună, — lege în care se prevedea și autocefalia ei —, la Patriarhia Ecumenică, poate prin ceea ce se publicase pînă atunci, s-a și aflat acest lucru. Mai ales, pentru a preveni așa ceva, patriarhul ecumenic Sofronie (1863—1866), la 3 februarie 1864, a scris mitropolitului Nifon, vorbindu-i, mai întîi, de «greaua strîmtorare» prin care trece «Marea Biserică a lui Hristos», din pricina secularizării și apoi arătîndu-i că acum este cuprins de o durere și «mai amară», deoarece «guvernul princiar de acolo» (= din România) vrea să introducă noul calendar și, totodată, să impună credincioșilor «cu sila și cu puterea» sa «lepădarea» dogmelor ortodoxe.

Din zvon mai știa că «din ordinul» aceluiași guvern s-ar fi predicat «de pe amvon... îndemnuri ațîțătoare către eterodoxie», că în biserică s-ar fi rostit Simbolul credinței falsificat «cu blestematul adaos, osîndit de Sinoadele Ecumenice», și că se încearcă și alte inovațiuni. Cu toate că, în realitate, aceste acuzațiii, în cea mai mare parte, erau lipsite de temei, totuși patriarhul ecumenic, spre sfîrșitul scrisorii sale, îndemna pe mitropolitul Nifon să caute să întoarcă pe domn «la recunoașterea datoriilor sale creștinești și domnești», la nevoie, sfătuindu-l chiar «cu îndrăsneală». În același timp îi cerea să stea împotriva oricărei măsuri — venită din partea oricui — menită «spre cea mai mică schimbare a datinelor părintești și a dumnezeieștilor dogme»[178].

La 30 aprilie 1864 mitropolitul Nifon, răspunzînd patriarhului ecumenic Sofronie, se apăra de imputările ce i se aduceau, se arăta surprins de acuzația de schismă ce i se punea în sarcină, îi vorbea despre independența administrativă internă de totdeauna a Bisericii sale și-l asigura că în viitor oricînd — datorită «progresului nației și a gradului său de dezvoltare intelectuală» —, Biserica Română va trebui să-și îmbunătățească organizarea internă, deși va lucra tot «în deplina sa libertate», totuși «nu va nesocoti străvechile legături existente între ea și Biserica mumă»[179].

175. Acest considerent a făcut poate ca el să fie publicat în unele periodice ale vremii (v. «Biserica». III 1864, nr. 2 din 12 ian., p. 13. Pentru un astfel de proiect de lege, v. și: Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instrucț. Publ., Țara Rom., *Dosar nr. 1314/1863 (Proiectul de lege pentru reorganizarea Bisericii Române autocefale pe baza vechilor canoane).*

176. Unul din aceștia pare a fi fost arhim. Ghenadie Țeposu, ajuns mai apoi episcop de Argeș.

177. v. de pildă ziarul «Dîmbovița» (București), VI, 1864, nr. 15 din 12 iun., p. 60 și nr. 25 din 8 iul., p. 102; «Biserica», III, 1864, nr. 23 din 12 iul., p. 174.

178. «Ecclesia», ziar moralo-religios, I, 1866, nr. 9 din 9 oct., p. 68—70; Arhim. F. Balamaci, *Documente.* Corespondență între Patriarhia din Constantinopol și mitropolitul Ungrovlahiei D. D. Nifon, între domnitorul Alexandru Ioan Cuza și între toate Bisericile Ortodoxe cu privire la legile aprobate de către guvernul român pentru sinodul din anul 1864, tradusă din grecește de... București, 1913, p. 5—8 (se va cita: F. Balamaci, *Documente); N.* Dobrescu, *op. cit.*, p. 128—129.

179. «Ecclesia», I, 1866, nr. 10 din 23 oct., p. 75—76; F. Balamaci, *Documente*, p. 9; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 129.

Cu toate că scrisoarea patriarhului ecumenic Sofronie îl viza direct și cu toată gravitatea acuzațiilor ce se aduceau prin ea, Cuza Vodă nu a renunțat la planul său și la 6 decembrie 1864 a promulgat «Decretul organic» mai sus amintit[180]. Decretul cuprinde cinci capitole. În cel dintîi legiferează precis că: «*Biserica Ortodoxă Română este și rămîne independentă de orice autoritate bisericească străină, întru tot ce privește organizarea și disciplina*» (art. 1); că ea, deși unitar «este reprezentată prin un sinod general», totuși «continuă de a fi administrată de mitropoliții și episcopii eparhioți cu ajutorul sinoadelor de eparhii» (art. 2) și că Sinodul general, «prin consultațiuni cu Biserica Ecumenică din Constantinopol, menține unitatea dogmatică a sfintei religii ortodoxe române cu Biserica mare a Răsăritului» (art. 3).

Este pentru prima dată, cînd, în mod oficial, un text de lege prevedea neatîrnarea (= autocefalia) Bisericii străbune.

Ceea ce s-a mai prevăzut apoi în decret, — respectiv înființarea autorității sinodale centrale —, nu este decît urmarea firească a declarării acestei neatîrnări. Căci într-o Biserică, ce nu mai atîrnă de alta, nevoia impune existența unui sinod ca for central de conducere. De aceea, decretul, după ce, precum s-a văzut, în art. 2 prevăzuse pentru Biserica Română un Sinod general, în cele ce urmează se ocupă mai întîi pe larg de acesta (cap. II—III), apoi în capitolul al IV-lea vorbește și de sinoadele eparhiale, prevăzute și ele în același articol din lege.

Din capul locului, vom semnala că, întrucîtva, cele de aci, privind aceste foruri bisericești de conducere, sînt influențate de duhul legislației bisericești de peste munți, introdusă ceva mai înainte de mitropolitul Andrei Șaguna († 1873). Lucrul este explicabil, deoarece proiectul de decret de care ni-i acum cuvîntul a fost întocmit de profesorul ardelean August Treboniu Laurian, bărbat învățat, care în vremea lui Cuza a avut și oarecare rosturi, chiar și politice, aici în țară[181].

După Decret, Sinodul general se compunea din mitropoliți, episcopii eparhioți, arhierei români, din cîte trei deputați, aleși — pe termen de trei sesiuni — de clerul de mir din fiecare eparhie și din decanii facultăților de teologie din București și Iași (art. 4), deși acestea nu existau încă. Sinodul general se va întruni «la fiecare doi ani în întîia zi a lunii iulie (art. 8), va ține ședințe ordinare, de o lună de zile, și extraordinare (art. 7), va fi convocat în sesiune ordinară, — după aprobarea domnitorului — de ministerul Cultelor (art. 9), care îl va și deschide «prin citirea actelor de convocare» (art. 10), se va aduna în Capitala țării (art. 6), va fi prezidat, în numele domnitorului, de mitropolitul primat și la ședințele lui va asista și ministrul Cultelor, care va participa la lucrări, «dar nu va avea vot la încheieri» (art. 5). În ședințe extraordinare, Sinodul general se adună la cererea, motivată în ceea ce privește urgența, a «fiecărui cap de eparhie». O astfel de cerere se va adresa Ministerului și convocarea se va face numai dacă acesta «va găsi de cuviință» (art. 11). În acest fel de sesiuni, Sinodul general «nu poate a se ocupa... de alte cestiuni decît acelea cuprinse și specificate în raportul de convocare» (art. 12). De îndată ce ar constata că în dezbateri Sinodul iese «din cercul atribuțiunilor sale», ministrul Cultelor, «prin aprobarea domnească» va putea închide aceste dezbateri — în oricare din sesiuni —, reluîndu-le numai «la timpul otărît de Consiliul de miniștri cu aprobarea domnitorului» (art. 13).

---

180. V. supra p.

181. v. C. C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec* ..., p. 50, n. 1; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 117.

Capitolul al III-lea al Decretului tratează despre «atributele» Sinodului general, care are «putere legislativă, administrativă și judecătorească» (art. 15) și care, «nici o dată și sub nici un cuvînt..., nu va putea împiedica»: libertatea de conștiință, toleranța religioasă — ale cărei legi sînt «cu totul de competența Adunărilor legislative ordinare» —, și ca «limba cultului ortodox în bisericile din țară să fie de a pururea acea română» (art. 16).

«Atributele» legislative ale Sinodului general erau: disciplina bisericească și monahală, ritualul bisericilor în mărginirile legilor și regulamentelor, legile de hirotonii, legile relative la disciplina și materiile religioase în seminarii și facultățile de teologie, precum și cele pentru înființarea de biserici (art. 17).

Ca «atribute» administrative, el avea: hirotonia mitropoliților și a episcopilor «regularea» parohiilor și a preoților parohiali, educațiunea clerului, cercetarea, amendarea și tipărirea cărților cultului, autorizările de călugăriri, în marginile legiuirilor civile, și privegherea administrării bisericești a eparhiilor de mitropoliți și episcopi (art. 18).

Ca «atribute judeciare», Decretul rezerva Sinodului doar conflictele dintre episcopii eparhioți și mitropoliți și apelul în ultima instanță în cauzele persoanelor bisericești în privința disciplinei (art. 19).

În afară de acestea, Sinodul general era dator «a opina asupra tuturor materiilor asupra cărora va fi consultat de către guvern» (art. 20). Hotărîrile lui nu puteau fi executorii «decît după aprobarea lor de domnitor în urma raportului ministrului de Culte, căruia se vor comunica nești asemenea de către președintele sinodului» (art. 21).

Sinoadelor eparhiale, prevăzute de Decret a se înființa, li se rezerva capitolul al IV-lea. Ele vor ființa în fiecare eparhie «atît mitropolitană, cît și episcopale» (art. 23); se vor compune din episcopul eparhiot, ca președinte, din cei trei membri ai eparhiei în Sinodul general, din directorii seminariilor eparhiale și la București și Iași, și din decanii facultăților de teologie (art. 24), deși, repetăm, acestea din urmă încă nu existau. Ca activitate, aceste sinoade aveau a «executa legile votate de Sinodul general și sancționate de domn» și «a judeca în materii de disciplină bisericească» (art. 25)[182].

Am stăruit mai mult asupra acestui «Decret organic», căci, pe de o parte, pe cît știm, el este primul de acest fel la noi, iar, pe de alta, pentru că el marchează și un însemnat pas înainte în organizarea Bisericii noastre străbune. Cu toate defectuozitățile ce, de obicei, i se impută[183], Decretul organic al lui Vodă Cuza a avut totuși și părți pozitive.

De bună seamă că, în oarecare măsură, de cuprinsul său s-a ținut seama la alcătuirea celorlalte legi sinodale apărute după aceea la noi. Se pare că în intenția

182. Arh. St. Buc., Min. Cultelor și Instr. Publice. România, *Dosar nr. 1536*/1864 (relativ la *proiectul de lege pentru înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile religioase*); «Monitorul Oficial», nr. 273 din 6 dec. 1864, p. 1297-1298; *Codicele Romane*, Supliment, p. 211—215 *Decret organic* pentru înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile religiei române, București, 1865; «Preutul» IV (1864), nr. 9 din 19 dec., p. 67—68; Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune de legi*, p. 1789—1791; *Almanah 1868*, p. 35—36. F. Balamaci, *Documente*, p. 10—11. V. și Șt. Berechet, *Reformele bisericești sub Cuza Vodă după presa streină*, în «Biserica Ortodoxă Română». 43, 1925, p. 476—477.

183. Cf. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 117; C. Drăgușin, *Legile bisericești ale lui Cuza Vodă și lupta pentru canonicitate*, în «Studii Teologice», IX (1957), nr. 1—2, p. 96—98.

domnitorului, decretul era menit să contribuie și la unitatea definitivă a celor două Principate Române. Acest lucru a vrut poate să-l înțeleagă el atunci, cînd, la 6 decembrie 1864, deschizînd sesiunea Adunării Elective a României, afirma în respectivul mesaj domnesc că: «Biserica Ortodoxă Română din ambele principate s-a întrunit prin înființarea Sinodului general Central pentru *toată România*»[184].

Acest Decret organic era însoțit de un *Regulament pentru alegerea membrilor Sinodului general al Bisericii Române*, promulgat tot la 6 decembrie 1864, și mai apoi a fost completat și cu un *Regulament interior al Sinodului general al Bisericii Române*, prevăzut în art. 14 al Legii sinodale și promulgat cu decretul nr. 1619 din 29 noiembrie 1865. Primul regulament, aci amintit, în 21 de articole, se ocupa de alegători și eligibili (cap. I, art. 1—2), de alegeri (cap. II, art. 3—17) și de validitatea alegerilor (cap. III, art. 18—20)[185].

Cuprinsul celui de al doilea Regulament era mai întins, constînd din 67 de articole. În capitolul I (art. 1—8), intitulat «Dispoziții generale», trata despre deschiderea sesiunilor sinodale, despre diurna membrilor sinodului, despre cazurile în care unii sinodali ar putea să-și piardă calitatea de membri ai sinodului, despre libertatea fiecărui membru prezent de a-și exprima opiniile «în materie politică sau ecleziastică» (art. 4), precum și despre oprirea oricărei discuții «care ar atinge dogmele religiunii» (art. 6) ș.a.

În capitolul al doilea (art. 9—14) vorbea despre «birul provizoriu, comisiuni și verificarea titlurilor», arătînd, între altele, că președinte al Sinodului este primatul României (art. 9), în lipsa lui, mitropolitul Moldovei și în lispa și a acestuia «cel mai vechi din episcopi» (art. 10). Capitolul următor, al treilea (art. 15—18) legifera «despre biroul definitiv și atribuțiunile sale» și înfățișa mai ales, atribuțiile președintelui și ale secretarilor. Capitolul al IV-lea (art. 19—44) trata «despre ședințe». Cele legiferate aci, lasă să se întrevadă rolul jucat de ministrul Cultelor în dezbaterile Sinodului, deși el nu lua parte la vot și nici nu putea fi consultat asupra lui (art. 28).

Mai departe Regulamentul vorbea despre «Comisiuni» (cap. V, art. 45—50), despre «petițiuni de călugăriri» (cap. VI, art. 51—55), despre «votare» (cap. VII, art. 56), despre «procese-verbali» (cap. VIII, art. 47—58), despre «congedii și absențe» (cap. IX, art. 59—60) și despre «poliția interioară» (cap. X, art. 61—67)[186].

S-a văzut mai sus că «Decretul organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile Religiei române», prin art. 5, cerea ca «Adunările Sinodului general al Bisericii Române» să fie prezidate, «în numele domnitorului», de «către mitropolitul primat al României». La această dată, — 3 decembrie 1864 —, însă un asemenea titlu nu exista în ierarhia noastră bisericească. Domnitorul Cuza a împlinit și această lipsă. Poate că după îndemnul său, ministrul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice, Nic. Krețulescu i-a adresat raportul nr. 767 din 9 ianuarie 1865, prin care, plecînd de la faptul că «prin art. 11 din Statutul din 2/14 iulie, anul expirat 1864», s-a «regulat ca mitropolitul primar al României să fie de

184. «Monitorul Oficial», nr. 274 din 8 dec. 1864, p. 1303.

185. *Ibidem*, nr. 273 din 6 dec. 1864, p. 1298; *Codicele Romane*. Supliment, p. 213—221; *Decret organic*, p. 8—14; Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune de legi*, p. 1791—1792; *Almanah 1868*, p. 36—38.

186. Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune de legi*, p. 1792—1795; *Almanah 1868*, p. 38—41. Acest regulament a fost comunicat Sinodului general al Bisericii Române în ședința sa din 3 dec. 1865 (*Almanah, 1868*, p. 44).

drept președintele Corpului ponderatoriu (= Senat)» și că asemenea «dupre art. 5 din Decretul organic pentru înființarea Sinodului general al Bisericii Române» urmează ca «și acest sinod să fie prezidat tot de către același mitropolit», îl ruga să aprobe ca «titlul de mitropolit primar să se poarte de către Prea Sfințitul mitropolit din București» [187].

Domnitorul a aprobat, și la 11 ianuarie 1865, a emis ordonanța domnească nr. 34, prin care la art. 1 decreta următoarele: «Prea Sinția Sa Părintele mitropolit din București va purta titlul de mitropolit Primat al României» [188]. Și aici deci începutul aparține tot lui Alexandru Cuza. În aceeași zi, poate, copii de pe ordonanța de față au fost trimise la Mitropolia Ungrovlahiei [189], spre luare de cunoștință și la Monitorul Oficial [190], pentru publicare.

Primind adresa Ministerului, mitropolitul Nifon, la 16 ianuarie 1865, pe de o parte vestea protoiereilor că «Prea înnălțatul nostru Domn Alecsandru Ioan întîi cu ocazia unificării administrațiilor bisericești din amîndouă Prințipatele Române a binevoit a aproba și a ne recunoaște pe lîngă titlu ce am purtat pînă astăzi și *Primația Bisericii Române*», iar, pe de alta îi înștiința că «pe fiitor» titlul său de adresă va fi «Prea Sfinții Sale Părintelui arhiepiscop și mitropolit al Ungro-Vlahii și Primat al României D. D. Nifon». În același timp le ordona să încunoștiințeze despre aceasta pe toți preoții din protoierie [191].

*

Revenind la mai sus-amintitele legi — Decretul organic și Regulamentele —, vom aminti că după promulgare ele au și fost puse în aplicare. În primele zile ale lunii ianuarie din anul 1865, N. Krețulescu ministrul Cultelor, cerea, în scris, eparhiilor să se îngrijească de urgență de alcătuirea listelor «preoților de mir, a profesorilor de materii religioase dupe la seminare și a superiorilor de monastiri», care «dupe art. 1—2 din Regulamentul pentru alegerea membrilor Sinodului general al Bisericii Române, urmează a fi alegători de membri la Sinod» [192]. La 12 ianuarie 1865 Mitropolia a și «ordonat» protoiereilor strîngerea datelor solicitate de Minister prin adresa de față [193]. Pe temeiul acestor date [194], centralizate apoi la Minister,

187. Arh. St. Buc., Min. Cultelor și Instr. Publice, Țara Românească, *Dosar nr. 1538*/1864 *(Pentru alegerea de mitropolit și episcopi în România)*, f. 51. Tot aci pe f. 50 se află ciorna acestui raport. Semnalăm că în acesta din urmă noua titulatură a ierarhului din București era «mitropolit primat» și nu «primar» cum este în versiunea înfățișată Domnului.

188. *Ibidem*, f. 52 (originalul) și f. 50 v. (ciorna).

189. *Ibidem*, f. 53. Adresa poartă nr. 807. Aci nu se află decît ciorna, care a fost întocmită o dată cu raportul lui N. Krețulescu către domn, adică la 9 ian. 1865 și de aceea poartă această dată. In realitate însă, ea, fiind însoțită și de copie de pe decret, n-a putut fi expediată la Mitropolie decît ceva mai tîrziu: poate chiar la 11 ian. 1865, în ziua cînd Vodă Cuza a emis decretul.

190. Cu adresa nr. 808 (*Ibidem*, f. 53 r.—v.). Se păstrează numai în ciornă și nu poartă nici o dată.

191. Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 110* (f. 14/1865) *(Pentru titlu de Primat al României dat de Măria Sa Domnitorul Prea Sfinții Sale păr. Mitropolit D. D. Nifon)*, f. 1.

192. Cu adresa nr. 737/1865, primită la Mitropolie la 10 ian. 1865 (Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 5557* (f. 6/1865) *(Alegerea membrilor Sinodului general al Bisericii Române)*, f. 1.

193. Cu ordinul circular nr. 70 din 12 ian. 1865 (v. Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei *Dosar nr. 559*; (f. 8/1865) *(Pentru cele atingătoare de Sinod ce este a se deschide în România după art. 5 din Regulamentul întocmit întru aceasta)*, f. 1.

194. Pentru lucrări în legătură cu adunarea lor, să se vadă: *Dosar nr. 5598*, pass.

acesta a întocmit listele electorale generale, pe care, la 15 mai 1865, le-a expediat la eparhii[195], de unde, după aceea, prin protoierii, au fost trimise la parohii[196].

Săvîrşite toate acestea, la 15 noiembrie 1865, s-a procedat la alegerea a o parte din membrii componenţi ai plenului Sinodului general, adică a celor trei «deputaţi» din fiecare eparhie, prevăzuţi de decret şi regulament[197]. S-au ales, cu acest prilej, 24 de «deputaţi» dintre care 22 erau clerici[198] şi doi «persoane laice cu cunoştinţe teologice»[199]. Aceştia, adăugaţi celor doi mitropoliţi[200], şase episcopi[201], în funcţie în acel timp, precum şi celor 10 arhierei titulari[202], dau totalul de 42 de membri, cîţi a numărat la prima sa sesiune plenul celui dintîi sinod legalizat al Bisericii Române[203].

Astfel constituit, Sinodul general al Bisericii Române şi-a deschis, prima sesiune la 1 decembrie 1865 după un program «formulat» la 30 noiembrie acelaşi an de primatul României, acceptat de episcopii prezenţi în acea zi în capitală[204] si apoi aprobat de guvern[205]. La această solemnitate, în afară de 20 de sinodali prezenţi, au fost de faţă miniştrii ţării, membrii Consiliului de Stat, membrii «Curţilor de Casaţiune şi de Compturi» ş.a.[206], ceea ce lasă să se întrevadă importanţa pe care atît Vodă Cuza, cît şi guvernul său o dădeau acestui înalt for de conducere centrală al Bisericii Române, nou creat.

Preşedinţia şedinţei a avut-o mitropolitul-primat Nifon, care, după ce N. Kreţulescu, ministrul Cultelor a citit ordonanţa domnească pentru convocarea sinodului[207], a rostit o scurtă cuvîntare, spunînd printre altele: «Întrunirea noastră aici, spre a da Bisericii Române o strălucire şi o putere mai mult, spre a conlucra strînşi în acelaşi cuget şi acelaşi scop la menţinerea sfintei noastre religii ortodoxe şi rodirea mîntuitoarelor sale învăţături, este o sublimă manifestaţie a acelei prea puternice vrointe care directează şi mişcă totul. Ea este care a inspirat cugetarea

195. Cu adresa nr. 16875 din 15 mai 1865 (Dosar nr. 5597, f. 73—75).

196. Dosar nr. 5597, pass.

197. Pentru dată, cf. *Ibidem, f. 150.* Acte privitoare la aceste alegeri se află şi în Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 57,* f. 12 ş.u. Cercetat de Sinod, rezultatul acestor alegeri a fost aprobat în şedinţa din 7 dec. 1865 (v. *Almanah 1868,* p. 44—45). Data deschiderii sesiunii fusese stabilită prin ordonanţa domnească nr. 1534 din 6 nov. 1865 (v. *Almanah 1868,* p. 42).

198. Clericii din Sinod erau: Spiridon Esarcu, Nic. Dimitrescu, Ion Călărăşianu, C. Buţiureanu, C. Stiubei, C. Lăzărescu, Ion Petrescu, Rafail Pitiulescu, G. Dimitriu, Gh. Stamatin, Ion Flor, Vas. Catihetu, V. Danculescu, Nic. Popescu, C. Focşia, I. Cojan, Nic. Constantinescu, Dim. Crinescu, Ion Păunescu, Ioan Severin, Gh. Teodorescu şi Sim. Topalov (v. *Almanah 1868,* p. 41).

199. Aceştia erau profesorii Vas. Caloeanu şi Luca Călăceanu *(Ibidem).*

200. Nifon al Ungrovlahiei şi Calinic Miclescu al Moldovei şi Sucevei *(Ibidem).*

201. În acel timp episcopi erau: Atanasie la Roman, Sfîntul Calinic la Rîmnic, Dionisie la Buzău, Iosif Gheorghian la Huşi, Ghenadie la Argeş şi Melchisedec la Dunărea de Jos *(Ibidem).*

202. Aceşti arhierei erau: Calist Stratonichias, Teodorit Sinadon, Ioanichie Evantias, Chesarie Sinadon, Nectarie Sotiriopoleos Hermeziu, Iosif Sevastias Bobulescu, Filaret Scriban, Isaia Dioclias Vicol, Vladimir Irinupoleos Suhopan şi Neofit Scriban *(Ibidem).*

203. Pentru ei v. şi: Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 57* f. 102.

204. Pentru rostul acestor episcopi în formularea programului, v. *Dosar 5597,* f. 205. (Adresa Mitropoliei nr. 3416 din 30 nov. 1865, cu care trimite Ministerului proiectul de program).

205. Pentru textul integral al acestui program, în al cărui cuprins se afla şi formula de jurămînt, pe care aveau să-l depună sinodalii şi care fusese cerut de Minister cu adresa nr. 38468 din 29 nov. 1865 *(Ibidem,* f. 204), să se vadă: *Dosar nr. 5597,* f. 206; Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 57,* f. 151, 153 — unde se găseşte cîte un exemplar tipărit —, şi *Almanah 1868,* p. 42—43.

206. Pentru participanţi, v. *Dosar nr. 5597* f. 202.

207. Ordonanţa domnească fusese emisă la 6 nov. 1865 şi purta nr. 1534. O copie a ei se păstrează în Arhiva Sfîntului Sinod. *Dosar nr. 57,* f. 152, care însă este deteriorată de focul căruia, în anul 1909, i-a căzut pradă această arhivă.

Măriei sale Domnitorului în crearea acestei instituțiuni ce ne dă fericirea de a ne aduna împreună, sufleteasca bucurie de a lucra uniți la scopul comun al tuturor păstorilor români, întărirea Bisericii și păstrarea credinței strămoșilor noștri, astfeliu cum s-a statornicit de cele șeapte Sinoade Ecumenice.

Se mulțumim providenții pentru părinteasca sea iubire către poporul român; se mulțumim Măriei Seale Domnitorului pentru frumoasele seale cugetări creștine.

Deacă trebue a fi mîndri și fericiți de constituirea unei adunări sinodale a țerei, nu poate fi mai puțin din punctul de vedere al gloriei noastre naționale, decît din punctul de vedere al îndeplinirei acelei necesități de mult simțită de a ne putea strînge la o laltă cu spiritul și cu inima în giurul Bisericei și a lucra pentru mărirea și înflorirea sea în Stat.

Misia noastră, iubiți în Hristos frați, este deci de mai înainte arătată; ea este o misie de pace, de înfrățire și de credință, astfeliu precum și legea organisației acestui corp o coprinde. Păstori spirituali ai poporului român, sîntem chemați în sfera atribuțiunilor noastre, a-l face să se adune lîngă altarul credinței unit și fericit, plin de sentimentul ordinei, al datoriei și al frățeștei iubiri» [208].

După decretul de convocare, în această sesiune ordinară, Sinodul general al Bisericii Române avea să se ocupe cu: «a) Elaborarea unui regulament pentru lucrările sinoadelor eparhiale; b) Rotunzirea eparhiilor; c) Regularea preoților de mir pe parohii; d) Facerea unui regulament disciplinariu pentru călugări și călugărițe de la monastirile ce se păstrează prin legea de călugăriri și secularizare; e) Cercetarea, amendarea și tipărirea cărților bisericești; f) Unificarea Tipicului cultului bisericesc pentru ambele principate și în mod corespunzătoriu cu necesitățile muzicii vocale; g) Regulamentul bisericesc pentru ceremonialul înscăunării marilor demnitari ai Bisericii Române Ortodoxe; h) Decisiunea asupra unui număr de petițiuni pentru călugăriri dupe stipulațiunele legei de călugăriri; i) Regularea și uniformizarea portului clerical în România; j) Determinarea atribuțiunilor Primatului României și k) Uniformizarea ierarhiei bisericești» [209]. Deci o seamă de probleme majore, a căror rezolvare ar fi fost foarte binevenită în viața Bisericii românești de atunci și de după aceea.

Din păcate însă, acest sinod, numit de unii al «Decretului Organic», n-a putut lucra în tihnă, așa că nici cum n-a putut corespunde întru totul curatei intenții care dusese la înființarea lui. Căci chiar în cea de a treia a sa ședință, din 7 decembrie 1865, a fost «lovit în chiar rațiunea lui de a fi» de arhiereul Neofit Scriban, care a depus pe biroul său un aprig protest [210]. Prin acest protest i se contesta chiar dreptul de a ființa legal, căci era socotit ca fiind creat de o lege «necanonică» și «compus din elemente necompatibile cu dreptul și adunarea unui adevărat sinod canonic» și din «episcopi... neveniți canonic la păstoria eparhielor lor». În același timp, protestatarul «cu puterea cu care era îmbrăcat în această Biserică, ca arhiereu al lui Iisus Hristos», afirma deschis că declară «de mai înainte de nul și de nevenit pentru Biserică, care este paladiul naționalității noastre și temporar și etern», tot ceea ce «va legiui această adunare necanonică intitulată și numită sinod» [211].

208. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 57*, f. 135 v., 150 v.; «Monitorul Oficial», nr. 9 din 13 ian. 1866. p. 38; *Almanah 1868*, p. 41—42.

209. Această ordine de zi a fost comunicată de Minister și mitropolitului primat cu adresa nr. 38.831/1865 (v. *Dosar nr. 57*, f. 99, 152.

210. «Monitorul Oficial», nr. 24 din 1 febr. 1866, p. 109; *Almanah 1868*, p. 48.

211. v. *Almanah 1868*, p. 54—55.

Luînd în discuție acest vehement protest în ședința sa din 9 decembrie 1865 — a patra la număr —, sinodul, «în unanimitate, prin vot secret», a hotărît «escluderea arhiereului Neofit Scriban din sînul său» [212].

După aceasta înaltul for bisericesc, prelungindu-și, — în mod extraordinar —, lucrările pînă la 5 ianuarie 1866, a mai ținut ședința în zilele de 11 (a cincea ședință), 13 (a șasea), 15 (a șaptea), 16 (a opta), 17 (a noua), 21 (a zecea), 22 (a unsprezecea), 29 (a nouăsprezecea), 30 (a treisprezecea), 31 (a patrusprezecea) decembrie 1865 și 4 (a cincisprezecea) ianuarie 1866, după care, cu decretul domnesc nr. 2 din 4 ianuarie 1866 [213], și-a închis sesiunea, socotită ca aparținînd anului 1865 [214].

În ședința din 16 decembrie 1865 s-au discutat următoarele chestiuni: Rotunjirea eparhiilor, cercetarea, amendarea și tipărirea cărților bisericești și unificarea tipicului bisericesc. Prima chestiune s-a aprobat chiar în această ședință [215], cea de a doua, deși s-a discutat și în ședința din 17 decembrie a rămas totuși cu unele puncte neclarificate [216], iar pentru cea de a treia, discutată și ea tot în această ultimă ședință, nu s-a putut de asemenea ajunge la o încheiere prea concludentă [217].

În ședința din 21 decembrie s-a adus în discuție Regulamentul privitor la sinoadele eparhiale [218], a cărui cercetare însă, reclamînd un studiu mai serios, nu a putut fi continuată în ședința imediat următoare, adică la 22 decembrie 1865. Din această pricină, în această zi s-a examinat proiectul de rezoluție «privitor la regularea preoților pe parohii», a cărui discutare însă nu s-a putut isprăvi atunci, ci s-a amînat [219]. După amînarea ei, s-a trecut la cercetarea regulamentului «relativ la înscăunarea marilor demnitari ai Bisericii», care s-a primit în unanimitate [220].

În prima ședință de după Crăciun, la 29 decembrie 1865, s-a discutat Regulamentul pentru costumul clerului din România și s-a decis asupra a 49 de cereri de călugărire. Regulamentul s-a primit chiar în această ședință [221], iar cererile de călugărire s-au luat în discuție în ședința din 30 decembrie, aprobîndu-se doar 18 din ele [222]. În ședința ultimei zile a anului 1865, s-a reluat în cercetare proiectul de regulament pentru sinoadele eparhiale [223], care, după ce a fost examinat și în ședința de la 4 ianuarie 1866, s-a primit cu 19 voturi pentru și 7 voturi contra [224].

Înainte de a citi mesajul domnesc de închidere a sesiunii, ministrul Cultelor, D. Cariagdi a anunțat Sinodul că arhiereii Filaret Scriban și Iosif Bobulescu s-au alăturat părerii arhiereului Neofit Scriban, și că au înaintat un protest comun împotriva Sinodului și a lucrărilor sale. Ca și în cazul arhiereului Neofit Scriban, Sinodul, pe dată a hotărît ca și aceștia să fie excluși din sînul său [225].

Din prezentarea de față reiese că din problemele puse pe ordinea de zi a sesiunii, cinci au fost rezolvate, două n-au fost întru totul clarificate, iar pentru una

212. *Ibidem*, p. 54.

213. Decretul original cu semnătura autografă a domnitorului Cuza și a ministrului de Culte D. Cariagdi purta nr. 2 din 4 ian. 1866 și preciza că sesiunea Sinodului se închide pe data de 5 ian. 1866. Se află în Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 57*, f. 132; V. și *Almanah 186* , p. 96.

214. Pentru sumarele acestui Sinod, să se vadă, Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 57*, unde se păstrează și mare parte din hîrtiile luate în discuție în ședințe. Din nefericire însă ele sînt deteriorate de foc. V. și: *Almanah 1868*, p. 55—96. Pentru sesiunea Sinodului din anul 1865, v. și: Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instrucț. Publ. Țara Rom., *Dosor nr. 1337*/1865 *(Pentru cheltuielile ce se fac la Sinod)*.

215. V. *Almanah 1868*, p. 59.

216. *Ibidem*, p. 67—72.

217. *Ibidem*, p. 72—73.

218. *Ibidem*, p. 73.

219. *Ibidem*, p. 76—79.

220. *Ibidem*, p. 79—80.

221. *Ibidem*, p. 85.

222. *Ibidem*, p. 86—87.

223. *Ibidem*, p. 88.

224. *Ibidem*, p. 96.

225. *Ibidem*, p. 96.

discuţia nu a putut fi încheiată. În afară de aceasta, este posibil ca, din lipsă de timp — problemele studiindu-se cu mult interes şi în amănunţime —, trei dintre chestiunile prevăzute în ordonanţa domnească de convocare a Sinodului din 6 noiembrie 1865 să nu fi putut fi aduse de fel în cercetarea acestei sesiuni a înaltului for bisericesc [226], căci despre ele sumarele şedinţelor nu fac nici o amintire.

Tot ceea ce, în total sau numai în parte, n-a putut fi rezolvat atunci, a rămas să fie rezolvat în următoarea sesiune a sinodului, adică peste doi ani, deci în 1867.

Căci cu toate protestele şi dezaprobările unora şi cu toate că la mai puţin de şase săptămîni de la încheierea lucrărilor primei sale sesiuni, Vodă Cuza, cel ce-l crease, a fost silit de «monstruoasa coaliţie» să-şi părăsească tronul, totuşi Sinodul înfiinţat prin Decretul său organic s-a mai menţinut cîţiva ani, după aceasta. Următoarea lui convocare, potrivit art. 8 din Decret, s-a făcut pentru ziua de 1 iulie 1867 [227]. Ordinea de zi a acestei noi sesiuni ordinare cuprindea: a) «regularea cestiunilor» rămase nerezolvate în sesiunea anului 1865; b) luarea de deciziuni asupra unor cereri de călugărire; c) facerea unui proiect de lege pentru înfiinţarea unei facultăţi de teologie şi d) formarea unui alt proiect de regulament cu privire la zidirea şi restaurarea de biserici [228]. Aşadar iarăşi probleme de însemnătate deosebită pentru Biserică.

Totuşi acestei sesiuni nu i s-a acordat atenţia pe care ar fi meritat-o. Cei doi mitropoliţi, sub pretexte felurite, n-au participat la lucrări. În lipsa lor, şedinţele au fost prezidate de episcopul de Roman, Atanasie.

În afară de aceasta, nici de astădată n-au lipsit dezaprobările şi protestele. Mai întîi, la 14 iulie 1867, s-a produs protestul arhiereului Ioanichie Evantias, care arăta că n-a luat şi nici nu va luat parte la şedinţele Sinodului, deoarece îl socoteşte anticanonic şi antiortodox [229]. Din această pricină, în urma unui aprofundat referat al unei comisii sinodale, special instituită, în şedinţa sa din 31 iulie 1867, Sinodul general a hotărît ca mitropoliţii şi episcopii ţării «să curme cu dînsul toată comunicaţiunea bisericească, rămîind el a se împărtăşi numai în eparhia sa, pînă cînd îşi va cunoaşte rătăcirea şi va veni întru pocăinţă» [230]. A urmat apoi protestul preotului Ioan Păunescu membru în Sinodul general [231], care s-a discutat în şedinţa din 19 iulie 1867 [232] şi care i-a adus depunerea din treaptă.

---

226. Probleme neaduse în discuţie erau: Regulamentul disciplinar pentru călugări şi călugăriţe; Determinarea atribuţiunilor Primatului României şi Uniformizarea ierarhiei bisericeşti. În legătură cu problemele discutate în sesiunea ordinară a Sinodului din anul 1865, v. şi Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 58*, f. 21—22, unde se află referatul nr. 1 din 19 iulie 1867 al «Comisiei I (a Sinodului) însărcinată cu regularea lucrărilor prevăzute la litera *a* din Decretul domnesc No...».

227. v. Adresa Ministerului de Culte nr. 5993 din 26 iun. 1867, prin care anunţă Mitropolia că domnitorul a aprobat convocarea Sinodului pentru data de «una iulie viitor» (Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 5599* (f. 104/1867) *(Deschiderea Sinodului general al Bisericii Române pentru sesiunea anului 1867)*, f. 1.

228. Această ordine de zi a fost comunicată preşedintelui Sinodului general la 7 iulie 1867 cu adresa Ministerului n. 6401/1867 (v. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 58*, f. 2).

229. *Dosar nr. 5599*, f. 5.

230. v. Propunerile din raportul Comisiei sinodale însărcinată cu cercetarea protestului arhiereului Ioanichie, în: *Dosar nr. 58*, f. 199—206; *Dosar nr. 5599*, f. 34 v. Această hotărîre, căreia arhiereul Ioanichie i-a opus o întinsă întîmpinare (*Dosar nr. 5599*, f. 37—47), nu a fost însă confirmată de domnitor (v. *Ibidem*, f. 52—56).

231. Pentru cele în legătură cu protestul Pr. I. Păunescu, v. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 58*, f. 14—16, 72—78, 229, 394—414. 232. *Ibidem*, f. 356, v., ş.u.

Cu toate greutățile ce i se puneau în cale, cu toate că unii din membrii săi refuzau participarea la ședințe[233], iar alții își dădeau demisia[234], Sinodul general, deschis în această sesiune la 14 iulie 1867[235], și-a continuat lucrările pînă la 10 august 1867, timp în care intră și o prelungire de 10 zile, aprobată de domnitor[236]. A ținut în total 19 ședințe[237] și a discutat foarte probabil toate punctele din ordinea de zi, între care, cum s-a văzut, era și întocmirea unui proiect de lege pentru înființarea unei facultăți de teologie[238].

După un raport întocmit de arhiereii Melchisedec, Iosif Naniescu și Ghenadie Argeșiu, probabil în vederea sesiunii din anul 1869 a Sinodului general, reiese că în cele două sesiuni anterioare, — în afară de proiectul de lege privind facultatea de teologie —, s-au mai întocmit alte 11 proiecte de legi și regulamente. Acestea sînt: «1. Regulamentul pentru disciplina bisericească; 2. Regulamentul pentru costumul clerului; 3. Regulamentul pentru «retunzirea eparchielor»; 4. Regulamentul pentru «regularea preoților de mir la parohii»; 5. Proiect de regulament pentru disciplina monahală; 6. Proiect pentru cercetarea, amendarea și tipărirea cărților bisericești; 7. Proiect pentru unificarea tipicului bisericesc; 8. Proiect pentru ceremonialul învestiturei și instalărei marilor demnitari ai Bisericii; 9. Proiect de regulament pentru lucrările sinoadelor eparhiale; 10. Proiect pentru uniformizarea ierarhiei bisericești și 11. Proiect pentru regulile ce trebuie observate la clădirea bisericilor din nou și la restaurări»[239].

În continuare, potrivit dispozițiunilor încă în vigoare atunci, Sinodul general urma să-și înceapă cea de a treia sesiune ordinară la 1 iulie 1869. Mai înainte de aceasta însă președintele său, mitropolitul Nifon, care în Adunarea legislativă votase pentru decretul lui Vodă Cuza, a cerut Ministerului de Culte, la 2 ianuarie 1869, ca în «sesiunea actuală... a Corpurilor legiuitoare să se supună spre votare un proiect de lege pentru Sinodul Bisericii Române», deoarece cea existentă «nu a putut produce nici un rezultat satisfăcătoriu pînă acum și negreșit că tot același rezultat va avea aplicarea ei și în viitor»[240].

---

233. Unii ziceau că sînt bolnavi, ca Luca Călăceanu, mitropolitul Calinic Miclescu, arhiereul Chesarie Sinadon *(Dosar nr. 58*, f. 7—8, 179—180, 208—209), alții că n-aù mijloace de a putea sta în București în timpul sesiunei, ca: arhiereul Isaia Vicol, pr. C. Buțureanu *(Ibidem*, f. 36, 59—60, 225—226), iar alții că sînt prea ocupați la eparhie ca vicarul Mitropoliei, Ieronim *(Ibidem*, f. 38).

234. Ca preoții: Sp. Bădescu-Esarcu, Ion Sachelarie și N. Dumitrescu *(Dosar nr. 58*, f. 43; *Dosar nr. 5599*, f. 29).

235. Cf. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 58*, f. 232, unde listele membrilor prezenți la această sesiune încep cu 14 iulie și f. 335, unde șirul sumarelor ședințelor încep tot cu 14 iulie 1867.

236. Pentru această prelungire, comunicată de Minister cu adresa nr. 7463 din 2 aug. 1867, să se vadă, *Dosar nr. 58*, f. 82.

237. Și sumarele acestei sesiuni a Sinodului general se păstrează în Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 58*, f. 335—587, dar și acest dosar este deteriorat de foc.

238. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 58*, f. 98—102, 387 v. ș.u. Proiectul era întocmit de o comisie din care făceau parte: episcopul Melchisedec, profesorul V. Caloianu și preoții I. Floru, N. Popescu și G. Topalov.

239. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 59*, f. 13—14.

240. Cu adresa nr. 1 din 2 ian. 1869 *(Dosar nr. 5599*, f. 79). In această adresă Mitropolia arăta Ministerului și «puncturile principale în care decretul organic actual deviază de la spiritul și litera canoanelor Bisericii Ortodoxe».

Cu toată această dezaprobare, venită din partea primului ierarh al țării, domnitorul, cu decretul nr. 1110/1869, a convocat sinodul pe data de 1 iulie 1869, cum prevedea legea [241].

Nu se știe dacă de această dată Sinodul s-a putut întruni și dacă a lucrat ceva. Căci unii din membrii săi s-au eschivat a lua parte la lucrări, motivînd că n-au suficiente mijloace materiale pentru a sta în București [242] sau că sînt bolnavi [243]. În același timp alții și-au «demis mandatul de membru al Sinodului general al Bisericii Române» [244]. După mărturia unora, la sesiunea de față nu s-ar fi prezentat decit patru membri [245], așa că, în această situație, sinodul, sigur, nu va fi putut lucra [246].

Totuși el nu și-a întrerupt existența, cum socotesc unii, și peste doi ani, în 1871, cînd expira «termenul funcționării membrilor (lui) aleși în anul 1865», generalul Christian Tell, ministrul Cultelor, la 17 martie 1871, a cerut eparhiilor ca «de urgență» să ordone «protoiereilor de districte... să confecționeze listele preoților de mir, a profesorilor de materii religioase de pe la seminarii și a superiorilor de mînăstiri», spre a se putea face noi alegeri [247]. Aceste liste, cel puțin pentru eparhia Mitropoliei Ungrovlahiei [248], au fost întocmite [249] și la 20 aprilie 1871 trimise Ministerului [250].

De această dată însă la noi alegeri și la o nouă convocare a Sinodului general înființat prin «Decretul Organic» al lui Vodă Cuza nu s-a mai ajuns, căci la aceasta s-au opus cei doi mitropoliți ai țării. Mai întîi, mitropolitul Calinic Miclescu al Moldovei, la 31 martie 1871, a scris Ministerului, arătîndu-i că deoarece încă de la 1866 Legea din 1864 «n-a mai fost pusă în aplicare și nici considerată», fiind astfel «lăsată în desuetudine», că deoarece «toate lucrările elaborate de Sinodul convocat, care a lucrat pe baza ei, stau în Minister încă pînă astăzi în zăcare» [251], ceea ce este «cea întîi lovitură morală ce a suferit în fața națiunii această lege», și că deoarece «toate guvernele succedate pînă acuma au căutat să aducă altă lege mai corespunzătoare cu spiritul Bisericii și a prescripțiunilor canonice», care lege s-a și votat de Senat, ceea ce înseamnă și un vot de blam pentru prima,

241. Cf. Adresa Ministerului nr. 7563 din 14 iunie 1869, prin care încunoștiința Mitropolia despre această convocare (*Ibidem*, f. 80).

242. Așa a făcut, de pildă, arhiereul Vladimir Irinupoleos Suhopan (*Ibidem*, f. 81—82).

243. Ca mitropolitul Calinic al Moldovei (*Ibidem*, f. 101—102), arhiereul Chesarie Sinado- (*Ibidem*, f. 98—100), preotul Cegeanu din Huși (*Ibidem*, f. 86—87) ș.a.

244. Ca Prof. V. Caloianu (*Ibidem*, f. 103).

245. Cf. N. Dobrescu *op. cit.*, p. 137.

246. Menționăm că în Arhiva Sfîntului Sinod nu se află și sumarele acestei sesiuni din anul 1869 a Sinodului general al României, așa cum a fost cazul cu sesiunile din anii 1865 și 186[illegible]

247. Mitropoliei i-a scris cu adresa nr. 1971 din 17 mart. 1871 (Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 5601* (f. 48/1871) (*În privința alegerii membrilor Sinodului general al României pentru sesiunea anului 1871*), f. 1. V. și: Arh. St. Buc., Min. Cult. și Instruct. Publ., România, *Dosar nr. 1012*/1871 (*Alegerea membrilor la Sinodul general al Bisericii Române*).

248. Aceasta le ceruse protoiereilor cu circularele nr. 407—415 (Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 5600* (f. 11/1871) (*Pentru deschiderea Sinodului general al României în sesiunea anului 1871*), f. 1, 2; *Dosar nr. 5601*, f. 2, 11).

249. Listele «confecționate» acum de protoereii din cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahia se păstrează în vechea sa arhivă (v. *Dosar nr. 5601*, pass.).

250. Cu adresele nr. 447 din 2 apr. 1871 și nr. 460 din 7 apr. 1871 (*Dosar nr. 5601*, f. 82, 93)

251. Și prof. V. Caloianu, în 1869, «demițîndu-și mandatul de membru al Sinodului general», aducea între motivele de demisie și faptul că «toate legile votate în sesiunile precedente nu s-au luat în nici uă considerare de guvern» (*Dosar nr. 5599*, f. 103).

o nouă convocare a acestui Sinod, înființat în virtutea amintitei legi, — chiar dacă ea nu a fost încă abrogată —, socotește că nu ar mai avea nici un rost. În același timp el avertiza că «în scopul căutat și dorit de toată lumea creștină și ca să se pună odată finit unei stări precarie care e atît de vătămătoare interesilor celor mari ale Bisericii», nu va «putea participa la lucrările acestui Sinod..., struncinat moralicește chiar în fondamentul său» [252].

Ierarhul moldovean, sesizînd și pe mitropolitul Nifon de demersul său, aceasta din urmă, la 19 aprilie 1871, s-a adresat și el ministerului, arătîndu-i că de vreme ce noul proiect de lege organică pentru Biserica Ortodoxă Română s-a votat de Senat încă de la 2 iunie 1869 și acum se află depus la Camera legislativă, la rîndu-i, socotește că «nu-și mai are loc convocarea sinodului de astăzi pînă la terminarea acelui proiect» [253].

În această situație, este mai mult ca sigur că înaltul for bisericesc n-a mai fost convocat, încetîndu-și astfel existența. Aici se încheie, de altfel și istoria acestui Sinod general, înființat din intenția curată și patriotică a lui Vodă Cuza.

Nesusținut și nici considerat atît cît trebuia de cei ce aveau datoria să facă aceasta, blamat și criticat de mulți, Sinodul general reprezintă totuși o pagină din viața Bisericii noastre. Țelul principal al activității sale a fost numai propășirea Bisericii. Dovadă sînt proiectele de legi și regulamente pe care le-a pregătit și le-a votat. Cum s-a văzut însă, Ministerul de resort nu a binevoit a le învesti cu formele legale necesare. De unele din ele poate că s-a ținut seama mai apoi, atunci cînd noul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, creat prin *Legea organică* din anul 1872, a întocmit și votat dispozițiuni și regulamente, privind tot aceleași probleme [254]. Și acest lucru, într-o oarecare măsură, ar putea însemna chiar o continuare a activității Sinodului general înființat de Vodă Cuza.

*

În anul 1864, precum s-a arătat și mai înainte, «mai toate episcopiile din țară erau lipsite de mai mulți ani de episcopi titulari definitivi, administrîndu-se prin locotenenți, ceea ce făcea ca Biserica să sufere în multe chestii, care după firea atributelor lor nu pot fi rezolvate de către cești dupre urmă» [255]. Domnitorul Cuza a căutat să îndrepte și această stare nefirească din Biserica străbună. Știind însă că «pentru alegerea unor asemenea demnitari înalți ai Bisericii nu esistă anume o lege și o normă stabilită» [256], a cerut poate ministrului de Culte să întocmească proiectul unei asemenea legi.

---

252. Cu adresa nr. 533 din 31 martie 1871 *(Dosar nr. 5601,* f. 112).

253. Adresa ierarhului moldovean poartă nr. 579 din 6 aprilie 1871 *(Ibidem,* f. 111), iar a mitropolitului primat Nifon, nr. 542 din 19 apr. 1871 *(Ibidem,* f. 113).

254. D. p. Regulamentul pentru disciplina bisericească, pentru disciplina monahală, pentru mijloacele de întreținerea clerului de mir, ș.a. (v. «Biserica Ortodoxă Română», I, 1874—1875, p 87, 159 319.

255. Arh. St. Buc., Min. Cultelor și Instr. Publice, al Țării Românești, *Dosar nr. 1538/* 1864, f. 1.

256. Menționăm că în ședința din 5 dec. 1860 a Adunării Elective din Moldova «Ministrul primar» a adus în discuția ei și un proiect de lege «Pentru alegerea mitropoliților și a episcopilor eparhioți din Principatele Unite». Proiectul de lege, constînd din 11 articole, a fost discutat în ședințele din 11, 14 și 17 martie 1861, dar, pînă la urmă, neîntrunind numărul reglementar de voturi, a fost respins (v. *Suplement extraordinar al Monitorului Oficial al Moldaviei;* Procesul-verbal nr. II din 5 dec. 1860, p. 7; Procesul-verbal nr. XXIX din 11 martie 1861, p. 59—72 (aci se află și textul proiectului), Procesul-verbal nr. XXX, din 14 martie 1861, p. 75—77; Procesul-verbal nr. XXXII, din 17 martie 1861, p. 90—91).

Întocmindu-l, acesta, la 26 noiembrie 1864, l-a adus în deliberarea Consiliului de miniştri[257], care, la rîndul său, întrunit la 28 noiembrie 1864, chiar sub preşedinţia lui Cuza Vodă, a depus trimiterea proiectului în dezbaterea Consiliului de Stat[258]. În prima sa formă, acest proiect cuprindea şapte articole şi era intitulat: *Proiect de lege pentru alegerea de mitropolit şi episcopi eparhioţi în România*»[259].

După trecerea lui pe la Consiliul de Stat, s-a tot modificat, ajungînd pînă la urmă lege pentru *numire* de ierarhi şi nu de *alegere*, cum fusese la început. În această formă cuprindea numai trei articole[260].

În primul articol se prevedea că «mitropoliţii şi episcopii eparhioţi ai României se numesc de domn, după o prezentare a ministrului Cultelor în urma deliberaţiunii Consiliului de miniştri»; în al doilea că aceştia «se numesc din clerul monahal român, avînd cel puţin: mitropolitul vîrsta de 40 ani, iar episcopii de 35 ani» şi fiind «cunoscuţi prin pietate, învăţătură şi capacitate»; iar în cel din urmă că toţi aceştia «sînt justiciabili pentru delictele spirituale înaintea Sinodului ţerei, iară pentru orice alte delicte înaintea Curţii de Casaţiune»[261].

În această formă, «*Legea pentru numirea de mitropoliţi şi episcopi eparhioţi în România*» a fost votată de Adunarea Electivă a României, în şedinţa de la 20 ianuarie 1865, «cu majoritate de una sută cinci voturi, contra a unsprezece» şi de Senat la 5 februarie 1865 cu majoritate de patruzeci de voturi, contra a şapte[262]. Aşa cum fuseseră formulate, prevederile legii au produs în ţară «o mare vîlvă şi mişcare». Din această pricină, cred unii, domnitorul a ezitat «pînă în mai 1865 a-şi da iscălitura sa şi a o promulga»[263].

În cea de a zecea zi a acestei luni însă, ministrul Cultelor, D. Vernescu, a supus-o pentru semnare lui Vodă Cuza[264], ceea ce acesta a şi făcut a doua zi, 11 mai 1865, cu decretul nr. 669[265]. Astfel a ajuns ea în stare de a fi pusă în aplicare.

Pe temeiul acestei legi, în ziua de 10 mai, deci chiar înainte de emiterea ordonanţei domneşti de promulgare, Ministerul Cultelor a şi purces la completarea scaunelor episcopale vacante, supunînd în deliberarea Consiliului de miniştri numirea următoarelor persoane: Calinic Miclescu, la Mitropolia Moldovei şi Sucevei, Neofit de Edessa (Scriban), la Episcopia de Argeş, Ghenadie (Ţeposu), la Episcopia de Roman,, Atanasie Troados (Stoianescu), la Episcopia Buzăului, Dionisie Traianupoleos (Romano), la Episcopia de Huşi şi Melchisedec, la Episcopia Dunării de

257. Cu referatul nr. 56.393 din 26 nov. 1864 (*Dosar nr. 1538*/1864, f. 1).

258. Cu jurnalul nr. 1 din 27 nov. 1864 (*Ibidem*, f. 5; pe f. 1 v, se află ciorna jurnalului de faţă).

259. *Ibidem*, f. 2.

260. Pentru cursul urmat de această lege de la prima sa formă de redactare şi pînă la cea în care a fost promulgată, să se vadă: *Dosar nr. 1538*, pass.

261. Textul Legei pentru numiri se află în *Dosar nr. 1538*/1864, f. 66, 67, v., 71. Mai apoi a fost publicat în: «Monitorul Oficial» din 16 mai 1865, *Codicele Romane*. Supliment la appendice, p. 1—2; Ioan M. Bujoreanu, *Collecţiune de legi*, p. 1789; *Almanah 1868*, p. 33; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 107. ş.a. 262. *Dosar nr. 1538*/1864, f. 66—67.

263. Cf. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 117.

264. Cu raportul nr. 16367 din 10 mai 1865 (*Dosar nr. 1538*/1864, f. 70).

265. *Dosar nr. 1538*/1864, f. 71.

Jos[266]. Consiliul, întrunit în şedinţă chiar în aceeaşi zi, sub preşedinţia domnitorului, prin jurnalul nr. 3/1865[267], s-a declarat de acord cu propunerea făcută. Îndată D. Vernescu, ministrul de Culte a cerut şi întărirea domnească[268], pe care Alexandru Cuza a dat-o în aceeaşi zi de 10 mai 1865, cu decretul nr. 670/1865[269].

După aceasta, la 14 mai 1865, Ministerul a încunoştiinţat pe mitropolitul primat despre numirile făcute[270], a vestit şi pe cei numiţi[271] şi i-a chemat la Bucureşti[272]. Mai apoi, la 18 mai 1865, tot el ruga pe mitropolitul primat să «pună la cale» hirotonia întru arhiereu a ahrimandritului Ghenadie, numit la Episcopia Romanului[273]; iar, la 26 mai, poftea pe miniştri şi pe ceilalţi arhierei să ia parte la învestitura ierarhilor nou-numiţi, ce urma să se facă la 27 mai 1865[274].

Între timp însă, Neofit Scriban a demisionat şi Consiliul le miniştri, potrivit Legii, în ziua de 26 mai 1865, a făcut între noii-numiţi, — care consimţiseră la numire —, următoarele mişcări: Ghenadie a fost trecut la Argeş, Atanasie a fost dus la Roman, iar Dionisie a fost mutat la Buzău[275]. În urma raportului ministrului de Culte [276], Vodă Cuza a întărit aceste mişcări cu ordonanţa domnească nr. 784 din 31 mai 1865[277] şi după aceasta noii aleşi au fost instalaţi cu fast deosebit.

Întrucît mişcările amintite lăsaseră vacant scaunul episcopal de la Huşi, pentru ocuparea lui, la 19 iunie 1865, Ministerul Cultelor a recomandat Consiliului de miniştri pe arhiereul Iosif Gheorghian[278], care, tot în aceeaşi zi, l-a aprobat[279] şi pe care domnitorul, la 23 iunie 1865, l-a întărit[280]. A fost apoi instalat în ziua de 17 iulie acelaşi an. Aşa s-au completat scaunele episcopale vacante, care în toamna anului 1864 fuseseră prilej pentru întocmirea acestei legi.

Prin aceasta însă nu s-a adus Bisericii liniştea de care avea atîta nevoie în epoca de noi reforme ce începuse a-şi da. Noul fel de completare a vacanţelor episcopale prin numire de titulari de către puterea de Stat şi nu prin alegere, cum era tradiţia, a întărit şi mai mult opoziţia unora faţă de legile bisericeşti ale lui Vodă Cuza, şi mai cu seamă faţă de aceasta din urmă şi faţă de «Decretul organic». Acest fapt a dezlănţuit în ţară mişcarea zisă «lupta pentru canonicitate», care a tulburat Biserica Română vreme de aproape două decenii[281] şi a aruncat peste multe lucruri bune din politica religioasă a lui Vodă Cuza sămînţa îndoielii şi a neîncrederii.

Cei ce se opuneau acestei politici n-au vrut să înţeleagă însă că parte din măsurile bisericeşti ale lui Vodă Cuza constituiau «o nevoie a momentului», menită

266. Cu referatul nr. 16368 din 10 mai 1865 (*Ibidem*, f. 68).
267. *Ibidem*, f. 74 (Pe f. 68 v., şi 81 se află ciorna jurnalului).
268. Cu raportul nr. 16369 din 10 mai 1865 (*Ibidem*, f. 85; Ciorna se află pe f. 69).
269. *Ibidem*, f. 86 (Ciorna, pe f. 69 v., 80).
270. Cu adresa nr. 16684 din 14 mai 1865 (*Ibidem*, f. 88).
271. Cu adresa nr. 16682 din 14 mai 1865 (*Ibidem*, f. 87).
272. Cu adresa nr. 16686 din 14 mai 1865 (*Ibidem*, f. 89).
273. Cu adresa nr. 17127 din 18 mai 1865 (*Ibidem*, f. 91).
274. *Ibidem*, f. 93.
275. Cu jurnalul nr. 1 din 26 mai 1865 (*Ibidem*, f. 95).
276. Cu raportul nr. 18013/1865 (*Ibidem*, f. 96).
277. *Ibidem*, f. 97.
278. Cu raportul nr. 21.115 din 19 iun. 1865 (*Ibidem*, f. 115).
279. Cu jurnalul nr. 13 din 19 iun. 1865 (*Ibidem*, f. 117).
280. Cu Ordonanţa domnească nr. 895 din 23 iun. 1865, emisă în urma raportului ministrului de Culte nr. 21116 din 19 iun. 1865 (*Ibidem*, f. 127, 126).
281. N. Dobrescu, *op cit.* p. 119—126; C. Drăguşin, *op. cit.*, p. 95 ş.u.

să aducă în jurul său o «ierarhie credincioasă» care la nevoie să-l poată ajuta la stăvilirea feluritelor intrigi pe care mai ales «călugării greci și Patriarhia» le țeseau «în urma secularizării averilor mînăstirești». Însuși domnitorul în convorbirea avută cu episcopul Melchisedec, după ce acesta, la îndemnul lui Filaret Scriban, își prezentase demisia din postul de episcop la Dunărea de Jos [282], a lăsat să se întrevadă bunele intenții ce nutreau față de Biserica străbună. El a asigurat pe eruditul ierarh că tot ceea ce, constructiv, i se va propune pentru binele Bisericii va face, pentru că dorește, cu tot dinadinsul, să pună «odată capăt anomaliilor», din Biserică, desigur, și că la vremea potrivită «va reveni și asupra alegerilor, rămînînd cazul de față ca o excepție», deoarece, prin Legea decretată, «nu a avut alt scop decît a smulge episcopii din sistema îndătinată de a ajunge la episcopie prin simonie și corupțiune care a scandalizat așa de mult lumea» [283].

Cu toate acestea, cu voie sau fără de voie, Vodă Cuza, n-a fost înțeles în intențiile sale și lupta între cele două părți s-a aprins din ce în ce mai mult. Acest lucru a dat prilej Patriarhiei Ecumenice să-și continuie încercarea de a se mai amesteca în treburile interne ale Bisericii noastre. După corespondența cu mitropolitul Nifon încheiată la 30 aprilie 1864 (înfățișată mai sus), patriarhul ecumenic a părut a se fi liniștit întrucîtva. Votarea de către corpurile legiuitoare ale României a *Legii pentru numirea mitropoliților și episcopilor* însă, i-a dat ocazie să se «intereseze» și mai mult de Biserica Română, a cărei neatîrnare — mai ales în urma secularizării — nu o dorea de fel.

Aducîndu-i-se la cunoștință cuprinsul Legii pentru numiri, votată la 5/17 februarie 1865, patriarhul ecumenic Sofronie, la 15 aprilie 1865 [284], a adunat în Constantinopol Marele Sinod patriarhal, căruia i-a supus spre deliberare «cele trei proiecte de legi dacice despre sinod, monahi și mînăstiri și despre alegerea și judecata arhiereilor». În hotărîrea luată, Sinodul patriarhal socotea ca necanonice și în contrazicere cu vechea tradiție bisericească următoarele probleme: declararea de către sine a Bisericii dacice (române) ca independentă; convocarea Sinodului de către domnitor; participarea mirenilor ca membri la sinod; prezidarea corpului ponderator dacic (Senatul) de către mitropolitul primat; prezidarea de către mitropolitul primat a Sinodului, însă în numele domnitorului, numirea episcopilor de către puterea de Stat, judecarea acestora de un tribunal civil, măsurile restrictive contra monahismului și stabilirea de mai înainte a ordinii de zi ce urma să se discute în ședințele Sinodului [285]. În acelaș timp, Sinodul patriarhal a hotărît ca un delegat al Marii Biserici să fie trimis «în Principatele Unite Dacice», spre a se informa la fața locului, a aduce unele scrisori și a «demonstra necanonicitatea multor părți din proiectele de legi bisericești» [286].

Această solie a fost încredințată arhimandritului Eustatie Cleobul, membru al acestui extraordinar Sinod patriarhal, care, la 22 aprilie 1865, a și sosit în România. El avea «misiunea de a arăta domnitorului purtarea sa necanonică, atît în ceea ce

282. Ioan Kalinderu, *Episcopul Melchisedec*, București, 1894 p. 71—76.

283. Din o scrisoare a lui Melchisedec către Climent Nicolau din 17 iun. 1865 (v. Ioan Kalinderu, *op. cit.*, p. 80; C. C. Diculescu, *Din corespondențele episcopului Melchisedec*, București, 1909. p. 15).

284. Data de zi, ap. A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, II, Iași, 1903, p. 22.

285. «Ecclesia», I (1866), nr. 11, p. 83—84, nr. 12, p. 91—93; nr. 13, p. 101—103, nr. 14, p. 109—110, nr. 15, p. 115—117; F. Balamaci, *Documente*, p. 16—31.

286. F. Balamaci, *Documente*, p. 39.

privea mînăstirile închinate, cît şi în privinţa noirilor bisericeşti». Venit la Bucureşti, trimisul patriarhal a fost purtat «de la ministru la ministru, pînă ce în sfîrşit acel al Cultelor i-a spus că nu poate să-l recunoască şi nu are ce trata cu el»[287]. În acest fel misiunea lui, încheiată la 11 mai 1865, a eşuat[288].

La venire, el adusese cu sine mai multe scrisori, însoţite, se pare, de deliberarea Sinodului patriarhal. Între acestea, una era către domnitor[289], alta către mitropolitul primat şi sufraganii săi[290], iar alta către mitropolitul Moldovei, de asemenea cu sufraganii săi[291]. Toate trei erau din partea patriarhului ecumenic şi purtau data 17 aprilie 1865. Prin ele patriarhul ecumenic îşi arăta dezaprobarea faţă de «inovaţiile» introduse în Biserica Română, iar în ultimele două dojenea pe ierarhii români că şi-au neglijat datoria ce aveau de a se împotrivi unor asemenea fapte.

Cel dintîi răspuns la patriarhiceasca întîmpinare a plecat de la mitropolitul Nifon. Acesta, după ce scria patriarhului ecumenic că dacă «observaţiunile duhovniceşti» ce i s-au adresat ar fi fost făcute «cu dreptate», ar fi fost demne, îi spunea răspicat: «Biserica Română, Prea Sfinte, după cum cunoaşteţi, a fost de mult şi cu desăvîrşire independentă, în ceea ce priveşte activitatea ei internă. Iar proiectele de legi, în contra cărora Prea Sfinţia Voastră a ridicat vocea Sa cu putere, nimic alta nu săvîrşesc decît numai că sancţionează din nou ceva ce există de fapt şi consfinţesc mai precis o asemenea stare de lucruri. Prin urmare noi strejerii marilor principii ale Bisericii, credincioşi şi sfinţiţi slujitori ai ei în ţara aceasta, nimic altceva n-am putut să facem decît să rămînem liniştiţi şi în pace. Aşa dar luptele, opoziţia, sacrificiile şi martiriul la care sîntem îndemnaţi, în numele misiunii noastre, nu vor putea avea loc într-o ţară, unde atît poporul, cît şi guvernul, precum şi orice laic sînt într-un perfect acord atunci cînd este vorba de probleme ce privesc Biserica. Să creadă Prea Sfinţia Voastră că, dacă, din nefericire, s-ar fi găsit vreunul care să jignească sfintele noastre dogme şi noi am fi avut curajul jertfei şi am fi avut şi energia cea nedespărţită a credinţei, ca, plini de smerenie dar cu îndrăzneală şi fără tulburare, să umblăm în calea abnegării şi să ajungem pînă la împotrivire chiar»[292].

Cam în acelaşi fel răspundea, la 10 iulie 1865, şi mitropolitul Calinic Miclescu al Moldovei[293].

Dacă răspunsurile acestor doi ierarhi pot fi socotite dîrze, cel dat de domnitor, la 26 iunie/8 iulie 1865, poate fi socotit de-a dreptul magistral. «Ca un fiu supus al Sfintei Biserici Ortodoxe — scria el —, am primit cu cea mai adîncă evlavie părintească Sanctităţii Voastre scrisoare. Nu pot însă scăpa din vedere, adăuga numaidecît, că reaua purtare avută aici de arhimandritul Cleobul, însărcinat de a mi-o aduce, mi-a pricinuit o mare mîhnire».

Mai departe, destăinuindu-se, scria: «Am citit scrisoarea Sanctităţii Voastre şi cu ochii minţii şi supunînd gîndurile mele cele mai ascunse Mîntuitorului nostru care este începutul cel fără de moarte şi capul Bisericii, m-am întrebat în sinea mea dacă într-adevăr o naţiune este demnă de condamnat fiindcă a voit să întă-

---

287. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 22.

288. Asupra acestei misiuni, să se vadă expunerea făcută şi prezentată patriarhului ecumenic şi sinodului său de însuşi arhim. Eustatie Cleobul, la F. Balamaci, *Documente*, p. 39—66.

289. F. Balamaci, *Documente*, p. 31—34.

290. *Ibidem*, p. 34—37.

291. *Ibidem*, p. 37—38.

292. *Ibidem*, p. 66—67, (Scrisoarea are data: 12 mai 1865).

293. *Ibidem*, p. 87—88.

rească în țara ei fundamentele temeinice pe care se reazimă strălucirea veșnică și gloria de neînvins a Bisericii Ortodoxe? Mai m-am întrebat în sine-mi: dacă într-adevăr legile de organizare și de disciplină, primite acum de o întreagă țară, de cler și de popor, dacă acele legi prin care se stabilește o mai folositoare ordine materială în Biserica Ortodoxă Română sînt atît de îndepărtate de spiritul Sfintelor canoane și de uzul străvechi păzit în țările ortodoxe, încît să atragă din partea celui mai venerat și prea cinstit dintre păstorii creștinătății o atitudine atît de fățișă față de conducătorul unei națiuni care în decursul timpului întotdeauna a arătat o fără de margini grijă și o credincioasă dragoste față de Biserica sa?»

Dacă pînă aici, Cuza Vodă a scris în tonul «mîngîios» al unui fiu credincios al Bisericii Ortodoxe, în ceea ce urmează, după ce a făcut reproșuri patriarhului ecumenic pentru conținutul scrisorii sale cu totul alăturea de «tradițiile Bisericii dacice independente», i-a adăugat: «O asemenea crudă încercare nici decum nu mă așteptam să ne izbească chiar din acea parte, care în zilele ei de asuprire și de necazuri a primit de la noi din vechi timpuri și chiar și azi, cu mînă largă, atîtea și atîtea dovezi de iubire și de generozitate, cum n-a primit din nici o altă parte a lumii creștine. Ca creștin, pentru smerenia ce se cade unui fiu supus al Bisericii, aș fi dorit să trec sub tăcere, dureroasa surpriză ce mi-au pricinuit măsurile atît de grave pe care Sanctitatea Voastră este pornită să le ia împotriva țării mele. Ca domn însă, purtînd sarcina trecutului și a viitorului neamului românesc, nu pot să tac, căci sînt dator a apăra în contra oricărei încercări străvechea autocefalie a Bisericii dace».

După aceastaè «în dreptul Bisericii universale și în mînă cu sfintele canoane», domnitorul Cuza arăta patriarhului ecumenic că: «prin dreptate, prin uz, prin datinile consfințite de veacuri ale Bisericii dacice, prin drept, deci, prin uz și prin datinile recunoscute de întreaga Biserică și mai ales de Biserica din Constantinopol..., românii în chestiunile bisericești acum ca și întotdeauna au stat în limitele orînduirilor canonice și în ciclul deciziunilor și drepturilor, pe care le-a dobîndit Statul față de Biserica sa națională în toate timpurile și în orice parte a lumii ortodoxe».

Referindu-se apoi la deliberarea Sinodului patriarhal din 15 aprilie 1865, ce i s-a trimis o dată cu scrisoarea, Cuza Vodă arăta că pe aceasta n-o poate primi, deoarece «se atinge de drepturile vechi ale Bisericii dace independente. Ca domn creștin al României, o resping în numele clerului și al poporului și voi lupta în contra ei cu armele puternice și neînvinse ale legilor și ale canoanelor». Mai departe Cuza Vodă apăra în fața patriarhului ecumenic principiile «*Decretului Organic*» din 1864 și ale *Legii pentru numiri* din anul 1865, justificîndu-i pe rînd, cu probe scoase din uzul și istoria Bisericii creștine: «admisiunea mirenilor în sinod»; dreptul «Prințului domnitor al României de a convoca Sinodul»; participarea ministrului Cultelor numai cu drept consultativ la lucările Sinodului; măsurile privitoare la monahism, precum și dreptul conferit de lege șefului statului de a numi pe mitropoliții și episcopii țării.

După ce vorbește patriarhului ecumenic despre independența de totdeauna a Bisericii Române, pe care i-o și dovedește chiar cu fapte din istorie și după ce-i arată că din punct de vedere canonic o Biserică este liberă să facă orice ar vrea înăuntrul său, el îi pune înainte faptul că Patriarhia din Constantinopol «niciodată

n-a făcut legi pentru Biserica Românească, ci numai a dat binecuvîntare la alegerile de ierarhi făcute în țară», ceea ce nu se împacă în nici un fel cu «dreptul de autoritate și de amestec pe care ea și-l reclamă acum».

După ce a apărat cu temei și demnitate toate cele ce se săvîrșiseră în Biserica țării sale, Vodă Cuza în încheierea întîmpinării sale, revenind iarăși la tonul «mîngîios» de la început scria: «Nu am voit însă ca prin aceasta să formulez o justificare a unor fapte petrecute în România, prin voința mea și prin liberul consimțămînt al clerului și al poporului român, ci am voit, ca fiu credincios al Bisericii, să urmez tradițiile bisericești și să fac cunoscut prea veneratului arhipăstor al Bisericii de Răsărit, ce fel de spirit a domnit la întocmirea și publicarea lucrărilor, ce priveau în special fapte bisericești. Nu puteam altfel să dau Sanctității Voastre o mai vădită dovadă a respectului meu către sfîntul Scaun Ecumenic. Cea mai mare dorință, atît a mea cît și a poporului, pe care Providența l-a pus sub ocrotirea mea, este ca Sanctitatea Voastră să nu se îndoiască o clipă despre aceasta și ca întotdeauna Biserica Ortodoxă Română - să se păstreze nemișcată în ceea ce privește legăturile ei canonice adevărate cu celelalte Biserici, care, ca și noi mărturisesc credința ortodoxă. Și dacă pe de o parte am hotărîrea fermă de a respinge amestecul necanonic al oricărui Sinod străin, al oricărei Biserici streine sau al oricărui cap bisericesc strein în ceea ce privește administrația și succesiunea Bisericii Române autocefale, pe de altă parte însă voi fi totdeauna gata ca să primesc aceea ce voievozii români ortodocși, ca și mine, au primit cîndva... adică să socotesc pe Sanctitatea Voastră ca personificarea vie a acelei unități bisericești, care produce gloria și puterea Bisericii».

«Terminînd, Sanctitate, sînt dator să exprim Sanctității Voastre adînca mea părere de rău că n-am putut să îndeplinesc planul pe care mi-l insuflase iubirea pioasă și respectul cu care sînt dator către părintele meu duhovnicesc, fiindcă în momentul în care eram gata să deschid drumul spre acea coînțelegere frățească și reciprocă cerută de dogmele sfintei noastre Biserici, misiunea arhimandritului Cleobul a întrerupt intenția mea. Nemărginită a fost întristarea mea. Cred că și Sanctitatea Voastră a împărtășit-o».

«Sînt sigur că ați și desaprobat purtarea așa de potrivnică a acestuia față de îndrumările părintești ce i se vor fi dat de Sfințitul Scaun ecumenic. Prin urmare cred și sper că Sanctitatea Voastră, cu înalta sa înțelepciune, va găsi mijlocul cel mai nimerit pentru pregătirea acestei coînțelegeri, pe care doresc cu toată sinceritatea s-o restabilesc potrivit orînduielilor canonice. Și nu mă îndoiesc că și Sanctitatea Voastră îmi va da un potrivit prilej, ca să pot înfățișa în mod public sentimentele de respect și de considerațiune pe care un fiu plecat le nutrește față de Marea Biserică din Constantinopol».

În încheiere cu și mai mult patetism, dar și cu demnitate, Vodă Cuza scria: «Iată, Sanctitate, mi-am deschis inima, vădind gîndurile mele. Din nou Vă declar, Sanctitate, că voi rămîne credincios vechilor legături spirituale ale Bisericii, pildelor de respect și supunere față de Sfîntul Scaun ecumenic, pe care mi le-au dat înaintașii mei și pe care mi le dau încă azi conducătorii ce conduc popoare supuse religiei creștine. Vreau însă ca Biserica Ortodoxă Română să aibă o exprimare legală în Stat, iar în Biserica de Răsărit gradul și acea neatîrnare pe care a dobîndit-o de mult față de celelalte Biserici Ortodoxe. Numai astfel, și, prin această strînse legătură a Bisericii cu statul, voi putea, cu ajutorul lui Dumnezeu, să duc la un bun și fericit sfîrșit reformele politice ce am întreprins».

«Trecutul mă învață că vechea noastră credință strămoșească și independența Bisericii noastre, în orice epocă, au fost scut pentru națiunea română» [294].

Așa a apărat marele Cuza Vodă reformele sale și, implicit, neatîrnarea Bisericii străbune.

Patriarhul ecumenic însă nu s-a lăsat convins de argumentele lui. Văzînd că hotărîrea Sinodului patriarhal din 15 aprilie 1865 nu a fost luată în seamă, ci, dimpotrivă, a fost combătută, la 1/13 iulie 1865, — «dimpreună cu alte manuscrise» — a adus-o la cunoștința celorlalte patriarhate și Biserici autocefale Ortodoxe [295], cerîndu-le «conlucrarea frățească și duhovnicescul ajutor», pentru ridicarea unei asemenea periculoase situații a lucrurilor de acolo (= din Biserica Ortodoxă Română n. n.), care aruncă în întuneric pe acel popor creștin al cărui suflet se va cere din mîinile noastre» [296].

Întrucît răspunsurile acestora, — în afară de al Patriarhiilor din Ierusalim [297] și Alexandria [298] —, întîrziau să sosească, patriarhul ecumenic Sofronie a adunat din nou, în ședință extraordinară, Sfîntul și marele Sinod patriarhal și a cercetat documentata întîmpinare a lui Cuza Vodă din 26 iunie/8 iulie 1865.

După aceasta, la 8 octombrie 1865, a trimis la București o nouă scrisoare. Prin ea, el reproșa domnitorului «insulta» ce i-a făcut «întru disprețuirea și concedierea» mai sus pomenitului arhimandrit Cleobul, delegatul său și al Sinodului patriarhal. Îi critica vehement magistrala apărare, mai cu seamă în ceea ce se referea la vechimea neatîrnării Bisericii «din Dacia», îl învinuia că a batjocorit și distrus o hotărîre sinodală «scoasă din tezaurul dogmatic și canonic al Bisericii sobornicești»; că pune mai presus autoritatea particulară laică, decît autoritatea apostolilor, a sinoadelor, a părinților și chiar mai presus de cît autoritatea Sfîntului Duh; că încearcă să-și justifice faptele «luînd ca pretext înaltele exemple ale împăraților de Constantinopol», fără însă a ține seama că aceștia s-au ferit să legifereze ceva ce ar fi opus prevederilor «vreunuia din canoanele apostolice și sinodale», și că a introdus membri mireni în Sinod. În același timp, spre sfîrșit, îi făcea imputări și pentru cele ce a stabilit prin lege cu privire la căsătorie și pentru declararea de sine a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, încercînd chiar să-și justifice, istoricește, dreptul de jurisdicție asupra acesteia.

Încheind, patriarhul ecumenic Sofronie prevenea pe domnitor că «orice guvernămînt de stat, care, prin faptele sale, restrînge sau înlătură credința părintească ortodoxă», va purta veșnic «o pată neștearsă» și niciodată nu va putea scăpa «de condamnarea veșnică a Aceluia care a răscumpărat cu propriul Său sînge Biserica Sa». Și, totodată, îl îndemna să se întoarcă la hotărîrile dumnezeieștilor sinoade «prin care a grăit Duhul Sfînt», și, ca un fiu recunoscător, să dovedească, în orice împrejurare, simțămintele sale de respect față de «Mama cea canonică a ortodocși-

294. *Ibidem*, p. 70—87. V și: I. C. Apostol, *Cuza Vodă și Reforma sa în Biserica română*, Iași, 1912, p. 23—40.

295. v. F. Balamaci, *Documente*, p. 67—70, 99, 101, 103, 108, 122.

296. După scrisoarea adresată Bisericii Ruse (F. Balamaci, *Documente*, p. 70).

297. Patriarhul Chiril al Ierusalimului a răspuns în august 1865, arătînd că dezaprobă cele săvîrșite în Biserica Română și că împărtășește cele întreprinse de Patriarhie (*Ibidem*, p. 99—100).

298. Patriarhul Iacob al Alexandriei a răspuns la 18 sept. 1865. Și el dezaprobă cele lucrate de domnitorul Cuza în Biserica din România, dar recomandă Patriarhiei să fie cu duhul blîndeței (*Ibidem*, p. 103—104).

lor», cu care să păstreze «unitatea Duhului și legătura spirituală și canonică a păcii [299].

Nu se știe dacă în urma acestor noi învinuiri venite din partea căpeteniei ortodoxe din cetatea Sfîntului Constantin, Vodă Cuza a mai întors vreun răspuns. Se știe în schimb că patriarhul ecumenic Sofronie nu a renunțat încă la planurile sale. La 4 noiembrie 1865 a trimis celorlalte Biserici Ortodoxe scrisoarea lui Cuza Vodă din 26 iunie/8 iulie 1865, precum și noua hotărîre a Sinodului patriarhal din acea toamnă, cerîndu-le să-și formuleze părerea și judecata în legătură cu «îndrăznețele întreprinderi» săvîrșite «în contra așezămintelor bisericești» de către «guvernul princiar al Moldovlahiei» [300].

Curînd după aceasta, la 5 noiembrie [301] și 15 decembrie 1865 [302] s-a primit răspunsul Patriarhiei din Antiohia, la 9 decembrie 1865, cel de al doilea răspuns al Bisericii din Ierusalim [303], iar mai apoi la 4 ianuarie 1866, al Bisericii din Cipru [304]; la 18 februarie 1866, al celei Ruse [305]; și în sfîrșit, la 7 aprilie 1866, al Bisericii din Grecia [306].

Deși toate acestea socoteau necanonice cele săvîrșite în Biserica din România, totuși numai unele din ele se declarau întru totul de acord cu măsurile luate de Patriarhia Ecumenică, în timp ce altele îndemnau la o atitudine mai împăciuitoare. În același timp, acestea arătau că guvernele țărilor lor au «dat instrucțiuni reprezentanților lor, atît din Constantinopol cît și din Principatele Unite pentru ca aceștia prin toată silința și prin toată puterea să se folosească acolo unde trebuie, de toate mijloacele care se cer, ca să se prevină nu numai orice ruptură canonică și spirituală a țărilor ortodoxe..., ci ca să se întoarcă armonia mîntuitoare dintre ele și să se păstreze sigure drepturile canonice ale Marii Biserici» [307].

Dacă Patriarhia Ecumenică, după primirea acestor răspunsuri, va fi intenționat să arunce formal asupra Bisericii Române «anatema, ca să declare astfel schisma în mod oficial», cum se afirmă de obicei, nu se știe cu siguranță. Ceea ce se știe este că, la 11 februarie 1866, Alexandru Ioan Cuza a fost înlăturat din domnie și guvernul provizoriu ce i-a urmat «în manifestul său către țară», asigurînd că se va ocupa și de «chestiunea» bisericească, Patriarhia, — deși ceva mai înainte «partida canonică» i se adresase cu un protest [308] —, a devenit mai înțelegătoare și n-a anatematizat și nici n-a socotit schismatic pe nimeni. S-a mulțumit doar «cu ruperea relațiunilor canonice cu episcopii anticanonici» [309]. În continuare, ea a stat în legătură cu episcopii «canonici» : Filaret Scriban și Iosif Bobulescu, cărora la 8 și 27 februarie 1866, le-a scris, arătîndu-le că nu le este îngăduit «nici neculpabil de a coliturghisi cu aceia, pe care nici Marea lui Hristos Biserică nu-i cunoaște de adevărați și legitimi păstori, ca unii ce nu prin ușă, ci pe aiurea au sărit în turma lui Hristos» [310]. Aceleași îndemnuri îndrepta patriarhul ecumenic și către mitropolitul Nifon, căruia îi făcea și reproșuri că nu l-a informat la vreme despre hirotonia și instalarea acestor episcopi, făcută «cu puțin mai înainte... prin siluirea tiranică a fostului domnitor Alexandru Cuza» [311].

299. *Ibidem*, p. 88—98. 300. *Ibidem*, p. 101—105. 301. *Ibidem*, p. 100—102.
302. *Ibidem*, p. 107—108. 303. *Ibidem*, p. 105—107. 304. *Ibidem*, p. 108—109.
305. *Ibidem*, p. 110—121. 306. *Ibidem*, p. 122—124. 307. *Ibidem*, p. 123—124.
308. Cf. C. Erbiceanu, *Viața, activitatea și scrierile Prea Sfințitului Filaret Scriban*, București, 1892, p. 77, 78. 309. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 132.
310. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 79.
311. «Ecclesia», I, 1866, nr. 15 dec., p. 115; C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 81; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 133.

Precum reiese din acestea, aşa-zisa «luptă pentru canonicitate» a continuat şi după «abdicarea» lui Vodă Cuza. Ea a durat pînă în anul 1872, cînd, în urma corespondenţei diplomatice, purtate între guvernul român, Patriarhia Ecumenică şi celelalte Biserici Ortodoxe, şi în urma întocmirii — şi cu asentimentul patriarhului ecumenic — a noii *Legi organice a Bisericii Ortodoxe Române*, votată de Corpurile legiuitoare în decembrie 1872, a luat sfîrşit. Căci această Lege, prin art. 28, prevăzînd că «mitropoliţii şi episcopii, care funcţionează astăzi, în virtute de legi anterioare, se recunosc prin Legea de faţă şi se menţin în demnităţile lor cu toate drepturile şi prerogativele acordate prin această Lege mitropoliţilor şi episcopilor ce se vor alege conform prescripţiilor seale»[312], soluţiona definitiv şi situaţia episcopilor numiţi de Cuza Vodă, şi, o dată cu ea, încheia şi o pagină zbuciumată din viaţa mai nouă a Bisericii noastre[313].

*

Înainte de a încheia, vom reaminti că la începutul anului 1865 domnitorul Cuza a «înfiinţat» titlul de primat («primar») al României, care în viitor urma să fie purtat de mitropolitul Ungrovlahiei şi pentru care, în sesiunea Sinodului general din anii 1865—1866 — deci în cea dintîi — trebuia să se «determine» atribuţiile. Din lipsă de timp însă, aceasta nu s-a putut face acum. În iulie 1867, la cea de a doua sesiune ordinară a aceluiaşi sinod, aceste atribuţii iarăşi n-au fost «determinate», deoarece Comisia «însărcinată cu regularea cestiunilor propuse în desbaterea sesiunii anului 1865, pentru care nu s-a comunicat Ministerului de Culte nici un rezultat»[314], a opinat, în unanimitate, că nu mai este cazul să se «formeze întru aceasta un proiect de lege, fiindcă acele atribuţiuni ale Primatului sînt şi nu pot fi decît onorifice şi apoi ele se prevăd de legi»[315]. Pînă la urmă însă, printr-o neprevăzută coincidenţă, ele au ajuns să fie stabilite datorită unei împrejurări legată tot de persoana domnitorului Unirii.

La 3/15 mai 1873, Cuza Vodă a murit departe de ţară, la Heidelberg, în Germania. Rămăşiţele lui pămînteşti au fost aduse, cum se ştie, la moşia sa Ruginoasa din Moldova, unde au fost înmormîntate, marţi 29 mai / 10 iunie 1873[316], după un program stabilit de guvernul de atunci.

Întocmind programul, guvernul lăsase Bisericii «libertatea (de) a-şi face programul ceremoniei religioase». Cu acest prilej, mitropolitul Calinic Miclescu al Moldovei şi Sucevei, ca unul ce păstorea şi peste moşia unde avea să fie locul de veşnică odihnă al «primului domnitor al României Unite», la 20 mai 1873, a poftit la «ceremonia religioasă» şi pe mitropolitul primat Nifon sau în caz că el nu ar putea să delege doi «fraţi episcopi din eparhiile jurisdicţiunii Înalt Prea Sfinţiei Voastre», căci «credem — adăugă el — că este bine ca la această dureroasă ceremonie, în unire să ia parte clerul din toată România unită sub reposatul domn Cuza»[317].

Această «iniţiativă» însă, fiind socotită, pe de o parte, că se substituie unui drept al guvernului, ca unul ce întocmise programul, iar, pe de alta, poate că şi

312. Lege pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi cum şi a constituirii Sfîntului Sinod al Sfintei Biserici autocefale Ortodoxe Române, în «Biserica Ortodoxă Română», I, 1874—1875, p. 86.

313. În legătură cu lupta pentru canonicitate de după anul 1866, să se vadă: N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 133—136.

314. Din această comisie făceau parte: arhiereul Ghenadie Argeşiu şi preoţii N. Constantinescu, G. Stamatin, C. Ştiubei şi I. Petrescu.

315. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 58*, f. 22, 360 v.

316. Pentru dată, v. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 59*, f. 129. (Telegrama mitropolitului Calinic al Moldovei către Primatul Nifon). 317. *Dosar nr. 59*, f. 127 r—v.

celui al mitropolitului primat, care, ca şef al Bisericii, avea îndatorirea să facă invitaţii la această «ceremonie religioasă» pe ţară, a nemulţumit pe acesta din urmă, care de grabă, a şi întors răspuns la Iaşi, arătînd vlădicăi de acolo că «iniţiativa ce a luat... la această înmormîntare» nu este «conformă cu spiritul canoanelor sfintei noastre Biserici» şi de aceea el «nu adereazǎ la cererea ce-i face» [318]. Lămuririle [319], date de mitropolitul Calinic nu l-au satisfăcut pe mitropolitul primat Nifon. De aceea el, la 25 mai 1873, s-a adresat Sfîntului Sinod, trimiţîndu-i «depeşele» primite de la Iaşi şi cerîndu-i să ia «în vedere atît coprinderea lor, cît şi espresiunile dintr-însele». Totodată, îi adresa ruga de «a decide şi a regula cele de cuviinţă conform canoanelor şi legilor existente in cestiunea de facia»[320]. Adusă chiar în aceeaşi zi în şedinţa Sfîntului Sinod, acesta a trecut-o în studierea «Comisiunei de comunicate». Aceasta a întocmit îndată un «proiect de regulament pentru atribuţiunile de precădere ale mitropolitului primat al României» şi la 26 mai 1873, prin episcopul Melchisedec, raportorul ei, l-a depus «la biuroul Sfîntului Sinod» [321], care atunci era chiar adunat în sesiune ordinară şi care l-a şi votat în aceeaşi zi [322].

Prevederile lui însă, au supărat pe mitropolitul Moldovei, care socotea că ele «ating drepturile de seculi a sântei mitropolii a Moldaviei» şi «compromit chiar aplicarea legii organizării Sfîntului Sinod al României» [323]. Din această pricină el a înaintat un «protest formal» către domnitor [324] şi a refuzat să participe la şedinţa Sinodului din sesiunea ordinară din toamna anului 1873. Pentru aceasta însă, Sfîntul Sinod, după ce i-a făcut în scris legiuitele chemări, în şedinţa sa din 8 noiembrie 1873, l-a «suspendat din administraţiunea bisericească a eparhiei Mitropoliei Moldovei» [325].

Pînă la urmă, mitropolitul Calinic a făcut act de supunere şi la, 19 noiembrie 1873, i s-a ridicat suspendarea. La propunerea sa, făcută în şedinţa de la 22 noiembrie 1873 [326], unele din prevederile Regulamentului pentru atribuţiile de precădere ale mitropolitului primat s-au modificat, el căpătîndu-şi forma definitivă în şedinţa Sfîntului Sinod de la 26 noiembrie 1873, cînd s-a votat [327] şi a devenit, astfel, pentru multă vreme [328] normativ.

În acest fel, printr-o neaşteptată întîmplare ce a avut loc cu prilejul înmormîntării «primului domnitor al României Unite» Primatului României, — titlu de el «înfiinţat», — i s-au stabilit, prin lege, atribuţiunile, care, la un moment dat, cum s-a văzut, fuseseră socotite de prisos.

*

Acestea sînt cele ce se pot înfăţişa despre politica religioasă a domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Privind înapoi peste ele, se va putea constata că el, sub raport bisericesc, a desfăşurat o multilaterală activitate, cum pînă în vremea sa,

---

318. *Ibidem*, f. 130. 319. *Ibidem*, f. 128 r—v. 320. *Ibidem*, f. 127.
321. *Ibidem*, f. 126. 322. *Ibidem*, f. 66 v. — 67 r.; 102 v. 323 *Ibidem*, f. 192.
324. *Ibidem*, f. 189—191. 325. *Ibidem*, f. 279, 280—283. 326. *Ibidem*, f. 363.
327. *Ibidem*, f. 381 v — 389.

328. Pentru incidentul dintre mitropolitul Calinic şi Sfîntul Sinod, să se vadă: Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 59*, f. 172, 175—176, 178—199, 201, 204, 255—262, 264—266, 276—277; 279—287; 295—296; 328—341, 345—347, 356—360 şi 375—377 şi Arhiva veche a Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 5603* (f. 24/1873) (*Relativ la alegerea episcopilor, deschiderea Sfîntului Sinod General al României şi dispoziţiunile luate pentru mitropolitul Moldaviei*), f. 32, 37, 39—43, 53.

trebuie să se recunoască, nu desfăşurase nici unul din şezătorii pe scaunele domneşti ale ţării.

Şi în acest domeniu deci, domnitorul Unirii a înscris o «pagină strălucitoare», căci şi aici el s-a arătat «pătruns de cel mai mare patriotism». Ca şi în alte sectoare ale vieţii de Stat, şi în Biserica românească patriotismul său luminat i-a indicat «teoretic» măsurile ce trebuiau luate, spre a o ridica şi, totodată, i-a «dat şi puterea sufletească necesară pentru a decide şi pune în practică aceste măsuri», de multe ori, chiar, cum s-a văzut, «luptînd împotriva unei opoziţii îndîrjite şi asumîndu-şi riscurile unei asemenea acţiunii». Alături de alte reforme, înnoirile bisericeşti ale lui Vodă Cuza, cel ce săvîrşise secularizarea averilor mînăstireşti, desfiinţase claca şi împroprietărise pe ţărani, fac din el un adevărat revoluţionar, care «statornic» a urmări: îndeplinirea programului înnoitor şi plin de speranţe ale generaţiei paşoptiste din care însuşi făcea parte. Căci pline de iz revoluţionar sînt multe din cele ce el a săvîrşit sau a încercat să săvîrşească în Biserica străbună. Numărul acestora — precum reieşia din cele de mai sus — este destul de mare. Şi aici opera lui rămîne una din cele mai întinse şi mai de seamă din «întreaga» istorie a Bisericii Române.

Aproape că nu este sector bisericesc, în care Cuza să nu fi încercat să aducă o înnoire care să fie în pas cu vremea şi mai perfectă. La tipărirea de cărţi de slujbă, la stabilirea locului de îngropăciune pentru cei decedaţi, la reglementarea pricinilor căsniceşti, la stabilirea formelor de încheiere a căsătoriei, la întronarea unei conduite corespunzătoare în sînul ierarhiei, la disciplina clericilor şi a monahilor, la buna administrare a bunurilor bisericeşti, la arondarea parohiilor şi eparhiilor, la primirea în monahism, la unificarea tipicului bisericesc, la înstăpînirea definitivă a limbii române în săvîrşirea slujbelor bisericeşti, la bunul mers al învăţămîntului teologic, la costumul clerului, la ridicarea prestigiului Bisericii Române în lumea creştină, la organizarea centrală a acestei Biserici, la formularea unui nou mod de a se completa vacanţele scaunelor episcopale, la stabilirea unei căpetenii onorifice în Biserica Română, la neatîrnarea faţă de oricine a acestei Biserici ş.a., a fost prezent ochiul pururea veghetor al lui Vodă Cuza, care de la bun început şi-a dat seama că şi aici, ca şi în celelalte sectoare ale administraţiei de Stat, trebuie făcute înnoiri. Şi aici, în Biserică, trebuia să se înlocuiască un vechi sistem de organizare şi în multe probleme să se aducă un nou duh de viaţă. Din păcate însă, în pasul ce a întreprins, el nu s-a bucurat de sprijinul tuturor, căci mulţi l-au judecat mai mult după efectul măsurilor sale şi nu după curata intenţie, cu care păşise la înnoirile ce se angajase a aduce în viaţa bisericească a ţării.

În şapte ani de domnie, repetăm, Cuza Vodă a realizat în Biserica Română lucruri pe care alţii nu le-au făcut în zeci de ani. Este firesc ca în o asemenea situaţie, în unele din măsurile sale, el să fi greşit, mai cu seamă în ceea ce priveşte forma de înfăţişare a acestora, dar acest lucru nu l-a făcut cu intenţie. De multe ori şi ritmul de desfăşurare a evenimentelor vremii l-au pus în această situaţie. El însuşi socotea unele din măsurile — vehement criticate de adversari — ca măsuri de moment, urmînd ca apoi să li se aducă îndreptarea necesară.

Dacă au fost şi greşeli, Alexandru Ioan Cuza nu poate fi judecat numai pentru ele, ci în cumpăna dreptăţii trebuie aruncate şi realizările sale pentru Biserica străbună, despre care, de atîtea ori, a vorbit cu simpatie, cu respect şi cu căldură.

Prin măsurile sale şi prin atitudinea sa în disputa cu Patriarhia Ecumenică, Vodă Cuza a grăbit obţinerea şi de drept a autocefaliei Bisericii Române.

Legiferînd, el a ținut seama de interesele statului și de interesele Bisericii, căutînd, pe cît posibil, să mulțumească pe fiecare.

Chiar dacă unele din legiuirile lui Alexandru Ion — cum semna el ca Domn au căzut, după cum spun unii «în desuetudine», totuși spiritul lor a rămas, căci el, corespunzînd năzuințelor vii ale Bisericii, se simte apărînd în legislația de mai tîrziu a acesteia.

În afară de aceasta, legislația multor sectoare din ogorul Bisericii Ortodoxe Române, își are început în cea concepută și realizată de el. În multe din acestea deci el poate fi socotit deschizător de drum.

Pentru duhul și caracterul pozitiv și realist al multora din acestea, pentru bunele sale intenții față de ea, pentru respectul și înțelegerea ce întotdeauna i-a arătat, pentru ajutorul, ce cu multă bunăvoință i-a acordat, pentru felul cum i-a apărat interesele față de pretențiile Patriarhiei Ecumenice, și pentru tot ceea ce a intenționat și a săvîrșit pentru progresul și propășirea ei, Biserica Ortodoxă Română, alături de întregul nostru popor care a cinstit și cinstește memoria lui Vodă Cuza, ridicîndu-i impunătoare statui la Iași și Craiova și dînd numele lui unor sate, școli, instituții, străzi și piețe din diferite orașe, pururea își va aminti de el cu caldă recunoștință. Este și ceea ce se face acum, la popasul aniversar a o sută cinci zeci de ani de la nașterea sa, în paginile acestei reviste.

Preotul NICULAE ȘERBĂNESCU

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

SLUJITORI AI LUI DUMNEZEU, SLUJITORI AI OAMENILOR*

Niciodată Bisericile n-au fost preocupate atît de mult de datoria slujirii oamenilor ca în vremea noastră. Profesorul japonez Takenaka spunea la Adunarea Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la New-Delhi (1961) că creştinismul şi-a redescoperit azi «dimensiunea slujirii» ca cea mai proprie însuşire a sa, ca «marca indispensabilă a Bisericii lui Hristos».

Bisericile au slujit de fapt în toate timpurile oamenilor, unele mai mult, altele mai puţin. Dar astăzi tema slujirii a devenit tema centrală care frămîntă conştiinţa Bisericilor.

Fenomenul e provocat pe de o parte de faptul că omenirea cere azi mai multă slujire din partea Bisericilor ca în trecut, pe de alta de conştiinţa lor că dacă n-ar sluji mai mult s-ar expune pericolului să rămînă la marginea vieţii omeneşti. Iar la baza conştiinţei Bisericilor că trebuie să slujească azi omenirea cu mult mai mult, stau necesităţile actuale cu mult mai mari ale oamenilor.

În faţa acestei situaţii e firesc ca Bisericile să reflecteze mai mult asupra temeiurilor teologice ale slujirii, asupra modurilor noi în care poate sluji adecvat cu natura ei, dar şi cu un rezultat cît mai eficace, pentru rezolvarea gravelor necesităţi contemporane ale omenirii.

Reflecţia aceasta e de natură ea însăşi să dea un avînt nou slujirii Bisericii.

Bisericile simt trebuinţa să elucideze temeiurile slujirii în mod mai special decît o simt ceilalţi oameni, deoarece ele fiind comunităţi de oameni care vor să fie în primul rînd fideli lui Dumnezeu, ar voi să găsească temeiul slujirii lor în însăşi fidelitatea lor faţă de Dumnezeu, sau în slujirea Lui. Ele simt că dacă slujirea adusă de ele oamenilor ar sta în contrazicere cu slujirea lui Dumnezeu, sau n-ar decurge din aceea, sau ar fi indiferentă pentru fidelitatea faţă de Dumnezeu, această slujire ar fi lipsită de o rîvnă şi de o forţă reală.

* Textul acestui articol a constituit referatul principal susţinut la Conferinţa teologică interconfesională de la Sibiu (16 aprilie 1970).

Dar Bisericile sînt convinse că slujirea ce simt că trebuie să o aducă oamenilor, departe de a contrazice slujirea ce sînt datoare să o aducă lui Dumnezeu sau indiferentă pentru aceea, își are temeiul tocmai în slujirea lui Dumnezeu. În evidențierea acestui fapt stă însăși întemeierea slujirii lor față de oameni.

Iisus Hristos, slujitorul model al lui Dumnezeu și al oamenilor și izvorul de putere al slujirii noastre față de Dumnezeu și față de oameni. — Legătura între slujirea lui Dumnezeu și slujirea oamenilor, sau implicarea datoriei de slujire a oamenilor în slujirea lui Dumnezeu, o arată Bisericilor, în mod exemplar și cu supremă putere obligatorie pentru conștiința lor, însuși Domnul nostru Iisus Hristos.

Făcîndu-se om, Fiul lui Dumnezeu s-a făcut atît slujitor lui Dumnezeu-Tatăl, cît și oamenilor. El ne-a arătat prin aceasta o altfel de mărime a omului decît cea care pretinde să i se slujească, dar consideră nedemn să slujească. «Nu tot așa va fi între voi. Ci cel care vrea să fie mai mare, să fie slujitorul vostru. După cum și Fiul Omului n-a venit să fie slujit, ci ca să slujească» (Matei XX, 26, 28).

Se vorbește uneori de slujirea lui Dumnezeu și de slujirea oamenilor ca de două slujiri distincte, sau ca de o slujire verticală și una orizontală. E greu de constatat însă o asemenea distincție la Mîntuitorul. El se întrupează ca să facă voia Tatălui; dar El face prin întrupare voia Tatălui, întrucît mîntuiește prin aceasta pe oameni. «Mîncarea mea este să fac voia Celui ce m-a trimis», spune Mîntuitorul către ucenicii Săi; dar o spune privind lumea care așteaptă să fie mîntuită de El și de Apostoli (Ioan IV, 24—35). Acceptînd să fie răstignit, face voia Tatălui; dar prin răstignire mîntuiește lumea. Prin această operă face voia Tatălui și slujește lumii, mîntuind-o.

Desigur că și slujirea pe care o împlinește Iisus în favoarea oamenilor nu se referă numai la interesele vieții lor pămîntești, ci ținteşte în ultima analiză viața lor veșnică —, pentru care ei trebuie să se desăvîrșească în iubire. Iar iubirea o învață de la Iisus Hristos.

În fond Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat ca să le dovedească iubirea Tatălui și iubirea Sa, pentru ca și ei să crească în iubire față de Dumnezeu și întreolaltă. El le arată iubirea Sa cu fapta, nu numai cu cuvîntul, ca și ei să învețe această iubire cu fapte. Arătîndu-le această iubire cu fapta, dusă pînă la sacrificul vieții, El împlinește voia Tatălui, sau slujește Tatălui.

Hristos preamărește pe Tatăl și face cunoscut numele Lui, întrucît le face oamenilor străvezie în iubirea Sa față de ei iubirea Tatălui, pentru ca iubirea aceasta să se sălășluiască și în raporturile dintre ei. «Eu Te-am preamărit pe Tine pe pămînt — spune El Tatălui Său — și le-am arătat numele Tău, ca iubirea cu care M-ai iubit Tu să fie într-înșii» (Ioan XVII, 4, 26). «Precum M-a iubit pe Mine Tatăl, așa v-am iubit și Eu pe voi» (Ioan XV, 9). De aci concluzia : «Aceasta este porunca Mea : să vă iubiți unul pe altul, cum v-am iubit Eu pe voi» (Ioan XV, 9, 12).

Prin urmare și noi iubind pe oameni și slujindu-le, împlinim voia lui Dumnezeu, adică îi slujim Lui. Slujind oamenilor nu dijmuim slu-

jirea lui Dumnezeu, nu furăm din timpul și din grija slujirii lui Dumnezeu, ci slujim în realitate lui Dumnezeu, împlinind porunca Lui.

Nimenea nu s-a scufundat mai mult în căldura iubirii lui Hristos și n-a tălmăcit-o mai bine ca ucenicul pe care-l iubea Domnul : Apostolul Ioan. Dar tocmai de aceea nimenea n-a formulat mai pregnant ca el cuprinderea una în alta a iubirii sau a slujirii lui Dumnezeu și a iubirii sau a slujirii omului, pe baza a ceea ce a văzut el în iubirea Domnului și a cunoscut din învățătura Lui. Iată această pregnantă formulare a adevărului învățat de Ioan de la Domnul : «Dacă zice cineva : iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăște, mincinos este! Pentru că cel ce nu iubește pe fratele său pe care îl vede, cum poate să-l iubească pe Dumnezeu pe care nu-l vede!» (I Ioan IV, 20). Iar iubirea față de oameni nu e, după Sfîntul Ioan, deplină cînd e numai cu cuvîntul, nu și «în faptă și adevăr» (I Ioan III, 18).

Apostolul Ioan rezumă în formă de principiu ceea ce spusese Mîntuitorul prin ilustrare concretă, cînd fixase ca criteriu de apreciere infailibilă și definitivă a vieții omului: «Amin grăiesc vouă, întrucît ați făcut unuia din acești frați ai Mei prea mici, Mie ați făcut». Sau «Întrucît nu ați făcut unuia dintr-acești prea mici, Mie nu ați făcut» (Matei XXV, 40, 45).

Iubirea de Dumnezeu, cînd e reală, se mișcă în interiorul iubirii active de oameni și viceversa. Fapta de slujire a creștinului e una, adresanții sînt doi : Dumnezeu și omul. Cine slujește omului, slujește și lui Dumnezeu. Mai mult, dragostea de Dumnezeu și dragostea de om fiind din aceeași putere, Apostolul Petru a putut spune că slujirea omului față de om, dacă e deplină, «e din puterea pe care o dă Dumnezeu» (I Petru IV, 11).

În lumina celor spuse și săvîrșite de Domnul Iisus Hristos nu se poate spune despre El că mai întîi e Mîntuitor și apoi Slujitor, și nici despre om că întîi se îngrijește de mîntuire și apoi de slujirea aproapelui. Iisus Hristos este Mîntuitor întrucît este Slujitor și omul se mîntuiește întrucît slujește oamenilor, din puterea și la porunca Mîntuitorului. Căci prin iubire Hristos în același timp mîntuiește și slujește iar omul în același timp se mîntuiește și slujește.

Numai teoriile soteriologice care nu au văzut rolul central al iubirii în mîntuire au putut despărți între activitatea mîntuitoare și slujitoare a lui Hristos, sau între preocuparea omului pentru mîntuire și cea pentru slujire. Și trebuie să recunoaștem că în istoria Bisericilor creștine s-au afirmat uneori asemenea teorii soteriologice și în consecință și așezarea slujirii iubitoare a oamenilor pe al doilea plan, sau considerarea ei mai mult sau mai puțin indiferentă pentru mîntuire. Astăzi însă asemenea deprecieri ale iubirii și slujirii oamenilor nu se mai întîlnesc în Bisericile creștine.

Fără îndoială, recunoaștem că există un cult al lui Dumnezeu în sens restrîns, dar cultul acesta dacă nu dă putere iubirii de oameni și slujirii dedicată oamenilor dovedește că nu-și atinge scopul lui de transformare a omului în sens bun, așa cum voiește Dumnezeu.

Dacă cultul este în partea lui cea mai esențială preamărirea lui Dumnezeu, această preamărire se săvîrșește mai ales prin faptele bune ale credincioșilor, sau se prelungește în ele, căci ele îi îndeamnă și pe cei în favoarea cărora se săvîrșesc la această preamărire a lui Dumnezeu, cum a spus Mîntuitorul (Matei V, 16) și Apostolul Petru (I Petru II, 12).

De aceea Apostolii vorbesc adeseori în epistolele lor despre datoria creștinilor de a sluji. Sfîntul Apostol Pavel vorbește de datoria proestoșilor de a desăvîrși pe sfinți «spre lucrarea slujirii» (Efes. IV, 12). Iar adresanților Epistolei către Evrei li se spune că Dumnezeu nu va uita dragostea arătată de ei pentru numele Lui «slujind altădată și slujind și acum sfinților» (Evr. VI, 10).

Slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor unite într-o unică responsabilitate umană. — Omul este o ființă responsabilă. Responsabilitatea face parte atît de mult din ființa omului, că fără ea omul nu e om cu adevărat. Se recunoaște în mod unanim că omul este o ființă vorbitoare. Dar vorbirea se specifică totdeauna ca chemare și răspuns. Omul vorbește pentru că apelează la semenul său, sau răspunde la apelul lui. Prin aceasta oamenii comunică între ei în mod vital și sînt legați între ei, iar în afară de această comunicare nu pot trăi și nu se pot dezvolta trupește și sufletește. Oamenii își adresează apeluri și așteaptă răspunsuri. Prin chemare, prin solicitare, fiecare arată că are lipsă de slujire, are lipsă de celălalt ca să-i dea ajutor, să-l susțină în existență; prin răspunsul ce urmează în mod inevitabil, arată că este în mod obligatoriu slujitor.

Desigur, omul poate răspunde și prin refuz la apel sau la solicitare. Dar faptul că trebuie să răspundă într-un fel sau altul și faptul că răspunsul negativ nu-l mulțumește nici pe el nici pe celălalt arată că el este în mod normal ființă răspunzătoare sau slujitoare. Întrucît omul își descoperă umanitatea sa deplină numai în această legătură de solicitare a slujirii și de acordare a ei, dimensiunea slujitoare face parte esențială din umanitatea sa. Aceasta presupune descoperirea importanței celorlalți, pentru ca în slujirea acordată lor să se poată descoperi și dezvolta el însuși ca om. De aceea descoperirea de sine a omului în perioada care a început cu Renașterea și a durat pînă aproape de curînd și mai durează în unele cercuri de oameni, n-a fost o descoperire deplină a umanității sale, sau a fost o falsă descoperire de sine, pentru că omul și-a văzut în tot timpul acesta aproape numai eul propriu, nelegat de ceilalți prin atributul responsabilității ca ființă ce are lipsă nu numai de slujirea celorlalți, ci și de acordarea slujirii sale acelora.

Omul european al secolelor ce-a început cu Renașterea, descinzînd pe celelalte continente, a descoperit numai spațiile și bogățiile lor, dar nu și popoarele lor și responsabilitatea sa față de oamenii de acolo. De aceea a exterminat sau a robit acele popoare cu sentimentul că nu distruge sau robește niște oameni, ci niște animale. Așa s-a dezvoltat falsul, găunosul și sălbaticul umanism al individualismului, cu

corolarele lui: liberalismul capitalist, imperialismul și naționalismul exclusivist.

Acum omul se descoperă din ce în ce mai mult în deplinătatea sa ca subiect în relațiile de comuniune cu ceilalți. O caracteristică a acestei descoperiri sau cunoașterii de sine adevărate a omului e că ea se realizează nu prin teorii speculative despre om, ci prin slujirea reală a lui. E o cunoaștere cu fapta, sau «cu lucrul», cum spuneau și părinții orientali. Dar cunoașterea aceasta cu fapta e și creatoare: oamenii se restabilesc prin ea, sau se recreează ca oameni adevărați, ieșind din anormalitatea sau înstrăinarea lor de la ființa proprie. Slujirea are prin urmare și o funcție de necontenită înaintare în cunoaștere și dezvoltare a omului. Ea reprezintă adevăratul umanism, care înseamnă atît adevărata cunoaștere a omului cît și continua lui dezvoltare.

Creștinismul consideră că această umanitate adevărată care se descoperă în slujire e umanitatea așa cum a înțeles-o el de la originile sale, chiar dacă ulterior unele concepții teologice influențate de mentalitățile timpurilor au uitat de această înțelegere a omului și s-au făcut apărătoarele unor concepte false despre om, concepte ale unui om înstrăinat. În concepția creștină originară a omului e cu adevărat om numai în legăturile sale vitale cu ceilalți, slujind și slujit fiind de ceilalți, numai completîndu-se prin slujire reciprocă cu aceia. Sfîntul Grigorie de Nisa declară că chipul lui Dumnezeu în om se referă la omul în această relație ontologică sau vitală cu ceilalți. Iată cuvintele lui: «Spunînd Scriptura că Dumnezeu a făcut pe om, prin indefinitul expresiei *(Om)*, a indicat toată umanitatea. Căci nu a fost numit în actul creației Adam, precum spune istorisirea mai departe. Omul indicat în actul creației nu este acesta sau acela, ci omul în general... Desigur, nu trebuie să socotim că Dumnezeu a făcut ceva indefinit... De aceea ca într-un trup s-a cuprins toată plenitudinea oamenirii prin puterea lui Dumnezeu al tuturor. Căci nu într-o parte a firii umane stă chipul (lui Dumnezeu), nici în vreunul din cei priviți de ei înșiși. Ci această putere străbate prin tot neamul. Deci toată firea (umană), care străbate de la cei dintîi pînă la cei din urmă este un singur chip al Celui ce este» (*De opificio hominis*, P. G., XLIV, 135).

În același spirit Sfîntul Ioan Gură de Aur consideră omenirea un trup cu multe mădulare și așa cum în trup un mădular făcînd rău altui mădular se prăbușește pe sine însuși, căci păgubește trupul întreg, iar îngrijind pe altul se îngrijește pe sine însuși, așa e și între oameni «...Dacă cineva luptă împotriva fratelui său, luptă împotriva sa însuși și paguba nu se oprește la frate, ci el însuși se va păgubi» (*Omilia 31 la Ep. I Cor.*; P. G., LXI, 260).

Dacă pentru creștini conceptul adevărat al omului constă în însușirea lui de chip al lui Dumnezeu, ei pot spune și trebuie să spună că chipul lui Dumnezeu în om se slăbește cînd omul iese din viața de comuniune iubitoare cu ceilalți și se restabilește cînd omul revine la o solidaritate activă cu aceia prin slujire reciprocă.

Teologii remarcă adeseori că dacă omul e făcut după chipul lui Dumnezeu întrucît se află în relație indisolubilă și vitală cu semenii

atunci modelul vieţii umane e Sfînta Treime. Ei aduc uneori în sprijinul acestei idei pluralul prin care Dumnezeu anunţă în Geneză crearea omului : «Să facem pe om după chipul nostru». Dacă-i aşa, oamenii dezvoltă fiinţa lor autentică în mod continuu, înaintînd într-o comuniune tot mai asemănătoare cu comuniunea treimică. Iar aceasta o fac prin iubire şi slujire reciprocă crescîndă. Făcînd însă aceasta, oamenii împlinesc atît voia lui Dumnezeu cît şi o necesitate a fiinţei lor.

Aceasta confirmă ceea ce s-a spus înainte că slujirea omului se cuprinde în slujirea lui Dumnezeu, sau viceversa.

Dar faptul acesta întemeiat pînă aci pe texte biblice şi pe natura omului ca chip al lui Dumnezeu ni se dezvăluie într-o formă acută în datul interior al inseparabilităţii răspunderii omului faţă de Dumnezeu, de răspunderea faţă de semenii săi.

Omul credincios nu poate explica responsabilitatea sa necondiţionată faţă de semenii săi decît din importanţa veşnică a fiinţei aceluia şi a fiinţei sale. În structura noastră umană e sădită această responsabilitate necondiţionată faţă de celălalt om, care nu poate sta fără credinţa în veşnicia lui şi în veşnicia mea. Dar aceasta înseamnă că responsabilitatea e pusă în noi de Creatorul. Noi, achitîndu-ne de responsabilitatea noastră faţă de oameni, ne achităm de o responsabilitate faţă de Creatorul oamenilor. Dumnezeu ne-a făcut în aşa fel ca să punem în mişcare în mod reciproc răspunderea noastră unii faţă de alţii şi să împlinim porunca ei. El ne-a făcut prin aceasta responsabili faţă de Sine însuşi. A întemeiat răspunderea noastră întreolaltă pe răspunderea faţă de Sine. Ne-a făcut să ne împlinim răspunderea faţă de Sine, împlinindu-ne unii prin alţii prin solicitarea reciprocă a slujirii şi a răspunsului la această solicitare prin slujirea de fapt.

Unii teologi declară că omul are două răspunderi : una faţă de Dumnezeu (coram Deo) şi alta faţă de om (coram homine). În realitate răspunderea faţă de om e implicată în răspunderea faţă de Dumnezeu. E o unică răspundere faţă de Dumnezeu pentru om (coram Deo propter hominem). Dacă facem rău unui semen al nostru, sîntem traşi la răspundere nu numai de omul respectiv, sau, dacă el n-are putere, de alţii, ci de Dumnezeu, ca supremul for de judecată. Orice faptă rea faţă de oameni are caracter de păcat, deci e calificată ca o faptă condamnabilă faţă de Dumnezeu. De aceea şi porunca slujirii îşi are ultima întemeiere în porunca lui Dumnezeu, în răspunderea noastră faţă de Dumnezeu.

Dumnezeu care a creat pe toţi, are grijă de toţi. Dar ne cheamă şi pe noi să avem grijă de copiii Săi, să avem grijă unii de alţii. Ne cheamă să-i fim «colaboratori», în această grijă a Lui de noi înşine şi de semenii noştri, în această grijă a Lui de dezvoltarea noastră. Toată osteneala în zidirea reciprocă e «colaborare» a noastră cu Dumnezeu (I Cor. III, 8—9). Dumnezeu vrea în definitiv să creştem în iubirea noastră întreolaltă. Prin aceasta răspundem solicitării Lui, sau împlinim voia Lui. Dar fără efortul nostru, fără străduinţa noastră într-o slujire reciprocă, fără trăirea într-o efectivă răspundere reciprocă,

nu ne achităm de răspunderea aceasta față de Dumnezeu. «Dumnezeu ne-a dat mîini ca să dăm ajutor altora și nu ca să le întindem curse». spune Sfîntul Ioan Gură de Aur (*Omilia 10 la Epistola I Cor.*, ed. Bareille, tom. XVI, p. 438). «Ce-ar fi dacă ne-am fi fost suficienți nouă înșine? Am fi fost ca fiarele nedomesticite», spune tot Sfîntul Ioan Gură de Aur (*Op. cit.*, tom. XVII, p. 534).

Mai mult chiar, cine ajută omului, ajută lui Hristos. Parafrazînd cuvîntul Mîntuitorului că cine ajută pe cei ce au lipsă de ajutor, îl ajută pe El însuși, Sfîntul Grigorie de Nazianz spune: «Frații mei și frați ai lui Hristos, pînă e vreme să cercetăm pe Hristos, să îngrijim pe Hristos, să hrănim pe Hristos, să-l apropiem pe Hristos, să cinstim pe Hristos» (*De pauperum amore,* P. G., XXXV, 890). Omul nu e numai după chipul lui Hristos, ci e legat de Hristos, pentru faptul că Hristos e om și fiecare om e legat cu toți oamenii, în relația eu-tu-el. Omul se face asemenea lui Dumnezeu prin slujire. «Nimic nu are omul așa de mult ca Dumnezeu, ca a face bine», spune tot Sfîntul Grigorie de Nazianz (*Ibidem).*

Sarcinile concrete ale slujirii noastre către oameni în timpul de azi. — Astăzi omenirea are cîteva probleme mari în care dorește să fie ajutată de toți. Sînt probleme de care depinde viața ei însăși. E problema păcii, într-o vreme în care un nou război ar însemna o catastrofă pentru toată omenirea. În legătură cu ea, e problema interzicerii armelor atomice, problema securității europene, de a căror rezolvare favorabilă e legat viitorul de pace și progres al omenirii. E problema subalimentării a sute de milioane de oameni și a discriminărilor rasiale, care întrețin și ele o efervescență și o neliniște, ce pot să ducă și ele la un război.

Bisericile creștine au marea răspundere de a ajuta la rezolvarea grabnică a acestor probleme. E o răspundere față de omenire, dar e totodată o răspundere față de Dumnezeu. Credința în Dumnezeu, pe care o propovăduiesc, trebuie să le dea o sensibilitate sporită pentru sesizarea acestei duble răspunderi. Prin credință ele cunosc, ele înțeleg, ele sesizează că Dumnezeu s-a făcut om ca să mîntuiască pe oameni prin iubire, ca să ne facă să lucrăm la mîntuirea noastră prin iubirea reciprocă. Prin credință pot descoperi valoarea omului, dependența fericirii lui eterne de iubirea și de slujirea semenilor.

Unii creștini sau conducători și teologi creștini se mai întreabă: cum putem întemeia angajarea noastră ca creștini, obligați să slujim lui Dumnezeu, în străduința pentru rezolvarea unor asemenea probleme ale lumii? Dar problemele acestea nu sînt numai ale lumii, ci sînt și ale lui Dumnezeu, sau sînt ale lumii lui Dumnezeu. Noi putem întemeia angajarea noastră în străduința pentru rezolvarea lor, lăsîndu-ne însuflețiți tot timpul de conștiința că slujind omenirii în aceste probleme, slujim totodată lui Dumnezeu, care a creat lumea ca să dureze și nu ca să fie nimicită. Dumnezeu a creat lumea, dar în menținerea ei în ființă ne-a dat și nouă un rol.

Unii dintre conducătorii și teologii creștini ar putea ridica întrebarea: dar cum putem arăta oamenilor că noi slujindu-le în aceste

probleme, îi slujim totodată lui Dumnezeu, ca să folosim și această slujire pentru aducerea oamenilor la Hristos, deci pe calea mîntuirii? Căci aceasta este misiunea noastră principală. La această întrebare se poate răspunde astfel: noi putem face pe oameni să simtă că slujindu-le în aceste probleme, și în oricare altele, slujim lui Dumnezeu, că Dumnezeu ne dă putere pentru această slujire, uneori spunîndu-le aceasta, alteori prin însuși modul exemplar și desăvîrșit în care împlinim slujirea noastră. Cu cît vom sluji mai desăvîrșit cu atît oamenii vor descoperi mai ușor puterea credinței noastre și rolul ei binefăcător și susținător în susținerea străduinței noastre slujitoare. Pe lîngă aceasta, trebuie să vedem planul lui Dumnezeu de mîntuire în dimensiunile lui universale și pe termene lungi. Dumnezeu duce lumea spre Împărăția cerurilor în totalitatea ei și în etape. Acum Dumnezeu vrea să se instaureze în lume pacea definitivă, dreptatea sinceră și frățietatea reală. Nu putem sta nepăsători la acest efort general pe care îl face lumea azi spre o treaptă superioară a relațiilor între oameni, a înțelegerii tainei omului în semenul propriu. Un personaj al lui Arnold Brecht, cere în numele celor flămînzi: «Dați-ne întîi de mîncare și apoi spuneți-ne ce aveți să ne mai spuneți».

Omenirea trebuie ajutată azi să scape de spectrul îngrozitor al unui război catastrofal și de foamete; trebuie ajutată să se ridice la o stare de frățietate, peste toate deosebirile de rasă și de religie. Aceasta va ridica omenirea la o maturitate spirituală și îi va da răgazul ca să asculte cu înțelegere cuvîntul mîntuirii. Fără îndoială, noi nu uităm această misiune a noastră nici azi. Dar trebuie să înțelegem și rostul celeilalte misiuni de semnificație mai largă, rostul predicii de pe acoperișuri, cu răsunet universal, al slujirii care să ajute lumea întreagă să ajungă mai aproape de Împărăția cerurilor, de Împărăția iubirii.

Numeroși conducători și teologi creștini au scos în relief necesitatea ca azi Bisericile creștine să ajute la rezolvarea problemelor generale ale omenirii, în asociere cu statele, cu marile organizații internaționale, pentru că numai așa pot fi înlăturate în mod real cauzele neajunsurilor universale care apasă și asupra indivizilor. Ei au remarcat că azi nu mai ajunge ca Bisericile și creștinii să repare prin acțiuni caritative restrînse, de la caz la caz, cîte una din urmările unor orînduiri și acțiuni nedrepte de ordin general. Căci aceste urmări vor apărea necontenit dacă nu vor fi înlăturate prin efortul comun cauzele lor generale.

Dar mai sînt unii conducători și teologi creștini care socotesc că creștinul trebuie să încălzească sufletul omenesc prin contactul personal cu el, prin slujirea individuală. Numai prin acest contact personal direct se renaște omul, numai în cadrul lui se experiază iubirea.

Fără a nega valoarea acestor slujiri prin contacte personale, e neîndoielnic că au dreptate cei ce susțin că bisericile trebuie să ajute și la rezolvarea suferințelor generale ale omenirii, la apărarea ei ca întreg de primejdiile care o amenință și la ridicarea relațiilor dintre oameni în general la un nivel superior. Iubirea creștină față de oa-

meni se poate manifesta și face simțită și în această slujire a omenirii în general. Nu trebuie să mi se facă numai mie personal un bine de cineva, ca să-i cunosc iubirea și să fiu impresionat de ea; eu pot cunoaște iubirea aceluia și cînd constat acțiunea ei în sprijinul altora, sau a unei colectivități, mai ales cînd din acea colectivitate fac parte și eu. Creștinismul și fiecare Biserică în parte trebuie să se dovedească și ca o forță a iubirii cu efecte largi, universale.

Ideea că iubirea se poate dovedi numai în relația «eu-tu», e tot un fel de prejudecată individualistă, conform căreia dacă nu eul care slujește, cu siguranță cel căruia i se servește nu vrea să știe decît de sine. În realitate oamenii nu sînt compleți nici numai în dialogul slujirii purtat între eu-tu. Așa cum omul nu se cunoaște deplin și nu-și poate realiza destinația numai în eul propriu, așa nu se poate cunoaște și nu-și poate realiza destinația sa nici numai în relația cu un tu, care e un fel de individualism al perechii. Omul se cunoaște și se realizează deplin numai în actele închinate cît mai multor oameni, sau întregii umanități. Un medic care știe că medicamentul pe care îl va descoperi va ajuta întregii omeniri, e însuflețit de alt elan decît dacă se preocupă numai de un singur om. Apostolii nu s-au ocupat numai cu convertiri individuale, ci au predicat aproape totdeauna mulțimilor. Sfîntul Apostol Pavel face colectă pentru comunitatea din Ierusalim.

Cei doi dacă rămîn numai la relația între ei, au o vedere îngustată, aproape oarbă. Ea se lărgește numai dacă se deschide spre al treilea, spre el, adică spre toți cei ce țin locul lui el: spre ei. Realitatea ne arată că cei doi au un conținut care-i unește numai dacă sînt preocupați împreună de un al treilea, mai bine-zis de pluralul lui el. Aceasta înseamnă că natura lor îi obligă să se preocupe împreună de ceilalți, să le slujească împreună acelora. În relația eu-tu, tu poți varia, sau tu poți fi la plural: voi. Dar și eu pot fi la plural: noi. Atunci noi și voi trebuie să ne hotărîm să slujim împreună celorlalți: lor. Numai împreună aceste categorii constituie toată umanitatea. Și aceasta se poate aplica și în cazul comunităților creștine: noi creștinii din Biserica Ortodoxă și voi creștinii din celelalte Biserici putem ajuta cealaltă omenire. Numai așa ne slujim pe noi înșine și slujim lui Dumnezeu.

Pr. Prof. D. STĂNILOAE

CÎNTĂRILE SFINTEI LITURGHII

PENTRU COR MIXT

PREFAŢĂ

Gheorghe Cucu, autorul lucrării de faţă, socotit ca unul din cei mai valoroşi compozitori de muzică corală românească, s-a născut la 11 februarie 1882 în tîrgul Pueşti din fostul judeţ Tutova. Era al şaselea copil din cei nouă pe care îi aveau părinţii săi, Vasile şi Smaranda Cucu, oameni săraci, care şi-au crescut copiii cu mari greutăţi.

În anul 1890, un unchi al său după mamă, Ion Butoi, cîntăreţ la biserica Domnească din Bîrlad, l-a luat pe lîngă el şi l-a ajutat să termine şcoala primară şi totodată să deprindă îndeletnicirile de paracliser şi să înveţe tipicul slujbelor bisericeşti. Tot în Bîrlad a terminat şcoala de cîntăreţi bisericeşti cu protopsaltul Damian Rînzescu, directorul şcolii. Cu Athanasie Popovici, dirijorul corului de la aceeaşi biserică, a învăţat atît de bine notaţia liniară şi a depus atît interes pentru cîntarea corală, încît la frageda vîrstă de 15 ani a fost promovat ca ajutor de dirijor al corului.

În toamna anului 1898 Cucu a părăsit Bîrladul şi s-a stabilit în Brăila, oraş cu o mai dezvoltată mişcare muzicală, vocală şi instrumentală. Aici a fost angajat ca tenor în corul bisericii Sfinţii Voievozi. De la lumea muzicală din Brăila Gh. Cucu a aflat că de curînd se întorsese de la Paris muzicianul Dimitrie G. Kiriac, profesor la Conservatorul din Bucureşti, care reuşise să armonizeze şi să polifonizeze cîntări de strană, fapt necunoscut pînă atunci. Atras de aceste veşti, Gh. Cucu se hotărăşte să vină la Bucureşti, unde — la început — s-a angajat ca paracliser la biserica Dobroteasa, iar după un an (1901) a fost numit prim cîntăreţ la biserica Brezoianu şi mai tîrziu, în anul 1904, dirijor de cor la aceeaşi biserică.

Încă de la venirea sa în Bucureşti (1900), Gh. Cucu a luat contact cu D. G. Kiriac, care, remarcînd talentul înnăscut al tînărului şi cu-

noştinţele sale de psaltichie, l-a înscris la Conservator şi l-a luat ca un fel de colaborator şi ajutor la ansamblul coral bărbătesc al teolo gilor, unde D. G. Kiriac îşi experimenta primele lui polifonizări de muzică bisericească. Iar la Conservator Gh. Cucu s-a dovedit un elev excepţional, notat fiind la toate cursurile cu nota maximă.

La înfiinţarea, în 1901, de către D. G. Kiriac a Societăţii corale «Carmen», Gh. Cucu se afla alături de profesorul său, căruia i-a prezentat primele sale lucrări de compoziţie corală, iar la concertul Societăţii Carmen din mai 1905 i s-a executat pentru prima dată Răspunsurile liturgice pe glasul al 5-lea, după Anton Pann. *Pe partitura originală Gh. Cucu nota: «Aceste* Răspunsuri, *lucrate pe cînd eram elev la contrapunct, au fost cîntate de «Carmen» şi dirijate de mult iubitul meu maestru D. G. Kiriac la Ateneu. Ele sînt prima mea lucrare serioasă».*

Pînă în anul 1907 cînd a plecat la Paris spre a conduce corul Capelei române şi pentru a studia la «Schola Cantorum», Gh. Cucu a activat intens în Bucureşti ca dirijor de cor bisericesc şi la Societatea corală Carmen. În tot acest timp a scris diferite coruri pe care le executa, de obicei, la Societatea Carmen. Întors de la Paris, unde, de asemenea, a scris multe coruri, Gh. Cucu a fost numit în anul 1912 în postul de director al corului Mitropoliei, unde a activat pînă la sfîrşitul vieţii.

Între anii 1912 şi 1915, ducînd o viaţă de mari lipsuri şi avînd de întreţinut o familie numeroasă, Gh. Cucu a fost nevoit să funcţioneze ca «maestru de muzică suplinitor la ore vacante» la Piteşti şi în continuare ca maestru cu titlu provizoriu la Turnu-Severin şi Slatina, făcînd mereu navetă, pentru că nu se îndura să renunţe la conducerea corului Mitropoliei şi să se stabilească în provincie.

În anul 1920 Gh. Cucu — după ce în 1919 i se decernase «Premiul Enescu» pentru «Coruri religioase» — a fost numit suplinitor la Conservator, la catedra vacantă de teorie şi solfegii, iar în 1923 profesor cu titlul provizoriu. Tot în 1920 a fost numit profesor şi la Seminarul Nifon Mitropolitul, unde pînă în anul 1932 a desfăşurat o activitate prodigioasă. În anul 1928 a fost numit şi la «Academia de muzică religioasă» de pe lîngă Patriarhia Română, unde a funcţionat ca profesor pînă în anul 1932, cînd, după o muncă istovitoare, s-a stins din viaţă în vîrstă de numai 50 de ani.

*

Opera muzicală corală a lui Gheorghe Cucu este amplă şi variată. Două sînt izvoarele din care s-a inspirat în creaţiile sale: cîntarea bisericească tradiţională şi folclorul. *Cîntări liturgice transcrise în notaţia bisericească şi armonizate sau polifonizate, prelucrări din marii noştri protopsalţi şi mai ales creaţii proprii scrise în stilul adecvat cultului nostru bisericesc, podobii, tropare, condace, axioane praznicare, concerte religioase etc. scrise cu mare măiestrie şi originalitate, polifonizate într-o manieră neîntîlnită pînă la el în Biserica Ortodoxă, îl situează pe Gh. Cucu printre reprezentanţii cei mai de seamă ai cîntării noastre cultice.*

Într-adevăr ca exponent autentic al celor două mari tradiții — folclorul și cîntarea psaltică —, ca și al culturii muzicale moderne, Gh. Cucu a înțeles rostul și rolul muzicii sale liturgice ca o contribuție la unitatea popular-românească a muzicii. Totodată însă el înțelegea că manifestarea umanului în muzică, tot așa ca și în viață, trebuie să genereze necontenit forme și exprimări mereu noi. De aceea în crearea stilului coral bisericesc de sursă folclorică el a dovedit o capacitate excepțională de a crea melodii originale în spirit psaltic, în care melodia folclorică se îmbina cu ideea textului liturgic într-o armonie desăvîrșită, ceea ce creează acea atmosferă de reculegere religioasă, de interiorizare în rugăciunea pe care linia melodică, psaltică și folclorică nu o tulbură, pentru că credinciosul simte că această melodie este a lui, românească, și ca melodie bisericească tradițională și ca melodie folclorică. Pentru aceasta muzica liturgică a lui Gh. Cucu poate fi caracterizată nu ca interiorizare mistică, ci ca expansiune a umanului și a rolului lui creator.

Alături de cîntarea cultică și în legătură cu ea, Cucu a dat muzicii românești acele nenumărate colinde, adevărate bijuterii. Culese din popor prin elevii săi de la Seminarul Nifon Mitropolitul, colindele transcrise și prelucrate de Gh. Cucu s-au impus prin caracterul lor de largă accesibilitate. Colindele pentru școlarii mici, ca și colindele-orații pentru școlarii mari, constituie un material aplicativ din cele mai potrivite pentru instruirea și educarea religioasă.

Corurile profane în care se resimte influența muzicii de strană, atît de bine cunoscută și practicată de Gh. Cucu, sînt neîntrecute în frumusețe și îl consacră ca pe un original maestru al tratării cîntecului popular românesc.

Gh. Cucu a luptat în chip conștient pentru o reformă a muzicii corale pe baza tradiției psaltice, în care să vibreze calitățile firescului și ale spontaneității folclorice, transpuse pe un plan superior, supus gîndirii componistice a vremii. «Nu fac proces — zicea el — celor dintîi compozitori români..., cu ale căror compoziții ne-am hrănit și ne-am încălzit sufletele... Dar acum, cînd am devenit maturi, cînd ne-a venit judecata, cînd putem să ne controlăm pe noi înșine, am fi vinovați dacă nu ne-am face datoria..., propunînd mijloace de îndreptare la lucruri care pînă ieri ni se păreau perfecte», pentru a crea o muzică nouă, care «să merite cu adevărat numele de artă, să fie totodată potrivită cultului și neamului nostru».

Gh. Cucu înțelegea ca această muzică nouă să fie românească în conținutul textului, în cuvîntul grăit și în melodia cîntată. Căci, spunea el, «țăranul nostru are cîntecul său, și aceasta-i limba cîntecului românesc» ; iar în introducerea la volumul Coruri și cîntece populare românești *scria : «Închin această străduință tuturor celor ce sînt convinși ca și mine că în biserică, în școală și în general în societatea românească să se vorbească și să se cînte românește».*

*

Creaţia lui Gh. Cucu pentru biserică demonstrează cu prisosinţă cît de complex şi de nuanţat înţelegea el entitatea muzicii naţionale româneşti.

Lucrarea de faţă, intitulată Liturghie pentru cor mixt, *care cuprinde 50 de cîntări, reprezintă numai o parte din creaţiile lui Gh. Cucu scrise pentru cultul divin. Multe alte cîntări ale sale, legate de cultul divin al Bisericii Ortodoxe Române, se găsesc publicate în diferite broşuri, manuale sau reviste*, iar altele sînt păstrate în manuscris aşteptînd lumina tiparului.*

Cea mai mare parte din cîntările cuprinse în această lucrare sînt creaţii proprii, scrise în stil, inspirate din cîntarea psaltică de strană, vădind uneori filiaţia cu muzica folclorică (de pildă în Fericiri, Veniţi să ne închinăm..., Sfinte Dumnezeule... (în Sol) *sau* Fie numele Domnului *binecuvîntat...).*

Între cîntările psaltice armonizate sînt: Apărătoare, Doamnă, Sfinte Dumnezeule... *şi* Crucii Tale... *pe glasul al 2-lea, diatonizat, la care trebuie adăugate* Răspunsurile mari *şi* Pe Tine Te lăudăm... *din glasul al 8-lea, care constituie un model de felul cum se tratează coral o melodie psaltică.*

Între cîntările liturgice, creaţie proprie, Heruvicul în Mi *este de o frumuseţe inegalabilă, iar* Răspunsurile mari în Si *sînt de o măreţie şi strălucire care nu se întîlnesc la nici un alt autor. Aceste răspunsuri sînt aşa de mult gustate de credincioşi, încît astăzi nu există cor bisericesc în ţară care să nu le cînte.* Axionul duminical în La *este de o mare suavitate. Gh. Cucu întrebuinţează în el melos bisericesc împletit cu melos popular de colind, reuşind să obţină o cîntare de rară frumuseţe. În* Axionul la Sfîntul Vasile *este întrebuinţat pentru prima oară recitativul liturgic ecfonetic, cu ambitusul de cvartă-cvintă care dă multă originalitate şi expresie.*

Închei rîndurile de faţă cu convingerea că tipărirea acestor cîntări liturgice ale lui Gheorghe Cucu nu numai că va îmbogăţi repertoriul nostru coral bisericesc, dar va pune la îndemînă un îndreptar şi un model de tratare corală a cîntării bisericeşti.

Prof. NICOLAE LUNGU
Directorul Coralei Patriarhiei Române
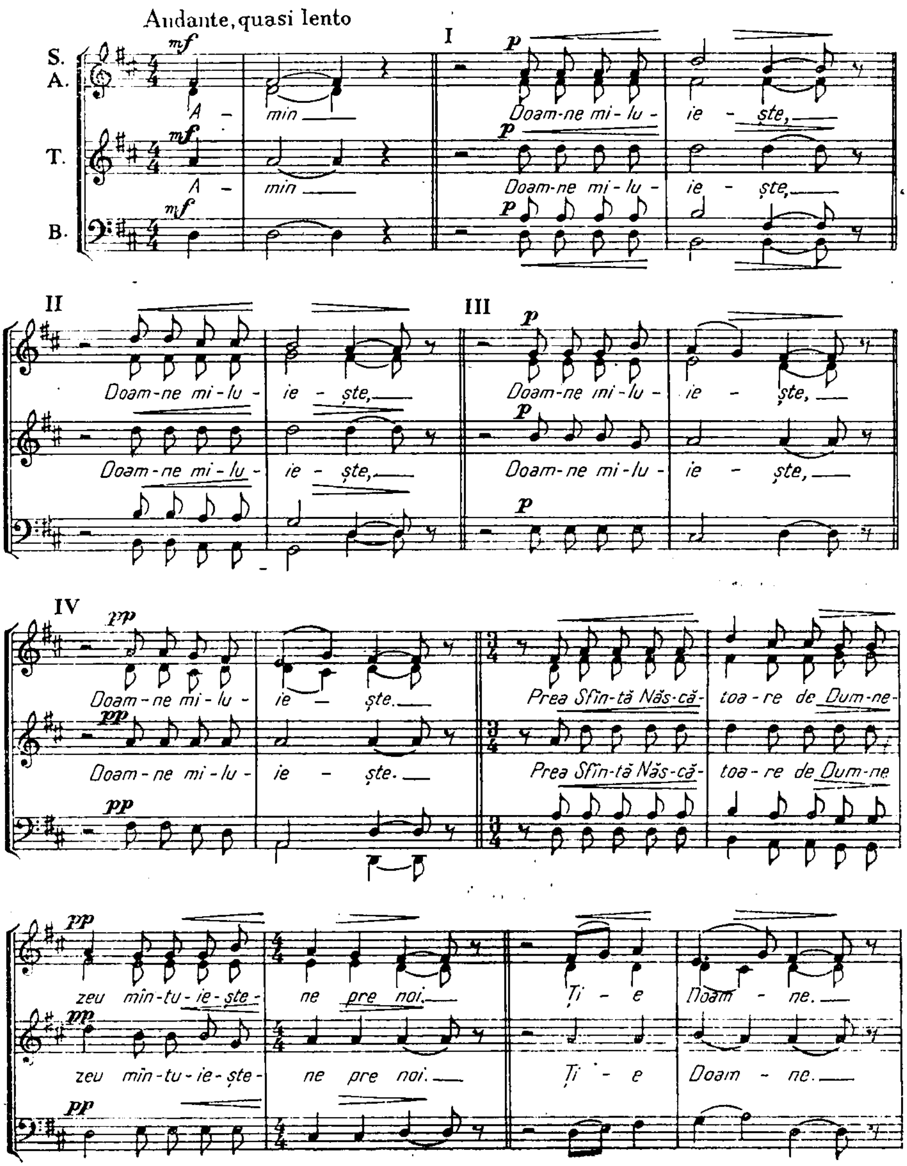
---

* Astfel: Chinonicele: *Miluieşte-mă Dumnezeule..., La rîul Vavilonului...* şi *Catavasiile la Intîmpinarea Domnului* nu au fost tipărite în *Cîntările Sfintei Liturghii*, care se publică acum, întrucît au fost tipărite în volumul *Iubi-te-voi, Doamne.* (Nota Redacţiei).

CÎNTĂRILE SFINTEI LITURGHII
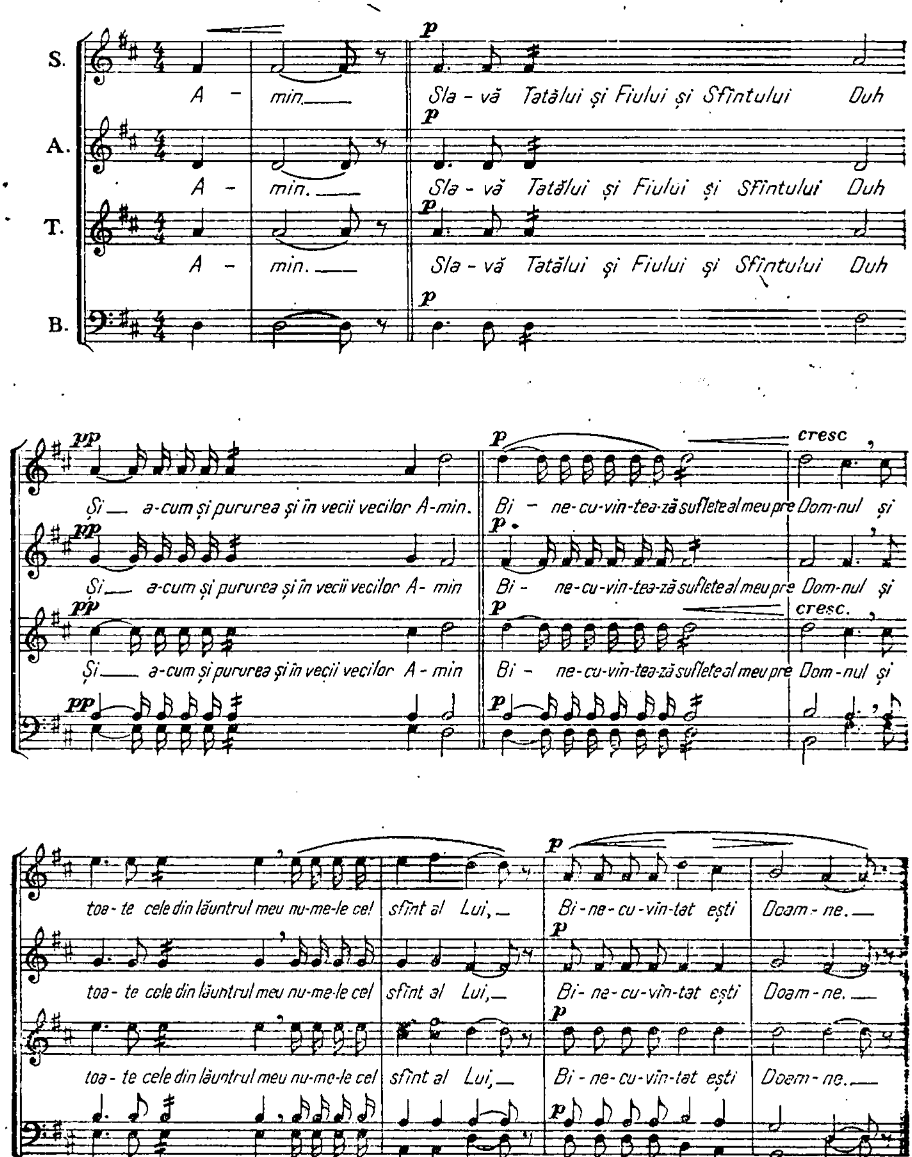
PENTRU COR MIXT

ECTENIA MARE
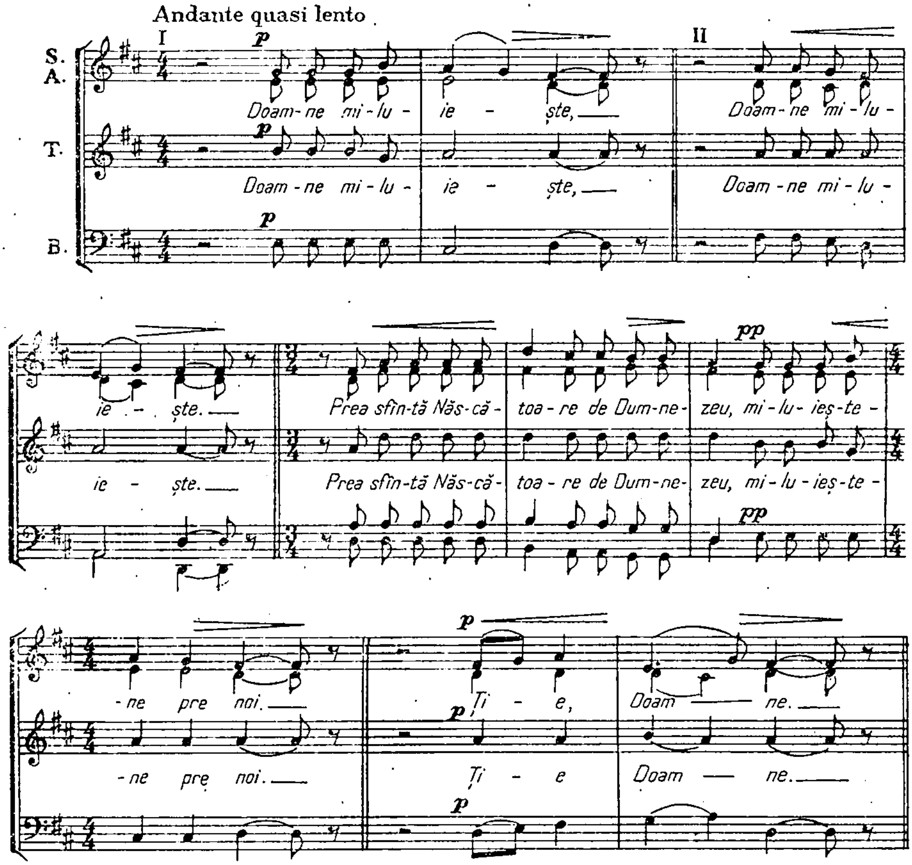

ANTIFONUL I

SLAVĂ, TATĂLUI „BINECUVINTEAZĂ"
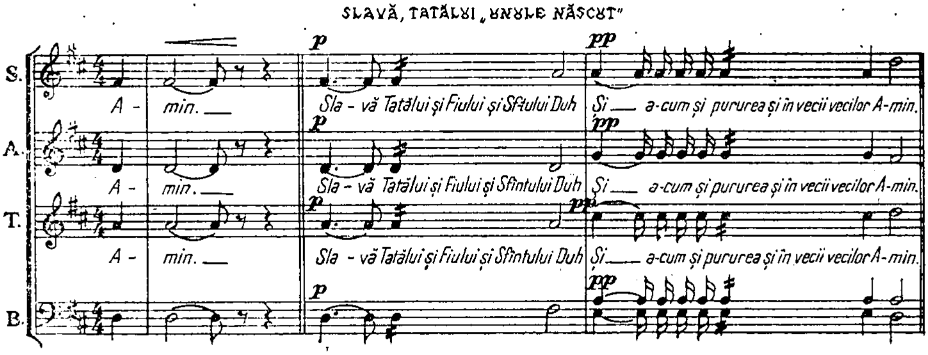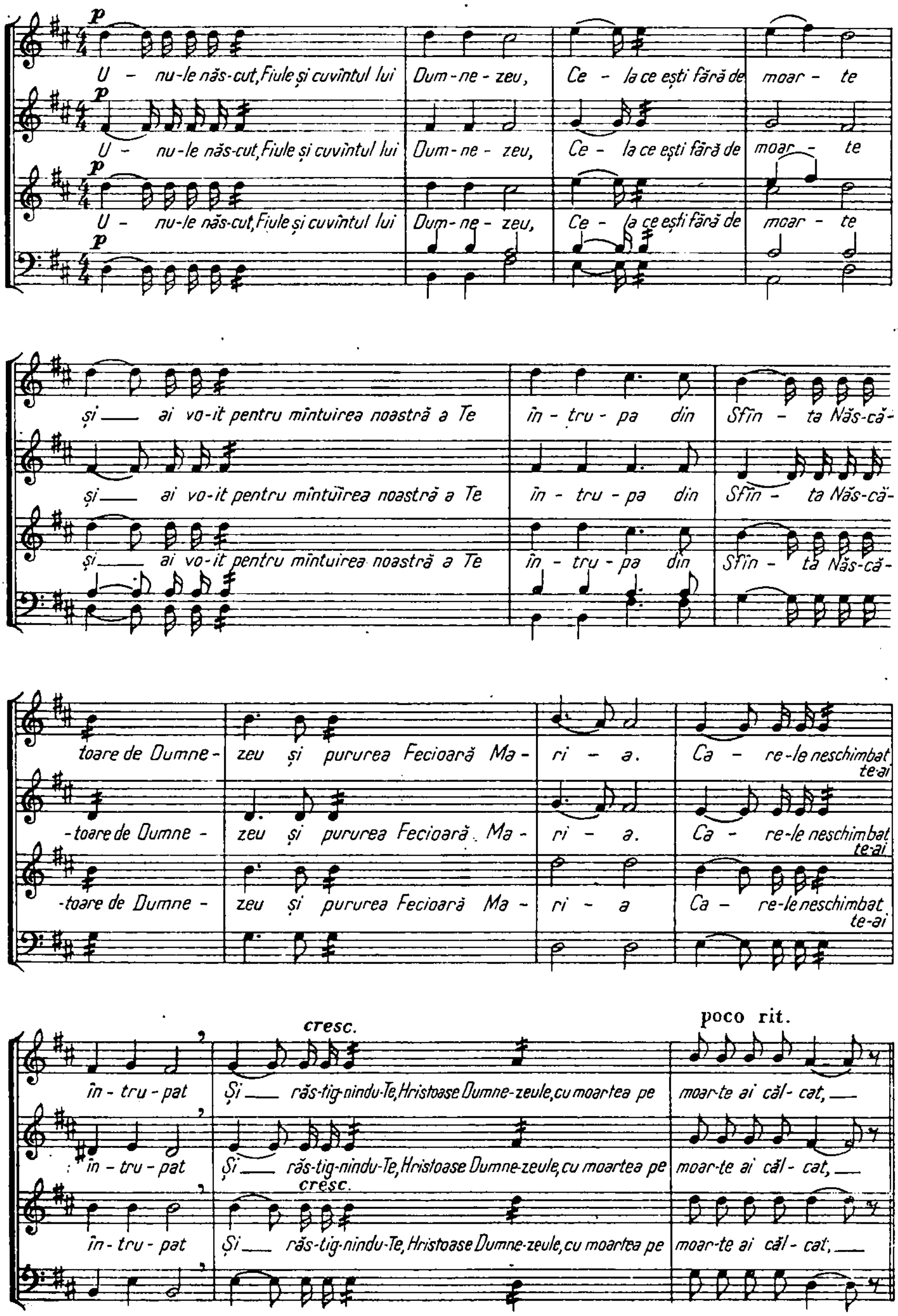

ECTENIA DUPĂ ANTIFONUL I
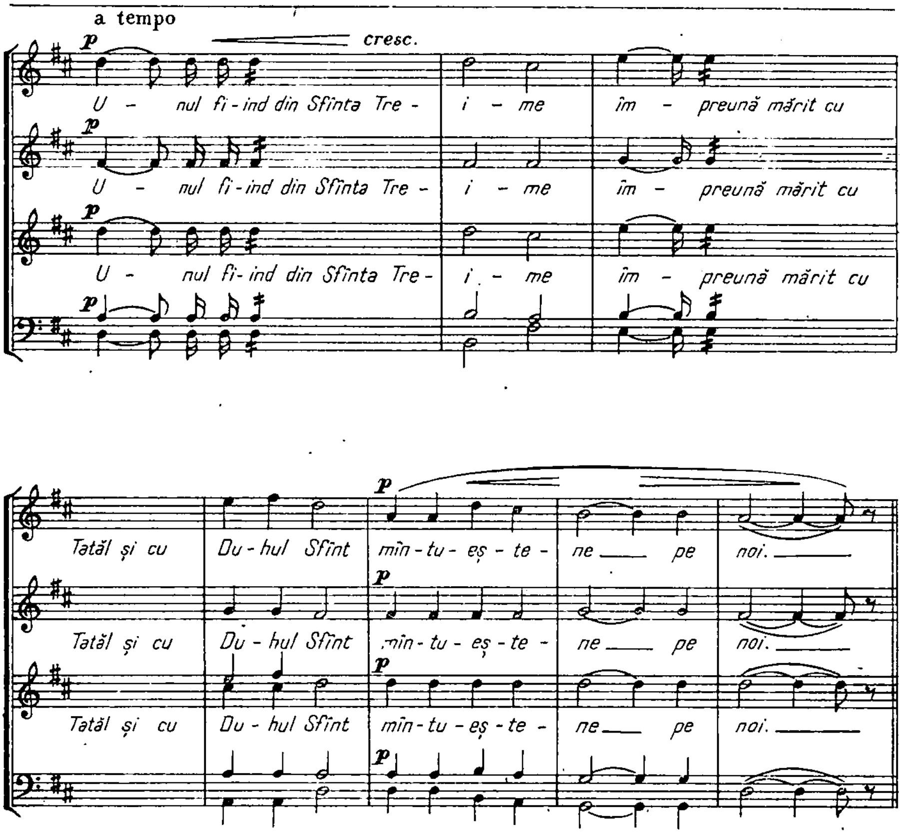

ANTIFONUL II

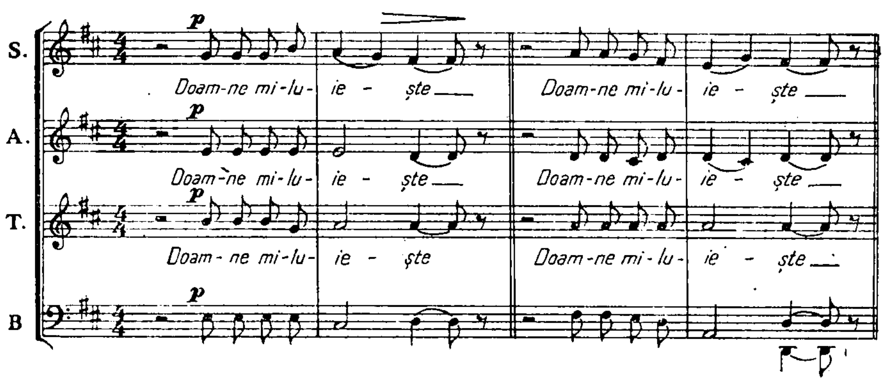
SLAVĂ, TATĂLUI „UNULE NĂSCUT"
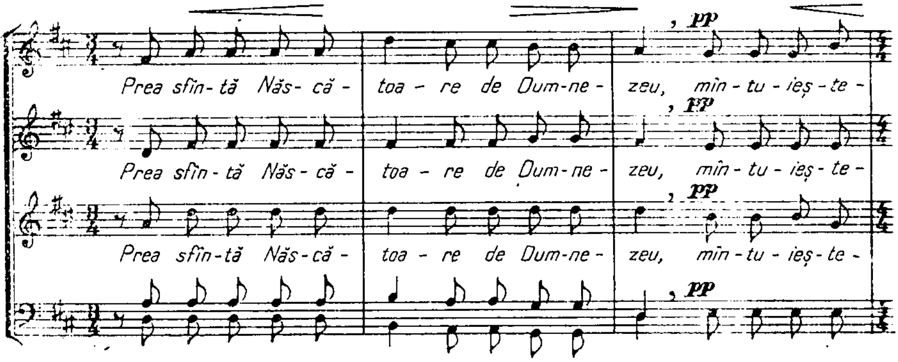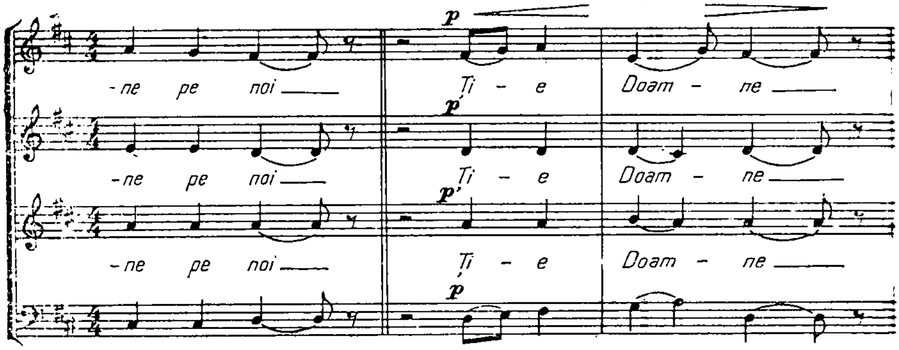

p
U - nu-le năs-cut, Fiule și cuvîntul lui Dum-ne-zeu, Ce - la ce ești fără de moar - te
U - nu-le năs-cut, Fiule și cuvîntul lui Dum-ne - zeu, Ce - la ce ești fără de moar - te
U - nu-le năs-cut, Fiule și cuvîntul lui Dum-ne - zeu, Ce - la ce ești fără de moar - te
și ai vo-it pentru mîntuirea noastră a Te în - tru - pa din Sfîn - ta Năs-că-
și ai vo-it pentru mîntuirea noastră a Te în - tru - pa din Sfîn - ta Năs-că-
și ai vo-it pentru mîntuirea noastră a Te în - tru - pa din Sfîn - ta Năs-că-
toare de Dumne - zeu și pururea Fecioară Ma - ri - a. Ca - re-le neschimbat te-ai
-toare de Dumne - zeu și pururea Fecioară Ma - ri - a. Ca - re-le neschimbat te-ai
-toare de Dumne - zeu și pururea Fecioară Ma - ri - a Ca - re-le neschimbat te-ai
cresc.
poco rit.
în - tru - pat Și răs-tig-nindu-Te, Hristoase Dumne-zeule, cu moartea pe moar-te ai căl - cat,
în - tru - pat Și răs-tig-nindu-Te, Hristoase Dumne-zeule, cu moartea pe moar-te ai căl - cat,
în - tru - pat Și răs-tig-nindu-Te, Hristoase Dumne-zeule, cu moartea pe moar-te ai căl - cat,

ECTENIA DUPĂ ANTIFONUL II

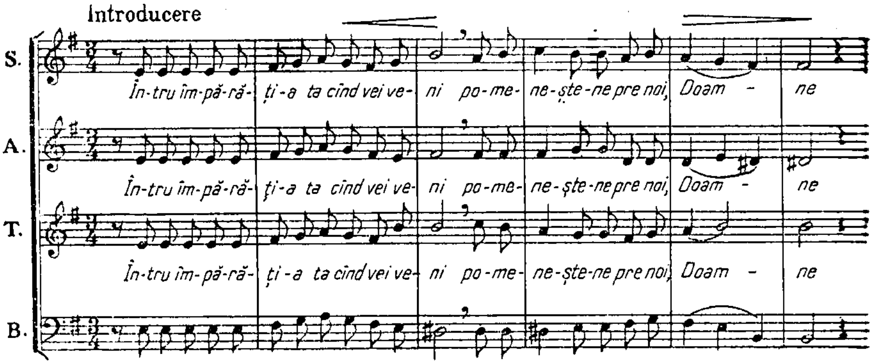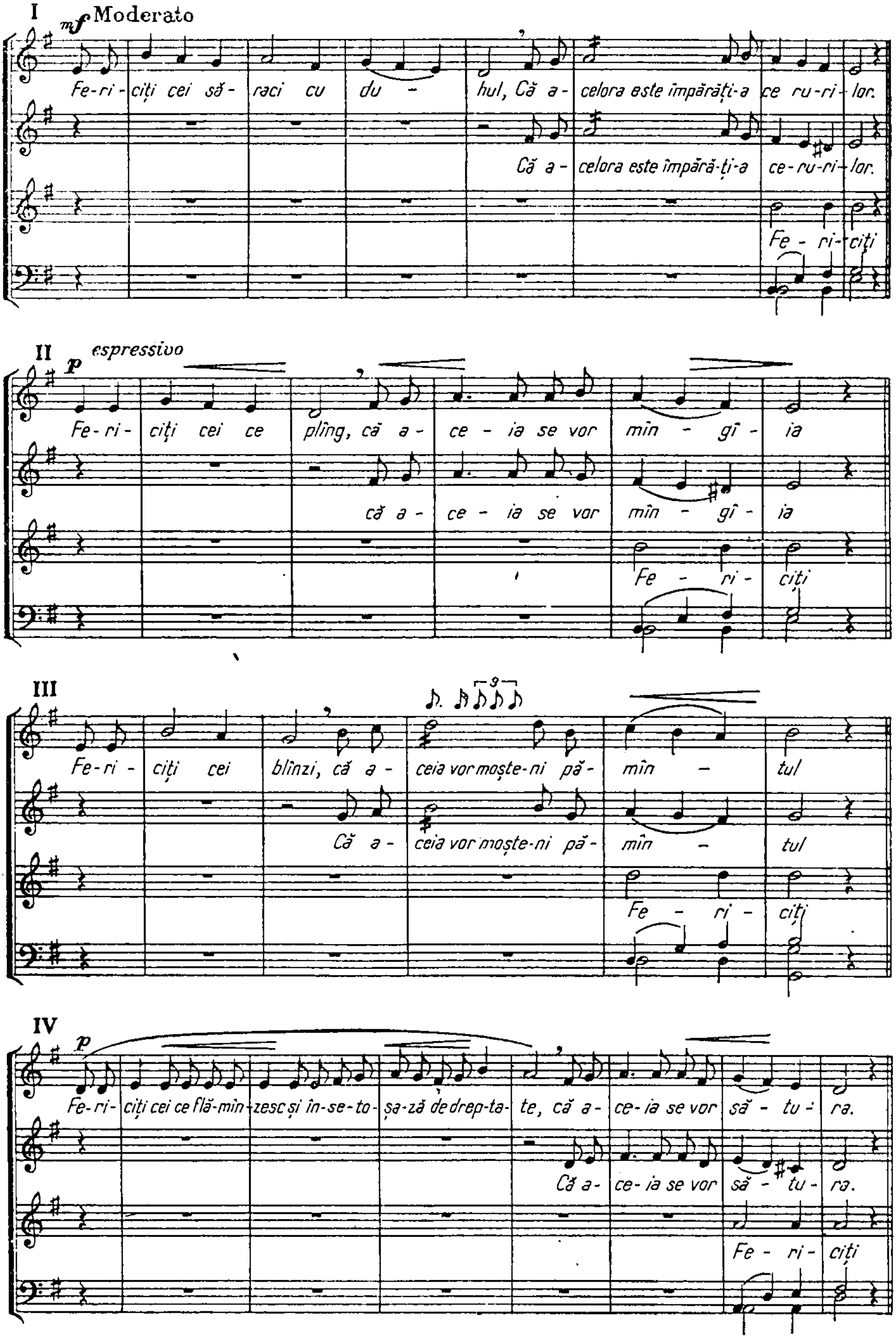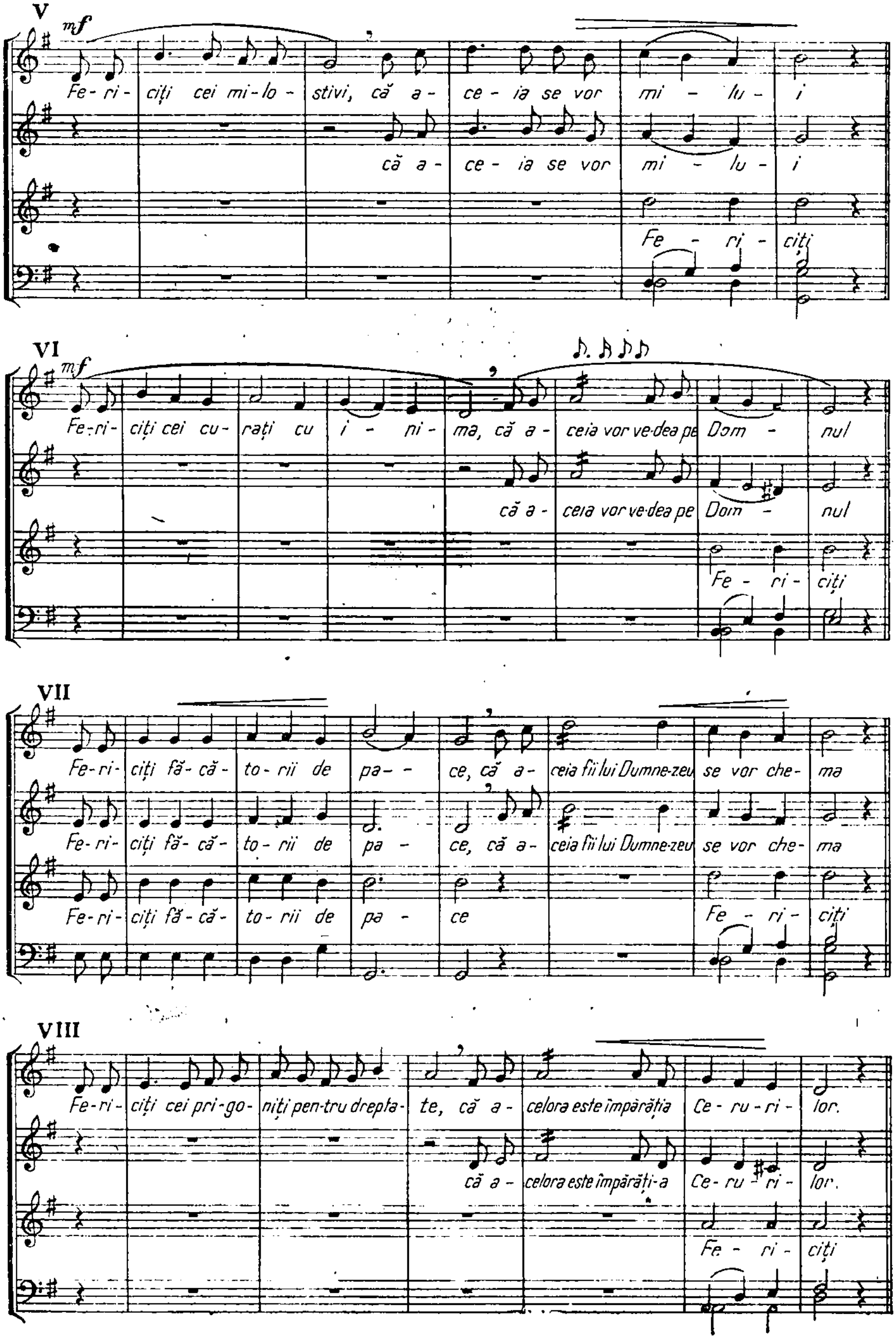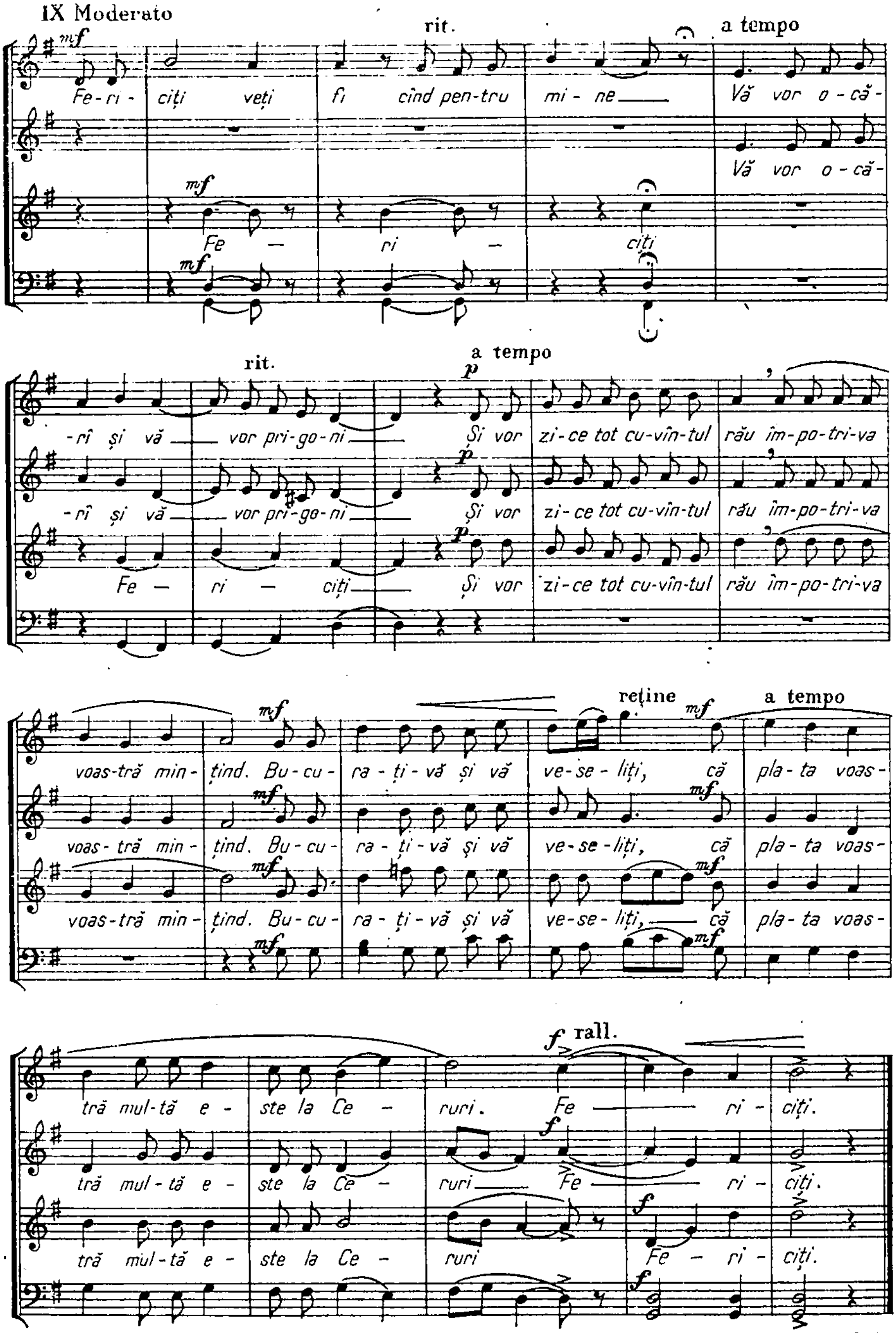

FERICIRILE

Introducere
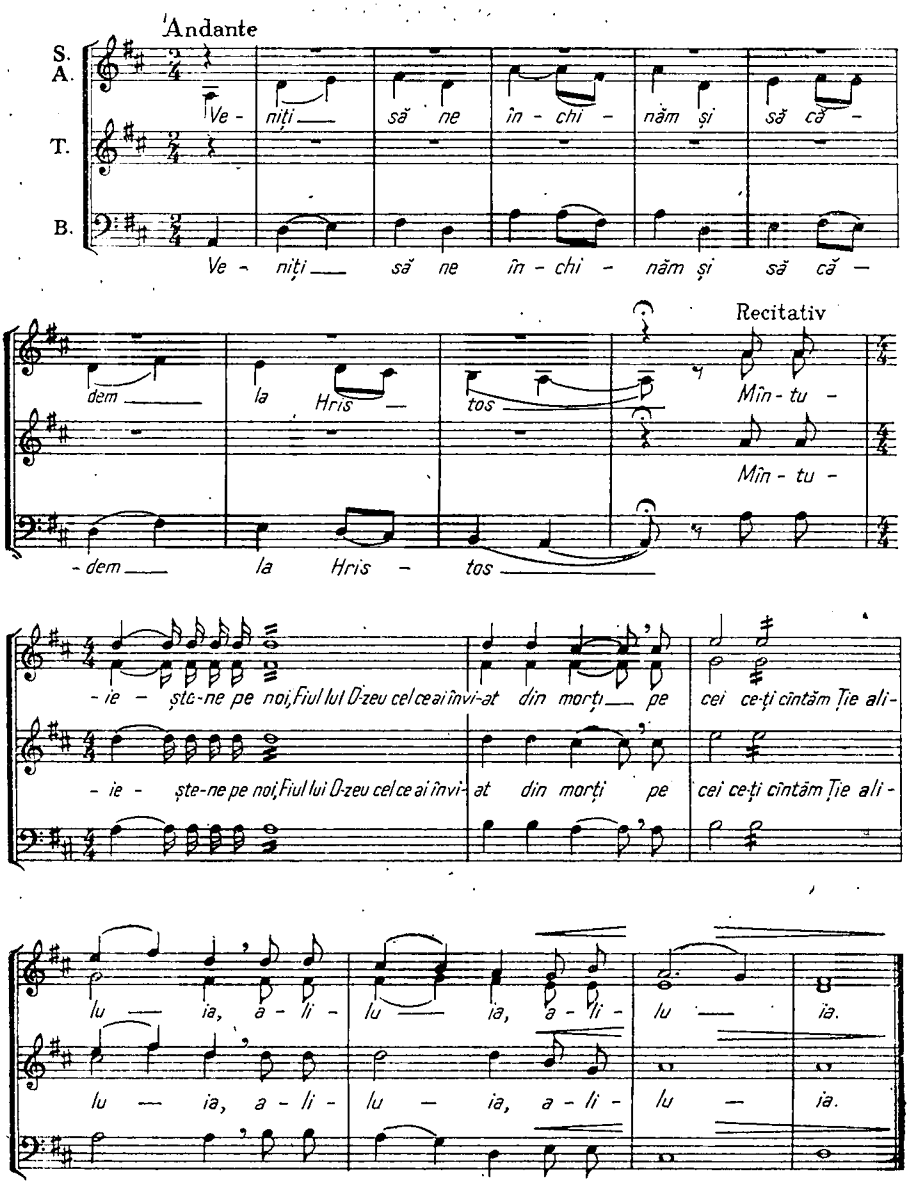

I
mf Moderato
Fe-ri-ciți cei să-raci cu du - hul, Că a-celora este împărăți-a ce ru-ri-lor.
Că a-celora este împără-ți-a ce-ru-ri-lor.
Fe - ri-ciți
II
espressivo
p
Fe-ri-ciți cei ce plîng, că a-ce - ia se vor mîn - gî - ia
că a-ce - ia se vor mîn - gî - ia
Fe - ri - ciți
III
Fe-ri - ciți cei blînzi, că a-ceia vor moște-ni pă-mîn - tul
Că a-ceia vor moște-ni pă-mîn - tul
Fe - ri - ciți
IV
p
Fe-ri-ciți cei ce flă-mîn-zesc și în-se-to-șa-ză de drep-ta-te, că a-ce-ia se vor să - tu - ra.
Că a-ce-ia se vor să - tu - ra.
Fe - ri - ciți

V
mf
Fe-ri-ciți cei mi-lo-stivi, că a-ce-ia se vor mi-lu-i
că a-ce-ia se vor mi-lu-i
Fe-ri-ciți
VI
mf
Fe-ri-ciți cei cu-rați cu i-ni-ma, că a-ceia vor ve-dea pe Dom-nul
că a-ceia vor ve-dea pe Dom-nul
Fe-ri-ciți
VII
Fe-ri-ciți fă-că-to-rii de pa-ce, că a-ceia fii lui Dumne-zeu se vor che-ma
Fe-ri-ciți fă-că-to-rii de pa-ce, că a-ceia fii lui Dumne-zeu se vor che-ma
Fe-ri-ciți fă-că-to-rii de pa-ce
Fe-ri-ciți
VIII
Fe-ri-ciți cei pri-go-niți pen-tru drepta-te, că a-celora este împărăția Ce-ru-ri-lor.
că a-celora este împărăți-a Ce-ru-ri-lor.
Fe-ri-ciți
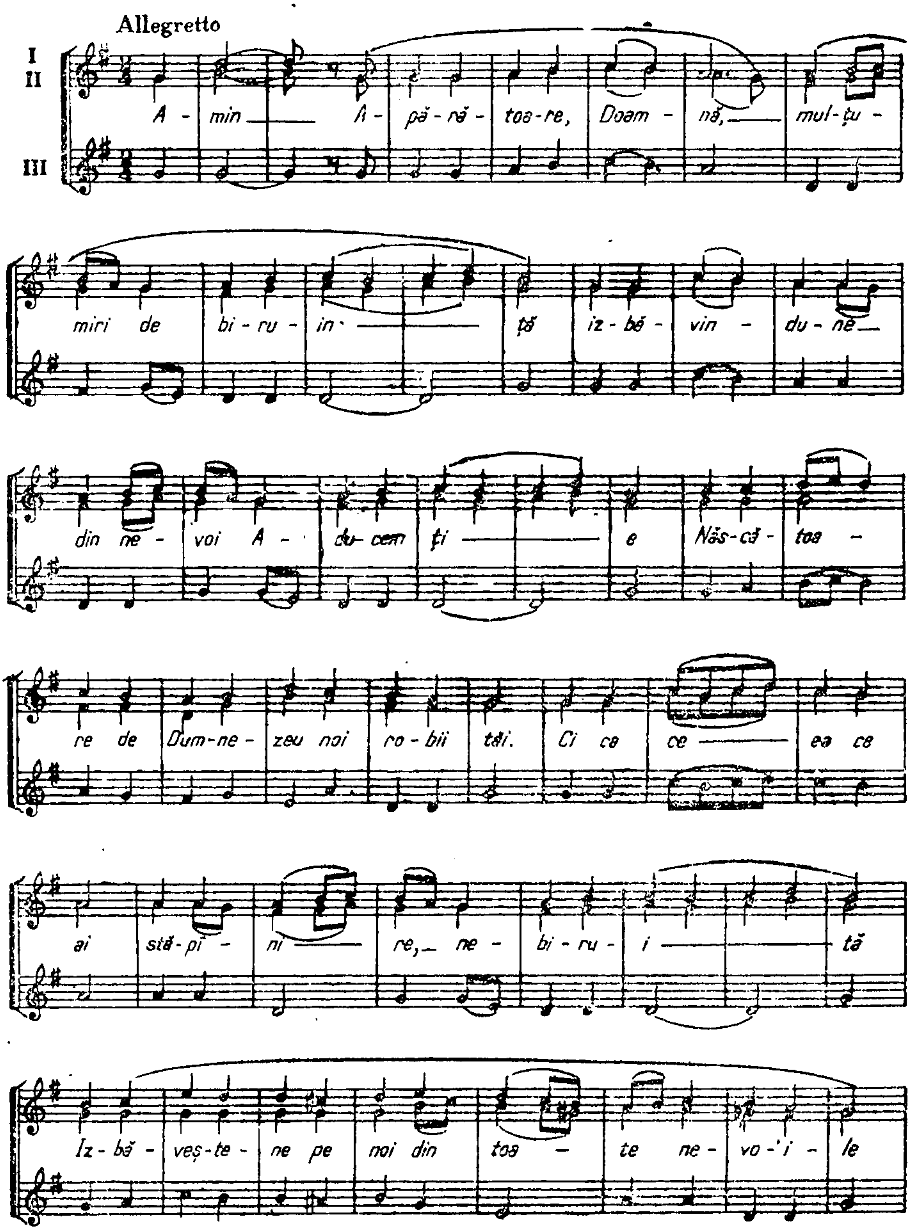

IX Moderato
rit.
a tempo
Fe-ri-ciți veți fi cînd pen-tru mi-ne Vă vor o-că-
Vă vor o-că-
Fe — ri — ciți
rit.
a tempo
-rî și vă vor pri-go-ni Și vor zi-ce tot cu-vîn-tul rău îm-po-tri-va
-rî și vă vor pri-go-ni Și vor zi-ce tot cu-vîn-tul rău îm-po-tri-va
Fe — ri — ciți Și vor zi-ce tot cu-vîn-tul rău îm-po-tri-va
reține
a tempo
voas-tră min-țind. Bu-cu-ra-ți-vă și vă ve-se-liți, că pla-ta voas-
voas-tră min-țind. Bu-cu-ra-ți-vă și vă ve-se-liți, că pla-ta voas-
voas-tră min-țind. Bu-cu-ra-ți-vă și vă ve-se-liți, că pla-ta voas-
rall.
tră mul-tă e-ste la Ce-ruri. Fe — ri-ciți.
tră mul-tă e-ste la Ce-ruri Fe — ri-ciți.
tră mul-tă e-ste la Ce-ruri Fe — ri-ciți.

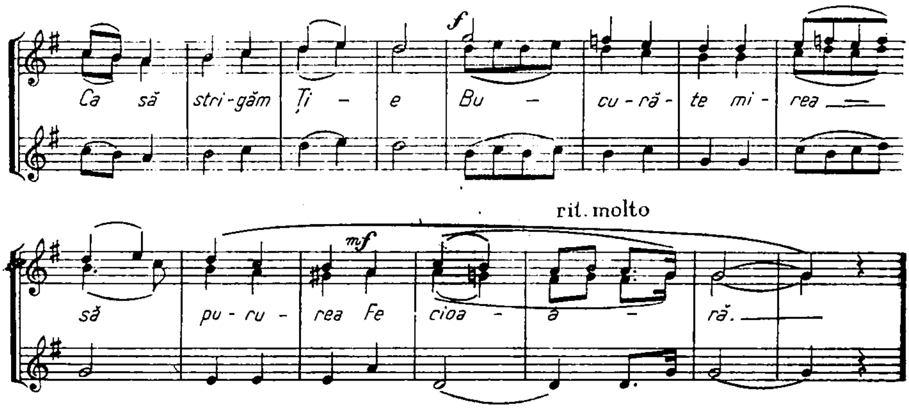
VENIȚI SĂ NE ÎNCHINĂM
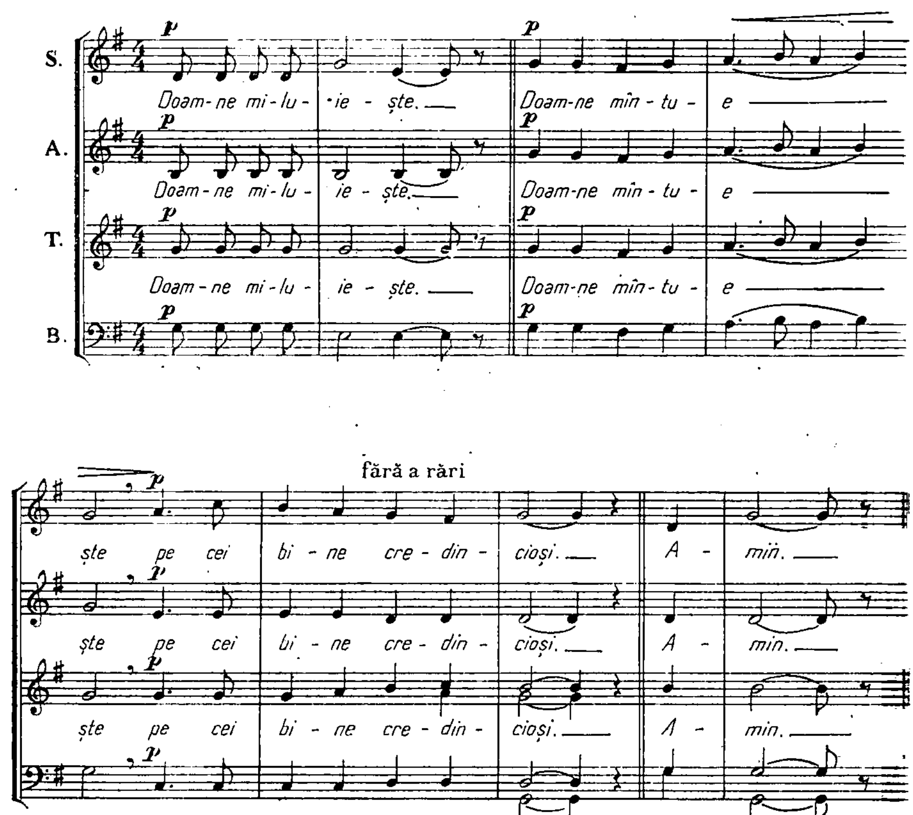

APĂRĂTOARE DOAMNĂ

Cîntare psaltică pe 3 voci egale
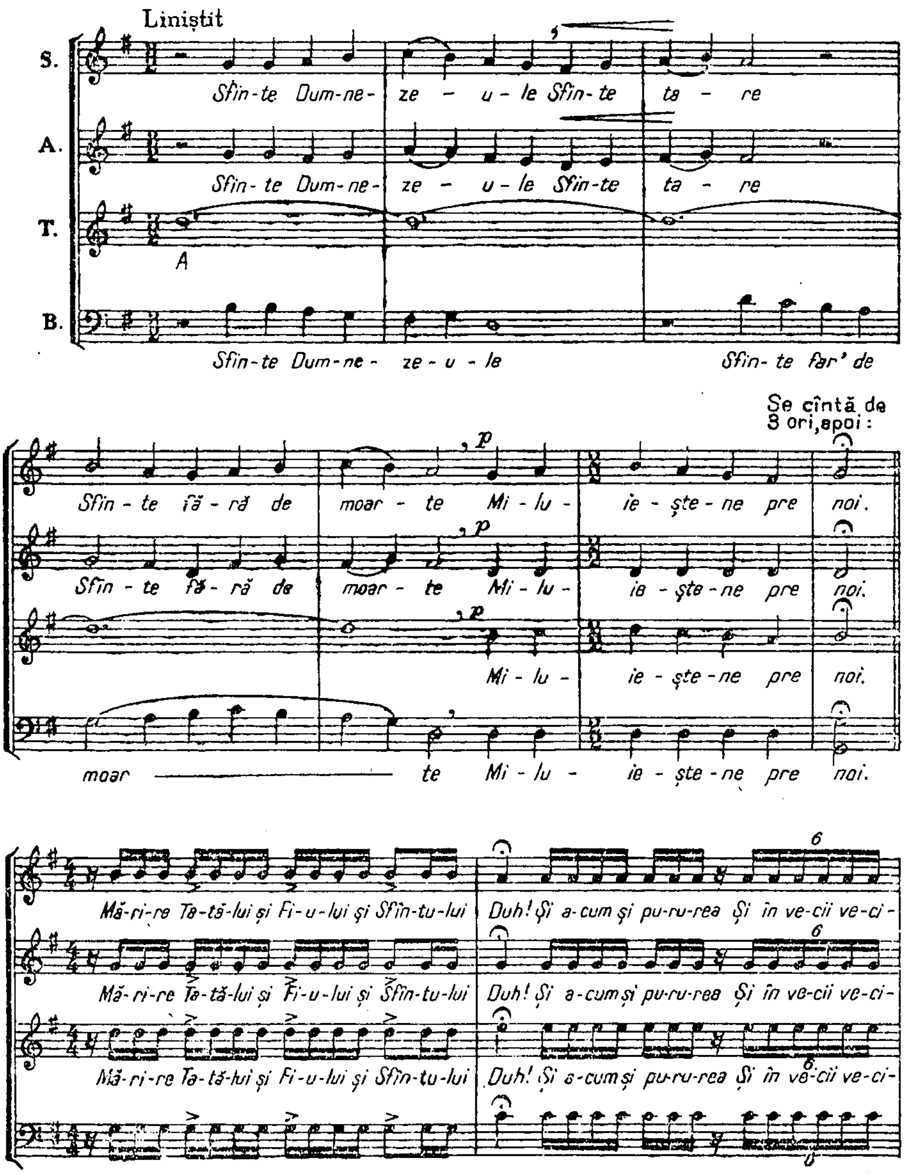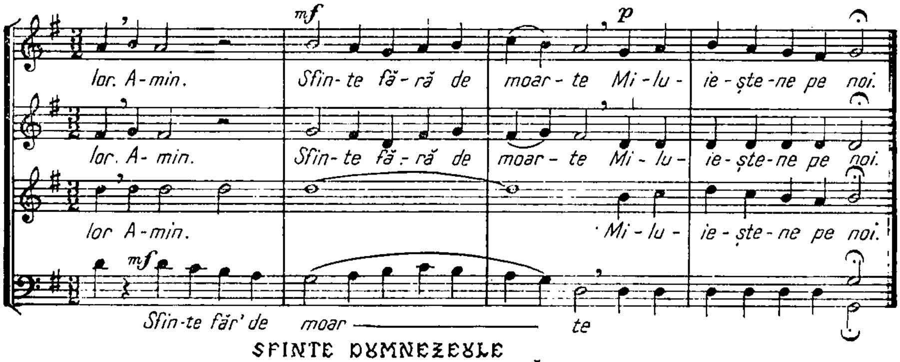

DOAMNE, MILUIEȘTE
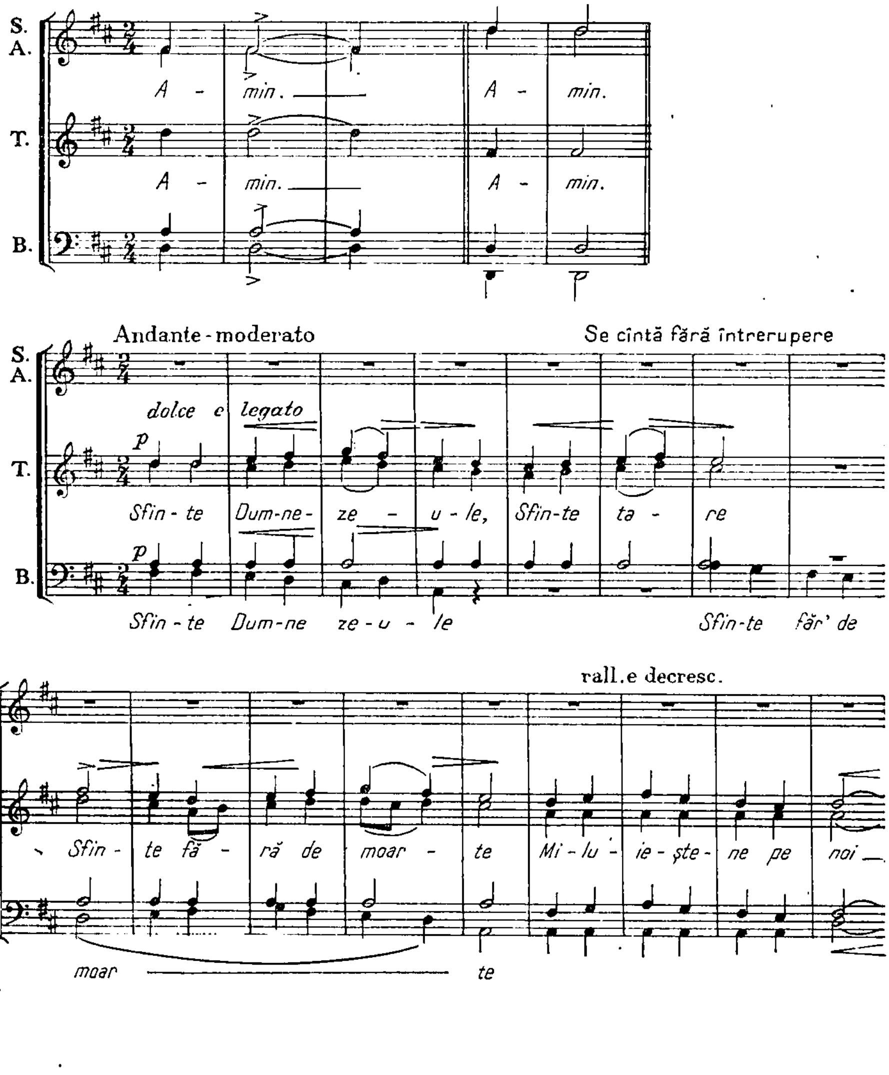

SFINTE DUMNEZEULE
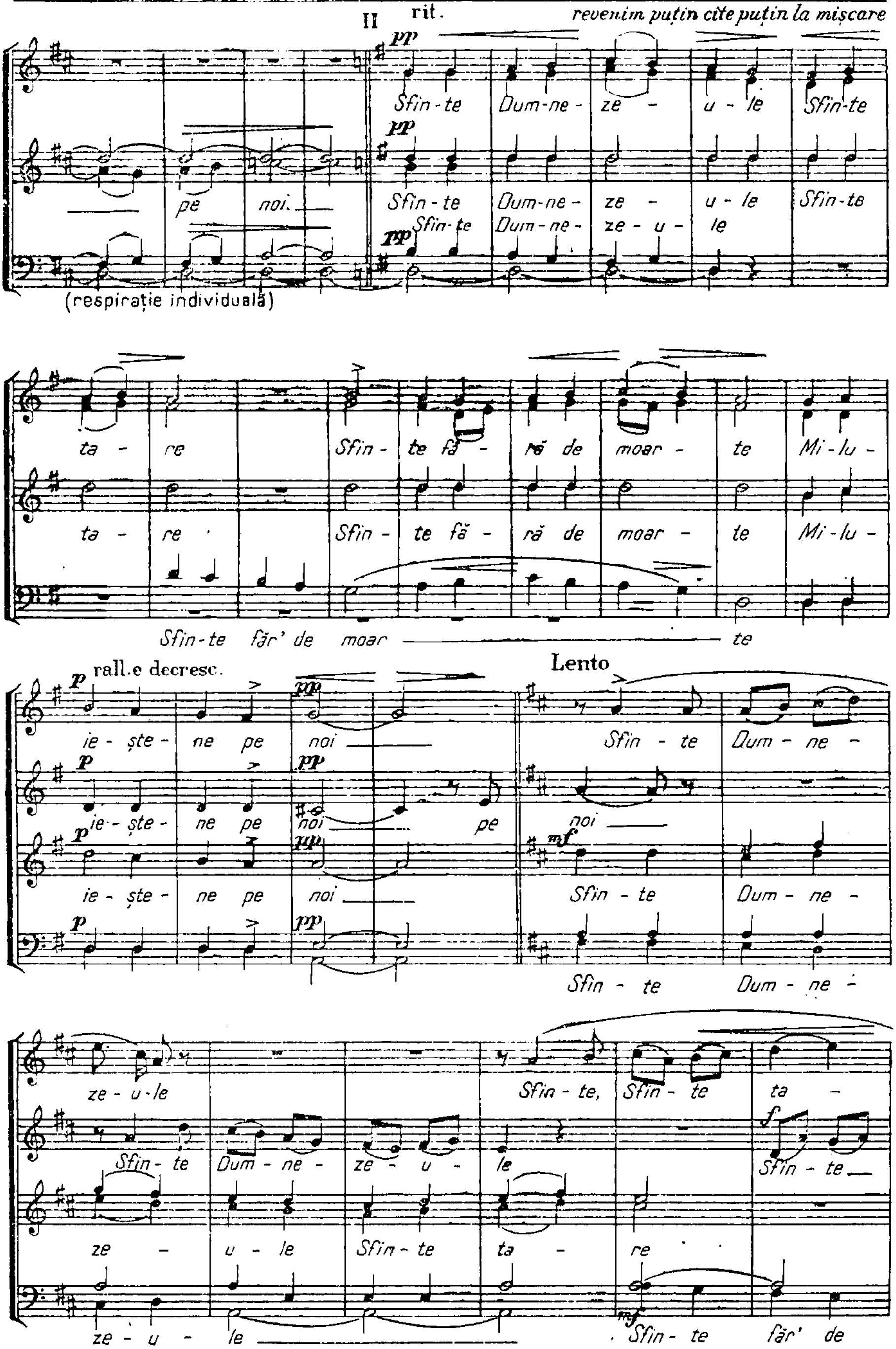
melodie psaltică
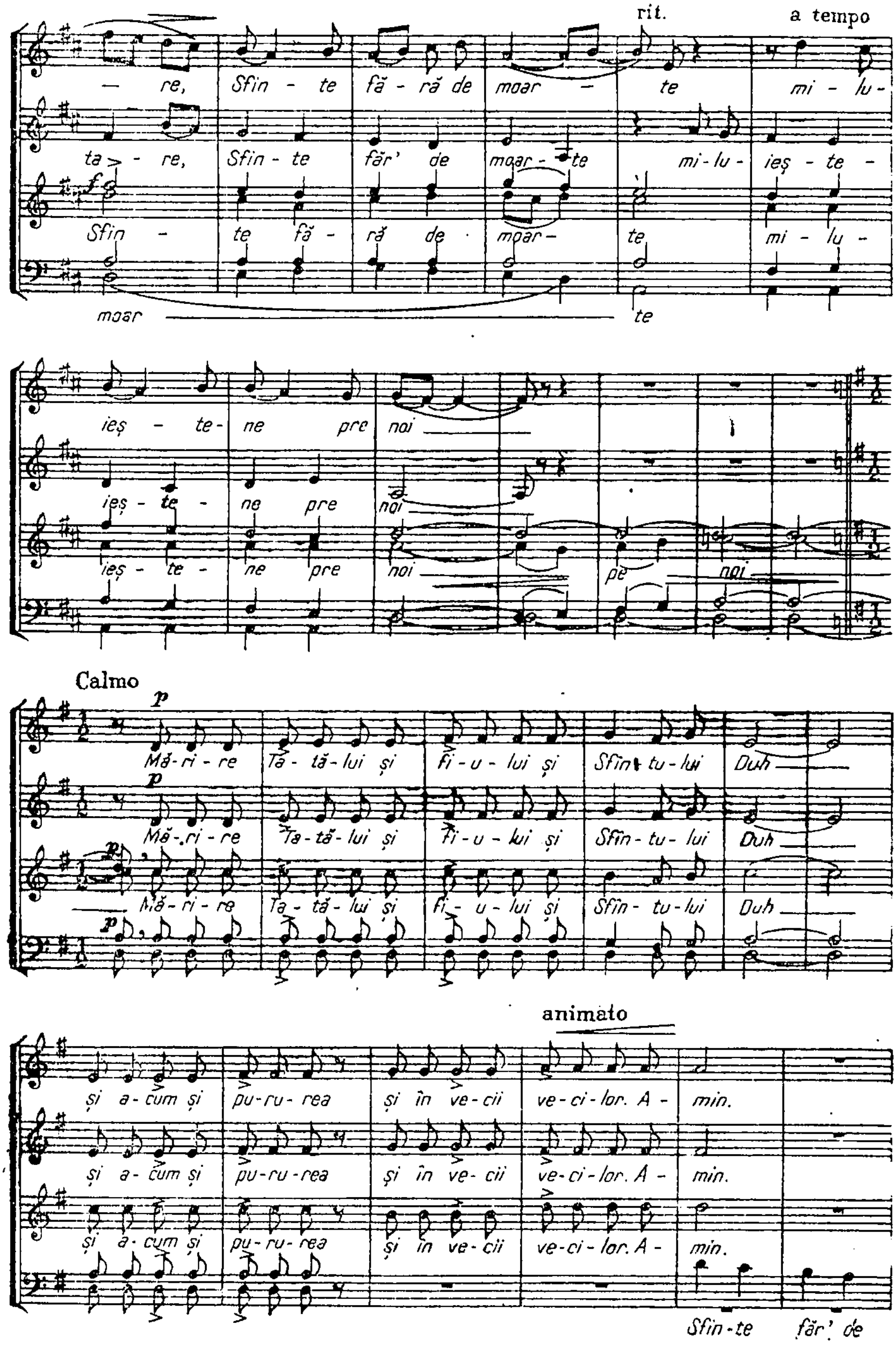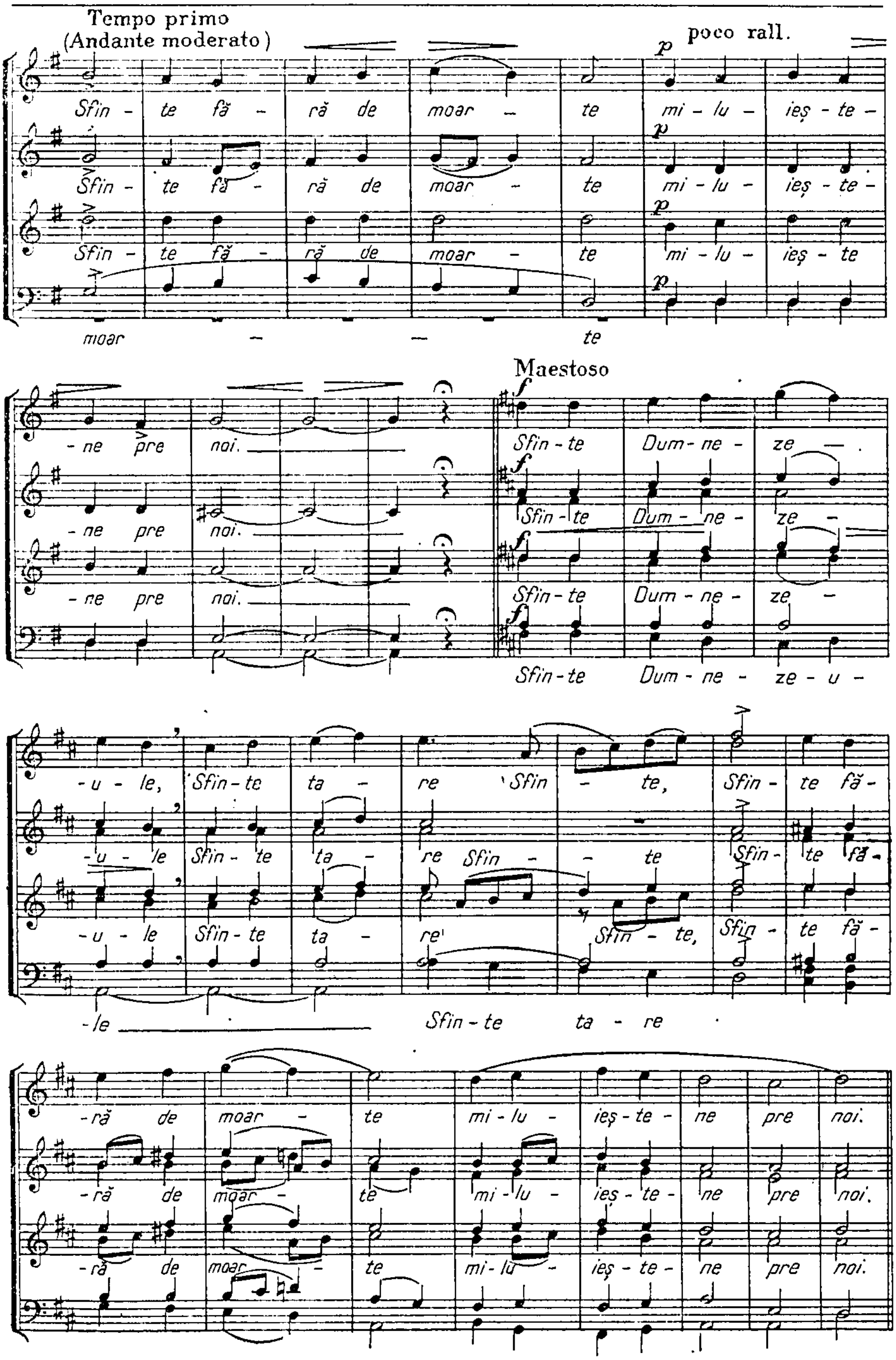

SFINTE DUMNEZEULE
DEZVOLTAT PE O MELODIE PSALTICĂ
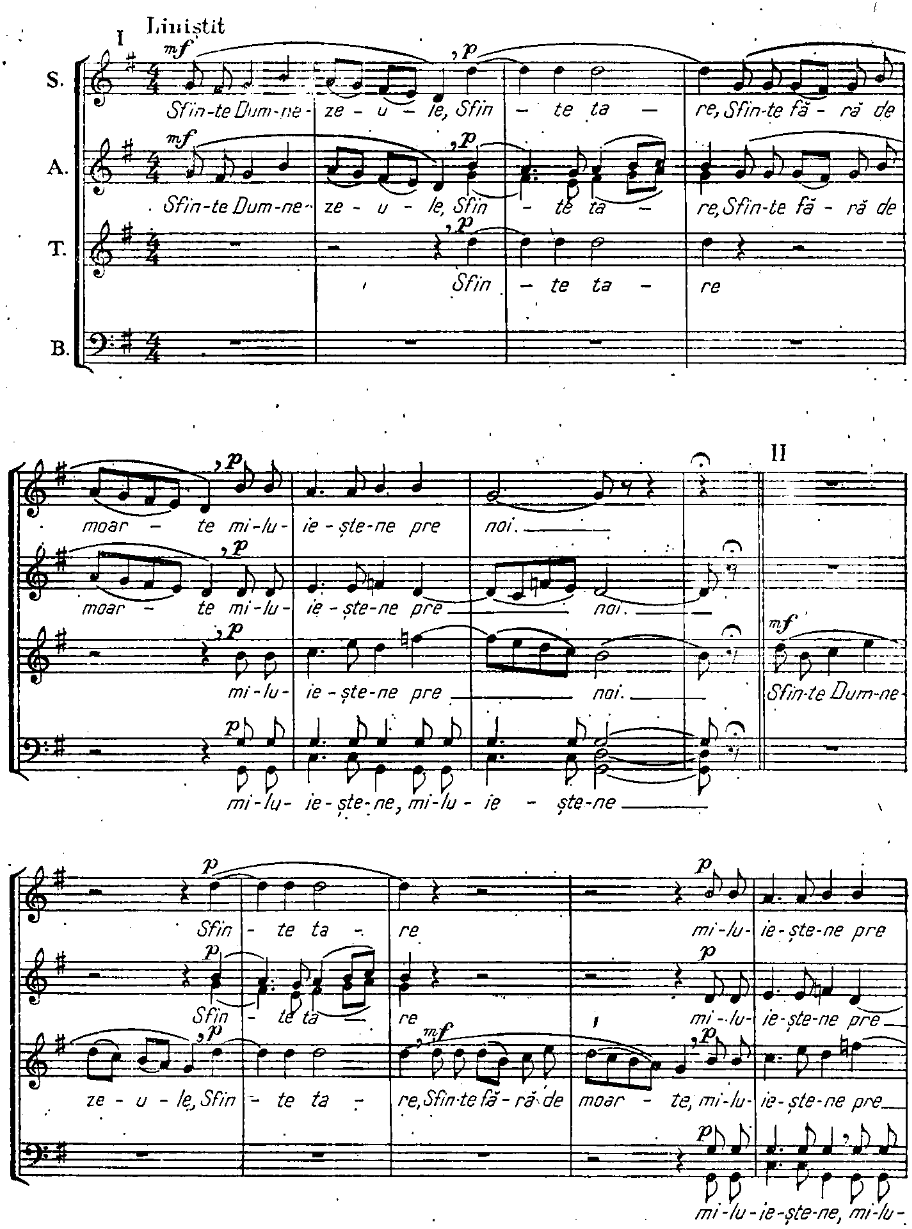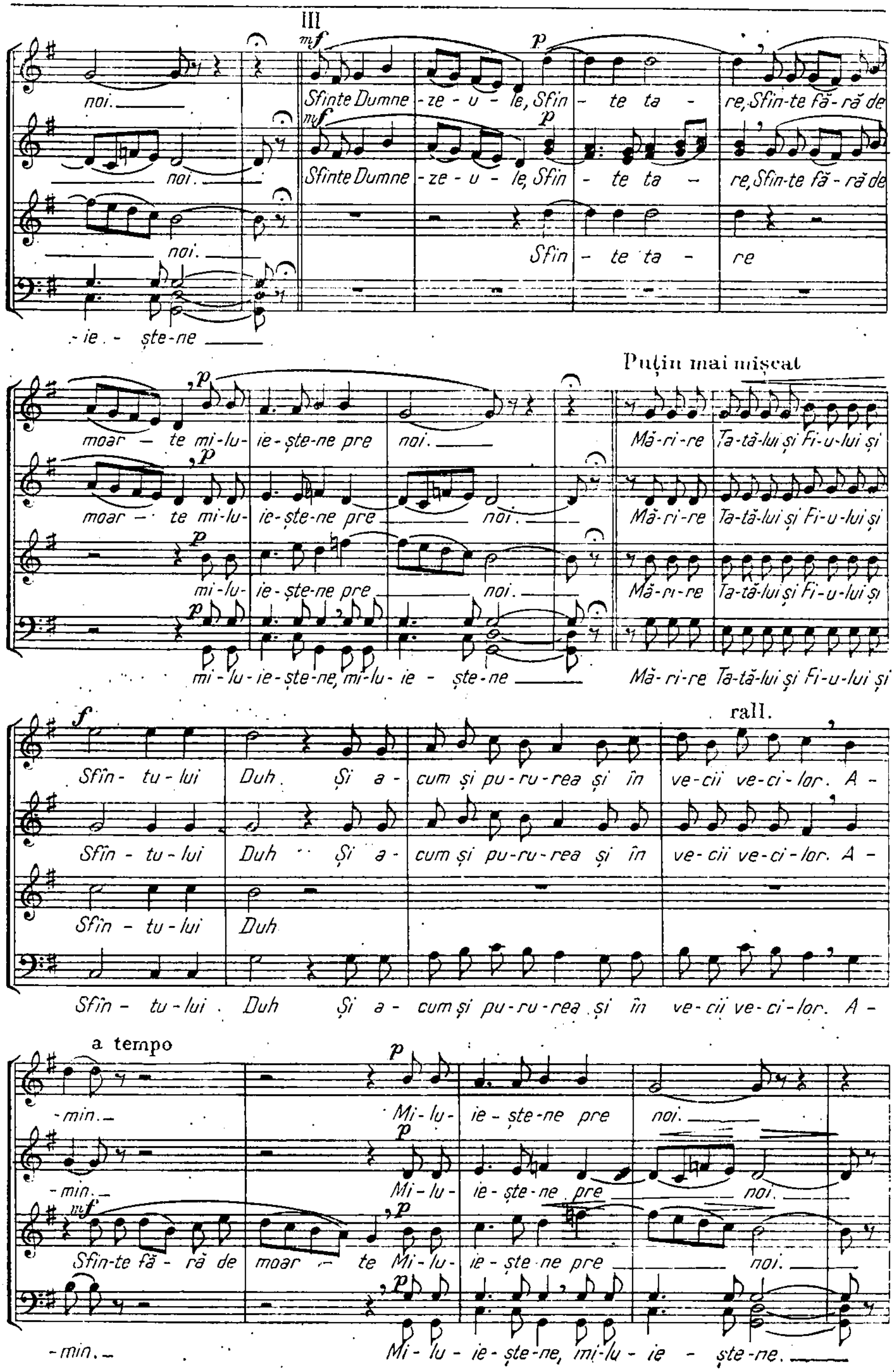

II
rit.
revenim puțin cîte puțin la mișcare
pe noi.
Sfin-te Dum-ne-ze-u-le Sfin-te
(respirație individuală)
ta-re
Sfin-te fă-ră de moar-te Mi-lu-
Sfin-te făr' de moar te
rall. e decresc.
Lento
ie-ște-ne pe noi
Sfin-te Dum-ne-
pe noi
ze-u-le
Sfin-te, Sfin-te ta-
Sfin-te Dum-ne-ze-u-le
Sfin-te ta-re
ze-u-le
Sfin-te făr' de
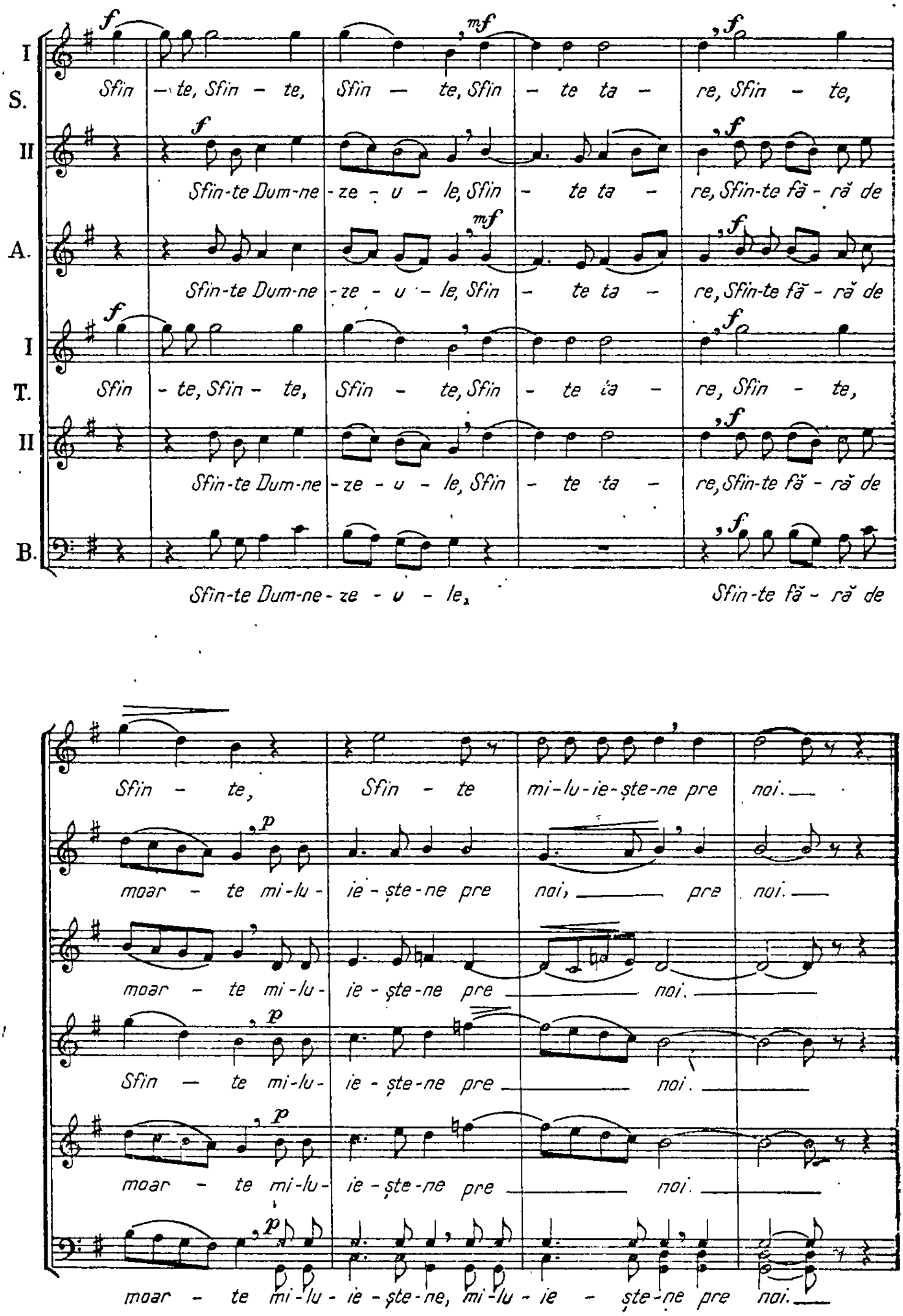

rit.
a tempo
— re, Sfin - te fă - ră de moar - te mi - lu-
ta - re, Sfin - te făr' de moar - te mi - lu - ieș - te -
Sfin - te fă - ră de moar - te mi - lu -
moar te
ieș - te- ne pre noi
ieș - te - ne pre noi
ieș - te - ne pre noi pe noi
Calmo
p
Mă-ri - re Tă - tă - lui și Fi - u - lui și Sfin-tu - lui Duh
Mă - ri - re Ta - tă - lui și Fi - u - lui și Sfin - tu - lui Duh
Mă - ri - re Ta - tă - lui și Fi - u - lui și Sfin - tu - lui Duh
animato
și a - cum și pu - ru - rea și în ve - cii ve - ci - lor. A - min.
și a - cum și pu - ru - rea și în ve - cii ve - ci - lor. A - min.
și a - cum și pu - ru - rea și în ve - cii ve - ci - lor. A - min.
Sfin - te făr' de

Tempo primo
(Andante moderato)
poco rall.
Sfin - te fă - ră de moar - te mi - lu - ieș - te - ne pre noi.
moar - - te
Maestoso
Sfin - te Dum - ne - ze - u - le, Sfin - te ta - re Sfin - te, Sfin - te fă - ră de moar - te mi - lu - ieș - te - ne pre noi.
Sfin - te Dum - ne - ze - u - le
Sfin - te ta - re

SFINTE DUMNEZEULE
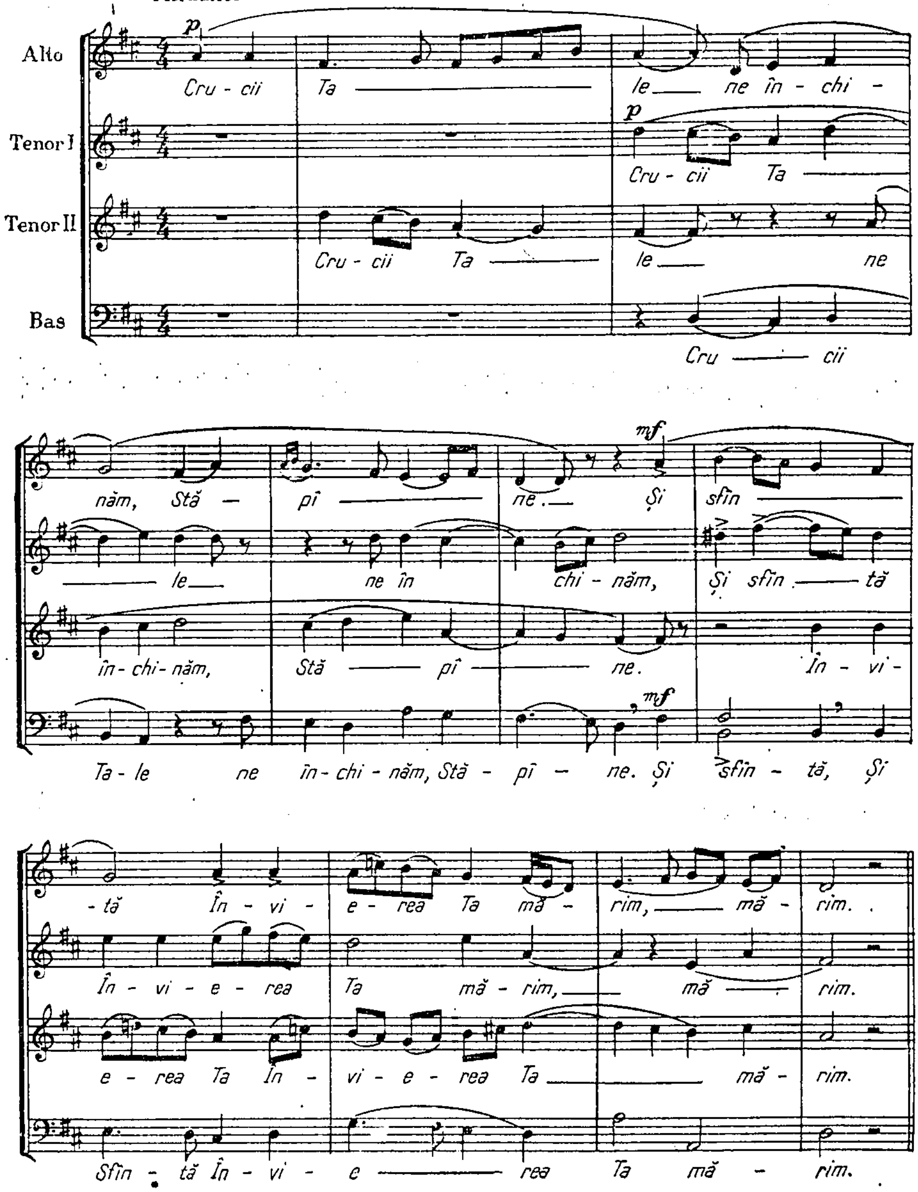

III
mf p
noi.
Sfinte Dumne - ze - u - le, Sfin - te ta - re, Sfin-te fă - ră de
Sfin - te ta - re
ie - ște-ne
moar - te mi-lu - ie-ște-ne pre noi.
mi-lu - ie-ște-ne, mi-lu - ie - ște-ne
Puțin mai mișcat
Mă-ri-re Ta-tă-lui și Fi-u-lui și
f
rall.
Sfîn - tu - lui Duh. Și a - cum și pu-ru-rea și în ve-cii ve-ci-lor. A -
a tempo
-min.
Mi-lu - ie - ște-ne pre noi.
Sfin-te fă - ră de moar - te Mi-lu - ie - ște-ne pre noi.
Mi - lu - ie - ște-ne, mi-lu - ie - ște-ne.
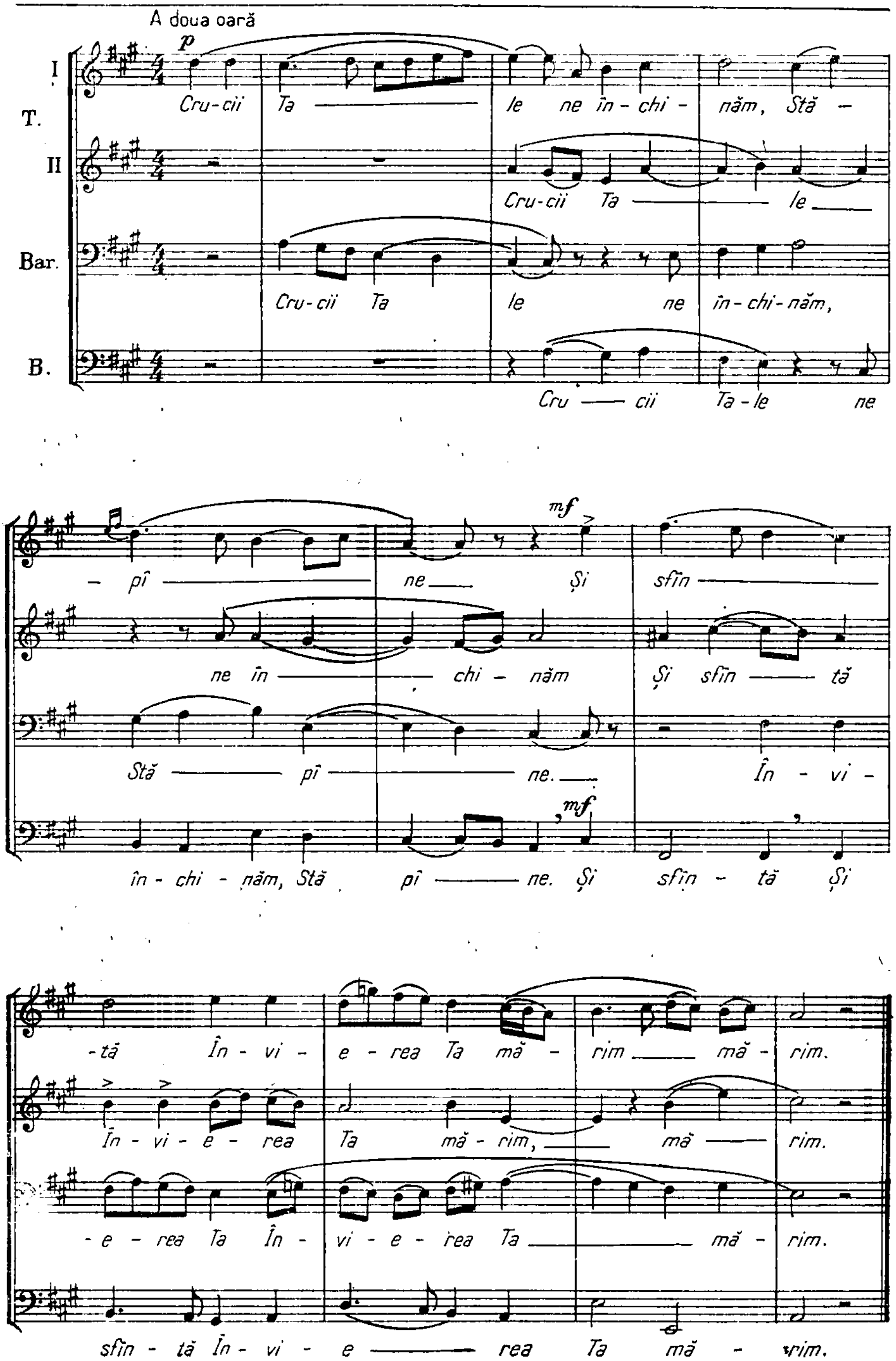

I
S.
II
A.
I
T.
II
B.
Sfin — te, Sfin — te, Sfin — te, Sfin — te ta — re, Sfin — te,
Sfin-te Dum-ne-ze-u-le, Sfin — te ta — re, Sfin-te fă-ră de
Sfin-te Dum-ne-ze-u-le, Sfin — te ta — re, Sfin-te fă-ră de
Sfin — te, Sfin — te, Sfin — te, Sfin — te ta — re, Sfin — te,
Sfin-te Dum-ne-ze-u-le, Sfin — te ta — re, Sfin-te fă-ră de
Sfin-te Dum-ne-ze-u-le, Sfin-te fă-ră de
Sfin — te, Sfin — te mi-lu-ie-ște-ne pre noi.
moar — te mi-lu-ie-ște-ne pre noi, pre noi.
moar — te mi-lu-ie-ște-ne pre noi.
Sfin — te mi-lu-ie-ște-ne pre noi.
moar — te mi-lu-ie-ște-ne pre noi.
moar — te mi-lu-ie-ște-ne, mi-lu-ie — ște-ne pre noi.
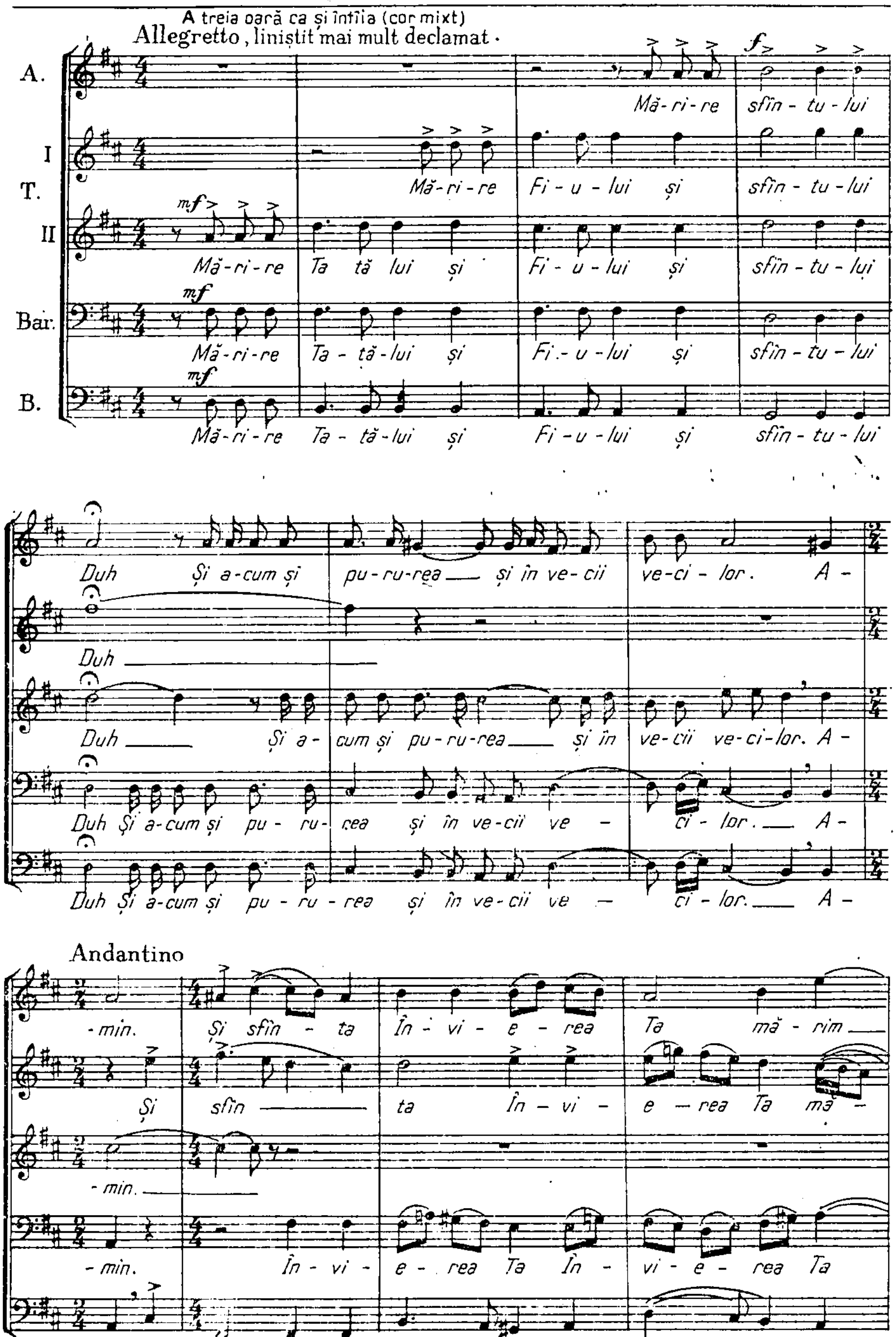
CRUCII TALE NE ÎNCHINĂM

Pe un motiv psaltic, glasul al 2-lea diatonizat
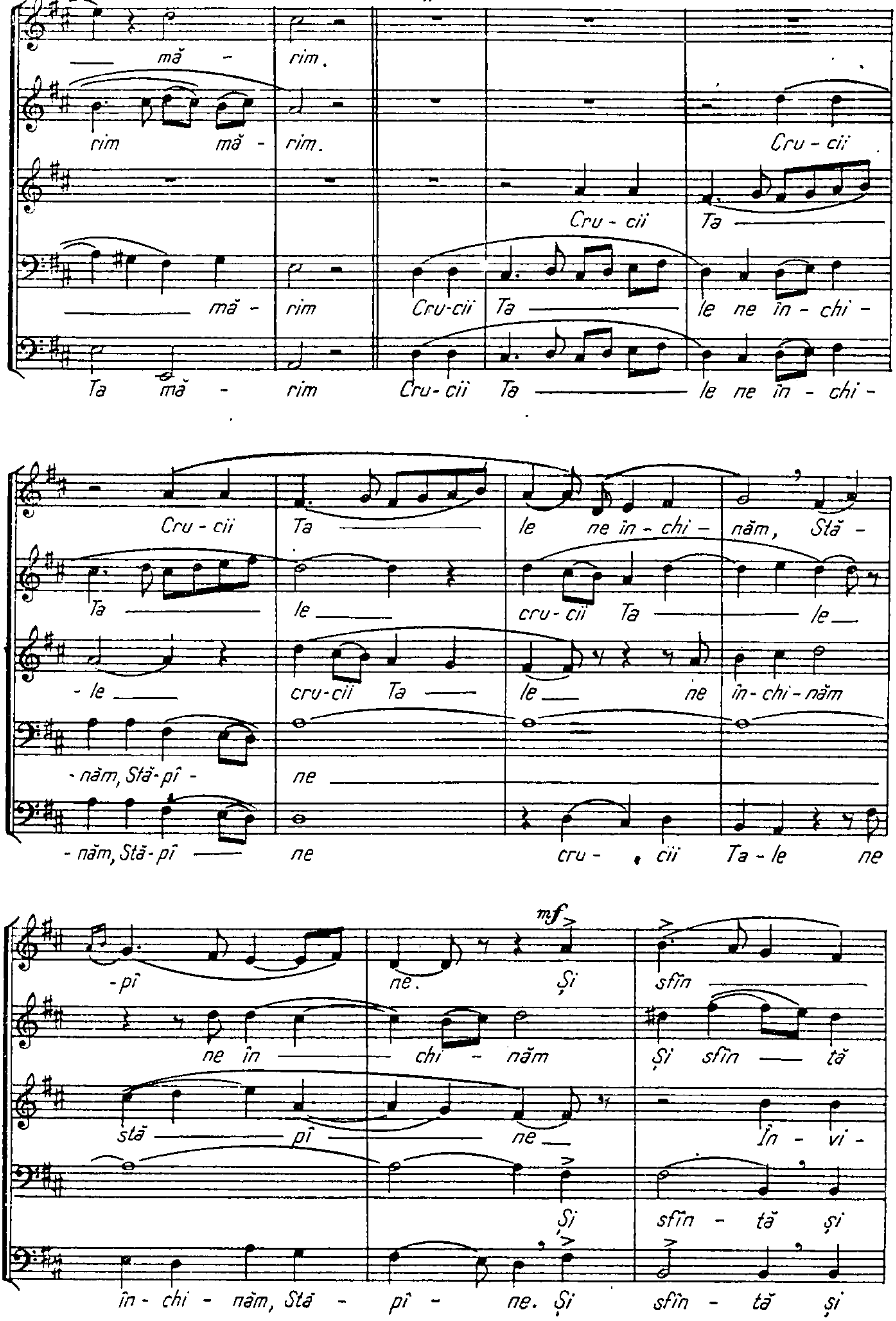
I-a oară
Andante
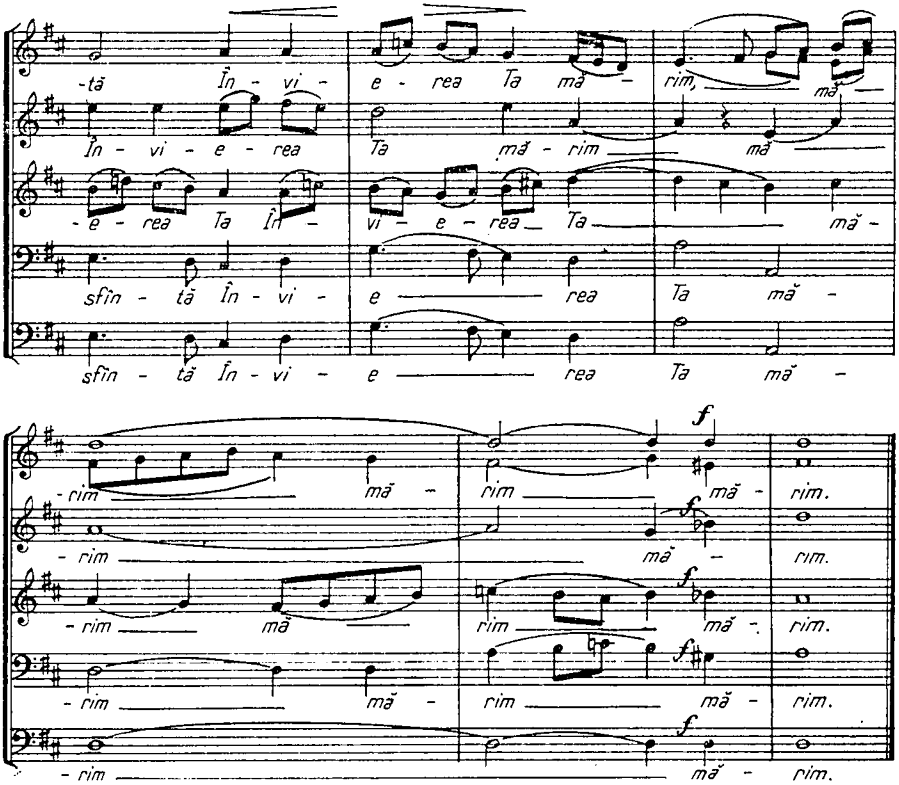

A doua oară
T. I
II
Bar.
B.
Cru-cii Ta le ne în-chi-năm, Stă-
Cru-cii Ta le
Cru-cii Ta le ne în-chi-năm,
Cru cii Ta-le ne
-pî ne Și sfîn
ne în chi-năm Și sfîn tă
Stă pî ne. În-vi-
în-chi-năm, Stă pî ne. Și sfîn-tă Și
-tă În-vi-e-rea Ta mă-rim mă-rim.
În-vi-e-rea Ta mă-rim, mă rim.
-e-rea Ta În-vi-e-rea Ta mă-rim.
sfîn-tă În-vi-e rea Ta mă-rim.
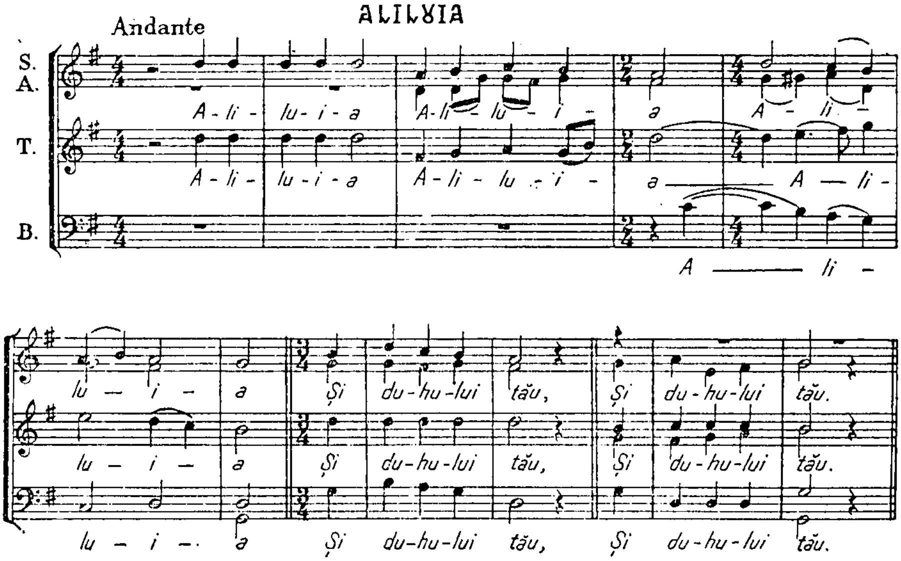

A treia oară ca și întîia (cor mixt)
Allegretto, liniștit mai mult declamat
A.
I
T.
II
Bar.
B.
Mă-ri-re sfîn-tu-lui
Mă-ri-re Fi-u-lui și sfîn-tu-lui
Mă-ri-re Ta tă lui și Fi-u-lui și sfîn-tu-lui
Mă-ri-re Ta-tă-lui și Fi-u-lui și sfîn-tu-lui
Mă-ri-re Ta-tă-lui și Fi-u-lui și sfîn-tu-lui
Duh Și a-cum și pu-ru-rea și în ve-cii ve-ci-lor. A-
Duh
Duh Și a-cum și pu-ru-rea și în ve-cii ve-ci-lor. A-
Duh Și a-cum și pu-ru-rea și în ve-cii ve-ci-lor. A-
Duh Și a-cum și pu-ru-rea și în ve-cii ve-ci-lor. A-
Andantino
-min. Și sfîn-ta În-vi-e-rea Ta mă-rim
Și sfîn-ta În-vi-e-rea Ta mă-
-min.
-min. În-vi-e-rea Ta În-vi-e-rea Ta
-min. Și sfîn-tă și sfîn-tă În-vi-e-rea

La „Puternic”
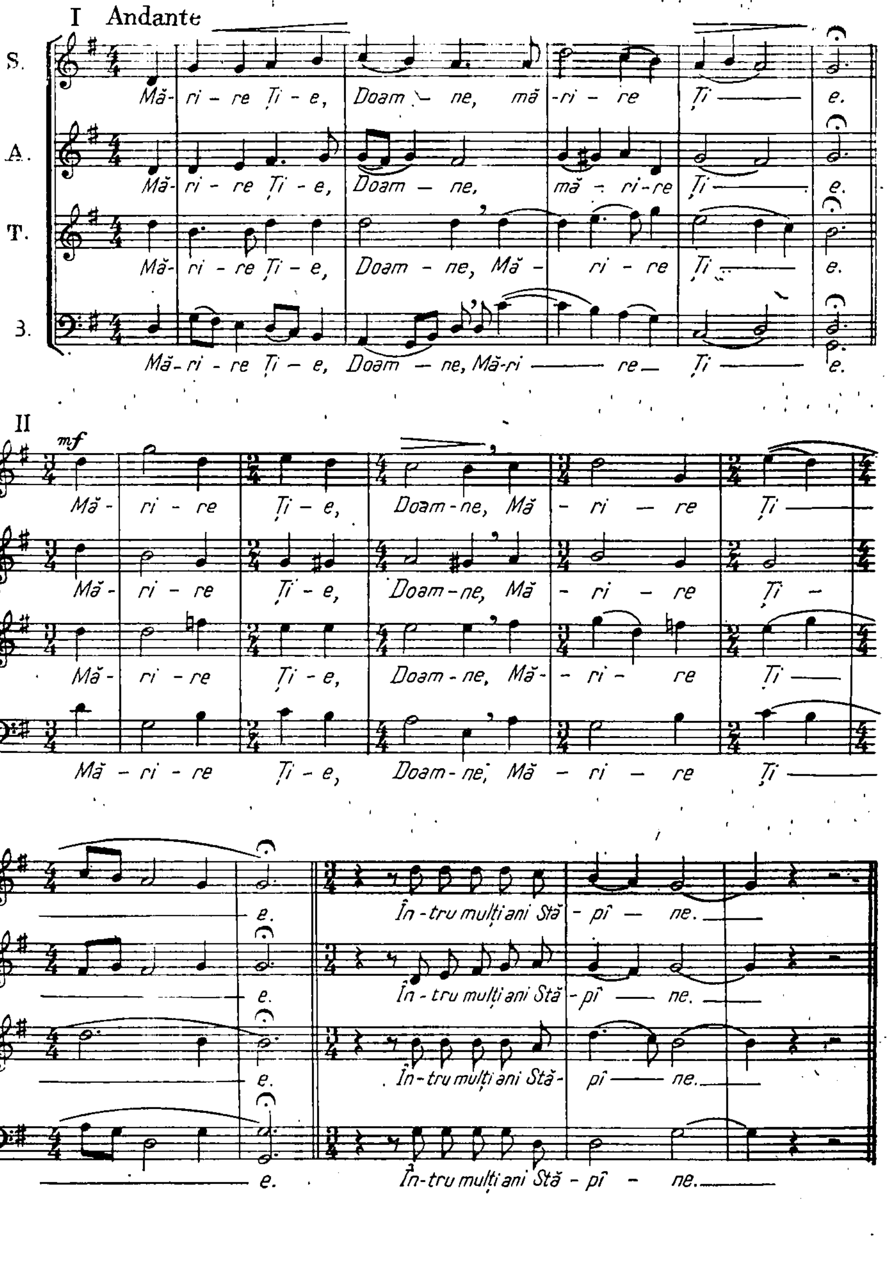

mă - rim.
rim mă - rim.
Cru - cii
Cru - cii Ta
mă - rim Cru-cii Ta le ne în - chi -
Ta mă - rim Cru- cii Ta le ne în - chi -
Cru - cii Ta le ne în - chi - năm, Stă -
Ta le cru - cii Ta le
- le cru-cii Ta le ne în- chi - năm
- năm, Stă - pî - ne
- năm, Stă - pî ne cru - cii Ta - le ne
- pî ne. Și sfîn
ne în chi - năm Și sfîn tă
stă pî ne În - vi -
Și sfîn - tă și
în - chi - năm, Stă - pî - ne. Și sfîn - tă și
mf

-tă În - vi - e - rea Ta mă - rim, mă
În - vi - e - rea Ta mă - rim mă
- e - rea Ta În - vi - e - rea Ta mă -
sfîn - tă În - vi - e rea Ta mă -
sfîn - tă În - vi - e rea Ta mă -
- rim mă - rim mă - rim.
- rim mă - rim.
- rim mă rim mă - rim.
- rim mă - rim mă - rim.
- rim mă - rim.
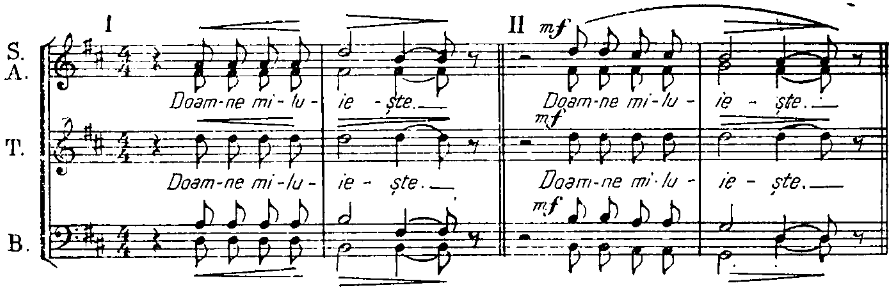
ALILUIA

Andante
S.
A.
T.
B.
A - li - lu - i - a A - li - lu - i - a A - li -
A - li - lu - i - a A - li - lu - i - a A - li -
A - li -
lu - i - a Și du - hu - lui tău, Și du - hu - lui tău.
lu - i - a Și du - hu - lui tău, Și du - hu - lui tău.
lu - i - a Și du - hu - lui tău, Și du - hu - lui tău.

MĂRIRE ȚIE
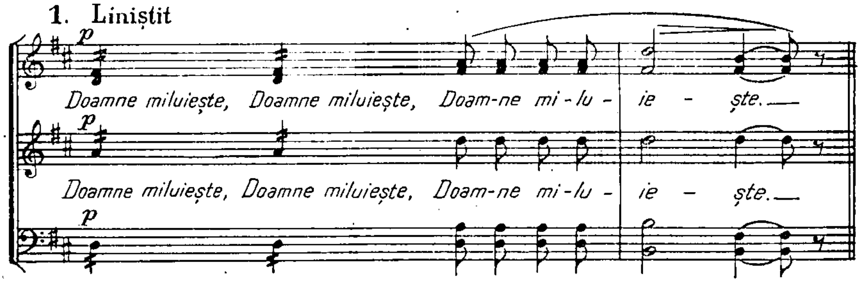

I Andante
S.
A.
T.
B.
Mă-ri-re Ți-e, Doam-ne, mă-ri-re Ți-e.
Mă-ri-re Ți-e, Doam-ne, mă-ri-re Ți-e.
Mă-ri-re Ți-e, Doam-ne, Mă-ri-re Ți-e.
Mă-ri-re Ți-e, Doam-ne, Mă-ri-re Ți-e.
II
mf
Mă-ri-re Ți-e, Doam-ne, Mă-ri-re Ți-e.
Mă-ri-re Ți-e, Doam-ne, Mă-ri-re Ți-e.
Mă-ri-re Ți-e, Doam-ne, Mă-ri-re Ți-e.
Mă-ri-re Ți-e, Doam-ne, Mă-ri-re Ți-e.
Întru mulți ani Stăpîne.
Întru mulți ani Stăpîne.
Întru mulți ani Stăpîne.
Întru mulți ani Stăpîne.

ECTENIE
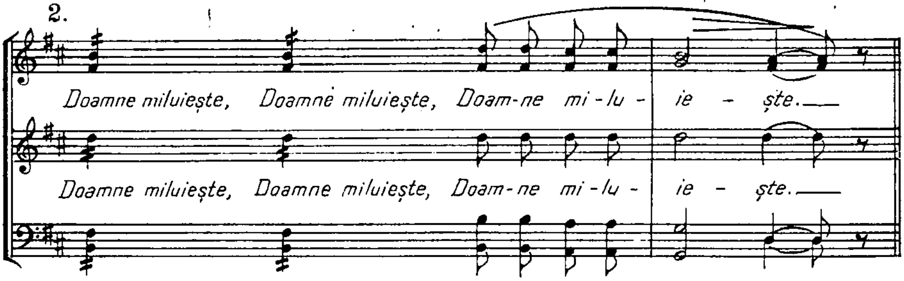

DOAMNE MILUIEȘTE ÎNTREIT
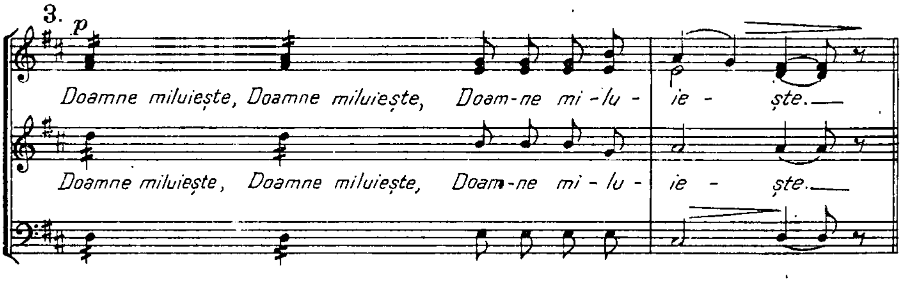
1. Liniștit

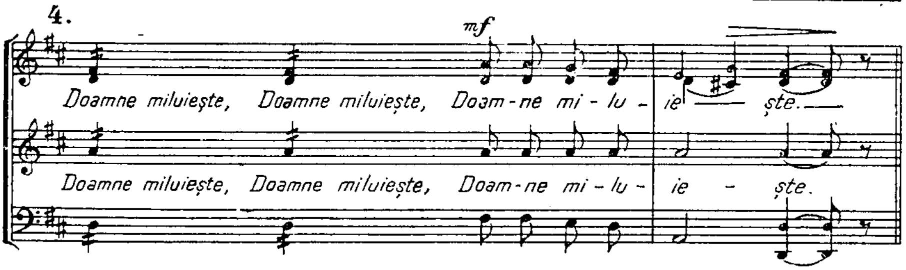

2.
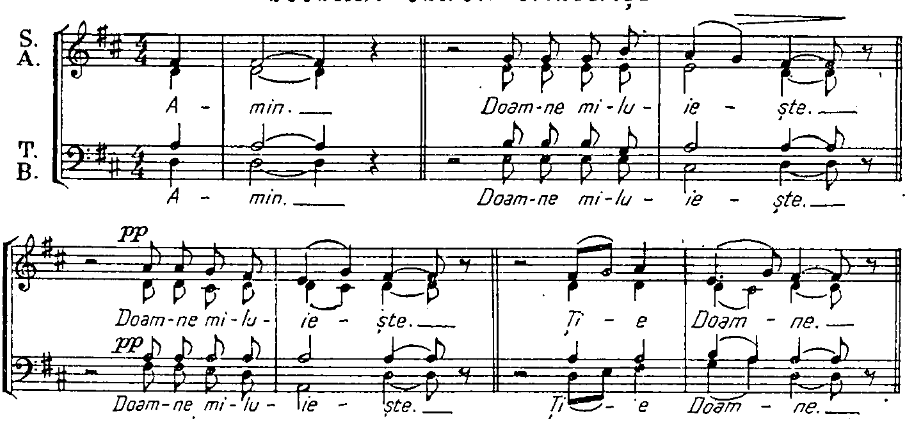

3.
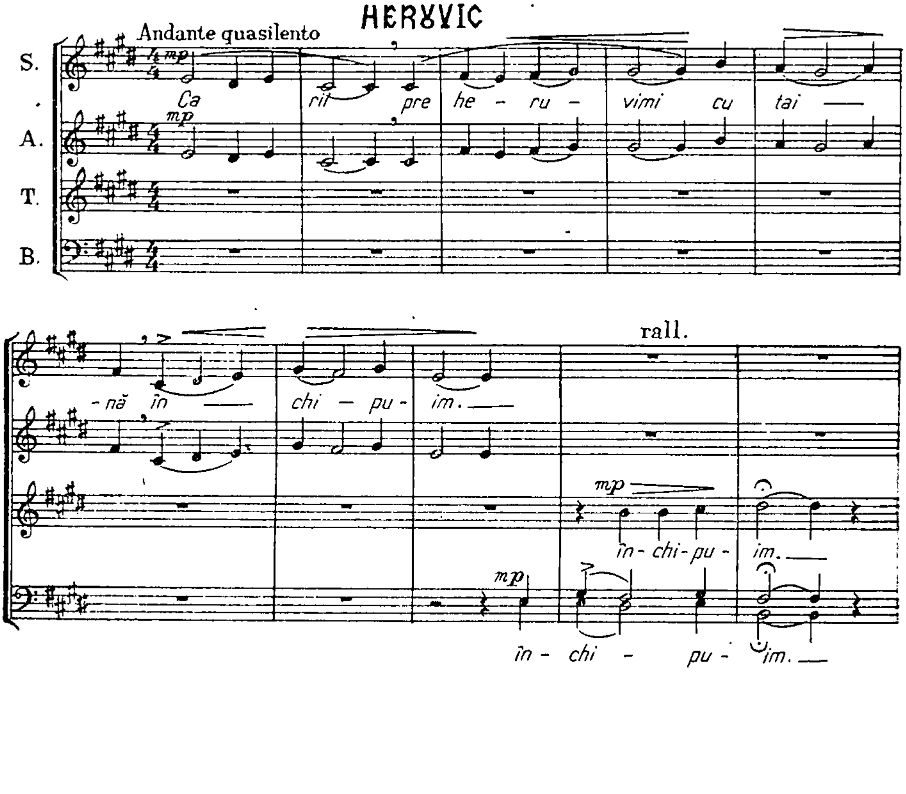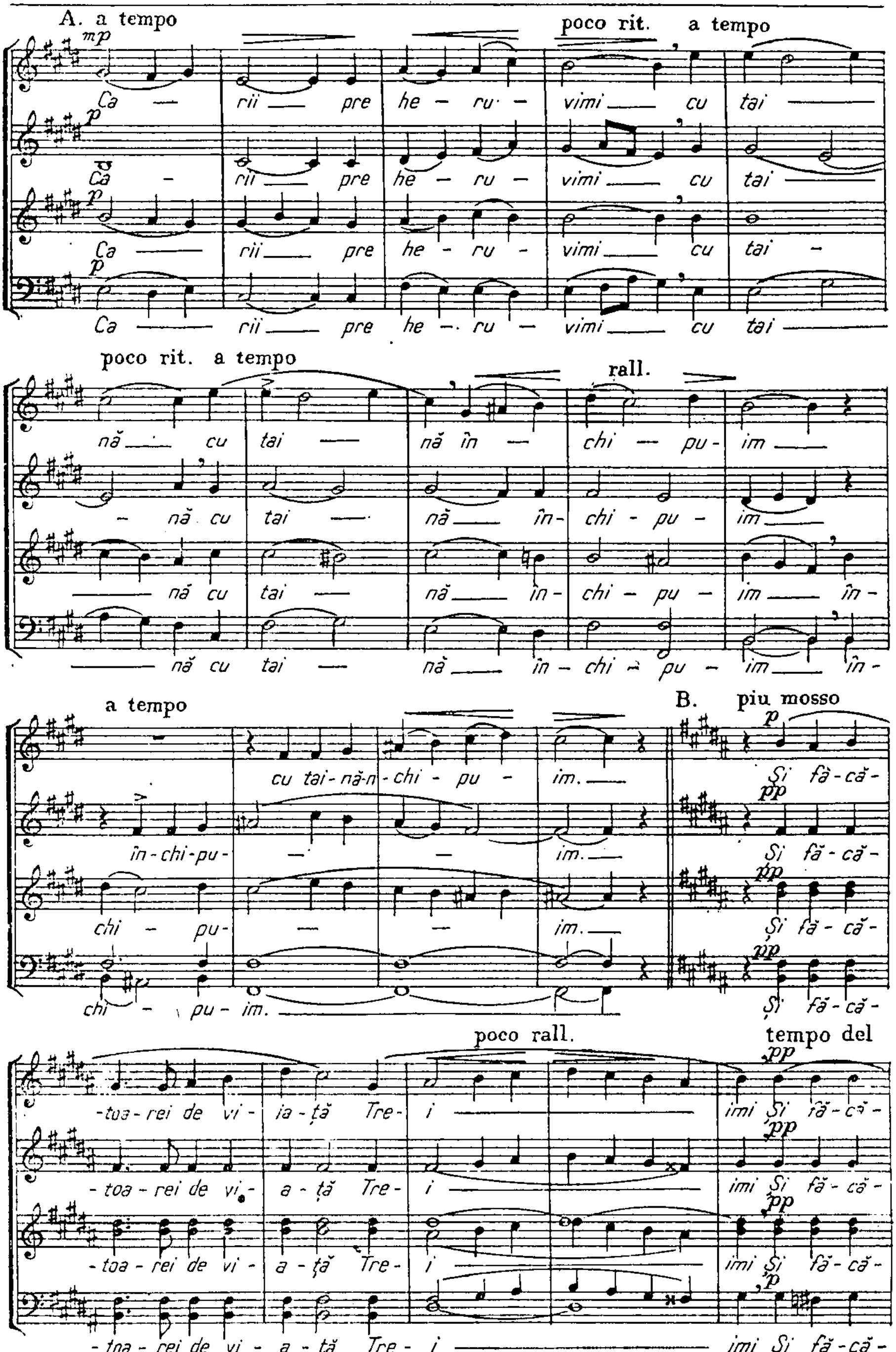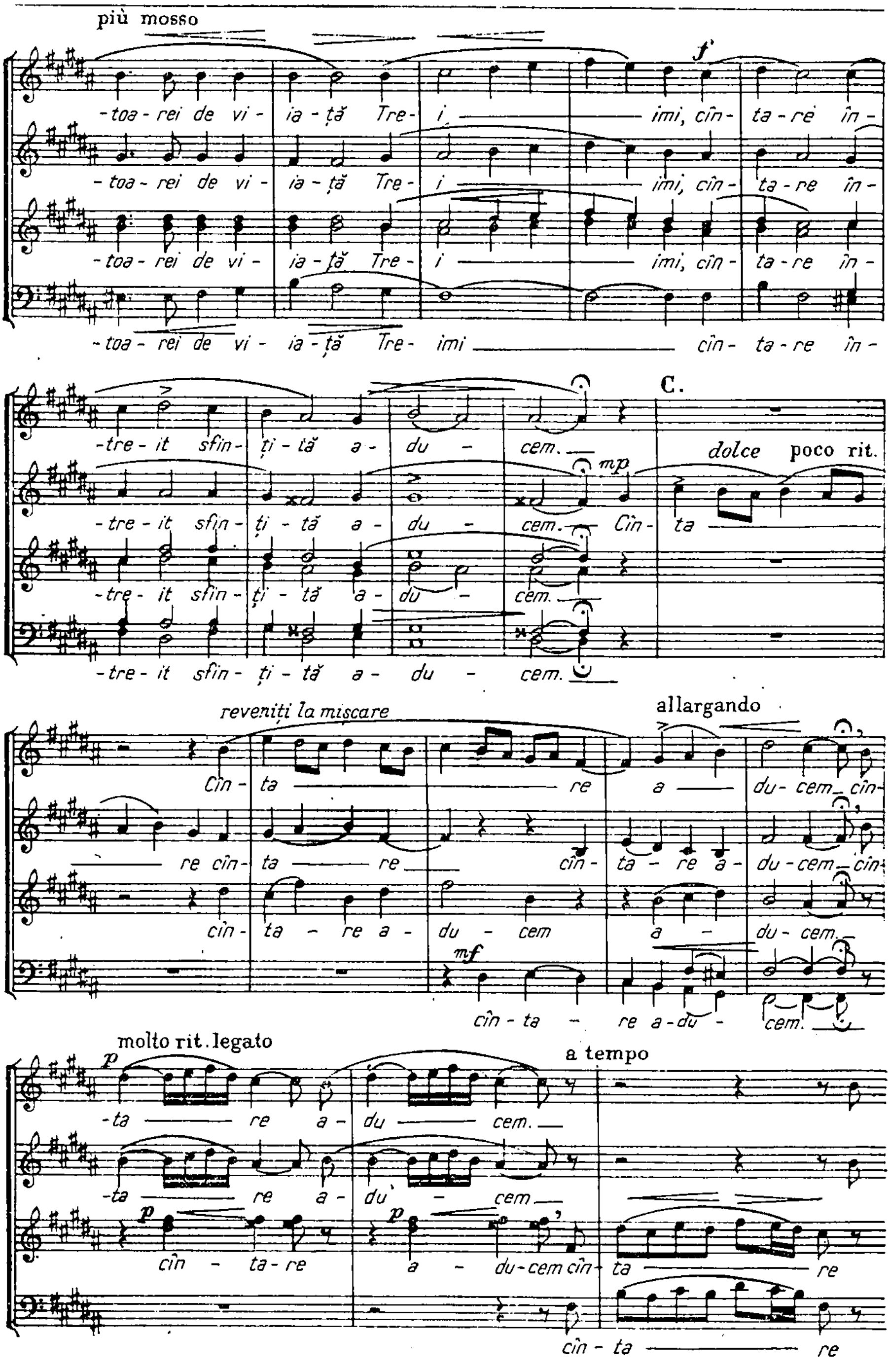

ECTENIA CELOR CHEMAȚI
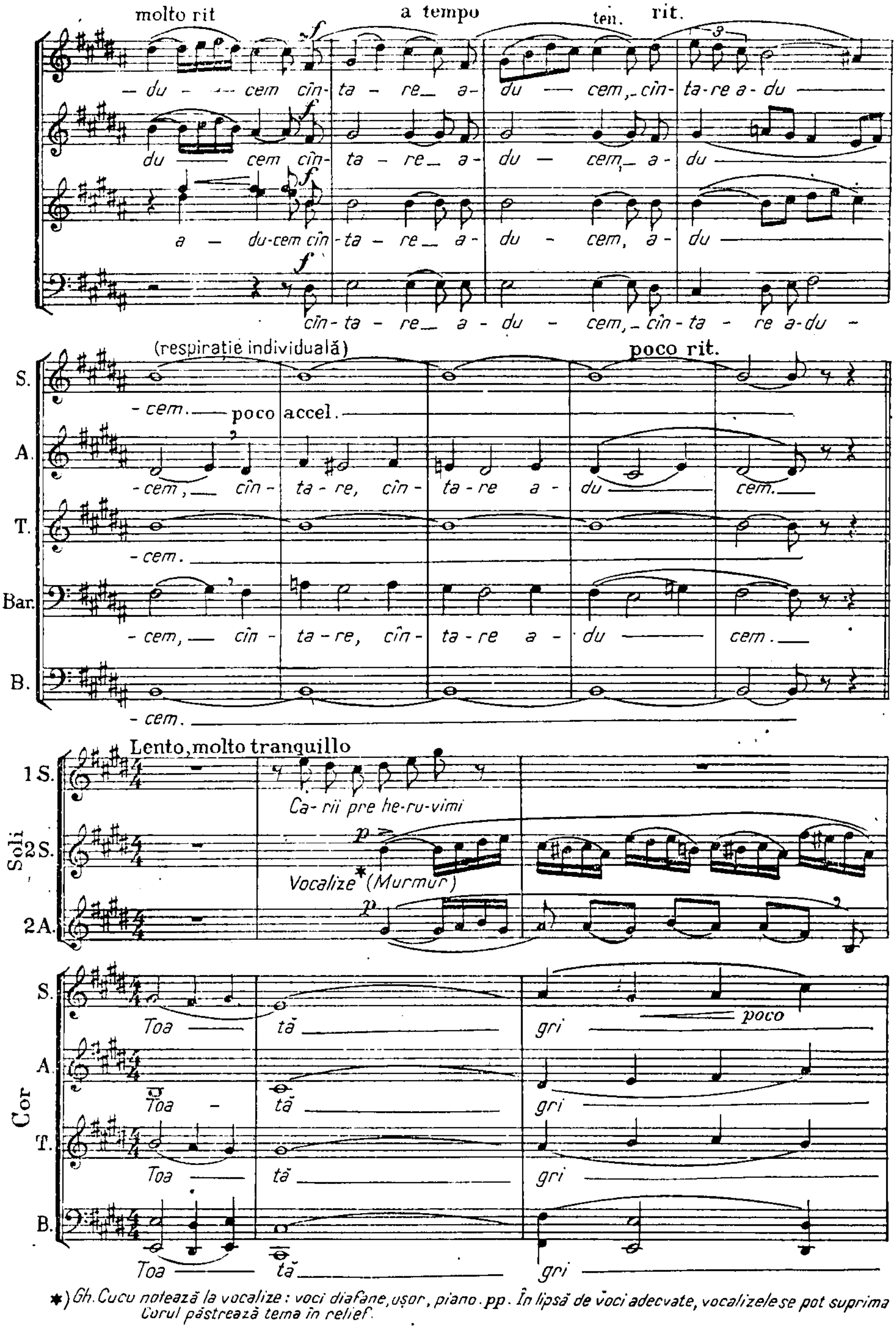

HERUVIC
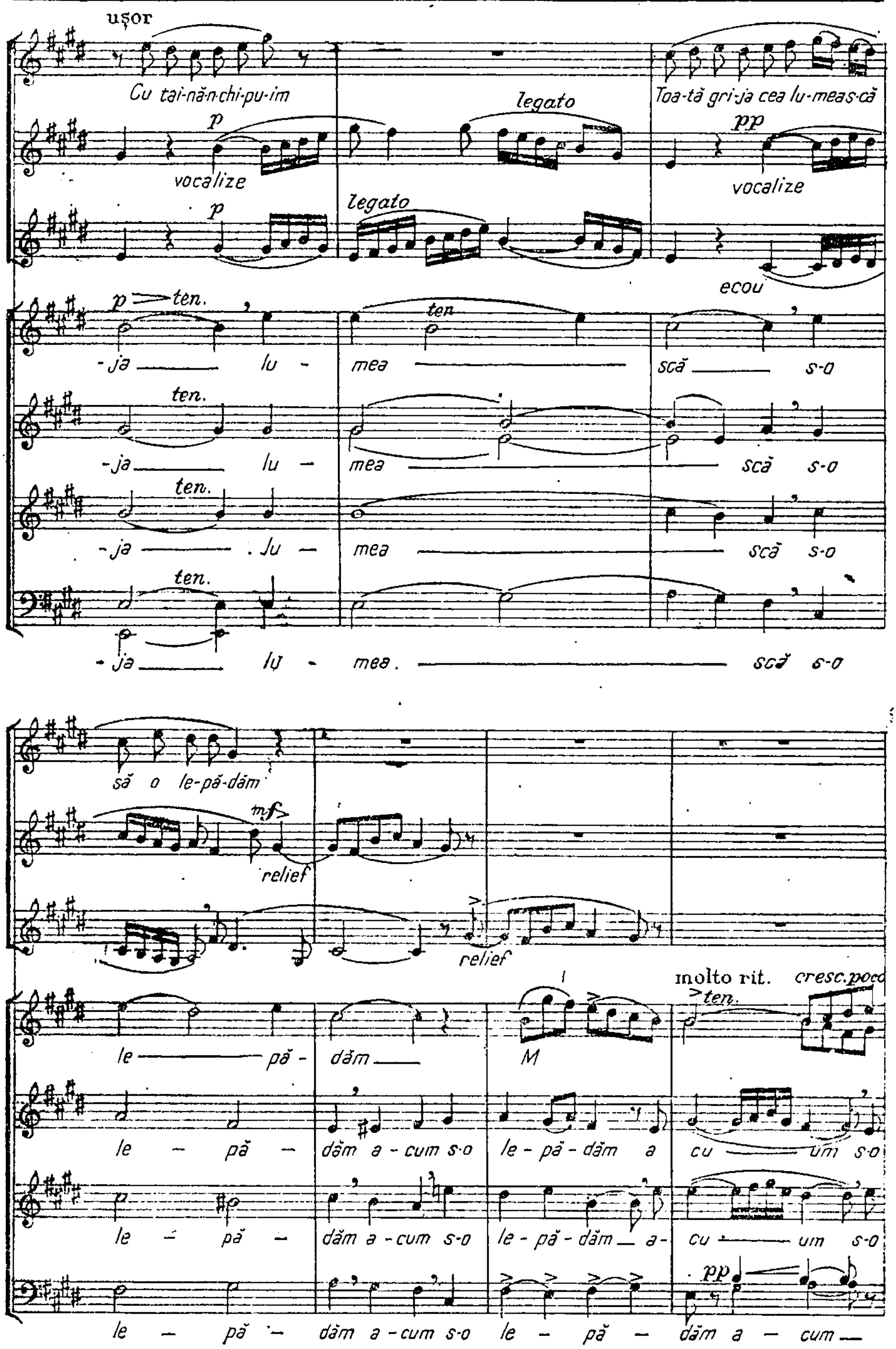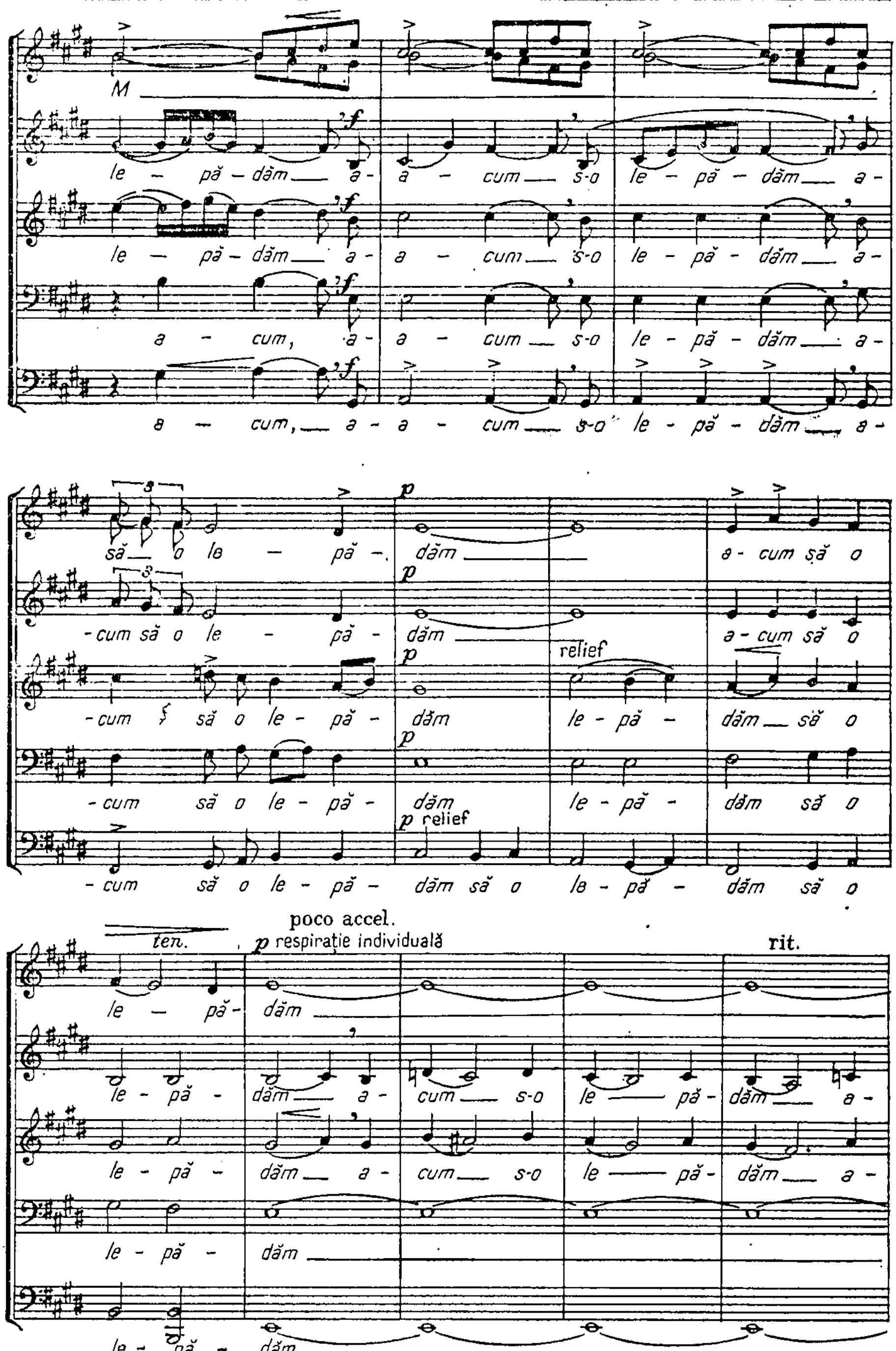

A. a tempo
mp
p
poco rit.
a tempo
Ca — rii — pre he — ru — vimi — cu tai —
poco rit. a tempo
rall.
nă — cu tai — nă în — chi — pu - im —
nă cu tai — nă — în - chi - pu - im —
nă cu tai — nă — în - chi - pu - im — în -
a tempo
B. piu mosso
cu tai - nă - n - chi - pu - im. —
în - chi - pu - — — im. —
chi - pu - — — im. —
chi - pu - im. —
Şi fă - că -
pp
poco rall.
tempo del
-toa - rei de vi - a - ţă Tre - i — imi Şi fă - că -

più mosso
-toa-rei de vi-ia-ță Tre-i imi, cîn-ta-re în-
-toa-rei de vi-ia-ță Tre-imi cîn-ta-re în-
-tre-it sfin-ți-tă a-du-cem.
C.
dolce poco rit.
Cîn-ta
reveniți la mișcare
allargando
Cîn-ta re a-du-cem cîn-
re cîn-ta re cîn-ta-re a-du-cem cîn-
cîn-ta-re a-du-cem a-du-cem.
cîn-ta-re a-du-cem.
molto rit. legato
a tempo
-ta re a-du cem.
cîn-ta-re a-du-cem cîn-ta re
cîn-ta re
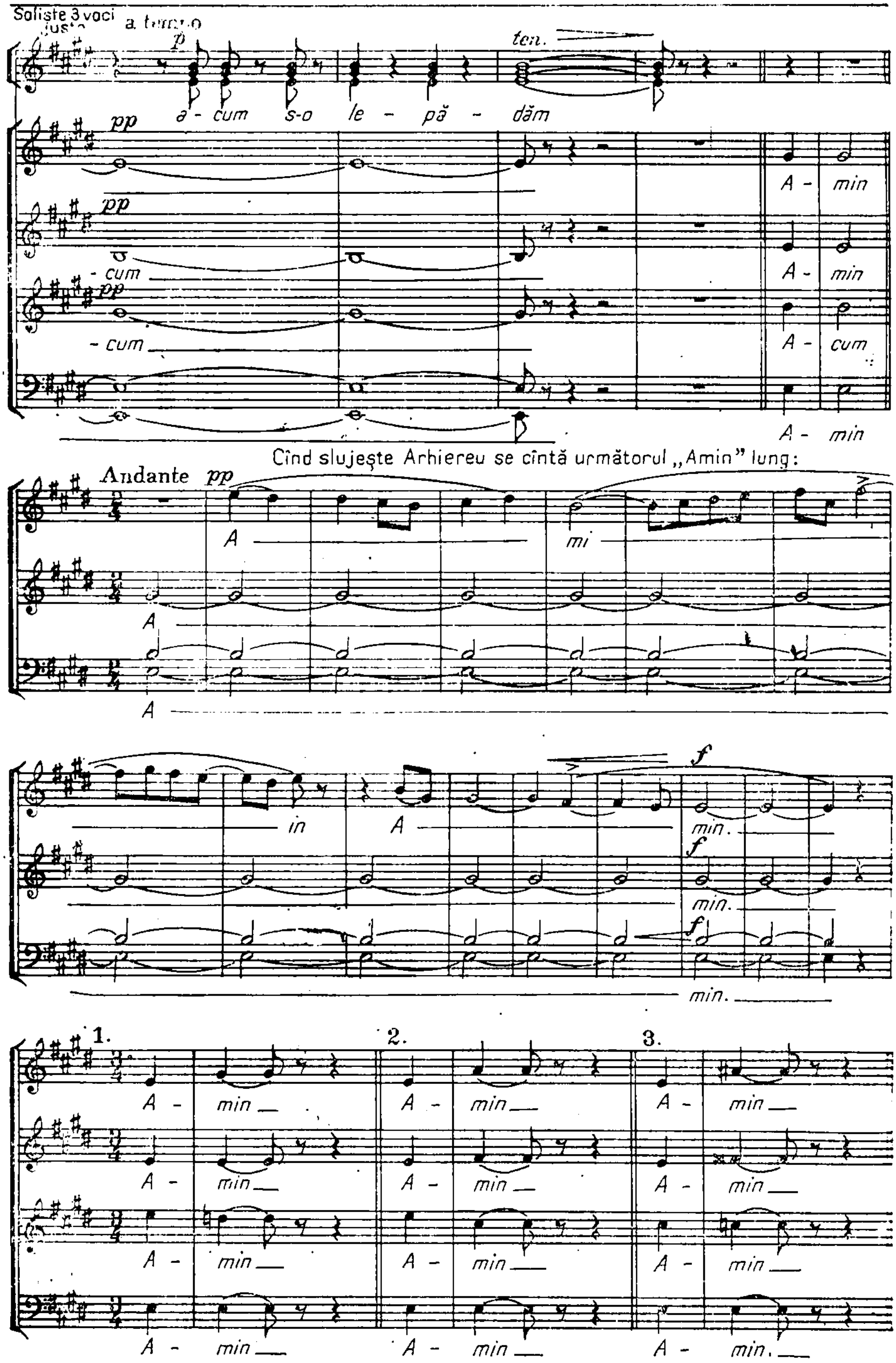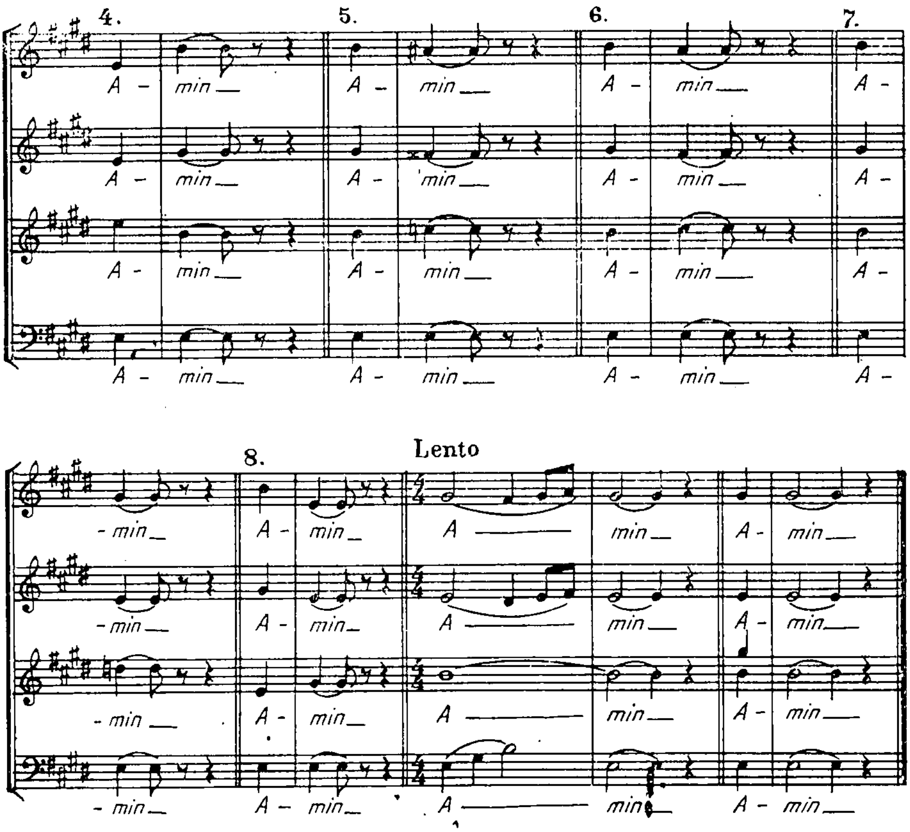

*) Gh. Cucu notează la vocalize: voci diafane, ușor, piano. pp. În lipsă de voci adecvate, vocalizele se pot suprima. Corul păstrează tema în relief.

uşor
Cu tai-nă-nchi-pu-im
legato
Toa-tă gri-ja cea lu-meas-că
p
vocalize
pp
vocalize
p
legato
ecou
p ten.
ten
-ja lu - mea scă s-o
ten.
-ja lu - mea scă s-o
ten.
-ja . Ju - mea scă s-o
ten.
-ja lu - mea. scă s-o
să o le-pă-dăm
mf
relief
relief
molto rit. cresc.poco
ten.
le pă - dăm M
le - pă - dăm a - cum s-o le - pă - dăm a cu um s-o
le - pă - dăm a - cum s-o le - pă - dăm a- cu um s-o
pp
le - pă - dăm a - cum s-o le - pă - dăm a - cum
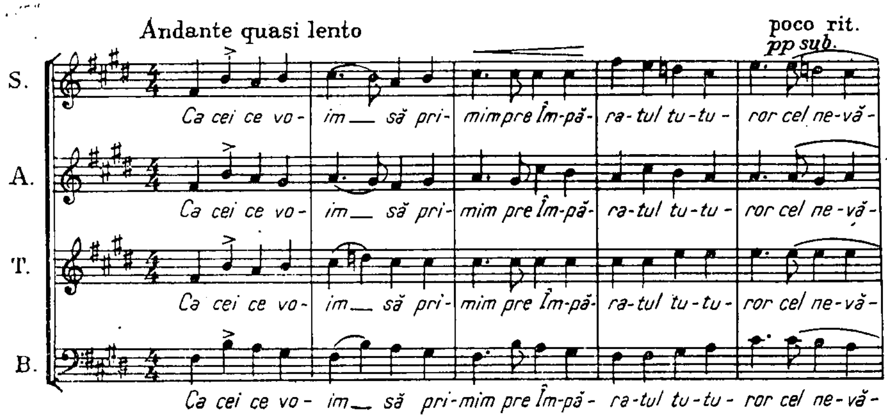

M
le – pă – dăm a - a – cum s-o le – pă – dăm a -
le – pă – dăm a - a – cum s-o le - pă - dăm a -
a – cum, a - a – cum s-o le - pă - dăm a -
a – cum, a - a - cum s-o le - pă - dăm a -
să o le – pă – dăm a - cum să o
-cum să o le – pă - dăm a - cum să o
-cum să o le - pă - dăm le - pă - dăm să o
-cum să o le - pă - dăm le - pă - dăm să o
-cum să o le - pă - dăm să o le - pă - dăm să o
relief
p relief
poco accel.
ten.
p respirație individuală
rit.
le – pă- dăm
le - pă - dăm a - cum s-o le pă- dăm a -
le - pă - dăm a - cum s-o le pă- dăm a -
le - pă - dăm
le - pă - dăm
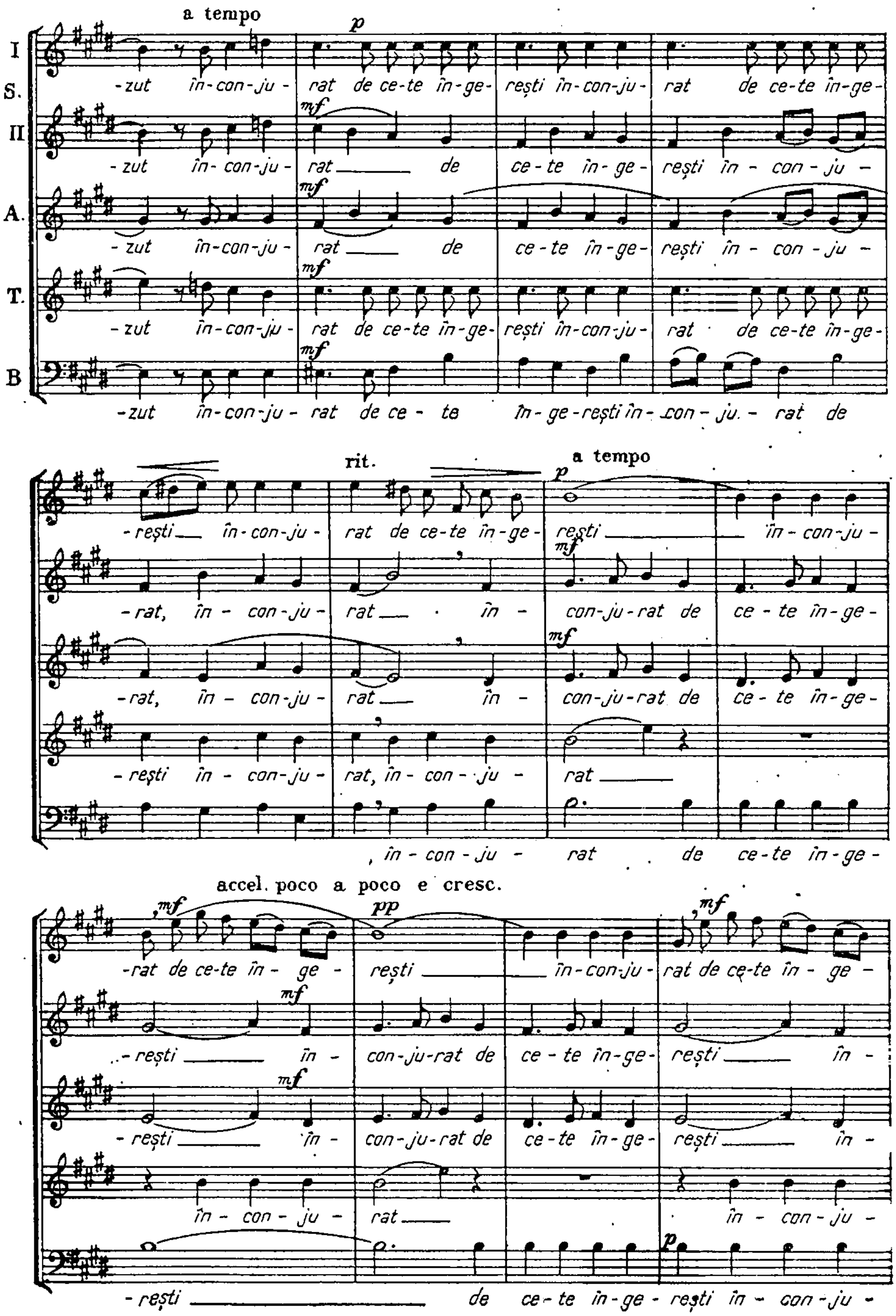
XXXVIII GHEORGHE CUCU
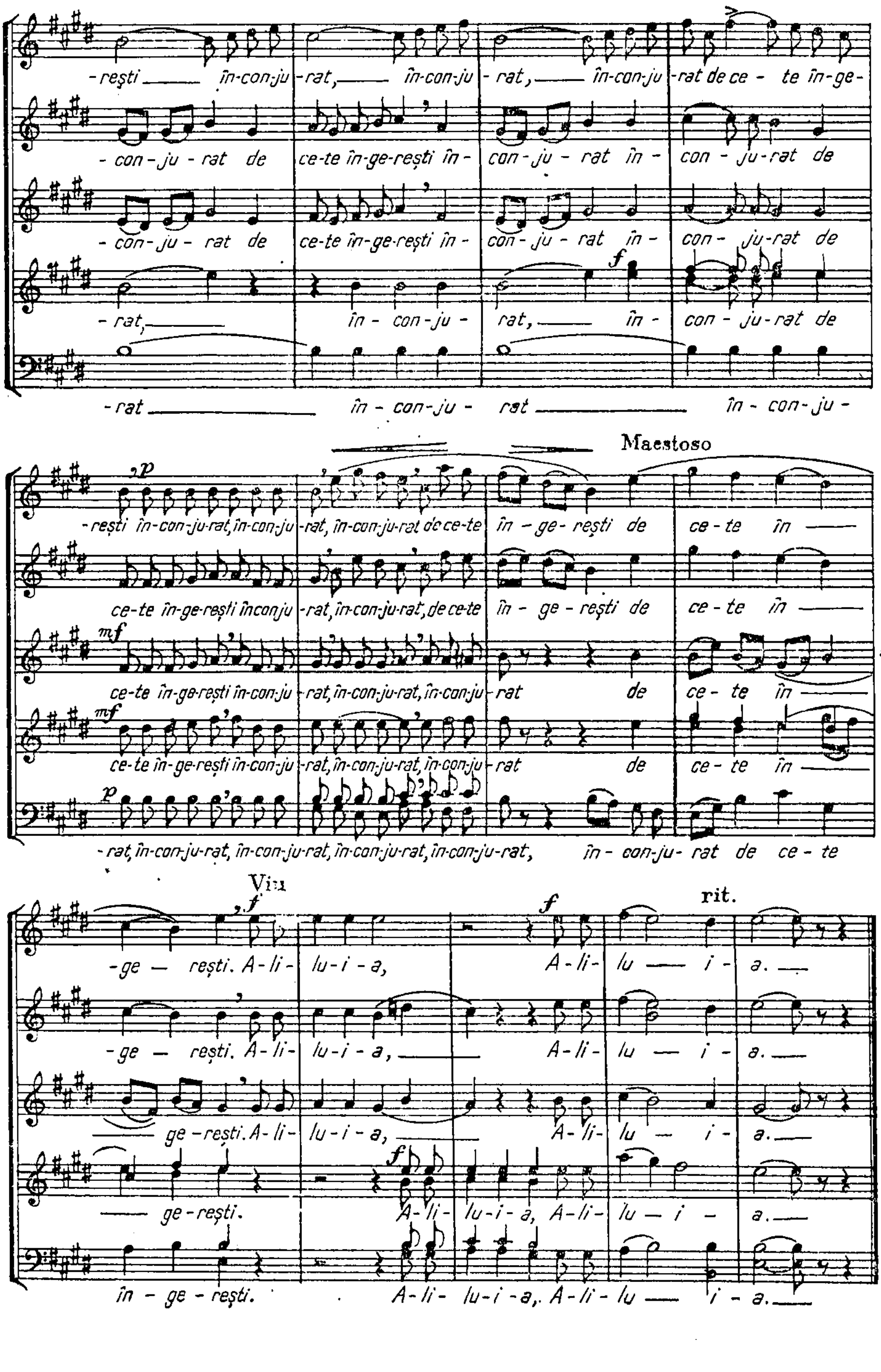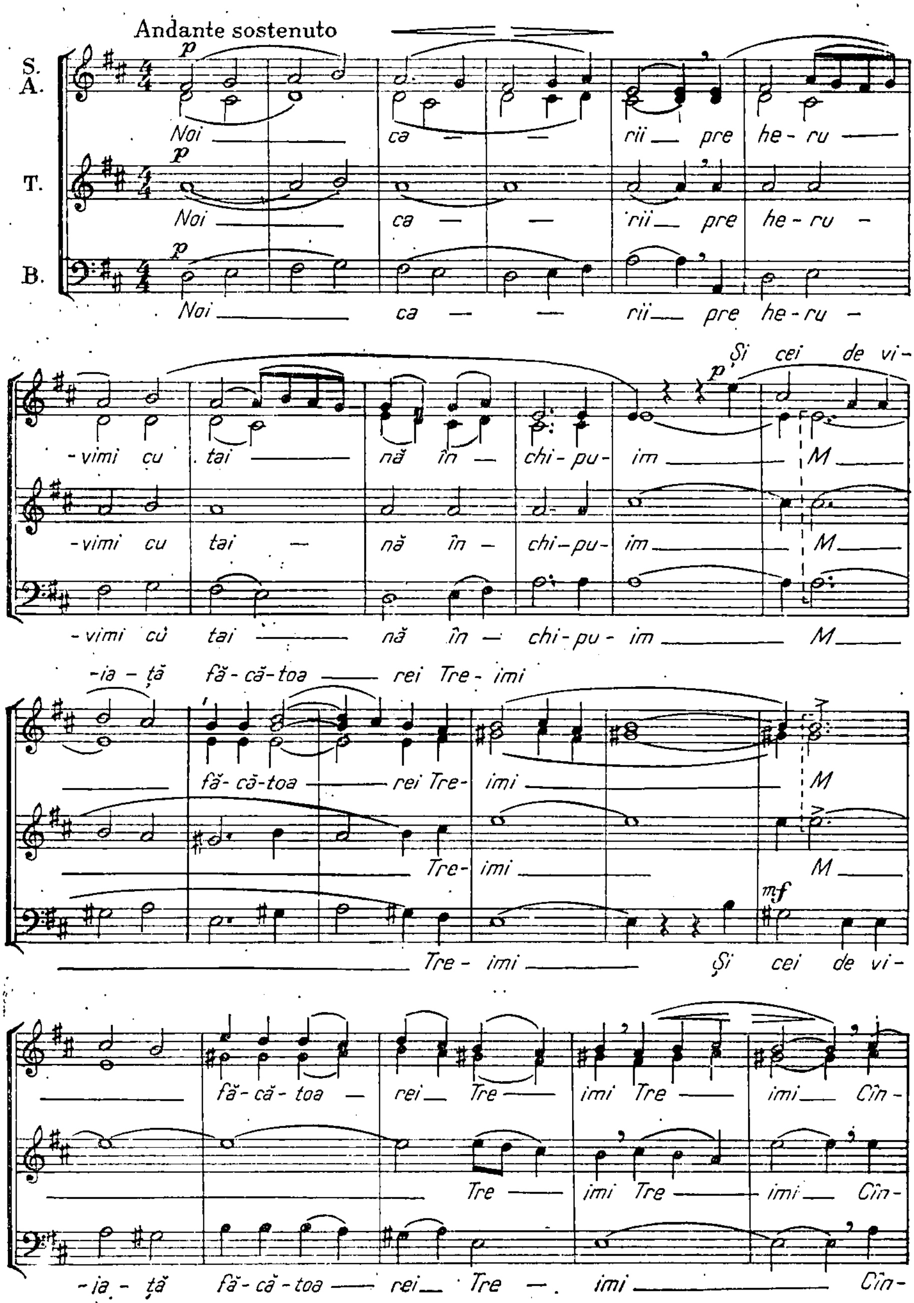

CA PRE ÎMPĂRATUL
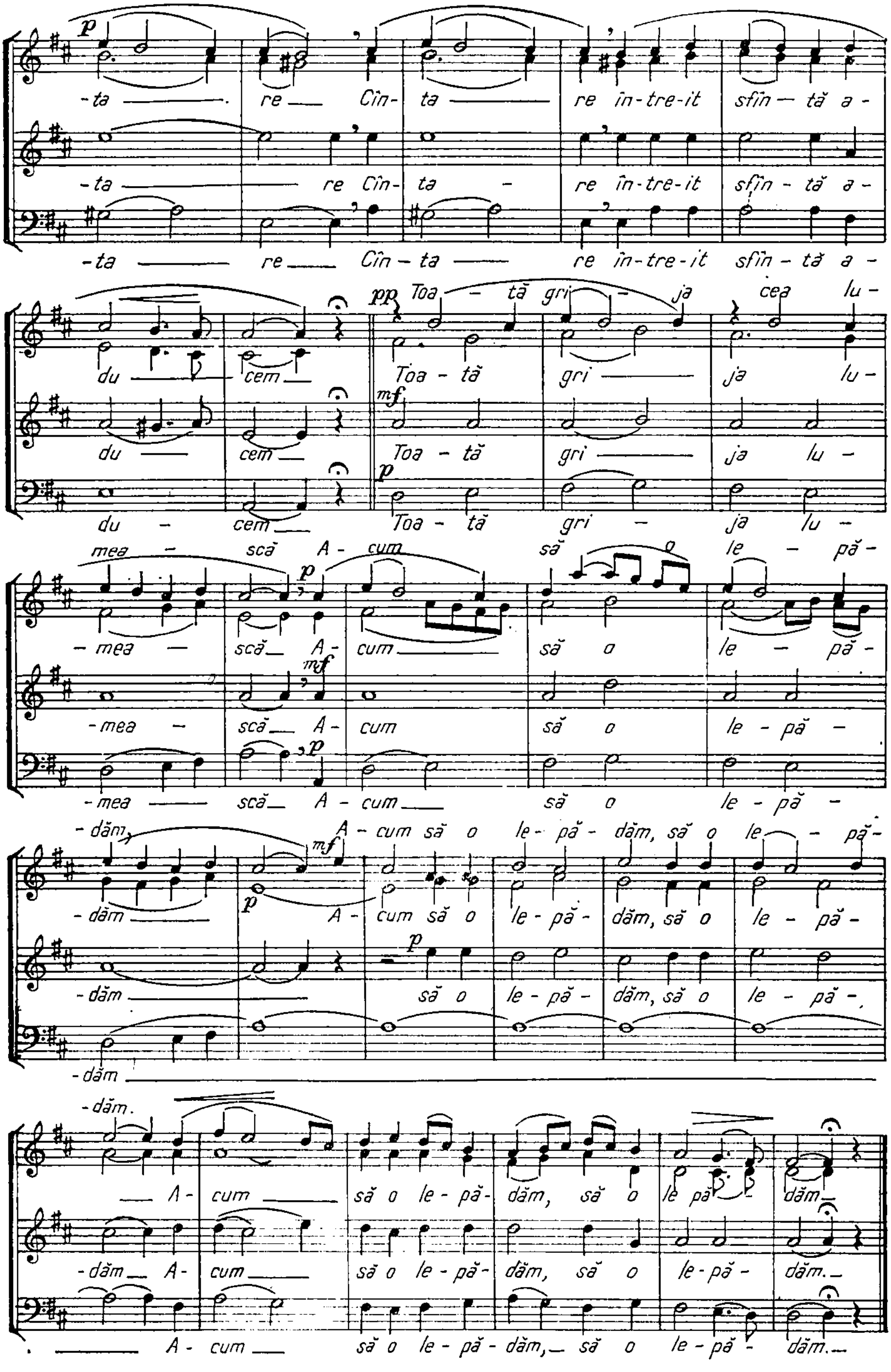

a tempo
rit.
a tempo
accel. poco a poco e cresc.
I
S.
II
A.
T.
B
-zut în-con-ju-rat de ce-te în-ge-rești în-con-ju-rat de ce-te în-ge-
-zut în-con-ju-rat de ce-te în-ge-rești în-con-ju-
-rești în-con-ju-rat de ce-te în-ge-rești în-con-ju-
-rat, în-con-ju-rat în-con-ju-rat de ce-te în-ge-
-rat de ce-te în-ge-rești în-con-ju-rat de ce-te în-ge-
-rești în-con-ju-rat de ce-te în-ge-rești în-con-ju-
in-con-ju-rat
-rești de ce-te în-ge-rești în-con-ju-
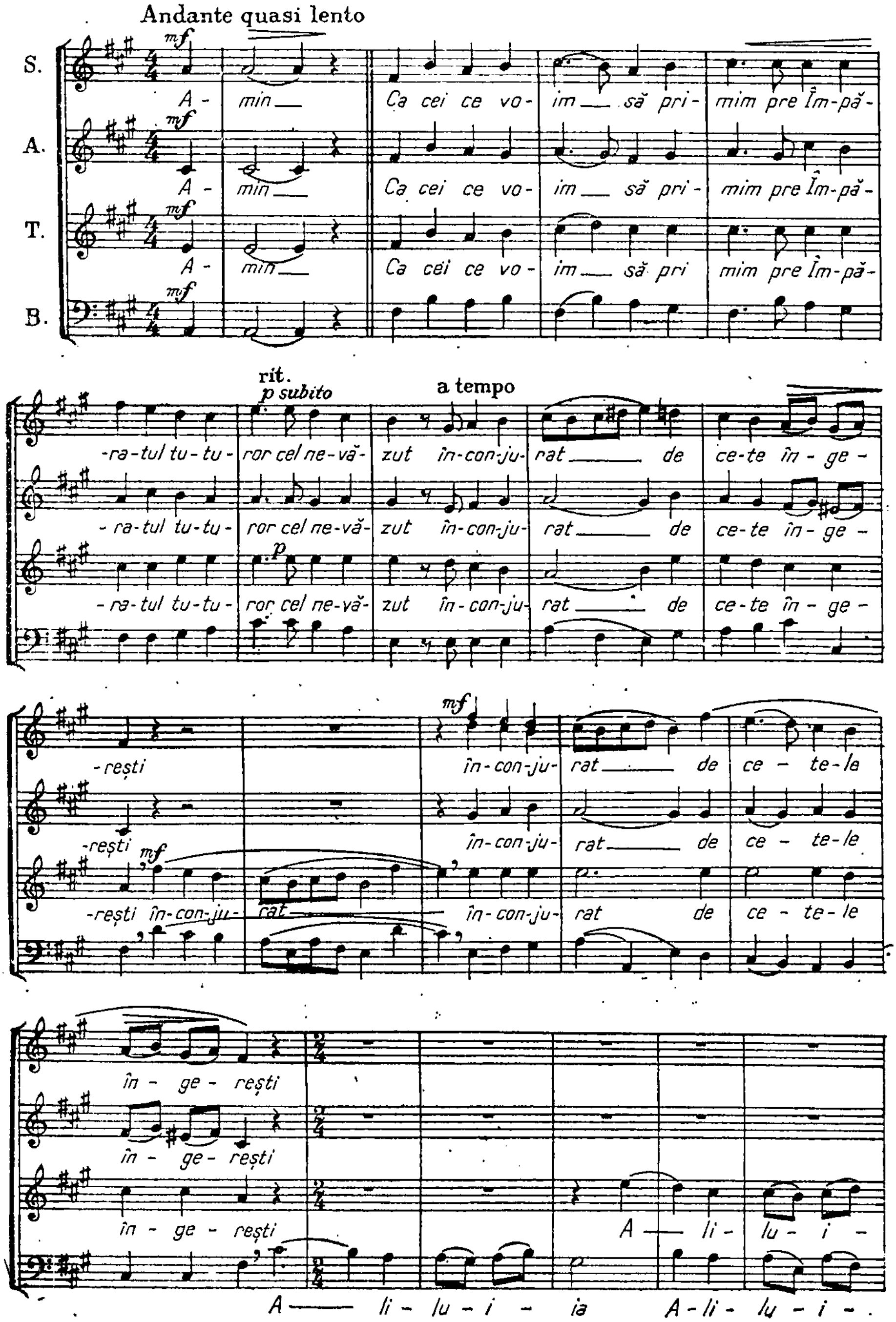

-rești în-con-ju -rat, în-con-ju - rat, în-con-ju -rat de ce - te în-ge-
- con - ju - rat de ce-te în-ge-rești în - con - ju - rat în - con - ju-rat de
- rat, în - con - ju - rat, în - con - ju-rat de
-rat în - con - ju - rat în - con - ju -
Maestoso
-rești în-con-ju-rat, în-con-ju -rat, în-con-ju-rat de ce-te în - ge - rești de ce - te în
ce-te în-ge-rești în-con-ju -rat, în-con-ju-rat, în-con-ju -rat de ce - te în
- rat, în-con-ju-rat, în-con-ju-rat, în-con-ju-rat, în-con-ju-rat, în - con-ju - rat de ce - te
Viu
rit.
-ge — rești. A - li - lu - i - a, A - li - lu — i - a.
ge - rești.
A - li - lu - i - a, A - li - lu — i - a.
în - ge - rești. A - li - lu - i - a, A - li - lu — i - a.
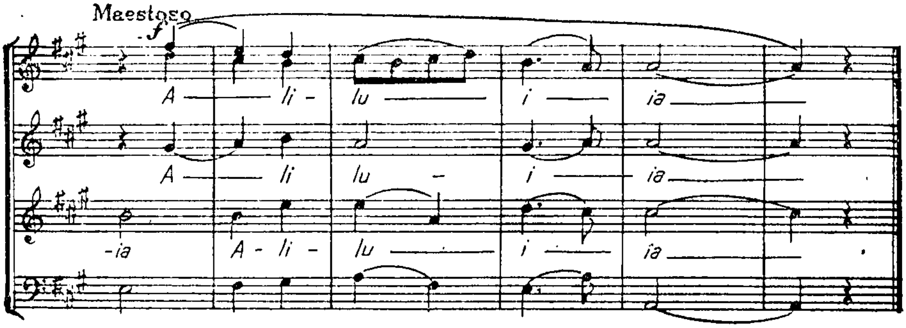
HERUVIC ÎN „RE"

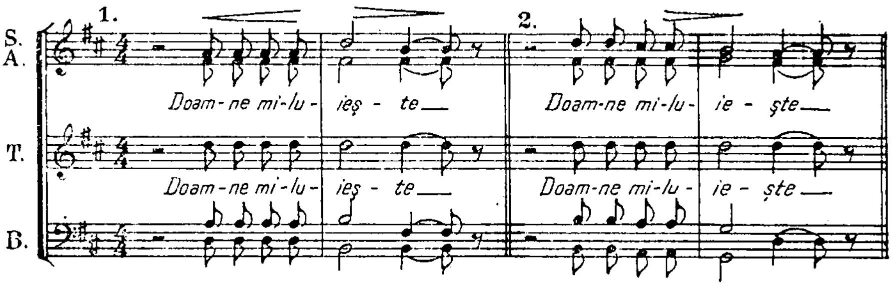

-ta — re — Cîn- ta — re în-tre-it sfîn — tă a-
-ta — re Cîn- ta — re în-tre-it sfîn - tă a-
-ta — re — Cîn - ta — re în-tre-it sfîn - tă a-
Toa - tă gri - ja cea lu-
du — cem — Toa - tă gri — ja lu-
du — cem — Toa - tă gri — ja lu-
du - cem — Toa - tă gri - ja lu-
mea - scă A - cum să o le - pă-
- mea — scă — A- cum — să o le - pă-
-mea - scă — A - cum să o le - pă -
-mea — scă — A - cum — să o le - pă -
-dăm, A - cum să o le - pă - dăm, să o le - pă-
- dăm — A - cum să o le - pă - dăm, să o le - pă -
- dăm — să o le - pă - dăm, să o le - pă -
- dăm —
-dăm.
— A - cum — să o le - pă - dăm, să o le pă - dăm —
-dăm — A - cum — să o le - pă - dăm, să o le - pă - dăm. —
— A - cum — să o le - pă - dăm, — să o le - pă - dăm. —

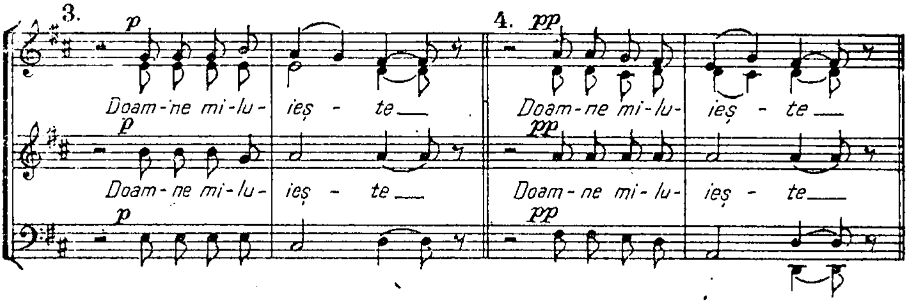
CA PRE ÎMPĂRATUL

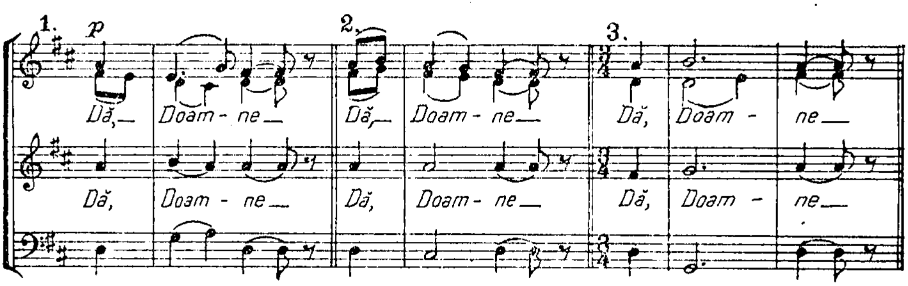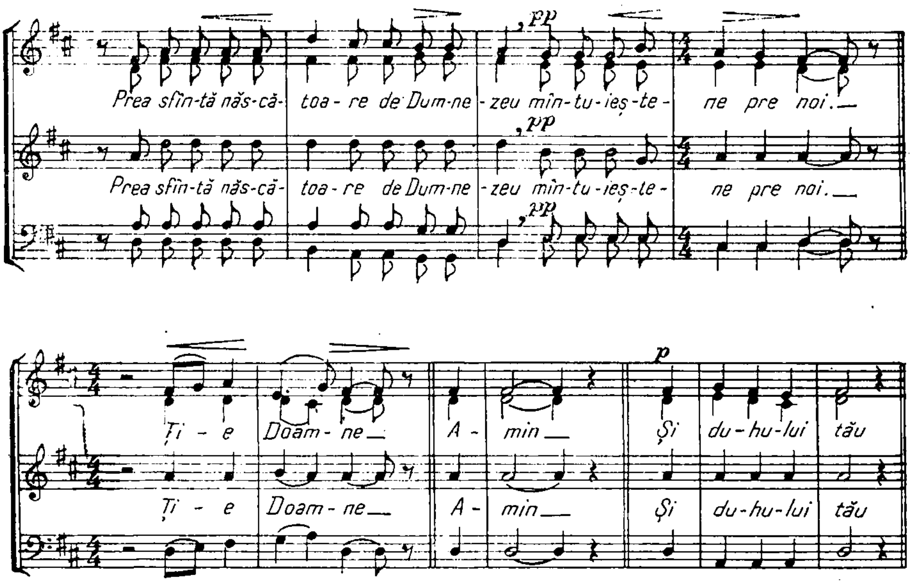

ECTENIA PȢNERII ÎNAINTE
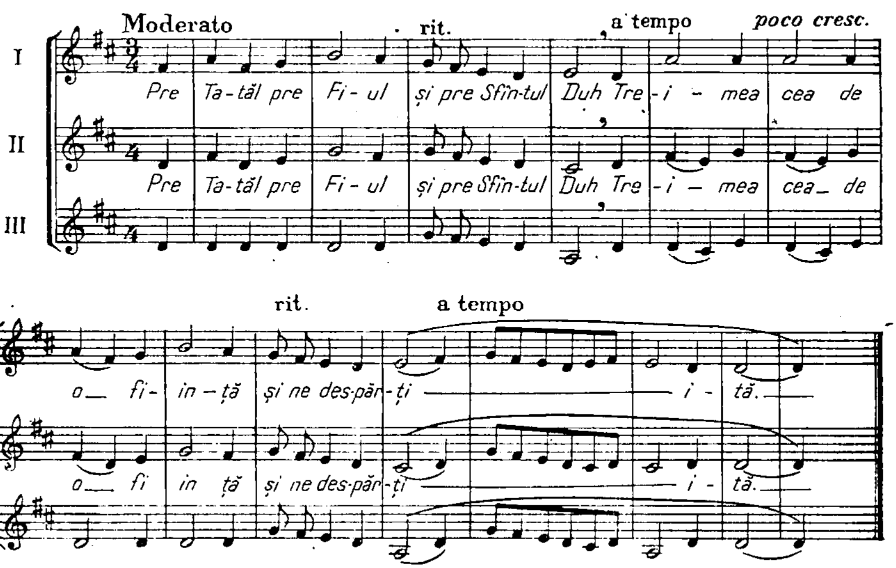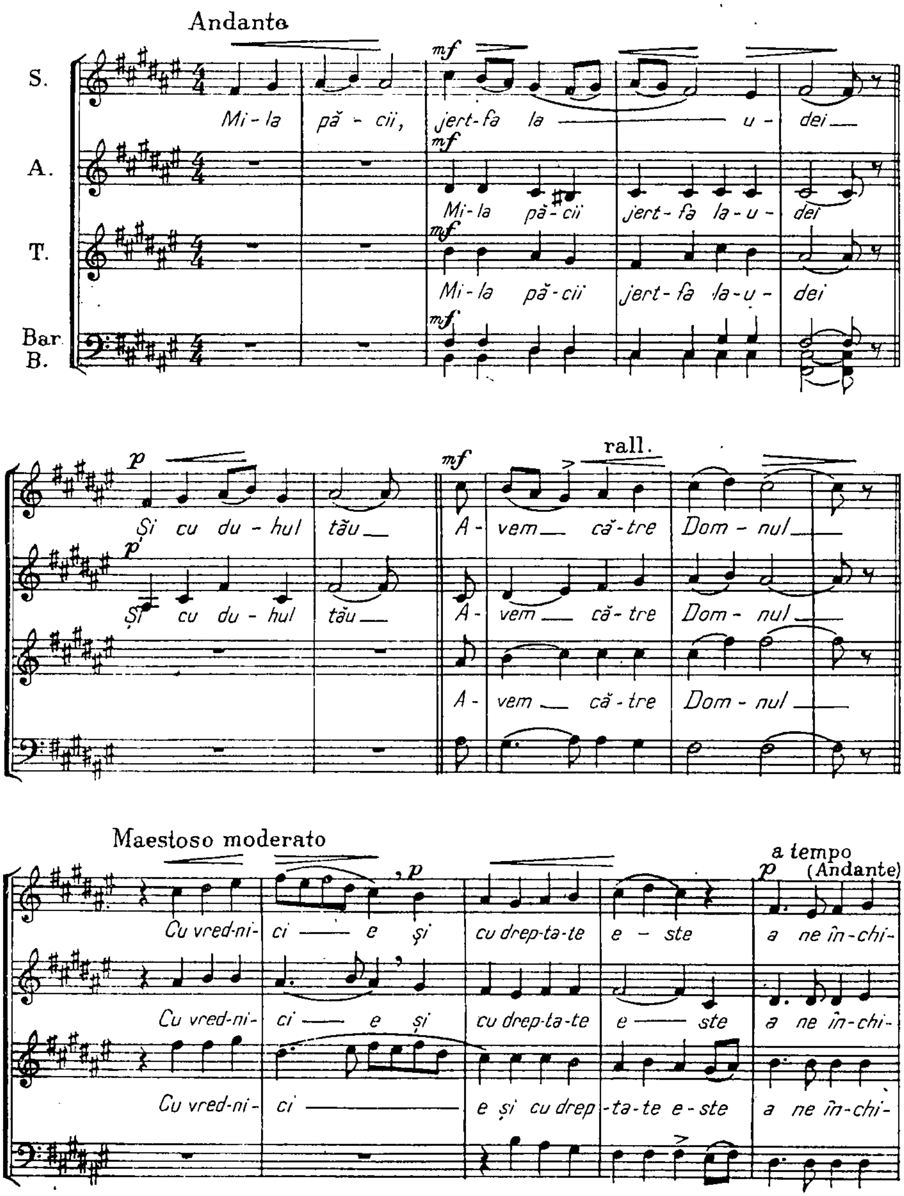

PRE TATĂL
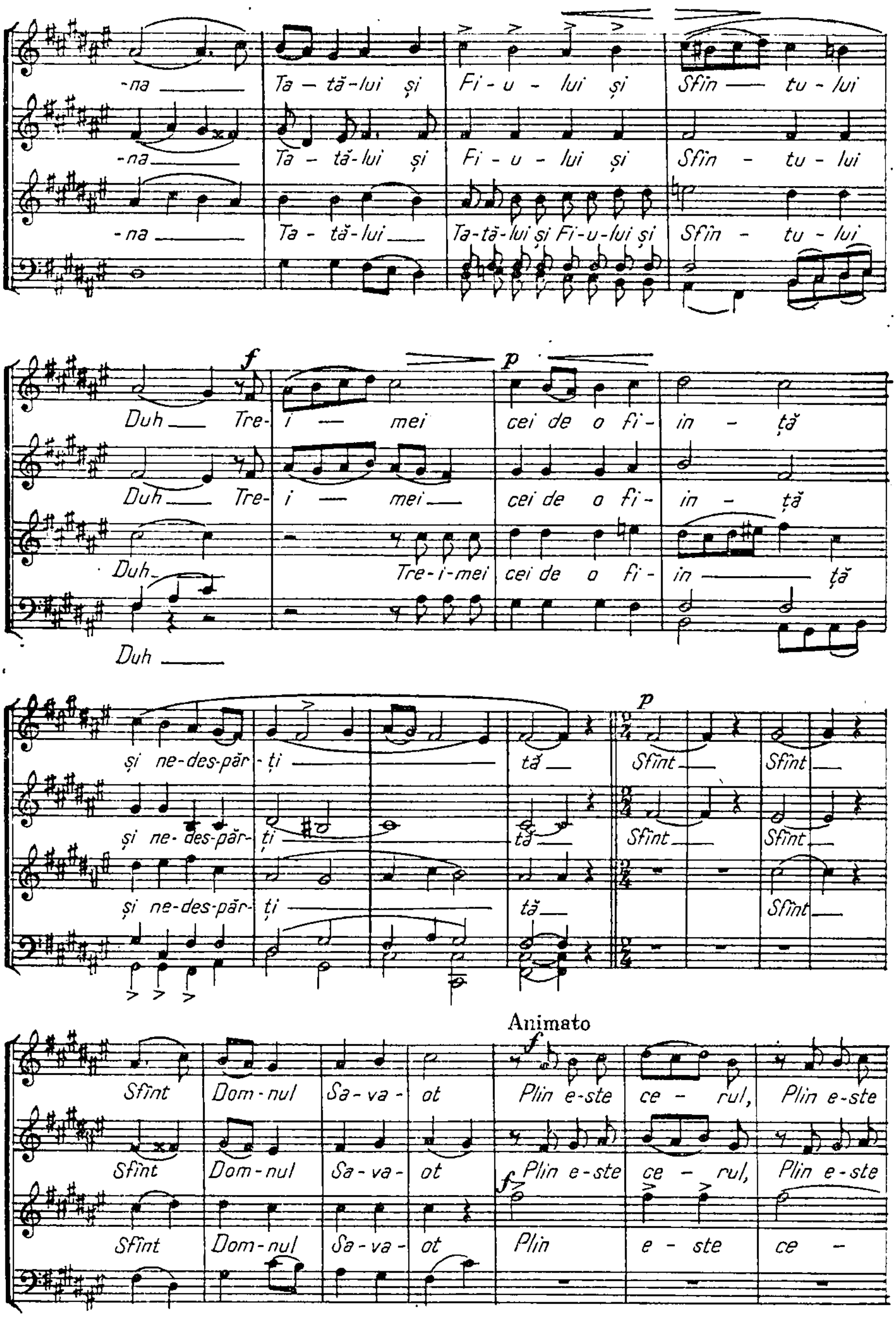

Urmează Crezul
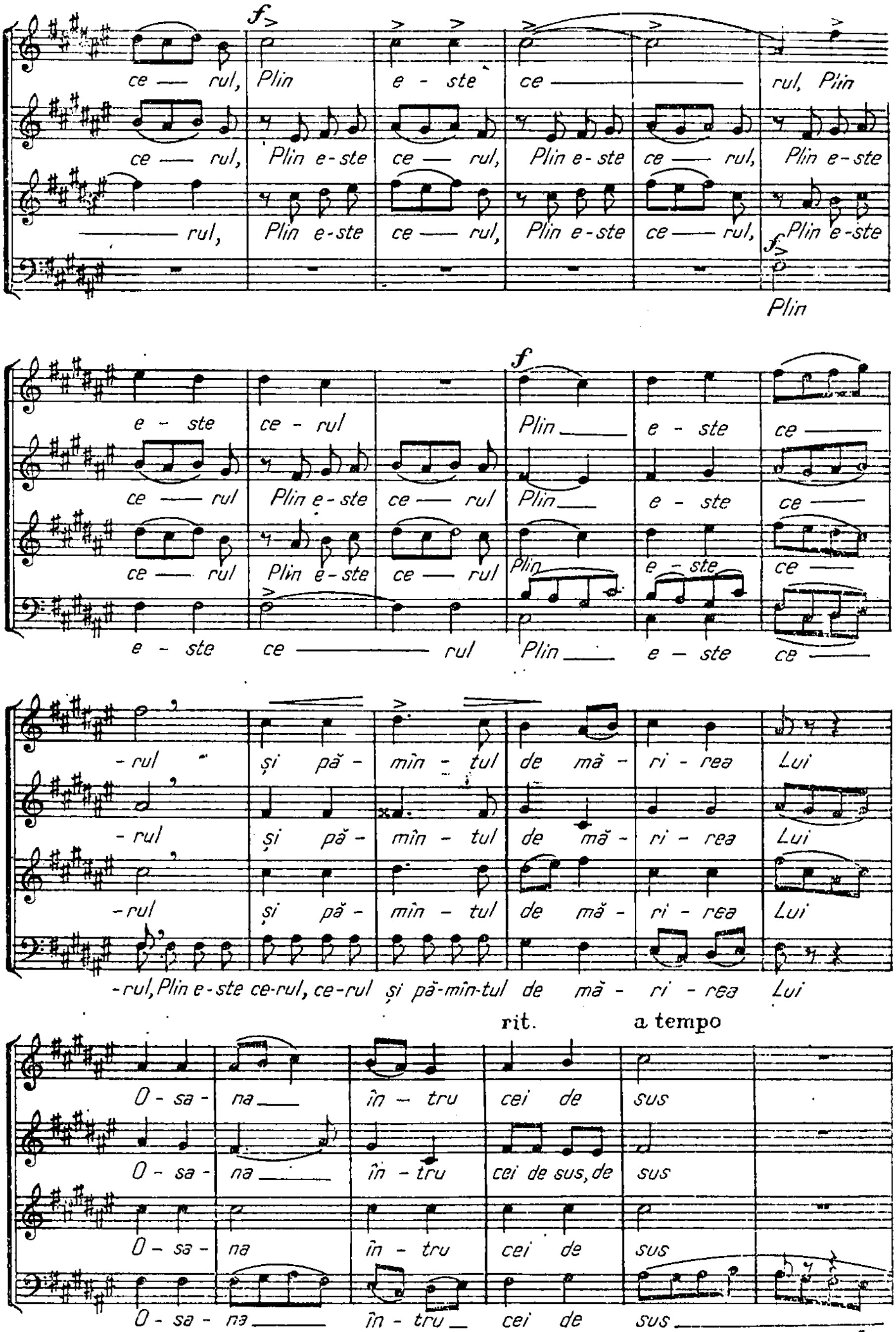
RĂSPUNSURI MARI

Pe melodia psaltică gl. VIII
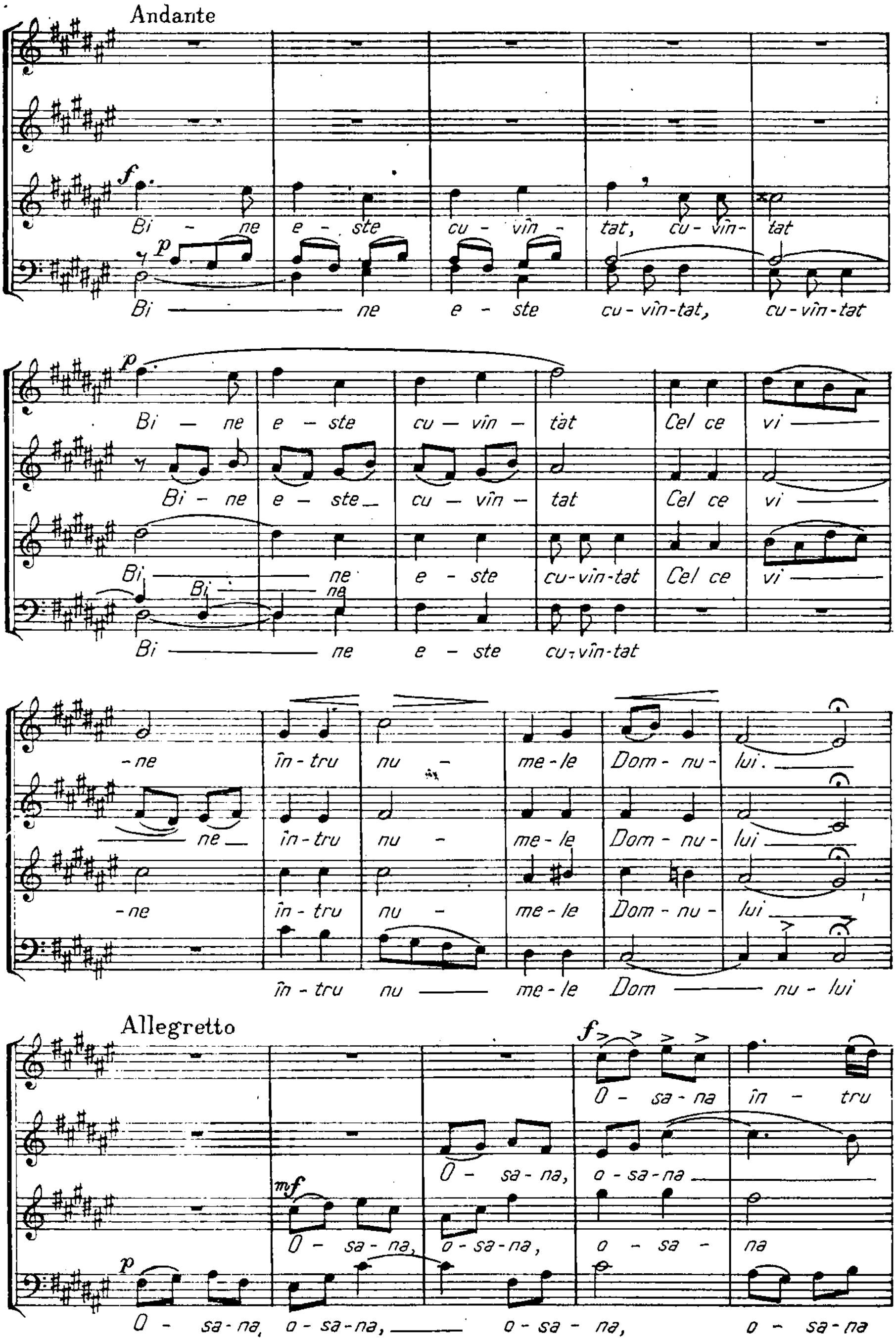

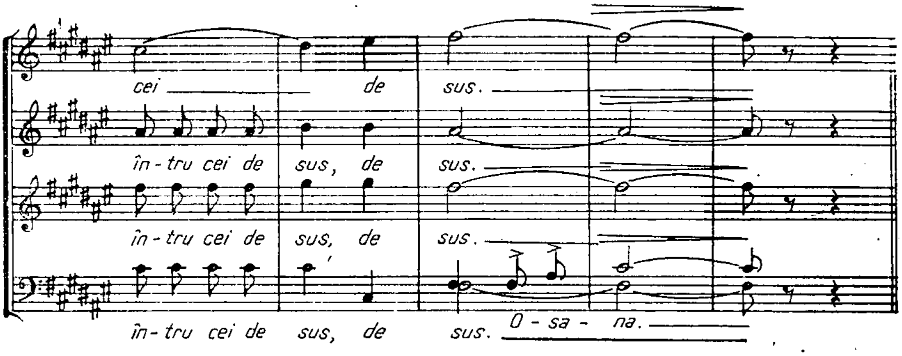

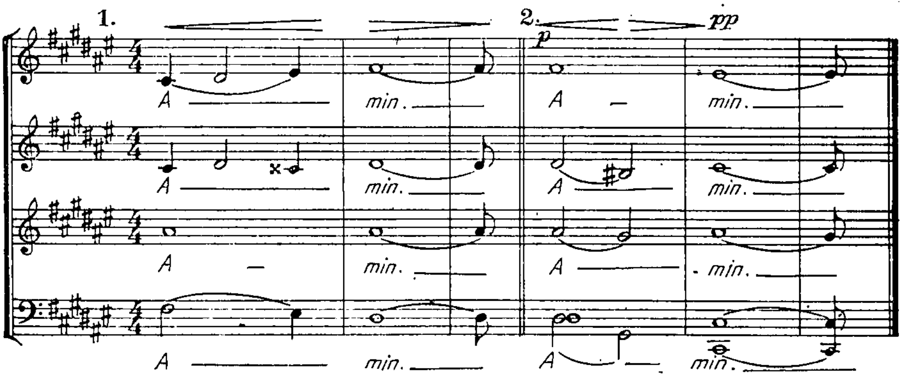
-na Ta – tă-lui și Fi - u - lui și Sfîn – tu - lui
-na Ta – tă-lui și Fi - u - lui și Sfîn - tu - lui
-na Ta - tă-lui Ta-tă-lui și Fi-u-lui și Sfîn - tu - lui
f p
Duh Tre- i – mei cei de o fi- in - ță
Duh Tre- i – mei cei de o fi- in - ță
Duh Tre-i-mei cei de o fi - in ță
Duh
p
și ne-des-păr- ți tă Sfînt Sfînt
și ne- des-păr- ți tă Sfînt Sfînt
și ne-des-păr- ți tă Sfînt
Animato
f
Sfînt Dom-nul Sa - va - ot Plin e-ste ce - rul, Plin e-ste
Sfînt Dom-nul Sa - va - ot Plin e-ste ce - rul, Plin e-ste
f
Sfînt Dom-nul Sa - va - ot Plin e - ste ce -

f
ce — rul, Plin e - ste ce — rul, Plin
ce — rul, Plin e-ste ce — rul, Plin e-ste ce — rul, Plin e-ste
— rul, Plin e-ste ce — rul, Plin e-ste ce — rul, Plin e-ste
f
Plin
f
e - ste ce - rul Plin e - ste ce
ce — rul Plin e-ste ce — rul Plin e - ste ce
ce — rul Plin e-ste ce — rul Plin e - ste ce
e - ste ce — rul Plin e - ste ce
- rul și pă - mîn - tul de mă - ri - rea Lui
- rul și pă - mîn - tul de mă - ri - rea Lui
- rul și pă - mîn - tul de mă - ri - rea Lui
- rul, Plin e-ste ce-rul, ce-rul și pă-mîn-tul de mă - ri - rea Lui
rit.
a tempo
O - sa - na în - tru cei de sus
O - sa - na în - tru cei de sus, de sus
O - sa - na în - tru cei de sus
O - sa - na în - tru cei de sus

Andante
Bi - ne e - ste cu - vîn - tat, cu - vîn - tat
Bi - ne e - ste cu - vîn - tat, cu - vîn - tat
Bi - ne e - ste cu - vîn - tat Cel ce vi
Bi - ne e - ste - cu - vîn - tat Cel ce vi
Bi - ne e - ste cu - vîn - tat Cel ce vi
Bi - ne e - ste cu - vîn - tat
- ne în - tru nu - me - le Dom - nu - lui.
ne în - tru nu - me - le Dom - nu - lui
- ne în - tru nu - me - le Dom - nu - lui
în - tru nu - me - le Dom - nu - lui
Allegretto
O - sa - na în - tru
O - sa - na, o - sa - na
O - sa - na, o - sa - na, o - sa - na
O - sa - na, o - sa - na, o - sa - na, o - sa - na
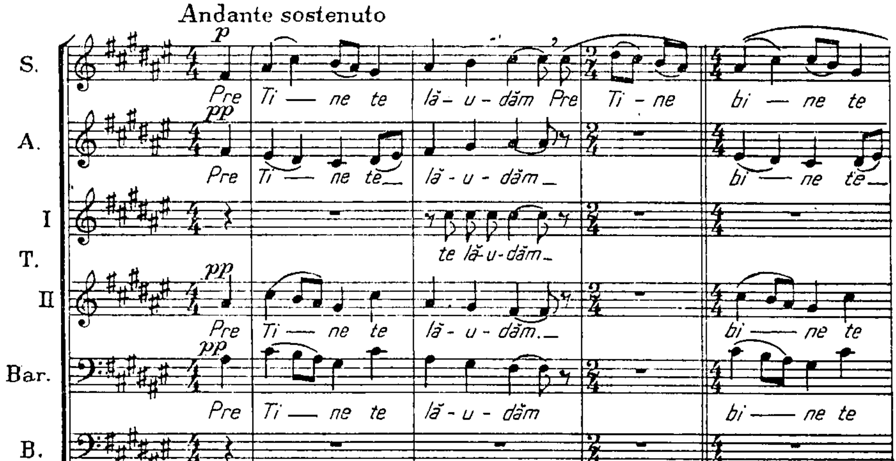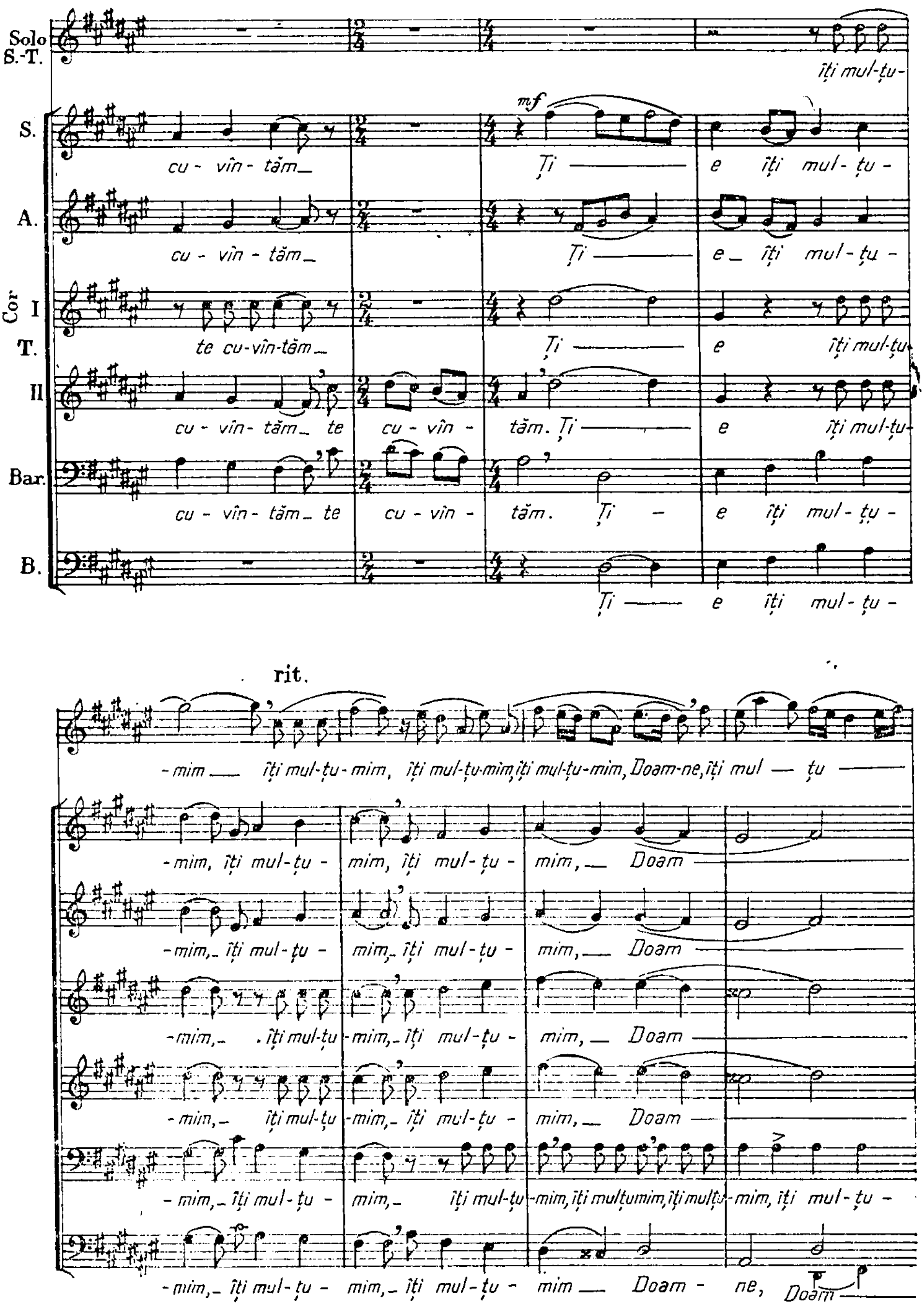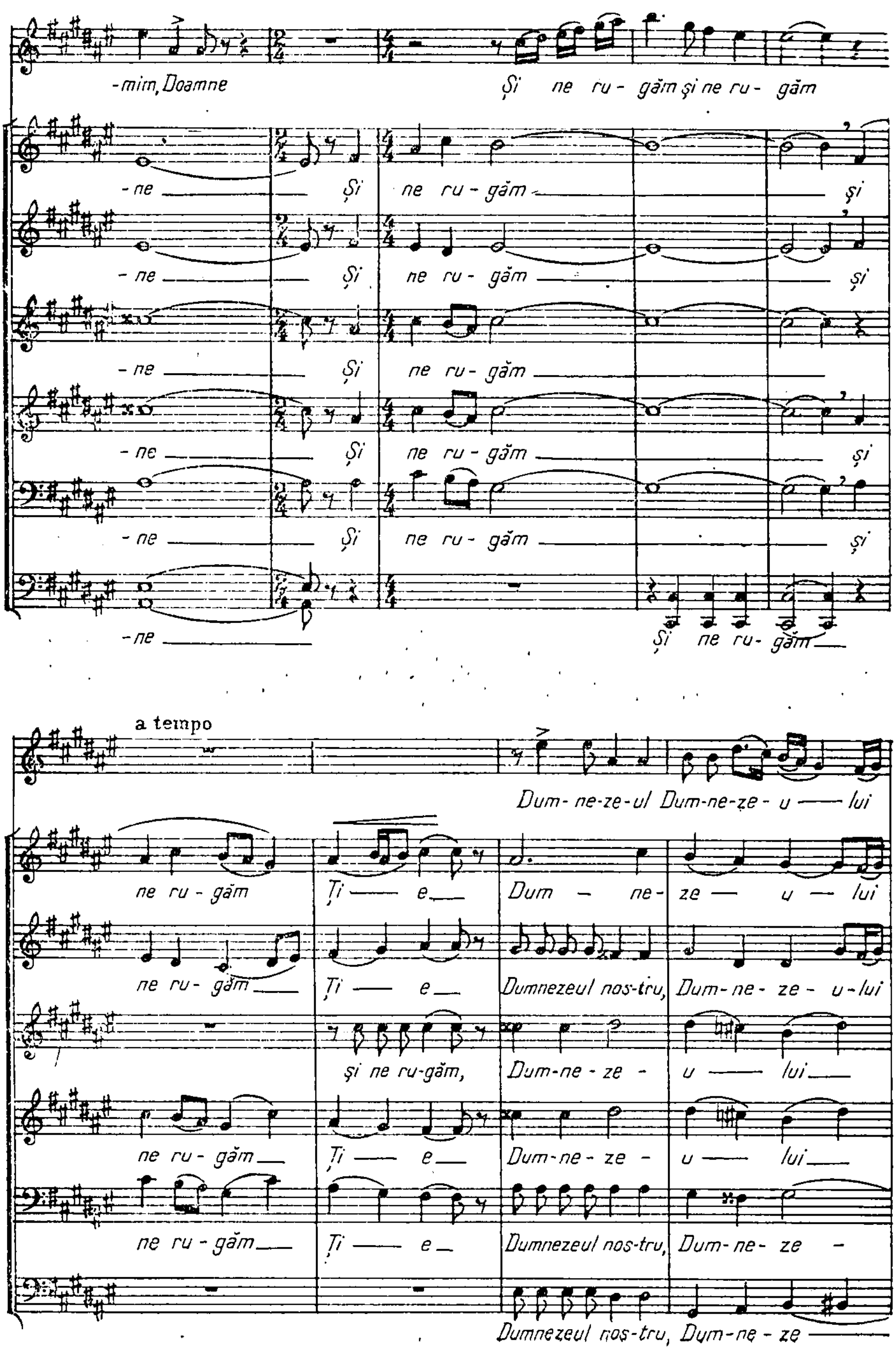

PRE TINE TE LĂUDĂM
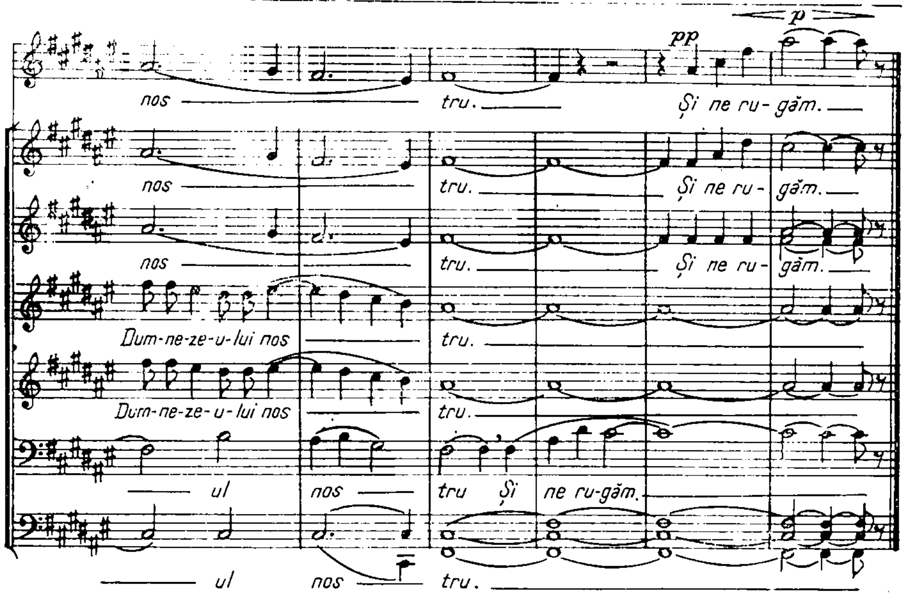
Glasul al 3-lea

Andante sostenuto
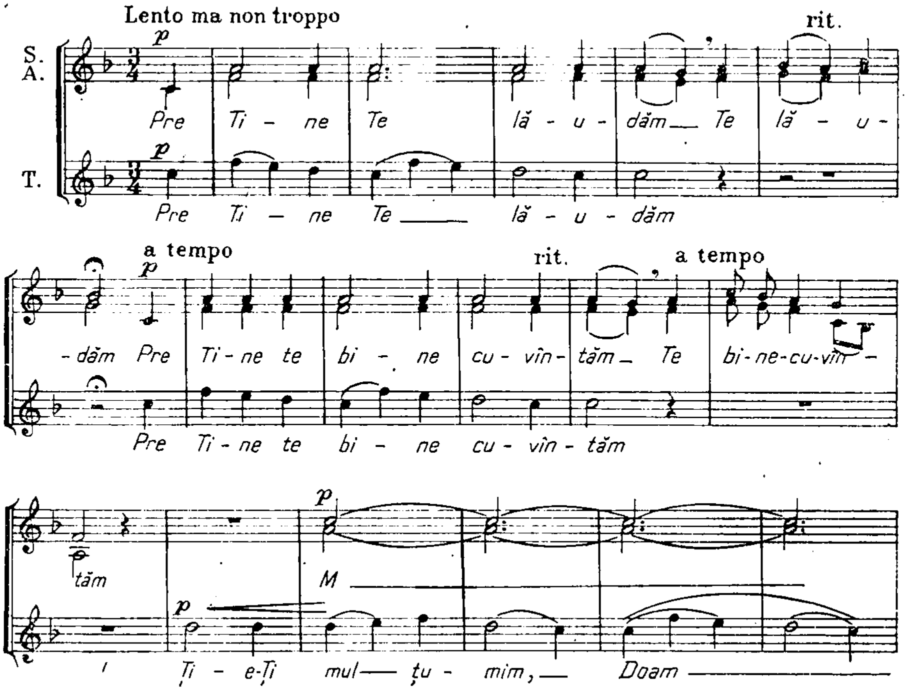

Solo S.-T.
S.
A.
Cor
T. I
II
Bar.
B.
mf
îți mul-țu-
cu- vîn- tăm_ Ți e îți mul- țu-
cu- vîn- tăm_ Ți e_ îți mul- țu-
te cu-vîn-tăm_ Ți e îți mul-țu-
cu- vîn- tăm_ te cu- vîn- tăm. Ți e îți mul-țu-
cu- vîn- tăm_ te cu- vîn- tăm. Ți e îți mul- țu-
Ți e îți mul- țu-
rit.
-mim îți mul-țu-mim, îți mul-țu-mim, îți mul-țu-mim, Doam-ne, îți mul țu
-mim, îți mul-țu- mim, îți mul- țu- mim, Doam
-mim,_ îți mul-țu- mim,_ îți mul-țu- mim, Doam
-mim,_ îți mul-țu -mim,_ îți mul-țu- mim, Doam
-mim,_ îți mul-țu -mim,_ îți mul-țu- mim, Doam
-mim,_ îți mul-țu- mim,_ îți mul-țu -mim, îți mulțumim, îți mulțu-mim, îți mul-țu-
-mim,_ îți mul-țu- mim,_ îți mul-țu- mim Doam- ne, Doam
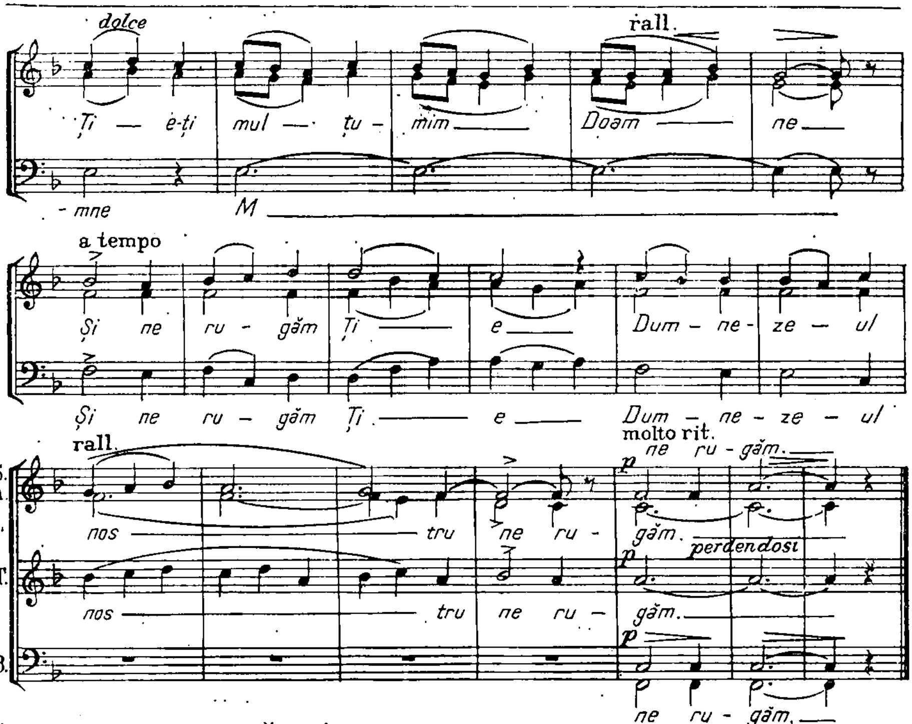

-mim, Doamne
Și ne ru - găm și ne ru - găm
-ne Și ne ru - găm și
-ne Și ne ru - găm și
-ne Și ne ru - găm
-ne Și ne ru - găm și
-ne Și ne ru - găm și
-ne
Și ne ru - găm
a tempo
Dum- ne-ze-ul Dum-ne-ze - u lui
ne ru - găm Ți e Dum - ne- ze - u - lui
ne ru- găm Ți e Dumnezeul nos-tru, Dum- ne - ze - u - lui
și ne ru-găm, Dum-ne - ze - u lui
ne ru - găm Ți e Dum-ne - ze - u lui
ne ru - găm Ți e Dumnezeul nos-tru, Dum- ne- ze -
Dumnezeul nos-tru, Dum-ne - ze
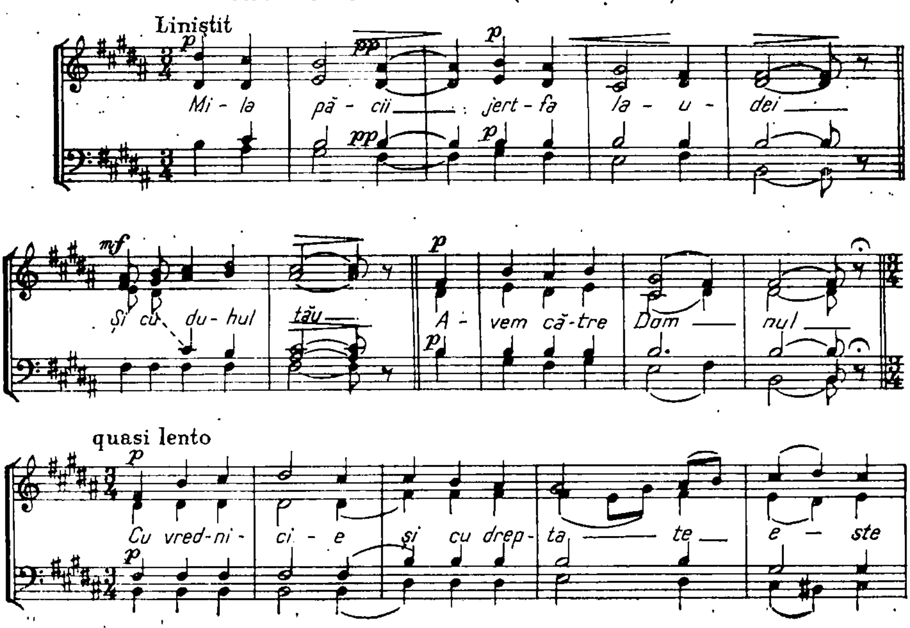

PRE TINE TE LĂUDĂM
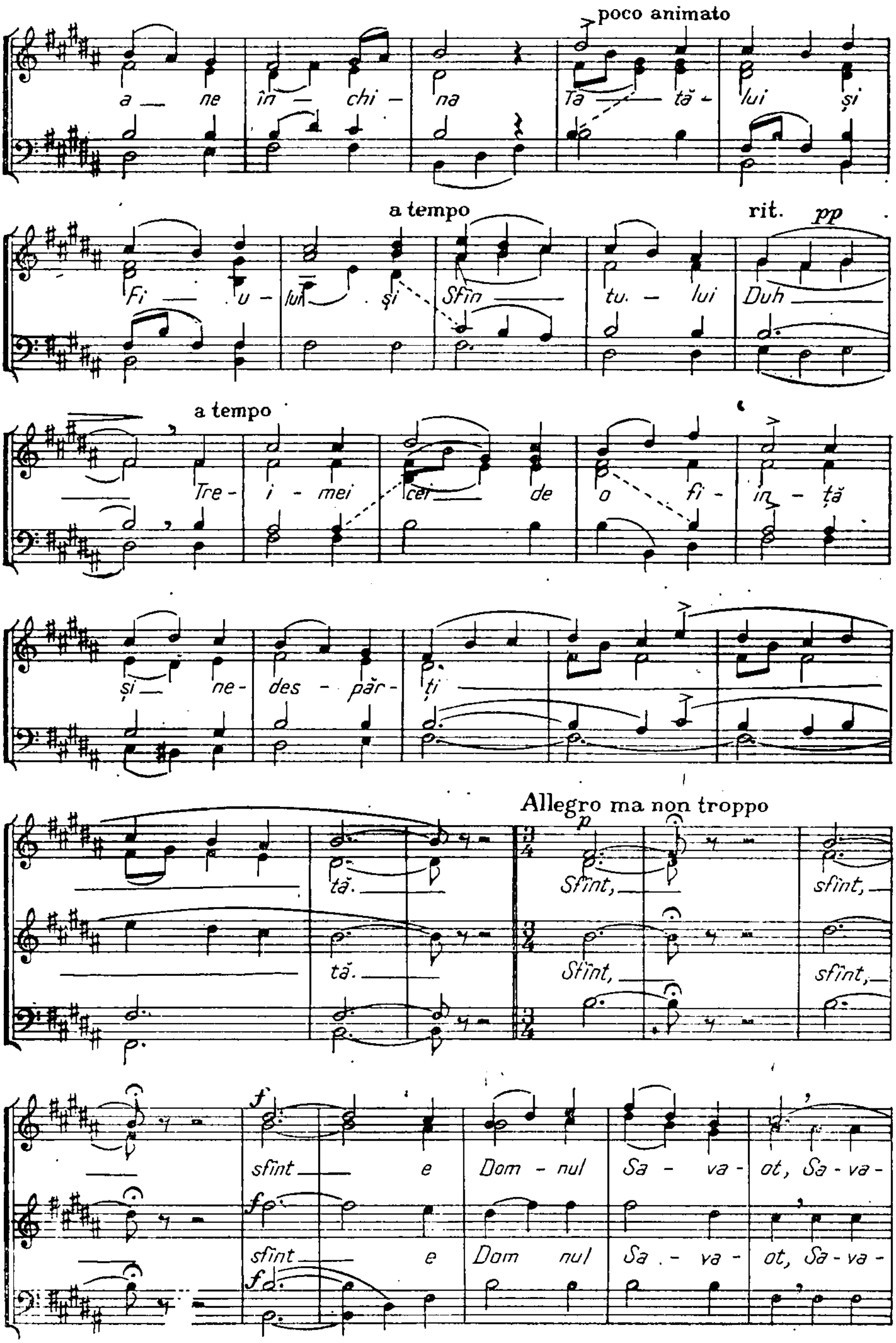
(Trio)
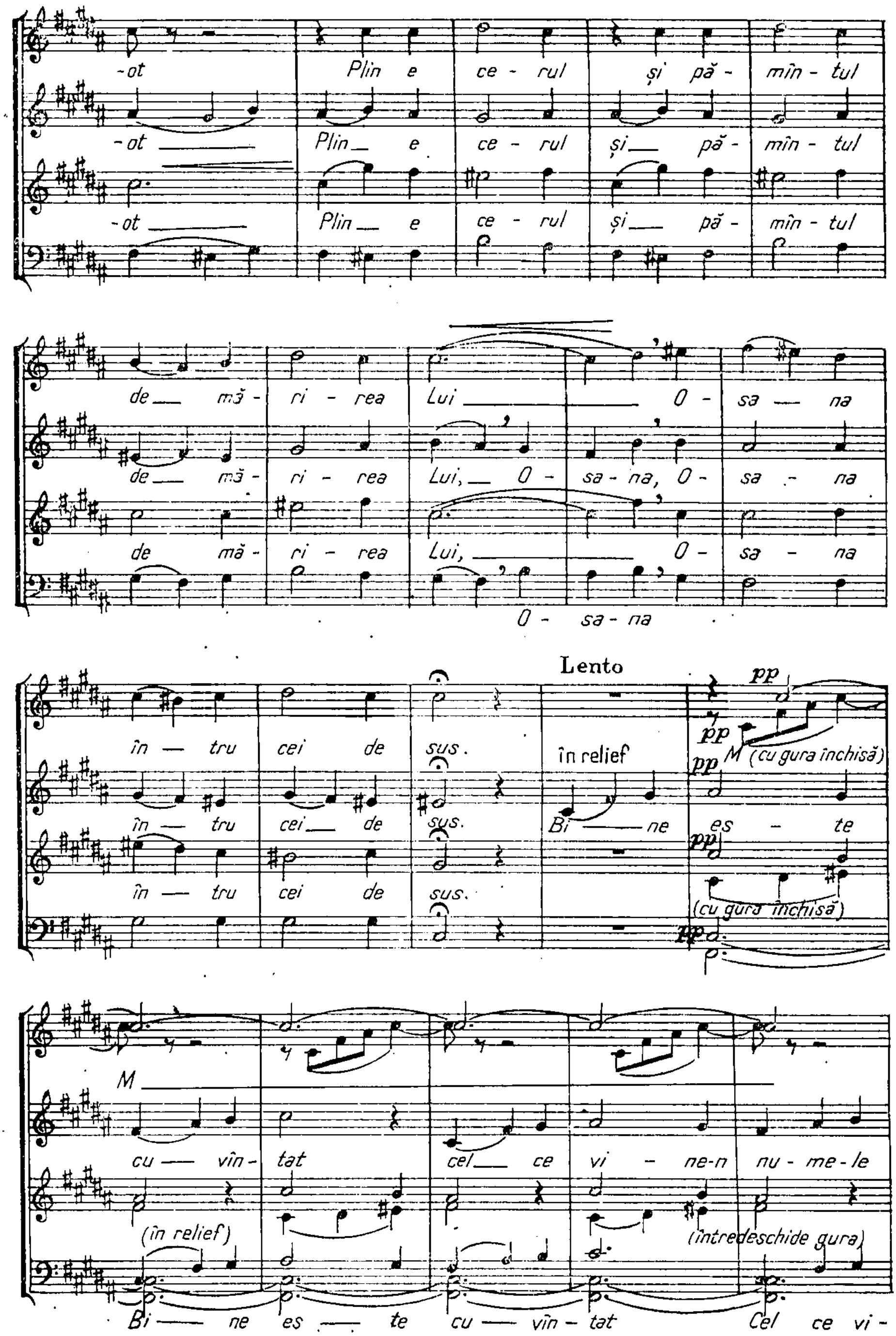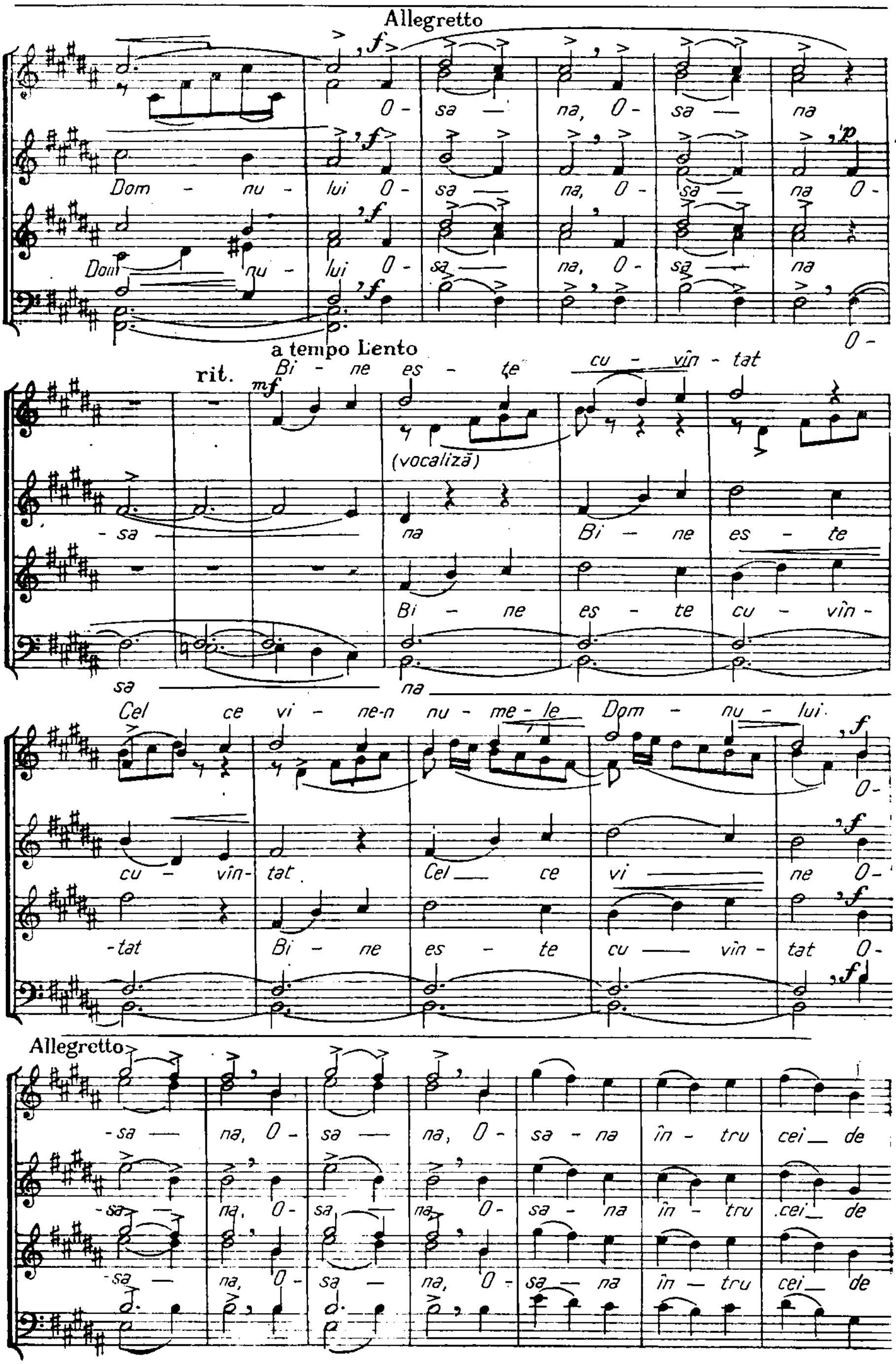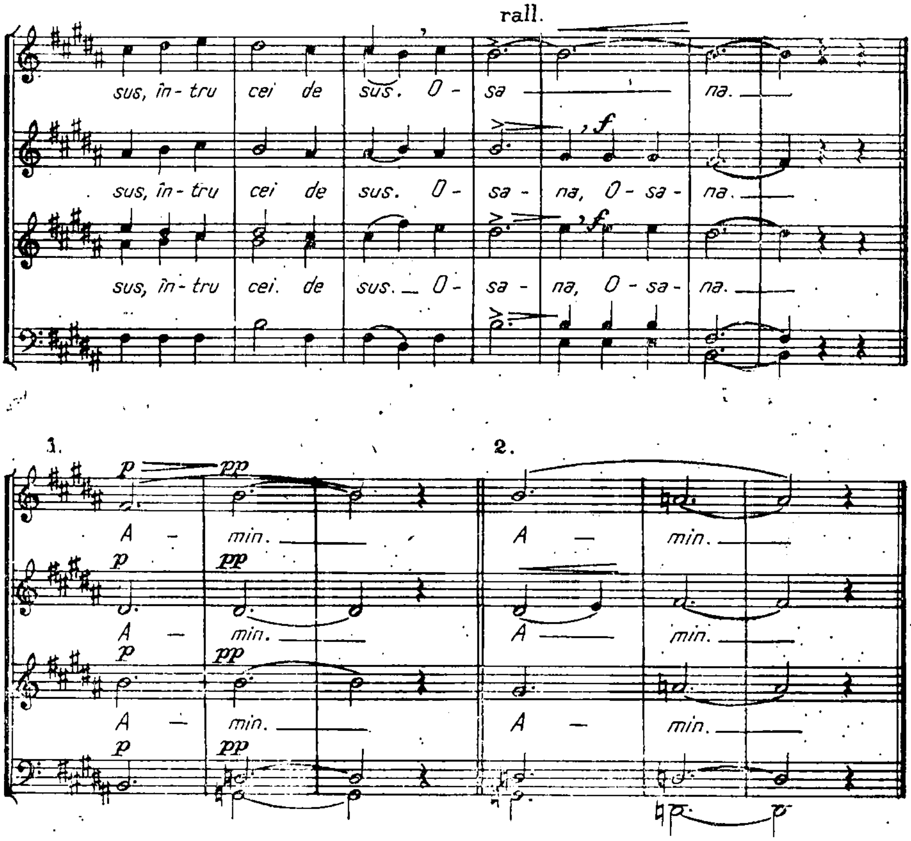

RĂSPUNSURI MARI (ÎN SI MAJOR)

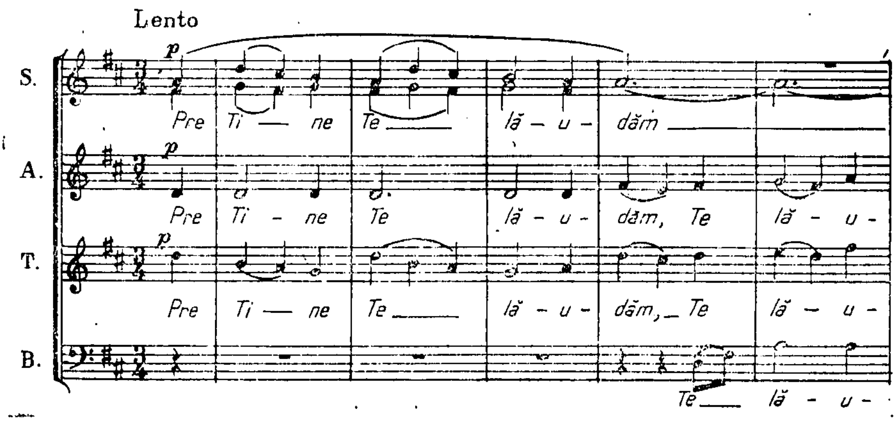

poco animato
a — ne în — chi — na Ta — tă - lui și
a tempo rit. pp
Fi — u - lui și Sfîn — tu - lui Duh
a tempo
Tre - i - mei cei de o fi - in - ță
și — ne - des - păr - ți
tă.
Allegro ma non troppo
Sfînt, sfînt,
sfînt e Dom - nul Sa - va - ot, Sa - va -
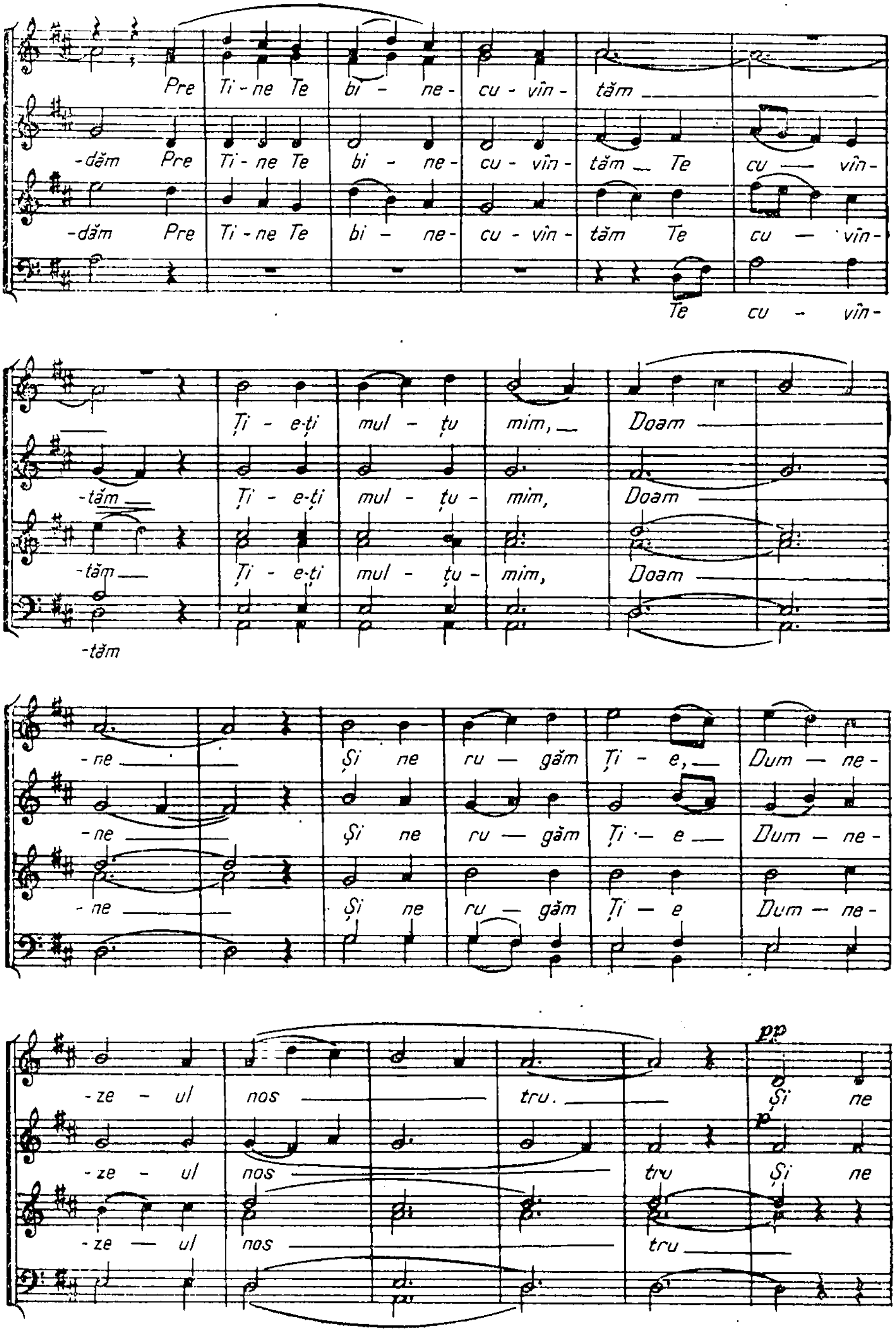

-ot Plin e ce - rul și pă - mîn - tul
-ot Plin e ce - rul și pă - mîn - tul
-ot Plin e ce - rul și pă - mîn - tul
de mă - ri - rea Lui O - sa na
de mă - ri - rea Lui, O - sa - na, O - sa - na
de mă - ri - rea Lui, O - sa - na
O - sa - na
Lento
pp
în - tru cei de sus.
în relief
pp M (cu gura închisă)
în - tru cei de sus.
Bi - ne es - te
în - tru cei de sus.
(cu gura închisă)
M
cu - vîn - tat cel ce vi - ne-n nu - me - le
(în relief)
(întredeschide gura)
Bi - ne es - te cu - vîn - tat Cel ce vi -

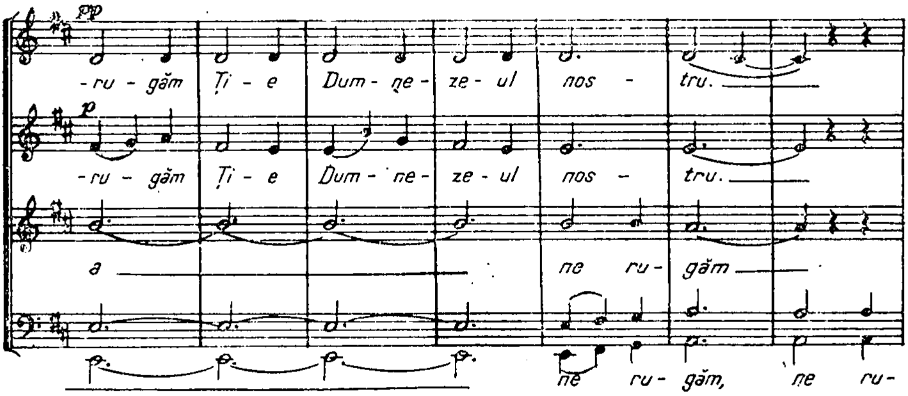

Allegretto
O - sa — na, O - sa — na
Dom - nu - lui O - sa — na, O - sa — na O -
Dom - nu - lui O - sa — na, O - sa — na
O -
a tempo Lento
rit.
Bi - ne es - te cu - vîn - tat
(vocaliză)
- sa na Bi — ne es - te
Bi — ne es - te cu - vîn -
sa na
Cel ce vi - ne-n nu - me - le Dom - nu - lui
O -
cu - vîn- tat Cel ce vi ne O -
- tat Bi - ne es - te cu — vîn - tat O -
Allegretto
- sa — na, O - sa — na, O - sa - na în - tru cei de
- sa — na, O - sa — na, O - sa - na în - tru cei de
- sa — na, O - sa — na, O - sa — na în — tru cei de

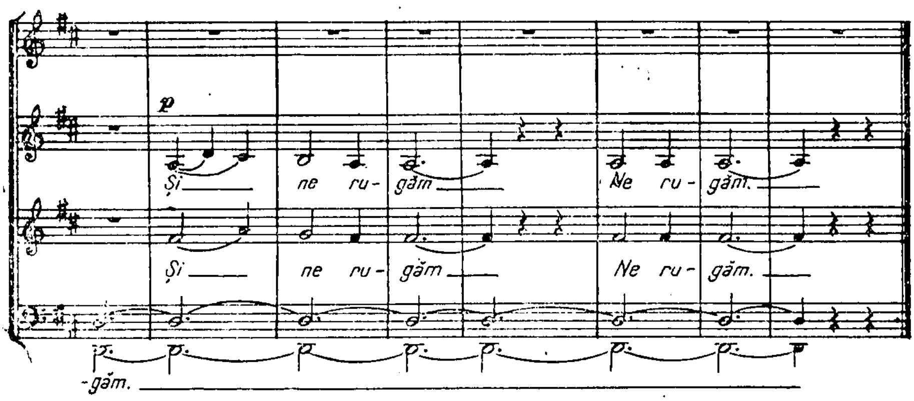

PRE TINE TE LĂUDĂM

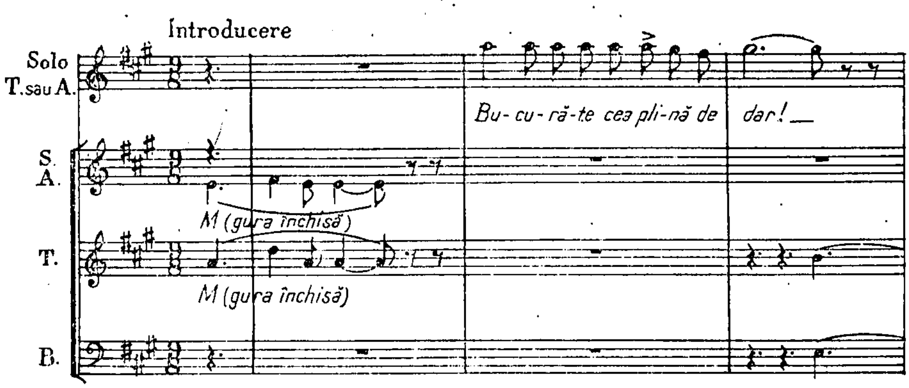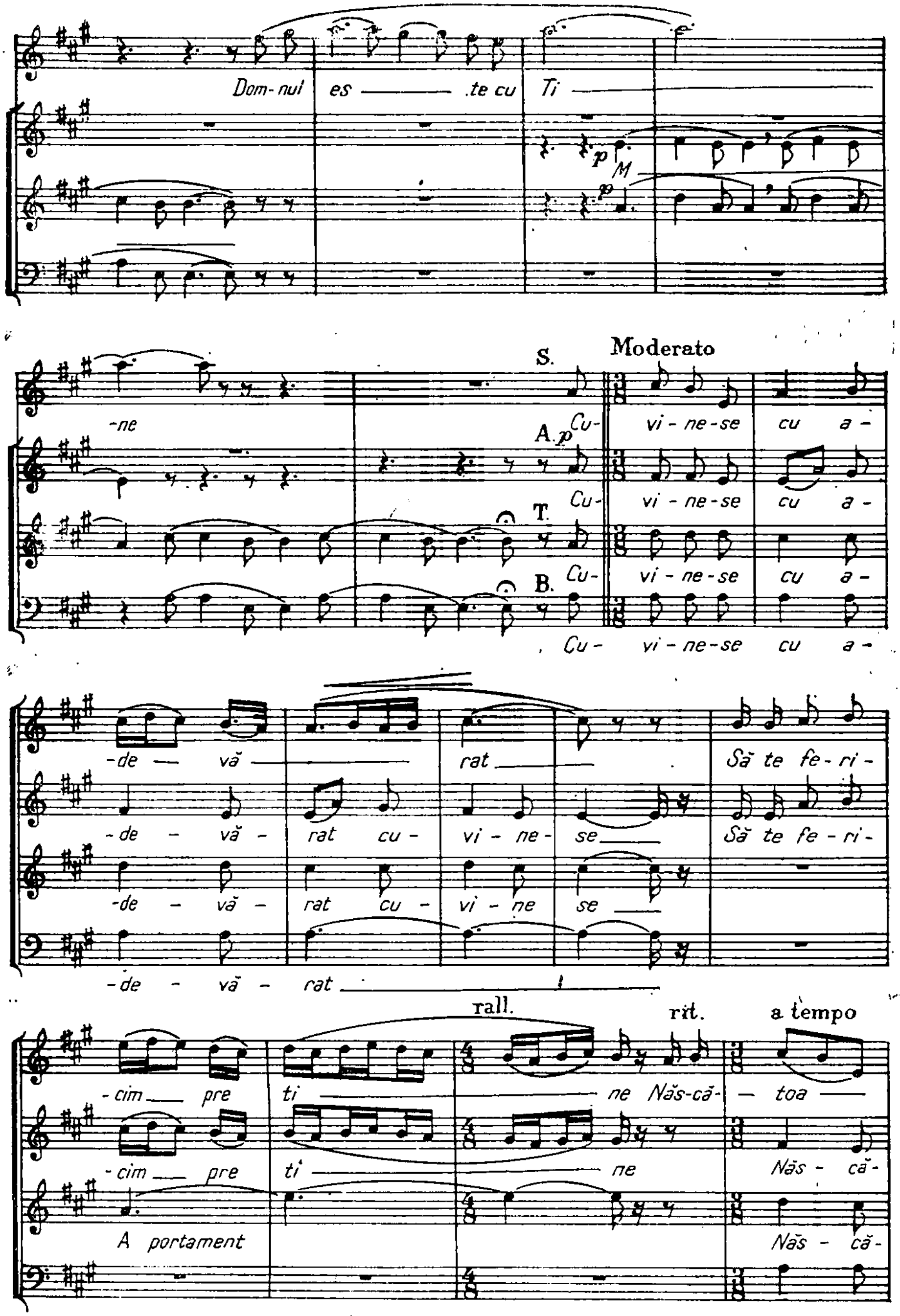

Pre Ti - ne Te bi - ne - cu - vîn - tăm
-dăm Pre Ti - ne Te bi - ne - cu - vîn - tăm Te cu — vîn -
-dăm Pre Ti - ne Te bi - ne - cu - vîn - tăm Te cu — vîn -
Te cu - vîn -
Ți - e-ți mul - țu mim, Doam
-tăm Ți - e-ți mul - țu - mim, Doam
-tăm Ți - e-ți mul - țu - mim, Doam
-tăm
-ne Și ne ru — găm Ți - e, Dum — ne -
-ne Și ne ru — găm Ți - e Dum - ne -
-ne Și ne ru — găm Ți - e Dum — ne -
-ze - ul nos tru. Și ne
-ze - ul nos tru Și ne
-ze — ul nos tru
pp
p
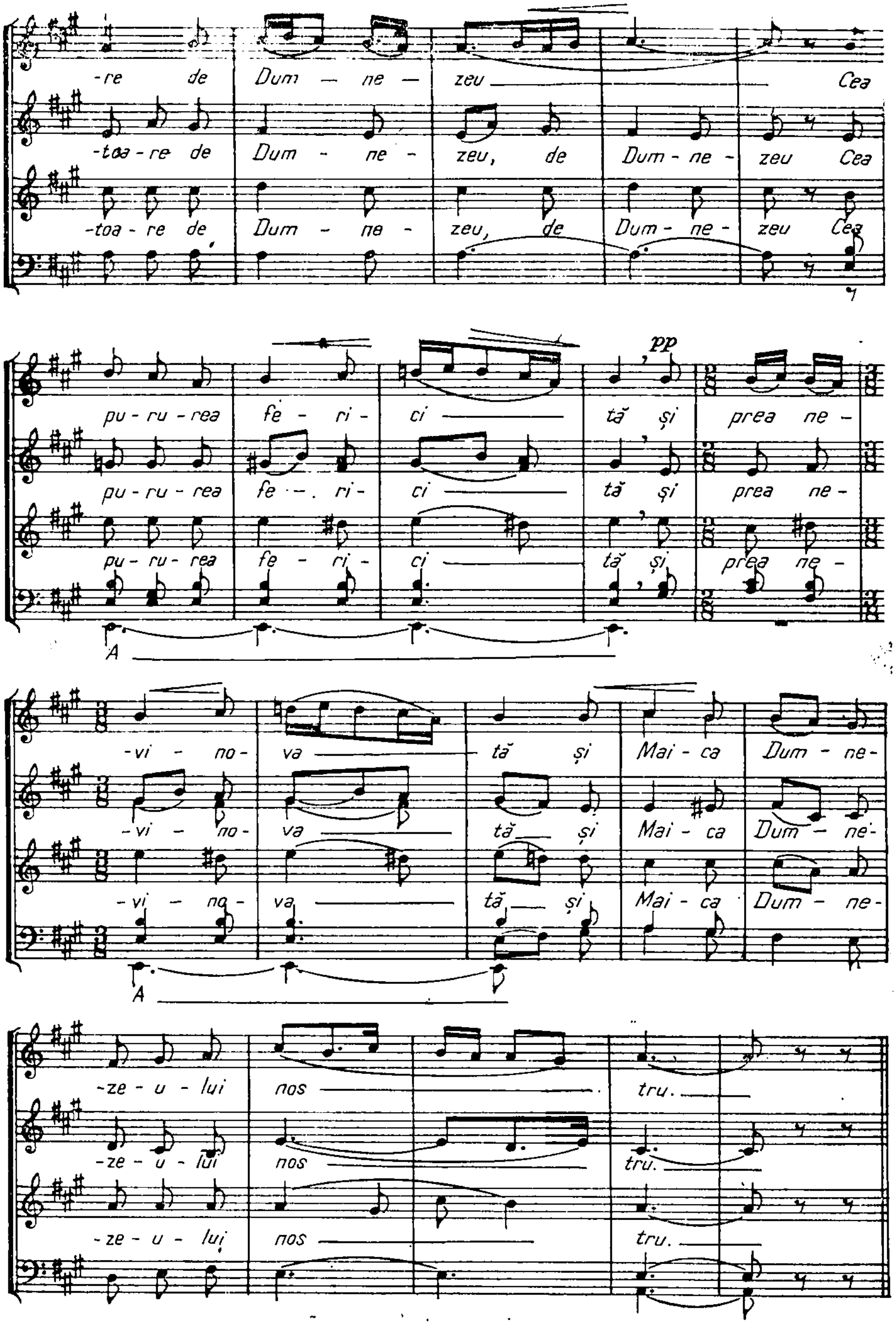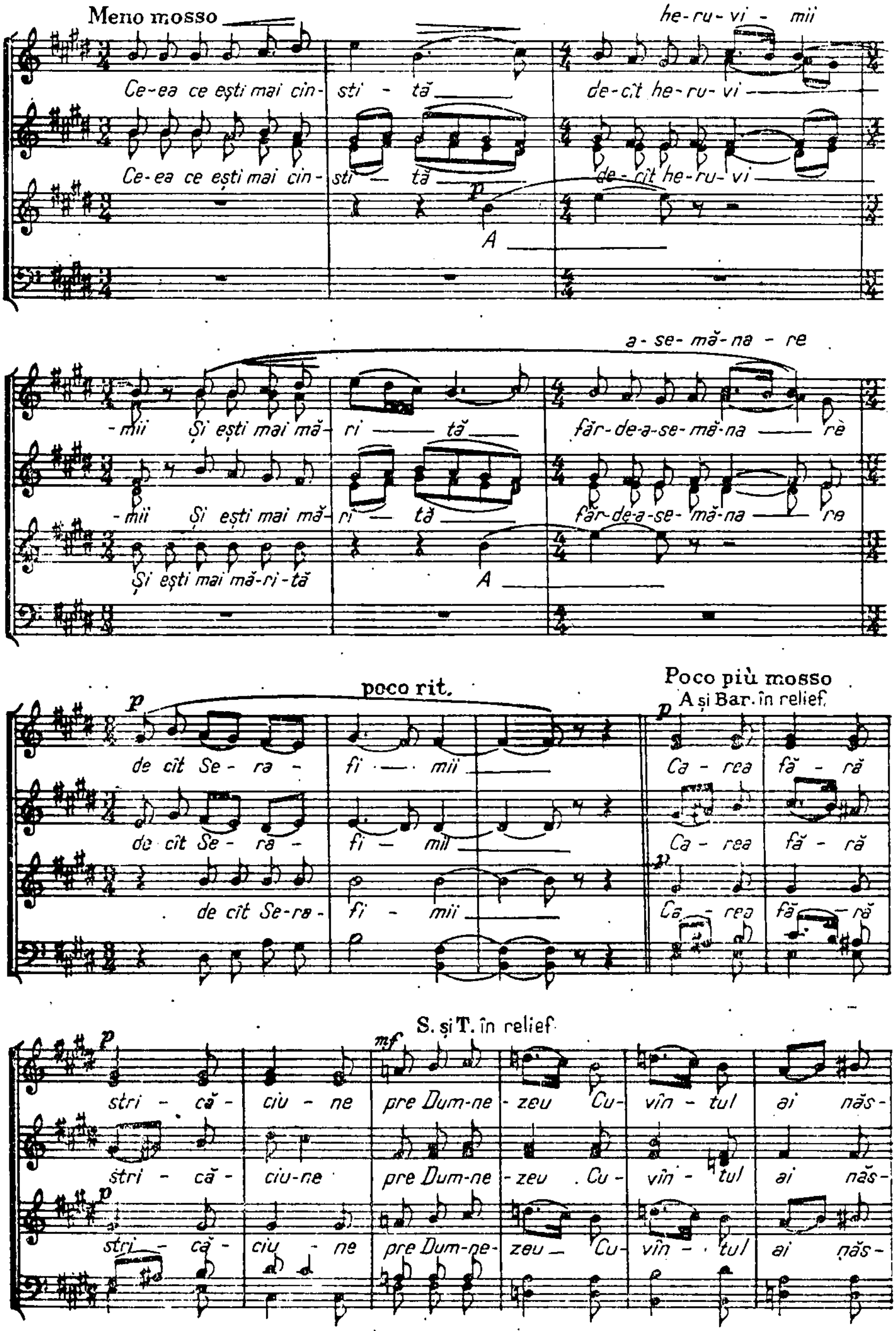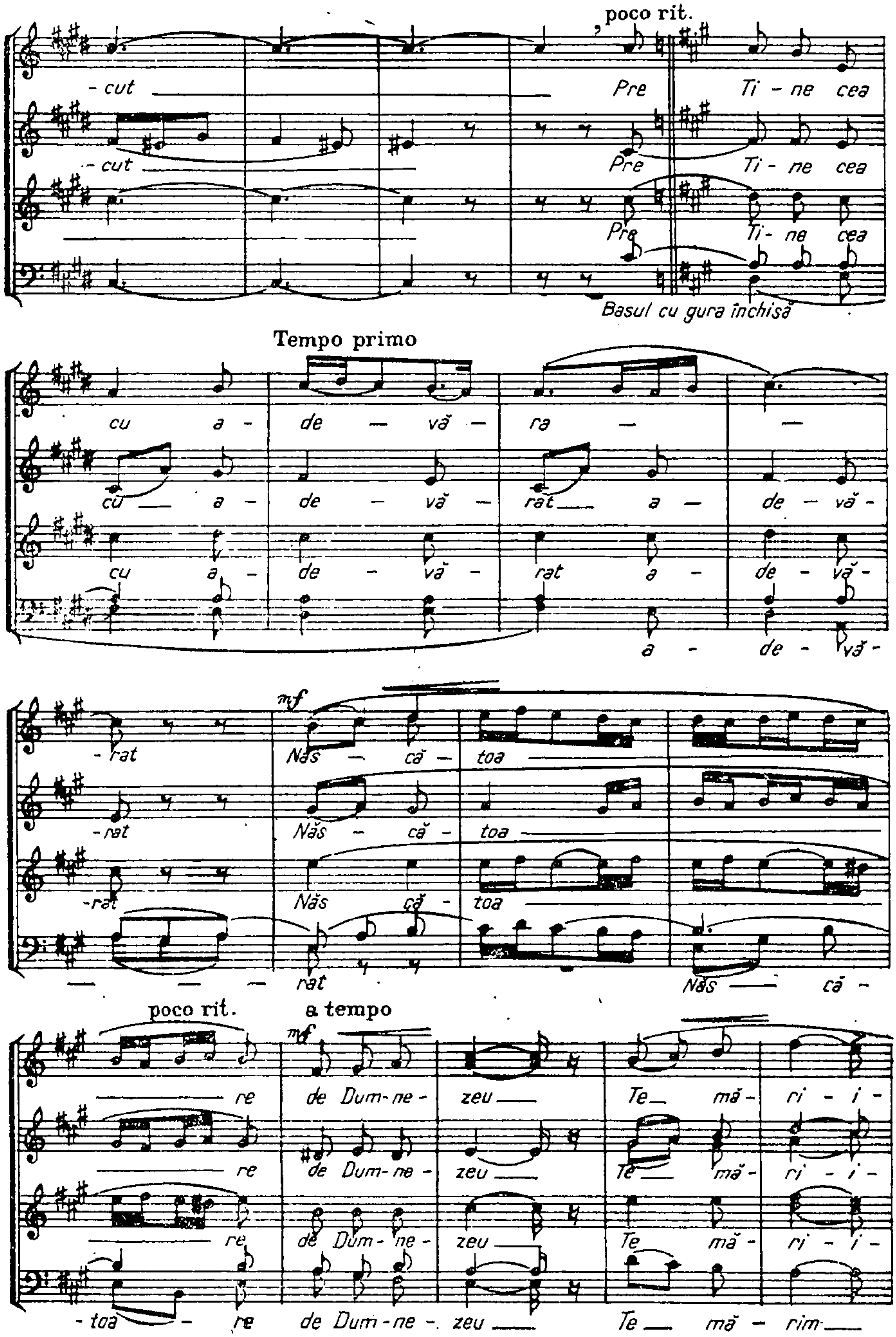

AXION DUMINICAL

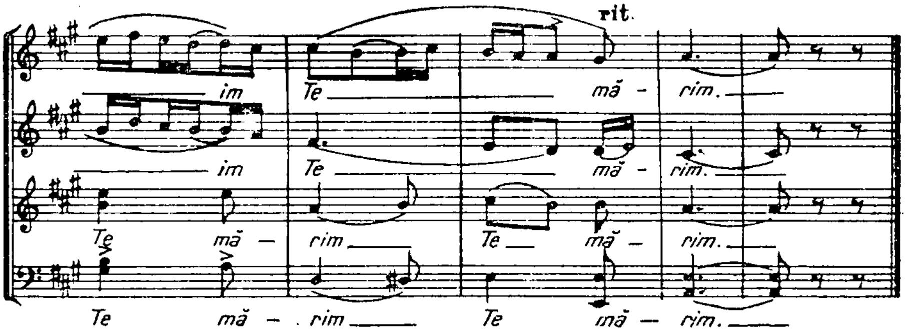

Dom-nul es — .te cu Ti — -ne
p
M
p
S.
Moderato
A. p
T.
B.
Cu- vi-ne-se cu a-
-de — vă — rat —
-de - vă - rat cu - vi - ne - se —
Să te fe-ri-
rall.
rit.
a tempo
-cim — pre ti — ne Năs-că- — toa —
-cim — pre ti — ne Năs - că-
A portament
Năs - că-
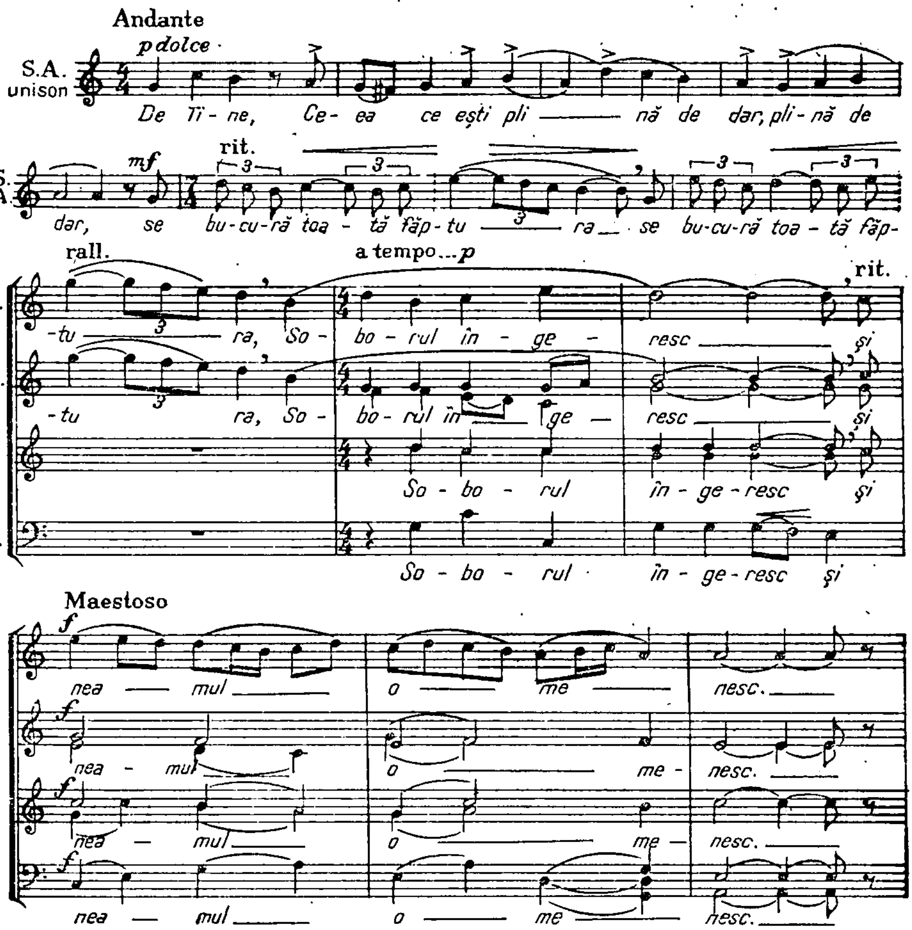

-re de Dum — ne — zeu Cea
-toa - re de Dum - ne - zeu, de Dum - ne - zeu Cea
-toa - re de Dum - ne - zeu, de Dum - ne - zeu Cea
pu - ru - rea fe - ri - ci tă și prea ne -
pu - ru - rea fe - . ri - ci tă și prea ne -
pu - ru - rea fe - ri - ci tă și prea ne -
pp
A
-vi - no - va tă și Mai - ca Dum - ne -
-vi - no - va tă și Mai - ca Dum - ne -
-vi - no - va tă și Mai - ca Dum - ne -
A
-ze - u - lui nos tru.
-ze - u - lui nos tru.
-ze - u - lui nos tru.
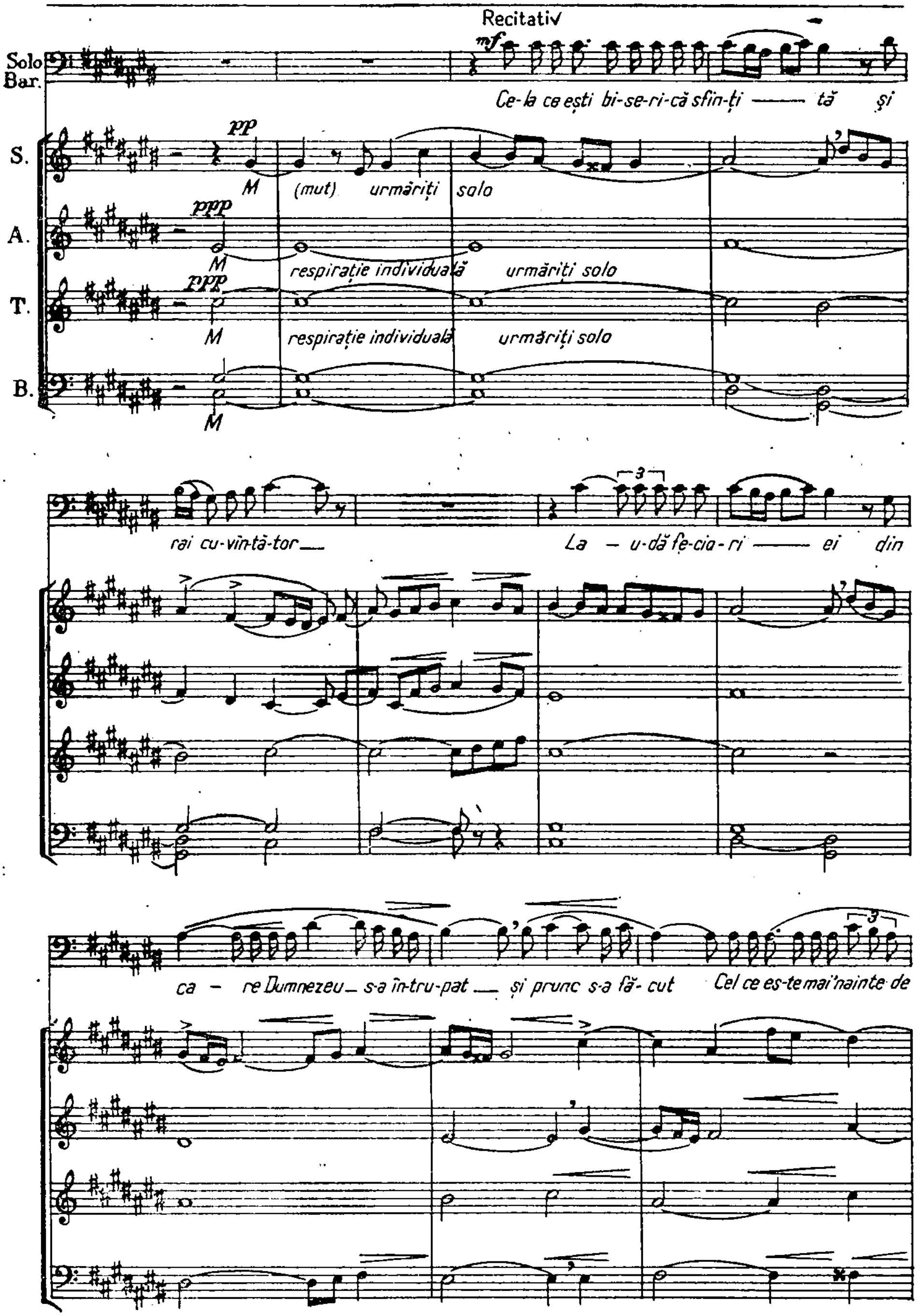

Meno mosso
he-ru-vi - mii
Ce-ea ce ești mai cin- sti - tă de-cît he-ru-vi
Ce-ea ce ești mai cin- sti - tă de-cît he-ru-vi
A
a-se-mă-na - re
-mii Și ești mai mă- ri - tă făr-de-a-se-mă-na - re
-mii Și ești mai mă- ri - tă făr-de-a-se-mă-na - re
Și ești mai mă-ri-tă A
poco rit.
Poco più mosso
A și Bar. în relief
de cît Se - ra - fi - mii
de cît Se - ra - fi - mii
de cît Se-ra - fi - mii
Ca - rea fă - ră
Ca - rea fă - ră
Ca - rea fă - ră
S. și T. în relief
stri - că - ciu - ne pre Dum-ne-zeu Cu- vîn - tul ai năs-
stri - că - ciu-ne pre Dum-ne -zeu Cu - vîn - tul ai năs-
stri - că - ciu - ne pre Dum-ne- zeu Cu- vîn - tul ai năs-
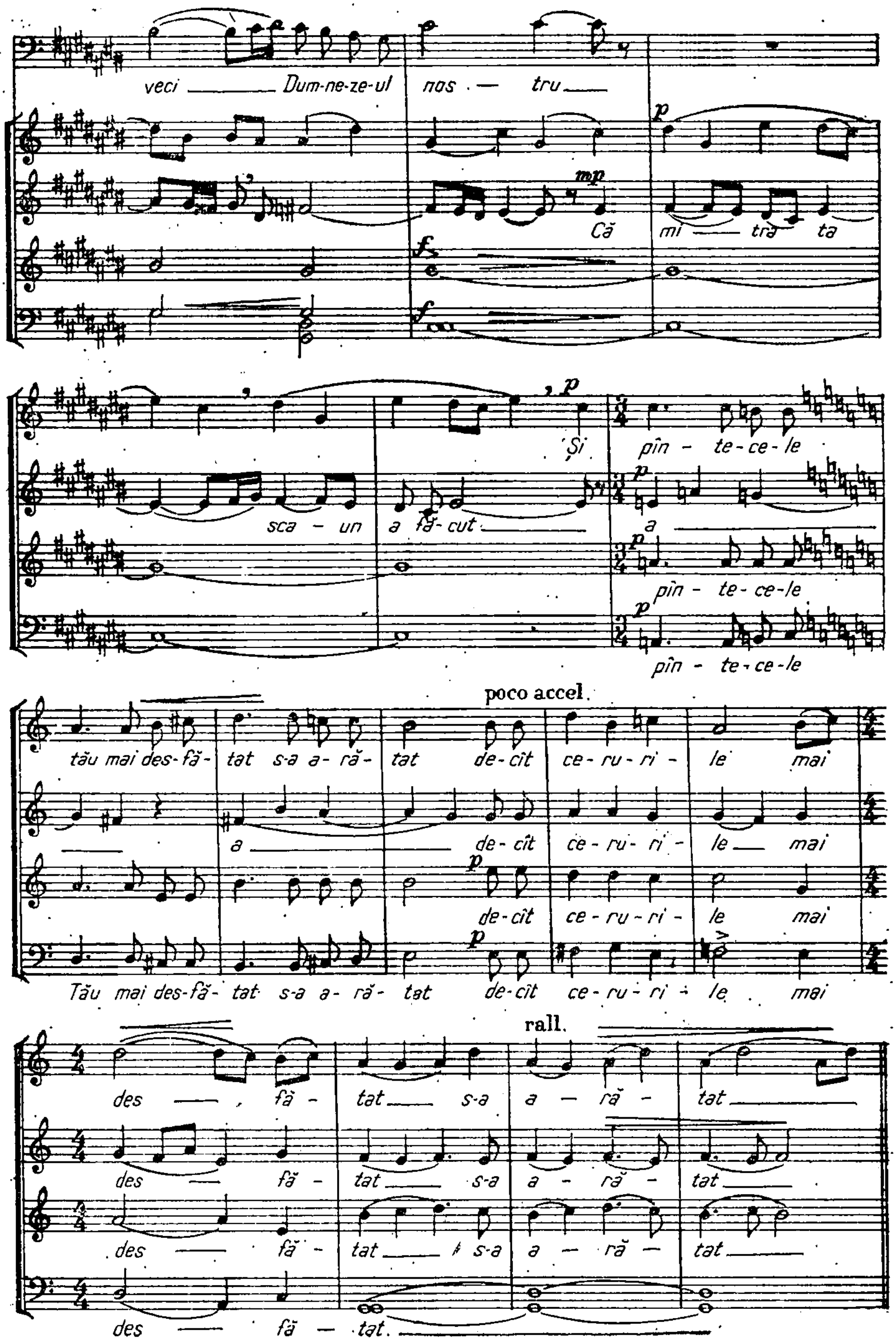

poco rit.
- cut Pre Ti - ne cea
- cut Pre Ti - ne cea
Pre Ti - ne cea
Basul cu gura închisă
Tempo primo
cu a - de — vă — ra — —
cu a - de - vă - rat a — de - vă -
cu a - de - vă - rat a - de - vă -
a - de - vă -
mf
- rat Năs — că — toa
- rat Năs - că - toa
- rat Năs că - toa
rat Năs — că -
poco rit.
a tempo
mf
re de Dum - ne - zeu Te mă - ri - i -
re de Dum - ne - zeu Te mă - ri - i -
re de Dum - ne - zeu Te mă - ri - i -
- toa - re de Dum - ne - zeu Te mă - rim
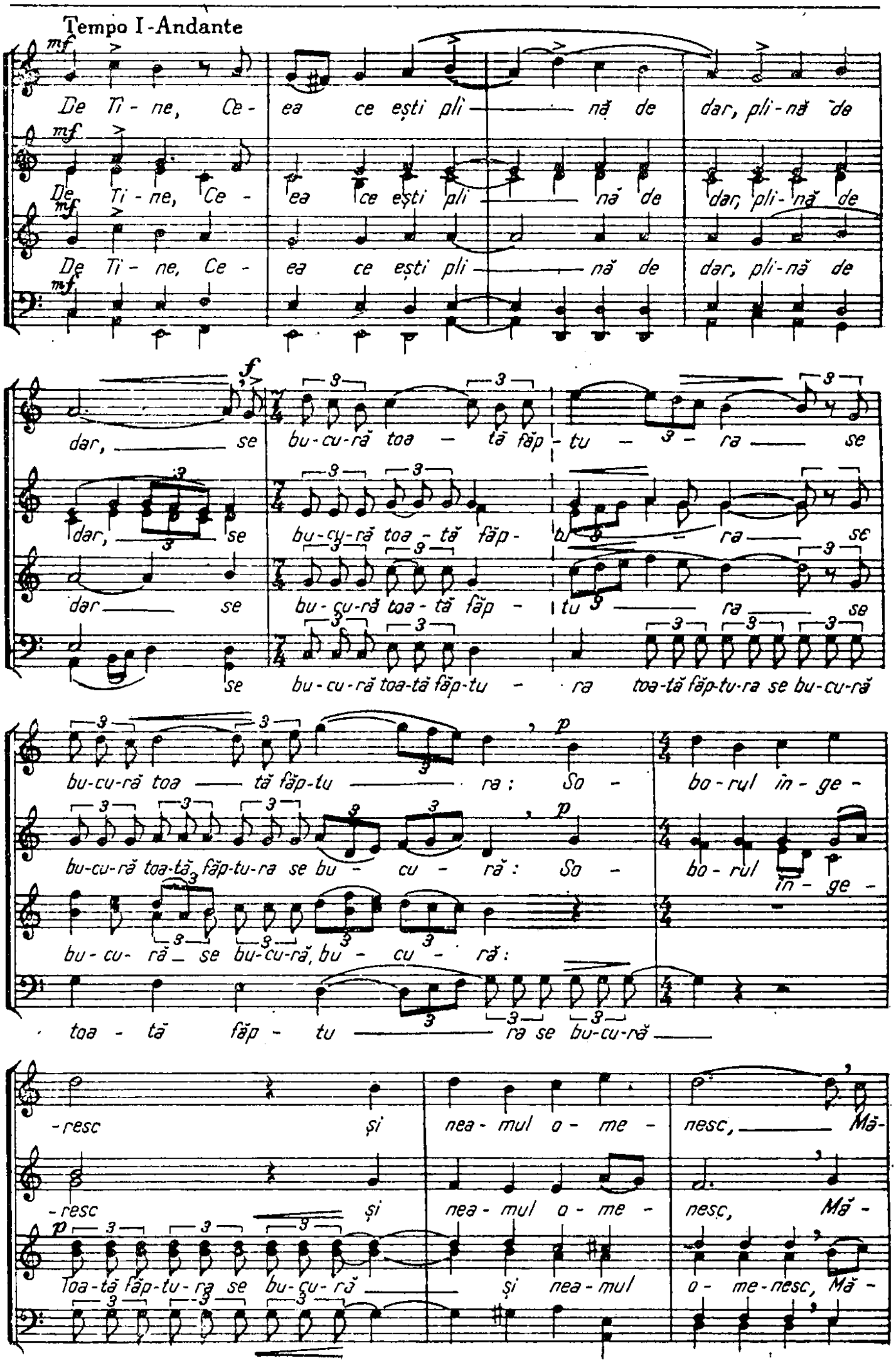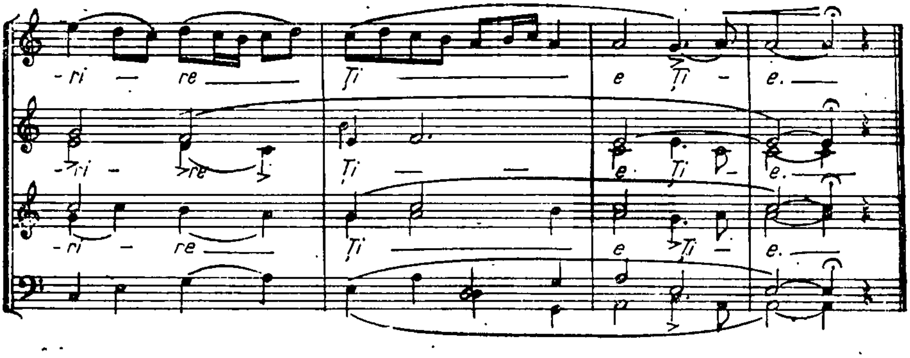

AXION LA LITURGHIA SFÎNTULUI VASILE CEL MARE
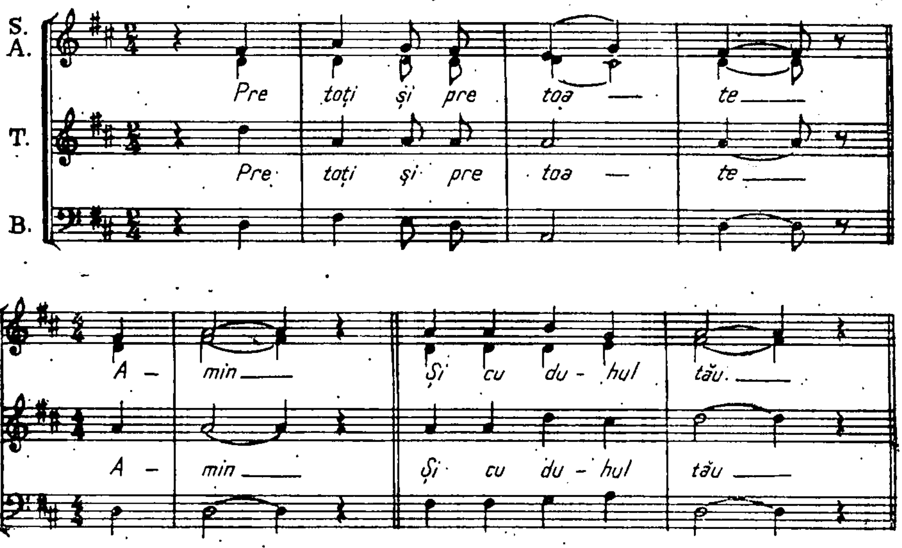

Recitativ
Solo Bar.
S.
A.
T.
B.
pp
ppp
mf
Ce-la ce ești bi-se-ri-că sfin-ți — tă și
M (mut) urmăriți solo
M respirație individuală urmăriți solo
M respirație individuală urmăriți solo
M
rai cu-vîn-tă-tor —
La — u-dă fe-cio-ri — ei din
ca — re Dumnezeu — s-a în-tru-pat — și prunc s-a fă- cut
Cel ce es-te mai'nainte de

veci Dum-ne-ze-ul nos — tru
Că mi tră ta
sca — un a fă-cut
Și pîn - te-ce-le
a
pîn - te-ce-le
pîn - te-ce-le
poco accel.
tău mai des-fă-tat s-a a-ră-tat de-cît ce-ru-ri-le mai
a de-cît ce-ru-ri-le mai
de-cît ce-ru-ri-le mai
Tău mai des-fă-tat s-a a-ră-tat de-cît ce-ru-ri-le mai
rall.
des — fă-tat s-a a — ră — tat
des — fă — tat s-a a — ră — tat
des — fă — tat s-a a — ră — tat
des — fă — tat.
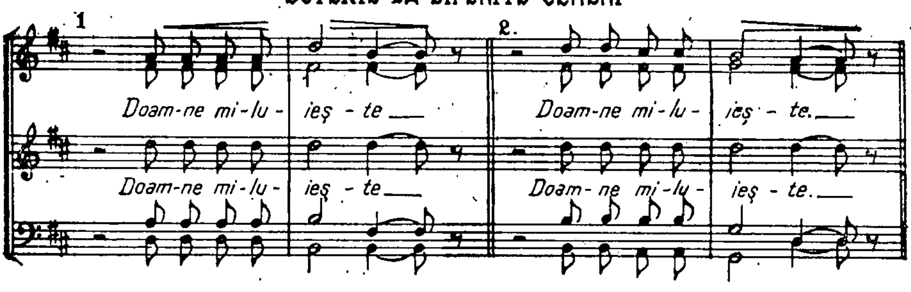

Tempo I-Andante
De Ti-ne, Cea ce ești pli-nă de dar, pli-nă de
De Ti-ne, Ce-ea ce ești pli-nă de dar, pli-nă de
De Ti-ne, Ce-ea ce ești pli-nă de dar, pli-nă de
dar, se bu-cu-ră toa-tă făp-tu-ra se
dar, se bu-cu-ră toa-tă făp-tu-ra se
dar se bu-cu-ră toa-tă făp-tu-ra se
se bu-cu-ră toa-tă făp-tu-ra toa-tă făp-tu-ra se bu-cu-ră
bu-cu-ră toa-tă făp-tu-ra: So-bo-rul în-ge-
bu-cu-ră toa-tă făp-tu-ra se bu-cu-ră: So-bo-rul în-ge-
bu-cu-ră se bu-cu-ră, bu-cu-ră:
toa-tă făp-tu-ra se bu-cu-ră
-resc și nea-mul o-me-nesc, Mă-
-resc și nea-mul o-me-nesc, Mă-
Toa-tă făp-tu-ra se bu-cu-ră și nea-mul o-me-nesc, Mă-

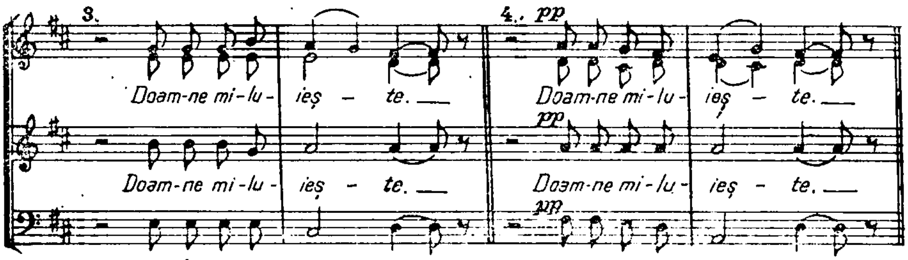

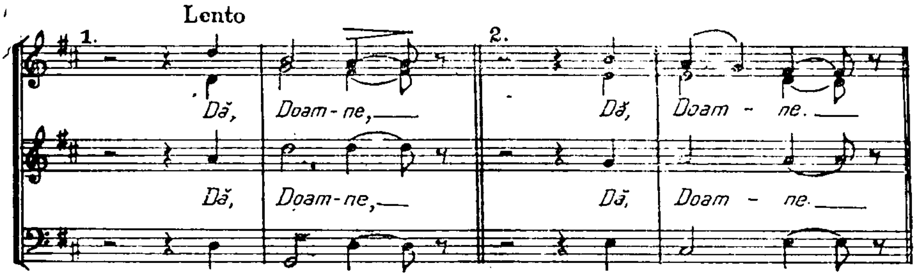
PRE TOŢI ŞI PRE TOATE

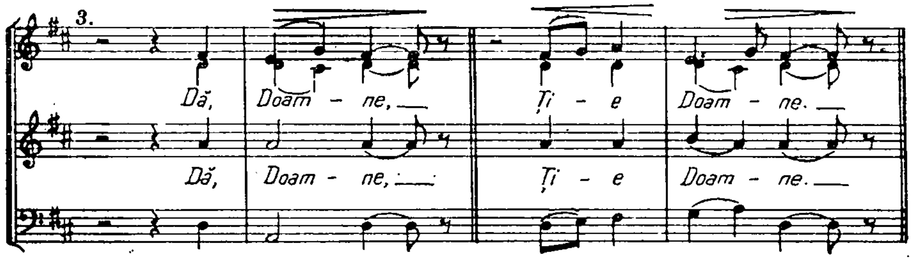

ECTENIE LA DIFERITE CERERI

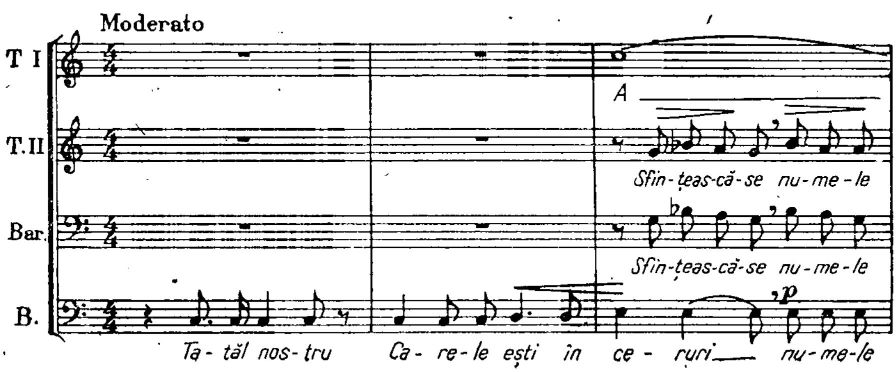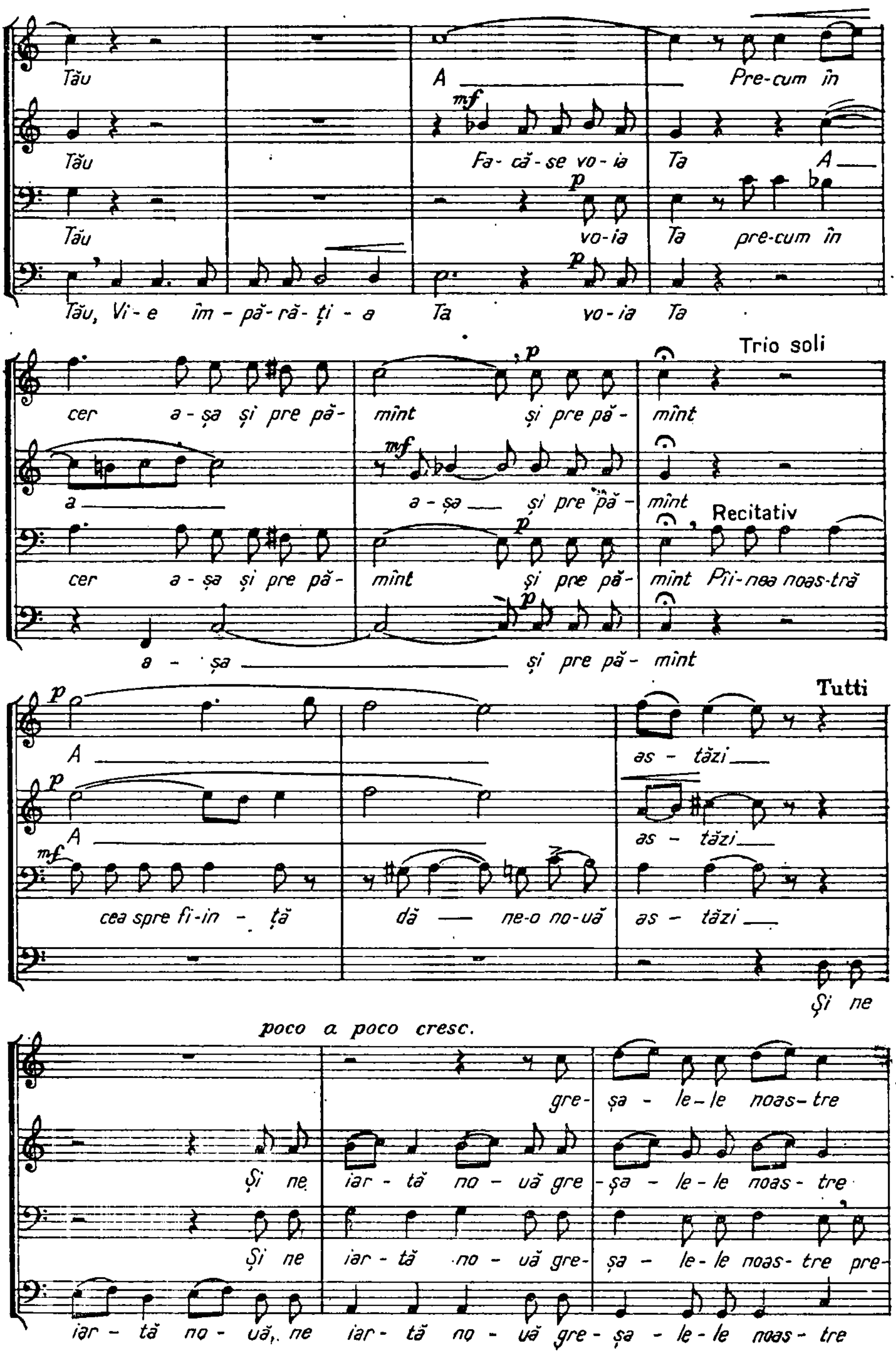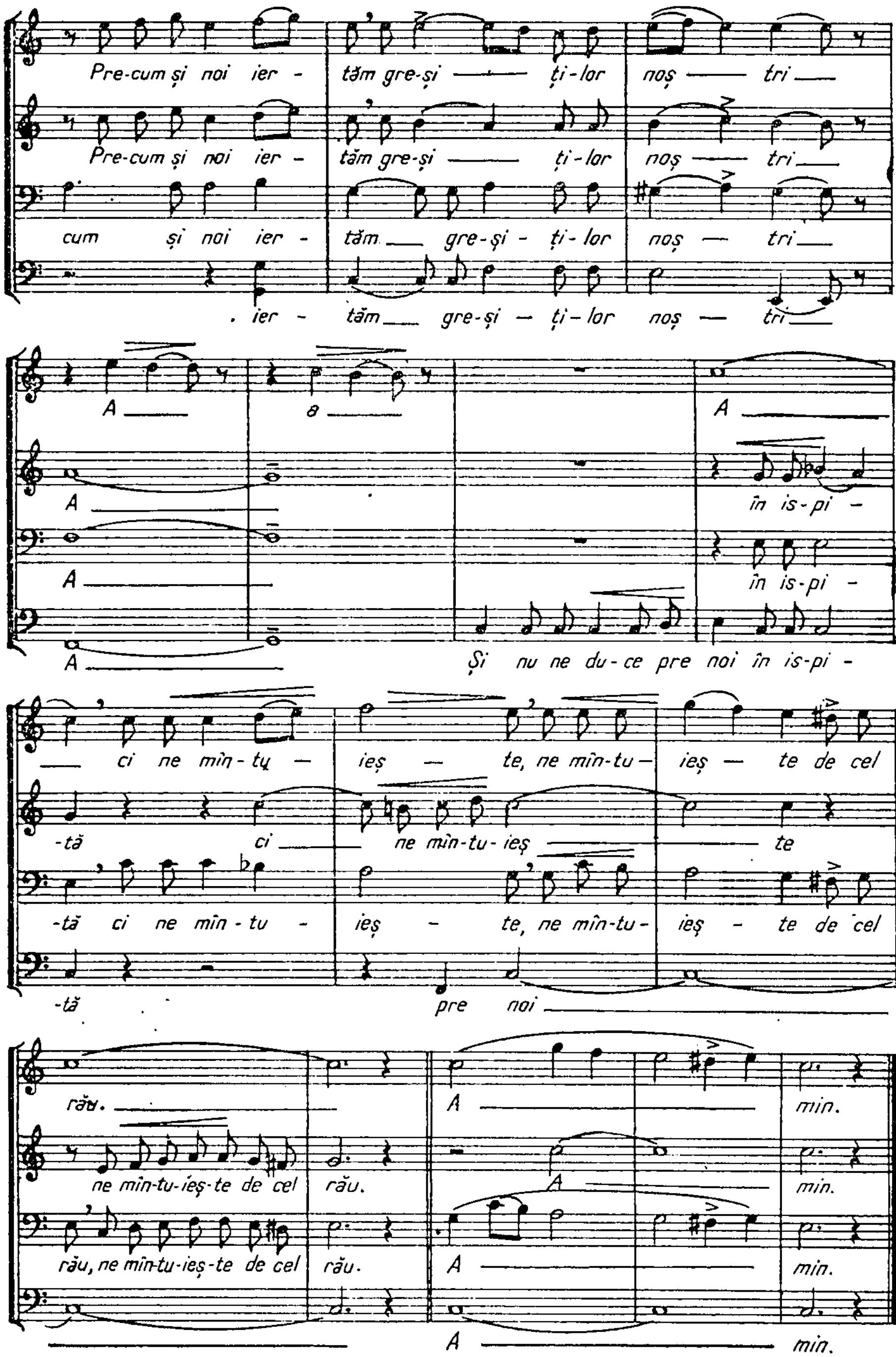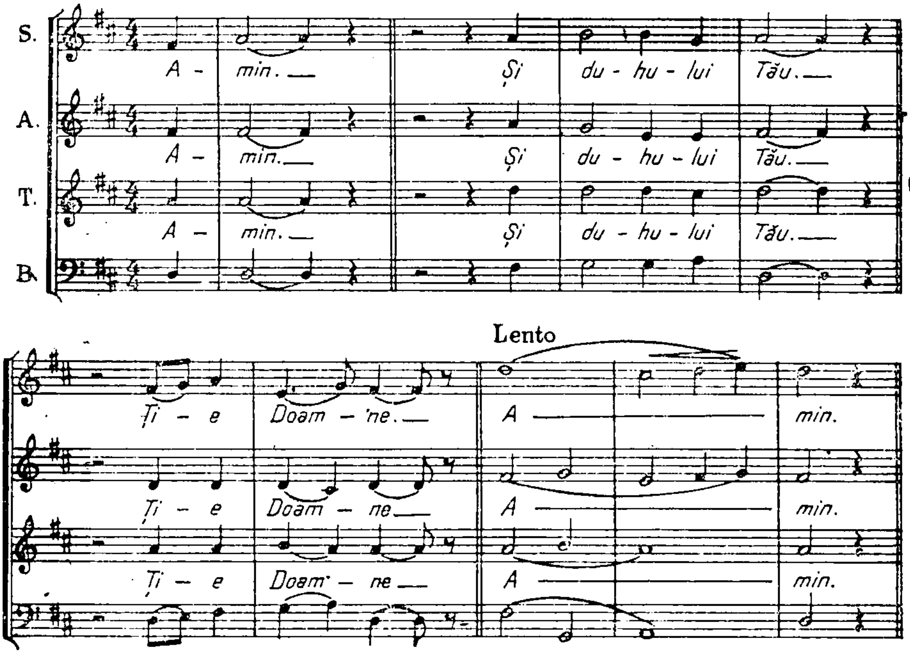

TATĂL NOSTRU
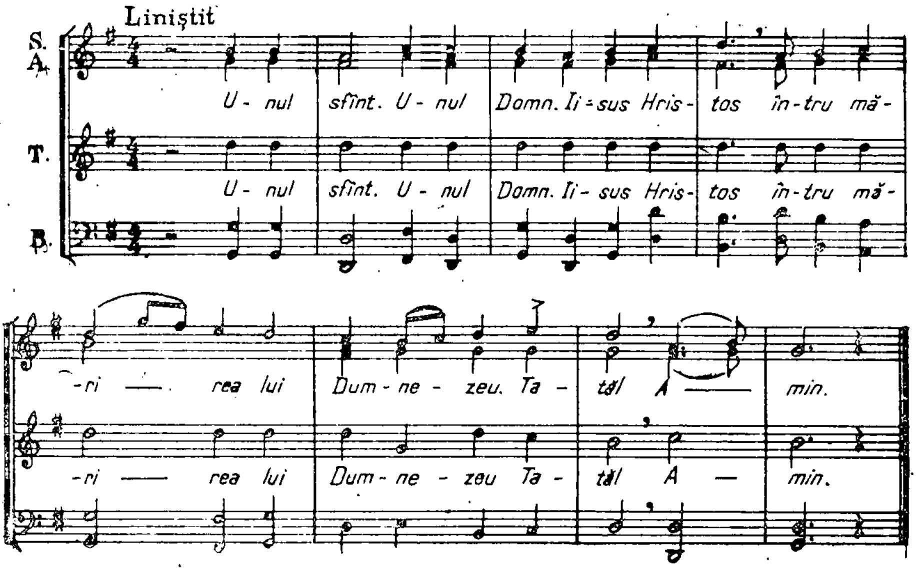

Tău
A
Pre-cum în
mf
Tău
Fa-că-se vo-ia
Ta
A
p
Tău
vo-ia
Ta
pre-cum în
p
Tău, Vi-e îm-pă-ră-ți-a
Ta
vo-ia
Ta
p
Trio soli
cer a-șa și pre pă-
mînt și pre pă-
mînt
mf
a
a-șa și pre pă-
mînt
p
Recitativ
cer a-șa și pre pă-
mînt și pre pă-
mînt Pîi-nea noas-tră
p
a-șa și pre pă-mînt
p
Tutti
A
as-tăzi
p
A
as-tăzi
mf
cea spre fi-in-ță
dă ne-o no-uă
as-tăzi
Și ne
poco a poco cresc.
gre-
șa-le-le noas-tre
Și ne
iar-tă no-uă gre-
-șa-le-le noas-tre
Și ne
iar-tă no-uă gre-
șa-le-le noas-tre pre-
iar-tă no-uă, ne
iar-tă no-uă gre-
șa-le-le noas-tre

Pre-cum și noi ier - tăm gre-și ți-lor noș tri
Pre-cum și noi ier - tăm gre-și ți-lor noș tri
cum și noi ier - tăm gre-și - ți-lor noș tri
. ier - tăm gre-și ți-lor noș tri
A a A
A în is-pi -
A în is-pi -
A Și nu ne du-ce pre noi în is-pi -
ci ne mîn-tu - ieș - te, ne mîn-tu - ieș - te de cel
-tă ci ne mîn-tu-ieș te
-tă ci ne mîn-tu - ieș - te, ne mîn-tu - ieș - te de cel
-tă pre noi
rău. A min.
ne mîn-tu-ieș-te de cel rău. A min.
rău, ne mîn-tu-ieș-te de cel rău. A min.
A min.
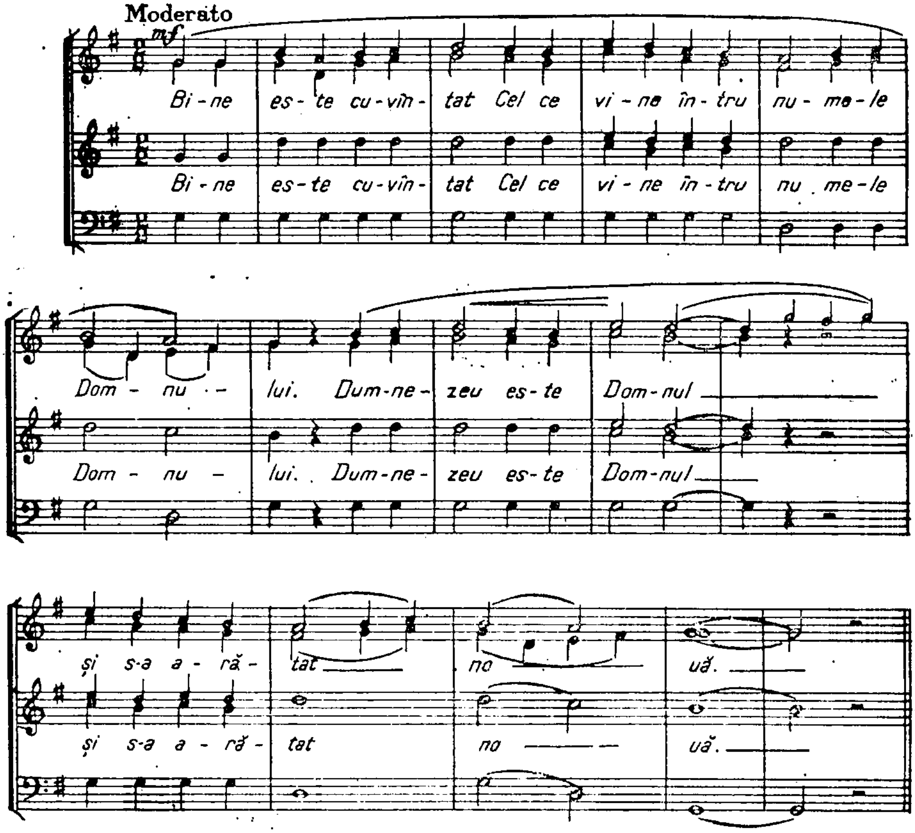
După „Tatăl Nostru" se cîntă :

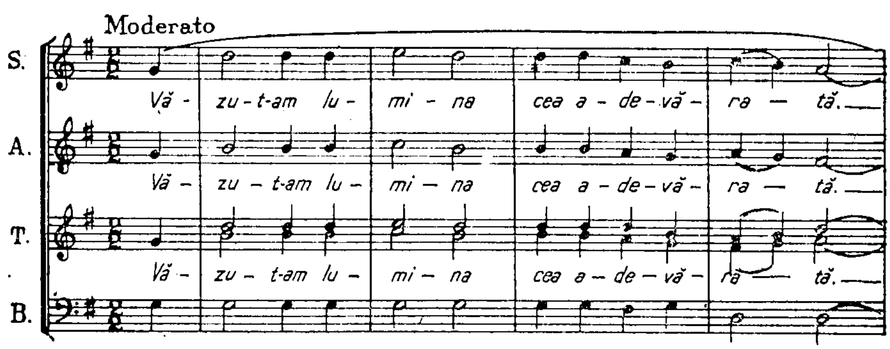
UNUL SFINT
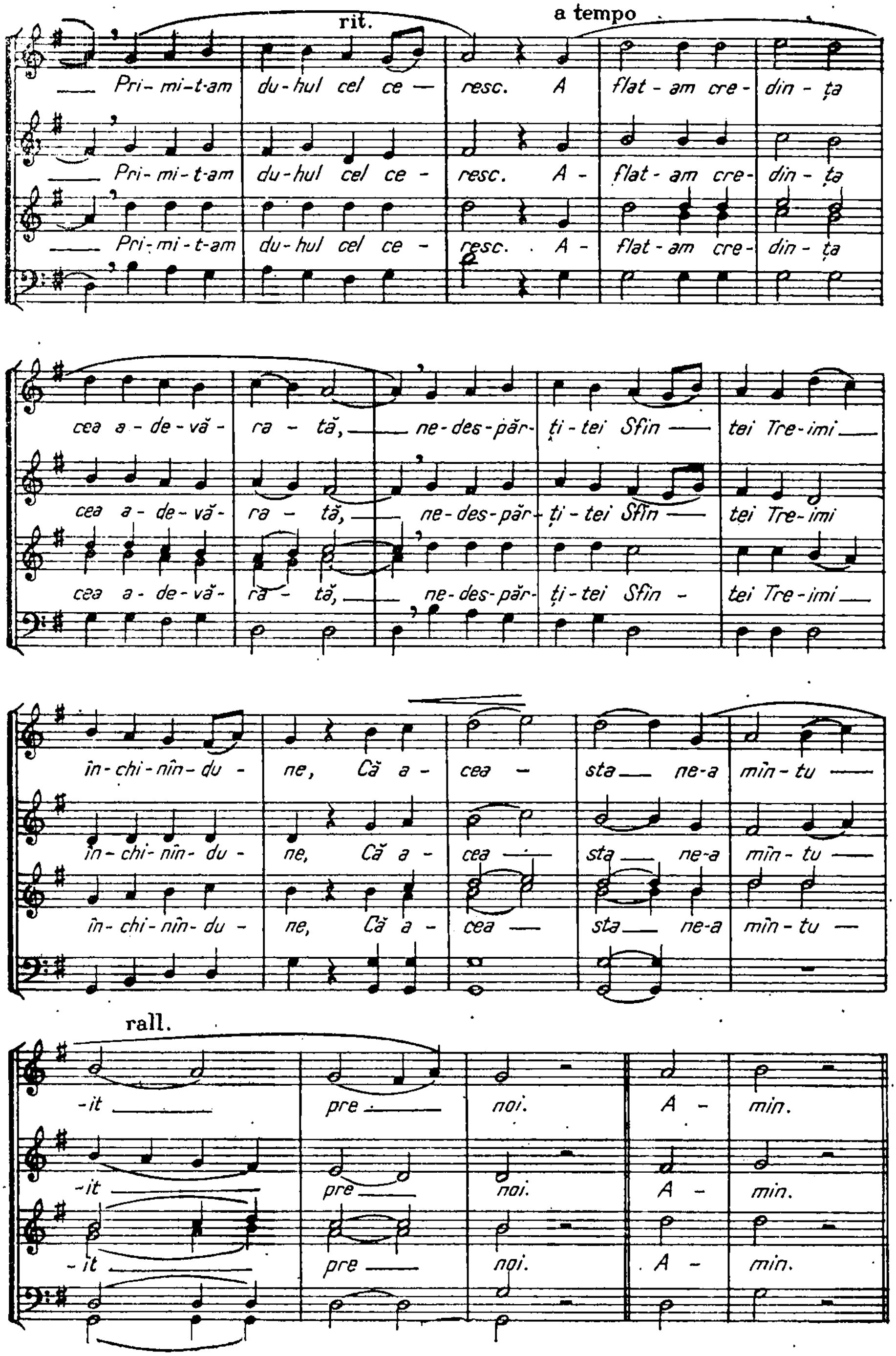

BINE ESTE CUVÎNTAT
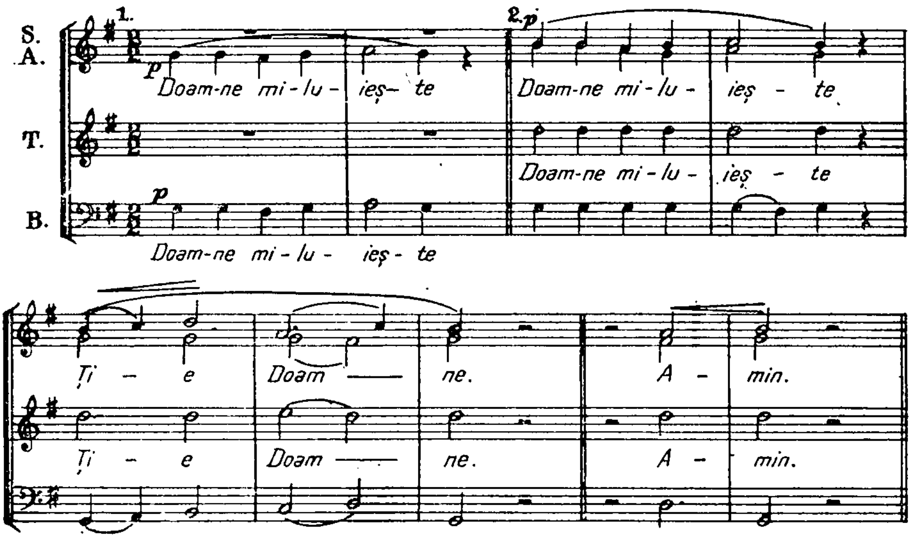

VĂZUT-AM LUMINA
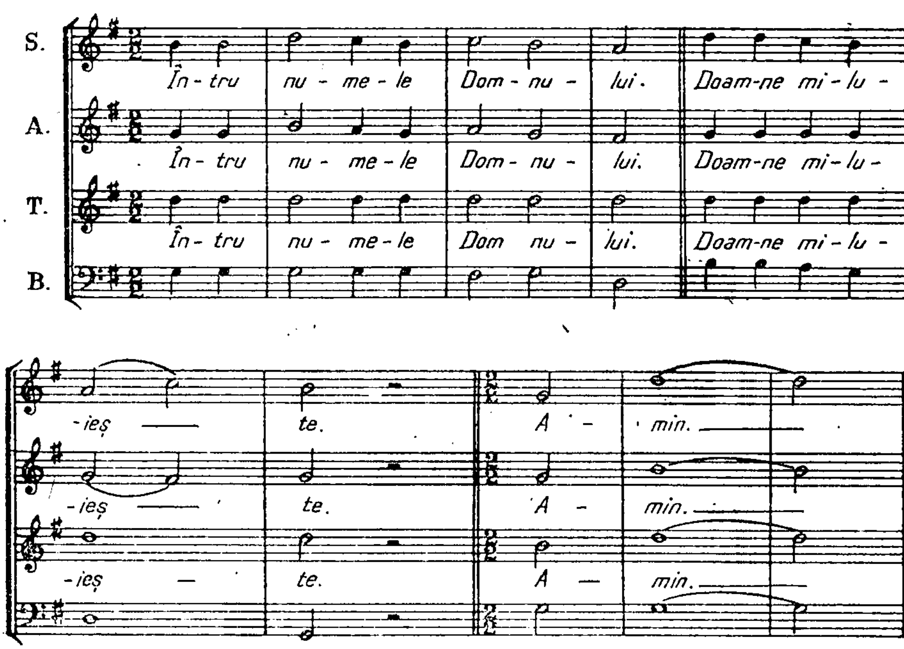

rit.
a tempo
Pri-mi-t-am du-hul cel ce-resc. A flat-am cre-din-ța
cea a-de-vă-ra-tă, ne-des-păr-ți-tei Sfin-tei Tre-imi
în-chi-nîn-du-ne, Că a-cea-sta ne-a mîn-tu-
rall.
-it pre noi. A-min.
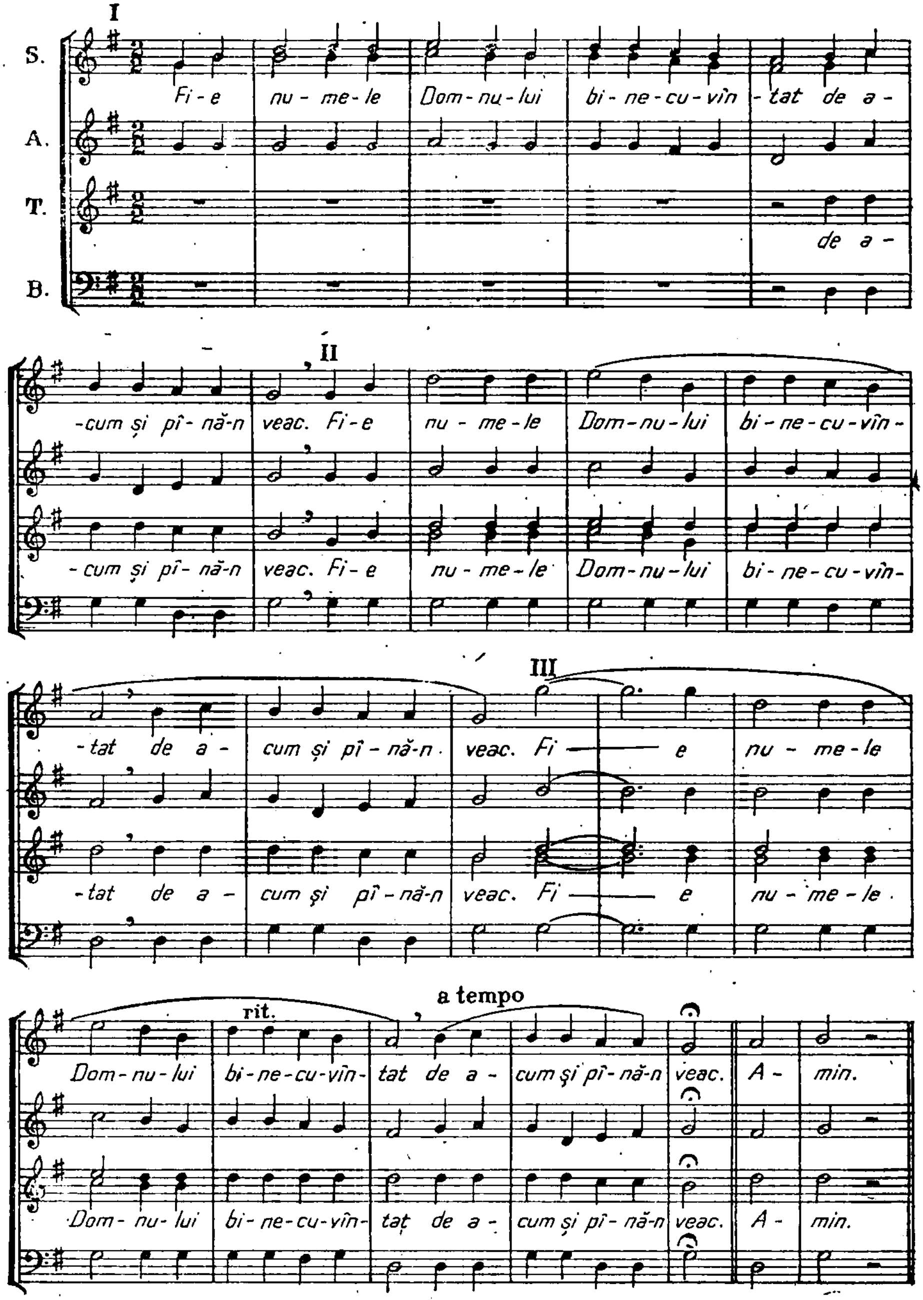
ECTENIE
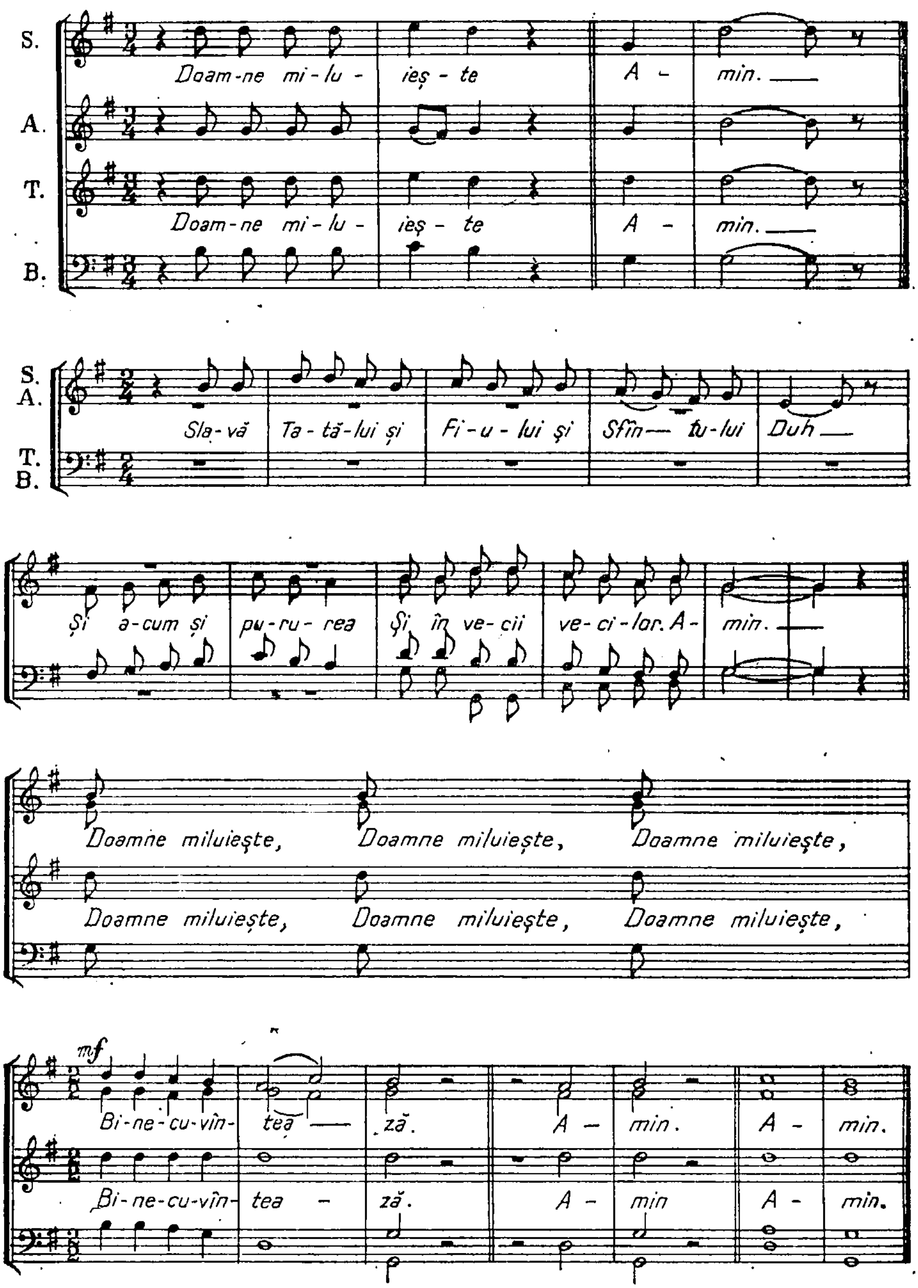

DUPĂ RUGACIUNEA AMVONULUI
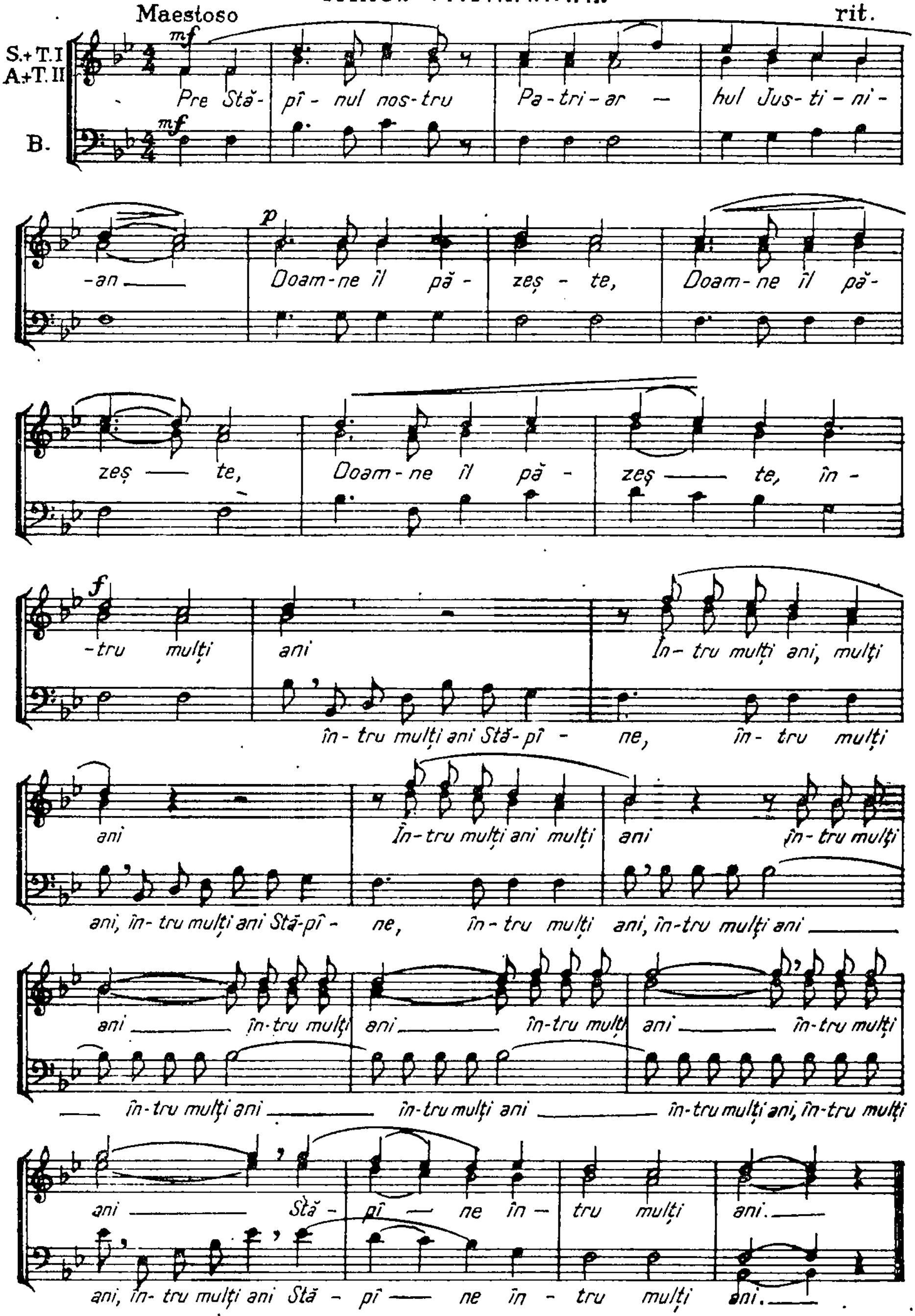

FIE NUMELE DOMNULUI BINECUVÎNTAT

APOLISUL

S.
A.
T.
B.
Doam-ne mi-lu-ieș-te A-min.
Doam-ne mi-lu-ieș-te A-min.
S.
A.
T.
B.
Sla-vă Ta-tă-lui și Fi-u-lui și Sfîn-tu-lui Duh
Și a-cum și pu-ru-rea Și în ve-cii ve-ci-lor. A-min.
Doamne miluiește, Doamne miluiește, Doamne miluiește,
Doamne miluiește, Doamne miluiește, Doamne miluiește,
mf
Bi-ne-cu-vîn-tea-ză. A-min. A-min.
Bi-ne-cu-vîn-tea-ză. A-min A-min.

IMNUL PATRIARHAL

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL LXXXVIII - Nr. 5–6 — MAI - IUNIE 1970

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL LXXXVIII - Nr. 5—6, MAI - IUNIE 1970
BUCUREŞTI

CUPRINSUL

Pag.

TELEGRAME OFICIALE

VIAȚA BISERICEASCĂ

COMEMORĂRI

TELEGRAME OFICIALE

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis, în numele Său și al celorlalți Înalți Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, Domnului Ștefan Voitec, Președintele Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România, următoarea telegramă de felicitare cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani:

Cu sentimente de înaltă prețuire și dragoste, Vă felicităm cu prilejul celei de a 70-a aniversări a zilei de naștere și Vă urăm din toată inima ani mulți de viață în deplină sănătate, bucurie și pace, pentru a Vă continua cu noi și fericite rezultate activitatea devotată în slujba Patriei și a poporului român.

† Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns:

Vă mulțumesc călduros pentru urările pe care mi le-ați trimis cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani.

Ștefan Voitec

CONTRIBUȚIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA ÎNLĂTURAREA URMĂRILOR CAUZATE DE INUNDAȚII

În luna mai și ulterior, țara noastră a fost încercată în repetate rînduri de calamități naturale, largi zone ale țării fiind puternic afectate de inundații. Au căzut pradă apelor vieți omenești, au fost distruse și avariate întreprinderi industriale și agricole, unități economice, instituții social-culturale, căi de comunicație; un mare număr de locuințe proprietate personală a cetățenilor, numeroase construcții, anexe gospodărești, bunuri de uz gospodăresc și personal; au fost inundate terenuri agricole și a pierit un însemnat număr de animale.

Printre pierderile cauzate de furia apelor se numără și o parte din bunurile bisericești. Un număr de 66 locașuri de cult (biserici, paraclise, biserici mînăstirești) au fost avariate parțial. Unele din acestea au fost distruse total. Au fost afectate 64 case parohiale și distruse total 7. Circa 70 familii de clerici, cîntăreți și salariați bisericești, sînt sinistrate. Apa a acoperit 26 de cimitire și a avariat 3 clopotnițe. Terenurile de cultură agricole, grădini și alte bunuri bisericești au avut de suferit din pricina revărsării apelor.

În fața stihiilor dezlănțuite, toți cetățenii țării, indiferent de naționalitate, de credința lor religioasă, de îndeletnicirea și de vîrsta lor, convinși că omul poate și trebuie să supună natura și să o înfrunte cînd se dezlănțuie, au constituit un singur front dinamic, activ, dîrz și tenace, care într-un efort supraomenesc și îndelungat a reușit să împiedice furia apelor să-și desăvîrșească distrugerile.

Pe lîngă participarea directă la acest efort de zăgăzuire a furiei apelor, alături de toți cetățenii patriei, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române s-au unit, cu același sentiment unanim de solidaritate, cu întregul popor în lupta de recuperare și de reconstruire a bunurilor pierdute și, dînd urmare chemărilor Înalților Ierarhi, credincioșii ortodocși români de pretutindeni au împlinit angajamentele luate inițial în numele lor de membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

*

Publicăm textul telegramelor adresate de Înalții Chiriarhi ai Eparhiilor Bisericii Ortodoxe Române către Domnul *Nicolae Ceaușescu*, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Președinte al Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste, prin care vestesc participarea Bisericii Ortodoxe Române la marele efort de reconstrucție și vindecare a rănilor pricinuite țării de calamitățile naturale din lunile mai—iunie 1970.

Telegrama adresată *Domnului NICOLAE CEAUŞESCU* de către *Prea Fericitul Părinte Patriarh JUSTINIAN*, în calitate de Arhiepiscop al Bucureştilor şi conducător al Centrului patriarhal, spune următoarele:

Ierarhii, clerul şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române sînt profund mişcaţi de grelele încercări şi de pagubele imense ce s-au abătut asupra poporului nostru, în urma calamităţilor provocate de revărsarea apelor şi inundarea unora dintre judeţele patriei noastre.

Însufleţiţi de spiritul de frăţietate şi dînd glas sentimentelor de solidaritate umană care stăpînesc în aceste zile întregul nostru popor, toate Eparhiile Bisericii Ortodoxe Române depun din fondurile proprii, de la ierarhi, de la preoţi şi salariaţi, contribuţiile lor pentru ajutorarea şi mîngîierea celor ce au fost loviţi de pe urma acestor calamităţi nemaiîntîlnite în istoria ţării noastre.

Pe lîngă astfel de ajutoare dăruite de celelalte Eparhii, în calitatea noastră de Mitropolit şi Arhiepiscop al Bucureştilor, împreună cu Consiliul nostru eparhial şi cu Consiliile parohiale şi mînăstireşti din Arhiepiscopia Bucureştilor, vom contribui cu suma de 2.000.000 lei.

Contribuind, de asemenea, din fondurile Administraţiei Patriarhale cu suma de 500.000 lei, totalul sumei cu care vom contribui de la Arhiepiscopia Bucureştilor şi de la Centrul patriarhal la această acţiune patriotică va fi de 2.500.000 lei.

Pe lîngă această sumă, Noi personal, împreună cu ceilalţi membri ai Sfîntului Sinod, vom da salariul pe o lună, iar profesorii de la Institutul teologic de grad universitar şi de la Seminarul teologic din Bucureşti, preoţii şi diaconii, precum şi toţi salariaţii de la Centrul patriarhal şi salariaţii bisericeşti din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureştilor vor da salariu pe o zi, în fiecare lună pînă la sfîrşitul anului.

Conştienţi că acum trebuie mobilizate toate energiile pentru înlăturarea cît mai urgentă a pagubelor pricinuite patrimoniului nostru naţional, Vă încredinţăm că toţi salariaţii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române — animaţi de cele mai alese sentimente de patriotism — nu vor precupeţi nimic pentru a sprijini cu tot elanul, alături de vrednicul nostru popor, munca plină de abnegaţie care se depune pentru redresarea şi înflorirea patriei noastre.

20 mai 1970

† Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Telegrama adresată *Domnului NICOLAE CEAUŞESCU* de către Înalt Prea Sfinţitul *Mitropolit IUSTIN al Moldovei şi Sucevei*, în calitate de Arhiepiscop al Iaşilor, cuprinde următoarele:

Clerul şi credincioşii din cuprinsul Arhiepiscopiei Iaşilor, adînc întristaţi de calamităţile naturale din unele judeţe ale ţării şi de urmările acestora, îşi exprimă întreaga lor solidaritate cu toţi cei ce au avut de suferit de pe urma inundaţiilor.

În aceste momente de grea încercare, cînd energiile întregii noastre naţiuni se unesc într-o impresionantă solidaritate umană, însufleţiţi de un profund umanism şi de dragoste faţă de scumpa noastră

ţară, la chemarea Dumneavoastră, clerul şi credincioşii sînt hotărîţi să-şi aducă contribuţia lor pentru reluarea activităţilor economice şi sociale întrerupte, pentru limitarea şi înlăturarea pagubelor şi ajutorarea familiilor de sinistraţi.

1. Toţi salariaţii din cadrul Arhiepiscopiei Iaşilor vor contribui cu o zi din salariul fiecărei luni pînă la sfîrşitul anului, pentru fondul de ajutorare a judeţelor lovite de calamităţi.

2. Toate unităţile bisericeşti din cuprinsul Arhiepiscopiei Iaşilor (Centrul eparhial, protopopiate, mînăstiri, parohii) vor contribui în funcţie de posibilităţile lor bugetare cu sume de bani care vor totaliza cel puţin 1.000.000 de lei, care va fi realizat pînă la 15 iunie 1970 pentru fondul de ajutorare.

3. Credincioşii şi slujitorii bisericeşti vor da tot sprijinul lor organelor locale ale puterii de stat pentru strîngerea de îmbrăcăminte şi alimente necesare familiilor din judeţele sinistrate.

4. Orice alte acţiuni organizate de autorităţile de stat se vor bucura de întregul sprijin al credincioşilor şi slujitorilor bisericeşti.

Asigurîndu-Vă de devotamentul nostru, clerul şi credincioşii din Arhiepiscopia Iaşilor sînt încredinţaţi că prin unitatea, munca şi hărnicia tuturor fiilor săi, poporul nostru, sub conducerea Dumneavoastră, va depăşi în scurt timp acest moment de încercare, iar activitatea îşi va relua cursul ei firesc cu belşug de înfăptuiri în toate domeniile de activitate.

19 mai 1970

† Iustin
Mitropolitul Moldovei şi Sucevei

Telegrama adresată *Domnului NICOLAE CEAUŞESCU* de către Înalt Prea Sfinţitul *Mitropolit NICOLAE al Ardealului*, în calitate de Arhiepiscop de Alba Iulia şi Sibiu, are următorul conţinut:

Adînc îndureraţi de urmările calamităţilor naturale care s-au abătut asupra unor judeţe din ţara noastră, Ierarhii, preoţii şi credincioşii din Arhiepiscopia Ortodoxă Română de Alba Iulia şi Sibiu îşi exprimă profunda compasiune faţă de toţi cei ce au avut de suferit, precum şi deplina solidaritate cu întregul popor, în frunte cu Conducătorii lui iubiţi, cu Dumneavoastră, Domnule Preşedinte al Consiliului de Stat, în lucrarea de înlăturare a grelelor daune de care am luat cunoştinţă.

În acest scop, Arhiepiscopia noastră, ea însăşi afectată de aceste calamităţi, depune în contul sinistraţilor suma de 400.000 lei, salariul pe o lună al Ierarhilor (Mitropolit şi Episcop), la care se adaugă salariul pe o zi al preoţilor şi angajaţilor Arhiepiscopiei pînă la sfîrşitul anului 1970 şi contribuţia personală a consilierilor Arhiepiscopiei şi profesorilor de la Institutul teologic de grad universitar de 11.000 lei.

Ne exprimăm totodată deplina încredere că prin eforturile unite ale întregului şi harnicului nostru popor viaţa îşi va relua cursul ei normal şi patria noastră scumpă va păşi spre noi zări de prosperitate şi progres.

20 mai 1970

† Nicolae
Arhiepiscop şi Mitropolit

Telegrama adresată *Domnului NICOLAE CEAUŞESCU* de către Inalt Prea Sfinţitul *Mitropolit FIRMILIAN al Olteniei*, în calitate de Arhiepiscop al Craiovei, spune următoarele :

Îndureraţi de calamităţile dezlănţuite asupra unor oraşe şi judeţe din scumpa noastră patrie, Noi personal, sfetnicii şi salariaţii Centrului eparhial, profesorii şi salariaţii Seminarului teologic mitropolitan, precum şi clerul şi credincioşii Arhiepiscopiei Craiovei — Mitropolia Olteniei, ne simţim solidari cu întregul popor român şi cu mulţimile de sinistraţi.

Pentru sprijinirea operei de ajutorare întreprinsă de Dumneavoastră şi îndulcirea suferinţei păgubiţilor cu inima deschisă anunţăm următoarea contribuţie :

— Centrul eparhial suma de 120.000 lei ;
— Mitropolitul Firmilian salariul pe una lună, 8.000 lei ;
— Vicarul şi Consilierii mitropolitani salariul pe trei zile ;
— Salariaţii Centrului eparhial salariul pe două zile ;
— Profesorii Seminarului teologic mitropolitan, salariul pe trei zile;
— Salariaţii Seminarului teologic mitropolitan salariul pe două zile.

Am îndemnat şi unităţile eparhiale — protopopiate, parohii şi mînăstiri — să sprijine această operă de refacere naţională.

Credem în destinul luminos al poporului român, în voinţa dîrză a ocîrmuitorilor săi şi în învingerea calamităţilor.

19 mai 1970

† Firmilian
Arhiepiscop şi Mitropolit

Telegrama adresată *Domnului NICOLAE CEAUŞESCU* de către Înalt Prea Sfinţitul *Mitropolit NICOLAE al Banatului*, în calitate de Arhiepiscop al Timişoarei şi Caransebeşului, cuprinde următoarele :

Calamităţile naturale fără precedent care au lovit în lunile mai şi iunie, întinse ţinuturi ale ţării, au pus la grea încercare populaţia multor sate şi oraşe prin distrugerile ce le-au cauzat.

Manifestîndu-şi solidaritatea cu cei loviţi de calamitate ierarhul, preoţii şi credincioşii Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului s-au alăturat de la început efortului colectiv pentru înlăturarea grabnică a urmărilor pricinuite de inundaţii.

În dorinţa de a veni în sprijinul sinistraţilor, Arhiepiscopia noastră a vărsat din bugetul propriu suma de 300.000 lei la fondul creat în acest scop.

Parohiile din cuprinsul Arhiepiscopiei, cunoscînd situaţia creată şi dorind să contribuie şi ele la vindecarea cît mai grabnică a rănilor provocate de inundaţii, sub îndrumarea Consiliului Arhiepiscopesc au hotărît să contribuie cu o sumă globală de 580.000 lei.

Pe lîngă aceste sume ierarhul, preoţii şi salariaţii Centrului eparhial, profesorii Seminarului teologic din Caransebeş şi angajaţii parohiilor, contribuie din salariul lor pînă la sfîrşitul anului cu 320.000 lei.

În total deci contribuţia clerului şi credincioşilor Arhiepiscopiei noastre la Fondul central de ajutorare a zonelor sinistrate se ridică la suma de 1.200.000 lei.

Aducîndu-vă la cunoştinţă cele de mai sus ne exprimăm hotărîrea de a continua să sprijinim cu însufleţire toate acţiunile menite a ridica patria noastră pe noi culmi de progres şi bunăstare.

Primiţi, Vă rugăm, Domnule Preşedinte, asigurarea profundului nostru devotament.

27 iunie 1970

† **Nicolae**
Arhiepiscop şi Mitropolit

Telegrama adresată *Domnului NICOLAE CEAUŞESCU* de către Prea Sfinţitul *Episcop Iosif,* al Rîmnicului şi Argeşului, are următorul cuprins :

În aceste momente grele cauzate de calamităţile naturii abătute atît de înspăimîntător asupra unor judeţe din Transilvania şi Moldova, clerul şi credincioşii Eparhiei Rîmnicului şi Argeşului, precum şi salariaţii Centrului eparhial Rîmnicu-Vîlcea, îşi exprimă adînca lor compasiune faţă de sinistraţi şi-şi manifestă puternic solidaritatea cu cei încercaţi de greaua suferinţă.

Centrul eparhial face rugăminte de a i se îngădui să contribuie material cu suma de lei 250.000 şi alimente în valoare de lei 25.000, care deja au fost date sinistraţilor judeţului Alba, iar salariaţii acestui Centru eparhial, oferă salariul lor pe două şi trei zile, începînd cu luna mai pînă la sfîrşitul anului, iar Noi personal, cu salariul integral de pe luna mai.

Pregătim eventuala cazare a sinistraţilor evacuaţi din localităţile lor.

Asigurăm conducerea supremă de Stat şi pe Dumneavoastră personal de profundul Nostru devotament că sprijinim cu patriotism înflăcărat toate acţiunile ce se vor lua în vederea remedierii, în cel mai scurt timp, a acestei grele încercări, pentru trecerea cu succes peste greutăţile provocate de dezlănţuirea nemiloasă a apelor.

20 mai 1970

† **Iosif**
Episcopul Rîmnicului şi Argeşului

Telegrama adresată *Domnului NICOLAE CEAUŞESCU* de către Prea Sfinţitul *Episcop PARTENIE,* al Romanului şi Huşilor, cuprinde următoarele :

În viaţa fiecărui popor ca şi a fiecărui om în parte, există momente de fericire şi de satisfacţie, dar şi momente de întristare şi suferinţă.

Cu sentimente de profundă îngrijorare am luat cunoştinţă despre calamităţile fără precedent din ţara noastră, provocate de revărsarea apelor, care au luat proporţii neobişnuite, provocînd multe pierderi de vieţi omeneşti şi nespus de mari pierderi materiale.

Episcopul, preoţii şi credincioşii din Eparhia Romanului şi Huşilor cu sufletele îndurerate au aflat despre această nenorocire care s-a abătut asupra patriei noastre şi din toate puterile şi cu toate mijloacele ce ne stau la dispoziţie, vom contribui şi vom sprijini orice acţiune care are ca scop ameliorarea situaţiei pînă ce totul va reveni la normal.

Desigur, solidaritatea între cetăţenii unei ţări este un lucru firesc în orice împrejurare din viaţă, dar mai ales în momente de grea încercare şi de primejdie, acest sentiment de solidaritate este şi trebuie să fie cît mai puternic, pentru că numai în felul acesta pot fi învinse toate greutăţile, oricît de mari ar fi ele.

Întreaga suflare românească de pretutindeni a urmărit cu simpatie şi admiraţie la posturile de radioteleviziune prezenţa pe frontul de luptă cu forţele naturii a Conducătorilor ţării noastre, precum şi măsurile operative ce s-au luat pentru remedierea situaţiei tragice la faţa locului.

Pentru moment, contribuţia benevolă a centrului episcopal, a preoţilor şi parohiilor din Eparhia Romanului şi Huşilor, va depăşi suma de 600.000 (şase sute mii lei). Pe lîngă aceasta, toţi preoţii din Eparhie vor sprijini comitetele ce vor lua fiinţă în parohiile respective pentru colectarea de îmbrăcăminte, lenjerie şi alimente, care apoi vor fi dirijate spre regiunile care au fost grav lovite de inundaţii.

Avem convingerea fermă că ţara noastră, prin muncă stăruitoare şi sprijinul de solidaritate al întregului popor şi sub îndrumarea înţeleaptă şi energică a iubiţilor noştri Conducători, va învinge greutăţile ce au apărut pe neaşteptate şi va ieşi biruitoare, iar viaţa de toate zilele îşi va lua cursul normal.

În ce priveşte, ţinem să asigurăm şi cu acest prilej Conducerea supremă de Stat şi pe Domnia Voastră personal, de întregul nostru devotament, statornic şi neclintit, şi tot pe această cale vom îndruma şi pe credincioşii noştri pe care îi avem spre păstorire sufletească.

† Partenie
Episcopul Romanului şi Huşilor

Telegrama adresată *Domnului NICOLAE CEAUŞESCU,* de către Prea Sfinţitul *Episcop ANTIM,* al Buzăului, are următorul cuprins :

Pentru a veni în ajutorul material şi moral al celor loviţi de crunta calamitate naturală ce s-a abătut în unele judeţe din cuprinsul scumpei noastre patrii, îndemnaţi de înalta conştiinţă civică, ca Episcop al Episcopiei Buzăului, am adresat un părintesc şi călduros apel către preoţimea şi credincioşii noştri să contribuie cu sume de bani pentru refacerea căminelor devastate de furia apelor şi asigurarea hranei şi a celor necesare pentru traiul zilnic.

Adevărata amploare a dezastrului ce a lovit numeroase familii şi întinse ţinuturi ale patriei o cunoaştem mai bine pe zi ce trece.

Luăm parte împreună cu salariaţii şi credincioşii din Episcopia Buzăului la cutremurătoarea durere a celor năpăstuiţi şi impresionat

de noile știri înțelegem să facem eforturi sporite pentru a contribui la această operă cu suma de 1.500.000 lei.

Ne exprimăm admirația și recunoștința profundă pentru grija și străduințele pe care Conducerea Statului le depune în aceste clipe dramatice pentru a stăvili și îndrepta răul iscat.

Vă asigurăm în numele clerului și credincioșilor din Eparhia Buzăului, o dată mai mult, că vom colabora neprecupețit la realizarea oricăror inițiative la care vom fi chemați.

† Antim
Episcopul Buzăului

Telegrama adresată *Domnului NICOLAE CEAUȘESCU* de către Prea Sfințitul *Episcop CHESARIE,* al Dunării de Jos, are următorul cuprins :

În aceste clipe grele, cauzate de calamitățile naturale care s-au abătut asupra unor județe din cuprinsul patriei noastre, salariații Centrului eparhial al Episcopiei Dunărea de Jos — Galați, și clerul ortodox din județele Galați, Tulcea și Constanța, în frunte cu Noi ne exprimăm totala solidaritate cu întregul popor angajat în munca de refacere a zonelor sinistrate.

Pentru a contribui la alinarea durerilor celor care au avut de suferit și la repararea stricăciunilor cauzate, Centrul nostru eparhial împreună cu personalul salariat de la parohii, protopopiate și mînăstiri înțelege să vină în sprijinul localităților sinistrate cu o zi din salariul lunar pînă la sfîrșitul anului.

Toate unitățile din Eparhie : parohii, protopopiate și mînăstiri de asemeni vor contribui din fondurile lor la această acțiune patriotică.

În acest fel, Episcopia Dunării de Jos — Galați, va contribui cu cel puțin 730.000 lei.

O dată cu aceasta, Vă asigurăm pe Dumneavoastră personal și întreaga Conducere de Stat de tot sprijinul în acțiunea nobilă pe care o desfășurați pentru pacea, bunăstarea și fericirea poporului nostru.

25 mai 1970

† Chesarie
Episcopul Dunării de Jos

Telegrama adresată *Domnului NICOLAE CEAUȘESCU* de către Prea Sfințitul *Episcop TEOFIL* al Vadului, Feleacului și Clujului, cuprinde următoarele :

Credincioșii și clerul Eparhiei Ortodoxe Române Cluj, adînc impresionați de calamitatea produsă prin revărsarea unor cursuri de ape, își exprimă sincera și adînca lor compasiune față de grelele încercări ale unei părți din populația țării noastre.

Dînd curs sentimentelor de solidaritate cu întregul popor, înțelegem să contribuim la fondul de ajutorare a zonelor sinistrate, cu suma de 100.000 lei din partea Centrului eparhial, la care se adaugă contribuția echivalentă cu salariul pe trei zile, a tuturor angajaților noștri.

Personal am contribuit la acest fond cu suma de 7.000 lei.

Totodată, Vă asigurăm că sîntem hotărîţi să sprijinim şi mai departe, cu deosebită rîvnă, toate acţiunile iniţiate de Conducerea superioară a Statului pentru remedierea pagubelor pricinuite de inundaţii.

20 mai 1970

† Teofil
Episcopul Clujului

Telegrama adresată *Domnului NICOLAE CEAUŞESCU* de către Prea Sfinţitul *Episcop TEOCTIST*, al Hălmagiului, Ienopolei şi Aradului, cuprinde următoarele :

Adînc întristaţi de calamităţile naturale abătute asupra unor localităţi şi regiuni ale ţării noastre, care au pricinuit pagube însemnate de vieţi şi de bunuri materiale, credincioşii, preoţii, şi salariaţii Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului şi Noi personal ne exprimăm întreaga noastră solidaritate cu toate măsurile înţelepte pe care le-aţi luat pentru grabnica refacere a urmărilor inundaţiilor, care s-au abătut şi asupra unor aşezări din cuprinsul acestei Eparhii.

În aceste momente de grea încercare am rămas profund impresionaţi de eroismul şi jertfelnicia cu care populaţia oraşului nostru în frunte cu armata au ferit municipiul Arad de o inundaţie iminentă.

Pătrunşi de dragoste pentru scumpa noastră patrie, împreună cu întregul nostru popor, dorim să Vă aducem la cunoştinţă hotărîrea noastră a tuturor de a contribui la vindecarea rănilor rămase în urma cataclismului, din partea Episcopiei Aradului cu suma de 80.000 lei.

Tot în sprijinul ajutorării sinistraţilor oferim contribuţia noastră personală în sumă de 5.000 lei. De asemenea vicarul, consilierii administrativi şi protopopii Eparhiei s-au înscris cu salariul pe trei zile, iar preoţii şi salariaţii din Eparhie cu salariul pe o zi.

Aducîndu-Vă la cunoştinţă cele de mai sus, Vă încredinţăm Domnule Preşedinte, de sprijinul nostru neprecupeţit pentru ca în cel mai scurt timp sub înţeleapta Dumneavoastră conducere, strădania de refacere şi înflorire a ţării să-şi reia avîntul ei creator cu deplin succes şi Vă rugăm să primiţi asigurarea devotamentului nostru statornic faţă de Ţară şi de Conducătorii ei.

20 mai 1970

† Teoctist
Episcop al Aradului

Telegrama adresată *Domnului NICOLAE CEAUŞESCU* de către Prea Sfinţitul *Episcop TEOCTIST*, al Aradului şi loctiitor al Oradiei, cuprinde următoarele :

Profund îndureraţi de pierderile însemnate de vieţi omeneşti şi de incalculabilele pagube de bunuri materiale provocate de cumplitele calamităţi naturale abătute asupra unor localităţi şi regiuni întinse din ţara noastră, credincioşii, preoţii, salariaţii Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei şi Noi personal — în calitate de Episcop Locotenent — ne exprimăm deplina solidaritate cu suferinţele victimelor căzute pradă

acestui năprasnic cataclism, pentru stăvilirea căruia s-a dat dovadă de atîta eroism dus pînă la sacrificiu.

În aceste zile grele, îndemnați de nețărmurita dragoste față de scumpa noastră țară și de dorința vie de a vedea cît mai curînd vindecate rănile adînci provocate de furia apelor dezlănțuite, oferim din fondurile Episcopiei noastre pentru fondul sinistraților modesta contribuție de 100.000 lei.

Totodată, dînd expresie simțămintelor celor mai firești de a contribui la ajutorarea sinistraților, atît Noi personal cît și slujitorii altarelor ortodoxe din cuprinsul acestei Eparhii, parohi și salariați, oferim suma de 400.000 lei, care rezultă din salariile pe trei zile lunar ale consilierilor și protoiereilor și din salariul pe o zi lunar din partea preoților și salariaților pînă la sfîrșitul anului în curs realizîndu-se în total suma de cel puțin 500.000 lei din partea acestei Episcopii.

Ținem să Vă încredințăm, Domnule Președinte, că împreună cu întregul nostru popor vom sprijini și pe viitor cu fermitate toate înțeleptele măsuri pe care le veți lua pentru înfrîngerea greutăților, pentru ca viața Patriei și a tuturor celor suferinzi și lipsiți acum să reintre cît mai grabnic în făgașul împlinirilor și al bunăstării.

20 mai 1970

† Teoctist
Episcop al Aradului și
Locotenent al Oradiei

*

Jertfelnicia cu care slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au înțeles să se considere mobilizați pentru împlinirea angajamentelor pe care Înalții Chiriarhi le luaseră în numele lor în a doua jumătate a lunii mai, a făcut ca la sfîrșitul lunii iunie suma globală angajată să fie depășită aproape cu 150%, în afară de subscrierea din partea salariaților bisericești cu contribuția din salariul lor pînă la sfîrșitul anului 1970, și întrucît acțiunea aceasta de solidarizare cu poporul întreg continuă cu același elan, suma, va continua să treacă în lunile viitoare cu mult peste cele 15.000.000 lei pe care i-atingea la sfîrșitul lunii iunie 1970.

Pe de altă parte Conducerea superioară bisericească a luat măsurile necesare pentru repunerea în stare de funcționare a locașurilor de cult avariate de inundații și măsurile necesare pentru ajutorarea personalului bisericesc sinistrat.

La această adînc patriotică operă de reconstrucție grabnică pe care întregul nostru popor o îndeplinește cu elan și cu jertfelnicie Biserica Ortodoxă Română ia parte nu numai prin clerul și credincioșii eparhiilor din Republica Socialistă România, ci și prin activitatea desfășurată pentru strîngerea de ajutoare de către Ierarhii, clericii și credincioșii ei care fac parte din comunitățile ortodoxe române de peste hotare: la Ierusalim, la Sofia — în Republica Populară Bulgaria, la Viena — în Austria, la Baden-Baden — în R. F. a Germaniei, la Londra și în America.

Amintim aci că, spre exemplu, Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, sub conducerea Prea Sfinţitului Episcop Victorin, pînă la sfîrşitul lunii iunie 1970 a colectat între românii din America, pentru ajutorarea sinistraţilor din patria noastră, 29.000 de dolari în numerar şi peste 70.000 de dolari în bunuri materiale.

Conducerea Parohiei ortodoxe române de la Viena şi conducerea Coloniei române din Austria au colectat pentru ajutorarea sinistraţilor din patrie suma de 92.000 de şilingi, 700 kg obiecte de îmbrăcăminte şi 585 kg medicamente.

De asemenea preoţii parohiilor ortodoxe române din celelalte comunităţi ortodoxe române de peste hotare au adunat obolul românilor ce trăiesc în acele ţări şi l-au îndreptat către fraţii lor români aflaţi în suferinţă. Conducătorii şi membrii comunităţilor ortodoxe române, de peste hotare au desfăşurat însă o activitate excepţională, ale cărei rezultate s-au concretizat în ajutoarele masive expediate Crucii Roşii din ţara noastră şi Comandamentului general pentru ajutorarea sinistraţilor din România de către Instituţiile de Stat şi bisericeşti şi de organizaţiile de binefacere din ţările în care trăiesc şi activează comunităţile ortodoxe române de peste hotare.

Se dovedeşte astfel că Ierarhii, preoţii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române au înţeles pe deplin chemarea şi rosturile lor în sînul poporului român, în vremurile de adînci şi importante transformări care au loc în patria noastră; şi aşa cum au fost total alături de popor în făurirea aspiraţiilor lui de bunăstare şi progres şi în eforturile lui pentru propăşirea şi fericirea patriei, tot aşa şi acum la vremea de grea cumpănă pentru mersul nostru neîntrerupt înainte, slujitorii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române nu s-au izolat de popor, ci strîns uniţi cu întregul popor luptă cu toată dăruirea pentru depăşirea greutăţilor create de calamităţile abătute asupra ţării noastre.

SCRISORI IRENICE, TELEGRAME ȘI SCRISORI DE FELICITARE, PRIMITE DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL PRAZNICULUI PAȘTILOR, 1970

Strînsa legătură dintre Bisericile Ortodoxe ca și dintre Bisericile neortodoxe — se manifestă și prin respectarea tradiției care cere ca întîistătătorii lor să-și împărtășească bucuriile și preocupările lor și ale turmei lor cu prilejul marilor praznice ale creștinătății : Nașterea și Învierea Domnului.

De sfintele sărbători ale Învierii Domnului din 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarele scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare :

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale ATENAGORA, Arhiepiscop al Constantinopolului și Patriarh ecumenic ·

Cu dragoste și cu multă cinstire înapoiem mult iubitei Voastre Prea Fericiri, sărutarea frățească de sărbătoare, cu ocazia vestitei și sfintei zile a slăvitei Învieri din morți a Domnului, întîmpinîndu-Vă cu suflet și inimă veselă cu cuvintele : «Adevărat a înviat Domnul !»

Cu adevărat, sufletul nostru se veselește, se mîngîie și se întărește de Sfînta Înviere, deoarece în ea avem și noi ancora nădejdii despre mîntuirea veșnică, legătura care ne unește în unitatea cea sfîntă, în care toată bucuria și pacea și adevărul și dreptatea se îmbină între ele laolaltă și în care, fiecare suportînd cu dragoste cele ale altuia, privim cu curaj mai departe.

Aducînd deci laudă și preaslăvire Dătătorului de Viață și Mîntuitorului Hristos pentru biruința împotriva morții și pentru nesfîrșita Sa bunătate față de noi, și mulțumindu-I cu sîrg, că ne-a învrednicit din nou să ajungem la sărbătorirea acestei zile sfinte și pline de lumină, din locul liniștei noastre, în care ne găsim de cîtăva vreme, aducem din toată inima urările noastre mult iubitei Voastre Prea Fericiri, Ierarhiei care Vă înconjură, evlaviosului cler și întregii turme credin-

cioase şi binecuvîntate din preasfînta Biserică în fruntea căreia Vă găsiţi, ca să Vă bucuraţi din belşug şi fără nici o umbră, ani cît mai îndelungaţi de harul Sfintei Învieri şi de bucuria care decurge din ea şi îmbrăţişîndu-Vă, iarăşi, în Hristos cel înviat, Domnul nostru, rămînem cu dragoste frăţească şi deosebită cinstire.

Al preadoritei Voastre Prea Fericiri, iubitor frate în Hristos,

† **Atenagora** al Constantinopolului

*

Scrisoarea irenică a Sanctităţii Sale TEODOSIE al VI-lea, Patriarhul Antiohiei şi al Întregului Răsărit:

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubite Frate,

«Să învie Dumnezeu şi să se risipească vrăjmaşii Lui, să fugă de la faţa Lui toţi cei ce-L urăsc pe Dînsul şi să se risipească ca fumul». Întîmpinăm acum slăvita Înviere a Mîntuitorului nostru, care este sărbătoarea sărbătorilor, cu o bucurie fără margini şi prea întemeiată, căci «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa». Sfînta Biserică preamăreşte astăzi pe Hristos Răscumpărătorul, pentru iubirea Lui nesfîrşită faţă de oamenii lumii acesteia păcătoase: dragoste care s-a arătat în chip minunat mai ales prin Patimile Sale mîntuitoare, prin moartea Sa, prin îngroparea Sa şi prin Învierea Sa biruitoare, pentru ca să ne răscumpere pe noi.

«Hristos a înviat!» şi: *«Cu adevărat a înviat!»*

Cu acest prilej de bucurie, mă grăbesc din toată inima, Preaiubite Frate, atît în numele meu personal, cît şi în numele Sfîntului Sinod al Bisericii noastre a Antiohiei şi a Întregului Răsărit, să Vă exprim urările Noastre călduroase ca să fiţi încărcat de către Hristos cel înviat Voi şi Ierarhii, clerul şi credincioşii Bisericii surori Române Ortodoxe, de darurile Sale cereşti şi să aveţi de la El, mult iubite Prea Fericite, o viaţă îndelungată cu sănătate şi rodnică, pentru a continua cu vigoare şi succes misiunea Voastră pastorală, în fruntea sfintei Voastre Biserici, spre slava Ortodoxiei universale şi spre binele şi pacea lumii întregi.

Cu îmbrăţişare frăţească sinceră, rămîn al Prea Fericirii Voastre, frate iubitor în Mîntuitorul cel înviat,

† **Teodosie VI**
Patriarhul Antiohiei şi a tot Orientul

*

Scrisoarea irenică a Sanctităţii Sale NICOLAE al VI-lea Papă şi Patriarh al Alexandriei şi a toată Africa:

Se apropie măreaţa şi plina de veselie sărbătoare a strălucitei Învieri a lui Hristos, ziua cea plină de lumină a Sfintelor Paşti, cînd toţi

cei ce cred cu adevărat, în măsura luptei lor duhovnicești, ating înălțimea ridicării spirituale și entuziasmului spiritual, accesibile omului pe pămînt. Căci în această mare și mîntuitoare Sărbătoare «sărbătorim omorîrea morții și nimicirea iadului și începătura altei vieți, veșnice».

Pentru aceasta, cu dragoste frățească Vă întîmpinăm pe Voi, Prea Fericite și pe Sfîntul și Sfințitul Sinod din jurul Vostru, cu ocazia acestei sărbători pline de veselie a marii Prăznuiri a credinței noastre, cu cuvintele pline de bucurie: «Hristos a înviat!» și Vă spunem : «Precum Hristos s-a sculat din morți, cu ajutorul slavei Tatălui, tot astfel și noi întru înnoirea vieții să umblăm» (Romani VI, 4).

Rugîndu-ne în ajunul marii Sărbători, cerem cu căldură ca Domnul cel înviat să ne trimită toată puterea și înțelepciunea ca să împlinim această poruncă obligatorie pentru noi a Sfîntului Apostol, nu numai în viața personală a credincioșilor, a păstorilor și arhipăstorilor ci de asemenea și în îndrumarea și organizarea Bisericii Ortodoxe Ecúmenice, în totalitatea Bisericilor locale, care o alcătuiesc, în duhul adevărului autentic al lui Hristos.

Cu astfel de sentimente Vă întîmpinăm, Prea Fericite, cu sărutarea noastră frățească a păcii și a dragostei, din tot sufletul și Vă dorim din tot sufletul, cu căldură, mulțime și abundență de bunuri spirituale și de mîngîieri pline de har din marea sărbătoare a Învierii Domnului, întru sănătate deplină și întru tăria puterilor fizice și sufletești.

Harul și acoperămîntul Mîntuitorului celui înviat să fie cu dragostea Voastră și cu toată marea lui Hristos Biserică și cu credincioșii ei.

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri, Frate plin de dragoste în Hristos,

† **Nicolae VI** al Alexandriei.

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale BENEDICT, Patriarh al Sfintei Cetăți a Ierusalimului și a toată Palestina :

Sărutare sfîntă în Hristos Iisus cel înviat din morți!

Preasfînta Biserică Mamă, cea adînc îndurerată și îndoliată din cauza patimilor celor dureroase și coborîrii în iad a Dumnezeiescului ei Mire, saltă astăzi și se veselește, datorită Învierii Lui celei pline de lumină și de viață făcătoare și îmbrăcînd mantie și veșmînt alb și purtînd sus simbolurile slăvitei învieri împotriva vrăjmașului celui dintru început plin de răutate, prăznuiește cu veselie duhovnicească «omorîrea morții, nimicirea iadului și începătura altei vieți veșnice».

Însuflețiți de această veselie noi, mai ales, care nu numai cu gîndul ci și cu trupul ne găsim în Sion și care înconjurăm aici Preasfîntul și de Viață purtătorul Mormînt, venim, cu picioare vesele din Ierusalim, din Cetatea cea sfîntă a lui Dumnezeu și, îmbrățișîndu-Vă cu sărutare sfîntă pe mult dorita și venerabila Voastră Prea Fericire, Vă salutăm cu cuvinte pline de desfătare și de dulceață *«Hristos a înviat!»* și felicităm pe Prea Fericirea Voastră și turma cea binecredincioasă

care V-a fost încredințată, că Hristos, Mîntuitorul nostru, aducîndu-se pe Sine jertfă vie și nejunghiată Tatălui, a călcat cu moartea pe moarte și legînd cu lanțuri nedezlegate de întuneric în iadul din care nu mai poate să fugă pe stăpînul întunericului, a prădat iadul și a înviat din mormînt, dăruind nemurire lumii și umplînd toate de lumină: cerul și pămîntul și cele de dedesubt.

Din tot sufletul și gîndul rugăm pe Domnul să Vă păstreze în sănătate și abundență de bunătăți, păzindu-Vă de tot răul și de împrejurările neprielnice și să Vă hărăzească să Vă bucurați de prăznuirea acestor zile purtătoare de lumină de acum, timp de ani îndelungați, spre binele preasfîntului Scaun Patriarhal al Vostru, spre zidirea întru credință și progresul în viața creștinească al credincioșilor Voștri, spre bucuria și folosul întregii Biserici și spre slava Părintelui și Dumnezeului ceresc.

Urîndu-Vă acestea în desăvîrșită dragoste în Hristos, Vă rugăm să transmiteți îmbrățișările noastre frățești în Hristos, împreună cu salutările noastre pascale, mult iubiților și prea doriților frați ai noștri în Hristos, Prea Sfințiților Arhierei, care alcătuiesc Sfîntul și Sfințitul Sinod din jurul Vostru.

Aducîndu-Vă la cunoștință, acum, la sfîrșit, că potrivit obiceiului de la noi și îndatoririi noastre frățești, am pomenit cinstitul nume al Venerabilei Voastre Prea Fericiri, pe înfricoșătorul Golgota și în Mormîntul cel de Viață primitor, Vă rugăm să ne pomeniți în rugăciunile Voastre, Iubite Frate în Hristos, pentru ca întăriți cu harul Domnului cel ce susține toate, să putem parcurge stadiul de față și să ajungem cu toții la unirea preacuratei noastre credințe ortodoxe.

Al venerabilei Voastre Prea Fericiri, iubitor frate în Hristos, cu totul devotat,

† **Benedict** al Ierusalimului

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale Patriarhului ALEXEI al Moscovei și a toată Rusia:

Prea Fericirea Voastră,
Iubite în Hristos Frate!

Astăzi, cerul și pămîntul cu veselie se bucură, salutînd cu entuziasm cinstita Înviere din morți a Domnului, Dătătorul de viață și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, Care ne-a adus nouă înnoirea, chezășie a nemuririi noastre, deschizîndu-ne calea spre bucurie și viața veșnică în legătura dragostei și păcii.

În această numită și Sfîntă zi, salut pe Prea Fericirea Voastră cu sărutarea frățească a bucuriei Învierii, în Mîntuitorul cel înviat și felicit, în persoana Voastră, Ierarhia, clerul și credincioșii sfintei Voastre Biserici.

Înălţînd mulţumiri Dătătorului de viaţă Hristos, Care ne-a învrednicit pe noi din nou să întîmpinăm Luminata zi a dumnezeieştei Sale Învieri, aduc Prea Fericirii Voastre, Iubite Frate în Domnul, împreună şi credincioşilor sfintei Voastre Biserici, sincerul şi cordialul salut de Sfintele Paşti : *«Hristos a înviat !»*

Cel ce a înviat din morţi, Mîntuitorul lumii, să Vă umple de bucurie duhovnicească şi să Vă învrednicească a slăvi, cu inimă curată, învierea Lui cea de a treia zi.

Această măreaţă sărbătoare a Învierii Domnului să fie un izvor nesecat de har şi de bunătate a Domnului şi a unei vieţi noi, strălucite pentru toţi fiii credincioşi ai Bisericii lui Hristos şi pentru toate popoarele, care tind spre pace şi înflorire pe pămînt.

Să ajute Sfînta Sărbătoare a Bisericii noastre la o bună şi sinceră îndeplinire a datoriei slujirii unităţii Ortodoxiei şi cauzei păcii în lumea întreagă.

Rămîn cu adînc respect şi frăţească dragoste către Prea Fericirea Voastră, în Iisus Hristos Domnul nostru, Cel ce a înviat !

† **Alexei**
Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia

*

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului Patriarh GHERMAN al Bisericii Ortodoxe a Serbiei :

«Hristos a înviat !»

«Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa !»

Felicitînd cu multă dragoste şi respect pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia sărbătorii sărbătorilor «Sfînta Înviere din morţi a Domnului nostru Iisus Hristos», Noi ne rugăm în numele lui Hristos cel ce a înviat, să dăruiască deplină bucurie Prea Fericirii Voastre personal, precum şi arhiereilor şi binecredincioşilor creştini ai Bisericii pe care o păstoriţi.

Sub îndemnul dragostei sincere frăţeşte ne rugăm Domnului nostru Iisus Hristos, ca să Vă trimită în aceste zile milă, pace şi dragoste (Iuda I, 2), ca să slăviţi sărbătoarea Învierii lui Hristos ca în noaptea acelei bucurii fericite, pe care au simţit-o Sfinţii Apostoli şi femeile mironosiţe cînd Ingerul Domnului le-a spus : «Nu vă temeţi pentru că El a înviat» (Matei XXVIII, 5—6).

Cu această dorinţă şi rugăciune, Noi Vă felicităm încă o dată şi Vă sărutăm cu sărutare frăţească şi rămînem devotat frate al Vostru în Domnul.

† **Gherman**
Patriarhul Serbiei

*

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului Patriarh CHIRIL al Bisericii Ortodoxe Bulgare :

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubite Frate întru Hristos !

În numele Înalt Prea Sfinţiţilor Arhierei fraţi membri ai Sfîntului nostru Sinod şi al Nostru personal, cu dragoste în Domnul felicităm pe Prea Fericirea Voastră iubită cu ocazia Luminatei Învieri a lui Hristos şi din inimă Vă întîmpinăm cu : *«Hristos a înviat !»*

Cu dragoste frăţească rugăm pe Domnul Iisus Hristos cel înviat să Vă dea sănătate şi puteri, pentru a sluji cu succes încă mulţi ani sfînta Biserică Ortodoxă, unitatea în credinţă şi pentru a face să triumfe pacea lui Hristos în lume, aşa ca prin preacuratul Lui sînge şi prin darul Sfîntului Duh, toţi oamenii să devină o inimă şi un suflet «căci în El Tatăl a binevoit să sălăşluiască toată plinirea, şi printr-Însul toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pămînt, fie cele din ceruri, făcînd pace prin El, cu sîngele crucii Sale» (Coloseni I, 19—20).

Îmbrăţişîndu-Vă cu dragoste în Cel înviat din morţi, rămînem al Prea Fericirii Voastre devotat frate întru Hristos şi împreună-slujitor,

† Chiril
Patriarhul Bulgariei

*

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului IERONIM, Arhiepiscop al Atenei şi Primat al Bisericii Ortodoxe din Grecia :

Prea Fericite Patriarh al României, Locţiitor al Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei şi Arhiepiscop al Bucureştilor, Frate iubit în Hristos-Dumnezeu şi împreună-slujitor al smereniei noastre, D. D. Justinian, îmbrăţişîndu-Vă în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Bucuraţi-vă şi prăznuiţi toţi cei ce iubiţi pe Iisus !

Îngerul, cel ce a stat la mormînt dimineaţa, întru una a Sîmbetelor, în locul morţii a propovăduit pe Stăpînul dătător de viaţă, Care a nimicit boldul morţii şi biruinţa iadului şi celor ce stăteau pînă atunci întru întuneric, cu prezenţa Lui acolo, dăruindu-le să locuiască, în locul iadului, paradisul. Pe Acesta, care a venit să ne aducă viaţă, tot aşa cum a ieşit din mormîntul cel pecetluit, ucenicii L-au văzut intrînd la ei, uşile fiind încuiate, pentru ca ei să se încredinţeze de nimicirea iadului şi de Învierea Lui din morţi, prin care s-au luminat marginile lumii.

Deci, fiind trimişi ca propovăduitori ai preaslăvitei Lui învieri, ei ne-au învăţat să nu încetăm de a ne închina învierii lui Hristos, ci să vestim aceasta şi pămîntului şi mării şi aerului şi celor cereşti şi celor de sub pămînt, neîncetat, iar mai ales fraţilor din mijlocul neamurilor cele însemnate cu numele lui Hristos, care sînt martore ale învierii, Întîistătătorilor şi tuturor sfinţiţilor fraţi celor dimpreună cu ei, strigînd cu glas mare, plin de nesfîrşită bucurie : Hristos a înviat din morţi, Mîntuitorul lumii, şi a umplut toate de bunul miros al vieţii

celei fără de sfîrşit în Duhul Sfînt. Bucuraţi-Vă deci şi Vă veseliţi! Căci Hristos înviind din morţi, ne-a făgăduit nouă celor ce trăim cu el şi bucurie şi pace şi ne-a făcut să ne liniştim, cu mîngîierea nădejdii în El de toate supărările care se abat cîndva asupra noastră.

Pentru aceasta, martori fiind ai învierii Sale şi nelipsiţi niciodată de ajutorul cel de sus, cu toate că împotriva Persoanei Sfinte a lui Hristos s-a deschis larg gura iadului ca să o înghită, simţindu-ne legaţi laolaltă prin dragostea cea făgăduită nouă şi sprijinindu-ne reciproc în rugăciunile noastre fierbinţi, întru răbdarea lui Hristos, ne rugăm fără de încetare ca, încetînd războaiele şi marea cea învăluită şi sălbăticită a neamurilor potolindu-se, să se facă linişte şi pace pe pămînt şi să coboare atît asupra celor ce cred în Evanghelie, cît şi asupra celor ce nu cred în ea, bunăvoinţa, îndurarea, îndelungă-răbdarea, bunătatea şi blîndeţea preabunului Părinte al tuturor.

Cu acestea, Prea Fericite Părinte, întîmpinîndu-Vă din nou, în dragoste multă, cu vestea comună de bucurie şi de veselie: «Hristos a înviat!» şi dîndu-Vă Prea Fericirii Voastre şi totodată întregii sfintei Biserici din România sfînta sărutare de Paşti, rămînem, al Prea Fericirii Voastre prea mic Frate în Hristos, pururea devotat,

† **Ieronim** al Atenei,
Preşedinte al Sfîntului Sinod

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfinţitului MAKARIOS, Arhiepiscopul Ciprului:

Prea Fericite Patriarh al României, Mitropolit al Ungrovlahiei şi Arhiepiscop al Bucureştilor, mult iubite şi prea dorite Frate şi împreună-slujitor, D. D. Justinian, îmbrăţişîndu-Vă frăţeşte în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Creatorul şi Împăratul tuturor, răstignit pe Cruce şi îngropat pentru a noastră mîntuire, s-a sculat din morţi, izbăvind din stricăciune neamul omenesc şi îmbrăcîndu-l în nestricăciune.

«Hristos a înviat!» Prin învierea lui Hristos s-a nimicit puterea morţii şi o viaţă nouă a început pentru toată lumea. Toată firea se bucură şi se veseleşte, că legăturile iadului au fost rupte şi moartea a fost urmată de viaţă.

De străfulgerările de lumină ale Mîntuitorului celui ce a strălucit din mormînt fiind luminaţi şi noi, ne bucurăm laolaltă cu toţi creştinii de pretutindeni şi ne ridicăm spre cîntare duhovnicească, slăvind împreună cu îngerii pe Domnul şi Dumnezeul nostru, care din mulţimea milei Sale faţă de noi a pătimit moartea pe Cruce şi a înviat cu slavă din morţi.

Şi bucurîndu-ne astfel împreună cu cetele cele iubitoare de sărbătoare, venim cu voie bună să Vă vizităm pe calea gîndului şi pe Venerabila Voastră Prea Fericire, dîndu-vă din inimă sărutarea noastră pascală şi grăindu-Vă din inimă cuvintele cereşti *«Hristos a înviat!»* Vă

felicităm din tot sufletul și din toată ființa, înălțînd către Mîntuitorul și Dumnezeul nostru rugăciunile noastre fierbinți și rugîndu-ne bunătății Sale infinite să Vă păzească întru mulți și fericiți ani ca să sărbătoriți cu sănătate și cu bucurie zilele pline de veselie și de lumină ale Sfintelor Paști și să conduceți cu dragoste de Dumnezeu și cu mult folos turma cea binecredincioasă, încredințată Vouă.

Rugîndu-Vă să împărtășiți salutările și urările noastre sărbătorești și iubiților Frați, care alcătuiesc Sfîntul și Sfințitul Sinod din jurul Prea Fericirii Voastre mult dorite și dîndu-Vă din nou sărutare în Hristos cel înviat din morți, rămînem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri, iubitor frate în Hristos,

† **Makarios** al Ciprului

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului VASILE, mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia :

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubite în Domnul, Stăpîne Sfinte !

«Hristos a înviat !»

Mărturisim slăvita Înviere a lui Hristos, cînd «prăznuim omorîrea morții, sfărîmarea iadului și începătura altei vieți veșnice», din toată inima felicit pe Prea Fericirea Voastră cu această sărutare sfîntă, dorindu-Vă în același timp Prea Fericirii Voastre și slăvitei turme încredințată Vouă, deplinătatea și îndestularea cu bucurie din ospățul credinței, ani mulți și fericiți, precum și pacea lui Hristos și ajutorul Lui în sfintele Voastre fapte, pentru binele sfintei Lui Biserici.

Să dăruiască El, Biruitorul iadului, pace lumii și tuturor oamenilor.

Îmbrățișîndu-Vă frățește și cu dragoste, Vă sărut, bucurîndu-mă în Domnul cel ce a înviat.

«Adevărat a înviat !»

Al Prea Fericirii Voastre smerit și nevrednic confrate,

† **Vasile**
Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului PAAVALI, Arhiepiscopul Kareliei și a toată Finlanda :

Prea Fericirea Voastră,

«Învierea lui Hristos văzînd, să ne închinăm Sfîntului Domnului Iisus, Unuia Celui fără de păcat...».

Cu aceste cuvinte preamărim din nou Crucea lui Hristos și slăvim sfîntă Învierea Lui. Cu prilejul acestui mare praznic, Vă trimit Prea Fericirii Voastre salutările pline de bucurie : *«Hristos a înviat !»* — *«Adevărat a înviat !»*

Cu rugăciuni pentru sănătatea și prosperitatea Prea Fericirii Voastre, a sfintei Voastre Biserici și a credincioșilor săi, rămîn al Prea Fericirii Voastre smerit frate în Hristos.

† Paavali
Arhiepiscopul Kareliei și a toată Finlanda

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului DOROTEI, Mitropolitul de Praga și a toată Cehoslovacia:

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite și Prea Luminate Stăpîne!

«Hristos a înviat!»

În toate colțurile lumii cu însuflețire se aud exclamații de bucurie în aceste zile ale Luminatului Praznic al lui Hristos Mîntuitorul nostru, purtătoarea de biruință Învierea Sa din morți cea de a treia zi. Cîtă bucurie și mîngîiere aduc inimii întristate aceste două cuvinte blagoslovite, care unesc cerul și pămîntul și care mișcă sufletul creștinesc, pentru că din mormîntul cel purtător de biruință a răsărit Soarele dreptății, Care luminează și însuflețește pe toată lumea.

El a împrăștiat întunericul neștiinței și a luminat mintea omenească spre înțelegerea tainei celei veșnice a mîntuirii noastre. Această taină include în sine ființa credinței noastre și dă cele mai luminoase nădejdi omului credincios în ce privește viața veșnică.

Împărtășind cu Prea Fericirea Voastră această bucurie obștească din tot sufletul fierbinte salut și felicit pe Prea Fericirea Voastră și pe iubiții arhipăstori ai Sfintei Biserici Ortodoxe Române, pe care cu căldură o purtăm în inima noastră, fiindcă cu dragoste a răspuns la nevoile noastre.

Noi cu smerenie înălțăm rugăciuni Domnului celui înviat ca să păzească pe Prea Fericirea Voastră în sănătate deplină, putere și voioșie întru mulți ani «drept învățînd cuvîntul adevărului».

Lumina cea nespusă a sărbătorii de astăzi neîncetat să ne unească pe noi, la picioarele Dumnezeiescului Fiu cel ce a pătimit, într-o singură familie a Ortodoxiei Ecumenice, într-un singur cuget, lucru atît de necesar în timpul nostru Mișcării ecumenice și eforturilor pentru dialogul cu alte confesiuni.

Rămîn cu fiască în Hristos dragoste și cu întregul devotament față de Prea Fericirea Voastră și Vă sărut cu sărutarea frățească de Sfintele Paști,

† Dorotei
Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia

*

Scrisoarea Sanctității Sale VASKEN I, Patriarhul-suprem și Catolicosul tuturor armenilor :

Prea Fericirea Voastră,
«Hristos a înviat din morți !»

Prin vestea cea bună a luminatei Învieri a Domnului și Mîntuitorului nostru, în numele Bisericii Apostolice Armene, felicităm cu bucurie pe Prea Fericirea Voastră și Vă adresăm salutul Nostru frățesc.

Fie ca darurile Învierii lui Hristos, nădejdea mîntuirii să umple inimile tuturor oamenilor din zilele noastre; fie ca lumina cerească să lumineze toate orizonturile, toate marginile pămîntului; fie ca puterile răului și ale întunericului să fie pentru totdeauna biruite și trîmbițele împăcării și ale păcii să sune acum și pururea în căile vieții popoarelor.

Bucuria sfintei Învieri care ne stăpînește inima, ne îndeamnă să rugăm fierbinte pe «Dumnezeul nădejdii ca să Vă umple de toată bucuria și de toată pacea prin credință, ca să aveți nădejde din belșug, prin puterea Sfîntului Duh» (Romani XV, 13).

Cu urări calde și cu dragoste în Hristos,

† **Vasken I**
Catolicosul tuturor armenilor

*

Scrisoarea Sanctității Sale Papa PAUL al VI-lea :

Iubite Frate în Hristos,
«Hristos a înviat ! Adevărat a înviat !»

Cu aceste cuvinte solemne și pline de bucurie din Liturghia romană, salutăm pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul sărbătoririi tainei centrale a credinței noastre creștine, sărbătoarea Învierii «a Marelui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos» (Tit II, 13).

În acest timp al Paștilor care ne amintește de biruința luminoasă și plină de bucurie a lui Hristos asupra morții și asupra dezbinărilor pe care ea le cuprinde, reînnoim credința noastră în Domnul care, neîncetat, face să învieze cu El Biserica Sa printr-un spor de viață și de unitate, în scopul unei mărturisiri mai plină de credință și de convingere înaintea oamenilor de astăzi. Fie ca ei să creadă că Hristos este Unicul Mîntuitor Care continuă pînă la a doua Sa venire, cu putere și mărire, opera Sa de mîntuire prin Biserica Sa.

Cu aceste sentimente de credință și nădejde exprimăm, Venerabile Frate, respectul Nostru și dragostea Noastră frățească, Vouă și prin Voi urăm episcopilor, clerului și credincioșilor Bisericii Voastre, pacea și bucuria Domnului care, prin învierea Sa dintre cei morți, ne-a dat posibilitatea «să ne îmbrăcăm în Omul cel nou, care a fost creat după Dumnezeu în dreptate și sfințire adevărată» (Efeseni IV, 24).

† **Paulus P.P. VI**

*

Scrisoarea Grației Sale Dr. MICHAEL RAMSEY, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit :

Prea Fericirea Voastră,

Iubite Frate în Hristos,

«Iar Toma răspunzînd I-a zis : Domnul meu și Dumnezeul meu» (Ioan XX, 28).

Cu aceste cuvinte Sfîntul Apostol Toma a căzut în genunchi înaintea Mîntuitorului său înviat și L-a preamărit, după opt zile, cînd ucenicii erau din nou adunați împreună, și Iisus în mijlocul lor. Domnul i-a imputat Sfîntului Toma necredința sa și îndoiala față de ceea ce îi spuseseră ceilalți.

Numele Sfîntului Toma a ajuns astfel la noi de-a lungul anilor istoriei ca exemplu pentru cei care se găsesc în dificultate ca să creadă învățătura fundamentală a credinței creștine. În această lume de umbrire — în care puterile răului par să domine ; în aceste zile de întristare — cînd unele națiuni continuă să lupte împotriva altor națiuni și cînd popoarele părăsesc căminurile lor în fața armatelor urii ; în aceste timpuri — cînd bărbați, femei și copii sînt încă fără adăpost și dezbrăcați și cînd jumătate din omenire este flămîndă, — chiar credința cea mai puternică poate să se clatine. Atunci experiența Sfîntului Toma este salutară : «Domnul meu și Dumnezeul meu» ; îndoiala devine convingere ; frica devine apostolat ; și cuvintele Domnului nostru celui binecuvîntat, adresate Sfîntului Toma și ucenicilor sînt rostite pentru fiecare creștin în acest timp de îndoială și disperare. «Fericiți sînt aceia care n-au văzut și totuși au crezut». «Nu vă temeți : Eu am biruit lumea».

Credința Sfîntului Toma și a celor ce erau cu el s-a întărit din nou prin întîlnirile cu Domnul lor. Mai presus de toate deci inimile lor erau pline de bucurie cînd L-au văzut pe El, Care nu mai moare ci trăiește în veci. «Atunci au fost ucenicii bucuroși că L-au văzut pe Domnul». În aceeași bucurie a Mîntuitorului celui înviat Vă felicit și eu, Prea Fericirea Voastră, de Sfintele Paști. Fie ca inimile și viața Voastră și a tuturor membrilor credincioși ai sfintei Voastre Biserici să fie pline de «toată bucuria și pacea prin credință», și fie ca Dumnezeu-Tatăl, Care a sculat pe Dumnezeiescul Său Fiu din morți și ne-a chemat pe noi toți în slujba Sa, să Vă binecuvînteze în tot ceea ce faceți în numele Său și spre slava Sa.

Cu cele mai calde salutări frățești, al Prea Fericirii Voastre iubitor frate în Hristos,

† **Michael**
Arhiepiscop de Canterbury,
Primat a toată Anglia și Mitropolit

Scrisoarea Eminenței Sale Cardinalul Dr. FR. KÖNIG, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria ·

Prea Fericirea Voastră,

După calendarul ortodox Voi sărbătoriți zilele acestea Sfintele Paști în bisericile Voastre și mă grăbesc să Vă trimit un semn al legăturii creștine și să exprim cu bucurie, din toată inima ·

«Hristos a înviat!» dar *«Cu adevărat El a înviat!»*

În liturghia Voastră sărbătorească, Voi adînciți nu numai credința poporului Vostru, ci împrospătați în fiecare an simtămintele și bucuria unei vieți creștine.

Credința în Dumnezeu cel înviat — piatra din capul unghiului a creștinismului nostru comun — este în măsură să întărească legătura noastră în calitate de creștini și după împrejurări să favorizeze colaborarea noastră.

Salutarea pascală a Celui înviat : «Pace vouă!» este și urarea pe care doresc să V-o adresez din nou anul acesta ca un mesaj din partea Domnului.

Această legătură creștină care trece peste barierele istorice și ne permite să schimbăm urări pascale în calitate de vecini, constituie o mare bucurie pentru mine.

Primiți, Prea Fericirea Voastră, asigurarea legăturii umane și creștine. Sănătate, bucurie și pace pentru Prea Fericirea Voastră, ca și pentru toți episcopii, preoții și credincioșii Bisericii Voastre, unitate în credință, în nădejde și în dragoste creștină.

Hristos a înviat! În acest spirit și cu bucuria acestui mesaj, Vă salută, al Vostru foarte devotat,

† Francisc Cardinal König

*

Scrisoarea Eminenței Sale Cardinalului Dr. IULIUS DÖPHNER, Arhiepiscop de München și Freising și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Republica Federală a Germaniei :

Prea Fericirea Voastră,

Rugăciunile și mărturiile de simpatie ale Prea Fericirii Voastre cu prilejul Sfintelor Paști, m-au mișcat profund. De aceea vreau să Vă exprim mulțumirile mele pentru bunele urări ale Prea Fericirii Voastre.

Pentru mine de asemenea este o bucurie să urez Prea Fericirii Voastre daruri divine în aceste sărbători ale Învierii Domnului și Mîntuitorului nostru și să mă rog pentru Voi și Biserica Ortodoxă Română.

Binevoiți, Prea Fericirea Voastră, a primi omagiul sentimentelor mele foarte respectuoase și devotate

† Julius Cardinal Döphner

*

Telegrama *Pastorului Dr. EUGENE CARSON BLAKE*, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor:

«Hristos a înviat! Adevărat a înviat Hristos!»
În această zi de Paşti bucuraţi-vă în Domnul.

Eugène Carson Blake

*

* *

În afară de aceste scrisori irenice, telegrame şi scrisori de felicitare din partea Întîistătătorilor de Biserici şi conducătorilor de organizaţii creştine, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit de asemenea, numeroase scrisori şi telegrame de felicitare din partea unor ierarhi şi slujitori din diferite Biserici Ortodoxe şi neortodoxe, din partea unor conducători de culte religioase de peste hotare, din partea conducătorilor cultelor religioase din Republica Socialistă România, precum şi din partea slujitorilor şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Române.

*

Dintre ierarhii şi slujitorii Bisericilor Ortodoxe surori au felicitat, cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului din anul 1970, pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian:

— *Înalt Prea Sfinţitul IACOBOS, Primatul Bisericii Ortodoxe Greceşti din America de Nord şi de Sud;*

— *Înalt Prea Sfinţitul SPIRIDON, Mitropolitul Rodosului;*

— *Înalt Prea Sfinţitul IACOBOS, Mitropolitul Derkelor;*

— *Înalt Prea Sfinţitul BARNABAS, Mitropolitul Kitrusului;*

— *Înalt Prea Sfinţitul IACOBOS, Mitropolitul Mitilenei;*

— *Înalt Prea Sfinţitul NICODIM, Mitropolitul Aticei şi Megaridei;*

— *Prea Sfinţitul GRIGORIE, Episcopul Sinaiului;*

— *Înalt Prea Sfinţitul ELIE SALIBY, Mitropolitul de Beyrouth;*

— *Înalt Prea Sfinţitul PIMEN, Mitropolitul Crutiţelor şi Kolomnei;*

— *Înalt Prea Sfinţitul NICODIM, Mitropolitul Leningradului şi Novgorodului;*

— *Înalt Prea Sfinţitul FILARET, Mitropolitul Kievului şi Galiţiei, Exarh al Ucrainei;*

— *Înalt Prea Sfinţitul ALEXEI, Mitropolitul Talinului şi Estoniei;*

— *Înalt Prea Sfinţitul LEONIDA, Arhiepiscopul de Riga şi Letonia;*

— *Înalt Prea Sfinţitul NICOLAE, Arhiepiscopul Lvovului şi Întîistătător al Lavrei Pociceva;*

— *Înalt Prea Sfinţitul CIPRIAN, Arhiepiscop în Biserica Ortodoxă Rusă;*

— *Înalt Prea Sfinţitul MIHAIL, Arhiepiscopul de Voronej şi Lipeţk;*

— *Înalt Prea Sfinţitul PAVEL, Arhiepiscopul de Novosibirsk;*

— *Înalt Prea Sfinţitul NICODIM, Arhiepiscopul Bisericii Ortodoxe Ruse din Argentina şi America de Sud;*

— Prea Sfinţitul JUVENALIE, Episcopul de Tula şi Belevsk ;
— Prea Sfinţitul PITIRIM, Episcopul de Volocolamsk ;
— Prea Sfinţitul PIMEN, Episcopul de Saratov şi Volgograd ;
— Prea Sfinţitul TEODOSIE, Episcopul de Cernăuţi şi Bucovina ;
— Prea Sfinţitul FILARET, Episcopul de Dimitrovsk şi rector al Academiei duhovniceşti din Moscova, împreună cu personalul superior din conducerea Academiei ;
— Înalt Prea Sfinţitul DOSITEI, Arhiepiscopul de Ohrida şi Scoplie, Mitropolit al Macedoniei ;
— Înalt Prea Sfinţitul NAUM, Mitropolitul de Zletovo-Strumiţa ;
— Prea Sfinţitul VISARION, Episcopul Banatului ;
— Prea Sfinţitul MACARIE, Episcopul de Sremsk ;
— Înalt Prea Sfinţitul NICODIM, Mitropolitul de Sliven ;
— Înalt Prea Sfinţitul SOFRONIE, Mitropolitul Durostorului şi Cerveniei ;
— Înalt Prea Sfinţitul MAXIM, Mitropolitul de Loveci ;
— Prea Sfinţitul ŞTEFAN, Episcopul Glaviniţei şi Secretar general al Sfîntului Sinod ;
— Prea Sfinţitul NICOLAE, Episcopul Macariopolei şi rector al Academiei teologice din Sofia.

*

Dintre personalităţile reprezentative din alte Biserici şi comunităţi religioase de peste hotare au trimis mesaje de felicitare :

— Cardinalul JAN G. M. WILLEBRANDS, Preşedintele Secretariatului pentru promovarea unităţii creştinilor ;
— Rev. IVAN ZVZEK, Rectorul Institutului Pontifical Oriental ;
— Mgr ANDREAS ROHRACHER, Arhiepiscop în retragere de Salzburg ;
— Dr. THEODOR PIFFL-PERCEVICI, Mgr OTTO MAUER şi A. STIRNEMANN, din Biserica Romano-Catolică din Austria ;
— Rev. EDGAR NICKEL, din Freiburg im Breisgau ;
— Dl. CHARLES WESTPHAL, Preşedintele Federaţiei Protestante din Franţa ;
— Excelenţa Sa JOHN E. HINE, Episcop-Preşedinte al Bisericii Episcopale din New York ;
— Eminenţa Sa LAVRISTON LIVINGSTON SCAIFE, Episcop al New York-ului de vest, Preşedinte al Consiliului pentru relaţii cu Bisericile de Răsărit ;
— Dl. GLEN GARFIELD WILLIAMS, Secretar general al Conferinţei Bisericilor Europene ;
— Prea Sfinţitul OREST, Episcop-primat din Europa de Vest ;
— Prea Cuviosul Arhimandrit JOHANNES PETERFALVY, din Freiburg im Breisgau, R. F. a Germaniei ;

*

Din partea Cultelor religioase din Republica Socialistă România au trimis mesaje de felicitare :

— *Mgr ARON MARTON, Episcop romano-catolic de Alba Iulia ;*

— *Mgr PETRU PLEŞCA, Episcop romano-catolic din Iaşi ;*

— *Mgr FRANCISC AUGUSTIN, Ordinariu substitut al Arhiepiscopiei romano-catolice din Bucureşti ;*

— *Eminenţa Sa ALBERT KLEIN, Episcopul Bisericii Evanghelice C. A. ;*

— *Eminenţa Sa PAPP LASZLO, Episcopul Bisericii Reformate din Oradea ;*

— *Eminenţa Sa KISS ALEXA, Episcopul Bisericii Unitariene ;*

— *Prea Sfinţitul DIRAYR MARDICHIAN, Conducătorul Eparhiei armeano-gregoriene ;*

— *Eminenţa Sa Dr. MOSES ROSEN, Şef-rabinul Cultului Mozaic ;*

— *Muftiul MEHMET IACUB, Şeful Cultului Musulman ;*

— *Dl. NICOLAE COVACI, Preşedintele Cultului Creştin Baptist ;*

— *Dl. P. BOCHIAN, Preşedintele Cultului Penticostal ;*

— *Prea Cucernicul Pr. NICOLAE GORANOV, superiorul bisericii ortodoxe bulgare din Bucureşti şi reprezentant al Patriarhiei Bulgare.*

*

Dintre conducătorii comunităţilor ortodoxe române de peste hotare au trimis scrisori şi telegrame de felicitare :

— *Prea Sfinţitul VICTORIN, Episcopul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America ;*

— *Prea Cucernicul Protoiereu ALEXANDRU MUNTEANU, Parohul bisericii ortodoxe române din Sofia ;*

— *Prea Cucernicul Preot PETRU MÂNDRUŢĂU, vicar, din comunitatea ortodoxă română din Budapesta.*

*

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului a trimis telegramă de felicitare Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian :

— *Dl. GERALD GOETTING, locţiitor de preşedinte al Consiliului de Stat al Republicii Democrate Germane.*

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ŞI M. S. REGELE CONSTANTIN AL GRECIEI

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului din anul 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de felicitare din partea Regelui Constantin al II-lea al Greciei :

«Hristos a înviat !»

Cu prilejul Sfintelor Paşti Vă adresez cordiale urări, rugînd Harul Celui înviat să coboare asupra obştei purtătoare a numelui lui Hristos din Patriarhia Prea Fericirii Voastre.

Constantin II

*

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Regelui Constantin al II-lea al Greciei următoarea telegramă de răspuns :

«Adevărat a înviat !»

Adînc mişcat Vă exprimăm profunda Noastră gratitudine şi rugăm fierbinte pe Mîntuitorul Cel înviat să Vă dăruiască belşug de har, fericire şi pace Maiestăţii Voastre şi Augustei Voastre familii regale.

† Justinian
Patriarhul României

*
* *

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ŞI GRAŢIA SA DR. MICHAEL RAMSEY, ARHIEPISCOP DE CANTERBURY

Cu prilejul aniversării intronizării Graţiei Sale Dr. Michael Ramsey, ca Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei şi Mitropolit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis Graţiei Sale următoarea telegramă :

Evocînd amintirea tuturor fericitelor evenimente, pe care luna iunie ni le-a prilejuit în trecut, Vă felicităm frăţeşte cu prilejul aniversării intronizării Voastre şi Vă urăm lung şi binecuvîntat apostolat.

† Justinian
Patriarhul României

*

La această telegramă Graţia Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei şi Mitropolit a răspuns prin următoarea telegramă :

Participînd împreună cu Prea Fericirea Voastră la fericita aniversare din luna iunie trecut şi mulţumindu-Vă pentru bunele urări de aniversare, ne rugăm Celui atotputernic să binecuvînteze pe Prea Fericirea Voastră şi pe credincioşii sfintei Voastre Biserici.

† **Michael**
Arhiepiscop de Canterbury

*
* *

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ŞI PREA FERICITUL PATRIARH CHIRIL AL BULGARIEI

Cu prilejul zilei onomastice a Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian i-a adresat următoarea telegramă :

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul sărbătorii patronului Prea Fericirii Voastre, cu dragoste în Hristos cel înviat, Vă urăm viaţă îndelungată cu sănătate deplină, pace şi prosperitate, pentru a continua să conduceţi cu deplin succes Biserica soră a Bulgariei, sfînta Ortodoxie şi nobila cauză a cooperării frăţeşti între toate Bisericile creştine din lume.

† **Justinian**
Patriarhul României

*

La această telegramă Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

Prea Fericirea Voastră,

Mulţumesc din toată inima Prea Fericirii Voastre pentru felicitările exprimate cu ocazia zilei mele onomastice.

Cu dragoste frăţească Vă salut şi rog cu căldură pe Dumnezeu să Vă dea deplină sănătate şi îmbelşugate roade în slujba Voastră de Prim Slujitor al Sfintei Biserici Ortodoxe Române.

† **Chiril**
Patriarhul Bulgariei

*
* *

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ŞI PREA FERICITUL PATRIARH CHIRIL AL BULGARIEI

Cu prilejul împlinirii a 17 ani de la reînfiinţarea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Bulgară şi a înscăunării Prea Fericitului Părinte Chiril, ca Patriarh al Bulgariei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat acestuia, următoarea telegramă de felicitare:

Cu prilejul celei de a 17-a aniversări a restabilirii Patriarhatului Bulgar şi a înălţării Prea Fericirii Voastre la demnitatea de Patriarh al Bisericii surori din sudul Dunării, Vă felicităm cu dragoste frăţească şi înaltă cinstire, personal şi în numele Sfîntului Nostru Sinod, şi rugăm fierbinte pe Mîntuitorul cel înviat să dăruiască din belşug Prea Fericirii Voastre sănătate deplină, putere şi viaţă îndelungată şi să ocrotească clerul şi pe credincioşii sfintei Voastre Biserici în pace, evlavie şi prosperitate.

Vă îmbrăţişăm cu sfîntă sărutare în Domnul nostru Iisus Hristos.

† Justinian
Patriarhul României

*

La această telegramă Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de răspuns:

Mulţumim din inimă Prea Fericirii Voastre pentru felicitările şi urările exprimate cu prilejul celei de a 17-a aniversări a restabilirii demnităţii Patriarhatului bulgar.

Cu sentimentele cele mai frăţeşti şi cu căldură rugăm pe Dumnezeu să Vă dăruiască din belşug sănătate şi putere, iar sfintei Biserici Române strălucite realizări.

† Chiril
Patriarhul Bulgariei

A XXII-A ANIVERSARE A INTRONIZĂRII PREA FERICITULUI PARINTE JUSTINIAN CA PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prilej de retrospectivă a unei munci stăruitoare, binecuvîntată an de an cu roade tot mai bogate, ziua de 6 iunie — legată de evenimentul intronizării Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române — s-a înscris în inimile ierarhilor, clerului și credincioșilor sfintei noastre Biserici ca una din aniversările cele mai scumpe, plină de adînci și temeinice bucurii. De aceea, în ziua de 6 iunie 1970, împlinindu-se 22 de ani de la acest fericit eveniment, înalții Ierarhi, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au înălțat către Cel Atotputernic rugăciuni de mulțumire pentru binefacerile revărsate în acest răstimp asupra Bisericii noastre, aducînd Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ales prinos de dragoste, recunoștință și prețuire pentru munca neobosită și activitatea plină de înțelepciune pe care a desfășurat-o — în chip multilateral și cu realizări excepționale — ca întîistătător al Bisericii străbune.

La orele 12, o delegație a Centrului patriarhal, în frunte cu P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, împreună cu o delegație a Centrului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, în frunte cu P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, s-au înfățișat la Cabinetul de lucru al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, oferind înaltului sărbătorit tradiționale buchete de flori, prezentîndu-i urări de fericire, sănătate și viață îndelungată și asigurîndu-l de dragostea, respectul și devotamentul tuturor slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

La orele 12,30, în paraclisul din palatul patriarhal, un sobor de preoți și diaconi de la catedrala patriarhală, avînd în frunte pe P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, au oficiat un Te-Deum. La această slujbă solemnă de mulțumire a asistat Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și I. P. S. Mitropolit Tit Simedrea.

Au luat parte conducători și delegați ai instituțiilor centrale ale Patriarhiei Române : P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale ; P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române ; P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor ; PP. CC. Consilieri și Inspectori patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, împreună cu funcționari superiori ai Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor ; P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teo-

logic de grad universitar din București, însoțit de o delegație de profesori ai Institutului; Dl. Prof. Nicolae Grosu, directorul Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic din București; stareți și starețe ai mînăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor; protoierei din Capitală; unii membri ai Adunării Naționale Bisericești, preoți și credincioși.

După săvîrșirea Te-Deum-ului, toți cei prezenți au trecut în cabinetul patriarhal, unde au prezentat felicitări Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

În numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și al întregii asistențe, *I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei* a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian un călduros cuvînt omagial.

Arătînd că sărbătorirea intronizării Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române a devenit o tradiție scumpă pentru întreaga ortodoxie românească și o zi așteptată cu multă emoție, Înalt Prea Sfinția Sa a caracterizat cei 22 de ani de patriarhat ai Prea Fericirii Sale, drept «o lungă activitate și purcedere de lucru» în care înaltul sărbătorit a împlinit, cu neobosită rîvnă și pilduitor entuziasm, multiple și importante rosturi bisericești. «Eu, a spus vorbitorul, să mă ierte cercetătorii de specialitate, nu cunosc nici în istoria Vechiului Testament un patriarhat atît de lung și atît de rodnic, ceea ce înseamnă că el este binecuvîntat de Dumnezeu. În el este mîna Domnului nostru Iisus Hristos, pentru că o îndelungată arhipăstorie înseamnă și o continuitate, o deschidere a unui orizont larg, care cuprinde în zările Bisericii nevoile ei, mișcările ei, sufletul ei».

În continuare, I. P. S. Mitropolit Firmilian a menționat faptul că în îndelungata sa slujire de o jumătate de veac la altarul Bisericii Ortodoxe Române a avut prilejul să vadă transformările înnoitoare petrecute în sînul acestei Biserici, precum și strădaințele depuse de Părintele Patriarh Justinian și de predecesorii Prea Fericirii Sale. Zugrăvind în cuvinte tabloul actualei Biserici Ortodoxe Române și al realizărilor multilaterale ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfinția Sa a spus: «E destul să numărăm numai solii care au venit în ultimul timp pe pămîntul țării noastre, care — sub îndrumarea Prea Fericirii Voastre și a delegaților Prea Fericirii Voastre — au pășit pe vetrele sfintelor altare ale vechilor mînăstiri și schituri și au înregistrat în mintea lor icoana atîtor sfinte locașuri voievodale sau arhierești, precum și a credincioșilor care stau lipiți, ca într-o fericită și de Dumnezeu binecuvîntată simbioză, de trunchiul, de inima și de respirația sfintei noastre Biserici».

Apoi înaltul vorbitor s-a referit la calamitățile abătute asupra unor regiuni din țara noastră în urma inundațiilor neobișnuite din primăvara acestui an, subliniind energia neînchipuit de mare de care a dat dovadă Conducerea de Stat în această împrejurare și optimismul cu care cetățenii patriei noastre — între care se numără și fiii credincioși ai Bisericii — au pornit, uniți și cu forțe de neînvins, la

opera de înlăturare a urmărilor acestor calamităţi şi la refacerea chipului luminos al patriei noastre.

În încheiere, I. P. S. Mitropolit Firmilian a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian următoarele cuvinte: «În numele Sfîntului Sinod, în numele celor de faţă: ierarhi, profesori, dascăli de teologie, colaboratori ai Prea Fericirii Voastre de la Administraţia Patriarhală şi de la Centrul eparhial, de la Institutul Biblic şi de la atelierele acestuia care produc atîtea lucruri ce ne impresionează atît pe noi cît şi pe oaspeţii străini care le-au vizitat, în numele tuturor ostenitorilor de la toate unităţile bisericeşti pe care Prea Fericirea Voastră le aveţi în grijă, în numele tuturor celor care au participat astăzi la această fericită aniversare, Vă dorim îndelungă păstorire, sănătate şi aceeaşi puternică energie pe care aţi adus-o acum 22 de ani şi aţi închinat-o, cu rezultate atît de pilduitoare, în slujba Bisericii şi a Patriei noastre. La mulţi ani!»

Răspunzînd urărilor ce i-au fost adresate, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a rostit un pilduitor cuvînt ocazional.

Mai întîi Prea Fericirea Sa a mulţumit celor de faţă pentru dragostea cu care a fost înconjurat şi de data aceasta, cînd s-au înălţat rugăciuni de mulţumire lui Dumnezeu pentru binefacerile revărsate asupra Prea Fericirii Sale şi asupra sfintei noastre Biserici în timpul celor 22 de ani care s-au scurs de la intronizarea Sa ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

Mulţumind I. P. S. Mitropolit Firmilian pentru cuvîntul omagial rostit în numele Sfîntului Sinod şi al tuturor celor de faţă, înaltul sărbătorit a afirmat, cu modestia-i de totdeauna: «Dacă într-adevăr cei 22 de ani au fost rodnici, aceasta nu se datoreşte unei singure persoane, ci tuturor colaboratorilor mei, începînd cu membrii Sfîntului Sinod şi continuînd cu conducătorii şi colaboratorii de la toate aşezămintele noastre bisericeşti: Administraţia Patriarhală, Arhiepiscopia, Institutul şi Seminarul teologic şi aşa mai departe».

După aceea Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, făcînd o pătrunzătoare analiză a situaţiei grele provocate recent în ţara noastră de inundaţiile din luna mai, a spus:

«Este adevărat că anul acesta a fost un an de grea încercare pentru poporul nostru, pentru ţara noastră. Şi eu mă alătur la aprecierile pozitive pe care le-a făcut I.P.S. Mitropolit Firmilian cu privire la Conducerea noastră de Stat care, cu mînă energică, a organizat munca pentru salvarea oraşelor, a satelor şi a oamenilor, înălţînd diguri împotriva apelor şi a dovedit o largă înţelegere a greutăţilor prin care trec cei sinistraţi, acordîndu-le imediat ajutoarele necesare pentru refacerea bunurilor distruse. Cu acest prilej, trebuie să exprim în numele Bisericii satisfacţia că întregul nostru cler a fost printre cei dintîi care au contribuit cu ajutorul lor la această operă de reconstruire».

Arătînd apoi că în faţa puhoaielor dezlănţuite s-a ridicat zidul uriaş al solidarităţii poporului nostru care, ca o singură fiinţă, «de la

vlădică pînă la opincă», «de la Conducătorii statului pînă la ultimul cetățean al țării», a reușit să facă față unor încercări atît de amenințătoare, Prea Fericirea Sa a precizat: «Solidaritatea aceasta a poporului, care a fost edificatoare în aceste împrejurări atît de grele, ne-a impresionat și ne-a întărit nădejdea în tăria poporului român și în virtuțile sale care, atît de elogiate de poeții noștri și confirmate de istoria noastră, s-au dovedit și astăzi a fi o realitate, dîndu-ne încrederea că oricînd s-ar întîmpla ca asupra poporului nostru să se abată asemenea calamități sau alte necazuri, acest popor va fi una cu conducătorii săi și va putea face față oricăror încercări. Ne-am rugat lui Dumnezeu în bisericile noastre ca să înceteze aceste urgii, și avem credința neclintită că aceste rugăciuni vor fi ascultate și vor înceta izvoarele care au dezlănțuit atîta apă pe pămînt. Dar în același timp nu trebuie să uităm că ne rămîne datoria frățească, umană, de a da ajutorul nostru neprecupețit celor în lipsă celor ce au rămas fără adăpost, fără hrană, fără sănătate».

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a relatat unele amănunte din scrisorile primite de curînd de la unii credincioși greu loviți de dezastrul inundațiilor, remarcînd moralul ridicat al acestora și recunoștința lor pentru purtarea de grijă ce li s-a arătat din partea Conducerii noastre de stat.

După aceea, exprimîndu-și regretul că unii dintre cei care participau în urmă cu 22 de ani la alegerea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române nu mai sînt în viață, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus: «Cei 22 de ani cred că arată și dovedesc tuturor cît de sincere și cît de curate au fost intențiile celor care au promovat smerita mea persoană în locul de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Fiindcă, cu timp și fără timp, colaboratorii mei — dintre care unii au devenit mitropoliți și episcopi, alții au murit, iar alții sînt în viață — mi-au dat tot sprijinul. Nădăjduiesc că și de acum înainte colaboratorii mei din Sfîntul Sinod, din lumea preoțească și din așezămintele noastre bisericești vor continua să fie alături și vor asculta sfatul și îndrumarea noastră, formînd una cu noi în slujba pe care trebuie să o aducem Bisericii și poporului român».

Pășind în cel de al 23-lea an de păstorire patriarhală, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rugat pe Cel atotputernic să dăruiască sănătate tuturor colaboratorilor săi apropiați, preoților și credincioșilor, pentru ducerea mai departe — a vieții noastre bisericești; și-a exprimat apoi convingerea fermă că ascultarea față de Cîrmuirea țării și raporturile de colaborare sinceră care există în problemele vieții obștești între conducerea Bisericii și Conducerea Statului nostru vor contribui la înflorirea continuă a Patriei.

«Cu aceste nădejdi, a spus Prea Fericirea Sa, închei, binecuvîntîndu-vă, mulțumindu-vă și felicitîndu-vă pentru tot ceea ce ați înfăptuit alături de mine, cu nădejdea că și de acum înainte vă veți strădui să faceți tot ceea ce este bine pentru Biserica și pentru Patria noastră».

Întreaga asistență, care a ascultat cu multă atenție cuvîntul bogat în învățăminte și îndemnuri pilduitoare al Întîistătătorului sfintei noastre Biserici, a intonat Imnul patriarhal. Apoi Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut cu toți cei de față, popasul sărbătoresc încheindu-se într-o atmosferă înălțătoare, plină de bucurie și seninătate duhovnicească.

*

Cu prilejul celei de a douăzeci și doua aniversări a intronizării sale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare, dintre care publicăm telegrama primită din partea *Prea Fericitului Patriarh Chiril* al Bisericii Ortodoxe Bulgare:

Prea Fericirea Voastră:

În numele Sfîntului Sinod și al Nostru personal, din toată inima Vă felicităm cu prilejul celei de a 22-a aniversări a înălțării Voastre pe tronul patriarhal și în rugăciuni Vă dorim sănătate și putere, pentru a conduce Biserica și pe credincioșii Voștri pe drumul credinței, păcii, prosperității și perfecțiunii în Hristos.

Al Vostru cel mai devotat frate în Hristos,

† Chiril
Patriarhul Bulgariei

*

La această telegramă de felicitare Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns prin următoarea telegramă de mulțumire:

Mulțumim din toată inima Prea Fericirii Voastre și Sfîntului Sinod pentru frățeștile urări adresate cu ocazia aniversării intronizării Noastre, și rugăm pe Mîntuitorul cel biruitor să ocrotească și să binecuvinteze Bisericile noastre surori, pe Conducătorii și pe credincioșii lor.

† Justinian
Patriarhul României

VIZITA UNEI DELEGAŢII A BISERICII ORTODOXE IN REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANA

(18—28 mai 1970)

La invitaţia Comitetului Regional din Republica Democrată Germană al Conferinţei Creştine pentru Pace, o delegaţie a Bisericii Ortodoxe Române, alcătuită din I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, conducătorul delegaţiei, P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal şi PP. CC. Preoţi Dumitru Fecioru şi Sabin Verzan, consilieri patriarhali, a făcut o vizită de 10 zile în Republica Democrată Germană.

Aceasta este a doua vizită a unei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Române în Republica Democrată Germană, ca urmare a invitaţiei Comitetului Regional al Conferinţei Creştine pentru Pace din această ţară. Prima vizită de acest fel, a avut loc în luna mai 1968, cînd delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a avut în fruntea sa pe I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului. În luna mai 1969, a fost rîndul unei delegaţii a Comitetului Regional din Republica Democrată Germană al Conferinţei Creştine pentru Pace să facă o vizită în ţara noastră, la invitaţia Patriarhiei Române.

Aceste vizite reciproce ale unor delegaţii ale Bisericii Ortodoxe Române şi ale Comitetului Regional din Republica Democrată Germană al Conferinţei Creştine pentru Pace din care fac parte reprezentanţi ai Bisericii Evanghelice, precum şi ai altor culte din Republica Democrată Germană contribuie la o mai bună cunoaştere reciprocă a situaţiei Bisericilor din cele două ţări, la apropierea şi colaborarea dintre ele, precum şi la adîncirea prieteniei dintre poporul român şi poporul din Republica Democrată Germană.

*

În dimineaţa zilei de **luni, 18 mai,** delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a fost condusă la aeroportul internaţional Bucureşti-Otopeni de PP. CC. Părinţi Consilieri de la Administraţia Patriarhală şi de la Arhiepiscopia Bucureştilor.

A fost de faţă şi reprezentantul Departamentului Cultelor. Au fost prezenţi, de asemenea, reprezentanţi ai Ambasadei Republicii Democrate Germane la Bucureşti.

Pe aeroportul central din Berlin, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a fost întîmpinată de Prof. Karlttein Bernhardt, preşedintele Comitetului Regional din Republica Democrată Germană al Conferinţei Creştine pentru Pace, Prof. Gerhard Bassarak, secretar al Secretariatului Internaţional al Conferinţei Creştine pentru Pace şi Pastorul

Karl Ordnung, secretar al Comitetului Regional al Conferinței Creștine pentru Pace din Republica Democrată Germană.

A fost de față Dl. Ion Neamțu, secretar al Ambasadei Republicii Socialiste România în Republica Democrată Germană.

Delegația a fost găzduită la Berlin, într-un hotel aparținînd Bisericii Evanghelice din Republica Democrată Germană.

În aceeași zi delegația a participat la o masă oficială oferită de Comitetul Regional al Conferinței Creștine pentru Pace din Republica Democrată Germană, la care Dl. Karlttein Bernhardt, președintele Comitetului, a rostit un cald cuvînt de bun-sosit. A mulțumit, în numele delegației, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului.

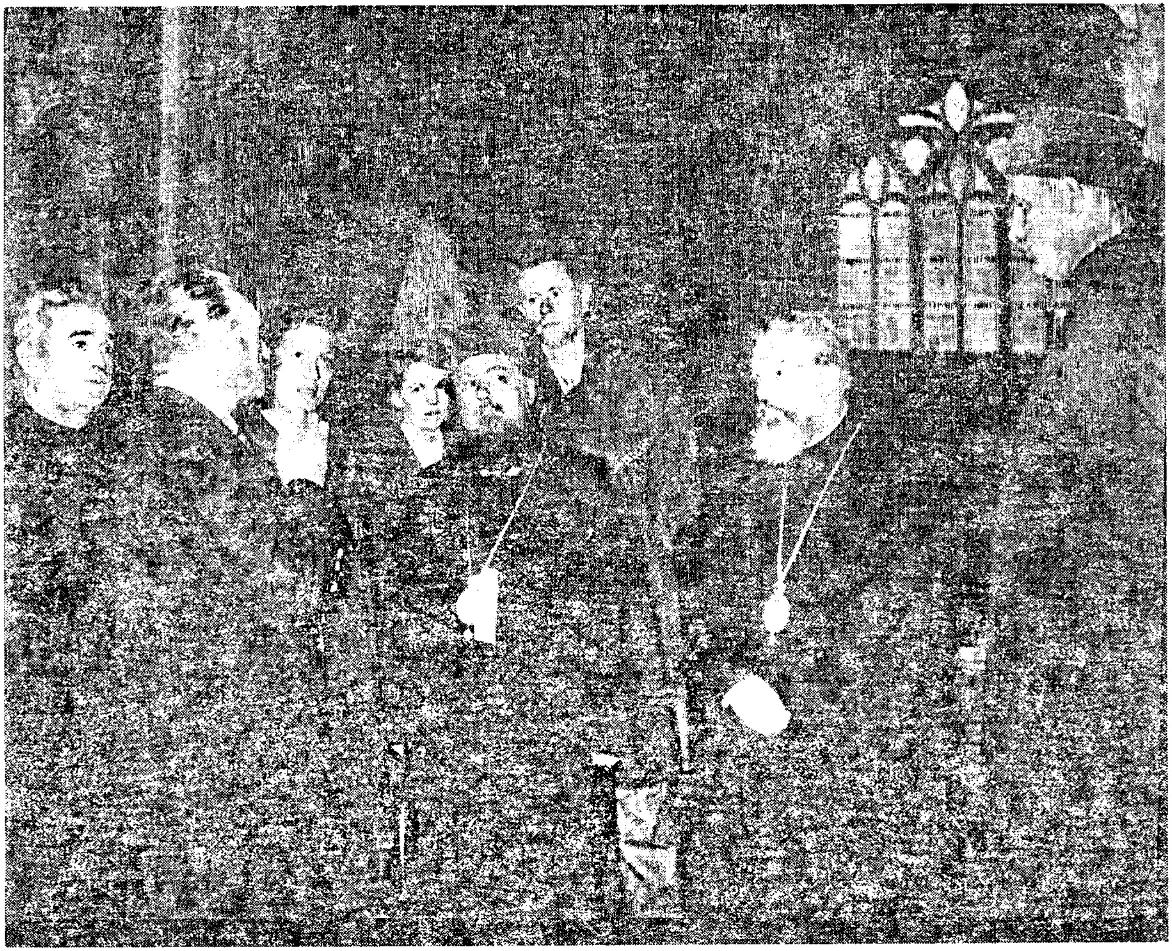
În după-amiaza aceleiași zile, delegația a vizitat turnul televiziunii din Berlin, construcție semeață, ridicată recent în centrul orașului, ca un simbol al priceperii și hărniciei constructorilor din țara prietenă. De la înălțimea de peste 300 de metri, vizitatorii acestei remarcabile realizări a tehnicii zilelor noastre au avut înaintea ochilor o priveliște panoramică a marelui oraș.

În continuare, delegația a vizitat biserica Sfînta Maria, a cărei temelie a fost pusă în secolul al XIII-lea, fiind cea mai veche biserică din oraș. Se remarcă pe pereții din pridvorul bisericii, fresce din secolul al XIV-lea, descoperite recent. La altarul acestui locaș de cult slujește Episcopul Albrecht Schönherr, conducătorul Eparhiei Berlin-Brandenburg, recent ales Președinte al Federației Bisericilor Evanghelice din Republica Democrată Germană. În apropierea acestei biserici, se înalță catedrala catolică Sfîntul Hedwig, impunătoare construcție postbelică, cu arhitectură modernă.

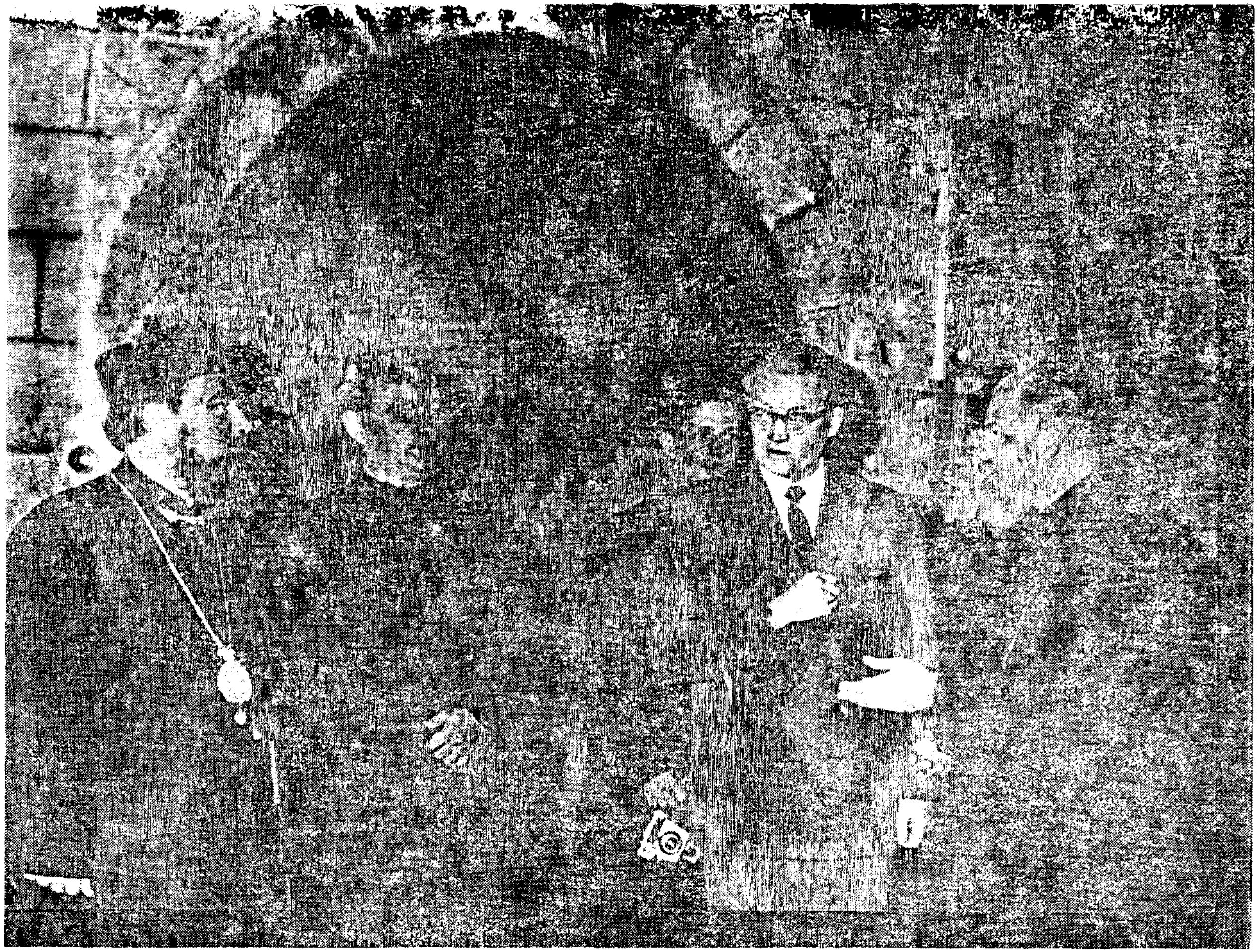
Marți, 19 mai, la orele 10, membrii delegației au fost primiți la sediul partidului Uniunea Creștin-Democrată, de către Gerald Götting, președinte al Uniunii, președinte al Camerei Populare a Republicii Democrate Germane, vicepreședinte al Consiliului de Stat al Republicii Democrate Germane. A fost prezentat și Dl. Ion Neamțu, secretar al Ambasadei Republicii Socialiste România în Republica Democrată Germană. În cuvîntul rostit cu acest prilej, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a adus salutul cordial al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la care Președintele Gerald Götting a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a urat delegației bun-sosit în Republica Democrată Germană și — la rîndul său — a rugat pe I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului să transmită salutul său Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Totodată el și-a exprimat convingerea că vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în Republica Democrată Germană va contribui la o mai bună cunoaștere reciprocă a Bisericilor din cele două țări, la apropierea și prietenia dintre poporul român și poporul din Republica Democrată Germană. În continuare președintele Gerald Götting și-a exprimat adînca sa compasiune pentru

Primirea delegației Bisericii Ortodoxe Române la Dl. Gerald Götting, Președinte al Uniunii creștin-democrate, Președinte al Camerei populare și vicepreședinte al Consiliului de stat al Republicii Democrate Germane

Delegația Bisericii Ortodoxe Române în timpul vizitării Domului din Halberstadt

Delegația Bisericii Ortodoxe Române în timpul vizitării Catedralei din Gerurode

Delegația Bisericii Ortodoxe Române în timpul vizitării Așezămintelor de diaconițe din Arnstadt

greaua încercare care s-a abătut asupra poporului român prin inundațiile catastrofale care au pustiit întinse regiuni ale țării.

La amiază Președintele Gerald Götting a oferit în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Române o recepție, la care au participat Dl. Fritz Flint locțiitor al Secretarului de Stat pentru problemele religioase din Republica Democrată Germană, Dl. Hubert Faensen, director al marii Edituri berlineze «Union Verlag», precum și membri ai Comitetului Regional din Republica Democrată Germană al Conferinței Creștine pentru Pace. În timpul recepției, Președintele Gerald Götting și I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului au rostit toasturi.

În după-amiaza aceleiași zile, delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită I. P. S. Arhiepiscop Vladimir al Berlinului, Exarh al Patriarhiei Moscovei pentru Europa Centrală, la reședința Arhiepiscopiei Bisericii Ortodoxe Ruse din Berlin. În timpul convorbirilor ce au avut loc, I. P. S. Arhiepiscop Vladimir și-a amintit cu plăcere vizita făcută la Patriarhia Română, în 1968, cu ocazia celei de-a XX-a aniversări de la intronizarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a transmis I. P. S. Arhiepiscop Vladimir, în numele delegației, condoleanțe pentru pierderea suferită de Biserica Ortodoxă Rusă prin trecerea la cele veșnice a Patriarhului Alexei.

În seara aceleiași zile, delegația a participat la o cină oficială oferită de Episcopul Albrecht Schönherr, conducătorul Eparhiei Brandenburg-Berlin și președinte al Federației Bisericilor Evanghelice din Republica Democrată Germană. Cina s-a desfășurat într-o atmosferă deosebit de cordială. În toastul rostit în timpul cinei, Episcopul Schönherr a spus: «Mă gîndesc cu bucurie la momentele fericite pe care le-am trăit cu prilejul vizitei la Prea Fericitul Patriarh Justinian. Sper că voi mai avea prilejul să mai salut pe Prea Fericirea Sa».

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a transmis gazdei salutul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a subliniat relațiile de colaborare și de prietenie dintre Bisericile și cultele din țara noastră.

Miercuri, 20 mai, a început călătoria în Republica Democrată Germană a delegației. Primul popas al călătoriei a fost făcut la Potsdam, oraș în care își desfășoară activitatea cunoscutul așezămînt de asistență medicală, Oberlinhaus, vechi de 100 de ani, în care se depune o muncă plină de abnegație pentru îngrijirea și educarea persoanelor infirme. Cea mai mare parte a acestei activități revine așa-numitelor «diaconițe», femei care și-au închinat întreaga lor viață îngrijirii acestor nefericiți semeni ai noștri.

Au fost vizitate, după aceea, castelul Cäcilienhof (unde la 2 august 1945, puterile aliate au semnat Acordurile de la Potsdam); castelul Sanssouci, construit de Frederic al II-lea de Prusia (1712—1786), ca reședință regală de vară și în care a locuit pentru un timp Voltaire;

așezămîntul destinat îngrijirii pe care aceleași «diaconițe» o acordă bătrînilor, copiilor și bolnavilor care funcționează la Mînăstirea Lehnin.

Seara, delegația a poposit la Seminarul de predicatori din Brandenburg, instituție specială de învățămînt teologic în care absolvenți ai facultăților de teologie urmează aici cursuri de teologie practică pentru a fi trimiși la parohii. P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul a făcut în fața studenților o expunere asupra situației actuale din Biserica Ortodoxă Română cu privire specială asupra pregătirii viitorilor preoți în seminarii și institute teologice de grad universitar pentru cultura teologică teoretică și prin cursuri de îndrumare pastorală și socială, ca mijloc de verificare și sporire a cunoștințelor teoretice și de împărtășire a experiențelor pastorale pentru preoții în funcțiune. Expunerea a fost urmărită cu interes și a fost urmată de discuții la care au participat profesorii și studenții Seminarului, precum și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române. Aceste discuții au continuat și în ziua de 21 mai, dimineața.

Joi, 21 mai, au fost vizitate, la Brandenburg, domul și tezaurul acestuia, care constă din manuscrise de o mare vechime și din peste 100 de incunabule.

Delegația s-a îndreptat, după aceea, spre Halberstadt unde a vizitat cunoscutul dom al orașului, construcție în stil gotic, apreciat ca unul din cele mai impunătoare edificii de acest fel din întreaga lume. Impresionează îndeosebi dimensiunile uriașe ale construcției, colecția de veșminte liturgice, unică în lume și vechimea manuscriselor, dintre care unele datează din secolele al IV-lea—al V-lea.

În aceeași zi, delegația a vizitat domul din Quedlimburg, construcție începută încă în secolul al X-lea. A fost apoi vizitată biserica din Gernrode, ale cărei temelii au fost puse încă în secolul al X-lea.

Seara, delegația a fost găzduită la Burgscheidungen.

Vineri, 22 mai, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat la început orașul Weimar, orașul lui Goethe și Schiller, care întruchipează idealurile umanitare și culturale ale poporului german. Au fost vizitate casele în care au locuit și au lucrat cei doi mari corifei ai culturii germane, transformate în muzee, vizitate anual de zeci de mii de turiști.

La numai cîțiva kilometri de Weimar, se află localitatea Buchenwald, nume de tristă amintire, cetate a crimei organizate cu sînge rece, unde naziștii au săvîrșit între 1937, cînd s-a înființat lagărul și martie 1945, cînd aliații au eliberat pe ultimii deținuți, — orori și atrocități care nu pot fi descrise. Se păstrează încă aici instrumente de tortură, cuptoarele unde cadavrele celor uciși erau arse, mesele de experiențe pe oameni, obiecte confecționate din piele de om. În apropierea lagărului, se ridică monumentul închinat victimelor fascismului. Pe placa comemorativă, între alte nume de lagăre de internare a luptătorilor antifasciști, stă scris și numele închisorii Doftana, ca un omagiu adus luptei antifasciștilor din țara noastră.

Sîmbătă, 23 mai, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat domul catolic din Erfurt, construcție a cărei temelie a fost pusă încă în anul 742. Biserica domină întregul oraș, fiind zidită pe o colină, în cea mai mare parte ridicată prin munca oamenilor. De pe balcoanele acestei biserici au fost predicate unele cruciade. Vitraliile bisericii datează din secolul al XIV-lea și se încadrează în mod desăvîrșit în ansamblul monumentului, construit în stilul gotic pur din perioada de vîrf a înfloririi lui (secolul al XIV-lea). În continuare a fost vizitată Severichirche, biserică de enorie a catolicilor din Erfurt, care datează încă din secolul al XI-lea și fosta mînăstire catolică a călugărilor augustini, construită în secolul al XIII-lea. Ceea ce reține atenția la acest vechi monument de artă gotică sînt vitraliile bogat ornamentate, care datează încă din secolul al XIV-lea. În clădirea vechii mînăstiri funcționează astăzi un seminar de predicatori care pregătește pastori pentru Biserica Evanghelică. La altarul acestei mînăstiri, Martin Luther a săvîrșit prima sa slujbă catolică și în ea, fiind biserica ordinului său, a depus jurămîntul de călugăr.

Orașul Erfurt păstrează și astăzi urmele unor însemnate evenimente istorice care s-au petrecut aici. Se subliniază, îndeosebi, calitatea de oraș al tratativelor pe care, de-a lungul secolelor, se pare c-a avut-o această localitate veche. Aici au fost angajați în importante tratative politice și diplomatice personalități ca Friedrich Barbarosa, Napoleon Bonaparte, țarul Alexandru I, Talleyrand, Bismark și alții.

La amiază, delegația Bisericii Ortodoxe Române a participat la masa oficială organizată în cinstea ei de prelatul catolic Uthe, care, în cuvîntul rostit cu acest prilej a subliniat că se întîmplă foarte rar ca un membru al clerului catolic să participe la o masă oficială alături de reprezentanți ai Bisericii Evanghelice. El și-a exprimat bucuria de a fi cunoscut pe membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române față de care nutrește sentimente de prietenie.

În seara aceleiași zile delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită la reședința sa din Eisenach Eminenței Sale Episcopului Moritz Mizenheim, care a întîmpinat delegația rostind emoționat, cuvinte de adînc respect pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, al cărui oaspete a fost la București: «Convorbirile avute cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian îmi vor rămîne în minte pentru totdeauna». De asemenea, și-a amintit cu plăcere despre I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului pe care l-a întîlnit la Sibiu, în 1969.

În timpul mesei de seară, au fost rostite cuvîntări în care s-au subliniat relațiile de prietenie și colaborare dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Republica Democrată Germană, despre forma pe care trebuie s-o îmbrace predica zilelor noastre, despre calamitățile naturale care au lovit țara noastră în a doua jumătate a lunii mai.

În momentul în care P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a oferit Eminenței Sale Episcopului Moritz Mizenheim «Crucea patriarhală» din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justi-

nian, acesta, adînc mişcat, a spus: «Mi se întîmplă foarte rar să fiu emoţionat ca în aceste clipe şi limba să-mi fie împiedicată să exprime mulţimea şi intensitatea sentimentelor care mă stăpînesc. Vă rog să transmiteţi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian mulţumirile mele cele mai adînci, o dată cu urările de sănătate din partea mea şi din partea Bisericii din Turingia. Dumnezeu să-l binecuvinteze pe Prea Fericirea Sa şi Biserica pe care o păstoreşte».

Duminică, 24 mai, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a fost invitată să participe la slujba divină la catedrala Sfîntul Gheorghe din Eisenach.

La sfîrşitul slujbei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, conducătorul delegaţiei, a rostit o predică, în care a arătat că, urmînd pilda unităţii Sfintei Treimi, umanitatea trebuie să găsească drumul propriei sale unităţi, să depună eforturi pentru înlăturarea tuturor barierelor care o despart, să zidească punţi de legătură între toţi oamenii. «Sfînta Treime, a spus I. P. S. Mitropolit Nicolae, reprezintă pentru noi un model desăvîrşit de comuniune, de unitate a celor trei Persoane ale Sfintei Treimi într-o singură Fiinţă. Tot aşa şi noi sîntem îndemnaţi de această realitate divină să trăim în unitate, în comuniune unii cu alţii». I. P. S. Mitropolit Nicolae a încheiat transmiţînd credincioşilor Bisericii Evanghelice din Eisenach salutul şi binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

În aceeaşi zi, delegaţia a vizitat Castelul Wartburg, unde Martin Luther a tradus în numai două luni Noul Testament, în 1522.

După vizitarea castelului Wartburg, delegaţia a luat parte la o slujbă religioasă săvîrşită într-o pădure de lîngă Eisenach. Această slujbă transmisă prin megafoane se săvîrşeşte numai la praznicul Sfintei Treimi.

În oraşul Arnstadt, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a vizitat aşezămîntul de diaconiţe «Marienstift», unde un cor de copii sub conducerea unor diaconi care studiază la Seminarul de predicatori din Erfurt a executat cîteva bucăţi muzicale de bun-sosit. Membrii delegaţiei au fost impresionaţi de puternicul devotament cu care diaconiţele se dedică îngrijirii şi educării copiilor care suferă de infirmităţi grave. Un spital modern, dotat cu aparatură din cele mai noi, funcţionează pe lîngă acest aşezămînt. Spitalul este cunoscut în întreaga ţară pentru operaţiile chirurgicale ce se fac aici de către medici renumiţi.

Luni, 25 mai, delegaţia s-a deplasat cu microbuzul, pus la dispoziţia sa încă de la începutul călătoriei prin ţară, spre Naumburg, unde a fost vizitat cunoscutul dom din localitate, construcţie în care se îmbină stilul roman tîrziu cu goticul timpuriu. Temelia clădirii a fost pusă în secolul al XI-lea, iar construirea a durat pînă în secolul al XIV-lea. O episcopie catolică a avut aici reşedinţa încă din anul 1160. Tot aici a funcţionat prima şcoală din întreaga Germanie.

În drum spre Leipzig, delegaţia a vizitat monumentul închinat regelui suedez protestant Gustav Adolf, care, în 1632, în timpul războiului de 30 de ani, a fost ucis într-o bătălie cu oştile imperiale catolice conduse de Wallenstein, care în cele din urmă au fost înfrînte, pecetluindu-se astfel biruinţa deplină a Reformei religioase în această parte a Europei.

La Leipzig, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a fost întîmpinată de prorectorul Universităţii, Dr. Poeggel, care a oferit în cinstea delegaţiei o masă oficială, la care au participat decanul Facultăţii de teologie şi alte persoane oficiale.

Într-una din sălile de curs ale Facultăţii, P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal a ţinut prelegerea intitulată *Cîteva aspecte esenţiale ale vieţii creştine la români pînă la întemeierea Principatelor Române,* care a fost ascultată cu deosebit interes de auditoriul alcătuit din profesori şi studenţi teologi.

După aceasta, delegaţia a vizitat biserica ortodoxă rusă din Leipzig care, iniţial, a fost un monument-muzeu închinat ostaşilor ruşi căzuţi în bătălia de la Leipzig purtată împotriva lui Napoleon în 1813. Numai după cel de-al doilea război mondial, monumentul a devenit şi biserică de enorie pentru credincioşii ruşi care locuiesc în Leipzig şi în împrejurimi. Nu departe de biserica rusă, se înalţă, din blocuri de piatră «Monumentul popoarelor», închinat memoriei celor care au pierit în lupta de la Leipzig.

A fost apoi vizitat oraşul Wittenberg, oraş în care Martin Luther a predicat timp de peste 30 de ani.

Marţi, 26 mai, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a fost primită de primarul oraşului Wittenberg, care a făcut urări de bun-venit pe teritoriul oraşului lui Luther, delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române. A arătat apoi că-şi aminteşte cu plăcere că între delegaţii care au participat la sărbătorirea a 450 de ani de la Reformă a fost şi reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei. În continuare D-sa a făcut o expunere asupra principalelor monumente ale oraşului şi apoi a vorbit despre actuala dezvoltare a industriei din localitate, după care a prezentat delegaţiei cîteva din lucrările renumitului pictor Lukas Kranach care împodobesc sala cea mare a Primăriei, invitînd delegaţia să viziteze vestitele monumente ale oraşului.

Primul monument pe care delegaţia l-a vizitat a fost biserica «Stadtkirche», construcţie începută încă în anul 1180, unde a predicat Martin Luther şi unde se poate vedea un altar construit după indicaţiile lui Luther şi pictat de Lukas Kranach.

În apropiere, se află casa lui Martin Luther, transformată în «Muzeul Reformei». Aici se pot vedea documente din epoca activităţii lui Martin Luther, camera lui de lucru, o bibliotecă cuprinzînd operele lui Luther în diferite limbi.

În vecinătatea «Muzeului Reformei», se ridică vechea clădire a Universităţii din Wittenberg, unde Martin Luther a avut discuţii aprinse

cu profesorii de aici și unde a activat Melanchton.

Casa lui Melanchton păstrează pînă astăzi aproape intacte mobilierul de care s-a folosit Melanchton și familia sa. În grădina acestei case, se mai păstrează încă masa la care Luther și Melanchton purtau lungi discuții teologice.

A fost vizitată, de asemenea, biserica castelului, unde, la 31 octombrie 1517, Martin Luther a afișat cele 95 de teze pe o tablă pe care, de obicei, se anunțau știrile de interes local. Pînă în 1763 aici se afla o simplă tablă neagră, care a ars în timpul războiului de 7 ani. În 1867 a fost construită actuala tablă de bronz pe care sînt săpătate cele 95 de teze ale lui Luther.

În această biserică, refăcută în 1892 din inițiativa dui Bismark, se află mormîntul lui Martin Luther și al lui Melanchton.

La amiază delegația Bisericii Ortodoxe Române a participat la masa oficială oferită în cinstea ei de către primarul orașului Wittenberg.

Miercuri, 27 mai, delegația a făcut o vizită la Facultatea de teologie a Universității Humboldt, unde a fost întîmpinată de Dl. Prof. Dr. Jenssen, prodecanul Facultății de teologie, profesori, doctoranzi și studenți. Dl. prodecan a informat pe membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române că doctoranzii care se specializează aici, manifestă un deosebit interes pentru teologia ortodoxă în general și mai ales pentru ortodoxia românească, în care scop, un doctorand a și început să învețe limba română.

Într-una din sălile de curs, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a susținut prelegerea *Cîteva aspecte esențiale ale vieții creștine la români pînă la întemeierea Principatelor Române,* iar I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a făcut comunicarea intitulată *Biblia lui Ulfila.* Ambele prelegeri s-au bucurat de o bună primire din partea asistenței alcătuite din studenți, doctoranzi și profesori.

Prof. Dr. Doepmann a mulțumit înalților Ierarhi români, în numele celor prezenți, pentru expunerile făcute, subliniind că ele pot fi calificate ca «adevărate prelegeri de specialitate». «Rămînem deosebit de îndatorați I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului pentru că și-a luat osteneala de a susține conferința chiar în limba germană», a încheiat Prof. Dr. Doepmann.

În cadrul convorbirilor care au avut loc în cancelaria profesorilor, s-a discutat posibilitatea organizării unui schimb de studenți teologi între Facultățile de teologie din România și cele din Republica Democrată Germană, precum și organizarea unui schimb de profesori între instituțiile de învățămînt teologic din cele două țări.

*

În aceeași zi, au avut loc și discuții între membri ai **Comitetului** Regional din Republica Democrată Germană al Conferinței Creștine pentru Pace și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române.

Membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au adus mulțumiri pentru primirea caldă și prietenească făcut delegației Bisericii Ortodoxe Române, pentru programul interesant și variat care le-a îngăduit o cunoaștere profundă a vieții religioase, a vechilor monumente religioase, a principalelor centre culturale din Republica Democrată Germană. În continuare membrii delegației au înfățișat pe larg participarea ierarhilor, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române la lupta pentru apărarea și consolidarea păcii în lume.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a evidențiat aportul pe care Biserica Ortodoxă Română și Comitetul Regional din Republica Democrată Germană al Conferinței Creștine pentru Pace, păstorii și credincioșii Bisericilor din această țară pot să-l aducă la lupta pentru apărarea păcii, la efortul colectiv pentru asigurarea securității europene.

P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a înfățișat unele forme de colaborare concretă pentru viitor între Biserica Ortodoxă Română și Comitetul Regional, amintind în legătură cu aceasta necesitatea schimbului de publicații, a schimbului de profesori și a schimbului de salariați bisericești care să-și petreacă vacanțele în casele de odihnă ale celeilalte biserici, precum și publicarea în colaborare a unei lucrări privind arhitectura și iconografia bisericească din România.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a exprimat speranța că vizitele reciproce dintre Biserica Ortodoxă Română și Comitetul Regional vor continua. În acest sens, I. P. S. Mitropolit Nicolae a invitat pentru luna mai 1971 o delegație a Comitetului Regional să facă o vizită în România. Invitația a fost acceptată cu plăcere.

Convorbirile dintre delegația Bisericii Ortodoxe Române și membrii Comitetului Regional din Republica Democrată Germană s-au desfășurat într-o atmosferă prietenească, de înțelegere reciprocă.

*

Ultima parte a programului oficial a cuprins participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la cina oficială oferită de Dl. Hans Seigewasser, Secretar de Stat pentru problemele bisericești.

Cu această ocazie, Dl. Seigewasser a salutat delegația Bisericii Ortodoxe Române și și-a exprimat convingerea că vizita acesteia în Republica Democrată Germană va contribui la strîngera relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Bisericile din Republica Democrată Germană, la apropierea între cele două țări.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a mulțumit pentru primirea călduroasă, prietenească de care s-a bucurat delegația Bisericii Ortodoxe Române, pentru programul bogat, variat și foarte interesant care i-a fost oferit. I. P. S. Mitropolit Nicolae a subliniat că vizitele reci-

proce dintre delegații ale Bisericilor din cele două țări contribuie nu numai la apropierea dintre acestea, ci și la întărirea prieteniei dintre Republica Socialistă România și Republica Democrată Germană.

*

În tot timpul vizitei în Republica Democrată Germană, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost însoțită de Dl. Prof. Gerhard Bassarak, secretar internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, care a asigurat desfășurarea în cele mai bune condiții a programului întocmit pentru vizita delegației.

Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în Republica Democrată Germană a constituit încă un prilej de afirmare a dorinței de colaborare și prietenie cu celelalte Biserici de care este însuflețită Biserica noastră, care, sub înțeleapta arhipăstorire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și-a dobîndit un binemeritat prestigiu pe plan intercreștin.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost purtătoare a unui mesaj de pace, de colaborare, de prietenie și de apropiere, ceea ce contribuie la întărirea cauzei păcii și înțelegerii între oameni și popoare.

Pr. SABIN VERZAN

LA ZECE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA CASELOR SANATORIALE DEALU ȘI VIFORITA

La împlinirea a zece ani de la înființarea «Caselor sanatoriale» de la Mînăstirea Dealu și Viforîta, dintr-un impuls al sincerității și al datoriei, și ca o profundă mărturisire aducem gîndul și sentimentele noastre de recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, prin purtarea de grijă a căruia chiliile reconstruite în jurul ctitoriilor voievodale au fost hărăzite să adăpostească primele așezăminte de asistență socială din cadrul Bisericii Ortodoxe Române.

Este greu de parcurs în cîteva pagini drumul acestui minunat tezaur istoric care, de sute de ani își păstrează frumosul nume «Valea Voievozilor». Drum legat de istoria Bisericii noastre, drum pe care au fost făcuți primii pași ai unirii noastre naționale, drum istoric prin mărturiile și valorile românești cu care este presărat. Este de ajuns să ne amintim epoca lui Mircea cel Bătrîn ce începea inscripția acestor valori prin semnificația ce o dădea înălțărilor — din piatră sau din lemn —, bisericilor pe pămîntul Țării Românești, așa cum făceau Alexandru cel Bun, Mușatinii, Ștefan cel Mare, în alte spații românești.

Pe colina din fața Tîrgoviștei, Mircea cel Bătrîn a înălțat, din lemn trainic băștinaș, biserica Sfîntul Nicolae din vii, căreia i se mai spunea și «biserica de la Dealu». Firesc ca Radu cel Mare, fiul lui Vlad Călugărul, nepot deci lui Mircea cel Bătrîn, să întemeieze pe temeliile bisericii ridicate de străbunul său, zidăria bisericii mînăstirești de o frumusețe și sobrietate clasică, pe care avea să se sprijine cele mai suple cupole din arhitectura bisericească atingînd punctul culminant al desfășurării posibilităților artei românești din vremea aceea. In jurul bisericii înalte, evlaviosul domnitor a zidit și a împlinit chilii mînăstirești unde, iscusitul meșter al tiparului, monahul Macarie avea să înceapă în tiparnița adusă de voievod culegerea primelor cărți bisericești tipărite în Țara Românească. Așa ar fi începutul Mînăstirii Dealu pînă în anul 1508, la moartea ctitorului, Radu cel Mare. De-abia după patru ani biserica se împodobește cu veșmînt de aur și culori prin grija iubitorului de artă și biserică, Neagoe Basarab, prin care faptele voievozilor se leagă în grija față de mînăstire, în iubirea față de Biserică. Cel care dintre urmașii lui Mircea cel Bătrîn a numit «biserica de la Dealu» și «gropnița Drăculeștilor» n-a făcut decît să întrezărească legătura și dincolo de viață a voievozilor ce aveau să odihnească aici.

În partea opusă mormîntului ctitorului și alături de Pătrașcu cel Bun, de sub cerul românesc al Ardealului, de la locul uciderii, a fost

adus aici capul eroului român, al marelui Mihai Viteazul, să se odihnească în ctitoria Drăculeştilor «pînă scripturile se vor împlini».

Ctitoria voievodală îşi împarte mai departe şi vitregiile şi bucuriile cu Cetatea de scaun a ţării, Tîrgoviştea, în faţa căreia fusese înălţată. Grija evlavioşilor domnitori, ca şi sîrguinţa şi hărnicia egumenilor au scos-o mereu din impasuri; de sub ruine aproape, în care o lăsau năvălirile duşmane.

Matei Basarab, strănepot lui Neagoe Basarab, statorniceşte din nou aici tiparniţă şi aduce Mînăstirii Dealu epoca de înflorire cărturărească prin tipărirea în limba neaoş românească a cărţilor bisericeşti. Constantin Brîncoveanu duce mai departe epoca de prestigiu a vieţii monahale în Mînăstirea Viforîta şi Dealu, pînă în ziua sfîrşitului său, prin tăierea capului, un sfîrşit venit pe furiş, dintre norii întunecaţi ai intrigilor din partea acelora în mintea cărora se strînge mai repede pofta pentru putere decît în inimă îndurarea către Dumnezeu... Ecoul rostogolirii capului cărunt al voievodului creştin vibrează parcă şi azi în bătăile clopotelor din Viforîta şi Dealu, aducînd aminte de credinţa lăsată de el în cele mai vechi mînăstiri.

Timp de aproape 150 de ani, după martirajul evlaviosului Voievod, aceste locuri au fost cînd mai puţin, cînd de loc căutate, iar devastările, cutremurele, uitarea, aduseseră Mînăstirea Dealu în stare «jalnică». În sfîrşit, domnitorul George Bibescu i-a acordat atenţie, dar a acordat aci găzduire unor instituţii străine de rostul Bisericii.

Cutremurul din 1940 a distrus pînă în temelii liceul militar ce funcţiona aici. Singură, temeinică, impresionantă, necutremurată, a rămas aici doar biserica, apărînd mormintele săpate în ea de veacuri.

De la frumuseţea Mînăstirii Dealu în faţa căreia gîndurile n-au sfîrşit, numai peste un deal şi-o vale apare liniştea destăinuitoare a Mînăstirii Viforîta. Înălţată de la soclu numai pînă la vîrful unui copac sănătos, pare că durează aici de-o veşnicie. Vladislav Basarab a înălţat biserica, iar Vlăduţ (Vlad cel Tînăr) a ctitorit-o ca aşezămînt mînăstiresc (aceşti doi voievozi sînt înmormîntaţi la Mînăstirea Dealu).

În mod firesc aceste două mînăstiri sînt surorile cele mai apropiate, îngrijite de aceiaşi ctitori, înzestrate de aceiaşi voievozi. Întîmplările, istoria a fost pentru amîndouă aceeaşi.

S-a redeschis iarăşi vremea cronicii din voinţa şi cu toate potrivirile gîndurilor Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. De sub stratul uitării au început a fi dezvăluite însemnele şi farmecul locurilor istorice.

Au început reconstituiri şi adevăruri. Pe locul fostelor chilii şi pe temeliile trecutului, au fost înălţate chiliile de azi în zidărie trainică. La Dealu, din depărtare turlele bisericii, clopotniţa, paraclisul se ridică peste zidăria compactă, cărămizie, chemînd parcă spre un castel medieval. Surpriza e cu atît mai încîntătoare. Prin culoarele boltite, printre arcade şi stîlpi te întîmpină chipurile voievozilor pictaţi în

...nişele săpate în zidurile groase. Rechemați din tăcerea lor de veacuri li s-au dat viață prin culori și expresie ca să fim noi înșine prin ceea ce vom înțelege că au fost ei, ctitorii.

*

Se împlinesc zece ani de cînd gîndul folositor și îndemnul duhovniciei, din iubirea față de Biserică pentru care este urmaș al marilor ierarhi ai țării, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a binecuvîntat puterilor oamenilor să reclădească, avînd ajutorul său, vechile ctitorii pentru împlinirea mesajului de dragoste și de slujire în duhul Evangheliei a omului, pentru dragostea față de țară și față de credință.

Astfel, Biserica Ortodoxă Română, reclădind și restaurînd aceste monumente istorice pe locurile sfinte ale istoriei țării, pune început prin Casele Sanatoriale de la Dealu și Viforîta, primelor manifestări de asistență socială față de pensionarii și pensionarele Bisericii, de ocrotire față de bătrîni, de îngrijire medicală față de bolnavi, de grija permanentă față de cei neputincioși și fără sprijin familial. Înțelegerea sufletească, dragostea duhovnicească a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian a deschis drum de răsplătire față de toți cei ce au sădit în sufletele oamenilor datoria morală și dragostea față de Hristos, față de toți cei ce și-au depus și și-au închinat pregătirea teologică pentru temeinicia învățăturii Bisericii noastre Ortodoxe.

Astfel sub aceste bolți de mînăstiri și de trecut istoric, ecoul frămîntărilor străvechi se amplifică cu rezonanțele spirituale din luminișul acesta de viață duhovnicească nouă și se încrucișează multe căi: calea modestă a pașilor obosiți ale asistaților pensionari și bolnavilor din aceste Case sanatoriale cu calea pierdută în secole după ce a împlinit idealurile românești; calea discretă șerpuită printre dealuri, cu calea trecutului care, la glasul povestitor al maicilor îndrumătoare atrage de-a lungul ei privirile vizitatorilor; calea tainică de sub lespezi și racle, cu calea plină de mirajul povestirilor adevărate. Astfel între zidurile de piatră ale Mînăstirilor de la Dealu și Viforîta, pe vechi pridvoare strămoșești bat acum inimile celor ce și-au împlinit datoria, îmbinînd într-o încîntătoare familiaritate trecutul vechilor ctitorii și realizările de azi.

Casele sanatoriale înființate astfel străjuiesc taina și minunea acestor locașuri întocmai ca o cunună de frunze a copacilor răsăriți din străvechi rădăcini și amintesc de primele așezăminte de adăpost și îngrijire ale Bisericii Creștine, *Vasiliadele*, întemeiate de Sfîntul Vasile cel Mare pentru creștinii lipsiți de stare materială sau familială, bolnavi sau bătrîni. Aceste Case sanatoriale sînt rodire a gîndului Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru liniștea, odihna, fericirea sufletească și pentru viața istovită a celor ce au slujit Biserica și credința în Hristos. Viața spirituală continuă în aceste Case sanatoriale prin rugăciunile și slujirea la sfîntul altar întreținînd în aceste locuri de înălțare duhovnicească putința de reculegere. Înființarea Caselor sanatoriale a purces din iubirea și dragostea față de om, ca un răspuns la glasul bătrîneții ai căror ani și zile zoresc spre liniștea cuge-

țării despre Dumnezeu, a nădejdii pînă în ultima clipă și a credinței adînc înrădăcinate în suflete. În aceste Case sanatoriale cărțile credinței nu se închid. Ele rămîn deschise la locurile unde filele descriu istoria țării și a Bisericii Române, pe care le evocă zi de zi, ceas de ceas maicile călugărițe pentru îmbogățirea cunoștințelor vizitatorilor; iar în bisericile vechilor mînăstiri, călugări și preoți, preotese și călugărițe torc firele gîndirii creștine din foile îngălbenite de fumul de tămîie ale cărților bisericești.

Prin înființarea acum zece ani a Caselor sanatoriale ale Casei de pensii și ajutoare a salariaților din Biserica Ortodoxă Română, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a sprijinit triumful «binelui și adevărului în sine». De-abia prin ființarea acestor Case s-a putut constata logica necesității lor și virtutea sufletească, dragostea duhovnivească care le-a gîndit, care le-a înfăptuit. De-acum ele sînt o alcătuire lăuntrică a Bisericii Ortodoxe Române, manifestînd orînduirea spirituală a dragostei Bisericii față de om.

Se împlinesc zece ani. O aniversare cu îndoită însemnătate dacă judecata oamenilor știe să înțeleagă și să mulțumească. Pe criptele și pe căminele strămoșești, această reclădire și reîntemeiere a vieții de obște a readus tulburătoare sentimente față de trecutul neamului și dragostea față de om. Pe umerii colinei aleasă de Mircea cel Bătrîn, ca și în valea găsită de Vladislav Basarab, peste locurile în care s-au săpat primele inscripții în piatră și în marmură acum cinci sute de ani, reclădirile de acum zece ani au descrețit fruntea trecutului istoric?

A contribuit la înfăptuirea acestei punți nevăzute între trecut și prezentul dinamic, gîndul și inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, de a înființa Casele sanatoriale de la Viforîta și Dealu, înțelegerea rostului lor și sprijinirea realizărilor de către Departamentul Cultelor, precum și permanenta purtare de grijă a Casei de pensii și ajutorare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române căreia a fost încredințată funcționarea acestor Case sanatoriale.

La împlinirea a zece ani de la înființarea Caselor sanatoriale de la Mînăstirea Viforîta și Dealu, în numele tuturor celor ce viețuiesc în ele, aducem, prin rîndurile acestea omagiul și recunoștința noastră forțelor spirituale care au reclădit zidurile vechilor Mînăstiri și au creat viață nouă din avutul lor; știind că nu putem rămîne ceea ce am izbutit să fim decît prin ceea ce vom lăsa urmașilor să fie.

Monahia EUFRASIA POIANĂ

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREŞTINE

VIZITA EPISCOPULUI ARMEAN KAREKIN SARKISSIAN DECANUL COLEGIULUI TEOLOGIC DIN ANTELIAS-LIBAN

În cadrul vizitelor reciproce de iararhi şi profesori de teologie între Biserica Ortodoxă Română şi celelalte Biserici creştine — ortodoxe şi neortodoxe —, organizat de Sfîntul Sinod prin Serviciul pentru relaţii bisericeşti externe, între 4 şi 15 mai 1970, a vizitat Biserica Ortodoxă Română şi Institutele teologice de grad universitar din Bucureşti şi Sibiu P. S. Episcop Karekin Sarkissian din Catolicosatul Armean al Ciliciei cu sediul în Liban, decan al Colegiului teologic din Antelias-Liban.

P. S. Episcop Karekin Sarkissian este originar dintr-o localitate rurală din Siria, din părinţi care mai tîrziu au emigrat în America, stabilindu-se în Canada, la Toronto; şi-a făcut studiile teologice superioare în Anglia; vorbeşte mai multe limbi şi este reprezentant permanent al Bisericii Armene — Catolicosatul din Cilicia — pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, participînd la lucrările diferitelor organisme de lucru ale acestuia.

P. S. Episcop Karekin Sarkissian este, de asemenea, un activ militant pentru încetarea dezidenţei dintre Catolicosatul armean din Ecimiadzin şi Catolicosatul armean din Cilicia, luptînd pentru stabilirea relaţiilor de reconciliere, de stimă reciprocă şi de colaborare frăţească între cele două Catolicosate. În acest scop P. S. Episcop Karekin Sarkissian a vizitat pe Sanctitatea Sa Vasken I la Ecimiadzin şi socoteşte că evoluţia viitoare a relaţiilor între cele două Catolicosate va fi constructivă.

La sosire, P. S. Episcop Karekin Sarkissian a fost primit de către P. C. Diac. Prof. Nicolae I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din Bucureşti şi de P. C. Pr. Consilier Patriarhal Dr. Dumitru Fecioru, care l-au condus la palatul patriarhal, unde a fost găzduit în timpul şederii sale în ţara noastră.

P. S. Episcop Karekin Sarkissian a fost însoţit în timpul cît s-a aflat în România de către P. C. Diac. Prof. Nicolae I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din Bucureşti.

În timpul şederii sale în ţara noastră, P. S. Episcop Karekin Sarkissian a vizitat instituţii administrative bisericeşti centrale şi eparhiale, Institutul Biblic şi de Misiune Ortodoxă (cu tipografia, atelierele de obiecte bisericeşti de la Schitul Maicilor şi de la Mînăstirea Plumbuita), fabrica de lumînări; Mînăstirile: Antim, Pasărea, Cernica, Curtea de Argeş (cu Seminarul teologic special), Cozia (cu Casa de odihnă pentru salariaţii Bisericii Ortodoxe Române), Viforîta şi Dealu (cu Casele sanatoriale pentru preotesele şi preoţii bătrîni şi văduvi şi pentru monahii şi monahiile bătrîne). Sîmbătă a vizitat centrele eparhiale din Bucureşti, Sibiu şi Rîmnicu-Vîlcea; a vizitat biserici parohiale din Bucureşti, Tîrgovişte, Făgăraş, Sibiu,

Viştea de Jos, Răşinari, Rîmnicu-Vîlcea; a vizitat centru eparhial armean din Bucureşti; a asistat la slujba sfinţirii bisericii parohiale Şerban Vodă din Bucureşti şi la slujbe în alte biserici; s-a întreţinut cu conducătorii de instituţii bisericeşti şi de mînăstiri, cu clericii şi credincioşii ortodocşi şi cu credincioşii armeni, putînd astfel cunoaşte realitatea libertăţii de care se bucură cultele religioase în România.

A vizitat în oraşele principale prin care a trecut cartierele noi de locuinţe, muzee, monumente istorice şi de artă laică şi bisericească, felurite magazine, uzine, şcoli, spitale, constatînd activitatea intensă din oraşe şi sate — remarcînd faptul că nu a întîlnit ogoare nelucrate, precum şi buna stare din sate, drumurile şi şoselele, maşinile şi uneltele de lucru şi abundenţa bunurilor de larg consum

Vizita P. S. Episcop Karekin Sarkissian, încadrîndu-se în schimbul de ierarhi şi de profesori de teologie, a avut ca obiectiv principal cunoaşterea instituţiilor de învăţămînt teologic din Patriarhia Română. De aceea în timpul vizitării Institutului teologic de grad universitar şi a Seminarului teologic din Bucureşti, precum şi a Institutului teologic de grad universitar din Sibiu, P. S. Episcop Karekin Sarkissian s-a interesat îndeaproape de toate aspectele organizării instituţiilor de învăţămînt teologic şi desfăşurării învăţămîntului teologic. Pentru aceasta s-a întreţinut cu conducătorii, cu membrii corpului didactic şi cu studenţii celor două Institute teologice. La Institutul teologic din Bucureşti P. S. Episcop Karekin Sarkissian s-a întreţinut şi cu studenţii străini care urmează cursurile teologice universitare ale acestui institut ca bursieri ai Patriarhiei Române: Samir Gholam (libanez), George Attia (sirian), Aaropala Gheevaighese (indian), Haddis Yeshanew şi Gîrma Wolde Kirkos (etiopian), precum şi cu studentul Leslie Newille din Statele Unite ale Americii.

P. S. Episcop Karekin Sarkissian a susţinut la Institutul teologic de grad universitar din Bucureşti două conferinţe cu caracter teologic — în legătură cu istoria dogmelor şi cu perspectivele dialogului teologic dintre Bisericile Ortodoxe şi Bisericile Vechi Orientale. La conferinţe au luat parte membrii corpului didactic, studenţii şi doctoranzii în teologie, membri ai Serviciului pentru relaţii bisericeşti externe şi clerici din capitală.

La Institutul teologic de grad universitar din Sibiu, P. S. Episcop Karekin Sarkissian a susţinut o conferinţă în care a înfăţişat existenţa eroică a poporului armean de-a lungul întregii sale istorii. P. S. Episcop Karekin Sarkissian a subliniat cu admiraţie libertatea de care se bucură armenii în Republica Socialistă România.

În cadrul raporturilor teologice între Biserica Ortodoxă Română şi Bisericile Vechi Orientale, P. S. Episcop Karekin Sarkissian a participat la un colocviu teologic neoficial cu teologii ortodocşi români, organizat la sediul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române de Serviciul pentru relaţii bisericeşti externe, la care au participat şi P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administraţiei Patriarhale, P. C. Pr. Dumitru Fecioru, consilier patriarhal pentru relaţii bisericeşti externe şi membri serviciului pentru relaţii bisericeşti externe. Colocviul s-a purtat asupra problemelor legate de evoluţia relaţiilor ecumeniste dintre Biserica Ortodoxă şi Bisericile Vechi Orientale.

În timpul şederii sale în Republica Socialistă România, P. S. Episcop Karekin Sarkissian a fost primit de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropolit al Ardealului şi P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului şi Argeşului, cu care a avut convorbiri în legătură cu probleme interesînd cele două familii de Biserici creştine.

De asemenea, P. S. Episcop Karekin Sarkissian a fost primit de către Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, Profesor Dumitru Dogaru.

La sfîrșitul vizitei sale în România, P. S. Episcop Karekin Sarkissian a declarat, în timpul audienței de rămas bun la Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, că — datorită ospitalității excepționale ce i s-a arătat în tot timpul și pretutindeni unde a călătorit, contactelor și discuțiilor cu credincioși, clerici, studenți și profesori ca și întîlnirilor cu frații săi armeni din România, care i-au vorbit cu dragoste și recunoștință despre România și despre Biserica Ortodoxă Română —, poate spune că, deși a călătorit foarte mult și a vizitat numeroase țări și Biserici, nu a avut pînă acum prilejul să cunoască o Biserică Ortodoxă mai mare, atît de bine organizată și cu școli teologice atît de bine organizate ca Biserica Ortodoxă Română. De asemenea a subliniat că a fost profund impresionat de moravurile publice din România, mai sobre decît în alte țări și de starea de înflorire din Republica Socialistă România unde toată lumea este așezată pe muncă și manifestă o adîncă omenie.

La plecare, P. S. Episcop Karekin Sarkissian a fost condus la aeroportul internațional Otopeni de către P. C. Diac. Prof. Nicolae Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București și de P. C. Pr Dumitru Fecioru, consilier patriarhal.

*

Întors la sediul Catolicosatului armean din Cilicia, Antelias-Liban, P. S Episcop Karekin Sarkissian a trimis Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian o telegramă în care spune:

«Cu adîncă recunoștință aș dori să adresez Prea Fericirii Voastre aceste cîteva modeste rînduri, pentru a exprima bucuria permanentă pe care o port în mine drept rod neprețuit al neuitatei vizite pe care am făcut-o Bisericii Ortodoxe Române între 5 și 15 mai 1970.

Această vizită a reprezentat prima mea întîlnire cu viața Bisericii Ortodoxe Române, întîlnire care a fost revelația acelei vitalități spirituale, culturale și naționale care însuflețește întreaga Dvs. Biserică, cu diocezele, institutele teologice, seminariile, mînăstirile și parohiile sale, precum și instituțiile de caritate creștină. Pretutindeni, am avut marea bucurie să recunosc pecetea înaltei personalități a Prea Fericirii Voastre, care a fost izvorul de inspirație și de inițiativă, precum și privirea atotsupraveghetoare, spiritul de încurajare și înțelepciunea în administrare.

Din toată inima, mă rog Mîntuitorului nostru Iisus Hristos să acorde Prea Fericirii Voastre deplină și permanentă sănătate și puteri neobosite, pentru ca să puteți continua încă mulți ani a conduce Biserica cu aceeași înțelepciune, pentru împlinirea misiunii Bisericii în această lume, pentru mîntuirea oamenilor și pentru pacea între popoare.

Implor părinteasca binecuvîntare și rugăciunile Prea Fericirii Voastre pentru Biserica Armeană, pentru seminariile și credincioșii ei, pe care încerc să-i slujesc cu toată umilința».

SCHIMB DE VIZITE MONAHALE: DOUĂ CĂLUGĂRIŢE DIN GRECIA AU VIZITAT BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

Răspunzînd propunerii făcute de Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscop al Atenei şi Primat al Greciei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a acceptat un schimb de vizite monahale între Biserica Ortodoxă a Greciei şi Biserica Ortodoxă Română.

Ca urmare a acestui acord, în ziua de 26 mai 1970, au sosit în ţară două monahii din Mînăstirea Sfîntul Ioan Macrinos, şi anume: Maica stareţă a acestei mînăstiri, Monahia Macrina Salta şi Monahia Teodora Mexi, ambele specialiste în broderie artistică bisericească.

În tot timpul şederii lor, cuvioasele maici au vizitat — însoţite de D-ra Maria Spiropoulos, aflată în România pentru studii teologice superioare, ca bursieră a Patriarhiei Române — unele din mînăstirile din apropierea Bucureştilor şi mînăstirile din Oltenia, şi apoi mînăstirile din Moldova.

Astfel în prima etapă, cuvioasele maici au studiat procesul de creaţie a broderiei la atelierele de la Mînăstirea Ţigăneşti; au vizitat Casele sanatoriale: pentru clerici bătrîni şi văduvi şi călugări bătrîni de la Mînăstirea Dealu; şi pentru preotese văduve şi călugăriţe bătrîne de la Mînăstirea Viforîta; şi au cercetat trăirea religioasă monahală la Mînăstirile Ghighiu, Ciorogîrla, Tismana, Peştera Polovraci, Horez şi Cozia.

În a doua etapă, cuvioasele maici s-au bucurat de vizitarea unora dintre mînăstirile nemţene şi anume: Agapia, Văratec, Neamţ, Secu şi Sihăstria, după care au revenit în capitală, încheind vizita lor în România, cu popasuri duhovniceşti la Mînăstirile Cernica şi Pasărea.

În timpul vizitei, cuvioasele maici au declarat că nu s-au simţit de loc departe de ţara lor, datorită primirii de care s-au bucurat şi care le face să înţeleagă apropierea dintre cele două Biserici surori, lucrătoare în acelaşi duh al tradiţiei ortodoxe. Au fost impresionate de trăirea duhovnicească din mînăstiri, de frumuseţea veşmintelor lucrate în atelierele mînăstireşti, au copiat modele şi au schimbat impresii cu maicile lucrătoare. Au fost în special emoţionate de duhul evlaviei mînăstireşti pe care l-au aflat în cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române; au participat la cîntările bisericeşti din timpul slujbelor la care au asistat; şi au manifestat o mare bucurie şi recunoştinţă pentru căldura cu care au fost primite şi pentru deosebita grijă părintească care le-a arătat-o Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Cuvioasele maici au părăsit ţara noastră la 23 iunie 1970 purtînd, pe lîngă o nouă experienţă de viaţă bisericească şi tehnică din specialitatea atelierelor şi convingerea unei necesităţi de colaborare între Bisericile care trăiesc în acelaşi duh creştin şi care mărturisesc aceeaşi tradiţie şi acelaşi crez.

PARTICIPAREA DELEGAŢIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA SESIUNEA DE LUCRU A PREZIDIULUI ŞI A COMITETULUI CONSULTATIV AL CONFERINŢEI BISERICILOR EUROPENE

Sesiunea comună de lucru a Prezidiului şi a Comitetului consultativ al Conferinţei Bisericilor Europene a avut loc între 24 şi 29 mai 1970, la Kasteel «Oud Poelgeest» din Oegstgeest — Olanda. Au participat la lucrări 46 delegaţi inclusiv interpreţi din 13 ţări ale Europei: Anglia, Belgia, Cehoslovacia, Elveţia, Franţa, R. D.

Germană, R. F. a Germaniei, Italia, Olanda, România, Spania, Ungaria și Uniunea Sovietică.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost alcătuită din I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și Pr. Prof. Ioan G. Coman.

În ședința de deschidere, Președintele Conferinței, Emmen, a evocat figurile a doi mari creștini europeni dispăruți de curînd: profesorul J. Hromadka și patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia. Președintele a menționat apoi Conferința de la Taizé care a avut loc la Rusaliile protestante și catolice din anul acesta și unde s-au adunat peste 300 de tineri manifestînd o credință frumoasă și o viață solidară.

Președintele a precizat în fine că există mărturie pozitivă din partea Conferinței Bisericilor Europene pentru simțul răspunderii de care dau dovadă Bisericile noastre.

Înainte de a intra în ordinea de zi, episcopul anglican C. K. Sansbury și Președintele Conferinței au exprimat delegației Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și întregului popor român toată compasiunea membrilor Adunării pentru catastrofa naturală provocată de inundațiile care aveau loc în România și au propus trimiterea unei telegrame Întîistătătorului Bisericii noastre. I. P. S. Mitropolit Iustin a răspuns că va transmite Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și conducătorilor celorlalte Biserici din România compasiunea Bisericilor Europene pentru aceste zile dramatice din istoria țării noastre. În tot timpul Conferinței, delegații olandezi s-au interesat de buletinul inundațiilor din România. Majoritatea Bisericilor și diverse organizații ecleziastice, de stat și particulare din Olanda au strîns ajutoare în bani, alimente, medicamente și obiecte de îmbrăcăminte spre a fi trimise în țara noastră. Solidaritatea poporului olandez cu poporul român în acest ceas greu al istoriei noastre s-a dovedit și se dovedește impresionantă.

Pe această linie stă și interviul pe care un post de radio olandez l-a cerut delegației noastre la 28 mai a. c., referitor la situația inundațiilor și pe care I. P. S. Mitropolit Iustin l-a acordat răspunzînd după buletinul de informații din presa și radio-ul românesc. La conferința de presă care a urmat în cadrul lucrărilor Conferinței Bisericilor Europene, delegația a relevat același lucru ca și în cadrul interviului punînd accentul pe solidaritatea emoționantă a întregului popor român și a numeroase alte popoare ale lumii, cu sinistrații din țara noastră.

Problemele Conferinței. — Ordinea de zi încărcată a sesiunii de lucru a cuprins o serie de probleme în frunte cu cele ecumenice și cele referitoare la pregătirea Adunării Generale «Nyborg VI» (aprilie-mai 1971) relevate sau menționate în *Raportul* Secretarului General.

S-a discutat pe larg ecumenismul Bisericilor Europene pornindu-se de la un raport asupra acestui ecumenism prezentat de Dr. G. Gassmann-Strasbourg. Vorbitorul subliniază că e greu de făcut o descriere a situației ecumenice din Europa, dar el notează că ecumenismul, mai exact dialogul ecumenic european se manifestă ca individual, bisericesc și secular după o schemă în 6 puncte: 1. structură (bilateral și unilateral); 2. situație geografică (continental, interstatal, național, regional); 3. metodă (regulat, continuu, ocazional, ad-hoc); 4. purtători ai dialogului (Biserici, organizații ecumenice regionale, naționale, internaționale); 5. tematică (credința și constituția bisericească, probleme social-etice, cooperare practică, chestiuni speciale); 6. Scopul (lucrare bisericească organică, comuniune deplină), admiterea la Euharistie (limitată, generală sau reciprocă), federație sau conciliu de Biserici, pacte, de-

claraţii sau acţiuni, lămurire şi convergenţă de tradiţii teologico-bisericeşti, cunoaştere şi raporturi mai strînse, predialoguri pentru paşi mai departe.

S-au citat 4 modele de dialog interconfesional în Europa: a) dialogul luterano-reformat; b) dialogul între Biserica Evanghelică din R. F. a Germaniei şi Biserica Ortodoxă Rusă; c) dialogul pentru unirea anglicanilor cu metodiştii; d) dialogul dintre Conciliul Britanic al Bisericilor şi Biserica Romano-Catolică. Biserica Ortodoxă Rusă s-a interesat nu numai de un dialog general, ci şi de unul special cu Bisericile neortodoxe stăruind asupra aspectului practic al acestui dialog, în întîlnirile avute în 1964, 1967, 1969. Bisericile protestante din Olanda care sînt în dialog cu Biserica Romano-Catolică manifestă îngrijorare faţă de progresul secularizării; există la generaţiile tinere o mare sete de unitate evanghelică, cum s-a dovedit la întîlnirile de la Paris, Upsala, Berna. Stăruie aci o primejdie a depăşirii ecumenismului. Tinerii ţin cu orice preţ să se ajungă la comuniunea euharistică. Bisericile Evanghelice din R. F. a Germaniei care sînt în dialog cu Biserica Ortodoxă Rusă subliniază aspectul şi importanţa liturgică a acestui dialog. Se relevă din partea ortodoxă că discuţiile teologice sînt foarte importante, dar pentru ca dialogul teologic să poată fi dus cu folos e necesară clarificarea terminologiei. Conferinţa Panortodoxă de la Rodos a hotărît ca Biserica Ortodoxă să organizeze şi de atunci a şi organizat comisii speciale care să iniţieze dialoguri cu Bisericile Vechi Orientale, Anglicană si Veche-Catolică. Deşi neoficial, dialogul cu Bisericile Vechi-Orientale e în curs. E necesar ca Bisericile Europene să fie ţinute la curent de toate aceste contacte dintre ele prin Conferinţa Bisericilor Europene. Anglicanii dau referinţe asupra dialogului lor cu metodiştii şi catolicii. Problema raporturilor Bisericilor Europene cu evreii şi musulmanii e complicată şi implică elemente teoretice şi practice, care nu pot fi separate. Se face observaţia că dialogul are tendinţa de a exagera importanţa unităţii practice în detrimentul unităţii prin Credinţă, care e factorul fundamental. Conferinţa Bisericilor Europene e rugată să organizeze dialogurile dintre Biserici

Grupele de lucru au depus o activitate intensă în ultimele 12 luni. După trecerea în revistă a temei Grupei I, discuţiile s-au oprit asupra temei grupei a II-a: «Slujirea Bisericilor în societate» grupă în care au fost prezentate rezultatele studierii unei alte teme în colocviul de la Gwatt — Elveţia: *«Slujirea Bisericilor Europene în formarea păcii şi a reconcilierii în Europa»*. La capitolul III al raportului acestei grupe, s-au făcut o serie de observaţii printre altele aceea că diaconia sau slujirea e un fenomen complex al cărui nucleu îl constituie dreptatea şi încrederea, cei mai preţioşi factori de ameliorare şi întărire a raporturilor dintre Bisericile şi popoarele Europei. O atmosferă nouă, aceea a încrederii şi a frăţietăţii, va elimina încordarea şi va aduce pacea în Europa. Grupa a III-a a prelucrat tema: «Probleme ecleziologice în societatea modernă», avînd o sesiune de lucru, în aprilie 1970, la Bratislava, unde a fost elaborat un raport despre aprecierile Adunării Generale «Nyborg V» asupra Bisericilor Europene.

O problemă de o deosebită importanţă pusă în dezbateri este aceea a securităţii europene. Această problemă este esenţială pentru activitatea Conferinţei Bisericilor Europene. De aceea a fost prelucrată în Grupa a II-a de lucru (Doc. 7 b) şi încredinţată în special Comisiei mixte formată din membri ai Conferinţei Bisericilor Europene şi ai Conferinţei Creştine pentru Pace. Pretutindeni în Europa se acordă un interes crescînd securităţii din dorinţa popoarelor continentului de a sfîrşi cu conflictele dintre ele şi de a statornici pacea. Securitatea este, evident, o problemă

politică, dovadă convorbirile serioase care au loc între reprezentanții statelor europene în această privință. Conferința Bisericilor Europene se bucură de aceste inițiative, dar problema are și dimensiuni spirituale și umane care ar trebui să angajeze pe creștinii europeni mai mult ca pînă acum. Nu ne putem sustrage vocației noastre de «slujitori ai reconcilierii». Se impune să contribuim a elimina prejudecățile și neînțelegerile care există între noi și să pregătim pe bărbați și pe femei să participe la «experiența revoluționară a împăcării», binevestind și aducînd pacea Evangheliei lui Iisus Hristos. Conferința Bisericilor Europene acordă acestor probleme o atenție deosebită (Doc. 4, p. 3), socotește însă că nu e încă oportun să organizeze o întîlnire a Comisiei mixte în iunie a. c., urmînd ca — după propunerea delegației române — Conferința Creștină pentru Pace să trimită o grupă care să participe la discuții la începutul anului viitor. Adunarea Conferinței Bisericilor Europene a hotărît ca problema securității să fie studiată de Bisericile membre care vor face propuneri, în sensul hotărîrii dela Gwatt (1967), pentru a lua apoi măsuri concrete, împreună.

S-a sugerat ca în cadrul «activităților viitoare» ale Conferinței Bisericilor Europene organizațiile ecumenice regionale să planifice ținerea unei Conferințe a tineretului mondial, care n-a mai avut loc din August 1939 (Amsterdam), deși se pare că nu sînt încă date condițiile obiective pentru organizarea unei asemenea Conferințe (Doc. 8, 1). A fost pusă din nou problema turismului, ca un element urgent al ecumenismului practic, susținîndu-se că pastorația trebuie să se ocupe și de omul care călătorește. S-a sugerat ca stimularea unei ținute evanghelice în timpul călătoriei să se pregătească de către Biserici prin colocvii și seminarii cu credincioșii gata de drum. Comisia intereuropeană pentru Biserică și școală (ICCS) dorește să întrețină nu numai relații bune ci și oficiale cu Conferința Bisericilor Europene, după ce a inițiat același lucru cu Departamentul educației din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Această Comisie a solicitat introducerea facultativă a învățămîntului religios în școli. Unii delegați au arătat că în programul Conferinței nu stă înscris acest principiu, iar întrucît în Franța, R. S. România și în alte țări europene Biserica e despărțită de stat și învățămîntul religios de școală, este bine să fie păstrată situația existentă. Un dialog teologic între iudei, musulmani și creștini e posibil, mai ales că încercări în această privință — prin studii și întîlniri — s-au făcut și se fac mereu. A cincea conferință pentru Vietnam ținută la Stockholm între 28 și 30 martie 1970, cu reprezentanți ortodocși, catolici și protestanți din 5 țări, a trimis Conferinței Bisericilor Europene o scrisoare semnată de pastorul Dr. Martin Niemöller și un apel prin care se cere tuturor popoarelor strîngerea de semnături pentru retragerea totală, imediată și necondiționată a trupelor și armamentului Statelor Unite ale Americii și ale aliaților lor din Vietnamul de Sud.

Cele trei Comisii de directive formate din cîte 9—10 membri prezenți la actuala sesiune au făcut observații și comentarii la diferitele documente și probleme discutate în Adunare. În cadrul comisiei I, care discuta Raportul Secretarului General, s-a făcut observația că stăruința pe care Conferința Bisericilor Europene o depune pentru împăcare în Europa nu e încă suficientă și că raportul verticalo-orizontal al împăcării lumii cu Dumnezeu și cu oamenii ar trebui mult mai dezvoltat și adîncit; nu trebuie apoi uitat că factorul care reamintește mereu Bisericii datoria de a împăca pe oameni e o lume secularizată, idee subliniată încă din 1920 de către *Enciclica Patriarhiei Ecumenice* care atrăgea atenția că Liga Națiunilor de atunci o luase înaintea Bisericilor în acțiunea de apropiere și de împăcare a oamenilor.

Pregătirea Adunării Generale «Nyborg VI» (1971) — impune o grijă atentă asupra documentelor persoanelor participante, vorbitorilor, secţiilor de lucru, comisiilor etc. Documentul pregătitor ideologic discutat, restructurat şi îmbunătăţit la Siofok — Ungaria, a fost adoptat acum definitiv cu unele mici rectificări tehnice sau stilistice. Se constată că din 134 persoane propuse ca delegaţi pentru Adunarea «Nyborg VI» numai 18 reprezentau Bisericile Ortodoxe. La propunerea delegaţiei române şi de acord cu ceilalţi delegaţi ortodocşi s-a ajuns la ridicarea numărului delegaţilor Bisericilor Ortodoxe pentru «Nyborg VI» la 33. S-a propus ca vorbitorul principal al Adunării Generale «Nyborg VI» la tema principală: «Slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai oamenilor», să fie ales dintre următoarele persoane: W. Krusche (R. D. Germană), A. Rich (Elveţia) şi Per Lönning (Norvegia), iar ca profesorii G. Crespy şi G. Nagy să fie oratori introducători la lucrările secţiilor. Pe lîngă aceştia, s-a hotărît ca la una din secţii să vorbească Asistentul Diacon Ion Bria de la Institutul teologic de grad universitar din Bucureşti tratînd tema: «Teologia slujirii şi slujirea teologiei în situaţia actuală». S-a recomandat să se publice cît mai curînd: «Manualul Conferinţei» Nr. 1, «Caietele Conferinţei» Nr. 3 şi 4, o Broşură de publicitate, «Buletine de informaţie» în trei limbi dînd ştiri despre Conferinţa Bisericilor Europene şi relaţiile între romano-catolici şi protestanţi.

S-a hotărît că Adunarea Generală «Nyborg VII» va avea loc în primăvara anului 1974, în timp ce Consiliul Ecumenic al Bisericilor îşi va ţine sesiunea în august-septembrie 1975.

Finanţe. — Comisia de finanţe prezidată de E. H. van Eeghen a ţinut o şedinţă de lucru la 25 mai, în care a analizat situaţia financiară a Conferinţei. Din raportul preşedintelui şi din explicaţiile contabilului s-a constatat un deficit care trebuie acoperit. Pentru aceasta este necesar ca Bisericile să-şi mărească contribuţia cu circa 65% pentru a acoperi nevoile băneşti ale Conferinţei pe anii viitori.

S-a hotărît că sesiunea Prezidiului Conferinţei Bisericilor Europene va avea loc la Bucureşti între 28 septembrie şi 1 octombrie 1970 spre a se pune la punct ultimele detalii referitoare la organizarea şi ţinerea Adunării Generale «Nyborg VI», ce se va ţine la Nyborg-Danemarca, între 26 aprilie şi 3 mai 1971.

O notă deosebită a sesiunii actuale a Prezidiului şi Comitetului Consultativ a constituit-o stăruinţa asupra dialogului ecumenic între grupe de Biserici europene. E de altfel singurul mijloc ca Bisericile să se cunoască mai bine între ele, să se preţuiască şi să se apropie. Cunoaşterea Bisericilor între ele implică şi cunoaşterea istoriei şi vieţii ţărilor în care se află aceste Biserici. Institutul Ecumenic de la Strasbourg face lucrare statistică de calitate, studii comparative apreciate, clasificări interesante, elaborează definiţii şi aprecieri deosebite, dar noi credem că numai Conferinţa Bisericilor Europene e în măsură să cunoască, să coordoneze şi să prezinte fidel rezultatele dialogurilor europene, fiindcă numai aci aceste Biserici sînt prezente şi se cunosc realmente.

*

Membrii delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române, care au participat activ la lucrările Conferinţei în şedinţele plenare şi în comisii unde au adus contribuţii substanţiale, au putut vizita, graţie grijii şi amabilităţii deosebite a D-lui Ambasador Elian de la Haga, un număr de oraşe olandeze — ca Haarlem, Nordwijk, Haga, Delft, Leiden, Rotterdam şi Amsterdam — cunoscute prin instituţiile, universităţile, catedralele, muzeele, Tribunalul Suprem Internaţional şi prin frumuseţea lor.

La 27 mai 1970, delegații Conferinței Bisericii Europene la sesiunea actuală au făcut o vizită reginei Iuliana a Olandei la palatul Soestdijk. Oaspeții au fost prezentați personal reginei de către Președintele Emmen. Regina era la curent cu inundațiile din România și a discutat despre ele cu I. P. S. Mitropolit Iustin; ea a făcut observația că aceste inundații au trezit solidaritatea tuturor cu poporul român. În conversația avută cu celălalt delegat român despre importanța educației în școlile superioare, regina a subliniat că nu vîrsta, ci educația dă maturitate omului.

În aceeași zi, seara, delegații Conferinței au făcut o vizită familiei domnului E. H. van Eeghen, la Haarlem. După aceea, între orele 21—23 a fost vizitat, la lumina lumînărilor, vestitul muzeu Frans Hals din Haarlem.

Președintele Comisiei pentru afacerile externe al Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei, Dr. A. Wischmann, a prevenit delegația noastră despre o invitație pe care Bisericile Protestante și Romano-Catolică din această țară doreau s-o adreseze Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian de a vizita Bisericile respective.

Pr. Prof. IOAN G. COMAN

CRONICĂ

Luni, 4 mai 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe P. S. Episcop armean Karekin Sarkissian, aparţinînd Bisericii Armene Catolicosatul Ciliciei, Antelias-Liban, rector al Institutului teologic armean din Liban.

A fost de faţă P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal.

Marţi, 5 mai 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Ambasador al Greciei la Bucureşti, Ioannis Christos Kambiotis, care a prezentat pe Pr. Nicheforos, venit de la Atena pentru slujbele religioase la biserica greacă din Bucureşti, în timpul Sfintelor Paşti.

Au fost de faţă: P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal şi P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Joi, 7 mai 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Mario Ruffini, profesor la Universitatea din Torino — Italia de limba şi literatura română, însoţit de Dl. Prof. Dan Simonescu, de la Universitatea din Bucureşti.

Au fost de faţă: P. C. Pr. Director Ioan Gagiu şi P. C. Secretar Pr. N. Cazacu.

În aceeaşi zi Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Pastorul protestant Paul Hansen, de la Geneva, venit în ţara noastră pentru probleme legate de activitatea Bisericilor în Consiliul Ecumenic.

La orele 18,00 Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian însoţit de P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, a luat parte la recepţia oferită de Ambasadorul Extraordinar şi Plenipotenţiar al Republicii Democrate Germania şi de Doamna Sonja Moldt, cu prilejul celei de a 25-a aniversări a eliberării de sub jugul fascist.

Luni, 25 mai 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Eminenţa Sa Albert Klein, Episcopul Bisericii Evanghelice C. A. din Sibiu.

Au fost de faţă P. C. Pr. Al. Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor, P. C. Pr. Consilier D. Fecioru şi P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Marţi, 26 mai 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Branitzki, trimis de Societatea «Caritas» din Freiburg — R. F. a Germaniei — cu ajutoare pentru sinistraţi.

Au fost de faţă P. C. Pr. Consilier D. Fecioru şi P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Miercuri, 10 iunie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoţit de P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, a participat la recepţia oferită de Ambasada Suediei, cu ocazia sărbătoririi M. S. Regelui Gustav al VI-lea Adolf.

Vineri, 19 iunie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit delegaţia sosită în ajun din Freiburg im Breisgau — R. F. a Germaniei compusă din: Dl. Prof. Dr. Paul Miron, Rev. Arhim. Johannes Peterfalvy şi Pastorul Albert Rauch. Delegaţia a venit în ţara noastră cu ajutoare pentru sinistraţii din România.

A fost de faţă P. C. Pr. Director I. Gagiu şi P. C. Pr. Consilier D. Fecioru.

DIN VIAŢA COMUNITĂŢILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

EPISCOPIA MISIONARĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN AMERICA

Activitatea pastorală şi misionară a Episcopiei Misionare Ortodoxe în America foloseşte pe lîngă mijloacele obişnuite — cultul, catehizarea, vizitele canonice şi manifestările cultural-religioase — şi legătura directă şi permanentă cu credincioşii prin presă.

Astfel revista lunară *«Credinţa» (The Faith), revistă românească de spiritualitate ortodoxă*, continuă să ducă în casele credincioşilor ortodocşi români din America cuvîntul lămuritor al conducerii lor bisericeşti asupra evenimentelor la zi; şi cuvîntul de învăţătură al Bisericii sub forma de articole şi studii; precum şi ştiri din viaţa comunităţilor ortodoxe române din America.

Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America publică în fiecare an Calendarul-almanah cu un variat şi instructiv cuprins; de aceea ne vom ocupa îndeaproape asupra celui pe anul 1970.

Calendarul ortodox «Credinţa» pe anul 1970, editat de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, Detroit, Michigan, 232 p. — Ajuns la cel de al 5-lea an de apariţie, Calendarul «Credinţa» se prezintă cititorilor în veşmînt grafic sărbătoresc, fapt indicat în primul rînd de însăşi coperta bogat-ilustrată înfăţişînd biserica Mînăstirii Polovragi şi cadrul pitoresc al aşezărilor ei înconjurătoare.

În articolul inaugural intitulat *Spre noi împliniri*, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian caracterizează împlinirea celor cinci ani de apariţie consecutivă a Calendarului ortodox «Credinţa» drept «un popas aniversar dătător de noi nădejdi, care ne încredinţează că seminţele duhovniceşti semănate de acest calendar în conştiinţele fiilor noştri sufleteşti de peste Ocean vor odrăsli roada bogată a duhului românesc şi dragostea faţă de sfînta noastră Biserică». Referindu-se la semnificaţiile spirituale ale acestei cărţi de zidire sufletească, Prea Fericirea Sa remarcă conţinutul ei ortodox şi frumoasa prezentare a datinilor şi tradiţiilor româneşti, precum şi strădania de cultivare a legăturilor culturale şi spirituale dintre români, americani şi canadieni. De asemenea se evidenţiază prestigiul pe care şi l-a cîştigat această publicaţie religioasă şi culturală a românilor ortodocşi de peste hotare, prin înalta sa ţinută spirituală şi literară şi prin actualitatea problemelor teologice şi ecumeniste pe care le cuprinde. În încheiere, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române binecuvîntează strădaniile ostenitorilor şi colaboratorilor Calendarului ortodox «Credinţa», făcînd urări de sănătate, pace şi bună-vieţuire tuturor credincioşilor din Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America.

În articolul *Calendarul nostru*, P. S. Episcop Victorin remarcă bucuria şi interesul cu care este aşteptat de cititori, în fiecare an, Calendarul ortodox «Credinţa», arătînd că acesta este bine-primit nu numai pentru calităţile sale literare remarcabile, ci şi pentru articolele temeinice de teologie şi îndrumările practice tipico-

nale pe care le cuprinde. De asemenea, partea calendaristică — indicînd rostul și însemnătatea sărbătorilor mari și a zilelor de pomenire a sfinților, precum și textele din Sfînta Scriptură rînduite să se citească în biserică în timpul sfintelor slujbe — sporește valoarea acestui calendar pe care conducătorul spiritual al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America îl recomandă călduros cititorilor, adăugînd pentru aceștia arhipăstorești urări de prosperitate spirituală și dorind ca noul an 1970 să aducă bogate realizări «pentru unitatea bisericească, nu numai a tuturor credincioșilor de origine română, ci și a tuturor ortodocșilor de pe continentul american».

După partea calendaristică se publică — în limba engleză — statistica bisericească obișnuită, cuprinzînd: Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe Autocefale: membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române; membrii Conferinței episcopilor canonici în America; instituțiile și unitățile administrative și bisericești, cu titularii respectivi, aparținînd Episcopiei Ortodoxe Române în America.

Rubrica intitulată *«Cuvînt bun»* se deschide cu articolul *«Un Domn, o credință, un botez»*, semnat de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului. Articolul pune în discuție tendința de rebotezare, întîlnită în trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat, și chiar în prezent, la unele denominațiuni creștine, combătînd-o cu argumente scripturistice și arătînd că aceasta constituie o rătăcire care în ultima analiză duce la contestarea caracterului de naștere spirituală al botezului. Consiliul Ecumenic al Bisericilor a arătat în termeni clari că botezul săvîrșit în numele Sfintei Treimi este valid și el trebuie recunoscut ca atare de către toate Bisericile și denominațiunile creștine.

În continuare, rubrica mai cuprinde următoarele articole: *Disciplină și smerenie*, de Protopop-Vicar Ioan Bugariu, în care se face apel la întemeierea strădaniilor spre desăvîrșire morală pe învățătura curată a Bisericii și pe respectarea așezămintelor și îndrumărilor acesteia; *Actualitatea gîndirii patristice*, de Pr. Prof. Ioan G. Coman, arată că învățătura Sfinților Părinți constituie un «fenomen complex de știință și spiritualitate», mereu actual, avînd drept coordonate prețuirea lumii și a omului, iar ca obiectiv — ideea desăvîrșirii prin cunoaștere temeinică și progres continuu; *Hristos lumina lumii*, de Pr. Dr. Ștefan Slevoacă, apreciază bogăția și profunzimea învățăturii creștine, accesibilă tuturor oamenilor, valabilă pentru toate locurile și toate timpurile; *Rostul icoanei în cultul ortodox*, de Protos. Felix Dubneac, subliniază rolul icoanelor în viața credincioșilor ortodocși, remarcînd interferența plină de semnificații religioase dintre cult și icoană, precum și tematica bogată a icoanei ortodoxe, care cuprinde întreaga istorie a mîntuirii; *Despre curăția inimii*, de Icon. Stavr. Costică T. Popa, zugrăvește strădaniile spre desăvîrșire ale Sfinților Apostoli și ale sfinților primelor veacuri creștine și îndeamnă la strădaniile spre realizarea stării de curăție sufletească, recomandînd în acest scop privegherea, rugăciunea zilnică, pocăința, mărturisirea și dragostea față de semeni; *Cruzeiro do Sul* sau *Impresiile unui misionar ortodox în Brazilia* se referă la caracteristicile creștinismului la acest popor; în *Sfînta Evanghelie*, Icon. Stavr. Ioan M. Speriosu analizează trăsăturile esențiale ale Evangheliei Mîntuitorului, considerată drept «solie și îndemn al lui Dumnezeu către oameni», recomandînd trăirea unei vieți curate, conform cu învățătura Bisericii, în vederea însușirii corecte a cuvîntului evanghelic și a realizării vii și lucrătoare a acestuia în suflete; *Preoția și rugul de foc*, de Prot. D. Diaconescu, relevă înalta chemare și marea răspundere a slujirii preoțești, subliniind îndatorirea preotului de a fi pildă vie pentru credin-

cioși, cu cuvîntul, cu fapta și cu jertfelnicia față de semeni; *Era cosmică în lumina creștină*, de Arhim. Dr. Vasile Vasilache, se referă la recordul cuceririlor de pînă acum al spațiului cosmic, stabilit prin pășirea primilor oameni pe Lună, avînd drept concluzie creștină datoria ca, o dată cu pătrunderea în vasta armonie a cosmosului, să se țină seama nu numai de armonia fizică, ci și de cea morală dintre oameni. Rubrica se încheie cu articolul în limba engleză *Faith and Faithlessness* (Credință și credincioșie), în care Rev. Fr. Mircea Panciuk dă unele exemple reprezentative din Noul Testament pentru ilustrarea încrederii în Dumnezeu, recomandînd săvîrșirea faptelor bune ca efect al credinței creștine.

Rubrica «*Permanențe creștine*» cuprinde următoarele articole în limba engleză, traduse din românește de Leslie Jerôme Newville: *Theology in the Space Age* (Teologia în evul mediu), de Pr. Prof. Petru Rezuș; *Freedom and Responsibility* (Pace și responsabilitate), de Pr. Prof. D. Belu; *Christianity and Technology* (Creștinism și tehnică), de Pr. Prof. Isidor Todoran. În limba română, sînt inserate articolele: *Teologia și lumea modernă*, de Ierom. Antonie Leonida Plămădeală, în care — după ce se insistă asupra sensului dinamic al cuvîntului «modern», însemnînd a fi mereu actual, prezent în epocă — se precizează că învățătura creștină rămîne mereu aceeași, dar cu îndatorirea de a sta în slujba credincioșilor, îndrumîndu-i spre Dumnezeu; *Muzica liturgică în fața noilor generații*, în care Prof. Remus Tzincoca atrage atenția asupra devalorizării muzicii liturgice în Apus și arată datoria ce revine Bisericii Ortodoxe, pe plan mondial, ecumenic, de a demonstra valoarea funcțională a muzicii sale liturgice.

Din rubrica «*Pămînt și suflet românesc*» desprindem: *Cred Doamne și mărturisesc*, de Dr. Gabriel Popescu; *Din specificul ortodoxiei românești*, de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, — analiză teologică profundă a spiritualității ortodoxiei românești, caracterizată prin armonia dintre sacru și profan și prin afirmarea omului ca centru al creației, cu misiunea de a umaniza lumea; *Gîndire și trăire românească*, de Pr. Nicolae Bârsan, — apel la apropierea oamenilor prin iubire; *Demnitatea românească și conștiință ortodoxă*, de Protos. Nestorian Cicală, — caracterizare a contribuției românești la patrimoniul spiritual și a rezistenței ortodoxiei române față de încercările prozelitiste; *Mînăstirile bucovinene*, de Arhim. Paulin Popescu, — omagiu închinat vestitelor locașuri de închinare din nordul Moldovei, care păstrează în arta lor întreaga sensibilitate și gingășie spirituală a poporului român; *Drăgaica și Sînzienele*, de Pr. Sandu Tudor, — ilustrare a unei cunoscute datini străbune, pusă în legătură cu aghiografia creștină.

În continuare sînt publicate următoarele materiale: *Romanian Voyage, Summer 1969* (Călătorie în România în vara anului 1969), de Rev. Henry Hill de la Universitatea din Windsor — Canada. In continuare, semnalăm: Gheorghe Alexe, *Ionel Perlea în țara dorului și a doinelor*; Prot. G. Moraru, *Arhimandritul Ioachim Popescu, omul care iubea florile și oamenii*; Prot. Gheorghe Nan, *Românii din Canada*; Dinu Kivu, *Meșterul Manole* și altele.

Cîteva articole se referă la unele probleme de deosebit interes legate de persoana și opera lui Eminescu. Astfel, în articolul Ce *cuprind caietele lui Eminescu*, Constantin Noica, prezintă cele 44 de manuscrise eminesciene aflate în Biblioteca Academiei R. S. România, remarcînd că ele cuprind date inedite cu privire la interesul lui Eminescu pentru cultură; *Arghezi despre Eminescu*, de Barutzu T. Arghezi, sesizează lipsa de interes a societății din trecut pentru strădaniile scriitorilor și si-

tuează pe Eminescu între marile valori ale culturii românești și universale; *Eminescu și cultura populară*, de Ovidiu Papadima, evocă una din dimensiunile personalității lui Eminescu: intimitatea cu folclorul românesc, arătînd că orizontul cultural al lui Eminescu a fost mult mai vast decît al folclorului, el îmbrățișînd întreaga cultură populară, în toate dimensiunile ei.

În Calendarul «Credința» mai sînt intercalate și o serie de producții literare, în versuri și proză, semnate de: Valeriu Anania, Gheorghe Alexe, Dumitru Ichim, Nicolae Beldean, N. Păduraru, Petru Rezuș, George Uscătescu ș.a.

Darea de seamă asupra evenimentelor mai însemnate din activitatea Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America este consemnată pe scurt în rubrica *«File de cronică»*, iar sub titlul *Patronii și sprijinitorii Calendarului «Credința» pe anul 1970* sînt publicate fotografii, anunțuri și mesaje de Sărbători.

Ca de obicei, Calendarul se încheie cu o Postfață, în care se aduc mulțumiri colaboratorilor și sprijinitorilor — preoți și mireni — ai acestei opere.

Nu putem încheia această succintă expunere a materialului cuprins în *Calendarul «Credința» pe anul 1970* fără a remarca dragostea de care se bucură acesta în mijlocul credincioșilor ortodocși români de peste Ocean.

În același timp însă nu putem să nu semnalăm și anumite lipsuri în alcătuirea acestei publicații. Ne referim îndeosebi la acele articole care nu conțin suficient material de înduhovnicire a cititorilor, grija pentru cultivarea preocupărilor literare-artistice predominînd în dauna elementului sufletesc-bisericesc.

De asemenea, se remarcă lipsa semnalării evenimentelor de mare importanță petrecute în sînul Bisericii Ortodoxe Române în anul 1969, cum ar fi — ca să nu amintim decît unele — vizita făcută de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian Bisericilor Vechi Orientale din Egipt, India și Etiopia, sau apariția noii ediții a Bibliei în limba română. Dacă avem în vedere că Biserica Ortodoxă Română formează o mare familie în care se încadrează armonios toți fiii săi credincioși, inclusiv cei din unitățile sale bisericești de peste hotare, considerăm că nu ar fi lipsită de importanță o prezentare mai largă a legăturilor strînse care există între Episcopia Ortodoxă Română în America și vatra sa spirituală, Biserica Ortodoxă Română. Iar această îndatorire revine, desigur, și *Calendarului ortodox «Credința»*, ca organ reprezentativ al comunității ortodoxiei românești de peste Ocean.

*

PAROHIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN VIENA — AUSTRIA

Activitatea membrilor comunității ortodoxe române din Viena — organizați sub forma Coloniei române din Austria și sub forma Parohiei ortodoxe române din Viena — s-a concentrat îndeaproape în cursul anului 1969 și 1970 asupra amenajării localului unei minunate «Case de cultură».

Lucrările au fost duse la bun sfîrșit și Casa de cultură a fost inaugurată în cursul lunii martie 1970. Revista noastră a publicat un amplu reportaj asupra solemnităților ce au avut loc cu acest prilej (în nr. 3—4/1970).

În cadrul activității cultural-publicistice Parohia ortodoxă română din Viena a publicat, în aceleași condiții tehnice superioare, obișnuita sa publicație anuală de zidire sufletească. asupra căreia ne oprim pe larg în cele ce urmează.

Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1970, editat de Parohia ortodoxă română din Viena, Löwelstrasse, 8, Austria, 254 p. — Alcătuit cu aceeași minuțioasă grijă din anii precedenți, prin osîrdia și purtarea de grijă a P. C. Preot Prof. Gheorghe Moisescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena, acest al nouălea *Almanah* din seria celor date la iveală pînă acum vede lumina tiparului în condiții grafice optime, avînd asigurată colaborarea unor personalități de frunte din lumea bisericească și literară.

Coperta prezintă, într-o bogată ilustrare artistică în culori, o miniatură din *Apostolul* scris pe pergament de mitropolitul Anastasie Crimca și dăruit ctitoriei sale de la Dragomirna în anul 1610, înfățișînd icoana Sfintei Treimi sub chipul celor trei îngeri la masa lui Avraam, la stejarul de la Mamvri, avînd dedesubt chipul mitropolitului Anastasie Crimca, în fața bisericii Mînăstirii Dragomirna.

În articolul inaugural, intitulat *Îndreptățită bucurie*, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian binecuvîntează strădaniile ostenitorilor acestui nou Almanah, considerat drept un «adevărat chivot cuprinzător de bune și alese învățături». Arătînd rolul universal al cărții, de prieten nedespărțit și sfetnic apropiat al omului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian dezvăluie grija și dragostea cu care a sprijinit dorința enoriașilor și a membrilor Coloniei române din Austria de a-și întemeia o casă românească de cultură în Viena, considerînd această instituție drept «cel mai potrivit mijloc de a strînge la sînul ei cald pe toți cei dornici de carte, de cîntec și de tradiții românești» și remarcînd că «faptele de cultură ale unui popor niciodată nu sînt îngrădite de hotare sau opreliști; dimpotrivă, știința și arta au ajuns solii care cuceresc azi omenirea, care unesc strîns pe toți cei ce se îndeletnicesc cu ele, ajutînd să se închege acel duh spornic de înțelegere și înfrățire universală». În continuare, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române arată rolul strădaniilor actuale ale omenirii pentru făurirea unui climat de apropiere între țări și oameni, considerînd vizita în țara noastră a președintelui federal al Austriei, Frantz Jonas, care a avut loc între 11—17 septembrie 1969, drept o mărturie puternică a prieteniei dintre popoarele român și austriac și o concluzie temeinică a propășirii lor. După ce remarcă realizările pe plan cultural ale obștii românești din Viena în anul 1968, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian binecuvîntează pe cititorii Almanahului, îndemnîndu-i să fie totdeauna săvîrșitori ai faptei bune.

După partea calendaristică, însoțită de cuvenitele îndrumări tipiconale și de însemnări ale unor date importante din trecutul nostru bisericesc și național, urmează articolul intitulat *În slujba dreptei credințe*, în care Preotul Prof. Dr. Gheorghe Moisescu, parohul Bisericii ortodoxe române din Viena, arată rolul Almanahului, care urmează aceleași tradiții de pînă acum, remarcînd propășirea continuă a Parohiei ortodoxe române din Viena și subliniind înviorarea simțămîntului de responsabilitate al enoriașilor pentru împodobirea locașului de închinare cu aleasă zugrăvire și prețioase odoare de cult, «rod al dragostei nețărmurite, purcese din părintească dăruire și adîncă bunătate a noului ctitor, Prea Fericitul Justinian, Patriarhul României», căruia i se aduce recunoscător cuvînt de mulțumire.

În cadrul rubricii «*Slujiri ecumenice*», I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei semnează articolul *Preocupări ecumenice*, în care arată că în prezent Consiliul Ecumenic al Bisericilor se străduiește să pună accentul pe ideea de

comuniune a Bisericilor și, paralel cu aceasta, pe organizarea cercetării aprofundate a conceptului de om în societatea dezvoltată. Această nouă orientare dovedește că «Mișcarea ecumenică se găsește în faza ei de maturitate și este capabilă să se confrunte cu necesitățile actuale ale omenirii, pe plan creștin». În articolul *Nerăbdare ecumenică*, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului observă că în cadrul ecumenismului actual se manifestă două atitudini: una pretinzînd o cît mai grabnică înfăptuire a idealului unității creștine, iar alta — cu un simț realist mai pronunțat — recomandînd studiu serios și pregătire îndelungată în vederea realizării acestui ideal. Această ultimă atitudine este de preferat, întrucît și în domeniul religios «marile înfăptuiri pretind serioase și atente pregătiri, chibzuință și răbdare». De aceea, pentru înfăptuirea idealului ecumenist e necesară o muncă temeinică «și fără păgubitoare grabă», cerînd în rugăciune sprijinul lui Dumnezeu, dar în același timp activînd eforturile noastre omenești.

Rubrica «*Însemnări și amintiri*» se deschide cu articolul în limba germană *Ein rumänisches Legendenmotiv auf Mallorca* (Un motiv de legendă românească la Mallorca), semnat de Prof. Dr. Felix Karlinger de la Universitatea din Salzburg. Urmează articolul *Oaspeți ai Patriarhului*, în care Prof. Dr. Alexander Dordett de la Universitatea din Viena relatează impresii din timpul vizitei unei delegații de profesori de la Facultatea de teologie catolică din Viena în țara noastră, ca oaspeți ai Institutului teologic din București și Sibiu, în anul 1969.

La aceeași rubrică se înscriu o serie de articole reliefînd diferite prezențe românești la Viena, de-a lungul timpului: General Vasile Barbu, *Amintiri din Viena*; Paul Dimitriu, *Popas la Viena* — *«Morgenstimmung»*, subliniind, între altele, importanța arhivelor imperiale de la Viena, care conțin numeroase documente — în cea mai mare parte încă nescoase la lumină — referitoare la istoria română; Stelian Vasilescu, *La Viena printre prezențe românești*, — evocare a unor personalități de seamă ale vieții literare și politice care au trecut prin Viena și trecere în revistă a unor momente mai importante din activitatea Coloniei române și a Parohiei ortodoxe române din Viena; Nicolae Florescu, *Profesorul Dimitrie Caracostea despre Viena*, — amintiri ale savantului român din anii săi de pregătire a doctoratului la Viena; Petre Stoica, *Rînduri despre cafenelele literare vieneze*, remarcînd ridicarea la un adevărat rang de instituție a acestor cafenele, devenite martore ale unei înfloritoare epoci a spiritualității austriece; Mirela Bucevschi-Scîntee, *Pictorul Epaminonda Bucevschi și Viena*, — caracterizare a lucrărilor de pictură bisericească și profană ale celebrului pictor român din veacul trecut și a relațiilor sale apropiate, din timpul șederii în Viena, cu studenții români, între care se numărau Eminescu, Slavici și Ciprian Porumbescu; Prof. Valeriu I. Bologa, *Rememorări: Dr. Sterie N. Ciurcu, medic vienez*, — medalion al unui remarcabil om de știință ardelean, devenit, la începutul veacului nostru, factor de legătură între școala medicală vieneză și medicina românească.

La rubrica «*Mărturii din trecut*» sînt inserate articolele: Ion Vîrtosu, *Un călător român la Viena în anul 1842*, consemnînd, prin însemnările de călătorie ale lui George Șuțu în apusul Europei, adevărate documente despre felul în care vedeau și înțelegeau lumea unii boieri fanarioți din secolul al XIX-lea; Prof. Mihail Stèphănescu, *O arhiducesă de Austria, principesă a Transilvaniei și stareță de mînăstire*, — evocare a vieții arhiducesei Maria Christierna (1574—1621), devenită principesă a Transilvaniei prin căsătoria nefericită cu principele Sigismund Báthory și, după despărțirea de acesta, stareță a mînăstirii Hall din Tirol; Sanmiza Cre-

ziianu, *În jurul portretului vienez al cluceresei Elenco Glogoveanu*, zugrăvind o vestită reprezentantă a protipendadei oltene de la începutul secolului al XIX-lea, înmormîntată la Viena; Al. Alexianu, *Călătoria logofătului Constantin Dudescu la Viena în timpul lui Napoleon Bonaparte*, — document din literatura călătoriilor; Corneliu Albu, *Grănicerii năsăudeni în bătălia de la Arcole din 1797*, — ilustrare a curajului excepțional al ostașilor români transilvăneni; Prof. Avram P. Todor, *Pe urmele voievozilor români la Viena*, — referire la Mihai Viteazul, Șerban Cantacuzino și «cătanele» transilvănene aflate în garnizoana din Viena în timpul primului război mondial; Marta Anineanu, *Costache Negri la Conferința de la Viena din 1855*, remarcînd în portretul lui Costache Negri întruchiparea spiritului de demnitate națională, a corectitudinii și a ideii de unire; Vasile Cărăbiș, *Știri despre Viena în arhiva generalului Gheorghe Magheru*, relatînd o serie de scrisori din timpul Revoluției de la 1848, care prezintă o deosebită valoare istorică pentru epoca de la mijlocul secolului al XIX-lea; Prof. Augustin Z. N. Pop, *Veronica Micle și Eminescu*, — popas la împlinirea a 120 de ani de la nașterea uneia dintre primele poete din literatura română; Dr. Mircea Păcurariu, *Doi cărturari rășinăreni cu studii la Viena*, — valoros medalion al preotului Sava Popovici Barcianu (1814—1879) și al fiului său, profesorul și luptătorul memorandist doctorul Daniil Popovici Barcianu (1847—1903); Sebastian Șebu, *Un român doctor în filosofie și medicină al Universității din Viena acum 150 de ani: Vasile Popp*, devenit «primul bibliograf, folclorist și autor al unei lucrări științifice în românește». Rubrica se încheie cu articolul, în limba germană, *Altes und neues um einen Mozartbrief in Oravița-Banat* (Vechi și nou într-o scrisoare a lui Mozart în Oravița-Banat), semnat de Tiberiu Lichtfuss.

Evocarea «Chipuri de cărturari» se referă la: *Sextil Pușcariu* (1880—1958), de Prof. Dr. Dimitrie Macrea; *Eusebie Mandicevschi* (1857—1929), de Prof. Zeno Vancea; *Tudor Flondor* (1862—1908); și *Arhidiaconul Mihai Ursuleac* (1863—1928), de Pr. Mihai Boca.

Rubrica intitulată «Cuvinte din bătrîni» cuprinde: Un fragment din *Mucenicia sfîntului și slăvitului mucenic Ioan cel Nou de la Suceava*, de Grigore Țamblac (1364—1420); *Scrisoarea lui Vlad Țepeș voievodul Țării Românești către regele Ungariei Matei Corvin*; *Învățătura lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie cum se cade domnilor să șază la masă și cum vor mînca și vor bea*; un fragment din cuvîntarea inedită rostită de Nicolae Bălcescu la Adunarea Societății studenților români de la Paris în noaptea de Anul nou 1847, intitulată *Privire asupra stării de față, asupra trecutului și viitorului Patriei noastre*.

În cadrul rubricii «Pagini literare» semnează: Tudor Arghezi, *Cuvînt*; Vasile Alecsandri, *Pîinea amară a exilului*; Prof. Dan Smântânescu, *Octavian Goga*, inedit; Mihai Stănescu, *Colind*; Horia Oprescu, *Evocare la un sfert de veac de la moartea lui Ion Minulescu*; Puia Florica-Rebreanu, *Amintiri și mărturii despre Liviu Rebreanu*; Al. Vlahuță, *Mamei*; Panait Istrati, *Din povestirile lui Adrian Zograffi*; Ștefan Cârstoiu, *Capela*.

Ultima rubrică a Almanahului, intitulată «*Pe firul vremii*», cuprinde dări de seamă asupra cîtorva evenimente petrecute în anul 1969, cum au fost: Călătoria Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în India și Etiopia, vizita președintelui federal al Austriei Frantz Jonas în România, apariția noii ediții a *Bibliei* românești ș.a. Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu publică *Cronica Parohiei ortodoxe române*

din Viena pe anul 1969, iar G. Sereda prezintă, *Activitatea Coloniei române din Austria în cursul anului 1969.*

Almanahul cuprinde și obișnuitul rezumat în limba germană al tuturor articolelor, alcătuit de G. Bermann-Taussig.

Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1970 împlinește un important rost cărturăresc și de zidire spirituală a cititorilor, fiind în același timp un mijloc de cunoaștere și de întărire a vechilor legături de prietenie dintre poporul român și cel austriac.

În alegerea și înmănuncherea diferitelor povățuiri duhovnicești, cercetări, însemnări, amintiri și mărturii privitoarea la obștea românească sălășluită pe meleagurile Austriei se vădește în cea mai mare parte preocuparea de a valorifica într-un grad cît mai înalt zestrea spirituală a generațiilor trecute. Acest lucru îl mărturișește cunoscutul osîrduitor în alcătuirea Almanahului, Pr. Prof. Gheorghe Moisescu în articolul său de început, cînd afirmă: «...Am folosit și noi moștenirea scumpă a fericiților înaintași, ca izvor neistovit de pilduire și dreptar de călăuzire în lucrarea de trezire a cugetelor, săvîrșită dintr-o dragoste statornică pentru Țară și Biserica străbună, ca cei ce vor veni după noi, după spusa cronicarului, să cunoască faptele vieții noastre și să le judece dacă au fost multe sau puține, bune sau rele».

*

PAROHIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DE LA SOFIA

Pomenirea ostașilor români înmormîntați în cimitirul central din Sofia. — La 15 iunie a.c., în ziua sărbătoririi «Sfintei Treimi», a doua zi după ce biserica ortodoxă română din Sofia și-a prăznuit hramul ei după obiceiul local, Consiliul parohial împreună cu enoriașii bisericii, în frunte cu preotul paroh, s-au îndreptat, după oficierea sfintei liturghii, la Cimitirul Central din Sofia pentru a pomeni acolo pe eroii români căzuți în războiului din 1916—1918.

Colonia română din Sofia, cu ani în urmă, a înălțat în Cimitirul Central din Sofia un măreț monument în cinstea ostașilor români care și-au pierdut viața pe pămîntul Bulgariei în războiul din 1916—1918, care alături de mormintele eroilor români de la Grivița, Plevna, Pordim și Oreahovo căzuți în 1877 pentru eliberarea Bulgariei de sub jugul imperiului otoman, mărturisesc despre vitejia poporului român.

Acest impunător monument din piatră și încadrat lateral cu încă cinci cruci mari tot din piatră, se înalță în mijlocul unui parc de cca. 1200 mp., împrejmuit cu gard din lanțuri groase de fier sprijinite pe stîlpi de beton.

Scurgerea anilor a deteriorat, în parte, monumentul central și crucile care străjuiesc azi mormintele ostașilor români, precum și grilajul de împrejmuire, iar parcul nu mai oferea o priveliște demnă de mormintele care cinstesc memoria eroilor noștri.

Datorită sprijinului înțelegător al Prea Fericitului Patriarh Justinian, în primăvara acestui an, la cererea parohiei române din Sofia, s-au început importante lucrări de reparare a monumentului și a gardului împrejmuitor. S-au plantat arbuști ornamentali verzi, s-a săpat întreaga suprafață a parcului semănîndu-se raigras nou, și s-au curățat pomii din interior.

La sfîrșitul acestor lucrări, s-a făcut cu fast deosebit inaugurarea monumentului și a parcului, o dată cu pomenirea eroilor, cu care prilej Parohia ortodoxă română din Sofia, a depus o coroană de flori în culorile drapelului românesc.

În prezența închinătorilor bisericii ortodoxe române și în prezența D-lui Consul Stelian Dăscălescu, reprezentantul Ambasadei Române la Sofia, s-a oficiat, în ziua «Sfintei Treimi» slujba parastasului, de către P. C. Protoiereu Al. Munteanu, parohul bisericii române la Sofia, însoțit de Ion Bănățeanu cîntărețul bisericii, după care preotul paroh a ținut o cuvîntare ocazională.

Sărbătorirea hramului. — Biserica ortodoxă română din Sofia cu hramul «Sfînta Treime», potrivit unei tradiții locale, dar și pentru a da o și mai mare importanță sărbătoririi propriu-zise, prăznuiește hramul bisericii cu o zi mai înainte, adică în Duminica Rusaliilor.

La sărbătorirea hramului din acest an a fost invitat din partea Patriarhiei Bulgare, Prea Cuviosul Arhimandrit Ilarion, șeful sectorului mînăstiresc de pe lîngă Sfîntul Sinod.

Sîmbătă seara a fost săvîrșită slujba vecerniei cu priveghere, după care Prea Cuviosul Arhimandrit Ilarion a vorbit credincioșilor.

În chiar ziua hramului, a fost săvîrșită slujba utreniei praznicale și apoi slujba sfintei liturghii într-un sobor format din: Prea Cuviosul Arhimandrit Ilarion ca protos, P. C. Pr. N. Popov de la biserica «Sfînta Petca» din Sofia, P. C. Pr. paroh Alexandru Munteanu și P. C. Arhidiacon Ștefan de la catedrala patriarhală «Sfîntul Alexandru Nevski».

La slujbă au asistat: Dl. P. Todorov, din partea Comitetului treburilor bisericești ale Bisericii Ortodoxe Bulgare și ale Cultelor religioase, de pe lîngă Ministerul Afacerilor Externe al R. P. Bulgaria; D-nii Stelian Dăscălescu și Gh. Ieva, din partea Ambasadei R. S. România la Sofia; profesori de la Academia teologică, numeroși credincioși români și bulgari.

După sfînta liturghie a urmat slujba vecerniei celei mari cu rugăciuni speciale pentru sfințirea frunzelor de nuc, care au fost împărțite credincioșilor cu deosebit fast după un obicei local: prin aruncare de către preoți peste mulțimea credincioșilor care umpleau biserica, a frunzelor de nuc care cădeau deasupra capetelor credincioșilor, ca oarecînd limbile de foc ale Duhului Sfînt deasupra Apostolilor.

După vecernie întregul sobor de preoți a săvîrșit slujba parastasului pentru ctitorii sfîntului locaș, după care Prea Cuviosul Arhimandrit Ilarion, în alese și calde cuvinte, a vorbit credincioșilor despre importanța sărbătorii Pogorîrii Sfîntului Duh și a Sfintei Treimi, iar la sfîrșit ținînd în mod deosebit să sublinieze valoarea pentru Ortodoxie a bunelor și vechilor relații de prietenie dintre Biserica Ortodoxă Română și Bulgară, dintre poporul român și cel bulgar. În încheiere a mulțumit pentru deosebita cinste ce i s-a acordat de a sluji sfînta liturghie în biserica noastră cu ocazia hramului.

Încheierea firească a slujbelor a constituit-o săvîrșirea slujbei Te-Deum-ului pentru sănătatea și buna sporire a Bisericilor Ortodoxe Română și Bulgară în frunte cu întîistătătorii lor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Prea Fericitul Părinte Patriarh Chiril, pentru poporul român și cel bulgar.

În numele credincioșilor ortodocși români a luat cuvîntul P. C. Preot Alexandru Munteanu care, printre altele, a subliniat că Biserica Ortodoxă Română, ca o ramură viguroasă a Ortodoxiei Ecumenice, a năzuit să împlinească mesajul sfînt al Evan-

gheliei în mijlocul poporului român, întreţinînd relaţii de prietenie şi comuniune cu celelalte Biserici Ortodoxe şi să cultive bune raporturi cu toate Bisericile creştine şi cu necreştinii. Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Ortodoxă Bulgară au stat întotdeauna alături de popor mîngîindu-l în necazurile sale, sprijinindu-l în munca lui paşnică pentru bunăstare şi fericire şi contribuind în mod efectiv la apărarea păcii în lume, la refacerea unităţii creştine, la triumful marilor idealuri morale ale omenirii: egalitatea între oameni şi popoare, dreptatea socială, pacea, frăţietatea şi dragostea.

După ce a mulţumit clericilor ortodocşi bulgari pentru participarea la slujbele sărbătoririi hramului bisericii ortodoxe române din Sofia, P. C. Pr. Al. Munteanu a urat în numele credincioşilor ortodocşi români din Sofia, Bisericii Ortodoxe Bulgare, care prăznuieşte chiar azi 1100 de ani de existenţă, — roade duhovniceşti cît mai bogate spre slava credincioşilor bulgari şi cinstea întregii Ortodoxii. Apoi adresîndu-se D-lui reprezentant al Comitetului treburilor bisericeşti a spus: «În mod deosebit, gîndul credincioşilor ortodocşi români din Sofia, se îndreaptă către Conducătorii Republicii Populare Bulgaria, cărora le aducem respectuoase mulţumiri pentru înţelegerea frăţească ce au arătat-o poporului frate român, acordîndu-i un ajutor material de mare necesitate în valoare de un milion de leva, menit să aline suferinţele fraţilor români, victime ale inundaţiilor care au distrus o parte din ţara noastră».

În încheiere, P. C. Prot. Alexandru Munteanu a mulţumit în numele membrilor Consiliului parohial, al Comitetului de doamne, şi al tuturor credincioşilor bisericii ortodoxe române din Sofia, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian al României, care neîncetat se îngrijeşte ca un adevărat Părinte şi Păstor, şi de sufletele credincioşilor ortodocşi români care trăiesc în afara graniţelor ţării.

Monumentul ridicat în cinstea ostașilor români înmormîntați în cimitirul central din Sofia

Slujba de pomenire a ostașilor români înmormîntați în Cimitirul central din Sofia, săvîrșită la 15 iunie 1970

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

SANCTITATEA SA PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA SE REÎNTOARCE LA CONSTANTINOPOL. — După tratamentul la una din clinicile medicale din Viena, sub controlul Prof. Dr. Fellinger, Sanctitatea Sa Patriarhul a petrecut o convalescență mai îndelungată la stațiunea de munte Semmering.

În timpul acestei convalescențe, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora a primit vizita a diferite personalități creștine ortodoxe și neortodoxe.

În ziua de 16 iunie 1970, Sanctitatea Sa patriarhul Atenagora s-a întors pe calea aerului la sediului Patriarhiei Ecumenice din Fanar — Istanbul.

VIZITA REPREZENTANȚILOR BISERICII EVANGHELICE DIN R. F. A GERMANIEI LA CENTRUL ORTODOX DE LA GENEVA. — În zilele de 20 și 21 mai 1970, Centrul ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambesy-Geneva, a primit ca oaspeți pe Mgr Adolph Wischmann, președintele Departamentului pentru relații externe al Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei, însoțit de Dr. Hans Kruger, consilier bisericesc și director al revistei «Oekumenische Rundschau».

Directorul Centrului ortodox, Arhim. Damaschin Papandreu, a primit pe oaspeți, rostind un cuvînt de bun-venit și prezentîndu-i colaboratorilor Centrului ortodox. În telegrama Mitropolitului Meletie al Calcedonului, citită de Arhim. Damaschin Papandreu, se preciza că: Patriarhia Ecumenică apreciază această vizită ca «o nouă manifestare de prietenie și de colaborare între Biserica Evanghelică și Biserica Ortodoxă, care va contribui, prin convorbirile ce vor avea loc, la strîngerea legăturilor între Biserica Ortodoxă și Biserica Evanghelică din R. F. a Germaniei».

La convorbirile care au avut loc cu acest prilej, la Centrul ortodox de la Geneva, a luat parte și Dr. Harding Meyer, consilierul teologic al Federației Mondiale Luterane. Convorbirile s-au purtat îndeosebi asupra organizării unor congrese teologice mixte avînd ca temă problemele teologice care ar putea facilita un eventual dialog oficial între cele două Biserici.

Reprezentanții Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei au înfățișat contactele ce au avut loc pînă în prezent între Biserica Evanghelică și diferite Biserici Ortodoxe — îndeosebi cu Patriarhia Ecumenică și cu Biserica Ortodoxă Rusă.

Dr. Adolph Wischmann a stăruit în aprecierea acestor convorbiri de la Centrul ortodox de la Chambesy-Geneva, ca o continuare a convorbirilor care au avut loc la Constantinopol, în martie 1969, între Patriarhia Ecumenică și o delegație specială a Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei, condusă de Episcopul Dr. Eichele de Stuttgart.

Rezultatele — contribuții și concluzii teologice — ale convorbirilor de la Constantinopol au fost publicate sub titlul *Dialogul credinței și al dragostei* de către delegația Bisericii Evanghelice în «Oekumenische Rundschau» (nr. 11/1969), cuprinzînd, după o introducere semnată de Dr. Adolph Wischmann următoarele

studii: F. Heyer, *Dialogul credinței și al dragostei cu Patriarhul ecumenic Atenagora*; W. Schneemelcher, *Tradiția patristică din punct de vedere ortodox și evanghelic*; E. Eichele, *Duhul Sfînt după Faptele Apostolilor*; P. Stupperich, *Temeiul pnevmatologic al Bisericii*; Th. Schober, *Duhul Sfînt în acțiunile manifestate prin harismele acordate credincioșilor*; O dare de seamă asupra convorbirilor.

PRIMIREA MITROPOLITULUI IACOBOS EXARHUL PATRIARHIEI ECUMENICE DE CĂTRE PREȘEDINTELE R. F. A GERMANIEI. — La 9 aprilie 1970, Mitropolitul Iacobos al Exarhatului Patriarhiei Ecumenice pentru R. F. a Germaniei, nu de mult instalat în scaunul său episcopal, a fost primit de către Dr. Heinemann, președintele R. F. a Germaniei.

Mitropolitul Iacobos a prezentat Președintelui Dr. Heinemann scrisorile de acreditare din partea Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora. Președintele Dr. Heinemann a mulțumit pentru conținutul scrisorilor Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora, declarînd că poartă deosebit interes pentru problemele comunităților ortodoxe grecești din R. F. a Germaniei.

PATRIARHIA ALEXANDRIEI

OPTIMISM ÎN LEGĂTURĂ CU OPERA MISIONARĂ A PATRIARHIEI ALEXANDRIEI. — Sanctitatea Sa Nicolae al VI-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi, în cadrul unui interviu acordat postului de radio englez, în timpul vizitei sale în Anglia, a făcut următoarele declarații în legătură cu opera misionară a Patriarhatului Alexandriei:

«Opera misionară a Patriarhiei Alexandriei și a întregii Africi impune o colaborare strînsă cu celelalte Biserici creștine, între care Biserica Angliei și Biserica Scoției apreciază și se interesează în mod deosebit de opera misionară a Patriarhatului Alexandriei în Africa.

De altfel, în prezent Patriarhia Alexandriei și a întregii Africi este singura Biserică Ortodoxă angajată într-o acțiune misionară. Cu toate greutățile financiare Biserica Alexandriei are în Africa de Răsărit un episcop și cincizeci de preoți, un Seminar teologic și șaptezeci de mii de credincioși indigeni, și este foarte optimistă în privința rezultatelor viitoare ale operei sale misionare în Africa.

PATRIARHIA MOSCOVEI

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ ȘI ÎNMORMÎNTAREA SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI ALEXEI AL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA. — Retras la reședința sa din Peredelkina, de lîngă Moscova, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a suferit la sfîrșitul lunii februarie 1970 un infarct. Tratamentul și supravegherea medicală permanentă au făcut ca Sanctitatea Sa să poată lucra, participînd la lucrările Sfîntului Sinod permanent care au avut loc la reședința sa, și a primit pe conducătorii diferitelor servicii ale Patriarhiei Moscovei.

În ziua de 16 aprilie 1970 durerile cardiace s-au reînnoit. Cu toate acestea Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a continuat să lucreze pînă la ora 21,30; iar la 21,40 a încetat din viață datorită insuficienței cardiace.

Trista veste a adunat în cursul nopții la căpătîiul marelui dispărut pe înalții ierarhi aflați la Moscova și pe slujitorii de la Lavra Troița-Serghieva, care au slujit și privegheat în tot cursul nopții pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia.

În ziua de 18 aprilie 1970 a fost săvîrșită sfînta liturghie pentru morți în biserica Sfînta Treime din Peredelkina, iar la căpătîiul celui decedat a continuat slujba panihidei. În aceeași zi seara sicriul cu trupul înaltului ierarh a fost transportat în catedrala patriarhală Bogoiavlensk, unde — înainte de priveghere de toată noaptea — credincioșii din Moscova au trecut prin fața sicriului cu trupul Părintelui lor sufletesc, ceea ce s-a continuat în toată vremea cînd nu se săvîrșeau slujbe.

Tot în ziua de 18 aprilie 1970 a avut loc la Moscova ședința Sfîntului Sinod care, luînd act de decesul Sanctității Sale Patriarhului Alexei, a hotărît ca în virtutea prevederilor statutare Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei să intre în îndeplinirea sarcinii de locțiitor de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia. De asemenea Sfîntul Sinod a numit o comisie care să organizeze înmormîntarea fostului Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Ruse.

În ziua de 19 aprilie 1970 s-a anunțat că, în conformitate cu voința exprimată de el însuși, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia va fi înmormîntat la Lavra Troița-Serghieva.

În ziua de 20 aprilie 1970 a fost săvîrșită sfînta liturghie de către soborul tuturor membrilor Sfîntului Sinod permanent; iar după sfînta liturghie a fost săvîrșită slujba panihidei de către toți ierarhii Bisericii Ortodoxe Ruse veniți să asiste la înmormîntarea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse.

După aceea sicriul cu trupul Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia a fost purtat în procesiune la Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk, unde a fost întîmpinat de Locțiitorul de Patriarh, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei, împreună cu plenul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse.

Sicriul a fost depus în biserica Adormirea Maicii Domnului, unde Ierarhii Bisericii Ortodoxe Ruse au săvîrșit slujba parastasului. A continuat trecerea credincioșilor prin fața sicriului arhipăstorului lor, în timp ce slujirea panihidei continua a fi săvîrșită: de către Sanctitatea Sa Vasken I Patriarhul suprem și Catolicosul tuturor armenilor; de către clerul din Eparhia Leningradului și Novgorodului; și de către clerul din alte eparhii ortodoxe ruse.

În ziua de 21 aprilie 1970, după sfînta liturghie a Darurilor mai înainte sfințite, a avut loc slujba înmormîntării Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, după care au fost rostite cuvîntări.

Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, a fost înmormîntat în biserica cu hramul Tuturor Sfinților pămîntului rusesc, alături de biserica Adormirea Maicii Domnului din Lavra Troița-Serghieva, alături de mormintele altor înalți ierarhi ai Bisericii Moscovei și a toată Rusia.

La înmormîntarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia au luat parte: Sanctitatea Sa Efrem al II-lea Patriarh-Catolicos al întregii Gruzii; Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei; I. P. S. Mitropolit Vasile al Varșoviei și al întregii Polonii; I. P. S. Mitropolit Pimen al Crutițelor și Kolomnei, locțiitor de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia împreună cu toți ierarhii Bisericii Ortodoxe Ruse.

În numele celorlalte Biserici creștine au asistat la înmormîntarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia: Sanctitatea Sa Vasken I,

Patriarhul-suprem și Catolicosul tuturor armenilor; reprezentantul personal al Papii Paul al VI-lea, Cardinalul Jan Willebrands, președintele Secretariatului pentru unitatea creștinilor, episcopii romano-catolici din Letonia și parohul bisericii romano-catolice din Moscova; Episcopul Tibor Barta, președintele Consiliului ecumenic al Bisericilor din Ungaria; Episcopul Dr. Miroslav Novak, Patriarhul Bisericii Naționale din Cehoslovacia; N. G. Ivanov, președintele Consiliului unional al creștinilor evanghelici-baptiști; Dr. Alen Brasch, locțiitor al Secretarului General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, reprezentînd și Conferința Bisericilor Europene; Dr. Ianoș Macovski, locțiitor de Secretar general al Conferinței Creștine pentru Pace; Dr. Zoltan Kaldi, episcop al Bisericii Luterane din Ungaria.

La înmormîntarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia a asistat și V. A. Kuroedov, președintele Consiliului pentru treburile religioase de pe lîngă Consiliul de Miniștri al Uniunii Sovietice.

De asemenea au asistat la înmormîntare reprezentanți ai diferitelor Ambasade străine acreditate la Moscova.

Consiliul de Miniștri al Uniunii Sovietice și Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste Sovietice Armene au transmis Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse scrisori de condoleanțe.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a primit telegrame și scrisori de condoleanțe, cu prilejul morții Sanctității Sale Alexei Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, din partea Întîistătătorilor de Biserici Ortodoxe și neortodoxe; din partea conducătorilor de organizații intercreștine și internaționale; din partea diferitor conducători de state și a diferitor personalități politice, culturale și religioase din întreaga lume.

DIN HOTĂRÎRILE SFÎNTULUI SINOD PERMANENT AL BISERICII ORTODOXE RUSE ÎN LEGĂTURĂ CU ACORDAREA AUTOCEFALIEI MITROPOLIEI RUSE ÎN AMERICA. — *În ședința sa de la 17 martie 1970*, Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, discutînd referatul asupra activității în Statele Unite ale Americii a Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, a hotărît ca — în legătură cu desăvîrșirea discuțiilor între Biserica Ortodoxă Rusă și Mitropolia Rusă în America (aflată în schismă cu Biserica Mamă) — în locul Arhiepiscopului Ionatan, Exarhul Patriarhiei din Moscova pentru America de Nord și de Sud, aflat în concediu în Uniunea Sovietică, Exarhatul Patriarhiei din Moscova pentru America de Nord și de Sud să fie condus de către Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, pe tot timpul cît acesta se va afla în Statele Unite.

În timpul șederii sale în Statele Unite ale Americii, Mitropolitul Nicodim va avea sarcina să ducă la desăvîrșire tratativele și să semneze în numele și din însărcinarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia și a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse acordul realizat prin aceste tratative. (Tratativele au fost duse la bun sfîrșit, și la 31 martie 1970 a fost semnat Acordul).

— *În ședința de la 9 aprilie 1970*, Sfîntul Sinod a luat în discuție următoarea cerere a Mitropolitului Irineu — în numele și din însărcinarea Marelui sobor al episcopilor Mitropoliei Ruse din America: «...După o amănunțită cercetare a căilor de dezvoltare a Ortodoxiei în America, Marele Sobor m-a împuternicit să adresez

Sanctităţii Voastre şi Sfîntului Sinod această cerere în legătură cu dorinţa de a se acorda autocefalie «Bisericii Ortodoxe în America».

Dreptul canonic de acordare a acestei autocefalii aparţine în chip neîndoielnic Bisericii Ortodoxe Ruse, care a pus început răspîndirii Ortodoxiei în Lumea nouă încă din 1793, şi care în 1840 a înfiinţat în America o eparhie, care după aceea a unit pe toţi credincioşii din America, indiferent de originea lor naţională, în conformitate cu sfintele canoane. Despre dorinţa de unire şi independenţă a Bisericii Ortodoxe Americane a scris în 1905 arhiepiscopul Tihon, mai tîrziu Patriarh al Moscovei, iar în zilele noastre, dorinţa de înfăptuire a unirii şi independenţei într-o formă nouă şi în noi condiţii ca şi necesitatea includerii Bisericii Americane în familia Bisericilor Ortodoxe Autocefale au devenit şi mai evidente.

Delegaţiile noastre au definit cea mai potrivită cale pentru desăvîrşirea activităţii misionare a Bisericii Mame (Ortodoxe Ruse) în America...».

Sfîntul Sinod a hotărît: 1. Să ridice interzicerea de împreună-slujire fixată, la 12 decembrie 1947, asupra ierarhiei Mitropoliei Ruse din America de Nord, care în acest fel se încadrează în Biserica Ortodoxă Rusă; 2. Întîmpinînd dorinţa Marelui Sobor al Mitropoliei Ruse din America de Nord şi exprimînd străduinţa Bisericii Mame de organizare pe cale paşnică a trebuinţelor bisericeşti pe continentul american, Sfîntul Sinod: a aprobat în fond tendinţa de înfăptuire a unei Biserici (Ortodoxe) Autocefale în America de Nord şi a convocat, pentru discutarea modalităţilor de înfăptuire a ei, o şedinţă lărgită a Sfîntului Sinod pentru ziua de 10 aprilie 1970.

— *Jurnalul şedinţei de la 10 aprilie 1970* a Sfîntului Sinod după ce precizează pe larg motivele pentru care Sfîntul Sinod socoteşte că numai Biserica Ortodoxă Rusă este în drept să acorde autocefalia unei Biserici Ortodoxe în America, înfăţişează hotărîrile prin care: s-a acordat autocefalia Mitropoliei Ruse din America, cu titlul de *Biserică Ortodoxă Autocefală în America*; s-au precizat în amănunt conţinutul *Tomosului* ce urmează să fie înmînat conducătorului noii Biserici Autocefale; de asemenea s-au precizat toate noile aspecte organizatorice cu privire la comunităţile ortodoxe ruse din America. S-a hotărît de asemenea ca faptul acesta să fie adus la cunoştinţa tuturor Bisericilor Ortodoxe locale.

DIN HOTĂRÎRILE SFÎNTULUI SINOD ÎN LEGĂTURĂ CU ÎNFIINŢAREA BISERICII ORTODOXE AUTONOME DIN JAPONIA. — În timpul şederii în Japonia, pentru discuţii cu reprezentanţii Mitropoliei Ruse din America, între 26 şi 28 noiembrie 1969, reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Ruse în frunte cu Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului au avut mai multe întîlniri cu reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Japoneze în frunte cu Episcopul Vladimir discutînd problema restabilirii raporturilor canonice ale acestei Biserici cu Biserica Mamă, Ortodoxă Rusă, — raporturi întrerupte în 1945, de cînd Biserica Ortodoxă Japoneză a fost subordonată Mitropoliei Ruse din America.

În urma discuţiilor la 28 noiembrie 1969 a fost semnat un protocol referitor la posibilitatea acordării autonomiei Bisericii Ortodoxe din Japonia în jurisdicţia Bisericii Ortodoxe Ruse.

La 29 noiembrie 1970, al doilea Sinod al Misiunii duhovniceşti Ortodoxe în Japonia sub conducerea episcopului Nicolae Sayama a hotărît ca, în vederea organizării unei Biserici Ortodoxe Autonome în Japonia, să se subordoneze acţiunilor purtate de Biserica Ortodoxă Rusă.

La 19 decembrie 1969 Sinodul extraordinar al Bisericii Ortodoxe Japoneze a hotărît cu unanimitate să se ceară Patriarhiei Moscovei să acorde acestei Biserici autonomia sub jurisdicţia Bisericii Ortodoxe Ruse.

La 17 martie 1970, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a aprobat rezultatele întîlnirilor ce au avut loc în Japonia între reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Ruse şi reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Japoneze şi a luat în cercetare posibilitatea acordării autonomiei Bisericii Ortodoxe Japoneze.

La 3 aprilie 1970, Sfîntul Sinod a ridicat interdicţia pusă asupra Bisericii Ortodoxe Japoneze.

În şedinţa de la 10 aprilie 1970, Sfîntul Sinod a luat hotărîrea să acorde autonomia Bisericii Ortodoxe Japoneze sub jurisdicţia Bisericii Ortodoxe Ruse. În aceeaşi şedinţă, avînd în vedere generala venerare a lui de către toţi creştinii ortodocşi din Japonia, Sfîntul Sinod a hotărît canonizarea fostului arhiepiscop Nicolae Kasatkin.

În aceeaşi şedinţă lărgită a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub preşedinţia Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei al Moscovei şi a toată Rusia a fost redactat conţinutul amănunţit al *Tomosului* prin care se acorda Bisericii Ortodoxe Japoneze autonomia; se precizează organizarea Bisericii Ortodoxe Japoneze în care se include şi Misiunea duhovnicească rusă în Japonia şi se stabilesc îndeaproape raporturile între această Biserică Autonomă şi Biserica Ortodoxă Rusă sub a cărei jurisdicţie se va afla.

ALTE HOTĂRÎRI ALE SFÎNTULUI SINOD PERMANENT AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — Datorită organizării Bisericii Ortodoxe Autocefale în America, Sfîntul Sinod, în şedinţa de la 10 aprilie, a desfiinţat Exarhatul patriarhal pentru America de Nord şi de Sud, ca şi eparhiile din Statele Unite şi Canada, care făceau parte din el, şi a înfiinţat un Exarhat patriarhal pentru America Centrală şi de Sud (incluzînd-şi Mexicul).

În legătură cu aceasta s-au făcut următoarele mişcări în ierarhie:

Arhiepiscopul Ionatan de New York şi Aleutine şi Exarh al Americii de Nord şi de Sud a fost eliberat de aceste sarcini şi va fi utilizat în altă însărcinare; *Arhiepiscopul Dositei* de Brucklyn, la cerere, a fost pensionat; *Arhiepiscopul Alexei* al Filadelfiei a fost eliberat de această sarcină şi i s-a încredinţat conducerea temporală a parohiilor ortodoxe ruse din Mexic, care rămîn subordonate canonic Patriarhiei din Moscova; *Arhiepiscopul Marcu* de San Francisco a fost eliberat de această sarcină şi i s-a încredinţat conducerea temporală a parohiilor ortodoxe ruse din Canada, care rămîn subordonate canonic Patriarhiei din Moscova; *Arhiepiscopul Nicodim* al Argentinei a fost desemnat şi Exarh al Americii Centrale şi de Sud.

Episcopul Juvenalie de Tula şi Belevsk, însărcinat să se ocupe cu toate problemele legate de desfiinţarea Exarhatului Americii de Nord şi de Sud, i s-a încredinţat şi conducerea temporală a parohiilor ortodoxe ruse din Statele Unite, care doresc să rămînă subordonate canonic Patriarhiei din Moscova.

Protoiereul Matei Stadniuk a fost însărcinat cu conducerea reprezentanţei Patriarhiei din Moscova la New York şi cu conducerea averilor catedralei Sfîntul Nicolae şi a reşedinţei existente pe lîngă ea.

După discutarea referatului asupra felului cum s-a desfăşurat activitatea delegaţiei Bisericii Ortodoxe Ruse (formată din Mitropolitul Ghenadie de Orlov şi Briansk, Episcopul Juvenalie de Tula şi Belevsk şi Protodiaconul Nicolae Dimitriev) în

timpul (27 februarie — 3 martie 1970) festivităţilor care au avut loc în Polonia cu prilejul înscăunării I. P. S. Vasile ca Mitropolit al Varşoviei şi a toată Polonia, a adus mulţumiri I. P. S. Mitropolit Vasile şi Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe din Polonia pentru călduroasa primire făcută delegaţiei ortodoxe ruse.

Totodată Sfîntul Sinod permanent a invitat pe I. P. S. Vasile Mitropolitul Varşoviei şi a toată Polonia ca, împreună cu delegaţia pe care o va socoti necesară, să viziteze Biserica Ortodoxă Rusă în cursul anului 1970.

— Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, luînd în discuţie invitaţia Arhiepiscopului Martti Samoioki, conducătorul Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda, ca Biserică Ortodoxă Rusă să trimită o delegaţie pentru discuţii teologice cu teologii evanghelici-luterani finlandezi asupra temelor: «Baza teologică a activităţii Bisericii pentru pace» şi «Euharistia ca expresie a unităţii creştinilor», a hotărît să trimită în acest scop în Finlanda o delegaţie formată din: Episcopul de Filaret al Dimitrovului, rectorul Academiei duhovniceşti din Moscova (conducătorul delegaţiei); Episcopul Mihail de Astrahan şi Enotaevsk; Protoiereul Igor Ranne, conferenţiar la Academia duhovnicească din Leningrad şi conducător al parohiilor ortodoxe ruse din Finlanda; Pr. Nicolae Gundeaev, profesor la Academia duhovnicească din Leningrad.

PASTORALA SANCTITĂŢII SALE PATRIARHULUI ALEXEI AL MOSCOVEI ŞI A TOATĂ RUSIA CĂTRE ARHIPĂSTORII, PĂSTORII, SLUJITORII ŞI CREDINCIOŞII BISERICII ORTODOXE AUTONOME DIN JAPONIA. — La 10 aprilie 1970, după ce Sfîntul Sinod permanent lărgit a hotărît înfiinţarea şi organizarea Bisericii Ortodoxe Autonome în Japonia, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei şi a toată Rusia a adresat tuturor membrilor acestei noi Biserici autonome o pastorală în care precizează, între altele, că «prin providenţa Sa Dumnezeu a făcut ca Biserica Ortodoxă Japoneză să ajungă la vîrsta desăvîrşită, adică la autonomie şi la existenţă independentă în unitatea duhului şi în unirea păcii cu Biserica sa Mamă. Pentru aceasta trebuie adusă slavă şi mulţumire lui Dumnezeu cel în Treime slăvit, Care a îngăduit ca anul jubiliar 1970, cînd se împlinesc 100 de ani de la crearea Misiunii Ortodoxe duhovniceşti, să aibă loc trei excepţionale evenimente: — restabilirea comuniunii cu Biserica Mamă; — primirea autonomiei în cadrul Patriarhatului Moscovei; — şi canonizarea pururea pomenitului arhiepiscop Nicolae, Apostolul Japoniei».

După ce înfăţişează pe scurt înfăptuirile propovăduirii ortodoxe în Japonia cu o sută de ani trecuţi, Sanctitatea Sa încheie Pastorala scriind: «Noi credem cu tărie că acest eveniment istoric (acordarea autonomiei) deschide noi şi largi posibilităţi pentru slujirea în comun a lui Hristos, ceea ce va înmulţi roadele păcii, colaborarea şi iubirea între popoarele noastre».

LĂMURIRILE OFICIALE ÎN LEGĂTURĂ CU HOTĂRÎREA SFÎNTULUI SINOD DE LA 16 DECEMBRIE 1969. — Preşedintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, a făcut cunoscute la 17 martie 1970, următoarele lămuriri oficiale:

«Sfîntul Sinod, luînd hotărîrea de a nu interzice acordarea credincioşilor de rit vechi şi catolici a Sfintelor Taine la cererea lor, s-a condus de practica existentă în viaţa Bisericii Ortodoxe Ruse în Uniunea Sovietică, în cazul cînd membrii Bisericii de rit vechi, care are o ierarhie cu trei trepte şi de asemenea şi membrii Bisericii Romano-Catolice (în caz de boală sau în cazurile cînd nu au posibilitatea

să apeleze la preoţii bisericilor lor) se adresează preoţilor Bisericii Ortodoxe Ruse cu rugămintea de a li se acorda Sfintele Taine şi a dispus ca în asemenea cazuri clerul ortodox să manifeste purtare de grijă pastorală şi să arate mîngîiere acelor credincioşi de rit vechi ori catolici acordîndu-le Sfintele Taine.

Trebuie avut în vedere că Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică au aceeaşi învăţătură despre Sfintele Taine şi recunosc reciproc validitatea Tainelor ce se săvîrşesc în ele.

Nădăjduim că această hotărîre a Sfîntului Sinod să aibă însemnătate şi să manifeste o bună influenţă asupra întăririi raporturilor frăţeşti ale Bisericii Ortodoxe Ruse cu Biserica Romano-Catolică şi cu cea de rit vechi înlesnind în acest fel mersul pe calea spre unitatea de credinţă»

INTERVIUL ACORDAT DE MITROPOLITUL NICODIM CORESPONDENTULUI ZIARULUI ITALIAN «CORRIERE DELA SERA» — Petro Sormani, corespondentul ziarului italian «Corriere dela sera» a obţinut din partea Mitropolitului Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, preşedintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, răspuns la următoarele întrebări:

Intrebare: În ce constă adevărata însemnătate a hotărîrii Sfîntului Sinod de la 16 decembrie 1969?

Răspuns: Într-adevăr Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a hotărît, la 16 decembrie 1969, ca să nu interzică acordarea Sfintelor Taine credincioşilor romano-catolici şi de rit vechi în cazul cînd aceştia solicită aceasta clericilor ortodocşi.

Această hotărîre se explică prin aceea că în practică au loc cazuri cînd credincioşii de rit vechi sau romano-catolici, aflîndu-se în stare de boală grea sau din alte pricini nu se pot adresa clerului confesiunii lor, se adresează pentru săvîrşirea asupra lor a Sfintelor Taine către clerul Bisericii Ortodoxe Ruse.

Noi socotim că acest act prezintă o însemnătate deosebită pentru întărirea raporturilor frăţeşti între Bisericile în cauză.

Intrebare: Constituie această hotărîre o parte constitutivă a procesului de apropiere între Biserica Ortodoxă Rusă şi Biserica Romano-Catolică?

Răspuns: Orice iniţiativă bună în raporturile reciproce dintre Bisericile creştine contribuie, în chip firesc, la îmbunătăţirea înţelegerii între ele, uşurează mersul pe calea spre unitatea în credinţă poruncită de Mîntuitorul tuturor celor ce mărturisesc numele preasfînt al Lui.

Intrebare: Care sînt raporturile Bisericii Ortodoxe Ruse cu Vaticanul în prezent şi care sînt perspectivele dezvoltării acestor raporturi în viitor?

Răspuns: Raporturile Bisericii Ortodoxe Ruse cu Biserica Romano-Catolică au în prezent un caracter frăţesc. În chip practic, din partea catolică aceste raporturi se înfăptuiesc prin Secretariatul pentru unitatea creştină. Cu conducătorul acestui Secretariat, Cardinalul Jan Willebrands, noi avem contacte personale de mulţi ani. De aceea noi privim cu linişte la perspectiva continuării raporturilor frăţeşti între Bisericile noastre.

Intrebare: Care sînt raporturile Bisericii Ortodoxe Ruse cu celelalte Biserici Ortodoxe — îndeosebi cu Biserica Greacă şi cu sectele religioase?

Răspuns: Desigur, vorbind de Biserica Greacă, aveţi în vedere Patriarhia de Constantinopol, cu care — ca şi cu Biserica Ortodoxă a Greciei şi cu celelalte Biserici Ortodoxe locale — Biserica noastră păstrează permanente raporturi frăţeşti, sprijinindu-se pe unitatea de credinţă şi pe unitatea de trăire spirituală a tuturor acestor Biserici, care împreună constituie Biserica Ortodoxă cea *una*.

Cu confesiunile creștine neortodoxe, Biserica Ortodoxă Rusă se străduiește să susțină raporturi bune bazate pe iubire și înțelegere reciprocă. Îndeosebi Biserica Ortodoxă Rusă dedică acestui scop activitatea sa în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în care colaborează diferite Biserici creștine.

Întrebare: Ce părere aveți despre o vizită a Papii Paul al VI-lea la Moscova?

Răspuns: După cîte cunoaștem problema vizitei Papii Paul al VI-lea la Moscova nu a fost pînă acum pusă de nici una din părți.

INTERVIUL ACORDAT DE MITROPOLITUL NICODIM AL LENINGRADULUI ȘI NOVGORODULUI REDACTORULUI REVISTEI «CONFERINȚA CREȘTINĂ PENTRU PACE». — La 16 martie 1970, Dr. Irgi Svoboda, redactorul revistei «Conferința Creștină pentru Pace» a solicitat Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președinte al Comitetului pentru continuarea lucrărilor Conferinței Creștine pentru Pace, să răspundă la unele întrebări, ceea ce acesta a aprobat.

Întrebare: După tratative îndelungate și grele, la 5 martie 1970, Tratatul asupra neproliferării armelor nucleare a intrat în vigoare. Aș dori să vă întreb, în calitate de reprezentant al Conferinței Creștine pentru Pace — care de la începutul existenței sale și-a propus ca sarcină lupta împotriva armelor nucleare —, cum priviți acest fapt în legătură cu realizarea condițiilor pașnice pentru viața oamenilor?

Răspuns: Intrarea în vigoare a Tratatului asupra neproliferării armelor nucleare constituie un important pas pe calea spre înfăptuirea acordului între state cu privire la dezarmarea totală și deplină, spre izbăvirea omenirii de războaie și spre înlăturarea primejdiei de nimicire atomică.

Noi privim semnarea și ratificarea Tratatului de mai mult de 100 de state ca un mare succes al celor ce luptă pentru pace în toate țările, ca pe o biruință a voinței popoarelor și ca pe o mare realizare a personalităților reprezentative de stat.

Bisericile, comitetele regionale și toți cei ce lucrează în Conferința Creștină pentru Pace trebuie să primească acest fapt cu recunoștință către Domnul Iisus Hristos biruitorul morții și al răului, întrucît intrarea în vigoare a acestui Tratat răspunde pe deplin sarcinilor Mișcării creștine pentru pace.

Întrebare: Întrucît unele state nu au semnat încă acest Tratat, ce ar trebui și ce pot să facă creștinii pentru ca Tratatul asupra neproliferării armelor nucleare să fie semnat și ratificat de toate statele din lume?

Răspuns: Socotesc că participanții la Mișcarea creștină pentru pace sînt chemați să facă tot ce este în puterea lor pentru ca Tratatul să dobîndească în cel mai scurt timp caracter universal. Noi trebuie să dedicăm acestui scop toate eforturile noastre în Biserici și în Comunități creștine, în Conferința Creștină pentru Pace și în alte mișcări și organizații ecumenice și de luptă pentru pace.

Sîntem datori să lămurim cît mai convingător însemnătatea acestui Tratat pentru crearea securității vieții pașnice a popoarelor. Sîntem datori să protestăm împotriva măririi rezervelor de arme nucleare; să luptăm pentru interzicerea experiențelor nucleare subterane și a amplasării lor la fundul mărilor și oceanelor.

Înaintea creștinilor stau sarcini complexe și de mare responsabilitate. Creștinii trebuie să fie făcători de pace urmînd lui Hristos-Mîntuitorul, în Care Dumnezeu a împăcat cu Sine lumea și ne-a dat cuvîntul împăcării (II Cor. V, 19).

PENTRU RECONSTRUCȚIA MÎNĂSTIRII SFÎNTUL PANTELEIMON DE LA SFÎNTUL MUNTE. — Incendiul care a izbucnit în anul 1969 la Sfîntul Munte a distrus în mare parte și Mînăstirea rusă Sfîntul Panteleimon.

La stăruința delegației călugărilor ortodocși ruși de la Sfîntul Munte, formată din Ieromonahul Abel Makendonov și Visarion Veliki-Ostapenco, Patriarhia Moscovei și a toată Rusia a pus la dispoziție pentru reconstrucția Mînăstirii Sfîntul Panteleimon un milion de drahme, materialul și specialiștii necesari.

Pe de altă parte Ministerul Afacerilor externe al Greciei anunță că «Statul grec a însărcinat servicii arheologice competente să elaboreze un plan arhitectural pentru reconstrucția vechii aripi incendiate. După terminarea planului, vor începe lucrările, iar finisarea proiectului va fi asigurată de statul grec».

APROBAREA CA SFÎNTA LITURGHIE A DARURILOR MAI ÎNAINTE SFINȚITE SĂ POATĂ FI SĂVÎRȘITĂ SEARA. — Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, luînd în discuție cererea Mitropolitului Antonie, Exarhul Patriarhiei Moscovei pentru Europa Occidentală, și cererea Arhiepiscopului Ionatan, Exarh al Patriarhiei Moscovei pentru America, și ținînd în seamă practica din Exarhatele Patriarhiei Ecumenice, a aprobat ca în toate diocezele Patriarhatului Moscovei, unde nevoile speciale de pastorație impune aceasta și atunci cînd ierarhul diocezei socotește că aceasta este de folos, săvîrșirea Sfintei Liturghii a Darurilor înainte sfințite să poată fi făcută seara.

Pentru slujitorii și pentru credincioșii care vor să se împărtășească este obligator să postească cel puțin șase ore.

DISCUȚIILE TEOLOGICE LUTERANO-ORTODOXE DIN FINLANDA. — Între 19 și 22 martie 1970, s-au desfășurat în orașul Turku din Finlanda discuțiile teologice între delegația teologică ortodoxă rusă condusă de Episcopul Filaret de Dimitrovsk, rector al Academiei duhovnicești din Moscova, și între delegația teologilor Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda, condusă de Arhiepiscopul Martti Simoioki.

La lucrări au luat parte ca observatori (cu dreptul de a participa la discuții): Arhiepiscopul Paavali al Kareliei și al întregii Finlande, Episcopul Ioan de Laplandsk și Prot. Vitalie Borovoi din partea Secretariatului Comisiei «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Această primă întîlnire oficială între teologii celor două Biserici s-a concentrat asupra temelor: «Euharistia ca expresie a comuniunii credincioșilor» și «Baza teologică a activității Bisericii în slujba păcii». Referatele duble și discuțiile, purtate în duhul încrederii și respectului reciproc, au contribuit: la lămurirea punctelor de vedere principiale ale ambelor Biserici asupra aspectelor multiple ale Euharistiei în viața comunităților creștine; precum și la lămurirea sarcinii Bisericilor de a activa pentru instaurarea păcii în lume, în lumina Bibliei și în lumina situației actuale făcînd ca teologii celor două Biserici să ajungă la acord în privința sarcinii Bisericii de a lupta pentru pace, ca și în privința faptului că unitatea punctelor de vedere creștine contribuie la micșorarea încordării internaționale și ca urmare la întărirea păcii în lume.

Discuțiile — purtate asupra referatelor susținute în legătură cu temele principale, ca și asupra referatelor secundare informative asupra problemelor actuale ale Bisericii Evanghelice-Luterane și ale Bisericii Ortodoxe din Finlanda — au demonstrat ce mare însemnătate au întîlnirile și consfătuirile bilaterale pentru lămurirea problemelor credinței și pentru dezvoltarea colaborării între Biserici în activitatea lor comună pentru rezolvarea problemelor care frămîntă lumea contemporană.

ACTIVITATEA REPREZENTANŢILOR BISERICII ORTODOXE RUSE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREŞTINE ŞI INTERNAŢIONALE. — În primele luni ale anului 1970 reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Ruse au participat:

— La 2 şi 3 februarie 1970, a avut loc la Moscova sesiunea Secretariatului Internaţional al Conferinţei Creştine pentru Pace pentru pregătirea sesiunii extraordinare a Comitetului executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace. Din partea Bisericii Ortodoxe a luat parte la lucrările Secretariatului Internaţional A. S. Buevski, membru al Secretariatului Internaţional şi Prot. Pavel Socolovski, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse pe lîngă Conferinţa Creştină pentru Pace.

— Între 13 şi 18 februarie 1970, delegaţia Bisericii Ortodoxe Ruse, condusă de Mitropolitul Filaret al Kievului şi Galiţiei şi Exarh al Ucrainei, întorcîndu-se din Argentina, a vizitat Roma, unde a avut convorbiri la Secretariatul pentru unitatea creştinilor, al cărui preşedinte, Cardinalul Jan Willebrands a organizat o recepţie în cinstea delegaţiei.

— Între 16 şi 20 februarie 1970, la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor a avut loc sesiunea de lucru a Comitetului executiv al Consiliului. Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat la lucrările sesiunii Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, membru al Comitetului executiv.

— La 26 februarie 1970, a avut loc, în Praga, la sediul Conferinţei Creştine pentru Pace, sesiunea Secretariatului Internaţional al Conferinţei, la care, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, au luat parte A. S. Buevski, membru al Secretariatului Internaţional şi Prot. Pavel Socolovski, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse pe lîngă Conferinţa Creştină pentru Pace.

— La 27 şi 28 februarie 1970 au avut loc la Praga, lucrările Comitetului de lucru al Conferinţei Creştine pentru Pace, la care din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au participat: Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului — vicepreşedinte al Conferinţei şi preşedinte al Comitetului pentru continuarea lucrărilor Conferinţei —, Mitropolitul Filaret al Kievului şi Galiţiei şi Exarh al Ucrainei, A. S. Buevski, membru al Secretariatului Internaţional şi Prot. Pavel Socolovski, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse pe lîngă Conferinţa Creştină pentru Pace.

— Între 28 şi 31 martie 1970 la Stockholm au avut loc lucrările celei de a cincea Conferinţe asupra Vietnamului, la care au participat reprezentanţi a 62 de ţări şi a 31 de organizaţii internaţionale.

La începutul lucrărilor, în timpul şedinţei plenare, a fost citită scrisoarea adresată Conferinţei de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei şi a toată Rusia.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a luat parte la lucrări Prot. Pavel Socolovski, în cadrul delegaţiei Conferinţei Creştine pentru Pace.

— Între 3 şi 9 aprilie 1970, în oraşul Baden, de lîngă Viena, a avut loc Consultaţia «Preocuparea creştină pentru pace», organizată de Comisia mixtă pentru dezvoltare şi pace a Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi a Comisiei pontificale «Dreptate şi pace».

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a luat parte la lucrări A. S. Buevski, secretar al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, iar la şedinţa inaugurală a fost de faţă şi Episcopul Melchisedec al Vienei şi Austriei.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ŞI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE REPREZENTANŢI ŞI DELEGAŢII ALE DIFERITELOR BISERICI ŞI POPOARE. — În primele luni ale anului 1970 au avut loc următoarele vizite:

— Între 6 şi 8 ianuarie 1970, la invitaţia Mitropolitului Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, a vizitat Leningradul, Episcopul de Helsingfors şi Laplandsk Ioan Rinne din Biserica Ortodoxă a Finlandei. În timpul vizitei Episcopul Ioan Rinne a participat la slujbe în bisericile din Leningrad, a vizitat Academia duhovnicească din Leningrad unde s-a întreţinut cu membrii corpului didactic şi a fost primit de Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, cu care a avut convorbiri. În cinstea Episcopului Ioan Rinne, consulul general al Finlandei la Leningrad a organizat o recepţie la care au luat parte şi Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, Episcopul Gherman al Tihvinului, rectorul Academiei duhovniceşti din Leningrad, împreună cu un grup de profesori, unii preoţi din Leningrad şi Protoiereul Igor Ranne, conducătorul parohiilor ortodoxe ruse din Finlanda.

— La 4 februarie 1970, a avut loc, în Casa pentru prietenie cu popoarele altor ţări, adunarea reprezentanţilor opiniei publice sovietice la care s-a hotărît înfiinţarea Institutului pentru dezvoltarea legăturilor cu opinia publică din R. F. a Germaniei. Între membrii Institutului a fost ales Episcopul Juvenalie de Tula şi Belevsk, vicepreşedinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe.

— La 9 februarie 1970, Episcopul Juvenalie de Tula şi Belevsk a primit la sediul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe pe reprezentanţii delegaţiei Federaţiei studenţeşti mondiale creştine — aflată în vizită în Uniunea Sovietică —: Risto Letonen (Finlanda), secretar general al Federaţiei · Milan Opocenski (R. S. Cehoslovacia), secretar al Federaţiei şi Gabriel Habiba (Liban).

— La 27 februarie 1970, Episcopul Filaret de Dimitrovsk a primit, la sediul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe, pe Arhimandritul Vartolomeu Fox, parohul bisericii Sfîntul Gheorghe din New York, făcînd parte din Patriarhatul Antiohiei şi întregului Răsărit; şi pe Pr. Dr. Erik Steipels parohul bisericii anglicane din Helsinki, însoţit de secretarul Ambasadei Marii Britanii la Moscova, Catherin Lorens.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

PARTICIPAREA PREA FERICITULUI PATRIARH CHIRIL LA ÎNMORMÎNTAREA SANCTITĂŢII SALE PATRIARHULUI MOSCOVEI ŞI A TOATĂ RUSIA. — În ziua de 20 aprilie a. c., la orele 14,30 Prea Fericitul Chiril Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, a plecat cu avionul la Moscova, însoţit de Protodiaconul Dr. Vasile Beleanov, pentru a participa la funeraliile Patriarhului Alexei al Moscovei şi a toată Rusia.

La reîntoarcere, miercuri 22 aprilie, Prea Fericitul Patriarh Chiril, în scurte cuvinte la aeroport, a împărtăşit celor prezenţi următoarele despre slujba înmormîntării: Au fost prezenţi membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, preoţi, călugări şi un mare număr de credincioşi din Moscova. Slujba prohodirii celui ce a fost conducătorul Bisericii Ruse a avut loc marţi 21 aprilie a. c., săvîrşindu-se mai întîi sfînta liturghie şi apoi slujba înmormîntării care a durat patru ore.

La funeralii au participat, de asemenea: Sanctitatea Sa Efrem Patriarhul-Catolicos al Gruziei; Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarhul-suprem şi Catolicosul

tuturor armenilor, care au ținut cuvîntări. A participat și Cardinalul Jan Willebrands, însoțit de preoți delegați ai Vaticanului.

Rămășițele pămîntești ale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia au fost așezate în cripta catedralei «Adormirea Maicii Domnului» din Moscova.

ÎNFIINȚAREA UNEI NOI EPISCOPII A BISERICII ORTODOXE BULGARE PENTRU BULGARII ORTODOCȘI DIN DIASPORA. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a înființat pentru credincioșii bulgari ortodocși din diaspora, o nouă Episcopie în Canada, cu sediul la Toronto.

La 20 aprilie 1970, P. S. Episcop Iosif Znepolski, vicarul Mitropoliei din Sofia, a plecat în Canada pentru a prelua conducerea acestei noi Episcopii.

Noua episcopie va funcționa pe lîngă cea din New York, condusă în prezent de către P. S. Episcop Andrei, care face parte din Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

ÎMPLINIREA A 1100 DE ANI DE LA ÎNTEMEIEREA BISERICII ORTODOXE BULGARE. — În ziua de 11 iunie 1970, în Sala de festivități a Mitropoliei din Sofia a fost sărbătorită în mod solemn împlinirea a 1100 de ani de la independența Bisericii Ortodoxe Bulgare.

La 4 martie 870, într-un Sinod local ținut la Constantinopol a fost recunoscută independența Bisericii Ortodoxe Bulgare. Acest eveniment a avut o mare însemnătate în istoria statului și a poporului bulgar, de curînd creștinat. În timpul înfloririi statului și a culturii naționale Biserica a exercitat un rol de seamă, iar în vremea robiei turcești cînd statul bulgar fusese nimicit, Biserica Bulgară a constituit singurul sprijin, strajă și îndrumător al poporului.

Credința ortodoxă și conștiința națională au fost pentru popor singurul scut de apărare, timp de cinci veacuri, împotriva încercărilor de turcizare în masă, ori de grecizare, ca și împotriva diverselor încercări de a-l rupe de la sînul Bisericii Ortodoxe.

Datorită acestor virtuți, poporul bulgar a putut să se mențină unitar în timpul celor 11 veacuri care au trecut, iar cu o sută de ani în urmă să obțină autocefalia Bisericii sale sub formă de Exarhat, și libertatea sa politică, iar în zilele noastre, să-și restabilească Patriarhatul.

În timpul celor 11 veacuri de existență Biserica Ortodoxă Bulgară a dat numeroși sfinți: preacuvioși părinți, cuvioase maici, mucenici și mucenice ale credinței și neamului, care prin faptele lor, prin viața și tragicul lor sfîrșit au sfințit pămîntul bulgar.

Sărbătorirea a 1100 de ani de existență a Bisericii Ortodoxe Bulgare a fost deschisă de P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice din Sofia, în numele Prea Fericitului Pătriarh Chiril al Bulgariei. În cadrul sărbătoririi au fost susținute două referate: unul al D-lui Prof. Todor Săbev, intitulat: «Întemeierea, constituirea și situația interbisericească a Bisericii Ortodoxe Bulgare», iar altul al P. C. Preot Prof. Radko Poptodorov, intitulat «Esența și importanța Bisericii Autocefale Bulgare».

Au asistat la solemnitate Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, profesori universitari de teologie, preoți ai capitalei, studenți teologi, și o numeroasă asistență.

A fost prezent la festivitate Dl. Mihail Kiuciucov, președintele Comitetului pentru treburile bisericești de pe lîngă Ministerul Afacerilor Externe.

Duminică 14 iunie 1970, Duminica Rusaliilor, în catedrala patriarhală «Sfîntul Alexandru Nevski» din Sofia, în prezența a numeroși credincioși și oaspeți, Prea Fericitul Patriarh Chiril înconjurat de membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a slujit sfînta liturghie solemnă închinată comemorării a 1100 de ani de la întemeierea Bisericii naționale Bulgare. După sfînta liturghie a avut loc un Te-Deum solemn.

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

«MĂRTURIA ECUMENICĂ A ORTODOXIEI». — Asociația studenților Universității din Atena a organizat, la 12 mai 1970, o întrunire — patronată de Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul Atenei —, la care a conferențiat Prof. Constantin Muratides, despre *Sarcina ecumenică a teologiei ortodoxe în zilele noastre.*

Poziția pe care s-a axat conferențiarul poate fi redusă la invitarea pe care el a făcut-o Bisericii Ortodoxe a Greciei de «a se disocia de celelalte Biserici Ortodoxe în domeniul ecumenic și de a lua în chip oficial poziție față de Mișcarea ecumenică și față de «dialogul dragostei», pentru a apăra pe credincioșii ortodocși de pericolul de corupere care decurge din aceasta». Pentru aceasta Biserica Ortodoxă a Greciei ar trebui să declare public în primul rînd că «respinge categoric orice dialog cu neortodocșii, sub forma de «dialog al dragostei», care se separă de «dialogul teologic» și de «dialogul adevărului» ; în al doilea rînd Biserica Ortodoxă a Greciei, trebuie «să se împotrivească oricărei declarații sau activități — de oriunde ar veni ele — și să dezaprobe oficial și să condamne în conformitate cu sfintele canoane asemenea declarații și activități».

Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei, a precizat că rolul Ortodoxiei a fost totdeauna ecumenic, însă împrejurările istorice au făcut ca, pentru o perioadă, iradierea Ortodoxiei ca forță ecumenică a fost împiedicată.

Ca răspuns la «invitația făcută de Prof. C. Muratides Bisericii Ortodoxe a Greciei», Prea Fericitul Ieronim a precizat că «episcopatul Bisericii Ortodoxe a Greciei studiază orice activitate cu caracter ecumenic în teama de Dumnezeu și în deplina conștiință a responsabilității sale». În continuare, Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim a amintit unele contacte ecumenice, recente și mai vechi, din care se poate vedea că «mărturia ecumenică a Ortodoxiei» este folositoare, dorită de către ceilalți creștini și «prin urmare trebuie să se continue pe această cale», avînd în vedere că «în afară de o minune, abia în a treia generație de după noi, se va putea înfăptui dorința noastră de azi : unirea tuturor creștinilor».

În prezent, a spus Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim, «noi privim pe ceilalți creștini cu dragoste, însă noi vom merge pe drumul nostru rămînînd ferm legați de credința noastră. Armonia trebuie să domnească totdeauna între noi și trebuie să evităm lupta între noi».

INVITAREA UNUI PROFESOR DE DREPT CANONIC GREC SĂ PARTICIPE LA LUCRĂRILE COMISIEI ROMANO-CATOLICE PENTRU REVIZUIREA DREPTULUI CANONIC. — Cardinalul Jan Willebrands, președintele Secretariatului pentru unitatea creștină a invitat pe Arhimandritul Panteleimon Rodopulos, profesor de drept canonic la facultatea de teologie a Universității din Salonic să participe — în cali-

tate de consilier observator — la lucrările Comisiei instituite de Conciliul al II-lea de la Vatican pentru revizuirea dreptului canonic romano-catolic.

La lucrările Comisiei au fost invitaţi doar trei teologi necatolici: Profesorul Oghiţki de la Academia duhovnicească din Moscova, Prof. Arhim. Panteleimon Rodopulos şi un specialist anglican.

AL CINCILEA CONGRES AL TINERILOR TEOLOGI ORTODOCŞI DIN GRECIA. — Datorită iniţiativei cercurilor teologice din Atena şi Tesalonic, tinerii teologi ortodocşi greci s-au întrunit, începînd din anul 1966 şi în congrese anuale în care au studiat în comun probleme de importanţă actuală pentru viaţa Bisericii.

Astfel, în 1966, la Congresul de la Tesalonic a fost dezbătută tema: «Ortodoxia şi lumea»: în 1967 la Congresul de la Kozani a fost dezbătută tema: «Credinţa şi pietatea»; în 1968 la Congresul de la Gonia (în Creta) a fost dezbătută tema: «Ce este Biserica»; în 1969 în Congresul ţinut la Kainourgio (în provincia Lamia) a fost dezbătută tema: «Omul ca chip al lui Dumnezeu».

În 1970, Congresul tinerilor teologi ortodocşi greci (la care vor participa peste 70 de clerici şi laici) se va ţine tot la Kainourgio între 20 şi 23 august, şi va dezbate tema: «Sfîntul Duh» pe baza următoarelor referate: — Caracterul triadologic al pnevmatologiei ortodoxe; — «Filioque», semnificaţia divergenţelor teologice pentru viaţa Bisericii; — Apariţia lui Paradet în lucrarea iconomiei divine: Duhul Sfînt şi îndumnezeirea firii omeneşti; Înţelesul teologic al Cincizecimii; — Harismele şi slujirile în Biserică, lucrări ale Sfîntului Duh; — Natura — Hristos — Duhul Sfînt (realitatea naturală şi acţiunea istorică — teren pentru manifestarea şi lucrarea Duhului Sfînt).

DOUĂ SENTINŢE JUDECĂTOREŞTI ÎMPOTRIVA PROZELITISMULUI. — Constituţia actuală a Statului grec recunoaşte Biserica Ortodoxă ca Biserica oficială de stat şi protejează libertatea cultului tuturor religiilor recunoscute, dar interzice categoric prozelitismul. În aplicarea cu stricteţe a acestei dispoziţii constituţionale la 5 mai 1970, Consiliul de Stat a respins acţiunea intentată de Arhiepiscopul romano-catolic de Corfu, Mgr Antonio' Barthalitis, împotriva hotărîrii Ministerului Educaţiei prin care se interzice ca, începînd cu anul şcolar 1969—1970, elevii de religie ortodoxă să urmeze cursurile şcolii libere organizate de Mgr Antonio Barthalitis, cîtă vreme această şcoală va funcţiona în aceleaşi localuri cu alte instituţii ale Arhiepiscopiei romano-catolice din Corfu.

O a doua hotărîre judecătorească în problema prozelitismului a fost luată de Tribunalul corecţional din Mitilene, care a condamnat trei persoane, membri ai sectei «Martorii lui Iehova», la cîte cinci luni închisoare, 3.000 de drahme amendă şi şase luni supraveghere poliţienească pentru că au convertit pe copiii lor, elevi de şcoală primară, la «erezia» «Martorii lui Iehova».

ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI

450 DE ANI DE LA SFINŢIREA CATEDRALEI MITROPOLIEI DIN TÎRGOVIŞTE

1520 — 17 mai — 1970

FESTIVITĂŢILE DE LA TÎRGOVIŞTE CU PRILEJUL COMEMORĂRII

În calendarul marilor aniversări bisericeşti din anul 1970 se înscrie şi data de 17 mai, cînd se împlinesc 450 de ani de la sfinţirea catedralei Mitropoliei Ţării Româneşti din Tîrgovişte, ctitoria evlaviosului domn Neagoe Basarab.

Tîrgoviştea — Consiliul parohial al parohiei «Mitropolia» în frunte cu Preotul paroh şi cu sprijinul Protoieriei şi al organelor locale de stat — n-a vrut să lase să se treacă sub tăcere această dată.

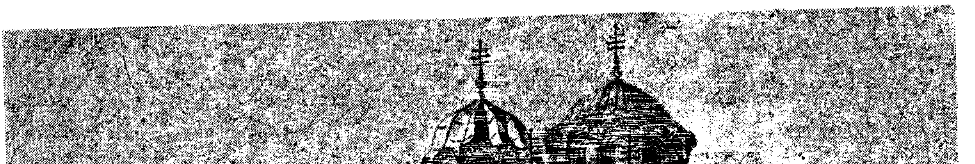
În această zi de 17 mai, cu patru sute cincizeci de ani în urmă, evlaviosul domn, — care numai cu trei ani înainte tîrnosise, la 1517, neîntrecuta în strălucire mînăstire de pe Argeş, ctitorie a sa şi rod al concepţiei şi ostenelii legendarului meşter Manole, — tîrnosea o nouă şi măreaţă biserică, la Tîrgovişte, cetatea sa de scaun, biserica în care el, Neagoe Voievod, muta din acea zi scaunul mitropolitan de la Argeş. Căci aşa se cuvenea : unde era cetatea de scaun să fie şi «mama tuturor bisericilor» — mitropolia ; unde era domnul, să fie, lîngă el, şi primul său sfetnic, mitropolitul ţării.

Şi într-adevăr, la trei ani după comemorarea celor 450 de ani de la tîrnosirea minunatei ctitorii a lui Neagoe Vodă de la Curtea de Argeş, din 15 august 1967, sosise rîndul să fie sărbătorită şi sfinţirea bisericii Mitropoliei de la Tîrgovişte. Cum această aniversare impunea un cadru solemn şi deosebit, Consiliul parohial al parohiei «Mitropolia», socotind că acest lucru depăşeşte cadrul parohial, s-a adresat pentru organizarea festivităţilor forurilor bisericesti şi organelor locale de stat, care, avînd în vedere rolul cultural şi educativ desfăşurat în viaţa poporului român «de mama bisericilor» de la Tîrgovişte, au acordat Consiliului parohial întregul şi neprecupeţitul lor sprijin.

Apreciind cele înfăţişate în memoriul prezentat de preotul paroh Corvin Parnia — prin care solicită înalta binecuvîntare şi prezenţa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la această aniversare — Prea

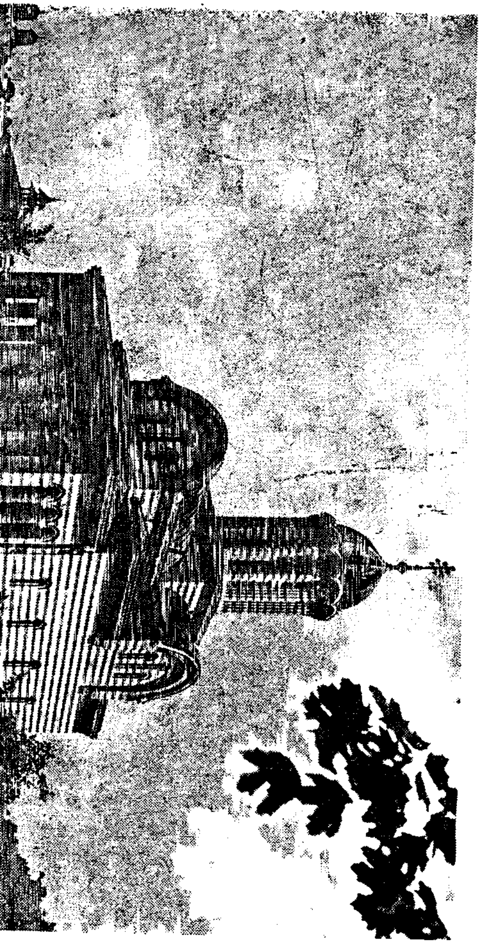
1. — Primirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la biserica «Mitropolia» din Tîrgoviște

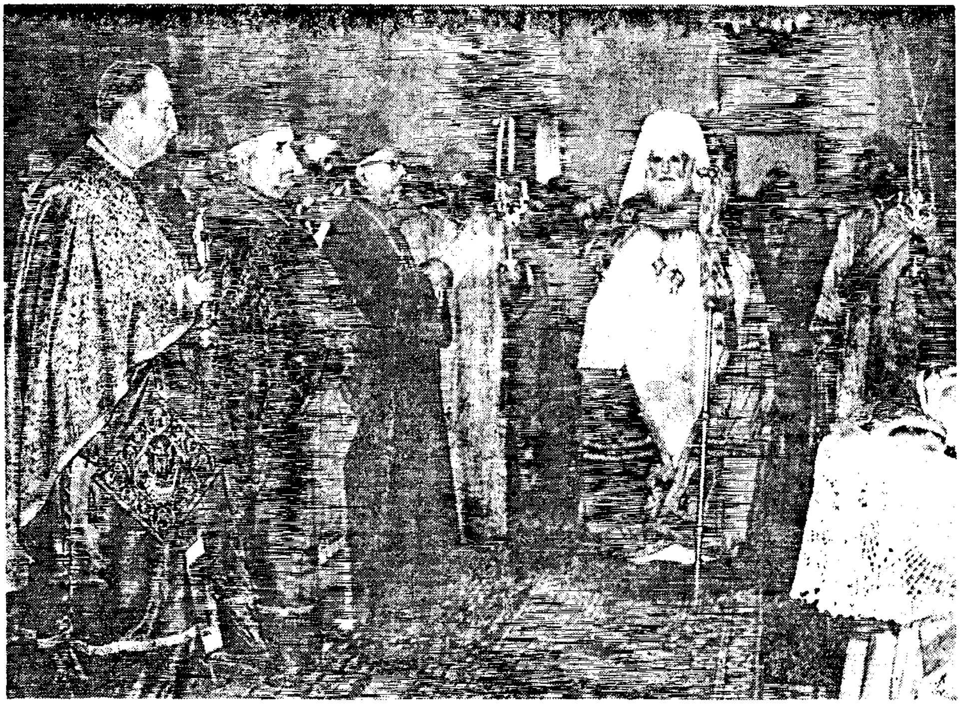

2. — Vechea biserică «Mitropolia» din Tîrgoviște

3. — Biserica «Mitropolia» din Tîrgoviște după reconstrucția de la sfîrșitul veacului al XIX-lea

4. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian săvîrşind sfînta slujbă, cu prilejul comemorării a 450 de ani de la sfinţirea «Mitropoliei» din Tîrgovişte

Fericitul Părinte Patriarh Justinian, «urmaş al vlădicilor ungro-vlahi şi deci şi ai celor şezători pe scaunul Mitropoliei» de la Tîrgovişte, a înţeles să cinstească această sărbătorire, luînd parte la ea.

*

Sîmbătă, 16 mai, la ora 18, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoţit de Pr. Petre F. Alexandru, consilier la Mitropolia Ungrovlahiei şi de Diaconii Petre Zamfira şi Constantin Dumitrescu de la catedrala patriarhală, a sosit în Tîrgovişte, unde Protoiereul Gh. Tache şi preoţimea locală i-au făcut o frumoasă primire. Conduşi de conducătorii Comitetului judeţean pentru Cultură şi Artă oaspeţii au vizitat Muzeul de Istorie al Tîrgoviştei, Muzeul Tiparului şi Muzeul Scriitorilor. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost plăcut impresionat — consemnînd aceasta şi în cartea de aur a muzeelor amintite — de modul de organizare a celor trei instituţii de cultură vizitate, de materialul expus şi de pasiunea pe care tinerii profesori şi artişti tîrgovişteni de la conducerea celor trei muzee şi a Comitetului judeţean pentru Cultură şi Artă o depun pentru a înfăţişa generaţiilor viitoare trecutul glorios al acestei vechi cetăţi de scaun, cinstită de atîţia mari voievozi şi de atîţi vlădici şi cărturari. De aceea puţine oraşe ale ţării oferă vizitatorilor ceea ce, din punct de vedere cultural, oferă astăzi Tîrgoviştea.

Seara, la ora 21,30, Comitetul de Cultură şi Artă judeţean a organizat în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian un spectacol de sunet şi lumină la biserica şi palatul domnesc din Curtea Domnească, unde Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost întîmpinat de către preoţii din Tîrgovişte cu soţiile lor. Spectacolul a constituit o evocare minunată a istoriei noastre eroice din vremea cînd în Tîrgovişte se afla scaunul domnesc al Ţării Româneşti. În timpul spectacolului s-au dat explicaţiile necesare, scoţînd în evidenţă faptul că la Tîrgovişte sînt organizate spectacole permanente de sunet şi lumină.

A doua zi, **duminică, 17 mai,** dimineaţa la ora 9,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a sosit la biserica Mitropoliei. Măreaţa biserică era în haină de sărbătoare. Credincioşii din Tîrgovişte şi din comunele din nordul judeţului au fost prezenţi — în tradiţionalele costume ale portului românesc — la această rară festivitate. Rară şi pentru evenimentul sărbătorit şi pentru faptul că aveau prilejul să se roage alături de Părintele lor sufletesc, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române.

În sunetul sărbătoresc al clopotelor, şi-a făcut apariţia maşina din care a coborît Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi persoanele care l-au însoţit. La scara catedralei, Prea Fericirea Sa a fost întîmpinat de un grup de copii care i-au oferit frumoase buchete de flori. În tinda Mitropoliei Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a îmbrăcat mantia arhierească, a fost întîmpinat după datină cu sfînta Cruce şi sfînta Evanghelie de soborul de preoţi şi diaconi în frunte cu Protoiereul Gh. Tache.

La ora 10 a început sfînta liturghie, oficiată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian înconjurat de un sobor format din 6 preoţi şi

2 diaconi. Răspunsurile au fost date, înălţător de frumos, de către toţi credincioşii din biserica plină.

La sfîrşitul sfintei liturghii, preotul paroh Corvin Parnia a tîlcuit pericopa evanghelică a zilei, iar Protoiereul Gheorghe Tache a predicat. După sfînta liturghie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu tot soborul, a săvîrşit slujba parastasului pentru ctitorii bisericii parohiei «Mitropolia», voievozi şi vlădici, începînd cu Neagoe voievod şi cu Macarie mitropolitul. Sfînta slujbă s-a încheiat cu un polihroniu pentru conducătorii Republicii Socialiste România, pentru întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române şi pentru credincioşi.

*

După sfînta slujbă, solemnitatea sărbătoririi împlinirii a patru sute cincizeci de ani de la sfinţirea catedralei mitropolitane din Tîrgovişte a continuat prin următoarea cuvîntare rostită de către parohul bisericii parohiei «Mitropolia», *Preotul Corvin Parnia :*

«Prea Fericite Părinte Patriarh,

Toţi cei prezenţi astăzi aici — credincioşi şi clerici — sîntem nespus de fericiţi că Prea Fericirea Voastră aţi binevoit să veniţi în fosta Cetate de scaun a Ţării Româneşti, în «Catedrala Mitropoliei», ctitorie a Voievodului Neagoe Basarab, de la a cărei sfinţire se împlinesc astăzi 450 de ani.

Această comemorare constituie un moment de înaltă trăire spirituală, pentru că «Mitropolia» de la Tîrgovişte evocă amintirile trecutului nostru de zbucium şi de pătimire care se împletesc cu aspiraţiile actuale pentru făurirea unui viitor luminos. Numeroasele monumente istorice care, la Tîrgovişte, se întîlnesc la tot pasul se bucură astăzi de o deosebită atenţie din partea Statului nostru şi a Bisericii Ortodoxe Române. Trecutul glorios al Tîrgoviştei descris şi cîntat de scriitorii şi poeţii Enăchiţă Văcărescu, Ion Heliade Rădulescu, Vasile Cîrlova, Grigore Alexandrescu şi Smaranda Gheorghiu (Maica Smara) reprezintă pagini de seamă din istoria poporului nostru. Ruinele palatului domnesc al lui Mircea Basarab de la începutul veacului al XV-lea, Turnul Chindiei al lui Vlad Ţepeş, Biserica Domnească a lui Petru Cercel, biserica Stelea a lui Vasile Lupu domnul Moldovei şi alte multe monumente vechi stau astăzi pline de mîndrie alături de noile construcţii ale regimului nostru socialist.

Iată, locaşul acesta sfînt în care aţi oficiat astăzi sfînta liturghie întru pomenirea vrednicilor săi ctitori — locaşul vechii Mitropolii a Ţării Româneşti, zidit la începutul veacului al XVI-lea de către evlaviosul voievod Neagoe Basarab şi reconstruit la începutul veacului nostru de arhitectul francez André Lecomte du Noüy — a concentrat în jurul lui toată viaţa religioasă şi culturală a ţării, timp de două veacuri.

Strălucirea ctitoriei lui Neagoe Basarab şi dărnicia voievozilor noştri nu au întîrziat să ajungă vestite în toată lumea ortodoxă. De aceea Mitropolia din Tîrgovişte a fost vizitată de multe personalităţi

de seamă ale Ortodoxiei: patriarhul Constantinopolului Chiril Lucaris a predicat în mai multe rînduri în această biserică; patriarhul Antiohiei Macarie, în trecere prin Țara Românească, a admirat frumusețea locașului Mitropoliei și, entuziasmat de climatul cultural de la curtea lui Matei Basarab, a tradus în limba arabă cel mai vechi text cunoscut al *Letopisețului Țării Românești* (1292—1664), (descoperit recent de istoriograful român Virgil Cândea). Iar însoțitorul patriarhului Macarie, diaconul Paul din Alep, în jurnalul său de călătorie descrie în cuvinte de laudă frumusețea ctitoriei lui Neagoe de la Tîrgoviște.

De asemenea și alți soli și ierarhi din Orientul ortodox găseau la curtea voievozilor români nu numai subsidii financiare, dar și valori culturale din care să se inspire și să le facă cunoscute adesea la ei acasă. Patriarhul ecumenic Dionisie și patriarhul Ierusalimului, Dimitrie, fiind surprinși de moarte la noi în țară, au fost înmormîntați cu mare cinste în pronaosul acestui sfînt locaș, alături de mitropolitul cărturar al Țării Românești — Ștefan.

Cea mai mare strălucire însă a avut-o Mitropolia de la Tîrgoviște sub domnia lui Matei Vodă Basarab care, împreună cu cumnatul său Udriște Năsturel, fratele Doamnei sale Elena și cu mitropolitul Ștefan, zeloși luminători ai neamului, au contribuit la răspîndirea cărților bisericești în grai românesc, înființînd în clădirea Mitropoliei tipografia în care s-au tipărit printre primele cărți: *Psaltirea, Cazania* și *Îndreptarul Legii.*

Din descrierea diaconului Paul din Alep, tipografia lui Matei Basarab era instalată pe locul unde se afla în 1888 clopotnița Mitropoliei.

În epoca lui Constantin Brîncoveanu, mitropolitul Teodosie a restaurat Mitropolia lui Neagoe, în interior și exterior, adăugîndu-i acel «pridvor brîncovenesc», cu stîlpi din piatră sculptată, înaintea ușii de intrare, care a durat pînă la dărîmarea vechii Mitropolii.

Tot în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, cărturarul mitropolit Antim Ivireanul a reînființat în clădirile Mitropoliei vechea tipografie domnească și aici au văzut lumina tiparului, între anii 1709—1715, multe cărți de slujbă și de învățătură ortodoxă în graiul poporului.

După martiriul domnitorului Constantin Brîncoveanu și al mitropolitului Antim Ivireanul, toți vlădicii Ungrovlahiei au încetat a mai avea reședința la Tîrgoviște. Astfel, cu toate «reparațiunile urgente» făcute de mitropolitul Dositei Filitti și de Climent economul Sfintei Mitropolii, seculara ctitorie a lui Neagoe Basarab a ajuns la dărăpănare, datorită stricăciunilor făcute de dușmani, care în numeroase rînduri ne-au cotropit țara, prădînd și arzînd cetatea Tîrgoviște, iar în 1821 din partea eteriștilor lui Ipsilanti, care după ce au ucis mișelește pe Tudor Vladimirescu, chiar în curtea Mitropoliei, au despuiat acoperișul de plumb al bisericii Mitropoliei.

În ciuda reparațiilor încercate în 1848 de mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei, vestita Mitropolie a lui Neagoe Basarab «cu cele opt turle

și tot rotunde ce nu satură ochii privitorului de vederea ei», precum spune cronica țării, își trăiește agonia existenței pînă în anii 1889—1893, cînd, după atîtea «restaurări și reparaturi» nereușite, acest sfînt și încercat locaș este dat spre «restaurare științifică» arhitectului francez Lecomte du Noüy.

În acest fel, vechea Mitropolie din Tîrgoviște, care timp de aproape patru secole a fost martora multor fapte din viața poporului nostru, a dispărut de pe fața pămîntului. Cu prilejul dărîmării au fost distruse aproape toate mărturiile istorice aflate în biserică, iar puținele rămase, parte au fost duse la Muzeul de artă religioasă din București, parte păstrate în Muzeul Mitropoliei, dărîmat în 1942, și apoi transportate în noul Muzeu istoric al orașului.

După patru decenii de la reconstrucție, actuala catedrală a Mitropoliei a fost sfințită cu fastul tradițional în ziua de 12 noiembrie 1933, și de atunci este folosită ca biserică de enorie a parohiei «Mitropolia». Locașul acesta a slujit drept catedrală a Mitropoliei, așezate aici la Tîrgoviște de fericitul întru pomenire Voievodul Neagoe Basarab și rămîne pentru istoria neamului nostru un punct de luminoasă strălucire, iar aceasta nu se va uita niciodată.

Acum, la împlinirea a 450 de ani de cînd s-a aprins întîia candelă în Mitropolia de la Tîrgoviște, îndreptăm gînd de pioasă pomenire către slăviții ei ctitori de iznoavă, voievozi și vlădici, începînd cu Neagoe Vodă Basarab și Macarie mitropolitul, acești mari binefăcători și milostivi slujitori ai Ortodoxiei noastre românești.

Iar prezența Prea Fericirii Voastre în această frumoasă catedrală la acest popas sărbătoresc constituie cel mai pios omagiu închinat vrednicilor ei ctitori. Pentru aceasta credincioșii acestei parohii vă aduc prin mine prinosul lor de recunoștință pentru marea cinste făcută bisericii lor — «Mitropolia» de a fi slujit aici sfînta liturghie arhierească. Noi toți, cler și popor, Vă rugăm Prea Fericite Părinte Patriarh să ne împărtășiți patriarhiceștile Voastre binecuvîntări și Vă spunem din toată inima : «Hristos a înviat ! Întru mulți și fericiți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh !»

Luînd apoi cuvîntul, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a rostit următoarea cuvîntare :

Iubiții mei fii sufletești,

Prăznuim azi, în cea de a 17-a zi a lunii mai din acest an 1970, împlinirea a 450 de ani de la prima tîrnosire a bisericii mitropolitane din Tîrgoviște. O dată cu acest fapt, retrăim acele clipe de emoție și reculegere din acea zi de 17 mai 1520, cînd la praznicul Înălțării Domnului, în «fața întregii țări, a marilor ierarhi, a vecinilor prieteni și a tot poporul», acest sfînt locaș — după legea și datina ortodoxă — a fost închinat celui atotputernic.

Clădită din temelie — în anii 1518—1520 — de evlaviosul voievod Neagoe Basarab și apoi — în anul 1537 — zugrăvită de ginerele său, voievodul Radu Paisie, biserica Mitropoliei tîrgoviștene, — despre care

un contemporan spunea că avea opt turle «tot rotunde» şi că era frumoasă încît ochii tuturor «nu se satură de vederea ei» —, a fost în timpul său cea mai mare biserică din cîte se ridicaseră pe pămîntul românesc.

Ctitorul ei, mutînd în anul 1517 pentru totdeauna scaunul mitropolitan de la Argeş în oraşul Tîrgovişte, care de mai bine de un veac era cetatea de scaun a Ţării Româneşti, a sorocit-o a fi — precum spun acte de mai apoi — «mama tuturor bisericilor», adică Mitropolie a ţării. Ajungînd chiar la început reşedinţă a celei dintîi instituţii bisericeşti din ţară, ea şi-a păstrat această calitate timp de aproape două veacuri, vreme în care a fost martoră a multe fapte din trecutul nostru şi înăuntrul ei a văzut multe şi alese feţe de ierarhi şi slujitori din ţară şi de peste hotare.

Ca urmaş al vlădicilor ungrovlahi, deci şi al celor şezători pe scaunul mitropolitan de aici, cade-se ca la acest popas sărbătoresc să îndrept cuvîntul meu mai ales către aceştia din urmă. Cercetări competente încredinţează că ei au fost în număr de 23 şi că unii dintre ei au înscris luminoase pagini atît în viaţa Bisericii străbune cît şi în vechea cultură Românească.

Cel dintîi dintre ei care, acum patru veacuri şi jumătate, a slujit la sfinţirea acestei mitropolii, nu este altul decît «smeritul monah şi preot» Macarie (1513—1521), care, în anii 1508—1512, în tiparniţa nou înfiinţată la Mînăstirea Dealu din apropiere, a imprimat primele cărţi în ţara noastră şi care, după ultimele cercetări, vlăstar al neamului românesc era.

Legat ca şi el, de acest sfînt locaş, a fost arhiepiscopul Varlaam (1535—1544), «exarhul tuturor plaiurilor», sub care în anul 1537 s-a zugrăvit. În afară de aceasta, numele lui este pus alături de începutul celei de a doua perioade de tipar în Ţara Românească, cînd, sigur tipografia a funcţionat în Tîrgovişte, poate chiar în chiliile de la Mitropolie.

În acelaşi veac, al XVI-lea, aici la Tîrgovişte mitropolitul Anania (1545—1558), a fost sprijinitor al vestitului diacon tipograf Coresi «ot Tîrgovişte» ; iar mitropolitul Serafim (1576—1586), cel care şi-a zis «arhimitropolit», mergea în solii peste munţi, stătea în strînse legături cu mitropolitul transilvan Ghenadie, îndemna pe acelaşi diacon-tipograf Coresi să dea la tipar noi cărţi şi punea pe preoţii din Şcheii Braşovului să facă tălmăciri de cărţi în româneşte, după exemplare ale acestora, aflate în proprietatea sa.

În ultimii ani ai aceluiaşi veac, a păstorit la Tîrgovişte mitropolitul Eftimie (1594—1603), sfetnic apropiat al lui Mihai Viteazul, care a militat pentru apropierea sufletească a tuturor românilor, s-a îngrijit de viaţa din mînăstiri, a mers în solii, a depus jurăminte de credinţă şi a semnat tratate în numele domnului său. În o asemenea situaţie faţă de Mihai Vodă a fost şi un alt vlădică tîrgoviştean : Luca (1603—1629), bărbat învăţat şi plin de talente, pe care, pe cînd era numai episcop la Buzău, eroul de la Călugăreni l-a trimis în mai multe misiuni diplomatice peste hotare. Acest activ ierarh a stat în legătură şi cu parte din prelaţii ortodocşi ai vremii, între care a fost şi pa-

triarhul ecumenic Chiril Lucaris, cel ce a vizitat de mai multe ori Tîrgoviştea şi mitropolia ei. Bune relaţii a avut el şi cu ortodocşii de peste munţi, cărora, înainte de anul 1606, aici la Tîrgovişte le-a hirotonit arhiereu pe mitropolitul Teoctist, precum şi cu cei din Moldova de la al căror vlădică, Anastasie Crimca († 1629), a primit în dar pentru mitropolie «nişte Proloage», adică Vieţi de sfinţi.

Dintre mitropoliţii tîrgovişteni de după el, merită a fi pomenite numele cărturarilor mitropoliţi Teofil (1636—1648) şi Ştefan († 1668), îngropat chiar aici la mitropolie, al gospodarului mitropolit Teodosie († 1708), cel ce a făcut adaosuri acestui sfînt locaş şi al martirului mitropolit Antim Ivireanul († 1716). Aceştia, aici, în cetatea de scaun a Tîrgoviştei, în «casa Nălţării Domnului», adică la «Mitropolie» au desfăşurat şi o frumoasă şi bogată activitate culturală, cu rezultate pozitive atît pentru neamul nostru cît şi pentru Biserica strămoşească.

În acelaşi timp, ierarhii tîrgovişteni au trudit activ şi pentru strîngerea legăturilor dintre românii de pretutindeni. Aici merită a fi amintită mai întîi apropierea dintre unii dintre ei şi mitropoliţii Moldovei (Luca şi Anastasie Crimca; Ştefan şi eruditul mitropolit Varlaam) şi apoi grija lor pentru românii din Transilvania cărora, după putinţă, le-au trimis cărţi şi antimise, i-au ajutat să-şi facă tipografii, cînd nevoia a cerut i-au îndemnat să fie şi să se păstreze tari în credinţa străbună şi uneori aici în această mitropolie, pînă în pragul secolului al XVIII-lea, le-au hirotonit arhierei, mitropoliţi, din rîndul cărora vom pomeni numai pe: Ghenadie (în 1579), pe Ioan de la Prislop (în 1585), pe Sfinţii Ilie Iorest (în 1640) şi Sava Brancovici (în 1656), pe cărturarul Simion Ştefan (în 1643) şi chiar pe «nepilduitorul» Atanasie Anghel (în ianuarie 1698).

Înţelegătoare atitudine au arătat aceiaşi vlădici tîrgovişteni şi faţă de celelalte Biserici Ortodoxe. Reşedinţa lor din această voievodală cetate a fost deschisă atîtor ierarhi din Orientul ortodox, cărora la plecare li s-au hărăzit şi însemnate daruri, din avutul cu care evlavia străbunilor înzestrase din belşug această sfîntă casă. Patriarhi ecumenici ca: Ieremia Tranos, Chiril Lucaris, cel ce a predicat de mai multe ori în această mitropolie, şi Dionisie, cel ce din anul 1696 tot aici îşi doarme somnul de veci; patriarhi de Alexandria ca învăţatul Mitrofan Critopulos; patriarhi de Ierusalim ca vestiţii Dositei şi Hrisant Notara; şi patriarhi de Antiohia ca acel Macarie, al cărui însoţitor, diaconul Paul din Alep, a lăsat o pagină atît de frumoasă despre locaşul sfînt în care ne aflăm acum, — cercetînd cu interes şi evlavie această «mamă a tuturor bisericilor» din Valahia, au simţit din destul dărnicia ei şi duhul de viaţă cărturărească ce pulsa înăuntrul şi în afara zidurilor sale.

Oficial această ctitorie tîrgoviştează a lui Neagoe Basarab a încetat să mai fie reşedinţă mitropolitană la 8 iunie 1668. Şi după această dată însă unii din ierarhii ungrovlahi îşi mai petrec parte din păstorie aici. Această situaţie a durat numai pînă în anul 1716, cînd într-adevăr ea şi-a pierdut definitiv rostul de «mamă a tuturor bisericilor» din Ţara Românească.

După aceasta, voievodala ctitorie, admirată în trecut de atîția vizitatori pentru măreția și splendoarea ei, s-a tot năruit. În anul 1889 s-a pășit la restaurarea ei, încredințîndu-se aceasta arhitectului francez Lecomte du Noüy. Acesta, potrivit sistemului său de lucru, după ce a dărîmat-o pînă în temelie, a clădit în locu-i pe cea de azi, care a fost isprăvită abia în anul 1933 și care așa cum se înfățișează, nu-i decît «o reconstruire ipotetică» a celei vechi, ridicată de meșterii pricepuți ai lui Neagoe Basarab.

Iubiți credincioși,

La capătul acestei sumare prezentări cu privire la viața și istoria «Mitropoliei» din Tîrgoviște, se poate afirma că în trecut ea n-a fost numai cel mai de seamă centru administrativ al Bisericii din Țara Românească și nici numai o simplă martoră a multe fapte din zbuciumata noastră istorie, ci a fost mai ales o vatră de cultură și trăire duhovnicească și românească. A fost un centru în care s-au zămislit multe idei de spiritualitate românească, un centru din care, prin diaconul Coresi, a început să se pună temei limbii literare române și, totodată, prin această limbă, vorbită și scrisă mai apoi în toate colțurile locuite de români, să se cristalizeze și să se întărească ideea unității neamului nostru pe atunci împărțit în mai multe țări.

La trecerea acestor patru veacuri și jumătate de la prima ei sfințire, se cade să ne aducem aminte cu evlavie și recunoștință de ctitorii ei cei dintîi: voievodul Neagoe Basarab și soția sa Despina Doamna, de toți cei ce după aceea au ajutat-o să biruie toate greutățile vremii și, chiar și așa refăcută, să ajungă pînă la noi; de toți ierarhii care au păstorit aici, de toți sfințiții ei slujitori și de toți cei ce au trudit cu gîndul, cu scrisul și cu fapta în această vatră de cultură și în acest loc sfînt.

Se cade iarăși a exprima și aci recunoștința noastră față de Conducerea Statului nostru socialist pentru înalta solicitudine ce întotdeauna a arătat și arată monumentelor istorice, de artă și cultură ale patriei și să ne mărturisim încrederea că și pe viitor vor fi însuflețiți de aceeași aleasă purtare de grijă față de aceste mărturii vii ale trecutului nostru, printre care se numără și așezămintele bisericești.

Să mulțumim prea bunului Dumnezeu că ne-a prilejuit această clipă de trăire duhovnicească, în care am avut ocazia să ne aducem aminte de vrednicia, dărnicia și evlavia străbună și să-L rugăm ca și de aci înainte să ocrotească acest sfînt și dumnezeiesc locaș, să reverse harul Său peste credincioșii Lui, să ferească de orice rea întîmplare și de primejdii pe conducătorii și poporul nostru pașnic și muncitor și cît mai degrabă să sălășluiască pacea și înțelegerea între toate popoarele lumii.

De încheiere, cuvînt de caldă mulțumire și pentru voi, iubiți credincioși, care ați venit să participați alături de noi și de păstorii voștri sufletești la sărbătoarea împlinirii a patru veacuri și jumătate de la prima tîrnosire a mitropoliei din Tîrgoviște, în care moșii și strămoșii voștri s-au rugat și în clipe de bucurie și în clipe de necaz.

Tuturor patriarhiceasca Noastră binecuvîntare și ruga fierbinte ca harul Domnului să fie și să rămînă peste voi și peste toți cei dragi ai voștri în veac de veac.

La sfîrșitul cuvîntării, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a acordat Preotului Corvin Parnia, actualul paroh al bisericii «Mitropolia», «Crucea Patriarhală» și i-a dăruit un rînd de veșminte de stofă cu fir, executate în Atelierele Institutului Biblic.

*

La ora 14,30, la Mînăstirea Dealu de lîngă Tîrgoviște — și ea strălucită ctitorie a unuia din voievozii noștri și una din necropolele țării noastre, — a avut loc o agapă oferită de parohia «Mitropolia», la care a luat parte Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii Săi. La agapă au participat de asemenea reprezentantul Departamentului Cultelor și reprezentanți ai organelor județene și locale. În timpul mesei au rostit scurte toasturi: Pr. Corvin Parnia, parohul parohiei «Mitropolia», Prot. Gheorghe Tache, Prof. Ion Gavrilă.

În încheiere Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împărtășit celor prezenți amintirile sale pastorale, cu incursiuni în istoria poporului român și s-a referit la străduințele rodnice ale Conducerii de Stat care veghează la buna rînduială și ridicarea prestigiului țării.

La ora 18, după vizitarea complexului Mînăstirea Dealu în care este adăpostită astăzi Casa de odihnă pentru preoți și călugări pensionari care nu au familii, și după ce a dat îndrumări de ordin gospodăresc-administrativ conducerii acestei instituții, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a reîntors la București.

*

Festivitățile desfășurate la Tîrgoviște cu prilejul împlinirii a 450 de ani de la sfințirea bisericii Mitropoliei din Tîrgoviște — festivități inițiate și organizate de parohia «Mitropolia», cu sprijinul efectiv al organelor de stat locale — constituie dovada că un neam care își cinstește înaintașii dă dovadă că este înzestrat cu înalte și multe virtuți ce îl fac să dureze în veci. Neamul nostru românesc nu-și uită strămoșii, cărora le datorăm și virtuțile sufletești și țara aceasta pe care ei au apărat-o cu prețul vieții lor și pe care noi, urmîndu-le pilda, o vom face să înflorească prin munca noastră și o vom apăra cu jertfa vieții noastre.

NOI CONTRIBUŢII
LA ISTORIA MITROPOLIEI DIN TÎRGOVIŞTE

La 26 aprilie 1520[1] Neagoe Basarab, aflat în Tîrgovişte, a scris locuitorilor oraşului Braşov, vorbindu-le, la început, despre bunăvecinătatea ce doreşte să fie între el şi ei şi apoi, către sfîrşit făcîndu-le următoarea rugă şi încunoştiinţare: «...precum vă este cunoscut, am isprăvit de reclădit biserica noastră — nu mînăstirea —, pe care, după legea şi datina credinţei noastre, am făcut-o întru cinstea atotputernicului Dumnezeu. Pe această pomenită biserică am închinat-o întru lauda Inălţării Domnului nostru Iisus Hristos (şi) la hramul ei am trimis, să vină aici şi am poruncit să se adune toată această ţară, (pentru ca) la acest hram să putem revedea dintr-o dată întregul nostru popor.

De aceea prin cele (= rîndurile) de faţă, vă rugăm şi pe Dumneavoastră (= amiciţiile voastre), ca (potrivit) acelei frăţii (prietenii) a voastră (ce ne purtaţi), să binevoiţi a delega aici la noi pe un bărbat credincios al cetăţii voastre, (ales) din rîndul celor 12 juraţi ai acelor cetăţeni...»[2].

Braşovenii, ca nişte «fratres et civin(ar)i», cum îi numeşte Neagoe Vodă în scrisoare, vor fi dat, desigur, curs acestei voievodale poftiri şi în ziua sfinţirii «mitropoliei», prin delegatul lor, vor fi fost de faţă la Tîrgovişte. Această zi se socoteşte că a fost chiar ziua praznicului Înălţării Domnului, care în anul 1520 a căzut la 17 mai. În această zi de joi de la mijlocul lunii florilor, de la care în acest an, 1970, se împlinesc patru veacuri şi jumătate, evlaviosul voievod Neagoe Basarab a purces să sfinţească noua sa ctitorie. Fastul de acum nu va fi fost cu nimic mai prejos decît cel ce avusese loc cu trei ani mai devreme la Curtea de Argeş, cînd se tîrnosise minunata mînăstire de acolo. Din păcate însă, despre el nu s-a păstrat nici o însemnare sau mărturie. Din scrisoarea către braşoveni reiese însă, că la praznicul sfinţirii «marii mitropolii, muma bisericilor» voievodul chemase ţara întreagă şi, desigur că, pe lîngă aceştia (= braşoveni), el va fi poftit şi pe alţi «prieteni» de din afara hotarelor ţării. Şi aici vor fi fost de faţă ierarhii ţării, în frunte cu părintele mitropolit Macarie, fostul tipograf, şi poate că şi alţii din lumea ortodoxă, în care binefacerile noului ctitor erau prea bine cunoscute.

1. În ceea ce priveşte ziua şi luna, scrisoarea este datată: «... feria quinta proxima post festum Marci Ewangelisti», deci «în prima joi după sărbătoarea (Sfîntului) Marcu Evanghelistul», adică în prima joi după 25 aprilie, cînd se prăznuieşte acest sfînt evanghelist. Cum în anul 1520, Paştile au fost la 8 aprilie, prăznuirea Sfîntului Evanghelist Marcu a căzut într-o miercuri.

În acest caz, prima joi după praznicul său a fost la 26 aprilie. Prin urmare data de faţă reprezintă şi ziua şi luna cînd s-a trimis scrisoarea.

2. «... ut que et aput vos notum est, ecclesiam nostram, nive claustrum, quam noviter reedificare ad honorem omnipotentis Dei faciebamus, perfecimus secundum legem atque ritum fidei nostrae. Eamdem ecclesiam notatam ad laudem Ascensionis Domini nostri Jesu Christi sanctificavimus, eius templi ad dedi(ca)cionem totum hunc regnum advenire, itaque huc misimus, congregare iussimus; causa cujus dedi(ca)cionis populos nostros revidere brevius possemus.

Quapropter presentibus hiis rogamus Amicicias Vestras quatenus idem F. V. e medio duodecem iuratorum civium eorundem unum fidelem hominem, civitatis vestre huc erga nos relegare dignarentur...» (v. Hurmuzaki—Iorga, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, XV, 1, Bucureşti, 1911, p. 243, nr. CCCCXLIII).

Ca în asemenea cazuri şi, prin asemănare cu cele ce se petrecuseră la Argeş în 1517, de bună seamă că şi aici slujba sfinţirii va fi început de miercuri seara, 16 mai, cu săvîrşirea vecerniei şi facerea de colivă «în lauda» Înălţării Domnului. După cină şi puţină odihnă, se va fi tocat şi apoi se va fi făcut denie toată noaptea pînă în zori, fiind de faţă toţi cei veniţi la o aşa de mare sărbătoare.

Dis-de-dimineaţă, în ziua Înălţării, înaltul cler şi voievodul vor fi purces «să tîrnosească biserica». Ca şi la Argeş, acesta din urmă va fi «tocmit prestolul în oltariu» şi va fi aşezat pe la locul lor icoanele din biserică.

Mîntuind slujba sfinţirii, iarăşi ca la Argeş, toţi se vor fi «odihnit puţinel» şi apoi pornindu-se în procesiune, poate de la Curtea Domnească, — deci din cealaltă parte a oraşului —, se va fi venit din nou în biserica mitropolitană. Aici, laolaltă, cei prezenţi vor fi fost apoi de faţă la săvîrşirea sfintei liturghii. După aceasta, după îndătinatul obicei al ţării, şi aici Neagoe Basarab va fi făcut «ospăţ mare şi veselie tuturor oamenilor», dăruind «pre toţi, pre cei mari şi pre cei mici, pre săraci şi pre văduve, pre mişei şi pre cei neputernici» şi dînd «tuturor cîţi li se cădea milă» [3].

Cam în acest fel se vor fi petrecut lucrurile în Tîrgoviştea anului 1520 cu ocazia primei sfinţiri a bisericii mitropolitane de aici.

Se împlinesc deci, în cea de a şaptesprezecea zi a lunii mai din acest an, 1970, patru sute cincizeci de ani de la acest măreţ fapt din viaţa catedralei primei noastre instituţii bisericeşti.

Prilejuit de acest popas aniversar, în cele ce urmează, vom încerca mai întîi să desluşim motivul ce l-a îndemnat pe Neagoe Basarab să ctitorească — fie chiar şi în înţelesul larg al cuvîntului — acest sfînt lăcaş. Apoi vom înfăţişa pe scurt cursul istoriei lui, punînd înainte, — mai ales pentru ultimul secol al existenţei sale —, o seamă de noi date, care, împreună cu cele ce am mai dat la iveală [4] şi cu cele prezentate şi de alţii [5], să poată fi la îndemîna unui harnic cercetător al trecutului nostru, care şi-ar lua osteneala să întocmească o istorie cît mai completă a acestui valoros monument.

Se socoteşte că pe la începutul secolului al XV-lea Mircea cel Bătrîn a mutat scaunul domnesc de la Argeş la Tîrgovişte şi că Mitropolia ţării a rămas tot la vechea sa reşedinţă de la Curtea de Argeş. Această situaţie a durat timp de mai bine de un secol. Cînd însă nevoia o cerea, căpetenia bisericească a ţării, în anumite vremi din an, venea şi sta chiar şi în noua capitală. După unii, în timpul şederii sale aici, ar fi locuit la «biserica sîntului Georgiu, ce era metoc vechi al Mitropo-

3. Cf. cele săvîrşite în asemenea situaţie la sfinţirea Mînăstirii Argeş, pentru care, v. Gavriil Protul, *Viaţa şi traiul Sfîntului Nifon patriarhul Constantinopolului*, ed. Tit Simedrea, Bucureşti, 1937, p. 29.

4. Preotul Niculae Şerbănescu, *Mitropolia din Tîrgovişte. Contribuţiuni la cunoaşterea trecutului ei*, în «Glasul Bisericii», XVIII (1959), p. 527—541.

5. Intre alţii să se vadă: Sp. Cegăneanu, *Cîteva observaţiuni în legătură cu Vechea Mitropolie din Tîrgovişte*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», VI (1913), p. 123—127; Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviştei*, Bucureşti, 1933; I. N. Popescu, *Mitropolia din Tîrgovişte*, în «Credinţa» I (1933), nr. 2; C. Niţescu-Zlatian, *Mitropolia Tîrgoviştei*, în «Tîrgoviştea», 1939, nr. 3, p. 2—4; 1940, nr. 4, p. 3—4; nr. 5, p. 3—4; Acelaşi, *Mitropolia Tîrgoviştei*, în «Glasul Bisericii», XXII (1963), p. 71—100. Pentru altă bibliografie privitoare la Mitropolia din Tîrgovişte, v. N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească*, în «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), p. 747—748.

liei Argeşului»[6], iar după alţii, precum se va vedea mai departe, pentru ea încă din prima parte a secolului al XV-lea s-ar fi ridicat o biserică mitropolitană, prevăzută, desigur, în jur şi cu cele trebuincioase unui centru eparhial.

Cum în spiritul ortodox, — după care căpetenia bisericească a unei provincii trebuia să stea alături de cea politică — o asemenea stare de lucruri părea nefirească, patriarhul ecumenic Nifon al II-lea († 11 august 1508), la începutul secolului al XVI-lea, cînd, după îndemnul voievodului Radu cel Mare (1495—1508), a reorganizat Biserica din Ţara Românească, a cerut acestuia să mute «Mitropolia din Argeş în Tîrgovişte». Acesta însă «a o muta nu s-au învrednicit». Pînă la urmă îndemnul sfîntului n-a rămas neîmplinit. Căci, precum spune Gavriil Protul, el s-a «umplut» de Neagoe Vodă, «cînd fu cursul anilor 7025 (= 1517) luna lui august 17 zile» şi cînd, după strălucitele serbări de tîrnosire a Mînăstirii Argeşului, «sfîntul sobor», care săvîrşise aceasta şi din care, între alţii, făceau parte «Teolipt patriarhul Ţarigradului şi Macarie mitropolitul», precum şi «Neagoe Vodă domnul Ungrovlahii şi toţi boierii cei mari şi cei mici», a «tocmit ca de acum nici o dată în veci, să nu mai fie mitropolie în Argeş, ce să fie mînăstire şi arhimandrie; iar în Tîrgovişte să fie Mitropolie stătătoare, cum s-au aşezat. Şi să făcură aceste lucruri cu mare opreală şi blestem, ca să nu se mai clătească, nici să se mute în veci, nice de patriarh, nice de mitropolit, nice de domn, nice de boeri, nice o dată»[7].

Astfel, la 17 august 1517, Mitropolia Ţării s-a mutat la Tîrgovişte, «umplîndu-se» aşadar «cuvîntul şi blagoslovenia» sfîntului Nifon. Împlinitorul acestui patriarhicesc îndemn, evlaviosul voievod Neagoe a dorit, totodată, să zidească în capitală şi un locaş vrednic de cea mai înaltă instituţie bisericească a ţării. Acest lucru l-a făcut desigur să ajungă părtaş la ridicarea vechii mitropolii din Tîrgovişte. În afară de aceasta, el, «spărgînd» mitropolia de la Argeş, cum mărturiseşte acelaşi Gavriil Protul, moralmente se va fi simţit obligat să clădească, fie şi numai în parte, un nou locaş pentru cea dintîi din eparhiile valahe[8].

De obicei, ca dată a începerii lucrărilor de construcţie a vechii mitropolii tîrgoviştene este indicat anul 1518 şi, în mod oficial, ctitor al ei este socotit Neagoe Basarab. Contemporanul Gavriil Protul afirmă că el «zidi mitropolia în Tîrgovişte»[9], iar pisaniile sfîntului locaş din 20 septembrie 1537 şi 30 septembrie 1707 afirmă acelaşi lucru. Căci în cea dintîi, la început, se spun următoarele: «...Eu smeritul robul lui Hristos, Ion Neagoe Voievod, din dumnezeiască îndemnare am pohtit de am început a face din temelie această sfîntă şi mare mitropolie, muma bisericilor, întru mărirea Celui ce întru slavă s-au înălţat, Domnul Dumnezeu şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, în zilele arhiepiscopului chir Macarie...»[10]. Iar în cea de a

6. I. D. Petrescu, *Mitropoliele tierrei*, Bucureşti, 1870, p. 79. După unii acest vechi metoc al Mitropoliei Argeşului cu hramul Sfîntul Gheorghe s-ar fi aflat pe locul unde acum se ridică biserica Stelea din Tîrgovişte (v. Dr. Mircea B. Ionescu, *Tîrgoviştea. Schiţe istorice şi topografice*, Oradea, 1929, p. 22. Pr. dr. C. Niţescu, *Mitropolia Tîrgoviştei*, în «Glasul Bisericii», XXII (1963), p. 78, n. 10. 7. Gavriil Protul, *op. cit.*, p. 30.

8. Cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, I, ed. II, Bucureşti, 1928 (pe poarta din faţă: 1929), p. 136. 9. Gavriil Protul, *op. cit.*, p. 28.

10. Arh. St. Buc., *Ms. nr. 127* (Condică de documentele Mitropoliei Bucureşti, t. I), f. 21 v.; *Ms. nr. 134* (Condica moşiilor Sfintei Mitropolii, sud Dîmboviţa), f. 6; *Ms. nr. 729* (Colecţiune de toate inscripţiile şi pomelnicele din proscomidii..., culese de Maiorul D. A. Papasoglu), f. 44—45; *Ms. nr. 730* (Revista arheologică a sfintelor monastiri din districtele Prahova, Dîmboviţa, Muscelul şi Oltul..., întocmită de Maiorul D. A. Papasoglu), f. 29; Pr. Gr. Musceleanu, *Monumentele străbunilor din România*, Bucureşti, 1873, p. 52; C. St. Bilciurescu, *Monastirile şi bisericile din România*, Bucureşti, 1890, p. 245; Pr. Marin Dumitrescu, *Istoricul a 40 de biserici*

doua se afirmă că: «Această sfîntă şi dumnezeiască mitropolie este începută şi ridicată de blagocestivul şi răposatul întru Dumnezeu Ion Neagoe Basarab Voievod...»[11].

Acelaşi lucru se ştia şi în cancelaria domnească, de vreme ce într-un hrisov de la Vlad Vintilă de la Slatina (1532—1535), din 2 februarie 1533 se putea spune că «Basarab Voevod (= Neagoe) a făcut sfînta mitropolie de la Tîrgovişte»[12], iar în altul de la Radu Mihnea (1611—1616), din 14 iulie 1615, că «răposatul Băsarab Voievod» este «ctitorul sfintei mitropolii... din cetatea ce să chiamă Tîrgovişte, unde este hramul Sfintei Văznesenii a Domnului Dumnezeu şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos»[13]. Desigur că de aici l-au putut afla şi unii din cronicarii ţării, scriind şi ei în cronicele lor că Neagoe Vodă «zidi mitropolie în Tîrgovişte mare şi frumoasă»[14] şi că «aicea în ţară (el) două mînăstiri mari au făcut: una mitropolia din Tîrgovişte, alta mînăstirea din Curtea de Argeş»[15].

Deşi, precum reiese din cele aci arătate, credinţa că Neagoe Vodă Basarab este ctitorul dintru început al mitropoliei din Tîrgovişte este atît de bine şi larg reprezentată prin cele afirmate în pisanii şi acte oficiale, scrise în cronici şi păstrate de tradiţie[16], totuşi unii din cercetătorii pricepuţi întru cele ale artei socotesc că datele privitoare la începuturile acestui sfînt lăcaş, puse înainte de astfel de izvoare, sînt «greşite şi false»[17]. După aceştia mitropolia din Tîrgovişte ar data încă din zilele lui Mircea cel Bătrîn, deci din primul pătrar al secolului al XV-lea.

---

din România, III, Bucureşti, 1907, p. 40; N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, I, Bucureşti, 1905, p. 116; Dr. Mircea B. Ionescu, *Tîrgoviştea...*, p. 25; Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviştei...*, p. 6; Pr. dr. C. Niţescu, *op. cit.*, p. 86.

11. Arh. St. Buc., A. N. = *(Achiziţii noi)*, pach. CLXIX, doc. 4; *Ms. nr. 729*, f. 43 v—44; *Ms. nr. 730*, f. 29; vezi şi cealaltă literatură indicată la nota 10.

12. *Documente privind Istoria României. B. Ţara Românească, veacul XVI*, vol. II (1526—1550), Bucureşti, 1951, p. 123, nr. 125.

13. *Documente privind Istoria României B. Ţara Românească, veacul XVII*, vol. II (1611—1615), Bucureşti, 1951, p. 418, nr. 361.

14. *Istoria Ţării Româneşti 1290—1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu şi D. Simonescu, Bucureşti, 1960, p. 37; v. şi ed. din *Cronicari munteni*, I, Bucureşti, 1961, p. 108.

15. Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, ed. C. Grecescu, Bucureşti, 1963, p. 33; v. şi ed. din *Cronicari munteni*, I, Bucureşti, 1961, p. 265.

16. Luînd de bună o astfel de afirmaţie a pisaniilor, actelor oficiale, cronicilor şi a tradiţiei, o seamă de cercetători, din cei mai de vază chiar, pun începutul mitropoliei din Tîrgovişte în zilele lui Neagoe Basarab. Intre alţii, să se vadă: N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti...*, I, p. 136; N. Iorga—G. Balş, *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, 1922, p. 107; N. Ghica-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia*, I: *Originile şi înrîuririle străine pînă la Neagoe Basarab*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XX (1927), fasc. 53—54, p. 138 şi III: *Veacul al XVII-lea*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXV (1933), fasc. 71—74, p. 6; Acelaşi, *L'ancienne Architecture religieuse de la Valahie*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXXV (1942), fasc. 1—2, p. 23; Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviştei...*, p 5—6; Arh. Grigore Ionescu, *Istoria Arhitecturii româneşti*, Bucureşti, 1937, p. 100. In nota 1 de pe p. 101 însă, d-sa pare a reveni asupra acestei păreri, căci aici scrie aşa: «E posibil ca această parte dinspre răsărit, biserica propriu-zisă, să fi existat înainte de Neagoe, care va fi refăcut-o adăugîndu-i apoi pridvorul foarte asemănător cu cel de la Snagov. Planul bisericii, şi mai ales aspectul faţadelor şi felul cum se legau de pridvor, pledează în favoarea acestei aserţiuni».

Dacă aci autorul pare a avea o «umbră de îndoială» asupra existenţei — cel puţin în parte — a mitropoliei din Tîrgovişte înainte de Neagoe, mai apoi însă renunţă cu totul la ea şi afirmă deschis că acest sfînt locaş a «devenit în cursul secolului al XV-lea mitropolie a Ţării» şi că Neagoe a «refăcut-o în ce priveşte partea superioară la începutul secolului al XVI-lea, cînd fusese şi mărită prin adăugirea, în faţă, a unui foarte spaţios pridvor» (v. *Istoria Arhitecturii în România*. I. *De la orînduirea comunei primitive pînă la sfîrşitul veacului al XVI-lea*, Bucureşti, 1963, p. 147—148 şi p. 298, 299, 300).

17. Cf. mai ales, Arh. Petre Antonescu, *Arhitectura religioasă la români. Cele mai vechi biserici*, I, Bucureşti, f. a, p. 15.

La această diversitate de păreri, cu privire la datare, s-a ajuns, mai ales, din pricina evidentei deosebiri ce există între cele două corpuri principale ale bisericii — naosul și pridvorul mare, la început; pronaosul de mai apoi, — în ceea ce privește arhitectura, construcția și podoabele, precum și din pricina constatării că «pridvorul nu se lega organic cu biserica» [18].

Pe cît știm, cu excepția arhitectului Petre Antonescu, care socotește că biserica mitropoliei din Tîrgoviște datează din secolul al XII-lea [19], ceilalți cercetători care refuză lui Neagoe Vodă calitatea de ctitor al acestui sfînt lăcaș așează zidirea lui în prima parte a secolului al XV-lea [20], mai precis, «în ultimii ani ai domniei lui Mircea cel Bătrîn»[21]. Aceștia din urmă își sprijină asertiunea mai întîi pe faptul «că planul navelor (bisericii mitropolitane din Tîrgoviște) este identic cu acela al bisericii domnești din Curtea de Argeș» [22] și apoi pe faptul că decorul romanic de pe «paramentul fațadei», adică friza de sub cornișă, ce constă din «arcuri semicirculare, construite din cărămidă și așezate pe mici console treptate», este lipsit de orice «analogii în arhitectura munteană» a secolului al XVI-lea și în acest caz nu ar putea fi «explicat decît printr-un împrumut».

Se pare că acest împrumut a venit de la biserica Mînăstirii Manasija din Craina, care avea un astfel de decor și care fusese ctitorită între anii 1406 și 1418 de Ștefan Lazarevici, prietenul lui Mircea cel Bătrîn († 1418). Pe această cale și numai în zilele acestui voievod a putut veni acest împrumut, mai ales dacă se ține seama și de amănuntul că despotul sîrb în refugiul său din fața turcilor a găsit, pentru un timp, adăpost în Țara Românească [23]. Se poate ca o dată cu el, să fi venit și vreunul din meșterii ce lucraseră la Manasija. Prin urmare și decorul acesta al fațadei este în măsură să ducă începutul construirii mitropoliei din Tîrgoviște

18. Cf. Sp. Cegăneanu, *op. cit.*, p. 125, 127.

19. Arh. Petre Antonescu, *op. cit.*, p. 16. V. și p. 19—20.

20. Intre altele, să se vadă: Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române. I. Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului*, București, 1959, p. 204—205, 498; Același, *Arta în Țara Românească și Moldova în vremea feudalismului dezvoltat*, în *Istoria României*, II, București, 1962, p. 709—710; Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I..., p. 147—148. Cf. și Sp. Cegăneanu, *op. cit.*, p. 125, 127.

21. Virgil Vătășianu, *op. cit.*, p. 204; *Istoria României*, II, p. 709. Semnalăm că unii cercetători afirmă că o nouă perioadă de lucru la mitropolia din Tîrgoviște a început sub Radu cel Mare (1495—1508). (v. Arh. Petre Antonescu, *op. cit.*, p. 19; Dr. Mircea B. Ionescu, *Tîrgoviștea...* p. 23).

22. Imprumutul acesta «s-ar explica foarte bine prin funcția similară, pe care avea să o îndeplinească noua clădire din Tîrgoviște». Vorbind despre această identitate de plan, prof. Virgil Vătășianu de la Cluj, spune: «Constatăm că în exterior între cele trei abside cezura e mai accentuată printr-un gol în formă de ic. In interior găsim însă aceeași împărțire a navelor prin stîlpi pătrați, formînd crucea greacă, iar spre răsărit se intercalează aceleași travee intermediare care măresc spațiul altarului și constituie caracterul specific al planului constantinopolitan. Pronaosul e la fel de strîmt ca și la biserica domnească din Argeș și la început peretele despărțitor dintre navă și tindă trebuie să fi fost străbătut și aci de o singură ușă centrală. Din așezarea dezaxată a ușilor laterale, se poate deduce ușor că ele au fost deschise ulterior și fără socoteală. Singura deosebire importantă dintre zidăria din Argeș și cea tîrgoviștească e folosirea exclusivă a cărămizii în locul apareiajului mixt de la Sfîntul Nicolae Domnesc. Intrebuințarea acestui material nu constituie însă un argument valabil împotriva părerii expuse mai sus, deoarece biserica Mînăstirii Cotmeana dovedește îndeajuns că o clădire realizată exclusiv din cărămidă nu trebuie considerată ca un fapt cu totul izolat înainte de veacul al XVI-lea» (*Istoria artei feudale în țările române*, I..., p. 204).

23. Vezi C. C. Giurescu, *Istoria Românilor. I. Din cele mai vechi timpuri pînă la moartea lui Alexandru cel Bun (1432)*, ed. V, București, 1946, p. 496.

tot în primul pătrar al secolului al XV-lea, adică atunci cînd au trăit şi cei doi conducători de state [24].

În afară de aceasta, se pare, că în scrisoarea către braşoveni din 26 aprilie 1520, amintită mai sus, Neagoe Basarab însuşi, poftindu-i pe aceştia la slujba de sfinţire a bisericii cu hramul Înălţarea Domnului, — care nu-i decît mitropolia din Tîrgovişte —, le-ar şi preciza că pe acest sfînt locaş el numai «l-a reclădit din nou» («ecclesiam nostram, neve castrum, quam *noviter reedificare* ad honorem omnipotentis Dei faciebamus...») [25], deci nicidecum că l-a zidit din temelie [26].

S-ar putea într-adevăr ca vechea mitropolie din Tîrgovişte, cu excepţia pridvorului mitropolitului Teodosie de la începutul secolului al XVIII-lea, să fi fost construită în două etape. Întru întărirea acestei afirmaţii, vom folosi mărturia unui specialist, pe cît ştiu, necunoscută pînă acum, care, spre deosebire de majoritatea celor ce vorbesc despre aceste două etape de construcţie ale bisericii mitropoliei din Tîrgovişte, intuind, mai ales, acuarela pictorului Carol Popp Szathmary sau alte desene ale ei din cea de a doua jumătate a secolului trecut, el a cercetat direct şi de mai multe ori, înainte de dărîmare, edificiul religios de care ni-i acum cuvîntul. Este vorba de arhitectul mînăstiresc al Departamentului Credinţii din Ţara Românească, I. Schlatter, care în septembrie 1847, din îndemnul verbal al domnitorului Gheorghe Bibescu (1843—1848) a cercetat, în scopul restaurării, mitropolia din Tîrgovişte şi, între altele a observat că: «Această biserică, precum se vede, era clădită dintru început numai cu cinci turle, adăugîndu-se în urmă un anvon cu trei turle, care acum împreună formează un trup cu opt turle; aceasta se înţelege după zidurile clădirii dintîi ce sînt mai înalte şi mai solide decît cele ale anvonului» [27].

Repetăm, mărturia lui — făcută pe temeiul cercetării directe a monumentului — pare a îndreptăţi părerea celor ce susţin că mitropolia din Tîrgovişte a fost clădită de doi ctitori şi la intervale de timp diferite [28].

*

Indiferent care a fost părtăşia lui Neagoe Basarab la ridicarea vechii mitropolii din Tîrgovişte — adică fie că a zidit-o de iznoavă, fie că a restaurat, cum

24. v. Virgil Vătăşianu, *op. cit.*, p. 204—205. 25. Supra nota 2.

26. Semnalăm că încă din cel de al doilea deceniu al veacului trecut, istoricul Dionisie Fotino afirma că Neagoe Basarab «a înnoit din temelie (deci n-a zidit) mitropolia din Tîrgovişte, unde a strămutat tronul Mitropoliei care pînă atunci era la Curtea de Argeş» (*Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Ţerei Româneşti şi a Moldaviei*, traducere de G. Sion, tom. II, Bucureşti, 1859, p. 43).

27. Arh. St. Buc., *Min. Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Ţara Românească*, Dosar nr. 4550/1856, (*Despre meremetul bisericii Mitropoliei din Tîrgovişte*), f. 2, (Raportul nr. 129 din 30 septembrie 1847).

28. După trecere de aproape trei pătrare de veac, Sp. Cegăneanu, observînd acuarela lui Szathmary, a ajuns şi el la încheierea că «această biserică, în forma anterioară restaurării..., era clădită în două rînduri: corpul bisericii, întîi şi apoi pronaosul...

Deşi ambele (biserica propriu-zisă şi pronaosul) aparţin tradiţiei de artă bizantină, între ele sînt deosebiri foarte interesante de sistem constructiv, semn al unor epoci şi influenţe diferite. La partea veche a bisericii, sub cele patru turnuri de colţ nu apare în faţadă arcul de susţinere, pe care la pronaos îl găsim chiar şi în partea unde nu se afla deasupra turn, o probă de altfel că el nu era în legătură decorativă cu turnul. Sistemul de construcţie al părţii vechi îl regăsim la Biserica Domnească de la Argeş şi ne arată un tip bizantin din sec. XIII—XV, iar cel al pronaosului, o formă specifică sîrbească din sec. XIV—XV.

În fond biserica nu era, prin adăugirea pronaosului, decît lipirea a două clădiri una de alta, avînd fiecare un program identic, al unui turn central cu alte patru turnuri mici pe colţuri,

zic unii, numai partea cea veche[29] și a clădit apoi lîngă ea un «foarte spațios» pridvor, sprijinit pe stîlpi cu spațiul dintre ei nezidit —, ceea ce se poate afirma cu siguranță este că el a reușit să lase posterității un «strălucit monument arhitectonic». După unii, sub Neagoe Vodă la acest sfînt locaș ar fi lucrat chiar iscusitul meșter Manole cel care zidise și minunata biserică a Mînăstirii Argeșului[30]. Acesta, împreună cu meșterii ce se vor fi aflat alături de el[31], a reușit să realizeze aici un edificiu bisericesc, care ca plan, era «o interpretare locală, de foarte echilibrate forme, a binecunoscutei biserici domnești Sfîntul Niculae din Curtea de Argeș»[32]. A izbutit să «combine planul de origine constantinopolitană în cruce greacă înscrisă», — deci tipul Teotocos[33] —, al acesteia «cu dispozițiunile nouă de la Snagov, dînd arhitecturii românești un monument de excepțională importanță, atît ca forme, cît și ca mărime»[34].

---

stingherit doar prin faptul că la pronaos nu s-au mai putut pune încă două turnulețe din cauza imediatei vecinătăți a celor de la vechea parte a bisericii» (*op. cit.*, p. 125).

După Sp. Cegăneanu deci și biserica propriu-zisă și pronaosul ei sînt anterioare lui Neagoe Vodă.

Mai apoi, arh. N. Ghika-Budești, deși socotește pe Neagoe ctitor al mitropoliei, totuși și el admite că în compoziția acesteia sînt două părți distincte ce «par a fi fost concepute și executate una după alta, căci nu au legătură de compoziție între ele» (*Evoluția arhitecturii în Muntenia*, I, p. 136).

Cît privește timpul cînd au fost construite aceste două corpuri ale mitropoliei tîrgoviștene, el crede că «biserica» propriu-zisă aparține lui Neagoe Vodă, iar «importantul și monumentalul pridvor de formă pătrată» ar putea fi ridicat «de către Matei Basarab» (*op. cit.*, p. III-a, p. 6), deci după Neagoe Vodă Basarab.

Cu alt prilej, arh. N. Ghika-Budești a afirmat din nou că la mitropolia din Tîrgoviște «în urmă s-a adăugat bisericii, spre apus, un pronaos mai dezvoltat, împodobit cu mai multe turle, astfel că ajunse biserica să aibă opt turle» (v. *Arhitectura Bisericii Domnești (din Curtea de Argeș)*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», X—XVI (1917—1923), p. 120).

Unii cred că «prima fază de construcție a bisericii mitropoliei din Tîrgoviște aparține lui Radu cel Mare», cel ce fusese îndemnat de patriarhul Nifon să mute mitropolia de la Argeș la Tîrgoviște (v. Pavel Chihaia, *Cele două locașuri ale mitropoliei din Curtea de Argeș deduse din hrisoavele bisericii lui Neagoe Basarab*, în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), p. 611 și nota 70, unde trimite la comunicarea lui Cr. Moisescu, *Etape de construcție la biserica mitropoliei din Tîrgoviște*, făcută la sesiunea de comunicări a Muzeelor din anul 1966).

29. Cf. și (Mălina Cajal), *Tîrgoviște. Mic îndreptar turistic*, București 1966, p. 20.

30. Sp. P. Cegăneanu, *Ceva cu privire la meșterul Manole*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», III (1910), nr. 1, (fasc. 9), p. 47.

31. S-ar putea ca printre aceștia să fi fost și niște pietrari sibieni. Căci dintr-o scrisoare a lui Neagoe din 13 oct. 1519 (v. Hurmuzaki—Iorga, *Documente...*, XV, I. nr. 437 și Al. Lapedatu, *Cercetări istorice cu privire la meșterii bisericilor din Țara Românească în sec. XV și XVI*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», V (1912), p. 181), se poate vedea că el avea în slujba sa astfel de meșteri, care «își terminaseră în mare parte însărcinarea în mod satisfăcător». Voievodul cerea sibienilor să i-i mai lase cîtva timp «ca să isprăvească niște lucrări. Avînd în vedere că la data de mai sus biserica mitropolitană era aproximativ gata, după cum rezultă din pisania publicată de N. Iorga, care propune citirea datei : 30 septembrie 7028 (= 1519), și după cum se vede și din invitarea trimisă în 26 aprilie 1520 brașovenilor pentru a participa la sfințirea bisericii Înălțării Domnului, am putea bănui că acești meșteri au colaborat între altele la transformările aduse de Neagoe bisericii mitropolitane, deși clădirea fiind din cărămidă, nu prea era aci lucru pentru pietrari. Acestora le-am putea atribui totuși cioplirea cărămizii pentru coloanele pridvorului»... (Virgil Vătășianu, *op. cit.*, p. 499).

32. Arh. Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I, p. 148.

33. Arh. P. Antonescu, *op. cit.*, p. 15 ; P. Constantinescu-Iași, *Bizantinismul în România*, București, 1924, p. 39—40.

34. Arh. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii românești...*, p. 100.

În ceea ce privește aceasta din urmă, iarăși după afirmația unora, biserica Mitropoliei din Tîrgoviște, «era cea mai mare biserică din cîte s-au construit pînă la acea epocă și chiar în epocile următoare» în Țara Românească. Avea 40 m lungime și 14,50 m lățime, în exterior [35]. Așa cum ieșise din mîna meșterilor lui Neagoe Vodă, ea, din punct de vedere arhitectonic, se asemăna mult cu biserica mare a Mînăstirii Snagov cu hramul Vovidenia Precistii [36] ctitorită tot de acest voievod [37], avînd însă în minus, față de aceasta, sînurile laterale.

Era de formă dreptunghiulară și, ca și biserica mare de la Snagov, avea «partea dinspre răsărit, compusă dintr-o absidă încăpătoare și două absidiole adiacente — proscomidia și diaconiconul —, foarte dezvoltată. Absidiolele înseși, mari și separate de absida centrală prin cîte o arcadă, erau boltite și supraînălțate cu cîte o turlă. Patru cupolete egale, joase, se ridicau pe compartimentele mici cuprinse între brațele crucii. Pronaosul relativ îngust, era despărțit de naos printr-un zid străpuns de cinci arcade și era acoperit cu trei calote sferice din care cele două laterale erau înălțate pe turle.

«În fața acestei biserici, restructurată..., meșterii noi ai lui Neagoe Basarab au clădit — după modelul naosului de la Snagov — o mare încăpere de plan pătrat, tratată în felul unui exonartex deschis (pridvor), cu pereții formați dintr-o serie de arcade mărunte și scunde sprijinite pe stîlpi și coloane robuste de cărămidă. Centrul acestui exonartex (pridvor) era ocupat de patru masive coloane de zidărie (stîlpi) pe care se sprijineau patru bolți semicilindrice și o turlă. Compartimentele din colțuri cuprinse între bolțile semicilindrice, care, ca și în naos, determinau în spațiu o cruce greacă înscrisă, erau acoperite cu cîte o cupolă, cele două dinspre apus fiind supraînălțate pe turle».

Pridvorul bisericii Mitropoliei din Tîrgoviște nu era «decît un pronaos». Arhitectul care l-a conceput «se prezintă un inovator: el a transformat pronaosul închis într-un pridvor cu arcade și a dat coloanelor un aspect variat neobișnuit pînă acum în arta bizantină».

În exterior, «semicilindrii brațelor crucii erau marcați, atît la naos, cît și la noul exonartex, prin frontoane rotunjite în care se deschideau ferestre: la naos trei, la exonartex două. Fațadele, simple, cu zidăria lăsată la început aparentă, erau construite din cărămidă și tencuite. Partea mai veche avea cornișa subliniată de un șir de arcușoare în plin cintru pe console, după moda romanică» [38].

Sus, pe acoperiș, avea opt turle: cea de pe naos, a Pantocratorului avea 12 sau 16 fețe, «un diametru interior de vreo 6 m și o înălțime proprie aproape dublă, cu ferestre lungi, așezate în două registre suprapuse. O altă turlă mare se afla

---

35. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia*, I... p. 138. După arh. Gr. Ionescu, lungimea interioară a bisericii, fără pridvor, era de 23,50 m.; cu pridvorul, 37,50 m, iar lățimea de 12 m.; (*op. cit.*, p. 100, n. 2).

36. Pentru asemănarea dintre biserica mitropoliei din Tîrgoviște și biserica mare cu hramul Vovidenia de la Mînăstirea Snagov, să se vadă: Arh. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*,. I..., p. 301, 302; Același, *Istoria arhitecturii românești...*, p. 101; N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia* I..., p. 138.

37. Niculae Șerbănescu, *Istoria Mînăstirii Snagov*, București, 1944, p. 41—45.

38. Pentru descrierea bisericii mitropolitane din Tîrgoviște, vezi și Arh. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I..., p. 298—300 (cf. și ed. I, p. 100—102), precum și Sp. Cegăneanu, *Cîteva observațiuni în legătură cu vechea mitropolie din Tîrgoviște...*, p. 125, 127; N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia* I..., p. 138; Același *L'ancienne architecture...*, p. 23; Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviștei...*, p. 11—12; Virgil Vătășianu, *op. cit.*, p. 499.

pe mijlocul pronaosului şi alte şase turle mai mici, laterale, încadrau frontoanele», aflîndu-se «două pe pridvor (exonartex), două între naos şi pronaos şi alte două pe absidiolele altarului» [39].

Este mai mult ca sigur că toate aceste detalii arhitectonice au făcut din vechea mitropolie din Tîrgovişte un monument «foarte impunător», care de-a lungul veacurilor a stîrnit admiraţia multor vizitatori. Încă din momentul înnoirii şi completării ei, contemporanul Gavriil Protul putea afirma că ea era «mare şi frumoasă cu opt turle şi tot rătunde, cum să satură ochii tuturor de vederea ei» [40]. Mai apoi, către jumătatea secolului al XVII-lea, episcopul catolic Baksici scria că printre bisericile din Tîrgovişte este şi o «mînăstire mare şi biserică frumoasă, toată acoperită cu plumb, unde este reşedinţa arhiepiscopului» [41], iar diaconul Paul din Alep, în însemnările sale asupra călătoriei tatălui său, patriarhul Macarie al Antiohiei (1647—1672) în ţările române o descria aşa: «...Cea de a treia (curte) cuprinde un scump edificiu, întreg de piatră, în care intri prin porţi mari, în faţa cărora e prea frumoasa biserică, ce nu-şi are pereche în aceste regiuni, afară numai de biserica mitropolitană a cazacilor, amîndouă fiind zidite după modelul Sfintei Sofii: înalte, vaste, sprijinite pe mai multe coloane, foarte impunătoare. Ea are trei despărţituri: întîia este nartexul exterior foarte spaţios şi cu mai multe cupole; de aici, prin o a doua uşă, intri într-un alt nartex, de asemenea spaţios şi oarecum elegant; în fine, prin o a treia uşă, intri în mijlocul bisericii care e de dimensiuni vaste, şi cu o mare cupolă deasupra, în centrul căreia atîrnă un voluminos candelabru. Aci sînt trei tabernacole sau capele foarte înalte şi frumoase. Acel din centru e spaţios şi are mai multe străni aşezate în jur.

Iconostasul şi crucile sînt foarte mari. Sfeşnicile, de lemn poleit, se disting prin eleganţa formei. Ferestrile din jur sînt numeroase; mai sînt şi altele în cupole, toate înfrumuseţate cu cercevele lustruite. Strana domnitorului e în partea dreaptă cum intri, în colţ. Alăturea este strana arhiereului, în care stătea întotdeauna patriarhul nostru. În colţul opus este strana mitropolitului local. Tot jurul bisericii este cuprins cu strane, iar păreţii sînt acoperiţi cu picturi vechi. Locul unde şedea doamna era în al doilea nartex, în care se aflau strane pentru ea şi suita sa. Biserica este înconjurată de grădini cu trandafiri şi cu frumoase straturi de diferite flori. În apropierea tabernacolului nordic, este o piatră pentru apă, de o frumuseţe uimitoare, înaltă, voluminoasă şi grea. Numărul cupolelor, mari şi mici, este douăsprezece [42], cu tot atîtea cruci poleite. Dinaintea uşii este o fîntînă frumoasă şi afară din poarta curţii o alta asemenea...» [43].

În general, se socoteşte că Neagoe Basarab şi-a început lucrul aici, la mitropolia din Tîrgovişte, în anul 1518 [44]. Volumul lucrărilor şi mai ales migala întru făurirea podoabelor făceau însă ca el să înainteze cu destulă greutate. Din această pricină şi poate că şi din vreo presimţire a sfîrşitului său ce nu a întîrziat prea

39. N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia* I..., p. 136.

40. Gavriil Protul, *op. cit.*, p. 28.

41. N. Iorga, *Călători, ambasadori şi misionari în ţările noastre şi asupra ţărilor noastre*, Bucureşti, 1899, p. 66; Virgiliu N. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 7.

42. In realitate ea avea numai opt turle.

43. E. Cioran, *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în ţările române, 1653—1658*, Bucureşti, 1900, p. 91—94.

44. N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia*, I..., p. 138; Acelaşi, *L'ancienne architecture...*, p. 23; Virgiliu N. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 5; Arh. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii româneşti...* p. 100; (Mălina Cajal), *Tîrgovişte...*, p. 20.

mult [45] Vodă Neagoe, ca şi la Argeş, fără a-şi vedea ctitoria întru totul săvîrşită, a purces la sfinţirea ei. Acest moment de seamă din viaţa noului locaş mitropolitan a avut loc, precum am arătat, la 17 mai 1520 [46] în felul înfăţişat la începutul acestor rînduri.

Şi tot în acest an, el, ctitorul cel nou, a întărit «sfintei şi marii biserici şi mitropolii den Tărgovişte» dania, pe care, la ceasul ieşirii «den lume şi dăn viaţa aciasta deşartă», i-o făcuse Marcea postelnicul şi care consta din satul Groşani şi din «viile... şi locul dă cas(ă) dăn Tîrgovişte» [47]. Alături de aceste bunuri, el însuşi i-a hărăzit satul Aninoasa pe care-l cumpărase de la Stoica, fiul lui Milco, pentru 30.000 aspri [48].

Deşi în stare de funcţionare [49], totuşi mitropolia din Tîrgovişte a continuat să stea neisprăvită timp de aproape două decenii.

Către anul 1537, Voievodul Radu Paisie (1535—1545) [50], ginerele lui Neagoe, împreună cu fiul său Marco Voievod, a purces să desăvîrşească lucrul început, isprăvindu-l la 20 septembrie 7046 (1537). Între altele, acum, «în zilele arhiepiscopului chir Varlaam», biserica mitropolitană a fost învelită cu plumb [51], a fost zugrăvită şi a fost înfrumuseţată desăvîrşit «cu toată podoaba» [52].

Radu Vodă Paisie a adăugat apoi la zestrea ei balta Săltava, un vad de moară la Căscioare, «hotarul care iaste la Deal..., cu vinăriciul nestricat şi neclătit», precum şi satul Epinezi [53]. După el aproape toţi voievozii şi unii din ierarhi [54] i-au sporit avutul cu felurite danii şi de multe ori i s-au arătat şi purtători de grijă [55].

45. Neagoe Basarab a murit la 15 septembrie 1521 şi a fost înmormîntat în biserica Mînăstirii Argeşului.

46. S-ar putea ca, cu prilejul sfinţirii din 1520, Neagoe Basarab să fi închinat «la noua mitropolie» un *Minei pe luna Noiembrie* care, în anul 1517, din porunca sa se scrisese «supt preaosfinţitul arhiepiscop chir Macarie cel nou în cetatea de scaun a Tîrgoviştei» şi care pe la începutul veacului nostru se afla în biblioteca bisericii Sfîntului Niculae din Scheii Braşovului. (N. Iorga, *Scrisori şi inscripţii ardelene şi maramureşene*, II, în «Studii şi documente», vol. XIII, Bucureşti, 1906, p. 66, nr. 147).

47. *Documente privind Istoria României. B. Ţara Românească, veacul XVI*, voi. I, (1501—1525), Bucureşti, 1951, p. 161, nr. 159. Pe cît ştim, aceasta este cea dintîi menţiune documentară a mitropoliei din Tîrgovişte.

48. *Ibidem, veacul XVI*, vol. II, p. 75—76, nr. 76. Mitropolia mai primise o danie de la Radu de la Afumaţi la 8 noiembrie 1523 (*Ibidem, veacul XVI*, vol. I, p. 177, nr. 181).

49. La 18 mai 1526 fraţii Voico, Tatul şi Lăudat «au pus jurămînt pă Sfînta Evanghelie, la Sfînta mitropolie în oraşul Tîrgoviştii», în legătură cu împărţirea unei moşteniri (*Ibidem, Veacul XVI*, vol. II, p. 9, nr. 9).

50. Observăm că la un moment dat, Virgiliu Drăghiceanu a socotit că acest Petru Vodă este Petru Cercel (1583—1585), fiul lui Pătraşcu cel Bun şi fratele lui Mihai Viteazul (v. *Călăuza monumentelor istorice din judeţul Dîmboviţa*, Tîrgovişte, 1907, p. 11; Acelaşi, *Almanahul «Dîmboviţei»*, f. l., 1912, p. 46. V. şi Dr. Mircea B. Ionescu, *Tîrgoviştea...*, p. 28. Acest lucru a fost primit şi de unul din participanţii la cursurile de la Universitatea populară din Vălenii de Munte din vara anului 1909, care semnează «Brumărel» şi care prezintă o dare de seamă asupra unei excursii făcute la Tîrgovişte, sub conducerea lui N. Iorga (v. Brumărel, *De la cursurile de vară din Vălenii de munte...*, în «Ramuri» (Craiova), V (1909), nr. 19—20, p. 759).

51. Pentru învelişul de plumb al bisericii mitropoliei din Tîrgovişte, v. Pr. dr. I. Popescu-Cilieni, *Învelişurile vechilor noastre biserici*, Craiova, 1945, p. 34.

52. Arh. St. Buc.; *Ms. nr. 127*, f. 21 v; *Ms. nr. 134*, f. 6, r.—v. V. şi *supra*, nota 10.

53. Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviştei...*, p. 6.

54. Preotul Niculae Şerbănescu: *Mitropolitul Anania*, în «Glasul Bisericii», IX (1950), nr. 9—10, p. 44.

55. Pentru parte din daniile făcute mitropoliei din Tîrgovişte, «muma bisericilor», să se vadă: Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviştii...*, p. 13—21.

La cîţiva ani după ce Radu Vodă Paisie a isprăvit cu totul sfînta şi marea mitropolie din Tîrgovişte [56], este foarte probabil ca în o parte din încăperile sale să se fi instalat tipografia lui *Dimitrie Liubavici*, nepotul lui Bojidar, care, în mod sigur, la 10 ianuarie 1545, «în cetatea de scaun Tîrgovişte», dădea la iveală un *Molitfelnic slavonesc* [57]. Ceva mai tîrziu în această tiparniţă a lucrat şi vestitul diacon Coresi «ot Tîrgovişte» şi, în afară de Molitfelnicul, aci pomenit, de sub teascurile ei au mai văzut lumina un *Apostol slavonesc*, în 1547, (cu ediţie şi pentru Moldova) [58] şi un *Triod-Penticostar slavon*, în 1558 [59].

*

După aceste zile de lumină din viaţa vechii mitropolii tîrgoviştene, vom însemna aici şi acele zile de restrişte pe care ea le-a petrecut în anii 1595 şi 1611. În primul ea a avut de suferit cu prilejul cruntei încleştări, — în chiar capitala ţării —, dintre trupele lui Mihai Viteazul şi Sinan Paşa [60] şi în cel de al doilea a fost pîrjolită şi prădată de oştile lui Gabriel Báthory, craiul Ardealului (1608—1613), care în preajma anului nou, 1611, au năvălit în Ţara Românească, şi au petrecut la Tîrgovişte aproape trei luni de zile [61].

Reparată, se pare, destul de sumar după aceste grele întîmplări, «biserica mare a mitropolii», la 19 mai 1615, a putut găzdui un «sobor» de arhierei români şi greci [62], iar ceva mai apoi să audă predicînd din amvonul său pe patriarhul ecumenic Chiril Lucaris († 1639), poftit în ţară de voievodul Radu Mihnea şi de mitropolitul Luca din Cipru (1603—1629) [63].

În zilele acestora din urmă, sfîntul locaş s-a învrednicit şi de atenţia talentatului mitropolit Anastasie Crimca al Moldovei († 1629), care, întru pomenirea sa

56. Pisania mitropoliei din Tîrgovişte în care se vorbea despre isprăvirea zidirii sale nu se mai păstrează. După ea s-a făcut o copie în zilele mitropolitului Antim Ivireanul, care a şi adeverit-o «cu pecetea sa». Mai apoi textul ei a fost înserat în două din vechile condici ale Sfintei Mitropolii (vol. I şi VIII), care acum se păstrează la fondul de manuscrise al Arhivelor Statului din Bucureşti (nr. 127 şi 134).

57. Ioan Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche, I, 1508—1716*, Bucureşti, 1903, p. 23—29.

58. *Ibidem*, p. 29—31 ; 514—516. V. şi tom. IV al *Bibliografiei...*, p. 167.

59. *Ibidem*, p. 31—43 (datat : 1550) ; v. şi tom. IV, p. 167—168, unde prof. Dan Simonescu face unele completări privitoare la această carte.

60. Un călugăr contemporan, Nichifor, afirma, exagerînd, desigur, că acum mitropolia din Tîrgovişte a fost transformată în moschee. El scria următoarele : «...On a sacré de même l'église métropolitaine de Tergoviste en mosquée turque...» (Hurmuzaki, Supl. II, vol. I, p. 361, 364, nr. CLXXXIV. N. Iorga arată, de asemenea, că «dărîmarea mitropoliei s-a făcut la 1595» *(Inscripţii, I...*, p. 117). Pentru întîmplările din anul 1595 în legătură cu mitropolia tîrgoviştească, v. şi Dr. Andrei Veress, *Campania creştinilor în contra lui Sinan Paşa din 1595*, Bucureşti, 1925, p. 23—25 ; 55—56.

61. Cf. V. Motogna, *Războaiele lui Radu Şerban (1602—1611)*, Bucureşti, 1926, c. 68—69. Că în acest timp mitropolia a avut de suferit, reiese şi din cuprinsul a două acte din 17 şi 21 septembrie 1619, în care se arată că la 6 ianuarie 1612 «strănsu-se-au la sobor... toţi arhiereii : părintele nostru vlădica Luca mitropolitul de în Tîrgovişte şi a toată Ţeara Rumânească... şi episcopul Efrem al Rîmnicului... şi Chiril al Buzăului şi cu alţi egumeni şi părinţi» şi toţi şi-au «plîns jalbele şi răotăţile, cine ce sărăcie au avut de unguri, cînd au venit cu Bator Gabor craiul aicea în ţear(ă)» *(Documente privind Istoria României, B. Ţara Românească, veacul XVII*, vol. III (1616—1620), Bucureşti, 1951, p. 418, 424.

62. Acum s-a făcut închinarea către Patriarhia din Alexandria a Mînăstirii Stăneşti din Vîlcea *(Documente privind Istoria României. B. Ţara Românească, veacul XVII*, vol. II, p. 392.

63. Preotul Niculae M. Popescu, *Chiril Lucaris şi Ortodoxia română ardeleană*, Bucureşti, 1946, p. 8 ş.u.

si a părinților săi, Ioan și Cristina, la 24 iunie 1625, i-a hărăzit «trei cărți ale Prologului din sfînta Colecție de peste tot anul» — lunile ianuarie—aprilie —, prescrise de «popa Manoil din cetatea Sucevei» [64].

Vremurile glorioase ale lui Matei Basarab (1632—1654) au fost și pentru mitropolia din Tîrgoviște prilej de nouă și rodnică înflorire. Acest evlavios voievod, «cel mai mare ctitor bisericesc al neamului nostru» [65], s-a arătat purtător de grijă și față de ea, cea care mai avea încă de meremetisit parte din rănile suferite în evenimentele tragice mai sus-pomenite. O pisanie, purtînd între podoabele sale și vulturul țării, — în parte însă stricată —, vorbește de reparațiile pe care el, împreună cu soția sa, Doamna Elina, le-a făcut acestui sfînt lăcaș, fiind «ispravnic și mult ostenitoriu (al lor) robul lui Dumnezeu credincios boiarinul Măriei Sale Marco Danovici, vel armaș» [66]. Cu această ocazie, biserica a fost pentru a doua oară acoperită cu plumb [67], i s-au înlocuit cadrele de marmoră ale ferestrelor din vremea lui Neagoe Basarab «cu cadre lucrate în stil gotic» [68] și, după unii, tot acum i s-ar fi clădit în față «un important și monumental pridvor de formă pătrată cu turle», ce forma «o a doua biserică alipită de cea dintîi» [69].

Înnoirile aduse sfîntului locaș de Matei Vodă îi dăduseră, în parte, cel puțin, «splendoarea» pe care o avusese la începutul său. Despre aceasta vorbește cu multă admirație și cu multe amănunte diaconul Paul de Alep, în însemnările sale, în parte înserate mai sus [70].

Numele lui Matei Vodă nu este însă legat de mitropolia din Tîrgoviște numai prin ceea ce a înnoit sau adăugat zidurilor ei, ci mai ales prin faptul că aici «în Tîrgoviște, întru cinstita casă a Înălțării Domnului nostru Iisus Hristos», în preajma anului 1649, poate și cu îndemnul mitropolitului Ștefan (1648—1653; 1655—1668), el a făcut să funcționeze din nou o tiparniță. În curs de cîțiva ani, de sub teascurile acesteia, pe cît se cunoaște acum, au apărut următoarele cărți: *Triodul-Penticostar slavonesc* (1649), *Cartea ce se cheamă pogribania preoților mireni și a diaconilor* (1650), *Mystirio sau sacrament* (1651), *Îndreptarea legii (Pravila Mare)* (1652) și *Engheniasmos sau tîrnosanie* (1652) [71].

64. St. Gr. Berechet, *Importanța însemnărilor slavo-române de pe manuscrisele vechi*, în *Omagiu profesorului Ilie Bărbulescu la 25 ani de profesorat*, Iași, 1931, p. 453—454.

65. Cf. C. C. Giurescu, *Matei Basarab, cel mai mare ctitor bisericesc al neamului nostru*, în *Prinos închinat Inalt Prea Sfințitului Nicodim Patriarhul României cu prilejul împlinirii a optzeci de ani de vîrstă, cincizeci de ani de preoție și șapte ani de patriarhat*, București, 1946, p. 167—176.

66. Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tirgoviștei...*, p. 7. N. Iorga, socotind această pisanie de la Constantin Brîncoveanu, o datează 7216 (= 1708) și arată că ispravnicul se numea Apostol armașul (*Inscripții*, I..., p. 118, nr. 239). Acest lucru pare însă a nu fi adevărat, deoarece textul pisaniei pusă în vremea lui Constantin Brîncoveanu, avînd cu totul alt cuprins, este cunoscut în întregime, și nu trunchiat cum este cel al pisaniei de față.

67. Cf. Cuprinsul pisaniei mitropoliei din Tîrgoviște din 30 septembrie 1707 (Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviștei...*, p. 8).

68. *Ibidem*, p. 7. Cf. și N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia...*, III, p. 6. În general, pentru reparația de acum, v.: Aceiași, *L'ancienne architecture religieuse de la Valachie*, p. 23.

69. Virgiliu N. Drăghiceanu, *Almanachul «Dîmboviței»*, p. 47, N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia...*, III, p. 6.

70. Pentru completa descriere făcută de el acestui sfînt locaș, v. Emilia Cioran, *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în țările române. 1653—1658...*, p. 91—94.

71. I. Bianu—N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, p. 171—177, 178—183, 190—206.

Aceste zile de măreție și lumină ale străvechii mitropolii tîrgoviștene n-au fost însă de prea lungă durată. Ea a avut din nou de suferit, fiind chiar arsă de tătari în anul 1658, în vremea tulburărilor ce au căzut asupra capitalei Țării Românești, cu prilejul răzvrătirii seimenilor și dorobanților, în ultimii ani ai domniei lui Matei Basarab și ai aceleia a urmașului său Constantin Șerban Basarab (1654—1658) și cu prilejul răscoalei voievodului Mihai Radu (Mihnea al III-lea) (1658—1659) în contra turcilor. Pustiirea semănată acum peste Curtea domnească din Tîrgoviște, care din nefericire s-a prelungit mai mult ca oricînd, a făcut, desigur, ca, destul de curînd, și centrul mitropolitan de aici să se strămute la București, unde «domnii începuseră să locuiască mai statornic din timpul lui Mircea Vodă Ciobanul (1545—1554)». Oficial, aceasta s-a făcut la 8 iunie 1668 printr-un hrisov al voievodului Radu Leon (1664—1669) [72]. De bună seamă că de la această dată mitropolia din Tîrgoviște, martoră a multe fapte din însăși viața țării, a trecut sub administrația unui dichiu. Primul dintre aceștia cunoscut acum, a fost Damaschin între anii 1671 și 1688 [73].

Totuși în cursul istoriei sale de după anul 1668, mitropoliei tîrgoviștene i-a mai fost dat să străbată un moment de destul de apreciabilă înflorire. Acesta a avut loc în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu (1688—1714) care, prin «repararea Curții domnești și mutarea scaunului domnesc» la Tîrgoviște a insuflat «o nouă viață» acestui străvechi oraș. În zilele sale, mitropolitul Teodosie și după moartea lui (28 ianuarie 1708), vel paharnicul Enache Văcărescu, începînd de prin anul 1707, i-au făcut o însemnată restaurare. Au zugrăvit-o pentru a doua oară [74], i-au preînnoit tîmpla, au dres-o pe dinafară, i-au adăugat în față un frumos pridvoraș cu stîlpușori de piatră sculptată, i-a refăcut pardoseala și i-au meremetisit chiliile «despre miază-noapte, din clopotniță pînă în foișorul caselor celor vechi» [75].

În afară de cele ce a săvîrșit la această restaurare, mitropolitul Teodosie, la 15 august 1693, a cumpărat și a adăugat la zestrea «sfintei mitropolii de la Tîrgoviște», ca «să fie de slujba beséricii», 12 «Minée lunovnice», tipărite la Moscova în cursul anului 1690 [76].

Zilele de înflorire ale mitropoliei din Tîrgoviște, începute sub vlădicia mitropolitului Teodosie, s-au prelungit și sub aceea a urmașului său, mitropolitul Antim Ivireanul (1708—1716), care, între altele, aci în biserica ei, a rostit parte din *Didahiile* sale, iar în cîteva din încăperile sale, a înființat cea de a treia tiparniță tîrgovișteană. De astă dată activitatea acesteia a fost mult mai bogată, căci între anii 1709 și 1715 din tipografia din «Sfînta Mitropolie a Tîrgoviștii», au ieșit la lumina zilei 18 cărți cu cuprins felurit și în marea lor majoritate românești. Din rîndul acestora din urmă, în număr de 12, vom aminti: *Învățătura bisericească*

72. Preotul Niculae Șerbănescu, *Scurt istoric al catedralei Patriarhiei Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), p. 832.

73. Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviștei...*, p. 8.

74. După cele ce se spun în pisania mitropoliei tîrgoviștene, pusă cu prilejul reparației de față, zugrăveala de acum a bisericii ei s-a făcut de zugravii Niculae și Radu.

75. Aceste date, privitoare la reparația din timpul lui C. Brîncoveanu sînt culese din pisaniile mitropoliei puse cu acest prilej. Textul lor l-am mai publicat în anul 1958 (v. Preotul Niculae Șerbănescu, *Mitropolia din Tîrgoviște. Contribuțiuni la cunoașterea trecutului ei...*, p. 534—535. Pentru alte indicații bibliografice în legătură cu ele, v. *supra*, notele 10 și 11).

76. Aceste Mineie, care cîndva au făcut parte din Biblioteca fostului Seminar Central din București, se păstrează acum în Biblioteca Patriarhiei Române.

(1710), *Psaltirea* (1710), *Octoihul* (1712), *Liturghierul* (1713), *Catavasierul trilingv* (1713), *Molitfelnicul* (1713), *Catavasierul*, ed. a II-a (1714), cele două ediții ale *Ceaslovului* din anii 1714 și 1715, dintre care prima bilingvă (slavo-română) și după unii și binecunoscuta carte populară: *Alixăndria* (1713)[77].

Moartea silnică a mitropolitului Antim Ivireanul a luat cu sine și zilele bune ale mitropoliei tîrgoviștene, căci, după el, ierarhii Țării Românești stabilindu-se definitiv la București, ea a fost lipsită cu totul de slujbele fastuoase de altădată și puțin cîte puțin a ieșit și din mai dinaproapea preocupare a celor ce aveau datoria să-i poarte de grijă. Monotonia și dărăpănarea încep să-și facă din ce în ce mai mult loc aci. În această situație starea monumentului mergea cu pași repezi și siguri către năruire. În anul 1737, în timpul războiului ruso-austriaco-turc, încheiat prin pacea de la Belgrad din anul 1739[78], oștile împărătești, ajungînd și la Tîrgoviște, «dupe arderea orașului, spart-au și zidurile mitropoliei», jefuind și prădînd multe din bunurile ei, precum și agonisita unora din boieri, ce și-o puseseră «în cîte o ascunzătoare», aflată, desigur, prin unele din acareturile din cuprinsul ei[79].

Această grea întîmplare și, de bună seamă că și altele, petrecute în frămîntatul veac al XVIII-lea, au făcut ca reaua stare a mitropoliei din Tîrgoviște să crească simțitor. Din această pricină către sfîrșitul lui mitropoliții Filaret (1792—1793) și Dositei Filitti (1793—1810), mai ales au început să-i facă unele reparații. Sub primul, în anul 1793, i s-au dres mai cu seamă ferestrele[80] și ceva mai tîrziu, înainte de anul 1799, sub mitropolitul Dositei și cu a sa cheltuială, s-au «preînnoit și nou s-au făcut cele mai multe din împrejmuirile acestei mitropolii Tîrgoviște, care ajunseseră mai la derăpănare»[81]. În ambele cazuri, purtător de grijă al merematurilor a fost ierodiaconul Climent, iconomul Mitropoliei, care a decedat în luna lui mai din anul 1799 și căruia, mai apoi «cu cheltuiala și munca» aceluiași mitropolit Dositei, «la leat 1812», i s-a pus pe mormînt o piatră în a cărei pisanie se amintește și reparația aci pomenită[82].

Se pare că la acest început de veac, mitropolia din Tîrgoviște «au fost dată subt purtarea de grijă a iubitorului de Dumnezeu episcop Sevastis, Chir Dionisie

77. Pentru cărțile tipărite în aceea vreme la Mitropolia din Tîrgoviște, să se vadă: *Bibliografia românească veche*, I și IV, pass. Preotul Niculae Șerbănescu, *Antim Ivireanul tipograf*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), p. 734 ș.u., Acad. prof. Constantinescu-Iași, *Din relațiile culturale româno-gruzine*, în «Studii și Articole de Istorie», II (1957), p. 27—28.

78. Pentru acest război, v. C. C. Giurescu, *Istoria românilor. III, I. De la moartea lui Mihai Viteazul pînă la sfîrșitul epocii fanariote (1601—1821)*, București, 1944, p. 252.

79. Ștefan D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești...*, II, București, 1916, p. 33, 34. Aci se publică o «carte de mărturisire» din 1 ianuarie 1738, a Păunei Cantacuzino, soția lui Ștefan Vodă Cantacuzino, dată la mîna b.v. comisului Mihail Bărbătescu, pentru ca acesta cu ea să-și poată dovedi dreptul de proprietate ce avea asupra satelor Bărbăteștii și Doiceștii. In această carte a Păunei se arată că boierul în cauză își dusese actele împreună cu toată zestrea în o «ascunzătoare la mitropolia din Tîrgoviște», dar acolo ele au fost prădate de «oștile împărătești». Căci acestea, spărgînd zidurile sfîntului locaș, «aflat-au și această ascunzătoare, unde acest ticălos de boier și-a pus lăzile cu haine, cu scule și cu hrisoavele moșiilor și toată agonisita lui s-au răpit și s-au împrăștiat prin mîinile ostașilor» (p. 34).

80. Arh. St. Buc., *Ms. nr. 143* (f. Mitropolia București, nr. 17: Condică de ordinele ce s-au dat pentru luarea socotelilor diferitelor mînăstiri și pentru scutirea unora de plata embaticurilor), f. 195 v.

81. Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviștei...*, p. 9. 82. *Ibidem*, p. 22, nr 9.

(Lupu)» [83], iar în locul decedatului iconom Climent a fost numit un oarecare Azariia.

La 5 iunie 1801, mitropolitul Dositei, scriind acestuia din urmă, îi arăta, mai întîi, că voiește «de a să meremetisi și a să înoi besereca mitropoliei de aici (= din Tîrgoviște)» și apoi îi vestea că «într-adins» a trimis «pă Sivi ovreiu omul casii mitropolii ca împreună cu cuvioșiia ta să faceți schepsis, adică chibzuind, atît pentru învălișu(l) cubelilor, cît și al bisericii, ca să o dreagă pă unde va fi stricat, cum și pentru polata ce vine de jur împrejur în ce chip să o facă, ca să fie lucru frumos, bun (și) temeinic».

Întrucît trimisul său trebuia să «revizuiască» și ferestrele, păstrînd pe cele «trebuincioase» și zidind pe «cele netrebnice», poruncea economului să facă «gătire de var i de ipsos și de nisip, ca să s(ă) tencuiască toate cubelile ce sînt». Totodată îi cerea să-l «înștiințeze și de cîte tenechele să află acum aici în păr, asemenea și cîte oca de fier, făcînd socoteala (?) ca cîtă sumă de tenechele vor intra la tot meremetu(l)». Și încheind, îi adăuga «pentru toate acestea de mai sus arătate, în scris ne vei trimite curată pliroforie că voim a ști de aceasta» [84].

Timp de aproape doi ani însă iconomul nu și-a putut «înplini făgăduiala» dată «prin zapis» de a «preînnoi și a înveli casele cele mari din mitropolie» și atunci, la 11 martie 1803, vlădica Dositei a volnicit pe «fratele episcop Sevastis (= Dionisie Lupu) să-l apuce cu strînsoare și cu orice mijloace va socoti», ca «negreșit» să-și împlinească îndatorirea ce-și luase [85].

Și pentru ca episcopul Sevastis, respectiv Dionisie Lupu, să poată face aceasta, înaltul ierarh, în aceeași zi, 11 martie 1803, prin o nouă carte vlădicească, l-a «orînduit» iarăși «de iznoavă» în postul de purtător de grijă al mitropoliei tîrgoviștene. Prin această carte, dîndu-i desăvîrșită împuternicire «asupra aceștii case a sfintei mitropolii Tîrgoviștea», el dispunea, totodată, ca aci nimic să nu se facă «fără știrea frății sale» și, în același timp, îi cerea și lui ca să se îngrijească «pentru curățenie și orînduiala slujbelor bisericești», cum și, «pentru a preînnoi și a preface cele stricate și dărăpănate cu din venitul acestii case».

Pentru atingerea acestui scop, în partea de la urmă a cărții de față, mitropolitul poruncea «tuturor oamenilor acestii case... să-i dea cuviincioasa supunere, cinste și ascultare, că oricare să va arăta cu împotrivire este a se pedepsi strașnic» [86].

În virtutea acestor împuterniciri, deci, dichiul mitropoliei din Tîrgoviște, Azariia, fusese trimis înaintea «fratelui episcop Sevastis», ca să răspundă de neîndeplinirea făgăduielii ce-și luase de a face reparații la acareturile acestui sfînt locaș.

S-ar putea ca, între timp, protosinghelul Azariia să-și fi «înplinit» făgăduiala și meremetisirea mitropoliei tîrgoviștene să se fi săvîrșit. Căci într-o însemnare din anul 1810 a acestuia se spune că «la leat 1809» mitropolitul Dositei i-a poruncit «de a făcut toată g(ă)tirea pentru acoperișul sfintii biserici a mitropolii Tîrgoviști, la care și el, cu toată silința, cît i-a fost pren putință a făcut toată gătirea». După aceasta, se arată mai departe în însemnare, mitropolitul a trimis acolo pe arhimandritul Gherasim Rătescu, viitorul episcop de Buzău, cu îndatorirea de a supraveghea executarea lucrărilor ce urmau să se facă. Acestea, «cu multă osteniala și stăruința sfinții sale, s-au săvîrșit», reparîndu-se acoperișul bisericii și acope-

83. Arh. St. Buc., *Ms. nr. 156* (f. Mitropolia Țării Românești, nr. 19, l(ea)t 1800. Condică pentru înscrierea de locuri, arenduiri de moșii și anaforale către domn, pînă la l(ea)t 1805, f. 121 v). 84. *Ibidem*, f. 52. 85. *Ibidem*, f. 121 v. 86. *Ibidem*, f. 121 v.

rindu-se «anvonaşul dănaintea bisericii», precum şi «alt anvonaş la uşa de lîngă altar, spre miazănoapte»; acesta din urmă însă învelindu-se «cu tenichea»[87].

Despre aceste reparaţii se face amintire şi într-un «catastih de toate lucrurile sfintei mitropolii Tîrgoviştene» din 30 ianuarie 1810, în care, la început, se spune: «Mitropolia din Tîrgovişte este făcută de Neagoe Vodă la l(ea)t 7018 (= 1510) şi isprăvită de Pătru Vodă, unde iaste hramul Înălţării. Are opt turle şi iaste învălită cu plumb peste tot, care învăliş s-au dres din vara trecută şi s-au pus şi jghiaburi dă tenechea înprejur, văpsit cu vopsea mohorîtă; s-au tencuit pă din afară; ferestrele sînt toate noaă puse cu sticlă, cu zăbrele; ferestrele cele mari dă jos sînt cu hiară în şatrange. Anvonul dinaintea bisericii s-au învelit cu tenechea şi s-au vopsit mohorît. La uşa cea mică din coastele bisericii, este învălită cu tenechea. *Acestea sînt făcute şi innoite dă prea sfinţia sa părintele proin mitropolit chir Dosithei...*»[88].

Întrucît, pe cît se ştie, aceasta este şi prima catagrafie a mitropoliei din Tîrgovişte, cunoscută acum[89], în care, după ce se arată că «înăuntru biserica are zugrăveala veche şi ştearsă pe alocurea», se înfăţişează «starea» zidirilor dimprejurul «bisericii mitropolii», vom însera aci fragmentul care cuprinde acest lucru:

«Curtea de zid înprejurul mitropolii, însă în zidul curţii dăspre răsărit sînt casăle arhiereşti pă pivniţă. Dooă case şi o cămară cu tinda lor şi cu sală, cu casă şi cămăruţă dă slugi, cu dooă plimbări, cu foişor mare în care iaste o masă mare dă lemn pentru praznic. Casile cu paturi, cu sobe, cu uşi, cu pardoseală veche dă cărămidă, podite numai pă grinzi cu uluce. Alte dooă case, tot sus pă pivniţă în rîndul caselor arhiereşti, cu cămară mică dă uluce, cu tindă, cu plimbare, cu foişor foarte mic, dar vechi toate, cu paturi, cu sobe, cu uşi, cu pardoseală şi podite, iarăşi pă grinzi.

Dentr-aceste case şi pînă în colţul zidului mai iaste o chilie, jos cu tinda ei, şi nu mai sînt alte chilii decît o trapezărie prea mare, aşa să zice din vechime, dar n-are nici grinzi pă sus, nici pardosită, nici sobe, decît o uşă mare (pr)in care bagă buţi seci sau alte vase şi lemne în păstrare. Pe deasupra iaste acoperiş samar, tot una cu învăliş. Pivniţa de sub case iaste boltită, iar al doilea pivniţă iaste cu grinzi şi mică cu dooă beciuri în gîrliciul pivniţii şi cu alte trei beciuri cu uşile în curte.

În rîndul zidului dăspre amiazănoapte din casile arhiereşti, spre apus, sînt şapte chilii: trei tăvănite cu ulucă şi patru boltite, cu trei tinzi, cu şase cămări, cu patru plimbări; iaste şi şopron cu nooă stîlpi dă zid; iar în colţul acestui zid, dăspre apus, iaste o chilie mare şi alta mică, cu tindă, cu cămară şi cu plimbare; însă aceste dooă case sînt tăvănite (şi) pardosite cu scînduri, chilia cea mică, iar cea mai mare cu cărămidă; cu paturi, cu uşi, cu sobe; asemenea şi celelalte şapte chilii, numai învăliş(ul) şi al acestora iaste vechi, care iaste într-un căprior.

Lîngă scara clopotniţii sînt dooă beciuri; numai zidurile învălite.

În zidul curţii dăspre apus, iaste clopotniţa cu patru clopote şi învelită dă curînd; iar dăn clopotniţă şi pînă în zidul dăspre amiază zi iaste grajdul dă zid, a căruia uşi caută în curtea de al doilea.

În zidul curţii dăspre amiază zi iaste bucătăria cu cămara ei, stricată, şi magupiia cu cămara ei, asemenea şi o chilie cu beci dădăsupt şi altă magazioară şi învăliş(ul) acestora cam vechi.

Curtea de al doilea iaste de uluce şindrilită cu poartă mare dă lemn şi portiţă alăturea şindrilită, cu chilioară pentru portar, dă nuele şindrilită. Altă casă într-un (în)văliş deosebit. O casă mai mare şi dooă mici şi cu tindă, iar dă nuele şi un pătul dă nuele şindrilit şi cu 14 furci.

---

87. Insemnarea protosinghelului Azariia este făcută în anul 1810 (V. Arh. St. Buc., *Ms. nr. 127*, f. 413).

88. Bibl. Acad. R. S. România, *Ms. r. nr. 626* (Catagrafii ale Mitropoliei Bucureşti, 1810), f. 40.

89. O catagrafie a Mitropoliei din Tîrgovişte cu cuprins aproape identic, întocmită la 5 iulie 1819, am publicat în anul 1959 (v. *Mitropolia din Tîrgovişte*, p. 536—537).

înprejurul mitropolii, grădină cu pruni şi loc dă legume; gardul aceştii grădini iaste stricat. Într-această grădină, dăspre amiază noapte iaste o bisericuţă dă zid, numai cît un paraclis, care se numeşte bolniţă din vechime şi iaste numai invălită, iar înăuntru n-are nimic, părăsită» [90].

Între altele, catagrafia de faţă lasă să se înţeleagă că în acest an, 1810, aici, la mitropolia din Tîrgovişte, ar fi fiinţat şi o *«şcoală rumânească»* de vreme ce, între «părinţii care să află lăcuind în mitropolie». figura, la sfîrşit, şi «Dimitrie cîntăreţ şi *dasc(ăl) de şcoală rumânească»* [91].

După aceasta, la o dată încă necunoscută, mitropolia din Tîrgovişte a ajuns «supt iconomiia Prea sfinţii sale părintelui Stratonichias chir Ionichie» şi a rămas în o asemenea situaţie pînă la 5 iulie 1819 cînd ea a trecut «supt iconomiia» arhimandritului Chiril [92], cu care prilej s-a întocmit o nouă catagrafie [93].

Aproape doi ani mai apoi, în aprilie 1821, în oraşul Tîrgovişte s-au aşezat, pentru un timp, eteriştii lui Alexandru Ipsilanti, jefuindu-l şi prădîndu-l cumplit. De această grea întîmplare n-a scăpat nici mitropolia. Căci căpetenia eteristă, vrînd să reziste împotriva turcilor şi lipsindu-i gloanţele, «au poruncit ca să dăzvălească mitropolia Tîrgoviştii ce era învelită cu plumb şi să să topească plumbul a face gloanţe dă trebuinţă gephanelei (= muniţiei) ostaşilor. Această nelegiuire, fără pierdere dă vreme, s-au şi pus în lucrare, dăzvălind unii numaidăcît sfînta biserică, fără temere dă Dumnezeu...» [94].

---

90. Bibl. Acad. R. S. România, *Ms. r. nr. 626,* f. 43.

Astăzi, în partea de nord-est a curţii «mitropoliei» tîrgoviştene, spre statuile scriitorilor Ienăchiţă Văcărescu şi Vasile Cîrlova, o cruce destul de joasă poartă pe faţă o inscripţie, al cărei cuprins spune că «Aci a fost sfînta masă a paraclisului Mitropoliei».

Încă menţionăm că între obiectele de preţ ale Mitropoliei se afla, la 1810 şi o icoană a Maicii Domnului, aşezată «în scaun de lemn lucrat tîmplăreşte şi zugrăvit», care era fixat lîngă unul din sîlpii de zid din sînul bisericii.

În cursul vremii, evlavia credincioşilor o înzestrase cu cele următoare: «Icoană mare Maica Precista cu Domnul Hristos în braţe, înbrăcată cu argint; coroanile poleite dinpreună cu mîinile şi pervazurile. Coroana cea mare cu 5 rubinaşe în mijloc roşii şi unul verde. În coroana cea mică o floare în chip de diamant. Opt şire de mărgăritar la gîtul Maicii Domnului; alte patru puse pe cordea neagră; ipac mărgăritar foarte mărunt i un şir mărgăritar foarte mare şi dooă şiruri mai scurt şi mărgăritarul mărunt. Zece gălbinaşi mici turceşti po tl. doi, un galben mare turcesc po tl. 6; doi galbeni olandezi po tl. 10 şi încă alţi 4 galbeni turceşti care sînt (la) părintele protosinghelul epistatul iconomii: toţi tl. 12. Un zăbranic ciminiu cu flori înprejur cusute cu beteală; alt zăbranic mic roş cu fluturi pă margine; alt zăbranic mai mic verde cu fluturi peste tot. Acestea toate sînt puse la numita icoană înpreumă cu un chip de argint, o perdea dă zăbranic cu flori cusute dă beteală galbenă, o poală în dosul icoanii Maicii Domnului, cam mică, o poală malteh alb cu fluturi, o măhramă de zăbranic alb cu cîte două rînduri dă flori dă fir la căpătîie şi cu mîngeac dă jur împrejur de fir cusut i cinci şire dă granate mărunte» (*Ibidem,* f. 40). Pentru o «paradosire» a salbei acestei icoane a Maicii Domnului, făcută în anul 1839, v. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 2869* (f. 74/1838) *(Delă pentru arhimandr(it)u(l) Agapie de a să orîndui vremelniceşte la Sf(în)ta mitr(o)p(o)lie din Tîrgovişte în locul cuvi(osu)l(ui) Eftimie Fundăţeanu),* f. 105, 106, 109. 91. Bibl. Acad. R. S. România, *Ms. r. nr. 626,* f. 43 v.

92. Pentru numirea arhimandritului Chiril în postul de iconom al mitropoliei din Tîrgovişte, v. şi: Pr. I. Răuţescu, *Metoasele Mitropoliei Ungrovlahiei sub mitropolitul Dionisie Lupu,* în «Raze de lumină», III (1931), nr. 3, p. 180.

93. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 2863* (f. 7/1819) *(Delă atingătoare de facerea catagrafiilor Sf. Mitropolii Tîrgoviştea, orînduirea egumenilor la dînsa, darea socotelilor şi meremetul trebuincios la încăperi şi biserică, pînă la sfîrşitul anului 1844),* f. 1—9. Am publicat-o în anul 1959 (v. *supra,* nota 89).

94. Ioan Dîrzeanu, *Revoluţiunea de la 1821,* în *Documente privind Istoria României. Răscoala din 1821,* vol. V. Izvoare narative, Bucureşti, 1962, p. 78; Andrei Oţetea, *Tudor Vladimirescu şi mişcarea eteristă în ţările româneşti 1821—1822,* Bucureşti, 1945, p. 254.

Şi aceasta n-a fost deajuns acum. Căci în acele zile grele, aici, la mitropolie, a fost adus Tudor Vladimirescu «călare pe un cal prost, îmbrăcat într-o ghebă lungă oltenească... iar pe sub burta calului pus în lanţuri de amîndouă picioarele». El a fost «închis în temniţă la mitropolie» şi dat în seama lui Vasile Caravia, care «a fost însărcinat să-i ia interogatoriul» şi care l-a «supus la tot felul de torturi» [95]. Nu numai atît, dar, după mărturia contemporanului Pîrvu Mesunescu, Tudor ar fi fost chiar împuşcat «spre odaia lui Caravia», ce era «în fundul curţii mitropolii, unde şedea egumenul Chiril» [96].

Astfel străvechiului locaş de închinăciune i-ar fi fost dat să vadă şi acest tragic episod din zbuciumata istorie a neamului nostru.

Semnalăm că în amintirea trecerii pe aici a lui Tudor Vladimirescu, desigur, în anul 1911, — deci la trecerea a 90 de ani de la mişcarea sa revoluţionară —, în curtea actualei «mitropolii» din Tîrgovişte, spre clopotniţă, — poate chiar pe locul unde se bănuieşte că ar fi fost ucis —, s-a ridicat o cruce de piatră, purtînd pe faţă următoarea inscripţie: «Eroului Tudor Vladimirescu, martir al redeşteptării naţionale. † 27 mai 1821».

Probabil că după liniştirea tulburărilor anului 1821, zestrea mitropoliei tîrgoviştene a fost dată «asupra biv vel stolnicului Răducan Greceanu i asupra postelnicului Dumitru Andronescu», care au chivernisit-o pînă la 23 aprilie 1823, cînd ea s-a trecut asupra «sfinţii sale părintelui ec(onom) Gheorghe protopopu(l) judeţului Dîmboviţii» [97]. Din «catastihul» întocmit cu acest prilej [98], reiese că, între timp, tabla de plumb de pe acoperişul bisericii, luată de eterişti, fusese înlocuită cu tablă de «fier vopsit» [99].

După aceasta, prin anii 1831—1832, Eforia Şcoalelor a încercat ca în una din încăperile acestui sfînt locaş, să deschidă o şcoală naţională [100], iar în anul 1833 protopopul Gheorghe, îngrijitorul lui a vopsit şi a dres tablele de fier de la învelitoarea bisericii [101].

În toamna anului 1835, în postul de îngrijitor al mitropoliei din Tîrgovişte a fost numit monahul Eftimie Fundăţeanu [102], căruia i s-au rînduit şi o seamă de «istrucţii» ce trebuia să păzească către «această sfîntă casă» [103].

După ce acesta a rînduit unele lucruri de mai mică importanţă, privind buna chiverniseală a zestrei mitropoliei tîrgoviştene, la 10 iunie 1838, a scris «stăpîneştii

95. I. P. Liprandi, *Răscoala pandurilor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu în anul 1821...*, în *Documente privind Istoria României. Răscoala din 1821*, vol. V, p. 302; Acelaşi: *Căpitanul Iordache Olimpiotul. Acţiunea eteriştilor în Principate în anul 1821*, în acelaşi volum de documente privind *Revoluţia din 1821*, p. 427.

96. G. Posa, *Omorîrea lui Tudor Vladimirescu după mărturia unui contemporan*, în «Curentul» din 21 februarie 1944; Andrei Oţetea *op. cit.*, p. 30 (cu indicaţii bibliografice asupra momentului morţii lui Tudor). Cf. şi Pr. dr. C. Niţescu, *Mitropolia Tîrgoviştei...*, p. 80, nota 16 (cu alte indicaţii bibliografice).

Menţionăm că azi, în preajma «mitropoliei» din Tîrgovişte pe Aleea poeţilor, «în mijlocul busturilor» unor poeţi şi cărturari, în mare parte fii ai Tîrgoviştei, se află şi bustul lui Tudor Vladimirescu, ca o aducere aminte, desigur, a trecerii lui prin aceste locuri.

97. Cf. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, *Dosar nr. 2863* (f. 7/1819), f. 19, 22.

98. V. pentru cuprinsul ei, *Dosar nr. 2863*, f. 12—22. 99. *Ibidem*, f. 19, 22.

100. Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviştii...*, p. 9.

101. Cf. *Dosar nr. 2863*, f. 30.

102. V. *Ibidem*, f. 31, şi în acelaşi fond: *Dosar nr. 2868*, (f. 56/1835) *(Delă pentru ţinerea în bună stare şi cuviinţă a mitropoliei ot Tîrgovişte)*, f. 11—13, 19—20.

103. Pentru aceste «instrucţiuni», v. *Dosar nr. 2863*, f. 32—33; iar pentru zestrea mitropoliei luată în primire de noul îngrijitor, monahul Eftimie Fundăţeanu, v. tot aci f. 36—37, 47.

ocîrmuiri a Sfintei Mitropolii», încunoştiinţînd-o de starea de dărăpănare în care a ajuns sfîntul locaş în urma cutremurului de pămînt din iarna acelui an şi rugîndu-o, ca, deocamdată, să-i facă «oareşcare meremet»[104]. Deşi, după raportul îngrijitorului, stricăciunile erau destul de însemnate, totuşi de către cei în drept nu s-a luat nici o măsură.

În octombrie 1838, ieromonahul Eftimie Fundăţeanu a fost scos din postul de îngrijitor al mitropoliei şi în locul lui a fost numit arhimandritul Agapie Şuţul[105]. După «catastihul de toate lucrurile Sfintei Mitropolii Tîrgoviştii», întocmit în noiembrie 1838, cu prilejul acestei schimbări[106], biserica şi clopotniţa mitropoliei se luau în primire în următoarea stare: «Biserica de zid din temelie pînă sus, cu opt turle învălite cu plumb şi pă jos boltele i amvonul şi la uşa cea mică din stînga învălite cu table de hier văpsite roşu; oltarul iarăşi plumb, cu zece cruci de hier şi paftalile poleite cu aur; bolta oltarului d-asupra este crăpată şi în biserică dăzlipiţi pereţi(i) de bolţi şi pă alocurea căzută şi tencuiala; precum şi în tinda cea mare dărîmată tencuiala şi zugrăveala şi amvonul este crăpat şi dăzlipit de cutremur; hramul Înălţarea Domnului».

«Clopotniţa dă zid din temelie pînă sus, cu patru clopote, învălită cu şindrilă veiche şi pică într-însa; zidul crăpat despre toate ferestrile pe deasupra din pricina cutremurilor trecute; iar clopotul cel mare este spart»[107].

În asemenea stare de avansată stricăciune se aflau şi celelalte clădiri ale fostei reşedinţe mitropolitane[108], precum şi parte din «sculele casii»[109]. Din această pricină, la 14 noiembrie 1838, îngrijitorul cel nou şi raporta ocîrmuirii mitropolitane de la Bucureşti că la venirea sa la mitropolia din Tîrgovişte a găsit «toate odăile dărăpănate şi în cea mai proastă stare», neavînd unde să se adăpostească. Pentru aceasta cere dezlegare a meremetisi, «vremelniceşte» două odăi spre a le aduce «în oareşcare stare dă locuit»[110]. Se poate ca aceste camere să se fi reparat şi arhimandritul Agapie să se fi aşezat în cuprinsul sfîntului locaş, pe care îl avea în grijă.

Pătruns de îndatorirea de a-l scoate din starea rea în care se găsea şi necontenit avînd în faţă dărăpănarea în care ajunsese «sfînta casă», arhimandritul Agapie, la 26 mai 1839, arăta Mitropoliei această situaţie, scriindu-i:

«Trista privelişte ce-mi stă înaintea ochilor, prin prilejul datorii postului ce-mi este încredinţat, mă supune a face ştiut cinstitii ocărmuiri groaznica dărăpănare a casi(i) sfintei mitropolii de aici, cu împrejmuirile ei, fiind cele următoare:

În biserică s-au crăpat de cutremure pă dăspre sfîntul oltar şi din zi în zi să întinde stricăciunea la mai mare rău, osebit de alte mai mici stricăciuni ce sînt pe alocurea şi osebit de zugrăveala ce pe la multe părţi s-au şters.

Clopotniţa s-au crăpat, s-au stricat şi s-au dărăpănat, încît pă de o parte încetînd a ei întrebuinţare, pă de alta aşteptăm cu mare frică cea dăsăvîrşit(ă) dărămare, cînd pă lîngă omorul ce poate să pricinuiască; apoi fără îndoială clopotile să vor prăpădi şi de să va întîmpla să cază spre biserică, cea mai multă parte dintr-însa să va dărîma.

Casile cele mari sănt dăzvălite cu totu(l), curge ploaia într-însele; au început să să strice grinzile, căpriorii i zidăria. Şi dă vor mai sta într-această stare, negreşit că nu va fi putinţă de a să meremetisi numai.

Odăile din partea dreaptă cu şopronul pînă la poartă s-au prăpădit cu desăvîrşire, căci învălitorile căzînd cu toată lemnăriia, au dărămat şi zidurile şi au rămas nişte ruini.

---

104. *Dosar nr. 2863*, f. 102.

105. *Dosar nr. 2863*, f. 106—108 şi tot în acelaşi fond: *Dosar* nr. 2869 (f. 74/1838), f. 1, 4—6, 12, 32—34, 44. 106. *v. Dosar nr. 2869*, f. 128—133. 107. *Dosar nr. 2869*, f. 130.

108. *Ibidem*, f. 133, v.—134 v. 109. *Ibidem*, f. 134 v.

110. *Ibidem*, f. 16 (raportul nr. 2/1838).

Odăile din partea stîngă, unde stă bucătăriia şi celelalte, dezvălind(u)-să (şi) stricînd(u)-să şi dăn zidărie, apropie pă celelalte;

Grajdu(l) dă vite ce este în curtea dăn afară, într-asemenea dărăpănare să află.

Iar înprejmuirea cu uluce a aceştii curţi şi porţile ei, dăsfiinţănd(u)-să dă tot, abla să cunoaşte ocolul curţii pîn(ă) unde au fost».

La sfîrşit el adăuga: «Şi mă rog plecat, ca de va fi bunăvoinţă a cinstitii ocîrmuiri, să aibă bunătate şi umilinţă a pune la cale ceia ce va fi dă cuviinţă, spre aducerea în bună stare (a) acestor acareturi» [111].

Primind această tînguincioasă jalbă, Ilarion episcopul Argeşului, în numele ocîrmuirii Sfintei Mitropolii, a dispus ca ea «numai decît să (să) trimită în copie Departamentului Bis(ericesc), ca să vază ticăloşiia acestui sf(înt) lăcaş şi totdeodată să fiie poftit să-l îndrepteze către Măriia Sa Vodă» [112]. Într-adevăr, la 2 iunie 1839 [113], plîngerea a şi fost trimisă Departamentului, dar, se pare, că nici acesta nu i-a dat nici o urmare. Căci la mai puţin de doi ani, în 1841, într-o nouă catagrafie, înfăţişîndu-se iarăşi starea bisericii mitropoliei din Tîrgovişte, între altele, se scriau şi următoarele:

«...Bolta oltarului dasupra crăpată, precum şi în biserică dăslipită bolta dă păreţi şi pe alocurea căzută tencuiala. Asemenea şi în tinda cea mare bolţile plooate şi căzută tencuiala după bolţi şi păreţi din care pricină s-au slăbit boltele. Zugrăveala peste tot veche. Cu dooă dăspărţituri dă zid spre fămei; la dăspărţitura de la tinda cea mare, uşă cu stîlpi dă piatră; pardoseala: lespezi dă piatră, pă alocurea stricată... Deasupra cu opt turle dă zid cu ferestre; la toate cercevele cu geamuri din care unele sînt sparte. Învălitoarea la turle dă plumb, iar boltele besericii şi scaunile turlelor învălite cu table dă fiier văpsit roş; pă alocuri acest învăliş stricat, încît ploă bolţile. De jur împrejur cu zghiaburile şi ţevile din table dă fiier care şi acestea sînt stricate, ploînd zidurile; cu zece cruci dă fiier, cu tasurile dă alamă, poleite cu aur în foc.

Dinainte advon cu boltă dă zid pă patru stîlpi dă piatră săpaţi cu başlicurile lor, sus şi jos, tot săpate; deoparte cu parmaclîcuri dă piatră săpate; flori pătrunse. Iar pă altă latură, fiind tot asemenea parmaclîcuri, au căzut şi s-au rupt. Bolta acestui advon, precum şi cercurile de la un stîlp pînă la altul zugrăvitu; pardoseala, jos, lespezi dă piatră. Din pricina cutremurilor trecute, slăbindu-se acest advon, s-au dăslipit dă pereţii bisericii şi s-au povîrnit puţin în partea dăspre apus...

Clopotniţa de zid, deasupra pă poarta curţii, cu patru clopote din care clopotul cel mare este spart; zidul păreţilor acestei clopotniţe să află foarte rău crăpat din toate părţile, încît în toată vremea ameninţă primejdie; învelişul de şindrilă, stricat de tot...» [114].

Aceeaşi deplorabilă stare este consemnată şi de altă catagrafie din 10 august 1842 [115].

Toate acestea au făcut, desigur, pe arhimandritul Agapie ca, în ziua de 18 mai 1842, să ceară Mitropoliei să repare clopotniţa şi casele arhiereşti [116]. În problema ridicată de el, s-a purtat corespondenţă timp de cîteva luni, fără însă a se ajunge şi la un rezultat practic [117].

---

111. *Ibidem*, f. 101 (cu raportul nr. 13/1839).

112. V. rezoluţia episcoputui Ilarion pusă pe raportul arhimandritului Agapie (*Ibidem*, f. 101, marginal). 113. *Ibidem*, f. 102 r—v. (cu adresa nr. 1140/1839).

114. Bibl. Acad. R. S. România, *Ms. r. nr. 660* (Catagrafia metoaşelor Sfintei Mitropolii), f. 7, 13 v.

115. Bibl. Acad. R. S. România. *Ms. nr. 726* (Inventare de la mînăstirile Munteniei), f. 226; Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 2863*, f. 162, 165, 166. (Catagrafia se făcuse din porunca mitropolitului Neofit (v. *Dosar nr. 2863*, f. 161).

116. *Dosar, nr. 2863*, f. 137, 140. V. în acelaşi fond al Mitropoliei *Dosar nr. 2876* (f. 112/1842) (*Pricinile Mitropolii Tîrgoviştii*), f. 1—4; 12—15.

117. v. Preotul Niculae Şerbănescu, *Mitropolia din Tîrgovişte...*, p. 538—539.

Aceeași soartă au avut-o și alte două rapoarte ale sale din 31 august[118] și 4 septembrie 1842[119]. Căci, la 2 decembrie 1842, mitropolitul Neofit, scriind «iconomii casii Sfintii Mitropolii», arata că «starea casii de aici acum nu iartă ca să se apuce de acest fel de meremeturi». În același timp el dispunea ca, «de va fi cu putință», clopotele mari să se dea jos, păstrîndu-se la loc sigur, spre a «nu se întîmpla vreo dărîmare clopotniții» și a nu «se pricinui vreo primejdie sau sfărîmare clopotelor»[120]. Această ultimă dispoziție a sa a și fost adusă la îndeplinire la începutul anului 1843[121].

În vara acestui din urmă an, la un nou raport al arhimandritului Agapie[122], s-a îngăduit dregerea «tablelor de plumb de pe turnul cel mare al sfintei mitropolii», folosindu-se, după îndemnul mitropolitului Neofit, tabla de plumb rămasă de la reparația mitropoliei din București[123].

În anul ce a urmat, 1844, la cererea aceluiași arhimandrit Agapie și cu aprobarea mitropolitului Neofit, s-au făcut pentru mitropolia tîrgovișteană trei rînduri de odăjdii preoțești și unul diaconesc[124]. Și tot în acest an, domnitorul Gheorghe Bibescu, vizitînd orașul Tîrgoviște și aflînd, poate, de starea în care se afla mitropolia de aci, a trimis la fața locului pe marele logofăt bisericesc «însoțit de enginer și arhitectonul ce au fost venit pentru prefacerea sfintii mînăstiri Dealului». În situația ce vor fi întocmit, cu privire la cele constatate, aceștia au «prevăzut toată stricăciunea sfintei mitropolii pă din lăuntru și pă afară, toate odăile și casile arhierești după delături, după care, scoțind și planu(ri), le-au dat în cunoștința Mării Sale, încă hotărînd să strice și amvonul, fiind dezlipit de cutremurile urmate...».

Apoi, la 30 august 1844, tot «din porunca Mării Sale», a venit, de la Pitești, la sfînta mitropolie din Tîrgoviște, «polcovnicul Boruznan (?) enginerul Statului», care, «cu toată iscusința au făcut de al 2-lea plan, măsurînd atît biserica, pă dinăuntru și pă afară, curtea bisericei și toate odăile din prejur, încă și pivnița cea de desuptul casilor arhierești, precum asemenea și clopotnița»[125].

Ceva mai mult, se pare, nu s-a făcut nici acum. Domnitorul Gheorghe Bibescu n-a părăsit însă intenția sa. În anul 1847, el, «prin viu grai», a poruncit arhitectului mînăstiresc I. Schlatter să meargă la Tîrgoviște ca să vadă starea în care se află mitropolia. După cercetare, acesta din urmă, la 30 septembrie 1847, raporta Departamentului Credinței următoarele:

«Această zidire, deși nu este prea solidă, dar tot va mai putea exista în curs de cîțiva ani, fără a fi pericol de cădere, căci s-au făcut de puțin (timp) un meremet la învelitoare. Portalul dinaintea bisericii trebuie dărîmat într-un soroc mărginit, fiindcă bolțile lui, ce sînt așezate pe stîlpi de piatră, se află prea rău crăpate și se țin numai cu niște legături de lemn, care fiind putrezite, la întîmplare de cutremur, va amenința negreșit căderea.

Cît pentru meremetul sau reformarea acestei zidiri, îndrăznesc a-mi da părerea

118. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 2863*, f. 171. V. și f. 174 și *Dosar nr. 2876*, f. 13.

119. *Dosar nr. 2863*, f. 173 (Cu raportul nr. 31/1842).

120. *Dosar nr. 2863*, f. 179. V. și f. 180 și *Dosar nr. 2876*, f. 14—15.

121. *Dosar nr. 2863*, f. 194, *Dosar nr. 2876*, f. 20—21.

122. *Dosar nr. 2863*, f. 208—209, 210. 123. *Dosar nr. 2863*, f. 211, 212, 213, 219.

124. *Dosar nr. 2863*, f. 232—236. V. de asemenea în același fond al Mitropoliei, *Dosar nr. 2882* (f. 108/1844) *(Pricinile Mitropoliei Tîrgoviștii)*, f. 1—6 19—21.

125. Se cunosc toate acestea din raportul nr. 24 din 1 septembrie 1844 al arhimandritului Agapie, prin care încunoștiința Mitropolia din București de cele săvîrșite la mitropolia din Tîrgoviște din porunca Domnitorului Gheorghe Bibescu (V. *Dosar nr. 2882*, f. 14).

Cu acest prilej domnitorul poruncise ca să se «pardosească cu caldarîm toată ulița Tîrgului care trece pe din naintea curții Sfintei Mitropolii», ceea ce s-a și făcut (*Ibidem*, f. 16—18; 30—34).

să nu i se facă acum reparaţie mai întinsă, ci a se lăsa în starea pă cum să află, pînă cînd să va găsi înlesnire a se clădi biserica din nou, fiindcă nu numai construcţia ei nu iartă a putea face vreo reformare frumoasă, ci chiar zidurile nu au o îndestulă soliditate ca să se poată zidi deasupra lor... Este de trebuinţă a mai înălţa zidurile, spre a dobîndi o proporţie bună, lipsindu-i cu totul caracterul stilului...».

Mai departe, precum s-a arătat mai sus, el constata că, cele două corpuri principale ale bisericii nu sînt clădite în acelaşi timp şi că pardoseala ei se află «cu mult mai jos decît faţa curţii». Vrînd a o ridica, va trebui să se facă un brîu împrejur care însă va întrerupe şi «mai mult proporţia înălţimii». Ca să se înalţe zidurile, nu se poate, «neavînd îndestulă soliditate».

După toate acestea, el conchidea: «Aşadar, fiind toate împotriva bunelor reguli, îndrăznesc a zice că va fi o cheltuială zadarnică a se reforma această zidire»[126].

Se înţelege că o asemenea categorică încheiere a fost în măsură să ţină, oarecum, pe loc buna intenţie a lui Vodă Bibescu. De altfel, acesta nici n-ar fi putut să facă mai mult aci, deoarece era prins şi în alte însemnate restaurări de monumente religioase (Bistriţa, Dealu, Tismana etc.) şi apoi, precum se ştie, şi datorită împrejurărilor vremii care foarte curînd l-au făcut să-şi părăsească tronul.

Începînd din anul 1846, municipalitatea oraşului Tîrgovişte, pentru facerea unei pieţe comunale, a tot solicitat şi obţinut de la Mitropolie şi de la Ministerul Cultelor părţi din grădina mitropoliei de aici, — cea atît de admirată în secolul al XVII-lea de diaconul Paul din Alep —, a cărei suprafaţă, cu vremea, a fost astfel foarte mult redusă[127].

În anul ce a urmat, 1847, reaua stare a mitropoliei din Tîrgovişte n-a stîrnit numai interesul domnitorului Gheorghe Bibescu, ci şi pe al mitropolitului Neofit (1840—1849). Acesta «pe la anul 1847», — precum, în anul 1864, Consiliul municipal al oraşului Tîrgovişte informa Ministerul Cultelor —, «mişcat şi de vocea plîngătoare a mai multor streini..., dete pe faţă bunăvoinţa ce avea de a reclădi încăperile din curtea acestei mitropolii ce erau pornite spre ruinare şi puse d-a se dărîma etajul de sus pînă în zidul boltelor şi pivniţelor ce fac etajul de jos. Dar împrejurările — adaugă mai departe întîmpinarea —, zădărnicindu-i scopul şi voinţa, făcu a se naşte din aceasta un mai mare rău, căci rămaseră acele bolte şi zidiri expuse primejdii şi cea mai multă parte de material se făcu pradă timpului»[128].

La o dată, de care încă n-am putut da, arhimandritul Agapie Suţul a plecat din postul său de îngrijitor al mitropoliei din Tîrgovişte şi în locul său a fost rînduit «vremelniceşte» protopopul plăşilor Dealu şi Ialomiţa din sud. Dîmboviţa, Moshu Sachelarie[129]. Amintim că în vremea administraţiei sale, în zilele tumultoase din anii 1848—1849, în cîteva din încăperile mitropoliei tîrgoviştene, s-au aşezat ostaşi din «împărăteştile oştiri ruseşti», venite în acele momente în ţară[130], şi că,

126. Arh. St. Buc., Min. Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Ţara Românească, *Dosar nr. 4550*/1856 *(Despre meremetul bisericii mitropoliei din Tîrgovişte*, f. 2, r. v. (Cu raportul nr. 129).

127. Pentru aceste cereri şi cedări din grădina mitropoliei din Tîrgovişte, să se vadă: Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 2889* (f. 4/1846) *(Locul cerut de orăşanii tîrgovişteni din al grădinii Sfintei Mitropolii de acolo, pentru piaţă)*, passim. În acest dosar (pe f. 17 v—18 r) se află un plan al întregii curţi şi grădini ale mitropoliei din Tîrgovişte, cu vecinătăţile, întocmit de George F. Scipion, probabil în anul 1853. V. şi *Dosar nr. 2894* (f. 35/1852) *(Împrejmuirea trebuincioasă la grădina mitropoliei din Tîrgovişte şi a bisericii)*, passim.

128. Arh. St. Buc., Min. Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Ţara Românească, *Dosar nr.* 1207/1863 *(Pentru reparaţiunea mitropolii vechi din oraşul Tîrgovişte)*, f. 53.

129. Cf. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 2892* (f. 121/1849), *(Orînduirea ieromonahului Dometie îngrijitor la mitropolia din Tîrgovişte)*, f. 10.

130. Cf. *Ibidem*, f. 6 şi f. 11.

în acest timp, în biserica ei se făceau slujbele «oficiale» la care participau și reprezentanții acestor oștiri.

Protopopul Moshu a rămas la rostuirea treburilor mitropoliei din fosta capitală a țării pînă la 24 noiembrie 1849, cînd a fost numit în acest post ieromonahul Dometie [131]. Nici șederea acestuia în postul de îngrijitor, însă n-a fost de lungă durată. Căci, lăsînd de dorit, în ceea ce privește săvîrșirea sfintelor slujbe și mai ales comportarea sa [132], a fost înlocuit, la 6 februarie 1851, cu ieromonahul Cozma [133], care a rămas în această slujbă vreme mai, îndelungată.

În timp ce la conducerea mitropoliei se făceau astfel de schimbări, starea bisericii ei se înrăutățea din ce în ce mai mult. În catagrafiile întocmite cu prilejul numirilor de îngrijitor, aci amintite, se specifica, în prima, că «bolta oltarului este crăpată dasupra», că «în biserică (sînt) despicați pereții și bolte(le) și pă alocurea căzută i tencuiala», că «în tinda cea mare (este) dărîmată tencuiala și zugrăveala» și că «amvonul este crăpat și despicat de cutremure» [134]. În cea de a doua se arăta, de asemenea, că biserica este «crăpată prin toate părțile de cutremure», avînd «pă alocurea tencuiala căzută» și că tabla de fier de la învelitoare iarăși «pă alocurea (este) stricată» [135].

În această situație aflîndu-se, în anul 1852, în timpul domniei lui Barbu Știrbei (1849—1856), se și fac «propuneri pentru restaurarea» ei. Acestea erau motivate de următoarea stare ce se putea observa la sfîntul lăcaș: «Toate zidurile bisericii, precum și invălitoarea, sînt în bună stare. Biserica a fost mai multă vreme desvelită, din care pricină s-a stricat zugrăveala și s-au pricinuit oarecare crăpături, însă nu pricinuiesc nici o vătămare în soliditatea zidurilor». Se cerea: «a se zugrăvi din nou, a se restaura altarul, a se tencui și apoi (a se da) cu alb pe dinafară, a se face legături de fier la amvon, «să dăstupe toate ferestrele», să se dreagă pardoseala, «să dărîme zidurile a' seminarelor celor vechi din prejurul bisericii, cu chipul ca să rămîie numai un zid de împrejmuire», și să se facă o clopotniță mică la poarta de intrare, — toate pentru o sumă de 3—4000 de galbeni» [136].

Ca o urmare a acestor «propuneri» pot fi socotite, desigur, îmbunătățirile făcute chiar în acest an, 1852 și în cel următor, 1853, «încăperilor sfintei mitropolii din Tîrgoviște», mai ales la casele egumenești, precum și reparația gardului grădinii ei [137].

---

131. v. *Dosar nr. 2892*, passim.

132. Pentru comportarea sa necorespunzătoare, să se vadă întîmpinarea către Sfînta Mitropolie a șefului Departamentului Trebilor Bisericești, I. Bibescu, din 11 dec. 1850 și cea a Cîrmuirii județului Dîmbovița, din 26 noiembrie 1850 *(Dosar nr. 2892*, f. 32, 33).

133. v. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 2693* (f. 33/1851) *(Orînduirea ieromonahului Cozma igumen la Sfînta Mitropolie din Tîrgoviște)*, passim.

134. Catagrafia din 20 ianuarie 1850, întocmită, cu prilejul numirii ieromonahului Dometie ca îngrijitor al mitropoliei, la 24 noiembrie 1849 (Bibl. Acad. R. S. România, *Ms. n., nr. 726*, f. 246).

135. Catagrafia din 10 febr. 1851, întocmită cu prilejul numirii ieromonahului Cozma în postul de îngrijitor al mitropoliei din Tîrgoviște, la 6 februarie 1851 *(Ibidem*, f. 256).

În afară de aceste catagrafii, în anul 1849 s-au mai întocmit alte două: una cu prilejul demisiei mitropolitului Neofit în vara acestui an (v. Bibl. Acad. R. S. România, *Ms. nr. 919*, f. 49 v—52 v) și alta la 23 august 1849 (v. *Ms. nr. 726*, f. 235—239). Cuprinsul și al uneia și al alteia lasă să se întrevadă starea de dărăpănare de la mitropolia din Tîrgoviște. —

136. După N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei. Domn al Țerii-Românești (1849)—1856)*, Vălenii de Munte, 1910, p. 216.

137. Arh. St. Buc., Min. Cultelor și Instrucțiunii Publice. Țara Românească, *Dosar nr. 2076*/1851 *(Despre corespondența arhitectului mînăstirilor pentru reparația mitropoliei, a bisericii domnești și a Chindiei din Tîrgoviște)*, f. 15. V. și *Dosar nr. 4550/1856*, f. 21 v.

Între timp, ieromonahul Cozma, îngrijitorul mitropoliei din Tîrgovişte a scris mitropolitului Nifon (1850—1875), înfăţişîndu-i starea de dărîmare în care se afla învelişul bisericii — la vreme de ploi, picînd înăuntru —, şi arătîndu-i că a încheiat contract cu doi tinichigii, care s-au obligat să-l repare cu 100 de galbeni.

Primindu-i raportul, mitropolitul, la 11 august 1856, s-a adresat caimacamului Alexandru Ghica (1856—1858), încunoştiinţîndu-l despre stricăciuni, semnalîndu-i că în situaţia în care a ajuns biserica mitropolitană, «poate a înceta şi săvîrşirea sîntelor bisericeşti slujbe» şi cerîndu-i să aprobe eliberarea sumei solicitate de îngrijitor, spre a se putea începe lucrul. Caimacamul a aprobat [138].

În vremea cînd se dregea învelitoarea bisericii sau poate curînd după aceea, protosinghelul Cozma a mai făcut, desigur, şi alte reparaţii atît sfîntului lăcaş, cît şi acareturilor sale. Costul acestora, în valoare de peste 100 de galbeni, îl cheltuise din propriile sale mijloace, şi de aceea, la 26 aprilie 1857, cerea aceluiaşi caimacam să dispună a i se întoarce suma cheltuită [139].

Acţiunea îngrijitorului nu s-a oprit însă aici. Înainte de 7 iunie 1858, el a mai săvîrşit şi alte lucrări de reparaţie al căror cost se ridica la suma de 27.797 lei şi 20 de parale. De bună seamă că şi de astă dată, a cerut Ministerului restituirea banilor, trimiţînd şi o «listă nominală» de lucrările efectuate. Primindu-i raportul, Ministerul Cultelor, în ziua de 7 iunie 1858, a scris arhitectului mînăstiresc I. Schlatter, cerîndu-i să meargă la «prezisa mitropolie», spre a observa «dacă lucrările descrise în alăturata listă sînt săvîrşite..., şi dacă s-a putut cheltui suma arătată» [140]. Mergînd la faţa locului, acesta a constatat că lucrările trecute în listă au fost bine executate şi că preţul lor corespunde cu suma comunicată de îngrijitor [141].

Astfel de mici reparaţii însă nu erau în măsură să oprească mersul spre năruire al străvechii mitropolii. Necontenita creştere a stricăciunilor ei a început să preocupe şi organele de stat locale. De aceea, la 27 iunie 1860, prefectul judeţului Dîmboviţa, cu adresa nr. 9416, a scris Ministerului de Culte, arătîndu-i această îngrijorătoare stare şi rugîndu-l să ia măsurile cuvenite pentru îndreptarea ei [142]. La 8 iulie 1860, Ministerul a cerut din nou arhitectului I. Schlatter să meargă la faţa locului să observe «starea acei biserici» şi apoi să «întocmească un plan şi un deviz, cît s-a putea mai economic», pe care să i le trimită, «spre a chibzui cele de cuviinţă» [143].

Starea de ruină, în care se găsea «sfînta mitropolie din oraşul Tîrgovişte», a făcut poate ca Ministerul să nu se mai mulţumească cu «devizul economic» ce ceruse arhitectului I. Schlatter şi de aceea, la 10 martie 1861, adresîndu-i-se din nou, îi semnala această stare, îi arăta că ea «reclamă neapărat a se lua dispoziţii de îmbunătăţire» şi-l îndemna să trimită pe arhitectul C. Beniş, ajutorul său, să întocmească plan şi deviz «de toate reparaţiile de care va avea trebuinţă..., spre a se

---

138. Arh. St. Buc., Min. Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Ţara Românească, *Dosar 4550*/1856, f 4; N. Iorga, *Viaţa şi domnia lui Barbu Dimitrie Ştirbei*, p. 216.

139. *Dosar nr. 4550*/1856, f. 11. 140. *Dosar nr. 2076*/1851, f. 14 (Cu ordinul nr. 883/1851).

141. La 23 august 1858 arhitectul I. Schlatter, cu raportul nr. 86/1858, încunoştiinţa Ministerul despre toate acestea (v. *Dosar nr. 2076*/1851, f. 16).

142. *Dosar nr. 4550*/1856, f. 73. In adresă prefectul arăta că «biserica mitropoliei din Tîrgovişte este crăpată prin mai multe locuri; zidirile din jurul ei (sînt) nişte ruine, iară decorurile desfiinţate prin cursul timpului» (*Dosar nr. 2076*/1851, f. 20).

143. *Dosar nr. 2076*/1851, f. 20; *Dosar nr. 4550*/1856, f. 74 (Cu adresa nr. 1678 din 8 iulie 1860).

face cele de cuviință» [144]. Arhitectul C. Beniș s-a conformat și, după întoarcerea de la Tîrgoviște, a raportat Ministerului, cele următoare:

«Această biserică se află acum în foarte ruinată stare, poate, firește, din cauza unui cutremur, și zidurile sînt în mai multe părți așa de rău crăpate, încît numai o reparație întinsă poate aduce acea biserică în stare de întrebuințare; mai cu seamă că turla cea mare din mijlocul bisericii este foarte amenințătorie, fiindcă cercurile pe care sînt așezate zidurile turnului sînt rău crăpate, încît sînt în pericol de cădere la întîmplarea vreunui cutremur. Părerea subscrisului este, spre a evita ori ce rău ce se poate întîmpla din cauza aceasta, a dărîma zidurile acestui turn. Celelalte șapte turle sînt mai puțin ruinate și se pot prea bine aduce iar în stare bună. Asemenea trebuie dată jos tencuiala cea veche și tencuită din nou pe dinăuntru și pe din afară. Amvonul înaintea antreului bisericii se află asemenea în ruinată stare și trebuie dat jos și reclădit din nou, întrebuințîndu-se iarăși stîlpii de piatră, pe care sînt așezate boltele. Asemenea trebuie și alte reparații pe dinăuntrul bisericii făcute și vopsit din nou. Costul total pentru această reparație generală poate să fie aproximativ de 96.000 lei».

La sfîrșit adăuga că dacă Ministerul ar dori și un deviz, la cerere, el l-ar putea întocmi [145].

Ministerul n-a zăbovit prea mult, și la 24 iulie 1860, a și scris arhitectului mînăstiresc, arătîndu-i că a primit, din parte-i «trei planuri întocmite pentru radicala reparație a încăperilor și a bisericii sfintei mitropolii din Tîrgoviște» și că îl «autoriză de a întocmi și un deviz..., care să se trimită în cercetarea direcției lucrărilor publice». În același timp îi făcea cunoscut însă că «punerea în esecutare a prezisei lucrări, din pricina neajungerii fondurilor, va rămînea pentru anul viitor» [146].

Într-una din nopțile de la începutul anului 1863, răufăcători au rupt gardul grădinii mitropoliei, «cu scopul de a mări oborul», ceea ce, începînd din ziua de 3 ianuarie 1863 și pînă spre jumătatea acestui an, a dat prilej arhimandritului Cozma egumenul sfîntului lăcaș să poarte o bogată corespondență cu Ministerul, Mitropolia și alte instituții, solicitînd refacerea lui [147].

Anul 1864 a cunoscut o mai intensă activitate în legătură cu repararea mitropoliei din Tîrgoviște. În afară de o intervenție, făcută în acest scop, la Ministerul de Culte de arhimandritul îngrijitor Cozma [148], locuitorii orașului, la rîndul lor, s-au adresat Ministerului de Interne [149] și Adunării Legislative a țării [150], cerînd să se ia măsuri pentru dregerea sfîntului locaș, «căzut azi în desăvîrșită ruină».

Alături de aceștia din urmă și tot în acest an, Consiliul municipal al orașului Tîrgoviște a îndreptat către Ministerul de Culte o adresă, în care, după ce amintea de dărîmările făcute aici la mitropolie prin anul 1847 [151], cerea a se reclădi etajul acareturilor «surpat» din îndemnul mitropolitului Neofit și a se repara parte din

144. *Dosar nr. 2076*/1851, f. 18; *Dosar nr. 4550/1856*, f. 56. (Cu adresa nr. 2993/1861).

145. *Dosar nr. 4550*/1856, f. 60 (Cu raportul nr. 131/1861).

146. Cu adresa nr. 9906/1861; *Dosar nr. 2076*/1851 f. 22 și *Dosar nr. 4550*/1856, f. 63.

147. Pentru corespondența în legătură cu refacerea gardului împrejmuitor al grădinii mitropoliei, v. Arh. St. Buc., Min. Cultelor și Instrucțiunii Publice, Țara Românească, *Dosar nr. 1207*/1863 *(Pentru reparațiunea mitropoliei din orașul Tîrgoviște)*, f. 2—50.

148. Cf. *Dosar nr. 1207*/1863, f. 53.

149. *Dosar nr. 1207*/1863, f. 52. În cerere ei arătau titularului lui că înainte de a fi ales deputat, el le-a promis că-și va da concursul la repararea mitropoliei.

150. Cf. Adresa Ministerului de Interne către cel de Culte din 17 aprilie 1864, prin care-l ruga să ia măsurile ce va crede de cuviință pentru repararea mitropoliei și în care se amintește de această intervenție *(Dosar nr. 1207*/1863, f. 51). Tîrgoviștenii trimiseseră cererea către Adunare prin deputatul Ioan Petrescu. În legătură cu cererea de față, v. și f. 73 din acest dosar.

151. v. *supra*, p. 534.

încăperi, în care scop se alăturau adresei mai multe planuri și un deviz în valoare de 88.240 lei[152]. Ca și în alte asemenea cazuri, Ministerul, la 13 iulie 1864, a însărcinat pe arhitectul G. Burelli să întocmească o nouă documentație pentru «reedificarea mitropoliei din Tîrgoviște» [153].

Văzînd că nu se ia nici o măsură cu privire la reparația mitropoliei[154], deși de la plîngerea lor din anul 1864 se scurseseră mai bine de doi ani, locuitorii orașului Tîrgoviște, în toamna anului 1866, — deci după căderea lui Cuza —, au înaintat Adunării Legislative a țării o nouă suplică, în care după ce cereau reprezentanților națiunii ca în sesiunea Corpurilor legiuitoare din anul 1866—1867 să dezbată, să hotărască și să sprijine pe lîngă guvern «reparațiunea mitropoliei din Tîrgoviște și alocarea în bugetul statului a unei sume potrivite pentru convenabila ei susținere», lăsau să urmeze aceste duioase și pline de patriotism rînduri:

«Pentru că este drept, onorați domni, a se restaura un lăcaș, care, prin enormele sale venituri, a fost azilul unde sărmanii, văduvele și orfanii găseau mîngîiere, care prin maiestatea lui, spune încă gloria străbună și care, în fine, prin vechimea și suvenirurile lui historice, comemorează cum fericiții noștrii predecesori sciau să facă din mitropolie, din această mamă comună, vatra carității creștiane și templul de unde se inspirau apărătorii patriei și religiunei.

Este trist și descurajator asemenea, onorați reprezentanți ai interesclor noastre, în timp de regenerare națională a se lăsa în deplină ruinare și mai de tot abandonat un monument care de la 1520 coprinde în sînul său rămășițele mai multor domni și mitropoliți, care au ilustrat historia și au făcut dintr-însul focarul unde s-a păstrat și de unde s-a întins peste toată țara cărțile bisericești ce ne-au conservat limba și prin urmare naționalitatea».

Mai departe, făcînd amintire și de întîmpinarea lor din anul 1864, tîrgoviștenii adăugau: «În considerațiunea acestora și în temeiul cererii ce am mai făcut în 1864, domnii deputați de atunci s-au ocupat serios și, după ce din informațiile unui înadins trimis, se convinseră de adevăr, hotărîră o sumă pentru radicala ei reparare și facerea cîtorva chilii pentru personal. Tot atunci s-a alocat si o sumă pentru personal și pentru nevoile bisericii.

Din nenorocire însă, toate aceste prețioase dispozițiuni, din cauza relei voințe a acelui guvern, care uzurpase totul, rămaseră neesecutate și acest vechi monument, dimpreună cu mijloacele de întreținere, fu delăsat în cea mai neplăcută stare.

Acum, onorabili domni, fii credincioși ai sfintei noastre religii și zeloși conservatori ai creștineștilor noastre datini, cînd aveți dreptul și datoria de a sprijini tot ce este frumos și folositor, uniți-vă în Domnul și binevoiți, Vă rugăm, de susțineți aceste dorinți ale sufletului nostru ce vi se aduc, prin noi, în numele județului Dîmbovița» [155].

Adusă în discuție în ședința Camerei din 10 decembrie 1866, în urma hotărîrii luate, cererea de față a fost trimisă «la comisia petițiunilor, cînd se va numi». De aici ea a fost trecută Ministerului Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice, care, tocmai la 15 februarie 1868, a îndreptat-o către Ministerul Cultelor[156], unde, alături de alte cereri și rapoarte de acest fel, ce se mai primiseră pînă atunci, va fi fost pusă, desigur, în dosarul acestei probleme mult întîrziată, în ceea ce privește rezolvarea.

Între timp, conducerea județului Dîmbovița și cea a capitalei sale au desfășurat o susținută activitate pentru restaurarea mitropoliei.

---

152. *Dosar nr. 1207*/1863, f. 53—58. 153. *Dosar nr. 1207*/1863, f. 66.

154. In primăvara și în vara anului 1866, arhim. Cozma îngrijitorul mitropoliei făcuse unele mici reparații la pardoseala bisericii, cheltuind bani din salariul său. La 26 sept. 1866 el cerea ca Ministerul să dispună restituirea acestor cheltuieli (v. Arh. St. Buc., Min. Cultelor și Instrucțiunii Publice. Țara Românească, *Dosar nr. 791*/1866 *(Mitropolia veche din Tîrgoviște)*, passim.

155. *Dosar nr. 1207*/1863, f. 73—74. 156. *Ibidem*, f. 72. (Cu adresa nr. 1146/1868).

În ședința sa ordinară din anul 1867, Consiliul General al județului Dîmbovița și-a exprimat dorința de a se repara acest sfînt locaș și a intervenit, în acest scop, la Ministerul de Interne, care, la rîndul său, la 11 martie 1868, s-a adresat tot în aceeași problemă, Ministerului de Culte[157]. În același timp, Consiliul comunal al orașului Tîrgoviște, în ședința sa din 1 februarie 1868, «la propunerea lui Isaia Lerescu, ajutor consilier, relativ la actuala stare de ruinare în care se găsește catedrala sfintei mitropolii, care este principala biserică a acestui oraș», a «regulat..., ca pentru îmbunătățirea soartei ei să se ceară mijlocirea» tuturor celor ce i-ar putea ajuta să o restaureze, mai ales «acum cînd Corpurile legiuitoare sînt în lucrare»[158].

Pe temeiul acestei încheieri, primăria orașului Tîrgoviște s-a adresat Prefecturii județului Dîmbovița[159] și Ministerului de Culte[160], cerîndu-le a stărui să se prevadă în bugetul Statului sumele necesare pentru reparații. Ca de obiceiu, Prefectura a intervenit la Ministerul de Interne[161] și acesta, la 22 martie 1868, la cel de Culte, trimițîndu-i, în copie adresa primită[162].

La 10 februarie 1868 Ministerul de Culte a răspuns Primăriei, comunicîndu-i că pînă la votarea bugetului în care sînt alocate sume și pentru restaurări de mînăstiri, deci și pentru mitropolia din Tîrgoviște, nu se poate rezolva în nici un fel cererea lor[163].

În timp ce, fără nici un folos, se purta o astfel de corespondență, stricăciunile mitropoliei din Tîrgoviște creșteau. În august 1868, prefectul județului Dîmbovița, prin telegramă, anunța Ministerului de Culte că «desele ploi au pătruns prin boltele sfintei mitropolii și amenință căderea ei». În același timp, el cerea «a se lua grabnice măsuri, cel puțin deocamdată, pentru învelitoarea ei, spre a se scăpa, astfel, de ruină unul din rarele monumente ce are România»[164].

Aflînd acest lucru, Ministerul, la 22 august 1868, a cerut Prefecturii, ca prin arhitectul comunal să întocmească deviz, însă numai pentru dregerea învelitorii[165].

Nu se știe ce se va fi făcut și de astădată, dar se cunoaște că, îngrijorată, desigur, de reaua stare în care ajunsese mitropolia din Tîrgoviște, primăria acestui oraș, la 13 noiembrie 1869[166], și superiorul sfîntului locaș, arhimandritul Cozma, la 29 noiembrie 1869[167], au intervenit la Ministerul de Culte, rugîndu-l să ia măsurile necesare pentru stăvilirea mersului spre completa sa năruire.

Cam în același timp, protoiereul județului Dîmbovița, văzînd «trista privire ce caută cineva asupra mitropoliei din orașul Tîrgoviște, vechea reședință a României», care astăzi a ajuns într-o stare «vrednică de plîns» și a rămas «întru o mare ruinare», ce din ce în ce «merge și mai rău», la 3 ianuarie 1870, a scris Mitropoliei, arătînd că sfîntului locaș i s-a stricat învelitoarea de tablă. Totodată el se plîngea că, din pricina ruperii gardului împrejmuitor, în «ziua de tîrg se fac în jurul lui multe murdarlîcuri»[168]. La 20 ianuarie 1870, Mitropolia a trimis acest raport la Ministerul de Culte[169] și acesta, în ziua de 23 a aceleeași luni, s-a adresat Prefecturii județului Dîmbovița, cerîndu-i a dispune facerea unui deviz «pentru repararea mitropoliei din Tîrgoviște, ca în primăvara acestui an să se poată pune

157. *Ibidem*, f. 76. 158. *Ibidem*, f. 85. 159. Cf. *Ibidem*, f. 79.
160. *Ibidem*, f. 85. (La 3 februarie 1868, cu adresa nr. 252).
161. *Ibidem*, f. 79. 162. *Ibidem*, f. 78. 163. *Ibidem*, f. 86.
164. *Ibidem*, f. 89. (Telegrama prefectului C. Fussea a fost înregistrată la Ministerul de Culte în ziua de 21 august 1868). 165. *Ibidem*, f. 90.
166. *Ibidem*, f. 93. (Cu adresa nr. 2566/1868). 167. *Ibidem*, f. 94.
168. *Ibidem*, f. 100. (Cu raportul nr. 2/1870). 169. *Ibidem*, f. 99.

în lucrare restaurarea» trebuitoare [170]. Dînd curs acestui îndemn, Prefectura, prin inginerul orașului, a întocmit planurile și devizele privitoare la repararea mitropoliei tîrgoviștene și la 23 iulie 1870, le-a și înaintat [171]. Primindu-le, Ministerul, la 28 iulie 1870, le-a trimis în cercetarea arhitectului G. Burelli [172], care la 7 august 1870, la rîndul său, a cerut celor în drept ca «esaminarea» acestor devize, în valoare de 59.613,44 lei, să se facă de o comisie de arhitecți [173].

Ministerul de Culte a aprobat această propunere și a hotărît ca din nou înființata Comisie să facă parte: arhitecții: G. Burelli, A. Orăscu și F. Montoreanu, pe care, la 14 august 1870, i-a și convocat în ședință de lucru [174].

«Esaminarea» cerută însă, nu s-a făcut de grabă [175]. Din această pricină, la 10 martie 1871, noul îngrijitor al mitropoliei tîrgoviștene, ieromonahul Hariton Enescu, nevăzînd pusă la cale nici o urmare, a îndreptat raport către același Minister de Culte, plîngîndu-se că sfîntul locaș nu are de nici unele: nici curte, nici casă pentru slujitori și nici obiecte de preț. În același timp el arăta că înăuntru biserica se găsește «într-o stare foarte proastă», căzîndu-i «mai peste tot» tencuiala de pe bolți și pereți, așa în cît a mai rămas «numai niște cărămizi roșii».

Către sfîrșit adaugă și următoarele: «nici aceasta n-ar fi nimic, dar iată cazul cel mai mare că pică într-însa, chiar prin mijlocul turlelor și cad bucăți de cărămizi pe tot minutul, ceea ce am văzut chiar cu ochii mei, că pe cînd mă aflam la vecernie a căzut o parte de tencuială cu cărămidă de la bolta cea mică de la ușa proscomidiei..., de aceea rog să se ia măsurile cuvenite pentru repararea acestui sfînt lăcaș, căci altfel în puțin timp are să se vadă căzut jos» [176].

În aceeași zi, 10 martie 1871, ieromonahul Hariton a raportat această situație și Mitropoliei [177], și aceasta, la 18 martie 1871, a trimis din nou Ministerului plîngerea lui, cerînd să se ia măsurile necesare pentru reparații [178].

Poate că la îndemnul acestuia, în același an, 1871, inginerul arhitect Chiule (= Külle) din Tîrgoviște a cercetat catedrala mitropolitană, constatînd că:

«Învelișul bisericii este cu totul ruinat, astfel încît au pătruns ploaia încă de mult printr-însu(l), udînd bolțile din care cauză apoi se și slăbi tencuiala, încît căzu cea mai mare parte. Asemenea și bolțile au suferit mult, astfel încît la o necontenită udătură, după cum se află și acum și poate și de acum înainte să ție tot așa, este foarte posibil ca să se dezgrădineze bucăți din acelea și căzînd să cauzeze vreo nenorocire poate tocmai în vremea slujbei».

Propune, la sfîrșit, ca «să se închidă cu desăvîrșire biserica, spre a nu se întîmpla vreo nenorocire» [179].

Raportul inginerului Külle a ajuns la protoiereul județului Dîmbovița și acesta, la 29 octombrie 1871, l-a înaintat Mitropoliei, arătîndu-i, totodată, că toate cele constatate de el sînt adevărat și rugînd-o să ordone închiderea bisericii, căci «nu mai este în stare a se săvîrși într-însa nici un serviciu divin» [180]. Ca și pînă acum, Mitropolia, la 19 noiembrie 1871, s-a adresat Ministerului, reamintindu-i starea de ruină a mitropoliei, rugîndu-l să ia măsurile ce va crede de cuviință și făcîndu-i

170. *Ibidem*, f. 101. 171. *Ibidem*, f. 114. (Cu adresa nr. 4293/1870).
172. *Ibidem*, f. 115. (Cu ordinul nr. 7032/1870).
173. *Ibidem*, f. 116. (Raportul său era adresat către Ministerul de Culte).
174. *Ibidem*, f. 117—118.
175. În legătură cu săvîrșirea acestei «esaminări», v. *infra*, p. 541. 176. *Ibidem*, f. 122.
177. *Ibidem*, f. 124. 178. *Ibidem*, f. 123. (Cu adresa nr. 394/1871).
179. *Ibidem*, f. 130. 180. *Ibidem*, f. 129. (Cu raportul nr. 347/1971).

cunoscut că a dat ordin protoiereului de «a închide mensionata biserică, spre a nu se întîmpla vreun pericol» [181].

În fața acestei situații, Ministerul, la 27 noiembrie 1871, a cerut comisiei de arhitecți amintită mai sus, să-i înainteze rezultatul cercetării devizelor ce-i trimisese în acest scop [182], iar, la 10 decembrie 1871, a solicitat Prefecturei din Tîrgoviște întocmirea unui deviz «pentru conservarea provizorie a bolților mitropoliei» [183]. Prin același inginer Külle, prefectura a întocmit devizul solicitat și, la 14 decembrie 1871, l-a trimis Ministerului de Culte [184], unde, la 17 decembrie 1871, a fost vizat de arhitectul G. Burelli [185]. După aceasta s-a ținut licitație pentru angajarea lucrărilor de reparație la bolțile și învelitoarea bisericii [186], care la 8 ianuarie 1872, au fost încredințate unui Tache Barzan din Tîrgoviște [187].

Cam în timpul cînd se făceau demersurile pentru această destul de neînsemnată reparație, problema restaurării vechii mitropolii a țării a fost adusă iarăși în discuția Camerei. În ședința acesteia din 10 decembrie 1871, deputatul Ioan Văcărescu a interpelat pe ministrul de Culte cu privire la «părăsirea cu desăvîrșire» a acestui sfînt locaș.

La capătul discuțiilor, Adunarea a adoptat următoarea propunere: «Camera, luînd act de declarația d-lui ministru, care se unește cu cererea d. interpelator, încuviințează a anticipa asupra cifrei prevăzută în buget pe anul 1872, spre a se lua măsuri de conservare a mitropoliei din Tîrgoviște...» [188]. După trei zile, la 13 decembrie 1871, Președinția Consiliului de Miniștri, prim-ministru fiind Lascăr Catargiu, a comunicat această hotărîre Ministerului de Culte [189].

La scurtă vreme după aceasta, Comisia de arhitecți, la cererea Ministerului, precum aci s-a arătat, a examinat devizul, întocmit în august 1870 de inginerul Külle, și a conchis că: «de s-ar pune în executare proiectul d. Külle», ar fi «o cheltuială zadarnică..., căci biserica ar rămînea în aceeași diformă și displăcută stare, precum se găsea mai înainte și fără ca restaurarea să fie completă» [190].

Pe temeiul acestei încheieri și, desigur, că și al comunicării primită din partea Președinției Consiliului de Miniștri, Ministerul Cultelor, la 23 decembrie 1871, a însărcinat pe arhitectul G. Burelli să facă de grabă un deviz pentru restaurarea mitropoliei [191]. Acesta a și purces la lucru, și la 28 martie 1872 [192], încunoștiința Ministerul că devizul este gata [193]. Noul deviz era în valoare de 42.947,90 lei, și, la 31 martie 1872 [194], au și început să se facă formele pentru adjudecarea lucrărilor prevăzute în el. La licitația ținută în acest scop, în ziua de 3 mai 1872, a reușit antreprenorul Gotlieb Isak, care se obliga să execute toată restaurarea cu suma de 36.750 lei [195]. În vara ce a urmat, acesta a și executat parte din lucrări [196]. Felul cum a lucrat, însă, n-a fost în măsură să mulțumească pe îngrijitorii mitropoliei

181. *Ibidem*, f. 128. (Cu adresa nr. 1494/1871). 182. *Ibidem*, f. 131.
183. *Ibidem*, f. 139. 184. *Ibidem*, f. 142. (Cu adresa nr. 11.018/1871).
185. *Ibidem*, f. 144. (Cu raportul nr. 104/1871). 186. *Ibidem*, f. 145—146.
187. *Ibidem*, f. 161. V. și f. 165, unde se află contractul de angajare a lucrărilor de reparație. 188. *Ibidem*, f. 140. 189. *Ibidem*, f. 140. (Cu adresa nr. 1408/1871).
190. *Ibidem*, f. 157. (Aci se află procesul-verbal al Comisiei de arhitecți, încheiat la 22 decembrie 1871). 191. *Ibidem*, f. 158. 192. *Ibidem*, f. 190.
193. Pentru acest nou deviz a lui G. Burelli, v. *Ibidem*, f. 193 v.—199 v.
194. *Ibidem*, f. 192.
195. *Ibidem*, f. 206. Contractul cu Gotlieb Isak se află tot în acest dosar la f. 212, 219.
196. În dosarul din care am cules aceste date, se află mai multe rapoarte și situații de lucrări prezentate de antreprenorul Gotlieb Isak în vara anului 1872.

tîrgoviştene, preoţii N. Ionescu şi Ştefan Mirodot, care în decembrie 1874 şi respectiv, octombrie 1875, se plîngeau Ministrului de acest lucru [197].

Acest început de restaurare a îndemnat, poate, Consiliul Comunal al oraşului Tîrgovişte, ca, în şedinţa sa din 23 octombrie 1874, să hotărască a se cere guvernului «ca să dispună a se zugrăvi mitropolia din Tîrgovişte... şi a i se face clopotniţa» [198].

Rînd pe rînd, primarul oraşului, la 27 octombrie 1874 [199], şi prefectul judeţului, la 4 noiembrie 1874 [200], au cerut Ministerului de Culte să aprobe acest lucru. La 22 noiembrie [201] şi respectiv la 13 noiembrie 1874 [202], Ministerul le-a răspuns că nu are fonduri.

Consiliul comunal n-a dat însă înapoi şi, la 30 noiembrie 1874, din nou a hotărît să se ceară celor în drept, alocarea de fonduri pentru reparaţia mitropoliei şi pentru preînnoirea zugrăvelii şi clopotniţei ei [203]. La 2 decembrie 1874, primarul oraşului Tîrgovişte a şi solicitat aceasta Ministerului de Culte [204]. Trei săptămîni mai apoi, la 24 decembrie 1874, Ministerul a cerut prefectului judeţului să întocmească două devize: unul pentru zugrăveală şi altul pentru clopotniţă [205].

În vara anului 1875, noul îngrijitor al mitropoliei din Tîrgovişte, preotul Ştefan Mirodot, încunoştiinţînd Ministerul despre reaua stare a bisericii mitropolitane, — care pe dinăuntru este albă, nezugrăvită —, şi a clopotniţei, cerea să se facă zugrăveala, să se repare clopotniţa şi, în plus, să se confecţioneze veşminte pentru preoţi şi diacon şi să se dreagă unele obiecte de cult [206]. Răspunzînd şi acestei cereri, Ministerul iarăşi arăta că nu are fonduri [207].

De cele aflate aci la «sfînta casă a mitropoliei din Tîrgovişte», acelaşi nou îngrijitor s-a plîns şi Mitropoliei [208]. Aceasta, la 2 septembrie 1875, s-a adresat Ministerului [209], de la care, la 18 septembrie 1875 a primit răspuns asemănător celui dat îngrijitorului [210].

Începînd de pe atunci, se pare, că interesul faţă de problema restaurării mitropoliei din Tîrgovişte a început să mai scadă, deoarece conducerea statului era frămîntată de alte probleme mult mai vitale pentru ţară. Era în preajma evenimentelor ce ne-au adus independenţa de stat şi în mod firesc, atenţia tuturor era şi trebuia să fie îndreptată mai cu seamă spre înfăptuirea acestui măreţ fapt din istoria neamului nostru. Au urmat apoi anii de război 1877—1878, cînd normal efortul ţării şi al tuturor a fost călăuzit în această direcţie. În o asemenea situaţie, se înţelege, problema restaurării monumentelor istorice năruite de vreme a trecut pe plan secundar.

---

197. Primul dintre ei, la 24 decembrie 1874, raporta Ministerului că reparaţiile au fost prost executate şi că parte din tencuială a şi început să cadă (v. *Ibidem*, f. 459). Ministerul, la 16 ianuarie 1875, a cerut prefectului judeţului Dîmboviţa să cerceteze felul cum au fost executate reparaţiile în cauză (v. *Ibidem*, f. 460). Cel de doilea îngrijitor, preotul Ştefan Mirodot, în octombrie 1875, raporta şi el Ministerului în legătură cu calitatea lucrărilor exectuate de Gotlieb Isak (v. *Ibidem*, f. 516). 198. *Ibidem*, f. 441 şi f. 438. 199. *Ibidem*, f. 440.

200. *Ibidem*, f. 437. 201. *Ibidem*, f. 442 202. *Ibidem*, f. 439 203. *Ibidem*, f. 444.

204. *Ibidem*, f. 443 205. *Ibidem*, f. 445 206. *Ibidem*, f. 493 (Cu raportul nr. 8/1875).

207. Răspunsul Ministerului este din 3 septembrie 1875. Poate că îngrijitorul ceruse acestuia să aprobe şi îndepărtarea pămîntului aflat în jurul bisericii, căci tot în această zi, 3 septembrie 1875, Ministerul îl îndemna să arate cît ar costa acest lucru. Preotul Ştefan Mirodot comunică mai apoi preţul: 550 lei pe care Ministerul îl aprobă, dispunînd ridicarea acelui pămînt de prisos (v. pentru toată această corespondenţă: *Ibidem*, f. 495, 497—498).

208. *Ibidem*, f. 500. 209. *Ibidem*, f. 499 (Cu adresa nr. 1413/1875). 210. *Ibidem*, f. 501.

După depăşirea cu succes a acestui moment însă, interesul pentru aceste monumente a reapărut.

Mărginindu-ne numai la mitropolia din Tîrgovişte, vom aminti că prin anii 1880—1881, din însărcinarea istoricului V. A. Urechia, ministrul Instrucţiunii Publice ea a fost cercetată de o comisie alcătuită din scriitorul Ioan Slavici şi arhitectul G. Mandrea. În anul 1881, raportînd cele constatate, aceştia, — pare-se fără prea multă înţelegere faţă de valoarea arhitectonică a sfîntului locaş —, arătau că el a fost stricat «prin restaurări şi reparaturi», că la început pare că a avut numai patru turle, dar mai apoi, adăugîndu-i-se partea din faţă, i s-au mai făcut aici alte patru, — «însă în acelaşi stil cu cele vechi» —, şi că, în urma acestui adaos, «biserica a eşit prea lungă şi a pierdut totodată şi unitatea ei arhitectonică».

În acelaşi timp, ei arătau că «în zilele noastre biserica s-a reparat într-un mod imposibil» dîndu-i-se tencuiala jos şi punîndu-i-se alta «în locul ei». Tot de o dată semnalau că molozul rezultat din aceasta, s-a lăsat împrejurul zidurilor, «încît biserica, şi altfel nu destul de înaltă, a rămas în groapă şi apa de ploaie se scurge în biserică». Cu toate acestea cei doi trimişi constatau că «biserica se află în stare destul de bună şi nu are trebuinţă decît de mici reparaţiuni», al căror deviz se ridică la suma de 341,50 lei. Cer «să se rădice pămîntul de dimprejurul bisericii, ca intrarea să fie în acelaşi nivel cu terenul» [211].

*

În o astfel de situaţie, se afla deci mitropolia din Tîrgovişte cu cîţiva ani înainte de a se păşi la restaurarea ei. Starea în care ajunsese inspira destulă îngrijorare. Din această pricină, la 14 mai 1884, Ministerul Cultelor a cerut arhitectului Émile-André Lecomte du Noüy să viziteze «biserica catedrală a mitropoliei din Tîrgovişte» şi găsindu-o că «are necesitate de îmbunătăţiri», să dispună «formarea unui devis pentru restaurare, precum şi pentru pictura internă şi externă» [212].

Între timp, Corpurile legiuitoare prin lege specială [213], au acordat suma de 200.000 lei pentru preînnoirea acestui sfînt lăcaş şi a bisericii Sfîntul Niculae Domnesc din Iaşi. În urma acestei alocări, la 16 iunie 1884, Ministerul de Culte din nou a invitat pe arhitectul Lecomte du Noüy să cerceteze fosta mitropolie tîrgoviştească şi apoi să-i raporteze «despre starea în care se află, ce lucrări de restaurare sînt necesare» şi, în «marginile» a jumătate, desigur, din suma de mai sus, să întocmească «cuvenitele devisuri şi lucrări preliminarii» [214].

Acestor adrese ministeriale, arhitectul le răspunde la 12 iulie 1884, între altele, spunînd şi următoarele: «...Această clădire (biserica mitropoliei din Tîrgovişte), din secolul al XVI-lea, zidită de Neagoe Voievod, fondatorul strălucitului monument de la Curtea de Argeş, nu putea fi de la început decît o lucrare de merit.

211. *Monumente naţionali. Monastiri şi biserici ortodoxe.* Raporturi de la Comisiunile întocmite pentru cercetarea lor, II. Bucureşti, 1882, p. 210—211.

212. *Restaurarea Monumentelor istorice 1865—1890.* Acte şi rapoarte oficiale despre restaurarea Catedralei şi despre construirea reşedinţei episcopale de la Curtea de Argeş, despre restaurarea bisericilor: Trei Ierarhi şi Sfîntul Nicolae din Iaşi, a catedralelor mitropolitane din Tîrgovişte şi din Bucureşti şi a bisericilor S-tu Dimitrie din Craiova şi Stavropoleos din Bucureşti, Bucureşti (Ministerul Cultelor şi al Instrucţiunii Publice), 1890, p. 144, nr. 78 (Adresa Ministerului nr. 4664/1884).

213. Sancţionată cu Decretul nr. 1750 din 5 iunie 1884. (v. *Ibidem*, p. 281, 282).

214. *Ibidem*, p. 145, nr. 80 (Cu adresa nr. 6232/1884).

Stilul bizantin curat se observă în forma planului. Dispoziția interioară e bogată prin coloanele, arcurile, bolțile și mulțimea ferestrelor pe unde se strecoară o lumină palidă; iar în afară, se ridică măreață prin profilul variat și eleganța turnurilor ce o încoronează.

Despre însemnătatea acestei clădiri ne vorbește arhidiaconul Paul din Alepo ce însoțea pe patriarhul Macarie din Antiohia cu ocazia voiajului său în țară pe la jumătatea secolului al XVI-lea (corect: al XVII-lea), nu mult după fondarea bisericii, atunci cînd pe lîngă splendoarea ce-i lăsase piosul Domn Neagoe, timpul îi adăogase calmul și armonia culorilor.

Cu vremea s-au făcut schimbări radicale, cutremurile au sdruncinat zidăria, invasiunile au despuiat-o de materialele prețioase și reparațiile cu deosebire au transformat-o neîncetat, fiecare căutînd a-i da gustul timpului în care trăia. Sînt 10 ani abia, în timpul nostru, cînd pictura se strică cu desăvîrșire, spre a spoi cu var interiorul acestui prețios monument.

Pentru a se putea dresa un deviz în vederea unei restaurări serioase, e de trebuință a se construi mai întîi schelele peste tot, să se ridice tencueala și învelitorile, spre a se esamina cu băgare de seamă fiecare parte a clădirii».

De încheiere, arhitectul arăta că «deocamdată a și luat măsuri pentru preparările lucrărilor trebuincioase la facerea studiilor» și că «în curînd... va prezenta devizul complet de costul restaurării» [215].

În lunile ce au urmat, într-adevăr s-a «construit mare parte din schele», s-a «ridicat tencuiala făcută la diferite epoce pe fața interioară și exterioară a bisericii» și astfel s-a «putut examina monumentul... în mod general». După aceasta, la 23 februarie 1885, rezultatul examinării a fost comunicat Ministerului de Culte. În raportul său arhitectul Lecomte du Noüy, căruia i se încredințase și această restaurare, arăta și următoarele:

«Cu deosebire la partea dinainte, biserica a suferit transformări enorme. Un portic spațios de douăzeci de coloane preceda biserica. Patru coloane în mijlocul acestui portic pătrat susțin arcurile și pandantivii pe care se reazemă trei turnuri, terminînd partea superioară a clădirei.

Acest grup de coloane și turnulețe ce părea a fi un narthex, nu face parte din clădirea primitivă a Domnului Neagoe Voievod, el însuși a fost adăogat în urmă, sigur pentru a da o mai mare întindere bisericei mitropolitane.

Astfel cum o găsim, desbrăcată de transformările făcute fără socoteală, prezintă o dispoziție cu totul particulară și interesantă ce merită a fi conservată.

Estimația lucrărilor, pe cît îmi stă cu putință a mă pronunța acum, s-ar putea ridica cel mult la suma de 197.700 lei, după cum se vede în tabloul ce am onoare a Vă alătura.

Acest tablou coprinde lucrările de restaurare a zidărielor, învelitoarea, tencuiala și paramentul exterior, terasamente și tot ce face parte din clădire, afară de mobilierul interior și decorațiune, ce fac parte dintr-o altă natură de lucrări».

În încheiere, arhitectul încredința pe ministru că «lucrarea se continuă în același timp cu studiele» și că se «fac terasamente, dărîmări, schele și toate pregătirile pentru a începe (lucrul) cît de curînd» [216].

215. *Ibidem*, p. 147, nr. 83. (Raportul nr. 29/1884).

216. *Ibidem*, p. 173, nr. 96. (Raportul nr. 68/1885). Pe acest raport D. Sturdza, ministrul Cultelor a pus următoarea rezoluție: «Se autoriză lucrările exterioare pînă la suma acordată de Corpurile legiuitoare de una sută mii lei».

Pe temeiul acestei rezoluții, la 13 aprilie 1885, Ministerul cu adresa nr. 4220/1885, a răspuns arhitectului Lecomte du Noüy, arătîndu-i că i se «autoriză lucrările esterioare de la mitropolia din

O lună de zile mai apoi, la 29 martie 1885, Consiliul de Miniştri, prin Jurnalul nr. 4/1885, autoriza pe ministrul Cultelor să încheie un nou contract, pe trei ani, cu arhitectul A. Lecomte du Noüy, între altele, şi pentru «continuarea restaurărei mitropoliei din Tîrgovişte»[217]. La 2 aprilie acelaşi an, contractul a şi fost încheiat şi, într-adevăr, în cuprinsul său, la punctul 5, este prevăzută şi «continuarea restaurării mitropoliei din Tîrgovişte»[218].

Pe temeiul noului contract, lucrările de preînnoire a acestui sfînt lăcaş au continuat, desigur, şi în următorii doi ani; se pare însă că într-un ritm destul de lent. După aceasta, la 17 mai 1888, arhitectul diriginte încunoştiinţa Ministerul de Culte că în acel an, «din lipsa creditelor necesare, şantierul (de la mitropolia din Tîrgovişte) va fi închis»[219]. La acest lucru a consimţit şi Ministerul[220] şi, la 25 mai 1888, hotărîrea sa a fost adusă la cunoştinţa lui Lecomte du Noüy[221].

Confirmări ulterioare arată că, într-adevăr, în acest an (1888), la biserica mitropolitană din Tîrgovişte nu s-a lucrat nimic. Cu toate acestea, într-un raport al arhitectului din 1 ianuarie 1889, privitor la situaţia generală a lucrărilor de restaurare ce avea în grijă, a fost inclus şi şantierul de aici. În legătură cu acesta, el, între altele, raporta Ministerului de Culte şi următoarele: «Les minutieuses recherches et démolitions effectuées jusqu'a ce jour dans le but de dégager nettement l'église primitive des constructions qui en dénaturaient le caractère architectural ont pleinement démonstré la necessité absolue de reconstruire une grande partie de cet édifice dont la solidité était fort compromise.

Les travaux reprendront d'apres les ordres du Ministère, mais un credit de 200.000 frs. serait immediatement necessaire pour engager serieusement cette affaire et permettre de monter la majeure partie du gros oeuvre...».

La sfîrşit opina că «în vederea terminării definitive» a lucrărilor de aici, ar fi necesar să se ceară un nou credit de 200.000 franci[222].

Dînd curs poate acestei opinii a arhitectului, la 10 februarie 1889, Ministerul de Culte, cu referatul nr. 494/1889, a cerut Consiliului de Miniştri să-l autorize a prezenta Corpurilor legiuitoare un proiect de lege prin care să se încuviinţeze ca dintr-un fond acordat în anul 1884 pentru restaurări de monumente istorice, să se întrebuinţeze 400.000 lei «pentru restaurarea şi terminarea definitivă a mitropoliei din Tîrgovişte[223], ceea ce acesta, prin Jurnalul nr. 8, din aceeaşi zi de 10 februarie 1889, a autorizat[224]. Se pare însă că la obţinerea acestei sume în totalitatea ei nu s-a ajuns.

Mai departe în problema ce ne preocupă, vom aminti că spre sfîrşitul aceluiaşi an, 1889, la 7/19 decembrie, arhitectul Lecomte du Noüy a îndreptat iarăşi către Minis-

---

Tîrgovişte pînă la suma de 100.000 lei acordată. de Onor. Corpuri legiuitoare» (*Ibidem*, p. 182, nr. 106).

Raportul lui Lecomte du Noüy era însoţit de o «estimaţie aproximativă», între ale cărei lucrări la punctele 4—7, erau prevăzute dărîmările celor opt turle ale bisericii» (v. *Ibidem*, p. 174).

217. *Ibidem*, p. 177, nr. 100. 218. *Ibidem*, p. 179, nr. 103.

219. *Ibidem*, p. 203, nr. 115 (Raportul nr. 4/1888).

220. În rezoluţia pusă pe raportul lui Lecomte du Noüy, Titu Maiorescu, ministrul Cultelor, cu privire la mitropolia din Tîrgovişte, dispunea: «Se aprobă propunerea pentru mitropolia Tîrgovişte» (*Ibidem*, p. 202). 221. *Ibidem*, p. 204, nr. 116 (Cu adresa nr. 5847/1888).

222. Arh. St. Buc., Min. Instrucţiunii, *Dosar nr. 5201* (f. 388/1889) (*Restaurarea monumentelor religioase de importanţă istorică*), f. 5 şi *Ibidem*, p. 209—210, nr. 119.

223. *Restaurarea Monumentelor istorice 1865—1890*, p. 281, nr. 139. 224. *Ibidem*, p. 281—282.

terul de Culte un raport în care se ocupa de starea «tuturor lucrărilor de restaurare» ce efectua și în care, privitor la mitropolia din Tîrgoviște, adăuga cele ce urmează :

«Nous avons exposé au Ministère la situation dans la quelle ce trouve ce monument et la nécessité qu'il y aurait à en réconstruire une grande partie. C'est seulement en démolissant les portions de maçonnerie et les voûtes qui ménacent ruine que l'on peut constater ce qui doit être conservé.

Les travaux ayant été suspendus, conformement aux instructions qui nous ont été données, nous n'avons pas pu pousser plus loin nos recherches et l'estimation exacte de la valeur de cette restauration devient assez difficile.

Cependant, par analogie avec les autres travaux de même nature dont nous avons la direction et pour les quels les devis dètaillés ont été dressés, nous croyons pouvoir nous réferir à notre précédent rapport qui demandait une somme de 400.000 frs. en priant le Ministère de vouloir bien determiner si nous devons nous occuper seulement du gros oeuvre, ou si nous devons comprendre aussi la decoration intérieure.

Par suit de l'interruption des travaux pendant plusieurs annés, et pour les mêmes raisons déja exposées, les dépenses de ce chantier ne correspondent pas à la valeur du travail exécuté...» [225].

Pe temeiul acestui nou raport, probabil, la 9 februarie 1890, Ministerul de Culte, cu referatul nr. 815/1890, s-a adresat iarăși Consiliului de Miniștri, propunîndu-i să încuviinteze ca pentru «restaurarea mitropoliei din Tîrgoviște» să se aprobe un credit de numai 300.000 lei [226], lucru pe care acesta l-a autorizat cu Jurnalul nr. 11 din 10 februarie 1890 [227]. Această ultimă sumă a și fost prevăzută în rezoluția pusă pe raportul arhitectului Lecomte du Noüy din 7/19 decembrie 1889 [228].

*

Cu acest nou credit, arhitectul restaurator a putut să-și continuie lucrul. Deși, precum reiese din cele aci arătate, în curs de mai bine de cinci ani de zile, acesta făcuse minuțioase cercetări, spre a descoperi forma de început a bisericii mitropoliei din Tîrgoviște, totuși, lipsit «de cunoștințe istorice și fără putința de orientare în trecutul artei noastre», a pornit să restaureze sfîntul locaș, potrivit sistemului său, folosit și în alte părți. A pășit deci la totala lui dărîmare, începînd cu turlele, pe care le socotea «excrescențe ale unor restaurări posterioare suferite de biserică în cursul veacurilor». Dărîmarea însă nu s-a oprit aci. Rareori ea «s-a făcut cu o mai mare metodă, mergîndu-se pînă sub temeliile bisericii, pentru a se da de tipul original al bisericii de pe timpul lui Neagoe Basarab, care însă era însăși biserica cu cele opt turnuri ale sale» [229].

În «cîteva săptămîni, și cu ajutorul dinamitei, s-au dărîmat ziduri groase de un metru și mai bine, care n-aveau nevoie decît de reparații» [230]. În «exploziile elementului distrugător se spulberară în toate vînturile atîtea amintiri scumpe ce cuprindeau pereții frumoasei biserici cu opt turle.

A zburat în bucăți pisania de piatră cu numele fondatorilor, s-au aruncat claie peste grămadă pietre de morminte de ale mitropoliților și boierilor țării, au fost scoto-

225. *Dosar nr. 5201*, f. 22 și *Ibidem*, p. 215—216, nr. 121 (Raportul nr. 55 c).
226. *Restaurarea Monumentelor istorice 1865—1890*, p. 283, nr. 141.
227. *Ibidem*, p. 284—285, nr. 142. 228. *Ibidem*, p. 211.
229. Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviștei...*, p. 10.
230. Virgiliu Drăghiceanu, *Călăuza monumentelor istorice din jud. Dîmbovița...*, p. 11.

cite cu zel sălbatic chiar mormintele peste care se găseau încă stofele de preț puse cu pietate de suflete îndurerate peste rămășițele iubite»[231].

Un astfel de sistem de restaurare însă, a nemulțumit pe mulți. La 20 aprilie 1890 o seamă de arhitecți, pictori și sculptori, în rîndul cărora, printre alții, se aflau și: C. Băicoianu, C. Beniș, N. Gabrielescu, I. Mincu, G. Mandrea, D. Maimarolu, Al. Orăscu, Al. Săvulescu, G. Sterian și Th. Socolescu — arhitecți; Th. Aman, G. D. Mirea, G. I. Pompilian, C. Stăncescu și G. M. Tattarescu — pictori și I. Georgescu, C. Storck și I. Valbudea — sculptori, îngrijorați de «greșelile», ce, prin astfel de lucrări, se făceau «la restaurarea monumentelor istorice», s-au adresat primului ministru al țării, cu privire la edificiul religios de care ne ocupăm, arătîndu-i, că: «din frumoasa mitropolie din Tîrgoviște, datorită bunului Domn Matei Basarab, n-a mai rămas decît o mică parte de ziduri». Ei își încheiau întîmpinarea, cerînd «cu insistență» să se numească «o comisiune architecto-archeologică compusă din persoane speciale în architectură și archeologie, cari să esamineze ce s-a făcut pînă azi și să studieze cum trebuie să se urmeze pe viitor cu conservarea și restaurarea fidelă a acestor mîndre rămășițe ale trecutului nostru»[232].

Prin decretul nr. 1307/1890 s-a și instituit o «Comisiune onorifică pentru monumentele publice», din care făceau parte mitropolitul primat (Iosif Gheorghian), Mihail Kogălniceanu, D. Sturdza, Titu Maiorescu, V. A. Urechia, Gr. Tocilescu, G. Lahovari și M. Șuțu și căreia, în prima sa ședință din 27 aprilie 1890, privitor la mitropolia din Tîrgoviște, prin ministrul de Culte, Th. Rosetti, i se aducea la cunoștință că aici «s-au început lucrările de restaurare, s-au făcut studiile și lucrările preliminare (și că) s-au surpat în total sau în parte zidurile atît de deteriorate încît amenințau să se ruineze»[233].

Probabil că pentru deplina informare a Comisiunii cu privire la restaurarea mitropoliei tîrgoviștene, ministrul de Culte va fi cerut arhitectului Lecomte du Noüy o mai cuprinzătoare dare de seamă, căci acesta la 1 mai 1890 îi punea la îndemînă următorul raport în care arăta ceea ce se lucrase pe acest șantier pînă acum:

«Les premières études en vue de la restauration de l'église métropolitaine de Tergoveste ont été commencées d'après les ordres donnés par l'adresse No. 6.282 du 16 Juin 1884. Pendant les années 1885, 1886 et 1887, les opérations préliminaires interrompues à différentes reprises ont cependant été continuées conformément aux ordres que nous avons reçus.

En 1888, par l'adresse du 24 Mai, No. 5847, répondant à notre rapport No. 4 du 17/29 Mai de la même année, signalant l'impossibilité, où nous nous trouvions de continuer sérieusement les travaux en l'absence de crédit suffisant, l'approbation a été donnée à notre proposition de fermer le chantier. L'incertitude qui régnait alors sur la continuation de cette restauration ne nous permettait pas en effet de nous engager davantage et d'entretenir sur place un personnel inutile.

Pendant cette période de trois années, les travaux dont la désignation suit, ont cependant été exécutés.

Travaux préparatoires:

1. Approvisionnement du matériel et des bois d'échafaudage.
2. Construction de l'agence, des magasins et du logement du chef de chantier.
3. Construction de l'échafaudage à l'intérieur et à l'extérieur du monument, dont toutes les parties devaient être soigneusement examinées et relevées.

Cet échafaudage existe encore actuellement dans son entier.

231. Virgiliu Drăghiceanu, *Almanachul «Dîmboviței», 1912*, p. 46. V. și Brumărel, *De la cursurile de vară din Vălenii de Munte...*, p. 759.
232. *Restaurarea Monumentelor istorice 1865—1890*, p. 223, nr. 124.
233. *Ibidem*, p. 225—226.

4. Nivellement autor de l'église pour dégager le pied des murailles jusqu'au sol normal, dont le niveau s'était successivement élevé.
5. Relevé détaillé fait à deux reprises du monument, dans l'état primitif et après l'enlèvement des enduits qui cachaient les dispositions anciennes et les transformations apportées postérieurement.
6. Etaiement et armature des voûtes qui menaçaient ruine et présentaient les plus sérieux dangers, en vue de procéder à la démolition des tourelles qui chargeaient les dites voûtes.
7. Enlèvement des enduits à l'extérieur et à l'intérieur pour constater l'état réel des murs, dégager les crevasses et retrouver les dispositions anciennes qui avaient du disparaître.
8. Démolition des tourelles et des parties de l'édifice qui menaçaient de s'écrouler, enlèvement des matériaux inutiles provenant de ces démolitions.
9. Démolition par petites parties pour dégager l'ancienne église des maçonneries qui y avaient été ajoutées.

Sur le crédit de 100.000 f. alloué pour ce travail, il reste encore disponible 32.000 f. La somme de 68.000 f. a donc été dépensée comme il est expliqué ci-dessus, comprenant aussi tous les frais du personnel de l'agence, les voyages de ce même personnel et les déplacements des ouvriers.

Il reste dans le chantier: 1. tout l'échafaudage, 2. le matériel et l'outillage, 3. l'agence et les magasins.

Pour vous mettre mieux en mesure de vous rendre un compte exact de l'état général du monument dans son état actuel et mettre en évidence notre manière de procéder, nous joignons à ce rapport 4 photographies spécialement prises par nous à la date du 28 Avril (10 Mai) 1890. Vous pourrez de la sorte aisément vous convaincre, Monsieur le Ministre, que tous les précautions ont été prises en vue de conserver autant que possible les parties de l'édifice, qui bien que plus ou moins dégradés, sont encore réparables.

Nous ne pouvons mieux faire que vous donner ces témoignages irréfutables de la réalité des choses» [234].

Pe temeiul acestui raport, la 8 mai 1890, Ministerul Cultelor, cu adresa nr. 2841/1890, a «prezentat» Comisiunii onorifice a monumentelor publice din țară următoarea «informațiune» cu privire la ceea ce s-a făcut pînă acum la biserica mitropoliei din Tîrgoviște:

«Lucrările de restaurarea acestui monument au fost comandate de minister la 1884.

S-a deschis pentru această lucrare un credit, la 1884, de lei 100.000. În anii 1885, 1886 și 1887 s-a lucrat la pregătirea restaurării, așezîndu-se schele și demolîndu-se părțile de tot deteriorate cari amenințau să se surpe și răzîndu-se zidurile pentru a se putea constata starea lor de soliditate.

Din creditul acordat, rămîne încă disponibilă suma de 32.000 lei.

În mai 1888 s-au dat ordine de a se suspenda cu totul lucrarea, care nu se putea continua din cauza lipsei de fonduri. Fotografiile care se prezintă o dată cu aceasta, indică starea actuală a lucrărilor.

Pentru continuarea și terminarea lucrărilor de restaurare, arhitectul a propus a se acorda suma de lei 400.000. În urma unei mai minuțioase esaminări, Ministerul a redus aceste prevederi la lei 300.000, pentru care sumă s-a și cerut deschidere de credit».

Totodată, Comisiunea era rugată ca, «luînd cunoștință de starea lucrărilor, să binevoiască a-și da părerea, dacă aceste lucrări trebuiesc continuate și a da indicațiunile sale asupra modului în care crede că ar trebui să se facă această restaurare» [235].

Spre a putea da un răspuns cît mai competent la întrebarea ce i se pusese, Comisiunea, în ședința sa din 12 mai 1890, la propunerea lui Mihail Kogălniceanu și a lui Titu Maiorescu a decis să se cheme în țară arhitectul francez H. Révoil, «arhitect al monumentelor istorice din Francia» pentru «a fi consultat asupra lucră-

234. *Ibidem*, p. 232—233, nr. 130 (Raportul nr. 18). 235. *Ibidem*, p 236, nr. 131.

rilor de restaurare» ce, pe atunci se făceau la noi [236]. Între monumentele cercetate de acesta a fost şi biserica mitropoliei din Tîrgovişte. Asupra celor constatate, la 9 iulie 1890 el a făcut următorul raport:

«la 9 iulie 1890, însoţit de d-l Lecomte du Noüy... ne-am dus la Tîrgovişte, pentru a vizita părţile încă nedărîmate ale mitropoliei din acest oraş.

Se ştie că acest monument se compune din două părţi: cea mai veche cu intrările sale laterale, se suie pînă la începutul secolului al XVI-lea şi formează o biserică completă, căreia cam vreo sută de ani după aceia i s-a adăogat un fel de tindă mare, rezemată de faţada sa. Acestea sînt două construcţiuni cu totul deosebite, ridicate sub doi domni diferiţi.

Studiasem la început cu ajutorul fotografiilor şi al copielor stărei actuale, dispoziţiunea generală a acestui edificiu şi ne putusem da seama de modul său de construcţiune.

Una din aceste fotografii arată într-adevăr întreaga biserică înainte de începerea dărîmărei sale. Ea reprezintă cele 7 turle ale sale în picioare; se deosibesc foarte bine şi ciubucele şi forma învelişurilor. Tot aşa este şi cu arhivoltele arcurilor împodobite cu dinţi ca de fierăstrău.

Copii foarte exacte, cu dimensiunile lor scrise, dau reprezentarea fidelă a acestei mitropolii înainte de începerea lucrărilor.

Am putut aşa dar la prima vedere a locurilor să ne dăm seama de însemnătatea arhitecturală, mai ales în ce priveşte dimensiunile acestui monument şi dispoziţiunea planului său, care justifică deplin reconstruirea sa, decisă de Guvernul român.

Prima noastră observare a avut de obiect oportunitatea dărîmării săvîrşite de arhitect.

Pentru acest sfîrşit, după ce am consultat din nou la faţa locului fotografiile, am făcut inspecţiunea amănunţită a părţilor păstrate, adică a zidurilor şi stîlpilor îndreptaţi, aproape de nivelul învelişului laturilor de jos şi a părţilor circulare care formează extremitatea galeriilor transversale.

Judecînd din ceea ce a rămas, părţile superioare, trebuie să fi fost într-o stare foarte rea. Crăpături mari brăzdează mijlocul absidei şi a arcurilor laterale, şi altele se văd şi pe mai multe alte părţi ale monumentului. Trebue să observăm că cei patru stîlpi care susţin turla centrală sînt construiţi din materialuri neregulate ca bază, legate cu mortar rău, ca şi întreg edificiul, de altminteri, zidit din cărămidă şi bolovani.

În astfel de condiţiuni este greu a se face peste tot reparaţiunea temeliei şi lipituri făcute cu pietre aruncate orisontal din distanţă în distanţă pentru a lega părţile desunite.

De altă parte, nu este periculos a aşeza arcuri şi turle pe stîlpi de o soliditate dubioasă? Dacă nu se vor înlătura aceşti patru stîlpi care susţineau turla centrală, pentru a-i reclădi din zidărie bună şi cărămidă aşezată rînduri, rînduri sau din piatră cioplită, ceea ce ar fi de preferit, atunci nu ne expunem a vedea reînnoindu-se mai tîrziu neregulele care au contribuit la ruina edificiului primitiv?

Ne putînd susţine greutatea părţilor vechi care se rezimau pe dînşii, aceşti stîlpi, dacă s-ar păstra, ar putea ei să reziste mai mult sub greutatea nouei zidării? Aceasta nu are trebuinţă de a fi discutată.

Am constatat de asemenea starea cea rea a stîlpilor de cărămidă şi de piatră poroasă a părţii dinaintea monumentului. Ei sînt mişcaţi din temelie din cauza golurilor lăsate de ghisdurile de lemn, care au putrezit. Mai mult, unghiul Nord-Vest al acestui fel de tindă este strîmb cu mai mult de 10 centimetri.

Arhitectul a oprit dărîmarea la nivelul zidurilor, pe care spera să le păstreze, cel puţin în parte, prin ajutorul reparaţiunilor şi al lipiturilor.

În această stare deci credem că arhitectul nu putea păstra părţile pe care le-a dărîmat; că de altă parte dînsul a lucrat înţelepteşte, săvîrşind această dărîmare, pentru a evita cele mai serioase accidente.

În ceea ce priveşte terminarea acestei lucrări, adăugăm că trebue să i se lase toată libertatea de acţiune, ca după noi sondagii, cu experienţa şi cu ştiinţa sa să

236. *Ibidem*, p. 241—242, nr. 133.

poată lua în această privință o hotărîre pentru apărarea răspunderii sale profesionale și pentru a asigura trăinicia reconstituirii proiectate, ce i s-a încredințat.

Terminînd această primă parte a inspecțiunii noastre, ne-am ocupat cu examinarea programului de reconstrucțiune, dresat de dl. Lecomte du Noüy.

Aci se prezintă o chestiune destul de serioasă. Se cuvinte în această reconstruire a mitropoliei din Tîrgoviște a se reproduce partea care a fost alăturată în urmă la edificiul primitiv?

Nu credem și iată pentru care cuvinte:

1. Pentrucă nu găsim în dispozițiunea sa arhitectorală nimic care să merite această conservare; alt inconvenient ar fi că s-ar acoperi o fațadă însemnată, care ar fi ascunsă de această anexă;

2. Pentru că ar trebui să se acopere bine acest fel de tindă mare și prin aceasta s-ar face iarăși un acoperiș înalt, ce desigur ar strica efectul general al planului primitiv, care în sine este complet. Credem deci că ar fi cel puțin o cheltuială cu totul nefolositoare, și socotim că ea se poate înțelepțește înlătura, mărginindu-se la restabilirea acestei mitropolii, așa cum a fost ridicată la începutul secolului al XVI-lea.

Arhitectul are în mîinile sale cópii conștiincioase și fotografii precise; dînsul va clădi cu fidelitate edificiul vechi, avînd grija de a îmbunătăți modul de construcțiune, ca astfel să asigure conservarea sa. Programul ce ne-a fost înfățișat de dl. Lecomte du Noüy modificat prin suprimarea anexei menționate, ne-a părut că îndeplinește în totul acest scop.

În rezumat, dărîmarea mitropoliei din Tîrgoviște ne-a părut deplin justificată de serioasele neorînduieli ce am observat în părțile care se află astăzi nedărîmate. Ele dau o desmințire formală asigurării ce ni s-a făcut, zicîndu-se că acum trei ani: vizitîndu-se acest monument nu s-au observat decît mici crăpături la mijlocul arcurilor și la bolte și că starea construcțiunei la această epocă se constatase perfectă și excelentă. Crăpăturile și spintecăturile adînci, pe care le-am văzut, sînt foarte vechi și nu sînt în nici un fel urmările dărîmării.

Socotim de asemenea reconstruirea acestei mitropolii folositoare din toate punctele de vedere, pentru motivele pe care le-am enunțat mai sus, menținînd suprimarea corpului dinainte care o precede» [237].

Ținîndu-se seama, desigur, și de concluziile acestui raport, pînă la urmă biserica mitropoliei din Tîrgoviște a fost dărîmată [238]. După ce, în acest fel, a fost «pregătit terenul», în vara anului 1893 s-a început clădirea noii biserici, punîndu-i-se piatra fundamentală în ziua de 1 iulie 1893 [239]. Cu acest prilej, după rînduială, în zidul ei s-a așezat hrisovul «de temelie», care avea să amintească urmașilor acest moment din istoria seculară a sfîntului locaș tîrgoviștean [240].

Astfel a dispărut, pentru totdeauna vechea mitropolie din Tîrgoviște, care timp de aproape patru veacuri a fost martora a atîtea fapte de seamă, dar și de restriște din istoria zbuciumată a Țării Românești. Dispariția este regretată, pentru că prin ea țara a fost lipsită de «un monument de excepțională importanță».

---

237. *Ibidem*, p. 272—275. Acest raport al arhitectului francez H. Révoil, publicat în anul 1891, a fost viu criticat de arhitectul român N. Gabrielescu (v. lucrarea sa: *Restaurarea monumentelor istorice. Răspuns la raportul d-lui Révoil, datat din Sinaia de la 20 iulie 1891*, Iași 1891, unde, la paginile 51—52, critică și felul de restaurare al arhitectului A. Lecomte du Noüy.

238. In anul 1890 arhitectul N. Gabrielescu arăta că biserica mitropoliei din Tîrgoviște, în acel timp, era dată jos în cea mai mare parte, ajungînd astfel o ruină «care costa pe stat 100.000 lei»; aluzie, desigur, la creditul acordat în anul 1884, cu care, din păcate, se începuse dărîmarea străvechiului lăcaș de închinare. (v. *Memoriu pentru luminarea publicului în afacerea restaurătorilor de monumente istorice*, Iași 1890, p. 60).

239. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 2900* (f. 23/ 1893), (*Restaurarea Mitropolii din Tirgoviște, a bisericii Stavropoleos și dărîmările bisericilor Sărindar și Sf. Ioan Mare din București*), f. 1—10.

240. Un exemplar din acest act de temelie se păstrează la Arhivele Statului din București (*Acte comemorative*, nr. 20).

În cursul celor aproape patru sute de ani de existență, «sfînta mare biserică a mitropoliei care este în Tîrgoviște», n-a fost numai «muma bisericilor» și focar de cultură cum s-a arătat și în cele de mai înainte, ci a fost și locul de îngropare a parte din mitropoliții țării și al unora din binefăcătorii ei. În mod sigur, aici s-au îngropat: mitropolitul Anania, în anul 1580; Maria mama voievodului Radu Șerban și «un cocon al domniei sale, Ion Basarab Voievod», la începutul veacului al XVII-lea; Radu biv vel clucer, fiul Mariei din Florești, cam în același timp; mitropolitul Ștefan, în anul 1668[241]; patriarhul ecumenic Dionisie în anul 1696; Scarlat ginerele lui Constantin Brîncoveanu, fiul lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, în anul 1699; spătarul Neagoe Văcărescu în anul 1701; Constantin Corbeanu, în anul 1709; Bălașa Cantacuzino, soția lui Ștefan Brîncoveanu, în anul 1711; ierodiaconul Climent, iconomul mitropoliei, în anul 1799, ș.a.[242]. Parte din aceste pietre mormîntale, dislocate și aruncate de la locul lor, cu prilejul «nefericitei dărîmări» a mitropoliei, se păstrează astăzi în Muzeul de Istorie a orașului Tîrgoviște.

*

Lucrările pentru clădirea «noii mitropolii din Tîrgoviște» au durat vreme destul de îndelungată, înainte de anul 1912, ele fiind «cedate» Comisiunii Monumentelor Istorice[243].

În anul 1909 ea era, poate, gata de roșu, de vreme ce acum înăuntrul său se așezaseră schelele pentru facerea zugrăvelii[244]. Doi ani mai apoi, în 1911, s-au întocmit proiectele pentru contruirea împrejmuirii și a clopotniței, iar în anul următor, 1912, acestea au și fost puse în lucrare[245]. În același timp, au început să se facă «și recomandări cu privire la pictura catedralei»[246]. După aceasta, la 23 iunie 1914, Comisiunea a însărcinat pe pictorul Ar. Verona cu facerea «planurilor pregătitoare» ale acestei zugrăveli[247].

Evenimentele ce au urmat însă au împiedicat realizarea acestor planuri. Problema săvîrșirii lor și în general a isprăvirii definitive a sfîntului locaș a fost reluată după primul război mondial. Între cei ce au depus mult suflet pentru ducerea la bun sfîrșit a lucrului de mult început merită a fi pomenit numele profesoarei și scriitoarei Smaranda Gheorghiu, — «Maica Smara».

Cu zugrăveala, executată în stil neobizantin, pe fond aurit, de pictorul D. Belizarie lucrările de restaurare a mitropoliei din Tîrgoviște, care durau de aproape o jumătate de veac, s-au încheiat. Sfîntul locaș «preînnoit de iznoavă», după un

241. La leatul 7176 (= 1667—1668) acest mitropolit a sporit zestrea mitropoliei din Tîrgoviște cu un clopot (v. N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 122—123, nr. 256).

242. Pentru aceste morminte v. Arh. St. Buc. *Ms. nr. 730*, f. 30—31; Pr. Gr. Musceleanu, *Monumentele străbunilor din România...*, p. 55 ș.u. N. Iorga, *Inscripții...*, I, p. 117 ș.u. Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviștii...*, p. 22 ș.u.; Pr. dr. C. Nițescu, *Mitropolia Tîrgoviștei...*, p. 90 ș.u.

243 *Raport general* cu privire la lucrările Comisiunii Monumentelor istorice în 1912, în «Bul. Com. Mon. Ist.», V (1912), p. 187.

244. v. Brumărel, *De la cursurile de vară din Vălenii de Munte...*, p. 760.

245. Arhiva Mitrop. Ungrovlahiei, *Dosar nr. 2901/1912 (Împrejmuirea și amenajarea pieții de la fosta mitropolie din Tîrgoviște, precum și pentru refacerea clopotniței)*, passim; *Raport general* cu privire la lucrările Comisiunii Monumentelor Istorice în 1912, p. 187.

246. v. *Raportul* din 1912, p. 187.

247. v. *Procesul-verbal nr. 12* al Ședinței Comisiunii Monumentelor Istorice din 23 iunie 1914, în *Anuarul Comisunii Monumentelor Istorice pe 1914*, București, 1915, p. 43.

plan conceput și realizat de arhitectul Lécomte du Noüy, a fost tîrnosit în ziua de 23 octombrie 1933 [248], de cînd pe locul unde altă dată se ridicase mîndra mitropolie a țării, iarăși au început a se săvîrși sfinte slujbe. Astăzi «mitropolia» din Tîrgoviște, în înfățișarea cea nouă, ce i s-a dat la ultima restaurare, este biserică de enorie în fosta capitală a țării.

Așa cum a fost clădită după planurile arhitectului Lécomte du Noüy, «biserica mitropoliei din Tîrgoviște» este o «ipotetică reconstituire» a celei vechi. Are un aspect cu totul nou și destul de îndepărtat, ca linie arhitectonică, de cea pe care era chemată s-o înlocuiască. Este o «zidire nouă, care dacă nu păcătuiește nimic, ca tip de biserică bizantină, nu are nici o legătură cu vechea biserică, pe care are pretenția de a fi restaurat-o» [249].

Ca înfățișare, această «biserică a mitropoliei» din Tîrgoviște aparține într-adevăr planului bizantin, fiind clădită în formă de cruce greacă înscrisă [250]. La «întretăierea celor două brațe ale crucii se înalță turla naosului, cu 12 laturi și 12 ferestre. Altarul are deasemenea o formă caracteristică, cu o absidă mare în axul longitudinal și două abside alăturate servind de proscomidie și diaconicon» [251].

Clădită din cărămidă aparentă și avînd în față un pridvor deschis cu coloane măestrit lucrate, noua biserică a «mitropoliei» din Tîrgoviște rămîne totuși «cel mai important monument de artă, zidit în epoca contemporană, atît prin soliditatea lucrărilor făcute, cît și prin grija cu care s-au studiat toate elementele ei arhitectonice» [252].

Oricum s-ar înfățișa însă, ea are marele merit că prelungește în timp existența unui vechi edificiu bisericesc, care timp de mai bine de un veac și jumătate, a fost sediul celei mai vechi eparhii din țară, — în ființă și azi —, Mitropolia Ungrovlahiei, și care în lungul șir de ani ai ființării sale, — condusă de luminați ierarhi, ca: Macarie cel dintîi, Varlaam, Anania, Serafim, Eftimie al II-lea, Luca, Teofil, Ștefan, Varlaam, Teodosie, Antim Ivireanul, și alții —, a fost focar de cultură, martoră a multe fapte și frămîntări din viața Țării Românești, locaș de veșnică odihnă, adăpost pentru cei năpăstuiți și ajutătoare a celor în nevoi.

Datele aci înfățișate, care în parte reprezintă noi contribuții la deslușirea trecutului ei, pot fi socotite un pios omagiu, pe care culegătorul lor îl închină «sfintei și marii mitropolii ot Tîrgoviste, muma bisericilor», acum cînd de la prima ei sfințire, săvîrșită la 17 mai 1520, s-au scurs patru veacuri și jumătate.

Preotul NICULAE ȘERBĂNESCU

---

248. v. «Apostolul» (București), II, 1934, p. 35.

249. Virgiliu N. Drăghiceanu, *Călăuza Monumentelor Istorice din județul Dîmbovița...*, p. 11.

250. Arhitectul Petru Antonescu înclina să creadă că Lecomte du Noüy a restaurat biserica mitropoliei din Tîrgoviște în «forma bisericilor grecești medievale» din pricină că, poate, sub podeaua mitropoliei lui Neagoe Basarab, a găsit conturul temeliilor vechii biserici existentă înainte de el, aici (v. *Arhitectura religioasă la români...*, I, p. 20).

251. [Mălina Cajal], *Tîrgoviște...*, p. 20.

252. Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviștei...*, p. 10.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

DRAGOSTEA JERTFELNICĂ ESTE LEGEA DE BAZĂ A VIEȚII

SPICUIRI DIN PASTORALELE DE PAȘTI (1970) ALE IERARHILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Este datină veche în unele Biserici Ortodoxe ca de marile praznice ale creștinătății — Nașterea Domnului și Învierea Domnului — cuvîntul de învățătură prilejuit de aceste praznice să fie adresat credincioșilor sub forma unei singure Pastorale semnate de toți membrii Sfîntului Sinod al Bisericii respective. Acesta este mijloc de manifestare a unității de învățătură și de atitudine creștină ce domnește în acea Biserică.

Este, însă, în alte Biserici Ortodoxe, datina ca de aceste mari praznice creștinești fiecare episcop eparhiot să adreseze păstoriților săi cuvîntul său de învățătură. Și stă în aceasta dovada manifestării unei purtări de grijă față de nevoile sufletești și față de stările speciale deosebite în care trăiesc credincioșii fiecărei eparhii.

În Biserica noastră Ortodoxă Română se folosește de veacuri această a doua formă de Pastorale, arătînd că și în aceste prilejuri sărbătorești primează nevoile materiale și duhovnicești ale credincioșilor, cărora episcopii eparhioți caută să le dea sfat și îndemn cum să se comporte și ca inși aparte și ca membri ai colectivității în care trăiesc.

Și totuși dincolo de acest aspect particular, Pastoralele Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române se întîlnesc, se unifică într-o mărturisire autentic ortodoxă în fond, dar felurită în formă. Întocmai cum profeții Vechiului Testament mărturiseau în locuri diferite și în grai și formă felurite, același adevăr de la Dumnezeu descoperit.

Vom înfățișa în continuare cuprinsul pe scurt al Pastoralelor de Paști ale Ierarhilor Bisericii noastre, scoțînd în evidență îndeosebi ceea ce este propriu fiecăruia dintre ele.

*

Pastorala Prea Fericitului Părinte Patriarh JUSTINIAN, adresată clerului și credincioșilor din cuprinsul *Arhiepiscopiei Bucureștilor,* demonstrează că salutarea creștină «Hristos a înviat», pe care creștinii

ortodocşi şi-o adresează de totdeauna — de la praznicul Învierii Domnului şi pînă la praznicul Înălţării Domnului, constituie dovada nevoii pe care o simt toţi cei ce au crezut, toţi cei ce cred şi toţi cei ce vor crede în Iisus Hristos cel înviat de a-şi mărturisi cu bucurie credinţa lor în marele adevăr al învierii Mîntuitorului, adevăr din care decurg nenumărate învăţături de credinţă ale Bisericii Ortodoxe.

Cea dintîi învăţătură de credinţă pe care o mărturiseşte salutarea creştină «Hristos a înviat» este că Mîntuitorul a pătimit, a murit, a fost îngropat *«şi a înviat a treia zi după Scripturi»*. Într-adevăr, Sfînta şi dumnezeiasca Scriptură nu numai că aminteşte de acest fapt, dar ea este plină de cuvinte care adeveresc credinţa noastră în învierea Mîntuitorului : «Precum Iona a fost în pîntecele chitului trei zile şi trei nopţi, aşa va fi şi Fiul Omului în inima pămîntului trei zile şi trei nopţi» (Matei XII, 40) ; «...Iisus trebuie să meargă la Ierusalim şi să pătimească multe... şi să fie ucis şi a treia zi să învieze» (Matei XVI, 21 ; XVII, 22—23 ; IX, 22) ; «...Fiul Omului va fi dat... ca să-L batjocorească, să-L biciuiască şi să-L răstignească, dar a treia zi va învia» (Matei XX, 18—19).

Şi toate acestea s-au împlinit întocmai : Hristos Domnul a înviat, biruind moartea, «întrucît nu era cu putinţă ca El să fie ţinut de ea» (Fapte II, 24).

Cea de-a doua învăţătură de credinţă pe care o mărturiseşte salutarea pascală «Hristos a înviat» este că Mîntuitorul după învierea Sa «s-a înfăţişat pe Sine viu prin multe semne doveditoare, arătîndu-se ucenicilor timp de 40 de zile şi vorbind cele despre împărăţia lui Dumnezeu» (Fapte I, 2—3) ; astfel s-a arătat femeilor mironosiţe (Marcu XVI, 6—7) ; Mariei Magdalena (Marcu XVI, 9 ; Ioan XX, 14—19); lui Luca şi Cleopa (Luca XXIV, 13—35); Apostolilor (Luca XXIV, 36—39 ; Ioan XXI, 1—14), la peste 500 de oameni deodată (I Cor. XV, 6); apoi s-a înălţat la cer în faţa ucenicilor (Luca XXIV, 51 ; Marcu XVI, 19 ; Fapte I, 9—11).

Cuvîntul stăruieşte apoi asupra faptului că în faţa atîtor dovezi despre învierea Mîntuitorului Apostolii şi ucenicii Săi au simţit nevoia să propovăduiască acest cel mai scump adevăr de credinţă care stă la temelia învăţăturii creştine despre nemurirea sufletului, despre învierea morţilor şi despre viaţa veşnică.

Cea de a treia învăţătură de credinţă pe care o mărturiseşte salutarea creştină «Hristos a înviat» este că Hristos, jertfindu-se pentru mîntuirea noastră, a împăcat pe om cu Dumnezeu prin jertfa Sa pe cruce şi a deschis lumii prin învăţătura Sa calea spre lumină, spre viaţă, spre pace. Şi întrucît acestea nu pot fi împlinite în lume fără pace, Iisus Hristos, Care a venit în lume cu mesajul cerului ca pe pămînt să fie pace şi între oameni bunăvoire, a învăţat pe oameni să se iubească unii pe alţii şi să trăiască în pace, şi a legat viaţa tuturor celor ce cred în El de pace, spunînd: «Pacea Mea las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan XIV, 27).

Şi întrucît în lume nu este pace pretutindeni şi mai sînt oameni care iubesc numai viaţa lor şi lucrează pentru nimicirea vieţii altora,

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian îndeamnă pe păstoriții săi «să ajute cu gîndul, cu cuvîntul, cu munca, cu purtarea lor, ca binele, viața și pacea să se întindă în toată lumea», încrezători că Hristos-Domnul, Care «a venit și pacea a binevestit» (Efes. II, 17), va ajuta lumii «să întemeieze pacea» (Efes. II, 15).

*

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit IUSTIN al Moldovei și Sucevei, adresată clerului și credincioșilor din *Arhiepiscopia Iașilor,* tălmăcește feluritele înțelesuri ale cuvîntului : prin care Mîntuitorul vestea ucenicilor moartea și învierea Sa : «Sînteți acum triști ; dar iarăși vă voi vedea și se va bucura inima voastră și bucuria voastră nimeni nu o va lua de la voi» (Ioan XVI, 22).

Înțelesul cel dintîi al acestei vestiri s-a arătat în bucuria pe care au simțit-o cei ce viețuiseră în jurul Mîntuitorului cînd au aflat că El a înviat din morți, dar care bucurie era la început însoțită de teamă (Luca XXIV, 37). Abia cînd Mîntuitorul s-a arătat lor întîmpinîndu-i cu urarea cunoscută «Bucurați-vă», teama a pierit din inimile lor și bucuria lor a devenit deplină pentru că în mîinile lor s-a așezat dragostea, fiindcă «dragostea desăvîrșită alungă teama afară... — Cel ce se teme nu este desăvîrșit în dragoste» (I Ioan IV, 18). Pentru că din cunoașterea adevărului a izvorît dragostea și izvorăște dragostea desăvîrșită, iar din dragoste odrăslește bucuria deplină, care nu se va lua niciodată de la cei ce se apropie de Mîntuitorul cu dragoste, crezînd în învierea Lui. Într-adevăr cunoscînd pe Domnul prin credință, noi deschidem porțile duhului nostru, lăsînd să se îngemăneze în el dragostea Lui față de noi cu dragostea noastră față de El. Iar pe această unire duhovnicească din dragoste se întemeiază bucuria deplină, care stăpînește inimile celor ce cred în învierea lui Hristos.

Al doilea înțeles al acestei vestiri se vădește în aceea că Mîntuitorul ne-a făcut și pe noi părtași la întreaga Sa lucrare de mîntuire luîndu-ne cu El în moartea și învierea Sa. De aceea, primind în sufletele noastre pe Hristos cel înviat din morți, noi viețuim duhovnicește în El și El în noi, dobîndind din viața Lui darul vieții veșnice.

«Prin harul lui Dumnezeu Iisus a gustat moartea... ridicînd pe mulți fii la mărire» (Evr. II, 9—10), făcîndu-ne vii împreună cu Hristos... și împreună cu El ne-a ridicat și împreună cu El ne-a așezat în cele cerești...» (Efes. II, 4—6). Adică, ridicîndu-se din mormînt, Iisus Hristos a intrat cu trupul Său îndumnezeit în împărăția Sa cerească, făcîndu-ne și pe noi oamenii părtași ai vieții dumnezeiești, «pentru ca oricine crede în El să aibă viață veșnică» (Ioan III, 15).

Această înțelegere, care constituie învățătura statornică de credință a Bisericii Ortodoxe, este propovăduită în diferite chipuri : prin catehizare, prin cîntările bisericești care preamăresc învierea noastră cu învierea Domnului ; prin icoanele ortodoxe ale învierii, care «numai arareori ne arată pe Mîntuitorul ridicîndu-se singur din mormînt ca un biruitor ; de cele mai multe ori Mîntuitorul este înfățișat trăgînd

de mînă spre Sine pe Adam, care este urmat de drepții din vechime, cărora Sfîntul Ioan Botezătorul le arată pe Mesia». În unele icoane vechi din țara noastră, Mîntuitorul este zugrăvit, cu privirile îndreptate înainte, călcînd în picioare porțile iadului; cu mîna dreaptă El trage spre Sine pe Adam, iar cu mîna stîngă pe Eva, — care șed în genunchi; în rest — drepții din vechime și Sfîntul Ioan Botezătorul care le arată pe Mesia.

Alt înțeles al acestei vestiri se manifestă în faptul că dîndu-se, din dragoste desăvîrșită pentru noi, «prinos și jertfă lui Dumnezeu» Domnul Iisus Hristos s-a sfințit pe Sine pentru noi, ca și noi să fim în adevăr sfințiți (Efes. V, 2; Ioan XVII, 19) și prin sfințire, dăruindu-ne lui Dumnezeu, noi am fost sloboziți de sub robia morții, iar păcatul nu mai are stăpînire asupra noastră. De aceea se cuvine să înfățișăm «trupurile noastre ca jertfă vie, sfîntă, bineplăcută lui Dumnezeu» (Rom. XII, 1), viețuind în sfințenie, în lumină și în dragoste; și ca vrednici «fii ai învierii» să ne dovedim, în toată viața noastră, nu numai păzitori ci și «făcători de pace», adică să facem tot ce stă în puterea noastră pentru viețuirea tuturor popoarelor lumii în pace, bună înțelegere și colaborare frățească.

*

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit NICOLAE al credincioșilor ortodocși din Ardeal-Crișana și Maramureș, adresată clerului și credincioșilor din *Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu*, începe prin a arăta că «miezul credinței noastre se cuprinde în dragostea jertfelnică și dătătoare de viață pe care Dumnezeu-Omul, Iisus Hristos, a descoperit-o lumii în viața și învierea Lui. De aceea întreaga Pastorală a I.P.S. Mitropolit Nicolae dezvoltă tema dragostei sub toate aspectele ei.

Partea întîi a Pastoralei se ocupă de manifestarea dragostei lui Dumnezeu față de oameni, arătînd în primul rînd că, împlinind chipul adevărat al dragostei — că «Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca viața lui să și-o pună pentru prietenii săi» (Ioan XV, 3) — Mîntuitorul și-a pus viața nu numai pentru Sfinții Apostoli, prietenii Săi, ci «pentru toată lumea, pentru toți oamenii care au viețuit dintru începutul neamului omenesc, care viețuiesc astăzi și care vor viețui pe fața pămîntului».

Această dragoste atît de măreață este cu adevărat dragoste dumnezeiască: pentru că în ea este dragostea lui Dumnezeu-Tatăl față de noi oamenii, manifestată prin întruparea, patimile, moartea și învierea Fiului Său pentru mîntuirea lumii.

Această dragoste dumnezeiască s-a arătat întru totul roditoare, căci împlinirea ei prin proslăvirea Fiului a deschis tuturor calea eliberării din robia păcatului și a morții, calea părtășiei la viața veșnică. Într-adevăr prin faptul că în Taina Botezului noi murim și înviem împreună cu Hristos noi devenim o făptură nouă, în care sălășluiește și viază Hristos. Și de aceea trebuie și noi să dăm roadele acestei dragoste în viața și faptele noastre, adică în fiecare zi și în fiecare clipă să murim față de păcat și să fim vii față de virtute, avînd bunătatea,

smerenia, blîndețea, milostivirea, răbdarea, jertfelnicia și celelalte virtuți dar mai presus de toate dragostea jertfelnică și dezinteresată.

În partea a doua a Pastoralei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului urmărește roadele și puterea jertfirii de sine prin dragoste în viața creștinilor. Pornind de la pilda cu «bobul de grîu care de nu va muri rămîne singur, iar de va muri multă roadă va aduce» (Ioan XII, 24), arată că asemănarea aceasta este potrivită și pentru rodnicia dragostei jertfelnice în viața omului în general, întrucît legea de bază a vieții este dragostea, căci dacă «Dumnezeu este dragoste» și omul — chip și asemănare a lui Dumnezeu — este dragoste.

Dragostea ca lege de bază a vieții se manifestă *în familie*, unde ea devine izvor al bunei înțelegeri între soți, al jertfelniciei părinților pentru copiii lor, al cinstirii pe care o arată copiii față de părinți, al punerii mai presus de interesul fiecăruia interesul familiei întregi.

Dragostea ca lege fundamentală a vieții se manifestă în dragostea unitară a fiilor unui popor față de patria lor, pentru existența, libertatea, independența, înflorirea și înălțarea căreia își dăruiesc puterea, priceperea în munca neprecupețită și la nevoie viața.

În viața poporului nostru dragostea jertfelnică față de patrie a constituit «scutul» care ne-a asigurat viața și propășirea de-a lungul veacurilor. Aceeași dragoste constituie și astăzi «Puterea care ne însuflețește pe toți, care ne îndeamnă să facem totul pentru propășirea patriei, care ne face să fim mîndri de marile realizări ale vremurilor noi și de prestigiul deosebit al țării noastre în întreaga lume».

Dragostea ca lege de bază a vieții stă la temelia Bisericii noastre, manifestîndu-se prin ținerea și apărarea jertfelnică a Legii noastre strămoșești. Într-adevăr, dragostea de Hristos și de legea strămoșească este «izvorul unității noastre bisericești».

Dragostea ca lege de bază a vieții face ca poporul nostru — și alte popoare asemenea — să fie luptător pentru pace și înfrățire între popoare și să întindă brațele frăției tuturor oamenilor din întreaga lume.

Căci «dragostea este Hristos însuși, în Care și prin Care sîntem frați întreolaltă și slujim necontenit buna înțelegere aducătoare de roade bogate în familiile noastre, în patria noastră, în Biserica noastră, în legăturile ecumeniste dintre creștini și în relațiile dintre toate popoarele».

În partea ultimă a pastoralei, I. P. S. Mitropolit Nicolae dă păstoriților săi sfaturi și îndemnuri duhovnicești pentru a viețui mai deplin pentru Hristos, pentru virtute, slujind din dragoste Bisericii, patriei și păcii în obștea cea mică și în obștea cea mare din care facem parte.

*

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit FIRMILIAN al Olteniei, adresată clerului și credincioșilor din *Arhiepiscopia Craiovei*, înfățișează la început participarea duhovnicească a credincioșilor la Patimile, moartea și îngroparea Domnului, în atmosfera creată de «duioa-

sele și adînc răscolitoarele spuse ale Evangheliilor, de povestirile pe scurt ale sinaxarelor de peste zi, de durerea cîntărilor și de plînsul prohodirii», atmosferă care face pe credincioși ca, la auzul vestirii «Astăzi s-a spînzurat pe lemn Cel ce a spînzurat pămîntul pe ape», să rămînă «fără de glas și fără de nădejde» ca și ucenicii Domnului și femeile mironosițe, după ce Iosif cel cu bun chip L-a pus în mormînt și a prăvălit piatră mare peste ușa mormîntului.

Dar întristarea a fost întoarsă în bucurie și nădejdea a fost aprinsă ca o văpaie de «învierea din morți a Domnului, care este pîrghia vieții creștine și aluatul care dospește creștinătatea de două mii de ani».

După aceasta Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian tălmăcește cuvîntul: «Cel ce rămîne în Mine și Eu într-însul, acela aduce roadă multă; căci fără de Mine nu puteți face nimic» (Ioan XV, 5).

Rămînerea în Dumnezeu a credincioșilor care au intrat în staulul lui Hristos prin poarta Botezului și ajutată de harurile neîmpuținate ale Bisericii este garanția mîntuirii noastre.

A trăi în Hristos și cu Hristos, a te lăsa în voia Lui, a alunga întunericul și păcatul din suflete înseamnă a deveni părtași ai Dumnezeirii lui Hristos, cum învață Sfîntul Atanasie cel Mare zicînd: «Dumnezeu s-a făcut om, pentru ca noi să ne facem dumnezei» și cum tălmăcește Sfîntul Ioan Gură de Aur că: «Fiind Fiu al lui Dumnezeu, Iisus Hristos s-a făcut fiu al Omului, ca să nu facă pe fiii oamenilor fii ai lui Dumnezeu».

De aceea «trăirea noastră a credincioșilor în Hristos și cu Hristos se cuvine să fie neîntreruptă și vie, lucrătoare și puternică, adîncă și fără răgaz» pentru că numai în acest fel inima noastră va arde pentru credință și faptele noastre vor străluci de lumină și sfințenie și vom putea vedea pe Hristos strălucind în neapropiata lumină a învierii.

Iar această lumină, care copleșește pe creștini de bucurie «nimicește spinii urii, pofta înrobirii oamenilor și a popoarelor, cugetul hrăpăreț, boala trîndăviei, războiul ucigaș și nedrept, alaiul tuturor relelor».

*

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit NICOLAE al Banatului, adresată clerului și credincioșilor din *Arhiepiscopia Caransebeșului și Timișoarei*, își propune să lămurească păstoriților săi ce înțeles poate avea pentru creștini și pentru viața noastră «ordinea în care s-au petrecut lucrurile cu Mîntuitorul și anume: El a primit moartea, pe care a învins-o și a înviat, adică întîi a fost moartea și după aceea a venit învierea».

Oprindu-se la asemănarea făcută de Mîntuitorul între noi și grăuntele de grîu care, așezat în pămînt, trebuie întîi să moară ca apoi să rodească, și întregind-o cu cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: «ce semeni tu nu înviază, dacă mai întîi nu moare» (I Cor. XV, 36), Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae arată că înțelesul care se desprinde din aceasta constă din ceva mai mult decît jertfelnicia care stă la baza

oricărui lucru de seamă «şi anume despre legea firii, potrivit căreia o înfăptuire este cu atît mai de preţ cu cît, lăsînd în urmă pe cele vechi, dobîndeşte spor şi roade noi, constituind astfel mersul înainte — progresul».

Creştinii care trăiesc într-o lume care se schimbă cu repeziciune ştiu astăzi că «noul înlocuieşte vechiul», pe care nu-l nesocoteşte, dar pune în locul lui ceva mai bun, mai frumos, mai folositor, care n-a existat mai înainte. Aceasta angajează şi viaţa individului şi a colectivităţilor.

Cele dinainte rămîn ale noastre, le păstrăm în amintire şi le analizăm uneori cu îngăduinţă sau cu asprime, dar ele au trecut, fiind înghiţite de vreme. Praznicul Paştilor, care ne arată că nu moartea este lucrul important, ci învierea care i-a urmat, ne îndeamnă că nu trebuie să ne pară rău după cele ce nu mai sînt.

Trecînd la partea a doua a pastoralei, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae arată că, vorbind despre creştin, Cărţile Sfinte spun că el este un «om nou», un om care «s-a născut din nou», ceea ce înseamnă că cel ce urmează lui Hristos leapădă pe «omul cel vechi», că «omoară» vechiul din sine pentru a lăsa să învieze noul. Aşadar a trăi în Hristos şi a urma Lui este egal cu a muri împreună cu ce este vechi şi a trăi împreună cu ce este nou (Rom. VI, 3—10; Col. III, 5—15).

În acest fel se leagă între ele moartea şi viaţa, după cum din pieirea a ceea ce a fost decurge înnoirea, învierea. Iar creştinul, urmînd calea aceasta, biruieşte «vechiul» şi moartea şi înfăptuieşte «noul», dobîndind viaţa (II Cor. IV, 10—12).

În partea ultimă a pastoralei, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae îndeamnă pe păstoriţii săi ca, însuşindu-şi această înţelegere, să nu se tînguiască după cele din trecut, ci, privind spre viitor, împreună cu toţi semenii lor să se ostenească pentru înfăptuirea noului şi mai-binelui în viaţa lor şi a întregii societăţi. Adică «să pună mîna pe plug» şi să tragă brazdă adîncă în toate ogoarele îndeletnicirilor, fără «a căuta înapoi» (Luca IX, 62), «tinzînd spre cele dinainte şi alergînd la ţintă» (Filip. III, 14).

Pastorala se încheie cu asigurarea că, după înţelesul sărbătorii Învierii Domnului, trebuie să avem nădejde puternică şi credinţă vie că binele va birui în viaţa noastră şi pretutindeni dacă noi, creştinii, nu ne vom înstrăina de restul omenirii şi ne vom simţi permanent una cu toţi semenii noştri de aproape şi de departe.

*

Pastorala Prea Sfinţitului IOSIF, Episcopul Rîmnicului şi Argeşului, adresată clerului şi credincioşilor din Eparhia sa, după ce înfăţişează la început într-o avîntată formă poetică aspectul sărbătoresc material al Paştilor, trece la tîlcuirea rugăciunii cu care încep slujbele Sfintelor Paşti: «pe noi pe pămînt ne învredniceşte cu inimă curată să Te slăvim».

În dezvoltarea acestei teme, Prea Sfinţitul Episcop Iosif arată că toate faptele şi gîndurile noastre devin pline de conţinut numai dacă

se nasc dintr-o inimă curată, cum adevereşte şi Scriptura (Ps. L, 11, 18; XXIII, 3—4; LXXII, 1; Matei V, 8; Marcu VI, 52; Efes. I, 18; Evr. III, 8).

Pentru aceasta, timp de şapte săptămîni înainte de Paşti, Biserica ne îndeamnă la curăţirea inimii, prin rostirea de mai multe ori pe zi a rugăciunii Sfîntului Efrem Sirul: «Doamne şi Stăpînul vieţii mele...». În toate zilele Sfîntului şi Marelui Post sîntem chemaţi să ne curăţim inimile, să stîrpim rădăcina tuturor răutăţilor ce sălăşluiesc în inima necurăţită, după cum le arată Sfînta Scriptură (Prov. VI, 12—14; Matei XV, 19; Marcu VII, 21—22). De aceea se cade ca o dată cu pregătirile materiale pentru Sfintele Paşti, să facem şi pregătirea cea mai de seamă: curăţirea inimii, ca să putem slăvi pe Mîntuitorul cel înviat «cu inimă curată», din care izvorăsc, după cuvîntul Apostolului Pavel (Gal. V, 22—23) faptele Duhului, care leagă pe frate de frate, pe om de om, pe om de lumea întreagă.

Într-adevăr acolo unde se găsesc «inimi curate», acolo este Paştile, învierea, lumina; acolo este raiul pe pămînt, pentru că: acolo copiii îşi respectă părinţii; acolo părinţii se îngrijesc de educaţia copiilor, dezvoltînd în ei virtuţile creştineşti şi cetăţeneşti; acolo soţii se iubesc şi fac una, dacă inima lor este curată şi sînt sinceri între ei; acolo toţi fiii Bisericii îşi îndeplinesc munca cu rîvnă, cu dragoste, cu cinste şi cu toată conştiinţa, pentru că au inima curată.

Paştile cele adevărate sînt acolo unde fiii Bisericii sînt şi cetăţeni onorabili ai patriei şi se dăruiesc binelui şi progresului obştesc cu toată puterea lor de muncă, îndeplinind şi supunîndu-se cu dragoste şi cu convingere legilor ţării şi autorităţilor care o conduc.

Acolo unde se manifestă dorinţa arzătoare de pace, de dreptate, de muncă, de progres, de disciplină, de cinste, de dragoste, de supunere, — acolo este inima curată, acolo şi toate pregătirile materiale capătă înţeles şi conţinut preţios, acolo creştinii pot cu seninătate cînta: «să ne curăţim simţirile ca să vedem pe Hristos strălucind cu neapropiată lumină a învierii».

*

Pastorala Prea Sfinţitului PARTENIE, Episcopul Romanului şi Huşilor, adresată clerului şi credincioşilor din Eparhia sa, lămureşte la început că creştinii prăznuiesc «Paştile răstignirii» în Săptămîna Patimilor, cu sufletele învăluite de întristare şi cu profundă cugetare la tot ce a suferit de bunăvoie Fiul lui Dumnezeu pentru noi, străduindu-se fiecare după puterile sale în post şi rugăciune, în pregătire duhovnicească, pentru a întîmpina marea sărbătoare în curăţie şi cuviinţă. Iar «Paştile Învierii» îl sărbătoresc în ziua marii biruinţe, cînd lumina a învins întunericul, puterea binelui a învins puterea răului, bucuria a învins întristarea, iar viaţa a sfărîmat lanţurile morţii.

După ce tîlcuieşte înţelesul de «trecere» al cuvîntului «Paşte» în limba Vechiului Testament, Prea Sfinţitul Episcop Partenie arată că Paştile creştin înseamnă trecerea noastră de sub robia păcatului şi a morţii în împărăţia libertăţii şi a vieţii cu adevărat fericite, a sfinţe-

niei şi a iubirii de oameni. În această împărăţie nouă nedreptatea, răutatea şi violenţa sînt total osîndite pentru că împărăţia cea nouă este lumea păcii şi a colaborării omeneşti, în care viaţa capătă o înfăţişare nouă, iar demnitatea omenească este ridicată la înălţimea din început. În această împărăţie nouă înaltele idealuri creştine devin forţe ale progresului şi ale fericirii, menite să transforme făptura într-un cer nou şi un pămînt nou, prin înnoirea omului spre lucrarea de folos obştesc.

Într-adevăr, fiecare dintre creştini se poate ridica, treaptă cu treaptă, la o viaţă de înaltă moralitate personală şi de corectitudine faţă de semeni, cu deplina nădejde că, avînd pururea în ajutor pe Mîntuitorul şi harul Sfîntului Duh prin acţiunile sfinţitoare ale Bisericii, poate contribui la înfăptuirea «împărăţiei lui Dumnezeu, care este sfinţenie, pace şi bucurie în Duhul Sfînt» (Rom. XIV, 17). Pentru că credinţa, curăţia vieţii şi corectitudinea în raporturile cu semenii ne deschid porţile împărăţiei cereşti; sfinţenia vieţii face din fiecare om un mădular de nădejde al societăţii în care trăieşte şi munceşte; iubirea de semeni de pretutindeni face pe creştin să participe efectiv la acţiunea pentru pace şi bună înţelegere între toate popoarele; iar credinţa în Dumnezeu şi viaţa cinstită ne face să simţim adevăratele bucurii creştine şi să ne împărtăşim de frumuseţea trăirii în frăţietate cu toţi oamenii.

*

Pastorala Prea Sfinţitului ANTIM, Episcopul Buzăului, adresată clerului şi credincioşilor din Eparhia sa, înfăţişează momentele importante din Patimile Mîntuitorului, împletindu-le cu texte din Sfintele Evanghelii şi din cîntările şi rugăciunile sfintelor slujbe care s-au săvîrşit în cursul Săptămînii Patimilor; după aceea istoriseşte momentele principale ale învierii Domnului şi ale arătărilor Mîntuitorului în timpul celor 40 de zile pînă la înălţare, accentuînd că: sfînta înviere este temelia credinţei noastre (I Cor. XV, 14); sfînta înviere este şi temeiul nădejdii noastre că şi noi vom învia (I Cor. XV, 13).

De aceea pentru a avea părtăşie la darurile învierii Domnului trebuie să ne facem mai întîi părtaşi cu Hristos (Rom. VIII, 17), adică să murim păcatului şi să înviem la o viaţă nouă: să nu ne lăsăm stăpîniţi de patimi, să nu fim atraşi de ispite, să părăsim fărădelegile şi să umblăm în cărările acestei vieţi bineplăcînd lui Dumnezeu şi oamenilor (Rom. VI, 4).

În încheierea pastoralei, Prea Sfinţitul Antim dă sfaturi şi îndemnuri păstoriţilor săi: să se poarte cu toată luarea-aminte la datoriile creştineşti şi cetăţeneşti; să păzească poruncile sfintei Biserici, să asculte pe Întîistătătorii ei ca să nu alunece de la dreapta credinţă şi să dea loc la dezbinări; să asculte de Conducătorii statului urmîndu-le îndemnurile spre bunăstarea şi fericirea tuturor; să caute şi să iubească pacea, participînd la strădaniile ce se depun pentru pacea a toată lumea, la care îi îndeamnă Conducătorii Statului şi propovăduirile Bisericii noastre strămoşeşti.

*

Pastorala Prea Sfinţitului CHESARIE, Episcopul Dunării de Jos, adresată clerului şi credincioşilor din Eparhia sa, arată la început care este înţelesul pregătirii la care Biserica supune pe credincioşii săi în timpul Sfîntului şi Marelui Post pentru a putea întîmpina cu vrednicie pe Mîntuitorul cel înviat, prin Care şi noi am cîştigat biruinţa asupra morţii şi ni s-au deschis iarăşi porţile raiului.

În continuare, Prea Sfinţitul Episcop Chesarie arată că învierea din morţi a Mîntuitorului, care este semnul milostivirii lui Dumnezeu către noi, reprezintă pentru noi ceea ce a reprezentat Muntele Nebo pentru Moise — care, neputînd intra în Canaan, a putut să-l privească de pe Muntele Nebo. În acelaşi chip prin învierea lui Hristos, ca de pe un munte al credinţei, noi putem vedea siguranţa învierii noastre.

Pentru aceasta însă noi trebuie să trăim în Hristos prin dragoste, cinstindu-L şi împlinindu-I poruncile. Totodată trebuie să trăim în semenii noştri, adică în comuniune cu ceilalţi oameni, în pace şi cu bună rînduială, întrucît pentru ca oamenii să fie uniţi ca într-o familie, Dumnezeu a sădit în sufletul lor legea morală cu sentimentul dragostei, al respectului, al dreptăţii, pentru ca ei să se iubească, să se sprijine unii pe alţii ca fraţii.

Prea Sfinţitul Episcop Chesarie, amintind că Mîntuitorul a întîmpinat pe ucenicii Săi îndată după înviere cu cuvîntul «Pace vouă!» încheie cuvîntul său pascal astfel: «Cu acelaşi cuvînt «Pace vouă!» vă binecuvîntez şi eu astăzi, căci pacea este una din cele mai alese bucurii ale vieţii. Trăiţi deci în bună pace oriunde vă aflaţi şi faceţi ca din pacea sufletului vostru şi din voinţa pentru împlinirea binelui obştesc să izvorască neîncetat forţe creatoare, îndemnuri şi fapte pilduitoare prin munca voastră a fiecăruia, pentru întărirea păcii generale şi pentru înflorirea patriei noastre».

*

Pastorala Prea Sfinţitului TEOCTIST, Episcop al Aradului, Ienopolei şi Hălmagiului şi Locţiitor de Episcop al Oradiei, adresată clerului şi credincioşilor din cele două Eparhii pe care le conduce, se axează pe adevărul că starea de bucurie şi de trăire la care atît de stăruitor ne cheamă Biserica în ziua Învierii Domnului constituie trăsătura de temelie a învăţăturii pe care ea doreşte să o sădească în sufletele fiilor şi slujitorilor ei. Pentru aceasta, în continuare, Prea Sfinţitul Episcop Teoctist stăruieşte să arate că prin învierea şi arătările de după înviere, Mîntuitorul a ajutat pe sfinţii Săi ucenici să înţeleagă adevărul făgăduinţelor că: nu-i va lăsa orfani, ci va veni la ei (Ioan XIV, 18) şi că va fi cu ei pînă la sfîrşitul veacurilor (Matei XXVIII, 20), — ceea ce El împlineşte permanent prin prezenţa Sa în Sfînta Euharistie. De aceea praznicul Paştilor este sărbătoarea bucuriei, a vieţii şi a păcii, actualizînd adevărul mîntuitor că viaţa şi binele a triumfat asupra morţii şi păcatului, ceea ce a asigurat «trecerea de la moarte la viaţă şi de pe pămînt la cer». Pentru aceasta fiecare în parte trebuie să ne unim duhovniceşte cu Hristos şi să ancorăm năzuinţele şi

întreaga noastră ființă în viața Bisericii, statornicind legătura strînsă, trainică și vie cu întregul trup al Bisericii, cu toți credincioșii ei.

Această încadrare în întregul Bisericii se înfăptuiește prin Sfînta Euharistie care constituie o necontenită chemare la iubire, la înfrățire, la statornicie în dreapta credință, la săvîrșirea binelui, la virtute și la sfințenie, o chemare care vibrează puternic, aprinzînd dragostea și grija față de semeni, față de familie, față de neamul și poporul nostru, față de toți oamenii.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist deschide apoi păstoriților săi perspective largi asupra rolului îndeplinit de sfînta Liturghie în viața poporului nostru. Pentru strămoșii noștri sfînta liturghie a însemnat nu numai un prilej de sfințire și necontenită înnoire lăuntrică, ci și un mijloc de contopire a simțămintelor lor vii pentru a-și afirma dîrzenia în apărarea credinței, a datinilor și a legii strămoșești. Pentru săvîrșirea liturghiei ei au durat cu brațele lor, din piatră și din lemn, sfinte locașuri de închinare pe care le presărau pe plaiuri și pe văi ca mărturii luminoase a veghei lor neadormite pentru păstrarea unității de credință.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist încheie cuvîntul său pastoral cu convingerea că atașamentul față de țara și poporul nostru al credincioșilor români ortodocși va face să prisosească și în viitor rîvna și strădania lor în sprijinirea acțiunilor de înfăptuire a bunăstării și a păcii în viața tuturor popoarelor.

*

Pastorala Prea Sfințitului TEOFIL, Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului, adresată clerului și credincioșilor din Eparhia sa, stăruiește la început îndelung asupra raportului între Paștile iudaic și Paștile creștin, care a culminat cu slăvita înviere din morți a Mîntuitorului. După aceasta se trece la tîlcuirea simbolismului morții și învierii Mîntuitorului în Sfînta Taină a Botezului, în care afundarea în apă simboliza moartea spirituală a omului vechi, a păcătosului, iar scoaterea din apă simboliza învierea morală a credinciosului la o viață nouă, renăscută.

Însă această moarte și înviere duhovnicească nu era numai simbolică ci și reală (Rom. VI, 3—4). Pentru că prin Botez creștinul se unește cu Hristos cel mort și înviat, într-un Paște care nu sfîrșește niciodată. Și pentru că Paștile noastre au început în timpul Paștilor iudaice, cei ce urmează lui Hristos sînt datori să înlăture din viața lor «aluatul cel vechi», adică pe «omul cel vechi», păcatul și să devină «frămîntătură nouă» adică «făptură nouă», «om nou» (Col. III, 9; II Cor. V, 17, Efes. IV, 24).

Această stare însă nu se realizează odată pentru totdeauna, ci presupune o acțiune continuă de perfecționare, la care ne îndeamnă necurmat Biserica, și care se înfăptuiește prin priveghere, prin post, prin rugăciune, prin pocăința și prin împreunarea cu Hristos în Sfînta Împărtășanie. În acest fel se înfăptuiește și starea de unire între toți cei

ce cred în Hristos. Pentru că dorința și voința de odinioară a lui Iisus Hristos pentru unire, pentru unitate și pace între ucenicii Săi a fost și rămîne pururea actuală. Iar realizarea acestei stări, care constituie calea cea bună și dreaptă a mîntuirii, ne-o arată Biserica strămoșească — cea una, sfîntă, sobornicească și apostolească; ea ne luminează și ne sprijină să umblăm pe această cale fără șovăire, așa cum a ajutat trăinicia peste veacuri, prin atîtea vifore și furtuni grele, a credincioșilor ortodocși români.

În partea din urmă Prea Sfințitul Episcop Țeofil înfățișează răul pe care-l săvîrșesc cei ce caută dezbinarea între credincioși, întemeindu-și acțiunea pe tălmăcirea strîmbă a textului Sfintei Scripturi.

*
* *

Înfățișarea succintă a ideilor dezvoltate de fiecare Înalt Ierarh al Bisericii Ortodoxe Române în Pastorala adresată păstoriților săi a dovedit că cele afirmate la începutul acestor spicuiri sînt juste. Pentru că deși fiecare Înalt Ierarh înfățișează aceeași învățătură ortodoxă, el are putința ca, stăruind asupra unei anumite laturi a învățăturii de credință, să răspundă unor nevoi specifice stărilor din viața credincioșilor Eparhiei sale.

În privința trăirii în viață a adevărurilor de credință, se impune unitatea de gîndire pe care o manifestă toate Pastoralele de Paști ale Înalților Ierarhi ortodocși români : sfaturile și îndemnurile au în vedere viața personală a credincioșilor, a familiilor lor, și a semenilor lor.

OPERA DE PREDICATOR A LUI MASSILLON

Viața multor oameni celebri ai lumii se desfășoară adeseori într-un cadru de simplitate și naturalețǎ de nedescris. În acest sens, nimic nu este mai simplu și mai natural decît viața lui Massillon. Istoria vieții sale nu este altceva decît istoria operei pe care a lăsat-o în urmă și care înfruntă veacurile. De aceea, dincolo de laudele și criticile vremii sale, cele două veacuri și cîteva decenii scurse de la moartea lui i-au acordat un loc de cinste în galeria marilor predicatori creștini.

Viața

Jean-Baptiste Massillon s-a născut la Hyères, în Provence (Franța), la 24 iunie 1663, ca fiu al notarului François Massillon și al Anei Brune. Primele studii le-a făcut la colegiul oratorienilor din acest oraș, continuîndu-le apoi la un colegiu similar în Marsilia. Fire înclinată spre singurătate, a dorit încă de timpuriu să îmbrățișeze viața monahală. Astfel, la vîrsta de optsprezece ani, în toamna anului 1681 a intrat să-și facă noviciatul în Congregația oratorienilor de la Aix, cu toată împotrivirea tatălui său. Înzestrat cu frumoase calități sufletești, avînd un fond deosebit de amabilitate și de politețe, a cîștigat repede simpatia superiorilor săi.

După un an de noviciat, a mers la Arles unde a studiat filozofia, teologia, istoria, literatura și predica. În toamna anului 1684 conducea, ca spiritual, colegiul oratorienilor de la Pézenas. După o scurtă trecere prin Marsilia și Montbrison, unde a profesat retorica, în anul 1688 se stabilește la Vienne, unde a rămas timp de șase ani. Aici a fost hirotonit preot în 1691, la vîrsta de douăzeci și opt de ani. Acum a început să predice, atît în capela oratorienilor, cît și în parohiile din oraș. În 1693, la moartea arhiepiscopului Henri de Villars, el a fost ales să rostească cuvîntarea funebră; aceasta a plăcut mult numerosului public, cu toată mediocritatea conținutului. În același an, cu ocazia unei binecuvîntări de steaguri a rostit un discurs vibrînd de cel mai elocvent umanism. În 1695 a trecut de la Vienne la Lyon, unde a ținut predici duminicale în capela congregației dedicată «sfintei copilării a Mîntuitorului», astăzi biserica Sfîntul Policarp.

Superiorul general al ordinului oratorienilor i-a încredințat direcțiunea seminarului Saint-Magloire, destinat să pregătească pe tinerii preoți în arta predicatorială și în practicarea îndatoririlor și virtuților preoțești. Massillon a intenționat să răspîndească și să completeze aici opera admirabilă a conferințelor bisericești pe care Vincențiu de Paul o inițiase la Saint-Lazare. Într-adevăr, aceste conferințe au început să-l facă celebru. Farmecul cuvîntărilor sale, atît de elocvente și insinuante, cu toată simplitatea tonului, au atras în curînd la Saint-Magloire pe oamenii cei mai distinși prin înțelepciunea și rangul lor. Din această vreme (1696—1697) au rămas de la el opt conferințe către tinerii clerici. În 1698 a murit arhiepiscopul de Lyon, Camille de Villeroi, la înmormîntarea căruia Massillon a rostit un cuvînt funebru înălțător, prin care a reușit, în mod decisiv, să se înscrie printre marii oratori ai timpului.

Sept-Fonts și Saint-Magloire aveau să fie două puncte deosebite între tinerețea și maturitatea lui Massillon. Superiorii săi erau deplin convinși de vocația sa și

doreau ca el să se dedice cu desăvîrşire numai amvonului. În modestia sa, Massillon a încercat să se opună acestor dorinţe, dar a fost nevoit să cedeze persuasiunilor. Succesul nu a întîrziat să depăşească toate aşteptările, după predicile din Postul mare, pe care le-a ţinut la Montpellier în 1698 şi la Paris în 1699, în capela oratorienilor.

Fiind invitat să predice la Versailles în postul Crăciunului din anul 1699, el a obţinut admiraţia unui auditoriu ales. Înspăimîntat de lipsa de credinţă pe care o văzuse la curtea regală, Massillon a atacat răul în miezul său, arătînd că destrăbălarea de la curte era izvorul tuturor răutăţilor, iar necredinţa a născut corupţia, ducînd la zdruncinarea tuturor principiilor care asigurau demnitatea şi tăria unui popor. Predicatorul a fost mai puţin gustat de curtezanii atinşi în mod direct, decît de Ludovic al XIV-lea, care i-a arătat stima sa profundă, prin aceste cuvinte rămase celebre: «Părinte, am auzit mulţi oratori mari în capela mea şi am fost foarte mulţumit de ei; cît pentru Sfinţia Voastră, ori de cîte ori vă ascult, sînt foarte nemulţumit de mine însumi».

Între anii 1699 şi 1718, Massillon a predicat regulat în cele douăsprezece păresimi, dintre care două la Versailles — în 1701 şi 1704 — şi zece la Avents. Tot în acest interval a ţinut şi cîteva discursuri funebre: la 21 iunie 1709 pe acela al prinţului de Conti, nepotul marelui Condé, în 1711 pe acela al fiului celui mai mare al regelui şi, în sfîrşit, pe acela al lui Ludovic al XIV-lea însuşi, care începe prin cuvintele rămase celebre: «Dumnezeu singur este mare, fraţii mei». La 21 decembrie 1718, în vîrstă de 55 de ani, Massillon a fost sfinţit episcop de Clermont în capela Tuilleries; două luni mai tîrziu, a fost primit ca membru al Academiei franceze. Tot în acest an, el a ţinut înaintea tînărului rege Ludovic al XV-lea cele zece predici, care au devenit foarte cunoscute, sub numele de *Colecţia mică* a predicilor din Postul Paştilor şi care pe drept cuvînt trec drept capodopera sa. Ca episcop, a compus pentru preoţii din eparhia sa *Discursurile sinodale, Circularele* şi *Conferinţele*.

În 1723 a ţinut un ultim discurs funebru la înmormîntarea prinţesei Palatine, mama regentului; cu aceasta s-a încheiat cariera sa de predicator.

Ultimii ani ai vieţii şi i-a petrecut revăzîndu-şi predicile, pe care nu voia să le publice şi compunînd *Parafrazele morale ale Psalmilor*. A murit la Beauregard, în ziua de 19 septembrie 1742, lăsînd ca moştenitori ai săi pe săracii din spitalul principal din Clermont (nu cunoaştem temeiurile pentru care în *Larousse du XX-e siècle*, t. quatrième p. 731 se spune că a murit la Clermont-Ferrand).

Massillon a fost cu adevărat mare pentru că a propovăduit şi a trăit principiile adevăratei măriri, care, după cum singur spunea, nu stă în înălţarea dobîndită prin naştere, în strălucirea titlurilor şi a victoriilor, în întinderea puterii şi a autorităţii; ci în sfinţenia, în îndurarea şi în năzuinţa de a fi cît mai folositor tuturor semenilor.

Opera

În 1705 au apărut la Trévoux cinci volume mici care aveau ca autor pe Massillon şi al căror titlu era: *Predici asupra Evangheliilor Păresimilor şi asupra a diferite subiecte de morală.* Massillon a protestat împotriva publicării lor. Abia după moartea sa a apărut o primă ediţie a operelor lui, în 1744—1745, sub îngrijirea nepotului său, preotul Iosef Massillon.

Blampignon a revăzut textul la colecția mică a predicilor din Postul Paștilor după manuscrisul din 1718, a ținut seama de îmbunătățirile aduse de o altă ediție, din 1745, a lui Renouard și Didot a cules cu grijă diferite bucăți răspîndite în diverse publicații sau foi periodice și a adăugat note prețioase; ediția sa este cea mai bună: *Oeuvres complète de Massillon* (3 vol., Bar-le Duc, 1865).

Pentru studiul textului, noi am folosit ediția din 1838, apărută la Paris, la Firmin-Didot-Frères, în 2 volume care reproduce fidel textul din 1745; iar pentru colecția mică a predicilor din Postul Paștilor, ediția clasică a lui Colincamp, Paris, 1865, foarte bogată în note explicative. Opera lui Massillon a fost clasificată astfel: 1. Predici pentru Postul Crăciunului; 2. Predici pentru Postul Paștilor — colecția mare; 3. Predici pentru Postul Paștilor — colecția mică; 4. Predici funebre; 5. Predici despre mistere; 6. Panegirice; 7. Conferințe; 8. Discursuri sinodale; 9. Circulare; 10. Parafrazări morale asupra mai multor psalmi; 11. Gîndiri sau bucăți alese; și 12 Analiza predicilor.

1. *Predicile pentru postul Crăciunului* sînt în număr de zece. Prima, «Pentru sărbătoarea tuturor sfinților» arată că fericirea celor drepți aici pe pămînt constă in primul rînd în lumina credinței, care îndulcește toate necazurile și suferințele sufletului credincios și în al doilea rînd în bunătățile harului, care liniștesc toate patimile. Cu o ușurință de nedescris, Massillon mînuiește antitezele, gen de altfel destul de familiar lui, făcînd din introducere o perlă a artei oratorice. El măgulește și învață, umilește și înalță, cu o rară măiestrie, pe cel ce — în culmea puterii sale — era numit «regele soare».

Pornind de la textul «fericirilor», el zice: «Sire, dacă lumea ar vorbi aici în locul lui Iisus Hristos, fără îndoială ea n-ar ține maiestății voastre aceeași vorbire. Fericit prințul, v-ar spune ea, care... ținînd drumul unei domnii lungi și înfloritoare se bucură pe îndelete de roadele gloriei sale, de dragostea noroadelor sale, de stima dușmanilor săi, de admirația universală, de folosul cuceririlor sale, de măreția lucrărilor sale, de înțelepciunea legilor sale, de speranța augustă a unei posterități numeroase și care nu mai are nimic de dorit, decît să păstreze mult timp ceea ce posedă.

Astfel ar vorbi lumea; dar, sire, Iisus Hristos nu vorbește cum vorbește lumea. Fericit, vă zice El, nu cel ce face admirația secolului său, ci cel ce-și face ocupație principală din veacurile care vor veni și care trăiește fără să țină seama de sine însuși și de tot ceea ce trece; pentru că a lui este împărăția cerurilor (Matei V, 3). Fericit, nu acela a cărui domnie și fapte le va imortaliza istoria în amintirea oamenilor; ci acela ale cărui lacrimi vor fi șters istoria păcatelor lui din amintirea lui Dumnezeu însuși, pentru că în veci se va mîngîia (Matei V, 4). Fericit, nu cel care va întinde prin noi cuceriri hotarele imperiului său, ci cel care va ști să închidă dorințele și pasiunile sale în hotarele legii lui Dumnezeu; pentru că el va stăpîni un pămînt mai trainic decît împărăția universului (Matei V, 5)».

Și autorul continuă cu aceeași vigoare tumultoasă a frazei explicarea fericirilor, aplicîndu-le augustului său auditoriu, învederînd că dincolo de adevărurile și convenientele lumii stau temeiurile adevărurilor veșnice ale lui Iisus Hristos. A doua predică, tot atît de frumoasă, este pentru ziua morților și are ca text: «Fericiți sînt cei care mor în Domnul». Tratează despre moartea păcătosului și moartea dreptului, zugrăvind într-un colorit viu și impresionant portretul păcătosului pe patul morții și imaginea consolatoare a morții celui drept, subiect pe care îl găsim tratat cam tot în același fel și la Chateaubriand și care rămîne un model de patetism.

Celelalte opt predici, tot atît de frumoase ca și primele două, tratează despre: judecata obștească, nenorociri, credincioșia Sfintei Fecioare, întîrzierea convertirii, împărtășania, Nașterea Domnului, strălucirea și slujirea lui Iisus și problema adevărului în lume.

2. *Predicile pentru Postul Paștilor* — colecția mare —, sînt în număr de patruzeci și două. Dintre ele semnalăm pe aceea despre: «Supunerea la voința lui Dumnezeu», cea despre «Cuvîntul lui Dumnezeu», considerată ca una dintre cele mai bune, aceea a «Samarinencii», cele asupra «Mărturisirii» și «Împărtășaniei», de o severitate excesivă, explicabile prin libertatea stării de spirit a celor cărora le erau adresate și, în sfîrșit, cele două omilii asupra «Bogatului nemilostiv» și a «Fiului risipitor», care deschid o nouă cale în acest gen de predică.

Pentru a fi obiectivi, cităm la întîmplare din două predici diferite, pentru ca să ne facem o idee cît mai exactă asupra valorii pe care o prezintă în mod integral opera lui Massillon. Iată un fragment din predica de Luni din Săptămîna patimilor: «Izvorul tuturor neorînduielilor care domnesc printre oameni este întrebuințarea nedreaptă pe care ei o dau timpului. Unii își petrec toată viața în obscuritate și în trîndăvie, nefolositori societății, concetățenilor lor și lor înșiși; alții, în tumultul afacerilor și ocupațiilor omenești. Unii nu par a fi născuți pe pămînt decît pentru a se bucura aici de o odihnă nedemnă și a se sustrage, prin diversitatea plăcerilor, plictiselii, în măsura în care ei fug de ea: Alții nu sînt aici decît pentru a căuta fără încetare în grijile de aici de pe pămînt, frămîntări, care să-i scape de ei înșiși. Parcă timpul ar fi un dușman comun împotriva căruia toți oamenii au convenit a unelti. Toată viața lor nu este decît o îngrijire, demnă de plîns, de a se scăpa de el» (*Oeuvres*, p. 462).

Alt fragment, din predica de Joi, a patra săptămînă a Păresimilor: «Unde sînt primii noștri ani?... Ce-au lăsat ei real în amintirea noastră? Nici măcar cît un vis de noapte; ne amintim doar că am trăit, iată tot ceea ce ne rămîne. Tot acest interval care s-a scurs de la nașterea noastră pînă astăzi nu este decît un tren, nespus de repede, pe care de-abia l-am văzut trecînd. Cînd vom începe să trăim așa cum trebuie, trecutul nu ni se va mai părea prea lung, nici prea real. Să ne amintim numai victoriile, cuceririle de orașe întărite, întîmplările glorioase, măre-țiile, evenimentele strălucite din ultima vreme, pe care noi le simțim încă și la care în cea mai mare parte am fost martori; ele trăiesc în analele noastre pînă la ultimii noștri nepoți. Dar pentru noi acestea nu sînt decît un vis, o licărire care a dispărut și pe care fiecare zi o șterge chiar din amintirea noastră».

Critica literară și omiletică este de acord însă că predicile din Postul Crăciunului și cele din Postul Paștilor, colecția mare, sînt inferioare colecției mici din Postul Paștilor.

3. *Predici pentru Postul Paștilor* — colecția mică — înmănunchează un număr de 12 predici, constituind un admirabil curs de morală, de o demnitate și de o tactică neîntrecute, de actualitate pentru toate timpurile, toate locurile și toți oamenii, cu toate că nu este altceva, decît o dezvoltare a ideilor lui Fénelon din *Télémaque*. Însă forma în care el a știut să îmbrace și să expună aceste adevăruri este înălțătoare. Iată o parte din introducerea predicii din ziua de Paști, în care vorbește despre «Triumful religiei».

«Biruințele zadarnice ale cuceritorilor nu sînt decît un spectacol de trufie, de lacrimi, de disperare și de moarte; este triumful jalnic al pasiunilor omenești care

nu lasă după ele decît semnele triste ale ambiției învingătorilor și ale robiei învinșilor.

Triumful lui Iisus Hristos este astăzi chiar pentru națiunile care au devenit cucerirea Sa, un triumf de pace, de libertate și de glorie. El biruie pe dușmanii Săi, dar pentru a-i dezrobi și a-i asocia puterii Sale. El biruie păcatul, ca să șteargă zapisul fatal al condamnării noastre și să ne alipească crucii, făcînd să curgă asupra noastră un izvor de sfințenie și de grație. El triumfă asupra morții, pentru a ne asigura nouă nemurirea. Și celelalte predici din această colecție sînt la aceeași înălțime. Ele au cucerit admirația unanimă, devenind cartea de căpătîi a multor oameni mari. Unsprezece din aceste predici au fost ținute în fața regelui Ludovic al XV-lea; cea de a douăsprezecea este la o binecuvîntare de steaguri din regimentul lui Catinat și arată un umanism desăvîrșit: «Nu pentru a vă reaminti aici niște idei de foc și de sînge și prin amintirea victoriilor voastre trecute să vă însuflețesc spre altele noi, nu pentru aceasta viu în altarul păcii să adaug un cuvînt evanghelic unei sfinte ceremonii. Cuvîntul căruia eu am cinstea să-i fiu slujitor este un cuvînt de împăcare și de viață, menit să reunească grecii și barbarii, să facă să locuiască împreună, după expresia unui profet (Isaia), leii, vulturii și mieii, să adune sub același conducător toate limbile, toate semințiile și toate națiunile; să liniștească patimile prinților și ale popoarelor, să încurce interesele lor, să distrugă pizma lor, să inspire aceleași dorinți acelor care trebuie să aibă aceleași nădejdi și dacă el presupune cîte o dată războaie și lupte, acestea sînt niște războaie care se sfîrșesc toate în inimă, și niște lupte ale harului».

Voltaire făcea foarte mare caz de valoarea acestei colecții, iar d'Alembert vedea în ea capodopera predicii.

4. *Predici funebre.* — Sînt în număr de șase și au fost rostite în împrejurările pe care le-am amintit. În privința valorii acestor predici, critica literară afirmă că ele sînt inferioare celorlalte predici ale sale și că în special cea de la înmormîntarea lui Ludovic al XIV-lea nu este remarcabilă decît prin începutul său: «Dumnezeu singur este mare frații mei și mai ales în aceste ultime momente în care El prezidează moartea regilor pămîntului». Predicile acestea nu sînt ca cele ale lui Bossuet, pagini sublime de istorie sau de elocvență gravă asupra vieții eroilor săi, ci sînt niște studii de morală, pline de aplicații practice, bogate în observații și scrise cu foarte multă finețe.

5. *Predici despre mistere.* — Sînt zece predici, rostite astfel: La Întîmpinarea Domnului (două), la sărbătoarea Întrupării, despre Patimile Domnului, despre Înviere, la Cincizecime, la Adormirea Maicii Domnului, la Bunavestire, Despre milostenie și despre rîvna primilor creștini. Nu mai insistăm asupra lor. Pretutindeni Massillon este același. Ca în toată opera sa, se admiră și aici fecunditatea geniului său și subtilitatea cu care știe să îmbrace în forme noi, totdeauna interesante, veșnicile adevăruri ale credinței.

6. *Panegirice.* — În această categorie sînt trecute 14 predici, dintre care 10 la sărbătorile diferiților sfinți, iar 4 despre făgăduința monahală. Unele sînt inferioare predicilor; dar faptul e explicabil, avînd în vedere că sînt primele producții ale tinereții lui Massillon.

7. *Conferințe.* — Ne-au rămas de la Massillon 16 conferințe tratînd despre datoriile principale ale preoților, dintre care primele opt le-a ținut pe cînd era director la seminarul din Saint-Magloire. Într-un limbaj foarte demn, el demonstrează tine-

rilor seminariști dornici de parvenire că dacă ei nu intră în Biserică decît pentru a-și face o situație și a ocupa un rang, se înșeală în socotelile lor. Celelalte conferințe le-a ținut preoților din eparhia sa, pe care-i aduna din cînd în cînd la seminarul din Clermont, în timpul episcopatului său. Scopul acestor conferințe era de a convinge pe preoți să cinstească slujba lor printr-o viață care să corespundă în bunătate și sfințenie unei stări îngerești. Spre deosebire de predici, aici avem o expunere simplă, caldă și adînc părintească. Unii critici (Maury) au fost de părere chiar că aceste conferințe sînt mai bogate în idei decît predicile.

8. *Discursuri sinodale.* — Sînt în număr de 23, alcătuite mai mult ca niște povățuiri părintești, pe care în calitate de episcop le face preoților săi. Massillon vorbește aici nu ca unor supuși, ci ca unor colegi și colaboratori de misiune.

9. *Circulare.* — Au rămas de la el un număr de 27 circulare, adresate preoților săi, în care se înglobează și discursul de mulțumire adresat Academiei franceze, cu prilejul primirii sale în această înaltă instituție de cultură.

10. *Parafrazări morale asupra mai multor psalmi.* — Massillon parafrazează în formă de rugăciune un număr de douăzeci și opt de psalmi. Nu este un comentariu asupra psalmilor, ci niște modele de rugăciune, pe care creștinul să le poată folosi în diferitele împrejurări din viața sa. Ele se aseamănă foarte mult predicilor și sînt pline de patetism.

11. *Gîndiri sau bucăți alese.* — Sînt în număr de 59 bucăți alese cu privire la diferite subiecte, fragmente din predicile sale asupra aceluiași subiect, coordonate în așa fel că dau o plăcută unitate de sine stătătoare. Iată și aici cîteva spicuiri: «Timpul, acest dar prețios care ne-a fost încredințat, a devenit pentru noi o povară... care ne apasă și ne obosește. Ne temem ca de ultima dintre nenorociri, de care am vrea să ne scăpăm pentru totdeauna și ne e frică, aproape ca de o nenorocire deopotrivă de plictisitoare de purtat și care ține prea mult. Este un dar pe care vrem să-l reținem veșnic și pe care nu-l putem ține în mîinile noastre. Toată viața noastră nu este decît un meșteșug neîntrerupt de a-l pierde și cu toată grija noastră de a-l risipi, ne rămîne totdeauna destul pentru a nu ști încătre să facem cu el. Anii ni se par lungi, cînd sînt încă departe de noi; o dată sosiți, ei dispar, ne scapă într-un minut și n-am întors capul, cînd ne găsim ca prin farmec la termenul fatal, care ni se părea încă așa de departe și care nu trebuia să sosească niciodată. Totul trece cu noi și ca noi; o repeziciune care n-are nici o oprire și care tîrăște totul în abisul eternității. Strămoșii noștri au croit ieri drumul, iar noi mergem să-l croim mîine acelora care vin după noi».

12. *Analiza predicilor.* — Dacă prin cuvîntul analiză înțelegem o descompunere a unui tot în părțile sale, atunci partea aceasta se poate intitula pe bună dreptate astfel. Nu este desigur o analiză literară, nici o autocritică, așa cum poate ne-am fi așteptat, ci expunerea tuturor planurilor predicilor sale. De aici se poate vedea cît de metodic lucra Massillon, îmbinînd bogăția talentului său cu sîrguința, meticulozitatea și răbdarea. Spre edificare, reproducem aici planul predicii de la Bunavestire, care tratează «Despre însușirile lui Iisus Hristos». Text: «Acesta va fi mare» (Luca I, 32). *Introducerea:* Iisus Hristos este modelul adevăratei măriri. *Expunerea:* Cei mari nu sînt mari decît atunci cînd știu ca Iisus Hristos, să recunoască: mărirea sfințeniei; mărirea îndurării; mărirea continuității și a duratei. *Partea întîi:* Noi nu sîntem mari decît prin credință; dar această credință trebuie să fie activă. *Partea a II-a:* Mărirea îndurării constă în a da oamenilor, cum a făcut Iisus

Hristos libertatea, pacea și belșugul. *Partea a III-a:* Mărirea continuității constă în a nu ne mulțumi cu o glorie care trebuie să sfîrșească o dată cu noi, ci a căuta o glorie care să ne supraviețuiască, aceea a pietății, a datoriei împlinite. *Încheiere:* Rugăciune către Dumnezeu, în favoarea tînărului rege.

Orice predică are, în afară de introducere, două sau trei părți. Fiecare parte cuprinde două-trei puncte, toate însă în cea mai strînsă legătură. Adevărurile enunțate curg unul din altul și se completează reciproc.

Massillon ca predicator

Spre deosebire de alți predicatori, talentul lui Massillon nu a mai îmbrățișat și alte genuri literare. El rămîne în istoria literaturii numai ca predicator; dar unul dintre cei mai mari predicatori.

Massillon nu este un dogmatist. — I s-a imputat lui Massillon că într-o prea mare măsură dogma este absentă din opera lui, un lucru foarte adevărat de altfel; dar, avînd în vedere că el nu se adresa decît unui public destul de restrîns și în special prințului, care era un copil și căruia nu i se putea vorbi despre dogmă, lucrul se explică și predica lui rămîne o capodoperă a genului predicatorial.

Massillon este un moralist. — Dogmatismul este o caracteristică a minților speculative. Și Massillon înclină spre speculație, dar nu spre una dogmatică, ci spre o speculație morală. El este un moralizator puternic. «Abil în a lămuri toate nuanțele viciului, îl combătea pe acesta, demascîndu-l. Dar în același timp cînd descria patimile în acele culori adevărate, care arată diformitatea lor, el știa printr-un contrast util să le opună tabloul înduioșător al unei morale pe care el avea arta să o facă interesantă chiar și pentru aceia cărora le ataca înclinațiile. Un așa talent rar se ridică la o demnitate eminentă a cărei splendoare el a susținut-o prin virtuțile sale» (Din *Discursul* Ducelui de Nivernais, ales de Academia Franceză în locul lui Massillon, la 1743).

Predica lui Massillon este o predică biblică. — Dacă este adevărat că predica lui nu este o predică dogmatică, ceea ce de altfel nu poate constitui o vină, nimeni nu poate contesta că este o predică prin excelență biblică. Toate adevărurile sînt susținute cu temeiuri din Sfînta Scriptură, citînd deopotrivă atît din Noul cît și din Vechiul Testament, din care mai ales folosește exemple cu multă îndemînare. O statistică exactă a textelor scripturistice folosite de el nu se poate face. Întîmplările luate din Sfînta Scriptură sînt relatate cu cuvintele sale; adesea face numai aluzie la ele, presupunîndu-le știute. Totuși se remarcă faptul că folosește mai mult Vechiul decît Noul Testament, avînd preferință în special pentru: Psalmi, Proverbe, Ecclesiast, Iov și Profeți. În privința textelor biblice, care de multe ori nu se potrivesc cu cele românești menționăm că Massillon citează totdeauna din Vulgata, care de multe ori nu se potrivește «ad litteram» cu Septuaginta, după care s-au tradus textele românești.

Predica lui Massillon este și o predică patristică. — Massillon reînvie și actualizează predica patristică, pe care o cunoaște, o posedă ca metodă și o folosește ca temei de convingere. Astfel, găsim citați pe: Sfîntul Ioan Gură de Aur (*Oeuvres*..., t. I, p. 76, 77, 126; t. II, p. 284); Sfîntul Grigorie de Nazianz (t. II, p. 228); Sfîntul Ambrozie (t. II, p. 8, 143); Sfîntul Ciprian (t. II, p. 283; 365); Fericitul Augustin (t. II, p. 106). Nu nesocotește nici literatura clasică (Plinius).

Caracteristica predicilor lui Massillon: — elocvența, ingeniozitatea, abilitatea de a mînui pateticul și de a mișca inimile: «Am fost îndeajuns loviți Doamne! Șterge

în sfîrşit lacrimile pe care atîtea nenorociri vărsate asupra noastră, în mînia Ta, ne-au împrăştiat. Fă să urmeze zile de bucurie şi de îndurare acestor zile de doliu, de mînie şi de răzbunare. Să prisosească ocrotirile, după cum au prisosit pedepsele şi acest copil aşa de scump să fie pentru noi un dar care să repare toate pierderile noastre... Ascultă ruga aşa de mişcătoare şi de dreaptă, Doamne! Ocrotirile Tale vremelnice să fie pentru noi o garanţie a acelora pe care Tu ni le pregăteşti în veşnicie» (*Triumful religiei*, p. 18).

Într-adevăr, «Massillon vorbeşte inimii; inima este aceea pe care el o afectează şi care-l interesează. Oricînd el are secretul de a merge la inimă; fie că-l asculţi, fie că-l citeşti, este sigur că place şi place totdeauna» (*Oeuvres*..., Préface de l'édition de 1745).

Iată un alt exemplu clasic de patetism: «Eu nu vorbesc pentru cealaltă rămăşiţă a oamenilor. Vă privesc ca şi cum aţi fi numai voi singuri pe tot pămîntul şi iată gîndul ce mă preocupă şi mă înspăimîntă: îmi închipui că aceasta este ora cea mai de pe urmă a voastră şi sfîrşitul lumii, că cerul deschizîndu-se deasupra capetelor voastre, Iisus Hristos se arată în toată slava Sa, în mijlocul acestei biserici şi toţi sînteţi adunaţi pentru a auzi, ca nişte criminali ce se cutremură, aşteptînd hotărîrea iertării, sau a osîndei lor veşnice. Deci vă întreb şi mă întreb plin de frică, neosebind în această clipă soarta mea de a voastră şi punîndu-mă într-acea dispoziţie în care aş dori să fiţi şi voi. Acum spuneţi-mi: dacă Iisus Hristos s-ar arăta în această biserică, în mijlocul unei adunări din cele mai mărețe ale lumii, pentru a ne judeca, pentru a face dreaptă numărare, credeţi oare că numărul celor ce vor fi de-a dreapta va covîrşi pe-al celor de-a stînga? Credeţi că vor fi deopotrivă, sau poate nu se vor afla nici zece drepţi, precum Dumnezeu n-a aflat oarecînd în cinci cetăţi întregi? Vă întreb, dar nu puteţi să cunoaşteţi aceasta, precum nici eu însumi».

După cum arată Maury, «pateticul era triumful obişnuit al lui Massillon. El nu se urca aproape niciodată pe amvon fără ca să nu facă pe ascultătorii săi să verse lacrimi. În vorbirea despre milă, mai cu seamă, întrebările repetate, repezi, amestecate cu imputări juste şi cu ameninţări izbitoare au făcut culmea triumfului elocvenţei sale, prin stîrnirea consternării generale a ascultătorilor. «Foamea ce o îndurau atunci şi pe care Massillon o ştia, o descrie imaginaţiei cu trăsături aşa de vii, cu atîta vehemenţă, veritate şi energie..., încît nu numai că s-au topit în lacrimi ascultătorii, ci au răsunat de suspine şi de gemete bolţile bisericii. Auditoriul a crezut că aude şi a auzit aevea în biserica Notre-Dame o dată cu tirada vehementă ce i se punea înaintea ochilor, accentele jalnice ale unei primejdii iminente care paralizează toate forţele, a căror erupere înăbuşită forma la intervale depărtate un strigăt de oroare şi de indignare contra tuturor inimilor nesimţitoare în faţa unui atît de mare dezastru public».

Iată cuvintele lui Massillon: «...În adevăr, spuneţi-mi: cînd oraşele şi satele sînt lovite de calamităţi, cînd oamenii creaţi după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu şi răscumpăraţi cu sîngele Lui pasc iarba ca vitele şi în nevoia lor extremă merg să caute de-a lungul cîmpului o hrană pe care pămîntul n-a făcut-o pentru om şi care devine pentru ei o hrană de moarte, avea-veţi voi forţa să fiţi aici singuri fericiţi? Cînd faţa întregii ţări e schimbată şi toată răsună de strigăte şi de gemete în jurul locuinţei voastre superbe, putea-veţi voi să păstraţi înlăuntrul vostru acelaşi aer de bucurie, de pompă, de seninătate, de îmbelşugare? Unde ar fi umanitatea, raţiunea, religia? Într-o republică păgînă aţi fi priviţi ca nişte cetăţeni răi; într-o societate de înţelepţi şi de oameni de lume aţi fi socotiţi drept nişte

suflete josnice, murdare, fără noblețe, fără generozitate; în Biserica lui Iisus Hristos, drept ce voiți să vă socotim? Ei, da, niște monștri nevrednici de numele de creștin ce-l purtați, de credința de care vă mîntuiți, de tainele de care vă apropiați, nevrednici de a intra chiar în bisericile noastre unde veniți, deoarece acestea sînt sfintele simboale ale unirii care trebuie să fie între creștini. Voi știți că mîna Domnului s-a întins asupra popoarelor noastre în orașe și la țară și vă plîngeți de aceasta: cerul e de aramă pentru acest regat jalnic; mizeria, dezolarea, moartea umblă pretutindeni înaintea voastră Împliniți voi datorințele carității devenite acum o lege a discreției și a dreptății? Luați voi asupra voastră o parte din calamitățile fraților voștri? Vă vede cineva suprimînd cîtuși de puțin din risipa și plăcerile voastre, criminale în toate timpurile, însă barbare și vrednice de pedeapsă chiar prin legile omenești într-o vreme ca aceasta de acum? Ce voi zice? Nu profitați voi poate de mizeriile publice? Nu faceți voi din sărăcie, să zic așa, o ocazie barbară de cîștig? Nu despuiați voi poate cu totul pe cei nefericiți, afectînd că le întindenți mînă de ajutor? Pîntecele nesătule, zice Duhul lui Dumnezeu, cînd veți fi săturate, veți pierde toate: fericirea voastră însăși va forma pedeapsa voastră; și Domnul va face să plouă asupra voastră mînia și prăpădul Său».

Pateticul acesta, care făcea forța principală a elocvenței și caracterul propriu al lui Massillon, lipsea în întregime amvonului francez. Massillon a avut meritul să exprime înaintea prințului și a celor mari preceptele înalte ale moralei creștine, armonizînd în cel mai înalt grad arta elocvenței cu dreptatea principiilor: «Sire, domnia ta poate să fie minunată, vei putea să duci gloria numelui tău pînă la marginile pămîntului, fiecare zi să nu fie însemnată decît printr-un triumf, să adaugi coroanei noi la coroanele strămoșilor tăi regi, universul întreg să răsune de laudele tale; dacă Dumnezeu nu va fi cu tine, dacă întreprinderile tale vor fi pornite din mîndrie, iar nu din dreptate și pietate, nu vei fi un mare rege; succesele tale vor fi nenorociri publice; vei fi spaima vecinilor, dar nu vei fi părintele poporului tău; pasiunile tale vor fi singurele tale virtuți, iar laudele pe care ți le va aduce lingușirea, această veșnică tovarășă a regilor, vor fi în ochii lui Dumnezeu și poate chiar în ochii posterității numai niște adevărate vicii» (*Despre deșertăciunea gloriei omenești*, p. 18—19).

Rugăciunea. — Un loc principal în predica lui Massillon îl ocupă rugăciunea. Ea este nelipsită din predica lui: ca laudă către Sfînta Fecioară, ca îndreptare a gîndurilor către Dumnezeu, ca un îndemn sporit la atenție și în același timp ca o perorație în invocarea sprijinului lui Dumnezeu în favoarea tînărului rege și a semenilor săi. E de o potrivă o adaptare la exemplele celorlalți oratori bisericești ai timpului, ca și o metodă pedagogică de a deștepta în ascultători venerația pentru Sfînta Fecioară Maria, al cărei cult îl atacaseră atunci protestanții.

Fondul gîndirii sale. — În ceea ce privește fondul gîndirii sale, el scoate dintr-o inimă adînc însetată după dreptate idei cu privire la starea socială a lumii, în care sînt apărate cuceririle moralei creștine. El este cel mai mare, cel mai fin și cel mai pătrunzător moralist al secolului al XVIII-lea.

Un neîntrecut psiholog. — Prin cunoașterea profundă a inimii omenești, Massillon s-a dovedit un neîntrecut psiholog, adăugînd astfel la celelalte calități ale predicilor sale și o plăcută predilecție pentru analiza sufletului omenesc. Totodată, descoperind adîncul sufletesc al celor mari, îi făcea pe aceștia să roșească pentru felul lor de a fi și de a se comporta față de funcțiile ce le ocupau, de datoriile lor față de Dumnezeu, de aproapele și de ei înșiși.

Stilul. — Stilul său este curgător și demn. Cîteodată pare puțin lipsit de relief și de strălucire; dar se observă îndată admirabila însușire firească de a folosi cuvintele și o perfectă potrivire armonică a tuturor părților. Toți oamenii mari ai secolului al XVIII-lea dintre care Voltaire cel dintîi au avut un adevărat cult pentru stilul lui: «Predicile lui Massillon, zice el, constituie una din cele mai plăcute opere pe care noi le avem în literatura noastră». D'Alembert spune că el «făcea din vorbirile acestui mare orator una dintre cele mai constante lecturi ale sale; că Massillon era pentru el modelul prozatorilor și că el avea totdeauna pe masa sa: *Predicile din Postul Paștilor*, colecția mică, lîngă *Athalia*.

Se observă la el o finețe, o delicatețe care încîntă, care atrage și te răpește. Dacă are mai puțină concíziune decît Bossuet și Bourdaloue, apoi el posedă în plus eleganța stilului și armonia muzicală a cuvintelor, care îl apropie de Fénelon și de Racine. Limba lui Massillon este bogată în cuvinte alese, cu un colorit viu și impresionant. El atrage, farmecă și transportă cu o ușurință de nedescris. Cuvîntul său impune respect și admirație; chiar adevărurile crude copleșesc prin evidența și strălucirea superiorității lor.

Claritatea este cea dintîi și cea mai însemnată calitate a stilului lui Massillon. Neavînd de expus adevăruri dogmatice, mai grele de înțeles, adevărurile morale, atît de familiare lui, pot fi înțelese cu multă ușurință. Cugetările sînt exprimate într-un mod atît de firesc încît ne fac să credem că ele singure s-au înfățișat sufletului nostru, ca adevăruri recunoscute de noi și care de mult mocneau în inima noastră, dar nu găseau forma de exteriorizare potrivită.

Pentru textele scripturistice, Massillon folosește și limba latină spre a da o și mai mare amploare cuvîntului său. Faptul se explică, întrucît ele erau înțelese și folosite cu ușurință de Biserică și de ascultători.

Frumuseți literare și retorice. — Massillon respectă din fire regulile clasice ale elocvenței omiletice. Cu multă naturalețe el folosește figurile de stil: metafora, sinecdoca, hiperbola etc., ca și figurile retorice: antiteza, interogația și exclamația, fără abuz și fără exagerare. Perioadele sînt de sine stătătoare și totdeauna aduc altceva nou.

Încheiem amintind considerațiile pe care le făcea odinioară Brunetière: «Massillon este unul dintre cei mai buni predicatori, dintre cei mai fini psihologi și dintre cei mai virtuoși moraliști în același timp, al cărui geniu onorează istoria literaturii și a episcopatului francez» *(Nouvelles études critiques*, II-e serie p. 117), și adăugăm: opera de predicator a lui Massillon constituie o pagină aleasă din istoria omileticii creștine și a artei oratorice bisericești.

Pr. CONSTANTIN I. GHEORGHE

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

DESPRE LIMBA ROMÂNEASCĂ DIN TEXTELE BILINGVE SLAVO-ROMANE

CU REFERIRE LA SPECIFICUL ADJECTIVELOR ROMÂNEȘTI ÎN RAPORT CU CORESPONDENTELE LOR SLAVE

Apariția scrisului în limba română, atestat documentar din secolul al XVI-lea, reprezintă un eveniment atît de însemnat pe linia afirmării individualității spirituale a poporului nostru, încît multiplele-i fațete și implicații sînt în chip firesc menite să rămînă obiect de statornică preocupare și discuție [1].

Printre cei care au pus piatra de temelie a falnicului edificiu al culturii de expresie românească un loc de cinste revine traducătorilor de literatură religioasă din limba slavonă. Acești temerari deschizători de drumuri au putut îngemăna, în condiții social-istorice determinate, propriile lor aspirații de înălțare a neamului cu îndemnul unuia dintre autorii Noului Testament, Sfîntul Apostol Pavel, din Epistola I către Corinteni: «Și dacă trîmbița va da un sunet fără noimă, cine se va pregăti de bătălie? Așa și voi, dacă prin limbă nu veți da o vorbă lesne de înțeles, cum se va cunoaște ce-ați grăit? Veți fi ca niște oameni care vorbesc în vînt... Așadar, dacă nu știu rostul limbii, voi fi barbar pentru cel care vorbește, și cel care vorbește iarăși barbar pentru mine» (XIV, 8—9, 11).

Dar de cum au purces să aștearnă pe hîrtie slova românească, tălmăcitorii au avut a face față unei sarcini deosebit de grele: pe de o parte, de a se ține cît mai aproape de original, pentru a nu impieta asupra hieratismului versiunii obținute — condiție obligatorie, bunăoară, în cazul textelor liturgice sau ale Sfintei Scripturi; pe de alta, de a asigura difuzarea nestînjenită a conținutului tălmăcirii, prin folosirea unui limbaj pe înțelesul celor mai largi pături sociale [2].

---

1. P. P. Panaitescu atribuie, pe drept cuvînt, calificativul de «revoluționară» mișcării de la începutul secolului al XVI-lea, care a înlocuit limba oficială slavonă cu cea populară românească (*Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 352). Adîncind, în alt context, ideea, autorul subliniază că «una din formele libertății sociale este și dobîndirea dreptului de a scrie în limba poporului» (*Inceputurile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 227). In același timp, «înlăturarea slavonismului, crearea unei limbi române literare, cu izvoare în creația populară, poate fi socotită ca o luptă națională interesînd întreg poporul românesc» (*Ibidem*, p. 228).

2. Accesibilitatea limbajului a stat totdeauna în atenția traducătorilor de literatură religioasă, cf. de pildă, *Elementele hebraice în limba Noului Testament*, în «Biserica Ortodoxă Ro-

Nu încape îndoială că opera de traducere viza în primul rînd masa poporenilor, precum şi rangurile inferioare bisericeşti, deoarece vîrfurile ecleziastice, ca şi înalţii demnitari feudali aveau oricum îndatorirea să cunoască slavona — limba de cult şi de cancelarie, «latina medievală a Răsăritului», cum i s-a mai spus [3].

Nimic mai grăitor în legătură cu aceasta decît prefeţele sau postfeţele, cu bogăţia lor de semnificaţii de profundă rezonanţă umanistă [4], la traducerile şi tipăriturile din acea vreme [5]. Bunăoară, cunoscutul epilog al *Psaltirii slavo-române* tipărite de Coresi la 1577, atît de dens în conţinut şi totuşi atît de concis în exprimare, face de prisos orice comentariu:

«Cu mila lu Dumnezeu eu diacon Coresi, deaca văzuiu că mai toate limbile au cuvîntul lu Dumnezeu în limba lor, numai noi rumânii n-avăm, şi Hristos zise, Matei 109, «cine ceteaşte să înţeleagă», şi Pavel Apostol încă scrie la Corint, 155, că «întru beseareca mai vîrtos cinci cuvinte cu înţelesul mieu să grăiesc, ca şi alalţi să învăţ, decît întunearec [«zece mii»] de cuvinte neînţelease într-alte limbi». Derept aceaia, fraţii miei preuţilor, scrisu-v-am aceaste Psăltiri cu otveat («răspuns»], de-am scos den Psăltirea sîrbească pre limbă rumânească, să vă fie de înţelegătură şi grămăticilor, şi vă rog ca fraţii miei să cetiţi şi bine să socotiţi că veţi ve[dea] înşivă că e cu adevăr. (La anul) 7085».

În aceste împrejurări, este explicabil de ce Psaltirea a fost cartea cea mai răspîndită în cultura românească veche [6]. Psaltirea era cerută de popor, ea fiind mai mult o carte de literatură decît de cult. «...din tot cuprinsul atît de felurit al Vechiului Testament, — notează N. Iorga — nu e nici o carte care să se poată mai mult potrivi pentru nevoile, pentru durerile şi nădejdile fiecăruia ca Psalmii, nici una nu poate sluji mai bine, cu toată împărăteasca-i strălucire, ca veşmînt pentru orice simţire umilă care nu e în stare să-şi găsească însăşi vorbele» [7].

Cu toate acestea, manuscrisele maramureşene şi uneori tipăriturile lui Coresi sînt redactate, aşa cum s-a demonstrat cu argumente peremptorii [8], într-o limbă greoaie, cu multe neclarităţi de exprimare, aservită textului original nu rareori în dauna înţelesului general al propoziţiilor şi al frazelor rezultate din traducere. Este drept că asemenea scăderi nu sînt în aceeaşi măsură caracteristice tuturor traducerilor din secolul al XVI-lea, după cum nici ponderea înrîuririi alogene nu este aceeaşi pentru diversele compartimente ale limbii în care s-a tradus. Într-adevăr, oricît de puţin şlefuită şi finisată se dovedea tălmăcirea românească, ea depăşea, în ansamblu, condiţia unui rudimentar alter ego al versiunii slave, incapabil să transmită un mesaj cititorului în limba sa de baştină, şi aceasta nu numai din considerente de principiu (căci redarea prea servilă a textului slav compromitea pînă la urmă însuşi scopul traducerii, aducînd prejudicii caracterului militant al scrierii în limba maternă), ci şi

mână», 1909, nr. 8, p. 921—926 (urmarea în nr. 12/1910, p. 1397—1401), unde se spune că autorii Noului Testament «au introdus acele elemente din diferite motive, dintre care cel mai de căpetenie este [...] acela de a fi bine înţeleşi de acei pentru care scriau» (p. 922).

3. Cf. şi G. Ivaşcu, *Istoria literaturii române*, vol. I, Bucureşti, 1969, p. 32 ş.u.

4. Cf. şi M. Tomescu, *Istoria cărţii româneşti de la începuturi pînă la 1918*, Bucureşti, 1968, p. 49. 5. Cf. Tratatul de *Istoria literaturii române* al Academiei, vol. I, Bucureşti, 1964, p. 320.

6. Vezi B. Teodorescu, *Psaltirea. Însemnări bibliografice*, în «Glasul Bisericii», XX (1961), nr. 5—6, p. 497.

7. N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor*, Bucureşti, 1904, p. 184.

8. Cf. de exemplu Al. Rosetti, B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, I, Bucureşti, 1961, p. 44 ş.u.

din motive «tehnice», structura limbii slavone învederînd numeroase divergențe față de cea a limbii române.

O pilduitoare imagine a greutăților de tot felul pe care le-au biruit prin strădaniile lor ctitorii cărții românești o oferă, poate mai mult decît alte scrieri bilingve slavo-române din secolul al XVI-lea, cele cu traducere interliniară românească [9]. În pofida intimei întrepătrunderi dintre fragmentele celor două versiuni, partea românească se detașează ca o entitate de sine stătătoare, dezvăluind nu numai trăsături și particularități care-i conferă un profil distinct, dar și vădind, în anumite situații, tendința de a devansa stadiul simplei traduceri ad litteram dintr-o limbă în alta, prin

---

9. O listă a acestor texte a fost schițată de Șt. Ciobanu, *Începuturile scrisului în limba românească*, în «Analele Academiei Române», Mem. Secț. lit., Seria III, t. X, mem. 3, București, 1941, p. 42 ș.u. Pentru precizările și adăugirile propuse ulterior, vezi Nicolae N. Smochină și N. Smochină, *O traducere românească din secolul al XV-lea a cărții Floarea darurilor*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), nr. 7—8, p. 712—711; Al. Mareș, *O psaltire slavo-română necunoscută din secolul al XVI-lea*, în «Limba română», XV (1966), nr. 4, p. 371—378; G. Mihăilă, *Contribuții la studiul calcului lingvistic (Pe baza textelor bilingve slavo-române din sec. al XVI-lea)*, în «Studii și cercetări lingvistice», XVIII (1967), nr. 5, p. 529—539; Idem, *Problemele editării și studierii textelor bilingve slavo-române din sec. al XVI-lea*, comunicare prezentată la cel de al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică, București, aprilie 1968; Mariana Combiescu, *Psaltirea de la Mehadia*, în «Limba română», XVII (1968), nr. 3, p. 259—268.

Pe această bază, enumerăm textele bilingve cu traducere interliniară românească din secolul al XVI-lea cu care vom opera în continuare. Prescurtările care precedă fiecare titlu coincid, în genere, cu cele folosite de Al. Rosetti în *Istoria limbii române*, [București], 1968, p. 17—41.

- V = *Psaltirea Voronețeană* (ediția C. Gălușcă, *Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück*, Halle a. S., 1913; psalmul sau cîntarea, versetul și pagina).
- CP = Coresi, *Psaltire slavo-română*, 1577 (psalmul sau cîntarea, versetul, folio tipăriturii și rîndul).
- CP$_2$ = Șerban Coresi, *Psaltire slavo-română*, 1588 (numai psalmul sau cîntarea și versetul, exemplarul aflător la Bibl. Acad. R. S. România nefiind numerotat).
- Ap. I = Fragmente dintr-un *Apostol slavo-român* (ediția N. Iorga, *Cîteva documente de cea mai veche limbă românească (Sec. al XV-lea și al XVI-lea)*, extras din «Analele Academiei Române», Mem. Secț. lit., seria II, t. XXVIII, București, 1906; planșa și rîndul).
- TM = *Omilia de Paști* atribuită Sfîntului Ioan Gură de Aur, cuprinsă printre *Textele mahăcene* (ediția B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, t. II, București, 1879—1880, p. 78—83; pagina ediției și a manuscrisului).
- TB = *Legenda Sfîntului Sisin*, cuprinsă printre *Textele bogomilice* (*Ibidem*, p. 284—291; pagina ediției și a manuscrisului).
- Leg. Dum. Cod. I = *Legenda Duminicii* din *Codicele de la Ieud* (ediția I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, București, 1925, III, *Manuscript de la Ieud*, p. 1—28; pagina și rîndul).
- Fl.d. = *Floarea darurilor* (Bibl. Acad. R. S. România, ms. rom. 4620, folio 457—627; folio manuscrisului și rîndul).
- LPrav. = *Pravila ritorului Lucaci*, 1581 (Bibl. Acad. R. S. România, ms. slav 692; folio manuscrisului și rîndul).

În afară de textele cu traducere interliniară care vor fi puse la contribuție conform listei de mai sus, din secolul al XVI-lea mai datează cîteva fragmente deteriorate — și deci practic inutilizabile — dintr-o *Omilie de Paști*, publicate de N. Iorga (*Cîteva documente de cea mai veche limbă românească...*, textul II, p. 7—14), o filă cu numeroase porțiuni ilizibile dintr-o *Psaltire*, precum și un *Apostol*, rămas deocamdată inedit, din colecția lui Gh. Cardaș.

Se vor mai utiliza, ca material de referință, și alte izvoare — unilingve (traduceri românești din secolul al XVI-lea) și bilingve (o scriere din secolul al XVII-lea cu textul slav și cel românesc tipărit pe două coloane), după cum urmează:

adoptarea unui stil mai nuanțat[10], prin încercări de interpretare a unor idei[11]. Dar chiar și acolo unde asemenea inițiative de emancipare lingvistică sînt prea timide ori răzlețe există, totuși, un fond de limbă românească neafectat de iradierea modelelor străine. Bunăoară, în domeniul formării cuvintelor se constată că un număr mare de formații își păstrează amprenta românească originară, cu toate că s-ar fi putut dovedi receptive, — după cum stau mărturie alte exemple —, la surse de inspirație externe. Diferența dintre elementele care au suferit influența slavonă și cele care, deși susceptibile să o asimileze, i s-au sustras totuși, reprezintă, în materie de formare a cuvintelor, măsura specificității limbii române din scrierile în discuție.

Drept ilustrație la cele de mai sus poate sluji analiza modalităților de redare în românește a adjectivelor slave[12], parte de vorbire interesantă și prin aceea că, pe lîngă diferitele elemente analoge ca sens celor românești, include un șir întreg de vocabule cu formă de adjectiv, dar lipsite de corespondente structurale în limba română. Din acest punct de vedere, pot fi delimitate două principale categorii de adjective slave, a căror transpunere în românește se realizează cu mijloace sensibil egale în toate scrierile bilingve cu traducere interliniară — liturgice și apocrife, omiletice și moralizatoare, de drept canonic și laic —, în ciuda deosebirilor tematice și, implicit, stilistice dintre ele.

I. *În prima categorie intră adjectivele slave care-și găseau în traducere un echivalent românesc adecvat*[13]. Dintre acestea din urmă distingem :

1. *Adjective care s-au menținut intacte ca formă și înțeles pînă în zilele noastre* :
bogat pentru slavul богатъ (CP, Ps. XLVIII, 3, f. 89 b, r. 1);
cinstit pentru sl. чьстьнъ (LPrav., f. 230 b, r. 13—15);
curat pentru sl. чистъ (LPrav., f. 238 a, r. 1—2);
frumos pentru sl. красьнъ (LPrav., f. 236 a, r. 5—8).

CV = *Codicele Voronețean* (ediția I. G. Sbiera, *Codicele Voronețean*, Cernăuți, 1885).
S = *Psaltirea Scheiană* (ediția I.—A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*, vol. I—II, București, 1916).
H = *Psaltirea Hurmuzaki* (după ediția lui I.—A. Candrea, citată mai sus).
D = Dosoftei, *Psaltire slavo-română*, ...0 (după ediția lui I.—A. Candrea, citată mai sus).

10. I. Gheție, *Cu privire la textele slavo-române cu traducere interlineară din secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, în «Limba română», XVII (1968), nr. 1, p. 78; Maria Zdrenghea, *«Legenda Duminicii» din Codicele de la Ieud*, în «Cercetări de lingvistică», VII (1962), nr. 1, p. 95.

11. I. Rizescu, *Raportul dintre versiunea slavă și cea românească a «Pravilei ritorului Lucaci»*, în «Limba română», XVII (1968), nr. 5, p. 439—447.

12. Cf. în legătură cu aceasta și P. Olteanu, *Contribuții la studiul elementelor slave din cele mai vechi traduceri românești*, în «Limbă și literatură», VI (1962), p. 67—97, îndeosebi p. 85—87; Idem, *Adjectivul în «Cazania I» a diaconului Coresi*, în «Studii și cercetări lingvistice», XX (1969), nr. 2, p. 183—195; Maria Rădulescu, *Topica atributului adjectival în «Evanghelia cu învățătură» a diaconului Coresi*, în «Studii și cercetări lingvistice», XIV (1963), nr. 2, p. 233—258.

13. Textul românesc apare, peste tot, în transcriere interpretativă. Pentru ilustrațiile alcătuite dintr-un singur cuvînt s-a reconstituit forma de masculin singular nominativ, indiferent de forma lor concretă din context. Adjectivele slave izolate se dau, în plus, la forma scurtă. Cît privește exemplele slave date în context, singura intervenție operată a fost coborîrea literelor suprascrise în rînd.

Ilustrații similare celor care se dau în continuare pot fi întîlnite și la alți autori,

2. *Adjective a căror formă diferă, într-o măsură, de cea de astăzi:*
adevăr «adevărat» pentru sl. истиньнъ (LPrav., f. 216 b, r. 8—10);
derept «drept» pentru sl. правьдьнъ (TM, p. 83, resp. 158);
hitlean (sau *hiclean*) «viclean» pentru sl. льстивъ (CP, Ps. XIII, 1, f. 180 b, r. 5—7);
ferecat «fericit» pentru sl. блаженъ (CP, Ps. LXIV, 5, f. 115 b, r. 4—5).

3. *Adjective cu sens mai mult sau mai puțin diferit față de cel actual:*
fricos «strașnic, de temut» pentru sl. страшьнъ (V, Ps. CX, 9c, p. 148—149);
ieftin «milostiv» pentru sl. щедръ (V, Ps. CXLIV, 8a, p. 212—213);
limbut «de neam străin» pentru sl. ѩзычьнъ (CP, Ps. CXXXIX, 12, f. 268 b, r. 3—4);
mohorît «roșu» pentru sl. чрълмьнъ, în îmbinarea *Marea Mohorîtă* «Marea Roșie» (CP., Ps. CXXXV, 15, f. 261 a, r. 10—12).

4. *Adjective ieșite azi din uz* (și de aceea absente din *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. I—IV, București, 1955—1957, și *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958), printre care se numără multe cuvinte preluate direct din textul de tradus, precum și alte cuvinte de origine slavă:

glupav «prost» pentru sl. нелѣпотьнъ (LPrav., f. 260 a, r. 18—260 b, r. 8);

nărocit «hotărît, stabilit» pentru sl. нарочитъ, în îmbinarea въ нарочьтъ дьнь — în *nărocită* (*slavita* în H, *bună-nsămnată* în D) *zi* «în ziua hotărîtă» (CP, Ps. LXXX, 4, f. 157 b, r. 4—5). Ameliorarea sensului acestui cuvînt, datorită căreia ceea ce e «fixat» (timpul, momentul etc.), «convenit» (să se producă, să aibă loc) începe să însemne «bine ales, decis în mod inspirat», merge mînă în mînă cu aceea a lui *năroc* (devenit ulterior *noroc*). Pînă la urmă împrumutul *nărocit* ajunge să se confunde cu participiul verbului *năroci (noroci)*, derivat de la *noroc (nărоc)*.

O serie de slavonisme, transferate tale quale în versiunea românească, n-au depășit probabil niciodată, sub raportul ariei de circulație, limitele textului în care au fost atestate, ca de exemplu:

preapodobn «cuvios» (folosit, în genere, cu valoare de substantiv) pentru sl. прѣподобьнъ (CP, cînt. VIII, 87, f. 309 a, r. 17 — f. 309 b, r. 2). Același cuvînt e redat prin *preacuviniuos* în V (p. 235), prin *preapodobnic* în S, prin *cuvios* în D;

slonovn «de fildeș» pentru sl. слоновьнъ (CP, Ps. XLIV, 9, f. 84 a, r. 2—3); cuvîntul părea, totuși, atît de «rebarbativ», încît D i-a preferat perifraza *de os de pili* (pil «elefant»).

Evident, din vocabularul limbii române au dispărut cu timpul nu numai cuvinte de origine slavă:

aburat «îmbătat, beat» pentru sl. шоумьнъ (CP_2, Ps. LXXVII, 65); același cuvînt e redat prin *îmbătat* în CP (f. 152 b, r. 3), prin *șiumăn* în V (p. 96—97), prin *șumăn* în D[14];

întort «stricat, rău» (folosit aici cu valoare de substantiv) pentru sl. стръптивъ (CP, Ps. XVII, 27, f. 27 a, r. 15—16).

II. *În a doua categorie intră adjectivele care existau ca atare numai în slavă și care puneau din capul locului în dificultate pe primii traducători.* Este vorba, în speță, de adjectivele derivate de la substantive, exprimînd fie posesia, fie simpla raportare

14. *Șumăn* «beat» e înregistrat, sub vocabulo, în *Dicționarul limbii române literare contemporane*, cu mențiunea «Transilvania», și în *Dicționarul limbii române moderne*, cu mențiunea «regional».

a unui obiect la altul. Or, limba română nu cunoștea asemenea adjective, cu excepția celor cu sufixul *-esc*, singurul capabil să formeze adjective de la substantive, fără a le modifica, în principiu, înțelesul. În diverse contexte, ele puteau înlocui substantivul pentru a exprima natura, originea sau apartenența obiectului desemnat, asemănarea cu el etc. După cum se va vedea, traducătorii textelor bilingve din secolul al XVI-lea au făcut apel cu moderație la formațiile cu acest sufix, cu toate că, potențial, uzul lor s-ar fi pretat la extensie. Ce e drept, *-esc* se comportă, grosso modo, ca un sufix mai activ în secolul al XVI-lea decît cu patru veacuri mai tîrziu. Pe cîtă vreme, de pildă, într-un context ca кромѣ плътскаго смѣшенїа — *fără mestecătură trupască* (LPrav., f. 252 b., r. 18 — f. 253 a, r. 2) adjectivul românesc este similar, ca înțeles și structură, celui slav, în по плъти крьве родства — *de pre sîngele trupăscu* (LPrav., f. 216, r. 9—12) întrebuințarea sa nu mai e condiționată de o formație analogă din textul original. Mai mult, traducînd sl. о по плъти раждакоу prin *de semenția de pre trup, anume trupăscu* (LPrav., f. 218 b, r. 2—4), tălmăcitorul adaugă din proprie inițiativă un derivat cu sufixul *-esc* de la substantivul imediat anterior, cu intenția vădită de a spori astfel precizia exprimării.

În această lumină, pare cu atît mai vrednic de menționat faptul că o serie de derivate în *-esc*, care ar fi putut lua ființă cît se poate de lesne și, în acest caz, s-ar fi aflat, pe deasupra în deplină concordanță formală cu originalul slav, sînt, totuși, absente din limba traducerilor interliniare românești, deși pot fi consemnate în alte scrieri, unilingve, din secolul al XVI-lea sau în texte bilingve din secolul al XVII-lea. Bunăoară, небесьнъ nu e redat niciodată, în versiunile alternative, prin *ceresc*: птица небесныа — *pasărăle ceriulu* (CP, Ps. VIII, 9, f. 10 b, r. 15—16); небо нбсное — *ceriu ceriului* (CP, Ps. LXVII, 34, f. 123 b, r. 16—18), cf. în H forma de plural ca variantă a aceleiași traduceri: *cerıul ceriurelor*; бь наш нбсны — *Domnul nostru al ceriului* (TB, p. 290, resp. 122). Cuvîntul e înregistrat, în schimb, în «Vocabulariul» CV.

Așijderea земьнъ, земьскъ sînt traduse numai prin substantive: трѣва земнаа — *iarba pămîntului* (CP, Ps. LXXI, 16, f. 134 a, r. 7—9); колѣна земнаа — *genunchele pămîntului* (CP, Ps. LXXI, 17, r. 13—15). црствїа земнаа și сѫдещи земли se traduc deopotrivă *împărățiile pămîntului* (CP, Ps. LXVII, 33, f. 123 b, r. 13—15), respectiv *judecătorii pămîntului* (CP, Ps. II, 10, f. 2 a, r. 16—17). Echivalentul pentru ц ѥ земст<їи> este *împărații pămîntului* în CP (Ps. II, 2, f. 1 a, r. 16 — f. 1 b, r. 2), *de pămîntu* în H, dar *pementeşti* în D, cf. și *preamîndrii pămentești* «înțelepciunea pămîntească» în CV (vezi «Vocabulariul», sub vocabulo).

Tot așa, мирьскъ nu se corelează cu virtualul *lumesc*, ci cu genitivul substantivului *lume*: о мирскым съставленїи — *de facerea lumiei* (CP, Ps. CIII, în titlu, f. 198 a, r. 13); мирскаа творенїа — *faptele lumiei* (Fl. d., f. 513 a, r. 10—16)[15].

Pe de altă parte, față de libertatea de a produce derivate în *-esc* de la o gamă largă de cuvinte, drept compensație pentru diversitatea adjectivelor slave exprimînd posesia sau relația, numărul formațiilor de acest fel din traducerile interliniare este mai modest decît s-ar putea crede[16]. Cele foarte puține dintre ele — și acestea înre-

15. *Mirean*, cu care ar fi putut eventual fi tradus adjectivul slav, este atestat în secolul al XVI-lea numai ca substantiv. Cu valoare de adjectiv, *mirean*, ca și *mirenesc*, apar în texte din secolul următor (*Dicționarul limbii române*, serie nouă, t. VI, fasc. a 4-a, București, 1967, sub voc.).

16. E semnificativ în acest sens faptul că dacă în *Cartea cu învățătură* din 1581 a diaconului Coresi formațiile în *-esc* sînt mai numeroase decît cele cu sufixul *-os* (Laura Vasiliu, *Derivarea cu sufixe și prefixe în «Cartea cu învățătură» a diaconului Coresi din 1581*, în «Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română», vol. I, [București], 1959, p. 259),

gistrate doar cîte o singură dată — care n-au subzistat pînă în limba contemporană pot fi socotite mai curînd creații ad-hoc, inovații efemere și caduce decît elemente cîndva active, dar pe cale de dispariție în secolul al XVI-lea : *semențesc*, în enunțul *de nunte semențești* ca traducere a sl. ѡ брачныхъ рождакохъ (LPrav., f. 224 a, r. 4—6), tălmăcire nu prea exactă, întrucît adjectivului românesc îi corespunde în textul slav nu un adjectiv, cum ar fi fost corect, ci un substantiv, și invers, substantivului românesc îi corespunde un adjectiv, cf. un context mult mai propice, în care derivatul adjectival nu apare, totuși : ѡ родском имениx не възбранѣет сѧ — *pre nume de semenție nu-i apără* (LPrav., f. 262 b, r. 16 — f. 263 a, r. 2) ; *striiresc* «străin», ca echivalent al sl. тоуждь (V, Ps. CXLIII, 11 a, p. 210—211), redat în CP (f. 274 a, r. 13—14) prin *striin* ; *vlădicesc*, ca adaptare pe teren românesc a sl. владычнь (CP, Ps. L, 14, f. 95 b, r. 7—8), substituit în H prin *biruitoriu* «de oblăduitor, de stăpîn», în CP_2 prin *despuitoriu* «stăpînitor», în D prin *d<o>mnitoresc*.

Ponderea reală a derivatelor în *-esc* în scrierile cu text alternativ slavo-român din secolul al XVI-lea va ieși mai pregnant la iveală dacă se vor urmări în mod sistematic mijloacele lingvistice cu care erau transpuse în românește diferitele tipuri de adjective posesive sau de relație din slavonă.

După cum se știe, în vechea slavă se foloseau curent, pentru a exprima posesia individuală, adjective trase de la substantive cu ajutorul sufixelor -ов, -ь, -инъ, -ьнь, -ин. Pentru exprimarea posesiei colective se recurgea, de regulă, la derivate de la aceleași substantive, însă cu sufixul -ьскъ, cînd era vorba de denumiri de persoane, și cu sufixul -ьнъ, în restul cazurilor. Lucrurile se complicau însă din cauză că aceste din urmă două sufixe, menite să înlocuiască la plural toate celelalte sufixe posesive, serveau în același timp la formarea pe scară largă a unor adjective fără valoare posesivă, așa-numitele adjective de relație — substitute ale substantivelor care complineau alte substantive. Cu timpul, concurența dintre adjectivele posesive și alte mijloace de exprimare a apartenenței se accentuează, iar hotarul dintre sferele de aplicație ale diverselor sufixe, fluctuant încă în vechea slavă, devine și mai labil în perioada slavonei, fapt de care se va ține seama în cele ce urmează[17].

1. *Adjective cu sufixul* -овъ :

a) трьновь вѣнець — *cunună de spină* (Leg. Dum. Cod. I, p. 8, r. 15—17) ;

b) болѣзни адовы — *durerile iadului* (CP, Ps. XVII, 6, f. 24 b, r. 15—16) ;

c) главы лъвовы — *capele de leu* (Leg. Dum. Cod. I, p. 14, r. 4—5) ;

d) въ срдци врагь цр҃евь — *întru inema vrăjmașii lu împărat* (CP, Ps. XLIV, 6, f. 83 b, r. 5—6), *dracului împăratului* în H, *vrăjmașului împăratului* în CP_2, *al pizmașilor împăratului* în D ;

e) сн҃ѡвом лотовомь — *fiilor lu Lot* (CP, Ps. LXXXII, 9, f. 160 b, r. 8—9).

2. *Adjective cu sufixul* -ь :

a) ѿ сн҃ь чл҃чь — *de fii<i> de om* (CP, Ps. XX, 11, f. 34 a, r. 6—7), *de la fii<i> omenrești* în H. Să se compare cu сн҃ь чл҃чь — *fiiul omului* (CP, Ps. VIII, 5, f. 10 b, nr. 3—4), *omerescu* în H ;

b) сѣмѧ іакѡвле — *sămînța lu Iacov* (CP, Ps. XXI, 24, f. 36 b, r. 17 — f. 37 a, r. 1);

în *Psaltirea Hurmuzaki* sufixul *-os* este mai productiv decît *-esc* (Finuța Asan, *Derivarea cu sufixe și prefixe în Psaltirea Hurmuzaki*, în «Studii și materiale...», p. 211).

17. Cf. A. Vaillant, *Manuel du vieux slave*, ed. a 2-a, vol. I, Paris, 1964, §§ 86—88, 120, 134.

c) съ бгwмь авраамлемь — *cu Dumnezeul lu Avraama* (CP, Ps. XLVI, 10, f. 87 a, r. 17 — f. 87 b, r. 1), *lu Avraamu* în S;

d) сѣмѧ авраамле — *sămînța lu Avraam* (CP, Ps. CIV, 6, f. 202 b, r. 7—8);

e) брадѫ аарwнѧ[18] — *barba lui Aaron* (CP, Ps. CXXXII, 2, f. 258 a, r. 10—11).

3. *Adjective cu sufixul* -нинъ:

a) wт лица бга синаина — *de fața Zeului Sinain* (CP, Ps. LXVII, 9, f. 121 a, r. 5—6), *Sinaiului* în H, *Sinaiei* în CP_2, *de Sinai* în D;

b) по wбразꙋ змїинꙋ — *pre chipul șarpelui* (CP_2, Ps. LVII, 5), *dopă obrazu de șerpe* în H;

c) домь левїинь — *casa lu Levin* (CP, Ps. CXXXIV, 20, f. 259 b, r. 12—13), *Leviinu* în S, *lui Levi* în D;

d) млтва аннина — *rugăciunea Annei* (CP, cînt. VIII, în titlu, f. 294 a, r. 5—6);

e) wт лꙋчина евангелїа — *de a Lucăei evanghelie* (CP, cînt. X, în titlu, f. 311 a, r. 3—6), cf. și titlul cîntecului IX wт лоука стгw евангелїа — *de a Lucăei sînta ievanghelie (ibidem,* f. 310 a, r. 5—7), în care genitivul substantivului e tradus în același chip.

4. *Adjective cu sufixul* -ьнь:

a) млеко матерно — *laptele mîni-ta* (TB, p. 289, resp. 121);

b) законь г<оспо>дьнь — *leagea Domnului* (CP, Ps. XVIII, 8, f. 30 b, r. 13—14);

c) пѣснь гнѧ — *cî<n>tarea Domnului* (CP, Ps. CXXXVI, 4, f. 262 a, r. 8—10);

d) гнь гнѣ исхwдища съмрътнаа — *Domn Domnu ieșirea morției* (CP, Ps. LVII, 21, f. 122 b, r. 3—4, *Gospodinul Domnu* în S, *a Domnului a Domnului* în CP_2, *Dumnedzeu Dumnedzeiască* în H (unica atestare a derivatului în traducerile românești din secolul al XVI-lea ale Psaltirii). În LPrav., lui *dumnedzeiesc* îi corespunde бжственыи «divin» (f. 235 a, r. 9—10).

5. *Adjective cu sufixul* -ин:

a) маслw кравїе — *unt de vacă* (CP, cînt II, 14, f. 289 b, r. 3—5), *de la vaci* în D;

b) млѣко овчее — *lapte de oaie* (*ibidem*, r. 4—5), *de la oi* în D;

c) wт стадь овчїихъ — *de la turmele oilor* (CP, Ps. LXXVII, 70, f. 152 b, r. 17—18);

d) посла на нѧ песїѫ моухы — *tremease spr-înși muștele cîinilor* «muște care atacă cîinii»[19] (CP, Ps. LXXVII, 45, f. 150 a, r. 13—15), întocmai ca în ѧзыкь песь

18. Grafiat greșit, prin confuzia slovelor ѧ și ѫ, în loc de ааронѫ. Cf. spre confirmare formele corespunzătoare арwнѫ din *Psalterium Pogodinianum*, ааронѭ din *Psalterium Bucurestinum* (f. 350 a, r. 11), аронорѫ din *Psalterium Sinaiticum*, citate după V. Jagić, *Psalterium Bononiense* (titlul complet: словѣньскаꙗ псалътырь. Psalterium Bononiense. Interpretationem veterem slavicam cum aliis codicibus collatam, adnotatibus ornatam, appendicibus auctam adiutus Academiae scientiarum Vindobonensis liberalitate edidit V. Jagić), Viena — Berlin — Petersburg, 1907, p. 634. Numele de *Psalterium Bucurestinum* este atribuit *Psaltirii cu tîlc* din 1346 a lui Branko Mladenović, cel mai vechi manuscris slav datat din Biblioteca Academiei R. S. România (vezi P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R. P. Române*, vol. I, [București], 1959, p. VII. Descrierea manuscrisului se face la p. 300—301). V. Jagić consideră că *Psalterium Bucurestinum* derivă dintr-o versiune apropiată de textul celebrului *Psalterium Sinaiticum* de la Mănăstirea Sfînta Ecaterina de pe muntele Sinai, cea mai veche Psaltire slavă, scrisă cu alfabet glagolitic în secolul al XI-lea: «Permultis exemplis probari potest, textum Bucurestinum aptissime cohaerere cum Pogodiniano... Noli tamen putare Bucurestinum e Pogodiniano fluxisse; variae lectiones obstant, quas Bucurestinus ex alio fonte hausit, qui Sinaitico similis fuit» (*op. cit.*, p. 831).

19. O. Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II, București, 1961, p. 206.

твоих — *limbilor cîinilor tăi* în CP, Ps. LXVII, 24, f. 122 b, r. 14—17, *limba cîinelui tău* în CP_2. Traducerea se poate schimba, deși contextul slav rămîne același: придошѧ пєсїє моухы — *vineră muștele cînești* (CP, Ps. CIV, 31, f. 204 b, r. 14—15).

6. *Adjective cu sufixul* - ьнъ :

a) оупасєши ѧ палицєѫ жєлѣзнѡѫ — *paște-veri ei cu toiag de fier* (CP, Ps. II, 9, f. 2 a, r. 10—11);

b) стлпь мрамореньь — *stîlpu de marmure* (TM, p. 285, resp. 115);

c) ѡвѡщноє хранилищє — *a poamelor celariu* («cămară») (CP, Ps. LXXVIII, 1, f. 153 a, r. 16 — f. 153 b, r. 2), *apărătoare de poame* în D;

d) ѕвѣрїє лѫжнїє — *fierile lunciei* (CP, Ps. CIII, 20, f. 200 a, r. 16—18), *gadinele luncilor* în S;

e) стража нощнаа — *straja nopției* (CP, Ps. LXXXIX, 4, f. 175 b, r. 15—17), *de noapte* în D;

f) днь сѫдныи — *dzua giudețului* (Leg. Dum. Cod. I, p. 19, r. 3—5).

7. *Adjective cu sufixul* - ьскъ (- ьсть) :

A. *Traduse printr-un echivalent în -esc* :

a) повєлѣнїа црскаа — *poruncita împărătească* (LPrav., f. 265 a, r. 15 — f. 265 b, r. 1);

b) блсвєнїємь ієрєнскым — *cu bîsvenie preuțească* (LPrav., f. 241 b, r. 15—17);

c) нѣс мѫжьскыи аль ни жєнскыи — *nu e bărbătească parte, nici muierească* (Ap. I, pl. I, r. 12—13).

În traducere, formațiile în -esc pot alterna cu alte mijloace de redare a adjectivelor în - ьскъ :

d) грѣхы чл҃чскыѫ — *păcatele oamenilor* (Leg. Dum. Cod. I, p. 26, r. 6—8);

e) дѣла рѫкь чл҃чъскь—*lucrul mîinilor omenești* (CP, Ps. CXXXIV, 15, f. 259 a, r. 16—18), *lucru de mînră omenrească* în H;

f) да нє възглєть оуста моа дѣль чл҃чьскь — *ca să nu grăiască rostul mieu lucrul omenesc* (CP, Ps. XVI, 4, f. 22 b, r. 11—13), *lucruri omenești* în D;

g) спсєнїє чл҃чъско — *spsenia omului* (CP, Ps. CVII, 13, f. f. 216 b, r. 4—6), *spăsenia omerească* în V (p. 144—145);

h) спсєнїє чл҃чьско — *spasenia oamenilor* (CP, Ps. LIX, 13, f. 110 a, r. 3—4), *scoaterea omenrească* în H, *mîntuința omului* în D;

i) сєла идомєнска — *satele lu Idumeiu* (CP, Ps. LXXXII, 7, f. 160 a, r. 17 — f. 160 b, r. 1), *idumeiești* în CP_2, *sala*<*șele*> *Idumeiului* în H, *Idumeilor* în D.

B. *Traduse prin diverse alte procedee, dar nu printr-un adjectiv în -esc* ;

a) рыбы морскыѧ — *peștii măriei*, стъѕѧ морскыѧ — *cărările măriei* (CP, Ps VIII, 9, f. 10 b, r. 15—17, 17—18);

b) скоты полскыѫ — *vita cîmpilor* (CP, Ps. VIII, 8, f. 10 b, r. 14—15, *viteale* în H, *dobitoacele* în D;

c) кнѧѕи людстїи — *judecii oamenilor* (CP, Ps. XLVI, 10, f. 89 a, r. 16—18) *giudeațele omenrești* în H, *boiarii nărodelor* în D;

d) роса аєрмонскаа — *roa Ermonului* (CP, Ps. CXXXII, 3, f. 258 a, r. 13—15, *lui Ermonu* în V (p. 184—185);

e) на рѣцѣ вавуλѡнстѣи— *la rîul Vavilonului* (CP, Ps. CXXXVI, 1, f. 262 a, r. 12—13);

f) людїє єѳїопстїи — *oamenii* <*e*>*tiopilor* (CP, Ps. LXXXVI, 4, f. 167 a, r. 12—13), *Etiopului* în H. Deși redarea derivatului slav prin genitivul substantivului de bază se încadrează formal în normă, în cazul primei variante traducerea relevă totuși două

entități deosebite («oameni» ai «etiopienilor»), cînd de fapt este vorba de unul și același lucru, de «etiopieni» ;

g) цр҃ѣ амѡ́ррѥнска — *împăratul Amoreiei* (CP, Ps. CXXXIV, 11, f. 259 a, r. 1—2), *Amoreiului* în H (oscilație explicabilă prin faptul că formațiile în -ьскъ puteau proveni și de la o temă feminină, și de la una masculină), *amoreilor* în D ;

h) цр҃ствї́а Ханаанска — *împărățiile hananeilor* (CP, Ps. CXXXIV, 11, f. 259 a, r. 3—5), *lui Hanan* în D, *împărăția Hanaanului* în H ;

i) вʌадкы ѥдомскыѧ и кнѧѕѧи моавитстїи — *vlădicii de Edom și judecii de Moav* (CP, cînt. I, 15, f. 286 b, r. 11—14), *domnitorii lui Edom și boiarii moavitanilor* în D.

După cum se vede, exemplele care ilustrează fiecare sufix în parte[20] sînt înșiruite pretutindeni în ordinea în care, în limitele capacității respectivului mijloc derivațional de a se atașa la cutare sau cutare temă, preferința față de adjectivele posesive în locul substantivelor corespunzătoare devine tot mai pronunțată : întîi derivatele de la numele de lucruri, apoi de la numele de ființe, care pot fi comune sau proprii. Întrucît tălmăcitorii nu dispuneau în limba lor maternă de asemenea sufixe, uneori nici nu le sesizau prezența, omițînd să le mai despartă, în traducere, de tema substantivului. Astfel, *Sinain*, din exemplul II 3 a, e reprodus aidoma ca în textul slav, ca și cum acolo ar fi fost un nume propriu, nu un derivat cu sufixul -инъ. La fel stau lucrurile și în exemplul imediat următor, II 3 b : *Levin* e înțeles ca nume propriu în CP și mai cu seamă în S, unde traducătorul n-a reperat morfemul posesiv, deși a grafiat cuvîntul întocmai ca în slavă, cu doi и, unul din finala temei substantivale, celălalt din inițiala sufixului. Abia D restabilește situația reală. O confuzie similară comite și tălmăcitorul H, în versiunea căruia въ потоцѣ кїсовѣ devine *în valea Kisovului*. Cf. traducerea din CP, *[în] izvorul lu Kis* (Ps. LXXXII, 10, f. 160 b, r. 12—13) și din D, *la pîrăul lui Kisson*.

Lăsînd la o parte inadvertențe ca cele semnalate mai sus, precum și cazurile cînd unui cuvînt i se preferă o întreagă perifrază (cf. I 4), va trebui să admitem că traducerea adjectivelor cu oricare din sufixele menționate nu se face la întîmplare și că formulările alese de tălmăcitori sînt circumscrise, chiar și făcînd abstracție de stăruința lor de a se ține pas cu pas de original, de diapazonul strict determinat de echivalente adecvate pe care le oferă limba română. Astfel, parcurgerea textelor poate demonstra că, bunăoară, pentru derivatele de la sl. чʌовѣкъ, pl. ʌюдиѥ «om» variantele posibile de traducere adecvată în românește sînt : *omenesc, omenești, omului, oamenilor, de om, de oameni*[21]. Lucrul acesta merită cu atît mai mult să fie subliniat cu cît nici astăzi nu s-ar putea indica alte mijloace de a traduce adjectivele posesive sau de relație din oricare limbă slavă modernă.

Există deci un inventar *finit* al posibilităților de redare în românește a acestor adjective, posibilități care, în ultimă instanță, se reduc la următoarele trei : substantivul la genitiv (singular sau plural), substantivul (la singular sau la plural) precedat

20. Evident, urmărirea evoluției fiecărui adjectiv în condițiile secolului următor — al XVII-lea —, prin extinderea cercetării asupra unor noi texte (*Cazania* lui Varlaam din 1643, *Noul Testament* de la Bălgrad din 1648, *Biblia* de la București din 1688 etc.) și prin amplificarea comentariului exemplelor, se poate dovedi deosebit de rodnică, îndreptățind elaborarea unui articol separat pe această temă.

21. Vezi exemplele de sub II 2 a, II 7 A d-h, II 7 B c, care ilustrează toate aceste variante, afară de ultima, pentru care n-am găsit atestări.

de prepoziție, în sfîrșit, adjectivul în *-esc* (exemple: II 2 a—d, II 5 c, d; II 5 a, b; II 7 A).

Deosebirea dintre singular și plural nu prezintă însemnătate principială în traducere, întrucît categoria numărului nu poate avea statut de independență la adjective. Altfel spus, singularul sau pluralul echivalentului românesc nu e determinat de forma corespunzătoare a adjectivului pe care-l traduce, deoarece aceasta este ea însăși dictată de substantivul cu care atributul din slavă se acordă. Cînd unui adjectiv slav îi corespunde, în versiunea românească, tot un adjectiv, corelația de număr dintre ele, chiar dacă e perfect concordantă, nu e, totuși, nemijlocită, ci mediată de substantivul pe care fiecare din ele îl complinește. Mai precis, un adjectiv în *-esc* va fi la singular, respectiv la plural, dacă și substantivul de care depinde va fi și el la singular, respectiv la plural, indiferent dacă adjectivul slav căruia i se substituie e la singular sau la plural. Numai cînd adjectivul slav e tradus printr-un substantiv românesc, se creează posibilitatea unei opțiuni între singular și plural. În acest domeniu nu acționează o normă cristalizată, dar exemplele (cf. II 6 a, II 7 A e, f, II 7 B b) indică un acord prin atracție între cele două substantive, în sensul că în construcția «substantiv + substantiv» cel din urmă îl secundează adesea pe cel dintîi în privința categoriei numărului. Evident, opțiunea e exclusă în situații ca cele de sub II 1 b, II 1 e, II 7 B m, n etc.

De remarcat că formațiile cu valoare strict posesivă se corelează doar în mică măsură cu derivatele românești în *-esc* (vezi II 2 a, II 4 d, II 5 d), majoritatea acestora dovedindu-se a fi corespondentele adjectivelor slave în **-ьнъ** și mai ales în **-ьскъ**. Dar, după cum rezultă din exemplele de sub II 7 B, nici aici nu există concordanță deplină între cele două limbi. Mai mult decît atît, în secolul al XVI-lea poziția sufixului *-esc* în cadrul derivării românești este în unele privințe mai precară decît în epocile ulterioare. Nici chiar în prezența unui model slav traducătorii nu s-au hotărît să confecționeze derivate de genul lui *cîmpesc* sau *mămesc* (vezi exemplele de sub II 7 B b, II 4 a). Iată însă că *Dicționarul limbii române* al Academiei atestă adjectivul *cîmpesc*, deși cu mențiunea că e ieșit din uz, în două scrieri din prima jumătate a secolului al XIX-lea (tomul I, partea a 2-a, București, 1940, p. 70, col. 2), și, în a doua jumătate a aceluiași secol, adjectivul *mămesc* (cu mențiunea «rar»), mai cu seamă în cîteva dicționare bilingve[22] (serie nouă, tomul VI, fasc. a 4-a, București, 1966, sub vocabulo). Așadar, evoluția gradului de productivitate a sufixului *-esc* urmează o traiectorie destul de sinuoasă, semne de involuție vădite încă din secolul al XVI-lea alternînd, mai tîrziu, cu sporadice revirimente.

În felul acesta, datele de mai sus vor putea, eventual, preveni o viziune rectilinie asupra istoriei acestui sufix, de la un model derivațional de largă răspîndire la

22. La asemenea lucrări lexicografice se potrivește, poate, observația lui S. Pușcariu că «autorii dicționarelor [...] sînt foarte des ispitiți să creeze ei înșiși cuvinte după modele existente... Dar [...] e foarte puțin probabil ca vreun alt român, decît autorii de dicționare, să ajungă în situațiunea de a le întrebuința...» (*Raport către comisiunea dicționarului*, în «Dicționarul limbii române», vol. I, București, 1913, p. XIV).

un instrument în mare măsură uzat astăzi, în condiţiile dezvoltării caracterului analitic al limbii române concomitent cu introducerea masivă a elementelor lexicale de circulaţie internaţională [23].

*

În concluzie, limba românească din primele noastre texte bilingve reprezintă nu un fenomen singular, evoluînd pe o orbită depărtată de liniile de dezvoltare a limbii întregului popor, ci o etapă bine definită în istoria limbii române, legată prin mii de fire de ceea ce fusese ea înainte, dar şi de ceea ce avea să fie. Considerată în contextul cultural-istoric al epocii [24], limba versiunilor interliniare româneşti, în ciuda stîngăciilor şi ezitărilor inerente oricărui început de drum, nu face, totuşi, excepţie de la cunoscuta regulă că «o bună traducere literară începe din clipa în care se diferenţiază de traducerea literală» [25].

M. GHEORGHIU şi V. SOLOMON

23. Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 260, 266.
24. Cerinţă asupra căreia stăruie o judicioasă recenzie consacrată studiului lui Mario Ruffini, *La traduzione cattolica della Biblia in romeno*, din «Orientalia Christiana Periodica», vol. XXXI, fasc. 1, Roma, 1965 (în «Ortodoxia», XVIII (1966), nr. 4, p. 587).
25. Şerban Cioculescu, *Patru sute de ani de la apariţia Tetraevanghelului lui Coresi*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIX (1961), nr. 1—2, p. 164.

RELAȚIILE MITROPOLIEI DE CARLOVIȚ CU BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN TRANSILVANIA ÎN SECOLUL AL XVIII-lea *

Dorința de libertate a poporului sîrb a luat, în repetate rînduri, după încorporarea țării în Imperiul otoman, forma exodului în masă. În condițiile create de înfrîngerea armatelor turcești sub zidurile Vienei și de victoriile armatelor austriece din ultima parte a secolului al XVII-lea, un grup de aproximativ 40.000 de familii sîrbești, numărînd aproape 150.000 de oameni, avînd în fruntea lor pe patriarhul Ipecului *Arsenie al III-lea Cernoievici* (1690—1707), au trecut în 1690, Dunărea, stabilindu-se în ținuturile aflate în stăpînirea imperialilor [1]. Prin *Diploma* din 20 august 1691 [2], împăratul Leopold I al Austriei (1655—1705) dădea patriarhului Arsenie al III-lea, puteri depline, asupra acestei populații sîrbești, atît în ordinea spirituală, cît și în cea civilă, jurisdicția civilă fiind însă restrînsă și aproape suprimată cu timpul [3].

Din localitatea Sîntandrei, de lîngă Buda, unde își avea reședința, patriarhul Arsenie s-a ocupat intens, între 1694—1695, de reorganizarea Bisericii Sîrbe din Ungaria, Croația și Slavonia și de numirea mai multor episcopi. Această reorganizare a fost consfințită de autoritatea de stat austriacă prin privilegiul imperial din 4 martie 1695, care a pus bazele legale ale organizării ierarhice a acestei Biserici. Documentul menționează următoarele eparhii: Timișoara-Ienopole, Karlstadt-Zrinopol, Szegedin, Ofen-Stuhlweissenburg, Mohaci-Sighet, Vîrșeț, Oradea-Erlau [4].

După moartea lui Arsenie al III-lea Cernoievici, conducerea Bisericii Ortodoxe Sîrbe din Austria a fost preluată de *Isaia Diacovici* (1707—1711), ales în Congresul Național din Cruședol. Noul mitropolit și-a mutat reședința în Cruședol, unde a rămas pînă în anul 1716, cînd a fost transferată la Carloviț [5].

Tratativele începute cu patriarhul Calinic al Ipecului au sfîrșit prin recunoașterea oficială a *Statutului* autonom al Mitropoliei sîrbe din Ungaria, prin actul de la 18 martie 1710, dîndu-se mitropolitului posibilitatea de a avea sinod propriu, de a hirotoni episcopi, de a numi conducători ai mînăstirilor și de a lua toate măsurile pe care le considera necesare [6]. Jurămîntul de supunere, pe care fiecare mitropolit era obligat să-l facă la alegere, indica jurisdicția pe care Ipecul continua, totuși, să o exercite asupra Mitropoliei sîrbe din Împărăția austriacă.

---

* Această lucrare de seminar, susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, a fost întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, care a și dat avizul să fie publicată.

1. Pregătiri anterioare fuseseră făcute la Constantinopol, prin discuțiile purtate între George Brancovici, secretarul legației transilvănene, și Kindsberg, ambasadorul austriac pe lîngă Poartă, care explicase garanțiile oferite de împărat sîrbilor ce se vor stabili pe teritoriile de sub stăpînirea sa. J. Bois, *«Carlovitz»*, în «Dictionnaire de Théologie Catholique», vol. II, 2, col. 1757.

2. Acest act este deosebit de important și pentru colaborarea dintre sîrbii și românii care trăiau în Imperiul austriac, antrenînd importante consecințe politice, sociale și culturale. I. D. Suciu și G. Popiți, *Relations serbo-roumaines dans l'empire autrichien entre 1780 et 1850*, în «Revue Roumaine d'Histoire», 1970, t. IX, nr 2, p. 243.

3. A. Hudal, *Die serbisch-orthodoxe Nationalkirche*, Graz und Leipzig, 1922, p. 40.

4. Cf. A. Hudal, *op. cit.*, p. 40. 5. *Ibidem*, p. 41. 6. *Ibidem*, p. 41

O situație bisericească nouă s-a creat după pacea de la Pasarovit (1718), cînd Austria a smuls suzeranității turcești teritoriile în care funcționau Eparhiile de Belgrad, Valievo și Episcopia Rîmnicului din Oltenia. Arhiepiscopului de Belgrad i-au fost supuse, la 16 noiembrie 1720, Episcopiile de Timișoara,. Vîrșeț, Valievo și Rîmnic, iar sub jurisdicția mitropolitului de Carlovit au rămas Episcopiile de Ofen, Karlstadt, Bacs, Arad, Pacreț, Costanica și Mohaci-Sighet [7]. Era firesc ca în aceste împrejurări să apară tendințe de unificare a celor două mitropolii. Evenimentul s-a petrecut la Congresul Național din 1726, unde mitropolitul Belgradului Moise Petrovici a fost ales și mitropolit de Carlovit (1727—1730). Lucrurile s-au repetat și cu Vichentie Ioanovici (1731—1737), cunoscut ca animator al învățămîntului printre sîrbi și întemeietor al unui gimnaziu la Carlovit [8].

La 1737, un alt patriarh al Ipecului, Arsenie al IV-lea Șacabent, care în fruntea unui nou grup de sîrbi, a preferat stăpînirea austriacă celei turcești, a devenit conducător al Scaunului mitropolitan al Carlovițului, vacant la acea dată. Fuzionarea celor două scaune mitropolitane de Belgrad și Carlovit a devenit, însă, irealizabilă după 1739, de cînd deasupra Belgradului a fluturat din nou, pentru o perioadă de mai bine de un secol, steagul cu semilună al Împărăției otomane.

La Carlovit, devenit prin diploma din 1 octombrie 1741 reședință definitivă a mitropoliei, patriarhul *Arsenie al IV-lea Șacabent* a fost recunoscut de către împărăteasa Maria Tereza (1740—1780) ca «Șef religios al clerului și națiunii rasciene» [9]. Spre deosebire deci de celălalt Arsenie, acesta din urmă este privit doar ca șef religios de către autoritatea imperială, care s-a îngrijit, prin diferite edicte (ca cele din 1729 și 1734), să limiteze și apoi să suprime autoritatea mitropolitului și în cele temporale, — care intrau în competența Comisiei Ilirice a Curții, transformată de Maria Tereza în Comisia Aulică «in Transilvanicis, Banaticis et Illyricis». Prin aceasta problemele sîrbești (privilegiile și instituțiile bazate pe aceste privilegii) au ieșit din cercul mai strîmt al autonomiei naționale bisericești, pășind în rîndul problemelor generale de stat [10]. În calitatea sa de conducător religios patriarhul Arsenie al IV-lea Șacabent a condus Congresul Național din anul 1744, în cadrul căruia s-au făcut încercări de reorganizare a situației interne bisericești [11].

Figura mitropolitului *Pavel Nenadovici* (1749—1768), urmașul patriarhului Arsenie al IV-lea, s-a ilustrat în istorie îndeosebi prin activitatea sa în slujba apărării Ortodoxiei și a promovării învățămîntului. În anul 1752, mitropolitul a apelat la Sinod pentru sprijinirea școlilor, după care a organizat, aproape din temelii, școala latină de cultură ortodoxă și generală din Carlovit, pentru care a adus și profesor din Rusia [12].

Preocupări privind situația internă caracterizează anii păstoririi mitropolitului *Ioan Georgevici* (1769—1778). Acestea își găsesc expresie în diferite regulamente, care apar după Congresul Național din anul 1769. Astfel, primul *Regulament*, din 27 septembrie 1770 își propune să reglementeze problema raporturilor dintre preoți și laici, procedura de judecată și organizarea internă a Bisericii de Carlovit. Cel de-al doilea *Regulament*, care datează din timpul lui Vichentie Ioanovici (1774—1780)

7. *Ibidem*, p. 42. 8. J. Bois, *art. cit.*, col. 1765. 9. *Ibidem*, col. 1765.
10. J. H. Schwicker, *Politische Geschichte der Serben in Ungarn, nach archiwalischen Quellen dargestellt*, Budapest, 1880, p. 108—109. 11. A. Hudal, *op. cit.*, p. 43.
12. S. Anuichi, *Activitatea mitropolitului Pavel Nenadovici, (1749—1768) de Carlovit în slujba Ortodoxiei*, în «Studii Teologice», XIII (1961), nr. 9—10, p. 551.

întîmpină de îndată nemulţumirea poporului, care vedea în unele prevederi tendinţe unioniste. La doi ani după aceasta, *Rescriptum declaratorium Illyricae nationis* modifică cele două regulamente. Rescriptul, care a rămas aproape un secol [13] *Codul fundamental* al Bisericii Sîrbe din Austria, prevede aprobarea prealabilă a autorităţii locale de stat pentru convocarea Sinodului din Carloviţ, la care era trimis şi un comisar, precum şi aprobarea pentru vizitele canonice [14].

Mitropolitul *Moise Putnic* (1780—1790) a obţinut din partea împăratului Iosif al II-lea (1780—1790) întinderea jurisdicţiei Mitropoliei de Carloviţ şi asupra ortodocşilor din Bucovina şi Transilvania. Pentru păstorirea românilor ortodocşi din Transilvania, supuşi din punct de vedere bisericesc din 1761 episcopului de Buda, a fost numit în 1783 un episcop definitiv în persoana lui *Ghedeon Nichitici* (1784—1788).

Congresul Naţional de la Timişoara (1790), care a inaugurat o nouă perioadă, caracterizată prin muncă intensă pe terenul învăţămîntului şi prin întărirea elementului laic [15], a ales în Scaunul de mitropolit, rămas vacant prin moartea lui Moise Putnic, pe *Ştefan Stratimirovici* (1790—1837). Acest mitropolit a creat primele institute şcolare superioare, în anul 1790, la Carloviţ înfiinţînd un seminar pentru 120 elevi.

Activitatea Mitropoliei de Carloviţ a continuat şi în secolul următor, cînd a fost ridicată la rangul de patriarhie, demnitate pe care a păstrat-o pînă la reînfiinţarea Patriarhiei Sîrbe de Ipec, cu sediul la Belgrad în 1920.

Biserica Ortodoxă Română din Transilvania între anii 1700—1760

Spre deosebire de sîrbi şi de celelalte popoare din Imperiul austriac, care se bucurau de o serie de privilegii, românii erau poporul cu drepturi foarte puţine şi cu cele mai slabe speranţe de ameliorare. Pentru români, «în lipsa unor instituţii publice şi a unei baze politice de pe care să opereze, Biserica Ortodoxă a fost cea care a ocrotit limba credincioşilor săi şi a păstrat identitatea lor naţională, în vremurile de opresiune din secolele al XV-lea, al XVI-lea şi al XVII-lea, formînd centrul în jurul căruia a putut să se grupeze mişcarea de renaştere naţională» [16]. Asupra ei se va năpusti propaganda pentru unirea cu Roma, care-şi căuta omul, mai întîi în şovăitorul Teofil, apoi în persoana tînărului şi ambiţiosului vlădică Atanasie.

Hirotonit la Bucureşti, în prezenţa celui mai neobosit apărător al Ortodoxiei, patriarhul Dositei al II-lea Notara (1669—1707) al Ierusalimului, mitropolitul Atanasie se orientează cu repeziciune pentru realizarea unirii cu Roma. În septembrie 1700, a convocat sinodul în care s-a realizat încheierea formală a unirii. După ce la Viena a îngăduit să fie rehirotonit ca episcop unit de către cardinalul Leopold de Colovici [17], înfăptuindu-se «cel mai înjositor act public săvîrşit pînă atunci de vreun vlădică românesc» [18], a urmat zgomotoasa serbare a instalării lui la Alba Iulia în ziua de 25 iunie 1701.

13. J. Bois, *op. cit.*, col. 1766. 14. A. Hudal, *op. cit.*, p. 44—45. 15. *Ibidem*, p. 46.

16. K. Hitchins, *The Rumanian National Movement in Transylvania, 1780—1849*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1969, p. 2.

17. Înainte de rehirotonirea sa la Viena, Atanasie a trebuit să semneze mai multe angajamente care sînt cuprinse în 16 articole şi care porneau în genere de la acuzaţiile care i-au fost aduse. (D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Bucureşti, 1967, p. 128).

18. N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, ed. II, Bucureşti, 1932, p. 34.

Pentru prețul unor privilegii pe care niciodată nu le vor dobîndi, așa cum le speraseră, Atanasie împreună cu o parte dintre protopopi și preoți sfîșia, pentru două secole și jumătate, trupul Bisericii românești unice [19], fără a avea curajul să înfățișeze în deplină lumină, adevărul unirii pe care l-au ascuns, de fața poporului.

Adînc lovită în ființa ei prin actul unirii, Biserica Ortodoxă Română din Transilvania «intra acum într-o epocă de prigoniri și de martiraj, mai cumplită decît fusese pentru ea lunga perioadă a Reformei» [20], dar nu dispare, cum susținea propaganda de Curte [21], ci își marchează cu vigoare existența în întreaga perioadă în care este silită să trăiască în umbră.

Flacăra afirmării ortodoxe se aprindea chiar pe treptele catedralei din Alba Iulia, în ziua instalării lui Atanasie, cînd cîțiva dintre brașovenii veniți cu acest prilej strigau că nu pot îngădui ca biserica lui Mihai Viteazul să fie închinată altei religii [22]. După două zile, aceștia au publicat și un protest pe care l-au trimis împăratului Iosif I al Austriei (1690—1711). Nemulțumirea hunedorenilor se poate deduce din scrisoarea lui Atanasie către cei doi protopopi Gheorghe și Ioan, care, deși sînt menționați în fruntea manifestului de unire de la 7 octombrie 1698, primesc îngăduința din partea episcopului unit ca împreună cu ceilalți preoți și mireni «cari țin legea grecească și românească» să poată trăi așa și pe mai departe, dar să nu hulească «legea înălțatului împărat și cele patru porunci» [23]. Ortodocșii din Alba Iulia și-au ales ca apărător pe românul Gabriel Nagyszegy, care a înaintat, pe cale legală, o plîngere, la care a adăugat amenințarea că, românii fiind strîmtorați, ar putea să privească, la o întîmplare, către alți stăpîni sau să părăsească țara [24].

După activitatea lui Nagyszegy, care a fost supus unui șir lung de umilințe pentru a fi înfrînt, a urmat o lungă perioadă de liniște pentru că «în masele largi ale poporului nu se putea forma atît de repede mari nemulțumiri. Ani întregi, decenii chiar, se strecurară pînă cînd ajunse și în conștiința poporului convingerea că prin unire și-a schimbat credința strămoșilor săi. Cu cît mai încet pătrundea însă această idee, cu atît mai înverșunată luptă pregătea ea pentru apărarea Bisericii Răsăritene» [25].

În 1721, Biserica unită a obținut ca reședință orașul Făgăraș, unde a fost instalat episcopul Patachi, în apropierea Țării Bîrsei, care a păstrat nepătat steagul Ortodoxiei [26]. Într-adevăr, foarte devreme Brașovul a dobîndit «prestigiul de adevărată cetate naturală a Ortodoxiei» [27]. La această situație a Brașovului contribuiau mai mulți factori. Pe plan economic, prosperitatea industriei casnice țărănești în aceste părți, făcea ca românii să se bucure de unele beneficii. Elementul grecesc, la rîndul său, întreținea cu rîvnă spiritul ortodox, iar luteranii, din considerente economice, erau interesați și ei ca unirea românilor ortodocși cu Biserica Romei să nu se realizeze. La Brașov mai exista și școala de la biserica Sfîntul Nicolae din Schei, «școală ortodoxă, fără pereche în toată Transilvania» [28], patronată de

19. *Ibidem*, p. 35.
20. L. Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania*, București, 1966, p. 3.
21. I. Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu 1918, p. 116.
22. S. Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal*, vol. I, p. 35—36.
23. M. Păcurariu, *Preoțimea hunedoreană sprijinitoare a năzuințelor poporului în cursul veacurilor*, în «Mitropolia Banatului», VIII (1968), nr. 10—12, p. 624—625.
24. N. Iorga, *op. cit.*, p. 35. 25. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 72—73.
26. *Ibidem*, p. 112. 27. L. Blaga, *op. cit.*, p. 50. 28. *Ibidem*, p. 53.

domnii din țările române a căror grijă și ajutoare pentru Ortodoxia transilvăneană treceau mai întîi prin Brașov. Nu este de mirare deci că la Congresul Național de la Carloviț, din anul 1730, delegații care au încheiat legături strînse cu Mitropolia de aici au fost brașoveni.

Mitropoliții sîrbi de la Carloviț își vor îndrepta de acum tot mai stăruitor atenția către turma rămasă fără păstor a ortodocșilor din Transilvania, făcîndu-se intermediari ai petițiilor acestora și intervenind energic pentru ei, în repetate rînduri la Curtea din Viena. La numai cinci ani după Congresul de la Carloviț, mitropolitul *Vichentie Ioanovici* declară în fața unei noi deputății brașovene: «În toate cu mînă de ajutori și apărare cu destoinicie pentru voi, purtători de grijă a fi, cu toată inima făgăduim»[29].

Prilejul pentru a-și împlini făgăduința s-a ivit în același an, cînd a trimis în Ardeal pe episcopul Cruședolului, *Nicanor Meletievici* pentru a aduna colecta destinată armatei austriece. Mitropolitul a însărcinat pe episcopul Meletievici să dispună tot ce va găsi de cuviință în treburile bisericești de aici. Sosit la Brașov, la 5 decembrie 1735, episcopul sîrb a hirotonit un preot, iar mai tîrziu a rînduit ca protopop pe Radu Tempea[30], pentru care Sinodul mitropolitan avea să intervină, întrucît fusese închis de către Sfatul orașului, care dorea să-l înlocuiască cu un contracandidat. Patriarhul Arsenie al IV-lea Șacabent, ajuns conducător al mitropoliei de Carloviț, a continuat linia înaintașului său în relațiile cu românii ortodocși ardeleni și în special cu brașovenii, în fruntea cărora se afla protopopul Eustatie Vasilievici care vizitase Carlovițul în anul 1736[31].

Tot din ținuturile aflate sub jurisdicția Carlovițului a pornit călugărul *Visarion Sarai*, a cărui trecere prin Banat și Ardeal a declanșat mișcarea populară de la 1744. Posedînd un pașaport, în limba latină, semnat de patriarhul Arsenie, Visarion s-a oprit la Lipova, după ce vizitase mînăstirile bănățene. Orașul, important centru comercial, era la acea dată obiectul unei sistematice propagande uniatiste[32]. Lîngă crucea pe care o ridicase pe colina din apropiere, călugărul vorbea celor veniți la obișnuitele tîrguri în astfel de cuvinte: «Vai de capul vostru, ați vîndut sufletele voastre, dezlegarea morților voștri nu e dezlegare, ci osîndă; parastase, pomeni și sărindare le-ați plătit cu totul în deșert, la popi nelegiuiți»[33]. Crucea înfiptă în apropierea bisericii, a dobîndit după plecarea sa valoarea simbolului rezistenței ortodoxe, atrăgînd numeroase pelerinaje. De la Lipova, Visarion și-a continuat drumul prin Căpîlnaș, Dobra, Deva, Orăștie și Săliște, întîmpinat pretutindeni de mii de credincioși și de călăreți în glasul clopotelor. Arestat între Săliște și Sibiu a fost interogat și întemnițat la Alba Iulia, iar mai apoi la Viena, unde i s-a pierdut urma, nu însă și din amintirea Bisericii noastre care din 1955, îl cinstește ca «sfînt mărturisitor».

Dispariția călugărului Visarion n-a fost în măsură să descurajeze Biserica Ortodoxă din Transilvania în drumul ei către afirmare. Recrudescența măsurilor represive a ridicat apărători noi, care și-au înscris numele în cartea de aur a istoriei noastre bisericești. Acțiunile lor s-au bucurat de sprijinire, între care și

29. R. Tempea, *Istoria Sfintei Beserecі a Scheilor Brașovului*, București, 1969, p. 154.
30. *Ibidem*, p. 157. 31. I. Lupaș, *op. cit.*, p. 117.
32. Ion B. Mureșanu, *Contribuții la istoria Bisericii bănățene din prima jumătate a secolului al XVIII-lea (Călugărul Visarion Sarai)*, în «Mitropolia Banatului», XVIII (1968), nr. 10—12, p. 639.
33. G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu 1889, p. 420.

din partea mitropolitului Pavel Nenadovici. De la începutul păstoririi, acesta a încercat să-şi întindă protectoratul şi asupra românilor ortodocşi din Transilvania. Poarta deschisă către Ardeal a năzuinţelor mitropolitului, o constituia Episcopia Aradului[34], în a cărei jurisdicţie intrau şi românii din Hălmagi, care avea în fruntea ei pe *Sinesie Jivanovici*, un devotat colaborator al lui Pavel Nenadovici.

Încurajaţi de intervenţiile bătrînului mitropolit la Curtea Mariei Tereza, trimişii românilor poposeau, în repetate rînduri, la reşedinţa sa, rugîndu-l, în situaţia disperată în care se aflau, să-şi întindă oblăduirea şi asupra lor: «...Şi te milostiveşte că pierim şi trupeşte şi sufleteşte şi n-avem unde să ne răzimăm fără numai la Hristos şi la Prea Sfinţia Ta... ci ne rugăm Prea Sfinţiei Tale şi orice vei cheltui Prea Sfinţia Ta cu mare iubire vom întoarce Prea Sfinţiei Tale şi cu mare mulţumită, numai să-ţi rămînem fii ai Sfinţiei Tale mici şi plecaţi: noi Scaunul Sibiului şi al Făgăraşului şi Scaunul Nocrich şi Scaunul Miercurei şi Scaunul Sebeşului şi Scaunul Orăştiei şi ţinutul Dobrii tot»[35], glăsuia petiţia semnată de Ioan Oancea şi de preoţii Bucur, Ioan, Văsîiu, Măcinic şi Ioan din Gaieş.

Prevestitoare, parcă, ale unei mişcări de mari proporţii acţiunile şi petiţiile continuă an de an. Nicolae Oprea, călugărul Nicodim, popa Ioan din Aciliu, vicarul unit Nicolae Pop sînt doar cîteva dintre numele purtătorilor şi iniţiatorilor acestora. Mitropolitul Pavel Nenadovici, care încuraja necontenit pe români, asigurîndu-i de ajutorul său «din toate puterile», a obţinut în 1754 permisiunea ca episcopul Aradului să poată vizita Hălmagiul, continuînd, în anii care au urmat, şirul petiţiilor la Curte, pentru cauza românilor ortodocşi ardeleni. Numai în 1755 a trimis cinci memorii, protestînd împotriva abuzurilor guvernului austriac. Situaţia Ortodoxiei în Ardeal a dezbătut-o apoi Sinodul sîrbesc din 10 iulie 1756[36].

Către sfîrşitul deceniului al şaselea, Curtea austriacă — încurcată în războiul cu Prusia şi socotind că menajarea relaţiilor cu ţarina aliată, Elisabeta a Rusiei, este necesară — s-a îndreptat spre o modificare a politicii religioase în Ardeal. La recomandările făcute în Conferinţa ministerială, Curtea a decis, în sfîrşit, la 13 octombrie 1758, să numească un episcop neunit pentru Ardeal[37].

Poate că această decizie ar fi întîrziat mult prin cancelarii, ori s-ar fi pierdut în arhive, dacă Biserica Ortodoxă din Transilvania nu şi-ar fi spus din nou, cu fermitate, cuvîntul prin mişcarea condusă de călugărul Sofronie de la Cioara (1759—1761). Luînd naştere în judeţul Hunedoara, mişcarea s-a întins în Munţii Apuseni, apoi către Sibiu, în valea Mureşului, în nord în Maramureş şi în numai cîteva luni călugărul Sofronie devenise stăpînul Transilvaniei.

Propunîndu-şi să pregătească restaurarea Bisericii Ortodoxe din Transilvania în vechea ei formă vlădicească, el a convocat la 14 februarie 1761 un Sinod la Alba Iulia, la care s-a hotărît să se ceară episcop ortodox, eliberarea celor întem-

34. T. Bodogae, *Contribuţii documentare la istoria Bisericii arădane din veacul al XVIII-lea*, în «Mitropolia Banatului», XVII (1967), nr. 1—3, p. 122—128.

35. S. Dragomir, *op. cit.*, vol. I, anexa 59. 36. S. Anuichi, *op. cit.*, p. 549.

37. In şedinţele din 19 iulie şi 14 august 1758 ale Conferinţei ministeriale s-au exprimat păreri diferite în privinţa ortodocşilor ardeleni. Cancelarul aulic transilvan, contele Bethlen şi consilierul Bandi considerau pe mitropolitul de Carloviţ autorul tuturor tulburărilor, şi recomandau stăvilirea acţiunilor sale în Ardeal prin arestarea emisarilor săi. Numirea unui episcop ortodox o socoteau foarte păgubitoare pentru supravieţuirea unirii. Împotriva acestei păreri, baronul Bartenstein recomanda numirea unui mitropolit pentru ortodocşii din Ardeal, care, învestit cu aceeaşi jurisdicţie asupra românilor ortodocşi ca cea a mitropolitului sîrb asupra credincioşilor săi, ar aduce un echilibru între cei doi (S. Dragomir, *op. cit.*, vol. II, p. 72).

nitaţi pentru credinţă şi a dat hotărîri de ordin pastoral. Acest sinod «reprezintă triumful desăvîrşit al Ortodoxiei din Transilvania care a izbutit să scuture lanţurile robiei după şase decenii de suferinţe grele şi de lupte necurmate» [38].

Împotriva mişcării călugărului Sofronie a fost trimis generalul Adolf Buccow, cu soldaţi şi tunuri, a cărui trecere a lăsat o pată ruşinoasă în istorie.

Ierarhii sîrbi în fruntea Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal

Împreună cu generalul Buccow sosea şi episcopul sîrb *Dionisie Novacovici* (1761—1767), cu care «se încheia astfel robia babiloneană a Bisericii Ortodoxe din Ardeal» [39], chiar dacă episcopul Budei venea nu ca vlădică al Ardealului, ci numai ca vlădică în Ardeal [40].

Născut în Dalmaţia, în jurul anului 1700, el a îmbrăcat de timpuriu haina monahală în Mînăstirea Sfîntul Sava din Bocca Cataro. Ca profesor, mai tîrziu, la şcoala de teologie de la Novi-Sad şi-a cîştigat repede o faimă deosebită, aşa încît adunarea din 12 decembrie 1748 l-a cerut ca episcop la Buda, după ce îndeplinise aici, timp de un an, funcţia de predicator. Deşi hirotonia sa a avut loc la 24 iulie 1749, instalarea s-a făcut abia la 15 februarie 1761.

Modest şi blînd cum se înfăţişa, oamenii împărătesei Maria Tereza sperau să facă din Dionisie Novacovici instrumentul politicii lor. De aceea în 1758, cînd s-a pus problema desemnării unui episcop pe seama românilor ortodocşi din Ardeal, alegerea autorităţilor a căzut asupra lui Dionisie, împotriva voinţei mitropolitului Pavel Nenadovici, care pregătise pentru aceasta pe altcineva.

A doua instalare a episcopului Dionisie Novacovici a avut loc la biserica Sfîntul Nicolae din Schei, unde, după sfînta liturghie, generalul Buccow a citit, în limba latină, decretul de numire [41]. Ceremonia a avut loc într-un cerc restrîns, cu asistenţa oficialităţilor, întrucît oamenii din sate au fost opriţi, prin circulare, să participe, iar braşovenii, datorită prieteniei lor tradiţionale faţă de mitropolitul de la Carloviţ, priveau cu neîncredere pe noul episcop. De altfel acesta nu s-a bucurat toată viaţa, de prietenia mitropolitului Pavel Nenadovici de Carloviţ [42].

Dionisie Novacovici a plecat cu sufletul mîhnit de la Braşov. Nu aceeaşi a fost atitudinea ortodocşilor din celelalte părţi, căci, trimis din sat în sat, pentru a linişti pe români, aceştia priveau la episcopul lor «cu uimire şi cu ardoare ca la un înger din cer» [43]. În Ardeal, el a învăţat româneşte şi a scris în româneşte şi sîrbeşte o carte de liturgică şi o serie de studii menite să combată propaganda unită (*Despre deosebirile fundamentale dintre Biserica Răsăritului şi cea de Apus, Despre Purgatoriu, Despre purcederea Sfîntului Duh*).

În 1762, Dionisie a ţinut un sobor la Sibiu, primind diferite cereri ale preoţilor pentru a le trimite la Viena. În vara aceluiaşi an a vizitat eparhia [44]. Confirmat la 6 noiembrie 1762 de împărăteasa Maria Tereza ca episcop provizoriu în Ardeal [45], plătit cu două mii de florini pe an, la care se adăugau nelipsitele condiţii, Dionisie Novacovici şi-a avut reşedinţa la Sibiu, unde închiriase o casă, plătind 140 florini pentru doi ani. Deoarece protopopii insistau să facă demersuri

38. S. Dragomir, *op. cit.*, vol. II, p. 197. 39. *Ibidem*, p. 253.
40. N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 131.
41. A. Bunea, *Episcopii P. P. Aron şi D. Novacovici sau istoria românilor ardeleni de la 1764*, Blaj, 1902, p. 229. 42. S. Dragomir, *op. cit.*, vol. II, p. 252.
43. *Ibidem*, p. 222. 44. A. Bunea, *op. cit.*, p. 242.
45. Episcopul Dionisie Novacovici iscălea: «cu mila lui Dumnezeu episcop al Ardealului şi al Budei» (iar în latineşte: «Ecclesiarum in Transylvania graeci ritus non unitarum episcopus Budensis). A. Bunea, *op. cit.*, p. 251.

pentru zidirea unei reşedinţe episcopale, el a cerut, la 18 iulie 1764, guvernului ardelean autorizaţia pentru cumpărarea unui teren corespunzător şi a propus ca loc localităţile: Orăştie, Vad şi Sebeşul săsesc. Cererea a rămas fără răspuns [46], iar episcopul şi-a mutat reşedinţa într-o căsuţă lîngă biserica din Răşinari.

Conform unei conscripţii bisericeşti efectuate în 1766 numărul familiilor ortodoxe era de 105.909, compuse din 635.454 suflete. Această cifră indică o scădere faţă de anul 1761, datorită trecerilor la unire. Numărul preoţilor cu singhelie (carte de hirotonie) de la episcopul Dionisie sau de la alţi episcopi ortodocşi, era de 1.223 doar 201 fiind cei fără această confirmare [47].

Încă din 1762, Dionisie înaintase împărătesei demisia care i-a fost acceptată în 1764. A părăsit definitiv Ardealul însă abia la 1 octombrie 1767, cînd a plecat la Buda, unde a murit la 8 decembrie 1767. În cei şapte ani ai păstoririi sale, Biserica Ortodoxă din Ardeal a început să renască [48].

La 7 octombrie 1768, a fost delegat ca administrator în Ardeal, episcopul Vîrşeţului, *Ioan Gheorghevici*, căruia i s-a cerut să meargă cît mai rar în Ardeal iar vara de loc. Ajuns, după o lună, mitropolit la Carloviţ, Ioan Gheorghevici a desemnat ca episcop în Ardeal pe *Sofronie Chirilovici* (1771—1774).

Deşi a anulat alegerea lui Sofronie Chirilovici, împărăteasa Maria Tereza a revenit şi l-a numit tot pe el episcop la Sibiu, neuitînd să-i reînnoiască condiţiile puse înaintaşului său Dionisie: de a cere aprobarea guvernului ardelean pentru convocarea sinodului sau pentru vizite canonice, de a îndepărta pe preoţii hirotoniţi în afara Ardealului şi de a locui la Sibiu. Sosit la Sibiu la începutul anului 1771, el a supus pe grecii din Sibiu, la 23 noiembrie al aceluiaşi an, pentru a putea avea biserică în oraşul de reşedinţă, atît de preţioasă acum cînd episcopul unit Grigorie Maior îi răpea bisericile şi-i aresta preoţii [49].

În aceste condiţii extrem de vitrege, Sofronie a cerut Curţii din Viena mutarea sa şi la 27 mai 1774 a părăsit Ardealul pe care l-a lăsat sub conducerea vicarului I. Popovici din Hondol. Episcopul sîrb a continuat totuşi să hirotonească preoţi pe seama acestei eparhii, pînă s-a dat ortodocşilor ardeleni un nou episcop.

Noul episcop avea să-şi desfăşoare activitatea într-o atmosferă de mai bune speranţe şi pentru Biserica Ortodoxă, deoarece Iosif al II-lea (1780—1790), ajuns pe tronul Austriei a dat, în 1781, cunoscutul edict de toleranţă religioasă care îngăduia construirea de biserici şi şcoli în fiecare sat şi interzicea preoţilor catolici să meargă la credincioşi de altă confesiune, fără a fi chemaţi [50]. Deşi era adept al politicii mamei sale Maria Tereza de a nu încuraja creşterea Bisericii Ortodoxe, Iosif al II-lea, care a vizitat Transilvania în cîteva rînduri, şi-a propus totuşi să numească un episcop permanent, în locul episcopilor administratori de pînă acum [51].

În cadrul acestei politici, în anul 1784 a fost numit episcop al Ardealului *Ghedeon Nichitici* (1784—1788), fostul arhimandrit al Mînăstirii Şişatovaţ. Cu un an înainte, în 1783, jurisdicţia Mitropoliei de Carloviţ asupra ortodocşilor din Tran-

46. I. Mateiu, *Ştiri privitoare la dobîndirea unei reşedinţe episcopeşti în Ardealul ortodox din veacul al XVIII-lea*, în «Revista istorică», XI (1925), nr. 10—12. p. 278.

47. Şt. Lupşa, *Ştiri şi documente despre Biserica Ortodoxă Română din Ardeal după 1761, culese din Arhiva Consiliului de Stat şi a Cabinetului imperial din Viena*, în «Revista Teologică», XXXI (1941), nr. 5, p. 247—248. 48. I. Lupaş, *op. cit.*, p. 123.

49. Gh. Moisescu, St. Lupşa, Al. Filipaşcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, Bucureşti 1958, p. 319. 50. I. Lupaş, *op. cit.*, p. 125. 51. K. Hitchins, *op. cit.*, p. 51.

silvania a fost recunoscută oficial, după ce, la Congresul național din anul 1769 această problemă întîmpinase opoziția hotărîtă a comisarilor guvernamentali [52].

Păstorirea lui Ghedeon Nichitici, deși numai de patru ani, s-a caracterizat printr-un deosebit zel. Vizita pe care a făcut-o din sat în sat, avînd misiunea de a potoli pe răsculații lui Horia, i-a dat prilejul de a controla pe preoți cum își poartă registrele. Mulți se scuzau că nu știu să scrie, sau că nu au avut de unde să cumpere hîrtie. De aceea episcopul fixează ca preoții să știe «cetania, scrisoarea, cîntarea, rînduiala bisericii și catehismul» [53] și o dată ajuns la Sibiu, trimite parohiilor formulare-tip de condici matricole, inventar, socoteli și pentru porunci.

Episcopul Ghedeon moștenise de la înaintașii săi problema nerezolvată a reședinței episcopale. De aceea, în anul 1785, a cerut guvernului austriac aprobarea pentru cumpărarea unei case în Sibiu, partea cea mai mare din preț urmînd să fie acoperită prin contribuții. Dar, la recomandarea guvernului ardelean, împăratul a hotărît amînarea cumpărării ca să nu apese prea greu asupra populației de rînd [54].

Înainte de moartea sa, petrecută la 20 noiembrie 1788, Ghedeon Nichitici a participat la Sinodul mitropolitan de la Carloviț, din vara anului 1786, care a împuținat numărul sărbătorilor bisericești [55]. Averea care a rămas după moartea sa, a destinat-o zidirii bisericii din Sibiu și alcătuirii unui fond pentru preoții săraci, meritînd astfel, pe deplin, cuvintele pe care împăratul Iosif al II-lea le-a spus despre el: «a trăit puțin, dar cu totul pentru binele obștesc» [56].

Ultimul episcop sîrb care a păstorit Biserica Ortodoxă din Ardeal a fost *Gherasim Adamovici* (1789—1796). Acesta s-a născut în anul 1733 la Siklos și era egumen al Mînăstirii Bezdin, în martie 1789, cînd a fost numit episcop la Sibiu.

Ajuns în această demnitate, Gherasim Adamovici s-a arătat a fi «un om zelos și a alergat mult pe la Viena ca să cîștige drepturi pe seama poporului și a Bisericii noastre» [57]. În corespondența purtată cu mitropolitul Stratimirovici al Carlovițului, episcopul ardelean îl informează pe mitropolit că a înaintat «gravaminele» (doleanțele) clerului său guvernului ardelean. Conținutul acestora nu este cunoscut, dar probabil că este asemănător cu cel al lui *Supplex Libellus Valachorum* (1791) [58]. Tot din acest schimb de scrisori aflăm că în anul 1790 episcopul a terminat conscripția familiilor ortodoxe și că a primit din partea Cancelariei ilirice aprobarea pentru trimiterea unor bursieri la seminarul de la Carloviț.

La 14 septembrie 1791 s-au întrunit, la Sibiu, protopopii ortodocși pentru a depune jurămîntul de fidelitate față de noul împărat Leopold al II-lea. Cu acest prilej, Gherasim Adamovici le-a făcut cunoscut conținutul protocolului Dietei din Cluj care se ocupase cu analizarea *Supplex*-ului. Afirmațiile insultătoare la adresa poporului și clerului român au determinat pe protopopi să aleagă pe episcop ca reprezentantul lor, însărcinîndu-l să prezinte împăratului protestele românilor împotriva celor hotărîte de Dieta din Cluj. Însuși episcopul îndemnase pe protopopi să facă acest pas pentru a avea îndreptățirea de a merge la Viena, fără a putea fi socotit, pentru aceasta, «capul răzvrătirii» [59]. Și într-adevăr cei doi episcopi au călătorit la Viena în anul 1792, pentru a cîștiga drepturi politice și bisericești pe seama românilor ardeleni [60].

52. I. H. Schwicker, *op. cit.*, p. 353—355. 53. I. Lupaș, *op. cit.*, p. 126.
54. I. Mateiu, *op. cit.*, p. 279. 55. I. Lupaș, *op. cit.*, p. 126.
56. G. Moisescu, St. Lupșa, Al. Filipașcu, *op. cit.*, p. 323. 57. I. Lupaș, *op. cit.*, p. 127.
58. S. Dragomir, *Corespondența episcopului Gherasim Adamovici și mișcarea de emancipare a clerului și poporului românesc*, Sibiu, 1911, p. 4.
59. *Ibidem*, p. 14. 60. D. Prodan, *op. cit.*, p. 49—50.

Gherasim Adamovici a continuat strădaniile în vederea construirii unei reședințe episcopești, dar nu a izbutit decît să zidească biserica din suburbia Strada Lungă, din Sibiu. Abia mai tîrziu Vasile Moga a primit îngăduința de a cumpăra o casă, care să-i servească drept reședință [61].

Participarea la lupta pentru drepturi politice nu l-a abătut cu nimic pe episcop de la grijile eparhiei. Astfel, de sărbători el trimitea preoților săi, «cărți pastorale», care să fie citite în biserici. În timpul său s-au tipărit cărți de cult și s-au făcut chiar încercări de a se publica o gazetă pentru preoți și popor. Ioan Molnar Piuaru și Paul Iorgovici scoteau, se pare, în 1793, o foaie în limba română, la Viena, pe care ar fi trimis-o și episcopului să o împartă între români. Tot acum a început să se țină la Sibiu, în lunile de vară, un curs pentru pregătirea învățătorilor, a cărui conducere a fost încredințată lui Dimitrie Eustatievici [62].

Păstorirea lui Gherasim Adamovici a luat sfîrșit la 13 aprilie 1796, cînd a încetat din viață, în vîrstă de 64 ani, lăsînd și el, ca și alți înaintași, un fond pentru preoți. Cu el se încheie șirul episcopilor sîrbi care au păstorit Biserica Ortodoxă a Românilor din Transilvania.

Un nou episcop pentru ortodocșii ardeleni va fi îngăduit abia peste cincisprezece ani, în persoana lui *Vasile Moga*, român de origine.

Biserica Ortodoxă Română din Transilvania a trăit, în secolul al XVIII-lea, unul din cele mai dramatice capitole din istoria sa. În aceste vremuri, ea a găsit mereu sprijin din partea unor state ortodoxe, cum erau țările române, sau din partea unor popoare ortodoxe cum erau sîrbii din Imperiul austriac.

Atitudinea Mitropoliei de Carloviț în apărarea Ortodoxiei în Transilvania este exemplară. În condiții în care intervenția țărilor ortodoxe amintite devenea ineficientă, mitropoliții sîrbi, supuși și ei ai împăratului de la Viena, se făceau interpreții intereselor Ortodoxiei românești, folosind întreaga lor influență pentru a îmbunătăți situația ei atît de vitregă.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea cei mai mulți dintre episcopii sîrbi care au călăuzit destinele Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania și-au îndeplinit cu cinste nu numai obligațiile pastorale ci s-au identificat, chiar, cu interesele naționale ale păstoriților lor și astfel îi găsim, de multe ori, în fruntea luptelor pentru cîștigarea de drepturi politice pentru români. Aceasta a făcut ca ei să se bucure de o deosebită considerație în sînul populației românești. Mai mult chiar, unii dintre ei au reușit să cucerească, prin felul lor de viață și prin activitatea lor, stima unor reprezentanți ai Bisericii unite [63]. Păstorirea episcopilor sîrbi asupra Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania în timpuri în care aceasta era lipsită de un episcop și de posibilitatea de a-l alege din sînul ei, a constituit un ajutor prețios din partea Bisericii Ortodoxe Sîrbe surori.

Doctorand AUREL JIVI

61. I. Mateiu, *op. cit.*, p. 280. 62. I. Lupaș, *op. cit.*, p. 128.
63. S. Anuichi, *op. cit.*, p. 429—430.

· DOCUMENTARE ·

LUCA, DOCTORUL PREAIUBIT

Pe vremea cînd Mîntuitorul şi ucenicii Săi propovăduiau lumii noua credinţă, omenirea era apăsată de multe suferinţe. Iisus oferea celor obidiţi o mare mîngîiere, speranţa; şi le aducea un ajutor imediat, mila. El reda oamenilor încrederea în bunătatea omenească, în solidaritatea faţă de încercări şi puterea de a suporta suferinţa, în nădejdea marii răsplătiri — mîntuirea. Bolnavii, infirmii, neputincioşii nu mai erau lepădaţi la marginea societăţii, ci îmbrăţişaţi, ridicaţi şi ajutaţi. Vindecările miraculoase constituiau fermentul care întreţinea credinţa.

Evreii, în mijlocul cărora propovăduia Mîntuitorul, nu concepeau ca un profet să nu aibe puteri supranaturale. De aceea I se aduceau bolnavii, mai cu seamă aceia care sufereau de boli atribuite de contemporani unei intervenţii demonice. Şi Iisus i-a vindecat sau i-a uşurat [1], iar ucenicii Săi au făcut la fel.

Noua religie, intervenind în medicină, vindecînd sau numai alinînd suferinţele, lua o poziţie opusă practicii medicale contemporane. Medicina care se exercita pe atunci era fie a poporului care recurgea la descîntece spre a alunga demonii şi la amulete care să apere de boli, fie o medicină sacerdotală, exercitată în temple, cam cu aceleaşi mijloace, fie medicina cultă, căpătată în şcoli de la maeştri greci, numeroşi în toată Asia Mică. Medicina grecească ajunsese la un înalt grad de dezvoltare şi a culminat în epoca lui Galen (138—201), cel mai de seamă reprezentant al acestei ştiinţe de după Hipocrate. Din păcate însă nu toţi medicii care practicau acolo erau mari învăţaţi, aşa cum avea să fie Galen, şi nici exemple de devotament şi dezinteresare.

Aceşti medici greci provocaseră, cu un secol şi jumătate mai înainte, cînd «năvăliseră» la Roma, adversitatea romanilor speriaţi şi dezgustaţi de lăcomia lor [2]. Cato cenzorul (234—241 î.d.Hr.) scria, cu destulă exagerare desigur, fiului său Marcus, că medicii greci erau nişte răufăcători care urmăreau să nimicească Roma, de aceea îi poruncea să nu recurgă niciodată la ei.

Deşi vremea trecuse, obiceiurile rămîneau aceleaşi. Ştiinţa medicală grecească era, ce e drept, înfloritoare; dar prea mulţi dintre modeştii şi totuşi încrezuţii ei slujitori, mai ales de prin oraşele mai mici şi mai îndepărtate, erau slab pregătiţi. Ei îşi ofereau serviciile numai celor în stare să-i plătească, nedînd nici cea mai mică atenţie

1. Aimé Puéch, *Histoire de la littérature grecque chrétienne*, I, Paris, 1928, p. 19.
2. A. Castiglione, *Histoire de la Médecine*, Paris, 1931, p. 171.

săracilor lipsiți de mijloace. Procedînd astfel, ei se situau la polul opus credinței și carității creștine [3]. Pe acești medici creștinismul îi sfida: «Doctore, vindecă-te pe tine însuți» (Luca IV, 23) și-i disprețuia pentru neomenia lor.

Vindecările miraculoase rămîneau în acei primi ani ai propovăduirii religiei creștine circumscrise pe o arie neapărat limitată. Lumea contemporană era confruntată cu mari nenorociri colective, precum epidemiile care pustiau orașele și satele, inundațiile, cutremurele, seceta și foametea. Omenirea avea nevoie de medici. Atunci au început să apară din rîndurile creștinilor alți medici, calificați prin școală sau prin ucenicie, dar punînd în exercitarea profesiei lor principiile credinței în care trăiau. Ei au fost «doctorii fără de arginți», al căror prototip l-au constituit frații sirieni Cozma și Damian.

În cadrul acestui tablou al practicii medicale din secolul întîi d.Hr., trebuie situat doctorul, care a fost în același timp și Evanghelist, Sfîntul Luca.

Era de felul său un antiohian, dintre «gentili». Se pare că numele lui complet era Lucas. Terminația «as» se întîlnește frecvent în inscripțiile din vremea aceea, desemnînd pe sclavi. De aci presupunerea că Luca ar fi fost un libert. A trăit aproape de 80 de ani. Scrierile — Evanghelia și Faptele Apostolilor — le-ar fi redactat la bătrînețe, cu puțin înainte de moarte [4]. Nu este bine lămurit dacă Sfîntul Evanghelist Luca a suferit martiriul. După Sfîntul Grigore din Nazianz, precum și după un document arab, citat de Kirst, Sfîntul Evanghelist Luca ar fi fost martirizat; dar după alte surse el ar fi închis ochii în pace. Nici locul morții sale nu este bine precizat: Patras, în Peloponez; Beoția sau Bitinia, în Asia Mică. Trupul lui ar fi fost transportat, în 357, la Constantinopol.

Cu multă probabilitate se poate spune că a studiat medicina la Tars, cel mai important centru cultural din Asia Mică. Despre activitatea sa medicală, știrile pe care le deținem sînt puține. Dar este de reținut amănuntul că deși Luca a lăsat în scrierile sale unele amănunte privind faptele ce le-a îndeplinit, el nu a consemnat nici o singură vindecare miraculoasă săvîrșită de el. Sfîntul Luca era medic și și-a practicat profesiunea. Unul și cel mai ilustru pacient de a cărui sănătate s-a îngrijit a fost Sfîntul Apostol Pavel. Dar vindecări miraculoase n-a săvîrșit. Subliniind această constatare, adaugăm că el era, incontestabil, un creștin convins, un adorator și adept al lui Iisus Hristos, ale Cărui vindecări miraculoase le-a povestit cu cea mai fierbinte credință.

Raporturile Sfîntului Evanghelist Luca cu Sfîntul Apostol Pavel au fost cele dintre un medic devotat și un pacient iubit, dar în același timp și cele dintre ucenic și maestrul său. În ambele calități Luca l-a însoțit pe Apostolul Pavel în călătorii, cu dragostea ce i-o purta și cu nespusă admirație. Sentimente de dragoste și prietenie îi purta și Apostolul Pavel Sfîntului Luca, așa cum mărturisește în Epistola către Coloseni, cărora le spune că: «vă îmbrățișează Luca, doctorul prea iubit» (IV, 14).

În altă epistolă, a doua către Timotei, Pavel scria din Macedonia, dîndu-i știre că soții săi Dima, Crescent și Tit se răspîndiseră prin ținuturile dimprejur și că: «Numai Luca este cu mine». La fel, în Epistola către Filimon (24), Apostolul Pavel spune că avea cu el pe soții săi de lucru Marcu, Aristarh, Dima și Luca. Este vădit

3. Mai pe larg despre această concepție în N. Vătămanu, *1600 ani de la înființarea Vasiliadei, cel dintîi așezămînt de asistență socială sanitară*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1969), nr. 3—4, p. 302. 4. Aimé Puech, *op. cit.*, I, p. 117.

că Sfîntul Luca era colaboratorul Apostolului Pavel, în opera de propovăduire a creștinismului.

Unii exegeți găsesc în a doua Epistolă către Corinteni (XII, 7) consemnată o suferință a Apostolului Pavel, care ar fi făcut necesară prezența Sfîntului Luca în calitatea sa de medic. Se scrie acolo că Apostolul Pavel avusese vedenii, despre care amintește cu frică (XII, 1—6) temîndu-se a le istorisi pentru a nu fi socotit un lăudăros. Și Apostolul spune: «ca să nu mă trufesc (...) datu-mi-s-a mie un ghimpe în carne, un înger al Satanei, ca să mă bată peste obraz și să nu mă trufesc» (XII, 7). După concepția de atunci privitoare la boală, durerea de la față a Apostolului Pavel, «ghimpele în carne», era un demon, un înger al Satanei, care pătrunsese în el «bătîndu-l peste obraz», adică pricinuindu-i durere. Pentru a-l ajuta în asemenea împrejurări, Sfîntul Luca «era nedespărțit de Pavel», cum avea să scrie, mai tîrziu, Sfîntul Irineu.

Autori precum Eusebiu *(Historia Ecclesiastica*, III, 4) îl socotesc pe Sfîntul Luca «medic» fiindcă în scrierile sale după inspirația divină, arătase căile ce duc spre vindecarea sufletelor, termenul de «medic» ar fi avut un sens figurat și nu unul propriu [5]. Alți cercetători ai literaturii creștine, precum și istoricii medicinii au analizat scrierile Sfîntului Luca cu intenția de a descoperi în stilul, în observațiile și tot felul de amănunte, dovada profesiunii medicale a Sfîntului Evanghelist.

Luca era un om cult și mai era un scriitor, un profesionist stăpîn pe mijloacele sale de exprimare. «Cuvîntul înainte» la Faptele Sfinților Apostoli este adresat lui Teofil, pare-se un personaj de rang înalt [6], eventual un membru al familiei imperiale (Flavius Clemens) [7], dar în același timp un creștin și un ucenic al lui Luca. «Cuvîntul înainte» adresat lui Teofil nu se deosebește de acelea cu care de obicei încep lucrările de istorie sau de știință. Aimé Puech menționează chiar că s-a remarcat asemănarea cu prefața la tratatul lui Dioscoride, *Materia medica* [8]. Constatarea aceasta nu vrea să spună, evident, că Sfîntul Luca l-a cunoscut și l-a imitat pe Dioscoride, lucru de altfel posibil, deoarece ambii autori erau contemporani, ci doar atît că Dioscoride și Sfîntul Luca au folosit tonul obișnuit al scriitorilor în asemenea împrejurări.

Un număr important de cercetători au găsit în scrierile Sfîntului Luca nu numai pe scriitorul inspirat și talentat, nu numai pe autorul înzestrat cu cultură medicală, dar și cu o terminologie privind bolile și vindecările, dintre cele mai minuțioase ce se pot întîlni în Sfintele Scripturi și totodată dintre cele mai conforme cu operele medicinii clasice.

Un remarcabil istoric al medicinii J. Freind [9] arată că Sfîntul Luca s-a apropiat, mai mult decît oricare altul dintre Evangheliști, de stilul vechilor autori greci. Explicația stă în faptul că în cursul studiilor sale medicale, Sfîntul Luca citise multă literatură și ajunsese la o exprimare mai corectă, mai îngrijită, la un stil mai curgător și înflorit, adică mai artistic. Ca medic, atunci cînd a avut prilejul să vorbească despre boli, a făcut-o folosind termeni mai proprii decît ceilalți Evangheliști. Se dă ca exemplu cazul femeii care pierdea sînge; în loc de a povesti ce a suferit ea de pe urma îngrijirilor nepotrivite ale diferiților medici, sau cum i s-a înrăutățit starea de sănătate după ce a luat leacurile recomandate de ei, Sfîntul Evanghelist Luca spune doar că bolile femeii aceleia depășeau priceperea și puterea medicilor.

---

5. Firmin-Didot, *Nouvelle biographie générale*, Paris, 1960 sub voce.
6. Francezii traduc dedicația prin «Messire Théophile» pentru a sublinia rangul acestuia.
7. Aimé Puech, *op. cit.*, p. 402. 8. *Ibidem*, p. 91.
9. J. Freind, *Histoire de la Médecine depuis Galen jusqu'au XVI-e siècle*, Paris, 1728, p. 90.

Comparînd textul Sfinților Evangheliști Luca și Marcu, în pasajele în care se relatează aceeași întîmplare, se poate observa simplitatea istorisirii, corectitudinea stilului și exactitatea din textul Evangheliei după Luca. Comparația se referă, bine înțeles, la studiul textului grecesc.

În plus, Sfîntul Evanghelist Luca povestește singur cele mai multe vindecări miraculoase, fiind vizibil mai atras decît ceilalți Evangheliști de acest aspect familiar lui, prin profesie. O minune, cum a fost învierea fiului văduvei din Nain (VII, 11) este consemnată numai de Sfîntul Evanghelist Luca. Însă nu doar numeric Sfîntul Luca se deosebește de ceilalți Evangheliști, ci și prin minuțiozitatea descrierii vindecărilor miraculoase săvîrșite de Iisus Hristos.

În această direcție, a analizării atente a scrierilor Sfîntului Evanghelist Luca, pentru a fi detectate indiciile profesiunii medicale, există un număr de opere[10], mai vechi pe care nu le-am consultat. Dar un autor mai nou, revăzînd critic aceste cercetări, este de părere că acei care au crezut, ca Hobart bunăoară, că pot descoperi suficiente urme[11] de stil tehnic medical pentru a atesta formația intelectuală de medic a Sfîntului Luca, exagerează. În același timp însă recunoaște că printre expresiile folosite de Sfîntul Luca sînt unele cărora li se poate atribui o asemănare, destul de marcată, cu limbajul medical. În calitatea sa de medic, Sfîntul Evanghelist Luca s-a exprimat cu mai multă pricepere, decît un alt intelectual care nu cunoștea medicina, asupra întîmplărilor în legătură cu boala și vindecarea[12].

Dar Sfîntul Evanghelist Luca, medic prin formație intelectuală, a mai avut și darul picturii. Cel care a consemnat această tradiție, Teodor Lectorul, a făcut-o tîrziu, pe la 350, așa cum arată o adnotare din veacul al XIV-lea, a lui Nichifor Calist. Se povestește acolo că împărăteasa Eudoxia a trimis Pulcheriei, din Constantinopol, o icoană a Maicii Domnului, zugrăvită de Sfîntul Evanghelist Luca și găsită la Ierusalim. Despre Sfîntul Luca pictor se amintește și în *Menologul* lui Vasile al VI-lea, din 980, aflat la Vatican.

Ca și în cazul profesiunii medicale a Sfîntului Evanghelist Luca, în discuții s-au afirmat păreri diferite. Unii au interpretat termenul pictor în sensul că talentul literar al scriitorului de a reprezenta personaje și scene i-au atras acest calificativ de pictor.

În orice caz este o constatare lesne de făcut că dintre cele două profesii păstrate de tradiție, urmașii au reținut-o mai curînd pe acea de pictor decît de medic.

Aproape totdeauna Sfîntul Evanghelist Luca este înfățișat avînd alături icoana Maicii Domnului. Preferința categorică acordată de tradiție meșteșugului zugrăvieí, față de acela de vindecător, trebuie înțeleasă prin venerația față de chipul Maicii Domnului, pe de o parte; și, pe de altă parte, prin prea puțina stimă de care se bucurau, la începutul creștinismului, slujitorii artei medicale, așa cum am arătat.

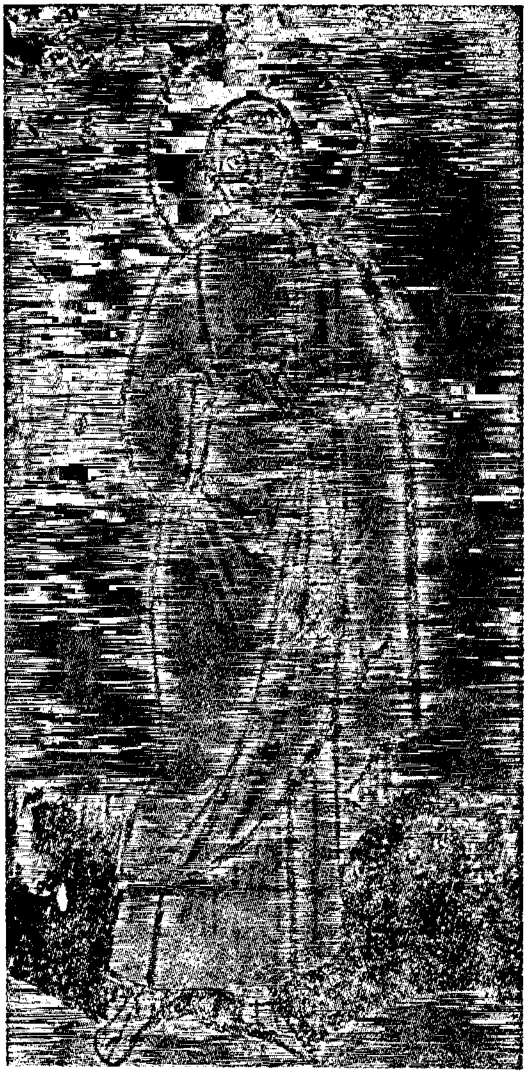
De aceea și reprezentările plastice ale Sfîntului Luca «medic» sînt rare, chiar foarte rare. Cea mai veche ce se cunoaște este fresca din Biserica Sfîntul Felix și Sfîntul Adauctus, din catacombele Romei[13]. Această venerabilă pictură datează din vremea lui Constantin al IV-lea, Pogonatul (668—685). Sfîntul Luca este reprezentat

10. Cităm cîteva: A. V. Harnack, *Lukas der Arzt*, Leipzig, 1906; W. Hobart, *The medical language of St. Luke*, Dublin, 1882; Lachlan, *St. Luke, The Man and his Work*, Manchester, 1920.

11. Aimé Puech, *op. cit.*, p. 379, nota.

12. Aimé Puech, *op. cit.*, p. 115.

13. Ch. Singer, E. A. Underwood, *A Short History of Medecine*, Oxford, 1962, p. 69, care citează pe J. Wilpert, *Die römischen Mosaiken und Malereien der kirchlichen Bauten vom IV. bis XII. Jahrhundert*, Freiburg i.B., v. IV. 1917.

Sfîntul Luca. Frescă din biserica Sfinții Felix și Adauctus. Catacombele din Roma (688—685)

Apostolul, Bucureşti, 1683: Sfîntul Evanghelist Luca, gravură în lemn de Damaschin Gherbest

purtînd togă, cu mîna dreaptă adusă pe piept, şi cu stînga ţinînd un săculeţ din care ies extremităţile instrumentelor chirurgicale.

O remarcabilă realizare grafică românească din secolul al XVII-lea, înfăţişează pe Sfîntul Evanghelist Luca atît ca «pictor», cît şi ca «medic». Este vorba de o gravură în lemn, operă a ieromonahului Damaschin Gerbest, care poartă data 1683, şi se găseşte în *Apostolul* tipărit la Bucureşti în acel an [14]. Sfîntul Evanghelist Luca este reprezentat în picioare, purtînd în mîna dreaptă *Evanghelia* şi pana de scris, în timp ce cu stînga argumentează. În dreapta sa este instalat şevaletul, pe care stă icoana Maicii Domnului cu Pruncul; dedesubt se vede paleta cu pensulele şi cîteva tomuri, arătînd scrierile sale şi reputaţia de cărturar.

De cealaltă parte este simbolul, capul de bou, semnătura lui Damaschin Gerbest, cu anul 1683. În fine, în stînga jos într-o casetă se citesc cîteva versuri revelatoare: «... Scrişi Evanghelia Luca, vraci te-au numit, zugrav dintîi Despuitoarei slavei...» [15]. Iată deci că gravorul ştia că Sfîntul Evanghelist Luca fusese vraci, adică medic şi, totodată, zugrav.

Dar dacă uneltele pictorului se văd clar: şevaletul, portretul, paleta cu pensulele, nu tot la fel de clar sînt arătate şi simbolurile medicinii. Xilograful nu a pus atributele cunoscute ale «doctorilor fără de arginţi»: cutia cu leacuri, lingura sau lanţeta etc., pentru bunul motiv că Sfîntul Evanghelist Luca fusese un «doctor fără de arginţi». Şi atunci Gerbest a recurs la un alt simbol, mai puţin folosit, la globul pămîntesc, încins cu semnele zodiacului, pe care l-a aşezat înaintea Evanghelistului. Acest simbol era, de fapt, al astrologiei; dar pe vremea lui Damaschin Gerbest medicina era încă atît de intim unită cu practica medicală, mai ales aci în Răsărit, aşa încît exista o identitate perfectă între ambele îndeletniciri.

După două decenii, în 1704, apărea un alt *Apostol*, la Buzău [16]. Sfîntul Evanghelist Luca este reprezentat şi aci, într-o altă frumoasă xilogravură, al cărei autor este zugravul Ursu. Meşteşugul de pictor al Sfîntului Evanghelist Luca este interesant simbolizat, dar în locul paletei apar dispuse pe o masă scoicile şi văscioarele, în care zugravul îşi pregătea culorile. Nici un simbol al medicinii, al vrăciuirii, nu mai apare de astă dată.

Ar fi desigur interesant să se caute izvorul de unde şi-a cules Damaschin Gerbest inspiraţia, pentru a simboliza vrăciuirea, prin globul cu zodiacul. Tradiţia îndeamnă pe cercetător spre lumea ortodoxă, răsăriteană; dar paleta orientează spre pictura apuseană, spre deosebire de scoicile lui Ursu zugravul, care indică apropierea mării, sfera de influenţă grecească.

Însă aceasta rămîne o altă problemă, care depăşeşte cadrul ce ni l-am propus, de astă dată, dar pe care nădăjduim s-o reluăm cu alt prilej.

N. VĂTĂMANU

14. I. Bianu, N. Hodoş, *Bibliografia românească veche*, I, Bucureşti, 1903, p. 258.
15. «Despuitoarea slavei», în vechea limbă românească însemna «Stăpîna slavei».
16. I. Bianu, N. Hodoş, *op. cit.*, p. 458.

UN VECHI IMN DESPRE SF. IOAN CEL NOU DE LA SUCEAVA

Opera muzicală a compozitorului Eustatie protopsaltul — monah de la Mînăstirea Putna —, destul de vastă și importantă, se află în curs de cercetare, pentru a se putea stabili cu precizie partea sa originală și partea care cuprinde transcrieri și traduceri din alte lucrări. O melodie care s-ar părea la prima vedere că aparține lui este și așa-numitul *Imn în cinstea Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava.*

Melodia este transpusă pe note în două manuscrise: unul aflător la Mînăstirea Putna, cu nr. 544 — și pe care îl vom denumi *Putna I,* — la f. 76 v — 78 r, cu o lipsă de circa două rînduri («terireremurile») între f. 77 v și 78 r, iar al doilea, fotomanuscrisul Academiei R. S. România nr. 101, originalul aflător în Biblioteca «Lenin» din Moscova, cu nr. 350 fosta colecție Sciuchin — și pe care îl vom denumi *Putna II* —, la f. 138 v — 140 v. Primul manuscris este anterior anului 1500, iar al doilea are ca dată a terminării lui anul 1511, cu inscripția cruciformă: «Protopsaltul Eustatie de la Mînăstirea Putna a scris această carte de cîntece din creația sa, în zilele binecredinciosului și de Hristos iubitorului Domnul nostru Ioan Bogdan Voevod, Domnul Țării Moldo-Vlahiei, în anul șapte mii nouăsprezece (1511) în luna iunie, ziua unsprezece» [1].

Că autorul acestei melodii este Eustatie se vede din inscripția de mai sus care vorbește de «creația sa», avînd grijă ca să indice numele imnurilor aparținînd altor autori. Or, imnul Sfîntului Ioan nu are indicat autorul, ceea ce ne îndreptățește să presupunem că acesta este însuși Eustatie.

O indicație mai precisă despre autorul acestui imn o găsim în manuscrisul *Putna I* în care, după primele file, găsim inscripția: «Aici începe lucrarea lui Eustatie protopsaltul la Mînăstirea Putna în zilele binecredinciosului și iubitorului de Hristos Domnul nostru Ioan Bogdan Voevod». Apoi se enumără «facerile» lui, între care se află și Imnul Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, cu specificarea la început: «al aceluiași», adică al lui Eustatie amintit mai înainte în inscripție.

Textul literar, scris în limba slavonă (medio-bulgară), este alcătuit din stihira întîi de la slujba litiei Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava (prăznuit în ziua de 2 iunie). Acest text se găsește și mai tîrziu într-un Minei slavon tipărit la Moscova, în 1860, însă revizuit. De asemenea, se află și în traducere românească în Mineiul tipărit la Mînăstirea Neamț în 1831 de către starețul Dometian.

Analiza literară și traducerea textului slavon duc la concluzii importante.

Textul original: Seavernaa strana văsea raduitesia i veseleașcesia văzîgraite posreadea sebea imiașce zveazda nezahodima i mnogostveatlaia sîlnecinia zaria priavăshodeașciaia Ioana velico imenitago blagocestivago corene măcenicesca veatvă mnogoplodnaa izbrana ije mnogo Hrista văzliubîlșago i ot nego mnojae vazliblena bîvșago to i to te re... i nam prosiașciaa velia milostî.

Traducerea cuvînt cu cuvînt: Nordica țară toată bucurați-vă și veselindu-se cîntați, în mijlocul de sine avînd steaua care nu apune și mult luminoasă, a sorilor

1. R. Pava, *Cartea de cîntece a lui Eustatie de la Putna,* în «Studii și materiale de Istorie Medie», vol. V, Editura Academiei, 1961, p. 339.

auroră întrecînd, pe Ioan cu nume mare, pe binecinstitorul, rădăcină de mucenic, ramură mult roditoare aleasă care mult pe Hristos L-a iubit și de El mai mult iubită a fost, to i to te re re... și nouă rugîndu-ne mare milă.

Seavernaa strana văsea raduisia i veselisia văzîgrai posreadea sebea imiașce sveazdu nezahodimuiu i mnogosveatluiu sălnecinaia zaria preavăshodiașciaia Ioana velico imenitago blagocestivago corenia măcenicescaia veatvî mnogoplodnîia izbrana ije mnogo Hrista văzliubîvșago i ot nego mnojae văzlublenă bîvșago to i to te re re... i nam prosiașciaa veliiu milostî.

Traducerea liberă[2]*:* Bucurați-vă toate părțile crivățului și veselindu-vă săltați, avînd în mijlocul vostru steaua cea neapusă și mult luminoasă, care covîrșește razele soarelui, pe Ioan cel cu nume mare, rădăcina bunei credințe, ramura mucenicilor, cea cu multă roadă și aleasă, care mult a iubit pe Hristos și de El mai mult a fost iubit, și pentru noi cere mare milă.

Textul literar slavon nu aparține lui Eustatie, căci face parte deja din slujba Sfîntului Ioan cel Nou, alcătuită în întregime mai înainte. Textul conține multe greșeli de limbă: în loc de *bucură-te*, scrie *bucurați-vă*; nu ține seama de persoane, confundă genurile și timpurile; vorbește de *sori* și nu de *soare*; în locul instrumentalului folosește nominativul, ceea ce arată că alcătuitorul a gîndit românește și a tradus în slavonește potrivit cu limba română.

Melodia, de o extensiune apreciabilă, este scrisă în stilul «papadic»; este bogată în melisme, ornamente și variații ritmico-melodice și e menită a fi executată de un protopsalt cu mari posibilități vocale și tehnice. Ambitusul, destul de întins, *sol* grav — *re'*, presupune o voce cu întindere mare, întrecînd cu mult octava. Este o bucată muzicală de virtuozitate. Notația aparține celei cucuzeliene.

Modul principal (glasul) al melodiei este primul autentic, cu treceri prin diferite glasuri și anume: plagalul III (varis) plagalul IV, plagalul I și modul II autentic, fără a folosi ftoralele, ci numai simpla indicație a mărturiilor modale.

Melodia se descompune în 9 fraze muzicale diferite, mai lungi sau mai scurte și mărginite de mărturii, avînd totuși unitate desăvîrșită prin folosirea de formule identice și repetarea de mici desene ritmico-melodice.

Fiecare frază are la început o mărturie modală ce indică sunetul cu care se termină fraza anterioară și înălțimea de la care se va calcula primul semn al frazei care urmează. O particularitate a acestor mărturii este că fiecare din ele indică două sunete în același timp. De exemplu, mărturia modului I reprezintă sunetele *la* și *re*, mărturia modului varis, pe *fa* și *si* grav și se întrebuințează cînd pentru un sunet, cînd pentru altul. Uneori mărturia indică primul sunet pentru sfîrșitul frazei anterioare, iar pentru începutul frazei următoare, celălalt sunet. Exemplu: mărturia modului I reprezintă pentru finala frazei anterioare sunetul *la*, iar pentru fraza următoare, *re*, mărturia varis reprezintă pe *fa*, pentru fraza anterioară, și *si* grav, pentru cea care urmează. Numai contextul și mărturiile următoare pot arăta cum trebuie interpretată mărturia respectivă. De aceea, interpretarea mărturiilor constituia *un secret* pentru cei inițiați în școala de la Putna. Dacă un manuscris de la Putna ar fi ajuns pe o mînă străină, ar fi fost interpretat greșit, din cauza secretului mărturiilor. În felul acesta, melodia ar fi coborît prea jos sau ar fi urcat prea sus, ceea ce ar fi dus la o denaturare a ei. Pentru acest motiv și

---

2. *Mineiul luna Iunie* după izvodul cel îndreptat de Prea Sfințitul Episcop al Argeșului Kir Iosif și cu osîrdia Prea Cuv. Arhim. și Stareț al Sf. Mînăstiri a Neamțului și Secului Kir Dometian, Tipografia Mînăstirii Neamțului. 1831, p. 7.

pentru interpretarea corectă a unor greşeli făcute voit în notaţie, tot, cu acelaşi scop, se cere multă atenţie şi discernămînt, precum şi comparaţie între textele aceluiaşi manuscris şi textele altor manuscrise provenite de la Putna sau din alte părţi. Palikarova-Verdeil observa just că muzicanţii evului mediu păstrau cu gelozie ştiinţa neumelor şi socoteau secret profesional descifrarea lor [3].

Unitatea melodică a imnului e păstrată şi de cele trei fraze scrise în modul I autentic şi una în plagalul I, rînduite între cele cinci moduri, cu inflexiuni la sfîrşitul fiecărei fraze către un alt mod, prin uşoare şi scurte tranziţii melodice. Fraza a noua porneşte din varis, pentru a reveni în modul I autentic, pe care îl afirmă pentru ultima dată în mod conclusiv. Dacă examinăm cu atenţie fiecare frază în parte, vom observa următoarele particularităţi:

Fraza A are ca indicaţie iniţială mărturia modului I autentic, adică sunetele *la* sau *re*. Numai sfîrşitul frazei în *fa*, indicat de mărturia varis, ne obligă să parcurgem melodia de la *re*, şi nu nota *la*. În ultimul caz, s-ar termina melodia în *do'* ceea ce ar fi în contrazicere cu mărturia varis. În cuprinsul acestei fraze găsim folosit, cînd pentacordul *re—la*, cînd tetracordul *re—sol*, precedate uneori de subtonica *do*, ambele făcînd parte din structura pentacordală-tetracordală sau tetracordală-pentacordală a glasului. De asemenea sînt folosite secvenţe ritmico-melodice. La sfîrşit, fraza părăseşte modul de *do*, atins în trecere prin o uşoară inflexiune de la subtonică la nota *fa*, modul varis, unde se află indicaţia modală.

Fraza B ar trebui continuată pornind de la prima indicaţie a mărturiei varis, de la nota *fa*. Or, paralaghisind de aici ajungem la *mi'*, ceea ce contravine mărturiei modului I autentic aşezată la sfîrşitul frazei şi care indică nota *la*. Dacă considerăm mărturia iniţială a frazei B indicînd pe *si* grav, ajungem la sfîrşitul frazei exact la nota *la*, aşa cum indică mărturia. Aici apare greutatea şi, în acelaşi timp, secretul pe care îl păstrau cei de la Putna în paralaghisirea melodiilor. De altfel, însuşi textul indică aici o cîntare solemnă, sărbătorească, şi aceasta e dată prin modul varis, în *si* grav. Dacă melodia are ca punct de plecare mărturia *si* grav, ea afirmă mereu terţa *re* şi oprindu-se deseori pe treapta a doua, *do*, coboară în *la* grav, pentru ca de aici să treacă, prin cvinta *mi*, la modul I autentic, indicat de mărturia respectivă, *la*. Melodia a coborît în grav, pentru a se ridica în registru mediu, unde va vorbi de «steaua care nu apune» (legătură strînsă între text şi melodie).

Fraza C porneşte de la mărturia modului I autentic, *la*, folosind mai întîi pentacordul *re—la*, pe care îl înlocuieşte cu pentacordul *do—sol*, îndreptîndu-se astfel spre modul IV plagal, unde se stabileşte provizoriu în *do*.

Fraza D, mai scurtă decît celelalte, începe în modul IV plagal, *do*, şi afirmînd terţa *mi* trece prin intervalul de cvartă descendentă, *mi—si* grav, în modul varis, cu o expresivitate de implorare, cerută de neuma *parakalesma*.

Fraza E, mult mai dezvoltată, porneşte de la mărturia varis *(si grav)*, afirmînd mereu cvinta *fa* şi terţa *re*, se stabileşte în modul de *do* (plagalul IV), căzînd în *sol* grav, pentru a sublinia ideea «rădăcină de mucenic» (legătură dintre text şi melodie), apoi tot prin *do*, ca subtonică a modului I plagal, se stabileşte în *re*, lucru indicat de mărturia plagalului întîi.

Fraza F, mai scurtă, este cuprinsă între mărturia modului I plagal *(re)* şi mărturia modului II autentic *(mi)*. După ce afirmă pentacordul *re—la*, se opreşte pe *mi*, cu o coroană cu punct, socotit tonică a modului II autentic indicat de mărturie.

3. R. Palikarova — Verdeil, *La musique byzantine chez les Bulgares et les Russes*, Copenhaga, 1953, p. 71.

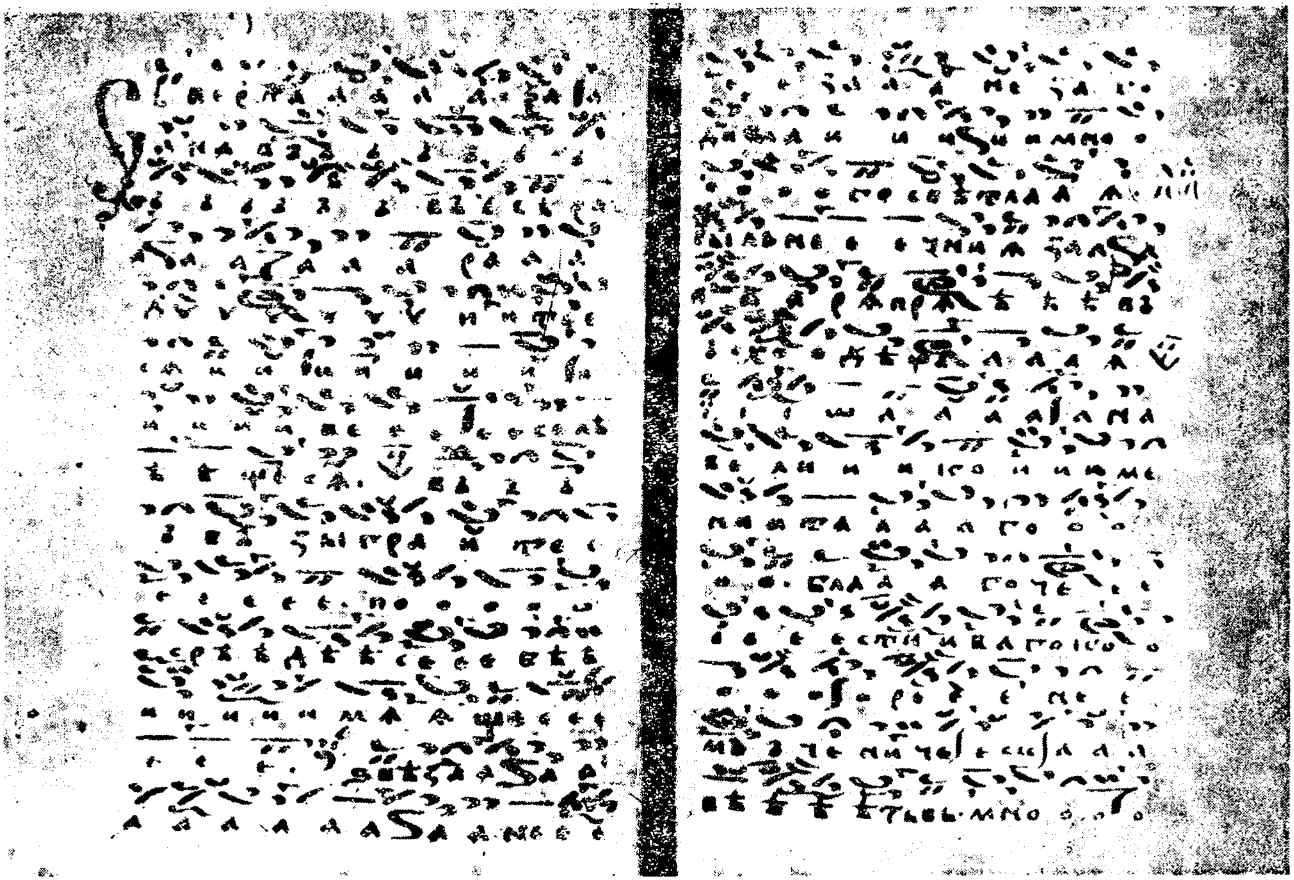

Foto-manuscrisul nr. 101 din Biblioteca Academiei R. S. România (după manuscrisul original aflat în Biblioteca Lenin din Moscova), f. 138 v—139 r.

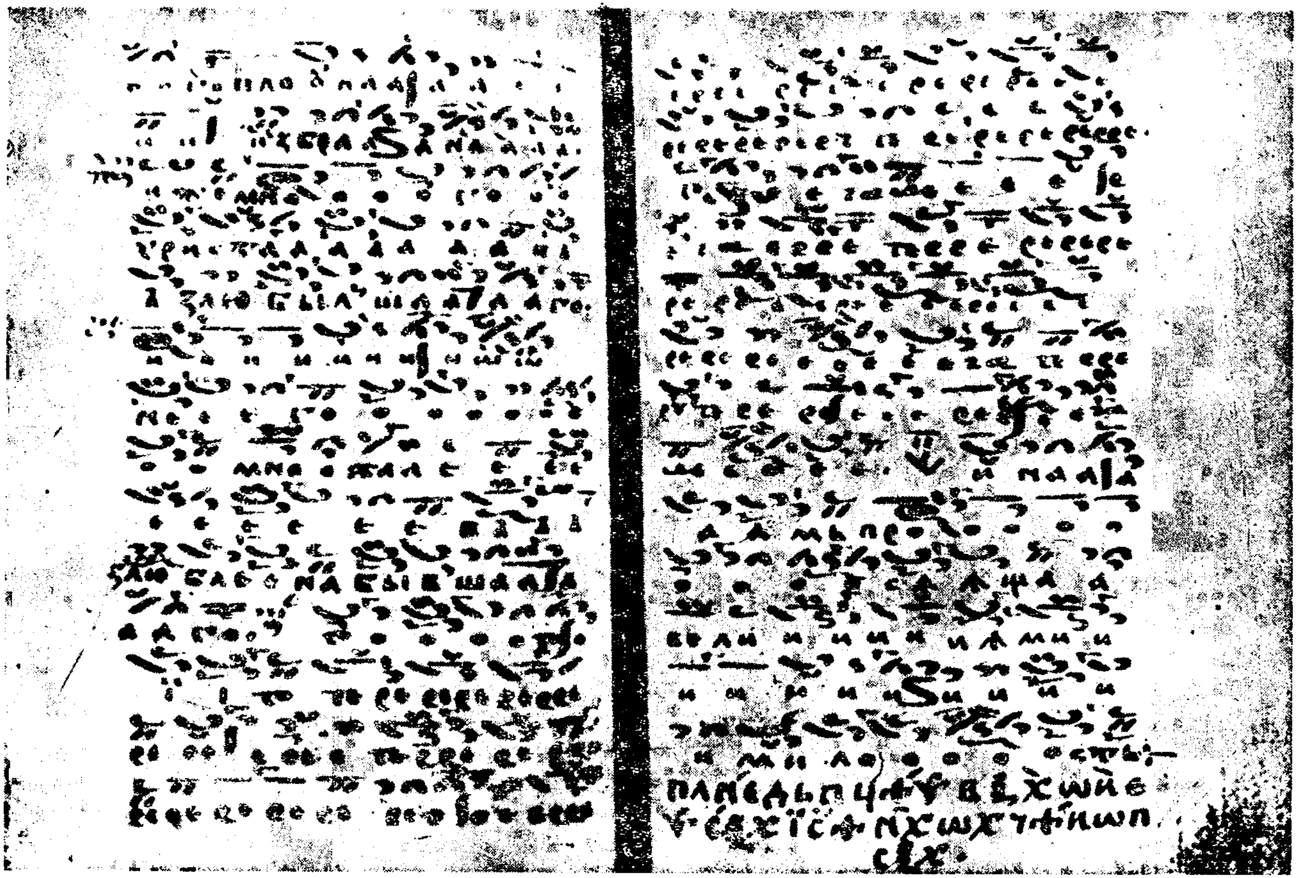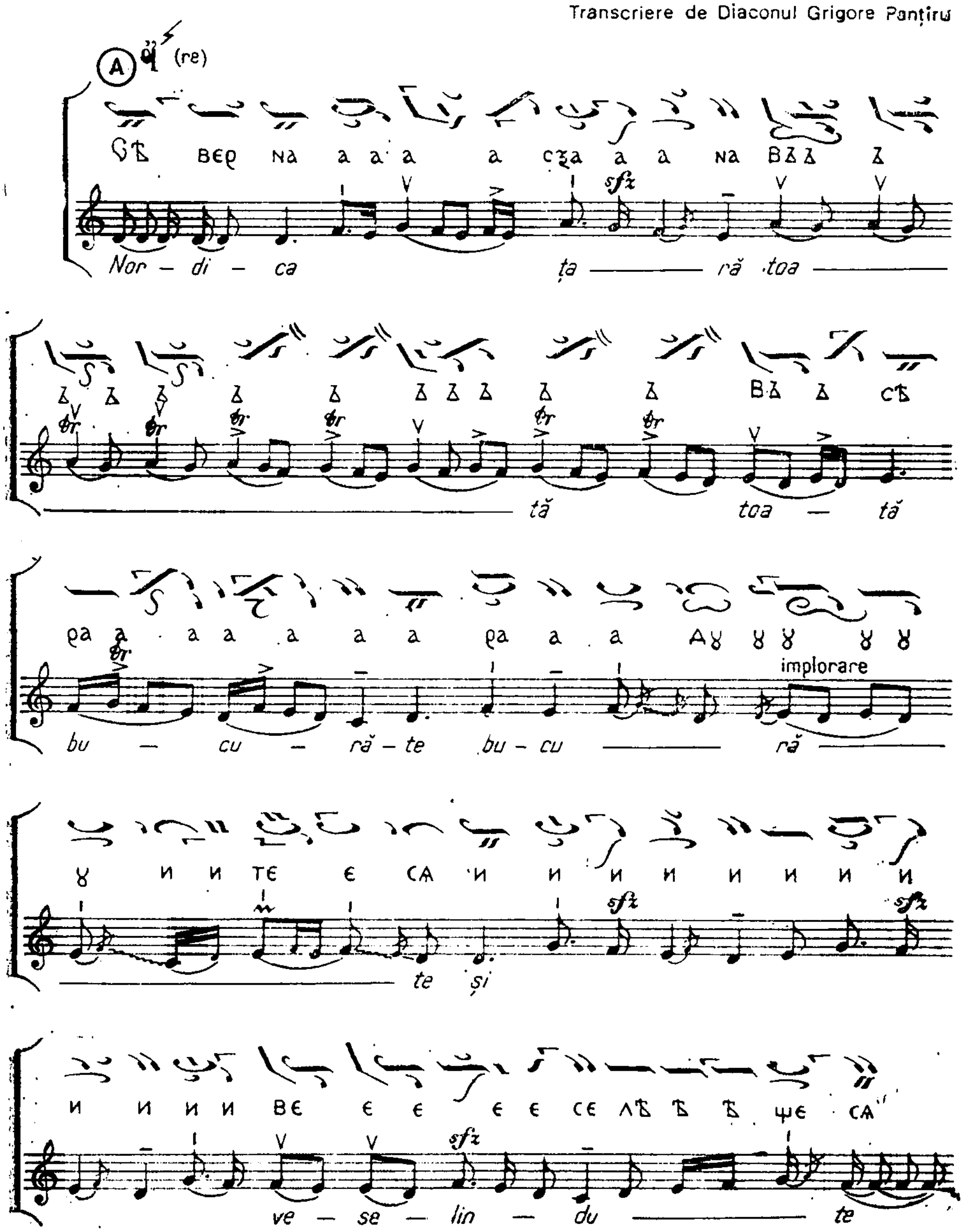

Foto-manuscrisul nr. 101 din Biblioteca Academiei R. S. România (după manuscrisul original aflat în Biblioteca Lenin din Moscova), f. 139 v—140 r

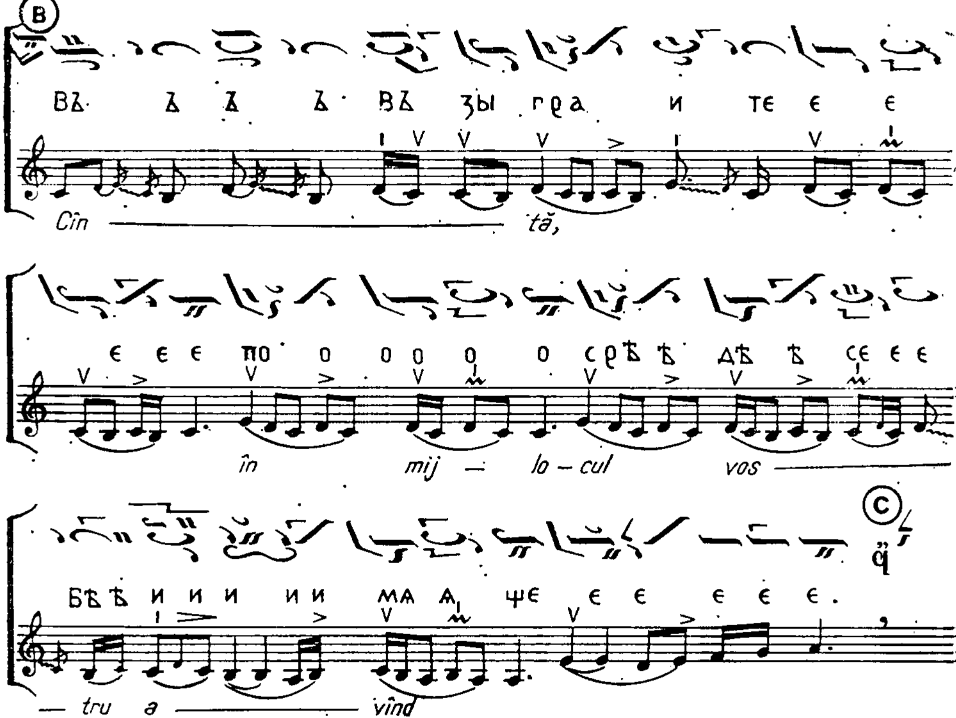
IMNUL SFÎNTULUI IOAN CEL NOU DE LA SUCEAVA
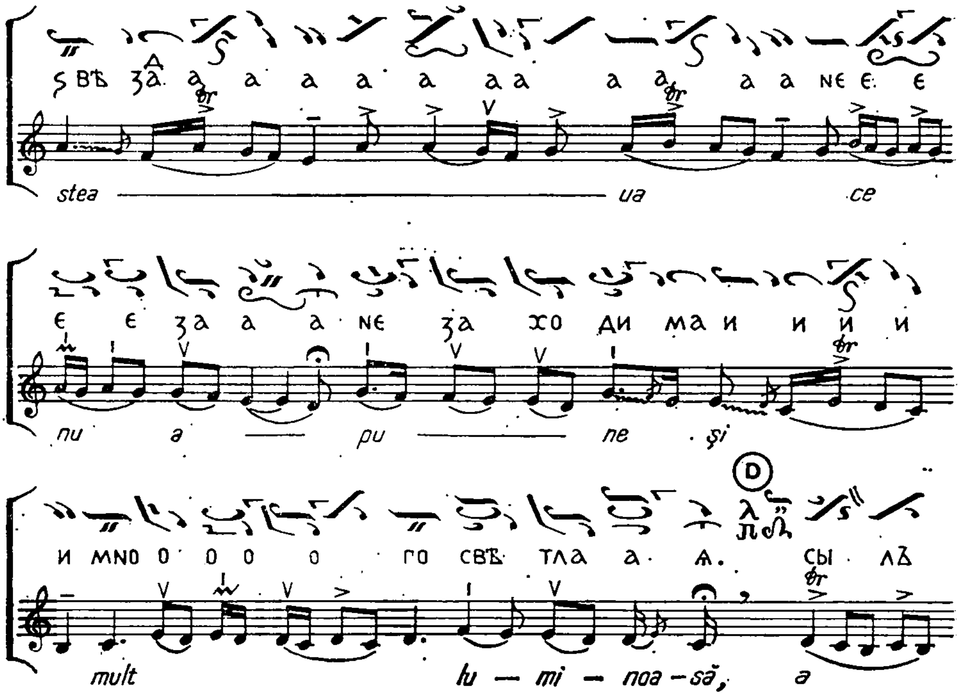
Foto manuscrisul nr. 101 al Academiei R.S.R. folio 138 v - 140 v

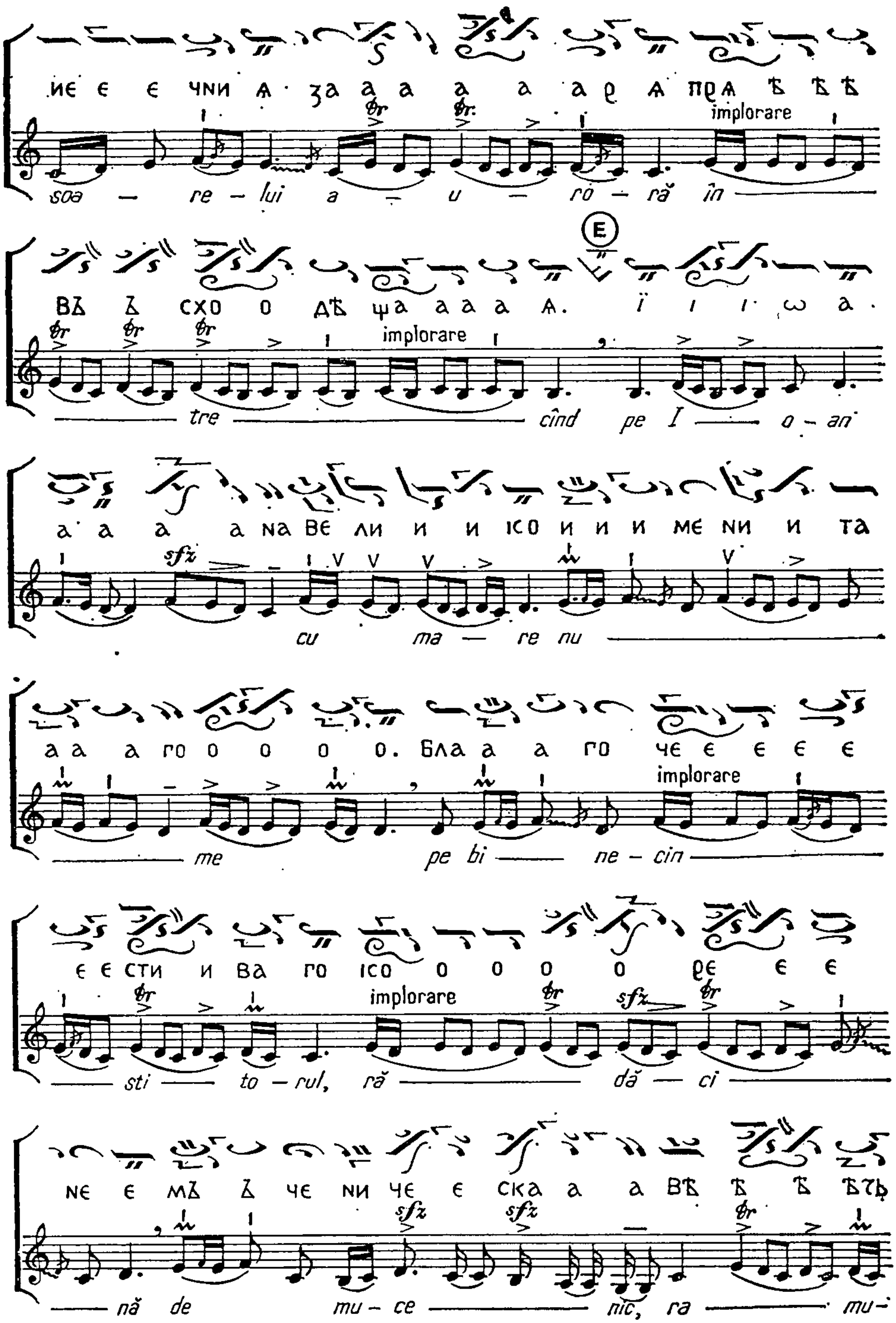
MONAHUL EUSTATIE

Transcriere de Diaconul Grigore Panțiru
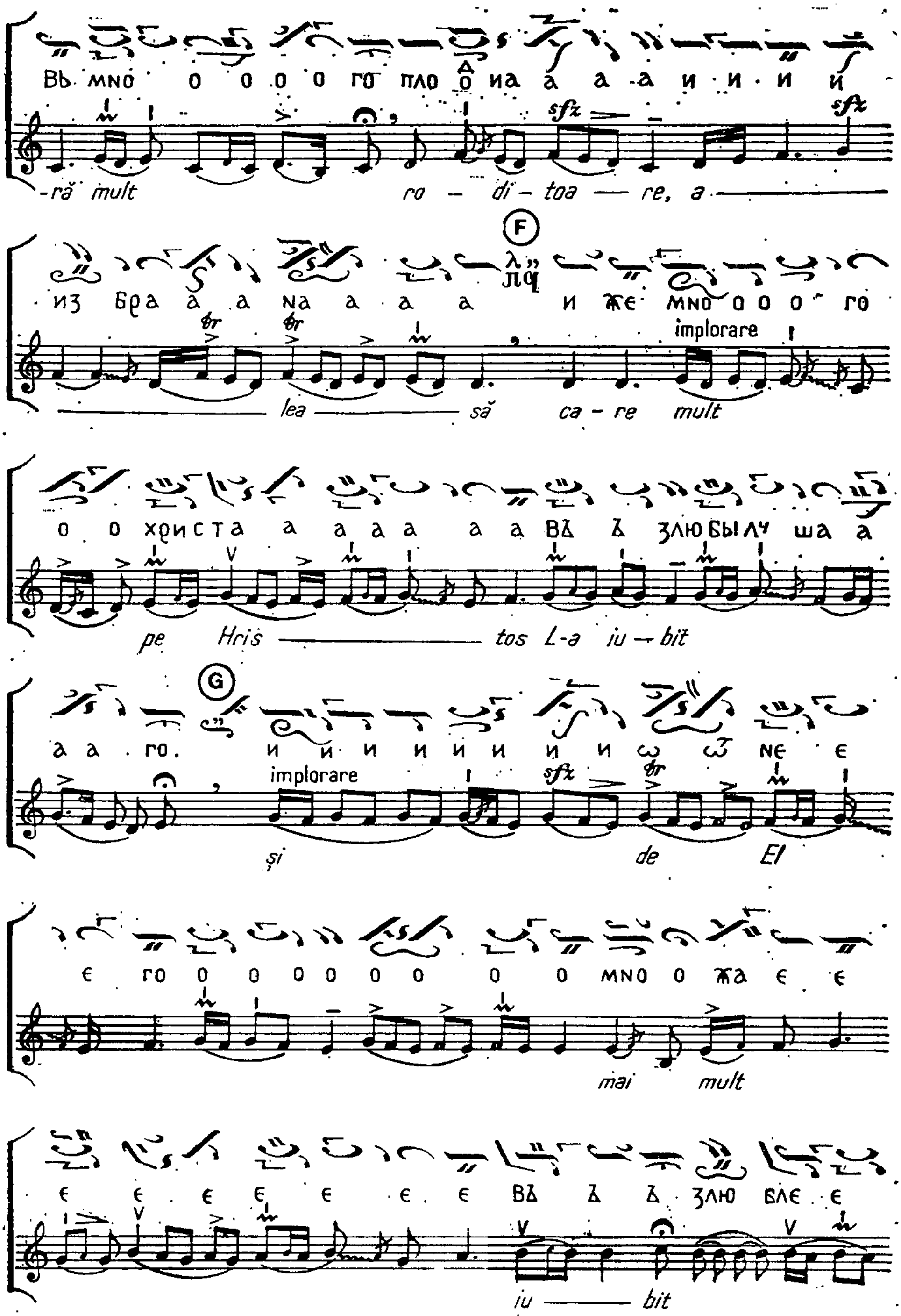

B
ВЪ Ъ Ъ Ъ ВЪ ЗЫ ГРА И ТЕ Е Е
Cîn tă,
Е Е Е ПО О О О О О СРѢ Ѣ ДѢ Ѣ СЕ Е Е
în mij — lo — cul vos
C
БѢ Ѣ И И И И И МА А ЩЕ Е Е Е Е Е.
— tru a vînd

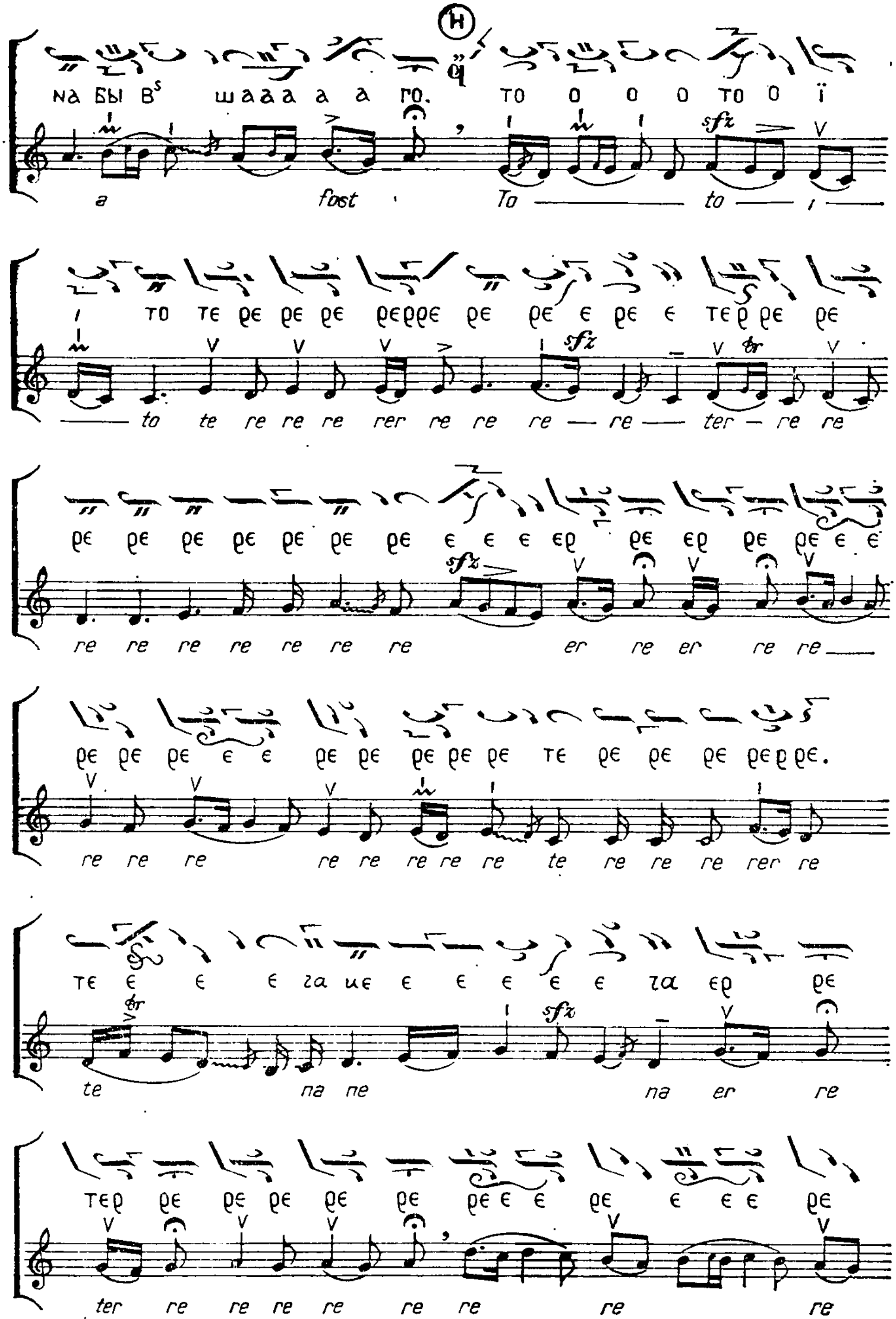

ѕвъ за а а а а а а а а а а а не е е
stea ua ce
е е за а а не за хо ди ма и и и и
pu a pu ne şi
D
и мно о о о о го свѣ тла а а. сы лъ
mult lu — mi — noa — să, a

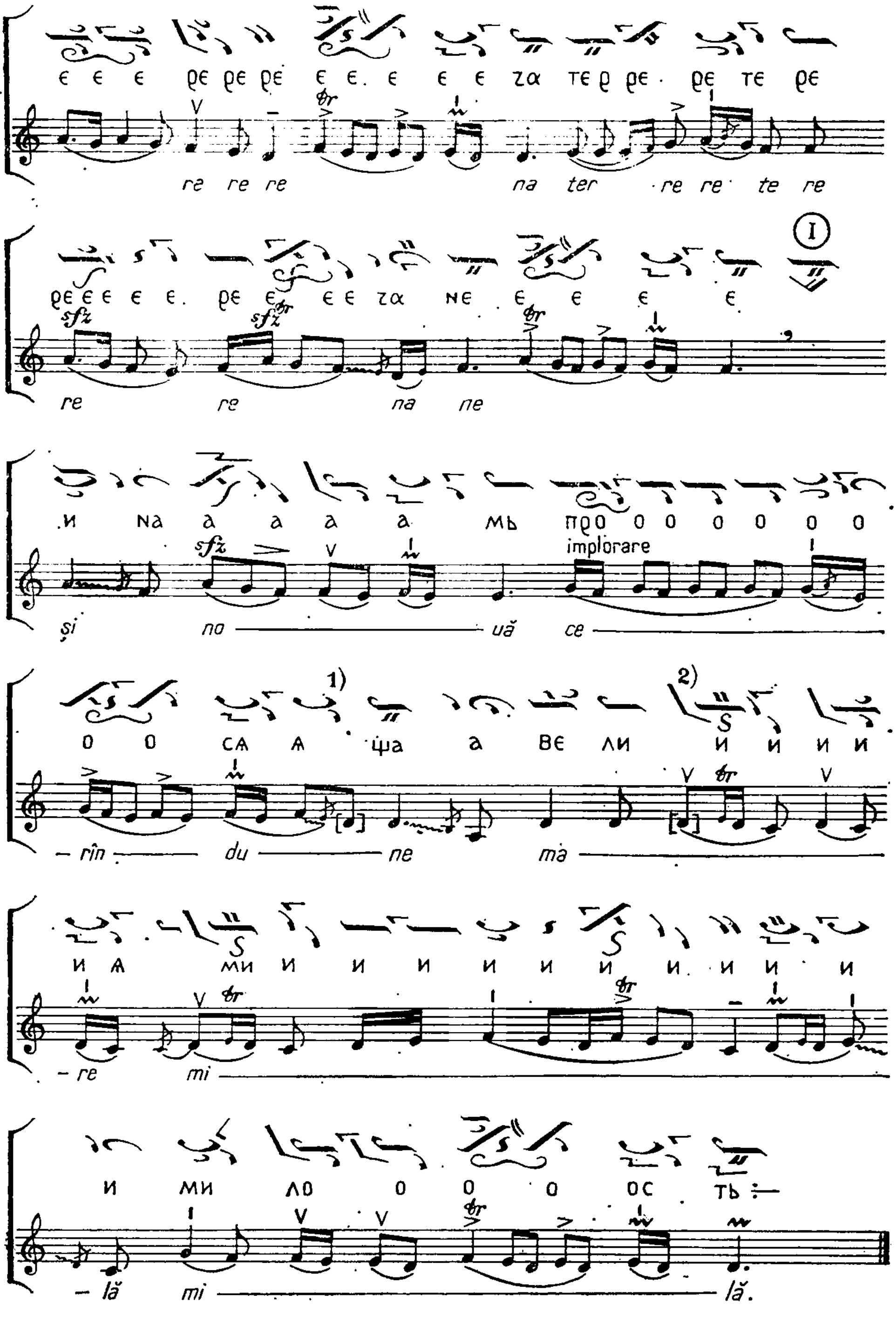
ие є є чни а зааа а а а а ρ а прa ѣ ѣ ѣ
implorare
soa — re — lui a — u — ro — ră în
E
вѣ ѣ схо о дѣ ща а а а а. ї і і ω а
implorare
tre cînd pe I o — an
а а а а на ве ли и и ісо и и и ме ни и та
sfz
cu ma — re nu
а а а го о о о о. Бла а а го че є є є є
implorare
me pe bi — ne — cin
є є сти и ва го ісо о о о о ρе є є
implorare
sfz
sti — to — rul, ră dă — ci
не є мѣ ѣ че ни че є ска а а вѣ ѣ ѣ ѣть
sfz
sfz
nă de mu — ce nic, ra mu-

Вь мно о о о о го пло о иа а а а и и и и
sfz
sfz
-ră mult ro – di – toa – re, a
F
из бра а а на а а а и же мно о о о го
implorare
lea să ca – re mult
о о христа а а а а а а вѧ ѧ злю бы лч ша а
pe Hris tos L-a iu – bit
G
а а го. и и и и и и и и и ω ω не е
implorare
sfz
și de El
е го о о о о о о о о мно о жа е е
mai mult
е е е е е е е вѧ ѧ ѧ злю бле е
iu bit

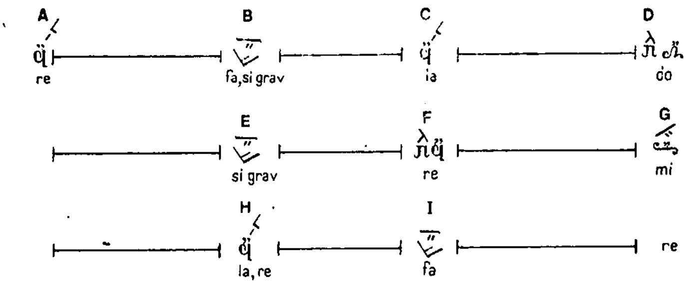

на бы в шаааа а а го. то о о о то о ї
a fost To to
і то те ре ре ре рерре ре ре е ре е тер ре ре
to te re re re rer re re re re ter re re
ре ре ре ре ре ре ре е е е ер ре ер ре ре е е
re re re re re re re er re er re re
ре ре ре е е ре ре ре ре ре те ре ре ре рере.
re re re re re re re re te re re re rer re
те е е е га не е е е е е га ер ре
te na ne na er re
тер ре ре ре ре ре ре е е ре е е е ре
ter re re re re re re re re

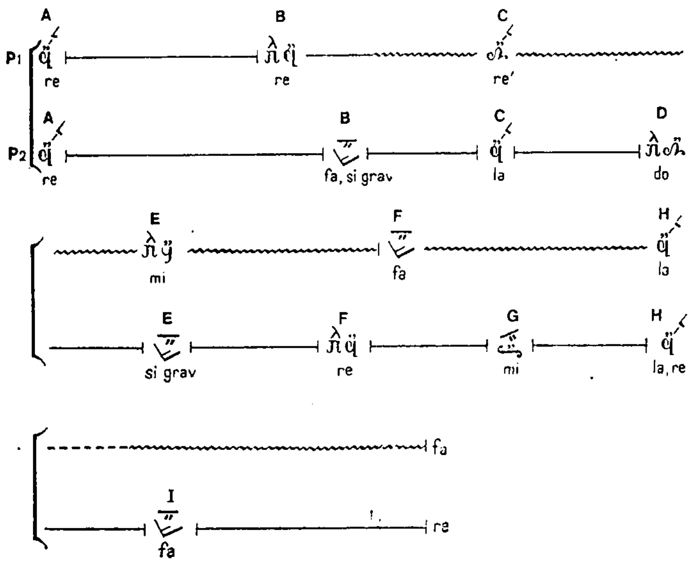

ε ε ε ρε ρε ρε ε ε. ε ε ε ζα τε ρ ρε · ρε τε ρε
re re re na ter re re te re
I
ρε ε ε ε ε. ρε ε ε ε ζα νε ε ε ε ε
sfz
re re na ne
и на а а а а мь про о о о о о о
sfz
implorare
și no uă ce
1)
2)
о о са а ща а ве ли и и и и
rîn du ne mă
и а ми и и и и и и и и и и
re mi
и ми ло о о о ос ть
lă mi lă.

Fraza G este în modul II autentic, indicație dată de mărturia modului *(mi)*. Țesătura melodică se bazează pe două terțe: *mi—sol* și *sol—si*, ceea ce înseamnă că glasul avea structură difonică. Spre sfîrșit cadențează pe treapta IV, *la*, pe care o transformă în finala pentacordului *re—la* din glasul I cu care se termină. Revine, prin urmare, la modul I autentic.

PLANUL MELODIC

SCHEMA MELODICĂ A CELOR DOUĂ VERSIUNI (P_1 și P_2)

Fraza H are inițială mărturia modului I autentic, *la*, cu care a terminat fraza G. În mod normal, primul sunet al frazei ar trebui calculat de la nota *la*. Dacă vom calcula așa, atunci la sfîrșitul frazei, unde întîlnim mărturia varis *(fa)*, ne vom afla cu o cvintă mai sus de *la*, adică *do'*, ceea ce ar constitui o greșeală. Numai dacă interpretăm mărturia inițială a frazei ca reprezentînd cel de al doilea sunet, adică *re*, ajungem exact la mărturia varis *(fa)*. Iată un al doilea exemplu, unde o mărturie este interpretată în două sensuri: pentru fraza anterioară înseamnă *la*,

iar pentru cea următoare, *re*. E ceea ce am afirmat că constituie unul din multele secrete ale notației de la Putna. Pornind de la mărturia modului I, cu semnificația *re*, se ajunge exact la mărturia varis, cu semnificația *fa*. În această frază, țesătura melodică se bazează pe structura pentacordală-tetracordală a modului: *re-la-re'*. Fraza la sfîrșit accentuiază pe *fa* de mai multe ori, pentru a se stabili definitiv pe el, fiind indicat de mărturia varis. De remarcat că fraza H suspendă textul literar pe care îl înlocuiește cu vocalizele to, i, to, te, re, re, re, ne, e, pentru ca melodia însăși să exprime direct sentimentul religios.

Fraza I este ultima și pornește de la mărturia varis *(fa,)*, pentru a se stabili definitiv în modul I autentic *(re)*, afirmînd tetracordul *re-sol* cu subtonica *do*. În această frază se constată următoarele: Comparînd-o cu respectiva din manuscrisul Putna I, observăm că în punctul 1 lipsește un elafron (terță inferioară), iar în punctul 2, în loc de oligon, este ison. Dacă nu se fac aceste corecturi, atunci melodia termină în *fa*, modul varis, sau *mi*, și nu în modul principal I autentic, *re*. În punctul 1, dacă păstrăm apostroful singur, atunci va trebui să interpretăm al doilea semn următor, apostroful, ca semn aparte și nu luat împreună cu elafronul și apostroful. Dacă apostrofului din punctul 1 îi adăugăm elafronul, ca în manuscrisul Putna I, atunci apostroful următor se va lua împreună cu elafronul și apostroful la mijloc (interval de terță descendentă).

Examinînd planul melodic al imnului, observăm că în modul I autentic sînt patru fraze: A, C, H, I, cu excepția ultimei, care trece de la varis la modul I autentic. O frază, F, e în modul I plagal, două, B, E, în varis, una D, în plagalul IV și una G, în II autentic. De la un cap la altul este o continuă variație modală melodică.

Comparînd cele două versiuni, Putna I și Putna II, constatăm că ambele melodii sînt foarte asemănătoare. Liniile în zig-zag arată că frazele sînt la fel din punct de vedere ritmic; melodic însă, se află la distanță de anumite intervale (secundă-cvartă). Mărturiile sînt așezate în felul următor: În A, sînt identice; în B, sînt diferite (una e plagalul I *re*, cealaltă varis *fa*, *si* grav); în C, una modul IV autentic, *re*, cealaltă, modul I autentic *la*. Mărturia D, se află numai în Putna II. Mărturia E: una are plagalul II *mi*, cealaltă varis *si* grav; în *F*, mărturiile sînt diferite, una varis *fa*, cealaltă plagalul I *re*; în G, modul II autentic este numai în Putna II; în H, mărturiile sînt ale primului mod autentic *la*. În continuare însă în Putna II mărturia arată ca punct de plecare *re*. În mărturia varis *fa* e numai în Putna II. La sfîrșit, melodiile merg în terță și Putna I termină în *fa*, iar Putna II în *re*. Explicația acestor deosebiri este următoarea: prima versiune, Putna I, este anterioară anului 1500, după care melodia a suferit modificări ritmico-melodice, precizîndu-și mai bine mărturiile.

Din analiza celor de mai sus rezultă că: Imnul Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava este o creație românească cu text slavon și melodie în stilul bizantin al epocii, avînd ca autor pe Eustatie protopsaltul; — Școala muzicală de la Putna avea principii de compoziție în crearea melodiilor; ceea ce trebuie stabilit, examinînd toate melodiile, pentru a putea aprecia valoarea estetică a creației acestei școli.

N. SMOCHINĂ și Diac. GRIGORE PANȚÎRU

† MITROPOLITUL NIFON CRIVEANU (1889—1970)

În ziua de 14 iunie 1970, s-a stins din viață, la vîrsta de 81 de ani, Mitropolitul Nifon Criveanu.

Aflat de multă vreme în retragere, Mitropolitul Nifon Criveanu continua să săvîrșească sfînta liturghie arhierească, îndeosebi în biserica de la Schitul Maicilor din București. Așa s-a făcut că sfîrșitul vieții l-a aflat slujind lui Dumnezeu în această biserică : după ce săvîrșise sfînta liturghie a Praznicului Pogorîrii Sfîntului Duh, în timpul cînd se predica, Mitropolitul Nifon Criveanu, simțindu-se rău, a cerut cu blîndețe îngăduința credincioșilor să iasă afară din sfîntul locaș. S-a așezat să se odihnească în pridvorul deschis al bisericii lîngă peretele pe care se zugrăvește judecata de apoi și și-a încredințat sufletul lui Dumnezeu Căruia a slujit permanent.

*

Într-adevăr Mitropolitul Nifon Criveanu a dedicat întreaga sa viață slujirii Bisericii lui Hristos, pentru care a fost pregătit din pruncie. Născut la 20 februarie 1889, în comuna Slătioara, județul Romanați, ca fiu al învățătorului Ilie Criveanu, Grigorie Criveanu a urmat cursurile Seminarului Central și ale Facultății de teologie din București, iar mai tîrziu (1924—1926) a urmat cursurile de specializare la Facultățile de teologie din Montpellier și din Paris.

Din 1916 pînă la sfîrșitul vieții a slujit Biserica ca preot în București din 1916 pînă în 1927, ca ieromonah, cu metanie la Mînăstirea Cernica (din 1927 pînă in 1929) ; și ca arhiereu după aceea.

Pregătirea sa teologică și zelul său pentru promovarea pe plan mai înalt a vieții bisericești și-au găsit canalizarea în activitatea didactică, administrativ-socială și culturală pe care a desfășurat-o.

Astfel din 1927 a activat ca profesor și director al Seminarului Nifon Mitropolitul din București. În 1928, Arhimandritul Nifon Criveanu a fost numit vicar al Episcopiei Rîmnicului Noului Severin, funcție pe care din 1929 a îndeplinit-o ca arhiereu.

În 1933 a fost ales episcop al Hușilor, unde a activat din martie 1934 (data investiturii) pînă în noiembrie 1939, cînd a fost ales ca prim mitropolit al nou înființatei Mitropolii a Olteniei, pe care a condus-o pînă la 11 septembrie 1947, cînd a trecut la pensie. Ca ierarh eparhiot

Mitropolitul Nifon Criveanu a desfăşurat o rodnică activitate economic-gospodărească, culturală şi filantropic-socială.

Activitatea publicistică, în care mitropolitul Nifon Criveanu a sintetizat gîndurile şi preocupările sale pastorale, a început încă din timpul studenţiei şi s-a continuat pînă aproape de sfîrşitul vieţii sale. Pe lîngă colaborări la diferite reviste bisericeşti şi educative, Mitropolitul Nifon Criveanu a publicat lucrările : *Calea vieţii*, studiu exegetic; *Spre fericire*, studiu moral ; *Patimile Mîntuitorului* ; *Din viaţa Sfîntului Nicolae* ; *Puterea unui copil* ; *Cugetări şi maxime* ; *Pămînt sfînt*, cuvîntări ; *Pe drumul datoriei*, cuvîntări ; *Pace pe pămînt*, pastorale ; *Carte de rugăciuni* ; *Împărăţia muncii*, cuvîntări ; *Credinţa ta te-a mîntuit*, pastorale ; *În grădina Ghetsimani*, meditaţii religioase ; *Domnul este cu tine*, cuvîntări ; *Cugetări şi maxime* (ediţia II, 1968) ; *Culmi de viaţă* (1969).

*

Slujba înmormîntării Mitropolitului Nifon Criveanu a fost săvîrşită în ziua de 16 iunie, — în biserica Schitul Maicilor, în care cu două zile înainte trecuse către Domnul —, de către P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, împreună cu un sobor din care făceau parte PP. CC. Preoţi : Ioan Gagiu, directorul Administraţiei Patriarhale; Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor ; Alexandru Petre, consilier cultural la Arhiepiscopia Bucureştilor ; Teodor Cazan, consilier patriarhal şi preoţi şi diaconi din capitală şi de la catedrala patriarhală.

La sfîrşitul slujbei, P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, a rostit cuvîntul panegiric.

După aceea trupul neînsufleţit al fostului Mitropolit Nifon Criveanu a fost transportat la Mînăstirea Cernica, unde-şi avea metania ca monah, şi înhumat în cimitirul mînăstirii. Slujba prohodirii la mormînt a fost săvîrşită de I.P.S. Mitropolit Tit Simedrea şi ieromonahi şi ierodiaconi din Mînăstirea Cernica.

RECENZII

TRIODUL, care cuprinde slujbele bisericeşti de la Duminica Vameşului şi a Fariseului pînă la Sfînta Înviere, tipărit cu aprobarea Sfîntului Sinod, în zilele păstoriei Prea Fericitului Justinian, Patriarhul României. Ediţia VII, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1970, 800 p.

Una din cele mai importante cărţi de cult din tradiţia şi practica Bisericii Ortodoxe este fără îndoială *Triodul.* Numirea provine de la structura poeziei cultice pe care-o cuprinde, respectiv a canonului imnografic, compus numai din trei ode sau cîntări (τριώδια-τρεῖς-ὦδι-τριῴδιον) şi e folosit cu trei săptămîni înaintea Sfîntului şi Marelui Post al Paştilor pînă la Sfînta Înviere.

Închegîndu-se treptat, între secolul al VII-lea şi al IX-lea, iar unele cîntări fiindu-i adăugate chiar prin secolul al XIV-lea, se remarcă contribuţia compoziţiei personale a vreo 20 de autori la patrimoniul acestei cărţi. Triodul, care la început era încorporat în colecţia vechilor tropare, sub denumirea de *Tropologhion* «baza şi originea tuturor celorlalte cărţi de imne bisericeşti» [1], se defineşte ca o carte distinctă în veacul al XI-lea.

În Biserica noastră fiind utilizat de la început într-un fel de convieţuire cu *Penticostarul,* apare mai întîi în ediţii slavone, cu caractere chirilice, cînd datorită condiţiilor vitrege şi graniţelor artificiale, «slavona devenise un simbol al Ortodoxiei» [2].

Astfel apare la Tîrgovişte, sub tipăritura diaconului Coresi, primul *Triod-Penticostar* slavonesc, început în anul 1557 şi terminat în anul 1558.

După cîteva ediţii slavone, tendinţa spre valorificarea limbii române devine tot mai evidentă. O versiune românească a *Triodului,* a circulat în manuscris, încă înainte de anul 1700 [3]. Făcîndu-se totuşi o trecere treptată de la limba slavonă care a predominat opt veacuri în Biserica Română, apare în anul 1700 la Buzău, un *Triod slavo-român,* lucrare într-adevăr monumentală.

Cum Bucureştiul începe să-şi contureze tot mai persistent rolul său în cultura românească, scoate din tiparniţele sale, cu fireasca timiditate a începutului, primul triod românesc, redus, acel *Triodion* de la anul 1726 *«acum întîiu tipărit pe limba rumânească, întru folosul tuturor preoţilor şi spre înţelesul credincioşilor,* pentru săptămîna Sfintelor Patimi, cu binecuvîntarea Pria Sfinţitului Mitropolit al Ungrovlahiei Kyr Daniil».

1. Pr. Petre Vintilescu, *Despre poezia imnografică din cărţile de ritual şi cîntarea bisericească,* Bucureşti, 1937, p. 151.

2. George Ivaşcu, *Istoria literaturii române,* vol. I, Bucureşti, 1969, p. 105.

3. Vezi : Pr. D. Fecioru, *Catalogul manuscriselor din Biblioteca Patriarhiei Române,* în «Studii Teologice», XVII (1965), nr. 1—2, p. 91—92.

Cinci ani mai tîrziu, apare în tiparniţa de la Rîmnic, «după multe fialuri de trestii ale limbilor» primul triod românesc, pentru cele zece săptămîni — *Triodion 1731* —, carte care s-a bucurat de o largă solicitare şi circulaţie.

De atunci, Triodul românesc este editat în diferite centre, printre care Bucureştiul scoate din tiparniţele sale următoarele ediţii:

Triod, 1742, semnalat de P. Constantinescu-Iaşi *(Tipărituri vechi româneşti necunoscute*, Iaşi, 1931, p. 4), ca existent în biserica Văsieni-Lăpuşna [4].

Triod, 1746 — un astfel de exemplar se poate vedea în Biblioteca Mitropoliei ortodoxe române din Sibiu (cota: C.V.R. 93).

Strastnic, 1767, un triod redus, pentru săptămîna Sfintelor Patimi, semnalat de N. Iorga *(Scrisori şi inscripţii ardelene şi maramureşene*, II, p. 49), ca existent în biserica din Beiuş [5].

Triod, 1768 [6], poate fi văzut şi în Biblioteca Mitropoliei ortodoxe române din Sibiu (cota: C.V.R. 367).

Triod, 1798 [7].

Triod, 1856, care se află şi în Biblioteca Patriarhiei Ortodoxe Române, Bucureşti.

Triodiu, 1891, se află şi în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România (cota III. 74119).

Triodiu, 1897, se află în aceeaşi bibliotecă (cota III, 74120), precum şi în biserica ortodoxă română cu hramul Schimbarea la faţă din Ocna Sibiului.

Triod, 1922, se află în numeroase biserici româneşti.

Triodul, 1930, se află în multe din bisericile noastre şi poate fi consultat şi în Biblioteca Academiei R. S. România (cota III. 262957).

Triod, 1946, ediţia V, aflător în multe biserici româneşti.

Aproape un sfert de veac, ediţia aceasta a satisfăcut cererea Bisericii noastre şi cu osebire 3 ani după actul Reîntregirii cînd a fost repartizat gratuit Bisericii Ortodoxe din Ardeal un însemnat număr de exemplare.

Cum însă dezvoltarea culturală a luat un avînt deosebit, forma de exprimare a acestei cărţi, în ediţia precedentă era depăşită. Nu mai puţin şi partea tipiconală de la sfîrşitul Triodului — zisă «Capetele lui Marco» — ajunsese nesatisfăcătoare faţă de situaţia calendaristică actuală a Bisericii Ortodoxe Române. Se simţea, într-adevăr, nevoia unei noi ediţii a Triodului, care n-a întîrziat să apară, datorită grijii multiple şi permanente pe care Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian o poartă pînă la amănunt, pentru tot ceea ce promovează prestigiul şi prosperitatea Bisericii Române.

Anunţată de P. C. Părinte Profesor Dr. Ene Branişte în studiul: *Cărţi de Cult tipărite între anii 1948—1968* (în volumul omagial: *Douăzeci de ani din viaţa Bisericii Ortodoxe Române. — La a XX-a aniversare a înscăunării Prea Fericitului Patriarh Justinian)*, am aşteptat apariţia acestei ediţii a Triodului, cu multă bucurie şi nerăbdare. Şi într-adevăr apariţia unei astfel de cărţi cultice e un cap de epocă, mai ales că *Triodul* s-a bucurat — de la început — de o netăgăduită preţuire în cultul liturgic al Bisericii Române. Bogăţia de conţinut a imnografiei Triodului, care în ciclul calendaristic respectiv declanşează în sufletul credincioşilor o emoţie dramatică şi o confruntare copleşitoare a convingerilor lor, constituie o adevărată comoară de învăţături.

Noul *Triod* apărut «sub îndrumarea şi purtarea de grijă a Prea Fericirii Sale, munca de confruntare a textului cu ediţiile româneşti mai vechi şi cu ediţiile greceşti a fost îndeplinită de către Dl. Profesor onorar Teodor M. Popescu, care a făcut şi unele îndreptări de grai; revizuirea şi adaptarea vechilor «Capete (capitole) ale lui Marco», în situaţia calendaristică actuală a Bisericii Ortodoxe Române şi redactarea lor în forma din această ediţie au fost făcute de Pr. Prof. Ene Branişte, de la Institutul teologic de grad universitar din Bucureşti. Iar cu îndreptarea greşelilor de tipar şi cu supravegherea tipăriturii s-a ostenit Diaconul Ştefan Gh. Milea». S-a

4. Ioan Bianu şi Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche (1508—1830)*, Tom. IV. «Adăogiri şi îndreptări», Bucureşti, 1944, p. 55. 5. *Ibidem*, p. 83. 6. *Ibidem*, p. 252.

7. Cf. Ioan Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche, (1716—1808)*, Tom. II, Bucureşti, 1910, cota 617

tipărit între 22.II.1969 şi 22.II.1970 într-un tiraj de 5000 de exemplare. Cartea are 800 pagini format 61×86, şi cuprinde pe foaia de titlu:

Întru slava Sfintei şi celei de o fiinţă şi de viaţă făcătoarei şi nedespărţitei Treimi.

TRIODUL care cuprinde slujbele bisericeşti de la Duminica Vameşului şi a Fariseului pînă la Sfînta Înviere.

Tipărit în zilele păstoriei Prea Fericitului Justinian Patriarhul României: Cu aprobarea Sfîntului Sinod al Sfintei Biserici autocefale Ortodoxe Române.

Ediţia VII. Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă 1970.

Ediţia aceasta s-a bucurat într-adevăr de condiţii tehnice ireproşabile: hîrtie de bună calitate, caractere de tipar care nu obosesc ochiul, cerneală de tipar în două culori, negru şi roşu (partea tipiconală şi iniţiale) şi motive florale deosebite cu care se încep şi sfîrşesc diferitele părţi ale *Triodului.*

La îndreptarea graiului acestei cărţi, fără a se denatura fondul ei teologic, se remarcă o atentă grijă de primenire; noua ediţie încadrîndu-se astfel în ortografia contemporană şi prin forma de exprimare corectă din punct de vedere morfologic-sintaetic. Cîteva exemplificări pot oferi o orientare deplină asupra noii haine pe care a îmbrăcat-o *Triodul românesc*. Astfel, o bună parte din cuvintele ediţiilor precedente, care nu exprimau cu destulă claritate sensul gîndirii autorului, au fost înlocuite cu altele care redau mai limpede înţelesul lor autentic. Aşa, bunăoară, au fost înlocuite unele cuvinte ca: meşteşugirile, cu uneltirile; semeţia, cu cutezanţa; munci, cu chinuri; Edemul, cu Edenul; cunoştinţele, cu cunoaşterile; bunătăţi, cu vîrtuţi; fălcile, cu obrazul; ştergătorul, cu ştergarul. Sau anumite construcţii ca: bunei credinte, cu dreptei credinţe; cel curat, cu cel neprihănit; bogăţia dulceţilor, cu bogăţia plăcerilor; fugărind poftele, cu alungînd poftele; dobitocia păgînilor, cu nesocotinţa necredincioşilor; lucruri bune, cu fapte bune; bucuria celei stăpîneşti, cu bucuria stăpînului; scriem icoanele, cu zugrăvim icoanele; să-i muncească, cu să-i pedepsească; plecînd genunchii, cu plecîndu-se în genunchi.

De-asemenea, unele verbe au fost schimbate în modul de acţiune pentru a reda mai clar ideea autorului ca: indicativul «lumea toată *se veseleşte*», cu imperativul «lume toată *veseleşte-te*»; sau conjunctivul prezent «*se laudă* dumnezeirea», cu o altă formă conjunctivală: «*lăudată* să fie Dumnezeirea», sau perfectul compus: «*m-am prădat*», cu o altă formă mai explicită: «*am fost prădat*».

Unele prepoziţii ca «*întru* acestea», au fost înlocuite cu «*în* acestea»; iar conjuncţia «*ci* acela», cu «*dar* acela». Nu mai puţin şi unele semne de punctuaţie ca ! cu ; redîndu-se astfel, pe cît posibil o mai precisă înţelegere a textului.

În lăudabila năzuinţă de-a se reda o formă cît mai corectă dar şi pe înţeles, pe lîngă corectarea unor expresii, se întîlnesc şi unele stihiri întregi care avînd o formă mai confuză, au fost stilizate cu altă claritate. Aşa de exemplu forma veche: «Pricinuitoare de sărăcie, din bogăţia bunătăţilor s-a arătat înălţarea; şi îndestularea iarăşi smerenia îndreptării din sărăcia cea desăvîrşită, care să o cîştigăm», a fost redată în noua formă astfel: «*Trufia s-a arătat pricinuitoare de sărăcie pentru bogăţia virtuţilor, iar smerenia, din sărăcia desăvîrşită s-a arătat îndestulare îndreptării; pe aceasta să o cîştigăm*». Sau «cu ranele greşalelor de la tîlhăreştile mele gînduri mi-am stricat viaţa mea, Mîntuitorule, pentru aceasta m-am golit de dumnezeiescul Tău chip, iubitorule de oameni, Dumnezeule; ci milostiveşte-Te spre mine», în noua formă: «*De la tîlhari, de la gîndurile mele, mi-am stricat viaţa, Mîntuitorule, cu biciuirile păcatelor; pentru aceasta m-am golit de dumnezeiescul chip al Tău, al lui Dumnezeu, celui iubitor de oameni; dar Tu milostiveşte-Te spre mine*» (Peasna *8* la Duminica a IV din Post). Sau «să-şi împărtăşească credinciosului cuvîntul său, celui ce nu ştie tainele, ... ne vom învrednici bucuriei celei stăpîneşti», în noua redare: «*Credinciosul să împărtăşească cuvîntul său celui ce nu ştie tainele..., ne vom învrednici de bucuria Stăpînului*» (marţi seara în Săptămîna Patimilor).

Cît priveşte îmbunătăţirea tipiconală, în noua ediţie adaptîndu-se vechile «Capete ale lui Marco» cu situaţia calendaristică de acum, slujitorii Bisericii noastre, utilizînd această carte, au la îndemînă îndrumări precise, în legătură cu toate sărbătorile cu date fixe cum sînt:

1. Sfinţii Trei Ierarhi (30 ianuarie); 2. Întîmpinarea Domnului (2 februarie); 3. Sfîntul Sfinţitul mucenic Haralambie (10 februarie); 4. **Întîia şi a doua aflare a**

Cinstitului cap al Sfîntului Ioan Botezătorul (24 februarie); 5. Sfinţii 40 de Mucenici (9 martie); 6. Bunavestire (25 martie); 7. Sfîntul Ierarh Calinic de la Cernica (11 aprilie) şi 8. Sfîntul Marele Mucenic Gheorghe (23 aprilie), sărbători care pot fi întîlnite în periodul Triodului.

La sfîrşitul acestora s-ar putea menţiona şi sărbătoarea Sfinţilor Ierarhi şi Mărturisitori Iorest şi Sava, mitropoliţi ai Ardealului, a căror canonizare s-a făcut o dată cu a Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica (1955) şi care probabil dintr-o scăpare de vedere nu s-a amintit în noua prezentare tipiconală a acestei ediţii. Sărbătoarea lor, din ziua de 24 aprilie, chiar şi în anul 1970 a căzut în periodul Triodului. Considerăm însă că îndrumările tipiconale specificate, vor putea fi adaptate şi pentru aceşti sfinţi.

De la modestul început, cu 244 de ani în urmă, cînd din tiparniţa Bucureştiului a pornit primul *Triodion* «întru folosul tuturor preoţilor şi spre înţelesul credincioşilor», *Triodul* românesc în a 13-a lui înfăţişare din ultima ediţie apare în condiţia de unitate plenară a Ortodoxiei strămoşeşti. De aceea, apariţia lui ne bucură cu atît mai mult, cu cît este şi un impuls pentru uniformizarea cultului, dar totodată şi un omagiu adus neobositelor strădanii pentru unitatea Bisericii Ortodoxe Române.

Prot. NICHIFOR TODOR

Ion Miclea, *Romania antiqua*, avant-propos de Constantin Daicoviciu, membre de l'Académie, Neuf poésies de Ion Brad, Etude historique explicative de Hadrian Daicoviciu, Editions Meridiane, Bucarest 1969, VII + 16 p. + 141 ilustraţii.

Noua carte-album face parte din tezaurul cultural al civilizaţiilor vechi de pe teritoriul patriei noastre şi este destinată specialiştilor şi cercetătorilor străini. Este prima operă de acest fel în care sînt înmănuncheate scene, inscripţii, cetăţi, sanctuare, vase, ziduri de cetăţi ale vechilor locuitori, interpretate în lumina ultimelor descoperiri.

În *Cuvînt înainte*, Acad. Prof. Constantin Daicoviciu aminteşte coordonatele vechii culturi ale timpurilor din care a luat fiinţă poporul român, dar pe care acesta nu le-a cunoscut decît «din surse externe». Astăzi însă — arată autorul — s-a deschis în faţa noastră o uriaşă panoramă cu turnuri, care pînă mai ieri zăceau în dărîmături, — sau nu puteam să le cercetăm — ca de exemplu: *Columna lui Traian Adamclisi, Tezaurul de la Crevedia, Sanctuarele şi Cetatea Sarmizegetusa, Ruinele cetăţilor pontice, Mozaicul de la Constanţa, Tezaurul arheologic de la Tomis, Inscripţiile dacice, însemnările romane, monogramele creştine, bazilicile de la Dinogeţia* etc. Toate acestea înnoadă firul continuităţii vieţii spirituale şi al generaţiilor autohtone din care se trage poporul traco-get, geto-dac, daco-roman şi în sfîrşit român.

Capitolul I: *Pămîntul Daciei* (fig. 1—32) înfăţişează regiunea care cuprinde împrejurimile Orăştiei, unde acum două milenii civilizaţia dacă ajunsese apogeul; apoi cele mai vechi cetăţi dacice din vastul teritoriu al dacilor: statui şi monumente de atestare, figuri de pe Columna lui Traian, inscripţii de pe vasele de cult sau funerare (fie de lut, fie de metal), costume de război, monede dacice, medalioane etc. Acestea se află în diferite muzee din ţară şi din străinătate. Ele sînt mărturii materiale pentru o civilizaţie care avea la bază o viaţă spirituală unică în istoria acelor timpuri şi în configuraţia religioasă de atunci.

Ceea ce impresionează îndeosebi sînt ultimile descoperiri ale cetăţii de scaun a celor mai viteji regi ai dacilor: *Burebista şi Decebal*. Regii dacilor aveau ca sfetnici pe preoţi, care erau reprezentanţii spiritualităţii poporului dac. Ei şi-au manifestat credinţa faţă de divinitate prin sacrificii şi prin ridicarea de locaşuri (sanctuare). Incintele sacre au fost la început o modestă ascunzătoare (locaş) al Marelui preot, care a devenit apoi o adevărată «locuinţă» a slujitorilor inferiori. Mărindu-se importanţa instituţiei Marelui preot, de la incinta sacră: *Micul Sanctuar cvadrilaterar* — care cuprindea totuşi Micul sanctuar circular: *Discul soarelui* din

Sanctuarul calendaristic — (fig. 17—18) s-a trecut la mărirea curții prin adăugarea *Locului depunerii ofrandelor* (fig. 25), ceea ce înseamnă că sărbătorile sau întrunirile religioase căpătaseră un caracter oficial și public. Numai așa se explică de ce aceste sanctuare și-au schimbat înfățișarea în secolul I î. d. Hr. o dată cu domnia lui Burebista, care la sfatul Marelui preot Deceneu începe acțiunea de unificare a triburilor dace, lucru înfăptuit destul de repede.

Sînt înfățișate, în continuare, detaliile, poziția construcțiilor și înalta preocupare a preoților de mersul aștrilor, fapt imortalizat în *Sanctuarul calendaristic*, specific dacilor în astronomia timpului de atunci, constatîndu-se că la sfîrșitul secolului I î. d. Hr. cultura dacilor era unică și originală și aparținea exclusiv preoților daci.

De la o simplă «ascunzătoare» (chilie) a Marelui preot s-a ajuns la locuințe pentru slujitori, ca apoi mai sus pe «Muntele Kogaionon» — Dealul Muncelului — să apară cu timpul strălucita cetate Sarmizegetusa, reședința ultimilor regi daci.

Capitolul II este intitulat *«Decebalus per Scorillo»* (fig. 33—44). Inscripția de mai sus este aplicată pe un vas cultic al regelui dac, descoperit în cetatea «Sarmisegetuza Regia». Acest vas cultic s-ar putea să fie moștenire a familiei lui Decebal sau chiar construit pentru nevoile religioase ale regelui. Vasul, care se află în «Muzeul istoric al Transilvaniei» din Cluj, constituie una din piesele cele mai rare ale culturii vechi și *prima mărturie scrisă a utilizării limbii latine*. El este totodată *primul diptice cunoscut în viața religioasă a geto-dacilor*... În continuare sînt înfățișate detalii și fragmente din incintele sacre ridicate în perioada de înflorire a civilizației dace și cîteva scene din primul război daco-roman, zugrăvite pe Columna lui Traian.

O dată cu dezvoltarea cultului, în religia dacilor apar și încercările de artă: gravuri sau figuri pe vase cu altă destinație și din diferite materiale. Această perioadă se încheie cu o dezvoltare spirituală multilaterală.

Capitolul III: *Cetățile umbrite* (fig. 45—61) formează o încercare de a prezenta cercetătorilor și cititorilor o imagine mai clară asupra cetăților, așezărilor și fortificațiilor dacice din Munții Apuseni, de la Popești-Argeș, Cetățeni, Poiana și Coada Malului (Vălenii de Munte), formate fie din ziduri de apărare, fie din locuințe ale dacilor, fapt care atestă continuitatea populației. S-au găsit obiecte prețioase, vase din lut și metal atît în cetățile descoperite cît și întîmplător, în diferite localități din țara noastră, ca: vasul cu un *cavaler dac* în relief, descoperit la Zimnicea — aflat la Muzeul național de Antichități — București; un *cap de taur* descoperit la Cetățeni (fig. 51), figurine de ceramică descoperite la Poiana (pe Siret), identificate drept un fel de idoli; diferite cupe de bronz, argint și aur utilizate în cult sau la petrecerile dacilor, dar și ca obiecte de ornament; majoritatea au fost găsite în Cetatea de la Piatra Roșie și depozitate în «Muzeul de istorie al Transilvaniei» din Cluj.

În capitolul IV: *Tabula Trojana* (fig. 62—66), autorul trece la explicarea unor inscripții rămase de la împărații romani și în special de la Traian (89—117), care a ridicat pentru armată: *Podul peste Dunăre* (Turnu-Severin); pentru prima victorie asupra dacilor: *Tropaeum Trajani* (Adamclisi) și pentru înfrîngerea lui Decebal: *Columna lui Traian* (la Roma). Aici pe columnă apare figura regelui-erou dac, Decebal, căruia Traian îi dedică multe scene și pe care Dio Cassius îl descrie în împrejurările de luptă și în momentul înfrîngerii și disperării.

Capitolul V: *Rădăcină aeriană* (fig. 67—109) este intitulat astfel pentru că prezintă datele istorice vechi constituind, deocamdată, singurele mărturii sigure ale străinilor despre locurile și poporul dac înainte, în timpul și după cucerirea Daciei. Figurile în sine constituie argumentul fix, dar ele sînt adeverite de martori oculari sau istorici de prestigiu cum a fost Dios Cassius sau doctorul personal al Împăratului Traian, Charon.

Autorul extrage scenele importante, înfățișînd figurile reprezentative ale epocii imediat-următoare cucericii Daciei. Astfel, este înfățișată moartea lui Decebal cu împrejurimile respective, femei dace, prizonieri daci încătușați, păziți de soldați romani.

Faima războinicilor apărători ai acestor pămînturi a continuat să rămînă în mintea și preocupările împăraților romani, postcuceritori, fapt atestat de Septimiu Sever, care din respect pentru basoreliefurile pe care erau reprezentați daci, a construit unele monumente în care a încadrat și basoreliefurile acestea (fig. 79).

Ion Miclea socotește suficiente aceste demonstrații «pe viu», și oarecum particulare, dar sigure. Prezintă apoi cetățile mari descoperite pînă în prezent de Școala arheologică a savantului român V. Pârvan și continuate cu succes de Institutul de arheologie al Academiei R. S. România și filialelor lui.

Sînt redate figurile și preocupările oamenilor, ilustrînd cultura din acea vreme. Printre acestea apar și vechii reprezentanți ai cultelor trace: *Cavalerul trac* și *Cavalerii danubieni*. În afara acestora s-au infiltrat și unele zeități romane: *Mitra* și cultul său, *Venus, Selene, Dionisos, Frații Dioscuri, Apolo* înfățișat cavaler trac (fig. 104) etc. S-a descoperit la Alba Iulia un bazorelief înfățișînd *Lupoaica cu Romulus și Remus* (fig. 90). Sînt prezentate apoi *Ulpia Trajana Sarmizegetusa, Tropaeum Traiani, Palatul lui August* etc. cu detaliile și importanța arheologică și patristică. De aceeași importanță sînt și monedele descoperite care aparțin epocii dacice antebelice și celei postbelice.

Ceea ce este de remarcat e faptul că apar acum *Ruinele unei bazilici romane* (fig. 105) ceea ce înseamnă că religia creștină era deja organizată în această epocă și nu existau doar comunități izolate. De fapt acest lucru a fost cu prisosință demonstrat de ultimele date istorice, filologice și arheologice.

Capitolul VI: *Zimbrul* (fig. 110—122) se intitulează astfel pentru că pagina cu care se deschide capitolul este o curioasă figură de bour avînd pe cap un semicerc (cadran solar) cu însemnări astronomice. Acest «zodiac» a fost descoperit la Tomis și este asemănător cu *Discul solar* din incinta sacră de la Sarmizegetusa. Cadranul respectiv are niște linii trase (asemenea paralelelor și meridianelor globului), a căror semnificație încă nu a fost stabilită. *Considerăm că e posibil ca de aici să fi plecat simbolul «bourului» intrat în stema Moldovlahiei.*

De la Tomis, autorul trece imaginea la Napoca și redă un *Altar dedicat lui Dumnezeu-Tatăl* (fig. 111) de către Aelius Marcianus. Sînt înfățișate apoi figuri ale zeităților oficiale ale romanilor, aduse de aceștia pe teritoriul Daciei pentru familiile de coloniști. Dintre acestea menționăm pe: *Venus, Serapis, Bacantele, Cybele, Hermes* și chiar *Zeus*.

Capitolul VII se intitulează *Histria* (fig. 123—132). Dacă pînă acum Ion Miclea s-a orientat asupra figurilor, pozițiilor și chiar asupra vederilor în ansamblu, începînd cu acest capitol, studiul său se referă la localități. Printre acestea, o mare importanță istorică-arheologică o prezintă descoperirea cetății pontice Histria. Considerînd că s-au alcătuit destule studii asupra acesteia, studiul-album se oprește asupra importanței arhitectonice a construcțiilor cu capiteluri și cornișe ca expresia cea mai rafinată a artei grecești aplicată edificiilor de pe malul Pontului Euxin.

Din Histria, grecii reușiseră să facă o cetate a artei și culturii, iar romanii au căutat să-i impună și viața lor religioasă, apelînd în această privință chiar la cultele cele mai îndepărtate din Orient și Egipt. Același lucru s-a întîmplat și în celelalte cetăți (Tomis, Callatis) și numai așa se poate explica de ce au apărut și statui ale zeilor faraonilor (*Bust al lui Isis*, fig. 132).

Capitolul VIII: *Șarpele fantastic* (fig. 133—140); se intitulează așa datorită «tezaurului arheologic de la Constanța», care este unic în felul său și încă neexplicat de cercetători și specialiști, constituind o enigmă în panteonul zeităților și o curiozitate a reprezentării evlaviei și artei adoratorilor din acele timpuri.

În același loc s-au descoperit și alte figuri printre care și *Fortuna cu Pontos* (fig. 134—135). Aci, Ion Miclea găsește util să introducă și statuile celebre ale dacilor din «Piața poporului» (Roma), arătînd atît vigoarea lor corporală, cît și interiorul lor, exprimat prin gîndire profundă și meditație permanentă (fig. 137). În această viață interioară, în această spiritualitate unică a dacilor s-a grefat ușor noua religie: *creștinismul*. Cunoscînd ipotezele și părerile despre «apariția creștinismului destul de tîrziu», Ion Miclea ilustrează (fig. 138—140) *că exista un creștinism răspîndit pe tot teritoriul vechii Dacii, încă de la începutul propovăduirii Evangheliei, iar în secolul al II-lea — al IV-lea se găsește o organizare precisă a acestuia, pe care mărturiile arheologice o atestă*. Printre acestea, cartea-album prezintă *Monogramul creștin de la Biertan* (fig. 138). Acesta este confecționat din bronz și s-ar părea că este o parte a unui candelabru (se află în muzeul «Bruckental» — Sibiu). Aceeași importanță de mărturie veche creștină o arată și «Capitelul paleocreștin» descoperit la Tomis («Muzeul arheologic» — Constanța), precum și *Edificiul roman de mozaic de la Tomis* (fig. 140).

Plecînd de la *Pămîntul Daciei* (capitolul 1), Ion Miclea reuşeşte să trezească în cercetător şi cititor adînci sentimente de admiraţie pentru trecutul nostru istoric, făcînd apoi din *Pămîntul mamă* (capitolul al IX-lea) un îndemn la respect şi cinstire sacră a acestuia. Imaginea, *Mama şi copilul* (fig. 140), extrasă din Monumentul Adamclisi, este cea mai sugestivă, pentru că această unitate familiară, psihofizică nu se găseşte prea uşor în lumea veche. Autorul vrea să arate că pămîntul străbunilor este mama noastră, el este sacru pentru că în el a curs sîngele moşilor şi strămoşilor şi din el, ca şi copilul, ne agonisim hrana materială şi spirituală: «...*Patrie mamă, linişte, cîntec; inimile noastre ca şi stelele, te împrejmuiesc ca la înviere*» (Ion Brad, *text la Capitolul al IX-lea*).

Aici se încheie incursiunea istorică a cîtorva popasuri (figuri din album) din viaţa unui «popor-enigmă» a cărui existenţă depăşeşte două milenii. «Evocarea trecutului — scrie Prof. Hadrian Daicoviciu — aduce locuitorilor României ecoul străbun care descoperă trecutul în inimile contemporanilor noştri... pentru că mărturiile sînt sugestive şi impresionante şi acompaniate de versuri inspirate...» (*La Roumanie dans l'antiquité...*, p. 8).

Albumul-carte constituie un argument puternic pentru continuitatea vieţii naţionale şi spirituale a poporului daco-roman pe teritoriul patriei noastre. Imaginile prezentate vorbesc de la sine în această privinţă. Este meritul arheologiei româneşti de a fi pus la îndemîna cercetătorilor străini uimitoarea istorie a pămîntului patriei noastre.

Diac. P. I. DAVID

Eleonora Costescu, *L'art roumain et l'art bulgare au XVIII-e et XIX-e siècles*, în «Revues des études sud-est européennes», Bucarest, VIII (1970), nr. 1, p. 49—83.

Autoarea consideră că *gravura*, care în Bulgaria, datorită stăpînirii otomane, nu s-a putut dezvolta decît începînd de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, a cunoscut în Ţările Române o înflorire deosebită pe un parcurs de mai bine de patru secole şi jumătate, începînd cu *Liturghierul* lui Macarie (1508).

Gravura românească realizează trei momente de intensitate creatoare :

1. Macarie, Coresi — în care limbajul plastic exprimă motivele decorative cele mai caracteristice ale împodobirii cărţii autohtone din secolele al XV-lea şi al XVI-lea. Concepţia de bază a ornamentaţiei şi ilustrării în acest spaţiu artistic e echilibrată şi sobră, cu o tendinţă evidentă, în ciuda unor dimensiuni reduse, spre monumental. Fază de început, ea poate fi clasificată ca aparţinînd conceptului *clasic*.

2. Cel de al doilea moment caracteristic, afirmat în timpul domniei lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, reflectă o concepţie stilistică mai încărcată şi mai puţin unitară. Din punct de vedere al repertoriului ornamental remarcăm aici o pătrundere din ce în ce mai masivă a elementelor decorative baroce, care vor înlocui cu timpul pe cele anterioare, cercurile care se întretaie şi se întrepătrund şi împletiturile. Nu mai întîlnim de acum încolo în ilustraţia figurativă nobila simplitate pe care o putem identifica în *Triodul-Penticostar* al lui Coresi (Tîrgovişte, 1558). Chipurile devin mai complexe, gravorul de altfel ca şi ilustratorul, fiind ispitiţi, se pare, să sublinieze mai mult aspectele decorative ale unui chip decît acelea constructive, tectonice. Este faza *barocă*.

3. Cel de al treilea moment debutează cu epoca lui Brîncoveanu, cuprinzînd întregul secol al XVIII-lea, prelungindu-se pînă la mijlocul secolului al XIX-lea. Un examen atent al ilustraţiei xilografice din perioada respectivă relevă faptul că în afară de cîteva rare excepţii, dintre care cea mai strălucitoare e *activitatea artistică din Mînăstirea Neamţ*, temele şi motivele decorative se păstrează aceleaşi, mergînd uneori pînă la utilizarea vechilor clişee. Ilustraţia din gravura din secolele al XVIII-lea — al XIX-lea pare mai puţin reuşită decît aceea din epoca precedentă, lipsită de sobrietatea, caracteristică creaţiei grafice de la începuturile ei. În ultimele două secole, de altfel, motive decorative cît şi elemente iconografice occiden-

tale pătrund în Orient, indicînd, schimbarea fundamentală de direcție, în sensul unei renunțări la puritatea și simplicitatea de stil, care fuseseră semnul distinctiv al clasicismului Renașterii.

În ceea ce privește *artele decorative*, atît în Țările Românești cît și în Peninsula Balcanică, în sculptura iconostaselor, a jeturilor domnești și mînăstirești, a stucaturilor, a împodobirii cărții, se resimte «barocul Levantului» sau «barocul Salonicului», care corespunde fazei tardive «rococo» a barocului occidental. Gustul atît de evident în această epocă, de asemenea prezent și la noi, pentru motivele orientale, turco-persane nu e reflexul local al interesului, pe care epoca rococoului a manifestat-o pentru obiectele de artă, de stil chinezesc, pentru exotism, în general?

Xilogravura țărilor românești a luat cunoștință la un moment dat, direct, indirect sau pe căi greu de identificat, de unele motive ornamentale aparținînd principalelor stiluri de artă din Occident, care au fost integrate în formule locale, desigur cu un decalaj sensibil în timp, micșorat din ce în ce ne apropiem de epoca noastră. Explicarea unor astfel de analogii trebuie să ne ajute să nu recurgem decît cu o extremă prudență la noțiunea atît de abuziv întrebuințată de multe ori, a «influențelor». Unele paralelisme pot fi adeseori rezultatul unor dezvoltări organice independente, al unui proces evolutiv, pe parcursul căruia formele trec în mod natural de la simplu la exuberant, de la «clasic» la «baroc».

Un al doilea element caracteristic al *gravurei în lemn* îl constituie un anumit caracter popular, ce-l putem descifra la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, atît în pictură, cît și în artele decorative.

Factura acestor opere e mai stîngace, autorii și creatorii fiind laici sau preoți de mir. Cu toată naivitatea lor și numeroase imperfecțiuni tehnice, descoperim totuși în opera lor și o expresie artistică, demnă de atenție. *Xilogravura populară* de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea din împrejurimile Gherlei, de la Ocna Dejului, Silvaș, Săplac, în Hațeg și din Banat se impune pe această linie. Laconismul artistului popular autodidact probează capacitatea sa intuitivă față de expresia artistică, autonomă față de mijloacele formale întrebuințate (Vezi Ioana Cristache Panait, *O breaslă a xilografilor din Transilvania*, în «Revista muzeelor», IV (1967), nr. 3).

În ultimul timp, s-a realizat o reevaluare, privind așa-zisa pictură naivă, «populară» sau «primitivă». Punctul de vedere estetic a început să prevaleze asupra celui etnografic în ceea ce privește studiul icoanelor pe sticlă și xilogravurile populare.

În aceeași categorie menționată anterior pot fi amintite, pentru secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, ilustratorii de cărți și xilografii populari, zugravii bisericești și pictorii de icoane, care au activat în alte părți, marcînd perioada de trecere de la arta medievală la arta modernă (Vezi Ștefan Meteș, *Zugravii și icoanele pe hîrtie (xilogravuri-stampe) și sticlă din Transilvania*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1964), nr. 7—8). Un astfel de domeniu încă își așteaptă studiile care să scoată de sub lespedea tăcerii nemeritate o sumă de artiști creatori.

Realizatorii artei grafice din perioada aceasta sînt oameni înzestrați cu talent. Atanasievicii, care practic se pare că au monopolizat întreaga producție grafică a tiparniței de la Rîmnic, mai mult de un secol, Mihail Strilbițchi, la Iași, iar în secolul al XIX-lea gravori ca Simeon, Ghervasie, Teodosie, Damian, Nicolae, un alt Simeon, afirmați în vechiul centru cultural care a fost Mînăstirea Neamț, au o activitate cu nimic mai prejos decît a predecesorilor lor.

Gravura «Sfîntul Damaschin scriind», semnată de popa Mihai Popovici, se încadrează în tradiția ilustrației superioare, remarcîndu-se prin preocuparea de a rezolva, desigur stîngaci, problemele celei de a treia dimensiuni, prin elementele de arhitectură ce se observă în cel de al doilea plan. Exemplul nu e unic, însă el e cel mai realizat din punct de vedere artistic.

Autoarea articolului rectifică pe G. Oprescu (*Grafia românească din secolul al XIX-lea*, t. I, București, 1942; t. II, București, 1945, p. 299), menționînd că popa Mihai Popovici nu e aceeași persoană cu Dimitrie Mihailovici. Activitatea lui Mihai Popovici se profilează în anii 1735—1750. El e fratele activului tipograf și gravor popa Constandin Atanasievici zis și Popovici și al tipografului Atanasievici. Cel de al doilea, Dimitrie Popovici, e fiul primului, iar fratele se numește Constandin Mihailovici. Dimitrie, în tot timpul activității sale (1778—1820) a folosit clișee tăiate în lemn de către tatăl său, printre care se numără și frumoasa realizare «Sfîntul

Damaschin scriind», retipărită pînă tîrziu, în *Octoihuri*, între anii 1811 și 1813. O replică aproape exactă a acestei xilogravuri a fost executată de fratele lui Mihai Popovici, popa Costandin. Clișeul respectiv se păstrează în Muzeul de artă feudală de la Mogoșoaia.

Preocupări similare întîlnim la tipograful Vlaicu, de la centrul tipografic al seminarului teologic de la Blaj (I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, t. II, p. 126, nr. 290; Al. Lupeanu Molin, *Xilografi care au lucrat în tiparnița cea mai veche de la Blaj*, Blaj, 1929, p. 11—13).

O astfel de temă aparține unui curent de reînnoire a repertoriului tradițional al artei balcanice, prin faptul introducerii peisajului. Deși răspîndită în secolul al XVIII-lea în gravura atonită și sîrbă, predominantă un secol mai tîrziu în arta grafică bulgară, la noi tema nu se dezvoltă. Ea nu mai apare decît în 1760 în «Votiva apprecatio», gravura ce e atribuită lui Vlaicu (Vezi *Bibliografia românească veche*, t. II, p. 152, nr. 323).

Activitatea vastă a protopopului Mihai Strilbițchi se remarcă, printre altele, prin realizarea gravurilor din *Mreaja apostolică*, Iași, 1756. Aici întîlnim primul portret gravat la noi de către un artist local. În *Prăvilioară în care se cuprinde cele șapte taine*, Iași, 1784, registrul gravurii e predominat de chipul mitropolitului Gavril. Ea constituie semnul unei noi orientări, în care libertatea de interpretare se lărgește față de canonul iconografic tradițional. Strilbițchi nu numai că-și semnează gravurile, dar aplică un fel de blazon baroc în compozițiile sale, ca element decorativ, constituind totodată și o garanție de autenticitate a operei sale. În tirajele ulterioare, realizate de alți gravori după clișeele lui Strilbițchi, blazonul nu mai apare.

După el, ieromonahul Simeon, inițiatorul școlii de gravură de la Mînăstirea Neamț, marchează încă o treaptă importantă (Vezi T. Mihăilescu, *Aportul lui Mihai Strilbițchi în orientarea laică a tiparului din Moldova la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, în: *Prima sesiune științifică de Bibliologie și documentare*, București, 15—16 decembrie, 1955, p. 110).

Xilogravura românească realizată de școala de la Neamț marchează o dată importantă în istoria artei tipografice autohtone. Simeon, ca și continuatorii săi, Ghervasie, Teodosie, Damian, Nicolae și un alt Simeon, — nu se mai ocupă de tipar, ci exclusiv de gravuri. Se merge astfel într-o direcție de emancipare a gravurii, ca gen artistic aparte.

Xilogravurile realizate de ieromonahul Simeon (ancadramente, frontispicii și ilustrații, pe o pagină întreagă), în *Scara Cuviosului Părintelui nostru Ioan*, Neamț, 1814, se impun atît prin trăsături fine și precise cît și printr-o compoziție echilibrată (Vezi *Bibliografia românească veche*, III, p. 106).

Opera lui *Ghervasie* reflectă un contact mai strîns cu gravura occidentală, în deosebi germană (Vezi Barbu Brezianu, *Rudimente de învățămînt artistic la «Zugravii de subțire din Moldova și Țara Românească»*, în «Studii și cercetări de istoria artei», IX (1962), nr. 1, p. 79—195). In 1817 el execută portretul fostului staret al Neamțului *Paisie Velicicovschi*.

În 1836 călugărul Teodosie realizează o copie a acestui portret. El lucrează 60 de gravuri, care sînt difuzate și ca lucrări independente. Una dintre ele, datînd din 1824, reprezentînd un călugăr ispitit de diavol, se înscrie în gama gustului romantic al epocii pentru scenele macabre. Caracterul său dramatic va fi întîlnit de asemenea în arta bulgară. Pe peretele de apus al capelei cimitirului de la Hurezi, ca și în pronaosul Mînăstirii Sokoloski, lîngă Gabrovo, în Bulgaria, ca și în iconografia rusă (1906) această temă e prezentă.

Motivul călugărului răstignit nu constituie singura temă ce poate fi regăsită în comun, în iconografia română și bulgară. Un repertoriu de motive, axat pe ideea zădărniciei vieții și prezența morții intră în acest domeniu comun. Există o analogie între arta noastră și cea bulgară de ordin iconografic, însă în ceea ce privește procedeele tehnice utilizate, gravura bulgară de tip tradițional s-a dezvoltat pe coordonate total diferite de acelea ale gravurii românești.

Ilustrația xilografică bulgară apare la mijlocul secolului trecut. Deși unii cercetători bulgari consideră că xilogravuri populare ar fi în secolul al XVIII-lea, în speță nu se cunoaște nici una, probabil că în acest caz e vorba de *xilogravurile*

populare românești, a căror circulație dincolo de Carpați și de Dunăre, a fost subliniată (Vezi Ioana Christache Panait, *op. cit.*; Ștefan Meteș, *op. cit.*).

În Biblioteca Chiril și Metodiu din Sofia, se află o gravură «Nașterea Domnului», care provine din centrul grafic transilvănean de la Hășdate. Deși inscripția ei, scrisă în românește e evidentă, un studiu recent o atribuie eronat școlii Samokov (Evtim Tomov, *Renașterea stampei și a litografiei*, Sofia, 1962, p. 60, pl. 39, în limba bulgară).

Sînt prea cunoscute condițiile istorice defavorabile care au întîrziat dezvoltarea tiparului bulgar. Pînă la jumătatea secolului al XIX-lea un mare număr de cărți tipărite și antimise au fost trimise poporului bulgar de români (Autoarea articolului semnalează un antimis trimis de episcopul de Rîmnic, Filaret; un alt antimis sfințit în 1773 de către episcopul de Rîmnic, Kir Grigorie. Ele se găsesc în Muzeul Patriarhiei din Sofia).

Prima carte tipărită în limba bulgară, *Kiriacodromion*, 1806, apare la Rîmnic, publicată de doi ascendenți ai familiei Atanasievici, cea mai de seamă familie de tipografi și gravori români din secolul al XVIII-lea și din primele decenii ale celui următor. Fiul popii Mihai Atanasievici sau Popovici, Dimitrie Mihailovici și fiul său Gheorghe au lucrat împreună la tipărirea cărții, comandate de episcopul de Vrața, Sofronie (Vezi B. R. V., tom II, p. 490, nr. 708. În plus față de ceea ce afirmă autoarea articolului semnalăm că în fața textului se află o *gravură cu inscripție românească*: «Dumineca tuturor sfinților»).

În 1828 bulgarii achiziționează o presă manuală de tipărit. Tocmai în 1852 apare o tipăritură ilustrată, *Suferințele sfîntului martir Dimitrie*. Ilustrația xilogravică nu mai ocupă un loc important în arta grafică bulgară, cum a fost cazul la noi; în schimb gravura în metal capătă un rol de primă importanță. La noi ea nu se dezvoltă decît după 1860, datorită activității pictorului Teodor Amann. Gravura în metal de tip atonit cunoaște o mare dezvoltare în secolul al XIX-lea în Bulgaria. Tehnica practicată de gravorii bulgari e cea cunoscută sub numele de Kupherstich, consacrată de gravorii francezi și olandezi în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Introdusă în Muntele Atos, tehnica se răspîndește în tot Orientul creștin, durînd pînă la mijlocul secolului trecut, în afară de țara noastră. Două opere executate în 1553 de P. Belon du Mans, care reprezintă Atosul văzut panoramic sînt mai apoi copiate și servesc ca izvoare de inspirație gravorilor din centrele de la Muntele Sinai, Ierusalim, Kiev, Moscova. Acest tip atonit apare în secolul al XVIII-lea și în gravura sîrbească (*Opisania Jerusalema*, 1750—1752).

Gravori sîrbi și austrieci abordează ca temă principalele monumente religioase sîrbești (Mînăstirea Hopovo, 1756), (Mînăstirea Studenica, tipărită la Moscova, 1758). Biserica patriarhală din Peci apare într-o gravură, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, marcînd trăsăturile vechii tradiții iconografice sîrbești (Vezi Dejan Medakovici, *Die serbische Kunstliteratur des 18—19 Jahr. Ein biographischkritischer Forschungbericht*, «Südostforschungen», München, XXIV (1965).

Gravurile de acest gen nu mai apar în secolul al XIX-lea în Serbia. La noi ele nu se integrează în arta grafică, nefiind asimilate de gustul artistic (Colecția Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei conține totuși 7 gravuri atonite. În biserica Bucur din București se păstrează, de asemenea, 4 gravuri de agest gen). Unele dintre ele nu figurează în catalogul întocmit de Paul Mylonas, în 1963, cu ocazia sărbătoririi mileniului Muntelui Atos.

În Mînăstirea Hodoș-Bodrog (Arad) se păstrează, de asemenea, trei gravuri de genul celor amintite mai sus. Dintre gravurile bulgare de tip atonit se semnalează gravura care reprezintă Mînăstirea Zografu (1748), iar alta înfățișînd aceeași mînăstire, avînd jur-împrejur, 17 medalioane cu scene religioase, executată la Viena. Gravura Sfîntului Ioan de Rila, executată în 1791 la Viena va deveni prototipul unei serii de astfel de opere pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Persoana sfîntului predomină fundalul. În 1792 gravorul Nicolai Drakonov realizează la Moscova o variantă a exemplarului vienez, iar în 1800 o a treia gravură de acest gen e comandată tot la Moscova.

Gravura reprezentînd Mînăstirea Bacikova (Viena, 1807), Moartea sfîntului Ioan de Rila (Moscova, 1816), acordă în suita scenelor un loc important și donatorilor. Monahul Leontin Rus execută după 1818 la Mînăstirea Troian trei gravuri

în metal, dintre care cea mai importantă e aceea reprezentînd ansamblul arhitectural al mînăstirii. Continuatorul său, gravorul Filotei, execută de asemenea aceeaşi gravură.

Noi ateliere de gravură iau fiinţă pe lîngă biserica Sfîntul Ioan Teologul, lîngă Vraţa, iar alta lîngă Rila. Aici s-au lucrat numeroase gravuri, care erau purtate prin diferite locuri, avînd ca temă centrală imaginea sfîntului patron al mînăstirii, înfăţişat în diferite poziţii. Acest gen de gravuri de pelerinaj e legat de tradiţia atonită, constituind o mărturie în plus a legăturilor artistice dintre diferitele ţări balcanice. Ele oferă în plus detalii preţioase privind studiul arhitecturii din timpul şi mediul respectiv.

În muzeul Mînăstirii Rila se păstrează placa de metal a unei gravuri de mari dimensiuni, executată de meşterul Toma Seider din Kruşevo, localitate situată în Macedonia şi care nu e decît o variantă a gravurii «Moartea sfîntului Ioan de Rila», realizată în 1816, la Moscova. Artistul a redat cu exactitate varianta vieneză, schematizînd forma, vulturul bicefal şi alte elemente, renunţînd la cadrul de stil Biedermeier, compus din ghirlande de flori, înfăşurate după cilindri cu capetele umflate. Toma Seider nu aparţine unui centru mînăstiresc.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea ia fiinţă primul atelier de gravură bulgară autohtonă la biserica Sfîntul Ioan Gură de Aur de lîngă Vraţa. La Mînăstirea Rila se dezvoltă acum, de asemenea, o importantă activitate privind gravura cît şi litografia. Acest centru a avut o însemnătate deosebită comparabilă cu rolul deţinut de şcoala lui Nicolae Karastojoanov şi fiii săi în domeniul gravurii în lemn. Trebuie menţionate şi alte xilogravuri anonime, realizate la Samokov, care se disting prin faptul că ulterior au fost colorate cu mîna, iar culorile identificate aici sînt galbenul, violetul, verde, — asemenea xilogravurilor în culori de la Hăşdate. Remarcăm «Înălţarea Domnului», ca şi cîteva alte xilogravuri, în care culoarea dominantă e roşie.

Deşi Del Chiaro menţionează existenţa unui atelier de gravură de acest gen la curtea domnitorului Constantin Brîncoveanu, el nu s-a impus în arta grafică românească. Caracteristica principală a gravurii în metal la noi a constat în faptul că ea a fost destinată să împodobească exclusiv tipăriturile, iar executorii într-o astfel de gravură au fost meşteri străini din Europa centrală. Deosebindu-se de aceasta, gravura balcanică de tip atonit a lărgit sfera gravurii dincolo de carte, în domenii profane, juridic, literar, istoric, filozofic, etic.

Reiese de aici *diferenţa de orientare* între gravura românească şi cea bulgară. Gravura în metal la noi, pînă la Teodor Amann, nu a ocupat locul important ce l-a avut la bulgari. În schimb *litografia*, atît la noi, cît şi la vecinii noştri, a constituit elementul novator în arta grafică din secolul al XIX-lea. Litografia a ajutat procesul de integrare rapidă a artelor grafice respective în comunitatea artistică şi culturală europeană, însă nivelul ei a fost nestrălucitor, dominat de academism.

N. Pavlovici în Bulgaria, iar Gh. Asachi la noi au avut un rol de accelerare a procesului de modernizare în domeniul litografiei, care a corespuns treptei respective de dezvoltare cultural-artistică din zona balcanică şi din ţara noastră.

C. BĂRBULESCU

Assen Vasilev, *Meşteri bulgari din epoca Renaşterii: zugravi, sculptori în lemn, arhitecţi.* Ediţia «Ştiinţa şi cultura», Sofia, 750 p.

Cartea reprezintă o cercetare aprofundată, amănunţită, sistematică şi cronologică a operelor de artă ale zugravilor, sculptorilor în lemn şi ale meşterilor zugravi bulgari din epoca Renaşterii bulgare: sfîrşitul secolului al XVIII-lea, secolul al XIX-lea, şi chiar pînă la începutul secolului al XX-lea.

Este urmărită activitatea a peste 900 de zugravi, sculptori şi meşteri zidari, care aparţin şcolilor din Treavna, Debăr, Samocov şi Bansco, precum şi meşteri, care au lucrat în afara acestor şcoli.

Cartea cuprinde:

Prefaţă (p. 5—6); *Introducere* (p. 7—12); *Partea I* : Meşteri din Treavna şi din Gabrovo (p. 15—150); *Partea II:* Zugravi, sculptori în lemn şi zidari din **Ma-**

cedonia (p. 151—312); *Partea III:* Zugravi şi sculptori în lemn din Samocov (p. 313—434); *Partea IV:* Zugravi şi sculptori în lemn din Bansco (p. 485—534); *Partea V:* Zugravi, sculptori în lemn şi meşteri zidari (arhitecţi) în afară de şcolile de artă (p. 535—692); Lucrarea cuprinde încă: *Bibliografie* (p. 693—697); *Lista celor* 452 de ilustraţii (p. 698—704); *Indicele* de nume proprii (p. 705—710); *denumiri geografice* (p. 711—720); şi un *scurt rezumat* în limba rusă, germană şi engleză cu lista ilustraţiilor în cele 3 limbi (p. 721—749).

Materialul cercetat a fost adunat timp de peste 30 de ani şi cuprinde material istoric, lingvistic şi etnografic.

El prezintă interes şi pentru ştiinţa şi cultura română, deoarece dă multe date despre zugravi, sculptori şi meşteri zidari care au lucrat în diferite localităţi în România, scoţînd la iveală influenţa reciprocă în domeniul artei între cele două popoare vecine.

De la începutul existenţei sale în Peninsula Balcanică — de la 681, cînd a fost înfiinţat primul stat slavo-bulgar —, poporul bulgar a creat numeroase opere de artă plastică — monumente de arhitectură, pictură, sculptură în piatră şi în lemn etc. Majoritatea din aceste opere au fost distruse în timpul invaziei şi ocupaţiei otomane (1396—1878), fără ca tradiţia artistică a poporului bulgar să fi fost nimicită, ori întreruptă. În epoca Renaşterii bulgare, începînd cu apariţia *Istoriei slavo-bulgare* a lui Paisie de la Hilandar, la 1762, începe să se dezvolte liber şi cu avînt şi arta.

Spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi pînă la începutul secolului al XX-lea iau naştere şi se dezvoltă patru şcoli de artă, numite după localităţile unde s-au dezvoltat: *Şcoala din Treavna* (oraş în partea de sud-est a Munţilor Balcani); *Şcoala din Debăr* (şi unele sate de lîngă el) la sud de Muntele Sar; *Şcoala din Samocov*, la poalele muntelui Rila; *Şcoala din Bansco*, în apropiere de Muntele Pirin.

Pe baza tradiţiilor naţionale şi cu influenţele din Apus şi din Rusia, meşterii bulgari din acest timp au reuşit să creeze un stil nou, specific, deosebit de arta celorlalte popoare balcanice.

Zugravii au încercat să introducă peisajul în pictură; au zugrăvit pe pereţii bisericilor portretele donatorilor — ca element cu totul nou. Ia astfel naştere şi tabloul istoric şi litografia cu conţinut patriotic. Înainte de eliberarea Bulgariei (1878), pictorii bulgari care studiaseră în Rusia, Austria şi în Germania au creat portrete de mare valoare artistică.

Reprezentanţii *şcolii din Treavna* au cunoscut succese mari în pictură, sculptură în lemn şi în arhitectură. Familiile cele mai însemnate — care au transmis arta din tată în fiu timp de peste 100 de ani au fost familia Vitanov, întemeietorul şcolii, familia Zahariev, familia Dimitrov, etc. Ei s-au ocupat de preferinţă cu pictura murală. Icoanele lor înfăţişează o adîncă înţelegere sufletească. Tehnica este tempera cu lac. În sculptura în lemn ei lucrează diferite motive din floră; apar însă şi figuri de păsări, animale şi foarte rar figuri omeneşti.

Meşterii din Debăr sînt vestiţi ca cei mai buni constructori de biserici şi de edificii civile în Macedonia în secolul al XIX-lea şi ca cei mai iscusiţi sculptori în lemn. Ei sapă adînc în lemn diferite motive din floră şi multe figuri de oameni, animale şi figuri fantastice. În afară de pictura portativă, ei au creat şi multe fresce. Familiile cele mai cunoscute din această şcoală sînt: Reznov-Zografski, Filipov, Parii, Frăčiovski, Filipov, Stanişev etc. Ei au lucrat pe tot întinsul Peninsulei Balcanice, iar reprezentanţii lor continuă să lucreze şi astăzi.

Şcoala din Samocov este înfiinţată spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Reprezentanţii ei zugrăvesc mai ales biserici. Dintre ei sînt şi sculptori în lemn. Familiile cele mai însemnate sînt: Dimitrov, Dospevski, Valiov, Obrazopisov etc. Cel mai renumit şi talentat reprezentant al acestei şcoli este Zaharii Zograf.

Şcoala din Bansco este înfiinţată în acelaşi timp de talentatul pictor Toma Vişanov-Molera, care a învăţat pictura la Viena.

Pictorii, care n-au aparţinut acestor şcoli au creat curentul academic în pictura bulgară. Ei au învăţat în Apus, în Rusia şi în România.

Dintre reprezentanţii diferitelor şcoli vom menţiona pe cei care au avut oarecare legături cu România: Popa Vitan, din şcoala din Treavna, a fost cu fratele său Chohu

în România și a lucrat în Mangalia timp de 2 ani. Pe la 1795 el s-a făcut preot. În Dobrogea a lucrat și zugravul Doșin Koev. Icoane cu iscălitura lui se găsesc în satul Potur din 1845, în Babadag, din 1848, în Dolno Ciamurli, din 1860. Zaharii Tanov Stefanov a pictat biserica din satul Casapchioj și în satul Enikioj- Babadag, la 1864—1865. A lucrat și la Pîrlita, Babadag, Tulcea, Kongos etc. Tani Zahariev cel tînăr a lucrat la Eni-Chioj, unde a lucrat și Nicola Zahariev cu fratele său Tanin. El singur a lucrat și la Kara-nasu. Ivan pop Dimitrov, născut în 1850, a învățat pictura la București la renumitul pictor Gheorghe Stoenescu din Brăila, de neam bulgar. A lucrat în diferite orașe în România și în satele din jurul Bucureștilor și în București. Fratele lui, ajuns doctor la București, l-a înscris la Academia de arte, condusă de Teodor Amann, avînd ca profesor pe pictorul Tattarescu. A pictat portretele multor emigrați bulgari la București. La 1883—1884 a aranjat la Paris prima expoziție de pictură a unui bulgar. La 1907—1908 juriul de pictori români i-a dat premiul pentru icoanele bisericii «Sfîntul Chiril și Metodie» din Sofia.

Vitan N. Sărnev (1850—1916) a lucrat timp de 5 ani la Ploiești, Buzău, Babadag etc. Mihail Todorov, născut în 1816 și fiul său Visile și cu Venco Anghelav Kalciov au lucrat în Dobrogea. La Bucuresti a învățat pictură și Ghenco Kănciov. În România își vindea tripticele sale zugravul Tihon Ghencov Cazacu.

Mulți dintre meșterii zidari și sculptori în lemn din Treavna au lucrat în România de demult: Meșterul Knin a lucrat la fortificațiile din Brăila, unde și-a perfecționat studiile și fiul său Ghencio.

Dintre reprezentanții școlii din Debăr la Tulcea (unde a și murit) a lucrat sculptorul în lemn Petaz, elevul lui Anton G. Stanișev. Zugravul (Mupre) Mircea Iliev, stabilit la Orehovo (Reahova) trecea des peste Dunăre în România, ca să lucreze acolo. La anul 1889 a pictat biserica în satul Krindjen (poate Grindeni), lîngă Turnu-Măgurele. Mai tîrziu a lucrat și la Corabia împreună cu Grigor Petrov din Tresonce și în satul Cumanca lîngă Caracal.

Chemat de Iosif Ghiurcinov a venit să picteze diferite biserici în România și zugravul Nestor Trajanov, din Galicinic. El a venit cu fiul său Daniil și cu nepotul său Oventii Isacov. De la 1886 pînă la 1894 ei au lucrat în satul Fîntînele (vis-à-vis de Sviștov), în satul bulgăresc Ganvici, în Sopia, Urzicuța, Vișna, lîngă Corabia, în satul Zanoga. Zugravii Mihail, Teofil și Pane Ghiurcinovi au lucrat în Turnu-Măgurele și în satele dimprejur. Pane a lucrat și în Caracal, Corabia, Alexandria și în alte părți împreună cu Iosif Mihailov. Nicolae Ianev din Galicinic, născut în 1843, cu fiul său Solomon a lucrat la 1890 în bisericile din București. La 1895 a fost la Slatina și în satele Timpeni, Preseaca (2 biserici), Dobroteasa și Tătulești, ca și în satele Scatarsi, Piatra și altele lîngă Alexandria. Ianco Petrov cu fiul său Krăsticu la anul 1897 au pictat biserica din Calafat. Mileti Bojinov Tannșev (1871—1954) împreună cu Mirce Iliev la anul 1909 a fost în satul Vălcele la 1898 a lucrat prin sate lîngă Turnu-Măgurele, iar în 1890—1900 — în Corabia. La 1901 a fost din nou în România și a lucrat la Constantinești și Vereea, la Poiana Mare și la Grădiște. A lucrat împreună cu Ilie Dumitrescu, tatăl căruia a fost bulgar și în satul Costențe. Singur a lucrat și în satul Potoce, lîngă Slatina.

În România au lucrat și Save pop Bojinov († 1894) și Velco Iliev. Marco Minov din Galicinic a lucrat în satul Crușarii, Dobrogea la anul 1883. Sculptorii Petar Stoianov și Petar Zvetcov, stabiliți în Tulcea, au lucrat prin Dobrogea. Din expunere nu se vede nici o legătură cu România a meșterilor din Samocov și Bansco. Zugravi care n-au aparținut școlilor amintite, dar au lucrat în România au fost: Nicola Vasilev din Șumen (azi Colarovgrad) (1834—1912), care a lucrat la București și Ivan hadji Vasilev din Gavrovo († 1896), care a lucrat la Brăila. Nicolai Pavlovici (1835—1894), talentat portretist, a trăit la Zimnici și la București. A studiat la Viena (1852—1855) și în München. A ilustrat operele științifice ale lui Petar Beron care locuia la Craiova, apărute la Paris: *Atlasul kosmografic* (1859) și *Atlasul meteorologic* (1860). La Craiova a creat litografii cu caracter istoric-patriotic. Ele au fost tipărite la Belgrad și vîndute între emigrații bulgari din România.

Pictorii Kaia Janachi și hajî Atanas din Tulcea au pictat biserica în satul Frecăței. Gheorghe Danciov din Cirpan (născut la 1848), zugrav și revoluționar a lucrat la București la 1879. Aici a editat *Bulgaria liberă*, poate influențat de *România liberă*. El este portretist zugrav și pictor etnograf. Reprezintă pe compatrioții săi cu portul lui național după regiuni.

Meşteri bulgari zidari, arhitecţi au lucrat în România chiar şi după războiul întîi mondial; celebrul meşter zidar Cholin Ficeto din Dreanovo şi Ivan Faraşul din Sliven au lucrat în România.

În introducere sînt pomeniţi şi meşterii Gheorghe Şarov, care a construit paraclisul de lîngă şcoala bulgară din România (azi dărîmat), ca şi Ivan Faraşul.

Cartea, apărută în 1965, constituie un «compendium» al artei bulgare din timpul Renaşterii (secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea).

Arhim. NICOLAI KAŢARSKI-Bulgaria

Paul Simionescu, *Dimitrie Cantemir domnitor şi savant umanist*, Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1969, 96 p.

Deşi de proporţii modeste, lucrarea constituie o sinteză reuşită a vieţii şi operei lui Dimitrie Cantemir, prezentînd cu acurateţe şi obiectivitate personalitatea complexă şi preocupările multilaterale ale eruditului domnitor moldovean.

În primul capitol, intitulat *Tinereţea lui Dimitrie Cantemir* (p. 5—41), autorul înfăţişează figura celui care a fost «Demetrius Cantemir Moldaviae Princeps», raportînd-o la epoca de profundă criză social-economică şi politică în care a trăit acesta. Fiu al lui Constantin Cantemir — răzeş de obîrşie modestă, ajuns domn al Moldovei prin mijlocirea lui Şerban Cantacuzino — şi al Anei Bantiş, de la care se pare că a moştenit darul pentru învăţătură şi dragostea pentru slova scrisă, Dimitrie Cantemir a primit încă din copilărie o educaţie aleasă. La aceasta a contribuit într-o mare măsură învăţatul călugăr grec Ieremia Cacavela, preceptorul său, om de înaltă cultură teologică şi profană, care a desfăşurat o bogată activitate cărturărească la Şcoala domnească din Iaşi, începînd cu anul 1670 şi pînă către sfîrşitul secolului al XVII-lea.

Datorită învăţatului său preceptor, Dimitrie Cantemir a avut posibilitatea să cunoască temeinic vechile cărţi româneşti tipărite pînă atunci, diferitele manuscrise româneşti, slavone sau greceşti aflate în mînăstiri sau la curtea domnească, precum şi cărţile străine care circulau în ţară, aduse la noi, din călătorii, de unii boieri sau monahi cărturari. Dimitrie Cantemir a concretizat roadele acestor strădanii din tinereţe în două lucrări care dovedesc o unitate de concepţie aparte faţă de celelalte opere ale lui elaborate şi publicate în anii următori. Prima, *Divanul sau gîlceava înţeleptului cu lumea*, tipărită în anul 1698, considerată de el drept «întîia a osteninţii mele răsădire şi odrăsluire», este inspirată de unele scrieri mai vechi aparţinînd fie Sfinţilor Părinţi, fie unor filozofi ai antichităţii păgîne. Sub forma unui dialog dintre înţelept şi lume, Dimitrie Cantemir dă la iveală un tratat de morală «cu temeinice influenţe religioase», recomandînd o morală activă, care se înscrie în literatura noastră naţională drept «prima carte românească originală de gîndire religioasă» (P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir. Viaţa şi opera*, Bucureşti, Editura Academiei, 1958, p. 51). A doua lucrare din această perioadă, redactată în limba latină la Constantinopol în preajma anului 1700, intitulată *Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago* (Imagine de nedescris a ştiinţei sacre) şi dedicată dascălului său Ieremia, prezintă unele probleme de filozofie şi etică foarte discutate în acel timp şi îndeosebi analize interesante privind cercetările filozofice şi ştiinţifice ale celebrului medic şi chimist Ioan Baptista van Helmont.

Autorul relevă că Dimitrie Cantemir a participat la «treburile domniei» încă din prima sa tinereţe, fiind sfetnicul de încredere al celor doi domnitori cantemireşti, Constantin — tatăl şi Antioh — fratele său, în toate problemele privind ocîrmuirea ţării. «Beizadea Dumitraşco», cum i se spunea în mod obişnuit pe atunci, a trebuit să rămînă ani de-a rîndul la Constantinopol, ca reprezentant sau ostatic în timpul domniei tatălui şi fratelui său. Faptul în sine a fost foarte folositor tînărului prinţ, deoarece astfel el a avut ocazia să cunoască îndeaproape valorile culturale ale Europei creştine şi ale Orientului arab, care se întîlneau pe atunci la Constantinopol, unul din cele mai importante centre ale vieţii culturale şi politice. Vechea Universitate imperială bizantină îşi continua existenţa sub numele de Academie a

Patriarhiei Ortodoxe, fiind condusă de vestitul Teofil Coridaleu şi avînd ca profesori pe mulţi dascăli veniţi aici după studii îndelungate făcute în Apus, mai ales la Universitatea din Padova. În afară de această vestită şcoală, care a avut o înrîurire adîncă asupra educaţiei viitorului domnitor moldovean, Dimitrie Cantemir a avut prilejul să cunoască la Constantinopol pe unii cărturari musulmani de seamă sau pe anumiţi oameni politici ai Sublimei Porţi şi diplomaţi străini, ceea ce i-a stimulat într-o bună măsură gustul pentru cercetări de orientalistică, precum şi activitatea de diplomat politic.

Conflictul lui Dimitrie Cantemir cu Constantin Brîncoveanu, avînd cauze mai vechi în sînul celor două familii domnitoare şi alimentat mai ales de zădărnicirea de către Brîncoveanu a primei domnii a lui Dimitrie Cantemir pe tronul Moldovei — domnie care nu a durat decît vreo trei săptămîni, în primăvara anului 1693 — a avut urmări grele pentru soarta celor două Principate Române. În fond, fiecare din cei doi domnitori urmărea acelaşi scop: scuturarea jugului otoman; rivalitatea dintre ei a dăunat însă foarte mult procesului de emancipare şi luptei de independenţă a Principatelor Române, avînd urmări tragice pentru deceniile următoare. Fresca acestor ani de intrigi şi conflicte este redată de *Istoria ieroglifică*, scrisă în 1705. Sub chipul păsărilor de pradă şi al fiarelor sălbatice, Dimitrie Cantemir a înfăţişat boierimea nedreaptă, coruptă şi lacomă din cele două Principate Române, precum şi crunta exploatare a Imperiului otoman, cu întreaga ei gamă de samavolnicii. Prin această operă apare pentru prima dată în istoriografia românească revolta împotriva exploatării apăsătoare a ţărănimii de către boierimea parazitară, care trăia din «truda altora agonisită», precum şi împotriva împilărilor celui mai despotic stat din acel timp, Imperiul otoman, pe care autorul *Istoriei ieroglifice*, cunoscîndu-l îndeaproape, îl socotea — în mod absolut just — intrat pe panta descompunerii şi a decăderii.

În capitolul al doilea, care poartă titlul *Dimitrie Cantemir Voivod, vecinic domn şi stăpînitor al ţării Moldovei* (p. 41—48), autorul prezintă împrejurările obţinerii domniei Moldovei de către Dimitrie Cantemir, arătînd că acesta a urmărit în scurta sa domnie (14 noiembrie 1710—12 iulie 1711) nu numai scuturarea jugului turcesc, ci şi întemeierea unei monarhii cu caracter absolut în Moldova, în scopul înlăturării intrigilor dăunătoare ale marilor boieri şi al instaurării unor înnoiri menite să schimbe duhul de învrăjbire care cuprinsese ţara. În ceea ce priveşte politica internă a lui Dimitrie Cantemir, se arată lupta dusă de acesta împotriva vechii boierimi privilegiate, sprijinirea micii boierimi şi a oamenilor simpli şi eficacitatea în acest sens a unor înnoiri fiscale.

Cel de al treilea capitol al lucrării, intitulat *Apusul Semilunii* (p. 49—80), înfăţişează lupta voievodului moldovean pentru emancipare şi independenţă naţională. Dimitrie Cantemir a fost unul din primii oameni politici sau cărturari ai vremii care au înţeles că prăbuşirea Imperiului otoman, înălţat pe jaf şi împilare, era iminentă. Observaţiile sale dobîndite în timpul petrecut la Constantinopol, ca şi cercetările sale amănunţite asupra istoriei otomane, l-au convins că temutul Imperiu otoman ajunsese într-o stare de decădere vertiginoasă, din care nu se mai putea redresa. Bogatul material privind dezvoltarea istorică a acestui imperiu, adunat cu stăruinţă de luminatul cărturar şi domnitor moldovean, a servit la alcătuirea unei lucrări de sinteză intitulată sugestiv *Creşterea şi descreşterea Curţii otomane*, lucrare păstrată şi astăzi în manuscris în limba latină *(Incrementa atque decrementa aulae othomanicae)*, tradusă şi tipărită în limbile engleză, franceză şi germană, la scurt timp după elaborarea ei. Această scriere, a cărei valoare s-a păstrat peste veacuri, înfăţişează, pe lîngă date şi evenimente, cruzimea expansiunii otomane şi dorinţa de izbăvire a Moldovei de sub jugul asupritor. Simţămîntul puternic al iubirii de neam şi de ţară determina pe Cantemir să încadreze în scrierea amintită adevărate implorări profetice, ca aceasta: «Dumnezeul părinţilor noştri... va coborî odată mila Sa asupra voastră, mişcat de lacrămile robilor Săi, şi va trimite pe cineva care să vă mîntuie pe voi sau pe urmaşii voştri de jugul barbarilor şi să redea vechile drepturi şi vechea libertate».

Orientarea lui Dimitrie Cantemir către imperiul înnoitor al lui Petru cel Mare, în vederea împlinirii visului său de descătuşare de sub stăpînirea otomană, era un fapt încheiat încă înainte de dobîndirea domniei, în timpul şederii sale la Constantinopol. Ajuns domn al Moldovei, el stabileşte strînse legături cu ţarul Petru cel Mare, care îşi asumase rolul de protector şi eliberator al popoarelor creştine de

sub stăpînirea otomană, încheind cu acesta tratatul de la Luţk, la 13 aprilie 1711. Puţin mai tîrziu, prin *Proclamaţia către ţară* din 30 mai 1711, Dimitrie Cantemir anunţa făţiş ruperea legăturilor cu Poarta, denunţînd pe asupritorii otomani nu numai ca vrăjmaşi şi cotropitori ai Moldovei, ci şi ca «duşmani ai sfintei cruci», care au urmărit să aducă în mod silnic «la legea lor păgînă şi tiranică» popoarele creştine subjugate.

Campania militară din 1711, încheiată cu înfrîngerea de la Stănileşti pe Prut, a însemnat sfîrşitul ultimei domnii pămîntene din Moldova. Dimitrie Cantemir începe o nouă perioadă de viaţă — poate cea mai importantă. Ajuns sfetnic personal al ţarului Petru cel Mare şi membru al senatului, el devine un factor de seamă în opera înnoitoare generată de Petru cel Mare. Faima sa de om erudit era preţuită şi dincolo de hotarele ţării: Academia din Berlin îl alesese membru încă din anul 1714, iar ceva mai tîrziu a fost numit «Principe al Sfîntului imperiu roman de naţiune germană».

Ceea ce a format preocuparea de bază a lui Dimitrie Cantemir în această lungă perioadă de pribegie a fost interesul său pentru carte şi scris. Avînd în faţă numeroase hrisoave şi letopiseţe, sau note ale sale mai vechi, el redactează acum: *Descrierea Moldovei, Istoria Imperiului otoman, Viaţa lui Constantin Cantemir, Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor, Sistemul religiei mahomedane, Notele geografice, istorice şi arheologice asupra regiunii Caucaz, Panegiricul lui Petru cel Mare* şi altele. Ca participant la expediţia militară din Caucaz (1722), în calitate de bun cunoscător al problemelor orientale, Dimitrie Cantemir aduce cu sine o tiparniţă cu litere persane, arabe, indiene şi armene, împreună cu cîţiva meşteri tipografi şi tipăreşte unele proclamaţii în limba turcă pentru populaţiile autohtone de acolo.

La 21 august 1723 îşi încheie viaţa, în vîrstă de numai 50 de ani, cel care «a fost, prin fapta şi gîndul său, unul dintre premergătorii celor ce prin stăruinţă şi vrednicie au împlinit visul redeşteptării naţionale, adumbrit atîta amar de vreme».

Ultimul capitol al cărţii se referă la *Dimitrie Cantemir cărturarul* (p. 80—95). Autorul stabileşte just că în orizontul culturii româneşti, pînă dincolo de sfîrşitul secolului al XVIII-lea, nu cunoaşte o personalitate mai complexă şi mai multilateral înzestrată ca aceea a lui Dimitrie Cantemir, «scriitor original, pasionat scrutător al trecutului, aplecat cu interes şi înţelegere asupra unor concepte şi idei înnoitoare filozofice-morale, teologice sau ştiinţifice». Într-adevăr, spre deosebire de ceilalţi cărturari apropiaţi epocii sale, ca mitropolitul Dosoftei, spătarul Nicolae Milescu, stolnicul Constantin Cantacuzino şi mitropolitul Antim Ivireanul, «el a fost singurul care a împletit în tot cursul vieţii sale scrisul cu fapta, ideea cu lupta politică de regenerare a ţării sale».

Apreciind valoarea scrierilor lui Dimitrie Cantemir, Paul Simionescu consideră ca fundamentale pentru istoriografia românească *Descrierea Moldovei* şi *Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor*. Prima, redactată în limba latină la începutul anului 1716, este o adevărată enciclopedie, cu un pronunţat caracter ştiinţific, cuprinzînd nu numai capitole cu conţinut descriptiv geografic, ci şi material privitor la structura cultural-social-politică a Moldovei şi la organizarea bisericească de aici. În acelaşi timp, în *Descrierea Moldovei* Dimitrie Cantemir a urmărit să atragă atenţia asupra stării nedrepte de înrobire a Moldovei, exprimînd — cu o claritate şi convingere nemaiîntîlnite la nimeni altul pînă la el — idealul independenţei noastre politice.

Cealaltă lucrare, *Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor*, redactată mai întîi în limba latină în anul 1717 şi tradusă apoi de autor în româneşte, avînd ca preocupare de bază demonstrarea originii latine a poporului român, poate fi socotită în esenţa ei drept «prima istorie critică a tuturor românilor consideraţi în unitatea lor etnică», constituind totodată cea mai erudită scriere istoriografică a lui Dimitrie Cantemir. Dezvoltînd două idei principale: *latinitatea* şi *continuitatea* poporului român pe întregul teritoriu al Daciei romanizate, lucrarea integrează pentru prima dată realitatea istorică românească în structura istoriei universale. Ea reprezintă o treaptă superioară faţă de primele încercări istoriografice ale cronicarilor români, depăşind prin structura şi conţinutul ei limitele unei cronici obişnuite. Avînd în vedere că opera istoriografică a lui Dimitrie Cantemir nu se mărgineşte la o simplă înşiruire de date şi fapte, ci analizează cu atenţie conţinutul şi sensul acestora, «Dimitrie Cantemir poate fi considerat de fapt primul nostru istoric în sensul deplin al cuvîntului».

Lucrarea care l-a consacrat pe principele Dimitrie Cantemir ca om de litere și istoric dincolo de hotarele țării sale a fost *Istoria Imperiului otoman*, redactată inițial în limba latină. Constituind «una din cele mai vehemente pledoarii antiotomane publicate în acea vreme», atrăgînd atenția asupra împilărilor crunte la care erau supuse popoarele subjugate de otomani și arătînd primejdia pe care aceștia o reprezentau pentru civilizația și cultura statelor europene libere, cartea aceasta a format un argument hotărîtor pentru sprijinirea îndemnurilor adresate de autorul ei puterilor europene și mai ales Rusiei lui Petru cel Mare, în vederea dezrobirii popoarelor subjugate.

Viața lui Constantin Cantemir, Evenimentele Cantacuzinilor și ale Brîncovenilor și *Istoria ieroglifică* sînt analizate în continuare de către Paul Simionescu în cadrul contribuției acestora la prezentarea realităților istorice românești din epoca amintită.

Apoi autorul face unele caracterizări ale lucrărilor cu caracter filozofic și religios-moral ale lui Dimitrie Cantemir, remarcînd dintre aceastea: *Divanul, Imagine de nedescris a științei sacre și Logica*. Paul Simionescu nu analizează amănunțit aceste lucrări, rezumîndu-se doar să aprecieze *Divanul* drept un «adevărat catehism moral» în care Cantemir își expune concepțiile sale religioase, deosebite de cele ale Bisericii prin duhul lor laicizant, considerînd *Imaginea de nedescris a științei sacre* o lucrare de metafizică influențată de învățătura tradițională a Bisericii, dar cu multe pasaje de factură laică și calificînd *Logica* drept un «adevărat manual de școlire» care reprezintă «o îmbinare de idei și de concepte tradiționale de ordin teologal cu elemente descifrate din unele lucrări ale antichității, pentru care autorul păstrează o marcată admirație». El face acest lucru pentru a conclude că opera lui Dimitrie Cantemir constituie un fenomen original, cu semnificații din cele mai adînci pentru cultura românească de la începutul secolului al XVIII-lea, iar Dimitrie Cantemir rămîne mai presus de orice un savant umanist, prin preocupările sale cărturărești multilaterale și prin admirația sa pentru valorile culturii universale, clasice și contemporane.

Cartea *Dimitrie Cantemir, domnitor și savant umanist* se încadrează în rîndul lucrărilor contemporane care urmăresc să redea o imagine cît mai clară și mai completă cu privire la personalitatea și opera lui Dimitrie Cantemir. Ca și marea majoritate a cercetătorilor, Paul Simionescu înscrie între preocupările lui Cantemir — referitoare la istorie, filozofie, geografie, etnografie, orientalistică, muzică etc. — și pe cele privind teologia, fără a insista însă prea mult asupra acestora din urmă. Desigur, nici nu era obligat să o facă, avînd în vedere cadrul circumscris al cercetărilor sale.

Pr. DUMITRU SOARE

Alexandru Efremov, *Icoane de la Bistrița Craioveștilor*, în «Revista Muzeelor», 1969, nr. 5, p. 467—470.

În secția de artă veche românească a Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România sînt expuse icoanele Maica Domnului (Hodighitria) și Deisis (Iisus Pantocrator) (tempera pe lemn) de la Schitul Păpușa, originare însă de la Mînăstirea Bistrița.

Aceste două capodopere ale artei noastre vechi au ridicat numeroase probleme, la a căror rezolvare autorul caută să contribuie cu serioasele sale cunoștințe de specialitate. Astfel, cercetătorul V. Drăghiceanu le datează, în *Catalogul colecțiilor Comisiunii Monumentelor Istorice*, ca realizate în a doua jumătate a veacului al XVII-lea și arată că provin de la Schitul Păpușa[1]. În registrul de inventar al secției, icoanele sînt datate cu secolele al XVI-lea — al XVII-lea[2], iar în broșura-

1. V. Drăghiceanu, catalogul citat, Ediția Casei Bisericii 1913 — pentru Maica Domnului p. 50, nr. cat. 364, pentru Iisus, p. 54, nr. cat. 385, la ambele specificînd că este «Frescă pe lemn» *(sic)*. 2. Iisus sub numărul 11692 G. G., 349; i; Hodighitria — 11693 G. G., 350, i.

ghid a secției este pomenită doar icoana Maicii Domnului cu Iisus, specificîndu-se că este din secolul al XVI-lea și provine de la Mînăstirea Bistrița-Vîlcea[3].

Avînd aceeași proveniență, dimensiuni apropiate, expuse mereu împreună — formînd o pereche atît prin concepția monumentală cît și din punct de vedere iconografic[4], înregistrate una după alta, cu aceleași caracteristici, s-a încetățenit tradiția că sînt două icoane împărătești din tîmpla vechii Mînăstiri Bistrița-Vîlcea, astăzi dispărută.

La o cercetare mai atentă însă, apar unele deosebiri care fac ca tradiția să devină greu de acceptat. În afara diferențelor de dimensiuni, prea mari pentru o pereche de icoane împărătești din aceeași tîmplă, este inexplicabilă plasarea pe marginile icoanei Maicii Domnului Hodighitria a figurilor de profeți care lipsesc din icoana Deisis, lucru care duce inevitabil și la diferențieri în profilul ramelor. Diferit este tratat și spatele icoanelor: în timp ce icoana Deisis este întărită pe spate cu două șipci transversale semi îngropate, cealaltă are o singură șipcă la mijloc complet îngropată. În sfîrșit, există deosebiri în ceea ce privește realizarea icoanelor, lucru care, — bănuiește autorul — a făcut ca V. Drăghiceanu, în catalogul amintit, să spună despre icoana Deisis că este de «factură bizantină», iar a doua de «factură bizantină slavonă». Într-adevăr, există diferențe în realizarea în special a carnației la cele două icoane. În timp ce în icoana cu Iisus se cunoaște mîna unui artist rafinat, care face trecerile de la umbrele verzui transparente la luminile ocru cu infinit de multe nuanțe, folosind culori de o mare finețe și calitate, iconarul care a pictat pe Maica Domnului este un artist mai puțin subtil, folosind culori mai opace, mai închise, cu treceri de la umbră la lumină mai puțin nuanțate, dar dotat cu o puternică personalitate, care nu reușește să fie anihilată de exigențele iconografiei.

Deosebirile mai sus pomenite presupun nu numai artiști diferiți, dar și o școală, o tradiție deosebită, afirmă autorul articolului.

În pronaosul bisericii Păr (înainte se chema Țigănia), din comuna Costești, satul Bistrița, la o distanță nu prea mare de ctitoria Craioveștilor, se află două icoane disproporționat de mari față de proporțiile miniaturale ale locașului de la sfîrșitul secolului al XVII-lea. Ele reprezintă pe Maica Domnului Hodighitria și pe Iisus Pantocrator.

Dacă prima dintre icoane nu sugerează nimic din cauza unor repictări grosolane care acoperă aproape toată suprafața, a doua îți atrage imediat atenția prin calitățile sale, prin asemănarea izbitoare pe care o are cu Maica Domnului Hodighitria din muzeu.

Sînt probabil cele «două icoane: a Maicii Domnului și a lui Iisus Hristos din secolul al XVI-lea, care stau aruncate în pridvor, deși sînt de o foarte frumoasă execuție, pe fond de aur, și pe ele opera vizitatorilor distrugători le-a nimicit aproape», văzute de V. Drăghiceanu la Schitul Păpușa[5], însă fără să facă vreo legătură cu cele aflate în colecția Monumentelor Istorice, studiate și publicate de el în catalogul pomenit.

Supuse unui studiu comparativ amănunțit, conchide A. Efremov, icoanele din biserica Păr constituie incontestabil perechi cu Iisus Pantocrator și Maica Domnului Hodighitria din muzeu, confirmîndu-se astfel o dată în plus că icoanele expuse la București nu formează o pereche.

Maica Domnului Hodighitria «de la Păr», cu toate că a fost repictată ulterior, lasă să se întrevadă sub stratul de culoare și bronz de proastă calitate aurul vechi al fondului și literele de culoare roșie de un duct frumos (se disting numai primele litere ale denumirii — Hodihi — și inițialele Maicii Domnului, în greacă). A scăpat zelului «restauratorului» îmbrăcămintea lui Iisus copil și rotulus-ul pe care-l ține în mîna stîngă, singurele rămășițe ce sugerează calitățile originalului și sînt identice cu factura și culoarea clavusului și cea a cărții din icoana cu Iisus din muzeu. Dar nu este singura asemănare dintre cele două icoane. În favoarea celor susținute

3. C. Nicolescu, *Arta veche românească*, p. 22, Editura Meridiane, București, 1964.

4. Vezi Catalog V. Drăghiceanu la numerele indicate la nota nr. 1, precum și icoanele expuse la Muzeul de Artă — Secția de artă veche românească — sala a II-a.

5. V. Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei*, Raportul al II-lea, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXVI (1933), fasc. 76, p. 58.

pledează și aceleași dimensiuni (Maica Domnului Hodighitria 121 × 91,5 cm avînd rama de sus și jos înlocuite recent, Deisis — 119 ×92 cm — avînd rama de jos căzută), aceeași lățime (la ambele icoane 7 cm) și același profil al ramelor, precum și felul în care sînt dispuse și îngropate traversele (șipcile) ce întăresc suportul de lemn pe spate..

Icoana cu Iisus Pantocrator «de la Păr» a avut de suferit mai puțin de pe urma restaurărilor.

«Asemănarea între icoana Maica Domnului Hodighitria din muzeu și Iisus Pantocrator de la Păr este izbitoare: în primul rînd dimensiunile — Maica Domnului — 121 × 106 cm; Iisus — 115 × 107 cm, rama de jos lipsind la această icoană; ramele de sus la ambele icoane au cîte 10 cm, iar cele laterale de 16,5 cm, avînd în același timp și profiluri identice. Tot din domeniul pregătirii suportului de lemn trebuie relevată aceeași alegere a scîndurilor la ambele icoane (una mai lată, alta mai îngustă), întărirea lor cu o singură șipcă la mijloc complet îngropată (asupra acestui lucru vom reveni mai jos), precum și conceperea și îmbinarea identică a ramelor de jos și de sus. În al doilea rînd asemănătoare sînt culorile folosite atît pentru redarea carnației cît și a hainelor, luminile puse cu aceeași nervozitate și precizie, aceeași concepție monumentală a figurilor principale flancate pe margini de apostoli și respectiv de profeți».

Autorul face precizări și cu privire la spatele celor două icoane. Ambele icoane (Iisus de la Păr și Maica Domnului din muzeu) au scîndurile suportului întărite cu o singură șipcă transversală îngropată complet. Acest lucru se datorește faptului că icoanele au avut spatele acoperit cu o preparație albicioasă pe care s-au pictat, sau mai bine-zis s-au schițat niște scene. Pe spatele icoanei lui Iisus «de la Păr» se observă încă cu destulă claritate scena Răstignirii și chiar resturile inscripțiilor de deasupra figurilor Mariei și a lui Ioan Bogoslovul. Fondul acestei scene este acoperit cu o culoare roșcată, nimburile sînt ocru-galben, iar desenul este executat cu o culoare neagră. Pe spatele icoanei Maicii Domnului din muzeu se mai observă doar slabe urme ale preparației și culorii negre care contura figurile unei scene ce nu mai poate fi identificată.

S-ar putea emite ipoteza plauzibilă, argumentează A. Efremov, că această pereche de icoane era plasată între stîlpii ce despărțeau naosul de pronaosul bisericii, astfel încît să fie văzut spatele lor, din care cauză suportul de lemn a și fost conceput (o șipcă complet îngropată), ca să poată fi acoperit de grund și de stratul pictural: cea de-a doua pereche de icoane — Iisus de la muzeu și Maica Domnului de la Păr — fiind icoane împărătești din catapeteazmă.

«După stabilirea celor două perechi de icoane de fapt desperecheate de voia întîmplării, era necesar să stabilim o datare a lor mai puțin vagă. Din păcate, perechea — Maica Domnului Hodighitria «de la Păr» și Iisus Pantocrator de la muzeu — prima repictată aproape în întregime, a doua foarte deteriorată, nu prezintă deocamdată (pînă la înlăturarea repictărilor și a studierii icoanei de la Păr) posibilitatea unei cercetări mai amănunțite». Autorul conchide că pe baza studiului stilistic și tehnic despre care s-a amintit foarte pe scurt, datările propuse de V. Drăghiceanu în catalogul amintit («de prin a doua jumătate a secolului al XVII-lea») și registrul secției (secolele al XVI-lea — al XVII-lea), nu mai pot fi acceptate. Devine o evidență faptul că sînt opera unui artist de mare talent format la școala cretană sau italo-cretană, poate prin filiație athonită, la începutul secolului al XVI-lea. «În sprijinul ipotezei noastre, afirmă Efremov, vine faptul că atît boierii Craiovești, cît și domnitorul Radu cel Mare și Neagoe Basarab aveau relații strînse cu lumea balcanică și în special cu Serbia, de aceea pare firesc importul de opere și chiar de artiști de școală italo-cretană, atunci la mare modă, care au contribuit la formarea pictorilor autohtoni. Stilistic aceste icoane au comun cu grupul de icoane rămase de la Neagoe Basarab și Despina Milița numai calitatea și eleganța. Dar nici cu alte icoane din țară cunoscute de la începutul secolului al XVI-lea nu găsim apropieri stilistice. Excepție face grupul de trei icoane de școală cretană pictate pe ambele fețe, ce erau dispuse în pronaosul Bisericii episcopale de la Curtea de Argeș [6]. Fără să găsim identități, putem vorbi de analogiile existente între acest grup

6. E. Lăzărescu, *O icoană puțin cunoscută din sec. XVI și problemele pronaosului bisericii mănăstirii Argeșului*, în «Studii și cercetări de istoria artei», Seria plastică, tom. 14, nr. 2, 1967, p. 186—199.

de trei icoane și icoanele noastre împărătești. De dimensiuni apropiate (diferențe de cca 20 cm), cu profilul ramelor foarte asemănător, aceste două grupuri de icoane au comune monumentalitatea, finețea și virtuozitatea execuției, valorațiile subtile ale ocrului gălbui și carnației, gama cromatică precum și calitatea excelentă a pigmenților și foiței de aur. Toate aceste asemănări îndreptățesc pe autor să presupună că icoanele de care se ocupă sînt contemporane cu cele de la ctitoria lui Neagoe Basarab deci din al doilea deceniu al secolului al XVI-lea.

Cercetarea cu ajutorul radiografiilor pentru a citi inscripțiile incizate în lemn nu a dat rezultate. În orice caz, caracterul literelor este latin și vine în sprijinul afirmațiilor autorului cu privire la formația pictorului la școala italo-cretană.

Revenind la cealaltă pereche de icoane — Iisus Pantocrator «de la Păr» și Maica Domnului Hodighitria «de la Schitul Păpușa» — din muzeu — credem necesar să precizăm că în timpul studiului tehnicii, stilului, iconografiei, a concepției în general, ne apropiem de începutul secolului al XVI-lea.

La cercetarea la microscop, la raze ultraviolete, la fotografierea la raze infraroșii și ultraviolete cu filtru a ornamentului de pe maphorionul Maicii Domnului se poate constata că nu este vorba de un simplu ornament, ci un fragment, și acela parțial deteriorat, al unei inscripții din care se distinge mai clar doar începutul: вʌт3к. În anul 7020 (= 1512 : 1513) robul... Restul inscripției, care desigur va suscita interes, sper că va fi descifrată de specialiști. Pînă atunci, se poate spune că ductul, forma și proporțiile literelor sînt caracteristice pentru sfîrșitul secolului al XV-lea — începutul secolului al XVI-lea, lucru confirmat și de cercetătorul Ion Radu Mircea. Comparînd de exemplu această inscripție cu cea care se află înscrisă în jurul lui Iisus Pantocrator din bolta bolniței Bistriței, care poate fi datată cu puțin după 1517 [7], observăm numeroase asemănări în ceea ce privește concepția în general și structura unor litere în special, cu toate că atît tehnica în care au fost executate cît și destinația inscripțiilor sînt atît de deosebite. În general, se poate spune că, fără să găsim identități, este evidentă amprenta aceleiași epoci în ambele inscripții.

Și deoarece a fost vorba de pictura murală din bolnița Bistriței, considerăm necesar să semnalăm analogiile existente între aceasta și icoanele Iisus Pantocrator «de la Păr» și Maica Domnului Hodighitria de la muzeu.

Ne vom opri numai asupra a trei picturi murale care, cu toate că sînt acoperite cu impurități și parțial deteriorate, nu au suferit repictări ulterioare și prezintă asemănări din punct de vedere iconografic și tipologic cu icoanele studiate, fiind realizate de unul și același artist (căci din cercetarea sumară pe care a întreprins-o autorul se pot distinge cel puțin doi pictori zugravi care au lucrat la decorarea bolniței). Este vorba despre Maica Domnului de tipul «Marea Panaghie» din absida altarului, de Iisus Pantocrator din bolta naosului și de doi îngeri tot din bolta naosului. «Comparînd perechea noastră de icoane cu fragmentele de pictură murală amintite mai sus, observăm analogii pe care nu le putem considera întîmplătoare. Sînt izbitoare asemănările în ceea ce privește monumentalitatea semifigurilor cu gesturi nobile și reținute, gama cromatică sobră, tipologia severă de tradiție bizantină a fețelor, realizarea largă, ritmică a drapajului veșmintelor». Ele permit autorului să presupună că, dacă icoanele noastre și o parte din pictura murală a bolniței nu sînt opera aceluiași pictor (stadiul actual atît al icoanelor cît și în special al picturii murale nu permite studierea amănunțită a tehnicii), cu siguranță au fost executate de artiști formați în același atelier, poate, chiar al mînăstirii, care încă de la începuturile sale a fost un puternic focar de cultură pe care N. Iorga îl compară cu Mînăstirea Neamț [8].

VICTORIA POPOVICI

---

7. I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie*, Paris, 1932, p. 112. Iconografic și stilistic pictura aparține începutului secolului al XVI-lea și nu secolului al XVII-lea, cum propune V. Vătășianu în *Istoria Artei*, vol. I, p. 846, interpretînd inscripția găsită de V. Drăghiceanu în altar. Cu privire la această inscripție este necesar să menționăm că nu este făcută cu culoare, așa cum se obișnuiește, ci este zgîriată în culoare, lucru care dovedește că pictura exista uscată înaintea ei, iar cuvîntul slav «пнс» trebuie tradus în cazul de față nu prin «a zugrăvi», ci «a scris», așa cum de altfel o face și V. Drăghiceanu.

8. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, ediția a II-a, vol. I, București, 1929, p. 125.

I. I. Russu, *Illirii, — istoria, limba și onomastica — romanizarea*, Editura Academiei R. S. România, București, 1969, 304 p. + 1 hartă.

Profesorul I. I. Russu prezintă date noi și interesante considerații asupra illirilor, vecinii traco-dacilor cu două milenii în urmă, descifrînd unele inscripții vechi, completînd cu noi date din istoria veche și — bazat pe documente literare — punînd în discuție unele texte din Herodot și din *Istoriile* lui Plutarh.

Lucrarea *Illirii*, care are un caracter istoric (arheologic-epigrafic) și filologic-lingvistic, tratează ansamblul materialului documentar existent și discută principalele probleme ale istoriei și limbii acestui grup de triburi indoeuropene care au jucat un rol de seamă în antichitatea greco-romană și în romanizarea zonelor carpato-balcanice și dunărene. Astfel, sînt studiate teritoriul și răspîndirea illirilor (inclusiv cei din Italia, Messapi), organizarea, cultura materială, fazele istorice, structura și dezvoltarea social-economică, poziția lor lingvistică, relațiile cu grupele înrudite (în primul rînd traco-geții și grecii, italicii etc.).

Autorul urmărește să clarifice și să precizeze împrejurările în care illirii, ca și traco-dacii, au fost asimilați de populațiile romane. Illirii au dispărut ca popor pentru că romanii au locuit mai îndelung pe teritoriul lor, în timp ce traco-dacii în parte au fost asimilați, în parte au rămas liberi, ori au fost încadrați în armata romană, iar în timpul lui Aurelian (274) armatele romane retrăgîndu-se în sudul Dunării, pe teritoriul Daciei a apărut o nouă populație: daco-romană. La illiri fenomenul nu se prezintă așa, ei au fost permanent supuși.

Partea întîi a lucrării se ocupă de populația și limba illirică în epoca preromană, analizînd: materialul lingvistic onomastic și istoricul cercetării privind acest material; concluziile cercetărilor anterioare și a celor proprii din anii 1958—1961; studiul comparativ al resturilor lingvistice (poziția lingvistică în cadrul indoeuropean); numele proprii; romanizarea și rolul istoric al illirilor în imperiul roman și formarea romanității balcanice.

După cucerire, illirii n-au cedat ușor «datorită structurii lor psihice» robuste, aproape asemănătoare cu a traco-dacilor din dreapta și stînga Dunării și diferită de a romanilor: practici, harnici și cinstiți, talentați și optimiști, ceea ce explică de altfel și puținătatea divinităților și practicilor religioase. Intr-adevăr religia illirică este foarte puțin cunoscută (numai vreo 20 de nume proprii de zeități, din care abia 3—4 pot fi tîlcuite etimologic). Au existat desigur destule practici religioase care au fost înlocuite sau amestecate cu practicile religioase ale romanilor care locuiau același teritoriu cu illirii, ceea ce a dus la dispariția lentă a religiei proprii illirice. În schimb la traco-daci, aceasta s-a păstrat chiar după cucerirea romană întrucît traco-dacii au continuat să aibă cetăți în afara granițelor Imperiului roman.

La illiri este foarte greu de studiat antroponimele, etnonimele, teonimele și toponimele, acestea fiind mai multe cercetate «prin comparații». Se insistă însă asupra «raporturilor etno-lingvistice între illiri și traci», singurele în stare să elucideze oarecum problemele de lexic, fonetică sau morfologie.

Autorul menționează, ca ultime cuvinte păstrate din illiră, cîteva nume de martiri creștini din secolul al III-lea — al IV-lea: *Dasius, Dassianus, un soldat Dassiolus* etc. și demonstrează din punct de vedere istoric-bisericesc importanța Diocezei «Illiricum» pentru Imperiul bizantin.

Prof. I. I. Russu subliniază apoi importanța limbii latine populare pe care o vorbeau toate popoarele cucerite de romani, fără a fi limbă oficială, din care cauză documentele lipsesc. Organizarea romană a provocat o dizlocare treptată, sistematică și conștient-urmărită a barierelor tribale și a tradițiilor gentilice autohtone, încît nu mai existau deosebiri naționale, adică nu mai existau nici gali, nici iberi, nici liguri, nici norici și nici illiri, că toți deveniseră romani. Propagarea religiei creștine în limbă și forme latine, care cunoaște o înflorire timpurie și deosebit de intensă, a completat opera de nivelare și de romanizare în tot Illyricul formînd o pătură uniformă de «romani», care se deosebeau destul de puțin de la o zonă la alta după faza ento-lingvistic indigenă (preromană): illiră, dardano-peonică, traco-moesică, geto-dacică etc. Cei care au mai păstrat unele elemente vechi, datorită creștinismului, încă 10 sau 12 secole, au fost romano-valahii. În legătură cu

aceasta autorul precizează: «Dar romano-valahii din zona dinamică, purtători ai unor elemente etnice illire şi a limbii romanice, nu pot reprezenta întreaga populaţie illirică din antichitate: majoritatea aceasta, a romano-illirilor care nu se risipiră din zona dalmato-panonică pînă în secolul al VII-lea, s-a asimilat pe încetul (în cursul secolelor al VIII-lea — al XIV-lea) în masele etnice ale triburilor slave (sîrbi, croaţi, sloveni), în care s-au pierdut mai tîrziu toate grupurile etnice-sociale ce mai vorbeau limba latină-romanică.

După această lămurire istorică, autorul trece la *partea a doua* a lucrării: *Repertoriul fragmentelor de limbă* (glose, antroponime, toponime illire şi messapice) (p. 159—266), în care prezintă un catalog alfabetic, sistematizat al tuturor numelor proprii şi gloselor, cu documentare, bibliografie şi eventuale soluţii etimologice. Acest repertoriu prezintă utilitate istorică-epigrafică şi filologică deosebită prin faptul că stabileşte elementele principale şi sigure (şi cele probabile) în onomastica illiro-messapică, aduce multe rectificări şi puneri la punct ale unor erori comise de cercetători între anii 1930—1960.

Indicele amplu de materii, cuvinte, nume proprii şi autori moderni facilitează utilizarea lucrării.

Lucrarea prezintă un interes special pentru cunoaşterea populaţiilor antice din Peninsula Balcanică, pentru istoria şi lingvistica acestei zone sud-est europene ca şi pentru romanizarea şi etnogeneza românilor şi se adresează îndeosebi lingviştilor, istoricilor, geografilor, etnologilor şi celor ce studiază civilizaţiile vechi.

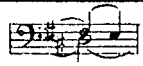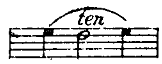
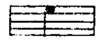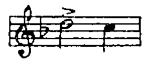
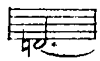
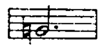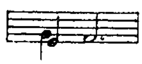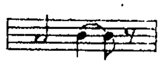
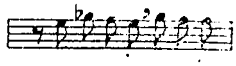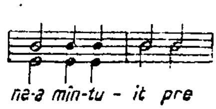
Lucrarea ar fi devenit şi mai cuprinzătoare şi valoroasă dacă autorul insista mai mult asupra perioadei de contact a religiilor — romană şi locale — pe teritoriul illirilor şi asupra aportului creştinismului la dezvoltarea populaţiilor din dreapta şi stînga Dunării, ceea ce ar fi făcut mai limpede cunoaşterea importanţei Provinciei Illyricum pentru Balcani şi a Arhiepiscopiei Justiniana Primă pentru aceste populaţii.

Prof. I. I. Russu contribuie astfel la istoria culturii cu un capitol întregitor care angajează şi istoria culturii române şi istoria creştinismului românesc.

Diac. P. I. DAVID

ÎNDREPTĂRI

În lucrarea *Cîntările Sfintei Liturghii pentru cor mixt,* de G. Cucu (publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română», nr. 3—4/1970 și în extras) se vor face următoarele îndreptări :

Pagina	Portativul de sus în jos	Măsura	Se vor citi astfel :
XIX	3	1	
XXXVI	4	2	
XXXVIII	14	5	
LV	2	1	
LV	4	1	
LIX	6	2	
LIX	6	4	
LIX	7	4	
LXIII	8	1	
LXVI	11	1	
LXVII	7	1	
LXX	2	2	
LXXI	5	4	
LXXI	12	3	
LXXVI	16	1; 2	

Manuscrisele nepublicate nu se restituie. Colaboratorii sînt rugați să-și păstreze copie de pe manuscrisele pe care le trimit Redacției revistei «Biserica Ortodoxă Română».

*

Manuscrisele, cărțile, comunicările oficiale ale eparhiilor, revistele periodice, abonamentele și orice fel de corespondență privitoare la revistă se trimit pe adresa: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Intrarea Patriarhiei nr. 9, sector 5, București, *cont 49.8.01.000 — Banca Națională a R. S. România, Filiala sectorului 5, cu mențiunea: pentru «Biserica Ortodoxă Română», Buletinul oficial al Patriarhiei Române.*

*

În dorința de a îmbunătăți neîncetat execuția tehnică a tipăriturilor sale, Editura Institutului Biblic roagă pe PP. CC. Preoți și pe toți ceilalți abonați ai revistelor Sfintei Patriarhii să restituie Tipografiei Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, Intrarea Patriarhiei nr. 6, sector 5, toate exemplarele de cărți și reviste cu defecte, pentru a li se trimite altele bune în schimb.

*

Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă primește — cu împlinirea formelor legale — comenzi de imprimate (anunțuri, state de salarii, formulare, cărți de vizită, invitații etc.) și stă la dispoziția parohiilor și PP. CC. Preoți pentru lucrări de legătorie de tot felul (legat în pînză, piele, metal, catifea etc.).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXVIII - Nr. 7–8 — IULIE - AUGUST 1970

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL LXXXVIII - Nr. 7 — 8, IULIE - AUGUST 1970
BUCUREŞTI

C U P R I N S U L

23 AUGUST
SĂRBĂTOAREA UNITĂŢII ŞI SOLIDARITĂŢII POPORULUI ROMÂN

Cu o însufleţire devenită an de an tot mai puternică şi mai vie, poporul român a aniversat pentru a 26-a oară actul memorabil al eliberării României de sub jugul fascist, eveniment crucial, care a deschis în istoria patriei o epocă nouă de afirmare multilaterală a capacităţii creatoare a poporului nostru pentru ridicarea sa continuă pe treptele bunăstării materiale şi spirituale.

De-a lungul îndelungatei sale istorii, poporul român a înscris numeroase pagini de eroism în lupta sa pentru păstrarea fiinţei naţionale, pentru închegarea şi desăvîrşirea unităţii de stat, pentru libertate, independenţă şi progres social. Epoca de adînci prefaceri inaugurată de insurecţia armată din 23 August 1944 se înscrie însă cu o măreţie fără egal în istoria patriei, încununînd cuceririle din trecut ale poporului nostru cu o grandioasă operă de renaştere naţională şi socială.

După cum a subliniat Dl. Nicolae Ceauşescu, *Preşedintele Consiliului de Stat, în cuvîntarea la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naţionale consacrată celei de a 25-a aniversări a Eliberării Patriei,* «factorul hotărîtor care a determinat desfăşurarea procesului revoluţionar în ţara noastră au fost forţele interne, — clasa muncitoare, ţărănimea, intelectualitatea, masele largi populare». *Expresie a voinţei întregului nostru popor, înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944 a însemnat nu numai descătuşarea din lanţurile unei orînduiri crude şi nedrepte, ci şi aşezarea temeinică a unor condiţii noi de viaţă, pe care s-a ridicat, impunător, edificiul României socialiste.*

O simplă privire aruncată în prezent asupra satelor sau a oraşelor patriei noastre este de ajuns pentru a sesiza transformările îmbucurătoare pe care le-a adus orînduirea socialistă în viaţa poporului. Structura economiei noastre naţionale s-a transformat radical. Industria a căpătat trăsături noi, multiple, atît cantitativ cît şi calitativ, contribuind la dezvoltarea celorlalte ramuri economice, ajungînd să satisfacă într-o largă măsură cerinţele economiei naţionale şi să asigure o participare crescîndă la schimburile economice internaţionale. Agricultura socialistă a fost înzestrată cu o bază tehnico-materială supe-

rioară, care a asigurat creşterea continuă a producţiei vegetale şi animale. Pretutindeni munca eroică a poporului nostru a dat roade îmbelşugate, schimbînd înfăţişarea aşezărilor omeneşti, ridicînd la viaţă nouă fiecare colţ de ţară, insuflînd oamenilor energii înnoitoare de nebănuit altădată.

Marile prefaceri politice şi sociale din ultimii 26 de ani s-au răsfrînt şi în viaţa spirituală a poporului român. În gîndirea şi în orizontul spiritual al cetăţenilor patriei s-a petrecut un proces de profundă înnoire. Dezvoltarea unor noi atitudini, juste şi înnoitoare, faţă de muncă, faţă de legi, faţă de bunurile obşteşti, faţă de familie şi faţă de educarea copiilor şi a tineretului, denotă faptul că în ultimii ani poporul român a căpătat o fizionomie morală deosebită. La acest lucru s-a ajuns printr-o stăruitoare operă educativă, desfăşurată în sînul celor mai largi pături ale populaţiei.

Numeroasele institute de cercetări, institute de învăţămînt superior, şcoli tehnice sau de specializare în diferite ramuri ale ştiinţei, instituţii de cultură şi artă, aşezăminte pentru ocrotirea sănătăţii, — toate acestea demonstrează mersul ascendent al societăţii româneşti şi puternica forţă creatoare a poporului nostru liber şi stăpîn pe soarta sa. Prin înlăturarea nedreptăţilor sociale şi naţionale, care au stăvilit veacuri de-a rîndul forţele poporului român, au fost puse în valoare toate talentele şi toate capacităţile creatoare ale marilor mase populare, făurindu-se — prin unitatea de ţeluri a întregului popor şi prin munca însufleţită a tuturor — o patrie puternică şi înfloritoare, la propăşirea căreia îşi aduc contribuţia lor sinceră toţi oamenii muncii — români, maghiari, germani şi de alte naţionalităţi, înfrăţiţi în aceeaşi muncă şi aceleaşi năzuinţe.

Înflorirea continuă a vieţii materiale şi spirituale din patria noastră se datoreşte ridicării continue a bunăstării poporului, desfiinţării exploatării omului de către om şi dispariţiei contradicţiilor dintre clasele sociale. Orînduirea socialistă a reuşit să unească pe toţi membrii societăţii într-o mare familie, cu interese comune, acţionînd organic şi unitar. Dezvoltarea prodigioasă a forţelor de producţie din ţara noastră, cunoscută în lume sub denumirea de «miracolul românesc», se datoreşte în primul rînd coeziunii strînse dintre clasa muncitoare, ţărănimea cooperatistă şi intelectualitatea, prieteniei sincere dintre poporul român şi naţionalităţile conlocuitoare, precum şi unităţii de nezdruncinat dintre masele populare şi Conducerea de Stat.

Existenţa şi roadele unei asemenea coeziuni s-au vădit cu putere în timpul calamităţilor provocate de inundaţiile neobişnuite din primăvara acestui an, care au afectat o bună parte din teritoriul patriei, provocînd pagube însemnate în economia noastră naţională şi în rîndul gospodăriilor individuale. În faţa stihiilor dezlănţuite, oamenii muncii de pe întreg cuprinsul ţării s-au ridicat cu forţă de monolit, unindu-şi eforturile în lupta pentru stăvilirea puhoaielor şi pentru salvarea de bunuri materiale şi vieţi omeneşti, săvîrşind nenumărate acte de eroism şi demonstrînd astfel încă o dată solidaritatea şi unitatea de nezdruncinat a întregului nostru popor. La ajutoarele acordate de

Stat în chip substanțial tuturor familiilor sinistrate, în vederea refacerii bunurilor distruse de calamități, ceilalți oameni ai muncii au considerat ca o datorie de onoare să adauge fiecare obolul lor și — unindu-și eforturile și energia — să desfășoare o largă activitate constructivă pentru vindecarea cît mai grabnică a rănilor provocate de inundații și pentru recuperarea pagubelor suferite de economia națională. Se poate constata că întreaga noastră societate a evidențiat, cu prilejul acestei grele încercări, existența unității sale de nezdruncinat și adevăratele dimensiuni ale unei noi conștiințe dobîndite de poporul român : conștiința socialistă.

Această conștiință, rezultată din identitatea de preocupări și idealuri a tuturor oamenilor muncii din țara noastră — români și alte naționalități conlocuitoare —, strîns legați într-o unitate desăvîrșită, a stat la baza reformelor care au revoluționat structura socială a României. Unitatea tuturor cetățenilor țării și solidaritatea lor frățească întreolaltă și în jurul cîrmuitorilor pe care și i-au ales din mijlocul lor este una din marile înfăptuiri ale orînduirii noastre socialiste. La aceasta a contribuit într-o largă măsură rezolvarea justă a problemei naționale, prin care s-au creat condiții pentru afirmarea multilaterală a tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate.

Prin activitatea sa pusă în slujba slujirii intereselor întregului popor, Conducerea noastră de Stat și-a cîștigat încrederea deplină, dragostea și devotamentul maselor largi din România. Legăturile strînse dintre popor și conducătorii săi constituie expresia dinamismului care caracterizează construirea României socialiste, cheia înfăptuirilor prezente și chezășia succeselor viitoare.

Poporul român a dobîndit convingerea că toate realizările de pînă acum slujesc intereselor sale supreme și, în același timp, cauzei păcii și întăririi forțelor progresiste în întreaga lume. De aceea țara noastră este cunoscută pe scară mondială ca o adevărată întruchipare de conștiință a identității naționale, de demnitate a propriei sale structuri și totodată de cooperare internațională, prin promovarea celor mai generoase idealuri ale omenirii contemporane. Cu sprijinul și asentimentul întregii națiuni, Ocîrmuirea noastră de Stat desfășoară pe arena vieții internaționale o amplă activitate constructivă, dedicată păcii, apropierii și colaborării dintre popoare, iar opera aceasta se bucură de un sporit prestigiu în numeroase țări. Pe lîngă cultivarea prieteniei, alianței și colaborării cu toate țările socialiste, care formează preocuparea centrală a politicii externe a României socialiste, patria noastră și-a extins legăturile de colaborare multilaterală cu toate țările lumii, indiferent de orînduirea lor socială și politică, punînd la baza acestor relații principiile independenței și suveranității, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc. Așa se explică faptul că în ultimii ani semnele de stimă și de considerație pentru Republica Socialistă România s-au înmulțit din ce în ce mai mult pe diferitele meridiane ale globului, ca urmare a unei politici externe plină de înțelepciune, precum și ca urmare a participării active a patriei noastre la diferite reuniuni internaționale sau a prezenței româ-

nești la congrese științifice ori de altă natură, unde reprezentanții țării noastre își spun cuvîntul autorizat și competent.

Activitatea multilaterală, pe plan intern și extern, a Guvernului Republicii Socialiste România este susținută cu fermitate de întregul nostru popor, care își afirmă astfel cu convingere și statornicie unitatea sa în fața problemelor vitale ale existenței, cu certitudinea că tot ceea ce s-a înfăptuit și se înfăptuiește în România socialistă exprimă însăși înfăptuirea țelurilor și aspirațiilor sale.

La cea de a 26-a aniversare a istoricului act al Eliberării patriei, poporul român, strîns unit în jurul ocîrmuitorilor săi înțelepți, își sporește neîncetat eforturile îndreptate spre promovarea și desăvîrșirea cuceririlor socialiste, cu încredere nestrămutată în noi succese și într-un viitor tot mai fericit.

*

Biserica Ortodoxă Română a pășit cu hotărîre pe drumul luminos pe care fiii patriei și l-au ales în mod liber și conștient cu 26 de ani în urmă, încadrîndu-se cu toată convingerea în noua orînduire socială și dovedind prin întreaga sa lucrare desfășurată în acest timp că și-a însușit în chipul cel mai temeinic cauzele și aspirațiile poporului român. Bucurîndu-se sincer de toate înfăptuirile harnicului nostru popor — din rîndul căruia fac parte și credincioșii ei — Biserica Ortodoxă Română a luat parte activă la opera de zidire a vieții celei noi din patria noastră și de slujire a întregii omeniri.

În cei 26 de ani de viață nouă, Biserica noastră și-a desfășurat activitatea în deplină libertate, alături de celelalte culte religioase din țară. Activitatea aceasta, intensă și multilaterală, a dat roade bogate, care s-au înscris ca adevărate pagini de aur în istoria vieții noastre bisericești din acest timp. Amintim aici numai faptul că Biserica Ortodoxă Română și-a adus contribuția sa la opera de afirmare și consolidare a unității poporului român prin înfăptuirea reunificării bisericești a românilor ortodocși din Transilvania — operă de însemnătate deosebită, care, pe lîngă refacerea unității bisericești, a contribuit și la închegarea tot mai desăvîrșită a solidarității dintre fiii aceluiași neam.

La popasul sărbătoresc prilejuit de cea de a 26-a aniversare a actului eliberator de la 23 august 1944, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române aduc prinos de caldă recunoștință poporului nostru pentru mărețele înfăptuiri din acest timp și își reînnoiesc față de Ocîrmuirea de Stat legămîntul de a sluji și mai departe, cu sporită rîvnă, munca și aspirațiile poporului român în opera de continuă propășire materială și spirituală a scumpei noastre patrii, precum și strădaniile pentru pace, progres și fericire ale întregii omeniri.

*
* *

Cu prilejul celei de a douăzeci și șasea aniversări a eliberării, la 23 august 1944, a României, de sub jugul fascist, Prea Fericitul Părinte

Patriarh Justinian a adresat în numele Sfîntului Sinod, al clerului și credincioșilor ortodocși români, următoarele telegrame de felicitare:

Domnului NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România

Cu prilejul Sărbătorii Naționale — 23 August — ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Patriarhul lor, însuflețiți de simțăminte de bucurie, atașament și devotament, adresează Consiliului de Stat și Domniei Voastre personal cele mai alese felicitări.

Din toată inima Vă urează sănătate, putere de muncă și viață îndelungată, ca să continuați, cu același patriotism și aceeași jertfire de sine, opera de dezvoltare multilaterală și înflorire a patriei noastre, Republica Socialistă România, între țările iubitoare de pace, libertate, cooperare frățească și progres.

† Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Domnului ION GHEORGHE MAURER
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România

Cu prilejul celei de a 26-a aniversări a eliberării patriei de cotropirea fascistă, adresăm Consiliului de Miniștri și Domniei Voastre personal cele mai alese felicitări din partea ierarhilor, preoților, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și a noastră personală.

Vă urăm, din toată inima, sănătate, putere de muncă și viață îndelungată, ca să continuați, cu noi și trainice realizări, opera de reconstrucție a regiunilor sinistrate, de dezvoltare multilaterală și înflorire a Republicii noastre Socialiste România, spre fericirea întregului popor român și spre cooperare frățească cu toate popoarele lumii pentru pace, libertate și prosperitate.

† Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Domnului Profesor DUMITRU DOGARU
Secretar General al Departamentului Cultelor
de pe lîngă Consiliul de Miniștri

Cu prilejul Sărbătorii Naționale — 23 August — ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Patriarhul lor,

adresează Conducerii Departamentului Cultelor și Domniei-Voastre personal cele mai călduroase felicitări.

Din toată inima Vă urăm noi și temeinice realizări în activitatea ce desfășurați în scopul dezvoltării cooperării frățești a Cultelor religioase din țara noastră, pentru înflorirea patriei noastre, Republica Socialistă România și fericirea tuturor fiilor ei, fără deosebire de origine etnică sau confesiune religioasă.

† Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Comitetului Național pentru apărarea Păcii
din Republica Socialistă România

Cu prilejul Sărbătorii Naționale — 23 August — Vă adresăm cele mai călduroase felicitări din partea ierarhilor, preoților, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și a noastră personal.

Vă urăm, din toată inima, noi și fericite realizări în activitatea ce desfășurați pentru înflorirea patriei noastre, Republica Socialistă România, și pentru continua dezvoltare a legăturilor sale de cooperare pașnică și rodnică cu toate țările lumii.

† Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La aceste telegrame de felicitare s-au primit, pe adresa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, răspunsuri de mulțumire.

VIAȚA BISERICEASCĂ

SĂRBĂTORIREA ZILEI NUMELUI PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN

La 2 august Biserica Ortodoxă a socotit de bine să amintească pe binecredinciosul împărat Justinian, cel care în viața Bisericii creștine a știut cu înțelepciune să introducă dreptar în trăirea creștină și care este preamărit pentru zidirea strălucitei catedrale Sfînta Sofia din Constantinopol.

Primind la tunderea sa în monahism și la închinovierea sa, din partea fostului întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, patriarhul Nicodim, numele de călugărie Justinian, Prea Fericitul Părinte Patriarh sărbătorește în fiecare an cu aceasta a doua sa zi a numelui la 2 august.

În acest an, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, a ținut să sărbătorească ziua numelui său de călugărie prin săvîrșirea sfintei liturghii arhierești în catedrala patriarhală în fruntea obișnuitului sobor de preoți și diaconi ai catedralei patriarhale.

La sfînta liturghie arhierească au asistat P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal starețiii Mînăstirilor Cernica și Căldărușani; precum și colaboratorii de fiecare zi ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian: P.P. C.C. Preoți: Ioan Gagiu, directorul Administrației patriarhale, Gh. Soare, consilier patriarhal, Constantin Pîrvu, consilier patriarhal, D. Fecioru, consilier patriarhal, Sabin Verzan, consilier patriarhal, Teodor Cazan, consilier patriarhal; Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, Petre Alexandru, Ioan Popa și Octavian Popescu, consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, împreună cu funcționarii superiori ai Centrului patriarhal și ai Centrului arhiepiscopal.

Au fost de asemenea de față profesorii Institutului teologic de grad universitar: Pr. Al. I. Ciurea și N. Chițescu, Prot. Moraru secretarul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America și Pr. Prof. Dr. Gh. Moisescu, parohul parohiei ortodoxe române din Viena.

Au participat la această festivitate, Dl. Prof. Paul Miron de la Universitatea din Freiburg (R. F. a Germaniei); Rev. Cordell conducăto-

rul bisericii anglicane din București, Rev. Daniel din Mînăstirea cisterciană, Les Montes de Cath, din Franța.

A fost de față și reprezentantul Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România.

La vremea potrivită în timpul săvîrșirii sfintei liturghii a predicat P. C. Teodor Cazan, despre rostul și puterea credinței în viața Bisericii creștine, exemplificînd aceasta cu viața și activitatea binecredinciosului împărat Justinian și din viața Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian.

La sfîrșitul sfintei slujbe, a fost săvîrșit un Polihroniu pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a cărui zi a numelui se sărbătorea; pentru conducătorii Republicii Socialiste România și pentru binecredincioșii creștini ai Bisericii Ortodoxe Române.

După slujba sfintei liturghii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost condus de către cei amintiți mai înainte, în procesiune printre credincioși, la palatul patriarhal unde soborul slujitorilor a săvîrșit Polihroniul pentru Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române.

Iar după ce Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și sfințiții slujitori au dezbrăcat odăjdiile, a urmat scurta solemnitate a felicitărilor aduse Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române.

În numele membrilor Sfîntului Sinod, al colaboratorilor Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — de la Centrul patriarhal și de la Centrul Arhiepiscopiei Bucureștilor, ca și în numele tuturor celor prezenți a rostit cuvînt de felicitare P. S. Antim Angelescu, episcopul Buzăului, care a arătat că ziua de 2 august este o zi mare care se înscrie în istoria Bisericii Ortodoxe ca zi de amintire a binecredinciosului împărat Justinian, iar în istoria Bisericii Ortodoxe Române ca ziua numelui de călugărie a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cel de al treilea patriarh al Bisericii noastre.

«Ați vrut, Prea Fericite Părinte Patriarh, ca să sărbătoriți ziua numelui Prea Fericirii Voastre prin săvîrșirea sfintei liturghii solemne în catedrala patriarhală, la care am asistat cu toții, rugîndu-ne pentru sănătatea Prea Fericirii Voastre, care cîrmuiți Biserica Ortodoxă Română cu înțelepciune, în conformitate cu rînduielile sfintelor canoane și cu tradiția Bisericii noastre strămoșești. «Apostolatul social», pe care l-ați introdus ca rînduială a vieții și activității clerului ortodox român în vremea slujirii Voastre patriarhicești face progrese vrednice de încadrat în istoria vieții noastre bisericești. Doctrina apostolatului social, pusă în aplicare sub îndrumarea și purtarea de grijă a Prea Fericirii Voastre, a făcut ca ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii noastre Ortodoxe să contribuie permanent și efectiv la lupta și munca pe care o duce întreg poporul român pentru progresul social, pentru înflorirea economică și pentru fericirea obștească.

Dacă ar fi să amintim — pe lîngă prezența și contribuția Bisericii Ortodoxe Române la toate marile acțiuni pe care Conducerea de Stat le-a întreprins pentru înfăptuirea «noului» și «mai-bielui» în viața poporului român — numai munca jertfelnică și contribuția bănească

adusă de membrii Bisericii Ortodoxe Române — ierarhi, cler și credincioși — la opera eroică de stăvilire a stihiilor vremii dezlănțuite în primăvara aceasta asupra unora din regiunile țării noastre și la opera de refacere a urmărilor lăsate de calamitățile naturale în aceste regiuni, se poate constata că, pe linia «Apostolatului social» instaurat ca atitudine față de trăirea credincioșilor ortodocși români în colectivitatea poporului român, ierarhii, clericii și credincioșii de astăzi ai Bisericii Ortodoxe Române s-au dovedit pătrunși de iubirea aproapelui și de credința în viitor ca și strămoșii lor, care au fost prezenți în viața neamului românesc cu cuvîntul, cu fapta și cu jertfa lor pentru asigurarea existenței și continuității și înflorirea comunității indestructibile a poporului român în tot cursul istoriei lui milenare.

Fericiți de a sărbători sub acest aspect ziua numelui de călugărie al Prea Fericirii Voastre — a încheiat P. S. Episcop Antim al Buzăului cuvîntul său festiv — «depunem înaintea Scaunului patriarhal sentimentele noastre de dragoste profundă, de sinceră gratitudine și recunoștință față de Prea Fericirea Voastră ale Membrilor Sfîntului Sinod, ale clerului și credincioșilor din care ați recrutat pe colaboratorii Prea Fericirii Voastre în munca pentru prosperarea vieții duhovnicești a Bisericii noastre și pentru colaborarea ei la munca de înflorire a patriei noastre și rugăm pe Marele Păstor ceresc să dăruiască Prea Fericirii Voastre zile bune, fericite și îndelungate și rodnice. Să trăiți întru mulți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh Justinian». Cei prezenți au intonat «Mulți ani trăiască».

Cu emoție vădită, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit P. S. Episcop Antim al Buzăului pentru urările aduse în numele membrilor Sfîntului Sinod, ale clerului și ale credincioșilor ortodocși români, a mulțumit de asemenea tuturor celor ce au ținut să fie prezenți la această sărbătorire intimă a zilei numelui său de călugărie.

După aceea Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut cu cei prezenți, avînd pentru fiecare un cuvînt bun.

*

Cu prilejul zilei numelui său de călugărie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare de la ierarhi, clerici, credincioși ortodocși români și de la ierarhi și diferite personalități bisericești din alte Biserici creștine. Dintre acestea publicăm următoarele :

Telegrama de felicitare trimisă de *Sanctitatea Sa ATENAGORA*, arhiepiscop al Constantinopolului și patriarh ecumenic :

Cu prilejul zilei onomastice a Preaiubitei și Venerabilei Voastre Prea Fericiri, îmbrățișîndu-Vă frățește, Vă urez sănătate deplină spre folosul și fericirea Sfintei Biserici.

Patriarhul **Atenagora**

Telegrama de felicitare trimisă de *Sanctitatea Sa TEODOSIE al VI-lea*, Patriarhul Antiohiei şi al Întregului Orient:

Pentru sărbătorirea onomastică a iubitei Voastre Prea Fericiri, rugăm pe Domnul cel milostiv să Vă dăruiască viaţă îndelungată şi fericită încununată de vigoare şi succes, spre fericirea Bisericii Române surori şi slava întregii Ortodoxii.

Cu îmbrăţişare frăţească,

Patriarhul **Teodosie**

Telegrama de felicitare trimisă de *Sanctitatea Sa Papa PAUL al VI-lea:*

Cu prilejul sărbătorii Voastre onomastice, adresăm Prea Fericirii Voastre urările noastre frăţeşti, asigurîndu-Vă de rugăciunile Noastre. Hristos Supremul Arhiereu să vă binecuvinteze împreună cu clerul şi poporul Vostru.

Paulus PP VI

Telegramă de felicitare adresată de *Prea Fericitul GHERMAN*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe:

Cu simţăminte de dragoste frăţească, din toată inima Vă exprimăm cele mai bune urări cu prilejul zilei numelui Vostru, rugînd pe Dumnezeu să Vă dăruiască deplină putere duhovnicească în viitor.

Al Vostru frate cu sărutare în Hristos Domnul,

† **Gherman** al Serbiei

Telegrama de felicitare trimisă de *Prea Fericitul CHIRIL*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare:

Felicităm din toată inima pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul zilei onomastice, şi rugăm fierbinte pe Dumnezeu să Vă dăruiască din belşug sănătate şi viaţă îndelungată, ca să activaţi continuu cu acelaşi zel şi aceeaşi înaltă conştiinţă arhipăstorească, proprii Prea Fericirii Voastre, la înflorirea sfintei Bisericii Române, la promovarea păcii şi a bunei voiri între oameni.

† **Chiril** al Bulgariei

Telegrama de felicitare trimisă de *I. P. S. Arhiepiscop MACARIOS*, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Cipru:

Cu dragoste frăţească felicităm călduros pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul zilei onomastice, şi din toată inima Vă dorim sănătate

deplină, mulţi ani şi tot darul ceresc, spre binele poporului drept credincios.

Al Vostru frate cu sărutare în Hristos Domnul,

† **Macarios** al Ciprului

*

De asemenea amintim telegramele de felicitare primite de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian din partea: *I. P. S. Mitropolit Iacovos* al Mitilenei; P. C. *Protoiereu Nicolae Goranov*, superiorul bisericii bulgare din Bucureşti şi reprezentant al Patriarhiei Ortodoxe Bulgare pe lingă Patriarhia Română; Stareţul *Nicolae Egender*, Ieromonahul *Daniel Gelsi* şi al întregii obşti a Mînăstirii Chevetogne — Belgia; *P. C. Preot Mircea Clineţ* de la Asociaţia catolică italiană pentru Orientul creştin cu sediul la Milan-Staha; *P. C. Arhimandrit Peterfalvy* din R. F. a Germaniei, precum şi din partea conducătorilor comunităţilor ortodoxe române de peste hotare: P. C. Arhimandritul *Lucian Florea* — Ierusalim, P. C. Protoiereu *Alexandru Munteanu* — Sofia; P. C. Preot *Vasile Ştefan* — Baden-Baden din R. F. a Germaniei.

ANIVERSAREA UNUI SFERT DE VEAC DE ARHIERIE A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

La 12 august 1970 s-a împlinit un sfert de veac de la hirotonia întru arhiereu a Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Justinian.

Momentul a fost important nu numai pentru persoana celui ce primea harul acestei mari răspunderi în Biserica lui Hristos, ci şi pentru Biserica Ortodoxă Română însăşi. Căci aceasta se întîmpla într-un moment de răscruce istorică, la «început de veac nou»: ţara noastră trăia zorile unei lumi noi; se pornise în ea năvalnic la înfăptuirea mult visatei orînduiri întemeiate pe dreptatea socială, pe egalitatea şi comunitatea reală între cetăţenii patriei. Biserica strămoşească, avînd la temelie Duhul lui Hristos, care a venit pentru mîntuirea a tot omul şi pentru ca fiecare să iubească pe aproapele său ca pe sine însuşi, precum şi o tradiţie de sprijinire activă a unui popor îndelung obidit în aspiraţiile lui spre libertate şi viaţă mai bună, era obişnuită să vorbească despre aceste aspiraţii ca despre nişte «idealuri» menite să rămînă pururea «idealuri». Şi de aceea întîmpina oarecum cu timiditate acest început de veac nou, ceea ce putea lăsa impresia că Biserica nu are de spus nimic acestei lumi noi.

În acel moment, Providenţa divină a chemat la arhierie, deci la treapta unuia din conducătorii Bisericii, pe Preotul Ioan Marina, care a ştiut să dea singurul răspuns în acelaşi timp salutar pentru Biserică şi conform cu duhul Evangheliei, de dreptate şi de frăţietate între oameni. Acest răspuns şi l-au însuşit apoi şi ceilalţi conducători ierarhi ai Bisericii noastre şi o dată cu ei clerul şi credincioşii ei. Cu toţii şi-au dat seama curînd că Arhiereul Justinian n-a făcut decît să readucă în lumină ceea ce se cuprindea în învăţătura vie a Evangheliei şi prin aceasta să ajute Biserica să se redescopere pe ea însăşi în misiunea cea mai proprie ei şi menită să o pună de acord cu umanitatea care e mereu în mişcare, dar care în timpul nostru face în această mişcare un salt esenţial în tendinţa ei spre frăţietate reală, spre autentica sa descoperire şi actualizare. Se vedea astfel că Arhiereul Justinian era chemat de Dumnezeu ca să fie începătorul şi promotorul unei epoci noi în istoria Bisericii noastre.

Timpul care s-a scurs de atunci şi pînă azi l-a dovedit pe noul arhiereu un precursor adevărat nu numai pentru Biserica Ortodoxă Română, ci pentru creştinismul în general. Cuvîntările sale îndemnau clerul la colaborare cu noua conducere de Stat şi chemau preoţimea la sprijinirea luptei pentru pace. Ierarhi şi teologi de peste hotare îl numeau cu ironie «Patriarhul păcii», cum numeau şi pe preoţii şi teologii români «preoţi şi teologi ai păcii». Astăzi Prea Fericirea Sa, clerul şi teologii români, sînt solicitaţi în organizaţii intercreştine, pentru susţinerea aspiraţiilor de progres social, de nediscriminare ra-

sială, de pace ale omenirii, pentru întemeierea unei teologii de interpretări optimiste a lumii și a slujirii lumii, pentru sprijinirea aspirațiilor spre dreptate, cultură și bunăstare a maselor asuprite, sărace și înapoiate.

«Apostolatul social» al Bisericii, proclamat ca supremă datorie contemporană a ei în timpul nostru de Prea Fericitul Patriarh Justinian, a devenit preocuparea de frunte a tuturor Bisericilor și organizațiilor intercreștine.

Acordul între Biserică și noua orînduire din patria noastră, promovat de Prea Fericitul Patriarh Justinian încă din 1945, a fost pe deplin sincer și total pe plan social și în același timp nu a însemnat pe plan teologic nici cea mai mică clintire a Bisericii din temeliile credinței evanghelice și a organizării ei canonice tradiționale. Prea Fericitul Patriarh Justinian a socotit că deschiderea cu dragoste față de aspirațiile lumii de azi, nu implică o slăbire a fidelității față de Evanghelia Domnului nostru Iisus Hristos, pentru că tocmai în această Evanghelie a iubirii de oameni se găsește izvorul inepuizabil al înțelegerii și al sprijinirii celor mai înalte năzuințe omenești spre frățietate și dreptate. La al douăzecilea an al slujirii sale arhierești, Prea Fericirea Sa spunea: «Probleme mari confruntă azi creștinătatea. Ce trebuie să facem? Ne vom îndrepta spre cuvîntul «Celui ce luminează în întuneric»; ne vom întoarce la valorile tradiționale ale spiritualității noastre străvechi și vom sta de vorbă cu Părinții bisericești ai primelor veacuri creștine. Vom găsi la ei căile integrării noastre în actualitate, și, adăpîndu-ne din experiența lor, vom descoperi luminile trebuitoare orientării noastre în contemporaneitate. Acesta este drumul pe care am înțeles să mergem de la începutul răspunderilor noastre patriarhale, încredințați că cine ascultă glasul Scripturii și al Tradiției patristice nu se va afla niciodată în afara granițelor adevărului. Mergînd pe drumul acesta ne-a fost ușor să înțelegem care sînt năzuințele vremii noastre, ne-a fost ușor să abordăm în chip realist cele mai complicate probleme ale lumii contemporane, am izbutit să acordăm totdeauna interesele Bisericii cu cele ale patriei» («Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 7—8, p. 617).

Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a apropiat de năzuințele omenești de astăzi, nu ieșind din raza credinței nestrămutate a Bisericii, ci aprofundînd sensurile ei autentice. Prea Fericirea Sa a ținut o dreaptă cumpănă între credința în Dumnezeul Părinților noștri și între iubirea de popor, mai bine-zis a înțeles că iubirea de popor decurge din credința în adevăratul Dumnezeu. Aproape în toate propozițiile propovăduirii Prea Fericirii Sale se îmbină afirmarea neclintită a credinței în Dumnezeu cu afirmarea unei nestăvilite iubiri de oameni și de popor. Fiecare frază din cuvîntările sale este socială și teologică în același timp, sau este o întemeiere teologică a nețărmuritei iubiri de popor.

Legătura cu Dumnezeu împletită cu legătura cu poporul a fost luată de la începutul arhieriei sale ca principiu călăuzitor a întregii

sale gîndiri, simţiri şi activităţi, căci îl aducea din viaţa sa de preot slujitor însufleţit deopotrivă de evlavia către Dumnezeu şi de dragostea către poporul în mijlocul căruia îşi desfăşura slujirea. «Călăuza vieţii mele va fi ca şi cea de pînă acum, porunca cea mai mare din Lege: «Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, din toată inima ta, din tot sufletul tău, din tot cugetul tău, iar pe aproapele tău ca pe tine însuţi» (Matei XXII, 37—38). (Din cuvîntarea la hirotonia întru Arhiereu, 12 august 1945). Sau mai concret: «Ca arhiereu sînt slujitor al Bisericii Ortodoxe şi aparţin, prin serviciile harice, poporului ce-l păstoresc. Fenomenele politice le coordonez cu permanenţele Bisericii, ca mîntuirea maselor populare să fie asigurată şi aici şi dincolo de vreme» (Cuvîntarea din 1945, în *Apostolat social*, vol. II, p. 55).

Asemenea declaraţii, repetate neîncetat în alte şi alte forme, în lumina altor şi altor împrejurări de pastoraţie, au liniştit la început pe cei ce credeau că deschiderea Bisericii spre viaţa cea nouă din patria noastră, promovată de noul arhiereu, ar putea însemna o oarecare nesocotire a tezaurului credinţei de totdeauna a Bisericii. Dar această atitudine de înţeleaptă cumpănire între păstrarea a ceea ce este dumnezeiesc şi pururea valabil în Biserică şi între aplecarea ei spre necesităţile legate de vremea schimbătoare a omenirii care aspiră la un progres necontenit, a fost totodată un factor care a putut păstra unitatea între membrii Bisericii, mulţumind amîndouă necesităţile lor, sau mulţumind şi pe cei ce puneau un accent mai mare pe una sau pe cealaltă din ele: pe necesitatea legăturii cu Dumnezeu pentru mîntuirea pe planul veşniciei sau pe necesitatea legăturii cu societatea contemporană şi cu aspiraţiile ei.

Această înţeleaptă îmbinare şi cumpănire a ferit Biserica noastră atît de conservatorismul rigid, neînţelegător al lumii contemporane cît şi de secularismul care sacrifică credinţa în Dumnezeu cel transcendent şi în Dumnezeirea lui Iisus Hristos. De aceea Biserica noastră a putut fi în acest sfert de veac în acelaşi timp o Biserică înnoită şi o Biserică a tradiţiei, o Biserică admirată de creştinismul de pretutindeni şi luată de cei mai mulţi ca arătătoare a drumului adevărat şi pentru fidelitatea ei faţă de Evanghelia neschimbată a lui Hristos şi pentru acordul ei cu năzuinţele cele mai înaintate ale lumii contemporane; a putut fi o Biserică ferită de zguduiri, de dispute şi de dezbinări şi totuşi o Biserică deschisă timpului, adoptînd cu curaj, în slujirea pastorală a preoţiei şi în teologia ei, poziţii de înţelegere faţă de atîtea noi probleme pe care lumea de azi le pune creştinismului.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a restabilit acea preocupare faţă de păstoriţi pe care Dumnezeu însuşi a arătat-o în trimiterea în lume a Fiului Său din iubire faţă de oameni. Prea Fericirea Sa a realizat prin aceasta chipul arhiereului, aşa cum îl descrie epistola către Evrei «ca luat dintre oameni, pus pentru oameni spre cele ce sînt ale lui Dumnezeu, putînd de aceea să fie îngăduitor cu cei neştiutori şi rătăciţi, de vreme ce şi el este cuprins de slăbiciuni» (Evr. V, 1—2). Dar interesul pentru om a fost în acelaşi timp continuu întemeiat pe cre-

dința în Dumnezeu. De aceea creștinul din Occident care vrea să mai citească teologie adevărată și o interpretare a lumii și a iubirii de oameni în spirit profund creștin, s-a obișnuit să o caute în scrisul teologic-ortodox român.

Nu e mai puțin adevărat că pastorația și teologia ortodoxă română a primit ea însăși viața nouă din preocuparea față de om și de lume, că însăși înțelegerea lui Dumnezeu, a întrupării Fiului Său, a operei Lui de mîntuire, a mîntuirii în general, a eshatologiei și îndumnezeirii omului au devenit mai vii și mai profunde, sau mai puțin schematice și abstracte, prin aprofundarea înțelegerii omului concret, a relațiilor lui superioare cu semenii săi, a lumii, mai ales a lumii în mișcarea ei spre ținte superioare de dreptate, de frățietate.

Acest echilibru are la baza lui în bună măsură modul în care Prea Fericitul Patriarh Justinian a ținut să îmbine fidelitatea față de Dumnezeu cu iubirea față de popor. Această dublă fidelitate a pus în conștiința Prea Fericirii Sale acel accent puternic pe sentimentul răspunderii, care este nelipsit din cuvîntările sale. La începutul arhieriei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trăit în mod deosebit de puternic sentimentul răspunderii, pentru că ea era trăită ca o răspundere dublă: ca răspundere față de popor și în același timp față de Dumnezeu. Fără să se poată spune că vedea limpede viitorul în amănuntele lui, Prea Fericirea Sa simțea prin hotărîrea sa de a se apropia ca arhiereu în lumea nouă și de a indemna pe păstoriții săi să-l urmeze că va deschide cu toată răspunderea un drum nou pentru Biserică, nu pentru un timp scurt și nu pentru o eparhie oarecare, ci pentru tot viitorul și pentru întreaga Biserică a patriei sale și chiar pentru creștinism în general. Dumnezeu însuși i-a pus în cuget și i-a adus pe buze în mod repetat la hirotonia întru arhiereu și la prima participare la ședința Sfîntului Sinod sentimentul acut și cuvîntul de «răspundere».

La hirotonia întru arhiereu rostea: «Cu sufletul copleșit de emoție, mă uit la cele petrecute cu mine și mă înfricoșez cînd mă gîndesc *ce grea răspundere* este legată de cea mai înaltă treaptă duhovnicească a Bisericii creștine — Arhieria. Mă înfricoșez cînd mă gîndesc la această grea răspundere și de pe acum îi simt greutatea». Dar sentimentul covîrșitor de răspundere la începutul acestui drum nou pe care avea să-l deschidă orientării Bisericii, nu-l paraliza, căci o altă șoaptă a lui Dumnezeu îl îmbărbăta, cum l-a îmbărbătat odinioară în vis pe Sfîntul Apostol Pavel, la începutul propovăduirii Evangheliei dreptății în Corint: «Dar pătruns de această înfricoșătoare răspundere, știu în același timp că nu voi putea face nimic fără Acela care... nu ne-a dat Duhul temerii și al puterii... Mă simt încurajat și îmbărbătat de cuvintele ce le-a zis Domnul în vis Apostolului Pavel...: «Nu te teme și vorbește și nu tăcea, căci Eu sînt cu tine» (Fapte XVIII, 9).

Iar cu ocazia celei dintîi participări la ședințele Sfîntului Sinod, în calitate de arhiereu, venind în acest suprem for de conducere a Bisericii nu cu resemnarea unei conformări pasive și umile la un stil de gîndire statornicit de veacuri, ci cu hotărîrea îndrăzneață de a

cîştiga acest for pentru îndrumarea Bisericii pe o linie de înţelegere a lumii noi ce începea în patria noastră, noul arhiereu şi viitorul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, spunea: «Mă simt aproape copleşit de covîrşitoarea răspundere a celor chemaţi să lucreze în sînul acestei Instituţii bisericeşti în aceste vremuri, cînd o lume nouă se zideşte de conducătorii popoarelor pe ruinele unei lumi dărîmate de forţa armelor, de forţa unei ideologii politico-sociale». Noul arhiereu promitea frăţeasca sa colaborare înaltului for spiritual, dar afirma că această colaborare trebuie să fie însufleţită de «larga înţelegere a nevoilor Bisericii în aceste vremuri de adînci prefaceri sociale», înţelegere impusă de «salvarea corăbiei pe care trebuie s-o scoatem la liman, ocolind stîncile şi călcînd valurile furioase ale oceanului acestei vieţi».

Totul e plin de semnificaţii în aceste declaraţii şi în atîtea altele din acea vreme ale Arhiereului Justinian care venea cu un program de orientare nouă pentru Biserică; totul e plin de o semnificaţie care azi ne apare şi nouă cu mult mai clară ca atunci, dar care pentru noul şi înnoitorul arhiereu reprezenta încă de atunci un program precis pe care l-a urmărit în mod neabătut pînă azi.

Dar acest echilibru dintre credinţa neştirbită a creştinismului şi între deplina înţelegere a celor mai avansate năzuinţe sociale ale lumii de azi nu a fost la Prea Fericitul Patriarh Justinian numai rezultatul unei înţelepte elaborări şi dozări teoretice. În acest caz Prea Fericirea Sa ar fi avut meritul de a fi un interpret corect al necesităţilor vremii noastre.

La Prea Fericirea Sa acest ataşament neclintit faţă de credinţa în Domnul nostru Iisus Hristos şi în acelaşi timp faţă de poporul păstorit şi unirea acestor două ataşamente într-un întreg spiritual şi practic din care nici unul nu iese păgubit, a fost un dat trăit cu toată intensitatea în adîncul fiinţei sale.

S-ar putea vorbi şi scrie multe despre evlavia Prea Fericitului nostru Patriarh manifestată în reculegerea şi rugăciunea liniştită cu care slujeşte la altar, mărturisită în convorbiri particulare şi dovedită în blîndeţea de părinte cu care întîmpină pe oameni şi în atîtea fapte de ajutorare creştinească.

Să ne oprim deci asupra celeilalte trăsături a sufletului Prea Fericirii Sale în echilibru cu evlavia faţă de Dumnezeu: iubirea practică faţă de popor. Pentru că dacă evlavia a fost cultivată aproape totdeauna de arhiereii Bisericii, nu totdeauna ei au considerat că o evlavie ce obligă tot aşa de mult la legătura intimă cu poporul. S-au manifestat adeseori la unii dintre ei atitudini distante faţă de credincioşii de rînd, din concepţia greşită că în felul acesta se salvează o prestanţă care se cuvine «reprezentanţilor lui Hristos pe pămînt». Uneori chiar slujitori de profundă trăire duhovnicească ai Bisericii au fost absorbiţi aşa de mult de concentrarea lor spirituală, încît au neglijat un contact mai intim cu poporul.

S-ar putea spune că Prea Fericirea Sa a restabilit chipul de Părinte al credincioșilor, propriu episcopilor de la începutul Bisericii, renunțînd la anumite influențe cu care a încărcat acest chip concepția autocrată despre episcop ca «stăpîn» («despot»), sau ca «monsenior» sau «prinț» al Bisericii.

Totodată Prea Fericitul Patriarh Justinian a reînnoit și cea mai bună tradiție a vechilor ierarhi și preoți ai Bisericii strămoșești, care au suferit în rînd cu poporul asupririle feudale și străine și au luptat ca conducători și tribuni în revoluții, alături de popor pentru o soartă mai bună. «Biserica Ortodoxă Română a fost totdeauna o Biserică a poporului; a suferit împilările și urgiile alături de popor, l-a sprijinit în luptele lui drepte, l-a însuflețit în năzuințele lui sfinte spre dreptate și s-a bucurat de biruințele care i-au încununat lupta și jertfa». De aceea și azi «Biserica nu poate avea alt ideal decît acela de a sluji corect poporul», spune Prea Fericirea Sa. Sau într-un mod mai lapidar: «Biserica este a lui Dumnezeu, dar și a poporului» *(Cuvîntare la alegerea ca mitropolit al Moldovei).*

Timpul nostru și mai ales noua orînduire de umanism avansat instaurat în țara noastră, impuneau cu temeiuri noi o revenire a slujitorilor Bisericii, ierarhi și preoți, la stilul de viață și de comportare simplă și familiară în raporturile cu poporul.

Prea Fericirea Sa a premers în această privință cu exemplul său. În timpul din urmă a început și în Occident să se vorbească de necesitatea ca Biserica să părăsească aspectul de instanță juridică și să redevină o Biserică-comuniune, în care slujitorii să se apropie în duh de simplitate și de intimitate omenească de poporul credincios.

Prea Fericirea Sa a menținut și aci un echilibru înțelept, arătînd că prin ierarhie lucrează harul mîntuitor al lui Hristos; că ierarhii sînt legați de popor, dar reprezintă și transcendența divină. Ca urmare Biserica este și trebuie să rămînă o instituție, pentru a nu se dizolva într-un individualism religios, sectar și anarhic, pentru a nu nesocoti cea mai importantă misiune a ei: aceea de a restabili comuniunea iubitoare între cei ce cred în Hristos, pilduind raporturile ce trebuie să se instaureze între toți oamenii. Biserica trebuie să fie însă prin ființa ei o instituție-comuniune, o unitate de familie a credincioșilor, bine și statornic orînduită, dar și plină de căldura intimității și a iubirii. Ierarhii trebuie să fie «Părinți», asemenea părinților în familie, ei trebuie să conducă prin iubire, prin exemplu, prin servire. Prea Fericitul Patriarh Justinian a manifestat continuu chemarea sa, harul său arhieresc, dar în același timp a introdus în raporturile sale cu credincioșii familiaritatea pe care o manifestase în timpul preoției sale.

Slujirea sa ca arhiereu la Mitropolia Moldovei s-a inaugurat prin organizarea pe teren a vastei opere de salvare a celor 35.000 de orfani de război și a altor 10.000 de copii pe care seceta din 1946 îi expunea morții prin foamete. Aceasta i-a adus numele de «Părintele orfanilor».

În general, ajunge ca cineva să fi văzut la o biserică într-un sat pe Prea Fericirea Sa ca să rămînă impresionat de modul apropiat,

simplu, nepretenţios şi încurajator în care stă de vorbă în uliţă cu credincioşii ţărani, cu femeile şi cu copiii; să rămînă impresionat de felul cum ţine minte fiecare faţă cu care a vorbit şi nevoile şi grijile ei, pentru a i se adresa pe nume cînd o reîntîlneşte sau a rămîne preocupat de modul cum ar putea-o ajuta să rămînă cucerit de felul voios cum ştie să vorbească cu copiii. Acelaşi stil l-a introdus Prea Fericirea Sa în raporturile cu preoţii cu care continuă a se considera frate spiritual mai mare şi purtător al aceloraşi sarcini în faţa Domnului Hristos pentru Biserica Lui.

*

Am scos în relief în aceste pagini numai duhul în care şi-a exercitat Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian slujirea de arhiereu, pentru că acest duh reprezintă cea mai autentică manifestare a arhieriei creştine şi cea mai esenţială pentru vremea noastră. Din acest duh au răsărit numeroasele realizări bisericeşti ale Prea Fericirii Sale, care-şi cer un comentariu aparte.

Pentru acest duh readus în pastoraţia slujitorilor Bisericii noastre, pentru această deschidere iubitoare şi totală a Bisericii spre popor, promovată de Prea Fericirea Sa, Biserica Ortodoxă Română îi exprimă recunoştinţa şi iubirea ei neţărmurită la aniversarea acestui sfert de veac de rodnică şi binefăcătoare slujire arhierească a Bisericii şi a poporului nostru.

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN ŞI PREA FERICITUL PATRIARH CHIRIL AL BULGARIEI

Cu prilejul alegerii Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare ca membru activ al Academiei de ştiinţe a Republicii Populare Bulgaria, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat nou-alesului academician următoarea telegramă de felicitare:

Prea Fericirea Voastră şi iubit Frate întru Hristos,

Cu deosebită plăcere am luat cunoştinţă de alegerea Prea Fericirii Voastre ca membru activ al Academiei de Ştiinţe Bulgare pentru problemele de istorie naţional-culturală a poporului bulgar din timpul Renaşterii.

Adresîndu-Vă calde felicitări pentru această alegere, ne exprimăm bucuria pentru preţuirea pe care cel mai înalt for al ştiinţei bulgare a arătat-o Prea Fericirii Voastre personal şi prin aceasta Bisericii Ortodoxe Bulgare pentru strădaniile depuse în slujba ştiinţei şi culturii poporului bulgar.

Dorindu-Vă puteri sporite în munca pe care o desfăşuraţi pentru progresul ştiinţei şi culturii poporului bulgar şi în lucrarea de conducere a Bisericii Ortodoxe Bulgare, Vă îmbrăţişăm frăţeşte în Domnul nostru Iisus Hristos.

† Justinian
Patriarhul Romîniei

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de răspuns:

Din toată inima mulţumesc Prea Fericirii Voastre, mult Iubite în Domnul nostru, pentru salutările şi felicitările frăţeşti adresate cu prilejul alegerii mele ca membru al Academiei de Ştiinţe Bulgare.

Sînt foarte mişcat de atenţiunea Voastră, căci apreciez mult personalitatea Voastră şi vrednica Voastră lucrare de Întîistătător al Sfintei Biserici Ortodoxe Române.

Vă rog să primiţi salutările mele cele mai respectuoase şi expresia dragostei frăţeşti şi urările fierbinţi pentru sănătate, viaţă îndelungată şi mari realizări în slujirea Bisericii şi a poporului român.

† Chiril
Patriarhul Bulgariei

VIZITA UNEI DELEGAŢII A BISERICII ORTODOXE A GRECIEI LA PATRIARHIA ROMÂNĂ

În seara zilei de 30 iunie a. c. a sosit la aeroportul Otopeni o delegaţie a Bisericii Ortodoxe a Greciei, alcătuită din: P.S. Vasilios Panagiotakopoulos, Episcop de Evripos, P. C. Arhim. Vasilios Tzouvlas, P. C. Pr. Trifon Papahronis, Dl. Demostene Stamatopoulos (director de bancă), Petros Boukeas (comerciant) şi Pant. Kyritzoglou (consilier pentru Relaţiile cu publicul).

Scopul delegaţiei a fost de a preda autorităţilor române ofrandele Bisericii Ortodoxe a Greciei şi ale credincioşilor ortodocşi din Grecia, pentru sinistraţii români în urma inundaţiilor din lunile mai-iunie 1970. Darurile acestea constau din: 27.480 de bucăţi îmbrăcăminte de tot felul; 42.830 de pături. Lucrurile au fost transportate cu un vapor special, care a sosit la Constanţa în după-amiaza zilei de 30 iunie curent.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost încunoştiinţat din vreme, atît de sosirea lucrurilor trimise de Biserica Ortodoxă a Greciei cît şi de sosirea delegaţiei, şi a însărcinat să primească şi să însoţească delegaţia, pe tot timpul rămînerii ei în ţară, pe Pr. Dr. Olimp Căciulă.

La sosirea delegaţiei pe aeroport, a fost de faţă şi reprezentantul Ambasadei Greciei, Dl. Constantinidis, ataşat comercial.

Delegaţia a fost condusă la Patriarhie unde P. S. Episcop a fost găzduit în palatul patriarhal, iar ceilalţi membri, în Căminul pentru oaspeţii străini de la Patriarhie.

Miercuri 1 iulie 1970, la orele 9,30, delegaţia a fost primită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi P. S. Episcop Vasile de Evripos i-a înfăţişat scopul sosirii delegaţiei Bisericii Ortodoxe a Greciei, arătînd că darurile acestea sînt ofranda dragostei Bisericii şi credincioşilor ortodocşi greci, pentru fraţii sinistraţi din România. A prezentat pe membrii clerici şi laici din delegaţie, arătînd că membrii laici fac parte din Consiliul operelor de binefacere al Bisericii Greciei, care funcţionează sub directa conducere a Prea Fericitului Ieronim Arhiepiscop al Atenei şi Primat al Bisericii Ortodoxe din Grecia. A arătat, de asemenea, modul cum a decurs colectarea — numai în trei zile — a acestor daruri, în urma apelului făcut de Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim, la posturile de radio şi televiziune şi în urma dispoziţiilor scrise.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulţumit Bisericii şi poporului grec pentru dragostea de aproapele manifestată cu această ocazie şi a făcut delegaţiei o scurtă expunere cu privire la distrugerile cauzate în urma inundaţiilor, arătînd că poporul român este

ferm hotărît să refacă, în cît mai scurtă vreme, toate aceste mari stricăciuni și să continuie viața lui de muncă și de progres.

La orele 11, delegația Bisericii Greciei a făcut o vizită președintelui Crucii Roșii Române, Dl. Anton Moisescu, de față fiind și Dl. Director Pătrașcu de la Crucea Roșie Română. Aici, P. S. Episcop Vasile de Evripos, înfățișînd în chip și mai larg cele arătate cu prilejul audienței la Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a vorbit de legăturile trainice de totdeauna dintre poporul grec și poporul român și a subliniat că, dintre darurile aduse, 1.000 de pături sînt darul special al Mînăstirii «Petraki» din Atena, al cărei stareț este P. S. Sa, ele fiind puse de mînăstire la dispoziția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, spre a fi împărțite preoților, călugărițelor și călugărilor sinistrați.

Dl. Președinte Anton Moisescu a mulțumit Bisericii și poporului grec pentru simpatia manifestată față de poporul român calamitat și s-a întreținut apoi cu membrii delegației grecești.

După vizita de la Crucea Roșie, delegația a făcut o vizită la Ambasada Greciei, care a delegat pe Dl. Constantinidis să însoțească delegația la Constanța. Delegația, însoțită și de delegatul Departamentului Cultelor, a plecat, în după-amiaza zilei la Constanța, unde a fost așteptată în gară de președintele și vicepreședintele Crucii Roșii locale și de Protoiereul din Constanța.

În portul Constanța, delegația a fost așteptată de reprezentantul Comandamentului pentru combaterea calamităților și, în prezența tuturor, inclusiv căpitanul vaporului și personalul marinăresc al vaporului, P. S. Episcop Vasilios a făcut un scurt istoric al modului cum a decurs colecta obiectelor în Grecia, pentru frații calamitați din România și a înmînat documentele de transport și listele baloturilor respective, cu conținutul lor, autorităților românești, care au mulțumit pentru darul poporului grec și au organizat ca mai multe echipe să descarce vaporul în întregime pînă dimineața.

Reprezentanții autorităților locale au organizat o excursie a delegației pe litoral, pînă la Eforie Sud și Mamaia, după care delegația s-a îndreptat spre București.

Joi, 2 iulie 1970, întrucît P. S. Episcop Vasile de Evripos și membrii delegației își exprimaseră dorința de a vizita o mînăstire de călugărițe, și de a participa la o slujbă religioasă într-o astfel de mînăstire, Prea Fericitul Patriarh Justinian a orînduit ca delegația să participe la slujba sfintei liturghii de la Mînăstirea Pasărea, și după aceea să viziteze și Mînăstirea Cernica, iar în după-amiaza zilei să viziteze orașul București.

La Mînăstirea Pasărea delegația Bisericii Ortodoxe a Greciei a participat la slujba sfintei liturghii, la sfîrșitul căreia P. S. Episcop Vasile a rostit o scurtă cuvîntare, în care a arătat rostul prezenței delegației Bisericii Greciei în România. Cuvîntului său a răspuns, în cuvinte simțite, Maica Lucia, stareța mînăstirii. A fost vizitat apoi muzeul mînăstirii.

După-amiază delegaţia a vizitat Mînăstirea Antim, unde P. S. Episcop Vasile a rostit o foarte înduioşătoare rugăciune de mulţumire lui Dumnezeu pentru că le-a ajutat să-şi ducă sarcina la bun sfîrşit şi să încredinţeze poporului român darurile Bisericii Greciei.

A fost apoi vizitat Schitul Maicilor.

După aceea delegaţia fost primită în audienţă de rămas bun de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. P. S. Episcop Vasile a mulţumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru ajutorul dat ca delegaţia să-şi poată duce sarcina la bun sfîrşit şi a descris pe scurt bogatele şi neuitatele impresii cu care pleacă după această scurtă vizită din ţara noastră. Prea Fericirea Sa a vorbit membrilor delegaţiei în termeni călduroşi despre Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim şi despre Biserica Ortodoxă Greacă, mulţumind încă o dată pentru ajutorul trimis poporului român. Apoi a expus sumar modul de funcţionare a Bisericii Ortodoxe Române, după care le-a împărţit o seamă de lucruri, pe care să le aibă drept amintire din această scurtă vizită făcută în România.

După această audienţă de rămas bun membrii delegaţiei au vizitat timp de două ore centrul Bucureştiului.

Vineri 3 iulie 1970, membrii delegaţiei au plecat în Grecia cu avionul, de la aeroportul Otopeni, la orele 9 dimineaţa.

La aeroport au fost de faţă Dl. Director Pătraşcu, de la Crucea Roşie, Însărcinatul cu afaceri de la Ambasada Greacă şi Dl. Constantinidis.

Pr. OLIMP CĂCIULĂ

DESCHIDEREA CURSURILOR DE ÎNDRUMARE MISIONARĂ ȘI PASTORALĂ PENTRU A 56-A SERIE DE PREOȚI

Joi 20 august 1970 s-au deschis în incinta Mînăstirii Curtea de Argeș Cursurile de îndrumare misionară și pastorală pentru a 56-a serie de preoți. Festivitatea de deschidere a avut loc în prezența P. S. Episcop Visarion Rășinăreanul, vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, președintele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a P. S. Arhiereu Pavel Șerpe, a P. C. Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic de grad universitar din Sibiu, a profesorilor Al. Elian de la Institutul teologic de grad universitar din București și P. C. Pr. Gh. Șoima de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu. Mai erau de față P. C. Arhim. Ilarion Craioveanu, protosul Mînăstirii Curtea de Argeș și P. C. Pr. Prof. Gheorghe Beștea, directorul Seminarului teologic care funcționează aici.

Programul festiv s-a început prin oficierea unui Te-Deum de către un sobor de preoți și diaconi dintre clericii cursanți. După Te-Deum, a fost intonată cîntarea religioasă *Taina creștinătății*.

A urmat apoi cuvîntul P. C. Pr. Prof. Dr. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic din Sibiu, care a spus printre altele: «Preotul ortodox trebuie să fie preot al vremii lui, fără a lăsa însă ceva din tezaurul credinței și experienței creștine. Cel ce nu voiește să fie om al vremii noi, neînțelegîndu-i nevoile și idealurile, riscă să rămînă izolat, de nimeni ascultat și de nimeni urmat. Rostul cursurilor de îndrumare este tocmai înnoirea metodelor muncii pastorale, fără schimbarea conținutului și scopurilor acestei munci, iar împrospătarea cunoștințelor teologice vine doar ca un auxiliar al înnoirii. De altfel înnoirea este o necesitate de viață; viața se înnoiește necontenit. Omul nu stă niciodată pe loc; în mod normal el merge totdeauna înainte sau înapoi. «Cel ce stă să ia aminte să nu cadă», spune Scriptura. Chiar dacă veniți unii cu oarecare diferențe de formație spirituală, aveți aici ocazia, pe lîngă altele multe, de a topi micile diferențe în marea și puternica unitate duhovnicească a acestei familii noi pe care o reprezintă această nouă serie de cursanți din care faceți parte. Tocmai acesta este rostul venirii Cucerniciilor voastre aici».

În continuare, corul preoților a intonat imnul patriotic *Trei culori*, după care a luat cuvîntul, din partea cursanților, Pr. Stoica Iosif din Eparhia Aradului, care a spus printre altele:

«Mai bine de 120 de preoți, din toate părțile scumpei noastre patrii, constituim aici la Curtea de Argeș cea de a 56-a serie a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală a clerului. Unii facem acest curs pentru întîia oară, alții participăm pentru a doua oară, cu o spo-

rită încredere. De caracterul util al acestor cursuri, de importanța lor actuală sîntem însă deplin încredințați și unii și alții. Cursurile acestea sînt folositoare, pentru că într-adevăr ne îndrumează și ne orientează într-o serie de probleme și aspecte principale ale vieții de astăzi a poporului nostru.

Desigur că și înainte de a veni la Curtea de Argeș, fiecare dintre noi am avut o oarecare orientare în toate aceste probleme. Unele, înrudite cu cele ce ni se lămuresc aici, le-am dezbătut și în conferințele de orientare ținute de protopopiate. De asemenea, o foarte prețioasă lămurire a unor astfel de probleme contemporane ne-au oferit-o revistele bisericești. Conferințele de orientare și mai ales revistele bisericești ne oferă și prilejul unei substanțiale îmbogățiri și primeniri a cunoștințelor noastre teologice.

Însă aici, în cadrul cursurilor de îndrumare, activitatea noastră — pe lîngă rugăciune — constă în asimilarea de cît mai multe și mai variate cunoștințe în problemele actuale ale vieții Bisericii și a poporului. Și mai avem încă un cîștig duhovnicesc: rugîndu-ne împreună ne convingem încă o dată că sîntem frați în Domnul, că toți viețuim în «strămoșeasca lege românească», adică în lumina și căldura Ortodoxiei. Adunați aici din toate eparhiile, constatăm apoi că unitatea bisericească, refăcută în anul 1948, s-a consolidat definitiv. Nu putem uita, de asemenea nici minunatul schimb de experiență pe care-l putem face aici prin frățești schimburi de păreri, pe teme pastorale particulare.

Pentru toate aceste binefaceri spirituale pe care ni le prilejuiesc Cursurile de îndrumare misionară și pastorală, sîntem recunoscători Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Justinian, și Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Totodată, exprimăm caldă recunoștință pentru înțelegerea largă și pentru tot ajutorul pe care ni-l acordă, din partea Statului, Onoratul Departament al Cultelor.

După interpretarea cîntecului din folclorul nou *Țară mîndră să trăiești*, P. S. Episcop Visarion, vicarul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, a spus, între altele :

Prea Sfinția Voastră,
Prea Cucernici și iubiți frați întru Hristos,

«Nu fii nepăsător față de harul care este întru tine, care s-a dat (...) prin punerea mîinilor (...). Te îndemn să ții aprins harul lui Dumnezeu, cel ce este în tine, prin punerea mîinilor mele» (I Tim. IV, 14; II Tim. I, 6).

Consider că aceste cuvinte ale Sfîntului Apostol Pavel către Timotei sînt cele mai potrivite a fi rostite și meditate de noi astăzi, cu prilejul festiv al deschiderii Cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru cea de a 56-a serie de preoți; foarte potrivite de altfel pentru toată durata acestor cursuri, fiindcă ele sînt cuvinte inspirate de Sfîntul Duh, sînt cuvinte dumnezeiești. Pe de altă parte, articolele 123 și 124 din Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române și

articolele 8 și 14 din Regulamentul pentru numirea și transferarea clerului prevăd că toți preoții și diaconii Bisericii Ortodoxe Române au obligația, ca, după cinci ani de la hirotonire — în vederea obținerii definitivării în cler — să urmeze cursuri speciale, iar după alți cinci ani de activitate preoțească, să frecventeze noi cursuri, pentru susținerea examenului de promovare.

Biserica noastră Ortodoxă Română are astăzi — mai mult ca oricînd — nevoie de un cler bine pregătit atît din punct de vedere preoțesc, cît și sub aspectul orientării lui în raport cu realitățile lumii contemporane. Biserica are mare nevoie de un cler disciplinat și constiincios, de o preoțime care să răspundă atît comandamentelor evanghelice cît și imperativelor ce se pun țării și poporului nostru. Este adevărat că în aceste vremuri de istorice și profunde transformări social-politice și economice-culturale, avem un cler care, în general, este la înălțimea chemării sale și aceasta datorită, în primul rînd marii și pilduitoarei munci a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul «Apostolatului social», și înțeleptelor îndrumări ale Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Dar trebuie să recunoaștem că mai sînt unele lipsuri și mai avem datoria să ne străduim ca activitatea noastră de slujire preoțească și cetățenească să fie numai lumină care luminează și încălzește, care întreține frumusețea și strălucirea virtuților vieții creștinești și cetățenești, în mijlocul poporului nostru.

Nu doresc, să vă țin o lecție inaugurală și nici măcar una obișnuită. Acest lucru îl vor face, desigur, profesorii Institutelor noastre teologice din București și Sibiu. Aș vrea numai ca aceste modeste cuvinte și îndemnuri ale unui membru al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să fie puse la inimă de P. C. Voastre și să înțelegeți că este cazul, ca în această lună de cursuri de îndrumare pastorală să aveți mereu prezente cuvintele Sfîntului Apostol Pavel : «Nu fiți nepăsători față de harul care este întru voi» (...) ; să țineți mereu aprins acest har care l-ați primit la hirotonire și să considerați că acest har l-ați primit în urma unei chemări a lui Dumnezeu — vocația voastră preoțească.

În aceste cîteva săptămîni de frățească împreună-trăire și împreună-slujire, să aveți mereu înaintea conștiinței P. C. Voastre, preocuparea de a învăța mult și multe unii de la alții și toți de la profesorii voștri, înnobilîndu-vă astfel sufletele și îmbogățindu-le cu noi cunoștințe și noi metode pastorale. Astfel, aceste cursuri să constituie o însuflețire, o înviorare, o perfecționare. Este necesar ca în aceste cîteva săptămîni de studiu și reculegere să primiți un sfînt elan, un îndemn, o însuflețire, o îmbărbătare, un imbold dumnezeiesc, de a vă depăși pe sine în slujire, în rîvnă, în devotament, în dăruire, în generozitate, după exemplul Domnului nostru Iisus Hristos și al Sfinților Apostoli ai căror reprezentanți și urmași sîntem, în mijlocul credincioșilor noștri.

Doresc ca la sfîrşitul acestor cursuri să nu plece nimeni de aici fără hotărîrea puternică de a se încadra la locul unde este rînduit de voia lui Dumnezeu cu toată seriozitatea în muncă şi în disciplina preoţească, de a merge numai pe calea preoţiei adevărate, vie şi lucrătoare, pentru binele Bisericii şi al patriei, pe căile vremurilor noi, pentru mai-binele poporului, pentru înflorirea patriei şi pentru strălucirea sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române.

Înainte de a încheia cuvîntul meu, vă rog să-mi daţi voie să vă mai leg de suflet o preocupare şi un ideal sfînt. Unul din comandamentele de seamă ale vremii noastre — căci noi sîntem preoţi-cetăţeni ai vremurilor noi — este unitatea, adică strîngerea rîndurilor noastre în jurul conducătorilor Bisericii şi ai patriei noastre, ascultîndu-le cu fidelitate cuvîntul şi îndemnul. Această unitate a Bisericii şi a poporului nostru îşi are temeiul în trecutul de lupte şi de jertfe ale moşilor, strămoşilor şi părinţilor noştri, pentru apărarea Bisericii, a ţării, a libertăţii, a independenţei şi a sfintei unităţi, «ca toţi să fie una». De aceea, să păzim cu sfinţenie, ceea ce avem atît de important şi de sfînt : unitatea de credinţă, unitatea Bisericii Ortodoxe Române, unitatea poporului nostru şi a măreţelor idealuri ce ne sînt puse în faţă şi trebuie păstrate prin muncă serioasă şi perseverentă.

Ca delegat al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române şi al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, preşedintele Sfîntului Sinod, îmi fac plăcuta datorie de a mulţumi în numele Sfîntului Sinod şi al Prea Cucerniciilor Voastre Întîistătătorului Bisericii noastre, Prea Fericitului Părinte Justinian şi Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor, pentru găzduirea în această istorică, sfîntă şi frumoasă Mînăstire Curtea de Argeş a Cursurilor de îndrumare pastorală şi misionară.

Iar Prea Cucerniciilor Voastre, iubiţi fraţi în Hristos, vă urez ca timpul să vă fie plăcut şi folositor, să aveţi sănătate şi spor deplin în strădaniile şi munca P. C. Voastre. Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toţi».

Festivitatea s-a încheiat cu citirea textului a două telegrame adresate de către cei prezenţi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian şi Domnului Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, în care preoţii cursanţi din seria a 56-a îşi exprimă devotamentul faţă de Conducerea bisericească şi faţă de Conducerea de Stat şi hotărîrea lor nezdruncinată de a sta în slujba Bisericii şi a patriei, mereu alături de popor.

ÎNCHIDEREA ANULUI ŞCOLAR 1969 — 1970 LA ŞCOLILE TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

Ca în fiecare an, şi anul acesta — al XXII-lea de la reorganizarea şi funcţionarea lor sub directa oblăduire şi îndrumare a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — Institutele teologice de grad universitar şi Şcolile de cîntăreţi bisericeşti şi Seminariile teologice din cuprinsul Patriarhiei Române şi-au încheiat parţial sau total, potrivit specificului şi gradului lor de organizare, bilanţul activităţii desfăşurate în anul şcolar 1969—1970.

Aşa cum rezultă din dările de seamă întocmite de fiecare şcoală teologică, acestea consemnează roade frumoase, justificînd pe deplin rostul şi menirea acestor şcoli în viaţa Bisericii Ortodoxe Române.

Spicuim în paginile ce urmează cîteva idei, aspecte şi fapte, elocvente pentru modul şi rezultatele activităţii desfăşurate pe anul şcolar teologic 1969—1970.

*

La *Institutul teologic de grad universitar din Bucureşti.* — Cursurile deschise la 1 octombrie 1969, după sesiunea de examene din toamnă, care de fapt încheie activitatea anului universitar precedent, s-au terminat la 30 iunie 1970. La cursurile de la licenţă — predate de 28 cadre didactice : profesori, conferenţiari, lectori şi asistenţi — au fost înscrişi în acest an universitar, în cei patru ani de studii, un număr total de 397 studenţi, din care 262 au frecventat cursurile, seminariile şi celelalte activităţi didactico-educative zilnic, iar 126 au beneficiat de frecvenţă redusă fiind preoţi. Opt dintre studenţii de la licenţă au fost bursieri veniţi de peste hotare.

La cursurile de la doctorat au fost înscrişi în cei trei ani de studii 27 de studenţi : 15 ca interni şi 12 ca externi : 3 dintre studenţii înscrişi la doctorat au fost bursieri veniţi de peste hotare.

Circa 20 de studenţi teologi au urmat cursuri la diferite facultăţi şi institute teologice de peste hotare.

Pregătirea didactică şi educativ-religioasă şi cetăţenească a studenţilor şi a doctoranzilor s-a desfăşurat şi în acest an în conformitate cu programa de studii — cursuri şi seminarii — şi cu programele şi rînduielile întocmite în chip special pentru activitatea extradidactică. În cadrul orelor de curs şi de seminar s-a parcurs la fiecare obiect de studiu materia prevăzută în programa analitică anuală ; s-au aprofundat probleme şi s-au susţinut lucrări de seminar ; s-au desfă-

șurat — cu participarea obligatorie a studenților — în fiecare zi slujbe religioase în paraclisul Institutului, pentru deprinderea practică a slujbelor bisericești; s-au ținut săptămînal programe în cadrul cărora s-au întocmit și susținut referate cu teme legate de preocupările tinerilor teologi, în lumina marilor idealuri ale Evangheliei lui Hristos și ale realizărilor din viața patriei și a poporului nostru pe drumul strălucitor al prosperării materiale și spirituale și al păcii. Îmbogățirea cunoștințelor, a orizontului cultural-educativ al studenților s-a făcut și prin excursii, vizitări de așezăminte bisericești și alte monumente arhitectonice — în grup sau individual —, precum și prin vizionarea a numeroase spectacole de teatru, operă sau cinematograf în oraș, sau a emisiunilor de televiziune.

O atenție deosebită s-a dat, în continuare, studenților străini care urmează cursurile la Institutul nostru, atît în însușirea corectă și rapidă a limbii române cît și în îmbogățirea cunoștințelor teologice.

În această multiplă activitate au fost antrenați toți membrii corpului didactic și educativ al școlii.

Prețios auxiliar în munca didactică a studenților, doctoranzilor și profesorilor, *Biblioteca Institutului* teologic și-a sporit fondul cu noi lucrări — cărți, reviste și alte publicații teologice și neteologice — și a funcționat fără întrerupere, activitatea ei cunoscînd o deosebită afluență de cititori mai cu seamă în perioada sesiunilor de examene.

În luna februarie 1970 a avut loc sesiunea de colocvii pentru cursurile de licență și pentru cursurile de doctorat, precum și o sesiune de examene de licență, la care s-au înscris 8 candidați, care au fost declarați licențiați în teologie, iar în cursul lunii iunie prima sesiune de examene anuale. Cu acest prilej studenții și doctoranzii înscriși și prezentați la examene au dat dovadă că — în general — și-au însușit temeinic materia.

La examenul pentru obținerea titlului de «licențiat în teologie» din această sesiune au fost declarați «licențiați în teologie, sesiunea iunie 1970», un număr de 72 candidați.

În cursul acestui an universitar 10 absolvenți ai cursurilor de doctorat în teologie au susținut examenul oral aprofundat de admisibilitate (9 dintre ei au fost declarați reușiți, 1 respins).

Tot în cursul acestui an universitar, un candidat — *Alexe Ștefan* — a susținut, în fața unei comisii prezidată de P. S. Antim, episcopul Buzăului, examenul final pentru obținerea titlului de «doctor în teologie» și a fost declarat reușit, cu media 9,23. Subiectul tezei a fost: *Sfîntul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică din secolul IV și V.*

În afara activității desfășurate la cursurile de licență și de doctorat, profesorii Institutului au ținut prelegeri și la cursurile de îndrumare misionară și pastorală a preoților de la Curtea de Argeș și au desfășurat o susținută activitate publicistică în revistele bisericești centrale și mitropolitane, iar unii dintr-înșii au făcut parte din diferite comisii de lucru și conferințe legate de probleme externe bisericești actuale, ținute fie în țară, fie peste hotare.

În răstimpul de care ne ocupăm, Institutul teologic de grad universitar din București a primit numeroase vizite ale unor distinse personalități teologice de peste hotare, venite să viziteze Biserica și patria noastră, dintre care unii au susținut prelegeri și conferințe în fața studenților, doctoranzilor și profesorilor Institutului și a altor persoane oficiale ale Bisericii. Toți aceștia au avut cuvinte de deosebită apreciere asupra organizării și desfășurării activității teologice în Biserica Ortodoxă Română, în instituțiile ei de învățămînt și în celelalte așezăminte.

Toată această activitate desfășurată în Institutul teologic universitar din București în cursul anului școlar de care ne-am ocupat a fost supravegheată și îndrumată îndeaproape de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, iar Departamentul Cultelor a acordat același sprijin binevoitor în buna desfășurare a acestei rodnice activități.

La *Institutul teologic de grad universitar din Sibiu.* — Potrivit prevederilor regulamentare și altor hotărîri și dispozițiuni ale Sfîntului Sinod și ale Chiriarhilor ardeleni, sub a căror directă oblăduire și îndrumare funcționează, Institutul teologic ortodox din Sibiu și-a desfășurat activitatea didactică propriu-zisă și educativă între 1 octombrie 1969 și 30 iunie 1970. În acest răstimp a fost predată întreaga materie de învățămînt prevăzută în programa analitică anuală, au avut loc colocviile din sesiunea februarie și examenele anuale și de licență din sesiunea iunie și s-a putut face un prim bilanț al roadelor culese după aceste strădanii, bilanț consemnat în darea de seamă prezentată de P. C. Pr. Prof. Dr. Isidor Todoran, rectorul Institutului, cu prilejul festivității de sfîrșit de an, din care consemnăm cîteva aspecte.

În ziua de duminică 28 iunie 1970, după un serviciu divin oficiat în paraclisul Institutului de un sobor de clerici sub protia P. C. Pr. Traian Belașcu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, în aula Institutului s-a desfășurat programul festiv în prezența I. P. S. Nicolae Mladin, mitropolitul Ardealului și a suitei sale. Erau de față Dl. Profesor Dr. Ludwig Binder din partea Institutului teologic protestant din Cluj — secția evanghelico-luterană Sibiu — și reprezentantul Departamentului Cultelor.

Un frumos program de cîntece religioase, populare și patriotice executat de corul studenților teologi sub conducerea P. C. Pr. Prof. Gh. Șoima, titularul catedrei de cîntare bisericească și ritual, a încadrat cuvîntările ocazionale festive.

Mai întîi a vorbit P. C. Pr. Rector Isidor Todoran, arătînd în prima parte a cuvîntării, că activitatea didactică și educativă a fost bogată și variată și s-a desfășurat pe coordonatele «slujirea Bisericii și a credincioșilor» și «teologia Bisericii noastre este o teologie a vieții». În partea a doua a cuvîntării, P. C. Sa a făcut obișnuita dare de seamă asupra desfășurării procesului de învățămînt și educativ și asupra mersului administrativ al Institutului. S-a referit la numărul studenților (478); vizitele unor personalități din lumea teologică și din străinătate, ajutoarele materiale acordate Institutului de Biserică și de

Departamentul Cultelor; munca prestată voluntar de studenţii Institutului în zonele calamitate din judeţul Sibiu şi pe diferite şantiere de construcţie din oraş, însumînd 434 de zile-muncă. La sfîrşitul cuvîntării, după cîteva îndemnuri cu caracter pastoral date noilor absolvenţi, care de acum păşesc pe un nou drum al vieţii lor, au fost aduse mulţumiri Ierarhilor ocrotitori şi îndrumători ai acestei şcoli şi Conducerii Departamentului Cultelor, pentru sprijinul şi pentru solicitudinea arătate faţă de Institutul teologic de grad universitar din Sibiu.

În numele proaspeţilor absolvenţi licenţiaţi a vorbit Pr. Mihoc Vasile.

Cîteva cuvinte de îndemn adresate studenţilor şi îndeosebi noilor licenţiaţi a rostit apoi P. C. Pr. Traian Belaşcu, vicar arhiepiscopal.

La sfîrşitul festivităţii a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului. Pornind de la pericopa evanghelică a zilei — chemarea la apostolat a ucenicilor Andrei şi Petru — I. P. S. Sa a subliniat importanţa vocaţiei pentru cei ce doresc să lucreze în ogorul Domnului, căci «activitatea sacerdotală este o misiune grea, plină de răspundere», care cere, în prealabil, «un examen amănunţit al conştiinţei» şi înclinaţiilor sufleteşti. «Căci azi nu este uşor să fii teolog, fiindcă teologul de azi nu mai poate repeta aceleaşi lucruri spuse de înaintaşi. Teologul de azi este obligat să gîndească într-un mod nou, să arate că Sfînta Evanghelie este veşnic nouă, că Iisus Hristos, veşnic viu, este veşnic contemporan în lumea credincioşilor».

In continuare, a arătat că în lumea creştină de azi sălăşluieşte un duh nou, un duh în care tronează ideea de apropiere, de unitate, de înţelegere şi dragoste mai concretă între toţi fiii aceluiaşi Dumnezeu, — elemente care constituie baza ecumenismului contemporan.

Referindu-se la activitatea desfăşurată în Institutul teologic din Sibiu de studenţii şi cadrele didactice, I. P. S. Sa şi-a exprimat mulţumirea şi satisfacţia pentru rezultatele obţinute. Noilor licenţiaţi din promoţia iunie 1970 le-a spus: «Pentru voi Evanghelia citită azi este un simbol, căci o dată cu încheierea acestui ultim an universitar, cei mai mulţi dintre voi sînteţi chemaţi de Domnul nostru Iisus Hristos, de Biserica Sa, să-i păşiţi pragul, să intraţi în ogorul ei, unde este atîta de lucru... De aceea, facem apel la conştiinţa preoţească, la elanul tineresc şi la puterea voastră de muncă, dragi licenţiaţi în teologie, să intraţi în holdele preoţiei... Avem parohii pentru fiecare din voi... Veniţi şi vă alegeţi!... Ogorul unde veţi lucra e de soi bun. Noi vom sta mereu alături de voi. Luînd pe umeri această nobilă povară a preoţiei, fiţi vrednici de valoarea ei. Lucraţi cu sîrg şi cu înţelepciune, cu dragoste şi cu încredere, căci Tatăl vostru cel din ceruri vă va răsplăti vouă şi veţi binemerita răsplată şi din partea noastră şi din partea celor pe care-i păstoriţi şi le conduceţi paşii spre mîntuire...».

Celorlalţi studenţi le-a dat îndemnul ca să-şi transforme vacanţa «într-o perioadă de muncă, de sprijinire a reconstrucţiei a tot ce puhoiul apelor din primăvara acestui an a distrus fără milă în cea mai mare parte a Ardealului şi în alte părţi ale ţării».

La sfîrșit, I. P. S. Mitropolit Nicolae a adus mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și tuturor ierarhilor din Ardeal și Banat precum și Conducerii Departamentului Cultelor pentru sprijinul și ajutorul acordate Institutului teologic de grad universitar din Sibiu și a asigurat înțeleapta și suprema Conducere a Statului nostru de întregul devotament.

Împărtășind apoi tuturor celor prezenți arhierești binecuvîntări, I. P. S. Mitropolit Nicolae a părăsit sala de festivități în acordurile imnului arhieresc «Pre Stăpînul».

La *Seminarul teologic din București.* — Serbarea de sfîrșit de an școlar a avut loc în ziua de joi 25 iunie 1970, în prezența P. C. Pr. Consilier Mihai Marinescu, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a profesorilor de la Institutul teologic în frunte cu P. C. Diac. Rector N. I. Nicolaescu, a unui mare număr de părinți, rude și susținători ai elevilor.

A fost de față și reprezentantul Departamentului Cultelor.

În deschiderea programului festiv, corul elevilor, sub conducerea profesorului de muzică M. Velea, a intonat: *Rugăciune* de Saint Nicolas Mehul.

A luat apoi cuvîntul Dl. Director al Seminarului, Prof. N. Grosu, care a făcut darea de seamă asupra procesului instructiv-educativ din cursul anului școlar 1969—1970. Înfățișînd situația din punctul de vedere al rezultatelor obținute de elevi la învățătură, D-sa a adresat corpului didactic, absolvenților și elevilor, mulțumiri și cuvinte de felicitare pentru elevii merituoși, de îndemn pentru cei corigenți și de însuflețire pentru toți, în munca desfășurată la această vatră de învățămînt a Bisericii noastre strămoșești. Dînd apoi expresie gîndurilor de mulțumire și de recunoștință ale profesorilor, elevilor și ale tuturor slujitorilor școlii față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care s-a îngrijit îndeaproape de această școală, sprijinind pe toți ostenitorii ei, cu dragostea sa părintească, din toate punctele de vedere, în numele și din partea lor, Directorul Seminarului a rugat pe P. C. Consilier M. Marinescu să se facă, pe lîngă Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian interpretul celor mai alese sentimente de profund devotament, de recunoștință sinceră, de dragoste fiiască și de ascultare desăvîrșită.

În egală măsură D-sa a rugat pe reprezentantul Departamentului Cultelor să se facă interpretul acelorași sentimente ale profesorilor, elevilor și slujitorilor școlii, față de Conducerea Departamentului Cultelor.

În continuarea programului, corul elevilor, sub conducerea Prof. M. Velea, a executat cu multă însuflețire *Eu sînt învierea* și *Taina creștinătății, Corul vînătorilor* din opera «Freischutz» de Weber, *Mărioara* de Gh. Cucu și *Oltenii lui Tudor* de M. Velea, pe versuri de George Coșbuc.

După cuvîntul P. C. Pr. Consilier M. Marinescu, care a împărtăşit profesorilor, absolvenţilor şi elevilor înalte binecuvîntări arhiereşti şi părinteşti îndemnuri şi încurajări din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, serbarea a luat sfîrşit cu tradiţionala împărţire a premiilor.

La *Seminarul teologic din Buzău.* — Serbarea de sfîrşit de an şcolar a avut loc în ziua de 27 iunie 1970, în prezenţa P. S. Antim Angelescu, episcopul Buzăului, a P. C. Pr. Vicar Gabriel Cocora şi a Părinţilor Consilieri de la Episcopie. Erau de faţă părinţi şi rude ale elevilor. Oaspeţii au fost primiţi în sala de serbare în acordurile noului *Imn arhieresc,* compus de Pr. Radu Antohie, slujitorul unei biserici din oraş.

Programul festiv, alcătuit din cîntece şi din recitări, a constat din : *Republică, măreaţă vatră,* odă-imn patriotic de I. D. Chirescu, *Pe a binelui cărare,* cor de Al. Podoleanu, *Plîngerea unei floricele,* cor de Ion Vidu, *Maria neichii, Marie,* cor de N. Lungu, *Pe al nostru steag,* imn patriotic de Ciprian Porumbescu ; apoi poeziile : *Doina* de G. Coşbuc şi *Pătrar de veac* de Gr. Hagiu.

La sfîrşitul programului artistic, P. C. Pr. Dumitru Luca, directorul şcolii, a prezentat obişnuita dare de seamă asupra desfăşurării activităţii şcolii pe anul şcolar 1969—1970, din care desprindem următoarele : «Procesul instructiv-educativ s-a desfăşurat normal, în conformitate cu programa analitică, la nivelul exigenţelor impuse de specificul şi ţelurile şcolii. S-a urmărit neîncetat ca volumul şi calitatea cunoştinţelor predate elevilor să nu fie însuşiri mecanice de date, ci să aibă pe cît posibil o legătură cît mai strînsă cu practica, cu utilul».

Educarea elevilor — altă preocupare majoră a corpului profesoral şi a personalului auxiliar — s-a desfăşurat după un program, în care s-a căutat ca educaţia moral-religioasă să se împletească armonic cu cea patriotic-cetăţenească. Am căutat ca slujbele divine să fie pentru elevi un mijloc de deşteptare a conştiinţei pentru misiunea şi slujirea sacerdotală, la care ei sînt chemaţi mai tîrziu şi pentru care se pregătesc acum. Aceasta am făcut-o prin meditaţii, conferinţe şi lecturi religioase, prin predici, prin mărturisirea şi împărtăşirea elevilor în timpul marilor posturi anuale cu Sfintele Taine... Alături de aceasta am pus educaţia patriotic-cetăţenească, căreia i-am dat o formă concretă cît mai grăitoare prin serbări şi şedinţe culturale, prin vizionarea programelor de radio şi televiziune, de cinema, prin excursii şi mai ales prin muncă patriotică». În continuare Directorul Seminarului a făcut o scurtă trecere în revistă a activităţii economico-gospodăreşti a şcolii.

La sfîrşitul dării de seamă a fost înfăţişată situaţia statistică a elevilor la finele anului şcolar, şi a mulţumit celor doi Chiriarhi ai locului : P. S. Episcop Antim al Buzăului şi P. S. Chesarie al Dunării de Jos, ocrotitorii şi îndrumătorii direcţi ai acestei şcoli, pentru purtarea de grijă şi ajutorul dat Seminarului teologic din Buzău, precum

și Departamentului Cultelor pentru solicitudinea și sprijinul acordat acestei școli.

În numele noilor absolvenți ai Seminarului a vorbit Măcăilă V. Dumitru, premiantul promoției 1970.

La sfîrșitul serbării a luat cuvîntul P. S. Episcop Antim, care a făcut aprecieri elogioase asupra programului festiv prezentat de elevi si și-a exprimat «deplinul acord în legătură cu desfășurarea activității didactico-educative și economico-gospodărești desfășurată în cadrul școlii în anul școlar care se încheie festiv acum. După cîteva sfaturi date elevilor privind activitatea și comportarea lor în vacanță, P. S. Sa a înmînat premii elevilor merituoși.

La *Seminarul teologic de la Mînăstirea Neamț.* — Închiderea festivă a anului școlar 1969—1970 a avut loc sîmbătă 28 iunie. În dimineața acestei zile în catedrala Mînăstirii, un sobor de slujitori în frunte cu P. S. Episcop-vicar Irineu Suceveanul, delegatul I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, a oficiat slujba sfintei liturghii si a Te-Deum-ului. Predica zilei a fost rostită de P. C. Pr. Prof. C. Bobric, iar răspunsurile stranei au fost date de corul elevilor sub conducerea P. C. Pr. Prof. C. Sîrbu. La sfîrșitul slujbei, P. S, Episcop-vicar Irineu a adresat celor de față un frumos cuvînt parenetic.

După slujba religioasă, s-a desfășurat programul festiv, în prezența P. S. Episcop-vicar Irineu, a P. C. Pr. Gh. Vlad, delegatul P. S. Partenie, episcopul Romanului și Hușilor, a D-lui George Lesnea, membru al Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iașilor, a conducerii Mînăstirii și a unor părinți și rude ale elevilor.

A fost de față reprezentantul Departamentului Cultelor.

După imnul *Republică, măreață vatră* de I. D. Chirescu executat de corul elevilor, a luat cuvîntul P. C. Protos. Epifanie Norocel, directorul Seminarului, care a făcut o scurtă dare de seamă asupra mersului școlii în anul școlar care, festiv, se încheie astăzi. A scos în evidență faptul că multipla activitate desfășurată în școală a fost rodul unei strînse și armonioase colaborări între toți ostenitorii : director, profesori, elevi, personal administrativ, de o parte și slujitorii-vieţuitori ai Sfintei Mînăstiri Neamț în frunte cu P. C. Stareț Firmilian Olaru, de altă parte. «Cu toții am căutat să sădim în sufletele elevilor noștri sentimentul datoriei, al disciplinei, al muncii, sentiment grefat pe sublimitatea și trăinicia învățăturii Evangheliei lui Hristos». S-a subliniat apoi grija pentru formarea elevilor acestei școli în spiritul unei înalte conștiințe patriotice-cetățenești, al dragostei de patrie și de popor, în mijlocul căruia elevii de azi își vor desfășura activitatea lor de mîine.

În încheierea cuvîntului său, Părintele Director, adresîndu-se elevilor care pleacă în vacanță, le-a spus : «În timpul vacanței căutați să nu rupeți contactul cu cartea ; de asemenea, fiți alături de părinții și consătenii voștri, munciți cu tragere de inimă împreună cu ei. Participați la toate acțiunile de muncă obștească, răspundeți cu tragere de inimă la toate chemările conducerii locale ale puterii de stat».

După aceea elevii au interpretat mai multe cîntece religioase, populare şi patriotice şi au fost recitate cîteva poezii. Iar poetul George Lesnea a recitat poemul propriu *Patria,* mult aplaudat de întreaga asistenţă.

P. C. Pr. Gheorghe Vlad, delegatul P. S. Episcop Partenie a adresat apoi cuvinte de mulţumire profesorilor şi elevilor şcolii pentru frumoasele rezultate obţinute în activitatea didactică şi educativă din acest an şcolar şi a împărtăşit arhiereşti binecuvîntări din partea Chiriarhului pe care îl reprezintă.

P. S. Episcop-vicar Irineu Suceveanul, apreciind elogios activitatea desfăşurată în acest Seminar teologic eparhial, a făcut o scurtă incursiune în trecutul Bisericii Moldovene pe linie cărturărească, arătînd că «Seminarul de la Mînăstirea Neamţ este o continuare a tradiţiei şcolare care s-a desfăşurat sub variate aspecte în decursul veacurilor în Moldova... Existenţa în trecut a unei şcoli de miniaturişti la Mînăstirea Neamţ, a unei şcoli de traducători şi copişti în vremea lui Paisie, în secolul al XVIII-lea, a unei tipografii cu o susţinută activitate în vremea mitropolitului Veniamin Costache a făcut ca de aici de la Neamţ să se răspîndească gustul pentru cartea bisericească în toate părţile locuite de români... Tradiţia aceasta este continuată şi încărcată astăzi cu noi semnificaţii şi valenţe spiritual-intelectuale şi morale. Îndrumătorii şi purtătorii ei de grijă urmăresc ca această şcoală să formeze nu numai preoţi, slujitori aleşi ai altarelor, ci în acelaşi timp şi cetăţeni devotaţi «încălziţi de sentimente deosebite faţă de patrie, faţă de măreţele înfăptuiri ale poporului nostru».

Programul festiv s-a încheiat cu împărţirea premiilor la studii şi purtare elevilor merituoşi.

La *Seminarul teologic din Craiova.* — Serbarea de sfîrşit de an a avut loc în ziua de 29 iunie, praznicul Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, în prezenţa I. P. S. Mitropolit Firmilian, al Olteniei şi a P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului şi Argeşului, a P. C. Părinte Vicar N. Popescu şi PP. CC. Părinţi Consilieri mitropolitani, a părinţilor elevilor.

Programul festiv, care a urmat după terminarea slujbei sfintei liturghii şi a Te-Deum-ului, oficiată în paraclisul şcolii de un sobor de slujitori format dintre membrii corpului didactic, a fost alcătuit din două părţi. În prima parte au fost executate cîntece religioase, populare şi patriotice dintre care amintim : *Troparul Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel,* cîntare psaltică, *Altarul Mînăstirii Putna,* poem coral de Ciprian Porumbescu, *Alei codrule,* cîntec haiducesc de N. Lungu, *Pui de lei,* imn patriotic de I. G. Brătianu ; şi s-au recitat poeziile : *Psalm* de Tudor Arghezi, *Întoarcere* de Lucian Blaga, *Vara* de G. Coşbuc şi *Privesc drapelul ţării mele* de N. Tăutu.

Corurile şi recitările au încadrat cuvîntarea festivă a directorului şcolii, P. C. Pr. Prof. Petre Constantinescu, care a trecut în revistă activitatea variată desfăşurată în cursul anului şcolar 1969—1970, scoţînd în evidenţă faptul că membrii corpului didactic şi personalul de

educaţie al şcolii s-au străduit să lege permanent de viaţă cunoştinţele teoretice predate elevilor, pentru a forma din ei buni slujitori ai altarelor şi cetăţeni demni, devotaţi patriei şi poporului.

În spiritul şi ca o exemplificare concretă a acestor strădanii, se înscrie mai întîi însufleţita acţiune de solidaritate cu cei loviţi de dezastrul inundaţiilor din primăvara acestui an, de care au dat dovadă profesorii, elevii, personalul administrativ şi de îngrijire, care a contribuit cu însemnate sume de bani la ajutorarea sinistraţilor. Au fost înfăţişate rezultatele la învăţătură şi la purtare ale elevilor; din 200 elevi înscrişi au frecventat 197 elevi; dintre aceştia au promovat 150 de elevi 47 elevi au rămas fie corigenţi, bolnavi, repetenţi sau amînaţi.

În numele noii promoţii de absolvenţi, a rostit un scurt cuvînt de mulţumire şi de evocare a anilor de şcoală Dincă Mihai.

După distribuirea premiilor, a luat cuvîntul P. S. Episcop Iosif, care a apreciat strădaniile şi roadele obţinute de toţi ostenitorii acestei şcoli şi a dat sfaturi şi îndemnuri elevilor cum să întrebuinţeze cu folos vacanţa. P. S. Sa a subliniat apoi un aspect inedit pentru elevii Seminarului teologic din Craiova: împlinirea a 50 de ani de slujire preoţească de către I. P. S. Mitropolit Firmilian, părintele lor sufletesc, căruia i-a prezentat omagii şi urări de sănătate şi activitate prosperă. La urările făcute de P. S. Episcop Iosif a răspuns I. P. S. Mitropolit Firmilian.

Serbarea s-a terminat într-o caldă atmosferă de bucurie duhovnicească.

La *Seminarul teologic din Cluj*. — Onorată cu prezenţa I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi a Părinţilor Consilieri eparhiali, serbarea de sfîrşit de an şcolar s-a desfăşurat în ziua de 21 iunie a.c. În dimineaţa acestei zile în catedrala episcopală s-a oficiat, într-un cadru solemn, slujba sfintei liturghii. Din soborul de slujitori au făcut parte diaconi şi preoţi dintre profesorii de la seminar şi din obştea catedralei, sub protia I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, care a adresat credincioşilor veniţi la slujbă un frumos cuvînt plin de alese îndemnuri părinteşti, rugînd pe Dumnezeu să-şi reverse milele Sale cele bogate asupra lor şi să-i învrednicească de deplină sănătate, înţelegere şi multă putere de muncă.

După slujba sfintei liturghii şi cîntarea polihroniului, în sala de festivităţi a Seminarului s-a desfăşurat programul festiv, în prezenţa I.P.S. Mitropolit Nicolae şi a celorlalţi oaspeţi.

Programul a fost deschis cu rugăciunea *Tatăl nostru*, după care a urmat imnul patriotic *Trei culori* de Ciprian Porumbescu, cîntece interpretate de corul elevilor sub conducerea P. C. Pr. Prof. I. Brie.

A luat apoi cuvîntul P. C. Pr. Prof. Ioan Pop, directorul Seminarului, arătînd în darea de seamă cu privire la activitatea şcolară în anul 1969—1970 coordonatele pe care a fost dusă muncă în şcoală din punct de vedere didactic, cultural-educativ şi administrativ-gospodăresc. A fost subliniată contribuţia bănească şi de muncă patriotică a elevilor, profesorilor şi a celorlalţi ostenitori ai şcolii la campania de

ajutorare a sinistraţilor din locurile lovite de calamităţi; a fost subliniată, de asemenea, activitatea cultural-educativă din cadrul cenaclului literar care funcţionează în şcoală. Oglindă concretă fidelă a muncii şi disciplinei care a domnit în Seminarul teologic o constituie rezultatul înregistrat la studii şi purtare de elevi: din totalul de 238 elevi înscrişi au promovat 198, restul fiind sau corigenţi sau retraşi, sau repetenţi, sau amînaţi pentru caz de boală; în ceea ce priveşte situaţia la purtare, din 238 elevi numai 18 elevi au media anuală 9, restul media 10.

După darea de seamă, elevii au interpretat cîntece, dintre care amintim *Sub milostivirea Ta,* melodie psaltică armonizată, şi au recitat poeziile *Rugăciune,* de O. Goga, *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie* de M. Eminescu şi *Despărţire* de absolventul Ioniţă Ioan.

În numele absolvenţilor de seminar a vorbit fostul elev Berbecaru Izidor, iar în numele Centrului eparhial a vorbit P. C. Vicar Florian Geomolean, care a scuzat absenţa de la această festivitate şcolară a P. S. Teofil, episcopul Clujului, plecat să prezideze examenele la seminarul teologic de la Curtea de Argeş.

În încheierea festivităţii, a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, care a felicitat conducerea şcolii, pe profesori şi pe elevi pentru frumoasele rezultate şi realizări înfăptuite şi a îndemnat pe elevi să păstreze neîntrerupt contactul cu cartea şi cu biserica şi să-şi aducă contribuţia lor tinerească, prin munca ce vor trebui să depună fiecare din ei, la vindecarea rănilor pricinuite de calamităţile naturale abătute peste cea mai mare parte a Ardealului.

La sfîrşit, I. P. S. Sa a înmînat premii şi menţiuni elevilor merituoşi la studii şi la purtare.

Miercuri 28 iunie a avut loc într-un cadru mai restrîns întrunirea de despărţire a noii promoţii de absolvenţi ai Seminarului teologic ortodox din Cluj, care s-a încheiat cu o agapă festivă de rămas bun.

La *Seminarul teologic din Caransebeş.* — Serbarea de sfîrşit de an şcolar 1969—1970 a avut loc în ziua de 29 iunie 1970, praznicul Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel. În dimineaţa acestei zile, profesorii şi elevii au participat la slujba sfintei liturghii în catedrala oraşului, oficiată de un sobor format din preoţi şi diaconi dintre profesorii şcolii şi dintre slujitorii catedralei, în prezenţa I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului. Răspunsurile stranei au fost date de elevi.

După slujba religioasă, s-a desfăşurat programul festiv în prezenţa I. P. S. Mitropolit Nicolae şi a reprezentantului Departamentului Cultelor. Erau de faţă părinţi şi rude ale elevilor.

Programul festiv a început cu rugăciunea *Tatăl nostru* pe muzica de Anton Pann, după care a luat cuvîntul P. C. Diac. Prof. Dumitru Abrudan, directorul Seminarului, care a făcut o trecere în revistă a activităţii desfăşurate în şcoală în acest an, analizînd activitatea didactică, moral-educativă şi cetăţenească şi activitatea gospodărească. P. C. Sa a arătat că «această activitate trebuie privită şi apreciată într-o perspectivă creatoare, ea fiind doar o etapă a unei activităţi în

plină și continuă desfășurare. De aceea, rezultatele bune obținute de elevi la învățătură și purtare și în acest an ne îndreptățesc să sperăm că vom obține și mai mari succese în realizările noastre viitoare». «Cu aceste gînduri, aducem acum, la sfîrșit de an școlar omagiul nostru, al tuturor ostenitorilor școlii, de sincere și devotate mulțumiri I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. S. Episcop Teoctist al Aradului, oblăduitorii direcți ai școlii noastre, pentru permanenta și părintească purtare de grijă arătată Seminarului teologic din Caransebeș.

Aceleași mulțumiri pline de recunoștință adresăm Departamentului Cultelor pentru sprijinul și solicitudinea manifestate față de școala noastră».

După aceea elevii au interpretat mai multe cîntece religioase, patriotice și populare și au recitat poezii. Au fost împărțite apoi premii și mențiuni elevilor merituoși.

La sfîrșitul festivității, I. P. S. Mitropolit Nicolae, făcînd frumoase aprecieri asupra modului cum s-a desfășurat activitatea în școală și asupra rezultatelor la studii și purtare ale elevilor, a spus: «Date fiind cerințele credincioșilor noștri de astăzi cît și cerințele de viitor ale societății noastre aflate în continuu progres, atît profesorii cît și elevii au datoria de a reflecta adînc și serios la aceasta... De la elevii de azi credincioșii așteaptă preoți demni, buni slujitori, buni cetățeni. Ei trebuie să fie totdeauna stăpîniți de conștiința datoriei împlinite, deziderat care se înfăptuiește numai prin muncă plină de avînt și de dăruire».

După festivitatea de închidere a anului școlar 1969—1970, a avut loc tradiționala agapă de despărțire, la care au luat parte I. P. S. Mitropolit Nicolae, profesorii și elevii Seminarului teologic.

•

La *Seminarul teologic din Curtea de Argeș*. — Cel de al doilea an de activitate al acestei școli s-a încheiat într-un cadru festiv în ziua Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Dimineața elevii și profesorii au participat la slujba sfintei liturghii și a Te-Deum-ului, oficiată în sobor în paraclisul Mînăstirii.

După slujbă a urmat programul festiv în prezența Părinților Consilieri patriarhali Gh. Soare și Constantin Pîrvu, delegații Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a P. C. Pr. Traian Belașcu, delegat al I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și a P. C. Arhim. Timotei Sevici, delegatul I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului.

Au fost de față și reprezentanții Departamentului Cultelor.

Directorul școlii, P. C. Pr. Gheorghe Beștea, a prezentat o dare de seamă asupra activității desfășurată în școală, subliniind bunele rezultate obținute de elevi la studii și purtare. Programul festiv, alcătuit din coruri și recitări, s-a bucurat de un frumos succes, apreciat de oaspeții delegați ai Înalților Chiriarhi.

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREŞTINE

AL DOILEA SIMPOZION ECUMENIC DE LA REGENSBURG (R.F. A GERMANIEI) — *18—24 iulie 1970* —

Conferinţa Episcopilor catolici din R.F. a Germaniei a iniţiat de curînd, prin Secţia pentru Bisericile Răsăritene a Comisiei sale ecumenice (condusă de Episcopul Dr. Rudolf Graber de Regensburg), în colaborare cu Comisia pentru problemele bisericeşti a Patriarhiei Ecumenice o serie de «simpozioane» sau întîlniri (dialoguri) cu caracter ecumenist, la care participă teologi din toate Bisericile Ortodoxe şi din Biserica Romano-Catolică din R.F. a Germaniei, pentru discutarea unor probleme teologice de interes comun.

Primul simpozion a avut loc, în iulie 1969, la Regensburg (R.F. a Germaniei), cu tema: *Euharistia — taina unităţii creştine*; al doilea a avut loc, tot în Regensburg, între 18 şi 24 iulie 1970, avînd ca temă generală pentru discuţii: *Botezul şi Confirmarea (Mirungerea) ca taine ale iniţierii creştine*. Organizarea lui se datoreşte îndeosebi tînărului teolog german Dr. Albert Rauch, conferenţiar la Institutul politehnic şi asistent la Facultatea de teologie a Universităţii din Regensburg, ajutat de Dr. Ernst Chr. Suttner, asistent la Facultatea de teologie a Universităţii din Würzburg.

Simpozionul din anul acesta a întrunit peste 60 de teologi, clerici şi laici din Biserica Romano-Catolică din R.F. a Germaniei, din Bisericile Ortodoxe şi din Bisericile Vechi-Orientale, la care s-au adăugat cîţiva teologi protestanţi germani, cu titlul de asistenţi. Dintre teologii catolici germani amintim, pe: Karl Flügel, episcop vicar de Regensburg; Jean Rupp, episcop de Monaco; Prof. Dr. Johann Auer de la Facultatea de teologie din Regensburg; Dr. Hermenegild Biedermann, profesor de istoria şi doctrina Bisericilor Răsăritene la facultatea de teologie a Universităţii din Würzburg; Dr. Balthasar Fischer, profesor la Universitatea din Trier şi director al Institutului liturgic catolic de acolo; dr. Johannes Madey de la Paderborn (specialist în istoria şi doctrina Bisericilor Vechi-Orientale); Dr. Wilhelm Nyssen de la Köln (specialist în istoria artelor); Dr. Klaus Gamber, directorul Institutului liturgic din Regensburg; Dr. Herman J. Vogt din Waldorf; Prof. Dr. Wilhelm de Vries de la Institutul pontifical pentru Bisericile Orientale din Roma, Prof. Paul Wiertz (Sinzig am Rhein), Prof. Bernard Willeke din Würzburg ş.a.

Dintre teologii protestanţi germani amintim, pe: Prof. Dr. Peter Meinhold de la Universitatea din Kiel şi pe Pastorul Dr. Reiner-Friedemann Edel din Lüdenscheid, ambii aparţinînd Bisericii Evanghelice-Luterane din R.F. a Germaniei.

Dintre Bisericile Ortodoxe, cea mai bine reprezentată numeric a fost Patriarhia Ecumenică și Biserica Ortodoxă a Greciei, prin: Mitropolitul Jacobos, exarhul Patriarhiei Ecumenice pentru Europa Centrală; profesorii K. Kallinikos de la Halki, G. Galitis de la Tesalonic și Dr. Ev. Theodoru de la Atena; Dr. Stylianos Harkianakis de la Mînăstirea Vlatadon din Tesalonic (ca reprezentant al Institutului pentru studii Patristice al Patriarhiei Ecumenice); cîțiva arhimandriți greci reprezentînd diferite parohii grecești din R.F. a Germaniei și doctoranzi în teologie, bursieri ai Universităților germane. Au avut cîte un singur reprezentant: Patriarhia din Ierusalim (Arhim. Corn. Rodusakis), Biserica Ortodoxă Rusă (Prot. V. Borovoi, secretarul-adjunct al Comisiei pentru «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor) și Biserica Bulgară (Prot. Nic. Șivarof, docent la Academia teologică din Sofia). Biserica Ortodoxă Sîrbă a avut doi reprezentanți (profesorii D. Dimitrievici și Dr. Blagota Gardașevici), de la Facultatea de teologie din Belgrad; iar Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. Prof. Ene Braniște de la Institutul teologic din București, Pr. Vasile Ștefan de la Baden-Baden și doctoranzii V. Mehedințu de la Heidelberg și I. Caraza de la Tübingen.

Dintre Bisericile Vechi-Orientale a fost reprezentată numai Biserica Coptă din Republica Arabă Unită, prin P. S. Episcop Anba Greogorius, directorul Institutului liturgic copt din Cairo.

Deschiderea solemnă a simpozionului a avut loc duminică 19 iulie, cu serviciul divin al sfintei liturghii oficiate după ritul bizantin, în biserica St. Ulrich am Dom din Regensburg. În după-amiaza aceleiași zile după vizitarea marei catedrale gotice din Regensburg (secolul al XIII-lea — al XIV-lea) și a altor obiective istorice-arheologice și artistice importante din oraș, la orele 16 a avut loc, în palatul episcopal din Regensburg, recepția oficială a delegaților, în cadrul căreia Episcopul Dr. R. Graber a urat bun sosit participanților la simpozion. Seara, în sala Seminarului din Regensburg, Dr. W. Nyssen (Köln) a ținut conferința inaugurală despre *Botezul în arta creștină*, însoțită de proiecții, înfățișînd cîteva din vechile baptisterii creștine păstrate în diferite părți ale lumii paleocreștine.

Ședințele simpozionului propriu-zis au avut loc în palatul Spindlhof de lîngă Regensburg, după un program dinainte stabilit cu o tematică precis formulată și împărțită pe zile. Astfel, tema principală pentru ziua de luni 20 iulie a fost *Încorporarea în Biserică*, prin tainele de inițiere, prezentată în lumina datelor din Noul Testament (referent: Prof. G. Galitis din Tesalonic), și în lumina teologiei Sfinților Părinți (referent: Asist. H. Hubert-Regensburg). Ambele referate au căutat să prezinte concepția noutestamentară și cea patristică despre noțiunea de taină, Biserică, modul încorporării în Biserică prin Sfintele Taine etc., iar discuțiile prilejuite de aceste referate au vizat lămurirea *raportului dintre Biserică și Împărăția lui Dumnezeu*, precum și valabilitatea botezului fără apă (botezul de necesitate, botezul dorinței, al focului, al sîngelui etc.).

În cadrul ședinței de după-amiază au fost susținute referatele: *Cateheza mistagogică în epoca patristică — Catehezele baptismale ale Sfîntului Ioan Gură de Aur* (Pr. Prof. Ene Braniște); *Cateheza baptismală la Niceta de Remesiana* (Dr. Klaus Gamber-Regensburg); *Interpretarea modernă a bazelor biblice ale botezului și rezultatele ei în teologie*; (Prof. Dr. H. Biedermann-Würzburg) și *Sfîntul Duh în Biserică și Taine, după Noul Testament și doctrina ortodoxă* (Dr. P. Lufti Laham din Saida Liban). În cadrul discuțiilor — conduse de Prof. Dr. P. Meinhold (Kiel) — au fost dezbătute probleme, ca: valabilitatea botezului ereticilor în antichitatea

creştină; unitatea Bisericii în vechime şi azi, unitatea tainelor de iniţiere (Botezul, Mirungerea şi Euharistia) în concepţia şi practica ortodoxă, motivele separării lor în teologia şi practica liturgică apuseană; raportul dintre Botez, Confirmare şi Euharistie din punct de vedere ortodox, catolic şi protestant; ecleziologia catolică actuală după decretul *De Ecclesia* al Conciliului al II-lea de la Vatican; raportul dintre botez şi pocăinţă; caracterul pnevmatologic, hristologic şi trinitar al teologiei sacramentale ortodoxe în comparaţie cu situaţia din Biserica şi teologia apuseană etc.

În şedinţa de dimineaţă, marţi 21 iulie, 1970, s-au citit şi discutat referatele principale: *Importanţa ecleziologică a botezului şi a mirungerii* (Dr. St. Harkianakis-Tesalonic), prezentînd, în lumina teologiei patristice răsăritene, importanţa şi simbolismul Botezului şi al Mirungerii ca fundamente ale Bisericii şi unitatea inseparabilă dintre ele; şi *Discuţia despre botezul copiilor* (Prof. Dr. P. Meinhold-Kiel), prezentînd concepţiile protestante (Luther, Calvin, Zwingli, Karl Barth) despre botez, confirmare şi Biserică şi făcînd o apologie a valabilităţii botezului copiilor, pusă în discuţie de unele secte neoprotestante.

În şedinţa de după-amiază s-au citit referatele: *Raportul dintre aspectul social (ecleziologic) şi cel individual al botezului* (Prof. Dr. J. Auer-Regensburg); şi *Recunoaşterea reciprocă a tainelor, după hotărîrile unor Biserici* (Prof. Dr. Blag. Gardaşevici-Belgrad), a precizat punctul de vedere al Sinodului Bisericii Ortodoxe Sîrbe privitor la problema recunoaşterii tainelor altor confesiuni, combătînd un interviu al episcopului vicar Danilo de Belgrad (publicat în revista croată «Glas Koncila», din 9.XI.1969), în care acesta susţinea că Ortodoxia nu poate recunoaşte nici una din Tainele Bisericii Romano-Catolice.

Miercuri 22 iulie participanţii au făcut o frumoasă excursie pe valea Dunării, presărată cu multe vechi forturi romane, cetăţi militare medievale şi castele seniorale transformate azi în muzee sau case de odihnă.

Şedinţele din ziua de joi 23 iulie au fost consacrate discutării aspectului ritual-liturgic al tainelor de iniţiere, pe baza referatelor: a) *Descrierea botezului şi a mirungerii în ritul bizantin, cu referinţe mai ales la deosebirile doctrinare şi practice faţă de alte confesiuni* (Prof. Dr. Ev. Theodoru-Atena); b) *Botezul după ritul Bisericii Ortodoxe Copte din Egipt* (Episcopul Dr. Anba Gregorios-Cairo); c) *Ritul botezului în Biserica sirienilor orientali sau nestorieni* (Dr. Joh. Madey-Paderborn); d) *Desfăşurarea slujbei botezului în ritul bizantin şi explicarea ei* (Pr. Prof. E. Branişte); e) *Noile formulare ale slujbei botezului şi confirmării în Biserica Romano-Catolică* (Prof. B. Fischer-Trier); f) *Ritul ungerii prebaptismale în Biserica Veche şi în diferitele Biserici creştine de azi* (Arhim. Chrys. Safiris-Münster).

Şedinţele din ultima zi de lucru, vineri 24 iulie, au fost închinate discutării aspectului pastoral, catehetic şi misionar al problemei tainelor de iniţiere în creştinismul contemporan, pe baza referatelor: a) *Analiza biblică şi teologică a poruncii botezului de la Matei XXVIII, 18—20* (Prof. Nussner); b) *Misiunea creştină azi* (Prof. B. Willeke-Würzburg); c) *Activitatea misionară a Bisericilor Orientale, exemplificată prin misiunea Bisericii sirienilor orientali* (Prof. Dr. Wilh. de Vries-Roma); d) *Sfinţirea lumii prin Biserică şi trimiterea (îndreptarea) Bisericii către lume* (Asist. Christina Baron-Düsseldorf); e) *Chestiunea prozelitismului, cu referire la Matei XXIII, 15* (Arhipresbiter V. Borovoy-Geneva).

Caracterul practic și de actualitate al problemelor tratate în aceste referate a provocat multe și aprinse discuții asupra unor amănunte contingente, ca: problema existenței a două feluri de botezuri în Noul Testament (unul în numele lui Iisus și altul în numele Sfintei Treimi), concepția și sensurile noțiunii de misiune; raportul între misiune, prozelitism și activitate socială a Bisericii; sensul teologic al misiunii; necesitatea colaborării dintre diferitele Biserici și confesiuni în activitatea misionară creștină etc.

Seara, la ședința de închidere a simpozionului, Dr. A. Rauch a făcut o sumară privire retrospectivă a lucrărilor simpozionului și a importanței lui, anunțînd că volumul dedicat primului simpozion din 1969 va apărea în curînd sub titlul *Euharistia — semn al unității* și că referatele susținute la simpozionul al doilea vor fi, de asemenea, tipărite colectiv. Cele două referate susținute de Prof. Ene Braniște urmează să fie publicate: unul în volumul colectiv cu lucrările simpozionului, iar celălalt în revista «Ostkirchliche Studien», editată de Prof. Biedermann la Würzburg.

Dr. A. Rauch a făcut de asemenea cunoscut că tema generală pentru al treilea simpozion ecumenic, care se va ține în 1971, va fi *Taina Pocăinței (Mărturisirii)*, tratată sub toate aspectele și implicațiile ei teologice.

Referatele prezentate s-au distins prin seriozitatea pregătirii, iar discuțiile s-au menținut permanent la un înalt nivel academic, manifestînd interes și preocupări pentru analiza de amănunt și de profunzime a temelor. Discuțiile s-au desfășurat în spirit ecumenist, căutîndu-se mai ales puncte de contact și de apropiere între diferitele Biserici și confesiuni, în doctrina și practica lor sacramentală cu privire la Tainele inițierii creștine.

La atmosfera familiară și spiritul ecumenist în care s-au desfășurat lucrările simpozionului a contribuit și comuniunea în rugăciune, prin participarea zilnică la liturghia săvîrșită după diferitele rituri liturgice într-una din capelele improvizate în numeroasele săli ale palatului Spindlhof.

De real folos pentru Ortodoxie a fost nu numai contactul direct între teologii ortodocși cu teologii apuseni, ci și cunoașterea și strîngerea legăturilor între participanții ortodocși înșiși. Astfel în ziua de vineri 24 iulie, la orele 14, a avut loc, la palatul Spindlhof, o consfătuire a tuturor delegaților ortodocși la simpozion, inițiată și prezidată de I. P. S. Mitropolit Jacobos de Bonn. Cu acest prilej și în discuțiile care au avut loc după aceea s-a accentuat necesitatea strîngerii legăturilor dintre ortodocșii de toate naționalitățile și limbile din diaspora și îndeosebi din R.F. a Germaniei, prin întîlniri mai dese, prin contacte personale, prin schimb de publicații, de studenți, prin vizite și congrese teologice, pentru stabilirea unui punct de vedere ortodox comun în problemele ce urmează a fi dezbătute în cadrul Consiliului Ecumenic și la viitorul Sinod panortodox.

Mulți dintre reprezentanții de frunte ai Bisericii și teologiei catolice și protestante, prezenți la simpozion, și-au exprimat dorința de a vizita și cunoaște mai îndeaproape Biserica și țara noastră. Menționăm dintre aceștia, de exemplu, pe profesorul luteran P. Meinhold de la Kiel, reprezentant de frunte al teologiei protestante contemporane și editor al revistei ecumeniste «Kyrios».

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

SESIUNEA ANUALĂ A COMITETULUI DE LUCRU AL COMISIEI PENTRU «CREDINȚĂ ȘI CONSTITUȚIE»

La sesiunea anuală a Comitetului de lucru, care s-a ținut la Crêt-Bérard, lîngă Lausanne, între 3—8 august 1970, s-a definitivat pregătirea lucrărilor sesiunii trienale a Comisiei pentru «Credință și Constituție», care ar avea loc în august 1971.

Prima parte a lucrărilor a constat în comunicarea *mișcării personalului* Comisiei: înlocuirea Secretarului ei, Dr. Reinhard Grascurth, prin Dr. Konrad Rayser, ambii salariați de Biserica Luterană din R.F. a Germaniei, și a secretarei Maya von Cube.

A urmat apoi expunerea diferitelor călătorii și a activității personalului de conducere din Centrala Secretariatului Comisiei pentru «Credință și Constituție», Dr. Lukas Vischer, Pr. Borovoi, Dr. Zizioulas și Dr. Molde.

Au fost analizate feluritele studii inițiate de Comisia pentru «Credință și Constituție» și stadiul lor actual. S-a constatat că următoarele studii au ajuns în stadiul prefinal: «Unitatea Bisericii — Unitatea omenirii»; «Autoritatea Scripturii»; «Preoția»; «Botez, Mirungere și Euharistie»; «Intercomuniune». După ce vor fi revăzute de diferite comisii în primăvara anului viitor, ele vor fi prezentate Comisiei trienale din august 1971.

Sînt în curs de perfectare următoarele studii: «Studiul asupra Sinodului de la Calcedon»; «Cultul într-o epocă secularizată» (Cultul astăzi); «Mărturie comună și prozelitism»; «Catolicitate și Apostolicitate» (la discutarea și redactarea acestor ultime două studii a participat, în 1969 și 1970, și reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române); «O dată comună pentru sărbătorirea Paștilor»; «Duh, preoție și organizare»; «Autoritate și libertate».

S-a dat sarcină de către Secretariatul familiilor confesionale mondiale Prof. Dr. Günther Gassmann (de la Institutul de cercetări din Strasbourg) și Prof. Niels Ehrenström să întocmească un studiu asupra conversațiilor bilaterale (între protestanți), pe temeiul următoarelor principii: a) Izvoarele Revelației; schimbare, identitate și normă; b) Taine și intercomuniune în special; ministeriul.

Apoi a fost analizată problema privitoare la scopul principal al sesiunii din 1971, în legătură cu care s-au făcut două propuneri: Să fie examinate referatele pregătite de la ultima sesiune, de la Bristol (1967) pînă astăzi; Lucrările Sesiunii să se concentreze asupra unei teme, sau două. Fără să ia o hotărîre definitivă, Comitetul de lucru a înclinat spre a doua soluție, urmînd ca materialul de lucru să fie trimis din timp membrilor Comisiei pentru «Credință și Constituție» spre a fi cunoscut. S-a hotărît, de asemenea, ca pentru durata sesiunii viitoare a Comisiei pentru «Credință și Constituție» să fie convocați o seamă de specialiști, care să depună referate speciale. S-a opinat ca membrii Comisiei să fie împărțiți în cinci subsecții pentru a se putea discuta toate problemele.

S-a discutat apoi asupra «Convorbirilor dintre luterani și reformați» care au avut loc la Leumberg, în aprilie 1970, urmînd să ducă la o «Formula Concordiae»; de asemenea asupra «Convorbirilor dintre 6 familii confesionale» în vederea unirii, care au avut loc la Limuru, lîngă Nairobi-Kenia, în aprilie 1970.

Problema cea mai delicată pusă în dezbaterea acestei sesiuni a Comitetului de lucru al Comisiei pentru «Credinţă şi Constituţie» a constituit-o discutarea propunerii Diviziei Misiune şi Evanghelism Ecumenic de a fuziona cu Comisia pentru «Credinţă şi Constituţie», propunere însuşită de Comitetul pentru structuri al Consiliului Ecumenic al Bisericilor în aprilie 1970, dar respinsă categoric de Comitetul de lucru al Comisiei pentru «Credinţă şi Constituţie». Comitetul pentru structuri va ţine o nouă şedinţă în octombrie 1970.

S-a hotărît ca activitatea «Grupului mixt de lucru» (romano-catolic şi ecumenist) să fie analizată şi să fie expusă într-un raport dezvoltat care va fi prezentat Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a cărui sesiune va avea loc la Addis-Abeba, la începutul anului 1971.

Au mai fost discutate «Convorbirile purtate cu adventiştii», despre săptămîna de rugăciune ecumenică şi despre publicaţiile Comisiei pînă în vara anului 1971.

A fost luat în dezbatere şi a fost aprobat «Bugetul pe anul 1971» al Secretariatului Comisiei pentru «Credinţă şi Constituţie».

A fost luată iniţiativa redactării unei noi serii de studii de către diferite grupuri de teologi şi publicarea unui volum intitulat *Studii ale Comisiei pentru «Credinţă şi Constituţie», 1967—1971.*

S-a hotărît, în sfîrşit, ca în anul 1971 Comisia pentru «Credinţă şi Constituţie», în plenul ei, să ţină o sesiune la Louvain, între 2 şi 12 august 1971.

SESIUNEA DE «CONSULTAŢII» A GRUPULUI MIXT DE LUCRU LĂRGIT ASUPRA «CATOLICITĂŢII ŞI APOSTOLICITĂŢII»

«Grupul mixt de lucru» al Comisiei pentru «Credinţă şi Constituţie» format din teologi reprezentanţi romano-catolici şi din teologi ortodocşi şi protestanţi, reprezentanţi ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a hotărît încă din 1965 ca o comisie mixtă, formată din teologi din ambele familii de Biserici să studieze problema «Catolicităţii şi Apostolicităţii Bisericii» pe care se axează învăţătura protestantă şi, respectiv, cea romano-catolică.

Această Comisie a ţinut trei sesiuni (între 19—24 mai 1967 la Nemi, lîngă Roma; între 16—20 decembrie 1968 la Oud-Poelgeest, în Olanda; între 31 mai şi 5 iunie 1968 la Roma). Nouă dintre teologii din această Comisie au pregătit studii aprofundate care au lămurit unele aspecte ale acestei probleme complexe. Studiile acestea au fost discutate în aceste sesiuni, iar nouă dintre ele au fost publicate în revista «One in Christ». Iar în cea de a treia sesiune s-a luat hotărîrea de a se începe redactarea unui *Document de studiu* «care să favorizeze continuarea dialogului teologic asupra acestor puncte». Acest document a fost discutat pentru prima dată de membri ortodocşi ai Comitetului de lucru al Conferinţei pentru «Credinţă şi Constituţie», prezenţi la sesiunea de la Canterbury — Anglia, în august 1969 şi apoi la sesiunea de consultaţii de la Cartigny, între 11 şi 14 august 1970 a Grupului mixt de lucru lărgit.

La această sesiune de «consultații» au luat parte următorii teologi: 1. Prof. Giuseppe Albertino (Bologna-Italia); 2. Fr. Raymond B. Brown (Mary's Seminary, Baltimore — Statele Unite); 3. Prof. N. Chițescu (Institutul teologic de grad universitar-București); 4. Pr. Yves Congar (Le Saulchoir-Franța); 5. Prof. John Deschner (Universitatea metodistă din Dallas-Statele Unite); 6. Fr. Paul Drayfus («Ecole Biblique»-Ierusalim); 7. Pr. Pierre Duprey (Secretariatul pentru unitate-Vatican); 8. Prof. Alexandre Ganoczy (Arcueil-Franța); 9. Canonicul David Jenkins (Consiliul Ecumenic al Bisericilor-Geneva); 10. Dr. J. Kelly (Oxford); 11. Dom Emmanuel Lanne (de la Colegiul Pontifical Grec-Roma); 12. Prof. J. Mc. Caughey (Ormond College, Parkville-Australia); 13. Prof. Jorge Medina (Correo Central-Santiago de Chile); 14. Fr. Basil Meeking (Secretariatul pentru unitate-Vatican); 15. Prof. John Meyendorff (St. Vladimir's Theological Seminary-Crestwood-Statele Unite); 16. Prof. J. Robert Nelson (Boston-Statele Unite); 17. Prof. Wolfhart Pannenberg (Institutul Ecumenic-Facultatea Evanghelică de teologie-München); 18. Arhimandritul Dr. Damaskinos Papandreu (de la Centrul Ortodox-Chambesy-Geneva); 19. Prof. N. A. Zabolotski (Academia duhovnicească din Leningrad); 20. Prof. V. C. Samuel (Theological College of the Holy Trinity-Addis Abeba); 21. Dr. Konrad Raiser (Consiliul Ecumenic al Bisericilor-Geneva); 22. Dr. Lukas Vischer (Consiliul Ecumenic al Bisericilor-Geneva); 23. Prof. L. Voronov (Academia duhovnicească din Leningrad); 24. Dr. J. Zizioulas (Consiliul Ecumenic al Bisericilor-Geneva); 25. Prof. J. Witte (Universitatea Gregoriană-Roma); (Dintre acești 25 de membri: 5 au fost ortodocși, 10 romano-catolici, iar 10 protestanți de diferite nuanțe).

Documentul de studii — luat în discuție — a fost conceput și descris nu ca o declarație comună, nici ca un «status quaestionis», ci ca un instrument de lucru pentru Grupul mixt de lucru.

În partea introductivă se precizează că nici unul dintre membrii comisiei nu se identifică cu ansamblul Documentului prezentat, în care stau alături poziții foarte deosebite, dar cu toții sînt de acord să atragă atenția teologilor competenți asupra lor.

Scopul Documentului este de a se întinde punți care să apropie pozițiile tot mai depărtate după Marea Schismă și mai ales după Reformă, precizînd că deosebirile vechi rămîn mai departe, dar ele pot fi tratate astăzi sub o lumină nouă, ceea ce se poate lăsa să se întrevadă progrese posibile.

Documentul, inițiat de Grupul mixt de lucru, redactat de comisia teologică constituită pentru «catolicitate» (sobornicitate) și «apostolicitate» și așa cum a fost modificat în urma sesiunii de consultații de la Cartigny pentru a fi prezentat Comisiei pentru «Credință și Constituție» (în sesiunea din prima parte a lunii august 1971, de la Louvain-Belgia), are următorul cuprins:

Partea I-a intitulată «Descrierea nouă a noțiunilor de «catolicitate» (sobornicitate) și «apostolicitate», urmărește să elimine din cuprinsul acestor noțiuni interpretările deosebitoare, care au pătruns în eclezioIogiile confesionale și să gîndească din nou problematica privind interpretarea de ansamblu a celor patru proprietăți atribuite Bisericii din Simbolul niceoconstantinopolitan de Tradiție și să privească

sub o lumină nouă unitatea Bisericii, şi îndeosebi să precizeze dacă apostolicitatea şi catolicitatea trebuie socotite ca dimensiuni ale Bisericii puse în principiu, sau ca o cerinţă de universalitate, de plinătate, înţelegere, slujire şi sfinţire pe care Domnul o adresează Bisericii prin Duhul Sfînt spre restaurarea lumii.

Partea II-a, intitulată «Apendice I», în care se sugerează domenii pentru cercetări viitoare are următorul cuprins: I. «Apostol» în Noul Testament cu două subdiviziuni: 1. Rezultatele studiului critic al descrierii Apostolilor dată în Noul Testament şi 2. Probleme puse Bisericilor de aceste studii critice. II «Identitate, schimbare, normă»; III. «Ministeriu şi Episcopat»; IV. «Aspectul sacramental al Apostolicităţii»; V. «Conciliaritate şi Primaţie»; VI. «Unitate şi pluralitate»; VII. «Biserica locală şi Biserica Universală».

Apendicele al II-lea, intitulat «Identitate, schimbare şi normă», cuprinde textul a două referate cu acelaşi titlu susţinut la Consultaţia de la Cartigny.

Referatul, întocmit de Canonicul anglican David Jenkins, pune problema identităţii unor Biserici de astăzi cu creştinismul primar, identitate care începînd cu secolul al II-lea a fost apreciată după criteriul «apostolicităţii» instituţiilor şi învăţăturii Bisericilor locale, iar aceasta se măsura după principiul scripturistic şi după ideea de Tradiţie. Istoria arată cit de mari au fost tranformările ce au avut loc începînd din secolele al III-lea şi al IV-lea, dar mai ales în evul mediu şi în vremurile moderne, din toate punctele de vedere. Uneori aceste prefaceri au fost socotite drept creşteri organice; alte ori ele au fost taxate drept inacceptabile, ca o depărtare de la norma creştină, adică de la viaţa apostolică. Întrucît însă conştiinţa creştinilor despre credinţa lor nu se poate niciodată abate total de la adevăr, se pune problema necesităţii unui criteriu al adevăratei înţelegeri şi identităţi a Bisericii.

Autorul susţine că normele tradiţionale ale înţelegerii credinţei (cum sînt scrierile patristice, simbolice, magisteriul episcopilor de succesiune apostolică) au cunoscut şi ele modificări în decursul istoriei şi, prin urmare, n-ar putea fi socotite ca neschimbabile, cu atît mai mult, cu cît faptul că Iisus Hristos trebuie să revină în slavă ar indica, de asemenea, o schimbare care dă naştere la tensiunea misionară între ceea ce e şi ceea ce trebuie să fie. De aceea cel ce garantează identitatea Bisericii este însuşi Iisus Hristos, prin Duhul Sfînt, Care o călăuzeşte spre tot adevărul (Ioan XVI, 13), fiind prezent în ea, în comuniunea credinţei şi a Tainelor.

Autorul conchide că unitatea Bisericii s-ar exprima, în acest proces istoric, într-o universalitate opusă oricărei uniformităţi unilaterale şi deschisă spre diversitate.

Canonicul anglican David Jenkins a dat o formă sociologică demonstraţiei sale pentru a duce mai departe concluziile referatului rezumat mai sus. Plecînd de la premisa că identitatea şi norma au acelaşi izvor şi sînt corelative, el a demonstrat că normele care determină identitatea vor constitui rezultanta înţelegerii Bisericii — a identităţii ei proprii (ca dimensiune lăuntrică) şi a presiunilor pe care ea le suferă (ca «parametri externi», cum le numeşte autorul).

Cu toate că referatul Canonicului Jenkins aplică la problema dezvoltării Bisericii legile societăţii în general şi ia ca unică autoritate Scriptura, concluziile sale însă au aspecte valabile.

Referatul cu acelaşi titlu, susţinut de teologul dominican Pr. Yves Congar, dezvoltă acelaşi subiect în altă perspectivă. În primul paragraf tratează despre «faptul, gradul şi cauza schimbării», arătînd că e cu neputinţă să se mai susţină cu Nicole şi Bossuet «perpetuitatea fără schimbare a Bisericii creştine». Mai ales că din veacul al XVIII-lea se accentuează faptul istoric al «schimbării», pe cînd ceea ce e «identic» există în mod istoric, întrucît este întrupat şi trăit «în» şi «de» oameni. Cuvîntul «identitate» apare în titlu pentru că se afirmă identitatea credinţei noastre cu aceea a Apostolilor —, ca şi identitatea tainelor, a misiunii şi a ministeriului.

Vorbind despre «Încercările de a împăca «identitatea» cu «schimbarea» autorul a arătat că problema are o istorie îndelungă, în cursul căreia, încetul cu încetul, s-a făcut o trecere de la implicit la explicit; a intervenit noţiunea de «dezvoltare» şi ea a sugerat putinţa de împăcare a schimbării şi identităţii. Iar o înţelegere mai deplină a deosebirilor descoperite în istorie a adus pe teologii catolici de astăzi să părăsească ideea de dezvoltare, deoarece s-a recunoscut că sînt şi dări înapoi, omisiuni, mergeri orbeşte etc.

Pornind de la afirmaţia lui Toma de Aquino — că credinţa nu se sfîrşeşte în formulele ei ci în realitate —, autorul a arătat că între realităţile care constituie Biserica trebuie să existe: a) o identitate fundamentală de scop (intentio), care se referă la sensus, nu la cuvinte şi b) elementele esenţiale a ceea ce s-a dat.

În legătură cu problema pluralismului, autorul a subliniat că pluralismul trebuie să permită o mărturisire unică de credinţă, care să nu fie incompatibilă cu o diversitate de concepte şi formule.

Mai departe Pr. Yves Congar a precizat care sînt «Normele identităţii în ciuda schimbării şi diferenţelor» şi a încheiat cu afirmaţia că nici una dintre normele criteriilor acestea nu poate fi primită izolată de celelalte.

Aceste două referate au fost discutate, în care s-au făcut incursiuni în toată teologia şi s-au exprimat păreri întemeiate pe punctele de vedere proprii fiecărei confesiuni creştine.

Astfel reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a arătat că, în legătură cu problema posibilităţii aducerii la cunoştinţa tuturor preoţilor a problemelor ecumeniste, în revistele noastre bisericeşti al căror cuprins ajunge şi se discută la cercurile preoteşti nu numai că se fac dări de seamă, rezumate şi recenzii asupra acţiunilor cu caracter ecumenist din toată lumea, sau respectiv, asupra publicaţiilor de acest gen, dar se şi pun şi se rezolvă probleme privind apropierea şi unirea Bisericilor. Mai mult, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a iniţiat un «ecumenism lăuntric în mic», în cadrul căruia problemele vitale ale lumii de astăzi sînt dezbătute de către toate cultele din Republica Socialistă România.

În legătură cu problema publicării unei *Mărturisiri de credinţă comună*, alcătuită de Grupul mixt de lucru reprezentantului ortodox român a amintit «Documentul de la Bucureşti», intitulat *Euharistia ca taină a unităţii creştine*, pregătit de teologii Bisericilor creştine din România în 1964, cu ocazia vizitei unei delegaţii a Comisiei pentru «Credinţă şi Constituţie» în frunte cu Dr. Lukas Vischer şi a evidenţiat unele inconveniente ale unei astfel de Mărturisiri comune.

Combătînd înlăturarea tendinţei «orizontalismului» teologic actual, delegatul Bisericii Ortodoxe Române a evidenţiat aspectele ajutorului dat de Biserică luptei purtată astăzi de regimurile progresiste pentru o lume mai bună şi mai dreaptă,

iar în legătură cu eficacitatea participării Bisericii la nevoile imediate ale lumii, el a demonstrat că Biserica Ortodoxă Română, care niciodată nu s-a despărţit de poporul român, nu s-a izolat în «reverii mistice» de cei peste care a trecut potopul pustiitor al apelor, în timpul inundaţiilor din primăvara acestui an, ci s-a angajat total în acţiunea de împotrivire stihiilor şi în acţiunea de reconstrucţie.

În sfîrşit, în legătură cu fixarea planului de continuare a activităţii comune a grupului mixt de lucru, reprezentantul ortodox român a propus publicarea unui studiu larg asupra a ceea ce s-a realizat din punct de vedere ecumenist din 1920 pînă astăzi — privind colaborarea cu Biserica Romano-Catolică.

În ultima zi s-a aprobat următorul «Preambul» la «Documentul asupra catolicităţii şi apostolicităţii» (publicat în revista «One in Christ», nr. 3/1970, p. 452—482): «Membrii consultaţiei care a avut loc în Cartigny-Elveţia, între 11—14 august 1970, sînt de părere că în acest Document există mai multe puncte noi de apropiere teologică în problemele discutate, puncte de apropiere care deschid noi posibilităţi în discuţiile ecumenice. De pildă, există o accentuare folositoare a ideii că sobornicitatea («catolicitatea») nu e numai o dimensiune a Bisericii dată în principiu, ci şi o cerere pentru universalitate, pentru slujire şi pentru sfinţire. Legătura apostolicităţii cu misiunea Bisericii este de asemenea dătătoare de nădejdi. Dar poate că cea mai însemnată contribuţie o constituie contextul eshatologic în care sînt înţelese «catolicitatea» (sobornicitatea) şi «apostolicitatea». Fie ca anticipare a plinătăţii ce va să vină, fie ca aşteptare a acestei plinătăţi, eshatologia se arată ca o dimensiune esenţială a vieţii Bisericii».

Iar la *Apendicele II* («Identitate, schimbare şi normă») s-a adăugat declaraţia: «Elementul istoric se schimbă în creştinism. Răspunsul-standard la problema schimbării este că se schimbă numai accidentele» creştinismului nu şi substanţa lui. Dar e acesta un răspuns realist? Schimbarea nu e implicată în Întrupare şi în urmările ei? Nu sînt afectate de schimbare înseşi normele de care ne-am servit ca să judecăm creştinismul? Ca un exemplu practic, deosebirile evidente în exerciţiul episcopatului care se întîlnesc între cei din epoca lui Ignaţiu al Antiohiei şi cel din timpurile moderne n-au schimbat chiar natura episcopatului? Dacă nu, în ce constă identitatea lui?» (Cu aceasta se face diferenţa între «episcopatul» roman şi celelalte).

Adunarea a hotărît, la sfîrşit, ca «Documentul asupra catolicităţii şi Apostolicităţii» să fie prezentat Comisiei pentru «Credinţă şi Constituţie» în sesiunea din anul 1971 de la Louvain, după ce va mai fi supus unor personalităţi şi instituţii teologice în vederea definitivării şi publicării lui din nou.

A TREIA SESIUNE DE CONVORBIRI NEOFICIALE ÎNTRE ORTODOCŞI ŞI NECALCEDONIENI

Între 16—21 august 1970, a avut loc în Mînăstirea «Le Cénacle» din Geneva a treia sesiune de convorbiri neoficiale între teologii ortodocşi — calcedonieni şi necalcedonieni, după sesiunile de la Aarhus (1964) şi Bristol (1967).

Au fost pregătite din timp, traduse și trimise participanților, cele două referate principale cu același titlu: *Deosebirea dintre «oros» și «canon» și însemnătatea ei pentru primirea Sinodului de la Calcedon*, întocmite de Prof. Ioan Karmiris de la facultatea de teologie a Universității din Atena și de Prof. N. Chițescu de la Institutul teologic de grad universitar din București.

Au mai fost citite următoarele referate: *În chestiunea soartei definiției de la Calcedon pînă la al VI-lea Sinod Ecumenic* (de Gherasimos Konidaris, de la Atena); *Tradițiile canonice ale Bisericii Ortodoxe și ale Bisericilor Orientale* (de Episcopul Petru al Chersonesului); *O scurtă istorie a eforturilor de a reuni părțile calcedoniene și necalcedoniene de la 451 la 641* (de Prof. V. C. Samuel, indian, de la Facultatea de teologie din Addis Abeba); *O expunere istorico-teologică a anatemelor date de Biserica Armeană împotriva Sinodului al IV-lea Ecumenic* (de Arhim. Damaskinos Papandreou, directorul Centrului de la Chambésy); *Cele dintîi trei Sinoade Ecumenice și însemnătatea lor pentru Biserica Armeană* (de Dr. Mesrob K. Krikorian, de la Viena); *Ce e inerent în relațiile dintre Bisericile Ortodoxe și Bisericile Vechi Orientale* (de Dr. I. Zizioulas, cosecretar al Comisiei pentru «Credință și Constituție»); *Formule ecleziologice privind relațiile dintre Bisericile Ortodoxe și Bisericile Vechi-Orientale* (de Arhim. Prof. Paul Verghese), acest din urmă referat a fost exclus de la citire în urma intervențiilor teologilor ortodocși pentru că n-a fost anunțat participanților, pentru că este unic, neavînd un contra-referat din partea teologilor ortodocși și pentru că afirmă că nu poate fi primit Sinodul al VI-lea, după ce în «Minutele» de la Bristol (p. 208) și în «Minutele» de la Aarhus (p. 84) a spus exact invers. (Dr. Mesrob K. Krikorian a acuzat pe unii necalcedonieni că vorbesc neautorizați în numele altor Biserici).

Teza referatelor principale despre «oros» (definiție doctrinară sinodală) și «canon» a fost discutată sub toate aspectele principale trei zile. O altă temă discutată îndelung a fost aceea evidențiată de referatul Dr. Mesrob Krikorian, adică lipsa de coeziune dintre necalcedonieni asupra unor puncte.

Discuțiile de la această întîlnire de la Geneva au fost mai precise, mai amănunțite și cu un caracter mai practic decît la primele două Adunări, de la Aarhus și Bristol.

S-au putut desprinde din cele discutate timp de cinci zile următoarele idei majore: 1. Să se continuie aceste conversații, paralel cu activitatea unei Comisii mixte care se va constitui în mod oficial, deoarece sesiunea de la Geneva a arătat că, la trecerea la fapte, s-au ivit greutăți neprevăzute. 2. S-a luat act de făgăduiala pe care a dat-o Biserica Ortodoxă Greciei pentru o subvenție pentru continuarea acestor conversații neoficiale. 3. În acest scop s-a cerut să se mențină un comitet de continuarea discuțiilor și să se publice și referatele și minutele de la Geneva într-o revistă grecească. 4. S-a hotărît, de asemenea, publicarea unui volum cu referatele celor trei sesiuni și a «Minutelor» lor și cu colaborări a unor facultăți de teologie. 5. O formulă mai largă hristologică va fi formulată de același grup de teologi care au lucrat pînă acum și apoi va fi prezentată Comisiei mixte, fiindcă numai Biserica are dreptul s-o emită. 6. În *Declarația ultimă* a acestei sesiuni urmează să se arate limpede situația reală a stadiului apropierii între cele două familii de Biserici. 7. S-a hotărît să se caute modalitatea de revenire asupra anatemelor reciproce și menținerea unei jurisdicții paralele, la început cel puțin a ambelor familii de Biserici. 8. S-a hotărît să se lucreze de pe acum pentru schim-

barea climatului de separație pricinuită de Tradiția de despărțire care durează de peste un mileniu și jumătate.

Declarația finală, pentru care s-a fixat de la început un comitet unic, a fost refăcută în trei forme și la despărțire s-a hotărît ca ea să fie redactată definitiv de Mitropolitul Timiadis, Prof. Dr. Nikos N. Nissiotis și Arhim. Prof. Paul Verghese.

Declarația finală, adresată tuturor Bisericilor din cele două familii, începe prin constatarea că această Consultație s-a ținut «într-o atmosferă de deschidere și încredere» în special ca urmare a convorbirilor antecedente și cuprinde trei părți :

1. *Reafirmarea înțelegerii hristologice*, la Aarhus și Bristol, are ca temei substanța hristologiei comune. Pe baza esenței dogmei hristologice cele două tradiții — a Bisericilor Ortodoxe și a Bisericilor Vechi-Orientale —, în ciuda celor cincisprezece veacuri de despărțire, încă se mai găsește într-o înțelegere deplină și profundă cu Tradiția universală a Bisericii celei una și neîmpărțită. De ambele părți se susține, învățătura Sfîntului Chiril al Alexandriei, cu toate că se folosește o terminologie deosebită pentru a se lămuri această învățătură. De ambele părți se învață că Cel ce este de o ființă cu Tatăl după Dumnezeire s-a făcut consubstanțial și cu noi după firea omenească prin întrupare; că Cel ce s-a născut din Tatăl mai înainte de toți vecii s-a născut din Fecioara Maria pentru noi și pentru a noastră mîntuire și în El cele două firi sînt unite într-o ipostasă a Logosului dumnezeiesc, fără amestecare și fără schimbare, fără împărțire și fără despărțire. Iisus Hristos e Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit, cu toate atributele și facultățile care aparțin și Dumnezeirii și umanității.

— Voința și lucrarea omenească ale lui Hristos nu sînt nici absorbite nici anulate de voința și lucrarea Sa dumnezeiască, nici nu sînt opuse una alteia, ci sînt unite împreună într-un acord desăvîrșit fără împărțire și fără amestecare. Cel ce voiește și lucrează este totdeauna Ipostasul unic al Logosului întrupat. Unul este Emmanuel, Dumnezeu și Om, Domnul și Mîntuitorul nostru, Căruia ne închinăm și-L adorăm și Care este om asemenea nouă.

— Noi ne-am convins că acordurile noastre se extind dincolo de doctrina hristologică ca să îmbrățișeze de asemenea alte aspecte ale tradițiilor autentice, deși noi n-am discutat în amănunt toate problemele. Dar prin vizite reciproce și prin studiul tradițiilor liturgice, ca și prin scrierile spirituale și teologice ale celorlalți, am redescoperit, într-o atitudine de mulțumire față de Dumnezeu, înțelegerea noastră reciprocă asupra Tradiției și a practicii comune, în înțelegerea comună a Sfintei Treimi, a întrupării, a Persoanei și lucrării Sfîntului Duh, asupra ființei Bisericii ca o comuniune a sfinților, cu preoția și tainele ei, ca și asupra vieții ce va să vină cînd Domnul va veni în toată slava Sa.

— Noi ne rugăm ca Duhul Sfînt să continue să ne silească pentru a găsi unitatea noastră deplină în Trupul unic al lui Hristos. Înțelegerea noastră reciprocă nu e numai verbală sau conceptuală, ci e un acord profund care ne forțează să rugăm Bisericile noastre să săvîrșească unirea noastră aducînd din nou împreună cele două linii ale Tradiției care au fost despărțite atît de multă vreme una de alta pentru motive istorice. Noi lucrăm în speranța că Domnul nostru ne va asigura deplina unitate așa încît să putem sărbători împreună această unitate într-o Euharistie comună. Este dorința noastră puternică și scopul nostru final.

2. *Unele deosebiri.* — În ciuda înțelegerii noastre asupra ființei Tradiției, îndelunga perioadă de despărțire a adus unele deosebiri în expresia formală a acestei Tradiții. Aceste deosebiri sînt în legătură cu trei probleme teologice de bază :

a) *Sensul și locul Sinoadelor în viața Bisericii.* — Teologii din Biserica Ortodoxă au dat atenție faptului că pentru ei Biserica învață că cele șapte Sinoade Ecumenice au o coerență și continuitate lăuntrică, care le face un complex unic indivizibil. Teologii din Bisericile Vechi Orientale simt, totuși, că tradiția hristologică autentică a fost ținută atît de departe de ei pe baza celor trei Sinoade Ecumenice, la care s-a adăugat Tradiția liturgică și patristică a Bisericii. Nădejdea noastră este că studiul dus mai departe ne va conduce la soluționarea acestei probleme prin decizia comună a Bisericilor noastre. În ce privește Sinoadele și autoritatea lor, noi simțim că sinoadele trebuie privite mai curînd ca evenimente harismatice în viața Bisericii, decît ca o autoritate a Bisericii. Unde unele sinoade sînt recunoscute de Tradiția Bisericii ca sinoade adevărate, fie ca ecumenice, fie ca locale, autoritatea lor nu trebuie privită ca venind de la Duhul Sfînt. Trebuie să se facă deosebire nu numai între legislațiile canonice și definițiile doctrinare ale unui Sinod, ci și între adevărata intenție a definiției dogmatice a unui sinod și terminologia particulară în care e exprimată, care mai tîrziu are mai puțină autoritate decît s-a intenționat.

b) *Anatematizări și proclamări ca sfinți ai unor dascăli.* — Reunirea celor două tradiții care au continuitatea lor proprie pune unele probleme în legătură cu unii dascăli venerați ai unei familii, care au fost condamnați sau anatematizați de cealaltă. În mod normal s-ar putea să nu fie necesar să se ridice aceste anateme, nici să fie recunoscuți ca sfinți dascălii aceștia, de partea care i-a condamnat. Dar restaurarea comuniunii implică, printre altele, faptul ca anatemele și condamnarea formală a dascălilor venerați de cealaltă parte să înceteze, cum e cazul cu Leon, Dioscur și Sever al Antiohiei.

c) *Chestiuni juridice în relație cu manifestarea unității Bisericii la nivel local, regional și mondial.* — E recunoscut că jurisdicția nu trebuie privită ca o problemă pur și simplu administrativă, ci că în unele aspecte ea atinge substanța însăși a eclezologiei. Modelele tradiționale ale autonomiei sau autocefaliei teritoriale au propria lor justificare pragmatică. Manifestarea unității locale în veacurile primare ducea la un episcop cu un colegiu de prezbiteri uniți într-o singură Euharistie. În vremurile mai aproape de noi, considerații de ordin pragmatic și teologic au impus necesitatea de a avea în unele cazuri mai mulți episcopi și Euharistii într-o cetate, dar e fapt important ca norma impusă de natura Bisericii să fie păzită cel puțin în principiu și adusă la expresie în comuniunea euharistică și în structurile locale sinodale.

Tradiția universală a Bisericii nu cere uniformitate în toate amănuntele doctrinei, cultului și practicii. Dar e nevoie ca limitele variabilității pluralistice să fie clar arătate, în domeniile formei și cultului, în terminologia expresiei credinței, în spiritualitate, în practica canonică, în cadrele administrative, sau juridice și în alte expresii structurale sau formale ale Tradiției, incluzînd numele dascălilor și sfinților în Biserică.

3. *Spre o «Formulă de împăcare».* — Noi afirmăm din nou sugestia dată la Bristol că primul pas al Bisericilor celor două familii de Biserici este de a numi

o Comisie mixtă oficială spre a examina lucrurile care ne-au despărţit în trecut, să discutăm acordurile şi dezacordurile noastre şi să redactăm o formulă de înţelegere, care nu va avea importanţa unei mărturisiri de credinţă sau a unei definiţii dogmatice, pe baza căreia Bisericile noastre să poată face paşii necesari spre a ne uni într-o Euharistie comună. Însă noi am dat atenţie unor declaraţii care au nevoie să fie hotărîte în mod oficial într-o formulă de reconciliere. Cuprinsul ei ar fi, desigur, acordul hristologic comun, fiind limpede că aceasta nu e o inovaţie din vreo parte, ci o explicaţie a ceea ce s-a ţinut de ambele părţi timp de veacuri, după cum se mărturiseşte de documentele liturgice şi patristice.

O asemenea formulă de reconciliere ar putea folosi teologia Sfîntului Chiril al Alexandriei, ca şi expresiile folosite în *Formula de împăcare* de la 433 dintre Sfîntul Chiril al Alexandriei şi Ioan al Antiohiei; terminologia folosită în cele patru Sinoade Ecumenice de mai tîrziu şi terminologia hristologică folosită în textele patristice şi liturgice de ambele părţi. O asemenea terminologie nu trebuie folosită pe o cale ambiguă ca să acopere un dezacord real, ci trebuie să ajute ca să dea la lumină acordul care există în mod real», se spune la sfîrşit «Formula de reconciliere».

Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a luat cuvîntul de cîteva ori în cadrul problemelor discutate, înfăţişînd, între altele, activitatea desfăşurată de Biserica Ortodoxă Română pentru apropierea şi unirea cu Bisericile Vechi Orientale: «ecumenismul în mic», între toate cultele din Republica Socialistă România, între care se află şi cel armean; vizitele reciproce şi contactele la diferite niveluri (între care vizita M. S. Imperiale Împăratul Haile Selasie I; vizitele reciproce între Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxă Română şi Armeană şi vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în fruntea unei delegaţii în India, Etiopia, Egipt; studiile profesorilor şi ale doctoranzilor în teologie în legătură cu Bisericile Vechi Orientale; burse pentru studenţii indieni şi etiopieni şi, în schimb, începînd de anul acesta, burse pentru studenţii români; strînsele legături de veacuri cu armenii, care au aflat în ţara noastră un refugiu preferat etc.

Reprezentantul ortodox român a cerut să fie înlocuită denumirea introdusă de studiul Prof. Ioan Karmiris de la Aarhus «Formula Concordiae», pentru viitoarea formulă doctrinară comună a celor două familii de Biserici, ca fiind identică cu titlul Mărturisirii protestante de înţelegere între diferitele comunităţi luterane, primită de acestea la 1592.

Şedinţele acestei sesiuni au fost prezidate pe rînd de Prof. Nikos Nissiotis şi de Arhim. Prof. Paul Verghese, iar rugăciunile de seara şi de dimineaţa au fost făcute pe rînd de preoţi din cele două familii de Biserici.

Şedinţa de închidere de vineri, 21 august, a fost prezidată de Prof. Nikos Nissiotis, directorul Institutului Ecumenic de la Bossey, care în cuvîntul rostit cu acest prilej a caracterizat sesiunea de la Geneva drept cea mai «realistă» de pînă acum, întrucît a purces la traducerea în faptă a marii idei a reunirii, tatonînd terenul realizării unei formule comune, doctrinară şi canonică, cu care să se înceapă tămăduirea rănilor trecutului comun.

Prof. N. CHIŢESCU

CONFERINŢA ANUALĂ A ASOCIAŢIEI ANGLICANO-ORTODOXE SFINŢII ALBAN ŞI SERGIU

Între 17—29 august 1970 a avut loc în Colegiul Sf. Aida, al Universităţii din oraşul Durham, conferinţa anuală a Asociaţiei anglicano-ortodoxe Sfinţii Alban şi Sergiu, întemeiată acum 40 de ani din iniţiativa unor teologi anglicani şi ortodocşi ruşi.

Lucrările Conferinţei — la care, din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat Pr. Prof. D. Stăniloae, de la Institutul teologic de grad universitar din Bucureşti şi P. C. Arhim. Antonie Plămădeală, bursier al Patriarhiei Române în Anglia — s-au desfăşurat în şedinţe publice, la care au fost prezentate cîte două expuneri urmate de discuţii. Participanţii au fost profesori şi conferenţiari universitari, preoţi, studenţi între care cîtiva preoţi, şi studenţi ortodocşi. Toţi participanţii anglicani au dovedit în discuţii şi convorbiri cunoştinţe apreciabile despre Ortodoxie şi mare simpatie pentru ea.

Expunerile prezentate au tratat diferite probleme, precum: «Conservarea naturii», «Creştinismul şi literatura», «Creştinismul şi lumea contemporană», «Biserici aggiornate» (susţinută de către P. C. Arhim. Antonie Plămădeală), «Iconografia ortodoxă», «Biserica ieri, azi şi în viitor», «Teologia materiei», «Viaţa şi faptele Sfîntului Calinic de la Cernica» (susţinută de Rev. Donald Allchin); «Responsabilitatea creştină în lume» (susţinută de P. C. Pr. D. Stăniloae).

Reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Române, pe lîngă susţinerea conferinţelor amintite, au participat la susţinerea celorlalte conferinţe, luînd parte activă la dezbaterile ce le-au urmat, înfăţişînd puncte de vedere şi comentarii primite cu mare interes, şi apreciate ca o valoroasă contribuţie la reuşita Conferinţei din acest an.

În ziua de 28 august s-a oficiat liturghia ortodoxă în marea catedrală din Durham, la sfîrşitul căreia a predicat Pr. Prof. D. Stăniloae despre relaţiile anglicano-ortodoxe-române, despre comuniunea sfinţilor şi despre Maica Domnului. La sfîrşitul slujbei s-a făcut o colectă în folosul sinistraţilor din România, în urma inundaţiilor din cursul lunilor mai şi iunie 1970.

Împreună cu Rev. Donald Allchin, Pr. Prof. D. Stăniloae a făcut o vizită Episcopului Jan Ramsey, la reşedinţa sa din castelul din Auckland. Episcopul Jan Ramsey, unul din cei mai de seamă teologi-filozofi anglicani şi preşedinte al Comisiei pentru doctrină al Bisericii Anglicane (din care face parte şi Rev. Donald Allchin), i-a primit cu mare afecţiune şi apropiere sufletească arătîndu-le monumentele de artă păstrate în castel şi istorisindu-le cu acest prilej tot trecutul episcopiei sale.

De asemenea a fost făcută o vizită vicarului episcopului, Rev. Richard Perry, un bun teolog şi secretar al Comisiei pentru doctrină al Bisericii Anglicane.

Între 28 august şi 2 septembrie 1970, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Prof. D. Stăniloae, însoţit de Rev. Donald Allchin a vizitat diferite instituţii monastice şi de învăţămînt teologic, avînd întrevederi cu diferiţi teologi, întreţinînd discuţii cu membrii corpului didactic şi cu studenţi, susţinînd conferinţe şi rostind predici. Astfel, la Lincoln a vizitat Seminarul diecezei pentru pregătirea viitorilor preoţi (licenţiaţi în teologie şi ai altor facultăţi) şi a avut întrevederi cu teologii Victor de Waalx şi Alan Jonas; la Mînăstirea Kelham a avut întrevedere

cu Prof. Georg Every, unul din cei trei redactori ai revistei de studii referitor la ortodoxie «Eastern Churches Review»; la Mînăstirea de maici Fairacras, Pr. Prof. D. Stăniloae, a rostit, duminică 30 august, după săvîrșirea liturghiei anglicane, o predică adecvată locului, iar miercuri 2 septembrie, a susținut o conferință asupra temei cerută de maici: «Semnificația crucii în creștinism»; la Oxford, a participat la recepția organizată la Colegiul St. Steven's House, de către Rev. Allen, principalul colegiului, la care au luat parte numeroși profesori, studenți, preoți ai diferitelor biserici din oraș; și a avut întrevederi cu mai mulți profesori universitari de teologie; în orașul Reading, a avut întrevedere cu profesorul universitar Hodges, care a scris o remarcabilă carte despre «Anglicanism și Ortodoxie», pledînd pentru o ortodoxie occidentală.

După întoarcerea la Londra, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Prof. D. Stăniloae a vizitat Consiliul relațiilor externe al Bisericii Anglicane, din Lambeth, unde a luat parte la masa oficială organizată de Secretarul general al Consiliului, Rev. Michael Moore, la care au participat, printre alții: Rev. Donald Allchin, Prof. Geirg Every, Miss Doris Berry, cunoscătoare a limbii române, care lucrează pentru apropierea între poporul român și poporul englez și între Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă Română prin traducerile ce le face din limba română în limba engleză; John Lawrence, care de asemenea lucrează prin revista sa «Frontier» și prin cărțile ce le publică pentru apropierea între poporul englez și popoarele din Răsăritul Europei.

Pr. Prof. D. STĂNILOAE

SESIUNEA ECUMENICĂ MONAHALĂ DE LA GRANDCHAMP — ELVEȚIA

Între 15 și 20 august 1970, s-au desfășurat la Mînăstirea Protestantă de lîngă Neuchâtel, o sesiune ecumenică monahală.

Sesiunea ecumenică de la Grandchamp a adunat circa 80 de participanți, ortodocși, catolici și protestanți, în mare majoritate maici, deoarece a fost organizată în special pentru maici. Numai vorbitorii au fost călugări, maicile prezentînd mai ales informații, situații statistice, situația actuală din diferite țări în ceea ce privește vocațiile, tendințele și perspectivele practice.

Tema sesiunii, *«Semnificația vieții monahale în lumea de azi»*, a fost pe larg dezbătută — urmărind înțelesul și trăirea celor trei voturi monahale în toate confesiunile creștine —, sub formă de referate și de discuții, precedate de săvîrșirea sfintei liturghii ortodoxă, catolică, anglicană după cum urmează:

Sîmbătă 15 august: Sfînta liturghie arhierească ortodoxă (săvîrșită de I. P. S. Mitropolit Emilianos al Calabriei, Arhim. Nestor Vornicescu și Ierom. Antonie Plămădeală).

— Deschiderea sesiunii: Cuvîntări rostite de Maica Minke, stareța de la Grandchamp, I. P. S. Emilianos de Calabria, Don Juan Garcia Hernando, Directorul Secretariatului Național pentru Ecumenism în Spania.

Duminică 16 august: Sfînta liturghie ortodoxă (săvîrșită de Ierom. Antonie Plămădeală).

— Referate susținute de: I. P. S. Emilianos: *Semnificația vieții monahale azi*; Ierom. Antonie Plămădeală: *Sărăcia — experiența ortodoxă*; Don J. G. Hernando: *Sărăcia — experiența catolică*; Paul Wessinger: *Sărăcia — experiența anglicană*.

Luni 17 august: Sfînta liturghie anglicană (săvîrşită de Pr. Paul Wessinger). — Referate susţinute de: Rosette Genton: *Sărăcia — experienţa protestantă;* — *Discuţii asupra votului sărăciei;* — Referate susţinute de: Ierom. Antonie Plămădeală: *Castitatea — experienţa ortodoxă;* Maica Mariangella della Valle (Italia) şi Maica Hallet (Franţa): *Informaţii asupra vieţii monahale în catolicism;* Arhim. Nestor Vornicescu, Maica Nazaria Niţă, Maica Pelaghia (Grecia), Arhim. Irineu Anastassiadis (Creta): *Informaţii asupra vieţii monahale în ortodoxie.*

Marţi 18 august: Missa catolică săvîrşită de Pr. Michalon (Lyon). — Referate susţinute de: Pr. Michalon: *Castitatea, experienţă catolică;* Se Anke (Germania): *Castitatea — experienţă protestantă;* — *Discuţii asupra votului castităţii;* Referate susţinute de: Ierom. Antonie Plămădeală: *Ascultarea, experienţa ortodoxă;* Maica Maria Tereza Zugazabeitia (Spania): *Semnificaţia şi actualitatea voturilor definitive;* Maica Brigitta, Oxford şi Pr. Rogers Murray (India): *Informaţii asupra vieţii monahale în anglicanism.*

Miercuri 19 august: — Referate susţinute de: Pr. Jean de la Croix Bonadio (Roma): *Ascultarea, experienţă catolică;* Maica Minke (Elveţia): *Ascultarea, experienţă protestantă.* — *Discuţii asupra votului ascultării;* — Referate susţinute de: Marie Homburger (Madagascar) şi Maica Maria Magdalena (Camerun): *Informaţii asupra vieţii monahale din protestantism.*

Joi 20 august: — Sfînta liturghie anglicană, model indian, săvîrşită de Pr. Rogers Murray.

Concluziile: Ierom. Antonie Plămădeală, Don J. G. Hernando, Maica Minke (Elveţia).

Sesiunea ecumenică monahală s-a încheiat cu prezentarea de către reprezentanţii celor trei mari confesiuni creştine a concluziilor asupra lucrărilor sesiunii: întrucît I. P. S. Mitropolit Emilianos de Calabria fusese chemat urgent la Geneva, a delegat pe Ierom. Antonie Plămădeală să prezinte punctul de vedere ortodox asupra lucrărilor; din partea catolică concluziile au fost înfăţişate de Don J. G. Hernando; iar din partea protestantă de către Maica Minke (Elveţia).

Dintre concluziile asupra lucrărilor sesiunii merită să fie notate ca mai importante următoarele:

— Monahismul rămîne necesar vieţii Bisericii.

— Voturile trebuie trăite în toată puritatea lor, adică nu numai în litera lor, ci în spiritul lor. Spre exemplu: călugării nu sînt săraci dacă mînăstirile lor sînt bogate; ascultarea nu este duhovnicească dacă e impusă prin forţă.

— Criza apuseană este în mare parte explicabilă prin aceea că «Regulile» au ajuns să fie aplicate pentru ele însele, nu cu rost duhovnicesc şi astfel au devenit instrumente de constrîngere exterioară.

— Monahismul trebuie să-şi caute acele forme care să-l justifice faţă de Dumnezeu şi faţă de lume, dar s-a apreciat că deschiderea faţă de lumea de azi nu trebuie să însemne secularizare. Monahismul nu se poate seculariza fără să moară.

— Statisticile au arătat că, deşi rămîne încă destul de mare peste tot, numărul călugăriţelor este în scădere datorită pierderii ritmului duhovnicesc în viaţa interioară a mînăstirilor, pe de o parte, iar pe de alta, influenţei lumii moderne, care cheamă spre alte rosturi şi orientează spre ocupaţii civile.

— Pentru ca monahismul să-și recapete situația în Apus, s-a preconizat întoarcerea lui la simplitatea de odinioară, la conjugarea rugăciunii cu munca și, în general, la folosirea experienței ortodoxe.

— Rolul monahismului în ecumenismul actual.

*

Contribuția reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române a fost largă și se poate spune că a concentrat atenția în jurul ei datorită faptului că a avut în expuneri o continuitate unitară. Astfel, înfățișînd cele trei voturi așa cum sînt ele trăite în viața monahală românească de astăzi, reprezentanții ortodocși români au arătat de ce monahismul românesc nu este frămîntat de crize asemănătoare celor din catolicism; cum se împacă la noi munca cu rugăciunea: care este rolul tradiției în viața interioară, în paralelă cu rigiditatea «Regulilor» apusene, care au ajuns să ia locul vieții spirituale, din care cauză acum protestul este orientat exact împotriva «Regulilor».

Un moment emoționant în timpul lucrărilor l-a constituit predarea de către delegația română a darului trimis de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian Comunității de la Grandchamp: un rînd de veșminte și toate cele necesare pentru slujirea sfintei liturghii ortodoxe.

Despre semnificația acestui gest a vorbit I. P. S. Emilianos de Calabria, care, în ședință plenară, a avut aprecieri deosebit de elogioase față de Biserica Ortodoxă Română și față de Prea Fericitul Patriarh Justinian; de asemenea I. P. S Mitropolit Emilianos a exprimat atunci ideea de a propune Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ca într-unul din anii viitori o asemenea sesiune ecumenică monahală să se țină în România, iar curînd după terminarea lucrărilor sesiunii I. P. S. Mitropolit Emilianos a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian următoarea scrisoare:

«Prea Fericite Părinte Patriarh,

Mă grăbesc a Vă comunica marea bucurie pe care am resimțit-o pentru participarea Sfintei Biserici din România la întîlnirea ecumenică ce a avut loc, săptămîna trecută, la Mînăstirea protestantă de maici de la Grandchamp, cu tema: «Semnificația vieții consacrate în lumea de astăzi».

A fost o întîlnire de cea mai mare importanță, avînd chiar o valoare istorică, și care a mărit în mod substanțial cunoașterea fraților noștri creștini din Apus despre Biserica Ortodoxă. Reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române, Arhimandritul Nestor Vornicescu și Ieromonahul Antonie Plămădeală au adus o mărturisire eficace a monahismului și a teologiei românești, iar Maica Nazaria a avut prilejul să inițieze pe mulți participanți la o mai bună înțelegere a admirabilei tradiții monahale feminine a României.

Această întîlnire a adus atît de mari bogății sufletești participanților încît toți au căzut de acord că trebuie privită această întrunire ca un început și că ar fi bine ca anual să aibă loc adunări asemănătoare. Cu ocazia concluziilor finale ale comitetului conducător, s-a ajuns la convingerea că viitoarele întruniri ar trebui să aibă loc pe rînd, sub auspiciile celorlalte Biserici participante și nu numai cum a fost cazul de data aceasta — mereu într-o țară de tradiție protestantă. Pentru acest motiv și avînd în vedere atît de bogata și de înfloritoarea tradiție monastică feminină a Bisericii Ortodoxe Române, s-a luat hotărîrea de a face întrebare Prea Fericirii Voastre dacă o asemenea întîlnire nu ar putea avea loc, într-un an viitor,

la una din marile mînăstiri de maici ale țării Prea Fericirii Voastre. Pentru anul care vine — 1971 — probabil că întrunirea va avea loc tot la Grandchamp, dar poate că pentru 1972 va fi posibil să se găsească o mînăstire de maici care ar fi bucuroasă să găzduiască o asemenea întîlnire în România».

Iar Sora Minke, Superioara Comunității de la Grandchamp, a scris Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian între altele: «Ați avut bunătatea să trimiteți la lucrările sesiunii noastre ecumenice pe P. C. Arhimandrit Nestor Vornicescu, pe P. C. Ieromonah Antonie Plămădeală și pe Maica egumenă Nazaria Niță de la Ierusalim, care prin prezența lor atentă, prin comunicările și sfaturile lor au fost pentru noi bune vestiri din partea sfintei Biserici Ortodoxe Române, pentru a cărei pace și bunăstare vom înălța de acum înainte rugăciuni în comunitatea noastră.

Ați avut de asemenea bunătatea nu numai să trimiteți pe aceștia, dar ne-ați trimis și un dar minunat și neașteptat din partea Prea Fericirii Voastre: toate veșmintele și obiectele sfinte pentru slujirea sfintei liturghii în biserica noastră.

P. C. Arhim. Nestor Vornicescu va fi ambasadorul nostru pentru a vă spune prin viu grai recunoștința Comunității noastre, atît de privilegiată prin generozitatea Prea Fericirii Voastre, grație căreia Comunitatea noastră își va îndeplini una din dorințele sale cele mai dragi: să primească cu mare ușurință pe preoții ortodocși în treceri prin Elveția, care făcînd popas la Comunitatea noastră să poată sluji sfînta liturghie ortodoxă, pentru ca prin aceste celebrări euharistice Sfîntul Duh să sădească în inimile noastre așteptarea unității vizibile a creștinilor din Orient cu cei din Occident.

Rog pe Prea Fericirea Voastră să binevoiască a găsi aci expresia adîncii noastre recunoștințe și o rugăm să fie încredințată de rugăciunile noastre și de omagiul înaltului nostru respect pentru Prea Fericirea Voastră».

CRONICA

Sîmbătă, 4 iulie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Mgr Episcopul Szabo, Primatul romano-catolic al Ungariei.

Au fost de față la audiență P. S. Episcop Antim Tîrgoviștеanul, vicar patriarhal, doi preoți romano-catolici și P. C. Arhim. Emilian Birdaș de la Alba Iulia.

Joi, 30 iulie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Spyros Konstantinidis, Atașatul Comercial al Ambasadei Greciei la București, care a prezentat pe: Dl. Eftimios Lukisid, armator în Pireu și Dl. Gheorghe Economu, director al firmei «Lukidis», pe care i-a distins cu Crucea patriarhală pentru mireni în semn de gratitudine din partea Bisericii Ortodoxe Române că au transportat gratuit cu vaporul ajutoarele pentru sinistrații din România, trimise de Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscop al Atenei și Primat al Greciei.

Au fost de față: P. S. Episcop Antim Tîrgoviștеanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor și P. C. Secretar N. Cazacu.

Vineri, 31 iulie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Prof. Paul Miron de la Freiburg im Breisgau, venit în țara noastră în problema ajutorării sinistraților.

A primit de asemenea pe Ierod. Daniel Curely, de la Mînăstirea catolică «Sf. Maria» Mont-des-Cats, din Franța de Nord, venit cu aprobarea stareţului său, Reverendul André Louf, pentru a vizita mînăstirile din țara noastră.

Au fost de față P. C. Pr. Consilier D. Fecioru și P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Luni, 3 august 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit în audiență pe Dl. Georgescu, Ambasadorul R. S. România în Israel, în legătură cu situația bisericilor românești de la Ierusalim și Iordan și pe P. C. Prot. Glicherie Moraru, de la Detroit — U.S.A., în legătură cu ajutorarea sinistraților din țara noastră.

Au fost de față P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Al. Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Marți, 4 august 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarele persoane: P. C. Pr. George Tsetsis și Dl. Căpitan Hoerner, veniți din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru documentare în legătură cu proporțiile inundațiilor din țara noastră, în vederea trimiterii de ajutoare pentru sinistrați; Rev. Albert Rauch, împreună cu Dl. Prof. Paul Miron, în problema vizitei Prea Fericitului Patriarh Justinian în R. F. a Germaniei, în octombrie 1970.

După-amiază a avut loc o consfătuire cu reprezentanții de la Geneva, la care au luat parte și Episcopul evanghelic Albert Klein, de la Sibiu și Episcopul reformat Pap Lázsló, de la Oradea.

Au fost de față P. S. Episcop Antim Tîrgoviștеanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, și P. C. Pr. Consilier D. Fecioru.

Joi, 6 august 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Aninoiu, Ambasadorul Republicii Socialiste România în Austria, însoțit de P. C. Pr. Prof. Gh. Moisescu, în probleme privitoare la relațiile culturale între cele două țări.

După-amiază, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe cei doi delegați veniți de la Geneva, pentru luare de rămas bun, pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh i-a rugat să transmită Conducerii Consiliului Ecumenic al Bisericilor expresia gratitudinii Bisericii Ortodoxe Române și a Conducerii Statului nostru pentru ajutorul important trimis pentru sinistrații din România.

Au fost de față P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, un delegat al Departamentului Cultelor, P. C. Pr. Consilier D. Fecioru și P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Sîmbătă, 8 august 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe P. C. Pr. Vasile Ștefan, superiorul Capelei ortodoxe române de la Baden-Baden (R. F. a Germaniei), căruia i-au fost încredințate scrisori oficiale către Conducătorii Bisericilor creștine din R. F. a Germaniei, referitor la vizita pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh o va face Bisericii Romano-Catolice din R. F. a Germaniei.

Duminică, 9 august 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Episcopul protestant Schönherr Albert, cu soția, însoțiți de P. S. Episcop Visarion Rășinăreanul, vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, precum și pe Doamnele Laufer, de la Serviciul de Întrajutorare bisericească din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor Geneva și Zürich.

Au fost de față P. C. Consilier D. Fecioru și P. C. Pr. Inspector Ilie Georgescu.

Vineri, 14 august 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Alfred Rappard, Ambasador al Elveției la București. La dorința oaspetelui, i s-au dat explicații asupra organizării Bisericii Ortodoxe Române, recrutării clerului, libertății religioase pentru toate cultele etc. Prea Fericitul Părinte Patriarh a exprimat oaspetelui gratitudinea Bisericii Ortodoxe Române și a Conducerii Statului Român pentru ajutoarele importante trimise de Bisericile, fabricile, societățile «Caritas» și de particulari din Elveția, pentru sinistrații din România.

Au fost de față P. C. Pr. Al. Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Pr. Consilier C. Pârvu și P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Luni, 17 august 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh a primit următoarele persoane: Father Joseph Vendrappilli din Kottayam-Kerala — India; și Father John Moyer, pastor prezbiterian în Los Angeles din Biserica Prezbiteriană «COEMAR».

Au fost prezentați de P. C. Pr. Consilier D. Fecioru și Ioan Lahovari ca interpret.

Miercuri, 19 august 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a avut o întrevedere cu I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, înapoiat din misiunea îndeplinită în Europa de Apus și în America, unde a transmis recunoștința Bisericii Ortodoxe și a Statului Român pentru ajutoarele trimise sinistraților din țara noastră.

Vineri, 21 august 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit un grup de 6 preoți catolici italieni (între care un preot ortodox albanez) și circa 40 laici, bărbați și femei, catolici din Italia, veniți ca turiști sub conducerea Mgr Aristide Brunello — orientalist și colaborator la «Oriente Christiano», membru al Secretariatului pentru unitatea creștinilor.

A primit, de asemenea, pe Dl. Ignace Peckstad, judecător supleant la Curtea de Apel din Gand — Belgia (împreună cu soția și cei 4 copii ai lor), care a ținut 50 conferințe despre Ortodoxie și în special despre Biserica Ortodoxă Română.

Au fost de față P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Consilier D. Fecioru și P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

În aceeași zi, seara, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a asistat, ca invitat, la Mitingul ținut în cinstea zilei de 23 August, în sala Palatului Republicii.

Duminică, 23 august 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a participat la parada oficială pentru sărbătoarea națională «23 August», ca invitat.

Luni, 31 august 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Episcopul grec Sylas de Amphipolis, reprezentant al I. P. S. Arhiepiscop Iakobos al Americii împreună cu un delegat al Societății «Caritas» din Statele Unite ale Americii (însoțit de un rabin și de doi reprezentanți ai Bisericilor Protestante din America), în legătură cu ajutoarele trimise pentru sinistrații din România.

La întrevedere au fost de față Î. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Consilier D. Fecioru și Dl. Rus Remus, interpret de limba engleză.

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

EPISCOPIA MISIONARĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN AMERICA

Vizita Mitropolitului Iustin al Moldovei și Sucevei

În ziua de 30 iunie 1970 a sosit în Statele Unite, venind de la Geneva, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, împreună cu Dl. Prof. H. Binder, vicarul Episcopiei Evanghelice-Luterane C. A. din Sibiu.

Cei doi demnitari bisericești au avut misiunea ca, în numele Bisericii Ortodoxe Române și al celorlalte Biserici creștine din România, să aducă mulțumiri acelor organizații religioase din Statele Unite și Canada care au colectat ajutoare pentru victimele inundațiilor din România, precum și să studieze posibilitatea unor noi ajutoare.

La 2 iulie 1970, I. P. S. Mitropolit Iustin a sosit în Detroit și a făcut Prea Sfințitului Episcop Victorin o vizită, ca răspuns la vizita pe care acesta i-o făcuse la Iași, în toamna anului 1968. Cu acest prilej, Mitropolitul Iustin și Dr. H. Binder au transmis Centrului eparhial al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române, mesajul de mulțumire pentru colecta întreprinsă la 25 mai 1970 și aflată încă în curs de desfășurare (pînă la sfîrșitul lunii iunie 1970 colecta atinsese suma de 100.000 de dolari în bani și bunuri). Episcopul Victorin l-a invitat pe înaltul ierarh ca, după ce-și va termina misiunea în aria Detroitului și Clevelandului, să vină la East Chicago, Indiana și să slujească sfînta liturghie în duminica din 5 iulie, împreună cu Prea Sfinția Sa și cu preoții Episcopiei.

Duminică 5 iulie, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a slujit sfînta liturghie în biserica parohială din East Chicago, Indiana, împreună cu P. S. Episcop Victorin și cu preoții Episcopiei Misionare. Cu acest prilej I. P. S. Mitropolit Iustin a transmis tuturor preoților și membrilor Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, mulțumiri pentru colecta în favoarea sinistraților din România.

I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și Prof. Dr. H. Binder au participat apoi la banchetul Congresului Episcopiei, în East Chicago, Indiana, unde au fost salutați de Protopopul-vicar Ioan Bugariu.

Luni, 6 iulie 1970, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și Prof. Dr. H. Binder s-au îndreptat spre New York, de unde apoi au plecat, pentru cîteva zile, în Canada, pentru a transmite același mesaj de mulțumire către organizațiile religioase din nordul continentului american.

Cel de al 39-lea Congres Bisericesc al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America

În Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America s-a încetățenit tradiția de a se ține Congresul în localități deosebite, de la an la an. Cu timpul, mai toate parohiile ajung să fie gazdele Congresului și să ofere oaspeților tradiționala ospitalitate românească. Parohiile-gazdă se bucură de o slujbă cu arhiereu și mare sobor de preoți, eveniment cu totul rar în viața comunităților religioase, iar oaspeții, la rîndul lor, pot cunoaște mai bine viața locală, în toate aspectele ei.

Programele artistice ale parohiilor-gazdă asigură Congresului o mare varietate, pe lîngă faptul că localnicii pot asista la ședințele Congresului și se familiarizează cu organizarea și activitatea Episcopiei. Congresul bisericesc devine astfel un prilej unic de cunoaștere reciprocă, de înfrățire a tuturor membrilor Episcopiei.

În acest an Parohia «Sfîntul Gheorghe-Nou» din East Chicago, Indiana a fost gazda Congresului 1970. Începînd cu ziua de vineri, 3 iulie, au început să sosească oaspeții — parte cu avionul, alții cu autobuzul sau trenul, alții cu automobilul — de pe coasta Atlanticului, din nordul Canadei, din America de Sud, din Detroit, din Omaha, din Nebraska, din Cleveland. Oaspeții de departe s-au întîlnit, din primele momente, cu delegații localnici sau din apropiere. După-amiază au sosit de la Detroit, P. S. Episcop Victorin și Arhimandritul B. V. Anania.

În afară de delegații parohiilor, Congresul acestui an s-a bucurat de prezența unor oaspeți români, atît din continentul american cît și din afara lui: Ieromonahul Antonie Plămădeală din Londra, unde se pregătește pentru doctoratul în teologie; doi doctoranzi în teologie care-și desăvîrșesc studiile pe continentul american: Aurel Bucălae și Gheorghe Chișcă.

Vineri, 3 iulie, la orele 17 a avut loc în auditoriul Parohiei «Sf. Gheorghe-Nou» din East Chicago o ședință preliminară a membrilor Congresului. Dorind să asigure o deplină libertate și cunoștință de cauză în discuțiile și hotărîrile Congresului, P. S. Episcop Victorin a făcut cunoscut delegaților amănuntele ordinei de zi și i-a invitat să adauge orice alte probleme sau sugestii din partea lor sau a parohiilor pe care le reprezintă.

Seara, participanții preoți au fost invitați în biserică, unde a avut loc o conferință prezidată de P. S. Episcop Victorin.

Conferința preoțească s-a axat în special pe discutarea și punerea la punct a unor probleme de cult și de pastorație. P. S. Episcop Victorin a dat preoților îndrumări și sfaturi, iar aceștia și-au împărtășit unii altora puncte de vedere teoretice și metode practice de slujire și pastorație parohială.

Sîmbătă, 4 iulie, fiind Ziua Independenței Americane, cea mai mare sărbătoare națională a Statelor Unite, P. S. Episcop Victorin, înconjurat de un sobor de preoți, a oficiat un Te-Deum, în biserica parohială din Indiana Harbor, la care au asistat membrii și oaspeții Congresului, ca și numeroși cetățeni din localitate. Serviciul s-a încheiat printr-un Polihroniu pentru Președintele Statelor Unite și, pentru poporul american.

După Te-Deum, P. S. Episcop Victorin a rostit rugăciunea de invocare a Duhului Sfînt asupra lucrărilor Congresului.

Lucrările Congresului. — Ședințele au avut loc în Biserica parohială și au durat toată ziua de sîmbătă, 4 iulie, de la ora 10 dimineața pînă la ora 6 seara.

Lucrările au fost prezidate de P. S. Episcop Victorin, asistat de P. C. Protopop Vicar Ioan Bugariu, iar ca membri ai biroului Congresului au fost aleși: Arhim. B. V. Anania, secretar general, Dl. Ing. Boris Pușcașu, secretar prim și Dl. Emil Idu, secretar secund.

Secretarul General al Congresului a dat citire unor proiecte de telegrame omagiale către: Prea Fericitul Patriarh Justinian al României, Dl. Richard Nixon, Președintele Statelor Unite, Excelența Sa Ronald Mitchener, Guvernatorul General al Canadei și Dl. Edgar D. Witcomb, Guvernatorul Statului Indiana. Proiectele au fost aprobate de Congres iar telegramele s-au transmis imediat.

P. S. Episcop Victorin a dat citire *Raportului General anual*, care a subliniat bogata activitate de la **Centrul** Eparhial din Detroit, ținerea la curent a lucrărilor

DIN VIAŢA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

AL XX-LEA CONGRES CLERICO-LAIC AL ARHIEPISCOPIEI ORTODOXE GRECEŞTI ÎN AMERICA. — Încă din vremea cînd actualul Patriarh ecumenic Atenagora conducea Arhiepiscopia ortodoxă greacă din America, congresul clerico-laic (format din reprezentanţii tuturor comunităţilor) a devenit un organ foarte activ în viaţa bisericească a Arhiepiscopiei.

Deşi competenţa congresului se referă îndeosebi la treburile administrative, educative, financiare etc., avînd însă putinţa să-şi spună părerea şi în probleme de drept canonic, congresul a influenţat în chip considerabil progresul Bisericii Ortodoxe în America.

Cel de al XX-lea Congres, care a avut loc la New York între 27 iunie şi 4 iulie 1970, a avut de discutat probleme importante dintre care menţionăm: tradiţia educativă; organizarea Bisericii Ortodoxe Greceşti din America şi viitorul ei; limba în care să se săvîrşească cultul.

Cea mea importantă problemă dintre cele puse în discuţie a fost cea în legătură cu folosirea limbilor vorbite de credincioşii Arhiepiscopiei ortodoxe greceşti din America. Discuţiile s-au purtat pe baza a două principii fundamentale: a) că în istoria Bisericii Ortodoxe Greceşti din America limba folosită în biserică nu a constituit niciodată un scop în sine, ci un mijloc pentru învăţămînt, pentru cateheză; b) şi că folosirea la cult a unei alte limbi alături de limba greacă trebuie să aibă ca normă nealterarea caracterului ortodox al Bisericii Greceşti din America.

Al XX-lea Congres clerico-laic a luat, în urma discutării acestei probleme, hotărîrea ca să fie îngăduită folosirea în săvîrşirea cultului a limbii engleze şi a celorlalte limbi vorbite în America (limba spaniolă şi portugheză în America Centrală şi America de Sud, şi limba franceză în Canada).

Întrucît în competenţa Congresului nu intră problemele care privesc dogma, cultul şi dreptul canonic, hotărîrea luată are caracter consultativ, iar adoptarea ei definitivă necesită timp.

De altfel hotărîrea Congresului nu impune folosirea limbii engleze (ori a celorlalte limbi), ci lasă libertate totală fiecărei comunităţi ca, în acord cu episcopul auxiliar regional să ia hotărîrea potrivită, ţinînd seama că limba greacă va continua să fie limba principală a multora dintre comunităţi.

Hotărîrea Congresului a fost primită cu satisfacţie de membrii tineri ai Congresului, ceea ce demonstrează evoluţia firească a situaţiei din comunităţile ortodoxe greceşti aflate în diaspora, unde a treia generaţie nu mai cunoaşte limba bunicilor lor imigraţi şi foloseşte în vorbire limba locală.

De altfel, procesul folosirii limbii locale în cult nu a fost niciodată interzis în Biserica Ortodoxă. Însă Biserica Ortodoxă a urmărit cu grijă înfăptuirea, atît de necesară a traducerii textelor liturgice din limbile originale în limbile locale

care nu dispun încă de un vocabular teologic adecvat, complet și definitiv. Obiect al acestei purtări de grijă formează acțiunile întreprinse în ultimii ani de a traduce cărțile de cult ortodoxe în limbile engleză, franceză și germană.

MITROPOLITUL MELETIE, EXARH PENTRU EUROPA DE APUS PARTICIPĂ LA «COLABORAREA INTERCONFESIONALĂ» ÎN FRANȚA. — În ultimii ani episcopii ortodocși și romano-catolici din Franța se întrunesc pentru a studia în comun problemele pastorale ce se pun activității Bisericii.

În luna mai 1970 a avut loc o întrunire la care au luat parte un grup ortodox sub conducerea Mitropolitului Meletie, exarhul Patriarhiei Ecumenice pentru Europa de Apus, — președintele Comisiei episcopilor ortodocși — și un grup romano-catolic sub conducerea Cardinalului Gouyon, arhiepiscop de Rennes; la întrunire s-au dezbătut probleme cu privire la cateheza în epoca modernă.

De asemenea, Mitropolitul Meletie colaborează și cu Federația Protestantă din Franța. Astfel, în întîlnirea pe care a avut-o, în luna mai 1970, cu noul președinte al Federației Protestante — Jean Vourvoisier și cu fostul președinte — Pastorul Charles Westphal, au fost discutate probleme interesînd colaborarea Bisericilor Protestante cu Bisericile Ortodoxe în Franța și modalitățile de strîngere a legăturilor existente în prezent.

ÎN LEGĂTURĂ CU PREGĂTIREA PENTRU SINODUL PANORTODOX. — Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a hotărît, în ședința de la 17 iulie 1970, să se propună celorlalte Biserici Ortodoxe convocarea — pentru prima jumătate a lunii martie 1971, la centrul ortodox de la Chambesy-Geneva, a Comisiei însărcinată cu pregătirea Sinodului Panortodox.

Propunerea precizează ca la lucrările acestei Comisii pregătitoare să ia parte cîte un delegat din partea fiecărei Biserici Ortodoxe locale, episcop sau preot, însoțit de un expert, Comisia urmînd a putea invita — dacă va socoti necesar — și alți teologi specialiști.

Sarcina Comisiei este ca în timpul lucrărilor din martie 1971 să formuleze punctul de vedere ortodox asupra fiecărei teme a viitorului Sinod Panortodox, teme care au fost studiate pe etape.

Pînă acum — în conformitate cu hotărîrea luată la a patra Conferință Panortodoxă (Chambesy, iunie 1968) — au fost studiate următoarele teme: — Izvoarele Revelației divine; — Participarea mai largă a credincioșilor la viața Bisericii; — Adaptarea rînduielilor postului la cerințele epocii actuale; — Impedimentele la căsătorie; — Problema calendarului; — Iconomia în Biserica Ortodoxă.

ÎN LEGĂTURĂ CU PREGĂTIRILE DIALOGULUI CU BISERICILE VECHI ORIENTALE. — În timpul lucrărilor celor patru Conferințe Panortodoxe s-a hotărît pregătirea dialogului între Bisericile Ortodoxe și Bisericile Vechi Orientale (ori Necalcedoniene): — Biserica Coptă din Alexandria (trei milioane și jumătate de credincioși); — Biserica Etiopiană (14 milioane de credincioși); — Biserica Armeană (trei milioane de credincioși); — Biserica Siriană (în jur de două sute de mii de credincioși); — Biserica Siriană din India (un milion și un sfert de credincioși). În acest scop au avut loc vizite bilaterale între Biserici Ortodoxe și Vechi Orientale, precum și trei întîlniri neoficiale între teologii Bisericilor Ortodoxe și teologii Bisericilor Vechi Orientale (1964 la Aarchus, 1969 la Bristol și 1970 la Geneva).

Aceste acţiuni au dus la cunoaşterea şi apropierea între cele două familii de Biserici Ortodoxe, ca şi la precizarea poziţiilor teologice în vederea dialogului viitor.

Socotind că se poate trece la prima fază a dialogului, Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a hotărît, în şedinţa de la 16 iulie 1970, să propună Bisericilor Ortodoxe locale convocarea Comisiei teologice interortodoxe pentru dialogul cu Bisericile Vechi Orientale. Lucrările Comisiei urmează să aibă loc la Alexandria în Egipt, în primele zece zile ale lunii martie 1971, avînd ca obiect — în conformitate cu hotărîrile celei de a patra Conferinţe Panortodoxe (Chambesy, iunie 1968) — următoarele probleme :

— Lămurirea punctelor de credinţă comune ;

— Precizarea divergenţelor «dogmatice, canonice, liturgice şi altele şi îndeosebi cele care privesc dogma hristologică, autoritatea celor şapte Sinoade Ecumenice» ;

— Coexistenţa mai multor patriarhi în acelaşi teritoriu.

ÎN LEGĂTURĂ CU DIALOGUL ÎNTRE BISERICA ANGLICANĂ ŞI BISERICA ORTODOXĂ. — Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a hotărît să propună celorlalte Biserici Ortodoxe locale ca, în prima jumătate a lunii octombrie 1970, să se întrunească, la Centrul Patriarhiei Ecumenice de la Chambesy-Geneva, unde vor avea loc lucrările Comisiei teologice interortodoxe pentru dialogul cu anglicanii.

Comisia teologică interortodoxă urmează să precizeze — înainte de începerea discuţiilor cu Comisia teologică anglicană — punctul de vedere ortodox comun asupra următoarelor teme, fixate la Conferinţa a patra Panortodoxă de la Chambesy (iunie 1968) :

— Felul în care Biserica Anglicană înţelege unirea sa cu Biserica Ortodoxă ;

— Dacă unirea Bisericii Anglicane cu Biserica Ortodoxă este cu putinţă după intercomuniunea pe care Biserica Anglicană a hotărît să o practice cu diferite alte confesiuni protestante ;

— Felul în care hotărîrile ce urmează a fi luate în cadrul dialogului anglicano-ortodox vor angaja întreaga Comuniune Anglicană ;

— Precizarea autorităţii celor 39 de Articole şi a cărţii despre Rugăciunea Comună în Comuniunea Anglicană.

ÎN LEGĂTURĂ CU DIALOGUL ÎNTRE VECHII-CATOLICI ŞI BISERICA ORTODOXĂ. — Ultimele Conferinţe Panortodoxe şi îndeosebi Comisia teologică interortodoxă de la Belgrad (septembrie 1966) au cerut ca Biserica Veche-Catolică să-şi precizeze în scris învăţătura de credinţă pentru ca dialogul ei cu Biserica Ortodoxă să poată avea la bază poziţii ferme.

Între 19 şi 25 a lunii iunie 1970, o delegaţie a Bisericii Veche-Catolică (formată din Arhiepiscopul locţiitor Martin Kok, Episcopul Josef Brinkjnes din Bonn şi profesorul universitar Dr. Werner Küppers) a transmis Patriarhiei Ecumenice — în cadrul unei şedinţe comune a delegaţiei vechi-catolice şi a unei Comisii sinodale patriarhale — textul «Mărturisirii de credinţă» întocmită de Sinodul internaţional al episcopilor vechi-catolici, şi a dat citire unei Declaraţii cu privire la «Filioque» şi la «primat în Biserică».

Patriarhia Ecumenică a făcut cunoscut delegaţiei vechi-catolice că va transmite documentele primite tuturor celorlalte Biserici Ortodoxe, iar după studierea

lor va deveni posibilă începerea discuțiilor între Comisiile teologice interortodoxă și veche-catolică.

În cursul lunii iulie 1970, Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a hotărît să propună celorlalte Biserici Ortodoxe locale convocarea — pentru a doua jumătate a lunii octombrie 1970, la Chambesy-Geneva — a Comisiei teologice interortodoxe pentru precizarea punctului de vedere unitar ortodox asupra temelor teologice ale dialogului între Biserica Ortodoxă și Biserica Veche-Catolică.

PROPUNERI FĂCUTE PATRIARHIEI ECUMENICE DE CĂTRE MÎNĂSTIREA CHEVETOGNE. — Patriarhia Ecumenică a hotărît să pună în aplicare intenția de a organiza în Europa Occidentală o instituție de învățămînt teologic, pentru pregătirea clerului necesar comunităților ortodoxe din Exarhatele Patriarhiei Ecumenice.

Mînăstirea de la Chevetogne din Belgia — care lucrează de multe decenii pentru a înlesni cunoașterea reciprocă între Biserica Romano-Catolică și Bisericile Ortodoxe, publicînd în acest scop cunoscuta revistă «Irenikon» — a comunicat Patriarhiei Ecumenice că, în dorința de a sluji în chip sincer dialogul între Răsărit și Apus, pune la dispoziția Patriarhiei Ecumenice majoritatea localurilor sale (aproape 40 de săli) pentru organizarea școlii teologice ortodoxe patriarhale, precum și marea biserică «cu cupole», pictată de zugravi greci.

HOTĂRÎREA SFINTEI COMUNITĂȚI A SFÎNTULUI MUNTE ATOS CU PRIVIRE LA ȚINUTA VIZITATORILOR. — De curînd conducerea monastică a Sfîntului Munte a publicat o broșură, în patru limbi, în care amintește vizitatorilor că «criteriile vieții în cetatea monastică a Sfîntului Munte sînt: rugăciunea, slăvirea permanentă a lui Dumnezeu, purificarea sufletului și asceza spirituală... Că acest loc sfînt nu constituie un teritoriu istoric cu peisaje frumoase, cu biserici minunate și cu biblioteci bogate, ci este mai ales un loc de luptă spirituală care a produs mulțime de sfinți... Istoria sfîntă a Muntelui Atos și moștenirea imensă a lui impun fiecărui vizitator o comportare potrivită, demnă și decentă...».

De aceea cei ce vor să viziteze Sfîntul Munte sînt rugați să poarte grijă ca îmbrăcămintea și coafura lor să fie conformă cu austeritatea locului și să fie departe de ținuta excesiv de neglijentă a unora. «Altfel noi vom fi siliți, cu tot regretul, de a nu îngădui intrarea în Sfîntul Munte a celor ce nu vor respecta aceste rînduieli».

Această hotărîre a conducerii monastice a Sfîntului Munte a fost aprobată de presa religioasă și de o parte din presa zilnică laică din Grecia; totuși au avut loc și comentări defavorabile.

PATRIARHIA ALEXANDRIEI

VIZITA SANCTITĂȚII SALE NICOLAE AL VI-LEA, PATRIARHUL ALEXANDRIEI ȘI AL ÎNTREGII AFRICI, ÎN MAREA BRITANIE ȘI SCOȚIA. — La invitația Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, Sanctitatea Sa Nicolae al VI-lea — Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi —, însoțit de Mitropolitul Metodie al Axumului, N. Georgakas, președintele Comunității ortodoxe grecești din Addis-Abeba și Arhidiaconul Nicolae, secretarul personal, a făcut (în luna mai 1970) o vizită oficială în Anglia și Scoția.

În timpul vizitei, Sanctitatea Sa Patriarhul Nicolae al VI-lea a săvîrşit sfînta liturghie arhierească, în catedrala ortodoxă «Sfînta Sofia», în fruntea unui sobor din care făceau parte Arhiepiscopul Atenagora, Mitropolitul Metodie de Surog, Episcopul Antonie de Wilna, preoţi şi diaconi, în prezenţa a mulţi credincioşi ortodocşi şi anglicani. În cadrul cuvîntărilor ocazionale, rostite la sfîrşitul slujbei, a luat cuvîntul Graţia Sa Dr. Michael Ramsey, adresînd Sanctităţii Sale Patriarhului Nicolae al VI-lea salutările Scaunului de Canterbury şi asigurîndu-l de bucuria simţită de ierarhii şi credincioşii anglicani de a avea în mijlocul lor pe Patriarhul Scaunului Apostolic al Alexandriei, cel dintîi scaun ortodox cu care Arhiepiscopia de Canterbury a întreţinut relaţii apropiate, încă din secolul al XVII-lea (în timpul patriarhului Chiril Lucaris). Graţia Sa Dr. Michael Ramsey a declarat că «este convins de înfăptuirea în viitor a «Cinei comune» între anglicani şi ortodocşi».

În timpul vizitării instituţiilor culturale şi teologice, a mînăstirilor şi bisericilor membrii delegaţiei Patriarhiei Alexandriei s-au întreţinut cu ierarhi, cu clerici şi credincioşi şi cu teologi profesori ai colegiilor anglicane.

La 17 mai, a avut loc o convorbire «plină de rezultate favorabile», la sfîrşitul căreia Sanctitatea Sa Patriarhul Nicolae al VI-lea a înmînat Graţiei Sale Dr. Michael Ramsey, ordinul şi medalia «Marea Cruce a Sfîntului Marcu», pentru rezultate deosebite şi activitate neobosită pentru adîncirea relaţiilor anglicano-ortodoxe; în acelaşi moment a înmînat un ordin şi Arhiepiscopului Atenagora al Tiatirelor şi Marii Britanii.

În comunicatul comun dat publicităţii s-a precizat că: în convorbirile care au avut loc şi în interviurile pe care le-au acordat, cei doi Întîistătători de Biserici creştine au afirmat încă o dată dorinţa de colaborare şi apropiere. Trebuie remarcat faptul că s-a accentuat hotărîrea Patriarhiei Alexandriei prin care a fost recunoscută valabilitatea hirotoniilor anglicane; au fost evidenţiate bunele raporturi existente între întreaga Ortodoxie şi Comuniunea Anglicană; ca şi progresul doctrinar, cultic şi organizatoric al Bisericii Angliei în vederea cunoaşterii reciproce şi apropierii; relaţiile vechi şi sincere între credincioşii anglicani şi cei ortodocşi din Alexandria şi întreaga Africă sînt vechi şi durabile; delegaţii Patriarhiei Alexandriei au fost prezenţi totdeauna la Conferinţele Anglicane de la Lambeth şi au adus completări şi comunicări din cele mai importante în vederea apropierii şi unităţii Bisericii.

La sfîrşitul vizitei, Graţia Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei şi Mitropolit, a declarat că «unirea Bisericilor este o problemă de viitor, dar care trebuie să preocupe Bisericile în prezent, pentru că Biserica are un singur cap, pe Iisus Hristos şi lucrează permanent sub conducerea Sfîntului Duh, Mîngîietorul, *Care de la Tatăl purcede*».

După vizitarea diferitelor centre ecumeniste anglicane, Sanctitatea Sa Nicolae al VI-lea, Patriarhul Alexandriei şi al întregii Africi, împreună cu întreaga delegaţie a plecat în Scoţia, fiind însoţiţi şi de Arhiepiscopul Atenagora al Tiatirelor şi Marii Britanii.

În Edinburgh delegaţia Bisericii Ortodoxe a Alexandriei a fost primită cu căldură şi deosebit interes. Prof. Dr. Thomas F. Torrance şi Prof. Dr. Swann au oferit Sanctităţii Sale Patriarhului Nicolae al VI-lea prilejul să conferenţieze şi să se întreţină cu cadrele didactice ale Universităţii din localitate. După vizita la Facultatea de teologie, Sanctitatea Sa Patriarhul Nicolae al VI-lea a fost declarat doctor în teologie «honoris causa».

În orașul Glasgow, Sanctitatea Sa a oficiat o slujbă la biserica «Sfîntul Luca», în prezența credincioșilor ortodocși și de alte confesiuni.

După vizita în Scoția, delegația Bisericii Ortodoxe a Alexandriei s-a reîntors la Londra, de unde, după întrevederile protocolare, s-a înapoiat la Cairo.

Așa cum se subliniază în comunicatele date presei și în interviurile acordate, vizita Sanctității Sale Patriarhului Nicolae al VI-lea a fost încununată de succes și cu deosebit de rodnice rezultate pentru relațiile dintre Scaunul Apostolic al Alexandriei și Biserica Anglicană.

PATRIARHIA ANTIOHIEI

NOUL MITROPOLIT AL EPARHIEI MUNTELE LIBAN. — La Beirut s-a anunțat că Sfîntul Sinod al Patriarhiei de Antiohia a ales pe Pr. George Khodr, ca Mitropolit al Eparhiei Muntele Liban.

Pr. George Khodr s-a născut la Tripoli-Liban, în 1913, și este unul dintre conducătorii de frunte ai Bisericii Ortodoxe din țara sa natală. Înainte de a fi intrat în preoție el a studiat dreptul și a lucrat ca avocat din 1944 pînă în 1947. În timpul studenției a fost unul dintre fondatorii «Mișcării Tineretului Ortodox din Siria și Liban», care a devenit o sursă principală de inspirație, de nădejde creștină și de reînviere ortodoxă în Orientul Apropiat.

După terminarea studiilor teologice de la Paris (Institutul Sfîntul Sergius) în 1952, a fost hirotonit ca preot (1954), continuînd a rămîne secretar general al «Mișcării Tineretului Ortodox». A scris în diferite reviste în probleme privind teologia biblică și relațiile dintre creștinism și islamism. Din 1966 Pr. George Khodr a fost conferențiar pentru limba și civilizația arabă la Universitatea libaneză din Beirut.

În 1968 a primit titlul onorific de Doctor în teologie de la Seminarul Sfîntul Vladimir din New York. Cu ocazia sărbătoririi a treizeci de ani de la înființarea Seminarului el a ținut o prelegere intitulată «Biserica și Lumea», la simpozionul care a avut loc cu acest prilej, prelegere ce a fost publicată în «Revista St. Vladimir's Seminary».

DECLARAȚIILE MITROPOLITULUI GEORGE KHODR AL MUNTELUI LIBAN DESPRE CĂSĂTORIA PREOȚILOR. — De curînd ales ca titular al Eparhiei Muntelui Liban din Patriarhia Antiohiei, a publicat (în «Messager Orthodoxe...», n-os 49—50, I—II/1970), următoarele observații în legătură cu căsătoria preoților. Castitatea, ca totală dăruire de sine către Dumnezeu, este evident de origine noutestamentară (I Cor. I, 7), dar ea nu a fost niciodată înțeleasă în creștinismul primar ca legată de preoție, ci a fost înțeleasă ca necesară vieții monastice. Castitatea e recomandată în Sfînta Scriptură ca o anticipare a vieții veșnice (Luca XX, 34—36). Căci a trăi în castitate înseamnă mai degrabă participare la trăirea tainică a împărăției veșnice decît chemare la viața unei castități harismatice; pentru că cine zice «dar al Duhului», spune și «libertate a Duhului». Acest dar este făcut celui pe care Domnul l-a ales, oricare ar fi situația lui, chiar dacă este un om căsătorit. Atunci, el părăsește căminul pentru a se consacra lui Dumnezeu, în abstinență monastică.

Însă această cale nu este de loc legată de exercitarea cultului care este o slujire normală, frecventă în comunitatea de credinţă, în comunitatea Cuvîntului şi a tainelor.

Ar fi fals să facem şi din căsătorie o problemă de mistică, aşa cum s-a făcut pînă acum din problema celibatului. Totuşi trebuie să subliniem că practica modernă orientală, de a căsători un om cu orice preţ în preajma hirotoniei sale, nu corespunde de loc spiritului Apostolului Pavel, care considera necesar să fie ales un om a cărui viaţă familială indica o virtute de forţă şi de înţelepciune. Dar nimic nu este mai puţin sigur decît faptul că o căsătorie pripită şi aproape nedorită a unui diplomat în teologie ar putea face din el un preot bun şi înţelept.

Două probleme pastorale cel puţin se prezintă azi conştiinţei Bisericii: prima este acea că un bărbat pregătit pentru hirotonie poate să nu fi găsit pe aceea pe care ar dori-o de soţie. Problema aceasta nu exista în vremea cînd societatea era dominată de căsătoriile raţionale şi o tînără fată modernă ar fi neplăcut impresionată de faptul că un student ar lua-o în căsătorie pentru ca să fie primit în preoţie.

A doua problemă care se pune este cea a preotului care — deşi a pornit cu un elan spiritual sincer — îşi dă seama peste un timp că s-a supraestimat în acest domeniu. De ce un asemenea om, cu toate că are un suflet de preot desăvîrşit şi formaţie şi forţă pastorală, trebuie să fie silit să reintre în rîndul simplilor laici? De ce un preot tînăr care şi-a pierdut soţia, rămînînd şi cu copii, trebuie silit să renunţe la altă soţie? Problema sexuală a luat o importanţă peste măsură de mare în viaţa Bisericii. Este momentul să recunoaştem că libertatea fiilor lui Dumnezeu implică, pentru fiecare om care trăieşte în lume, să adopte condiţia de viaţă care se potriveşte cel mai bine cu progresul său în viaţa Duhului.

PATRIARHIA MOSCOVEI

DESEMNAREA LOCŢIITORULUI DE PATRIARH AL MOSCOVEI ŞI A TOATĂ RUSIA. — Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, întrunit în ziua de 18 aprilie 1970, sub preşedinţia Mitropolitului Pimen al Crutiţelor şi Kolomnei, a hotărît ca, în conformitate cu Statutul de conducere a Bisericii Ortodoxe Ruse (cap. I, punct. 12), sarcina de locţiitor de patriarh al Moscovei şi a toată Rusia să fie îndeplinită de cel mai vechi membru permanent al Sfîntului Sinod în hirotonia arhierească, adică Mitropolitul Pimen al Crutiţelor şi Kolomnei, care va fi pomenit la sfintele slujbe.

Mitropolitul Pimen (Serghei Mihailovici Izvecov) s-a născut la 23 iulie 1910, în oraşul Bogorodsk, din regiunea Moscovei. La 4 octombrie 1927 a fost tuns în monahism, iar la 16 iulie 1930 a fost hirotonit diacon şi la 12 ianuarie 1931 — ieromonah. Timp de 26 de ani Ieromonahul Pimen a îndeplinit diferite sarcini administrative în bisericile, mînăstirile şi cancelariile eparhiale din Eparhiile Moscovei, Odesei, Pscovului, Leningradului, fiind înălţat la rangul de igumen şi apoi arhimandrit.

La 4 noiembrie 1957, Arhimandritul Pimen a fost desemnat Episcop de Baltica şi vicar al Eparhiei Odesei, iar la 17 noiembrie 1957 a fost hirotonit în arhiereu. Din decembrie 1957 a fost numit Episcop de Dmitrovsk şi vicar al Eparhiei Moscovei; iar din iulie 1960 a fost ridicat la rangul de arhiepiscop şi însărcinat cu conducerea treburilor Patriarhiei Moscovei, sarcină pe care a îndeplinit-o şi în

vremea cît a condus temporar Eparhiile: Tula şi Belevsk, Luga, Smolensk şi Kostroma.

La 14 noiembrie 1961 Arhiepiscopul Pimen a fost trecut la conducerea Eparhiei Leningradului şi ridicat la rangul de mitropolit; iar din octombrie 1963 a fost trecut la conducerea Eparhiei Crutiţelor şi Kolomnei. Începînd cu anul 1963, Mitropolitul Pimen este: membru al Consiliului Mondial al Păcii, membru al Comitetului Sovietic pentru apărarea Păcii; membru al Comitetului Sovietic pentru legături culturale cu compatrioţii din străinătate.

De asemenea, Mitropolitul Pimen a luat parte, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse: la sesiunile Consiliului Mondial al Păcii de la Varşovia (1963) şi de la Geneva (1966); la Congresele mondiale pentru dezarmare generală şi pace de la Moscova (1962) şi de la Helsinki (1965). În 1964 a vizitat, în cadrul delegaţiei Bisericii Ortodoxe Ruse, Danemarca. Iar în 1965 a condus delegaţia Bisericii Ortodoxe Ruse care a participat la întronizarea mitropolitului Ştefan al Varşoviei şi a toată Polonia.

Mitropolitul Pimen a fost răsplătit pentru serviciile aduse patriei şi Bisericii cu «Gramata de onoare» şi cu «Medalia personală» de către Fondul sovietic al Păcii (în 1969); cu «Ordinul Sfîntului Kneaz Vladimir» clasa I şi cu diferite Ordine ale Bisericilor Ortodoxe surori; a primit din partea Sfîntului Sinod dreptul de a purta două «Panaghii». Mitropolitul Pimen este membru de onoare al Academiei duhovniceşti din Leningrad.

PENTRU VEŞNICA ADUCERE AMINTE DE PATRIARHUL ALEXEI AL MOSCOVEI ŞI A TOATĂ RUSIA. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, în şedinţa de la 6 mai 1970, sub preşedinţia Mitropolitului Pimen al Crutiţelor şi Kolomnei, Locţiitor de Patriarh al Moscovei şi a toată Rusia, a hotărît ca, în vederea permanentizării aducerii aminte de decedatul Patriarh Alexei al Moscovei şi a toată Rusia: — să fie creat un muzeu memorial «Patriarhul Alexei» pe lîngă Academia duhovnicească din Moscova; — să fie aşezată o piatră funerară pe mormîntul Patriarhului Alexei din Biserica Tuturor Sfinţilor care au strălucit pe pămîntul rusesc din Lavra Troiţa-Serghieva de la Zagorsk; — să fie bătută o medalie în amintirea Patriarhului Alexei; — să fie instituite cîte «trei burse Patriarhul Alexei» pentru studenţii excepţionali de la Academiile duhovniceşti din Moscova şi Leningrad; — să fie publicat «Volumul al V-lea memorial» cu operele Patriarhului Alexei al Moscovei şi a toată Rusia.

ÎNMÎNAREA TOMOSULUI PATRIARHAL ŞI SINODAL PENTRU ACORDAREA AUTOCEFALIEI BISERICII ORTODOXE ÎN AMERICA. — În urma acordării, de către Biserica Ortodoxă Rusă, autocefaliei Mitropoliei ortodoxe ruse din America sub numele de «Biserica Ortodoxă în America» (în şedinţa Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse de la 10 aprilie 1970), la 18 mai 1970 a avut loc, în sala de şedinţe din Moscova a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, solemnitatea înmînării *Tomosului patriarhal şi sinodal* pentru acordarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Ruse din America, conducătorului delegaţiei acestei noi Biserici Autocefale, Episcopul Teodosie din Sitkins şi Alasca.

Tomosul patriarhal şi sinodal a fost înmînat de către Mitropolitul Pimen al Crutiţelor şi Kolomnei, Locţiitor de Patriarh al Moscovei şi a toată Rusia, în prezenţa membrilor Sfîntului Sinod, a arhiereilor din Biserica Ortodoxă Rusă şi a funcţionarilor superiori ai serviciilor sinodale. La solemnitate a fost prezent şi Ambasadorul Statelor Unite ale Americii în Uniunea Sovietică, Jacob D. Bim.

Cu acest prilej, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei, Locțiitor de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, a rostit o cuvîntare ocazională, în care, după ce a înfățișat pe scurt istoria înfăptuirii acordării acestei autocefalii, a precizat că: «Prin *autocefalia* acordată se înțelege că Biserica Autocefală Ortodoxă în America: a) este independentă și autonomă avînd dreptul să-și aleagă Întîistătătorul și pe toți episcopii săi; b) este obligată să păzească cu tărie și fără schimbare dogmele divine; să se conducă după sfintele canoane și să se administreze în conformitate cu propriul său Statut; c) să întrețină raporturi frățești cu Bisericile Ortodoxe locale și cu celelalte Biserici și confesiuni creștine; d) are dreptul să se folosească de toate împuternicirile, privilegiile și drepturile care sînt incluse în noțiunea de autocefalie în tradiția canonică a Bisericii Ortodoxe Ruse, inclusiv dreptul de pregătire și sfințire a Sfîntului și Marelui Mir».

În continuare, Locțiitorul de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei, a precizat îndeaproape poziția Bisericii Ortodoxe Ruse în legătură cu dreptul ei de a acorda autocefalia Mitropoliei Ruse din America, în termenii următori:

«Actul săvîrșit de Biserica Ortodoxă Rusă este cu desăvîrșire un act competent, pentru că, în conformitate cu dreptul canonic bisericesc, autocefalia legitimă poate fi primită numai de autoritatea legitimă; iar pentru Biserica Ortodoxă Rusă din America, ca și pentru întreaga Ortodoxie din America autoritatea legitimă o constituie Biserica Ortodoxă Rusă, întrucît fiecare Biserică Ortodoxă Autocefală poate acorda autocefalia părții sale; întrucît Sfînta Biserică Ortodoxă a conceput totdeauna și concepe și astăzi unitatea sa canonică întemeiată pe principiul tare al unității de sacerdoțiu și al unității de conducere locală și că toți credincioșii în Hristos ai unei anumite regiuni geografice constituie un corp bisericesc unic, condus de un sacerdoțiu unic prin care ei sînt uniți cu Biserica Ecumenică, iar în America de Nord de la începutul apariției Ortodoxiei acolo, această unitate a fost înfăptuită de către Biserica Ortodoxă Rusă; și întrucît dezvoltarea Ortodoxiei în America și transformarea ei treptată în confesiunea de credință a americanilor băștinași a impus necesitatea creării în America a unei Biserici Ortodoxe Locale, iar dreptul la înfăptuire, din punct de vedere istoric și canonic, a acestui act, revine Bisericii Ortodoxe Ruse».

După aceasta, Mitropolitul Pimen a precizat raporturile la care dă naștere acest act între Bisericile Ortodoxe: «Hotărîrea Bisericii Ortodoxe Ruse de a acorda autocefalia Bisericii Ortodoxe din America nu impietează asupra drepturilor Bisericilor Ortodoxe Locale surori care au ramurile lor în America, ci are rostul să contribuie la creșterea duhovnicească, la dezvoltarea misiunii mîntuitoare și la contribuția pozitivă a Ortodoxiei din America la întărirea unității Ortodoxiei.

Biserica Ortodoxă Autocefală în America este declarată de noi Biserica-soră și toate Bisericile Ortodoxe Locale, toți întîistătătorii acestora sînt chemați să o recunoască de asemenea ca soră și să o introducă în diptice, în conformitate cu canoanele bisericești, cu tradițiile patristice și cu practica bisericească».

În cuvîntul rostit cu prilejul primirii *Tomosului* de acordare a autocefaliei, Conducătorul delegației noii Biserici Ortodoxe în America, Episcopul Teodosie de Sitkins și Alasca, a afirmat, între altele, că: «...În momentul cînd eu primesc acest *Tomos*, sute de mii de americani ortodocși, care ca și mine au fost născuți la viața în Hristos în America și însuflețiți de dorința unică de a rămîne pînă la sfîrșit *ortodocși* și pînă la sfîrșit *americani*, sînt uniți cu mine în a mulțumi lui Dumnezeu... și în a mulțumi Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Ruse, și în primul rînd

vrednicului de veșnică aducere aminte patriarh Alexei, care, cu puțin înainte de a fi chemat la Domnul, a întărit cu acordul, cu semnătura și cu binecuvîntarea sa acest act prin care se dă Bisericii Ortodoxe Americane viață nouă și puteri sporite...».

ÎN LEGĂTURĂ CU ÎNFIINȚAREA BISERICII ORTODOXE AUTOCEFALE ÎN AMERICA. — Sînt cunoscute scrisorile schimbate între Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora (scrisoarea de la 8 ianuarie 1970) și Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia (scrisoarea de la 17 martie 1970), scrisori în care se înfățișau puncte de vedere deosebite cu privire la dreptul de a acorda autocefalia în Ortodoxie.

După desăvîrșirea acordării de către Biserica Ortodoxă Rusă a autocefaliei Mitropoliei ruse în America și intitularea acesteia «Biserica Ortodoxă în America», prin înmînarea Tomosului de acordare a autocefaliei, la 18 mai 1970, Locțiitorul de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei a transmis — la 22 iunie 1970 — Sanctității Sale Atenagora, Arhiepiscop al Constantinopolului și Patriarh ecumenic (precum și tuturor întîistătătorilor de Biserici Ortodoxe Locale) următoarea scrisoare:

«...În numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, înștiințez frățește pe Sanctitatea Voastră despre înființarea și proclamarea Bisericii Ortodoxe Autocefale în America.

Ca urmare a tratativelor care au avut loc, în 1969 și 1970, între împuterniciții Bisericii Ortodoxe Ruse și ai Mitropoliei ortodoxe ruse din America de Nord s-a ajuns la acordul, semnat la 31 martie 1970, prin care s-au precizat principiile raporturilor dintre Biserica-Mamă Ortodoxă Rusă și fiica ei din America și în care au fost expuse temeiurile viitoarei existențe a Bisericii Ortodoxe Autocefale în America, situație pe care a solicitat-o în scris Mitropolitul Irineu, conducătorul Mitropoliei ortodoxe ruse în America.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, în ședința sa de la 9 aprilie 1970, avînd în vedere binele Ortodoxiei Ecumenice a ridicat interzicerea pusă asupra ierarhilor Mitropoliei ortodoxe ruse de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse la 12 decembrie 1947 și a restabilit raporturile canonice între Biserica-Mamă și fiica ei de pe continentul american.

În ședința de la 10 aprilie 1970 — după ce s-a luat asentimentul în scris al tuturor arhiereilor din Patriarhia Moscovei și a toată Rusia — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a ratificat Acordul semnat la 31 martie 1970 și a luat hotărîrea de a acorda autocefalia Mitropoliei ortodoxe ruse din America, avînd a se numi «Biserica Ortodoxă Autocefală în America».

Acordarea canonică a autocefaliei Bisericii Ortodoxe în America a fost săvîrșită de Biserica Ortodoxă Rusă, întrucît autocefalia legitimă poate fi primită numai de la autoritatea bisericească legitimă, care pentru Mitropolia ortodoxă rusă din America, precum și pentru întreaga Ortodoxie din America este doar Biserica Ortodoxă Rusă — Patriarhatul Moscovei, pentru că însăși apariția Ortodoxiei, vestirea adevărului lui Hristos naționalităților păgîne locale, nașterea și întărirea structurii bisericești ortodoxe pe teritoriul Americii de Nord sînt indisolubil legate de Biserica Ortodoxă Rusă.

Încă din anul 1793, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a înființat Misiunea duhovnicească pentru propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu între păgînii care populau Insulele Aleutine și pentru pastorația în sînul populației ortodoxe din Alasca, din Insulele Aleutine și Kurile. Cel dintîi conducător al acestei Misiuni

duhovnicești a fost arhimandritul Ioasaf Bolotov, care, cu binecuvîntarea mitropolitului Gavriil de Novgorod și Petersburg, a venit în America cu cîțiva călugări din Mînăstirea Valaam, dintre care ieromonahul Juvenalie a îndurat în 1795 moarte mucenicească...

În 1797 a fost sfințită prima biserica în Insula Kadiak; în 1824 a venit în Insula Unalașk preotul Ioan Veniaminov (mai tîrziu mitropolit al Moscovei și Kolomnei cu numele Inochentie)... În 1834 a fost înființată în orașul Noul Arhanghelsk pe Insula Sitha o Școală misionară, iar în 1845, un Seminar duhovnicesc. Tot acolo a fost înființată, în 1840, Eparhia Kamciatcăi, Kurilelor și Aleutinelor, avînd ca episcop pe Inochentie Veniaminov. În 1858 pe Insula Sitha a fost înființat un vicariat, iar rectorul Seminarului duhovnicesc (arhimandritul Petru Ecaterinovski) a devenit primul episcop al Noului Arhanghelsk.

În 1870 a fost înființată Eparhia Aleutinelor și Alascăi, al cărei prim episcop a fost Ioan Mitropolski.

Datorită măririi numărului de parohii ortodoxe în statele apusene ale Statelor Unite, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a transferat reședința acestei eparhii în orașul San Francisco, pentru a purta grijă, în conformitate cu canoanele, de toți ortodocșii care se aflau în vremea aceea în America — indiferent de naționalitatea lor (ruși, albanezi, arabi, bulgari, greci, sîrbi). În 1898 a fost numit episcopul acestei Eparhii a Aleutinelor și Alascăi, arhiereul Tihon Belavin (mai tîrziu Patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse).

În 1900, Eparhia a fost transformată în Eparhia Aleutinelor și Americii de Nord. Iar în anii care au urmat, Sfîntul Sinod a întemeiat cîteva vicariate (între care cel de Broocklin pentru ortodocșii arabi), au înființat: Misiunea canadiană, un seminar duhovnicesc și Mînăstirea de călugări Sfîntul Tihon, și s-au tradus cărțile de cult ortodoxe în limba engleză.

În 1905 reședința Eparhiei Americii de Nord a fost mutată la New York, iar în 1907 cel dintîi Sinod bisericesc al Eparhiei a numit această eparhie: «Biserica Ortodoxă Rusă în America de Nord, sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Ruse».

Biserica Ortodoxă Rusă în America de Nord unea sub conducerea sa pe toți ortodocșii din America, indiferent de naționalitatea lor. În 1921 în America de Nord a luat început pluralismul jurisdicțional, cînd fără înșființarea și fără acordul Bisericii Ortodoxe Ruse a fost înființată Arhiepiscopia ortodoxă greacă.

Unele greutăți și oarecare lipsă de unitate în raporturile dintre Patriarhia Moscovei și Biserica Ortodoxă Rusă în America de Nord au constituit o treabă internă și sîntem bucuroși că astăzi a biruit dragostea lui Hristos.

Întrucît Biserica Ortodoxă Rusă în America de Nord este fiică și parte a Bisericii Ortodoxe Ruse, Patriarhia Moscovei a fost îndreptățită să-i acorde dreptul de existență independentă — adică autocefalia —, așa cum s-a înfăptuit în 1948 cu Biserica Ortodoxă din Polonia și în 1951 cu Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia.

Biserica Ortodoxă Rusă a fost îndemnată la acest act și de împrejurarea esențială că creșterea Ortodoxiei în America și prefacerea ei treptată în confesiune pentru americanii băștinași impuneau necesitatea creării în America de Nord a unei Biserici Ortodoxe Locale, care — în chip corect — putea fi înfăptuită numai de către Biserica Ortodoxă Rusă, în calitate de Biserică-Mamă, întrucît jurisdicția episcopilor ei asupra tuturor ortodocșilor din America precum și jurisdicția Bisericii Ortodoxe Ruse asupra episcopatului Americii exista de peste 100 de ani și se bucurau de întîietatea istorică și de autoritate canonică.

Episcopatul Patriarhatului Moscovei și răposatul Patriarh Alexei al Moscovei și a toată Rusia, cînd au luat hotărîrea de a dărui autocefalia Bisericii ortodoxe ruse în America s-au condus de înaltele principii ale binelui Sfintei Biserici. Biserica noastră nu se amestecă în treburile altor Biserici-surori, care au ramurile lor în America și nu atentează la drepturile lor de fapt în America de Nord, pentru că Biserica noastră este convinsă că acest act slujește întărirea Ortodoxiei în America și viitorul ei acolo.

Biserica Ortodoxă Autocefală în America — cea mai nouă Biserică în familia Bisericilor Ortodoxe — dispune de tot ce este necesar pentru existența ei independentă: are cîteva eparhii, un număr suficient de arhierei, peste trei sute de parohii... și peste un milion de credincioși, un seminar și o academie duhovnicească și o mînăstire de călugări; iar mijloacele materiale pentru viața ei le pune la dispoziție turma dreptcredincioșilor.

Biserica Ortodoxă Autocefală în America este membră a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și a Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos din Statele Unite...

La 18 mai 1970, în sala de ședințe a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, am înmînat *Tomosul* patriarhal și sinodal pentru acordarea autocefaliei delegației Bisericii Ortodoxe Autocefale în America, în frunte cu Episcopul Teodosie de Sitkin și Aleutine.

Aducîndu-vă la cunoștință cele de mai înainte, Noi sîntem încredințați și nădăjduim că ele vor fi primite cu înțelegere de Sanctitatea Voastră și vă rugăm ca să înscrieți în sfintele diptice Biserica Ortodoxă Autocefală în America și pe întîistătătorul ei, I. P. S. Irineu, Arhiepiscop de New York și Mitropolit al întregii Americi și al Canadei și să statorniciți comuniune canonică și liturgică cu ea, ca cu un membru egal în drepturi al familiei panortodoxe, în conformitate cu sfintele canoane, cu tradițiile patristice și cu practica bisericească...».

*

La 24 iunie 1970 (înainte de primirea scrisorii de mai sus), Sanctitatea Sa Atenagora, Arhiepiscop al Constantinopolului și Patriarh ecumenic, a transmis Loctiitorului de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei, o scrisoare în care răspunde scrisorii trimise de Patriarhul Alexei la 17 martie 1970.

Vom reda, în continuare, pasajele mai importante din scrisoarea Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora:

«...Am primit și am citit în ședința Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice scrisoarea trimisă de fostul Patriarh Alexei al Moscovei, la 17 martie 1970, ca răspuns la scrisoarea noastră de la 8 ianuarie 1970. În scrisoarea de la 17 martie 1970 sînt înfățișate punctele de vedere ale Patriarhului Alexei și ale Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse asupra acordării de către Patriarhatul Moscovei autocefaliei Mitropoliei ortodoxe ruse la New York, sub titlul de «Biserica Ortodoxă Autocefală a Americii».

«...În scrisoarea noastră de la 8 ianuarie 1970 (nr. 7), am adresat Bisericii Ortodoxe Ruse un apel frățesc ca să se abțină de la orice acțiune care ar putea tulbura calmul și pacea bisericească și care ar putea crea o situație care să răstoarne ordinea canonică statornicită și să cauzeze o agitare și confuzie în detrimentul unității și concordiei dobîndite în Sfînta Biserică după atîtea eforturi și jertfe».

Arătînd că scrisoarea Patriarhului Alexei nu a ținut seama de indicațiile din scrisoarea sa, Patriarhul ecumenic Atenagora, «constată că Biserica Ortodoxă Rusă în justificarea acestei atitudini invocă «necesitatea de a suprima neorînduiala existentă în raporturile dintre comunitățile ortodoxe ruse cu Biserica Rusă și între ele, și pretinsul drept de acordare a autocefaliei».

Însă, «în ceea ce privește anomalia relațiilor dintre comunitățile ruse cu Biserica Ortodoxă Rusă și între ele nu era necesar ca pentru suprimarea acestei anomalii să fie creată o anomalie mai gravă care ar putea duce la prejudicierea sistemului de conducere a Bisericii Ortodoxe în întregul ei, deoarece Biserica Ortodoxă Rusă avea alte forme de rezolvare a acestei situații.

În ceea ce privește pretinsul drept al fiecărei Biserici Ortodoxe Autocefale de a acorda autocefalia, aceasta nu corespunde nici cerințelor canonice nici practicii Bisericii».

În continuare, scrisoarea Patriarhului ecumenic se ocupă în primul rînd de datele canonice privitoare la *autoritatea competentă pentru a acorda autocefalia.*

«În legislația bisericească lipsesc canoanele specifice care să precizeze în detaliu problema autocefaliei. Însă din principiile de bază ale acestei legislații pot fi deduse reglementările generale relative, clar imprimate în conștiința canonică a Bisericii — în diferite momente ale istoriei bisericești și în tomosurile promulgate cu prilejul proclamării autocefaliei Bisericilor Ortodoxe moderne».

Astfel, din «izvoare valabile de bază», ci și din însăși noțiunea de autocefalie — ca act bisericesc care comportă schimbarea limitelor unui teritoriu bisericesc și apariția unei autorități jurisdicționale și administrative noi, care creează o nouă situație în întregul Bisericii Ortodoxe — decurge că acordarea autocefaliei aparține competenței întregii Biserici Ortodoxe, și nu poate fi considerat ca un drept «al fiecăreia dintre Bisericile Ortodoxe autocefale» (cum pretinde scrisoarea Patriarhului Alexei).

Analizînd diferite situații prevăzute în canoanele 6 și 7 ale Sinodului I Ecumenic; canonul 2 al Sinodului al II-lea Ecumenic; canonul 8 al Sinodului al III-lea Ecumenic; canonul 28 al Sinodului al IV-lea Ecumenic, — Sinodul al VI-lea Ecumenic a socotit că «orice hotărîre în materie de autocefalie revine numai Sinoadelor Ecumenice ca singurele competente». Iar istoria demonstrează necesitatea unei hotărîri comune în materie de autocefalie.

«De o astfel de confirmare a sinodului ecumenic — că se bucură de existență autocefală definitivă și indestructibilă — au nevoie și Bisericile Autocefale moderne care, din pricina împrejurărilor istorice, au fost proclamate autocefale de Scaunul Ecumenic, apostolic și patriarhal cu asentimentul celorlalte Biserici Ortodoxe... Prin urmare proclamarea finală și definitivă a autocefaliei revine competenței unui sinod general reprezentînd unitatea Bisericilor Ortodoxe locale, adică un sinod ecumenic. Iar sinodul local al Bisericii-mame de care depind provinciile care solicită autocefalia are doar dreptul să primească cererile inițiale de emancipare și să hotărască dacă argumentele invocate merită să fie acceptate în spiritul canonului 34 apostolic».

Trecînd la al doilea aspect al problemei — *analizarea factorilor sau condițiilor* (cerute pentru proclamarea corectă a autocefaliei) *pe care le evidențiază conștiința canonică a Bisericii* — scrisoarea Patriarhului ecumenic Atenagora precizează că acești factori sînt: 1. Avizul explicit al poporului creștin, adică clerul și laicii; 2. formularea de către întregul episcopat a unui act sinodal oficial, în care să fie

expuse motivele care impun emanciparea; fără episcopat, orice acțiune a laicilor, sau a guvernului ca reprezentant al lor, constituie un act arbitrar; 3. Decizia Bisericii-mame; 4. Hotărîrea Bisericii Ortodoxe întregi, care este indispensabilă pentru acordarea canonică a autocefaliei...».

Aplicînd aceasta la obiectul scrisorii, Patriarhul ecumenic socotește că, dacă declararea de către o Biserică Ortodoxă locală ca autocefală a unei părți din teritoriul său bisericesc este necanonică, declararea de către o Biserică Ortodoxă locală ca autocefală a unui teritoriu bisericesc care nu numai că nu face parte integrală din teritoriul său, ci nu are legătură și nici dependență cu ea, «constituie în chip evident un act de depășire a limitelor jurisdicționale» prevăzute de sfintele canoane (can. 14 și 34 apostolice; can. 6 și 7 ale Sinodului I Ecumenic; can. 13 și 22 ale Sinodului de la Antiohia etc.)

După ce demonstrează că Biserica Ortodoxă Rusă «a depășit jurisdicția sa» atît în acordarea, la 22 iunie 1948, autocefaliei Bisericii Ortodoxe Poloneze (căreia Patriarhia Ecumenică îi acordase deja autocefalia la 13 noiembrie 1924), ca și în acordarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia (declarată autonomă de Patriarhia Ecumenică din anul 1923), scrisoarea Patriarhului ecumenic Atenagora precizează că:

«Pe aceeași cale de necanonicitate, Biserica Ortodoxă Rusă intervine astăzi în treburile bisericești din America. Evocînd pretinsa sa legătură maternă cu ortodocșii din America bazată pe faptul de a fi trimis în trecut misionari în Insulele Aleutine și în Alasca, Biserica Ortodoxă Rusă în America se socotește singura autoritate legală pentru treburile Bisericii Ortodoxe în America... adică pentru totalitatea Ortodoxiei în America. Ca urmare, Biserica Ortodoxă Rusă se consideră în drept să reglementeze după bunul său plac treburile bisericești în America, socotind orice act analog din partea unei alte Biserici Autocefale din America drept violare a principiului canonic fundamental de respectare a drepturilor legitime ale oricărei Biserici Autocefale și uzurpare a autorității (condamnate de sfintele canoane)».

Semnalînd că, datorită coborîrii ortodocșilor ruși din Nord spre centrele industriale din Sud (în a doua jumătate a veacului al XIX-lea) și emigrărilor masive de ortodocși din toate țările în primele decenii ale veacului al XX-lea, în America au luat naștere jurisdicțiile bisericești ortodoxe astăzi existente acolo, acest fapt «constituie un fenomen nou în istoria Bisericii Ortodoxe, o nouă formă de «diaspora», o situație neobișnuită, care permite coexistența mai multor mitropoliți pe același teritoriu, exercitînd — adesea sub același titlu — o jurisdicție bisericească asupra unor naționalități particulare» (împotriva canonului 12 al Sinodului al IV-lea Ecumenic).

În încheiere, scrisoarea Patriarhului ecumenic Atenagora precizează: «Cu toate că această situație se opune principiului dogmatic fundamental al ecleziologiei ortodoxe, după care organizația bisericească are la bază unitatea tuturor credincioșilor care trăiesc în același loc într-un singur organism bisericesc, avînd în frunte un singur episcop, prin care este întărită unitatea noului popor al lui Dumnezeu..., cu toate că această situație este contrarie regimului Bisericii și legislației ei canonice, totuși, pentru că este vorba de un fenomen extraordinar, particular și provizoriu, Patriarhia Ecumenică l-a tratat într-un spirit de extremă iconomie, de condescendență și toleranță, ca să slujească, să protejeze și să promoveze pacea și unitatea între Bisericile Ortodoxe surori, pînă cînd această problemă va

fi oficial studiată şi rezolvată definitiv de către viitorul Sinod Panortodox, între temele căruia a fost introdusă printr-o decizie panortodoxă.

Pentru aceasta nu ne putem explica graba dovedită de Biserica Ortodoxă Rusă pentru a proclama Biserica Autocefală o parte relativ mică din «diaspora» ortodoxă rusă în America (ce a recunoscut numai de puţină vreme jurisdicţia Bisericii Ortodoxe Ruse), acordîndu-i în plus un titlu disproporţionat în comparaţie cu realitatea».

Scrisoarea Patriarhului ecumenic Atenagora apelează apoi la înţelepciunea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse ca să se abţină de la orice act care — în chestiunea discutată — să nu depăşească limitele jurisdicţiei şi competenţelor fixate Bisericii Ortodoxe Ruse prin *Tomosurile* patriarhului ecumenic Ieremia al II-lea, de la 1591 şi de la 1593, prin care s-a acordat autocefalia Bisericii Ortodoxe Ruse.

Scrisoarea Patriarhului ecumenic Atenagora se încheie cu precizarea că, dacă Biserica Ortodoxă Rusă — împotriva dorinţei tuturor de a păstra unitatea şi pacea în Biserică — «va persista în atitudinea sa actuală mergînd împotriva hotărîrilor luate de conferinţele Panortodoxe (care au pus această problemă în discuţia Sinodului Panortodox), Scaunul ecumenic, apostolic şi patriarhal se va afla în faţa obligaţiei de a socoti — în interesul şi spre binele întregii Biserici Ortodoxe — toată această activitate a Bisericii Ortodoxe Ruse ca neexistentă, întrucît, pentru reglementarea problemei globale a «diasporei» ortodoxe, valabilă rămîne numai hotărîrea panortodoxă.

SCRISOAREA LOCŢIITORULUI DE PATRIARH, MITROPOLITUL PIMEN, CĂTRE ÎNTÎISTĂTĂTORII BISERICILOR ORTODOXE ÎN LEGĂTURĂ CU ÎNFIINŢAREA BISERICII ORTODOXE AUTONOME A JAPONIEI ŞI CU CANONIZAREA ARHIEPISCOPULUI NICOLAE AL JAPONIEI. — La 12 iunie 1970, Locţiitorul de Patriarh al Moscovei şi a toată Rusia, Mitropolitul Pimen al Crutiţelor şi Kolomnei, a adresat — din însărcinarea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse — Sanctităţii Sale Atenagora, Arhiepiscop al Constantinopolului şi Patriarh ecumenic, precum şi tuturor celorlalţi Întîistătători de Biserici Ortodoxe locale, o scrisoare în care aduce la cunoştinţa tuturor că, dînd urmare dorinţei exprimate în scris de întreaga ierarhie ortodoxă rusă, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse (în şedinţa lărgită de la 10 aprilie 1970) a restabilit comuniunea canonică şi liturgică cu Biserica Ortodoxă din Japonia — comuniune întreruptă de forţe externe nebisericeşti în 1945 — şi a acordat, la cererea ei, autonomie Bisericii Ortodoxe din Japonia, în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse.

În acest fel Biserica Ortodoxă Autonomă din Japonia (care are trei eparhii şi al cărei întîistătător este I. P. S. Vladimir Nagoski, Arhiepiscop de Tokio şi Mitropolit al Japoniei) este independentă şi liberă în treburile conducerii sale interne; însă în problemele păzirii dogmelor de credinţă şi a sfintelor canoane, Biserica Ortodoxă Autonomă a Japoniei este legată prin Biserica Ortodoxă Rusă (care învesteşte pe mitropolitul Japoniei) cu întreaga Biserică Ortodoxă — una, sfîntă, sobornicească şi apostolească.

Totodată Locţiitorul de Patriarh al Moscovei şi a toată Rusia a adus la cunoştinţa tuturor Bisericilor Ortodoxe că Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse (în şedinţa lărgită de la 10 aprilie 1970) a hotărît să treacă pe Arhiepiscopul Nicolae, Apostolul Japoniei peste 50 de ani (decedat la 3 februarie 1912), în rîndul sfin-

ților, urmînd a fi introdus în slujbele *Mineiului* pe luna februarie, în ziua a treia, cu titlul «Sfîntul cel întocmai cu Apostolii Nicolae, Arhiepiscopul Japoniei».

Scrisoarea se încheie cu nădejdea că și celelalte Biserici Ortodoxe vor introduce în slujbele *Mineiului* pe februarie pe noul canonizat de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse.

DECLARAȚIA COMUNĂ A PATRIARHULUI CHIRIL AL BULGARIEI ȘI A LOCȚIITORULUI DE PATRIARH AL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA, MITROPOLITUL PIMEN, ÎN PROBLEMA ATOSULUI. — La 8 iunie 1970, aflîndu-se la Moscova, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, studiind împreună cu Locțiitorul de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei, situația de la Sfîntul Munte Atos, au adresat o declarație comună — în numele Bisericii Ortodoxe Bulgare și a Bisericii Ortodoxe Ruse — tuturor Bisericilor Ortodoxe și neortodoxe.

DIN HOTĂRÎRILE SFÎNTULUI SINOD PERMANENT. — În ședința sa de la 15 mai 1970, Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub președinția Locțiitorului de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei, a hotărît ca timpul de un an de la ziua Morții Sanctității Sale Patriarhului Alexei, în întreaga Biserică Ortodoxă Rusă să fie declarat «an de doliu și să fie respectat cu strictețe».

Iar în ședința sa de la 26 mai 1970, Sfîntul Sinod permanent a hotărît ca după trecerea anului de doliu să fie convocat Sinodul local al Bisericii Ortodoxe Ruse, în sesiunea extraordinară între 30 mai și 2 iunie 1971, pentru alegerea noului Patriarh al Moscovei și a toată Rusia. Pentru pregătirea acestei sesiuni a Sinodului local al Bisericii Ortodoxe Ruse, Sfîntul Sinod permanent a constituit o Comisie sinodală (compusă din cinci mitropoliți, șapte arhiepiscopi, cinci episcopi, doi profesori universitari (Prof. Mihail Speranski și N. D. Uspenski de la Academia duhovnicească din Leningrad și A. I. Gheorghevski de la Academia duhovnicească din Moscova), Prot. N. Nicolski și N. N. Matveev), care, sub președinția Locțiitorului de Patriarh, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei, va pregăti reprezentanța clerului și mirenilor la Sinod, va hotărî procedura și materialele necesare de lucru ale Sinodului local al Bisericii Ortodoxe Ruse.

SUSȚINEREA DIZERTAȚIEI PENTRU TITLUL DE MAGISTRU ÎN TEOLOGIE DE CĂTRE MITROPOLITUL NICODIM AL LENINGRADULUI ȘI NOVGORODULUI. — În ziua de 15 aprilie 1970, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului a susținut la Academia duhovnicească din Moscova dizertația cu titlul *Ioan al XXIII-lea papă al Romei*, pentru obținerea titlului de magistru în teologie.

După săvîrșirea serviciului divin, în capela Academiei cu hramul Acoperămîntul Maicii Domnului, de către Mitropolitul Nicodim în fruntea unui larg sobor de arhierei, preoți și diaconi, în sala de festivități a Academiei duhovnicești din Moscova, — în prezența multor ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse, reprezentanților unora din Bisericile Ortodoxe surori, ai membrilor corpului didactic al Academiilor duhovnicești din Moscova și Leningrad, ai membrilor Departamentului Patriarhiei Moscovei pentru relații bisericești externe, a studenților și a numeroși oaspeți —, a avut loc susținerea dizertației.

La orele 12, Episcopul Filaret al Dmitrovskului, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova, a deschis ședința dînd cuvîntul secretarului Consiliului pro-

fesoral, Prot. Alexei Ostapov, care a dat citire «Curriculum vitae» al candidatului la titlul de magistru în teologie.

Reţinem din acest «Curriculum vitae» — care înfăţişează pe scurt viaţa şi multiplele aspecte ale activităţii Mitropolitului Nicodim al Leningradului şi Novgorodului în slujba Bisericii Ortodoxe Ruse — că, în iunie 1963, Mitropolitului Nicodim i-a fost acordat titlul de «doctor honoris causa» în teologie de către Facultatea de teologie «Ian Comenius» din Praga, că în iunie 1963 a fost ales membru de onoare al Academiei duhovniceşti din Moscova, iar în decembrie 1964, membru de onoare al Academiei duhovniceşti din Leningrad, că în noiembrie 1967 a primit «diploma de onoare» din partea Seminarului Bisericii Fraţilor din Statele Unite ale Americii.

În cadrul susţinerii dizertaţiei, au fost ascultate mai întîi referatele oponenţilor oficiali — Prot. Prof. Andrei Sergheenco şi Prof. D. P. Oghiţki — şi apoi răspunsul candidatului. După votul secret al Comisiei de examinare, Mitropolitului Nicodim al Leningradului şi Novgorodului i s-a acordat titlul de «magistru în teologie» (cel mai înalt grad ştiinţific în teologia ortodoxă rusă).

La sfîrşit, rectorul Academiei duhovniceşti din Moscova a comunicat că Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei şi a toată Rusia a confirmat titlul acordat şi a înmînat Mitropolitului Nicodim semnul distinctiv de «magistru în teologie».

PARTICIPAREA REPREZENTANŢILOR BISERICII ORTODOXE RUSE LA ÎNTRUNIRI INTERCREŞTINE ŞI INTERNAŢIONALE. — Regularitatea participării delegaţiilor Bisericii Ortodoxe Ruse la întrunirile intercreştine şi la cele internaţionale, care urmăresc mai-binele omenirii, constituie o caracteristică esenţială a prezenţei Bisericii Ortodoxe Ruse la rezolvarea problemelor actuale ale Bisericilor creştine şi ale lumii contemporane. Astfel:

— La sesiunea Comitetului executiv al Comisiei Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru «Problemele internaţionale», care a avut loc la Geneva, între 19 şi 23 iunie 1970, Biserica Ortodoxă Rusă a fost reprezentată de Mitropolitul Filaret al Kievului şi Galiţiei şi Exarh al Ucrainei împreună cu A. S. Buevski, secretar al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe.

— La sesiunea Secretariatului Internaţional al Conferinţei Creştine pentru Pace, care a dezbătut problema sarcinilor actuale ale Conferinţei Creştine pentru Pace şi s-a ocupat cu pregătirea problemelor colaborării Conferinţei cu alte organisme internaţionale şi ecumenice, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, preşedintele Comisiei pentru continuarea lucrărilor Conferinţei Creştine pentru Pace.

— La şedinţa lărgită a Conducerii Fondului păcii pentru dezbaterea raportului asupra activităţii pe anul 1969 şi pentru discutarea situaţiei încordate în diferite părţi ale lumii, care a avut loc la Moscova, în ziua de 14 mai 1970, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat şi a cuvîntat Mitropolitul Alexei al Talinului şi Estoniei, membru al Sfîntului Sinod permanent şi membru al Conducerii Fondului păcii.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ŞI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE REPREZENTANŢI AI DIFERITELOR BISERICI CREŞTINE. — Între 15 şi 29 mai 1970 a vizitat Uniunea Sovietică şi Biserica Ortodoxă Rusă, Mitropolitul Vasile al Varşoviei şi al Întregii Polonii însoţit de Episcopul Alexei al Lublinului, Prot.

docent Gheorghe Klinger, prorector al Academiei teologice din Varșovia, Prot. Viaceslav Rafalski, parohul catedralei Sfîntul Nicolae din Bialoslok și Ierom. Simon Ronianciuc, directorul cancelariei mitropolitane din Varșovia.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

PREA FERICITUL PATRIARH CHIRIL MEMBRU AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE BULGARE. — În ziua de 10 iulie a.c. a avut loc Adunarea generală a Academiei de Științe Bulgare. În cadrul sesiunii, Adunarea generală a luat act de raportul Secretarului Secției de științe istorice și pedagogice din cadrul Academiei de Științe Bulgare, Academician Dimiter Kosev, pentru alegerea Prea Fericitului Patriarh Chiril ca membru activ al Academiei de Științe Bulgare.

După o amănunțită trecere în revistă a bogatei sale activități științifice și sociale, Adunarea generală a ales pe Prea Fericitul Chiril, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, ca *membru activ al Academiei de Științe Bulgare — membru activ pentru problemele de istorie național-culturală a poporului bulgar din timpul Renașterii.*

În articolele publicate în presa bulgară după anunțarea acestei știri, este înfățișată viața și opera remarcabilă a Prea Fericitului Patriarh Chiril, stăruindu-se îndeosebi asupra lucrărilor sale științifice de istorie a mișcării național-bisericești din Bulgaria — epoca Renașterii —, istoria Exarhiei bulgare după Eliberare și altele.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE ȘI A UNIUNII SOVIETICE DE CĂTRE PREA FERICITUL PATRIARH CHIRIL AL BULGARIEI. — Între 27 mai și 9 iunie 1970, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare, însoțit de Mitropolitul Pancratie de Starozagorsk și de protodiaconul Vasile Veleanov, a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă. Scopul principal al vizitei l-a constituit consultarea documentelor păstrate în arhivele de stat din Moscova, în vederea strîngerii de materiale pentru una din lucrările istorice pe care o pregătește Prea Fericitul Patriarh Chiril.

În cadrul vizitării Bisericii Ortodoxe Ruse, Prea Fericitul Patriarh Chiril a asistat la slujbe divine în diferite biserici ortodoxe ruse, a rostit predici și cuvîntări și a vizitat instituții bisericești.

În ziua de 4 iunie 1970, Prea Fericitul Patriarh Chiril a săvîrșit sfînta liturghie în biserica ortodoxă bulgară din Moscova, al cărei conducător — Episcopul Grigorie de Kruprinsk — a dat în cinstea Prea Fericitului Patriarh Chiril o recepție la care au luat parte Locțiitorul de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei și Episcopul Pitirim de Volocolamsk, conducătorul Serviciului de editură al Patriarhiei Moscovei și colaborator al Serviciului patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

În ziua de 8 iunie 1970, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare a avut o întîlnire oficială cu Locțiitorul de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei, la care au fost de față și Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului și președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Mitropolitul Filaret al

Kievului şi Galiţiei şi Exarh al Ucrainei şi Mitropolitul Alexei al Talinului şi Estoniei şi conducătorul treburilor Patriarhiei din Moscova.

Cu acest prilej, cei doi conducători de Biserici Ortodoxe au semnat o declaraţie comună în problema Muntelui Atos.

În aceeaşi zi, seara, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare şi însoţitorii săi au luat parte la recepţia organizată în cinstea Sa de către Locţiitorul de Patriarh al Moscovei şi a toată Rusia, Mitropolitul Pimen. La recepţie au participat ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse, membri ai corpului didactic al Academiilor duhovniceşti, membri ai Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe şi vicepreşedintele Consiliului pentru treburile religioase de pe lîngă Consiliul de Miniştri al Uniunii Sovietice. În timpul recepţiei cei doi Întîistătători de Biserici au rostit cuvîntări.

În ziua de 9 iunie 1970, Prea Fericitul Patriarh Chiril s-a înapoit în Republica Populară Bulgaria.

ÎMPLINIREA A 160 DE ANI DE LA NAŞTEREA CELUI MAI MARE PICTOR DE BISERICI DIN BULGARIA. — Printre pictorii din timpul Renaşterii bulgare nu există o personalitate mai completă ca Zaharia Zograful. Minte trează, sensibilitate, înzestrare naturală, cultură bogată, moral ridicat, un ascuţit simţ social şi fierbinte iubire de patrie — toate aceste calităţi caracterizează pe zugravul din Samocov, unul din factorii de bază ai Renaşterii, cel mai mare pictor de biserici bulgar, şi în acelaşi timp unul din cei mai de seamă creatori ai artei laice bulgare şi primul portretist bulgar.

Renaşterea bulgară coincide ca timp cu perioada de apăsare politică şi spirituală a poporului. De mai bine de un veac bulgarii gîndesc, vorbesc şi scriu despre Zaharia Zograful, care în timpul celei mai întunecate robii politice şi spirituale ale poporului său nu s-a temut de a adăuga alături de chipul său zugrăvit în Mînăstirea Bacicovo: «Zaharie H. Zograf bulgar»; iar în Marea lavră a Sfîntului Atanasie de la Sfîntul Munte a scris: «...zugrăvită de mîna lui Zaharie Hristovici pictor bulgar».

În scurta sa viaţă (1810—1853), Zaharie Zograful, printr-o muncă susţinută, creează numeroase scene picturale de factură religioasă, portrete şi peisaje. El a ştiut să introducă în tema religioasă noul, nu rare ori profanul, şi chiar idei cu substrat politico-social.

Astfel, în scena «Înfricoşata judecată» (1840) din biserica Sfîntul Nicolae de la Mînăstirea Bacicovo, el înfăţişează pe boierii din Plovdiv şi Asenovgrad îmbrăcaţi în costume la moda timpului, acuzîndu-i astfel în mod public de nedreptăţile sociale care li se puneau în seamă, prin plasarea lor în apa fierbinte a iadului. În scena inspirată din pilda evanghelică «Bogatul şi săracul Lazăr» din biserica Sfîntul Arhanghel, tot de la Mînăstirea Bacicovo, el face aluzie la nedreptatea socială a timpului punînd faţă în faţă o familie boierească bulgară în jurul unei mese încărcate şi un sărac gol şi necăjit. Tot aici, în scena «Moartea bogatului», diavolul ia sufletul unui boier îmbrăcat în costum la modă în acea vreme în Bulgaria.

El îşi zugrăveşte propriul său chip pe pereţii bisericilor mai de seamă pe care le picta. Astfel îl găsim în Mînăstirea Bacicovo şi la Lavra Sfîntul Atanasie de la Sfîntul Munte, în Mînăstirile Troian şi Preobrajenie, înfăţişat cu pensula în mînă, manifestînd conştiinţa de adevărat creator în artă şi artist de seamă al Renaşterii.

Zaharia Zograful și-a însușit cu prisosință manifestările lumii înconjurătoare în mijlocul căreia trăia și lucra. Cu toată timpuria zdruncinare a sănătății sale el scria maestrului său Neofit de Rila: «Eu am mult de lucru și m-am apucat singur și bărbătește să răzbat...», ceea ce inspiră un respect față de omul ale cărui creații s-au păstrat pe pereții multor biserici de mînăstiri și din diferite sate ca: Samocov, Gabrovo, Plovdiv, Coprivșița, Veles, Stip și altele.

Zaharie Zograful a creat și numeroase portrete ctitoricești în care se resimte legătura absolut inedită cu arta religioasă bulgară, dintre care menționăm ca cele mai de seamă: tabloul lui Neofit de Rila (1838), al Hristianei Zografsca, soția fratelui său Dimităr care i-a purtat grija de la vîrsta de 9 ani, iar cel mai important fiind propriul său portret (1840), în care apare: blond, îmbrăcat în dulamă și giubea cu mîneci largi, iar pe cap purtînd culion grecesc înalt.

Acest artist neobosit, nume de răsunet în Renașterea Bulgară și artist de valoare europeană, a murit la vîrsta de numai 43 de ani (14 iunie 1853). Viața sa s-a scurs în epoca de avînt economic al bulgarilor, timp cînd conștiința de luminare și libertate cuprinsese și mai adînc masele populare. Această mare figură a artei picturale bisericești bulgare nu s-a mărginit numai la creația artistică, ci el a luptat pentru deschiderea de școli, de tipografii, pentru cartea bulgară, pentru introducerea limbii bulgare în cult și pentru alte idei progresiste ale vremii.

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE A GRECIEI DE CĂTRE UN GRUP DE STUDENȚI DIN FRANȚA. — Mitropolitul Meletie, exarhul Patriarhiei Ecumenice pentru Europa de Apus, a organizat, între 5 și 18 iulie 1970, o «călătorie ecumenică» în Grecia, la care au luat parte un grup de 110 studenți și studente, reprezentanți ai mișcărilor catolice și protestante din Franța.

În timpul acestei călătorii, participanții au avut posibilitatea să întîlnească în Grecia personalități bisericești și teologice ortodoxe — între care Profesorii de teologie Teodoru și Trembelas — și să fie primiți de către Prea Fericitul Ieronim Arhiepiscopul Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei; iar în Creta au vizitat monumentele religioase și au fost primiți de Arhiepiscopul Evghenie.

ACȚIUNI ALE ARHIEPISCOPIEI ATENEI ÎN SPRIJINIREA PERSOANELOR ÎN VÎRSTĂ. — Înțelegînd că, în actualele condiții de viață socială, nevoile de ajutorare a bătrînilor trebuie să fie satisfăcute pe alte căi decît cele legate de calea milosteniei, Arhiepiscopia Atenei a hotărît să adapteze activitatea caritativă a Bisericii la condițiile de dezvoltare a societății industriale actuale, după un program special numit «Asistența specială pentru persoanele în vîrstă».

Acest program își propune să ajute sistematic și permanent pe bătrîni, îndeosebi din punct de vedere moral, spiritual și social, urmărind menținerea încrederii în sufletul bătrînilor că sînt încă oameni utili societății. În acest scop au fost înființate:

— «Casele păcii lui Hristos», care au scopul să dezvolte în sufletul bătrînilor sentimentul de siguranță datorită afecțiunii, liniștei, înțelegerii, îngrijirii medicale, mesei de prînz și de seară și libertății de mișcare — acordată ca respect al com-

portării individuale. În prezent funcționează 19 de astfel de case, sub purtarea de grijă a 1200 de femei.

— «Grupuri externe de persoane în vîrstă», care au fost înființate pentru cei care din diferite pricini nu pot fi îngrijiți în «Casele păcii lui Hristos» și urmăresc să aducă o soluție problemelor psihologice și practice ale bătrîneții prin ajutor spiritual și material personal, prin grijă medicală ca și prin supraveghere sistematică a fiecărui bătrîn din grup, mulțumită unei asistențe sociale organizată de femei. Cele patruzeci de grupuri existente în prezent sînt conduse de un comitet de doamne, care se întrunește săptămînal, iar grupul întreg se întrunește de două ori pe lună pentru a discuta și organiza bunul mers al grupului.

— «Atelierele pentru persoanele în vîrstă» urmăresc să dea de lucru bătrînilor după posibilitățile fiecăruia, ajutîndu-i astfel să-și cîștige existența, dar mai ales pentru a-i smulge din gîndurile că sînt inutili.

Atelierele pun la dispoziție materialele necesare muncii bătrînilor și asigură vînzarea produselor.

În prezent funcționează în Arhiepiscopia Atenei patru «Ateliere pentru persoanele în vîrstă».

BISERICA ORTODOXĂ A FINLANDEI

ADUNAREA GENERALĂ CLERICO-LAICĂ A BISERICII ORTODOXE A FINLANDEI. — Biserica Ortodoxă a Finlandei este o Biserică autonomă din 1923, cînd Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice i-a acordat autonomia, în baza căreia alegerea Arhiepiscopului Bisericii Finlandei trebuie ratificată de către Patriarhia Ecumenică.

Organul superior administrativ în Biserica Ortodoxă a Finlandei este Adunarea generală clerico-laică, ce se întrunește din cinci în cinci ani. Ultima întrunire a Adunării generale clerico-laice a avut loc în cursul lunii august 1970.

Adunarea a ales ca episcop al Eparhiei Helsinki pe P. S. Ioan Rinne, Episcop titular al Laponiei, vicar al Arhiepiscopului Paavali și de multă vreme locțiitor de episcop al Eparhiei Helsinki.

Episcopul Ioan Rinne s-a născut în anul 1923 și a făcut studii în Finlanda, Anglia, Statele Unite, Grecia și Rusia.

Arhiepiscopul Paavali al Bisericii Ortodoxe a Finlandei a aprobat alegerea Episcopului Ioan Rinne, care după aceea a fost învestit oficial de către Președintele Republicii Finlandeze.

• ANIVERSĂRI - COMEMORĂRI •

EFTIMIE MURGU

LA CENTENARUL MORŢII SALE

La 12 mai 1970 s-au împlinit o sută de ani de la moartea lui Eftimie Murgu, cunoscut luptător pentru înfăptuirea idealului de dreptate socială, libertate şi unitate politică a românilor. Ca unul care a avut un rol de seamă în epoca învolburată a anilor Revoluţiei de la 1848 şi şi-a legat numele de epocalele transformări structurale, politice, sociale, economice, culturale şi bisericeşti din viaţa românilor din Moldova, Ţara Românească şi mai ales a celor de sub dominaţia habsburgică, din Banat, merită să-i facem cu acest prilej aniversar o retrospectivă, prezentînd momentele mai de seamă ale activităţii lui închinată în întregime slujirii poporului, culturii şi spiritualităţii româneşti.

Născut la 28 decembrie 1805 în comuna Rudăria din Valea Almăjului, după absolvirea şcolii primare române şi germane, din Rudăria, Bozovici, Mehadia şi Caransebeş, şi a cursului secundar gimnazial, probabil la Vîrşeţ, Novisad sau Carloveţ, sau undeva prin Slovenia — unde tatăl său, ofiţerul Simeon, din Rudăria, căsătorit cu Cumbria din Bănia, şi-a făcut serviciul militar — tînărul Eftimie Murgu studiază filozofia la liceul din Seghedin, de unde trece la Universitatea din Pesta, studiind filozofia şi dreptul. În 1832 obţine în chip strălucit diploma de avocat, iar doi ani mai tîrziu şi pe cea de doctor în drept.

Contele Mihail Eszterhazy apreciindu-i capacitatea şi caracterul îl angajează ca perceptor de studii al fiului său Paul, îndată după absolvirea studiilor universitare, sau poate chiar în timpul acestor studii. Împreună cu contele Paul Eszterhàzy, Eftimie Murgu are prilejul să întreprindă o serie de călătorii de studii şi documentare prin toate ţările din Apus, păşind astfel, după 40 de ani, pe urmele unui alt mare luptător bănăţean, învăţatul filolog Paul Iorgovici, fiul protopopului din Vărădia, prezent în Paris la ghilotinarea regelui Ludovic al XVI-lea (1774-1793).

Atmosfera culturală din Roma, Zürich, Berlin, Paris şi Londra şi din alte multe oraşe vizitate de cei doi tineri intelectuali precum şi stările politice, sociale, naţionale şi economice din ţările colindate au avut darul să aprindă în sufletul lor idei şi idealuri noi, pe care şi-au propus să le pună în slujba şi pentru propăşirea propriilor lor popoare, doritoare de libertate şi de dreptate naţională, socială şi bisericească.

În timpul studiilor universitare, Eftimie Murgu ia parte la viața culturală și națională românească din capitala Ungariei, care în acel timp avea un caracter și aspect mai mult german decît maghiar. Elementul românesc era aici bine reprezentat și se cifra la cîteva mii (din cele 72.418 cît număra populația Budapestei la 1819). Exista o biserică românească încă de la 1789, mai veche decît cea sîrbească, zidită la 1813.

Ecoul trezit în toate cercurile culturale ale Ungariei de *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia* a lui Petru Maior, apărută la Buda în 1812, critica distructivă făcută de recenzentul vienez Kopitar celei dintîi istorii critice și documentare despre originea și continuitatea românilor în Dacia Traiană, precum și apariția cărții lui Sava Tököly, *Er vaiss dass die Valachen nicht Romischer Abkunft sind und diess nicht aus ihrer Italienisch-Slavischen Sprache folgt* la Halle, în 1823, care, ca și Kopitar, constata continuitatea și latinitatea românilor, trezește în studentul Murgu sentimentul de mîndrie al obîrșiei sale daco-romane și-l determină să dea la 1830, un răspuns critic și documentat, în cartea sa *Widerlegung*, în care, întemeiat pe mărturii și argumente istorice și lingvistice demonstrează — ca și Petru Maior — originea romană a românilor și continuitatea lor neîntreruptă pe pămîntul Daciei Traiane.

Este deosebit de importantă această lucrare a tînărului intelectual bănățean, nu numai pentru că ea pune în lumină preocupările lui intelectuale, ci și pentru că pentru *întîia oară* un român face cunoscute, într-o limbă europeană cu largă circulație, adevărurile fundamentale ale istoriei românilor. Asupra acestor adevăruri avea să stăruiască cu și mai multă competență peste 7 ani, Mihail Kogălniceanu, tipărind la Berlin *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens.*

După apariția acestei cărți, numele lui Eftimie Murgu începe să fie cunoscut și dincolo de hotarele Imperiului habsburgic, problemele atacate de el, obiectiv și cu simț critic, intrînd în preocupările istoricilor și lingviștilor, al căror interes față de națiunea română, față de istoria și originea ei, începuseră a se manifesta din ce în ce mai mult, precum rezultă din numeroasele studii apărute în străinătate asupra istoriei și limbii române.

Între 1832—1834 Eftimie Murgu funcționează ca jurat la Tabla regească din Budapesta. Pentru un tînăr ca Murgu, cu vederi largi, frămîntat de idealul unității naționale, atmosfera din capitala Ungariei vasale nu era din cele mai potrivite. De aceea el s-a hotărît să plece pe urmele distinsului său compatriot Damaschin Bojincă, în Moldova. În timpul acela Moldova și Țara Românească reprezentau pentru românii de peste munți «țara făgăduinței», țara de unde trebuia să vină mîntuirea, libertatea și unirea. Într-acolo a plecat și tînărul avocat Dr. Eftimie Murgu, în toamna anului 1834.

La Iași el a întîlnit pe Damaschin Bojincă, care funcționa ca director al Seminarului de la Socola, pe care avea să-l reorganizeze. Eftimie Murgu a funcționat mai întîi ca profesor de filozofie la gimnaziul vasilian. De la gimnaziul vasilian, întemeiat la 1641 de Vasile Lupu și restaurat la 1828, Murgu a trecut la nou-înființata (la 16 iunie 1835) Academie mihăileană, la catedra de filozofie și logică. Pentru întîia oară se preda în Moldova, de pe catedra celei mai înalte școli — viitoarea Universitate —, în limba românească, studiul filozofiei și logicii. La lecțiile lui de Introducere în filozofie, de Istoria filozofiei, de metafizică pură, de

arheologie şi ontologie, de metafizică aplicată, cosmologie, psihologie şi etică şi de logică, profesorul Murgu are auditori nu numai dintre cei mai distinşi tineri, moldoveni, ci şi de peste graniţă, mai ales din Galiţia austriacă. Printre elevii care şi-au făcut cursul de filozofie cu «renumitul profesor Eftimie Murgu — cum îl numeşte Aaron Pumnul — amintim pe: Dimitrie Gusti, Ion Ionescu, Nicolae Măcărescu, Constantin Platon, Gh. Stichi, Ion Vitzu şi mai ales arhiereul cărturar Neofit Scriban, — toţi înainte-mergători ai marilor reforme şi purtători ai stindardului libertăţii naţionale şi emancipării sociale de la 1848...

Cu toată preţuirea şi cinstirea de care s-a bucurat în capitala Moldovei, în care şi-a făcut mulţi prieteni şi şi-a cîştigat şi mulţi admiratori — între care şi pe Mitropolitul Veniamin Costache —, după 20 mai 1836, tînărul profesor Murgu a părăsit Moldova, trecînd în Ţara Românească.

La Bucureşti a funcţionat ca profesor de logică şi drept la Colegiul Sfîntu-Sava, de la 1 august 1837 pînă la 19 decembrie 1839, cînd şi-a dat demisia. Înainte ca Eforia şcolilor să-l numească la catedra de la Sfîntu-Sava, din mai 1836 pînă în iulie 1837, a ţinut prelegeri particulare de filozofie. Atmosfera din Bucureşti o socotea mai prielnică decît cea de la Iaşi, din toate punctele de vedere. Aici a întîlnit cunoştinţe şi prieteni vechi din Pesta şi a făcut noi cunoştinţe cu tot ce avea capitala Ţării Româneşti, mai select şi de valoare din punct de vedere cultural şi politic. A legat prietenie cu I. A. Vaillant, consulul francez la Bucureşti, şi cu scriitorul Colson de la acelaşi consulat şi intim al lui I. C. Cîmpineanu, un alt mare precursor al timpurilor de înnoire naţională şi socială din Ţara Românească.

Însufleţiţi de ideile înaintate ale epocii, stăpîniţi de idealul pentru care şi-au dat viaţa Horia, Cloşca şi Crişan, Tudor Vladimirescu şi alţii, Murgu şi prietenii lui devotaţi au urzit un complot pentru răsturnarea domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica (1834—1842) şi a guvernului său, compus din boieri retrograzi, urmărind instituirea unui guvern revoluţionar, cu idei înaintate. Complotul fiind descoperit, la 20 octombrie 1840, urzitorii lui, în frunte cu Vaillant, Murgu, Dimitrie Filipescu, Nicolae Bălcescu, Marin Serghiescu, C. Ţelegescu, Cezar Bolliac, Costache Rola, C. Negruzzi, Ion Brezoianu ş.a., au fost arestaţi.

Comisiunea de anchetă a constatat că complotiştii urmăreau: instaurarea Republicii româneşti sub numele de «România Nouă»; organizarea unei armate revoluţionare, poliţie şi gardă naţională; desfiinţarea claselor sociale şi a proprietăţii; scoaterea ţăranilor de sub jugul proprietarilor; promulgarea unei constituţii noi, democratice etc.

La 18 noiembrie 1840, Eftimie Murgu a fost trecut, în stare de arest, peste graniţă pe la Turnu-Roşu şi predat comandamentului militar din Sibiu, generalului Wernhardt, care l-a trimis în aceeaşi stare la Caransebeş, spre a fi judecat de tribunalul militar de acolo. În închisoarea de la Caransebeş a rămas nejudecat, pînă în iunie 1842, cel ce aruncase scînteia revoluţiei în inimile tuturor românilor. A fost nevoie de multe petiţii şi memorii pentru a se obţine eliberarea lui.

Departe de a-i tempera zelul, închisoarea a oţelit şi mai mult voinţa de luptă şi hotărîrea lui de a continua drumul pornit la Iaşi şi Bucureşti. Eliberat din temniţă, Murgu se stabileşte la Lugoj, profesînd avocatura, potrivit idealului său, şi devine avocatul gratuit al tuturor iobagilor români, năpăstuiţi de domnii feudali. Contactul viu şi direct cu realităţile sociale crude ale pămîntului natal, acaparat de nemeşii feudali, de grofi, de baroni, care storceau fără milă vlaga ţăranului

român, îi întărește convingerea că drumul preconizat este singurul salvator. Prin cuvîntări publice, prin adunări secrete, prin scris, Murgu se face ecoul durerilor poporului, înăbușite secole de-a rîndul, și cere pentru popor un tratament mai uman Cînd însă a avut îndrăzneala să pretindă exproprierea nemeșilor și împroprietărirea țăranilor, Murgu a fost arestat și aruncat, fără să fie judecat, în temnița Neugebäude din Pesta, unde a zăcut pînă în anul 1848.

La 8 aprilie 1848 studenții români, luați de curentul înviorător, care făcea înconjurul Europei și al lumii, se duc la faimoasa închisoare și scot la lumină, purtîndu-l pe brațe și apoi într-o trăsură trasă de ei, pe cel care timp de 18 ani semănase în inimile unei generații întregi ideile democratice de libertate, egalitate și fraternitate.

Cronica ordinului călugărilor minoriți din Lugoj înregistrează entuziasmul extraordinar de care au fost cuprinse inimile românilor la vestea eliberării lui Murgu și prestigiul de care s-a bucurat el în fața poporului, scriind: «De la Pesta a sosit patriarhul Românilor, cu numele Murgu, care înainte de asta a fost trimis ca deținut la Pesta. Acum, însă, prin noul Minister, a fost eliberat din temniță. Către orele 7 seara (6 iunie 1848) au sosit călăreții (din Lugoj). A fost întîmpinat și salutat (în Lugoj) cu multă însuflețire. S-au dat salve de treascuri și în sunetul muzicii a fost purtat în tot orașul. Românii au desprins caii de la trăsura lui și oamenii i-au tras căruța. Către popor a vorbit în limba română și maghiară, propunînd rezoluții. Dar să nu crezi, iubite cititor, că acela ar fi fost patriarh, ci numai *avocat*, iubit foarte mult de poporul Românesc».

Spre a da viață ideilor, idealurilor și proiectelor pentru care îndurase atîtea lovituri și umilințe, Murgu a convocat pentru ziua de 15/27 iunie 1848 o mare adunare națională la Lugoj. Un contemporan descria astfel primirea ce i-au făcut-o cei 30.000 români adunați pe Cîmpul libertății de la Lugoj: «Adunarea aceasta a fost cea mai mare și mai renumită după cea din Blaj, la care alerga poporul din toate părțile, lăsîndu-și lucrul, numai ca să vadă pe renumitul Murgu, pe care-l purtau tras în căruță și pe umeri. Spun cei ce l-au văzut și purtat pe umeri și în căruță că Murgu a compărut între popor îmbrăcat în togă romană, o cămașă lungă la românii frățuți din Banat, opreg, un vestmînt originar la româncele frățuțe din Banat, și cu părul lung lăsat pe umeri în jos, în uz la toți românii fără deschilinire de provincie; și cînd a început a vorbi așa a cuvîntat: «Fraților români eu nu sînt nici nălucă, nici înșelător, nici născut în palate și leagăn de aur și vison, ci sînt născut ca voi în troc de opincă — și, atunci le-a arătat opincile —; sînt născut de sub opreg — și-a arătat opregul; și sînt asemănarea voastră — și atunci le-a arătat părul cel lungu; am aceleași dureri și necazuri, care le aveți și voi; voi să dobîndesc ceea ce voiți să dobîndiți și voi».

Deoarece originalele proceselor verbale ale adunării naționale de la Lugoj s-au pierdut, vom sintetiza pe baza mărturiilor contemporane hotărîrile Adunării în următoarele puncte: 1. Înființarea în Banat a unei armate române populare, prin înarmarea poporului în termen de șase zile; 2. Proclamarea lui Eftimie Murgu drept Căpitan suprem al acestei armate; 3. Limba română să fie declarată ca limbă oficială în tot Banatul și numai în corespondență cu ministerul maghiar să se folosească limba maghiară; 4. Biserica românească a Banatului se proclamă independentă față de ierarhia străină. Se restaurează mitropolia românească ortodoxă a

Timişoarei. Pînă la alegerea pe cale sinodală şi canonică a Mitropolitului român la Timişoara şi a episcopului român la Caransebeş, se instituie la Timişoara ca vicar mitropolitan protopopul de la Lipova Dimitrie Stoichescu alias Petrovici, iar la Caransebeş Ignatia Vuia, protopopul Vărădiei, cu reşedinţa la Oraviţa».

După marea adunare de la Lugoj, Murgu a plecat la Pesta, spre a da viaţă hotărîrilor istorice, formulate de românii bănăţeni, al căror număr, după aprecierea lui Kossuth, a fost ca la 30.000. Consecvent obligaţiilor luate, el a înaintat ministerului de interne un memoriu documentat cuprinzînd dezideratele adunării. Dar mai curînd decît s-ar fi aşteptat, Murgu avea să culeagă fructele dezamăgirii.

Faţă de tergiversarea guvernamentală şi de opoziţia mereu crescîndă a autorităţilor, Murgu a ales calea parlamentară, spre a obţine recunoaşterea dezideratelor formulate la Lugoj. Încă de la sfîrşitul lui iulie 1848, în calitate de deputat al dietei, Murgu a alcătuit un proiect de lege privitor la organizarea politico-naţională şi bisericească a românilor bănăţeni, cărora cerea să li se dea posibilitatea să-şi aibă Căpitanul lor naţional şi să-şi aleagă în Sinodul lor bisericesc pe «obişnuitul Mitropolit românesc al Timişoarei» şi pe episcopul român al Caransebeşului.

Proiectul a fost prezentat în şedinţa parlamentului de la 26 august 1848, zi in care Kossuth şi guvernul condus de el şi-au dat pe faţă intenţiile faţă de români şi faţă de viitorul lor ca naţiune. Adresîndu-se lui Murgu şi analizînd dezideratele Adunării de la Lugoj, Kossuth a spus cu ton dur: «Mulţi abuzează de numele poporului... Cei 30.000 de oameni ai Caraşului cu care Murgu a ţinut adunarea nu reprezintă Ungaria şi Ardealul. Şi dacă cineva îşi arogă dreptul de a face legi, nu va fi tolerat». În ceea ce priveşte despărţirea ierarhică şi recunoaşterea independenţei Bisericii Române, Kossuth a spus că acestea constituie o problemă pe care viitorul o va rezolva. Iar crearea «Căpitanatului român» este un gînd care subminează unitatea ţării». La sfîrşitul dezbaterilor, preşedintele parlamentului, Pázmány, a propus ca discutarea proiectului de lege, prezentat de deputatul Eftimie Murgu «să se amîne pentru vremi mai liniştite».

Precum observă un istoric bănăţean, «a fost primul şi ultimul discurs rostit de Murgu în parlamentul din Pesta. De acum încolo, deşi participă în mod regulat şi pînă la urmă la şedinţele parlamentului, Murgu nu va mai lua niciodată cuvîntul. Este opoziţia pe care o face guvernului maghiar şi despre care vorbeşte şi el mai tîrziu: «...Eu de atunci încoaci m-am tras de către ei şi bucuros aş fi fugit din Pesta, dar puterea fiind în mîinile lui Kossuth şi acesta ţinîndu-mă sub strînsă priveghere, nu m-am putut mişca... Cum că eu n-am avut amestec la ale lor se vede că din luna lui august anul trecut în dietă nici (o) vorbă n-am făcut».

Sfîrşitul tragic al revoluţiei lui Kossuth a atins în mod dureros pe toţi capii Adunării naţionale de la Lugoj, profund dezamăgiţi în aşteptările lor.

La începutul lui septembrie 1849, Murgu a fost arestat la Lugoj, de unde a fost trimis la închisoarea din fortăreaţa Aradului.

În 1850 Murgu a fost transferat de la Arad în temniţa de la Pesta, pe care cu abia doi ani în urmă o părăsise. Aici, la 14 martie, a fost vizitat de Avram Iancu şi protopopul Ioan Popasu, cel mai apropiat colaborator al episcopului de la Sibiu, Andrei Şaguna. Consiliul de război declarîndu-l trădător de patrie la 8 octombrie 1851, l-a condamnat la moarte prin spînzurătoare. În urma memoriilor şi intervenţiilor făcute de către cele mai reprezentative figuri române contemporane, împăratul i-a comutat pedeapsa la 4 ani temniţă grea, din care datorită aceloraşi

intervenţii, în octombrie 1853 a fost eliberat, fixîndu-i-se domiciliu forţat. În cei şapte ani cît a mai durat era absolutismului lui Bach (1850—1860), glasul lui nu s-a mai auzit. Contemporanii nu-l mai amintesc. Se presupune că a trecut în Ţara Românească, de unde a revenit o dată cu încetarea absolutismului, la 20 octombrie 1860. Acum românii bănăţeni în frunte cu Andrei Mocioni reiau lupta înscriind în programul lor politic toate deziderateIe Adunării naţionale de la Lugoj. Dar decretul imperial de la 27 decembrie 1860, prin care Banatul a fost reîncorporat (ca între anii 1779—1848) Ungariei, a spulberat şi ultima nădejde şi încredere pe care românii bănăţeni o mai aveau faţă de «milostivul» împărat. Dezamăgirea a fost puternică, atît în rîndurile monarhiştilor — în frunte cu mocioneştii — cît şi în cele ale «revoluţionarilor» republicani conduşi de Murgu şi aderenţii lui. Hotărîţi să nu cedeze, reprezentanţii ambelor grupări politice participă la alegerile de deputaţi din anul 1861. Deşi ales deputat al cercului electoral Moroviţa, Murgu apare o singură dată la dezbaterile acestui parlament, rămînînd credincios principiilor pentru care a suferit atît.

Prin anexarea Banatului, încheindu-se calea înfăptuirii dezideratelor politice şi naţionale, mai rămăsese un singur obiectiv de urmărit: despărţirea ierarhică şi restaurarea Mitropoliei istorice de la Timişoara. Prin moartea, în 1881, a «patriarhului» Iosif Raiacici, adversar al independenţei Bisericii Ortodoxe Române, românii bănăţeni şi ardeleni vedeau deschisă calea spre realizarea acestui obiectiv. Refuzul reprezentanţilor români de a participa la alegerea noului patriarh a constituit preludiul unor lupte care aveau să se termine prin victoria de la 24 decembrie 1864, cînd împăratul a decretat, o dată cu separarea ierarhică, şi restaurarea Mitropoliei istorice a Ardealului.

În timp ce Andrei Mocioni şi prietenii lui bănăţeni, între ei şi Vincenţiu Babeş, secondau pe tînărul şi însufleţitul episcop al Ardealului, Andrei Şaguna, în acţiunea lui pentru restaurarea Mitropoliei ardelene — apusă la 1698—1701, o dată cu apostazierea mitropolitului Atanasie Anghel —, Eftimie Murgu a continuat să rămînă ferm pe poziţia sa iniţială de a pretinde împăratului şi guvernului restaurarea Mitropoliei Banatului de la Timişoara, înmormîntată la 1757, o dată cu moarteta ultimului mitropolit român Gheorghe, originar din Stari-Vlahia.

Ştiind că pînă şi Iosif Raiacici în ziua alegerii sale ca patriarh la Carloveţ, la 1 mai 1848, recunoscuse îndreptăţirea românilor bănăţeni la restaurarea Mitropoliei lor istorice de la Timişoara, şi că însuşi episcopul Timişoarei Pantelimon Jivcovici nu era străin de această dorinţă a credincioşilor săi români, în 1862 Eftimie Murgu a reluat problema restaurării Mitropoliei şi a invocat argumente de ordin juridic şi canonic pentru soluţionarea ei echitabilă. Spre deosebire de ardeleni, care făceau din împărat supremul arbitru şi-i solicitau graţia pentru despărţirea ierarhică, Murgu a plecat de la principiul că stăpînirea politică n-a avut nici o îndreptăţire legală să supună Biserica românilor sub jurisdicţia unei ierarhii străine, aşa cum a procedat împăratul Leopold I prin Diploma privilegială de la 21 august 1690, acordată patriarhului Arsenie al III-lea de la Ipec şi celor ce l-au urmat pe calea exilului.

Sub titlul *Ierarhia românească faţă cu ierarhia sîrbească*, Eftimie Murgu a publicat în ziarul «Concordia» din Pesta (în numerele din 22 iunie pînă în 21 iulie 1862) liniile mari ale politicii sale bisericeşti, care toate convergeau spre realizarea supremului ideal al credincioşilor români bănăţeni: restaurarea Mitropoliei

Timişoarei. «Stăpînirea politică — scria Murgu — oprind adunarea legiuitelor Sinoade bisericeşti provinciale şi diecezane, moşneana Mitropolie românească din Timişoara, precum şi Episcopiile din Caransebeş, Arad, Oradea Mare rămaseră în curgere de un veac şi mai bine neîmplinite în înţelesul dreptului canonic». Titularii acestor episcopii au fost instituiţi fără să fi fost aleşi de cler şi popor, fără sinoade legale. Noi, «ca moşnenii ţării», nu putem accepta ca episcopi pe oricine, puşi de o ierarhie străină. Adunarea provincială-mitropolitană a Bisericii noastre bănăţene «nu s-a făcut de la repausarea Mitropolitului Ţării (Banatului) din Timişoara, pentru că poporul fu împiedicat a urma şi mai departe întru sine legiuirea (autonomia) sa bisericească moştenită din veacurile trecute. Episcopiile şi Mitropolia cea moşneană de un veac şi mai bine au rămas văduve, fiindcă acei străini care le-au ocupat nu au fost după lege şi scopul lor a fost a ne duce la întuneric sufletesc».

«Românii din Ungaria şi Transilvania — continuă Murgu — nu au mai mult de una Mitropolie şi asta cu scaunul la Timişoara, apoi chiar şi aceasta dimpreună cu ale ei episcopate sufragane, pe lîngă împiedicarea alegerilor după canoane prin sinoadele dieceze, de un secol şi mai bine fiind ocupate de o ierarhie străină, trebuie socotite de necontenit vacante în înţelesul dreptului canonic... Noi nu năzuim către un drept nou ce nu l-am avut, şi pe care acum întîia oară am voi a-l cîştiga. Nu! Dorinţele noastre sînt întru adevăr foarte cumpătate şi se mărginesc curat numai către prea vechile drepturi ale ierarhiei noastre străbune, care sînt neînstrăinabile şi care nici într-un timp de usurpaţiune nu au putut înceta».

Strădaniile, luptele şi sacrificiile care au presărat drumul vieţii lui Eftimie Murgu n-au fost zadarnice. În ordinea social-politică, Murgu a văzut desfiinţarea iobăgiei, a clăcilor şi a altor vestigii ruşinoase ale feudalismului în descompunere. În ordinea culturală şi bisericească, decretul împărătesc de la 24 decembrie 1864 de despărţire ierarhică, de proclamare a independenţei Bisericii Ortodoxe Române şi de restaurare a Mitropoliei Ardealului a fost într-o mare măsură şi o biruinţă a luptei dusă de el, chiar dacă Mitropolia «moşneană de la Timişoara» a continuat să rămînă şi pe mai departe înmormîntată.

Deşi bucuria restaurării Mitropoliei Ardealului a fost mare, aproape nemărginită, ea n-a cuprins şi sufletele credincioşilor români bănăţeni, care în suplica lor de la 16/28 februarie 1865, semnată de fruntaşii români ai Banatului în frunte cu Andrei Mocioni, Vincenţiu Babeş şi Georgiu de Fogaraşi, înaintată împăratului, şi-au exprimat dezamăgirea scriind: «...Aşa de dureros atinsă şi în cea mai fermă şi după loiala ei credinţă cea mai îndreptăţită a ei aşteptare amar înşelată şi vătămată se simte populaţia română, cea pururea loială, cu credinţa supusă şi la sacrificii plecată a Banatului Timişan, şi anume acea parte însemnată a ei, care, începînd de la Mureş şi pînă la Tisa, locuieşte mai vîrtos pe cîmpie şi s-a ţinut pînă acum de dieceza greco-ortodoxă din Timişoara, din cauză că ei i s-a denegat o dieceză proprie, un episcop şi un scaun episcopal în mijlocul său propriu...».

Dacă în memoriul lor bănăţenii au îndrăznit să înfrunte chiar pe împărat, ei nu au cruţat nici pe nou-numitul arhiepiscop şi mitropolit Andrei Şaguna, căruia însuşi prietenul şi împreună-luptătorul bănăţean Andrei Mocioni i-a imputat în termeni aspri într-o scrisoare inedită, din ianuarie 1865, că, a lucrat la «împărţirea sau mai bine zis la despărţirea noastră... despre noi, fără noi, spre invederata daună şi pieirea Bisericii noastre din Banat».

Dacă prin anexarea la Ungaria a Banatului problema «Căpitanatului» şi a autonomiei politice teritoriale a căzut în desuetudine, nu tot astfel s-a prezentat cealaltă mare problemă, căreia adunarea de la Lugoj prezidată de Eftimie Murgu i-a dat o atenţie deosebită. Toţi marii bărbaţi ai Banatului de la şi după 1848, indiferent de orientarea lor politică, au avut înscrisă în programul lor de luptă problema restaurării Scaunului de la Timişoara. Acum, cînd Murgu, aproape proscris, sta izolat, dar nu înfrînt, partida dinasticilor în frunte cu Andrei Mocioni a ridicat steagul revendicărilor de ordin spiritual, protestînd împotriva împărţirii credincioşilor bănăţeni ai eparhiei Timişoarei la cele două eparhii vecine, a Caransebeşului şi a Aradului.

Acţiunile, memoriile, intervenţiile şi luptele date de reprezentanţii românilor bănăţeni de-a lungul unui secol în rezolvarea acestei probleme au pornit toate de la actul restaurării, trecătoare, a Mitropoliei Timişoarei, decretat de Adunarea de la Lugoj şi pus în aplicare prin instituirea şi funcţionarea, din mai pînă la 13 august 1849, a celor doi vicari în fruntea Mitropoliei Timişoarei şi a Episcopiei Caransebeşului.

Pe lîngă alte multe merite de ordin cultural, social, politic şi naţional, Eftimie Murgu şi-a înscris numele printre cei dintîi ctitori ai Mitropoliei Banatului, care abia, peste o sută de ani, la «plinirea vremii» avea să devină o realitate.

Cu nervii zdruncinaţi chinuit de boală, izolat, părăsit, el şi-a petrecut ultimii ani din viaţă la Pesta, unde a murit la 12 mai 1870, fiind înmormîntat în cimitirul Kerepesy din Pesta. Sora sa, Versavia Dascălu, a lăsat să se scrie pe piatra monumentului funerar: «Aici zac osemintele lui Euthimiu Murgu, doctor în drepturi, membru la Universitatea din Pesta şi la Academia ştiinţifică din Jena. La anul 1848—9—61 deputat în camera reprezentanţilor din Pesta. Suferind mai mulţi ani în carceră pentru amoarea către naţiune, repausă în Domnul la 12 mai 1870, în etate de 61 ani».

În 1932, restaurîndu-se cimitirul Kerepesy, naţiunea recunoscătoare, pentru «amoarea» căreia a suferit mai mulţi ani în carceră, i-a adus osemintele în ţara pe care a visat-o şi pentru înălţarea şi fericirea căreia a luptat ca puţini alţii din generaţia sa. De la Cenad pînă la Lugoj strănepoţii celor ce l-au purtat în triumf pe «Cîmpul libertăţii» l-au condus cu onorurile cuvenite unui erou şi martir al naţiunii.

Reactualizîndu-l — cu întreg trecutul lui de lupte, cu idealurile pe care le-a sădit în inimile românilor din Moldova, Ţara Românească şi din monarhia austro-ungară — îi aducem prin aceste modeste rînduri un sincer şi binemeritat prinos de recunoştinţă.

Pr. Dr. GH. COTOŞMAN

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

SOLIDARITATEA ÎN GÎNDIREA ŞI VIAŢA PATRISTICĂ

Ideea de coeziune şi solidaritate e foarte veche în gîndirea şi viaţa umanităţii. Oamenii au resimţit de la început prin însăşi experienţa lor, valoarea în sine strict necesară şi frumuseţea morală a unirii lor sufleteşti şi a întrajutorării lor materiale şi sociale. Civilizaţia şi cultura însăşi nu sînt opera unui singur om sau a unei singure generaţii, a unui singur secol sau mileniu, nici a unui singur sistem sau a unei grupe de sisteme, ci ele apar ca pietre de mărgăritar din munca, frămîntările şi lacrămile tuturor oamenilor din vremurile cele mai îndepărtate, pînă la zi, pe toate meridianele planetei şi la toate nivelurile capacităţii şi efortului. Solidaritatea e condiţia fundamentală a vieţii generale, a progresului, a buneistări a oamenilor şi a fericirii lor.

Creştinismul a moştenit această concepţie de la generaţiile anterioare lui, dar el a sorbit-o mai ales din fapta şi ideea sa esenţială soteriologică a iubirii lui Dumnezeu pentru oameni pînă într-atît, încît El a trimis pe Fiul Său să se întrupeze, să moară şi să învieze pentru toţi, făcîndu-se una cu ei pentru mîntuirea lor din moarte. E o solidaritate care depăşeşte limitele solidarităţii obişnuite. După ecleziologia paulină, creştinii sînt mădularele Trupului tainic al lui Hristos, ei fac una în unitatea indestructibilă a acestui Trup (Rom. XII, 5). Biserica, expresie a acestui Trup, apropie şi uneşte pe toţi în fiinţa lor şi în Duhul Sfînt. Aceasta e şi baza ecumenismului actual, care dă aproape acelaşi sens noţiunilor de solidaritate şi comuniune.

Sfinţii Părinţi acordă, pe linia Evangheliei, un conţinut mai bogat, mai larg şi mai conştient solidarităţii decît toţi reprezentanţii necreştini ai epocii sclavagiste. Teologia patristică rupe cercul închis al teologiei iudaice, şi al filozofiei religioase păgîne, care deşi cunoşteau unele principii universaliste (profeţii evrei, Platon, Aristotel, stoicii, Filon etc.), totuşi nu se puteau ridica decît rareori şi imperfect la realizarea lor.

Întruparea Logosului dă gîndirii patristice puterea de a fundamenta, deschide şi proiecta valorile creştine spre un universalism care nu e numai ontologic, ci şi pancosmic, un universalism generat de libertate şi dragoste care solidarizează pe toţi oamenii între ei şi pe aceştia cu întreaga natură pînă într-atît încît fac una (Rom. VIII, 22—23). Dacă

oamenii îmbunătăţiţi din epoca patristică iubesc atît de firesc şi de frumos pe semenii lor, nu este pentru că le fac o favoare, ci pentru că ei se găsesc şi se socotesc prinşi într-o solidaritate naturală, cosmică, graţie căreia ei preţuiesc umanitatea şi deopotrivă toate stihiile, inclusiv fauna şi flora care participă la unitatea întregului. Cîţi dintre «oamenii pustiului» sau dintre cei îmbunătăţiţi nu erau văzuţi în tovărăşia fiarelor pe care le ajutau sau de la care obţineau anumite slujiri? Aceşti orfei creştini cîntau muzica smereniei, a renunţării şi a dragostei. Sfîntul Grigorie de Nisa, Pseudo-Dionisie Areopagitul şi Sfîntul Maxim Mărturisitorul vorbesc de o măreaţă acţiune divino-angelico-umano-stihială printr-un lanţ nesfîrşit care uneşte providenţial pe Dumnezeu cu îngerii, cu oamenii şi cu elementele. Acţiunea e dirijată de Creatorul însuşi şi unită indisolubil prin firele nevăzute ale Raţiunii supreme sau ale Duhului Sfînt. În această unitate panontologică şi pancosmică, teologia nu se mai loveşte de deosebirile rasiale, sociale, culturale etc., pentru că, deşi elementele cosmosului sînt aşa de variate, ele formează totuşi o înlănţuire indisolubilă.

Dacă Sfinţii Părinţi acordă un primat indiscutabil omului, este pentru că acesta e chipul lui Dumnezeu şi el e cel ce dirijează condus de minte şi Providenţă. Teologia patristică transformă actul de credinţă şi de cunoaştere într-un act de solidaritate, de coeziune creatoare în jurul lui Hristos, care s-a solidarizat cu toţi şi ne-a solidarizat pe toţi în El reînnoindu-ne şi transformîndu-ne în tot atîtea exemplare umane ale Lui însuşi (Matei XXV, 40, 45). Cînd Sfîntul Pavel zice galatenilor : «Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine», şi că el, Apostolul, se străduieşte ca «Hristos să prindă chip» în ucenicii săi (Gal. II, 20; IV, 19), el înţelege această asimilare cu Hristos sau închegare a chipului lui Hristos în oameni ca pe un act de solidaritate cu Fiul lui Dumnezeu, mergînd pînă la identificare cu Acesta, în limitele umane, act care se realizează vizibil şi moral aci pe pămînt între oameni care sînt fiii şi chipul lui Dumnezeu. Actul de solidaritate hristică între oameni se realizează la nivelul sfinţeniei, adică al bunătăţii, al dăruirii de sine pînă la jertfă, al dragostei curate fără rezervă. O solidaritate interesată nu e o solidaritate, ci un act convenţional sau comercial. Creştinii din Evanghelie şi din primele veacuri se numeau «sfinţi», pentru că esenţa solidarităţii şi a unirii lor era dulceaţa inimii, blîndeţea, cinstea, ajutorul efectiv şi imediat faţă de toţi : creştini şi necreştini, o preţuire egală a tuturor fraţilor. Etosul acestei solidarităţi mergea pînă la organizarea unei vieţi de obşte de care vorbesc Faptele Apostolilor (II, 44—45 ; IV, 32) şi autorii patristici din primele trei veacuri (*Didahiile*, Sfîntul Ipolit, Tertulian etc.).

Noţiunea şi ideea cheie care încheagă şi în acelaşi timp descuie toate înţelesurile literaturii noutestamentare şi patristice este aceea de slujire ; o slujire bisericească-liturgică, dar şi o slujire continuă a lui Dumnezeu adusă oamenilor, o slujire a oamenilor adusă lui Dumnezeu şi a oamenilor între ei, o slujire înţeleaptă, caldă, curajoasă, fără discri-

minări, fără rezervă pentru înlăturarea răului de orice fel, pentru păzirea și promovarea vieții, pentru scăparea celor năpăstuiți de boli, de infirmități, de calamități, de captivitate în război, de sclavie, de nedreptate, de tiranie, o slujire a tuturor pentru toți în orice moment.

După modelul lui Dumnezeu, al Mîntuitorului și al Sfinților Apostoli, Părinții Bisericii au slujit solidaritatea intercreștină și interumană la toate nivelurile cu o deosebită rîvnă.

Ei au fost totdeauna solidari cu popoarele în mijlocul cărora au trăit pentru promovarea înțelegerii și apărarea păcii, împotriva războiului, a dezbinărilor și certurilor de orice natură.

Ei se solidarizau nu numai în sinoade pentru puritatea doctrinei și a moravurilor creștine din Biserică, ci și pentru siguranța și apărarea vieții în epocile tulburi. Pentru ei, războiul e tatăl distrugerii și al morții, e «o ucidere organizată și multiplicată» (Sfîntul Vasile cel Mare), pe cînd pacea e «mama sau capul tuturor bunătăților» (Sfîntul Ioan Gură de Aur). Episcopi și creștini de rînd răscumpără prizonieri de război vînzînd sfinte vase sau autovînzîndu-se pe ei pentru a veni în ajutorul fraților în suferință. Unii dintre ei în perioada tinereții sau înainte de convertire au fost înalți dregători de stat, iar după ce au intrat în Biserică au contribuit nu o dată cu experiența lor veche și cu viața lor cea nouă la apărarea sau ușurarea de nevoi a oamenilor din mediul lor sau din provincia lor. Uneori, sub influența gîndirii și ținutei patristice, împărați culți și teologi subțiri, ca Justinian, au promovat solidaritatea creștină și general-umană printr-o întreagă operă legislativă, administrativă și spirituală.

În epoca lor, sclavagistă, Sfinții Părinți s-au solidarizat pînă la identificare cu săracii, cu sclavii, cu infirmii, cu bolnavii de ciumă, de lepră și alte boli, cu calamitații de foamete, de foc, de apă etc. Ei, nu numai că împărțeau averea lor cu săracii, atunci cînd aveau stare materială, dar administrau în pagini de foc, o critică nemiloasă bogaților și exploatatorilor, luînd apărarea celor în mizerie și a sclavilor și militînd pentru libertatea, egalitatea și îmbunătățirea vieții lor. Se cunosc paginile înflăcărate ale Părinților Capadocieni, ale Sfîntului Ioan Gură de Aur, ale Sfîntului Ambrozie etc., în care făceau apel la ajutorarea săracilor, creînd ei înșiși așezăminte de asistență socială la eliberarea sclavilor, la mijloacele de vindecare a bolilor nemiloase, la îmbunătățirea vieții muncitorilor și țăranilor. Sfîntul Ciprian mustra pe creștinii care se plîngeau că în loc să sufere martiriul mor de ciumă împreună cu păgînii, la Cartagina, spunîndu-le că creștinii sînt prin natură solidari cu păgînii în toate : în viață, în trup, în calamitățile naturale, în boală și în moarte (*Despre moarte* 8). Moartea martirică e acordată numai celor care merită o astfel de cunună. Sfîntul Vasile săruta rănile leproșilor și în timpul foametei hrănea deopotrivă pe creștini, pe iudei și pe păgîni, iar Sfîntul Ioan Gură de Aur, «ambasadorul săracilor», era iubit pînă la venerare de către aceștia.

Părinții Bisericii interveneau des pentru ușurarea compatrioților lor de impozite și uneori de represaliile sîngeroase ale împăraților, ca în

cazul acelora din partea lui Teodosie, alteori ajutau tineretul studios, direct sau prin scrisori de recomandaţie către profesori universitari vestiţi, prieteni sau cunoscuţi, sprijineau aspiraţiile spre lumină şi progres ale generaţiilor tinere.

Ei îşi însuşeau, reţineau, dezvoltau, îmbogăţeau şi transmiteau mai departe elementele utile, frumoase şi permanente ale culturii profane într-o adaptare şi cu un etos ca cel al lui Origen, Tertulian, Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie de Nisa, Sfîntul Grigorie de Nazianz, Fericitul Augustin, Sfîntul Maxim Mărturisitorul şi Sfîntul Ioan Damaschin. Prin aceasta ei se solidarizau cu geniul întregii umanităţi de la începutul pînă la sfîrşitul ei. Solidaritatea lor exprima o verigă preţioasă în lanţul nesfîrşit al progresului.

Solidaritatea impresionantă pe care Europa şi întreaga lume creştină sau mai puţin creştină ori necreştină, au arătat-o Ţării noastre cu prilejul catastrofalelor inundaţii din mai şi iunie 1970, certifică adîncimea şi frumuseţea unui umanism creştin şi necreştin de o amploare aproape necunoscută în istorie. Această solidaritate îşi are rădăcinile în istoria şi conştiinţa evanghelică şi patristică a atîtor generaţii creştine ale Europei şi ale altor părţi ale lumii, dar şi în înţelepciunea profană a popoarelor şi a conducătorilor lor pe care-i luminează Logosul, «Înger de mare sfat, Sfetnic minunat».

Pr. Prof. IOAN G. COMAN

IDEI MORALE ŞI SOCIALE ÎN COLINDELE ROMÂNILOR*

Literatura populară cuprinde — alături de basme, balade, doine, ghicitori, proverbe, zicători — şi colindele noastre româneşti, îndrăgite de toţi, indiferent de vîrstă.

Colindele s-au născut aproape concomitent cu poporul nostru, vechimea lor pierzîndu-se în negura timpului. Iar în legătură cu vechimea lor, cercetătorii au emis diferite ipoteze [1].

Colindele exprimă înalte idei morale şi sociale. În unele din colinde se face o adevărată apologie a virtuţii, iar în altele se condamnă cu vehemenţă toate patimile lumeşti. Deşi virtuţile nu sînt expuse în colinde în mod sistematic, ca într-un tratat de morală, ci apar doar sporadic, ele sînt mereu preamărite.

De aceea, urmărind *ideile morale şi sociale cuprinse în colinde*, ne vom opri mai mult asupra unor virtuţi, ca: *dragostea, bunătatea, cinstea, cumpătarea, dărnicia, răbdarea* etc., care se bucură de o deosebită preţuire din partea credincioşilor, stăruind şi asupra felului în care spiritul poporului a înfierat viciile şi patimile omului. Vom scoate în evidenţă, de asemenea, felul în care înţelepciunea poporului a văzut unele probleme sociale, cu referire specială la ideea de pace, muncă, dreptate şi jertfă pentru patrie, atunci cînd ţara este atacată de duşmani.

Preamărirea virtuţilor

Dragostea. — Bucuria Naşterii Fiului lui Dumnezeu se poate observa aproape în fiecare colind. Omenirea şi cosmosul iradiază de dragoste faţă de Cel care «s-a pogorît din cer pentru noi şi pentru a noastră mîntuire» spre a alunga întunericul, blestemul şi osînda veşnică.

Dumnezeu, care este iubire (I Ioan IV, 8), a mers cu bunătatea şi iubirea Lui pînă acolo încît a acceptat ca Fiul Său să se facă om pentru a sta permanent cu faţa către oameni, comunicîndu-le toate virtuţile şi-n special virtutea dragostei care le cuprinde pe toate.

Superioritatea creştinismului faţă de religiile păgîne, stă în faptul că «Dumnezeul creştin se coboară la om prin întruparea Fiului, dezvăluindu-şi toată splendoarea Fiinţei Sale pe calea iubirii, adică făcînd şi pe creaturi părtaşe la bine» [2].

O dată cu naşterea Domnului nostru Iisus Hristos, se năştea pe pămînt o nouă religie, religia iubirii, anunţată de îngeri păstorilor din preajma Vitleemului (Luca II, 14). Mîntuitorul nostru a adus din cer medicamentul tămăduitor al tuturor relelor de care suferea omenirea şi acest medicament nu era altul decît «iubirea».

---

* Lucrare întocmită în cadrul seminariilor pentru doctorat în teologie, sub îndrumarea D-lui Prof. Constantin Pavel, care a şi dat avizul să fie publicată.

1. Vezi: Prof. univ. Victor Stanciu, *Cîteva urme fosile din epoca de piatră în colindele noastre*. Cea mai veche poveste vînătorească, Cluj, 1938, p. 6—7 (Gh. Alexe, *Colindele româneşti comori de spiritualitate creştină*, în «Glasul Bisericii», XII (1953), nr. 12, p. 733). Şi Cristian Bălan, *Obiceiuri folclorice de iarnă*, în «România literară», Anul II, nr. 52 (64) din 25 decembrie 1969, al. 2, 3, 4 p. 28.
2. Prof. Dr. Const. C. Pavel, *Sensul activ al iubirii creştine* (conferinţă) inedită, p. 1.

Prin iubire «s-a săpat calea cea mai directă și mai sigură spre inima omului, spre a trezi și spori în sufletul său iubirea mîntuitoare. Iubindu-ne cel dintîi, Dumnezeu ne-a dat prin aceasta puterea de a iubi și noi» (I Ioan IV, 19)[3].

Colindele ne cer și ele să iubim pe Dumnezeu și în același timp să detestăm toate relele care știrbesc această iubire, sau chiar o neagă :

«Cei ce iubiți pre Domnul
Urîți relele, tot omul»[4].

Deci nu putem iubi pe Dumnezeu fără a alunga de la noi toată răutatea «fiindcă iubirea omului față de Dumnezeu implică străduința de a realiza pe cît posibil un acord deplin cu Dumnezeu : un acord intelectual prin virtutea credinței, un unison afectiv prin virtutea iubirii, iar un acord voluntar prin supunerea voinței omului la voința divină». «Cine împlinește poruncile acela este care mă iubește» (Ioan XIV, 21)[5]. Dumnezeu cere ca omul să-și iubească semenul, «fiindcă acel care nu iubește pe fratele său, pe care l-a văzut, nu poate iubi pe Dumnezeu pe care nu l-a văzut» (I Ioan IV, 20).

Această iubire față de aproapele nostru pe care-l numim frate, chiar dacă nu-l cunoaștem și nu l-am văzut niciodată, se arată prin săvîrșirea binelui, iar colindele țin să confirme aceasta :

«Pîn-ce-ai fost în ceea lume
Ți-ai pus stîna lîngă drum
Cîți drumari că și-or trecut,
Toți la tin-s-or abătut.
Cu brînză i-ai hrănit
Cu lapte i-ai adăpat»[6].

Iubirea activă, manifestată prin faptele îndurării, o întîlnim des în colinde :

«Cesta-i Domnul bun
Doamne leo !
Bun gînd și-o gîndit
Cînd el și-a făcut
Casa lîngă drum
Masa-i peste drum.
Cîți drumari trecea
Pe toți îi prînzea»[7].

Mai departe, colindul ne spune că cel care a făcut aceste fapte bune ale îndurării trupești n-a ospătat pe niște trecători sau cerșetori oarecare, ci chiar pe Dumnezeu și pe Sfîntul Petru :

«Și-apoi și-o văzut,
Că nu-s cerșetori,
Că-i domn Dumnezeu
Cu Pătru — Sînpetru»[8].

Colindătorii actualizează în fiecare an minunea Nașterii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, ducînd cu ei la casele credincioșilor «voia bună, cinstea și dragostea», atunci cînd urează gazdei :

«Troscoțel pe p-îngă drum
Voie bună cui închin !
Troscoțel de p-îngă cale,
cinste și dragoste-n fața Dumitale !»[9].

Bunătatea românului se reflectă în colinde ca într-o oglindă. Credinciosul român îl are ca exemplu de bunătate pe însuși Dumnezeu, Care este bun (Matei XIX, 17; Ps. CXXXV, 3 și CXLV, 9) și din bunătate a creat pe om și lumea pe care i-a

3. *Ibidem.*
4. Gh. Breazu, *Colinde*, culegere, cu desene de pictorul Demian, București, 1938, p. 298.
5. Prof. Dr. Const. C. Pavel, *Sensul activ al iubirii...*, p. 2.
6. Alexiu Viciu, *Colinde din Ardeal, datini de Crăciun și credințe poporane*, culegere cu adnotațiuni și glosar, București, Leipzig, Viena, 1914, p. 83.
7. *Ibidem*, p. 64. 8. *Ibidem*, p. 65. 9. *Ibidem*, p. 180.

dat-o în stăpînire; știind acest lucru, caută să se împărtășească din bunătatea Creatorului, devenind el însuși bun cu alții după cum Dumnezeu este bun cu el.

Acela care avea să dea orbilor vederea, leproșilor curățirea, bolnavilor tămăduirea și tuturor celor robiți de păcat eliberarea este înfățișat de colinde încă de la nașterea Sa ca Domn «prea bun», plin de bunătate și milă față de omenire:

«Sus în curtea lui Crăciun
S-a născut un Domn prea bun»[10].
«Doamne Iisuse Cristoase,
Tu ești zori prea luminoase.
Tu ești raza cea curată
Și lumin-adevărată.
Căci mila Ta, O, prea Bune,
Cine o va putea spune?
Dumnezeu fiind din fire,
Ai luat chip de-omenire,
Pentru a noastră mîntuire,
Ca să ne scapi din pieire»[11].

Dacă Domnul nostru Iisus Hristos a dat dovadă de atîta bunătate față de omenire, renunțînd la slava dumnezeiască (Filip. II, 5—11), pentru a veni în lume ca s-o împace cu Dumnezeu-Tatăl, așa omul trebuie să renunțe la egoism și răutate pentru a fi un om bun, plăcut de semeni și de Dumnezeu. Colindele cer credinciosului să fie bun mai ales acum cînd s-a născut «Păstorul cel Bun»:

«Acum pe la Crăciun
Tot omul să fie bun[12].
Omul cît trăiește-n lume
Cu toți să se aibe bine»[13].

Bucuria adusă de Nașterea Domnului cuprinde nu numai pe om, ci și natura cu viețuitoarele ei. Porumbeii, care stau pe lîngă casa omului colindă la fereastra bunului stăpîn, vestindu-i nașterea Domnului:

«Vine-un cîrd de porumbei
Cu glasuri de feciorei,
Și-mi cîntară,-mi colindară,
Pe cest om bun *mi-l sculară.*
Scoală, om bun, *de vezi tu,*
Pruncul Sfînt cum se născu»[14].

Colindătorii sînt primiți cu bucurie la orice oră tîrzie din noapte, ca niște oaspeți aleși și buni, eliberați de orice răutate. Ei sînt buni pentru că în grupul lor este și Dumnezeu, binele absolut. Cu astfel de oaspeți nu poți fi decît bun, lucru pe care de altfel îl știu și colindătorii:

«Ia te scoală, tu domn bun,
Și-mi fă focu ca mai mare
Și-mi aprinde-o lumînare,
Că nu-ți vine cine-ți pare,
Și-ți vin juni colindători,
Printre ei și Dumnezeu»[15].

Pentru creștin, virtutea bunătății izvorăște din iubirea față de Dumnezeu și față de semeni. Firea deschisă a românului, proverbiala lui bunătate, binecunoscută, atît în țară, cît și-n afara granițelor țării sub numele de «ospitalitate» o întîlnim mereu în colinde. «Casele credincioșilor noștri sînt totdeauna dornice de oaspeți. Cine nu primește, oare, pe colindători?» Colindele «de gazdă bună» ne descriu, cu accente mișcătoare, primirea frumoasă care se face nu numai colindătorilor, ci și tuturor străinilor. Urările de la sfîrșitul colindelor, ca: «rămîi, gazdă, sănătoasă» și «dar nu uita cît ești creștin, române să fii bun»[16], sînt deplin justificate[17]. Dum-

10. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 59—61. 11. *Ibidem*, p. 282.
12. N. I. Dumitrașcu, *Cîntări de stea și colinde*, București, 1940, p. 17.
13. *Ibidem*, p. 89. 14. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 68.
15. Gh. Cucu, *200 colinde populare, culese de elevii Seminarului Nifon între anii 1924—1927* (ediție postumă îngrijită de Constantin Brăiloiu), București, 1936, p. 33.
16. Colindul *Din an în an*, auzit din gura colindătorilor. 17. Gh. Alexe, *op. cit.*, p. 734.

nezeu este așteptat de credincioși ca să intre în fiecare casă pentru a o sfinți și binecuvînta. Pentru aceasta el este poftit la masă și ospătat cu tot ce credinciosul nostru are mai bun:

«Cînd o fi mîne la prînz
Așteptăm pe Dumnezeu,
Să-l prînzim, să-l ospătăm
Și pe Domnul să-l petrecem
Pîn-la poarta raiului,
Pîn-la poarta cerului» [18].

«Scoală, scoală, gazdă bună
Că nu-i vremea de dormit.
Că-i vremea de-mpodobit
Că buni oaspeți că vă vin,
Oaspeți buni colindători
Și cu dînșii Dumnezeu» [19].

Credinciosul știe că dacă face bine semenului său, hrănindu-l și adăpîndu-l cînd este flămînd și însetat, îmbrăcîndu-l cînd este gol și adăpostindu-l cînd este trecător, acest bine îl face în primul rînd lui Dumnezeu, așa după cum El însuși a afirmat: «Adevăr zic vouă, întrucît ați făcut unuia dintr-acești frați ai Mei, prea mici, Mie Mi-ați făcut» (Matei XXV, 40).

Cinstea. — Înțelepciunea poporului nostru care a dat naștere proverbului: «Mai bine sărac și curat, decît bogat și rușinat», n-a omis această virtute din colinde, ci a căutat s-o scoată mereu în evidență. Omul cinstit este plăcut, atît de Dumnezeu, cît și de semeni, iar cugetul îi este împăcat, nefiind întinat de viermele păcatului. Prin purtarea sa cinstită, omul influențează în bine pe cei din jurul său și pe toți cei care ajung în legătură cu el.

Cinstea, ca de altfel și celelalte virtuți, izvorăște din marea virtute a iubirii. Omul care are dragoste față de semenii săi, care-i iubește așa cum se iubește pe sine, acela este într-adevăr cinstit. El nu caută să-și însușească ceea ce este al altora, ci se mulțumește numai cu ce este al său și pe drept îi revine lui.

Pentru poporul român, cinstea este tot atît de prețioasă ca și dreptatea și libertatea. În trecutul uneori întunecat al istoriei, în vreme de stăpîniri străine care încălcau aceste virtuți scumpe prin exploatare crîncenă, colindul care se cînta la geamul și-n casa românului creștin, îi cerea ca măcar el să dea dovadă de cinste și dragoste față de semenii săi [20].

Colindele arată că cei care n-au fost cinstiți în viața aceasta și au trăit în necinste înșelînd pe semeni sînt pedepsiți de Dumnezeu în viața viitoare. Credința poporului nostru că Dumnezeu va pedepsi fără părtinire pe cei care n-au fost cinstiți este foarte mare în colinde.

Astfel, un colind înfățișează în paralelă de o parte, pe mama Sfîntului Apostol Petru — care a fost o femeie cinstită și a făcut toată viața fapte bune: a frecventat biserica și s-a îngrijit de cele necesare pentru Sfînta Jertfă, primind intrarea în rai —, și, de altă parte pe tatăl Sfîntului Petru — un om lacom și asupritor al aproapelui, pedepsit de Dumnezeu pentru faptele sale necinstite:

«Tată, loc ți-aș face-n rai,
Însă loc aicea n-ai,
Domnul nu mi-te primește,
Din rai el te izgonește,
Că pe lume cît stătuși,
Ca plugar tu ce făcuși?

De la alții tot tăiai
Și la tine-adăugai,
Celor ce-ți munceau cu chin,
Plata nu le-ai dat deplin.
Depărtatu-te-ai mereu
Tată scump, de Dumnezeu» [21].

18. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 39.
19. *Ibidem*, p. 25—26.
20. Vezi Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 180.
21. Gh. Cucu, *op. cit.*, p. 206.

Mai departe, același colind arată că aceeași soartă o are și sora Sfîntului Apostol Petru, care nici ea nu s-a purtat cinstit cu oamenii, ci i-a înșelat la tot pasul fără a avea nici o remușcare a conștiinței. Intervenția la fratele său este zadarnică fiindcă acesta, cunoscîndu-i faptele trecutului, îi spune :

«Soro, loc ți-aș face-n rai,
Însă loc aicea n-ai,
Domnul nu mi te primește,
El din rai te izgonește,
Crîșmăriță-n sat erai,
Apă tu în vin puneai,
Făptuit-ai numai rele,
Făr-a te căi de ele,
Mi te-ai depărtat mereu,
Sora mea, de Dumnezeu» [22].

Trebuie menționat faptul că în acest colind nu poate fi vorba de părinții trupești ai Sfîntului Apostol Petru, deoarece se știe că tatăl său era pescar, nu agricultor. Mama, tatăl și sora Sfîntului Apostol Petru din acest colind reprezintă pe fiecare credincios sau credincioasă care a săvîrșit binele sau răul în viața aceasta și care va primi de la Dumnezeu răsplata în viața de dincolo.

Reținem faptul că, atît Dumnezeu, cît și colindătorii cer ca fiecare om acolo unde se află, la locul său de muncă, să fie cinstit, să nu păgubească pe nimeni și să nu-și însușească bunurile semenilor săi.

Cumpătarea. — «Instinctul de conservare, prin senzațiile de foame și sete, îndeplinește rolul de a garanta satisfacerea acestor nevoi continui ale organismului. Dar în timp ce majoritatea viețuitoarelor sînt cumpătate, acest instinct funcționînd la ele fără devieri și exagerări, la om, ca un efect al libertății sale, foamea și setea pot degenera în pofte nesățioase în lăcomie a pîntecelui și în beție» [23].

Postul pe lîngă scopul religios-moral a mai fost rînduit de Biserică și spre disciplinarea stomacului [24], pentru ca prin el omul să devină cumpătat în toate. Biserica Ortodoxă acordă postului o deosebită importanță reușind ca prin el să formeze la credincioșii noștri virtutea *cumpătării.*

Credincioșii mai vîrstnici de la sate își aduc aminte de obiceiul ca în post să nu se mai folosească vesela dinaintea începerii postului, necum să mănînce de dulce. «Această rigurozitate corespunde concepției ortodoxe despre gravitatea patimei lăcomiei pîntecului, ca izvor al mai tuturor păcatelor» [24].

Avînd în vedere toate acestea, colindele laudă pe cei ce postesc. Credinciosul care postește este un om cumpătat, iar răsplata cumpătării lui o primește nu numai pe pămînt, ci și-n cer :

«Ferice de cei postelnici,
Care-mi postesc posturile
Și-mi ajună — ajunurile
Ei voioși că mi s-or duce
Înaintea Sfîntului
Ca grăunțul grîului» [25].

Necumpătarea se transformă adesea în patimă, foamea devenind din mijloc scop, cînd este considerată și urmărită ca un bun suprem. Așa încît, despre omul necumpătat se spune că «trăiește ca să mănînce și nu mănîncă ca să trăiască».

Colindele consideră pe cei ce postesc, pe cei cumpătați, ca fericiți, iar pe cei care nu postesc îi compătimește pentru că vor avea de suferit.

«Care nu-și postesc posturile,
Nu-și ajună ajunurile.
Ei mîhniți că vor merge
Dinaintea Sfîntului
Ca pleava păringului
Înaintea vîntului !» [26].

---

22. *Ibidem*, p. 207.
23. Prof. Dr. Const. C. Pavel, *Lăcomia, patimă dăunătoare vieții individuale și obștești*, în «Studii Teologice», VII (1955), nr. 7—8, p. 471—472.
24. *Ibidem*, p. 476. 25. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 107. 26. *Ibidem*, p. 107.

Prin comparația făcută între cei ce postesc și nu postesc, colindul atrage atenția credincioșilor să ducă viață cumpătată, deoarece cu cît «trupul este mai îmbelșugat, cu atît sufletul este mai subțiat» [27], după cum spunea Sfîntul Nil că începutul fructului este floarea, iar începutul virtuții e cumpătarea» [28].

Dărnicia. — Spiritul într-ajutorării aproapelui, a celui lipsit de ajutor, atunci cînd este în suferință și necaz, face parte din însăși ființa românului. Dărnicia față de cei săraci și lipsiți este mereu subliniată în colindele românești: *Domnul bun, Cest d-omn bun, Om bun*:

«Cîți flămînzi îmi trec
Pe toți îi satură;
Cîți setoși îmi trec,
Pe toți îi d-adăpă
Cîți goli îi venia,
Toți îi îmbrăca;
Cîți desculți venia,
Pe toți îi încalță» [29].

Colindele țin să sublinieze deci că noi ne dăruim altora prin fapte, renunțînd la închiderea în sine, care este o formă a egoismului posesiunii, cea mai mare pricină a neînțelegerilor dintre oameni.

Colindele arată că Dumnezeu pedepsește pe omul care se închide în egoismul său și nu se gîndește și la cei lipsiți: *«Văd casa bogatului / În mijlocul iadului»* [30].

Colindele arată că omul care are mai mult devine egoist; omul sărac este mai darnic ca cel bogat. Bogatul este lacom, vrînd să aibă tot mai mult și de aceea cu greu se hotărăște să dăruiască cuiva ceva din ceea ce este al său.

Sfîntul Petru și Dumnezeu în călătoria pe pămînt, fiind flămînzi, poposesc la casa bogatului, dar acesta nu vrea să-i primească la masă, motivînd că nu mai are loc și pentru ei. Îndreptîndu-se însă spre marginea satului, își încercă norocul la casa săracului, unde sînt bine primiți, bucurîndu-se de dărnicia săracului:

«Se luară, se duseră,
Dumnezeu cu Petre-a Lui,
La casa săracului,
În capătul satului.
— Bună veste, gazdă-n casă?
Sănătoși, voinici, frumoși?
Gata-i prînzu —, să prînzim?
Gata-i, gat, îi puținel;
Și cu cît nu ne-or ajunge
Sînt vecini și ne-or aduce» [31].

Bărbăția și răbdarea. — Spiritul poporului a ținut să prindă în colinde virtutea curajului și a răbdării în fața greutăților, a nedreptăților și a suferințelor. Poporul român a fost binecuvîntat de Dumnezeu ca un popor viteaz, căruia nu «i-a dat duhul temerii, ci al puterii, al dragostei și al înțelepciunii» (II Tim. I, 7).

Poporul înfățișează chipuri pilduitoare de bărbăție mai ales în colindele vitejești: *Lupta voinicului cu leu* [32], *Lupta junelui cu leul* [33], *Junelul* [34], *Calul lui Ion* [35], *Colinda cătanei* [36], etc., în care se descrie lupta voinicului cu leul pe care-l învinge fără a se folosi de arme sau săgeți:

«Cine-n lume îl vedea,
Cu mirare își zicea:
— O, ce maică l-a (îm)băiat
De-aduce leul legat,
Ne-mpușcat, nesăgetat,
Numai viu, nevătămat!» [37].

27. Prof. Dr. Const. C. Pavel, *op. cit.*, p. 472.
28. *Tratat asupra celor opt duhuri ale răutății*; P.C., LXXIX, 1185 (după Prof. Dr. C. Pavel, *op. cit.*, p. 472).
29. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 92–93.
30. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 393.
31. *Ibidem*, p. 392.
32. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 138.
33. *Ibidem*, p. 139–140.
34. *Ibidem*, p. 141–142.
35. *Ibidem*, p. 137.
36. *Ibidem*, p. 110.
37. *Ibidem*, p. 139.

Un creştin bun trebuie să fie asemenea acestui voinic, el avînd de luptat nu împotriva leului, ci «împotriva demonilor, împotriva stăpînitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutăţii» (Efes. VI, 12); sau ostaşului din *Colinda cătanei*, luptător înarmat cu armele lui Dumnezeu, avînd chipul unui ostaş viteaz, mijlocul încins cu adevărul, îmbrăcat în platoşa dreptăţii, cu picioarele încălţate, gata fiind pentru Evanghelia păcii, cu pavăza credinţei, cu coiful mîntuirii şi cu sabia duhului care este cuvîntul lui Dumnezeu, cu rugăciunea, cu privegherea şi răbdarea, vestind plin de curaj taina Evangheliei (Efes. VI, 10—19).

Virtutea bărbăţiei se arată şi în răbdare, una dintre cele mai alese virtuţi creştine, iar în colinde răbdarea de care au dat dovadă martirii şi toţi bunii creştini este cerută de credincios de la Dumnezeu: *«Să mă-nțărești în răbdare, / Dîndu-mi bună cugetare»* [38].

Virtuţile morale întîlnite în colinde, ca de altfel toate virtuţile, sînt legate laolaltă. Nu se poate concepe dragoste fără bunătate şi nici bunătate fără dragoste. Bărbăţia este legată de înţelepciune, iar înţelepciunea fără bărbăţie cade în frică; iar bărbăţia fără înţelepciune nu este decît îndrăzneală nechibzuită.

La fel şi despre cinste se poate spune că are la bază frica faţă de Dumnezeu pentru a nu-L supăra şi iubirea aproapelui bazată pe respectarea «regulii de aur» a Legii creştine, precizată în cuvintele: «Ceea ce voiţi să vă facă vouă oamenii, faceţi şi voi lor asemenea» (Matei VII, 12).

Condamnarea patimilor şi păcatelor

Avariţia. — Înţelepciunea poporului a prins în colinde toată gama patimilor omeneşti pe care le condamnă, arătînd mai ales urmările lor nefaste.

Lăcomia de avuţie sau avariţia este înfăţişată în colinde prin chipul acelor bogaţi preocupaţi continuu de «a-şi spori mereu averea şi prin zelul lor de a păstra cu tenacitate cele adunate numai pentru scopuri egoiste, fie pentru simpla plăcere de a avea, fie pentru satisfacerea plăcerilor personale, şi refuzul de a ajuta pe cei lipsiţi» [39]. Pentru omul stăpînit de patima avariţiei «bunurilor pămînteşti sînt zeul lui. Acestui idol îi aduce un adevărat cult religios: îi consacră toate preocupările şi gîndurile, toate dorinţele şi sforţările, sudoarea frunţii lui şi chiar sufletul şi veşnicia» [40].

Dar ce folos de toată această plăcere vremelnică a lui cînd tot ce a agonisit nu-i ajută la nimic în viaţa de dincolo, deoarece tot ce a posedat avarul de prisos pe pămînt constituia bunul necesar al săracului. «Cînd posedăm de prisos, posedăm bunul altuia»; «Prisosul bogaţilor este necesarul săracilor» afirmă Fericitul Augustin [41]. Colindele arată că bogaţii avari nu se aleg adesea cu nimic de pe urma averii lor, ba chiar ei înşişi sînt uitaţi de cei vii:

«Că bogatul încă moare,
Ca tot omul de sub soare
Şi averea lui rămîne,
De o iau rude streine,
Cît se vor muta din lume,
Li s-a uitat a lor nume.
Li s-a uitat şi mormîntul,
Că i-a-mpresurat pămîntul» [42].

Avarul comite multe păcate ca: frauda, înşelătoria, viclenia, minciuna, trădarea persoanelor, trădarea secretului [43] etc., scopul urmărit de el scuzînd toate

38. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 300.
39. Prof. Dr. Const. C. Pavel, *op. cit.*, p. 479. 40. *Ibidem*, p. 480.
41. *Comentar la Psalm CLVII*, 12; P.L., XXXVII, 1922 (după Prof. Dr. C. Pavel, *op. cit.*, p. 481). 42. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 293.
43. Prof. Dr. Const. C. Pavel, *op. cit.*, p. 485.

mijloacele întrebuințate pentru îmbogățirea lui. Colindele arată că bogații avari care nu s-au gîndit la săraci sînt pedepsiți de Dumnezeu cu pedepse mari:

«Cînd stătui și mă uitai
Ce văzui, mă spăimîntai.
Văzui arzînd în vîltori,
Bogații neînduratori,
Carii tot s-au veselit
Și săraci n-au miluit» [44].

Prin colinde, înțelepciunea poporului a ținut să condamne pe bogații avari, care nu se gîndesc la moarte, ci-și pun toată nădejdea în idolul lor înșelător:

«Că-nșeală și amăgește
Și pe toți îi prilosește.
Ales pe cei bogați foarte
Care nu gîndesc la moarte.
Că vorbesc de avuție
Și se țin de semeție,
Parcă tot o să trăiască
Și lumea să moștenească.
Mor întocmai ca tot omul,
Și bogatul ca și robul,
Că moartea nu vrea să știe
De averi, de bogăție» [45].

Așa după cum Mîntuitorul a ținut să osîndească pe bogații avari, atunci cînd a zis că «mai repede va trece cămila prin urechile acului, decît să intre bogatul în împărăția cerurilor» (Luca XVIII, 25), rezervîndu-le partea cea de-a stînga Sa pentru că s-au închis în egoismul lor și n-au făcut fapte de milostenie (Matei XXIV—XXV); tot așa și gîndirea poporului a ținut ca celor care i-au exploatat deținînd bunuri care le-ar fi revenit lor de drept, — să le rezerve în mintea lor iadul, cu muncile lui: *«Văd casa bogatului, / La mijlocul iadului / Arde-n para focului»* [46].

Minciuna. — Un alt păcat întîlnit și condamnat în colinde este minciuna, ca unul dintre păcatele și semnele «omului vechi», ținînd să sublinieze ca și Sfînta Scriptură că tatăl minciunii este diavolul (Ioan VIII, 44).

Minciuna este folosită de oamenii invidioși ca instrumentul cel mai potrivit pentru planurile lor josnice. De acest instrument s-a folosit și diavolul atunci cînd a tulburat sufletul protopărinților noștri îndemnîndu-i la călcarea poruncii lui Dumnezeu. Părerea de rău pentru ascultarea de «tatăl minciunii», precum și blestemarea lui reiese din următoarele versuri ale colindului:

«O, vai, șarpe din pustie,
Ce-mi făcuși acuma mie?
Fire-ai, șarpe, blestemat,
C-ai băgat lumea-n păcat,
Unde te-o găsi dormind,
Capul să-ți fie zdrobit» [47].

Diavolul, folosindu-se de minciună, a adus cel mai mare rău omenirii, aruncînd-o în negura morții. Urmările minciunii de cele mai multe ori aduc un lanț de nenorociri. Pentru acest motiv mincinosul este considerat de Mîntuitor, așa de vinovat ca și ucigașul (Ioan VIII, 44).

Poporul a ținut ca prin colinde să înfiereze acest păcat, atrăgînd atenția celor ce-l practică să se lepede de el, și să devină oameni cinstiți. Colindele mai arată că mincinoșii sînt lipsiți de dragostea lui Dumnezeu [48] și că își vor primi pedeapsa:

«Îngerul morții acum
Mă însoțește la drum
Mergînd dacă mă uitai,
Ce văzui, mă spăimîntai,
Văzui draci cu căngi, trăgînd
Niște muieri și strigînd:
«Astea tot minciuni spunea,
Pe mulți îi belea la pungi» [49].

44. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 316.
45. Gh. Cucu, *op. cit.*, p. 224.
46. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 64.
47. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 74.
48. Vezi Gh. Cucu, *op. cit.*, p. 210—211.
49. *Ibidem*, p. 209—211.

Înșelătoria. — Această patimă — una dintre formele multiple ale furtului — este urîtă atît de oamenii cinstiți, cît și de Dumnezeu. «Urîciune este Domnului cîntarul îndoit și cumpăna vicleană nu este bună înaintea Lui» (Prov. XX, 23).

Poporul nostru a reacționat împotriva înșelătoriei și prin colindele cu caracter social. Înșelat de «bogații neîndurători»[50], de «răpitori și pungași»[51], de «primarul satului»[52], precum și de «negustori», poporul a ținut ca prin colinde să le arate că Dumnezeu îi va pedepsi în viața de dincolo. Pedepsele trădează cîte o dată ironia și zeflemeaua poporului cînd colindul descrie pe acești locuitori ai iadului:

«Văzui negustori în rînd
Care-nșel și lipsă vînd;
Unii, cu măsuri de gît,
Se tînguiau amărît.
Alții, cu cîntare-n nas,
Se văita cu mare glas;
Alții, cu foarfeci și cot,
Îi duceau pînă în foc»[53].

«Văzui... hoți, răpitori și pungași,
Văitîndu-se amărît
În văpae pînă-n gît»[54].

Forma aceasta de furt prin înșelarea celor săraci, sau mai bine-zis, această stare de exploatare poate fi întîlnită în versurile a numeroase colinde românești:

«Tot lucrul ți l-ai lucrat
Cu săracele din sat
Și plata nu li-o ai dat.
. . . .
Făr — zăpșitele din sîte
Și-ai zis, că-s plătite»[55].

Beția și desfrîul. — Patima beției, care nu este altceva decît «abuzul, cu voință, de băuturi alcoolice, numai din plăcere, pînă la suspendarea violentă a uzului rațiunii, cu neputință imediată de a-l redobîndi»[56], este condamnată de colindele noastre românești.

Poporul a ținut să condamne această patimă pentru că el știe că ea este izvorul altor patimi și păcate. Așa, de pildă, din beție se naște desfrîul. Colindele arată că bețivii și desfrînații care au fost nedespărțiți pe pămînt vor fi nedespărțiți și-n viața viitoare, dar în iad:

«Iarăși dacă mă uitai
Ce văzui, mă spăimîntai,
Văzui alt cîrd de bărbați,
De bețivi și desfrînați»[57].

Dacă înțelepciunea poporului n-a trecut cu vederea această patimă, ci a căutat s-o înfiereze în colinde atrăgînd atenția asupra urmărilor ei înseamnă că poporul și-a dat seama de gravitatea ei atît față de individ, cît și față de societate.

Desfrîul — care izvorăște adesea din beție și care consta în îndeplinirea în afară de lege a poftei trupești, oprită de porunca a șaptea: «Să nu fii desfrînat» (Ieș. XX, 14), este interzis atît celor necăsătoriți, cît și celor căsătoriți. Pentru a întări familia și a o feri de imoralitate, colindele românești țin să arate că urmările desfrînării sînt dintre cele mai nefericite chiar aici pe pămînt:

«Ce foros li este cinste
Omului fară de minte!
Ce-și dă firea omenească
Pe firea dobitocească.
Nu cunoaște că-l va duce
Dezmierdarea lui cea dulce,
De-o cădea ca oaia-n rîpă,
Și-l va sorbi moartea-n pripă»[58].

50. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 316. 51. *Ibidem*, p. 314.
52. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 82—83 și Gh. Cucu, *op. cit.*, p. 206.
53. Gh. Cucu, *op. cit.*, p. 211. 54. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 314.
55. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 84 (Zăpșite — tărîțe).
56. Prof. Dr. Const. C. Pavel, *op. cit.*, p. 476.
57. Gh. Cucu, *op. cit.*, p. 211. 58. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 293—294.

Potrivit cuvintelor: «Pe desfrînaţi şi răsdesfrînaţi îi va judeca Dumnezeu» (Evr. XIII, 4), colindele arată că cei ce au fost stăpîniţi de această patimă vor fi judecaţi de Mîntuitorul, Care le va zice la judecata cea de apoi:

«Duceţi-vă de la mine,
În focul cel de vecie,
C-acolo sînt munci gătite
De tot felul de păcate.
Desfrînatelor le sînt gătite
Sbiciuni de foc împletite,
Desfrînaţilor sînt gătite,
Paturi de foc înroşite» [59].

Împotriva desfrîului colindele duc o adevărată luptă pentru combaterea şi alungarea lui din societate:

«Pîn-ai fost pe ceea lume,
Desfrînată mare fostu-ţi-ai,
Garduri mari săritu-ţi-ai,
Loc în rai pierdutu-ţi-ai!» [60].

Idei sociale în colindele româneşti

Ideea de pace. — Poporul nostru, care a avut parte de atîtea nenorociri de pe urma războaielor, aducătoare întotdeauna de prăpăd, de foamete, de distrugerea atîtor vieţi, a bunurilor materiale şi culturale, şi-a dorit pacea, ca pe bunul cel mai scump şi indispensabil vieţii sale. El a căutat ca mesajul adus din cer pe pămînt de către cetele îngereşti la Naşterea Fiului lui Dumnezeu să fie transpus în viaţă. Este adevărat că minunea Vitleemului este slăvită în colinde pentru că a adus lumii împăcarea cu Dumnezeu, dar aceleaşi colinde o slăvesc şi pentru faptul că Pruncul din peşteră este «Domn al Păcii» (Isaia IX, 6), care doreşte ca pe pămînt să domnească pacea: «Slavă întru cei de sus şi pace pîn-la Apus» [61].

Această pace «pîn-la Apus» este dorită de colinde nu pentru un timp limitat — pentru că în acest caz ea n-ar asigura propăşirea şi bunăstarea poporului —, ci pentru unul nelimitat, pînă la sfîrşitul omenirii:

«Şi pe pămînt păciuire
La toţi oamenii să fie,
De acum pînă-n vecie» [62].

În alt colind, poporul cere aceeaşi pace veşnică de la Dumnezeu, pentru a ne scăpa din «durere», care desigur se datoreşte tot lipsei de pace:

«Tu eşti o mare putere,
Ca să ne scapi din durere...
Slavă, sus, lui Dumnezeu,
Şi pe pămînt nici-un rău;
Ba pre pămînt pace fie;
De acum pînă-n vecie!» [63].

Evanghelia Domnului este «Evanghelia păcii» (Matei V, 25), condamnînd pe cei ce folosesc sabia (Matei XXVI, 52) şi fericind pe «făcătorii de pace» (Matei V, 9). Dacă această Evanghelie e urmată şi îndeplinită întocmai, ea poate servi drept «veriga de aur» a omenirii prin stabilirea unei păci trainice pe pămînt. Că acest lucru e posibil ni-l dovedesc din plin colindele noastre româneşti în special cele vînătoreşti, care atrag atenţia vînătorilor că o dată cu naşterea Mîntuitorului s-a

59. Sabin Drăgoi, *303 Colinde cu text şi melodie,* Scrisul românesc, S. A. Craiova, 1925, p. 38.
60. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 83.
61. Gh. Cucu, *op. cit.*, p. 18.
62. *Ibidem*, p. 32.
63. N. I. Dumitraşcu, *Cîntări de stea şi colinde...*, p. 52—53.

născut o nouă lume — lumea profețită de Isaia —, în care oamenii și animalele trăiesc în pace fiindcă armele nu-și mai au aci rostul:

«Ho, ho-ho! Nu vă-narmați,
Că pe cer, azi s-a ivit
Un luceafăr strălucit,
Că astăzi Fiul cel Sfînt,
Pace-aduce pe pămînt.
Sînge, astăzi să nu curgă,
Lacrimi, azi să nu se scurgă.
Vînătorii îmi cădeau
În genunchi și se rugau...
Din săgeți, cruce făceau» [64].

Iată un colind care, într-o măreață viziune poetică, redă frumoasa cîntare îngerească din Sfînta Evanghelie de la Nașterea Domnului:

«Mărire între cele-nalte
Toate stelele să salte
Saltă cerul și pămîntul
Să lăudăm tot cuvîntul.
. . . .
Pe pămînt să fie pace
Și-între cei de sus mărire
La oameni bună-voire» [65].

Cel care a fericit pe «făcătorii de pace», ca pe niște fii ai lui Dumnezeu (Matei V, 9), este descris în colinde întocmai așa cum l-a înfățișat și Isaia (IX, 5), ca «Domn al păcii» de la care omenirea așteaptă ca «pacea Lui cea fără hotar» (Isaia IX, 6), să fie dată lumii: *«Mărire Ție, tînăr crai, / Tu pacea lumii să o dai»* [66].

Unele colinde ne înfățișează pe Domnul nostru Iisus Hristos ca pe unul care a instaurat pacea pe pămînt și a împăcat lumea rea:

«Pruncule dumnezeiesc,
Fiul Tatălui ceresc.
Ai întins darul Tău cel sfînt
Ș-ai pus pace pe pămînt
Și cu bunătatea Ta
Ai împăcat lumea rea» [67].

Colindătorii în noaptea Crăciunului sînt mesagerii păcii, care la fiecare casă adresează bunele urări de pace și sănătate pentru viitor:

«Să trăiți
Să vă veseliți
Viețuind în pace
Cum și lui Dumnezeu îi place» [68].

Un alt colind adresează aceeași urare de pace pentru toți creștinii și oamenii care sînt în prezent și care se vor naște:

«Și de-acum pînă-n vecie
Mila Domnului să fie,
La mulți ani cu bucurie,
. . . .
La creștini de veselie
Pace tuturor să fie» [69].

Credincioșii au știut că pacea condiționează bunăstarea lor spirituală și materială și de aceea ei doresc pacea la toată lumea. Ei au transpus imperativul creștin al păcii, cu toată sinceritatea, în colinde, răspîndindu-l o dată cu ele, în toate casele iubitoare de Dumnezeu și de pace. Trebuie subliniat faptul că «bucuria Nașterii Domnului este însoțită cu bucuria de pace, de belșug, de sănătate și de fericire în casă. Colindele au marele merit de a aduce aminte,

---

64. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 188.
65. Ștefan Coman, *Leru-i Doamne, colinde adunate din satul Margine-Bihor*, Cluj, 1938, p. 87 (la Gh. Alexe, *op. cit.*, p. 730). 66. *Ibidem*, p. 94.
67. Gh. Cernea, *Colinde de Crăciun*, din regiunea Cohalmului, jud. Tîrnava Mare, București, ed. IV-a 1937, p. 4 (la Gh. Alexe, *op. cit.*, p. 730). 68. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 173.
69. Gh. Cernea, *op. cit.*, p. 7.

în fiecare an, credincioşilor de aceste îndemnuri, sfaturi şi norme de viaţă creştină, pe care sfînta noastră Biserică Ortodoxă le propovăduieşte de veacuri [70].

Munca. — Prin muncă omul cîştigă «bunuri pentru împlinirea sistematică a nevoilor fireşti, a hranei, a îmbrăcămintei, a locuinţei şi îşi satisface năzuinţele lui spirituale» [71]. Munca este o poruncă dumnezeiască, de cînd există şi omul şi este în acelaşi timp o condiţie a existenţei lui. Colindele arată că credinciosul nostru socoteşte munca nu ca un blestem, ci ca ceva superior şi moral care-l face pe om independent din punct de vedere material, care-i dezvoltă puterile şi-l apără de orice ispită care provine de pe urma lenei, putînd să creeze bunuri spirituale şi materiale. De aceea în versurile colindelor, care se adresează tuturor categoriilor de vîrstă şi diverselor ocupaţii omeneşti, sînt cîntate toate însuşirile ce trebuie să împodobească pe un bun creştin: destoinicia la muncă, îndemînarea, cuminţenia, bunătatea, bărbăţia, grija pentru vite şi pentru uneltele de muncă etc [72].

Munca pămîntului, atît de dragă ţăranului român, este redată în mai multe colinde dintre care amintim doar următoarele: *Scoală, gazdă bună* [73], *De sculare* [74], *Sculaţi boieri* [75]; *Cocoş galbin* [76], etc., în care, ţăranii români sînt îndemnaţi cu insistenţă să iasă la munca cîmpului:

«Sculaţi voi, români plugari,
Vă sculaţi şi slugile
Să-ntindă plugurile,
Să mergem la sămănat,
Să arăm, să sămănăm
Brazdă neagră să-nturnăm» [77].

Alături de pămînt, românul şi-a iubit uneltele şi animalele sale, fără de care nu putea să muncească pămîntul. De aceea şi colindele arată că pentru ţăranul român nimic nu e mai bun pe lume decît unealta şi animalul său de muncă. La întrebarea lui Dumnezeu: «Ce-i mai bun pe acest pămînt?», românul prin glasul Sfîntului Apostol Petru răspunde:

«Nu-i mai bun ca plugul bun,
Că răstoarnă brazdă neagră,
Şi pe brazdă grîu răsare
Ce la paiu îi trestios
Şi la spic îi luminos» [78].
«Nu-i mai bun ca boul bun
El îşi trage brazdă neagră
Şi ne face pîine dalbă» [79].

În afară de agricultură, românul s-a ocupat cu creşterea vitelor, îndeosebi a oilor, îndeletnicire care, necesită îndemînare şi hărnicie — la tuns, la muls, la prepararea caşului şi-a brînzei —, adevărat prilej de întrecere în muncă:

«Supt aripa cerului
Este strunga oilor.
Dar la muls, cine s-a pus?
— Ionică făt-frumos,
Iar în strungă, cine-şi mînă?
Mărioara, fată mare» [80].

În alt colind se arată cum Dumnezeu binecuvîntează turma păstorului «Oanea», făcînd ca oile să se înmulţească întocmai ca brînduşele şi brebeneii:

«Oanea ăl' voinic
De cînd ciobăneşte
Multe oi prăseşte.
. . . .
Dar şi mieluşele,
Cîte brînduşele
Dar şi mieluşei
Cît şi brebenei» [81].

70. Gh. Alexe, *op. cit.*, p. 733.
71. Vezi Hr. Andruţos, *Sistem de morală*, trad. Sibiu, 1946, p. 211.
72. Gh. Alexe, *op. cit.*, p. 730—731. 73. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 27.
74. *Ibidem*, p. 27—28. 75. *Ibidem*. p. 28. 76. *Ibidem*, p. 106.
77. *Ibidem*, p. 28. 78. *Ibidem*, p. 106. 79. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 212.
80. *Ibidem*, p. 178. 81. *Ibidem*, p. 180.

Pe lîngă agricultură și păstori, poporul român s-a ocupat și cu vînătoarea, care este minunat descrisă de colindele românești. Îndeosebi colindele de vînătoare sînt adresate tinerilor. Numele eroului care pleacă să vîneze este acela al flăcăului din casa la care urează [82].

Trebuie remarcat ca pozitiv în colindele vînătorești, noua concepție potrivit căreia Nașterea Domnului a adus o împăcare între om și animale. Vînătorul este stimat în mod deosebit pentru că el a prins vînatul în viață nefăcînd uz de armele sale [83]; iar cînd un vînător nemilos vrea să-și îndrepte săgeata asupra vînatului (cerbul de exemplu), acesta îi spune să nu întrebuințeze săgeata fiindcă venind Hristos pe pămînt a adus pacea și prin urmare nu mai trebuie să curgă sînge [84].

Alături de munca agricultorului, a păstorului și a vînătorului, în colinde se mai fac referiri și la alte îndeletniciri specifice românului ca: «albinăritul» [85], «cărăușitul» [86], «pescuitul» [87], «morăritul» [88] etc., dar colindele nu insistă prea mult asupra acestor îndeletniciri — excepție făcînd doar pescuitul.

Colindele laudă în mod deosebit atît pe tînăra fată ajunsă în pragul căsătoriei, cît și pe femeia căsătorită, scoțînd în evidență frumusețea chipului lor, dar mai ales frumusețea spirituală la care se adaugă și frumusețea cusăturilor, și fericește pe cine are parte de asemenea tovarășă de viață. De exemplu:

«Doamna Dumnealui
A acestui domn bun,
coase, — nghindezește,
Fir de aur-mpletește.
. . . .
Fericea-n de mine
Și de-ai mei părinți,
De doamnă frumoasă
Mult mi-e cuvioasă» [89].

«Dar în leagăn cine-mi șade?
Șade Leana cu ochi negri;
Nu-mi șade, ci chindisește,
D-un brîu rar și de-o batistă
Pentru frate pentru soră» [90].
«Coase, coase chindisește,
Și de nuntă se gătește.
Coas-batista ginerului
Și cămașa socrului» [91].

Dreptatea este «recunoașterea cu fapta a tuturor drepturilor ce se cuvin aproapelui și ocrotirea lor cu sfințenie, cerîndu-ne să dăm fiecăruia ce este al său și să nu păgubim pe nimeni cu nimic» [92]. Iar dreptatea socială «cere o repartizare echitabilă a bunurilor materiale, o participare justă a oamenilor muncii la beneficiul muncii lor; drepturi și datorii egale în viața publică și față de binele comun, care se răsfrînge de altfel asupra binelui individual. Ea aduce ordine și siguranță, încredere și pace în viața colectivităților umane, pentru activitate sistematică în vederea satisfacerii trebuințelor individuale și colective, pentru o viață socială roditoare de progres în diversele forme de manifestare ale spiritului uman» [93].

Înțelepciunea poporului a înfierat în colinde pe toți cei care au călcat în picioare dreptatea, păgubindu-l într-un chip sau altul prin furt, înșelăciune ș.a.

---

82. Gh. Alexe, *op. cit.*, p. 733; vezi colindele de vînătoare *Lupta voinicului cu leul; Calul lui Ion; Lupta junelui cu leul* etc., la Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 137—142.
83. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 139. 84. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 188.
85. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 114. 86. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 157.
87. *Ibidem*, p. 189—193. 88. *Ibidem*, p. 204.
89. *Ibidem*, p. 130—131, (chindisește = brodează, de la verbul chindisi = a broda).
90. *Ibidem*, p. 145. 91. Gh. Cucu, *op. cit.*, p. 87.
92. *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952, p. 425.
93. Diac. Prof. Orest Bucevschi, *Învățătura creștină, despre iubire și dreptate*, în «Studii Teologice», VII (1953), nr. 9—10, p. 585.

Așa de exemplu, «bogații neîndurători», «primarul satului», «crîșmărița și birăul sătesc», «domnii și boierii», «marele jurat»[94] etc. sînt înfățișați de colinde ca unii care au nesocotit dreptatea, lezînd demnitatea umană. Colindele au fost folosite de popor ca un instrument de luptă împotriva nedreptății sociale prin înfierarea faptelor comise de acești sus-puși ai regimului din trecut.

Poporul fiind convins că «nedrepții nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu» (I Cor. VI, 9) și știind că «cu aceeași măsură cu care ai măsurat, ți se va măsura» (Luca VI, 38), au crezut cu fermitate în pedepsirea asupritorilor de către Dumnezeu. Colindele ne arată că Dumnezeu, fiind drept, nu este de partea celor bogați, ci de partea săracilor.

Întocmai ca-n parabola despre «bogatul nemilostiv și despre săracul Lazăr» (Luca XVI, 19—21), Dumnezeu nu primește la Sine pe cei ce «au avut cele bune în viața aceasta» (Luca XVI, 25) și n-au dat semenilor ceea ce le-a aparținut:

«Birău mare fostu-ți-ai,
Banii cu strîmbu luatu-ți-ai,
Pe săraci hulitu-ți-ai
Loc în rai pierdutu-ți-ai»[95].
«Domnul nu mi te primește
El din rai te izgonește,
Că pe lume cît ai stat
Ca primar tu ce-ai lucrat?
Cu bogații-n crîșme beai
Strîmbe legi în sat făceai»[96].

Colindele arată că poporul de jos n-a primit niciodată ceea ce este al său și nu s-a bucurat de aceleași drepturi egale cu cei bogați. Felul în care erau tratați de cei care se îmbogățeau pe spinarea poporului se întîlnește astfel:

«Pînă ce-ai fost pe pămînt,
Loc în rai nu ți-ai gătit,
Că mi-ai fost tot cîrșmăriță
Și la bogați că le-ai dat.
. . . .
Tot vin roșu pipărat
Iar la săraci că le-ai dat
Vin cu apă amestecat»[97].

La un moment dat colindul spune că Dumnezeu, văzînd starea dureroasă în care se zbătea poporul impilat de «orînduirea cea crudă și nedreaptă», părăsește slava cerească pentru a veni pe pămînt ca să facă dreptate:

«Scoborît-a, scoborît
Dumnezeu pe-acest pămînt,
Tot să vadă și să creadă
Ce fac domnii cu iobagii
Și bogații cu săracii»[98],
«Cu toiag de judecată
Da-voi drepții la dreptate
Și strîmbii la strîmbătate»[99].

În colinde, pe lîngă exploatatorii satelor sînt zugrăviți și stăpînitorii țării, care de cele mai multe ori, după cum se știe, depindeau și ei de «Marea Poartă». Aceștia, pentru a-și asigura și consolida domnia, storceau poporul ca să-și achite haraciul datorat turcilor. Și cum membrii clasei stăpînitoare erau scutiți — sau chiar dacă plăteau, plăteau foarte puțin —, greul cădea pe umerii poporului. Colindele arată că așa cum stăpînitorii tirani și-au bătut joc de cei mulți, tot așa și diavolii își vor bate joc de ei:

«Văzui împărați tirani
În gîturi cu bolovani,
În văpaia cea de foc
Dracii bătîndu-și de ei joc»[100].

94. Jurat = membru al unui consiliu cu atribuții administrative.
95. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 83 (birău (reg.) de la magh. *biro* = primar (la sat).
96. Gh. Cucu, *op. cit.*, p. 207. 97. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 82 și 86.
98. *Ibidem*, p. 61. 99. Gh. Cucu, *op. cit.*, p. 73. 100. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 314.

Din exemplele date mai sus se poate observa în mod limpede cum colindele n-au trecut cu vederea dreptatea socială. Prin colinde, poporul, prețuind la reala ei valoare funcțiunea socială a dreptății, a luptat continuu împotriva abuzurilor și nedreptății. Tot din colinde se mai poate observa că în trecut n-a existat o egalitate în drepturi a tuturor membrilor societății.

Jertfirea pentru patrie. — În colinde, pe lîngă ideile sociale arătate mai sus, poporul și-a cîntat și eroismul în lupta pentru apărarea patriei de dușmani. Colindele amintesc de lupta poporului împotriva «împăraților pe care lumea nu putea să-i mai încapă»; și-n special împotriva turcilor cu care au avut atîtea lupte:

«Cînd cu turcii ne-am bătut,
Bulzu mării ne-o-mbulzit
Mulți voinici s-o prăpădit» [101].

În altă parte, pe lîngă turci, colindele amintesc de lupta românilor cu frîncii:

«Dar adu-ți aminte,
Noi cînd ne băteam
Cu turcii cu frîngii
Turcii ne tăiară
Frîngii ne frîngia-ră
Mulți cai mulți voinici» [102].

Aceste din urmă colinde l-au făcut pe marele istoric român Nicolae Iorga să spună că în colinde «se află lucruri așa de vechi ca ivirea la Constantinopol a «Frîncilor din Marea Neagră» (Genovezii și Venețienii)» [103].

Din istoria contemporană a patriei, colindele amintesc lucruri «dintre cele nouă, ca duiosul cîntec al soldatului care-și cară pe mormînt:

«Busuioc, mărgăritar
C-a murit pentru Ardeal,...
pe plaiul munților,
În desimea brazilor,
În mijlocul florilor,
Apărînd un tricolor» [104].

Cînd pămîntul strămoșesc era atacat de dușmani, românul care cu brațele lui tari, în timp de pace ținea coarnele plugului; (același român) în timp de război știa să mînuiască cu vitejie armele pentru a-și apăra acest pămînt scump, lăsîndu-l liber pentru fiii și nepoții săi.

Colindele țin să scoată în evidență vitejia românului, care lăsînd totul acasă, pornea la război pentru a apăra tot ce are mai scump și pentru a-l alunga și învinge pe dușman:

«Vifor la război pornea,
Pe dușmani mi-i prăpădea...
...De-a mers vestea-n țară nouă
Cum vă colindarăm vouă» [105].

Vrednic de amintit este faptul că în colindele românești nu găsim nicăieri ideea unui război de agresiune, ci ele vorbesc doar de rezistența poporului împotriva cotropitorilor, glorificînd pe cei care și-au vărsat sîngele pentru patrie.

*

Din cele înfățișate se observă că în colinde sînt cuprinse și elogiate virtuțile creștine mai însemnate, iar patimile și păcatele sînt condamnate cu vehemență. În colinde s-a păstrat ceva din creștinismul apostolic cînd în comunitățile creș-

101. Alexiu Viciu, *op. cit.*, p. 137. 102. Gh. Breazu, *op. cit.*, p. 216.
103. Nicolae Iorga, prefață la *Cîntări de stea și colinde*, op. cit., p. 3.
104. *Ibidem*, p. 4. 105. N. J. Dumitrașcu, *De sărbători — Colinde*, Sibiu, 1920, p. 39.

tine era întemeiată împărăţia iubirii, a bunătăţii, a cinstei, a ajutorării aproapelui, a răbdării şi a comuniunii în cele materiale şi duhovniceşti.

Colindătorii — mari şi mici — săvîrşesc fără să-şi dea seama în noaptea naşterii dumnezeiescului Prunc o adevărată activitate misionară rostind la casele credincioşilor colindele lor care sînt adevărate predici de morală creştină prin care se face o pastoraţie directă şi eficace din casă în casă.

Un alt merit al colindelor constă în faptul că n-au trecut cu vederea problemele sociale care au frămîntat şi frămîntă omenirea. Colindele au fost folosite de popor ca instrument de luptă împotriva nedreptăţilor sociale.

Subliniem şi faptul că în colinde întîlnim dragostea neţărmurită pentru patrie care adesea merge pînă la jertfă precum şi o anumită *«tentă* socială de luptă împotriva tiraniei. În multe regiuni ale ţării, colinde ca *Irozii* se terminau cu spectacole vesele, care mult timp au ridiculizat moravurile clasei stăpînitoare. Se cunosc cîteva cazuri cînd, în epilog, se făceau îndemnuri directe la răscoală» [106].

Pentru toate acestea, colindele s-au bucurat şi se bucură mereu de o deosebită atenţie şi preţuire atît din partea credincioşilor şi teologilor, cît şi din partea celor ce se ocupă cu cercetarea folclorului şi tezaurului nostru literar.

Doctorand Pr. DAN MIRON

106. Cristian Bălan, *op. cit.*, al. 5, p. 28.

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU TIPARNIȚA DE CĂRȚI SLAVO-BISERICEȘTI DE LA CRACOVIA

Într-o carte scrisă pentru popularizarea marilor descoperiri, carte recent apărută [1], autorul, ocupîndu-se de introducerea tiparului în diferite țări, face afirmația că tiparnița chirilică ce se statornicise la Cracovia în 1491, a tipărit cărți bisericești pentru voievodatele românești. Se spune anume: «În răsăritul Europei tipografia se introduce de timpuriu în Cehoslovacia (Pilsen — 1468) și Polonia (Cracovia — 1474). După o perioadă de tipărituri în limba latină, în anul 1491, încep să apară în Polonia și cărți în limba slavă bisericească, tipărite de Schweipoldt Fiol, care apoi *a lucrat o vreme în Transilvania (subl. n.)*, unde a tipărit cărți pe baza unor comenzi primite de la domnii țărilor române, continuîndu-și activitatea pînă în 1525 cînd a murit» (p. 25). Afirmația este cu totul revelatorie.

Pînă în momentul de față, ținînd seama de stadiul actual al cercetărilor istoriografice cu privire la introducerea tiparului în țările române și relativ la tipărirea primelor cărți slavo-bisericești, se știe că anul primilor pași pentru noi este 1508 începînd cu *Liturghierul* lui Macarie, cu locul de tipărire presupus la Tîrgoviște sau la Veneția, după cum a crezut Al. Odobescu și Gh. Ionescu și după cum susținem și noi, problema locului nefiind încă elucidată [2]. Deci primele noastre incunabule, pînă la alte dovezi, sînt cele trei tipărituri macariene, ele reprezentînd prin relativ timpuria lor apariție și prin nivelul lor tipo-tehnic ridicat, o dovadă a adaptării grabnice a epocalei invenții ca vehicol de cultură.

Iată însă că prin relatarea din lucrarea *Tiparul* s-ar părea că această năzuință a Bisericii noastre de a se folosi de tipar ar fi și mai timpurie, situîndu-ne ca prețuitori ai tiparului cu mulți ani înainte de multe alte popoare și anume încă din secolul al XV-lea.

Relatarea este de excepțională importanță istoriografică cu aspect inedit, căci pînă în prezent nimeni și nicăieri n-a făcut o atare afirmație în termeni categorici

1. Horia Matei, *Tiparul*, în ciclul «Mari descoperitori», Ed. Științifică, București, 1964, p. 52, *Cartea unui călător milenar* «Știința învinge», București, 1969, p. 170, 230 și 231.

2. Vezi V. Molin, *Venise berceau de l'imprimerie glagolitique et cyrillique*, extras din «Studii Veneziani», VIII/Firenze, 1966 și: V. Molin și Dan Simonescu, *Tipăriturile ieromonahului Macarie pentru Țara Românească*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 10—11, p. 1005—1034, precum și lucrarea P. P. Panaitescu, *Liturghierul lui Macarie*. București 1963, Ed. Academiei.

și încă într-o lucrare de sinteză științifică. Dată fiind extrema importanță a relatărilor, ne simțim îndemnați să analizăm în ce măsură relatările au temei documentar.

*

Cine a fost Schweipoldt Fiol, ce anume, pentru cine și în ce condiții a tipărit el cu chirilică slavo-bisericească la Cracovia?

Despre originea lui Schweipoldt, Schweyboldus sau Schwatopluk Fiol, Fayel sau Frank, au persistat lungă vreme incertitudini și controverse. S-a susținut că era polonez, originar din Lublin, dar pentru faptul că se folosea de numele predicativ de Frank (adică din Franconia, țară germană) și pentru faptul că în postfețele din primele cărți tipărite de el (în *Octoih* și *Ceaslovet*) el a menționat «iz nemeč nemeckogu rodu, Frank», cercetări mai recente au stabilit certitudinea originei germane. În testamentul lui scris în limba latină și datat din 7 mai 1525 el arată că este «Schweipoldt Fail din Nova Civitate apud Esch oriundus»[3], ceea ce corespunde cu o mențiune dintr-un alt act. În lista cetățenilor orașului Cracovia din 1479 el este înscris astfel (cu prilejul obținerii cetățeniei): «Schweipoldt Fyol von der Newnstadt an der Eysch ins habet et litteram».

Schweipoldt (pe care scrierile istoriografice îl citează «Fiol» ceea ce vom folosi și noi) vine tînăr la Cracovia. Biografii și numeroși cercetători[4] nu pot preciza data. Se crede că a învățat o meserie «plecînd în lume» în căutare de noroc, așa cum au făcut atîția meșteșugari germani de-a lungul istoriei[5]. La începuturile sale, Fiol n-a fost tipograf; era giuvaergiu, căci a fost găsit înscris ca făcînd parte din această breaslă. Meșteșugul tipograficesc l-a însușit de la vre-un patron german și anume cu temei și iscusință, după cum vom vedea. Inițiatorul în tainele «artei negre», cum se numea tiparul, n-a fost însă Johann Haller, proprietarul unei tiparnițe la Augsburg, cum înclină unii cercetători să creadă[6].

---

3. Testamentul a fost publicat de istoricul și cercetătorul documentat cu privire la tiparul în Polonia I. Ptasnik. o dată cu 52 acte în legătură cu Fiol în lucrările *Cracovia artificum* (Cracovia, 1917) și *Cracovia impressorum XV et XVII saeculorum* (Lvov, 1922), un material amplu și de dată relativ recentă care a servit multor istoriografi la punerea în adevărata lumină a vieții și activității lui Fiol.

4. Cercetătorul Zeno Kuziela, care a studiat temeinic rostul tiparniței de la Cracovia (în *Der Deutsche Schweipoldt Fiol als Begründer der ukrainischen Buchdruckerkunst (1491)*, în «Gutenberg-Jahrbuch» 1936, p. 73) citează pe cîțiva din aceștia: Johann Daniel Hofmann, *De typographiis earumque initiis et incrementis in Regno Poloniae* (Dantisii, 1740), considerînd ca fiind cel mai vechi; apoi pe I. S. Brandtkie, *Historija doukarn krakowskich* (Cracovia, 1818) și cu deosebire pe I. F. Golowatzkij, în «Sitzungsberichte der K. Akademie der Wissenschaften», Bd. 83, caet IV, Wien 1876, iar din cei mai noi pe bibliograful ucrainian Paul Popov cu lucrarea *Peceatky drukarstva u. Slovjan* (Kiew, 1924) ș.a.

5. Această înclinare în spre emigrare a meșteșugarilor germani se poate ilustra cu fapte din istoricul tiparului. La Roma tiparul este adus de Arnold Panartz și Konrad Schweyheim (1462), doi din ucenicii lui Fust, fost tovarăș al lui Gutenberg; la Paris (1469) întîii meșteri de tipar au fost Freiburger, Krantz și Gering, ultimul fiind considerat ca fondatorul tipografiei în Franța; la Veneția au venit ca să introducă tiparul Vendelin Spira și Johannes de Colonia, doi ucenici din generațiile imediat următoare lui Gutenberg; la Buda se oprește din drumurile lui Andreas Hess (1471), ca să-și încerce norocul cu tiparnița lui ambulantă etc.

6. Z. Kuziela, *op. cit.*, p. 76: «în nici-un caz Fiol n-a fost la învățătură la Haller, care abia la începutul secolului al XVI-lea organizează (la Cracovia) o tipografie». Putem preciza că apariția lui Haller la Cracovia, cu o tiparniță pentru lucrări în latină, datează din anul 1505. Johann Haller face parte din extrem de numeroasa familie de oameni de afaceri originari din

Venind la Cracovia, el s-a decis să înfiinţeze o tiparniţă cu hotărîrea deliberată de a se dedica editării de cărţi slavo-bisericeşti. Nici mai înainte, nici după scurta lui activitate tipografică, el n-a tipărit cărţi în poloneză sau în latină, cu toate că în acest centru universitar erau în mare trecere manualele în limba latină. Nu era însă uşor a înfiinţa o tiparniţă cu chirilice, căci nu se putea procura «şrift»-ul, adică litera chirilică pe care turnătorii de litere din acei ani nu o cunoşteau. A turna chirilica era încă o problemă tehnico-profesională. Totul trebuia să pornească de la un alfabet desenat, ceea ce presupune talent de desenator şi pricepere în specificul textelor slavo-bisericeşti. Fiol a găsit soluţiile cuvenite. El şi-a procurat manuscrise slave aflate în circulaţie cu semne specifice chirilicei, ce au un număr mare de ligaturi şi litere «etajate», toate cu «ductus»-ul propriu acestui caracter de litere, corespunzînd cu tot atîtea viitoare matriţe[7]. (După cum vom vedea, manuscrisele de care s-a servit Fiol au fost luate din exemplarele realizate în şcolile de copişti-caligrafi şi miniaturişti din Moldova).

Lipsea gravorul şi turnătorul de litere, căci Fiol nu cunoştea aceste meserii. El l-a găsit în persoana unui alt german, Rudolf Borsdorf din Braunschweig, cu care a încheiat un contract pentru livrarea caracterelor chirilice, numite «Rewsche Schrift». Nu lipseşte din contract clauza obligatorie pentru Borsdorf de a păstra secretul şi de a nu împărtăşi altora foloasele «invenţiei». Fiol ţinea la paternitatea şi exclusivitatea folosirii matriţelor, căci după cum se scrie în angajament, caracterul de literă (chirilica) se va turna după modelele şi indicaţiile date de către Fiol. Meşterul Borsdorf lucrează cu graba cuvenită, începînd probabil anterior parafării contractului, încît în 1491 Fiol scoate din tiparniţa lui *Octoihul*, întîia carte datată, ca fiind tipărită la Cracovia.

Mergînd pe firul istoric al activităţii lui Fiol, reţinem, înainte de a-i analiza opera tipografică şi importanţa ei — că la Cracovia s-a lucrat cu mult zor, tipărindu-se pînă la 21 noiembrie 1491 un număr de 5 cărţi. La această dată intervine în viaţa lui Fiol o întorsătură dureroasă ce va avea urmări care îi vor schimba rosturile şi îi vor curma îndeletnicirea de meşter tipograf şi editor. Este chemat în faţa cardinalului Friderich Jagello, fiul regelui Cazimir. Tipăriturile lui Fiol erau spini în ochii inchiziţiei. I se aduce acuzaţia că răspîndeşte «propagandă eretică» şi va fi aruncat de îndată în temniţă. După o anchetare destul de îndelungată, va fi eliberat abia la 8 iunie 1492, depunînd în prealabil în faţa inchizitorului un straşnic jurămînt de renegare a oricărei erezii, jurînd devotament desăvîrşit şi pînă la moarte faţă de «Biserica-mamă» (Catolică)[8]. Dar jurămîntul nu ajungea şi a trebuit să depună şi 1000 guldeni, precum şi girul scris a doi cetăţeni onorabili, angajîndu-se a nu părăsi Cracovia pînă la completa lămurire a acuzaţiilor aduse.

Nürenberg, care s-a răspîndit în toate centrele comerciale ale timpurilor de atunci. El era unchiul lui Petrus Haller, aşezat la Sibiu, devenit conte şi potentat pe tărîm politic şi economic al saşilor din Transilvania.

7. Autorul cărţii *Tiparul* crede greşit că «Gutenberg a avut nevoie *numai* (subl. n.) de 26 matriţe corespunzătoare celor 26 litere din alfabetul latin...» (p. 26). **Se ştie că Gutenberg a** turnat litere din nu mai puţin de 240 matriţe (la *Biblia de 42 rînduri*), iar Macarie s-a folosit la *Liturghierul din 1508* de o mulţime de matriţe (la unele litere cîte 5—6) pentru a obţine ligaturi, diacritice, etajări etc.) precum şi variante de forme grafice (Cităm de ex. litera O).

8. Actul în original s-a păstrat în arhiva magistraturii oraşului Cracovia. Fiol a jurat: 1. Că respinge cu scîrbă orice erezie; 2. Că va blestema cu inimă şi gură orice rătăcire (Fiol a fost cercetat şi pentru presupuse legături cu husitismul); 3. Că el crede şi va rămîne credincios numai religiei mame; 4. Că în afară de Biserica creştin-romană (Catolică) nu va căuta mîntui-

Cu toată lepădarea lui Fiol de «duhul rău» al oricăror erezii și cu toată supunerea desăvîrșită față de «Biserica-mamă», sfîrșitul procedurilor vexatorii cărora era supus a fost pierderea celor o mie de guldeni și confiscarea «materialului eretic». Fiol, ieșind din temniță și scăpînd din mîinile inchiziției, deposedat și scîrbit, a părăsit Cracovia. Tiparnița slavo-bisericească care a strălucit ca o stea trecătoare pe firmamentul culturii slave, își va pierde orice urmă ce s-ar putea adeveri documentar.

Plecînd din Cracovia, Fiol a trecut Carpații nordici și s-a stabilit la Levoča, o așezare de coloni germani și o cetate a culturii excelînd lungă vreme prin viața de bresle constructive a acestor harnici artizani[9]. Aci avea să trăiască Fiol, ocupîndu-se cu comerțul de blănuri, pînă în 1525 cînd a murit cu gîndul la urmașii lui din Franconia, cărora le lăsa tot ceea ce întreprinzătorul francon cîștigase cu negustoria cu blănuri. De tiparniță nimic nu se pomenește și este neîndoios că după izgonirea de la Cracovia la Levocea n-a mai încercat să revină la practica ocupației de tipăritor și lansator de «propagandă eretică».

*

Cunoscînd cu date concrete viața și împrejurările în care a activat Fiol la Cracovia, vom diseca cu ajutorul unui bogat material documentar[10] în ce condiții a luat ființă tiparnița cracoviană, consacrată exclusiv tiparului de carte slavo-bisericească, cine a sprijinit această acțiune și dacă această tiparniță a editat cărți și la comanda unor domnitori români, funcționînd în Transilvania, ceea ce, dacă s-ar dovedi, ar avea pentru noi, după cum am arătat, o excepțională importanță istoriografică.

Biografii lui Fiol îl caracterizează ca fiind înzestrat cu mult simț practic, înclinat spre combinații negustorești, fire inventivă, avid de a se îmbogăți, indiferent de domeniu de activitate. Faptul că de la giuvaergiu, țesător, inventator și tipograf, termină viața ca negustor de blănuri, vine să confirme această caracterizare, de altfel în general valabilă pentru toți acei care pleacă în lume pentru căpătuială. Biografii mai cred că Fiol a călătorit mult prin țările germane, între altele la Augsburg, trecînd și pe la Veneția, unde a putut vedea ce avînt luase în aceste centre editoriale comerțul de carte. Stabilindu-se la Cracovia, unde s-a căsătorit (fără a avea urmași), și neizbutind în nici o întreprindere lucrativă, a putut fi ispitit de perspectiva — pe care o întrevedea a fi mănoasă, dacă avea să se dedice ei — îndeletnicirii de tipograf și editor de carte bisericească, ocupație nouă și preferată în acea perioadă.

---

rea sufletească în erezia altor secte; 5. Că, dacă a afirmat sau avut ținută contrarie, a făcut aceasta numai din ușurință neprecugetat și nu din inimă curată; 6. Dacă pe viitor va proceda cu abatere de la jurămînt se supune condamnării severe a canoanelor bisericii catolice; 7. De asemenea se angajează să nu se plîngă nimănui împotriva procedurii din timpul anchetării (care era desigur inchiziționară, — *n.n.)* și că nu se va răzbuna asupra nimănui și în fine că va denunța canonicilor pe cei care defăimează Biserica și credința catolică.

9. Levocea a fost un centru de cultură cu tipografii și editori activi (aci au apărut faimoasele *Calendare de la Levocea*, izvoare de documentare istorică cu referire și la românii din Transilvania), precum și broșurelele cu istorioare, răspîndite prin iarmaroacele din Ungaria. Tipografiile de aci tipăreau cărți în latină, greacă, maghiară și germană.

10. Schweipoldt și tiparnița lui a fost stăruitor cercetată de istorici ruși, ucrainieni, polonezi, ruteni și germani. Mulți au izbutit să descopere o serie de acte noi, formînd un bogat fond documentar. Cităm pe istoricul polonez Ptasnik (vezi nota 3).

La anii cînd Fiol s-a hotărît să pună temelia întreprinderii sale (la numai 30 ani de la răspîndirea invenției lui Gutenberg) tiparnițele de pretutindeni căutau să răspundă cu primele lor produse lipsei generale de carte bisericească. Produsul acesta fiind de rentabilitate sigură, perspectiva era mult promițătoare și pentru Fiol, care vedea Biserica din toate ținuturile slave din răsărit lipsită de carte [11]. Inițiativa de a tipări, în mai toate cazurile, n-a pornit de la Biserică ca instituție. Biserica noastră, păstrătoare de tradiție a rămas și ea fidelă cărții-manuscris, ca produs grafic al călugărilor-caligrafi din școlile mînăstirești, așa cum față de epocala invenție ca instrument de multiplicare grafică, peste tot, Bisericile au păstrat la început, o pronunțată rezervă. Tiparul de carte bisericească rămînea dependent de inițiativa particulară. Așa se explică de ce Macarie, întîiul nostru tipăritor, nu invocă în prefețele lui patronajul întîistătătorului Bisericii din Țara Românească. Cea de a treia carte, *Tetraevangheliarul* de la 1512, cartea cea mai de seamă în ritualul ortodox, de neconceput fără o binecuvîntare și implicit fără control arhieresc, a apărut numai cu un patronaj împărțit între doi voievozi. Nici Coresi, după patru decenii, nu lucrează la directa comandă sau patronajul categoric al mitropolitului, ci invocă numai aceste auspicii acolo unde comanditarul sas (negustorul Hirsch) crede că-i servește scopurilor lor exclusiv mercantile (vezi *Evanghelia cu învățătură* de la 1582). Nici Bojidar Vucovici, întreprinzătorul tipograf și editor de carte slavo-bisericească, care a găsit la Veneția, posterior activității lui Macarie, mediul și instrumentul tipografic necesar pentru a exercita comerț de carte pentru Biserica sud-slavă, nu s-a bucurat de vreo corelație sau binecuvîntare arhierească. Chiar și companionii și succesorii lui Vucovici, despre care se spune că au activat la Tîrgoviște, în preajma Mitropoliei au tipărit tot fără vreo legătură dependentă de autoritatea acesteia [12]. Am mai putea cita apariția *Evangheliarului* zis de la Belgrad (1552), despre care se susține că este copia *Tetravangheliarului* macarian, care a fost realizat datorită finanțării unor comanditari ocazionali (laici), oameni de cultură, a apărut fără a avea vreun patronaj sau gir bisericesc [13].

Fiol, cu tiparnița lui, poate fi considerat ca un precursor al orientării înspre necesitatea de a tipări ca particular și fără patronaj bisericesc, cărțile religioase pentru slavii din răsărit, întocmai după cum s-au desfășurat lucrurile cu puțini ani mai tîrziu la Veneția pentru slavii de sud și pentru Țara Românească. Fiol n-a lucrat nici sub imboldul vreunui curent de presupus naționalism, așa cum vor să creadă unii cercetători [14]. Germanul Fiol, meșteșugar cu nimic comun față de Biserica Ortodoxă și tot atît de neamestecat în vreo mișcare naționalistă, era unul din acei Vandervogel-ii tipici pentru cei care plecau din țările germane și care după ce terminau vreo ucenicie oarecare și ajungeau la stagiul de calfă, se răspîndeau în lume pentru a încerca norocul. Dar a înființa o tiparniță și cu deosebire o editură, se cerea un capital respectabil. Fiol era sărac. Nu avea decît ambiția de a întreprinde și de a cîștiga. Îi trebuia un finanțator.

11. Tipograful Andrea Torresani din Veneția a tipărit singur peste 20 *Breviare* diferite, toate incunabule, între care și unul în glagolitică (vezi V. Molin, *Breviarium Illyricum*, în «Studii Teologice», X (1958), nr. 7—8, p. 494.

12. In Ungaria, de exemplu, întîile cărți bisericești nu sînt inițiate de primatul-principe catolic de la Strigoniu, ci de librarii din Buda, care găsesc încă din secolul al XV-lea legătura cu tipografii venețieni, și fac un veritabil negoț cu aceste cărți.

13. Vezi V. Molin despre acest Tetravangheliar în «Mitropolia Banatului», XII (1962), nr. 11—12, p. 668.

14. Istoricul Zeno Kuziela (in *op. cit.*), vrea să acrediteze această versiune.

Documente ulterioare dezvăluie cine a fost persoana dispusă să susţină cu bani întreprinderea tînărului din Franconia [15].

La Levocea, oraş apropiat de Cracovia, aşezat pe versantul sud al Carpaţilor, la întretăierea unor mari drumuri comerciale spre Polonia, Ucraina şi spre întreaga Ungarie, vestit prin faimoasele produse artizanale ale harnicilor meşteri germani colonizaţi aci de regii arpadini, era o intensă viaţă comercială animată şi stăpînită de o mînă de patricieni, ridicaţi din generaţiile de colonişti. Aceştia deţineau toate relaţiile comerciale. Prin firea lor de oameni întreprinzători, au acumulat averi mari [16]. Unul din aceştia era Johannes Thurzo (Thurso), care împreună cu cumnatul său Johannes Tescher, erau stăpîni pe mari capitaluri, concesionari a unor însemnate exploatări miniere din Ungaria şi Polonia. În special Thurzo era considerat ca un magnat al exploatărilor de mine. Prin lărgirea sferei de afaceri cu Polonia el părăseşte Levocea şi se mută la Cracovia. Aci are prilejul să cunoască pe Schweipoldt Fiol (prin anii 1480) care deţinea brevetul unei ingenioase aparaturi pentru evacuarea apelor din puţurile de mină, invenţie privilegiată printr-o patentă dată de ultimul rege jagelon, Cazimir al IV-lea [17]. Relaţiile cu Thurzo au dus în curînd la întovărăşirea lui Fiol cu acest foarte bogat om de afaceri [18]. Fiol îi va fi zugrăvit ce rentabilitate poate avea o întreprindere tipo-editorială de cărţi bisericeşti pentru lumea ortodoxă cu răspîndire peste ţinuturi întinse de la extremitatea de vest şi nord pînă la marginile de răsărit ale Ucrainei. Şi după cum patricienii saşi de la Braşov interesaţi în afaceri de export pe scară mare n-au minimalizat combinaţiile editoriale cu diaconul Coresi, pentru a tipări şi desface cărţi bisericeşti în ţinuturile

15. Zeno Kuziela, *op. cit.*, p. 77, după I. Ptaśnik în *Radzina Turzónow w Pólsce*, Lvow, 1905.

16. Studiind modul şi etapele de dezvoltare al acestui centru de colonişti germani, se constată o mare asemănare cu condiţiile în care au evoluat şi au prosperat aşezările similare de la noi Braşov, Bistriţa, Sibiu, Mediaş, etc.

17. Invenţia pusă în practică cu succes la mina de plumb a lui Thurzo din Ilkus.

18. Iohann Thurzo, dovedindu-se a fi factor esenţial, motorul mercantil al activităţii pentru editarea primelor cărţi slavo-bisericeşti, pentru noi complet necunoscut ca atare, vom căuta să aflăm unele date din viaţa acestuia. După surse istoriografice ungare, ar fi descendentul unei familii de nobili unguri din localitatea Bethlenfalva din ţinutul Scepuş (Zips) — Slovacia, de la poalele munţilor Tatra, pe atunci făcînd parte din Ungaria de nord. În ce priveşte origina lui, noi credem că versiunea aceasta este eronată. Susţinem că Thurzo (Turse) se trage dintr-o familie de patricieni germani, colonizaţi în ţinuturile celor 7 localităţi miniere din Zips, aduşi din ţările francone din Şvabia bavareză de regii arpadini. Credem aceasta pentru faptul că : a) Thurzo era un bun tehnician minier, ca şi ceilalţi colonişti conaţionali, meserie ce nu intra în practica vieţii de nobil; b) El s-a îndeletnicit cu comerţul de tot felul de produse, ceară, blănuri, hîrtie, cuţite, etc. (ca şi negustorii saşi din Transilvania), iarăşi ocupaţie străină de orice nobil feudal (oarecum sub «demnitatea» acestora ; c) Relaţiile familiare ale lui Thurzo pledează de asemenea pentru origina lui germană. El locuia la Levocea (nu la Bethlenfalva), în mijlocul coloniei de germani. Se căsătoreşte aci cu sora unui alt negustor german din Levocea, pe nume Johann Teschar, cu care înjghebează cu timpul marea lor afacere pentru concesiuni şi exploatări miniere. Averea celor doi cumnaţi se rotunjeşte la proporţii excepţionale (bibliograful Z. Kuziela consideră pe Thurzo «putred de bogat» — *op. cit.*, p. 77), din momentul în care se stabilesc îndelungatele relaţii (1495—1546) cu faimoasa casă Fugger din Augsburg, pentru exploatarea zăcămintelor de argint, aramă şi plumb din Zips, formînd împreună monopolul mondial al cuprului. Un magnat, situat pe privilegii, trăind ermetic în lumea lui exclusivistă, refractar prin origină faţă de orice imixtiune socială cu «lumea de jos» nu putea «comite» o mezalianţă, care să-l înrudească cu o familie de negustoraşi venetici. d) In 1497, Thurzo îşi căsătoreşte urmaşul pe Georg cu Ana Fugger, una din surorile faimoşilor Fugger, iarăşi o mezalianţă. e) Rangul de nobili s-a dat lui Thurzo şi urmaşilor săi, ca recunoştinţă pentru faptul că a împrumutat pe regina Beatrix, văduva regelui Matei Corvinul cu imensa sumă de 200.000 ducaţi.

locuite de români[19], tot astfel va fi surîs şi magnatului Thurzo afacerea propusă de Fiol. Pe lîngă posibilitatea de a întreprinde ceva lucrativ se pare că Thurzo vedea în răspîndirea cărţilor în ţinuturile ortodoxe ucrainiene, un mijloc propice de a-şi lărgi şi întări relaţiile comerciale ce le avea cu Ucraina, ceea ce n-a fost de mică importanţă nici pentru editorii saşi de la Braşov, raportînd la relaţiile cu ţările româneşti.

Thurzo se considera acum legat în totul (moral şi pecuniar de tovarăşul de afaceri Fiol), aşa după cum arată fapte dovedite documentar, asupra cărora vom reveni în cele ce urmează.

Dispunînd de capitalul necesar, pe care îl putea găsi din plin la Thurzo, Fiol trece la tipărirea cărţilor. După cum am arătat, chirilica a fost comandată lui Borsdorf din Braunschweig[20], iar presă îşi va fi construit singur inventatorul Fiol, familiarizat cu instalaţiile dintr-o tiparniţă, ca urmare la cele văzute la tipografii antemergători de la Cracovia, precum şi din cele văzute la Augsburg sau Veneţia.

Pentru a realiza o garnitură de matriţe (alfabetul, cifrele şi semnele diacritice), turnătorul Borsdorf trebuia să se ghideze după un prototip pentru a desluşi configuraţia grafică a alfabetului, ceea ce nu era lipsit de dificultăţi. Să nu scăpăm din vedere că la această perioadă (pe la 1488—1490), cînd începuse Borsdorf să sape matriţele, nu se tipărise încă cu «buchii chirilice», care ar fi putut servi drept model. Erau cunoscute doar glagoliticele[21]. Atît Fiol, cît şi Borsdorf erau străini de specificul chirilicei, deşi din unele acte rezultă că Fiol a pus la dispoziţie documentaţia de ordin grafic. El s-a preocupat şi a reuşit să găsească sursa necesară, căci catolicul Fiol desigur nu studiase literatura slavo-bisericească.

Meritul lui Fiol este că a ştiut să meargă la sursa izvoadelor autentice. Care era această sursă? Era Moldova cu renumitele şcoli de caligrafi-copişti şi miniaturişti. Operele ieşite din aceste şcoli se bucurau de mare prestigiu în lumea slavă. Pentru faima particularităţii şi a ţinutei de artă pe care o aveau, erau numite «izvod moldovenesc» ca o noţiune distinctivă şi circulau cu preţuire purtînd faima Moldovei. Deşi pentru Cracovia ar fi fost poate mai lesnicios să folosească drept manuscris-model cărţile folosite în părţile ucrainiene, totuşi cele moldoveneşti aveau precădere datorită stilului grafic excepţional[22]. Că Fiol s-a folosit de cărţi din Moldova drept izvod, nu este numai o presupunere a unor istorici, ci se poate demonstra cu probe. Fiol procurîndu-şi izvodul preferat l-a transmis gravorului sub forma unei cărţi (poate un Evangheliar sau poate chiar un Octoih) din cele realizate de Gavriil Mărăşescul sau de elevii şi vrednicii urmaşi ai acestora. Dovada se poate face prin ceea ce am putea numi un fel de «expertiză grafică».

---

19. V. Molin, *Date noi cu privire la activitatea diaconului Coresi ca editor*, «Biserica Ortodoxă Română», LXXXI (1963), nr. 5—6.

20. Ludolf Ludolfi Berchop de Brunsenyk era în anii 1485, «studiosus astronomicae» la universitatea din Cracovia. El se angajează faţă de Fiol să-i toarne litera «reussische Schrift oder Buchstaben» şi «să nu dea informaţii nimănui, sub sancţiunea pierderii averii lui» (Z. Kuziela, *op cit.*, p. 79).

21. V. Molin, *Breviarium Illyricum*, în «Studii Teologice», X (1958), nr. 7—8, p. 494—517, cu privire la tiparul cu glagolitice.

22. «Savantul rus Sobolevschi afirmă că cele dintîi cărţi slavoneşti care au apărut în tipografia lui Fiol Schweipoldt la Cracovia în anul 1491 au la bază textele de origină românească (St. Ciobanu, *op. cit.*, p. 47—48).

Dacă examinăm şi comparăm în treacăt (atît cît ne îngăduie o reproducere după un clişeu puţin reuşit)[23] trăsăturile (ductus-urile) literelor gravate de Borsdorf cu chirilica specifică din cărţile din Moldova, găsim o evidentă identitate în configurarea unor buchii, ceea ce va duce la concluzia material dovedibilă că chirilica moldovenească a servit ca «original» (model) lui Fiol şi Borsdorf.

Luăm ca obiectiv de comparaţie litera M. Metoda de comparaţie cu litera M a mai fost făcută de noi în cadrul unor studii scrise cu prilejul împlinirii a 450 ani de la apariţia tipăriturilor realizate de Macarie la Veneţia[24]. Am dovedit prin această comparaţie că Macarie s-a servit de izvoade moldoveneşti. Trăsăturile literii M sînt concludente datorită faptului că în chirilica folosită de caligrafii de la Neamţ, începînd chiar cu operele fondatorului şcolii de miniatură din voievodala ctitorie, monahul Gavriil, litera M are trăsături specifice, care se abat de la clasica configuraţie grafică, avînd o formă cu pronunţat aspect decorativ în sensul că ductus-ul din mijlocul literii M depăşeşte linia de bază. Trece anume mai adînc decît limita alinierii de jos a rîndului, de parcă mijlocul literii M ar atîrna. Am numit această exuberanţă grafică a miniaturiştilor noştri «M cu poale»[25]. Determinant în facerea dovezii prin comparaţie este faptul că acest «M cu poale» de la Neamţ nu mai apare în nici o altă tipăritură românească de mai tîrziu, nici la Coresi, nici în tipăriturile de la Kiev sau Moscova (Sotirovici şi Stirbliţchi pentru Moldova) precum, deşi are o formă grafică foarte atractivă, nu este gravat nici pentru garniturile de chirilică din perioada modernă pentru Buda, Sibiu sau Blaj. S-a folosit numai Macarie pentru tipăriturile destinate Ţărilor Române (nicidecum în celelalte tipărituri sud-slave) dar îl găsim acum la Cracovia, în cea dintîi chirilică ce s-a gravat vreodată. Este evident că Fiol şi Borsdorf au pornit la realizarea garniturii lor de chirilică, avînd izvodul moldovenesc în faţă[26].

Reţinem deci concluzia acestor constatări: creaţia noastră de artă miniaturală şi caligrafică, cu specificul atît de distinctiv şi atît de admirat, *a determinat factura grafică* a primelor incunabule chirilice[27]. S-a înfiinţat astfel o artă de decoraţie a cărţii cu totul originală, aparţinîndu-ne în totul. Se petrece acest fapt în timpul cînd în primele produse ale tiparului, înfrumuseţarea cărţii mergea pe o linie stereotipă, preluîndu-se şabloane unul de la altul. Incunabulele noastre n-au fost improvizaţii, înfrumuseţate la întîmplare cu orice şi oricum, lipsite de specific, de personalitate[28]. În ele se reflectă cît mai fidel — atît cît tehnica încă

23. O pagină din *Triod*-ul nedatat, reprodusă şi slab tipărită într-o lucrare de istoria cărţii din Uniunea Sovietică.

24. Vezi V. Molin, *Tradiţia artistică a Moldovei în tipăriturile lui Macarie*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei». XXXV (1959). nr. 5—6 şi, *Un aspect din complexul artei religioase româneşti*, în aceeaşi revistă, XXXVII (1961), nr. 5—6, p. 440.

25. Am ilustrat acest specific al caligrafiei moldoveneşti în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 10—11, p. 1005, prezentînd un desen liniar comparativ, împreună cu alte reproduceri din tipărituri cu felurite texte din chirilica de mai tîrziu, dovedind exclusivitatea acestui M cu poale, rezumată numai la tipăriturile lui Macarie.

26. Pentru această realitate probează şi faptul că în chirilica de la Cracovia, în afară de litera M de tip moldovenesc, mai sînt şi alte litere, gravate sub înrîurirea de ordin grafic, exercitată de concepţia specifică a marilor caligrafi de la Neamţ.

27. Vezi V. Molin, *Tradiţia artistică a Moldovei în tipăriturile lui Macarie*, citat la nota 24.

28. O dovadă pregnantă pentru improvizaţie de ordin grafic, ne este oferită de modul cum s-a făcut decoraţia de carte la tipăriturile lui Macarie din prima lui perioadă veneţiană (1494). Aceste cărţi (atribuite greşit ca fiind tipărite la Cetinie, deşi s-au realizat la Veneţia) n-au avut la bază un «izvod moldovenesc», căci Macarie foloseşte această sursă abia din 1508, cînd apare *Liturghierul* pentru Ţara Românească. Litera (chirilica) pentru cărţile «de la Cetinie» este inex-

primitivă a invenției gutenbergiană permitea — o parte din arta bisericească a unui popor, pe acea vreme atît de puțin cunoscut și atît de puțin prețuit pentru virtuțile lui de paznic eroic la porțile Europei.

La Cracovia teascuri tipografice au produs carte pentru slavii din răsărit, la Veneția pentru sud-slavi, dar ceea ce s-a tipărit în diferite părți ale lumii, reflectă o *singură sursă de concepție artistică: izvoadele moldovenești*, probe ale iscusinței, ale măiestriei, ale spiritului nostru creator.

Istoriografii de pretutindeni, care s-au ocupat și au scris despre primele faze ale tiparului de cărți, n-au reținut acest fenomen, după cum în general este foarte puțin studiat tiparul chirilic. De aceea subliniem, aci, acest bine documentat fapt, mărturie a culturii noastre, cu multe secole în urmă.

Pentru a începe însă zețuirea în tiparniță, mai era nevoie și de ceea ce se numește «manuscris», adică textul corespunzător cuprinsului, text compus după autenticitatea canoanelor și tipicul ritualului, avînd de obicei și binecuvântare arhierească.

Întrebarea este: s-a folosit Fiol de izvodul moldovenesc numai ca îndrumător grafic, ca prototip de chirilică [29], sau a preluat și textul în redacție medio-bulgară, potrivit cu limba folosită în acea perioadă a slavismului în alcătuirea actelor și la cărțile bisericești din țările române? Sau s-a folosit un complex lingvistic definit «slova bisericească de redacție nouă apuseană» (?) după cum se mai presupune? [30]. La această întrebare nu pot răspunde decît slaviștii și teologii competenți, după ce vor putea studia cărțile cracoviene, lucru greu de realizat, căci nici unul din incunabulele de la Cracovia nu se află în bibliotecile noastre, nici măcar ca fragmente.

Dacă ne bazăm pe studiile unor cercetători [31] s-ar putea crede că textele acestor cărți «erau de proveniență est-slavă și dovedesc urme clare ale limbii literare ucrainiene, ba chiar cu indicii ce ar adeveri că aparțin limbii populare ucrainiene». În acest sens, Kuziela citează și cîteva expresii neaoș (?) ucrainiene, sfîrșind cu deducția că redacția textelor a fost ucraineană. Desigur că pentru a aprecia cu certitudine, ar mai fi necesar să se cunoască cine a fost diortositorul tiparniței, ceea ce ar putea să aibe înrîuriri în ce privește redactarea; dacă editorul-tipograf a avut zețari și corectori recrutați din rîndurile tineretului studios ucrainean aflat la Universitatea din Cracovia; factori care ar fi introdus expresiile pe care Kuziela le reține în favoarea tezei sale. Acest autor mai aduce ca argument faptul că «în calendariul din Ceaslovăț nu sînt cuprinși nici sfinți bulgari, nici sîrbi, în schimb sînt toți sfinții populari ucraineni ca Boris și Hlib, Feodozy Petșerskij, prințul Volodymyr, ș.a.». Elucidarea acestei probleme de mare importanță pentru istoricul cărții românești necesită obținerea de microfilme de pe exemplarele complete, căci numai în baza acestora se va putea preciza dacă slavistul

---

presivă, de tip comun, fără căutare spre decorativ, iar materialul xilografic (destinat înfrumusețării) este luat la întîmplare (cu puține excepții) din ceea ce a avut tipograful la îndemînă în zețărie, rămas de la alte ediții de cărți străine de slova bisericească, cu îngerași din grafica tipic catolică, cu inițiale romane amestecate cu chirilice, cu frontispicii avînd motive străine de arta bisericească filtrată din cea bizantină, etc.

29. De asemenea este de văzut dacă tipograful de la Cracovia a copiat xilograficește și unele motive din ornamentica moldovenească (frontispicii sau inițiale) pentru a-și înfrumuseța cărțile, avînd în această privință izvoade din belșug.

30. P. P. Panaitescu, *Liturghierul lui Macarie..*, p. XXXVIII.

31. Zeno Kuziela, *op. cit.*, p. 81.

rus Sobolevski a susţinut fondat sau greşit că «aceste cărţi au la temelia lor texte de origină românească»[32]. Pînă la o documentare pe această cale, trebuie să reţinem ca precumpănitor faptul că tipăriturile de la Cracovia au fost considerate, conform cu actele contemporane, drept ucrainiene (mai precis rutene), ceea ce nu se putea confunda cu moldovene. Însăşi Thurzo în oferta lui către canonicii din Gniezno, consideră că ceea ce a editat el sînt cărţi «ruthenicos» (vezi şi nota 47).

În urma cercetărilor mai recente s-a putut stabili numărul cărţilor bisericeşti tipărite la Cracovia. Acestea sînt cinci: *Octoihul*, *Ceaslovul*, apoi *Triod-cvétna* şi *Triod-postna*. În ce priveşte cea de a cincea tipăritură, *Psaltirea*, mai sînt controverse cu privire la existenţa ei. Din acestea numai două sînt semnate de Fiol: *Octoihul* şi *Ceaslovul* (considerate ca fiind întîile tipărituri), la următoarele, Fiol evitînd — se pare — să le mai semneze prin «impressum»-ul menţionat. Fiind cărţi-incunabule, excepţional de preţioase şi negăsindu-se în fondurile de rarităţi din bibliotecile noastre, nu avem posibilitatea de a face cuvenitele menţiuni bibliotehnice (formatul şi condiţiile tehnice de zeţuire, de tipărire, despre legătura de carte, despre hîrtie, despre ţinuta grafică şi calitatea tiparului etc.), cum ar fi fost de dorit, ceea ce ar fi contribuit desigur la integrarea considerentelor noastre cu privire la atît de puţin cunoscuta tiparniţă de la Cracovia.

G. A. Bogeng, cel mai documentat istoric german, care se pare că a studiat incunabulele scrie în monumentala lui lucrare istorică *Geschichte des Buchdruks* (vol. I, p. 630): «apreciind felul cum a fost practicat la Cracovia pentru întîia dată tiparul cu chirilice se justifică presupunerea că măestrul acestui tipar s-a bucurat de o foarte bună instruire în ale tipografiei». Iar despre întîia carte, despre *Octoih*, Bogeng spune că «este un foliant somptuos cu chipuri şi note gravate în lemn». După Bogeng ar însemna că tipăriturile lui Fiol sînt reale opere tipografice cu ilustraţii şi note (muzicale?) xilografiate (somptuoase), un fel de bravură grafică pentru acea perioadă.

Faptul că nu avem accesul la confruntări de ordin grafic, ne exclude de la posibilitatea de a constata dacă Fiol, adoptînd chirilica de la Neamţ, s-a lăsat inspirat, sau dacă a copiat direct, ceva din atît de bogata şi frumoasa decoraţie de carte (miniatura) din şcolile moldoveneşti? Noi înclinăm să credem că Fiol, avînd în mînă minunatele manuscrise de la Neamţ, aspectul de «somptuos» de care vorbeşte Bogeng avea aceeaşi sursă de inspiraţie sau de preluare: «faimoasele izvoade moldoveneşti», descrise admirativ de către istoricii ruşi Iaşimirski, Soboliev şi alţii.

*

Vom încheia expunerea, căutînd să contribuim la rectificarea unor susţineri greşite ce s-au strecurat în unele lucrări de istoria tiparului şi a cărţii, lucrări apărute în ultimul timp.

După ce istoriografia noastră cu privire la începuturile tiparului se localizase la perioada Macarie, el fiind considerat drept primul nostru tipăritor, apare acum teza din *Tiparul*, reluată şi amplificată într-o altă lucrare a aceluiaşi autor[33] susţinîndu-se în esenţă:

32. A. I. Sobolevski (vezi nota 22) şi P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. XXXVIII, şi vezi nota 46)
33. Radu Matei, *Cartea unui călător milenar*, în colecţia «Ştiinţa învinge», Bucureşti, 1965, p. 230.

1. Că tipăriturile lui Schweipoldt Fiol din Cracovia ar fi fost «comanditate» de domnii țărilor românești»[34] (deci comandate, plătite și difuzate de ei). În legătură cu aceasta se încearcă a se emite teza posibilității că Ștefan cel Mare ar fi fost «comanditarul» («ceastă comandă nu se poate lega decît de persoana domnului Moldovei de atunci (Ștefan cel Mare) și de biserica moldovenească a vremii»)[35]. Autorul lucrării *Cartea* nu citează nici o sursă istorică, nu dă nici o dovadă, decît invocarea unei supoziții desuete a istoricului Sobolevski, el însuși lipsit de orice temei documentar. Dacă cei care au folosit presupunerea lui Sobolevski de acum jumătate de secol s-ar fi pus la curent cu rezultatele cercetărilor de date mai recente, ar fi aflat că în momentul de față nu mai încape îndoială că tipografia de la Cracovia n-a avut drept comanditar nici un voievod român și că singurul care a comanditat a fost magnatul levocean Thurzo.

De acest unic finanțator și tovarăș de afaceri este legată întreaga activitate a tiparniței cracoviene. Cu îndrumarea și sprijinul material al acestuia a dăinuit întreprinderea, pînă la prăbușirea ei. Rezultă aceasta dintr-o serie de acte publicate în studiile autorilor la care ne-am referit. În ce măsură a susținut Thurzo pe tovarăș și întovărășirea? El a făcut uz de tot prestigiul și influența lui de persoană marcantă, stăruind să scoată pe Fiol din temniță. A depus o cauțiune considerabilă de 1000 guldeni și a mai dat o scrisoare de garanție asigurînd inchiziția că Fiol nu va dispare din Cracovia pînă la lămurirea acuzațiilor ce i se aduc. Tot Thurzo a făcut cerere pentru ridicarea sechestrului pus pe cărțile găsite de anchetatorul inchiziției în depozitul tipografiei, cerînd libera lor difuzare și invocînd că sînt *proprietatea* lui. Deci cărțile *(Octoihul, Ceaslovățul* etc.) aparțineau finanțatorului Thurzo și nu vreunui voievod român, precum nici Bisericii Moldovene, care n-aveau nici un amestec în tipărirea cărților destinate comerțului cu Ucraina.

Dar cea mai convingătoare dovadă a cointeresării lui Thurzo la editarea cărților lui Fiol e servită de un document cu dată certă și extrem de revelator. La 17 ianuarie 1492, deci abia la cîteva săptămîni de la declanșarea anchetei și arestarea lui Fiol, Thurzo se adresează capitlului de canonici de la catedrala încoronării (regilor poloni) din Gniezno (Gnesen) cu următoarea ofertă: «libros per eum impressos ruthenicos et alios imprimendos sua reverendissima paternitas cum suis dominis admitteret ad publicandum». Aceste rînduri adeveresc că:

Thurzo însuși, un fervent catolic, îngrijorat de încurcătura în care a ajuns afacerea editorială Thurzo-Fiol, recurge la subtilă stratagemă, căutînd să capteze patronajul unui înalt for eclezilastic, pe care să-l ia garant pentru tot ce va tipări și oarecum un alibi pentru buclucașele cărți în ucraineană («ruthenicos»). Acoperindu-se cu mantia ocrotitoare a canonicilor de la dom-un din Gniezno, în a căror slujbă ar trece tiparnița editoare, Thurzo desigur că nădăjduia să ușureze situația arestatului în fața inchiziției catolice, netezind calea de viitor a întreprinderii în care a investit capital. N-ar fi exclus să fie plănuit a face din tiparniță un instrument de a aduce Biserica ruteană în sînul Bisericii Catolice.

Mai rezultă din actul de la Gniezno că Thurzo se considera perfect în drept de a trata problemele întreprinderii ca *pe ale sale*, ocupîndu-se de soarta cărților. În același timp făcea oferte în căutarea unei cointeresări, încît aceste circumstanțe

34. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. XXXVIII și XXXIX și Radu Matei, *Tiparul...*, p. 52.
35. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. XXXIX.

exclud orice presupunere cu privire la comanditarea voievodală sau auspiciile orașului Cracovia.

2. Autorul celor două cărți *(Tiparul* și *Cartea...)*, Radu Matei, adîncind cercetările, ajunge și la o altă, tot atît de excepțională concluzie: «Pentru noi nu este lipsit de interes *faptul* (subl. n.) că meșterul Schweipoldt Fiol a lucrat o vreme în Transilvania, unde a *tipărit* (subl. n.) în slava bisericească pe baza unor comenzi primite de la domnii țărilor române, continuîndu-și activitatea pînă în 1525 «cînd a murit» *(Cartea*, p. 171). De data aceasta îl găsim deci pe Fiol mai îndepărtat de Ștefan cel Mare, dar mai apropiat de domnul Țării Românești. Unde anume, cînd anume, ce anume a tipărit, care domn a comandat, în care cetate săsească sau în ce mînăstire ortodoxă din Transilvania a tipărit Fiol «pînă la moarte»? După plecarea din Cracovia, adică timp de vreo 30 ani acest fantomatic tipograf și-a «continuat activitatea», fără să fi lăsat vreo urmă, fără să se găsească vreun document, sau vreo tipăritură, din cele ce ar fi realizat în acești ani. Nimic nu se precizează și cu nimic nu se întărește cît de cît documentar această afirmație. (Nu se arată nici măcar dacă a mai susținut cineva astfel de versiuni). Față de aceste afirmații imaginare să vedem ce se poate susține documentar despre Fiol pentru perioada post-cracoviană și pînă la moartea lui.

După suprimarea brutală a tiparniței de către inchizitor și după ce Fiol a semnat jurămîntul, înfricoșat și nimicit materialicește, el n-a mai pus mîna pe vingălac [36]. Părăsește Cracovia sărac și mîhnit, refugiindu-se la Levocea, la proprietățile lui Thurzo, unde găsește azil și încurajare morală și pecuniară, căci Thurzo îi va plăti 62 zloți drept rentă pînă la moartea lui (1525). Thurzo îl mai folosește ocazional ca specialist în unele treburi de tehnică minieră, dar Fiol caută să-și refacă rosturile, trecînd la negustoria de blănuri. La Levocea își scrie testamentul (cunoscut în original), acolo moare, acolo este înmormîntat, nu «undeva în Transilvania». La Levocea vin rudele din Franconia să ia în primire moștenirea. (În testament nu se face nici o mențiune succesorală în legătură cu tiparnița: cărți, literă, presă, hîrtie etc., desigur fiindcă nu le mai avea).

3. Dacă Fiol n-a mai tipărit după buclucul cu inchiziția, — și după cum am văzut n-a mai fost preocupat de această îndeletnicire —, se pune întrebarea: care a fost soarta tiparniței, după închiderea ei de către anchetator? Din vraful de acte ce s-a adunat în legătură cu viața și activitatea lui Fiol, nici unul nu dezleagă această taină. Supoziții sînt multe. Unii înclină să creadă că tipografia a fost transmisă slavilor de sud care ar fi tipărit la Cetinie (prin intermediul Veneției) edițiile cu chirilică ale cunoscutelor tipărituri macariene. Alții presupun că a fost mutată în Ucraina carpatică (la rutenii ortodocși) sau la Vilna și chiar la Kiev. S-a mai crezut că diaconul Coresi s-ar fi servit la Tîrgoviște sau la Brașov de instalația lui Fiol [37]. Despre toate aceste versiuni cercetătorul Zeno Kuziela conclude că «sînt complet lipsite de temei» [38].

36. *Vingălac* = culegar, instrument de mînă în care zețarul (culegătorul) culege litere și formează rînduri.

37. La noi s-a încercat să se susțină ipoteza că Radu cel Mare ar fi cumpărat și ar fi transportat la Tîrgoviște tiparnița de la Cracovia, punînd-o la dispoziția lui Macarie, o presupunere neverosimilă din mai multe puncte de vedere, care se exclude și prin faptul că litera lui Macarie de la *Liturghier* (1508) este fundamental *alta* decît cea de la Cracovia. Caracterele de litere din tiparnița lui Macarie sînt unice în sensul că au fost gravate special pentru edițiile lui, cu inspirație directă din manuscrisele din Moldova. Nici înainte, nici după Macarie, nimeni nu a mai folosit aceste caractere tipografice. 38. *Op. cit.*, p. 81.

Pentru faptul că în niciun document nu se mai amintește de tiparniță, dispărută fără urmă, noi înclinăm să credem că vigilentul procurator, după ce l-a desființat pe Fiol ca editor, și tipograf, nimicindu-i toate produsele, desigur că nu se va mai fi sfiit de a-i scoate din uz și «periculosul» instrument de care s-a servit «rătăcitul» tipograf, pentru ca să nu se mai poată folosi Fiol sau altcineva, împiedicînd astfel formarea altor eventuale «focare eretice».

4. În lucrarea *Cartea, un călător milenar* se mai susțin și alte afirmații discutabile.

Se spune anume (la p. 231) că tipografia lui Fiol «era un fel de *filială*» (subl. n.) a întreprinderii de librărie și editură a lui Johannes Haller (originar din Rothenburg). P. P. Panaitescu, de la care a luat autorul *Cărții* astfel de afirmații [39], pune această relatare într-o formă ce vrea să fie și mai categorică în ce privește presupusele relații Haller-Fiol, pretinzînd că: «aceste cărți (cele bisericești ale lui Fiol *n. n.*) reprezentau întreprinderea comercială a lui Johannes Haller din Augsburg» [40]. Dacă înțelegem bine, cărțile cu buchii și texte slavo-bisericești scoase in Polonia erau ale maistorașului Johann din Șvabia (Augsburg). Adică Haller era «editor și librar» într-o țărișoară germană, dar tipografia nu o avea lîngă el, în marele centru tipografic Augsburg, ci pentru a tipări pleca cu Ceasloavele slave in altă țară la «filiala» din Cracovia, tocmai în regatul Poloniei. Deci acțiunea de la Cracovia de a scoate cărți pentru slavi n-are nici-o legătură — tot după spusele autorilor citați — cu «comanditarea» lui Ștefan cel Mare al Moldovei, ci este doar o afacere a librarului Haller? Care din cele două afirmații rămîne cea valabilă? După părerea noastră — nici una.

Căci s-ar mai pune întrebarea: Fiol de la Cracovia ce rol avea? Să stea doar in temniță? Și Thurzo să piardă și bani și cărți? Apoi Fiol, deși ar fi fost numai conducător de filială, ar fi plecat cu filială cu tot prin Transilvania, spre deziluzia patronului de la Augsburg-Rothenburg? Dar pentru toate aceste auto-controversate ipoteze istoriografice, ce început de documentare s-ar putea invoca? De asemenea se mai suprapune în ultimul timp la noi și o altă concluzie, chiar dacă se contrazice cu alte precizări anterioare ale acelorași autori.

5. Se spune anume că «ele (cărțile lui Fiol, *n. n.*) poartă toate stema orașului Cracovia, fapt care arată că lucrarea s-a făcut sub auspiciile autorităților orășenești» [41]. Nu știm în ce formă a intercalat Fiol în cărțile sale clișeul (xilogravura) cu stema Cracoviei, poate numai ca vignetă decorativă, la vre-un sfîrșit de capitol (pe file liminare), sau la sfîrșitul cărții, la postfață (foaia de titlu nu se practicase încă), așa cum au mai făcut și alți meșteri tipografi, voind să demonstreze că tipărirea lor este un produs al orașului respectiv, servind ca o marcă de fabricație, fără ca în felul acesta să angajeze vreun auspiciu oficial.

Dacă profesorul umanist, editor și tipograf Honterus avînd la Brașov tipografia sa proprietate *particulară* a introdus în unele din cărțile editate de el cunoscuta stemă a cetății, acest fapt înseamnă, oare, patronaj (auspicii) oficiale? Sau este numai un «impressum» figurativ în completare la impressum-ul textual

39. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. XXXIX.

40. In ce privește contradicția Rothenburg-Augsburg, autorul cărții a preluat greșit. Haller este cunoscut în istoria tiparului ca meșter cu tiparniță la Augsburg, nu ca librar la Rothenburg.

41. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. XXXVIII.

care menționa orașul de origine al tiparului: «Tipărit la Corona (Brașov)» în anul etc., alături de stema orașului (o coroană cu arborele cu rădăcini). Dar lăsînd la o parte această argumentație care poate să fie discutabilă, ne întrebăm dacă cărțile cu buchii și cu texte slavo-bisericești s-au editat avînd auspiciile (protecția) sfatului cetății Cracovia, oraș cu limba oficială latină și cu credința catolică, cum se face că nimeni nu s-a întrebat pentru ce fel de cărți se acordă patronajul cetății? La niște cărți «eretice»? Și cum se face că cei care patronau au băgat în temniță pe cel patronat, imediat la apariția produselor patronate? Iar produsul patronat a fost confiscat ca «otravă eretică»? Și încă o nedumerire: magistratura orașului cu judex-primarii în frunte, ar fi acordat patronajul și implicit autoritatea lor în folosul negustoriei lui Haller din Rothenburg-Augsburg? Lăsînd la o parte întrebarea dacă acest înalt for cetățenesc și politic necesar și oportun să pună sub tutela lui comanditarea lui Ștefan cel Mare? Iar Ștefan cel Mare n-ar fi cerut, oare, ca stema Moldovei să apară în cărțile plătite de el? Prea confuz și prea controversat. De aceea lăsăm ca viitoarele cercetări să facă lumină, punînd în locul ipotezelor «originale» dovezi pe care să se poată baza o istoriografie reală [42].

6. Ar mai fi de văzut care era capacitatea de producție a tiparniței. În această privință se precizează: «toate (cărțile sînt) tipărite în anul 1491» [43]. Greșit evaluat. Într-un singur an nu se puteau tipări *toate* aceste 5 cărți. Nici o tiparniță din acea vreme nu putea avea o atare capacitate [44]. Chiar dacă s-ar presupune că Fiol avea pregătite gata toate manuscrisele cu textele puse la punct de către un diortositor cu experiență în materie de teologie ortodoxă, culegătorii de litere tehnice să aibe în «casele de litere» un material tipografic relativ imens (circa 12 tone de literă) ca să poată culege și să pagineze în serie neîntreruptă cele 3400 pagini și să termine tiparul lor într-un an. Și oricît s-ar presupune că lucrările de corectură (2—3 rînduri pînă la bunul de tipar) ar fi mers nestingherit zi cu zi și cu multe ore de noapte, presa de mînă (sau cel mult 2 prese) nu puteau trage tirajele, oricît de reduse ale celor 5 cărți, tipărite în 2 culori (negru-roșu). Nu mai vorbim de lucrările de legătorie. Înclinăm a crede că zețuirea a început încă de prin 1488. Un cuvînt mai verosimil s-ar putea spune abia după ce s-ar oferi posibilitatea să analizăm tehnica de zețuire și de tipărire, avînd cele cinci cărți în mînă. Căci mai rămîne un semn de întrebare cu privire la aceste cinci cărți: de

---

42. Pentru lipsa de discernămînt în compilarea materialului introdus în cărțile *Tiparul* și *Cartea, un călător milenar*, reținem o probă. Se afirmă anume: «Andrea Toressani a fost ucenic, apoi ginere și colaborator al vestitului Aldus Manutius» (Horia Matei, *Cartea...*, p. 231, după P. P. Panaitescu, *Liturghierul lui Macarie*, p. XXXIX). Or, este știut de oricine a citit vreodată istoricul tiparului că Aldus Manutius, marele om de litere și tot atît de mare ca editor și tipograf este acela căruia Toressani i-a acordat o dată cu mîna fiicei și tovărășia în reputata lui tipografie. Socrul era bătrînul Toressani din Asula, care n-a fost niciodată ucenic la tînărul ginere Aldini. (Toressani și-a făcut ucenicia la vestitul Nicolas Jenson, al doilea tipograf al Veneției, creatorul faimoaselor caractere de litere de tip «antiqua» ce au rămas pînă azi materialul de bază în culegătoriile de litere. După moartea lui Jeanson (1481), tiparnița a trecut în proprietatea lui Toressani, care a dezvoltat-o introducînd caractere glagolitice, apoi chirilice (perioada Macarie). In 1499, Aldus Manutius a devenit ginerele lui Toressani.

43. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. XXXVIII.

44. Nici tipografia Toressani-Manutius, poate cea mai mare din Veneția, marele centru tipografic de la sfîrșitul veacului al XV-lea, despre care se susține că ar fi pus în funcție 1... prese de tipar, n-ar fi avut capacitatea să realizeze această performanță tipografică.

ce numai două din cele cinci sînt semnate și datate de Fiol. *(Octoihul* și *Ceaslovățul) ?* [45].

7. Față de nedumerirea manifestată de unii autori [46] că nici una din cărțile de la Cracovia nu s-a găsit (nici măcar în formă de fragmente) în Moldova, țară pentru care ar fi fost tipărite de către Ștefan cel Mare, și nici în Țara Românească, pentru care ar fi lucrat Fiol în Transilvania, aceasta se explică pe de o parte prin faptul că tirajele de la Cracovia au fost confiscate la scurt timp după apariție (încă în 1491). Nici intervenția influentului magnat Thurzo nu le-a salvat, căzînd pradă autodafeului inchiziției. De la Crocovia nu s-a putut obține nici măcar un singur exemplar, așa cum se arată documentar. Iar pe de altă parte exemplarele salvate de la confiscare desigur că n-au circulat pe la bisericile din Moldova, fiind ediții pentru Ucraina, pentru care au fost tipărite [47]. Iar în ce privește exemplarele din cărțile tipărite de Fiol în Transilvania, pentru «domnii țărilor românești», acestea nu se găsesc pentru simplul motiv că nu s-au tipărit niciodată.

*

În rîndurile ce le încheiem am căutat să cuprindem toate tezele și ipotezele cunoscute ce s-au pus în legătură cu tiparnița chirilică de la Cracovia, tiparniță ce deschide atît de timpuriu drumurile tiparului de carte slavo-bisericească. Am insistat cu deosebire în ce privește aspectele istoriografice ce sînt în relație directă cu începuturile tiparului de carte pentru țările noastre, în dorința de a înlătura ceea ce se susține greșit pe nimic fondat documentar, pentru a nu lăsa să persiste confuzii în istoricul îndeajuns de controversat al acestor începuturi.

VIRGIL MOLIN

45. La încheierea acestor două cărți, Fiol este destul de explicit în ce privește tipăritorul subliniind (originea lui), locul de tipărire și data apariției. El face următoarea mențiune: «S-a desăvîrșit această carte în marele oraș Cracovia în timpul domniei regelui Cazimir al Poloniei și anume s-a terminat de către cetățeanul cracovian Schweipoldt Fiol din Germania de viță german nu francon. Terminată după nașterea Domnului (Cristos) în anul 14 sute nouăzeci și 1 an».

46. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. XXXIX.

47. Cunoscutul umanist Celtes, profesor la Viena, a cerut în 1492 profesorului Summerfeldt de la Universitatea din Cracovia să-i procure neapărat cîteva exemplare din tipăriturile cu chirilică apărute la Cracovia, la care cel rugat răspunde că nu le-a putut obține, Fiol afirmînd că nu mai are («nullum apund se ruthenae litterae librum habere affirmat»). (Z. Kuziela, *op. cit.*, p. 79, după Ptaśnik, *op. cit.).* De remarcat că faima acestor ediții cu chirilice s-a răspîndit în scurt timp pînă departe de Cracovia și erau menționate ca fiind tipărituri în limba rutenilor (Ucraina subcarpatică). Bibliograful Kuziela susține că în bisericile Ucrainei de vest (Lvow, Podlachia, Wolhinia, etc.) s-au găsit unele exemplare, îndeosebi din cele două trioduri. Se presupune că sprijinitorii ucrainieni ai edițiilor de la Cracovia, au izbutit încă înainte de arestarea lui Fiol, să strecoare un număr oarecare de cărți, a căror centru de difuzare ar fi fost orașul Lvow.

ASPECTE PRINCIPALE DIN VIAŢA ŞI ACTIVITATEA MITROPOLITULUI MOLDOVEI GAVRIIL CALLIMACHI (1760—1786)*

Urmaşul mitropolitului Iacob Putneanul, mitropolitul Gavriil Callimachi reprezintă, ca aproape orice ierarh din epoca frămîntată a domniilor fanariote, veriga de legătură între doleanţele poporului moldovean şi pretenţiile stăpînirii. Apropiat de sufletul celor mulţi, Gavriil Callimachi a încercat să sprijine şi să continue nobila operă culturală şi aleasa misiune de păstor al creştinilor moldoveni, situîndu-se printre personalităţile de frunte ale neamului românesc.

Personalitatea şi activitatea mitropolitului Gavriil Callimachi nu au fost însă îmbrăţişate pînă acum în adevăratele lor dimensiuni.

Perioada istorică în care Gavriil Callimachi a urcat pe Scaunul de mitropolit al Moldovei este caracterizată prin desele schimbări de domni, prin intrigi şi suprasolicitări de tot felul.

Familia Callimachi. Formarea tînărului Gavriil. — Gavriil Callimachi s-a născut la hotarul dintre veacul al XVII-lea şi veacul al XVIII-lea, în sînul unei familii cu renume. Cu privire la originea acestei familii, multă vreme s-a crezut că ar fi grecească. Acum se poate afirma că ea este românească şi derivă din aceea de «Calmăşul» [1].

Începătorul acestei familii poate fi considerat un Toader Călmaşul, locuitor al Cîmpulungului (Moldovenesc) care ridicase aci o bisericuţă din lemn, la 12 mai 1688; iar soţia sa, Nastasia, era, probabil, dintr-o localitate apropiată. De fapt nici Toader nu era originar din Cîmpulung. Cronicarul Ioniţă Canta, vorbind despre familia domnului Ioan Teodor Callimachi, spunea că: «acest Domn au fost din părinţi fecior lui Teodor Calmăşul, carele au fost din mazilii cei de giosu..., creştin bun şi cu frica lui Dumnezeu, petrecînd viaţa lor cu puţin prilej (adică, cu puţină avere) şi cu paza bisericii şi cu alte fapte bune după puterea lor» [2]. Acest Toader sau Teodor Calmăşul fusese ostaş şi devenise vornic (dregător) de Cîmpulung [3].

A. D. Xenopol [4] spune că această familie de obîrşie românească era «o adevărată odraslă a poporului român».

Iar medicul sibian Andreas Wolf, care a stat pe lîngă mitropoliţii Gavriil Callimachi şi apoi Iacov Stamati, furnizează informaţia că boierii l-ar fi încredinţat că «aceşti Callimachi nu sînt de origine greci ci curat moldoveni» [5].

---

* Lucrarea întocmită în cadrul seminariilor pentru doctorat în teologie, sub îndrumarea P.C. Pr. Prof. Al. I. Ciurea, care a şi dat avizul pentru publicare.

1. N. Iorga, *Documentele privitoare la familia Callimachi*, vol. I, Bucureşti, 1903, p. XVI; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, partea I, ed. a II-a, Bucureşti, 1944, p. 269; N. A. Bogdan, *Oraşul Iaşi. Monografie istorică şi socială ilustrată*, Iaşi, 1913—1915, p. 143.

2. N. Iorga, *Documentele privitoare la familia Callimachi...*, p. XVIII; C. Giurescu, *op. cit.*, p. 269.

3. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 269; N. Iorga, *Documentele privitoare la familia Callimachi*, p. XXVIII.

4. A. D. Xenopol, *Istoria şi genealogia casei Callimachi*, Bucureşti, 1897, p. 4.

5. *Ibidem.*

Pe de altă parte, dacă Gavriil Callimachi ar fi fost străin, ar fi fost mult mai greu să ajungă mitropolit, întrucît în Moldova în epoca mai nouă n-a fost decît o singură dată un mitropolit de origine etnică străină, anume grecul Nichifor, după războiul din 1738—1739. Mai mult decît atît, după păstoria lui în 1752, s-a dat o carte sobornicească cu grele blesteme, ca să nu se mai aleagă mitropoliți dintre străini[6]. De aceea se poate spune că Toader, orheian de origine, și-a părăsit vatra străbunilor pentru mai multă siguranță față de incursiunile războinice ce loveau localitățile de la graniță. Stabilit în Cîmpulung el se căsătorește cu Nastasia și devine ctitorul acelei bisericuțe din lemn, poate la îndemnul ei. Pisania originară nu s-a păstrat, pentru că la biserica din lemn ea nu se putea săpa, cum era obiceiul, în piatră. S-a procedat, însă, la săparea pe o scîndură netedă de lemn a numelui lui Toader Călmășul, scîndură ce avea să fie înlocuită mai tîrziu de fiul acestui ctitor, Ioan Teodor voievod. Numai această mărturie s-a păstrat. Pomelnicul este însă transcris de pe prima pisanie. În el au fost înșirate mai multe persoane, bărbați și femei, al căror rost îl știa, desigur, foarte bine, ctitorul Toader. Printre acești necunoscuți pentru noi, figurează și numele părinților și cel al soției lui Toader Calmășul. Părinții se numeau Vasile și Arvasia. În 1689, data pomelnicului, el nu se număra printre boieri, fiind numai un mazil pribeag și de aceea soția sa nu e calificată ca «doamnă» ori «cheaghină» cum era o altă persoană. Nu avea încă urmași, numele lor lipsind din acest pomelnic[7]. Este mai mult ca probabil că viitorul mitropolit s-a născut aici, la Cîmpulung, după întocmirea acestui pomelnic. Crescut în sînul unei familii de buni creștini, tînărul Gheorghe (viitorul Gavriil) se va fi format, și el, cu siguranță în același spirit, crescînd o dată cu vîrsta, în evlavie și respect pentru cele sfinte.

Părinții, nedorind să-și lase copiii cu instrucția elementară primită în familie, i-au îndreptat spre învățătură mai temeinică. Așa se face că tînărul Gheorghe Callimachi și-a desăvîrșit cele deprinse la părinți în vestita școală moldoveană a vremii, la Mînăstirea Putna[8], unde, călugărindu-se, a căpătat numele de Gavriil, întrucît la această școală teologică, numită și «Academia teologică», învățau numai tinerii care voiau să se dedice vieții monahale, sau cei ce doreau să devină preoți mireni.

Că Toader și Nastasia Callimachi aveau o concepție superioară despre posibilitățile strălucite ce le oferea școala, o dovedește faptul că și fratele lui Gavriil, Ioan, ajunge prin remarcabile merite intelectuale[9] mai întîi mare dragoman al Porții, iar pe urmă, la dorința sultanului, domn al Moldovei, căci era om «învățat

6. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888, p. 24—26. Cf. N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*, vol. I, București, 1969, p. 437: Mitropolitul Iacob oprește «solemn alegerea pe viitor a unui arhipăstor grec, prin actul sinodic din 1 ianuarie 1754, care e a doua bărbătească protestare a clerului moldovean contra tentativei de a greciza Biserica în persoana conducătorului ei».

7. N. Iorga, *Documentele privitoare la familia Callimachi...*, p. XVII—XVIII.

8. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, București, 1930, p. 177: «Ucenicia și-o face la Putna căci petrecuse acolo înaintea norocului său».

9. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 269, spune că studiază «la Lvov, de unde se întoarce cunoscător al limbii latinești și leșești», iar la Constantinopol învață turcește, grecește, italienește și franțuzește. Cf. și *Istoria Bisericii Române*, manual pentru uzul studenților Institutelor teologice, vol. II (1632—1957), București, 1958, p. 264; Ioan Canta, *Letopisețul Țării Moldovei* (1741—1769), în M. Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei*, t. III, București, 1874, p. 189.

în școli străine»[10] și cu o influență foarte mare la Poartă[11]. Ca domnitor, Ioan Teodor Callimachi (1758—1761) se arată un prețuitor al culturii, al oamenilor învățați și destoinici, se interesează îndeaproape de învățămînt și progres social. Astfel mitropolitul Iacob Putneanul, s-a bucurat o perioadă de toată considerația domnitorului, iar după plecarea din scaunul de mitropolit, voievodul a prețuit meritele și activitatea desfășurate de el ca mitropolit[12].

Strîns legată de reușita și ascensiunea lui Ioan Teodor Callimachi a fost și viața fratelui său mai mic, Gavriil, care după ucenicia sa de la Putna a intrat, cu ajutorul fratelui său, în atmosfera academică de la Constantinopol, unde s-a format în spiritul și viața grecească[13].

Mitropolit al Salonicului. — O dată numit mare dragoman, Ioan T. Callimachi a și făcut demersurile necesare pentru fratele său Gavriil, ajutîndu-l să promoveze ca arhidiacon al Patriarhiei Ecumenice. Iar în 1745, datorită sprijinului fratelui său, domnitorul, Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice l-a numit și sfințit pe Gavriil mitropolit în Scaunul de Salonic, «unul din cele mai căutate din Patriarhatul Ecumenic»[14].

Solemnitatea alegerii după «orînduiala sfîntă ce se obișnuiește în Biserică...» a fost prezidată de însuși patriarhul ecumenic Paisie, care, după ce a învestit cu putere pe Gavriil, a poruncit tuturor din Eparhia Salonicului să-i dea ascultare, dîndu-i «act în pergament zisului prea Sfînt Mitropolit al Salonicului, prea cinstit și exarh a toată Thesalia întru Sfîntul Duh, iubit frate și ajutor al Smereniei Noastre, lui Chir Gavriil, pentru sigura și trainica lui siguranță»[15] (Actul este datat la 1745, luna aprilie indicționul 8).

Din actul de numire redactat de patriarhul ecumenic Paisie[16], reiese că meritele noului ales confirmau cu prisosință demnitatea la care urca. Păstoria lui Gavriil Callimachi la Salonic a durat 15 ani, timp în care a avut loc desăvîrșirea formației sale în spiritul culturii grecești, încît a ajuns de «vorbea idiomul și copia

10. N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 136.

11. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 136; V. Laurent, *Alegerea lui Gavriil Callimachi la Mitropolia din Moldova. Date și împrejurări*, în «Bulletin de la Séction historique, tome XXVI, Bucarest, 1945, p. 7; L. Petit, *Les évêques de Thésalonique*, în «Echos d'Orient», Paris—Lyon, 1901—1903, p. 215.

12. N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi...*, p. CXIII și 427—429.

13. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești...*, p. 153.

14. V. Laurent, *op. cit.*, p. 7.

15. N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi...*, p. 401—407.

16. *Ibidem.* In actul respectiv se arată că numirea lui Gavriil este făcută de Paisie, patriarhul ecumenic, după încetarea din viață a fostului mitropolit Ioachim, noul ales fiind numit «mare arhidiacon chir Gavriil care a slujit bine și cu credință și ajutînd cum se cuvine, cîrmuind cu înțelepciune și cu cinste ca un bărbat cinstit, cuvios și cuviincios întru cele sfinte, în trupeasca lui înfățișare și în obiceiurile sufletului și cu evlavia la cele sfinte, din tînără vîrstă îmbrăcînd îngereasca schimă, împodobit cu virtute și cu înțelepciune și cu cumpătate de gînd deosebindu-se, blînd și cuminte și cu orînduială și trăind cu demnitate și arătînd o purtare ce se cuvine îngereștii schime, deprins cu podoaba literilor și învățăturilor și strălucind în ele și crescînd în frica lui Dumnezeu și avînd practică destulă și încercare în lucrurile bisericești și cunoscîndu-le a fi astfel și mărturisindu-se, și cu un cuvînt, fiind știut și vestit și vrednic de o astfel de arhierească ocîrmuire și în stare cu ajutorul lui Dumnezeu să ocîrmuiască bine, prin îngrijirea lui părintească și păstorească cucernic și în chip plăcut lui Dumnezeu cea mai supusă turmă sufletească a lui Hristos, încredințată lui (...). Acesta deci (...) s-a hirotonit astăzi de către noi legiuit și canonic și adevărat Mitropolit Salonicului cu toate locurile ce atîrnă de dînsul...».

obiceiurile păstoriţilor săi» în modul cel mai firesc posibil. Ierarhii ce-l aleseseră s-au recunoscut perfect în el, cel puţin în măsura în care notarul patriarhal a interpretat exact sentimentele lor»[17]. Osteneala de a dobîndi cît mai multe cunoştinţe din tezaurul culturii greceşti nu a depus-o spre a-şi renega ori trăda — credem noi — originea şi interesele sale româneşti. Aceasta exprima mai curînd sensul dominant pe care îl aveau preferinţele momentane ale vîrfurilor societăţii moldoveneşti din veacul al XVIII-lea faţă de adaptarea la împrejurările politice ale vremii.

Despre perioada celor 15 ani cît a stat în scaunul Mitropoliei de Salonic s-a scris mai puţin. Cu siguranţă că Gavriil s-a bucurat de multă stimă şi de mult respect din partea păstoriţilor săi[18]. Viaţa însă nu a fost săracă în frumoase surprize pentru Gavriil, ca mitropolit al Salonicului.

Mitropolit al Moldovei. — S-a ivit pentru Gavriil Callimachi perspectiva de a ocupa scaunul de mitropolit al Moldovei, demnitate care prezintă o mai mare putere de atracţie pentru el, ca moldovean. Împrejurările au făcut posibilă înfăptuirea acestei perspective.

Fratele său, Ioan T. Callimachi, fusese numit domnul Moldovei în anul 1758. Ioan Callimachi fiind deja bătrîn şi slăbit, «un părinte bun care a ştiut să vrea pînă la capăt fericirea şi avansul a lor săi»[19], cum a fost caracterizat, s-a gîndit că n-ar fi rău să şi-l aducă lîngă sine pe Gavriil, ca mitropolit al Moldovei. Dar acesta era ocupat de Iacob Putneanul, păstor înzestrat cu alese daruri, bun cărturar şi priceput administrator. Trebuia găsit deci un pretext. Spre a-şi atinge scopul, Ioan T. Callimachi a chemat mai întîi pe Gavriil în Moldova şi l-a pus la curent cu noua perspectivă. Pentru a sublinia importanţa acestei chemări, domnitorul a organizat o primire festivă, întîmpinînd în 1759 pe fratele său alături «de Doamna Raliţa şi Domniţe, de surori şi cumnaţi, de boieri»[20]. Apoi, pornind de la faptul că mitropolitul Iacob Putneanul — impresionat de caracterul prădalnic al dominaţiei otomane în ţările române[21], făcînd uz de întreaga sa autoritate de cap al Bisericii moldovene — dăduse afurisenie şi jurămînt împotriva unui nou bir, văcăritul, pe care voiau să-l reintroducă domnul şi boierii; şi folosind serviciile boierului Vasile Ganea, un curtean abil şi inteligent, care a insistat zi de zi pe lîngă intransigentul mitropolit[22], a reuşit să-şi realizeze dorinţa: Iacob Putneanul a cedat stăruinţelor lui Ganea şi s-a retras la Mînăstirea Putna unde-şi avea metania,

17. V. Laurent. *op. cit.*, p. 8.

18. N. Iorga, *Condica de hirotonii a Mitropoliei Moldovei*, în «Bul. Com. Ist. a României», vol. III, Bucureşti, 1924, p. 11.

19. V. Laurent. *op. cit.*, p. 8.

20. N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi...*, p. CXII; L. Petit, *op. cit.*, p. 215; Enaki Kogălniceanu, *Letopiseţul Ţerei Moldovei* (1733—1774), în: M. Kogălniceanu, *Cronicile României seu Letopiseţele Moldovei şi Valahiei*, t. III, Bucureşti 1874, p. 238—239; în *loc. cit.*, p. 238—239; Ioan Canta, *op. cit.*, p. 190; Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani pînă în zilele noastre*, t. II, Iaşi, 1857, p. 28.

21. Cf. *Istoria României*, vol. III, Editura Academiei, Bucureşti, 1964, p. 337, unde se arată că: Obligaţiile băneşti ale Moldovei erau extrem de împovărătoare pentru ţărani. Numai haraciul era de 133 de pungi şi 44½ piaştri sau 67.944,60 lei. Dar haraciul era cu mult întrecut de suma care trebuia să fie plătită ca peşcheş de bairam. Aceasta se ridica la 90.000 lei. Acestor biruri li se adăugau sumele care trebuiau plătite ca preţ al păstrării tronului. Şi cum domniile se schimbau destul de des, nu e greu de imaginat că poverile fiscale suferite de ţărani erau aproape insuportabile.

22. Enaki Kogălniceanu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 238; N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi...*, p. CXIII.

primind în schimbul scaunului unele privilegii materiale şi spirituale pe care domnitorul, printr-un hrisov dat la 20 februarie 1760 [23], i le acorda pe tot restul vieţii între altele şi dreptul de a fi slujit de şase oameni, de a alege pe egumenul «aceişvinte mînăstiri...» [24] etc.

Astfel Gavriil Callimachi urca pe scaunul Mitropoliei Moldovei, în 1760, în prezenţa episcopilor de Roman, de Rădăuţi şi de Huşi, a boierilor de prim rang şi a egumenilor marilor mînăstiri [25]. Satisfacţia domnitorului ca şi a noului mitropolit consemna: «Iată că mila lui Dumnezeu au vrut să fim la un loc în pămîntul patriei noastre, învrednicindu-ne amîndoi fraţii să fim capii acestei ţări, unul asupra tainei preoţiei şi altul asupra Raielei Împărăţiei» [26].

După solemna alegere a lui Gavriil, darea văcăritului a fost rediscutată, dar nici el nu a mai încuviinţat dezlegarea jurămîntului făcut de Iacob, deşi însăşi Patriarhia din Constantinopol o acceptase. Se vede şi de aici atitudinea demnă şi ataşamentul lui Gavriil faţă de poporul care trebuia să suporte birul văcăritului. Dar domnul a rezolvat această problemă, schimbîndu-i denumirea în «ajutorinţe», pe care trebuia s-o plătească cu toţii (între 11, 5½ şi 3 lei), după numărul coşurilor [27].

În momentul în care Gavriil Callimachi a luat conducerea Bisericii moldovene, principala contradicţie era tot cea veche: dintre boierii autohtoni şi cei greci, sprijiniţi de domnitorul fanariot. Din acest motiv boierii băştinaşi trimeteau numeroase jalbe la Poartă împotriva domnitorului, ceea ce, de multe ori, aducea mazilirea acestuia, ori aţîţau răscoale împotriva domnului, cum a fost cea a orăşenilor din Iaşi în anul 1759 [28].

Politica fiscală abuzivă şi din ce în ce mai apăsătoare, avea ca efect golirea satelor de ţăranii care luau drumul pribegiei, ceea ce a determinat pe unii domni din această perioadă să scutească cîteodată pe ţărani de o parte a obligaţiilor lor fiscale. Este vremea cînd pentru a reglementa definitiv problema zilelor de clacă, Grigorie Ghica introduce la 1 ianuarie 1766 nartul, adică o normă care trebuia să fie îndeplinită zilnic. Această măsură, adeseori, prin stabilirea greşită, ori prin umflarea nartului, va fi un proces generalizat de intensificare a exploatării în mediul sătesc [29], ceea ce va determina apariţia unui pronunţat sentiment de nemulţumire şi răzvrătire. Pe acest fond social economic, existent în Moldova în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mitropolitul Gavriil Callimachi va lua atitudine în problemele de mare importanţă care s-au ivit. Adeseori sentimentul său de simpatie şi solidaritate cu cei năpăstuiţi se manifesta deschis şi sub diferite forme, începînd cu restabilirea drepturilor celor săraci şi culminînd cu participarea directă la răzvrătirea ţăranilor [30].

Mitropolitul Gavriil Callimachi, patriotul. — Deşi format pe pămîntul şi-n atmosfera grecească, Gavriil Callimachi nu putea să-şi alunge din suflet imaginea

23. N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi...*, p. 427—429.
24. *Ibidem.*
25. Actul de înscăunare la N. Iorga, *Condica de hirotoniri a Mitropoliei Moldovei...*, p. 11.
26. N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 146; A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 45, *Istoria Bisericii Române...*, p. 265.
27. Cf. N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 45—47; V. Laurent, *op. cit.*, p. 12; *Istoria României...*, p. 248; N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi...*, p. CXV.
28. *Istoria României...*, p. 447. 29. *Ibidem.*
30. *Istoria Bisericii Române...*, p. 265.

românească a copilăriei şi a strămoşilor săi. Cu toate că era situat în vîrful piramidei sociale, a arătat totuşi înclinaţie spre cei de un neam cu el, fapt ce s-a reflectat cu prisosinţă în intensa lui activitate obştească socială, activitate socotită potrivnică turcilor, pentru că el se identifica în întregime cu aspiraţiile poporului pe care-l păstorea şi din sînul căruia se născuse. Pe atunci puterea militară a Imperiului otoman era în continuă descreştere, dar acest lucru se reflecta negativ asupra ţărilor române, care trebuia să-şi asume noi şi sporite sarcini fiscale, menite să compenseze pierderile teritoriale ale otomanilor în Europa şi cheltuielile militare.

De aceea integrarea mitropolitului Gavriil ca factor de răspundere al destinelor Moldovei în lupta antiotomană a poporului nostru nu părea şi nici nu era contradictorie misiunii sale spirituale. El exprima, prin atitudinea şi faptele sale, starea de spirit a moldovenilor, cărora li se adresa ca un adevărat propovăduitor al libertăţii. Desigur, această poziţie a mitropolitului moldovean se datora şi împrejurărilor externe deosebit de favorabile. La 6 octombrie 1768, Poarta a declarat război Rusiei, care pătrunsese cu armata pe teritoriul Poloniei [31]. Pentru a-şi uşura acţiunile militare, Ecaterina a II-a a trimis numeroase persoane care să stabilească un permanent contact cu elementele româneşti ostile Porţii, printre care se număra şi Gavriil Callimachi, care purta legături politice cu ţarina, sau cu unii din generalii ruşi. Aceste demersuri au trezit un vibrant ecou atît în sufletul mitropolitului cît şi într-al unor boieri moldoveni, dar mai ales în masele asuprite care vedeau în războiul declanşat un fericit prilej de a scăpa de jugul otoman, ceea ce a dus la constituirea de acţiuni de voluntari pe teritoriul Moldovei [32].

În afară de aceste manifestări spontante ale dorinţei de libertate a moldovenilor, între mitropolitul Gavriil Callimachi şi statul major rusesc avea loc o susţinută corespondenţă. Mitropolitul trimise principelui Alexandru Galiţin, prin intermediul dragomanului rusesc Cruta, o «hiritisire» prin care-şi exprima bucuria şi entuziasmul faţă de lupta armatelor ruseşti împotriva otomanilor. Acesta îi răspundea la 21 iulie 1769, mulţumindu-i şi pentru ajutorul acordat solului să ajungă cu bine în tabăra rusească. Desigur, astfel de scrisori aveau un pronunţat caracter diplomatic, pentru că în fiecare din ele se reafirma ataşamentul reciproc la cauza comună. Dar evenimentele din preajma Hotinului l-au împiedicat pe Galiţin să dea curs rugăminţii lui Gavriil referitoare la un ajutor mai concret, pentru că, aşa cum reiese dintr-o scrisoare trimisă în august acelaşi an, prinţul îi cere iertare pentru imposibilitatea de a fi acordat moldovenilor sprijinul promis, întrucît turcii îl siliseră să treacă dincolo de Nistru. Din conţinutul scrisorii reiese că mitropolitul Gavriil Callimachi i-a furnizat lui Galiţin nişte informaţii de mare importanţă strategică: «Pentru aceea eu şi mai mult mulţumesc, căci înştiinţările cele de multe feluri ce ni s-au dat nu numai că vor putea spori întrarmările mele asupra vrăjmaşilor noştri, ci întru aceeaşi vreme şi către măria sa Împărăteasa a toată Rusia, Doamnei mele... va fi arătată» şi, exprimîndu-şi compătimirea faţă de pătimirile moldovenilor, el justifică aceasta prin faptul că «...stările lucrurilor de acum încă nu mă volnicesc apucînd mai înainte, a face vreo lucrare spre folosul acestei ţări» [33]. Această neputinţă la care se referea prinţul Galiţin se explică prin faptul că turcii îi siliseră pe ruşi să se retragă dincolo de Nistru, aşa cum menţionează scrisoarea.

31. *Istoria României...*, p. 477. 32. *Ibidem*, p. 478.
33. «Arhiva Românească», t. I, Iaşi, 1860, p. 130—131.

Dar efectul acțiunilor cetelor de voluntari moldoveni nu s-a lăsat mult așteptat. Turcii au început să bată în retragere iar rușii să înainteze. Vestea aportului pe care l-a adus mitropolitul la reușita armatei rusești a ajuns, desigur, și la urechile împărătesei Ecaterina a II-a, care îi scria mitropolitului la 16 decembrie 1769 o epistolă entuziastă și foarte amabilă. Prin ea îndemna nu numai clerul și pe boieri să lupte împotriva turcilor, dar chiar și poporul, al cărui spirit antiotoman atît de cunoscut putea aduce prețioase foloase cauzei comune [34]. Pe măsură ce rușii se apropiau de capitala Moldovei, sentimentul de speranță și de entuziasm făcea să vibreze inimile patrioților moldoveni.

Aceste lucruri prezintă importanță pentru definirea sufletului de înflăcărat patriot al mitropolitului Gavriil. De pildă, la 26 septembrie 1769, cînd rușii au ajuns la Iași, mitropolitul, în semn de înaltă prețuire a evenimentului, se îmbrăcă în scumpe odăjdii, ca pentru cele mai solemne procesiuni, și porni spre a-i întîmpina pe dealul Copoului. Gavriil Callimachi a primit atunci misiunea de a conduce mai departe Divanul țării ajutat de Ioan Sturdza, vornicul, precum și de paharnicul Alexandru Neculce. În această calitate el a întocmit un manifest în care întrebuința un limbaj nou, cu efect înviorător, despre «izbăvirea noastră, celor de o credință, din robia jugului otomanicesc, sub a cărui silnicie suspinam de mulți ani și peste măsură doream, după urmarea strămoșilor, a vedea aceste prea slăvite isprăvi a mîntuirii noastre. Luptați-vă pentru lege și pentru patrie», îndemna el pe ascultători, pentru că «la o pricină ca aceasta folositoare creștinătății, nu se cade cineva a cruța nu numai averile sale și nici însăși viața sa» [35].

Cuvintele acestea nu mai necesită comentarii. E suficient să subliniem că, pentru a întări ideea necesității luptei antiotomane, el invoca «urmarea strămoșilor». În conștiința lui se concentraseră toate durerile și speranțele celor împilați prin exprimarea atît de sintetic și exact a idealurilor și drumului pe care trebuia să le urmeze poporul. Iar în conștiința celor chemați să-i urmeze sfaturile, Gavriil Callimachi căpătă aureolă de profet.

Starea de război a dus la impunerea unui regim fiscal mai sever asupra locuitorilor și a preoților, ceea ce a provocat nemulțumirea mitropolitului. Feldmareșalul Rumiantov, împins probabil de nevoile militare, a scris Mitropolitului Gavriil Callimachi o scrisoare în ianuarie 1770, în care solicita plătirea dărilor după obicei [36], iar mitropolitului nu-i rămînea decît să înțeleagă just această solicitudine.

Mitropolitul Gavriil Callimachi și instaurarea noii administrații. — După ce au cucerit Crimeea, în 1771, rușii au renunțat la ocuparea țărilor române. A urmat deschiderea congresului de pace de la Focșani (7 august 1772); apoi de la București, unde reprezentanții boierilor și ai clerului înalt din Moldova și Țara Românească au revendicat independența țărilor lor. Dar aceste congrese au eșuat, iar operațiunile militare au fost reluate.

Încheierea tratatului de pace de la Kuciuk-Kainargi la 10/21 iulie 1774 între Rusia și Poarta otomană constituie pentru Principatele Române începutul asfințitului unei epoci de împilare otomană și totodată răsăritul unor zori care aveau să anunțe lumina independenței de mai tîrziu. Deși Rusia renunța la unele pose-

34. V. A. Urechia, *Documente dintre 1769—1800* («Anal. Acad. Rom.», Seria II, t. X), București, 1889, p. 12. 35. N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi...*, p. CLXII.

36. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 146—147.

37. *Istoria României...*, p. 478.

siuni, turcii nu mai aveau dreptul să revină la vechea situație, țărilor române garantîndu-li-se vechile privilegii [38].

În aceste împrejurări mitropolitul Gavriil Callimachi, în fruntea unei delegații de episcopi și de boieri, a plecat la Focșani spre a-l întîlni pe feldmareșalul Rumianțov, căruia să-i exprime grija Divanului moldovenesc pentru destinele țării. Aici s-a stabilit să fie ales viitorul domn Grigorie al III-lea Ghica (1774—1777) [39]. Mitropolitul moldovean a susținut această alegere pentru că Grigorie Ghica era un «om foarte înțelept și învățat», după cum se exprima cronicarul Ioan Canta, avînd un suflet asemănător cu al mitropolitului, calități care s-au manifestat mai tîrziu, cînd a luat hotărîte măsuri de ocrotire a celor săraci [40].

Prin această alegere se asigura Moldovei o mai bună conducere a destinelor sale, conducere în care însuși mitropolitul avea, în afară de atribuțiile sale bisericești, și un real rol politic. Autoritatea lui era atît de mare încît putea anula orice hotărîre nedreaptă a boierilor sau chiar a domnitorului [41]. «În Principatul Moldovei, nota Wolf, medicul lui Gavriil Callimachi, mitropolitul este investit cu cea mai înaltă demnitate și putere spirituală asupra Bisericii și este independent de patriarhul din Constantinopol, deși el, asupra intereselor și afacerilor importante bisericești, întreținea cu acesta o corespondență amicală» [42].

În astfel de situații și cu astfel de trăsături morale, mitropolitul și domnitorul Grigorie Ghica nu numai că s-au ajutat, dar s-au și completat reciproc. Din nefericire, durata celei de a doua domnii a lui Grigorie Ghica a fost foarte scurtă (1774—1777). El a protestat împotriva ocupării Bucovinei de către imperiali. Din acest motiv, turcii, care nu puteau să-i facă nimic legal fără a supăra pe ruși, l-au asasinat mișelește la 12 octombrie 1777 [43].

În locul său a fost instalat la domnie Constantin Moruzzi (1777—1782), pe atunci dragoman al Porții. Prin asasinarea lui Grigorie Ghica, corupția a răbufnit din nou în administrație. Posturile în conducerea țării au început a fi iar cumpărate de la turci pe bani; iar boierii moldoveni au cerut ca durata unei slujbe de stat să fie limitată: la un an, sau maximum la trei, pentru ca astfel să se înfrupte cu toții, prin rotație, din binefacerile ei [44]. Moldova era împărțită în Țara de Sus și Țara de Jos, fiecare alcătuită din ținuturi conduse de ispravnici. În Țara Românească îndeosebi și în Moldova apare fenomenul parazitismului în care lăfăia marea protipendadă. Fiecare odraslă de boier era «miluit» cu cîte-o sinecură, pentru a nu face nimic dar pentru a primi un salariu substanțial. Mitropolitul Gavriil Callimachi se străduia să atenueze efectele acestei corupții administrative, specifice epocii fanariote, prin forța ce i-o conferea rangul. Dar flagelul se generalizase și nu mai putea fi stăvilit cu ușurință.

Preocupări cărturărești. — Spirit activ, mitropolitul Gavriil și-a îndreptat atenția și energiile sale intelectuale deopotrivă și spre înflorirea continuă a culturii în Moldova, care dădea unele semne de mari înnoiri. Venirea masivă a grecilor a avut ca efect, pe plan spiritual, apariția a numeroase instituții de cultură și învă-

38. *Ibidem*, p. 481. 39. V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 14—15.
40. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 272.
41. D. Demetrescu, *Istoricul Mitropoliei și al Episcopiei Moldovei*, după A. Wolf, în «Biserica Ortodoxă Română», XXVII (1903—1904), p. 67—71.
42. *Ibidem*. 43. N. A. Bogdan, *op. cit.*, vol. II, p. 148—149.
44. «Arhiva Românească», p. 203.

tămînt, ceea ce a provocat o adevărată renaştere a studiilor clasice şi a culturii greceşti, şi a dus la înviorarea şi a învăţămîntului românesc [45].

Încă din vremea domnitorului Ioan Teodor Callimachi exista o şcoală grecească în Botoşani şi una la Galaţi [46]. În scurta domnie a lui Grigorie al III-lea Ghica învăţămîntul a propăşit. Pe lîngă şcolile din judeţe (cîte una de fiecare judeţ), înfiinţate ca urmare a Hrisovului dat în 1766, funcţiona după 1775 şi cîte o şcoală mînăstirească. În marea lavră de la Neamţ, activa ca stareţ, din 1775, vestitul cărturar Paisie Velicicovschi, iar în cea de la Putna se ostenea fostul mitropolit al Moldovei, Iacob Putneanul, care, după revenirea sa aici, a redactat, împreună cu eclesiarhul Bisericii din Constantinopol, un raport asupra învăţămîntului din Moldova, şi a ajutat şi la tipărirea unor cărţi religioase. Tot la Putna îşi depăna strădaniile, în această perioadă, marele cărturar şi patriot, arhimandritul Vartolomeu Măzăreanu [47] care s-a impus ca un făclier deosebit în domeniul progresului şi avîntului «literilor româneşti». În anul 1770, mitropolitul Gavriil a numit pe Vartolomeu Măzăreanu egumen la Mînăstirea Solca şi apoi l-a designat ca membru în delegaţia moldoveană care a prezentat mulţumiri ţarinei Ecaterina a II-a, pentru eliberarea ţării de sub turci [48].

În această atmosferă de renaştere culturală a Moldovei mitropolitul Gavriil Callimachi a continuat opera culturală a predecesorului său Iacob Putneanul. Abia ajuns mitropolit, el a tipărit pe cheltuiala sa o *Gramatică românească* [49], la tipografia pe care el însuşi o înfiinţase încă de la suirea sa pe scaun. Din teascurile acestei tipografii o primă lucrare a apărut la 1762: o *Evanghelie* în limba română, din care un exemplar a fost atestat de A. D. Xenopol ca aflîndu-se la biserica Răducani din Tîrgu Ocna [50].

Titlul de pe această *Evanghelie* este: *Sfînta şi dumnezeiasca evanghelie care acum întîi s-au tipărit în acest chip în zilele prea înălţatului domn Io Grigore Ioan Voevod, cu osîrdia şi toată cheltuiala prea sfinţitului mitropolit al Moldovei Kir Gavriil în a sa tipografie din Iaşi anul de la zidirea lumei 7270 (1762) de Grigore Tipograful* [51].

Pentru tipărirea acestei *Evanghelii*, absolut necesară pentru slujbele din bisericile săteşti, mitropolitul Gavriil a fost nevoit să împrumute anumite sume de bani [52]. De aceea, mitropolitul trimite episcopului de Huşi 115 exemplare, «cu preţul de 7 lei unul, pe care cere a i le vinde şi a-i trimite banii, ca să plătească în grabă neguţătorilor, spre a nu mai spori dobînda» [53]. Dacă numai Episcopiei din Huşi i-au fost repartizate 115 exemplare din *Evanghelia* tipărită, înseamnă că tirajul acestei cărţi trebuie să fi fost destul de mare, ca să acopere necesităţile bisericilor Moldovei.

Tot în tipografia lui au mai fost tipărite: *Ceaslovul* (1763 şi a doua ediţie în 1777); *Catihis, sau scurtă pravoslavnică mărturisire a legei creştineşti; care acum s-a tipărit cu blagoslovenia prea sfîntului mitropolit Kir Gavriil în sfînta mitropolie în Iaşi, la anul 1777, fiind ostenitor şi chivernisitor Mihail Strilbiţchi,*

45. D. Russo, *op. cit.*
46. C. C. Giurescu, *op. cit.*, part. II, p. 924.
47. *Istoria literaturii române*, vol. I, Ed. Acad. Române, Bucureşti, 1964, p. 715—716.
48. N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)...*, vol. I, p. 440.
49. *Istoria Bisericii Române...*, p. 265. 50. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 138.
51. T. T. Burada, *Ştiri relative la cîteva biserici din Tg. Ocna*, in «Arhiva», IV, p. 341.
52. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 139. 53. *Ibidem*.

exarh al mitropoliei din Eşi; *Molitvelnic* (1766); *Psaltire* (1766 şi a doua ediţie, în 1782); *Evhologhion* (1780); *Alcătuirea înaurită*, tălmăcită de logofătul Toma (1771); şi *Învăţătura arhierească* (1771).

Perioada care a urmat nu a mai fost atît de bogat presărată cu tipărituri, deoarece mitropolitul se angajase în treburi de ordin gospodăresc, care-i secau fondurile. Aşa se explică de ce au mai fost tipărite doar: *Catavasierul* (1778), *Pastorala contra luxului* (1781) şi a doua ediţie a *Psaltirei* (1782). Lucrările care au urmat au avut caracterul unor învăţături adresate preoţilor. În această categorie se înscriu *Prăvălioara*, adică despre săvîrşirea de către preoţi a celor şapte taine, avînd şi chipul său lucrat în xilogravură de Mihail Strilbiţchi (1784); iar în 1785 a dat la iveală *Instrucţiuni pentru preoţi* şi *Evhologhionul*[54].

Mitropolitul Gavriil Callimachi nu s-a mulţumit să scrie şi să tipărească singur astfel de lucrări. El şi-a extins atenţia şi asupra altor cărturari şi ostenitori întru ale buchiilor, din acea vreme, mobilizîndu-i şi sprijinindu-le străduniile. Prin aceasta Gavriil Callimachi a patronat şi dirijat întreaga mişcare culturală a ţării, de o deosebită atenţie bucurîndu-se învăţătura de carte. Astfel arhimandritul Macarie a pregătit spre tipărire, la îndemnul mitropolitului, o *Gramatică românească*, contribuţie deosebită la dezvoltarea învăţămîntului românesc ce se afla, în această epocă, în plin avînt.

Manualele tipărite erau destinate şcolilor pe care le înfiinţează la Iaşi. Astfel la 6 iunie 1765 a dat o rezoluţie, urmată de hrisov domnesc de organizare «a învăţăturilor din ţară», a unor «şcoli elineşti» şi a unei academii greco-latino-române, în anul 1766. La această academie urmau şi 20 de bursieri, iar profesorii primeau salarii substanţiale[55]. Atît de mare importanţă acorda Gavriil Callimachi înfiinţării acestor şcoli încît preoţii au fost scutiţi de biruri, cu condiţia să plătească cîte doi lei de persoană pentru buna funcţionare a acestor instituţii[56]: era darea şcolilor. Unele din aceste şcoli au fost construite chiar lîngă Mitropolie, aşa cum glăsuieşte letopisetul cronicarului, în care se spune că Domnul Grigorie Ghica «au făcut minunate şcoale aproape de sfînta Mitropolie în Iaşi întru care să se învețe multe feliuri de învăţături; făcut-au şi orînduieli dascălilor şi ucenicilor ca să-şi ştie fiecare leafa şi orînduiala lor»[57].

Din primii ani de păstorie, mitropolitul Gavriil s-a îngrijit şi de procurarea unor terenuri pe care să se construiască imobile pentru şcoli. De pildă, la 4 iunie 1767 el a cumpărat de la oarecare Catrina, «nepoata popii Ursului», un loc de pe «Uliţa mare», loc «trebuitor şcoalelor ce s-au făcut acum, dînd şi alţi megieşi locurile ce au fost prin prejurul nostru»[58].

În concepţia mitropolitului opera de culturalizare a maselor nu însemna doar scrierea cărţilor religioase ori înfiinţarea şcolilor. Nici una din aceste două forme de manifestare a procesului cultural nu avea monopolul acestei nobile misiuni. De altfel, scrieri religioase ori laice văzuseră lumina tiparului şi mai înainte, această practică transformîndu-se într-o necesitate imperioasă pentru sufletul moldovenilor. Gavriil mitropolitul n-a făcut decît să se integreze organic în acest proces de luminare a poporului. Printre lucrările traduse din greceşte pe cheltu-

54. *Istoria Bisericii Române...*, p. 265.

55. N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti...*, p. 154; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor în Dacia Traiană*, vol. X, Bucureşti, f.a., 286. 56. C. C. Giurescu, *op. cit.*, part. I, p. 273.

57. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, t. I, Bucureşti, 1891, p. 141—147.

58. Enaki Kogălniceanu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 187.

iala sa şi tipărite la tipografia de la Mitropolie este şi *Îndreptarea păcătosului cu duhul blîndeţilor*, în 1765. Noua ediţie din 1768, Gavriil o intitulează *Îndreptarea păcătoşilor, adecă învăţătura către cel ce se pocăieşte, cum să se spovedească* [59].

În 1774, mitropolitul Gavriil cheamă la Iaşi pe tînărul şi harnicul diacon Iacob Stamati, vieţuitor în Mînăstirea Neamţ, căruia, după ce îl ridică la treapta de protosinghel, îi încredinţează funcţia de dichiu al Mitropoliei Moldovei [60]. Pentru acest tînăr dinamic şi foarte bun gospodar mitropolitul avea o preţuire deosebită. Aşa se face că după 8 ani Iacov Stamati va fi înaintat la una din cele mai înalte demnităţi bisericeşti, anume episcop de Huşi. În această preţuire faţă de Iacov Stamati trebuie văzută o altă trăsătură particulară a mitropolitului Gavriil, anume aceea de a se înconjura de oameni capabili să ducă prestigiul Bisericii şi al culturii româneşti spre culmi tot mai înalte. Încă din primii ani de funcţionare ca dichiu al Mitropoliei, Iacov Stamati a supravegheat construirea catedralei cu hramul Sfîntul Gheorghe din Iaşi, ctitoria mitropolitului [61] «care a servit în această însuşire pînă la restaurarea marei mitropolii zidită de mitropolitul Veniamin Costache, a cărei boltă, prăbuşindu-se, a fost reîntocmită tocmai în zilele noastre» [62].

În această epocă, în care domniile durau 2—3 ani, iba şi mai puţin, în chip surprinzător se constată o neîntrerupere a procesului de culturalizare şi de dezvoltare a învăţămîntului în Moldova, neîntrerupere asigurată de vîrfurile clerului moldovean. «Episcopii şi mitropoliţii în funcţiune din acest secol al XVIII-lea... ţineau legătura cu poporul, şi formau elementul de continuitate în conducerea ţării», afirma pe bună dreptate autorul unei lucrări despre mitropolitul Iacov Stamati [63].

După venirea ruşilor în Moldova, la începutul anului 1771, Academia din Iaşi a fost închisă. Neprevăzînd durata ocupaţiei ruseşti, Gavriil Callimachi cerea tot mai insistent feldmareşalului Rumianţev redeschiderea Academiei şi a celorlalte şcoli. Pentru aceasta, mitropolitul cerea lui Rumianţov să reînfiinţeze birul preoţesc, rugămintea lui extinzîndu-se chiar şi asupra contribuţiei feldmareşalului căruia mitropolitul îi cerea un sprijin bănesc [64]. Intervenţia lui Gavriil Callimachi a fost mai mult decît ingenioasă. El nu putea cere despăgubiri autorităţilor militare pentru ocuparea incintei Academiei, în schimb le-a cerut sprijin material şi le-a satisfăcut vanitatea dîndu-le a înţelege că redeschiderea şcolilor e opera lor premeditată.

Trebuie amintit de asemenea că mitropolitul, deşi s-a găsit în termeni buni cu domnul Grigorie al III-lea Ghica, el a intervenit adeseori în problemele legate de cheltuielile nejudicioase pe care le făcea domnitorul Moldovei pentru aceste şcoli. De pildă, atunci cînd Ghica Vodă a suplimentat salariul unuia «din dascălii elineşti», mitropolitul i-a atras atenţia asupra acestui gest de risipă [65].

Alte preocupări ale mitropolitului Gavriil Callimachi. — Este greu de împărţit în compartimente rigide viaţa unui om, deoarece complexitatea firii sale nu

59. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 33.
60. N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti...*, p. 164; *Istoria Bisericii Române...*, p. 265.
61. Dr. Al. I. Ciurea, *Figuri de ierarhi moldoveni: Iacob Stamati (1749—1803)*, Iaşi, 1946, p. 59; Andrei Vizanti, *Veniamin Costaki, mitropolitul Moldovei şi Sucevei. Epoca, viaţa şi operile sale*, Iaşi, 1881, p. 31—32. 62. *Istoria Bisericii Române...*, p. 265.
63. A. D. Xenopol, *Istoria şi genealogia Casei Callimachi...*, p. 139.
64. Dr. Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 3.
65. A. D. Xenopol, *Istoria şi genealogia Casei Callimachi...*, p. 151—152.

se reflectă întotdeauna fidel în faptele lui. Niciodată dovezile de existenţă ale oamenilor pe pămînt nu au reflectat complet cauzele direcţiei pe care ei au apucat-o în viaţă. Cu atît mai mult, viaţa ilustrului mitropolit Gavriil Callimachi nu poate fi cuprinsă şi complet descrisă de slova cîtorva documente care ne-au rămas. Ele sînt însă fragmente răzleţite de viaţă în viforniţa timpului şi care presupun cunoaştere şi multă înţelegere a lucrurilor pentru a ne imagina conturul întregului. Totuşi există unele dovezi destul de concludente, care arată o mai mare varietate de preocupări ale mitropolitului. Aceste documente, chiar dacă nu se pot pune cap la cap, pentru a reconstitui itinerariul complet al vieţii lui fizice şi spirituale, dau imagini caracteristice ale vieţii lui. Se observă, din cercetarea documentelor rămase, că mitropolitul Gavriil Callimachi a fost multilateral angrenat în probleme care priveau atît clerul cît şi viaţa socială, economică, juridică şi culturală a ţării.

Ca întîistătător al Bisericii moldovene şi ca mare dregător al ţării, Gavriil Callimachi a fost un om demn şi nepărtinitor. Din sufletul său iradia sentimentul cinstei, izvorît din marele spirit de dreptate ce caracteriza însuşi poporul. De aceea, el nu ezita niciodată să atragă atenţia domnitorului, ori de cîte ori dădea dovadă de nedreptate. Cu toată stima lui pentru domnitorul Grigorie al III-lea Ghica, mitropolitul n-a pregetat să-i ceară acestuia să înlăture în 1776 pe un curtean jecmănitor al mulţimii. Cînd Vodă a refuzat să-şi alunge protejatul, mitropolitul Gavriil a adunat locuitorii Iaşului, şi împreună cu cei care veniseră la iarmaroc, s-a îndreptat spre palatul domnitorului, care, de frica mulţimii, a fost nevoit să îndepărteze pe curteanul căzut în dizgraţia poporului [66].

Mitropolitul Gavriil Callimachi, care împlinise al 18-lea an de păstorie, avusese ocazia să asiste la numeroase schimbări de domnitori. De fiecare dată birurile şi obligaţiile de tot felul se revărsau asupra poporului a cărui nemulţumire se refflecta adeseori în opoziţia unor demnitari. Un asemenea caz s-a întîmplat şi la venirea lui Constantin Moruzzi (1777—1787), care, pentru a reprima opoziţia unor boieri, se hotărîse să suprime fizic pe cei mai influenţi dintre ei. A fost necesară intervenţia plină de tact a mitropolitului ca boierii Bălănescu, Iordachi, Cantacuzino ş.a. să fie iertaţi. Totuşi, domnitorul condamnă la moarte pe Manolache Bogdan, vel vornic şi pe Ion Cuza vel spătar, cărora li s-a tăiat capul în ziua de 29 august 1778 [67].

Nu ar fi complet portretul mitropolitului Moldovei dacă nu am evoca şi rîvna depusă pentru bunul mers al instituţiei pe care o conducea, pentru gospodărirea chibzuită a averilor Mitropoliei. Dacă domnitorii umblau în vistieria statului ca în propria lor pungă de bani, Gavriil Callimachi căuta mijloace practice de sporire a avuţiei Mitropoliei, de veniturile căreia nu numai că nu se atingea, dar cheltuia din fondurile-i proprii pentru înfiinţarea de şcoli şi întreţinerea locaşurilor de rugăciune [68].

Grija permanentă a mitropolitului Gavriil Callimachi era de a mări necontenit veniturile Mitropoliei. În acest scop, a dispus ca în jurul bisericii cu hramul Sfîntul Gheorghe, construită sub atenta supraveghere a dichiului său Iacov Stamati, să se

66. *Ibidem.*

67. *Ibidem,* p. 150; D. Demetrescu, *op. cit.*, p. 72; N. Iorga, *Ştiri despre veacul al XVIII-lea în ţerile noastre după corespondenţe diplomatice străine (1750—1812)*, t. II, Bucureşti, 1909, p. 48.

68. N. Iorga, *Ştiri despre veacul al XVIII-lea în ţările noastre...*, p. 46.

amenajeze prăvălii din lemn, pe care le închiria negustorilor[69]. Cumpătarea, spiritul de dreptate și înțelepciunea de care dădea dovadă au creat mitropolitului un nimb de autoritate și prestigiu, fapt pentru care, de multe ori, era chemat să dezlege pricinile și motivele de învrăjbire dintre cei care nu se împăcau[70].

Spre sfîrșitul vieții, mitropolitul a realizat marea dorință de a-l urca pe ucenicul său, acum în vîrstă de 33 de ani, Iacov Stamati, pe scaunul episcopal al Hușilor. Era un merit al tînărului și priceputului arhiereu. Tocmai în acest timp, la 1 octombrie 1782, Inochentie, episcopul Hușilor, închisese ochii pentru totdeauna, după o păstorire de 30 de ani și 4 luni[71]. Dintre cei trei candidați: «Chir Iacov dichiul Sfintei Mitropolii a Moldovei, Ieromonahul Macarii, egumenul mînăstirii Slatina și Ieromonahul Iorest, dichiul Sf. Episcopii a Hușului»[72] a fost ales la 18 decembrie 1782 ca episcop Iacov Stamati. Desigur, această alegere s-a datorat lui Gavriil Callimachi, pe lîngă care fostul dichiu făcuse o adevărată ucenicie, perfecționîndu-se sub «conducerea spirituală a luminatului și înțeleptului său protector...»[73], timp de 8 ani, în care mitropolitul a avut posibilitatea să-și cunoască bine alesul, care avea să fie podoabă și mîndrie a Bisericii moldovenești.

Dar între timp tulburări sociale vor fi înregistrate pe răbojul istoriei. Ele se datorau regimului înrobitor pe care-l aplicau norodului domnitorii fanarioți. Una din aceste mișcări a fost răscoala moldovenilor din 1785, cînd s-a dat foc palatului în care locuia Alexandru Mavrocordat al II-lea. De frica mulțimii, domnitorul a căutat scăpare pe lîngă mitropolit. Dar acesta, bolnav, slăbit de povara anilor și, desigur, displăcîndu-i și lui modul de guvernare al lui Mavrocordat, s-a ferit de el. Iar cînd domnitorul s-a mutat în casele Mitropoliei, mitropolitul Gavriil s-a instalat la Mînăstirea Golia. Aflînd noul loc al lui Mavrocordat, mulțimea a incendiat și casele Mitropoliei. Atunci Alexandru Mavrocordat fugi la Golia, dar mitropolitul s-a mutat și de aici la biserica Barnovschi. Cînd răsculații au incendiat și Mînăstirea Golia, domnitorul s-a ascuns la biserica Sfîntul Nicolae Domnesc[74].

Bătrîn și istovit de boală, mitropolitul Gavriil Callimachi a închis ochii pentru totdeauna la 20 februarie 1786, după ce vreme de 26 ani condusese destinele Bisericii Moldovei. Plîns de țară, a fost condus pe ultimul drum la biserica Sfîntul Gheorghe, pe care o ctitorise, unde a fost înmormîntat. Piatra ce-i acoperă mormîntul poartă următoarea inscripție: «Supt această piatră odihnește robul lui (Dumnezeu) fericitul întru pomenire Gavrilu Mitropolitul Moldaviei, frate după trup răpăusatului Domn Ion Theodor Callimah Vv, carele de metania sa au fost dela S(fân)ta mînăstire Putna, și, după ce au arhieratisit ani (15) în Scaunul Mitropoliei Thesalonicului, în anul 1760 Februarie 20, s-au așezat la Scaunul Mitropoliei Moldaviei, unde, arhieratisind 26 ani, au făcut biserica Sfîntului Mare-Mu-

69. Cf. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 32. Un exemplu este schimbul făcut de mitropolit cu Toader Vîrnar biv treții vistiernic. Acestuia îi dădu moșia Veliciconi din ținutul Sucevei, în schimbul căreia deținea o «jumătate de sat de Vlădeni de lîngă Iași», o altă latură ce se învecina cu Perienii, moșia lui Manolache Costache biv vel stolnic, o casă cu pivniță, cîteva dughene, vie și bani, cu ajutor la lucrul sfintei mînăstiri «ce să face acum la Mitropolie unde se cinstește și se prăznuiește hramul sfîntului marelui Mucenic Gheorghe».

70. A se vedea în acest sens, între altele: C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 29; *Istoria Bisericii române...*, p. 265; N. Iorga, *Documentele familiei Callimachi...*, p. 436—437.

71. T. G. Bulat, *Documentele Mînăstirii Văratec*, 1939, p. 147.

72. Dr. Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 61.

73. *Ibidem*, p. 60. 74. Andrei Vizanti, *op. cit.*, p. 31—32.

cenic Gheorghe a Mitropoliei, cu toate ceale din lăuntru podoabe (ce sânt a)le e(i); la anul 1786, Fev(ruarie) 20, s-au mutat la vecnicile lăcaşuri pre carele (Dumnezeu) să-l odihnească în Împărăţia sa, să se învrednicească» [75].

*

Faptele mitropolitului Gavriil Callimachi nu pot fi dislocate de contextul lor istoric, pentru a fi prezentate aparte. Aceasta pentru că mitropolitul Gavriil Callimachi, trăind într-o anumită conjunctură politică, economică şi spirituală, a fost, într-un fel, produsul acestor factori, fiind serios ancorat în realităţile timpului, iar faptele sale apar astfel ca reacţii fireşti la evenimentele timpului. Fără a-i idealiza chipul, nu trebuie să uităm că el a răspuns unor cerinţe ale epocii sale şi ale poporului în mijlocul căruia a trăit. De aceea, mitropolitul Gavriil Callimachi a fost şi tributarul unei anumite orînduiri social-politice, pe care nu o putea schimba, oricîtă înţelegere ar fi avut pentru cei umili şi năpăstuiţi. Totuşi, dintr-un instinct nativ, el a înţeles că drumul cel mai sigur pentru propăşirea neamului său este cultura cu toate binefacerile ei; de aceea a militat intens pentru înfiinţarea de şcoli, pentru tipărirea şi înmulţirea cărţilor bisericeşti şi laice.

Acest mare ierarh a fost şi un înflăcărat patriot, pentru că lupta lui s-a îndreptat atît împotriva dominaţiei otomane cît şi împotriva abuzurilor opresiunii străine. Dacă intervenţiile lui manifestă o cumpănită măsură, aceasta s-a datorat nevoii de a-şi păstra capul. Neştearsă în analele istoriei rămîne însă străduinţa sa pentru uşurarea poverilor celor săraci, pentru înflorirea Bisericii Moldovene şi pentru credinţa străbună ortodoxă.

Doctorand CONSTANTIN MOSOR

75. N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, vol. II, Bucureşti, 1908, p. 175—176.

DESPRE ORIGINEA ŞI SEMNIFICAŢIA ETIMOLOGICĂ A TOPONIMICULUI ARGEŞ

Pentru Ţara Românească oraşul Argeş are o importanţă deosebită. Pe la 1290, după *Cronica Ţării Româneşti* [1], a existat aici cea dintîi curte domnească, în care aveau să rezideze primii domni români, întemeietori ai ţării şi singuri stăpînitori, precum şi cea dintîi mitropolie <1359—1517>.

Argeşul a fost «primul» oraş al Ţării Româneşti mai bine de două sute de ani [2], aşezat pe ţărmul stîng al rîului Argeş, de unde-şi poartă şi numele, acolo unde rîul îşi lărgeşte valea ca o răsuflare, după ce a ieşit din chinga munţilor, «într-un dalb luminiş, frumos poieniş», cum îl numeşte atît de poetic dar şi semnificativ: poporul.

Arheologic, zona Argeşului se dovedeşte ca unul din cele mai importante centre ale activităţii umane din paleoliticul inferior în Europa [3]. Valea Argeşului este un străvechi leagăn de viaţă autohtonă dacă şi apoi românească [4], ce-şi învăluie începuturile în negura timpurilor.

Referindu-se la regatul unit getic, Vasile Pârvan arăta că orientarea lui a fost întotdeauna spre sud. Centrul lui etnografic era pe platoul transilvănean, dar pivotul politic era în sudul Carpaţilor.

«În special, regatul lui Burebista se arăta a fi fost prin excelenţă danubian, avînd o principală reşedinţă, undeva prin Banat, Oltenia sau Muntenia. Fie că *Argedava* din inscripţia citată de la Dionysopolis e *Arcidava* din Banat, fie că ea e undeva pe rîul cu al cărui nume seamănă, *Argeşul*, *Arge-sis*, *Argedava*, este foarte probabil că oraşul de frunte al marelui rege a trebuit să fie la sudul sau sud-vestul Carpaţilor» [5].

În legătură cu *Argedava*, Vasile Pârvan identifică şi rîul Ὀρδησσός menţionat de Herodot în cîmpia munteană, cu *Argesis* [6] şi conclude: «Argeşul românesc este deci străvechi thracic şi de două mii de ani pronunţarea cuvîntului a rămas aceeaşi» [7].

1. *Istoria Ţării Româneşti 1290—1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ediţie critică întocmită de C. Grecescu şi D. Simonescu, Edit. Academiei, 1960, p. 2; Radu Popescu, *Istoriile Domnilor Ţării Româneşti*, ediţie critică întocmită de Const. Grecescu, Edit. Academiei, 1963, p. 3.

2. Aurelian Sacerdoţeanu, *Mănăstirea Curtea de Argeş la 450 de ani*, în «Revista muzeelor», IV (1967), nr. 6, p. 508; Idem, *Argeş — cea mai veche reşedinţă a Ţării Româneşti*, în «Studii şi comunicări», Muzeul din Piteşti, 1968, p. 117; I. Ionescu, *Semnificaţia Argeşului*, în «Mitropolia Olteniei», XX (1968), nr. 7—8, p. 563—567.

3. I. Nania, *Aria culturii de prund în România*, în «Studii şi comunicări», Muzeul din Piteşti, 1968, p. 17—21.

4. Acad. C. Daicoviciu, *Însemnări despre daci* (XV). *Dacii şi ţara de sub conducerea lui Dromichaites*, în «Steaua», 12, VIII (94), 1957, nr. 12, p. 95—98; Idem, *Ţara lui Dromichaites*, în vol. omagial pentru *Kelemen Lajos*, Cluj, 1957, p. 181—182.

5. Vasile Pârvan, *Getica*, Bucureşti, 1926, p. 81.

6. Idem, *Consideraţii asupra unor nume de rîuri daco-scitice*, Acad. Rom. «Mem. Sect. Ist.», seria a III-a, tom. I, Bucureşti, 1923, p. 14 şi 22; Idem, *Getica...*, p. 42.

7. Idem, *Consideraţii...*, p. 12—16.

Pentru Vasile Pârvan hidronimicul 'Ορδησσός atestat de Herodot, este o falsă redare de către greci a originalului "Αργεσος sau "Αργισος. Învăţatul român socoteşte toponimicul dacic un derivat din *arg* (alb, a fi luminos, a străluci), care se întîlneşte în regiuni tracice ori în limbi înrudite cu cea tracică, cum sînt limbile frigiană şi armeană, care «alcătuiesc o unitate organică în mijlocul celorlalte limbi indogermanice» [8].

Şi A. D. Xenopol admisese mai înainte provenienţa *Argeşului din* 'Ορδεσσός [9] ca şi Dimitre Onciul, pe care-l explica prin filiera unui *Ardessus* roman [10].

B. P. Haşdeu socotise că «rîul Argeş n-are a face cu anticul Ordessus (Ορδησσός) din Herodot» [11] şi căutase să-l identifice cu *Marisca* sau *Mariscus*, reconstituit după *Transmarica*, indicat de *Itinerariul Antonin*, de *Tabula Peutingeriană* şi de *Notitia Dignitatum*, corespunzător cu «fluviul Mariscus» al geografului Ravenat, care ar fi avut sensul de *Maris-mic* [12].

B. P. Haşdeu menţionează în acelaşi timp că în Armenia, lîngă lacul Van, există un oraş foarte vechi numit *Argeş*, rostit ca şi în româneşte, unde la începutul secolului al XIV-lea, sub papa Ioan al XXII-lea era un episcop, *Zacharias Argis*. Ce însemnează acest nume la armeni, spune Haşdeu, nu se ştie.

Totodată, B. P. Haşdeu leagă originea oraşului nostru Argeş, ca şi numele lui, de armenii «plecaţi din Argeşul cel de lîngă lacul Van şi veniţi în Muntenia prin Imperiul bizantin, colonizaţi la noi «cam în secolul al XIII-lea». Ei ar fi adus pentru colonia lor şi simbolul heraldic al vulturului, pe care l-au lăsat «apoi moştenire românilor, de-mpreună cu numele Argeş şi de-mpreună cu măiastra biserică. Armenesce însă şi numai armenesce vulturul este rebusul eraldic cel firesc al numelui Argeş, căci armenesce şi numai armenesce vulturul se numeşte arg'iv» [13]. După Haşdeu, rîul Argeş îşi trage numele de la oraşul Argeş, care ar fi fost o colonie armeană, înfiinţată la noi în secolul al XIII-lea. V. Laurent a stabilit însă că forma corectă a Argeşului din Armenia este *Arčeš*, reproducînd grafia grecească Αρτξέσιν atestată documentar din prima jumătate a secolului al XI-lea, şi nu Argeş [14].

Teza lui B. P. Haşdeu despre originea şi semnificaţia toponimicului Argeş n-a fost îmbrăţişată de nimeni, ca lipsită de temei documentar [15].

Alexandru Philippide, referindu-se la textul lui Herodot (IV, 48), socoteşte că dacă istoricul grec s-a putut înşela asupra aşezării geografice şi a direcţiei rîurilor din Sciţia, el nu s-a putut înşela în privinţa numelor rîurilor, dar se îndoieşte dacă 'Ορδησσός este *Argeş* [16].

8. *Ibidem*, p. 15—16.
9. A. D. Xenopol, *Teoria lui Roesler*, Iaşi, 1884, p. 191.
10. D. Onciul, *Teoria lui Roesler*, în «Convorbiri literare», XIX (1885), p. 182; Cf. A. Sacerdoţeanu, *Argeş — cea mai veche reşedinţă...*, p. 106.
11. B. P. Haşdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae...*, col. 1582.
12. Idem, *Istoria critică a românilor*, I, Bucureşti, 1875, p. 187—188; Idem, *Une enigme historique: Les Roumaine au moyen-âge*, Paris, 1885, p. 116; Cf. A. Sacerdoţeanu, *Argeş, — cea mai veche reşedinţă...*, p. 105—106.
13. B. P. Haşdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, col. 1599—1600; 1582; a se vedea şi ediţia îngrijită de Andrei Rusu, Edit. Minerva, Bucureşti, 1970, p. 79—99.
14. V. Laurent, *Argeşul din Valahia şi Argeşul din Armenia*, în «Revista istorică», vol. XXXII, 1—12, 1946, p. 52.
15. Cf. Alexandru Graur, *Argeş, nume armenesc?*, în «Argeş», nr. 5 (48), 1970, p. 2.
16. Alexandru Philippide, *Originea Românilor*, vol. I, Iaşi, 1925, p. 722—723, cu discuţii asupra tezei lui B. P. Haşdeu la p. 458, 743, 744.

N. Drăganu afirmă că «numele *Argeşului* este relativ nou» [17]. El arată că pe teritoriul ţării noastre cunoaştem şi alte *Argeşuri*. În Moldova, din fostul judeţ Fălciu, cunoaştem satul *Argişani*, *Arjişani*, din 1495. În Transilvania avem *Arghiş*, ung. *Argyes* din judeţul Cluj. Întîlnim *Argyas*, sat în ţinutul Şimleului, din 1475 [18]. «Vechiul românesc *Ard'eš* a dat săseşte *Mardesch* sau *Mardisch* în legătura *vom*, *am*, *im* şi *zum Ardesch*. Din săsescu *Mardesch*, *Mardisch* este unguresculi *Mardos*, iar din acesta este reprimit actualul românesc *Moardăş*, alături de care Lenk, la 1839, mai atestă vechiul *Ard'eš*.

Fără îndoială, afirmă N. Drăganu, aceste forme existente trag în cumpănă mult mai mult decît potrivirea nesigură Ὀρδησσός Argeş, iar explicaţia *Argeşului* muntean trebuie căutată în acelaşi loc cu al celor ardelene» [19].

Respingînd explicaţia dată de B. P. Haşdeu, N. Drăganu socoteşte că toponimicul Argeş ar putea fi de origine pecinegă ori cumană, sau provenind din turcescul arγiš arγis (înălţime, ridicare de teren). «Peceneagă ar putea fi socotită originea *Argeşului* în regiunile, în care sînt şi alte numiri pecenege, şi cumană, unde sînt şi alte numiri cumane. *Argeşul* muntean este mai curînd cuman decît peceneg» [20]. N. A. Constantinescu respinge etimologia lui N. Drăganu, ca «ceea ce n-ar avea sens» [21].

Acad. C. Daicoviciu, în comunicarea ţinută la sesiunea din toamna anului 1957 a Academiei Republicii Socialiste România, ca şi-n articolul său *«Însemnări despre daci* (XV) [22], afirmă identificarea lui *Ordessos* (citit Ordissos), din vestul Munteniei, atestat de Herodot (IV, 48) cu rîul *Argeş*, iar pe *argeşeni* cu *Ordyssi*, populaţia condusă de Dromichaites în timpul expediţiei lui Lysimachos, în două companii care au avut loc, prima între 301—297 î.d.Hr. şi a doua între 293—291 î.d.Hr., soldate amîndouă cu înfrîngerea puternicului rege trac, fostul general al lui Alexandru cel Mare [23].

Acad. C. Daicoviciu menţionează că «ţara peste care stăpînea Dromichaites era Valea Argeşului, vale bogată în vestigii arheologice privind această epocă. Aici, pe cursul superior al Argeşului, se afla vestita *Argedava*, cetatea de scaun a lui Burebista şi a tatălui său, cunoscută dintr-o inscripţie greacă din Dionisopolis (Balcic). Nimic nu ne împiedică să vedem în această *Argedava* însăşi cetatea de scaun a lui Dromichaites, aşezată la adăpostul munţilor şi pădurilor, cîtă vreme «oraşul» Helis se va fi aflat mai jos în cîmpie.

Nimic surprinzător deci că şi mai tîrziu, tot pe cursul Argeşului vom întîlni şi cele dintîi capitale ale Ţării Româneşti» [24].

Mai înainte, Virgiliu Drăghiceanu afirmase că nu este exclus ca Argeşul să fi fost capitala voievodatului lui Seneslau [25].

---

17. Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei*, Bucureşti, 1933, p. 531. 18. *Ibidem*. 19. *Ibidem*, p. 532. 20. *Ibidem*.
21. N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, 1963, p. 182.
22. Acad. C. Daicoviciu, *Însemnări despre daci* (XV)..., p. 95—98; Idem, *Ţara lui Dromichaites*, în vol. omagial pentru *Kelemen Lajos*, Cluj, 1957, p. 181—182; D. Berciu, *Arta tracogetică*, Bucureşti, 1969, p. 10, socoteşte regatul lui Dromichaites în Dobrogea de nord.
23. Cf. *Istoria României*, I, Bucureşti, 1960, p. 228—230.
24. Acad. C. Daicoviciu, *Însemnări despre daci (XV)...*, p. 97.
25. Virgiliu Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeş*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», X—XVI (1917—1923), p. 27. A se vedea şi Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice*, II, ed. A. Sacerdoţeanu, Bucureşti, 1968, p. 229.

Săpăturile arheologice de la fostul palat domnesc și biserica Sfîntul Nicolae Domnesc, din Curtea de Argeș, conduse de N. Constantinescu în campania 1967—1969, au confirmat o așezare voievodală încă din secolul al XIII-lea, ceea ce îndreptățește ipoteza scaunului voievodal al lui Seneslau aici, menționat de diploma regelui Bela al IV-lea al Ungariei, acordată cavalerilor ioaniți la 2 iunie 1247 [26].

Poate cercetările arheologice viitoare, extinse pe raza orașului Curtea de Argeș, ca și pe înălțimile dealurilor ce străjuiesc orașul — și ne referim îndeosebi la dealul Păltiniș sau la cele dinspre Cîmpia Radovan, spre comuna Albești, sau înspre Valea Iașului — să aducă noi dovezi documentare de așezări și mai vechi.

Prof. Radu Vulpe crede, dimpotrivă, că reședința temporară a lui Burebista era pe cursul inferior al rîului Argeș și o identifică cu importanta cetățuie de la Popești, lîngă Mihăilești [27]. Argedava devenea reședința sa doar atunci cînd avea nevoie să se ocupe de afacerile răsăritene, ceea ce se întîmpla foarte des. Cînd a simțit necesitatea unui centru permanent, ca refugiu suprem la caz de nevoie și ca adăpost pentru avuțiile sale și pentru sanctuarele poporului geto-dac, s-a fixat în munții Orăștiei, la Sarmizegetusa regală de la Grădiștea Muncelului, care, după toate indiciile a fost întemeiată de el.

Cercetările arheologice, spune Radu Vulpe, au dovedit că viața cetățuiei de la Popești s-a terminat brusc la începutul erei creștine (nu s-au mai găsit nici o monedă mai nouă ca secolul I î.d.Hr. și nici cultură materială dacică a secolului I d.Hr.). Acest sfîrșit neașteptat este legat de expediția lui Aelius Catus, care, în ultimul deceniu de domnie a împăratului Augustus, a suprimat puterea getică din șesul de nord de Dunăre, creînd o zonă deșartă de locuitori, ca protecție pentru frontiera de aici a imperiului. În asemenea împrejurări, însăși Valea Argeșului își pierde rolul de odinioară [28].

Hadrian Daicoviciu a pus însă la îndoială informațiile decretului în cinstea lui Acornion din 48 î.d.Hr. din cetatea Dionysopolis (Balcic), că ar fi în legătură cu tatăl lui Burebista, rege dac anonim, avîndu-și reședința în Argedava, iar rîul Ordessos nu s-ar identifica cu Argesis [29]. Teza tînărului arheologic de la Cluj este respinsă de Prof. R. Vulpe [30].

Prof. Aurelian Sarcedoteanu afirmă că «Față de atîtea presupuneri am putea trage concluzia că în adevăr nu știm nimic» [31]. Oprindu-se asupra ipotezei lui

26. N. Constantinescu, *Cercetarea arheologică de la Curtea domnească din Argeș*, 1967, în «Studii și comunicări», Muzeul Pitești, 1968, p. 123—138; Idem, *Basarab I, Tihomir și — poate — Seneslau*, în «Magazin istoric», nr. 4 (37), 1970, p. 64—68; Idem, *La résidence d'Argeș des voïvodes roumains des XIII-e et XIV-e siècle. Problèmes de chronologie à la lumiere des récentes recherches archéologique*, «Revue des études sud-est européennes», tome VIII (1970), nr. I, p. 5—31.

27. Radu Vulpe, *Un deceniu de cercetări arheologice în cetățile dace*, în «Știință și tehnică», X (1958), nr. 11, p. 36; Idem, *Argedava*, în vol. *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, 1960, p. 557—566; Idem, *Așezări getice din Muntenia*, București, 1966, p. 27—38; Idem, în «Dacia», IV (1960), p. 310—312; Idem, *Getul Burebista, conducător al întregului neam geto-dac*, în «Studii și comunicări», Muzeul Pitești, 1968, p. 33—54.

28. Idem, în *Argedava...*, p. 563.

29. Hadrian Daicoviciu, *Însemnări despre Dacia* (IX). *Unde și cînd ia naștere statul dac?*, în «Steaua», XIX (217), 1968, p. 82—83; Idem, *Dacii*, ed. a II-a, București, 1968, p. 112—114; Idem, în «Studii și cercetări de istorie veche», XIII (1962), nr. I, p. 14.

30. Radu Vulpe, *Getul Burebista, conducător al întregului neam geto-dac*, în «Studii și comunicări», Muzeul Pitești, 1968, p. 51—52.

31. Aurelian Sacerdoțeanu, *Argeș — cea mai veche reședință a Țării Românești...*, p. 107; Idem, *Evocare*, în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 7—8, p. 526.

V. Pârvan, Prof. A. Sacerdoțeanu afirmă că *Argeșul* «poate fi socotit rîu luminos, strălucit»[32].

Prof. G. Ivănescu respinge rădăcina indoeuropeană *arg-* din toponimicul *Argeș*[33] și socotește că ipoteza lui N. Drăganu a originii cumane a Argeșului e mult mai plauzabilă «din cîte s-au făcut»[34].

*

Care ar fi atunci etimologic originea și semnificația Argeșului? Vom căuta, în limita informațiilor noastre, să răspundem acestei importante și dezbătute probleme.

Reținem, de la început, că toponimicul *Argeș* îl întîlnim pe tot cuprinsul țării noastre, în Muntenia, în Ardeal, ca și în Moldova. Observația făcut de N. Drăganu că «explicația *Argeșului* muntean trebuie căutată în același loc cu al celor ardelene» este îndreptățită.

Coincidența toponimică a *Argedavei* (Ἀργέδαυον), reședința predecesorului lui Burebista, menționată de inscripția în cinstea lui Acornion de la Dionysopolis din 48 î.d.Hr. și păstrată astăzi în Muzeul arheologic din Sofia, cu numele rîului *Argeș*, a fost demonstrată convingător de Vasile Pârvan[35].

Tema *arg-* *(ark-)* este bine atestată în tracă și daco-moesiană[36]. Ținem să menționăm că în timpul persecuțiilor de la începutul secolului al IV-lea, din vremea

32. *Ibidem*.

33. G. Ivănescu, *Istoria unui cuvînt*, în «Argeș», nr. 5 (48) 1970, p. 17.

Se afirmă: «Din nefericire, rădăcina indoeuropeană primitivă + *arg.*, presupusă pe baza derivatului traco-dacic și iliric + *argella* «argea» (cf. alb. *ragal* ș *d*acor. *argea)* singura care poate explica topinimicile traco-dacice în discuție, are un sens care nu se potrivește de loc cu numele unui rîu: «a închide», așa că explicarea numelui Argeș, prin această rădăcină, este exclusă».

In realitate, etimologia cuvîntului *argeà* (pl. *argèle*), alb. *ragal'* (ë), dată de Nobert Jokl (1877—1942) are baza I.e. *are-g*, r. ind. *argala-h*, *argala* «zăvor, încuietoare», v. sax (*rakud*, ags. *reced* «clădire, casă, palat, templu» — bază considerată de WP.T. p. 81, ca variantă a i.-e. *ark-*, lat. *arceo* «încui, izolat, îndepărtez», *arca* «cutie, raclă», *arcanus* etc. (I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, București, 1970, p. 133, 217).

34. G. Ivănescu, *Din nou despre cuvîntul Argeș*, în «Argeș», nr. 6 (49), 1970, p. 18—19. Pentru autor rămîne de neexplicat de ce stema orașului Curtea de Argeș «este vulturul cu 2 capete». Menționăm că stema provine din timpul lui Neagoe Basarab și explicația pe larg se află la Pavel Chihaia, *Data construirii casei domnești de lîngă Biserica Sfîntul Nicolae din Curtea de Argeș*, în «Glasul Bisericii», XXVI (1967), nr. 9—10, p. 993—995.

În acest articol autorul vorbește și de necesitatea unei anchete lingvistice, făcută în satele din jurul orașului (Curtea de Argeș, *n. n.)* «pînă la o mare depărtare», pentru a se stabili dacă există pronunțarea *Argiș* cu *i* în loc de *e* și cu accentul pe silaba ultimă, așa cum presupunea Hașdeu, întemeindu-se pe pronunția din balada Meșterului Manole și cum presupun și etimologiile date de Weigand și N. Drăganu.

În această privință menționăm că rostirea cuvîntului respectiv în satele din jurul orașului Curtea de Argeș, la oricîtă depărtare, este *Argeș* sau *Argiș*; forma (Ѧргиш8), este înscrisă și în sigiliul orașului de pe hrisovul din 1632 (Cf. Emil Vîrtosu, *Din sigiliografia Moldovei și Țării Românești*, în *D. I. R.*, *Introducere*, II, București, 1956, p. 493—494). Accentul cuvîntului este numai pe penultima silabă, adică Argeș, Argiș și nu Argeș, Argiș (Ἄργεσος, Ἄργισος).

35. Vasile Pârvan, *Nume de rîuri daco-scitice*, București, 1923, p. 12—16; Idem, *Getica...*, p. 81.

36. *Istoria limbii române*, vol. II, Ed. Acad. R. S. România, 1969, p. 359. Pe teritoriul daco-getic, în afară de Argedava, întîlnim: *Arcobadara*, *Arcidava*, *Arcinna* și *Arcunae*, vezi V. Pârvan, *Getica*, p. 256, și *Istoria limbii române*, cit., p. 359.

lui Diocleţian şi Licinius, între martirii din Tomis aflăm şi pe fraţii *Argeus, Marcelin* şi *Narcis* (la 3 ianuarie)[37]. Numele *Argeus* pe teritoriul patriei noastre în secolul al IV-lea este deosebit de important în legătură cu înţelegerea toponimicului *Argeş*.

Adăugăm că tema *arg-*, în afară de limbile traco-dacă, frigiană şi armeană indicate şi de Vasile Pârvan, se află şi în alte limbi de origine indo-europeană[38]. Aceste date ne duc la concluzia că toponimul *Argeş* este de origine indo-europeană.

În general, cuvîntul *Argeş* este socotit un derivat din radicalul *arg-*, cu sufixul *-eš*.

Constatăm că radicalul *arg-, argi-, argu-* îl aflăm în limbile din aria *satem* a indo-europenei, cum sînt limbile: traco-dacă, frigiană, armeană, ilirică, cît şi-n limbile din aria *Kentum* a indo-europenei: greacă, latină, celtă (în Franţa şi Scoţia), ceea ce ne duce la concluzia că acest radical aparţine indo-europenei comune.

Dacă în indo-europeană radicalul sau tema *arg- (areg), argi- argu-* (gr. ἀργός, ἀργήεις, dar ἀργᾶς), înseamnă *«strălucitor», «alb», «albicios» (glänzend, weiss, weisslich»*[39] cum a arătat şi Vasile Pârvan, cel de al doilea element lingvistic, *-eš*, socotit sufix, nu a făcut obiectul nici unei cercetări pînă în prezent, pentru a fi explicat, în afară de un articol al nostru, publicat cu alt prilej[40].

Socotim că sufixul *-eš* îşi are originea în cuvîntul indo-european *eis-*, cu sensul de *a mişca, a curge repede, impetuos* (sich heftig, ungestüm, schnell bewegen), care are ca forme av. *aeš* (sich in eilige Bewegung setzen), *isa-, isya-, aesaya-, aišaya-*[41].

Indoeuropeanul *i* şi diftongul *ei* apar în idiomul traco-dacilor în general ca *i*. Din cauza pronunţării deschise, *i* apare ca e în multe nume traco-dace[42] de unde am avea eis> is> es.

Elementul lingvistic *-eis* îl întîlnim frecvent ca sufix: *-eš, iš* şi în alte hidronime de pe teritoriul ţării noastre, ca în Mureş, *atestat* sub formele Μάρις (Herodot IV, 49), Μάρισος (Strabo), *Marisia* (Iordanes), Μορήσης (Const. Porphyrog.), sau ca în *Someş*, continuatorul anticului *Samus*, care presupune că rîul se numea probabil *Samis(s)os, Sámisia, Samesis*, cu *a*> o sub influenţa lui *m*[43], de unde deducem că şi *Argeş* va fi avut ca forme, probabil, *Argesos, Argesia, Argesis*.

Din oscilaţia grafică *-s (s) -si -sk-* «pare să rezulte că în limba autohtonilor exista în poziţiile respective sunetul *š*, inexistent în greacă şi latină şi tocmai de aceea notat oscilant *-Crisos- Crisia:* Criş; *Maris -Marisos- Marisia:* Mureş; *Timesis -Tibisia- Tibiscos:* Timiş»[44], aspect pe care îl întîlnim şi în albaneză, unde orice *s* vechi a devenit *š* (ortografic sh): Scupi> Shkup; sanitosus> shendosh; Naissus> Niš etc.

---

37. Cf. «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 987.

38. În illiră întîlnim hidronimul *Argya* (I. I. Russu, *Ilirii*, Ed. Acad. R. S. România, Bucureşti, 1969, p. 105, 169); Menţionăm apoi: *Argésians* = oraş în răsăritul Franţei, aproape de Vosgii meridionali, spre graniţa cu Elveţia; *Arz* = rîu mic în Franţa de nord-vest, spre Golful Gasconiei; *Argyle* = localitate-ţinut în Scoţia; *Argysipa* = oraş în Italia veche; *Argyria* = oraş în Asia Mică (Grecia antică); *Argylos* = oraş în Grecia Antică (Tracia); *Arzos* = afluent al Hebrului (Mariţa), în Tracia (după *Atlas classique*, vidal-La-blache, Paris, 1894).

39. Alois Walde-Julius Pokorny, *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen sprachen*, I Band, Berlin und Leipzig, 1930, p. 82—83; I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, ed. a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1967, p. 91, 132.

40. I. Ionescu, *art. cit.*, nota 2.

41. Alis Walde-Julius Pokorny, *op. cit.*, p. 106.

42. I. I. Russu, *op. cit.*, p. 146.

43. *Istoria limbii române*, vol. II, Bucureşti, 1969, p. 358.

44. *Ibidem*, p. 362.

Fenomenul lingvistic *i*> *e* *(-issos, isia*> *eš)* «nu contrazice cu nimic legile limbii române»[45] nici în «Argeş (v. drom. *Arghiş, Argyas)*[46]: 'Ορδησσός (Herodot, Ptolemeu), *Ordesos* (Plinius), probabil redarea aproximativă a unui "Αργησσος[47], pe care îl considerăm ca un nume propriu autohton, păstrat în română[48] fără să fi fost nevoit să treacă, după cum se presupune «printr-o filieră slavă meridională»[49].

Ţinînd seama de trăsăturile fonetice, care par să caracterizeze limba dacă, în care am avea pe ġ, ġh>z, (ct.) gu̯, gu̯h>g este posibil să fi avut o formă *Arzeš(os)* — *Arcteš(os)*, în alternanţă cu *Argheš(os)*, care ar justifica grafia 'Ορδησσός (Herodot, Ptolomeu), *Ordesos* (Plinius) şi *Argesos, Argesis*, dedus din coincidenţa cu *Argedava* din inscripţia dedicată lui Acornion din Dionysopolis[51], alternanţă pe care o întîlnim mai tîrziu şi în Ardeal[52].

Etimologic, sensul originar al hidronimului *Argeş*, probabil, va fi fost: *curgere repede strălucitoare*, specifică apelor de munte, adică *rîu de munte cu apă repede şi limpede.*

Din culmea Carpaţilor şi pînă la ţărmurile Pontului se întindea în vechime o imensă pădure. Dezvoltarea vieţii umane a fost legată la început îndeosebi de văile rîurilor, unde hrana era mai uşor asigurată[53], iar zona Argeşului se dovedeşte un puternic centru al activităţii umane încă din paleoliticul inferior în Europa[54]. De o parte şi de alta a rîurilor, oamenii vor fi căutat aici din vechime locuri prielnice vieţuirii, adică *luminişuri* de pădure sau de crîng. Un astfel de *luminiş* sau *poeniş*, cum întîlnim cuvîntul în legătură cu oraşul *Argeş* în balada *Meşterul Manole*, «dalb luminiş, frumos poeniş», va fi fost şi locul unde s-a dezvoltat de timpuriu aşezarea *Argeş*, devenită apoi prima capitală a Ţării Româneşti.

În limba autohtonilor, cu timpul, *Argeşul* va fi ajuns să însemneze *apă repede curgătoare* (rîul) *prin luminişuri de pădure, prin poenişuri* (cu dalbe luminişuri, frumoase poenişuri).

Sufixul *-eš* al hidronimului *Argeş* are o importanţă deosebită, care ne ajută la dezlegarea înţelesului său etimologic, ca la dezlegarea de fapt a înţelesului şi celorlalte numiri de rîuri care păstrează acest sufix.

El provine din cuvîntul indo-european *eis-, iša-, išya-*, cu sensul de mişcare sau curgere repede, năvalnică, specifică îndeosebi apelor şi rîurilor de munte.

Însemnează că la început cuvîntul *Argeş* va fi fost un compus, iar el a fost creat şi folosit de nişte populaţii care au locuit în preajma rîurilor cu ape repezi şi limpezi, luminoase, cum sînt îndeosebi apele de munte, şi acestea n-au putut fi decît nişte populaţii de păstori.

45. *Ibidem.*

46. N. Drăganu, *op. cit.*, p. 530; A. Sacerdoţeanu, *Argeş. cea mai veche reşedinţă...* p. 111—112. 47. *Istoria limbii române...*, p. 356. 48. *Ibidem.*

49. Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, 1968, p. 227; Idem, *Sur quelques emprunts anciens du roumain au slave méridional et au magyar*, în «Romanoslavica», XVI (1968), p. 22.

50. *Istoria limbii române...*, p. 316; I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, Bucureşti, 1970, p. 59.

51. V. Pârvan, *Getica...*, p. 81; I. I. Russu, *Ilirii...*, p. 133, arată pe *Ordessos* ca provenind din rădăcina indo-europeană: *erd-* «a (se s)curge, umezeală». Acceptăm teza lui V. Pârvan, ca cea mai îndreptăţită cu rădăcina *arg-*, mai degrabă însă argu-. În l. dacă rădăcina guet->getae; guher>germo (I. I. Russu, *Ilirii*, p. 134).

52. N. Drăganu, *op. cit.*, p. 532; Rostirea în acelaşi loc de articulare a consoanelor palatale şi palatalizate kt ga apare ca fenomen specific graiurilor dacoromâne de nord-vest, tip crişean şi maramureşean (Cf. «Philologica», I, 1970, p. 77).

53. Simion Mehedinţi, *Opere alese*, Bucureşti, 1967, p. 251—261. 54. I. Nania, *op. cit.*

Pentru a putea înțelege folosirea toponimicului *Argeș* pe tot cuprinsul țării noastre, cît și pe un teritoriu vast, pînă și la populațiile de limbi turcice, dar cu spații prielnice păstoritului, va trebui să ne referim la răspîndirea și pendulările populațiilor de origine indo-europeană.

În general este admisă astăzi teza că patria primitivă a indoeuropenilor a fost situată în stepa Kazahstan, «și poate de asemenea în stepa care se găsește în nordul Caucazului, sau chiar în pădurile din nordul acestor stepe» [55].

Din această patrie, după lingvistul austriac W. Brandenstein [56], triburile a căror limbă a dat naștere limbilor indo-europene din Europa s-au deplasat prin stepele Rusiei meridionale către Bielorusia, Ucraina occidentală și Volhinia, care au constituit o a doua patrie primitivă a indoeuropenilor, dar de data aceasta a indoeuropenilor numai ai Europei.

Indoeuropenii sînt cunoscuți că au locuit în epoca lor cea mai îndepărtată de existență o regiune, atît de stepă, cît și de munte a rîurilor repezi, proprie numai ocupațiilor pastorale, «o regiune unde triburile indoeuropene au dus o viață pastorală» [57].

După W. Brandenstein, dezmembrarea triburilor proto-indoeuropenilor și a dialectelor lor în două ramuri, fără raporturi între ele reciproce, s-a petrecut către anii 2500 î.d.Hr.: de o parte triburile indo-iraniene și propriile lor dialecte, de altă parte restul triburilor indoeuropene și dialectele care le vorbeau.

În lumina documentării arheologice actuale se constată că în perioada de sfîrșit a epocii neolitice și de tranziție spre epoca bronzului au avut loc prefaceri adînci în viața comunităților omenești de pe teritoriul țării noastre și de pe acela al țărilor vecine, zona carpato-dunăreană avînd să joace unul dintre cele mai active roluri [58].

Atunci au pătruns pe teritoriul țării noastre triburile de păstori nomazi din stepele nord-pontice, aducînd cu ele o cultură proprie, caracteristică în special prin înmormîntări cu ocru roșu și o economie bazată pe păstoritul în turmă. Triburile de păstori veniți din răsărit se găseau deja organizate în cadrul gintei patriarhale și probabil al uniunilor de triburi. Comunitățile de păstori se deplasau cu turmele lor, în valuri, în căutarea de pășuni noi, abundente în zona carpato-dunăreană. S-a putut fixa arheologic pînă acum pe teritoriul României cinci asemenea valuri venite dinspre est și nord-est, eșalonate pe o perioadă lungă de timp. Fenomenul acestei pătrunderi începe aproximativ cu puțin înainte de sfîrșitul etapei neoliticului tîrziu și se încheie definitiv abia în pragul începutului epocii bronzului, cînd atît cultural, cît și biologic, s-a petrecut deplina fuziune a elementelor străine cu fondul local [59].

---

55. G. Ivănescu, *Les dialectes proto-indo-européens*, în «Philologica», I, Ed. Acad. R. S. România, București, 1970, p. 26.

56. W. Brandenstein, *Die erste indogermanische Wanderung*, Wien 1936; Idem, *Die Lebensformen der Indogermanen*, Wiener Beiträge zu Kulturgeschichte und Linguistik, IV, 1963, p. 231—277, — la G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 26—27.

57. G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 26. Africanizarea și spirantizarea explosivelor palatale k și g s-ar fi petrecut în limbile satem după perioada comunității triburilor indoeuropene (*Ibidem*, p. 28).

58. *Istoria României...*, I, 1960, p. 72—82; D. Berciu, *Despre apariția și dezvoltarea patriarhatului pe teritoriul R.P.R.*, în «Studii și cercetări de istorie veche», I (1950), nr. 2, p. 60 ș.u.; Idem, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 125—151; Idem, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p. 131—139.

59. *Istoria României...*, I, 1960, p. 73.

Pătrunderea triburilor de păstori pe teritoriul țării noastre, care se aflau social pe o treaptă superioară de organizare, a grăbit ritmul de integrare în orînduirea patriarhală a comunităților tribale locale, dar în același timp a contribuit și la transformarea lingvistică, în sensul indoeuropean, a graiurilor populațiilor din aceste regiuni ale Europei [60].

Grupurile de păstori venite au fost asimilate cu timpul de localnici, dar ele au contribuit la îmbogățirea conținutului culturilor acestora, au grăbit procesul de dezagregare a neoliticului carpato-dunărean, introducînd calul domestic, obiecte de bronz și de argint, au dat impuls accentuării păstoritului și procesului de răspîndire a graiurilor indo-europene [61]. Astfel, teritoriul României avea să joace, cum arată Prof. Dumitru Berciu, un rol însemnat și în cadrul marelui fenomen al restructurării lingvistice în sens indo-european, care începe în aceste regiuni ale Europei tocmai în perioada de tranziție. Purtătorii culturii Cernavoda veniți dinspre sud și din Anatolia sînt indo-europeni, ca și aceea ai culturii *înmormîntărilor cu ocru roșu* și în tumuli, cu care, peste Caucaz și de-a lungul litoralului estic și nordic al Pontului, se întrepătrundeau [62].

Acestui fenomen din etapa tîrzie și finală a dezvoltării epocii neolitice și de tranziție la epoca bronzului (cca. 1900—1700 î.d.Hr.) [63] datorăm și identificarea și prezența toponimicului *Argeș*, dat și folosit la început pentru unele ape curgătoare repezi și limpezi, luminoase, de triburile de păstori indo-europeni pe teritoriul țării noastre, ca și pe întinsa lor arie de pendulare, între Asia și Europa, unde-l întîlnim lingvistic. Cu timpul, au început să fie numite cu același nume și unele așezări de sate, cetăți sau orașe de pe malurile unor asemenea ape.

Un exemplu l-ar da însuși orașul Argeș, al cărui vechi sens poporul l-ar fi transmis în balada *Meșterul Manole* [64], ca *«d'alb luminiș, frumos poeniș»*, și pe care ne-am străduit să-l descifrăm. În vremea românească el a dobîndit însă și un sens nou.

Prin mutarea capitalei, ca și a Mitropoliei din Curtea de Argeș, orașul a decăzut cu timpul din importanța sa de odinioară, rămînînd numai cu faima trecutului, păstrată în valoroasele sale monumente istorice, dar sensul lui cel nou românesc s-a păstrat pentru totdeauna în conștiința poporului, ca orașul afirmării voinței noastre de a fi liberi și singuri stăpînitori în țara noastră.

El a rămas orașul Basarabilor, unde a fluturat pentru prima dată, ca o flacără «luminoasă», ridicată peste întreaga Țară Românească, steagul biruinței neatîrnării noastre naționale de la *Posada* și de la *Rovine*.

Pr. Prof. I. IONESCU

---

60. *Ibidem*, p. 75. 61. Dumitru Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre...*, p. 133.
62. *Ibidem*, p. 132.
63. *Ibidem*, p. 105; *Istoria României...* I, 1960, p. 71. Prezența toponimicului *argiš*, *argis*, «hauter, élévation de terrain» și în limbile turcice (N. Drăganu, *op. cit.*, p. 532) îl explicăm, fie datorită strînsei asemănări și a contactului dintre culturile proto-indoeuropene cu cele turcice (cf. G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 25); fie unui fenomen de substrat indo-iranian la populațiile peste care s-au suprapus cele de limba turcă.

Rădăcina o deducem din i.-e. *ardi* -, gr. ἄρδις («Pfeilspitze, Stachel», WP. I, p. 83).

64. Pr. I. Ionescu, *Legendă și adevăr istoric în cîntecul bătrînesc al Mînăstirii Argeșului: Balada Meșterul Manole*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 1—2, p. 191—215.

ÎN LEGĂTURĂ CU PROBLEMATICA LOCALIZĂRII PRIMEI CAPITALE A STATULUI FEUDAL AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI

Discutata problemă a localizării geografice şi cronologice a primei capitale a Ţării Româneşti s-a bucurat de atenţia susţinută a istoriografiei noastre mai vechi, dar cu precădere a celei contemporane, îndeosebi după cercetările arheologice făcute în anul 1920, la Argeş, cînd prin descoperirile neaşteptate şi spectaculoase, privind o perioadă istorică de un deosebit interes, s-a creat o nouă optică în problemă, caracterizată prin subestimarea valorii prudenţei atît de necesare în orice cercetare ştiinţifică.

Reluarea, astăzi, a cercetărilor arheologice la Argeş a reactualizat tema, fapt care ne-a determinat să ne exprimăm punctul de vedere, generat şi ca o consecinţă obligatorie a cercetărilor şi descoperirilor făcute în ultima vreme de către activul de istorie al Muzeului din Cîmpulung. Punerea în circuitul de informare a noilor date, obţinute, considerăm că poate constitui, măcar în parte, un aport în ansamblul eforturilor comune pentru depăşirea stadiului nebulos al presupunerilor şi ipotezelor de lucru, unele neacceptate de exigenţa ştiinţifică şi pentru corectarea termenului «capitală», folosit generic şi oarecum la întîmplare, prin minimalizarea conţinutului său firesc, specific şi just fundamentat.

Socotim că o capitală poate exista în cadrul unei formaţii teritoriale, politice, prestatale, obişnuit mai restrîns ca arie geografică; în cadrul unui stat care se bucură de autonomie, adică de dreptul de a-şi stabili singur normele de organizare internă, rămînînd însă subordonat politic îndeosebi în problemele externe faţă de un alt stat, care este suzeranul său, faţă de care se află în situaţia de dependenţă-vasalitate (caracteristică prin excelenţă în perioada medievală); în cadrul unui stat care posedă în totalitate atributele caracteristice şi fundamentale de stat. În acest caz este vorba de organizarea unei naţiuni, în totalitate sau în parte, pe un teritoriu delimitat, sub o conducere politică-administrativă centrală în linii mari, avînd un centru sediu oficial drept capitală a statului şi prevalîndu-se, ca instituţie politico-juridică-teritorială, în relaţiile internaţionale de atributele suveranităţii şi independenţei.

Teritoriul istorico-geografic al Ţării Româneşti a cunoscut toate trei fazele şi considerăm că problema capitalei trebuie analizată, judicios, sub acest triplu aspect. Pentru prima fază, cea prestatală, este evident că nu sînt cunoscute centrele-capitale ale micilor formaţii politice româneşti, atestate documentar în Diploma dată cavalerilor ioaniţi, în anul 1247, de către regele Ungariei Bela al IV-lea, de vreme ce însăşi localizarea geografică a acestor formaţii (ale lui Ioan Farcaş, Litovoi, Seneslau) nu constituie o exactitate riguros şi peremptoriu dovedită; iar dacă existenţa lor este indiscutabilă, localizarea lor precisă este doar prezumată.

Analizăm faza a doua, respectiv cea realizată prin acţiunea de centralizare, de comasarea politică, a formaţiilor amintite, de către un voievod, adică de un şef militar (voje — ostaş, voda sau vozda — conducător) cu numele de Litovoi sau Lython (poate cel din diploma Ioaniţilor) care — potrivit Diplomei lui Ladislau al

IV-lea (cu data de 8.1.1285) privind pe magistrul Gheorghe — cade în lupta pornită împotriva suzeranului său și, ca urmare, amintitul magistru «iar a așezat tributul nostru în acele părți» [1].

Barbat, fratele și succesorul eroului Litovoi (problema asocierii la domnie nu intră în cadrul studiului de față), care își păstra în 1277, teritoriile și situația politică [2], fiindu-i recunoscută autonomia, însă rămîne dependent față de suzeranul maghiar, avea o capitală, centru politic-administrativ reclamat cu necesitate de existența unui teritoriu întins [3] și de calitatea lui de șef față de căpeteniile teritoriilor mici ce formau statul său. Unde a fost această așezare-capitală? Unde a fost capitala acelei formații — de asemenea în fază de început de centralizare politică —, condusă succesiv de către Seneslav și Tihomir, și admisă unanim în stînga Oltului?

Pentru această a doua perioadă, în sistemul periodizării propuse de noi este acceptată prezumția că au existat două așezări — fie chiar numai în fază de tîrguri —, singurele cunoscute documentar, deși ceva mai tîrziu, dar cu dovezi ce depășesc domeniul ipotezei, întrucît în momentul de față există atestări asupra viețuirii acestora în acel timp. Fără îndoială nu poate fi vorba decît de așezările de la Argeș și de la Cîmpulung.

Documentar (după cunoscuta lespede tombală din anul 1300 a comitelui Laurenție de Longocampo), am fi obligați să dăm întîietate, ca început de existență, Cîmpulungului. Documentul epigrafic în speță infirmă însă posibilitatea acceptării existenței unei capitale la Cîmpulung înainte de începutul secolului al XIV-lea, întrucît prezența la Cîmpulung a unui conducător, comite, probabil sas, ca reprezentant al regelui Ungariei, exclude ipoteza aceasta și întărește și opinia că numai în timpul quasi-interregnului din Ungaria, dintre anii 1301—1308, cauzat de stingerea dinastiei arpadiene, cu tulburările și luptele pentru succesiunea la coroana Sfîntului Ștefan, a putut exista conjunctura favorabilă ca așezarea Cîmpulungului să treacă în stăpînirea unui voievod român [4], situație care se confirmă de altfel și prin faptul că, după moartea lui Laurențiu, nu mai aflăm comiți conducători aici, acesta fiind ultimul cunoscut.

Rămîne deci, prin eliminare, așezarea de la Argeș, care se afla indiscutabil în componența rezultantei statale românești din această a doua fază: formațiune politică dezvoltată, context teritorial în care fusese înglobat și voievodatul lui Seneslav din stînga Oltului [5], respectiv cel condus ulterior de Tihomir, rezultantă statală aflată însă sub dominația suzeranității regilor maghiari.

Strict documentar vorbind, Argeșul nu este atestat ca atare decît din anul 1330. În Diploma din 17.X.1336, care precizează că regele Carol Robert și voievodul Transilvaniei ajunseseră cu armata, în campania din 1330 împotriva lui Basarab, «sub castro Argyas».

Dar în afară de faptul că identificarea cetății Argeș cu așezarea civilă a Argeșului este încă susceptibilă de discuții legitime, însăși Diploma în cauză este pe

1. *Documente privind Istoria României*, B. Țara Românească, XIII—XV, p. 6—8.
2. *Istoria României*, II, p. 147—148.
3. Extinderea teritorială s-a făcut în anul 1273, iar lupta cu magistratul Gheorghe s-a dat mai tîrziu. Cf. *Istoria României...*, loc. cit.
4. Flaminiu Mârțu și I. Huidubețiu, *Cîmpulung-Muscel medieval*, în «Studii și articole de istorie», Editura Societății de Științe Istorice și Filologice din R. S. România, XI (1968), p. 30
5. E. Vîrtosu, *Titulatura, domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova*, p. 132.

drept cuvînt suspectă, conținînd, ca transumpt, o judecată a judelui curții, datînd din 11.XI.1336, deci cu 24 de zile mai nouă decît însăși emiterea documentului. Iar Diploma regelui Ludovic cel Mare din 30.VI.1347, care permite datarea pentru anii 1330 a Argeșului, n-are suficientă autoritate, regele fiind atunci doar în vîrstă de 4 ani și deci neputîndu-și aminti personal despre episodul războiului în cauză. Totuși găsirea la Argeș sub pavimentul altarului bisericii Sfîntul Nicolae Domnesc cu ocazia cercetărilor arheologice efectuate de V. Drăghiceanu) a unei monede emise între 1272—1290, de Vladislav Cumanul[6] și interceptarea recentă acolo a unui nivel arheologic din a doua jumătate a secolului al XIII-lea (peste care se suprapune Casa domnească de la sud)[7] fac plauzibilă existența unei capitale, ca centru politic-administrativ, în această etapă de început a Țării Românești, ca stat feudal condus de un voievod (fie el Seneslav, Tihomir sau Basarab), voievod acceptat de feudalii locali să conducă o stăpînire politică unitară, pentru a le asigura propriile interese de clasă și apărarea mult mai eficientă a țării împotriva pericolului extern.

De observat însă că primele semnalări documentare atestînd pe Basarab, fie în 1317 (ca participant la luptele de la Mehadia dintre unii feudali și regele maghiar), fie mai tîrziu, în 1324, îl menționează ca «Basarab waievodam nostrum transalpinum», deci simplu voievod[8]. Într-adevăr, documentar titlul de mare voievod îl aflăm dat pentru prima oară lui Basarab în textul grafitului de la Argeș, care consemnează moartea lui, în 1352, la Cîmpulung, și apoi pe lespedea funerară din 1364 a urmașului său Nicolae Alexandru, care este arătat ca fiul lui «velikago Basarab voevod», deci al marelui Basarab voievod, el însuși Nicolae Alexandru fiind: «velichi i samodrajavni gospodar» (ultimul cuvînt-titlu fiind în formă monogramatică), adică mare și de sine domn stăpînitor.

Titulaturile acestea, cum a arătat E. Vîrtosu[9], marchează o creștere a importanței politice, starea de independență statală, o situație de mare prestigiu, pe lîngă cel vechi de «voievod», conducător de oaste; în timp ce termenul de «dominus» stăpîn, fiind folosit în lumea feudală din jur, între care de regele Ungariei, față de care Basarab, după victoria românilor la Posada (9—12 noiembrie 1330), se manifestă pe planul relațiilor internaționale de la egal la egal.

În contextul celei de a treia etape — respectiv a statului feudal închegat definitiv și cu independența consacrată prin victoria armelor, cînd domnul, marele voievod, are prerogativa exclusivă de a reprezenta statul, liber de fapt și de drept, care în virtutea lui «dominium eminens» îi aparține ca o moșie a sa —, capitala credem a nu mai fi fost la Argeș.

Lăsăm la o parte semnificația cuvintelor de «singur stăpînitor», cuprinse, de acum înainte, în titulatura voievodului și care se referă la practica asocierii la domnie, problemă ce are implicații cu dualitatea unor capitale. În acest caz, în chip firesc, una din cele două capitale era cea principală și oficială și numai în legătură cu aceasta sînt analizate în studiul de față împrejurările ce au determinat fixarea acestui centru într-un loc sau altul, într-o anume perioadă de timp.

6. V. Drăghiceanu, *Curtea Domnească de la Argeș*, în «Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice», X—XVI (1923), p. 150.

7. «Studii și Cercetări de istorie veche», 4/1968, p. 694.

8. *Istoria României*, II, p. 150, Hurmuzacki, vol. I, nr. 467, p. 592.

9. E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 146 ș.u., 193—194 ș.u.

Lăsăm la o parte de asemenea coexistenţa unor curţi, capitale locale sau cu caracter temporar-ocazional, frecvente în uzul statului medieval — ca fiind necesitate mai mult de interesele personale, familiare-gospodăreşti ale domnului ţării —, şi vom urmări exclusiv temeiurile care au conferit adevăratei curţi calitatea de principal centru al desfăşurării activităţii conducerii oficiale de stat.

Eliminăm, de asemenea, de la început orice motivare forţată în favoarea unei aşezări în detrimentul alteia, prin localizarea capitalei datorită unei întîmplări fortuite, ca ipoteza distrugerii centrului de la Argeş în urma invaziei lui Carol Robert. Într-adevăr, din nici un document cunoscut pînă astăzi [10] nu reiese că a fost o luptă soldată cu cecerirea cetăţii sau a oraşului Argeş, care ar fi fost distrus, ceea ce ar fi impus mutarea capitalei la Cîmpulung.

Menţiunea documentară este clară: «sub castro Argyas», deci armata se găsea desfăşurată şi în faţa cetăţii şi atît. Iar identificarea eventuală a unui incendiu, chiar dacă se va proba în chip peremptoriu că a fost general şi total asupra ariei respective, nu implică admiterea că incendiu acesta ar fi urmarea unei bătălii, întrucît asemenea calamitate era endemică în perioada feudală, datorită folosirii cu pondere a lemnului şi a şindrilei chiar la construcţiile din piatră şi, de asemenea, lipsei de eficienţă în prevenirea şi combaterea unor asemenea sinistre. Motivele care dau ascendenţă ipotezei că la Cîmpulung a fost capitala lui Basarab, ca mare voievod al statului feudal — unitar şi liber —, sînt fundamentate în primul rînd pe existenţa cu precădere aici a condiţiilor de dezvoltare a unui proces social-economic zonal şi local, generator al unui centru politic — administrativ corespunzător, ca lege obiectivă a dezvoltării societăţii.

Condiţiile geografice ale aşezării Cîmpulungului — vecinătatea apropiată a acestuia cu străvechea arteră de circulaţie pentru mărfuri, călători, armate, existentă de-a lungul rîului Dîmboviţa şi care prin trecătoarea Branului făcea legătura cu Transilvania încă din perioada dacică (cum s-a confirmat prin descoperirea marelui «emporium» de la Cetăţenii de pe Dîmboviţa [11], aşezare unde o activă viaţă economică a fost reluată în perioada medievală, începînd cu primele decenii ale secolului al XIV-lea) — au influenţat direct o anumită dezvoltare a Cîmpulungului în pragul dintre secolele al XIII-lea şi al XIV-lea ca centru activ de producţie şi vehiculare economică (locul unde, la 1368, a fost încheiat primul tratat economic cunoscut în istoria comerţului românesc şi prima vamă externă), pe care aşezarea Argeşuui n-a avut-o la acelaşi nivel.

Teza rămîne valabilă, chiar dacă viaţa Argeşului s-a dovedit comtemporană Cîmpulungului, cum arată o bisericuţă mai veche, prezumată o dată cu istoricul Aurelian Sacerdoţeanu şi confirmată prin descoperirea ei recentă de către arheologul N. Constantinescu, în interiorul bisericii Sfîntul Nicolae Domnesc, căreia i-a preexistat. Potrivit opiniilor unor specialişti din trecut şi de astăzi, fundamentele bisericii Mînăstirii Negru Vodă din Cîmpulung cuprinde materiale cu profiluri romanice şi aparţin unei bazilici cu trei nave şi stîlpi pătraţi, oglindind astăzi evident o soluţie de necesitate şi inadecvată din punct de vedere arhitectonic,

10. Inclusiv cele inedite pînă deunăzi, publicate în 1964 la Budapesta de G. Györfiy, în Törtenelmi Szemle, 3—4, p. 537—568 şi comentate exhaustiv şi judicios de Maria Holban (*Raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină*, în «Studii», 20, 1/1967, p. 3—45).

11. Flaminiu Mîrţu, *Contribuţii la cunoaşterea vieţii dacilor de pe valea superioară a rîului Dîmboviţa*, în «Studii şi articole de istorie», V (1963), p. 13—27.

încît cronologic construcția «ab antiquo» aparține neapărat plinului secolului al XIII-lea [12].

Faptul justifică și întărește chiar existența unui centru demografic, deservit de o bazilică a cărei vechime, ca atare, nu-și află corespondențe similare la Argeș, în stadiul cunoștințelor actuale, chiar dacă cetatea de la Poenari (prin turnul pătrat, cel mai vechi din construcție, legat poate de un comite Conrad) [13] poate fi considerată tot din secolul al XIII-lea. Trebuie reținut însă că Cetatea Dîmboviței de sus, de la Cetățenii de pe valea superioară a rîului Dîmbovița (astăzi în județul Argeș), coboară, cu ultimul monument descoperit de cercetătorul Dinu V. Rosetti [14], în prima jumătate a secolului al XIII-lea și legăturile acesteia cu Cîmpulungul devin evidente datorită distanței mici ce le separă și comunității de cultură materială constatatată.

Monumentele de cult din Cîmpulung: Bărăția și Klosterul — mînăstire dominicană astăzi dispărută —, pe linie de datare, potrivit ultimei periodizări făcute monumentelor de cult catolice de aici [15], aparțin celei de a doua jumătăți a secolului al XIII-lea, respectiv primei jumătăți a secolului al XIV-lea, pe cînd biserica Sîn Nicoară — considerată pentru Argeș ca fiind un argument de viață urbană veche — este datată cronologic pe la sfîrșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea și nicidecum mai veche [16], fiind destinată, cu destulă certitudine, cultului ortodox.

La Cîmpulung, de asemenea, unele sondaje efectuate sistematic au descoperit, în poziție stratigrafică, în incinta Mînăstirii Negru Vodă, ceramică din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, într-un nivel arheologic cuprinzînd și un pavaj de amploare din bolovani de rîu, constatare ce nu poate fi minimalizată [17].

Construcțiile civile, de asemenea, aflate în incintele celor două curți domnești de la Argeș și de la Cîmpulung aduc, la rîndul lor, contribuții revelatoare în problema urmărită.

La Argeș, cercetările arheologice, recent publicate [18] au datat Casa Domnească de pe latura de sud a incintei în prima jumătate a secolului al XIV-lea, respectiv partea cea mai veche, prispa fiind adăugată de Neagoe Basarab. De asemenea, nivelul arheologic de aici (fundația de piatră a unei construcții peste care se suprapune Casa Domnească) aparține primei jumătăți a secolului al XIII-lea și atestă o viață veche, dar, firește, nu confirmă, prin nimic încă, existența la Argeș a unei capitale — după Posada — dată cînd este unanim admisă existența peremptorie a statului feudal al Țării Românești în plenitudinea atributelor sale pe plan intern și internațional și despre ai cărei primi doi conducători succesivi există dovezile materiale bine cunoscute că au murit și au fost înmormîntați (Nicolae Alexandru) la Cîmpulung.

Și la Cîmpulung avem dovada concretă a existenței unei case domnești în aceeași perioadă. Muzeul Cîmpulung, în urma unor săpături arheologice efectuate

---

12. V. Vătășianu, *Istoria artei feudale in Țările Române*, p. 130—131.
13. I. Lepădatu, *Cetăți*, p. 177; Ghika-Budești, *Muntenia*, I, p. 122.
14. «Studii și Cercetări de Istorie veche», 4/1968, p. 693.
15. Pavel Chihaia, *Monuments gothiques dans les anciennes résidences de Valachie*, în «Revue roumain d'histoire de l'art», II, 1965, p. 80.
16. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 138.
17. Cercetări efectuate de activul Muzeului Cîmpulung-Muscel, în 1968 și 1969, inedite, cu ocazia săpării gropii pentru depozitarea varului stins necesar reparațiilor zidului din incintă.
18. N. Constantinescu, *Cercetarea arheologică de la Curtea Domnească din Argeș*, în «Studii și comunicări — Muzeul Pitești», I, p. 131, Pitești, 1968; Idem, *Basarab I, Tihomir și poate Seneslau* în «Magazin istoric», IV, 4 (37) 1970, p. 68.

în incinta Mînăstirii Negru Vodă din oraș[19], împreună cu Institutul de Arheologie al Academiei Republicii Socialiste România, au descoperit în anul 1963, sub o manta de morminte civile din secolul al XVI-lea pe care le taie Casa Domnească de astăzi, construită de Matei Basarab în 1635, un nivel arheologic cuprinzînd ceramică proprie secolului al XIV-lea, depuneri aflate pe un paviment de cărămidă ce merge în direcția substrucțiilor din bolovani de rîu a vechei pivnițe[20] peste care Matei Basarab a ridicat clădirea menționată.

Pivnița de proporții, de acest tip, este construită cu bolta «en berceau», semicilindrică, sprijinită pe arcuri dublouri, cu aceeași curbură, care pornesc din zidul de sprijin dar care se termină înainte de a atinge pavimentul, la 1 metru înălțime față de nivelul acestuia. Tipologic aceste bolți aparțin secolului al XIV-lea, fiind mai vechi chiar decît cele sprijinite pe arcuri-dublouri ce pornesc chiar de la nivelul pavimentului. Ambele tipuri preced cu mult bolțile executate tot «en berceau» susținute însă prin arcuri-dublouri sprijinite pe console, de obicei din piatră. Pivnița aparține unei clădiri de proporții din secolul al XIV-lea cu desfășurare către sudul incintei; calitatea construcției de «casă domnească» din epoca amintită depășește chiar în stadiul mai restrîns al cercetărilor actuale domeniul simplei supoziții, dat fiind contextul condițiilor de ansamblu documentar și faptic în care se află.

Nu avem cu nimic dovedită o deosebită dezvoltare demografică și economică a așezării de la Argeș, măcar la paritate cu Cîmpulungul primelor trei decenii din secolul al XIV-lea, localitate care a fost, incontestabil, și un centru de mare importanță pentru posesiunile ungare transalpine, de vreme ce aici și nu în altă parte a existat un comite, conducător politic, administrativ și militar, care a încheiat, cu moartea sa în 1300, poate un șir de antecesori, despre care încă nu știm nimic.

Este unanim admisă astăzi venirea la Cîmpulung, în prima jumătate a secolului al XIII-lea, a numeroși meșteșugari din Transilvania, care găseau aici o regiune bogată, unde în conviețuirea cu masa românească a localnicilor își puteau desface mai ușor produsele lor, de bună calitate, confecționate după modelul apusean[21]. De altfel măiestriei meșterilor de podoabe cîmpulungeni se atribuie chiar parte din inelele aflate în mormintele domnești de la Argeș[22]. Faptul acesta reflectă, neîndoielnic, nivelul calitativ ridicat și diversitatea specializată a preocupărilor productive ale populației Cîmpulungului în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, dar el reprezintă urmarea unei faze premergătoare, începută cel mai tîrziu

19. Rezultatele publicate cf. Flaminiu Mîrțu, *Știri noi asupra complexului istoric al Mînăstirii și Curții Domnești din Cîmpulung-Muscel*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 11—12, p. 1012—1043; în «Studii și cercetări de istorie veche», 4/1964, p. 566; și în «Dacia» Noua serie, VIII, 1961, p. 401 (cronica).

20. In acest sens Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, II, p. 193, ocupîndu-se de clădirea în cauză, a denumit-o «egumenească».

21. Emil Lăzărescu, *Despre piatra de mormînt a comitelui Laurențiu de Cîmpulung*, în «Studii și cercetări de istoria artei», IV, 1—2/1957, p. 125. Chiar *Letopisețul Țării Românești*, scris în limba arabă și aflat la Mînăstirea Deir-es-Sir, de lîngă Beirut, redactat de Patriarhul Macarie Zaim al Antiohiei, în anii 1656—1658, cel mai vechi manuscris cunoscut al unei cronici, de redacție unitară, asupra Țării Românești, menționează importanța orașului Cîmpulung, ca existent deja, în anul 1292, la «cucerirea lui Negru Vodă» (cf. Virgil Cîndea, *Letopisețul Țării Românești 1292—1664*, în «Studii», t. 23, nr. 4/1970, p. 681).

22. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 455, Flaminiu Mîrțu, *Reprezentarea florii de crin pe inele, în Țara Românească, în sec. XIV-XVI*, în «Studii și cercetări de istoria artei», 1/1969, p. 123—130.

către jumătatea secolului al XIV-lea, cînd atari profiluri de producție suprastructurală, reflexe ale unei solide baze economice, nu sînt cu nimic atestate, pînă astăzi, în viața așezării de la Argeș din acel timp.

Pe de altă parte binecunoscutul grafit de la biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș, atestînd moartea lui Basarab la Cîmpulung, mărturisește implicit că acesta ca mare voievod și-a avut scaunul de reședință la Cîmpulung, după cum ulterior, păstrînd tradiția primei capitale statale libere, fiul și urmașul său Nicolae Alexandru l-a avut de asemenea la Cîmpulung, unde a și fost înmormîntat, cum atestă, fără dubiu, lespedea sa tombală păstrată și astăzi. Nu se cunosc într-adevăr documente date și datate de Basarab, din Cîmpulung, dar faptul nu este prea neobișnuit și nici categoric în concluzii, deoarece nici de la Radu I, tatăl lui Dan și Mircea cel Bătrîn, nu posedăm pînă astăzi nici un document de cancelarie, deși cronologic a fost al patrulea domn al statului feudal închegat al Țării Românești, atestat cu certitudine prin emisiunile sale monetare.

Considerăm de asemenea util de semnalat că în anul 1964 pe aria orașului a fost descoperită o monedă purtînd tamgaua hanului tătar Bir-di-Bek, contemporanul lui Basarab, emisă de Azak-Azov, în 1351 [23].

Fără îndoială că numai cu o singură prezență de acest fel nu putem spune prea mult, dar nici nu putem greși prea mult, considerînd că — după luptele voievodului român cu tătarii (în al treilea deceniu al secolului al XIV-lea), către sfîrșitul domniei sale — prezența unui atare semn monetar, vehiculat în zona Cîmpulungului, indiferent motivul: relații comerciale, solii etc., este neîndoios mai îndreptățită și mai cu precădere aici decît în altă parte, deoarece Cîmpulungul nu reprezintă o simplă așezare, lipsită în perioada respectivă de o importanță economică și politică, ceea ce ar justifica mai greu prezența purtătorului monedei aici.

După înfățișarea argumentelor de mai înainte, încercăm să sintetizăm demonstrația noastră, sub semnul rezervei pe care o impune stadiul în care se află această problemă. În acest context vom formula periodizarea și localizarea capitalelor, pentru perioadele avute în vedere.

Argeșul a fost un centru politic administrativ, politic, local, devenit la sfîrșitul secolului al XIII-lea — începutul secolului al XIV-lea capitala statului feudal al Țării Românești, o dată cu cristalizarea și existența virtuală a acestuia, dar incomplet din punctul de vedere al totalității prerogativelor juridice recunoscute de dreptul internațional medieval.

În schimb, după consacrarea stării de independență, fixarea capitalei la Cîmpulung a fost firească și necesară. În primul rînd pentru că aici exista un centru demografic cu pondere, după cum dovedesc cele trei monumente de cult (din jurul anului 1300) care îl deserveau: o bazilică — viitoarea biserică a Curții Domnești —, Klosterul și Bărăția. Acest centru avea o așezare geografică avantajoasă producției, prin posibilitățile de vehiculare economică deosebită, între cele două versante ale Carpaților, datorită străvechii trecători a Branului, din apropiere. Aceste avantajoase condiții de ansamblu depășeau condițiile pe care le oferea Argeșul și nu puteau fi ignorate în situația nouă și importantă pe care o dobîndise statul în noua sa fază. În al doilea rînd pentru că stabilirea capitalei **chiar în**

23. Determinarea a fost făcută de Octavian Iliescu de la Biblioteca Academiei R. S. România — Cabinetul numismatic.

inima acestei zone, în masa românească eliberată și alipită cu un sfert de veac în urmă, constituia o afirmare în plus a stării de independență a țării și de luare în stăpînire definitivă și de drept a acestei regiuni. Era o replică definitivă dată acum coroanei maghiare, fosta suzerană angevină care a socotit întotdeauna că teritoriile transalpine, eliberate de către Basarab, au fost pierdute «în prejudicium sacri diadematis regii».

Considerăm deci Cîmpulungul a fi fost, după 1330, prima capitală a statului feudal al Țării Românești, închegat definitiv și liber, în plenitudinea atributelor sale fundamentale, pe plan intern și extern: conducere politică centrală, suveranitate și independență. Moartea lui Basarab, confirmată peremptoriu la Cîmpulung, moartea și prezența mormîntului fiului și succesorului său Nicolae Alexandru, tot la Cîmpulung, constituie un argument a cărui materialitate nu poate fi infirmată și care se integrează logic, prin cele arătate mai sus, în acel complex geografic, economic arheologic și arhitectural și în acel prestigiu românesc al vremii, ca o realitate obiectivă a dezvoltării societății.

Între timp, creșterea influenței catolice la Cîmpulung, sprijinită și pe cele două biserici locale de acest rit, a determinat pe voievozi să înfrîneze această influență, prin întărirea Ortodoxiei care avea să servească și de suport domniei, fundamentate teocratic. În acest fel domnia putea contracara și se putea sustrage de sub influența catolică ce camufla scopurile politice ale vechilor suzerani, care încercau să recîștige terenul pierdut.

Aceasta ar explica de ce s-a început — după unii într-al treilea deceniu [24] al secolului al XIV-lea, după alții mult mai tîrziu, iar după opinia noastră oricum înainte de 1352 (cînd exista neterminată, cum atestă grafitul zgîriat, înainte de tencuire, pe mortarul dintre două rînduri de cărămizi ale peretelui nordic al naosului, relatarea morții în acest an a lui Basarab la Cîmpulung) zidirea la Argeș a bisericii Sfîntul Nicolae Domnesc, biserică mai mare și mai importantă decît tot ceea ce se construise pînă atunci pe linie de cult, adică pentru a corespunde cerințelor reclamate de întărirea cultului tradițional ortodox și pentru a confirma forța și prestigiul de care se bucura statul independent al Țării Românești. Într-adevăr biserica Sfîntul Nicolae Domnesc se ridică la Argeș, unde, neexistînd decît un singur monument de cult catolic (puțin probabil și acesta, deoarece nu este sigur dacă Sân Nicoară a deservit vreodată cultul catolic), se prezenta un cîmp de acțiune ortodox cu totul liber pe plan spiritual. Același motiv a făcut pe Nicolae Alexandru ca în 1359 să întemeieze tot la Argeș prima Mitropolie a Țării Românești.

În prima parte a domniei lui Vladislav Vlaicu, cum atestă documentele din 25.XI.1369 și din 16.VII.1372, capitala statului se afla deja mutată la Argeș, așezare numită textual de voievod ca fiind, pe bună dreptate, «nostra residencia». Într-adevăr numai cu Vladislav I a început această fază de «residencia» la Argeș, cum arată judicios arheologul N. Constantinescu [25], conducătorul recentelor săpături efectuate la Curtea Domnească. Pînă la această dată (1369), așezarea de la Argeș fusese numai o curte locală, păstrată prin tradiție din perioada prestatală, dar unde acum, prin înființarea Mitropoliei, se creaseră deja condițiile pentru dezvoltarea unui puternic centru religios ortodox.

24. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 148.
25. N. Constantinescu, *Cercetarea arheologică de la Curtea Domnească...*, p. 126.

Acest suport al domniei, cu un conținut în conformitate cu tradiția spirituală ortodoxă a poporului, s-ar fi putut dezvolta doar cu mari greutăți în Cîmpulung, unde existau așezăminte și forțe catolice incontestabile, coordonate chiar de fervența confesională a soției voievodului: Doamna «Clara de Ungaria, voivodissa Wlacie»[26], cum i se adresau papii Inocențiu al VI-lea, în 1360 și Urban al V-lea, pentru darurile ce «voivodissa» le făceau cu regularitate bisericilor de la Roma. În schimb, la Argeș catolicii prezentau o însemnătate minoră, întrucît după cum am menționat, biserica Sân Nicoară n-a fost construită ca așezămînt de cult catolic[27], iar o episcopie catolică se știe[28] că avea să apară aici doar în anul 1381.

Pentru aceste motive capitala revine la Argeș, pentru rațiuni îndreptățite, generate de conjunctura vremii. Capitala revine la Argeș ca așezare geografică, dar revine cu conținutul juridic-politic schimbat, adică cu toate atributele de centru politic administrativ statal pe care le avusese înainte Cîmpulungul, prima capitală a Țării Românești; închegare, independență și suveranitate în relațiile externe. Dacă cea mai recentă interpretare identifică pe Vladislav-Vlaicu[29] ca titular al celebrului mormînt nr. 10 — considerat faptic pînă acum ca cel mai vechi mormînt voievodal din necropola domnească — din biserica Sfîntul Nicolae Domnesc de la Argeș, considerăm aceasta ca un argument în plus pentru confirmarea existenței capitalei Țării Românești la Argeș, începînd numai cu domnia lui Vladislav-Vlaicu.

Ca urmare reiese și mai întemeiată localizarea primei capitale a statului Țării Românești — în accepțiunea integrală a noțiunii, cu atributele sale interne și internaționale complete — la Cîmpulung, pentru care pledează, pe deasupra argumentelor obiective, economico-politice arătate mai sus, ca dovezi materiale necontestate înmormîntarea primilor doi titulari ai conducerii statului, respectiv a lui Basarab și Nicolae Alexandru, a căror domnie socotim că nu s-a putut exercita la Argeș.

Mai tîrziu, în decursul istoriei noastre, considerente obiective impuse de evoluția condițiilor luptei antiotomane, cu implicațiile ei, precum și cele impuse de ridicarea pe primul plan al drumului comercial al Dunării, au statuat asupra mutărilor capitalei oficiale[30] a Țării Românești mai întîi la Tîrgoviște și apoi la București.

FLAMINIU MÎRȚU

26. Ștefan Pascu, *Contribuții documentare la Istoria Românilor în secolele XIII și XIV*, în «Anuarul Institutului de Istorie Națională», Sibiu, 1945, p. 176.

27. V. Vătășianu, *op. cit., p. 138.*

28. P. P. Panaitescu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova...*, p. 459.

29. N. Constantinescu, *Basarab I, Tihomir...*, loc cit. în acest sens și P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 293—294.

ДОКУМЕНТАРЕ

COMPETENȚA ȘI ATRIBUȚIILE JUDICIARE ALE CLERICILOR ÎN SECOLELE XIV — XVIII

Mitropolitul și episcopii români se bucurau în eparhiile lor de deplină libertate în problemele spirituale. Ei puteau aplica clericilor supuși jurisdicției lor pedepse pentru unele abateri morale, dar așezarea sau scoaterea din funcție a egumenilor și arhimandriților mînăstirești precum și pedepsirea episcopilor, și a mitropolitului erau rezervate domnitorului, care nu putea fi tras la răspundere și pedepsit decît de «Dumnezeu și de conștiința sa» [1].

Competența judecătorească a preocupat pe domnitor încă de la începuturile statelor românești. Astfel, la 12 aprilie 1458 se întărește Episcopiei Romanului satele Leucășani și Dragomirești, cu mori și cu un pod peste Moldova, precum și două familii de țigani, cu o serie întreagă de privilegii cu mențiunea că: «și de asemenea cîți oameni ascultă de Mitropolie să nu aibă a-i judeca nici șoltuzii nici pîrgarii» [2].

La 13 martie 1466 Ștefan cel Mare scutește pe timp de 5 ani de toate dările pe locuitorii satului Negoiești, cu următoarea mențiune:

«Și de asemenea nici părcălabii de la Neamț, nici staroștii din acel ținut, nici globnicii lor, nici pripășarii, nici osluchariii, neci gonașii, urmăritori, nici pentru furt, nici pentru deșugubine, nici pentru fată răpită, și ori pentru ce faptă, nu pentru faptă mare, ori pentru mică, Mitropolitul, sau ai lui orînduiți să-i judece. Eară cui Mitropolitul nu are drept a-i face judecată, acela ispravă înaintea noastră, și întru toate a se îndreptăți. Eară alt jude asupra lor să nu aibă» [3].

Sfera autorității judiciare a Bisericii în raport cu cea a autorității civile a fost definită în Moldova de către Vasile Vodă Lupu în anul 1649. Canoanele bisericești privitoare la judecarea clericilor căzuți în oarecare vină erau necunoscute sau nebăgate în seamă de către autoritățile civile [4]. Din cauza aceasta un cleric, în caz de abatere, era judecat de oricine apuca mai întîi dintre funcționarii civili;

1. Melchisedec, *Cronica Hușilor și a Episcopiei*, București, 1869, p. 118. În continuare se va cita: *Cronica Hușilor...*

2. Melchisedec, *Cronica Romanului și a Episcopiei*, București, 1874, p. 120. În continuare se va cita: *Cronica Romanului...*

3. *Cronica Romanului...*, p. 128.

4. Simion Reli, *Relațiile dintre Biserică și Stat în România veacurilor trecute*, în «Candela», nr. 1—12 1933, p. 21—43.

pîrcălabi, globnici, deşugubinari, sau alţi slujbaşi domneşti, încît clerul nu mai ştia de care autoritate judiciară depinde şi unde să-şi caute judecata legală.

Cartea românească de învăţătură (1646) nu specifica nimic în materie de competenţă judecătorească şi nici cu privire la modul judecării clericilor. Se prevedeau anumite pedepse în legătură cu o serie de infracţiuni, însă aceste dispoziţiuni erau adeseori neclare [5].

În urma unor plîngeri din partea clerului, Vasile Lupu a convocat în 24 februarie 1649 Sfatul Ţării şi cercetînd dispoziţiunile pravilei bisericeşti în această chestiune, s-au stabilit următoarele principii judiciare cu privire la cler, pe care domnul le-a promulgat apoi prin următorul hrisov domnesc:

«Adică Domnia mea, împreună cu tot sfatul nostru, cu boierii cei mari şi cei mici, pentru rîndul rugătorilor noştri, călugărilor şi a călugăriţelor şi a preoţilor şi a diaconilor mireneşti, şi a tot clirosul bisericii, cîţi sînt de biserică clerici adică ţîrcovnici, de care lucru, am înţeles Domnia mea, cum cine să prilejueşte mai iute, să înţeleagă de vre-o greşeală să fie făcut vre unul dintru dînşii, acela să aleargă nainte dei pradă şi-i globeşte, ori pîrcălabi, ori globnici, ori deşugubinari, ori fie ce scaun va fi, şi nu ştiu ei la cine vor miarge să-i judece. Ce i trag în toate părţile. Într-aceea Domnia mea, înţelegînd de jaloba lor, am căutat şi am cercetat şi la sfînta pravilă a biserici, ce judeţu va arăta să-i judece pre unii ca · ceşti ce mai sus scriem, cu judeţu mirenescu, au cu judeţu sufletescu, la boerii vor merge au la vlădici. Deci sfînta pravilă aşia porunceşte şi învaţă. Afară de moarte, ori cîte greşale vor hi, nici un judeţu mirenesc să n-aibă a-i judeca, numai carele va face moarte de cei de beserică, cu acela va avea treabă Domnia. Iară la alte vine şi greşale să nu aibă nici o treabă cu dînşii fără numai vlădicii. Pentru aceea Domnia mea poruncesc tuturor împreună, boierilor celor mari, şi celor mici pîrcălabilor şi vătajilor de pre la ţinuturi, şi globnicilor şi deşugubinarilor sau fie cine va fi de acum înainte toţi să ştie. Cum s-au socotit şi s-au tocmit cu sfînta pravilă şi cu tot sfatul Domniei meale cu episcopii să aibă treabă Mitropolitul cu toţi episcopii a-l judeca, iar cu călugării şi cu călugăriţele şi cu preoţi şi cu diaconii mireneşti, şi cu Ţîrcovnicii, ca să aibă treabă ai judeca şi ai cerceta, şi ai globi cine-şi după deala sa. Pre cei din eparhia Mitropolitului şi aibă treabă mitropolitul, pre cei din eparhia Romanului, episcopul de Roman, pre cei din eparhia Rădăuţilor, episcopul de Rădăuţi, pre cei din eparhia Huşilor, episcopul de Huşi. Altul nime să nu aibă treabă nici cu unii de aceştia ce mai sus scriem, nici cu casele lor, măcar cine ce greşeală va face. Nime să nu-i prade, nici să-i globească, ce de se va întîmpla vre un lucru ca acela să nu poată aştepta acel năpăstuit, de va avea nescine vre o nevoie ca aceia să-l prinză pre unul ca cela şi să-l ducă la vlădicu său în care eparhia va fi să-l judece după deala sa, pre dreptate; şi cu sfînta pravilă. Iară altul nime să nu aibă treabă cu dînşii. Aşijderea şi de cuscrii şi de cumătrii şi de cununii, şi de sînge amestecat, şi de aceia ce petrec din afară de leage, după obiceiul creştinesc pre aceştia pre toţi ca să aibă a cesta cu sfînta pravilă părinţii şi rugătorii noştrii. Vlădici ce mai sus scriem cineş eparhia sa carele şi după deala lui fie în ce loc va fi ori la oraş ori la sat domnesc ori boieresc sau călugăresc sau la slobodzie sau fie în ce sat în ţara Domniei mele, altul nime să nu aibă treabă a-i judeca şi a-i certa. Şi aceasta s-au întocmitu şi s-au întăritu nu într-alt chip ce după cum scrie la sfînta pravilă şi cu tot sfatul Domniei meale, iară carele nu va asculta şi va călca pravila Domniei meale, unul ca acela se va judeca ca pre un călcător de lege: întraltu chip nu va fi...» [6].

Din acest hrisov se desprind următoarele principii:

a) Orice vinovăţie a unui preot sau a oricărui membru din cler se sancţionează prin judecata bisericească. Sînt exceptate crimele de omor, pe care le judecă Divanul domnesc;

b) Intră în competenţa judecăţii bisericeşti cazurile de rudenie, divorţ şi concubinaj;

5. Cf. *Carte românească de învăţătură*, 1646, Ed. Academiei, Bucureşti f.a. p. 179.
6. *Cronica Huşilor...*, p. 118—120.

c) Cel acuzat poate prinde şi duce la episcop pe asupritorul său;
d) Se instaurează principiul dreptăţii şi al aplicării pravilei.

Gheorghe Ghica Vodă, prin hrisovul din 22 mai 1658, confirmă aşezămîntul făcut în 1649 de Vasile Lupu, privitor la neamestecul autorităţilor civile în chestiunile de judecată ale personalului bisericesc, afară de crima de omor, care va fi judecată de Divan. Jurisdicţiei bisericeşti sînt supuşi: preoţii, diaconii, monahii şi clericii inferiori. Hrisovul este identic cu cel din 1649 al lui Vasile Lupu.

La 24 decembrie 1675, Antonie Ruşet voievodul Moldovei dă împreună cu Sfatul Ţării un nou hrisov [7], prin care se stabileşte modul cum va fi judecat pe viitor clerul. Acest hrisov nu era altceva decît o promulgare din nou a legiuirii lui Vasile Lupu din 1649 cu privire la sfera de judecată a clericilor.

Deosebirea constă numai în aceea că se dă o mai mare întindere personalului supus acestei judecăţi, asimilînd cu clerul pe fiii şi fiicele clericilor, năimiţii şi năimitele lor, toate breaslele şi tot «clerosul bisearicei căţi sunt de besearică clericii», adică ţîrcovnicii.

În afară de aceste două hrisoave cu caracter legislativ, s-au mai dat o serie de circulare în acest sens.

În anul 1667 Iliaş Alexandru Voievod dă un ordin către toţi dregătorii, globnicii şi deşugubinarii «să nu învăluie în năpăstuiri şi gloabe» pe călugării de la mînăstiri, pe preoţi, sau fiii şi năimiţii lor.

La 31 martie 1674, în urma sesizării episcopului Ioan de Roman, Vodă Cantacuzino ordonă autorităţilor:

Să lase în pace: «pe călugări şi pe călugăriţe şi pe preoţii mireneşti, şi casele lor, şi feciorii lor, carii sunt ne-însuraţi şi năimiţii lor; nici să-i globească, nici să-i judece de nici o greşeală, ci să aibă a-i giudeca şi a-i învăţa şi a-i certa, carele după deala lui, svinţia sa părintele Episcopul, după cum este legea creştinească, cu svănta pravilă, carii vor hi în eparhia svinţiei sale, şi iarăşi să aibă a socoti de cuscrie, de cumătrie, de sânge amestecat, oamenii ce petrec fără leage, nime să n-aibă treabă a-i opri sau a-i giudeca, ci cu giudecăţile lui Dumnezeu spre oameni ce vor petrece fără leage, iară svinţia sa părintele şi rugătoriul nostru, precum le scrie cărţile şi dela alţi Domni ce au fost mai inte de noi» [8].

În anul 1678, Dumitraşcu Cantacuzino dă ordin către toţi dregătorii să observe drepturile clerului în ceea ce priveşte judecăţile; totodată reînnoieşte privilegiile vechi ale preoţilor de a nu fi supuşi la alte dări.

În anul 1673 şi 1681, Duca Vodă reînnoieşte acest ordin şi zice:

«Aşişderea să aibă a cerca acolo la acel ţinut pentru sînge amestecat şi cari or fi petrecînd fărădelege pe anuu ca aceia să-i aibă a-i duce la scaunul sfinţiei sale şi a-i certa şi să-i globească precum va veni canonul pravilei. Voi, părcălabi şi slujitori să nu vă amestecaţi la gloabele şi judecăţile ce sînt vlădiceşti, că nu veţi păţi bine» [9].

În anul 1694 Constantin Duca întăreşte din nou acest drept. Iar la 9 ianuarie 1693, Constantin Duca înnoieşte şi confirmă legiuirea pentru sfera judecăţii bisericeşti, întocmai după cum fusese promulgată de Antonie Ruşet în anul 1675.

Constantin Duca dă episcopului Misail de Roman o carte domnească, la 6 octombrie 1693, în care reproduce legiuirea pentru sfera judecăţii bisericeşti dată

7. Bibl. Acad. R. S. România, pac. 61, doc. 102, publicat de D. Stănescu, *Viaţa religioasă la români şi influenţa ei asupra vieţei publice*, Bucureşti, 1906 p. 499—501, menţionat şi în *Cronica Romanului...*, part. I, p. 304—305.

8. *Cronica Romanului...*, part. I, p. 304.

9. *Cronica Huşilor...*, p. 145 şi D. Stănescu, *op. cit.*, p. 134—135.

la 9 ianuarie 1693; totodată îl împuternicește a o aplica în eparhia sa, și oprește pe celelalte autorități ale ținuturilor a se amesteca în judecarea personalului bisericesc [10].

Episcopul Misail se plînge lui Antioh Cantemir, la 28 ianuarie 1696, că pîrcălabii de Roman se amestecă în chestiuni de judecată bisericească. Domnul ordonă pîrcălabilor să nu se amestece:

«La oamenii care sînt cu deala svînții sale, să-i lase în pace să-i giudece svinția sa și să-i globească. Așijderea ei, cu meșterii și cu cioclii carii sunt acolo în tîrgu, să nu se amestece la giudețul lor, și părintele să aibă a-i giudeca și a-i globi, precum au fostu obiceiul de veacu» [11].

Nicolae Mavrocordat împuternicește prin cartea domnească dată la 16 martie 1710 pe episcopul Pahomie de Roman de a judeca personal, sau prin protopopul rînduit, personalul aparținînd clerului; de asemenea va judeca pricinile în legătură cu căsătoriile [12].

Prin regulamentele judecătorești ale lui Constantin Mavrocordat se prevedea o situație specială clerului. Clerul era judecat de reprezentanții Bisericii. Dacă însă un preot sau un călugăr avea judecată cu un mirean și era găsit vinovat preotul sau călugărul, se înființa episcopul, ca să dea pedeapsa; dacă era găsit vinovat mireanul, pedeapsa o dicta ispravnicul ținutului. În felul acesta se lua dreptul reprezentanților clerului de a pedepsi pe mireni, cum fusese obiceiul pînă acum pe moșiile mînăstirești, episcopale sau a altor instituții bisericești [13].

Ioan Mavrocordat dă episcopului Teofil carte domnească prin care confirmă drepturile lui de judecată bisericească în chestiunile privitoare la cler și la căsătorii [14]. Cartea domnească poartă data 1746 și are același cuprins ca cea dată de Nicolae Mavrocordat episcopului Pahomie în anul 1710.

Constantin Racoviță dă episcopului Ioanichie de Roman, la 5 aprilie 1750, o carte domnească prin care îl autorizează pe el cît și pe protopopii lui să judece clerul din eparhie: călugării, călugărițele, preoții, diaconii, feciorii și fetele lor, slujnicile și năimiții lor, tîrcovnicii și breslele de prin tîrguri; de asemenea, poate judeca procesele în legătură cu căsătoriile [15].

Tot Constantin Racoviță dă la 1 ianuarie 1751 o carte domnească dregătorilor judecătorești și administrativi să nu se amestece în afacerile satului posluşnicilor Episcopiei de Roman, ci să lase toată judecata și administrarea lor Episcopiei, după vechile documente care îi dau acest drept [16].

Scarlat Ghica, la 27 martie 1758, dă o carte domnească pe numele episcopului de Roman și al protopopilor (locul pentru numele protopopilor este lăsat în alb, lăsînd libertatea Episcopiei de a-i numi), prin care confirmă sfera judecății bisericești. Oprește pe ispravnici și pe pîrcălabi să se amestece în chestiunile de judecată bisericească. Această carte domnească cuprinde unele dispozițiuni în plus: a) Se specifică ce sînt tîrcovnicii: «cei chirotonisiți ipodiaconii și agnostii, care sunt nedeslipiți deapururea de la paza bisericilor»; b) Pentru abaterile ce se vor găsi prin eparhie, contrar prescripțiunilor canoanelor, în chestiunile de căsătorie: «cei vinovați să se cente după greșalele lor, dar nu să se globească»; c) «Cînd, contra ordinului domnesc, ispravnicii ținuturilor sau pîrcălabi s-ar amesteca în jude-

10. *Cronica Romanului...*, p. 311. 11. *Ibidem*, p. 311—312. 12. *Ibidem*, p. 331.
13. Ilie Minea, *Reforma lui Constantin Vodă Mavrocordat*, extras din «Cercetări istorice», Iași II—III (1927), p. 80—81.
14. *Cronica Romanului...*, part. II, p. 28. 15. *Ibidem*, p. 34. 16. *Ibidem*, p. 38.

căţile bisericeşti, protopopul să raporteze episcopului, acesta să înştiinţeze Domnia, spre a se duce acolo şi a se certa călcătoriul de poruncă» [17].

În anul 1773, în urma stăruinţelor mitropolitului Gavriil, feldmareşalul Rumeanţev a aprobat înfiinţarea în Moldova a unui duhovnicesc judeţ. Iată ordinul dat în acest sens:

«Prea Sfinţia sa Arhiepiscopul, Mitropolitu Moldovei chir Gavriil, arătîndu-mi pentru obiceiul ce au făcut aice, ca trebile ce vor fi după jalbile mirenilor asupra bisăriceştilor să se caute la Mitropolie prin orînduitile la aceasta bisericeşti obraze, iar cele mai mari şi de însuşi mitropolitul. Dreptu aceia au poftitu să i se dea voie să orînduiască un duhovnicesc judeţi ca aceasta la Mitropolia sa, la cari după obiceiurile cele dintăi să se caute judecăţile ce vor fi după jalobile mirenilor asupra bisericeştilor.

Deci aceasta cerire a prea sfiinţiei sale, cunoscîndu-se că este cu dreptate şi cu aşezare, ca la orînduială ca aceasta, dau presfinţiei sale voia mea, numai de nu să vor fi împotrivind la această aşăzările şi bineprimitele orînduieli de aici, ce dar după cum s-au arătat mai sus judecăţile părţilor mireneşti cu bisericeşti să se orînduiască să să caute la judeţul bisericescu, la care poate, să se rînduiască şi un deputat din boierii divanului, ca să stea pentru dreptăţile mirenilor, iar cînd s-a tîmpla să nu fi mulţumit cineva cu hotărîrea acestui judeţi, mutîndu-se judecata la hotărîrea mitropolitului sau şi la adunarea de obşte a bisericeştilor şi a mireneştilor boieri, să să urmeze după obiceiurile cele dintîi de aici, ce vor fi pentru aceasta» [18].

Alexandru Ipsilante reconfirmă în 1775 pe toţi protopopii din cele 17 judeţe, dîndu-le o circulară, în care se spune:

«...Poruncim Domnia mea, şi d-lor ispravnicilor dintr-acest judeţ, şi vouă căpitanilor, vameşilor după timpuri, vătaşilor de plaiu şi pîrcălabilor de prin satele domneşti, mănăstireşti şi bisericeşti, văzînd cartea aceasta a Domniei mele, toţi să aveţi a vă feri de judecata S-tei biserici, nimeni să nu se amestece fără de numai orînduitul protopop, căci ori carele se va amesteca în judecată bisericească bine să ştie că rea scîrbă şi certare va petrece de către Domnia mea» [19].

La 22 septembrie 1782 Nicolae Caragea dă unele instrucţiuni importante către ispravnici, relativ la protopopi şi biserici. Aceste circulare se aseamănă în mare măsură cu cele ale lui Alexandru Ipsilante din 1775 [20].

În anaforaua Mitropolitului adresată lui Nicolae Caragea la 13 august 1782 sînt specificate îndatoririle religioase ale protopopilor la care se adaugă atribuţiunile juridice.

La 15 noiembrie 1783 Mihai Şuţu, dă un pitac de rînduire a protopopilor cu următorul conţinut:

«...Lîngă acestea, să aibă orînduitul protopop a căuta şi pricinile ce s-ar întîmpla între mireni împotrivitoare legii, care se cuvin a se tearisi bisericeşte, cum pentru curvii, pentru hrăpiri de fete, pentru amestecarea sîngelui, pentru fermecătorii, pentru vrajbă şi neunire între bărbat şi muierea lui, şi pentru care dintr-acestea pricini se cade să aibă în ştiinţă aici la prea sfinţia sa părintele Mitropolit, ca să facă cea după pravilă hotărîre...

Deci să se silească orînduitul protopop spre întărirea şi paza a bunei credinţă la creştinescul norod al acelui judeţ şi cari din locuitorii mireni nu vor urma la cele duhovniceşti învăţături spre a petrece creştineşte, să-i arate la ispravnicul judeţului, ca să-i facă şi făr- de voia lor a fi următori. Poruncim şi d-voastră ispravnicilor ai acelui judeţ, să-l ştiţi pe numitul preot, că este protopop la acest

17. *Ibidem*, p. 83.
18. Bibl. Acad. R. S. România, *Cond. 234*, p. 237.
19. *Condica Domnească*, Nr. 22. 1775. Arh. St. Buc., V. A. Urechia, *Istoria românilor, seria 1774—1786*, Bucureşti, 1894, vol. I, p. 62—63.
20. V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 265—266.

judeţ şi că volnicia sa este asupra părţii mireneşti de a căuta acest fel de pricini, şi vă poruncim împotrivă să nu se facă peste această coprinzătoare a noastră carte mai mult vre-o urmare» [21].

Nicolae Caragea dă o carte de protopopie de judeţ, la 26 aprilie 1783, prin care fixează atribuţiile judecătoreşti protopopilor de judeţ [22]; această carte este identică cu cea dată de Alexandru Ipsilante în anul 1775.

*

În linii generale, acestea sînt actele emanate din cancelariile domneşti, care reglementează sfera de judecată a clericilor, în Moldova şi Ţara Românească în secolele al XIV-lea — al XVIII-lea.

În vechiul drept românesc, ca şi în dreptul bizantin, justiţia bisericească se împletea armonios cu justiţia laică. Justiţia bisericească se desparte de cea laică, deşi nu întru totul, abia în secolul al XIX-lea. În decursul multor veacuri atribuţiile judecătoreşti în stat au fost orînduite de către domnitorul ţării. Prin tradiţia romano-bizantină deci, pe care au continuat-o voievozii români, se explică faptul că Biserica noastră a primit şi a exercitat atribuţii judecătoreşti de stat [23].

Vom arăta pe scurt în ce fel primeau clericii şi călugării atribuţii judecătoreşti, precum şi care a fost competenţa lor.

În ceea ce priveşte justiţia mînăstirească, voievozii români au acordat mînăstirilor dreptul de justiţie asupra locuitorilor din sate, tîrguri şi oraşe ca un fel de privilegiu material, în acelaşi fel şi prin aceleaşi hrisoave prin care dădeau mînăstirilor privilegii de ordin material asupra satelor, tîrgurilor şi oraşelor respective. O dată cu acordarea privilegiilor materiale, încă din cele mai vechi timpuri se acorda mînăstirilor şi dreptul de judecată.

Petru Vodă, la 5 aprilie 1448, scuteşte satele Ciulineşti, Ghereşteni şi Roşca de lîngă Hîrlău — ale Mînăstirii Pobrata — de orice dări şi obligaţii fiscale, militare şi judecătoreşti, menţionînd că:

«Nici judecătorii de la Hîrlău, nici globaşii lor, nici pripăşarii, să nu aibe a judeca pe unii oameni, nici să-i prade, nici gloabă sau tretină să nu le ia, nici pentru neascultare; ci în oricare treabă între acei oameni să-i judece călugării, luînd tot venitul cît va fi» [24].

Ştefan cel Mare supune pe toţi locuitorii unguri din satul Lucăceşti al Mînăstirii Bistriţa jurisdicţiei absolute a egumenului acelei mînăstiri [25]. Tot el acordă Mînăstirii Pobrata pentru trei sate din ţinutul Suceava — Badeşti, Tătarii şi Iurcani — scutirea de orice «gloabă domnească», şi supunerea la jurisdicţia egumenului, fără nici un amestec din partea judecătorilor domneşti [26].

---

21. V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 369.
22. *Cod. IX*, f. 110 şi 111, Arh. St. Buc., la V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, *anexă* la p. 266; vol. II, p. 395.
23. Gh. Cronţ, *Clericii în serviciul justiţiei*, extras din «Biserica Ortodoxă Română», nr. 11—12, 1938, p. 16.
24. B. P. Haşdeu, *Arhiva istorică a României*, tom. I, part. I, Bucureşti, 1865, p. 153—154.
25. *Ibidem*, p. 113—114.
26. *Ibidem*, p. 124; I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. I, Bucureşti, 1913, p. 173—177.

Alexandru Vodă fiul lui Iliaş, acordă Mînăstirii Maica Domnului din Iţcani, lîngă Suceava, dreptul şi privilegiul de a înfiinţa un sat «cu oameni străini, unde va plăcea stariţei». Şi că :

«Nici portari din Suceava, nici alt cineva, săn-aibă nici o treabă cu aceşti oameni, nici să-i judece şi nici să iee ceva de la dînşii. Şi de se va arăta vreo nedreptate cuiva din partea acestor oameni, acela să-i tragă (la judecată) în faţa stăreţiei sau faţa Domniei. Şi alt judecător să n-aibă. Iar tot venitul acela să fie al mînăstirii noastre» [27].

Aron Tiranul întoarce Mînăstirii Galata satul Sadna din ţinutul Romanului cu următoarea menţiune :

«De aceia părcălabii să nu aibă nici o treabă cu acel mai sus scris sat, anume Sadna la ţinutul Romanului, iar pe pîrcălabii domniei mele îi vom milui cu alte sate, iar acel sat mai sus scris, anume Sadna, să fie la domnia mea danie şi miluire sfintei mînăstiri Galata şi cu tot venitul» [28]

Petru Şchiopul împuterniceşte pe urednicelul Mînăstirii Bistriţa să apere o dumbravă a Mînăstirii Bistriţa, aflată la satul Mogeşti [29].

În anul 1627 Miron Barnovski Movilă mustră pe pîrcălabii de Neamţ pentru că au îndrăznit a globi şi a se amesteca în judecăţile satului Petricani, supus prin privilegii jurisdicţiei Mînăstirii Secul, de asemenea, opreşte pe clăcari şi podvădari şi alte slugi domneşti să-şi exercite atribuţiile lor în cuprinsul acestui sat [30].

În anul următor, primind o serie de plîngeri în legătură cu despopularea satelor mînăstireşti, el convoacă o adunare generală a ţării, la care ia parte şi mitropolitul Moldovei. În urma acestei adunări (la 16 ianuarie 1628, la Iaşi) se redactează aşezămîntul privitor la mînăstiri cu următoarele puncte :

1. Vecinii fugiţi din sate mai înainte de războiul turco-polon din 1621 se socotesc liberi de orice obligaţii faţă de vechii lor stăpîni ;

2. Vecinii fugiţi după 1621 se urmăresc şi se aduc înapoi în satele lor ;

3. Pîrcălabii sînt opriţi a se amesteca în satele mînăstireşti, în afară de cazurile de furt şi tîlhărie ;

4. Conducerile mînăstirilor sînt judecători şi globitori în satele lor ; pîrcălăbiile rămîn ca instanţe de apel în caz de nemulţumire ;

5. Deşugubinarii vor cerceta cazurile numai în luna septembrie, iar în celelalte luni se pot cerceta numai în urma unei plîngeri la domnie şi la vornicii de la Bîrlad şi Dorohoi ;

6. Ţiganii boiereşti şi mînăstireşti sînt scoşi de sub jurisdicţia hatmanului [31].

Leon Vodă dă la Bucureşti, la 7 aprilie 1630, un hrisov privind reorganizarea mînăstirilor, în parte imitat după aşezămîntul lui Miron Barnovski Movilă. Hrisovul este scris de Udrişte Năsturel din Herăşti şi prevede :

«...Măcar cine din fraţi de va cădea în vre-o greşeală, să nu fie slobod a fugi din mînăstire şi egumenul sau alţi călugări să nu aibă volnicie a-l goni pe el din mînăstire, ci cu sobor de fraţi să fie judecat şi de i se va părea că i s-au făcut strîmbătate de către sobor, atunci el la arhiereu, au la episcopul acei eparhii să fie slobod a merge şi a se judeca şi iarăşi să se întoarcă la potvigul său, iar de

27. Simion Reli, *Documente slavo-române din sec. XV—XVII*, extras din «Codrul Cosminului», II (1925). p. 336—438.

28. P. Mihail, *Documente inedite ale cancelariei moldoveneşti din veacul al XVI-lea, din Metocul Sf. Mormînt din Constantinopol*, în «Studii» XVII (1964). p. 354—355.

29. *Ibidem*, p. 350—351.

30. B. P. Haşdeu, *op. cit.*, t. I, p. I, p. 14.

31. *Ibidem*, p. 175—176.

va fi unul ca acela foarte vinovat, de mare greşeală să fie dus dinaintea Domnului la judecată iar nici unul din călugării mînăstirilor acestora să nu fie slobod a eşi din potvigul său»[32].

Matei Basarab reînnoieşte în 1646 legea chinoviilor. De asemenea, Radu Vodă, fiul lui Leon Vodă, reînnoieşte în 1666 pentru a doua oară această lege.

Caracterul patrimonial al dreptului de judecată acordat mînăstirilor sub formă de privilegiu rezultă din însuşi textul actelor domneşti. Dreptul de justiţie apare în general strîns legat de veniturile judecăţii în hrisoavele care acordă mînăstirilor deopotrivă dreptul de «a judeca şi dreptul de a globi» pe locuitorii satelor mînăstireşti[33]. În această privinţă textul hrisoavelor este clar. Astfel, Ştefan cel Mare acordă, la 30 august 1479, episcopului de Rădăuţi dreptul de judecată asupra locuitorilor din Rădăuţi, cu menţiunea pentru aceştia că dregătorii laici n-au dreptul «nici să-i judece, nici gloabă să ia de la dînşii»[34]. Moise Movilă, acordînd, la 25 iulie 1631, Mînăstirii Dragomirna dreptul de judecată asupra locuitorilor satelor mînăstireşti, stabileşte: «să aibă a giudeca egumenul şi cu soborul şi a-i globi după vina lor cum se va cădea»[35].

Avînd caracter patrimonial, dreptul de judecată acordat mînăstirilor putea fi retras de domnitori în caz de abuz din partea egumenilor, sau putea fi vîndut de către egumen, cu prealabila aprobare a domnitorului ţării. Pentru abuzurile săvîrşite în exercitarea atribuţiilor judecătoreşti, egumenul şi călugării Mînăstirii Argeş pierduseră dreptul de judecată, care a fost încredinţat de către Constantin Brîncoveanu căpităniei de martologi din Loviştea[36]. La stăruinţa egumenului, Constantin Brîncoveanu redă mînăstirii în anul 1698 dreptul de judecată, cu condiţia însă de a fi vîndut unui mirean:

«Deci, domnia mea, am socotit de am luat acea judecată de asupra căpitănii de martologi şi o am dat iar pe seama mînăstirii Argeşul, precum au fost de veac; însă să nu judece călugării... ci să o vînză egumenul la un mirean, carele va socoti că iese bun şi cu frica lui Dumnezeu, precum se va putea tocmi cu acela, şi cui o va vinde, acela să aibă o judeca şi a-şi căuta slujba judecăţii, precum va fi cu dreptate, că aşa iaste porunca domniei meale»[37].

Egumenii Mînăstirii Argeşului primeau din partea domnitorului dreptul de a judeca pe toţi locuitorii din unele sate, în orice fel de procese. Astfel egumenul Mînăstirii Vieroşul din judeţul Muscel îşi trimite slujbaşii ca să adune dijma de pe la ciobanii din munţii Arefului, care erau proprietatea acestei mînăstiri. Slujbaşii au fost bătuţi de oamenii din Aref şi purtaţi din stînă în stînă.

Mihail Racoviţă (1741—1744) dă procesul în competenţa egumenului Mînăstirii Argeş, pentru a hotărî dreptul Mînăstirii Vieroşul la strîngerea dijmei; iar procesul pentru bătaia slujbaşilor îl trimite în competenţa ispravnicului din Piteşti[38].

32. *Condica domnească*, nr. 2, Arh. St. Buc., f. 117; V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II, p. 1549.

33. Gh. Cronţ, *op. cit.*, p. 18.

34. Ion Bogdan, *op. cit.*, p. 203.

35. I. Bianu, *Documente româneşti*, part. I, t. I, p. 191.

36. Retrăgînd dreptul Mănăstirii Argeş de a mai judeca pe locuitorii «tîrgului de la Curtea de Argeş», Constantin Brîncoveanu precizează în hrisovul din 14 ianuarie 1698: «Înţelegînd domnia mea că să fac multe lucruri necuviincioase şi să închid oamenii pă-n mănăstiri, şi socotind domnia mea că nu iaste cu nici o cuviinţă, am ridicat domnia mea acea judecată de la călugăr o am dat asupra căpitănii de martologi din Lovişte» (Arh. St. Buc., *Episcopia Argeş*, pac. 69 bis, doc. 23).

37. *Ibidem.*

38. Andrei Rădulescu, *Din trecutul moşnenilor Arifeni*, în «Convorbiri literare», 1910, p. 690.

Hrisoavele domneşti prin care mînăstirile dobîndeau dreptul de judecată arată că atribuţiile judecătoreşti aveau să fie exercitate de către «dregătorii»[39] din mînăstiri; alte documente menţionează în general pe «călugări»[40] şi altele precizează că dreptul de judecată avea să fie executat de către «egumenul şi cu soborul»[41] mînăstirii, sau de către egumenul cu dregătorii mînăstirii[42].

Acest drept de judecată acordat egumenilor mînăstirilor trebuia să fie confirmat de fiecare domnitor şi chiar de mai multe ori de acelaşi domnitor. După cum am văzut, acest drept putea să fie retras prin poruncă domnească dacă se produceau abuzuri în atribuţiunile judecătoreşti.

În privinţa dreptului de judecată acordat mînăstirilor, a existat de-a lungul veacurilor o rivalitate între acestea şi dregătorii laici, mai ales care pierduseră acest drept. Sînt numeroase hrisoavele care specifică în mod expres că dregătorii laici sînt opriţi a încălca acest drept acordat mînăstirilor sub sancţiune sau în unele cazuri căpătînd compensaţii în locul dreptului pierdut. Hrisoavele nu precizează felul pedepselor în această privinţă.

Prin hrisovul din 11 aprilie 1640 privitor la Mînăstirea Argeş, Matei Basarab specifică: «Cine se va amesteca în judecata mînăstirii acela om mare scîrbă va avea de către domnia mea». Acelaşi voievod, prin hrisovul din 18 martie 1646, prevedea că: «nimeni nu se va amesteca în judecata mînăstirii, că cine se va ispiti a face într-alt chip, acela om mare certare va avea de către domnia mea».

În afară de pricini civile, mai intrau în competenţa mînăstirilor şi numeroase pricini penale. În hrisoavele domneşti, competenţa aceasta este arătată prin termeni foarte cuprinzători.

Hrisoavele din veacul al XV-lea arată că mînăstirile aveau dreptul de a judeca pe locuitorii satelor mînăstireşti: «pentru orice faptă»[44], «pentru faptă mare sau mică»[45], «pentru ori ce fel de vinovăţii»[46]. Mai ales din această ultimă expresie, rezultă că chiar abaterile criminale intrau în competenţa justiţiei mînăstireşti. Găsim în această privinţă mărturii precise în unele documente. Întrucît însă prin fiecare hrisov al său domnitorul ţării putea determina, de la caz la caz, întinderea competenţei atribuite mînăstirilor. Se întîmplă să găsim în acelaşi hrisov dispoziţiuni care lasă crimele — chiar omuciderile — în competenţa justiţiei bisericeşti, dar sustrage acestei justiţii unele delicte, ca certurile şi furturile[47].

39. M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. II, Iaşi, 1932, p. 208. Formula obişnuită, cu mici variante era următoarea: «Şi asemeni pe aceşti oameni nimeni să nu îndrăznească să-i judece niciodată, ci să-i judece dregătorii din mănăstire şi pa alt judecător să nu aibă niciodată în veci» — hrişov prin care Ştefan Vodă dă Mînăstirii Horodnic la 1 august 1444, dreptul de judecată asupra oamenilor din Balaşineşti, «sat ce ascultă de această mănăstire». Vezi şi I. Bogdan. *op. cit.*, p. 9, 11, 30, 230; N. Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, vol. II, Paris—Bucureşti, 1931, p. 535, 536, 538.

40. Fără loc şi dată (circa 1369—1376), la P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti. Documentele interne (1369—1390)*, Bucureşti, 1938, p. 35.

41. *Ibidem*, p. 38—41.

42. V. Costăchel, P. P. Panaitescu şi A. Cazacu, *Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV—XVII)*, Bucureşti, 1957, p. 450.

43. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 136. — *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. I, Iaşi, 1931, p. 52—53.

44. G. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», Bucureşti, 1925.

45. V. Costăchel, P. P. Panaitescu. A. Cazacu, *op. cit.*, p. 285.

46. I. Bogdan, *op. cit.*, p. 426.

47. N. Iorga, *Inscripţii din bisericeic României*, 1905, p. 194.

Întrucît nu putem atribui o valoare generală mărturiilor ce găsim în unele hrisoave, deducem că egumenii şi călugării nu aveau în competenţa lor judecata tîlhăriilor şi furturilor [48].

Ierarhii din ţările române judecau toate procesele cu cuprins curat canonic, cum sînt: desfaceri de logodne, căsătorii ilegale sau între rude, purtări necanonice ca arhiereu, ca preot, sau ca monah, luare de mită pentru ridicarea la ranguri bisericeşti, furturi de vase şi odăjdii din biserică, vînzarea de imobile religioase.

Competenţa «ratione personae» era totdeauna determinată de către domnitorul ţării prin împuternicirea specială pe care o dădeau ierarhilor de la caz la caz, pentru judecarea proceselor pentru anumiţi împricinaţi, fie clerici fie mireni, sau prin hrisovul prin care acorda unei episcopii ori mînăstiri dreptul de justiţie asupra locuitorilor unor anumite sate şi tîrguri.

În ce priveşte competenţa «ratione materiae», aceasta era determinată tot de domnitor. Din documente reiese că potrivit împuternicirii domneşti, clericii puteau să judece pricini civile şi pricini penale. Cu vremea această largă competenţă s-a restrîns rezumîndu-se la pricinile strict canonice.

După relatările multor călători, mitropolitul ţării era nelipsit de lîngă domnitor, ori de cîte ori el era prezent în capitală. iar domnitorul prezida divanul de judecată [49]. Dimitrie Cantemir precizează:

«Divanul, numit astfel de moldoveni printr-un cuvînt turcesc, este o sală în mijlocul palatului domnesc. În ea, spre păretele din fond se află tronul domnesc, deasupra căruia atîrnă chipul lui Iisus Hristos adus la judecată, în faţa căruia arde pururea o candelă. În partea stîngă — care la moldoveni, după obiceiul turcesc, se socoteşte cea dreaptă — se află scaunul mitropolitului, după el urmînd boierii în slujbă activă după treptele lor. În faţa acelora, în partea dreaptă a sălii, au locurile ceilalţi boieri (mazilii)... Şi după ce s-au auzit gîndurile tuturor (boierilor), cunoscînd pe unul a fi vinovat, întreabă domnul pre mitropolitul, de ce pedeapsă iaste acela vrednic dupre pravilele ceale. politiceşti şi ceale bisericeşti? Iară mitropolitul arată întîiu hotărîrea pravilelor, şi după aceia pune înainte mila domnească, căreia nu poate judeca să-i pue hotar. Şi făcînd şi boierii asemenea, pre urmă arată şi domnul gîndul său, şi hotărăşte pre cel pîrît, ori a fi slobod, sau îl judecă spre moarte sau la altă pedeapsă» [50].

În afară de atribuţiile judecătoreşti, pe care le îndeplineau în divanul domnesc ca membri ai divanului [51], mitropoliţii şi episcopii primeau adeseori împuternicire domnească specială pentru a judeca anumite pricini de natură civilă şi chiar de natură penală. Uneori domnitorul chema cîte un ierarh străin chiar în divanul domnesc, pentru a judeca împreună cu el, cu ierarhii şi boierii români procesele mai însemnate [52].

Trebuie menţionat faptul că uneori ierarhii Bisericii noastre erau împuterniciţi de către voievozi să judece împreună cu anumiţi ierarhi străini, îndeosebi cu patriarhii răsăriteni aflaţi în trecere sau după milă prin ţările române. În 1646 mitropolitul Teofil al Ungrovlahiei împreună cu patriarhul Ioanichie al Antiohiei

48. Cf. M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 115—117; 233—235. 49. *Ibidem*, p. 237.

50. *Descrierea Moldovei*, p. 235, la V. Costăchel, P. P. Panaitescu şi A. Cazacu, *op. cit.* p. 450.

51. Menţionăm. două documente caracteristice în acest sens: unul din 23 decembrie 1616 al lui Alexandru Iliaş (Arh. St., Buc., *Mînăstirea Cozia*, pac. 24, doc. 8) şi celălalt din 18 sept. 1763 al lui Constantin Cehan Racoviţă (Arh. St., Buc., *Episcopia Argeş, pachet 69 bis 2*, doc. 44).

52. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Cozia*, pac. 18, doc. 3; N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la Istoria românilor*, partea I, Bucureşti, 1903, p. 702.

judecă un proces privitor la moşiile Mînăstirii «Virăş» unde era egumen Nifon [53]. În 1658 mitropolitul Ştefan al Ungrovlahiei judecă împreună cu patriarhul Macarie al Antiohiei, aflat la noi în ţară, la 20 noiembrie 1657, după delegaţia dată de domnitorul Constantin Şerban Basarab, reclamaţia Ancăi, soţia fostului spătar Ianache, contra cumnatului ei, paharnicul Florescu [54]. În 1650, Paisie patriarhul de Ierusalim judecă procesul jupînesei Elinca, soţia banului Radu Buzescu, împotriva unor boieri asupritori [55].

S-a întîmplat chiar ca un patriarh să fie chemat în divanul domnesc al Moldovei pentru a participa ca judecător împreună cu ceilalţi membri ai divanului la judecarea unui proces în care însuşi el era parte. Hrisovul domnesc arată că în acea împrejurare, patriarhul Samuil al Alexandriei a fost chemat să judece «ca acela ce are titulus giudecătoriu lumii» [56].

De asemenea există mărturii certe că ierarhii străini aşezaţi sau trecători prin ţările noastre puteau adeveri anumite acte juridice, donaţii şi mai ales testamente. Astfel patriarhul Atanasie al Antiohiei confirmă împreună cu mitropolitul Teodosie o danie a boierului Heră, ajuns călugăr, către mitropoliile din Tîrgovişte şi Bucureşti, precum şi către biserica Vovidenia din Bucureşti [57]. Patriarhul Paisie al Constantinopolului fiind în ţările române în anul 1645, dă două acte contrasemnate şi de mitropolitul Daniil al Ungrovlahiei: unul pentru dania lui Radu Comisul la Mînăstirea Bradul şi altul pentru Snagov [58]. Daniile făcute de monahul Teodosie (fost marele clucer Tudoran Vlădescu) la Mînăstirea Aninoasa au fost întărite şi de Dionisie patriarhul Constantinopolului, prin actul dat la 1 aprilie 1681 [59].

Nicolae Mavrocordat iartă, prin actul din 1 iulie 1714, darea pe ţigani, ce se luase pe nedrept. Actul este contrasemnat în greceşte de patriarhii de Alexandria şi de Ierusalim [60]. La 17 iunie 1717 Hrisant, patriarhul Ierusalimului, întăreşte învoiala dintre doamna Marica a lui Constantin Brîncoveanu şi ginerele ei Iordachi Creţulescu, cu privire la partea ce va avea acesta din moştenirea răposatului Vodă Constantin Brîncoveanu [61]. Iar Filaret al Mirelor dă instrucţiuni într-un proces de revendicare lui «chir Soava, năstavnic sfintei mînăstiri Căldoroşani» [62].

Trebuie să precizăm însă că asemenea cazuri aveau caracter excepţional în practica vechii justiţii româneşti şi dovedesc că voievozii noştri căutau ei înşişi o cît mai înaltă autoritate bisericească pentru chezăşuirea împărţirii dreptăţii în procesele grele [63].

53. Actul, purtînd data de 18 iunie 1658 (Arh. St. Buc., *Mînăstirea Cozia*, pac. 18, doc. 3) a fost publicat de Gr. G. Tocilescu, *Documente istorice inedite*, în «Foaia Societăţii Renaşterea», nr. 1, 1874, p. 87—88.

54. Ioan G. Filitti, *Arhiva Gheorghe Cantacuzino*, Bucureşti, 1919, p. 220.

55. *Ibidem*.

56. N. Iorga, *Studii şi Documente cu privire la istoria românilor*, vol. VI, Bucureşti, 1904, p. 419; Un alt proces judecat tot de patriarhul Samuil, vezi *Cronica Huşilor...*, p. 336—337.

57. *Condica Episcopiei Argeşului*, doc. din 8 febr. 1701, publicat de St. Gr. Berechet, în *Dreptul vechilor noştri ierarhi la judecarea mirenilor*, Bucureşti, 1938, p. 10, n. 2.

58. Cf. N. Iorga, *Studii şi documente...*, vol. V, p. 300, n. 1.

59. Bibl. Acad. R. S. România, *ms. 1062*, f. 356 ş.u. Moşiile dăruite sînt arătate amănunţit în hrisovul lui Şerban Cantacuzino din 21 mai 1684 (la D. Stănescu, *Viaţa religioasă la români şi influenţa ei asupra vieţii publice*, Bucureşti, 1906, p. 481).

60. N. Iorga, *Studii şi documente...*, vol. V, p. 100.

61. N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor: Cărţi domneşti, zapise şi răvaşe*, Bucureşti, vol. VII, p. 333.

62. *Ibidem*, p. 307.

63. Gh. Cronţ, *op. cit.*, p. 17.

În unele cazuri patriarhii străini interveneau în anumite procese, cum este cazul patriarhului Avramie al Ierusalimului, care a intervenit la Alexandru Ipsilante pentru egumenul Romano acuzat de omor prin imprudență [64].

Împuterniciri civile date însă ierarhilor Bisericii pentru a judeca procese, pentru a face cercetări și pentru a adeveri acte juridice, erau mult mai numeroase și formau un fel de rînduială, netăgăduită de nimeni, în practica vechii noastre justiții. Uneori ierarhii români, potrivit împuternicirii domnești, își îndeplineau atribuțiile judecătorești cu ajutorul unor anumiți boieri și dregători. Astfel, din împuternicirea lui Constantin Nicolae Mavrocordat, mitropolitul Ungro-Vlahiei Ștefan, împreună cu Barbu Văcărescu vel stolnic, judecă procesul moștenitorilor lui Iane Pitaru [65]. În baza delegației date de Constantin Brîncoveanu la 15 mai 1711, mitropolitul Antim împreună cu Radu Golescu vel Vistiernic, Toma Cantacuzino vel Spătar, Iordache Crețulescu vel Paharnic și Pătrașcu Brezoianu judecă procesul jupănesei Ilincăi Carcoveancăi» cu unchiul ei Barbu biv vel Logofăt [66].

Fără delegație domnească, mitropolitul Daniel împreună cu Radu Popescu vel Vornic, Matei Fălcoianu vel Logofăt, Dumitrașcu Ramadan vel Spătar, Nicolae vel Clucer, Manolache vel Paharnic, Drăghici Bălăceanu vel Pitar judecă la 25 septembrie 1723 un proces, dînd cîștig de cauză stăreției de la Turbatele, care avea moșie la Dușani. Procesul s-a mai judecat sub Constantin Brîncoveanu cînd se ceruse jurători [67].

Există și cazuri cînd mitropolitul judecă singur un proces de partaj, fără delegație domnească. O carte de judecată semnată în 19 iunie 1720 de mitropolitul Daniil al Ungrovlahiei hotărăște asupra unui caz de moștenire [68].

Tot fără delegație domnească, la 25 februarie 1742 Neofit mitropolitul Ungrovlahiei judecă un proces al jupănesei Despina Strîmbeanca cu cumnatele, jupăneasa Ilinca și jupăneasa Chiajna, «Cîmpineancele», hotărînd ca să rămînă valabil, testamentul care fusese întărit de Damaschin de Rîmnic și de răposatul chir Ștefan ipopifios [69].

La 15 iulie 1662 mitropolitul Varlaam «Capul Bisericii Moldovei» și episcopii Evloghie al Romanului, Anastasie al Rădăuțului și George al Hușilor judecă procesul dintre Mănăstirile Neamț și Dragomirna pentru satul Năpadava, fără delegație domnească [70].

Și mitropolitul Luca a judecat fără delegație domnească la 1 martie 1622, un proces de revendicare, care se mai judecase de două ori în Divanul domnesc, hotă-

64. Scrisoarea lui Ipsilante Vodă din 10 oct. 1776. prin care anunță lui Avramie patriarhul Ierusalimului că a eliberat pe egumenul Romano, acuzat de omor prin imprudență (la V. A. Urechia, *Istoria românilor, seria 1774—1786*, t. II, București, 1892, p. 129).

65. Documentul avînd data de 15 iunie 1738, la Bibl. Acad. R. S. România, par. LVII, doc. 128, publicat de D. Stănescu, *op. cit.*, p. 335—340.

66. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor...*, vol. V, p. 310—311.

67. N. Iorga, *op. cit.*, p. 491—492.

68. Cf. Pr. I. Răuțescu, *Mînăstirea Aninoasa din județul Muscel*, Cîmpulung, 1933, p. 232.

69. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor...*, vol. V, p. 320.

70. *Uricaru*, tom. V Iași, 1862, reprodus după «Foaia de minte» 1845, p. 39. Colaționînd însă data acestei cărți 7170 (1662) cu epocile cînd au păstorit împreună acești patru ierarhi, ne-am convins că data 7170 este greșită : atunci nici unul din ierarhii amintiți nu mai ocupau aceste scaune : mitropolitul Varlaam, încă de la 1653 nu mai era «capul Bisericii Moldovei» ; Georgie păstorește numai pînă la 1656, cînd i-a urmat Anastasie de la Rădăuți. Cartea ierarhilor menționați a putut deci să fie datată în anii 1642—1645, cînd ei au păstorit împreună. Cf. *Cronica Romanului...*, p. 259.

rînd ca «jupăn Gorgan biv vtori Vornic și jupăneasa lui Stana să stăpînească moșiile, rumânii și țiganii ce li se cuvin din partea verii lor Elina, nepoata răposatului Ivașco Vornicul și jupăneasa lui Stoica Postelnicul din Văcărești» [71].

La 22 aprilie 1752, episcopul Ioanichie înaintează o plîngere lui Constantin Racoviță. Domnitorul trimite această plîngere în cercetarea Divanului, sub președinția mitropolitului Iacov Putneanul. După cercetare, domnitorul aprobă hotărîrea Divanului [72].

În afară de delegațiile pe care domnitorii le dădeau ierarhilor pentru judecată, alteori, precum vom vedea, ierarhii dădeau delegație clericilor pentru împlinirea unora din însărcinările lor cu caracter judecătoresc. Întrucît ierarhii exercitau atribuții judecătorești prin împuternicire domnească, cele mai multe din cărțile lor de judecată erau întocmite aproape identic cu cele domnești și căpătau aproape întotdeauna întărire domnească [73].

Pentru pricinile judecate de ierarhi era admis apelul la divanul domnesc. În acest sens este edificatoare cartea de judecată a lui Grigore al II-lea Ghica, din 26 iunie 1734 care precizează că același proces fusese judecat de «răposatul chir Daniil mitropolitul țării judecînd în Divan» ca instanță de apel. Domnul a găsit că «judecata și hotărîrea ce au făcut sfinția sa... este bună și adevărată...» [74]. Însărcinînd pe episcopul Inochentie al Hușilor să judece un proces de hotărnicie, Grigore Alexandru Ghica statornicește prin actul său din 13 august 1764 că dacă părțile nu vor fi mulțumite cu judecata episcopului, să li se dea zi de soroc pentru judecată la divan [75].

Ierarhii judecau în ultima instanță prin delegație domnească. Se întîlnesc cazuri, și nu puține, cînd la un proces judecat de domnitor cu boierii săi în divan, hotărîrea lor nu ducea la împăcarea părților în litigiu. Atunci însuși domnitorul își declina competența în favoarea vreunui episcop sau mitropolit. Astfel, la 11 iunie 1645, Matei Basarab, după ce a judecat de trei ori în Divanul său procesul dintre călugărița Marta și copiii săi: popa Gheorghe, Stoica și Stanca din Pătîrlage, pentru împărțirea moștenirii, i-a trimis la judecată episcopului Ștefan al Buzăului, deoarece cu toate hotărîrile date de el în cele trei divane, părțile nu s-au înțeles. Acum domnitorul își declină competența pentru dicasteria episcopului de Buzău ca unul care-i aproape de locul cu pricina, spunînd acestuia în delegația pe care i-o încredințează:

«...Să-i judeci și să-i tocmești sfinția ta pre dreptate cum vei afla, ca să nu mai vie glăceavă aici la domnia mea. Și cum i veri așeza să faci știre domnii meale, că am lăsat domnia mea numai pre sfinția ta» [76].

Ierarhii judecă și procese privitoare la stăpînirea și împărțirea de țigani. Sînt împrejurări, cînd Divanul judeca procese cu obiecte multiple. Astfel, Teofil episcopul de Rîmnic primește să judece partea dintr-un proces judecat de doi domnitori anteriori al căror obiect era «ocinile» și «rumânii» pe care le pretindea Paras-

71. Ioan Bianu, *Documente românești*, t. I, fasc. 1, 1576—1629, București, 1907, p. 68—69.
72. *Cronica Romanului...*, part. 2, p. 41.
73. De exemplu documentul din 18 iunie 1658 al lui Mihail Radu, la Arh. St. Buc., *Mînăstirea Cozia*, pac. 18, doc. 3.
74. Arh. St. Buc., *Episcopia de Argeș*, pac. 69 bis 2, doc. 31.
75. Arh. St. Buc., *Episcopia Huși*, pac. 14, doc. 39.
76. St. Gr. Berechet, *Documente de drept public și privat, secolul al XVI—XVII-lea*, în «Întregiri», vol. I, Iași, 1938, p. 203, doc. XXVIII.

chiv logofătul şi soţia lui Comna faţă de Maria, soţia comisului Anghel [77]. Episcopul Dionisie al Rădăuţului judecă un proces pentru un ţigan anume Avram, aparţinînd Mînăstirii Suceviţa, holărînd, prin actul dat la Rădăuţi la 13 martie 1628 [78]:

«...Şi nime pe urma noastră să n-aibă treabă a-l mai trage sau a-l mai învălui nice dănăoară în veaci, că cu el iaste schimbat derept alt ţigan, cum scriem şi mai sus».

În general, episcopii judecau tot felul de procese civile, fie singuri fie cu diverşi dregători, cu împuternicire din partea domnitorului, a mitropolitului, sau fără împuternicire. În ce priveşte exercitarea puterii judiciare a chiriarhilor în chestiuni civile, domnitorii ţărilor române au acordat mitropolitului dreptul de instanţă superioară faţă de judecata episcopului în chestiuni civile.

În vederea judecării anumitor procese la divanul domnesc, domnitorul dădea delegaţie episcopilor să facă cercetări la faţa locului pentru strîngerea de probe. La 19 mai 1776 Leon episcopul Romanului arată domnitorului Grigore Ghica, în ce chip a cercetat pricina dintre Banul Nicolae Roset, epitropul copiilor răposatului Lăscărache Roset, cu răzeşii de Poşorcani:

«După luminata poruncă prea înălţimii tale am mers la satul Poşorcani, am cercetat pricina între dumnealui banul Neculai Roset, epitropul copiilor răposatului Lascarache Roset cu răzeşii de Poşorcani şi în ce chip am aflat am dat mărturii şi la o parte şi la alta» [79].

Protopopul Ştefan cu alţi preoţi de la biserica Albă din Roman s-au plîns la 24 noiembrie 1776 domnitorului Grigore Ghica pentru nişte armeni care încălcaseră locul bisericii. Domnitorul trimite plîngerea lor spre cercetare unei comisii compusă din episcopul Leon de Roman şi din ispravnicii de Roman comisul Lascarachi şi biv vel clucer Iordache Balş, punîndu-le în vedere ca să cerceteze şi să dea dovadă reclamaţiilor cu privire la cele constatate, pentru ca pe temeiul acestei constatări să se dea hotărîrea domnească [80].

Episcopii judecau şi procese cu diverşi boieri. La 17 mai 1605, Agaton, episcopul de Roman, împreună cu şoltuzul de Roman şi cu alţii judecă pricina dintre Cristea, marele vornic, cu Rumîneştii, pentru un iaz. La 10 ianuarie 1586, episcopul Agaton de Roman, cu episcopul Gheorghie al Rădăuţilor şi cu logofătul Stroici judecă procesul dintre Mihăilescu Dricariul şi Mînăstirea Moldoviţa, în legătură cu împărţirea unei moşii. Procesul se termină prin împăcarea părţilor [81].

Episcopii redactau chemările la judecată ca şi Divanul domnesc [82]. Ei judecau şi procese care fuseseră judecate de mai multe ori de dregători mărunţi şi fără delegaţie domnească. Astfel, la 10 mai 1766, Leon episcopul Romanului judecă procesul dintre Iorest egumenul Schitului Cornii de pe Siret (Putna) cu preoţii Ioan şi Ilie Cofetarul din satul Conţeşti pentru o «bucăţea» de loc numit Cuhalmul de Brăduleţ, aparţinînd schitului [83]. Nicolae Caragea dă la 1782 chiriarhilor dreptul de a judeca, între alţii, şi pe «fermecătorii de vrăjitori». Acest drept episcopul putea să-l exercite personal sau prin protopopii eparhiei sale [84].

77. I. Bianu, *op. cit.*, p. 150—151.

78. *Ibidem*, p. 146. Tot într-un proces de revendicare de ţigani hotărăşte la 2 august 1616 episcopul Ignatie de Rîmnic pentru Vornicul Iordachi (N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, p. 629). 79. D. Stănescu, *op. cit.*, p. 345—348.

80. *Cronica Romanului...*, p. 98—109. 81. *Ibidem*, p. 219.

82. N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, p. 489.

83. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei şi a catedralei mitropolitane Iaşi*, Bucureşti, 1888, p. 307. 84. V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 265.

Episcopii judecau toate procesele locuitorilor de pe moșiile episcopale. În 30 august 1479, Ștefan cel Mare dă în competența de judecată a episcopului Ioanichie al Rădăuțiului pe toți locuitorii acestui oraș și pe cei din Cațmani, care erau proprietăți ale acestei episcopii, pentru orice fel de pricină, în afară de sfezi și furtișaguri, care se vor judeca de vornicii tîrgului [85].

La 1751, Constantin Racoviță ordona dregătorilor judecătorești și administrativi din Roman să nu se amestece în afacerile satului «posluşnicilor» Episcopiei, căci numai episcopul e singur în drept a administra satul și a judeca toate chestiunile civile și penale ale posluşnicilor săi [86].

Clerul slujea de mijlocitor între instanțele civile și părțile în litigiu. Erau cazuri cînd instanța civilă avea nevoie de declarația unei părți în litigiu, sau martori, a căror declarație să fie dată cu adevărat. Pentru aceasta, instanța civilă se adresa protopopului în circumscripția căruia se afla partea în litigiu sau martorul bolnav sau în neputință de a se înfățișa la judecata ispravnicului. Atunci protopopul comunica duhovnicului satului unde era domiciliul celui neprezentat la judecată. Acesta, sub îngrozirea cărții de blestem, îi lua declarația pe care o trimitea prin protopopie la isprăvnicie. Această procedură a dăinuit multă vreme în practica judiciară. Documentul din 8 martie 1812 relatează cazul cînd isprăvnicia județului Vaslui se adresează protopopului Nicolae din județul Vaslui ca să meargă la satul Scheia să ia o mărturie lui Vasile Nica. Acesta dă mărturie, fiind de față și duhovnicul satului, care i-a arătat și cartea de blestem [87].

Gheorghe «Diacon ot tipografie» se plînge mitropolitului Dositei contra popii Iane și a fratelui său popa Ioan, a preotesei Floarea a diaconesei Anca, toți din satul Ulcești, județul Vlașca, pentru faptul că aceștia nu îl lăsau să stăpînească partea sa de pămînt din comună. Prin rezoluția din 20 ianuarie 1794, mitropolitul Dositei trimite plîngerea protopopului Petre din plasa de sus a județului Vlașca cu mențiunea: «să-i scoți înaintea frăției sale, fratele Argeșanul, ca să le cerceteze cele jăluite, prin care te pohtim frate Episcoape al sfinții Episcopii Argeșu chir Iosife, ca să ei osteneală să le cercetezi cele jăluite către noi». În urma cercetărilor și a verificării actelor scrise, episcopul Iosif întocmește la 26 ianuarie 1794, o anaforă către mitropolit, prin care dădea dreptate diaconului Gheorghe și pe care mitropolitul Dositei o aprobă [88].

Protopopii în afară de cercetările și judecățile canonice, cercetau și judecau procese mirenești, cu delegația instanțelor profane. Astfel, caimacamul Craiovei Antioh Caragea biv vel postelnic deleagă pe protopopul Mihai să cerceteze pricina dintre Sfetco Sîrbul și Maria Polnăreasa pentru moșiile Ascunsa și Salcia și confirmă hotărîrea acestuia, la 27 februarie 1762 [89].

În afară de protopopi mai erau și alți clerici mai mici, care judecau pricini mărunte sau făceau anumite cercetări, întocmind dovezi pentru procesele în curs. Astfel, episcopul Filaret al Rîmnicului cere scutire pentru patru clerici judecători la Craiova [90].

---

85. I. Bogdan, *op. cit.*, p. 229—232. In același sens și documentul din 23 august 14.. (p. 256—257).
86. *Cronica Romanului...*, partea 2, p. 38.
87. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. X, Iași, f.r., p. 62.
88. D. Stănescu, *op. cit.*, p. 371—375.
89. «Arhivele Olteniei», XVI (1937), nr. 89—91, p. 106—107.
90. V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 436.

Dicasteriile judecau procesele de desfacere a căsătoriilor. Cu delegația mitropolitului, protopopul putea judeca și «vrăjbiile între bărbat și femeie». Dacă protopopul nu judeca cu dreptate, sau nu îndeplinea întocmai sentințele și îndrumările chiriarhului său, intervenea domnul care cerceta din nou cazul și «dacă găsea o vină protopopului, îl pedepsea pe el».

Acțiunea de divorț se deschidea de cel interesat printr-o jalbă adresată protopopului respectiv, pe care acesta o înainta domnitorului țării. Acesta din urmă, printr-o rezoluție, dădea delegație episcopului sau mitropolitului eparhiot spre a face cercetarea preliminară și după aceea și judecată. Dacă părțile nu se prezentau de bună voie la judecată, se redacta un mandat de aducere [91]. Executarea hotărîrii se făcea prin slujbașii domnești [92], iar rezultatul hotărîrii dicasteriei se comunica tot domnitorului.

Veniamin Costache, ca episcop de Huși, a aprobat în 23 septembrie 1797 divorțul lui Ștefan Mogîldea din Brăhășești de soția lui Smaranda, care-i era vară primară și cu care conviețuise 11 ani, fiind cununați peste Dunăre. Complectîndu-i-se zestrea din averea proprie a soțului, ea are voie să se remărite [93].

Mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei dă la 30 decembrie 1691 o carte de despărțenie prin care desparte pe logofătul Vlad de soția lui Nastea, pentru adulter. Procesul s-a judecat și în Divanul domnesc ou participarea lui «Enuță staroștii de neguțători», ca cunoscător al evaluării lucrurile revendicate:

«Deci Măria Sa Vodă i-au dat pre seama Vlădichii Meale ca să le luăm seamă și să-l judecăm. Iar, pentru faptele ei, aflîndu-se ea muieare rea și în vină de (adulter), care sfînta pravilă pre căți află în vină ca aceaia, cu totul îi stricnează și-i desparte, direpț aceia și Vlădiciia Mea încă i-am despărțit unul de către altul, precum și ei singuri s-au fost voit și s-au despărțit mai dinainte, și am dat și aciastă carte a Vlădicii Meale de judecată la mîna Vladului Logofăt, ca să fie de acum nainte slobod și în pace de către fămeaia lui, Nastea, și să n-aibă a mai cearerea nimic la dînsul, nici el la dânsa. Și pre leage să aibă voie a-și lua altă fămeaie» [94].

Sentința de divorț e dată de episcop.

Din această expunere se poate vedea că ierarhii români și unii clerici au avut un întins cîmp de activitate în exercitarea atribuțiilor judiciare în secolele al XIV-lea — al XVIII-lea.

STELIAN MARINESCU

91. *Ibidem*, p. 431.

92. Alex. Papadopol—Calimah, *Un divorț din anul 1806*, în «Convorbiri literare», XXV (1891), p. 289—299.

93. Revista «Ioan Neculcea», 1925, p. 214.

94. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XIV, p. 243—244.

MĂRTURII DOCUMENTARE DESPRE MÎNĂSTIRI DIN EPARHIA BUZĂULUI

În cuprinsul Eparhiei Buzăului nu se găsesc mari mînăstiri ca, de pildă, în ţinutul Eparhiei Rîmnicului Noului Severin, unde se înălţaseră lavre ca aceea a Tismanei, Coziei şi Bistriţei, încă din începuturile ei. Aceasta, desigur, şi din cauza împrejurărilor politico-economice cunoscute. În părţile Buzăului găsim totuşi aşezăminte domneşti, ca acela al lui Vintilă Vodă şi al Doamnei Neaga al lui Mihnea Turcitul şi Măxinenii, aşezămîntul lui Matei Vodă; boiereşti, ca acela al banului din tîrgul Buzăului ridicat de Andronic vistiernicul şi al Bradului de pe Nişcov al puternicilor Mihălceşti-Cîndeşti, al Izvoranilor, construit de episcopul şi mai apoi mitropolitul Luca, iar, mai multe nu. În schimb se găsesc schituri destule, ridicate de boiernaşi, călugări, ciobani şi ţărani, ceea ce înseamnă o vie activitate şi trăire creştină.

În cele ce urmează ne vom ocupa în special de acele locaşuri monastice, care au intrat în decursul timpului în dependenţa imediată a Episcopiei sub formă de metocuri.

Mînăstiri în veacul al XVI-lea

Prima menţiune despre existenţa unei mînăstiri în părţile Buzăului este aceea pe care o aflăm în hrisovul dat de Io Basarab Voevod Neagoe, la 13 aprilie 7023 (1515), din Olteniţa despre Mînăstirea lui Radu postelnic. În acest hrisov se spune că Domnul a dat lui Tatul vătaf, lui Voico şi lui Matei Parscovul tot «de la gura Văii Purcarului pînă la mînăstirea lui Radu postelnicul... şi iarăşi să fie lui Dragomir, lui Banu, lui Manea şi lui Ţintea de la mînăstirea lui Radul postelnic în sus, pînă la hotarul lui Teodosie... pînă la hotarul Sibicelului pentru că au dobîndit-o cu dreaptă şi credincioasă slujbă de la Domnia mea», încheie strălucitul voievod Neagoe. «Ispravnic Petru din Pîcleni» [1]; de reţinut că acestui ispravnic i se va face la fel o danie care ne e de folos a o aminti, în legătură cu mînăstirile buzoiene. Dar, revenind la această primă mărturie, găsim menţionată pentru prima oară Mînăstirea lui Radu postelnic (pomenită de altfel de două ori), deci ctitorul celei dintîi fundaţii monahale din ţinutul Buzăului este un boiernaş.

A doua menţiune despre o mînăstire este aceea din hrisovul aceluiaşi domnitor, de la 29 noiembrie 7028 (1519), cînd se face o danie chiar «ispravnicului Tetiu din Pàcleni», menţionat mai sus, care acum apare ca pîrcălab. Prin acest hrisov i se întăresc ocinele lui de la Pîcleni, Gârbovi de la Cîlman, de la Tîrcov, de la Trestie, «şi la **Mînăstirea Cornilie** a patra parte» [2]. Aşadar se menţionează o altă mînăstire, aceea a lui Cornilie (nume călugăresc), despre care credem că este alta decît Mînăstirea lui Radu postelnic.

La 14 iulie 7029 (1521) un hrisov de la acelaşi domnitor Neagoe Basarab menţionează, într-o hotărnicie a unei ocine de la Răteşti a jupanului Cîrstea, şi de

1. *Documente ist. Rom., veac XVI, B. Ţara Românească,* vol. I, 1951, p. 108.
2. *Ibidem,* p. 153.

«ocinele Vărbilei», «iarăşi la hotarul Vărbilei», care pot fi indicaţii despre existenţa unei mînăstiri cu acelaşi nume, deşi nu găsim precizat **«Mînăstirea Verbila»,** ci simplu «ocinele Vărbilei», «hotarul Vărbilei». Lucrurile se clarifică curînd şi anume dintr-un document, cu dată incertă: 7035 (1526) sept. 1 — 1527 august 31, emanat din cancelaria lui Radu de la Afumaţi, ginerele lui Neagoe Basarab, în care se vorbeşte clar despre existenţa Mînăstirii de la Verbila, cînd se întăreşte jupanului Dragomir spătarul un munte «care moşie iaste domnească», precum şi cumpărăturile făcute de spătar de la Dragan cu 400 aspri gata şi partea Stropîlii cu 700 aspri gata. «Iar apoi a venit Dragomir spătar înaintea domniei meale de au dat şi au adauos cu toate că aceasta ce sănt mai sus zise moşii pă sfînta mănăstire Vărbila pentru sufletul lui şi al moşilor şi al părinţilor, ca să le fie lor vecinică pomenire şi călugărilor dă hrană şi dă întărire. Pentru aceeaşi am dat şi domnia mea sfintei mănăstiri Vărbila, să aibă a stăpîni aceste moşii cu bună pace şi să-i fie ohavnice în veci şi de nimeni mutat dupre porunca domnii meale» [3].

De aici se poate conclude că Mînăstirea Verbila exista la 1527. Ştirile despre ea sînt sărace; totuşi, un document de la blajinul Pătraşcu Vodă (1554 martie—1557 decembrie 26) dovedeşte existenţa ei materială. Hrisovul este dat la 26 decembrie, fără an, deoarece este o copie, însă sigură ca autenticitate. Actul este dat lui Stănilă vornicul prin care i se întăresc satele Loloeştii, Cepturile, Bărsenii, Bădenii, Oleteştii, Muşeteşti, Hodopeni, Buciumeni, Cegani, Sărăţeni, Răsturnaţii şi Suflenii şi Ţiganii «pentru că au fost ale lui bătrîne şi drepte ocine de baştină». Stănilă vornicul vine apoi la divan şi înzestrează pe jupîneasa sa Neacşa cu toate aceste stăpîniri iar dînsa cu ale ei pe soţul său «şi aşa s-au tocmit şi s-au împărţit de-a buna voie», ca cel care supravieţuieşte să moştenească averile celuilalt. Iar după moartea lui Stănilă vornicul şi a jupînesii lui Neacşa, «să fie şi să stăpînească acestea ce sînt mai sus-zise sate şi ţigani şi toate bucatele lor sfînta mînăstire Vărbila, pentru că au dat şi au închinat jupânul Stănilă vornicul şi jupîneasa lui Neacşa, la sfînta mănăstire ce iaste mai sus zisă, pentru sufletul lor şi pentru sufletul părinţilor lor, ca să fie la sfînta mănăstire în veci» [4].

Pentru daniile făcute de jupan Dragomir spătarul, mînăstirea are pîră înaintea lui Mihnea Turcitul, la 31 august 7090 (1581) 1582 august 31, cu Stan şi Cazan din Prăpădiţi, care spun că ocina nu este a mînăstirii, ci a lor. Domnitorul vede cartea de cumpărătoare a răposatului Radu Vodă de la Afumaţi, iar Stan şi Cazan cu ceata lor, «rămîn de lege» [5].

O altă mînăstire din veacul al XVI-lea, este acea zisă **«din Valea lui Purcal»** (dacă nu cumva este aceeaşi cu Mînăstirea lui Radu postelnic, menţionată mai sus). Într-un document de la 6 septembrie 7043 (1534) provenind de la Vlad Voievod Vintilă de la Slatina (1532 sept. — † 1535 iunie), se dă lui jupan Ţigulea pîrcălab şi fraţilor săi ocina în Pîrscov a treia parte şi în Muscel la fel. «Şi iară să-i fie lui Ţigulea cu fiii săi şi cu fiicele sale mînăstirea din valea lui Purcal. Iar ceilalţi oameni din ceata lui să nu se amestece, ci să fie a lui Ţigulea cu fiii săi (...) pentru că le-a cîştigat cu dreaptă şi credincioasă slujbă de la Basarab Voievod, de asemenea şi de la domnia mea» [6]. După aproape o jumătate de secol, aflăm un alt hrisov, cu conţinutul aproape identic, dat din Bucureşti, la 4 iulie 7090 (1582), de Mihnea Vodă Turcitul, în întîia sa domnie (septembrie 1577—iulie 1583): «Şi

3. *Ibidem,* vol. II, p. 30—31.
4. *Ibidem,* vol. III, 1952, p. 19.
5. *Ibidem,* vol. V, p. 33—34.
6. *Ibidem,* vol. II, p. 162—163.

iar să fie lui Ţigulea şi cu fiii săi şi cu fiicele sale, mînăstirea din valea lui Purcale» [7].

În a doua jumătate a veacului al XVI-lea, găsim menţionate documentar un număr mai mare de mînăstiri. Prima amintită este **«Mînăstirea de la Podure»,** probabil Podeni din părţile Teleajenului. În documentul din 7 aprilie 7075 (1567), al lui Petru Vodă cel Tînăr (1559 sept.—1568 iunie), fiul lui Mircea Ciobanul, se dă nepoţilor lui Pătru Sterpul, anume Toader şi fiicelor lui Stoica «ca să le fie mănăstirea de la Podine cu toată ocina şi cu tot hotarul mînăstirii, pentru că această mănăstire a fost de moştenire a lui Pătru Sterpul». Aceasta înseamnă că mînăstirea era mai veche decît data de 7 aprilie 1567. Lucrul se confirmă şi prin ceea ce spune hrisovul mai departe: «Dar Pătru Sterpu a dat-o nepoţilor lui, care sînt mai sus puşi, încă din zilele lui Petraşco-Vodă», voievodul care este în scaun între anii 1554—1557, ceea ce înseamnă că existenţa mînăstirii este mai veche cu cel puţin zece ani.

S-a iscat un proces ridicat de Pătreasa şi cu fiul ei Dragomir, care spun «că le-a dat Pătru Sterpu mănăstirea de la Podure, cu tot hotarul». Se judecă, şi aceştia din urmă pierd. Interesant că în document se dau informaţii ca acestea: «Şi să se ştie şi hotarele sfintei mănăstiri: de la puţul lui Samoilă pe Valea adîncă şi pînă la locul Podurilor şi de aci pînă la mal, iar de la mal pînă la vîrf şi dela vîrful marginii pînă la ogorul lui Suchiat şi de aci iarăşi pînă la puţul lui Samoilă» [8] Cu aceste informaţii s-ar putea determina locul unde a existat acest locaş călugăresc.

Mînăstirea Tisăul a fost o aşezare mînăstirească la aproximativ 30 km depărtare de oraşul Buzău, pe valea Nişcovului. Prima menţiune documentară o avem de la 5 septembrie 7077 (1568) [9]: Alexandru Vodă (Oaie Seacă) întăreşte mînăstirii Tisău dreptul să stăpînească sate şi ocine «în Văleni şi în Năieni şi în Nişcov şi în Tătari şi în Bulaţi şi în Codreşti şi în Frecaţi şi ocina de lîngă Măguleşti», pentru că «aceste ocine şi sate au fost vechi şi dedine ale jupănului Ivănuş vornic şi ale jupăniţii lui Stanca» (sate donate de aceştia, fiindcă nu au avut copii, care să-i moştenească). Se mai dă mînăstirii şi ocina în Năieni, din partea lui Mitiutelul a treia parte şi din Seciul Cernei jumătate, care fuseseră dăruite întîi lui Ivăniş şi jupăniţei lui Stanca, iar «ei au dat acele ocine sfintei mănăstiri». Ivăniş vornicul şi soţia sa mai dau Tisăului «o vie şi cu ocină şi cu toate, de la Uşoae din Lipia cumpărată de ei pe vreme de foame pentru 600 aspri gata». Şi iar se mai dau mînăstirii «jumătate din ocina Uşoaei ori pe unde se va alege ocina şi via pentru că a aşezat Uşoaea pe jupan Ivăniş vornic de a sa bună voie (frate)». Ivăniş şi Stanca le dăruiesc din nou mînăstirii. Donaţiile continuă: Ivăniş dă partea lui Mihnea din Băicăleşti, «oricît va avea la cîmp şi la apă pentru că a furat Mihnea trei cai şi a stat să piară. Iar jupan Ivăniş vornic el i-a scos capul».

Acelaşi lucru face cu ocina Fărlofoaiei şi cu ocina lui Oancea din Vălenii de Sus şi din Năieni, «ori cîtă este pretutindeni, pentru că au furat doi cai de la Popa şi de la Manea şi Viespeşti, şi au stat să moară». Acelaşi lucru face vornicul Ivăniş cu Musteaţa din Năieni, care furase şase cai şi de la care primeşte o vie. Şi aceasta se dă Mînăstirii Tisău. Iar Vlădiceanul din Jiribeşti care «fură patru

7. *Ibidem*, vol. V, p. 58—59. 8. *Ibidem*, vol. III, p. 235—236.

9. Aceasta conţine ştiri din vremea lui Pătraşcu Vodă cel Bun, ceea ce înseamnă că mînăstirea exista la 1554.

cai şi a stat să piară» a dat ocina sa din Jiribeşti, ca să fie scăpat, vornicului care la rîndu-i o închină Tisăului.

Donaţiile se fac şi sînt întărite întîi de Pătraşcu Voievod (1544 martie—1557 decembrie), iar acum o face din nou Alexandru Vodă la 5 septembrie 1568 [10]. Aceasta duce la concluzia că Mînăstirea Tisău exista pe la 1550.

Pentru aceste averi se ivesc şi procese ca acela despre care ne vorbeşte cartea lui Alexandru cel Rău (1592 august—1593 septembrie) din 3 aprilie 1593. Un document de importanţă deosebită este hrisovul aceluiaşi domnitor Alexandru cel Rău, din 25 aprilie 7101 (1593), în care se arată că Mînăstirea Tisău este închinată metoc Episcopiei Buzăului; şi se dau sumare ştiri despre ctitorii mînăstirii.

Prin acest document voievodul dă jupanului Mitrea fost mare vornic şi jupîniţei lui Neaga «ca să le fie lor sfînta mînăstire Tisău, fiindu-le lor de moştenire», deoarece era făcută de bunicii jupîniţei Neaga vorniceasa, ceea ce obligă la fixarea datei zidirii Mînăstirii Tisău în jurul anului 1550. Totodată documentul mai spune cum Mitrea şi jupîniţa lui Neaga vin la episcopul Luca al Buzăului şi *închină mînăstirea Episcopiei de Buzău, să-i fie metoc*, cu toate averile şi ocinile şi ţiganii şi viile şi cu tot venitul ei. Ei fac aceasta spre veşnica lor pomenire, a părinţilor şi a străbunilor lor în veacurile viitoare [11].

Avînd posibilităţi materiale îndestulătoare şi intrînd sub protecţia Episcopiei, Mînăstirea Tisău ar fi putut să-şi ducă o existenţă în chip mulţumitor. Dar, începînd epoca de frămîntări războinice din timpul lui Mihai Vodă Viteazul, pînă în timpul domniei lui Matei Vodă din Brîncoveni, Mînăstirea Tisău a fost înstrăinată cunoscînd vremuri grele, fiindu-i înstrăinate întinsele proprietăţi.

La 14 aprilie 7151 (1643) Matei Vodă dă voie episcopului Ştefan de la Buzău «să caute şi să socotească de toate moşiile sf. Episcopii, însă moşiile mînăstirii Tesăul, şi ţiganii şi viile de la Năeni, care moşii au fost ale vornicului Ivăniş şi satul Burăneştii de la Ialomiţă, carele au fost ale Stanciului clucer, şi moşia de la Părşcoveani a lui Dragomir spătar, şi de la Cucuteni, şi de la Gomoeşti şi de la Albeşti, partea Albului toată, şi de la Lipiea cătă se va aleage şi de la Verneşti partea Vladului judeţul şi de la Pi(...)eşti partea negoiască toată, şi satul Capoteştii tot şi de la Podcăreşti cît să va aleage şi de la P...laţi, preoaţi partea lui Ivăniş vornic toată», pentru a lua dijma «de la tot omul cine să va fi hrani pre dănsele şi den toată hrana ce se va cădea, să aibă a a-şi darea partea sfintei Episcopii» [12].

Din aceste rînduri se constată încă o dată că zestrea mînăstirii nu era mică. După doi ani, la 7 ianuarie 7153 (1645) [13], Matei Vodă da hrisovul de întărire, care cuprinde şi alte amănunte. Se dă Episcopiei Buzăului şi episcopului Ştefan, «care este şi egumen sf. mănăstirii Tisău» «să-i fie mînăstirii Tisău hramul Adormirea Maicii Domnului cu toate satele, cu ţiganii, cu apele, pădurile şi plaiurile». După moartea lui Ivăniş aceste moşii au fost din nou dăruite şi întărite Mînăstirii Tisău de nepoţii săi Mitrea şi soţia sa Neaga în zilele lui Alexandru Vodă, ca să nu se piardă amintirea străbunilor lui Ivănuş. Şi s-a înfăţişat Mitrea înaintea Domnului şi a spus că «închină aceaşti mănăstire Tisău sf. Episcopii Buzău şi Episcopului Luca de aci», metoc al sfintei Episcopii «spre întărire şi ajutor iar lor veşnică pomenire».

10. *Doc. ist. Rom., veac. XVI, B. Ţara Românească*, vol. III, p. 285—286.
11. *Ibidem*, vol. VI, p. 69. 12. Ms. 171, f. 143 v-144.
13. Hrisov rătăcit în fondul Episcopiei Argeş, pac. 47/6.

Hrisovul spune că a citit Domnul cartea lui Alexandru Vodă, fiul lui Bogdan. «de la leat 7101» (1593), în care stă scris că «aceste averi au fost ale mînăstirii Tisău», dăruite de strămoşii jupînesei Neaga vorniceasa. Iar după aceasta «au urmat neorînduială şi robie, nevoi şi asupriri din Partea Păgînilor şi Tătarilor». În vremea acestor tulburări egumenul de atunci şi călugării nu s-au mai îngrijit de soarta mînăstirii. Acum doar vine episcopul Ştefan la Divan şi reclamă drepturile Episcopiei, recte ale Mînăstirii Tisău. Domnitorul Matei Basarab însărcinează atunci şase megieşi din Năieni, Văleni, Turbureşti şi din Finţeşti, ca împreună cu boierul Domniei sale Lupul din Călugăreni să strîngă oamenii bătrîni din 3—4 sate care să arate pe unde sînt moşiile şi să le împrejmuiască, asigurînd astfel proprietăţile mînăstirii. În urma celor constatate, Matei Vodă dă hrisovul domnesc de stăpînire netulburată a Episcopiei — adică a Mînăstirii Tisău asupra numeroaselor proprietăţi arătate mai sus.

Episcopul urmăreşte de aproape reconstituirea fondului mînăstirii, căci peste doi ani, iată ce citim într-o carte: La 11 octombrie 7155 (1646), Preda logofăt împreună cu şase boieri sînt luaţi pe răvaşe domneşti de episcopul Ştefan al Buzăului, să aleagă moşia vornicului Ivănuş din sat din Vălenii de jos, dăruită de acesta Mînăstirii de la Tisău (Buzău). Documentul înfăţişează amănunţit lucrarea de reconstituire a «fondului mînăstirii», cu încheierea: «Şi s-au voit părintele Episcop ca Danciul clucer ca să ţie împreună această jumătate de sat despre Vălenii din sus şi cu voia şi altor megiaşi din sus şi din jos»[14]. De aci înainte ştirile despre acest sfînt locaş lipsesc.

Mînăstirea Vintilă Vodă[15], căreia i s-a mai zis şi *Menedic* (Benedict) a fost întemeiată de domnitorul Vintilă Vodă (septembrie 1532—iunie 1535), cînd e ucis de boieri lîngă Craiova. Este una din cele mai vechi mînăstiri din ţinutul Buzăului.

Primul act cunoscut referitor la ea este un hrisov dat de Alexandru Vodă, fiul lui Mircea Ciobanul, la 9 mai 7081 (1573), adică la un interval de aproape 40 de ani de la zidirea mînăstirii. Hrisovul este dat jupanului Cârstian postelnic «ca să-i fie satul Cosainul tot şi cu tot hotarul, pentru că îi este veche şi dreaptă ocină şi dedină». Cîrstian postelnicul avusese pînă pentru acest sat cu egumenul Simeon «de la sfînta mănăstire numită *Benedict*, care spunea că Radul al lui Mandea a fost dator unui turc 70.000 aspri. Astfel turcul acela a vrut să ia satul Cosainul pentru acei mai sus-zişi aspri (...), dar Vintilă Voevod, Domnu lui a înapoiat mai sus-zişii aspri acelui turc şi a dat satul Cosainul la sfînta mănăstire numită Benedic»[16]. Se judecă, şi egumenul Simeon rămîne de lege.

La 10 iulie 7083 (1579) Mihnea Vodă Turcitul (1577 septembrie—1583 iulie) întăreşte acestei mînăstiri «ca să-i fie Poiana Menedicului toată şi cu tot hotarul». Se dau hotarele şi se spune că Mînăstirea a avut pîră înaintea sa cu ceata Furceştilor, care cerea a treia parte din Poiana Menedicului. Furceştii rămîn de lege[17].

La 23 iunie 7133 (1625) găsim un zapis, întărit de episcopul Efrem, în care se arată «rîndul ocinilor şi a moşiilor» şi în care se menţionează: «moşia de la Izvorul Ursului şi pînă la apa Slănicului, pînă în Colnicul Jindei, fîntîna Scasiului... pînă în Valea Călugărului», satul Voineştii, partea din satul Miroşi, 70 pogoane vie în Dealul Verneştilor, 30 pogoane vie în Dealul Săsenilor, în apa Buzăului, în gîrla domnească un vad de moară cu loc pînă în drumul tîrgului, din satul Bicoiani

14. Ms. 314, f. 343.
15. N. Iorga şi V. Drăghiceanu, în «Bul. Com. Mon. Ist.», pe 1933.
16. *Doc. ist. Rom.*, vol. IV, p. 102.
17. *Ibidem*, p. 405. Mînăstirii i se zicea şi «Benedict».

a treia parte de ocină de peste tot hotarul și despre Cîmpulungeani a treia parte; «toate le-au dat și au miluit răposatul Vintilă Voevod sventei mănăstiri ci e mai sus scrisă». După aceea și Mihai Vodă «încă au miluit sf. mănăstire cu satul Zmeești cu tot hotarul și cu semnele de la Posadă pînă în Veveriță și pînă în sarea Picinoagăi și pînă în vîrful Slănilei și din piatra Catelelor... și pînă în bătătura Tatomirului». Sînt arătați martorii care au afirmat acestea, între ei și «Uriil clisiarul care au învățat carte în mănăstire la Minidic». Aceștia toți au mărturisit cum au ajuns aceste moșii a fi ale Mînăstirii Vintilă Vodă [18].

La 30 iunie 7133 (1625), Alexandru Vodă (Coconul), fiul lui Radu Mihnea, întărește cuprinsul acestui zapis de mai sus, dar dă și știri mai multe și explicații mai bogate. Astfel, hrisovul domnesc spune că ocina din satul Miroși era de la Staico postelnic din Bucov, tatăl faimoasei soții a lui Lupul Mehedințeanul, și că o închinase el singur la sfînta mînăstire pentru sufletul lui. Pe lîngă cele știute din zapis mai aflăm că se întărește Menedicului «un metoc în tîrg în Buzău», apoi ocina în Beceni. Documentele vechi ale mînăstirii sînt înnoite o dată cu aceasta, căci mînăstirea le pierduse «de răutăți cînd au venit Tătarii acum în zilele domniei mele, de au robit jumătate din țara Domniei mele».

Pe baza mărturiilor, întărite de episcopul Efrem, Domnul dă un hrisov solemn, de întărire și recunoaștere a vechilor proprietăți mînăstirești [19].

Alexandru Vodă Iliaș dă o carte de scutire de bir, la 8 martie 7136 (1628) oamenilor care locuiesc lîngă Mînăstirea de la Menedic, cu hramul Sfîntul Nicolae, după cum au fost scutiți și de răposatul Radul Vodă și de fiul său Alexandru Vodă Coconul. Trebuiau «numai să aibă a socoti ce va fi poslușaniea sfintei mănăstiri, și la păzirea de hoți să nu între în mănăstire să ucigă călugării sau să facă altă pagubă». Se dă, de asemenea, poruncă birarilor și tuturor slugilor domnești să lase în pace «pe acești săraci» [20].

Fătul, feciorul lui Toader den Sărulești dă zapis sfintei mînăstiri Menedic că i-a închinat, la 13 ianuarie 7146 (1632), partea lui și a verilor săi, din moșia de la Sărulești. El dăruiește partea sa și a verilor săi «din cîmp, din sat, din apă, de peste tot locul, cu vad de moară în apa Slănicului și alt vad de moară în Pecineaga, și pometul pe unde va fi». O dăruiește de pomană și scrie la pomelnicul ctitorilor pe tatăl său, pe mama și frații lui, cît și pe verii săi, dîndu-le și numele și pune blestem asupra cui ar întoarce dania sa căci «eu n-am pe nimeni rudă, nici frați, nici veri premari, nici nimeni, nici nepoți». Mulți martori asistă la facerea actului, între aceștia și «ot Putintei Cernat logofăt of Mărăcineni... Dragomir Motrocea, Mihai Cartoșe» ș.a. [21].

Mînăstirea Menedic-Vintilă Vodă s-a bucurat de deosebită atenție din partea domnitorului Matei Basarab de la care a primit substanțiale ajutoare și care se îngrijea și de lucruri mai mărunte din viața ei de toate zilele, ca de pildă păstrarea neștirbită a patrimoniului funciar al mînăstirii, pentru care aceasta purta adesea procese cu diferiți inși. Așa, de pildă, începînd cu anul 7151 (1643), mînăstirea are o serie de judecăți cauzate de pierderea cărților sale de proprietate în urma unei tîlhării. Astfel, la 6 aprilie Teofil, mitropolitul Țării Românești, dă parte de blestem celor 6 boieri care urmau să caute moșiile, viile, românii și țiganii Menedicului «pentru aicea înaintea Vlădicii mele, mărturisit-au proegumenul Efrem cel bătrîn, care au fost egumen acolo în sfînta mănăstire cum au pierit cărțile de moșie ale

18. *Doc. ist. Rom...*, vol. IV, p. 520—531. 19. *Ibidem*, p. 535—537.
20. Bibl. Acad. R. S. România, pac. CXXIV/186. 21. Arh. St. Buc., pac. 38/2.

sfintei mănăstiri Mendenicul»[22]. După cîteva zile, la 10 aprilie însăşi Domnul scrie episcopului Ştefan şi jupanului Radul vel comis (Mihalcea) cum au venit la Domnie egumenul Neofit «de la sfînta mănăstire a lui Vintilă Vodă, de la Menedic, cum au avut mănăstirea cărţi pre moşii şi pre rumâni, pre ţigani. Dar cînd au ucis hoţii pre Răzbici călugărul le-au pierit cărţile, ci acum li s-au împresurat moşiile şi ocinile». De aceea episcopul, Radul marele comis, şi cei 24 boieri, luaţi pe răvaşe domneşti să aibă «o socotire a şi o căutarea de toate»[23]. În aceeaşi zi se dă cislă celor 24 boieri să hotărască ocina mînăstirii de la Cocoraşti.

La 7 mai 7151 (1643) egumenul Climent de la Mînăstirea Vai de ei, dă zapis la mîna lui Neofit, «egumenul de la Menedec», cum că i-a dat Matei Vodă un sălaş de ţigani Mînăstirii Vai de ei[24].

La 30 iunie 7151 (1643) Matei Vodă porunceşte episcopului Ştefan, Radului mare comis şi celor 24 boieri hotarnici, dar şi judecători să descopere moşiile Mendenicului, pentru care egumenul avea pîră la Divan «cu jupâneasca Caplea, stolniceasa lui Vasilache stol, cu ceata Brăgeştilor şi alţii» pentru moşiile mînăstirii «den Fureşti şi den Clociţi şi den Poeana Ghiocelului şi Neculele; că aşa părăia Brăgeştii cum că sănt aceasta ocine ale lor şi moşie. Şi au scos ei la Divan şi nişte cărţi. Iar egumenul Neofit se au plănsu în Divan zicănd: cum cănd au ucis hoţii pe Răzbici călugărul acolo în mănăstire, autunea au perit şi cărţile şi hrisoavele mănăstirii, cum au mărturisit înaintea Domnii meale boearii Divanului. Şi au mărturisit şi bătrînul Teodosie călugărul, carele au fost grămătic acolo în zilele Mihnei Vod şi a lui Pătru Vod şi duhovnicul Pahomie şi clisiar de la Snagov, carele au cetit hrisoavele lui Vintilă Voevod pre aceste moşii ce scrie mai sus tot pe jumătate. Şi cum veţi adevăra să faceţi scrisoare la Domnie. Şi zioa la sft. Ilie proorocul»[25].

Iată aci în întregime declaraţia părintelui Teodosie ieromonah, care a fost «grămătic» la mînăstire, adică dascălul «prea învăţat» al monahilor şi al copiilor doritori de a învăţa carte, din satele care se găseau în apropierea mînăstirii. Desigur că este scrisă de el însuşi, căci mîndria lui profesională n-ar fi permis altuia să scrie declaraţia şi el numai s-o iscălească. Declaraţia impresionează prin claritatea şi cursivitatea redactării ei.

«† Teodosie eromonah star, la D-voastră 24 de boiari, carii v-au dat Domnu nostru Io Matei Basarab Vod, ca să căutaţi de moşiile sfintei mănăstiri Menedicul hram sf. Nicolae, mărturisesc cu bătrăneaţele mele, naintea Dumneavoastră, cum am fost la sfînta mănăstire grămătic cu Teofil egumen, în zilele lui Pătru Voevod şi la Mihnea Voevod. Deci aşa ştiu cu sufletul meu cum au avut mănăstirea la Fureşti jumătate şi la Clociţi jumătate şi la Goicele jumătate şi Neculelele jumătate. Deci aşa, vă mărturisesc naintea Dumneavoastră. Şi aşa am mărturisit şi înaintea Domnu nostru în Divan, fiind şi părăşii toţi de faţă. Aceasta v-am scris cu sufletul meu. Pis Iun 2 vlt 7151. † Eu Teodosie eromonah»[26].

Cei 24 boieri dau, la 20 iulie 7151 (1643), carte privind cele ce au aflat despre moşiile Menedicului, pentru care avea judecată egumenul Neofit cu jupâneasa Caplea stolniceaşa lui Vasilache şi cu fetele lui Braga şi toată ceata Brăgeştilor[27].

La 8 august acelaşi an, Matei Vodă întăreşte Menedicului moşiile pentru care se purtase judecata, repetîndu-se împrejurările în care mînăstirea fusese despuiată de aceste moşii, cum şi redobîndirea lor prin judecată: «şi am luat Domniea mea

22. Pac. 37/8. 23. Pac. 37/9. 24. Bibl. Acad. R. S. România, pac. CXXIV/102.
25. Arh. St. Buc., pac. 37/10. 26. Pac. 37/11. 27. Pac. 37/15.

cărţile din măinile lor cele mincinoase toate, de le-am dat în măna călugărilor cum mai mult mestee să nu aibă cu moşiile mănăstirii nici de cum» [28].

La 10 august 7151 (1643), Matei Basarab dă un nou hrisov chinoviei lui Vintilă Vodă, prin care întăreşte Menedicului următoarele posesiuni: Fureşti, Clociţi, Poiana Goicea, Poiana Neculelor, muntele Furu, Monteoru, Vetera, Piciorul Caprei, Piciorul lui Micluş, Năceştii Mici, Crăpeşti muntele lui Muşea, Poiana Menedicului şi Voineştii din judeţul Săcuieni. Iar în judeţul Buzău mînăstirea avea moşie, în Miroşi, Cocorăşti, Beceni, Verneşti, Dealul Săsenilor, Cîmpulungeşti, Zmeeşti, Săruleşti şi Valea Părului [29].

Egumenul Neofit se dovedeşte a fi foarte vigilent întru apărarea averii mînăstirii de sub conducerea sa. Astfel, la 6 aprilie 7153 (1645), el cîştigă în faţa lui Vodă un alt proces.

La 12 aprilie 7153 (1645) se numesc 12 boieri să hotărnicească moşiile pentru care se judecase egumenul Neofit cu stolniceasa lui Vasilache stolnic Painduru şi ceata Brăgeştilor: Fureşti, Clociţi, Poiana Goicelul şi Cîmpulungeni «şi la Săruleşti»... «Şi zioa la Rusalii. Hotarnic era Iordache vornic» [30].

Încet lucrurile se liniştesc şi mînăstirea intră în drepturile ei. Astfel, la 27 noiembrie 7156 (1647), «boierii fraţi de moşie (...) părtaşi pe moşiea de la Fureşti» dau zapis la mîna lui Nohet egumen de la Menedic», (...) «că ne-am voit (..) de am picnit (sic) şi am luat moşiia den jos den Fureşti jumătate de sat, despre Băeşti, iar ceia jumătate de sat (...) să o ţie mănăstirea cum a hotărît egumenul cu boiarii carii sănt luaţi pe ravaş domneşti» [31].

Episcopul Ştefan trimisese lui Matei Vodă, ca răspuns la recomandarea făcută de voievod episcopului, ca împreună cu vestitul Radul vel comis de la Pătîrlage şi cu 24 de boieri hotarnici să descopere adevărul în privinţa altor moşii ale Menedicului «împresurate», următoarea scrisoare:

«7150 Apr. 6 + Prea milostive Doamne să fie Măriia ta sănătos. Dăm ştire Măriei tale pentru rândul sfintei mănăstiri ce să chiamă Menedicul, unde iaste hramul sf. Nicolae, de care lucru fost-au venit naintea Măriei tale Neofit egumenul de acolo, de au spus şi au jăluit, Măriei tale, pentru moşiile şi ocinile sfintei mănăstiri, care au avut la sat la Cocorăşti şi la Beceani şi la Câmpulungeani, şi printralte locuri, cum sănt împresurate şi oprite de oamenii de acolo şi cum nu vor să lase să ţie mănăstirea, cum au ţinut şi maidenainte vreme, ci-l opresc de prea toate ocinele sfintei mănăstiri. Deci Măria ta ca oun Domnu milostiv dat-ai Măria ta învăţătură şi judecată dreaptă să-ş ia egumenul Neofit 24 boieri de să caute ocinile sfintei mănăstiri şi să le aleagă despre acea la sate şi să le hotărască împreună cu cinstit părintele nostru kir Ştefan episcopul de la Buzău şi cu cinstit dregătoriul Măriei tale jupăn Radul vel. com.

Deci noi aceşti 24 de boiari deaca am văzut cinstita carte a Măriei tale cu bună învăţătură şi cu răvaşele Măriei tale de hotărnici, cum să căutăm cu bună dreptate şi încă şi o carte a cinstitutului şi luminatului părintelui nostru Kir Teofil Mitropolitul, cu mare zăpreaştenie şi blestem asupra acelora ce nu vor căuta cu dreptate de sfînta mănăstire. Deci noi aflatu-ne-am toţi la sfînta mănăstire la Menedic cum au fost porunca Măriei tale, socotitom şi am întrebat megiaşi oameni bătrăni de pre împrejurul ocinelor mănăstirii. Şi foarte bine am aflat cum au fost ţinut sfînta mănăstire tot a treia parte de prentraceale sate şi am umblat şi am hotărăt şi am ales partea sfintei mănăstiri de la Cocărăşti şi la Beceani şi pre amandoao satele stănjeni 840. Şi am pus pietri pre mijlocul satelor cu voia tuturor megiiaşilor. A doao parteală fost-au pren dealul viilor, venitu-se-au mănăstirii stănjeni 870.

28. Pac. 37/16.
29. Arh. St. Buc., *Peceţi* nr. 61. Bibl. Acad. R. S. România, pac. XXXVII/17.
30. Arh. St. Buc., pac. 37/19, 20. 31. Pac. 37/21.

Pus-am pietri. A treia împărţeală la Obrăştia Oancei: venitu-se-au sfintei mănăstiri stănj. 558. Pus-am pietri şi hotar. Şi den Obrăştia Oancei până în hotarul Blestemaţilor, şi despre rău până în Valea rea şi până în Făgeţel, şi den Badea până în Piscul Puţului venitu-se-au mănăstirii stănj 800. Pus-am seamne şi pietri. Iar de rândul satului Câmpulungeanii venit-au la noi toţi moşnenii satului, de-au mărturisit naintea noastră, cu sufletele lor, cum au avut mănăstirea în satul lor despre tot satul a treia parte. Deci n-am hotărât, ci am lăsat să ţie mănăstirea cum au ţinut şi mai denainte vreame cu voia lor. Aşijderea şi metohul mănăstirii de la morile de la Buzău, hotărât-am, pus-am seamne împrejur; şi am ales viile sfintei mănăstiri de la Verneşti, pus-am seamne şi pietri. Şi iară am ales viile sfintei mănăstiri dea dealul Săseanilor; aflat-am pogoane 22, cu locul caselor. Pus-am seamne şi pietri. Aşa se-au săvîrşit tot lucrul, foarte cu credinţă şi cu dreptate. Aceasta dăm ştire Măriei tale. Milostivul Dumnezeu să înmulţească zilele Măriei tale. Amin. Ap. 6. leat 7150 Episcop Ştefan Buzeaschi (L. S.)».

La 6 ianuarie 7163 (1655), Constantin Vodă Şerban (1654 aprilie—1658 martie) dă voie Mînăstirii Menedic şi egumenului ei Neofit să-şi caute şase oameni străini, fără dajdie ca să poată păzi «viţa» mînăstirii «de la sat de la Cocorăşti şi braniştea şi să facă coşare şi ce va trebui (...) că am văzut Domnia mea şi cartea răposatului Matei Vodă de pace şi de repaos pre 6 oameni streni. Drept aceae şi D-nia mea oameni cu bir n-am vrut să-i dau, ci i-am dat ceast(ă) carte a D-meale să-şi caute 6 streini fără dajde» [32]. Părintele Iosaf fost egumen al Mînăstirii Vintilă Vodă la 17 mai 7177 (1699) dă zapis feciorilor lui Stiuberi, de la oraşul Floci şi la alţii ca să se ştie, că «i-au dat banii pe oi lei 30 şi oi 44, cu care au plătit erbăritul mănăstirii». El se obligă să dea banii în două săptămîni înapoi pînă la Duminica mare şi «el să-şi caute cu egumenul de acum, căci oile le ia lăsat la mănăstire». Chezaş era «Caico ot Gheorghiţă» [33].

Iane iuzbaşa cu nepotul său Badea dau zapis la mîna egumenului Paisie, la 5 aprilie 7184 (1676) prin care dăruiesc mînăstirii o moşie la «Damieani de pe Slănic», spre pomenirea părinţilor lor şi a lor. Iar cine s-ar trage din neamul lor să poată să-şi facă «metoh acolo, să fie statornic» [34].

Constantin Vodă Brîncoveanu (1688—1714) dă poruncă la 18 iunie 7200 (1692), slugii domneşti, să meargă «să apuce pe Moise ot Buzău» să dea 10 taleri, bani pe care îi luase de la nişte «bărseani» ce fuseseră prinşi de egumenul de la Vintilă Vodă cu oile lor pe moşia Mînăstirii de la Cîmpulungeni; iar el «se sculase», spunînd că are şi el moşie acolo «şi n-au avut nici o treabă». Aşijderea sluga domnească urma «să apuce» şi pe fratele acestuia, Mihalcea, pentru 11 clăi de fîn, «care le-au luat el de dijmă» de pe moşia mînăstirii, avînd şi el alăturea moşia. «Şi s-au tins de au intrat şi în moşiea mănăstirii» [35]. El trebuia să plătească claia cîte un «tult» [36].

«Din timpul egumenului «Manasie ieromonah» exista o dare de seamă a venitului mînăstirii, la 23 februarie 7227 (1719) [37].

Radul şi Liica Liicoiu dau zapis la mîna egumenului Dionisie, de la mînăstirea Vintilă Vodă, cum acesta a plătit pentru o rudă a lor, anume Dobromir, care era dator la nişte turci, taleri 35. Ei se obligă să-i întoarcă peste un an, iar pînă atunci, egumenul vintilean să-şi ia venitul de pe moşia Cocorăşti, partea lui Dobromir, care era de 150 stînjeni. În caz că ei nu plătesc banii după trecerea unui an, moşia să rămînă mînăstirii Vintilă Vodă. Tocmeala se face la 8 aprilie 7237 (1729) [38].

32. Bibl. Acad. R. S. România, pac. CXXIV/179.

33. *Ibidem*, pac. CXXVII/136. 34. Arh. St. Buc., pac. 37/24. 35. Pac. 37/26.

36. Vechea monedă turcească, în valoare de 15 parale; şi în Banat, monedă de 20 crăiţari, odinioară.

37. Bibl. Acad. R. S. România, pac. CXXVIII/12. 38. Arh. St. Buc., pac. 53/12.

Grigore al II-lea Ghica Vodă (1733 august—1735 noiembrie) dă poruncă la 20 august 7241 (1733) «Schitului Episcopiei Buzău, Vintilă Vodă» şi Episcopului Misail, să stăpînească o moşie pentru care avea pricină cu nişte oameni care spuneau că este a lor, iar pricina urmînd a se judeca «mai încolea la vremea naşterii Domnului Xs (...) pentru că acum întămplîndu-se boala ciumii la Buzău şi neputînd veni nici părintele Episcopul nici oamenii aceia (...) să rămăe lucru păn la sorocul ce s-au numit mai sus» [39].

Între schiturile ale căror acte se reînnoiesc de Mihail Vodă Racoviţă (1741 septembrie—1744 iulie), după cererea episcopului Metodie, la 20 iunie 7250 (1742), se găseşte menţionat şi «Schitul Menedicul ce să numeşte Vintilă Vod» [40].

Constantin Nicolae Voievod Mavrocordat (a patra domnie 1744 iulie—1748 aprilie) dă voie, la 28 ianuarie 7253 (1745), episcopului Metodie să strîngă la Mînăstirea «Menedicul ce-i zic şi Vintilă Vodă» şi «la moşiea Beceani şi Fureşti» oameni străini «dup întralte părţi streine, căţi ar putea de mulţi (...)». «Să veniţi şi să vă aşezaţi la moşiea ce zice mai sus de către Domnia mea să fiţi încredinţaţi că veţi avea tot fealul de milă şi tot fealul de bună chiverniseală». Domnul mai spune că a lăsat să fie pe an «numai pentru cesverturi, după hotărîrea ce au fost şi mai nainte, în domniea cealaltă a Domniei meali» şi că ei nu vor da mai mult nici un ban, decît aceste cesverturi. «Iar pentru claca stăpînului celu cu moşiea vă veţi tocmi, căte zile să-i clăcuiţi pe an şi la fieştecare vreme, căte câte zile să clăcuiţi». Cînd vor veni, ei să meargă la ispravnicul judeţului, să-şi ia fiecare peceţi şi vor fi scutiţi de bir în decursul respectivului cesvert, iar în al doilea cesvert vor plăti la sfîrşitul acestuia. Şi fiindcă această moşie este a Episcopiei «să ştiţi că voi veţi avea de la Domniea mea mai multă şi osebită milă cât alţii». Porunca se dă în acest sens şi ispravnicului judeţului: «Aşijderea să fie apăraţi, nimic vătaful de plasă sau plăeaşii amestecându-i în cisla lor, sau la alte cheltuieli cât au plaioarile obiceai de dau, şindilă, şoimu, sărărit şi altele, de nici unile de către plaio, să aibă» [41].

Ioanichie călugărul de la Vintilă Vodă se împrumută, la 10 decembrie 7255 (1746), de la egumenul chir Atanasie vintileanul, spre a-şi plăti pogonăritul moşiei sale de la Săruleşti. El pune zălog zapisele de proprietate, urmînd să plătească banii pînă la Bobotează «făr de nici o pricină»; nedînd banii la zi, să fie moşia «stătătoare», adică a lui Atanasie egumenul [42].

Dobre Mânzală dă zapis la mîna egumenului «Aftanasie» de la Vintilă Vodă la 26 mai 7257 (1749), cum s-a împrumutat cu zece taleri de la mînăstire, şi a pus zălog un zapis de la Săruleşti. El trebuie să întoarcă banii în două săptămîni «făr de nici un cuvînt şi cu mulţumită» [43].

Grigore al II-lea Ghica Vodă (1748 aprilie—1752 august) scrie episcopului Filaret al Buzăului şi lui Radu biv vel clucer ispravnicul judeţului, la 25 martie 1751, cum s-a jeluit Radul cu tovarăşii lui de la Vintilă Vodă contra egumenului Anania. Ei arată că, avînd o moşie de moştenire în hotarul Zmeeşti, din «sud Buzău», egumenul i-ar fi împresurat. Moşia lor avea — spun ei — 3000 de stînjeni, iar a mănăstirii era numai de 1000 de stînjeni. Domnul porunceşte episcopului şi ispravnicului să-i aducă de faţă şi să-i judece, după scrisori şi dovezi. Dar dacă

39. Pac. 38/15. 40. Pac. 13/29.
41. Bibl. Acad R. S. România, pac. CXXIV/181. 42. Pac. 38/18.
43. Pac. 38/19.

«nu se vor odihni» să-i trimită la Divan, însă mărturiile ce ei vor aduce (...) «prin jurămînt să mărturisească» [44].

La 12 mai 7259 (1751), episcopul Filaret împreună cu Radul «biv vel cluc za arie», ispravnicul județului Buzău judecă pricina dintre Mînăstirea Vintilă Vodă și cîțiva locuitori, în frunte cu unchiașul Manea Bodinescu, pentru moșia Zmeești, de lîngă mînăstire. Egumen al acesteia era Kir Atanasie. Cercetînd, episcopul și ispravnicul află că reclamanții nu au nici un act doveditor, dar mînăstirea prezenta hrisovul cel mare dat de Matei Vodă, în care se spune că Zmeeștii au fost cumpărați de Mihai Vodă cu rumânii și închinați mînăstirii. O scrisoare pe care o arată locuitorii vorbea despre răscumpărarea lor de rumâni, dar nu și a moșiei. Judecătorii ajung la concluzia că sătenii sînt niște oameni răi, ce «umblă fără cale» [45].

Judecata nu se termină aici însă. La 20 iunie 1751, Grigore Ghica Vodă se adresează egumenului de la Vintilă Vodă, spunîndu-i să vie să se judece la Divan cu Ion Țigăne i Manea i Rad cu cetașii lor. Aceștia spun cum neamul lor a fost rumâni ai mînăstirii, unde aveau o moșie de 3000 de stînjeni și ca să se răscumpere de rumânie au dat mînăstirii dumbrava moșiei, 1000 de stînjeni și 20 de vaci cu viței și trei sălașe de țigani și pentru un vad de moară ar fi dat «un răs» drept tl. 12 «la egumenul ce au fost pă acea vreame». Și după ce s-au răscumpărat, moșii lor ar fi stăpînit moșia ce a rămas 100 de ani «iar acum 46 de ani li s-a împresurat și acei 2000 de stînjeni de egumenul ce au fost mai înainte de mănăstire». Se poruncește egumenului să vie cu toate scrisorile, «ca să stea față cu dînșii», să se hotărască în Divan. Domnul dă poruncă strașnică starețului să vie, căci altfel «va trimite un logofăt de divan de-l va aduce, fără voe și va plăti și treapăd» [46].

Egumenul Daniil face un așezămînt cu moșnenii de la Colnice la 16 decembrie 7264 (1755). Aceștia se ridicaseră cu pîra contra egumenului vintilean pentru moșia Săruleși, spunînd că au avut și părinții lor moșie aici. Dar egumenul Daniil scoate niște zapise, ale părinților lor, prin care vînduseră părțile lor, și deci ei nu mai aveau ce să pretindă» [47].

La 11 aprilie 1757 Silvestru, egumenul de la *Schitul Menedicul* se plînge la Divan că oamenii de pe moșiile mînăstirii nu vor să clăcuiască zilele cele orînduite de Măria Sa și dijmă încă nu vor să dea pe deplin, după obicei. Vel logofătul comunică domnitorului Constantin Mavrocordat (în a cincea domnie, 1756 februarie—1758 august) că după așezămîntul ce s-au făcut în anii trecuți, prin hrisoave, acum întărit și de măria sa cu Divanul, s-a hotărît ca toți sătenii cîți vor fi șezători în satele de pe moșiile Mînăstirii Menedic sînt obligați a clăcui pe an cîte 12 zile, însă numai cei ce vor fi casnici și vrednici de muncă. Claca să se facă pe rînd, de la începutul primăverii pînă la sfîrșitul toamnei, în 9 luni, «iar nu tot de o dată». Iar cînd mînăstirea nu va avea să le dea de lucru «atunci după adaosul ce s-au făcut acum la acest așezămînt să aibă a plăti fieștecare casnic pentru acele zile cîte un zlot pe an, iar nu mai mult». Dijma să se dea «din toate sămănăturile căte vor avea pe moșie», iar din legumele ce le vor avea prin grădini «pentru treaba caselor lor să nu li se facă supărare». Se va vinde întîi vinul și rachiul mînăstirii, iar în caz că aceasta nu va avea, iar sătenii au vin să vîndă, aceștia «să meargă la ispravnicul mînăstirii și vor lua voe căci

44. Bibl. Acad. R. S. România, pac. CXXIV/187.
45. Arh. St. Buc., pac. 37/33.
46. Bibl. Acad. R. S. România, pac. CXXIV/182.
47. Arh. St. Buc., pac. 38/20.

aceasta la voea stăpînului moşii stă». «Cine nu va asculta porunca Mării sale lui Vodă, ispravnicul judeţului pe unul ca acela, fără voia lui, să-l facă să asculte» [48].

La 2 iunie 1760, Dumitru sin Pană cu fratele său Necule îşi ia obligaţia, în faţa ispravnicului judeţului şi în urma judecăţii ce avusese cu egumenul vintilean, să aducă hotarnici să delimiteze moşia Măgurei, pînă în 40 de zile. «Iar neviind păn la acest soroc, să fie Sfinţiea sa stăpănitoriu, să stăpănească moşiea cu bună voae de către noi şi să-i întoarcem şi venitul moşii căt am luat noi». Din actul de judecată se vede că ei pretindeau că aveau aici 47 de stînjeni. Egumen al mînăstirii era «kir Silvestru» [49].

Cu data de 4 iulie 1769 găsim o mărturie privind nişte nereguli de care se plînge egumenul Grigore vintileanul marelui logofăt, pe care le-ar fi făcut fostul egumen, care vînduse din proprietăţile mînăstirii. Marele logofăt dispune: «găsim cu cale şi cu dreptate şi cu această carte a noastră să stăpînească venitul acestor moşii văndute de celalalt egumen».

La 31 mai 1771 boiernaşii, megieşi cu «preotul» de la Vintilă Vodă merg din porunca Episcopului şi a ispravnicului judeţului să preţuiască un «făcău» al Neagului şi casa în care şedea dînsul. Ei găsesc cu cale «să-i dea părintele egumen Vintileanul pă aceale pă toate tl. 45, măcar că nu făceau atăta» [50].

La 1 septembrie 1771, episcopul Cozma dă carte de blestem pentru aflarea hotarelor moşiilor Mănăstirii de la Valea Popii, Colniceni şi Beceni [51]. Aceasta se face la cererea egumenului Grigorie.

«Mărturii bătrâne cîte de 80 de ani», arată la 24 ianuarie 1772 că Ioan Mânzală a făcut piuă, pe moşia mănăstirii «din hotar la vale căt asvărleşti cu băţul» [52].

La 10 martie 1775 Dobre Dărziul vinde egumenului Grigorie casa sa, care era făcută pe moşia mînăstirii, «în taleri 35». «Actul de vînzare-cumpărare este scris de «eu Mincul sin Vasilie logof. za vist. cu zisa vînzătorului, care am şi iscălit + Mincul Sin Vasile mart.» [53].

La 17 februarie 1777, Divanul ia măsuri în pricina ivită între mînăstire şi paharnicul Nicolae Dodulescu, privitor la moşia Cîmpulungeana [54], iar la 20 aceeaşi lună se întăreşte cartea de judecată a Divanului în pricina cu moşnenii mînzăleşti [55]. Sîntem în epoca hotărniciilor moşiilor şi a judecăţilor în legătură cu acestea, mînăstirile nemaiputînd cumpăra altele, în urma dispoziţiunilor domnului Alexandru Vodă Ipsilanti (1774 septembrie—1782 ianuarie).

Pentru descoperirea adevărului în pricina cu Mînzăleştii, se dă o carte de blestem la 23 februarie 1777, iscălită de Grigorie mitropolitul ţării şi episcopul Cozma al Buzăului [56]; o veche ceartă care nu se mai termina.

Popa Radu Beşliu ot Măneşti vinde egumenului Grigorie vintileanul un loc de casă «şi ţinere împrejur în tărgul Buz», locul unchi-său Pană Ceauş. Tocmeala era de 55 taleri; banii îi primeşte Popa Radu în mînă, la 6 iulie 1777. Printre martori se află şi doi turci, Mustafa şi Dimir aga brăilean [57].

La 20 august 1777 sînt trimişi hotarnici de episcop la hotărnicia «moşii Vintileanului» ce avea pricină cu Perieţeanca. Neculai, ginerele Perieţeancăi este nemulţumit şi cere ca «să-şi tragă părintele Vintilean moşiea şi unde va veni să-ş puie pieatră şi să-ş stăpănească». Între hotarnici se găseau şi «Iordache pah., Mincul comis, Pop Petru prois protopop», ş.a. [58]. La 27 ale aceleiaşi luni, aceiaşi hotarnici

48. Pac. 38/21. 49. Pac. 7/38 copie şi 39. 50. Pac. 37/35.
51. Pac. 37/36. 52. Pac. 37/37. 53. Pac. 37/38.
54. Pac. 37/39. 55. Pac. 53/19. 56. Pac. 37/40. 57. Pac. 81/23. 58. Pac. 53/20.

merg şi măsoară o parte a moşiei mînăstirii, în urma cărui fapt găsesc că Perieţeanca şi-a făcut casă în hotarul moşiei mînăstirii. La celelalte «trăsuri» ei spun că vor merge altă dată, acum fiind vremea lucrului (...) cînd va fi niscai sărbători» [59].

La 31 octombrie 1777 Grigorie egumenul de la Mînăstirea Vintilă Vodă se jeluieşte Domnului că i «s-a împresurat neşte moşii». Roagă să i se facă dreptate [60]. Ca urmare Alexandru Ioan Ipsilante Voevod scrie ispravnicilor de la Buzău la 3 noiembrie 1777 că egumenul Grigorie de la Vintilă Vodă a dat jalbă la Domnie că schitul a avut «moşioare» anume Aldeni, Cîmpulungeanca, Fureştii, Cocorăştii şi Beceni «într-acel judeţ şi că pănă la răzmiriţă le-a stăpînit cu pace», iar de patru ani «i s-au fi împresurînd de moşnenii Mînzăleşti, de paharnicul Niculae Dudescul şi de Safta Periţeanca». Egumenul cere alegere şi dreptate la faţa locului, prin carte de blestem «fiindcă scrisorile mănăstirii sînt pierdute». Domnitorul porunceşte ispravnicilor de la Buzău să se «ajungă» cu ispravnicii judeţelor unde se află pîrîţii, să vie de faţă cu scrisorile lor, să facă cercetare «foarte cu amănuntul şi cum vor dovedi să facă alegere în scris». De va fi nevoie de hotarnici să comunice domniei ca să rînduiască boieri hotarnici «şi cu portărel după obiceaio» [61].

Chivul fecior Neacşului Matei de la Colnice trage în judecată pe egumenul Grigorie, la 27 noiembrie 1777 spunînd că i s-ar fi stăpînind de către mînăstire partea lui de moşie «dintr-n moş şi jumătate». El cere ca prin judecată «să-ş afle izbăvire». Egumenul spune că mînăstirea stăpîneşte la Săruleşti şi «moşiea acea reclamată», dar cărţi şi zapise, nu are «fiind arse din întîmplarea vremilor». Totuşi după alte cărţi se dovedeşte că mînăstirea a cumpărat şi partea Chivului. Şi atunci, căzînd Chivul la rugăciune şi arătănd că «de mare sărăcie şi datorie omblă în judecăţi, însuşi egumenul din a cuvioşie sale bună voie îl milue cu tal 35 pentru pomană». Judecata se face de ispravnicul judeţului care era un biv vel agă [62].

La 28 noiembrie 1777 ispravnicii de Buzău scriu locuitorilor din acel judeţ care fugiseră, că ei ştiu că au plecat «din multe nedreptăţi şi năpăstuiri ce aţi avut de către pârcălabii voştrii, din aceea pricină v-aţi zmăcinat». Li se comunică că ei pot să revină în satele lor, căci li s-au scăzut toate birurile. «Şi când voi nu veţi voi a veni iarăş pe la aceale sate, sănteţi volnici a merge la ori ce loc vă va plăcea în acest judeţ, măcar şi la moşiea Vintilă Vod, de veţi vrea a vă aduna, unde au târguială să alergaţi şi să vă apucaţi de hrana şi de agonisita voastră. Şi hotărăm să ştiţi, că cu uşor şi prea cu uşor veţi fi aşăzaţi, prin care veţi rămănea, încât numai a vă griji de agonisita voastră. Iar alte zulumuri ceale veţi fi avut de tot vor lipsi. Căci că nu contenim aici într-un ceas a nu cugeta pentru a voastră mângăere şi odihnă. Ci aşa veţi urma, şi fiţi sănătoşi». Este o pagină din zbuciumata noastră istorie socială [63].

«Ungurenii» care se tocmesc să şadă pe moşia mînăstirii, dau zapis la mîna egumenului Grigorie, că vor clăcui pe an cîte 8 zile şi din toate bucatele să dea dijmă. Ei se pun şi chezaşi unul pentru altul. Învoiala se face la 24 februarie 1778. Subscriu : «+ Eu Mateio + Ojă + Frente + Jacmon» [64].

La 4 iunie 1781 se pune din nou în discuţie neînţelegerea dintre mînăstire şi paharnicul Nicolae Dedulescu pentru moşia Cîmpulungeana [65], iar la 18 şi 20

59. Pac. 53/21. 60. Pac. 37/41. 61. Pac. 37/42. 62. Pac. 38/23.
63. Bibl. Acad. R. S. România, pac. CXXVII/206. 64. Ms. 172 f. 393.
65. Rrh.. St. Buc., pac. 37/43.

august se aducea în discuție hotărnicia moșiilor mînăstirii, Beceni, Cocorăști, cu Safta Perieteanca [66].

De la 20 iunie 1782 exista un catastih, unde se înseamnă averea mînăstirii [67].

Ștefan Monahul Mereu dăruiește mînăstirii partea sa de moșie de la Bisăuca, la 24 iunie 1782 [68]. Ursu rotarul cu nora sa Tudosca și fiul lui, Ioan, vînd la 12 noiembrie 1782 casa făcută de el împreună cu soția sa, pe moșia mînăstirii: «Și murind soțiea și neavînd cu ce s-o pomenesc am vîndut casa în taleri 21» [69]. La 14 februarie 1785 mînăstirea se judeca din nou cu Mînzăleștii la ispravnici, după hotărîrea domnească [70]. Se însemnează hotarele moșiei Voinești la 15 septembrie 1786, proprietatea mînăstirii [71], iar la 14 iunie 1789 mînăstirea cerea să i se hotărnicească partea ei din muntele Piciorul Caprei [72]. În răstimpul 1790—1800, un Ioniță dăruiește mînăstirii părțile sale de moșie din Băligoși, Poiana Ascunsă și Mărgăriți [73].

Episcopul de Buzău, Dositei Filitti, dă carte de blestem, la 12 iulie 1792 pentru dreapta împărțire a venitului pentru care mînăstirea avea pîră cu medelnicerul Ioniță Cîrlova [74]. La 25 ianuarie 1794 Mînăstirea Vintilă Vodă are judecată cu unchiașul Gavril Tulin și cu alții, în fața ispravnicilor județului, pentru cheltuielile de proces ce se făcuseră pentru moșia Colnicele din plaiul Slănic [75]. Damian egumenul se învoiește cu sătenii pentru un vad de moară la Colnice, pe apa Slănicului [76], la 18 noiembrie 1795.

Preocupările de hotărnicii de moșii constituie la acest sfîrșit de secol o grijă de căpetenie. Astfel, la 7 decembrie 1795 egumenul cere hotărnicii pentru moșiile Voinești, Geminele din județul Săcuieni, Cîmpulungeasca și Colnicele din județul Buzău.

Moșia Colnicele a dat mult de lucru călugărilor vintileni. La 14 mai 1802 ispravnicii județului dau poruncă lui Caloian șătrarul să hotărnicească partea moșiei de aici [77]. Locuitorii din Colnice cer la 8 mai 1803 să li se facă biserică, în care scop domnitorul dă poruncă ispravnicilor să cerceteze de se simte nevoie [78]. Se comunică la 3 iunie același an că nu este trebuință de un nou locaș sfînt aci [79]. La 8 mai 1803 ispravnicii pornesc cercetare în pricina mînăstirii cu un Nițu [80]. La 1 iunie același an moșnenii beceni se învoiesc pentru hotărnicia moșiei lor cu Mînăstirea Vintilă Vodă [81], iar la 9 aceeași lună porunca se dă în acest scop ispravnicilor județului [82].

La 29 august 1805 ispravnicii primesc porunca să cerceteze pricina ivită între mînăstire și moșnenii Popești, la Colnice [83]. Mitropolitul Dositei Filitti, fostul episcop de Buzău, dă o carte de blestem la 28 iunie 1806 pentru alegerea moșiei Mînăstirii de la Colnicel [84], potrivit poruncii Divanului de la 16 aceeași lună [85].

La 6 septembrie 1807 doi boiernași hotărnicesc partea mînăstirii de a sătenilor [86]. În aceeași lună, la 23, Costandie episcopul dă carte de blestem pentru aflarea hotarelor unui vad de moară al mînăstirii la Sărulești [87]. In luna octombrie ziua 16, se dă o carte de judecată dregătorească în pricina dintre mînăstire și moșnenii Popești [88], iar la 22 aceeași lună se dă altă carte de judecată isprăvnicească, în pricina dintre mînăstire și moșnenii tulinești cu moșnenii Popești [89].

---

66. Pac 53/22 și 23. 67. Bibl. Acad. R. S. România, pac. CXXVIII/170.
68. Arh. St. Buc., pac. 38/24. 69. Ms. 172 f. 277. 70. Arh. St. Buc., pac. 37/50.
71. Extras XCIX/4 b. 72. Arh. St. Buc., pac. 37/52 73. Pac. 53/15.
74. Pac. 83/3. 75. Pac. 94/1. 76. Pac. 94/2.
77. Pac. 94/3. 78. Pac. 37/61 79. Pac. 37/63. 80. Pac. 37/62.
81. Pac. 94/4. 82. Pac. 94/5. 83. Pac. 94/6. 84. Pac. 37/64.
85. Pac. 94/7. 86. Pac. 94/11. 87. Pac. 94/10. 88. Pac. 94/14. 89. Pac. 94/15.

Moara de la Sărulești, de al cărui vad ne ocupam mai sus, dă naștere la o discuție între mînăstire și un Mihăilă Popescu, la 26 martie 1810 [90].

Cu sfîrșitul primului pătrar al veacului al XIX-lea, se intră și aici în epoca arendărilor. Cel dintîi arendaș pe care-l găsim, la 23 aprilie 1830, este ieromonahul Gherasim [91]. La 28 martie 1831 se orînduiesc iarăși hotarnici în pricina mînăstirii cu moșnenii de la Colnice, pentru venit [92]. Schitul Vintilă Vodă se arendează la 23 aprilie 1831 aceluiași ieromonah Gherasim [93]. La 9 iunie 1931 se dă poruncă isprăvnicească de hotărnicie, în pricina dintre Mînăstirea Vintilă Vodă cu Ioan Tulin [94], desigur din același neam cu Grigore Tulin, donator al mînăstirii, la 4 mai 1808.

La 1 martie 1833, judecătoria de Buzău legalizează actul de învoială făcut între mînăstire și moșnenii colniceni pentru moșia Colnicele, iar la 5 ale aceleiași luni, Stanciu Cogălniceanu, căpitan de lefegii, hotărăște partea mînăstirii [95] din aceeași moșie.

În 1833 Schitul Vintilă Vodă este arendat iarăși aceluiași ieromonah Gherasim [96]; lucrul se repetă la 23 aprilie 1836 [97] și la 23 aprilie 1839 [98].

Via din dealul Sășenilor se arendează cu ostăștinii unui Ștefan Iliescu (Dumitru Giurgea) la 1 noiembrie 1842 [99]. La 26 februarie 1843, popa Matei vinde o livadă de pe moșia mînăstirii egumenului Teofilact [100]. La 5 iunie 1845 Curtea de apel din București, secția II respinge apelul făcut de Manolache Forfone împotriva mînăstirii Vintilă Vodă privitor la încălcarea moșiei din Vernești [101].

Mînăstirea Aninoasa se găsește în ținutul Cislău. Prima mențiune documentară asupra acestei chinovii o aflăm într-un document dat de Mihnea Vodă Turcitul la 27 mai 7094 (1586) [102]. Un hrisov din 8 ianuarie 7096 (1588) rupt tocmai în locurile de identificare, dar conținînd cîteva indicații, cum spre exemplu: hramul «Uspeniei Prea sfintei Stăpîne», precum și amintirea de «sufletul lui Vlaicu clucer», ne duc tot la Mînăstirea Aninoasa. Hrisovul este dat tot de Mihnea Turcitul, care devenise oarecum ctitor la Aninoasa. Prin acesta se dăruiesc mînăstirii satele Brebu și Rîioși, partea jupâniței Anca, care venind la domnie declarase că închină aceste averi «pentru sufletul lui Vlaicul clucer (..) și monahii Elisafta și pentru sufletele fiilor ei, anume Preda și Neagoe și Oprea și Radul, care s-au mutat (...) de unde au fost mai înainte îngropați, de i-a dus la sfânta mănăstire... și — i-a îngropat în pridvorul bisericii». «Și a miluit jupânița Anca de buna voia ei, și cu știrea tuturor megieașilor din jur, asemenea și dinaintea domniei mele» [103].

La 9 ianuarie 7096 (1588) Mihnea Vodă Turcitul întărește jupâniței Stana din Cioceni și nepotului său Staico niște proprietăți din Țigănești și Cislău și altă avere mișcătoare [104].

În anul următor, la 20 aprilie 7097 (1589), Mihnea Turcitul dă un pompos hrisov, cu o largă introducere teologică mînăstirii Aninoasa «de oarece acest sfînt loc și dumnezeiască mănăstire a fost de moștenire a doamnei domniei mele, doamna Neaga, de la moși și strămoși și biserica de lemn a fost făcută de părinții ei. Și doamnia mea și doamna Neaga am văzut această mînăstire veche și stricată, deci,

90. Pac. 94/17. 91. Ms. 174, f. 29 v. 92. Arh. St. Buc., pac. 94/18.
93. Ms. 174, f 29. 94. Arh. St. Buc., pac. 94/19. 95. Pac. 94/20 și 21.
96. Ms. 174, f. 29 v. 97. Ms. 175, f. 36 v, și 38. 98. Ms. 175, f. 81 v.
99. Arh. St. Buc., pac. 94/23 copie. 100. Pac. 94/21. 101. Pac. 26/119 copie.
102. *Doc. Ist. Rom...*, vol. V, p. 240. 103. *Ibidem*, p. 343—344.
104. *Ibidem*, p. 344—345.

întru aceia, domnia mea şi doamna domniei mele, doamna Neaga cu bună voință ne-am grăbit şi am zidit-o şi am înnoit-o şi am făcut sfintei mănăstire biserică de piatră, cum se cuvine să fie sfînta şi Dumnezeiasca mănăstire în frumuseţea bunătăţii şi am făcut ce este de nevoie unei asemenea biserici: haine şi odăjdii frumoase». Hrisovul continuă arătînd că dînşii au mai cumpărat pentru mînăstire satul Cosainul de la Radul postelnic, fiul lui Cîrstiian din Stănceşti şi de la sora lui, anume Frusina, pentru 120.000 aspri [105].

Se dă aici, pe scurt, întreaga istorie a Mînăstirii Aninoasa. La 4 mai 7097 (1589) Mihnea Vodă dă un hrisov Aninoasei, avînd aproape acelaşi conţinut ca şi cel de mai sus. Aflăm în plus că satul Cosainul a fost cumpărat cu 120.000 aspri gata de la Radul Postelnic, fiul lui Cîrstian din Stănceşti şi de la sora lui, Frusina. Hrisovul mai spune că vînzarea s-a făcut dinaintea mitropolitului Mihail, a episcopilor, a dregătorilor şi boierilor mari şi mici. Domnitorul, pentru mai multă siguranţă, întreabă pe vînzători dacă au vîndut cu voia lor: «Să nu spuneţi vreodată după plecarea Domniei mele, că vă voi fi făcut vreo silă şi nevoe cu aces sat (...) ca să luaţi satul de la Domnia mea şi de sfînta mănăstire» [106].

La 8 aprilie 7098 (1590) Mihnea Vodă (era în a sa a doua domnie) întăreşte Mînăstirii Aninoasa ocina în satul Despicaţi, partea lui Radu paharnicul din Rumceani «de peste tot hotarul». Moşia fusese pusă zălog, de unde o scosese fiica lui Vişa, cu banii ei. Apoi dînsa a adus oasele şi trupul mamei sale Stanca, de unde au fost, şi le-a îngropat la sfînta mănăstire mai sus zisă» [107].

O danie cu conţinut duios este aceea făcută de Gheorghe logofăt din Fundeni la 6 ianuarie 7100 (1592). Acesta dăruieşte mînăstirii nişte pămînt şi patru pogoane de vie «din dealul de lîngă satul Hinţeşti», «pentru sufletul răposatului fratelui meu Stanciul logofăt şi al jupaniţei lui Dana» căci «a murit fratele meu Stanciul şi soţia lui Dana de moarte năpraznică, de ciumă şi n-a rămas nimeni din ei» [108].

La 14 mai 7120 (1612) Radu Vodă Mihnea întăreşte Mînăstirii Aninoasa în Tivleşti, partea călugărului Nichifor din Jigoreni, care consta din 70 stînjeni în pădurile lui Negrea bunicul său «la Bejenie 14 stj şi în Rujanul o fîneaţă, un ogor, un vad de moară, patru pogoane şi jumătate de vie, un loc de casă în sat şi din cîmp şi din pădure şi din apă şi din uscat şi de peste tot hotarul». Nichifor călugărul venise la domnie, de a închinat toate acestea pentru sufletul lui şi al părinţilor lui. Martori erau, între alţii, egumenul Gheorghe şi ieromonahul Mihail [109]. Simţindu-şi sfîrşitul vieţii aproape, doamna Neaga lasă, la 12 septembrie 7123 (1614), toate moşiile «şi din ce au avut să fie» la «sfînta mănăstirea mea» Aninoasa, «care este zedită de mine», «o cuhnie ferecată cu 6 telegari murgi şi aşternutul meu şi rîndul mesii cu tipsiile cu totul şi tot ce trebuieşte şi 4 sălaşe de ţigani şi 3 cupe de argint şi 2 nastrapi de argint. Iar satul Cislăul au fost al nepotu-meu Preda: ci am făcut schimbu de bună voie, de i-am dat pentru Cislău satul Săpuţeanii; şi am dat Cislăul la mînăstire şi morile de la Buzău ale meale, le-am dat sfintei mănăstiri. Şi am dat la sfînta mănăstire 50 de oi şi am dat la mănăstirea călugăriţelor [110] doi cai şi două vaci. Aceasta am tocmit şi am lăsat» [111]. Se pare totuşi că donatoarea a mai trăit încă cîţiva ani după aceasta.

La 14 mai 7126 (1618) Alexandru Vodă Iliaş (1616 septembrie—mai 1618, în întîia domnie) întăreşte Mînăstirii Aninoasa nişte vii în Dealul Tohanilor: 12 po-

105. *Ibidem*, p. 396—399. 106. *Ibidem*, p. 400—402. 107. *Ibidem*, p. 433—434.
108. *Ibidem*, vol. VI, p. 27—28. 109. *Ibidem*, vol. II, p. 75—76.
110. A doua era o mînăstire de maici. 111. *Doc. Ist. Rom...*, vol. V, p. 323—324.

goane de vie și 4 ogoare lăsate de doamna Neaga. I se mai întăresc prin acelaș hrisov, ocina în Proșca și niște vii în Dealul Proșcăi «toată partea călugărului Ștefan pînă la piatra Cislăului». Acestea fuseseră moștenire și cumpărătoare ale monahului numit, pe care apoi le dăruiește mînăstirii acesteia [112].

Printre ultimele donații făcute ctitoriei de la Aninoasa cu puțin înainte de moarte de doamna Neaga, soția lui Radu Mihnea, sînt niște mori [113]. Apoi pentru o perioadă știrile lipsesc, pînă în vremea lui Matei Vodă Basarab, cînd, la 23 aprilie 7142 (1634), în urma unei judecăți pentru o ocină de la Cislău, egumenul Vasilie de la Mînăstirea Aninoasa se împacă cu Dragul logofăt și cu Stroe [114].

La 16 septembrie 7153 (1644) Mogoș căpitanul «za roșii ot Păulești» (Prahova) este trimis de Vodă să caute niște hotare pentru care se pirîseră Poenarii cu «Dragul iuz ot Cislău», unchiul său Stroe și cu Mînăstirea Aninoasa, la Divan. Mogoș merge și strînge «boeri și megiași» din județul Buzău și din «județul Saac». Cu toată împotrivirea Poenarilor el hotărăște «să ție mînăstirea Aninoasa jumătate și Dragne iuz (...) altă jumătate den apa Băscei pînă în posada lunca Băscii» [115].

La 7 mai 7153 (1645) vlădica Teofil și șase boieri divaniți și anume Radul vel logofăt, Stroe vel vist., Socol vel clioc, Dumitrașco vel stol., Drăgușin vel pah. și Pieleșanul vel slug. ținînd locul lui Vodă, care nu era la reședință, ci dus «la oaste» — căci lipsește și marele spătar din rîndul boierilor de aci — numesc 12 boieri, împreună cu Tudor vtori vornic, om domnesc, care cu Manea vătaf. «omul părintelui Episcopului ot Buzău», să caute o «pără ce au avut călugării de la mănăstirea Aninoasa și Negoiță pah., nepotul stolnicului Preda, dimpreună cu Dragul ioz și cu unchiu-său Stroe feciorul lui Staicu post., nepoții Vladului pah.». pentru ocina de la Țigănești și Cislău [116].

La 10 mai 7163 (1655) Constantin Vodă Șerban (Cîrnu) scutește patru oameni ai Mînăstirii Aninoasa de bir, «după cum răposatul Matei Vodă văzînd că sărăcește acea mănăstire, le-au scos talerul din visterie, ca să fie poslusnici sfintei mănăstiri... iar acum... satul Cislău i-au apucat să ia la bir». Domnitorul Constantin dă carte «ca să aibă bună pace de satul Cislău» [117].

De la această dată înainte știrile privitoare la Mînăstirea Aninoasa devin rare. La 30 iunie 7192 (1684) este închinată Episcopiei Buzăului. Actul de închinare [118] prezintă și unele date de interes istoric-genealogic: că închinătorii mînăstirii — monahul Nicolae (ca mirean Negoiță Tătăranul) și fiul său Matei paharnicul — se trăgeau din același neam cu Doamna Neaga și deci erau ctitori ai Mînăstirii Aninoasa.

La 3 noiembrie 7195 (1686) episcopul Grigorie merge în persoană la moșia Cislău ca să afle partea Mînăstirii Aninoasa, acum metoc al Episcopiei. Se strîng megieșii, călugării, preoții și oamenii bătrîni ca să arate adevărul. Cel dintîi care face mărturie este Daniil călugărul «care sănt de ani 100 și mai bine și sănt moșnean ot Cislău», apoi alții care mărturisesc cu sufletul lor, cum că a ținut din moșia Cislău, mînăstirea 2 părți și Dragne izbașa «cu noi și cu toți moșneanii 2 părți și tot așa s-au luat și dijme. Însă mînăstirea ține pre jumătate moșia de la Cislău și boiarii cu noi cu toți altă jumătate. Noi așa știm și mărturisim» [119]. Șerban Vodă întărește și el ca metoh episcopiei Buzău Mînăstirea Aninoasa, la 19 ianuarie 7195 (1687). Se face istoricul întemeierii acesteia de doamna Neaga, apoi cum a fost în-

112. *Ibidem*, vol. III, p. 228. 113. *Ibidem*. vol. IV, p. 108–109.
114. Arh. St. Buc., pac. 34/10. 115. Pac. 34/11. 116. Pac. 35/9 a. 117. Pac. 34/15
118. Actul se păstrează numai în copie la Arh. St. Buc., ms. 173, f. 17 v — f. 18.
119. Arh. St. Buc., pac. 34/20.

chinată Episcopiei de Nicolae călugărul, care pe mirenie se numea Negoiță Tătăranu și de fiul său Matei paharnicul «trăgîndu-se ctitorii din neamul răposatei doamnei Neagăi». Se vorbește de dreptul Episcopiei de a stăpîni toate ale mînăstirii: să puie egumen «să oblăduiască mult puțin veri ce să va afla, cu bună pace». Pentru că a mers Negoiță Tătăranul și «s-au lepădat de cinul mirenesc și au luat cin călugăresc, închinînd mănăstirea Aninoasa să fie metoh sfintei Episcopii de la Buzău». Domnitorul spune că a văzut și zapisul făcut de acesta cu mulți boieri, mărturii «fiind cursul anilor valeat 7192». Șerban Vodă întărește această închinare prin hrisovul său domnesc [120]. Constantin Vodă Brîncoveanu dă la 2 noiembrie 7206 (1697) carte episcopului Mitrofan să strîngă «toți țiganii sf. mănăstiri Aninoasa, care este metohul Episcopiei», ce sînt fugiți și risipiți, ori unde i-ar afla, «au prin țiganii domnești, au boierești, au călugărești au pre la mănăstiri, au pre lîngă niscai boiari, au la slujitori, au la niscai neguțători au la orașă, sau măcar veri unde s-ar afla și să-i ducă la mănăstirea Aninoasa. Asemenea pe unde s-ar afla țigance măritate, să apuce pe stăpînii lor să dea schimb, iar cine n-ar da să fie volnic sluga domnească să ia însăși țigancele Aninoasei». De asemenea să se ia și țiganii pe care-i vînduse Matei paharnicul, care n-avea drept s-o facă și să apuce și pe Mihalcea stolnicul, pentru niște țigani ce i-au dat Matei paharnicul să-i dea pe toți înapoi și păgubașul să-și caute cu acesta din urmă. Cei care n-ar asculta, vor fi aduși «în butuci și vor petrece scîrba de către Domnia mea». Pentru țiganii mînăstirii vînduți de Matei se făcuse judecată la divan avînd «întrebăciune cu Rafail egumenul de la Aninoasa» (...) «și așa au rămas de judecată Matei păh, să nu se atingă de nici unele ale mănăstirii și l-au scos Domnia mea cu mare rușine din Divan» [121].

La 7 mai 7212 (1704) megiașii de la Dichiseni (Ialomița) dau zapis episcopului Damaschin precum că moșii și părinții lor au avut obicei «să dea la sf. mănăstire Aninoasa de 2 ori pe an măgi de pește, oricînd s-ar trimite om de acolo». Ei știind obiceiul acesta, «fac scrisoare de credință la sf. sa» precum că sînt legați să poarte grijă de acest lucru. «Iar nedîndu-se și de noi, ar sta unii împotrivă a nu da» să trimită episcopul om domnesc «ca să dăm ce sîntem legați fără voia noastră și cu treapăd» [122].

Un timp nu se mai găsesc știri despre această mînăstire. Abia la 20 iunie 7250 (1742), aflăm o carte a episcopului Metodie, care înnoiește hrisoavele mînăstirilor și schiturilor închinate Episcopiei și care din răutatea vremurilor se prăpădiseră. În acest act este menționat și «Schitul Aninoasa», arătîndu-se de cine a fost închinat [123]. Același episcop Metodie face la 15 decembrie 7252 (1743) hotărnicia moșiei Cislău a mînăstirii Aninoasa, în fruntea boierilor hotarnici stînd Atanasie biv vel șatrar «drept 6 boieri» și alți 6 boiernași [124].

La 11 ianuarie 7255 (1747), Constandin Mihai Cehan Racoviță dă volnicie *Schitului Cislău* (Aninoasa) să ia otaștină de la moșia Boboci de la cei ce «se împotrivesc a o face din 20 de vedre una». Iar nevrînd de voie, să dea de știre «egumenașul» ispravnicului de județ, care îi va apuca să plătească fără voia lor. Cine are ceva de spus să vie la judecată la Divan, și cel care va rămînea de judecată, «va plăti și toată cheltuiala celeilalte părți». Pentru această pricină se judecase și episcopul Metodie, ajungînd la o înțelegere, pe care megiașii nu o respectaseră [125].

---

120. Ms. 173, f. 16. 121. Ms. 173, f. 613. 122. Arh. St. Buc., pac. 73/4.
123. Pac. 13/29. 124. Pac. 34/49. 125. Ms. 171, f. 44.

Neofit, mitropolitul Ungrovlahiei, judecă la 27 iunie 1752, un proces interesant al Mînăstirii Aninoasa. El fusese pornit de Maria, soția lui Ștefan Lămotescu care spunea că este sora unui Radu, acum mort, și cînd acesta a trecut din viață, episcopul Metodie ar fi făcut-o soră vitregă și ca urmare ar fi luat, pe seama Episcopiei, toată averea fratelui său. Ea pretindea, ca soră bună după mamă cu Radu, să intre în stăpînirea averii acestuia. Episcop al Buzăului era la această dată Filaret viitorul mitropolit al țării. El răspunde că moșiile și țiganii pe care îi cere aceasta au fost dați schitului Aninoasa de doamna Neaga. Și după moartea acesteia urmașii scăpătînd au luat averile, din care o parte ajunseseră sub stăpînirea lui Radu. Iar acesta nesocotind pe Maria soră bună, la moartea lui a făcut epitrop pe un Vintilă postelnic și pe un Dumitru nepot al lui Drăgan clucer, ca să-i plătească datoriile și să-i facă pomenile. Metodie episcop înțelegînd aceasta și știind că numitele moșii și țigani sînt ale schitului Aninoasa, metoh al Sfintei Episcopii a voit să ceară în judecată pe cei doi. Aceștia singuri au venit și-au dat moșiile la Episcopie, cerînd doar să li se plătească cheltuielile. Episcopul le dă 185 de taleri și scoate moșiile de la un Radu Țapora, care le împresurase. Episcopul Filaret prezintă mărturii scrise, între care diata doamnei Neaga «de la leat 7123 (1614—1615)».

Rezultatul acestei lungi și interesante dispute este acesta: Episcopia va intra în stăpînirea numitului schit și moșia Rumceani, iar moșia Făurei și țiganii ce vor fi rămas de la Radul, să le ia Maria dînd Episcopiei 180 taleri. Dacă pe viitor vor aduce alte dovezi judecata va hotărî [126]. Episcopul Cozma cere prin anafora către domnie să dea poruncă ispravnicului județului «să apuce să plătească otaștina, din 20 de vedre una, locuitorii de pe moșia Boboci, sud Saac». Ștefan Mihai Racoviță Vodă dă ascultare cererii episcopului la 10 august 1764 [127].

Același domnitor dă poruncă la 24 de boieri să meargă să aleagă moșia Rumceni, partea de la Matei Tătăranul, care este dată Schitului Aninoasa. De asemenea ei vor alege și viile. însă să se ferească «de hatîruri și voe veghează». Domnitorul poruncea aceasta la 24 februarie 1765, după cererea harnicului episcop Cozma [128].

Alexandru Ioan Ipsilanti Voievod numește la 2 septembrie 1777, trei boieri și anume, pe Iordache Colfescul biv vel serdar, și ispravnic al județului Săcueni, pe protopopul Mihai și pe biv vel armaș Costandie să meargă să hotărască moșiile Rîioșii, Aninoasa și Miroșii, din județul Săcueni, după cererea episcopului Cozma [129]. La 23 aprilie 1833 moșiile metocurilor Cislău și Boboci, ca și otaștina din județul Săcueni se arendează lui Iordache Politimos [130]. În același an se face și un catastif de averea Aninoasei care-și zice — mai ușor — Cislău [131]. Mulțumită mulțimii arborilor de aci, necesari rotăriei, se instalează aici în cursul anului 1834, un atelier pentru această industrie națională, ca și la Vipereşti, Predești și Nișcov [132]. După trei ani, la 23 aprilie 1836, moșiile și otaștina acestor metoace se arendează lui Hristodor Filitis [133]. La 23 aprilie 1839 moșiile *Schiturilor Cislău* și *Boboci* sînt luate în arendă tot de Hristodor Filitis [134].

Prof. T. G. BULAT

126. Ms. 173, f. 80 v — f 82. 127. Ms. 173, f. 83.
128. Ms. 173, f. 83 v — f 84. 129. Arh. St. Buc., pac. 5/16. 130. Ms. 174, f. 50.
131. Bibl. Aacad. R. S. România, pac. CXXVII/236. 132. *Ibidem*, pac. CXXVIII/29.
133. Ms. 175, f. 3. 134. Ms. 175, f. 52—53.

O ÎNCERCARE DE REDESCHIDERE A ŞCOLILOR SĂTEŞTI ÎN ŢARA ROMANEASCA ÎN ANII 1851 — 1853

Învăţămîntul public la sate în Ţara Românească, instituit în 1838, a avut un rol important nu numai în răspîndirea ştiinţei de carte, ci şi în pregătirea revoluţiei. Învăţătorii au luat parte activă, alături de profesorii lor, la evenimentele revoluţionare din 1848, ca propagandişti ai ideilor revoluţionare. Aceasta a fost una din cauzele principale pentru care regimul reacţionar instaurat după înăbuşirea revoluţiei a luat hotărîrea nechibzuită şi pătimaşă de a închide şcolile la sate şi de a readuce pe învăţători în situaţia de dinainte, curmînd vremelnic, cu brutalitate, eforturile de cel puţin o jumătate de veac ale forţelor progresiste care luptau pentru cultură şi demnitate umană.

Învăţămîntul însă, fiind o necesitate obiectivă a societăţii moderne şi o obligaţie fundamentală a statului în acea epocă, avea să-şi reia cursul la sate în 1857, după opt ani de întrerupere.

Pînă la 1857, o încercare lăudabilă pentru redeschiderea şcolilor săteşti au făcut-o înalţii ierarhi ai Bisericii Ţării Româneşti în frunte cu noul mitropolit, Nifon Sevastias, în anii 1851—1853.

Deşi rezultatele practice, imediate, au fost slabe, căci a lipsit aprobarea superioară [1], totuşi iniţiativa aceasta a întreţinut în lumea oficială precum şi la sate, ideea necesităţii redeschiderii şcolilor şi a contribuit la urgentarea aplicării pe plan naţional.

Publicăm mai jos principalele documente prin care s-a manifestat această iniţiativă a înalţilor ierarhi ai Bisericii Ţării Româneşti.

1

1851 mai 16. — *Raportul mitropolitului Nifon al Ţării Româneşti către Domnitor, propunînd redeschiderea şcolilor săteşti în care preoţii să fie învăţători* [2].

«Prea Înălţate Doamne,

Şcoalele du prin sate sînt de neapărată trebuinţă pentru învăţătura copiilor sătenilor, ca să cunoască datoriile creştinătăţii, cinstea şi frica de Dumnezeu, respectul către născătorii lor, către mai marii ş-asemenea lor şi supunere către stăpînire.

Aceste şcoli, şi de s-au fost înfiinţat mai nainte mai prin toate satele ţării, dar astăzi unile să află în cea mai proastă stare şi neocupate cu trebuinţa pentru care sînt înfiinţate.

Sîntem, dar, de părere, prea înălţate Doamne, ca pă de o parte să s(ă) aducă în bună stare, iar pă de alta, spre a să însufla copiilor mai cu putere cele mai sus ecspuse datorii şi învăţături, socotim de cuviinţă ca pă la satele unde să vor afla preoţi mai cu bună cunoştinţă, să fie ei însărcinaţi cu învăţătura copiilor, fiindcă aceştia, fără îndoială, sînt mai apropiaţi de cunoştinţa moralului ce trebuie să s(ă) dea micilor copii; ş-apoi şi ca preoţi către carii urmează a avea cuviinciosul respect să va nădăjdui în viitor a trage tinerimea un folos mai bun. Şi din vreme în vreme, nădăjduindu-să a eşi din seminar preoţi buni şi cu toate cuno-

---

1. Vezi «Revista Arhivelor», XLVII, vol. XXXII, nr. 1/1970, p. 103—109.

2. Copie, trimisă de Mitropolie Departamentului din năuntru, ca anexă la adresa ei nr. 1382 din 26 martie 1853 (Arh. St. Buc., *Arhiva istorică centrală*, fond «Vornicia dinlăuntru, Ţara Românească», *Dosar nr. 797* II/1847, f. 521).

Altă copie, trimisă de Secretariatul Statului (*Ibidem*, f. 547).

științele, zicem fără îndoială că înaintarea și folosul va fi din ce în ce mai însemnat; atît numai ca și ei să fie mîngîiați pentru ostenelile lor cu vreo leagă hotărîtă, măcar de nu din altă parte ci cel puțin din partea proprietarilor sau a lăcuitorilor.

Iscălit: Nifon, Mitr(opolitul) Ungr(ovlahiei).

(Șeful canțelarii, C. Tocilescu)[3].

Nr. 2178. Anul 1851 mai 16. Masa 1-iu».

(Rezoluția Domnitorului:)[4].

Rezoluția domnească: «Dea Domnul să vedem pă preoți aduși în acea stare de a putea fi și profesori pă la școale».

Pentru copie întocmai, C. Dimitrescu.

Arh. St. Buc., *Arhiva istorică centrală*, fond «Vornicia dinlăuntru, Țara Românească». *Dosar nr. 797* II/1847, f. 523. Copie.

2

1851 mai 31. — *Raportul Departamentului Credinței nr. 2685 către Domnitor, raport la care anexează și pe acela al mitropolitului privitor la redeschiderea școlilor sătești. Departamentul nu împărtășește părerea mitropolitului*[5].

«Copie după raportul Departamentului credinței adresat către M. S. Vodă din anul 1851, nr. 2685 din 31 mai.

Prea o sfinția sa părintele mitropolitul, prin alăturatul pe lîngă acesta raport cu nr. 2178, aduce la cunoștința Mării Voastre trebuința ce este de a se reînființa școalele prin toate satele pentru învățătura copiilor sătenilor, și espune părerea preasfinții sale ca pe la satele unde se vor afla preoți mai cu bună știință să fie singuri însărcinați cu învățătura copiilor, răsplătindu-se pentru osteneală cu vreo leafă hotărîtă din partea proprietarilor.

Departamentul ia îndrăsneala a supune Mării Voastre că se înclinează cu acest sujet orînduielile prevăzute și statornicite mai din nainte ca bazele legiuirii atingătoare de seminare, protopopi și preoți: acolo se coprinde ca la fiecare biserică să să țină un cîntăreț și un paracliser, însă cîntărețul, pe lîngă scutirea de dajdie, să primească și cîte doi lei de fiecare enoriași sătean, cu îndatorirea a învăța copii satului carte și cîntări.

După acest prințip s-a fost deschis în anul (1)838 școalele comunale prin punerea la cale însă de a fi pregătiți acei cîntăreți în școalele normale din rezidențiile județelor, spre a putea preda băeților săteni învățăturile încuviințate prin alcătuirea unui program din acea vreme.

Așadar, cînd se vor reînființa și acele școli după înalta dezlegare, să se deschiză după modul orînduielii ce și-a luat cursul pe ființa și duhul legiuiri(i).

Pentru aceste cuvinte Departamentul vede că mijlocește anevoință de a fi aprobată propunerea prea sfinții sale, avînd în vedere și acest sezon că preoții, urmînd (f. 548) a-și ținea al lor caracter la treapta cinstei de care s-au învrednicit, ca niște păstori și duhovnicești povățuitori ai mirenilor întru ale credinți(i) și a celor atingătoare de o purtare neprihănită, se cuvine acești slujitori bisericești a se îndeletnici cu singura îndatorire ce au de a săvîrși fără cea mai puțină lipsă sfintele slujbe; potrivit canoanelor bisericești, ale căror conseqvenții păzindu-se eczact parte-le, au trebuință de multă și serioasă ocupație, fără a mai putea fi ertați ca să întreprinză osebite îndeletniciri.

3. Completat după a doua copie.

4. Această rezoluție a fost pusă în fruntea raportului cu care Departamentul credinței a înaintat acest raport domnitorului (vezi doc. nr. 2) și, evident, ea era valabilă și pentru raportul mitropoliei, care a primit-o, desigur, prin aceeași filieră iar acum o comunică Departamentului din năuntru.

5. Copia este trimisă Departamentului din năuntru de Secretariatul Statului, cu adresa nr. 3283/21 iulie 1853 (*Ibidem*, f. 546), împreună cu copia raportului mitropolitului către domnitor (*Ibidem*, f. 547); aceasta, ca răspuns la adresa Departamentului din năuntru nr. 3519/16 iunie 1853 (*Ibidem*, f. 530), prin care acesta ruga Secretariatul Statului să-l lămurească mai mult asupra unei asemenea chestiuni de care nu avea știre.

Aceste observațiuni Departamentul le supune, deodată cu susnumerarisitul raport al preaosfinției sale, la cunoștința și înalta Mării Voastre hotărîre.
Șeful Depart(amentului) (iscălit), Ioan Manu
Șeful mesii (iscălit), I. Ipăceanu (?)
Pentru întocmai copie, Șeful mesii I-iu, I. C. Petrescu (f. 563).
Rezoluția Mării Sale [6], «Dea Domnul să vedem pe preoți aduși în acea stare de a putea fi și profesori pe la școale» (f. 548).

Arh. St. Buc., *Arhiva istorică centrală*, fond «Vornicia dinlăuntru, Țara Românească», *Dosar nr. 757* II/1847), f. 548 și 563. Copie.

3

1852 nov. 14. — *Circulara mitropolitului Nifon al Țării Românești către protopopii din subordinea sa privind redeschiderea școlilor sătești, în care preoții să fie învățători și să primească pentru această leafă de la proprietari și de la locuitori* [7].

«Copie după țircularele porunci date către toți protopopii eparhii sf(in)t(ei) Mitr(opolii) din 14 noemv(rie) (1)852.

Pe lîngă rap(o)rt(ul) cucernicii tale cu no..... [8] din anul trecut s-au primit listă arătătoare de numărul preoților ce s-au găsit cu destoinicie a fi învățători ai copiilor din prin sate, asemănat coprinderii poruncii noastre cu nr. ... [9] din 2 iulie anul 1851, asupra căruia dăm deslegare ca de la 1-iu de ghenarie viitor (1)853 să se arate acelor preoți și oricărora alții să vor cunoaște în aceiași destoiniciie, fiind de crezut că un preot urmează ca să cunoască și să știe mai bine toate cîte să cer de la un învățător de copii decît cîntărețul bisericii, carele după legiuiri este dator ca să-i învețe. Și de la un preot să așteaptă negreșit și un moral mai bun, și învățăturile cuvenite să (s)ă dea mai cu înlesnire tinerilor, nădăjduindu-să că pe lîngă acestea să va adăoga de la dînșii și duhovniceștile sfătuiri și povățuiri, ca niște dascăli ai norodului ce să numesc, avînd în vedere ca să-și ia măsuri în parte fiecare, făcîndu-să ei mai întîi pildă prin toate silințele la orice, ca să dea dovezi de laudă.

Prin urmare, să va arăta la toți ca cîți vor voi pot să intre de la viitorul ghenarie în acea profesiie de învățători ai copiilor din sate, silindu-să a da dovezi de înaintare atît pentru a lor învățătură cît și despre moral și purtare, însuflîndu-li-se ce este Dumnezeu și credința către dînsul, respectul către biserică și religie i supunerea către ai lor părinți și mai marii lor stăpînitori, încunoștiințîndu-să despre aceasta tuturor lăcuitorilor și dîndu-li-să a înțelege cît de folosiți poate ca să fie copii lor pă viitor și să vor bucura chiar ei ca părinți cînd îi va vedea luminați și învățați. Urmînd însă ca acești preoți, ca niște învățători carei urmează să jertfească osteneli, să fiie și răsplătiți, să s(ă) ia înțelegere atît cu d. proprietari cît și cu lăcuitori(i), ca cu toții să vie întru ajutorul (lor) ca pentru un obștesc folos și chibzuind precît buna voință și cugetul îi va lăsa, să hotărască o leafă pentru acești preoți învățători spre a lor mîngîiere.

Șef(ul) mes(ei), Hris. Dimitrescu
Pentru copie întocmai, C. Dimitrescu» (Pecetea mitropoliei).

Arh. St. Buc., *Arhiva istorică centrală*, fond «Vornicia dinlăuntru, Țara Românească», *Dosar nr. 797*, II/1847, f. 522. Copie.

4

1853 febr. 22. — *Raportul nr. 1764 al cîrmuirii județului Dîmbovița către Departamentul din năuntru, prin care îl înștiințează despre cererea ce i-a adresat protopopia plășilor de jos de a-i da concursul pentru redeschiderea și funcționarea școlilor sătești. Cîrmuirea cere poruncă de urmare.*

6. Rezoluția se află în fruntea raportului, cum era uzanța.
7. Copie, anexată la adresa de răspuns nr. 1382 a mitropolitului către Departamentul din năuntru din 26 martie 1853 (Vezi doc. nr. 5). 8. Loc alb. 9. Loc alb.

«Cinstitutului Departament din năuntru Cîrmuirea judeţului Dîmboviţa.

Protopopia plăşilor de jos din acest judeţ prin adresa supt nr. 39 încunoştiinţează cîrmuiri(i) că în anul încetat a priimit porunca preaosfinţii sale părintelui mitropolit ca să să aleagă cîţi preoţi vor fi cu calităţi spre a să numi învăţători copiilor du prin sate, şi că după recomandaţia făcută din parte-i în privinţa unor asemenea feţe ce s-a găsit destoinici, a primit de la preasfinţiea sa poruncă nr. 4593 tot din anul trecut ca numiţi(i) preoţi să înceapă predarea lecţiilor de la 1-iu ghenarie anul corent. Însă pe lîngă plata ce va răspunde lăcuitori(i) drept osteneala ce vor jărtfi preoţi(i) cu învăţătura, să contribuească şi dd. proprietari în folosu-le cu ceeace vor binevoi.

Iar acum, deschizîndu-să cîteva din asemenea şcoli pă la sate, arată că uni(i) din lăcuitori să înpotrivesc a-ş(i) da copii spre învăţătură, precum şi d-lor proprietari(i) nu s-a arătat cu nici un fel de urmare.

Cerînd numita protopopie ca să să îndatoreze în general toţi lăcuitori(i) să-şi aducă copii la acele şcoli, să răspunză plată preoţilor şi să predea lemne spre încălzit; şi pentru că cîrmuirea într-această împrejurare nu are primită nici o poruncă, supune plecat în cunoştinţa cinstitului Departament ca să binevoiască a da dezlegare de urmarea ce trebuie să să facă.

Cîrmuitor, N. Racoviţă

Nr. 1764 anul 1853, luna februarie 22 S(ecsiea) 3»[10].

Arh. St. Buc., *Arhiva istorică centrală*, fond «Vornicia dinlăuntru, Ţara Românească», *Dosar nr. 797*, II/1847, f. 519. Original.

5

1853 martie 26. — *Adresa nr. 1382 prin care Nifon, mitropolitul Ţării Româneşti, răspunde Departamentului din năuntru, dînd lămuriri asupra iniţiativei sale de a se redeschide şcolile săteşti. Mitropolitul cere şi concursul acestui Departament pentru reuşita acţiunii.*

«Ci(nstitu)lui Departament al trebilor din lăuntru

La adresul ci(nstitu)lui Departament cu nr. 1586 atingător pentru ştiinţa ce să cere despre înfiinţarea şcoalelor prin sate, învăţătorii cărora să fie preoţii bisericilor, răspunzînd facem cunoscut că în anul (1)851 mai 16, prin raport din parte-ne supt nr. 2178, am supus la cunoştinţa Mării Sale lui Vodă, arătîndu-să cu deslușire cuvintele şi trebuinţa ce să cunoaşte ca învăţătorii copiilor du prin sate să fie preoţii bisericilor, de la carei să poate nădăjdui în viitor a trage tinerimea un folos mai bun, şi din vreme în vreme nădăjduindu-să a eşi din seminar preoţi buni şi cu toate cunoştinţele, s-ar aştepta o înaintare şi un folos din ce în ce mai însemnat; şi pentru ostenelile lor să fie mîngîiaţi cu vreo leafă hotărîtă daca nu din altă parte cel puţin de către domnii proprietari sau lăcuitori; după care raport scoţîndu-să copie să alătură pă lîngă aceasta spre mai bună îndestulare[11]. Asupra căruia, după luminata Mării Sale rezoluţie ce s-au dat, s-au priimit această recomandaţie. După care, prin într-adinse porunci cerîndu-să ştiinţă de la toţi cucernicii protopopi pentru cîţi preoţi s-ar cunoaşte cu aceiaşi destoniciie de a fi învăţători, s-au priimit răspunsuri şi cu liste anume de toţi aceia ce au asemenea calităţi. Apoi, în urma aceştia, s-au dat de iznoavă opşteşti porunci ca să-i înfiinţeze de la 1-iu

10. La 13 martie 1853, Departamentul din năuntru cu adresa nr. 1586 cere Mitropoliei lămuriri în legătură cu cele raportate de cîrmuirea judeţului Dîmboviţa (*Ibidem*, f. 520).

11. Vezi doc. nr. 1.

ghenarie anul corent să intre fiecare preot în acea profesie de învăţători ai copiilor din sate, tot într-o vreme scriindu-să protopopilor ca să ia înţelegere atît cu domnii proprietari cît şi cu lăcuitorii, ca cu toţii să vie într-u ajutorul acelor preoţi precît buna cuviinţă şi cugetul îi va lăsa, precum iarăşi să va lua îndestulare şi dintr-aceasta ce în copie să alătură aci [12].

Pentru care îl şi poftim totodată pă ci(nstitul) Departament să binevoiască a porunci aceiaşi cîrmuiri de Dîmboviţă şi celorlalte de va cunoaşte trebuinţa, ca să vie şi ele într-acest ajutor prin îndemn şi stăruire a să îndeplini aceasta, nu prin vreo zorire ci prin mijloace sfătuitoare ca pentru un lucru ce să socoteşte spre obştesc folos.

Nifon, mitr(opolitul) Ungrovlahii

şef(ul) canţelar(ii) Mitr(opolii), C. Tocilescu

No. 1382 Anul 1853 mart(ie) 26 Masa 1-iu»

Arh. St. Buc., *Arhiva istorică centrală*, fond «Vornicia dinlăuntru, Ţara Românească». *Dosar nr.* 797, II/1847, f. 521. Original.

6

1853 aprilie 16. — *Raportul Departamentului din năuntru nr. 3175 către Domnitor, în care, expunîndu-i iniţiativa mitropolitului Ţării Româneşti privind redeschiderea şcolilor săteşti precum şi cererea în acest sens pe care o adresează protopopia plăşilor de jos din judeţul Dîmboviţa prin cîrmuirea judeţului, expunîndu-i totodată starea legală a chestiunii, cere poruncă de urmare.*

«Raport [13] către M. Sa Vodă

Cărmuirea judeţului Dămboviţi(i) prin raportul cu no. 1764 au făcut cunoscut acestui Departament adresa ce au întîmpinat din partea protopopii plăşilor de jos din acel judeţu, că după porunca prea sf(inţii) sale părintelui mitr(o)politul recomandând pă căţi din preoţi a găsit destoinici a să numi învăţători copiilor du prin sate, a şi priimit dezlegarea prea sf(inţii) sale încă din anul încetat încuviinţând pă acei preoţi a începe predarea le(c)ţiilor de la I ghen(a)r(ie) (al) anului corent, cu aceasta însă ca pă lăngă plata ce vor răspunde lăcuitorii drept osteneala acelor preoţi, să contribuiască şi d-ni(i) proprietari în folosu-le cu ceea ce vor binevoi; şi că acum, deşchizându-se căteva din asemenea şcoli pă la sate, atăt uni(i) din lăcuitori să împotrivesc a-şi da copii spre învăţătură căt şi d-ni(i) proprietari nu s-au arătat cu vreun fel de urmare, cerănd protopopiia de la cărmuire ca să îndatoreze în general pă toţi lăcuitorii să-şi aducă copii la acele şcoli, să răspunză plată preoţilor şi să dea şi lemne pentru încălzit.

După care şi Departamentul adresându-să către prea sf(inţia) sa părintele mitropolit cu întrebarea despre temeiurile luate în rostirea unei asemenea dispoziţii, s-a priimit răspunsul cu nr. 1382 însoţit în copie de raportul prea sf(inţii) sale adresat către Maria Voastră încă din anul 1851 supt no. 2178 cu următoarea părere, adică ca pă la satele unde să vor afla preoţi mai cu bună ştiinţă să fie însărcinaţi cu învăţătura copiilor pentru osebitele cuvinte ce să propun, carei să fie şi ei măngăeţi pentru ostenelile lor cu vreo leafă hotărîtă măcar de nu din altă parte dar cel puţin din partea proprietarilor sau a lăcuitorilor; şi că prin luminata Mării Voastre rezoluţie dată asupra prezisului raport priimindu-să această recomandaţie au şi pus la cale rostirea ecspusei măsuri de la I ghen(ar)ie prin (f. 524) ţirculare porunci către cucernicii protopopi cu aceasta ca pentru recompensa ostenelilor acelor preoţi ce vor urma cu predarea învăţăturilor să să înţeleagă cu proprietarii

12. Vezi doc. nr. 3.

13. Trimis la 3 iunie 1853 cu nr. 3175 (*ibidem*, f. 530).

şi lăcuitorii spre a veni cu toţi într-ajutor şi a chizbui pre cât buna voinţă îi va lăsa să le hotărască o leafă.

Şi măcar că în prezisul răspuns al prea sf(inţii) sale nu să coprinde şi descrierea ecspusei luminate rezoluţii, găsindu-să însă în dela respectivă a cinsti(tului) Secretariat, s-a văzut în coprinderea următoare: «Dea domnul să vedem pă preoţi aduşi în acea stare de a putea fi şi profesori pă la şcoale».

După toate acestea, Depart(amentu)l nu doară că nu a preţuit buna voinţă şi părintească dorinţă declarată de Măria Voastră întru aceasta prin ecspusa înaltă rezoluţie, dar fiindcă dintru-nceput după preurmatele dispoziţii prin darea învăţăturilor pă la şcoalele săteşti a fost în îngrijirea şi priveghcrea a cinsti(tei) Eforii a Şcoalelor, şi prin urmare învăţăturile de prin aceste şcoale săteşti cu prilejul trecutelor evenimente încetînd din înalta Mării Voastre poruncă, şi acei câte doi (lei) pe an ce să înplinise de la enoriaşi(i) satelor, legiuiţi după regulament pentru simbria învăţătorilor şcoalelor săteşti să priimesc la cins(ti)ta vist(ie)rie asemenea după înalta Mării Voastre dezlegare; apoi suptiscălitul, neavînd în vedere alte temeiuri după care să se poată îndatora lăcuitorii satelor a mai plăti şi altă deosebită simbrie acelor preoţi ce să numesc acum de către prea sf(inţia) Sa părintele mitropolitul de învăţători copiilor du prin sate, are cinste a supune înprejurarea la cunoştinţa Mării Voastre, rugându-să plecat ca, or în ce chip veţi binechibzui, să daţi înaltă-Vă dezlegare.

(semnat), (indescifrabil)[14] (1)853 apr. 16».

Arh. St. Buc., *Arhiva istorică centrală*, fond «Vornicia dinlăuntru, Ţara Românească», *Dosar nr. 797*, II/1847, f. 524 şi 537. Concept, la dosar.

7

1853 iunie 13. — *Secretariatul Statului răspunde Departamentului din năuntru la raportul său nr. 3175.*

«Secretariatul Statului Anul 1853, luna iunie 13 No. 2698, Bucureşti.

Cinst(itului) Departament din năuntru

Asupra raportului acelui ci(ns)tit Depart(ament) cu no. 3175 din 3 iunie curgător în privinţa şcoalelor săteşti, Măria Sa prea înălţatul nostru domn binevoind a da următoarea luminată rezoluţie:

Se va asemăna Departamentul din năuntru rezoluţiilor ce am dat mai din nainte la raportul prea sfinţii sale părintelui mitropolit şi acum în urmă la al iubitorului de Dumnezeu episcopul Rîmnicului»;

Secretariatul cu cinste o împărtăşeşte cinst(itului) Departament spre cuviincioasa urmare.

Secretarul Statului, Ioan Manu

Şeful Secsii, P. Poenaru».

Arh. St. Buc., *Arhiva istorică centrală*, fond «Vornicia dinlăuntru, Ţara Românească», *Dosar nr. 797*, II/1847, f. 529.

G. D. ISCRU

14. Evident, şeful Departamentului.

Diacon Ioan Gh. Popescu
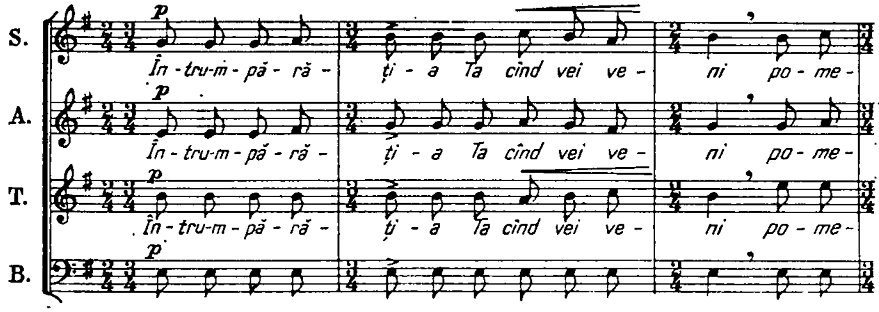
COMPOZIȚII, PRELUCRĂRI ȘI ARMONIZĂRI DE CÎNTĂRI PSALTICE BISERICEȘTI *)

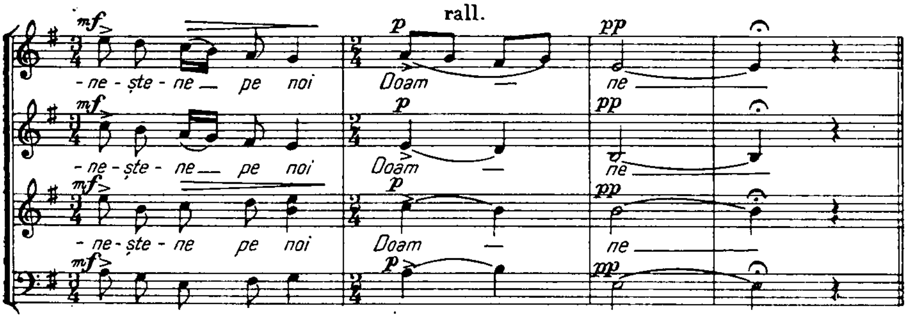
FERICIRILE

GLASUL AL 5-LEA

Recitativ

Armonizato pentru cor mixt

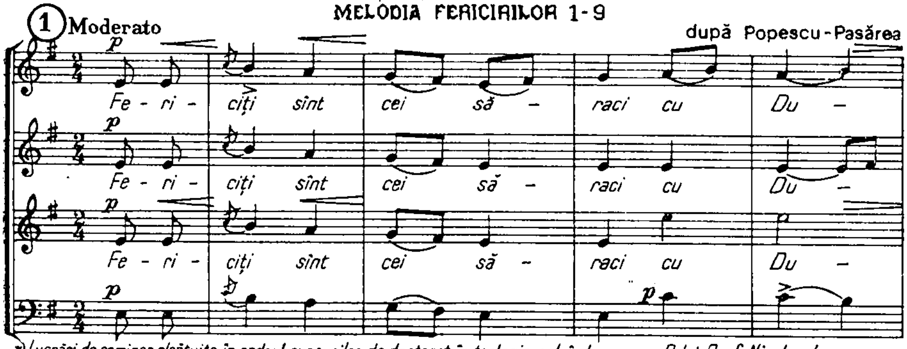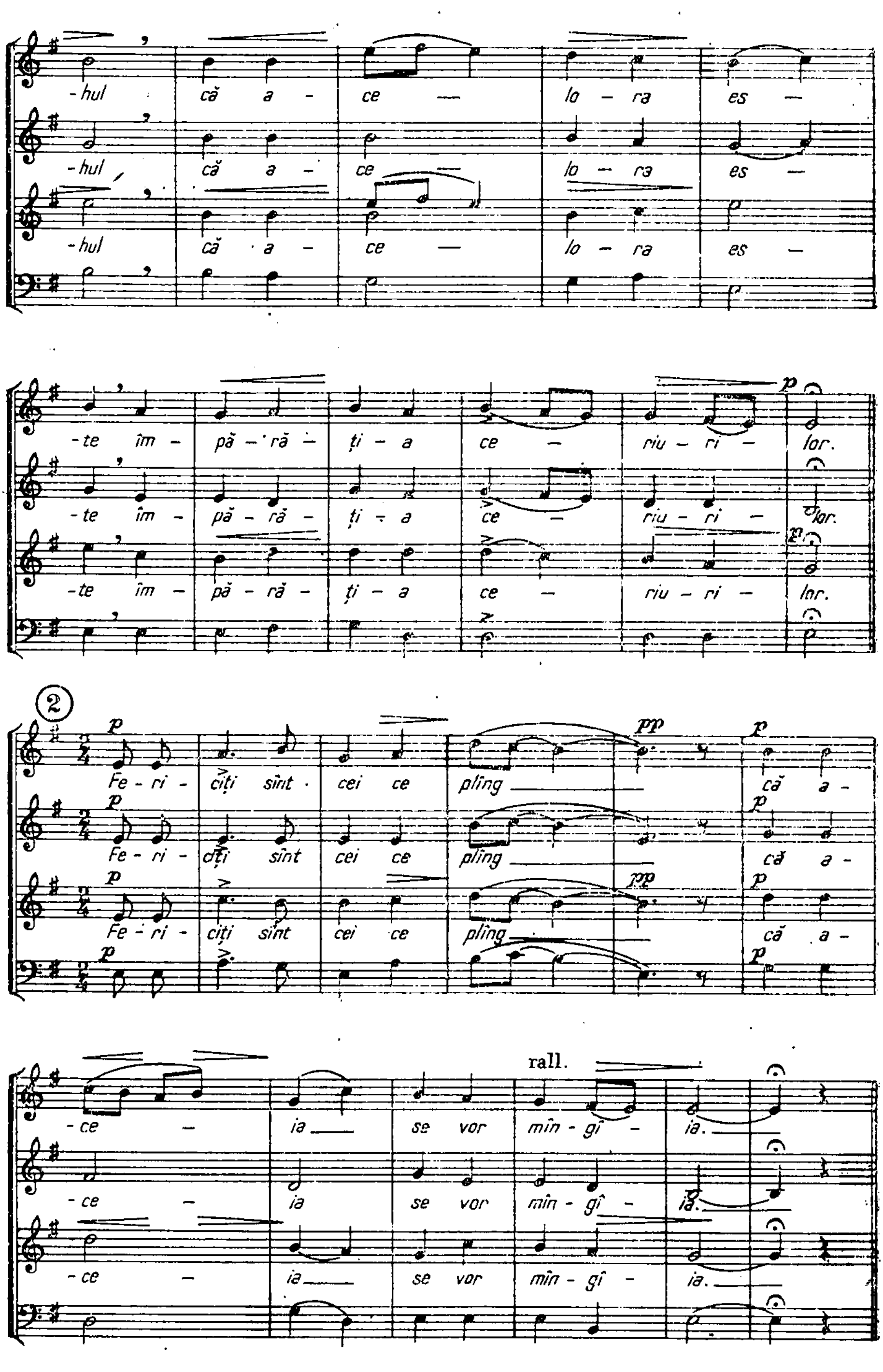

MELODIA FERICIRILOR 1-9
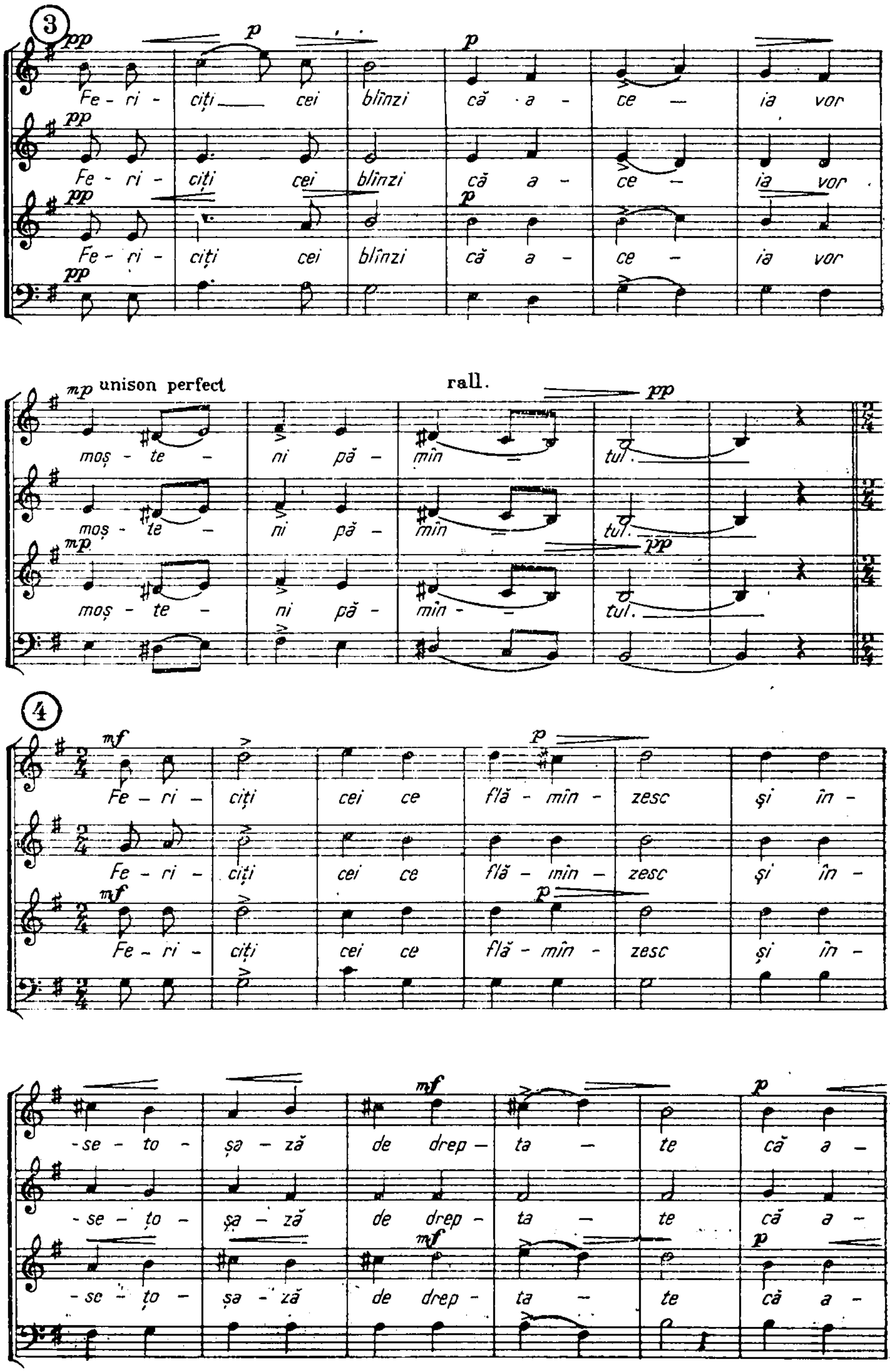
1 Moderato
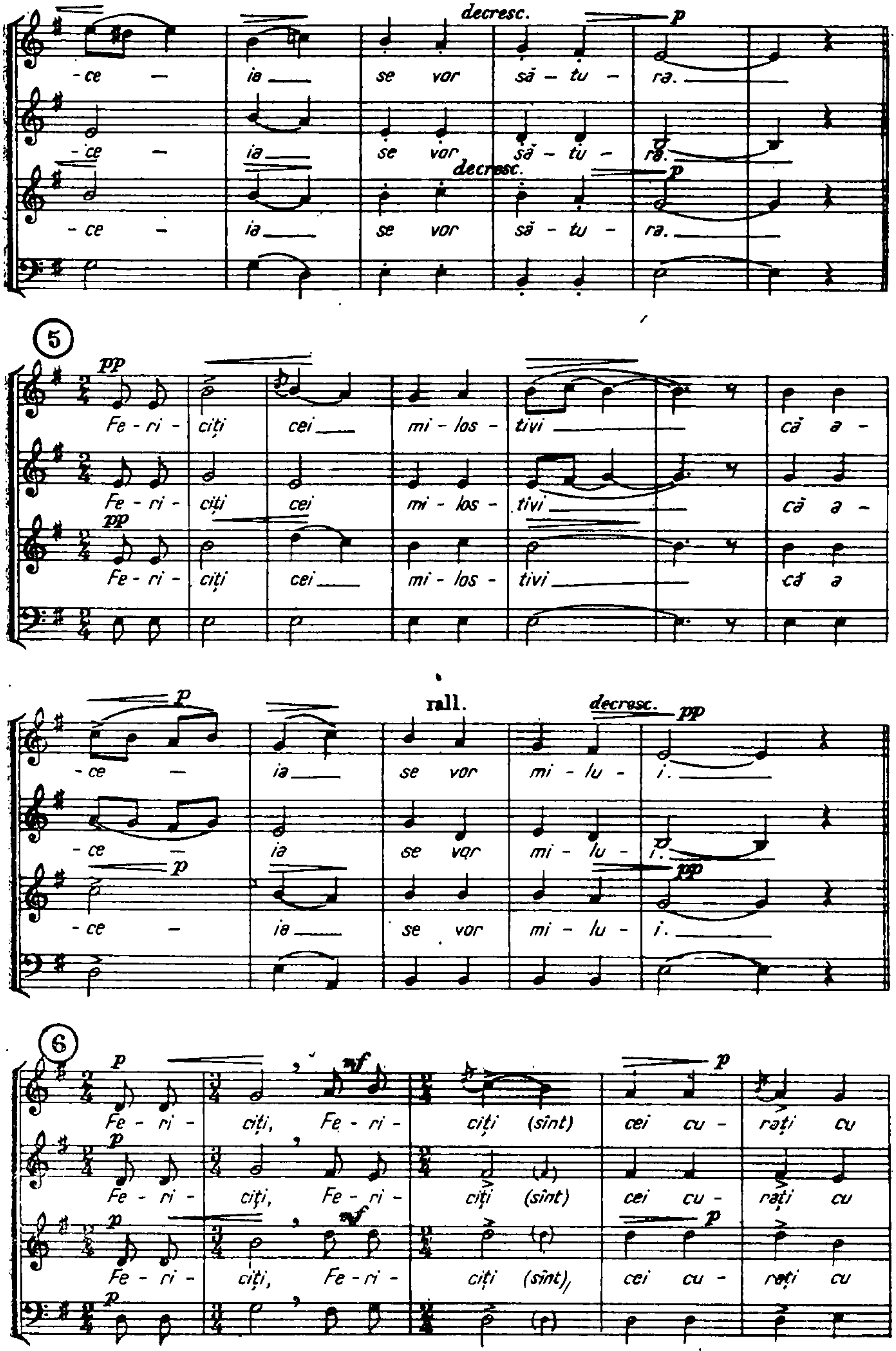
după Popescu-Pasărea
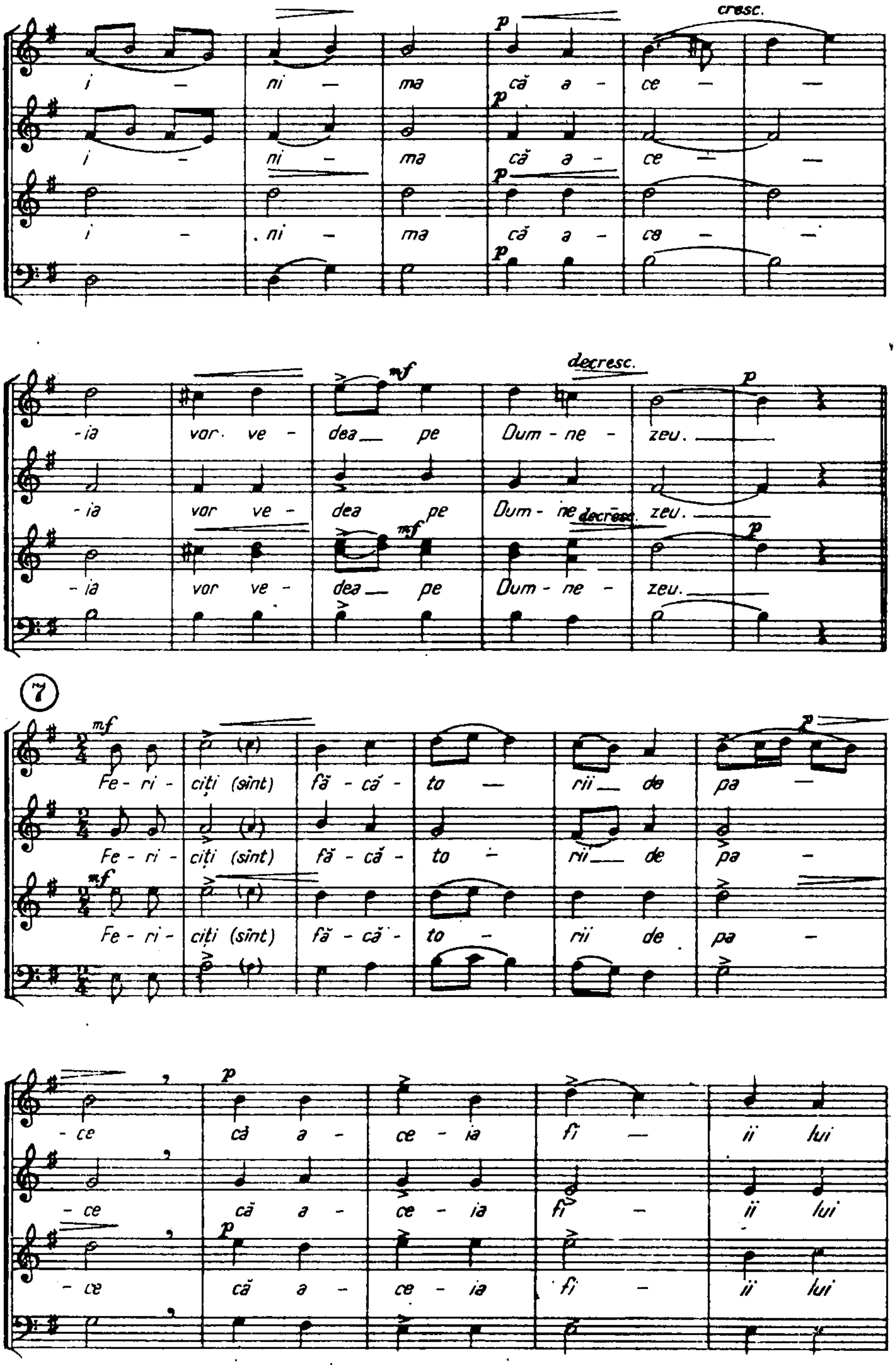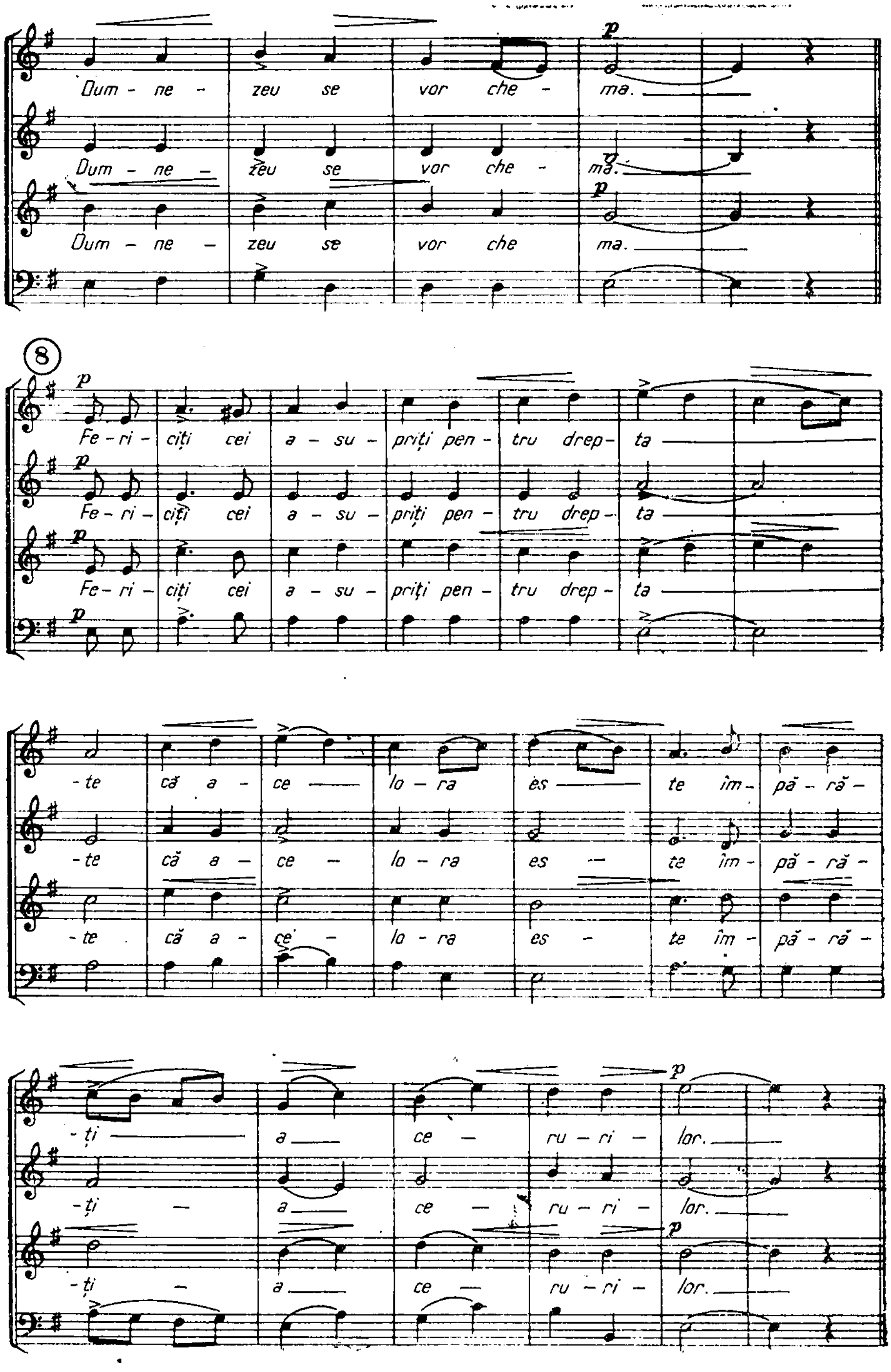

*) Lucrări de seminar alcătuite în cadrul cursurilor de doctorat în teologie sub îndrumarea D-lui Prof. Nicolae Lungu.
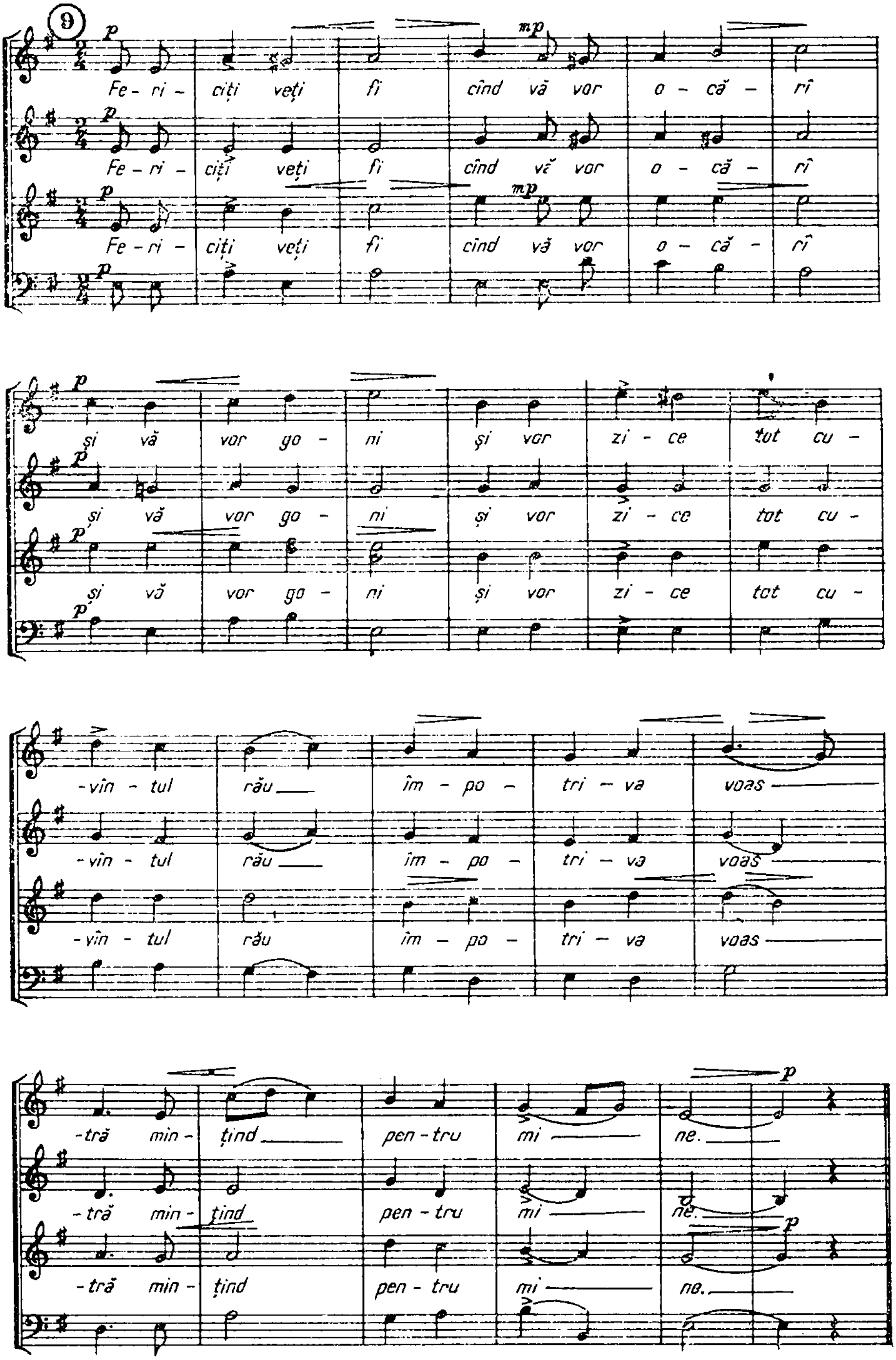

-hul că a - ce — lo - ra es —
-hul că a - ce — lo - ra es —
-hul că a - ce — lo - ra es —
-te îm - pă - ră - ţi - a ce — riu - ri - lor.
-te îm - pă - ră - ţi - a ce — riu - ri - lor.
-te îm - pă - ră - ţi - a ce — riu - ri - lor.
2
p pp p
Fe - ri - ciţi sînt cei ce plîng că a -
Fe - ri - ciţi sînt cei ce plîng că a -
Fe - ri - ciţi sînt cei ce plîng că a -
rall.
-ce — ia se vor mîn - gî - ia.
-ce — ia se vor mîn - gî - ia.
-ce — ia se vor mîn - gî - ia.
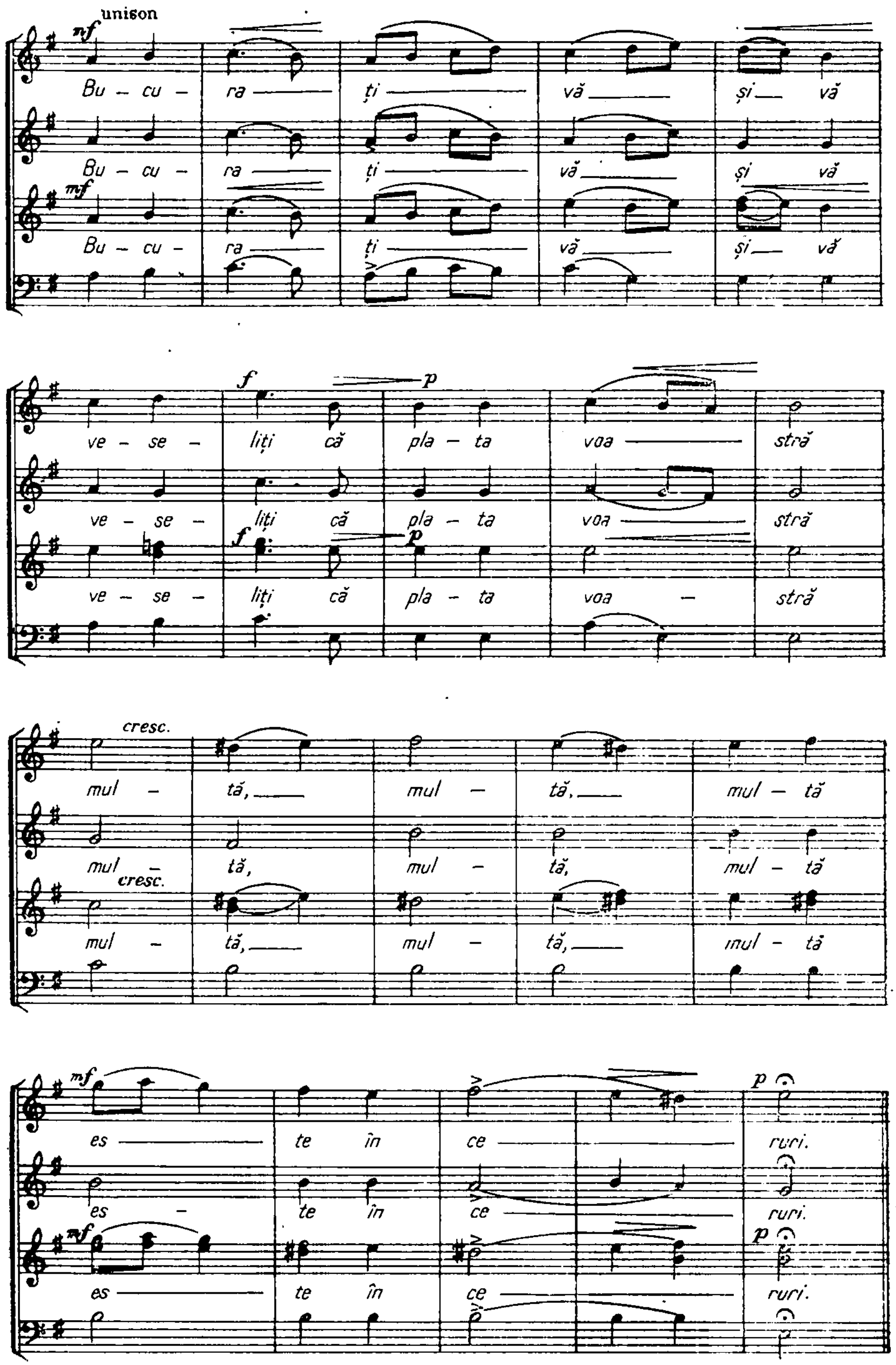

3
Fe - ri - ciţi cei blînzi că a - ce - ia vor
unison perfect
rall.
moş - te - ni pă - mîn - tul.
4
Fe - ri - ciţi cei ce flă - mîn - zesc şi în -
- se - to - şa - ză de drep - ta - te că a -

decresc.
p
-ce — ia se vor să – tu – ra.
decresc.
5
pp
Fe - ri - ciţi cei mi - los - tivi că a -
rall.
decresc.
pp
-ce — ia se vor mi - lu - i.
6
p
mf
Fe - ri - ciţi, Fe - ri - ciţi (sînt) cei cu - raţi cu

cresc.
p
i — ni — ma că a - ce — —
decresc.
mf
p
-ia vor ve - dea pe Dum - ne - zeu.
7
mf
Fe - ri - ciți (sînt) fă - că - to — rii de pa —
- ce că a - ce - ia fi — ii lui
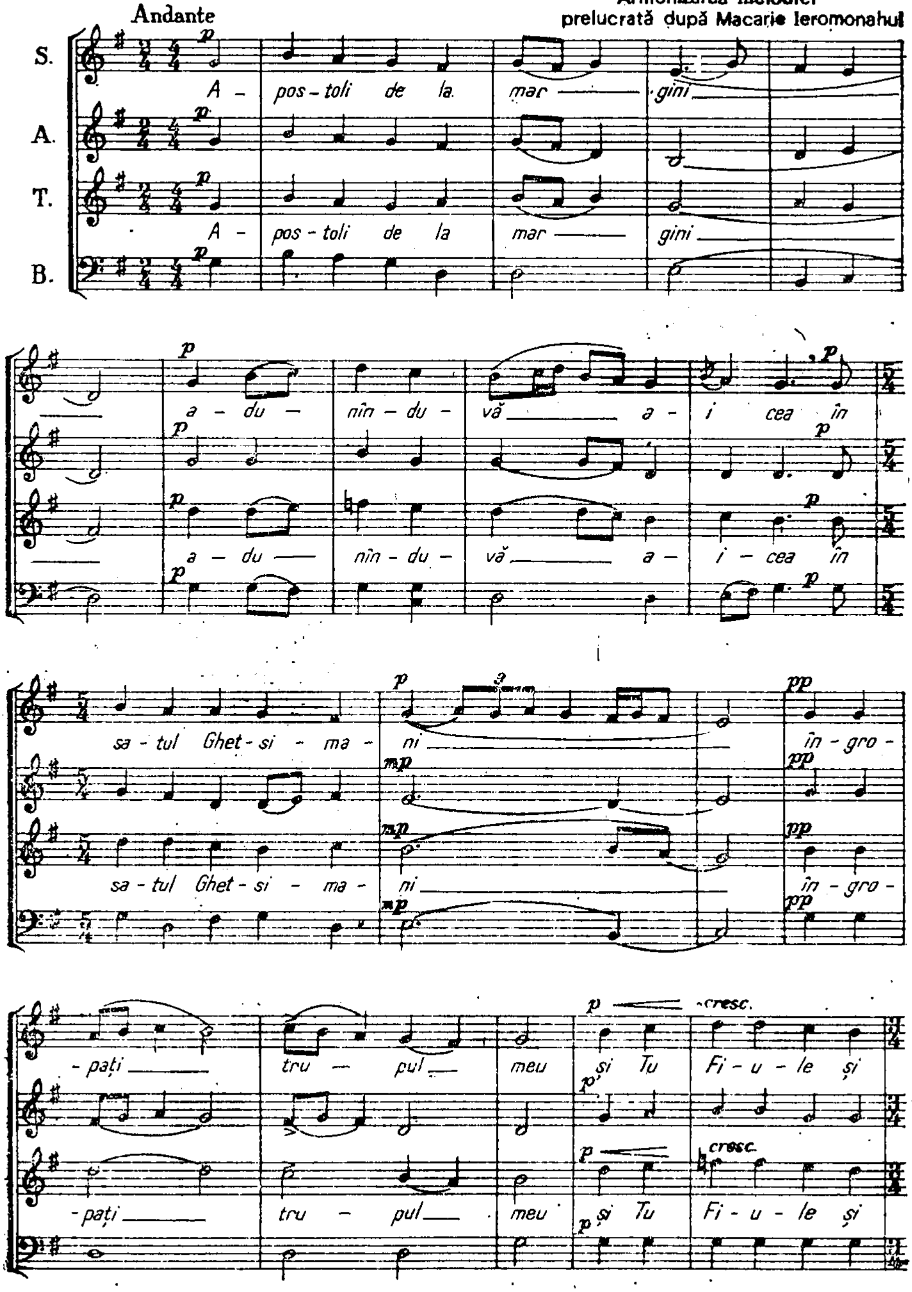

Dum - ne - zeu se vor che - ma.
Dum - ne - zeu se vor che - ma.
Dum - ne - zeu se vor che ma.
8
Fe - ri - ciți cei a - su - priți pen - tru drep - ta
Fe - ri - ciți cei a - su - priți pen - tru drep - ta
Fe - ri - ciți cei a - su - priți pen - tru drep - ta
- te că a - ce — lo - ra es — te îm - pă - ră -
- te că a - ce - lo - ra es - te îm - pă - ră -
- te că a - ce - lo - ra es - te îm - pă - ră -
- ți a ce - ru - ri - lor.
- ți - a ce - ru - ri - lor.
- ți - a ce - ru - ri - lor.

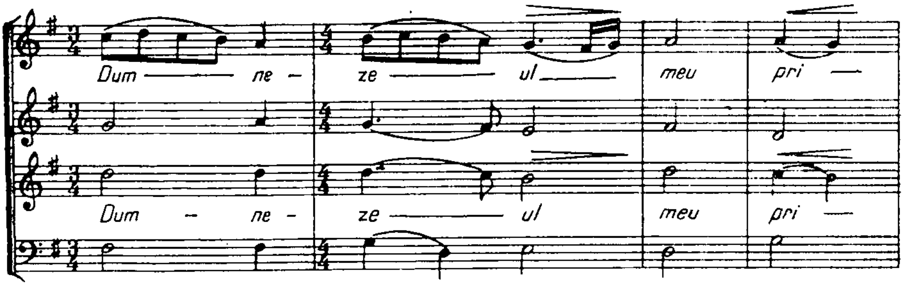

9
p
mp
Fe - ri - ciți veți fi cînd vă vor o - că - rî
și vă vor go - ni și vor zi - ce tot cu -
-vîn - tul rău în - po - tri - va voas -
-tră min - țind pen - tru mi - ne.

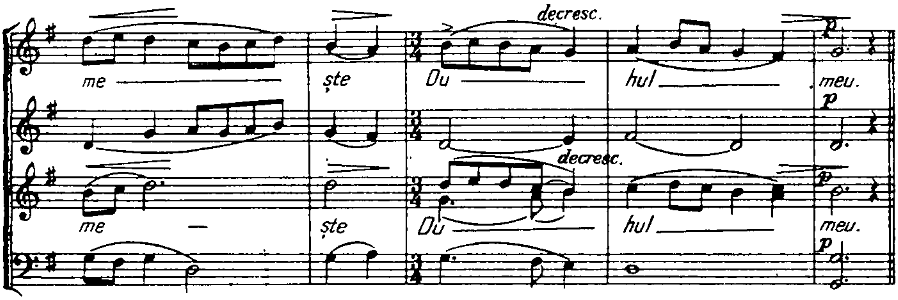

unison
mf
Bu – cu – ra – ți – vă și – vă
Bu – cu – ra – ți – vă și vă
mf
Bu – cu – ra – ți – vă și – vă
f
p
ve – se – liți că pla – ta voa – stră
ve – se – liți că pla – ta voa – stră
f
p
ve – se – liți că pla – ta voa – stră
cresc.
mul – tă, mul – tă, mul – tă
mul – tă, mul – tă, mul – tă
cresc.
mul – tă, mul – tă, mul – tă
mf
p
es – te în ce – ruri.
es – te în ce – ruri.
mf
p
es – te în ce – ruri.

LUMINÎNDA
GLASUL AL 3-LEA
LA ADORMIREA MAICII DOMNULUI

Armonizarea melodiei prelucrată după Macarie Ieromonahul

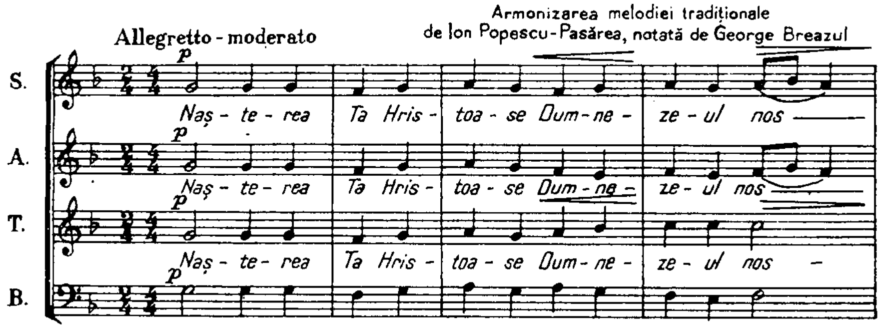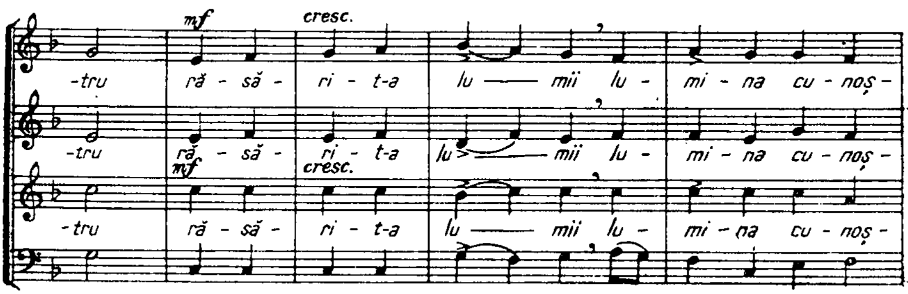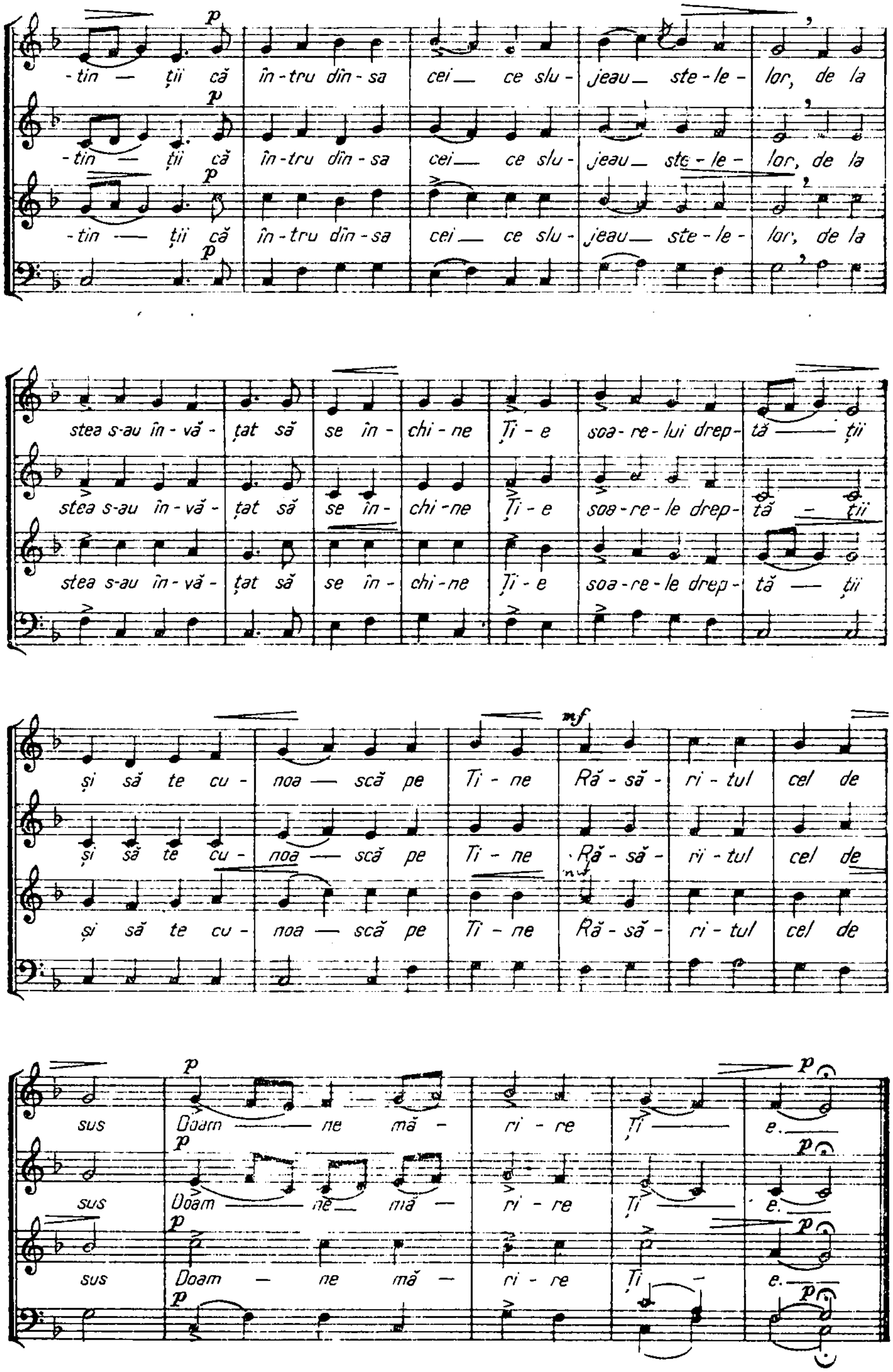

NAȘTEREA TA HRISTOASE

TROPAR, GLASUL AL 2-LEA

Armonizarea melodiei tradiționale de Ion Popescu-Pasărea, notată de George Breazul

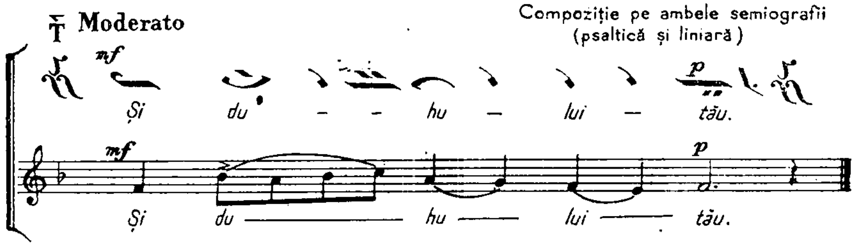

-tin — ții că în-tru dîn-sa cei — ce slu-jeau — ste-le-lor, de la
-tin — ții că în-tru dîn-sa cei — ce slu-jeau — ste-le-lor, de la
-tin — ții că în-tru dîn-sa cei — ce slu-jeau — ste-le-lor, de la
stea s-au în-vă-țat să se în-chi-ne Ți-e soa-re-lui drep-tă — ții
stea s-au în-vă-țat să se în-chi-ne Ți-e soa-re-le drep-tă — ții
stea s-au în-vă-țat să se în-chi-ne Ți-e soa-re-le drep-tă — ții
și să te cu-noa — scă pe Ti-ne Ră-să-ri-tul cel de
și să te cu-noa — scă pe Ti-ne Ră-să-ri-tul cel de
și să te cu-noa — scă pe Ti-ne Ră-să-ri-tul cel de
sus Doam — ne mă-ri-re Ți — e.
sus Doam — ne mă — ri-re Ți — e.
sus Doam — ne mă — ri-re Ți — e.

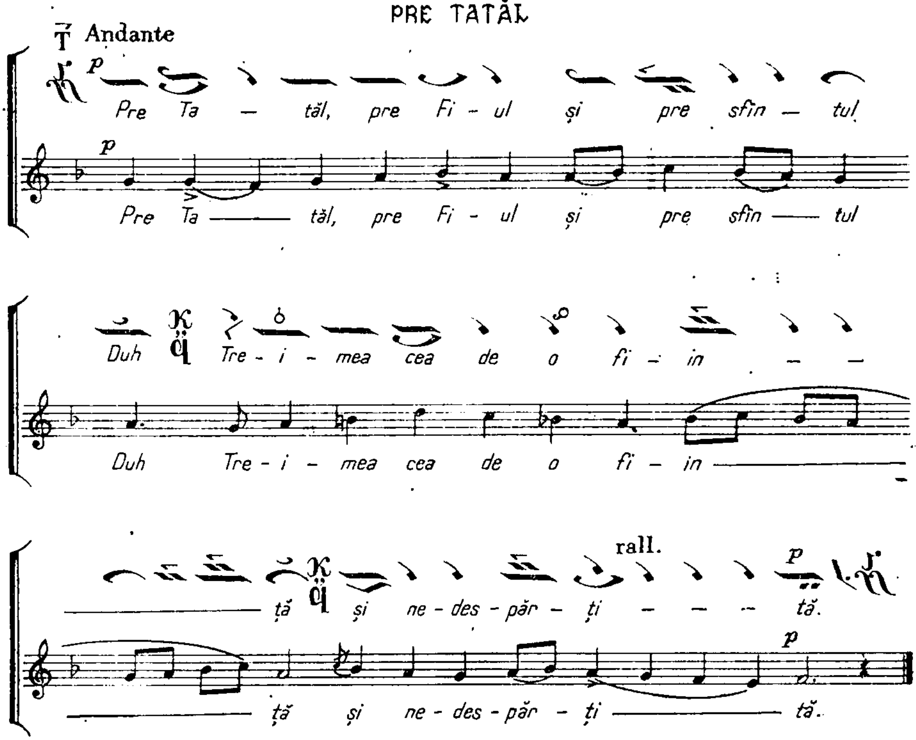
RĂSPUNSURI MARI

GLASUL AL 3-LEA

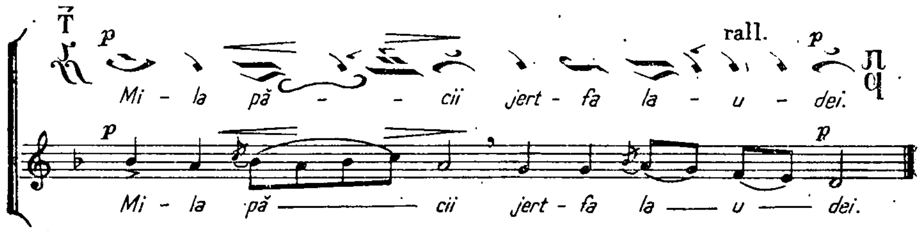
Compoziție pe ambele semiografii (psaltică și liniară)

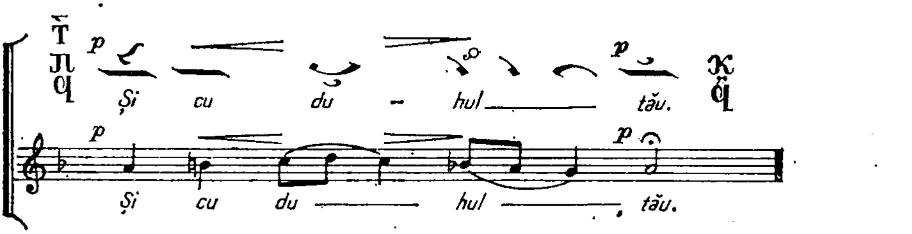
PRE TATĂL

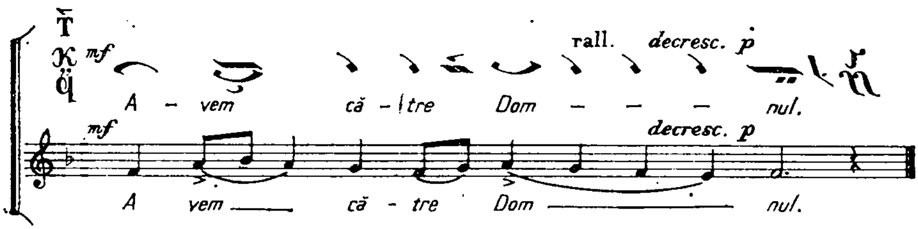
MILA PĂCII

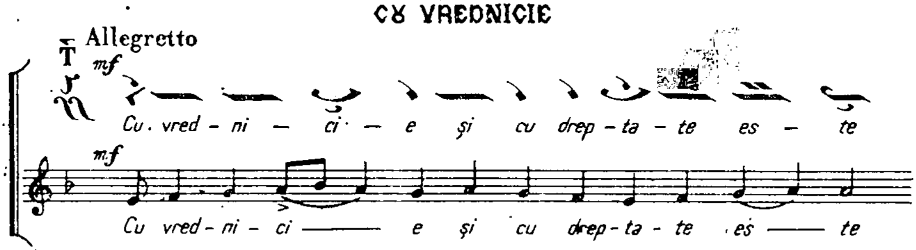
ȘI CȢ DȢHȢL TĂȢ
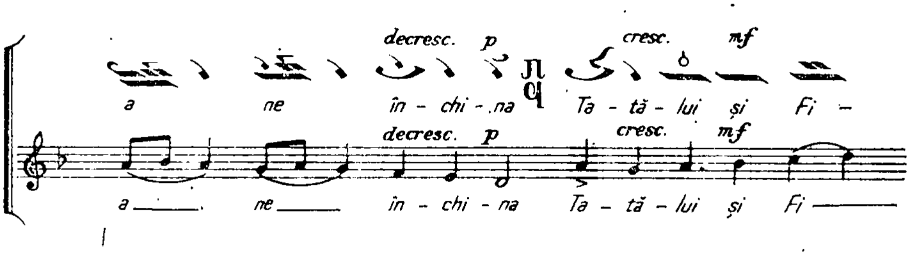

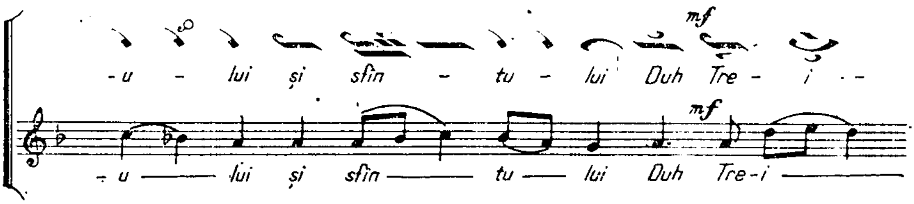
AVEM CĂTRE DOMNȢL
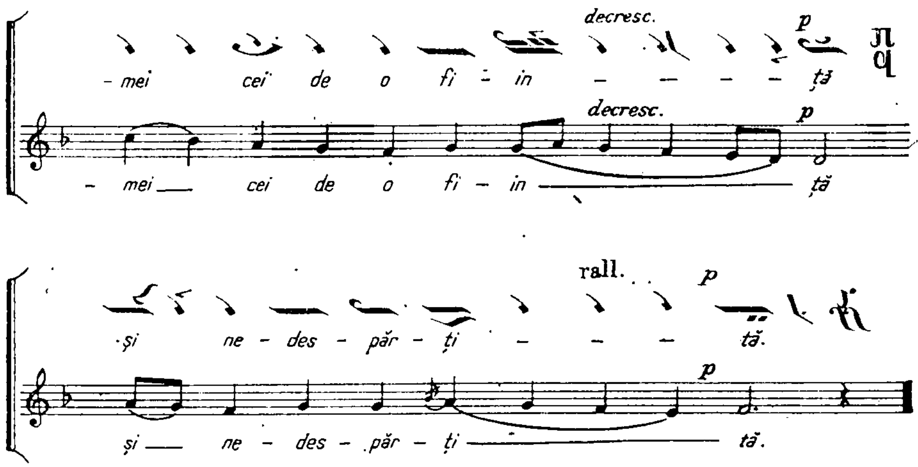

CȢ VREDNICIE
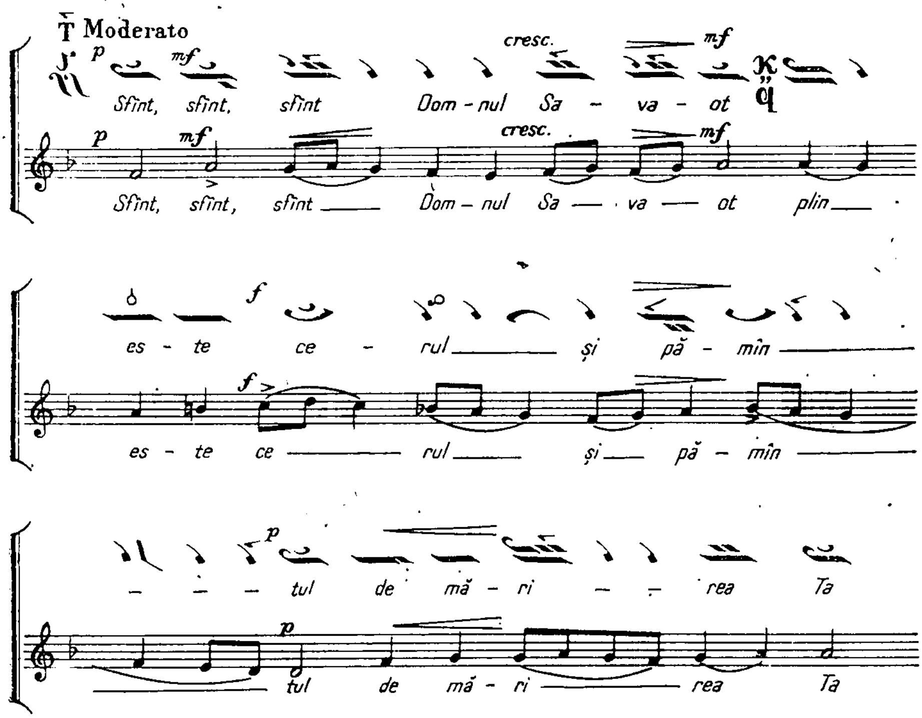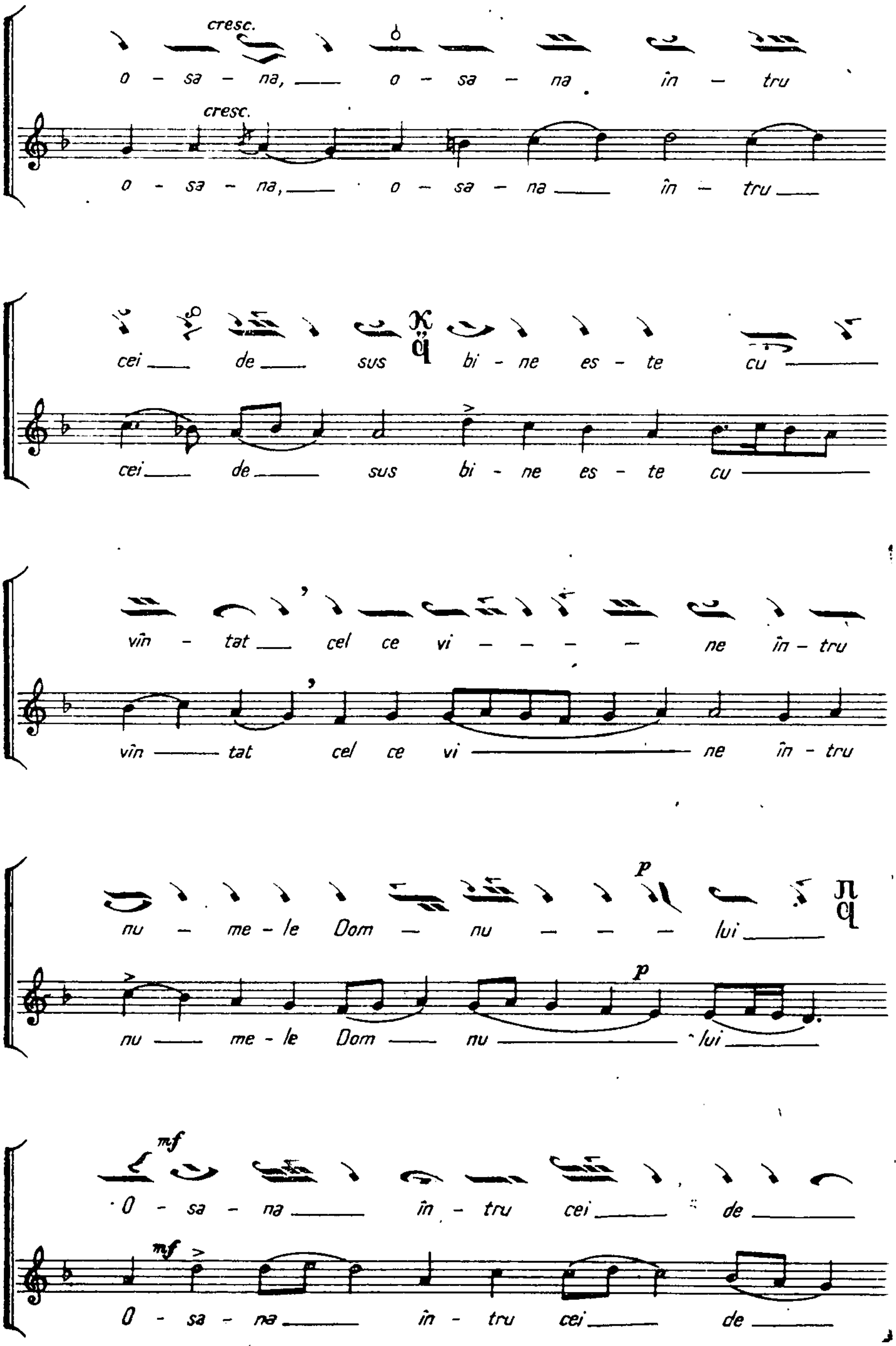

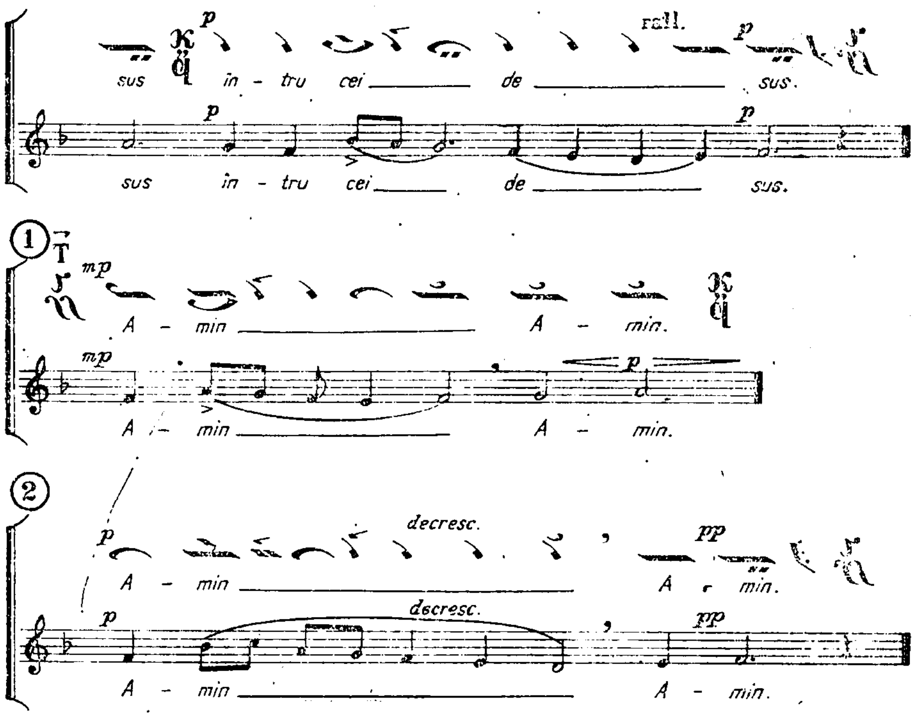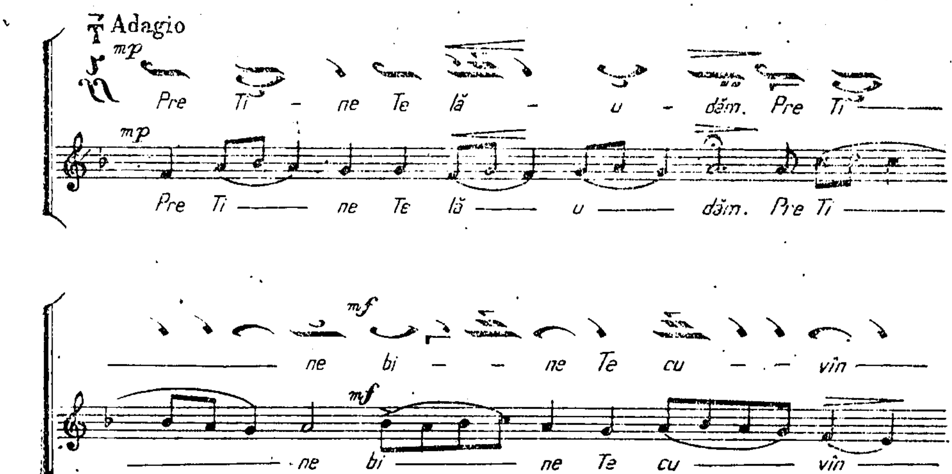

SFÎNT, SFÎNT, SFÎNT
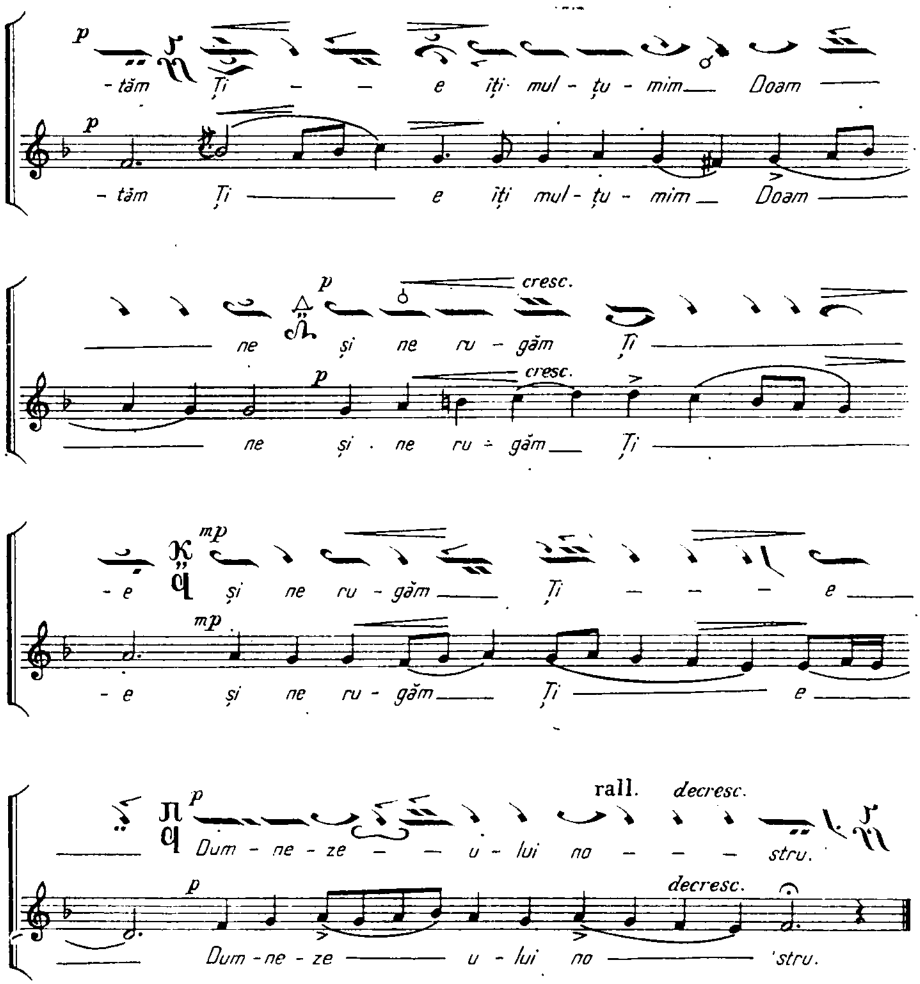

cresc.
o - sa - na, o - sa - na în - tru
cresc.
o - sa - na, o - sa - na în - tru
cei de sus bi - ne es - te cu
cei de sus bi - ne es - te cu
vîn - tat cel ce vi - - - - ne în - tru
vîn - tat cel ce vi - ne în - tru
p
nu - me - le Dom - nu - - - lui
p
nu - me - le Dom - nu - lui
mf
O - sa - na în - tru cei de
mf
O - sa - na în - tru cei de

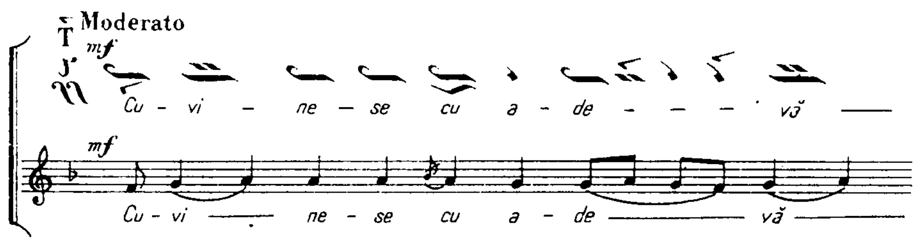

rall.
sus în - tru cei de sus.
sus în - tru cei de sus.
1
A - min A - min.
A - min A - min.
2
decresc.
A - min A - min.
decresc.
A - min A - min.

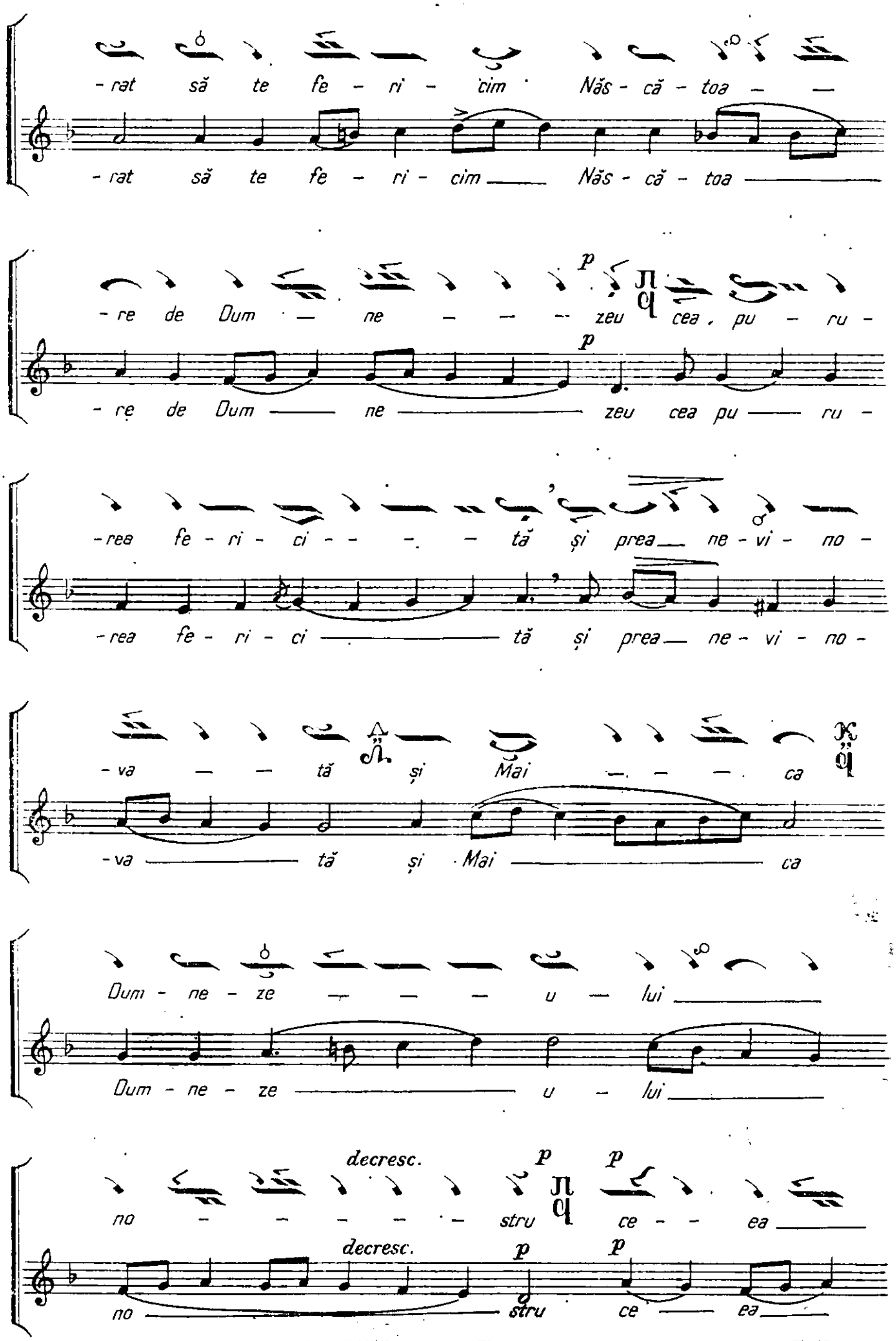
PRE TINE
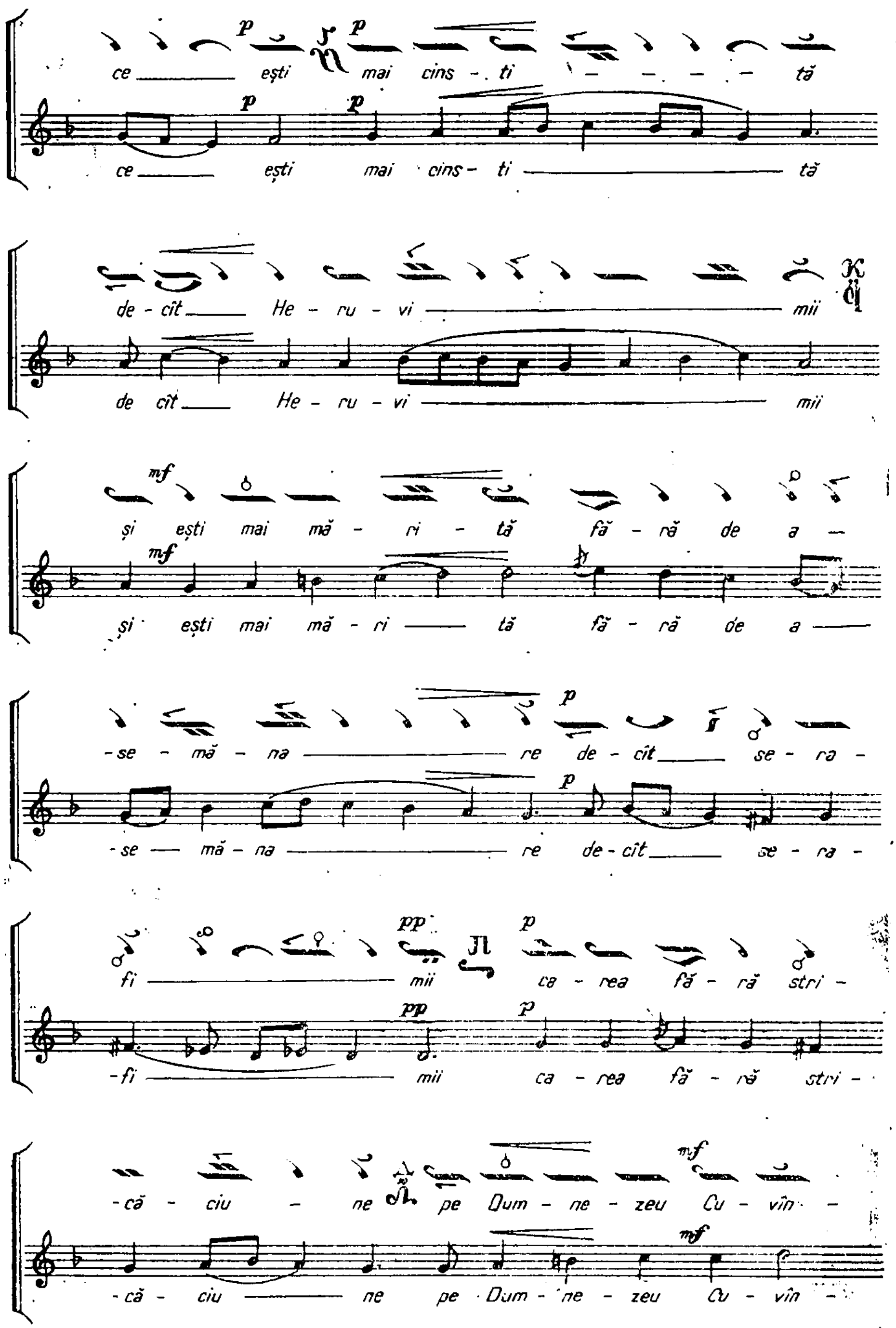

Adagio
Pre Ti - ne Te lă - u - dăm. Pre Ti
Pre Ti ne Te lă u dăm. Pre Ti
ne bi - - ne Te cu - - vin
ne bi ne Te cu vin

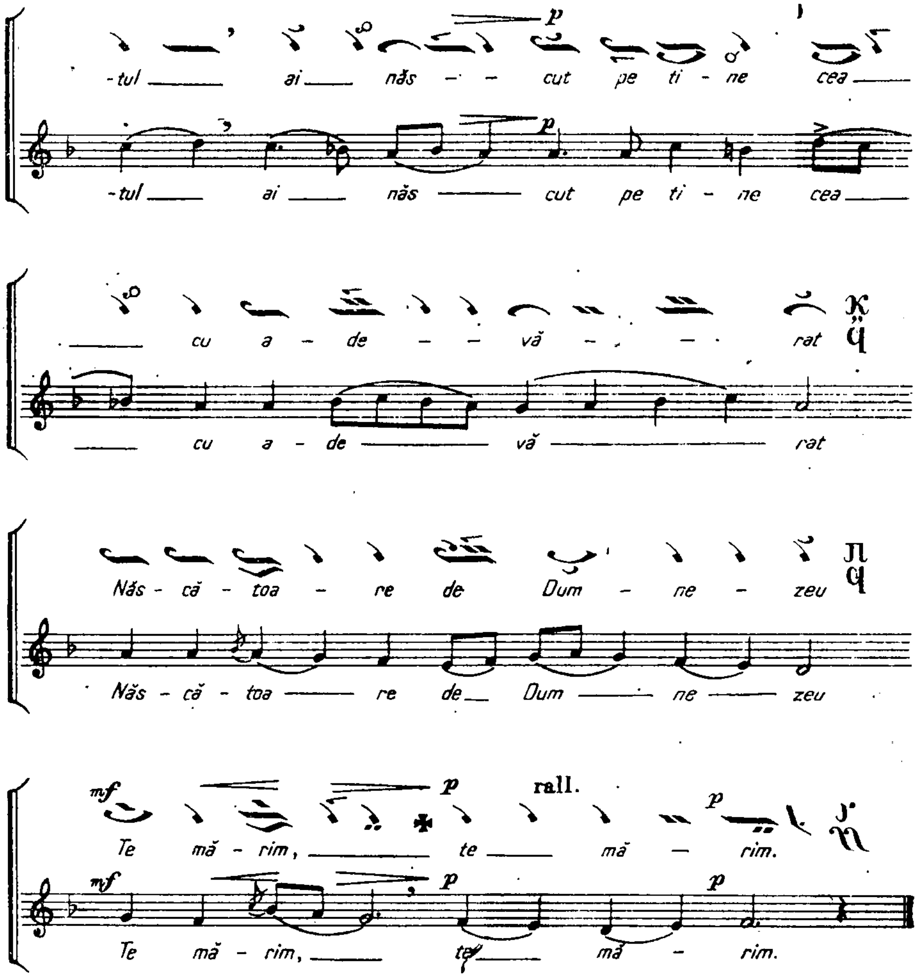

CUVINE-SE CU ADEVĂRAT
CLASUL AL 3-LEA
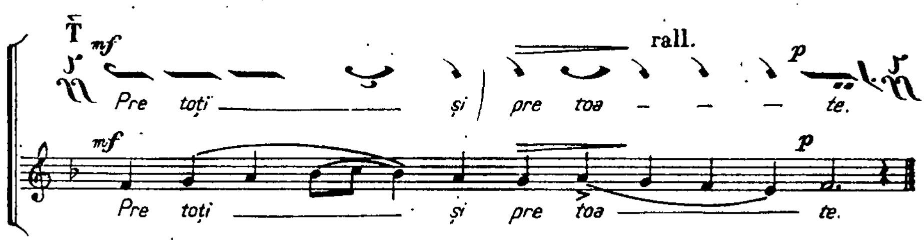

-rat să te fe - ri - cim Năs - că - toa -
-rat să te fe - ri - cim Năs - că - toa
-re de Dum - ne - zeu cea, pu - ru -
p
-re de Dum ne zeu cea pu ru -
-rea fe - ri - ci - tă și prea ne - vi - no -
-rea fe - ri - ci tă și prea ne - vi - no -
-va tă și Mai ca
-va tă și Mai ca
Dum - ne - ze - u - lui
Dum - ne - ze u - lui
decresc.
p p
no - stru ce - ea
decresc.
p p
no stru ce ea

ce — ești mai cins - ti - - - - tă
ce — ești mai cins - ti — tă
de - cît — He - ru - vi — mii
de cît — He - ru - vi — mii
și ești mai mă - ri - tă fă - ră de a -
și ești mai mă - ri — tă fă - ră de a —
-se - mă - na — re de - cît — se - ra -
-se — mă - na — re de - cît — se - ra -
fi — mii ca - rea fă - ră stri -
-fi — mii ca - rea fă - ră stri -
-că - ciu - ne pe Dum - ne - zeu Cu - vîn -
-că - ciu — ne pe Dum - ne - zeu Cu - vîn -

-tul ai năs - - cut pe ti - ne cea
-tul ai năs cut pe ti - ne cea
cu a - de - - vă - - rat
cu a - de vă rat
Năs - că - toa - re de Dum - ne - zeu
Năs - că - toa re de Dum ne zeu
Te mă - rim, te mă - rim.
Te mă - rim, te mă - rim.
rall.
mf
p

PRE TOȚI

Pre toți și pre toa - - - te.
Pre toți și pre toa te.
rall.
mf
p

RECENZII

Radu logofăt Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu voievod (1688—1714)*, studiu introductiv şi ediţie critică, întocmite de Aurora Ilieş, Bucureşti, 1970.

Domnia lui Constantin Brîncoveanu, datorită atît lungimii ei neobişnuite pentru acele vremuri de schimbări şi prefaceri, cît şi prin faptul că s-a desfăşurat într-o epocă de importante evenimente interne şi externe, a lăsat pentru posteritate cel mai mare număr de mărturii documentare, din interpretarea cărora istoricii au proiectat, cu lux de amănunte, în lumina realităţii, viaţa şi opera domnitorului martir.

Începutul alcătuirii cronicii brîncoveneşti de către Radu Greceanu stă în strînsă legătură cu victoria de la Zărneşti, repurtată în anul 1693 de Brîncoveanu asupra austriecilor care intenţionau să pună pe tron un favorit al lor şi după lichidarea complotului intern al lui Staico Merişanul şi complicii săi. Începîndu-şi din acel moment activitatea, cronicarul notează în povestirea lui, an de an, faptele ce se credeau de reţinut, după părerea domnului. Cînd ajunge la 1698, cu ocazia împlinirii a zece ani de domnie, Greceanu pune în fruntea celor 43 capitole redactate o dedicaţie în care laudă originea strălucită a domnului, coborîtor din Basarabi după tată şi din împăraţii bizantini după mamă, spre a justifica pentru posteritate alegerea lui la domnie. Scrierea cronicii a continuat fără întrerupere pînă la 1707, cînd a izbucnit un conflict între domn şi rudele sale, Cantacuzinii, moment care nu consemnează decît ruperea relaţiilor, întrucît neînţelegerile şi duşmănia urmau mai de multă vreme. În acele împrejurări a fost scos din funcţia de mare spătar Mihai Cantacuzino, fratele stolnicului, dar conflictul se atenuează aparent printr-un compromis: Toma Cantacuzino este numit la spătărie şi alţi doi Cantacuzini în sfatul ţării.

În acel an, 1707, Radu Greceanu primeşte ordin să refacă toate capitolele care tratau intervalul de timp dintre 1699—1707, dîndu-le o nouă redactare spre a pune în adevărata lumină pe duşmani, cu o serie de amănunte privitoare la evenimentele interne şi externe, ţinute în taină pînă atunci. În capitolele 1—18 de la p. 213—237 ale acestei ediţii se poate constata cum au fost scoase la iveală, cu ocazia noii redactări, existenţa comploturilor urzite de unii boieri contra domnului, intrigile marelui dragoman Alexandru Mavrocordat Exaporitul şi ale altor domnitori ai porţii pentru chemarea lui Brîncoveanu la Adrianopol în 1703, încercarea lui Toma Cantacuzino în 1704, agent al domnului la Constantinopol, de a pune mîna pe domnia Ţării Româneşti şi altele. Plasată după anul 1707 şi înaintea anului 1708, redactarea modificată a cronicii, numită pentru cititori «Istoria de taină», se păstrează numai într-un singur manuscris din cele 22 existente, pe care Aurora Ilieş le-a studiat pentru întocmirea ediţiei critice de faţă.

Partea a treia a cronicii (1708—1714) urmăreşte tot aşa de amănunţit desfăşurarea evenimentelor, fiind redactată cu aceeaşi vehemenţă în ton şi lipsă de orice menajament faţă de duşmanii personali ai domnului ca şi «Istoria de taină». Indignarea lui Brîncoveanu se arată fără margini, în cronică, atunci cînd Toma Can-

tacuzino — cu asentimentul celorlalţi membri ai familiei — trece de partea ţarului în războiul ruso-turc de la 1711. Încercările domnului de a media pacea între beligeranţi, prin trimiterea solului său Gheorghe Castriotul la Petru cel Mare, sînt zădărnicite de acelaşi Toma Cantacuzino şi de Dimitrie Cantemir: «Mai pre urmă şi Gheorghie comisul Castriotul, ce mai sus s-au pomenit, se-au împreunat cu iubitorul dă Hristos ţear, dar nimic ascultare la cele ce dă la domnu creştineşte şi înţălepţeşte, pentru folosul mai mult al mării sale ţearului i să poruncise ca să zică şi să arate s-au dat, foarte înţelepţeşte, pentru buna chiverniseală sfătuindu, că toate lucrurile Toma le strămutase şi foarte la cale rea împreună cu Dumitraşcu Vodă Cantemir le pusese». Această relatare a cronicarului muntean are un corespondent în izvoarele ruseşti, cu înţeles diferit de afirmaţia lui Radu Greceanu, poate pentru a nu descoperi pe cei doi sfătuitori ai ţarului. În *Jurnalul lui Petru cel Mare*, la data de 21 iunie 1711 este notat: «A sosit atunci şi din partea gospodarului muntenesc Constantin Brîncoveanu, trimisul Castriot, care aducînd felicitare majestăţii sale, i-a comunicat că vizirul turcesc a dat ordin patriarhului de Ierusalim a cerceta prin domnul său (Brîncoveanu) dacă majestatea sa ţarul este dispus la pace, despre care are de la sultan misiunea să trateze; însă atunci, în aceasta nu s-a crezut, dar mai ales propunerea nu a fost primită pentru a nu încuraja pe turci» (*Studii şi cercetări istorice*, XIX, 1946, p. 92).

Divergenţa de păreri asupra politicii externe, prin care Cantacuzinii şi mitropolitul Antim Ivireanul voiau ca ţara să intre deschis în război contra Porţii, pe cînd Brîncoveanu adopta o politică rezervată, de prudenţă, a dus la ruptura definitivă între cele două familii, care au început să se urască de moarte timp de cîţiva ani. Rezultatul acestui conflict a fost decapitarea lui Brîncoveanu şi a fiilor săi în vara anului 1714, prin stăruinţele insistente ale Cantacuzinilor, însoţite de mari sume de bani, pe lîngă demnitarii cu influenţă ai Porţii. Ultima pagină a cronicii, care opreşte expunerea faptelor cu o lună înainte de mazilirea domnului, redă frămîntările lui Brîncoveanu, nu atît pentru propria lui soartă, cît mai mult pentru cererile nemăsurate ale turcilor, cărora nu le mai putea face faţă: «Socotească dar fieştecine încît necazu şi zdrobirea a inemii şi domnul şi toată boierimea să afla, pentru că vedea un lucru foarte peste fire şi peste putinţă, carele nic. într-un chip a să face nu să putea».

Autoarea ediţiei este de părere că Radu Greceanu, ca apropiat al domnului, a avut şi el de suferit de pe urma căderii lui Brîncoveanu, ceea ce ar explica p. de o parte faptul că ulterior nu s-au mai adăugat nimic la cronică, iar pe de alta faptul că nu s-a mai aflat nici o ştire despre soarta cronicarului, mort probabil în captivitate otomană.

În privinţa posibilităţilor de informare pe care le-a avut autorul cronicii, se face remarca justă în introducere că dacă, pe de o parte, Radu Greceanu a putut cunoaşte nemijlocit hîrtiile de stat din cancelaria domnească, pe de alta, din tot acest material informativ de prima mînă el n-a putut consemna în textul cronicii sale decît acele fapte şi idei pe care domnitorul le-a socotit necesare. În ceea ce-l priveşte, autorul cronicii s-a silit să prezinte, pentru contemporani şi pentru posteritate, pe Brîncoveanu înzestrat cu toate calităţile unui domn adevărat, bun şi priceput conducător al destinelor ţării, necruţător cu toţi duşmanii, fie ai ţării, fie ai domniei. Cronicarul manifestă de asemenea multă compasiune pentru marea masă a poporului, strivită de dări apăsătoare şi obligaţii faţă de turci. Cronica oficială devine astfel un izvor de mare importanţă pentru cunoaşterea obligaţiilor Ţării Româneşti faţă de Poartă la sfîrşitul veacului al XVII-lea şi începutul celui următor. Cronicarul scoate în evidenţă şi faptul că sprijinul material acordat de domn Ortodoxiei a asigurat ţării o adevărată hegemonie spirituală care, în afară de Peninsula Balcanică, s-a întins pînă departe, în Asia Mică, în Siria şi în Caucaz, iar numele lui Brîncoveanu era luat în consideraţie nu numai cînd se vorbea de numirea domnilor la Iaşi, ci avea greutate chiar şi în ceea ce priveşte actele de guvernămînt ale Moldovei.

Interesul reflectat de domnia lui Brîncoveanu peste hotarele Ţării Româneşti a avut ca rezultat traducerea acestei cronici în limba germană în anul 1727, de către rectorul gimnaziului evanghelic din Braşov, Iohann Filstich. Prin intermediul acestei traduceri — observă autoarea studiului introductiv — cronica a fost utilizată pentru prima dată într-o lucrare de interpretare istorică privitoare la ţările

noastre, pe care Iohann Christian Engel a publicat-o la Halle în 1804, intitulată *Geschichte der Moldau und Walachay*. Tipărirea acestei lucrări s-a făcut ceva mai tîrziu. Cea dintîi ediţie a cronicii logofătului Radu Greceanu a fost dată de Nicolae Bălcescu în *Magazin istoric pentru Dacia*, vol. II, în 1846. Împreună cu A. T. Laurian, N. Bălcescu, publicînd numai 18 capitole după o compilaţie manuscrisă alcătuită din porunca lui Nicolae Mavrocordat, retipăreşte textul cronicii în 1847, într-o broşură separată, cu titlul: *Cronicarii Tierrei Romanesci*. Tot după menţionatul manuscris şi tot cu literă chirilică apare o nouă ediţie în 1859, dată de librarul-editor George Ioanid în publicaţia de cronici intitulată *Istoria Moldo-României*, vol. II. Editarea întregii cronici s-a făcut în 1906 de către Ştefan D. Greceanu, pe baza unicului manuscris existent la Biblioteca Academiei. O nouă ediţie a văzut lumina tiparului în 1961, sub îngrijirea lui M. Gregorian, în *Cronicari munteni* vol. II. Ediţia de faţă este pentru prima dată o ediţie critică, întocmită de Aurora Ilieş pe baza tuturor manuscriselor cunoscute pînă în prezent, comparate în text, precedată de o substanţială introducere, care pune în lumină, cu multă competenţă, atît valoarea cronicii cît şi însemnătatea evenimentelor din acea vreme pentru fiinţa poporului român.

V. MIHORDEA

Radu Tempea, *Istoria sfintei beserici a Şcheilor Braşovului*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, indice de nume, glosar, note de Octavian Şchiau şi Livia Bot, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1969, 225 p.

Lucrarea prezintă o deosebită importanţă pentru trecutul bisericii în cauză, pentru istoria Bisericii Ortodoxe în general şi chiar pentru istoria patriei noastre. Este precedată de un amplu şi interesant studiu introductiv (p. 5—47).

Autorul lucrării, protopopul Radu Tempea, face parte dintr-o venerabilă familie de preoţi, cu o frumoasă tradiţie culturală românească transmisă din generaţie în generaţie. Se pare că autorul lucrării de care e vorba, preotul Radu Tempea II, s-a născut în anul 1691 şi că întreaga învăţătură şi-a agonisit-o exclusiv pe lîngă biserica Sfîntul Nicolae din Şcheii Braşovului, unde se ştie că a funcţionat o şcoală de limbă românească încă din anul 1495. La 16 februarie 1716, Radu Tempea II a primit hirotonia ca preot, la Bucureşti, din partea mitropolitului Antim Ivireanul, care şi ca episcop de Rîmnic (1705—1708), şi ca mitropolit al Ungrovlahiei (1708—1716) a purtat o grijă plină de rîvnă fraţilor ortodocşi din Transilvania.

Lucrarea lui Radu Tempea, care este în fond o autentică cronică, cuprinde desfăşurarea evenimentelor dintre anii 1484 şi 1742, cînd autorul ei încetează din viaţă. Pentru perioada 1484—1659 el s-a folosit de o succintă cronică mai veche, aceea alcătuită de protopopul Vasile, un înaintaş de la aceeaşi biserică; iar pentru răstimpul dintre 1659—1716 i-au stat la îndemînă izvoare şi documente aflătoare în arhiva bisericii din Şchei precum şi evenimentele şi faptele contemporane la care a participat.

Originalul acestei lucrări, scris cu o chirilică foarte îngrijită, caligrafică şi relativ uşor de descifrat, se păstrează şi astăzi, cu unele foi lipsă, în arhiva-muzeu de la biserica Şcheilor, împreună cu alte lucrări ale autorului.

Istoria sfintei beserici a Şcheilor Braşovului n-a fost tipărită decît o singură dată, în 1899, de către istoricul Sterie Stinghe *(Istoria Besericei Şcheilor Braşovului (Manuscript de Radu Tempé)*, publicată cu cheltuiala bisericii Sf. Nicolae din Braşov (Şcheiu), Tipografia Ciurcu et comp., 219 p. 7 + VI). Această primă ediţie, pe lîngă meritele sale incontestabile, a avut şi unele deficienţe, omisiuni şi scăderi care au determinat această nouă reeditare.

Cronica protopopului Radu Tempea pune într-o lumină deosebită toate strădaniile acestei comunităţi ortodoxe braşovene, pentru cît mai strînse şi variate relaţii (politice, economice, culturale, religioase etc.) între cele trei ţări româneşti, oglindind în acelaşi timp şi rolul jucat de această comunitate în apărarea credinţei ortodoxe împotriva uniaţiei, precum şi pentru dobîndirea de către românii din

Transilvania a unor drepturi politice legitime care să-i ridice în rînd cu celelalte națiuni și confesiuni oficiale («recepte») din Ardeal.

Mulți dintre slujitorii bisericești ai acestei comunități au fost oameni cu o bună pregătire cărturărească. Unii dintre ei au împlinit însărcinări speciale din partea sfatului cetății față de alte ținuturi ale Transilvaniei, față de voievozii români din Țara Românească și Moldova, sau față de alte autorități și dregători; alții dintre ei erau trimiși la Sibiu, la Rîmnic, la Iași, la Belgrad sau chiar la Moscova cu diferite misiuni și atribuții.

Pe lîngă valoroasele și de multe ori rarele informații istorice pe care le cuprinde, scrierea protopopului Radu Tempea este și un neprețuit document literar, căci oferă un autentic model de limbă românească din acea vreme. Calitățile stilistice personale și talentul de povestitor cu iz cronicăresc ale protopopului Radu Tempea îl situează — cum de altfel remarcă și autorii prefeței — la loc de frunte în istoria literaturii române vechi, în imediată apropiere de marii cronicari Grigore Ureche, Miron Costin, Radu Popescu, Constantin Cantacuzino și Ion Neculce.

Conținutul propriu-zis al lucrării este precedat de un titlu cam lung: «Spunere precum au fost lucrul și cum au căzut preoția la acest loc, la această sfîntă beserecă, den popa Pătru cel bătrîn pînă la popa Constandin și la alții, cum cu lupta trudindu-să au ținut sfînta beserecă și s-au nevoit cu multă osteneală de au purtat lucrurile legii de nu s-au schimbat». Titlul, precum se vede, arată țelurile superioare urmărite de comunitatea brașoveană de-a lungul veacurilor.

Apoi autorul se ocupă de biserica de lemn și de preoții slujitori, după care vorbește de biserica de piatră «ce s-au ridicat la 1495 de către Neagoe Basarab domnitorul Țării Românești» *(sic!)*. Dintre preoții înșirați după ridicarea bisericii de piatră și a clopotniței reținem pe preotul Toma, căruia murindu-i preoteasa «la bătrînețe s-au dus în Țara Muntenească de s-au călugărit la mînăstirea Rîncaciov».

Se continuă apoi cu domnitorii din Muntenia și Moldova care s-au îngrijit de ridicarea de noi clădiri în jurul bisericii, sau au pictat-o și înzestrat-o cu diferite cărți și podoabe.

La anul 1580 vorbind de «județul cetății Brașovului Herjel Lucaci», afirmă: «multe cărți s-au tipărit și pre limba românească și pre limba slovenească».

Pentru anul 1599 cînd «s-au sculat Mihai Vodă din Țara Muntenească de au trecut muntele și au aprins satele», menționează misiunea protopopului Miha pe lîngă marele voievod întregitor de țară.

Pentru anul 1606 se relatează un caz pentru soluționarea căruia au colaborat «părintele Teoctist, vlădica de la Belgrad și părintele Luca, mitropolitul de la Tîrgoviște». Un eveniment important are loc în 1659, cînd «înmulțindu-să creștinii aici în Șcheii Brașovului», s-a aprobat ca de-acum înainte să fie patru preoți să păzească sfînta beserică și orașul».

În general, este urmărit locul hirotoniilor preoților de la Șchei: fie în Ardeal, fie la Rîmnic, fie la Tîrgoviște sau la Buzău. Sînt și cazuri cînd unii candidați «nedestoinici» fiind refuzați de unii ierarhi găsesc totuși înțelegere la alții. Sînt, de asemenea, înfățișate aspecte din activitatea mitropolitului Sava Brancovici, în legătură cu Brașovul și împrejurimile lui, ca, de pildă, sfințirea bisericii din satul Vlădeni, împăcarea diferendului dintre protopopul Vasii Hoban și popa Vîlcul.

Este consemnată alegerea și colaborarea credincioșilor mireni la conducerea bisericii și a comunității șcheiene, precum și rezultatele binefăcătoare ale acestei colaborări. Se face mențiune despre ajutorul material pe care îl primește biserica din Șchei tocmai de la Moscova: «Și înțelegînd împăratul Moscului de pravoslavia creștinătății ce să află într-acest loc, dat-au oarecare milostenie sfintei beserici prin mîna popei Oprei a să aduce».

Se vorbește apoi de alegerea vlădicăi Teofil, care «au mers în Țara Românească, după obiceai, de s-au hirotonit», de unele hirotonii de preoți, numiri de protopopi, și de unele îmbunătățiri efectuate la această biserică (cei nouă stîlpi care țin tinda cea mică și turnul).

În capitolul «Istoria vlădicăi Atanasie» sînt prezentate urmările uniației pe plan local, adică în comunitatea respectivă. Plină de interes este povestirea oprirrii preoților de aici de a mai oficia slujba, de către mitropolitul Teodosie al Țării Românești care fusese informat greșit că acești preoți ar fi trecut la uniație. Opri-

rea este legată de mergerea acestor preoți înaintea «părintelui vlădicăi Teodosie și a măriei sale lui Vodă să-și dea seama». Și într-adevăr, îndată după Paști, preoții și delegații orășenilor se duc în Țara Românească, unde se prezintă mai întîi mitropolitului Teodosie, «apoi la Stolnicul Constandin Cantacuzino și la dumnealu spătarul Mihail Cantacuzino», tuturor înfățișîndu-le întîmplările și neamestecul lor în acțiunile de uniație. De la toți au luat sfaturi și învățături, «mai vîrtos de la dumnealui stolnicul, ca un prea învățat și filosof ce era».

În cele din urmă, întorcîndu-se voievodul Constantin Brîncoveanu de la reședința sa de la Potlogi, au fost primiți și de acesta, la 30 aprilie 1699, «spuind măriei Sale de toate întîmplările și mestecăturile ce au fost scornit de acel necuvios vlădică Atanasie, de care lucru văzînd măria sa vodă cum că scrisorile ce au fost trimis ăi streini de mai sus ziși numai pentru pizmă au făcut acea vînzare necuvioasă și fără știrea orășanilor. Deci învățîndu-i și Măria Sa Vodă de ajuns și întărindu-i cu cuvintele, ș-au luat ziua bună de la măria-sa și, luînd blagoslovenie de la părintele Teodosie și carte, s-au întors la Brașov».

Rîndurile acestea arată cît de mult s-au interesat factorii cu răspundere din Muntenia, în frunte cu mitropolitul și voievodul, de soarta ortodoxiei ardelene. Trecerea mitropolitului Atanasie Anghel la uniație este relatată pe larg în mai multe capitole, acțiunea acestuia fiind dezaprobală și stîrnind ecou negativ în inimile credincioșilor. Sînt descrise solemnitățile legate de instalarea lui Atanasie ca episcop unit pe scaunul vechilor mitropoliți ortodocși ai Bălgradului; sînt redate diferite interpretări și comentarii în legătură cu evenimentul; sînt intercalate în cuprinsul cronicii — in extenso — actele speciale imperiale, traduse în românește, de care dispunea comunitatea din Brasov și care-i dau posibilitatea acesteia, alături de ortodocșii din Țara Bîrsei și Făgăraș, să protesteze contra nedreptăților și ilegalităților comise față de confesiunea ortodoxă din Transilvania.

Sînt consemnate în cronică și unele versuri populare care au circulat pe seama lui Atanasie, în care sînt exprimate aspecte și ecouri ale nedoritului eveniment bisericesc, așa cum s-au reflectat ele în mintea și inima credincioșilor simpli. Expresive și pline de semnificație socială sînt, între altele, versurile: «Supt acest vlădic Ardealul / L-au împresurat amarul, / De-au făcut rumânii unire / Cu Rîmul spre a lor peire».

Mai departe, cronica lui Radu Tempea inserează, în traducere românească, actul de caterisire a lui Atanasie alcătuit de către patriarhul Callinic al Țarigradului, la 5 august 1701, subsemnat de întreg Sinodul Patriarhiei Ecumenice precum și de mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei.

Revenind la viața religioasă concretă a comunității, cronica menționează o hotărîre semnată de toți preoții, gocimanii și cîntăreții bisericii, constînd din 13 puncte cu privire la serviciile religioase și la diferite alte practici ce trebuia să fie respectate cu sfințenie. Remarcăm dintre acestea dispozițiunile de la punctul 10: «În toate duminicile să se citească tîlcul Evangheliei de acea zi sau alte cazanii, ce va socoti preotul», sau cele de la punctul următor: «În toate zilele să să cetească patima sfîntului, să fie de cunoștința norodului», lucruri care au dus — cum se știe — la rezultate atît de frumoase și din punct de vedere al limbii și al evlaviei.

Între evenimentele legate de uniație, cronica consemnează rezistența ortodoxă a unor ținuturi din Ardeal față de acest act, arătînd că: «După vremea ce s-au unit Atanasie cu popii Ardealului și au rămas Țara Bîrsei și Făgărașul neunit, cîți preoți au tribuit nu s-au mai preoțit la Atanasie, ce s-au preoțit tot în Țara Muntenească numai da și lui Atanasie cîteva cinste și dăjdile, iar de alte au fost în pace».

Un loc însemnat în cronică îl ocupă descrierea ciumei din 1718 cînd în Brașov și împrejurimile sale au căzut victime 17.000 de vieți. Cîteva pagini din cronică sînt închinate unor acte speciale în care comunitatea respectivă și preoții ei își afirmă, între anii 1721—1724, profundul lor atașament la credința Bisericii Ortodoxe, în opoziție cu presiunile făcute asupra lor: «De care sfîntă credință nici sabie, nici focul, nici închisoarea, nici sărăcia, nici nevoia, nici foamea, nici goana, nici moartea să nu ne poată despărți...». Aceste pagini se sfîrșesc cu înfricoșate blesteme și sînt semnate de toți preoții și creștinii din Brașov și din toată Țara Bîrsei ca și de comunitatea greacă de acolo.

Un interes deosebit îl suscită venirea episcopului unit Ioan Patachi, la 6 august 1723, cînd au loc discuţii importante între acesta şi preoţii locali cu privire la drepturile lor şi la hotărîrea de a nu pomeni în biserici nici pe împăratul habsburgic şi nici un episcop român.

Două date menţionate reţin, de asemenea, atenţia. Prima: «1727, octombrie 19. Au murit şi Vlădica Ioan al rumânilor uniţi din Ardeal, care s-au fost chiemat cînd au fost pater Poalochi Ianoş». Cea de a doua: «1732, iunie 15. Au venit Ioan Clain vlădică unitilor din Ardeal, care s-au numit Inochentie».

Un interes deosebit prezintă pasajele cronicii relativ la apartenenţa canonică a bisericilor ardelene de Episcopia Rîmnicului, în timpul cît Oltenia a stat sub austrieci (1716—1739). Sînt redate mai multe acte oficiale ale generalilor comandanţi ai Ardealului, ale curţii vieneze şi ale Episcopiei respective, în legătură cu această problemă, conchizîndu-se că: «... aşa cu rămas eparhia Ţărei Bîrsei supt ascultarea episcopiei Rîmnicului pînă vor sta şi aceia în pravoslavie. Iar de i-am simţi umblînd altele, ne vom lipsi, cum şi de ardeleni».

Cronica consemnează moartea doamnei Ancuţa, fata lui Constantin Brîncoveanu şi soţia lui Nicolae Ruse (12 aprilie 1730), care înainte de trecerea ei din această lume a lăsat bisericii mai multe bijuterii.

Un document în limba slavă, intercalat în cuprinsul cronicii, vorbeşte de daniile domnitorilor moldoveni Petru Cercel, Aron Vodă ş.a. făcute bisericii Sfîntul Nicolae din Şchei şi mai ales de rînduiala lui Gheorghe Ştefan (1653—1658) de a se da cîte 8000 aspri în fiecare an, pentru cheltuielile hramului. Mergînd în Moldova, în 1731, o delegaţie din partea bisericii, pe lîngă dobîndirea sumei respective, intrată în obişnuinţă deja, printr-un hrisov solemn, a obţinut de la domnitorul Grigore Ghica (1726—1733) şi o reînnoire a acestui privilegiu.

Merită atenţie şi circulara din anul 1731, a episcopului Inochentie al Rîmnicului, care în cele 21 de puncte ale ei dă o serie de îndrumări şi dispoziţii preoţilor slujitori în diferite situaţii şi momente şi dă indicaţii cu privire la ţinuta vestimentară: să poarte «cizme şi haine de postav», nu «haine albe şi opinci», ca «să nu se micşoreze cinstea darului preoţesc cu portul ţărănesc». Circulara obligă pe preoţi să înveţe pe de rost cele şapte Taine, din care vor fi examinaţi.

Prin 1732 se răspîndeşte zvonul că Inochentie episcopul Rîmnicului, de care ei depindeau canoniceşte atunci, poartă inel, deci, deduc ei, este unit, şi nu-l mai pomenesc la slujbă, ci pe mitropolitul Ungrovlahiei, pentru care au de furcă cu autorităţile civile şi militare ale imperiului.

Dîrzenia braşovenilor ortodocşi se manifestă chiar faţă de episcopul unit Inochentie Micu, care sosind acolo, la 25 ianuarie 1733, îşi exprimă dorinţa să săvîrşească liturghia în biserica şcheienilor. Aceştia răspund: «Să ierte măria-sa că în beserica noastră nu va face liturghie cu voia noastră, că noi nu sîntem uniţi...». Inochentie Micu a venit totuşi în biserică, sîmbătă 27 ianuarie, dar nu i s-a oferit strana arhierească, ci un scaun obişnuit în mijlocul bisericii, «iară preotul au slujit sfînta liturghie după obiceai, ca şi într-alte zile şi au blagoslovit după obiceai, nelăsînd loc nimic de-a zice cele arhiereşti».

Vrednică de luat în seamă este şi scrisoarea mitropolitului Vichentie Ivanovici al Belgradului, din 27 august 1735, prin care îi da pe braşoveni sub protecţia sa atunci cînd Episcopia Rîmnicului era vacantă şi sînt vizitaţi în numele său către sfîrşitul aceluiaşi an de un delegat, episcopul de Cruşedor Nicanor, lucru care a dat prilej autorităţilor austriece să întreprindă cercetări în sînul comunităţii braşovene ortodoxe.

Cronica parohiei şcheiene se sfîrşeşte cu data de 23 mai 1742.

Ediţia de faţă inserează la anexe: *Izvod. Paria; Prodoslovia către cititori* alcătuită de «ierei Radul, sîn erei Radul Tempea ot Starala ţircov ot Şchei Braşov»; *Cronica lui Popa Vasile (1392—1633)*, în limba germană şi în limba română; *Plîngerea Sfintei Mănăstiri a Silvaşului din eparhia Haţăgului din Prislop*, după care urmează un *indice de nume şi localităţi*; un *glosar*, *lista planşelor*.

Subliniem calitatea deosebită a planşelor cuprinzînd imagini ale bisericii Sfîntul Nicolae din Şchei, ale şcolii de acolo, ale muzeului, precum şi a numeroase pagini din preţiosul manuscris, toate redate cu grijă. Actuala reeditare a *Istoriei sfintei beserici a Şcheilor* a lui Radu Tempea întruneşte deosebite calităţi şi stîrneşte legitimă admiraţie. Sînt totuşi de făcut cîteva observaţii cu privire la unele

explicații date termenilor bisericești din glosarul menționat, ale căror sensuri ni se par inexacte sau incomplete. Spre exemplificare *antimis* = pînză destinată acoperirii altarului; *cacoslov* = ucenic în ale preoției, tînăr teolog; *catisme* = catehisme; *dverii* = uși ale tîmplei bisericii; *a hirotoni* — a învesti ca preot; *litie* = slujbă religioasă cu procesiune, în care se cere belșug; *mitră* — acoperămînt de cap de formă conică purtat de arhierei; *prestol* — masa din mijlocul altarului pe care se pune crucea și evanghelia; *spăsenie* = iertare, izbăvire; *teplotă* = apa de cuminecătură; *zveazdă* — steaua cu care e ornat capacul care acoperă discul de anaforă ș.a.

În ciuda acestor carențe ale glosarului, actuala ediție este de natură să mulțumească spiritul critic și exigența tuturor celor ce poartă interes unei astfel de apariții tipografice și editoriale.

Drept încheiere, sîntem de acord cu G. Ivașcu (*Istoria literaturii române*, București, 1969, Editura științifică), care afirmă (p. 268) că: «Situația specifică a Transilvaniei a făcut ca aici în locul «Letopisețului Țării», românii să scrie istoria singurei lor instituții proprii: a bisericii». Cronica lui Radu Tempea este, desigur, cea dintîi cronică transilvăneană care face acest lucru, însă ea, cum am văzut, nu se limitează numai la comunitatea și biserica Sfîntul Nicolae Șchei, ci o situează pe aceasta într-o perspectivă mai largă, în întreagă istoria bisericească și națională a poporului român și în întreaga Ortodoxie, din care făcea parte și pe care le-a slujit cu perseverență și statornicie.

Pr. Prof. AL. I. CIUREA

Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice*, Ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, Editura științifică, București, 1968, vol. I, 720 p., vol. II, 560 p. + 38 ilustrații.

Prezentînd cititorilor și specialiștilor cele două volume de *Scrieri istorice* ale lui Dimitrie Onciul (1856—1923), Prof. A. Sacerdoțeanu a căutat să facă o prezentare critică a omului și a istoricului erudit care a fost Dimitrie Onciul, evidențiind preocuparea acestuia de a înfățișa *adevărul despre originea și preocupările strămoșilor noștri.*

Volumul I începe cu *Viața și opera lui Dimitrie Onciul* (p. 19—88) și prezintă pe D. Onciul ca istoric, editor, metodician, profesor, arhivist, literat etc., scoțînd în evidență importanța personalității sale istorice.

Studiile lui Dimitrie Onciul (p. 89—715) formează partea cea mai importantă a activității sale ca profesor, ca membru al Academiei Române, sau în calitate de consultant istoric al multor Universități europene.

În studiul *Dragoș și Bogdan, fundatorii principatului moldovenesc*, D. Onciul demonstrează temeinicia continuității poporului daco-roman pe același pămînt pe care s-a format fără nici o «migrație» sau «întîmplare». În acest scop sînt puse la punct anumite păreri și sînt fundamentate tezele lui A. D. Xenopol din cunoscutele sale *Studii asupra stăruinței românilor în Dacia Traiană.*

În aceeași demonstrație, D. Onciul a acordat deosebită importanță problemei *Biserica română de rit slav*, apreciind că acest fapt este foarte important pentru cunoașterea adevărului istoric. Biserica creștină nu a rămas în afara preocupărilor națiunii daco-romane, ci ea a format chiar osatura și coloana vertebrală a acesteia, pentru că ea a diferențiat ființa spirituală a neamului de diferiții cotropitori. Biserica, prin practicile ei legate de viața credincioșilor, a format vatra, a închegat familia, a consfințit unitatea între membrii națiunii, a legat poporul de moși și strămoși prin cultul morților. Cu venirea slavilor, și în special a sîrbilor și bulgarilor, daco-romanii au desfășurat o activitate misionară creștină. Această misiune creștină a daco-romanilor a fost ajutată politic și de Bizanț, sub a cărui stăpînire se găsea *Dioceza Daciei* încă din timpul Justinianei prima. În schimb ungurii au părăsit creștinismul bizantin din rațiuni politice și avantajoase, acceptînd influența papii. Cu această ocazie se intensifică lupta «împotriva episcopilor schizmatici și horepiscopilor aflători în Transilvania și în Cîmpia Panoniei». Ca atare, o «Biserică romă-

nească de rit slav» (s-a numit așa pentru rațiuni ușor de înțeles) a existat peste Dunăre, la bulgari, la popoarele migratoare, iar granițele nu erau fixe, după cum dovedește perioada înfloritoare a Asăneștilor.

Volumul continuă apoi cu studii și demonstrații pentru toate provinciile românești, cu privire la problemele în care mai persistau încă în lumea istoricilor, unele influențe și neclarități.

Considerînd că problema noastră etnică constituie o problemă principală, D. Onciul a purces la o serioasă investigație în adîncurile istoriei, pentru a limpezi perioadele de început, pînă la *Originile Principatelor Române* (p. 438—559). Din acestea fac parte capitolele: 1. «Substratul românilor: tracii, geții, dacii, apoi Dacia, Dacia aureliană, Pannonia, Iliria, Iafigi (Iafigia)»; 2. «Popoarele migratoare: goții, ostrogoții hunii, gepizii, pecinegii, cumanii (Cumania)»; 3. «România în evul mediu: valah, vlah, bolohoveni, brodnicii, asăneștii, Basaraba, Basarab Ioan (Ivanco), Io»; 4. «Din istoria Transilvaniei: Gelu, Menumerut, Glad, Nestor, Anonymos Belae regis Hungariae notorius, Făgăraș»: 5. «Din istoria Țării Românești: Ungrovlahia, Muntenia, Lytuon, Negru Vodă, Tocomer Alexandru I Basarabă, Vladislav, Radu I (Negru), Radu II (Praznaglava)»; 6. «Din istoria Moldovei: Moldova, Dragoș Gyula, Balc, Bogdan I, Lasco, Iuga, George Coriatovici, Anastasia fiica lui Lasco voievod, Roman I, Petru II, Petru III supranumit Aron, Hurn, Cronica lui Horu.

În capitolul următor este redată istoria Bucovinei înainte de unirea cu Austria (p. 494—559), tratînd subiecte istorice vechi și încă nedefinite cu privire la unii locuitori, și oprindu-se la familia Bogdan-Mușat cu tot șirul lor de domnitori, pentru ca apoi să evidențieze trista perioadă istorică a suzeranității turcești. În această perioadă apar, în istoria principatelor, figuri de mari strategi ca Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și alții, care încearcă sub toate formele să scape de jugul otoman.

Studiile respective accentuează în mod deosebit rolul ierarhilor și clericilor-învățați care țineau strînsă unitatea de spirit a poporului român, pe de o parte, iar pe de altă parte erau abili diplomați și ambasadori. Ei căutau să ia contact cu frații lor de credință din Imperiul Otoman și mai ales cu Rusia pravoslavnică. Datorită și acesteia din urmă, ortodoxia românească s-a întărit, s-a făcut cunoscută și chiar s-a impus prin ocuparea de scaune mitropolitane cu deosebită importanță, cum a fost mai ales acela al Kievului.

În încheiere, primul volum al *Scrierilor istorice* prezintă studiul: *Originile Principatelor Române* (p. 559—715), origini pe care le vede, pe bună dreptate, numai pe acest pămînt strămoșesc.

Volumul al II-lea al *Scrierilor istorice* cuprinde o seamă de studii și prelegeri care conturează și mai bine personalitatea de istoric a profesorului D. Onciul.

Convins de originea latină a poporului român, D. Onciul analizează *Cronica anonimă a Moldovei* și în special scopul introducerii în tradiția noastră istorică a papii Formosus (891—896), ultimul papă care a păstrat legătura cu Biserica Românească legătură nu de supunere, pentru că, — demonstrează autorul —, Biserica nu era despărțită (Apus-Răsărit). Tradiția creștinismului latin este veche și adevărată și însuși scriitorul bisericesc Tertulian subliniază că religia creștină se răspîndise (pe la anul 200 d. Hr), și că «numele lui Hristos domnește chiar între neamurile sarmaților, *dacilor*, germanilor și *schiților*». Desigur, comunități creștine organizate în eparhii se întîlnesc abia la începutul secolului al III-lea și mai ales în timpul împăratului Constantin cel Mare, dar acest creștinism era tot de origine latină, precum demonstrează și descoperirile arheologice.

Papa Formosus a rămas în tradiția istorică a noastră pentru faptul că în timpul său s-a întîmplat conflictul bizantin roman în problema bulgară. În acest timp se constată că Biserica din părțile noastre era independentă, încît «rîmlenii vechi» au fost separați de «rîmlenii noi», din motive de ordin politic.

În părțile noastre (mai ales în nord), creștinismul era de origine latină pentru că limba romanică (latina populară) era aproape de latina cultă. Slavii au fost atrași de religiozitatea daco-romanilor și illirilor care formau o unitate de credință, ceea ce i-a ferit de atacurile migratorilor. O explicație a faptului că nu au existat conflicte între slavi și populația autohtonă, poate fi socotită împrejurarea că creștinismul se răspîndise la prinții slavilor și chiar ai ungurilor, care mergeau la Bizanț, unde, în cercurile culte, se vorbea și limba latină.

Trecerea la forma cultică în limba slavă nu a însemnat că ea a modificat vechea credință. Limba slavă a devenit vehicul pentru Biserică și pentru cancelaria domnească pînă în secolul al XVII-lea, pentru că prin ea Biserica Ortodoxă a putut face față propagandei catolice și și-a putut continua misiunea între slavi; poporul dreptcredincios însă a vorbit totdeauna limba română chiar dacă scrisul se făcea în slavonă. Așa că, încheie autorul: «Tradiția cu Formos papa» constituie o dovadă a continuității și latinității noastre.

Titlul lui Mircea cel Bătrîn și posesiunile lui (p. 19—142) este o prelegere de proporții, cu demonstrații istorice convingătoare asupra persoanei marelui domn, desăvîrșit strateg și luptător pentru neatîrnarea țării sale, dar mai ales asupra posesiunilor sale în părțile de dincolo de munți și în părțile dinspre Marea Neagră. Mircea cel Bătrîn a avut grijă nu numai de nevoile materiale ale poporului, ci și de viața lui spirituală, cum dovedesc ctitoria sa, Mînăstirea Cozia, și titlul de «Mitropolia Ungrovlahiei» — la care a ținut domnitorul.

În același volum, Prof. A. Sacerdoțeanu a socotit util să introducă: *Mircea cel Bătrîn — Cuvîntare comemorativă la cinci sute de ani de la moartea lui* (p. 241—260), în care D. Onciul prezintă pe Mircea «apărător al gliei strămoșești, păstrător al tradițiilor, cinstitor al trecutului și reprezentant al faptelor păcii». Prin politica sa realistă de respect și neatîrnare el a salvat poporul român de invazia otomană. Ca reprezentantul cel mai lucid al creștinătății în fața forței Semilunei, Mircea cel Bătrîn s-a alăturat coaliției împotriva turcilor și, pentru prima dată în istoria vitregă a Bisericii despărțite (1054) s-au întîlnit la Nicopole creștinii de pretutindeni. După «autoînfrîngerea creștinilor» din cauza mîndriei, Mircea cel Bătrîn s-a retras, dar istoria i-a rămas recunoscătoare, încît numai la împlinirea unui secol de la întemeierea statului român, Europa creștină privea cu nădejde către acest pămînt de sub poalele Carpaților și de pe malurile Dunării. De aceea «Binecuvîntată în istorie, binecuvîntată în conștiința națională și în inimile românești este domnia lui».

Românii în Dacia Traiană pînă la Întemeierea Principatelor (p. 143—165) constituie o demonstrare cu datele obținute pînă atunci a acestei probleme. Autorul insistă asupra faptului că nu alții trebuie să ne scrie istoria, iar ipotezele și părerile unora, care falsifică trecutul, trebuie revizuite și demonstrate în lumina faptelor și documentelor precise: că poporul român este autohton și dacă a răbdat umilințe și cuceriri acestea s-au datorat împrejurărilor istorice, ospitalității și bunătății lui, prin care apoi a reușit procesul asimilării și continuității.

Datele cronicilor moldovenești asupra anilor de domnie a lui Alexandru cel Bun (p. 166—195) fac obiectul comunicării în ședința din 15 martie 1905, la Academia Română. Eruditul istoric explică Letopisețele și datele obținute de istorici pentru clarificarea acestei domnii fructuoase și durabile. Alexandru cel Bun întărește organizarea Bisericii și alege episcopi pămînteni destoinici care înțelegeau adevăratul suflet al românului dreptcredincios: înalță locașuri sfinte, înființează noi episcopii și mînăstiri pentru satisfacerea nevoilor religioase ale credincioșilor ortodocși, dar și pentru stăvilirea propagandei catolice, propagandă care avea și scopul binecunoscut al spargerii unității poporului român.

Tradiția istorică în chestiunea originilor române (p. 196—220) este conferința ținută la 23 martie 1907, care pune în discuție unele ipoteze și păreri pe care unii istorici străini fie că nu le-au cunoscut, fie că le-au trecut cu vederea. Autorul face uz de o mărturisire bănățeană: *Noi nis acasă*, încheind: «...poporul român însuși a păstrat pînă astăzi conștiința priorității sale în patria pe care străbunii au întemeiat-o și noi din moși-strămoși am moștenit-o și o cultivăm...».

Raportul înaintat Academiei Române cu privire la Biserica Domnească de la Curtea de Argeș (p. 221—240) constituie o dare de seamă a poziției autorului în legătură cu acest locaș, problemă destul de controversată pînă astăzi, dar căreia, se pare, arheologia din ultimii ani începe a-i descoperi enigmele.

Ideea latinității și a unității naționale (p. 241—284) este un studiu care cuprinde două prelegeri la deschiderea cursurilor de istoria românilor (Universitatea București, ianuarie 1910), în care D. Onciul comentează și completează cronicile bizantine, izvoarele despre latinitatea și unitatea națională a poporului român.

În continuare, *Scrierile istorice* ale lui D. Onciul (după 1919) sînt orientate spre fundamentarea adevărului unității desăvîrșite între românii de pretutindeni. Printre acestea menționăm: *Date istorice despre Banat* (p. 285—291); *Date istorice asupra Dobrogei* (p. 292—298) și *Fazele dezvoltării istorice a poporului și statului român* (p. 299—324). D. Onciul arată că istoria neamului nostru este una din cele mai interesante pentru istorici și destul de vitregă pentru cei care au fost și au rămas neclintiți în credința străbună și apărarea gliei. Așa-zisele descălecări nu sînt decît o chemare în ajutor a fraților de dincolo de Carpați, nu o cucerire sau o emigrare. Ei au plecat de la ai lor și au venit tot la ai lor, iar unitatea politică a fost o formă cerută de istorie, unitate destrămată de anumite perioade de timp. Românii au avut totdeauna conștiința unității și ființei lor și prin Biserica Ortodoxă. «Biserica română — subliniază D. Onciul —, întreținînd unitatea bisericească a românilor prin vechi legături bisericești (cu jurisdicția mitropolitului Ungrovlahiei, ca «exarh al Plaiurilor și a toată Ungaria» asupra românilor de peste munți), a fost și principala susținătoare a conștiinței de unitate națională, în perioada dinastiilor». Biserica, prin tipăriturile în limba română, a contribuit la menținerea ființei naționale, unității culturale și de limbă, care au precedat unitatea politică.

În studiul *Românii și ungurii în trecut. Relațiile lor politice în dezvoltarea statului român și a românilor de peste munți* (p. 330—366), D. Onciul caută să demonstreze că totdeauna a existat respect între români și maghiari, dar anumite relații de exploatare au înrăutățit situația. Între poporul de jos, român și ungur, dintru început au fost relații frățești, nu de la migrator la băștinaș. Aceasta pentru faptul că prinți unguri au fost botezați la Bizanț și au fost bine primiți de ierarhii și credincioșii autohtoni din Panonia și Transilvania. Așa se explică faptul că ungurii sînt singurul popor care s-a stabilit în Cîmpia Panonică și a întreținut relații frățești în aceeași credință cu românii.

Propaganda catolică însă a destrămat aceste relații, ademenind pe urmașii conducătorilor unguri cu titluri nobiliare și cu avantaje, care satisfăceau tendința ungurilor bogați spre acaparări de pămînturi în Transilvania. Papa le-a recunoscut cuceririle de la români ca drepturi naturale, «luate de la schizmatici», care n-au acceptat «altă lege». Favorurile au crescut pe măsura acceptării papismului, dar poporul maghiar a rămas credincios adevărului. Așa se explică de ce se găsesc încă ortodocși în rîndul populației maghiare, iar mutarea scaunului mitropolitan de la Vicina la Argeș (1359) cu titlul de Mitropolia Ungrovlahiei și înființarea unei Mitropolii de Severin confirmă cele de mai sus. Propaganda iezuită a lucrat prin cei bogați, iar conducătorilor români care n-au acceptat catolicizarea li s-au luat pămîntul și au fost lăsați robi, mai ales după odiosul act de la 1437, *Unio trium nationum*.

Pe bună dreptate, D. Onciul a intuit că neînțelegerile dintre poporul român și maghiar din părțile Panoniei s-au datorat papismului. Ortodoxia era răspîndită în rîndul poporului, pe cînd propaganda catolică intervenea cu forța diplomatică și brutală, reprezentată de «bule și diplome», dar mai ales de ordine călugărești.

«Decadența politică a românilor de peste munți — încheie D. Onciul — cu pierderea autonomiei naționale ce ei au mai putut să mai păstreze și să dezvolte după cucerirea ungurească, era rezultatul fatal al decăderii lor sociale și economice, căşunată prin deznaționalizarea succesivă a voievozilor și cnezilor români deveniți nobili și catolici, care au sporit rîndurile nobilimii maghiare și prin căderea consecutivă în șerbie a cnezilor rămași credincioși bisericii și naționalității lor. Acest proces, care se manifestă sub regii postarpadieni și ajunge la ultimile consecințe sub principii transilvani, efect funest al regimului de opresiune practicată în condițiile politice și confesionale ale acelor timpuri a îndeplinit aservirea desăvîrșită a poporului românesc sub stăpînirea ungurească» (p. 364).

Prof. A. Sacerdoțeanu, considerînd depășite unele păreri ale istoricului D. Onciul, datorită unor descoperiri de documente, manuscrise și mai ales precizări arheologice, a căutat să-l completeze. Acest fapt mărește importanța critică a *Scrierilor istorice*, făcînd din ele documente de bază pentru cercetători.

În *Comentarii* (p. 369—454), la problemele principale studiate de savantul român, Prof. A. Sacerdoțeanu prezintă un fișier bibliografic pe teme și prelegeri.

Cele două volume, care cuprind o parte din opera scrisă a istoricului patriot D. Onciul, vin să întărească şi să încurajeze pe cercetătorii care caută să afle adevărul; iar pe cititori să-i plimbe prin negura unui mileniu şi jumătate de existenţă a poporului român pînă la lumina documentelor. Limba clară, înflăcărarea patriotică, iubirea de neam, respectarea vecinilor şi spiritul pentru dreptate, adevăr şi credinţă, măresc în chip impresionant valoarea lucrării.

Privită în ansamblul ei, *Scrierile istorice*, ale lui D. Onciul, completate prin comentariile competente ale Prof. A. Sacerdoţeanu, constituie şi un argument de întărire a convingerii că Biserica Ortodoxă a contribuit efectiv şi permanent la unitatea spirituală culturală, naţională şi politică a românilor din cele trei provincii româneşti: Transilvania, Muntenia şi Moldova.

Cele două volume se încheie cu: Rezumate în limbile franceză şi engleză; *Indice bibliografic* (p. 475—503); *Indice de nume* (p. 504—544); *Indice de lucrări* (p. 545—552).

Diac. P. I. DAVID

M. Davidescu: *Monumente medievale din Turnu-Severin*, Bucureşti, Meridiane, 1969, 40 p. + 30 ilustraţii.

Unele dintre cele mai valoroase monumente romane şi medievale de pe teritoriul ţării noastre, se află pe malul Dunării, la Turnu Severin; şi deşi puţin se mai păstrează pînă astăzi din impresionantele construcţii de odinioară, ele se impun totuşi atenţiei vizitatorului şi cercetătorului pentru că de existenţa lor se leagă una din perioadele importante din istoria poporului român.

Lucrarea cunoscutului arheolog M. Davidescu prezintă cinci dintre cele mai reprezentative monumente istorice din Turnu-Severin.

Primul monument prezentat este *Cetatea medievală a Severinului*. Se fac precizări şi rectificări istorice, întemeiate pe ultimele descoperiri arheologice.

Spre vest de Castrul Drobeta şi de băile romane, în grădina publică din Turnu Severin, pe terasa înaltă a Dunării se află vechea fortificaţie a cetăţii Severinului, care a avut de suferit în deceniile trecute de pe urma unor lucrări edilitare, şi n-a fost îndeajuns cercetată pînă acum.

Potrivit ştirilor documentare, cetatea Severinului a dăinuit pînă la 1524, cînd a fost distrusă de turci, după ce mai fusese devastată cu puţin înainte de 1524. Săpăturile din 1966 precizează această dată în jurul anului 1505—1506, pe baza unei monede de la Ladislau al VII-lea regele Ungariei (1490—1516) emisă în 1505. Moneda şi alte materiale arheologice au fost descoperite imediat sub urmele unui puternic incendiu care a afectat întreaga cetate. Stratul de cultură descoperit deasupra urmelor incendiului arată că viaţa a fost reluată imediat după reparare.

Aşezarea acestei cetăţi în regiunea Porţilor de Fier, în drumul ce lega Europa centrală şi bazinul Dunării de jos, prezenta o importanţă deosebită, epoca de şubrezire a imperiului bizantin şi ascensiune bulgărească, după cum dovedesc datele istorice care fixează istoria plină de peripeţii a Cetăţii Severinului.

Începînd din toamna anului 1965, cercetările asupra acestei cetăţi au fost reluate de către Muzeul Regiunii Porţile de Fier, care a deschis în anul următor şi un şantier de consolidări. Cercetările au demonstrat că ruinile ce se văd astăzi nu provin de la o singură construcţie, dar imaginea completă şi precisă a succesiunii fazelor nu o avem încă. Planul ultimei cetăţi (care se vede astăzi) se compune din două incinte dreptunghiulare, una interioară şi alta exterioară, aceasta din urmă împrejmuită la rîndu-i de un şanţ.

Săpăturile au dat la iveală o serie de turnuri pătrate care flanchează incinta interioară; două sînt aşezate pe latura sudică în capetele extreme, iar alte două, situate pe latura interioară a zidului de apărare, se ridicau spre nord, în colţurile curtinelor. Latura apuseană e fortificată pe la mijloc cu un al cincilea turn.

Din turnul ce se află în colţul de nord-est se mai păstrează un perete, care ajunge încă pînă la înălţimea a trei etaje prevăzute cu metereze strîmte spre exterior şi larg evazate spre interior. Zidăria acestui turn poartă şi ea amprenta unor reparaţii pe care le-a suferit, fie din cauza distrugerilor, fie din cauza timpului.

În urma cercetărilor făcute, s-a putut conchide, analizînd refacerile pe peretele de nord al turnului, unde se disting urmele unor reparaţii mai vechi cu prilejul cărora alături de piatră au fost folosite şi cărămizi, că această plombă destul de distinctă poate fi pusă în legătură cu refacerea de după 1505.

Este consemnată în lucrare şi întregirea făcută rămăşitelor acestui turn de către profesorul Grigore Pleşoianu, căruia se datoresc cei doi contraforţi ataşaţi peretelui în partea de nord. Deşi destul de superficial executată, această consolidare a avut darul, pe lîngă alte lucrări ulterioare, să contribuie la păstrarea peretelui turnului pînă în zilele noastre. Alte lucrări de consolidare au fost întreprinse de primăria oraşului în 1914. Toate aceste adaosuri au fost înlăturate iar turnul şi-a primit o înfăţişare mai aproape de cea originară.

Din amănuntele arhitecturale ce se dau reiese că «utima fază a cetăţii, aceea care a fost degajată parţial în cursul săpăturilor şi este vizibilă astăzi, s-ar datora unui tip străin de tradiţia arhitecturii militare vechi din Transilvania şi Ţara Românească. Ea pare mai degrabă un produs al artei militare apusene, al sistemului de fortificaţii italian, şi pentru istoria cetăţii este importantă ştirea că în 1424 ea se afla sub comanda comitelui bănăţean (de origine italiană) Pippo Spano, căruia probabil i se datoreşte una din refaceri».

Pe platou, în interiorul cetăţii se păstrează ruinile unei biserici descoperite în urma săpăturilor mai vechi. Autorul dă amănunte preţioase despre planul bisericii şi precizează că anterior acestei biserici a existat în acelaşi loc o altă biserică de plan triconc fără să poată preciza dacă era de tipul cruce greacă înscrisă.

Mai tîrziu, afirmă M. Davidescu, biserica a servit şi cultului catolic, după cum dovedesc modificările făcute planului şi adosarea altarului de zidul absidei şi mai ales piciorul prismatic din piatră de la aghiazmatar ce se găseşte acum în Muzeul din Turnu Severin. Această «perioadă catolică» ar corespunde epocii de ocupare a cetăţii de către comitele Pippo şi de Ioan de Hunedoara.

Pe acelaşi platou săpăturile au mai scos la iveală ateliere de confecţionat material de război, un cuptor de pîine, alături de care s-au descoperit şi urmele unei locuinţe incendiate.

Un alt obiectiv medieval despre care se vorbeşte în lucrare este *fortificaţia poligonală din colţul de sud-vest al Castrului Drobeta.*

Autorul analizează informaţiile publicate cu privire la săpăturile de la Drobeta, atît pe cele de ordin arheologic cît şi pe cele de ordin literar, coroborîndu-le cu ultimele rezultate ale săpăturilor făcute de Muzeul Regiunii Porţile de Fier la Castru, pentru a lămuri construcţia polifonată din sud-vestul Castrului, a cărei încadrare cronologică, după cercetările mai vechi nu este nici clară, nici sigură.

Cu prilejul ultimelor săpături (1958—1965) s-a acordat atenţia cuvenită tuturor materialelor rezultate din săpătură, s-a făcut şi o analiză temeinică a sistemului de construcţie a zidurilor şi s-a secţionat şanţul de apărare. În interiorul incintei poligonale, în partea de nord-vest, a fost descoperită o groapă de plan pătrat avînd laturile de 2×2 m şi deasupra o cantitate destul de mare de grîu carbonizat. În grîul carbonizat a fost găsită o monedă bizantină de la Andronic al II-lea Paleologul (1295—1327).

În urma săpăturilor s-a precizat că hambarul fusese înainte un puţ ce deservise desigur fortificaţia. Aici au fost descoperite două inscripţii romane, care datorită dimensiunilor şi formatului lor fac parte din zidul turnului circular. Sub inscripţii s-au găsit scheletele a trei luptători, cu armele alături. Din amănuntele asupra tehnicii construcţiei reiese că «această incintă se aseamănă întocmai cu biserica medievală cu contraforturi de lîngă Castru, ce datează de la jumătatea secolului al XIV-lea şi mai ales cu zidăriile din construcţia marii Cetăţi a Severinului, scoase la iveală de săpături recente».

Turnul a fost demolat în întregime de turci, care au folosit piatra la cetăţile lor din Cladova şi Vidin.

Ceramica medievală descoperită aici în cantitate destul de mare a fost găsită în amestec, cu ceramica romană, fără a se putea preciza poziţia stratigrafică, deoarece tot pămîntul fusese răscolit de săpăturile anterioare. S-a luat în consideraţie numai ceramica descoperită cu ocazia golirii puţului şi cea găsită în secţiunile şanţului de apărare, care aparţine evului mediu şi face parte din categoria

de uz comun, dar este de factură destul de bună. Se remarcă mai ales fragmentele de culoare roşie, bine arse, avînd în compoziţie o pastă aspră, cu nisip fin. Ele indică vase mari, cu buza îngroşată, evazată spre exterior şi în muchie. Astfel de vase au fost găsite la Drobeta, în bordeie din secolul al XI-lea, dar continuă să persiste pînă la jumătatea secolului al XIII-lea. Ceramica din şanţul de apărare este şi ea asemănătoare cu aceea din puţ.

Sînt date amănunte interesante asupra obiectelor ce însoţeau scheletele aflate în puţ, în care a mai fost descoperită şi o monedă de la Ivan al II-lea ţarul bulgarilor (1218—1241), monedă ce ajută la încadrarea în timp a fortificaţiei, care «nu apare ca o descoperire izolată. Ea indică un anumit sistem de construcţie, cu un anumit plan, pe care le găsim şi la alte fortificaţii din aceeaşi perioadă. Cetatea Grădetului şi Cetatea de la Turnu Măgurele sînt exemple elocvente în acest sens».

Mica fortificaţie din colţul de sud-vest al Castrului Drobeta este o construcţie tipică feudalismului. Fiind un produs al populaţiei locale ca şi cetatea Grădetului, valoarea ei pentru istoria ţării este incontestabilă, ambele făcînd parte dintr-un organism militar al populaţiei româneşti pe care la sfîrşitul secolului al XII-lea şi începutul celui următor o găsim organizată în formaţiuni politice.

«Ţara Severinului» pomenită de Diploma Ioaniţilor ca veche formaţiune politică românească trebuie să fi avut un sistem de apărare compus dintr-un număr de cetăţi de piatră sau pămînt. Descoperirea Grădetului şi a fortificaţiei poligonale din sud-estul castrului Drobeta constituie un exemplu grăitor. Cetatea Severinului a fost distrusă de năvălirea tătarilor (1241).

Un alt monument prezentat de lucrare este *biserica medievală cu contraforturi de lîngă Castrul Drobeta*, în dreapta, cum intri pe poarta Muzeului, unde săpături arheologice mai vechi au scos la iveală vestigiile unei biserici, în jurul căreia s-a ţesut o bogată literatură, menţionînd diferitele păreri ale specialiştilor asupra caracteristicilor acestei construcţii, ca de altfel la toate zidăriile medievale de la Turnu-Severin, lipsite total de fundaţii.

Săpăturile au scos la iveală pe întreaga suprafaţă a bisericii, sau chiar sub ziduri precum şi în afara ei, numeroase schelete umane fără inventar. Ele fac parte din cimitirul ce acoperea palestra termelor romane în secolul al XIII-lea şi se întindea pînă în Castrul Drobeta. Biserica este posterioară acestui cimitir.

Cele trei veacuri de luptă pentru stăpînirea Severinului medieval au fost şi veacuri de luptă între catolicism şi ortodoxism. Cercetătorii anteriori socotesc catolică această biserică — ţinînd seama de absida poligonală cu contraforturi — şi o datează din prima jumătate a secolului al XIV-lea, cînd catolicismul a dus o luptă intensă de pătrundere în Ţara Românească şi în Transilvania. Găsindu-se la marginea Ţării Româneşti, Severinul a primit, mai mult ca oricare alt teritoriu, influenţa catolicismului.

În 1370, la cererea lui Vladislav Vlaicu, domnul Ţării Româneşti, Patriarhia din Constantinopol numeşte pe lîngă Iachint, mitropolitul de Argeş şi pe Antim, mitropolit al unei părţi din Ungrovlahia. Reşedinţa lui nu putea fi decît Severinul, menţionează autorul, care nu poate face precizări deocamdată dacă există vreo legătură între biserica din parcul muzeului şi cele două episcopii, atît cea ortodoxă cît şi cea catolică, aceasta fiind o problemă de precizat în viitor.

Cetatea Grădetului este un alt monument de care se ocupă lucrarea.

Situată la nord-vest de oraşul Turnu-Severin, la circa 25 km depărtare de port, se poate ajunge la ea pornind de la Turnu-Severin pe şoseaua naţională ce merge spre Tîrgu-Jiu.

Cetatea Grădetului a fost semnalată pentru prima dată de către Cezar Bolliac, care o atribuie dacilor, după denumirea «Zidirea dacilor», dată de localnici, denumire ce se mai păstrează şi astăzi. Istoricul Vasile Dumitrescu dă informaţii preţioase asupra planului ei şi a grosimii zidurilor. Informaţii valoroase asupra planului, cît şi a tehnicii de construcţie şi a turnurilor din interiorul cetăţii dă şi Teohari Georgescu care o atribuie de asemeni dacilor. Vasile Pîrvan o atribuie Evului Mediu, pentru care pledează şi denumirea sa.

Pînă în 1964, săpături sistematice nu au fost întreprinse de nimeni la această cetate. Recunoaşteri de suprafaţă au fost făcute de profesorul Alexandru Bărcăcilă şi Mihai Gusiţă din Turnu-Severin, în 1925. Sînt date amănunte despre tehnica construcţiei.

Materiale arheologice sînt destul de puține, aproape că nici nu există un strat de cultură materială. Obiectele ce au apărut se găseau mai ales pe lîngă zidul de incintă, aduse de ape din interiorul cetății. S-au găsit oase de animale și fragmente de obiecte care indică o garnizoană a cetății, cetatea fiind construită pentru apărarea împotriva bulgarilor și ungurilor.

Predomină ceramica medievală și amestecată cu ea s-au mai găsit, și cîteva fragmente specifice culturii coțofeni și dacice.

Autorul socotește hazardată ipoteza încadrării cetății Grădetului într-un organism militar al Banatului Unguresc de Severin, ipoteză susținută de unele lucrări.

Fortificațiile din Ostrovul-Banatului-Gura Văii este ultimul obiectiv studiat.

În urma săpăturilor arheologice întreprinse de Muzeul Regiunii Porților de Fier din Turnu-Severin, s-a făcut lumină și a început să se lămurească și viața acestor vestigii. Astfel s-au găsit puternice urme de locuire omenească de la sfîrșitul neoliticului vechi (cultura Criș 5500—3500 î. d. Hr.) reprezentată prin multă ceramică, greutățile de plasă, fosaiole, lame de silex. Peste depunerile acestea s-a așezat la sfîrșitul neoliticului o comunitate purtătoare a culturii Coțofeni (1700—800 î. d. Hr). Prima și a doua epocă a fierului sînt prezente și ele în ostrov. Săpăturile au scos la iveală două fortificații militare din două epoci diferite, care se suprapun. De asemenea s-au descoperit multe obiecte de uz casnic, cuțite, greutăți de plasă, fosaiole și mai ales multă ceramică, opaițe și monede.

Autorul susține, după urmele materiale găsite, că această cetate este o construcție bizantină: «După tehnica de construcție a incintei, după decorul și formele olăriei, după opaițele cu cruce bizantină și mai ales datorită descoperirii unei monede cu chipul împăratului Tiberiu al II-lea Constantin (574—578), se poate spune că această cetate este o construcție bizantină ce datează din secolul al VI-lea. Ea este probabil o cetate construită de împăratul Justinian care a recucerit multe puncte strategice de pe malul stîng al Dunării (Oltenia și Banat) și în al cărui grad persistă planul recuceririi Daciei Traiane».

M. Davidescu presupune că cetatea a durat pînă la începutul secolului al VII-lea, cînd atacurile nimicitoare ale avarilor distrug multe așezări din stînga Dunării (602).

Cetatea bizantină din Ostrovul Banatului avea rolul de a asigura circulația pe Dunăre și de a controla trecerea prin strîmtoarea Porților de Fier.

După cum arată și săpăturile, viața n-a încetat să existe aproape niciodată aici. Urme de viață omenească (mai ales ceramica) atestă existența ei în secolele al X-lea, al XII-lea, al XIII-lea și al XIV-lea. Este vorba de a doua cetate descoperită de dimensiuni mai mici, dar avînd o tehnică constructivă cu totul deosebită de cea bizantină, o tehnică ce aparține evului mediu. Fortificația se prezintă astfel ca un mic fort întărit, cu patru turnuri construite din piatră și o curte exterioară întărită cu palisadă și val de pămînt, ce se întindea spre răsărit într-atît încît acoperea întreaga suprafață a fortificației bizantine. O garnizoană ocupa această cetățuie.

După tehnica de construcție a zidurilor (cu crenele) după tipurile de arme (mai ales săgeți) și cîteva elemente din construcția unei porți, ce poartă amprentele arhitecturii romanice, cetatea poate fi datată între secolele al XIII-lea și al XIV-lea.

Autorul afirmă că cetatea a avut o legătură directă cu cetatea Severinului, iar documentul dat de Vladislav Vlaicu la întemeierea Mînăstirii Vodița mărturisește că era în stăpînire românească.

Fortificația medievală din Ostrovul Banatului, ca și cetatea Severinului de care era strîns legată a avut o istorie zbuciumată. Ele făceau parte dintr-un organism militar de apărare a trecătorii Porțile de Fier.

Valoroasă prin informațiile, amănuntele și documentele pe care le dă despre monumentele medievale din Turnu-Severin, lucrarea ridică probleme din cele mai complexe. Albumul merituos prin cercetările efectuate pe teren, urmărind și o bogată literatură istorică, reușește să dea o imagine vie asupra istoricului și a tehnicii de construcție a monumentelor descrise de care se leagă atîtea evenimente însemnate.
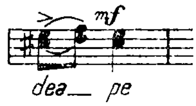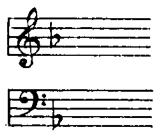
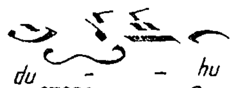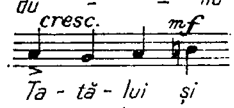
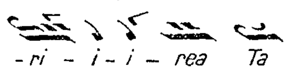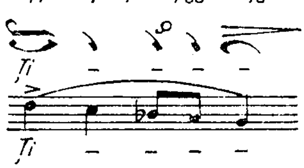
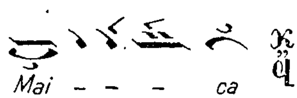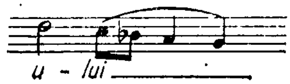
Este demnă de relevat literatura de specialitate menționată la sfîrșitul albumului, și numeroasele documente inedite.

Prin documentare riguroasă, albumul consacrat monumentelor medievale din Turnu-Severin, a reușit să reconstituie atmosfera de frămîntări politice, sociale și culturale a epocii în care au fost întemeiate și a evenimentelor petrecute de-a lungul veacurilor, scoțînd mai viguros în lumină faptul că prin rostul istoric al monumentelor sale, Oltenia a fost, pentru dezvoltarea istorică a poporului nostru, unul dintre cele mai însemnate colțuri de țară.

VICTORIA POPOVICI

ÎNDREPTĂRI

În lucrarea *Compoziții, prelucrări și armonizări de cîntări psaltice bisericești*, de Diac. Ioan Gh. Popescu (publicată între p. 837—856), se vor face următoarele îndreptări :

Pagina	Portativul sau rîndul de sus în jos	Măsura	
841	7	3	
846-847	*Întreg troparul „Nașterea Ta, Hristoase" are ca armură pe la bemol*		
848	1		
849	4		
850	5		
853	2		
854	4		
854	5		

Manuscrisele nepublicate nu se restituie. Colaboratorii sînt rugați să-și păstreze copie de pe manuscrisele pe care le trimit Redacției revistei «Biserica Ortodoxă Română».

*

Manuscrisele, cărțile, comunicările oficiale ale eparhiilor, revistele periodice, abonamentele și orice fel de corespondență privitoare la revistă se trimit pe adresa: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Intrarea Patriarhiei nr. 9, sector 5, București, *cont 49.8.01.000 — Banca Națională a R. S. România, Filiala sectorului 5, cu mențiunea: pentru «Biserica Ortodoxă Română», Buletinul oficial al Patriarhiei Române.*

*

În dorința de a îmbunătăți neîncetat execuția tehnică a tipăriturilor sale, Editura Institutului Biblic roagă pe PP. CC. Preoți și pe toți ceilalți abonați ai revistelor Sfintei Patriarhii să restituie Tipografiei Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, Intrarea Patriarhiei nr. 6, sector 5, toate exemplarele de cărți și reviste cu defecte, pentru a li se trimite altele bune în schimb.

*

Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă primește — cu împlinirea formelor legale — comenzi de imprimate (anunțuri, state de salarii, formulare, cărți de vizită, invitații etc.) și stă la dispoziția parohiilor și PP. CC. Preoți pentru lucrări de legătorie de tot felul (legat în pînză, piele, metal, catifea etc.).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXVIII — Nr. 9 - 10 — SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE 1970

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL LXXXVIII - Nr. 9—10, SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE 1970
BUCUREŞTI

C U P R I N S U L

Pag.

TELEGRAME OFICIALE

VIAȚA BISERICEASCĂ

Pag.

ANIVERSĂRI — COMEMORĂRI

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

DOCUMENTARE

RECENZII

TELEGRAME OFICIALE

TELEGRAMA ADRESATĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN, DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Domnului *Ion Gheorghe Maurer*, Preşedintele Consiliului de Miniştri al Republicii Socialiste România, cu prilejul sărbătoririi zilei sale de naştere, următoarea telegramă :

Domnule Preşedinte,

Cu prilejul sărbătoririi zilei de naştere a Domniei Voastre, Vă urăm din toată inima ani mulţi de viaţă, în sănătate, fericire şi putere de muncă, spre a Vă împlini cu noi şi strălucite rezultate înaltele funcţii în slujba poporului şi a Patriei noastre.

† Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit răspuns de mulţumire.

* * *

TELEGRAMA ADRESATĂ DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN, DOMNULUI PROFESOR DUMITRU DOGARU PREŞEDINTELE DEPARTAMENTULUI CULTELOR

Cu prilejul reorganizării Departamentului Cultelor şi al numirii Domnului Profesor Dumitru Dogaru ca Preşedinte al Departamentului Cultelor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Domniei Sale, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, următoarea telegramă de felicitare :

Cu prilejul numirii Domniei Voastre, prin Decret al Consiliului de Stat, în funcţia de Preşedinte al Departamentului Cultelor, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române şi Noi personal Vă felicităm din toată inima, Vă asigurăm de întreaga noastră preţuire şi Vă urăm sănătate, fericire personală şi deplin succes în îndeplinirea atribuţiilor ce Vă revin prin Decretul 334/1970, privind organizarea şi funcţionarea Departamentului Cultelor.

† Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de mulţumire :

O dată cu deosebita mea consideraţie pentru Prea Fericirea Voastră, Vă rog să primiţi cordiale mulţumiri pentru caldele urări şi alesele gînduri exprimate în numele Prea Fericirii Voastre personal şi al membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu prilejul numirii mele în funcţia de preşedinte al Departamentului Cultelor.

Dumitru Dogaru
Preşedinte

VIZITA DOMNULUI NICOLAE CEAUŞESCU, PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE STAT AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA, LA SEDIUL CULTURAL AL COLONIEI ROMÂNE DIN VIENA

Ziua de 25 septembrie 1970 va rămîne înscrisă în cronica Parohiei şi Coloniei române din Viena drept cel mai de seamă eveniment din crugul dăinuirii lor de aproape un veac. Căci prilejul rar de a putea întimpina în locaşul lor de cultură pe Conducătorul Statului român le-a hărăzit clipe care nu vor fi uitate niciodată. În această îngemînare de fapte trebuie înţeles dorul nestins al enoriaşilor Parohiei ortodoxe române şi al membrilor Coloniei române, care a prins să freamăte chiar din clipa cînd s-a anunţat în ziare apropiata vizită oficială a Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu în Austria.

Chibzuindu-se îndelung împlinirea acestei dorinţe nestrămutate, s-a socotit de cuviinţă să se trimită de îndată Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu o scrisoare din partea Parohiei şi a Coloniei, cu arătarea că «pentru toţi membrii Coloniei române de aici ar fi cea mai mare cinste şi o nespusă fericire dacă, în cadrul acestei vizite oficiale, le-aţi putea oferi prilejul să vă întîlnească faţă către faţă, jertfindu-vă cîteva clipe scumpe spre a le vedea locaşul lor de străbună închinare şi de a poposi în vatra cea nouă de cultură românească, în care depănăm gînduri şi doruri româneşti, în care dăm expresie bucuriei de a vedea propăşind România... Aceste două aşezăminte au fost preînnoite şi chivernisite de scurt timp cu grele strădanii şi n-am cunoaşte fericire mai mare dacă am şti că vă putem întîmpina în «casa noastră», ca pe cel mai înalt sol şi Conducător al poporului român, din care purcedem şi noi. Vă rugăm, mult stimate Domnule Preşedinte, să binevoiţi a nu ne trece cu vederea, ci să poftiţi şi în casa noastră, ca să ne alinaţi dorul de meleagurile unde am văzut lumina zilei, dîndu-ne totodată prilejul ca din simţămintele de loialitate ce le purtăm Austriei să vă mărturisim dragostea adîncă şi preţuirea deosebită ce nutrim gliei natale, România, şi Domniei Voastre personal, în care vedem întruchipate cele mai alese virtuţi ale neamului românesc».

Spre neţărmurita bucurie a tuturor şi în duhul celei mai depline înţelegeri, Domnul Preşedinte Nicolae Ceauşescu şi soţia sa, Doamna Elena Ceauşescu, au binevoit să răspundă rugăminţii noastre atît de stăruitoare. Şi astfel, în ziua de 25 septembrie 1970, la orele 10,45, după vizita făcută la Kongresszentrum, în palatul Hofburg din apropiere, unde se ţinea sesiunea anuală a Conferinţei generale A.I.E.A., înalţii oaspeţi au poposit la Sediul Cultural Român din Viena, aflat la parterul palatului Dietrichstein, pe Löwelstrasse 8, împodobit sărbătoreşte cu drapelele de stat ale României şi Austriei; deasupra portalului, pe o

pînză albastră, erau scrise în grai românesc cuvintele : «Bine aţi venit !» Pe trotuarele din faţa sediului se aflau numeroşi enoriaşi ai Parohiei şi membri ai Coloniei, care fluturau drapele româneşti, strigînd un necontenit «ura», aruncînd flori şi aplaudînd în semn de caldă simpatie pentru Conducătorul iubit al Statului român, care răspundea acestei manifestări prin gesturi amicale, strîngînd prieteneşte mîna celor care i-o întindeau cu dragoste şi respect.

Domnul Preşedinte Nicolae Ceauşescu şi soţia sa, Doamna Elena Ceauşescu, erau însoţiţi de Domnii Corneliu Mănescu, ministrul afacerilor externe, Cornel Burtică, ministrul comerţului exterior, Doamna şi Domnul ambasador Dumitru Aninoiu şi alte persoane oficiale din suită.

La coborîrea din maşină, înalţii oaspeţi au fost salutaţi, cu toată cinstea cuvenită, de Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu, parohul bisericii şi de ing. Virgil Similache, preşedintele Coloniei, care le-au urat bun-venit în această vatră scumpă de gînd şi simţire românească.

La intrarea în palat, de o parte şi de alta, cele 16 membre ale comitetului parohial, îmbrăcate în costume naţionale româneşti şi ţinînd în mîini ghirlande mari de gladiole, au alcătuit o boltă de flori, pe sub care au trecut înalţii oaspeţi. În faţa intrării în sediul coloniei, Domnul Preşedinte Nicolae Ceauşescu, soţia sa şi ceilalţi oaspeţi români au fost întîmpinaţi de o tînără şi un tînăr, îmbrăcaţi în costume naţionale româneşti, după obiceiul tradiţional al meleagurilor natale, cu pîine şi sare. Răsună aplauze puternice şi urări de bun-venit, în timp ce ochii multora încep să picure lacrimile bucuriei, greu de înfăţişat în cuvinte, ale acestui emoţionant moment care-i legăna pe aripile dorului către plaiurile de obîrşie.

În prima sală a sediului cultural, în care au fost poftiţi înalţii oaspeţi, în partea stîngă se afla expoziţia cu cele mai frumoase cărţi de artă şi literatură din biblioteca Coloniei, la loc de frunte fiind aşezate volumele cu articole şi cuvîntări ale Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu. Pe pereţii din dreapta erau înfăţişate reproduceri ale unor documente evocatoare, care atestă un şir de *Prezenţe româneşti în Viena de odinioară şi de azi.* Astfel, sînt expuse fotografii în culori : Hanul «Cerbul de aur», unde a fost găzduit Mihai Viteazul în timpul şederii lui în Viena, ianuarie 1601 ; Capela de la Tivoli, care a adăpostit crucea ridicată aici de Şerban Vodă Cantacuzino, în septembrie 1683 ; clădirea şcolii înfiinţate de frăţia greco-valahă în anul 1804 ; biserica greco-valahă Sfînta Treime, din anul 1824 ; un facsimil din *Evangheliarul lui Ştefan cel Mare din anul 1502,* aflat în Biblioteca Naţională din Viena ; icoana cu Sfinţii Apostoli, din secolul al XVI-lea, îmbrăcată în aur şi rămasă de la Petru Vodă Şchiopul, mort în pribegie în Austria, la Bozen, în 1594 ; vila din Döbling-Viena, în care a locuit domnitorul Alexandru Ion Cuza, între anii 1866—1870, după scoaterea lui din ţară ; vederea caselor în care a locuit poetul Mihai Eminescu în anii 1869—1872 ; sediile societăţii «România Jună» din anii 1871—1914 ;

Dl. Nicolae Ceauşescu, preşedintele Consiliului de Stat, între membrii Coloniei române din Austria

Dl. Nicolae Ceauşescu, preşedintele Consiliului de Stat, în timpul vizitării Sediului cultural al Coloniei române din Austria şi al Parohiei ortodoxe române din Viena

Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, vorbind membrilor Coloniei române din Austria, în timpul vizitării Sediului cultural

Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, semnînd Actul festiv întocmit cu prilejul vizitei făcute la Sediul cultural al Coloniei române din Austria și al Parohiei ortodoxe române din Viena

scrisori și acte privitoare la Titu Maiorescu, Dr. Sterie N. Ciurcu și Lucian Blaga, adresate societăților care au precedat actuala Colonie din Austria.

Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu a privit fiecare piesă în parte, ascultînd lămuririle date de Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu, care l-a informat totodată despre sîrguința Coloniei pentru înzestrarea bibliotecii cu cărți românești de literatură și documentare, despre organizarea unor șezători și reuniuni lunare, expoziții de pictură, gale de filme românești, concerte de muzică populară și colinde românești, precum și cursuri de limba română.

După vizitarea acestei expoziții, înalții oaspeți sînt conduși în sala festivă, în timp ce ansamblul coral al Coloniei, îmbrăcat în costume naționale românești, intona urarea : *Bine-ați venit, voi, oaspeți scumpi și dragi, / Noi vă primim cu suflet bun de frați / Și vă urăm plini de elan /. Fiți fericiți și să trăiți întru mulți ani !* Apoi au fost prezentați Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu și soției sale, membrii Comitetului Coloniei și ai Consiliului parohial. Toți cei din sală au înconjurat cu căldură și stimă pe Conducătorul Statului român și pe ceilalți oaspeți.

În numele Parohiei și al Coloniei române din Viena, *Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu* a rostit următorul cuvînt :

«Sub fiorii clocotitori ai emoției de care sîntem stăpîniți în aceste clipe rare și cu inimile pline de dorul cel pururea viu al dragostei de meleagurile natale, îngăduiți-mi ca în numele întregii suflări românești statornicite în Austria să vă întîmpinăm cu îndătinatul : «Fiți bineveniți între noi, cei de-un cuget și de-o inimă cu noi ! Fiți bineveniți oaspeți mult iubiți, care cinstiți cu prezența voastră acest locaș al sufletului românesc statornicit aici de peste două veacuri !»

Bucuria noastră nu cunoaște margini, iar limba noastră nu poate tîlcui fericirea de care sîntem învăluiți azi, cînd cel mai înalt sol și conducător al poporului român se află în mijlocul nostru, ca să audă că bătăile inimii noastre sînt la fel cu ale poporului din care purcedem, că gîndurile și simțămintele ce ne însuflețesc sînt aceleași cu ale tulpinei străbune, din care am odrăslit și noi.

Sîntem cu toții nespus de fericiți că ați binevoit să răspundeți la rugarea noastră stăruitoare și să jertfiți citeva clipe scumpe spre a poposi și în casa noastră, în această vatră caldă de cultură și virtute românească, unde ne alinăm dorul de glia strămoșească, unde lăsăm să străbată în suflete viersul cel duios al doinelor bătrîne, unde ne întremăm cugetele cu citirea letopisețelor vitejiei românești, unde ne bucurăm în tihnă de toate veștile bune pe care le aflăm despre înflorirea și bunăstarea patriei, pe ale cărei meleaguri am văzut lumina zilei.

În fața Domniei Voastre simțim că ochii ni se umezesc de duioase amintiri și de sfînt entuziasm, că inima zvîcnește mai puternic, că întreg sufletul nostru plutește pe valurile unei fericiri fără seamăn.

Se zice că un eveniment ca acesta de azi nu se întîmplă decît o dată sau de două ori într-un veac ! Iată că se adeverește întocmai acest lu-

cru, fiindcă în anul cînd Parohia şi Colonia română din Viena împlinesc un veac de dăinuire şi de obştească lucrare, ne-am învrednicit să Vă întîmpinăm pe Domnia Voastră aici, în acest locaş de slavă al frumoaselor tradiţii şi al iscusinţei noastre strămoşeşti.

Dar noi nu sîntem rămaşi singuri aici, ci prin noi vă întîmpină azi toţi cei ce au vieţuit odinioară pe aceste meleaguri ale Dunării albastre.

Prin noi vă întîmpină azi, de peste veac, acei vestiţi cărturari ai Şcolii Ardelene, care au trăit şi au muncit cu osîrdie, aici în preajma acestei ctitorii.

Prin noi vă întîmpină acea pleiadă de tineri studenţi, care şi-au adăpat cugetele la şcolile înalte ale Vienei, începînd cu Slavici, Eminescu, Ciprian Porumbescu şi George Enescu, şi sfîrşind cu Blaga, Vianu, Mihai Popescu şi Paul Constantinescu.

Dar, mai presus de ei, vă întîmpină, ca pe un brav comandant de oşti, acele mii de ostaşi români care şi-au jertfit viaţa pentru întregirea patriei lor scumpe şi care îşi dorm somnul cel veşnic prin diferite cimitire din Austria.

Iar noi, cei de azi, facem legămînt că atît timp cît vom fi dăruiţi cu sănătate, minte întreagă şi cu dragoste neîmpuţinată, să nu dăm simţămintelor noastre odihnă, cugetului nostru linişte şi limbii noastre tăcere, de a păstra neştirbite legăturile noastre cu ţara şi poporul din care purcedem, pentru propăşirea şi strîngerea legăturilor dintre poporul român şi poporul austriac, pe calea păcii, a încrederii depline şi a prieteniei nezdruncinate, de ieri, de azi şi de totdeauna!»

După ce ansamblul coral a intonat imnul societăţii «România Jună» : *Pe-al nostru steag e scris : unire*, de Ciprian Porumbescu, a luat cuvîntul *Ing. Virgil Similache*, preşedintele Coloniei române din Austria, spunînd următoarele:

«Ne aflăm azi pe cea mai înaltă culme a dăinuirii Coloniei noastre din Viena. Şi sîntem nespus de fericiţi că vă putem înfăţişa cununa înfăptuirilor şi a mănunchiului de jertfe şi osîrdii pe care obştea românească statornicită aici, în Austria, le-a putut agonisi.

Colonia noastră n-a cunoscut bucurie mai mare decît acest prilej rar de a vă putea întîmpina pe Domnia Voastră, cel mai iubit fiu şi conducător al poporului din care ne tragem şi noi.

De aceea, vă rugăm să ne permiteţi să ne descărcăm inima, care dorea cu înfocare aceste clipe rare, menite să consfinţească şi să întărească legăturile de prietenie dintre poporul român şi poporul austriac.

Iar cînd în cartea vremurilor viitoare vor deschide urmaşii noştri, la pagina vremurilor de azi, dorim să afle încrustată cu slove de aur această zi mare. În acest scop, ne-am permis să întocmim următorul

ACT FESTIV

Călăuziţi de vechea şi fierbintea năzuinţă de a fi necontenit «uniţi în cugete şi simţiri», enoriaşii Parohiei şi membrii Coloniei române din Austria au întîmpinat, în ziua de 25 septembrie 1970, cu înaltă cinste şi nemărginită bucurie, în vatra lor de cultură românească din

Viena, pe Excelenţa Sa Domnul Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, cu prilejul vizitei oficiale făcute în Austria.

Şi, spre aducerea aminte a clipelor de rară înălţare sufletească, prilejuite de înviorătorul popas, pe care Conducătorul poporului român l-a făcut în mijlocul nostru, s-a întocmit acest «Act festiv», ca să fie mărturie în crugul vremurilor viitoare despre îngemînarea cu pămîntul din care purcedem şi despre dragostea pe care i-o purtăm de-a pururi!

După citirea *Actului festiv*, ansamblul coral a cîntat imnul drapelului naţional al României: *Trei culori cunosc pe lume*, compus de Ciprian Porumbescu.

În semn de omagiu, Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu a oferit preşedintelui Nicolae Ceauşescu, din partea Parohiei ortodoxe române din Viena, o colecţie a celor nouă *Almanahuri*, pe anii 1962—1970, precum şi lucrările comemorative: *Prinos lui Mihai Eminescu, la 75 de ani de la moartea sa, 1889—1964*, şi *Mînăstirea Putna. 500 de ani de la întemeiere, 1466—1966*. De asemenea, a oferit Doamnei Elena Ceauşescu un *Album* cuprinzînd monumente istorice româneşti, imprimate pe mătase şi editat de Parohie.

Din partea Coloniei române, Ing. Virgil Similache a oferit Domnului Nicolae Ceauşescu un mare *Album* cu imagini din activitatea Coloniei şi a Parohiei române din Viena de-a lungul unui veac de dăinuire, 1870—1970.

Apoi, Doamna Maria Ing. Krenko a oferit Doamnei Elena Ceauşescu, ca omagiu din partea membrelor Coloniei şi spre aducerea aminte a acestei vizite, un tablou lucrat în «petit-point», înfăţişînd Stephansdom, cel mai reprezentativ şi mai vechi monument al Vienei.

În această atmosferă, plină de căldură şi de rară efuziune sufletească, *Domnul Nicolae Ceauşescu Preşedintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România*, luînd cuvîntul, a spus:

Pentru mine, soţia mea şi pentru ceilalţi colaboratori este o deosebită plăcere că, în cadrul vizitei oficiale pe care o facem în Austria, ni s-a oferit posibilitatea de a ne întîlni cu membrii Coloniei române.

Doresc să vă mulţumesc pentru cuvintele calde rostite la adresa noastră, a poporului român, a patriei unde v-aţi născut şi aţi trăit.

Intr-adevăr, a arătat Domnul Preşedinte al Consiliului de Stat, *România de astăzi se înfăţişează lumii ca o ţară cu realizări deosebite în dezvoltarea sa economică, socială, în înflorirea ştiinţei, culturii, în făurirea bunăstării poporului.* Apoi Domnul Preşedinte Nicolae Ceauşescu a subliniat că niciodată poporul român nu a avut o asemenea viaţă fericită, demnă şi independentă cum are astăzi — şi aceasta se datoreşte faptului că astăzi poporul însuşi este stăpînul destinelor sale pe care şi le făureşte aşa cum doreşte.

Am ascultat cu deosebit interes şi cu plăcere — a continuat Domnul Preşedinte Nicolae Ceauşescu — *cele spuse despre activitatea ce se*

desfăşoară aici, pentru ca cei care s-au născut în România şi trăiesc astăzi în Austria să menţină contactul cu cultura poporului român. Este, desigur, deosebit de folositor şi de plăcut să vezi şi aici, ca de altfel în multe librării din Austria, cărţi româneşti, să ştii că există o preocupare permanentă de a se crea condiţii prielnice pentru ca toţi cei care doresc să cunoască cultura românească să o poată face. Noi apreciem că tot ceea ce faceţi dumneavoastră aici constituie o contribuţie la mai buna cunoaştere a poporului român în Austria, ca şi la dezvoltarea relaţiilor de prietenie dintre Austria şi România. Acţionînd astfel vă faceţi datoria atît faţă de patria în care v-aţi născut, cît şi de patria în care trăiţi şi vă desfăşuraţi astăzi activitatea.

În încheiere, Conducătorul Statului român a spus: *Acum, cînd peste cîteva ore vom încheia vizita în Austria, pot să vă spun că întrevederile şi discuţiile pe care le-am avut au fost deosebit de rodnice, de utile; ele vor contribui la dezvoltarea şi mai puternică a relaţiilor dintre popoarele noastre. Doresc ca activitatea Coloniei, a parohiei să fie permanent îndreptată în această direcţie. Acţionînd astfel veţi putea spune că desfăşuraţi o activitate rodnică, că sînteţi cu adevărat soli ai poporului român, ai prieteniei cu poporul austriac.*

În timp ce ansamblul coral intona imnul lui Andrei Mureşanu: *Deşteaptă-te române*, Domnul Preşedinte Nicolae Ceauşescu şi soţia sa au fost rugaţi să semneze *Actul festiv*, menit să veşnicească de-a lungul anilor această întîlnire de neuitat. De asemenea, au semnat şi în *Cartea de onoare* a Coloniei.

A urmat un scurt cocteil, în timpul căruia s-a închinat în sănătatea Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu, a soţiei sale, a celorlalţi oaspeţi şi a întregului popor român, precum şi pentru prosperitatea Coloniei şi a Parohiei române din Viena.

La ieşirea din sediul cultural, Domnul Preşedinte Nicolae Ceauşescu şi soţia sa şi celelalte persoane oficiale au binevoit să răspundă rugăminţii de a vizita şi Capela ortodoxă română, locaşul de închinare al credincioşilor români din Austria de aproape trei sferturi de veac, şi care a fost preînnoită şi bogat înzestrată în anul 1967, prin grija Prea Fericitului Patriarh Justinian, ctitorul cel nou al acestui paraclis. Înalţii oaspeţi au admirat catapeteasma sculptată în lemn de stejar, pictura care o învăluie ca o mantie de aur, precum şi podoabele în stil curat românesc.

La despărţire, membrii Coloniei au făcut din nou Conducătorului Statului român şi celorlalţi oaspeţi o emoţionantă manifestare a bucuriei prilejuite de această de neuitat întîlnire, menită să le dea avînt spre noi înfăptuiri, încordîndu-şi puterile şi oţelindu-şi voinţa pe calea păcii şi a prieteniei.

VIAȚA BISERICEASCĂ

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN ȘI SANCTITATEA SA PAPA PAUL AL VI-LEA

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Papii Paul al VI-lea, cu prilejul aniversării zilei sale de naștere, următoarea telegramă de felicitare :

Cu prilejul aniversării zilei Voastre de naștere, din toată inima exprimăm Sanctității Voastre cele mai bune urări, rugînd pe Domnul vieții să Vă dăruiască din belșug zile îndelungate, sănătate și binecuvîntări cerești.

† Justinian
Patriarhul României

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de mulțumire :

Mulțumim Prea Fericirii Voastre pentru cordialele urări exprimate cu prilejul aniversării Noastre și Vă reînnoim dragostea Noastră frățească și unirea în rugăciune.

Papa Paul VI

*
* *

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN ȘI MITROPOLITUL ELIAS MOAUAD, LOCȚIITOR DE PATRIARH AL ANTIOHIEI

Cu prilejul încetării din viață a Sanctității Sale Patriarhul Teodosie al VI-lea al Antiohiei și al Întregului Orient, Prea Fericitul Părinte Pa-

triarh Justinian a primit următoarea telegramă din partea locțiitorului de Patriarh al Antiohiei, Mitropolitul Elias Moauad al Alepului :

Prea Fericirea Voastră,

Avem durerea să Vă aducem la cunoștință încetarea din viață a Prea Fericirii Sale Părintelui nostru Patriarh Teodosie al VI-lea, chemat la Domnul astăzi, sîmbătă, 19 septembrie 1970.

Ceremonia înmormîntării va avea loc în Catedrala Patriarhală din Damasc, joi, 24 septembrie 1970, orele 11 dimineața.

Încredințăm sufletul marelui defunct rugăciunilor Voastre frățești.

† Elias Moauad
Mitropolit de Alep,
Locțiitor de Patriarh

*

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Locțiitorului de Patriarh al Antiohiei și al Întregului Orient următoarea telegramă de condoleanțe :

Împărtășim frățește durerea pe care o încearcă Sfînta Biserică soră a Antiohiei prin trecerea la cele veșnice a venerabilului său Patriarh Teodosie al VI-lea.

Evocînd cu pietate amintirea vizitelor Sale în România și a întîlnirilor Noastre memorabile în interesul întăririi colaborării între toate Bisericile Ortodoxe, rugăm fierbinte pe Domnul vieții să primească sufletul regretatului Patriarh în Împărăția cerurilor, spre fericirea cea veșnică.

† Justinian
Patriarhul României

*
* *

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN ȘI NOUL PATRIARH ELIAS AL IV-LEA AL ANTIOHIEI ȘI AL ÎNTREGULUI ORIENT

Cu prilejul alegerii Sale ca Patriarh al Antiohiei și al Întregului Orient, Sanctitatea Sa Elias al IV-lea a adresat Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea telegramă :

Prea Fericirea Voastră,

Noi, Locțiitorul Elias de Alep, în această vineri de 25 septembrie 1970, am fost înălțat, în unanimitate, de Sfîntul Sinod, la demnitatea

de Patriarh pe Scaunul Antiohiei și al întregului Orient, cu titlul de Elias IV.

Intronizarea va avea loc duminică, 27 septembrie 1970, la Damasc.

Solicităm rugăciunile Voastre.

† Elias IV
Patriarhul Antiohiei

*

La această telegramă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns prin următoarea telegramă de felicitare :

Cu bucurie frățească felicităm pe Sanctitatea Voastră pentru înălțarea la demnitatea de Patriarh pe Scaunul Apostolic al Antiohiei și al întregului Orient, iar cu prilejul întronizării Voastre implorăm pe Domnul să Vă dăruiască îndelungat și binecuvîntat apostolat, spre înflorirea Bisericii surori a Antiohiei și slava sfintei noastre Ortodoxii.

† Justinian
Patriarhul României

*
* *

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN ȘI MITROPOLITUL ABUNA THEOPHILOS, LOCȚIITOR DE PATRIARH AL BISERICII ETIOPIENE

Cu prilejul încetării din viață a Întîistătătorului Bisericii Etiopiene, Sanctitatea Sa Patriarhul Basilios, între locțiitorul de Patriarh Abuna Theophilos și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a avut loc schimb de telegrame :

Prea Fericirea Voastră,

Sanctitatea Sa Patriarhul Etiopiei a decedat în 12 octombrie 1970.

Funeraliile vor avea loc în 14 octombrie.

† Abuna Theophilos

*

La această telegramă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Mitropolitului Abuna Theophilos, locțiitor de Patriarh al Etiopiei, următoarea telegramă de condoleanțe :

Împărtăşim frăţeşte tristeţea Bisericii Etiopiei pentru moartea Patriarhului Basilios şi ne rugăm pentru odihna sa veşnică în Împărăţia cerurilor.

† Justinian
Patriarhul României

*

La telegrama sa, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de mulţumire :

Prea Fericirea Voastră,
Vă sîntem recunoscători pentru telegrama de condoleanţe cu ocazia morţii Sanctităţii Sale Patriarhului Basilios.

† Abuna Theophilos

VIZITA FĂCUTĂ DE CĂTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN CONDUCĂTORILOR BISERICEŞTI ŞI DE STAT DIN REPUBLICA FEDERALĂ A GERMANIEI

Încă de mai mulţi ani, oficialităţi bisericeşti din R. F. a Germaniei, nutrind dorinţa adîncirii contactelor ecumenice cu Biserica Ortodoxă Română, au adresat în repetate rînduri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian călduroase invitaţii de a vizita Bisericile creştine din acea ţară. O asemenea vizită era considerată cea mai bună ocazie pentru o cunoaştere directă a celor trei mari Biserici din R. F. a Germaniei : Biserica Romano-Catolică, Biserica Evanghelică-Luterană şi Biserica Veche-Catolică, care în activităţile lor externe manifestă preocuparea strîngerii de legături prieteneşti cu Bisericile Ortodoxe.

În vederea realizării acestei călătorii a Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române pe pămîntul R. F. a Germaniei, s-au primit, atît din partea ierarhilor întîistătători ai celor trei Biserici cît şi a oficiilor de relaţii externe bisericeşti, scrisori de invitare în care se cerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian stabilirea unei date la care creştinătatea vest-germană să salute pe solii Ortodoxiei româneşti. Conducătorul Conferinţei Episcopilor catolici din R. F. a Germaniei, Cardinalul Dr. Julius Döpfner, Arhiepiscop de München şi Freising şi Primat al Bisericii Romano-Catolice din R. F. a Germaniei, a exprimat în mai multe rînduri dorinţa de a întîlni pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, fie în ţara noastră, fie în R. F. a Germaniei. Astfel, în scrisoarea sa din 21 martie 1968, Cardinalul Dr. Julius Döpfner, aflînd despre proiectul unei călătorii a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la Viena, scria : «Deoarece am aflat despre planurile Prea Fericirii Voastre, mi-aş îngădui să invit pe Prea Fericirea Voastră să facă o vizită şi Bisericii Romano-Catolice din R. F. a Germaniei. Prin întîlnirea noastră şi prin cunoaşterea noastră reciprocă s-ar putea crea pentru Bisericile noastre o atmosferă de înţelegere reciprocă şi de conlucrare frăţească».

Aceleaşi călduroase invitaţii s-au primit din partea reprezentanţilor Bisericii Evanghelice-Luterane din R. F. a Germaniei, Episcopul Dr. Hermann Dietzfelbinger, Preşedintele Conferinţei episcopilor evanghelici şi Dr. Adolf Wischmann, Preşedintele serviciului pentru afacerile externe ale Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei. În ultima sa scrisoare de invitaţie Episcopul Dr. Hermann Dietzfelbinger îşi exprima bucuria întîlnirii cu Conducătorul Bisericii Ortodoxe Române, afirmînd : «Consiliul Bisericilor Evanghelice din Germania consideră drept o cinste şi o bucurie de a putea primi pe Prea Fericirea Voastră. Sînt de acord cu Prea Fericirea Voastră că acest lucru îl

datorăm bunătăţii lui Dumnezeu, Care ne-a dăruit posibilitatea de a ne întîlni. Este şi dorinţa noastră ca această întîlnire să fie binecuvîntată de duhul legăturii ecumenice».

Căldura dragostei creştine l-a animat şi pe conducătorul Bisericii Veche-Catolică din R. F. a Germaniei, Dr. Josef Brinkhues, care a aşteptat cu bucurie întîlnirea cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Tratativele şi pregătirile au dus la efectuarea acestui eveniment de deosebită importanţă în istoria relaţiilor dintre Biserica Ortodoxă Română şi Bisericile creştine din Republica Federală a Germaniei : vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian în acea ţară, între 7—20 octombrie 1970.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a vizitat aceste Biserici — în zilele de la 7 la 20 octombrie 1970 —, în fruntea unei delegaţii alcătuită din I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Teoctist al Aradului, P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae de la Institutul teologic de grad universitar din Bucureşti şi Diaconul Petre Zamfira de la catedra a patriarhală.

*

Delegaţia a fost salutată la plecare, în seara zilei de 6 octombrie 1970, în gara de Nord, de Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Preşedintele Departamentului Cultelor şi de Dl. Gh. Nenciu, Vicepreşedintele acestui Departament. De asemenea, a fost salutată de Dl. Erich Straetling, Ambasadorul Repub icii Federale a Germaniei la Bucureşti. Delegaţia sinodală, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a fost condusă la plecare de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului şi Argeşului, Consilieri patriarhali şi arhiepiscopeşti, Rectorul Institutului teologic din Bucureşti, Diac. Prof. N. Nicolaescu, preoţi şi funcţionari superiori ai Patriarhiei şi Arhiepiscopiei Bucureştilor.

În Republica Federală a Germaniei, de la gara de frontieră Salzburg, s-a mai alăturat acestei delegaţii P. C. Pr. Vasile Ştefan, Superiorul capelei ortodoxe române din Baden-Baden, Ierom. Antonie Plămădeală, doctorand la Heythrop-College din Londra şi Dr. Paul Miron, docent la Universitatea din Freiburg, ca interpret.

VIZITAREA BISERICII ROMANO-CATOLICE DIN R. F. A GERMANIEI

Primirea în gara München. — Primirea oficială în catedrala catolică Sfîntul Petru. — Oaspete al Guvernului Bavariei. — Convorbiri cu Cardinalul Dr. Julius Döpfner. — Vizitarea centrelor Regensburg şi Niederalteich. — Recepţia oferită de Guvernul Bavariei.

Miercuri, 7 octombrie 1970. — Delegaţia a sosit la München în seara zilei de 7 octombrie, fiind salutată în gară de numeroşi reprezentanţi ai Bisericii Romano-Catolice şi ai Bisericii Evanghelice, precum şi de Excelenţa Sa Joseph Brinkhues, Episcopul Bisericii Vechi-Catolice din R. F. a Germaniei. De asemenea, în întîmpinarea delega-

ției au venit Dl. Constantin Oancea, Ambasadorul Republicii Socialiste România în R. F. a Germaniei și Dl. Dr. Röttsches, directorul Secției religioase a Ministerului Presei și Informațiilor, care a transmis invitația Guvernului R. F. a Germaniei de a primi ca pe tot timpul vizitei să fie oaspeți ai Guvernului.

Delegația a fost condusă apoi pentru găzduire la «Academia catolică a Bavariei», unde Directorul Academiei, Dr. Franz Heinrich, salutînd pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și pe ceilalți membri ai delegației, a descris activitatea acestei instituții care a fost creată ca o punte între Biserică și lume. Aici diferiți specialiști expun în perspectiva creștină în fața unor grupuri de preoți și de intelectuali, invitați pe rînd, teme de sociologie, psihologie, biologie, de literatură, de artă.

Mulțumind pentru primirea călduroasă făcută delegației, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a arătat că și în Biserica Ortodoxă Română sînt organizate la Mînăstirea Curtea de Argeș cursuri de îndrumare misionară și pastorală, la care iau parte preoții, în serii de cîte 130, pentru a fi îndrumați și a se familiariza cu problemele vremii. În acest fel devine evident că Biserica Ortodoxă Română practică, de mai bine de 20 de ani, acel «aggiornamento» pentru a cărui aplicare se străduiește Biserica Romano-Catolică începînd din vremea Conciliului al II-lea de la Vatican. În continuare Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a arătat că în România s-au produs mari transformări și Biserica a trebuit să studieze aceste transformări și să ajute pe preoții săi să înțeleagă aceste transformări și să sprijine oamenii zilelor noastre pentru împlinirea idealurilor lor sociale. Aceste cursuri orientează și țin în curent pe preoți cu activitatea Mișcării ecumenice și cu tendințele contemporane de apropiere ale Bisericilor creștine.

Joi, 8 octombrie, 1970. — În dimineața zilei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de membrii delegației, a vizitat biserica Sfîntul Petru, cea mai veche biserică romano-catolică din München, unde a fost întîmpinat de către Eminența Sa Cardinalul Dr. Julius Döpfner, Arhiepiscop de München și Freising și Primat al Bisericii Romano-Catolice din R. F. a Germaniei; de către Excelența Sa Joseph Brinkhues, Episcopul Bisericii Vechi-Catolice din R. F. a Germaniei și de consilierii Hugo Mazer și Dr. Gerhard Gretlein, reprezentanții Excelenței Sale Hermann Dietzfelbinger, Episcopul Bisericii Evanghelice din Bavaria și Președinte al Consiliului Bisericii Evanghelice din toată Germania (E.K.D.).

Eminența Sa Cardinalul Dr. Julius Döpfner a rostit cu acest prilej următoarea cuvîntare :

Prea Fericirea Voastră,

Eminență, Excelențe,

Onorați frați și surori,

Salut pe Prea Fericirea Voastră și pe voi onorați confrați în dragostea lui Hristos, în numele Arhidiecezei de München și Freising, în

ceu mai veche biserică a oraşului München, care în ultimul război a suferit greu şi a fost restabilită printr-un efort comun al creştinilor catolici şi evanghelici.

De aproape 20 de ani noi rostim la serviciul divin: «Cred într-una, sfîntă, catolică (sobornicească) şi apostolică Biserică». Această credinţă a noastră se bazează pe făgăduinţa Domnului care a întemeiat Biserica Sa, comuniune a Sfinţilor, ca Împărăţie a lui Dumnezeu care începe încă în lumea aceasta, dar care de-abia în eternitate îşi află desăvîrşirea. Noi toţi credem în această Biserică, mireasa lui Dumnezeu, noul Ierusalim ceresc, comuniunea sfinţilor, care sînt legaţi între ei printr-o credinţă unică, printr-un Botez unic şi printr-un singur Dumnezeu şi Tatăl.

Dar noi trebuie să recunoaştem, din păcate, că Biserica în unele privinţe înfăţişează în faţa ochilor lumii tocmai contrariul faţă de cele ce se declară în mărturisirea de credinţă. Noi vedem că creştinătatea e dezbinată, că comunităţile lor adeseori s-au opus întreolaltă în mod necreştinesc şi s-au suspectat şi s-au ofensat reciproc. Şi de aceea această comuniune a sfinţilor este totodată şi o comuniune de oameni păcătoşi. Noi toţi, chiar noi slujitorii în funcţiune ai Bisericii, experiem din nou cuvîntul Apostolului Pavel despre «vasele de lut» (II Cor. IV, 7) şi despre «legea păcatului» (Rom. VII, 23), care lucrează în noi. Dar Apostolul Pavel ştie şi de puterea mîntuitoare a graţiei lui Dumnezeu şi această graţie a lui Dumnezeu o experiem şi noi înăuntrul neputinţei noastre. Şi astfel avem motiv să mulţumim lui Dumnezeu prin Domnul nostru Iisus Hristos.

În acest sens, ziua de azi este un prilej special. Prezenţa reprezentanţilor altor Biserici constituie o evidentă dovadă a dezbinării creştinătăţii; dar faptul că noi ne-am întîlnit aci într-o salutare frăţească, faptul că ne rugăm împreună pentru unitatea Bisericii în toată plenitudinea ei, constituie totodată şi un semn al speranţei că putem fi una cu toţi cei aflaţi în dezbinare.

Astăzi Duhul Sfînt s-a văzut ca la o nouă Cincizecime asupra creştinătăţii, proclamă despre noi toţi Prea Veneratul Patriarh ecumenic Atenagora. Iar Conciliul al II-lea de la Vatican declară în Decretul Despre Ecumenism: *«Sub suflarea graţiei Sfîntului Duh există azi în multe ţări de pe pămînt năzuinţe de a ajunge prin rugăciune, cuvînt şi faptă la acea plenitudine a unităţii pe care o voieşte Iisus Hristos».*

Avem credinţa fermă că dragostea lui Dumnezeu s-a revărsat în inimile noastre prin Sfîntul Duh. Fie ca această graţie să devină eficace în noi, ca să avem întreolaltă acea dragoste despre care scrie Sfîntul Apostol Pavel: «Dragostea este îndelung-răbdătoare, dragostea este plină de bunătate, dragostea nu pizmuieşte, nu se laudă, nu se trufeşte, nu se poartă cu necuviinţă, nu caută ale sale, nu se aprinde de mînie, nu ţine minte răul, nu se bucură de nedreptate, se bucură de adevăr. Dragostea toate le suferă, toate le rabdă. Dragostea nu cade niciodată» (I Cor., XIII).

Prea Fericirea Voastră,

Onorați frați din poporul român!

Ați luat asupra voastră osteneala unei lungi călătorii de a veni la noi. Vă mulțumim pentru disponibilitatea și deschiderea Voastră, pentru dialogul frățesc în cuvînt și faptă. Fie ca drumurile Voastre prin R. F. a Germaniei să fie binecuvîntate, ca drumuri care să ne conducă mai aproape unii de alții în Hristos.

După aceasta Consilierul bisericesc Hugo Maser, în cuvîntul rostit în numele Bisericii Evanghelice din întreaga Germanie, a numit Biserica Ortodoxă o «Învățătoare a creștinătății, în liturghie și rugăciune».

Excelența Sa Episcopul Joseph Brinkhues a exprimat în numele Bisericii Vechi-Catolice speranța că vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române va face ca relațiile ecumenice dintre Bisericile creștine să devină și mai cordiale.

După ce a anunțat că va răspunde de astă dată numai salutului Eminenței Sale Cardinalului Dr. Julius Döpfner, celorlalte Biserici urmînd să le răspundă cu ocazia vizitării lor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvîntare:

Eminența Voastră, Domnule Cardinal,

Dumnezeu, Care conduce istoria spre ținta ei superioară, ne-a hărăzit nouă, creștinilor de azi, momente care deschid o eră nouă în istoria relațiilor dintre Biserici.

Am înregistrat în anii din urmă trei întîlniri între Papa de la Roma și Patriarhul de Constantinopol: la Ierusalim, la Constantinopol și la Roma, — iar în atmosfera creată de aceste întîlniri, căpetenia unei Biserici Catolice naționale, Eminența Sa Cardinalul Dr. Fr. König, Arhiepiscop al Vienei, ne-a vizitat pe Noi, Patriarhul unei Biserici Ortodoxe Autocefale și Noi am răspuns acestei vizite cu vizita noastră în Austria.

Astăzi răspundem unei amabile invitații și vizităm pe o altă căpetenie a unei Biserici Catolice naționale, pe Eminența Voastră, Domnule Cardinal, Arhiepiscopul de München și Freising. Dăm slavă lui Dumnezeu pentru aceste fapte importante pe care El le săvîrșește prin noi și mărturisim că avem o deosebită bucurie să vizităm, o dată cu persoana ilustră a Eminenței Voastre. Biserica Romano-Catolică germană, care a avut un rol de prim ordin în istoria catolicismului în general și a cărei teologie a adus atîtea valoroase contribuții teologice creștine.

Dacă aș vrea să scot în relief factorii care au făcut posibile aceste vizite, mi se pare că doi dintre ei au avut și au rolul cel mai hotărîtor: Cel dintîi este starea de deschidere în care a intrat Biserica Romano-Catolică în general, începînd cu Conciliul al II-lea de la Vatican. Eminența Voastră înșivă ați insistat într-o conferință asupra acestei stări noi a Bisericii Catolice, spunînd: «Este ceva neobișnuit în Biserică, așa cum a devenit ea prin Conciliu: această deschidere, această disponibilitate, această dispoziție spre schimbare, această ieșire din spațiul vital

închis din toate părţile într-o lărgime cum nu s-a mai cunoscut de mult timp. Conciliul n-a fost un sfîrşit, ci un început, începutul unui drum nou» (Das Konzil ist beendet — das Konzil beginnt, *în vol.* In dieser Stunde der Kirche, *1967, p. 9).*

Eminenţa Voastră vorbiţi de această stare de deschidere ca de o stare mobilă, care se poate dezvolta şi mai mult, ca de o mişcare care va continua fără încetare să facă Biserica tot mai deschisă. Şi noi ortodocşii ne punem mari speranţe în şi mai marile deschideri viitoare ale Bisericii Catolice. Căci mergînd mai departe pe acest drum al deschiderii, noi sperăm că ea va ajunge pînă la acel punct care va face posibilă refacerea unităţii întregii creştinătăţi.

Desigur că n-am dori cîtuşi de puţin ca Biserica Romano-Catolică să înainteze în deschiderile ei viitoare spre ştirbiri esenţiale ale conţinutului ei de credinţă, care e şi conţinutul Ortodoxiei. Sîntem în această privinţă de acord în principiu cu Eminenţa Voastră care doriţi ca ceea ce este divin în Biserică să rămînă neschimbat.

Noi ortodocşii sperăm că Biserica Romano-Catolică se va situa unitar pe drumul unei deschideri reale şi continui, care să păstreze tot ce ţine de legătura cu Hristos prin cuvînt, prin taine şi prin fapte ; pe drumul acelei comuniuni de care s-a vorbit aşa de mult şi aşa de frumos în Sinodul extraordinar al episcopilor catolici.

Noi credem că numai prin această legătură cu Hristos, eliberată de prea accentuatul aspect juridic interpus în cursul istoriei, Biserica se poate menţine într-o continuă deschidere ; dar în acelaşi timp credem că, fără această legătură cu Hristos, lucrător prin taină, Biserica nu se poate menţine ca o unitate în iubire şi deci nici într-o deschidere continuă faţă de celelalte Biserici şi faţă de lume.

Noi ortodocşii ne simţim apropiaţi de Biserica Romano-Catolică tocmai prin faptul că e o Biserică sacramentală şi prin aceasta se păstrează în unitate, căci Hristos, Care lucrează efectiv şi statornic prin taine, este sursa inepuizabilă a comuniunii iubitoare între cei ce cred în El şi se împărtăşesc de El prin sacramentele administrate de o ierarhie a hirotoniei.

Împărtăşirea noastră, a ortodocşilor şi catolicilor, prin aceleaşi taine în mod deplin, de acelaşi Hristos, izvorul de viaţă mereu nouă, poate constitui temelia iubirii noastre întreolaltă, a iubirii noastre comune faţă de toţi oamenii, a colaborării noastre în slujirea năzuinţelor atît de înalte ale omenirii de azi, în slujirea păcii şi înfrăţirii între oameni şi popoare.

Al doilea factor, care a făcut posibilă întîlnirea noastră oficială de azi şi întîlnirile între noi şi Eminenţa Sa Cardinalul Dr. Fr. König, este strîns legat de fenomenul deschiderii Bisericii Catolice spre celelalte Biserici şi spre lumea de azi, precum şi posibilitatea pe care o au azi Bisericile Catolice din fiecare ţară de a se manifesta în cadrul catolicismului general. Pe noi ortodocşii ne bucură mult acest fenomen şi urmărim dezvoltarea lui cu mari speranţe. În această situaţie nouă conducerea Bisericii Ortodoxe Române a putut avea vizite reciproce

cu Conducătorii unor Biserici Catolice naționale. Prin noi, Conducătorii Bisericilor naționale, se întîlnesc pe planul bisericesc înseși popoarele noastre. Prin strîngerea legăturilor între Bisericile noastre, noi contribuim la strîngerea legăturilor între popoarele noastre, căci prin colaborarea între Bisericile noastre noi voim să contribuim la promovarea prieteniei și colaborării între popoarele noastre.

Bisericile au o trimitere în lume. Această trimitere au primit-o ele la Cincizecime prin Duhul Sfînt coborît în chipul diferitelor limbi de foc. Duhul Sfînt n-a coborît numai în chipul limbii grecești sau latinești.

Desigur, aceasta nu înseamnă că Bisericile trebuie să aprobe pornirile exclusiviste care apar uneori în sînul unei națiuni sau alta. Bisericile se vor strădui pentru apropierea și înfrățirea între națiunile lor.

Vizitează azi Biserica Romano-Catolică de aici Conducătorul unei Biserici ai cărei preoți au fost în tot trecutul profund înrădăcinați în viața poporului lor, în viața unei națiuni asuprite. Ei au avut un statut social egal cu al poporului, așa cum îl caută azi mulți preoți din Occident. Ei au mers, peste săptămînă, cu păstoriții lor la muncile agricole, iar duminica îmbrăcau peste cămașa lor țărănească veșmintele liturgice și binecuvîntau cu mîinile bătătorite pe frații lor de muncă, pe care i-au învățat în același timp să scrie și să citească, fiindcă Biserica Ortodoxă Română a introdus încă de acum patru sute de ani limba națională în cult, pentru ca poporul să înțeleagă cuvîntul lui Dumnezeu. Preoții români au fost sprijinitorii tuturor năzuințelor poporului spre cultură și spre libertatea socială și națională, dar n-au propovăduit niciodată ura împotriva nimănui.

Biserica noastră a păstrat din trecut tradiția ei de a fi aproape de popor, de națiune, și ca urmare ea sprijină năzuințele cele bune ale poporului român. Ea a practicat totdeauna și practică și azi un «aggiornamento» fără rezerve, o înnoire a vieții și năzuințelor din fiecare epocă. Dar face aceasta rămînînd profund credincioasă lui Hristos, Care ne cere tot atît de categoric să iubim pe aproapele nostru cum iubim pe Dumnezeu.

Eminența Voastră,

Anul acesta, în cursul lunii mai, poporul român a fost greu încercat. Ploile torențiale neobișnuite au provocat inundații catastrofale care au afectat o treime din teritoriul țării. Orașe și sate au fost inundate de ape, de două și de trei ori. Apele au dărîmat părți din orașe și au șters de pe fața pămîntului multe sate, de unde puhoaiele au luat vitele, păsările și tot avutul bieților oameni.

În această grea încercare, poporul german a acordat poporului român un grabnic ajutor. Clerul și Conducătorii Bisericii Catolice din R. F. a Germaniei, precum și Societatea catolică «CARITAS» și-au dat cu multă bunăvoință obolul lor.

Folosesc acest prilej să mulțumesc tuturor și să-i asigur de recunoștința românilor sinistrați, care au primit ajutoarele trimise.

Mulţumim Eminenţei Voastre, Domnule Cardinal, mulţumim tuturor celor de faţă şi întregii Biserici Catolice din R. F. a Germaniei, pentru dragostea frăţească cu care ne întîmpinaţi.

Ca soli ai Bisericii Ortodoxe Române, dăm slavă lui Dumnezeu-Tatăl şi Domnului nostru Iisus Hristos pentru acest mare moment istoric, hărăzit nouă şi Bisericilor Noastre, pentru acest mare pas înainte spre o mai deplină recapitulare a noastră în El, şi-L rugăm să ne ajute să mergem înainte pe acest drum al colaborării şi al prieteniei dintre popoarele noastre, al apropierii şi dragostei frăţeşti dintre Bisericile noastre.

Aşa să ne ajute Dumnezeu !

După ce s-a rostit în comun de toţi credincioşii adunaţi în Biserică, împreună cu slujitorii diferitelor Biserici şi cu membrii delegaţiei române, rugăciunea *Tatăl nostru,* Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împărtăşit, la cererea Eminenţei Sale Cardinalului Dr. Julius Döpfner, binecuvîntarea sa numeroşilor credincioşi prezenţi.

Apoi Eminenţa Sa Cardinalul Julius Döpfner a condus pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian la Academia teologică a Bavariei, unde Eminenţa Sa s-a întreţinut cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi cu ceilalţi membri ai delegaţiei.

A avut loc apoi o masă oficială oferită în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, de către Guvernul Bavariei. Primul Ministru fiind bolnav, a fost reprezentat prin Dl. Held, Ministrul Justiţiei. La masa oficială au participat: Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi membrii delegaţiei sinodale, Dl. Constantin Oancea, Ambasadorul României în R. F. a Germaniei, Eminenţa Sa Cardinalul Dr. Julius Döpfner, Excelenţa Sa Episcopul vechi-catolic Ioseph Brinkhues şi reprezentanţii altor culte.

În toastul său, Dl. Ministru al Justiţiei, adresîndu-se Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a declarat între altele : «Ne bucurăm că aţi venit la noi. În străduinţa de înfrăţire a popoarelor Europei, vizita Prea Fericirii Voastre are o mare importanţă. Vă rog să duceţi cu Prea Fericirea Voastră asigurarea că şi noi care facem politică de stat ne străduim să fim ecumenici».

Răspunzînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh a spus între altele :

Primul nostru gînd se îndreaptă spre primul ministru al Bavariei, care din cauza bolii n-a putut fi printre noi, şi căruia îi urăm grabnică însănătoşire. Mulţumim pentru primirea ce ni s-a făcut la München şi vă rog să transmiteţi onoratului Guvern al Bavariei mulţumirile noastre pentru această agapă. Biserica Ortodoxă Română, ca toate Bisericile naţionale, îşi îndeplineşte lucrarea sa în rîndul credincioşilor săi, iar, prin contactele cu celelalte Biserici, Biserica Ortodoxă Română caută să promoveze şi relaţiile dintre popoare. Poporul nostru a salutat cu mare bucurie actul reluării relaţiilor diplomatice dintre Republica Socialistă România şi Republica Federală a Germaniei. În acest act poporul nostru a văzut începutul unei noi ere de prie-

ţenie şi de înţelegere între popoarele noastre. De aceea unul dintre motivele vizitei noastre aici, ca invitaţi ai Eminenţei Sale Cardinalului Dr. Julius Döpfner şi ai celorlalte Biserici creştine din R. F. a Germaniei, a fost şi acela de a aduce o contribuţie la întărirea prieteniei dintre popoarele noastre.

În după-amiaza zilei au fost vizitate mai multe biserici şi monumente istorice din München, între care şi Parlamentul Bavariei.

În seara aceleiaşi zile, Eminenţa Sa Cardinalul Dr. Julius Döpfner a oferit, la reşedinţa sa, o cină în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. În afară de membrii delegaţiei române au participat şi Episcopii auxiliari Tewes şi Neuhauser şi alţi demnitari bisericeşti.

Vineri, 9 octombrie 1970. — În dimineaţa zilei, între orele 9,30—11, a avut loc o convorbire personală între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi Eminenţa Sa Cardinalul Dr. Julius Döpfner, care a vrut să cunoască punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române în diferitele probleme ale relaţiilor ecumenice dintre Biserica noastră şi Biserica Romano-Catolică, înfăţişînd în acelaşi timp evoluţia încurajatoare pentru aceste relaţii, care s-a produs în ultimii ani în catolicism. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a expus poziţiile clare, echilibrate şi bineîntemeiate ale Bisericii Ortodoxe Române în toate problemele. Convorbirea a creat o atmosferă de înţelegere şi de încredere reciprocă şi a întărit speranţa unei evoluţii fericite a relaţiilor dintre cele două Biserici pe baza principiului unităţii în diversitate şi al independenţei fiecărei Biserici.

Spre amiază Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi membrii delegaţiei au plecat spre Freising, fiind însoţiţi de Episcopul auxiliar Neuhauser şi de Rectorul domului din Freising, Pr. Dr. Michael Hoek.

Oraşul Freising a fost prima reşedinţă a Arhiepiscopiei de München şi cel dintîi centru episcopal din Germania încă din vremea Sfîntului Corbinian, unul din primii misionari şi cel dintîi episcop al Germaniei. A fost vizitat domul din Freising, care în prima sa formă datează de la 724. La 1149 a ars, fiind reclădit în stil de bazilică romană tardivă, la care mai tîrziu s-au adăgat şi elemente gotice. În 1724 biserica a fost decorată de doi fraţi, mari artişti — unul sculptor şi altul pictor. În forma actuală ea e sculptată în stil rococo. Altarul e de aur, avînd în mijloc o copie după un tablou al lui Rubens, reprezentînd fiara apocaliptică şi lupta Sfîntului Arhanghel Mihail cu diavolul. Sfîntul Corbinian e îngropat în cripta de sub altarul bisericii. Cel mai preţios obiect al bisericii e o icoană bizantină din secolul al XIII-lea, reprezentînd pe Maica Domnului; icoana este socotită făcătoare de minuni.

În curtea fostei reşedinţe a Episcopiei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost întîmpinat de un cor format din călugări şi călugăriţe şi din laici, cu funcţii de profesori, aflaţi aici pentru o perioadă de timp la cursuri speciale, care au loc de 5—6 ori pe an. Directoarea cursurilor a salutat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care a răspuns, arătînd că şi în Biserica noastră funcţionează asemenea cursuri pentru preoţi.

În timpul mesei, luată împreună cu un grup de 30—40 de preoţi aflaţi la cursuri, Directorul cursurilor, Dr. Walter Friedberger, a descris astfel profilul acestor cursuri: «Sîntem aici 34 de preoţi catolici din toată R. F. a Germaniei, care trăim în mod intens viaţa agitată a Bisericii din timpul nostru. Sîntem în continuarea studiilor teologice şi de 3 săptămîni facem teologie modernă, adică ne ocupăm de raportul dintre Biserică şi lumea de azi. Sîntem fericiţi că vă avem în mijlocul nostru. Din convorbirile cu Pr. Prof. D Stăniloae, am constatat că avem foarte multe lucruri comune, dat fiind că şi în România aveţi asemenea cursuri, dar ele datează acolo de peste 20 de ani şi sînt obligatorii (preoţii prezenţi aplaudă). Ceea ce arată că Prea Fericitul Patriarh Justinian este un bun conducător al Bisericii sale şi un înaintemergător». La sfîrşitul alocuţiei sale, Dl. Dr. Walter Friedberger a spus: Dacă am fi mai mult împreună am descoperi cît de multe lucruri ne unesc. Constatăm totodată că una din lipsurile noastre e că ştim foarte puţin unii de alţii».

Răspunzînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a înfăţişat preocupările cursurilor de orientare pentru preoţii din ţara noastră:

După războiul al doilea mondial ne-am dat seama imediat că timpul va impune un alt curent şi pentru viaţa Bisericii noastre. Transformările sociale din ţara noastră impuneau anumite schimbări şi în mentalitatea slujitorilor Bisericii. Preoţii trebuiau orientaţi pentru a putea răspunde cerinţelor noi ale vremii.

Printr-un Regulament bisericesc din 1948 s-au stabilit cursuri regulate, obligatorii pentru toţi preoţii. Cei peste 10.000 de preoţi au fost rînduiţi astfel ca din 5 în 5 ani fiecare să urmeze aceste cursuri timp de 2 luni. După 10 ani, în 1958, cursurile sau redus la o lună. Profesorii de la cele două Institute teologice predau pe rînd prelegeri şi fac seminarii la aceste cursuri. Programa analitică se modifică de la an la an pentru a include continuu conferinţe de actualitate.

La dispoziţia preoţilor stau şi trei reviste bisericeşti centrale: «Ortodoxia», «Studii Teologice» şi «Biserica Ortodoxă Română», precum şi cinci reviste ale Mitropoliilor, care apar lunar. La aceste reviste colaborează teologi ortodocşi şi de alte confesiuni, cu studii teologice, în spirit actual şi ecumenic. În felul acesta ţinem pe preoţi la curent cu problemele teologice de actualitate, cu informaţii şi cu puncte de vedere referitoare la viaţa contemporană a tuturor Bisericilor.

Aceste probleme şi cele puse de viaţa din ţara noastră sînt dezbătute de patru ori pe an şi în conferinţe pe protopopiate, la care participă aproximativ cîte 150 de preoţi.

În fiecare an se ţine o conferinţă interconfesională în care se discută într-un spirit de armonie problemele comune tuturor Bisericilor în timpul de azi. Pentru promovarea apropierii între diferitele Biserici din ţară se întîlnesc de trei ori pe an profesorii Institutelor teologice de toate confesiunile din ţara noastră, la care teologii tuturor confesiunilor prezintă referate asupra aceleiaşi teme. Referatele şi discuţiile asupra

lor scot în evidență existența unui uimitor spirit de convergență. Uneori participă la aceste ședințe și profesori din alte țări.

Lucrînd astfel timp de 20 de ani, am reușit să nu facem greșeli prea mari în pastorație. Cursurile de îndrumare misionară și pastorală se termină cu examene și cu notări, ceea ce văd că nu se face la Dvs. Pe baza acestor notări preoții concurează pentru transferări ; iar cei care se dovedesc mai studioși și mai orientați sînt promovați în posturi de conducere — consilieri, protopopi etc. Cînd reprezentantul Dvs. a declarat că eu aș fi un bun conducător al Bisericii, cred că s-a gîndit atît la activitatea aceasta pastorală cît și la cea ecumenică, pe care o dezvoltăm în Biserica noastră.

În țara noastră au fost vremuri de răscruce istorică, manifestată prin efectuarea de reforme radicale. Preoțimea noastră, care a fost totdeauna alături de popor, a voit să rămînă alături de el și în aceste vremuri. Dar pentru aceasta avea nevoie de îndrumare ca să înțeleagă just aceste reforme. Mă bucur că și la Dvs. s-au organizat asemenea cursuri. Azi e mai necesar ca oricînd să fie examinate problemele cu care e confruntat creștinismul.

Ne găsim în mijlocul Dvs. datorită invitației Eminenței Sale Cardinalului Dr. Julius Döpfner, după ce am vizitat și alte Biserici, socotind că este necesar să ne cunoaștem între noi. Cel mai mare dușman al omului e ignoranța ; iar cel mai mare dușman al creștinismului este necunoașterea dintre noi. De aceea e bine să ne cunoaștem și să împrumutăm unii de la alții, ca să putem răspunde întrebărilor pe care ni le pune lumea de azi.

Dvs. v-ați adunat aici în acest scop. Faptul că v-ați adunat de bună voie vă onorează foarte mult. Asemenea întîlniri aduc roade atît pentru înmulțirea cunoștințelor pe care le prilejuiesc, cît mai ales pentru îmbunătățirea metodelor pastorale, datorită schimbului de experiență ce se face în astfel de prilejuri. Vă felicit pentru îndemnul lăuntric care v-a adus aici, pentru răbdarea de a studia mai departe. Dacă cuvîntul Mîntuitorului — că unde sînt doi sau trei adunați în numele Lui e și El de față — este adevărat, atunci el se aplică întîlnirilor de felul celei care v-a adunat aici, mai mult decît oricăror alteie.

Ziarul «Freisinger Tageblatt» din 10—11 octombrie 1970 a intitulat reportajul despre vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în orașul Freising : *O zi istorică : Patriarhul Justinian vizitează domul.* Iar în cuprinsul reportajului, ale cărui coloane sînt întrerupte de mai multe fotografii, se spune : «În acest mileniu n-a mai călcat pe pămîntul german nici un patriarh român»... «Un moment de însemnătate istorică s-a petrecut în criptă : Patriarhul Justinian s-a rugat împreună cu însoțitorii săi catolici Pr. Dr. Hoek și Episcopul auxiliar Dr. Johannes Neuhauser la racla Sfîntului Corbinian, primul episcop de Freising și deschizătorul de drum al credinței creștine».

În general, atît ziarele din München cît și cele din Freising au subliniat expresia din cuvîntarea rostită de Prea Fericitul Patriarh Justi-

nian în biserica Sfîntul Petru din München: «Momentele acestea deschid o eră nouă în istoria relațiilor dintre Biserici».

*

Delegația română și-a continuat drumul apoi spre Regensburg unde, la orele 18, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și membrii delegației sinodale au fost întîmpinați în vechea Capelă (Alte Kapelle) din Regensburg de Excelența Sa Episcopul Dr. Rudolf Graber.

În cuvîntul de bun-venit, Episcopul Dr. Rudolf Graber a spus, între altele: «Mă bucur că vă pot saluta aici. E a doua bucurie, după cea pe care am avut-o vizitîndu-vă în aprilie anul acesta la București. Aceste momente pun bazele unei legături strînse între popoarele și Bisericile noastre. Regensburg și România sînt legate și exterior prin Dunăre. În regiunea noastră există multe mărturii ale trecutului romanic; dar și România se trage de la Roma. Au fost și timpuri în care aceste legături au fost mai slabe.

Dar Dunărea, care ne leagă nu numai în exterior, a făcut ca pe apele ei să ajungă la noi din Bizanț o icoană veche a Sfintei Fecioare care se păstrează aici.

Vă dorim să vă simțiți bine la noi și Maica Domnului să vă binecuvînteze. Fie ca această vizită să aducă roade bogate pentru prietenia între Bisericile și dintre popoarele noastre».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian răspunzînd, a spus: *Am venit cu mare bucurie și iubire ca să întorc vizita pe care Excelența Sa Episcopul de Regensburg ne-a făcut-o la București; am venit aici cu aceeași dragoste cu care a venit Excelența Sa la București. Legăturile dintre popoarele noastre sînt vechi. Dorim ca aceste vizite să le întărească și mai mult.*

Pentru noi e o plăcută surpriză să găsim aici o icoană a Maicii Domnului, venită din Bizanț. Ea constituie de fapt o legătură sufletească între credincioșii noștri.

Mulțumesc din toată inima P. S. Episcop Dr. R. Graber și corpului clerical pentru primirea ce ne-au făcut-o aici în această seară și rog pe Atotputernicul Dumnezeu să ne binecuvînteze cu al Său dar și cu a Sa iubire de oameni totdeauna.

Delegația sinodală română a fost condusă apoi la castelul Spindlhof, aflat la 17 km de Regensburg, castel care este proprietate a diecezei de Regensburg. El a fost adaptat trebuințelor de astăzi, pentru a servi ca loc de întruniri pentru colocvii teologice, pentru cursuri cu preoții, pentru diferite grupuri de laici care doresc să cunoască punctul de vedere al Bisericii în diferite probleme ale timpului, pentru orientarea profesorilor și învățătorilor catolici în aceste probleme. Directorul acestei case, Mgr Joseph Grillmeyer, a salutat cu multă căldură și bucurie sosirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care i-a răspuns mulțumindu-i pentru această primire.

Sîmbătă, 10 octombrie 1970. — În cursul dimineții, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și membrii delegației sinodale, însoțiți de

P.S. Episcop Dr. Rudolf Graber, au plecat pe cursul Dunării, în direcția nord-est, spre Mînăstirea Niederalteich. În apropiere de Niederalteich s-a făcut un scurt popas la Mînăstirea benedictină Metten, care datează din secolul al VIII-lea și în care în prezent viețuiesc 50 de călugări, care conduc un liceu cu 350 de elevi.

Sunetul clopotelor vestea pe oaspeți că se apropie de Mînăstirea Niederalteich. În fața bisericii acestei mînăstiri benedictine, în care o parte din călugări, în frunte cu fostul stareț, Pr. Emmanuel Heufelder, cultivă interesul pentru Ortodoxie și săvîrșesc slujbele ortodoxe, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost salutat de actualul stareț Pr. Placidus Joseph, înconjurat de obștea monahilor și de elevii gimnaziului muzical, care funcționează în mînăstire.

În cuvîntul de bun-venit starețul Mînăstirii Niederalteich a declarat: «Cu mare bucurie spun Prea Fericirii Voastre un cordial: «Bine ați venit!» în Mînăstirea Sfîntul Mauricius și a soților săi de la Niederalteich. Nu știu dacă în istoria celor 1200 de ani a mai fost hărăzit vreunuia din cei 82 de predecesori ai mei să salute un Patriarh al unei Biserici Ortodoxe Autocefale, cum mi-a fost dat mie azi să spun Prea Fericirii Voastre, Patriarhul României: «Bine ați venit!»

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost condus apoi în biserică la tronul starețului. Un ieromonah a rostit un polihroniu pentru sănătatea Prea Fericirii Sale, după ritul bizantin, răspunsurile fiind date după același rit de corul obștii sub conducerea Pr. Irineu Totzke.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat apoi celor prezenți următorul cuvînt:

Prea Cuvioase Părinte Stareț,

Prea Cuvioși Părinți,

Vizita Prea Cuviosului Emmanuel Heufelder, fostul Dvs. stareț, la București și în România, vizita noastră la Niederalteich și în R. F. a Germaniei constituie dovezile unei lucrări noi a Duhului Sfînt în Bisericile lui Hristos și în viața omenirii. Aceste vizite, ca și atîtea numeroase manifestări contemporane ale Bisericilor, arată că Duhul Sfînt a început să lucreze pentru apropierea Bisericilor, pentru apropierea creștinilor.

In creștinismul primar toate Bisericile creștine comunicau între ele. A venit apoi o lungă perioadă regretabilă în care legăturile de pace, de respect reciproc, de iubire și de schimburi spirituale au încetat. Locul lor l-a luat dușmănia, critica, exclusivismul. Cauzele le știm cu toții și nu vrem să mai vorbim despre ele.

Acum începe o nouă perioadă în istoria creștinismului, pentru că începe o nouă perioadă în istoria omenirii. Acum legăturile între Biserici se reînnoadă într-un spirit nou, într-un spirit înnoitor, purificat de mentalitatea și de atitudinile din ultimul mileniu.

Dar această lucrare nouă a Duhului Sfînt se deosebește de cea din creștinismul primar prin amploarea ei, pentru că ea se săvîrșește pe dimensiuni universale și îmbrățișează un creștinism nuanțat de experiențe acumulate în împrejurări de viață variate, punînd în mișcare de apro-

piere creştinismul răspîndit pe toate continentele şi o dată cu aceasta întreaga omenire.

Voinţa lumii contemporane de apropiere şi de frăţească colaborare între popoare pentru pacea şi securitatea lor, pentru o tot mai ridicată bunăstare spirituală şi materială, voinţa de apropiere între Bisericile creştine şi de colaborare în slujirea acestor nobile năzuinţe ale popoarelor, manifestată în Mişcarea ecumenică de azi, îndeamnă Bisericile care lucrează în sînul diferitelor popoare să iniţieze contacte şi relaţii în spirit de frăţietate şi să le dezvolte în vederea unei colaborări tot mai intense.

În această mînăstire funcţionează un Institut ecumenic şi aceasta constituie un semn foarte îmbucurător. El arată că monahii de aici activează pentru promovarea ecumenismului, însă nu pentru promovarea unui ecumenism confesional, ci pentru promovarea ecumenismului superior, ecumenism peste interesele confesionale, ecumenismul creştin. În promovarea ecumenismului curat creştin monahii trebuie să fie nu numai promotorii ecumenismului, ci şi făuritorii celui mai autentic ecumenism.

Monahii, deşi membri ai unor Biserici diferite, regăsesc ei înşişi în acest mod mai uman al relaţiilor dintre Biserici esenţa etică a învăţăturii Evangheliei Domnului Iisus Hristos şi puterea de a o realiza în viaţa lor. Ei îşi dau seama azi mai mult ca oricînd că a fi creştin, sau a fi al lui Hristos, înseamnă a se respecta şi iubi unii pe alţii ca nişte fraţi de valoare egală, înseamnă a colabora pentru victoria binelui în lume, pentru ajutorarea celor lipsiţi, a celor asupriţi, a celor necăjiţi, căci inima le spune ceea ce au spus Sfinţii Părinţi orientali (Sfîntul Maxim Mărturisitorul) că esenţa virtuţii sau a binelui este Hristos şi în semenul lipsit şi asuprit ne întîmpină faţa lui Hristos.

Cuvioşi Părinţi,

Trăim începutul unei ere noi în istorie, o eră nouă nu numai prin avîntul ce l-au luat ştiinţa şi tehnica, ci şi prin formele cu mult mai umane pe care le iau relaţiile între oameni şi între popoare. De aceea sîntem îndreptăţiţi să conchidem că era în care intrăm este o eră nouă şi din punct de vedere spiritual. Căci noutatea ei constă în primul rînd în descoperirea mai deplină a importanţei omului, a dimensiunilor lui de adîncimi necunoscute înainte, adîncimi care au un caracter spiritual.

Iar noi creştinii credem că putem citi în aceasta o lucrare mai eficace a Duhului dumnezeiesc în oamenii de azi. Duhul dumnezeiesc ne provoacă prin năzuinţele majore ale omenirii de azi să devenim mai creştini, să luăm mai în serios creştinismul nostru. Numai aşa putem fi de folos lumii de azi în calitatea noastră de creştini, numai aşa lumea de azi ne poate lua în seamă ca adevăraţi creştini.

Acest lucru trebuie să se reflecte însă şi în relaţiile dintre Biserici. În acest spirit trebuie să se dezvolte în viitor şi relaţiile dintre Bisericile noastre. Trebuinţa de a răspunde acestor nobile năzuinţe ale omenirii de azi obligă şi Bisericile noastre la o colaborare. Numai aşa vom

întări adevărul că Duhul lui Dumnezeu este nu numai Duhul sfatului și al înțelepciunii, al cunoștinței și al mîngîierii, ci și Duhul puterii și al înnoirii.

Sperăm că vizita Noastră aici se va înscrie ca un pas real pe drumul dezvoltării acestei colaborări. Această speranță ne este întărită de dragostea cu care ne-ați primit, pentru care vă mulțumim din adîncul sufletului și binecuvîntăm obștea acestei Sfinte Mînăstiri și ostenelile ei pentru promovarea ecumenismului.

După vizitarea Institutului Ecumenic ce funcționează în mînăstire, delegația Bisericii Ortodoxe Române a servit împreună cu toată obștea masa de prînz, în timpul căreia Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit un cuvînt către monahi și a făcut mînăstirii mai multe daruri, între care un potir, ca simbol al viitoarei comuniuni între cele două Biserici, acoperămintele pentru sfintele vase după ritul catolic, un album cu icoane românești pe sticlă, o colecție muzicală pentru corul mînăstirii, o icoană a Mîntuitorului și una a Maicii Domnului, lucrate în atelierele Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Patriarhiei Române.

După-amiază Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu membrii delegației sinodale s-au înapoiat la Regensburg, făcînd un scurt popas la castelul Moss al contelui Arco-Zinneberg, care a contribuit în măsură însemnată la strîngerea de ajutoare pentru regiunile sinistrate din România ; în castel era prezent și Episcopul de Passau, Antonius Hoffmann, care de asemenea a trimis ajutoare pentru sinistrații din România.

Duminică, 11 octombrie 1970. — În cursul dimineții, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de membrii delegației, a asistat în domul din Regensburg la «Missa solemnis» celebrată de Episcopul Dr. Rudolf Graber, în timpul căreia Diaconul Petre Zamfira a citit Evanghelia zilei în limba română.

La sfîrșitul liturghiei, Episcopul Dr. Rudolf Graber a salutat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, rostind următoarea cuvîntare:

Catedrala noastră, închinată Verhovnicului Apostolilor, Petru, «cea mai importantă clădire gotică a Germaniei de sud», în istoria ei de șapte secole a primit multe personalități în interiorul ei. Dar încă nu s-a întîmplat ca un patriarh al unei Biserici Ortodoxe să asiste la un oficiu pontifical în domul nostru, ceea ce constituie de fapt un eveniment unic, dacă putem folosi această expresie tocită.

Dar tocmai această vizită a unui patriarh ortodox arată că de o jumătate de secol s-au petrecut și în Biserica creștină lucruri mari. Dacă lumea se mișcă azi spre o cultură și spre o civilizație mondială unitară, nici Biserica lui Hristos nu mai poate rămîne dezbinată.

Conciliul al II-lea de la Vatican a exprimat această pornire spre unitate astfel : «Domnul istoriei, care urmărește cu noi păcătoșii pla-

nul său grațial în înțelepciune și răbdare, a început în timpul din urmă să reverse mai bogat asupra creștinătății sfîșiate duhul de sinceră pocăință și dorință de unitate. De acest har sînt cuprinși azi pretutindeni mulți oameni și chiar și între ceilalți frați ai noștri s-a născut sub înrîurirea harului Sfîntului Duh o mișcare ce se extinde zi de zi spre restabilirea unității creștinilor — Mișcarea ecumenică».

Este de remarcat că Conciliul a văzut în această dorință după unitate — clar și evident — lucrarea Sfîntului Duh. De aceea cine se dedică misiunii ecumenice înseamnă că recunoaște nu numai «kairos»-ul istoriei, ci se încadrează în planul Domnului istoriei creștine și ascultă de Duhul Sfînt, Care ca Duh al iubirii voiește totdeauna unitatea.

Adevăratul ecumenism este căutarea plină de efort a ceea ce e comun, a ceea ce ne unește peste toate deosebirile, și anume nu numai în conferințe și în colocvii religioase, ci înainte de toate în rugăciunea comună și în spiritualitatea comună.

Și eu am următoarea convingere fermă: dacă vom porni la problema unității bisericești de la spiritualitatea reciprocă, adică de la rugăciune, de la meditație și contemplare, de la dispoziția spre jertfă, atunci vom vedea toate celelalte deosebiri, chiar și cele din domeniul credinței, într-o altă lumină, în orice caz nu în aspra contradicție ca odinioară. În acest sens trebuie să concepem toate contactele noastre cu ceilalți frați și în acest sens privim și vizita Patriarhului român la noi, ca un pas nou pe drumul spre unitate.

Desigur, noi ne bucurăm în mod deosebit că Patriarhul României a cinstit tocmai orașul nostru și acest dom cu vizita sa și-i mulțumim din toată inima pentru aceasta. Orașul nostru poartă în sigiliul său podul de piatră, care, construit în secolul al XII-lea, a fost socotit ca o minune a evului mediu și de aceea a fost numit «pons gloriosus». Pod a fost Regensburg încă de la începuturile sale spre Răsărit, de cînd știm de relațiile sale comerciale pînă la Kiev și e de presupus că relațiile sale comerciale cu Bizanțul treceau și peste Dunăre prin România de azi.

Dar funcțiunea de pod a Regensburgului nu se limitează numai la direcția spre Răsărit. Așa cum Decretul Despre Ecumenism *se îndreaptă și spre comunitățile Reformei, tot așa voim să zidim poduri și spre frații noștri evanghelici. Cu o participare internă urmărim acele curente din Biserica Evanghelic-Luterană a Bavariei, care se preocupă de problemele înțelegerii ministeriului bisericesc. După convingerea credinței noastre, consacrarea preoțească, respectiv hirotonia, serviciul divin și conducerea comunității formează, potrivit mărturiei Sfintei Scripturi și Sfinților Părinți, o unitate la care nu se poate renunța. Dacă s-ar renunța la această legătură, ne temem că distanța între Bisericile noastre s-ar mări.*

Și noi înțelegem cum acei frați care, exercitînd oficiul preoțesc în Biserica Evanghelic-Luterană a Bavariei și știindu-se strict legați de voturile hirotoniei lor, s-au socotit împinși într-o mare strîmtorare prin

Prea Fericitul Patriarh Justinian, rostindu-și cuvîntarea în catedrala Sfîntul Petru din München, în timpul vizitării Bisericii Romano-Catolice din R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian, Cardinalul Dr. Julius Döphner şi Dl. Held, Ministrul Justiţiei, la recepţia dată de Guvernul Bavarez, în timpul vizitei oficiale în R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian, Cardinalul Dr. Julius Döphner și Dl. Held, Ministrul Justiției, la recepția dată de Guvernul Bavarez, în timpul vizitei oficiale în R. F. a Germaniei

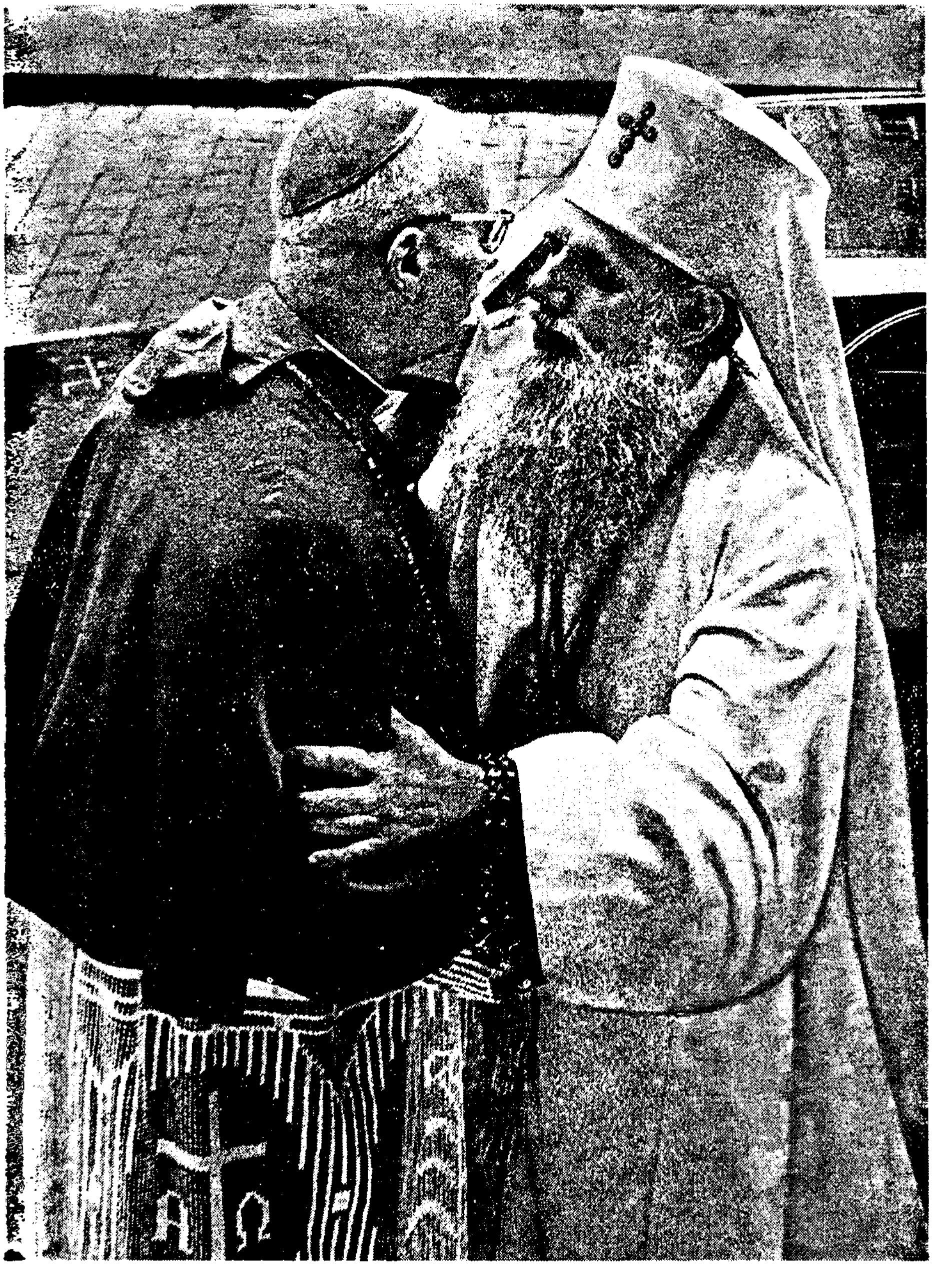
Prea Fericitul Patriarh Justinian şi Dl. Held, Ministrul Justiţiei, la recepţia dată de Guvernul Bavarez, în timpul vizitei oficiale în R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian, înconjurat de populație în orașul Regensburg, în timpul vizitei oficiale în R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian, întîmpinat de Episcopul Dr. Rudolf Graber de Regensburg, în timpul vizitării Bisericii Romano-Catolice din R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Episcopul Dr. Rudolf Graber de Regensburg, la despărțire

Prea Fericitul Patriarh Justinian acordă «Crucea patriarhală» pentru laici D-lui Dr. Ernst Emmerig, guvernatorul Palatinatului superior, în timpul vizitei oficiale în R. F. a Germaniei

ultimele concepții despre teologie și ecleziologie, au ajuns la o oarecare stare de descurajare.

Noi, care ne simțim uniți cu ei, pe baza responsabilității noastre ecumenice ne simțim îndatorați să atragem atenția asupra strîmtorării sufletești a acelor preoți, fără a voi să ne facem suspectați de amestec în disputele evanghelice interne. Urmăm numai cuvîntul Apostolului: «Dacă un mădular suferă, celelalte mădulare suferă și ele».

Dar ne bucurăm din inimă că există și în episcopatul nostru grupuri de preoți evanghelici și catolici, care cultivă dialogul ecumenic, iubirea frățească și rugăciunea comună. Ei ajută astfel în mod decisiv ca Biserica din Regensburg să-și poată aduce contribuția ei la înfăptuirea unității tuturor creștinilor.

Să ne întoarcem încă o dată la evenimentul unic pe care îl trăim azi în această catedrală episcopală. Este o indicație providențială că vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian al României are loc aici în Dom, tocmai în ziua în care noi pînă acum am celebrat sărbătorirea maternității Mariei, acea sărbătoare care ne amintește de unul din cele mai mari sinoade ale antichității creștine, Sinodul de la Efes din anul 431. La acest sinod, Răsăritul și Apusul s-au unit în apărarea împotriva lui Nestorie, care recunoștea pe Maria numai ca Maică a lui Hristos, nu ca Maică a lui Dumnezeu. Faclele cu care poporul a însoțit pe Părinții sinodului, după votarea hotărîtoare, au aprins atunci o lumină cu care Roma apuseană și Bisericile Răsăritului se știu încă și azi unite, în cinstirea Născătoarei de Dumnezeu.

Tocmai asupra acestei iubiri comune față de Maria a atras atenția Papa Pius al XI-lea, în Enciclica *sa închinată în 1931 aniversării a 1500 de ani a Sinodului din Efes, în care la sfîrșit exprimă speranța că Maria «care e iubită și venerată și de popoarele Răsăritului, cu o evlavie așa de dogorîtoare, ne va conduce la unitate. Fie ca Hristos Domnul, Care e prezent acum între noi, în Jertfa euharistică, și care a murit ca pe copiii împrăștiați ai lui Dumnezeu să-i adune prin rugăciunile Mariei, Maica Domnului, să ne dea frăția unității».*

Răspunzînd cuvîntării Episcopului Dr. Rudolf Graber, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următoarele :

Prea Sfinţite Părinte Episcop,

Sînt bucuros că Dumnezeu ne-a hărăzit o nouă întîlnire, de astădată în orașul de reședință al Prea Sfinției Voastre. La vizita pe care Prea Sfinția Voastră ați făcut-o înainte cu șase luni Bisericii Ortodoxe Române și nouă în România, răspundem acum cu vizita noastră, onorînd amabila invitație ce ne-ați adresat-o, de a Vă vedea în orașul de reședință al Prea Sfinției Voastre.

Bucuria ne este sporită de faptul că orașul de reședință al Prea Sfinției Voastre este așezat pe aceeași frumoasă Dunăre, care trece

printr-o mare parte a țării noastre și ca atare leagă această regiune a R. F. a Germaniei cu țara noastră nu numai ca mijloc de comunicare directă între ele, ci și ca o sursă de sentimente comune.

Regensburgul și Viena pot forma, într-adevăr, punți de legătură între Bisericile creștine din R. F. a Germaniei și din Austria, pe de o parte, și Bisericile Ortodoxe, pe de altă parte. De altfel, Prea Sfinția Voastră, ca Episcop de Regensburg și ca președinte al Comisiei Conferinței Episcopatului german pentru relațiile cu Biserica Ortodoxă, ați fost cel dintîi episcop german care ați înnodat, în timpul nostru, contacte cu Bisericile Ortodoxe din Răsăritul Europei, și între ele și cu Biserica Ortodoxă Română.

Dar marile și binefăcătoarele schimbări aduse în suflete de timpurile noi au făcut ca interesul de azi al Episcopiei de Regensburg față de Ortodoxie, și în speță față de Biserica Română, să ia o formă nouă și să urmărească un scop nou, adaptat noii cugetări a umanității contemporane și creștine. Iar aceasta a putut trezi un interes asemănător și din partea Ortodoxiei și a Bisericii Ortodoxe Române pentru Episcopia de Regensburg și în general pentru Biserica Romano-Catolică din Germania. Noile legături care s-au inițiat în timpul recent între Biserica Romano-Catolică din R. F. a Germaniei și Biserica Ortodoxă Română își sorb puterea din respectul reciproc pe care în timpul nostru Bisericile, asemenea popoarelor, au început să le nutrească întreolaltă. Aceste legături se înnoadă într-un timp în care Bisericile de pe teritoriul unor națiuni, asemenea popoarelor și împreună cu ele, au ajuns la înțelepciunea inspirată de realitate, de a concilia voința lor de independență cu prețuirea ce trebuie să acorde altor Biserici. Ele au ajuns la concluzia că deosebirile dintre ele nu le mai îndreptățesc nici la retranșarea în ele însele, nici la atitudini de critică, de dispreț și de prozelitism față de alte Biserici, ci că este mai de folos pentru toate Bisericile să-și comunice experiențele, pentru a se îmbogăți spiritual unele de altele și să-și conjuge eforturile pentru o conlucrare spre binele popoarelor cărora le slujesc și al întregii omeniri. Prin aceasta, ele întăresc spiritul de pace și de colaborare prietenească între oameni și popoare, împlinindu-și totodată una din misiunile lor importante în lume.

Bisericile, ca și popoarele, au descoperit cît de folositoare este și pentru ele legea schimbului reciproc care domnește între toate unitățile universului și care, departe de a însemna o înăbușire a unora din partea altora, e condiția menținerii și promovării tuturor în ceea ce au propriu. Vapoarele care circulă pe rîuri, cu bunuri de la un popor la altul, servesc ambelor popoare cînd circulă nu numai într-o direcție, ci în amîndouă. Așa trebuie să circule și pe rîurile comunicărilor spirituale, între Biserici și popoare, corăbii încărcate cu aurul și giuvaerurile spirituale, pe care fiecare din ele le făuresc și le cizelează în modul lor propriu, în ambele direcții.

Pe lîngă aceasta, Bisericile au ajuns la concluzia că trebuie să pună în valoare, în raporturile lor reciproce, nu ceea ce poate provoca

disensiuni între ele, ci ceea ce le poate împrieteni, ceea ce au comun, iar ceea ce le deosebește să fie apreciat într-o interpretare care să nu îngreuneze relațiile de prietenie și de colaborare între ele.

Cu aceste gînduri ați venit Prea Sfinția Voastră de la Regensburg pe Dunăre în jos, în România, și cu aceste gînduri am venit și noi pe Dunăre în sus pînă la Regensburg și în general pînă în R. F. a Germaniei. Am venit plini de speranțele unei colaborări și a unor schimburi de experiențe, în spirit de egalitate și de respect reciproc, între Bisericile și popoarele noastre, așa cum plini de aceleași speranțe ați venit în România și Prea Sfinția Voastră.

Zidurile care despart Bisericile noastre nu se înalță pînă la cer, ați spus Prea Sfinția Voastră la București. Eu adaug că iubirea, care e mai presus de toate și al cărei rol l-ați accentuat atît de mult și Prea Sfinția Voastră la București, poate trece dintr-o parte în cealaltă peste aceste ziduri. Și această iubire, manifestată în fapte concrete și într-o colaborare tot mai intensă, poate topi din zi în zi piatra acestor ziduri despărțitoare pînă la desființarea lor totală, căci unde lucrează cu adevărat iubirea, lucrează Duhul lui Hristos.

Fie ca Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Care a trimis pe Fiul Său în lume, ca Domn al Păcii, să ne ajute în eforturile de a duce la deplină înfăptuire aceste speranțe.

Fie ca această colaborare a noastră de viitor să se dezvolte în atmosfera de dragoste cu care ne primiți și pentru care Vă exprimăm cele mai adînci mulțumiri.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu noi cu toți.

La sfîrșitul liturghiei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împărtășit binecuvîntarea sa poporului adunat în biserică.

*

În aceeași zi, în marea sală a Guvernului Palatinatului Superior (Oberpfalz), Președintele guvernului Dr. Ernst Emmerig a dat o recepție în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, la care au participat, în afară de membrii delegației sinodale române, Episcopul auxiliar Carol Flügel, președintele Comisiei ecumenice a diecezelor catolice din Bavaria, Primarul orașului, Dl. Rudolf Schlichtinger și reprezentanții organizațiilor economice și culturale.

Președintele guvernului, Dr. Ernst Emmerig, salutînd pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a vorbit despre rolul de punte spre răsărit pe care l-a avut orașul Regensburg în evul mediu, datorită așezării sale pe Dunăre, apoi despre bunele impresii cu care vin din România toți germanii care o vizitează. El însuși a fost în România ca student și a stat la Mînăstirea Putna în reculegere în fața mormîntului lui Ștefan cel Mare, cel mai mare voievod al Moldovei. De asemenea, a fost în România și Primarul orașului, Rudolf Schlichtinger.

În continuare, Preşedintele Guvernului Palatinatului Superior, a spus :

România e spaţiul de întîlnire. Aceasta se vede din caracterul general al ţării Dvs., punct de întîlnire între culturi. Noi ştim că România face parte din Europa.

In conştiinţa sa de punte spre răsărit, oraşul Regensburg a organizat săptămîni ale culturii româneşti. Vizita Prea Fericirii Voastre stă sub semnul acestei legături şi numele pe care-l purtaţi este un nume de legătură.

Punţile create de Biserici sînt şi punţi între popoare. O punte se lucrează din două părţi. E metoda cea mai bună. In acest sens ne întîlnim şi noi, mişcîndu-ne unii către alţii.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a amintit de alianţa din trecut dintre Mihai Viteazul şi împăratul Rudolf al II-lea. Referindu-se la acţiunea pe care o îndeplineşte Episcopul Rudolf Graber, în calitatea sa de preşedinte al Comisiei Episcopatului german pentru relaţiile cu Bisericile din Răsărit, Prea Fericirea Sa a subliniat că Episcopul Rudolf Graber este un sol al Bisericii Catolice din R. F. a Germaniei care a vizitat Biserica Ortodoxă Română şi pe Intiistătătorul ei la Bucureşti. *El a înnodat pentru prima dată o prietenie între Bisericile noastre surori. Intre R. F. a Germaniei şi ţara noastră există legături diplomatice, colaborare culturală şi economică. Ambele ţări sînt dornice de pace. Pacea nu poate fi realizată complet, dacă nu colaborează şi Bisericile la ea. Un scop al contactelor între Biserici este şi acela de a sprijini popoarele noastre. Şi nu se va uita niciodată că primul sol care a venit de la Biserica Romano-Catolică din R. F. a Germaniei în ţara noastră a fost P. S. Episcop Dr. Rudolf Graber.*

Prin colaborarea între Bisericile noastre surori, avem speranţa că diferenţele între ele se vor lichida, pentru a ajunge la unitatea dintre ele. In intîlnirea mea cu Eminenţa Sa Cardinalul Dr. Iulius Döpfner, am constatat cu bucurie cîte asemănări există între doctrina şi tradiţia celor două Biserici. Asemănările sînt atît de multe, că deosebirile pot fi numărate pe degete.

Vă rog să comunicaţi cetăţenilor Bavariei mulţumirile noastre pentru ajutoarele trimise poporului nostru cu ocazia potopului abătut asupra lui în primăvara acestui an. Aceste ajutoare ne-au fost de mare folos. Vă rog să-i asiguraţi pe toţi cei care şi-au dat obolul, că el a fost primit cu mulţumire de poporul nostru.

Să sporească prietenia dintre popoarele şi Bisericile noastre. Mulţumim Domnului Preşedinte pentru albumul pe care ni l-a oferit şi-l rugăm să primească în semn de cinstire «Crucea patriarhală».

A urmat apoi masa oficială oferită în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian de Episcopia de Regensburg. În cuvîntările rostite în timpul mesei de P. S. Episcop Dr. Rudolf Graber şi de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a vorbit, în lumina unor exemple

concrete, de convingerile ecumeniste, vechi de peste 40 de ani, ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care, ca preot, a avut la Rîmnicu-Vîlcea legături de prietenie cu preoții catolici, pentru că Prea Fericirea Sa niciodată n-a considerat Biserica Romano-Catolică o Biserică schismatică, ci o Biserică soră. Acest ecumenism al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian s-a manifestat și în crearea unui Consiliu al tuturor cultelor din România și în relațiile prietenești pe care le-a stabilit între Biserica Ortodoxă și toate cultele din Republica Socialistă România.

Ziarul «Regensburger Stadtanzeiger» (nr. din 10-11 octombrie 1970) menționînd această activitate ecumenică a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, scria : «Un deschizător de drum al ecumenismului vizitează Regensburgul. Patriarhul ortodox al României, Justinian, se străduiește de ani pentru o îmbunătățire a relațiilor între confesiuni. În România s-a născut, cu colaborarea lui, o pilduitoare conlucrare între Bisericile și comunitățile religioase din țară. În numeroase vizite peste hotare el a întărit contactele cu Mișcarea ecumenică din toată lumea».

În seara aceleiași zile a avut loc la castelul Spindlhof o convorbire între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Excelența Sa Episcopul Dr. Rudolf Graber și între colaboratorii lor. S-a convenit ca simpozioanele teologice începute acum doi ani la Regensburg să continuie alternativ — într-un an la Regensburg și în anul următor în România, sau în altă țară ortodoxă ; ca rapoartele acestor simpozioane și cele mai bune referate prezentate la ele să fie publicate în formă prescurtată atît în revistele teologice catolice din R. F. a Germaniei, cît și în revistele ortodoxe din România.

VIZITAREA BISERICII EVANGHELICE-LUTERANE DIN R. F. A GERMANIEI

Vizita la Episcopul Dr. Hermann Dietzfelbinger, Președintele Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei. — Vizita la Academia teologică din Tutzing. — Vizita la Oficiul pentru relații bisericești externe al Bisericii Evanghelice.

Luni, 12 octombrie 1970. — În cursul dimineții, la orele 11, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu membrii delegației sinodale române, a vizitat la sediul Episcopiei sale pe Dl. Hermann Dietzfelbinger, Episcop evanghelic-luteran al Bavariei și Președinte al Consiliului Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei. Delegația sinodală română a fost primită într-o atmosferă de caldă prietenie.

Cu această ocazie a avut loc o convorbire cordială. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a remarcat atmosfera ecumenică ce domnește în R. F. a Germaniei. Episcopul Hermann Dietzfelbinger a declarat că în trecut au existat și neînțelegeri, dar acum aceste neînțelegeri s-au risipit.

Episcopul Hermann Dietzfelbinger a oferit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian drept dar un mare crucifix de lemn de la Oberammergau, spre aducere aminte că toate Bisericile sînt aşezate pe temelia Crucii lui Hristos.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit Episcopului Hermann Dietzfelbinger un potir, o cruce, un album cu bisericile ortodoxe din România, un album cu icoane pe sticlă din România şi o fotografie personală. Primindu-le, Episcopul Hermann Dietzfelbinger le-a interpretat astfel: «Potirul ne arată ţinta spre care trebuie să tindem, crucea temelia pe care stăm, fotografia legătura de iubire ce trebuie să existe între noi».

Delegaţia sinodală română, însoţită de unii reprezentanţi ai Episcopului Hermann Dietzfelbinger, a pornit apoi cu maşinile spre Academia Evanghelică de la Tutzing.

În drum a fost vizitat Spitalul evanghelic pentru bătrîni şi debili mintali de la Ebbenhausen. Directorul Spitalului a înfăţişat profilul şi activitatea spitalului, arătînd greutatea găsirii personalului necesar pentru îngrijirea bolnavilor. «Cine e aici, e cu adevărat în serviciul aproapelui».

În răspunsul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus: *Ne bucurăm să vizităm o instituţie similară cu ale noastre. La noi asistenţa socială a bătrînilor, bolnavilor, copiilor, a preluat-o asupra sa Statul. Dar de o categorie de bătrîni se ocupă Biserica: pentru preoţii, călugării, profesorii bătrîni ai seminariilor şi Institutelor teologice avem un sanatoriu la Mînăstirea Dealu, iar la Mînăstirea Viforîta îşi găsesc îngrijire soţiile văduve ale preoţilor, călugăriţele bătrîne şi fostele salariate ale Bisericii. Personalul îngrijitor e compus din călugăriţe, dedicate acestei slujiri. Asistentele medicale sînt călugăriţe.*

Academia Evanghelică din Tutzing este aşezată într-o clădire minunată, în mijlocul unui parc, pe malul frumosului lac Steinberg care se întinde pînă la poalele Alpilor bavarezi. În cuvîntul de bun-venit cu care a întîmpinat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, directorul Academiei, Pr. Rieger, a descris activitatea acestei Academii care a fost întemeiată în 1947 pentru a face pe oameni să înţeleagă de ce a fost cu putinţă dictatura fascistă şi cum ar trebui lucrat ca să se evite o repetare a unor astfel de situaţii. Biserica trebuie să se ocupe nu numai de omul singular, ci şi de colectivitate. Pentru împlinirea acestei sarcini ce şi-a propus, Academia evanghelică din Tutzing invită grupuri de intelectuali de toate categoriile, pentru ca împreună cu Biserica să înveţe care sînt problemele oamenilor de azi şi care sînt sfaturile Bisericii pentru rezolvarea acestor probleme. Practic, în biserică «predicatorul vorbeşte şi comunitatea ascultă. Aici însă vorbesc amîndouă părţile. Succesul acestei activităţi se observă în faptul că oameni care nu mai ştiau de Biserică regăsesc iar contactul cu ea. Nu fiecare din cei ce vin aici pleacă convins, dar fiecare înţelege că dialogul cu Biserica are un rost şi că Biserica poate avea un rol în soluţionarea problemelor de azi.

Problemele oamenilor de azi nu mai sînt cele de acum 20 de ani. Problemele de azi sînt mai complicate».

Directorul a enumerat apoi problemele care sînt dezbătute azi în Academie. Specialiști consacrați vorbesc despre cauzele neliniștii tineretului de azi, despre întrebarea dacă transplantarea inimii aduce o pierdere a integrității etice, despre posibilitatea omului de azi de a crede, despre sensul simboalelor și al icoanelor etc.

În cuvîntul de răspuns Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus între altele:

Vă mulțumesc pentru larga expunere ce ne-ați făcut. Am înțeles care sînt scopurile urmărite de această Academie. Prin Statutul Bisericii noastre din 1948 s-au prevăzut cursuri de îndrumare misionară și pastorală pentru cei peste 10.000 de preoți ai Bisericii noastre. Au fost convocați în serie de cîte 300 la fiecare din cele două Institute teologice pe timp de 2 luni. În timp de 10 ani au trecut toți prin aceste cursuri.

O parte a programului conferințelor ținute la cursurile de îndrumare cuprindea teme din doctrina Bisericii, scoțîndu-se în relief greșeala celor ce se lăsaseră influențați de fascism. După susținerea conferințelor, temele lor erau dezbătute în seminarii, prin dialoguri între profesori și preoți.

Biserica Ortodoxă Română, care mai înainte era dominantă în statul român, a cerut să fie trecută pe picior de egalitate cu celelalte culte, ceea ce a făcut ca să dispară din viața poporului nostru resentimentele față de celelalte naționalități, care se reflectau și în relațiile dintre religii.

În 1948 șefii tuturor cultelor, inclusiv mahomedan și mozaic, au avut prima lor consfătuire. Aceste consfătuiri au continuat de cîte 2—3 ori pe an. Clerul și credincioșii au primit cu bucurie aceste relații noi între culte.

Conferințele pastorale pe protopopiate discută mai departe ideile de la cursurile de îndrumare, mai ales pe cele referitoare la problemele sociale actuale și la cele ecumenice. Au loc de asemenea conferințe comune între profesorii Institutelor teologice ale confesiunilor respective.

În acest fel preoțimea ortodoxă română a ajuns să înțeleagă greșelile din trecut și să fie orientată în problemele ecumenice și general umane ale vremii noastre.

Azi preoții au obligația să țină în cadrul sfintei liturghii o cazanie (omilie) lămurind toate ideile din pericopa evanghelică; o predică (pe o temă din pericopă) și o cateheză, pentru învățarea sistematică a credincioșilor. La noi deci preoții au rolul de a iniția dialogul cu credincioșii, pentru că numai așa Biserica poate purta dialogul cu credincioșii în toate comunitățile parohiale.

Directorul Academiei evanghelice din Tutzing a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru aceste informații, spunînd:

«Am învățat multe din modul cum se face educația preoțimii în Biserica Ortodoxă Română».

În aceeași zi, seara, Episcopul Hermann Dietzfelbinger a organizat la reședința sa din München o recepție în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, la care au participat peste 100 de persoane: profesori universitari, consilieri bisericești, pastori și reprezentanți ai celorlalte Biserici creștine.

Episcopul Hermann Dietzfelbinger a salutat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, spunînd între altele :

Avem aici o întrunire ecumenică. Sînt de față reprezentanți ai tuturor Bisericilor. Sînt prezenți profesori de teologie de la München și din alte orașe ; de aceea convorbirile vor avea și o notă teologică. Oaspeții de la presă vor fi foarte atenți la ceea ce va spune Prea Fericirea Voastră. Ne-am bucurat azi la amiază de darurile primite si toți cei de față le văd expuse aici. Avem expuse imaginile Bisericii din România : dragostea ei pentru cult, pentru cultura teologică, pentru Hristos. Vedem dintr-un album cît de mare este numărul bisericilor din România. Dvs. ați avut ocazia să vedeți foarte puțin din viata Bisericii Evanghelice din Bavaria. La Tutzing ați vorbit despre liturghie, despre cîntarea bisericească ortodoxă. Drept răspuns, îmi permit să vă ofer o carte cu cîntările Bisericii Evanghelice din Bavaria.

Acum dorim să ascultăm cuvîntul Prea Fericitului Patriarh Justinian, care ne va spune multe despre Biserica din România.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns prin următoarea cuvîntare :

Prea Venerate Domnule Episcop Președinte,

Vă mulțumesc pentru alesele cuvinte cu care ne-ați întîmpinat pe noi, solii Bisericii Ortodoxe Române, în numele Bisericii Evanghelice Luterane din R. F. a Germaniei.

Mișcarea ecumenică a scos Bisericile creștine din rezerva și suspiciunea în care se mențineau unele față de altele și le-a dat curajul sfînt ca să stabilească contacte prin vizite reciproce ale căpeteniilor lor, prin conferințe comune între teologi, prin schimburi de profesori si studenți și mai ales prin colaborare frătească în organizații interbisericești.

Contactele contemporane între Bisericile Protestante și Ortodoxie au început în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Bisericile ieșite din Reformă au fost cele dintîi care au îmbrățișat ideea unei organizații ecumenice intercrestine si luteranismul german a fost unul din pilonii principali ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Ortodoxia a îmbrățișat de asemenea, de la început, ideea unei organizații ecumenice a tuturor Bisericilor și astfel reprezentanții Ortodoxiei s-au găsit zeci de ani în forurile și comisiile Mișcării ecumenice, față în față cu reprezentanții Bisericilor ieșite din Reformă, discutînd amical problemele comune ale întregului creștinism, cum și îndatoririle comune față de societatea umană contemporană, stabilind împreună moduri de colaborare în folosul omenirii de azi.

Am putut saluta astfel un număr de reprezentanți ai Bisericilor Protestante la București și între ei un număr de reprezentanți ai Bisericii Evanghelice germane.

Vizita mea la Venerabilitatea Voastră este un răspuns la amabila invitație ce ne-ați făcut de a Vă vizita pe Dvs. și Venerabila Voastră Biserică și un răspuns vizitelor unor reprezentanți ai Bisericii Evanghelice germane, făcute nouă și Bisericii Ortodoxe Române. Am dori ca vizita noastră să fie totodată și un pas mai departe în strîngerea legăturilor și în intensificarea colaborării între Bisericile noastre.

Noi ortodocșii din România avem o obișnuință a contactelor cu protestanții, pentru că le-am practicat în tot trecutul acasă la noi. Am trăit întotdeauna în relații de prietenie cu ei. Niciodată protestanții n-au încercat să facă prozelitism printre românii ortodocși, cum la rîndul lor românii ortodocși n-au încercat niciciînd un asemenea prozelitism.

Din 1948 s-au inițiat întîlniri în mod organizat între Căpeteniile tuturor cultelor din România, la început pe teme de colaborare practică, pentru sprijinirea unora din năzuințele cetățenilor patriei noastre. În reședința noastră din București, toți Conducătorii de Culte sînt primiți ca oaspeți pentru timpul cînd vin și rămîn în București. Prietenia între Conducătorii de Culte, cimentată prin dese întîlniri, s-a extins la preoți și la credincioși, sporind dragostea și coeziunea sufletească dintre ei. În anii din urmă, s-au organizat întîlniri între profesorii de teologie ortodoxă și cei de teologie luterană și reformată, cu teme teologice ca : rolul activ al credinței, al speranței, al iubirii creștine, responsabilitatea creștină în lume, și totdeauna s-a realizat un acord de opinii.

Pastorul Dr. Visser't Hooft, în calitate de Secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în fruntea unei delegații a acestui Consiliu, vizitînd în 1962 Bisericile din România, a remarcat în mod deosebit ecumenismul intern existent în România. Și alte personalități ale lumii creștine, care au vizitat România, au putut constata climatul ecumenic în care trăiesc Bisericile la noi.

Pe baza experienței cîștigate de Biserica Ortodoxă Română din contactele cu protestanții din țară, ea e pregătită pentru un dialog cu Bisericile Protestante din celelalte țări, mai ales cu luteranii germani. În vederea acestui scop am recomandat unui licențiat român în teologie, care studiază la Heidelberg, ca subiect pentru teza sa de Doctorat în teologie : «Perspectivele unui dialog între Ortodoxie și Luteranism».

Prea Venerate Domnule Episcop,

Cînd ați fost ales președinte, ați spus și următoarele cuvinte : «Cu deosebită teamă și tremurînd, dar de asemenea și cu încredere în Dumnezeu, primesc această sarcină» («Reforme», Nr. 1153 din 22 aprilie 1967). Cred că rostind aceste cuvinte, V-ați gîndit nu numai la sarcinile interne ale Bisericii Dvs., ci și la răspunderea comună a Bisericilor noastre față de lumea de azi.

Cu încredere în Dumnezeu să mergem înainte pe calea începuturilor pozitive. Sîntem datori să ne iubim, să dialogăm și mai ales să colaborăm în iubire. Întîlnindu-ne mai întîi prin slujirea noastră co-

mună în lume, ne vom întoarce spre punctele noastre de credinţă diferite din care am pornit la această slujire, pentru a ne întîlni şi în ele.

La liturghia ortodoxă, preotul îndeamnă pe credincioşi, zicînd: «Să ne iubim unii pe alţii, ca într-un gînd să mărturisim». Iar mărturisirea într-un gînd răsare imediat din iubirea întreolaltă. Iubirii între noi ortodocşii şi Dvs. creştini evanghelici nu-i va urma imediat mărturisirea într-un gînd. Va fi necesar un anumit timp de stăruinţă în iubire ca să ajungem la mărturisirea într-un gînd. În orice caz însă, pentru a ajunge la mărturisirea într-un gînd, trebuie să începem de la iubire şi să stăruim mult în ea. Dumnezeul iubirii de oameni şi al iubirii între oameni să ne ajute să mergem pe acest drum spre unitatea în mărturisire.

În încheiere, ţin să mulţumesc Prea Venerabilităţii Voastre, Domnule Episcop-Preşedinte, în numele Bisericii Ortodoxe Române, Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei, tuturor pastorilor şi credincioşilor ei, pentru promptitudinea şi generozitatea cu care au răspuns apelului Consiliului Ecumenic al Bisericilor de a strînge ajutoare pentru poporul român greu încercat de catastrofalele inundaţii din primăvara acestui an. Acest mare gest de solidaritate umană şi creştină va contribui în mod considerabil să apropie sufleteşte Bisericile şi popoarele noastre. El e un semn concret al iubirii care dorim să sporească între Bisericile noastre tot mai mult din iubirea lui Dumnezeu, din jertfa Fiului Său pentru noi şi din darul Duhului Sfînt.

Aşa să ne ajute Dumnezeu!

Participanţii, între care profesorii de la Erlangen: D-na Fairy von Lilienfeld, Dr. Herman Richter, preşedintele benedictinilor bavarezi, Dr. Johannes Hoek — s-au întreţinut la diferite mese cu membrii delegaţiei sinodale române.

Marţi, 13 octombrie 1970. — În cursul dimineţii, delegaţia sinodală română a pornit cu trenul spre Frankfurt am Mein. În gară, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost întîmpinat de Dl. Episcop Dr. Adolf Wischmann, preşedintele Oficiului relaţiilor externe al Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei.

La orele 16,15, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu membrii delegaţiei sinodale, au vizitat Oficiul relaţiilor externe al Bisericii Evanghelice, unde Episcopul Dr. Adolf Wischmann a rostit un cuvînt de bun-sosit, arătînd că acest oficiu ecumenic se ocupă de creştinii evanghelici de limbă germană de pretutindeni, promovînd relaţii ecumenice cu Geneva şi cu Bisericile din Consiliul Ecumenic, deci şi cu Bisericile din România.

Dl. Episcop Dr. A. Wischmann a subliniat faptul că se vorbeşte adesea despre ortodocşi şi şi-a exprimat bucuria că pentru prima dată credincioşii din R. F. a Germaniei văd la ei un aPtriarh ortodox.

Apoi Dl. Episcop Wischmann a mai arătat că Oficiul relaţiilor externe al Bisericii Evanghelice are în preocuparea sa şi alte probleme legate de dezvoltarea relaţiilor ecumenice dintre creştini.

În răspunsul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus, în rezumat, următoarele:

Încercăm sentimente de bucurie vizitînd locul de muncă al D-lui Episcop Dr. Adolf Wischmann, primul reprezentant al Bisericii Evanghelice care a vizitat România. Domnia sa a fost puntea de legătură între Bisericile noastre. Dacă am făcut un drum atît de obositor spre R. F. a Germaniei, aceasta se datoreşte şi consideraţiei pe care o avem pentru Domnia Sa. Dialogul între Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Evanghelică din R. F. a Germaniei a început o dată cu vizita Domniei Sale în România. Îi mulţumim pentru strădaniile depuse de Domnia Sa pentru acest dialog. Îl salutăm pe Domnia Sa şi pe toţi colaboratorii săi pentru munca depusă şi implorăm binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra acestei munci în favoarea ecumenismului; îi urăm succes şi spor la muncă pentru promovarea prieteniei între popoarele noastre.

În după-amiaza zilei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi membrii delegaţiei sinodale române însoţiţi de Episcopul Dr. Adolf Wischmann, au vizitat Academia evanghelică din Arnoldsheim, aşezată într-o vastă pădure, la cîteva zeci de kilometri de Frankfurt.

Această Academie este cunoscută între ortodocşi pentru că aici au început în 1959 colocviile între teologii ruşi şi teologii evanghelici-germani — cunoscute sub numele de «Arnoldsheim I» —, convorbiri care au continuat periodic, ajungînd în prezent la «Arnoldsheim IV».

Academia evanghelică de la Arnoldsheim, înfiinţată de pastorul Martin Niemöller, adăpostea în timpul vizitei vreo 100 de pastori, printre ei mai ales referenţii pentru ecumenism ai Episcopiilor Landurilor. Se aflau la Academie de asemenea Prof. Benz de la Universitatea din Marburg, Prof. Slenczka de la Universitatea din Heidelberg, Pastorul Williams, secretarul Conferinţei Bisericilor Europene şi alţii.

În aceeaşi zi ascultaseră o conferinţă a Secretarului General al Consiliului Ecumenic, Pastorul Dr. Eugène Carson Blake, care a cerut Bisericii Evanghelice germane să revină asupra refuzului ei de a contribui la ajutorarea populaţiei africane.

În timpul vizitei, a luat cuvîntul Episcopul Dr. Adolf Wischmann, care a salutat prezenţa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian şi a delegaţiei sinodale române în Academia evanghelică de la Arnoldsheim, spunînd: «Ne bucurăm de a avea în mijlocul nostru pe Patriarhul Justinian, Conducătorul Bisericii Ortodoxe Române, care este socotită astăzi printre Bisericile Ortodoxe cu o deosebită activitate pentru promovarea apropierii şi înţelegerii între Bisericile Creştine. În continuare a vorbit despre bunele relaţii dintre cultele din România. «Sperăm că de aici înainte relaţiile între Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Evanghelică din R. F. a Germaniei vor deveni mai frecvente».

În timpul cuvîntării Episcopului Dr. Adolf Wischmann, a sosit Dl. Ambasador al României, Constantin Oancea, pe care Episcopul Dr. Adolf Wischmann îl salută imediat, iar asistenţa îl primeşte cu aplauze.

După cuvîntul rostit de Episcopul Dr. Adolf Wischmann a luat cuvîntul Directorul Academiei, Dr. Kainhein, care a spus între altele:

«Prea Fericite Părinte Patriarh, Domnule Ambasador, Domnilor,

În numele Bisericii Evanghelice din Hessa, în numele conducerii Bisericii noastre şi al conducerii acestei Academii, Vă spun: Bine aţi venit! Arnoldsheim este un nume cunoscut în Mişcarea ecumenică. Nu vrem să ne lăudăm, dar oaspeţii care au venit la noi au dat importanţă Arnoldsheimului. Au avut loc aici discuţii între teologii ortodocşi ruşi şi teologii protestanţi, discuţii care continuă.

Îmi exprim bucuria de a putea saluta azi aici pe reprezentanţii unei mari Biserici Ortodoxe. Am observat de multă vreme că în comunitatea ecumenică trebuie să adîncim legătura între teologi. Ne întîlnim din ce în ce mai des ca să ne înţelegem din ce în ce mai bine.

Permiteţi-mi să doresc ca vizita Dvs. să constituie începutul unor contacte mai strînse între Biserica Ortodoxă Română şi Biserica noastră. Prea Fericirea Voastră sînteţi conducătorul unei Biserici din Europa de Răsărit, iar casa noastră a început să construiască punţi între Apus şi Răsărit. Doresc ca vizita Prea Fericirii Voastre să contribuie la întărirea acestor punţi între Biserici şi popoare».

În răspunsul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvîntare:

Prea Venerate Domnule Preşedinte,

Prea stimaţi Domni,

Sînt bucuros de ocazia ce mi s-a oferit de a vizita oraşul Arnoldsheim, care a intrat în istoria relaţiilor ecumenice între Biserici şi este cunoscut între ortodocşi prin faptul că aici au început conversaţiile teologice oficiale, în 1959, între reprezentanţii Bisericii Evanghelice Germane şi cei ai Bisericii Ortodoxe Ruse.

Am urmărit aceste convorbiri în toate cele patru etape ale lor şi ne bucurăm de progresul ce s-a realizat în cursul lor, pentru că orice progres în asemenea convorbiri micşorează distanţa spirituală între Protestantism şi Ortodoxie.

Vă anunţăm cu acest prilej că şi în România au avut loc în anii din urmă asemenea conversaţii între teologii Bisericii Ortodoxe Române şi teologii Bisericilor Luterană, Reformată şi Unitariană şi putem spune cu satisfacţie că şi în aceste conversaţii s-au realizat progrese care pot fi utile pentru apropierea între Ortodoxie şi Protestantism în general.

Poate că ar fi util să se publice într-un volum în limba germană referatele şi discuţiile de la întîlnirile ortodoxe-protestante din România, pentru a fi cunoscute de către toate Bisericile Protestante şi Ortodoxe şi a folosi rezultatele lor ca paşi cîştigaţi pentru dialogul viitor general între ele.

În al doilea rînd socotim că ar fi de folos ca, pe lîngă asemenea convorbiri parţiale între o Biserică Protestantă şi una sau alta din Bisericile Ortodoxe, să înceapă şi convorbiri cu un caracter general, la care să participe cîte un delegat sau doi ai fiecărei Biserici Ortodoxe şi Prote-

stante. Sîntem informați că ideea aceasta preocupă și Bisericile Protestante, care au făcut unele demersuri în acest sens la Patriarhia Ecumenică din Constantinopol.

Dar indiferent ce forme vor lua în viitor convorbirile între Bisericile Ortodoxe și cele Protestante, credem că din cele de pînă acum putem trage o învățătură :

Convorbirile teologice între Biserici în era noastră nu mai au un caracter abstract-teoretic, ci temele teologice sînt privite în consecințele practice implicate în ele. În această direcție s-au orientat convorbirile între teologii ortodocși ruși și teologii evanghelici germani în ultimele lor etape («Arnoldsheim III» și «Arnoldsheim IV») și conversațiile dintre teologii ortodocși români și teologii evanghelici din România.

Bisericile și teologii lor au început să vadă, în timpul nostru, în punctele de credință implicațiile lor practice, sau legătura acestor puncte cu lumea, cu viața, cu responsabilitatea creștină în lume. Dumnezeu ne provoacă prin lumea de azi să ieșim din turnul de fildeș al unei teologii pur speculative, sau al unor trăiri pur interioare, care erau legate adeseori de niște satisfacții prea comode și prea individualiste. Punctele de credință încep să-și arate relieful lor practic ; ele se descoperă ca puncte de plecare pentru înțelegerea lumii, a istoriei, a frămîntărilor omenirii în cursul ei, a responsabilității creștine în ea. În acest fel teologia devine din teologie pentru speculație, sau pentru trăire individuală, teologie pentru slujire, teologie care se împlinește în faptă pentru oameni.

Și constatăm că în aceste implicații practice ale punctelor de credință ne putem pune de acord cu mult mai ușor decît pe terenul unei teologii abstracte, a unei credințe pentru credință și nu pentru faptă. Iar aceasta poate avea urmări pozitive pentru înaintarea noastră spre un acord în aspectul teoretic al punctelor de credință. O viziune comună despre lume, despre destinația ei, despre progresul lumii spre desăvîrșirea ei în Împărăția lui Dumnezeu, despre răspunderea activă a creștinismului pentru acest progres al ei, ne duce la o teologie comună a Tainelor, a Bisericii, a legăturii omului cu Dumnezeu prin comuniunea bisericească sacramentală.

Trebuie să vedem o legătură între apariția năzuinței ecumenice a Bisericilor spre unirea între ele, și accentul imperativ cu care Bisericile sînt solicitate de năzuințele omenirii de azi. Nici ecumenismul și nici progresul lui n-ar fi fost cu putință într-o lume statică, adormită în formele moștenite.

Dumnezeu, Care a dat prin lumea de azi premisele și impulsurile pentru năzuințele de apropiere între Biserici, întemeiază speranțele noastre în progresul acestei apropieri. Cu aceste speranțe urăm Centrului ecumenic de la Arnoldsheim cele mai bune succese în munca sa viitoare.

Episcopul Dr. Adolf Wischmann a mulțumit Prea Fericirii Sale pentru propunerea de a se începe un dialog între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din R. F. a Germaniei. Arată că și teo-

logii Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol au început un dialog cu Biserica Evanghelică. Se știe că există o dorință panortodoxă de a începe dialogul cu Protestantismul și acestei dorințe îi corespunde dorința Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei.

A vorbit apoi Episcopul catolic auxiliar Kampen din Lindburg, care sosise între timp și care, mărturisind că a petrecut mulți ani în România, a spus : «Cine a fost o dată în țara Dvs. nu se poate să nu o iubească. Știm că nobilul Dvs. popor alcătuiește o punte spre Occident prin cultura lui. El este o punte și spre poporul german, prin credincioșii luterani din România care vorbesc limba germană și între care — ca între românii ortodocși — am mulți prieteni... Rugăm pe Prea Fericirea Voastră să sprijiniți apropierea dintre Biserici și popoare. Sînt sigur că vizita pe care Prea Fericirea Voastră o faceți Bisericilor creștine din R. F. a Germaniei va promova prietenia dintre poporul german și poporul român».

Tuturor le-a răspuns din nou Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, spunînd : «*Vă mulțumesc din toată inima tuturor pentru dragostea cu care ne-ați întîmpinat. Una din plăcutele surprize în călătoria noastră prin R. F. a Germaniei a fost întîlnirea cu Dvs. Ați cîntat unitar, deși sînteți din diferite părți. Așa cîntă și preoții noștri la cursurile lor de îndrumare misionară și pastorală. Am avut și alte surprize plăcute ; între ele este și declarația Excelenței Sale Episcopul Kampen. Relațiile bune dintre cultele din România reflectă în chip firesc bunele relații dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare*».

În seara aceleiași zile delegația sinodală română a sosit cu mașinile la Baden-Baden.

VIZITAREA CAPELEI ORTODOXE ROMÂNE DIN BADEN-BADEN

Vizita la Primarul orașului Baden-Baden. — Participarea la sfînta liturghie la praznicul Sfintei Paraschiva. — Recepția de la casa parohială. — Vizitarea, în continuare, a unor instituții catolice și evanghelice: Editura teologică Herder, Caritas-Verband, «Das diakonische Werk».

Miercuri, 14 octombrie 1970. — În dimineața acestei zile, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, — însoțit de Dl. Ambasador al României la Bonn, Constantin Oancea, de I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, de Pr. Vasile Ștefan, superiorul capelei ortodoxe române din Baden-Baden, de Dl. Prof. Paul Miron și de atașatul de presă al României la Bonn, Dl. Constantin Pîrvu — a făcut o vizită Primarului orașului Baden-Baden, Dr. Carlein.

Ziarul local «Badisches Tagblatt», din 15 octombrie 1970, scria că în convorbirea prietenească ce a avut loc, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a arătat rolul important ce revine capelei ortodoxe române din Baden-Baden ca punct de contact pe plan bisericesc și uman între poporul român și poporul german. Datorită ecumenismului actual,

această misiune a Parohiei ortodoxe române capătă o și mai mare importanță în acțiunea de adîncire a relațiilor ecumenice și a prieteniei dintre poporul român și cel german. Biserica Ortodoxă Română va promova în viitor această operă și prin schimbul de studenți, de profesori și de preoți. Prea Fericirea Sa a acordat Primarului orașului Baden-Baden diferite daruri și «Crucea patriarhală», iar Primarul a acordat Prea Fericirii Sale «Medalia orașului». Același ziar menționează că «Prea Fericirea Sa, într-o declarație pentru radioul R. F. a Germaniei de sud-est, a spus: «Noi slujitorii Bisericilor creștine putem influența asupra oamenilor politici, ca popoarele lumii în general și poporul german și român în special să-și întindă, peste toate granițele, mîna prieteniei».

După vizita la Primarul orașului Baden-Baden, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și cei ce l-au însoțit în timpul vizitei au asistat la slujba sfintei liturghii săvîrșită în capela ortodoxă română de la Baden-Baden de către P. S. Episcop Teoctist al Aradului, înconjurat de un sobor de preoți. Slujba a fost transmisă la radio, împreună cu explicațiile date în limba germană de Dl. Prof. Paul Miron. Un cor format din doctoranzi români care studiază în continuare teologia la Facultăți de teologie din R. F. a Germaniei și din Franța și din studenți germani care studiază limba română la Universitatea din Freiburg (cu Dl. Prof. Paul Miron), sub conducerea D-nei Tatiana Miron, a dat răspunsurile. Mulți credincioși români și prieteni ai României din R. F. a Germaniei, Franța, Belgia, Austria, au urmărit slujba cu evlavie și interes.

La sfîrșitul sfintei liturghii, superiorul capelei, Pr. Vasile Ștefan, a exprimat bucuria comunității de a avea în mijlocul ei pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, rostind următoarea cuvîntare:

«Prea Fericite Părinte Patriarh,

De sărbătoarea Sfintei Paraschiva, patroana Mitropoliei Moldovei sub a cărei jurisdicție canonică stă această biserică și în ziua în care Prea Fericirea Voastră sărbătoriți împlinirea a 46 ani de la intrarea în cler, avem fericirea de a vă întîmpina cu tradiționalul salut: Bine ați venit în capela ctitorită de fostul domnitor al Moldovei, Mihail Sturdza.

În cei peste 100 de ani de ființare a acestei biserici, sînteți primul Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române și primul Patriarh ortodox care intrați în ea. Dau mărire Celui atotputernic că m-a învrednicit să trăiesc acest moment solemn!

Bucuria noastră e atît de mare, cu cît știm toți cît de mult ați stăruit, în străduința de apropiere între Biserici, pentru reintrarea acestei capele în folosința Bisericii Ortodoxe Române, așa cum au dispus fericiții întru pomenire ctitori, pentru ca să fie nu numai loc de veșnică pomenire pentru ei și nu numai locaș de închinăciune pentru românii aflați pe aceste meleaguri, ci să fie și o legătură continuă între Biserica noastră și Biserica creștină din Germania Federală.

Cu acest prilej, îngăduiți-mi, vă rog, să vă exprim respectuoase mulțumiri pentru daniile cu care ați înzestrat acest așezămînt: veșminte

sfinte, icoane, cărţi de cult şi covoare preţioase, şi pentru înzestrarea locuinţei parohiale cu tot ce era de trebuinţă.

La bucuria noastră participă şi ne cinstesc cu prezenţa lor: reprezentanţi ai conducerii oraşului Baden-Baden, personalităţi proeminente ale oficialităţii, ale vieţii sociale şi culturale, precum şi reprezentanţi ai vieţii bisericeşti de toate confesiunile.

Salutăm în mijlocul nostru prezenţa D-lui Dr. R. Siegel, ca reprezentant al D-lui primar Dr. W. Carlein. Salutăm pe D-l Camill Wurz, preşedintele parlamentului Landului Baden-Würtenberg. Acelaşi salut călduros îl adresăm D-lui Director al staţiunii, Dr. Meier to Bernd, D-lui Director al municipiului Dr. Franz Kleinkopf, precum şi tuturor reprezentanţilor din conducerea acestui oraş. Ne simţim onoraţi de prezenţa D-lui Consul al Franţei, Georges Brun, şi salutăm cu multă bucurie pe sprijinitorii acestui aşezămînt: Prof. univ. Dr. H. Armbruster, Dr. K. Holzschuh şi Dr. L. Schönnel.

Un salut deosebit îndrept spre reprezentanţii vieţii bisericeşti: Dr. A. Rauch, reprezentînd aici pe Excelenţa Sa Episcop Dr. Rudolf Graber, pe Dl. Preşedinte al Consiliului sinodal din acest Land, Dr. Fr. Hermann, reprezentînd pe Excelenţa Sa Episcop J. Brinckhues, pe Decanul bisericii catolice, Hermann Stiyler, pe Decanul bisericii evanghelice, Dr. H. Heinzelmann, şi pe Pastorul Rave, preşedintele cercului ecumenic din acest oraş. Salutăm apoi pe toţi fraţii noştri întru Hristos, preoţii catolici şi evanghelici pentru participarea lor la bucuria noastră, dar şi pentru sentimentele de frăţietate cu care m-au primit în mijlocul lor.

I-am lăsat la urmă pe românii noştri, care alături de mine se simt gazde şi care împreună cu mine vă primim cu toată iubirea şi cu tot respectul cuvenit Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române.

Mulţumindu-vă în numele tuturor pentru bucuria ce ne-aţi prilejuit-o cu această înaltă vizitare, vă rog smerit, Prea Fericite Părinte Patriarh, să ne împărtăşiţi binecuvîntarea arhipăstorească.

În numele Cercului ecumenic din Baden-Baden, Pastorul evanghelic H. Rave a transmis prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian salutul celorlalte culte, rostind următoarele:

«Prea Fericirea Voastră,

În numele Bisericilor creştine din oraşul nostru vă salut în Baden-Baden. Parohiile romano-catolice, vechi-catolice, evanghelico-luterane, evanghelico-metodiste şi evanghelice locale, precum şi parohiile reformate franceze ale comunităţilor militare vă urează din toată inima, o dată cu fraţii lor ortodocşi: Bine aţi venit aici şi împreună cu creştinii ortodocşi se bucură de vizita Dvs. Ca salut aş vrea să vă citesc din cartea de îndrumare zilnică a comunităţilor cuvîntul Sfintei Scripturi, cuvîntul de îndrumare pentru ziua de astăzi, 14 octombrie:

«Bucuratu-m-am şi m-am veselit de bunătatea ta, că ai căutat la întristarea mea şi necazul sufletului meu l-ai cunoscut» (Ps. XXXI, 8; XXX, 7).

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Dl. Episcop Dr. Hermann Dietzfelbinger, președintele Consiliului Bisericii Evanghelice Luterane din R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Dl. Episcop Dr. Adolf Wischmann,
președintele Oficiului relațiilor externe al Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației sinodale împreună cu Dl. Episcop Dr. Adolf Wischmann la Frankfurt am Main, în timpul vizitării Bisericii Evanghelice-Luterane din R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian şi membrii delegaţiei sinodale, vizitînd Editura teologică Herder din Freiburg im Breisgau, în timpul vizitei în R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Episcopul Dr. Joseph Brinkhues al vechilor-catolici, în catedrala Sfîntul Ciprian din Bonn, în timpul vizitării Bisericii Vechi-Catolice din R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian binecuvîntînd pe credincioşi în biserica Sfîntul Ciprian din Bonn, în timpul vizitării Bisericii Vechi-Catolice din R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian, întreţinîndu-se cu Episcopul Dr. Joseph Brinkhues, în timpul vizitării Bisericii Vechi-Catolice din R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian, primind daruri din partea Episcopului Dr. Joseph Brinkhues, în timpul vizitării Bisericii Vechi-Catolice din R. F. a Germaniei

Cînd auzim vorbindu-se de necaz și întristare, ne gîndim la marea catastrofă a inundațiilor care a lovit în primăvara acestui an poporul și parohiile Dvs. Mă bucur să vă pot spune că în rugăciunile noastre toți ne-am gîndit la Dvs. și am încercat puțin să vă ajutăm și material. Noi ne rugăm fierbinte pentru poporul și Biserica Dvs., ca să scape și din acest necaz.

Poate și mai puternică însă este în viața noastră lăuntrică întristarea și necazul, de care suferă întreaga creștinătate, că iubirea se răcește, iar credința e pusă în discuție. Și dacă e așa de greu să fii doar preot al unei parohii, cît de greu trebuie să fie pentru un conducător al unei întregi Biserici. Pentru aceasta vă facem urarea și înălțăm rugăciuni pentru Dvs. ca sub greutatea întregii poveri a funcțiunii ce aveți, să puteți totuși gusta împreună cu noi bucuria bunătății Domnului, în ale Cărui mîini ne simțim toți la adăpost.

În felul acesta ne salutăm unii pe alții pe calea spre patria în care nu va mai exista nici luare de rămas bun, nici străini și nici trădători, pentru că în Hristos sîntem în plinătate acasă.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit cu acest prilej următoarea cuvîntare:

Milostivul Dumnezeu, în Care «viem, ne mișcăm și sîntem» (Fapte XVII, 28), ne-a învrednicit de o mare bucurie duhovnicească, luînd parte la liturghia arhierească, săvîrșită în această ctitorie românească de pe ospitalierul pămînt al Republicii Federale a Germaniei.

Pentru noi, întreită este semnificația acestui important moment. Mai întîi pentru că sfînta liturghie a fost săvîrșită pentru cinstirea Sfintei Cuvioase Paraschiva, a cărei pomenire o face astăzi calendarul ortodox; în al doilea rînd pentru că acest locaș de închinăciune, atît de monumental, ne reîmprospătează amintirea trecutelor relații dintre Biserica și poporul român, de o parte, și Bisericile și poporul german, de altă parte; iar în al treilea rînd pentru că prezența Dvs. și a noastră aici, astăzi, indică atît de grăitor relațiile noastre prezente, gîndurile și idealurile ce ne stăpînesc, ne animă și ne încălzesc inimile pentru viitor. Acestei semnificative trilogii îi închinăm și noi acest scurt cuvînt.

Cuvioasa Maica noastră Paraschiva, cum o numesc cu adîncă evlavie credincioșii Bisericii noastre, Sfînta Paraschiva cea Nouă, cum îi zic aghiografii, spre a o distinge de alte sfinte cu același nume, s-a născut în satul Epivat, nu departe de Constantinopol, și a trăit în cea de a doua jumătate a veacului al XI-lea.

După mulți ani, petrecuți în singurătatea pustiei, s-a întors la Epivat, unde după cîțiva ani, adormind în Domnul, a fost înmormîntată.

Descoperindu-i-se mai tîrziu trupul neatins de putreziciune, a fost așezată, cu mare cinste, în biserica satului natal, unde a rămas pînă în prima jumătate a veacului al XIII-lea, cînd a fost transportată de împăratul românilor și bulgarilor, Ioan Assan, la Tîrnova. Mai tîrziu, din cauza grelelor încercări datorite intrării turcilor în Balcani, Sfintele ei moaște au ajuns la Vidin, în 1393; la Belgrad, în 1398 și la Constanti-

nopol, în 1521. De aici, domnitorul Moldovei, Vasile Lupu, generosul sprijinitor al întregii Ortodoxii, obţinînd asentimentul patriarhului Constantinopolului Partenie şi al întregului său Sinod, moaştele Sfintei Paraschiva au fost aduse cu mare alai de ierarhi răsăriteni şi aşezate, la 14 octombrie 1641, în măreaţa sa ctitorie, existentă şi astăzi, cu hramul Sfinţii Trei Ierarhi din Iaşi, capitala Moldovei. De atunci, data de 14 octombrie a devenit o zi de prăznuire a Sfintei pe plaiurile româneşti şi prilej de pelerinaje şi devoţiuni pentru credincioşi de la cele mai mari depărtări.

Acum 82 de ani — decembrie 1888 — sfintele ei moaşte au fost mutate în catedrala mitropolitană, unde se găsesc şi astăzi. În cele peste trei veacuri ce s-au scurs de la aducerea moaştelor Sfintei Paraschiva la Iaşi, veneraţia credincioşilor pentru ea a sporit şi s-a extins la toată obştea credincioşilor din România, astfel că Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, făcîndu-se ecoul acestor stări de lucruri, — prin hotărîrea de la 28 februarie 1950 şi apoi în toamna anului 1955, cînd au fost canonizaţi, în prezenţa unor strălucite delegaţii de ierarhi ale tuturor Bisericilor Ortodoxe surori, cei dintîi sfinţi români —, a hotărît generalizarea cultului ei, nu numai pe cuprinsul de jurisdicţie al Bisericii noastre, ci şi al celorlalte Biserici Ortodoxe.

În felul acesta, Sfînta Paraschiva a unit şi continuă să unească în rugăciune, în evlavie şi viaţă duhovnicească pe toţi credincioşii Bisericii noastre, şi pe aceştia cu cei ai celorlalte Biserici Ortodoxe din lume.

La 1 noiembrie 1966 s-au împlinit o sută de ani de la sfinţirea acestui sfînt locaş, construit ca necropolă princiară, cunoscută aici sub denumirea de : «Capela românească Sturza».

Parcurgînd studiile istorice mai vechi şi mai recente, ce i s-au închinat la noi, îţi dai uşor seama că această «Fundaţie», în veacul ce s-a scurs, are o istorie nu lipsită de interes, la care au conlucrat armonios cele două părţi interesate : partea germană şi cea română.

Fostul domn al Moldovei, Mihail Sturza (1834—1849), decedat la Baden-Baden la 8 mai 1884, admirînd localitatea Baden-Baden, a ridicat aici între anii 1864—1866 această biserică, cu tot ce o înconjoară şi a dotat-o cu toate cele necesare, precum şi cu o luxoasă vilă în centrul staţiunii. La înălţarea bisericii şi reşedinţei au colaborat arhitecţi locali cu artişti din România şi din alte părţi, sub directa conducere a ctitorului ei.

În vila sa, Sturza primea cele mai ilustre personalităţi politice ale vremii, nădăjduind că într-o zi îşi va recăpăta tronul pierdut, ceea ce nu s-a mai întîmplat, dar prin acţiunea aceasta el a făcut mai cunoscută ţara noastră.

Acum Mihail Sturza îşi doarme somnul veşnic, împreună cu familia, în cripta de sub sfîntul altar al acestei biserici şi noi îi sîntem recunoscători că din averea sa părintească a înălţat acest sfînt locaş, în care credincioşii ortodocşi români din Germania se pot ruga lui Dumnezeu în limba şi după legea lor străbună.

După moartea sa, consiliul de administraţie, alcătuit, potrivit hotărîrilor sale, din autorităţile locale în colaborare cu Mitropolia Moldo-

lei, de care depinde canonic capela pînă astăzi, a asigurat continuitatea vieţii acestei importante «oaze româneşti şi ortodoxe».

Dintre preoţii slujitori români ce s-au perindat pe aici, mai toţi au folosit acest timp pentru a face studii la universităţile din apropiere, ajungînd apoi, la întoarcerea în ţară, să ilustreze unele catedre ale învăţămîntului teologic universitar.

În felul acesta, acest colţ românesc şi ortodox din R. F. a Germaniei şi-a putut împlini nobila sa misiune de inel de legătură şi punct de întîlnire, pe linia credinţei, între cele două popoare şi culturi ale noastre, care au putut duce la rezultate valoroase pentru ambele părţi. Sîntem bucuroşi că este şi astăzi asigurată continuitatea acestei lucrări. Însăşi întîlnirea noastră de azi, în această biserică istorică, constituie un îndemn la promovarea unei colaborări şi mai rodnice între Bisericile noastre.

Noi slujitorii Bisericilor creştine putem să acţionăm cu mijloacele noastre, pe lîngă oamenii politici, ca popoarele lumii în general şi popoarele noastre în special, peste frontierele ce le separă, peste diferenţele de limbă şi de cultură şi peste particularităţile lor istorice, etnice şi politice, să-şi dea mîinile pentru a înfăptui un climat de încredere, respect reciproc, solidaritate umană în abolirea războiului ca mijloc de soluţionare a diferendelor, un climat de pace şi bună înţelegere între toţi oamenii.

În fine, înălţînd rugăciuni pentru odihna repauzaţilor ctitori, slujitori şi ostenitori ai acestui sfînt locaş, astăzi de ziua Sfintei Paraschiva, ocrotitoarea Moldovei, acordînd binecuvîntarea noastră patriarhală tuturor acelora care, prin strădaniile lor, au asigurat acestei «oaze ortodoxe şi româneşti» verigi de legătură dintre Bisericile noastre, să facem cu acest prilej legămînt de a fi osîrdnici ostenitori pentru întărirea prieteniei dintre popoarele noastre şi a dragostei frăţeşti dintre Bisericile noastre.

Mulţumindu-vă călduros pentru cinstea ce ne-aţi făcut de a fi alături de noi în această sărbătoare a Bisericii noastre la sfînta liturghie arhierească, mă rog din toată inima ca binecuvîntarea Domnului să fie şi să rămînă peste noi şi peste lucrarea noastră, cu al Său har şi cu a Sa iubire de oameni. Amin !

După terminarea sfintei slujbe, în casa parohială a «capelei ortodoxe române» a avut loc o recepţie la care au participat mulţi români şi germani prieteni ai României. A participat de asemenea Primarul oraşului Baden-Baden, Dr. Carlein, Consulul francez din oraş, Georges Brun şi Prof. Armbruster de la Universitatea din Mainz, mare sprijinitor al capelei ortodoxe române din Baden-Baden, căruia Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian i-a acordat «Crucea patriarhală» pentru laici.

În după-amiaza zilei, la orele 17, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian împreună cu membrii delegaţiei sinodale a vizitat marea Editură teologică Herder din Freiburg.

Directorul actual al editurii, Prof. Dr. Hermann Herder-Dorneich, a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian un cuvînt de bun-venit, spunînd între altele : «În Ortodoxie Biserica Română are o poziţie deosebită. Ne bucurăm de rolul pe care teologii Dvs. îl au în lumea creştină. Ne bucurăm de ecumenicitatea Prea Fericirii Voastre şi de sprijinul ce-l acordaţi Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Şi Editura Herder are o orientare ecumenică. De 17 ani această casă tipăreşte opere de teologie, care înfăţişează drumul străbătut de teologia şi creştinismul german în această perioadă. Cu mult înainte de Conciliul al II-lea de la Vatican multe opere din Editura noastră au promovat ecumenismul. Revistele noastre, ca «Herder Korrespondentz» şi «Christ in der Gegenwart», au avut un rol esenţial în dezvoltarea legăturilor cu Bisericile Ortodoxe, de care se preocupă îndeaproape. Aş vrea să amintesc, în legătură cu aceasta, cartea *Roma şi Patriarhatele Răsăritului*, care a fost citată şi la Conciliul al II-lea de la Vatican.

Casa Herder desfăşoară o activitate importantă şi la Viena, avînd strînse legături cu Cardinalul Dr. Fr. König. Editura Casei Herder e un membru al Fundaţiei «Pro Oriente» şi deci participă la activitatea acestei Fundaţii pentru strîngerea legăturilor cu Bisericile din Răsărit. Editura noastră a fost întemeiată de un laic şi e condusă şi acum de laici. Dar aceşti laici au toţi studii teologice.

Mulţumim Prea Fericirii Voastre pentru vizita ce ne-aţi făcut. Vă rugăm să ne permiteţi să vă oferim *Enciclopedia Mundi*, în 4 volume, scrisă de cei mai mari teologi, şi cîteva discuri cu liturghia bizantină. Vă rugăm ca la sfîrşitul vizitei în sediul Editurii noastre să faceţi o rugăciune în limba română şi să ne daţi binecuvîntarea Prea Fericirii Voastre».

În răspunsul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus între altele :

În programul vizitei Delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române, destul de încărcat, am considerat că e bine să includem şi o vizită la Editura Dvs. Aducem prin aceasta un omagiu acestei Edituri, care promovează cultura teologică. Aceasta cu atît mai mult cu cît şi teologii noştri se folosesc de cărţile tipărite prin munca Dvs. Clerul şi teologii noştri cunosc contribuţia Dvs. pentru promovarea teologiei creştine. Bibliotecile noastre s-au bucurat de bunăvoinţa Dvs., primind unele din operele editate de această casă. Revistele Dvs. sînt şi ele foarte mult citite de teologii noştri. Ne bucurăm mai ales de importanţa ce o acordaţi noii teologii catolice şi protestante şi operelor de promovare a ecumenismului. Vă mulţumim pentru frumoasa primire ce ne-aţi făcut. Din toată inima vă binecuvîntăm şi încheiem cu cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel : «Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toţi, totdeauna acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

După aceea Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoţit de Dl. Prof. Paul Miron, a făcut o vizită directorului lui CARITAS-Verband,

Hüssler, în spitalul unde se află bolnav, în timp ce ceilalți membri ai delegației sinodale române au vizitat Cercul ecumenic din Freiburg, întemeiat cu 20 de ani în urmă și condus pînă azi de Pastorul Hermann Bujard. Erau de față membri ai Cercului, în frunte cu Pastorul Bujard, animatorul acestui cerc și un mare prieten al României. Aici, după un salut din partea unui reprezentant al Cercului, I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și P.S. Episcop Teoctist al Aradului au mulțumit Cercului ecumenic din Freiburg pentru ajutoarele primite pentru sinistrații din România. Între timp a sosit și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Intorcîndu-se seara la Baden-Baden, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și membrii delegației sinodale au participat la o recepție organizată de capela ortodoxă română din Baden-Baden, în saloanele Brenner's Park-Hotel, la care au participat în jur de 300 de persoane: români din toate părțile R. F. a Germaniei, din Franța, din Belgia, din Austria, reprezentanți ai vieții publice, bisericești, culturale, economice din Baden-Baden, prieteni germani ai României din toată R. F. a Germaniei. A participat, de asemenea, Dl. Ambasador al României la Bonn, Constantin Oancea, Președintele Landtagului din Baden-Wurtenburg, Camil Wurtz. Recepția s-a desfășurat într-o deosebit de caldă atmosferă.

Joi, 15 octombrie 1970. — În cursul dimineții, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și membrii delegației sinodale române s-au deplasat cu mașinile la Stuttgart unde au vizitat «Das diakonische Hilfswerk» (Opera de slujire) a Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei, fiind întîmpinați de personalul acestei instituții, în frunte cu conducătorul ei, Dr. Theodor Schöber, care în cuvîntul de bun-venit a spus, între altele:

«Vizita pe care binevoiți să ne-o faceți vă va ajuta să cunoașteți un aspect important al Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei. Diaconia sau slujirea este o misiune pe care trebuie să o împlinim. Este vîrful avansat al Evangheliei în lume, sau mărturisirea cu fapta a lui Hristos în lume. Credința trebuie să fie dovedită prin dragostea activă de toate zilele.

S-a început aici o importantă lucrare în lume: avem numeroase așezăminte cu caracter social, care activează după un plan de colaborare între Biserică și stat; avem spitale cu 600.000 de paturi, pe care statul le subvenționează uneori, dar conducerea o are Biserica. În R. F. a Germaniei trei sferturi din grădinițele de copii sînt așezăminte bisericești; 40% din spitalele din R. F. a Germaniei aparțin unor organizații caritative ale Bisericii.

Comoara diaconiei noastre o constituie colaboratorii noștri: avem 40.000 de surori de caritate și un foarte mare număr de colaboratori printre bărbați.

În al doilea rînd, desfăşurăm o diaconie în fiecare parohie, unde, în afară de pastoraţie, există şi o diaconie care acordă cea mai mare grijă bătrînilor, incurabililor, infirmilor.
În al treilea rînd, facem o diaconie ecumenică, ce a făcut ca valurile iubirii noastre să ajungă şi în ţara unde păstoriţi Prea Fericirea Voastră. Noi sîntem în legătură cu Biserica Evanghelică din România.
În al patrulea rînd, ne ocupăm de problemele ce frămîntă lumea de azi. În acest sens am organizat acţiunea «Pîine pentru toată lumea» şi am strîns 250.000.000 de mărci pentru această acţiune.
În al cincilea rînd, ne ocupăm cu schimbul de studenţi. Am făcut propuneri în acest sens şi Bisericii Ortodoxe, oferind 5 burse Patriarhiei Ecumenice. Legăturile strînse cu diaconia din R. D. Germană ne-a arătat că diaconia nu e legată de formele politice dintr-o ţară. După inundaţiile din România am avut legături mai bune şi cu Bisericile din România».

În răspunsul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a lăudat activitatea acestei instituţii, care susţine şcoli, spitale şi acordă tot felul de ajutoare. Apoi a arătat că *Biserica noastră a încetat încă de acum 100 de ani de a se mai ocupa de şcoli. În urma secularizării, această sarcină şi-a luat-o statul. Biserica şi-a continuat activitatea în sectorul spitalelor şi azilelor de bătrîni. După al doilea război mondial, statul român şi-a luat şi această sarcină. Proprietăţile ctitoriceşti ale spitalelor au trecut pe seama statului. În general toată asistenţa socială a preluat-o statul. În privinţa aceasta s-a produs o separaţie totală între Biserică şi stat. Biserica se poate ocupa însă de slujitorii ei şi de familiile lor. În acest scop ea a creat sanatorii pentru preoţii şi călugării bătrîni şi pentru salariaţii Bisericii. De asemenea, sanatorii pentru salariatele Bisericii şi pentru călugăriţe. Am înfiinţat sanatorii balneo-climaterice pentru preoţii şi salariaţii Bisericii. În parohii ajutorarea bolnavilor şi a infirmilor o fac comitetele parohiale de femei. La eparhii există Consilii eparhiale care se ocupă cu construirea de biserici, cu restaurarea de mînăstiri etc.*

Aceasta este pe scurt activitatea socială a Bisericii noastre, care înglobează sume destul de importante : pînă la 20—25.000.000 de lei anual, în fiecare Eparhie.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a descris apoi proporţiile catastrofei provocate de inundaţiile din primăvara anului 1970 în România. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a arătat eforturile pe care poporul român le-a depus pentru refacerea instituţiilor, întreprinderilor şi locuinţelor distruse de aceste calamităţi şi cu această ocazie a subliniat totodată dragostea şi preţuirea manifestate faţă de poporul român, de diferite organizaţii de stat sau religioase. Amintim între altele : «Das diakonische Hilfswerk», Consiliul ecumenic al Bisericilor, Federaţia Luterană Mondială etc.

Apoi Prea Fericitul Părinte Patriarh a felicitat pe conducătorii acestei instituţii pentru activitatea pe care ea o îndeplineşte, încheind

cu cuvintele: *Binecuvîntăm din toată inima activitatea instituției Dvs. atît de folositoare pe planul intern și extern. Dacă doriți să știți mai mult despre activitatea socială a Bisericii noastre, vă stăm la dispoziție.*

După aceea Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a acordat unele daruri conducătorului Instituției «Das diaconische Hilfswerk».

Un salariat al Instituției a pus Prea Fericirii Sale următoarea întrebare: «Ați vorbit de Apostolatul social. Vrem să știm cum înțelegeți noțiunea aceasta?»

În răspunsul pe care i l-a dat, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a vorbit mai întîi de organizarea în 1949 a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru preoți, în vederea orientării tuturor preoților asupra caracterului pastorației în noile condiții sociale din țara noastră. A vorbit apoi despre consfătuirile cu conducătorii tuturor cultelor din România:

Ne-am interesat împreună de problema păcii și de combaterea războiului. După al doilea război mondial, în condițiile lăsate de vechiul regim, existau încă în țara noastră unele tensiuni între culte și între poporul român și naționalitățile conlocuitoare.

De aceea, începînd cu anul 1948 s-au inițiat consfătuiri între diferitele Biserici din România. În baza discuțiilor din aceste consfătuiri, ne-am putut stabili, în cadrul noii legi a cultelor, situația Bisericilor noastre în noul stat socialist. Dar întrucît prin lege nu s-a putut face totul pentru armonizarea activității slujitorilor Bisericii cu noile condiții din Statul nostru, am organizat cursurile de îndrumare pentru preoți. Am crezut că e bine să avem un dialog cu preoții noștri, iar ei să aibă la rîndul lor un dialog cu credincioșii asupra problemelor dezbătute la cursuri. Căci Biserica nu se poate izola de problemele sociale ale vremii și ale locului unde e rînduită de Dumnezeu să activeze.

În legătură cu problema inundațiilor, la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. S. Episcop Teoctist al Aradului a descris cum s-a împletit efortul clerului cu al credincioșilor în vremea inundațiilor și după aceea. Eparhia Aradului a adunat atunci 3.000.000 lei ca ajutor. Sumele adunate de toate eparhiile au depășit cifra de 20.000.000 lei.

Consiliul de conducere al Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei, care ținea conferința lunară la Stuttgart, a oferit în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian o masă oficială la hotelul Zeppelin din Stuttgart, la care au participat cei 18 episcopi ai Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei, dintre care menționăm, pe lîngă Președintele Consiliului, Episcopul Bavariei Dr. Hermann Dietzfelbin-

ger, pe Eminența Sa Episcopul Scharf, fost președinte al Consiliului, pe Episcopul Lilje al Hanovrei, alt fost președinte al Consiliului, pe Episcopul Dr. Adolf Wischmann, pe Episcopul Kunst, directorul Biroului Evanghelic din Bonn, Episcopul Wilhelm Niesel etc., precum și alte personalități din Biserica Evanghelică Germană.

În cuvîntul său, adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Episcopul Hermann Dietzfelbinger a spus :

Prea Fericirea Voastră,

Sper că v-ați bucurat de ceea ce ați putut vedea în Biserica Evanghelică din R. F. a Germaniei, iar noi vă asigurăm că, în adevăr, Conferința noastră capătă o strălucire deosebită prin prezența Prea Fericirii Voastre aici.

Am avut ocazia să cunoaștem Biserica Ortodoxă din România. Am luat cunoștință cu interes de viața Bisericii Dvs. și de înțelepciunea cu care o conduceți. Am aflat că atît ajutorul cît și sfatul Prea Fericirii Voastre stau la dispoziția și a altor Biserici din România. Ne bucură și legătura de prietenie pe care o aveți cu Biserica Evanghelică din Transilvania. Am aflat despre puterea liturghiei și a rugăciunii care luminează Biserica Dvs. în toate problemele. Sîntem plini de recunoștință pentru aportul Bisericii Dvs. la creștinismul general, prin felul în care împletiți dogma cu viața.

Sîntem siguri că vom avea rezultate foarte bune de pe urma vizitei Prea Fericirii Voastre la noi și că în viitor vom iniția contacte mai strînse.

Urîndu-Vă o călătorie bună prin R. F. a Germaniei, ne bucurăm că ne-ați dat încă o dată prilejul să vă avem între noi.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în răspunsul său, a mulțumit lui Dumnezeu care a inspirat Bisericilor creștine gîndul bun de a părăsi vechea poziție de polemică și de critică și de a se strădui pentru apropierea lor, de a dezvolta între ele sentimente de prețuire și de frățietate. Aceasta a făcut posibilă toată mișcarea ecumenică de azi. Tot aceasta a făcut posibilă vizita multor reprezentanți ai Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei în România și vizita de acum a unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, condusă de Întîistătătorul ei în R. F. a Germaniei. *Sperăm că, urmînd această cale, Dumnezeu va face cu putință ca nu peste mult timp să fie început un dialog între Protestantism și Ortodoxie în general și Ortodoxia română în special. Biserica Ortodoxă Română este pregătită pentru acest dialog, căci s-a deprins la aceasta prin relațiile de prietenie și conversații teologice fructuoase cu Protestantismul, prin Biserica Evanghelică din România.*

În încheiere, Prea Fericirea Sa a mulțumit încă o dată pentru dragostea cu care a fost primită delegația sinodală română și a urat Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei activitate rodnică și propășire în bunele relații cu Ortodoxia în general și cu Biserica Ortodoxă Română în special.

VIZITAREA BISERICII VECHE-CATOLICĂ DIN R. F. A GERMANIEI

Primirea în biserica Sfîntul Ciprian din Bonn. — Vizitarea Birourilor episcopilor catolici din Bonn. — Recepția oferită de Guvernul federal în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian. — Primirea oficială la reședința Episcopului vechi-catolic din Bonn.

În seara zilei de 15 octombrie delegația a ajuns cu trenul la Bonn.

Vineri, 16 octombrie 1970. — În cursul dimineții, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost întîmpinat, în biserica Sfîntul Ciprian din orașul Bonn, de Excelența Sa Episcopul vechilor-catolici din R. F. a Germaniei, Joseph Brinkhues, înconjurat de preoți și credincioși, precum și de diferie personalități vechi-catolice, între care cunoscutul profesor universitar din Bonn, Küppers.

Episcopul Joseph Brinkhues a rostit următorul cuvînt de bun-venit :

Prea Fericirea Voastră, Prea onorați membri ai delegației ortodoxe române, iubiți frați și surori în Domnul,

Cu foarte mare bucurie și cu adîncă recunoștință către Dumnezeu salut pe Prea Fericirea Voastră și pe prea onorații Episcopi și teologi ai delegației Voastre, în numele tuturor episcopilor, preoților, diaconilor și credincioșilor Bisericii Vechi-Catolice din R. F. a Germaniei și vă spun din inimă : «Bine ați venit aici în Bonn, în orașul Conferințelor de unire între Bisericile Ortodoxe și Vechi-Catolice».

Pentru Biserica Veche-Catolică, mult dorita vizită a Prea Fericirii Voastre este un semn al deosebitei legături care există de mult între Bisericile noastre.

După ce în anul 1871 Congresul vechilor-catolici ținut la München a exprimat speranța unei reuniri cu Bisericile Ortodoxe ale Răsăritului, dat fiind că despărțirea nu e întemeiată pe nici o deosebire dogmatică de neînlăturat, au început în anii 1874—1875 aici în Bonn, sub conducerea marelui teolog Ignaz von Döllinger, conferințe de unire, care apoi în anii dintre 1892—1913 și mai pe urmă în 1931 și-au aflat tot în Bonn o continuare prin numeroase conversații între episcopii și teologii Bisericilor noastre. Ca rezultat al lor s-a putut stabili că între Bisericile Ortodoxe ale Răsăritului și Bisericile Vechi-Catolice există un acord în toate chestiunile esențiale ale credinței.

Pe acest temei episcopul Adolf Küry din Biserica Veche-Catolică din Elveția a propus la tratativele Comisiei mixte ortodoxă-vechecatolică din octombrie 1931 de la Bonn, la care era reprezentată și Patriarhia Română, stabilirea comuniunii sacramentale reciproce, iar mitropolitul Ghermanos, reprezentantul Patriarhului ecumenic, a declarat că e gata să prezinte această propunere unui Sinod panortodox.

Mulțumim lui Dumnezeu că la prima Conferință Panortodoxă de la Rodos (1961) s-a hotărît privitor la raportul cu Bisericile Vechi-Catolice să se promoveze relațiile reciproce în spiritul conversațiilor purtate pînă atunci și să se formeze o comisie teologică interortodoxă

pentru continuarea dialogului între Bisericile Ortodoxe şi Bisericile Vechi-Catolice.

Azi şi în acest ceas se întruneşte la Chambesy-Geneva din nou această Comisie teologică interortodoxă pentru pregătirea dialogului cu Bisericile Vechi-Catolice, la care Prea Fericirea Voastră a trimis doi profesori de teologie. Noi ne rugăm cu stăruinţă lui Dumnezeu ca conversaţiile de la Chambesy şi cele ce vor mai urma să ne ducă cu noi paşi înainte în sensul realizării deplinei noastre comuniuni bisericeşti.

Fie ca şi convorbirea pe care o vom avea azi după amiază cu Prea Fericirea Voastră şi cu însoţitorii Prea Fericirii Voastre să ne fie de un nou ajutor în acest scop. De la început Bisericile Vechi-Catolice au afirmat cu tărie că reunirea Bisericilor despărţite, aşa cum o doreşte Iisus Hristos, nu e posibilă decît pe temelia Bisericii vechi şi nedespărţite şi pe rînduielile ei fundamentale.

Fie ca şi noi toţi să creştem tot mai mult şi să ne găsim unii pe alţii în harul Domnului nostru Iisus Hristos, în dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi în împărtăşirea Sfîntului Duh, ca să putem împlini misiunea ce ne-a dat-o Domnul în această lume şi pentru această lume.

Dorim ca activitatea Prea Fericirii Voastre pentru Biserica Ortodoxă din România şi pentru tot poporul român să fie o activitate îmbelşugat-binecuvîntată de Dumnezeu.

O dorim aceasta pentru Prea Fericirea Voastră din toată inima.

În numele Mitropolitului Iacobos, Exarhul Patriarhiei Ecumenice pentru R. F. a Germaniei, plecat la Geneva pentru a reprezenta Patriarhia Ecumenică la lucrările Comisiei teologice interortodoxe pentru pregătirea dialogului cu anglicanii şi cu vechii-catolici, a salutat pe Prea Fericirea Sa Arhimandritul Macarios.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns cu următoarea cuvîntare :

Prea Sfinţia Voastră, Domnule Episcop,

Sîntem bucuroşi că din prilejul vizitei ce facem Bisericii Romano-Catolice şi Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei, putem da urmare şi amabilei invitaţii ce ne-aţi făcut de a vizita pe Prea Sfinţia Voastră, în calitate de Conducător al Bisericii vechilor catolici din R. F. a Germaniei.

Biserica Ortodoxă Română a urmărit, împreună cu toate Bisericile Ortodoxe Autocefale, cu deosebită atenţie, dezvoltarea Mişcării vechilor catolici, căci ea reprezenta tendinţa unor spirite alese ale creştinismului apusean de a regăsi Biserica nedespărţită din primele veacuri creştine. De aceea Biserica Ortodoxă Română a trimis doi episcopi ai ei, membri ai Sfîntului Sinod român, la Congresul vechilor-catolici de la Bonn, din 1875, iar un mitropolit al Bisericii Ortodoxe Române a participat la Congresul vechilor-catolici din 1931, unde s-au făcut noi paşi în apropierea Bisericii Veche-Catolică de Ortodoxie.

În ultimul timp, amploarea pe care a luat-o ecumenismul creștin a dat un nou impuls și străduințelor de apropiere și de unire între Biserica Ortodoxă și Comuniunea bisericească a vechilor catolici. O Comisie teologică interortodoxă, instituită în baza hotărîrii celei de a treia Conferințe Panortodoxe de la Rodos (din 1964), pentru stabilirea temelor pentru pregătirea dialogului cu vechii-catolici, s-a întrunit la Belgrad în septembrie 1966. Biserica Ortodoxă Română și-a trimis și ea delegații săi la această Comisie. Comisia a stabilit, o dată cu punctele în care cele două Biserici sînt de acord, și toate acele puncte care necesită încă lămuriri în dialogul care va începe. Aceste puncte au fost repartizate diferitelor Biserici Ortodoxe spre studiu. Cele repartizate Bisericii Ortodoxe Române au fost deja studiate de teologii români și rezultatele acestor studii au fost publicate în revistele Bisericii noastre.

Comisia teologică interortodoxă întrunită la Belgrad și-a exprimat dorința ca Comunitatea bisericească a vechilor-catolici să întocmească o expunere integrală și oficială a credinței acestei Comunități, pe care s-o facă cunoscută Bisericilor Ortodoxe. Sîntem informați că o asemenea expunere a fost prezentată de o delegație de episcopi vechi-catolici Patriarhiei de Constantinopol în iunie 1970. Îndată ce va primi un exemplar al acestei expuneri, Biserica Ortodoxă Română va proceda la studierea și de către teologii români. Și sperăm să găsim în ea răspunsurile mulțumitoare la neclaritățile pe care Comisia teologică interortodoxă de la Belgrad le-a găsit în anumite puncte doctrinare ale Comunității bisericești a vechilor-catolici.

Era firesc ca înainte ca Mișcarea ecumenică să fi angajat întreaga lume creștină din Occident, vechii-catolici să fi simțit anumite greutăți în voința lor de apropiere de Biserica Ortodoxă, care a trăit secole de-a rîndul într-un spațiu geografic și în condiții istorice deosebite de cele ale creștinismului occidental. Dar azi cînd toate Bisericile creștine se simt îndemnate să realizeze o apropiere între ele, cu toate deosebirile de tradiții istorice și geografice dintre ele, Biserica Veche-Catolică se simte și ea ușurată în efortul de a uni străduința ei de a redescoperi în doctrină și practică Biserica nedivizată, cu străduința de a se apropia de Biserica Ortodoxă. Și sperăm că ea va merge în fruntea Bisericilor din Occident în această străduință.

Biserica Ortodoxă a luat act cu simpatie, încă de la 1870, de voința Mișcării vechilor-catolici de a restabili în Occident creștinismul Bisericii nedivizate; de aceea, la diferitele congrese și conferințe pe care această Mișcare le-a ținut, delegații ortodocși s-au străduit să ajute acestei Mișcări să regăsească în mod real și autentic doctrina, practica tainelor și organizarea canonică a Bisericii Apusene din primul mileniu creștin, care era una cu Biserica din Răsărit, a cărei urmașă fidelă a rămas Biserica Ortodoxă. Ortodoxia s-a bucurat de această străduință a vechilor-catolici, pentru că ea a fost totdeauna de părere că reunirea Bisericilor nu se poate înfăptui decît printr-o revenire a tu-

turor la doctrina, la practica tainelor și la organizarea canonică fundamentală a Bisericii nedivizate din primul mileniu creștin.

Dar Biserica Ortodoxă, afirmînd necesitatea restabilirii unității doctrinare, sacramentale și canonic-organizatorice din primul mileniu creștin, nu poate să nu țină seama totodată de două lucruri:

— În primul rînd, împrejurarea că creștinismul apusean și-a avut chiar în primul mileniu creștin anumite caracteristici proprii și de aceea, cerînd creștinilor apuseni și în speță vechilor-catolici o reîntoarcere la tot ceea ce a reprezentat esențial Biserica nedivizată din primul mileniu, nu le cere ca ei să se încadreze întru totul în Ortodoxia orientală. A pretinde aceasta de la vechii-catolici și de la oricare mișcare creștină occidentală de revenire la Biserica nedivizată, a le pretinde adică acelor creștini acceptarea tuturor detaliilor de cult și de organizare proprii Ortodoxiei, ar însemna să facă cu totul și definitiv imposibilă refacerea unității creștine. Creștinii occidentali au trecut secole îndelungate printr-o experiență deosebită, ale cărei urmări nu pot fi șterse cu totul din ființa lor.

— În al doilea rînd, împrejurarea — de care Ortodoxia nu poate să nu țină seama — că vechii-catolici trăiesc azi o epocă în multe privințe deosebită de cea a creștinismului din primul mileniu creștin. Pretutindeni creștinii de azi sînt confruntați cu alte probleme decît cele din primul mileniu creștin, cărora trebuie să le facă față cu alte metode, cu alte moduri de interpretare, de exprimare și de aplicare a doctrinei creștine și a mijloacelor de mîntuire ale Bisericii. Se vorbește, și pe drept cuvînt, de un «aggiornamento» al Bisericii la timpul de azi. El nu poate fi nesocotit nici în dialogul dintre Biserici, dialog purtat în scopul apropierii între ele.

Se poate spune că responsabilitatea Bisericilor creștine față de lume este cu mult mai mare într-o vreme ca a noastră, cînd omenirea, socotindu-se ieșită din starea de minorat spiritual, nu mai ia act de prezența și de lucrarea unei Biserici care nu știe să pună cu tărie în relief utilitatea față de năzuințele ei contemporane. Această conștiință a responsabilității sporite față de lume se reflectă și în programul Congresului din septembrie anul acesta al vechilor-catolici.

Noi, ortodocșii, avem deplina înțelegere pentru această conștiință a unei responsabilități sporite, pentru că și noi trăim azi o asemenea responsabilitate sporită. Iar această responsabilitate sporită a vechilor-catolici și a noastră față de lume e un nou teren de întîlnire între Bisericile noastre, un nou impuls pentru a se apropia deocamdată în colaborare și apoi, în mod treptat, în toate punctele de credință. Prezența delegatului I.P.S. Mitropolit ortodox Iacobos, Arhimandritul Macarios, alături de Prea Sfinția Voastră, la această ocazie a întîlnirii noastre, constituie o dovadă în plus a apropierii deosebite care există de pe acum între Biserica Ortodoxă și Biserica Veche-Catolică.

Fie ca Dumnezeul unității și al iubirii de oameni, manifestate prin Iisus Hristos, să ne ajute să înaintăm pe drumul colaborării și al înțelegerii, pînă la unirea deplină.

Între orele 10,30—11,30 Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu membrii delegației sinodale române, însoțiți de Dl. Ambasador al Republicii Socialiste România la Bonn, Constantin Oancea, au fost primiți de către Dl. Președinte al Republicii Federale a Germaniei, Dr. Gustav Heinemann.

În convorbirea care a avut loc cu această ocazie, Dl. Președinte Dr. Gustav Heinemann a spus între altele că vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian prezintă o deosebită importanță și pentru întărirea legăturilor între cele două state. A anunțat apoi că va veni în România, ca invitat al Guvernului nostru. Apoi a accentuat importanța *Declarației Bisericii Evanghelice* din Adunarea de la Stuttgart de acum 25 de ani, în care Protestantismul german a afirmat că are și o datorie de ordin politic, pentru a nu se mai repeta în Germania situații ca cele de după primul război mondial. Această declarație a dat o bază mai serioasă participării Bisericilor Protestante la acțiunea Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

După aceea delegația română a vizitat Biroul episcopilor catolici din Bonn, care reprezintă interesele diecezelor catolice din Germania pe lîngă guvernul federal, unde Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost salutat de Mgr Wilhelm Wöste, conducătorul acestui birou, și de colaboratorii săi. Mgr Wöste a spus în esență :

«Ne exprimăm bucuria pentru vizita ce faceți conducătorilor bisericești și de stat ai țării noastre. Cu această ocazie ne aducem aminte că România a fost ocupată în al doilea război mondial de trupele naziste, ceea ce a pricinuit poporului Dvs. neplăceri care poate nu s-au uitat. Vizita Prea Fericirii Voastre dovedește că au început să se construiască punți de la stat la stat, de la Biserică la Biserică, de la popor la popor. Faptul că sînteți oaspetele tuturor Bisericilor din R. F. a Germaniei e un semn că Bisericile de aici se apropie din ce în ce mai mult între ele. Acum Patriarhul celei mai mari Biserici din România construiește o punte și între cultele din țara Dvs. și a noastră.

Casa aceasta este casa de legătură între Episcopatul catolic și oficiile guvernamentale din Bonn. În primul rînd noi prezentăm Guvernului federal intențiile și problemele Bisericii Catolice, iar în al doilea rînd Biroul nostru colaborează cu statul în problemele legate de om. De multe ori ni se cere ajutorul nu numai pentru oamenii din a treia lume, ci din toate părțile.

Dorim ca legăturile ce se inițiază acum să se dezvolte. Sperăm să găsim drumuri comune pentru o colaborare între Bisericile din țara Dvs. și între cele din țara noastră».

În răspunsul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus între altele :

Ne aflăm printre Dvs. pentru că la a treia Conferință Panortodoxă de la Rodos (1964) delegația Bisericii Ortodoxe Române, în baza mandatului ce l-a avut de la Sfîntul nostru Sinod, a făcut propunerea ca

Bisericile Ortodoxe autocefale să fie libere să aibă contacte cu Biserica Romano-Catolică din diferite ţări. Întrucît dialogul teologic-dogmatic nu are perspective de grabnică înfăptuire, am propus o colaborare în care să se studieze problemele practice ce se pun creştinismului azi şi care cer un răspuns comun şi grabnic din partea tuturor creştinilor. Propunerea română a fost acceptată. La sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care a avut loc la Enugu (Nigeria), unde au fost şi delegaţi romano-catolici, ideea relaţiilor cu Biserica Romano-Catolică a evoluat pînă la constituirea unui Grup mixt de lucru format din reprezentanţi ai Consiliului Ecumenic şi ai Bisericii Romano-Catolice.

În acest sens, noi am avut primele contacte cu Eminenţa Sa Cardinalul Dr. Fr. König, Arhiepiscop al Vienei şi Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria, prin vizite reciproce. Cine a citit declaraţiile făcute cu acea ocazie a putut să vadă poziţia Bisericii Ortodoxe Române. Noi am propus să promovăm unitatea în diversitate, lăsînd la o parte punctele care ne deosebesc prea mult şi apropiindu-ne în cele posibil de reconciliat şi mai ales în colaborare în problemele practice. Prin respectul reciproc şi prin această colaborare între ele, Bisericile se vor putea apropia mai repede, pentru că astfel vom putea ajunge la crearea unui for interbisericesc, prin analogie cu Organizaţia Naţiunilor Unite. În felul acesta se pot realiza multe lucruri, îndeosebi în latura creştinismului practic, ceea ce ne va ajuta să învăţăm mult unii de la alţii. Pe linia aceasta ne aflăm noi aici ca oaspeţi ai Bisericilor din R. F. a Germaniei.

Am mai făcut asemenea vizite în Anglia, Armenia, India, Etiopia şi rezultatul acestor vizite a fost făcut cunoscut tuturor Bisericilor Ortodoxe autocefale, ca să le discute. Am primit din toate părţile mărturisirea regretului că unii capi de Biserici fiind prea vîrstnici, nu pot face şi ei asemenea vizite.

În convorbirea avută cu Eminenţa Sa Cardinalul Dr. Julius Döpfner, unul din puncte a fost şi acela de a ne strădui spre o unitate în diversitate. Am realizat şi unele acorduri în ce priveşte schimbul de profesori, de studenţi, de reviste, de vizite între episcopi. Dezvoltăm relaţii în spirit ecumenic şi cu Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea, prin scrisori irenice. De asemenea avem legături cu Secretariatul Vaticanului pentru unitatea creştinilor. Considerăm că sînt folositoare şi relaţiile la nivelul cel mai înalt între Sanctităţile lor Papa şi Patriarhul de Constantinopol, în vreme ce noi ca Biserici naţionale e bine să avem contacte cu Conferinţele episcopale din diferite ţări.

În ce priveşte rolul pe care-l împlineşte Biroul Dvs., vă putem spune că şi noi avem un Consiliu al cultelor religioase din ţara noastră, înfiinţat încă de acum 22 de ani. Acest Consiliu se întruneşte des şi examinează interesele cultelor în raport cu Statul şi în mod comun ne-am străduit ca atît interesele fiecărui cult cît şi cele comune tuturor cultelor să fie satisfăcute.

La cererea Bisericilor Ortodoxe Române, toate cultele din țara noastră au fost puse pe picior de egalitate. Nici unul nu e cult de stat, dar nici unul nu e despărțit de stat. Noua poziție juridică a cultelor în Statul român și-au lămurit-o ele în colaborare cu statul, prin Departamentul Cultelor. În cadrul acestui Departament ființează Consiliul Consultativ al Cultelor din care fac parte șefii tuturor cultelor. Activitatea acestui Departament constă în a promova bunele raporturi dintre culte și stat.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit apoi, ca pretutindeni, unele cadouri conducătorului Biroului episcopilor catolici din Bonn. În acest timp a sosit și reprezentantul nunțiului papal de la Bonn, Mgr Carlo Magno.

*

În cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, conducătorul Oficiului de presă și informații al Guvernului federal, Dl. Secretar de Stat Conrad Ahlers, a oferit o masă oficială la restaurantul din castelul Godesburg situat pe un vîrf care străjuiește pe partea dreaptă Rinul și orașul Bonn. Au participat, pe lîngă membrii delegației sinodale române, Dl. Ambasador al Republicii Socialiste România la Bonn, Constantin Oancea, reprezentanții Bisericilor din R. F. a Germaniei, demnitari ai Oficiului guvernamental de presă și informații.

În timpul mesei, Dl. Conrad Ahlers a toastat pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, spunînd între altele :

Prezența Prea Fericirii Voastre, Patriarhul Bisericii Ortodoxe a României, în Bonn, este pentru mine un prilej fericit de-a prezenta Prea Fericirii Voastre și celor care vă însoțesc salutul de bun-venit al Guvernului federal al R. F. a Germaniei. Ne bucurăm că Prea Fericirea Voastră ați putut da urmare invitațiilor de a veni în R. F. a Germaniei. Din fericire, datorită în bună parte și D-lui Ambasador al R. S. România în R. F. a Germaniei, se văd roade bune în relațiile noastre. Mulți germani au vizitat România. Am avut și eu această fericire, fiind invitat de Guvernul român, care mi-a dat putința să văd și mînăstirile din Moldova și trebuie să mărturisesc că puține mînăstiri m-au impresionat atît de mult, nu numai ca monumente, cît prin viața spirituală din ele.

Sute de mii de germani vizitează România, căci țara Dvs. este foarte cunoscută acum ; ei sînt primiți foarte ospitalier și eu vă mulțumesc pentru aceasta. Așa se explică ajutoarele care au pornit din R. F. a Germaniei către România, după catastrofa de acolo. E o dorință a poporului german de a înțelege din ce în ce mai bine poporul român.

Mai sînt multe primejdii în lume ; dar în solidaritate le vom rezolva.

În ceea ce vă privește, Prea Fericite, cunoaștem misiunea ecumenică pe care v-ați asumat-o. Nici o altă Biserică n-a căpătat o importanță ecumenică atît de mare ca Biserica Ortodoxă Română.

Ca semn al prețuirii noastre față de Prea Fericirea Voastră aș vrea să vă ofer o reproducere după un Evangheliar *scris pe la 830 în Mînăstirea Lorsch lîngă Worms, din care o parte a ajuns în biblioteca din*

Alba Iulia, ceea ce constituie dovada relaţiilor culturale din trecut între ţările noastre. Această parte, prin bunăvoinţa Guvernului român, a fost trimisă la expoziţia de la Aachen din 1965 cu privire la Carol cel Mare şi ni s-a îngăduit să o reproducem, completînd-o cu cealaltă parte, care s-a păstrat în Biblioteca Vatican.

Prea Fericirea Voastră, vă spun încă o dată: Bine aţi venit în Republica Federală a Germaniei. Iar pe Dvs., oaspeţi germani ai mei, vă invit să uraţi împreună cu mine îndelungă sănătate Înaltului nostru oaspete, Prea Fericitul Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române, propăşire Republicii Socialiste România, Preşedintelui ei, Guvernului şi poporului ei, şi pentru creşterea prieteniei dintre popoarele noastre.

Răspunzînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus între altele:

Ne aflăm aici ca invitaţi ai Eminenţei Sale Cardinalului Dr. Julius Döpfner, Conducătorul Bisericii Romano-Catolice, ai conducătorilor Bisericii Evanghelice şi ai Excelenţei Sale Episcopului vechilor-catolici. Îmi îndrept cuvîntul de mulţumire către Guvernul Republicii Federale a Germaniei pentru grija pe care ne-a purtat-o de-a lungul călătoriei noastre. Vă mulţumesc pentru aprecierile ce le-aţi făcut cu privire la vizita noastră.

Am urmărit prin această vizită două scopuri principale: unul bisericesc: să stabilim contacte între Bisericile noastre, în convingerea că Bisericile pot contribui la rezolvarea problemelor lumii de azi. Al doilea obiectiv al vizitei noastre a fost: să contribuim la apropierea între popoarele noastre, să ne convingem unii pe alţii de dragostea şi de respectul reciproc.

Ar fi greu să enumerăm toate impresiile noastre din călătoria aceasta. Dar am găsit inimi calde peste tot, în cler şi în popor.

Dacă fiecare om are şi pasiuni, am şi eu două: pentru flori şi pentru muzică. Pasiunea pentru muzică mi-a fost satisfăcută, ascultînd o frumoasă misă catolică în Regensburg, unde corul împreună cu poporul au dat răspunsuri foarte frumoase. În ce priveşte cealaltă pasiune, credeam că Bucureştiul este oraşul florilor. Dar constat că oraşele din R. F. a Germaniei cultivă şi ele florile. Pretutindeni mesele au fost împodobite cu flori, arătînd inima caldă cu care am fost primiţi. Dar buchetele de flori realizează şi o armonie frumoasă între culorile variate ale florilor din care se compun. Ele reprezintă astfel frumuseţea şi armonia în diversitate a Bisericilor, pentru care noi ne străduim.

Vă rugăm, Domnule Secretar de Stat, să vă faceţi interpretul mulţumirilor noastre pe lîngă onoratul Guvern federal, pentru cinstirea ce ne-a acordat. Noi credem că contribuţia noastră la dezvoltarea bunelor raporturi între popoarele noastre nu se va limita la această vizită, ci ea va fi sporită prin adeziunea tuturor credincioşilor noştri. Prietenia dintre Bisericile noastre va însemna şi o prietenie între popoarele noastre.

Primirea Prea Fericitului Patriarh Justinian de către Dl. Preşedinte al Republicii Federale a Germaniei, Dr. Gustav Heinemann

Prea Fericitul Patriarh Justinian se întreține cu Dl. Președinte al Republicii Federale a Germaniei, Dr. Gustav Heinemann

Prea Fericitul Patriarh Justinian se întreține cu Dl. Secretar de Stat, Conrad Ahlers, în timpul mesei oficiale dată în cinstea Prea Fericirii Sale de către Oficiul de presă și informații al Guvernului R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian şi Dl. Ambasador Constantin Oancea, primind pe invitaţi la recepţia dată la Ambasada română de la Köln, în timpul vizitei oficiale în R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Dl. Ambasador Constantin Oancea, întreținîndu-se cu delegatul Ministrului de externe vest-german, la recepția dată la Ambasada română de la Köln, în timpul vizitei oficiale în R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Dl. Ambasador Constantin Oancea, primind pe Directorul Secției de radio din Köln, Dl. Leo Walthermann cu soția, la recepția dată la Ambasada română din Köln, în timpul vizitei oficiale în R. F. a Germaniei

Prea Fericitul Patriarh Justinian şi Dl. Ambasador Constantin Oancea, se întreţin cu P.C. Pr. Stavrofor Wilhelm Nyssen şi cu P.C. Protosinghel Daniil Gelsi, la recepţia de la Ambasada română din Köln

Prea Fericitul Patriarh Justinian, făcînd declaraţii în timpul vizitării Postului de radio vest-german din Köln

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit apoi D-lui Secretar de Stat cîteva daruri. În aceeaşi zi, la orele 17, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a vizitat, la reşedinţa sa, pe Episcopul vechi-catolic, Joseph Brinkhues, unde era şi profesorul universitar Küpers şi mai mulţi demnitari bisericeşti.

Excelenţa Sa Episcopul Brinkhues a întîmpinat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh cu următoarele cuvinte de bun-venit :

Ştim că Bisericile pot face foarte mult pentru apropierea între popoare. La 21 iunie 1970, Conferinţa Episcopilor vechi-catolici din lume a trimis la Patriarhul ecumenic Atenagora o delegaţie, din care am făcut parte şi eu, pentru a-i înmîna Mărturisirea de credinţă *veche-catolică, întocmită în ultima vreme, la dorinţa Comisiei teologice interortodoxe pentru pregătirea dialogului cu vechii-catolici, care a avut loc la Belgrad în 1966, împreună cu alte documente, pentru a da un nou impuls convorbirilor dintre Bisericile noastre. Vă oferim acum şi Prea Fericirii Voastre un exemplar al acestei* Mărturisiri de credinţă, *împreună cu* Declaraţia de la Utrecht.

Pentru dezvoltarea relaţiilor dintre Bisericile noastre, oferim o bursă pentru un student român în teologie, pentru a studia la Facultatea de teologie din Bonn. Studentul va locui în căminul nostru studenţesc din Bonn. Sper că şi prin aceasta legăturile între Bisericile noastre se vor adînci şi întări.

Episcopul Joseph Brinkhues a dăruit apoi Prea Fericirii Sale o carte cu cîntările liturgice ale Bisericii Veche-Catolică.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns la cuvîntul de bun-venit, mulţumind şi afirmînd principiul unităţii în diversitate.

Numai aşa Bisericile pot conlucra pe bază de egalitate şi respect reciproc, fără prozelitism, adică fără să se cheme unii pe alţii în «staulul» lor. Regretăm că n-am cunoscut Mărturisirea de credinţă *trimisă de Biserica Veche-Catolică la Constantinopol. Am fi avut o bază foarte bună pentru discuţii cu acest prilej. Ea este în discuţia reprezentanţilor Bisericilor Ortodoxe întruniţi acum la Geneva, unde participă şi doi teologi români. Ne-aţi dat acum un exemplar şi nouă. Teologii noştri vor examina în mod ecumenic această* Mărturisire de credinţă. *De acum încolo Bisericile noastre se vor simţi şi mai aproape una de alta. Dialogul dintre noi va duce însă mai repede la unitate în diversitate decît la unire. Să colaborăm deci în iubire pentru problemele care i se pun omenirii de azi.*

Folosesc prilejul acesta ca, o dată cu schimbul de studenţi propus, să propun să facem şi un schimb de profesori. După ce vom studia această Mărturisire, *vom trimite o invitaţie pentru doi profesori vechi-catolici de teologie, ca să vină să discute cu teologii noştri. Vă invităm şi pe Prea Sfinţia Voastră să vizitaţi Biserica noastră în anul care vine. Să fiţi oaspetele nostru împreună cu o delegaţie pe care o veţi alege. Astfel prin dialog vom merge mai repede spre unitate.*

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit apoi Excelenței Sale Episcopului Brinkhues unele daruri, între care un potir, «ca simbol al nădejdilor noastre de comuniune».

Seara a avut loc în casa Ambasadei române din Köln o recepție organizată în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, de Dl. Ambasador Constantin Oancea. Au participat mulți reprezentanți ai Bisericilor, ai vieții politice, culturale, economice germane, ziariști.

În timpul recepției, fiind solicitat de numeroși ziariști prezenți să le răspundă la unele întrebări, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut următoarea *Declarație* :

Exprimăm călduroase mulțumiri reprezentanților Presei, pentru fericitul prilej ce ni se dă de a înfățișa în cîteva cuvinte unele considerații în legătură cu relațiile bilaterale pe care le întreține Biserica Ortodoxă Română cu celelalte Biserici creștine și în legătură cu vizita noastră la Biserica Romano-Catolică, Biserica Evanghelică și Biserica Veche-Catolică din R. F. a Germaniei, ca urmare a invitațiilor frățești făcute de Eminența Sa Cardinalul Dr. Julius Döpfner, de Dl. Episcop-Președinte Hermann Dietzfelbinger și de Prea Sfințitul Episcop Dr. Joseph Brinkhues.

Mărturisim de la început că noi socotim această vizită ca un moment de deosebită importanță și dorim ca ea să se înscrie pe linia eforturilor ecumeniste contemporane, care se depun pentru apropierea Bisericilor creștine și pentru crearea unui climat cît mai favorabil înțelegerii și cooperării dintre toate Bisericile creștine, pentru examinarea și soluționarea multiplelor probleme ce se pun creștinismului vremurilor noastre.

În fruntea acestor probleme se situează, fără îndoială, problema unității Bisericii creștine, care formează în prezent una din preocupările de căpetenie ale întregii creștinătăți. Conștientă de datoria imperioasă pe care o avem toți pentru atingerea acestui înalt țel, Biserica Ortodoxă Română a desfășurat, mai ales în vremea din urmă, prin ierarhii, clerul și credincioșii săi, o activitate neobosită, în dorința de a sluji refacerea unității Bisericii Mîntuitorului Iisus Hristos, cea «una, sfîntă, sobornicească și apostolească», pentru împlinirea poruncii Mîntuitorului «ca toți să fie una» (Ioan XVII, 21).

În această privință acțiunile și eforturile sfintei noastre Biserici s-au îndreptat nu numai spre cultivarea firească și tradițională a legăturilor interortodoxe, ci și spre deschiderea și adîncirea relațiilor cu toate celelalte Biserici creștine. Urmînd pe linia acestor neîntrerupte și susținute preocupări, Biserica Ortodoxă Română face astăzi parte din Consiliul Ecumenic al Bisericilor, din Conferința Bisericilor Europene, precum și din alte organizații creștine, în care reprezentanții noștri — ierarhi și teologi — se străduiesc, cu toată convingerea, să contribuie la toate acțiunile menite să apropie pe slujitorii și credincioșii diferitelor confesiuni creștine și să găsească pe de o parte mijloace comune pentru împlinirea comandamentelor evanghelice, iar pe de altă parte să sprijine, cu puteri unite, de pe poziția Bisericii Mîntuitorului Iisus Hristos, toate marile nă-

zuințe ale omenirii actuale pentru pace, pentru dreptate socială, pentru libertate, progres și fericire.

În aceste acțiuni, noi am lucrat întotdeauna de comun acord cu celelalte Biserici Ortodoxe surori, avînd încredințarea că Bisericile Ortodoxe, deși împărțite în Biserici naționale, formează totuși o unitate deplină și ele nu-și dovedesc continuitatea apostolică și autenticitatea trăirii lor creștine decît în participarea și manifestarea lor comună și unitară, atît în întîlnirile dintre ele cît și în contactele lor cu celelalte Biserici și organizații creștine.

Dar acest fel de a gîndi și de a lucra nu ne-a împiedicat nici pe noi și nici pe celelalte Biserici Ortodoxe ca, pe lîngă participarea în comun la realizarea problemelor care se pun atît Bisericii Ortodoxe cît și celorlalte Biserici creștine, să întreprindem acțiuni și să avem convorbiri și contacte cu caracter bilateral, urmînd ca rezultatele unor astfel de întîlniri să fie apoi aduse la cunoștința celorlalte Biserici Ortodoxe surori și, după aceea, împreună să chibzuim și să hotărîm atît asupra perspectivelor ce se deschid din astfel de contacte, cît și asupra modalității de a rezolva împreună problemele discutate sau soluționate bilateral. Păstrăm deci, fără abatere, linia tradițională a sinodalității atunci cînd este vorba de hotărîri care privesc Biserica Ortodoxă în totalitatea ei.

Pe linia acestor inițiative și deschideri bilaterale, Biserica Ortodoxă Română a primit în anii din urmă, cu multă bucurie și dragoste, vizita Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit ; a Sanctității sale Vasken I, Patriarhul-suprem și Catolicosul tuturor armenilor; a Eminenței Sale Cardinalul Dr. Francisc König, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria ; a Locțiitorului de Patriarh al Bisericii Etiopiene, I.P.S. Arhiepiscopul Abuna Theophilos, precum și vizitele multor altor reprezentanți și delegați ai unor Biserici și Organizații creștine.

La rîndul nostru, am vizitat, însoțit de delegații ale Bisericii Ortodoxe Române, Biserica Angliei, Biserica Reformată din Elveția și Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, Biserica Armeană și Sfîntul Scaun Ecimiadzin, Biserica Romano-Catolică din Austria și Bisericile Vechi-Orientale, Biserica Ortodoxă Coptă, Biserica Ortodoxă Siriană din India și Biserica Ortodoxă Etiopiană.

Încheiem declarînd că Biserica Ortodoxă Română este hotărîtă și de aici înainte să colaboreze într-o frățietate și egalitate deplină cu toate Bisericile creștine din lume, pentru promovarea nobilelor năzuințe ale creștinătății și umanității contemporane, socotind că — pe lîngă sfințirea și aducerea credincioșilor la Hristos — una din îndatoririle fundamentale ale Bisericilor o constituie slujirea omului în această lume, menită, după cuvîntul Domnului, «să aibă viață și încă din belșug» (Ioan X, 10).

Dumnezeu să binecuvînteze cu pace și prosperitate poporul dreptcredincios german, iar vizita noastră cu îmbelșugate roade de dragoste și frățietate.

După aceea Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns diferitelor întrebări puse de ziarişti, întrebări care s-au referit mai ales la numărul credincioşilor ortodocşi români, la numărul credincioşilor care frecventează biserica, la vocaţiile pentru preoţie etc.

Sîmbătă, 17 octombrie 1970. — În cursul dimineţii, la orele 9, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoţit de membrii delegaţiei sinodale, a făcut o vizită Episcopului Dr. Hermann Kunst, reprezentantul Consiliului Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei pe lîngă Guvernul federal la Bonn. Acest Consiliu constituie un oficiu analog cu Biroul episcopilor catolici din Bonn.

Dl. Episcop Dr. Hermann Kunst a salutat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, spunînd între altele :

Dacă priviţi peste zilele petrecute în Germania, vi se va părea că ascultaţi o orgă ce laudă pe Dumnezeu. Aţi văzut multe Biserici din R. F. a Germaniei : Romano-Catolică, Evanghelică, Veche-Catolică. Aţi văzut multe căpetenii ale Bisericilor din R. F. a Germaniei. Sîntem foarte bucuroşi că aţi vorbit nu numai cu episcopii, ci şi cu preoţii din parohii. V-aţi putut convinge şi despre activitatea noastră socială. V-aţi dovedit un prieten al ecumenismului. Am auzit în multe rînduri vorbindu-se cu gratitudine de Prea Fericirea Voastră. Vă mulţumim că V-aţi interesat de Biserica Evanghelică din ţara Dvs. şi Vă spun bine aţi venit în casa noastră din Bonn.

Pentru istoria noastră activitatea acestei case este ceva nou. Ea a început acum 25 de ani. Prin noi se întreţin relaţiile între Biserica noastră şi conducătorii ţării. Am resimţit în Biserica noastră catastrofele care au venit asupra poporului nostru şi ne-am gîndit atunci că nu e bine ca oamenii care conduc ţara să rămînă fără ajutorul Bisericii.

Dacă privim înapoi, ne umplem de recunoştinţă faţă de Dumnezeu, Care ne-a judecat, însă cu multă milă. Căci iată că ne putem aduna acum împreună sub semnul lui Hristos. Nu privim la ceea ce ne desparte, ci la ceea ce Dumnezeu a dat altor Biserici, la ce mărturisesc ele şi la ce mesaj au pentru lume.

Bisericile au învăţat că au misiunea directă de a împăca popoarele între ele. De aceea pacea pentru toată lumea constituie obiectivul nostru în această casă. Încă nu avem răspunsuri perfecte la toate întrebările lumii de azi, dar puterea Crucii lui Hristos luminează atît de puternic că ne luminează chiar şi în întuneric.

Ceea ce putem face în primul rînd pentru pace, e să ne rugăm. Vă întîmpinăm aici cu mare bucurie. Mîine e ziua Domnului. Ca şi în România, şi aici ne vom ruga mîine pentru cei ce ne conduc, pentru preoţi şi pentru fraţii noştri creştini din ţara Dvs. şi a noastră. Ne vom gîndi şi la ţările în care mai domneşte încă războiul. Vă rog să fiţi de acord să rostim împreună rugăciunea Tatăl nostru.

Permiteţi-mi acum să vă dau o amintire care ne uneşte : e Crucea Domnului. Vă dăruiesc de asemenea cîteva cantate de Bach şi cîteva discuri de Heinrich Schütz, pentru că am auzit că sînteţi un iubitor al muzicii.

Răspunzînd la cuvîntul de bun-venit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus :

Vizitînd Bisericile şi instituţiile lor din R. F. a Germaniei, m-am întîlnit cu mulţi conducători şi ne-am împărtăşit gîndurile noastre în legătură cu promovarea ecumenismului. Ne-am dat seama cît de mult ne folosesc aceste întîlniri şi cît avem de învăţat unii de la alţii în ceea ce priveşte activitatea noastră pastorală. În învăţămînt una din condiţiile principale este aceea de a se folosi de intuiţie. Tot aşa şi în ecumenism. Intuiţiile la faţa locului pot fi de mare folos. Cu prilejul întîlnirilor noastre am putut lega nu numai cunoştinţe, ci şi prietenii. Căldura cu care am fost întîmpinaţi pretutindeni va rămîne pentru noi de neuitat. Am căpătat în aceste întîlniri convingerea că sîntem mult mai aproape decît ne închipuiam. Punctele doctrinare sînt comune în esenţă. Pe unul l-aţi enunţat Domnia voastră cînd ne-aţi înmînat Crucea. Experienţa noastră de trăire a Evangheliei în România, în ultimii 20 de ani, ne-a pregătit pentru un dialog cu Biserica Evanghelică. Şi aşteptăm pe Dl. Episcop Dr. Hermann Dietzfelbinger la Bucureşti, pentru continuarea discuţiilor.

Obiectivul principal al activităţii noastre ecumenice este de a ajunge la unire şi la împărtăşirea din acelaşi potir. De aceea v-am adus şi noi ca dar un sfînt potir care simbolizează ţinta spre care trebuie să ajungem : «împărtăşirea dintr-un singur potir».

Prea Fericirea Sa a mai înmînat D-lui Episcop Dr. Hermann Kunst şi alte daruri : o cruce pentru binecuvîntare, o icoană a Maicii Domnului, un album cu bisericile din România, o monografie a Bisericii Ortodoxe Române.

În aceeaşi zi, la orele 11, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoţit de membrii delegaţiei sinodale, a vizitat Radioteleviziunea vest-germană din Köln (Westdeutscher Rundfunk). În lipsa directorului general al acestei instituţii, Claus von Bismarck, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost primit de Dl. Dr. Brühl, directorul emisiunilor de radio, înconjurat de personalul instituţiei, care, după ce a mulţumit Prea Fericirii Sale pentru vizita cu care onorează această instituţie, a descris profilul ei. Între cele 12 posturi germane de radio, acesta este cel mai mare. Între alte programe pe care le transmite, este şi un program bisericesc, avînd conducător pe Dl. Leo Waltermann. O parte din programul bisericesc este întocmit de specialiştii instituţiei, iar cealaltă parte e întocmită şi executată de trimişii Bisericilor. Evitarea confesionalismului se face prin aplicarea principiului parităţii între diferitele Biserici. Un mare loc din program îl ocupă temele ecumenice.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, după ce a arătat că între motivele care l-au îndemnat să viziteze această instituţie a fost şi acela ca să vadă la locul său de muncă pe Dl. Waltermann, care a vorbit la acest post de radio despre Biserica Ortodoxă Română, a continuat :

Am avea o dorinţă : ca postul de radio al Dvs. să ajute şi mai mult la promovarea prieteniei dintre Bisericile noastre şi la promovarea ecu-

menismului, a unui ecumenism care să nu fie confesional, adică nici panprotestant, nici pancatolic, ci pancreştin. Să ajute la promovarea unităţii în diversitate, pentru că numai în diversitate Bisericile îşi pot păstra comorile lor şi personalitatea lor. În acest ecumenism Bisericile se pot întîlni pe picior de egalitate, fără nici un gînd de prozelitism. Pentru acest fel de ecumenism militează Biserica Ortodoxă Română, căci numai aşa unitatea va putea fi realizată. Bisericile vor putea da un răspuns în comun la problemele pe care li le pune lumea. Nu sîntem pentru unitatea în uniformitate, oricare ar fi ea, ci voim ca fiecare Biserică să-şi păstreze independenţa şi specificul pe care îl are, aşa cum buchetele de flori de aici sînt frumoase pentru că în ele nu sînt flori de aceeaşi culoare. Diversitatea lor dă cea mai splendidă armonie şi frumuseţe buchetului.

Închei cuvîntul meu recomandînd redactorilor să promoveze ideea unităţii în diversitate a Bisericilor creştine. Şi ilustrez aceasta cu exemplul cultelor din România. Toate cultele la noi sînt egale în faţa legii, fie că e vorba de culte cu un mare număr de credincioşi, cum este Biserica Ortodoxă Română, fie că este vorba de culte cu un număr mai mic de credincioşi. Fiecare Biserică îşi împleteşte activitatea cu viaţa naţiunii sale. De aceea prin prietenia între Biserici se susţine şi se întăreşte prietenia între naţionalităţile conlocuitoare din ţara noastră. Acest lucru dorim să existe şi pe plan extern: vizitînd cele trei Biserici creştine din R. F. a Germaniei, vrem să promovăm raporturi de prietenie între poporul român şi cel german şi sînt convins că şi redactorii Dvs. vor fi de acord cu punctul nostru de vedere.

Mulţumim D-lui Director şi onoraţilor săi colaboratori pentru dragostea cu care ne-aţi primit. Binecuvîntez din toată inima străduinţele Dvs. şi interesul ce-l acordaţi problemelor religioase.

Directorul Dr. Brühl a răspuns Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, astfel: «Colaboratorii mei au ascultat cu plăcere sunetul limbii româneşti. Nu prea avem aici vizite din România. Ne bucurăm că legăturile dintre noi şi România devin din ce în ce mai bune, de cînd Dl. Waltermann a fost pionierul acestor legături.

Vă mulţumim pentru prelegerea ce ne-aţi făcut-o despre viaţa şi năzuinţele Bisericii din România. Dacă aţi cunoaşte emisiunile noastre, aţi vedea cît de mult ne apropiem de ideile Prea Fericirii Voastre».

După aceasta, diferiţi colaboratori ai Radioteleviziunii din Köln au pus Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian şi membrilor delegaţiei sinodale diferite întrebări. Astfel, cineva a întrebat: «O legătură trainică între popoare o constituie şi muzica. Avem emisiuni de muzică religioasă. Noi ştim foarte puţin despre tradiţia muzicală a Bisericii Ortodoxe Române şi ne-ar interesa mai ales muzica din mînăstiri. Am putea veni să înregistrăm ceva din această muzică? Şi cînd? În anul viitor?»

La această întrebare Prea Fericitul Părinte Patriarh a răspuns:

Da, se înţelege. Pe linia convenţiilor culturale dintre România şi R. F. a Germaniei puteţi veni oricînd şi Biserica Ortodoxă Română vă

va sta la dispoziţie cu organizarea unor coruri. Aşa am făcut cu Radioteleviziunea din Canada şi Statele Unite ale Americii. E o problemă care ne-ar interesa şi pe noi. O societate cinematografică din Austria a turnat un film cu viaţa religioasă din România, avînd binecuvîntarea Cardinalului Dr. Fr. König. Ei au venit tot pe linia convenţiilor culturale dintre state.

S-a înmînat apoi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian între alte daruri şi slujba sfintei liturghii, înregistrată pe discuri în biserica ortodoxă română de la Baden-Baden, pentru care Prea Fericirea Sa a mulţumit şi a oferit la rîndul său unele daruri D-lui Director Dr. Brühl.

În timp ce ceilalţi membri ai delegaţiei sinodale au rămas să răspundă altor întrebări referitoare la relaţiile Bisericii Ortodoxe Române cu Mişcarea ecumenică, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost condus de Dl. Director Brühl într-o cameră de înregistrare, unde a fost înregistrată următoarea declaraţie pentru Radio-ul vest-german:

Venind pe pămîntul Republicii Federale a Germaniei, ca oaspete al Guvernului şi invitat al Bisericilor Romano-Catolice, Evanghelică-Luterană şi Veche-Catolică din această ţară, precum şi al Cardinalului Dr. Julius Döpfner personal, sîntem călăuziţi de aceeaşi dorinţă de a ne găsi împreună ca fraţi şi membri ai aceleiaşi Biserici creştine şi de a examina în spirit irenic cele mai potrivite mijloace de slujire ecumenică a creştinătăţii şi, în general, a întregii omeniri. Avem încredinţarea că şi acest contact, ca şi cele pe care le-am avut pînă acum cu celelalte Biserici, va fi de real folos pentru Bisericile noastre, fiindcă noi socotim că vizitele reciproce şi întîlnirile bilaterale care au loc între diferitele Biserici constituie, în faza şi în situaţia actuală în care ne găsim, unul dintre cele mai potrivite mijloace pentru întărirea şi promovarea ecumenismului creştin contemporan, iar pe de altă parte ele ajută în egală măsură şi la consolidarea şi intensificarea legăturilor de prietenie şi colaborare dintre popoarele cărora aparţin Bisericile respective.

Principial, poziţia Bisericii Ortodoxe în raporturile sale cu Biserica Romano-Catolică a fost precizată cu ocazia celei de a treia Conferinţe Panortodoxe de la Rodos, din anul 1964, care a stabilit că «pentru un început rodnic al unui dialog teologic real — în condiţii de egalitate — între Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică, este necesară pregătirea trebuitoare şi crearea de condiţii corespunzătoare».

În spiritul acestei hotărîri, Biserica Ortodoxă Română a studiat cu toată seriozitatea şi sub toate aspectele problema dialogului cu Biserica Romano-Catolică, ajungînd la concluzia că, înainte de a se putea trece la etapa unui dialog propriu-zis al unirii Bisericilor, este posibil şi necesar un dialog în vederea unei colaborări pe terenul creştinismului practic, avînd ca scop principal slujirea marilor străduinţe şi idealuri ale omenirii contemporane. În aşteptarea unor lămuriri teologice treptate dintre Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică şi pentru crearea unui climat de înţelegere sporită a acestora, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a găsit de bine să se stabilească mai întîi relaţii de apropiere şi de cunoaştere reciprocă cu unele Biserici Romano-

Catolice locale. Am inaugurat aceste relații prin contactele bilaterale care s-au stabilit între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică din Austria, cu prilejul vizitei pe care ne-a făcut-o Eminența Sa Cardinalul Dr. Francisc König, în anul 1967, și cu prilejul vizitei noastre de răspuns făcută în anul 1968.

În dorința de a extinde aceste contacte bilaterale, vizităm acum Biserica Romano-Catolică din această țară și ne exprimăm deosebita bucurie că avem astfel prilejul să inițiem, și în viitor să lărgim, conlucrarea dintre Bisericile noastre în epoca de intensă activitate ecumenistă în care ne aflăm.

Biserica Ortodoxă Română consideră contactele intercreștine firești, necesare și rodnice, pentru faptul că ele sînt practic trăite în atmosfera de egalitate, de respect reciproc și armonioasă colaborare între cultele religioase din Republica Socialistă România, unde toate cultele religioase se bucură de aceeași libertate de manifestare și de egalitate deplină în drepturi.

Pe plan general uman, apropierea dintre diferitele confesiuni creștine este favorizată și de întreaga ambianță în care se dezvoltă relațiile dintre popoare și dintre oameni în epoca contemporană. Într-adevăr, trăim astăzi sub semnul epocal al eforturilor pentru statornicirea unui climat de apropiere, de cunoaștere reciprocă, de înțelegere și bună conviețuire între toți oamenii. Popoarele lumii caută să-și deschidă tot mai multe căi de legătură, de cooperare și de prietenie și să desființeze zidurile despărțirii și ale învrăjbirii, care le-au înstrăinat sau le-au ținut pînă acum departe unele de altele.

La aceste eforturi sîntem datori să contribuim și noi, conducătorii și credincioșii tuturor Bisericilor creștine. Bisericile sînt chemate astăzi, mai mult ca oricînd, să se apropie, să trăiască în pace între ele, să se ridice mai presus de deosebirile confesionale și să caute să promoveze ceea ce le unește, iar nu ceea ce le desparte. Noi sîntem convinși că numai trăind și lucrînd așa lumea ne va prețui și cuvîntul și îndemnul Bisericilor va căpăta ascultarea și autoritatea care să impună.

În ceea ce ne privește ținem să mărturisim și cu acest prilej că Biserica Ortodoxă Română are față de Biserica Romano-Catolică sentimente de dragoste și de prețuire sinceră, considerînd-o drept o venerabilă soră, de care ne leagă bogata moștenire spirituală din epoca de aur a creștinătății: aceeași credință creștină, aceeași gîndire teologică a Sfinților Părinți, aceeași constituție ierarhică și canonică, aceeași disciplină bisericească, aceeași misiune mîntuitoare în lume, — iată cîteva din trăsăturile cele mai de seamă ale tezaurului spiritual comun care, cu toată dezvoltarea sa diferențiată de mai tîrziu, — datorită în mare măsură unor condiții istorice deosebite — ne unește peste veacuri. Din nefericire, unitatea creștină a Trupului unic al lui Hristos, din care facem parte cu toții, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel, care spune că «este un singur Trup și un singur Duh, precum și chemați am fost la o singură nădejde a chemării noastre» (Efes. IV, 4), a fost sfîșiată, datorită, precum se știe, mai mult unor greșeli și ambiții omenești, iar Biserica lui

Hristos se găsește de mai multă vreme împărțită în confesiuni și denominațiuni creștine de diferite nuanțe. O operă uriașă stă în fața noastră, impunîndu-ne eforturi sporite și unite pentru îndreptarea acestei situații dureroase.

Am venit în mijlocul Dvs. cu dorința ca împreună să facem un pas înainte pe drumul restabilirii unității creștine și avem ferma convingere că de aceeași dorință sînt însuflețiți și conducătorii și credincioșii Bisericii Romano-Catolice din Republica Federală a Germaniei. Faptul că această Biserică locală face parte din trunchiul marii Biserici Romano-Catolice, iar Biserica Ortodoxă Română, pe care o reprezentăm, aparține comuniunii Bisericilor Ortodoxe din Răsărit, nu împiedică — așa cum am spus deja — libertatea de inițiativă și de acțiune, pentru că ea izvorăște din conștiința noastră creștină, din credința noastră, din dragostea pe care sîntem datori să o avem unii față de alții. Sîntem încredințați că aceste contacte bilaterale prin care ne silim să stabilim punți de legătură și apropiere între două Biserici locale — una ortodoxă iar cealaltă catolică — vor înmulți premisele pe baza cărora se va putea ajunge în viitor la întîlniri între întreaga Ortodoxie pe de o parte și întreaga Biserică Romano-Catolică pe de altă parte.

Sperăm ca norii neînțelegerilor să se risipească definitiv și cît mai curînd, iar Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică — cele mai apropiate confesiuni creștine din punct de vedere dogmatic, cultic și canonic — să-și unească toate puterile lor pentru refacerea unității Bisericii Mîntuitorului Iisus Hristos, devenind astăzi pildă în această privință pentru întreaga creștinătate.

Desigur nu neglijăm faptul că de-a lungul vremii Bisericile s-au constituit în forme confesionale diferite, din tiparul cărora e greu să iasă azi spre a se încadra într-o organizație unitară și uniformă. Dar tocmai pentru aceea subliniem că unirea Bisericilor este un țel căruia trebuie să-i premeargă acțiunea unității creștine, înțelegînd prin aceasta o unitate în diversitate. Unirea e o problemă de viitor mai îndepărtat, întrucît în calea ei stau încă multe și mari greutăți, dar unitatea în diversitate a întregii creștinătăți este posibilă chiar în vremea noastră. De aceea Biserica Ortodoxă Română în momentul ecumenic actual, pune în primul plan promovarea unității creștine, considerînd că, pînă nu se va realiza această unitate în diversitate a Bisericilor, nu se va putea merge mai departe, pe drumul înfăptuirii unirii lor.

Asemenea probleme se pot limpezi mai bine prin discuții și prin întîlniri intercreștine, cum este și aceea pe care ne-a înlesnit-o Biserica Romano-Catolică din Republica Federală a Germaniei, prin bunăvoința Eminenței Sale Cardinalului Dr. Julius Döpfner. Sîntem fericiți de a fi realizat acest contact și sîntem de asemenea convinși că el va contribui în bună măsură la sporirea legăturilor dintre Bisericile noastre, precum și la dezvoltarea și adîncirea relațiilor de prietenie și cooperare dintre poporul român și poporul german.

Să rugăm cu toții pe Bunul Dumnezeu să binecuvînteze gîndurile și ostenelile noastre și să reverse peste noi «Duhul înțelepciunii și al

înțelegerii, Duhul sfatului și al tăriei, Duhul cunoștinței și al buneicredințe» (Isaia XI, 2) și «Dumnezeul nădejdii să ne umple de toată bucuria și pacea în credință», ca să fim «plini de bunătate și de toată cunoștința, putînd să ne povățuim unii pe alții» (Rom. XIV, 13—14), pentru slava lui Dumnezeu și pentru binele și fericirea tuturor oamenilor.

Radioteleviziunea din Köln, a organizat, cu prilejul acestei vizite, o masă oficială în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în timpul căreia au rostit toasturi Directorul Radioteleviziunii Dr. Brühl, iar în numele delegației sinodale române a răspuns — din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Justinian — P. S. Episcop Teoctist al Aradului.

ALTE MOMENTE IMPORTANTE ALE VIZITEI ÎN R. F. A GERMANIEI

Recepția oferită de Ambasada română la Bonn și conferința de presă. — Vizitarea Consiliului Bisericii Evanghelice Luterane pe lîngă Guvernul Federal. — Vizitarea Radioteleviziunii germane. — Vizitarea Căminului studenților catolici din Köln. — Participarea la serviciul divin din catedrala luterană din Bonn.

În după-amiaza zilei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de membrii delegației sinodale, a vizitat Căminul studenților catolici din Köln, unde a fost întîmpinat de Directorul căminului și duhovnicul studenților catolici de la universitatea din Köln, Pr. Dr. Wilhelm Nyssen, conferențiar la Universitatea din Köln, teolog profund și autor a numeroase cărți. În teologia sa, Pr. Dr. W. Nyssen se inspiră din Sfinții Părinți orientali, din care a publicat o colecție de traduceri în limba germană, intitulată *Sophia.* E un om de trăire liturgică, un îndrăgostit de vechea artă bisericească și de pictura bisericilor din nordul Moldovei, un mare prețuitor al Ortodoxiei, în special al celei românești.

În cuvîntul de bun-venit, Pr. Dr. Nyssen a spus că nu va rosti un discurs protocolar, ci cîteva cuvinte din inimă, pentru că vrea ca Prea Fericiul Părinte Patriarh Justinian și membrii delegației sinodale române să se odihnească în acest locaș, după oboseala atîtor întîlniri și obligații protocolare :

«Sînt unii primiți aici cu mai multă dragoste decît alții. De ce? Dintr-o mai adîncă prețuire duhovnicească. Există azi în creștinism tendința ca toți să se întoarcă la temelia credinței, care se află în Sfînta Scriptură, în scrisul Sfinților Părinți și în liturghie. A venit anul trecut la noi un profesor teolog de la București și ne-a vorbit despre : *Lumea ca dar și ca sacrament al iubirii lui Dumnezeu.* Cuvintele și persoana vorbitorului au lăsat la noi convingerea că există o comuniune foarte adîncă nu numai între sfînta credință ortodoxă și ceea ce este adînc în catolicism, ci și între ortodoxia românească și vechile temelii ale catolicismului. Aș ruga pe prietenii români cînd vorbesc de Biserica Romano-Catolică să nu privească la partea exterioară a ei, ci la structura internă mult mai adîncă, care ni se deschide cînd ne întîlnim în Sfînta Scriptură, în scrisul Sfinților Părinți și în vechea liturghie.

Aceasta ne-a interesat la acel profesor cînd la întrebarea ce și-a pus : De unde să pornim ca să ne întîlnim ?, el și-a răspuns : de la aceste

forțe adînci și spirituale ale Sfintei Scripturi, ale Sfinților Părinți și ale Liturghiei, și pe acestea să le facem actuale... Numai așa găsim pe Dumnezeu și trăim în El, cu simțirea smerită a măreției Lui și a frățietății noastre în El, nu cu pretenții lumești de stăpînire. Ne-am dat seama că aceasta este gîndirea cea mai autentică a Ortodoxiei.

Cînd profesorul acesta a venit la noi, am înțeles că nu vine un om care se reprezintă pe sine însuși, ci vine un mădular al Bisericii Ortodoxe Române; că în ceea ce spune nu e numai un curent al tradiției, ci o părticică de omenie foarte adîncă, ce ni se dăruiește. Am simțit exemplificat în el o experiență pe care o făcusem mai înainte în România. Căci și eu am fost în România (et in Arcadia ego). Și cînd am ajuns acolo, m-am gîndit: N-ai fost niciodată aici! Ce fel de oameni locuiesc aici? Dar ajungînd în Moldova, am înțeles, privind icoanele crescute pe acest pămînt, cît sînt ei de umani. Le-am privit o noapte întreagă în clar de lună, așezat pe pajiștea din apropiere. Și am simțit deodată că parcă fusesem aici dintotdeauna.

S-a spus că spațiul german s-a împlinit în arhitectura romană, iar peisajul românesc s-a împlinit în mînăsirile moldovenești. Frescele de acolo mi-au apărut ca o membrană care transmite în afară melodiile dinăuntru într-o simfonie de culori supranaturale. Omenescul iradiază ceva de taină originară.

Un savant napolitan a spus că urșii au ceva comun cu oamenii. Pot renunța la mîncare, dar nu pot renunța la peșteră. Peștera e chilia ursului și noi în Biserica Romano-Catolică avem nevoie de o chilie, ca să renască și la noi din nou forțele liturghiei, ale Scripturii și ale Sfinților Părinți.

De aceea ne-am gîndit să vă oferim aici tocmai această chilie. Bineînțeles că vă dați seama cîtă cinste este pentru noi să vă găzduim aici. Sper să nu rămînem numai la semnul de azi, ci prin studenți, preoți și membri ai Bisericii, care se întorc din nou spre izvoare, forțele adînci și nobile ale omenescului să se regăsească și să ctitorească o nouă prietenie între noi».

După aceasta Pr. Nyssen a oferit membrilor delegației, pentru ierarhi, unele daruri: stofe pentru odăjdii, smirnă și tămîie, semne ale evlaviei liturgice, ale întîlnirii în slujire a lui Dumnezeu, spunînd:

«Primiți toate acestea ca un semn sincer al prieteniei noastre. Primiți încercarea noastră modestă de a exprima profunda iubire pe care o simțim pentru ortodoxia românească. Nădăjduim că, atît timp cît vom petrece împreună, între noi va iradia, va crește cîte un cuvînt din cele lăsate de Părintele Stăniloae. Nu protocolul ne unește, ci comuniunea în spiritualitatea trăirii în Dumnezeu. Trebuie să realizăm imaginea Sfîntului Ioan Evanghelistul odihnindu-se pe pieptul lui Iisus, străduindu-se să se adape cît mai mult prin iubire din înțelepciunea și iubirea dumnezeiască».

La cuvîntul de bun-venit rostit de Pr. Dr. Wilhelm Nyssen, a răspuns, din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Pr. Pof. D. Stăniloae, spunînd:

«Prea Fericite Părinte Patriarh, Iubiţi fraţi în Hristos,

Părintele Nyssen este un mare prieten al Ortodoxiei şi în special al ortodoxiei româneşti şi al poporului român; cu mult mai mare decît, din modestie, a lăsat P.C. Sa să se înţeleagă. Mi-a arătat în biroul său un album cu reproduceri aristice în culori de pe picturile pereţilor exteriori ai mînăstirilor din Moldova, cum n-am mai văzut nici între cele realizate de specialişti consacraţi în arta fotografică. Şi trădez intenţia P.C. Sale de a publica o carte-album despre teologia şi spiritualitatea foarte subtilă şi foarte umană şi specific românească a acestor picturi. Aseară am avut, la recepţia de la Ambasada română, o lungă convorbire cu P.C. Sa, în care ne-am întreţinut despre nevoia omului de a intra adînc în sine şi de a iubi adînc pe ceilalţi oameni, spre a găsi omenescul adevărat, şi de a găsi în acelaşi timp pe Dumnezeu. Căci cu cît mai mult se regăseşte omul pe sine, cu atît mai mult se întîlneşte cu Dumnezeu.

Miracolul de a ne fi menţinut ca popor latin în Carpaţi, nesmuls de forţa atîtor vînturi care au trecut peste noi, ducînd mai departe popoare aduse din alte părţi, miracolul care ne-a păstrat nedizolvaţi în celelalte feluri de popoare din jur, a fost tocmai împlîntarea noastră în văile Carpaţilor, ca în nişte peşteri care nu erau numai geografice, ci şi spirituale; a fost înrădăcinarea noastră într-un spaţiu care a dobîndit pentru noi şi o nesfîrşită adîncime spirituală şi o căldură sufletească, prin care trăiam în Dumnezeu.

Dar ceea ce am spus mai era şi fructul unei teologii care s-a cultivat la noi în ultimii 25 de ani sub îndrumarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. E o teologie care afirmă tot aşa de mult adîncimile credinţei neclintite în Dumnezeu cît şi dragostea faţă de om şi faţă de lume. Multora de prin Occident li se poate părea că aici ar fi o contradicţie. De aceea în Occident slujirea lumii e afirmată concomitent cu o secularizare a creştinismului, ca o ieşire din adîncimea credinţei. Noi nu găsim aici o contradicţie. Dimpotrivă, cu cît mai adîncă şi mai neclintită este trăirea noastră în Dumnezeu, cu atît este mai mare uimirea în faţa lumii şi a omului, căci le găsim rădăcinile în acele adîncimi ale lui Dumnezeu. Şi cu cît mai mare ne e credinţa şi convingerea că omul şi lumea îşi au rădăcinile în Dumnezeu şi sînt chemate la o slavă veşnică, cu atît mai mare ne este şi responsabilitatea cutremurătoare pentru om şi pentru lume. De aceea remarcăm faptul unic care se întîlneşte în creştinismul de azi că Prea Fericitul Patriarh Justinian a realizat cel mai adevărat şi mai total «aggiornamento» la năzuinţele omenirii de azi şi totodată a păstrat în modul cel mai neschimbat integritatea credinţei. Dacă înainte cu 15—20 de ani i se reproşa primul lucru, socotindu-l prea avansat, azi i se reproşează al doilea, socotindu-l rămas la poziţiile credinţei totale, pe care adeseori creştinii din Occident le socotesc depăşite.

De fapt Biserica Ortodoxă Română este foarte avansată, dar în acelaşi timp îşi ia puterea din forţele inepuizabile ale credinţei în Dumnezeu, fiind foarte adîncită în sînul patern al lui Dumnezeu, ca într-o

chilie, sau ca într-o peșteră, de unde soarbe necontenit putere pentru a înțelege și iubi lumea în propășirea ei spre desăvîrșirea relațiilor iubitoare între oameni, atingînd culmea în Hristos. Ea e avansată, pentru că soarbe putere de iubire din izvoarele inepuizabile ale nesfîrșitei iubiri de oameni a lui Dumnezeu, care a făcut pe Fiul Său om. Noi vedem că și în catolicism, ba chiar în întreaga creștinătate, sînt azi forțe tinere care se mișcă în aceeași direcție. În felul acesta mergem înainte spre apropierea între noi, pentru că tot ce a fost piedică exterioară credinței și iubirii între oameni se înlătură. Azi se regăsesc cele două realități mari în care nu putem să nu ne simțim uniți în năzuința comună de a le promova.

Prima realitate este trăirea și înțelegerea lui Dumnezeu la un nivel superior celui la care era înțeles Dumnezeu mai înainte, cînd era considerat după chipul unei lumi statice, definite, și drept urmare era luat ca sprijin pentru tendințe de dominare ce se socoteau de neschimbat. Trebuie să înțelegem pe Dumnezeu dincolo de orice putință de definire, de limitare, ca sursă de înțelegere și ca putere nesfîrșită pentru un progres indefinit al lumii în toate privințele.

A doua realitate esențială este cea a omului și a lumii, nu văzute în ele însele, deci într-o mișcare pe o linie monotonă și ca obiecte de stăpînit, ci ca realități profunde, indefinite în posibilitățile lor de desăvîrșire, pornind de la Dumnezeu și mergînd tot mai departe și mai adînc în Dumnezeu.

Vă mulțumim pentru dragostea cu care ne primiți și vă asigurăm, în numele Prea Fericitului Patriarh Justinian și al întregii delegații sinodale române că vă vom păstra chipul într-un colț foarte intim și afectuos al inimii noastre, împreună cu timpul ce-l vom petrece aici, timp de mare iradiere a dragostei între noi».

Duminică, 18 octombrie 1970. — Dimineața, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și membrii delegației sinodale au asistat la un serviciu divin în catedrala luterană din Bonn, oficiat de Locțiitorul Episcopului Kunst, reclamat în altă parte.

La cuvîntul de salut al Locțiitorului de Episcop, la sfîrșitul serviciului divin, a răspuns Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu următoarea alocuțiune :

Frați creștini,

Mărturisesc de la început că am fost foarte bucuros să răspund amabilelor invitații ce ni s-au făcut : de Guvernul R. F. a Germaniei, de Eminența Sa Cardinalul Dr. Julius Döpfner, de a vizita Biserica Romano-Catolică din Republica Federală a Germaniei ; de venerabilul Episcop Președinte Dr. Hermann Dietzfelbinger de a vizita Biserica Evanghelică Luterană, și de P. S. Episcop Dr. Ioseph Brinkhues de a vizita Biserica Veche-Catolică din R. F. a Germaniei.

Am avut plăcerea și cinstea de a cunoaște în cursul acestei vizite, ierarhi, clerici și credincioși ai acestor Biserici cu care am stat de vorbă și am schimbat opinii ce vor contribui, desigur, la o mai bună cunoaș-

tere reciprocă şi la o mai strînsă colaborare între Biserica Ortodoxă Română şi aceste Biserici.

Această vizită, ca şi alte întîlniri şi contacte care au avut loc în ultimii ani, atît între reprezentanţi de stat sau de cultură cît şi între reprezentanţi bisericeşti ai ţărilor noastre, au fost posibile datorită voinţei de apropiere, de cunoaştere, de preţuire reciprocă şi de colaborare care însufleţeşte astăzi pe oamenii de pretutindeni, pe cei din Europa ca şi pe cei din alte continente. Mijloacele moderne de călătorie, micşorînd în mod considerabil distanţele, uşurează realizarea acestei voinţe a popoarelor şi a oamenilor de a se cunoaşte, de a se împrieteni şi de a colabora. Micşorarea distanţelor spaţiale aduce cu ea şi micşorarea distanţelor spirituale.

In special Europa, continentul de veche şi valoroasă cultură şi civilizaţie, în care s-au purtat atîtea războaie — uneori pornite din duşmănie confesională — îşi dă azi seama mai mult decît oricînd că progresul şi fericirea popoarelor şi oamenilor nu sînt posibile fără pace, fără înţelegere reciprocă şi fără o cooperare prietenească.

În această atmosferă nouă, Bisericile creştine se trezesc şi ele la o conştiinţă mai ascuţită a rolului lor de purtătoare a mesajului evanghelic de pace şi de iubire între oameni şi o dată cu aceasta de pace şi iubire între ele. Amintirea unităţii lor primordiale le îndeamnă şi le ajută să facă eforturi tot mai multe şi mai mari pentru a se apropia din nou şi pentru a părăsi pornirile de critică şi de luptă între ele. De o jumătate de veac a început între Bisericile creştine despărţite o mişcare de convergenţă, cunoscută sub numele de Mişcarea ecumenică, al cărei filon de seamă a fost Biserica Evanghelică Luterană germană.

Precum se ştie, această mişcare, organizată azi în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, dar manifestîndu-se şi în alte organizaţii intercreştine, şi într-o întreagă atmosferă prezentă în toate Bisericile, urmăreşte pe de o parte crearea posibilităţilor de refacere a unităţii Bisericilor creştine, iar pe de altă parte se sileşte, prin tot ce-i stă în putinţă, să-şi aducă aportul ei la rezolvarea marilor probleme care frămîntă lumea de azi şi la înfăptuirea nobilelor aspiraţii de pace şi bună convieţuire între toţi oamenii de pe globul pămîntesc. Bisericile se sfătuiesc şi cooperează în Consiliul Ecumenic al Bisericilor şi în alte organizaţii intercreştine într-un adevărat spirit de frăţietate în problemele apropierii dintre ele şi a slujirii omenirii contemporane.

Consiliul Ecumenic întruneşte în sînul său peste 200 de Biserici şi denominaţiuni creştine şi ne bucurăm că în anii din urmă a început să colaboreze cu el şi Biserica Romano-Catolică, în Grupul mixt de lucru. Noi nădăjduim că această colaborare va deveni tot mai cuprinzătoare şi mai rodnică. Ne bucură faptul că la lucrările Consiliului Ecumenic participă acum — cel puţin la o parte din ele — şi Biserica Romano-Catolică, pentru că am spus şi altă dată şi repetăm şi acum că Biserica Ortodoxă Română doreşte ca la Geneva şi oriunde lucrează, Consiliul Ecumenic al Bisericilor să reprezinte şi să cultive un ecumenism creştin, un ecumenism bazat pe ceea ce au comun toate Bisericile,

bazat pe legătura cu Iisus Hristos — «Capul Bisericii creştine» (Efes. I, 22) —, un ecumenism în care Mîntuitorul să fie centrul de polarizare al tuturor creştinilor şi al tuturor acţiunilor întreprinse de ei.

Acesta este, după noi, ecumenismul care trebuie realizat astăzi şi cu care să fie de acord toate Bisericile. Nici o Biserică nu trebuie să militeze pentru un ecumenism confesional, nici în Consiliul Ecumenic, nici în raporturile ei cu celelalte Biserici, pentru că aceasta n-ar fi decît o prelungire în haina limbajului ecumenist a vechilor tendinţe prozelitiste ale unor Biserici sau denominaţiuni creştine.

Biserica Ortodoxă Română dezaprobă orice ecumenism confesional şi ea a militat şi militează pentru un ecumenism creştin, la care să participe toate Bisericile creştine, pentru a se pune capăt în mod real oricărui prozelitism şi oricărei polemici între ele. Biserica Ortodoxă Română este pentru o unitate în diversitate şi susţinem că o astfel de unitate în diversitate poate exista încă de acum, chiar dacă diversitatea este încă foarte mare, fiindcă avem convingerea fermă că această diversitate se va micşora cu timpul. În această unitate în diversitate fiecare Biserică poate fi prezentă cu tot ce are ea ca valoare creştină autentică, conlucrînd, pe picior de egalitate, la o tot mai mare apropiere între Biserici şi la promovarea idealurilor de respect reciproc, de frăţietate, de propăşire şi fericire pentru toţi oamenii şi pentru toate popoarele.

Este lucru îndeobşte cunoscut că Biserica Ortodoxă Română, alături de alte Biserici Ortodoxe surori, a participat de la începutul Mişcării ecumenice la activitatea ei, împreună cu creştinii evanghelici luterani, reformaţi, anglicani şi cu toţi cei care au iniţiat-o ; şi ea a înţeles deci, încă de la înfiinţarea Mişcării ecumenice, înaltele rosturi ale acestui for intercreştin. Trebuie să fim din ce în ce mai conştienţi de importantul rol al unei astfel de organizaţii a tuturor Bisericilor creştine. Este necesar să ne dăm seama că problemele care confruntă omenirea contemporană sînt în acelaşi timp şi probleme ale Bisericilor, fiindcă Bisericile sînt alcătuite din oameni şi noi nu putem sta nepăsători faţă de nevoile şi de problemele care preocupă pe oameni.

Dar Bisericile pot aduce o contribuţie importantă în rezolvarea acestor probleme numai în înţelegere şi în unire între ele. Mai mult chiar : întrucît problemele de azi ale omenirii sînt în mare măsură şi probleme ale tuturor religiilor, ar fi de dorit o colaborare între creştinism şi toate celelalte religii, fiindcă aceasta ar putea să aducă o contribuţie şi mai eficientă la eforturile pe care le face omenirea de azi în problemele ce i se pun.

În România ecumenismul nu este numai o teorie, ci o realitate, care se practică de aproape un sfert de veac. Noi ortodocşii colaborăm, în spirit de prietenie, cu Biserica Romano-Catolică, cu Biserica Luterană, cu Biserica Reformată şi cu toate celelalte culte creştine, chiar şi

cu mozaicii şi cu mahomedanii. Sprijinim împreună poporul nostru în năzuinţele lui de propăşire şi sîntem alături de el în toate acţiunile pe care le întreprinde pentru cultivarea de bune şi multilaterale relaţii cu toate popoarele lumii. Chiar vizitele între reprezentanţii Bisericilor — cum este şi vizita noastră de acum — le socotim nu numai mijloace şi prilejuri pentru apropierea şi promovarea legăturilor de prietenie între Biserici, ci şi importante mijloace şi prilejuri pentru crearea şi dezvoltarea unor bune şi fructuoase relaţii între popoare.

Împărtăşindu-vă aceste cîteva gînduri în legătură cu ecumenismul creştin şi cu modul în care înţelege Biserica Ortodoxă Română acest ecumenism, rog pe milostivul Dumnezeu să ne unească pe toţi: ortodocşi, catolici, evanghelici, vechi-catolici şi pe toţi creştinii în aceeaşi dragoste pentru Hristos Domnul şi Mîntuitorul nostru comun, pentru a lucra în deplină armonie şi iubire între noi, pentru redescoperirea şi dezvoltarea fondului comun creştin şi uman care să ne înfrăţească şi să ne facă de folos şi Bisericilor şi popoarelor noastre.

Bunul Dumnezeu să ne ajute în străduinţele noastre pentru aceste idealuri, ca să ajungem să ne considerăm toţi o omenire unită, cu conştiinţa că sîntem toţi fii ai aceluiaşi Părinte ceresc, avînd să trăim ca fraţii, în iubire, în pace, în întrajutorare şi slujire reciprocă.

Binecuvîntarea Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu noi cu toţi, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl să ne umple de iubire frăţească între noi şi împărtăşirea Duhului Sfînt să ne unească în gîndurile şi sentimentele noastre cele mai bune.

În aceeaşi zi, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit, între orele 14—15, în apartamentul său de la hotelul Tulpenfeld din Bonn, pe I.P.S. Mitropolit Iacobos, Exarhul Patriarhului ecumenic Atenagora pentru R. F. a Germaniei, cu care a avut o convorbire.

Iar între orele 15—18 a primit şi a avut o convorbire cu Cardinalul Jan Willebrands, preşedintele Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creştină, sosit cu o seară înainte de la Roma pentru această convorbire. Obiectul convorbirii l-au constituit relaţiile viitoare între Biserica Ortodoxă Română şi diferite Biserici Catolice naţionale şi necesitatea înlăturării unor piedici care stau în calea bunelor raporturi între Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Romano-Catolică.

După aceea Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi Cardinalul Jan Willebrands au venit cu maşina la Köln, la casa unde erau găzduiţi ceilalţi membri ai delegaţiei sinodale române, pentru ca Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian să prezinte Preşedintelui Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creştină, — pe însoţitorii săi.

Cu această ocazie Cardinalul Jan Willebrands, în scurtul său cuvînt, a spus: «Înţeleg vizita Dvs. ca o vizită de la o Biserică naţională la o Biserică naţională. Mi-am potolit acum, Prea Fericirea Voastră, dorinţa mai veche de a vă vedea, de a ne întîlni şi de a vă aduce salutul meu frăţesc. O bucurie mare mi-a procurat şi prilejul de a cunoaşte şi pe ceilalţi membri ai delegaţiei sinodale române. Vă doresc o călătorie plăcută pe drumul de întoarcere în ţară».

Răspunzînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a adresat *mulţumiri Eminenţei Sale pentru întîlnirea prilejuită şi a subliniat utilitatea contactelor bilaterale. Din întîlnirea noastră tragem şi noi o concluzie : Că ceea ce facem prin contacte bilaterale este bine apreciat şi de Secretariatul Vaticanului pentru unitate. Aceasta ne bucură şi ne încurajează să mergem mai departe.*

ÎNCHEIEREA VIZITEI. ÎNTOARCEREA ÎN PATRIE

Luni, 19 octombrie 1970. — Înainte de amiază, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a vizitat, împreună cu membrii delegaţiei sinodale, celebrul dom din Köln.

Marţi, 20 octombrie 1970. — În cursul dimineţii, Eminenţa Sa Cardinalul Höfner, Arhiepiscopul de Köln, sosit între timp de la Roma, a transmis Prea Fericitului Patriarh Justinian o scrisoare, cerînd scuze pentru faptul că absenţa sa din oraş l-a împiedicat să primească pe Prea Fericirea Sa şi pe membrii delegaţiei sinodale române.

De asemenea, Eminenţa Sa Cardinalul Dr. Julius Döpfner, aflînd că Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi membrii delegaţiei sinodale române nu se mai întorc prin München, cum fusese prevăzut iniţial în program, a trimis Prea Fericirii Sale o scrisoare în care, între altele, spunea : «Doresc Prea Fericirii Voastre o călătorie plăcută la Bucureşti ; îmi exprim totodată dorinţa revederii cu Prea Fericirea Voastră şi cu onoraţii însoţitori ai Prea Fericirii Voastre, pe care am avut cinstea să-i cunosc în timpul şederii la München. Încă multă vreme această întîlnire va rămîne vie în mintea mea şi sper că ea ne-a apropiat cu încă un pas pe noi personal şi Bisericile noastre».

În timpul şederii la Köln, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a hirotesit întru iconom stavrofor pe Pr. Dr. Wilhelm Nyssen şi întru protosinghel pe Pr. Daniel Gelsi de la Mînăstirea Chevetogne-Belgia, acordîndu-le şi «Crucea patriarhală», ca apreciere a meritelor lui în acţiunea de apropiere a Bisericii Ortodoxe Române şi a Bisericii Romano-Catolice.

Înainte de plecarea delegaţiei sinodale române, Rev. Dr. Wilhelm Nyssen a rostit o altă frumoasă cuvîntare, în care a desluşit un alt aspect al simbolului ursului, care, după un basm occidental, ar fi fost o dată om, dar păcatul l-a transformat în animal, care nu mai poate exprima în mod adecvat cunoaşterea lui Dumnezeu, pînă în împărăţia cerurilor, cînd Dumnezeu îl va readuce la umanitate, o dată cu transfigurarea întregului cosmos. Toţi împreună să ne silim să înaintăm spre acea ţintă, dezvoltînd umanitatea noastră prin iubire, aşa cum s-a făcut în timpul cît delegaţia sinodală română a stat în căminul condus de P.C. Sa.

A mulţumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian şi membrilor delegaţiei sinodale pentru cinstea ce au făcut Căminului condus de P.C. Sa, acceptînd să stea în el şi prilejuind o apropiere sufletească între reprezentanţii Bisericii Ortodoxe şi unii slujitori ai Bisericii Romano-Catolice.

Din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a răspuns Pr. Prof. D. Stăniloae, mulțumind pentru dragostea caldă cu care delegația a fost învăluită cît a stat în această casă.

*

Delegația sinodală română s-a îndreptat apoi, însoțită de Ambasadorul Republicii Socialiste România în R. F. a Germaniei, Constantin Oancea, de Atașatul de presă al Ambasadei române de la Bonn, Dl. Constantin Pîrvu și de cei doi delegați ai Secretariatului de Stat pentru presă și informații, care au însoțit-o tot timpul călătoriei prin R. F. a Germaniei, la aeroportul din Köln, de unde delegația a luat avionul spre patrie.

*

La aeroportul Otopeni se aflau sosiți în întîmpinarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Dl. Președinte al Departamentului Cultelor, Prof. D. Dogaru și Dl. Vicepreședinte Gh. Nenciu. Se afla de asemenea Dl. Erich Straetling, Ambasadorul Republicii Federale a Germaniei la București.

Erau de față de asemenea II.PP.SS. Mitropoliți : Iustin al Moldovei și Nicolae al Ardealului, PP. SS. Episcopi : Antim al Buzăului și Iosif al Argeșului și Rîmnicului, PP. CC. Preoți Consilieri patriarhali și arhiepiscopești, Rectorul Institutului teologic din București, protoierei și preoți din capitală.

*

Îndată după întoarcerea din vizita oficială făcută în Republica Federală a Germaniei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a transmis următoarele telegrame, prin care mulțumea, în numele său personal și în numele membrilor delegației sinodale pentru primirea cordială și ospitalitatea plină de solicitudine, de care s-au bucurat în timpul acestei vizite :

Telegramă adresată Eminenței Sale, *Cardinalului Dr. Julius Döpfner*, Arhiepiscop de München și Primat al Bisericii Romano-Catolice din R. F. a Germaniei :

Mulțumind lui Dumnezeu că ne-a ajutat să ne întoarcem sănătoși acasă, cu spiritul îmbogățit de atîtea cunoștințe și impresii de neuitat și cu inima plină de afecțiune și satisfacție, dorim să Vă exprimăm profunda noastră gratitudine pentru primirea frățească și ospitalitatea plină de solicitudine și atenție, pe care ni le-ați rezervat nouă și însoțitorilor noștri, cu prilejul vizitei noastre în R. F. a Germaniei.

Nădăjduim că acest prim contact, care ne-a permis să ne cunoaștem unii pe alții și să constatăm că aceleași sentimente de apropiere sinceră și de cooperare strînsă între Bisericile noastre și între popoarele noastre vibrează în sufletul nostru, va constitui un început binecuvîntat pentru realizarea unității Bisericilor creștine în viitor.

† Justinian
Patriarhul României

*

Telegramele adresate Excelenței Sale *Episcopului Dr. Hermann Dietzfelbinger*, Conducătorul Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei; Excelenței Sale *Episcopului Dr. Joseph Brinkhues*, Conducătorul Bisericii Veche-Catolică din R. F. a Germaniei și Excelenței Sale *Dr. Rudolf Graber*, Episcop catolic de Regensburg, R. F. a Germaniei, — cu următorul cuprins :

Mulțumind lui Dumnezeu că ne-a ajutat să ne întoarcem sănătoși acasă, dorim să Vă exprimăm profunda noastră gratitudine pentru primirea frățească și ospitalitatea plină de solicitudine și de atenție, pe care ni le-ați rezervat nouă și însoțitorilor noștri, cu prilejul vizitei noastre de neuitat în R. F. a Germaniei.

Nădăjduim că acest prim contact, care ne-a permis să ne cunoaștem unii pe alții și să constatăm că aceleași sentimente, de apropiere sinceră și de cooperare strînsă între Bisericile noastre și între popoarele noastre vibrează în sufletul nostru, va constitui un început binecuvîntat pentru realizarea unității Bisericilor creștine în viitor.

† **Justinian**
Patriarhul României

*

Telegrama adresată Domnului *Dr. Adolf Wischmann*, conducătorul Serviciului Afacerilor Externe Bisericești al Bisericii Evanghelice-Luterane din R. F. a Germaniei, cuprinde următoarele :

Întorși sănătoși acasă, dorim să Vă exprimăm profunda noastră gratitudine pentru primirea frățească și ospitalitatea plină de solicitudine, pe care ni le-ați rezervat nouă și însoțitorilor noștri, cu prilejul vizitei noastre de neuitat în R. F. a Germaniei.

Nădăjduim că apropierea și colaborarea între Bisericile noastre vor sprijini puternic legăturile de prietenie și de strînsă cooperare între cele două popoare ale noastre, român și german, pentru consolidarea păcii și pentru prosperitatea tuturor popoarelor lumii.

† **Justinian**
Patriarhul României

*

Telegrama adresată Excelenței Sale, *Dr. Conrad Ahlers*, Secretar de Stat, care, ca reprezentant al Guvernului R. F. a Germaniei, a primit pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian la Bonn, — are următorul cuprins :

Întorși sănătoși în România, dorim să exprimăm Guvernului Republicii Federale a Germaniei, Domnului Președinte Heinemann și Dvs. personal, profunda noastră gratitudine pentru primirea cordială și ospitalitatea plină de solicitudine și atenție, care ne-au fost rezervate în frumoasa Voastră țară, nouă și însoțitorilor noștri, cu ocazia vizitei noastre de neuitat la Conducătorii celor 3 Biserici creștine : Romano-Catolică, Evanghelică-Luterană și Veche-Catolică.

Nădăjduim că apropierea și colaborarea între Bisericile noastre vor sprijini puternic legăturile de prietenie și de strînsă cooperare între cele două popoare ale noastre, român și german, în vederea contribuirii la consolidarea păcii și la prosperitatea tuturor popoarelor lumii.

† Justinian
Patriarhul României

*

Telegrama adresată *Domnului Constantin Oancea,* Ambasadorul Republicii Socialiste România în R. F. a Germaniei, cuprinde următoarele :

Întorși cu bine în patrie, ținem să Vă exprimăm profundă gratitudine, Dvs. personal și colaboratorilor Dvs., pentru atenția deosebită cu care ne-ați întîmpinat și bunăvoința cu care ne-ați stat în ajutor, în timpul vizitei noastre oficiale în Republica Federală a Germaniei.

Încredințați că întîlnirea noastră cu Conducătorii Bisericilor și cu reprezentanții Autorităților de stat din R. F. a Germaniei va contribui, îmbucurător, la dezvoltarea legăturilor de prietenie și cooperare frățească, atît între Biserici cît și între cele două popoare, român și german, Vă dorim continui succese în misiunea ce îndepliniți și Vă asigurăm de întreaga noastră prețuire și afecțiune.

† Justinian
Patriarhul României

*
* *

Vizita oficială făcută de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în fruntea unei delegații sinodale, Conducătorilor de Biserici creștine și Conducătorilor de stat, în Republica Federală a Germaniei, a avut un larg ecou în opinia publică vest-germană. Pentru exemplificarea acestui fapt reproducem cîteva din articolele publicate în ziare și în reviste, precum și din transmisiunile posturilor de radio din R. F. a Germaniei.

Într-o publicație (epd ZA nr. 198, din 8 octombrie 1970) se spunea de Prea Fericirea Sa : «Patriarhul Justinian se consideră, după propriile sale cuvinte «Părintele religiilor și Bisericilor» din România. El își asumă coresponsabilitatea sa pentru cele mai diferite comunități religioase din țara sa. Reprezentanții acestora intră în reședința sa și află aici oricînd o primire cordială... El a condus cu mare abilitate Biserica sa în ultimele decenii».

Săptămînalul pentru cercuri largi «Christ in der Gegenwart» (din 25 octombrie 1970, publicat de Editura Herder din Freiburg), după ce citează, ca și alte multe ziare și săptămînale, declarația Prea Fericitului Părinte Patriarh din cuvîntarea de la München despre «noua eră» ce

se deschide în relațiile dintre Biserici și că esențial pentru Bisericile creștine este să recunoască și să rețină ceea ce este dumnezeiesc în învățătura lor, eliminînd ceea ce e omenesc, pentru a-și putea găsi unitatea, și că ortodocșii așteaptă de la Biserica Romano-Catolică să meargă și mai departe în deschiderea ce a inițiat-o prin Conciliul al II-lea de la Vatican, scrie : «Trebuie să ne minunăm cum a reușit să facă față tuturor necesităților de reprezentare și convorbirilor personale septuagenarul în haină albă-luminoasă, cu atitudinea prietenoasă-smerită, dar și înțeleaptă, plină de tact și de pricepere...».

Cu prilejul acesta, autorul articolului notează în general despre descoperirea de azi a Ortodoxiei de către occidentali : «Occidentul învață azi de la Răsărit ; «încrederea» sa este sfărîmată. Precum a învățat să prețuiască din nou arta și pictura bizantină, icoanele (după care Kandinsky și-a proiectat noua artă) — pornind poate de la o romantică estetizantă — așa există azi mai degrabă înclinația să se recunoască și specificul spiritual și teologic al Bisericilor Răsăritene». S-a trecut chiar în acest sens mai departe de ceea ce a recunoscut Conciliul al II-lea de la Vatican. «În ultimii ani s-au făcut unii pași peste acest început : o mai adîncă și mai dreaptă pătrundere în lumea Bisericii Ortodoxe își face loc în mod general, nu numai la teologii occidentali».

Iar în altă parte revista precizează : «Patriarhul României, — care este în același timp oaspetele Guvernului federal și al Bisericilor Romano-Catolică, Evanghelică-Luterană și Veche-Catolică din R. F. a Germaniei — vrea, pe de o parte, să mulțumească tuturor pentru ajutorul dat țării sale în urma catastrofalelor inundații din primăvara acestui an ; iar pe de altă parte vrea să intensifice contactele ecumenice pe care le-a inițiat și adîncit în multe țări».

Ziarul «KNA» (Inland), nr. 234 din 9.X.1970, intitulînd reportajul său asupra vizitei pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut-o Bisericilor creștine din R. F. a Germaniei cu cuvintele «A început o nouă eră în relațiile dintre Bisericile creștine», pronunțate de Prea Fericirea Sa, subliniază că «Biserica Ortodoxă Română poate revendica pentru sine recunoașterea că a fost totdeauna strîns legată cu poporul, întrucît ea a promovat totdeauna binele poporului și n-a propovăduit niciodată ura». În această perspectivă «colaborarea între Biserici trebuie să fie prețuită și drept contribuție la promovarea prieteniei între popoare».

Ziarul Bavariei centrale, din 9—11 octombrie 1970, scrie în reportajul asupra vizitei Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a delegației sinodale române la Regensburg și Niederaltaich : «Această vizită stă întru totul sub semnul unei «punți de legătură ecumenică». Astfel trebuie înțeleasă activitatea Patriarhului Justinian al Bisericii Ortodoxe Române : ca activitatea unui «Pontifex», adică a unui «făcător de punți de legătură».

«Acest aspect al vizitei Patriarhului Justinian l-a accentuat şi Preşedintele Guvernului Bavariei, Dr. Ernst Emmering la recepţia oferită în cinstea Patriarhului român».

Iar în nr. 236 din 12.X.1970, acelaşi ziar scria: «...Vizita Patriarhului ortodox român trebuie socotită drept piatră miliară în drumul spre unitatea creştină...».

Leo Waltermann, directorul emisiunilor religioase de la postul de radio vestgerman din Köln, într-o emisiune din 20 octombrie 1970, spunea despre Prea Fericitul Patriarh Justinian în legătură cu vizita sa în R. F. a Germaniei: «Patriarhul Justinian este astăzi una din marile şi importantele figuri ale Ortodoxiei». Iar după aceea a informat despre contactele avute în cursul vizitei cu principalii conducători de Biserici din R. F. a Germaniei.

*

În general se poate spune că prin vizita Prea Fericirii Sale în R. F. a Germaniei, Ortodoxia românească s-a impus şi mai clar şi mai accentuat Bisericilor din Occident şi ecumenismului contemporan. Pretutindeni se aşteaptă acum ca ea să joace un rol tot mai însemnat în dialogurile ecumenice între Biserici şi să aducă o contribuţie importantă în colaborarea dintre ele în problemele generale ale lumii contemporane.

Vizita Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian a fost apreciată pretutindeni în R. F. a Germaniei şi ca o importantă contribuţie la dezvoltarea legăturilor de prietenie între poporul german şi poporul român.

PRIMA CONFERINŢĂ MONDIALĂ A RELIGIILOR PENTRU PROMOVAREA PĂCII

(Kyoto—Japonia, 16—22 octombrie 1970)

I. — Lucrările pregătitoare

Omenirea de pretutindeni îşi concentrează astăzi eforturile în acţiuni menite stăvilirii agresiunii şi îngrădirii tuturor celor care atentează la libertate şi pace. În toată lumea au loc manifestări închinate slujirii păcii şi idealurilor scumpe tuturor oamenilor. În acest curent general se încadrează şi credincioşii religiilor, cu convingerea că religiile au şi trebuie să-şi aducă contribuţia lor, cu mijloacele specifice, la strădaniile depuse de oamenii de bine pentru consolidarea păcii. Astfel s-a cristalizat treptat ideea care a dus la convocarea *Conferinţei Mondiale pentru Religie şi Pace*, organizată la Kyoto—Japonia, între 16 şi 22 octombrie 1970.

Dorinţa pentru ţinerea unei asemenea conferinţe pe plan mondial s-a manifestat de mai multă vreme concomitent în diferite părţi ale lumii. În urmărirea acestei idei, s-au conturat iniţiative de apropiere şi cunoaştere între religii, fără vreun scop prozelitist, ci motivate de dorinţa de a contribui la acţiunile generale pentru promovarea păcii şi a bunei înţelegeri între oameni. Treptat s-au realizat pe plan local şi regional asemenea încercări de apropiere şi cooperare, ţara noastră oferind şi ea un exemplu în această privinţă. S-au împlinit două decenii de cînd, la iniţiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, s-a trecut la cooperarea rodnică a tuturor cultelor religioase din ţara noastră. Această cooperare urmăreşte crearea unui climat de înţelegere confesională, şi caută să contribuie la îndepărtarea cauzelor de suspiciune şi neîncredere între oameni şi la promovarea păcii.

Pe plan regional se întîlneşte acţiunea cultelor religioase din Uniunea Sovietică, din vara anului 1969, cînd s-a convocat la Zagorsk—Moscova, o conferinţă a tuturor religiilor din Uniunea Sovietică, pentru cooperare internaţională şi pace, cu o largă participare de invitaţi din Europa, Orientul Mijlociu şi Africa de Nord.

Între timp, a continuat să se maturizeze ideea convocării unei conferinţe mondiale a religiilor pentru promovarea păcii. Această idee s-a manifestat mai concret în martie 1966, cînd s-a ţinut, la Washington, Conferinţa naţională interreligioasă pentru pace, cu o participare de 500/ clerici şi laici. La această întrunire s-a propus examinarea posibilităţilor convocării unei conferinţe mondiale interreligioase pentru

pace. Au continuat o serie de tatonări, angajîndu-se contacte cu conducători religioşi şi organizaţii religioase din Africa de Nord şi Asia. O contribuţie efectivă a fost adusă, în realizarea acestor contacte, de Rev. Dr. Homer A. Jack din Statele Unite ale Americii, care a întreprins mai multe călătorii în ţări afro-asiatice.

După o serie de asemenea contacte directe, s-a ajuns în ianuarie 1968 la convocarea unui simpozion religios pentru pace la New-Delhi, India, la care au participat 50 de reprezentanţi din peste 10 religii principale ale lumii. La înapoierea de la lucrări'e simpozionului, delegaţii japonezi şi nord-americani au avut o consultaţie în Japonia, la Kyoto, cu care prilej au stabilit necesitatea organizării unei conferinţe mondiale a religiilor pentru pace.

În 1969 s-a constituit, tot la New-Delhi, un comitet consultativ interimar, cu scopul pregătirii acestei conferinţe. În cursul mai multor întruniri s-au concretizat ţelurile şi programul unei asemenea conferinţe mondiale interreligioase, stabilindu-se ca prima adunare generală a acestei conferinţe să aibă loc în Japonia, în toamna anului 1970. Comitetul pregătitor al conferinţei a grupat o serie de personalităţi religioase din diferite regiuni ale lumii, constituindu-se în acelaşi timp un prezidiu de onoare, care să patroneze iniţiativa convocării conferinţei. În fruntea comitetului de pregătire a fost ales, ca preşedinte, Mgr Angelo Fernandez, arhiepiscop romano-catolic de New-Delhi, secundat de mai mulţi vicepreşedinţi : Rev. Nikkyo Niwano, budist din Tokyo, Dr. Dana McLean Greeley, protestant unitarian din Statele Unite, I.P.S. Atenagora al Tiatirelor, arhiepiscop grec cu reşedinţa la Londra şi Cardinalul John Wright, prefectul Congregaţiei clerului din Cetatea Vaticanului. Secretar general a fost ales Dr. Homer A. Jack, pastor unitarian nord-american, care a îndeplinit un important rol în vremea organizării conferinţei, prin numeroasele sale călătorii.

Comitetul executiv pregătitor s-a întrunit într-o serie de reuniuni pentru a definitiva planul de acţiune şi programul conferinţei. Cu prilejul ultimei întruniri care a precedat conferinţa, s-au adoptat numeroase măsuri organizatorice.

Totodată, a avut loc la Kyoto, între 13 şi 15 octombrie a.c., o consultaţie, cu participarea unor reprezentanţi ai diferitelor religii prezenţi la conferinţă, care au analizat o serie de aspecte ale dialogului interreligios. În documentul final al consultaţiei se spune printre altele: «Conştienţi de dificultăţile actuale privind cooperarea religiilor şi păstrînd loialitatea faţă de religia fiecăruia, s-a apreciat că religiile pot şi trebuie să-şi aducă contribuţia lor prezentă pentru o lume mai bună. Religiile pot juca un rol în societatea actuală a unei lumi în continuă transformare. Ele pot influenţa ca oamenii să-şi sporească încrederea reciprocă şi să îndepărteze teama unui nou război».

S-a precizat că dialogul religios nu urmăreşte realizarea de acorduri doctrinare sau o unitate de organizare, ci el vrea să antreneze pe credincioşi într-o dăruire comună faţă de om, aproapele nostru, cu

toate nevoile lui. Dialogul interreligios nu vrea să ducă la o confruntare a religiilor între ele, ci la confruntarea lor comună cu problemele lumii. Ideea centrală a acestui dialog este pacea în lume, care se poate construi numai într-o societate care are asigurată egalitatea, libertatea și dreptatea. În acest scop, se impune ca reprezentanții religiilor să se întrunească, să coopereze pentru stabilirea atitudinilor față de aceste probleme și să antreneze pe membrii comunităților religioase într-o colaborare vie și rodnică, ajutînd astfel la progresul și fericirea omului.

Scopul general al Conferinței de la Kyoto, așa cum s-a conturat în urma întrunirilor pregătitoare, este acela de a pune în lumină atitudinea religiilor față de problema păcii și a dezbate posibilitatea cooperării lor, antrenînd și ajutînd forțele spirituale ale omenirii în întărirea mișcării internaționale pentru pace și pentru combaterea amenințării unui nou război mondial.

Totodată, Conferința caută să descopere principiile comune și tradițiile religiilor principale care pot duce la pacea comunității umane, recunoscînd că pentru atingerea acestui țel pot coexista diferite temeiuri și atitudini religioase.

Conferința urmărește să analizeze obstacolele prezente în promovarea acțiunii pentru pace, cu scopul de a contura profilul acțiunilor comune și de a sprijini orice mișcare care urmărește pacea și destinderea în relațiile internaționale.

Ținînd seamă de contextul general al intențiilor Conferinței, s-a propus urmărirea și analizarea a trei aspecte principale care condiționează astăzi problema păcii : dezarmarea, dezvoltarea și drepturile omului.

Din punct de vedere financiar, Conferința a fost susținută de unele culte și organizații religioase. Un sprijin deosebit a fost acordat Conferinței de «Liga religiilor din Japonia», sub auspiciile căreia se realizează astăzi o largă cooperare între toate cultele din acea țară și care și-a asumat rolul de gazdă în perioada desfășurării sesiunii Conferinței.

II. — Desfășurarea Conferinței

Organizatorii Conferinței mondiale de la Kyoto au depus toate eforturile pentru ca aceasta să fie cît mai reprezentativă din punctul de vedere al repartizării geografice și religioase, din țări cu sisteme social-politice diferite. La lucrările Conferinței au fost prezenți 210 delegați din 10 religii principale ale lumii și 39 de țări, dintre care 94 creștini, 35 budiști, 19 hinduși, 18 musulmani, 17 șintoiști, 7 evrei, 3 sikhi, 3 jainiști, 2 zoroastrieni, 1 confucianist și 11 reprezentanți ai altor religii. La acești delegați s-au adăugat observatori, invitați și membri ai secretariatului, așa încît numărul total al participanților la lucrările Conferinței a fost de 308.

În ceea ce privește participarea creștină, ea a fost reprezentativă pentru toate continentele și rasele. Ortodoxia a fost reprezentată prin 2 delegați ai Patriarhiei Ecumenice, 8 delegați ai Patriarhiei Mosco-

vei, 1 delegat al Patriarhiei Române şi 1 delegat al Patriarhiei Bulgare. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P.S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod. Dintre ceilalţi ierarhi ortodocşi menţionăm pe : P.S. Episcop Timotheos Haloftis din Chicago — S.U.A. ; I.P.S. Mitropolit Filaret al Kievului şi Galiţiei, exarhul Ucrainei ; P.S. Episcop Juvenalie de Zaraisk, — Uniunea Sovietică şi P.S. Episcop Nikolai Sayama din Tokio.

Grupul budiştilor a fost alcătuit în mare măsură din japonezi, dar şi din participanţi veniţi din alte ţări asiatice : Vietnamul de Sud. Ceylon, India, Singapore, Mongolia, Uniunea Sovietică, Statele Unite. În grupul musulmanilor s-au observat mai mulţi delegaţi din Pakistan, urmaţi de musulmani din Republica Arabă Unită, Senegal, Liban, Iran India, Singapore şi Indonezia.

Pe tot timpul desfăşurării lucrărilor Conferinţei, participanţii au locuit la Grand Hotel şi, la cererea organizatorilor, au luat parte la lucrări în costumele lor specifice religioase sau naţionale.

Deschiderea festivă a lucrărilor Conferinţei a avut loc în dimineaţa zilei de joi, 16 octombrie, în Palatul Conferinţelor internaţionale, construcţie modernă ridicată într-una din zonele de parcuri ale oraşului Kyoto, în mijlocul unui peisaj muntos caracteristic pămîntului japonez. Şedinţa plenară a fost prezidată de Shri R. R. Diwakar, preşedintele Fundaţiei pentru pace Gandhi, de confesiune hindus. Această şedinţă la care, în afara membrilor Conferinţei, au participat peste 1200 japonezi, a fost deschisă printr-un serviciu religios budist. În continuare au rostit cuvîntări de salut Rev. Kosho Ohtani, preşedinte de onoare, Rev. Nikkyo Niwano, din partea Comisiei afacerilor internaţionale a Ligii religiilor din Japonia şi Dr. Dana McLean Greeley, reprezentînd Comitetul preparator. Aceşti vorbitori au insistat asupra pericolului folosirii armelor nucleare care ameninţă nu numai roadele civilizaţiei, ci însăşi existenţa omenirii. Ei au subliniat datoria tuturor credincioşilor de a se angaja în acţiuni pentru pace şi pentru îndepărtarea tuturor stărilor ce pot duce la încordări şi conflicte între popoare.

După alegerea aparatului de conducere o lucrărilor Conferinţei, Arhiepiscopul Angelo Fernandez, preşedinte, a rostit cuvîntul de deschidere a lucrărilor.

În continuare, Sir Zafrulla Khan, preşedintele Curţii internaţionale de Justiţie de la Haga, de confesiune musulman, a prezentat referatul intitulat *Temeiurile păcii.*

În cursul aceleiaşi şedinţe, s-au citit mai multe mesaje din partea unor personalităţi politice şi religioase.

În salutul adresat de U Thant, secretar general al Organizaţiei Naţiunilor Unite, se spune : «Mă bucur de a avea prilejul să adresez urările mele cele mai bune reprezentanţilor religiilor principale din lume, adunaţi în Kyoto într-o Conferinţă mondială a religiilor pentru pace. Conferinţa aceasta, urmînd să stabilească un punct de vedere religios asupra marilor probleme ale omenirii contemporane, va con-

tribui desigur la lărgirea atmosferei spirituale și morale, în care eforturile pentru pace să poată înflori și aduce roade. Niciodată ca acum nu s-a simțit o nevoie mai mare pentru omenire ca ea să-și unească resursele sale spirituale și morale pentru a lămuri și afirma valorile sale, transmițînd generației tinere mijloacele de înfăptuire a aspirațiilor exprimate în Carta Organizației Națiunilor Unite și păstrate cu evlavie în tradițiile tuturor marilor religii ale lumii. Vă trimit salutările mele călduroase, precum și bunele mele doriri pentru succesul dezbaterilor».

S-a primit, de asemenea, mesaj din partea D-lui Eisaku Sato, primministru al Japoniei, care declară: «Această Conferință este prima de acest fel în lume, la care oamenii religioși de pretutindeni se adună sub același acoperămînt. Sînt foarte bucuros că o asemenea Conferință internațională se ține în Japonia, într-o țară devotată fervent cauzei păcii...».

Conferința a fost salutată și de Papa Paul al VI-lea, care a trimis, prin Cardinalul Villot, secretar de stat al Sanctității Sale, următorul mesaj: «Sfîntul Părinte Paul al VI-lea vă trimite salutările sale și vă încredințează de rugăciunile sale pentru ca dezbaterile Dvs. să poată sluji de îndemn tuturor oamenilor, spre a lucra cu rîvnă pentru respectarea drepturilor omului și pentru completa și armonioasa dezvoltare a societății, prin care se va putea asigura marea binecuvîntare a păcii».

Au fost citite și alte mesaje. Din partea Conferinței Creștine pentru Pace s-a primit mesajul semnat de I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului. Comitetul regional al Conferinței Creștine pentru Pace din R. F. a Germaniei a salutat Conferința prin Dr. Heintz Kloppenburg. S-au mai primit mesaje din partea Cardinalului John Wright, prefectul Congregației clerului catolic; a D-lui Shivkumar Pandit, președintele Societății Vedanta-India; a Comisiei pontificale pentru dreptate și pace; a Patriarhului Thich Tinh Khiet al Bisericii budiste unite din Vietnamul de Sud; a Asociației budiștilor uniți din Hanoi; de la Arhiepiscopul grec-ortodox Iacovos al Americii; de la Dr. René Maheu, director la UNESCO, precum și din partea altor organizații și personalități religioase.

Ședința de după-amiază a fost deschisă printr-un serviciu religios islamic. Președintele ședinței, Arhiepiscopul Angelo Fernandez, a dat cuvîntul apoi D-lui Dr. Homer A. Jack, secretar general, care a rostit o cuvîntare orientativă privind desfășurarea lucrărilor Conferinței, urmată de precizarea unor norme de procedură ale sesiunii.

În continuare, s-au constituit grupe reprezentînd principalele religii din lume, care au fost invitate să elaboreze poziții în legătură cu temele Conferinței. Astfel, s-au întrunit 10 grupe, formate din budiști, creștini, hinduși, musulmani, șintoiști, mozaici, sikhiști, zoroastrieni, diferite alte religii din Japonia, diferite alte religii de peste hotare.

Seara, Liga religiilor din Japonia a oferit la hotelul Grand din Kyoto o recepție în cinstea participanților la lucrările Conferinței. În

timpul recepţiei, D-l Kiyoshi Tomii, primarul oraşului Kyoto, şi Rev. Nenkai Inada, reprezentantul Ligii, au salutat pe cei prezenţi.

Sîmbătă, 17 octombrie, au continuat lucrările şedinţei plenare, prezidată dimineaţa de referendul Nikkyo Niwano, în sala principală a Palatului conferinţelor.

După serviciul religios mozaic au urmat : referatul prezentat de Dr. Hideki Yakawa, cunoscut fizician japonez, laureat al premiului Nobel pentru fizică, intitulat *Întemeierea unei lumi fără arme*, şi referatul D-lui R. J. Zwi Weblowski, profesor de religie comparată la Universitatea ebraică din Ierusalim, intitulat *Reflecţii asupra religiei, păcii şi drepturilor omului.*

În referatul său, Prof. Weblowski a făcut o serie de observaţii asupra sarcinilor religiilor în etapa actuală, socotind îmbucurător şi încurajator faptul că azi reprezentanţii religiilor se adună pentru a promova pacea şi a participa astfel la efortul general depus de întreaga omenire pentru realizarea ei. În concluzie, vorbitorul a recomandat participanţilor la Conferinţa de la Kyoto să nu se limiteze la declaraţii principiale asupra marilor probleme ale lumii, ci să le analizeze şi să le adîncească în grupele de studiu, stabilind sarcini concrete ce revin religiilor în acţiunile lor de colaborare reciprocă, ca şi în contactele lor cu celelalte sectoare ale societăţii umane.

În continuare, participanţii la lucrările Conferinţei s-au întrunit simultan în şedinţe pe secţii :

— Secţia I, pentru dezarmare ;
— Secţia a II-a, pentru dezvoltare ;
— Secţia a III-a, pentru drepturile omului.

Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a participat permanent la lucrările Secţiei pentru dezarmare, prezidată de Prof. Kimihide Mushakoji, japonez romano-catolic de la Universitatea din Tokio.

În cursul după-amiezii, s-a ţinut cea de a IV-a şedinţă plenară, sub preşedinţia Profesorului Mahmud Husain, de confesiune musulmană, decan al Facultăţii de Artă la Universitatea din Karaci-Pakistan. Şedinţa a fost deschisă printr-un serviciu religios creştin. În această şedinţă Dr. Eugène Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a prezentat un referat asupra dezvoltării.

Şedinţa a fost continuată cu lucrări pe secţii şi cu discuţii la masa rotundă asupra temei *Tehnicile acţiunilor pentru pace.* La acest subiect au luat cuvîntul Dr. E. C. Blake, pastorul Dr. Ralph D. Abenathy, baptist, luptător pentru drepturile populaţiei de culoare din S.U.A., şi călugărul vietnamez Thich Thien Minch.

Dr. E. C. Blake a observat că omenirea este divizată sub trei aspecte : inegalitatea în dezvoltarea economică, deosebirile ideologice şi conflictele rasiale. Dintre acestea, cea mai gravă este discriminarea rasială. Pastorul Ralph Abenathy a făcut un apel pentru revoluţia mondială prin mijloace nonviolente, spre a se lichida cauzele războiului, sărăciei şi rasismului. Ultimul vorbitor, călugărul budist Thich Thien

Minch, a vorbit despre acțiunea nonviolentă din punct de vedere al budiștilor din Vietnam.

Duminică, 18 octombrie, au continuat lucrările secțiilor în decursul întregii zile. Seara, membrii Conferinței s-au întrunit pe grupe, după țări : grupa japoneză, grupa americană, grupa indiană, grupa sovietică, grupa celorlalte țări.

În discuțiile pe secții s-au precizat problemele care urmau să facă parte din rapoartele către adunarea plenară.

În secția privind dezarmarea s-a angajat o discuție amplă asupra conceptului de nonviolență susținut cu tărie de japonezi și de participanții budiști în general. Dezbaterile au adus clarificări asupra folosirii metodelor nonviolente pentru rezolvarea pașnică a revendicărilor sociale, politice și economice, dar și cu privire la îndreptățirea celor oprimați de a acționa pe cale revoluționară, atunci cînd mijloacele nonviolente nu sînt eficiente. În legătură cu măsurile pentru realizarea unei urgente dezarmări totale, s-a precizat că este necesară reducerea imediată a cheltuielilor militare de către toate statele, ca și a încetării ocupării militare a unor teritorii străine.

Referindu-se la problema dezarmării totale, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a cerut să se includă în raportul secției propunerea încetării creării de noi baze militare pe teritorii străine și încetarea oricăror manevre militare pe teritoriul altor state. În continuare, reprezentantul român a cerut includerea propunerii de a nu se mai crea alte baze nucleare, de a se crea zone denuclearizate și de a se lua măsuri hotărîte pentru lichidarea definitivă a bazelor militare străine existente.

Aceste propuneri ale reprezentantului român, la care s-au asociat și alți participanți la lucrările secției, au fost acceptate și însușite de participanții la lucrări, fiind incluse și în documentele finale ale Conferinței.

Luni, 19 octombrie, întreaga zi a fost rezervată unor vizite ale orașului Kyoto și ale altor localități apropiate.

Marți, 20 octombrie, s-au ținut lucrările de încheiere a ședințelor pe secții, urmate de mese rotunde, cu următoarele teme : Educația pentru pace ; Mijloacele de comunicare în legătură cu pacea ; Legislația pentru pace ; Acțiunea pentru pace și Cooperarea interreligioasă pentru pace.

În cadrul mesei rotunde cu tema *Cooperarea interreligioasă pentru pace* s-a preconizat crearea unei terminologii comune tuturor religiilor, insistîndu-se asupra căilor de cooperare interreligioasă. Problemele principale ale cooperării sînt legate de îndepărtarea prejudecăților curente în lumea religioasă. Una din căile ce trebuie folosită este dialogul destinat îndepărtării falselor opinii pe care le au religiile una față de alta, scoțîndu-se în lumină valorile lor pozitive.

Participanții la masa rotundă au cerut ca religiile să treacă la acțiuni comune în problemele esențiale. Se recomandă ținerea de con-

sultări între conducătorii religioşi, care să contribuie la rezolvarea conflictelor pe plan local sau naţional.

După-amiază, s-a ţinut cea de a V-a şedinţă plenară, prezidată de John Wesley Lord, episcop metodist din S.U.A. După un serviciu religios şintoist, participanţii la lucrări au urmărit referatul *Religiile şi eficacitatea nonviolenţei*, prezentat de Mgr Helder Camara, arhiepiscop romano-catolic de Olinda şi Recife-Brazilia, cunoscut luptător pentru drepturile populaţiei oprimate din continentul sud-american. Vorbitorul a arătat că situaţia lumii s-a agravat prin distanţa care creşte mereu între micul grup de ţări ce devin tot mai bogate şi continente întregi, cu excepţia cîtorva ţări, care se afundă tot mai mult în sărăcie şi înapoiere. Religiile au datoria morală de a lupta nu numai împotriva egoismului indivizilor, ci şi a grupurilor şi a naţiunilor privilegiate.

În concluzie, Arhiepiscopul Helder Camara a afirmat: «Dacă religiile lumii, fiecare rămînînd loială învăţăturii sale şi mesajului primit de la Domnul, s-ar uni pentru a sprijini acţiunea pentru dreptate şi pace, atunci ceva din ceea ce pare astăzi absurd poate deveni posibil şi ceva din ceea ce pare utopic poate deveni realitate».

În continuarea şedinţei plenare s-au prezentat rapoartele întocmite în cele trei secţii de lucru, aducîndu-se amendamentele de rigoare. Cu această ocazie, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a făcut unele observaţii de îmbunătăţire a textului raportului privind Dezvoltarea.

Miercuri, 21 octombrie, a avut loc cea de a VI-a şedinţă plenară, prezidată de Dr. Dana McLean Greeley, preşedintele Asociaţiei internaţionale pentru libertatea religioasă. Şedinţa a fost deschisă printr-un serviciu religios hindus.

În continuare, s-au citit în ultima redactare, sub formă îmbunătăţită, rapoartele secţiilor care s-au discutat şi adoptat de plenul adunării. O dezbatere aprinsă s-a produs îndeosebi în legătură cu analizarea situaţiei din Orientul Apropiat.

În raportul privind problema dezarmării, s-au făcut o serie de recomandări pentru acţiuni concrete ale oamenilor religioşi şi ale religiilor în favoarea păcii şi a dezarmării. Participanţii la Conferinţă s-au ridicat împotriva proliferării armelor nucleare, ca şi împotriva folosirii armelor bacteriologice, chimice sau cu agenţi biologici de distrugere în masă. În aceeaşi măsură au fost condamnate experienţele cu arma nucleară în mări şi oceane, ca şi experimentarea oricăror noi tipuri de arme, cerîndu-se crearea unor zone denuclearizate.

Conferinţa mondială a religiilor a recomandat ca disputele internaţionale între state să fie rezolvate pe cale paşnică, prin intermediul Organizaţiei Naţiunilor Unite. În acelaşi timp, s-a luat atitudine împotriva tuturor pactelor militare, considerîndu-se că asemenea pacte creează tensiuni şi întreţin psihoze care nu favorizează ideea de pace şi dreptate.

Întrucît credincioșii religiilor sînt convinși de necesitatea și eficacitatea educației pentru pace, Conferința a recomandat să se depună toate eforturile pentru a fi educații copiii, tineretul și toți oamenii în spiritul păcii, creîndu-se în același timp convingerea că folosirea armelor și a violenței în rezolvarea conflictelor este o acțiune ilogică și de nepracticat.

Secția a II-a, care s-a ocupat cu problema dezvoltării, a făcut o analiză a dificultăților economice, care adîncesc tot mai mult prăpastia între țările bogate și țările sărace sau cu o economie subdezvoltată.

Raportul secției a doua a scos în evidență rolul oamenilor religioși în aceste acțiuni : «Contribuția majoră prin care religia poate efectua schimbări necesitate de actualele structuri sociale, atît pe plan național cît și internațional, în domeniul politic, social și religios, este aceea de a trezi conștiința socială a credincioșilor prin renașterea bogăției spirituale umane comune tuturor», se spune în raport.

Între celelalte propuneri ale secției, a reținut atenția recomandarea de a se susține acordarea premiului Nobel pentru pace cunoscutului apărător al drepturilor celor oprimați, Arhiepiscopului de Olinda și Recife, Helder Camara. Această recomandare a fost aprobată în unanimitate în plenul adunării Conferinței.

Secția a III-a s-a ocupat cu discutarea problemei drepturilor omului, redactînd în acest sens raportul său, adoptat apoi în ședință plenară. Raportul a scos în evidență strînsa legătură care există între pace și drepturile umane, afirmînd încă de la început că protejarea efectivă a demnității umane și a drepturilor omului este o cerință esențială pentru realizarea unei lumi pașnice. În continuare, raportul cere restabilirea credibilității ce trebuie să fie acordată Declarației drepturilor omului de către toate guvernele, lichidarea brutalității și a violenței practicate împotriva persoanei umane și condamnarea violării de către unele guverne a convențiilor umanitare. Participanții la lucrări au exprimat, de asemenea, dorința ca Organizația Națiunilor Unite să elaboreze de urgență noi măsuri pentru protejarea drepturilor umane. De asemenea, s-a cerut eliminarea oricărei forme de discriminare rasială și religioasă, precum și protejarea persoanei umane în caz de conflict militar.

După-amiază, a avut loc ședința plenară de închidere a lucrărilor, prezidată de Arhiepiscopul Angelo Fernandez. La această ultimă ședință, în afara participanților la lucrările Conferinței, au asistat peste 1.000 de invitați japonezi.

După serviciul religios zoroastrian, a urmat cuvîntarea călugărului budist Thich Nhat Hanh din Vietnam, care a prezentat concluzii asupra desfășurării lucrărilor. El a apreciat că întrunirea de la Kyoto n-a fost dominată de vreun grup național sau confesional, nici de vreo anumită orînduire socială sau politică. Importanța Conferinței, a spus vorbitorul, depinde nu atît de lucrările sesiunii de la Kyoto, ci mai degrabă de acțiunile pe care ea le va genera în lume, prin intermediul religiilor participante.

Thich Nhat Hanh a apreciat că religiile au datoria să ia în considerare într-un mod conştient marile probleme care ameninţă omenirea de azi, cum sînt cursa înarmărilor, pericolul nuclear, explozia demografică şi foametea, problema poluării mediului înconjurător etc., declarînd : «Consider că fiecare religie are un fond universalist, pe care tinde să-l manifeste. Ea poate da omului certitudinea că numai prin unirea tuturor forţelor vor putea fi confruntate şi depăşite dificultăţile actuale. Rolul principal al religiilor în momentul de faţă stă în angrenarea tuturor oamenilor religioşi, în acţiuni de unitate şi colaborare. Salvarea poate veni numai prin noi înşine».

În continuarea şedinţei, s-a adoptat o importantă rezoluţie, prin care se spune că lucrările începute la Kyoto trebuie continuate, creîndu-se astfel un organism interreligios mondial, denumit «*Conferinţa Mondială a Religiilor pentru Pace*». Sediul provizoriu al birourilor acestei Conferinţe va fi la Centrul Religios de pe lîngă Organizaţia Naţiunilor Unite (777 United Nations Plaza, New York). Această hotărîre a fost acceptată cu entuziasm de toţi cei prezenţi. O nouă adunare a Conferinţei s-a propus să aibă loc peste trei ani.

Menţionăm cu acest prilej că ideea creării unui instrument mondial interreligios pentru promovarea păcii a fost o preocupare a Bisericii noastre, de mai multă vreme. Cu prilejul vizitei făcute, în 1966, Centrului ecumenist de la Geneva, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a propus crearea unui Consiliu mondial al religiilor pentru pace. Prea Fericirea Sa a subliniat că un asemenea organism reprezentativ, preocupat de slujirea nobilelor aspiraţii ale lumii contemporane, va putea contribui la realizarea năzuinţelor de dreptate şi pace, folosind elementele comune tuturor tradiţiilor religioase.

În legătură cu iniţierea acestui for interreligios, s-a hotărît totodată crearea biroului internaţional, care are rolul de a stimula constituirea unor organisme naţionale şi regionale puse în slujba păcii şi a dreptăţii. S-a recomandat organizarea de conferinţe, servicii şi cercuri de studii la nivel naţional, regional şi interconfesional, pentru a se influenţa opinia publică în sensul rezolvării paşnice a conflictelor dintre naţiuni, asigurîndu-se o prezenţă religioasă pe lîngă Organizaţia Naţiunilor Unite şi pe lîngă alte organisme internaţionale.

A fost ales un comitet executiv al Conferinţei, prezidat de Mgr Angelo Fernandez, cu 6 vicepreşedinţi şi un număr de 9 membri, cu locuri rezervate pentru alţi membri ce urmează a fi cooptaţi. Rev. Homer A. Jack a fost ales secretar general al Conferinţei.

S-au discutat apoi şi s-au adoptat unele rezoluţii, precum şi mesajul final al adunării.

A fost adoptată o rezoluţie privind conflictul din Vietnam. În această rezoluţie se exprimă compasiunea faţă de suferinţele poporului vietnamez şi se cere, în numele umanităţii, încetarea imediată a focului în Vietnam, care va pune capăt mizeriei a milioane de locuitori din

această ţară. S-a făcut apel la toate religiile şi organizaţiile să ajute la uşurarea suferinţelor poporului vietnamez.

O altă rezoluţie priveşte situaţia din Orientul Apropiat; în ea se declară: «Conferinţa îşi exprimă adînca sa îngrijorare în legătură cu situaţia din Orientul Apropiat şi face apel la soluţionarea paşnică, justă şi urgentă a conflictului, prin aducerea la îndeplinire de către părţile în cauză a rezoluţiilor stabilite de O.N.U.».

A treia rezoluţie se referă la situaţia din Africa de Sud, condamnînd rasismul şi cerîndu-se adoptarea unor măsuri urgente, pe plan mondial, pentru respectarea drepturilor populaţiei de culoare, oprimate.

Ultimul document important elaborat şi aprobat în unanimitate a fost mesajul Conferinţei, adresat îndeosebi conducătorilor religiilor. Ţinînd seama de importanţa acestui document, prezentăm mai jos textul său integral.

MESAJUL CONFERINŢEI

«1. Conferinţa Mondială pentru Religie şi Pace reprezintă o încercare istorică de a aduna la un loc oameni şi femei din sînul marilor religii pentru a discuta împreună urgenta problemă a păcii.

2. Ne întîlnim la o vreme de răscruce. Chiar în aceste clipe sîntem puşi în faţa unor războaie crude şi inumane, de violenţă rasială, socială şi economică. Continuarea existenţei omului pe această planetă este ameninţată prin exterminarea nucleară. Niciodată nu a existat o astfel de atmosferă de deznădejde între oameni.

3. Convingerea noastră profundă că religiile lumii au datoria de a aduce un serviciu real şi important cauzei păcii ne-a adunat la Kyoto din cele patru colţuri ale pămîntului. Bahaişti, budişti, confucieni, creştini, hinduşi, jainişti, evrei, musulmani, şintoişti, sikhişti, zoroastrieni şi alţii ne-am adunat în bunăînţelegere, preocupaţi de îngrijorarea noastră comună pentru soarta păcii.

4. În timpul cît am stat împreună, înfruntînd problemele covîrşitoare ale păcii, am descoperit că lucrurile care ne unesc sînt mult mai importante ca cele care ne despart.

5. Am descoperit astfel că împărtăşim:

- *o convingere a unităţii fundamentale a familiei umane, a egalităţii tuturor fiinţelor umane;*
- *un sentiment al sfinţeniei persoanei omeneşti şi a conştiinţei sale;*
- *un sentiment al valorilor comunităţii umane;*
- *o înţelegere a faptului că forţa nu este dreaptă, că puterea omului nu este suficientă în sine însăşi şi nu este nici absolută;*
- *o credinţă că dragostea, compasiunea, altruismul şi forţa adevărului şi spiritului sînt în cele din urmă o putere mai mare decît ura, duşmănia şi egoismul;*
- *un sentiment al îndatoririi de a sta de partea celor săraci şi năpăstuiţi şi de a ne ridica împotriva celor bogaţi şi a opresorilor;*
- *o nădejde profundă că în cele din urmă binele va birui.*

6. Ajungînd la aceste convingeri, noi credem că toţi oamenii religioşi, bărbaţi şi femei, au sarcina de a fi slujitori ai păcii şi de a se îngriji din toată inima de statornicirea ei.

7. Ca oameni ai credinţei, bărbaţi şi femei, noi mărturisim cu smerenie şi cu părere de rău că adeseori am trădat idealurile religioase şi responsabilitatea noastră pentru pace. Nu religia a dat greş în cauza păcii, ci oamenii religioşi. Această trădare a religiei poate şi trebuie să fie îndreptată.

8. În confruntarea noastră cu urgentele ameninţări împotriva păcii, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, sîntem obligaţi să luăm în considerare problemele dezarmării, dezvoltării şi ale drepturilor omului. Este limpede că pacea este ameninţată de cursa crescîndă a înarmărilor, de prăpastia care se lărgeşte între bogaţi şi săraci în sînul naţiunilor şi între naţiuni şi de violarea tragică a drepturilor omului în multe părţi ale lumii.

9. În studierea problemelor dezarmării, am ajuns la concluzia că pacea nu poate fi realizată prin înmagazinarea de arme. De aceea noi chemăm la dezarmare generală, care să cuprindă tot felul de arme de distrugere, convenţionale, nucleare, chimice sau bacteriologice.

10. Am descoperit că problemele dezvoltării au fost agravate de faptul că resursele materiale, cheltuite pentru şi la fabricarea şi înmagazinarea de asemenea arme, consumă o parte excesiv de mare din resursele omenirii. Sîntem convinşi că aceste resurse sînt urgent necesare pentru combaterea nedreptăţilor care duc la războaie sau la alte forme de violenţă socială. Orice societate, în care unul din fiecare patru copii moare, este în stare de război. În timp ce dezvoltarea în sine nu aduce întotdeauna pace, nu poate însă să existe pace durabilă fără dezvoltare. De aceea ne angajăm să sprijinim eforturile Naţiunilor Unite de a face, cu începere din 1970, un deceniu al dezvoltării pentru întreaga omenire.

11. Convulsiunile sociale evidente în lumea de azi demonstrează legătura dintre pace şi recunoaşterea, promovarea şi protecţia drepturilor omului. Discriminarea rasială, represiunea minorităţilor etnice şi religioase, torturarea prizonierilor politici şi a altor prizonieri, negarea legalizată şi de fapt a libertăţii politice şi a egalităţii, negarea drepturilor egale pentru femei, orice formă de opresiune colonialistă, orice violări de acest fel ale drepturilor omului sînt responsabile de creşterea actelor de violenţă, care înjosesc civilizaţia umană.

12. Se cuvine ca noi cei prezenţi la această Conferinţă, adunaţi din toate religiile din rîvnă pentru cauza păcii, să vorbim lumii de marea majoritate a familiei umane, lipsită de putere şi a cărei voce este rareori auzită, despre cei săraci, cei exploataţi, refugiaţii şi toţi cei care nu au case de locuit şi ale căror vieţi, ogoare şi libertăţi au fost devastate de războaie.

13. Ne adresăm religiilor noastre, tuturor organizaţiilor interreligioase pentru pace şi naţiunilor, începînd fiecare cu naţiunea sa proprie. Le adresăm Organizaţiei Naţiunilor Unite şi tuturor bărbaţilor şi femeilor care se află în afara religiilor, dar care sînt preocupaţi de bunăstarea omenirii.

14. Fiecăruia în parte şi tuturor, începînd cu noi înşine, spunem că punctul de plecare pentru orice efort serios din activitatea umană — educativă, culturală, ştiinţifică, socială şi religioasă — este acceptarea solemnă a faptului că toţi oamenii şi întreaga lor operă sînt acum unite într-un singur destin: să trăim, sau să murim împreună; să ne lăsăm duşi spre o pierzare comună sau să ne angajăm cu toţii la lupta pentru pace. Nu putem să denunţăm războiul în mod cinstit, precum şi stările favorabile războiului, dacă vieţile noastre nu sînt inspirate de pace şi dacă nu sîntem pregătiţi să facem sacrificiile necesare pentru ea. Trebuie să facem tot ce ne stă în

utință pentru educarea opiniei publice și trezirea conștiinței publice, pentru a lua poziție fermă împotriva războiului și a speranței deșarte de pace prin victorie militară.

Sîntem convinși că religiile, cu toate deosebirile lor istorice, trebuie să caute acum să unească pe toți oamenii, în strădaniile lor spre o pace adevărată. Credem că avem datoria să ne depășim limitele sectare și să cooperăm cu cei ce se află în afara religiilor și care împărtășesc dorința noastră de pace.

Ne luăm angajamentul că vom spune națiunilor noastre, ai căror cetățeni sîntem, că efortul depus în scopul realizării și menținerii puterii militare este drumul care duce la dezastru. El creează un climat de teamă și neîncredere; solicită resursele necesare pentru acoperirea nevoilor de sănătate, cazare și bunăstare; alimentează escaladarea cursei înarmărilor care acum amenință viața omului pe pămînt; face să se accentueze deosebirile între națiuni în blocuri militare și economice; privește pacea ca pe un armistițiu armat sau o balanță de teroare; înlătură ca utopică grija cu adevărat universală pentru bunăstarea întregii omeniri. Tuturor acestor lucruri, noi le spunem: «NU»!

Dorim să facem cunoscută preocuparea noastră pentru pace Organizației Națiunilor Unite. Realizarea și menținerea păcii necesită nu numai recunoașterea existenței acestui for, ci mai mult, suportul activ pentru aducerea la îndeplinire a hotărîrilor lui. Stăruim ca toate națiunile lumii să devină membre în O.N.U.; sîntem pentru o mai justă împărțire a puterii și a responsabilității în modul de acțiune a acestei organizații. Stăruim ca națiunile membre să accepte conducerea ei în opera de rezolvare a problemelor care au dus și duc la conflicte.

Avem nădejdea că această Conferință ne va ajuta să înțelegem mai bine și să acceptăm, ca oameni ai credinței, responsabilitatea realizării unei păci adevărate și trainice».

În încheierea lucrărilor, un cuvînt de rămas bun a fost adresat celor de față de către reprezentantul Comitetului-gazdă, Rev. Nenkai Inada, președinte e Consiliului de directori ai Ligii religiilor din Japonia. Au urmat apoi scurte observații finale făcute de Președintele Conferinței Mgr Arhiepiscop Angelo Fernandez. Președintele a apreciat că, în ansamblul inițiativelor religioase pentru pace, activitatea desfășurată la Kyoto de Conferința Mondială reprezintă un punct culminant și și-a exprimat speranța că aceste inițiative vor da roade și vor dezvolta noi acțiuni comune.

Lucrările Conferinței Mondiale s-au încheiat cu un serviciu religios săvîrșit de reprezentanții sikhi din India. Rugăciunea lor, ca dealtfel și celelalte rugăciuni ale religiilor prezente la lucrările Conferinței, deși ancorată în tradițiile respective și încărcată de nuanțe specifice, a căutat s' pună în relief elementele emoționale comune și caracterul universalist al religiei.

III. — Cîteva vizite și impresii din Japonia. Considerații finale

Conferința de la Kyoto a oferit prilej participanților la lucrări să cunoască unele manifestări ale vieții religioase și cultura'e din Japonia, precum și unele aspecte din trecutul istoric al poporului japonez.

În dimineața zilei de 19 octombrie, s-a organizat o excursie la care au participat majoritatea membrilor Conferinței. Primul obiectiv a fost

orașul Kyoto, numărînd astăzi peste un milion patru sute de mii de locuitori. Fost, timp de 1100 de ani (798—1868), reședință imperială a Japoniei, orașul este renumit prin universitatea sa, prin instituțiile sale culturale, dar mai ales prin templele și sanctuarele sale. Pretutindeni se întîlnesc monumente istorice și de artă care reflectă cele mai bune tradiții artistice și culturale ale străvechiului pămînt japonez.

În Kyoto a fost vizitat templul *Nisho Honganji*, sediul central al secției budiste shin, templu înființat pe locul mormîntului lui Shinran, întemeietorul unei mișcări spirituale de mare amploare, care a exercitat și continuă să exercite influența sa asupra budiștilor, îndeplinind un important rol religios și cultural.

Tot în Kyoto a fost vizitat sanctuarul șintoist *Heian Jingu*, construit în 1895 pentru comemorarea a 1100 de ani de la întemeierea orașului Kyoto. În timpul vizitării acestui sanctuar, participanții la lucrările Conferinței au asistat la un serviciu religios săvîrșit de preoți șintoiști.

În continuarea excursiei, s-a vizitat localitatea Tenri, din prefectura Nara, centrul religios al mișcării reformatoare șintoiste Tenrikyo, care numără 2 milioane de adepți. Mișcarea aceasta predică fraternitatea și egalitatea umană și a fost întemeiată în 1838 de o femeie, Miki Nakayama. În prezent, mișcarea are 16.000 de sanctuare și 120.000 de slujitori ai cultului. Orașul Tenri adăpostește astăzi numeroase instituții religioase, culturale și filantropice ale acestei mișcări. Printre instituțiile sale culturale se află și o universitate.

A fost, de asemenea, vizitat orașul Nara, capitala imperială a Japoniei din secolul al VIII-lea, înainte de a se transfera centrul politic al țării în orașul Kyoto. Astăzi, orașul Nara a rămas un centru cultural de tradiție budistă. A fost vizitat faimosul templu budist Todanji, unde se păstrează cea mai mare statuie din lume ridicată lui Buda, înaltă de 16 metri, cu o greutate de 551 tone.

La 22 octombrie, participanții la lucrările Conferinței au părăsit orașul Kyoto, mergînd cu autobuzele la Osaka, cel de al doilea oraș al Japoniei, cu o populație de 3 milioane și 200 mii de locuitori, mare centru industrial și comercial, avînd un aspect cu totul modern.

De la Osaka, participanții au plecat la Tokio, unde au fost găzduiți la Imperial Hotel, unul din cele mai mari hoteluri ale orașului. Capitala Japoniei numără aproape 12 milioane locuitori și reprezintă cea mai mare concentrare urbană din lume.

La 23 octombrie, dimineața a fost rezervată participării la un program patronat de organizația Kissho Kosei-Kai, în cadrul unei grandioase adunări religioase pentru pace. Această organizație este o mișcare laică budistă cu o largă deschidere pentru colaborarea interreligioasă, întemeiată în 1938 de Rev. Nikkyo Niwano, președintele ei actual. Organizația numără peste 2 milioane de membri.

Ajungînd la sediul central al organizației Kissho Kosei-Kai, denumit pe scurt Kosei, oaspeții au fost primiți mai întîi în Marele Hall

Sacru, locaş modern de cult, terminat în 1964. Apoi, în apropiere, oaspeţii au trecut în Palatul de conferinţe, numit Fumon-Hall, clădire ultramodernă, terminată în 1970, cu o capacitate de 5.000 de locuri, construită în scopuri misionare. Sala principală a Palatului este întrebuinţată şi în alte scopuri publice-culturale. În această sală s-a desfăşurat un program artistic religios, deschis de muzica «clopotelor păcii», urmată de rugăciunea adresată celor «Trei tezaure». Două sute de tinere japoneze, membre ale organizaţiei, au executat un ansamblu coreografic sacru, intitulat «Jertfa luminilor». A urmat intrarea pe scenă a unui grup de 134 tineri japonezi, care purtau drapelele tuturor ţărilor din lume, printre care şi drapelul ţării noastre. Ei s-au instalat pe scena dominată de lozinca «Pentru unitatea lumii», cîntînd un imn pentru pace. Oaspeţii au fost apoi coborîţi pe scenă cu ajutorul unei scări rulante şi prezentaţi publicului. Un grup de copii a oferit fiecărui membru ghirlande de flori. Patru membri ai Conferinţei au făcut expuneri asupra dezbaterilor şi a rezultatelor sesiunii de la Kyoto (Arhiepiscopul Angelo Fernandez, Dr. Dana McLeane Greeley, Dr. Homer A. Jack şi Mitropolitul Filaret al Kievului).

Şedinţa s-a încheiat cu cuvîntul Preşedintelui organizaţiei Kosei, care a mulţumit vorbitorilor.

În după-amiaza zilei de 23 octombrie, reprezentantul român a vizitat pe I.P.S. Mitropolit Vladimir, conducătorul Bisericii Ortodoxe autonome japoneze, la reşedinţa sa. Totodată, a vizitat şi catedrala ortodoxă din Tokio, cu hramul Sfintei Învieri, cunoscută sub numele de Nicholai-Do, unul din cele mai mari locaşuri de cult creştin din Tokio.

După această vizită la catedrala ortodoxă Nicholai-Do, întemeiată de Arhiepiscopul Nicolae Kasatkin, vestit misionar rus în Japonia, recent canonizat de Patriarhia Moscovei, reprezentantul român a vizitat cimitirul ortodox Yanaka, pentru a vedea mormîntul acestui sfînt, denumit apostolul Japoniei. La cimitir se afla întreaga delegaţie a Bisericii Ortodoxe Ruse, în frunte cu I.P.S. Filaret, mitropolitul Kievului, pentru a aduce un pios omagiu acestui sfînt. Alături de mormîntul arhiepiscopului Nicolae, trecut la cele veşnice în 1912, odihnesc alţi doi ierarhi ortodocşi, — mitropolitul Serghie (+ 1945) şi episcopul Nicolae Ono, de origină japoneză (+ 1955).

În ziua următoare, la 24 octombrie, reprezentantul român a vizitat metohul din Tokio al Patriarhiei Moscovei, aflat în cartierul Magome, sub conducerea episcopului japonez Nikolai Dairoku Sayama. După acordarea de către Patriarhia Moscovei a autonomiei Bisericii Ortodoxe din Japonia, Biserica Rusă continuă să păstreze sub administraţia ei metohul său şi unele bunuri.

Încheindu-se programul legat de «Conferinţa mondială pentru Religie şi Pace», delegatul Bisericii Ortodoxe Române a plecat spre patrie în ziua de 24 octombrie, sosind în Bucureşti în dimineaţa zilei de 25 octombrie a.c.

Întrunirea istorică de la Kyoto este unică în felul său, întrucît pentru prima oară religiile s-au întîlnit pentru a discuta și a adopta măsuri comune în rezolvarea problemelor majore ale lumii contemporane, în centrul cărora stă arzătoarea problemă a păcii.

Religiile au dovedit cu acest prilej interesul lor pentru problemele de actualitate depășind în acest fel izolaționismul și conservatorismul tradițional. Ele au demonstrat că sînt factori de progres și armonie socială, că se preocupă cu toată seriozitatea de problemele legate de viața omului și de viitorul fericit al omenirii.

Kyoto a mijlocit întîlnirea celor mai variate tradiții religioase, care au demonstrat că, în ciuda deosebirilor doctrinare, religiile pot exploata fondul comun al tradițiilor, colaborînd astfel întreolaltă pentru crearea unei atmosfere promițătoare și optimiste.

În cursul lucrărilor de la Kyoto, religiile au urmărit să scoată în relief și să demonstreze caracterul universalist al lor. Ele au dovedit că, fără a știrbi loialitatea pentru propriile lor învățături, pot ajuta omul în vremea noastră. Religiile au demonstrat că pot trăi și coopera în spirit de frățietate, avînd un fond comun. Cu prilejul întîlnirii de la Kyoto, ele au arătat că sînt conștiente de responsabilitatea ce le revine, atît în contextul social în care își desfășoară fiecare existența, cît și în fața umanității.

Meritul organizatorilor dialogului interreligios angajat la Kyoto este că au căutat ca această Conferință să fie echilibrată sub raportul reprezentativ al grupurilor religioase din lume și al zonelor geografice, rasiale și ideologice reprezentate.

Un pas înainte în istoria acestor apropieri interreligioase este constituirea *Conferinței mondiale a Religiilor pentru Pace*, for permanent care să concentreze forțele tuturor religiilor din lume și să le dinamizeze în acțiuni comune pentru pace.

Participanții la Conferința de la Kyoto s-au despărțit cu sentimentul că cele șase zile de lucru intens, constituie o muncă pozitivă pentru cauza păcii, dar că această muncă trebuie continuată acasă, de fiecare religie, în colaborare cu toți factorii de progres din societate.

Episcop
ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL
Vicar-patriarhal

SESIUNEA PREZIDIULUI CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

La invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian s-au desfășurat la Poiana Brașov lucrările sesiunii Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene, între 28 septembrie și 1 octombrie 1970. Organizație independentă, cu un program de lucru deosebit de cel al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene urmărește cu consecvență înfăptuirea idealurilor evanghelice ale iubirii, frățietății și bunei conviețuiri între Bisericile și între popoarele continentului european. Ca membră și participantă activă în această organizație intercreștină, Biserica Ortodoxă Română a găzduit în mai multe rînduri lucrările unor organisme centrale ale Conferinței, ca Prezidiul și Comitetul Consultativ în care Biserica noastră este reprezentată în mod oficial.

Au participat la lucrări în calitate de membri ai Prezidiului și delegați oficiali : I.P.S. Mitropolit Alexei al Talinului și Estoniei, Dr. Egbert Emmen, Secretarul General al Bisericilor Reformate din Olanda și Președinte al Conferinței Bisericilor Europene, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, Episcopul Ernö Ottlyk, Dr. Teofilo Santi, Dr. Wischmann, care a înlocuit pe Dr. Präses Ernst Wilm, Episcopul de Chichister Roger Wilson, Dl. Ernst van Eeghen, Dl. Andreas Schneider și Glen Garfield Williams, Secretarul General al Conferinței Creștine pentru Pace.

Din partea Bisericilor din România au asistat la lucrările conferinței : I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, Dl. Argay Gheorghe, episcop al Episcopiei Evanghelice Sinodo-prezbiteriene (Cluj), Dl. Laszlo Papp, episcop al Episcopiei Reformate din Oradea, Dl. Vicaș Teodor, președintele Cultului Baptist din România și Prof. Klein, reprezentant al D-lui Albrecht Klein, episcopul Episcopiei C. A. din Sibiu.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au mai fost de față Pr. Prof. Ioan Coman și Diac. Asist. Ion Bria.

În după-amiaza zilei de 28 septembrie 1970 membrii Prezidiului și ceilalți delegați și funcționari oficiali ai Conferinței Bisericilor Europene au luat parte în Biserica Sfîntul Nicolae din Șchei la Te Deum-ul și festivitatea de deschidere a sesiunii de lucru de la Poiana Brașov. După oficierea Te Deum-ului și a polihroniului de către un sobor de preoți și diaconi, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a adresat celor de față următorul cuvînt de bun-venit :

«Una din marile bucurii ale epocii noastre este faptul că Bisericile creștine, cu toată diversitatea lor, se apropie unele de altele, se adună la un loc, mărturisind unitatea lor frățească în Hristos Iisus și în slujirea din dragoste a omului, a păcii și colaborării între popoare. Con-

ferința Bisericilor Europene — ai cărei reprezentanți de seamă ne cinstesc cu prezența lor — este o «organizație ecumenică europeană», care cuprinde Biserici ce caută să înfăptuiască obligația și misiunea lor comună de a sluji în situația actuală interesele superioare ale popoarelor din Europa, în scopul aducerii unei contribuții efective la năzuința și strădaniile tuturor pentru pace și securitate pe acest continent — și prin aceasta pentru pace și progres în întreaga lume. Conferința Bisericilor Europene dorește să fie glasul acestor Biserici în condițiile actuale ale Europei, glasul Evangheliei lui Hristos, care e dragoste, pace, dreptate, libertate, solidaritate, frățietate nu numai între creștini, ci și între toți oamenii și toate popoarele, fără deosebire de națiune, de limbă, de credință religioasă.

Noi considerăm ca o deosebită cinstire faptul că — la invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — o sesiune a Prezidiului si Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene a avut loc în țara noastră la București, între 5 și 10 martie 1967, iar acum sesiunea Prezidiului se ține la Poiana Brașov, devenit centru al diverselor consfătuiri și congrese internaționale. Salutînd prezența distinșilor oaspeți în mijlocul nostru, trebuie să mărturisesc că Transilvania, deci si Brașovul, oferă cel mai potrivit cadru, cea mai potrivită atmosferă spirituală pentru întîlnirea pe o platformă comună evanghelică și umanitară a diverselor Biserici, așa cum o reprezintă si organizația Conferinței Bisericilor Europene. Aceasta pentru că în Transilvania istoria vorbește despre o coexistentă între poporul român si naționalitățile conlocuitoare, între Biserica Ortodoxă Română și celelalte Biserici. Temelia aceasta de veacuri și-a găsit în zilele noastre o împlinire multilaterală prin înfrățirea ecumenică între Biserici, care slujește și înfrățirii dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare, cauzei păcii în Europa si în întreaga lume. Ortodoxia în general, deci și Ortodoxia românească în special, care are anumite elemente specifice din punct de vedere spiritual, istoric și geografic, este deschisă spre conlucrare cu toate forțele ecumenismului și păcii de pretutindeni, cu atît mai mult cu cele din Europa, cum este Conferința Bisericilor Europene.

Am putea spune că țara noastră și Biserica noastră — aflîndu-se la intersecția dintre Apus și Răsărit — au avut în trecut și au și acum într-un mod mai deplin un rol, o vocație europeană, ca o punte a dragostei între diferite țări și diferite Biserici din Europa și aduc o contribuție neprecupețită la apropierea și conlucrarea dintre aceste țări si aceste Biserici. În acest sens, e destul să arătăm că sînt cunoscute și prețuite pretutindeni acțiunea guvernului român pentru pace și securitate în Europa, precum și lucrarea ecumenică de sub îndrumarea Sfîntului Sinod și a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a Bisericii noastre de colaborare cu celelalte Biserici atît pe plan intern cît și pe plan extern.

De aceea, exprimînd convingerea că Sesiunea Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene de la Brașov constituie semnul prețuirii rolului pe care România — în speță Transilvania — și Biserica Ortodoxă

Română — în speță Mitropolia Transilvaniei — l-au avut și îl au în acțiunea lor pentru pace și conlucrare între popoare și Biserici, noi ne mărturisim încrederea că lucrările acestei sesiuni, care pregătește a VI-a Adunare Generală a acestei organizații, vor aduce o nouă contribuție la întărirea păcii și securității în Europa, un nou imbold pentru toate Bisericile de a intensifica lucrarea lor în acest sens».

În cuvîntul de răspuns Dr. Egbert Emmen, președintele în funcțiune al Conferinței, a mulțumit pentru invitația călduroasă făcută de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, ca Prezidiul să-și țină lucrările premergătoare Adunării «Nyborg VI» în România, arătînd apoi că sesiunea de lucru care se deschide este animată de dorința de a împlini rolul Conferinței, anume de realizare a unei frățietăți între popoarele Europei, de a lupta pentru instaurarea păcii pe acest continent și în lume, prin apropiere dintre Bisericile europene.

Lucrările Prezidiului au început în ziua de 29 septembrie. După un scurt cuvînt de salut adresat participanților la această sesiune, Președintele Dr. E. Emmen a relevat contribuția activă pe care Biserica Ortodoxă Română o aduce în Conferința Bisericilor Europene, remarcînd aportul reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.

Luînd cuvîntul, Secretarul General al Conferinței, Dr. G. G. Williams, a prezentat mai întîi motivări pentru absența unor delegați oficiali : Präses Ernst Wilm, care este înlocuit de Dr. Wischmann și Dr. Visser't Hooft, reținut de treburi la centrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva. Dr. Williams a salutat apoi pe invitații la sesiune din partea Bisericii Ortodoxe Române și ai celorlalte Biserici din România. Președintele Dr. Egbert Emmen a prezentat în continuare procesul-verbal al întrunirii Prezidiului și Comitetului Consultativ, care a avut loc între 24 și 28 mai 1970, la Kasteel Oud-Poelgeest, Oegstegeest, Olanda. Procesul-verbal a fost aprobat în unanimitate de membrii prezidiului.

S-a citit în continuare raportul Secretarului General, în care se relatează succint activitatea Conferinței în ultima perioadă de timp.

În contextul situațiilor internaționale în care Conferința își desfășoară activitatea s-a produs un eveniment politic extrem de important și anume : semnarea tratatului dintre Uniunea Sovietică și Republica Federală a Germaniei, care a pus bazele unor noi contacte pozitive între Est și Vest. Oricît de complicate ar fi problemele privind realizarea deplină a păcii și securității în Europa, datoria Conferinței este de a face tot ceea ce îi stă în putință ca să se obțină astfel de rezultate, pentru binele întregii omeniri.

De asemenea, în Orientul Apropiat se fac eforturi forte mari pentru reconcilierea atît de vitală dintre țările arabe și statul Israel. Conferința ar putea să-și aducă o contribuție pozitivă în această privință, străduindu-se să organizeze discuții constructive în Europa, între pastori,

preoţi, rabini sau muftii, care datorită funcţiei lor au influenţă asupra spiritului de reconciliere în această zonă.

Dintre manifestările ecumenice care au avut loc în timpul din urmă au fost menţionate două întruniri foarte importante : Adunarea Generală a Federaţiei Mondiale Luterane (iulie 1970, Evian) şi Congresul Alianţei Mondiale a Bisericilor Reformate (august 1970, Nairobi-Kenia).

În ceea ce priveşte activitatea internă a Conferinţei, spre deosebire de perioada dinainte de ultima întrunire comună a Prezidiului şi Comitetului Consultativ, acum s-au făcut mai puţine călătorii. Totuşi, au avut loc două călătorii, foarte preţioase din punct de vedere al informaţiilor şi contactelor făcute, şi anume, la Atena, între 13 şi 17 iunie şi la Sofia între 17 şi 22 iunie. În perioada ce se analizează atenţia a fost îndreptată cu predilecţie asupra unor probleme privind informaţia şi publicaţiile în vederea pregătirii Adunării generale «Nyborg VI». În legătură cu aceasta au apărut deja trei publicaţii : *Îndrumătorul aşezămintelor de educaţie teologică, Securitatea europeană şi Bisericile şi Documentul pregătitor pentru Nyborg VI.* Pe lîngă acestea au mai fost date la tipar o broşură informativă despre «Nyborg VI», o broşură cu ştiri şi un studiu ocazional intitulat : *Grija pastorală pentru cei ce călătoresc.*

Pe marginea raportului prezentat de Secretarul General s-au purtat discuţii şi s-au făcut anumite consideraţii. I.P.S. Mitropolit Iustin, în calitate de membru al Prezidiului, a arătat că raportul a fost unu[1] dintre cele mai bune prezentate pînă acum, întrucît dă o imagine clară asupra activităţii multilaterale a Conferinţei Bisericilor Europene. Publicaţiile tipărite, ca şi cele care vor apărea, sînt o mărturie a vieţii active care pulsează în sînul acestei organizaţii. Aceeaşi apreciere revine şi fructuoaselor călătorii făcute de Secretarul General. Cu toate acestea, a spus I.P.S. Mitropolit Iustin, documentul nu vorbeşte despre activitatea grupelor de lucru, despre relaţiile Conferinţei Bisericilor Europene cu Conferinţa Creştină pentru Pace.

În cadrul acestor discuţii au mai luat cuvîntul : Episcopul R. Wilson de Chichister, Mitropolitul Alexei al Talinului şi Estoniei, Episcopul Ottlyk, Dr. Santi şi Pr. Prof. I. Coman, care a propus tipărirea unei reviste cu caracter teologic în care să fie prezentate diferite aspecte ale problemelor teologice ridicate şi dezbătute în revistele teologice europene, cu o apariţie de cel puţin o dată pe an.

Dr. Egbert Emmen a propus ca, la încheierea primei şedinţe de lucru, să se trimită telegrame de mulţumire Prea Fericitului Părinte Patriarh, care a făcut invitaţia ca sesiunea de lucru a Prezidiului Conferinţei să aibă loc în România şi D-lui Preşedinte al Departamentului Cultelor, care a înlesnit ţinerea prezentei sesiuni în ţara noastră. După aceasta Secretarul General a citit textul acestor telegrame.

O altă problemă care a fost discutată cu această ocazie a fost aceea a Bisericilor membre. A fost menţionată scrisoarea-cerere din septembrie 1970 a Consistoriului Bisericii Evanghelice din Cantonul Esch (Lu-

xemburg), prin care Biserica respectivă solicită să fie admisă în rîndurile Bisericilor membre ale Conferinței Bisericilor Europene. Prezentarea scrisorii a avut un caracter informativ întrucît, potrivit articolului 2 b din constituție, cererile de admitere în Conferință sînt luate în discuție numai în Adunarea Generală, sau în cadrul unei întruniri comune a Prezidiului și Comitetului Consultativ.

S-a discutat apoi scrisoarea din ianuarie 1970 a Federației Bisericilor Protestante Elvețiene, prin care Președintele acestei Federații reafirmă interesul pe care Bisericile Protestante din Elveția îl au pentru munca Conferinței Bisericilor Europene. Secretarul General a citit apoi răspunsul dat acestei scrisori. Între timp președintele Federației Bisericilor Elvețiene s-a schimbat. Noul Președinte a asigurat Conferința de colaborare și sprijin.

După prezentarea de către Secretarul General Dr. G. Williams a documentului nr. 6 : «Statut», au fost propuse o serie de amendamente și adăugiri menite să îmbunătățească Statutul Conferinței Bisericilor Europene.

Nu a fost prezentat un document privind activitatea grupelor de lucru ale Conferinței Bisericilor Europene, dintre care în deplină activitate sînt numai trei : Europa și celelalte continente ; Diaconia ; și Ecleziologia în Europa de azi.

Secretarul General G. G. Williams a făcut cunoscut că a purtat o corespondență în legătură cu posibilitatea creării unei coordonate între activitatea Conferinței Bisericilor Europene și a Conferinței Creștine pentru Pace și că a propus organizarea unei sesiuni a unei grupe mixte, lucru ce ar putea fi pus în practică abia după Nyborg VI.

«Discuții cu celelalte credințe», a fost una din temele dezbătute în actuala sesiune. Cu ocazia întrunirii Prezidiului, din octombrie 1969, la Windsor, s-a pus problema inițierii unui dialog creștino-iudaic-musulman în cadrul și sub egida Conferinței Bisericilor Europene, stabilindu-se ca : Secretarul General să fie împuternicit cu formarea unui comitet restrîns numeric care să cerceteze și studieze această problemă, care, la rîndul lui, să dea informații asupra acestei problematici.

Problema a fost reluată în discuție cu ocazia întrunirii de la Oud-Poelgeest, unde s-a hotărît înființarea unui comitet mixt creștin-iudaic-musulman, alcătuit din 15 membri, care să includă : creștini din Bisericile Ortodoxă, Protestantă și Romano-Catolică, reprezentanți ai Conferinței Bisericilor Europene, evrei din tradițiile liberale și ortodoxe și musulmani de origină arabă, sau care sînt prin tradiție musulmani și care vin din regiuni geografice diferite. Întrucît comitetul acesta este organizat și finanțat de o organizație creștină, funcționarii săi trebuie să fie creștini.

În urma unor discuții Prezidiul a aprobat recomandările făcute la Oud-Poelgeest în legătură cu această problemă.

Desigur, problema principală pe ordinea de zi a sesiunii Prezidiului a fost pregătirea Adunării Generale «Nyborg VI». Într-o ședință prezidată de Episcopul de Chichister Roger Wilson, participanții au

dezbătut pe larg chestiunile privitoare la pregătirea Adunării «Nyborg VI». Pentru o organizare cît mai bună a acestei adunări au fost deja trimise invitaţii Bisericilor Europene, pentru ca acestea să poată trimite în timp util numele delegaţilor, în scopul întocmirii listelor de participanţi pe grupe de lucru. Din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor va fi prezent şi Secretarul General Dr. Eugène Carson Blake.

Tema *Slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai oamenilor* va fi dezvoltată de Episcopul Krusche din Magdeburg, Prof. Crespy de la Montpellier şi Prof. Nagy din Budapesta. Vor mai vorbi în cadrul grupelor delegaţi din Bisericile din România (Diac. Asist. Ion Bria), Anglia, Uniunea Sovietică, Scandinavia şi Republica Federală a Germaniei sau Republica Democrată Germană.

Cu ocazia Adunării Generale «Nyborg VI» se vor face alegeri pentru membri în Prezidiul Conferinţei, al căror mandat expiră sau care intenţionează să se retragă din funcţie. În acest scop va fi întocmită o listă cu mai multe persoane care va fi supusă votului public.

După prezentarea broşurilor care urmează să fie publicate cu ocazia Adunării «Nyborg VI» s-au propus anumite amendamente, sugerîndu-se şi întocmirea unor rapoarte-comentarii, asupra documentului ce va fi produs de «Nyborg VI».

Adunarea Generală «Nyborg VII» va avea loc probabil în primăvara anului 1974.

În aceeaşi şedinţă a mai fost analizată şi situaţia financiară a Conferinţei.

*

La invitaţia I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, membrii Prezidiului şi delegaţii oficiali prezenţi la sesiunea de la Poiana Braşov s-au deplasat, la 1 octombrie, la Sibiu, unde au făcut o vizită la Institutul teologic de grad Universitar, după care I.P.S. Mitropolit Nicolae a oferit o masă festivă în cinstea participanţilor, cu care prilej I.P.S. Sa a urat bun-venit oaspeţilor pe tărîmul transilvănean, martor al unei trăiri ecumenice practice, produs al conjuncturilor istorice.

În cuvîntarea de răspuns, Episcopul de Chichister, Roger Wilson, a spus : «În numele Prezidiului Conferinţei Bisericilor Europene, al membrilor şi prietenilor ei doresc să mulţumesc I.P.S. Mitropolit Nicolae pentru onoarea pe care ne-a făcut-o invitîndu-ne la acest dineu. Mulţumesc de asemenea şi D-lui Gheorghe Nenciu, vicepreşedintele Departamentului Cultelor, pentru cinstea pe care ne-o face de a fi cu noi în această seară.

Aş dori să subliniez cît de perfect a fost organizată sesiunea Prezidiului de la Poiana Braşov, ale cărei lucrări s-au încheiat astăzi. Este pentru a treia oară că Prezidiul Conferinţei noastre vizitează România, la invitaţia Bisericii Ortodoxe Române. Cu fiecare dată afecţiunea noastră pentru poporul român şi pentru ţara Dvs. a devenit mai intensă şi de fiecare dată am observat o nouă dezvoltare a ţării Dvs.

Grija noastră principală este aceea de a promova consolidarea păcii în Europa, deoarece asigurarea păcii pe acest continent revine în primul rînd ţărilor europene. Am constatat că România este gata cu fiecare prilej să primească pe ceilalţi europeni. Noi absorbim, din exemplul Bisericii Ortodoxe Române, o oarecare tărie şi o mare încredere în speranţa de realizare a ţelurilor noastre. Avem desigur speranţe şi temeri. Dar de cîte ori venim în România descoperim Biserica de aici plină de vigoare şi gata să ne ajute în activitatea Conferinţei noastre. Sîntem mîndri că Biserica Ortodoxă Română este membră în Conferinţa Bisericilor Europene. Mulţumindu-Vă încă o dată, vă dorim prosperitate continuă.

A vorbit apoi *Dl. Gheorghe Nenciu*, vicepreşedintele Departamentului Cultelor, care a spus următoarele :

«Sînt recunoscător pentru prilejul ce ni s-a oferit de a întîlni la această masă Onoratul Prezidiu al Conferinţei Bisericilor Europene. A fost pentru noi o bucurie să ştim că lucrările sale se desfăşoară în România şi credem că Poiana Braşov v-a oferit cadrul necesar pentru buna Dvs. activitate.

Îngăduiţi-mi să vă mulţumesc în numele Preşedintelui Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru, pentru amabilul salut pe care i l-aţi trimis prin telegrama Dvs.

Pentru noi este o bucurie să revedem membrii Prezidiului şi să salutăm în fiecare din Dvs. un prieten al ţării noastre. Dacă problemele unei Europe care să trăiască în pace sînt scumpe Conferinţei Dvs. şi fiecăruia în parte, voiesc să cred că prezenţa Dvs. în România este legată şi de conştiinţa faptului că ţara noastră militează consecvent şi continuu pentru buna aşezare a relaţiilor dintre ţările din Europa şi pentru contribuţia ei la problemele păcii în lumea întreagă.

Sînt recunoscător D-lui Secretar General G. G. Williams care mi-a oferit documentul pregătitor pentru Adunarea de la Nyborg VI din aprilie-mai 1971, a cărei temă «Slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai oamenilor» este de o deosebită actualitate, demonstrînd grija Dvs. şi arătînd angajamentul Dvs., pentru succesul acţiunilor politice îndreptate spre securitatea europeană, pentru justiţia socială şi pentru pace.

Am citit cu deosebit interes analiza pe care Dvs. o faceţi condiţiilor sociale din Europa de azi şi am apreciat faptul că Dvs. vorbiţi de acea «sarcină diaconală», care se identifică cu o acţiune efectivă pentru «transformarea structurilor sociale îmbătrînite sau injuste în direcţia unei lumi mai drepte şi mai umane».

Există şi un alt aspect pe care l-aţi menţionat şi la care Bisericile pot să-şi aducă o contribuţie ce corespunde pe deplin profilului lor : este vorba de dimensiunea etică pe care actele politice nu trebuie să o mai ignore sau să o dispreţuiască. În interesul popoarelor, în interesul cooperării lor, al securităţii şi al păcii, este necesar ca actele politice să plece de la imperativul epocii noastre, care vede garanţia unei păci în Europa şi în lume în găsirea căilor de respectare a intereselor

fiecărui popor şi în dezvoltarea în spiritul justiţiei sociale a dificultăţilor existente.

Noi salutăm eforturile pe care Dvs. le faceţi pentru ca Bisericile să fie şi mai mult prezente în lupta pentru consolidarea securităţii continentului nostru. Se oferă astăzi condiţii şi mai bune pentru o asemenea activitate. Tratatul încheiat între Uniunea Sovietică şi Republica Federală a Germaniei şi înţelegerea de a se renunţa la forţă ca mijloc de rezolvare a problemelor existente, prezintă o importanţă deosebită pentru climatul Europei.

Îngăduiţi-mi să-mi manifest încrederea că, pe linia preocupărilor Dvs., Adunarea Generală «Nyborg VI» va înscrie o contribuţie efectivă la pacea şi securitatea continentului nostru.

Ridic paharul pentru succesul acţiunilor nobile şi umane ale Conferinţei Bisericilor Europene, pentru sănătatea şi fericirea fiecăruia din Dvs».

Vineri 2 octombrie, o parte din delegaţii veniţi de peste hotare au plecat într-o călătorie la mînăstirile din Moldova. La invitaţia I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, oaspeţii au vizitat apoi oraşul Iaşi, unde au asistat la liturghia ortodoxă săvîrşită în catedrala mitropolitană, duminecă 4 octombrie. La sfîrşitul sfintei liturghii, I.P.S. Mitropolit a adresat un cuvînt de bun-venit oaspeţilor, arătînd că Biserica Ortodoxă Română este direct interesată în întrunirile ecumenice de astăzi menite să aducă pace şi bună înţelegere între popoarele lumii şi între Bisericile lui Hristos. Acest lucru nu trebuie considerat ca o diminuare a importanţei şi credinţei noastre în tradiţia ortodoxă, primită de la strămoşii noştri, şi pe care noi o păstrăm cu sfinţenie. În România, Ortodoxia a avut un rol multiplu : a adunat în jurul Bisericilor pe credincioşii români, a menţinut vie conştiinţa unităţii de neam, fiind totodată şi un focar de cultură. Nu invităm o trecere la Ortodoxie, o convertire, ci îi invităm pe oaspeţi să ia parte, să se împărtăşească din tezaurul spiritual atît de adînc al Ortodoxiei.

În cuvîntarea de răspuns, Dr. Egbert Emmen, elogiind bogăţia şi frumuseţea liturghiei ortodoxe, a subliniat că şi în Protestantism tradiţia îşi are locul ei de cinste şi importanţa ei. Cooperarea dintre creştini, atît de bogată în zilele noastre, este mărturia lucrării Duhului Sfînt în lume, în scopul realizării pe pămînt a împărăţiei cereşti.

Împărtăşirea din bogata tradiţie ortodoxă este o adevărată îmbogăţire a tradiţiei protestante. Ortodoxia trebuie să lucreze mai mult în lume, să arate lumii adevărata ei frumuseţe, bogăţie şi chemare. Vizitarea mînăstirilor din Moldova a constituit un prilej minunat pentru cunoaşterea unei părţi din fascinantul tezaur spiritual al Ortodoxiei româneşti.

În timpul aceleiaşi zile oaspeţii au vizitat anumite centre de importanţă istorică şi religioasă din Iaşi : Casa Dosoftei, Biserica Sfinţii Trei Ierarhi, Biserica Golia, Mînăstirea Cetăţuia şi Schitul Bucium.

Luni 5 octombrie, delegaţii s-au întors la Bucureşti unde au fost primiţi în audienţă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Dr. Egbert Emmen, președintele în funcțiune, a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru condițiile excelente pe care le-a creat pentru ca Prezidiul Conferinței Bisericilor Europene să-și poată duce la bun sfîrșit lucrările pregătitoare pentru Adunarea Generală «Nyborg VI» și pentru ocazia care li s-a dat de a cunoaște parțial viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în cuvîntul de răspuns, și-a exprimat satisfacția că lucrările Prezidiului s-au putut desfășura în condiții optime și că membrii acestui for bisericesc european au putut în același timp cunoaște o parte din activitatea și viața Bisericii noastre.

Sesiunea de la Poiana Brașov a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene constituie un eveniment deosebit de important în etapa de examinare definitivă a problemelor referitoare la Adunarea Generală «Nyborg VI».

Cu acest prilej s-a remarcat în chip special unitatea de vederi a delegaților precum și dorința lor de cooperare în scopul realizării unei frățietăți europene. Membrii delegați străini, încîntați de primirea și bunele condiții în care au putut să-și ducă lucrările, au exprimat în repetate rînduri recunoștința pentru ospitalitatea și interesul direct pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian l-a arătat față de munca Prezidiului.

Cu ocazia vizitelor făcute în țară, oaspeții străini au putut cunoaște noile realizări ale poporului român, precum și spiritul pașnic care se face simțit în toate ramurile de activitate ale Bisericii Ortodoxe Române.

REMUS RUS

DESCHIDEREA ANULUI DE ÎNVĂŢĂMÎNT 1970-1971 LA ŞCOLILE TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

La 1 octombrie 1970, porţile şcolilor teologice din Patriarhia Română s-au deschis iarăşi pentru un nou an de învăţămînt, — al 22-lea an de funcţionare sub directa îndrumare şi purtare de grijă a Chiriarhilor eparhiali.

Solemnitatea deschiderii noului an şcolar s-a făcut pretutindeni — la Institutele şi la Şcolile de cîntăreţi bisericeşti şi Seminariile teologice — cu participarea fie a Chiriarhilor eparhiali, fie a delegaţilor acestora, precum şi cu participarea reprezentanţilor Departamentului Cultelor, într-o atmosferă sărbătorească plină de elan şi entuziasm, grefată pe dorinţa şi hotărîrea tuturor de realizare, şi în acest nou an şcolar, a unor cît mai bogate rezultate intelectuale şi morale.

Consemnăm în rîndurile de mai jos cîteva gînduri şi aspecte de la festivităţile de deschidere a noului an de învăţămînt la Institutele şi Şcolile de cîntăreţi bisericeşti şi Seminariile teologice din Patriarhia Română.

La Institutul şi la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic din Bucureşti. — Funcţionînd sub acelaşi acoperămînt, festivitatea de deschidere a noului an şcolar s-a făcut în comun, în ziua de sîmbătă 3 octombrie 1970.

Dimineaţa, între orele 8—11, în biserica Sfînta Ecaterina, paraclisul Institutului teologic, un sobor de preoţi şi diaconi de la ambele şcoli avînd ca protos pe P. C. Pr. Prof. Al. I. Ciurea a săvîrşit slujba utreniei, sfintei liturghii şi a Te-Deumului, răspunsurile stranei fiind date de corul reunit al studenţilor şi elevilor.

După terminarea slujbei, participanţii au trecut în sala de festivităţi a Institutului teologic. În prezenţa Prea Sfinţitului Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, reprezentantul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a reprezentantului Departamentului Cultelor, a P.C. Pr. Consilier mitropolitan Petre Alexandru, a membrilor corpului didactic de la cele două instituţii de învăţămînt teologic, precum şi a numeroşi studenţi şi elevi, — s-a desfăşurat solemnitatea serbării de deschidere.

Corul studenţilor şi elevilor de sub conducerea D-lui Prof. Nicolae Lungu a intonat, mai întîi *Rugăciunea* de I. Popescu-Pasărea. A luat apoi cuvîntul P.C. Diac. Nicolae I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, din a cărui alocuţiune festivă am reţinut, îndeosebi, următoarele pasaje : «Atragem din nou luarea-aminte studenţilor noştri şi asupra faptului că munca profesorilor şi educatorilor, oricît ar fi ea de avîntată şi de asiduă, nu poate rodi prin ea însăşi. Omul de carte şi omul de ca-

racter se formează prin ceea ce învață și experimentează personal în laboratorul școlii și în școala vieții. Personalitatea preotului se formează prin ucenicie duhovnicească, prin disciplină morală și strădanii liber-consimțite, prin rugăciune stăruitoare și prin îndelungate studii. În parabola *Semănătorului*, care se citește la Tedeum-ul de început de an în școlile teologice, însuși Mîntuitorul Hristos spune că roadele morale și spirituale depind nu numai de calitatea seminței, adică de importanța cunoștințelor, căci cuvîntul lui Dumnezeu este totdeauna același, ci și de atenția, interesul și rîvna ascultătorilor. Cuvîntul lui Dumnezeu, izvor nesecat de învățătură, de putere și de lucrare în Biserică, rodește numai în viața acelora care-L primesc cu credință și care fac dintr-însul suprema lor regulă de conduită.

Asigurăm, de aceea, solemn pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și pe Domnul Președinte al Departamentului Cultelor, că ostenelile noastre vor fi animate, ca și pînă acum, de dorința fierbinte de a fi de folos atît Bisericii strămoșești cît și patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România, pentru a ne arăta vrednici de încrederea și sprijinul ce ni se acordă.

Aducem cele mai calde mulțumiri Întîistătătorului Bisericii noastre, Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian, și celorlalți Înalți Prea Sfințiți și Prea Sfințiți membri ai Sfîntului Sinod, precum și Onoratului Departament al Cultelor, în frunte cu Domnul Președinte Profesor Dumitru Dogaru, pentru sprijinul, solicitudinea și încrederea ce ne arată și îi asigurăm că ne vom face cu rîvnă întreaga datorie. Așa să ne ajute Dumnezeu !»

A luat apoi cuvîntul Dl. Prof. Nicolae Grosu, directorul Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic. Din cuvîntarea D-sale am reținut următoarele pasaje : «Profesorii noștri vor descoperi ucenicilor lor și în acest an școlar învățătura dumnezeiască a dreptei credințe și calea de aur a apostolatului creștin. Există premisele ca elevii să-și sporească, la rîndul lor, pasiunea pentru învățătură și rîvna pentru buna purtare și buna sporire în cele duhovnicești. Creștinismul nu este numai o comoară de învățătură, ci și un tezaur de puteri spirituale, de adevărate pîrghii de corectare și înălțare pentru formarea caracterelor. Sîntem conștienți de aceasta, în interesul nu numai instructiv, ci și educativ al muncii noastre. Prin activitățile desfășurate în școala noastră, vom urmări cu tot mai multă pornire de suflet să realizăm două scopuri : unul de a pregăti slujitori luminați și credincioși Bisericii noastre strămoșești și altul de a face ca elevii noștri să devină cetățeni conștienți și devotați patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România, muncind și luptînd cu rîvnă pentru viața cea nouă a poporului nostru și pentru apărarea păcii».

După cuvîntarea D-lui Director N. Grosu, corul elevilor a executat *Taina creștinătății*, de I. Popescu-Pasărea, și *Tricolorul* de Ciprian Porumbescu.

La sfîrșitul serbării a luat cuvîntul P.S. Episcop Vicar-Patriarhal Antim Tîrgovișteanul. P.S. Sa, aducînd binecuvîntarea Prea Fericitului

Părinte Patriarh Justinian pentru noul an de activitate pe tărîm duhovnicesc şi instructiv-educativ a studenţilor şi elevilor de la cele două instituţii bisericeşti de cultură teologică, a făcut un cald apel pentru sporirea ostenelilor tuturor, pentru buna desfăşurare a procesului de învăţămînt duhovnicesc şi a urat, în încheiere, succes şi spor la muncă pentru noul an şcolar 1970—1971.

La Institutul teologic din Sibiu. — Cursurile noului an universitar au început în ziua de 1 octombrie, iar în ziua de 4 octombrie a avut loc deschiderea festivă, prin oficierea slujbei sfintei liturghii, în sobor, în catedrala mitropolitană, în prezenţa I.P.S. Nicolae Mladin, mitropolitul Ardealului, a P.S. Visarion Răşinăreanul, episcop-vicar, a PP. CC. Părinţi Consilieri arhiepiscopali, a corpului profesoral, a studenţilor şi a altor credincioşi. A participat, de asemenea, Dl. Conf. univ. Dr. Hermann Pitters, de la Secţia evanghelică-luterană C.A.-Sibiu a Institutului teologic universitar protestant unic din Cluj. Răspunsurile stranei au fost date de corul catedralei, iar predica zilei a fost rostită de P.C. Pr. Prof. Corneliu Sîrbu.

La sfîrşitul slujbei sfintei liturghii, din mijlocul uşilor împărăteşti, P.C. Pr. Prof. N. Neaga a citit o rugăciune de invocare a ajutorului divin pentru noul an şcolar, iar P.C. Pr. A. Marcovici, noul spiritual al Institutului a adresat studenţilor un cald cuvînt duhovnicesc de început de an şcolar.

La orele 12, în aula Institutului, în prezenţa distinşilor oaspeţi, cărora li s-a adăugat Dl. Prof. Dr. Hermann Binder, vicarul Episcopiei Evanghelico-luterane C.A. şi prorector al Institutului teologic protestant unic din Cluj, s-a desfăşurat programul festiv.

După intonarea *Imnului arhieresc,* cu care au fost întîmpinaţi oaspeţii la intrarea în sală, a luat cuvîntul P.C. Pr. Prof. Rector Isidor Todoran. Pornind de la caldele sfaturi duhovniceşti adresate studenţilor la sfîrşitul slujbei sfintei liturghii de către Părintele Spiritual, P.C. Sa a vorbit despre însemnătatea preoţiei şi despre adevărata slujire preoţească, despre poziţia pe care o deţine preotul în comunitatea credincioşilor de azi, faţă de care el trebuie să fie cu adevărat un vrednic slujitor, avînd, în acest sens, cel mai strălucit exemplu în însuşi Mîntuitorul Hristos şi în sfinţii Săi ucenici şi apostoli.

«Viaţa pe care o trăim astăzi — a spus mai departe vorbitorul — poartă amprenta unei continue prefaceri, unei continue înnoiri». Preotul vremii noastre trebuie să ţină seamă de aceasta şi să-şi înnoiască mereu activitatea. «Întru înnoirea vieţii să umblăm» (Rom. VI, 4), ne îndeamnă însuşi Mîntuitorul. Această înnoire «nu înseamnă însă nicidecum o schimbare substanţială a conţinutului credinţei noastre ortodoxe, ci o creştere duhovnicească», o continuă întărire, o permanentă desfăşurare a bogatului conţinut dumnezeiesc, neschimbător al credinţei noastre străbune. «Înnoire» înseamnă apoi o «neîncetată actualizare în conştiinţa, în inima şi în viaţa noastră, a credincioşilor, a nesfîrşitelor potenţialităţi pe care mesajul evanghelic le cuprinde; înseamnă o tot mai largă şi mai deplină înţelegere a spiritului vremii

în care trăim, pentru ca credința ortodoxă să devină tot mai lucrătoare în dragostea de Dumnezeu și de semeni, așa încît eficiența socială a credinței să se evidențieze în fapta creștinească de îmbunătățire a vieții sub toate aspectele ei». În fine, «înnoire» mai înseamnă, aici la noi și pentru noi, «atașament și sprijinire a eforturilor tuturor forțelor sociale din patria noastră, forțe, care se străduiesc să ridice neîncetat viața materială și spirituală a poporului nostru pe culmi tot mai înalte de civilizație și de cultură». În contextul acestor realități trebuie să înțelegem sensul cuvintelor din versetul de mai sus. «Așa înțelegem noi înnoirea în activitatea preoțească», așa o înțelege și se străduiește să o aplice fiecare slujitor adevărat al altarelor în activitatea sa zilnică pastorală și obștească.

După ce au fost adresate cîteva îndrumări de început de an școlar studenților și după ce a exprimat cuvinte de mulțumire și prețuire, din partea profesorilor și studenților, D-lui Prof. Iorgu Ivan, titularul catedrei de drept bisericesc, trecut la pensie în toamna acestui an, — în încheiere, P. C. Pr. Rector a adus respectuoase mulțumiri și a exprimat sincere sentimente de recunoștință II. PP. SS. Mitropoliți ai Ardealului și Banatului și PP. SS. Episcopi ai Aradului și Clujului, oblăduitorii direcți ai acestei școli, precum și Conducerii Departamentului Cultelor, pentru purtarea de grijă permanentă și înțelegerea arătată față de nevoile și bunul mers al acestei școli.

În continuare, corul studenților a interpretat compozițiile : *Tricolorul* de Ciprian Porumbescu, *Dragă-mi este țara mea*, de Gh. Șoima și *Mîndru-i codrul și-nverzit*, de C. Arion, după care un scurt cuvînt a rostit Dl. Prof. Prorector Hermann Binder, care a exprimat felicitări și bune urări pentru noul an școlar, subliniind că «de-a lungul anilor am colaborat în strînsă înfrățire. Este prilejul să arăt încă o dată că Institutele noastre teologice au contribuit mult la cunoașterea noastră reciprocă. Ele ne-au adus laolaltă și ne-au ajutat să ne apropiem, ba chiar să ne unim punctele de vedere în mai multe ocazii și probleme. De aceea, ar fi de dorit ca și Bisericile noastre să se întîlnească și mai des, căci dacă Biserica Ortodoxă Română și Biserica noastră au fiecare propriile lor tradiții, totuși putem învăța unii de la alții, și în forma aceasta adîncim și întărim frățietatea noastră».

La sfîrșitul festivității, a luat cuvîntul I.P.S. Mitropolit Nicolae. După ce în prima parte a cuvîntării sale a încadrat deschiderea noului an școlar la Institutul teologic din Sibiu în atmosfera de seriozitate, muncă, entuziasm și elan tineresc în care s-a deschis noul an universitar în țara noastră, și după ce a subliniat efervescența laborioasă în toate sectoarele de activitate din patria noastră, unde fiecare se străduiește să pună o nouă piatră de marmoră la mărețul edificiu al construcției vieții noi, — referindu-se la viața Bisericii Ortodoxe Române, a spus printre altele :

«Viața Bisericii noastre e bogată și multilaterală. Sîntem fericiți că trăim într-o epocă ce ne cere și nouă o activitate tot mai rodnică și mai concretă și ne bucurăm că — prin aceasta — sprijinim dezvoltarea impetuoasă a vieții de azi a poporului nostru.

Avem azi o Biserică Ortodoxă Reîntregită, care cuprinde şi ocroteşte pe toţi credincioşii Legii strămoşeşti. Dacă strămoşii noştri au luptat să-şi cucerească libertatea ca popor şi ca Biserică, noi nu numai că o păstrăm, dar o şi dezvoltăm şi întărim.

Viaţa de azi a Bisericii noastre este bogată şi complexă ca însăşi viaţa societăţii noastre în continuu progres. Noi, toţi credincioşii Bisericii, avem posibilitatea şi sîntem chemaţi să participăm din plin la viaţa poporului nostru, la viaţa lumii întregi. Aceasta este pentru noi un dar al lui Dumnezeu, care vrea să nu trăim izolaţi, ci în mijlocul vieţii, să fructificăm talanţii ce ni i-a dat. De aceea, în epoca noastră, în epoca ecumenismului, ne simţim legaţi sufleteşte mai mult ca oricînd de semenii noştri. Ne simţim amplificaţi şi întăriţi spiritual mai mult ca oricînd, pentru că trăim în dragoste frăţească şi conlucrăm rodnic cu toate cultele din ţara noastră şi cu Biserici de peste hotare, în spiritul libertăţii, egalităţii, bunei înţelegeri reciproce, pentru că, în acest spirit al înfrăţiriii creştine, slujim de fapt şi înfrăţirii dintre toate popoarele».

Adresîndu-se, la sfîrşit, studenţilor teologi, I.P.S. Mitropolit Nicolae le-a spus : *«În ce vă priveşte pe voi, iubiţi studenţi teologi, vă îndemn să înţelegeţi încă de acum, din tinereţe, că a trăi cu adevărat înseamnă a trăi în continuă dăruire de sine, pentru idealurile superioare ale epocii noastre, ale Bisericii noastre, ale poporului nostru. Numai în acest spirit de comuniune şi de dăruire de sine trebuie să creşteţi şi să vă afirmaţi cu toţii. Dacă mergeţi din tinereţe pe această cale, veţi avea marea satisfacţie de a şti că viaţa voastră a avut un rost, că viaţa de obşte cuprinde ceva şi din vrednicia voastră. Nădăjduiesc că voi, noii studenţi, primiţi acum în Institut în anul I, ca de altfel şi voi toţi ceilalţi, din anii II, III şi IV, vă veţi strădui — luînd pildă în cele bune unii de la alţii — să fiţi vrednici de înaintaşii voştri mai apropiaţi sau mai depărtaţi, să fiţi vrednici de chemarea şi imperativele vremii noastre, să fiţi pătrunşi de convingerea că azi numai prin studiu şi prin muncă veţi putea realiza ceva de preţ, corespunzător ritmului accelerat al vieţii şi progresului zilelor noastre».*

La sfîrşitul cuvîntării, I.P.S. Sa a mulţumit conducerii Bisericii Ortodoxe Române, Sfîntului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru grija neobosită şi înţeleaptă faţă de buna desfăşurare şi continua înflorire a învăţămîntului nostru teologic, precum şi Conducerii Departamentului Cultelor pentru sprijinul şi înţelegerea arătate faţă de nevoile acestui Institut teologic.

Împărtăşind arhiereşti binecuvîntări celor de faţă şi urîndu-le spor la lucru şi cît mai bogate roade, I.P.S. Mitropolit Nicolae a declarat deschise cursurile noului an universitar.

La Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic din Buzău. Deschiderea festivă a noului an şcolar 1970—1971 a avut loc în ziua de 1 octombrie. La orele 8 dimineaţa, elevii reîntorşi din vacanţă au păşit din nou pragurile claselor şi s-au aşezat în bănci, fiecare cu colegul preferat alături, aşteptînd cu sentimentul bucuriei solemnitatea de deschidere festivă a cursurilor. De aici, încolonaţi, elevii au mers apoi

la paraclisul școlii, unde, la ora 9 s-a început serviciul divin, în prezența P. S. Antim Angelescu, episcopul Buzăului, a P. C. Pr. Gabriel Cocora, vicar episcopal, a PP. CC. Părinți Consilieri, a profesorilor școlii și a numeroși părinți și credincioși din oraș.

Slujba religioasă, oficiată în sobor, s-a încheiat cu un polihroniu, după care a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Dumitru Luca, directorul școlii, care, exprimînd bucuria revederii dintre elevi și dascălii lor sub binecuvîntarea și permanenta purtare de grijă a P. S. Episcop Antim al Buzăului și P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, chiriarhii oblăduitori ai acestei școli, s-a referit printre altele la condițiile în care se deschid cursurile în noul an școlar și la străduința de a recruta elemente cît mai bune. Vorbind despre importanța practicii în lucrarea de liturghisire și de pastorație a viitorului preot, vorbitorul a subliniat următoarele : «Elevul școlii noastre este dator ca din primii ani să participe activ la slujbele religioase, să observe atent, să deprindă și să cunoască practic toate acțiunile liturgice. De aceea, noi ne străduim ca practica religioasă să fie o preocupare de prim ordin a elevilor noștri, la care ei să participe din convingere și necesitate sufletească. Cîntarea bisericească corectă, tipicul, vrem să le fie cît mai dragi și să și le însușească cît mai temeinic și mai corect. Dar, pentru aceasta, este nevoie de disciplină. Aceasta ne străduim să o facem să devină liber consimțită, în sensul că ea nu trebuie să pornească numai de la educator, ci și de la ucenic, să fie adică o comuniune, o conlucrare de gînduri și fapte între educator și ucenic».

Un cuvînt de îndemn și îndrumare a fost adresat în chip special elevilor nou-intrați în această școală de profil aparte. «V-ați pregătit în mod special ca să veniți în școala aceasta. Ați dat primul vostru examen aici și ați reușit. De acum sînteți copiii noștri, iar noi părinții voștri. De aceea noi vă vom purta de grijă ca adevărați părinți. Vă vom purta de grijă și vă vom învăța și povățui numai spre lucrul bun. Trebuie însă ca și voi să răspundeți cum se cuvine la grija noastră. Să fiți silitori, să fiți cuminți și ascultători, pentru a ne aduce bucurie, atît nouă cît și părinților voștri, și mai presus de toate purtătorilor de grijă ai acestei școli, a voastră și a noastră a tuturor, P. S. Episcop Antim al Buzăului și P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos».

După cuvîntarea Părintelui Director, care s-a încheiat cu exprimarea unui omagiu de recunoștință Conducerii Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Chiriarhilor locului și Conducerii Departamentului Cultelor, P. S. Episcop Antim al Buzăului, exprimînd și bucuria pentru reîntîlnirea cu toții — episcop, profesori și elevi — la deschiderea acestui nou an școlar, a dat elevilor îndemnuri și sfaturi de comportare aleasă și stăruință la învățătură, iar pe profesori i-a sfătuit să împletească dragostea de părinte cu exigența de profesor față de ei. Tuturor le-a împărtășit arhierești binecuvîntări și le-a urat spor la muncă în noul an. Corul elevilor a răspuns, intonînd *Imnul arhieresc*. S-a oficiat apoi slujba sfințirii apei mari, cu care au fost stropite cancelaria, clasele, după care, la ora 11, elevii și profesorii au intrat la clase, pentru ore.

La Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic de la Mînăstirea Neamţ. — Festivitatea de deschidere a cursurilor noului an şcolar 1970—1971 a avut loc în ziua de 1 octombrie a.c. în prezenţa P. C. Diac. Tiberiu Meleşcan, consilier administrativ, delegatul I. P. S. Iustin, mitropolitul Moldovei şi Sucevei şi al P. S. Partenie, episcopul Romanului şi Huşilor, a P. C. Diac. Prof. onorar Orest Bucevschi, a P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, stareţul Sfintei Mînăstiri Neamţu, a corpului profesoral şi a elevilor.

A fost de faţă şi reprezentantul Departamentului Cultelor.

Înainte de începerea programului festiv, în paraclisul şcolii s-a oficiat slujba aghiazmei şi a Tedeumului, de un sobor alcătuit din preoţi şi diaconi din cadrul şcolii. Răspunsurile stranei au fost date de elevii şcolii. După datină s-au stropit apoi cu aghiazmă cancelaria, sălile de clasă.

Programul festiv a început cu imnul *Republică, măreaţă vatră*, executat de corul şcolii, dirijat de P. C. Pr. Constantin Sîrbu, profesor de muzică, după care a luat cuvîntul P. C. Prot. Prof. Epifanie Norocel, directorul şcolii. Exprimînd bucuria revederii pentru un nou an de muncă, P. C. Sa s-a referit şi a scos în evidenţă excepţionala însemnătate a îndrumărilor cuprinse în *Salutul* adresat de Conducerea supremă a Statului nostru, tuturor elevilor din patria noastră la începutul anului de învăţămînt 1970—1971, sub raportul pregătirii intelectuale teoretice şi practice şi al disciplinei. «Aceste preţioase îndrumări şi îndemnuri vor constitui şi pentru şcoala noastră — cu respectarea specificului ei propriu — liniile care vor călăuzi activitatea noastră — elevi şi profesori — în noul an şcolar pe care-l începem acum». În altă ordine de idei, «preocuparea noastră de a face din elevi buni slujitori ai altarului, împodobiţi cu podoaba dreptei credinţe, a trăirii sincere şi devotate a Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos şi buni liturghisitori, — vrednici de tradiţia şi frumuseţea cultului nostru ortodox. Pentru aceasta cerem de la elevii noştri muncă stăruitoare şi seriozitate».

În încheiere P. C. Director a mulţumit, în numele corpului didactic şi al elevilor, I.P.S. Iustin, mitropolitul Moldovei şi Sucevei şi P. S. Partenie, episcopul Romanului şi Huşilor, pentru purtarea de grijă şi pentru sprijinul moral şi material dat Şcolii de Cîntăreţi bisericeşti şi Seminarului teologic din Mînăstirea Neamţu, şi i-a asigurat că toţi ostenitorii acestei şcoli vor munci stăruitor şi vor îndeplini cu toată conştiinciozitatea îndatoririle ce revin fiecăruia.

A luat cuvîntul după aceea P. C. Diac. Consilier Tiberiu Meleşcan, care, în numele celor doi Ierarhi, oblăduitori ai acestei şcoli teologice, a transmis tuturor celor de faţă binecuvîntări arhiereşti şi a atras luarea-aminte asupra obligaţiei fiecăruia de a-şi face datoria în mod exemplar, pentru ridicarea prestigiului învăţămîntului nostru seminarial.

În îndemnurile adresate în mod special elevilor, la sfîrşitul cuvîntului său, P. C. Sa le-a amintit mai multe versete din Sfînta Scriptură şi din unii gînditori, avînd ca temă învăţătura, educaţia, munca în general : «Sileşte la învăţătură inima ta, şi urechile tale la cuvinte înţelepte» (Psalm XXIII, 12) ; «Prin ştiinţă se umplu cămările sufletului de

tot felul de avuție scumpă și plăcută» (Psalm XXIII, 4); «Învrednicește-te cu cititul, cu povățuirea și cu învățătura» (I Tim. IV, 13); «Nu este altă mai frumoasă și mai de folos în viața omului zăbavă decît cititul cărților» (Miron Costin). «Educația este cel mai frumos dar pe care-l poate dobîndi omul» (Platon).

Festivitatea de deschidere a noului an școlar s-a încheiat cu intonarea podobiei *Taina creștinătății.*

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Craiova. Deschiderea festivă a cursurilor noului an școlar 1970—1971 s-a făcut în ziua de 1 octombrie. Dimineața, la orele 9, un sobor de preoți și diaconi dintre profesorii școlii au oficiat slujba sfințirii apei mici și a Tedeumului. La orele 11 s-au desfășurat programul festiv, în prezența P. S. Iosif episcopul Rîmnicului și Argeșului, a P. C. Pr. Nicolae Popescu, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei, a profesorilor, a elevilor, părinților și rudelor acestora.

Programul festiv a fost deschis prin cuvîntarea rostită de P. C. Pr. Prof. Petre Constantinescu, directorul Seminarului, din care redăm cîteva fragmente: «Momentul solemn al deschiderii cursurilor, de fiecare dată, ne strecoară în inimi și în suflete, pe de o parte emoții de bucurie împletite cu o undă de nostalgie după timpul ce se scurge ireversibil, iar pe de altă parte dă aripi gîndurilor, năzuințelor și speranțelor de viitor. La fiecare început de an școlar trăim bucuria revederii după obișnuita vacanță mare. Venim cu forțe noi, cu gînduri noi, cu dorința de a face mai mult și mai bine ca în anul trecut». În continuare a vorbit despre condițiile optime create elevilor acestei școli, atît sub raportul însușirii cunoștințelor teoretice și practice cît și sub raportul vieții de internat, condiții care au necesitat cheltuieli mari și eforturi susținute. «De aceea, dragi elevi, anul școlar pe care îl începeți acum în aceste plăcute condiții de studiu și de găzduire, vă oferă largi posibilități de a vă desfășura activitatea voastră școlară, de a vă realiza gîndurile frumoase și a vă contura personalitatea morală și intelectuală pe care o veți desăvîrși apoi în perioada studiilor universitare. Aveți acum cele mai largi condiții și posibilități să vă îmbogățiți cunoștințele intelectuale și trăirea morală, însușindu-vă în mod temeinic pe lîngă comorile gîndirii și spiritualității teologice și tot ce e mai valoros din comorile spiritualității laice. Îndreptățite marile speranțe ce le pun în voi părinții voștri, profesorii voștri, Chiriarhii voștri. Căutați să răsplătiți prin munca voastră și prin purtarea voastră sacrificiile pe care le fac cele două eparhii ale Mitropoliei Olteniei. Perseverați neîncetat în eforturile voastre de a deveni buni slujitori ai sfintelor noastre altare și devotați cetățeni ai patriei și poporului din care faceți parte».

La sfîrșitul cuvîntării au fost exprimate sentimente de recunoștință, de devotament și de mulțumire obláduitorilor acestei școli eparhiale și Conducerii Departamentului Cultelor.

Apoi a luat cuvîntul P. S. Episcop Iosif care a întărit îndemnurile date elevilor de Părintele Director și a asigurat conducerea școlii de încrederea și sprijinul, în continuare din partea Eparhiei pe care o con-

duce şi a Eparhiei Craiovei condusă de I.P.S. Mitropolit Firmilian, care reţinut în interese superioare bisericeşti, nu a putut participa la această festivitate. «Vă asigurăm, a spus P. S. Sa, de toată încrederea din partea eparhiilor noastre — a Craiovei şi a Rîmnicului şi Argeşului — şi vom sprijini neîncetat munca Dvs., a profesorilor, care sînteţi chemaţi să o desfăşuraţi zi de zi cu conştiinciozitate cu spirit de răspundere, cu abnegaţie, pentru a pregăti cît mai temeinic elevii ce vi s-au încredinţat. În desfăşurarea vieţii de aici — noi ştim —, Dvs. veţi avea de înfruntat multe greutăţi. Şcoala se aseamănă cu o grădină, în care pe lîngă flori sau plante folositoare pot să răsară şi spini sau buruieni. Asemenea grădinarului priceput şi chibzuit, îndrăzniţi şi smulgeţi la timp din această grădină, care e şcoala voastră, spinii şi buruienile nefolositoare, dăunătoare, — aşa ca la sfîrşitul studiilor, absolvenţii ce-i veţi trimite în lume să fie sănătoşi şi curaţi sufleteşte şi trupeşte, plini de vigoare şi de rîvnă pentru Evanghelia lui Hristos, ai căror slujitori vrednici vor trebui să fie».

La sfîrşit P. S. Episcop Iosif a împărtăşit tuturor celor prezenţi arhiereşti binecuvîntări în numele I.P.S. Mitropolit Firmilian şi al său personal şi a făcut urări de muncă rodnică în noul an şcolar.

La Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic din Cluj. — După ce în ziua de 1 octombrie 1970 a avut loc deschiderea oficială a cursurilor noului an şcolar, marcată prin oficierea, în prealabil, a slujbei sfintei liturghii şi a sfinţirii apei mici, cu participarea elevilor şi profesorilor, în ziua de 5 octombrie a avut loc deschiderea festivă a cursurilor.

Festivitatea a început prin participarea profesorilor, elevilor şi părinţilor acestora la slujba sfintei liturghii, oficiată de un sobor de preoţi şi diaconi dintre profesorii şcolii —, după care, la orele 11, într-o sală de curs, s-a desfăşurat programul festiv, în prezenţa P. S. Teofil, episcopul Clujului, a membrilor Permanenţei Consiliului Eparhial, a delegatului Episcopiei Oradiei, P. C. Pr. Inspector eparhial Ioan Negruţiu şi a profesorilor şi elevilor şcolii. A fost de faţă şi reprezentantul Departamentului Cultelor.

După *Imnul arhieresc* cu care au fost întîmpinaţi, la intrarea în sală, P. S. Episcop Teofil şi suita sa, corul şcolii sub conducerea P. C. Prof. I. Brie a intonat rugăciunea *Tatăl nostru.*

După aceea a luat cuvîntul P.C. Pr. Prof. Ioan Pop, directorul Şcolii de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarului teologic ortodox. Mai întîi a salutat bucuros pe distinşii oaspeţi, printre care se afla şi reprezentantul Institutului teologic protestant unic de grad universitar din Cluj şi alte personalităţi din viaţa intelectuală a Clujului. A vorbit apoi despre importanţa acestei şcoli teologice ortodoxe din Cluj, despre mesajul şi răspunderile preoţiei, despre adevăratul preot, conştient şi convins de rostul şi de misiunea lui în mijlocul credincioşilor vremurilor noi pe care le trăim. «Viitorului slujitor al Bisericii — a spus P. C. Sa — i se cere, încă pe băncile şcolii fiind, o pregătire temeinică şi ca slujitor al altarului : convins creştin şi teolog, bun liturghisitor şi destoinic păstor

sufletesc, şi ca cetăţean al patriei : cinstit, loial, bun patriot activ pe tărîm obştesc. În mijlocul păstoriţilor săi, preotul trebuie să fie ca o făclie aprinsă ce are rolul de a lumina celor din jur».

În încheiere, Părintele Director a adus mulţumiri Chiriarhului locului, P. S. Episcop Teofil, pentru participarea la festivitate şi pentru grija părintească faţă de şcoală, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, care, ori de cîte ori a venit la Cluj sau a fost în trecere, a poposit în mijlocul ostenitorilor acestei şcoli, precum şi celorlalţi Ierarhi din Ardeal.

Au fost, de asemenea, exprimate mulţumiri şi recunoştinţă Departamentului Cultelor.

Au fost interpretate în continuare coruri şi poezii.

După cîteva sfaturi şi îndemnuri date elevilor de către P. C. Pr. I. Negruţiu, inspector eparhial, cărora le-a împărtăşit arhiereşti binecuvîntări din partea P. S. Episcop Teoctist al Aradului şi locţiitor al Oradiei, — a luat cuvîntul P. S. Episcop Teofil, care şi-a exprimat bucuria ce i-a prilejuit-o deschiderea noului an şcolar şi a felicitat pe profesori şi pe elevi pentru programul festiv, cărora, o dată cu arhiereşti binecuvîntări, le-a urat spor la muncă şi depline succese. Plecînd de la prezenţa în sală, la această festivitate, a reprezentantului Institutului teologic protestant unic din Cluj, P. S. Sa a subliniat semnificaţia şi importanţa strînselor legături dintre cele două şcoli teologice din Cluj «pe linie ecumenistă» şi de «convieţuire paşnică cu naţionalităţile conlocuitoare din patria noastră».

La Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic din Caransebeş. — Popasul festiv de deschidere a noului an şcolar a avut loc în ziua de 1 octombrie 1970, o dată cu deschiderea oficială a cursurilor.

După săvîrşirea mai întîi a slujbei sfinţirii apei mici în paraclisul şcolii, la catedrala din oraş a fost oficiată apoi slujba sfintei liturghii de un sobor format din preoţi şi diaconi dintre profesori ai seminarului şi dintre slujitorii catedralei avînd ca protos pe P. S. Teoctist, episcopul Aradului. Răspunsurile stranei au fost date de corul elevilor. În cadrul sfintei liturghii, P. S. Episcop Teoctist a hirotonit în treptele de preot şi diacon doi foşti elevi ai şcolii, astăzi licenţiaţi în teologie.

După terminarea sfintei liturghii, oaspeţii, profesorii şi elevii şcolii precum şi părinţii acestora au trecut în sala de festivităţi a seminarului unde a avut loc un frumos program festiv, compus din diferite piese muzicale cu conţinut religios şi patriotic şi din poezii care au încadrat cuvîntările rostite cu acest prilej.

În cuvîntul său festiv P.C. Diac. Prof. Dumitru Abrudan, directorul şcolii, după ce a exprimat bucuria revederii a salutat prezenţa la festivitate a P. S. Episcop Teoctist al Aradului şi a P. C. Ierom. Timotei Seviciu, vicarul Mitropoliei Banatului, a vorbit despre frumuseţea misiunii preoţeşti, despre răspunderile în faţa lui Dumnezeu şi a credincioşilor care apasă pe umerii preotului, despre preoţia lucrătoare în lumina cerinţelor vremii. La sfîrşitul cuvîntării, s-au exprimat sentimente de bucurie şi de recunoştinţă pentru purtarea de grijă şi pentru sprijinul

acordat acestei şcoli eparhiale de către Chiriarhii locului şi de către Departamentul Cultelor.

P. C. Vicar mitropolitan Ierom. Timotei Seviciu, în cuvîntul său a motivat absenţa de la această festivitate şcolară a I. P. S. Nicolae mitropolitul Banatului — ocupat cu treburi superioare bisericeşti —, în numele căruia a împărtăşit celor de faţă arhiereşti binecuvîntări şi urări de activitate rodnică în noul an şcolar.

Ultimul a luat cuvîntul P. S. Episcop Teoctist, care şi-a axat cuvîntarea pe rolul şcolii teologice în viaţa bisericească a unei eparhii: «Şcoala teologică — a spus între altele P.S. Sa — este chemată să pregătească slujitori pentru sfintele altare, înzestraţi cu suficiente cunoştinţe teologice teoretice şi practice, dar şi cu o orientare justă în problemele neteologice, proprii transformărilor, realizărilor şi progresului tot mai mare, tot mai rapid al vieţii deosebit de dinamice din vremea noastră.

Şcoala teologică este chemată, pe plan mai restrîns, mai concret, să înlăture treptat-treptat micile nepotriviri de practică existentă încă în activitatea bisericească între diferitele regiuni ale ţării, prin promovarea, de pildă, a aceleeaşi cîntări bisericeşti uniformizate. Aceasta, pentru ca un credincios dintr-o provincie trecînd într-alta şi intrînd într-o biserică să nu se simtă străin în biserica respectivă. O şcoală teologică este chemată, aşadar, să contribuie eficient la progresul unităţii vieţii bisericeşti din toate punctele de vedere, — cu atît mai mult cu cît ea se găseşte neîncetat în atenţia Bisericii şi a Conducerii Departamentului Cultelor».

La sfîrşitul cuvîntării sale, P. S. Episcop Teoctist a îndemnat pe elevii şcolii să muncească cu rîvnă, conştiinciozitate şi perseverenţă, să aibă o purtare ireproşabilă, să justifice prin întreaga lor activitate intelectuală şi morală şi prin comportarea lor zilnică eforturile făcute de Centrele eparhiale care se îngrijesc de bunul mers şi progresul continuu al şcolii teologice din Caransebeş.

Tuturor celor de faţă le-au fost împărtăşite, în încheierea festivităţii, arhiereşti binecuvîntări, după care, în acordurile imnului arhieresc *Pre Stăpînul*, cei prezenţi au părăsit sala de festivităţi.

La cursurile seminariale teologice din Curtea de Argeş. — Al treilea an de funcţionare a acestor cursuri s-a deschis la 1 octombrie 1970. După săvîrşirea slujbei sfintei liturghii în paraclisul Mînăstirii, într-o sală de curs s-a desfăşurat programul festiv, în prezenţa P. S. Episcop Visarion Răşinăreanul, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, a profesorilor şi a elevilor.

În cadrul programului au fost interpretate coruri, au fost recitate poezii, au fost rostite cuvîntări. Amintim dintre acestea: *Taina creştinătăţii*, podobie după I. Popescu-Pasărea, *Corul captivilor* din opera «Nabucodonosor» de G. Verdi; *Lumină lină*, versuri de Tudor Arghezi, *Meşterul Manole*, baladă populară din colecţia V. Alecsandri, *Hora cu strigături*, compoziţie de N. Lungu, *Pui de lei*, imn patriotic de I. C. Brătianu.

În cuvîntul rostit de P. C. Pr. Prof. Gh. Beştea, directorul şcolii, acesta a făcut mai întîi o scurtă trecere în revistă a acestor cursuri, subliniind rosturile lor, după care a spus: «Pentru elevii noştri, anul acesta care începe acum — al treilea de activitate — este un ultim prilej pentru acumularea de noi cunoştinţe teologice, de noi puteri sufleteşti, e o ultimă verificare a elevilor, înainte ca aceştia să păşească în mijlocul credincioşilor ca preoţi. Credem că strădaniile noastre de pînă acum ca şi cele ce le vom mai depune în acest an şcolar, vor justifica şi vor răsplăti ostenelile şi speranţele noastre, ca şi ale Sfîntului Sinod în frunte cu Prea Fericitul părinte Patriarh, ctitorul acestei şcoli».

Din partea elevilor a vorbit elevul cursant Cionca Ion, care o dată cu exprimarea sentimentelor de adîncă recunoştinţă, a asigurat pe cei de faţă de îndeplinirea cu toată seriozitatea a îndatoririlor şi speranţelor puse în ei, ca viitori preoţi în parohiile din Transilvania.

Binecuvîntînd pe toţi cei de faţă şi adresîndu-se în chip deosebit elevilor, P. S. Episcop Vicar Visarion le-a spus: *«Biserica noastră şi credincioşii aşteaptă de la voi să fiţi în primul rînd aşa cum v-au învăţat profesorii voştri zi de zi, la orele de curs, la orele de practică bisericească, la orele de educaţie morală şi patriotic-cetăţenească. Înarmaţi-vă cu cunoştinţe solide teologice şi neteologice, educaţi-vă neîncetat voinţa în direcţia a tot ce e bine şi folositor vouă înşivă şi semenilor voştri; iubiţi Biserica ai căror slujitori veţi deveni după ce veţi pleca de aici. Slujiţi-vă patria cu dragoste şi devotament».*

Serbarea s-a sfîrşit cu *Imnul arhieresc.*

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREŞTINE

VIZITAREA ROMÂNIEI ŞI A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DE CĂTRE MGR IMRE SZABO, EPISCOP DE ESTERGOM, LOCŢIITORUL DE PRIMAT AL BISERICII ROMANO-CATOLICE DIN UNGARIA

Înaltul Prelat romano-catolic din Ungaria, Mgr Imre Szabo, episcop de Estergom, care îndeplineşte şi funcţia de Arhiepiscop al Budapestei şi Primat al Bisericii Romano-Catolice din Ungaria, a vizitat Biserica Ortodoxă Română în luna iulie 1970, însoţit de mai mulţi colaboratori.

În timpul şederii în R. S. România ,Mgr Imre Szabo a vizitat numeroase comunităţi catolice din diferite regiuni şi a purtat discuţii cu preoţi şi membri ai ierarhiei romano-catolice din România.

Mgr Imre Szabo a fost oaspetele Bisericii Ortodoxe Române la staţiunea Tekirghiol, de pe ţărmul Mării Negre, unde a purtat discuţii cu reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe Române. În cinstea sa, P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar-patriarhal, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a organizat o recepţie la care au luat parte personalităţi bisericeşti şi reprezentanţi ai Departamentului Cultelor.

Mgr Imre Szabo a fost primit de Mitropolitul Nicolae al Ardealului şi de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu care a avut convorbiri. În timpul acestor convorbiri Mgr Imre Szabo a declarat că, în călătoria sa prin diferite regiuni din R. S. România, a constatat bunele raporturi care există între Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Romano-Catolică, ca şi între poporul român şi naţionalităţile conlocuitoare din R. S. România.

De asemenea Mgr Imre Szabo a asigurat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian de recunoştinţa sa pentru primirea ce i s-a făcut, precum şi pentru prilejul ce i s-a dat de a putea vedea unele din realizările Bisericii Ortodoxe Române şi ale poporului român.

În timpul şederii sale la Tekirghiol, ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Române, Mgr Imre Szabo a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care se afla la odihnă în staţiunea Olăneşti-Vîlcea, următoarea telegramă :

Prea Fericirea Voastră,

După o călătorie de cîteva zile în frumoasa ţară România, aflîndu-ne găzduiţi în ctitoria Prea Fericirii Voastre de la Tekirghiol, de la agapa frăţească oferită nouă astăzi de reprezentantul Prea Fericirii Voastre, P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, dorim să dăm expresie sentimentelor noastre de mare mulţumire, de deosebită stimă şi de profundă gratitudine pentru primirea plină de dragoste ce ni s-a făcut nouă şi însoţitorilor noştri şi pentru posibilitatea ce am avut de a cunoaşte unele din minunatele realizări ale Bisericii Ortodoxe Române şi ale poporului român, aflat în plină dezvoltare şi prosperitate.

Din toată inima dorim ca vizita noastră de acum să constituie începutul unor rodnice schimburi de contacte frăţeşti, în scopul strîngerii legăturilor dintre Bisericile noastre şi pentru promovarea bunei înţelegeri şi a păcii între toate popoarele lumii.

*

După întoarcerea sa la Estergom în Ungaria — unde a primit fotografiile făcute în vremea cît fusese în vizită în România — Mgr Imre Szabo a trimis, la 21 septembrie 1970, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, următoarea telegramă :

Prea Fericirea Voastră,

Graţie delicatei atenţii a Prea Fericirii Voastre am primit în perfectă stare fotografiile ce aţi binevoit a-mi trimite. Aceste fotografii îmi vor reaminti în cursul multor ani de trecerea mea prin Bucureşti şi de clipele atît de frăţeşte petrecute cu Prea Fericirea Voastră.

Sînt întru totul de aceeaşi părere cu Prea Fericirea Voastră că întîlnirea noastră a contribuit la consolidarea relaţiilor de prietenie între Bisericile şi ţările noastre.

Vă mulţumim încă o dată pentru clipele de neuitat petrecute atît în Capitală, cît şi pe malurile Mării Negre, la reşedinţa de vară a Prea Fericirii Voastre.

Închei cu rugămintea ca să vă aduceţi aminte de mine în rugăciunile Prea Fericirii Voastre.

† IMRE SZABO
Episcop de Estergom
Locţiitor al Arhiepiscopului Primat al Ungariei

ÎNTÎLNIRE ÎNTRE TEOLOGI ORTODOCŞI ROMÂNI ŞI TEOLOGI DIN FEDERAŢIA MONDIALĂ LUTERANĂ

(Sibiu, 30 septembrie 1970)

În spiritul ecumenismului deschis şi multilateral pe care îl promovează şi îl practică în mod consecvent, Biserica Ortodoxă Română a luat iniţiativa organizării unei întîlniri între teologi ortodocşi români şi teologi luterani din partea Federaţiei Mondiale Luterane, în scopul de a se examina în comun posibilităţile deschiderii unei serii de convorbiri şi studii teologice bilaterale, al căror rezultat ar putea constitui o contribuţie pentru pregătirea unui viitor dialog oficial între Ortodoxie şi Luteranism. Propunerea în acest sens a fost făcută în numele Bisericii Ortodoxe Române de către I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei, care, în cursul unei vizite la Geneva în iunie 1969, a avut o întrevedere cu Dr. André Appel, Secretarul general al Federaţiei Mondiale Luterane, în vederea discutării acestei probleme. În acelaşi scop, s-a purtat apoi o corespondenţă între Dr. André Appel şi Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în urma căreia s-a stabilit ca această întîlnire să aibă loc la 30 septembrie 1970, la Sibiu, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului oferindu-se să o găzduiască în reşedinţa sa mitropolitană.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat : I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului ,Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din Bucureşti, Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic din Sibiu, Pr. Prof. Grigorie Marcu (Sibiu), Prof. N. Chiţescu (Bucureşti), Diac. Asist. Ion Bria (Bucureşti), Lector Ioan Ică (Sibiu), Mircea Scorobeţ (Sibiu), interpret.

Federaţia Mondială Luterană a fost reprezentată de următorii teologi şi pastori, care participaseră, între 21 şi 26 septembrie, la Conferinţa de la Poiana-Braşov a

Federației Mondiale Luterane pentru Bisericile Luterane minoritare din Europa: Pastorul Paul Hansen, secretar al Federației Luterane Mondiale pentru Bisericile minoritare europene, Dr. W. C. Mönnich, profesor la Universitatea din Amsterdam, Prof. Ilmari Soisalon-Soisinen de la Universitatea din Helsinki, Prof. Vilmos Vajta, directorul Institutului pentru cercetări ecumenice de la Strassbourg, Pastorul Carl Henning Mau-junior, secretar general adjunct al Federației Mondiale Luterane.

Din partea Bisericilor Luterane din România au participat: Episcopul Albert Klein al Bisericii Evanghelice Luterane C. A. (Sibiu), Prof. Herman Binder, prorector al Institutului teologic protestant — secția evanghelică din Sibiu, Conf. Dr. Hermann Pitters (Sibiu), Pastorul Ernest Opfermann (Cluj), care a reprezentat pe Episcopul György Argay al Bisericii Sinodo-Prezbiteriene din Cluj. Iar Institutul teologic protestant — secția reformată din Cluj a fost reprezentat de Prof. Istvan Juahzs.

Lucrările întîlnirii au fost deschise de *I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului*, care, salutînd propunerea de a se iniția o serie de convorbiri teologice între reprezentanții Bisericilor Luterane și cei ai Bisericii Ortodoxe Române, a amintit că în România există de mult timp practica consfătuirilor între profesorii Institutelor teologice ortodoxe și protestante, consfătuiri care au întărit relațiile dintre Bisericile respective și au dat rezultate pozitive atît din punctul de vedere al concepțiilor teologice cît și al pozițiilor comune cu privire la acțiunea creștină față de lume. De aceea, acest prim contact între teologii Federației Mondiale Luterane și teologii ortodocși români constituie de fapt o continuare și o lărgire pe un plan mai înalt a ceea ce s-a făcut pînă acum în cadrul acestor consfătuiri teologice locale. Este de așteptat ca discuțiile care încep acum cu această participare extinsă să se poarte într-un spirit de răspundere față de Biserică și de slujire față de lume și să se ajungă la rezultate pozitive tot așa de importante.

Eminența Sa Episcopul Albert Klein a subliniat faptul că inițiativa acestei întîlniri luterano-ortodoxe cu participarea lărgită vine din partea Bisericii Ortodoxe Române, precum și faptul că Federația Mondială Luterană a acceptat această inițiativă și a realizat-o concret. Un aspect deosebit al acestor convorbiri — pe lîngă nivelul lor ecumenic și planul lor extins — ar fi prelungirea lor pînă la nivelul comunităților, care ar fi de dorit să fie antrenate și ele în problemele ce se vor discuta. În acest fel viitoarele convorbiri vor da posibilitatea luteranismului să înțeleagă mai bine teologia și evlavia din Biserica Ortodoxă Română.

*

Întrucît acest prim contact între teologi luterani și teologi ortodocși români a avut un caracter de cunoaștere și informare reciprocă, în continuare au fost prezentate cîteva referate și expuneri cu privire la situația relațiilor dintre luterani și ortodocși în diferite Biserici și țări.

Din partea teologilor luterani din Federația Mondială Luterană au vorbit trei referenți. *Prof. Ilmari Soisalon-Soisinen* a susținut referatul: *Raporturile dintre luterani și ortodocși în Finlanda*, în care a arătat că aceste relații au evoluat după împrejurările istorice locale. În trecut, datorită faptului că Biserica Ortodoxă Finlandeză forma o comunitate minoritară, între finlandezii luterani și ortodocși n-au existat legături strînse, deși s-au respectat reciproc. După obținerea autonomiei, Biserica Ortodoxă Finlandeză s-a organizat independent preluînd totuși anumite forme de administrație de la Biserica Luterană locală. Datorită unor împrejurări istorice noi, ortodocșii s-au răspîndit printre populația luterană, dînd astfel posibilitatea ca Ortodoxia să fie cunoscută și mai bine în Finlanda.

În vremea din urmă s-a stabilit între cele două Biserici o colaborare ecumenică la nivelul preoților, fără însă a se iniția un dialog teologic între ele. Cu toate acestea, sub influența Mișcării ecumenice, s-a format un Consiliu național ecumenic în care sînt reprezentate și Bisericile minoritare. În 1958, sub îndrumarea Institutului ecumenic de la Bossey s-a organizat o conferință între ortodocși și luterani, care a subliniat sarcina ecumenică a creștinismului din Finlanda. În discuțiile luterano-ortodoxe din 1959 a fost abordată tema «Catolicitatea (sobornicitatea) Bisericii», iar în cadrul Conferinței din 1965, la care au participat și teologi ruși și observatori romano-catolici, s-a dezbătut tema «Importanța Sinoadelor ecumenice».

Cea dintîi convorbire teologică între Biserica Luterană Finlandeză și Biserica Ortodoxă Rusă a avut loc în martie 1970 la Turku, avînd în discuție două subiecte: «Euharistia ca expresie a comuniunii creștinilor» și «Temeiul teologic al lucrării pentru pace».

Legăturile dintre Biserica Luterană și Biserica Ortodoxă din Finlanda se dezvoltă în prezent prin contacte mai dese, prin studierea reciprocă a teologiilor respective.

Prof. Vilmos Vajta a făcut o expunere asupra *Convorbirilor teologice de pînă acum dintre Biserica-Evanghelică din Germania și Biserica Ortodoxă Rusă.*

Cea dintîi convorbire dintre cele două Biserici a avut loc la Arnoldshein (1959) și s-a ocupat cu temele: «Tradiția» și «Îndreptarea prin credință». Referitor la problema Tradiției s-a constatat că în ambele Biserici Tradiția are o mare însemnătate. Tradiția nu stă în contrast cu mărturia Sfintei Scripturi, pentru că ambele au un singur izvor: Evanghelia lui Hristos și pentru că de fapt misiunea Bisericii este aceea de a transmite ceea ce s-a primit de la Apostoli. Deși în multe chestiuni privitoare la diverse aspecte ale Tradiției, ca de pildă înțelegerea canonului și a criteriului vechimei, nu s-a ajuns la un acord, totuși s-a subliniat că vechiul contrast dintre principiul ortodox «Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție» și cel evanghelic «numai Biblia» poate fi redus.

Convorbirea teologică următoare, de la Zagorsk (1963), a dezbătut tema generală «Lucrarea Duhului Sfînt», pe baza referatelor prezentate de ambele părți în legătură cu trei aspecte ale acestei teme.

Din discuțiile asupra celui dintîi referat, intitulat «Lucrarea mîntuitoare și sfințitoare a lui Dumnezeu prin Duhul Sfînt în cultul divin și în sacramente», s-a ajuns la concluzia că problemele pnevmatologice au nu numai o importanță dogmatică, ci și una practică, actuală, care privește rugăciunea, evlavia, cultul în general. Al doilea referat s-a ocupat cu «Problemele fundamentale ale cercetării teologice moderne și dezvoltarea acesteia de la sfîrșitul secolului al XIX-lea», în care s-a arătat că s-a produs o schimbare esențială în chipul luteranismului din trecut, mai ales datorită «mișcării liturgice» și interesului pentru teologia patristică. Al treilea referat a tratat «Însemnătatea teologică și ecleziologică a Sinoadelor ecumenice și locale ale Bisericii vechi», în care s-a recunoscut importanța celor șapte Sinoade ecumenice pentru ambele părți, precum și ideea că în viitor nu e posibil să se creeze dogme noi sau să se primească o revelație nouă, ci numai să se formuleze interpretări noi ale acelorași dogme.

A treia convorbire teologică a avut loc în 1967 la Höchst unde s-a dezbătut tema «Reconcilierea» sub aspect biblic-exegetic și dogmatic. A fost studiată importanța justificării prin Hristos și relevanța ei pentru reconcilierea între oameni. Au fost susținute apoi mai multe prelegeri, unde s-a cercetat felul în care se consideră cele două Biserici între ele. S-a afirmat că ambele Biserici participă la făgăduințele

şi darurile pe care Domnul le-a dat şi le dă Bisericii Sale, că Botezul se recunoaşte în mod reciproc, că unitatea Bisericii se realizează în unitatea euharistică. S-a subliniat ideea că reconcilierea în Hristos are o continuare în reconcilierea între oameni.

Prof. Vilmos Vajta a subliniat, în încheierea expunerii sale, că este de deosebită importanţă cunoaşterea reciprocă dintre ortodocşi şi luterani, deoarece creştinii din Apus au alte probleme decît cei din Răsărit şi îşi pot clarifica problemele şi concepţiile lor folosind teologia Bisericii Răsăritene care păstrează o notă de originalitate.

Conf. Dr. Hermann Pitters a făcut apoi o expunere despre *Contactele luterano-ortodoxe în România.* Încă din timpul Reformei au existat contacte intense între luteranii şi credincioşii ortodocşi din Ardeal, fapt care s-a răsfrînt favorabil îndeosebi asupra dezvoltării tipăriturilor româneşti. După cel de-al doilea război mondial, Bisericile Luterană şi Ortodoxă, în strădania lor de a se integra în noile structuri sociale şi politice apărute în România, au ajuns la o colaborare în spirit ecumenic, manifestată în repetate rînduri în cadrul adunărilor şi consfătuirilor dintre reprezentanţii tuturor cultelor religioase din ţară.

Trebuie să fie menţionată, de asemenea, conlucrarea teologică din vremea noastră dintre profesorii Institutelor de teologie ortodoxă şi protestantă. Au fost cercetate în sesiuni comune problemele care au făcut obiectul discuţiilor în congresele marilor organizaţii intercreştine în care sînt reprezentate cele două Biserici: Conferinţa Creştină pentru Pace şi Consiliul Ecumenic al Bisericilor. În ultima vreme, această conlucrare luterano-ortodoxă se desfăşoară după un plan stabilit în comun, studiindu-se în fiecare an trei probleme de importanţă actuală, în cadrul unor conferinţe unde se prezintă referate atît dintr-o parte cît şi din cealaltă. Colaborarea luterano-ortodoxă din România atît la nivelul conducătorilor bisericeşti cît şi la cel al institutelor de teologie, a dus nu numai la un consens teologic substanţial, ci şi la atitudini practice comune în problemele sociale ale lumii de azi.

Întrucît Federaţia Mondială Luterană a exprimat opinia ca în cadrul acestui prim contact să fie cunoscută şi poziţia teologiei ortodoxe române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a însărcinat pe Diac. Asist. Ion Bria să prezinte un referat despre *Biserica şi teologia luterană văzute de Ortodoxia română*, temă recomandată de Federaţie, al căruri text îl redăm mai pe larg în continuare.

În preocuparea lor de a dezvolta spiritul ecumenic actual, atît Bisericile Ortodoxe cît şi Bisericile Luterane s-au pronunţat de curînd pentru continuarea contactelor reciproce în vederea pregătirii unui dialog teologic viitor între ele. În acest sens, cea de a IV-a Conferinţă panortodoxă (Geneva, 1968) a considerat că pentru pregătirea acestui dialog să se dea în sarcina unor teologi ortodocşi specialişti studierea problemelor care interesează relaţiile dintre Biserica Ortodoxă şi Federaţia Mondială Luterană. Iar cea de a V-a Adunare generală a Federaţiei Mondiale Luterane (Evian, 1970), a reafirmat dorinţa de a duce mai departe contactele cu Biserica Ortodoxă.

Desigur, situaţia actuală a raporturilor dintre Ortodoxie şi Luteranism — situaţie care s-a format într-o istorie ce durează de peste 400 de ani — nu poate fi schimbată în cursul cîtorva întîlniri. Dar fiecare contact neoficial sau oficial dintre Ortodoxie şi Luteranism poate deveni un pas înainte spre o cunoaştere reciprocă mai aprofundată, spre o redescoperire a valorilor proprii fiecărei Biserici, spre o apropiere mai deplină între creştinismul răsăritean şi cel apusean.

În legătură cu perspectivele din care Ortodoxia română privește azi Biserica și teologia luterană, trebuie amintite mai întîi cîteva principii de bază de care se călăuzește Ortodoxia Română în abordarea confesiunilor de tradiție apuseană în totalitatea lor.

1. În studiile cu caracter simbolic, teologia ortodoxă română pornește de la un principiu realist, potrivit căruia confesiunile nu sînt privite ca entități statice, izolate în istoria și tradiția lor, ci ca organisme vii, ca realități dinamice. Chiar dacă din punctul de vedere al originii lor istorice confesiunile neortodoxe sînt legate de o mărturisire de credință, noi nu mai putem să limităm realitatea lor actuală la litera unor documente confesionale. De fapt, confesiunile însele dau acestora o valoare mai mult istorico-tradițională decît dogmatică. Pentru teologia comparată mai nouă, Cărțile simbolice, ca documente confesionale, reprezintă de fapt o expunere a tradiției respective în schemele și formulele timpului respectiv. În consecință, în cursul dialogului cu luteranii, ortodocșii trebuie să intuiască structura și configurația actuală a luteranismului în cadrul tradițiilor apusene, mai ales că există indicii după care confesionalismul luteranismului de azi e mult mai mobil și mai deschis. În cîteva studii cu caracter interconfesional, Pr .Prof. Isidor Todoran și Prof. N. Chițescu au arătat că s-au produs în ultima vreme adevărate mutații, de pildă, în concepția despre Tradiție și despre Biserică a unor teologi protestanți reprezentativi.

Teologia ortodoxă română nu urmărește azi, așadar, confesionalismul static al unei Biserici, cît mai ales structurile și instituțiile ei cu caracter ecleziologic și ecumenic. Paralelismul confesional negativ, în virtutea căruia Ortodoxia și Protestantismul erau puse față în față în termen de ortodox-eterodox, tradițional-liberal, orizontal-vertical etc., a fost înlocuit cu o prezentare de sinteză în care să se evalueze realitățile comune. Prin urmare, Ortodoxia română este interesată îndeosebi pentru constituția ecleziologică a confesiunilor protestante. Desigur, este necesar să se identifice în concret care sînt structurile ecleziale și sacramentale prin care aceste Biserici sînt integrate în organismul sobornicesc al Trupului lui Hristos — aceasta din cauză că de obicei confesiunea a fost identificată într-un mod abstract sau confuz cu Biserica universală.

2. Teologia ortodoxă română aplică principiul sobornicității în interpretarea diversității teologice și confesionale. Într-o serie de studii publicate recent, Pr. Prof. D. Stăniloae, dezvoltînd ecleziologia de tip «sobornost», a arătat că diversitatea constituie o realitate ce trebuie recunoscută din ce în ce mai mult ca o manifestare autentică și firească a sobornicității. Orice Biserică aduce în creștinism o interpretare autentică și o experiență spirituală specifică. Pluralismul teologic și confesional nu trebuie deci respins din principiu ca fiind eterodox, deoarece sobornicitatea Bisericii îndreptățește o mare varietate de experiențe spirituale și tradiții bisericești.

În ceea ce privește aprecierea teologiei luterane în special, Ortodoxia română pornește de la unele principii pozitive, dintre care menționăm :

a) Dacă ne plasăm pe linia tradiției istorico-confesionale, Ortodoxia poate spune Luteranismului în același timp și da și nu. Din perspectiva istorică nu putem deci evita să vorbim de ceea ce ne unește și de ceea ce ne desparte, să stabilim printr-un paralelism confesional asemănările și deosebirile dintre Ortodoxie și Luteranism.

Desigur că privind asemănările și deosebirile dintre noi exclusiv de pe planul istorico-confesional, nu putem avea o perspectivă atotcuprinzătoare a ceea ce Bisericile noastre reprezintă în ansamblul Bisericii sobornicești. Oricîtă importanță am

da tradiției înscrisă în documentele confesionale, ea rămîne totuși o limitare, dacă nu reprezintă o valoare «catolică», adică o valoare ce aparține tuturor într-un mod implicit.

Dar relațiile dintre noi pot fi privite și din alt punct de vedere decît cel al propriei noastre confesiuni. Dincolo de confesionalitatea autentică a unei Biserici există spațiul *oekumenei* care aparține ca un dar implicit ambelor Biserici. Planul *oekumenei* este domeniul misterului care ne unește, matricea noastră comună. Există așadar între noi o unitate implicită, o unitate a harului și a credinței care ne ține împreună în Iisus Hristos. În această perspectivă, deosebirile dintre noi nu sînt exclusiv semnele unui dualism confesional, ci niște hotare care ne și unesc, așa cum un fluviu nu numai desparte două țări ci le și unește.

b) Cu toate acestea, întrucît credința presupune și un element doctrinar, teologia ortodoxă este preocupată de conturul și conținutul confesional al luteranismului. Probabil toți sîntem de părerea că credința nu se poate limita la simple referiri subiective sau existențiale, deoarece ea presupune un conținut revelat ce trebuie mărturisit. În acest sens, noi trebuie să ajungem și la o unitate explicită, exprimată în niște formule de credință comună și în niște acte de comuniune sacramentală. Desigur, este foarte greu să se depășească vechea imagine potrivit căreia Ortodoxia are o teologie «dogmatică», iar Protestantismul o teologie «liberală». Se știe însă că Luther a citat în cîteva rînduri Tradiția răsăriteană și a repus în circulație învățături autentice ale Bisericii vechi, ca de pildă: principiul hristocentric al Biseircii, autoritatea Bibliei, experiența credinței în viața creștină, preoția tuturor membrilor comunității, învățături cărora le-a dat o interpretare și o formulare adecuate epocii sale.

De altă parte, din punct de vedere ortodox dogma nu e o formulă-limită, ci un punct de plecare în înțelegerea credinței. Dogma zace sub pecetea misterului, care poate fi mereu adîncit. Înțeleasă astfel, dogma ne ferește atît de subiectivism cît și de scolasticism, păstrînd taina mărturisirii de credință într-o formulare corespunzătoare nevoilor spirituale în continuă schimbare ale Bisericii.

Așadar, în cadrul dialogului ortodoxo-luteran ar trebui să parcurgem un drum de la unitatea implicită la unitatea explicită, în cursul căruia să se dea expresie mărturisirii de credință ce ne ține împreună. Noi trebuie să ajungem să mărturisim în mod explicit ceea ce identifică credința noastră comună.

c) Se cuvine să menționăm apoi faptul că Ortodoxia, deși recunoaște valorile tradiției luterane, totuși are impresia că Luteranismul s-a lipsit de unele instituții și învățături care țin de însăși structura Bisericii vechi. De pildă, Biserica-instituție a fost pusă la îndoială întrucît s-a crezut că ea s-ar plasa între Dumnezeu și credincioși ca o realitate opacă ce împiedică să se vadă aspectul ei harismatic și eshatologic.

Astăzi se vorbește de caracterul complementar al tradițiilor confesionale, de convergența lor teologică. Noi am prefera să spunem că ecumenismul presupune niște sinteze organice între valorile proprii fiecărei Biserici, sinteze care, printr-un proces de a da și a primi, să lărgească și să îmbogățească tot mai mult unitatea lor fundamentală în Hristos.

d) Trebuie amintită de asemenea și perspectiva locală în care teologia ortodoxă română vede azi Biserica Luterană. Biserica Ortodoxă Română împreună cu celelalte Biserici și culte religioase din România au dat o importanță deosebită ecumenismului practic local. De aproape un sfert de veac ele promovează un spirit de înțelegere și colaborare practică, pe care l-au pus în slujba atît a refacerii unității creștine cît și a

consolidării unității morale și sociale a poporului român. Noi n-am formulat din punct de vedere teologic rezultatele acestei experiențe ecumenice pe plan local, dar ne dăm seama totuși că în cursul acestei experiențe Bisericile noastre s-au apropiat tot mai mult, s-au redescoperit într-o lumină nouă. De la acest ecumenism practic s-a trecut în ultima vreme la discuții cu caracter teologic interconfesional. Colaborarea dintre institutele teologice ortodoxe și protestante din țară se desfășoară acum după un plan stabilit în comun, fiind studiate periodic probleme de mare importanță pentru teologia și practica ecumenică din timpul nostru.

Dintre temele care ar putea fi tratate în comun de către teologii ortodocși și luterani, s-ar putea reține următoarele:

1. *Ecleziologia* în general și *Biserica și Ecumenismul* în special. — Studiul asupra acestor teme ar trebui să pună în evidență perspectiva teologică pe care o avem asupra unității Bisericii, faptul că ecumenismul ține de însăși natura Bisericii și că factorii teologici au totdeauna preeminență în Mișcarea ecumenică. Apoi, studiul ar trebui să stabilească în concret elementele prin care Biserica confesională este integrată în «oekumenă», structurile care sînt indispensabile unității dintre Biserica locală și cea universală. În acest sens, noi credem că o ecleziologie a comuniunii ne-ar da posibilitatea să înțelegem într-un mod mai organic cum se întrepătrund aspectul instituțional cu cel harismatic, elementul istoric cu dimensiunea eshatologică, comunitatea locală cu cea sobornicească. De asemenea, un studiu auxiliar asupra «comuniunii sfinților» ar fi de un real folos.

2. *Unitate și diversitate în mărturisirea credinței.* — În fața noii ermineutici existențialiste trebuie să se găsească o sinteză între semnificația existențială și conținutul doctrinar al cuvîntului lui Dumnezeu. De asemenea, întrucît diversitatea este invocată adeseori ca un principiu ce justifică orice în Biserică, este necesar să se studieze ce sens și ce limită are diversitatea în unitatea Bisericii, pentru că nu orice divergență sau tradiție confesională se poate justifica în numele diversității sau pluralismului teologic. În cadrul larg al sobornicității, există totuși o limită a diversității, peste care dacă se trece, separarea bisericească, devine schismă, confesionalitatea devine sectarism, opinia proprie devine erezie. Diversitatea implică deci și o unitate în adevărurile esențiale ale credinței.

Un studiu despre «valoarea ecumenică a simbolului de credință niceoconstantinopolitan» ar putea să ajute foarte mult la rezolvarea acestui subiect.

3. *Etica, spiritualitatea și slujirea creștină în lumea contemporană.* — Toți referenții care au vorbit în cadrul conferinței Federației Mondiale Luterane pentru Bisericile Europene minoritare (Poiana-Brașov, 1970) au subliniat ideea că există o necesitate urgentă de ordin pastoral de a scoate din izolarea sa pe credinciosul care nu se mai mulțumește cu o existență singulară. Etica personală luterană — pe care o apreciem atît de mult — nu se mai poate limita deci la convertirea subiectivă, ci ea trebuie să găsească o nouă dimensiune. Noi credem că spiritualitatea ortodoxă incorporează într-un mod mai organic pe credincios în planul ontologic al comunității și al lumii în general. O sinteză între etica personală luterană și spiritualitatea comunitară ortodoxă ar duce la un mod «liturgic» de a fi în Biserică și lume.

Pe de altă parte, raportul dintre Biserică și lume a intrat ca o temă majoră în preocupările teologiei contemporane, deoarece Biserica a înțeles că credința așază pe credincios deopotrivă în fața lui Iisus Hristos și în fața semenului său — umanitatea. Izolarea Bisericii de lume ar fi o nesocotire a unei dimensiuni esențiale a credinței

creştine, dimensiunea umană. În Iisus Hristos noi sîntem părtaşi şi ai firii dumnezeieşti, dar şi ai umanităţii adevărate, ai istoriei şi realităţilor omului. Credinţa creştină este şi un criteriu pentru a da măsura adevărată a lumii, dar şi o forţă care ne ţine solidari cu omenirea în orice situaţie a ei. Slujirea creştină trebuie să devină o contribuţie pozitivă la dezvoltarea istoriei umane.

*

În partea a doua a întîlnirii au avut loc discuţii asupra expunerilor şi referatelor prezentate urmărindu-se îndeosebi formularea unei teme care să fie studiată în comun pînă la viitoarea întîlnire ortodoxo-luterană.

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a propus ca în acest stadiu de pregătire a dialogului ortodoxo-luteran să se studieze de preferinţă punctele comune, nu cele controversate. Acestei perspective i-ar corespunde tema propusă: «Unitate şi diversitate în mărturisirea de credinţă». Bisericile, în ciuda diversităţii lor, participă la plenitudinea lui Hristos şi din aceasta rezultă unitatea lor; dar ele trebuie să găsească o cale practică una către alta. Studiul acestei teme ar trebui să pornească de la ideea că dialectica unităţii şi a pluralităţii este un fenomen general uman care îşi are prototipul său în însăşi viaţa intertrinitară. Astfel, între Biserici există o unitate, dar fiecare Biserică are specificul său. Rămîne însă să se formuleze care sînt semnele unităţii şi care sînt semnele pluralităţii. Tema propusă este o temă nouă, actuală şi are efecte practice.

P. C. Diac. Rector N. Nicolaescu a subliniat ideea că în dialogul ecumenic pe care îl iniţiază şi practică teologii îndeosebi, trebuie să se ţină seama şi de opinia Bisericii în general, a maselor de credincioşi laici, pentru a nu fi în dezacord cu ele. Teologul trebuie să se întrebe mereu dacă Biserica sa gîndeşte ca el, dacă Biserica merge şi ea spre unitate împreună cu el. În Biserica noastră se caută ca lucrarea ecumenică a ierarhilor şi teologilor să aibă sprijinul şi adeziunea credincioşilor, cărora li se aduce la cunoştinţă tot ceea ce se face la nivelul convorbirilor teologice.

Teologii au răspundere nu numai faţă de Bisericile lor ci şi faţă de generaţiile viitoare de preoţi. Şcolile teologice în chip special, au datoria de a educa pe studenţi în spiritul ecumenic, prezentîndu-le adevărata faţă a confesiunilor creştine. De pildă, teologia ortodoxă de azi nu mai studiază în mod polemic sau apologetic luteranismul, ci expune părţile pozitive ale Reformei, apreciind de pildă contribuţia lui Luther la restabilirea rolului laicilor în Biserică, la recunoaşterea autorităţii Bibliei în credinţă, la introducerea limbii poporului în cult, în creştinismul apusean, precum şi aportul teologilor protestanţi la înfiinţarea Mişcării ecumenice din epoca modernă şi la dezvoltarea studiilor biblice.

P. C. Pr. Rector I. Todoran a arătat că dintre confesiunile provenite din Reformă, Biserica Luterană este cea mai aproape de Ortodoxie. Dialogul luterano-ortodox trebuie să depăşească acel ecumenism sentimental romantic, în care se schimbă doar cuvinte sărbătoreşti şi să abordeze într-un mod realist probleme concrete legate de apropierea, unirea şi colaborarea intercreştină. Dintre temele ce ar urma să fie dezbătute în comun ar fi unitatea Bisericii şi Tainele în general.

Dl. Prof. N. Chiţescu a amintit că în practica dialogului ecumenic s-a obişnuit ca ortodocşii să studieze teme proprii neortodocşilor şi invers. În studierea şi formularea temelor propuse trebuie să se ţină seama de legătura ce există între Biserică

şi teologie, încît ce discută teologii să fie acceptat de Biserică. La începutul acestui dialog ortodoxo-luteran există nu numai un climat, un mediu favorabil, ci şi baze reale, exprimate în punctele comune dintre Ortodoxie şi Luteranism, ca de pildă: rolul pe care îl joacă un fel de «Tradiţie» pe lîngă Biblie, recunoaşterea autorităţii primelor patru Sinoade ecumenice, învăţătura despre un oarecare magisteriu bisericesc, criteriile vizibilităţii Bisericii, concepţia despre prezenţa reală a lui Hristos în Euharistie. Ar fi de dorit ca dialogul viitor să ia forma unor convorbiri neoficiale între teologii ortodocşi români şi luterani, în care să se discute liber problemele care separă mai mult, ca de exemplu Tradiţia, magisteriul Bisericii şi Cina Domnului.

P.C. Pr. Prof. Grigorie Marcu a scos în evidenţă faptul că spiritul deschiderii ecumenice e transpus şi e trăit astăzi la nivelul comunităţilor. Acolo unde ecumenismul a pătruns în viaţa de toate zilele, comunitatea şi credincioşii se respectă reciproc şi conlucrează frăţeşte făcînd astfel văzută unitatea lor în Hristos. Relaţiile personale dintre preoţii de diferite confesiuni îndeplinesc un rol principal în acţiunea de a face ca spiritul ecumenic să pătrundă şi mai profund.

P.C. Diac. Asist. I. Bria a precizat sensul în care ar urma să fie abordată tema propusă: *Unitatea şi diversitatea în mărturisirea credinţei*. În teologia biblică mai nouă se accentuează existenţa unor diverse tipuri de hristologie şi eclezioilogie în Noul Testament, care ar constitui baza biblică a pluralităţii confesionale de azi a creştinismului. Problema care se pune este însă cea a limitei diversităţii în Biserică, a cărei unitate trebuie menţinută prin păstrarea tuturor structurilor apostolice, inclusiv mesajul biblic.

Din partea luterană au luat cuvîntul:

Pastorul Carl Henning Mau, secretar adjunct al Federaţiei Luterane Mondiale care a arătat că Federaţia pe care o reprezintă este interesată în prezent de un dialog panluteran-panortodox, dar ea acordă totodată o mare importanţă şi discuţiilor pe plan local, naţional. În cursul acestui dialog premergător ambele Biserici ar avea posibilitatea unei informaţii reciproce şi a unei cunoaşteri mai directe, evitîndu-se imaginile şi concepţiile deformate ce le aveam altădată unii despre alţii. În cursul dialogului se iveşte o nouă dinamică în care partenerii se îmbogăţesc şi se schimbă; de aceea în acest dialog premergător ortodoxo-luteran ar trebui să se dezbată în primul rînd problemele comune şi apoi cele controversate, pe care, la sfîrşitul dialogului, le vom vedea altfel. Este de dorit să parcurgem împreună drumuri comune. În vederea studierii temei se va ajunge la înfiinţarea unui grup mixt de lucru, la care să participe specialişti şi consilieri trimişi de Federaţie. Un aspect important al acestui dialog ar fi schimbul de profesori şi studenţi între cele două părţi.

Pastorul Paul Hansen a subliniat importanţa pe care Federaţia Mondială Luterană o acordă dialogului cu ortodocşii la nivel local, arătînd că organizaţia luterană e dispusă să fie prezentă la acest dialog prin specialiştii săi, care ar putea să participe paralel atît la conferinţele pastorilor evanghelici cît şi la lucrările grupului mixt de lucru luterano-ortodox. În legătură cu formarea unui grup mixt de lucru pentru viitoarele convorbiri teologice ortodoxo-luterane din România, a propus ca membrii acestui grup să fie numiţi de conducerile bisericeşti respective. De asemenea, dată fiind colaborarea ecumenică existentă deja în România, ar fi bine să fie invitaţi şi teologi reformaţi să colaboreze la această muncă şi chiar Alianţa Reformată Mondială prin consilieri.

Eminenţa Sa Episcopul Albert Klein a subliniat ideea că dialogul trebuie să învingă «înstrăinarea» care a dus la un fel de juxtapunere şi atestare de sine în situaţia

izolării. Ea are cauze istorice şi confesionale, dar e şi un semn al lipsei de iubire şi al necunoaşterii reciproce. Scopul urmărit în aceste convorbiri ar fi dublu: cunoaştere reciprocă pe baze de informaţii autentice şi înţelegere reciprocă pe bază de date biblice ale credinţei. Ortodocşii pot ajuta pe luterani să înţeleagă Liturghia ca centru al vieţii creştine, limbajul simbolic al icoanelor, smerenia ca trăsătură esenţială a evlaviei ortodoxe, caracterul doxologic şi de mister al cultului divin şi al vieţii creştine.

Conlucrarea practică luterano-ortodoxă ar putea fi extinsă prin: a) lărgirea săptămînii de rugăciune pentru unitatea creştinilor, pe planul comunităţilor; b) în cadrul consfătuirilor pastorilor evanghelici, teologii ortodocşi să ţină conferinţe în care să fie expus conţinutul autentic al credinţei ortodoxe; c) abordarea în discuţiile interteologice a unor probleme din domeniul teologiei sacramentelor, deoarece teologia luterană prezentă simte nevoia să redobîndească în acest domeniu o viziune proprie Ortodoxiei.

Prof. Vilmos Vajta a arătat că în viitorul dialog trebuie să se ţină seama de viaţa Bisericilor şi nu numai de documentele istorice confesionale, aşa cum s-a sugerat în referatul Diac. Asist. I. Bria. Documentele formează un punct de plecare, dar este important să cunoaştem în ce fel viaţa în Hristos se realizează într-o Biserică sau alta. Unitatea implicită trebuie să fie exprimată explicit, de aceea în viitorul dialog să se expună mai întîi punctele care ne unesc, adică unitatea obligatorie pentru noi. Şi ceea ce ne uneşte este comuniunea noastră cu Hristos, în cultul divin şi Sfînta Euharistie, din care rezultă şi o unitate eclezioiogică. În legătură cu tema propusă pentru viitoarea convorbire, Prof. Vajta a afirmat că dacă «unitatea şi diversitatea Bisericii» sînt privite din latura ecleziologică, pluralitatea bisericilor provine din pluralitatea darurilor harismatice, care contribuie la zidirea Trupului lui Hristos. Problema principală este dacă putem săvîrşi împreună Euharistia, căci şi aceasta este o cale care duce la unitate.

Prof. Dr. Hermann Binder a scos în evidenţă însemnătatea corelaţiei dintre discuţiile teologice şi viaţa Bisericii. Teologii nu trebuie să fie indiferenţi faţă de Biserica lor şi nu trebuie să lanseze formule pe care credincioşii lor nu le înţeleg. Fiecare Biserică are tradiţiile şi orînduirile sale specifice, care s-au menţinut în istorie tocmai datorită afecţiunii credincioşilor faţă de Biserica lor, de aceea dialogul ecumenic nu trebuie să facă din suprimarea graniţelor confesionale un program de muncă, pentru că Dumnezeu ne-a condus şi ne-a susţinut de-a lungul secolelor tocmai în acest mod, şi aceasta este nu numai lucrarea Sfîntului Duh ci şi opera unei lucrări omeneşti. În timp ce ne recunoaştem întreolaltă ca Biserici, dialogul ar trebui să adîncească acest mister al supravieţuirii şi să răspundă la întrebarea care a fost taina în virtutea căreia aceste Biserici se menţin în istorie prin puterea Duhului Sfînt.

Conf. Dr. Hermann Pitters şi-a exprimat părerea că este de preferat să se abordeze subiecte care unesc cele două Biserici, care întrunesc şi unitatea şi diversitatea, pornind de la unitatea implicită la unitatea explicită. Prin dialog se tinde să se perceapă misterul lui Hristos în viaţa Bisericii sau unitatea tainică a Bisericii, care ea însăşi, în totalitatea ei, trebuie concepută ca o realitate sacramentală. Ar fi de dorit ca grupul mixt de lucru care va lua fiinţă să-şi înceapă programul în cadrul conlucrării teologice ortodoxo-protestante, existente deja în România.

Prof. Dr. Istvan Juhasz a exprimat dorinţa teologilor reformaţi români de a urmări cu interes dialogul luterano-ortodox, deoarece în cursul lui vor fi abordate

probleme de mare răspundere pentru toate Bisericile. Sarcina unității se realizează astfel în drumul spre mărturia și slujirea creștină. Teologii reformați sînt dornici să învețe din mărturia și slujirea ortodoxă în cursul acestui dialog.

Rezumînd propunerile și discuțiile referitoare la subiectul ce va fi studiat în comun, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, reluînd o sugestie a Prof. W. C. Mönnich, a formulat acest subiect astfel: *Unitatea Bisericii* și *diversitatea Bisericilor*, formulare ce a fost acceptată de toți participanții.

În încheiere a luat cuvîntul *Pastorul Carl Henning Mau*, care a mulțumit, în numele teologilor luterani prezenți, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, ca și teologilor ortodocși de față, pentru spiritul în care a avut loc acest prim contact luterano-ortodox în România, precum și pentru rezultatele obținute în urma discuțiilor avute.

*

Astfel, cea dintîi întîlnire între teologi reprezentînd Federația Mondială Luterană și teologi ortodocși români a avut un caracter de convorbire urmărind cunoașterea și informarea reciprocă. S-a stabilit că pentru viitoarea întîlnire să se studieze în comun tema: *Unitatea Bisericii și diversitatea Bisericilor*. Studierea acestei teme revine unui grup mixt de lucru care urmează să ia ființă și la care vor participa și specialiști trimiși de Federația Mondială Luterană. S-a prevăzut ca studiul despre *Unitatea Bisericii și diversitatea Bisericilor* să fie terminat pînă în septembrie 1971, cînd va avea loc viitoarea întîlnire.

LUCRĂRILE COMISIEI TEOLOGICE INTERORTODOXE PENTRU DIALOGUL CU ANGLICANII

La lucrările Comisiei teologice interortodoxe pentru dialogul cu Biserica Anglicană, care a avut loc la Chambesy-Geneva, din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat Prof. N. Chițescu și Diac. Asist. Ion Bria. Lucrările Comisiei fuseseră fixate prin scrisoarea de convocare a Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora, să se desfășoare între 1 și 15 octombrie, dar ele s-au redus la șapte zile, între 1 și 7 octombrie.

Au participat următorii delegați ai Bisericilor Ortodoxe locale: Arhiepiscopul Atenagora al Tiatirelor și Marii Britanii și Arhim. St. Harkianakis (Tesalonic) din partea Patriarhiei Ecumenice; Mitropolitul Methodios Fouyes de Aksum, din partea Patriarhiei Alexandriei; Arhiepiscopul Vassilios al Iordanului din partea Patriarhiei Ierusalimului; Arhiepiscopul Vasile Krivoșein de Bruxelles și Belgia, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse; Prot. Prof. Blagota Gardasevici și Prof. Stoian Gosevici de la Facultatea de teologie din Belgrad, din partea Bisericii Ortodoxe Sîrbe; Prof. N. Chițescu și Diac. Asist. I. Bria, din partea Bisericii Ortodoxe Române; Episcopul Kalinikos de Amathus și Arhim. Antimos Elevteriadis, din partea Bisericii Ortodoxe a Ciprului; Prot. Prof. I. Romanidis de la Universitatea din Tesalonic, din partea Bisericii Ortodoxe a Greciei; Episcopul Ioan de Helsinki, din partea Bisericii Ortodoxe a Finlandei; Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia a fost reprezentată de delegatul Bisericii Ortodoxe Ruse.

În prima ședință de lucru au fost aleși în unanimitate: I.P.S. Arhiepiscop Atenagora al Tiatirelor și al Marii Britanii, ca președinte, iar Prof. Stoian Gosevici de la Facultatea de teologie din Belgrad, ca secretar și Arhim. Antimos Elefteriadis ca secretar adjunct.

Între 2 și 6 octombrie delegații au purtat discuții ample asupra temelor care vor trebui pregătite pentru viitoarea adunare a Comisiei teologice interortodoxe în vederea dialogului cu anglicanii, ținînd seama că cea de a IV-a Conferință Panortodoxă ținută la Chambesy (1968) a fixat următoarele teme de studiat și rezolvat în cadrul pregătirii dialogului dintre ortodocși și anglicani:

1. Modul în care Biserica Anglicană concepe unirea sa în credință cu Biserica Ortodoxă.

2. Dacă este posibilă unirea Bisericii Anglicane cu Biserica Ortodoxă după intercomuniunea pe care Biserica Anglicană a hotărît-o și o practică cu unii luterani și cu confesiunile care aparțin la South Indian Scheme.

3. Modul în care deciziile care vor fi luate în acest dialog vor angaja întreaga Comuniune Anglicană, și

4. Autoritatea celor 39 de Articole și a Cărții de Rugăciune Comună în Comuniunea Anglicană.

În legătură cu aceste patru teme au fost abordate următoarele aspecte și probleme: — Importanța hotărîrilor Comisiei teologice interortodoxe de la Belgrad (1966) și ale Conferinței Panortodoxe de la Chambesy (1968) pentru lucrările viitoare ale comisiei; — Modul în care anglicanii concep intercomuniunea; — Sensul noțiunii «comprehensiveness»; — Raporturile actuale ale anglicanilor cu celelalte confesiuni și în special cu metodiștii și mai ales cu romano-catolicii; — Modul de primire în Ortodoxie a credincioșilor de alte confesiuni, potrivit învățăturii Bisericii vechi și a celei Ortodoxe în comparație cu învățătura romano-catolică (la baza cărora stau practica Sfinților Ciprian și Vasile cel Mare, de o parte, și cea a Fericitului Augustin de altă parte).

La discuții au luat cuvîntul de repetate ori I.P.S. Mitropolit Metodie de Aksum, Arhiepiscopul Vasile al Iordanului, Arhiepiscopul Vasile Krivoșein de Bruxelles, Pr. Prof. Blogota Gardasevici, Prot. Prof. I. Romanidis și mai ales Arhiepiscopul Atenagora al Tyatirelor și Marii Britanii.

Delegații ortodocși români au cerut ca — pe baza dezbaterilor ce au avut loc la Belgrad în 1966 și din hotărîrile Conferinței Panortodoxe de la Chambesy din 1968, să se valorifice pozițiile cîștigate în dialogurile anterioare purtate între delegații oficiali ai Bisericilor Ortodoxe și ai celei Anglicane, ca de pildă cele de la București din 1935, care au și fost ratificate din partea anglicană de Convocațiunile de Canterbury și York.

La ultimele întruniri ale Comisiei interanglicane analoage din 1969 și 1970 s-a cerut din partea ortodoxă — potrivit unei comunicări verbale din partea Arhiepiscopului Atenagora al Tiatirelor și Marii Britanii — studierea a două subiecte de ordin dogmatic: a) Ființa lucrării răscumpărătoare a lui Hristos pe cruce și la înviere și b) Acțiunea Sfîntului Duh ca interpret al Evangheliei și ca Duh de viață făcător al Bisericii de azi. Înainte de sosirea delegaților români la conferință, Comisia interortodoxă hotărîse ca Pr. Prof. I. Romanidis să pregătească un referat în legătură cu primul subiect, iar Arhim. St. Harkianakis, în legătură cu al doilea subiect, referate care să fie trimise fiecărui membru al Comisiei spre a lua cunoștință de ele, urmînd să se poarte discuții asupra lor la întîlnirea de la Helsinki.

În cursul dezbaterilor s-a mai hotărît ca secretariatul Comisiei completat cu anumite persoane alese de președinte, să depună o activitate susținută pentru a ține

la curent pe membrii Comisiei cu tot ceea ce este necesar pentru reușita deplină a viitoarei sesiuni de la Helsinki.

Una dintre deciziile ce s-au luat în unanimitate a fost ca această Comisie, fiind permanentă — potrivit celei de a IV-a Conferințe panortodoxe de la Chambesy — pînă la sfîrșitul acestui dialog, să continue pregătirea dialogului prin studierea tuturor subiectelor referitoare la dialog în lumina hotărîrilor de la Belgrad și Chambesy, reunindu-se în cîteva sesiuni pînă la pregătirea definitivă teologică a dialogului.

Din discuțiile avute a reieșit, de asemenea, marele interes al Bisericilor Ortodoxe față de dialogul teologic cu Biserica Anglicană, precum și interesul Bisericii Anglicane pe care l-a manifestat neîncetat față de Biserica Ortodoxă și față de problema unității.

La sfîrșitul lucrărilor s-a dat un comunicat final.

După încheierea lucrărilor Comisiei, delegații au fost invitați la o recepție dată în cinstea lor de reprezentantul Patriarhiei Ecumenice la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Mitropolitul Emilian Timiadis, la care au luat cuvîntul Mitropolitul Meliton al Calcedonului, Pastorul W. A. Visser't Hooft și Mitropolitul Emilian Timiadis.

Această sesiune de lucru a Comisiei teologice interortodoxe a constituit un pas înainte în pregătirea dialogului cu anglicanii, urmînd ca la viitoarea întrunire a comisiei, programată a avea loc la Helsinki în iulie 1971, să fie luate în dezbatere temele teologice stabilite.

LUCRĂRILE COMISIEI TEOLOGICE INTERORTODOXE PENTRU DIALOGUL CU VECHII-CATOLICI

În a doua jumătate a lunii octombrie 1970 s-au desfășurat la Chambesy lucrările Comisiei interortodoxe în vederea pregătirii dialogului cu Biserica Veche-Catolică.

Lucrările au fost prezidate de I.P.S. Mitropolit Iacov din Bonn, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat la lucrările Comisiei P. C. Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic de grad universitar din Sibiu, care, pe lîngă contribuția adusă în discuțiile purtate, a prezentat o comunicare despre Sfînta Euharistie. În urma discuțiilor purtate, Comisia teologică interortodoxă a ajuns la următoarea încheiere :

«Comisia teologică interortodoxă pentru dialogul dintre ortodocși și vechii-catolici, în timpul celei de a doua reuniuni a sa, între 16—24 octombrie 1970, la Centrul ortodox de la Chambesy-Geneva al Patriarhiei Ecumenice, după ce a ascultat noi rapoarte ale membrilor ei și a studiat noile texte oficiale ale vechilor-catolici și anume: *Mărturisirea de credință* prezentată Patriarhiei Ecumenice și prin ea celorlalte Biserici Ortodoxe, *Declarația asupra lui «Filioque», Declarația asupra întîietății în Biserică* —, în raport cu celelalte texte și proclamații oficiale mai vechi, precum și cu scrieri ale teologilor vechi-catolici, a ajuns la următoarele concluzii :

A. — A fost confirmat, o dată mai mult, acordul constatat anterior asupra următoarelor puncte :

1. Asupra Sfintei Scripturi și a Tradiției în viața Bisericii ;
2. Asupra Canonului Sfintei Scripturi ;

3. Asupra celor 7 Sinoade Ecumenice ;
4. Asupra necesităţii succesiunii apostolice ;
5. Asupra doctrinei Sfintei Treimi ;
6. Asupra faptului că «credinţa trăită în dragoste» este o condiţie a mîntuirii
7. Asupra celor şapte Taine ;
8. Asupra cinstirii şi venerării datorate Maicii lui Dumnezeu şi sfinţilor ;
9. Asupra venerării datorate sfintelor icoane şi a moaştelor ;
10. Asupra rugăciunilor pentru morţi ;
11. A fost de asemenea constatată o convergenţă de opinii asupra poziţiei celor două Biserici faţă de învăţăturile Bisericii Romano-Catolice cu privire la infailibilitate şi la primatul episcopului Romei, la Imaculata concepţie şi la Înălţarea Sfintei Fecioare, la «superabundenţa faptelor bune», la comoara de merite suplimentare ale sfinţilor, la indulgenţe, la purgatoriu, la celibatul preoţesc obligatoriu şi la conciliile şi canoanele Bisericii Romano-Catolice de după 1054.

B. — În legătură cu divergenţele constatate la Belgrad, Comisia — avînd înaintea ei noile texte sus-menţionate ale vechilor-catolici — face următoarele observaţii ·

1. Acceptă cu satisfacţie noua declaraţie a vechilor-catolici asupra lui «Filioque» deoarece ea concepe relaţia Sfîntului Duh cu Tatăl şi cu Fiul în spiritul doctrinei Bisericii primare despre Tatăl ca singurul principiu, cauză şi izvor în Treimea dumnezeiască.

2. La capitolul doctrinei despre Biserică, Comisia notează cu satisfacţie că tot ceea ce Sinodul vechilor-catolici declară în *Mărturisirea de credinţă* este în principiu conform doctrinei ortodoxe, dar că el nu epuizează subiectul ; el n-a definit care este Biserica ce are calităţile de «una, sfîntă, sobornicească şi apostolească», iar la unii teologi vechi-catolici se întrevede «teoria ramurilor» ; rămîn şi alte puncte obscure. Comisia crede de bine ca acest subiect să fie studiat mai mult şi să se ceară vechilor-catolici clarificări oficiale şi responsabile în cursul viitorului dialog.

3. La capitolul canonicităţii ierarhiei de la Utrecht şi a ierarhiei vechi-catolice care rezultă din aceasta, Comisia consideră că problema nu constituie un obstacol de netrecut în viitorul dialog, dat fiindcă — aşa cum s-a remarcat deja la Belgrad — cînd Dumnezeu o va vrea şi acordul se va realiza pe planul credinţei dogmatice, permiţîndu-ne astfel să procedăm la unire, această problemă poate să fie rezolvată aplicîndu-i-se principiul ortodox al «iconomiei bisericeşti».

4. La capitolul despre Euharistie, Comisia notează de asemenea cu satisfacţie că în noua *Mărturisire de credinţă* termenul «transvaluaţie» a fost abandonat în favoarea frazei ortodoxe «pîinea şi vinul sînt prefăcute (μεταβάλλονται) în trupul şi sîngele lui Hristos». Totuşi, pentru că nu este suficientă claritate în privinţa Euharistiei ca jertfă expiatorie pentru vii şi morţi, Comisia consideră ca indispensabilă studierea ulterioară a acestui subiect şi prezentarea, din partea vechilor catolici, a unor lămuriri, în timpul dialogului.

5. La capitolul despre doctrina, scopul şi necesitatea celorlalte şase taine, Comisia este satisfăcută de punctele de vedere vechi-catolice formulate în *Mărturisirea de credinţă* menţionată şi în celelalte declaraţii oficiale.

6. La capitolul divergenţelor de mod şi de timp în oficierea unor Taine şi a altor divergenţe privitoare la uz şi obiceiuri, Comisia consideră că, deoarece ele nu prejudiciază învăţătura dogmatică, aceste divergenţe nu constituie obstacole substanţiale la unirea celor două Biserici, căutată prin dialog.

C. — În lumina constatărilor precedente și în vederea unei pregătiri mai ample a dialogului cu vechii-catolici, Comisia crede de bine să se studieze de asemenea și următoarele probleme :

1. Doctrina vechilor-catolici asupra unității ;

2. Canonicitatea ierarhiei de la Utrecht și, pe un plan general, a ierarhiei vechi-catolice care rezultă din aceasta ;

3. a) Euharistia ca taină și în special ca jertfă expiatorie ; b) Învățătura despre Euharistie în lucrarea *Die heilige Eucharistie* a Arhiepiscopului de Utrecht, A. Rinkel ;

4. Intercomuniunea vechilor-catolici cu alte Biserici și confesiuni ;

5. Starea Bisericii poloneze din America și divergențele ei de dogmă, cult, administrare etc. cu celelalte Biserici Vechi-Catolice din Europa ;

6. Modul de a înțelege unitatea căutată de cele două Biserici.

Această încheiere a Comisiei teologice interortodoxe urmează să fie supusă tuturor Bisericilor Ortodoxe locale.

Comisia a hotărît ca viitoarea ei reuniune să se țină între 22 și 30 iunie 1971, la Bonn.

CRONICĂ

Miercuri, 2 septembrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe P. S. Episcop grec Sylas de Amphipolis, care după vizitarea Bisericii Ortodoxe Române și a României urma să se înapoieze în America. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian l-a rugat să transmită unele daruri I.P.S. Arhiepiscop Iacobos al Americii, între care o *Biblie*, nou tipărită.

A fost de față P. S. Episcop Antim Tîrgoviștеanul, vicar patriarhal, și P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Marți, 8 septembrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgoviștеanul, vicar patriarhal, a luat parte la recepția oficială oferită de Dl. Ambasador al R. P. Bulgaria, cu ocazia sărbătoririi eliberării de sub cotropirea fascistă.

Miercuri, 9 septembrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Gérard Stephanescu (fiul fostului compozitor român și întemeietor al Operei Române, Gheorghe Stephanescu), responsabil cu emisiunile religioase la Televiziunea franceză, în problema cunoașterii unor aspecte religioase din țara noastră.

Au fost de față P. S. Episcop Antim Tîrgoviștеanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Vicar Al. Ionescu și P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Joi, 17 septembrie 1970, la orele 13,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita Mgr Peter Kuhn, secretarul general al Societății «Caritas» — Internationalis — de la Geneva, însoțit de colaboratorul Alain Piolle, veniți în țara noastră să cunoască proporțiile dezastrului pricinuit de inundațiile din primăvară.

Înainte de această vizită, oaspeții fuseseră la Satu Mare și la Alba Iulia.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit Mgr Peter Kuhn pentru ajutoarele care au fost trimise în România de Societatea «Caritas» din Elveția, precum și celor doi reprezentanți ai Societății, pentru osteneala ce au luat de a veni în țara noastră, spre a vedea la fața locului ce nevoi urgente are populația sinistrată de ajutoare.

După această audiență, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a invitat la o agapă pe cei doi oaspeți din Elveția.

Sîmbătă, 19 septembrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Faensen, Directorul Editurii «Union Verlag» din R. D. Germană, venit în țara noastră ca să trateze cu Patriarhia Română editarea unui album despre *Arta Religioasă în România.*

De asemenea a primit pe Diaconul Daniel Curely, de la Mînăstirea Sfînta Maria du Mont des Cats, 59 Godewaersvelde, Franța, pentru binecuvîntare la înapoiere în patria sa. A venit însoțit de teologul român Alexandru Pop.

Au fost de față P. C. Pr. Director Ioan Gagiu, P. C. Pr. Consilier D. Feciorul și P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Joi, 24 septembrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Reverendul anglican Martin Pierce, cu soția, care, au petrecut o scurtă vacanță la

Casa de odihnă Cozia-Călimănești. Rev. Martin Pierce a transmis Prea Fericirii Sale un mișcător mesaj din partea Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, în care se exprimă compasiunea pentru populația țării noastre lovită de inundațiile din primăvară.

A fost de față P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.

Vineri, 2 octombrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Reverendul Paul Hansen, din Danemarca, împreună cu soția sa, veniți în vizită în țara noastră, pe linia relațiilor ecumenice.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a primit apoi pe Eminența Sa Episcopul Dr. Adolf Wischmann, președintele Serviciului Relațiilor Externe ale Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei, cu sediul la Frankfurt am Main, care participase la sesiunea Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene, de la Poiana-Brașov, între 28 septembrie și 2 octombrie a.c.

A fost de față P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Director Ioan Gagiu.

Luni, 5 octombrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe următorii reprezentanți ai Bisericilor Creștine Europene, care participaseră la sesiunea Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene, ținută la Poiana-Brașov, și care au ținut să mulțumească personal Prea Fericirii Sale pentru ospitalitatea oferită: *Episcopul Roger Wilson de Chichester*, Anglia; *Dr. Egbert Emmen-Olanda*, președinte; *Mitropolitul Alexei al Talinului și Estoniei*; *Dr. G. Ru-Olanda*; *Dr. Glen Garfield Willias*-Geneva și *Dr. Teofilo Santi* — Italia.

Au fost de față P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Director Ioan Gagiu și P. C. Pr. Consilier D. Fecioru.

Luni, 26 octombrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a participat la recepția oferită de Ambasada Austriei la București, cu prilejul aniversării Zilei Naționale a Austriei.

Miercuri, 28 octombrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe D-ra Ilse Friedeberg, din R. F. a Germaniei, cu serviciul la Geneva.

Au fost de față P. C. Pr. Consilier C. Pîrvu și P. C. Pr. Consilier D. Fecioru.

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

PAROHIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DE LA LONDRA

Organizată temeinic activitatea parohiei ortodoxe române de la Londra s-a manifestat în ultimii ani — îndeosebi după vizitarea Angliei de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — prin numeroase acțiuni pozitive pe tărîm cultural îndeosebi.

Astfel, după apariția cu cîțiva ani în urmă a revistei «Altarul», parohia ortodoxă română de la Londra a hotărît să publice regulat și un *Almanah* anual, cu același titlu.

Cel dintîi almanah — *The Altar Almanach 1970*, Romanian orthodox Parish, London, 1970, 188 p. — pune la dispoziția credincioșilor ortodocși români și a cititorilor anglicani, întrucît *Almanahul* este publicat în limbile română și engleză, posibilitatea de a cunoaște realitățile ortodoxiei românești, atît din Republica Socialistă România, cît și din comunitățile române de peste hotare.

Prezentăm în continuare, pe scurt, conținutul primului *Almanah* al parohiei ortodoxe române de la Londra.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian deschide paginile acestei cărți cu *Binecuvîntare și îndemn pentru lucrul cel bun.* Prea Fericirea Sa subliniază și întărește, cu autoritatea Sa, apariția acestui «îndreptar al cunoașterii», tipărit pentru binecredincioșii români din Marea Britanie.

După ce Prea Fericirea Sa înfățișează momentele emoționante ale întîlnirii cu credincioșii români din Marea Britanie în Biserica St. Dunstan-in-the-West și apreciază dragostea lor pentru altarul strămoșesc îi îndeamnă părintește, în calitate de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, să fie iubitori ai păcii și ai unității popoarelor. Această unitate este și trebuie să fie un rezultat al cunoașterii și înțelegerii «ca idealuri morale ale omenirii de pretutindeni și din totdeauna...». Dacă aceste idealuri sînt orientate și spre umanismul evanghelic, atunci «roadele Duhului» se vor înmulți permanent și vor ține pe credincioși «în legătura păcii».

«Încrezător, iubiții noștri fii sufletești, încheie Prea Fericitul Patriarh, că veți rămîne în dragoste frățească (Evr. III, 1) și că veți pune toată stăruința ca să adăugați la credința voastră virtutea, iar la virtute cunoștința, la cunoștință înfrînarea, la înfrînare răbdarea, la răbdare evlavia, la evlavie frățietatea, iar la frățietate dragostea (II Petru I, 5—6), rugăm pe Dumnezeul părinților noștri, Care ne-a împăcat cu Sine prin Iisus Hristos și ne-a încredințat slujirea împăcării (II Cor. V, 18) să binecuvinteze lucrarea aceasta a parohiei ortodoxe române din Londra și să reverse peste casele voastre, peste familiile voastre și peste tot lucrul bun pe care îl săvîrșiți, harul Său cel pururea sfințitor, dragostea Lui cea de viață făcătoare și împărtășirea Sfîntului Duh, care pe toate le împlinește și le desăvîrșește».

În cronica *Evenimente și aniversări bisericești în 1969*, Pr. Prof. Al. I. Ciurea trece în revistă faptele mai importante din Biserica Ortodoxă Română, oprindu-se la evenimentul apariției unei noi ediții a Bibliei, tipărită pe hîrtie specială, trimisă în dar Patriarhiei Române de către Societățile biblice Unite cu sediul la Londra. Această cronică este întregită de prezentarea *Comemorări și evenimente în 1970*, de Pr. Prof. Ioan Rămureanu.

Cu articolul *Poarta creștinismului*, de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Almanahul* își propune să satisfacă setea de cunoaștere cu privire la originile neamului românesc și ale credinței străbune. Autorul pleacă de la daci și înfățișează culmea civilizației lor, la care a rîvnit Roma. Din confruntarea celor două popoare prin asimilare s-a născut un popor nou: dacoromanii, care au rezistat tuturor vicisitudinilor istoriei, încît se poate vorbi cu drept cuvînt de «acest miracol». Deși de origine latină ,creștinismul românesc a fost și a rămas ortodox cu toată vitregia vremurilor migrației și a ocupației, încît influența «greacă și slavă» n-a fost decît formală. La aceasta a ajutat foarte mult și poziția geografică deosebită.

O dată cu sfîrșitul migrațiilor, Țările Române au fost ținta de atac a imperiului otoman, care, pe lîngă dorința de acaparare a bogățiilor naturale, a căutat să izoleze provinciile românești și să înlesnească spargerea unității lor spirituale. Însă poporul român și conducătorii lui «iubitori de glie și evlavioși» au apărat moștenirea lor cu propriul sînge, cînd nu au mai putut rezista pe cale diplomatică.

După căderea Constantinopolului (1453), călugării și cărturarii curții bizantine au găsit găzduire și asigurarea traiului la Curtea domnitorilor români. Ierarhii și clericii-cărturari ajutau și tipăreau cărți pentru ortodocșii supuși Porții otomane, încît istoria a înregistrat un «misionarism ortodox român în Orient și Occident».

Articolul se încheie cu constatarea că spiritualitatea românească are caractere trainice, bazate pe un umanism robust și pe respectul convingerilor religioase ale celorlalți, considerînd omul drept centru al universului. Datorită acestor concepții, prestigiul poporului român crește, iar spiritualitatea românească este considerată un ideal.

În articolul *Cîteva trăsături ale teologiei Profesorului D. Stăniloae*, Ierom. Antonie Plămădeală înfățișează un medalion reușit al scriitorului, gînditorului și teologului Pr. Prof. D. Stăniloae, citînd în acest scop impresiile teologilor, clericilor și ierarhilor de alte confesiuni, în special a celor ortodocși și anglicani, exprimate în scris sau în conferințe.

În *Comuniunea sfinților — Două păreri ale Bisericii Angliei din secolul al XVII-lea*, Rev. M. Allchin urmărește să demonstreze că venerarea sfinților este parte constitutivă și de la început în Biserica Anglicană, formînd un punct important pentru o cunoaștere mai amănunțită în vederea apropierii între Biserici. Articolul se fundamentează pe învățătura patristică despre sfinții îngeri și invocarea lor în rugăciunile Bisericii.

Legăturile anglicano-ortodoxe astăzi, de Revd. Colin Davey, atrage atenția asupra faptului că ortodocșii și anglicanii vor putea ajunge la o înțelegere mai amplă a învățăturii creștine dacă vor ține seama mai întîi de «perioadele istorice», determinările sociale și situația de fapt a ortodocșilor și anglicanilor. Prietenia și înțelegerea reciprocă realizate pînă acum între Ortodoxie și Anglicanism constituie baza adevăratei prietenii creștine, care «totdeauna constă în diversitate în unitate».

Ortodoxia în România de azi, de Pr. Prof. Liviu Stan, este un articol în care autorul fundamentează apariția și trăirea credinței creștine la credincioșii români. Bise-

rica Ortodoxă Română a fost alături de aspirațiile poporului. Așa se explică de ce bucuria realizărilor de astăzi constituie și o satisfacție pentru Biserică. În țara noastră cultele s-au înfrățit, creștinii au devenit o familie ecumenică, iar relațiile cu Bisericile de peste hotare au luat o mare amploare. «Stînd cu fermitate pe temeliile evanghelice ale credinței sale — încheie autorul — Biserica Ortodoxă Română este hotărîtă, ca și în trecut, să servească, cu aceeași tragere de inimă și jertfelnicie, atît unitatea sa tradițională cît și unitatea și independența națională a poporului român».

În *Ce nădăjduiește un catolic de la dialogul cu Ortodoxia?*, Rév. Fr. Prof. Robert Murray, caută să justifice și să fundamenteze învățătura catolică despre Sfînta Treime, explicînd oarecum atît «Filioque», perihoreza, cît și poziția papii în Biserică. Este destul de interesant că teologul iezuit propune un dialog între Romano-Catolicism și Ortodoxie luînd drept criteriu teologia ortodoxă românească (Acest studiu a fost publicat, în traducere, însoțit de note de Ierom. Antonie Plămădeală, în «Ortodoxia», XXII (1970), nr. 1, p. 146—152).

Intîlnirea anglicano-ortodoxă, de Brother Cuther Fearn, constituie o cronică a relațiilor anglicano-ortodoxe din vremea Reformei pînă astăzi. Se accentuează îndeosebi rolul «Asociației Bisericilor Răsăritene» și vizitele reciproce între Întîistătătorii de Biserici Ortodoxe și Arhiepiscopii de Canterbury.

În articolul *Atena și Ierusalimul*, Dr. Carl F. Hallencreutz caută să reliefeze importanța istorică creștină a celor două scaune și relațiile lor permanente, din timpul Sfinților Apostoli și pînă astăzi.

Prof. T. M. Popescu, în studiul *Prezența ortodoxiei românești în ecumenismul contemporan*, face unele investigații istorice în trecutul Bisericii Ortodoxe Române, arătînd rolul ei în Mișcarea ecumenică. Autorul ajunge la concluzia că Biserica Ortodoxă Română este astăzi în măsură să facă față cerințelor ecumeniste contemporane.

A doua parte a *Almanahului* o formează «Problema trăirii creștine», singura în măsură să recepteze adevărurile de credință și să facă distincție între filozofie, cugetare sau sisteme religioase. Această trăire nu este însă izolată de preocupările zilnice ale credinciosului, după cum demonstrează și Constantin Toiu în meditația *Țara-mamă*.

Creștinismul, deși răspîndit pe toate meridianele și paralelele globului, este religia unității «în același duh». Acest lucru îl susține articolul *Permanența creștină în istorie* — semnat de Anca Manolache —, permanentă concretizată de Însuși Dumnezeu prin *kenoză*, ceea ce înseamnă că drumul invers, pămînt—cer, deci desăvîrșirea, îl înfăptuiește și credinciosul. Desigur fiecare perioadă istorică are specificul ei și «înnoirea» trăirii este în funcție de veacul respectiv; aceasta nu înseamnă «părăsirea vechiului», ci înțelegerea justă a prezentului și transmiterea mai departe a moștenirii spirituale.

Articolul *Rugăciunea și lucrările lui Dumnezeu*, de Rev. Henry Cooper, arată că în anglicanism rugăciunea are un mare rol în desăvîrșirea credinciosului și a formării personalității creștine. *Cartea comună de rugăciune* este o mărturie istorică în acest sens. Experiența aceasta a fost cîștigată prin descoperirea lui Dumnezeu și prin dragostea Sa față de creatură. Cultul Bisericii Anglicane caută să redea această dragoste în măsura posibilităților moderne, înțelegînd modernul în lumina Evangheliei, așa cum s-a realizat în catedrala St. Dunstan, unde atlarele anglicane și cel ortodox român cheamă pe credincioși la unitate și frățietate.

Rugăciunii și lucrării lui Dumnezeu trebuie să i se adauge și o conștiință nepătată sau curățită prin Spovedanie. Acest fapt îl reliefează Rev. Edward Shotter în arti-

colul *Conștiința anglicană*, în care aduce în discuție problema nașterii și a controlului nașterilor, problemă de medicină, dar și problemă creștină, întrucît viața este cel mai mare bun dăruit de Dumnezeu omului. Pentru a fundamenta dreptul la o viață ca problemă de conștiință creștină, autorul citează mărturii ale teologilor anglicani din secolul al XVII-lea și în special pe Richard Baxter, ca reprezentant al «teologiei cazuiste», dar conștient de valoarea morală a «teologiei vieții». Credinciosul anglican avea nevoie de o viață intimă duhovnicească și acea liniște serafică se dobîndește prin spovedanie; de aceea în Biserica Anglicană s-a acceptat și s-a reușit ca astăzi mărturisirea păcatelor, ca medicament spiritual, în fața preotului să fie o necesitate a credinței «rămînînd totuși o chestiune de conștiință personală».

Dacă în Biserica Anglicană se mai constată încă reminiscențe ale influenței filozofiei veacurilor, și în special ale evului mediu, și acestea o stînjenesc de a practica un creștinism ca cel din primele secole, Biserica Ortodoxă își are viața ei, după exemplul Mîntuitorului, Sfinților Apostoli, Sfinților, Mărturisitorilor și Cuvioșilor din istoria sa.

Acest lucru reiese din eseul *Faptul Răscumpărării în imnografia Bisericii Ortodoxe*, semnat de Arhim. Benedict Ghiuș. Urmează *Foloasele trezviei*, de Nicolae Popescu, o meditație asupra permanentei pregătiri a creștinilor în vederea desăvîrșirii, inspirată de cunoscuta lucrare de duhovnicie *Scara* Sfîntului Ioan Scărarul.

Tradiție și criză în viața monahală, de Ierom. Antonie Plămădeală, pune problema crizei monahismului apusean și a durabilității tradiției monahismului răsăritean, accentuînd totodată noua formă de organizare a mînăstirilor românești. În același context se înscrie articolul *Ascensiunea creștină după tradiția monastică*, de Fr. Placide Deseille, o încercare reușită de a împleti viața singuratică a călugărilor din Răsărit și Apus într-o nouă formă de ascensiune monastică în lumea modernă, cu respectarea strictă a preocupărilor, nevoințelor și regulilor monahale. Tot în acest scop Antonie-Leonida Plămădeală înscrie *Pagini de pateric românesc: Avva Pahomie*, apoi prezintă ca exemplu monastic pe Părintele Cleopa de la Sihăstria. Arhim. Nestor Vornicescu dă cîteva date istorice despre viața trăitorilor Mînăstirii Neamț accentuînd că «Mînăstirea Neamț este una dintre candelele duhovnicești presărate pe tot întinsul țării, care clipește neîncetat în viața noastră bisericească și patriotică, iar noi monahii de la Neamț, știm că este datoria noastră sfîntă de a-i păstra întotdeauna lumina curată și nemicșorată».

Arhim. Lucian Florea aduce date inedite despre *Românii pe Muntele Taborului*, scoțînd din anonimat figura pustnicului român Irinarh Ruset (1771—1859), monah la Sfînta Mînăstire Neamț și apoi pelerin la Locurile Sfinte. Numele lui a fost falsificat din Irinarh în Irinofil, iar mînăstirea cu hramul «Schimbarea la față», începută de Irinarh și continuată de ucenicul său Nazarie pe Muntele Tabor a fost trecută în seama altor Biserici, deși sînt urme evidente ale continuității românești și înzestrării ei cu daruri, cărți și podoabe din țările române. Autorul accentuează că existența monahilor români pe Muntele Taborului constituie încă o mărturie a evlaviei și a preocupării de desăvîrșire a monahismului nostru.

O altă categorie de articole din *Almanah* se leagă de preocupări privind arta și cultura. Dan Zamfirescu semnează articolul *Mesajul culturii românești*, scoțînd în evidență rolul țărilor române pentru cultura universală și pentru regiunile balcanice.

În articolul *Muzica românească contemporană, continuitate a muzicii tradiționale românești*, Prof. Nicolae Lungu accentuează faptul că folclorul, muzica bisericească

şi muzica cultă au aceleaşi rădăcini şi motive de inspiraţie: sufletul românului şi aspiraţiile sale umane.

Nu numai în domeniul artei muzicale, ci şi în celelalte, şi în special în pictură, Biserica Ortodoxă Română păstrează cu sfinţenie tradiţiile ermeneutice ale pictorilor bizantini şi autohtoni. În acest sens, Arhim. Sofian Boghiu, în articolul *Pictura bisericească în România contemporană*, scoate în evidenţă meritele picturii bisericeşti actuale, reprezentată printr-o şcoală deosebită, care lucrează sub îndrumarea unor specialişti cu reputaţie deosebită în ţară şi peste hotare.

În afara celor menţionate mai sus, *Almanahul* mai cuprinde informări, încercări de poezie şi producţie literară precum şi expunerea unor păreri confesionale, culturale sau artistice.

În acelaşi *Almanah* mai sînt introduse cronici şi impresii despre România: *Vizita în România*, de Rev. Prof. Owen Chadwick; *Studenţi-teologi români peste hotare*, de N. Mihăiţă; *Rezultate ale fizicii nucleare în România şi peste hotare, perspective*, de Prof. Ioan Ursu; *Patriarhia Română, aşezăminte bisericeşti peste hotare*, de N. Mihăiţă; *Biserici Ortodoxe în Marea Britanie. Din Asociaţiile proortodoxe din Anglia*, de Roger Wilkinson; *Cronica parohială*, de Pr. Lucian Gafton.

Este înserat apoi capitolul *Taina Căsătoriei*, din *Învăţătura de credinţă ortodoxă*, publicată sub îndrumarea şi binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în anul 1952.

Urmează cîteva recenzii ale unor cărţi apărute în Anglia şi care interesează Biserica Ortodoxă Română şi poporul român în vederea adîncirii relaţiilor de apropiere între Biserici şi de prietenie între poporul englez şi poporul român.

La sfîrşit este publicată *Lista colaboratorilor*.

Almanahul se încheie cu anunţuri turistice şi ilustraţii alb-negru reprezentînd peisaje din România sau figuri de seamă ale ierarhilor, oamenilor de cultură şi teologilor, reflectînd astfel prezenţa spirituală prin artă şi cultură a poporului român peste hotare.

Diac. P. I. DAVID

DIN VIAŢA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

PATRIARHIA ECUMENICĂ NU RECUNOAŞTE AUTOCEFALIA «BISERICII ORTODOXE ÎN AMERICA», ACORDATĂ DE BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ. — Patriarhul ecumenic Atenagora a adresat la 9 septembrie 1970 Locţiitorului de Patriarh al Moscovei şi a toată Rusia, Mitropolitul Pimen al Crutiţelor şi Kolomnei, o srisoare în care — în baza motivelor canonice arătate în scrisorile din 8 ianuarie 1970 şi 24 iunie 1970, în legătură cu acordarea de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a autocefaliei Mitropoliei ruse în America cu titlul de Biserica Ortodoxă Rusă în America — declară categoric şi fără echivocuri că :

Prea Sfîntul Scaun apostolic, patriarhal şi ecumenic socoteşte acest act de acordare a autocefaliei — indiferent sub ce formă : ca Mitropolie ortodoxă rusă autocefală a Americii de Nord, ori pe plan mai larg ca Biserică Ortodoxă autocefală în America — ca neavenit şi neaplicabil, iar Tomosul promulgat de Patriarhia Moscovei ca inexistent. Ca urmare statu quo canonic existent în America înainte de acordarea acestei autocefalii este socotit de Patriarhia Ecumenică permanent în vigoare, pînă cînd problema diasporei ortodoxe în general şi a diasporei din America **în special,** vor fi definitiv reglementate de viitorul Sinod Panortodox».

Scrisoarea Patriarhului ecumenic Atenagora tratează în acelaşi fel şi actele Patriarhiei Moscovei şi a toată Rusia cu privire la proclamarea Bisericii Ortodoxe autonome din Japonia.

Patriarhul ecumenic Atenagora a adresat în acelaşi timp tuturor Întîistătătorilor de Biserici Ortodoxe locale scrisori în care informează despre această poziţie luată de Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice, exprimîndu-şi convingerea că :

«Fiecare Biserică Ortodoxă locală va examina problema aceasta şi va lua hotărîrile potrivite pentru salvarea ordinii cononice stabilite, pe care noi toţi, aşezaţi de Dumnezeu ca să fim păstori ai poporului ales al Domnului, avem datoria să o păzim şi să o respectăm prin toate mijloacele, neîngăduindu-ne nici nouă înşine şi nici altora să aducă inovaţii — să încalce, să violeze ori să altereze în chip arbitrar — ceea ce ni s-a transmis prin Sfinţii Apostoli şi prin Sfinţii Părinţi.

SCRISOAREA PATRIARHULUI ECUMENIC ATENAGORA ÎN LEGĂTURĂ CU SITUAŢIA ÎN ARHIEPISCOPIA GREACĂ DIN AMERICA. — Provocată de publicarea nu integral corectă în presă a hotărîrilor luate de al XX-lea Congres clerico-laic al Arhiepiscopiei greceşti în America (ţinut între 27 iunie şi 4 iulie 1970 la New York), cu privire la folosirea limbii engleze (şi a altor limbi vorbite în America) în cult, scrisoarea Patriarhului ecumenic Atenagora din 11 septembrie 1970, adresată Arhiepiscopului Iacobos, consemnează — după limpezirea neînţelegerii — situaţia reală de drept a raporturilor între Patriarhia Ecumenică şi Arhiepiscopia greacă din America, astfel :

«1. Articolul 1 din Statutul Arhiepiscopiei precizează că aceasta este «o instituție religioasă purtînd numele de Arhiepiscopia greacă din America de Nord și de Sud». Ea este o «eparhie aflată sub jurisdicția Sfîntului Scaun ecumenic, apostolic și patriarhal», după cum reiese din articolul 4 din Regulamentul cu privire la datoriile Arhiepiscopiei, care «păstrează legătură foarte strînsă cu sfînta și marea Biserică-Mamă, Patriarhia Ecumenică, ce decurge din jurisdicția acesteia».

Acest regim bisericesc care prevede dependența absolută a Arhiepiscopiei grecești din America de Scaunul nostru ecumenic, apostolic și patriarhal rămîne totdeauna în vigoare.

2. Articolul 2 din Statutul Arhiepiscopiei, în care se precizează că limba liturgică a Arhiepiscopiei este limba greacă, în care au fost scrise Sfintele Evanghelii și celelalte cărți ale Noului Testament. Rămîne în vigoare de asemenea regimul cu privire la limba de cult instaurat de Congresul al XVII-lea clerico-laic, regim care dă Arhiepiscopiei posibilitatea «să îngăduie — în cazuri excepționale și după ce a fost constatată nevoia — folosirea parțială a limbii engleze la săvîrșirea sfintei liturghii și a Sfintelor Taine».

3. Articolul 4 din Statutul Arhiepiscopiei precizează astfel rolul Arhiepiscopiei:

«a) Să păstreze și să transmită credința creștină ortodoxă pe temeiul Sfintei Scripturi, al Sfintei Tradiții, al dogmelor și canoanelor fixate de Sfinții Apostoli și de cele șapte Sinoade Ecumenice din vremea Bisericii Vechi și nedespărțite, în conformitate cu practica urmată de marea Biserică a Constantinopolului;

b) Să edifice viața religioasă și morală a creștinilor ortodocși în conformitate cu credința și tradițiile Bisericii Ortodoxe;

c) Să învețe în limba originală a Evangheliilor».

Pe de altă parte, sublinierea oficială a prevederilor articolului 1 din Statutul Arhiepiscopiei cu privire la «autoritate» au făcut să înceteze discuțiile și reacțiunile față de hotărîrea luată de către Congresul clerico-laic a unei eventuale «autonomii» a Arhiepiscopiei grecești din America.

Poziția luată de Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice — consecventă cu opinia exprimată în mai multe rînduri în legătură cu Mitropolia rusă în America — și care precizează că «soluționarea problemei diasporei ortodoxe în America, adică existența mai multor jurisdicții ortodoxe în America, revine competenței Bisericii Ortodoxe în întregul ei», va avea desigur influență asupra felului de a vedea rezolvarea împreună a acestei probleme.

În sfîrșit scrisoarea Patriarhului ecumenic Atenagora către Arhiepiscopul Iacobos al Americii se oprește și asupra problemei cu privire la «căsătoriile mixte» între ortodocși și neortodocși și ținînd seama de importanța excepțională pe care o reprezintă, din punct de vedere pastoral și ecumenic, în viața Bisericii Ortodoxe în diaspora, lasă Arhiepiscopiei grecești în America libertatea să trateze cu prudență și cu discernămînt fiecare caz în parte în lumina sfintelor canoane și a practicii Bisericii Ortodoxe»

DECLARAȚIILE ARHIEPISCOPULUI ATENAGORA AL TIATIRELOR ȘI AL MARII BRITANII. — În cadrul sărbătoririi sale la împlinirea a douăzeci de ani de la hirotonire, Arhiepiscopul Atenagora al Tiatirelor și al Marii Britanii din Exarhatul Patriarhiei Ecumenice pentru Europa Occidentală, a făcut la Londra, în ziua de 13 septembrie 1970, unele declarații oficiale cu caracter ecumenic, din care extragem cele ce urmează:

Noi ortodocșii, «constituim Biserica cea una, sfîntă, sobornicească și apostolească în Răsărit; dar putem noi, oare, nega existența și în Apus a Bisericii celei una, sfîntă, sobornicească și apostolească? Desigur, istoria actuală a pozițiilor pe care s-a fixat partea apuseană a Bisericii în probleme de credință, de cult și de jurisdicție sînt diferite — iar în unele puncte, opuse — față de ceea ce a fost acceptat de Biserica universală. Totuși puterea Duhului Sfînt nu este inactivă în Apus, pentru că dogma despre Sfînta Treime și dogma hristologică au rămas aceleași ca și în Răsărit și pentru că Biserica creștină din Apus cuprinde în istoria vieții ei bărbați și femei sfinte, asceți, misionari, cateheți și martiri pentru Hristos».

În continuare, Arhiepiscopul Atenagora a analizat rezervele manifestate de unii teologi ortodocși — greci îndeosebi — față de Mișcarea ecumenică pe care au calificat-o că «subminează conștiința ortodoxă, că favorizează sincretismul și minimalismul dogmatic și că ocolește divergențele dogmatice pentru a înlesni apropierea și unirea confesiunilor creștine».

Arhiepiscopul Atenagora a declarat că asemenea păreri reprezintă interpretări personale ale diferitor teologi, ori Biserici și trebuie făcută distincție între părerile subiective ale unor Biserici și între pozițiile adoptate de Mișcarea ecumenică, prin Consiliul Ecumenic al Bisericilor, care «nu are păreri, nici puncte de vedere și nu reprezintă părerile Bisericilor locale, membre ale Consiliului».

Trecînd la problemele «teoriei ramurilor în ecleziologie» și a «reconstruirii Bisericii celei una, sfinte...», care au provocat neliniște între teologii ortodocși, Arhiepiscopul Atenagora a precizat că «aceste teorii constituie teze elaborate de diferiți reprezentanți de Biserici creștine, fără a fi fost aprobate însă de Mișcarea ecumenică în timpul de cînd Biserica Ortodoxă participă la această mișcare. Pentru că nici o Biserică Ortodoxă nu ar deveni membră și nici un reprezentant ortodox nu ar rămîne în Mișcarea ecumenică, dacă Consiliul Ecumenic al Bisericilor ar adopta asemenea teorii».

DESEMNAREA REPREZENTANȚILOR PATRIARHIEI ECUMENICE LA LUCRĂRILE ADUNĂRII GENERALE A CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE. — Prezidiul Conferinței Bisericilor Europene, în cadrul pregătirii celei de a șasea Adunări generale a sa — «Nyborg VI» —, care va avea loc în Danemarca între 26 aprilie și 3 mai 1971, a trimis o scrisoare către Patriarhul ecumenic Atenagora în care se insistă ca Patriarhia Ecumenică să participe mai activ la lucrările Conferinței Bisericilor Europene și să delege reprezentanți care să participe la lucrările Adunării generale «Nyborg VI».

Dînd urmare acestei invitații Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a desemnat ca reprezentanți ai săi la lucrările Adunării generale «Nyborg VI» pe Mitropolitul Emilian al Calabriei — vicepreședinte al Conferinței Bisericilor Europene — și pe Mitropolitul Polieuct al Suediei.

CONCELEBRĂRI LA CENTRUL ORTODOX DE LA CHAMBESY-GENEVA. — În timpul lucrărilor Comisiilor teologice interortodoxe, care s-au desfășurat în cursul lunii octombrie 1970 la Centrul ortodox de la Chambesy-Geneva, pentru pregătirea dialogului cu anglicanii și cu vechii-catolici, în capela Sfîntul Apostol Pavel a Centrului ortodox a fost săvîrșită sfînta liturghie în sobor de către ierarhi și clerici ai diferitelor Biserici Ortodoxe.

Astfel duminică, 4 octombrie 1970, sfînta liturghie a fost săvîrșită de către Arhiepiscopul Atenagora al Tiatirelor și al Marii Britanii (din partea Patriarhiei Ecu-

menice), Arhiepiscopul Vasile Krivoşein de Bruxelles (din partea Bisericii Ortodoxe Ruse), Episcopul Calinic de Amatus (din partea Bisericii Ortodoxe a Ciprului) şi preoţi din Grecia, Iugoslavia şi Cipru.

Iar duminică, 11 octombrie 1970, sfînta liturghie a fost săvîrşită de către Episcopul Ioan de Helsinki (din partea Bisericii Ortodoxe din Finlanda), Mitropolitul Partenie al Cartaginei (din partea Patriarhiei Alexandriei) şi Mitropolitul Meliton al Calcedonului (din partea Patriarhiei Ecumenice).

ÎNTREVEDEREA MITROPOLITULUI MELITON AL CALCEDONULUI CU CARDINALUL JAN WILLEBRANDS. — La sfîrşitul lunii septembrie 1970, Mitropolitul Meliton al Calcedonului s-a aflat la Geneva pentru a participa, ca reprezentant al Patriarhiei Ecumenice, la lucrările Comisiei pentru reorganizarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi la lucrările Prezidiului Consiliului.

În acest timp, Mitropolitul Meliton al Calcedonului a fost vizitat, în ziua de 20 septembrie de către Cardinalul Jan Willebrands, preşedintele Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creştină. Cei doi înalţi ierarhi au purtat în chip cordial discuţii asupra unor probleme care interesează cele două Biserici.

PARTICIPAREA ARHIEPISCOPIEI CIPRULUI LA DEZVOLTAREA REGIUNILOR ÎNAPOIATE. — Fiecare din cele patru eparhii ale Bisericii Ortodoxe a Ciprului îşi acoperă cheltuielile materiale şi salarizarea foarte mică a preoţilor din veniturile pe care le obţin din cultivarea pămînturilor cu care sînt dotate. Pentru viitor se întrevede posibilitatea unificării organizaţiei financiare a Bisericii Ciprului, cînd se va ajunge la o altă formulă de întreţinere şi salarizare.

Avînd în vedere necesitatea de sprijinire a acţiunii de dezvoltare a regiunilor slab dezvoltate ale ţării, Eparhia Arhiepiscopiei Ciprului a hotărît — în şedinţa Consiliului diecezan sub preşedinţia Arhiepiscopului Macarios — să pună la dispoziţia acestei acţiuni întreprinse de stat jumătate din cele 20.000 de hectare pe care le posedă. Pentru realizarea acestei hotărîri, adoptate cu unanimitate, Consiliul diecezan a hotărît înfiinţarea unui comitet special avînd ca preşedinte pe Arhiepiscopul Macarios.

Această acţiune va constitui desigur un exemplu pe care-l vor urma şi celelalte trei eparhii ale Bisericii Ortodoxe din Cipru.

PATRIARHIA ALEXANDRIEI

VIZITA SANCTITĂŢII SALE PATRIARHULUI NICOLAE AL VI-LEA AL ALEXANDRIEI LA ATENA. — În prima jumătate a lunii octombrie 1970, Sanctitatea Sa Nicolae al VI-lea, Papă şi Patriarh al Alexandriei şi al Întregii Africi, a făcut o vizită Bisericii Ortodoxe a Greciei, purtînd discuţii cu Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul Atenei şi Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei şi cu Sfîntul Sinod al Bisericii Greceşti, precum şi cu autorităţile de stat greceşti.

În timpul şederii sale la Atena, Secretarul de Stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, D. Ţakonas, a oferit în ziua de 13 octombrie 1970 un prînz oficial în cinstea Sanctităţii Sale Patriarhului Nicolae al VI-lea, la care au luat parte, pe lîngă înalţii ierarhi, şi ambasadorii la Atena ai Libanului, Republicii Arabe Unite, Siriei, Libiei, Etiopiei şi Congoului.

În toastul rostit în timpul prînzului, D. Ţakonas a subliniat că «Locul Bisericii Ortodoxe a Alexandriei (în lumea din Orientul Apropiat şi în Africa) prezintă o importanţă deosebită întrucît ea constituie o punte între creştinism şi islamism, precum şi între Ortodoxie în genere şi Bisericile Vechi Orientale...».

VASTE CONSTRUCŢII LA SEDIUL PATRIARHIEI ALEXANDRIEI ŞI A ÎNTREGII AFRICI. — Din iniţiativa Sanctităţii Sale Nicolae al VI-lea, Papă şi Patriarh al Alexandriei şi al întregii Africi, la sediul patriarhal au loc în prezent vaste lucrări de construcţii.

Astfel se află în stadiu de terminare catedrala «Evanghelismos», destinată a sluji de aulă pentru şedinţele viitorului Sinod Panortodox; se află în curs de reînnoire Mînăstirea Sfîntul Sava, care urmează a sluji de «casă de găzduire» pentru ierarhii ortodocşi ce vor participa la lucrările Sinodului Panortodox; se pregăteşte construirea unei noi reşedinţe patriarhale care va cuprinde refacerea complexului de grădini al vechii şcoli catehetice de Alexandria şi diferite aşezăminte noi: — pentru administraţie; — pentru o mare bibliotecă ce va cuprinde colecţii de manuscrise, icoane, pergamente; — pentru un Institut de studii orientale.

Presa grecească apreciază acest vast ansamblu ca fiind menit să devină un «Vatican al Ortodoxiei».

În afară de lucrările de construcţii, se va construi, pentru pregătirea clerului, Seminarul «Sfîntul Atanasie» la Nairobi în Kenia, avînd în vedere larga activitate misionară desfăşurată în Africa de Răsărit de Patriarhia Alexandriei.

PATRIARHIA ANTIOHIEI

ÎNCETAREA DIN VIAŢĂ A PATRIARHULUI TEODOSIE AL VI-LEA AL ANTIOHIEI ŞI AL ÎNTREGULUI ORIENT. — În ziua de sîmbătă, 19 septembrie 1970, s-a stins din viaţă, în spitalul din Beyrouth, unde se afla internat de mai multă vreme, la vîrsta de 83 de ani, Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie al VI-lea, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe a Antiohiei şi a întregului Orient.

Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie al VI-lea s-a născut la Beyrouth în anul 1886; a absolvit cursurile facultăţii de teologie a Patriarhiei Ecumenice de la Halki; a fost ales, în 1922 mitropolit de Tir şi Sidon; în 1948 a fost numit mitropolit de Tripoli; iar în 1968 a fost ales Patriarh al Antiohiei şi al întregului Orient.

În timpul slujirii sale ca Patriarh, Biserica Ortodoxă a Antiohiei şi a întregului Orient a cunoscut o adîncă renaştere a vieţii religioase şi bisericeşti, atît în viaţa credincioşilor laici cît şi în viaţa monastică. De asemenea patriarhatul său este caracterizat printr-o intensă activitate irenică, manifestată prin vizitarea aproape a tuturor Bisericilor Ortodoxe, între care şi Biserica Ortodoxă Română — şi în vremea întoarcerii din vizita făcută Bisericii Ortodoxe Ruse (în 1963) şi în timpul solemnităţilor ce au avut loc, în 1968, cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la instalarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Sicriul cu trupul defunctului Patriarh Teodosie al VI-lea a fost depus, în zilele de 19 şi 20 septembrie, în biserica Sfîntul Gheorghe din Beyrouth pentru ca credincioşii să poată trece pentru ultima dată prin faţa Întîistătătorului lor; iar în ziua de

luni 21 septembrie 1970, în cortegiu oficial, sicriul a fost transportat la Damasc, unde se află reşedinţa Patriarhatului Antiohiei şi unde a fost înmormîntat fostul Patriarh Teodosie al VI-lea al Antiohiei şi al Întregului Orient, în prezenţa tuturor membrilor Sfîntului Sinod, a clerului din Damasc şi a nenumăraţi credincioşi.

La înmormîntarea Patriarhului Teodosie al VI-lea au participat şi delegaţi ale celorlalte Biserici Ortodoxe şi neortodoxe, precum şi reprezentanţii autorităţilor de stat.

ALEGEREA NOULUI PATRIARH ELIAS AL BISERICII ORTODOXE A ANTIOHIEI ŞI A ÎNTREGULUI ORIENT. — În conformitate cu Statutul de organizare al Bisericii Ortodoxe a Antiohiei şi a Întregului Orient, Sfîntul Sinod s-a întrunit, îndată după încetarea din viaţă a Patriarhului Teodosie al VI-lea, la Mînăstirea Sfîntul Ilie de lîngă Beirut şi a desemnat pe Episcopul Elias (Moauad) al Alepului să exercite în chip provizoriu sarcinile de Patriarh al Antiohiei şi al Întregului Răsărit.

Iar după înmormîntarea fostului Patriarh Teodosie al VI-lea, Sfîntul Sinod s-a întrunit, vineri 25 septembrie 1970, la Damasc şi a ales ca Patriarh al Antiohiei şi al Întregului Orient pe Episcopul Elias (Moauad) al Alepului, care se va titula «Sanctitatea Sa Patriarhul Elias al IV-lea, Întîistătător al Bisericii Ortodoxe a Antiohiei şi a Întregului Orient», care numără 250.000 de credincioşi în Orientul Apropiat şi America.

Noul Patriarh al Antiohiei şi al Întregului Orient este de origine libanez, s-a născut în anul 1914 şi a făcut studiile la Facultatea de teologie de la Halki a Patriarhiei Ecumenice, la care a susţinut ca lucrare de diplomă teza intitulată *Influenţa filozofiei greceşti asupra Şcolii de Alexandria* ; iar la vîrsta de 36 de ani a fost numit Episcop al Eparhiei Alepului, pe care a condus-o pînă în prezent.

Alegerea sa ca Patriarh al Antiohiei şi al Întregului Orient a fost întîmpinată cu deplină satisfacţie de ierarhie, cler şi credincioşi care îl socotesc cel mai bine pregătit ierarh antiohian pentru a face ca Biserica Antiohiei să contribuie efectiv la rezolvarea problemelor ce se pun astăzi îndeosebi lumii ortodoxe : întărirea unităţii ortodoxe, colaborarea panortodoxă, pregătirea Sinodului Panortodox, pregătirea dialogului între Ortodoxie şi alte Biserici creştine.

ÎNFIINŢAREA FACULTĂŢII DE TEOLOGIE DE LA BALAMAND ÎN LIBAN. — De mai multe veacuri Bisericile Ortodoxe din lumea arabă au fost lipsite de o instituţie superioară de învăţămînt teologic pentru pregătirea clerului, ceea ce necesita trimiterea viitorilor preoţi la studii la facultăţile altor Biserici Ortodoxe, unde stările sociale şi condiţiile de dezvoltare a vieţii creştine erau altele.

Pentru înlăturarea acestui neajuns, Biserica Ortodoxă a Antiohiei şi a Întregului Orient a hotărît înfiinţarea unei Facultăţi de teologie, care a fost inaugurată la 26 octombrie 1970. Facultatea este organizată pe patru ani de studii şi va acorda titlul de licenţiat în teologie.

Facultatea de teologie, condusă ca rector de Mitropolitul Ignatie Hazun al Latakiei (care predă istoria filozofiei), funcţionează în vechea Mînăstire Balamand, care la începutul veacului al XX-lea a adăpostit o şcoală ortodoxă şi apoi un seminar mediu. Pentru buna funcţionare a Facultăţii au fost construite localuri speciale cu ajutorul acordat de decedatul arhiepiscop Antonie Bechir de New York şi America de Nord.

Sînt în curs de terminare construcţiile necesare funcţionării şi a unui Seminar teologic, începînd cu anul şcolar 1970—1971

ÎNFIINȚAREA COMISIILOR CONSULTATIVE SINODALE. — Urmărind studierea temeinică a tuturor problemelor care interesează viața Bisericii printr-o colaborare între ierarhi, clerici și laici, noul Patriarh al Bisericii Antiohiei și al întregului Orient, Sanctitatea Sa Elias al IV-lea, a supus discuțiilor Sfîntului Sinod, și acesta a aprobat, în luna octombrie 1970, înființarea a cinci comisii consultative sinodale.

Comisiile, prezidate fiecare de către un mitropolit, au sarcina de a studia probleme din diferite domenii și de a prezenta referate Sfîntului Sinod. Mitropoliții președinți sînt autorizați să colaboreze cu persoanele competente dintre episcopi, clerici și laici.

Comisia sinodală consultativă pentru probleme ecumenice, care are ca președinte pe Mitropolitul Ignatie Hazim al Latakiei și rector al Facultății de teologie de la Balamand, a și început lucrările sale.

PATRIARHIA MOSCOVEI

DIN HOTĂRÎRILE SFÎNTULUI SINOD. — Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub președinția Mitropolitului Pimen al Crutițelor și Kolomnei, Locțiitorul de Patriarh, a hotărît în ședința de la 2 iulie 1970: ca în locul Arhiepiscopului Nicodim al Argentinei și Americii de Sud și Exarh pentru America Centrală și de Sud (rechemat în țară) să fie numit Arhimandritul Platon Lobanov, Locțiitor de stareț al Lavrei Troița-Serghieva.

Iar ca locțiitor de stareț al Lavrei Troița Serghieva a fost numit Arhimandritul Augustin Sudoplatov, parohul bisericii Sfînta Treime din orașul Pscov.

În ședința de la 30 iulie 1970, Sfîntul Sinod, răspunzînd invitației făcute de Arhiepiscopul Andreas Rinkel, a hotărît ca la Congresul internațional vechi-catolic din septembrie 1970 să participe ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse Episcopul Vladimir al Berlinului, Exarh al Patriarhiei Moscovei pentru Europa Centrală;

De asemenea a hotărît să fie organizată, între 10 și 14 octombrie 1970, în Lavra Troița-Serghieva de la Zagorsk, o consultație între reprezentanții Conferinței episcopilor catolici și a Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos, din Statele Unite ale Americii și între reprezentanții Bisericilor creștine din Uniunea Sovietică, pentru a dezbate tema: «Contribuția creștină la statornicirea păcii în lume», la care din partea Bisericii Ortodoxe Ruse vor participa 17 delegați-ierarhi, profesori de teologie, clerici și mireni, sub conducerea Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Novgorodului, care va avea și sarcina organizării Consultației.

Iar în ședința de la 11 august 1970, Sfîntul Sinod a aprobat ca la scrisoarea Mitropolitului Meliton al Calcedonului, în legătură cu hotărîrea din 16 decembrie 1969 a Sfîntului Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, să se răspundă că «această hotărîre se referă la practica vieții Bisericii Ortodoxe Ruse în Uniunea Sovietică, unde adesea se întîmplă ca credincioșii catolici și de rit vechi, din pricina neputinței de a se adresa clerului Bisericilor lor, să se adreseze către clericii ortodocși în caz de boală sau alte împrejurări. Hotărîrea din 16 decembrie 1969 îngăduie clericilor ortodocși să acorde în astfel de cazuri, ajutorul sacramental cerut.

— În aceeași ședință Sfîntul Sinod a acceptat propunerea Cardinalului Jan Willebrands, președintele Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creștină, ca dis-

cuțiile între repezentanții Bisericii Romano-Catolice și ai Bisericii Ortodoxe Ruse asupra problemelor sociale (care au avut loc în 1968 la Leningrad) să continue. În legătură cu aceasta Sfîntul Sinod a împuternicit pe Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului să organizeze — în înțelegere cu Cardinalul Jan Willebrands — aceste discuții, la care, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, vor participa — sub conducerea Mitropolitului Nicodim — Prot. Prof. Liveriu Voronov și Ierom. Chirii Gundeaev, de la Academia duhovnicească din Leningrad și A. S. Buevski de la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

— În aceeași ședință Sfîntul Sinod a fixat o grupă — formată din Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului ,Arhiepiscopul Nicodim fost al Argentinei și Americii de Sud, Igumenul Serapion Fadeev, din Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Ierom. Irineu Serednii de la Academia duhovnicească din Leningrad, B. A. Nebliudov de la Academia duhovnicească din Moscova și Ierom. Nicolae Scrumco din Eparhia Tula —, care să facă un pelerinaj la Sfîntul Munte Atos.

Pentru aceasta, Sfîntul Sinod a înștiințat pe Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, cerînd binecuvîntarea pentru pelerinaj și eliberarea documentelor necesare.

I.P.S. MITROPOLIT PIMEN AL CRUTIȚELOR ȘI KOLOMNEI, LOCȚIITOR DE PATRIARH, PRECIZEAZĂ POZIȚIA BISERICII ORTODOXE RUSE. — I.P.S. Mitropolit Pimen — după starea civilă Serghei Mihailovici Izvekov — s-a născut la 23 iulie 1910 dintr-o familie de servitori, la Bogorodok, fosta gubernie a Moscovei. S-a călugărit în 1927 și a fost hirotonit preot în 1931, primind sarcina coordonării cîntării corale în bisericile din Moscova. După război, a îndeplinit diferite sarcini pastorale și administrative la Murom, Rostov pe Don. În 1949 a fost numit stareț al vestitei Lavre a Peșterilor de la Pskov, iar în 1954 al Lavrei Sfîntul Serghie de la Zagorsk. În 1955 a fost hirotonit Episcop de Dmitrov, avînd sarcina de vicar al Eparhiei Moscovei. În 1960 a fost însărcinat cu conducerea treburilor Patriarhiei și, datorită acestei funcții, a devenit membru al Sfîntului Sinod permanent. În 1961 a fost numit Arhiepiscop al Leningradului, cu rang de mitropolit, iar peste doi ani, Mitropolit al Crutițelor și Kolomnei, post care — datorită faptului că este al doilea scaun în Biserica Ortodoxă Rusă — corespunde funcției de vicar general al Patriarhului.

I.P.S. Pimen este membru : în Consiliul Mondial al Păcii, în Comitetul sovietic pentru apărarea păcii, în Comitetul sovietic pentru relațiile culturale cu străinătatea. A luat parte la adunarea «Biserica și societatea» din 1966. În acest fel I.P.S. Pimen a trecut toate treptele ierarhiei și a îndeplinit funcții în același timp pastorale și administrative. Împreună cu Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, el este, neîndoielnic, candidatul cel mai probabil la succesiunea patriarhului Alexei.

În răspunsul său la telegrama de condoleanțe a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, cu prilejul morții patriarhului Alexei, se spune : «Conform Constituției Bisericii Ortodoxe Ruse am luat sarcina de locțiitor al tronului patriarhal. Sfîntul nostru Sinod, în conformitate cu canoanele bisericești, va continua cu tărie și în viitor linia patriotică a defunctului nostru patriarh. Biserica noastră Ortodoxă Rusă va continua să slujească neobosit marea cauză a păcii și a prieteniei între popoare, cauză căreia întreg poporul nostru sovietic îi consacră eforturile sale».

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE SANCTITATEA SA EFREM AL II-LEA, PATRIARHUL-CATOLICOS AL GRUZIEI. — În cadrul bunelor raporturi și a strînsei colaborări între Bisericile creștine din Uniunea Sovietică, între

Bisericile Ortodoxe Rusă și Gruzină s-a statornicit tradiția vizitelor reciproce, în timpul cărora se studiază aflarea celor mai bune mijloace și căi pentru întărirea contribuției Bisericilor Ortodoxe în acțiunea de sprijinire a unității creștine și de statornicire a păcii și dreptății în lume.

Astfel, între 1 și 5 iunie 1970, Sanctitatea Sa Efrem al II-lea, Catolicosul-Patriarh al Bisericii Ortodoxe a Gruziei, a vizitat Biserica Ortodoxă Rusă, unde a purtat discuții cu Locțiitorul de Patriarh al Moscovei și cu membrii Sfîntului Sinod.

În timpul vizitei, Sanctitatea Sa Efrem al II-lea a săvîrșit, împreună cu Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei, Locțiitorul de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, în sobor de ierarhi, slujba privegherii și a sfintei liturghii la praznicul Înălțării Domnului, în catedrala patriarhală Bogoiavlensk din Moscova.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE MITROPOLITUL VASILE AL VARȘOVIEI ȘI A TOATĂ POLONIA. — După intronizarea sa ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe a Poloniei și împlinind vechea tradiție ortodoxă ca nou-aleșii întîistătători de Biserici Ortodoxe locale să facă vizite oficiale celorlalte Biserici Ortodoxe locale, I.P.S. Mitropolit Vasile al Varșoviei și a toată Polonia a făcut (în cursul lunii mai 1970) o vizită oficială Bisericii Ortodoxe Ruse.

Împreună cu suita sa — formată din Episcopul Alexei al Lublinului, Prot. Prof. Gheorghe Klinger, prorector al Academiei creștine din Varșovia, Prot. Viaceslav Rafalski, din Bielostok și Ierom. Simion Romanciuc, directorul Cancelariei mitropolitane — Mitropolitul Vasile al Varșoviei a vizitat Moscova, Zagorsk, Harkov, Kiev și Leningrad, putînd astfel lua cunoștință de viața religioasă și culturală a poporului ortodox rus.

Delegația Bisericii Ortodoxe a Poloniei a fost primită de Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei, Locțiitorul de Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, de Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului și de Mitropolitul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei.

În cinstea Mitropolitului Vasile al Varșoviei și a toată Polonia, Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe a organizat o masă oficială, în ziua de 18 mai; iar Mitropolitul Pimen, Locțiitorul de Patriarh, a dat, în ziua de 28 mai, o recepție în cinstea Mitropolitului Vasile al Varșoviei și a persoanelor care-l însoțeau.

La recepție au luat parte membrii Sfîntului Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, rectori și profesori ai Academiei duhovnicești, stareți de mînăstiri și conducători ai serviciilor Patriarhiei din Moscova.

În timpul recepției s-au rostit toasturi, în care s-a evidențiat frățietatea dintre cele două Biserici Ortodoxe și totala lor hotărîre de a adînci colaborarea dintre ele pentru împlinirea misiunii mîntuitoare a Bisericii și pentru slujirea omului și a idealurilor lui de azi.

SECRETARUL GENERAL AL O.N.U., U THANT, A VIZITAT BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ. — În timpul cît s-a aflat în Uniunea Sovietică — la invitația Guvernului Sovietic —, Secretarul General al Organizației Națiunilor Unite a făcut, la 18 iunie 1970, — însoțit de colaboratorii aparatului O.N.U. și ai Ministerului de Externe al Uniunii Sovietice — o vizită Președintelui Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului; în timpul vizitei au avut loc discuții.

În cinstea oaspetelui, Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe a oferit o masă oficială, la care, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, au luat

parte: Episcopii: Pitirim de Volocolamsk, Juvenalie de Tula şi Belevsk, Filaret de Dmitrovsk — rectorul Academiei duhovniceşti din Moscova, şi Profesorii: Alexei Ostapov de la Academia duhovnicească din Moscova şi Vladimir Rojkov de la Academia duhovnicească din Leningrad şi B. S. Kudînkin — toţi membri ai Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe.

În timpul mesei oficiale s-au rostit toasturi, în care a fost subliniată activitatea Bisericii Ortodoxe Ruse pentru statornicirea păcii şi dreptăţii în lume.

MESAJUL ADRESAT DE MITROPOLITUL PIMEN AL CRUTIŢELOR ŞI KOLOMNEI, LOCŢIITOR DE PATRIARH, CELEI DE A CINCEA ADUNĂRI MONDIALE LUTERANE. — Cu prilejul lucrărilor celei de a cincea Adunări Generale a Federaţiei Mondiale Luterane, care s-au desfăşurat la Evian în Franţa în cursul lunii iulie 1970, Mitropolitul Pimen al Crutiţelor şi Kolomnei, Locţiitor de Patriarh al Moscovei şi a toată Rusia a adresat Adunării un mesaj în care afirmă, între altele:

«...Noi acordăm o mare însemnătate faptului că pe ordinea de zi a Adunării sînt înscrise problemele lumii contemporane şi sarcinile Bisericilor creştine care trăiesc în această lume, după cum indică însăşi tema Adunării: «Trimişi în lume».

De asemenea, mulţumim lui Dumnezeu că în ultimii ani se observă o evoluţie pozitivă a dialogului teologic şi a raporturilor ecumenice între Biserica Ortodoxă Rusă şi unele Biserici Luterane, ceea ce foloseşte atît apropierii între creştini, cît şi statornicirii şi dezvoltării bunelor raporturi între popoare şi întăririi păcii în lume.

...Dorim ca Adunarea Bisericilor Luterane să constituie o contribuţie importantă la dezvoltarea şi adîncirea ecumenismului creştin şi la rezolvarea problemelor complicate şi grele ale omenirii contemporane şi la triumful păcii şi dreptăţii sociale».

NOUL RECTOR AL ACADEMIEI DUHOVNICEŞTI DIN LENINGRAD. — Prin trecerea Episcopului Gherman al Tihvinului, vicar al Eparhiei Leningradului şi rector al Academiei din Leningrad, ca Episcop al Vienei şi Austriei, Sfîntul Sinod (în şedinţa de la 25 iunie 1970), a numit ca Episcop de Tihvin, vicar al Eparhiei Leningradului şi Novgorodului şi rector al Academiei duhovniceşti din Leningrad pe Prot. Mihail Soloviev din Leningrad.

La 16 iulie 1970, Prot. Mihail Soloviev a fost tuns în monahism în Lavra Troiţa-Serghievia din Zagorsk, primind numele de Meliton; iar la 25 iulie 1970 a avut loc hirotonirea în arhiereu şi instalarea lui în catedrala Sfîntul Nicolae-Bogoiavlensk din Leningrad, în cadrul sfintei liturghii, la care au luat parte: pe lîngă Mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, Mitropolitul Filaret al Kievului şi Galiţiei şi Exarh al Ucrainei, Arhiepiscopul Alexei al Krasnodonului şi Cubanului, ş.a.

Episcopul Meliton (Mihail Dimitrievici Soloviev) s-a născut la 14 octombrie 1897, a urmat cursurile medii ale unor şcoli cu caracter misionar; între 1917 şi 1921 a slujit în armata roşie; în 1921 a fost hirotonit diacon, iar în 1922 preot şi a păstorit în Eparhia Penzei şi Moscovei pînă în 1934; între 1935 şi 1941 a slujit în armată, iar după demobilizare pînă în 1948 a funcţionat ca profesor la Şcoala pedagogică din Kaluga.

În 1954 a reintrat în preoţie în Eparhia Leningradului; a absolvit, fără frecvenţă, cursurile Seminarului şi Academiei duhovniceşti din Leningrad, între 1955—1963, iar în baza dizertaţiei *Sfîntul Dimitrie al Rostovului şi concepţia lui religios-morală*, a fost declarat candidat în teologie. La începutul anului 1970 a fost numit duhovnic al Academiei duhovniceşti din Leningrad.

ACTIVITATEA REPREZENTANŢILOR BISERICII ORTODOXE RUSE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREŞTINE ŞI INTERNAŢIONALE. — Continuînd activitatea sa în toate organismele intercreştine şi internaţionale care urmăresc unitatea creştină, apropierea, bunele raporturi şi stabilirea păcii şi dreptăţii în lume, Biserica Ortodoxă Rusă trimite pe reprezentanţii săi să ia parte activă la lucrările acestor organisme. Astfel :

— Între 8 şi 10 aprilie 1970, au avut loc la Bratislava lucrările Grupei a treia de lucru a Conferinţei Bisericilor Europene asupra temei «Problemele ecleziologice în societatea europeană actuală», la care din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat G. F. Troiţki, membru al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relaţii bisericeşti externe.

— Între 10 şi 11 aprilie 1970, la Frankfurt am Main (R. F. a Germaniei) au avut loc lucrările Conferinţei regionale a Conferinţei Creştine pentru Pace, convocată de Pastorul Dr. G. Mohalski. Cei peste 70 de reprezentanţi de Biserici au dezbătut tema «Creştinii şi naţia germană» şi, în legătură cu împlinirea a 25 de ani de la terminarea războiului au publicat o «Declaraţie pentru apărarea păcii în R. F. a Germaniei». Prot. Pavel Socolovski a reprezentat Biserica Ortodoxă Rusă la lucrările conferinţei.

— Între 12 şi 18 aprilie 1970, la Siofoc în Ungaria s-au desfăşurat lucrările Comisiei teologice pentru pregătirea ideologică a Adunării generale a Conferinţei Bisericilor Europene «Nyborg VI», care va avea loc în 1971 cu tema «Slujitori ai lui Dumnezeu — slujitori ai oamenilor». Reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Ruse la lucrări au fost Prof. N. A. Zabolotki şi G. F. Troiţki.

— La 14 aprilie 1970, la Frankfurt am Main (R. F. a Germaniei), a avut loc sesiunea Prezidiului Grupei de lucru pentru informaţii ecumenice în Europa care a pregătit programul Conferinţei anuale din octombrie 1970 şi la care, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, a participat în calitate de consultant Prot. Pavel Socolovski.

— Între 18 şi 20 mai 1970, la reprezentanţa Bisericii Ortodoxe Ruse pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, din Geneva, sub preşedinţia Pastorului Lucas Fischer a avut loc o consultaţie asupra pregătirii editării unui volum de imne religioase cu titlul *Cantatae Domino*, pregătit de Comisia pentru «Credinţă şi Constituţie». La consultaţie au luat parte şi Episcopul Ermoghen al Podoliei, Prof. Vitalie Borovoi şi G.N. Scobei din partea Bisericii Ortodoxe Ruse.

— Între 20 şi 23 mai 1970, în oraşul Zürich, a avut loc consultaţia asupra problemei «Folosirea din punct de vedere teologic a dialogului cu cei de alte credinţe», organizată de Departamentul Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru «Studii pentru misiune şi evanghelizare» — G. N. Scobei a reprezentat Biserica Ortodoxă Rusă la această consultaţie.

— Între 31 mai şi 3 iunie, la lucrările sesiunii Comitetului consultativ internaţional al Consiliului Ecumenic al Bisericilor convocat la Geneva pentru întocmirea unui «program de luptă cu rasismul», din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat G. N. Scobei.

— Între 19 şi 23 iunie 1970, au avut loc, la Geneva, lucrările Comitetului executiv al Comisiei Bisericilor din Consiliul Ecumenic al Bisericilor pentru probleme internaţionale, la care a participat şi Secretarul General al Consiliului Ecumenic, Pastorul Dr. Eugène Carson Blake. Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte la lucrări Mitropolitul Filaret al Kievului şi Galiţiei şi Exarh al Ucrainei şi A. S. Buevski.

— Între 21 şi 27 iunie 1970, s-au desfăşurat, lîngă Roma, lucrările Adunării anuale ale «SODEPACS» (Comisia mixtă a Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi a Bi-

sericii Romano-Catolice pentru problemele societății, dezvoltării și păcii), la care Biserica Ortodoxă Rusă a fost reprezentată de Episcopul Juvenalie de Tula și Belevsk, vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, care — între 28 iunie și 1 iulie 1970 — a fost oaspetele Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creștină și al Președintelui Secretariatului, Cardinalul Jan Willebrands.

— În ziua de 26 iunie 1970, la festivitățile care au avut loc la Berlin cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la întemeierea Uniunii creștin-democrate din R. D. Germană, a participat — la invitația președintelui Uniunii, Gerald Götting — Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului și președinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, căruia în cadrul festivităților i-a fost înmînată «Medalia Otto Nuschke».

— Între 27 iunie și 5 iulie 1970, la Centrul ecumenic din Geneva, Departamentul «Biserica și societatea» al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a organizat o Conferință de studiu cu tema «Teologia și viitorul omului și al societății», la care peste o sută de teologi, sociologi, biologi, geneticí și medici au dezbătut probleme legate de ecologie și populație. Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat la lucrări Prof. N. A. Zabolоțki.

— Între 30 iunie și 1 iulie 1970 ,lîngă Praga, au avut loc lucrările Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace pentru pregătirea sesiunii Comitetului executiv al Conferinței. La lucrări au luat parte reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse membri ai Secretariatului.

— Între 2 și 4 iulie 1970, la lucrările celei de a treia Consultații pentru dezarmare și preocupările Bisericilor, organizată de Comisia Bisericilor din Consiliul Ecumenic al Bisericilor pentru probleme internaționale, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au participat Episcopul Ermoghen al Podoliei și A. S. Buevski.

— Între 14 și 24 iulie 1970, la lucrările celei de a cincea Adunări generale a Bisericilor Luterane, care s-au desfășurat la Evian în Franța, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat ca observator — consilier Prot. Pavel Socolovski.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ȘI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE DELEGAȚII ȘI REPREZENTANȚI AI ALTOR BISERICI ȘI POPOARE. — Legăturile de prietenie și apropiere întreținute cu perseverență de către Biserica Ortodoxă Rusă cu celelalte Biserici și popoare se manifestă și prin vizitarea Bisericii Ortodoxe Ruse de către delegații și reprezentanții altor Biserici creștine, altor religii și popoare, care vizitează Uniunea Sovietică. Astfel:

— În ziua de 27 martie 1970, un grup de turiști austrieci au vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, unde au fost primiți de Episcopul Juvenalie de Tula și Belevsk, vicepreședinte al Serviciului.

— În ziua de 13 aprilie 1970, un grup de reprezentanți ai Uniunii creștin democrate din R. D. Germană, de teologi și pastori protestanți a vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, unde au fost primiți de A. S. Buevski, secretarul Serviciului.

— Între 23 și 27 aprilie 1970, a vizitat Leningradul, la invitația Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Novgorodului, Episcopul Ioan de Helsingfors și Laplandsk, însoțit de Prot. Mihail Kasanko și Pr. Al. Karelin. Oaspeții au vizitat diferite biserici din Leningrad, au participat la sfintele slujbe; au fost primiți de către Mitropolitul Nicodim cu care au avut convorbiri și au vizitat pe consulul general al Finlandei la Leningrad, care a organizat în cinstea oaspeților o recepție, la care au

participat Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, vicarul Eparhiei, profesori ai Academiei duhovnicești din Leningrad și unii membri ai clerului.

— În ziua de 29 aprilie 1970, un grup de turiști din Olanda, format din creștini ortodocși, catolici și protestanți, au vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, unde au fost primiți de Prot. Vladimir Rojcov, membru al Serviciului.

— În ziua de 19 mai 1970, un grup de olandezi — format din călugări și preoți catolici, pastori și mireni protestanți, sub conducerea călugărului capuțin Gabriel Minninhof din Mînăstirea Vorburg de lîngă Haga a vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, unde au fost primiți de Prot. Pavel Socolovski și V. G. Ponomarenco, membri ai Serviciului.

— Între 8 și 24 iunie 1970, s-a aflat în Uniunea Sovietică, la chemarea Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Episcopul Chersonului Pierre L'Huillier din Exarhatul Patriarhiei din Moscova pentru Europa Occidentală, conducînd parohiile ortodoxe ruse din Franța.

În timpul șederii sale în Uniunea Sovietică, Episcopul Pierre L'Huillier a avut convorbiri cu Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe și cu Episcopul Pitirim de Volocolamsk, președintele Editurii Patriarhiei din Moscova; a săvîrșit sfinte slujbe în catedrala patriarhală Bogoiavlensk din Moscova și în biserica Adormirea Maicii Domnului din Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk.

La această din urmă slujbă a participat și Ambasadorul Franței la Moscova cu soția, care apoi — împreună cu Episcopul Pierre L'Huillier — au vizitat Academia duhovnicească, fiind primiți de Episcopul Filaret de Dmitrovsk, rectorul Academiei.

În ziua de 22 iunie 1970, Ambasadorul Franței la Moscova a dat o recepție în cinstea Episcopului Pierre L'Huillier, la care au luat parte: Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei, Locțiitor de Patriarh; Mitropoliții: Nicodim al Leningradului și Novgorodului; Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei; Alexei al Talinului și Estoniei; Episcopii: Pitirim de Volocolamsk, Filaret de Dmitrovsk; B. S. Kudînkin și Al. Kazem-Bek, membri ai Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

— Între 8 și 24 iunie 1970, un grup de pelerini din Japonia, sub conducerea lui Nicolae Saiama de Mojaisk, conducătorul metocului Patriarhiei Moscovei la Tokio, au vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă. În timpul șederii în Uniunea Sovietică pelerinii au vizitat diferite biserici din Moscova, Zagorsk, Leningrad, Pscov; au luat parte la sfintele slujbe și s-au întreținut cu clerici și credincioși, putînd astfel cunoaște viața religioasă și bisericească. Au fost primiți de Președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații externe bisericești, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului; iar la 22 iunie grupul de pelerini japonezi au fost primiți de către Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei, Locțiitor de Patriarh, care a dat o recepție în cinstea lor.

— În ziua de 30 iunie 1970, un grup de turiști credincioși și clerici evanghelici din Statele Unite ale Americii sub conducerea președintelui Companiei turistice americane, Donald Graham, au vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, unde au fost primiți de Episcopul Filaret de Dmitrovsk, vicepreședinte al Serviciului.

— În ziua de 13 iulie 1970, Președintele Comitetului general al Conferinței Panafricane, Pastorul Richard Andriamangiato, primar al orașului Tananarive (Republica Malgașă) a vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe,

unde a fost primit de Episcopul Juvenalie de Tula și Belevsk, vicepreședinte al Serviciului, cu care a avut convorbiri.

SITUAȚIA PAROHIILOR ORTODOXE RUSE DIN AMERICA DUPĂ DESFIINȚAREA EXARHATULUI PENTRU AMERICA. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, o dată cu acordarea autocefaliei Mitropoliei ruse în America, a desființat Exarhatul Patriarhiei din Moscova pentru America, precizînd că parohiile din cadrul Exarhatului, care nu vor dori să se încadreze în noua Biserică Ortodoxă Autocefală, vor putea rămîne în continuare sub jurisdicția Patriarhiei Moscovei și a toată Rusia. În acest fel 43 de parohii ortodoxe ruse din Statele Unite și toate parohiile ortodoxe ruse din Canada au declarat (probabil înainte de proclamarea oficială a autocefaliei) că vor rămîne sub jurisdicția Patriarhiei Moscovei.

Pentru conducerea acestor parohii ortodoxe ruse din Statele Unite și din Canada, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a numit ca vicar general, cu sediul în Canada, pe Episcopul Macarie al Umanului, vicar al Mitropoliei Kievului și Galiției.

PELERINAJUL ICOANEI «MAICA DOMNULUI DIN KAZAN». — Icoana «Maicii Domnului din Kazan» a fost una din cele mai venerate icoane din Biserica Ortodoxă Rusă. După tradiție icoana aceasta a fost descoperită în 1579 și în cinstea ei a fost construită renumita catedrală din Kazan, în veacul al XIX-lea, în care icoana a fost păstrată pînă în 1917, cînd a ajuns în Polonia.

După repetate vînzări între colecționari englezi și americani, icoana Maicii Domnului din Kazan a fost cumpărată de curînd de către Institutul «Ave-Maria» din Statele Unite ale Americii, care a oferit-o Centrului bizantin «Domus Pacis» de la Fatima, unde icoana va rămîne pînă la întoarcerea ei în Biserica Ortodoxă Rusă, ca «Împărăteasă și Maică a credincioșilor ortodocși ruși».

BISERICA ORTODOXĂ SÎRBĂ

MOARTEA EPISCOPULUI EMILIAN AL TIMOCULUI. — Cel mai în vîrstă episcop al Bisericii Ortodoxe Sîrbe, Emilian al Timocului din Serbia de Răsărit, a încetat din viață la 11 septembrie 1970, la 84 de ani.

Episcopul Emilian și-a făcut studiile teologice la Facultatea de teologie a Patriarhiei Ecumenice, la Halki, și la Facultatea de teologie din Atena, unde a obținut titlul de doctor în teologie, în anul 1919. În anul 1921 a fost numit titular al Eparhiei Timocului pe care a păstorit-o timp de 49 de ani.

Episcopul Emilian, în calitate de expert în dreptul canonic, a reprezentat Biserica Ortodoxă Sîrbă la diferite congrese teologice, precum și la prima Conferință Panortodoxă de la Rodos (1961).

ANIVERSAREA ÎMPLINIRII A 50 DE ANI DE LA RESTABILIREA PATRIARHATULUI ÎN BISERICA ORTODOXĂ SÎRBĂ. — Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a recunoscut prin Tomosul de la 19 martie 1920 «unirea Bisericilor ortodoxe autocefale a Serbiei, a Muntenegrului și de Carloviț precum și a două Eparhii din Dalmația ca Biserică Ortodoxă Autocefală unită a Serbiei». În urma acestei recunoașteri canonice a unirii și a autocefaliei, Sfîntul Sinod al episcopilor Bisericii Ortodoxe Autocefale unite Sîrbe a proclamat în ziua de 12 septembrie 1920, la Sremsk-Carloviț, restabilirea Patriarhatului în Biserica Sîrbă.

Biserica Ortodoxă Sîrbă fusese recunoscută Arhidieceză Autocefală în 1219, avînd ca prim arhiepiscop pe Sfîntul Sava; iar în 1346 fusese ridicată la rangul de Patriarhie. După desființarea statului sîrb (1459), activitatea Patriarhatului sîrb a devenit aproape imposibilă, cu toate că la 1557 a fost organizat un Patriarhat de Peci, care a fost desființat la 1766.

Solemnitățile pentru sărbătorirea semicentenarului de la restabilirea Patriarhatului s-au desfășurat la Belgrad, în ziua de 13 septembrie 1970 și la Sremsk-Carlovit, în ziua de 15 septembrie 1970.

Sfînta liturghie solemnă a fost săvîrșită de către Prea Fericitul Patriarh Gherman în fruntea unui larg sobor de ierarhi ortodocși.

Cu prilejul acestui eveniment Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Sîrbe a adresat tuturor clericilor și credincioșilor ortodocși din Iugoslavia o *Pastorală* în care explică importanța acestui eveniment pentru Biserica Ortodoxă Sîrbă și pentru Ortodoxie în general.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

MOARTEA EPISCOPULUI ȘTEFAN AL GLAVINIȚEI, SECRETARUL SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII BULGARE. — La 19 august, s-a stins din viață, la mînăstirea de lîngă orașul Calofer, episcopul Ștefan al Glaviniței, secretarul general al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Fiind încunoștințat despre această tristă veste, Prea Fericitul Patriarh Chiril a însărcinat pe I.P.S. Mitropolit Varlaam de Plovdiv cu pregătirea ceremoniei înmormîntării și a dispus transportarea rămășițelor pămîntești la Sofia, unde au fost depuse în biserica veche Sfînta Sofia.

În ziua de 20 august Prea Fericitul Patriarh Chiril înconjurat de soborul format din înalți ierarhi membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Bulgare, de arhimandriți, preoți și diaconi, a săvîrșit slujba înmormîntării.

A fost de față și Dl. M. Kiucicov, președintele Comitetului pentru treburile bisericești de pe lîngă Ministerul de Externe al R. P. Bulgaria.

După terminarea prohodirii, Prea Fericitul Patriarh Chiril a evocat figura răposatului pe care l-a caracterizat ca un om cu credință în Dumnezeu, care a trăit cu devotament față de Biserică, căreia i-a consacrat viața încă din fragedă vîrstă. Din activitatea sa s-a desprins dragostea de neam, de patrie și de pace.

El a fost dotat cu mari posibilități intelectuale, manifestînd un viu interes față de problemele cunoașterii, ale cercetării filozofice și mai ales ale trăirii religioase interne. A avut o dragoste excepțională de muncă care l-a ținut pînă în ultima clipă a vieții la datorie.

Născut la 29 noiembrie 1904 în comuna Jeliova, județul Sofia, Stoian Nicolov Iarcov, a urmat Seminarul duhovnicesc din Sofia și cursurile Facultății de teologie (1928—1932), în timpul cărora a intrat în monahism, primind numele de Ștefan.

La 1 septembrie 1932 a fost numit predicator eparhial al Mitropoliei de Vrața; în anul 1934 a făcut studii de specializare în Germania; între anii 1937—1939 a fost protosinghelul Mitropoliei Velico-Tîrnovo, apoi al Mitropoliei de Sofia și al Eparhiei Scopie-Veles; după 1944 a fost redactor șef al revistei «Țîrcoven Vestnic»; de la 15 decembrie 1960 pînă la 15 septembrie 1964, a fost conducătorul bisericii ortodoxe

bulgare din Moscova și reprezentantul Patriarhiei Bulgare pe lîngă Patriarhia Moscovei și a toată Rusia.

În anul 1964 a fost numit Secretar general al Sfîntului Sinod, iar în aprilie același an a fost hirotonit arhiereu și a condus cancelaria Sfîntului Sinod, pînă la moarte.

Pe lîngă activitatea predicatorială și munca depusă în conducerea cancelariei Sfîntului Sinod, Episcopul Ștefan a fost un activ luptător al Mișcării pentru Pace. Astfel a făcut parte din delegația Bisericii Bulgare la cea de a doua Adunare Mondială Creștină pentru Pace, la Praga în anul 1964, și a scris numeroase articole pentru apărarea păcii.

În iunie 1968, a făcut parte din delegația Bisericii Bulgare care a participat la festivitățile de la București cu prilejul aniversării celei de a XX-a aniversări de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

COLABORAREA BISERICII ORTODOXE BULGARE CU FEDERAȚIA UNIVERSALĂ A ASOCIAȚIILOR CREȘTINE DE STUDENȚI. — În cadrul schimbului de publicații și de vizite între Biserica Ortodoxă Bulgară și Federația universală a Asociațiilor creștine de studenți — hotărît în timpul întrevederii ce a avut loc la Geneva în cursul anului 1969, între Prea Fericitul Patriarh Chiril și conducerea Federației —, în cursul ultimilor luni au vizitat Biserica Ortodoxă Bulgară Pastorul Risto Lehtonen, secretarul general al Federației și Milan Opocinski, secretar al Federației pentru Europa.

În timpul vizitei cei doi conducători ai Federației universale a Asociațiilor creștine de studenți au rostit cuvîntări în cadrul unor ședințe speciale ce au avut loc la Academia teologică din Sofia și la Seminarul teologic de la Cerepis, la care au participat peste 350 de viitori preoți, studenți și elevi.

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

ÎNFIINȚAREA UNUI BULETIN DE INFORMAȚII AL BISERICII ORTODOXE A GRECIEI. — Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe a Greciei, luînd în considerare necesitatea de informare reciprocă între Bisericile creștine, a hotărît să înființeze un «Buletin de informații religioase». Buletinul, care va apărea lunar în trei limbi (greacă, engleză și franceză), va avea ca director pe Secretarul Comitetului permanent sinodal pentru presă, Antim Rusas.

PARTICIPAREA REPREZENTANȚILOR ORTODOCȘI LA PARASTASUL PENTRU REV. PIERRE DUMONT. — În ziua de 5 octombrie 1970, în catedrala romano-catolică din Atena a avut loc slujba solemnă pentru odihna sufletului Rev. Pierre Dumont, fost rector al Colegiului Pontifical Grec din Roma, profund cunoscător și sincer prieten al Ortodoxiei.

La această ceremonie au participat și următorii reprezentanți ai Ortodoxiei: Mitropolitul Hrisostom al Mirelor, din Patriarhia Ecumenică și teologii ortodocși greci: Prof. Panaiotis Bratiotis și Ioan Karmiris.

În cuvîntarea rostită cu acest prilej din partea reprezentanților ortodocși, Mitropolitul Hrisostom a elogiat personalitatea Rev. Pierre Dumont, unul din pionierii ecumenismului, pe care l-a trăit cu toată ființa sa. Mitropolitul Hrisostom a scos în

evidență faptul că Rev. Pierre Dumont a știut să perceapă realitatea adîncă a problemelor ecumenice actuale și să facă cunoscute în Răsărit valorile spirituale ale Apusului și totodată să transmită în Apus gîndirea, tradiția și patrimoniul spiritual ortodox.

PROBLEMA COSTUMULUI PREOȚESC ÎN DISCUȚIA IERARHIEI ȘI A PRESEI GRECEȘTI. — Pentru a doua oară în cursul acestui an problema costumului preoțesc — ca și purtarea bărbii și a părului lung — constituie obiectul discuțiilor, al declarațiilor publicate în presă și al memoriilor ierarhilor Bisericii Ortodoxe a Greciei înaintate Sfîntului Sinod.

În general se afirmă în aceste discuții că cercetările istorice au demonstrat că «Biserica a considerat problema îmbrăcămintei clerului ca secundară și lipsită de importanță esențială pentru împlinirea slujirii clericale și de aceea nu s-a preocupat în chip serios de această problemă și nici nu a ajuns la o definire precisă a îmbrăcămintei clericale, care să poată apoi fi impusă ca obligatorie tuturor clericilor». În acest fel, fiecare membru al clerului a fost liber să se îmbrace sau nu după felul de îmbrăcare al epocii.

Abia spre sfîrșitul veacului al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea se întîlnește pentru prima dată o formă de costum preoțesc care corespunde cu actualul costum preoțesc.

Oprindu-ne doar la pozițiile principiale pe care s-au fixat membrii ierarhiei grecești, vom semnala că:

— Arhiepiscopul Ieronim al Atenei și Primat al Bisericii Greciei, într-un interviu, a exprimat părerea că «dacă se dovedește că problema costumului preoțesc constituie în chip real un obstacol care face ca cei mai buni dintre tineri să nu intre în cler și nu este doar un pretext, și ținînd seama că din 7007 preoți în Biserica Ortodoxă Greacă numai 420 sînt licențiați în teologie, în timp ce există 2500 de licențiați în teologie laici, desigur că fiecare episcop ortodox, conștient de responsabilitatea sa față de păstoriții săi, va fi gata să discute problema costumului preoțesc».

Punctul de vedere precizat de Arhiepiscopul Ieronim al Atenei a fost însușit de Mitropolitul Sinesie al Nubiei din Patriarhia Alexandriei, de Arhiepiscopul Iacobos al Americii și de alți ierarhi.

— Dimpotrivă, alți ierarhi din Biserica Ortodoxă Greacă — între care îndeosebi Mitropolitul Hrisostom al Pireului, Mitropolitul Augustin al Florinei și Mitropolitul Dionisie de Kozani (președintele Comisiei sinodale permanente pentru cult) s-au declarat (în declarații dure și în memorii aspre înaintate Sfîntului Sinod), împotriva oricărei discutări a schimbării, a înnoirii costumului preoțesc, socotind că, în general «în viața Bisericii Ortodoxe problemele sînt puse de popor și apoi aduse în fața Sfîntului Sinod. Or, în prezent nu există o problemă a costumului preoțesc pusă de poporul credincios, care vrea pe preot așa cum l-a primit prin tradiție, în sutană».

— Al treilea punct de vedere îl prezintă propunerea Mitropolitului Alexandru de Kavala: «Cel puțin experimental s-ar putea rezolva problema costumului preoțesc, acordînd preoților de mir dreptul de a nu purta costumul preoțesc, dacă doresc aceasta; însă clericii monahi să poarte obligator costumul preoțesc».

Această experiență — care ar urma să fie aplicată în primul rînd în orașele mari — va demonstra dacă și în ce măsură opinia publică a poporului credincios va fi de acord cu aceasta.

Toate aceste precizări de poziții au loc deocamdată în cadrul expunerilor de păreri personale fără a se fi ajuns ca problema să fie în mod oficial pusă în discuția Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei.

ACADEMIA ORTODOXĂ DIN CRETA — INSTITUT PENTRU DIALOGUL CU OMUL CONTEMPORAN ŞI PENTRU PRACTICAREA DIALOGULUI ECUMENIC. — Înfiinţată cu doi ani în urmă ca «un institut al responsabilităţii speciale a Bisericii faţă de omul contemporan şi faţă de problemele vieţii şi ale credinţei», Academia Ortodoxă din Creta a reuşit în cei doi ani de activitate să pună în practică principiile fundamentale înscrise în statutul său: «1. Formarea suplimentară a clerului şi a credincioşilor în cadrul spiritualităţii ortodoxe pentru a putea da mărturie vie şi integrală despre Evanghelie în lumea contemporană; 2. Studierea din punct de vedere ortodox a problemelor economice, sociale şi spirituale, în conformitate cu tradiţiile şi cu nevoile poporului; 3. Promovarea operei misionare ortodoxe; 4. Acordarea de ajutor tehnic şi material pentru dezvoltarea regiunii şi pentru realizarea scopurilor caritabile».

Într-o dare de seamă asupra activităţii Academiei ortodoxe din Creta în ultimii doi ani se precizează că s-a folosit ca metodă esenţială de lucru practica dialogului: în primul rînd dialogul creştinismului cu omul contemporan, şi în al doilea rînd a dialogului social.

Principiul fundamental care dirijează activitatea Academiei ortodoxe din Creta constă în afirmarea că «o Biserică conştientă de misiunea ei şi dornică să slujească pe toţi în toate trebuie să iasă dintre zidurile locaşului de cult».

În ceeea ce priveşte caracterul dialogului, se precizează că «dialogul între creştinism şi omul contemporan trebuie să fie conceput şi urmărit ca o întîlnire, ca o «purificare a spiritului» în lumina adevărului — nu impus dogmatic, ci discutat în dragoste şi trăit în rugăciune.

În acelaşi timp, Academia teologică din Creta se manifestă ca important loc pentru întîlniri ecumenice şi pentru cunoaşterea aprofundată a Ortodoxiei de neortodocşi.

Astfel între 9 august şi 11 octombrie 1970 au avut loc trei serii de seminarii de cîte 3 săptămîni, la care au participat 216 catolici şi protestanţi din R. F. a Germaniei.

În cadrul seminariilor au fost dezvoltate, de către colaboratorii Academiei, diferite subiecte în cadrul temei generale «Creta ieri şi astăzi», dintre care amintim: «Civilizaţia cretană», «Creta în Noul Testament», «Cultul ortodox», «Ortodoxie şi ecumenism», «Ortodoxie şi Protestantism», «Problema prozelitismului», «Muzica bisericească bizantină» etc.

Iar între 12 şi 22 octombrie 1970 la Academia teologică din Creta şi-a ţinut lucrările Congresul al XIV-lea al păstorilor din Biserica din Pfalz (R. F. a Germaniei) sub preşedinţia consilierului superior bisericesc F. Ross. La Congres au participat şi 38 de pastori evanghelici-luterani.

Participanţii la Congres au fost primiţi de Arhiepiscopul Evghenie al Cretei, de Mitropolitul Irineu de Kissamos şi Selimon şi Mitropolitul Nichifor de Cidonia şi Apokoronos.

BISERICA ORTODOXĂ DIN CEHOSLOVACIA

DIN HOTĂRÎRILE SFÎNTULUI SINOD. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia sub preşedinţia I.P.S. Mitropolit Dorotei de Praga şi întreaga Cehoslovacie a hotărît continuarea acţiunilor de vestire între credincioşi a Evangheliei păcii, a dreptăţii şi mîntuirii, aşa cum de veacuri învaţă Biserica Ortodoxă întreagă.

În acest sens, Sfîntul Sinod a confirmat în ședința de la Prešov, ca îndrumător pe linie ecumenistă și de presă, pe tînărul doctorand al Facultății de teologie de la Prešov, și bursier al Consiliului ecumenist al bisericilor pentru Elveția și Anglia, Jaroslav Suvarski.

— Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, sub președinția I.P.S. Mitropolit Dorotei de Praga și întreaga Cehoslovacie a exprimat adînca recunoștință față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române, pentru donația a trei rînduri de obiecte de cult, destinate bisericilor ortodoxe cehoslovace, care duc lipsă de astfel de obiecte; donația a fost calificată ca un gest de înaltă frățietate ortodoxă.

LUCRĂRI ÎN VEDEREA CONVOCĂRII ADUNĂRII PLENARE A BISERICII ORTODOXE DIN CEHOSLOVACIA. — În ziua de 7 septembrie 1970 a avut loc sesiunea de lucru a Comisiei pregătitoare pentru convocarea Adunării plenare a Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia. Comisia a propus Consiliului mitropolitan să convoace Adunarea plenară pentru vara anului 1971, la Praga și să introducă pe ordinea de lucru a Adunării plenare discutarea raportului special al Mitropolitului Dorotei de Praga și a toată Cehoslovacia, intitulat *Concepția despre activitatea bisericească*, în care sînt înfățișate metodele de lucru în Biserica din diaspora.

ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI

ANIVERSAREA A 22 DE ANI DE LA REINTREGIREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DIN TRANSILVANIA

Ziua de 21 octombrie a fiecărui an a devenit pentru credincioşii Bisericii Ortodoxe Române o zi de sărbătoare şi bucurie duhovnicească, fiindcă ea aduce aminte de revenirea fraţilor greco-catolici la sînul Bisericii Ortodoxe strămoşeşti, în anul 1948, şi de înlăturarea cunoscutei silnicii săvîrşite la 1700, cînd o parte a poporului credincios din Transilvania a fost «silită de vitregia vremurilor să se răzleţească de Ortodoxie».

Ziua aceasta a fost comemorată în chip deosebit în Catedrala Reîntregirii din Alba Iulia, aniversarea celor 22 de ani de Reîntregire săvîrşindu-se concomitent cu prăznuirea Sfinţilor Mărturisitori, cuvioşii Visarion şi Sofronie şi mucenicul Oprea, luptători neînfricaţi împotriva uniaţiei nedrepte de la 1700 şi apărători ai credinţei şi legii strămoşeşti, cu preţul vieţii lor.

Praznicul Sfinţilor Mărturisitori a început în seara de 20 octombrie, prin oficierea slujbei vecerniei şi a privegherii, de către un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Arhimandrit Emilian Birdaş.

A doua zi, 21 octombrie 1970, în Catedrala Reîntregirii s-a săvîrşit sfînta liturghie arhierească, de către P. S. Visarion Răşinăreanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia şi Sibiu. înconjurat de un sobor impresionant de slujitori.

La sfîrşitul sfintei liturghii, P. S. Episcop Vicar Visarion Răşinăreanul a citit o rugăciune de mulţumire pentru binefacerile revărsate de Dumnezeu asupra Bisericii şi poporului român. Apoi, după otpust. P. S. Sa a rostit o însufleţită cuvîntare, din care redăm următoarele pasaje :

«Aniversăm astăzi — în reculegere şi smerită rugăciune — 22 de ani de la înfăptuirea istoricului act de revenire la vatra credinţei străbune a tuturor românilor din Transilvania, Crişana, Maramureş şi Banat, revenire binecuvîntată, în urma căreia astăzi toţi credincioşii români îşi trăiesc viaţa religioasă-bisericească potrivit sfintelor rînduieli apostolice ale Ortodoxiei. În felul acesta, avem deplina mîngîiere că trăim

în Biserica străbunilor noştri — Biserica Ortodoxă Română —, care prin unitatea sufletească şi bisericească a tuturor fiilor săi şi-a sporit strălucirea şi forţele sale de muncă, pe de o parte pentru mărirea lui Dumnezeu, binele şi propăşirea credincioşilor săi, iar pe de altă parte pentru întărirea şi înflorirea patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România.

...Se ştie că unirea face puterea şi că, atît în Biserică precum şi în sînul unui popor, unitatea este slăbită dacă există dezbinare; în schimb, unitatea este întărită atunci cînd nu are loc dezbinarea, în nici o privinţă, nici pe plan religios, dar nici în celelalte sectoare ale vieţii unui popor. La noi, la români, poate mai mult decît în alte părţi, unitatea naţională trebuia să aducă şi refacerea unităţii religioase bisericeşti sfărîmată în trecut de stăpîniri străine, în dauna poporului nostru. După 23 August 1944, cînd eliberarea definitivă a ţării noastre a devenit fapt împlinit, iar poporul român şi-a putut spune nestingherit cuvîntul, luîndu-şi soarta în propriile mîini, nu mai putea dăinui dezbinarea dintre fraţi... Ceea ce au visat, ceea ce au nădăjduit şi ceea ce au rîvnit atît de mult străbunii noştri s-a împlinit prin actul Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania din 21 octombrie 1948, adică acum 22 de ani. Acest act este pentru Biserica Ortodoxă Română un eveniment de mare importanţă religioasă şi istorică, fiindcă el constituie — după însuşi cuvîntul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — «cel mai mare eveniment pe care l-a trăit poporul român pe tărîm bisericesc, religios, în epoca noastră».

Iar pentru ţara şi poporul român — după acelaşi cuvînt al Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române — prin actul Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania s-a pus o temelie nouă şi la întărirea scumpei noastre patrii. Cînd într-o familie sau într-un cămin nu este dezbinare, acolo este pace şi mulţumire sufletească. Şi cînd marea noastră familie românească nu este tulburată de neînţelegeri şi dezbinări, se cimentează temeliile păcii şi ale mîntuirii noastre ale tuturor... De aceea energiile pe care în trecut le-am cheltuit cu toţii în lupta defensivă pentru salvarea fiinţei religioase şi naţionale a neamului nostru să le întrebuinţăm de azi înainte numai pentru asigurarea progresului religios, moral, cultural şi economic al iubitei noastre patrii, cum şi pentru consolidarea suveranităţii, libertăţii şi independenţei naţionale a statului nostru socialist, pentru că legea noastră strămoşească a fost şi rămîne de-a pururi o bogăţie nesfîrşită de învăţături sfinte, care trebuie să ne călăuzească pe toţi spre năzuinţele noastre sufleteşti şi spre propăşirea obştii noastre româneşti.

...Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, a cărei aniversare o săvîrşim astăzi, pune în faţa conştiinţei noastre o mare răspundere creştinească şi cetăţenească: aceea de a păzi ca lumina ochilor sfînta unitate, atît pe plan religios cît şi pe plan statal.

Am văzut că trăirea unităţii aduce cu sine iubirea de Biserică şi de Patrie, îndeplinirea îndatoririlor creştineşti şi cetăţeneşti cu hărni-

cie, conştiinciozitate, dăruire de sine şi generozitate, înfăptuirea cît mai grabnică a păcii, a colaborării şi a prieteniei între toate ţările şi popoarele lumii, rugăciune, fapte bune şi trăire creştinească, după cuvîntul sfintei liturghii : «Să ne iubim unii, pe alţii, ca într-un gînd să mărturisim pe Tatăl, pe Fiul şi pe Sfîntul Duh», rugîndu-ne şi muncind în cadrul Bisericii Ortodoxe Române reîntregite, pentru propăşirea ei şi pentru binele ţării noastre».

A vorbit apoi P. C. Pr. Gh. Geţia, delegat al I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, subliniind importanţa sărbătorii.

În încheierea cuvîntărilor din biserică a luat cuvîntul P. C. Pr. Traian Belaşcu, vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia şi Sibiu, fruntaşul acţiunii de realizare a actului Reîntregirii din 21 octombrie 1948, care a evocat momentele înălţătoare petrecute cu 22 de ani în urmă în această catedrală, cînd s-a consfinţit evenimentul Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania. În încheiere, P. C. Sa a spus : «Reîntregirea înfăptuită este tare, puternică şi veşnică. Sîntem mîndri că prin realizarea noastră de unitate religioasă am contribuit la întărirea conştiinţei de unitate între toţi cetăţenii patriei noastre şi, toţi la un loc, la prosperarea vieţii noi din Patria noastră».

După terminarea serviciului religios din biserică, Centrul mitropolitan Sibiu a oferit o agapă în cinstea participanţilor la sărbătorire. Cu acest prilej au luat cuvîntul mai mulţi participanţi, între care P. C. Protopop V. Negrea din Alba Iulia, P. C. Pr. O. Moraru, delegat al P.S. Teofil Episcopul Clujului, P. C. Pr. P. Sălăgean, delegat al P. S. Teoctist Episcopul Aradului şi P. C. Pr. T. Păunescu, din partea Eparhiei Oradiei.

În continuare a vorbit P. Cuv. Arhim. Emilian Birdaş, care a spus, între altele : «Cetatea Bălgradului şi meleagurile ei au cunoscut în decursul vremurilor multe din necazurile şi suferinţele poporului nostru, cum au fost cele petrecute cu Doja, Horia, Cloşca şi Crişan, Sfinţii Ierarhi Ilie Iorest şi Sava Brancovici, Sfinţii Mărturisitori pe care-i pomenim azi şi alţii ale căror oseminte au fost presărate pe aceste locuri şi ale căror nume se află scrise în cartea veşniciei. Dar în acelaşi timp, pe răbojul istoriei Bălgradului s-au încrustat cele mai însemnate evenimente şi înfăptuiri, ca : unirea lui Mihai Viteazul (1599—1600), Unirea din 1918 şi Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din 1948. De aceea ziua de astăzi, 21 octombrie, este un prilej de dublă bucurie duhovnicească. Azi cinstim aniversarea a 22 de ani de la Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române şi în acelaşi timp prăznuim pomenirea Sfinţilor Mărturisitori — cuvioşii Visarion şi Sofronie şi mucenicul Oprea din Săliştea Sibiului —, luptători neînfricaţi pentru apărarea credinţei ortodoxe, pentru unitatea bisericească şi pentru dreptate socială». Apoi vorbitorul a mulţumit pentru ajutorul substanţial acordat de către Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă şi de Direcţia Monumentelor Istorice pentru restaurarea Catedralei Reîntregirii din Alba Iulia, precum

şi pentru purtarea de grijă arătată faţă de acest aşezămînt de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi I.P.S. Mitropolit Nicolae al Aradului.

După aceea P. C. Pr. Vicar Traian Belaşcu a vorbit despre bucuria care-i stăpîneşte pe toţi cei ce au muncit pentru Reîntregire şi pentru statornicirea credinţei străbune.

În încheiere a luat cuvîntul P. S. Episcop Vicar Visarion Răşinăreanul, care a mulţumit tuturor celor ce au luat parte la înălţătoarea sărbătoare a aniversării a 22 de ani de la Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania şi a prăznuirii Sfinţilor Mărturisitori, cuvioşii Visarion şi Sofronie şi mucenicul Oprea.

Arhim. EMILIAN BIRDAŞ

PATRU SUTE DE ANI DE LA TIPĂRIREA PSALTIREI ROMÂNEŞTI ŞI A LITURGHIERULUI

— Sărbătorirea de la Braşov —

În acest an s-au împlinit 400 de ani de la tipărirea, la Braşov, a *Psaltirei româneşti* şi a *Liturghierului*, de către diaconul Coresi.

Evenimentul are o deosebită însemnătate culturală şi religioasă. În activitatea de tipograf şi editor a diaconului Coresi, venit de la Tîrgovişte la Braşov, anul 1570 reprezintă o culme, un an de vîrf, în care sînt îmbrăcate în haina graiului românesc două cărţi de căpetenie ale cultului şi spiritualităţii ortodoxe.

Momentul este semnificativ, deoarece după o pauză de cîţiva ani de la tipărirea primelor cărţi la Braşov — în urma Reformei protestante care îşi făcuse apariţia în Transilvania, către mijlocul secolului al XVI-lea — începînd cu tipărirea *Psaltirei* şi a *Liturghierului* şi terminîndu-se cu tipărirea *Evangheliei cu învăţătură*, sau *Cazania a II-a*, de la 1581, în toată activitatea lui Coresi nu se mai strecoară nici o învăţătură străină de legea strămoşească.

Se pare că în jurul anului 1570 trebuie socotit momentul în care Coresi devine editor pe cont propriu şi îşi desfăşoară activitatea în strînsă colaborare cu preoţii bisericii Sfîntul Nicolae din Şcheii Braşovului.

Acest eveniment de deosebită însemnătate culturală, naţională şi bisericească a fost comemorat pe plan local, la Braşov, în biserica «Sfîntul Nicolae», în zilele de 7 şi 8 septembrie 1970.

În ziua de 7 septembrie, la şedinţa comemorativă, la care au participat toţi preoţii din Protopopiatul Braşov, au fost de faţă : I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi reprezentantul Departamentului Cultelor.

După cuvîntul de deschidere al P. C. Protoiereu V. Coman — care a subliniat că evenimentul comemorativ reprezintă un omagiu adus de Patria noastră şi de Biserica Ortodoxă Română diaconului Coresi şi osîrduitorilor dascăli şi preoţi ai Bisericii Sfîntul Nicolae din Şcheii Braşovului, pentru zestrea spirituală lăsată şi pentru munca de luminare a poporului, — a urmat prezentarea următoarelor comunicări :

1. Pr. Dr. Vasile Coman : *Însemnătatea culturală şi religioasă a tipăriturilor lui Coresi* ; 2. Pr. Dr. Iuliu Işa : *Contribuţia preoţilor de la biserica Sfîntul Nicolae la tipăriturile lui Coresi* ; 3. Prof. Dr. Emil Micu, directorul Muzeului şi Arhivei bisericii Sfîntul Nicolae, *Date noi cu privire la activitatea diaconului Coresi* ; 4. Pr. Mihai Manolache, muzeograf : *Ideea conştiinţei de neam în tipăriturile coresiene.*

Prezentăm un scurt rezumat al comunicărilor şi mai ales concluziile ce s-au desprins din ele.

Deşi Coresi nu poate fi socotit unicul deschizător de drum în tipărirea cărţii româneşti, totuşi — a spus în referatul său P. C. Protoiereu V. Coman — nu este mai puţin adevărat că prin activitatea îndelungată a lui Coresi şi a colaboratorilor săi, dascăli şi preoţi la şcoala şi biserica Sfîntul Nicolae, prin mulţimea cărţilor tipărite între anii 1559—1581, prin conţinutul şi limba lor unitar românească, epoca şi

activitatea lui Coresi poate fi asemănată cu o primăvară a culturii româneşti, ca un act de afirmare a limbii româneşti în năzuinţa de eliberare de sub tutela limbii slavone.

Tipăriturile coresiene au o îndoită însemnătate: una culturală şi una religioasă. Faptul că prin aceste tipărituri se întrebuinţează pentru prima oară limba românească în literatura noastră, observă Sextil Puşcariu, capătă o valoare de mare însemnătate literară, deoarece prin ele s-a stabilit o limbă unitară, înţeleasă de toţi românii şi s-a dat îndemn la o activitate bogată de traduceri şi din alte ramuri literare.

Toţi cei ce se apleacă şi citesc, cu deosebire predosloviile şi epilogurile cărţilor tipărite de Coresi, rămîn impresionaţi de dorul permanent al tipografului şi editorului de a da «pre limba românească» cuprinsul cărţilor sfinte. După cum observă G. Călinescu, în aceste tipărituri se întîlnesc într-o fericită sinteză «sobrietatea fonetică şi sintactică» a graiului muntean cu «fineţea nuanţelor şi arta emisiunii sonice» pe care le dau Moldova şi Transilvania, încît în ele «poporul şi limba română se înfăţişează cu o unitate neîntîlnită nicăieri în Europa, la alte popoare». Ceea ce impresionează deosebit şi plăcut limba celor dintîi tipărituri româneşti este «mireasma» lor lirică, bogăţia şi unitatea graiului românesc, înţeles de la început de românii de pretutindeni.

Se ştie că cele dintîi cărţi tipărite în limba română au un cuprins religios. Acest fapt arată că Biserica Ortodoxă Română a sprijinit năzuinţele poporului, a fost un factor de progres în istoria culturală a poporului nostru şi a contribuit la eliberarea şi biruinţa limbii române în scris.

Deşi în primele tipărituri coresiene sînt anumite învăţături eterodoxe, marea lor majoritate exprimă învăţătura ortodoxă sau chiar o apără de influenţe străine. *Cazania a II-a* apare în contextul evenimentelor istorice ca un fel de protest împotriva încercărilor de înstrăinare a sufletului românesc de la legea ortodoxă.

Tipăriturile coresiene au corespuns unei necesităţi spirituale a românilor din acel timp. Împrejurările externe care au impulsionat tipărirea lor n-au putut influenţa cu nimic structura spirituală a acestui popor şi nu l-au putut abate de la legea lui românească şi ortodoxă. *Psaltirea românească* şi *Liturghierul*, precum şi celelalte tipărituri coresiene apărute după anul 1570 sînt monumente de valoare ale culturii noastre şi documente inestimabile despre statornicia în legea strămoşească a poporului nostru.

În referatul susţinut de Pr. Dr. Iuliu Işa s-a arătat că activitatea prodigioasă a diaconului Coresi se explică şi prin contribuţia preoţilor şi dascălilor de la şcoala şi biserica Sfîntul Nicolae, care au fost protectori şi colaboratori ai meşterului tipograf venit de peste munţi. Braşovul însuşi era în secolul al XVI-lea un centru economic şi cultural de seamă, în care un loc de frunte îl aveau preoţii şi dascălii de la biserica Sfîntul Nicolae, oameni învăţaţi, care cunoşteau limba slavonă, «logofeţi» pe lîngă magistratul oraşului, folosiţi de multe ori ca intermediari între municipalitatea oraşului şi voievozii din Ţările Române. Despre unii dintre ei se ştie precis că au lucrat la traducerea cărţilor în româneşte, astăzi fiind îndeobşte cunoscut că această lucrare nu a îndeplinit-o Coresi, ci colaboratorii săi, între care sînt amintiţi preoţii Iane, Mihail şi Oprea.

De asemenea trebuie scos în evidenţă rolul celei dintîi şcoli româneşti, întemeiată la 1495, care îşi deschide porţile de predare în limba română la anul 1559, avînd cursuri cu un bogat conţinut umanist. Astfel, Braşovul a constituit mediul prielnic de apariţie a primelor cărţi româneşti tipărite, care au la bază manuscrisele mai vechi, pe care apoi preoţii şi dascălii bisericii Sfîntul Nicolae le-au stilizat dîndu-le o limbă

unitară, înțeleasă de toți românii. Colaborarea lor a fost constantă în toată activitatea lui Coresi, căruia îi revine meritul de a întrupa manuscrisele în literă tipărită, pentru difuzarea lor în toate părțile locuite de români.

Expunerea profesorului Dr. Emil Micu, directorul Muzeului, s-a referit la evenimentele istorice și culturale din Europa în secolul al XVI-lea, în complexul cărora se integrează evenimentele istorice și culturale din Transilvania. Principii Transilvaniei, dorind să traducă în practică principiul «cuius regius, eius religio», au încercat să atragă masa de români din Transilvania la credința lor. Acest lucru a fost însă cu neputință; românii au rămas statornici în legea lor.

Curentul umanist cucerea tot mai mult Europa. El s-a manifestat și în Transilvania și în Țările Române. Cele dintîi tipărituri românești se datoresc acestui curent. Reforma a găsit gata formată această tendință a poporului de a avea o limbă națională în cult. Ea n-a fost cauza, ci doar a favorizat tipăriturile.

Referatul susținut de Pr. Mihai Manolache, muzeograf principal la Muzeul bisericii Sfîntul Nicolae ,subliniază că în tipăriturile coresiene se exprimă implicit și explicit ideea conștiinței de neam. Unitatea limbii, structura și sintaxa ei latină, arată că oricîte influențe ar fi fost asupra limbii noastre, aceasta apare în primele tipărituri unitară, înțeleasă de românii de pretutindeni.

Îndeosebi predosloviile și epilogurile acestor tipărituri au transmis din generație în generație această conștiință de neam la poporul nostru. Cuvîntul «român», «rumân», «românesc» sau «rumânesc», folosit adesea de Coresi, arată că el era conștient că prin scrisul său face un bine tuturor fraților săi, pe care îi numește «rumâni», fie că sînt la Brașov, în Transilvania, Moldova sau Muntenia. Această dragoste de limba românească l-a făcut să zăbovească mai bine de două decenii la Brașov și împreună cu dascălii și preoții de aici să facă operă de cultură românească.

La sfîrșitul comunicărilor a luat cuvîntul Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, care a spus următoarele :

Nota dominantă a comunicărilor e tocmai noutatea. Cercetările recente schimbă fundamental perspectiva tipăriturilor coresiene. Istoria culturală a unui popor nu poate fi explicată prin influențe dinafară. Istoria noastră este generată de forțele creatoare ale poporului în condițiile respective. Nu putem spune că datorită Bisericii s-a făcut pasul acesta. Putem spune că Biserica se afla în epoca lui Coresi în stadiul care cerea cu necesitate ca poporul nostru să-și aibă cărți în limba lui. Preoții și diecii de la Biserica Sfîntul Nicolae erau apropiați de popor. Ei încurajează tipăriturile lui Coresi tocmai din această pricină. Mai mult, ierarhii primesc acest pas nou, îl ocrotesc și-l promovează. Nici patriarhul ecumenic n-a luat atitudine împotrivă.

Important e că nu există o mentalitate de dogmatizare a limbii slavone, cum exista o dogmatizare a limbii latine în occident. Puteam să folosim limba română pentru a transmite mesajul Evangheliei lui Hristos. Se poate vorbi despre o solidarizare a ierarhiei cu clerul și poporul, care primește acest pas nou, pentru ca mai tîrziu unii dintre ierarhi să fie ei înșiși dăltuitori de limbă românească. Se poate spune că întreaga Biserică de jos pînă sus s-a angajat pe linia aceasta.

E providențial că atunci cînd s-au ivit la noi tendințele de catolicizare acestea ne-au găsit cu limba română în cult; astfel nu s-a putut impune fraților foști greco-catolici limba latină, — fapt care ar fi putut duce la formarea a două nații (ca sîrbii

şi croaţii). Trebuie să accentuăm aceste două elemente: 1. Traducerile în limba română corespund necesităţilor spirituale ale poporului în epoca respectivă. 2. Ele porneau de jos, dar au fost sprijinite de ierarhi şi voievozii ţărilor româneşti. Desigur, au fost şi influenţe dinafară, dar acestea nu sînt esenţiale.

Aceste traduceri au însemnat o contribuţie la unitatea românească şi ortodoxă. În vremea aceea ele nu s-ar fi putut realiza nicăieri mai bine decît la Braşov, pentru că aici se întîlneau cele trei provincii româneşti, şi din punct de vedere economic, şi din punct de vedere cultural. Coresi a sesizat aceasta. Sigur, au fost şi motive economice, comerciale. Dar, stabilindu-şi aici tiparniţa cu care venise de la Tîrgovişte, Coresi n-a făcut comerţ, ci a desfăşurat o largă acţiune de cultură românească şi bisericească.

Cărţile lui, scrise într-o limbă vorbită în sudul Transilvaniei şi nordul Munteniei, s-au răspîndit în toate provinciile româneşti şi au servit ca bază a limbii literare româneşti. În vremea aceea conştiinţa unităţii naţionale exista abia într-o stare difuză. În vremea noastră unitatea există şi trebuie s-o desăvîrşim. Trebuie să întărim unitatea poporului nostru, să contribuim la înălţarea Patriei pe noi culmi de cultură şi civilizaţie, să înlăturăm servilismul faţă de cultura şi civilizaţia altor popoare. Fiecare popor are geniul lui, prin care poate da o contribuţie specifică de cultură şi civilizaţie omenirii. Nu se măsoară valoarea unui popor după mărimea lui. Trebuie să ne preţuim pe noi înşine, simţindu-ne egali sau putînd depăşi chiar creaţiile altor popoare. De aceea azi ne bucurăm că poporul nostru şi-a declanşat forţele creatoare pe toate planurile, contribuind la pacea şi înfrăţirea între popoare.

A doua zi, la sărbătoarea Naşterii Maicii Domnului, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, însoţit de P. S. Visarion Răşinăreanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia şi Sibiu şi de un numeros sobor de slujitori, au săvîrşit sfînta liturghie la biserica Sfîntul Nicolae Schei.

La primirea în faţa bisericii, P. C. Protoiereu Vasile Coman a salutat pe înalţii oaspeţi veniţi să dea cinstirea cuvenită dascălilor şi preoţilor acestui străvechi locaş de credinţă şi cultură, care împreună cu diaconul Coresi au făcut început cărţii în grai românesc în veacul al XVI-lea. Apoi P.C. Sa a legat comemorarea a 400 de ani de la tipărirea la Braşov a *Psaltirei româneşti* şi a *Liturghierului* de către diaconul Coresi de faptul că la altarul bisericii Sfîntul Nicolae din Şchei s-a slujit de la zidirea ei, neîntrerupt, liturghia împăcării cu Dumnezeu şi «liturghia» unităţii fiilor poporului nostru în toate timpurile. Ea a fost un far luminos în calea propăşirii şi unităţii lui.

În cadrul serviciului divin, la priceasnă a predicat P.C. Pr. Traian Belaşcu, vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia şi Sibiu, despre însemnătatea praznicului Naşterii Maicii Domnului. La sfîrşitul sfintei liturghii, P.C. Pr. Iuliu Işa a exprimat recunoştinţa credincioşilor pentru sărbătorirea slujitorilor bisericii Sfîntul Nicolae, care împreună cu diaconul Coresi au alcătuit cele dintîi cărţi româneşti, dintre care unele exemplare se află şi azi în Muzeul bisericii.

A cuvîntat apoi P.S. Episcop Vicar Visarion Răşinăreanul, care a elogiat fapta românească şi creştinească a diaconului Coresi de a fi dat în grai românesc cele dintîi cărţi prin care credincioşii noştri l-au preamărit pe Dumnezeu în limba lor naţională. În încheiere, P.S. Sa a îndemnat pe credincioşi să iubească şi să păstreze curate limba şi datinile, ca pe nişte comori de mare preţ pe care ni le-au transmis strămoşii.

Sfîrşitul acestei sărbătoriri a fost încheiat de către I.P.S. Mitropolit Nicolae printr-o vibrantă cuvîntare, din care s-au desprins următoarele idei:

«Astăzi prăznuim două începuturi: Naşterea Maicii Domnului, ziua în care s-a făcut începutul mîntuirii noastre şi pomenim cu cinste pe aceia care au făcut început scrisului românesc aici la Braşov, cu 400 de ani în urmă».

După ce a arătat rolul de mijlocitoare a Maicii Domnului în lucrarea mîntuirii creştinilor, I.P.S. Sa s-a oprit asupra vredniciei preoţilor şi diecilor bisericii Sfîntul Nicolae, care, împreună cu diaconul Coresi, au îmbrăcat în haina scrisului românesc cele dintîi cărţi religioase. Prin munca lor ei au împlinit idealul de atunci al poporului nostru de a avea în limba lui naţională cărţile de cult. Prin aceasta ei au fost în slujba poporului, înţelegîndu-i aspiraţiile şi ajutîndu-l să le împlinească.

Ca şi biserica Sfîntul Nicolae, întreaga Biserică Ortodoxă Română a avut şi are slujitori care înţeleg idealurile poporului nostru şi îşi aduc contribuţia la realizarea lor. Pentru aceea comemorarea împlinirii a 400 de ani de la tipărirea *Psaltirei* şi a *Liturghierului* are o notă de actualitate, din ea desprinzîndu-se învăţăminte folositoare, care ne îndeamnă să dăruim poporului şi patriei noastre tot ce avem mai bun, pentru dezvoltarea pe noi culmi de înflorire.

Privită din perspectiva celor 400 de ani trecuţi de la săvîrşirea ei, activitatea diaconului Coresi pentru începutul scrisului românesc apare ca un izvor ieşit din coasta unui munte. Apa lui cristalină s-a revărsat peste ani şi ani şi a îmbogăţit viaţa culturală a poporului român, precum şi dezvoltarea vieţii lui religioase. Astăzi rîul de viaţă al poporului nostru merge înainte, liniştit şi sigur, spre noi împliniri istorice.

Biserica Ortodoxă Română cinsteşte memoria şi activitatea tuturor ostenitorilor pentru cultură şi lege. Pe plan local, Muzeul şi Biblioteca bisericii Sfîntul Nicolae, înfiinţate cu larga înţelegere şi sprijinul Statului, prin Departamentul Cultelor, păstrează o parte din aceste comori care alcătuiesc un adevărat altar al culturii noastre naţionale şi bisericeşti.

Pr. VASILE COMAN

CENTENARUL „TIMOTEI POPOVICI“

La 20 august 1970 s-au împlinit o sută de ani de la naşterea aceluia care avea să devină profesorul de muzică, dirijorul, compozitorul şi preotul Timotei Popovici. Un profesor care — împreună cu alţii — a contribuit la formarea pedagogică, morală şi patriotică a douăzeci de serii de preoţi şi — parţial şi concomitent — a patruzeci şi trei de serii de învăţători; un dirijor care — în biserică şi în sălile de concert — a dăruit iubitorilor de muzică nenumărate ore de adevărată înălţare sufletească; un compozitor definit pentru totdeauna ca un strălucit înaintaş al muzicii româneşti; un preot cult, cu viaţă religios-morală cu adevărat creştină, unanim recunoscută.

S-a născut în comuna Tincova (judeţul Caraş-Severin), din părinţii: Dionisie (preot) şi Elena, născută Achimescu. După două clase primare cu limba de predare română, urmate în comuna natală, şi după ce reia (patru clase) această şcoală — dar în limba germană, la Caransebeş —, urmează şi patru clase gimnaziale în acelaşi oraş, apoi tot aici, pe rînd, cîte trei ani, ambele secţii ale Institutului pedagogic-teologic.

Putea fi învăţător sau preot-paroh. Timotei Popovici însă îşi dădea seama că Dumnezeu îi dăruise un deosebit talent muzical. De aceea, la îndemnul compozitorului Ion Vidu, care se afirma cu putere, nu departe — la Lugoj —, Timotei Popovici se duce la Iaşi, în anul 1893, şi timp de trei ani urmează secţia pedagogică a Conservatorului de aici, avînd profesori — între alţii — pe Eduard Caudella şi Gavriil Musicescu. Fireşte, în condiţiile de atunci: cu paşaport şi cu grele sacrificii materiale.

Pînă acum, sub raport moral, remarcăm pozitiv că tînărul absolvent al Institutului din Caransebeş este conştient de imperativul cultivării talentului său, talent pe care avea să-l pună în serviciul Bisericii şi al poporului român. Roadele înzestrării acestui talent cu temeinice cunoştinţe muzicale şi cu un bun meşteşug componistic s-au văzut în curînd.

Pentru început, în 1896, primeşte un post de învăţător, în Lugoj. Activează însă şi extraşcolar, ca secretar al «Reuniunii de Muzică». Acum dă ascultare şi primelor impulsuri creatoare. Ocupaţia de învăţător şi simţul său pedagogic, ce nu-l va părăsi nicicînd, îi cer să înceapă cu ceva uşor: cu cîntece pentru copiii de şcoală. Şi aşa face. (Să anticipăm, afirmînd că această dragoste faţă de cei mici o va cultiva tot timpul vieţii).

Într-un oraş — relativ — mic, în care viaţa muzicală românească avea în frunte un muzician de talia lui Ion Vidu, în mod firesc Timotei Popovici nu se putea situa deocamdată, decît pe un plan secundar. Şi totuşi, numele său începe să fie rostit şi dincolo de Lugoj. Studiile făcute la Iaşi, precum şi primele sale creaţii, începeau să-l prefigureze ca muzician autentic; tînărul învăţător bănăţean inspira încredere; era o speranţă. Aşa se explică faptul că, deşi aflat la o distanţă apreciabilă, Consistoriul arhiepiscopesc din Sibiu îl numeşte, în acelaşi an, profesor de muzică la «Şcoalele Centrale Române» din Braşov.

Propriu-zis, aici îşi începe activitatea sa profesională. Activează numai trei ani, dar intens şi foarte rodnic. Paralel cu munca desfăşurată la catedră el se afirmă

şi ca un destoinic dirijor în afară de cadrul şcolii. Instruieşte corul «Reuniunii meseriaşilor români» şi alcătuieşte un cor de copii cu voci alese, un cvasicor de cameră. Chiar dacă s-ar fi limitat să dea, anual, cîteva concerte în Braşov, şi încă ar fi fost o activitate extraşcolară meritorie. Dar tînărul profesor — dirijor se deplasează cu acest cor în satele din jurul Braşovului şi, în lunile de primăvară şi toamnă, aproape duminică de duminică, dă concerte de muzică religioasă, patriotică şi populară — sau în gen popular —, unele cîntece fiind chiar ale dirijorului. În acel timp, în care nici nu se prevedea inventarea picupului şi a radioului şi în care singurul aparat tehnic de imprimare şi difuzare a muzicii era gramofonul — rar şi el —, cînd însăşi muzica corală vie era o raritate, corul de copii braşoveni îndeplinea un imens rol însufleţitor, educativ.

Aşa cum spuneam, Timotei Popovici nu rămîne la Braşov decît trei ani. În anul 1899 are loc un schimb de catedre între George Dima, care de la Sibiu se reîntoarce la Braşov, şi Timotei Popovici, care se stabileşte la Sibiu. De aici, din oraşul «Astrei» şi al şcolilor şaguniene, va radia departe, în toate ţinuturile locuite de români, talentul viguros al muzicianului bănăţean. Pînă în anul 1919 funcţionează ca profesor de muzică vocală şi instrumentală la Institutul pedagogic-teologic, apoi, încă şaptesprezece ani, ca profesor la Şcoala Normală «Andrei Şaguna». Considerînd însă că şi după pensionare a continuat să mai suplinească şi mai ales să îndrume şi să compună, putem afirma că numărul anilor dăruiţi, din centrul Mitropoliei ardelene, Bisericii şi poporului român, depăşeşte cu mult cinci decenii. Slăbit şi aproape lipsit de vedere, în anul 1948 se retrage — împreună cu soţia sa devotată, învăţătoarea pensionară Victoria, născută Joandrea — la Lugoj, în familia fiicei lor Mioara, şi în 11 iulie 1950 firul vieţii i se curmă.

Ca unul care l-am cunoscut îndeaproape, fiindu-i «ucenic», iar pe tărîm dirijoral, urmaş la conducerea corului Catedralei mitropolitane din Sibiu, încerc sfios o analiză a personalităţii şi operei aceluia care a fost profesorul, dirijorul şi omul-preot, Timotei Popovici.

A fost un profesor înzestrat cu deosebit simţ pedagogic. Orele sale de muzică erau atractive, adeseori emoţionante, îndeosebi atunci cînd cîntecul predat îmbia un comentariu însufleţitor. În lecţiile sale de muzică predominau obiectivele educative. Cîteodată sacrifica scopul didactic al lecţiei şi transforma ora de muzică fie într-o adevărată predică moralizatoare, fie într-o lecţie de patriotism sau de bună purtare în societate. Cuvîntul său avea greutate şi forţă expresivă; propoziţiile sale se impuneau printr-o logică strînsă şi o construcţie simplă, astfel că lecţiile se desfăşurau agreabil, dar şi în atmosferă de sigură autoritate. Contribuiau la generarea acestei autorităţi, în primul rînd, competenţa profesională, apoi seriozitatea expresiei feţii, statura înaltă şi, desigur, calitatea sa de «părinte», după ce, în anul 1915, fusese hirotonit diacon şi preot. Vorbea în ritm rar, cu o dicţiune impecabilă, avînd totodată şi un plăcut timbru vocal bas-baritonal.

În concepţia sa pedagogică muzicală cîntecul românesc — popular şi cel cult — ocupa loc central. Timotei Popovici susţinea că întreaga cultură a unui popor trebuie să se sprijine pe zestrea naţională, numai în acest chip putînd acel popor să-şi aducă contribuţia la îmbogăţirea culturii universale. Această avansată concepţie filozofic-culturală şi-o defineşte admirabil într-un mic studiu intitulat *Principiul naţional în muzică*, pe care-l publică în anuarul pe anul 1906—1907 al Institutului pedagogic-teologic din Sibiu. În el afirmă: «Numai un popor care îşi are

cultura sa specifică are drept a fi socotit ca element de cultură între popoarele civilizate». În acelaşi mic studiu Timotei Popovici utilizează, în traducere română, următorul citat din Karl Marx: «Cîntecul poporal este nemurirea muzicii. El este totdeauna acelaşi, deşi se schimbă în forma sa, după timp şi loc. El aparţine trecutului celui mai îndepărtat ca şi prezentului şi e totodată adevărata muzică a viitorului. Creatorul său e pretutindeni acelaşi: poporul; cuprinsul său: cuprinsul vieţii poporului».

Consecvent principiilor sale înaintate, Timotei Popovici a militat, toată viaţa sa, pentru o cultură muzicală românească. Mărturii stau toate publicaţiile sale muzicale. La loc de frunte se situează acea larg răspîndită *Carte de cîntece pentru 1, 2 şi 3 voci egale*, tipărită mai întîi în anul 1911, la Sibiu. Pornind de la cîntece foarte scurte şi uşoare ca «Mămăruţă-ruţă», «Melc-melc» şi altele, tot atît de accesibile, destinate copiilor de la «azile» (grădiniţe), cartea cuprindea colinde, apoi cîntece ca: «Şcolărei şi şcolăriţe», «Vine Mai», «Moara» şi altele, de-o extensiune mai mare, destinate şcolarilor din clasele I—IV «primare», precum şi cîntece armonizate pe 2 sau 3 voci egale, pentru elevii din cursul inferior al şcolilor secundare. Ani de-a rîndul, cîntecele din această carte au servit drept material didactic aproape unic, pentru elevii şcolilor cărora le-a fost destinată. Adăugită şi primenită mereu, cartea aceasta a fost tipărită în cinci ediţii.

Situînd, însă, pe prim plan muzica românească, Timotei Popovici preţuia şi comorile spirituale ale altor popoare. Nu numai că cunoştea şi vorbea foarte bine limbile germană şi maghiară, nu numai că îi erau cunoscute capodoperele corale universale, dar el şi includea în repertoriul corurilor pe care le conducea cîntece de autori străini. În acel *Repertor coral* litografiat în anul 1914, pentru coruri de bărbaţi, pe lîngă piese corale proprii sau de alţi compozitori români, găsim şi lucrări din literatura corală universală ca: «Noël» de A. Adam, «Imnul nopţii» de L.v. Beethoven, «Noaptea» de Fr. Schubert şi altele, de alţi autori străini.

O altă înfăţişare a personalităţii lui Timotei Popovici este cea dirijorală. S-a bucurat de aprecieri unanime, pentru puterea expresivă pe care izbutea s-o dea cîntecelor pe care le interpreta ca dirijor. Cele patriotice însufleţeau pînă la entuziasm, cele idilice sau pastorale înviorau sufletul, potrivit conţinutului lor emoţional, cele religioase creau atmosferă de biserică. Gestica sa dirijorală era foarte sobră. Aproape în toată durata unei piese corale dirija numai cu o singură mînă, iar uneori, după ce se definea bine tempoul unui cîntec, înceta orice mişcare, stînd în faţa corului ca o statuie, însufleţindu-i pe corişti — sau potolindu-i — numai cu puterea privirii sale electrizante. Asigura corului un număr îndestulător de repetiţii, în care punea la punct toate detaliile interpretării, fără să-i obosească pe corişti. Nu «întorcea» corul în mod inutil şi nici pentru a învăţa personal partitura în repetiţii; studia totul acasă. Astfel, bine pregătiţi, coriştii cîntau cu o siguranţă deplină. Între corurile care i-au simţit puterea psihică dirijorală amintim — pe lîngă cele şcolare — corul «Reuniunii de cîntări» din Sălişte, corul «Reuniunii de Muzică» din Sibiu şi corul «Reuniunii meseriaşilor» din acelaşi oraş.

Mai bine de trei decenii a fost dirijorul Corului Catedralei mitropolitane din Sibiu. Timotei Popovici a unit duminică de duminică acest cor sub bolţile măreţului edificiu din Sibiu, la răspunsurile sfintei liturghii. Tot cu acest cor impunător inaugurează, în anul 1926, concertele de colinde.

Este mult grăitoare lozinca tipărită pe programele şi afişele primului concert. Ea se adresa astfel: «Pentru reînvierea şi cinstirea vechilor şi frumoaselor noastre

cîntece de Crăciun şi pentru înviorarea sufletului nostru creştin românesc». Era o lozincă ce denunţa cosmopolitismul dizolvant din marile oraşe ale ţării, după primul război mondial.

Treptat, pilda dirijorului de la Sibiu este urmată de alţi dirijori de coruri bisericeşti, care inaugurează — şi ei — tradiţionale concerte de colinde. În familii nu se mai cîntă acum numai «O brad frumos», ci şi «frumoasele noastre cîntece de Crăciun». În oraşele ţării «Înviorarea» începe să devină realitate.

Nu-ţi poţi aminti de profesorul şi dirijorul Timotei Popovici fără a-ţi aduce aminte şi de creaţia sa muzicală. El a fost un compozitor talentat, foarte mult cîntat în vremea sa, un creator dintre ale cărui lucrări — unele — se dovedesc mereu folositoare, mereu contemporane.

Un mănunchi de 35 de asemenea creaţii corale au fost retipărite de către E.S.PL.A., în anul 1957. Se găsesc în această colecţie frumoase coruri pe 2 şi 3 voci egale, din amintita *Carte de cîntece* pentru şcolari, apoi coruri bărbăteşti din acel *Repertor coral* înmănunchiat în anul 1914, opt coruri mixte, printre care şi «La oglindă», pe versuri de G. Coşbuc, poemul coral «Craiul Munţilor» şi colindele: «Praznic luminos», «Linu-i lin», «La poartă la Ştefan Vodă», «Îngerul vine» şi «Linu-i, rîurelu-i lin».

Fireşte, Timotei Popovici a creat mult mai mult decît ceea ce cuprinde caietul antologic amintit. Stăruind asupra compoziţiilor cu caracter religios, să amintim că numai colindele au prilejuit autorului publicarea a două caiete intitulate *Florile dalbe*. Primul caiet, tipărit în 1928, la Sibiu, cuprinde 21 colinde şi cîntece de stea dintre cele mai frumoase, din toate regiunile ţării. Sînt armonizate — fiecare — atît pentru cor mixt cît şi pentru cor bărbătesc. Caietul *Florile dalbe (II)* tipărit la Craiova, în anul 1945, cuprinde alte 14 colinde şi cîntece de stea, de o egală frumuseţe artistică. În oricare parte a ţării, atunci cînd se colindă coral, Timotei Popovici este prezent în repertoriul corului. Apreciind întreaga activitate pe plan creator şi interpretativ, pentru «reînvierea şi cinstirea frumoaselor noastre cîntece de Crăciun», îl putem numi pe Timotei Popovici cel dintîi mare colindător cult al poporului nostru.

Valoroase sînt şi compoziţiile sale religioase liturgice. A compus *Cîntările Liturghiei pentru 2 voci egale*, şi *Cîntările Liturghiei pentru 3 voci egale*. Îndeosebi acestea din urmă s-au bucurat de o preţuire largă şi continuă, ajungînd ca în anul 1942 să fie tipărite în ediţia a VI-a.

Totuşi, ca cele mai reuşite, ca cele mai pline de simţire religioasă se impun compoziţiile liturgice scrise pentru cor mixt. Aproape toate se găsesc în cartea intitulată *Cîntările Liturghiei (pentru cor mixt)*, tipărită în trei ediţii. Între cunoscute imnuri şi pricesne corale de Gavriil Musicescu, Al. Podoleanu, G. Lamakin şi alţi compozitori, găsim, de Timotei Popovici: «Irmosul sărbătorii Naşterii Domnului», «Irmosul sărbătorii Pogorîrii Duhului Sfînt», «Ochiul inimii mele» şi altele.

Între acestea, deosebit de bine inspirat se relevă imnul nr. 12, (de la pagina 5, ediţia a III-a, intitulat «Mîntuieşte-ne pe noi». Ascultîndu-l, ai sentimentul rugăciunii unei mari comunităţi, din care însuţi faci parte, sentimentul că se roagă Biserica.

«Fericirile» (p. 6—10) constituie o compoziţie originală, complexă, de asemenea bine realizată. Muzica încearcă să tălmăcească fidel înţelesul textului. Pentru «Fericiţi sînt cei ce plîng...» şi «Fericiţi sînt cei milostivi...», utilizează aceeaşi muzică.

Semnificativ pare a fi și faptul că muzica de la «Fericiți sînt cei blînzi...», se repetă la textul: «Fericiți sînt cei curați la inimă...», ca și cum ar atrage atenția că blîndețea și curăția inimii sînt complementare. Asemenea unor sunete triumfale de trompetă răsună «Fericiți veți fi cînd vă vor batjocori pe voi...» — o muzică entuziastă plină de hotărîre. Același patos optimist și în «Bucurați-vă și vă veseliți...»

Dintre armonizările făcute unor cîntări bisericești tradiționale, foarte reușite sînt cele cuprinse în paginile 30—34. În înveșmîntarea armonică dată de Timotei Popovici, imnurile: «Pe Tatăl», «Cu vrednicie», «Sfînt» și «Pe Tine te lăudăm» produc un efect profund. Cît de sublim și de dramatic sună cele două: «Amin», cîntate după cuvintele instituirii Sfintei Euharistii! După ce auzi: «Luați, mîncați, acesta este trupul Meu, care se frînge pentru voi...» și «acesta este sîngele Meu, care pentru voi și pentru mulți se varsă...», muzica celor două «Amin» îți mișcă sufletul și-l inundă plenar, ca și cum ar rezuma pagini muzicale întregi.

La «Irmosul Pogorîrii Duhului Sfînt» atragem atenția asupra modului inspirat în care Timotei Popovici sugerează zădărnicia încercării de a cuprinde necuprinsul tainei întrupării Fiului lui Dumnezeu. Inițial, o muzică luminoasă, în fa-major, pentru cuvintele: «Bucură-te împărăteasă maică, lauda fecioarelor». Cînd ajunge însă la cuvintele: «și se întunecă toată mintea a cunoaște nașterea ta», desfășurarea muzicală modulează depresiv — prin acorduri dramatice — în re-minor. Luminoasa atmosferă de la început revine, cînd — literar — irmosul afirmă: «Pentru aceasta, cu un gînd pe tine te mărim».

Un întreg studiu ar fi necesar și pentru analizarea pricesnei «Ochiul inimii mele». Ne limităm aici să subliniem că este o realizare muzicală de valoare clasică, o prelucrare în care vechea melodie bisericească primește noi valențe expresive, o sporită forță elevantă.

Prin compozițiile sale religioase și laice, ca și prin armonizările și prelucrările sale folclorice, Timotei Popovici își merită din plin locul pe care i-l acordă istoria muzicii românești, alături de Iacob Mureșanu, Dimitrie Kiriac, Gheorghe Cucu și alții. Manualele de muzică îl prezintă biografic și îi includ compoziții sau armonizări de cîntece populare. Lucrări ca: *Enciclopedia Română «Minerva»*, *Muzica românească*, de Doru Popovici, *Dicționar Enciclopedic Român*, *Compozitori și muzicologi români — mic lexicon*, de Viorel Cosma și altele îi dedică rînduri sau pagini întregi. Toate recunosc în el și pe autorul primului *Dicționar de muzică* în limba română.

Timotei Popovici a fost însă și un om adevărat, un preot adevărat. Nu-și exalta atitudinea dincolo de conștiința propriilor valențe artistice, dar nici nu și-o cobora sub limitele unei modestii echilibrate, ci atributul care ar putea să-l caracterizeze mai bine este cel al demnității. Așa îl caracterizăm astăzi; în vremea sa însă el trecea uneori ca un om ciudat, «exagerat». Timotei Popovici a fost un intelectual care a avut tăria să înfrunte prejudecățile mic-burgheze din vremea sa. El nu se sfiia să presteze activități fizice — dacă era nevoie — chiar în mod public.

În aparență rigid, a fost totuși un om cu suflet larg, caritabil. În acel timp, cînd nu exista o asistență socială permanentă organizată, în zilele marilor sărbători de peste an (mai ales), la locuința lui Timotei Popovici se făcea un adevărat pelerinaj al celor mai săraci decît el. Fiecare primea ceva. Și-a ajutat bănește elevii săraci, dar înzestrați muzical, pe unii pînă tîrziu, în timpul studiilor lor la conservator. Numai această largă caritate explică faptul că deși, împreună cu familia sa, a dus — în general — o viață foarte cumpătată, cu totul modestă, Timotei Popovici a murit sărac, fără să fi izbutit să strîngă nici un fel de avere materială.

A iubit copiii, nu numai pe cei proprii, ci pe toți. Îi plăcea să se oglindească în nevinovăția lor sufletească, în zîmbetul lor sfielnic, în cristalinul privirii lor îngerești. Uneori schița cu ei o mică joacă. Le făcea mici daruri. Niciuna din edițiile acelei *Cărți de cîntece* nu-i uită pe copii. În primul caiet *Florile dalbe* publică cîntecul de stea «Veniți iubiți frați», în care mamele îndurerate de uciderea pruncilor din porunca lui Irod sînt mîngîiate astfel: «Dar tăceți de-a plînge / Văzînd pruncii-n sînge / Că ei n-au murit, / Ci au înflorit».

Timotei Popovici a fost un preot conștient de faptul că darul preoției pe care-l purta implica o seamă de îndatoriri în plus. El considera că a compune și cîntece religioase este numai o îndatorire creștinească, nu neapărat o obligație preoțească. Dovadă: compusese asemenea cîntece și înainte de a fi hirotonit, unele fiind tipărite încă în ediția din 1911 a *Cărții de cîntece*. El și-a spus cuvîntul mai curînd în cîmpul creației muzicale laice, în alegerea textelor literare. Într-adevăr, versurile cîntecelor sale profane oglindesc un fond etic atît de curat (inclusiv cele cu conținut idilic — de dragoste) încît le poți rosti și în prezența copiilor. Cîntece ca «Tot ți-am zis, mîndro», «De ți-s, bade, dragă», «Mîndruțo, poale ciunate» și altele, fac parte dintre cele caracterizate înainte.

Respecta uniforma preoțească și o purta cu demnitate. În timpul primului război mondial, cînd rîndurile preoților români se răriseră simțitor, a liturghisit adeseori în satele din jurul Sibiului, lipsite de preoți. La pupitrul dirijoral al Corului Catedralei din Sibiu era solemn, exigent, conștient de importanța funcției liturgice a cîntării bisericești. Cînd se întîmplau greșeli din partea corului, pe fața dirijorului se putea citi o suferință mai mare decît pe cea a coriștilor vinovați și mustrați de el.

Ca om, a fost sincer și curajos, nesfiindu-se — atunci cînd era cazul — să mustre pe față diferite abateri sau scăderi. Cînd era nevoit să facă vreo observație mai apăsătoare, își asprea cuvintele, dublînd sau triplînd consoanele. Dar niciodată nimeni nu l-a auzit țipînd sau vociferînd; bunul simț înnăscut, educația sa temeinică și conștiința preoțească îi interziceau asemenea mod de manifestare. A fost un om bun, cinstit, cu inimă cît se poate de largă, cu un caracter moral sănătos, bine definit.

Asemenea altor personalități artistice de seamă, Timotei Popovici a avut grijă să-și încurajeze elevii mai talentați, astfel că unii, urmînd exemplul maestrului lor, după absolvirea Institutului sau a Școlii Normale, au făcut temeinice studii muzicale superioare. Compozitorii Marțian Negrea, Augustin Bena, Achim Stoia și alții au fost elevii lui Timotei Popovici, au simțit fiorii unei muzici autentice mai întîi de la acest maestru al lor. Mulți foști elevi ai acestuia, învățători, s-au manifestat și ca destoinici dirijori ai unor coruri de amatori, obținînd frumoase premii în cadrul concursurilor organizate, în anii noștri, pe plan republican.

Omagiind memoria lui Timotei Popovici, la o sută de ani de la nașterea sa și la douăzeci de ani de la moartea sa, îndeplinim o îndatorire de conștiință, pornită din convingerea că el a adus mari servicii nu numai societății din timpul său, ci a lăsat și pentru posteritate o comoară de frumuseți artistice muzicale, o dată cu imaginea unui model de viață personală, oricînd vrednic de imitat.

Pr. Conf. GHEORGHE ȘOIMA

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

UN OBSTACOL ÎN CALEA ECUMENISMULUI : PROZELITISMUL CONFESIONAL

O analiză integrală și realistă a situației relațiilor ecumenice din vremea noastră ar scoate în evidență pe de o parte numeroase realități pozitive și perspective favorabile ale ecumenismului, iar pe de altă parte unele greutăți și obstacole care frînează încă eforturile spre apropiere și colaborare intercreștină.

Se cuvine să fie subliniat mai întîi faptul că sub influența Mișcării ecumenice s-a produs în ultima vreme o schimbare înnoitoare în relațiile dintre diferitele Biserici creștine. Biserici care pînă nu de mult nu comunicau între ele, au intrat acum într-o stare de dialog activ pentru a se cunoaște mai profund, pentru a se înțelege și a colabora în probleme comune. Unitatea Bisericilor creștine nu mai este privită ca o chestiune pur teoretică, ci ca o sarcină concretă a tuturor celor ce au fost încorporați în Trupul lui Hristos prin credința și Botezul în numele Sfintei Treimi. Desigur, Mișcarea ecumenică a primit impuls și a fost influențată și de străduința pentru unitate și pace a omenirii contemporane.

Această nouă orientare în relațiile dintre creștini și dintre Biserici a determinat o schimbare și în activitatea lor pe plan pastoral și misionar. Pentru a intra în stare de dialog, Bisericile au trebuit să-și revizuiască acele principii și metode pastorale și misionare care au făcut imposibile contactul și colaborarea dintre ele în trecut. Progresul Mișcării ecumenice s-a datorat și renunțării la formele negative de pastorație și de misiune, care au înveninat raporturile dintre confesiunile sau grupurile de creștini.

Cu toate realizările și aspectele pozitive, Mișcarea ecumenică în general și dialogul interconfesional în special, întîmpină azi greutăți destul de serioase și grave.

În calea promovării unui ecumenism deschis și multilateral se ridică încă piedici care îngreunează apropierea Bisericilor și întrețin o atmosferă defavorabilă colaborării intercreștine. Se poate vorbi de obstacole în calea dezvoltării și consolidării noilor relații ecumenice, dintre care trebuie să fie menționate următoarele : *prozelitismul confesional, ecumenismul proconfesional, promovat de Biserica Romano-Catolică ; antiinstituționalismul și antisacramentalismul unor denominațiuni protestante ; sectarismul antiecumenic practicat de unele grupări religioase.*

Dintre acestea prozelitismul confesional se manifestă ca un pericol grav al raporturilor interbisericești de azi și de aceea fenomenul trebuie cunoscut și combătut ca atare. Ne vom referi în cele ce urmează la critica ce se face azi prozelitis-

mului în general, precum şi la unele forme cunoscute de prozelitism şi acţiuni prozelitiste. Întrucît Biserica Ortodoxă este prin însăşi fiinţa ei un organism unitar şi sobornicesc, ea adoptă o atitudine fermă împotriva oricărei acţiuni prozelitiste care primejduieşte unitatea Bisericii şi bunele raporturi dintre confesiunile creştine şi dintre credincioşii lor.

Originea şi semnificaţia termenului. — «Prozelitism» derivă de la cuvîntul προτήλυτος folosit de Septuaginta pentru a desemna pe «străinul», pe păgînul sau cel de alt neam şi de altă religie decît cea a poporului Israel, care, prin circumciziune şi observarea legii, este *atras* şi *devine adept* al religiei mozaice [1]. A converti pe «păgîni», pe neiudei, constituia unul din principalele comandamente religioase şi misionare ale poporului Israel, conştient că numai religia sa monoteistă este descoperită de singurul Dumnezeu cel adevărat. Prozelitismul apare deci ca o caracteristică a misionarismului iudaic, a cărei activitate de convertire printre păgîni s-a întins pînă spre sfîrşitul secolului al II-lea d. Hr., cînd legile romane au interzis iudeilor să mai facă prozelitism.

Prozelitismul iudaic a cunoscut o perioadă de intensă activitate mai ales în epoca elenistă, în timpul diasporei [2]. De altfel, *eleniştii*, adică iudeii dinafara Palestinei, au desfăşurat o intensă activitate prozelitistă, fiind din această cauză adversari ai misiunii creştine în epoca primară. Se ştie, de pildă, că iudeii elenişti din Ierusalim au fost implicaţi în plănuirea uciderii lui Saul (Fapte IX, 29) şi că între creştinii elenişti şi iudeo-creştini s-a ivit un conflict chiar în primele zile ale întemeierii celei dintîi comunităţi creştine (Fapte VI, 1). Mai tîrziu, Apostolul Pavel a interzis ca în cadrul Bisericii creştine să se facă vreo deosebire între creştinii proveniţi dintre iudei şi cei convertiţi dintre păgîni (Fapte X, 28—29; XI, 2—14).

Un rol deosebit de activ în prozelitismul iudaic l-au avut şi sectele iudaice.

Păgînii convertiţi la religia iudaică — printre care se numărau şi cetăţeni romani — trebuia să respecte prescripţiile Legii mozaice: circumciziunea, sabatul, observarea postului, restricţiile alimentare, jertfele şi actele ceremoniale, darurile la Templu. Pentru a atrage cît mai mulţi aderenţi dintre păgîni, evreii din diaspora au întreprins diverse acţiuni misionare, printre care cea mai importantă a fost traducerea Vechiului Testament în limba greacă (se crede că Aquila (Onkelos) — secolul al II-lea î.d.Hr., care a tradus Vechiul Testament în greceşte, era prozelit), la care s-au adăugat comentarii la cărţile biblice de aceeaşi provenienţă.

În momentul apariţiei creştinismului, spiritul prozelitist iudaic era destul de activ [3]. La Ierusalim, cu ocazia sărbătorilor de la templu, misiunea iudaică de a converti pe păgîni avea un caracter de propagandă (Fapte II, 9). De aceea Mîntuitorul a condamnat în termeni foarte aspri pe conducătorii fariseilor pentru prozelitismul lor abuziv: «Vai vouă cărturari şi farisei făţarnici, că cutreieraţi marea şi uscatul ca să faceţi un prozelit şi dacă îl dobîndiţi, îl faceţi fiu al gheenei» (Matei XXIII, 15).

În ziua Pogorîrii Duhului Sfînt erau adunaţi la Ierusalim, printre celelalte neamuri şi prozeliţi (προσήλυτοι) (Fapte II, 12), iar ultimul din cei şapte diaconi, Nicolae din Antiohia, era prozelit sau convertit la iudaism (Fapte VI, 6).

---

1. W. Cruickshanak, *Proselytism*, în «Encyclopedia of Religion and Ethics», ed. James Hastings, vol. X, 1918, p. 400—403.
2. W. D. Davies, *The Jewish State in the Hellenistic World*, în «Peak's Commentary on the Bible», General Editor M. Black, London, 1962, p. 691; André Zaoui, *Introductions aux Évangiles synoptiques*, în «La Bible, Première édition oecuménique», Paris, 1955, p. 27.
3. Idem, *Contemporary Jewish Religion*, în «Peak's Commentary...», p. 707.

Desigur, «prozeliții» nu trebuie să fie confundați cu păgînii care manifestau simpatie pentru religia iudaică și luau parte la cultul din sinagogă, dar nu acceptau circumciziunea și nu respectau în special ritualul prescris de Lege. Aceștia sînt numiți «cei ce se tem de Yahve» (Ps. XV, 4), sau temători de Dumnezeu (Fapte X, 2; XVII, 4; XIII, 17) sau cei care se închină lui Dumnezeu (Fapte XIII, 43). Cornelius, unul din centurionii cohortei romane staționată în Cezareea, este descris ca un om «cucernic și temător de Dumnezeu» (εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸν) (Fapte X, 2), iar Iustus din Corint e numit «închinător al lui Dumnezeu» (Fapte XVIII, 7). Evanghelistul Luca afirmă că Apostolul Pavel a avut discuții în sinagoga din Atena cu iudeii și cu cei devotați — adică grecii influențați de prozelitismul iudaic, iar în piață, cu grecii păgîni, care nu suferiseră această influență (Fapte XVII, 17). De asemenea, în Antiohia Pisidiei Apostolul Pavel predică celor două grupuri: iudei prin naștere și temători de Dumnezeu (οἱ φοβούμενοι τὸν Θεὸν) (Fapte XIII, 17).

Datorită caracterului său propagandistic și ostil, prozelitismul iudaic a fost interzis chiar de autoritățile romane. În fața judecătorilor romani din Filipi, Paul și Sila sînt acuzați de către stăpînii unei slujnice pentru vina de a face propagandă prozelitistă: «Acești oameni, care sînt iudei, provoacă tulburare în cetatea noastră. Ei susțin obiceiuri care, nouă ca romani, nu ne este îngăduit să le acceptăm. Aceasta înseamnă că deși practicarea religiei iudaice era permisă, prozelitismul iudaic între romani era interzis și socotit ilegal [4].

Pînă la distrugerea Templului (70 d. Hr.), convertirea păgînilor constituia o activitate principală a conducătorilor religiei iudaice. Misiunea de convertire dintre păgîni s-a stins treptat începînd cu secolul al II-lea, aceasta nu numai din cauza persecuției romanilor, ci și din cauza că unele obligații rituale, printre care în primul rînd circumciziunea, erau respinse de cei ce înclinau să adopte mozaismul. De altfel, Sinodul Apostolilor din Ierusalim (Fapte XV, 20) a respins pretenția creștinilor iudaizanți de a impune circumciziunea ca o condiție pentru intrarea păgînilor în Biserica creștină.

În ceea ce privește locul prozeliților în Biserica primară, este adevărat că printre creștinii din această perioadă au fost numeroși prozeliți. Dar, din această situație nu se poate trage concluzia că prozeliții au pregătit calea creștinismului, după cum nu se poate spune că ei au avut rolul de legătură între iudei și păgîni.

Prozelitismul în dezbaterea teologiei ecumenice de azi. — În atmosfera ecumenică din ultima vreme, problema prozelitismului a fost adusă în centrul studiilor teologice și întîlnirilor intercreștine pentru a fi examinată în raport direct cu misiunea și slujirea creștină actuală. Amintim că la Zagorsk între 29 septembrie și 3 octombrie 1969, a avut loc o consfătuire a Comisiei mixte a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Bisericii Romano-Catolice, care a adoptat un text comun despre *Mărturie comună* și *prozelitism*, text ce urmează a fi supus spre aprobare Grupului mixt de lucru dintre Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Biserica Romano-Catolică, cu ocazia viitoarei sale întîlniri [5]. În perioada de pregătire a acestui document s-au comparat pozițiile ce fuseseră adoptate anterior, în mod separat, de cele două părți, și anume, Bisericile membre ale Consiliului Ecumenic adoptaseră o declarație despre *Mărturie creștină, prozelitism* și *libertate religioasă* la New Delhi în 1961, iar al doilea Conciliu de la Vatican a publicat o declarație despre *Libertatea religioasă* în 1965 [6].

4. G. W. H. Lampe, *Acts*, în «Peak's Commentary...», p. 911.
5. «Ecumenical Press Service» din 16 oct. 1969, p. 5—6.
6. *Decree on the Church's Missionary Activity*, în «International Review of Missions», vol. LVI, iulie 1967, p. 267—280.

La Zagorsk s-a încercat adoptarea unui text comun, valid pentru ambele părţi.

Trebuie arătat că încă de la începuturile Mişcării ecumenice, Biserica Ortodoxă s-a pronunţat împotriva prozelitismului într-unul din cele mai valoroase documente din istoria ecumenismului ortodox, anume *Enciclica Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului* din anul 1920. Enciclica socoteşte că înlăturarea prozelitismului, a încercărilor de convertire şi ademenire a membrilor altor Biserici constituie o premisă absolut necesară şi indispensabilă apropierii dintre creştini : «Socotim că două sînt lucrurile care vor contribui foarte mult la reuşita unei apropieri atît de dorite şi de folositoare şi care pot duce la realizarea şi la manifestarea ei publică.

Mai întîi, considerăm necesară şi indispensabilă înlăturarea oricărei neîncrederi reciproce şi fricţiuni dintre diferitele Biserici, provocate de tendinţa observată la multe dintre ele de a ademeni şi a face prozeliţi printre membrii altor confesiuni. Nimeni nu ignoră ce se întîmplă şi azi, din nenorocire, pe alocurea, spre tulburarea păcii interne a Bisericilor, îndeosebi a celor din Răsărit, cărora li se aduc astfel noi întristări şi încercări de către chiar coreligionarii lor şi, în schimbul unui rezultat nul, cît de mare ură şi antagonism provoacă această tendinţă a unora de a converti şi a ademeni pe membrii celorlalte confesiuni creştine.

Astfel restabilite sinceritatea şi — înainte de orice — încrederea între Biserici, socotim că, în al doilea rînd, se impune să fie înviorată şi întărită, mai înainte de orice, dragostea între Biserici în aşa fel încît ele să nu se mai trateze ca străine şi duşmane, ci ca rude şi prietene în Hristos şi «împreună-moştenitoare şi mădulare ale aceluiaşi trup al făgăduinţii lui Dumnezeu în Hristos» (Efeseni III, 6). Diferitele Biserici însufleţite de dragoste şi dînd acestei dragoste întîietate în judecata pe care o fac asupra altor Biserici precum şi în raporturile dintre ele, vor fi în stare ca în loc să sporească şi să mărească disensiunea s-o scurteze şi s-o micşoreze, pe cît posibil. Prin promovarea unui interes permanent, referitor la starea, stabilitatea şi prosperitatea celorlalte Biserici, printr-o cunoaştere cît mai exactă a lor şi prin rîvna de a întinde, ori de cîte ori e nevoie, o mînă de ajutor şi de asistenţă reciprocă, ele vor săvîrşi şi vor realiza multe lucruri bune spre slava şi folosul lor şi al organismului creştin» [7].

Enciclica Patriarhiei Ecumenice enumeră apoi o serie de mijloace şi posibilităţi menite să favorizeze o schimbare în relaţiile interconfesionale, printre care «Raporturi mai prieteneşti între reprezentanţii aflători în aceeaşi localitate al diferitelor Biserici» şi mai ales «Respectul reciproc al obiceiurilor şi tradiţiilor în vigoare în diferite Biserici».

Declaraţia Comisiei privind mărturia creştină, prozelitismul şi libertatea religioasă, adoptată de Comitetul Central al Consiliului Ecumenic în 1961 [8], se ocupă mai întîi de sensul pe care îl au azi noţiunile respective. Termenul «prozelitism» are în prezent un sens denaturat, de aceea «probabil că nici o Biserică sau societate misionară care face parte din Mişcarea ecumenică nu ar dori să se numească o mişcare de prozelitism. Nu se poate concepe în practică posibilitatea de a se restaura sensul bun pe care-l avea odinioară cuvîntul «prozelit». Astfel, «a face prozeliţi», aşa cum se înţelege astăzi, stă în contrazicere cu împlinirea reală a marelui comandament

7. Text revizuit după traducerea publicată în «Biserica Ortodoxă Română», XLI (1923), iulie, p. 712.

8. *Nouvelle — Delhi 1961. Concile Oecuménique des Églises.* Éditions Delachaux et Niestlé. Neuchâtel, 1962, p. 146.

misionar din Evanghelia după Matei: «Mergeţi şi învăţaţi toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh. Şi învăţaţi-le să păzească tot ceea ce v-am poruncit vouă. Şi iată că Eu sînt cu voi în toate zilele, pînă la sfîrşitul veacului» (XXVIII, 19—20).

Referitor la definiţia prozelitismului, declaraţia continuă: «Prozelitismul nu este ceva absolut străin de mărturie, ci el este falsificarea mărturiei. Mărturia creştină este falsificată atunci cînd intervin linguşirea, corupţia, presiunea asupra cuiva, sau intimidarea — pe cale ascunsă sau deschisă — pentru a înfăptui o aşa-zisă convertire; cînd ridi^căm succesele Bisericii noastre mai presus de slava lui Hristos; cînd săvîrşim incorectitudinea de a compara ca ideală Biserica noastră faţă de realizările actuale ale altor Biserici; cînd căutăm să cîştigăm teren pentru cauza noastră aducînd mărturii mincinoase împotriva altei Biserici; cînd ne ocupăm de propria persoană, individual sau ca grupare religioasă, înlocuind astfel dragostea de aproapele pentru fiecare suflet cu care venim în contact. O astfel de deformare a mărturiei creştine indică lipsă de încredere în puterea Duhului Sfînt, lipsă de respect faţă de fiinţa umană şi nerecunoaşterea caracterului autentic al Evangheliei. Este foarte uşor să recunoşti aceste greşeli la alţii, dar pe de altă parte este necesar să admitem că noi trăim cu toţii ameninţaţi de ispita să cădem noi înşine într-una sau alta din ele».

Una din cauzele istorice care au dus la denaturarea relaţiilor dintre Biserică prin prozelitism a fost aceea că «În cursul secolului al XIX-lea s-au ivit relaţii încordate prin noile contacte între creştinii din diferite Biserici, în regiuni unde au venit misiuni străine. În unele cazuri, misiunile dirijate spre lumea necreştină s-au trezit activînd şi atrăgînd de partea lor pe membrii altor Biserici creştine, deja stabilite cu mult înainte în aceste ţări. În alte cazuri, activitatea misionară s-a îndreptat către acei care păreau a fi decăzuţi, sau insuficient evanghelizaţi, dar membri ai altor Biserici. În diverse perioade au apărut «Bisericile libere», — care au fost întemeiate în regiuni care anterior erau socotite teritorii exclusive ale «Bisericii naţionale» sau «Biserici de stat». În anii mai recenţi s-au dezvoltat numeric şi ca activitate, diferite grupări religioase chemînd la pocăinţă individuală, acestea arătînd însă uneori o insuficientă conştiinţă bisericească şi un prea puţin sau total absent interes pentru cooperare cu alţi credincioşi.

Declaraţia recomandă anumite principii de ordin practic ce trebuie avute în vedere în relaţiile dintre Biserici de diferite structuri confesionale. Astfel, «Noi respectăm în Bisericile noastre convingerile altor Biserici, a căror concepţie şi practică — pentru primirea cuiva în Biserică — diferă de ale noastre şi considerăm ca datoria noastră creştină să ne rugăm unii pentru alţii, ajutîndu-ne reciproc să biruim slăbiciunile noastre prin schimburi de păreri teologice sincere, prin serviciu divin comun, prin acte concrete de asistenţă şi într-ajutorare; recunoaştem ca o datorie pentru noi — atunci cînd în cazuri excepţionale ni se pare necesară critica unei alte Biserici în mod particular sau public — să ne facem mai întîi o autoexaminare a propriei noastre situaţii şi să spunem totdeauna adevărul în dragoste creştină şi spre întărirea Bisericilor». De asemenea, «Dezaprobăm orice acţiune bisericească ce oferă avantaje materiale sau sociale pentru a influenţa apartenenţa cuiva la o Biserică, sau de a se exercita o presiune necuviincioasă asupra oamenilor în vremuri de slăbiciuni şi nevoi».

Problema prozelitismului este relevată, în spiritul Declaraţiei amintită din 1961, într-un document de lucru elaborat recent de Comisia Credinţă şi Constituţie sub titlul *Consideraţii cu privire la prozelitism în materie de ecumenism*, care aduce precizări referitoare la prozelitismul din perioada actuală.

În legătură cu definiția prozelitismului, se afirmă că el este «pervertirea mărturiei» creștine, prin *mărturie* înțelegîndu-se proclamarea credinței creștine față de membrii aceleeași Biserici, față de membrii altei Biserici sau față de necreștini. Dreptul și datoria de a mărturisi credința altora, exclud însă «pervertirea mărturiei», adică prozelitismul. Chiar în Noul Testament sînt revelate spiritul și modul prin care Biserica trebuie să cîștige noi adepți. Sensul cuvintelor adresate de Mîntuitorul cărturarilor și fariseilor (Matei XXIII, 15) ar fi acela de condamnare a propagandei unei religii creștine care ar face din convertiți fii ai iadului, nu fii ai lui Dumnezeu. Prozelitismul este respins anume pentru conținutul lui negativ, nu numai pentru că folosește mijloace rele. Se condamnă aici propaganda de a face aderenți externi, adică după asemănarea fariseilor fățarnici, fără o convingere religioasă reală. Iisus Hristos cheamă pe oameni să creadă în Evanghelia Sa, iar în această chemare El respectă libertatea credincioșilor. Credința presupune deci o decizie liberă, o convingere personală.

Astfel, prozelitismul este considerat o *deformare a mărturiei* autentice, fiind în dezacord cu propovăduirea legitimă a Evangheliei creștine. Desigur, noțiunea de «mărturie autentică» trebuie înțeleasă în spiritul Evangheliei, pentru că dacă, de pildă, Biserica Romano-Catolică n-ar putea accepta ca autentică decît propria sa misiune, atunci toate celelalte misiuni creștine ar fi considerate, din punctul ei de vedere, ca fiind infectate de prozelitism. În acest caz, dialogul dintre Biserica Romano-Catolică și celelalte Biserici creștine ar fi inutil și zadarnic.

În capitolul *Principiile creștine privitoare la prozelitism*, s-au examinat criteriile teologice și creștine care permit o distincție corectă între mărturia autentică și cea falsă. Toate Bisericile creștine recunosc astăzi dreptul și datoria pe care le are orice creștin de a mărturisi propria sa credință. Cu toate acestea, exercitarea acestui drept trebuie să fie limitată și orientată după anumite principii sau criterii directoare care să fie în acord cu Evanghelia și morala creștină.

În raporturile dintre Biserici trebuie să fie eliminate următoarele practici :

a) Orice mărturie care implică acuzații false sau critici neîndreptățite total ;

b) Orice mărturie care implică un atac brutal lipsit de spirit creștin a altor convingeri, în locul unei expuneri pozitive și obiective a propriilor convingeri (de pildă, opiniile unor protestanți despre Fecioara Maria, care rănesc sentimentele romano-catolicilor, atacurile contra Bisericilor Protestante pentru pretinsa lor «lipsă de sacramente», acuzația de «scleroză» adusă Bisericilor Ortodoxe, etc.).

Una din atitudinile care generează prozelitismul pe plan misionar este aceea de a refuza într-un mod radical unei alte Biserici creștine statutul de Biserică, sau a o privi exclusiv ca o comunitate eretică sau nebisericească, în care membrii ei nu se pot mîntui cîtă vreme rămîn în cadrul ei. Dimpotrivă, pe temeiul mărturisirii comune a lui Iisus Hristos ca Dumnezeu și Mîntuitor, Bisericile trebuie să recunoască unele altora starea lor de «Biserici», plecînd și de la considerentul că, din punct de vedere misionar, faptul de a fi membru al unei alte Biserici este preferabil faptului de a nu fi creștin.

Pentru a evita prozelitismul și a crea un spirit adevărat de fraternitate ecumenică se recomandă anumite reguli de conduită concretă :

a) Orice Biserică creștină trebuie să-și exprime în mod liber și deschis propria sa credință ;

b) Orice Biserică are dreptul și datoria de a mărturisi în mod pozitiv tot adevărul creștin care poate a fost pierdut din vedere de alte Biserici ;

c) Nici o Biserică nu trebuie să folosească puterea de stat sau a altor organizații pentru a reprima sau a crea piedici Bisericilor care au o credință diferită;

d) Acolo unde unele Biserici activează pe plan misionar, celelalte Biserici sau organisme creștine trebuie să se abțină de a înființa misiuni concurente, sau cel mult ar putea colabora cu ele, evitîndu-se însă păcatul autosuficienței și al condamnării acelor Biserici;

e) Bisericile creștine trebuie să respecte convingerile celorlalte Biserici, să se ajute în mod reciproc, să întreprindă acte comune de rugăciune și discuții teologice frățești;

f) Orice creștin are dreptul să-și schimbe apartenența sa bisericească potrivit conștiinței sale. Dar nici o Biserică nu trebuie să ofere avantaj material sau social nici să facă presiuni de vreun fel pentru a influența convertirea sau afilierea credincioșilor altei Biserici;

g) În ce privește problema care se pune cînd un membru al unei Biserici cere să fie primit ca membru al altei Biserici, Consiliul Ecumenic al Bisericilor a sugerat o consultare directă între aceste Biserici.

În ce privește Bisericile greco-orientale, care păstrează riturile lor proprii dar acceptă primatul de jurisdicție al episcopului Romei, se pune o problemă specială: «Biserica Romano-Catolică consideră că aceste Biserici uniate sînt o mărturie legitimă a posibilității de a combina caracterul Bisericii Răsăritene și comuniunea cu Scaunul apostolic al Romei. Astfel, ea le consideră ca făcînd parte dintr-un pluralism de dorit în interiorul unității Bisericii Catolice. Totuși, Bisericile Ortodoxe socotesc că pentru Bisericile uniate, faptul de a păstra caracterul oriental este o metodă de prozelitism».

În legătură cu situația cu totul particulară a «sectelor», documentul notează că însăși denumirea de «sectă» este relativă, deoarece nu există nici un criteriu care să fie acceptat de toți pentru a determina dacă un grup religios este o Biserică sau o sectă. Unii numesc «secte» grupările religioase care resping mesajul biblic central și esențial acceptat în mod unanim de Bisericile creștine, sau în care un mesaj necreștin este adăugat ca esențial. În definiția unei secte s-ar putea reține: *combinarea* unei erori esențiale și atitudine total exclusivistă.

Deși sînt foarte îndepărtate de credința creștină acceptată în comun pe bază biblică, sectele practică cel mai agresiv prozelitism, și aceasta din cauza situației lor ca minoritate infimă în mijlocul unei majorități; din cauza faptului că mulți dintre membrii lor sînt convertiți de curînd și din cauza propriei lor doctrine «radicale» și eterodoxe.

În general, sectele nu colaborează cu Mișcarea ecumenică, totuși ele prezintă un interes ecumenic sub mai multe aspecte: a) pretinzînd că sînt în Hristos, ele reprezintă o problemă pentru Biserică. Apoi, ele dau în vileag o slăbiciune a Bisericii sau insistă asupra unei învățături din Revelația creștină care n-a fost suficient subliniată de Biserici; b) unele secte își pierd treptat caracterul de sectă și încep să colaboreze; c) pentru că în mod indirect, ele îngreunează cel mai mult relațiile dintre Bisericile creștine; d) prozelitismul sectelor pune în pericol recunoașterea mesajului creștin propovăduit de Biserici.

Forme și metode de prozelitism care se mai întîlnesc în unele Biserici sînt și *uniatismul* practicat de Biserica Romano-Catolică și *sectarismul* unor grupări religioase.

Din punct de vedere teologic, *uniatismul* are în spatele său o doctrină specific romano-catolică, anume ecumenismul centrat o structură confesională și organiza-

torică exclusivistă. Este adevărat că evenimentele bisericeşti din ultima vreme au determinat Biserica Romano-Catolică nu numai să reformuleze unele principii ale ecumenismului său, ci şi să intre în contact cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor. În cursul discuţiilor dintre reprezentanţii Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi ai Bisericii Romano-Catolice, în legătură cu natura Mişcării ecumenice, s-a observat că una din concepţiile acceptate în comun a fost aceea despre existenţa unei singure Mişcări ecumenice. Această atitudine constituie un teren propice continuării contactelor, dar ea nu schimbă cu nimic bazele ecumenismului romano-catolic care se centrează pe o structură confesională şi jurisdicţională exclusivistă.

Pe temeiul principiilor sale ecleziologice, catolicismul şi-a construit întreaga sa teorie şi practică ecumenică. În consecinţă, unirea Bisericilor este concepută ca o întoarcere a Bisericilor necatolice, care sînt socotite pe poziţie schismatică faţă de Roma, în cadrul catolicismului roman. Unirea presupune, din punctul de vedere romano-catolic, acceptarea învăţăturilor de bază ale catolicismului şi în primul rînd doctrina despre aşa-zisul primat de jurisdicţie universală al episcopului Romei.

Astfel, pe de o parte, se fixează o bază confesională inacceptabilă, deoarece doctrinele romano-catolice amintite nu îşi găsesc argument în Revelaţia Bisericii Apostolice, iar pe de altă parte, se fixează un centru geografic universal, ceea ce nu corespunde nici adevărului istoric şi nici sistemului de organizare bisericească adoptat de Biserica Veche. Este un adevăr istoric că încă de la început, Biserica creştină s-a organizat sub formă de comunităţi locale, independente din punct de vedere organizatoric şi jurisdicţional, fără să recunoască vreodată un centru bisericesc mondial.

Ecumenismul strict confesional promovat de catolicism a fost pus în practică în trecut şi prin diferite metode de prozelitism, dintre care cea mai importantă este *uniatismul*.

În ultima vreme, datorită şi faptului că unele foruri ale Bisericii Romano-Catolice au pus în circulaţie ideea că uniatismul ar trebui considerat ca o punte de legătură şi de trecere între Orientul şi Occidentul creştin [9], problema uniatismului — sub aspect teologic şi practic — a fost reluată şi în discuţiile interconfesionale. Cu această ocazie uniatismul a fost demascat nu numai ca o formă de prozelitism abuziv, ci şi ca un nonsens din punct de vedere confesional [10]. Căci convertirea ortodocşilor la catolicism ar presupune o lipsă de raţiune istorică şi dogmatică; de aceea uniatismul constituie un factor care, lovind în însăşi natura de Biserică a Ortodoxiei, face imposibil dialogul dintre cele două părţi.

Uniatismul a fost rezultatul unui abuz istoric şi misionar pe care catolicismul l-a practicat în rîndul Bisericilor Răsăritene. El a fost o formă hibridă de romano-catolicism, folosită ca instrument de propagandă şi prozelitism în rîndul ortodocşilor. Camuflată sub promisiunea că credinţa ortodoxă nu va suferi nici o modificare, în schimbul acceptării jurisdicţiei papale, propaganda catolică a întreprins acţiuni de rupere a unor grupuri de credincioşi ortodocşi de la Biserica mamă, urmărind însăşi suprimarea Bisericii Ortodoxe ca atare [11]. Iar datorită faptului că Bisericile Ortodoxe

9. S. J. Meijer, *The Uniates un Obstacle to Church Unity?* în «Sobornost», nr. 6, 1968, p. 422—429.

10. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Uniatismul din Transilvania — opera unei întreite silnicii*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 3—4, p. 355—390.

11. Asist. Diac. Al. I. Ciurea, *Rezistenţa Bisericii Româneşti faţă de prozelitismul catolic*, în «Studii Teologice», I (1949), nr. 3—4, p. 206—207.

erau organizate pe principiul național, uniatismul a urmărit și desnaționalizarea credincioșilor ortodocși. De aceea, revenirea uniților din Ardeal la Biserica Ortodoxă în 1948 trebuie privită ca avînd nu numai o importanță *bisericească locală*, ci și una *națională*, precum și o importanță *ecumenică*. Căci reintegrarea uniților în Biserica Ortodoxă din care au ieșit este un act hotărîtor în vederea pregătirii dialogului și apropierii dintre Ortodoxie și Catolicism [12].

De aceea între condițiile și stările premergătoare inițierii unui dialog teologic între Ortodoxie și Biserica Romano-Catolică este și aceea a anulării prozelitismului catolic practicat în trecut sub forma uniatismului, care, în ultima vreme, a fost dezaprobat ca un «act antiecumenic» chiar de către reprezentanții unor Biserici uniate orientale, siriene și egiptene [13], iar astăzi este dezavuat și de unii reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice și de organizații creștine internaționale. Pentru că uniatismul ca formă de prozelitism catolic constituie nu numai un obstacol în calea apropierii Ortodoxiei și Catolicismului, dar și o metodă de prozelitism contrară spiritului ecumenic ce s-a impus în Mișcarea ecumenică din zilele noastre.

O altă formă de prozelitism cu un caracter intransigent este *sectarismul* unor grupări religioase care se declară în mod fățiș împotriva încercărilor de apropiere dintre creștini, afirmînd că ecumenismul este mai degrabă un semn de decadență a relațiilor intercreștine.

Separate din trupul marilor denominațiuni protestante care s-au format ca rezultat al Reformei din secolul al XVI-lea aceste grupări sectare au adoptat o atitudine neconformistă față de doctrina nu numai a Bisericii tradiționale, ci și a confesiunilor din care proveneau. În schimb, au adoptat învățături și practici necunoscute în doctrina și practica creștină, pretinse a fi primite prin revelații ascunse făcute «unor profeți» noi, deveniți întemeietori de secte. De altfel, în această privință ele au adoptat o poziție antiinstituționalistă și antisacramentală preconizată chiar de unele denominațiuni protestante în privința structurilor viitoarei uniri intercreștine. Pentru aceste grupări deci Biserica este privită mai ales ca un organism spiritual, ca o adunare harismatică, a cărei orientare eshatologică face inutilă orice structură instituțională, instituții sacramentale și organizare canonică. În acest fel refacerea unității Bisericii se reduce doar la o regăsire a comuniunii spirituale între toți creștinii. Cele mai multe grupări sectare au o atitudine antibisericească și antiinstituțională, afirmînd că Biserica este o comunitate de sfinți a căror viață constă în manifestarea spontană a entuziasmului harismatic, în special a profetismului prin iluminarea Sfîntului Duh. Ele adoptă de preferință separatismul confesional și anticonfesional. Întrucît potrivit învățăturii lor toate Bisericile istorice, tradiționale, sînt corupte, impure, apostaziate, ele refuză să intre în dialog cu acestea. Considerîndu-se ca *mișcări*

12. Redacția, *Mărturisiri de interes creștin general din partea Bisericilor Unite*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXI, (1963), p. 9—10, p. 844.

13. Vezi lucrările *Glasul Bisericii de Răsărit*, *Glasul Bisericii Melchite* (vol. colectiv) și *Uniatism și ecumenism* de Arhiep. Elias Zoghoy, prezentate pe larg în art. *Mărturisiri de interes creștin...*, în rev. cit., p. 828—855. In legătură cu noul mod de a privi și trata uniatismul, vezi: D.S. *Concepția Bisericii Romano-Catolice despre celelalte Biserici și atitudinea ei față de ele, în condițiile ecumenismului actual*, în «Ortodoxia», XVII (1965) nr. 2, p. 267—282; Pr. Prof. D. Stăniloae, *Inceput de revizuire și de luptă deschisă în Biserica Romano-Catolică*, în «Ortodoxia», XX (1968), nr. 4, p. 619—627. G. Meijer, *The Uniates, an Obstacle to Church unity?* în «Sobornost», nr. 8, 1968, p. 422—429.

misionare, nu ca instituţii bisericeşti sectele practică prozelitismul sub o formă fanatică şi chiar violentă.

Desigur că, din punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe, ecumenismul îşi are rostul numai dacă se constituie ca o mişcare ca atare. Unitatea nu poate fi păstrată fără recuperarea acelor structuri şi funcţii bisericeşti prin care se transmit învăţătura şi harul divin ca de pildă : preoţia cu cele trei trepte ierarhice, jertfa euharistică, Botezul şi celelalte Taine, predicarea cuvîntului, disciplina, cultul, organizarea bisericească, slujirile, harismele. Toate acestea au reprezentat de la început elemente esenţiale şi indispensabile fiinţei şi unităţii Bisericii.

Unul dintre obstacolele cele mai periculoase în calea ecumenismului este, aşadar, prozelitismul ca acţiune misionară negativă de smulgere cu silnicia a credincioşilor unei Biserici, spre a-i afilia altei Biserici şi de a suprima acea Biserică. De aceea, în contextul ecumenic de azi, prozelitismul — fie ca acţiune a unei Biserici de a atrage la sine membrii altei Biserici, fie ca întrecere între diferite Biserici de a cîştiga noi membri — trebuie nu numai evitat, ci şi reprobat ca o acţiune misionară negativă şi abuzivă, incompatibilă cu spiritul ecumenic.

În primul rînd prin prozelitism o comunitate subminează şi neagă caracterul de «Biserică» altei comunităţi creştine considerîndu-o într-o stare de inferioritate sau ca o fracţiune sectară. Biserica care practică prozelitismul socoteşte celelalte Biserici drept «teren de misiune», urmărind să le dezmembreze şi să le absoarbă în organizaţia sa.

În al doilea rînd, prozelitismul este un pericol pentru ecumenism pentru că transformă misiunea creştină într-o luptă pentru concurenţă confesională. El este nu numai o lipsă de respect şi de iubire creştină, ci şi un fals misionarism, întrucît tinde să divizeze pe creştini, spre paguba unităţii creştine generale.

Prozelitismul se acomodează cu concepţia expansionistă despre misiune, după care, în numele universalităţii Bisericii, se urmăreşte creşterea continuă a numărului creştinilor unei Biserici în dauna alteia [14]. În acest sens prozelitismul a fost înţeles în trecut mai ales de către Biserica Romano-Catolică, care a pus în slujba uniatismului o întreagă propagandă misionară, presiuni politice, economice şi sociale. În consecinţă, menţinerea uniaţiei este un act de ostilitate faţă de Ortodoxie şi faţă de Mişcarea ecumenică şi de aceea Biserica Romano-Catolică trebuie să renunţe la uniaţie ca formulă a refacerii unităţii între cele două Biserici, cum şi la intenţia de a reface uniaţia acolo unde aceasta s-a destrămat. De asemenea, dialogul nu trebuie folosit de către Biserica Romano-Catolică drept o nouă formă de prozelitism catolic, ca o momeală întinsă Bisericilor necatolice. Dialogul ecumenic este incompatibil atît cu prozelitismul confesional cît şi cu tendinţele de supremaţie ale unor Biserici.

Ortodoxia, deşi susţine că ea este Biserica cea una, sfîntă, sobornicească şi apostolească, continuatoarea Bisericii neîmpărţite a veacurilor apostolice şi patristice, n-a practicat prozelitismul confesional sau intoleranţa religioasă. Iar Biserica Ortodoxă Română n-a tolerat şi nu va tolera prozelitismul în rîndul membrilor ei. Pe plan local, ea s-a pronunţat pentru un ecumenism practic între toate cultele religioase, ca o expresie a apostolatului său social, iar pe plan ecumenic consideră posibil un dialog în vederea colaborării pe terenul creştinismului practic, un «dialog al slujirii», un dialog de extensiune ecumenică, avînd ca scop principal slujirea marilor idealuri creştine şi aspiraţiilor omenirii contemporane [15].

14. Vezi articolele privitoare la concepţia misionară despre «creşterea Bisericii», în «International Review of Missions», vol. LVII, nr. 227, iulie 1968.

Desigur, acest climat ecumenic a fost favorizat și de condițiile sociale din țara noastră în care nu există bariere între culte, și care au făcut posibile nu numai evitarea prozelitismului și certurilor confesionale, ci și crearea unor noi forme de relații între cultele religioase din țară. «În condițiile de deplină libertate de conștiință, Bisericile și cultele din România au putut înlătura din relațiile lor ura și lupta confesională, statornicind între ele raporturi de respect reciproc, de prietenie și de colaborare, în probleme de interes comun. Conducătorii Cultelor din țara noastră... creștine (ortodox, romano-catolic, evanghelic-luteran, protestant-reformat, unitarism, neoprotestant), precum și necreștine (mozaic și mahomedan) se întrunesc din proprie inițiativă, în spirit ecumenic, ori de cîte ori se ivesc probleme care solicită o dezbatere și o soluționare unitară spre binele tuturor cultelor și al fiecăruia în parte» [16].

Am remarcat aceste aspecte ale prozelitismului confesional deoarece ele pun în primejdie și tulbură realizările, preocupările și perspectivele ecumenismului actual.

Cea de a IV-a adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Upsala (1968), abordînd problema naturii și funcției Conciliului, a subliniat anumite direcții și perspective noi care se deschid azi ecumenismului și care nu se pot realiza decît într-un climat de înțelegere și colaborare pancreștină.

În primul rînd s-a recunoscut că trebuie făcute toate eforturile pentru un progres în unitate fundamentală cu recunoașterea unei diversități locale legitime. Pe de o parte, întrucît Consiliul nu este o organizație statică, ci o mișcare într-un proces de integrare continuă, el urmează să-și extindă relațiile și la celelalte Biserici creștine care nu sînt încă membre. Pe de altă parte, s-a arătat că întărirea unității în diversitate este posibilă numai dacă se realizează un progres în unitatea de credință comună și dacă diversitatea este o manifestare autentică a unității.

În al doilea rînd s-a recunoscut că ecumenismul actual este preocupat atît de refacerea unității de credință a Bisericilor cît și de colaborarea tot mai strînsă a Bisericilor în slujirea omenirii. Consiliul Ecumenic s-a pronunțat pentru înnoirea socială a lumii, prin schimbarea structurilor nejuste, în scopul de a promova progresul material al tuturor oamenilor. Bisericile membre arată azi un interes crescînd pentru umanizarea societății, subliniind rolul cooperării între Biserici în lupta pentru înfăptuirea dezvoltării, securității și păcii în lume.

Or, toate aceste sarcini și perspective se pot înfăptui numai dacă în relațiile bisericești se statornicesc încrederea, respectul reciproc și colaborarea activă.

A confunda evanghelizarea cu prozelitismul, convertirea sinceră personală cu ademenirea silită constituie atît o încălcare a principiilor misionare practicate de Biserica de totdeauna [17], cît și o diminuare a spiritului ecumenic care animă eforturile actuale spre apropiere între creștini și între Biserici.

Diac. Asist. ION BRIA

15. P. F. Patriarh Justinian, *Apostolat social*, vol. IX, p. 300.

16. P. F. Patriarh Justinian, *Apostolat social*, vol. VIII, p. 185—186.

17. Referitor la concepția ortodoxă despre misiune, vezi: Arhim. Anastasios Yannoulatos, *The Purpose and Motive of Mission*, în «Poreithendes», vol. IX, (1967), nr. 33—34, p. 2—10 și nr. 35—36, p. 34—36.

DIN · TRECUTUL · BISERICII · NOASTRE

ALEXANDRU ŞTEFULESCU ŞI CONTRIBUŢIA SA LA STUDIUL ISTORIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE *

Alexandru Ştefulescu s-a născut în anul 1854 în oraşul Tîrgu-Jiu, ca fiu al preotului profesor Petrache Ştefulescu. După şcoala normală, urmată în oraşul natal, s-a înscris la seminarul din Rîmnicu Vîlcea absolvind 4 clase de seminar. A trecut, apoi, la Seminarul Central din Bucureşti unde şi-a continuat studiile teologice, în cele trei clase superioare ale acestui seminar [1]. După terminarea acestor studii a funcţionat ca institutor şi director la şcoala primară de băieţi din Tîrgu-Jiu, iar mai tîrziu ca revizor şcolar al judeţului Gorj, remarcîndu-se prin deosebite calităţi pedagogice. Bogăţia cunoştinţelor, hărnicia şi lupta sa continuă pentru progresul cultural, pentru «o reformă radicală a întregului învăţămînt public din ţară», [2] toate acestea impuneau respect şi o deosebită consideraţie.

La intervenţia lui Alexandru Ştefulescu s-au construit 37 localuri noi de şcoală din bugetul judeţului Gorj. Dorinţa sa nestăvilită de cunoaştere, de îmbogăţire intelectuală şi spirituală, patriotismul său sincer, constituie mobilele care l-au făcut să-şi însuşească limbile slavonă şi sanscrită, să-şi desăvîrşească cunoaşterea limbilor clasice, a ebraicei şi a cîtorva limbi moderne. Pentru adîncirea cunoştinţelor de slavă veche, el a mers la Viena la marele slavist Jireček [3]. Înarmat cu aceste cunoştinţe, Alexandru Ştefulescu începe o încordată muncă de cercetare istorică, care nu se va sfîrşi decît o dată cu viaţa sa. A lucrat «cu o exemplară stăruinţă şi lăudabilă rîvnă mai bine de un deceniu şi jumătate» [4], ocupîndu-se aproape exclusiv cu cercetarea istorică ce privea trecutul ţinutului său de naştere.

Activitatea de muzeograf şi colaborator la reviste

Numele lui Alexandru Ştefulescu se leagă mai întîi de înfiinţarea primului muzeu regional din ţară. Împreună cu un grup de prieteni, între care profesorul Iuliu

---

* Această lucrare, susţinută în cadrul seminarilor de doctorat în teologie, a fost întocmită sub îndrumarea P. C. Prof. Dr. Al. I. Ciurea, care a şi dat avizul spre a fi publicată.

1. Victoria Popovici, *Alexandru Ştefulescu*, în «Revista Muzeelor», 2 (1969), p. 127—128; *Alexandru Ştefulescu şi lucrările lui istorico-bisericeşti*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXXIV (1910) nr. 1 p. 911. 2. «Gorjiul» (săptămînal local din Tg. Jiu), an II, nr. 9, 1 iulie 1893.

3. N. Iorga, *Al. Ştefulescu*, în *Oameni care au fost*, vol. I, Ed. pt. lit., Bucureşti 1967, p. 285; şi în «Neamul românesc literar», II (1910), nr. 47, p. 737—739 sub titlul: «Un om cum ne-ar trebui mulţi: Al. Ştefulescu»; Ioan Bogdan, *Insemnătatea studiilor slave pentru români*, Bucureşti 1894, p. 13; «Noua Revistă Română», IX (1910), nr. 1, p. 18. 4. «Noua Revistă Română», *ibidem*.

Moisil, V. Rola Piekarski și inginerul Aurel Diaconovici — toți oameni de cultură și animați de idei înnoitoare, a pus bazele muzeului din Tîrgu-Jiu în toamna anului 1894 [5]. Direcția muzeului este încredințată lui Alexandru Ștefulescu, care printr-o muncă neobosită și sprijinit de colaboratorii săi a reușit să facă din acest muzeu un veritabil locaș de cultură patriotică, îmbogățindu-l necontenit cu obiecte de mare valoare istorică și muzeistică. Această realizare a fost mult apreciată de personalități din țară și din străinătate [6].

Dîndu-și seama de valoarea uricelor ce se aflau la moșnenii gorjeni, Alexandru Ștefulescu convinge pe aceștia să predea muzeului [7] aceste urice care aveau să constituie adevărate izvoare de informare pentru lucrările de istorie întocmite de el.

Muzeul a avut însă o soartă tristă: în 1906 a fost «zăvorit cu lacăte grele de oameni lipsiți de patriotism» iar fondatorii săi «izgoniți ca pe răufăcători» [8]. Abia peste 20 de ani, la 1926, muzeul se reinaugurează sub numele de «Muzeul Alexandru Ștefulescu» [9], în semn de omagiu postum dar binemeritat.

În mișcarea culturală și artistică a Gorjului de la sfîrșitul veacului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea, Alexandru Ștefulescu ocupă un loc central. În 1894 face parte din intelectualii care hotărăsc și înfăptuiesc scoaterea unei reviste regionale «Jiul» [10]. Cam din acest timp se formează în orășelul pitoresc Tîrgu-Jiu «un cerc de intelectuali plini de înalte idealuri, iubitori de știință și de artă... cerc compus în primul rînd din V. Rola Piekarski, Alexandru Ștefulescu, Iuliu Moisil, Aurel Diaconovici, Emanuel Părăianu ș.a.» [11]. Acești inimoși cărturari organizau în Tîrgu-Jiu și în localitățile din jur serbări, în cadrul cărora se țineau interesante conferințe pe teme istorice, culturale și artistice. La conferința ținută la 19 mai 1896, la Bumbești, Alexandru Ștefulescu a vorbit despre «Castrul roman» de lîngă Bumbești, vechi de 19 veacuri [12]. Aceste serbări culturale aveau menirea să trezească, în sufletele sătenilor tineri și vîrstnici, sentimente de patriotism și dragoste pentru trecutul țării precum și dorința de progres, de emancipare culturală și economică.

Alexandru Ștefulescu colaborează activ, pe lîngă «Jiul», și la alte reviste locale, ca: «Amicul poporului» [13], «Amicul tinerimei» [14] ș.a., cu substanțiale și interesante studii istorice — cele mai multe privind istoria Bisericii strămoșești.

Astfel, în revista «Jiul» a publicat: — *Castrul și drumul roman din Gorjiu* [15]; *Clopotul lui Matei Basarab din Mînăstirea Tismana* [16]; *Un document slavic inedit privitor la istoria județului Gorj* [17]; *Tîrgu Jiu* [18]; *Monastirea Polovragi* [19]; *Ușa prin-*

5. Iuliu Moisil, *Muzeul Gorjului. Note și amintiri*, în «Arhivele Olteniei», V (1926), p. 9—19;
6. Iuliu Moisil, *op cit*; Victoria Popovici, *op. cit.*
7. Victoria Popovici, *op. cit.*, p. 127—128.
8. Iuliu Moisil, *Mișcarea culturală, artistică și economică de odinioară din Gorj*. Extras din «Arhivele Olteniei», nr. 32—33, 1927, p. 3.
9. Teodor Onișor, *Un muzeograf pasional — profesorul Iuliu Moisil (1859—1947)*, în «Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei» pe anii 1959—1961.
10. Titlul ei întreg: «Jiul, revistă pentru literatură și știință».
11. Iuliu Moisil, *V. Rola Piekarski ca întemeietor al litografiei artistice în România*, Craiova, 1926, p. 7.
12. Iuliu Moisil, *Amintiri și date din trecutul Gimnaziului-liceu «Tudor Vladimirescu» din Târgu Jiului*, Tg. Jiu, 1935, p. 14.
13. Revistă lunară, apare pentru prima dată în anul 1898 la 10 mai. Multă vreme a avut ca redactor pe L. Arjoceanu, iar între colaboratori se numărau și mulți preoți.
14. Revistă «de cunoștințe folositoare pentru nobilitatea tinerimei române», al cărei redactor era Iuliu Moisil. Apare la Tg. Jiu în 1895.
15. «Jiul», an I (1894), nr. 1, p. 8—11.
16. «Jiul», an. I (1894), nr. 2, p. 14—16.
17. «Jiul», I (1894), nr. 3, p. 8—12.
18. «Jiul», I (1894), nr. 4, p. 16—20.
19. «Jiul», I (1894), nr. 5, p. 7—12.

cipală a bisericii din Mânăstirea Tismana[20]*; Biserica din Stăneşti*[21]*; Monastirea Crasna*[22]*; Documente slavice şi române inedite privitoare la judeţul Gorj* (de două ori)[23]*; Biserica din Bengeşti*[24]*; Numismatica muzeului gorjean*[25].

În revista «Amicul poporului» a publicat: *Mânăstirea Strîmba*[26]*; Din istoricul Gorjului. Familia princiară Ştirbei în Bălăceşti şi Ogrumi*[27]; Din arhiva istorică a Gorjului sînt prezentate nişte documente în limba slavă, cu traducere românească alături, din timpul lui Radu cel Frumos, iar altele din timpul lui Vlad Vodă Călugărul[28]; *Biserica Bălăceştilor din Şomăneşti*[29]*; Comuna Baia de Fer şi biserica ei*[30]*; Zorleştii şi biserica lor*[31].

În revista «Amicul tinerimei» a publicat: *Impresiuni la Tismana*[32]*; Mânăstirea Tismana*[33].

Aceste închegări istorice publicate în revistele pomenite constituie doar preludiile unor serioase, substanţiale şi mai vaste lucrări viitoare.

Anul 1896, marchează în activitatea lui Alexandru Ştefulescu o altă etapă. În această perioadă, ultimă de viaţă şi cercetare, el va da la iveală valoroase lucrări de istorie — cele mai multe din ele privind istoria Bisericii Române, în mod direct, iar celelalte, cu bogate referinţe la ea.

Alexandru Ştefulescu, istoric al Bisericii Ortodoxe Române

Prima şi cea mai importantă lucrare a lui Alexandru Ştefulescu, este:

1. *Mînăstirea Tismana* care constituie o monografie asupra uneia dintre cele mai vechi mînăstiri din ţară, de începuturile căreia se leagă numele ieromonahului Nicodim.

La apariţia ei, în 1896, revista «Amicul tinerimei» o recomanda drept «o operă de mare valoare pentru acest judeţ şi chiar pentru întreaga ţară»[34], iar I. Pătrăşcoiu, un colaborator al revistei «Amicul poporului» afirma că lucrarea reprezintă «cel mai istoric monument din Gorj»[35]. Gh. Ghibănescu, profesorul ieşean şi prestigiosul istoric, are despre lucrarea aceasta cuvinte de apreciere spunînd: «Cînd fiecare mînăstire mare din ţară — conchide istoricul ieşean — va avea un cercetător stăruitor ca d-l Ştefulescu şi cînd istoriografia română va număra mai mulţi scriitori dezinteresaţi, vom fi siguri de progres căci ceea ce ne lipseşte nouă în special, e un mare număr de cercetători»[36].

Monografia Mînăstirii Tismana a apărut în trei ediţii: 1896 — Tîrgu-Jiu, 1903 — Bucureşti şi 1909 — Bucureşti. Pe această din urmă ediţie am folosit-o şi noi. Lucrarea aceasta are 467 pagini în afară de un indice şi de 40 ilustraţii artistic executate.

20. «Jiul», I (1894), nr. 6, p. 10—12.
21. «Jiul», I (1894), nr. 7, p. 5—9.
22. «Jiul», I (1894), nr. 8—9, p. 2—7.
23. «Jiul», I (1895), nr. 10, p. 6—10; nr. 11—12, p. 24—27.
24. «Jiul», I (1895), nr. 11—12, p. 10.
25. «Jiul», I (1885), nr. 11—12, p. 33—36.
26. «Amicul poporului», III (1901) nr. 1, p. 20—27.
27. «Amicul poporului», III (1901) nr. 2, p. 43—50.
28. «Amicul poporului», III (1901), nr. 2, p. 70—72; nr. 3, p. 86—87; nr. 6, p. 209—211.
29. *Ibidem*, nr. 3 p. 80—84.
30. *Ibidem*, nr. 5, 1901, p. 150—160.
31. *Ibidem*, nr. 6, 1901, p. 188—191.
32. «Amicul tinerimei», I (1896), nr. 11—12, p. 7—10.
33. *Ibidem*, II (1904), nr. 7, p. 117—119.
34. *Ibidem*, I (1896), nr. 11—12, p. 26.
35. «Amicul poporului», an IV (1904), nr. 1, p. 23.
36. Gh. Ghibănescu, în «Archiva», Iaşi, VIII (1897), nr. 1—2, p. III. «Gorjiul», IV (1897), nr. 41, 13 martie. Cuvinte de laudă, asupra acestei monografii are şi istoricul şi slavistul Ioan Bogdan («Gorjiul», IV (1896), nr. 9 şi 30).

Alexandru Ştefulescu s-a oprit aşa de stăruitor asupra acestei mînăstiri dată fiind vechimea cît şi imensul material documentar păstrat în ea. El arată, chiar, că Tismana a apărut «în acelaşi timp cu întemeierea Principatelor române»[37], aducînd în sprijinul afirmaţiei sale mai multe dovezi istorice.

Mînăstirea Tismana a fost ridicată mai întîi din lemn, la îndemnul lui Nicodim, de către Vladislav Vodă (1364—1373). În 1406, Mînăstirea este vizitată de Mircea cel Bătrîn care trecea pe acolo către Severin, unde trebuia să se întîlnească cu regele Sigismund[38], iar Vlad Ţepeş, la 5 martie 1458, aflîndu-se la Mînăstire îi confirmă toate donaţiile anterioare.

Se menţionează şi vizita făcută Mînăstirii Tismana de patriarhul Macarie însoţit de Paul de Alep în anul 1657, unde li s-a arătat felonul şi omoforul Sfîntului Nicodim, cu care ar fi trecut prin foc înaintea regelui Sigismund. Însăşi moaştele Sfîntului se aflau la Tismana, ascunse de frica ungurilor, atestă călătorii antiohieni menţionaţi.

Pe la 1679 se afla surghiunit la Tismana mitropolitul Teodosie.

În timpul ocupaţiei Olteniei de către austrieci (1718—1739), «Tismana, pe lîngă renumele trecutului era şi una din cele mai bogate mînăstiri din ţară. Avea 40 de moşii dincoace de Olt şi una dincolo de Olt, 7 vinăriciuri dincoace şi 4 dincolo de Olt».

La 1821, de la Tismana, Tudor Vladimirescu dă prima sa proclamaţie (22 ianuarie).

Alexandru Ştefulescu afirmă că, pentru întocmirea lucrării sale, a cercetat «tot materialul istoric relativ la mânăstirea Tismana de la Arhivele Statului», atît în originalele ce se păstrează în cele 3 condici mari, ce au început a se scrie în mînăstire la 17 septembrie 1787, precum şi cele ce se află în arhiva Tismanei, în mînăstire. El împarte lucrarea în 3 mari capitole: 1. Viaţa lui Nicodim; 2. Mînăstirea Tismana şi schiturile ei; şi 3. Documentele mînăstirii.

Viaţa lui Nicodim este prezentată, mai întîi, aşa cum se păstra în tradiţia monastică a Tismanei[39]: fuga sa de-acasă la Muntele Atos, egumenia sa la una din mînăstirile de-acolo, unde apare şi ca mijlocitor de împăcare între Patriarhia Ecumenică şi Biserica Sîrbă, la rugămintea cneazului Lazăr; zideşte, apoi, o bisericuţă la Cladova, de unde trece în Ungrovlahia, unde-şi continuă lucrarea sa de adevărat misionar. El determină ridicarea Mînăstirilor Vodiţa, Tismana, a Schitului Topolniţa[40]. Se consemnează apoi evenimentele mai importante de la Tismana în legătură cu Nicodim: minunile sale[41], *Evanghelia slavo-bisericească* scrisă de el pe pergament, de o rară frumuseţe, în fine, moartea lui[42].

Mînăstirea Tismana se ridică mai întîi din lemn prin osîrdia lui Nicodim, iar cea din zid este întemeiată de Radu Negru Basarab (1373—1384), terminată sub Dan Vodă Basarab (1384—1386) şi desăvîrşită sub Mircea cel Bătrîn[43].

Mînăstirea Tismana, reprezintă «cea dintîi şcoală din ţară de călugări învăţaţi din care se recrutau viitorii episcopi şi mitropoliţi, precum şi diecii pentru cancelariile domneşti, biserică», etc.[44]. Pentru o mai bună privire asupra Mînăstirii, Al. Ştefulescu nu ezită să consemneze şi impresiile lui Paul de Alep care a vizitat Mînă-

37. *Mînăstirea Tismana*, Bucureşti, 1909, p. 1. 38. *Ibidem*, p. 1—5.

39. *Ibidem*, p. 13—44. 40. *Ibidem*, p. 45—49. 41. *Ibidem*, p. 54—55.

42. *Ibidem*, p. 56—57. Vezi şi Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana şi rolul său în cultura veche românească, I (pînă la 1385)*, în «Romanoslavica», XI (extras), Bucureşti 1965, p. 238.

43. *Mînăstirea Tismana...*, p. 67—69. În legătură cu întemeierea Mînăstirii Tismana şi persoana discutabilă a lui Radu Negru Basarab, a se vedea Emil Lăzărescu, *op. cit.*, p. 270—275.

44. *Mînăstirea Tismana...*, p. 69—71.

stirea împreună cu patriarhul Macarie [45]. Urmează o descriere amănunțită a bisericii și a Mînăstirii [46].

Între privilegiile Mînăstirii acordate de primii ctitori era și acela ca Mînăstirea să-și aleagă egumen din sînul său, obicei care se menține pînă în veacul al XVIII-lea [47] (principiul samovlastic). Că Mînăstirea Tismana era extrem de bogată ne-o dovedesc multe acte de donații, de cumpărări, de schimburi etc. [48]. Nu sînt trecute cu vederea nici întîmplările triste din viața Mînăstirii: năvăliri, răpiri, arderi [49]. Se menționează, apoi, odoarele Mînăstirii, inscripțiile [50], și în sfîrșit, schiturile [51].

Partea a treia, privitoare la documentele Mînăstirii ocupă, în lucrarea lui Alexandru Ștefulescu, un spațiu foarte mare. Aceste documente sînt hrisoave prin care s-au făcut daruri Mînăstirii, confirmări, cumpărări, schimburi, contestații etc. [52].

Un important document al lui Mircea cel Bătrîn, din 27 iunie 1387, spune că Mînăstirea Tismana a fost ridicată din temelie de tatăl său Radu Vodă, că fratele său, Dan, a întărit-o, iar el, Mircea, a împlinit «cele neisprăvite», confirmînd și daniile anterioare [53]. Printre altele, este menționat și un hrisov al despotului Ștefan Lazarevici, prin care confirmă cele dăruite de tatăl său, cneazul Lazăr, anume, 10 metoace în Serbia: Tribrodi, Hapovți, Drajevți, Crusevița cu Duhovții, Izvoreț, Barici, Bichin, Ponicva și Poprate.

Patru diplome ale împăratului Sigismund (14 iulie 1418, 28 octombrie 1419, 29 septembrie 1420 și 28 octombrie 1429) vorbesc proteguitor și favorabil despre cele două Mînăstiri: Tismana și Vodița [54]. Actele de danii și confirmări continuă și la urmașii lui Mircea cel Bătrîn. Numărul lor extrem de mare — 337 — cuprinde probleme și aspecte variate legate de viața Mînăstirii Tismana [55]. Marea majoritate a acestor documente ne vorbesc de danii și stăpînire peste sate, pămînturi, sălașe de țigani, vămi, vii, pricini, judecăți etc., unii dintre ctitori apărînd mereu ca binefăcători și miluitori ai Tismanei.

Despre Tismana nu s-a mai scris nimic special. Tot ce s-a scris în legătură cu vechea mînăstire privește probleme izolate. În editura «Meridiane», a apărut în 1968 un ghid al Mînăstirii Tismana întocmit de Rada Teodoru. În bibliografia acestei lucrări, lucrarea lui Alexandru Ștefulescu ocupă un loc de bază.

2. *Polovragii*, apărută la Tîrgu-Jiu, în 1906, este o lucrare de dimensiuni mai mici decît cea precedentă (160 pagini și ilustrații). Autorul prezintă mai întîi în ea cadrul general: satul cu același nume [56], vechimea sa, locuitorii și biserica din el [57]. De asemenea se arată îmbrăcămintea, ocupația, obiceiurile, superstițiile legate de diferite evenimente de peste an ale locuitorilor. Nu departe de Mînăstire se află peștera lui Pahomie lîngă care s-au descoperit așezări dacice [58].

---

45. *Ibidem*, p. 72—74. 46. *Ibidem*, p. 80—83. 47. *Mînăstirea Tismana...*, p. 83—87.
48. *Ibidem*, p. 89—111. 49. *Ibidem*, p. 111—116. 50. *Ibidem*, p. 116—157.
51. Schiturile: Cioclovina de Jos, Cioclovina de Sus, Mociorlița, Sporăștii, Schitul Teiuș, Schitul Sf. Antonie cel Mare (p. 157—163).
52. Partea documentară începe cu actul de confirmare al lui Dan Vodă Basarab.
53. *Mînăstirea Tismana...*, p. 172. 54. *Mînăstirea Tismana...*, p. 175—180.
55. *Ibidem*, p. 167—467.
56. Cea mai veche mențiune despre satul Polovragi datează din veacul al XV-lea din timpul lui Radu cel Frumos (1462—1464) (*Polovragii...*, p. 21—49).
57. În vremea lui Al. Ștefulescu erau în Polovragi 1450 de români creștini ortodocși. Biserica din sat a fost ridicată în 1806 de Petre Diaconescu ș.a.
58. *Polovragii...*, p. 16—21.

Mînăstirea Polovragi[59] are o aşezare pitorească «înconjurată de cer, de munţi albiţi de zăpadă şi ceaţă a cărei linişte este spartă doar de valurile zgomotoase ale Olteţului». Ctitorul Mînăstirii este Danciul Pârăianul care la 1643 zideşte biserica şi o înconjoară cu chilii, în care călugării «se îndeletniceau cu copierea hrisoavelor Mînăstirii, a actelor de danie şi cu traducerea şi transcrierea lor în condica mînăstirii»[60]. Biserica Mînăstirii este construită în stil bizantin şi poartă hramul Adormirea Maicii Domnului. Inscripţia de deasupra uşii principale arată pe ctitorul Danciul Pârăianul care n-a reuşit să termine sfîntul locaş. Mînăstirea este închinată la Sfîntul Mormînt, dar din cauza timpurilor grele stă pustie 50 de ani pînă la domnia lui Constantin Brîncoveanu care, zidind Mînăstirea Hurezi răscumpără Polovragii de la Sfîntul Mormînt şi o face metoh Hureziului, la 1693.

La portretele ctitorilor, în stînga lui Danciu Pârăianu, este zugrăvit Matei Basarab, iar în partea dreaptă, chipurile lui Constantin Brîncoveanu şi al soţiei sale Doamna Maria, precum şi cele ale copiilor lor: Constantin, Ştefan, Radu, Matei.

N-a mai rămas nimic din clădirile bolniţei Mînăstirii, construită între 1736—1738 de egumenul Lavrentie. Ca şi la lucrarea anterioară, Alexandru Ştefulescu consacră un capitol special documentelor descoperite de el referitoare la Mînăstirea Polovragi.

Un rezumat al acestei lucrări — 32 pagini, — se editează la Bucureşti în 1930 cu titlul *Mînăstirea Polovragii*. De asemenea, sub acelaşi titlu apare tot la Bucureşti, fără dată, o altă ediţie prescurtată — 28 pagini. Ambele aceste ediţii consemnează datele şi evenimentele mai însemnate legate de istoricul Mînăstirii Polovragi.

3. *Strâmba*, apărută la Tîrgu-Jiu, în 1906, are 164 pagini, cîteva ilustraţii şi un indice. Autorul foloseşte şi aici acelaşi plan de lucru ca la toate monografiile sale, înfăţişînd cadrul general al Mînăstirii[61].

Data fundării: 1518—1519, dar nu se ştie dacă la început a fost din lemn ori din zid, nici de cine a fost făcută, deoarece inscripţia actuală datînd din 1793 nu arată nimic în această privinţă. «Se ştie că pe la 1525 Mînăstirea Strâmba era metoh al Mînăstirii Govora. Tot metoh era şi pe la finele veacului al XVII-lea. A fost metoh şi al Episcopiei Rîmnicului — Noul Severin»[62].

La anul 1603 Mînăstirea Strâmba este reclădită de Stoichiţă Râioşanul, mare logofăt, care o şi înzestrează cu sate, cu moşii, cu ţigani etc.

Ctitorii Mînăstirii sînt zugrăviţi pe pereţii de la intrarea în biserică[63]. Din documentele cercetate, Alexandru Ştefulescu desprinde numele a nu mai puţin de 18 egumeni ai Mînăstirii Strâmba, începînd cu Veniamin (1601—1609) şi sfîrşind cu Gherasim (1813), deci pe o perioadă de două secole.

În istoria Mînăstirii Strâmba este relatat un fapt ciudat şi neobişnuit. La anul 1629, Alexandru Vodă (1627—1629) în a doua sa domnie, pentru nişte bani ce avea de primit de la «Stoica Vist... încă mai dinainte din domnia dintîi şi negăsind pre urma lor ce lua pentru acele datorii, fost-au trimis Alexandru Vodă pre Antonie Postelnicul Caţigheavol cu mare urgie, ca să strâce şi să fărîme mânăstirea

59. Numită şi Mînăstirea de la Branişte.

60. *Polovragii...*, p. 53—54. Pe locul actualei biserici a Mînăstirii a fost zidită o altă biserică în timpul lui Moise Vodă, pe la 1529—1530, dar din care n-a mai rămas nimic (p. 55).

61. Prezentarea satului Strâmba, originea numelui, aşezare, apariţia în documente, locuitorii, numărul lor, obiceiuri.

62. Autorul spune doar că Mînăstirea «fiinţa încă de pe la începutul veac. al XVI-lea» (*Strâmba...*, p. 48). Va fi fost, probabil, vorba de vreo aşezare monastică neorganizată.

63. *Strâmba...*, p. 44.

Strâmba»[64], însă la intervenția soborului de călugări de la Tismana care au și răscumpărat Mînăstirea Strâmba cu 250 de galbeni de aur, aceasta a fost salvată și făcută metoh la Mînăstirea Tismana cîțiva ani[65]. Este, poate, singurul caz în istoria Bisericii noastre cînd un domnitor manifestă o așa violență față de un locaș sfînt.

Ultimul capitol al lucrării, acela ce se ocupă de «Documentele relative la mînăstirea Strâmba» ne înfățișează ctitorii, miluitorii Mînăstirii, precum și bunurile aflate în patrimoniul ei[66]. Mînăstirea Strîmba (ca și Crasna, pe care o vom vedea mai jos) decade la un moment dat în schit. Și schit este și astăzi.

4. *Schitul Crasna*. Lucrarea dedicată de Alexandru Ștefulescu, Schitului Crasna este ca plan și metodă de lucru, chiar și ca volum — 135 pagini — asemănătoare întrucîtva cu aceea despre Mînăstirea Strâmba.

În prefața lucrării, autorul vorbește de ctitorul Mînăstirii Crasna — căci la început a fost mînăstire —, anume Dimitrie Filișanul[67], tovarăș de arme al lui Matei Basarab. Ajungînd cel mai bogat boier din comuna Crasna și fiind și un bun credincios, el ridică această mînăstire la 24 septembrie 1636[68]. Mînăstirea și-a luat denumirea de la satul cu același nume: Crasna.

În primul capitol al cărții, Alexandru Ștefulescu vorbește chiar de sat, găsit de el în documente ca datînd din anul 1486, an în care Vlad Vodă Călugărul confirma «lui jup. Roman cu fiii săi și lui jup. Jitian cu frații lui stăpînire în Crasna»[69].

Cît privește Schitul Crasna, autorul ni-l prezintă în starea jalnică ce se afla, cu clădirile dărăpănate și ruinate. Biserica pe dinafară apare ca «o clădire greoaie acoperită cu șindrilă, cu strașini largi, cu pereții puțin înalți, decorați»[70]. Ceea ce se păstrează și face faima acestei biserici este splendida ei catapeteasmă «cap de operă a sculpturii și a picturii românești din veacul al XVII-lea»[71]. Alături de o descriere a acestei catapetesme în mai bine de 2 pagini, este prezentată și o fotografie a ei, din care se poate vedea, într-adevăr, că e vorba de o operă artistică de mare valoare. Alexandru Ștefulescu revine apoi cu alte date legate de persoana ctitorului principal: Dimitrie Filișanul și menționează și alți ctitori ai Crasnei. Într-un pomelnic al Mînăstirii sînt înșirați egumenii, apoi odoarele și averea, care în secolul al XVIII-lea era destul de frumoasă[72].

În capitolul «Documente și regeste privitoare la satul și Schitul Crasna», sînt prezentate actele cu donatorii mai de seamă ai Mînăstirii în afară de ctitorul principal[73]. Totuși în 1752, Schitul Crasna «s-a întărit să fie metoc al Episcopiei Rîmnicului», datorită sărăciei la care ajunsese[74]. Ultimul act inserat în lucrarea lui Alexandru Ștefulescu datează din 1844[75].

5. *Biserica satului Călești*[76]. Este o monografie destul de interesantă, mai ales că pe lîngă datele înfățișate în legătură cu biserica, autorul face și o prezentare istorică a satului Călești.

---

64. *Strâmba...*, p. 45. 65. *Ibidem*, p. 82.

66. Sate, moșii, vii, țigani, schimburi de bunuri, scutiri, precum și conflictele, judecățile ce le-a avut mînăstirea cu proprietarii vecini (p. 103—157). Ultimul act privitor la mînăstire este din 1827. 67. *Schitul Crasna...*, p. 3. 68. *Schitul Crasna...*, p. 3. 69. *Ibidem*, p. 13.

70. *Ibidem*, p. 29. 71. *Ibidem*, p. 31. 72. *Ibidem*, p. 64.

73. *Ibidem*, p. 66—100: Matei Basarab, Radu Vodă Leon, Constantin Brîncoveanu, boierul Florea Șuțu, boierul Hamza ș.a. 74. *Schitul Crasna...*, p. 100. 75. *Ibidem*, p. 125—127.

76. «Călești este o numire mai nouă a satului Cernădia de mijloc» (*Biserica satului Călești*, Tg. Jiu, 1910, p. 5).

Biserica actuală a satului este ctitoria vistierului Gheorghe Zagorianu zidită la 1813, pe locul unei alte biserici mai vechi din lemn. Curtea vechii biserici a păstrat multă vreme mormîntul cu piatra funerară a lui Necula Călescul îngropat la 1708. Inscripția bisericii arată anul ridicării, ctitorii [77] și refacerile ulterioare suferite. Parohia Călești era alcătuită din mai multe sate [78], numărul familiilor din parohie fiind de 120 iar al sufletelor de 480. Se pomenește încă o biserică din lemn cu hramul Maicii Domnului în satul Măzăroi, sat alipit la parohie printr-un decret din 1908. Biserica parohială a fost reconstruită între anii 1903—1908. Este amintit numele preotului ce slujea la această biserică printre anii 1910—1911, ajutat de doi cîntăreți și un paracliser, apoi numele preotului iconom Ioan Mălăescu. Este subliniată grija acestor slujitori pentru buna stare și organizare a bisericii precum și preocuparea lor pentru un local nou de școală lîngă biserică. Al. Ștefulescu înfățișează, apoi, starea religios-morală a creștinilor din satul Călești.

Celelalte lucrări

Se poate spune că județul Gorj datorează lui Alexandru Ștefulescu scoaterea la lumină a actului său de identitate, viața sa din trecut, cu toate învolburările și limpezimile ei. Ca să dea un tablou cît mai exact și complet al istoriei orașului său natal, Alexandru Ștefulescu scrie nu mai puțin de cinci lucrări de conținut și proporții diferite.

1. *Încercare asupra istoriei Târgu-Jiiului* [79] — a apărut la București, în 1899. După o prefață, urmează o introducere interesantă ce urmărește prezentarea geografică și istorică, în general, a orașului. Tratarea materialului se face pe secole, începînd cu veacul al XIII-lea, fiecare capitol reprezentînd veacul respectiv în care se aduc dovezi de existentă și întîmplările legate de «târgul» de pe Jiu.

După primul capitol — *Istoria orașului Târgu-Jiiului* — care arată proveniența numelui orașului, urmează capitolul: *Târgu Jiiul din timpurile cele mai vechi pînă în veacul al XII-lea* [80]. Începînd cu veacul al XIII-lea și terminînd cu al XIX-lea [81] dovezile de viață, de activitate, de fapte mărețe, de oameni de seamă ce se leagă de orașul gorjan se înmulțesc de la un veac la altul, toate prezentînd un interes și o valoare istorică documentară deosebită.

În lucrare sînt prezentate știri prețioase cu privire la bisericile din oraș [82], anul zidirii, ctitorii. Sînt arătate apoi o serie de inscripții de la biserici, de pe cruci și

77. *Ibidem*, p. 25—26 ; 134—135 : Gheorghe și Zmaranda Zagorianu, care zidesc biserica pe proprietatea lor iar după încetarea lor din viață moșia este lăsată, cu acte, bisericii.

78. Bălani, Călești, Măzăroii de sus, Măzăroii de jos (sau Cernădia Măzăroilor). Deși puțin populată parohia este întinsă.

79. Lucrarea are 290 de pagini în afară de 20 pagini cu ilustrații frumos executate și de două hărți ale orașului.

80. *Ibidem*, p. 7—12. Gorjul e urmărit ca așezare pînă în epoca dacică presupunîndu-se că pe locul actualei localități ar fi putut fi un sat dac așezat «tocmai pe calea română» ce lega odinioară castre și municipii bine cunoscute ca Drobeta cu stațiunea romană Buridava.

81. Între secolul al XVII-lea și al XVIII-lea se află un capitol intitulat «Tîrgul Jiiul Buzeștilor», unde se arată legătura faimoasei familii a Buzeștilor cu Tîrgu-Jiu.

82. În 1747 se ridică biserica Sfinților Apostoli (ctitori Radu Cupetzu și Dobre Serbul), iar în anul următor, biserica catedrală. Mai tîrziu biserica Sf. Împărați, din lemn și care abia la 1810 se construiește din zid, apoi biserica Olari (1838, ctitor : Vasile Moangă) ; o altă : Sf. Nicolae p. 119, 138, 195, 230).

pietre, de pe clopote[83]; acte de danii la bisericile din oraş sau la Tismana[84], acte de schimburi, de cumpărări[85]; nume de biserici şi ctitori, pomelnice[86]; nume de preoţi[87]; obiecte de cult şi însemnările de pe ele[88].

2. *Gorjul istoric şi pitoresc* este o lucrare de proporţii considerabile[89], care cuprinde un material bogat şi interesant, dispus după un plan logic, bine întocmit.

La apariţia ei, I. Pătrăşcoiu semna[90] un articol elogios în care spunea: «...ne aflăm în faţa unui adevărat monument de erudiţie, de simţ literar şi de artă tipografică. ...Fericită a fost ideea autorului de a scrie şi Gorjul pitoresc. Fără această parte, operii i-ar fi lipsit jumătate din valoare.

Gorjul istoric este o operă rezultată dintr-o muncă de mare migală, de cercetare a documentelor vechi, de descifrare a pietrelor, a peşterilor, a ruinilor, de cercetare a vechilor biserici şi odoare sfinte, etc., astfel că istoria acestei părţi de ţară apare ca dintr-o negură începînd cu vremurile cele mai vechi şi terminînd cu veacul nostru...».

Citind această lucrare oricine poate cunoaşte judeţul Gorj, atît istoric cît şi geografic. După indicaţia autorului, opera aceasta «înfăţişează localităţile şi monumentele cele mai însemnate» contribuind «mult la cunoaşterea Gorjului».

În prefaţă Alexandru Ştefulescu face o incursiune pînă în epoca daco-romană arătînd că există destule vestigii ce amintesc de existenţa strămoşilor noştri pe pămîntul gorjan. Se constată, apoi, o evoluţie a localităţii, configuraţia şi schimbarea ei în timp, comune dispărute, altele care şi-au schimbat denumirea, trepte sociale. unele dispărute, obiceiuri, starea populaţiei, a agricultorilor, a ţiganilor, administraţia, justiţia, cultul[91], monedele, unităţi de măsură, măsuri de capacitate (găleata baniţa, merţa, obrocul, vadra, ocaua), îmbrăcămintea, vitele, cerealele, clădiri specifice locului: culele. Tot în prefaţă, Alexandru Ştefulescu face cîteva interesante consideraţii cu privire la biserici, la felul lor de construcţie, la materialul din care se construiau, acesta fiind la început lemnul. Sînt pomenite Mînăstiri, ca: Tismana, Vişina, Strâmba, Polovragii cu ctitorii şi anii de întemeiere; bisericile: din Arhoţi în Băleşti ridicată de săteni la 1678 din lemn, cea din Vădeni, de Cornea Brăiloiul, marele Ban al Craiovei, cea din satul Tismana de «părintele erom. Nicodim egum. Curpeneanul» la 1720 din zid, biserica din Bengeşti la 1729 de «jup. Stoico Bengescu...», la 1732 Ilie Ştirbei cu soţia sa Despa Bengeasca fundează biserica Bălceştii Cîrligei: tot la 1732 se întemeiază biserica din Stăneşti, ctitori: Constantin Obedeanu şi Dositeiu Brăiloiul. La 1747 se fundează biserica din Şomăneşti şi biserica Sfinţii Apostoli din Tîrgu-Jiu, în 1748 — biserica catedrală. Biserica din Baia de Fier se ridică la 1749, cea din Zorleşti la 1775. La 1780 Mihai Colţăscu clădeşte biserica din Cărbuneşti. Pe la 1784 schitul Lainici era de lemn. Biserica actuală din zid datează de pe la 1817[92].

Despre mînăstiri, Alexandru Ştefulescu spune că au fost «primul adăpost al instrucţiunei în Gorj şi în toată ţara... În chiliile bisericilor de prin oraşe şi sate

83. P. 119, 131, 133, 139, 147, 158, 155—166, 169, 170, 195, 208, 210, 220, 224, 230, 231, 232, 234, 236, 276, 277, 280. 84. P. 132, 142, 144, 145, 148, 152, 153, 154, 169, 192, 208, 221.

85. P. 141, 143, 169. 86. P. 137, 148, 153, 193, 195—200, 201—207, 230, 276, 277, 281.

87. P. 137, 172, 174, 192, 193, 206, 221.

88. P. 120, 121, 139, 142, 143, 193, 206, 208, 209, 221, 223, 224, 273, 276, 278.

89. Lucrarea apare la 1904 în Tg. Jiu. Are 407 pagini plus cîteva ilustraţii, un indice şi o hartă a Gorjului. 90. «Amicul poporului», IV (1904), nr. 1.

91. «Peste preoţii din judeţ erau mai mulţi protopopi», uneori aceştia fiind destituiţi de domn pentru rea purtare cum a fost cazul «popei Marin» care a fost destituit de Al. Vodă Moruzi (*Gorjul istoric şi pitoresc...*, p. LV). 92. *Ibidem*, p. LVI.

s-au putut face și școală românească sub conducerea preoților și a cîntăreților mai ales pentru poporul de jos în care limba slavonă pătrundea cu greu, căci el își rostea gîndurile sale în graiul strămoșesc» [93].

În continuare, lucrarea are ca obiectiv o privire istorică și geografică asupra localităților, mînăstirilor și bisericilor mai importante din județul Gorj. Iată titlurile capitolelor: «Baia de Fer», «Bălceștii», «Bengeștii», «Crasna», «Defileul Jiului — biserica Vădenilor»; în comuna Curtișoara se afla o biserică din lemn purtînd data 1787. În gura defileului de la Bumbeștii de Jii se văd ruinele Mînăstirii Vișina.

Schitul Lainici, aflător la 35 km de Tîrgu-Jiu înspre nord, fundat de familiile Sărdăneștilor, Brăiloilor, Fărcășeștilor, Poienarilor, Măldăreștilor, Bengeștilor și Măgherilor; biserica din Ciocadia, biserica din Novaci, biserica din Runc, biserica Stănești, Schitul Strâmba, biserica Bălăceștilor din Șomănești, Mînăstirea Tismana, biserica din Brădiceni, biserica din satul Tismana, biserica din Călești, biserica din Vădeni, biserica polcovnicului Mihai Colțăscu de lîngă Gilort, biserica din comuna Musculești, biserica din satul Vladimiri, biserica din Albeni, biserica din Negoești, biserica din Prigoria, biserica din Zorilești, schitul din Logrești-Birnici. Biserica din sat datează din 1801 și păstrează inscripția cu ctitorii și hramul Sfîntul Nicolae [94]. La capitolul ultim, «Bisericile familiei Magheru, din Bîrzeiu de Gilort» sînt prezentate două biserici [95].

3. *Istoria Târgu-Jiului* [96] este o reluare după un alt plan și privită din altă perspectivă. Această monografie nu mai urmează planul împărțirii pe veacuri, ci pe probleme, vădind o evoluție în sistemul de lucru al lui Al. Ștefulescu.

Planul dezvoltă următoarele puncte: «Numele orașului»; «Poziția orașului»; «Istoria orașului din cele mai vechi timpuri pînă astăzi»; «Buzăștii»; «Starea orașului pe la începutul secolului al XIX-lea»; «Străzile orașului»; «Grădina publică și împrejurimile ei»; «Administrația»; «Justiția»; «Bisericile»; «Școlile»; «Starea medicală a orașului»; «Apele orașului»; «Traiul orășenilor»; «Îmbrăcămintea»; «Comerțul»; «Industria»; «Foi de zestre»; «Persoane istorice»; «Muzeul Gorjului».

În capitolul rezervat bisericilor din oraș, autorul arată mai întîi că pe la 1778 erau în Tîrgu-Jiu numai două biserici, mai tîrziu s-au mai ridicat și altele, așa încît în timpul său se aflau șase biserici [97]. Urmează, pentru fiecare, date și referințe interesante privitoare la anul întemeierii, ctitori, obiecte de cult, restaurări etc. Capitolul se încheie cu un mic catalog cu nume de protopopi și preoți, începînd cu anul 1774 și terminînd cu cei din vremea sa.

La capitolul «Școale» arată că acestea «au fost în chiliile din curțile bisericilor» așa cum tot școli de ucenici în ale preoției erau cele de pe lîngă mînăstirile din județ, mai ales la Tismana. Organizarea și sistemul învățămîntului era după model bizantin.

4. *Din trecutul Gorjului* [98], după cum arată însuși titlul, lucrarea se ocupă de trecutul — îndepărtat și mai apropiat — al Gorjului. Mai întîi, autorul, dă numele și prezintă, pe scurt, mai multe sate dispărute, dar nu la întîmplare, ci folosind ordinea alfabetică. Identificarea acestor date i-a fost cu putință lui Alexandru Ștefulescu prin cercetarea minuțioasă a multor documente, care i-au destăinuit nume de

93. *Ibidem*, p. LVI—LVII. 94. *Gorjul istoric și pitoresc...*, passim.

95. *Ibidem*, p. 393—396. Prima construită pe la 1775, a doua la 1824.

96. Apare la Tg. Jiu, în 1906.

97. Catedrala, Sf. Apostoli, Sf. Împărați, Sf. Nicolae și Andrei, Sf. Treime și Sf. Ștefan și capela cimitirului (*Istoria Târgu-Jiului...*, p. 126). 98. Apare la București în 1907.

sate care în vremea lui nu mai existau, sau își schimbaseră denumirea, datorită contopirii cu altele sau datorită altor factori și împrejurări [99].

Vorbind de schimbările ce s-au produs în însăși configurația Gorjului, Alexandru Ștefulescu arată că pe la 1400 acest ținut a pierdut spre miazănoapte, Hațegul, iar mai tîrziu a cîștigat Tismana, «care era în Banatul Severinului ce aparținea pe la finele secolului al XIV-lea și începutul celui al XV-lea ungurilor [100]. Se arată, în continuare și alte cîștigări și pierderi de acest fel.

Ultimul capitol al acestei monografii se ocupă cu acele locuințe specifice ținutului, anume, culele, discutînd pe marginea cîtorva din cele mai cunoscute [101].

5. *Documente slavo-române relative la Gorj (1406—1665)*, a apărut la Tîrgu-Jiu, în 1908, în 570 de pagini. Alexandru Ștefulescu prezintă un număr imens de documente care privesc ținutul Gorj. El arată, în prefața lucrării că aceste documente «alcătuiesc un codice diplomatic, o adunare de hrisoave și porunci domnești redactate în slavonește și în românește, toate relative numai la satele din Gorj... între anii 1406—1665». Această culegere cuprinde «200 documente, dintre care 178 în originalul slavon însoțite de traduceri, 16 în traducere și 6 în românește».

Foarte multe din aceste documente privesc direct istoria Bisericii Române. Chiar din anul 1406 unul din aceste documente vorbește de Mircea cel Bătrîn care «confirmă mânăstirii Tismana dreptul de a pescui în apa Tismanei și dreptul de a pășuna în partea de la satul Tismana în sus pînă în munți...». Prin alt act, puțin mai tîrziu tot Mircea «poruncește m-rii să asculte și pe egumenul Agaton întocmai cum au ascultat și pe Nicodim» [102].

Majoritatea celor peste 30 de documente ce ne interesează, se referă la confirmări de sate și moșii de către mai toți domnii munteni începînd cu Mircea cel Bătrîn și sfîrșind cu vremea de după Matei Basarab (de la 1406 pînă la 1665). Doar două dintre ele [103] nu privesc Mînăstirea Tismana.

Dacă la toate aceste lucrări ale lui Alexandru Ștefulescu mai adăugăm și *Geografia județului Gorj* [104], precum și notele sale folosite de Iuliu Moisil în lucrarea *Călăuza Gorjului* [105], vom avea imaginea aproape completă a tuturor rezultatelor strădaniilor acestui neobosit cercetător istoric.

Activitatea atît de bogată a lui Alexandru Ștefulescu încetează brusc prin ruperea firului vieții sale la anul 1910, la o vîrstă de maturitate, bogată în experiență și plină de forță de investigație istorică.

Opera sa este rezultatul unei munci de cercetare stăruitoare, care n-a depășit însă concepția istorică a timpului, și fiind lipsită de spiritul critic și științific mai ascuțit. Alexandru Ștefulescu strînge cu grijă și încearcă sistematizarea materialului său în chip onest, dar tehnica sa de lucru nu este totdeauna suficient de evoluată, folosind mai mult o metodă expozitivă în care lipsește atitudinea sa critică și științifică riguroasă. De aceea și Nicolae Iorga, deși i-a apreciat foarte mult hăr-

99. *Din trecutul Gorjului...*, p. 70—123. 100. *Ibidem*, p. 123—126.

101. *Ibidem*, p. 126—133. 102. *Documente slavo-române...*, p. 11—13.

103. Unul privește Mînăstirea Vișina (p. 162), iar altul cîteva date despre Radu Vodă Mihnea, care «învățase carte la Veneția» (p. 326—327).

104. Este un manual elementar pentru școlari, dar și un ghid al județului Gorj. Marea lui solicitare a făcut ca în anul 1887 să fie la a doua ediție, iar în 1897, la ediția a VII-a.

105. Lucrarea apare la Tîrgu-Jiu în 1913 și este întocmită, așa cum spune și subtitlul, «după notițele D-lor Inginer A. Diaconovici, Al. Ștefulescu și Dr. I. Urbeanu».

nicia şi dragostea depuse în munca sa, spune că Alexandru Ştefulescu nu poate fi totuşi considerat «un om de ştiinţă în deplinul înţeles al cuvîntului» [106].

Despre izvoarele folosite de Alexandru Ştefulescu însă este cazul să arătăm meritul său incontestabil de a fi folosit, pe lîngă documentele scrise de la Arhivele Statului, izvoarele directe, nemijlocite: inscripţii de pe monumente, vase, cărţi, odoare, pietre, precum şi analiza minuţioasă a tuturor monumentelor religioase sau laice de care s-a ocupat. Fiind un excelent cunoscător al limbii slave vechi, el a putut apela cu succes atît la documentele slave din biblioteci cît şi la cele din inscripţii. De aceea, Alexandru Ştefulescu poate fi considerat un deschizător de drumuri şi un pionier al istoriografiei româneşti, mai ales cu privire la Oltenia. Dacă ţinem seamă de modestele mijloace de cercetare din timpul său, de treapta joasă de evoluţie a cercetărilor istorice, ne dăm seama că efortul şi mai ales meritul său de a fi adunat şi încercat să sistematizeze un imens material documentar este, fără îndoială, destul de mare. El este, pentru acea epocă, printre primii ostenitori în cîmpul vast al istoriografiei româneşti care se ocupă cu monografii de mînăstiri şi biserici, arătînd în această privinţă chiar unele direcţii vrednice de urmat.

Lucrările sale sînt destul de numeroase, dacă ne gîndim la timpul scurt în care ele au fost scrise —, aproximativ 15 ani. Ele reprezintă rezultatul unui studiu atent şi îndelungat şi pot fi socotite cu drept cuvînt «jertfa unei vieţi întregi» [107].

Pentru opera a cărei prezentare am încercat s-o facem, Alexandru Ştefulescu «şi-a cîştigat la timpul său cuvînt de laudă şi mulţumire din partea celor mai distinşi specialişti români şi străini şi a obţinut o meritată răsplată, din partea Academiei Române, care i-a decernat unul din premiile sale» [108].

Stilul lucrărilor sale este limpede, vioi, sugestiv şi în toate el surprinde esenţialul şi consemnează ceea ce este cu adevărat important. Echivocul îi displace şi luptă împotriva lui.

Alexandru Ştefulescu se dovedeşte un foarte bun cunoscător al tradiţiilor vechi româneşti şi al unei bogate literaturi istorice. N. Iorga, care i-a cunoscut opera şi dăruirea pentru cercetarea istorică, scrie despre Alexandru Ştefulescu [109], cu prilejul morţii, un articol cald şi elogios, în care arată deosebitele calităţi ale «institutorului inteligent şi energic... care voia să ştie ce zice în «pieile de cerb» din săculeţele de documente ale moşnenilor».

Lucrările lui Alexandru Ştefulescu se bucură şi de încrederea şi preţuirea istoricilor şi cercetătorilor mai noi. Astfel, Profesorul universitar D. Tudor, în lucrarea sa «*Oltenia romană*» (ediţia a III-a, Bucureşti, 1968), foloseşte între izvoare şi una din lucrările lui Alexandru Ştefulescu [110]. Pentru că cele mai multe lucrări ale lui Alexandru Ştefulescu reprezintă ample monografii despre unele mînăstiri sau biserici, iar celelalte fac dovada unor dese referinţe la acestea, socotim că el poate fi considerat un harnic istoric al Bisericii Române. Pentru că prin munca şi opera sa el a adus o însemnată contribuţie documentară nu numai la istoria naţională, în general, ci şi la cea a Bisericii Române, în special.

Doctorand CONSTANTIN MOSOR

106. N. Iorga, *op. cit.*, p. 286. 107. «Noua Revistă Română», IX (1910), nr. 1, p. 18.
108. *Ibidem.* 109. N. Iorga, *op. cit.*, p. 285.
110. Este vorba de *Gorjul istoric şi pitoresc.*

IDEEA CONȘTIINȚEI DE NEAM ÎN TIPĂRITURILE CORESIENE

Împlinirea a 400 de ani de la tipărirea în limba română a *Liturghierului* și *Psaltirei*, de către diaconul Coresi, în 1570, constituie un prilej fericit să evocăm persoana și opera aceluia, care, acum patru secole, a tipărit prima dată la Brașov cărți în limba română.

Dacă, în general, despre persoana și opera lui Coresi s-au scris numeroase studii [1], problema ideii conștiinței de neam, care străbate opera acestuia, a fost mai puțin studiată. De aceea socotim potrivit să ne ocupăm de această semnificativă preocupare, care se desprinde în mod constant, din întregul complex al operei coresiene.

Poporul român, în condițiile orînduirii feudale, a fost silit de împrejurări istorice, vitrege, să se organizeze în trei state diferite: Țara Românească, Moldova și Transilvania. Deși nevoit să trăiască într-o astfel de răzlețire, totuși, ideea conștiinței de neam, a unității noastre de limbă și neam, a continuității pe teritoriul moștenit de la strămoșii săi daco-romani, a originii sale comune și a descendenței daco-romane s-a păstrat întotdeauna vie, manifestîndu-se ca factor hotărîtor, de permanentă legătură între românii din cele trei țări [2]. Aceste idei s-au păstrat prin însăși faptul că neamul nostru de pretutindeni n-a încetat în tot decursul veacurilor să se numească: «români» [3].

Ideea unității noastre naționale de-a lungul anilor s-a menținut trează, manifestîndu-se, mai ales, pe tărîm cultural, domeniu ce înglobează în sine și tipăriturile bisericești ale diaconului Coresi în special și ale tuturor tipografilor români în general.

În majoritatea lor, tipăriturile coresiene cuprind patetice și cuprinzătoare «Predoslovii», în care adeseori sînt menționate și pasaje al căror conținut, cu mai multă sau mai puțină claritate, enunță ideea conștiinței de neam și a unității tuturor românilor.

Multă vreme s-a considerat că începuturile tradiției umaniste interne despre originea poporului român se pot înregistra în *Letopisețul* cronicarului moldovean Grigore Ureche, care a izbutit să formuleze cu deosebită claritate o concepție înaintată, ce scotea la iveală apariția premiselor conștiinței naționale, dat fiind existența deja conturată a unor idei privind originea poporului român, unitatea de neam, de limbă, de credință, precum și unitatea lui teritorială [4]. Dar aceste idei fuseseră enuntate încă din secolul al XVI-lea în tipăriturile coresiene, mai cuprinzător decît în manuscrisele maramureșene din secolul al XV-lea. De aceea se poate afirma că e

1. În privința bibliografiei privind viața și opera lui Coresi a fost întocmită de noi: *Bibliografia selectivă coresiană de la începuturi pînă astăzi,* lucrare în manuscris aflată în Arhiva Muzeului Bisericii Sfîntul Nicolae din Scheii Brașovului.

2. Gheorghe Ștefan, *Ziua Unirii,* în «Scînteia Tineretului», anul XXII, seria II-a, nr. 5188, 22 ian. 1966, p. 1. Pr. Niculae Șerbănescu, *Promovarea ideii despre unitatea neamului românesc în Predosloviile cărților bisericești,* în «Mitropolia Olteniei», XX (1968), nr. 11—12, p. 919.

3. *Istoria României,* Ed. Academiei, vol. I, București, 1960, p. 798.

4. Eugen Stănescu, *Numele poporului român și primele tendințe umaniste interne în problema originii și continuității,* în «Studii» Revistă de istorie, Ed. Acad. R. S. România, Tom. 22 (1969), nr. 2, p. 189.

vorba de un proces îndelungat de clarificare intelectuală, care prin acumulare treptată a dus la transformarea tradiției populare în tradiție cărturărească [5]. O verigă importantă în această clarificare intelectuală a ideii conștiinței de neam a poporului român o constituie tipăriturile lui Coresi. Ținem să facem însă mențiunea că în tipăriturile lui Coresi și a colaboratorilor săi întîlnim exprimată această idee, nu în mod explicit, ci mai mult implicit.

Conștiința de neam a fost exprimată la poporul român în felurite chipuri. Mai întîi prin însuși numele cu care se numea pe sine: «român-rumân, românesc-rumânesc, limbă românească-limbă rumânească», etc. Cuvîntul în acest caz, ca și în multe altele, nu este ceva abstract, ci exprimă o realitate istorică obiectivă. Noțiunea de «român-rumân», ca și alte noțiuni ale vremii aceleia își stabilește un conținut clar și precis. Cercetarea statistică întreprinsă a ajuns la concluzia că termenul de «român-românesc», cu sens etnic și lingvistic general, se întîlnește deseori în cele 11 tipărituri românești dintre 1559—1588 [6].

Astfel, în tipăriturile lui Coresi întîlnim cazuri de traducerea termenului: «romanus» cu termenul de «rumân» — «român». În *Apostolul* tipărit în limba română în anul 1563, întîlnim o astfel de traducere. Acest lucru se datorește conștiinței sale privitoare la originea romană a poporului român. Deci ceea ce a fost explicitat mai tîrziu de Dimitrie Cantemir exista încă în timpul lui Coresi implicit ca idee, și anume ideea originii comune și a continuității.

Tot în tipăriturile lui Coresi noi trebuie să vedem forma spontană, firească, a conștiinței de neam ca simplă conștiință de sine. Conștiința de sine ca stadiu elementar al conștiinței de neam se caracterizează în diferite chipuri, toate însă consunînd în această privință. Poporul român se manifestă ca atare întîi prin modul cum se numește și, mai ales, prin refuzul constant de a se numi altfel, de a primi denumirile date de străini, de aici decurgînd importanța atît de mare a evoluției lui «român-românesc». Acest stadiu al conștiinței de neam trebuie să fi fost caracteristic nu numai tipăriturilor diaconului Coresi, ci și perioadei înainte de sfîrșitul secolului al XV-lea, dat fiind caracterul evoluat al formelor sub care se manifesta conștiința de neam o dată cu secolul al XVI-lea, o dată cu tipăriturile coresiene [7]. G. Giuglea semnalează pasajul din *Apostolul* tipărit de diaconul Coresi în 1563, în care, așa precum am spus, termenul «roman» este tradus de Coresi prin «rumân» și arată prin citare de pasaje că aceeași tendință se poate afla și la Moxa și Dosoftei, trăgînd concluzia că diaconul Coresi face cea dintîi apropiere între «romani» și «rumâni» [8].

Aceasta, alături de alte argumente, constituie o dovadă că întreg fenomenul cultural și spiritual al umanismului românesc nu poate fi detașat de mișcarea aceasta de traduceri și tipărituri ale diaconului Coresi din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Înseși cele 9 tipărituri în limba română ale lui Coresi pot fi considerate ca avînd un caracter umanist [9].

---

5. Eugen Stănescu, *op. cit.*, p. 190.
6. *Desăvîrșirea unificării statului național român — Unirea Transilvaniei cu vechea România —*, București, Ed. Acad. R. S. România, 1968, p. 7—8.
7. Pentru toate acestea vezi: Eugen Stănescu, *Premisele medievale ale conștiinței naționale românești — Mărturiile interne — Români — rumânesc în textele interne din veacurile XV—XVII*, în «Studii», Revistă de istorie, 1964, nr. 5, p. 997.
8. G. Giuglea, *Coresi face cea dintîi apropiere între «român» și «rumân»*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1935, nr. 5—6, p. 226—228.
9. Eugen Stănescu, *Numele poporului român...*, p. 193.

Tot în sens etnic, al conştiinţei de neam, trebuie luate şi afirmaţiile din epilogul *Evangheliarului românesc*-coresian, din 1561 : «cu vrere Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu sfrăşitulu D-hului Sf.-ntu, .. am avut jelanie pentru Sf.-ntele cărţi creştineşti Tetraevgl-, şi am scrisu aceste sfente cărţi de învăţătură *să fie popilor rumîneşti să înţelegă... să înveţe Rumînii cine-su creştini»* [10].

În acelaşi sens se mai poate aminti şi de «Epilogul» dat în *Psaltirea* din 1570 a diaconului Coresi : «Cu mila lui Dumnezeu, eu diaconul Coresi, *decă văzuiu că mai toate limbile au cuvîntulu lu Dumnezeu în limba lor, numai noi rumînii n'avămu... începutus eu a se scrie aceste sf.-nte Psăltiri...»* [11]. Desigur, aici se face aluzie la toţi cei de un neam cu el, aflaţi în acel timp în cele trei ţări româneşti : Ţara Românească, Moldova şi Transilvania.

Tipăriturile în limba română ale lui Coresi au creat deci un climat favorabil conştiinţei de sine a întregului popor român. Fără a se nega existenţa unei conştiinţe româneşti şi la baza literaturii slavone, scrisă pentru români, sau de români, manuscrise şi tipărituri, începînd cu manuscrisele religioase maramureşene de la sfîrşitul secolului al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea, începutul serios al acestei conştiinţe l-a făcut cărţile bisericeşti româneşti, tipărite de diaconul Coresi în Şcheii-Braşovului.

Datorită operei realizate în Braşov de Coresi, cartea în limba română încetează a mai fi în a doua jumătate a secolului al XVI-lea un fenomen sporadic, devenind un adevărat curent prin care se exprimau şi se vehiculau idei religioase, sociale culturale, patriotice, naţionale [12].

Tipăriturile lui Coresi, circulînd pe întreg teritoriul românesc, *iniţiază şi acel proces îndelungat şi complex al formării limbii literare*. Şi în domeniul limbii, prin tipăriturile coresiene se afirmă progresiv conştiinţa românească a unităţii de neam, de credinţă ortodoxă. Generată, în primul rînd, de conştiinţa originii romanice a poporului şi a limbii române, conştiinţa de neam «a fost o realitate vie neîntreruptă, chiar dacă manifestarea ei nu e surprinsă scris decît uneori» [13].

Sextil Puşcariu referindu-se la rolul jucat de tipăriturile lui Coresi în stabilirea limbii literare româneşti afirmă : «În istoria literaturii române, va trebui să se vorbească pe larg de activitatea acestui modest tipograf, ...căci prin tipăriturile lui, cartea a ajuns în mîinile mulţimii şi a stabilit o limbă literară şi s-a dat îndemnul la o bogată activitate de traduceri şi din alte ramuri literare», căci «creşterea unei literaturi o face scriitorii ei însemnaţi, bărbaţii ei mari...» [14], încadrîndu-l şi pe diaconul Coresi între aceşti bărbaţi mari şi luminaţi ai naţiunii române. Prin marea sa activitate Coresi a contribuit deci la stabilirea unei limbi literare româneşti înţelese pretutindeni [15], fapt prin care s-a consolidat şi mai mult ideea conştiinţei de neam a poporului românesc. Oricît de neînsemnate sînt, din punct de vedere pur literar, aceste tipărituri şi oricît de modest este rolul de scriitor al lui Coresi, activitatea sa a avut urmări foarte importante, căci prin ea s-a dat un puternic impuls literaturii şi culturii româneşti.

Trebuie să ţinem cont şi de faptul că răspîndirea scrisului şi tiparului românesc era strîns legat de introducerea limbii române în Biserică şi dezvoltarea acţiunii

10. Ioan Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche*, Tom I, Bucureşti, 1903, p. 45. Se va cita: B.R.V. 11. B.R.V., I, p. 56.
12. George Ivaşcu, *Istoria literaturii române*, Bucureşti, 1969, p. 103.
13. *Desăvîrşirea unificării...*, op. cit., p. 7.
14. S. Puşcariu, *Istoria literaturii române Epoca Veche*, Sibiu, p. 7—8.
15. *Ibidem*, p. 7—8 şi 78.

de traducere în limba română a diferitelor scrieri contemporane ale Bibliei. Această precizare nu e lipsită de înțeles, deoarece istoria comparată a culturii europene arată faptul că procesul de introducerea limbilor naționale în Biserică și mai ales a traducerii în aceste limbi a Bibliei nu este legat numai de influența Reformei din secolele al XIV-lea—al XVI-lea; spre exemplu, în Franța, Biblia a fost tradusă în secolul al XIII-lea; în Anglia se terminase de tradus Vechiul Testament către 1380. În Europa Centrală, pe de altă parte, se poate spune că paralel cu Biblia de inspirație protestantă au fost realizate și versiuni catolice ale Bibliei [16]. Or, ceea ce a fost specific Europei Occidentale și Centrale nu putea să fie străin pentru Transilvania și îndeosebi pentru Brașov. Concluzia se impune de la sine: mișcarea de traducere a cărților bisericești în limba română era legată nu numai de influența protestantismului [17], ci și de cea a umanismului intern.

Tipăriturile lui Coresi au în acest sens un caracter preumanist, din care se desprind idei, formulate implicit, legate de conștiința de neam a poporului român. Întîlnim în aceste tipărituri idei ce se exprimă mai mult prin influența umanismului și mai puțin prin cea a Reformei, ținînd mai mult de mișcarea intelectuală internă a vremii.

O idee des enunțată în tipăriturile coresiene este aceea a *culturii pentru toți*, de unde necesitatea scrisului în limba poporului. Astfel, în *Psaltirea românească* din 1570 [18] și în cea bilingvă din 1577[19], idee de altfel exprimată și în *Evanghelia românească* din 1561 [20], se spune că: «... În beserică mai vrătosu cinci cuvinte cu îțelesulu meu să grăiesc, ca și alați să învățu decătu uîntunericu de cuvinte neînțelese într'alte limbi. Derepitu aceia frații miei preuțiloru, scrisu-v'am aceste psăltiri cu otvetu, demu scosu de în psăltire srăbescă pre limba rumânească, să vă fie de înțelegătură...» [21]. În *Tîlcul Evangheliilor* și *Molitvelnicul românesc* din 1564, tipărit la Brașov de Coresi se spune: «...și am scris în tipariul vouao fraților... ce frații miei... derept aceia nu vă mirare-ți, frații mei și acumu deacă patriarhul și vlădicii, egumenii, călugării, popii, nu spun cuvîntul lui Dumnezeu... pînă acumu socotiți ce ați învățat, mai nemică, că nu știți nimica; drept ce, că n-ați înțeles, că popii au boscorodit în besearică» [22].

Din această idee a necesității răspîndirii culturii pentru toți și din ideea conștiinței de neam, apar evidente și următoarele cuvinte scrise în prefața *Evangheliei cu învățătură*, tipăritură coresiană, din 1581: «Ca să fie mai lesne și mai ușor a ceti și a înțelege pentru oamenii ceia proști» [23]. De asemenea, întîlnim în această carte și următorul text: «Ce folos e lor, deacă popa grăiaște în limbă străină românilor, sărbeaște, de nu înțeleg, sau prea altă limbă ce nu vor înțeleage ascultătorii?!... popa să fie știutorul cărților: așa va putea învăța pre mișălîmea... că lumea și mișălîmea proastă cu mare jelanie pofteaște și iubeaște a înțeleage cuvîntul lui Dumnezeu» [24]. Aceasta era misiunea păturii de intelectuali, care trebuia să înlocuiască ignoranța cu știința: «...să învețe și să strige tare, dojenească, cum să nu piară mișălîmea» [25].

Tot aici se cuprinde și ideea corespunzătoare tendințelor vremii că ridicarea gradului de cultură putea să însemne salvarea de primejdia otomană: «Derept aceia

16. Eugen Stănescu, *Numele poporului român...*, p. 194.
17. George Ivașcu, *op. cit.*, p. 103—104.
18. B.R.V., I, p. 56. 19. *Ibidem*, p. 63—64. 20. *Ibidem*, p. 45. 21. *Ibidem*, p. 63—64.
22. *Tîlcul Evangheliilor*, copie fotografiată la Bibl. Academiei C.V., nr. 13, p. 71—72, cf. Eugen Stănescu, *Numele poporului român*, p. 195.
23. B.R.V., I, p. 92; Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură*, Ed. Sextil Pușcariu și Al. Procopovici, București, 1914, p. 6; P. P. Panaitescu, *Inceputurile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 171. 24. Eugen Stănescu, *Numele poporului român...*, p. 196.
25. *Ibidem*, p. 196.

mă tem că văm şi noi pieri rău călcaţi de limba păgînă, să dacă nu văm primi şi să nu văm asculta, loa va Dumnezău de la noi»[26].

Toate aceste exemple sugerează un început de caracter umanist, adică posibilitatea ca ideile privind originea poporului român şi a conştiinţei unităţii sale să se încadreze în realitatea istorică nu în afara ei.

Trebuie remarcat şi accentuat faptul că susţinîndu-se unitatea de credinţă ortodoxă[27] pentru toţi românii, în tipăriturile coresiene ca şi în cele ce au urmat după el, se susţinea în mod direct conştiinţa de neam a poporului român. Demn de reţinut în această privinţă, după cum arată P. P. Panaitescu[28], este faptul că din cele 35 de cărţi tipărite de Coresi şi de ceilalţi tipografi români din Transilvania între 1557—1588, 23 sînt în limba slavonă, 3 slavo-române, pe care le putem socoti prin esenţa lor ortodoxe şi 9 româneşti, din care 6 sînt curat ortodoxe. Nici una din aceste cărţi nu cuprinde vreo aluzie în legătură cu Reforma. Dimpotrivă, *Evanghelia cu învăţătură* din 1581 cuprinde atacuri contra Reformei. «Predoslovia», după ce arată că aceste cărţi trebuie păstrate neschimbate, precizează: «Cartea va întări pe cei ce o citesc, pentru a nu se amistui întru ei vareu eresure»[29]. Coresi a adăugat acestei «Predoslovii» tradusă întocmai după Cazania de la Zabludov un text care face şi mai accentuată tendinţa antiprotestantă: este vorba de acel text în care Coresi arată că pentru mîntuire nu e de ajuns numai credinţa (sola fide), cum zic protestanţii, ci este nevoie şi de fapte. Şi totuşi, Lucass Hirscher a aprobat tipărirea acestei cărţi. Ceea ce arată că nu poate fi vorba de o autoritate a judelui Braşovului asupra lui Coresi, de autoritate publică, ci de un ajutor bănesc personal, şi nicidecum de un patronaj religios, cu atît mai puţin editorial[30].

Dacă facem abstracţie de cele trei cărţi: *Palia de la Orăştie* din 1582, *Întrebarea creştinească* din 1559 şi *Evanghelia cu învăţătură* din 1564, care, şi ele sînt mai aproape de Ortodoxie decît de Reformă, devine limpede că în tipografia lui Coresi s-au publicat cu mult mai multe cărţi ortodoxe în limba română. «Acesta e faptul esenţial, zice P.P. Panaitescu, majoritatea cărţilor editate nu erau ale Bisericii Luterane, sau Calvine, ci ale ortodocşilor; nu erau destinate nici măcar românilor din Transilvania, ci întregului popor român»[31]. Deci din inovaţiile Reformei nu au fost acceptate decît naţionalizarea cultului divin[32], Ortodoxia păstrîndu-se intactă.

Ortodoxia a fost în cursul atîtor veacuri de stăpînire străină însăşi raţiunea de a fi a poporului român. Apărarea şi păstrarea Ortodoxiei cu toate consecinţele sale culturale şi naţionale a contribuit pe plan spiritual la apărarea şi păstrarea unităţii poporului românesc. La Braşov, prin tipăriturile coresiene, cît şi în celelalte centre tipografice româneşti a biruit în tot trecutul nostru zbuciumat convingerea că Ortodoxia, cu ritul şi tradiţiile sale, este o parte esenţială a sufletului românesc»[33].

I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin într-un studiu[34] referitor la credinţa ortodoxă, afirmă: Ortodoxia, «e deci credinţa noastră, pentru că e credinţa moşilor şi strămoşilor noştri, care secole întregi au trăit în această credinţă. Ea le-a fost sprijin în

26. *Ibidem*, p. 197.

27. A. Răduţiu, P. Teodor, *Ideea de unitate politică la români*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti. 1968, p. 33—34. 28. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 150.

29. Diaconul Coresi, *Carte cu învăţătură* (1581)..., p. 3.

30. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 151. 31. *Ibidem*, p. 155.

32. Nicolae Sulică, *Cea mai veche şcoală românească din cuprinsul României întregite*, Extras din: «Omagiu lui Constantin Kiriţescu», Bucureşti, 1937, p. 27. 33. *Ibidem*, p. 52.

34. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Credinţa noastră*. I. *Legea lui Hristos*, în «Telegraful Român», Sibiu, 1 ian. 1970.

necazuri, lumină în încercări, izvor de bucurie, de biruință. Ea ne-a ajutat să fim toți una, deși eram împărțiți în trei «țări», ne-a dat cele dintîi cărți scrise și tipărite în limba română, cele dintîi școli românești, începuturile artei și literaturii române. Ea a fost alături de poporul nostru în toate împrejurările, în lupta lui pentru unitate, pentru libertate, dreptate socială și progres». În toate vremurile de apărare socială, națională și religioasă a românilor transilvăneni, s-a întărit și mai mult legătura între toți românii și legea ortodoxă. «Și cum, afirmă I.P.S. Mitropolit Dr. N. Mladin, numai românii erau ortodocși, spre deosebire de celelalte naționalități (care la început au fost catolici, apoi și luterani, calvini, etc.), legea ortodoxă a primit numele de «lege românească». Și cum ea era lege veche (chiar dintru începuturi) la români, i s-a dat și numele de «lege strămoșească». Faptul că românii erau de lege ortodoxă a fost nu numai o pavăză a credinței lor curate..., ci și o pavăză a naționalității lor...» [35]. Ortodoxia a constituit și un factor de unitate națională, între românii din Transilvania, Țara Românească și Moldova, prin faptul că toți românii aparțineau aceleiași Biserici, ei se simțeau una și în credință, nu numai în limbă și neam...» [36].

La Brașov Ortodoxia a avut o precisă misiune națională: păstrarea unității sufletești între cele trei provincii românești, despărțite politicește prin fatalitățile istorice [37]. Acest lucru a fost susținut și consolidat, mai ales, prin tipăriturile în limba română ale lui Coresi, din care reiese cu prisosință conștiința unității noastre naționale. Prin vehicularea tipăriturilor coresiene în Transilvania cît și în Țara Românească și Moldova, prin strînsele legături cu domnitorii și ierarhii țărilor respective, s-a contribuit și mai mult la consolidarea conștiinței de neam a românilor de pretutindeni.

«Latinitatea, romanitatea, vechimea, prioritatea, continuitatea, dezvăluite de cronicari, de oamenii Bisericii (între care la loc de cinste trebuie să fie amintiți diaconul Coresi și preoții slujitori la Biserica Sfîntul Nicolae din Scheii Brașovului, *n.n.)*, de studiile istorico-filologice propagate pe întreagă aria poporului român, vor juca un rol imens în trezirea întregului popor român la o înaltă conștiință de sine, constituind un stimulent moral și un capital pentru prefacerea lui din popor în națiune» [38].

În virtutea celor arătate mai sus, se poate afirma că la unitatea realizată în 1859, ca și la desăvîrșirea ei din 1918, o contribuție de seamă au avut-o și tipăriturile în limba română ale diaconului Coresi și colaboratorilor săi, care prin cuprinsul «Predosloviilor» și «Epilogurilor» lor, în mod explicit și implicit, au purtat din generație în generație ideea conștiinței de neam a poporului nostru.

Pr. MIHAI MANOLACHE

35. Idem. *Biserica Ortodoxă Română una și aceiași în toate timpurile*, Sibiu, 1968, p. 12—15.
36. *Ibidem*, p. 14.
37. Nicolae Sulică, *Minunata Cetate a Brașovului. Cărturarii brașoveni ai secolului al XVI-lea, ca ctitori ai limbei noastre literare*, Brașov, 1943, p. 52.
38. Pr. Prof. Dr. Al. I. Ciurea: recenzie la lucrarea acad. D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Ediție nouă refăcută. Editura Științifică, București, 1967, 530 p., în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 127.

· DOCUMENTARE ·

CĂRȚILE DE SLUJBĂ ALE BISERICII ARMENE*

Începuturile literaturii religioase armene

La anul 295 al erei creștine, Sfîntul Grigorie Luminătorul, armean de origine. care trăise mai multă vreme în Capadocia și îmbrățișase aici creștinismul, se înapoiază în Armenia, unde convertește la creștinism pe regele Tiridates al III-lea, deschizînd, cu aceasta, largi porțile Armeniei pentru primirea învățăturii Mîntuitorului.

Creștinismul pătrunsese aici prin diferiți misionari sirieni, greci și chiar armeni, încă de mai înainte. Pentru că se adresa în primul rînd poporului, creștinismul va fi fost propovăduit, desigur, în limba poporului, adică în limba armeană. Viața liturgică, cu alte cuvinte formularele după care s-au săvîrșit în primele timpuri diferitele servicii divine și în special sfînta liturghie nu putea însă să se desfășoare în limba armeană, din mai multe motive, printre care: a) grija deosebită care s-a depus în tot timpul ca în formularele liturgice să nu se furișeze învățături eretice, și prin aceasta să se denatureze sensul adevărului creștin și b) faptul că nu se găsea o posibilitate de a se păstra formularele liturgice, chiar atunci cînd ele ar fi fost traduse cu sfințenie de anumite persoane din limba greacă sau siriacă, în limba armeană, din cauza lipsei instrumentului, grafic, pe care-l formează alfabetul unei limbi.

Către sfîrșitul secolului al IV-lea, raporturile politice dintre armeni și greci înrăutățindu-se, grija plină de răspundere pentru păstrarea ființei etnice a armenilor, determină măsuri aspre în ceea ce privește folosirea limbii grecești în Armenia, limba aceasta fiind interzisă și în cult. Față de această situație, catolicosul Șahag (Isaac) cel Mare (388—439) introduce limba armeană populară în serviciul sfintei liturghii și, împreună cu învățatul Mesrop (Mașthoț), originar din provincia armeană Taron, bun cunoscător al limbii grecești și al celei siriace, adunînd în jurul lor o seamă de elevi, pune bazele literaturii armene, după ce Mesrop inventează, în prealabil, alfabetul armean.

Cercetările lui Mesrop pentru crearea literelor armene încep la anul 392 și se termină în anul 406. Dar la data aceasta nu numai literele erau gata, ci și cărțile sfinte erau traduse cel puțin în parte [1]. Școala aceasta de traducători, ale cărei baze au fost puse de Șahag cel Mare și Mesrop și care a lucrat multă vreme sub

* Lucrare de seminar, întocmită în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Ene Braniște, care a dat și avizul de publicare.

1. N. Adontz, *Biblia armeană și însemnătatea sa istorică*, în «ANI» (anuar de cultură armeană), editat de H. Dj. Siruni, București 1941, p. 90.

imediata lor supraveghere, își va continua existența timp îndelungat, traducătorii fiind cunoscuți sub numele de *targmanici*. Este interesant de știut că începuturile literaturii armene sînt legate de traducerea Sfintei Scripturi, care constituie o lucrare foarte pretențioasă. «Traducerea acestei capodopere literare și istorice, care este Sfînta Scriptură a fost urmată sau însoțită de armenizarea unor opere importante ale secolului, ca cele ale Sfinților Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Efrem Sirul, ale lui Afraate, *Istoria bisericească* a lui Eusebiu din Cezareea [2].

S-a observat că «versiunea armeană a Sfintei Scripturi este regina tuturor versiunilor Noului Testament» [3] și că «traducerea armeană a Vechiului și Noului Testament, prin vechimea și calitatea ei, stă la loc de frunte printre traducerile cunoscute» [4]. Aceasta se întîmplă nu numai din cauza grijii deosebite pe care au depus-o traducătorii la efectuarea ei, ci și din aceea că limba armeană, prin bogăția vocabularului ei și prin posibilitățile de a reda cu exactitate conținutul cuvintelor și expresiilor grecești a ajutat nespus de mult la aceasta. Într-un articol scris cu prilejul jubileului de 1500 de ani de la traducerea Bibliei în limba armeană, se scrie printre altele: «Traducătorul Bibliei a transpus textul grec, vorbă cu vorbă, fără să dea vreo schimbare mai însemnată construcției frazei, păstrînd în mod constant ordinea cuvintelor. Avem dreptate să spunem că traducătorul armean a imitat perfect modelul grec. Momentan, armeanul a avut o limbă literară suplă, care reproducea toate valorile vocabularului grec. Astfel s-a constituit o limbă literară bogată și care poate reda tot ce limba greacă putea să exprime» [5]. Concluzia care se desprinde din cele de mai sus este că «astăzi ne este posibil să recăpătăm numai după traducerile armenești, în forma lor veche, texte ale căror originale s-au pierdut» [6].

Originea cărților de slujbă ale Bisericii Armene

După Sinodul al IV-lea Ecumenic de la Calcedon (451), legăturile bisericești oficiale dintre Biserica Armeană și Bisericile Calcedoniene au încetat; iar spiritul de separație și de rămînere în atașamentul trecutului a fost atît de pronunțat la armeni, încît catolicosul Movses II a reformat calendarul armean și a introdus, cu începere de la 11.VI.552, o nouă eră: era armeană.

Ținînd seamă că, chiar în Biserica Ortodoxă, cărțile liturgice, în forma lor actuală, sînt rezultatul unei îndelungate evoluții, se pune întrebarea: cum au luat ființă cărțile de slujbă în Biserica Armeană și, ca atare, care este originea lor?

Există un paralelism oarecare între cărțile de slujbă ale Bisericii Armene și cele ale Bisericii Ortodoxe, iar acest paralelism este motivat de ordinea serviciilor liturgice, care, în esență, a rămas aceeași din Biserica primară și pînă în momentul de față.

Astfel, cărțile de bază, necesare slujbelor bisericești din cursul zilelor, ca și din cursul anului bisericesc, se găsesc sub o formă sau alta și în Biserica Armeană:

1. *Liturghierul* — «Horhîrtatetar Sîrpo Badaraki» (Cartea Tainei sfintei liturghii);
2. *Evanghelia* — «Avetaran Djașu» (Cartea de prînz);
3. *Arhieraticonul* — «Mair Masthoț» (Marele Aghiazmatar);
4. *Aghiazmatarul mic* — «Masthoț»;
5. *Te-Deum-ul* — «Maghtanc»;

2. *Ibidem*, p. 92. 3. H. Dj. Siruni, *Locul limbii armene*, în «ANI», 1942 p. 78.
4. *Ibidem*, p. 78.
5. A. Meillet, *Valoarea limbii armene*, în «ANI» (anuar de cultură armeană), editat de H. Dj. Siruni, București 1941, p. 73. 6. H. Dj. Siruni, *op. cit.*, p. 79.

6. *Ceaslovul* — «Jamakirc» ;
7. *Psaltirea* — «Kirc Saghmosat Tavti» (Cartea Psalmilor lui David);
8. *Tipicul* — «Donagark» (sărbătorilor împărăteşti şi de peste an);
9. *Slujba din săptămîna mare* — «Avac Şapat Haiastaneait» (Surp iegheghețvo);
10. *Cartea Prînzîndei* — «Djasot Kirc» (Obednița);
11. *Sinaxar* — «Donatuit» (Hador Aracin) (Sărbătorile, posturile, lecturile, calendarul — Partea întîi);
12. *Sinaxarul Sfinților* — «Vark Sărpot» ;
13. *Antologhionul Sfintei Biserici Armene* — «Tagharan Haiaştaneait Sârp Iegheghețvo» ;
14. *Cartea de imne* — «Tainkagh Şaragan» (Cîntări bisericeşti).

Cît priveşte originea sfintei liturghii în limba armeană, s-a observat că «în liturghia veche armeană se găseşte o formă mai veche a liturghiei bizantine» [7]. Anumite trăsături, vizibile în această liturghie, dovedesc nu numai faptul că, în părţile Armeniei, misionarii greci au conlucrat cu cei sirieni, ci şi că în momentul cînd s-a transmis sfînta liturghie poporului armean, ea se găsea încă într-o stare evolutivă şi nediferenţiată, aşa cum a ajuns mai tîrziu, datorită strădaniilor sfinţilor sub ale căror nume ni s-a păstrat în Biserica Ortodoxă.

Din «Cuvîntul introductiv» al *Marelui Aghiazmatar* («Mair Maşthoț»)[8], aflăm lucruri foarte valoroase despre modul cum s-au alcătuit, la început, cărţile de slujbă ale Bisericii Armene. *Marele Aghiazmatar*, după tradiţie, a fost alcătuit de «sfinţii părinţi Şahag şi Mesrop», adică datează din perioada de la începutul literaturii armene, autorii lui fiind aceiaşi traducători minunaţi ai Sfintei Scripturi. Despre ei se spune că au trimis pe ucenicii lor la Bizanţ şi în Siria, pentru a aduce de acolo rînduielile slujbelor, în aşa fel ca, între slujbele ce urmau să se facă în bisericile armene şi acelea care se făceau în bisericile din Orientul ortodox, să nu fie nici o deosebire.

Dintre slujbele pe care le găsim într-această carte, unele sînt atribuite, după tradiţie, unor sfinţi Părinţi, despre care nu există probabil nici o altă mărturie că ar fi alcătuit astfel de slujbe. Acestea sînt :

— *Rînduiala binecuvîntării recoltei*, care este atribuită Sfîntului Grigorie de Nazianz şi se spune că a fost adusă în Armenia, în al 21-lea an al păstoriei catolicosului Şahag (408) de ucenicul acestuia Movses, care a şi tradus-o în armeneşte.

— *Rînduiala sfinţirii apei (aghiazmei)*, care este atribuită Sfîntului Vasile cel Mare şi se spune că a fost adusă şi tradusă de Hosrov, în urma călătoriei pe care a făcut-o în Cezareea Capadociei, pe timpul Sfîntului Vasile cel Mare.

— *Rînduiala slujbei celor pocăiţi*, care este atribuită Sfîntului Chiril al Ierusalimului şi se spune că a fost adusă în Armenia de Koriun şi Inţac.

— *Rînduiala binecuvîntării fecioarelor*, care este atribuită Sfîntului Ciprian al Cartaginei.

— *Slujba parastasului şi înmormîntării clericilor*, care este atribuită Sfîntului Efrem Sirul şi se spune că a fost tradusă de Ghazric, care a şi adus-o în Armenia.

— *Binecuvîntarea sării*, care ar avea ca autor pe un oarecare episcop Justin, despre care însă nu se spune de ce origine ar fi fost.

7. L. Duchesne, *Origines du culte chrétien*, Paris, 1920, p. 241. Vezi şi L. Eisenhofer, *Armenische Liturgie*, în *Lexikon für Theologie und Kirche*, vol. VI, editat de Dr. Michael Buchberger, Freiburg i. Breisgau, 1934, col. 609. Comp. şi L. Petit, *Arménie*, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, editat de Vacant A. şi Mangenot E. Tom. I, 2, Paris, 1903, col. 1936—1968.

8. Ediţia de care ne folosim aici este cea de la Constantinopol, 1807.

În fine, alte «rînduieli» și «slujbe» au ca autori ierarhi armeni, printre care, în primul rînd, pe Sfîntul Șahag cel Mare.

Din denumirea pe care o poartă atît *Arhieraticonul* sau *Aghiazmatarul mare* («Mair Mașthoț»), cît și *Aghiazmatarul mic* («Mașthoț»), rezultă că aceste «colecții de slujbe religioase» ale Bisericii Armene au o mare vechime, căci denumirea de «Mașthoț» nu este decît o altă transcriere a numelui «Mesrop», marele învățat, care a inventat alfabetul și scrierea armeană și de numele căruia este legată și traducerea în armenește a Sfintei Scripturi.

Prezența slujbelor amintite mai sus, care sînt atribuite unor sfinți despre care nu avem cunoștință să fi alcătuit asemenea slujbe, considerăm că ar trebui să se bucure de o atenție deosebită din partea cercetătorilor. Căci, sau aceste «slujbe» și «rînduieli» au circulat în Biserica veche sub numele lor și, ca atare, le-au aparținut, deși de-a lungul timpului se vor fi pierdut și ele ar putea fi reconstituite de pe textul armean, sau ele vor fi constituit anumite părți cu caracter de rugăciune, din scrierile Părinților amintiți, pe care traducătorii le-ar fi putut culege din diferitele scrieri ale acestora, cărora le-ar fi dat apoi forma de «rînduială bisericească» și care, în cazul acesta, ar putea fi identificate în operele Părinților amintiți.

Tot de pe vremea sfinților Șahag și Mesrop ar data și *Sinaxarul Sfinților* («Vark Sărpoț»). Metoda de lucru a fost aceeași și în alcătuirea cărții acesteia, adică: informarea cît mai largă, culegerea de vieți de sfinți atît din limba greacă, cît și din cea siriacă, traducerea acestora și adăugarea vieților de sfinți ai Bisericii Armene. Spre deosebire, însă, de ceea ce s-a întîmplat cu «rînduielile slujbelor religioase» cuprinse în «Mair Mașthoț» sau în «Mașthoț», colectarea sinaxarelor nu s-a încheiat pe vremea sfinților Șahag și Mesrop, ci a continuat și mai departe. Astfel, un arhimandrit Kachig din Mînăstirea Atom a mai tradus o seamă de vieți de sfinți greci din limba greacă, alcătuind o lucrare. care, pentru că a fost săvîrșită în această mînăstire, s-a numit *Atomachir*. Desigur că în aceste sinaxare și colecții de vieți de sfinți nu vom găsi decît sfinți ai Bisericii grecești pînă la Sinodul al IV-lea Ecumenic de la Calcedon.

Dar o mare contribuție la alcătuirea cărților de slujbă ale Bisericii Armene și îndeosebi la alcătuirea imnurilor bisericești au avut-o imnografii armeni, care au fost numeroși și s-au dovedit a fi de o sensibilitate creștină cu nimic mai prejos decît ceilalți imnografi de mare faimă ai Bisericii creștine. Înșiși Sfinții Șahag și Mesrop au fost alcătuitori de imne. Îndeosebi, acesta din urmă se crede că a instituit cele opt glasuri ale muzicii psaltice și încă două în plus. În secolul al V-lea au mai alcătuit imne Movses Khorenați, Stepannos Siuneți (imnele miezonopticii din duminicile Învierii) și Ioan Mantacuni [9].

9. Un deosebit impuls a dat imnografiei armene, catolicosul Komitas, în sec. al VII-lea, care a fost una din figurile cele mai proeminente ale Bisericii Armene și, în același timp, unul din cei mai mari animatori ai culturii armenești (Vezi H. Dj. Siruni, *Cronica culturii armene. Partea II — Secolul al VII-lea. Spre o sinteză,* în «ANI», 1941, p. 105). În timpul lui a înflorit o întreagă clasă de intelectuali, numiți «kertoghi» (poeți). Printre multe alte imne bisericești pe care le-a alcătuit, Komitas este și autorul imnului (șaracan) bisericesc, dedicat sfintelor mucenițe Hripsime și Gaiane, care începe cu cuvintele: «Devotatele iubirii lui Hristos». Tot acum întîlnim pe catolicosul Ezâr (Ezdras) (630—641) care a alcătuit, printre altele, imnurile bisericești ce se cîntă la slujbele bisericești din Postul mare și sînt cunoscute sub numele de «Arevacal» (Venirea soarelui). Catolicosul Nerses (641—661) merită de asemenea să fie amintit, deoarece în timpul lui se introduce uniformizarea în cîntările bisericești, potrivit hotărîrii sinodului din Dwin. Lucrarea aceasta este adusă la îndeplinire de eruditul arhimandrit Barsegh Djon. Sub catolicosatul lui Șahag din Țopor (677—703) care era el însuși un dotat alcătuitor de imnuri, un alt cleric Teo-

Cuprinsul cărților de slujbă ale Bisericii Armene

Cu asemenea purtători de grijă în întocmirea cărților de slujbă și cu atîția imnografi de seamă, cărțile Bisericii Armene, folosite astăzi la serviciile religioase, sînt în măsură să dea o înălțime cu totul deosebită serviciilor religioase și să deștepte în sufletele credincioșilor simțăminte înalte și atitudini de aleasă trăire duhovnicească.

Este de la sine înțeles că actualele cărți de slujbă ale Bisericii Armene nu pot cuprinde în ele tot ce s-a elaborat în acest domeniu de către scriitorii sfințiți ai Bisericii Armene. Nespus de multe opere de seamă se găsesc și astăzi în numeroasele manuscrise care se păstrează, fie în biblioteca centrului de la Ecimiadzin, fie în alte biblioteci mînăstirești. De aceea, pentru alcătuirea și tipărirea noilor ediții de cărți de slujbă se apelează adesea la aceste manuscrise.

În cele de mai jos ne vom referi numai la cărțile actuale de slujbă ale Bisericii Armene și, îndeosebi la cărțile de slujbă pe care le posedă, în diferite ediții, biserica armeană din București și biblioteca eparhială din România.

Conținutul cărților de slujbă folosite în Biserica Armeană este următorul:

1. *Liturghierul* — *Cartea Tainei sfintei liturghii* («Horhîrtateâr Sărpo Badarakı») — cuprinde sfînta liturghie, singura în uz în Biserica Armeană. Autorul acestei sfinte liturghii este anonim. Se crede, însă, că după tradiție, autorul ei ar fi însuși Sfîntul Grigorie Luminătorul [10].

2. *Evanghelia* — *Cartea de prînz* («Avetaran Djașu») — cuprinde pericopele Sfintei Evanghelii, care se citesc în sărbători și în fiecare zi de peste an, completate

---

doros Kârtenavor, alcătuiește o «Slăvire a Sfintei Cruci» și o «Slăvire a Maicii Domnului». În fine, tot sub acest catolicosat, episcopul Grigore din Arșarunik alcătuiește o «Interpretare a citirilor», împărțită în circa 30 de capitole, în care vorbește despre sărbătorile armenești și grecești.

Seria imnografilor armeni se continuă pînă tîrziu. În Cartea de Imnuri, ultimul imnograf amintit este Arhim. Kiriakos Ierzăngați, la 1478. Unul dintre cei mai de seamă imnografi a fost și catolicosul Nerses Șânorhali (1166). Imnul lui la adresa Sfintei Treimi este cel mai cîntat. Este compus din 36 de strofe, după numărul literelor alfabetului armean și fiecare strofă cuprinde cîte trei versuri scurte. Dăm, spre exemplificare, cîteva strofe:

«Răsărit al Luminei O Treime Sfîntă
O, soare al Dreptății Îngrijitoarea tuturor ființelor
Dăruiește-mi azi lumina! Îndură-te și de mine...
Sfînt Tatăl fără-nceput Împărat al gloriei
Sfînt Fiul, egal cu Tatăl Iertător al greșelilor
Sfînt și Duhul nemuritor Iartă-mi păcatele mele».

De asemenea, reproducem aici, pentru frumusețea lui și unul din cele mai vechi imnuri ale Bisericii Armene, care este folosit și astăzi, deopotrivă, la slujbele bisericești:

«A coborît jos Fiul unic
Al Tatălui, înconjurat de lumina gloriei.
Infernul tremura, se tînguia îngrozitor.
Grigore, Patriarhul nostru, a văzut lumina aceasta.
Regelui credincios, voios i-a dus vestea:
— Să clădim un locaș de lumină,
Căci ne-a apărut lumina
În țara noastră, Armenia,
— A fost răspunsul regelui...».

10. Ediția pe care o avem în vedere este aceea a Sfîntului Scaun din Ecimiadzin, 1914, de sub catolicosatul lui Gheorghe al V-lea. În Biblioteca și muzeul eparhial ale Bisericii Armene din București se mai găsesc următoarele ediții: — Ediția de la Veneția, 1686, sub catolicosatul lui Eleaza; — Ediția de la Constantinopol, din 1823; — Ediția Ecimiadzin 1880, sub catolicosatul Gheorghe al IV-lea.

cu un sinaxar și cu calendarul sărbătorilor cu dată fixă și variabilă. Sinaxarul este întocmit de catolicosul Simeon (1763—1780)[11].

3. *Arhieraticonul* — *Marele Aghiazmatar* («Mair Mașthoț») corespunde Evhologhiului (Molitvelnicului) și Arhieraticonului ortodox și cuprinde deci rînduiala Sfintelor Taine și a ierurgiilor, atît cele săvîrșite de preot și cît și rînduielile ce se săvîrșesc numai de către arhiereu, de unde și denumirea lui. Cuprinsul lui «Mair Mașthoț» este următorul:

— Rînduiala Tainei Sfîntului Botez;
— Rînduiala Tainei Cununiei;
— Rînduiala la a doua Cununie;
— Taina Spovedaniei și a Împărtășaniei;
— Slujba înmormîntării mirenilor;
— Slujba la a treia zi după moarte;
— Slujba la 7 zile, 40 zile și un an după moarte;
— Slujba înmormîntării pruncilor;
— Slujba la a treia zi de la moartea pruncilor;
— Slujba la 7 zile, 20 de zile și un an de la moartea pruncilor;
— Rînduiala parastasului;
— Rînduiala binecuvîntării sării;
— Rînduiala binecuvîntării pomenii;
— Rînduiala binecuvîntării darurilor aduse de creștini la altar (pîrga-ofranda);
— Rînduiala binecuvîntării mesei ca pomană;
— Rugăciunea pentru bolnavi;
— Rugăciunea la secetă;
— Rînduiala binecuvîntării puțului, la săparea lui;
— Rînduiala sfințirii apei (sfeștaniei);
— Rînduiala binecuvîntării recoltei și ogoarelor;
— Rînduiala la femeia lehuză;
— Rînduiala pentru pruncul nou născut, la a 40-a zi, cînd este adus la biserică;
— Rînduiala slujbei la cei grav bolnavi;
— Cîntări speciale la morți;
— Rugăciune la morți, după înmormîntare;
— Un număr de patru evanghelii pentru însănătoșire;
— Rugăciune la cei ce-și dau sufletul;
— Rînduiala la punerea temeliei bisericii;
— Rînduiala sfințirii bisericii;
— Rînduiala sfințirii cristelniței;
— Rînduiala sfințirii bisericilor care au fost pîngărite de cei fără de lege;
— Rînduiala sfințirii ușilor bisericii;
— Rînduiala Mirungerii și a binecuvîntării crucii;
— Rînduiala binecuvîntării și mirungerii icoanelor;
— Rînduiala binecuvîntării Sfintelor vase;
— Rînduiala și binecuvîntarea paracliserului (clopotarului) sau a omului de servici al bisericii;
— Rînduiala la convertirea celui rătăcit la pocăință;
— Rînduiala formei genealogice;
— Rînduiala binecuvîntării inelelor la logodnă;
— Hirotesia slujitorilor minori;
— Hirotonia întru diacon;
— Hirotonia întru preot;
— Hirotonia întru preot-monah sau ieromonah;
— Hirotesia întru arhimandrit;

11. Ediția pe care o avem în vedere este cea din Ierusalim, 1868. În Biblioteca și muzeul de la București ale Bisericii Armene se mai găsesc următoarele ediții: — Ediția de la Constantinopol, 1805, apărută sub patriarhatul Arhiepiscopului Hovhannes; — Ediția de la Vagharșabad, 1890, apărută sub catolicosatul lui Macarie: și — Ediția de la Veneția, 1849, a Congregației Mechitariste.

— Hirotesia întru arhimandrit-mitrofor;
— Înmormîntarea clericilor (a preoţilor)[12].

4. *Aghiazmatarul mic* («Maşthoţ») este un rezumat al Aghiazmatarului mare, raportul dintre aceste două cărţi fiind aproape acela ca dintre Molitvelnicul şi Aghiazmatarul Bisericii Ortodoxe. Menţionăm, totuşi, prezenţa în *Aghiazmatarul mic* a cîtorva slujbe care nu se găsesc cuprinse în *Aghiazmatarul mare:*

— Rînduiala la cei grav bolnavi, pentru însănătoşire şi iertarea păcatelor (Maslu).
— Rînduiala la bolnavii care suferă de spaimă.
— Rînduiala binecuvîntării tămîei.
— Rînduiala binecuvîntării cărţilor de slujbă.
— Rînduiala tăierii părului.
— Opt imne pe opt glasuri, ce se cîntă la parastase şi la pomenirea morţilor.
— Patru Evanghelii şi rugăciuni pentru bolnavi în genere.
— Slujba cu botezarea caselor de Crăciun (Bobotează).
— Slujba binecuvîntării caselor de Sfintele Paşti.

După cum se vede, *Marele Aghiazmatar* şi *Micul Aghiazmatar* cuprind rînduieli aproape identice cu acelea din cărţile de slujbă corespunzătoare ale Bisericii Ortodoxe, ceea ce este o dovadă că Biserica s-a îngrijit întotdeauna de toate nevoile sufleteşti ale credincioşilor, oriunde s-ar fi găsit[13].

5. *Te Deum-ul* («Maghtanc») care se oficiază după sfînta liturghie cuprinde:
— Imnul patriarhal «Hraşapar Astvatz» (Prea slăvitul Dumnezeu) glas. VII;
— Pericopa din Epistola către Evrei (XIII, 17—25);
— Pericopa Evangheliei (Ioan X, 11—17);
— O ectenie;
— Imnul «Duhul Tău, Dumnezeule, dăruitor de har»;
— O rugăciune (în carte se găsesc două rugăciuni: una se citeşte la hramul Sfîntului Scaun, iar cealaltă la aniversarea intronizării catolicosului);
— Imnul «S-a pogorît jos Fiul Unic al Tatălui...» (Ecimiadzin I Hore...);
— O binecuvîntare a Sfîntului Scaun;
— O scurtă ectenie;
— Tatăl nostru[14].

6. *Ceaslovul* («Jamakirc») este una dintre cărţile de slujbă cele mai vechi ale Bisericii Armene. La redactarea ei au contribuit înşişi marii alcătuitori ai literelor armene, sfinţii Şahag şi Mesrop, ca şi alţi Părinţi ai Bisericii Armene, de-a lungul timpului, cum au fost: Kiud, Ioan Mantacuni şi Nerses Şânorhali. Ceaslovul cuprinde rînduiala slujbei celor şapte Laude şi anume:
— Miezonoptica («Chişerain»);
— Utrenia («Aravodian»);
— Ceasurile Trei, Şase şi Nouă;
— Prînzînda sau Obedniţa («Djaşu»);
— Vecernia («Eregoian»);
— Slujba sau Lauda Păcii («Chacha-ghagan») în Postul mare;
— Pavecerniţa («Hancăstean»);

12. Ediţia pe care o avem în vedere este cea de la Constantinopol, 1807 de sub catolicosatul lui Daniel al tuturor armenilor. Cartea aceasta a fost donată bisericii armene din Bucureşti la 2 aprilie 1826 de către Arhim. Kevorc Katareanţ din Ierusalim.

13. Ediţia pe care o avem în vedere este cea de la Ierusalim, 1866, sub catolicosatul lui Macarie al tuturor armenilor şi din timpul patriarhului din Ierusalim Isaia şi patriarhului din Constantinopol Harutiun (ed. II).

14. Ediţia pe care o avem în vedere este cea de la Ecimiadzin, 1914, de sub catolicosatul lui Kevorc al V-lea.

Tot în *Ceaslov* se mai găsesc: slujba numită «Arevacal» (Venirea Soarelui), care se citeşte în Postul cel Mare şi care a fost introdusă în cult în secolul al XII-lea; tot în Ceaslov se află şi partea pentru strană din sfînta liturghie [15].

7. *Psaltirea — Cartea Psalmilor lui David* («Kirc Saghmosat Davti»). Psaltirea, pe lîngă cei 150 de psalmi ai lui David, mai cuprinde diferite rugăciuni pentru bolnavi, alcătuite de Sfinţii Grigore de Nareg şi Nerses Şânorhali, precum şi cîntarea proorocului Avacum (III, 1—19); Cîntarea Sfintei Fecioare (Luca I, 46—55); imnul (Cîntare) lui Zaharia (Luca I, 68—79); rugăciunea lui Simeon (Luca II, 29—32) şi rugăciunea împăratului Manasi, care, la ortodocşi este socotită apocrifă, avînd temei în II Cronici XXXIII, 12—13 [16].

8. *Tipicul sărbătorilor împărăteşti şi de peste an* («Donagark»), cuprinde reguli tipiconale privitoare la:

— Slujba ajunului Bobotezei (Botezului Domnului);
— Slujba Crăciunului şi Botezului Domnului;
— Slujba ajunului Întîmpinării Domnului;
— Slujba Întîmpinării Domnului;
— Slujba Sfinţilor eroi Vartananţ;
— Slujba Lăsatului secului;
— Slujba Laudei «Arevacal», din Postul mare;
— Rînduiala duminicilor din Postul cel mare;
— Slujba ajunului Floriilor;
— Slujba Floriilor;
— Slujba Vecerniei din ziua Floriilor;
— Slujba din Joia cea mare — utrenia, ceasurile, sfînta liturghie şi vecernia;
— Slujba din Vinerea cea mare — miezonoptica, ceasurile şi vecernia;
— Slujba din Sîmbăta cea mare — utrenia;
— Slujba din ajunul Sfintelor Paşti;
— Slujba Sfintelor Paşti;
— Slujba de a doua zi de Paşti;
— Slujba de a treia zi de Paşti;
— Rînduiala la vecernia din zilele de sîmbătă, pînă la Rusalii;
— Rînduiala de la Înălţarea Domnului;
— Rînduiala din ajunul Rusaliilor;
— Rînduiala din ziua de Rusalii;
— Rînduiala din a 7-a zi după Rusalii;
— Rînduiala din ajunul hramului Sfîntului Ecimiadzin;
— Slujba hramului Sfîntului Ecimiadzin (Sfîntul Scaun);
— Rînduiala din zilele de sîmbătă de peste an (ajunul duminicilor Învierii Domnului);
— Rînduiala din Duminicile Învierii;
— Slujba din ziua Aflării Moaşt. Sf. Grigorie Luminătorul;
— Slujba din ajunul Schimbării la Faţă;
— Slujba din ziua Schimbării la Faţă;
— Slujba de a doua zi după Schimbarea la Faţă;

15. Ediţia pe care o avem în vedere este ediţia a IV-a de la Ierusalim, 1915, sub catolicosatul lui Kevorc al V-lea al tuturor armenilor, a patriarhului Harutiun al Ierusalimului şi Zaven al Constantinopolului. În Biblioteca eparhială de la Bucureşti se găseşte şi ediţia a III-a a *Ceaslovului*, Ecimiadzin, 1895.

16. Ediţia pe care o avem în vedere este cea de la Ierusalim, 1869, sub catolicosatul lui Kevorc al IV-lea al tuturor armenilor şi pe timpul patriarhilor Esaia al Ierusalimuui şi Aristakos al Constantinopolului. În Biblioteca şi muzeul eparhial de la Bucureşti se mai găsesc următoarele ediţii: — Ediţia de la Constantinopol, 1859, de sub catolicosatul lui Kevorc al IV-lea; — Ediţia de la Veneţia, 1786, apărută sub catolicosatul lui Ghugas; — Ediţia de la Constantinopol, 1871, sub catolicosatul lui Kevorc al IV-lea şi a patriarhului Măgărdici al Constantinopolului.

— Slujba hramului Sfîntului Ecimiadzin;
— Slujba din ajunul Adormirii Maicii Domnului;
— Slujba din ziua de Adormirea Maicii Domnului;
— Slujba din ajunul Înălţării Sfintei Cruci;
— Slujba din ziua Înălţării Sfintei Cruci;
— Slujba Sfintei Cruci din Varac (sărbătoare armeană);
— Slujba din ziua de Aflarea Sfintei Cruci;
— Slujba din ziua Naşterii Maicii Domnului;
— Slujba Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil;
— Slujba Sfîntului Iacob;
— Slujba Sfinţilor Prooroci David şi Iacob Fratele Domnului;
— Slujba Sfîntului Ştefan Arhidiaconul;
— Slujba Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel;
— Slujba la ziua Fiilor din Evanghelia Sfîntului Ioan.

Tipicul mai are la sfîrşit un număr de opt imne, pe 8 glasuri, ale Pavecerniţei, cîteva imne la înmormîntarea mirenilor şi la Taina căsătoriei [17].

9. *Slujba din Săptămîna Mare* — («Avac Şapat»), corespunzătoare cu «Strast-nic»-ul din ritul Bisericii Ortodoxe Române, cuprinde toată rînduiala slujbelor din Săptămîna mare (a Patimilor Domnului), începînd cu slujba învierii lui Lazăr (sîmbătă înaintea Floriilor) şi terminînd cu vecernia din ziua de Paşti. Este cartea de bază a slujbelor din această săptămînă [18].

10. *Cartea Prînzîndei* («Djaşot Kirc»), cuprinde toate lecturile din Vechiul Testament şi din Noul Testament care se citesc la sfînta liturghie, în toate zilele de peste an. Se mai găsesc aici adunate lecturi din Sfîntul Vasile cel Mare, din Sfîntul Ioan Gură de Aur, care se citesc la Bobotează, la binecuvîntarea strugurilor, la Rusalii, în Joia cea mare etc. [19].

11. *Sinaxarul* («Donatuit»), editat de obicei în două volume, cuprinde: volumul I, cuprinde tipicul sărbătorilor de peste an, al zilelor cu sfinţi şi al posturilor, iar volumul al II-lea este un calendar bisericesc cu sărbătorile variabile şi cele fixe. La sfîrşit se arată calculele de care trebuie să se ţină seamă la întocmirea calendarului [20].

12. *Sinaxarul Sfinţilor* («Vark Sărpot») cuprinde vieţile sfinţilor şi mai multe omilii, printre care şi o omilie a Sfîntului Grigorie de Nisa, cinci omilii ale Sfîntului Ioan Gură de Aur, o omilie a lui Hipolit la Evanghelia Sfîntului Ioan de la Florii, omilia Sfîntului Ioan Gură de Aur în legătură cu cele zece fecioare, omilia la spălarea picioarelor Sfinţilor Apostoli şi o omilie la Înălţarea Sfintei Cruci. În afară de aceste omilii, mai sînt şi o seamă de predici şi omilii ale catolicosului Nerses Şănorhali [21].

13. *Antologhionul Sfintei Biserici Armene* («Tagharan Haiastaneuit Sârp Ieghe-ghetvo») cuprinde toate imnurile Prînzîndei, din toate zilele, ca şi pe cele de la săr-

17. Ediţia pe care o avem în vedere este cea de la Constantinopol, 1898.

18. Ediţia pe care o avem în vedere este cea de la Nor Djugha, apărută în Tipografia Atotmîntuitorului, la 1695, sub catolicosatul lui Măgărdici al tuturor armenilor şi a arhiepiscopului Iesaia, şeful eparhiilor din Persia şi India.

19. Ediţia pe care o avem în vedere este cea de la Vagharşabad, 1872, sub catolicosatul lui Kevorc al IV-lea al tuturor armenilor.

20. Ediţia pe care o avem în vedere este cea de la Constantinopol, 1849, în două volume, sub catolicosatul lui Nerses al tuturor armenilor şi a patriarhului Kiriacos al Ierusalimului şi Hagop al Constantinopolului.

21. Ediţia pe care o avem în vedere este lipsită de poarta respectivă. Socotim, însă, că este o ediţie de Constantinopol, din sec. al XIX-lea, în timpul patriarhului Matheos I al Constantinopolului. Autorul acestei ediţii este Krikor Peşdă-magian, care a lucrat din ordinul patriarhului Matheos Ciuhadjian şi a consultat multe alte cărţi vechi şi manuscrise, în vederea alcătuirii ei.

bătorile împărăteşti, ale sfinţilor şi ale zilelor din Postul Mare, Postul Maicii Domnului, Postul Sfintei Cruci etc. Mai cuprinde, apoi, cîntările speciale care se cîntă la împărtăşire, în timpul sfintei liturghii, precum şi anumite cîntări dedicate unor sfinţi [22].

14. *Cartea de imne* («Ţainkah Şaragan») cuprinde toate imnurile celor opt glasuri, de la cele şapte Laude, după cum urmează: a) La miezonoptică 99 de imnuri; b) La utrenie 601 imnuri; c) La Prînzîndă 53 imnuri; d) La Ceasurile III, VI şi IX, 4 imnuri; e) La Vecernie 32 imnuri; f) La Pavecerniţă 8 imnuri; g) cinci imnuri diferite. Deci, în total, cartea cuprinde 802 imnuri, aparţinînd celor 23 de imnografi de seamă ai Bisericii Armene. Dintre aceşti imnografi, cei mai de seamă sînt: catolicosul *Bedros Kedatarţ* (1019), autorul imnelor Pavecerniţei şi ale zilelor martirilor şi catolicosul *Nerşes Mânorhali* (1166), căruia îi aparţin imnurile Pavecerniţei din duminicile Postului mare, imnurile utreniei din ziua de Florii, imnurile din slujba Laudei păcii şi altele [23].

*

Am făcut mai sus o scurtă prezentare a cărţilor de slujbă ale Bisericii Armene, insistînd într-o măsură oarecare şi asupra vechimii şi valorii lor literare.

De aici se mai desprinde faptul că, întocmai ca şi la poporul român, începuturile literaturii armene sînt legate de producţiile bisericeşti şi de cărţile de slujbă şi de aceea poporul armean se simte în mod deosebit ataşat Bisericii sale, care, în tot timpul marilor nenorociri care s-au abătut asupra poporului, a fost purtătoare de făclie a spiritului armean curat, a ideii naţionale şi a întregii literaturi armene.

Mai subliniem că autorii sfinţiţi ai cărţilor de slujbă şi ai imnurilor Bisericii Armene au fost bărbaţi cu totul superiori, profund înzestraţi, oameni de spirit şi de mare artă, care nu rămîn cu nimic mai prejos decît imnografii celorlalte Biserici din Răsărit şi care şi-au pus o dată cu versul lor armonios, în creaţiile lor, nu numai întreaga lor credinţă în Dumnezeu, dar şi întreaga lor nădejde în bunătatea şi purtarea de grijă dumnezeiască, ştiind să aprecieze în jertfele nenumăraţilor sfinţi şi martiri ai Bisericii Armene întreaga lor dăruire.

În cărţile de slujbă ale Bisericii Armene, nu se găsesc idei şi nici expresii, care să nu se înscrie pe linia Ortodoxiei, sau care să lase anumite bănuieli în ceea ce priveşte aderenţa totală a Bisericii Armene la Una Sfîntă, Sobornicească şi Apostolească Biserică a Domnului şi Mîntuitorului Iisus Hristos.

Doctorand Arhim. ZAREH BARONIAN

---

22. Ediţia pe care o avem în vedere este cea de la Ierusalim, 1907 (a III-a), apărută în timpul catolicosatului lui Măgărdici I al tuturor armenilor şi a patriarhilor Harutiun al Ierusalimului şi Maghakia al Constantinopolului. In biblioteca eparhială de la Bucureşti se mai găseşte o ediţie a Antologhionului din 1882, apărută la Ierusalim, sub patriarhul Iesaia.

23. Ediţia pe care o avem în vedere este ediţia a II-a, Vagharşabad 1888, sub catolicosatul lui Macarie al tuturor armenilor. In biblioteca şi muzeul eparhial de la Bucureşti se mai găsesc următoarele ediţii: — Ediţia din 1914, apărută la Ecimiadzin, sub catolicosatul lui Kevorc al V-lea şi alte două ediţii cu notaţii muzicale; — Ediţia cu notaţie muzicală armeană din 1875 şi — Ediţia cu notaţie muzicală armeană din 1882, ambele apărute sub catolicosatul lui Kevorc al IV-lea al tuturor armenilor.

PROTOPOP STAVROFOR GHEORGHE MAIOR

În vîrstă de aproape 78 de ani, după o neobosită activitate în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, la 1 septembrie 1970 a trecut la cele veşnice una din figurile alese ale clerului de mir, venerabilul preot Gheorghe Maior, fost consilier patriarhal.

Născut în Braşov la 6/18 decembrie 1892, a fost primul între cei 7 copii ai unei familii modeste. Din pricina lipsurilor materiale, inerente unei familii atît de numeroase, încă de copil a trebuit să muncească din greu, paralel cu anii de şcoală, pînă la vîrsta de 18 ani şi apoi în vacanţe. Cursurile elementare le-a urmat la Şcoala românească confesională (ortodoxă) şi la Şcoala Normală română ortodoxă, din Groaveri (Schei), fiind primul în clasă. La insistenţa învăţătorului Nicolae Staicovici, tatăl său îl dă mai departe la învăţătură la Gimnaziul de 8 clase secundare (viitorul liceu «Andrei Şaguna»), unde devine bursier, iar la 5 iunie 1912 îşi ia examenul de maturitate.

În acelaşi an se înscrie la Academia teologică «Andreiană» din Sibiu, unde urmează cursurile regulat (1912—1915), luîndu-şi examenele cu *pur eminent* şi paralel fiind angajat şi ca funcţionar la Consiliul Arhiepiscopesc din Sibiu, pentru a-şi asigura existenţa. În anul 1916 se căsătoreşte cu profesoara Lucreţia Iosif, fiică de învăţători din Aciliu, căsnicia fiindu-le binecuvîntată cu patru copii. Este hirotonit preot la 27 decembrie 1916, pentru parohia Vingrad, din judeţul Alba.

În toamna anului 1921 ocupă prin concurs o catedră la o şcoală din Sibiu şi în acelaşi an îşi ia examenul de capacitate profesorală la Cluj, funcţionînd în învăţămînt 22 de ani ca profesor secundar. În perioada anilor 1921—1942 a fost solicitat, pentru capacitatea sa, într-o serie de funcţii diferite. Astfel a îndeplinit funcţii de profesor secundar, director de seminar, director de şcoală, casier, inspector pentru învăţămîntul religios, inspector seminarial pe ţară, duhovnic pentru teologi, membru în Comisia de Administraţie a Tipografiei şi Librăriei Arhidiecezane, secretar al «Astrei» Sibiu, secretar general al fostei Asociaţii a Clerului din Ardeal, procuror al Consistoriului mitropolitan ş.a.

În anul 1942 este chemat la Bucureşti şi numit consilier patriarhal. Între anii 1942—1953 primeşte atribuţii de : consilier cultural, inspec-

tor general bisericesc, procuror general în Consistoriul Central Bisericesc, Consilier economic la secţia C.A.R., precum şi redactor responsabil al revistei «Biserica Ortodoxă Română».

Cerîndu-şi pensionarea la 1 februarie 1953, se reîntoarce la Sibiu, unde îşi sfîrşeşte viaţa, aşa cum a şi început-o, în modestia creştină care l-a caracterizat.

Înzestrat cu o rară inteligenţă, cu o perseverentă rîvnă pentru tot lucrul bun şi cu o mare putere de muncă, devenit pedagog ilustru, liturghisitor model şi predicator încercat, părintele Gheorghe Maior a împletit dinamismul său vital cu o puternică credinţă în Dumnezeu, promovînd astfel nu numai un echilibru, ci şi o permanentă corespondenţă a omului cu convingerea şi cu misiunea atît de nobilă a sfintei preoţii.

Însuşindu-şi o bogată cultură teologică şi nu mai puţin o vastă cultură laică, stăpînind mai multe limbi străine şi fiind dotat cu un pronunţat spirit de discernămînt, toată viaţa a fost un bun condeier. A colaborat la peste 26 ziare şi reviste diferite, între care: «Gazeta Transilvaniei» (1910), «Telegraful Român» (1915), «Revista Teologică», «Narodny Listy»-Praga, «Revista de Pedagogie», «Biserica Ortodoxă Română», «Ortodoxia» etc. A publicat multe lucrări, între care amintim: *Predici, Istoria biblică în chipuri, Mînăstirea Argeşului* (libret în 5 acte) etc. şi i-au rămas peste 50 de lucrări în manuscris.

Neprecupeţind nici o osteneală şi folosind orice prilej binecuvîntat, a rostit un număr impresionant de predici originale şi conferinţe, în peste 50 de localităţi. Se poate spune fără nici o exagerare că părintele Gheorghe Maior a fost prezent, prin activitatea sa, în toate sectoarele vieţii noastre bisericeşti, închinîndu-şi viaţa, cu abnegaţie şi cu un devotament rar întîlnit, pentru prosperitatea Bisericii noastre.

Regretat de familie, de rude, prieteni şi cunoscuţi, prohodirea sa s-a săvîrşit în Catedrala mitropolitană din Sibiu, în ziua de 3 septembrie 1970, de către un impresionant sobor de preoţi şi diaconi din Sibiu şi Braşov în frunte cu P.C. Pr. Traian Belaşcu, vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia şi Sibiu, fiind de faţă I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi P.S. Episcop Vicar Visarion Răşinăreanul, împreună cu o numeroasă asistenţă de preoţi şi credincioşi. Răspunsurile au fost date de corul catedralei, sub conducerea P.C. Pr. Conf. Gh. Şoima de la Institutul teologic universitar din Sibiu.

La sfîrşitul slujbei au luat cuvîntul: P.C. Pr. Aurel Radu, din partea parohiei Cibin, P.C. Pr. Nichifor Todor, din partea Protopopiatului Sibiu şi P.C. Pr. Traian Belaşcu, vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia şi Sibiu, care au scos în evidenţă calităţile de dascăl al atîtor generaţii, omenia şi caracterul pilduitor al preotului Gheorghe Maior.

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, apreciind contribuţia de-o viaţă întreagă pe care defunctul a adus-o în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, a subliniat că viaţa celui adormit nu este numai dincolo, în

veşnicie, ci ea trăieşte şi pe pămînt, din fiinţa lui, care s-a împletit cu toţi acei cu care a venit în legătură : familie, generaţii de elevi, credincioşii pe care i-a păstorit, ierarhii cu care a lucrat. În toate s-a transmis ceva din înţelepciunea lui, din scrisul lui şi din energia lui spirituală. În toate se vădeşte dragostea de patrie şi de popor şi crezul închinat unei munci constructive.

În dangătul duios al clopotelor catedralei, sicriul cu rămăşiţele lui pămînteşti, purtat pe umerii preoţilor, a fost aşezat în cimitirul ortodox din Sibiu.

Părintele ceresc să-i hărăzească slujire veşnică întru împărăţia Sa şi neuitată să-i fie pomenirea !

Pr. NICHIFOR TODOR

RECENZII

«*Buletinul Monumentelor Istorice*», an. XXXIX, nr. 1/1970, 80 p. + numeroase ilustrații și planuri.

Anul editorial 1970 a fost marcat, în domeniul atît de vast al monumentelor istorice, de un eveniment de seamă: reapariția, după o lungă întrerupere, a prestigioasei publicații din prima jumătate a secolului nostru, «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice» (1908—1945), ilustrată prin conducerea sau colaborarea permanentă a lui Nicolae Iorga, George Balș, Nicolae Ghika-Budești, Virgil Drăghiceanu și a altor savanți de renume mondial. Alături de importanța științifică a acestui Buletin, se cuvine să subliniem și valoarea ei de simbol: de simbol al grijei admirabile, neîncetate pe care conducerea țării o poartă monumentelor istorice. Astăzi această grijă este încununată de reînființarea, în condiții grafice excelente, a unei publicații menite să aducă noi și întemeiate lumini asupra patrimoniului nostru istoric, să pună științific în valoare opera de restaurare și conservare realizată pînă în prezent, iar prin păreri autorizate să constituie totodată un imbold, un îndreptar și o tribună de discuții libere în jurul operei ce a mai rămas de efectuat. Publicat sub egida Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă și sub conducerea efectivă a încercatului redactor șef al «Revistei Muzeelor», Lucian Roșu, «Buletinul Monumentelor Istorice» — cu numele modificat după noua structură — păstrează formatul, profilul și, ceea ce este mai important, spiritul ce a călăuzit pe primii editori ai Buletinului.

Revista se deschide printr-un *Cuvînt înainte* (p. 1) al vice-președintelui Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, Ion Moraru, urmat de lămuririle aduse de acad. prof. Constantin Daicoviciu, sub titlul *Prolegomena* (p. 2) în privința țelurilor urmate de noua publicație și de un pios omagiu adus de prof. arh. Horia Teodoru memoriei marelui promotor al cercetării și restaurării monumentelor istorice, Nicolae Iorga (*În memoriam*, p. 3).

Printre materialele de specialitate consemnate în sumarul revistei, vom deosebi dintîi unele expuneri de idei și de principii în materie de restaurare, semnate de persoane de înaltă competență, directori sau foști directori ai Direcției Monumentelor Istorice. Luarea în discuție a ideilor expuse ne-ar duce prea departe față de limitele prezentei rubrici, încît ne vom mulțumi cu redarea titlurilor, destul de explicite de altfel: *Criterii științifice în activitatea de restaurare a monumentelor istorice* (p. 6—10), de prof. arh. Richard Bordenache și ing. Victor Munteanu, și *Necesitatea sistematizării și restaurării centrelor istorice* (p. 37—40), de prof. arh. Grigore Ionescu. În aceeași categorie a materialelor de ordin teoretic, ținem să subliniem ideile juste, curajoase susținute de istoricul Oliver Velescu în articolul intitulat *Puncte de vedere în legătură cu restaurarea monumentelor istorice* (p. 48—51). De asemenea, menționăm nota despre *Monumente transilvănene într-un context modern*, de Herbert Hoffmann (p. 52—57).

Trecem la materialele consacrate, în întregime sau parțial, unor monumente religioase. În articolul *Prima curte domnească de la Tîrgoviște* (p. 11—15), arh.

Cristian Moisescu, care a condus cu multă pricepere îndelungatele și minuțioasele lucrări de restaurare și consolidare a curții domnești din Tîrgoviște, se ocupă de prima și — pînă la efectuarea amintitelor lucrări — cea mai puțin cunoscută fază de construcții a complexului, aceea datată în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn. Această fază cuprinde prima casă domnească, zidurile de apărare cu turnurile, precum și biserica ridicată în cadrul acestei curți — clădiri pe care autorul le descrie succesiv, după ce arată împrejurările care au dus, către sfîrșitul secolului al XIV-lea, la înființarea unei noi capitale la Tîrgoviște, paralel cu aceea de la Argeș. Biserica, amplasată în colțul de nord-est al incintei, în imediata apropiere a casei domnești, a fost construită o dată cu aceasta și reprezintă «cel mai vechi monument religios cunoscut pînă în prezent la Tîrgoviște». Clădirea era de plan trilobat, mai apropiată de Cozia ca structură și de Cotmeana ca decorație exterioară. Ea avea pe latura sud o intrare destinată numai voievodului, cum a existat și la biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș (azi zidită). Un alt aspect caracteristic al bisericii este acela determinat de alipirea ulterioară, probabil în timpul domniei lui Vlad Țepeș, a unui turn masiv, cunoscut mai tîrziu sub numele de Turnul Chindiei. Inițial turnul se ridica peste o boltă cilindrică sprijinită pe două arce perpendiculare pe latura vestică a pronaosului și pe un al treilea arc paralel cu aceasta. După puțin timp spațiile dintre arcade au fost zidite, constituindu-se astfel o încăpere închisă, cu acces numai prin pronaosul bisericii, ceea ce a necesitat crearea unei noi intrări pe latura sudică a acestuia. De existența acestei încăperi alipite laturii vestice a paraclisului domnesc autorul leagă apariția pridvoarelor la bisericile din Tîrgoviște clădite ulterior: biserica Sf. Vineri și Biserica Domnească lui Petru Cercel. În vremea domniei lui Constantin Brîncoveanu, încăperea de la parterul Turnului Chindiei era folosită ca închisoare, iar biserica — adăugăm noi — era cunoscută sub numele de «Biserica Doamnei», fie că ea a fost renovată de doamna Marica, fie că era numai afectată doamnei și curții ei. Interesante amănunte dă autorul în legătură cu elementele de decorație exterioară descoperite și cercetate: discuri ceramice smălțuite și ancadramente sculptate în motive derivate din arta georgiană și armeană.

În *Contribuții la studiul originii și evoluției planului triconc în Moldova* (p. 31—36), prof. arh. Horia Teodoru folosește observații făcute mai demult la primele locașuri ale mînăstirilor Moldovița și Humor, precum și la biserica Sf. Treime din Siret, pentru a lămuri unele probleme de structură a bisericilor de plan treflat din Moldova, în special cele legate de existența firidelor ce flanchează în interior, la est și la vest, absidele laterale, precum și aceea a bolniței cu care s-a crezut la un moment dat că aceste biserici erau înzestrate. În realitate, arată autorul, pretinsele bolnițe nu sînt altceva decît pronaosuri adăugate la un moment dat construcției inițiale, fapt dovedit de altfel și de recentele cercetări arheologice.

Articolul despre *Mînăstirea Polovragi* (p. 41—47) semnat de prof. Aurelian Sacerdoțeanu este util prin faptul că înfățișează într-o lucrare unitară datele din valoroasa, dar învechita monografie a lui Al. Ștefulescu (*Polovragi*, Tg. Jiu, 1906), împreună cu acelea publicate între timp în *Documenta Romaniae Historica* și alte lucrări. Aceste date sînt completate cu redarea corectă a inscripțiilor aflate la mînăstirea Polovragi, unele din ele inedite. În problema mai pasionantă a începuturilor mînăstirii Polovragi, ridicată recent de tînărul istoric Ștefan Andreescu în urma identificării pietrei cu inscripție databilă în anul 1505, descoperită la Igoiu și aflată azi la Muzeul din Rîmnicu Vîlcea, cu pisania originală a mînăstirii (cf. Șt. Andreescu, *Ctitorii de la Polovragi*, în «Mitropolia Olteniei», anul XVI (1964), p. 231—235), identificare confirmată ulterior de descoperirea chiar pe teritoriul moșiei de reședință a ctitorilor Pîrîieni, la Baia de Fier, a unei a doua pisanii cu text aproape identic și data 1504—1505, prof. A. Sacerdoțeanu nu adoptă o poziție clară. De fapt, identificarea nu se bazează numai pe «coincidența hramului», ci mai ales pe continuitatea neamului Pîrîienilor de la Danciu Zamona și fiii lui Radul comis și Pătru spătar, ctitorii de la 1505, pînă la Danciu Pîrîianu, renovatorul din vremea lui Matei Basarab, iar existența unei biserici anterioare zidirilor din secolul al XVII-lea este confirmată în primul rînd de însăși arhitectura edificiului, partea inferioară a zidurilor prezentînd un parament de cărămizi aparente caracteristic pentru începutul secolului al XVI-lea, care nu este altceva decît partea rămasă din ctitoria vlastelinilor Radul și Pătru, refăcută numai de Danciu Pîrîianu în secolul următor. Ilustrația, asigurată exclusiv de fotografiile reproduse din monografia lui Ștefulescu și din alte

lucrări antebelice, cu personaje îmbrăcate după moda începutului secolului «pozate» în prim plan, nu corespunde nici posibilităţilor, nici exigenţelor de astăzi.

În nota *Contribuţie la cunoaşterea tipologiei bisericilor de lemn* (p. 62—64), arh. Andrei Pănoiu analizează o variantă de boltire a bisericilor de lemn din Ţara Românească, în care naosul şi pronaosul sînt acoperite cu bolţi semicilindrice longitudinale independente, în locul obişnuitei bolţi unitare, particularitate deja relevată de noi pentru Muntenia (cf. R. Creţeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, Bucureşti, Ed. Meridiane, 1968, p. 17). Interesantă este interpretarea dată de autor acestei particularităţi: «Traseul acestor bolţi, în opoziţie cu simplitatea planului edificiului, încearcă să reproducă, în spaţiu, o desfăşurare de volume care să amintească forma de cruce». În acelaşi ordin de idei, autorul semnalează tipul de biserică cu naosul supralărgit, atît de frecvent în partea vest-centrală a Munteniei (9 biserici din 11 în zona Găieşti!, cf. *ibidem*, p. 28). Cu excepţia unor mici inexactităţi (biserica din «Corbii Ciungi» figurează pe lista Monumentelor Istorice, însă sub denumirea nouă a localităţii, Izvorul; celelalte patru biserici din judeţul Dîmboviţa citate aparţin toate comunei Cobia de Sus; pronaosul bisericii din Olteni-Drăganu este tăvănit, iar traseul pridvorului este greşit redat), descrierile sînt corecte şi interpretările valabile.

În nota *Tabernacole gotice din zona Bistriţei* (p. 67—68), Corina Popa publică unele piese inedite din bisericile din Tărpiu, Viişoara, Arcalia şi Crainimăt, toate din apropierea oraşului Bistriţa-Năsăud. Piesele descrise, caracteristice mai ales pentru goticul tardiv, atestă iscusinţa meşterilor pietrari bistriţeni.

Prea succinta notă a Ecaterinei Cincheză, *Gheorghe, zugrav la schitul Topolniţa* (p. 69) prevesteşte — să nădăjduim — studii mai ample despre acest valoros monument, care adăposteşte unul din rarele ansambluri de pictură din secolul al XVII-lea păstrate în întregime. Numai tîmpla, despre care este vorba aici, datează din secolul al XVIII-lea. Identificarea lui Gheorghe, autorul a două icoane de la schitul Topolniţa, cu Gheorghe din Cerneţi, zugravul semnat pe tîmplă, ni se pare îndoielnică, dintîi pentru că decalajul de 30 de ani dintre cele două lucrări este cam mare, iar în al doilea rînd pentru că, pe icoana Mîntuitorului, între cuvintele «De Gheorghe zug(rav)...» şi data «179...», am putut descifra şi completarea «din Su...», care nu s-ar potrivi zugravului din Cerneţi.

Sub titlul *Contracte vechi de meşteri de biserici* (p. 70—71), Nicolae Stoicescu, autorul a două lucrări anterioare privind modul cum se construiau şi se zugrăveau bisericile în trecut, publică de data aceasta cîteva contracte — inedite sau puţin cunoscute — privind alte lucrări ce intrau în construcţia unei biserici: lucrări de dulgherie (la bisericile Sf. Dumitru din Bucureşti şi Sf. Spiridon din Bîrlad, precum şi la mînăstirea Neamţ), şi lucrări de sculptare a strănilor şi catapetesmelor de lemn (la bisericile Domniţa Bălaşa din Bucureşti, Sf. Ilie din Craiova, mînăstirea Bradu din Judeţul Buzău şi biserica din Feredeieni, în Moldova).

Menţionăm şi titlurile unor lucrări care, prin subiectul lor, sînt mai străine de profilul prezentei reviste: Margareta Benkö, *Despre castelele transilvănene cu cornişă crenelată* (p. 16—24), Radu Ciobanu, *Un monument istoric puţin cunoscut: cetatea feudală de la Hîrşova* (p. 25—30), C. Bălan şi Şt. Olteanu, *Stema cu pisanie din vremea lui Ştefan cel Mare descoperită la Cetatea de Scaun a Sucevei* (p. 58—61), Pavel Chihaia, *Stema de piatră a voievodului Neagoe Basarab de la Muzeul oraşului Curtea de Argeş* (p. 65—66).

Succinta noastră prezentare scoate cu prisosinţă în lumină bogăţia, interesul şi varietatea subiectelor — expuneri de idei, studii de specialitate şi materiale documentare — abordate în primul număr al Buletinului Monumentelor Istorice. S-ar putea totuşi ca cea mai preţioasă contribuţie din revistă să nu fie, de fapt, niciunul din textele menţionate pînă acum, ci materialul statistic inserat în cadrul *Cronicii* din ultimele pagini ale revistei: impresionanta listă cuprinzînd *Principalele lucrări de restaurare a monumentelor istorice din Republica Socialistă România, 1959—1969* (p. 73—78), tablou grăitor al activităţii duse în ţara noastră pe acest tărîm în răstimpul ultimilor zece ani. Trebuie subliniat că cele 95 de obiective atacate în acest interval — unele încă în curs de execuţie — însumînd lucrări în valoare totală de 155.789.344 lei, nu reprezintă decît lucrările de reparaţii capitale efectuate din fondurile centralizate de Stat prin Direcţia Monumentelor Istorice, exclusiv lucrările de intervenţii urgente executate tot de Direcţia Monumentelor Istorice şi lucrările exe-

cutate din alte fonduri, sub controlul aceleiași instituții. Nu este inutil de precizat, de asemenea, că, din cele 95 de monumente restaurate, 69 (73%) sînt edificii sau ansambluri religioase, 19 (20%) sînt edificii sau ansambluri civile, 7 (7%) sînt ansambluri de monumente religioase și civile. Valoric, suma cheltuită se împarte astfel: monumente religioase 72.993.819 lei (47%), monumente civile 59.177.183 lei (38 %), ansambluri mixte 23.618.342 lei (15%). Aceste cifre ne scutesc, credem, de orice comentariu. Nu ne rămîne decît să nădăjduim ca ele să fie egalate, dacă nu depășite, în decada următoare, iar Buletinului Monumentelor Istorice să-i dorim activitate rodnică și îndelungă.

*

Colecția «Monumente istorice», Editura Meridiane, București, 1970: Marcel Drăgotescu și Dumitru Bîrlădeanu, *Monumente istorice de pe valea Bistriței*; Marcel Drăgotescu, *Palatul Cnezilor și Mînăstirea Durău*; M. Davidescu, *Monumente medievale din nord-vestul Olteniei.*

Lansarea de către Editura Meridiane a unei noi colecții de monografii consacrate monumentelor istorice — menită să înlocuiască cele două colecții anterioare, «Monumentele patriei noastre» și «Mici îndreptare de monumente istorice», care au adus o contribuție eficientă atît cunoașterii trecutului istoric și artistic al țării noastre cît și cauzei turismului românesc pe plan național și internațional — constituie desigur, alături de reînființarea «Buletinului Monumentelor Istorice», un eveniment ce nu poate lăsa indiferenți pe iubitorii monumentelor istorice.

Se pune de la început întrebarea firească: este justificată această inițiativă? În ce măsură răspunde ea unor exigențe culturale reale, avînd în vedere faptul că în cei zece ani de existență a celor două colecții anterioare ale Editurii s-au epuizat majoritatea obiectivelor de prima importanță? Răspunsul nostru este afirmativ și el se bazează pe trei considerente: în primul rînd, mai sînt în țară destule monumente — laice și religioase — a căror publicare își așteaptă rîndul; apoi, cele mai multe titluri din colecțiile mai sus amintite sînt epuizate, unele de mult, încît cererea publicului cititor și vizitator — îndeosebi pentru volumele din colecția «Mici îndreptare», consacrată marilor ctitorii religioase — nu poate fi satisfăcută, impunîndu-se prin urmare reeditarea lor; în sfîrșit, nu vedem de ce unele monumente importante tratate anterior, îndeosebi cele care între timp au fost modificate și îmbogățite prin descoperiri recente sau prin restaurare, nu ar putea face obiectul unei lucrări noi, sub semnătura fie a aceluiași autor, fie a unei alte persoane.

După aceste precizări, să trecem succint în revistă cele trei volume apărute pînă în prezent.

*

Marcel Drăgotescu și Dumitru Bîrlădeanu, *Monumente istorice de pe valea Bistriței*, 32 p. + 27 ilustrații.

Primul volum al colecției, consacrat celor mai importante monumente de pe valea Bistriței moldovene, este o lucrare excelentă[1], pe care am înclina chiar să o propunem ca model al genului cerut de profilul colecției. În cele trei capitole consacrate Mînăstirilor Bisericani, Pîngărați și Buhalnița, accentul este, pe bună dreptate, pus mai ales pe istoricul monumentelor, fără totuși ca prin aceasta partea descriptivă să fie neglijată. Problema mai puțin obișnuită a celor două locașuri suprapuse ale bisericii fostei Mînăstiri Pîngărați este bine prezentată și felul cum este deslușită de autori pare cel mai plauzibil.

În privința Buhalniței, am avea două completări de făcut: în primul rînd, Mînăstirea — în speță biserica și zidul înconjurător cu clopotnița — a fost nu numai «demolată și reconstruită întocmai» puțin mai sus de locul inițial, cu prilejul amenajării zonei Hidrocentralei Bicaz, ci — trebuie precizat — și cu materialul original. Operația a fost efectuată în doi timpi: întîi s-a dărîmat zidul de incintă și din mate-

1. Prezentată în «Studii Teologice», XXII (1970), nr. 7—8.

rialul scos s-a reclădit biserica întocmai după modelul edificiului rămas pe loc, apoi s-a dărîmat biserica și din materialul ei s-a completat noul zid de incintă; lucrarea a fost executată de Direcția Monumentelor Istorice, după proiectul regretatului arh. G. M. Cantacuzino.

În al doilea rînd, semnalăm că dacă biserica Mînăstirii Buhalnița este, din păcate, lipsită de pisanie, de ea este legată totuși o inscripție originală din secolul al XVII-lea, cu puțin posterioară numai momentului întemeierii: aceea de pe piatra de mormînt a clucerului Miron Ciogolea, care inițial era încastrată în zidăria bisericii și pe care în ultima vreme am aflat-o proptită de zidul sudic al bisericii. Piatra este reprodusă la G. Balș, *Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, fig. 972, iar textul inscripției slavone a fost redat în original și în traducere — însă cu mențiunea «localitate necunoscută» — de N. Iorga în *Inscripții din bisericile României*, vol. II, București, 1908, p. 346—347.

*

Marcel Drăgotescu, *Palatul Cnezilor și Mînăstirea Durău*, 32 p. + 26 ilustrații.

Aceleași bune aprecieri se cuvin și volumului consacrat celor două monumente de prestigiu a căror alăturare se justifică atît prin amplasarea lor în aceeași zonă a Ceahlăului, cît și prin unele interferențe din trecutul lor. Autorul dă dovadă de supleță în modul de tratare, insistînd mai mult asupra părții de istorie la primul monument și asupra laturei artistice la cel de al doilea.

Etapa istorică veche a Palatului Cnejilor (secolul al XVII-lea) este precis documentată și expunerea este curgătoare. Nu am înțeles de ce autorul se teme să redea inscripțiile originale în formularea și grafia lor autentică, eventual cu o paranteză sau o notă explicativă pentru cuvintele în limbă slavonă. Modernizarea textelor este și neștiințifică și în detrimentul atmosferei specifice acelei poezii a timpului și a locurilor care se cere a fi prezentă în orice evocare a trecutului, mai cu seamă la acelea destinate marelui public, bine înțeles în limitele bunului gust.

Pentru epoca mai recentă (secolul al XIX-lea), interpretările ridică unele obiecții. Astfel, după părerea noastră, discuția în jurul presupusei incendieri a bisericii de către turci în 1825 nu are rost, căci din textul care stă la baza discuției (Bibl. Acad. R. S. România, ms. 430, f. 53) reiese clar că data de 1825 se referă la dania de 1000 lei a egumenului Iosif, iar nu la incendierea bisericii, cum greșit a interpretat Gh. Ungureanu (în *Mînăstirea Pionul...*, Piatra Neamț, 1933—1934, p. 122), după care s-a luat și M. Drăgotescu.

Evenimentele din ultimii ani de existență a mînăstirii nu sînt redate suficient de clar și uneori nici exact. Autorul se întreabă astfel dacă «intensa activitate constructivă din anii 1830—1838» (p. 12) se datorește egumenului Gavriil sau «cneazului» Gheorghe Cantacuzino. Or, construcțiile de pe laturile de nord și de vest ale incintei despre care este vorba nu pot fi atribuite decît primului, întîi pentru că la acea dată Cantacuzinii nu intraseră încă în stăpînirea ctitoriei hatmanului Gheorghe și, în al doilea rînd, pentru că inventarul din 1838 al construcțiilor executate de egumenul Gavriil (publicate de Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 123—124) specifică lucrările de mare importanță executate atunci: «23 de stînjeni fără o palmă rîndul de chilii ce din nou sînt făcute, o pivniță lungă de 19 stînjeni sub chilii» etc. Așadar, afirmația autorului cum că «hrube adînci cu arcade puternice din piatră și cărămidă atestă existența unor masive construcții sprijinite de zid și datorate cnezilor Cantacuzini în perioada în care aceștia s-au instalat temeinic aici» (p. 20) nu se poate susține.

Adevărata cronologie a evenimentelor este următoarea: 1830—1838, executarea de către călugării mînăstirii a construcțiilor de pe laturile de vest și nord, ale căror beciuri s-au păstrat; 1840, Mihail Sturdza, prin hrisov domnesc, trece Schitul Hangu în stăpînirea Mînăstirii Văratec, călugării se mută la Schitul Durău, iar în locul lor vin cîteva maici de la Văratec; 1844 august 25, prin hrisov domnesc moșia Schitului Hangu este trecută în proprietatea lui Gheorghe Cantacuzino, maicile sînt mutate mai la vale, la «Schitișor», unde ele refac o veche biserică de lemn căzută în ruină, iar «cnejii» Cantacuzini ocupă schitul, reparînd abia atunci clădirile, înnoind interioarele și exteriorul (imitațiile de bosaje) și dînd monumentului o înfățișare de «palat».

În ceea ce privește turnul pătrat din colțul nord-vestic — sau «Turnul Domniței» — «o cercetare atentă a structurii construcției», departe de a «impune concluzia că a fost construit ulterior, probabil în perioada în care cnezii Cantacuzini au transformat mînăstirea în palat» (p. 18), arată că este vorba de o construcție veche, din secolul al XVII-lea (vorbim bineînțeles de parter), de care zidurile înălțate în 1830—1838 nu sînt legate, ci numai alipite. Această situație este de altfel coroborată documentar tot de inventarul din 1838, unde alături de celelalte turnuri ale incintei, este menționată și «o bașcă din vechime făcută la colțul zidului spre miazănoapte, care meremetisindu-se s-au mai adăugat două boltișoare mici» (acestea din urmă sînt cele două încăperi alipite în spatele turnului, pe care M. Drăgotescu le consideră drept urmele unui turn mai vechi).

Astăzi turnul nord-vestic este cuprins în interiorul incintei datorită faptului că zidurile din secolul al XIX-lea au fost ridicate peste vechiul zid de incintă ras la suprafața pămîntului și în exteriorul acestuia; inițial însă turnul se afla chiar în colțul incintei. Mai mult decît atît: cercetările noastre *(Monografia microregiunii Bicaz*, lucrare în manuscris depusă la Academia R. S. România, cap. *Monumentele istorice din zona lacului de acumulare Bicaz*, de arh. Ștefan Balș și Radu Crețeanu) au dovedit că zidăria turnului nu este legată ca structură nici de urmele fostului zid de incintă din acest punct, ceea ce ne-a condus la concluzia că el este anterior acestuia, fiind construit probabil o dată cu biserica (1639) sau puțin mai tîrziu, drept locuință ctitorilor: de unde și forma ei pătrată, spre deosebire de forma rotundă a celorlalte turnuri cu caracter numai de apărare. În turnul nord-vestic se va fi refugiat Șerban Cantacuzino în 1672, cu patru ani înainte de construirea incintei fortificate de către Antonie Ruset.

Încă o observație de amănunt: adaosul de pe latura sudică a altarului nu se poate numi «pridvor» și nici nu «alternează cu volumul zvelt al bisericii» (p. 16). Este de fapt o veșmîntărie alipită în exterior diaconiconului și slujind de intrare în altar, lipsită de altfel de orice interes arhitectonic.

Cel de al doilea capitol al volumului, consacrat Schitului Durău, prilejuiește, după necesara introducere istorică, o amplă descriere a «aglomerării de construcții pitorești care formează un careu dominat în centru de silueta zveltă a bisericii» (p. 24). Un plan de situație ar fi ușurat descrierea, scutind pe cititor de prea desele referiri la punctele cardinale, nu toate exacte de altfel. Cercetarea, după părerea noastră, putea fi extinsă și în afara incintei propriu-zise, pînă în cimitirul alăturat, unde se află un edificiu nu lipsit de interes: bisericuța de lemn «Sfîntul Ioan Bogoslovul», adusă în anul 1904 de la Schitul Maicii Sofia, ctitorie din anii 1844—1846 a «cnejilor» Cantacuzini, ale cărei urme se mai disting în sus de satul Răpciune, pe pîrîul Răpciunița. Interesantă este arhitectura micii clădiri (9 × 6 m), alcătuită inițial numai din altar și naos, cu o turlă peste această din urmă încăpere, și mărită după mutarea ei la Durău cu un pridvor deschis, o veșmîntărie disproporționat de mare și abside laterale dreptunghiulare.

Piesa cea mai valoroasă a complexului rămîne totuși biserica mare cu hramul «Buna Vestire», iar la aceasta, pictura. Autorul subliniază just cele două puncte de atracție a acesteia: pe de o parte, pictura originală în frescă (de ce italienismul desuet «al fresco»?) a pridvorului, iar pe de altă parte decorul de o concepție profund originală și novatoare realizat în interiorul bisericii de marele pictor N. Tonitza împreună cu un grup de tineri entuziaști. Valoarea primei sub triplul aspect al realizării artistice, al tendințelor social-moralizatoare și al dogmaticii (numai acest punct ar merita un studiu special!) a fost bine sesizată de autor, iar opera falansteriană a lui Tonitza face obiectul unei analize amănunțite, care încheie cum nu se poate mai bine merituosul volum.

*

M. Davidescu, *Monumente medievale din nord-vestul Olteniei*, 40 p. + 26 ilustrații.

Abordînd examinarea celui de al treilea volum al colecției «Monumente istorice», ținem să accentuăm că sîntem oei dintîi în a recunoaște utilitatea unor astfel de reeditări: am și relevat această formă de activitate ca una din sarcinile ce ar trebui să-și asume noua colecție a Editurii Meridiane. Însă cu două condiții: 1. Să

fie evitat orice echivoc în această privință, fie prin menționarea faptului pe copertă sau pe pagina cu titlul, cînd este vorba de o reeditare propriu-zisă, sau printr-o mențiune în prefață, cînd este vorba de folosirea unui material anterior sub o formă schimbată (cazul prezentului volum); 2. Conținutul să fie pus la punct prin înlăturarea eventualelor greșeli din prima ediție și prin includerea eventualelor date noi ivite între timp. Or, nici una din aceste îndatoriri nu a fost îndeplinită la volumul recenzat. Scurta precuvîntare (p. 4), luată chiar și aceasta aproape textual din *Monumente istorice din Oltenia* (p. 5), prezintă volumul ca o operă nouă, fără a aminti cele două volume din care textul a fost extras tale-quale și care nu figurează nici măcar în bibliografie. În ceea ce privește cea de a doua obligație pe care trebuie să o îndeplinească reeditarea unui text științific, vom demonstra — cu prilejul observațiilor de fond ce urmează — că nici aceasta nu a fost respectată.

Lăsînd deci la o parte capitolele privind Mînăstirile Tismana și Gura Motrului, pentru care cititorii au posibilitatea să se documenteze în cele două foarte bune monografii publicate în colecția «Mici îndreptare de monumente» a Editurii Meridiane (prima de Rada Teodoru, *op. cit.*, cea de a doua de Dona și Lucian Roșu, *Mînăstirea Gura Motrului*, 1969), să aruncăm o privire asupra capitolelor ce tratează de *Schitul Topolniței* (p. 27—28) și de *Mînăstirea Strehaia* (p. 28—31), monumente pentru care nu există pînă în prezent nici o lucrare închegată.

La Schitul Topolnița (preferăm forma «Topolnița», folosită de toți autorii, formei arhaizante «Tolonitei»), pisania nu spune nicidecum că Lupu Buliga ar fi murit la Finta (vezi textul pisaniei la N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. I, București, 1905, p. 208). În realitate această știre, de altfel inexactă, este redată numai de inscripția de pe piatra de mormînt a ctitorului, pe care autorul o și reproduce mai jos. Este vorba prin urmare de un lapsus, fapt scuzabil, dar care trebuia sesizat și corectat cu prilejul reeditării. Cît privește discuția în jurul știrii inexacte dată de inscripția funerară, ea poate fi urmărită la N. Iorga *(loc. cit.)*, la Dan Pleșa *(Tot cu privire la schitul Topolnița*, în «Mitropolia Olteniei», XV (1963), p. 352—353), precum și, mai recent, cu precizarea datei morții lui Lupu Buliga și o nouă încercare de a explica greșeala pietrarului, la R. Crețeanu *(Cine era Lupu Buliga, ctitorul schitului Topolnița, și ceva despre sfîrșitul lui*, în «Mitropolia Olteniei», XXI (1969), p. 935—947).

La același capitol citim: «Din punct de vedere arhitectonic, biserica schitului *copiază întocmai* (sublinierea noastră) tipul Arnotei din Vîlcea ... Biserica are o turlă mare deasupra pronaosului (...) Schitul este tencuit în afară și singurul lui decor este un brîu de zimți din cărămidă...». În realitate, singura asemănare cu biserica Mînăstirii Arnota este că amîndouă sînt de plan treflat, ca de altfel majoritatea bisericilor timpului; chiar dacă N. Iorga a scris în treacăt *(Sate și mînăstiri din România*, București, 1905, p. 341) că «stilul e acela de la Arnota» (e o nuanță între cele două formulări), există între cele două monumente deosebiri importante și prea numeroase ca să le putem înfățișa aici. Mai departe, turla nu este peste pronaos, ci peste naos. În sfîrșit, biserica este într-adevăr tencuită în exterior, dar ea prezintă și urme de zugrăveală pe turlă; aceste urme sînt foarte vizibile pe o fotografie veche (vezi N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*. III. *Veacul al XVII-lea*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», 1932, fig. 212).

Sînt mici inexactități care au putut scăpa autorului.

În privința Mînăstirii Strehaia, nu avem nimic de imputat textului... din 1964. În 1970 însă, nu mai este cazul de a scrie că «biserica este construită din cărămidă și are fațada în întregime tencuită», sau: «Cum va fi fost (palatul domnesc, *n. n.*), nu se poate ști». De asemenea, fotografiile (fig. 19—20) sînt luate din primul volum al autorului (fig. 29—30) și nu se mai potrivesc situației de astăzi. Sînt într-adevăr cel puțin cinci ani de cînd fațadele bisericii au fost decapate, dînd la iveală un frumos decor pictat de simili-cărămidă, cu motive variate (simbole solare, un păun, vase cu flori etc.), în felul aceluia al bisericilor contemporane din Golești și a Mînăstirii Dintr-un lemn. Restaurarea bisericii este terminată de doi-trei ani, încît Editura putea și trebuia să publice fotografia ei în urma restaurării, nu imaginea veche cu învelitoarea de tablă și fațadele tencuite. De asemenea, temeliile palatului domnesc au fost complet dezvelite. Fraza inserată la sfîrșitul capitolului: «Întregul complex de la Strehaia se găsește în curs de restaurare prin șantierul deschis aci de către Direcția

Monumentelor Istorice» nu mai corespunde nici ea situației din 1970 și ne face să credem că ea a fost redactată mai de mult.

În încheiere relevăm utilitatea lucrării lui M. Davidescu, care rămîne valabilă pentru toată partea de arheologie.

RADU CREȚEANU

Acad. Andrei Oțetea, *Renașterea și Reforma*, Colecția «Popoare, culturi, civilizații», Editura științifică, București, 1968, 400 p. + 98 ilustrații.

Autorul prezintă, în lucrarea de față, importanța Renașterii și a Reformei pentru civilizație, arătînd că înainte s-a ocupat mai mult de partea istorică și socială a problemei Renașterii, prezentînd lucrarea în cîteva ediții, dar Renașterea a fost primul crater al Reformei religioase, o zbuciumare a conștiințelor, care au fost luminate prin însăși esența Reformei: *demnitatea omului și întărirea lui în credință prin umanism*. În acest sens, la Congresul istoricilor de la Viena din anul 1965, s-au dezbătut și problemele vieții religioase de la sfîrșitul secolului al XV-lea și al XVI-lea și relația dintre Umanism și Reformă *(Prefață*, p. 13). Așa că autorul justifică includerea problemei Reformei religioase în lucrare, ca ceva determinant în noua orientare spirituală a lumii care a dus la o conștiință națională, la respectarea suveranității statale, la existența și morala individuală și răspunderea personală față de Dumnezeu, fără intervenția papii cu indulgențe etc. Cultura ia forme diferite fără controlul inchiziției, în știință se întîmplă o revoluție, arta devine mîntuitoare, iar credincioșii încep a-și da seama de importanța lor în fața divinității exprimîndu-și sentimentele religioase prin limba lor părăsind limba «sacră» latină. «Renașterea, scrie Acad. A. Oțetea, a rupt limitele vechiului *orbis terrarum*..., a format statele naționale, a asigurat triumful limbilor «vulgare», a pus capăt dictaturii spirituale a Bisericii (Romano-Catolice)...» (p. 21).

Autorul și-a organizat materialul în zece capitole:

Capitolul I: *Problema Renașterii* (p. 23—40) cuprinde: Originea noțiunii de «Renaștere»; Concepția lui Burckhardt; Istoria Renașterii după Burckhardt; Istoriografia economică a Renașterii și Concluzie.

Capitolul II: (p. 41—75) se ocupă mai mult de problema economică și influența pe mai departe a concepțiilor Renașterii asupra dezvoltării relațiilor de producție, apărînd și o latură negativă: formarea spiritului capitalist și a moralei pragmatice.

Capitolul III: *Descoperirile geografice și începutul expansiunii europene* (p. 76—105) este o privire generală a rolului Renașterii și Reformei în ceea ce privește Lumea nouă, civilizațiile apusene, viața duhovnicească deosebită, orientări spre un creștinism dispensat de solzii istoriei. Ideile principale din acest capitol sînt formulate de autor astfel: Cauzele descoperirilor geografice; Circumnavigația Africii; Imperiul colonial portughez; Exploatarea imperiului colonial portughez; Drumul spre vest și descoperirea Americii; Cucerirea Lumii noi; Imperiul colonial spaniol; Urmările descoperirilor geografice.

Capitolul IV: *Formarea statelor moderne* (p. 107—156). Ca să se înțeleagă mai bine acest proces de formare, autorul găsește binevenit să demonstreze forțele cauzale ale formării statelor din această perioadă și anume: Instrumentele și metodele centralizării politice, apoi înșiră statele și culturile lor: Franța, Anglia, Spania. Autorul se oprește și asupra formării statelor din centrul și răsăritul Europei. Se evidențiază statele vecine țărilor noastre: Polonia, Ungaria și mai ales Rusia pravoslavnică. În acest timp politica de neatîrnare a Principatelor Române se face cunoscută în apusul Europei și în Orient. Domni români, ca Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare, se făcuseră cunoscuți la Vatican și Constantinopol, la curțile împăraților și la Poarta otomană.

Capitolul V: *Formarea sistemului politic european* (p. 157—178). Începînd cu acest capitol autorul caută să arate cauzele spirituale care au generat Renașterea și Reforma. La loc de frunte între acestea se numără Renașterea intelectuală ca supapă a culturii laice, debarasată de influențe ale Curiei și dogmelor istorice-papale. Formarea sistemului politic european a făcut un pas uriaș înainte față de cătușele Scaunului papal. Ca să fie mai explicit, Acad. A. Oțetea împarte capitolul în cîteva subdiviziuni: Principiul echilibrului și diplomației permanente; Expediția lui Carol al

VIII-lea; Supremația Habsburgilor; Alianța Franței cu principii protestanți și cu turcii; Triumful echilibrului european.

Capitolul VI: *Renașterea intelectuală. Umanismul* (179—228), capitol consacrat producției spirituale a Renașterii și a Reformei. Aici se încadrează: Umanismul medieval; Începutul literaturii culte în limba populară; Umanismul civic; Sistemul de educație umanist; Academiile; Umanismul erudit și critic; Restaurarea literelor grecești și a filologiei ebraice; Invenția tiparului; Începuturile istoriografiei moderne.

După ce a prezentat Umanismul în general, ca formă și cauză durabilă a Reformei și Renașterii, în Capitolul VII: *Umanismul în restul Europei* (p. 229—248), autorul trece la anumite forme și localizări ale unor tipuri de umanism, astfel: Umanismul francez; Umanismul în Germania; Umanismul în Spania și Anglia; Umanismul în centrul și răsăritul Europei și Renașterea științifică.

Autorul susține că *umanismul răsăritean este o manifestare a spiritului ortodox* în cultura și renașterea societății, în formarea omului nou și a credinciosului modern căruia mijloacele empirice îi sînt sprijin și nădejde a desăvîrșirii. «Elementele preumaniste și-au făcut apariția în Rusia înainte de Reforma lui Luther sau Calvin. Marele stareț Nil Sorskii (aproximativ 1433—1508) s-a străduit, în opoziție cu tradițiile spirituale ale vremii sale și cu Bizanțul medieval, să restaureze idealul ascetic al primelor generații de pustnici. Acest ideal se întemeia pe studiul literaturii ascetice grecești, pe scrierile reprezentanților vieții monahale din primele secole ale creștinismului și implica condamnarea feudalizării Bisericii. Aplicînd textelor bisericești metoda criticii filologice, el visa să reînvie epoca monahală «clasică», suprimînd toată evoluția medievală care nu corespundea ascentismului medieval...», subliniază autorul (p. 242—243). Bineînțeles că acest fapt a ușurat renunțarea unor ierarhi la jurisdicție totală, înlăturîndu-se astfel unele manifestări cu caracter de reformă și aceasta s-a datorat principiului ortodox al sobornicității și continuității. Desigur aceste mișcări spirituale făceau parte din ființa Ortodoxiei și erau în folosul ei împotriva atacurilor protestante și a insistențelor catolice. Așa se explică de ce Iacob Eraclid Despot a încercat să întemeieze la Cotnari o academie umanistă și să atragă în Moldova învățați eminenți... Căpătînd un caracter confesional, ortodoxia românească a respins-o și a rămas fără influență, încît Petru Schiopu, pe la 1588, o cedează iezuiților. Credincioșii ortodocși au rămas în legea lor, iar ideea protestantă de a atrage pe români la altă confesiune s-a dovedit zadarnică. «Poporul român, încheie autorul, a respins protestantismul (în reforma și renașterea lui), dar a păstrat una din ideile sale progresiste: naționalizarea limbii literare, care avea să-și producă efectele mai întîi în Transilvania prin traducerile cărților liturgice, apoi în Moldova prin operele istorice din secolul al XVII-lea...» (p. 244).

Capitolul VIII: *Reforma* (p. 249—282) este unul din cele mai interesante în ceea ce privește confesiunile pentru că din Reformă s-au născut sute de secte, secte care au părăsit cadrele biblice și tradiționale ale Bisericii lui Hristos. Părerea autorului este că Reforma a fost o necesitate a lumii moderne și că a avut cauze mai mult economice, dar obiectivitatea științifică îl obligă să accentueze concluziile istoricilor H. Hauser, Léonard, etc., care constată că «Reforma e înainte de toate un fenomen religios, o dramă a conștiinței Europei», călcată în picioare de papalitate, care avea baza economică în feudalism.

Dintre Bisericile ieșite din Reformă, autorul menționează Biserica Anglicană, cu o poziție specială în creștinismul reformat, poziție care o face să se prezinte aproape de Bisericile oficiale.

În continuare, Acad. A. Oțetea împletește firul istoric al genezei Reformei, subliniind în special rolul avantajelor materiale, ceea ce umbrește reversul Reformei, Renașterea. Demonstrează apoi, bazat pe lucrări relativ recente: Originea Reformei; Cauzele economice și sociale ale Reformei; Cauzele politice și morale; Cauzele intelectuale; Doctrina protestantă și propagarea ei; și în sfîrșit: Renașterea și Reforma.

Începînd cu Capitolul IX: *Renașterea artistică, Arhitectura și Sculptura* (p. 233—314), autorul trece la exemplele plastice și concrete ale influenței și creației Renașterii și Reformei, influențe care au fost, sînt și vor fi generatoare de valori. Așa sînt: Inovațiile, Condițiile de dezvoltare; Arhitectura, Sculptura. La fiecare din aceste compartimente ale artei se dau exemple și se fac comentarii competente.

Capitolul X: *Renașterea artistică: Pictura* (p. 315—356), se referă în speță la: Școala florentină; Renașterea în nordul Italiei; Școala venețiană; Școala romană;

Renaşterea artistică în Franţa; Renaşterea artistică în Germania; Renaşterea în Spania; Renaşterea în centrul şi răsăritul Europei. În acest din urmă capitol sînt menţionate şi provinciile româneşti cu specificul lor în sfera de atracţie a Renaşterii. Reforma nu a existat în părţile noastre pentru că Ortodoxia este moştenitoare şi transmiţătoare a tezaurului revelat într-o lume în devenire, nu într-o lume secularizată. Rolul deosebit al mînăstirilor Voroneţ, Humor, Suceviţa, Curtea de Argeş ş.a. arată că Renaşterea nu era o revoluţie, ci o urmare firească a gradului de cultură şi civilizaţie la care ajunsese arta picturală (p. 355). Apoi «este interesant de ştiut, încheie autorul, că sculptura decorativă în piatră, aderentă la arhitectură, care s-a dezvoltat sub influenţa veneţiană în Dalmaţia, a avut o mare circulaţie în Balcani şi a ajuns să predomine, în epoca brîncovenească, stilul decoraţiei arhitecturale din Ţara Românească, unde stilul Renaşterii n-a apărut decît în secolul al XIX-lea» (p. 356)

În *Concluzii* (p. 357—360), Acad. A. Oţetea îşi exprimă părerea că Renaşterea şi Reforma sînt cele două treziri spirituale care au acoperit Roma dar au umbrit Vaticanul, deşi puterea lui economică a atras pe mulţi artişti. Autorul arată că au fost şi papi luminaţi care au dat tot concursul la Renaştere, însă acestea sînt cazuri singulare: Curia şi Inchiziţia au frînat dezvoltarea mai de timpuriu a dezideratelor Renaşterii.

«Statul modern, în această situaţie, nu se mai întemeiază pe relaţiile complicate de la om la om ale societăţii feudale, ci pe ideea de naţiune...». Limba poporului devine limbă oficială şi liturgică, înlocuind latina. «Reforma protestantă introduce limba naţională şi în biserică. În timpul certurilor religioase, limba poporului a devenit un instrument de polemică naţională contra Romei. Pentru a fi înţeleşi de popor, Luther şi Calvin se folosesc de limba poporului. Afirmînd că fiecare credincios are dreptul să se adreseze lui Dumnezeu în limba sa, ei au naţionalizat rugăciunea şi au acordat limbii «vulgare» o demnitate pe care n-o avusese decît limba latină...».

În acelaşi timp se dezvoltă comerţul, iau amploare noile descoperiri şi încrederea şi colaborarea între popoare, care pînă acum erau patronate de papă.

Prin Renaştere şi Reformă nu a însemnat că «descoperirea antichităţii» a creat omul modern, ci omul modern, creînd în republicile comunale condiţii de viaţă asemănătoare cu acelea din cetăţile antice, a chemat la o nouă viaţă idealurile fundamentale ale lumii antice, filozofia, arta şi literatura ei, înţelese în sfîrşit independent de originea Bisericii (Romano-Catolice).

Renaşterea s-a exprimat într-un mod desăvîrşit în arta plastică. Roma a devenit centrul artistic, înlăturînd tendinţa de a se impune a Vaticanului, dar şi celelalte capitale ale Europei şi-au creat «stilul lor de Renaştere».

Spiritul Renaşterii a pus bazele ştiinţelor naturii, iar mişcarea intelectuală din timpul Renaşterii a meritat numirea de umanism. Se dezvoltă un nou mod de viaţă bazat pe cunoaştere, pe raţiune, pe credinţa evanghelică, încît impulsul independenţei intelectuale şi îndemnul spre cugetare personală şi originală au devenit indispensabile şi pentru teologii luminaţi ai acestor perioade. «Renaşterea, încheie autorul, a creat condiţiile esenţiale ale culturii moderne şi consecinţele acestei creaţii durează şi azi» (p. 360).

Cartea se încheie cu *Indice general* (p. 369—399) cu ilustraţii alb-negru şi color care-i măresc importanţa ştiinţifică şi artistică.

Diac. P. I. DAVID

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXVIII — Nr. 11 - 12 — NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1970

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL LXXXVIII - Nr. 11—12, NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1970
BUCUREŞTI

C U P R I N S U L

Pag.

ANIVERSĂRI

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

VIAŢA BISERICEASCĂ

COMEMORĂRI

ZIUA REPUBLICII

La 30 Decembrie, în preajma tradiționalei încheieri a anului, cînd cumpănirea atentă a roadelor muncii desfășurate de-a lungul a patru anotimpuri se împletește cu încordarea minții și a brațelor pentru un nou ciclu de muncă, poporul nostru sărbătorește cu bucurie, cu entuziasm și cu îndreptățită mîndrie patriotică ziua de naștere a Republicii românești. Ideal visat prin vremuri de patrioții luminați ai țării intrați în istorie și legendă, Republica a devenit — în urmă cu 23 de ani — o realitate dinamică, o piatră de hotar, care a deschis o nouă etapă, superioară, în istoria contemporană a poporului român, împlinind năzuințele fierbinți ale oamenilor muncii din țara noastră de a deveni singurii stăpîni ai soartei lor și de a se afirma, prin deplinătatea capacităților lor creatoare, în rîndurile popoarelor libere ale lumii.

Orice aniversare constituie prin ea însăși o evocare. Aniversarea Republicii este un eveniment care prilejuiește trecerea în revistă a marilor tradiții de luptă revoluționară ale maselor largi populare și a prefacerilor adînci intervenite în ultimii 23 de ani în viața poporului nostru. Înlăturarea monarhiei, la 30 decembrie 1947, a însemnat dărîmarea ultimei mari piedici care mai stăvilea încă avîntul revoluționar al oamenilor muncii din țara noastră, iar proclamarea Republicii a constituit semnalul pentru trecerea la înfăptuirea unei opere vaste, cu urmări și semnificații adînci ; opera de construire a socialismului.

Cei 23 de ani care au trecut de la întemeierea Republicii au fost ani de muncă stăruitoare, de încordări îndelungate, dar și de bucurii trainice și de înfăptuiri bogate în viața nouă a poporului român. Numeroasele uzine și fabrici moderne ridicate pe tot cuprinsul țării, — ale căror produse s-au răspîndit și dincolo de hotare, ducînd mărturiile hărniciei românești pe toate meridianele lumii —, așezarea și dezvoltarea agriculturii pe baze socialiste, crearea multiplelor instituții cultural-științifice, creșterea continuă a venitului național și a nivelului de trai al populației — sînt doar cîteva din marile cuceriri care au schimbat radical fizionomia societății românești.

În prezent, țara noastră se află angajată cu toate forțele în procesul de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate. De la primul tunel tăiat în piatra munților pe șantierul Bumbești-Livezeni, în 1948, — marcînd cele dintîi roade ale avîntului constructiv republican — și pînă la arcul marelui pod ridicat de curînd peste Dunăre, dovezile hărniciei poporului român s-au înscris tot mai ample și mai numeroase în istoria patriei. Așa se face că evocarea de acum a anilor Republicii conține un bilanț și o perspectivă din cele mai complexe :

se încheie un cincinal care corespunde cu perioada cea mai rodnică de pînă acum din istoria recentă a poporului nostru şi se deschide un nou cincinal, cu orizonturi mult mai largi, atît pentru dezvoltarea calitativă a întregii economii naţionale, cît şi pentru desăvîrşirea procesului de conducere şi organizare a vieţii sociale. Faptul acesta a determinat pe Dl. Nicolae Ceauşescu, preşedintele Consiliului de Stat, ca la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 16 decembrie 1970 să declare: «Cred că putem afirma că realizarea prevederilor următorului cincinal va permite României să treacă realmente într-o etapă superioară a dezvoltării sale economice». Această afirmaţie constituie un adevărat document, care corespunde întru totul posibilităţilor, intereselor şi aspiraţiilor poporului şi patriei noastre.

În acest context Republica Socialistă România este astăzi nu numai un vast şantier la înfăptuirile căruia participă cu elan patriotic toţi cetăţenii ţării noastre — români, maghiari, germani şi de alte naţionalităţi —, ci şi o vastă şcoală în care întregul popor îşi însuşeşte ştiinţa de a merge înainte, cu paşi siguri, spre culmile progresului şi ale civilizaţiei socialiste. Republica este şcoala participării la marile eforturi constructive ale lumii noi; şcoala demnităţii, în cadrul căreia fiecare cetăţean este solicitat, ascultat şi preţuit; şcoala responsabilităţii faţă de marea familie a poporului din care facem parte; şcoala seriozităţii faţă de problemele complexe ale vieţii contemporane; şcoala încrederii în perspectivele tot mai luminoase ce se deschid patriei; şcoala dăruirii tuturor capacităţilor creatoare în slujba omului şi a fericirii lui. În plus, anul 1970, cu grelele încercări ale inundaţiilor abătute asupra unei mari părţi a ţării, a dovedit că Republica este şi o şcoală a solidarităţii de nezdruncinat a poporului nostru în jurul Conducerii sale de stat, o şcoală a abnegaţiei şi a eroismului oamenilor muncii de pe întreg cuprinsul patriei, care au ieşit biruitori în încleştarea cu forţele naturii şi au reuşit să ducă la capăt într-un timp record opera de reconstrucţie a patriei. Zilele şi nopţile pline de zbucium ale luptei împotriva puhoaielor dezlănţuite au constituit un examen greu, dar deplin reuşit şi plin de semnificaţii în ceea ce priveşte măsura în care poporul nostru a înţeles datoria de a se dărui patriei, atît în momente de izbîndă, cît şi de încercări, transmiţînd generaţiilor viitoare mesajul de a închina patriei toate puterile creatoare şi de a-i cinsti, prin realizări tot mai bogate, strălucitul trecut istoric şi cultural.

Marile realizări obţinute în dezvoltarea industriei, agriculturii, învăţămîntului, ştiinţei şi culturii, precum şi în ridicarea nivelului de trai al populaţiei, au avut ca urmare creşterea şi afirmarea multilaterală a prestigiului ţării noastre pe plan internaţional. Prin succesele sale, poporul român păşeşte astăzi în rîndul popoarelor lumii cu un remarcabil spor de mîndrie şi de demnitate. România socialistă se bucură în lume de o popularitate tot mai largă. Aceasta se datorează înţeleptei politici interne şi externe a statului român, bazată pe promovarea intereselor majore ale poporului român, pe afirmarea prin-

cipiilor suveranității și independenței naționale, ale egalității în drepturi și ale avantajului reciproc, precum și pe respectarea dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta, conform intereselor și aspirațiilor sale.

Prestigiul Republicii Socialiste România pe arena mondială a sporit considerabil și datorită intensificării bunelor relații dintre conducătorii patriei noastre și conducătorii altor state. În afara cooperării cu statele socialiste — dovedind dezvoltarea continuă a unei tradiționale și rodnice prietenii —, stabilirea de legături și cu state de diferite alte orînduiri politico-sociale a făcut cunoscute realizările țării noastre în cea mai mare parte a lumii, aducînd în același timp prețioase contribuții la promovarea progresului general uman, material și spiritual, precum și la opera de înseninare a climatului vieții internaționale.

Ecoul pozitiv pe care l-au avut vizitele Președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Dl. Nicolae Ceaușescu —, în fruntea unor delegații competente — în Iran, Austria, Franța, sau Statele Unite ale Americii — ca să nu amintim decît cîteva din țările vizitate în ultima vreme — a dovedit în chipul cel mai grăitor aprecierea tot mai largă și creșterea continuă a prestigiului de care se bucură țara și poporul nostru pe plan mondial. Primirea în țara noastră a unor înalți oaspeți de peste hotare — șefi de state și misiuni diplomatice —, ca și vizitele în alte țări ale celor mai reprezentativi soli ai poporului român, în frunte cu Dl. Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat, au avut drept urmare nu numai efectuarea unor rodnice schimburi cultural-economice, ci și realizarea unei mai bune cunoașteri a României socialiste pe scară internațională. Primirea călduroasă și atenția deosebită acordate Conducerii noastre de stat, pretutindeni, cu ocazia acestor vizite, sînt dovezi de netăgăduit că patria noastră a făcut în ultima vreme un salt calitativ de mare însemnătate în ceea ce privește punerea în valoare a capacităților sale creatoare și a multiplelor daruri cu care este înzestrat poporul român.

România socialistă ocupă astăzi un loc cinstit și demn în marea familie a națiunilor. Cheia succeselor care a determinat situarea sa pe acest plan superior constă în organizarea statului sub forma republicană — singura formă statală în care puterea aparține în întregime poporului, iar acesta participă direct la efortul colectiv ce angajează existența și interesele sale. În înfăptuirile și prestigiul mereu sporit al Republicii noastre socialiste sînt întruchipate cele mai curate și mai înalte năzuințe de totdeauna ale poporului. De aceea, cu fiecare aniversare, Republica noastră — devenită țara unită pe care o dorea Mihai Viteazul, țara neatîrnată pentru care a luptat Ștefan cel Mare, patria poporului izbăvit de «tagma jefuitorilor», cum a dorit-o Tudor Vladimirescu, patria unor cetățeni liberi și egali, «fără domnie și boierie», cum a visat-o Nicolae Bălcescu și luptătorii pașoptiști — pășește mai departe pe drumul de lumină deschis de fiii săi, spre noi victorii ale muncii, creației și împlinirilor.

*

Cea de a XXIII-a aniversare a instaurării Republicii constituie un popas sărbătoresc şi pentru Biserica Ortodoxă Română, în viaţa căreia marile înfăptuiri ale poporului nostru s-au răsfrînt în chip salutar. Prin venirea la conducerea Bisericii a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a cărui activitate prodigioasă înscrie în istoria Bisericii noastre pagini mereu sporite, prin dobîndirea în anii Republicii a unei depline libertăţi religioase şi prin ataşamentul la marea operă întreprinsă de poporul nostru pentru realizarea unei vieţi mereu mai fericite, Biserica Ortodoxă Română a căpătat un chip nou, desfăşurînd o intensă activitate şi sporindu-şi an de an comoara înfăptuirilor sale. Recunoscînd, de pe poziţiile sale dogmatice şi canonice, valoarea morală a principiilor ce stau la baza societăţii socialiste române — munca, libertatea, egalitatea în drepturi, pacea, independenţa, dragostea faţă de patrie şi popor —, Biserica Ortodoxă Română şi-a dat cu fermitate contribuţia la construirea şi propăşirea vieţii noi din patria noastră, ca şi la promovarea marilor idealuri de pace, dreptate şi progres social ale lumii contemporane; ea este bucuroasă să-şi continuie legămîntul sincer de a participa şi în viitor, cu toate mijloacele ce-i stau la îndemînă, la acţiunile îndreptate spre progresul patriei şi al poporului nostru şi la rezolvarea marilor probleme ale vieţii sociale ale omenirii de azi.

La cea de a XXIII-a aniversare a Republicii, Biserica Ortodoxă Română exprimă — prin Ierarhii, clerul şi credincioşii săi — simţămintele sale de gratitudine faţă de înţeleapta Conducere de stat şi, cu adîncă satisfacţie pentru izbînzile din anii socialismului, îşi reafirmă hotărîrea de a-şi uni eforturile sale cu cele ale întregului popor, pentru ridicarea României socialiste pe noi culmi ale propăşirii materiale şi spirituale.

PASTORALE - SCRISORI - IRECHICE

PASTORALĂ TRIMISĂ CLERULUI ŞI CREDINCIOŞILOR DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAŞTERII DOMNULUI, DIN ANUL 1970

«Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci să slujească El şi să-şi dea viaţa răscumpărare pentru mulţi» (Matei XX, 28).

Iubiţii mei fii duhovniceşti,

Pentru a cinsti după cuviinţă marele Praznic al Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos, creştinii de pretutindeni şi-au îndreptat astăzi paşii către sfînta lor biserică, pentru ca în cîntări de laudă să preamărească pogorîrea pe pămînt a Fiului lui Dumnezeu.

Cîtă bucurie şi nădejde revarsă de aproape două mii de ani în sufletele credincioşilor acest dumnezeiesc Praznic! Vestire de bucurie a fost dintru început această Sfîntă Naştere: «Vă vestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul, că vi s-a născut azi Mîntuitor, Care este Hristos Domnul» *(Luca II, 10—11), spune îngerul păstorilor din jurul staulului de la Betleem. Şi nădejde mare pentru toată lumea a fost atunci şi este şi astăzi acest Praznic, căci în acea noapte sfîntă îngerii lăudînd pe Dumnezeu au spus lumii întregi că prin venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu va fi* «pe pămînt pace şi între oameni bunăvoire» *(Luca II, 14).*

Ştie orice creştin că Dumnezeu a trimis pe Fiul Său în lume, ca aceasta «să se mîntuiască prin El» *(Ioan III, 17). Mărturisim cu toţii că Domnul Hristos «pentru noi oamenii şi pentru a noastră mîntuire s-a coborît din cer». Ne este viu în minte că Însuşi Domnul ne-a arătat rostul venirii Sale pe pămînt, spunînd:* «Eu am venit ca lumea viaţă să aibă şi din belşug să aibă» *(Ioan X, 10).*

El era, ne spune Evanghelistul, «plin de har şi de adevăr» *(Ioan I, 14). Prin viaţa Sa pămîntească Hristos este pentru noi toţi pildă de smerenie:* «Învăţaţi-vă de la Mine, spune El, că sînt blînd şi smerit cu inima» *(Matei XI, 29). Într-adevăr, El* «s-a smerit pe Sine ascultător făcîndu-se pînă la moarte — şi încă moarte de cruce» *(Filipeni II, 8).*

El este pildă de iubire : «Cum M-a iubit pe Mine Tatăl, aşa v-am iubit şi Eu pe voi ; rămîneţi întru iubirea Mea» *(Ioan XV, 9) ;* «Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca viaţa lui să şi-o pună pentru prietenii săi» *(Ioan XV, 13), spune El ucenicilor şi prin ei nouă tuturor.*

Hristos este pildă de slujire a oamenilor, căci El este «Păstorul cel bun, care îşi pune viaţa pentru oile sale» *(Ioan X, 11). El singur ne-a spus :* «Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci să slujească El» *(Matei XX, 28). Şi cu adevărat nu Apostolii şi lumea L-au slujit pe El ; El n-a stăpînit şi n-a domnit ; El, dimpotrivă, ne-a învăţat şi a dovedit că cel care vrea să fie mare, să fie slujitorul tuturor (Matei XX, 26), căci prin spălarea picioarelor ucenicilor Săi ne-a arătat pînă unde poate să meargă slujirea aproapelui de către noi (Ioan XIII, 4—7). El a săturat pe cei flămînzi, a vindecat pe cei bolnavi ; Lui I s-a făcut milă de cei în suferinţă :* «Milă îmi este de mulţime», *a spus El (Matei XV, 32) şi a plîns în faţa durerii altora (Ioan XI, 35).*

Dînd dovadă de smerenie, de iubire neţărmurită faţă de toţi oamenii, de bunătate, de milă şi de slujire a omului, Domnul Iisus Hristos rămîne pentru noi — credincioşii Săi — modelul cel mai sfînt şi înalt de bunătate, de iubire, de smerenie şi de slujire a aproapelui.

Iubiţii mei,

Domnul nostru Iisus Hristos ne-a încredinţat că El este pururea cu noi, în toate zilele, pînă la sfîrşitul veacurilor (Matei XXVIII, 20) şi că acolo unde sînt doi sau trei adunaţi în numele Său El este în mijlocul lor (Matei XVIII, 20). El a întemeiat Biserica Sa şi a poruncit ca în ea să lucreze urmaşii Apostolilor Săi, slujitorii Bisericii. Prin aceasta, Domnul a voit ca toţi cei ce cred în El să aibă pururea la îndemînă învăţătura Sa sfîntă, pentru ca astfel, cunoscînd-o şi trăind-o să se facă fii ai lui Dumnezeu. A voit ca prin Biserica şi slujitorii Săi, adevărul adus de El lumii, învăţătura Sa, să fie mereu arătată şi cunoscută de toată lumea. A dorit ca toţi credincioşii creştini, împlinind pretutindeni voia Sa cea sfîntă, să realizeze în lume «un pămînt nou, în care să locuiască dreptatea» *(II Petru III, 13), să realizeze* «împărăţia lui Dumnezeu, care este dreptate, pace şi bucurie în Duhul Sfînt» *(Romani XIV, 17).*

Hristos, pacea noastră (Efeseni II, 14) a spus despre Sine : «Eu sînt calea, adevărul şi viaţa» *(Ioan XIV, 6) ;* «Eu sînt lumina lumii» *(Ioan VIII, 12) ;* «Eu, Lumină am venit în lume, ca toţi cei ce cred în Mine să nu rămînă în întuneric» *(Ioan XII, 46). Iar lumea astăzi, iubiţii mei, are atîta nevoie de lumină, de dreptate, de adevăr, de pace ! Popoarele şi oamenii din vremea noastră doresc şi ei să se înfăptuiască în întreaga lume un pămînt nou, o viaţă nouă ; şi se străduiesc să realizeze aceste idealuri, care sînt aceleaşi pe care le-au vestit omenirii îngerii, în noaptea sfîntă a venirii pe pămînt a Domnului :* «Pe pămînt pace şi între oameni bunăvoire» *(Luca II, 14).*

Iubiţii mei fii duhovniceşti,

Dacă omenirea înseteză după pace, este pentru că în lume şi astăzi mai sînt războaie ; dacă ea se străduieşte să se întroneze pretutindeni dreptatea şi libertatea pentru toţi, este pentru că astăzi mai

sînt încă oameni şi popoare lipsite de dreptate şi libertate, care trăiesc sub robia altora. Mai sînt oameni dintre acei care nu vor să ţină seama de nedreptăţile, suferinţele şi lipsurile din lume.

Noi, iubiţii mei, cei ce sîntem cu adevărat slujitori ai adevărurilor vestite de Mîntuitorul Hristos, cei ce credem că El este cu adevărat «calea, adevărul şi viaţa» (Ioan XIV, 6), cei ce ne mărturisim fii credincioşi ai Bisericii Sale, sîntem datori să trăim învăţătura Sa şi să urmăm pilda vieţii Sale sfinte. Să nu uităm că El a venit să slujească pe om; şi noi sîntem datori să slujim pe aproapele nostru, arătîndu-ne astfel iubirea faţă de toţi oamenii; dar să nu iubim numai cu cuvîntul, ci şi cu fapta, aşa cum ne-a arătat Iisus şi cum ne îndeamnă Apostolul iubirii, Sfîntul Ioan Evanghelistul, spunîndu-ne: «Fiii mei, să nu iubim cu vorba, numai din gură, ci cu fapta şi cu adevărul» (I Ioan III, 18).

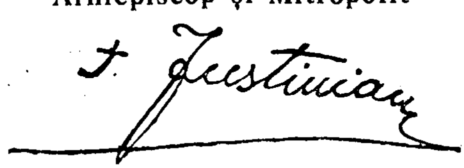
Cînd toţi creştinii vor avea viu în inima şi cugetul lor dorinţa fierbinte de a se asemăna prin faptele lor Celui care a venit să slujească pe om, să-l ridice din întuneric la lumină, din înjosire la demnitate, din suferinţă la fericire, atunci ei, cu adevărat, vor ajuta la întronarea în lume a binelui, a iubirii desăvîrşite, a dreptăţii, a păcii.

Vă îndemn, iubiţii mei, să cugetaţi la toate acestea, nu numai astăzi, cînd sărbătorim Naşterea Domnului, ci şi în toate zilele voastre; să cugetaţi la îndatoririle voastre de fii ai Dumnezeului celui preaînalt. Să cugetaţi la rostul venirii lui Hristos în lume şi la faptul că toţi sîntem chemaţi să fim împreună-lucrători ai lui Dumnezeu (I Corinteni III, 9) la înfăptuirea sfintelor idealuri creştine, pe care lumea de astăzi le caută: pacea şi înfrăţirea tuturor oamenilor; şi să ne bucurăm că poporul nostru slujeşte cu toată convingerea şi cu toate puterile sale aceste înalte idealuri.

Hristos Domnul, Cel care «s-a sălăşluit între noi... plin de har şi de adevăr» (Ioan I, 14) să binecuvinteze şi să facă să rodească în noi dorinţa de a sluji cu toată inima, după pilda Sa, aproapelui, semenului nostru, omului.

Iar eu, rugîndu-mă Lui pentru sporul vostru sufletesc, sînt mereu acelaşi părinte duhovnicesc al vostru, de tot binele doritor, cu toată dragostea mea, cu voi toţi, în Hristos Iisus. Amin! (I Corinteni XVI, 24).

Arhiepiscop şi Mitropolit

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISOARE IRENICĂ

ADRESATĂ DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN PATRIARHILOR ŞI ÎNTÎISTĂTĂTORILOR DE BISERICI CREŞTINE CU PRILEJUL CRĂCIUNULUI — 1970 ŞI ANULUI NOU — 1971

Sanctitatea Voastră,
Preaiubite Frate în Hristos cel întrupat,

Ca în fiecare an, creştinătatea întreagă este chemată să întîmpine sărbătoarea Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos cu aceeaşi bucurie cu care ar întîmpina aevea venirea pe pămînt a Fiului lui Dumnezeu, Mîntuitorul cel făgăduit: «Hristos se naşte, slăviţi-L! Hristos din ceruri, întîmpinaţi-L! Hristos pe pămînt, înălţaţi-vă! Cîntaţi Domnului tot pămîntul şi cu bucurie lăudaţi-L, popoare, căci s-a preamărit!» (Catavasiile Naşterii Domnului).

Însufleţiţi de această sfîntă chemare, adresăm şi Noi, Sanctităţii Voastre, frăţească salutare, solicitîndu-Vă cu dragoste să ne împărtăşim împreună de binecuvîntările şi darurile cereşti, care coboară din belşug asupra omenirii, în această zi.

Biserica proclamă că prin Naşterea lui Hristos, Dumnezeul nostru, «răsărit-a lumii lumina cunoştinţei», Fiul lui Dumnezeu face cunoscut oamenilor pe Tatăl, căci, după cuvîntul Evanghelistului Ioan «pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut niciodată: Fiul cel Unul-Născut, Care este în sînul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut» *(Ioan I, 18). Fiul cel întrupat a făcut cunoscut că* «Dumnezeu este Duh şi cei ce se închină Lui trebuie să I se închine în duh şi în adevăr», *indiferent de locul unde s-ar găsi (Ioan IV, 21, 24).*

Cînd Filip I-a cerut să arate ucenicilor pe Tatăl, Iisus l-a încredinţat că Tatăl poate fi cunoscut în Fiul şi în lucrările pe care Fiul le săvîrşeşte (Cf. Ioan XIV, 8—12).

Lucrările Sale sînt cele anunţate şi de proorocul Isaia şi anume: de a vesti oamenilor dreptatea, fără a se certa cu nimeni, fără strigăte în pieţele publice, cruţînd trestia frîntă şi nestingînd feştila care mai fumegă încă... (Cf. Isaia XLII, 1—4; Matei XII, 17—21).

Săvîrşind aceste lucrări, Fiul cel întrupat îşi atrage denumirile prezise de proorocul Isaia: «Sfetnic minunat, Dumnezeu tare, Părinte al veacului ce va să fie, Domn al păcii, al unei păci căreia nu este hotar...» *(Isaia IX, 5—6).*

Amintindu-ne unii altora aceste sfinte învățături, pentru împrospătarea continuă a imperativelor apostolatului nostru în lume, ne exprimăm nădejdea că, așa cum în anul ce se încheie legăturile între Bisericile creștine au cunoscut o dezvoltare nouă și promițătoare, prin vizite frățești realizate de Conducătorii lor, prin întîlniri și consfătuiri ale reprezentanților și teologilor lor, tot astfel, cu rezultate încă mai bogate și folositoare, aceste legături să sporească și să se extindă, în anul ce vine, în scopul comun tuturor, al înfăptuirii unității creștine și colaborării frățești între oameni.

Cu aceste gînduri și nădejdi, din toată inima urăm Sanctității Voastre să serbați Nașterea Domnului în sănătate deplină și bucurie duhovnicească, iar în noul an al milei Domnului — 1971 — Fiul lui Dumnezeu cel născut din Preacurata Fecioară să dăruiască Sanctității Voastre, Ierarhilor, slujitorilor altarelor și credincioșilor sfintei Voastre Biserici, fericire și întru toate bună-sporire, iar lumii întregi să-i hărăzească pacea Sa cea dreaptă și adînc stătătoare.

Rămînem al Sanctității Voastre frate iubitor și Vă îmbrățișăm cu sărutare sfîntă în Hristos cel întrupat.

† Justinian
Patriarhul României

VIAȚA BISERICEASCĂ

NOI IERARHI ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

În conformitate cu prevederile Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale Regulamentului organelor centrale din Patriarhia Română, în toamna anului 1970 Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a luat măsuri pentru instituirea unor noi ierarhi. Necesitatea acestor acte s-a făcut resimțită ca urmare a vacantării scaunului episcopal al Eparhiei Oradiei și al postului de Episcop vicar de la Administrația Patriarhală, precum și pentru împlinirea unor noi cerințe care au rezultat din activitatea intensă și multilaterală desfășurată în ultima vreme de Biserica Ortodoxă Română.

În acest scop, au fost ridicați la treapta arhieriei și instituiți în funcții arhierești următorii clerici :

— Prea Cucernicul Protopop, *Dr. Vasile Coman*, protoiereu al Protopopiatului Brașov, a fost ales Episcop al Eparhiei Oradiei.

— Prea Cuviosul Arhimandrit *Antonie Plămădeală*, slujitor la Paraclisul Antim din București, a fost ales Episcop vicar patriarhal la Administrația Patriarhală.

— Prea Cuviosul Arhimandrit *Nestor Vornicescu*, starețul Mînăstirii Neamț, a fost ales Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.

— Prea Cuviosul Arhimandrit *Gherasim Cristea*, starețul Mînăstirii Căldărușani, a fost ales Arhiereu vicar al Episcopiei Dunării de Jos.

În cele ce urmează redăm aspectele mai importante cu privire la alegerea, hirotoniile și recunoașterea alegerilor noilor ierarhi.

ALEGERILE

Alegerea Prea Cucernicului Protopop Dr. Vasile Coman ca Episcop al Eparhiei Oradiei.

Date biografice. — P. C. Prot. Dr. Vasile Coman s-a născut la 25 decembrie 1912, în comuna Deal, din județul Alba. După absolvirea cursurilor Liceului «Aurel Vlaicu» din Orăștie, a urmat cursurile Academiei teologice «Andreiene» din Sibiu (1930—1934) și ale Facul-

tății de științe naturale de la Universitatea din Cluj (1934—1935). La 28 februarie 1936 a fost hirotonit preot, pe seama parohiei Șirnea, județul Brașov. Între 1937—1942 a funcționat ca profesor de religie în învățămîntul secundar. Din 1942 a funcționat ca preot paroh al parohiei Brașov-Cetate, iar de la 1 ianuarie 1957 ca protopop al Protopopiatului Brașov. În anul 1947 a obținut titlul de doctor în teologie, cu calificativul «magna cum laude», la Facultatea de teologie din București. Pe lîngă activitatea bisericească, a desfășurat și o bogată activitate publicistică, fiind colaborator la revistele centrale bisericești ale Patriarhiei Române și la cele mitropolitane.

Pe tărîm obștesc și social a desfășurat de asemenea o rodnică activitate, funcționînd ca deputat în două legislaturi și fiind decorat cu Ordinul «Steaua Republicii Socialiste România» clasa a V-a.

Alegerea, cercetarea canonică și tunderea în monahism. — În ședința de lucru din 25 noiembrie 1970 a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a comunicat că a hotărît să convoace, pentru data de 13 decembrie 1970, Colegiul Electoral Bisericesc, pentru alegerea noului Episcop titular al Eparhiei Oradiei. Îndeplinind prevederile Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, în ziua de 13 decembrie 1970, în baza convocării nr. 18780/1970, membrii Sfîntului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, membrii Adunării Naționale Bisericești, membrii de drept și membrii Adunării Eparhiale a Episcopiei Oradiei s-au constituit în Colegiu Electoral Bisericesc, în sala de ședințe a Adunării Naționale Bisericești din Palatul Patriarhal, pentru a proceda la alegerea unui nou titular în scaunul de Episcop al Oradiei, devenit vacant în luna decembrie 1969.

Ședința a fost prezidată, potrivit prevederilor statutare, de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului. Ca secretari de ședință au fost desemnați : P. C. Pr. Teodor Bodnar și Dl. Filaret Barbu.

Constatîndu-se prezența tuturor membrilor Colegiului Electoral Bisericesc, la rugămintea președintelui, Dl. Prof. Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor, a dat citire Hotărîrii Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România nr. 1725/1970 pentru deschiderea Colegiului Electoral Bisericesc în vederea alegerii noului Episcop al Oradiei.

Apoi I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, după ce a salutat pe cei prezenți, a dat lămuririle necesare în legătură cu săvîrșirea alegerii, subliniind importanța Eparhiei Oradiei în cadrul Patriarhiei Române și exprimîndu-și convingerea că membrii Colegiului Electoral vor alege, în acest scop, persoana cea mai corespunzătoare, spre folosul și binele, atît al Eparhiei Oradiei cît și al Bisericii Ortodoxe Române și al Patriei noastre.

După o pauză de 15 minute, ședința s-a redeschis, iar biroul a fost completat cu încă doi membri din Eparhia Oradiei : P. C. Pr. Ioan Știru și Dl. Damaschin Soroca. După citirea articolului 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române privitor la procedura alegerii, membrii Colegiului Electoral Bisericesc și-au exprimat voința prin vot direct și secret. În urma încheierii votării, a

numărării și a citirii voturilor, s-a constatat că din totalul de 89 membri ai Colegiului Electoral Bisericesc, 87 membri au votat pentru alegerea Prea Cucernicului Protopop Dr. *Vasile Coman*, protoiereu al Protopopiatului Brașov, în scaunul de Episcop al Eparhiei Oradiei, iar 2 voturi au fost albe.

Ca urmare a acestui rezultat, *I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului*, Președintele Colegiului Electoral Bisericesc, după ce a proclamat ales ca Episcop al Oradiei pe Prea Cucernicul Protopop Dr. Vasile Coman, și după ce acesta a fost introdus în sala de ședințe, a rostit cu acest prilej următoarea cuvîntare:

Onorat Colegiu Electoral,

Voia lui Dumnezeu și voia clerului și dreptcredincioșilor creștini s-a împlinit prin votul dat astăzi Părintelui Protopop Dr. Vasile Coman. E acesta un moment solemn, ce ne umple de bucurie și de încredere. De bucurie — că mirele Eparhiei Oradea a fost ales. De încredere — că Dumnezeu îi va ajuta ca, cu conlucrarea clerului și a credincioșilor, să-și poată împlini misiunea de slujitor al Bisericii și poporului în acel colț de țară.

Prea Cucernice Părinte Protopop, nou-ales Episcop al Oradiei,

Dacă pînă acum ai purtat răspunderea unei parohii și a unui protopopiat, iată că de acum înainte ți se deschide terenul larg al lucrării într-o eparhie, și chiar — ca membru al Sfîntului Sinod — în întreaga Biserică Ortodoxă Română.

Eparhia pe care o vei păstori nu e de azi sau de ieri. Ea e de veacuri. Și chiar dacă stăpîniri străine au împărțit clerul și credincioșii în două, acest cler și acești credincioși au rămas mereu una în credința și legea strămoșească și una în slujirea intereselor superioare ale poporului român. Această unitate în lege și în lupta pentru libertate, dreptate socială, unitate națională și progres a fost factorul care a ajutat ca — în condițiile vieții celei noi din Patria noastră, cînd poporul e stăpîn pe soarta sa într-o țară liberă și independentă — frații din cele două strane să înlăture nefireasca despărțire dintre ei și să se adune iarăși sub cupola ocrotitoare a Ortodoxiei strămoșești, spre slava lui Hristos — Cel Unul —, a Bisericii Sale dreptmăritoare și spre propășirea poporului.

Ești chemat așadar, iubite Părinte, să cuprinzi în inima frăției tale pe toți preoții și credincioșii din această Eparhie, cu aceeași dragoste părintească, pentru ca Duhul Domnului — Duhul dragostei, Duhul unității și înfrățirii — să întărească și să desăvîrșească unitatea tuturor. Unitate nu numai bisericească, ci și unitate în dragostea de popor, în sprijinirea marilor comandamente și realizări ale epocii noastre, ale țării noastre.

De asemenea, în acea parte de țară — unde sînt împreună diferite culte — ești chemat să lucrezi în spiritul înfrățirii ecumeniste în Hristos-Domnul și al slujirii Patriei comune, care îmbrățișează cu aceeași dragoste pe toți fiii ei, fără deosebire de naționalitate sau de credințe religioase.

Noii ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române

De la stînga la dreapta : P. S. Dr. Vasile Coman, Episcopul Oradiei ; P. S. Antonie Plămădeală-Ploieşteanul, Episcop vicar patriarhal ; P. S. Nestor Vornicescu-Severineanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. Gherasim Cristea-Constănţeanul, Arhiereu vicar al Episcopiei Dunărea de jos.

Știm că ai lucrat și pînă acum cu rezultate bune în acest spirit al unității bisericești, al ecumenismului și patriotismului constructiv. Aceasta e chezășia că vei lucra și de acum înainte cu un orizont mai larg și cu sporite puteri, așa cum cer imperativele de azi ale Bisericii, ale poporului, ale păcii și securității în Europa și în întreaga lume. Vei avea alături de frăția ta clerul și credincioșii, Membrii Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Onorat Colegiu Electoral,

Țin să mulțumesc Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Membrilor Sfîntului Sinod, pentru grija și strădania ce au depus ca să ajungem la împlinirea dorinței clerului și credincioșilor orădeni de a avea Ierarhul lor.

Mulțumesc Colegiului electoral Bisericesc pentru spiritul de răspundere cu care și-a îndeplinit mandatul.

Mulțumesc Prea Sfințitului Episcop Teoctist pentru că a o îrmuit ca — Locțiitor — această Eparhie, cu tactul necesar, cu largă înțelegere a oamenilor și problemelor, cu bogată activitate duhovnicească și gospodărească, încît dăruiește noului ales un teren bine pregătit.

Mulțumesc reprezentanților Conducerii de Stat și rog pe Domnul Profesor Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor, să transmită Conducătorilor iubiți ai Patriei noastre expresia devotamentului nostru nezdruncinat și al dăruirii noastre totale pentru propășirea țării și poporului nostru.

Binecuvîntat fie Dumnezeu pentru bucuria de astăzi și binecuvîntarea Lui să facă rodnică activitatea nou-alesului Episcop al Oradiei.

A luat cuvîntul apoi noul ales Episcop al Eparhiei Oradiei, Prea Cucernicul Protopop Dr. *Vasile Coman*, care a spus :

Prea Fericite Părinte Patriarh,
Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,
Înalt Prea Sfințite Părinte Președinte,
Înalt Prea Sfințiile Voastre,
Prea Sfințiile Voastre,
Mărit Colegiu Electoral,

Dumnezeu grăiește oamenilor în diferite chipuri și așază pe umerii lor îndatoriri după a Sa înțelepciune și dragoste față de noi. Uneori lucrarea Lui în viața noastră este lină și nebăgată în seamă, alteori răsună ca o trîmbiță, ca o poruncă de sus, ne călăuzește pe cărări la care nu ne așteptăm și pe care nu ne socotim vrednici să umblăm.

Anul trecut, la praznicul Adormirii Maicii Domnului, sufletul bun, credincios și jertfelnic al soției mele a fost chemat la Domnul. Aveam treizeci și trei de ani de împreună-viețuire și trebuie să mărturisesc că ea mi-a fost de neasemuit sprijin în misiunea mea pastorală. Atunci am crezut că puterile mele spirituale se paralizează și că nu voi mai fi în stare să duc cu același elan slujba mea preoțească.

Dar iată că, prin alegerea în demnitatea de Episcop al Oradiei, de către Colegiul Electoral Bisericesc, durerea *s-a transformat în* chemare.

Prin glasul Domniilor Voastre Mîntuitorul îmi spune, ca oarecînd Apostolului Petru: «Mînă la adînc şi aruncă mreaja de cealaltă parte a corăbiei» (Luca V, 4; Ioan XXI, 6).

Ce voi răspunde la această chemare decît ce a răspuns Psalmistul: «Iată vin, Doamne, vreau să fac voia Ta, Dumnezeule, Legea Ta este în adîncul inimii mele. Vreau să vestesc mila Ta, în mijlocul poporului Tău. Şi nu îmi închid buzele. Tu ştii lucrul acesta, Doamne» (Ps. XL, 7—9). «Şi iarăşi către Tine strig, Doamne: Să nu opreşti de la mine mila Ta; şi bunătatea şi credincioşia Ta mă vor păzi totdeauna» (Ps. XL, 11). «Tu eşti ajutorul şi izbăvitorul meu: nu zăbovi, Dumnezeule» (Ps. XL, 17).

Mărit Colegiu,

În viaţa mea a biruit puterea rugăciunii mamei mele. Venit pe lume în ziua de Crăciun, ea m-a închinat Domnului. Spunea că acesta era lăsămîntul bunicului ei — strănepot al preotului Cosma din Deal, luptător cu întreagă familia lui pentru apărarea dreptei credinţe la jumătatea secolului al XVIII-lea — ca pe unul din copiii ei să-l facă preot.

Doamne, cît s-a mai rugat şi cît s-a îngrijit să-şi vadă acest vis împlinit! Ea, cu credinţa ei, mi-a legat sufletul de cer, de tot ceea ce e înălţător şi sublim în viaţă.

Tatăl meu avea o fire mai realistă. Nu o dată mi-a spus: «Să nu umbli cu capul în nori». El m-a legat cu o iubire puternică de glia strămoşească. Cînd m-a învăţat să trag brazda la plug, mi-a spus: «Să priveşti înainte, altfel nu tragi brazdă bună. Să ştii că nu poţi fi preot vrednic dacă nu îţi place munca».

Mă veţi ierta, cinstiţi membri ai Colegiului Electoral, că am zăbovit la aceste două momente ale copilăriei, din casa părinţilor. Dar ele au fost cele două izvoare din care s-a alimentat munca mea pînă acum; ele au determinat conştiinţa mea de preot să mă rog şi de cetăţean să muncesc, să iubesc pe Dumnezeu şi să-mi iubesc Patria, cu tot ce reprezintă ea.

Providenţa a rînduit ca aceste două izvoare să fie mereu sporite în fiinţa mea de condiţiile şi climatul în care m-am format şi am muncit pînă acum.

Liceul Aurel Vlaicu din Orăştie, cu admirabilii lui părinţi profesori, Academia teologică din Sibiu, celelalte Facultăţi de teologie din ţară — unde mi-am luat licenţa şi doctoratul în teologie —, Braşovul, cu bogata lui tradiţie culturală, de luptă pentru apărarea legii străbune şi pentru înfăptuirea unităţii naţionale, viaţa cea nouă din patria noastră după eliberarea de sub jugul fascist, climatul de muncă creatoare şi multilaterală în care trăieşte poporul nostru, preţuirea valorilor umane, libertatea şi dreptatea socială, îmbelşugata revărsare în toată lumea a geniului creator românesc — toate acestea au contribuit şi au potenţat în fiinţa mea dorul de muncă, de slujire lui Dumnezeu şi Patriei, de înfrăţire şi colaborare cu toţi oamenii.

Fie că am fost preot în parohia Şirnea, din Branul de Sus, profesor de educaţie morală la şcolile de ucenici din Braşov, apoi la vestitul

liceu Andrei Șaguna ; de la catedra acestuia, sau de la amvonul bisericii «Sfînta Adormire» din Brașov-Cetate și mai la urmă ca protopop al Brașovului, patrusprezece ani încheiați, am vestit și am slujit «cu vreme și fără vreme» cu aceeași dăruire la altarul Bisericii și la altarul Patriei. Iar cînd vremea mi-a dat răgaz, am așezat în slovă aceleași simțăminte și îndemnuri creștinești românești.

Mărit Colegiu Electoral,

Prin votul Domniilor Voastre sînt chemat să păstoresc de acum înainte pe credincioșii ortodocși români din Eparhia Oradiei.

Îmi dau seama de răspunderea mare care îmi apasă pe umeri, de multiplele îndatoriri ce îmi stau în față și de nădejdiile pe care credincioșii le pun în noul lor păstor sufletesc.

În minunatul arbore al Bisericii Ortodoxe Române, Eparhia Oradiei reprezintă o ramură de nădejde. Rostul ei este să înfrumusețeze și să mărească prestigiul Ortodoxiei românești și să slujească cu egal devotament, ca întreaga Biserică Ortodoxă Română, interesele superioare și propășirea patriei noastre dragi, Republica Socialistă România.

În vremurile trecute ea a stat alături de popor și a sprijinit lupta sa pentru cîștigarea dreptății și a libertății sociale și pentru realizarea unității statale. Cînd împărații habsburgi de la Viena au silit pe românii din Transilvania să treacă la legea lor, ca să-i despartă de frații din Țara Românească și Moldova, bihorenii s-au arătat apărători neînfricați ai legii strămoșești. Din mijlocul lor s-au ridicat bărbați de seamă, mireni și clerici, care au luptat pentru legea, libertatea și drepturile lor.

Ei și-au păstrat ființa națională, fiind neîntrerupt în legătură cu frații lor din celelalte provincii românești, cu Eparhia Aradului și cu nou-înființata Mitropolie a Ardealului de către Mitropolitul Andrei Șaguna. Chiar cînd o parte dintre ei au fost trecuți cu sila la legea împăratului, nu și-au părăsit tradițiile și slujbele Bisericii Ortodoxe. În tot acest timp au rezistat împotriva tuturor tendințelor de înstrăinare, fiind alături de conducătorii țărănimii iobage, susținînd și apărînd cu dăruire mucenicească drepturile poporului român. Cei mai buni fii ai celor două Biserici românești existente în Ardeal au fost asemenea unor paznici credincioși de pe două maluri ale unui rîu prin care curgea neîntrerupt viața românească.

Este știut că îndată după desăvîrșirea unității statale din anul 1918 se reînființează Episcopia Ortodoxă a Oradiei, care fusese desființată în anul 1695, în vremuri vitrege care tindeau să pregătească siluirea conștiinței religioase a românilor de la anul 1700.

Acum, cînd se împlinesc 50 de ani de la reînființarea ei, vedem și mai limpede că rostul ei era să dea mărturie despre realitatea vieții religioase din această parte a țării și de a-și aduce contribuția din planul religios la cimentarea unității de stat.

Prin actul Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, în anul 1948, a fost vindecată o rană dureroasă din viața poporului nostru. Datorită libertății și independenței cucerite de popor

au fost create condiţiile ca fraţii să fie din nou împreună sub cupola de har a Bisericii Ortodoxe, cu conştiinţa unităţii lor spirituale şi naţionale.

Ne dăm bine seama că datoria noastră de episcop al Oradiei este de a veghea la păstrarea şi desăvîrşirea acestei unităţi, încît credincioşii noştri să-şi poată împlini munca lor într-o desăvîrşită unitate cu toţi fiii Patriei.

Făgăduiesc în faţa Sfîntului Sinod şi înaintea Colegiului Electoral Bisericesc că mă voi strădui să fiu păstorul cel bun, care sufletul său îşi pune pentru oi, aşa precum ne-a dat pildă Păstorul cel mare, Domnul nostru Iisus Hristos. Voi avea pururea înaintea ochilor mei datoria de slujitor al lui Dumnezeu şi de slujitor al oamenilor.

Nu voi înceta să rog pe Dumnezeu să-mi ajute să împlinesc voia Lui cea sfîntă. Iar voia lui Dumnezeu este aşa precum ne-au propovăduit-o Hristos şi Părinţii Bisericii: «umilinţă în purtare, statornicie în credinţă, înţelepciune în cuvinte, dreptate în lucrări, milostivire în fapte, rînduială în obiceiuri, necunoscînd să facem cuiva rău şi putînd să răbdăm pe cel făcut nouă de alţii, trăind în pace cu fraţii, iubind pe Dumnezeu din toată inima, neţinînd la nimic mai mult decît la Hristos, pentru că şi El n-a ţinut la nimic mai mult decît la noi.

Mărit Colegiu Electoral,

Pe credincioşii încredinţaţi mie spre păstorire îi cunosc în parte din evlavia lor, din cîntecul şi jocul lor, din bogata comoară a creaţiilor populare din Ţara Bihariei şi a Oaşului, din vorba lor cumpănită şi înţeleaptă. Sînt încredinţat că atunci cînd ne vom «agrăi» româneşte şi creştineşte, vom înţelege mai adînc cuvintele poetului: «Eu ţi-s frate, tu mi-eşti frate, în noi doi un suflet bate».

Acest suflet n-are nimeni dreptul să ni-l ia, să ni-l împartă, sau să ni-l despartă!

Mărit Colegiu Electoral,

Îngăduiţi-mi ca în acest moment solemn să asigur înalta Conducere a Ţării noastre şi Departamentul Cultelor *că în încredinţarea ce mi s-a dat, ca cetăţean devotat şi loial scumpei noastre Patrii, voi îndruma pe preoţii şi pe credincioşii mei pe calea unui patriotism luminat, a înfrăţirii în muncă cu toţi fiii ţării pentru viitorul luminos al României Socialiste.*

Mulţumesc cu recunoştinţă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian *pentru dragostea părintească şi sprijinul acordat în repetate rînduri în activitatea mea de protopop al Braşovului. Nu voi uita, Prea Fericite Părinte Patriarh, că în Prea Fericirea Voastră am exemplul luminos al Patriarhului reîntregirii religioase a românilor din Ardeal.*

Mulţumesc cu frăţească dragoste Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, *preşedinte al Colegiului Electoral, pentru preţuirea ce mi-a acordat-o permanent şi pentru toate îndemnurile date de a sluji cu toată fiinţa mea Biserica şi Patria.*

Asigur pe Prea Sfințitul Episcop Teoctist *că lucrul cel bun de zidire sufletească și de rînduială în treburile bisericești din Eparhia Oradiei, pe care l-a realizat în timpul locotenenței, îl voi continua cu sîrg și dragoste.*

Mulțumesc Înalt Prea Sfințiților Mitropoliți, Prea Sfințiților Episcopi membri ai Sfîntului Sinod, *Domniilor Voastre tuturor, reprezentanți ai clerului și credincioșilor, pentru încrederea acordată și sînt sigur că mă veți ajuta cu frățească dragoste în misiunea plină de răspundere ce mi se încredințează.*

În chip deosebit țin să aduc mulțumiri reprezentanților clerului și mirenilor din Eparhia Oradiei *pentru prețuirea și încrederea arătată în alegerea mea părintească și frățească și îi rog să-mi stea într-ajutor ca să putem împlini împreună voia lui Dumnezeu și nădejdile pe care Patria le așteaptă de la noi.*

Iar pe Tine, Doamne, Dumnezeul meu, Te rog să binecuvîntezi călătoria și slujba mea închinată mîntuirii credincioșilor, propășirii Patriei și călăuzirii fiilor mei sufletești în duhul dragostei și al păcii.

După rostirea cuvîntării, noul ales Episcop al Eparhiei Oradiei, Prea Cucernicul Protopop Dr. Vasile Coman, a fost felicitat călduros de către Prea Fericitul Părinte Patriarh, de ÎÎ. PP. SS. Mitropoliți și PP. SS. Episcopi Membri ai Sfîntului Sinod, de reprezentanții Autorității de Stat, de membrii Colegiului Electoral Bisericesc și de invitații la ședință.

Apoi Domnul Președinte al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, a dat citire Hotărîrii Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România nr. 1766/1970, pentru închiderea ședinței Colegiului Electoral Bisericesc.

A urmat o agapă, dată de Consiliul Eparhial al Episcopiei Oradiei.

În ziua următoare, luni 14 decembrie 1970, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în sesiune ordinară de lucru, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a făcut *cercetarea canonică a noului-ales* — prin Comisia canonică, juridică și pentru disciplină — și, constatînd că P. C. Prot. Dr. Vasile Coman întrunește toate condițiile canonice, statutare și regulamentare pentru a fi hirotonit arhiereu, a aprobat alegerea P. C. Sale în scaunul de Episcop al Eparhiei Oradiei, precum și decernarea treptei ierarhice de arhiereu.

Actul intrării în cinul monahal a Prea Cucernicului Protopop Dr. Vasile Coman s-a săvîrșit în ziua de 21 decembrie 1970, la Mînăstirea Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus. Tunderea sa întru monah a fost săvîrșită de către I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, care i-a acordat rangul de arhimandrit. Noul ales Episcop al Oradiei și-a păstrat numele de botez : Vasile.

*

Alegerea Prea Cuviosului Arhimandrit Antonie Plămădeală ca Episcop-vicar patriarhal. Alegerea Prea Cuviosului Arhimandrit Nestor Vornicescu ca Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei. Alegerea Prea Cuviosului Arhimandrit Gherasim Cristea ca Arhiereu-vicar al Episcopiei Dunărea de Jos.

Date biografice ale noilor aleşi

1. *Prea Cuviosul Arhimandrit Antonie Plămădeală* s-a născut la 17 noiembrie 1926. După absolvirea Seminarului «Nifon Mitropolitul» din Bucureşti, în anul 1945, a urmat cursurile Facultăţii de teologie din Bucureşti şi apoi ale Institutului teologic, obţinînd diploma de licenţiat în teologie, în anul 1949, cu calificativul «excepţional». A fost hirotonit diacon în anul 1949 şi tuns în monahism la 14 septembrie 1949; a fost hirotonit preot, în anul 1953, la Mînăstirea Slatina, din judeţul Suceava. A urmat cursurile de doctorat în teologie, la Institutul teologic din Bucureşti, timp de trei ani, publicînd lucrări şi promovînd examenul final de admisibilitate în anul 1968. Între anii 1968 şi 1970 a urmat cursuri de teologie şi de filozofie la Oxford şi Londra. A publicat lucrări literare; de asemenea, a publicat numeroase studii şi articole teologice, în diferite reviste bisericeşti din ţară şi străinătate. A făcut călătorii de studii şi de reprezentare în Grecia, la Muntele Atos, la Ierusalim, în Italia, Franţa, Belgia, Elveţia, Spania, R. F. a Germaniei, Statele Unite şi Canada, participînd la Congrese şi Sesiuni ecumenice, la care a ţinut peste 50 de conferinţe despre activitatea Bisericii Ortodoxe Române şi despre diferite probleme de teologie ecumenică contemporană. În anul 1970 i s-a acordat rangul de protosinghel, fiind încadrat ca slujitor la Paraclisul Antim din Bucureşti, iar în urma hotărîrii Sfîntului Sinod, luată în şedinţa din 24 noiembrie 1970, a fost ridicat la treapta de arhimandrit.

2. *Prea Cuviosul Arhimandrit Nestor Vornicescu* — s-a născut la 1 octombrie 1927. Încă de la vîrsta de 12 ani a intrat ca frate la Mînăstirea Neamţ. În anul 1951 a intrat în cinul monahal. În acelaşi an a absolvit Seminarul monahal şi a fost hirotonit ierodiacon. În anul 1955 a obţinut diploma de licenţiat în teologie, la institutul teologic din Bucureşti. În cadrul aceluiaşi Institut a urmat apoi vreme de 3 ani cursurile de doctorat în teologie, promovînd şi examenul aprofundat de admisibilitate. În anul 1956 a fost hirotonit ieromonah. A funcţionat după aceea ca preot slujitor la Catedrala mitropolitană din Iaşi, bibliotecar la Biblioteca Centrului eparhial Iaşi şi stareţ la Mînăstirea Sfîntului Ioan cel Nou din Suceava. În anul 1963 a primit rangul de protosinghel, iar în şedinţa Sfîntului Sinod sesiunea decembrie 1965 a fost ridicat la treapta de arhimandrit. În 1966 a fost numit stareţ la Mînăstirea Neamţ. Între anii 1969—1970 a urmat cursurile Institutului Ecumenic de la Bossey-Elveţia. În timpul studiilor din străinătate a desfăşurat o frumoasă activitate, susţinînd conferinţe şi participînd ca delegat al Bisericii Ortodoxe Române la diferite întruniri ecumenice şi întruniri teologice interconfesionale. A publicat numeroase studii şi articole teologice în reviste bisericeşti din ţară şi din străinătate.

3. *Prea Cuviosul Arhimandrit Gherasim Cristea* s-a născut la 14 noiembrie 1914, în comuna Muntenii Buzău, județul Ialomița. Rămînînd orfan de tată, în urma morții acestuia în primul război mondial, a cultivat în suflet, încă din copilărie, dorința de a îmbrățișa viața monahală. În anul 1934 a fost primit ca frate la Mînăstirea Cernica și în același an s-a înscris la Seminarul monahal din acea mînăstire. În anul 1937 a fost tuns în monahism, iar în 1940 a fost hirotonit ierodiacon, apoi preot. Desființîndu-se Seminarul monahal, a trecut la Seminarul «Nifon Mitropolitul» din București, unde a obținut diploma de absolvire, în anul 1942. În anul 1948 a obținut diploma de licențiat în teologie, la Facultatea de teologie din București. Între anii 1943 și 1952 a funcționat ca preot slujitor la Mînăstirea Antim din București, remarcîndu-se prin deosebite strădanii, în urma cărora a fost distins cu rangul de protosinghel. Începînd din anul 1952, a funcționat ca stareț la Mînăstirea Căldărușani, din județul Ilfov. Aici, vreme de aproape două decenii, a desfășurat o stăruitoare activitate, pe planuri multilaterale, încununată cu bogate roade. Apreciindu-i-se munca depusă și rezultatele obținute, a fost ridicat la treapta de arhimandrit.

Propunerile, cercetarea canonică și alegerea

În ședința din 25 noiembrie 1970, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a primit următoarele recomandări și cereri privind alegerea a doi episcopi vicari și a unui arhiereu vicar :

—Recomandarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru alegerea P. Cuv. Arhim. Antonie Plămădeală, slujitor la Paraclisul Antim, în postul vacant de Episcop vicar patriarhal de la Administrația Patriarhală (Tem. nr. 18739/1970).

— Cererea I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei de a se numi un Episcop vicar la Arhiepiscopia Craiovei, în persoana P. Cuv. Arhim. Nestor Vornicescu, starețul Mînăstirii Neamț (Tem. nr. 18740/1970).

— Cererea P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos de a se numi un Arhiereu vicar la Episcopia Dunării de Jos, în persoana P. Cuv. Arhim. Gherasim Cristea, starețul Mînăstirii Căldărușani (Tem. nr. 18741/1970).

Conform prevederilor statutare și regulamentare, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a înaintat recomandarea privind alegerea P. Cuv. Arhim. Antonie Plămădeală în postul de Episcop vicar patriarhal la Comisia canonică, juridică și pentru disciplină, în vederea cercetării canonice a celui recomandat și a examinării dosarului; cererile privind numirea unui Episcop vicar la Arhiepiscopia Craiovei și a unui Arhiereu vicar la Episcopia Dunării de Jos au fost îndrumate la Sinodul Permanent, pentru examinare și propunere, urmînd ca încheierile cu propuneri ale Sinodului Permanent și ale Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină să fie supuse Sfîntului Sinod în proxima sa ședință, pentru a se proceda la alegeri.

În ședința din 25 noiembrie 1970, Sinodul Permanent, examinînd cererile cu privire la numirea unui Episcop vicar la Arhiepiscopia

Craiovei și a unui Arhiereu vicar la Episcopia Dunării de Jos, și-a însușit propunerile făcute de I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, hotărînd ca încheierea Sinodului Permanent să fie înaintată Sfîntului Sinod Plenar, pentru a se proceda la alegeri.

În ședința din 15 decembrie 1970, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, privind încheierile Sinodului Permanent — care și-a însușit propunerea I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei de a se numi un Episcop vicar la Arhiepiscopia Craiovei, în persoana P. Cuv. Arhim. Nestor Vornicescu (Tem. nr. 19694/1970) și a P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos de a se numi un Arhiereu vicar la Episcopia Dunării de Jos, în persoana P. Cuv. Arhim. Gherasim Cristea (tem. nr. 19702/1970) — a trimis aceste încheieri la Comisia canonică, juridică și pentru disciplină, pentru cercetarea canonică a celor propuși și pentru examinarea dosarelor respective.

Procedînd la examinarea canonică a celor trei candidați propuși și la cercetarea dosarelor cu acte, — luînd în discuție fiecare caz în parte —, potrivit prevederilor art. 129 și 131 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 135 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, Comisia canonică, juridică și pentru disciplină a constatat, în ședința din 15 decembrie 1970, că toți cei trei candidați propuși întrunesc condițiile canonice, statutare și regulamentare pentru a fi hirotoniți arhierei. Ca urmare, a propus plenului Sfîntului Sinod: alegerea P. Cuv. Arhim. Antonie Plămădeală în postul vacant de Episcop vicar patriarhal de la Administrația Patriarhală; alegerea P. Cuv. Arhim. Nestor Vornicescu în postul de Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei; și alegerea P. Cuv. Arhim. Gherasim Cristea în postul de Arhiereu vicar al Episcopiei Dunării de Jos, — solicitînd totodată acordarea rangului de arhiereu pentru cei trei candidați propuși și intervenirea la Consiliul de Stat, prin Departamentul Cultelor, pentru emiterea Decretului de recunoaștere.

În ședința de lucru din 15 decembrie 1970, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a examinat aceste propuneri, trecînd apoi la votarea lor, pe rînd, prin vot deschis. În urma votării, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a constatat că cei trei candidați propuși au întrunit fiecare unanimitatea de voturi și i-a declarat aleși. Îndeplinindu-se și această procedură, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a adus următoarele hotărîri:

— Avînd în vedere propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, ținînd seamă de rezultatul votării și de propunerea Prea Fericitului Patriarh Justinian cu privire la titulatura noului ales în postul vacant de Episcop vicar patriarhal la Administrația Patriarhală, — a aprobat ridicarea la treapta ierarhică de arhiereu a Prea Cuviosului Arhimandrit *Antonie Plămădeală,* ales în postul de *Episcop vicar patriarhal la Administrația Patriarhală,* urmînd ca noul ales să poarte titulatura de: *Ploieșteanul.*

— Avînd în vedere hotărîrea Sinodului Permanent, ținînd seamă de propunerea Comisiei canonice, juridice pentru disciplină, de rezultatul votării, precum și de propunerea I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei cu privire la titulatura noului ales în postul de Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei — a aprobat ridicarea la treapta ierarhică de arhiereu a Prea Cuviosului Arhimandrit *Nestor Vornicescu*, ales în postul de *Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei*, urmînd ca noul ales să poarte titulatura de : *Severineanul*.

— Avînd în vedere hotărîrea Sinodului Permanent, ținînd seamă de propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, de rezultatul votării, precum și de propunerea P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos cu privire la titulatura noului ales în postul de Arhiereu vicar al Episcopiei Dunării de Jos, — a aprobat ridicarea la treapta ierarhică de arhiereu a Prea Cuviosului Arhimandrit *Gherasim Cristea*, ales în postul de *Arhiereu-vicar al Episcopiei Dunării de Jos*, urmînd ca noul ales să poarte titulatura de : *Constănțeanul*.

Totodată Sfîntul Sinod a hotărît să se intervină la Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România, prin Departamentul Cultelor, în conformitate cu prevederile art. 104 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, pentru emiterea Decretelor de recunoaștere ale noilor aleși în posturile respective.

După aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a invitat în sala de ședințe pe cei trei candidați, cărora le-a adus la cunoștință aprobarea alegerii lor de către Sfîntul Sinod, prin vot unanim. Prea Fericirea Sa a adresat călduroase felicitări celor aleși și le-a urat deplină izbîndă în noua demnitate de arhierei la care au fost chemați.

A luat cuvîntul apoi *I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei*, în calitate de președinte al Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină a Sfîntului Sinod, care, după ce a subliniat importanța deosebită a instituirii de Episcopi vicari și Arhierei vicari pentru viața Bisericii Ortodoxe Române, a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Departamentului Cultelor și Conducerii de stat pentru împlinirea acestui act, prin care trei clerici cu alese însușiri și temeinică pregătire teologică au fost chemați la o lucrare de mai înaltă răspundere, în calitate de viitori ierarhi și membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Adresînd celor aleși îndemnul de a fi ajutători harnici pentru ierarhii cu care vor lucra, împlinitori vrednici ai credinței străbune și loiali față de Conducerea bisericească și Conducerea de stat, i-a felicitat călduros și a exprimat nădejdea unei rodnice colaborări a acestora cu membrii Sfîntului Sinod.

În continuare, au luat cuvîntul, pe rînd, cei trei candidați aleși a fi ridicați la demnitatea de arhierei.

Prea Cuviosul Arhimandrit *Antonie Plămădeală* a rostit următoarea cuvîntare :

Prea Fericite Părinte Patriarh,
Domnule Preşedinte al Departamentului Cultelor,
Înalt Prea Sfinţiţi şi Prea Sfinţiţi Membri
ai Sfîntului Sinod,

Votul de azi al Sfîntului Sinod, care urmează propunerii Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, mă cheamă la treapta arhieriei şi la slujirea de vicar patriarhal. Mă încearcă sentimente deosebite în această clipă şi n-am să pot să le dau glas tuturor, pentru că ar trebui să vorbesc de smerenie — căci cine e cu adevărat vrednic de o asemenea chemare ? ; ar trebui să vorbesc de bucurie, căci e firească ; ar trebui să vorbesc de grijă, căci sarcina nu e uşoară ; ar trebui să vorbesc de speranţă, căci sperînd în ajutorul lui Dumnezeu, în îndrumarea Prea Fericitului Părinte Patriarh şi a Sfîntului Sinod, răspund acestei chemări.

Vreau totuşi să dau glas, din mulţimea de sentimente care mă încearcă, înainte de toate, aceluia de mulţumire şi recunoştinţă.

Mulţumesc lui Dumnezeu, mai întîi, cu aceleaşi cuvinte cu care Sfîntul Apostol Pavel mulţumea pentru chemarea lui : «Mulţumesc celui ce m-a întărit, lui Hristos Iisus, Domnul nostru, că m-a socotit credincios şi m-a pus să-I slujesc» (I Tim. I, 2). Această chemare «nimeni nu şi-o ia singur», spune tot Sfîntul Apostol Pavel (Evr. IV, 4). Ea vine de la Dumnezeu, dar iată, Dumnezeu lucrează prin cei chemaţi mai înainte, prin Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian şi prin Înalt Prea Sfinţiile şi Prea Sfinţiile Voastre.

De aceea sentimentele mele de mulţumire şi recunoştinţă se adresează în primul rînd către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Prea Fericirea Voastră,

În asemenea momente, cuvîntul «mulţumesc», spus la modul cel mai simplu, cald, omenesc şi adevărat, sintetizează tot ceea ce ar putea însemna recunoştinţă sinceră şi devotament.

Nu este prima oară cînd gîndul, bunăvoinţa şi hotărîrea Prea Fericirii Voastre mi se adresează. Mi-aţi urmărit şi mi-aţi încurajat munca în timpul studiilor la Bucureşti ; V-aţi interesat de activitatea mea, în toate domeniile în care s-a desfăşurat ea, şi m-aţi trimis în lume să sporesc întru cunoştinţe şi să capăt experienţe noi. M-am străduit din toate puterile să onorez această trimitere.

Iar acum, m-aţi chemat la această nouă slujire.

Vreau să Vă încredinţez că mă voi strădui întotdeauna să răspund din toată inima, cu toată priceperea de care voi fi în stare şi cu toată puterea de muncă, încrederii pe care o puneţi în mine.

Vreau să mulţumesc pentru această alegere şi tuturor Membrilor Sfîntului Sinod, care, pornind de la propunerea Prea Fericirii Voastre, au desăvîrşit astăzi această alegere.

Profetul Ieremia se plîngea oarecînd în faţa Domnului că este tînăr şi nu ştie să vorbească şi se teme că nu-şi va putea împlini misiunea (Ieremia I, 6). Aş putea şi eu să rostesc cuvintele lui, cu smerenie şi convingere. Dar mă simt încurajat de faptul că voi avea

îndrumarea, experiența și competența Prea Fericirii Voastre, a Înalt Prea Sfințiilor și Prea Sfințiilor Voastre, în permanent ajutor. Solicit acest ajutor și Vă asigur că experiența mea personală va fi în stare cel puțin să mă facă receptiv în mod creator la îndrumările ce voi primi.

În tot ce voi face voi fi animat de dorința de a sluji lui Dumnezeu și oamenilor, căci avem porunca să iubim pe Dumnezeu și pe aproapele. Biserica noastră este o Biserică slujitoare. Trăim în lume, în condiții istorice, iar istoria mîntuirii se desăvîrșește aici. Omul, vecinul nostru, orice om, este Hristosul concret cu care ne întîlnim la fiecare pas și pe care trebuie să-l cinstim, să-l ajutăm, să-i slujim. Sfîntul Ioan Gură de Aur accentuează răspunderea pe care o avem unii față de alții, ca Biserică Trup al lui Hristos: «Dacă sîntem mădulare unii altora, mîntuirea aproapelui nu este exclusiv lucrarea sa, ci a întregului corp și, pe de altă parte, el nu este singur victima răutății sale, ci tot trupul resimte durerea» (Hom. VII, În Epist. II ad Tim., P. G., LXII, 637).

Creștinismul promovează principiul solidarității omenești. Fericitul Augustin exprima această solidaritate printr-o formulă de o unică densitate spirituală: «Et erit unus Christus amans seipsum» (În Ep. Ioan X, 3, P. L., XXXV, 2055): «Și va fi un singur Hristos iubindu-se pe sine însuși». Astfel de gînduri și învățături ale Sfintei Scripturi, ale Sfinților Părinți, împreună cu sfaturile Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și ale membrilor Sfîntului Sinod, mă vor orienta în slujirea la care sînt chemat.

Condițiile istorice în care sîntem chemați să lucrăm, să ne exprimăm convingerile noastre religioase și să practicăm credința noastră, sînt, în țara noastră, condiții de libertate.

Domnul Președinte al Departamentului Cultelor remarca, în ședința de duminica trecută a Adunării Naționale Bisericești, o importantă caracteristică a ortodoxiei românești: credincioșii noștri nu sînt ținuți în loc de nici un fel de piedici de ordin religios care i-ar opri să fie buni cetățeni ai Statului. Domnul Președinte releva trei sentimente care sînt comune credinciosului ortodox și cetățeanului: sentimentul unității, al solidarității și al răspunderii față de datoria de a munci; iar Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian spunea cu același prilej că «unitatea religioasă este unul din pilonii care asigură unitatea Statului Român».

Domnul Președinte al Departamentului Cultelor se referea la credincioșii Bisericii noastre care se bucură de libertatea, din partea Bisericii, de a fi buni cetățeni. Dacă mi-ar fi permis, aș vrea să subliniez ceea ce constituie o importantă caracteristică a vieții din țara noastră: așa cum credincioșii au libertatea de a fi buni cetățeni, nimic nu-i împiedică pe cetățenii statului nostru de a fi liberi în manifestările lor de conștiință.

În Occident se pune adesea întrebarea: cum se explică faptul că într-o țară socialistă ca România există o viață religioasă reală, în timp ce în Occident se vorbește numai de criză? Explicația este

simplă: criza religioasă e un fenomen paralel cu criza societății, cu criza culturii, cu criza instituțiilor fundamentale din acea parte a lumii. La noi, instituțiile fundamentale — și aș cita de pildă familia — sînt unități stabile, solide. Pe de altă parte, în locul însingurării generate de individualismul economic, la noi accentul cade pe ceea ce numea Domnul Președinte sentimentul de solidaritate, pe munca unită spre binele tuturor.

În aceste condiții de libertate, pe aceste premise solide, slujirea noastră se poate dezvolta leal față de Dumnezeu și față de oameni, în respect față de stat și în ajutor reciproc spre tot lucrul cel bun.

Înainte de a încheia, rog pe Domnul Președinte al Departamentului Cultelor *să primească asigurarea respectului și devotamentului meu față de Patria, poporul și conducătorii noștri. Doi ani am colindat pe multe din meridianele lumii și Vă asigur că am putut simți cît de mult înseamnă pentru noi Patria.*

Am întîlnit peste tot în lume, din partea oamenilor de bine și a celor animați de o gîndire obiectivă, prețuire pentru țara noastră și pentru conducătorii noștri, pentru înțelepciunea lor și pentru realizările noastre sociale și culturale.

Am întîlnit de asemenea o prețuire egală pentru Biserica noastră și pentru conducătorii ei. Membrii Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, se bucură de o stimă — aș zice, fără să exagerez — unică, atît în lumea ortodoxă, cît și în mediile catolice, protestante și anglicane. În Grecia mi se spunea la tot pasul că Prea Fericitul Ieronim dă peste tot drept exemplu de organizare pe linia tradiției celei mai autentice, Biserica Ortodoxă Română. Aceleași cuvinte le-am auzit și din partea multor înalte personalități bisericești apusene. M-am întors așadar nu numai cu aceleași sentimente cu care am plecat față de Țara și Biserica noastră, ci cu ele sporite.

Încă o dată, Vă rog să primiți Prea Fericite Părinte Patriarh *prinosul de mulțumire și recunoștință a inimii mele și asigurarea că voi face totul ca să fiu de nădejde în locul pe care mi-l veți încredința ca să slujesc. Slujba mea o voi face deplin, cum ne îndeamnă Sfîntul Apostol Pavel (II Tim. IV, 5).*

Încă o dată, Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Membri ai Sfîntului Sinod, primiți asigurarea respectului meu deosebit și recunoștința mea pentru încrederea pe care mi-ați acordat-o.

Rog pe Dumnezeu, Tatăl nostru al tuturor, să mă călăuzească și să mă ajute pe calea pe care m-a chemat astăzi.

După aceea a luat cuvîntul Prea Cuviosul Arhimandrit *Nestor Vornicescu*, care a spus:

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,

Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți
Membri ai Sfîntului Sinod,

În momentul în care, prin rostul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, mă chemaţi la înalta treaptă a arhieriei, pentru slujirea de Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, în sufletul meu răsună tot mai puternic cuvintele sfintei liturghii: «Cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste să vă apropiaţi!» Aceste cuvinte sînt un îndemn duhovnicesc pe care mi-l face însăşi conştiinţa mea şi simt că şi Înalt Prea Sfinţiile Voastre mi-l adresaţi. De aceea eu, smeritul şi cel mai mic dintre slujitorii Sfintei noastre Biserici, mă apropii de slujirea arhieriei şi de treapta episcopală într-adevăr cu mare frică, dar în acelaşi timp cu credinţă puternică şi dragoste neţărmurită. Şi avînd încredere deplină şi nădejde tare că atotbunătatea lui Dumnezeu «pe cele neputincioase le vindecă şi pe cele cu lipsă le plineşte», Vă răspund prin cuvîntul Sfintei Scripturi: «Fie mie după cuvîntul vostru» (Luca I, 38).

În faţa Sfîntului Sinod mă simt obligat a mărturisi că studiile teologice le-am urmat cu sprijinul şi înalta binecuvîntare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, mai întîi la Seminarul din Mînăstirea Neamţ, unde am avut bucuria de a mă afla sub povăţuirea Prea Sfinţitului Episcop Partenie Ciopron, director al Seminarului în acea vreme. Le-am continuat, apoi, la Institutul teologic de grad universitar din Bucureşti, unde am avut rector mai mulţi ani pe Prea Sfinţitul Episcop Teoctist Arăpaş. La cursurile de licenţă şi la cele de doctorat, la Bucureşti, am avut privilegiul ca, printre profesorii mei să fie şi cel care astăzi este Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, Dr. Iustin Moisescu. Privilegiul acesta s-a dublat, prin faptul că, de la terminarea studiilor pînă în prezent, timp de 12 ani, am ostenit în eparhia Moldovei, sub directa îndrumare a Înalt Prea Sfinţiei Sale. Am făcut ascultare vreme de patru ani la Catedrala mitropolitană din Iaşi şi la Biblioteca Centrului eparhial; alţi patru ani, la conducerea Mînăstirii Sfîntul Ioan cel Nou din Suceava, iar din anul 1966, la cîrma renumitei chinovii de la Neamţ. În anul universitar 1969—1970, cu înalta binecuvîntare a Bisericii, am urmat şi absolvit cursurile Institutului ecumenic de la Bossey-Geneva, iar în septembrie anul acesta mi-am reluat ascultarea de stareţ la Mînăstirea Neamţ.

Astăzi, cînd prin lucrarea Duhului Sfînt, sînt chemat şi rînduit a fi Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, sînt fericit să pot să-mi continui ucenicia sub îndrumarea unui alt iscusit şi vestit Dascăl şi Ierarh, sub înţeleapta povăţuire a Înalt Prea Sfinţitului Firmilian, Arhiepiscop al Craiovei şi Mitropolit al Olteniei.

În virtutea ascultării bisericeşti, mă supun cu toată smerenia acestei rînduieli dumnezeieşti şi omeneşti. Dacă şi pînă acum m-am străduit din toate puterile să fiu un bun lucrător în via Domnului, de astăzi înainte va trebui să-mi înmulţesc eforturile, pentru a răspunde pe deplin înaltei încrederi ce mi se acordă. În adevăr, răspunderea arhierească, sarcina episcopală, este imensă în faţa lui Dumnezeu şi înaintea oamenilor. «Eu sînt Stăpînul păstorilor, zice Dumnezeu prin gura proorocului Iezechil, şi voi cere oile mele din mîinile lor» (XXXIV, 10). «Domnul Iisus Hristos este mai marele păstorilor, Arhie-

reu şi Episcop al sufletelor noastre» (I Petru V, 4), după cum ne învaţă Sfîntul Apostol Petru. În numele Mîntuitorului, cu puterea lui Dumnezeu Tatăl şi prin lucrarea Duhului Sfînt, episcopul este păstor, îndrumător şi supraveghetor al preoţilor şi al tuturor creştinilor. De aceea Sfîntul Ioan Gură de Aur ne îndeamnă zicînd: «Pentru că avem un astfel de arhiereu, să-I urmăm pilda şi să păşim pe urmele Lui» (Comentariu la Epistola către Evrei, Omilia XIII); sufletul să ni-l punem pentru cei păstoriţi. Episcopul să fie veşnic activ, să trăiască cu duhul, să fie plin de inimă, să slujească şi să aibă grijă pentru toţi şi în toate (Comentariu la Epistola I către Timotei, Omilia X). Iar Sfîntul Grigorie Teologul arată că, dacă este greu ca cineva să fie supus, apoi este şi mai greu ca cineva să poată conduce pe cei supuşi. Asemenea Sfinţilor Apostoli, şi episcopii conduc şi cîrmuiesc poporul cel binecredincios cu multă trudă şi cu multe osteneli, căutînd totdeauna nu folosul lor, ci folosul celorlalţi (Tratatul despre preoţie, LII, 54).

Cunosc însă că păstorirea oilor celor cuvîntătoare nu este o lucrare de unul singur, ci este o lucrare încredinţată deopotrivă, soborniceşte, tuturor episcopilor, după cuvîntul Fericitului Augustin (Serm. CCXVI, 4). Această cunoaştere îmi sporeşte încrederea, în faţa greutăţilor slujirii care îmi stau înainte şi mărturisesc, prin gîndurile şi cuvintele marelui nostru ierarh Varlaam, că necontenit voi propovădui şi voi întări cele rînduite în Sfintele Evanghelii, poruncile şi tainele Bisericii noastre — care sînt date de Duhul Sfînt, binevestite de fericiţii Apostoli şi de Sfinţii Părinţi a toată lumea învăţători — cu toată osîrdia, pentru a creşte şi a spori talantul ce mi s-a încredinţat (Prefaţă la Răspunsul calvinesc).

Prea Fericite Părinte Patriarh,
Înalt Prea Sfinţiţi şi Prea Sfinţiţi Părinţi,

Vă mulţumesc cu adîncă smerenie pentru alegerea mea şi Vă făgăduiesc că mă voi strădui, din toată inima, să răspund încrederii deosebite ce aţi binevoit a-mi acorda.

În exercitarea atribuţiilor ce-mi vor reveni, mă voi călăuzi neîncetat de îndreptarele pe care Sfîntul Sinod le statorniceşte cu atîta înţelepciune, sub umbrirea Duhului Sfînt, şi nu voi precupeţi nimic pentru a-mi aduce modesta mea contribuţie la lucrarea sfîntă din cadrul Arhiepiscopiei Craiovei şi a Sinodului Mitropolitan şi a acestui înalt for al Bisericii Ortodoxe Române.

Rog pe Prea Fericirea Voastră, pe Înalt Prea Sfinţiile şi Prea Sfinţiile Voastre să binevoiţi a mă îndruma şi pe mine, cel nou chemat, cu competenţa, cu experienţa şi cu dragostea cu care aţi călăuzit şi călăuziţi turma lui Dumnezeu cea dreptslăvitoare, astfel ca eforturile mele să se încadreze, în chipul cel mai folositor, slujirii Bisericii noastre şi Patriei, sfintei Ortodoxii şi cauzelor înalte ale lumii contemporane.

Domnule Preşedinte al Departamentului Cultelor,

Cunoaşteţi slujirea pe care am făcut-o la Iaşi, la Suceava şi la Mînăstirea Neamţ, locaş de trăire religioasă şi de cultură românească,

tezaur de istorie și de artă al neamului nostru. Astăzi Vă fac respectuoasa rugăminte să binevoiți a asigura Înalta Conducere de stat că și în viitor, ca Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, voi continua și voi spori strădaniile în slujba Bisericii și în slujba poporului nostru.

Am gustat din plin, din fragedă copilărie — ca fiu de țărani nevoiași — amărăciunea nedreptăților sociale de odinioară, iar grozăviile războiului le-am simțit cu prisosință. Ca ierarh al Bisericii strămoșești și cetățean devotat al Republicii Socialiste România, mă simt angajat cu întreaga mea ființă în slujba Bisericii și a Patriei, în slujba binelui obștesc și a întăririi păcii între oameni și popoare, în slujba progresului spiritual și material din țara noastră.

Înalt Prea Sfințite Părinte Arhiepiscop și Mitropolit Firmilian,

Ca cel ce Vă dăruiți lui Dumnezeu în calitatea înaltă de Întîistătător al Arhiepiscopiei Craiovei și Mitropolit al Olteniei, îngăduiți-mi în acest ceas solemn al vieții mele să mă adresez Înalt Prea Sfinției Voastre ca unuia ce ați binevoit să Vă opriți asupra smereniei mele pentru a Vă fi colaborator în postul de Episcop vicar și să Vă exprim pentru aceasta cele mai profunde simțăminte de mulțumire și făgăduința că nu voi precupeți nici o osteneală pentru a fi la înălțimea încrederii ce mi-o acordați.

Lîngă Înalt Prea Sfinția Voastră îmi încep de azi înainte ucenicia ca ierarh al Sfintei noastre Biserici și Vă rog să mă primiți în grija Înalt Prea Sfinției Voastre ca pe un supus fiu duhovnicesc și neostenit împreună-lucrător.

Prea Fericite Părinte Patriarh,
Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,

Cu inima plină de aceste năzuințe și simțăminte, avînd permanent prezente în conștiința mea toate cele făgăduite și mărturisite aici, nădăjduiesc nestrămutat în rugăciunile, în îndrumările și povățuirile Înalt Prea Sfințitului Părinte Arhiepiscop și Mitropolit Firmilian, ale Înalt Prea Sfințiților și Prea Sfințiților Membri ai Sfîntului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, și îmi plec fruntea cu smerenie în fața chemării pe care mi-o faceți astăzi, supunînd voia mea voii lui Dumnezeu și glăsuind ca aleșii Lui de odinioară: «Iată-mă, Doamne, trimite-mă, robul Tău ascultă!» (I Regi III, 10; Isaia VI, 8).

A luat cuvîntul apoi Prea Cuviosul Arhimandrit *Gherasim Cristea*, spunînd:

Prea Fericite Părinte Patriarh,
Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,
Înalt Prea Sfințiți Mitropoliți,
Prea Sfințiți Episcopi, membri ai Sfîntului Sinod,

O deosebită emoție cuprinde acum sufletul meu, cînd iau cunoștință de alegerea mea ca Arhiereu vicar la Sfînta Episcopie a Dunării

de Jos. Faptul că smereniei mele i se dă această înaltă ascultare mă neliniştește, gîndindu-mă la răspunderea ce-mi revine. Dar, cum zice slăvitul Apostol Pavel: «Nimeni nu-şi ia singur cinstea aceasta, ci chemat fiind de Dumnezeu, ca şi Aaron» (Evr. V, 4), aşa socotesc, că hotărîrea Sfîntului Sinod, la propunerea Prea Sfinţitului Episcop Chesarie, veneratul meu părinte duhovnicesc, este o împlinire a voii lui Dumnezeu.

În faţa acestei chemări sfinte, arătată prin votul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, nu pot să răspund decît cu cuvintele aceluiaşi Sfînt Apostol: «Iată vin ca să fac voia Ta, Dumnezeule» (Evr. X, 9).

Mărturisesc că nu e uşoară despărţirea mea de Sfînta Mînăstire Căldăruşani, căreia i-am închinat o bună parte din viaţă. Se împlinesc aproape două decenii de cînd, împlinind porunca Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian, fac ascultare la Căldăruşani. Sfatul Prea Fericirii Sale mi-a fost călăuză permanentă şi — prin purtarea de grijă a Prea Fericirii Sale şi cu ajutorul Statului nostru — chipul înnegrit de fumul incendiului şi vîltoarea vremii, ce se aşternuse peste istorica ctitorie a lui Matei Basarab de la Căldăruşani, se află schimbat în lumină. La Căldăruşani, am căutat să fac din viaţa noastră bisericească, pe cît s-a putut, o neîncetată slujire a lui Dumnezeu şi a oamenilor.

Cu multă căldură şi recunoştinţă îmi îndrept gîndul către Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian, care mi-a îndrumat munca de fiecare zi şi cu dragoste părintească m-a ajutat şi povăţuit.

Prea Sfinţite Părinte Episcop Chesarie,

De Prea Sfinţia Voastră mă leagă cele mai duioase clipe ale vieţii mele. Cu 36 de ani în urmă, pe cînd osteneaţi ca director la Seminarul monahal din Cernica, mi-aţi călăuzit primii paşi în ucenicie duhovnicească şi luminarea minţii, pentru ca, după cîţiva ani, să-mi primiţi voturile monahale în faţa sfîntului altar de la Cernica. Mi-aţi deschis atunci, cu mare căldură, «braţe părinteşti». Acelaşi lucru îl faceţi şi acum, cînd tot aceleaşi braţe părinteşti mi le deschideţi pentru a mă primi, ca pe un ucenic, în slujba arhieriei. Nu îmi îngăduie vremea să deapăn acele de neuitat sfaturi, îndrumări şi acel model de viaţă, de lepădare de sine şi slujire a aproapelui, care de la Prea Sfinţia Voastră le-am învăţat. Precum atunci aţi fost făclie primilor mei paşi în viaţa duhovnicească, sînt sigur că şi acum îmi veţi îndrepta cărările în cele ale arhieriei. Supunerea şi credinţa cu care am slujit atunci, acum o voi spori. Vă încredinţez de cea mai fidelă colaborare, spre plinirea aşteptărilor Prea Sfinţiei Voastre şi spre mai binele şi propăşirea Sfintei noastre Biserici, în Eparhia Dunării de Jos.

Domnule Preşedinte al Departamentului Cultelor,

Îmi dau seama de răspunderea pe care o voi avea, sub ocîrmuirea Prea Sfinţitului Episcop Chesarie, faţă de credincioşii şi preoţimea din Eparhia Dunării de Jos, ca cetăţeni ai scumpei noastre Patrii. De aceea, mă voi strădui, prin faptă şi cuvînt, să seamăn în sufletele lor iubirea

înflăcărată față de țara noastră, Republica Socialistă România și hotărîrea de a-și aduce contribuția la lupta poporului nostru pentru ridicarea lui pe culmi noi, ale civilizației și progresului.

Mulțumind călduros, Domniei Voastre personal și tuturor colaboratorilor Domniei Voastre, pentru aleasa bunăvoință și sprijinul acordat, Vă rog, să încredințați Conducerea Statului nostru de tot respectul și loialitatea mea.

Prea Fericite Părinte Patriarh,
Înalt Prea Sfințiți Mitropoliți,
Prea Sfințiți Episcopi, Membri ai Sfîntului Sinod,

Aducînd Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian, prinosul meu de recunoștință pentru înalta încredere ce mi s-a acordat, de a mă alege ca Arhiereu vicar la Sfînta Episcopie a Dunării de Jos, asigur întreg Sfîntul Sinod că tot gîndul meu și toată strădania mea vor fi mereu acelea de a mă face vrednic de această înaltă încredere.

Întreaga mea viață am închinat-o Domnului. Acum însă, cînd mi se încredințează această sfîntă chemare, făgăduiesc înaintea lui Dumnezeu că mă voi osteni cu și mai sporită rîvnă pentru păstrarea zestrei sfintei noastre Biserici strămoșești și în numele dragostei lui Hristos voi sluji și lui Dumnezeu și poporului, păstrînd, neabătut, dreptarul Sfintei Biserici Ortodoxe, «pentru ca toți laolaltă și cu o singură gură să slăvim pe Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos» (Rom. XV, 6). Așa să-mi ajute Dumnezeu!

HIROTONIRILE

Noii aleși în funcții ierarhice au primit hirotonirea întru arhiereu în aceeași zi: Duminică 27 decembrie 1970.

Hirotonirea întru arhiereu a Prea Cuviosului Arhimandrit Dr. Vasile Coman s-a săvîrșit în Catedrala mitropolitană din Sibiu, de către I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. S. Episcop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului și P. S. Visarion Rășinăreanul, episcop vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu.

La actul hirotonirii întru arhiereu a noului ales Episcop al Oradiei au fost de față: membrii Permanenței Consiliului Arhiepiscopesc al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu și personalul administrativ; membrii corpului profesoral al Institutului teologic de grad universitar din Sibiu; Eminența Sa Episcopul evanghelic-luteran C. A. Albert Klein, din Sibiu, însoțit de Dl. vicar și prorector Prof. Dr. Hermann Binder și de Dl. prim-pastor Ernest Weingärtner; Rev. E. Balasz, protopop romano-catolic și Dl. Pastor reformat Tiberiu Kölöntae, ambii din Sibiu; membrii familiei noului ales Episcop al Oradiei.

În cadrul sfintei liturghii, ipopsifiul a fost cercetat conform rînduielilor canonice; apoi, după ce acesta a rostit și a semnat cuvenita mărturisire de credință, a fost sfințit întru arhiereu. Actul oficial de hirotonire întru arhiereu a noului Episcop al Oradiei a fost citit de către P. C. Pr. Traian Belașcu, vicar arhiepiscopesc.

Luînd apoi cuvîntul, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a adresat călduroase sfaturi şi îndemnuri noului lucrător al arhieriei în ogorul Mitropoliei ardelene, povăţuindu-l să se identifice cu Hristos şi cu Biserica Sa şi, în acelaşi timp, să dea răspuns constructiv chemărilor vremii noastre, identificîndu-se cu aspiraţiile nobile ale poporului nostru şi ale omenirii întregi. În cuvîntul de răspuns, noul hirotonit arhiereu, P. S. Episcop Vasile al Oradiei, a mulţumit soborului de ierarhi care i-au acordat darul arhieriei, făgăduind că-şi va îndeplini cu sporită rîvnă îndatoririle faţă de Biserica şi Patria noastră.

A urmat o masă oficială, la reşedinţa mitropolitană, în cadrul căreia s-au rostit toasturi.

Hirotonirea întru arhiereu a Prea Cuviosului Arhimandrit Antonie Plămădeală a avut loc în Catedrala Sfintei Patriarhii.

Ipopsifierea noului ales Episcop vicar patriarhal s-a făcut în cadrul vecerniei din ziua de 26 decembrie 1970, de către I. P. S. Mitropolit Tit Simedrea şi P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal. Chemarea ipopsifiului la treapta arhieriei a fost făcută de către P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administraţiei Patriarhale.

Duminică 27 decembrie 1970, noul ales Episcop vicar patriarhal a fost sfinţit întru arhiereu de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropolit Tit Simedrea şi P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal. La sfînta liturghie arhierească înalţii ierarhi au fost înconjuraţi de un sobor de slujitori de la Catedrala Sfintei Patriarhii.

Au fost de faţă: P. C. Preot Ioan Gagiu, directorul Administraţiei Patriarhale; PP. CC. Consilieri ai Administraţiei Patriarhale; reprezentanţi ai corpului didactic de la Institutul teologic şi de la Seminarul teologic din Bucureşti; membri ai familiei noului ales Episcop-vicar patriarhal.

După otpustul sfintei liturghii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat un călduros cuvînt de povăţuire noului arhiereu, împărtăşindu-i preţioase sfaturi părinteşti cu privire la noua sa slujire în funcţia de Episcop vicar patriarhal şi asigurîndu-l de dragostea Prea Fericirii Sale şi de binevoitorul sprijin al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Noul Episcop vicar patriarhal, P. S. Antonie Ploieşteanul, a mulţumit în cuvinte alese Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian şi celorlalţi ierarhi pentru acordarea darului arhieriei, asigurîndu-i că îşi va îndeplini cu cea mai mare conştiinciozitate îndatoririle sporite ce-i revin faţă de Sfînta noastră Biserică şi faţă de Patria noastră socialistă.

Apoi, după ce noul arhiereu a miruit pe toţi credincioşii care au asistat la slujbă şi a primit felicitările celor prezenţi, a luat parte împreună cu familia şi cu alţi participanţi la o agapă oferită de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Hirotonirea întru arhiereu a Prea Cuviosului Arhimandrit Nestor Vornicescu s-a săvîrşit în biserica Madona Dudu din Craiova.

La vecernia din 26 decembrie 1970 s-a făcut ipopsifierea noului ales Episcop vicar, de către P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului și P. S. Arhiereu Pavel Șerpe de la Mînăstirea Curtea de Argeș. Apoi P. C. Pr. Nicolae C. Popescu, vicarul administrativ al Arhiepiscopiei Craiovei, a dat citire chemării ipopsifiului la treapta arhieriei.

Actul hirotonirii întru arhiereu a P. Cuv. Arhim. Nestor Vornicescu a fost săvîrșit duminică 27 decembrie 1970, în cadrul sfintei liturghii, de către I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului și P. S. Arhiereu Pavel Șerpe de la Mînăstirea Curtea de Argeș, înconjurați de un sobor de slujitori reprezentînd Centrul eparhial, protoieriile și mînăstirile din cuprinsul Arhiepiscopiei Craiovei.

Au fost de față, alături de înalții Ierarhi: P. Cuv. Arhim. Ghermano Dineață, vicarul Episcopiei Rîmnicului și Argeșului; P. Cuv. Arhim. Bonifatie Podoreanu, exarhul mînăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Craiovei; PP. CC. Consilieri arhiepiscopești; protoierei și preoți; membri ai Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Craiovei; un grup de monahi de la Mînăstirea Neamț.

După oficierea sfintei liturghii, a luat cuvîntul noul hirotonit arhiereu, P. S. Episcop vicar Nestor Severineanul, care a mulțumit înalților Ierarhi pentru darul încredințat și și-a reînnoit angajamentul de a rămîne în permanență legat de slujirea Bisericii strămoșești și de a contribui cu toate eforturile la împlinirea țelurilor nobile ale poporului nostru și ale omenirii contemporane. Răspunzînd la acest cuvînt, I. P. S. Mitropolit Firmilian și-a exprimat bucuria pentru primirea unui nou colaborator în slujirea arhierească și a felicitat călduros pe noul ales Episcop vicar, dorindu-i o cît mai rodnică activitate în ogorul Bisericii și al Patriei.

A urmat o masă oficială, la reședința mitropolitană.

Hirotonirea întru arhiereu a Prea Cuviosului Arhimandrit Gherasim Cristea s-a săvîrșit în Catedrala episcopală din Galați.

După actul ipopsifierii, săvîrșit la vecernia din ziua de 26 decembrie 1970, noul ales Arhiereu vicar al Episcopiei Dunării de Jos a fost hirotonit de către P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, P. S. Episcop Antim al Buzăului și P. S. Episcop Teoctist al Aradului, înconjurați de un sobor de clerici, în cadrul sfintei liturghii, duminică 27 decembrie 1970.

Au mai fost de față: P. Cuv. Arhim. Ieronim Motoc, vicar administrativ al Episcopiei Dunării de Jos; PP. CC. Consilieri administrativi eparhiali; membri ai Adunării Eparhiale; protoierei și preoți din eparhie; membri ai familiei noului Arhiereu.

După apolisul sfintei liturghii, P. S. Gherasim Constănțeanul, noul hirotonit Arhiereu vicar al Episcopiei Dunării de Jos, a mulțumit pentru darul ce i s-a încredințat, asigurînd pe P. S. Episcop Chesarie de toată rîvna și ascultarea, precum și de sprijinirea tuturor acțiunilor îndreptate spre binele și fericirea poporului nostru. În cuvîntul de răspuns, P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos a asigurat pe

noul Arhiereu de tot sprijinul, dorindu-i mult spor în activitatea de viitor şi îndemnîndu-l să-şi împlinească cu stăruinţă toate îndatoririle faţă de Biserică şi faţă de Patrie.

RECUNOAŞTEREA ALEGERILOR NOILOR IERARHI

În ziua de 29 decembrie 1970 a avut loc la Departamentul Cultelor solemnitatea comunicării şi *înmînării Decretelor privind recunoaşterea de către Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România a alegerii noilor Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române.*

Solemnitatea a fost prezidată de Domnul *Preşedinte al Departamentului Cultelor,* Profesor Dumitru Dogaru. A participat şi Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreşedintele Departamentului Cultelor, împreună cu Directorii şi personalul superior din acest Departament.

Au fost de faţă, alături de noii aleşi: Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian; I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului; I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei; P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos; P. S. Episcop Teoctist al Aradului, Locţiitor de Episcop al Oradiei; P. S. Episcop Teofil al Clujului; P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal; P. S. Episcop Visarion Răşinăreanul, vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia şi Sibiu; PP. CC. Consilieri eparhiali şi Protoierei din cuprinsul Eparhiei Oradiei; reprezentanţi ai corpului profesoral de la Institutele teologice de grad universitar din Bucureşti şi din Sibiu. Din partea celorlalte culte au participat ca invitaţi: Eminenţa Sa Episcopul reformat Papp Ladis.au Joszef din Oradea şi Protopopul romano-catolic Hosszu Laszlo, din Oradea, cu un însoţitor.

S-a dat citire:

— Decretului Consiliului de Stat nr. 547 din 24 decembrie 1970 privind recunoaşterea alegerii P. Cuv. Arhim. Dr. Vasile Coman ca Episcop al Oradiei;

— Decretului Consiliului de Stat nr. 546 din 24 decembrie 1970 privind recunoaşterea alegerii P. Cuv. Arhim. Antonie Plămădeală ca Episcop vicar patriarhal la Administraţia Patriarhală;

— Decretului Consiliului de Stat nr. 545 din 24 decembrie 1970 privind recunoaşterea alegerii P. Cuv. Arhim. Nestor Vornicescu ca Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei;

— Decretului Consiliului de Stat nr. 544 din 24 decembrie 1970 privind recunoaşterea alegerii P. Cuv. Arhim. Gherasim Cristea ca Arhiereu vicar al Episcopiei Dunării de Jos.

După citire, aceste Decrete ale Consiliului de Stat — purtînd semnătura Domnului Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România — au fost înmînate celor în drept de către Domnul Preşedinte al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, care a felicitat călduros pe fiecare din cei patru ierarhi.

A luat cuvîntul apoi Prea Sfinţitul Episcop *Vasile* al Oradiei, care a spus:

Domnule Preşedinte al Departamentului Cultelor,

Mă prezint astăzi în faţa Domniei Voastre ca să exprim adînca mea recunoştinţă pentru încrederea acordată şi recunoaşterea din partea Consiliului de Stat în demnitatea de episcop al Oradiei. Vă asigur în acest moment solemn că mă voi strădui să îndeplinesc această mare şi plină de răspundere misiune, cu toată puterea mea de muncă, cu nețărmurit devotament faţă de Patria noastră scumpă, Republica Socialistă România.

Sînt profund emoţionat văzînd preţuirea şi încrederea pe care Cîrmuirea statului nostru o acordă unui smerit slujitor al altarului; preţuirea unei munci modeste pe care am pus-o în slujba ridicării morale a credincioşilor, în călăuzirea lor spre tot lucrul bun.

Îmi dau seama că această muncă închinată binelui comun, identificată cu marile năzuinţe şi realizări ale poporului nostru, primeşte acum cea mai înaltă răsplată, dar şi obligaţia de a fi sporită şi aşezată în slujba unor îndatoriri mai pline de răspundere.

Demnitatea de ierarh român mă obligă şi mai mult să cobor în mijlocul realităţilor vieţii, să înţeleg chemarea pe care mi-o face Biserica şi Patria, în vremea unor mari prefaceri şi înnoiri în viaţa poporului nostru.

Dumnezeu m-a învrednicit să-mi desfăşor activitatea într-o vreme de mari transformări şi înnoiri fundamentale în viaţa omenirii, într-o vreme în care poporul român a înscris, sub înţeleapta îndrumare a Cîrmuitorilor săi, o epocă măreaţă a istoriei lui.

În această vreme nu o dată mi-am pus întrebarea: Care este chemarea Bisericii şi rolul slujitorilor altarului în viaţa cea nouă a poporului nostru? Ce aşteaptă de la noi credincioşii pe care îi păstorim şi cum am putea fi de folos vremii pe care o trăim şi neamului căruia aparţinem? Acestea sînt întrebări fundamentale şi de răspunsul pe care îl dăm atîrnă înţelegerea şi îndeplinirea dreaptă a misiunii noastre.

Sfîntul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a arătat în repetate rînduri, că locul nostru este alături de popor, în făurirea unei vieţi noi, drepte şi luminoase.

De altfel, Ortodoxia este prin esenţa ei deschisă spre dezvoltarea continuă a societăţii, spre progres. Ea nu a sacralizat şi nu a învestit cu atribute divine şi veşnice structurile sociale ale omenirii.

Biserica este de la Dumnezeu, dar este pentru închinători. Ea este aşezată în mijlocul realităţilor istorice, cărora trebuie să le fie de folos. Slujitorii ei sînt alături de viaţa istorică a oamenilor şi nu pot rămîne străini şi indiferenţi faţă de propăşirea lor.

Învăţătura Domnului nostru Iisus Hristos ne arată că preamărirea lui Dumnezeu se face în lumea şi vremea pe care o trăim şi că ea este cu atît mai adevărată cu cît ajutăm pe oameni să fie mai buni, mai drepţi, mai umani, mai capabili de o muncă creatoare.

Urmînd pilda Mîntuitorului care a venit în lume nu pentru a i se sluji Lui, ci pentru a sluji El lumii (Matei XX, 28) sîntem datori să avem «gîndirea» lui Hristos, care s-a dăruit pe Sine, purtînd slăbiciunile şi suferinţele noastre. El ne-a arătat calea adevăratei slujiri.

Fără a ne cere să renunţăm la misiunea evanghelică şi sacramentală, vremea ne cheamă să îndrumăm pe credincioşi la o activitate pozitivă, creatoare, la o trăire umanitară, spre un patriotism luminat şi cu o conştiinţă cetăţenească devotată binelui comun şi propăşirii Patriei.

Acest fapt se poate urmări în tot cursul istoriei noastre, începînd de la naşterea noastră ca popor. Chiar cînd împrejurări potrivnice au încercat să rupă legăturile dintre fraţii de acelaşi crez, Biserica Ortodoxă Română şi-a adus contribuţia la păstrarea şi salvarea unităţii. Cînd împăraţii de la Viena au obligat cu sila pe români să treacă la credinţa lor, ca să-i poată despărţi de fraţii lor de sînge, ei n-au reuşit decît să facă unele răni la suprafaţă, fără să poată atinge fondul credinţei strămoşeşti.

Cu atît mai mult în zilele noastre, în condiţiile orînduirii socialiste de un umanism şi o înaltă etică socială, slujitorii Bisericii Ortodoxe Române sînt alături de opera de reînnoire a Patriei; ei sprijină năzuinţele şi realizările măreţe din viaţa poporului şi propovăduiesc înfrăţirea în muncă a tuturor cetăţenilor, indiferent de credinţa şi de naţionalitatea lor.

Domnule Preşedinte,

În demnitatea de episcop al Oradiei, sînt conştient de îndatoririle pline de răspundere pe care le am în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor. Cînd mă voi duce acolo, le voi cunoaşte mai mult şi Vă asigur că mă voi strădui să le rezolv cu dragoste, cu înţelepciune şi cu spirit de jertfă.

Două lucruri mi-au fost dragi în viaţă: «cartea şi felonul» despre care scrie Apostolul Pavel ucenicului său Timotei (II Tim. IV, 13): «cartea», ca simbol al progresului şi «felonul», ca simbol al slujirii desăvîrşite a credincioşilor, pentru mîntuirea lor şi pentru bunăstarea lor materială şi morală.

Îmi voi da toată silinţa pentru desăvîrşirea unităţii religioase a credincioşilor încredinţaţi mie spre păstorire. Tot ceea ce vremea despărţirii a adăugat ca forme deosebitoare peste jarul curat al credinţei strămoşeşti îşi pierde rînd pe rînd valoarea. Consider că desăvîrşirea acestei unităţi religioase este imperativul cel dintîi şi vocaţia de căpetenie a Bisericii Ortodoxe Române în viaţa parohiilor noastre.

Braşovul, în care mi-am desfăşurat cea mai mare parte din activitatea mea ca preot, ca profesor şi ca protopop, a fost o minunată şcoală şi mi-a oferit atîtea exemple de bărbaţi ai Bisericii care au luptat şi şi-au dăruit viaţa pentru apărarea şi împlinirea acestei unităţi religioase. Se cuvine să-l amintesc pe diaconul Coresi, care a tipărit acum patru sute de ani cărţi în grai românesc pentru românii de pretutindeni. Nu mică mi-a fost bucuria citind recent că unul din exemplarele complete ale Psaltirii *tipărită de Coresi, în anul 1570, s-a descoperit în Bihor, la Lăzăreni.*

Nu-l pot uita pe protopopul Mihai de la Biserica «Sfîntul Nicolae» din Șchei, care a întîmpinat și a binecuvîntat pe Mihai Viteazul în anul 1599, în drumul său spre Valea lui Mihai de lîngă Oradea. Îl zăresc prin ani pe cronicarul Radu Tempea, apărător neînfricat al Ortodoxiei în veacul al XVIII-lea, precum și pe ceilalți dascăli ai școlii românești de la Liceul Andrei Șaguna, în rîndul cărora am avut cinstea să mă număr un timp.

Brașovul și Țara Bîrsei au dat o seamă de ierarhi care au slujit aceluiași ideal de unitate și progres: Nicolae Popeea, Ioan Popazu, Ioan Mețianu și mitropolitul de vrednică pomenire Nicolae Colan. Ei sînt părinți sufletești care trăiesc în sufletul meu prin pilda lor și mă vor ajuta să mă întîlnesc în duh de slujire pentru acest ideal cu episcopul Oradiei Roman Ciorogariu și cu alți luptători din ținutul Bihorului.

Domnule Președinte,

Între îndatoririle mele nu voi uita că sînt un slujitor al păcii în toate domeniile ei. Mă voi strădui să duc solia păcii în sufletul credincioșilor și în relațiile dintre oameni și popoare. Știu că o adevărată pace este strîns legată de dreptatea socială și de respectul demnității umane. Ea se realizează printr-o muncă susținută pentru înfăptuirea binelui comun și are un caracter dinamic.

Cunosc că în ținutul Bihorului se înfrățesc în muncă pentru propășirea patriei, alături de români, cetățeni de naționalitate maghiară, germană și de alte naționalități și confesiuni. Consider că a trecut vremea cînd Bisericile erau folosite în scop diversionist pentru învrăjbirea naționalităților conlocuitoare în stat. Voi face tot ce-mi stă în putință pentru ca să călăuzesc pe credincioșii mei în spiritul respectului față de oameni. Ne vom considera cu toții fii ai aceluiași Părinte ceresc și frați, călăuziți de aceleași simțăminte pentru binele și propășirea României Socialiste.

Doresc să apăr «adevărul, blîndețea și neprihănirea» (Ps. XLV, 4) în relațiile dintre oameni și să trăim în solidaritate cetățenească și într-un adevărat spirit ecumenist, atît de cultivat de cultele din țara noastră. Prin aceasta sînt conștient că îmi aduc contribuția mea la numele bun pe care îl are Patria și Biserica noastră în lume.

Domnule Președinte,

Mărturisirea crezului de muncă, făcută acum, nu ar fi deplină fără să vă exprim Domniei Voastre și colaboratorilor dumneavoastră din Departamentul Cultelor cele mai calde mulțumiri pentru aprecierea și sprijinul acordat muncii mele.

Amintesc aici un singur exemplu. La începutul activității ca protopop al Brașovului am înaintat I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan un memoriu în care arătam necesitatea de a pune în valoare într-un muzeu comorile de cultură și artă legate de cea mai veche școală românească. Departamentul Cultelor a ajutat an de an acest așezămînt cultural, care e o mărturie a vechimii culturii românești în Ardeal, o dovadă despre legăturile neîntrerupte care au existat între românii din Transilvania, Moldova și Muntenia în toate vremurile.

Vă rog, Domnule Preşedinte, să binevoiţi a transmite Conducerii statului nostru făgăduinţa mea de a fi un bun slujitor la altarul credinţei strămoşeşti, la altarul Patriei şi la altarul unei vieţi de înfrăţire şi pace între oameni.

A luat cuvîntul apoi Prea Sfinţitul Episcop *Antonie Ploieşteanul*, vicar patriarhal, spunînd :

Domnule Preşedinte al Departamentului Cultelor,

Mi-aţi înmînat astăzi, în acest cadru sărbătoresc, Decretul Consiliului de Stat prin care se recunoaşte alegerea mea de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ca Episcop vicar patriarhal. Vă rog respectuos să transmiteţi Conducerii noastre de stat sentimentele mele de mulţumire şi gratitudine, o dată cu asigurarea deplinei loialităţi, în spiritul datoriei de bun cetăţean care îşi iubeşte Patria şi se identifică cu năzuinţele şi idealurile ei.

Credinţa noastră ortodoxă ne spune să acordăm statului întreaga noastră cinstire, devotamentul, iubirea şi supunerea. Biserica nu este alcătuită din entităţi abstracte şi nici din indivizi izolaţi, sau care ar dori să se izoleze de lume şi de structurile ei. Credinciosul ortodox e în aceeaşi măsură cetăţean, trăieşte în realităţile vieţii, are familie, trăieşte în raporturi cu ceilalţi oameni, cu toţi oamenii, nu numai cu cei de o credinţă cu el, munceşte şi e angrenat în sistemul de muncă şi beneficiu colectiv.

Biserica ajută pe credincios să se integreze creator şi responsabil în structurile sociale şi să militeze pentru acele structuri care corespund idealurilor de dreptate, egalitate, pace şi progres. În învăţătura noastră, într-unul din cele mai esenţiale texte ale Noului Testament, se vorbeşte de întrebările pe care Hristos le va adresa credincioşilor la judecata viitoare. Toate aceste întrebări se referă la trăirea socială, la felul cum am slujit în mod concret pe aproapele. Iar despre aproapele se spune că este orice om, nu numai cel de o credinţă cu noi.

Dacă am pune aceste întrebări în termeni contemporani, am constata că ceea ce îl interesează pe Dumnezeu în mod deosebit este contribuţia noastră la progresul societăţii, la egalitatea oamenilor, la libertate, la buna înţelegere, la dispariţia exploatării şi la pacea a toată lumea.

În contextul contemporan mondial, se face din ce în ce mai simţit faptul că religia pentru religie, Biserica-ghetou, Biserica-societate închisă, pierde tot mai mulţi adepţi. La noi, de multă vreme, Biserica Ortodoxă a fost deschisă lumii şi a luptat pentru idealurile oamenilor. De aceea experienţa ortodoxă e atît de solicitată astăzi în lume.

Biserica urmăreşte mîntuirea credincioşilor, împăcarea lor cu Dumnezeu, pe baza vieţii morale, a cinstei şi a împlinirii datoriei. Toate acestea se verifică însă în raporturile dintre oameni aici pe pămînt. Slujbele noastre, rugăciunile noastre, îşi au toate rostul lor major, dar ele sînt eficiente numai legate de fapta cea bună, de sentimentul comuniunii cu ceilalţi, de responsabilitatea reciprocă în viaţa socială.

Dați-mi voie să-mi exprim cu acest prilej satisfacția că orientarea Bisericii noastre este apreciată la justa ei valoare și sprijinită în eforturile ei de a se defini ca o Biserică slujitoare a intereselor oamenilor și societății noastre.

De aceea vă asigur de deplina mea loialitate, de respectul și iubirea față de patria noastră socialistă.

În acest spirit, voi căuta să-mi orientez întotdeauna slujirea la care am fost chemat de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la recomandarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, numire care a fost confirmată prin Decretul de Stat primit astăzi de la Domnia Voastră și emis în urma recomandării Domniei Voastre.

În continuare, a luat cuvîntul Prea Sfințitul *Nestor Severineanul, Episcop vicar* al Arhiepiscopiei Craiovei, care a rostit următoarele:

Domnule Președinte,

Astăzi, mai mult ca oricînd, cu prilejul confirmării mele de către Conducerea superioară a Statului nostru în funcția de Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, nimic nu mi se pare mai firesc, într-un regim social întemeiat pe realitățile concrete ale vieții actuale, decît colaborarea armonioasă între orînduirea statală și cea bisericească, pentru că Statul și Biserica au în vedere aceleași realități care sînt oamenii.

Despre îndatoririle clerului și ale credincioșilor față de stăpînire, Mîntuitorul Hristos vorbește limpede: «Dați Cezarului cele ce sînt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu» (Matei XXII, 21). Împlinind cu fidelitate acest principiu evanghelic, creștinii își îndeplinesc cu loialitate îndatoririle lor de cetățeni, fără nici o deosebire de ceilalți oameni, așa cum s-a precizat chiar în scrierile postapostolice (Epistola către Diognet, V, 6).

Dacă în decursul istoriei au fost vremuri cînd aceste lucruri nu erau înțelese deplin, în epoca noastră problemele s-au clarificat și astăzi, în noua orînduire din Patria noastră, Statul acordă deplină libertate tuturor cultelor religioase. În spiritul libertăților existente în țara noastră, cultele își desfășoară activitatea lor, bucurîndu-se de înțelegerea deplină a Statului nostru, colaborînd într-o continuă operă creatoare care este menită să contribuie la propășirea Patriei. Cultele își aduc contribuția și sprijină strădaniile poporului nostru pentru bunăstarea țării și pentru statornicirea păcii în lume.

De aceea, acum cînd mi s-a înmînat Decretul de confirmare, adînc mișcat de încrederea deosebită ce mi se acordă din partea Înaltei Conduceri a țării, Vă exprim, Domnule Președinte, profunda mea gratitudine și asigurarea fermă că toate eforturile activității mele se vor desfășura sub semnul acestei luminoase și armonioase perspective.

Vă rog în chip deosebit, Domnule Președinte, să binevoiți a asigura despre aceasta Înalta Conducere de stat și a o încredința că mă voi strădui, în continuare, în chip sporit, ca prin activitatea mea să dovedesc întregul meu prinos de mulțumire, de recunoștință și de respect.

Pămîntul Olteniei, în care merg să lucrez de acum înainte, ca și alte plaiuri ale Patriei noastre, păstrează importante valori istorice, sociale și culturale. Realitățile, uneori foarte vitrege, prin care a trecut această parte a țării noastre au făcut ca oamenii acestor locuri să fie deosebit de dîrji, încercați patrioți, țărani iubitori de glia strămoșească, harnici, credincioși luminați. Și din această parte a țării s-au ridicat o întreagă galerie de bărbați străluciți, ca: voievozi, ierarhi, preoți, oameni de cultură, artiști și poeți, la care nu se poate să nu privești decît ca la niște chipuri vrednice de admirat și de imitat cînd lucrezi în ogorul binecuvîntat al acestor pămînturi.

Și cînd spun aceasta mă gîndesc la cuviosul Nicodim de la Tismana, om cu viață exemplară și neîntrecut artist, cum o mărturisește pînă astăzi opera sa; la preotul Radu Șapcă, revoluționarul de la Islaz și la alți patrioți înflăcărați, oprindu-mă la Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care sintetizează în chip atît de fericit trăsăturile caracteristice ale sufletului poporului nostru: dîrzenie sufletească, muncă stăruitoare, spirit administrativ-gospodăresc neîntrecut, calități ce s-au concretizat în activitatea atît de bogată pe care a desfășurat-o și o desfășoară în cele mai bine de două decenii de cînd se află la cîrma Bisericii noastre.

Domnule Președinte,

Am amintit numai cîteva nume glorioase și am evocat numai cîteva momente legate de pămîntul Olteniei, voind să evidențiez forța lor pilduitoare pentru strălucitele lor învățăminte pe care eu, cel care pășesc de acum înainte la lucru în Eparhia Olteniei ca episcop vicar, să le pătrund și mai mult semnificația lor patriotică, precum și căldura lor cu adevărat umană.

Așa cum am arătat și la alegerea mea ca Episcop vicar, voi căuta să fiu sprijin Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian, în toată activitatea Sa de bună îndrumare a clerului și credincioșilor pe drumul sprijinirii eforturilor creatoare ale poporului nostru.

Găsesc temeiuri adînci în învățătura Bisericii noastre Ortodoxe Române, cît și în realitatea vieții sociale de la noi, care mă îndeamnă să militez neîntrerupt pentru nobilele idei de dreptate între oameni, de agonisire și bună chivernisire a avutului obștesc, de sprijinire a mărețelor eforturi depuse de Conducerea patriei noastre, pentru continua ridicare a nivelului de trai al tuturor cetățenilor.

Mă voi strădui, de asemenea, să fiu un slujitor activ în apărarea și întărirea păcii și a bunei înțelegeri între popoare, socotindu-mă mîndru de prestigiul de care România noastră se bucură pe plan internațional și de inițiativele nobile cu care Conducerea țării noastre își aduce aportul la cauza stabilirii unui climat de pace și colaborare în Europa și în lumea întreagă.

Mă simt obligat, în conștiința mea de creștin și de cetățean ca toate aceste gînduri să le fac — alături de Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Firmilian — să prindă viață în rîndul clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Craiovei.

Cu același devotament mă voi strădui să veghez la păstrarea și punerea în valoare, sub înalta povățuire chiriarhală, a monumentelor de cultură și de artă bisericească de pe meleagurile Olteniei, străduindu-mă, în același timp, ca și cu condeiul să sporesc cunoașterea acestui scump patrimoniu național.

Stăpînit de adîncă emoție, dar îmbărbătat sufletește de însemnatul act al alegerii și consacrării mele pentru slujirea arhierească și confirmat acum în demnitatea de episcop vicar, conștient de întreaga răspundere ce-mi revine în munca de viitor, mă simt îndatorat, în calitate de slujitor al Bisericii și cetățean al scumpei noastre Patrii, să sprijin permanent acțiunile social-patriotice în serviciul acestei epoci binecuvîntate și de avînt în istoria țării noastre.

Apoi Prea Sfințitul *Gherasim Constănțeanul, Arhiereu vicar* al Episcopiei Dunării de Jos, a rostit următoarea cuvîntare:

Domnule Președinte,

Înmînarea Decretului Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, de recunoaștere a alegerii mele de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, ca Arhiereu vicar al Episcopiei Dunării de Jos, mă face să trăiesc clipe de emoție, pentru că o dată cu acest act se întăresc două aprecieri deosebite aduse smereniei mele: alegerea de către Sfîntul Sinod și recunoașterea de către Conducerea de stat și amîndouă se împletesc într-o singură poruncă, aceea a slujirii.

Slujirea mea ca Arhiereu vicar, la care sînt chemat, răspunde într-adevăr acestei înalte chemări, pentru că unde este arhiereul sînt și credincioșii, fii ai Bisericii Ortodoxe Române și cetățeni loiali ai Republicii Socialiste România, toți formînd o singură unitate de dragoste și trăire, în care slujitorul altarului se simte cu adevărat apropiat de poporul în mijlocul căruia trăiește.

Biserica Ortodoxă Română a fost totdeauna alături de poporul nostru, de năzuințele lui sfinte. În acest sens, încrederea pe care Biserica și Statul mi-o acordă astăzi mă face să mă gîndesc și mai mult la cele ce am de făcut în viitor.

E drept, pînă acum am fost un smerit stareț al Sfintei Mînăstiri Căldărușani, pentru a cărei chivernisire Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian ne-a dat sprijinul moral și material neprecupețit, pentru care eu și obștea de la Căldărușani îi rămînem adînc recunoscători.

Ascultarea la care mă cheamă astăzi Biserica, și cu a cărei recunoaștere Înaltele autorități de Stat m-au întărit, mă duce acolo unde este fereastra țării noastre, către nemărginitul apelor mării și oceanelor pămîntului, în Eparhia Dunării de Jos, la Galați, orașul care a renăscut din ruinele și cenușa lui ne-a dat cel mai mare Combinat siderurgic al țării, la Tulcea și la Constanța, pămînt străbun. Acolo istoria ne povestește că anticul poet Ovidiu își plămădea versurile în paragina locurilor și în vîjîitul vînturilor. Versurile au rămas, statuia lui este, dar fața pămîntului dobrogean și a lucrurilor s-au schim-

bat, aşa cum s-a schimbat întreaga noastră Patrie, care face paşi mari pe drumul civilizaţiei şi progresului.

În acest nou climat al unei orînduiri ieşite dintr-o concepţie superioară umană despre viaţă şi om, despre stat şi muncă, slujitorii Bisericii au îndatorirea sacră de a lucra pentru unitatea spirituală şi morală a poporului nostru şi a naţionalităţilor conlocuitoare, şi de a-i fi mereu într-ajutor în munca de ridicare a nivelului material şi cultural, în lupta pentru apărarea păcii şi pentru slujirea vieţii.

Biserica Ortodoxă Română, prin slujitorii ei, a dovedit mereu că ţine seama de realităţile vieţii sociale din patria noastră şi a acordat tot sprijinul pentru împlinirea idealurilor scumpe ale poporului nostru. Întotdeauna, Domnule Preşedinte, voi purta recunoştinţă Conducerii de stat pentru încrederea ce mi s-a acordat prin recunoaşterea alegerii mele de către Sfîntul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Vă asigur că mă voi osteni să fiu un bun exemplu de cetăţean pentru credincioşii Eparhiei Dunării de Jos, sub îndrumarea venerabilului Părinte Episcop Chesarie, împreună cu tot clerul şi credincioşii şi voi avea totdeauna în inimă înălţarea şi propăşirea scumpei noastre Patrii, Republica Socialistă România.

A luat cuvîntul apoi *Domnul Profesor Dumitru Dogaru, preşedintele Departamentului Cultelor,* care a spus, în esenţă :

Cred că exprim gîndurile Dvs. ale tuturor dacă spun că ascultînd cuvîntările rostite de noii ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române am fost cu toţii determinaţi să reflectăm asupra raporturilor în care cultele din ţara noastră se găsesc nu numai cu Statul, ci cu întreaga noastră viaţă din cadrele Republicii Socialiste România.

Ceea ce societatea socialistă vrea să fie caracteristica ei este felul deschis în care oamenii trebuie să-şi vorbească unii altora. Noi numim acest fel de a vorbi, deschis, critic şi autocritic. Noi nu ascundem lipsurile, ci le mărturisim. Fiecare din noi privim critic raporturile dintre părţile bune ale vieţii pe care o trăim şi ne-o făurim, şi cele neevoluate îndeajuns, pentru a determina mersul înainte al societăţii româneşti.

Noi vrem să construim o lume mai bună, în care oamenii să fie din ce în ce mai fericiţi. Această lume mai bună n-o face numai Conducerea de stat, nici numai aparatul de stat, ci întreaga comunitate socialistă care trăieşte în Statul nostru, adică şi oamenii religioşi.

Sînt foarte satisfăcut să constat din mărturisirile făcute aci de Prea Sfinţiile Voastre că pe deplin este înţeleasă această concepţie a noastră, că există din partea Dvs. o hotărîre nu numai oficială, ci şi intimă, de a Vă dărui sarcinilor ce Vă aşteaptă cu toată fiinţa Dvs., aşa cum s-a dezvoltat ea pînă acum, şi să Vă afirmaţi voinţa de a munci în funcţiile de interes deosebit nu numai pentru Biserică, ci şi pentru Stat şi pentru popor. Pentru aceste gînduri — ca şi pentru faptele pe care vreţi să le faceţi — vă felicit cu toată căldura.

În societatea noastră socialistă a apărut în viața cultelor un fenomen nou: acela de raporturi deschise între cele 14 confesiuni cîte sînt în țara noastră. Aceasta înseamnă că și din punct de vedere religios credincioșii din țara noastră se privesc întîi ca oameni, putîndu-și forma o concepție de viață așa cum vor s-o aibă. De aceea, între cultele religioase din țara noastră intoleranța și prozelitismul nu mai sînt binevăzute.

Ca un semn al acestor noi raporturi între culte s-a introdus și participarea reciprocă la unele momente din viața lor. Astfel Prea Sfințitul Episcop Vasile Coman are aici, ca participant la această festivitate, pe Eminența Sa Domnul Episcop Papp Ladislau Joszef, care reprezintă Biserica Reformată din părțile de vest ale țării noastre.

De asemenea este aici și Dl. Protopop romano-catolic de la Oradea, Vasile Hosszu, bucuros să se găsească laolaltă cu Dvs. în toate ocaziile de muncă comună pentru propășirea obștească.

E o satisfacție să constatăm că își face loc convingerea că religia nu va mai fi folosită ca instrument de subjugare a conștiinței nimănui, căci religia e chestiune de conștiință a fiecăruia.

Mai trebuie să subliniez un lucru — a spus în continuare Dl. Președinte al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru — *și anume, că, cultele din România nu au luptat împotriva revoluției din țara noastră, spre cinstea lor, înțelegînd de la început că această revoluție are un înțeles moral, față de care nici un slujitor al cultelor nu trebuie să se situeze cu ostilitate.*

Au fost, e adevărat, și cîteva excepții, dar acestea au fost de caracter personal, determinate de socoteli intime de conștiință. Cei ostili revoluției din țara noastră erau partizani ai ideii că Biserica trebuie să fie expresia unei anumite forme de organizare socială. Marea majoritate a clerului — aproape unanimitatea — a privit cu înțelegere revoluția socială și politică din țara noastră, care, după 26 de ani de la instaurarea puterii populare, este în măsură să scoată la iveală contururile ei morale.

În cuvîntările rostite aci, Prea Sfințiile Voastre ați subliniat — între altele — prestigiul internațional al politicii pe care o elaborează și o practică azi Conducătorii Patriei noastre. Această politică este conținută în concepția socialistă despre relațiile dintre popoare: orice popor are dreptul la o viață liberă, independentă, care se înfăptuiește numai dacă nimeni nu se amestecă în treburile lor interne.

În numele Departamentului Cultelor, Vă asigur pe toți că noi ne vom strădui să traducem exact în fapt voința Conducătorilor Statului și ai poporului nostru în materie de politică bisericească. De asemenea, vă asigurăm că veți putea merge pe drumul pe care înșivă vi l-ați trasat și că veți putea să țineți seamă de particularitățile cărora aveți să le faceți față în eparhiile în care slujiți.

Domnul Președinte al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, a încheiat felicitînd, împreună cu colaboratorii Domniei Sale, pe noii ierarhi.

După aceea, Domnul Preşedinte al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, şi Domnul Vicepreşedinte al Departamentului Cultelor, Gheorghe Nenciu, s-au întreţinut cu cei prezenţi.

*

În aceeaşi zi, la orele 14, la Palatul Patriarhal din Bucureşti a avut loc o masă oficială, dată de Departamentul Cultelor. În afară de personalităţile şi invitaţii menţionaţi, la această masă au mai participat : Mgr Francisc Augustin, administratorul apostolic al Arhiepiscopiei romano-catolice din Bucureşti ; P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administraţiei Patriarhale ; consilieri patriarhali ş. a.

În timpul mesei s-au rostit următoarele toasturi :

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a toastat pentru Conducerea de stat, în frunte cu Domnul Preşedinte al Consiliului de Stat, Nicolae Ceauşescu, şi pentru Preşedintele Departamentului Cultelor, Domnul Profesor Dumitru Dogaru. Apoi a înmînat noilor ierarhi însemnele de demnitari bisericeşti (engolpioane şi cruci patriarhale), făcîndu-le călduroase urări pentru activitatea de viitor şi îndemnîndu-i să rămînă statornici în călăuzirea sufletelor credincioşilor către Dumnezeu şi către tot lucrul bun şi de folos poporului nostru.

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, remarcînd că noii ierarhi adaugă Bisericii noastre o nouă forţă spirituală, le-a urat ca în activitatea pe care o vor desfăşura să colaboreze activ cu ierarhii lor eparhioţi. Apoi a îndemnat pe noul Episcop al Oradiei să adîncească şi să valorifice în eparhia sa conlucrarea ecumenistă dintre culte, după exemplul strălucit pe care l-a dat Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian încă de la primii ani ai venirii sale la cîrma Bisericii Ortodoxe Române.

Eminenţa Sa Episcopul reformat Papp Ladislau Jozsef (Oradea) a salutat în mod călduros pe noul Episcop ortodox al Oradiei, declarînd că, împreună cu acesta, va păzi cele două comori specific orădene : înfrăţirea poporului român cu naţionalităţile conlocuitoare şi colaborarea ecumenică sinceră între Biserici.

Din partea cultului romano-catolic din Oradea a luat cuvîntul *Rev. Protopop Hosszu Laszlo*, care a asigurat pe noul Episcop ortodox al Oradiei de colaborare frăţească, subliniind că chezăşia acestei colaborări o constituie atît dragostea creştină cît şi noile realităţi din ţara noastră.

P. C. Protopop Mircea Andron (Carei) a exprimat respectuoase mulţumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian şi Domnului Preşedinte al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru.

P. C. Protopop Ioan Negroiu (Şimleu) a exprimat satisfacţia clerului şi a credincioşilor din nord-vestul Transilvaniei pentru alegerea P. S. Episcop Vasile în scaunul episcopal al Oradiei, asigurînd pe noul titular de toată dragostea şi ataşamentul clerului şi al credincioşilor.

În acelaşi sens s-a exprimat şi P. C. Preot *Ioan Ştiru*, paroh în Satu Mare şi membru în Adunarea Eparhială a Episcopiei Oradiei.

Răspunzînd vorbitorilor de mai sus, *Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei* a remarcat însemnătatea istorică a hirotonirii celor patru arhierei în aceeași zi și a recunoașterii sărbătorești a alegerii lor, considerînd acest lucru ca un rezultat al bunei cîrmuiri asigurate de mai bine de două decenii Bisericii noastre de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Apoi a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru toate faceri e de bine de pînă acum, Domnului Președinte al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și reprezentanților celorlalte culte religioase din părțile orădene, dînd asigurări că va sta neclintit în slujba apărării intereselor superioare bisericești și patriotice.

În numele noilor Episcopi vicari și al noului Arhiereu vicar a luat cuvîntul apoi *Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul,* vicar patriarhal, care a arătat rostul și menirea episcopilor vicari și a arhiereilor vicari la desfășurarea bunului mers al vieții bisericești. Apoi, referindu-se la problema Bisericii în lumea de azi, P. S. Sa a remarcat importanța teologiei slujirii în societatea contemporană și meritele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ca ctitor al acestei teologii în Biserica Ortodoxă Română. În încheiere, a mulțumit Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române și Domnului Președinte al Departamentului Cultelor pentru încrederea acordată noilor ierarhi.

Șirul toasturilor a fost încheiat de *Domnul Președinte al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru,* care a mulțumit vorbitorilor pentru călduroasele simțăminte manifestate față de Conducerea Statului nostru și față de Domnia Sa. Din cuvîntările rostite, Domnia Sa a declarat că a reținut cîteva învățături, între care a remarcat strînsa legătură dintre Conducerea de stat și masele populare. Această legătură există în societatea noastră socialistă, ea fiind păstrată între toți cetățenii țării, indiferent de concepția lor despre lume, de naționalitatea sau de confesiunea căreia aparțin. În încheiere, domnul Președinte al Departamentului Cultelor a făcut apel la realizarea unei solidarități desăvîrșite între toți fiii Patriei noastre, pentru a face din Republica Socialistă România un exemplu.

Masa oficială a luat sfîrșit într-o atmosferă plină de seninătate și încredere în viitor.

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ŞI MAIESTATEA SA HAILE SELASSIE I, ÎMPĂRATUL ETIOPIEI

Ca manifestare a sincerelor raporturi de adîncă afecţiune şi apreciere statornicite între cei doi conducători de Biserici, are loc un schimb de scrisori irenice şi de telegrame la diferite ocazii. Astfel, cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la încoronarea ca Împărat al Etiopiei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis Maiestăţii Sale Haile Selassie I următoarea telegramă de felicitare :

Cu prilejul celei de a 40-a aniversări a încoronării Maiestăţii Voastre Imperiale, cu sentimente de înaltă deferenţă, Vă urăm fericire personală, îndelungată şi glorioasă domnie, pentru înflorirea şi pacea frumoasei Voastre ţări.

† Justinian
Patriarhul României

*

La această telegramă de felicitare Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

Apreciem profund mesajul cu bune urări al Sanctităţii Voastre, trimis cu prilejul celei de a 40-a aniversări a încoronării Noastre şi din toată inima Vă adresăm aceleaşi bune urări.

Haile Selassie I
Împărat

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREŞTINE

SIMPOZIONUL GRECO-ROMÂN DE LA SALONIC

În oraşul Salonic a avut loc, între 21 şi 25 octombrie 1970, în vederea strîngerii raporturilor culturale dintre Grecia şi România, un reuşit simpozion avînd ca temă fundamentală: *Epoca fanariotă*, din toate punctele de vedere, inclusiv cel religios.

Din partea Republicii Socialiste România a luat parte o delegaţie de 22 istorici, formată din academicieni, profesori şi cercetători ştiinţifici, în frunte cu Prof. M. Berza, directorul Institutului de Studii Sud-Est Europene, Acad. Andrei Oţetea, Prof. C. C. Giurescu, Prof. Dan Simonescu, Prof. Valentin Georgescu, Maria-Ana Muzicescu, Vasile Drăguţ şi alţii. Din delegaţie a făcut parte P. C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea de la Institutul teologic de grad universitar din Bucureşti.

Din partea Greciei a luat parte o delegaţie de aceeaşi proporţie şi alcătuire, în frunte cu Profesorul de drept canonic de la Universitatea din Salonic Haralambios Fragistas, preşedintele Institutului de studii balcanice, din acelaşi oraş, mare animator al bunelor raporturi de prietenie dintre cele două ţări şi popoare.

Lucrările s-au desfăşurat în localul Institutului menţionat.

După deschiderea oficială, care a avut loc în ziua de 21 octombrie, în prezenţa Ministrului Greciei de Nord, Dl. M. A. Mathéu, au fost susţinute următoarele comunicări ştiinţifice:

— *Miercuri 21 octombrie 1970*: 1. Pr. Prof. Al. I. Ciurea, *Aspecte esenţiale ale epocii fanariote în istoria Bisericii Ortodoxe Române*; 2. C. Şerban, *Preliminariile începutului epocii fanariote*; 3. Cornelia Papacostea-Danielopol, *Filelenismul cultural al Principatelor Române (1818—1830)*; 4. Prof. I. Ionaşcu, *Gradul influenţei grecilor din Principatele Române în viaţa politică a acestor ţări*; 5. Adriana Camariano-Cioran, *Şcoli greceşti în Principatele Române în epoca fanarioţilor*; 6. Prof. C. C. Giurescu, *Un remarcabil prinţ fanariot, Alexandru Ipsilanti, voievod al Valahiei şi Moldovei*; 7. Prof. Apostolos Daskalakis, *Fanarioţii şi revoluţia greacă din 1821*; 8. A. Duţu, *Cultura, moştenirea şi noile achiziţii ale epocii fanariote.*

— *Joi 22 octombrie 1970*: 9. Prof. Al. Ciorănescu, *Nicolae Filimon şi portretul literar al fanariotului*; 10. Prof. Dan Simonescu, *Cartea greacă tipărită în România (1643—1830)*; 11. T. Ionescu-Nişcov, *Epoca fanariotă în istoriografia română şi străină*; 12. Vasiliki Papulia, *Fundamentele etnice ale diferenţierilor profesionale din Sud-Estul Europei, în timpul stăpînirii turceşti*; 13. Prof. Gr. Kassimatis, *Schiţă a unei sociologii a epocii fanariote*; 14. Eleni Kukos, *Contesa Ruxandra Sturdza-Edling şi contribuţia sa la educaţia studenţilor greci din Europa*; 15. Roxani Arghiropulos, *Discursul lui Veniamin de Lesbos la Academia domnească din Bucureşti (1818)*; 16. Maria Nystazopulos-Pelekidos, *Acte ale domnitorilor fanarioţi în favoarea Mînăstirii Patmos*; 17. Alexandru Pippidi, *Ioan Caradja şi prietenii săi de la Geneva*; 18. Leandros Vranussis, *Cîntecele fanariote. Poezia şi muzica pe malurile Bosforului şi ale Dunării.*

— *Vineri 23 octombrie 1970:* 19. C. Dima-Drăgan, *Pasiunea lui Mavrocordat pentru cărţi*; 20. D. Scarlatos-Soutzos, *Familii princiare greceşti din Valahia şi Moldova*; 21. Maria-Ana Muzicescu, *Există o artă «fanariotă» în ţările române?*; 22. Vasile Drăguţ, *Mînăstirea Văcăreşti, expresie a colaborării artistice româno-greceşti*; 23. Prof. Valentin Georgescu, *Iniţiative fanariote şi realităţi româneşti în dezvoltarea dreptului (1711—1821)*; 24. V. Sfyroeras, *Familia Mavrogheni şi viaţa economică a Mării Egee*; 25. N. Pentazopulos, *Alexandru Şuţu, apostat — sau reformator al tradiţiei fanariote*; 26. Eugen Stănescu, *Prefanarioţi şi fanarioţi în viziunea societăţii române din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea*; 27. Vlad Georgescu, *Ideea de progres în Principatele Române în epoca fanariotă*; 28. Ş. Papacostea, *Marea cartă a lui Constantin Mavrocordat (1741) şi politica de reformă în Valahia şi Moldova*; 29. Florin Constantiniu, *Constantin Mavrocordat şi abolirea sclaviei în ţările dunărene (1746—1749)*; 30. D. Limona, *Relaţii comerciale ale Transilvaniei şi Balcanii secolului al XVIII-lea*; 31. Olga Cicanci, *Relaţii economice ale lui Kiriaki Polizu cu Principatele Române la sfîrşitul epocii fanariote* (Arhiva bisericii greceşti din Viena).

— *Sîmbătă 24 octombrie 1970:* 32. Lukia Drulia, *Molière tradus în greceşte — 1741. Prezentarea a două manuscrise*; 32. Acad. Andrei Oţetea, *Descompunerea regimului fanariot*; 34. Cleobulos Tsurkas, *Istoriografii greci ai epocii fanariote şi problemele fundamentale ale istoriei române*; 35. Prof. M. Berza, *Concluzii generale ale lucrărilor*; 36. Prof. Haralambus Fragistas, *Închiderea simpozionului.*

Comunicările au fost urmate de discuţii, completări, avînd în vedere că ele, ca şi cele ce s-au programat dar nu s-au putut ţine, urmează să fie publicate de către Institutul de Studii Balcanice din Salonic.

Participanţii la simpozion, români şi greci, şi-au încheiat lucrările printr-o frumoasă şi interesantă excursie la Pella (capitala vechii Macedonii), unde au vizitat vestigiile oraşului, săpăturile ce s-au făcut şi muzeul ce cuprinde piese de o mare valoare istorică, artistică şi arheologică. Apoi şi-au continuat călătoria în oraşele: Edessa şi Veroia (Bereea), în care au cercetat monumentele vechi (biserici) şi locul unde a predicat Sfîntul Apostol Pavel (ultimul).

În ziua de 26 octombrie 1970, de Sfîntul Dumitru — mare sărbătoare religioasă şi naţională a întregului popor grec, zi în care a fost eliberată Grecia de sub turci (1912) — delegaţia a fost invitată şi a luat parte la serbările ce au avut loc la Catedrala Sfîntul Dumitru din Salonic, la Primăria oraşului şi la Universitatea respectivă, — serbări ce s-au desfăşurat în prezenţa Vice-regelui Greciei, Generalul Gheorghios Zoitakis, a primului ministru G. Papadopulos şi a numeroşi membri ai Guvernului grec. Peste tot, delegaţia română a fost atenţionată în mod cu totul deosebit şi foarte cordial.

În ziua de 27 octombrie, încheindu-şi misiunea, delegaţia română s-a îndreptat cu avionul spre patrie, prin Atena.

Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul şi Primatul Greciei, a reţinut ca oaspete pe P. C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea de la Institutul teologic din Bucureşti, oferindu-i astfel posibilitatea să viziteze numeroase biserici şi mînăstiri din capitala Greciei şi din alte localităţi; aşezăminte culturale şi filantropice întreţinute de Biserica Ortodoxă a Greciei; muzee de mare însemnătate (Bizantin şi Benaki din Atena şi Corint), obiecte bisericeşti ale Mitropoliei din Trikala ş.a.

În timpul şederii sale în Grecia Pr. Prof. Al. I. Ciurea a întreţinut convorbiri cu profesori de teologie, cu diferite personalităţi social-culturale şi cu Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul Atenei şi Primatul Greciei care l-a primit în audienţă, căror

le-a răspuns la diferite întrebări în legătură cu organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi a instituţiilor ei economice, culturale şi de învăţămînt. În acest fel vizita sa a adus o contribuţie la adîncirea raporturilor de prietenie şi colaborare dintre cele două Biserici Ortodoxe surori.

Pr. Prof. AL. I. CIUREA

SESIUNEA TEOLOGICĂ ORGANIZATĂ DE FUNDAŢIA «PRO ORIENTE» DIN VIENA

În zilele de 13 şi 14 noiembrie 1970 s-au desfăşurat la Viena, la sediul cultural al Coloniei române din Austria şi al Parohiei Ortodoxe române din Viena, lucrările celei de «A doua sesiune teologică» organizate de Fundaţia «Pro Oriente» cu tema *Oficiul lui Petru în orizontul ecumenic*. La şedinţe au participat peste 60 de persoane reprezentînd Bisericile creştine din mai multe ţări.

În după-amiaza zilei de 13 noiembrie au fost susţinute următoarele conferinţe:

Prof. Dr. Rudolf Schnackenburg (Würzburg): *Poziţia lui Petru faţă de ceilalţi Apostoli*, în care conferenţiarul, profesor de teologie catolică, a căutat să susţină, pe baza cunoscutelor locuri din Noul Testament folosite în acest scop de catolici, o întîietate a lui Petru între ceilalţi Apostoli, dar «totdeauna în cadrul colegiului apostolic şi nu în afara lui». Influenţat de exegeza protestantă mai nouă, care nu mai recunoaşte în cărţile Noului Testament scrieri autentice ale celor ce se dau drept autori ale lor, Prof. R. Schnackenburg a menţionat că «nu cunoaştem în mod sigur nici cuvintele lui Iisus, nici ale Apostolilor».

Prof. Dr. Eduard Schweitzer-Manhart (Zürich), tratînd aceeaşi temă, a recunoscut că unele texte ale Noului Testament, în forma în care s-au păstrat, vorbesc de o întîietate a lui Petru, dar nu de o întîietate de oficiu, care ar fi putut fi transmisă, ci numai de o întîietate harismatică, strict personală. În creştinismul primar n-au existat oficii, ci numai persoane cu harisme deosebite. Pe lîngă aceasta, Noul Testament în forma în care îl avem astăzi este închegat din scrieri care reprezintă diferite Biserici cu diferite doctrine şi care au trecut prin multe transformări, ajungînd la esenţa unei Biserici mateiană, una lucană, alta corintiană, alta ioaneică etc.

Discuţia asupra acestor două conferinţe s-a purtat în mod principal asupra întrebării dacă au fost sau nu oficii în Biserică la început şi nu asupra oficiului lui Petru. Mai mulţi vorbitori protestanţi au susţinut teza Prof. reformat Schweitzer, în timp ce Prof. Schnackenburg a căutat să susţină că harismaticii aveau şi un oficiu.

Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Prof. D. Stăniloae, a pus la îndoială teza că la început au fost mai multe Biserici, cu doctrine deosebite. Cum s-ar fi putut ele unifica, cînd azi este aşa de greu de realizat o unitate? Noul Testament are o unitate, iar personalitatea lui Iisus este aceeaşi în toate scrierile Noului Testament, învăţătura Lui la fel, marile fapte mîntuitoare sînt mărturisite de toate scrierile Noului Testament.

În continuare Prof. Dr. Johannes Emminghaus (Viena) a susţinut conferinţa *Oficiul şi transmiterea oficiului în iudaism*, demonstrînd că în sinagogi exista în acea vreme un întîistătător (rabi), care transmitea oficiul său la 12 ucenici (apostoli), cu sarcina de a propovădui cuvîntul în continuare. Acest obicei a fost imitat în Noul Testament.

În legătură cu acestea Mgr Dr. Otto Maurer, președintele activ al Fundației «Pro Oriente», a observat că Epistolele către Corinteni nu menționează în comunitatea din Corint nici un fel de întîistătători. Iar reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a atras atenția asupra faptului că Biserica creștină a susținut totdeauna că a împrumutat din Vechiul Testament, care e și el inspirat, nu numai funcția de învățător, ci și cele trei trepte ale ierarhiei sacramentale, dar le-a umplut de un conținut haric, prin legătura lor cu Hristos, cum era în Vechiul Testament.

P. S. Episcop Gherman al Vienei și Austriei, în dependență de Patriarhia de Moscova, a prezentat apoi conferința *Primatul lui Petru în Biserica Ortodoxă.* Bazîndu-se în parte pe teoria teologului rus N. Afanassief, P. S. Episcop Gherman a admis că Petru a prezidat la început în Ierusalim serviciul euharistic, dar pe urmă rolul acesta l-a preluat Iacob, fratele Domnului. În primele secole episcopul Romei s-a bucurat de un prestigiu deosebit, ca singurul deținător al unui scaun apostolic în Occident. Urmînd teologilor ruși Soloviev și Sergiu Bulgakov, P. S. Episcop Gherman a tras concluzia că între episcopul Romei — care e urmașul lui Petru și patriarhul Occidentului — și între patriarhii Răsăritului plini de spiritul ioaneic ar trebui să fie o frățietate ca între Apostolii Petru și Ioan.

În ziua de 14 noiembrie, dimineața, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a susținut conferința *Apariția oficiului lui Petru după concepția ortodoxă.* Constatînd că în primele trei secole n-a existat un primat jurisdicțional al episcopului Romei, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a explicat apariția acestui primat prin faptul că episcopul Romei fiind episcopul capitalei Imperiului roman de Apus a moștenit prestigiul împăratului dispărut și grija aceluia pentru salvarea unității Europei Occidentale. Azi însă Europa de Vest și toată omenirea nu mai dorește o unitate ca cea medievală, menținută cu mijloacele de forță de atunci, ci urmărește să înfăptuiască o frățietate și o colaborare liberă între națiuni. Romano-catolicismul trebuie să se conformeze spiritului sinodal și organizării pe Biserici naționale, înfrățite în credință și iubire, dar într-o completă libertate, spirit care e conform naturii umane, învățăturii creștine autentice și Ortodoxiei.

Prof. J. Anastasiou (Salonic) a dezvoltat conferința *Ideea și dezvoltarea oficiului lui Petru pînă la Sinodul de la Niceea.* Contestînd existența unui primat jurisdicțional în primele trei secole creștine, conferențiarul a recunoscut existența unui prestigiu moral al episcopului Romei în acel timp.

Ultima conferință a fost cea a *Prof. Dr. Wilhelm de Vries* din Roma despre *Primatul și colegialitatea la sinoadele dinainte de Niceea.* Conferențiarul a recunoscut că la sinoadele dinainte de Niceea nu se constată un primat al episcopului Romei. Totuși a contestat concluzia trasă de reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române că în primele trei secole creștine n-ar fi existat un primat jurisdicțional.

La discuțiile ce au urmat după toate cele patru conferințe referitoare la primat, s-a văzut că Prof. De Vries susținea existența unui primat din pretenția pe care au avut-o unii episcopi ai Romei la primat (episcopii Victor și Ștefan față de episcopii din Asia Mică și Africa în disputa pascală). Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a precizat că o pretenție care n-a fost recunoscută de ceilalți episcopi nu indică existența unui astfel de primat.

Discuția a alunecat apoi mai mult spre criteriile după care se stabilea un adevăr de credință în primele secole creștine, în legătură cu care reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a susținut că acest criteriu era cel formulat de Sfîntul Irineu

și mai tîrziu de Vincențiu de Lerin: «Ceea ce s-a crezut totdeauna, de toți și pretutindeni». Unii preopinenți catolici au susținut că acesta nu putea fi un criteriu, întrucît un asemenea principiu putea fi luat în sprijin și de eretici.

S-a mai discutat despre cauzele care au dus la recunoașterea primatului episcopului Romei în Occident, și la refuzarea recunoașterii lui în Răsărit. Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a precizat că pe lîngă prestigiul de capitală a Romei în Occident, care s-a menținut și după dispariția Imperiului, o altă cauză a putut fi că Roma era singurul oraș unde au predicat unii Apostoli, pe cînd în Orient o mulțime de cetăți își puteau revendica acest titlu. Tradiția Apostolilor era pretutindeni și de aceea Răsăritul nu accepta dominarea tradiției sale pluriapostolice de tradiția apostolică a Romei.

În general, a doua sesiune teologică «Pro Oriente» a lăsat impresia că ar fi mult mai folositor dacă pentru viitor temele sesiunilor s-ar fixa în colaborare de către Bisericile invitate.

Pr. Prof. D. STĂNILOAE

SESIUNEA ANUALĂ PE 1970 A GRUPULUI DE LUCRU nr. 2 AL CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

În zilele de 16—19 noiembrie 1970, s-a întrunit la Torre Pellice, în nordul Italiei, Grupul de lucru nr. 2 al Conferinței Bisericilor Europene, pentru pregătirea (în vederea adunării generale «Nyborg VI») studiul asupra temei «Slujirea Bisericii către societate», cu specială privire asupra asistenței sociale pe care Biserica este chemată s-o acorde «persoanelor aflate la marginea societății» și asupra contribuției pe care Bisericile sînt datoare s-o aducă la securitatea europeană.

Lucrările reuniunii de la Torre Pellice au fost conduse de prof. Gyula Nagy (pastor luteran) de la Budapesta în calitate de președinte și de Diac. Prof. N. Nicolaescu, rector al Institutului teologic de grad universitar din București, în calitate de vicepreședinte al Grupului de lucru. Al doilea vicepreședinte (preotul anglican H. C. N. Williams, superiorul catedralei din Coventry-Anglia) a lipsit. A lipsit deasemenea, pentru motive de sănătate, și pastorul Glen Garfield Williams, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene.

La lucrările reuniunii de la Torre Pellice au participat următorii membri ai Grupului precum și unii observatori. Pentru prima oară Biserica Romano-Catolică a fost reprezentată la lucrările acestui Grup de lucru, de doi observatori (Canonicul Albert Languetin din Paris și Dr. Franco Barberis din Torino), care au luat parte activă la discuții, manifestînd interes pentru problemele dezbătute.

Tema specială a reuniunii a fost *Serviciul Bisericii pentru persoanele aflate în marginea societății* (bătrînii, bolnavii cronici, orfanii, copiii rămași fără familii, refugiații politici, emigranții în căutare de lucru; cei inadaptabili la condițiile culturale, economice, sociale și tehnice create de societatea aflată în rapidă și multilaterală transformare; pensionarii care ar dori să-și continue activitatea; infirmii recuperabili etc.), iar ca bază de discuție au fost distribuite participanților diferite referate pregătite dinainte, traduse în trei limbi (germană, franceză și engleză), iar ca material documentar-informativ s-a distribuit participanților lista țărilor în care funcționează Asociații ce se ocupă cu asistența persoanelor aflate «la marginea» societății și cu asistența «migranților».

În cursul discuțiilor, s-au conturat, de la primele ședințe, două tendințe diferite: Una care exprima propunerea să analizeze doar aspectele teoretice (teologice și bisericești) ale «diaconiei», ca formă de pastorație și misiune creștină și să se facă propunerea ca Bisericile, comunitățile locale și credincioșii să nu se angajeze în acțiuni menite a modifica structurile existente ale societății contemporane (poziție susținută de delegații veniți din țări capitaliste); alta, care a susținut propunerea ca Bisericile să nu se mai mulțumească doar cu așa-numita «diaconie clasică» (activități samaritene ocazionale, asistență socială sub formă de ajutoare către indivizi, în cadrul unităților locale, sau sub forma milosteniei personale din partea credincioșilor), ci ele să treacă cu hotărîre la «diaconia structurală», adică la sprijinirea transformărilor sociale, economice, culturale și politice capabile să elimine complet și pentru totdeauna cauzele care au provocat împărțirea familiei umane în clase sociale antagoniste, împărțirea țărilor în dezvoltate și subdezvoltate și a popoarelor în civilizate și înapoiate (propunere formulată și argumentată teologic, patristic și istoric de delegatul Bisericii Ortodoxe Române și susținută de delegații veniți din celelalte țări socialiste).

S-a adoptat propunerea ca Bisericile să sprijine mai activ eforturile în vederea asigurării securității europene, a stingerii focarelor de război din diferite regiuni ale globului, a înfăptuirii unui climat general de pace, înțelegere și colaborare internațională și a umanizării continue a structurilor sociale, așa cum cer principiile morale de bază ale Evangheliei.

În proiectul procesului verbal asupra lucrărilor s-a înscris deci și propunerea ca viitoarea Adunare Generală a Conferinței Bisericilor Europene, care se va întruni între 26 aprilie și 3 mai 1971, să se pronunțe pentru realizarea de noi pași pe calea normalizării tot mai depline a relațiilor dintre Statele Europene, în vederea unei mai bune înțelegeri și a unei mai largi colaborări, în slujba omului și a colectivității.

Înainte de încheierea sesiunii, participanții delegați de Biserici au propus, prin vot, ca la viitoarea Adunare Generală a Conferinței Bisericilor Europene (Nyborg VI), care va reuni — între 26 aprilie și 3 mai 1971 — reprezentanți din peste o sută de Biserici de diferite confesiuni creștine, din douăzeci și șapte de țări europene, Grupul de lucru nr. 2 să fie reprezentat de următorii patru membri: președintele Prof. Gyula Nagy; vicepreședintele Diac. Prof. N. Nicolaescu, secretarul Pastor J. Eggin și D-na Evelyn Magness, din Londra, care vor fi incluși între delegații Bisericilor respective.

Diac. Prof. N. NICOLAESCU

CONFERINȚA TEOLOGICĂ INTERCONFESIONALĂ DE LA BUCUREȘTI (3 decembrie 1970)

Înscriindu-se pe linia unor preocupări teologice ecumeniste care au format în ultima vreme obiectul mai multor întruniri interconfesionale reunind reprezentanți ai Institutelor teologice ortodoxe din București și Sibiu și ai Institutului teologic protestant unic, secțiile luterană (Sibiu) și reformată (Cluj), conferința teologică interconfesională programată pentru acest an a avut loc în ziua de 3 decembrie 1970, la Institutul teologic universitar din București.

Spre deosebire de conferințele teologice anterioare, care au fost axate pe cîte o singură temă, ca: *Sensul activ al credinței creștine* (București, 27 martie 1969), *Sensul activ al nădejdii creștine* (Cluj, 9 mai 1969) și *Sensul activ al iubirii creștine* (Sibiu, 1 decembrie 1969)[1], această conferință și-a lărgit aria preocupărilor, luînd în discuție trei teme: *Unitate în pluralitate; Biserica și criza eticii;* și *Cadrul și perspectivele dialogului interreligios.*

La lucrările conferinței teologice interconfesionale de la București au fost prezenți, din partea Bisericii Ortodoxe Române: P. S. Episcop Antim Tîrgoviștеanul, vicar patriarhal, delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian; P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, împreună cu profesorii acestui Institut; P. C. Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic din Sibiu, însoțit de doi profesori de la acest Institut; P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor; Directorii Seminariilor teologice din București, Mînăstirea Neamț, Cluj, Caransebeș, Craiova, Buzău și Curtea de Argeș; profesorii Seminarului teologic din București; doctoranzii Institutului teologic din București; delegați de la Redacția revistelor și publicațiilor centrale bisericești și de la Serviciul Relațiilor externe bisericești; protoierei și preoți ai Capitalei.

Din partea celorlalte culte au fost de față: Pr. Prof. Francisc Pál, delegat al Mgr Márton Áron, episcopul romano-catolic de Alba Iulia; Prof. Hermann Binder, decanul secției evanghelice a Institutului teologic protestant din Sibiu; Prof. István Juhász, de la Institutul teologic protestant unic din Cluj, secția reformată; Prof. luteran Rapp Károly, de la același Institut; Prof. Covaci Lajos, vicarul Episcopiei unitariene Cluj.

Conferința a fost deschisă printr-un cuvînt de salut adresat participanților, în numele Institutului teologic din București, de rectorul Institutului, Diac. Prof. N. I. Nicolaescu.

Lucrările au fost conduse de un birou prezidat, în prima parte a conferinței, de P. S. Episcop Antim Tîrgoviștеanul, vicar patriarhal, iar în cea de a doua parte de Prof. Hermann Binder, decanul Institutului teologic protestant din Sibiu, secția evanghelică.

Înaintea susținerii referatelor, P. S. Episcop Antim Tîrgoviștеanul, vicar patriarhal, a rostit o scurtă cuvîntare ocazională, în care a remarcat roadele colaborării ecumenice dintre teologii de diferite confesiuni din țara noastră, subliniind că acestea sînt cunoscute și apreciate nu numai pe plan intern, ci și internațional. Ca exemplu a arătat că la Conferința mondială a religiilor pentru apărarea păcii, care a avut loc la Kyoto-Japonia, între 16—22 octombrie 1970, — unde s-a pus problema organizării și promovării păcii pe plan internațional, ținîndu-se seama de specificul național și regional —, P. S. Sa, în calitate de delegat al Bisericii Ortodoxe Române, a avut prilejul să facă cunoscută bogata experiență ecumenică a cultelor religioase din patria noastră.

Primul referat: Unitate în pluralitate, a fost susținut de Prof. István Juhâsz de la Institutul protestant unic din Cluj, secția reformată.

1. A se vedea dările de seamă și extrasele din referate publicate în: «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 3—4, p. 276—280; nr. 5—6, p. 506—511; nr. 11—12, p. 1124—1129; și «Ortodoxia», XXI (1969), nr. 2, p. 216—240; nr. 3, p. 382—403; XXII (1970), nr. 1, p. 62—76.

După o scurtă introducere, în care a reliefat rolul contribuţiilor teologice la promovarea ecumenismului creştin, alături de slujirea practică, referentul a spus, în rezumat [2], următoarele:

Tema «Unitate în pluralitate» reflectă o realitate ai cărei termeni, la prima vedere, par a se găsi în opoziţie. În fond însă aceşti termeni nu se exclud unul pe altul, ci se armonizează şi se întregesc. Teologia are sarcina de a depune tot mai multe eforturi pentru descifrarea acestor sensuri, mai ales în timpul nostru, cînd slujirea semenilor a devenit una din valorile cele mai alese ale ecumenismului. Această slujire cere mărturisirea unităţii în ascultare. Congresul de la Edinburgh a frămîntat mult această problemă, ajungînd pînă la urmă să renunţe la justificarea dezbinărilor istorice ale Bisericilor şi să recomande colaborarea creştinilor pe teren practic, pentru înlăturarea urmărilor dezbinărilor. «Urmarea dezbinărilor» intercreştine e o problemă complexă, care s-a complicat şi mai mult datorită accentuării de către unele confesiuni a aspectului «misionar».

În ţara noastră, declaraţia şefilor Cultelor religioase din anul 1949, precum şi numeroasele acte de apropiere şi colaborare interconfesională şi interreligioasă ce au urmat, au dovedit existenţa unei unităţi practice, a unei unităţi active a cultelor.

Se pune însă întrebarea: în ce va consta acea structură bisericească ce urmăreşte să înfăptuiască unitatea sub toate aspectele ei?

Încercările de pînă acum nu au ajuns la o precizare definitivă. Consiliul Ecumenic al Bisericilor consideră că organizaţiile mondiale confesionale sînt organizaţii de tranziţie; de aceea Bisericile creştine trebuie să tindă spre un for cu adevărat universal.

Termenul «unitate», raportat la tema propusă, se referă la o unitate dinamică, prezentînd unitatea Bisericii «într-o formă oarecum demitologizată, fără să-i răpească însemnătatea pe care o are pentru problema ecumenică». Pentru termenul «pluralitate» nu găsim un sinonim biblic; totuşi el trebuie menţinut, întrucît exprimă o realitate de care nu putem face abstracţie. E vorba, în primul rînd, de pluralismul metafizic, adică de gîndirea prin care individul recunoaşte existenţa unor alţi indivizi, iar pe sine se consideră integrat între ei. Acest lucru presupune însă nu o depersonalizare a insului, ci respectul libertăţii şi al manifestării gîndirii personale. Istoria a arătat, de exemplu, că iubirea libertăţii a făcut ca trecerea de la unitatea medievală la pluralism să devină o problemă grea, cu implicaţii multiple mai ales în domeniul religios.

După ce a subliniat că încă din secolul al XVII-lea teologia irenică protestantă a depus mari eforturi în lucrarea sa pentru unitate creştină, referentul a făcut apel la apărarea şi promovarea eforturilor ecumenice ale secolului nostru, care continuă ecumenismul celorlalte perioade. Apoi, referindu-se la ecleziologia ecumenică, a analizat — între altele — rolul lui Mitrofan Critopulos ca reprezentant al irenismului din secolul al XVII-lea în relaţiile ortodoxe-protestante, subliniind şi importanţa cercetărilor teologului I. Karmiris în acest domeniu.

În ceea ce priveşte rolul credinţei în pluralitate, se poate observa că pluralitatea e un semn legat de însăşi existenţa Bisericii. Biserica însăşi creează pluralitatea. Chiar de la prima sa apariţie Biserica a fost pluralistă, înţelegînd acest pluralism ca legătură a credincioşilor cu Hristos. Acest lucru reiese cu prisosinţă din Evanghelii şi în special din Epistola către Galateni, în care se pune problema libertăţii în credinţă.

2. Textul integral al referatului urmează a fi publicat în «Ortodoxia», XXIII (1971), nr. 1.

Referentul a interpretat apoi, de pe pozițiile confesiunii sale, relațiile dintre unitate și pluralitate, comunitate și Biserică, stabilind și îndatoririle concrete ce decurg de aici. În încheiere, a făcut apel la o participare cît mai activă a credincioșilor la opera de slujire a lumii, motivată de faptul că omenirea are nevoie astăzi, mai mult ca oricînd, de slujire în iubire.

Cel de *al doilea referat : Biserica și criza eticii*, a fost susținut de Diac. Asist. Ion Bria, de la Institutul teologic din București.

Plecînd de la constatarea că în vremea noastră s-au produs schimbări structurale în toate domeniile de activitate umană, referentul a întreprins o analiză a mediului social și religios din Europa apuseană și din America de Nord, dînd la iveală existența unei crize generale a eticii sociale din acest mediu, manifestată prin : criza individualismului, care nu a reușit să stabilească relația justă dintre elementul spiritual și cel social al vieții religioase, rămînînd închistat într-un spiritualism îngust ; criza instituționalismului exterior, situat pe poziția falsă că Biserica poate să controleze toate sectoarele vieții umane ; criza încrederii în om, — fenomen deosebit de grav, care a scos pe om din corelația sa firească cu istoria și cu societatea, determinînd o anumită parte a tineretului să se situeze la periferia societății, să afișeze o repulsie totală față de cultură și să se dedea la acte odioase de imoralitate. Ca urmare, în Apus a apărut și o criză de autoritate a Bisericii, căreia i se contestă dreptul de a mai controla domeniul social și politic ; în schimb, au luat naștere o serie întreagă de mișcări progresiste apusene de nuanță creștină, care se ridică împotriva sistemelor sociale nedrepte, cerînd desființarea lor.

În societatea socialistă a apărut un fenomen deosebit : o etică nouă, corespunzătoare noilor structuri ale vieții sociale, etica umanismului socialist, care a scos în evidență rolul factorului uman și al colectivității în făurirea istoriei. Noua etică socială a impus anumite principii de bază, ca : principiul progresului material și spiritual al tuturor cetățenilor, principiul democratic și principiul respectului față de om. Biserica Ortodoxă Română respectă și promovează aceste principii, recunoscîndu-le valoarea morală și eficiența lor practică ; în același timp, ea s-a alăturat curentului de opinie publică ce luptă împotriva abaterilor — de altfel, tot mai rare — de la principiile și normele eticii socialiste.

Care este atitudinea Bisericilor creștine față de problema eticii sociale ? În Apus, datorită formelor de contestare și nemulțumire socială, s-a recurs la mișcări ca cea cunoscută sub numele de «aggiornamento», sau la tendința de secularizare radicală a vieții creștine, manifestată de unele grupuri de teologi sau de creștini. Cultele religioase din țara noastră au adoptat însă o atitudine realistă : aceea a apostolatului social sau a slujirii practice a Bisericii în actualitatea socială. «În acest context, Biserica este chemată să slujească păstrîndu-și identitatea ei creștină, rămînînd fidelă naturii, misiunii și mesajului ei dumnezeiesc... Etica creștină actuală trebuie să promoveze acele valori care să dea Bisericii un chip mai autentic spiritual și mai uman în preocupările ei pentru slujirea lumii». Dintre aceste valori, astăzi se impun în mod deosebit : *comuniunea*, care reprezintă mediul cel mai potrivit de dezvoltare a personalității credincioșilor ; *responsabilitatea* creștină față de marile probleme ale vieții sociale ; și *slujirea* omului și a lumii, în duhul iubirii creștine.

În încheiere, referentul a subliniat faptul că etica creștină îmbină două aspecte inseparabile : cel spiritual și cel social, datorită cărora ea rămîne o etică a comuniunii și a solidarității umane, a iubirii și a slujirii omului de pretutindeni.

Ultimul referat: Cadrul și perspectivele dialogului interreligios, a fost prezentat de Diac. Prof. Emilian Vasilescu, de la Institutul teologic din București, care, după ce a făcut o caracterizare a diferitelor aspecte ale termenului «dialog», a spus, în rezumat [3], următoarele:

Dialogul interreligios este încercat astăzi ca mijloc de înlăturare a vechilor disensiuni dintre religii și ca acțiune de colaborare pentru binele și propășirea omenirii. Acest dialog stă în atenția celor trei mari confesiuni creștine.

În mod practic însă dialogul interreligios întîmpină greutăți, din cauza învățăturilor dogmatice și a practicilor religioase deosebite ale marilor religii actuale. Atitudinea celor trei mari confesiuni creștine în această privință se poate rezuma astfel: În Biserica Romano-Catolică teologii sînt divizați, unii afirmînd iar alții negînd existența Revelației și posibilitatea mîntuirii în religiile necreștine. În ultima vreme s-a luat o atitudine de largă deschidere față de lumea necreștină, ajungîndu-se pînă la afirmarea că necreștinii se pot mîntui în propria lor religie. Protestantismul e împărțit și el în mai multe curente: o deschidere față de religiile necreștine, care riscă să ajungă la relativism și sincretism religios; o atitudine rigidă, de negare a valorilor religiilor necreștine; o atitudine misionar-ecumenică, intermediară între cei doi poli amintiți, care caută să arunce punți între creștinism și celelalte religii, prin teorii ca «Biserica latentă» sau «Hristosul cosmic», ori prin limitarea dialogului la domenii de ordin cultural sau social. Ortodoxia, pornind de la analizarea urmărilor păcatului strămoșesc, are o atitudine mai suplă, menținînd formula «extra Ecclesiam nulla salus», dar fără a-i da caracter restrictiv cu privire la posibilitatea lui Dumnezeu de a mîntui pe oricine și pe alte căi, socotind această formulă nu ca o dogmă, ci ca o teologumenă, și considerînd că problema respectivă rămîne încă deschisă, ca una asupra căreia numai Dumnezeu poate hotărî. În sens mai larg însă dialogul e posibil și necesar pentru rezolvarea în comun a actualelor probleme de ordin moral, social și umanitar.

Întîlnirea dintre reprezentanții diferitelor religii poate constitui un prilej de îmbogățire spirituală; pentru creștini, asemenea întîlniri sînt chiar un prilej de mărturisire a lui Hristos, mărturisire din care, desigur, sînt excluse prozelitismul, orgoliul și intoleranța. De altfel, cuvîntul «toleranță» e o expresie ce nu-și are rost în dialogul interreligios, în care nu poate fi vorba decît de apreciere, înțelegere și respect reciproc. Biserica Ortodoxă Română, ca și alte Biserici Ortodoxe naționale, a stabilit în ultima vreme relații de înfrățire și colaborare cu toate cultele religioase din țară, în vederea realizării marilor idealuri actuale ale poporului nostru și ale întregii omeniri.

Se poate spune deci că există în prezent serioase temeiuri pentru un dialog între creștinism și celelalte religii, chiar dacă cele trei mari confesiuni creștine nu și-au stabilit precis o teologie a religiilor. Bineînțeles, nu e vorba de începerea, în condițiile actuale, a unui dialog doctrinar, — care comportă o pregătire temeinică și de mari proporții —, ci de o colaborare pe teren practic, în vederea rezolvării în comun a marilor probleme contemporane de ordin moral, social și umanitar.

Ar fi un lucru foarte important — a spus în concluzie referentul — dacă în încercările de dialog cu necreștinii reprezentanții confesiunilor creștine s-ar uni într-un for superior creștin unic, pentru păstrarea integrității mesajului creștin și pentru o mai atentă prețuire din partea celorlalte religii. În ceea ce privește Biserica

3. *Ibidem.*

Ortodoxă, stabilirea oficială a cadrului și a normelor dialogului cu necreștinii va fi hotărîtă de Sfîntul și Marele Sinod al acestei Biserici, aflat în pregătire.

*

În partea a doua a conferinței, au luat cuvîntul următorii participanți:

Prof. Nicolae Chițescu, de la Institutul teologic din București, apreciind în mod elogios referatul susținut de Prof. István Juhász, a arătat că acesta a demonstrat în chip convingător existența unității în pluralitate, cu toate problemele ei, evidențiind capacitatea spirituală a Bisericii în slujirea înaltelor principii creștine și umane. Învățătura creștină propovăduiește dragostea activă față de om, prin slujire, care e urmarea poruncii de a manifesta dinamismul viu al Bisericii. Această diaconie e tot mai necesară azi, ea îndemnîndu-ne să lucrăm împreună atît pentru promovarea principiilor creștine cît și pentru sprijinirea tuturor forțelor progresiste ale lumii în eforturile lor pentru dreptate socială, pentru pace, pentru viață.

Pr. Prof. Ioan Rămureanu, de la Institutul teologic din București, s-a referit pe rînd la toate cele trei teme ale conferinței, arătînd actualitatea și interesul suscitat de ele și subliniind necesitatea contribuției profesorilor de teologie la colaborarea în spirit ecumenic cu cultele religioase din țara noastră. Pentru lărgirea platformei de înțelegere și colaborare între culte e nevoie de o continuă activare a dragostei; aceasta va folosi atît Bisericilor și credincioșilor lor, cît și tuturor oamenilor.

Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, de la Institutul teologic din București, a reliefat ca fenomen îmbucurător îmbinarea într-o singură temă a problemei unității și pluralității. Afirmarea unei unități în pluralitate constituie un reflex al zilelor noastre, termenul «pluralitate» fiind foarte actual. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, preocupîndu-se în mod special de această problemă, a accentuat în repetate rînduri importanța unității în diversitate. Problema diversității în concepția Bisericii se pune mai demult, întrucît există nu numai un însemnat număr de Biserici, ci și un mare număr de diferite curente în sînul acestor Biserici. Pluralitatea în sine are două cauze: bogăția însușirilor lui Dumnezeu și diversitatea noastră. Despre atributele intime ale lui Dumnezeu noi nu putem vorbi decît în limitele categoriei umane. Dar, în ce privește problema amintită, e necesar să considerăm pluralitatea ca avînd un caracter mobil și să avem în vedere că iubirea este calea care duce spre mai multă unitate.

Pr. Prof. Corneliu Sîrbu, de la Institutul teologic din Sibiu, după ce a subliniat rolul credinței și al adevărului în acțiunea de apropiere intercreștină, a scos în evidență și alte aspecte ale temelor puse în discuție, ca de exemplu acela că actuala criză a eticii rezultă și din conflictul de datorii care se ivesc în viața socială a omenirii. În acest context, se impune o mai atentă ierarhizare a valorilor morale și o deosebită grijă pentru ajutorarea semenilor care se mai găsesc încă sub exploatare și în lipsuri. În ceea ce privește problema celor de altă credință, creștinii trebuie să sesizeze în necreștini *umanul*, care e rod al creației divine și punte de legătură între toți oamenii. Făcînd o sinteză a celor trei referate, vorbitorul a accentuat că elementele de bază ale temelor puse în discuție — credința, etica și religia — trebuie puse în slujba omului, pentru ca ecumenismul creștin, paralel cu cel interreligios, să poată contribui în mod eficient la soluționarea problemelor majore ale lumii contemporane.

Pr. Prof. Liviu Stan, de la Institutul teologic universitar din București, remarcînd faptul că referatele conferinței au dat o imagine clară asupra diferitelor aspecte ale ecumenismului contemporan, a subliniat ideea că ecumenismul reprezintă astăzi o

fereastră deschisă atît către viitorul Bisericii cît și către cel al lumii. Fiind o pîrgă a lucrării Sfîntului Duh în lume, ecumenismul a depășit cadrul creștin, ajungînd la forme de ecumenism interreligios și tinzînd să cuprindă întreaga lume religioasă. Se face astfel un mare pas înainte: de la ecumenism la un umanism cu dimensiuni nebănuite. Meritul ecumenismului creștin constă în faptul de a-și îndrepta obiectivele sale spre o întreită unitate: creștină, religioasă și umană. De aceea devine tot mai necesar să sprijinim extinderea ecumenismului pe scară mondială.

Prof. Rapp Károly, de la Institutul teologic protestant din Cluj, după ce s-a oprit asupra sensurilor termenului «pluralitate», a subliniat importanța slujirii creștine, arătînd că noile structuri sociale ale societății noastre nu se mai mulțumesc cu vechea atitudine a creștinilor față de problemele lumii, ci pretind mult mai mult. De exemplu, aplicarea pildei samariteanului milostiv, în lumina principiilor creștine, ar trebui să ducă la situația ca în lumea de azi să nu mai existe indiferență și ură între oameni. «Diaconia» în societatea noastră înseamnă iubirea de patrie și ajutarea la dezvoltarea economică, socială și morală a poporului din care facem parte, iar într-un cerc mai larg — contribuția sinceră și devotată la propășirea întregii omeniri.

Pr. Dumitru Abrudan, directorul Seminarului teologic din Caransebeș, a făcut constatarea că astăzi trăim într-o lume în care omul a depășit bariere de spațiu și timp, dar și alte bariere — care vreme îndelungată au menținut separația între oameni —: barierele deosebirilor de rasă, barierele deosebirilor naționale și chiar ale celor religioase. Orice izolare socială e păgubitoare și de neînțeles pentru vremea noastră. De aceea acțiunile de colaborare pentru promovarea păcii, a dreptății sociale și a înfrățirii între popoare sînt salutare și ele trebuie sprijinite cu toată convingerea de către toți creștinii și reprezentanții cultelor religioase.

Prof. Constantin Pavel, de la Institutul teologic din București, s-a oprit asupra celei de a doua teme a conferinței, arătînd că gravitatea crizei eticii nu este aceea a crizei care se manifestă pe plan intelectual, și care afectează un număr redus de oameni, ci a crizei vieții morale, care atinge o bună parte a omenirii, făcînd ravagii mai ales în Apus, în lumea capitalistă, unde principiile fundamentale ale eticii sînt desconsiderate prin decalajul existent între popoarele dezvoltate și cele slab dezvoltate și prin mizeria cauzată de patima lăcomiei și a tendințelor de acaparare. În societatea socialistă însă cauzele egoismului și ale exploatării au fost desființate, statul nostru ocrotind munca și roadele ei și îngrijindu-se de crearea unui climat moral sănătos. Biserica aprobă această atitudine și colaborează la opera de înfăptuire a idealurilor morale ale omenirii.

Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, a sesizat că unitatea în pluralitate nu e o problemă nouă și nici ușoară; dovada o constituie însăși existența Mișcării ecumenice, care de mai mult timp luptă pentru această unitate. Ideea centrală a temelor dezbătute de conferință este aceea a cooperării interconfesionale și interreligioase din vremea noastră; o asemenea cooperare s-a făcut simțită și pe plan social în țara noastră, cu ocazia calamităților din primăvara acestui an, cînd numeroase Biserici de pretutindeni au desfășurat o largă operă de ajutorare a celor sinistrați, dovedind prezența lor activă în lucrarea de apropiere între oameni și popoare. Acțiunea pentru apărarea păcii a reușit să obțină rezultate remarcabile în ceea ce privește cooperarea și pacea. Teologii și slujitorii cultelor din țara noastră au datoria să pună tot mai mult temei pe noile realități sociale și să sprijine tot mai puternic lucrarea de apropiere și înfrățire între oameni.

Prof. Covaci Lajos, vicarul Episcopiei unitariene Cluj, a amintit că Biserica Unitariană nu este membră în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, din motive dogmatice, dar ea participă la colaborarea practică a cultelor religioase din țara noastră. Întemeietorul Bisericii Unitariene, Francisc David, martirizat în anul 1579 la Deva, și-a închinat viața în slujba omului care crede în Dumnezeu, dar și în slujba ideilor umanitare, permanent valabile. Urmîndu-i exemplul, Biserica Unitariană va colabora și în viitor cu toate cultele, promovînd principiile eticii creștine.

Pr. Dumitru Popescu, asistent la Institutul teologic din București, a examinat unele sugestii desprinse din referatul prezentat de Prof. István Iuhâsz, în legătură cu raportul dintre unitate și pluralitate, subliniind rolul sfințeniei ca element capabil să împletească unitatea cu pluralitatea. În pofida unor diversități, Sfinții Părinți au avut o teologie unitară tocmai datorită sfințeniei, prin care ei s-au identificat cu învățătura creștină. Pe această linie se poate duce un dialog rodnic între confesiunile creștine, iar contribuția teologilor la cauza ecumenismului și a slujirii lumii contemporane poate deveni tot mai eficientă.

Prof. Nicolae Grosu, directorul Seminarului teologic din București, a subliniat ideea că referatele prezentate la conferință au făcut accesibile aspecte foarte interesante ale teologiei actuale, deschizînd orizonturi noi în problematica temelor tratate. În special deslușirea sensului diaconiei contribuie la punerea în valoare a principiilor creștine și arată că unitatea în pluralitate se poate realiza numai printr-o slujire sinceră, în dragoste, a celorlalți semeni. În climatul atît de favorabil din țara noastră putem și trebuie să contribuim cu forțe sporite la afirmarea idealurilor progresiste ale omenirii și la lucrarea ecumenistă.

Pr. Prof. Al. I. Ciurea, de la Institutul teologic din București, după ce a evidențiat rezultatele fructuoase ale conferințelor teologice interconfesionale de pînă acum, a arătat că dialogul ecumenic și slujirea lumii nu pot fi separate, deoarece slujirea lumii constituie una din trăsăturile fundamentale ale credinței creștine. În opera de refacere a unității creștine e necesar să fim optimiști, întrucît toate confesiunile pornesc de la un imens tezaur comun: Evanghelia. E un semn bun că azi în țara noastră se evită denigrările, reproșurile și polemicile confesionale și ne aflăm într-un climat de pace și înfrățire interconfesională. Aceasta ne obligă în conștiință să intensificăm eforturile pentru colaborarea interconfesională și interumană.

Pr. Prof. Grigorie Marcu, de la Institutul teologic din Sibiu, făcînd o incursiune în trecutul Bisericii creștine, a arătat — prin exemplul Bisericilor apostolice din Ierusalim, Efes, Corint și Roma — că o unitate în pluralitate a existat încă în Biserica primară. Pluralismul e dăunător atunci cînd se așază de-a curmezișul ideii de unitate; un exemplu pentru noi îl constituie uniația de la 1700, care a urmărit divizarea poporului român. După vindecarea acestei răni, în anul 1948, credincioșii noștri redevenind «una și nedespărțiți în lege», după formula Sfîntului Sofronie de la Cioara, au putut face un mare pas înainte în acțiunea de colaborare cu celelalte culte din țară. Astăzi unitatea Bisericii Ortodoxe Române aduce unității poporului nostru o ofrandă grăitoare: colaborare și pace interconfesională, înăuntru; participare ecumenică activă, în afară.

Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic din Sibiu, a apreciat ca deosebit de rodnice rezultatele referatelor susținute, arătînd că ele au creat o impresie generală optimistă. Ecumenismul nostru intern e apreciat și peste hotare, unde tot mai multe personalități din lumea teologică și laică consideră că în țara noastră

există cele mai potrivite condiții de înfăptuire a binelui omului, iar libertatea are un sens superior, ea fiind sinonimă nu cu libertinajul, ci cu responsabilitatea. Întîlnirile teologice interconfesionale, care se desfășoară cu regularitate la noi în țară, își justifică necesitatea prin rezultatele lor salutare și contribuie la formarea de caractere conștiente și responsabile.

Diac. Prof. Nicolae I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, după ce a remarcat că prezenta reuniune interconfesională și-a atins scopul, prin tratarea academică a celor trei teme și prin purtarea discuțiilor în spirit ecumenic, a amintit că esența creștinismului o constituie iubirea lui Dumnezeu și a aproapelui. În acest sens, tîlcuind pilda samariteanului milostiv, vorbitorul a sesizat că azi se confruntă pe plan mondial două etici, diametral opuse, între care se intercalează o alta ce se pretinde neutră : a) O pseudo-etică, diabolică și condamnabilă, reprezentată de tîlharii care au jefuit pe omul călător spre Ierihon. Creștinismul autentic respinge această etică, pe care se bazează politica de exploatare și război. b) Așa-zisa etică «neutră», reprezentată de atitudinea preotului și a levitului. Biserica Ortodoxă osîndește individualismul religios, arătînd că Dumnezeu nu poate fi iubit decît în măsura în care iubim pe aproapele nostru, care este orice om. c) Etica autentic creștină, arătată prin atitudinea samariteanului. Acesta, dacă ar fi fost de față la înfăptuirea agresiunii, ar fi intervenit cu prețul vieții pentru împiedicarea ei. Sîntem fericiți — a spus vorbitorul — că în țara noastră s-au desființat condițiile eticii greșite care se mai mențin încă în unele părți ale lumii. O colaborare pe terenul creștinismului practic are baze etice înalte ; ea trebuie continuată și desăvîrșită, în spiritul unei diaconii structurale, care are în vedere înnoirea și transformarea lumii.

Prof. Hermann Binder, decanul Institutului teologic protestant din Sibiu, secția evanghelică, a încheiat seria discuțiilor, manifestîndu-și bucuria pentru rezultatele rodnice ale acestei întruniri, care au creat posibilitatea îmbogățirii vieții bisericești și a teologiei ecumenice. Vorbitorul a subliniat apoi următoarele idei :

Pluralismul creștin nu constituie o dezbinare sau un antagonism, ci o formă de viață în cadrul căreia fiecare ne putem completa și îmbogăți. Deși nu sîntem «împreună», totuși sîntem «unul lîngă altul» pe același drum. Fiecare ne cunoaștem unul pe altul. Bisericile noastre sînt bine conturate ; le înțelegem și le iubim. Nu e de mirare că viața ecumenică depășește azi granițele creștinismului, tinzînd spre un ecumenism uman. Trebuie să avem în vedere însă un lucru : Noi creștinii sîntem comparabili cu un fluviu, care se poate vedea și măsura. În afara acestui aspect static, dacă vrem să cuprindem întreaga realitate, trebuie să ne dăm seama că fluviul are un izvor, anumiți afluenți care îl împing înainte, sporindu-i forța, și un țel. Ca Biserică, noi ținem seama că avem o origine ,un izvor, care e Dumnezeu și un țel final : mîntuirea. Bisericile creștine trebuie să rămînă ancorate în realitate și să fie convinse că acțiunile și perspectivele cooperării intercreștine și interreligioase sînt de un real folos pentru toată omenirea.

Conferința teologică interconfesională de la București s-a încheiat printr-o tradițională agapă oferită de Institutul teologic gazdă.

Pr. DUMITRU SOARE

CRONICĂ

Sîmbătă, 7 noiembrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoţit de P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar-patriarhal, a luat parte la recepţia oficială organizată de Ambasada Uniunii Sovietice la Bucureşti, cu prilejul zilei de 7 Noiembrie.

Marţi, 10 noiembrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Verr Maadahl, Secretar al Societăţilor Biblice Unite pentru Europa Răsăriteană. Au fost de faţă P. C. Pr. Director Ioan Gagiu şi P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Joi, 26 noiembrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu Î. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Teoctist al Aradului, P. S. Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal şi P. C. Pr. Prof. D. Stăniloae, au participat la prînzul oficial organizat de Ambasada R. F. a Germaniei la Bucureşti, după vizita oficială făcută în Republica Federală a Germaniei de către Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Marţi, 8 decembrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe următorii 4 Protopopi români din Banatul iugoslav, veniţi ca turişti în ţara noastră: Pr. Aurel Uroş, protopop de Pancova; Pr. Corneliu Jdicu, protopop administrativ de Vîrşeţ; Pr. Iuliu Zgîrgea, preşedintele Asociaţiei Clerului Român şi Pr. Iosif N. Iorga, membru al Asociaţiei Clerului român din Banatul iugoslav.

Au fost prezentaţi de P. C. Pr. Consilier Constantin Pîrvu.

Joi, 17 decembrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoţit de P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar-patriarhal, a luat parte, ca invitat, la lucrările Marii Adunări Naţionale.

Luni, 21 decembrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Excelenţa Sa Joannis Christos Cambiotis, Ambasadorul Greciei la Bucureşti, care a exprimat felicitări şi urări cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Naşterii Domnului şi Anului nou.

Au fost de faţă P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar-patriarhal şi P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Luni, 28 decembrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Prof. Dr. Paul Miron, sosit de la Freiburg im Breisgau din R. F. a Germaniei, cu unele mesaje din partea Eminenţei Sale Cardinalului Dr. Julius Döpfner.

Joi, 31 decembrie 1970, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Stephan Jaschek, care a însoţit, ca interpret şi translator, din partea Guvernului R. F. a Germaniei, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române în timpul vizitei oficiale în R. F. a Germaniei, în luna octombrie 1970.

Au fost de faţă P. C. Pr. Consilier D. Fecioru, P. C. Pr. Consilier Const. Pîrvu şi P. C. Secretar N. Cazacu.

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

În scopul purtării de grijă de nevoile sufletești ale credincioșilor ortodocși români și pentru menținerea tradițiilor strămoșești ale poporului român și a învățăturii și rînduielilor sfintei noastre Biserici Ortodoxe în mijlocul românilor, care trăiesc în afara granițelor țării noastre, Biserica Ortodoxă Română a organizat în diferite țări, comunități ortodoxe române și poartă grijă morală și materială de ele.

Dintre aceste comunități ortodoxe române de peste hotare, unele se află în neîntreruptă legătură cu Biserica Mamă din țară, sub a cărei jurisdicție canonică se află, precum sînt: Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, Așezămintele românești de la Ierusalim și Iordan și comunitățile ortodoxe române de la Sofia, Viena, Londra, Baden-Baden.

Alte comunități duc o viață de sine stătătoare și păstrează numai în limitele posibilităților legătură-canonică și duhovnicească cu Biserica Mamă din țară, precum sînt: așezămintele monahale de la Sfîntul Munte Atos; parohiile grupate în Vicariatul ortodox român din Gyula — R. P. Ungară; și comunitățile parohiale din R.S.F. Iugoslavia.

În sfîrșit alte comunități ortodoxe române din afara țării nu au încă legături canonice stabile cu Biserica Mamă din țară, precum sînt: comunitatea ortodoxă română din Paris și unele comunități din America Latină, Spania, Australia etc.

În continuare vom prezenta, pe scurt, aspecte din viața acestor comunități ortodoxe române de peste hotare.

*

EPISCOPIA MISIONARĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN AMERICA

Această comunitate ortodoxă română de peste hotare, care, potrivit Statutului ei de funcționare, este de sine stătătoare, dar întreține permanente și strînse relații canonice și duhovnicești cu Biserica Ortodoxă Română, are sub jurisdicția ei (la sfîrșitul anului 1970): 41 parohii în Statele Unite ale Americii; 18 parohii în Canada; 1 parohie în Venezuela, toate deservite de preoți. În anul 1970 a fost trimis din țară Pr. Octavian Bălușel, ca preot la parohia «Sfînta Treime» din Philadelphia-Pensilvania.

Pe *plan intern*, activitatea P. S. Episcop Victorin și a colaboratorilor săi s-a desfășurat sub semnul preocupărilor permanente pentru refacerea și consolidarea unității eparhiale, pentru completarea parohiilor vacante, pentru educarea tinerilor români în cadrul școlilor duminicale catehetice și pentru învățarea limbii române materne.

În cursul anului 1970, P. S. Episcop Victorin a făcut vizite pastorale și deplasări în majoritatea parohiilor din America și Canada, unde a liturghisit și predicat și a îmbunătățit organizarea parohiilor, îndrumînd activitatea preoților.

Dintre realizările Episcopiei în cursul anului 1970, se numără: un nou iconostas la Hollywood — Florida; o nouă casă parohială în Southbridge — Massachussetts; o nouă biserică parohială în Cleveland — Ohio, o nouă biserică la Edmonton — Alberta; o nouă casă parohială la Hamilton — Ontario și construirea unui complex românesc (biserică, casă parohială și școală) în Caracas — Venezuela.

O deosebită activitate a desfășurat în anul 1970 conducerea Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America pentru colectarea de ajutoare pentru sinistrații din patria-mamă, în urma calamităților naturale din primăvara anului 1970. Această activitate a fost deja înfățișată în revista «Biserica Ortodoxă Română» (LXXXVIII/1970, nr. 5—6), cînd strîngerea de ajutoare continua încă. La sfîrșitul anului 1970 ajutoarele strînse de Episcopia Misionară Ortodoxă în America a ajuns la suma de 170.300 de dolari, la care trebuie adăugate încă: 804 baloturi, colete și saci cu bunuri, a căror valoare se ridică la suma de 141.000 de dolari.

Viața religioasă și culturală a românilor ortodocși din America se grupează în jurul publicațiilor: revista «Credința», *Calendarul ortodox «Credința»*, «Buletinul eparhial» și unele buletine parohiale. Prin conținutul lor teologic, istoric, literar și informativ, aceste publicații contribuie la păstrarea datinilor și tradițiilor culturale și spirituale românești printre românii din America, sporind totodată prestigiul Episcopiei.

În anul 1970 Episcopia Misionară Ortodoxă Română a obținut de la Patriarhia Română 65 de abonamente la revistele centrale bisericești, cărți și diferite obiecte de cult precum și calendarele de perete necesare.

La Institutul teologic de grad universitar din București studiază, în continuare, cu bursă oferită de Patriarhia Română, Dl. Leslie Jerôme Newville, iar pentru anul școlar 1970—1971 s-au mai adăugat tinerii Jikin Vasile din Detroit și Panciuk Nicolae din Canada.

Pe *planul relațiilor externe*, Episcopia Misionară întreține legături frățești cu celelalte Biserici Ortodoxe din America și cu celelalte Biserici creștine, pentru instaurarea unui climat de colaborare, frățietate, dragoste și pace. P. S. Episcop Victorin a luat parte la consfătuirile Conferinței Episcopilor ortodocși din America.

Așezămintele românești de la Ierusalim și Iordan

Aceste așezăminte constau din biserica și căminul din Ierusalim și din Schitul Sfîntul Ioan Botezătorul de la Iordan.

Viața religioasă în aceste așezăminte românești se desfășoară după rînduiala călugărească și după tipicul mînăstiresc cu săvîrșirea sfintei liturghii și a celorlalte slujbe specifice vieții de obște. Obștea celor două așezăminte, condusă de P. C. Arhim. Lucian Florea, ajutat de Monahia Nazaria Niță, prin viața de muncă și de rugăciune și prin participarea la manifestările religioase, culturale și sociale ale comunităților religioase ale celorlalte Biserici Ortodoxe și neortodoxe în Țara Sfîntă, și îndeosebi prin contactul permanent cu viața religioasă și bisericească a Patriarhiei Ierusalimului, a reușit să facă simțită și apreciată prezența ortodoxiei românești în Țara Sfîntă.

Astfel pe lîngă slujbele oficiate la biserica românească, Arhim. Lucian Florea, în calitate de reprezentant al Patriarhiei Române, a participat și la slujbele săvîrșite în alte biserici ortodoxe cu prilejul sărbătorilor mari: la catedrala Patriarhiei Ierusalimului, la biserica Sfîntului Mormînt, la Betleem, Nazaret, precum și la alte biserici grecești. De asemenea, a asistat ca invitat la anumite slujbe la bisericile: catolică, anglicană, protestantă, monofizite etc.

A luat de asemenea parte la lucrările Conferinței ecumenice ținute la Ierusalim, ca membru onorar al «Fraternității de cercetări teologice-ecumenice din Israel».

A răspuns invitațiilor cu prilejul zilelor naționale, aniversărilor etc., participînd la recepțiile organizate cu aceste ocazii.

Monahia Nazaria Niță a participat la Congresul ecumenic de călugărițe, care a avut loc la Grandchamp-Elveția, făcînd o prezentare a monahismului ortodox din Biserica Ortodoxă Română.

Pentru apropierea credincioșilor de biserică și păstrarea tradițiilor românești, au fost organizate un concert de colinde de Crăciun și diferite seri culturale.

Așezămintele au fost vizitate de mulți turiști din țară, unii dintre aceștia fiind cazați chiar la căminul românesc de la Ierusalim.

Din punct de vedere gospodăresc, așezămintele de la Ierusalim acum după restaurare, cunosc o viață prosperă. Lucrările de restaurare au fost terminate încă de la sfîrșitul anului 1969 și se așteaptă sfințirea bisericilor și inaugurarea căminului.

Parohia ortodoxă română din Sofia

Viața religioasă în această comunitate ortodoxă română se desfășoară sub conducerea Prot. Alexandru Munteanu, ajutat de cîntărețul bisericii (pînă la 1 octombrie 1970 — Ioan Bănățeanu, iar după 1 octombrie 1970 — Manole Marcel, care urmează cursurile Academiei teologice din Sofia), de Consiliul și Comitetul Parohial și de un Comitet de femei, antrenate în rezolvarea tuturor problemelor de ordin administrativ-gospodăresc și bisericesc.

Viața bisericească a parohiei ortodoxe române din Sofia a cunoscut și în acest an o frumoasă desfășurare. Săvîrșirea sfintelor slujbe în limba română cu răspunsuri date de corul bine pregătit al bisericii; citirea cu regularitate a cazaniei; rostirea de predici, la fiecare sărbătoare; organizarea de concerte religioase și a concertului de colinde cu prilejul Crăciunului; ca și citirea Pastoralelor Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian; împodobirea cu obiecte de cult executate în Atelierele Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Patriarhiei Române; precum și cercetarea tuturor parohienilor, — au făcut ca biserica ortodoxă română din Sofia să fie cu regularitate cercetată de credincioșii ortodocși români. La aceasta a contribuit încă și faptul că în biblioteca parohiei și la diferiți parohieni pot fi cercetate revistele bisericești române și diferite alte cărți teologice și de zidire sufletească. Iar faptul că la săvîrșirea sfintelor slujbe iau adesea parte și ierarhi și clerici bulgari, a făcut ca biserica ortodoxă română să fie cercetată și de credincioși bulgari.

Ca reprezentant al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Prot. Al. Munteanu a cultivat legăturile frățești cu clerul și ierarhii din Patriarhia Bulgariei, bucurîndu-se de prețuire din partea organelor bisericești bulgare.

În acest fel activitatea bisericească și cultural-socială desfășurată în parohia ortodoxă română din Sofia, în anul 1970, a contribuit în continuare la afirmarea ortodoxiei românești, la menținerea tradițiilor ortodoxe românești între românii care trăiesc în Bulgaria și la colaborarea frățească dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Bulgară, precum și la întărirea prieteniei dintre poporul român și poporul bulgar.

Din punct de vedere economic-administrativ, în cursul anului 1970, la parohia ortodoxă română din Sofia s-au efectuat — pe lîngă împodobirea bisericii cu covoare și obiecte de cult și repararea mobilierului din biserică — lucrări de amenajare și

reparare a monumentului eroilor români din cimitirul central din Sofia şi a gardului împrejmuitor, plantîndu-se arbuşti ornamentali.

Trebuie, de asemenea, semnalată acţiunea de ajutorare a sinistraţilor în urma calamităţilor naturale care au avut loc în România în primăvara anului 1970. În cadrul acestei acţiuni ,parohia ortodoxă română din Sofia a trimis în ţară 25 de colete cu îmbrăcăminte şi alimente.

Parohia ortodoxă română din Viena

Activitatea parohiei ortodoxe române din Viena — condusă de Pr. Prof. Dr. Gh. Moisescu — se împleteşte cu activitatea Coloniei române din Austria — condusă de inginer Virgil Similache — şi a cunoscut şi în anul 1970 rezultate deosebit de frumoase atît pe plan bisericesc cît şi pe plan cultural.

Activitatea din anul 1970 este dominată de două evenimente de mare importanţă legate de terminarea lucrărilor de amenajare şi mobilare a sediului cultural al Coloniei române din Austria şi al Parohiei ortodoxe române din Viena.

La 5 martie 1970 a avut loc, într-un cadru solemn, inaugurarea sediului cultural aflat lîngă biserica parohiei. La solemnitatea — care a coincis cu sărbătorirea jubileului de 100 de ani al Asociaţiei culturale româneşti din Viena — a participat şi delegaţia Bisericii Ortodoxe Române — formată din P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal şi P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administraţiei Patriarhale şi Diac. Const. Dumitrescu, de la catedrala patriarhală — şi o delegaţie din partea Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, condusă de Dl. Ion Dodu Bălan, vicepreşedintele Comitetului. A participat, de asemenea, Dl. Ambasador al României la Viena, Dumitru Aninoiu.

Din partea statului austriac au participat reprezentanţii Preşedintelui Austriei, ai Ministerului Învăţămîntului şi Cultelor, al Rectorului Universităţii din Viena; primarul oraşului Viena; preşedintele Academiei de ştiinţe; preşedintele Institutului sud-est european; preşedintele Institutului de romanistică.

Din partea Bisericii Romano-Catolice a luat parte la solemnităţi însuşi Cardinalul Dr. Fr. König, Arhiepiscop al Vienei şi Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria.

Au participat, de asemenea, conducătorii tuturor comunităţilor ortodoxe şi neortodoxe din Viena.

Cadrul solemn şi participarea atîtor personalităţi la această festivitate, demonstrează pe de o parte prestigiul de care se bucură ţara noastră în Austria, iar pe de altă parte bunele relaţii şi preţuirea aleasă de care Colonia română din Austria şi Parohia ortodoxă română din Viena se bucură în faţa autorităţilor şi locuitorilor austrieci.

Festivitatea a cuprins, pe lîngă cuvîntările festive, un foarte reuşit program de cîntece şi jocuri româneşti susţinut de Ansamblul coral al Coloniei române din Austria şi de o formaţie a Orchestrei de muzică populară românească «Ciocîrlia» din Bucureşti.

Al doilea eveniment l-a constituit vizitarea sediului cultural al Parohiei şi Coloniei române de către Dl. Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, la 25 septembrie 1970, în timpul vizitei sale oficiale în Austria.

Dînd ascultare dorinței exprimate astfel în scrisoarea adresată de membrii Coloniei : «...Vă rugăm să poftiți și în casa noastră, ca să ne alinați dorul de meleagurile unde am văzut lumina zilei, dîndu-ne totodată prilejul să vă mărturisim dragostea adîncă și prețuirea deosebită ce nutrim gliei natale, România și Domniei Voastre personal, în care vedem întruchipate cele mai alese virtuți ale neamului românesc», Dl. Nicolae Ceaușescu și soția sa, Elena Ceaușescu, însoțiți de D-nii miniștri Corneliu Mănescu, Cornel Burtică, Dl. Ambasador Dumitru Aninoiu și alte persoane din suită, au vizitat sălile bibliotecii și muzeului sediului cultural, în care se afla organizată o expoziție înfățișînd viața și activitatea culturală a Coloniei române din Austria timp de 100 de ani.

După vizitarea expoziției, Dl. Nicolae Ceaușescu a participat la recepția dată — în sala de festivități a sediului cultural — în cinstea sa de Parohia și Colonia română din Austria. În timpul recepției, după ce conducătorii Parohiei ortodoxe române din Viena și ai Coloniei române din Austria au rostit cuvîntări, Dl. Nicolae Ceaușescu a semnat *Actul festiv* care consemnează acest eveniment excepțional din viața Coloniei și apoi s-a întreținut cu membrii Coloniei care au participat la recepție.

Continuînd a se preocupa cu stăruință de a ține vie flacăra spiritualității românești în sufletele membrilor Coloniei române din Austria, de a păstra vii tradițiile românești și ortodoxe și de a răspunde nevoilor duhovnicești ale românilor ortodocși din Austria, Parohia ortodoxă română din Viena s-a îngrijit de îmbogățirea fondului de cărți și reviste românești teologice și laice, a organizat manifestări cultural artistice, dar mai cu seamă a publicat, ca în fiecare an, *Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1970*. Prin conținutul său de înalt nivel, pe lîngă rolul important spiritual pe care-l îndeplinește în sînul Coloniei române din Austria, *Almanahul* marchează prezența românească în țările din Europa Centrală și Apuseană.

Parohia ortodoxă română din Londra

Viața religioasă a comunității române din Anglia este concetrată în chip armonios în Parohia ortodoxă română din Londra, condusă de Pr. Lucian Gafton, ajutat de cîntărețul Mihăiță Nicolae, doctorand în teologie, care face studii de specializare la un colegiu din Londra.

Sfintele slujbe se săvîrșesc — după rînduielile tradiționale și după tipicul ortodox — în biserica «St. Dunstan» la unul din altarele puse la dispoziția parohiei ortodoxe române de Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit; de aceea săvîrșirea sfintelor slujbe are loc după un program fixat de Patriarhia Română de comun acord cu autoritățile Bisericii Angliei.

Activitatea culturală și de zidire sufletească în cadrul parohiei ortodoxe române de la Londra a cunoscut, în anul 1970, o mai mare intensitate. Astfel a încetat apariția revistei «Altarul», iar locul ei a fost luat de o altă publicație, *Almanahul Altarul*, care apare o dată pe an. Această publicație cuprinde articole și studii de teologie și literatură și artă, îndemnuri cu caracter ecumenic, recenzii, etc., semnate de profesori de teologie și de doctoranzi, preoți români și străini și oameni de litere. În anul 1970 a apărut primul număr al *Almanahului*, cu un cuvînt introductiv al Prea Fericitului Patriarh Justinian «de îndemn pentru lucrul cel bun», către cititori.

Pentru a împlini unele cerințe de ordin informativ curent ale parohiei, apare — după nevoi și împrejurări — o altă publicație, «Buletinul ortodox român».

Publicațiile apar sub îngrijirea P. C. Pr. Lucian Gafton, ajutat de un comitet de redacție format din doctoranzii români care studiază în Anglia.

Pe lîngă aceasta parohia a pus la dispoziția credincioșilor ortodocși români 15 abonamente la revistele centrale bisericești ale Patriarhiei Române, calendare ortodoxe de perete, cărți de cult și de zidire sufletească.

În anul 1970, parohia ortodoxă română din Londra a întreprins o susținută acțiune de strîngere de ajutoare pentru sinistrații care au suferit de pe urma calamităților naturale abătute asupra României în primăvara anului 1970.

Capela ortodoxă română din Baden-Baden

Biserica Ortodoxă Română este reprezentată în R. F. a Germaniei prin Capela română «Principele Mihail Sturdza» din Baden-Baden, care are ca paroh pe Pr. Vasile Ștefan, ajutat de Preotul pensionar Mihail Stefirță.

Capela funcționează în baza unui contract de angajare pe trei ani, încheiat în iunie 1969 între Administrația Municipală Baden-Baden și P. C. Pr. Vasile Ștefan, contract ce poate fi prelungit pe cîte un an de la expirare, dacă părțile nu-l denunță. Situația fundației «Principele Mihail Sturdza» a fost reglementată în aprilie 1969, cînd ea a fost desființată, trecînd sub administrarea și pe seama orașului Baden-Baden.

Capela depinde jurisdicțional de Mitropolia Moldovei și Sucevei, iar fondurile necesare pentru salarizarea preotului se suportă din Fondul Central Misionar, ca și celelalte cheltuieli.

Slujbele în această biserică se săvîrșesc cu regularitate după rînduielile tradiționale și tipicul ortodox.

În anul 1970, Capela a fost în continuare înzestrată cu diferite obiecte necesare și a asigurat 20 de abonamente la revistele centrale bisericești și calendarele de perete.

În luna octombrie 1970, Capela ortodoxă română din Baden-Baden a fost vizitată de Prea Fericitul Patriarh Justinian, în fruntea unei delegații sinodale care a făcut o vizită oficială în Republica Federală a Germaniei, la invitația Bisericilor Romano-Catolică, Veche-Catolică și Evanghelică-Luterană. Cu acest prilej, delegația Bisericii Ortodoxe Române a întreținut discuții cu credincioșii români din localitatea Baden-Baden și din împrejurimi, adunați aici într-un foarte mare număr.

Pr. Vasile Ștefan a însoțit delegația română în tot timpul vizitei. Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian, în R. F. a Germaniei și în special la Capela ortodoxă română din Baden-Baden, a prilejuit un contact mai larg între românii stabiliți în diferite părți ale acestei țări. Cu acest prilej, românii ortodocși din acele părți și-au exprimat dorința constituirii lor în parohie, grupați în jurul Capelei ortodoxe române din Baden-Baden.

Pe lîngă preocupările sale parohiale, Pr. Vasile Ștefan îndeplinește și funcția de ghid pentru vizitatori și reprezintă Biserica Ortodoxă Română la unele întîlniri intercreștine, dintre care amintim participarea la cel de al X-lea Congres al Bisericilor Vechi-Catolice, care a avut loc la Bonn între 3—6 septembrie 1970. De asemenea a colaborat cu studenții teologi români care fac studii de specializare pentru a face cunoscută ortodoxia românească în R. F. a Germaniei, precum și la strîngerea de ajutoare pentru sinistrații din România, care au suferit de pe urma calamităților naturale din primăvara anului 1970.

*

Între comunitățile ortodoxe române dinafara hotarelor țării care au numai în limitele posibilităților legătură canonică și duhovnicească cu Biserica Ortodoxă Română trebuie menționate: Așezările monahale românești de la Sfîntul Munte: Vicariatul ortodox român din Gyula — R. P. Ungară și parohiile ortodoxe române din R.S.F. Iugoslavia.

Așezările monahale românești de la Sfîntul Munte

La Sfîntul Munte Atos există așezări monahale românești, aflate sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice, dar care păstrează legătură cu Patriarhia Română. Ele sînt locuite în general de monahi vîrstnici care au cerut să li se trimită din țară călugări tineri care să continue tradițiile ortodoxe românești la Sfîntul Munte și să gospodărească așezările românești de acolo: de la Schitul Prodromul, Schitul Lacul și chilia Sfîntul Gheorghe Colciu.

În prezent, mai sînt la Muntele Atos circa 50 călugări români, din care 13 la Schitul Prodromul, 8 la Schitul Lacul, iar ceilalți sînt răspîndiți pe la diferite mînăstiri, chilii și colibe.

Patriarhia Română continuă să se străduiască pentru a obține organizarea unui schit românesc sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române.

Pînă atunci Patriarhia Română continuă să trimită la Sfîntul Munte Atos ajutoare materiale și cărți și alte obiecte de cult pentru monahii ortodocși români care viețuiesc acolo.

Vicariatul ortodox român din Gyula — R. P. Ungară

Românii ortodocși din Republica Populară Ungară sînt organizați în 19 parohii cu 15 preoți și într-un Vicariat român ortodox, cu sediul la Gyula, condus de Pr. Petru Mîndruțău. Trei din parohiile amintite sînt vacante.

Vicariatul păstrează legătura canonică cu Patriarhia Română, adresîndu-se, pentru nevoile duhovnicești directe, Episcopiei Aradului. Organizarea Vicariatului se face după Statutul șagunian.

Patriarhia Română, acordă, la cerere, pentru parohiile românești din Ungaria, ajutoare materiale, diferite cărți și obiecte de cult și veșminte preoțești.

În acest an, 10 dintre preoții care deservesc aceste parohii au vizitat țara noastră. Pentru parohiile din acest Vicariat au fost trimise din țară calendare de perete și 20 abonamente la revistele centrale bisericești.

În Budapesta funcționează o capelă ortodoxă română, administrată de Pr. Petru Mîndruțău. Capela a fost vizitată în anul 1970 de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și de P. C. Pr. Consilier Constantin Pîrvu, care au semnalat necesitatea unor îmbunătățiri administrativ-gospodărești la această parohie.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dispus măsurile de cuviință, menite să aducă această capelă la o stare de reprezentare corespunzătoare.

Activitatea pastorală și misionară din cadrul Vicariatului se desfășoară după un program stabilit, care constă din slujbe în sobor, predică și convorbiri cu credincioșii. De reținut grija pentru întreținerea locașurilor de cult pe care o arată deservenții lor.

Protopopiatele ortodoxe române din R. S. F. Iugoslavia

Cele douăzeci și cinci de parohii ortodoxe române din Provincia Autonomă Voivodina din R.S.F. Iugoslavia sînt organizate în următoarele trei protopopiate: Panciovo, Torace și Vîrșeț.

Preoții români din aceste protopopiate au adus la cunoștința Patriarhiei Române organizarea lor în «Asociația clerului ortodox român din Provincia Autonomă Voivodina», cu sediul în Alibunar.

Această asociație editează foaia românească «Credința», organ al asociației, pentru nevoile duhovnicești ale credincioșilor români din acele părți.

În anul 1970, preoții din aceste protopopiate proiectaseră o excursie la mînăstirile și centrele eparhiale din Patriarhia Română care a fost amînată datorită calamităților naturale care s-au abătut asupra țării noastre.

Preoții români din cele trei protopopiate și-au manifestat dorința de a fi organizați într-un Vicariat. În prezent ei țin legătura canonică cu Patriarhia Română prin Arhiepiscopia Timișoarei și a Caransebeșului.

*

În categoria românilor ortodocși dinafara hotarelor țării care sînt organizați în parohii ce nu au încă legături canonice stabile cu Biserica Ortodoxă Română se înscriu românii ortodocși din Parohia ortodoxă română din Paris; românii ortodocși din unele centre din America Latină, care nu au intrat încă în legătură cu Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America; precum și românii ortodocși din Australia și Noua Zeelandă.

Patiarhia Română, pe lîngă străduințele ce depune pentru a organiza legături canonice și duhovnicești stabile cu aceste comunități, folosește toate prilejurile pentru a sprijini nevoile materiale și spirituale ale acestor comunități ortodoxe române de peste hotare.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

ALEGEREA DE NOI MITROPOLIȚI TITULARI ȘI EPISCOPI AJUTĂTORI. — Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice, în ședința de la 26 noiembrie 1970, sub președinția Sanctității Sale Patriarhul ecumenic Atenagora, a ales prin votare canonică următorii cinci mitropoliți titulari și patru episcopi ajutători :

— pe Marele cancelar al Patriarhiei Ecumenice *Agapie* (Ioanides), ca titular al *Mitropoliei Sozopolis* ;

— pe Arhidiaconul Patriarhiei Ecumenice, *Evanghelos* (Galanis), ca titular al *Mitropoliei de Pergam* ;

— pe Diaconul Patriarhiei Ecumenice, *Calinic* (Alexandrides) ca titular al *Mitropoliei de Listra* ;

— pe starețul Mînăstirii patriarhale și stavropighiale Vlatadon (Tesalonic), *Arhimandritul Stelian* (Harkianakis), ca titular al *Mitropoliei Militoupole* ;

— pe directorul Centrului ortodox de la Chambesy-Geneva, *Arhimandritul Damaschin* (Papandreu), ca titular al *Mitropoliei Tranupole* ;

— pe Cancelarul Arhiepiscopiei Tiatirelor și Marii Britanii, *Arhimandritul Grigorie* (Teocharus), ca episcop-ajutător al acestei Arhiepiscopii, cu titlul de episcop de Tropaion ;

— pe conducătorul parohiei ortodoxe Sfîntul Andrei din Londra, *Arhimandritul Hrisostom* (Mavraianopoulos), ca episcop ajutător al Arhiepiscopiei Tiatirelor și Marii Britanii, cu titlul de episcop de Ciania ;

— pe cancelarul Exarhatului Patriarhiei Ecumenice pentru Franța, *Arhimandritul Ieremia* (Kaligheorghis), ca episcop ajutător al acelui Exarhat, cu titlul de episcop de Sasime ;

— pe conducătorul parohiei ortodoxe din Neapole, *Arhimandritul Ghenadie* (Zervos), ca episcop ajutător al Exarhatului Patriarhiei Ecumenice pentru Austria, cu titlul de episcop de Cratia.

În aceeași ședință Sfîntul Sinod a acceptat demisia Mitropolitului Gabriel de Colonia din postul de prim secretar al Sfîntului Sinod, și a numit în locul lui pe Diaconul Paul, fost secretar-adjunct al Sfîntului Sinod.

Iar în ședința de la 8 decembrie 1970, Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a mai ales următorii doi episcopi ajutători :

— pe *Arhimandritul Hristodulos* (Kalanerakis) ca ajutător al Arhiepiscopiei Ortodoxe Grecești în America, cu titlul de episcop de Terma ;

— pe *Arhimandritul Pantelimon* (Sklanos), ca ajutător al Arhiepiscopiei Australiei, cu titlul de episcop de Teopolis.

DEPUNEREA UNEI PLĂCI DE ARGINT DIN PARTEA PATRIARHULUI ECUMENIC PE MORMÎNTUL GENERALULUI DE GAULLE. — Mitropolitul Meletie al Calce-

domului, trimisul special al Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora, însoțit de Mitropolitul Meletie, exarhul Patriarhiei Ecumenice pentru Franța, a asistat, duminică 11 noiembrie 1970, la misa solemnă săvîrșită în biserica parohială din Colombey-les-Deux-Eglises pentru pomenirea generalului Charles de Gaulle.

După slujbă, la care au participat toți membrii familiei de Gaulle, Mitropolitul Meliton a depus pe mormîntul generalului o placă de argint avînd săpate următoarele cuvinte :

«Lui Charles de Gaulle, care a rămas credincios lui Dumnezeu între oameni, odihnă în pace, Atenagora al Constantinopolului».

Mulțumind pentru acest gest al Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora, Philippe de Gaulle a subliniat faptul că pe mormîntul tatălui său se întîlnesc în rugăciune comună cele două Biserici : Ortodoxă și Romano-Catolică.

PARTICIPAREA REPREZENTANTULUI PATRIARHIEI ECUMENICE LA ÎNTRONIZAREA NOULUI ARHIEPISCOP DE UTRECHT. — În primăvara anului 1970, Biserica Veche-Catolică a ales ca adjunct al Arhiepiscopului Dr. Andreas Rinkel de Utrecht pe Mgr Martinus Koch, pentru ca la sfîrșitul anului 1970 să urmeze oficial ca titular al Scaunului de Utrecht.

La 8 noiembrie 1970, după 35 de ani de slujire activă, Arhiepiscopul Dr. Andreas Rînkel, în vîrstă de 81 de ani, s-a retras din activitate. În aceeași zi a avut loc solemnitatea intronizării noului Arhiepiscop de Utrecht, Dr. Martinus Koch.

La ceremonia intronizării din partea Patriarhiei Ecumenice a participat Mitropolitul Emilian, exarh pentru Belgia.

PERSPECTIVE DE VIITOR PENTRU PATRIARHIA ECUMENICĂ. — Prot. Prof. Jean Meyendorf, editorul organului oficial al Bisericii Ortodoxe Autocefale în America («The Orthodox Church») este de părere că în situația în care se află de mai multă vreme raporturile între statul turc și Patriarhia Ecumenică, se poate aștepta ca, în cazul morții Patriarhului ecumenic Atenagora, Patriarhia Ecumenică să fie expulzată din Turcia. Aceasta ar duce la mutarea probabilă a sediului Patriarhiei Ecumenice în Grecia, ceea ce ar atrage desigur o subordonare a ei față de autoritățile de stat grecești.

Există o singură posibilitate ca în acest caz unitatea ortodoxă să fie păstrată și întărită : acceptarea și înfăptuirea propunerii făcute îndeosebi de Biserica Ortodoxă Română, ca pe lîngă Patriarhia Ecumenică să funcționeze un Sinod panortodox permanent.

LUCRĂRILE CONFERINȚEI INTERNAȚIONALE A TEOLOGILOR ORTODOCȘI ÎN AMERICA. — Asociația teologică ortodoxă în America a luat inițiativa convocării unei conferințe internaționale de teologi ortodocși din toate Bisericile pentru a discuta referatele întocmite de teologii invitați asupra diferitelor aspecte ale temei generale : *Sarcinile teologiei ortodoxe în lumea de azi.*

La lucrările conferinței, care au avut loc, între 7 și 11 septembrie 1970, la Colegiul grecesc al Arhiepiscopiei Ortodoxe grecești în America, din Broockline (orașul Boston, statul Massachusetts), au fost susținute și discutate următoarele referate și coreferate :

— *Unitatea și diversitatea în tradiția ortodoxă* (întocmite de Prot. Boris Bobrinski, profesor de teologie dogmatică la Institutul teologic Sfîntul Serghie din Paris și Prot. Liveriu Voronov, profesor de teologie dogmatică la Academia duhovnicească din Leningrad) ;

— *Studiile biblice în teologia ortodoxă* (întocmite de profesorii de exegeza Noului Testament: Sava Aguridis de la Facultatea de teologie din Atena; V. Kesici de la Academia Sfîntul Vladimir din America; Pr. T. Stilianopoulos, de la Seminarul teologic grecesc Sfînta Cruce din America);

— *Continuitate și reformă în dreptul canonic* (întocmite de: Arhim. Damaschin Papandreu, directorul Centrului interortodox de la Chambesy-Geneva; Maxim Aghiorgusis, decanul seminarului Sfînta Cruce; Prot. Jean Meyendorf, profesor de patrologie și istorie bizantină la Academia Sfîntul Vladimir și vicepreședinte al Asociației teologice).

— *Liturghia și problemele liturgice* (întocmite de: Prot. Alexandu Snemann, profesor de liturgică și decan al Academiei Sfîntul Vladimir; Ierom. Dr. Atanasie Ghievtici; G. Bebis, profesor de patrologie la Seminarul Sfînta Cruce);

— *Ortodoxia și Apusul* (întocmite de: Dr. Iannaras, directorul Institutului ecumenic de la Bossey; Dr. Nikos Nissiotis, profesor de istoria religiilor la facultatea din Atena; Mitropolitul Hrisostom Constantinidis al Mirei Lichiei, vicar al Arhiepiscopiei ortodoxe grecești în America);

— *Biserica și lumea secularizată* (întocmite de: Pr. Haracas, profesor de teologie morală la Seminarul Sfînta Cruce; Diac. V. Angelescu; David Evans, profesor de istoria Bisericilor Apusene la Academia Sfîntul Vladimir);

La ședințele Conferinței internaționale a teologilor ortodocși au asistat mulți invitați și observatori, cărora li s-a acordat dreptul să participe la discuțiile purtate asupra referatelor.

În ziua de 10 septembrie a fost organizată o mare recepție la care — pe lîngă teologii invitați — au luat parte: *din partea Patriarhiei Ecumenice:* Arhiepiscopul Iacobos al Americii de Nord și de Sud, — împreună cu vicarii Arhiepiscopiei ortodoxe grecești în America: Mitropolitul Hrisostom al Mirei Lichiei, Episcopul Dimitrie al Olimpului, Episcopul Iacob al Apamiei și Episcopul Marcu al Leuciei, conducătorul parohiilor albaneze din America; *din partea Bisericii Autocefale Ortodoxe în America:* Arhiepiscopul Ciprian al Filadelfiei și Pensilvaniei, rectorul Seminarului Sfîntul Tihon; *din partea Bisericii Ortodoxe Române:* Episcopul Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America; *din partea Bisericii Ortodoxe a Greciei:* Episcopul Dimitrie de Vresfeni, vicarul Prea Fericitului Ieronim, Arhiepiscop al Atenei și Primat al Greciei.

De asemenea, au participat: Pr. Dimitrie Constantelos, profesor de istoria Bizanțului la Colegiul grecesc și președinte al Asociației teologice ortodoxe în America; Pr. Leonida Contos, președintele Colegiului grecesc; Prof. John Nelson, președintele Comitetului de lucru al Comisiei «Credință și Constituție».

PATRIARHIA ALEXANDRIEI

ALEGEREA A TREI NOI EPISCOPI AJUTĂTORI. — Avînd în vedere nevoile urgente impuse de extinderea activității bisericești, Sfîntul Sinod al Patriarhiei Alexandriei și a întregii Africi, în ședința de la 1 decembrie 1970, sub președinția Sanctității Sale Nicolae al VI-lea Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi, a ales următorii trei episcopi ajutători:

— Pe *Arhimandritul Frumentios* (Nassios), ca episcop de Nicopole;

— Pe *Arhimandritul Dorotei* (Venardos), ca episcop de Babilon;

— Pe *Arhimandritul Timotei* (Kontomerkos), ca episcop de Eleusis.

Cei trei noi aleși episcopi ajutători au activat pînă la alegerea lor în cadrul Arhiepiscopiei Atenei din Biserica Ortodoxă a Greciei.

PATRIARHIA ANTIOHIEI

SCRISOAREA IRENICĂ A SANCTITĂȚII SALE ELIE AL IV-LEA PATRIARHUL ANTIOHIEI ȘI AL ÎNTREGULUI ORIENT. — După instalarea sa ca întîistătător al Bisericii Ortodoxe a Antiohiei și al întregului Orient, Sanctitatea Sa Patriarhul Elie al IV-lea a adresat Patriarhului ecumenic Atenagora și tuturor patriarhilor și întîistătătorilor de Biserici Ortodoxe o scrisoare irenică în care înfățișează hotărîrea sa de a contribui la colaborarea între Bisericile Ortodoxe pentru soluționarea problemelor care preocupă întreaga Ortodoxie, pentru a putea sluji în chip activ lumii contemporane, declarînd textual:

«Respect hotărîrile luate de Conferințele Panortodoxe și pentru înfăptuirea obiectivelor lor voi colabora, în măsura puterilor mele și ale Bisericii Antiohiei, cu celelalte Biserici Ortodoxe în frunte cu Patriarhia Ecumenică... Pentru aceasta este necesar ca Biserica Ortodoxă să se ferească a se mărgini la suprafața lucrurilor, bucurîndu-se de o strălucire exterioară și reducînd limitele misiunii sale la un dogmatism pur teoretic».

PATRIARHIA MOSCOVEI

ÎNTÎLNIREA OFICIALĂ ÎNTRE REPREZENTANȚII BISERICII ORTODOXE RUSE ȘI AI BISERICII DE RIT VECHI DIN REGIUNEA MARITIMĂ DE NORD. — În ziua de 20 iulie 1970, la reședința mitropolitană din Leningrad a avut loc cea dintîi întîlnire oficială (în curs de peste trei sute de ani de existență separată) între reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse și reprezentanții Bisericii de rit vechi din regiunea maritimă de Nord.

Biserica de rit vechi din regiunea maritimă de nord își are început în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, cînd o parte din clericii și credincioșii ortodocși ruși — s-au împotrivit reformei pe care a introdus-o la 1653 patriarhul rus Nicon (1652—1658). Reforma — urmărind înlăturarea unor influențe apusene — prevedea îndreptarea textului cărților de cult și a unor rituri și obiceiuri după cărțile de cult și riturile grecești. Potrivnicii reformei niconiene, în frunte cu protopopul Avacum și apoi cu episcopul Pavel al Kolomnei, socoteau neîngăduit ca Biserica Ortodoxă Rusă să urmeze modelele grecești din acea vreme.

Sinodul ținut la Moscova în 1666—1667 (cu participarea unora dintre patriarhii greci) a aprobat schimbările introduse de reforma niconiană și a aruncat blestemul asupra potrivnicilor reformei care s-au separat de Biserica Ortodoxă Rusă oficială, organizîndu-se aparte. Iar măsurile de reprimare întreprinse de guvern împotriva lor au făcut ca, pe de o parte la masa creștinilor de rit vechi să se alăture toate elementele sociale nemulțumite de ordinea în stat, ceea ce a dat un caracter de revoltă nedorit inițial de potrivnicii reformei; iar pe de altă parte au făcut ca — persecutați și lipsiți de drepturi cetățenești — credincioșii de rit vechi să se refugieze în regiunile maritime de Nord, în Siberia și în țările de la granițele de Apus ale Rusiei.

Din punct de vedere organizatoric-ierarhic, creştinii de rit vechi au fost de la început lipsiţi de ierarhia superioară (episcopul Pavel murise înainte de 1666), care să hirotonească preoţi şi diaconi. Unele comunităţi de rit vechi şi-au recrutat preoţi şi diaconi dintre clericii care treceau la ei părăsind Biserica oficială, din care cauză au fost numiţi «creştini de rit vechi-popovţi» (cu preoţi). Alte comunităţi nu au primit pe clericii care voiau să treacă la ele şi au fost numiţi «creştini de rit vechi-bezpopovţi» (adică fără ierarhie bisericească de trei trepte).

Neînţelegerile între cele două forme au dus la despărţirea definitivă a creştinilor de rit vechi-bezpopovţi în urma sinoadelor de rit vechi ţinute la Novgorod, în 1692 şi 1694.

Creştinii de rit vechi-bezpopovţi erau concentraţi la începutul veacului al XVIII-lea în cîteva centre principale: regiunea Tobolsk în Siberia, regiunea maritimă de Nord în jurul mînăstirii înfiinţate la 1694 pe rîul Vîg în pădurile din regiunea Oloneţk, în regiunea maritimă a Balticii cu centrul în oraşul Riga, în regiunile de răsărit ale Poloniei.

Organizarea tuturor creştinilor de rit vechi-bezpopovţi din aceste răspîndite centre într-o «Biserică» unică s-a produs în urma răspunsurilor scrise la cele 106 întrebări pe care Sfîntul Sinod ortodox rus le-a adresat lor pentru discutarea posibilităţilor de înţelegere. Conducătorul centrului principal de la Mînăstirea Vîg, A. D. Mîseţki (1674—1730) a răspuns la cele 106 întrebări prin aşa-numitele «Răspunsurile regiunii maritime», care au fost acceptate de toate celelalte centre din Rusia şi dinafara Rusiei, ca «expunere a mărturisirii lor de credinţă», iar rînduiala slujbelor şi a felului de viaţă de la Mînăstirea Vîg au fost introduse ca model al vieţii cultice şi sociale a tuturor creştinilor de rit vechi-bezpopovţi.

În acest fel s-a ajuns la «acordul maritim» ce stă la baza actualei Biserici maritime de Nord şi la care în timp s-au alăturat aproape toţi creştinii de rit vechi-bezpopovţi.

În decursul veacurilor al XVIII-lea şi al XIX-lea Biserica creştină de rit vechi (bezpopovţi) a cunoscut pe de o parte perioade de intensificare a prigoanei întreprinse de stat împotriva ei şi perioade de destindere, în timpul cărora a încercat răspîndirea sa şi organizarea de comunităţi creştine de rit vechi chiar în Moscova; iar pe de altă parte a întreprins încercări de unificare cu creştinii de rit vechi-popovţi — ajungînd chiar la ţinerea unui sinod comun în Moscova, la 1705 — dar fără rezultat.

Abia prin publicarea de către guvernul rus, în 1905, a «Ucazului de toleranţă» şi în 1906 a «Regulamentului asupra organizării şi funcţionării comunităţilor de rit vechi», Biserica maritimă de rit vechi a putut întreprinde acţiuni intense şi rodnice de extindere şi organizare, putînd ţine la 1909 şi la 1912 în Moscova primele două sinoade generale, care prin măsurile organizatorice luate şi prin înfiinţarea Consiliului sinodal şi a Tribunalului duhovnicesc, au dus la unificarea întregii Biserici de rit vechi-bezpopovţi.

O etapă nouă în istoria Bisericii de rit vechi maritime a deschis-o Revoluţia Socialistă din Octombrie 1917. Libertatea religioasă a dus la apariţia a cinci Biserici de rit vechi distincte, dar cu aceeaşi doctrină, cult şi trăire, unitate manifestată în timpul sărbătoririi, la 14 decembrie 1966, în oraşul Vilna din Lituania (recunoscut ca centru unional al creştinilor de rit vechi), cu prilejul împlinirii a 300 de ani de existenţă a Bisericii de rit vechi. Serbările jubiliare au constituit, prin caracterul lor, sinodul panunional al creştinilor de rit vechi maritim (bezpopovţi).

Învățătura de credință a Bisericii de rit vechi maritime — întemeiată pe Sfînta Scriptură, pe Sfînta Tradiție, pe «Kormciaia kniga», canoanele Sfinților Apostoli și ale celor 7 Sinoade Ecumenice și a 9 sinoade locale și pe «Răspunsurile maritime» — nu se deosebește din punct de vedere dogmatic de învățătura de credință ortodoxă.

— Recunosc șapte Sfinte Taine, însă săvîrșesc (neavînd preoți) unul față de altul doar Botezul (prin întreită afundare) și Pocăința; iar săvîrșitori ai Tainei Nunții sînt Mîntuitorul însuși și cei ce se căsătoresc. Ei socotesc că sfințenia acestor trei taine este inseparabilă de sfințenia Bisericii lor. Celelalte patru Sfinte Taine nu se săvîrșesc întrucît necesită preoți.

— În cult sînt observate cu strictețe vechile particularități ale ritului vechi rus și unele vechi obiceiuri (ca facerea semnului crucii cu două degete etc.).

— Cultul creștin de rit vechi se săvîrșește în biserici fără altar în limba slavonă bisericească, după cărți vechi de cult (de dinainte de reforma patriarhului Nicon), tipărite ori copiate, al căror conținut se deosebește parțial de al cărților de cult folosite în Biserica Ortodoxă Rusă.

Calendarul bisericesc creștin de rit vechi cuprinde aceleași praznice ca cele ale Bisericii Ortodoxe Ruse; iar cultul cuprinde toate laudele: vecernia, pavecernița, miezonoptica, utrenia, ceasurile și Tedeumul; liturghia nu se săvîrșește din lipsă de preoți.

— Săvîrșitorii cultului sînt persoane speciale — stareți îndrumători — nehirotoniți ci aleși din rîndul cîntăreților dacă au vîrsta de 30 de ani și au pregătire practică, cu binecuvîntarea a doi stareți îndrumători mai bătrîni.

— Conducerea centrală a Bisericii de rit vechi maritime o îndeplinește în prezent Consiliul superior de rit vechi în Lituania, cu sediul la Vilna (al cărui președinte este — de la 8 februarie 1969 — I. I. Egorov) și care împreună cu marile comunități de rit vechi-bezpopovți — între care cea mai mare este socotită comunitatea de rit vechi din Grebenșcikov-Riga — editează cărțile de cult și calendarul anual.

La întîlnirea oficială de la Leningrad au participat:

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse: Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului; Prot. Boris Glebov, secretarul mitropolitan; Ierom. Clement Tostihin și C. I. Logaceov, profesor la Academia duhovnicească din Leningrad.

Din partea Bisericii creștine de rit vechi maritime de Nord: I. I. Egorov, președintele Consiliului superior de rit vechi în Lituania; I. I. Nichitin din Kaunas, președintele Tribunalului duhovnicesc; și L. S. Mihailov, președintele Comunității de rit vechi din Grebenșcikov-Riga.

În cuvîntul de deschidere, Mitropolitul Nicodim a subliniat importanța excepțională a faptului că în timpul celor peste trei sute de ani de existență separată reprezentanții celor două Biserici se întîlnesc pentru prima dată nu pentru polemică și pentru diferențiere între ei, ci pentru ca în duhul dragostei creștine și al frățietății să caute împreună posibilități pentru îmbunătățirea raporturilor între credincioșii creștini ruși — ortodocși în credința lor, dar fără să aibă, datorită împrejurărilor istorice, și unitate bisericească. Întîlnirea aceasta va putea constitui primii pași pe poteca ce va putea duce la calea împăcării.

În răspunsurile lor, conducătorii Bisericii de rit vechi maritime de Nord au mărturisit nădejdea ca întîlnirea aceasta să slujească la dezvoltarea contactelor și la împăcarea între cele două Biserici.

În cursul discuțiilor ce au avut loc Mitropolitul Nicodim a înfățișat poziția actuală a Bisericii Ortodoxe Ruse în legătură cu creștinii de rit vechi, subliniind că ea

nu contestă valoarea acestor rituri vechi pentru mîntuire, întrucît între cele două biserici nu există diferențe dogmatice ci numai deosebiri rituale. Această declarație a fost cu satisfacție primită de reprezentanții Bisericii de rit vechi maritime de Nord.

Între celelalte probleme discutate, loc de seamă au ocupat: problema blestemului aruncat asupra creștinilor de rit vechi de către Sinodul din Moscova de la 1666—1667, problema colaborării ambelor Biserici în acțiunea creștină în slujba păcii și problema posibilității săvîrșirii de către creștinii de rit vechi de slujbe la moaștele sfinților vechi ruși aflate în bisericile ortodoxe ruse.

Ambele delegații au calificat ca deosebit de pozitive rezultatele întîlnirii și au hotărît continuarea discuțiilor în alte întîlniri pentru folosul întregi Biserici creștine.

Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, luînd în discuție referatul Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Novgorodului asupra mersului și rezultatelor acestei întîlniri a aprobat referatul și a însărcinat pe Mitropolitul Nicodim «să continue dezvoltarea contactelor cu creștinii de rit vechi».

LUCRĂRILE CELEI DE A DOUA CONSULTAȚII ÎNTRE REPREZENTANȚII BISERICILOR CREȘTINE DIN STATELE UNITE ALE AMERICII ȘI DIN UNIUNEA SOVIETICĂ. — La invitația Bisericii Ortodoxe Ruse, între 11 și 13 octombrie 1970, a avut loc în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk a doua consultație între reprezentanții Bisericilor creștine din Statele Unite ale Americii și din Uniunea Sovietică, continuînd prima consultație care a avut loc în octombrie 1969 în orașul Saint-Louis din Statele Unite (cu tema: «Preocuparea creștină de limitare și lichidare a înarmărilor»).

Bisericile creștine din Statele Unite au fost reprezentate de delegația Conferinței Catolice din Statele Unite (condusă de vicepreședintele Departamentului pentru trebuințe internaționale ale Conferinței, Mgr John Dogerty) și de președintele Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos din Statele Unite.

Iar Bisericile creștine din Uniunea Sovietică au fost reprezentate de o delegație comună (a tuturor Bisericilor) condusă de Episcopul Juvenalie de Tula și Belevsk, vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

Tema generală a consultației — «Contribuția creștină la statornicirea păcii în lume» — a fost studiată sub diferite aspecte în referate prezentate de ambele delegații și apoi discutate în cele șase ședințe, conduse pe rînd de conducătorii de delegații.

La sfîrșitul discuțiilor, Consultația a dat publicității o Declarație semnată de conducătorii delegațiilor, în care se expun rezultatele obținute și se mărturisește convingerea în folosul întăririi raporturilor frățești între credincioșii Bisericilor creștine din Statele Unite și din Uniunea Sovietică, ceea ce constituie «condiția esențială pentru căutarea posibilităților slujirii comune la crearea prieteniei între popoarele Statelor Unite și ale Uniunii Sovietice și la statornicirea păcii în lume, după care suspină întreaga omenire».

În timpul șederii lor în Uniunea Sovietică, reprezentanții Bisericilor creștine din Statele Unite ale Americii au vizitat diferite biserici și monumente istorice și de artă, instituții civile și bisericești, expoziții și muzee; au asistat la slujbe religioase și s-au întreținut cu clerici și credincioși ai diferitelor Biserici din Uniunea Sovietică; au purtat discuții cu membrii corpului didactic al Academiei duhovnicești din Moscova și cu conducătorii Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

În acest fel oaspeții din Statele Unite ale Americii au putut cunoaște viața religioasă și bisericească a creștinilor din Uniunea Sovietică, precum și viața culturală și socială a poporului sovietic.

MESAJUL LOCŢIITORULUI DE PATRIARH, MITROPOLITUL PIMEN AL CRUTIŢELOR ŞI KOLOMNEI CĂTRE AL XX-LEA CONGRES AL VECHILOR-CATOLICI. — Mitropolitul Pimen al Crutiţelor şi Kolomnei, Locţiitor de Patriarh al Moscovei şi a toată Rusia a adresat Preşedintelui celui de al XX-lea Congres al vechilor-catolici ale cărui lucrări s-au desfăşurat între 3 şi 6 octombrie 1970, următorul mesaj:

«În legătură cu împlinirea a 100 de ani de la înfiinţarea Bisericilor vechi-catolice independente, socotesc de datoria mea să felicit pe participanţii celui de al XX-lea Congres vechi-catolic întrunit cu prilejul acestui jubileu.

Procesul de organizare a Bisericii Vechi-Catolice a fost precedat după cum se ştie, de o intensă activitate teologică în scopul ajungerii la unitatea în mărturisirea de credinţă între vechii-catolici şi ortodocşi pe temeiul mărturisirii de credinţă a Bisericii nedespărţite din epoca celor şapte Sinoade Ecumenice.

Cele mai luminoase pagini din istoria acestei perioade le constituie primele decenii, cînd s-au desfăşurat cele dintîi Conferinţe de la Bonn şi cînd au avut loc contacte strînse între teologii de seamă vechi-catolici şi ortodocşi (precum au fost Prof. Dollinger, Prof. Osinin, Prot. Iacuşev, Prof. Bolotov, Dr. Reinkens şi Dr. Herzog), mulţumită cărora s-a reuşit să se ajungă la un înalt grad de înţelegere reciprocă şi de percepere a poziţiei atît de apropiate în vremea aceea în mărturisirea de credinţă veche-catolică şi ortodoxă.

În vremea noastră, Biserica Ortodoxă Rusă vede în Biserica Veche-Catolică una din cele mai de seamă ramuri ale ecumenei creştine, care se străduieşte — ca şi alte Biserici creştine — să aducă o contribuţie reală la acţiunea binecuvîntată pentru înfăptuirea unităţii creştine, şi pentru adîncirea şi lărgirea mărturiei şi slujirii creştine în lume.

Noi, din toată inima, urăm preaiubiţilor noştri fraţi vechi-catolici reale succese în acestă acţiune comună creştină, cu nădejdea tare că Dumnezeul dragostei şi al păcii, va conduce toate aceste eforturi creştine la înfăptuirea ţelului comun.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE O DELEGAŢIE ROMANO-CATOLICĂ. — În a doua jumătate a lunii august 1970 în Uniunea Sovietică s-au desfăşurat lucrările celui de al XIII-lea «Congres internaţional de ştiinţe istorice», la care a luat parte şi o delegaţie a Vaticanului, condusă de Preşedintele Comitetului papal pentru ştiinţele istorice, Mgr Mihail Macarrone.

În timpul lucrărilor Congresului delegaţia Vaticanului a vizitat — în afară de monumentele istorice şi de artă din Moscova — Lavra Troiţa-Serghieva, unde au fost oaspeţii Academiei şi seminarului duhovnicesc în ziua de 22 august 1970. După vizitarea bisericilor din Lavra, a mormîntului patriarhului Alexei, a Muzeului arheologic-bisericesc al Academiei, Episcopul Filaret de Dmitrovsk, rectorul Academiei duhovniceşti din Moscova a prezentat pe membrii delegaţiei Vaticanului la Congres, membrilor corpului didactic al Academiei; în cadrul convorbirilor ce au avut loc cu acest prilej s-a subliniat faptul că studierea în comun a istoriei Bisericii creştine va deschide posibilităţi largi de înţelegere reciprocă între creştini.

În cinstea delegaţiei catolice, rectoratul Academiei duhovniceşti din Moscova a organizat o recepţie, în timpul căreia s-au rostit cuvîntări.

În timpul vizitării Lavrei Troiţa-Serghieva, delegaţia romano-catolică a asistat la sfintele slujbe în biserica Adormirii Maicii Domnului şi în capela Academiei cu hramul Acoperămîntul Maicii Domnului.

Iar în ziua de 23 august, delegaţia a participat la săvîrşirea sfintei liturghii în biserica romano-catolică Sfîntul Petru şi Pavel din cartierul Lefortov din Moscova,

la care au asistat și ierarhi și clerici ortodocși ruși, precum și membri ai corpului didactic al Institutiilor de învățămînt teologic din Moscova. După slujbă, Episcopul Juvenalie de Tula și Belevsk, vicepreședintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe a organizat în cinstea delegației o recepție, în timpul căreia s-au rostit toasturi.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ȘI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE O DELEGAȚIE DE CULOARE A CONSILIULUI BISERICILOR DIN NEW YORK. — La invitația Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, între 18 și 27 august 1970, a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă o delegație de pastori negri metodiști și baptiști din Consiliul Bisericilor lui Hristos, din New York condusă de secretarul acestui Consiliu.

În ziua de 18 august oaspeții au asistat la slujba privegherii în catedrala patriarhală Bogoiavlensk din Moscova, unde au fost prezentați Locțiitorului de Patriarh, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei.

Delegația a vizitat biserici, mînăstiri, instituții administrative bisericești și de învățămînt teologic, s-au întreținut cu membrii clerului și cu credincioșii din orașele Moscova, Zagorsk, Leningrad și Talin, putînd astfel cunoaște viața religioasă și culturală în Uniunea Sovietică.

În ziua de 20 august delegația a vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe unde a avut convorbiri cu Episcopul Juvenalie de Tula și Belevsk, vicepreședintele Serviciului și cu alți membri ai Serviciului. Iar în ziua de 26 august membrii delegației au fost primiți de Locțiitorul de Patriarh, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ȘI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE REPREZENTANȚI ȘI DELEGAȚII ALE ALTOR STATE ȘI BISERICI. — Reprezentanți și delegații din diferite țări și Biserici care vizitează Uniunea Sovietică în felurite împrejurări oficiale vizitează și Biserica Ortodoxă Rusă și îndeosebi Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, unde poartă discuții asupra problemelor fundamentale creștine și social-politice care frămîntă omenirea contemporană și totodată caută să se informeze asupra vieții religioase și bisericești din Uniunea Sovietică. Astfel :

— În ziua de 23 iulie 1970, o grupă de 32 de turiști din Franța, compusă din ortodocși, catolici și protestanți, au vizitat Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, unde au fost primiți de Prot. Nicolae Zaharov, colaborator al Serviciului, cu care au purtat discuții.

— În ziua de 29 iulie 1970, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, a primit o grupă de călugărițe din Congregația «Surorile mai mici ale lui Iisus» din Obștea de la Aix-en-Provence, sub conducerea stareței Magdalena Utine.

— În ziua de 31 iulie 1970, la sediul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe a fost organizată o masă oficială de către vicepreședintele Serviciului, Episcopul Juvenalie de Tula și Belevsk, în cinstea unui grup de pelerini ortodocși din Belgia, care vizitau Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă.

— La 4 august 1970, în timpul vizitării Uniunii Sovietice și a Bisericii Ortodoxe Ruse de către un grup de pelerini ortodocși din Statele Unite ale Americii, conducătorul grupului, Prot. Vasile Krecik, a fost primit la sediul Serviciului Patriarhiei din

Moscova pentru relații bisericești externe de către Președintele Serviciului, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului.

— Între 5 și 7 august 1970, a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă un grup de 33 de clerici din Biserica Ortodoxă Bulgară, condus de Prot. Dimitrie Tomov. În ziua de 6 august au fost primiți la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe de către vicepreședintele Serviciului, Episcopul Juvenalie de Tula și Belevsk. Grupul de clerici bulgari a vizitat biserici și mînăstiri, a luat parte la sfinte slujbe; de asemenea, a putut cunoaște viața culturală și monumente istorice și de artă din diferitele orașe vizitate. La 8 august 1970 au fost primiți la Leningrad de către Mitropolitul Nicodim, iar la 14 august au participat la recepția organizată în cinstea lor la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

— Între 12 și 14 august 1970, au vizitat Moscova și Zagorsk un grup de zece preoți din Eparhiile Prešov și Mihailovsk din Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia, condus de Prot. Iurie Koțo (care a vizitat timp mai îndelungat R.S.S. Ucraineană și Exarhatul Ucrainei). Oaspeții au vizitat diferite biserici din Moscova și Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk, unde s-au interesat îndeaproape de activitatea institutiilor de învățămînt teologic. Au vizitat de asemenea monumente istorice și de artă, muzee și expoziții din Moscova. Iar la 14 august au participat la recepția dată în cinstea lor la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

ACTIVITATEA REPREZENTANȚILOR BISERICII ORTODOXE RUSE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE. — Sub îndrumarea Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse — ierarhi, clerici și teologi —, în delegații sau individual, iau parte la toate manifestările care angajează activitatea Bisericilor creștine.

Astfel:

— La sesiunea Comitetului de lucru al Comisiei «Credință și Constituție», care a avut loc lîngă Lausanne-Elveția, între 3 și 8 august 1970, pentru dezbaterea referatelor intitulate: «Catolicitate și apostolicitate», «Cultul în vremea noastră», «Mărturisire și prozelitism», din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au participat Prot. Prof. Vitalie Borovoi, subdirectorul Secretariatului Comisiei «Credință și Constituție» și Prot. Liveriu Voronov, profesor la Academia duhovnicească din Leningrad.

— La lucrările Consultației teologice interconfesionale ce s-au desfășurat între 9 și 13 august 1970, la Cartigny lîngă Geneva, pentru prelucrarea temei «Catolicitate și apostolicitate», cu specială stăruință asupra termenilor «identitate, schimbare și normă», din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte Prot. Liveriu Voronov și N. A. Zabolotski, profesori la Academia duhovnicească din Leningrad.

— La cea de a treia consultație neoficială între teologii Bisericilor Ortodoxe și între teologii Bisericilor Vechi Orientale, care a avut loc între 16 și 21 august 1970, la centrul catolic ecumenic Le Spectacle-Geneva, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au participat Episcopul Petru al Chersonului (Pierre L'Huillier) și Prot. Liveriu Voronov, profesor la Academia duhovnicească din Leningrad.

— La sesiunea de lucru a Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace care a avut loc la 29 septembrie 1970, la Budapesta, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a luat parte Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președintele comitetului pentru continuarea lucrărilor Conferinței.

Comitetul executiv a adresat: un *Apel către toţi membrii şi prietenii Conferinţei Creştine pentru Pace*; trei rezoluţii: în *Problema războiului din Vietnam*, în legătură cu *Situaţia din Orientul Apropiat*, în legătură cu *Rasismul*; şi un *Apel către participanţii la Conferinţa musulmanilor din Uniunea Sovietică pentru apărarea păcii.*

BISERICA ORTODOXĂ SÎRBĂ

EFORTURI ÎN DOMENIUL IMNOLOGIEI ORTODOXE SÎRBE. — Cu toate că trecutul Bisericii Ortodoxe Sîrbe cunoaşte multe opere muzicale, totuşi pînă în prezent nu a existat o ediţie completă a cîntării bisericeşti ortodoxe sîrbe. Abia în ultimii ani au apărut două ediţii care încearcă să umple acest gol.

Este vorba de *Mineiul a 30 de sărbători* (Belgrad, 1969), publicat de Episcopul S. Lastarici al Americii de Nord şi al Canadei, în care autorul adaptează formele muzicale la pronunţia sîrbă a textelor slavone; şi de primul volum din cele zece volume care vor cuprinde ciclul complet al sărbătorilor fixe şi mobile, intitulat *Cîntarea de Karloviţ* (Belgrad, 1970), publicat de Protopopul Branko Cvejici, în care autorul urmează accentuarea tradiţională a textului slavon, adică accentuarea rusă în uz la popoarele slave din Balcani.

Aceste opere deschid perspective interesante pentru viitorul muzicii ortodoxe sîrbe.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

SĂRBĂTORIREA ZILEI FAMILIEI CREŞTINE LA SOFIA. — În ziua de 21 noiembrie, praznicul Intrării în Biserică a Maicii Domnului, la Sofia s-a serbat — după o veche tradiţie locală — ziua familiei creştine. În sala de festivităţi a Mitropoliei din Sofia, în prezenţa unui mare număr de credincioşi, preoţi din capitală, profesori de teologie şi studenţi, s-a desfăşurat un frumos program închinat acestei sărbători.

La festivitate a luat parte Prea Fericitul Chiril, Patriarhul Bulgariei, însoţit de P. S. Episcop. Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice din Sofia şi de P. S. Episcopi vicari ai Mitropoliei Sofiei.

A fost de faţă şi Dl. Dimiter Popţodorov, din partea Comitetului pentru treburile bisericeşti de pe lîngă Ministerul Afacerilor Externe al R. P. Bulgaria.

Programul festiv a fost deschis de către corala preoţilor din Sofia, sub conducerea P. C. Pr. Dumitru Constantinov. A vorbit apoi Lectorul de la Academia teologică, Totiu Coev, despre «Familia creştină», subliniind însemnătatea zilei familiei creştine. După ce a descris familia în lumea veche, vorbitorul s-a oprit asupra atmosferei ce trebuie să domnească în familia creştină, care trebuie să aibă la bază dragostea, acest izvor nesecat al bucuriei, al inspiraţiei şi al creaţiei, semn dumnezeiesc în formă umană. Adevărata familie nu se dedică în mod egoist numai alor săi, ci este deschisă marii familii omeneşti, slujind problemelor şi idealurilor societăţii, căci fiecare om este chemat să fie creator de bunuri materiale şi spirituale, fiecare este dator să lucreze în conformitate cu cerinţele epocii în care trăieşte.

Ca fii ai Bisericii lui Hristos, avem datoria de a fi purtători ai dreptăţii şi vestitori ai păcii. Nimeni nu are dreptul să treacă cu vederea acest drept sfînt al său,

pentru că «acesta este imperativul sărbătorii de azi, care este sărbătoarea familiei, a societății, a unității naționale, a omenirii întregi, sărbătoarea dragostei active, creatoare și atotbiruitoare».

În continuare, corul bisericii ruse «Sfîntul Nicolae», condus de P. C. Pr. Dimiter Constantinov, a executat bucăți religioase, iar artista emerită Snejina Celebieva, a recitat poezii adecvate serbării.

În încheiere, corul bisericii «Sfîntul Nicolae din Mira Lichiei», dirijat de Magda Popov, a interpretat bucăți muzicale.

La sfîrșitul programului festiv, una din tinerele mame a înmînat Prea Fericitului Patriarh Chiril un frumos buchet de flori, urîndu-i sănătate și mulți ani plini de rodnice înfăptuiri.

SĂRBĂTORIREA ZILEI SFÎNTULUI CLEMENT DE OHRIDA LA ACADEMIA TEOLOGICĂ DIN SOFIA. — În seara zilei de 24 noiembrie, ajunul praznicului, s-a oficiat, în paraclisul Academiei slujba vecerniei cu priveghere de către P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice, înconjurat de un sobor de slujitori, format din Arhim. Dometian, secretarul general al Sfîntului Sinod; Prot. Prof. Radco Poptodorov; Prot. doc. Vasile Nicolov; Prot. doc. Blagoi Cifleanov și Diac. Ștefan Popmarcov de la catedrala Alexandru Nevschi.

În dimineața zilei hramului, același sobor a oficiat slujba solemnă a sfintei liturghii, la care răspunsurile au fost date de corul studenților teologi, sub conducerea Prof. Gheorghi Ioncov.

La sfîrșitul sfintei liturghii, P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei a vorbit despre viața și activitatea Sfîntului Clement, scoțînd în evidență importanța sa pentru cultura poporului bulgar și în special pentru Biserica Ortodoxă Bulgară.

La slujba religioasă a asistat Prea Fericitul Chiril, Patriarhul Bulgariei, însoțit de către II. PP. SS. Mitropoliți și PP. SS. Episcopi membri ai Sfîntului Sinod. După serviciul divin înalții oaspeți, împreună cu Dl. Mihail Kiuciucov, președintele Comitetului treburilor bisericești de pe lîngă Ministerul Afacerilor Externe și cu membrii corpului didactic, au trecut în sala Consiliului profesoral, unde Prea Fericitul Patriarh Chiril s-a întreținut cu cei prezenți și a urat apoi profesorilor, studenților și celorlalți ostenitori ai Academiei sănătate și spor la muncă.

La orele 13, Prof. Ioan Panciofschi, prorectorul Academiei teologice, împreună cu profesorii și cu toți studenții teologi, au mers la monumentul Sfîntului Clement ridicat în fața Universității din Sofia — care de asemenea poartă numele Sfîntului Clement de Ohrida — și au depus o coroană de flori, iar un student a rostit o cuvîntare.

Seara, în sufrageria Internatului Academiei, frumos împodobită, a avut loc o agapă festivă, la care au participat studenți teologi, membrii corpului didactic, rectorul Academiei și Arhimandritul Dometian, secretarul Sfîntului Sinod. În timpul agapei studenții teologi, au executat un scurt program artistic, iar P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Chiril pentru grija ce poartă Academiei teologice din Sofia, unde se predă, se însușește și se practică «teologia».

POMENIREA CTITORILOR ȘI BINEFĂCĂTORILOR BISERICII ORTODOXE BULGARE. — În fiecare an, Patriarhia Bulgară face, în Duminica dinaintea Crăciunului, pomenirea vrednicilor de laudă ctitori și binefăcători ai Bisericii Ortodoxe Bulgare.

În dimineața zilei de 20 decembrie 1970, în paraclisul sinodal s-a oficiat de către P. C. Arhim. Dometian, secretarul general al Sfîntului Sinod, împreună cu P. C. Arhim. Ilarion de la catedrala patriarhală și cu Diac. Stănoi Borisov Atanasov, sfînta liturghie, după care s-a făcut slujba parastasului la care s-au pomenit binefăcătorii Bisericii Ortodoxe Bulgare, «ctitori-binefăcători, arhierei, clerici și mireni» adormiți întru Domnul. Răspunsurile au fost date de către cvartetul coral al catedralei Sfîntul Alexandru Nevschi.

La această sfîntă pomenire a luat parte Prea Fericitul Chiril, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, împreună cu Înalții Ierarhi, membri ai Sfîntului Sinod, între care și P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice din Sofia.

BISERICA ORTODOXĂ GREACĂ

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE A GRECIEI DE CĂTRE CARDINALUL FRANÇOIS CARPINO, ARHIEPISCOP DE PALERMO. — În cursul lunii octombrie 1970, un grup de personalități siciliene — teologi, persoane din conducerea bisericească și de stat — sub conducerea Cardinalului François Carpino, Arhiepiscop de Palermo, a vizitat Biserica Ortodoxă a Greciei.

În timpul șederii lor în Grecia, vizitatorii au putut cunoaște, în mai multe localități, viața religioasă a poporului ortodox grec, au întreținut convorbiri cu credincioșii și cu clerul și au discutat probleme de interes actual cu ierarhii și teologii.

De asemenea, grupul de vizitatori sicilieni catolici a fost primit de Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei, care a făcut, cu acest prilej, următoarea declarație: «Legăturile de sînge și legăturile spirituale între locuitorii Greciei și ai Siciliei sînt legături rînduite de Cel atotputernic și ancorate în cursul veacurilor în Providența divină atotștiutoare și atotprevăzătoare. Aceste legături nu s-au destrămat și nu au dispărut, pentru că, de fiecare dată cînd ele au slăbit, au renăscut amintirile comune referitoare la originea lor comună, la limba lor comună, la religia lor comună, la obiceiurile și la tradițiile lor comune. Și ca încununare, de fiecare dată, au apărut vizitele, ca cea de acum».

PREGĂTIREA REFORMEI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI RELIGIOS ÎN GRECIA. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a desemnat o comisie formată din clerici și laici, care — sub supravegherea membrilor Sfîntului Sinod — redactează proiectul de lege referitor la reforma învățămîntului religios.

Proiectul cuprinde, între altele, următoarele principii: — Învățămîntul religios va fi separat de Direcția generală a religiei din Ministerul Instrucțiunii și va fi supus direct Bisericii Ortodoxe a Greciei; — Se va redacta o nouă programă de studii pentru școlile bisericești, care să corespundă principiilor și regulilor de instrucție și civilizație actuală; — Școlile bisericești actuale vor fi desființate sau vor fuziona.

Proiectul prevede, de asemenea, o schimbare radicală a corpului profesoral actual, ținînd seama de calitățile pe care trebuie să le aibă noile cadre de învățămînt bisericesc și de condițiile speciale de alegere și numire a profesorilor.

ÎN LEGĂTURĂ CU SĂRBĂTORIREA PAȘTILOR. — Pentru a nu dezorganiza mersul normal al vieții credincioșilor în raport cu orînduirile oficiale de stat (vacanțe școlare, sărbători religioase), Arhiepiscopia romano-catolică a Atenei a hotărît —

așa cum a făcut cu trei ani înainte Arhiepiscopia romano-catolică din Corfu, și având și o îngăduință principială a forurilor superioare catolice de la Roma — ca începînd cu anul 1971 Sfintele Paști să fie sărbătorite în același timp cu Biserica Ortodoxă, după calendarul ortodox.

ÎN LEGĂTURĂ CU ÎMPUȚINAREA CĂLUGĂRILOR DE LA SFÎNTUL MUNTE. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei, — ținînd seama că «Marea Biserică a lui Hristos din Constantinopol este în mod serios preocupată de problema măririi numărului viețuitorilor la Sfîntul Munte Atos, prin recrutarea constantă de călugări care să rămînă în Sfîntul Munte și să asigure slujba neîntreruptă în mînăstirile de acolo» și având în vedere faptul că unii călugări părăsesc Sfîntul Munte și revin în «Biserica din lume» și sînt numiți preoți în parohiile vacante din Eparhiile Bisericii Grecești —, a hotărît ca toți episcopii conducători de Eparhii «să oblige pe acești călugări să părăsească clerul de mir și să se întoarcă în mînăstirile lor din Sfîntul Munte; și să evite pe viitor folosirea unor astfel de elemente».

DOUĂ NOI REGULAMENTE BISERICEȘTI. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a votat două noi regulamente cu privire la organizarea și administrarea corpurilor și instrumentelor bisericești și referitor la organizarea și funcționarea Adunării Generale provinciale. Votarea lor s-a făcut în conformitate cu dispoziția legislativă 126/69 — «Codul chartei Bisericii în Grecia» și de aceea intrarea celor două regulamente s-a făcut îndată după publicarea lor în «Ziarul de guvernămînt», care a avut loc la 11 septembrie 1970.

Primul Regulament cuprinde în detaliu obligațiile și modul de convocare și de vot al ierarhiei și al Sfîntului Sinod, înfățișînd competențele și funcționarea Consiliului bisericesc central, ca și obligațiile Arhiepiscopului și ale Mitropoliților. Se face mențiune specială de obligația pe care o au mitropoliții eparhiilor dependente (onorific) de Patriarhia Ecumenică de a pomeni pe Patriarhul ecumenic înaintea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei.

Al doilea Regulament înfățișează felul cum se asigură organizarea și funcționarea adunării generale provinciale, stăruind îndeosebi asupra condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească membrii laici electivi.

BISERICA ORTODOXĂ DIN POLONIA

SITUAȚIA ACTUALĂ A BISERICII ORTODOXE POLONEZE. — În timpul războiului al doilea mondial Biserica Ortodoxă Poloneză a pierdut mulți dintre preoții și teologii ei; unii au pierit în împrejurări tragice iar alții au emigrat.

Această situație grea a impus conducerii bisericești următoarele trei preocupări fundamentale: recrutarea preoților, dezvoltarea și educația teologică și participarea activă a tinerilor intelectuali la înfăptuirea îmbunătățirii acestei situații.

Într-adevăr, în timpul scurs de la sfîrșitul războiului pînă astăzi situația s-a ameliorat simțitor, datorită mai ales înființării unui Seminar teologic și a organizării, în 1957, în cadrul Academiei teologice creștine din Varșovia — dependentă de Ministerul Educației — a unei secții de teologie ortodoxă (pe lîngă secțiile de teologie catolică și teologie protestantă).

Pe lîngă aceasta, a fost creat un Consiliu mitropolitan, compus din preoți și laici, competent în problemele vieții bisericești, ale presei și educației religioase. De

curînd Consiliul mitropolitan a obținut promulgarea unui nou Statut de organizare și funcționare, ceea ce deschide noi căi de dezvoltare pentru Biserica Ortodoxă din Polonia.

BISERICA ORTODOXĂ DIN CEHOSLOVACIA

VIZITA MITROPOLITULUI DOROTEI ÎN GRECIA. — În a doua jumătate a lunii noiembrie 1970, Mitropolitul Dorotei de Praga și al întregii Cehoslovacii — însoțit de Episcopul Chiril de Mihailoviće și de Protopopul Novac — a vizitat Grecia, ca invitat al Bisericii Ortodoxe Grecești.

În timpul șederii sale în Grecia, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia și persoanele care l-au însoțit au vizitat în diferite orașe, biserici și instituții bisericești, au luat parte la sfinte slujbe și au întreținut convorbiri cu clerul și cu credincioșii. De asemenea, au vizitat diferite monumente de artă și monumente bisericești istorice, muzee, biblioteci și mînăstiri renumite.

În ziua de 15 noiembrie 1970, Mitropolitul Dorotei de Praga și al întregii Cehoslovacii a săvîrșit sfînta liturghie în catedrala din Atena.

Iar în ziua de 17 noiembrie 1970, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a fost convocat în ședință festivă în cinstea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe a Cehoslovaciei. În timpul ședinței au avut loc discuții între membrii Sfîntului Sinod al Greciei și delegația cehoslovacă.

În timpul vizitei, Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul Atenei și Primat al Greciei, a înmînat Mitropolitului Dorotei «Marea Cruce a Ordinului Sfîntul Pavel», Episcopului Chiril — «Crucea de Aur», iar Protopopului Novac — «Crucea de argint a Ordinului Sfîntului Pavel».

HOTĂRÎRILE COMISIEI TEOLOGICE CEHOSLOVACE. — La ultima întrunire a Comisiei teologice cehoslovace — care a avut loc (în luna noiembrie 1970) la Praga și la care a participat și Mitropolitul Dorotei de Praga și a toată Cehoslovacia, precum și reprezentanții Facultății de teologie — s-a hotărît, printre altele:

— Organizarea de cursuri pastorale pentru cler, cu o durată limitată;

— Comisia a studiat, în numele Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, subiectele care vor fi discutate, în martie 1971, la Comisia interortodoxă pregătitoare a Sinodului panortodox.

ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI

MITROPOLIA SEVERINULUI

ŞASE SUTE DE ANI DE LA ÎNFIINŢARE

1370 — octombrie — 1970

În luna lui octombrie a acestui curgător an, 1970, se împlinesc şase sute de ani de cînd Patriarhia Ecumenică din Constantinopol a emis actul sinodal pentru numirea celui dintîi vlădică al Mitropoliei Severinului, Antim Critopol. Deşi, precum se va vedea, demersuri întru aceasta se făceau mai dinainte vreme, totuşi acest act poate fi socotit, totodată şi actul de înfiinţare a acestei străvechi instituţii bisericeşti din ţara noastră. Popasul aniversar de faţă este un binevenit prilej pentru a se aduce înaintea cititorilor împrejurările ce au dus la crearea acestei Mitropolii, a le înfăţişa — pe temeiul materialului documentar existent şi a cercetărilor de pînă acum —, viaţa ei şi, în acelaşi timp, a încerca desluşirea şi a unor probleme ce s-au pus şi încă se mai pun în legătură cu ea.

Mai înainte însă de a se face aceasta, e necesar a se expune pe scurt situaţia politică şi bisericească din Ţara Românească în cea de doua jumătate a secolului al XIV-lea.

Mijlocul acestui veac găseşte încă oblăduind pe teritoriul dintre Carpaţi şi Dunăre pe marele Basarab Întemeietorul (cca. 1310—1352), care, peste doi ani, în 1352, şi-a dat obştescul sfîrşit la «Dălgopolea» (Cîmpulung). I-a urmat în scaun fiul său, Nicolae-Alexandru (1352—1364), care, la rîndu-i, a «gospodărit cu pricepere ţara, i-a desăvîrşit organizarea..., a stat în legături strînse cu statele slave de la miază-zi» şi «faţă de unguri a ştiut să păstreze o atitudine demnă» [1].

După moartea lui, întîmplată la 16 noiembrie 1364, domnia fiului şi urmaşului său imediat, Vladislav-Vlaicu (1364—cca. 1377) a însemnat pentru Ţara Românească «un pas înainte în dezvoltarea» sa. Făcînd faţă cu bine războiului, ce, la 5 ianuarie 1365 îi declarase [2] regele Ludovic cel Mare al Ungariei (1342—1382), Vodă Vlaicu, după aceasta, aflîndu-se în bune raporturi cu fostul său rival, a primit de la el în anul

1. C. C. Giurescu. *Istoria Românilor, I: Din cele mai vechi timpuri pînă la moartea lui Alexandru cel Bun (1432)*, ed. a V-a, Bucureşti, 1946, p. 387.

2. Proclamaţiunea de «resbel» din anul 1365 a regelui Ludovic cel Mare al Ungariei în contra lui Vladislav-Vlaicu voievodul Ţării Româneşti, este publicată în: E. Hurmuzaki—N. Densuşianu, *Documente privitoare la Istoria Românilor, I, 2 (1346—1450)*, Bucureşti, 1890, p. 92—93, nr. LXIX (În continuare se va cita: Hurmuzaki—Densuşianu, I, 2).

1366 Amlaşul, adică ţinutul din partea de sud-vest a Sibiului, Severinul şi Făgăraşul [3]. Situaţia aceasta s-a menţinut şi în următorii doi-trei ani, timp în care Vladislav-Vlaicu este întîlnit intitulîndu-se de mai multe ori: «Ladislaus Dei gracia woyvoda Transalpinus et Banus de Zeurinus» [4] sau şi mai pe larg: «Ladislaus Dei et regis Hungariae gratia, vajvoda Transalpinus et Banus de Zewerino, nec non Dux de Fogaras...» [5].

Unele complicaţii politice, ivite pe la începutul anului 1369, au tulburat însă aceste raporturi de bună vecinătate şi au dus chiar la un conflict armat între cei doi conducători de state [6]. Cum se ştie, pînă la urmă acesta s-a sfîrşit în favoarea voievodului muntean. La încheierea ostilităţilor, în timpul cărora, în luptă cu Dragomir pîrcălabul de Dîmboviţa, îşi găsise moartea voievodul Transilvaniei, Nicolae [7] şi fusese arsă Mînăstirea Sfîntul Nicolae din Tălmaciu [8], raporturile dintre cei doi s-au îmbunătăţit din nou [9]. În aceste împrejurări, Vladislav-Vlaicu cîştiga «nu numai ducatul ardelean, creat anume pentru dînsul, al Făgăraşului, dar şi Banatul Severinului» [10]. Chiar în acelaşi an, 1369, în care se deschisese conflictul şi primise aceste ţinuturi, el, la 25 noiembrie, putea aminti în titulatura sa şi stăpînirea asupra lor [11].

Cu vremelnice schimbări de situaţie, cînd, mai ales, cetatea Severinului, care, după unii, în anul 1419 a ajuns sub stăpînirea regelui Ungariei [12], a trecut de mai multe ori dintr-o mînă în alta, Ţara Severinului [13] a rămas «pentru totdeauna alipită

3. La 10 octombrie 1366, Capitlul din Alba Iulia hotărnicea moşiile lui Petru din Cisnădioara din ţinutul Amlaşului, separîndu-le de satele «care stau sub voievodatul» lui Vladislav-Vlaicu voievodul Ţării Româneşti (Hurmuzaki–Densuşianu, I, 2, p. 136, nr. XCVI).

4. V. de pildă: Privilegiul de comerţ, pe care, la 20 ianuarie 1368, Vladislav-Vlaicu l-a acordat braşovenilor (Hurmuzaki—Densuşianu, I, 2, p. 144, nr. CVIII), în a cărui pecetie el se intitula şi mai complet: «Ladislau[s Dei Gracia vaivode tr]ansalpinus, Ba[nus de Zeurin]o, D]ux de Fogrus» (C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 410).

5. Hurmuzachi—Densuşianu, I, 2, p. 148, nr. CXII.

6. Menţiuni documentare din anul 1369 vorbesc despre conflictul armat dintre Ludovic cel Mare şi «voievodul Layc» (v. Hurmuzaki—Densuşianu, I, 2, p. 150, nr. CXIV şi CXV; p. 248—249, nr. CXCVII. V. şi N. Iorga, *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365—1369 şi politica lui Vladislav-Vodă faţă de unguri. Un episod din cucerirea Peninsulei Balcanice de turci*, în «Convorbiri literare», an. 34 (1900), fasc. XI (15 noiembrie), p. 986—988; I. C. Filitti, *Banatul Olteniei şi Craioveştii*, Craiova (1932), p. 13.

7. v. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 411—412, unde se reproduc spusele *Cronicii ungureşti* a lui Ioan de Kükülo, privitoare la luptele din timpul acestui conflict armat dintre Ludovic şi Vladislav-Vlaicu.

8. v. Raportul Capitlului din Alba Iulia, privitor la această ardere a Mînăstirii Sfîntul Nicolae din Tălmaciu, în Hurmuzaki—Densuşianu, I, 2, p. 149, nr. CXIII.

9. v. N. Iorga, *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365—1369* ..., p. 989; Maria Holban, *Contribuţii la studiul raporturilor dintre Ţara Românească şi Ungaria Angevină (Rolul lui Benedict Himfy în legătură cu problema Vidinului)*, în «Studii şi materiale de Istorie medie», vol. I, Bucureşti (Institutul de Istorie al Acad. R. P. Române), 1956, p. 51; Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana şi rolul său în cultura veche românească I. (pînă în 1385)*, în «Romanoslavica», XI (Istorie), Bucureşti (Asociaţia Slaviştilor din R. P. Română), 1965, p. 264.

10. N. Iorga *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, I, ed. II, Bucureşti, 1928 (pe coperta exterioară: 1929), p. 42—43.

11. v. Hurmuzaki—Densuşianu, I, 2, p. 148, nr. CXII; N. Iorga, *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365—1369...*, p. 989.

12. v. D. Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrîn şi posesiunile lui*, în Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice*, ediţie critică, îngrijită de Aurelian Sacerdoţeanu, vol. II, Bucureşti (Editura Ştiinţifică) 1968, p. 135; I. C. Filitti, *Banatul Olteniei şi Craioveştii*, Craiova (1932), p. 16.

13. In legătură cu Ţara Severinului, să se vadă mai ales: O. G. Lecca, *Banatul de Severin şi Oltenia*, în «Arhivele Olteniei», 16 (1937), nr. 89—91, p. 1—7; Ioan C. Filitti, *Banii Ţării Severinului şi banii Olteniei*, în «Arhivele Olteniei», 6 (1927), nr. 29—30, p. 31—38; acelaşi, *Banatul Olteniei şi Craioveştii*, Craiova (1932), passim; Al. Bărcăcilă, *Turnu-Severin, Trei veacuri de viaţă medievală*, în «Arhivele Olteniei», 12 (1933), nr. 65—66, p. 25 ş.u.; Iosif Şchiopul, *Ţările româneşti înainte de secolul al XIV-lea*, Bucureşti, 1945, p. 11—13.

la celelalte posesiuni oltenești ale voievozilor transalpini»[14]. Astfel, în această a doua parte a secolului al XIV-lea, Țara Românească, care, mai înainte se întinsese spre răsărit pînă dincolo de Vicina, spre mare, și-a dus stăpînirea și dincolo de munți, în Țara Oltului și spre apus, în Țara Severinului. Și acest lucru merită a fi îndeosebi reținut.

În anii celei din urmă jumătăți a aceluiași secol al XIV-lea, statul muntean a făcut pași înainte și din punct de vedere bisericesc. În anul 1359 Patriarhia Ecumenică din Constantinopol a recunoscut strămutarea mitropolitului Iachint de la Vicina la Argeș, legalizînd astfel o situație ce desigur exista de mai înainte[15]. A luat ființă în acest fel Mitropolia Ungrovlahiei care dăinuiește pînă astăzi. Cîțiva ani mai apoi, Sfîntul Nicodim, venit de peste Dunăre, a trezit la o nouă viață monahismul românesc, punînd început cîtorva din mînăstirile țării, care, în afară de Vodița, — prima sa ctitorie, ridicată «spre apus de Severin» —, ființează și acum. Trezvia adusă de el a însemnat, în același timp, și o sprijinire, sub toate aspectele, a vieții culturale.

În afară de acestea, în cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea, în Țara Românească s-a accentuat și propaganda romano-catolică, începută mai dinainte. Nicolae Alexandru Basarab dăduse chiar unele dispoziții privind jurisdicția asupra romano-catolicilor din țara sa,[16] iar la 25 noiembrie 1369 Vlaicu Vodă[17], cerea supușilor săi de credință latină să primească «cu cinste» pe cei ce vor veni să le facă vreo vizită canonică[18].

Papalitatea voia chiar să convertească pe acest din urmă domn, contînd mai ales pe ajutorul mamei vitrege a acestuia, — vestita Doamna Clara, care era catolică și care făcuse așa ceva cu fiica ei, Ana, țarina Bulgariei[19]. În anul 1370, papa Urban al V-lea (1362—1370), prin scris, i-a pus direct această problemă, cerîndu-i să se întoarcă la «unitate cu Biserica Romei», adică la catolicism[20]. Cum e îndeobște cunoscut, această încercare nu a avut succes, Vlaicu Vodă rămînînd ortodox și în-

14. Ioan C. Filitti, *Banatul Olteniei și Craioveștii...*, p. 15; Pr. I. Popescu-Cilieni, *Pe firul istoric al Episcopiei și Mitropoliei Olteniei*, în *Vieața bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Craiova, 1941, p. 84.

15. cf. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 389—390; același, *Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), p. 676—678.

16. Acest lucru se vădea în actul din 25 noiembrie 1369, prin care Vlaicu Vodă, fiind la Argeș, invita pe toți romano-catolicii din Țara Românească să primească pe ierarhul trimis de Dimitrie episcopul romano-catolic al Transilvaniei (Hurmuzaki—Densușianu, I, 2, p. 148—149, nr. CXII; *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, I, București (Editura Acad. R. S. România), 1966, p. 12—13, nr. 3; Al. Bărcăcilă, *op. cit.*, p. 34—35.

17. Pentru atitudinea lui Vlaicu Vodă cu privire la «atîrnarea bisericească» a romano-catolicilor din Țara Românească, v. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești...*, I, p. 43.

18. v. *Supra*, nota 16. V. și: N. Iorga, *Istoria Românilor*, III: *Ctitorii*, București, 1937, p. 239; Maria Holban, *op. cit.*, p. 50; Emil Lăzărescu, *op. cit.*, p. 265, n. 7.

19. În anul 1370, papa Urban al V-lea (1362—1370) felicita pe Doamna Clara, văduva lui Alexandru Basarab și mama vitregă a lui Vlaicu Vodă pentru că a convertit la romano-catolicism pe fiica ei Ana, împărăteasa Bulgariei și o îndemna să facă același lucru cu cealaltă fiică a ei, Anca, regina Serbiei (v. Hurmuzaki—Densușianu, I, 2, p. 158, nr. CXXII; August Treboniu Laurian, *Documente istorice despre starea politică și religioasă a românilor din Transilvania*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, III, București, 1846, p. 133—134; Gh. Șincai, *Hronica rumânilor și a mai multor neamuri*, I (86—1439), Buda 1844, p. 686; N. Iorga, *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365—1369...*, p. 989; același, *Condițiile de politică generală în cari s-au întemeiat Bisericile românești în veacurile XIV—XV*, București, 1913, p. 12; același, *Domnița Anca și patronagiul ei literar*, București, 1925, p. 3—4; Emil Lăzărescu, *op. cit.*, p. 265.

20. Hurmuzaki—Densușianu, I, 2, p. 159, nr. CXXIII; August Treboniu Laurian, *op. cit.*, p. 132; G. Șincai, *op. cit.*, p. 686—688.

grijindu-se, în continuare, de buna organizare a Bisericii țării sale [21]. În schimb, acțiunea papii Urban al V-lea este în măsură să arate stadiul la care ajunsese propaganda romano-catolică printre ortodocșii dintre Carpați și Dunăre.

Patriarhia din Constantinopol și propaganda romano-catolică în Țara Românească. — Informat poate de această stăruitoare activitate propagandistică, desfășurată în dauna Bisericii Ortodoxe din Țara Muntenească, patriarhul ecumenic Filotei (1364—1376) s-a alarmat și a chemat la Constantinopol «pentru informații și poate chiar pentru pedeapsă» pe «reprezentantul ei în părțile românești, mitropolitul Iachint» [22]. Acesta însă nu a putut să dea urmare chemării ce i se făcuse, pe de o parte, precum însuși va spune, că era bătrîn și bolnav, iar pe de alta că o asemenea călătorie nu-i fusese îngăduită de voievod. Aceste motive n-au satisfăcut pe patriarh și, spre o cît mai deplină limpezire a situației, prin anul 1369 a trimis pe preotul Daniil Critopol, dicheofilaxul Patriarhiei să cerceteze lucrurile la fața locului, deci în Țara Românească [23].

Sosit în țară, trimisul patriarhului ecumenic a zăbovit aici cîteva luni. Ca în asemenea cazuri, bătrînul ierarh muntean va fi fost apărat de unii și învinuit de alții. Despre aceștia din urmă, el însuși spunea că știe «bine că unii oameni au ațîțat pe marea ta sfinție (= patriarhul ecumenic) împotriva noastră». Domnul însă «să le ierte păcatul». Se pare că învinuirile acestora au făcut ca rezultatul cercetării să-i fie defavorabil. Întrucîtva acest lucru reiese și din cuprinsul «pitacului» pe care, în primăvara anului 1370, el, «chir Iachint», l-a întocmit pentru patriarhul ecumenic.

Aici, mai întîi, se plînge de boala trupească și de suferințele ce-l chinuie și apoi arată că acestora li se adaugă o boală și mai grea : desconsiderarea care îi vine din partea patriarhului ecumenic și care îi «stă ca o săgeată în inimă și-i mistuie neîncetat sufletul».

În cea de a doua parte a «pitacului», vlădica Iachint, după ce se miră că patriarhul ecumenic — căruia cîndva, alături de domn, i-a făcut daruri —, și marea biserică îl «ocărăsc» și-l socotesc «călcător și disprețuitor» al lor, începe a se dezvinovăți, ceea ce lasă să se bănuiască rezultatul defavorabil al cercetării. Chiar de la început — deci de la strămutarea la Argeș —, n-a putut veni la Constantinopol, pentru a participa la ședințele Sinodului patriarhal și a se închina patriarhului ecumenic, —

21. Cf. și : Emil Lăzărescu, *op. cit.*, p. 265—266, unde atribuie lui Vlaicu Vodă un rost de seamă în înființarea Mitropoliei Severinului, arătînd că acesta, constrîns de unele împrejurări ale vremii, a trecut la o «excepțional de amplă contrapropagandă ortodoxă». În cadrul acesteia a luat o seamă de măsuri «de ordin eclesiastic», care au dat «Țării Românești a vremii, aspectul unui adevărat «bastion» al Ortodoxiei în fața propagandei catolice». Între acestea a fost și «dublarea Mitropoliei Ungrovlahiei», care, poate, este «cea mai de seamă».

22. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, I, p. 44—45. V. și N. Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor și a celor dintîi mănăstiri din țară*, București, 1906, p. 51—52.

23. În septembrie 1369 dicheofilaxul Daniil Critopol era în Țara Românească, poate chiar la Argeș. În acest timp, el, împreună cu însuși mitropolitul Iachint, cu chir Dorotei, duhovnicul Domnitorului și cu logofătul Sava, a fost trimis de Vlaicu Vodă la ieromonahul Hariton, protosul Sfîntului Munte, — viitor mitropolit al Ungrovlahiei —, aflat atunci și el în țară, ca să-l roage să îngăduie ca monahii români din Mînăstirea Cutlumușului de la Atos, al cărui stareț era, să fie scutiți de «întocmirea chinovnicească», ce se urma în mînăstire și «să se îndrepte după traiul celorlalte mînăstiri din Sfîntul Munte». (Se cunoaște acest amănunt din timpul șederii în țară a lui Daniil Critopol din cuprinsul actului, prin care, în septembrie 1369, Vladislav-Vlaicu întărea Mînăstirii Cutlumuș de la Atos mai multe danii. Actul a fost publicat de Paul Lemerle în *Actes de Kutlumus*, Paris, 1945, p. 103—105, după care s-a inserat în : *Documente privind istoria Romîniei. B. Țara Românească, Veacul XIII, XIV și XV (1247—1500)*, București (Acad. R. P. Române), 1951, p. 16—19, nr. 11).

cum era îndatorat —, căci a fost oprit de domnitor, care-i punea înainte «lungimea drumului, molima ciumei și frica de a nu fi ucis», iar acum, în 1369—1370, pentru «covîrșitoarea slăbiciune», în care se află, fiind «zăbavnic cu totul și neputincios».

În sfîrșit, dezgustat poate de cele ce i se puneau în sarcină, ca și de constatările dicheofilaxului probabil, mitropolitul Iachint, încheindu-și «pitacul», lăsa să se înțeleagă că ar fi dispus să se retragă din scaun. Căci, de bună seamă, acest lucru ascund rîndurile de la urmă, în care el, după ce iarăși vestea patriarhului Filotei că în curînd va sosi la Constantinopol preotul Daniil Critopol, — cel trimis în cercetare —, pe care și cu voia și cu consimțămîntul său, Vladislav-Vlaicu Voievod și boierii săi l-au trimis la Patriarhie ca să fie «sfințit și binecuvîntat ierarh a toată Ungrovlahia», îl ruga «să nu-i treacă cu vederea» o astfel de dorință [24].

La scurtă vreme după întocmire, desigur, acest «pitac» a și pornit pe drumul Constantinopolului, fiind dus de însuși dicheofilaxul Daniil Critopol, care, însoțit de mitropolitul Daniil al Vidinului (1345—1365) [25] aflat atunci în țară [26], a plecat de unde venise, adică la Patriarhia Ecumenică. Aici, pe de o parte, el avea să înfățișeze rezultatul cercetării ce săvîrșise, iar pe de alta să înmîneze acest «pitac», și poate că și scrisorile celor din țară, care-l cereau pe el mitropolit [27].

Puși în fața unei astfel de situații, patriarhul ecumenic Filotei și Sinodul său, ținînd seama, fără îndoială și de pasul făcut de Împăratul Ioan al V-lea Paleologul (1341—1376), care, la 18 octombrie 1369, la Roma, trecuse la catolicism [28], precum și de abila politică a lui Vlaicu Vodă față de papistași [29], n-au îndrăznit a împinge lucrurile prea departe, ci, cumpănind «mai îndeaproape toate împrejurările» [30], au luat «o mă-

24. Fr. Miklosich—Jos. Müller, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, 1315—1402, I, Viena, 1860, p. 533—534, nr. CCLXXIX; V. Laurent—P. S. Năsturel, *Facsimile de texte și documente bizantine din veacurile XIV—XV, privitoare la Istoria Bisericii Române*, București (Colecțiile Arhivelor Statului; Seria Complimentară, fasc. I, nr. 1—31), 1946, pl. IV; E. Hurmuzaki—N. Iorga, *Documente privitoare la Istoria românilor*, XIV, 1 (*Documente grecești, 1320—1716*), București, 1915, p. 7—8, nr. VI (Se va cita: Hurmuzaki—Iorga, XIV, 1); *Documente privind Istoria României. B. Țara Românească. Veacul XIII, XIV, XV (1247—1500)*, București (Acad. R. P. Române), 1953, p. 20—21, nr. 13). (În continuare se va cita: *Documente, XIII, XIV, XV*); (Atanasie episcopul Rîmnicului), *Istoricul Eparhiei Rîmnicului-Noul Severin*, București, 1906, p. LXXXVII—LXXXVIII (În continuare se va cita: *Istoricul Eparhiei Rîmnicului*). V. și: G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei, I (1359—1709)*, București, 1906, p. 50—53.

25. Datele păstoriei lui Daniil la Vidin, după: St. Nicolaescu, *Păstorirea mitropolitului primat al Ungrovlahiei Hariton (1373—1381)*, Craiova, (1932), p. 7.

26. Pentru prezența mitropolitului Daniil al Vidinului în țara noastră, să se vadă: C. Marinescu, *Înființarea mitropoliilor în Țara Românească și Moldova*, București, 1924, p. 6—7; A. Sacerdoțeanu, *Ceva despre mitropolitul Hariton al Ungrovlahiei (1372—1380)*, București, 1936, p. 12—13. (Socotește că a venit în țară «după 26 septembrie 1371». După St. Nicolaescu însă, venirea sa la noi ar fi avut loc în anul 1365 (v. *op. cit.*, p. 11, unde scrie așa: «În mai 1365, alungat fiind de unguri de la scaunul său, mitropolitul Daniil al Vidinului a aflat refugiu și bună primire la Vladislav-Vlaicu, domnitorul Țării Românești, unde i s-a dat spre păstorire Mitropolia Severinului, din eparhia mitropolitului Antim. Daniil, fostul mitropolit al Vidinului, a păstorit în acest scaun de la 1365 și pînă la sfîrșitul vieții sale întîmplat în 1389»).

27. N. Iorga crede că Vlaicu Vodă a cerut pe Daniil Critopol mitropolit, din pricină că «se temea ca Bizanțul să nu-i trimeată, potrivit dreptului ce i se recunoscuse în 1359, cine știe ce om necunoscut pentru a păstori țara» (*Istoria Bisericii Românești...*, I, p. 45).

28. E. Popovici, *Istoria bisericească universală*, III, ed. II, București, 1927, p. 159—160. Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească...*, p. 264. V. și: Preotul Niculae M. Popescu, *Antim Critopol*, București, 1917, p. 3.

29. Cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești...*, I, p. 43

30. N. Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor și a celor dintîi mănăstiri din țară...*, p. 52; G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 53.

sură prudentă de împăciuire» [31]. Vlădica Iachint a fost păstrat, dar pentru a se putea stăvili, cît de cît, curentul de catolicizare a țării, au hotărît «înființarea» unui alt ierarh pentru ortodocșii de la sud de Carpați, creînd, implicit, și un alt centru eparhial.

Așa s-a ajuns, credem, în cel din urmă an al celui de al șaptelea deceniu al secolului al XIV-lea la crearea celei de a doua mitropolii din Țara Românească: Mitropolia Severinului, cum, îndeobște, este cunoscută. Dorința patriarhului ecumenic Filotei de a se pune stavilă propagandei romano-catolice în această țară ortodoxă este a se socoti că stă, mai ales, la temelia ei.

Preotul Daniil Critopol numit Mitropolit al Severinului. — Patriarhul ecumenic Filotei și Sinodul din jurul său, luînd în considerare rugămintea ce le făcuse «marele voievod» Vladislav-Vlaicu și boierii săi, precum și «voia, dorința și iertarea» — prin urmare consimțămîntul —, ce-și dăduse întru aceasta și mitropolitul Iachint de la Argeș, au dispus ca la cîrma noii Mitropolii, — ce cuprindea «o parte» sau mai precis o «jumătate din toată Ungrovlahia» —, să fie adus preotul Daniil Critopol, dicheofilaxul Patriarhiei Ecumenice, despre care a fost și mai sus cuvîntul.

Făcînd acest pas, ei n-au trecut cu vederea însă nici pe bătrînul mitropolit Iachint, ale cărui amărăciuni și suferințe, dezvăluite în «pitac», îi vor fi mișcat în chip deosebit. Spre a-l feri de viitoare neplăceri ce i-ar putea veni și din partea nou-numitului vlădică, mai înainte ca acesta să fie hirotonit arhiereu, i-au cerut să dea *«făgăduială în scris»* că-l va lăsa în pace. Dicheofilaxul Daniil în august 1370, a și dat acest înscris.

După ce, la început, arăta că Patriarhia Ecumenică și Sinodul său au hotărît să-l ridice la vrednicia arhieriei și să-l hirotonească mitropolit «al unei părți din preasfînta Mitropolie a Ungrovlahiei», continua spunînd că aceste înalte instituții, temîndu-se ca nu cumva, după hirotonie, să cășuneze vreo supărare «celui ce este acolo mitropolit al Ungrovlahiei» (adică Iachint), voind a lua pentru sine toată Mitropolia și stîrnind împotrivă-i pe voievodul locului, l-au îndemnat să facă în scris făgăduiala de față.

Împlinindu-le voia, în cea de a doua parte a înscrisului, el se făgăduia că în nici o împrejurare nu se va arăta împotriva mitropolitului, că nici cînd domnitorul țării nu se va porni în contra lui la îndemnul său, că, dimpotrivă, el îl va primi, îl va iubi, îl va cinsti și-i va fi prieten și că, chiar dacă i s-ar întîmpla ceva neplăcut, tot nu i se va împotrivi în nici un fel, ci îi va da aceeași cinstire și considerație pe care i-o dau patriarhul și Sinodul său: «adică dacă îl au și-l primesc pe acesta ca mitropolit al Ungrovlahiei să-l am și eu pe el tot astfel, iar de nu, să păzesc cele ce dumnezeescul Sinod ar hotărî despre el» [32].

După ce patriarhul Filotei și Sinodul din jurul său s-au aflat în posesia acestei făgăduieli scrise, preotul Daniil Critopol a fost tuns în monahism, schimbîndu-și numele în *Antim*, și apoi hirotonit arhiereu, desigur acolo la Patriarhie.

Actul sinodal din octombrie 1370, prin care Antim Critopol este numit Mitropolit la Severin. — După săvîrșirea celor aci amintite, în octombrie 1370, cei în drept au emis actul sinodal pentru numirea lui Antim în fruntea noii Mitropolii din

31. N. Iorga, *op. cit.*, p. 45.

32. Fr. Miklosich—Jos. Müller, *op. cit.*, p. 532—533, nr. CCLXVIII: V. Laurent—P. S. Năsturel. *Facsimile de texte și documente bizantine din veacurile XIV—XV privitoare la Istoria Bisericii române...*, pl. VI; Hurmuzaki—Iorga, XIV, 1, p. 6—7, nr. V; *Documente, XIII, XIV, XV*, p. 21, nr. 14; *Istoricul Eparhiei Rîmnicului...*, p. LXXXIX. V. și: N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 49—50; G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 53—55.

Ungrovlahia, care poate fi socotit în acelaşi timp şi actul de naştere a acestei a doua instituţii bisericeşti din Ţara Românească.

În cuprinsul său, acest act, atît de valoros pentru trecutul nostru bisericesc, aminteşte la început pe scurt împrejurările în care Iachint mitropolitul Vicinei a fost strămutat la Argeş la conducerea Mitropoliei Ungrovlahiei. Apoi arată că de atunci, deci din 1359, «trecînd vremea», poporul Ţării Româneşti s-a înmulţit atît de mult, încît un singur arhiereu nu mai era de ajuns «ca să-l poată cîrmui duhovniceşte şi să-l înveţe cele de suflet folositoare şi mîntuitoare». De aceea nevoie a fost ca să se mai hirotonească aici şi un alt arhiereu aşa cum, de altfel, ceruseră în scris conducătorii ţării şi încuviinţase şi celălalt ierarh al locului «care era mai dinainte acolo şi se află şi pînă acum», adică mitropolitul Iachint de la Argeş.

În continuare, se spune că la această nouă şi înaltă dregătorie bisericească din Ungrovlahia a fost ales «preacinstitul dicheofilax, chir Daniil, bărbat vrednic de laudă şi cucernic şi virtuos, destoinic cu harul lui Hristos, potrivit pentru această mare vrednicie şi deosebit prin înţelepciune şi virtute», care apoi, «cu votul Sinodului şi cu hotărîrea» patriarhului ecumenic Filotei, a fost hirotonit «mitropolit al unei părţi din Ungrovlahia, adică a unei jumătăţi», <cealaltă jumătate> «avînd arhiereu pe cel strămutat mai dinainte de la Vicina».

În sfîrşit, în partea de la urmă a cuprinsului acestui act sinodal, după ce se spune că vlădica Antim este «frate şi împreună liturghisitor» al patriarhului, se arată că el are obligaţia de a păstra Biserica, — aluzie poate la ferirea ei de catolicism —, de a învăţa, sfătui şi călăuzi spre cele de suflet folositoare şi mîntuitoare pe creştinii dintr-însa şi de a întări pe citeţi (anagnoşti).

În încheiere se face cunoscut că de către cei în drept s-a conferit noului ierarh ungrovlah rangul de locţiitor al mitropolitului din Melitena, — străvechea eparhie din Armenia —, al cărui loc şi scaun îl va ocupa de acum înainte printre ierarhii Patriarhiei Ecumenice şi la şedinţele sfinţitului şi marelui Sinod constantinopolitan [33].

Ceva mai tîrziu, crescînd, desigur, prestigiul Ţării Româneşti, locotenenţele celor două Mitropolii din cuprinsul său au fost schimbate cu altele mai fruntaşe. Cu acest prilej, Mitropoliei Severinului i s-a atribuit locul scaunului Amasiei, care, după rînduiala împăratului bizantin Andronic al II-lea Paleologul (1282—1328; +1332), era al treisprezecelea loc în Sinodul din Constantinopol, înafară de patriarhul ecumenic, bineînţeles [34]. Această ultimă locotenenţă a păstrat-o în tot timpul existenţei sale şi,

33. Fr. Miklosich—Jos. Müller, *op. cit.*, p. 535—536, nr. CCLXXXI; V. Laurent—P. S. Năsturel, *op. cit.*, pl. V; Hurmuzaki—Iorga, XIV, 1, p. 8—9, nr. VII; *Documente, XIII, XIV, XV*, p. 22, nr. 15; Ghenadie Enăceanu, *Creştinismul în Dacia şi creştinarea românilor*, Bucureşti, 1875, p. 229—230; C. Erbiceanu, *Material pentru Istoria bisericească şi naţională a românilor. Extras din cartea: «Acta Patriarchatus Constantinopolitani», scriere publicată de d-nii Fr. Miklosich şi Jos. Müller*, în «Biserica Ortodoxă Română», XII (1888—1889), p. 123—124; Dr. George Popoviciu, *Istoria românilor bănăţeni*, Lugoj, 1904, p. 222—224; *Istoricul Eparhiei Rîmnicului*, p. LXXXIX—XC; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 52—53; G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 55—56.

34. V. pentru această «rînduială» a împăratului Andronic al II-lea Paleologul: *Pravila lui Mateiu Basarab cu Canoanele Sfinţilor Apostoli, intitulată (Îndreptarea Legei)*, ed. Ioan M. Bujoreanu, Bucureşti, 1885, glava 391, p. 220—221. Tot aici se însemnează şi următoarele: «Deacia apoi se-au făcut la Ungrovlachia, adecă în Ţara Muntenească doi mitropoliţi, şi însă unul ţine locul al Anchirii, şi se chiamă exarch a toată Ungurimea şi al Plaiului.

Iară altul se chiamă mitropolitul laturii Ţării Munteneşti spre Severin, şi locul ţiind al Amasii, iară acum nu se chiamă acela mitropolit ci episcop, căce că sănt doi episcopi subt mitropolitul Ţării Munteneşti, adică Rîmnicul şi Buzăul, Rîmnicul mai mare, iară Buzăul mai mic...». V. şi: Alecsandru Geanoglu Lesviodacs, *Istoria bisericească pre scurt...*, Bucureşti, 1845, p. 309—310; Nicolau Popea, *Vechia metropolia ortodoxă romana a Transilvaniei*, Sabiniu, 1870, p. 60—61.

precum se va vedea, în secolul al XVIII-lea, în disputa ce a avut cu Curtea din Viena, cu privire la o viitoare dependenţă a episcopiei din dreapta Oltului, episcopul rîmnicean Damaschin a făcut uz de ea [35].

Cuprinsul celor trei acte, mai sus înfăţişate, este o clară mărturie că în anul 1370 s-a înfiinţat în Ţara Românească o nouă Mitropolie, la cîrma căreia a fost rînduit fostul dicheofilax al Patriarhiei Ecumenice, Daniil Critopol, care, ca mitropolit, s-a chemat Antim Critopol.

MOTIVUL ÎNFIINŢĂRII MITROPOLIEI SEVERINULUI

Inclinăm a crede că motivul înfiinţării noii Mitropolii muntene, trebuie a fi socotit, în primul rînd, grija Patriarhiei Ecumenice de a stăvili «insistenţa ofensivă catolică», pe care papa Urban al V-lea, ajutat de regele Ludovic cel Mare al Ungariei şi cu îngăduinţa calculată a voievodului Vladislav-Vlaicu, după anul 1368 mai ales, o desfăşura în Ţara Românească, unde bătrînul şi suferindul mitropolit de la Argeş, Iachint, se arăta destul de neputincios. Dorinţa Patriarhiei Ecumenice de a întări rezistenţa ortodoxă în această parte de loc şi totodată, şi de a cruţa bătrîneţele vlădicăi Iachint, a dus la crearea acestei a doua Mitropolii pe pămîntul Ungrovlahiei [36].

Cum însă în Constantinopol, împăratul Ioan al V-lea Paleologul era foarte favorabil latinilor, căci, în speranţa obţinerii din partea lor a unui ajutor militar contra turcilor, la 18 octombrie 1369, la Roma, se unise cu ei şi cum în Ţara Românească voievodul Vladislav-Vlaicu din calcule politice, prin diploma din 25 noiembrie acelaşi an, lăsa a se înţelege că ar fi cuprins de un duh îngăduitor faţă de sforţările papii, în actul sinodal din octombrie 1370, prin care se înfiinţa noua Mitropolie valahă — din prudenţă —, patriarhul ecumenic Filotei şi Sinodul său n-au pus înainte acest motiv. Ar fi însemnat să încurce planurile politice ale acestor două capete încoronate, ceea ce, desigur, le-ar fi indispus şi le-ar fi făcut nefavorabile planului lor, lucru ce, chiar de la început, ar fi însemnat un eşec.

Spre a se evita aceasta, s-a invocat un alt motiv, inofensiv şi pentru unii şi pentru alţii: înmulţirea populaţiei din Ţara Românească şi — se înţelege de la sine — neputinţa unui singur arhiereu de a satisface nevoile religioase ale acesteia. În cuprinsul actului sinodal din octombrie 1370 stă scris aşa: «Trecînd însă vremea, deoarece poporul acelei ţări (=Ungrovlahia) s-a întîmplat să fie mult, ba aproape nenumărat, nemaifiind de ajuns un singur arhiereu la atîta de mare popor, ca să-l poată cerceta duhovniceşte şi să-l înveţe cele de suflet folositoare şi mîntuitoare...», dregătorii valahi «s-au rugat a se hirotoni şi un alt arhiereu pentru ţara aceea», ceea ce s-a şi făcut [37]. Motivul acesta este amintit şi aproape doi ani mai apoi, în august 1372, în actul de numire în scaunul mitropolitan de la Argeş a ieromonahului Hariton, stareţul Mînăstirii Cutlumuş şi protosul Sfîntului Munte Atos. La începutul acestuia, acelaşi patriarh ecumenic Filotei scria iarăşi aşa: «Pe cînd mitropolitul Ungrovlahiei, acel Iachint era încă viu, pentru că poporul aceluia fiind mult şi fără număr, deci nu era de ajuns numai un arhiereu pentru aşa de mult popor, ca să poată să-l întărească în cele duhovniceşti şi să-l păzească şi să-l călăuzească pe calea mîntuirii, am socotit smerenia noastră, împreună cu sfîntul şi dumnezeiescul Sinod al

35. V. *infra*, p. 1206 şi 1223.

36. Cf. şi: *Istoricul Eparhiei Rîmnicului...*, p. LXXXVI; O. Halecki, *Un empereur de Byzance a Rome*, Varşovia, 1930, p. 210; Emil Lăzărescu, *op. cit.*, p. 266; Pr. I. Popescu-Cilieni, *Pe firul istoric al Episcopiei şi Mitropoliei Olteniei...*, p. 85.

37. V. *supra*, n. 33.

sfinţiţilor şi atotcinstiţilor arhierei, să aşezăm aici şi pe alt arhiereu şi să-l trimitem acolo..., ca arhiereu peste jumătate din toată Ungrovlahia» [38].

Motivarea a fost bine aleasă, căci în acei timp, teritoriul Ţării Româneşti, într-adevăr, se mărise, primind în graniţele sale ţinuturile Amlaşului şi Făgăraşului de peste munţi şi Banatul Severinului, dimpreună cu cetatea purtînd acelaşi nume [39]. Aşa că în anii 1369—1370, cînd viitorul mitropolit de Severin, Antim Critopol, era la Argeş, ţara lui Vlaicu Vodă se întindea de la Severin pînă în părţile Chiliei, trecînd şi peste munţi [40]. Acesta, desigur, va fi sugerat cancelariei Patriarhiei Ecumenice argumentul de faţă, menit să ascundă pe cel adevărat.

În afară de aceste motivări, se mai socotesc şi altele. În secolul trecut, de pildă, istoricul rus E. Golubinski, credea că înfiinţarea acestei a doua mitropolii valahe din secolul al XIV-lea a fost o măsură luată de Patriarhia Ecumenică pentru a «menţine Ungrovlahia sub scaunul său» [41]; iar istoricul român Nicolae Dobrescu (+1914), în afară de «înmulţirea peste măsură a poporului ţării», — considerat de el «motiv politic» —, a mai socotit, pe de o parte, dorinţa patriarhului ecumenic Filotei şi a Sinodului său de a «menaja» pe domnitor şi de a nu «sacrifica» pe Iachint, — cum ar fi cerut Vodă Vlaicu şi boierii săi — [42], iar, pe de altă parte, poate ca o satisfacţie dată Olteniei, care, mai înainte de a se alipi la Ţara Românească, fusese «o individualitate aparte în principat» [43].

Repetăm însă că mai aproape de adevăr socotim pe cel dintîi motiv din cele inserate aci, adică dorinţa Patriarhiei Ecumenice de a stăvili propaganda romano-catolică în Ţara Românească.

Întinderea Mitropoliei Severinului. — Cele trei acte privitoare la înfiinţarea Mitropoliei de la Severin, mai sus amintite, nu arată însă şi în ce parte a Ţării Româneşti era ea situată şi nici cît cuprindea din teritoriul muntean din acel timp. Atunci cînd actele de faţă — şi mai ales cel de numire a lui Antim din octombrie 1370 —, vorbesc despre acest fapt, se exprimă în termeni lipsiţi cu totul de precizie, afirmînd numai că el a fost hirotonit «mitropolit al unei părţi din Ungrovlahia adică a unei

38. Gr. Nandriş, *Documente slavo-române din mînăstirile muntelui Athos*, Bucureşti, 1936, p. 17—22; Acelaşi, *Un document privitor la împărţirea mitropoliei Ţării Româneşti 1372 (1373)*, în *Inchinare lui Nicolae Iorga, cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani*, Cluj, 1931, p. 292—295; St. Nicolaescu, *Domnia lui Alexandru Vodă Aldea, fiul lui Mircea Vodă cel Bătrîn 1431—1435*, Bucureşti, 1922, p. 16 (notă), acelaşi, *Păstorirea mitropolitului primat al Ungrovlahiei Hariton 1373—1381...*, p. 12—13 (cu data 1373); *Documente, XIII, XIV, XV*, p. 25, nr. 19; A. Sacerdoţeanu, *Ceva despre mitropolitul Hariton al Ungrovlahiei (1372—1380)*, Bucureşti, 1936, p. 10.

39. D. Onciul, *Originile Principatelor române*, în *Opere complete*, tom. I (ediţie critică, adnotată de A. Sacerdoţeanu), Bucureşti, 1946, p. 253—255; N. Dobrescu, *Intemeierea mitropoliilor...*, p. 55; N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti...*, I, p. 43; C. Marinescu, *Infiinţarea mitropoliilor în Ţara Românească şi în Moldova...*, p. 5; C. C. Giurescu, *op. cit.*, I, p. 410.

40. C. C. Giurescu, *Istoria românilor...*, I, p. 415.

41. E. Golubinski, *Privire scurtă asupra historiei Bisericii Română-Orthodoxă*, tradusă de Ioan Caracicoveanu, Iaşi, 1879, p. 19; A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. III, ed. III-a, îngrijita de I. Vlădescu, Bucureşti, f. a., p. 195. V. şi D. Onciul, *Teoria lui Rosler. Studii asupra stăruinţei românilor în Dacia Traiană de A. D. Xenopol*, în: Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice*, ediţie critică îngrijită de Aurelian Sacerdoţeanu, vol. I, Bucureşti (Editura Ştiinţifică) 1968, p. 220, unde scrie că «prin introducerea acestei stranie bicefalii bisericeşti, patriarhul [de Constantinopol] pare să fi urmărit scopul de a-şi asigura astfel supremaţia asupra bisericii române, probabil pentru că ţara începuse a gravita iarăşi spre Ohrida, aspirînd la mai multă autonomie bisericească».

42. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 54—55. V. şi: G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 53.

43. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 54, n. 1.

jumătăți» (Μητροπολίτης μέρους Οὐγγροβλαχίας, δηλονότι τοῦ ἡμίσεως) din țară, cealaltă jumătate rămînînd a fi păstorită în continuare de vlădica Iachint de la Argeș [44]. Aceasta lipsă de precizie se menține și în actul sinodal din august 1372, și el pomenit mai sus, în care, de asemenea, se spune doar că vlădica Antim a fost hirotonit «mitropolit al unei părți a Ungrovlahiei» (митрополит части Угровлахийскыа) fiind «arhiereu» (архиерен) numai «peste jumătate din toată Ungrovlahia» (половиння части всея Угровлахїи) [45].

Mărturii documentare de mai tîrziu însă, care numesc mai ales pe urmașul vlădicăi Antim, Atanasie, mitropolit «al Severinului» (τοῦ Σεβερίνου; uneori: τῷ Σεβερίνῳ) [46], sau al «părții Ungrovlahiei cea despre Severin» (τοῦ μέρους Οὐγκροβλαχίας τῆς κατὰ τὸν Σεβερῖνον) [47], iar eparhia sa Mitropolia «Ungrovlahiei de către Severin» (τοῦ Οὐγγροβλαχίας τῆς κατὰ τὸν Σεβερῆνον) [48], sînt în măsură să arate, precum observa și istoricul E. Golubinski, că «eparhia celui de al doilea mitropolit [al Ungrovlahiei]... o compunea partea de vest a Valachiei, începînd de la ost de la același rîu Olt, sau actuala așa numita Valachia mică» [49], prin urmare Oltenia zilelor noastre. În acest caz, noua mitropolie valahă, înființată în anul 1370, — deci acum 600 de ani —, este cea dintîi formă de organizare bisericească românească cunoscută pînă acum, din provincia din dreapta Oltului.

Reședința Mitropoliei Severinului. — Pe de altă parte titulaturile de față, precum și faptul că uneori ierarhul noii Mitropolii purta «pur și simplu numele de mitropolit al Severinului» (Μητροπολίτης Σεβερίνου) [50], îndreptățesc «îndeajuns» presupunerea că sediul «acestei de a doua mitropolii a țării» se afla în orașul Severin, situat, cum se știe, pe malul stîng al Dunării, alături de vatra fostei cetăți romane Drobeta-Teodora și lîngă ruinele capului de pod al împăratului Traian [51].

44. Hurmuzaki—Iorga, XIV, 1, p. 9.

45. Gr. Nandriș, *Documente slavo-române...*, p. 17, 20.

46. Sub această formă se întîlnește de nouă ori: V. Hurmuzaki—Iorga, XIV, 1, p. 24, nr. XLVIII (act. din 6 nov. 1396), nr. XLIX (act din ianuarie 1397), nr. L (act din martie 1397), p. 28, nr. LIV (act din cca. 1397), nr. LV (act din 1396—1397); nr. LVI (act din martie 1397), p. 30, nr. LXIV (act din 1400—1401), nr. LXV (act din mai 1401), p. 31, nr. LXVII (act din iun. 1401). V. și: N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 53.

47. Hurmuzaki—Iorga, XIV, 1, p. 31, nr. LXVIII (act din iunie 1401).

48. *Ibidem*, p. 28, nr. LVII (act din 1400), p. 29, nr. LIX (act din 1400), nr. LX (act din 1400). V. și: N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 53.

49. E. Golubinski, *op. cit.*, p. 19. V. și: N. Dobrescu, *ibidem*.

50. Hurmuzaki—Iorga, XIV. 1, p. 30, nr. LXV (act din mai 1401); N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 53.

51. Pentru sediul Mitropoliei Severinului în orașul cu același nume, să se vadă: E. Golubinski, *op. cit.*, p. 19; D. Onciul, *Radul Negru și Originile Principatului Țării Românești*, în *Opere complete*, I, București, 1946, p. 122—123; B. P. Hașdeu, *Negru-Vodă. Un secol și jumătate din începuturile Statului Terei-Românesci (1230—1380)*, în *Etymologicum magnum Romaniae*, tom. IV (Introducerea), București, 1898, p. CCXXXII; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 53, 55; G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 60—61; C. Auner, *Cîteva momente din începuturile Bisericii Române*, Blaj, 1902, p. 103; A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 196; C. Marinescu, *op. cit.*, p. 7; V. Laurent, *Contributions à l'histoire des relations de l'Église Byzantine avec l'Église roumaine au début du XV-e siècle*, în «Bulletin de la Section Historique» (Académie Roumaine), tom. XXVI, 2, București, 1945, p. 166; E. Popovici, *Istoria bisericească universală...*, III, p. 68; P. P. Panaitescu, cap. *Biserica*, în: V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, București, 1957, p. 448; Pr. I. Popescu-Cilieni, *op. cit.*, p. 88; M. Davidescu, *Monumente medievale din Turnu-Severin*, București (Ed. Meridiane), 1969, p. 26; N. Iorga, *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365—1369...*, p. 989. Mai tîrziu însă N. Iorga a părăsit această ideie, afirmînd că mitropolitul Antim Critopol nici n-ar fi avut o reședință, de vreme ce, pe atunci, în țară nu exista «aproape reședință domnească» și cu atît mai puțin «scaune de mitropolie sau de episcopie» (v. *Condițiile de politică generală în cari s-au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV—XV...*, p. 13—14). Deci, după N. Iorga, Antim n-a păstorit la

Acest oraş, — care, după unii, şi-ar datora numele unuia din cei doi împăraţi romani din familia Severilor, Septimiu (193—211) şi Alexandru Sever (222—235)[52], după alţii Sfîntului Severinus din Noric[53], iar după alţii termenului vechi slav «severn» (сѣверн = de nord)[54] —, precum s-a arătat, în anul 1370 era în stăpînirea lui Vlaicu Vodă şi după el, cum de obicei se întîmpla în asemenea cazuri, şi-a luat numele şi noua mitropolie românească.

Tradiţia că aceasta şi-a avut reşedinţa în aci pomenita aşezare dunăreană s-a păstrat secole în şir în amintirea valahilor din dreapta Oltului. În secolul trecut ea era încă deosebit de vie[55]. În acest timp, de repetate ori, s-au ridicat voci care au cerut chiar ca Episcopia Rîmnicului-Noul Severin, — cea care din primii ani ai secolului al XVI-lea, avea să poarte în viitor rosturile străvechii instituţii bisericeşti de la hotarul de vest al Marii Valahii —, «să se întoarcă la locul său primitiv»[56], adică în actualul oraş Turnu-Severin, care, din îndemnul domnitorului Alexandru Ghica (1834—1842), pe la anul 1835, fusese chemat la o nouă viaţă[57].

Biserica Mitropoliei Severinului. — Cum e şi firesc, Mitropolia Severinului va fi avut în aşezarea orăşenească de pe Dunăre o reşedinţă, din care, în mod sigur, n-a putut lipsi *biserica*. Nici unul din cele trei lăcaşuri de închinare, existente azi în Turnu-Severin însă, nu-şi poate atribui această cinste căci ele sînt clădite de-abia în secolul al XIX-lea[58]. Şi din cît se cunoaşte iarăşi, nici unul din acestea nu este nici cel puţin ridicat pe ruinele fostei «catedrale mitropolitane». Prin urmare nici măcar această satisfacţie n-o poate avea.

Acum mai bine de un secol, cercetările arheologice întreprinse pe vatra vechiului Severin, au dovedit că aici au fost mai multe biserici. Încă din anul 1868, de pildă, precum informează institutorul severinean Vasile Demetrescu, cînd istoricul August Treboniu Laurian — în urma cererii ce se formulase de cei în drept de a se întinde oraşul Turnu-Severin şi peste ruinele din aci amintita vatră —, a făcut unele sondaje pe suprafaţa ei, s-a precizat că acestea au fost în număr de patru şi că una din ele

---

Severin. La această convingere el a ajuns şi datorită faptului că socotea că prin actul sinodal din octombrie 1370 «nu se crease o dieceză nouă, ci se pregătise numai urmaşul voit de domn pentru diecesa cea veche, a cării reşedinţă rămînea tot nefixată canoniceşte».

În această situaţie, grija de a lucra în ogorul Bisericii româneşti cădea «toată asupra lui Antim» (v. *Istoria Bisericii Româneşti...*, I, p. 45). Acest lucru ar fi făcut însă ca el să nu aibă nevoie de o reşedinţă aparte. Din această pricină deci marele istoric a renunţat la părerea sa de mai înainte, după care Antim a păstorit, într-adevăr, la Severin (v. şi : C. Marinescu, *op. cit.*, p. 7, n. 2; Ion Donat, *Reşedinţele celei de a doua mitropolii a Ţării Româneşti*, în «Arhivele Olteniei», XIV (1935), nr. 77—78, p. 72.

52. v. Vasile Demetrescu, *Istoria oraşului Severin*, Severin, 1883, p. 17—19, 64; Al. Bărcăcilă, *Drubeta. Azi T. Severin*, Bucureşti, 1932, p. 14.

53. N. Iorga, *Guide historique de la Roumanie*, II-e édition, Bucarest, 1936, p. 36; N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, 1963, p. 145.

54. Toponimicul Severin = «de nord» i s-ar fi dat de slavii din sudul Dunării, pentru care într-adevăr, cetatea de aici, de la Severin, era la nord (v. D. Tudor, *Drobeta*, Bucureşti (ed. Meridiane), 1965, p. 21—22). Pentru originea slavă a acestui toponim, să se vadă şi : Iosif Şchiopul, *Ţările româneşti înainte de secolul al XIV-lea...*, p. 21—24; P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii româneşti*, Bucureşti, 1969, p. 261; M. Davidescu, *Monumente istorice din Oltenia*, Bucureşti, (ed. Meridiane), 1964, p. 26; acelaşi, *Monumente medievale din Turnu-Severin...*, p. 6.

55. cf. Vasile Dimitrescu, *Muzeul Severinului sau antichităţile judeţului Meedinţi*, Turnu-Severin, 1881, p. 5.

56. Vasile Demetrescu, *Istoria oraşului Severin...*, p. 45.

57. cf. D. Tudor, *Drobeta...*, p. 22.

58. După *Anuarul Casei Bisericii din anul 1909* (Bucureşti, 1909), în Turnu-Severin sînt trei biserici: Adormirea Maicii Domnului, Sfîntul Gheorghe şi Sfîntul Ioan Botezătorul (Grecescu), toate ridicate în secolul al XIX-lea (p. 149—150).

era pe locul «unde a fost Episcopia Severinului» [59], adică, precum nota, cu alt prilej, acelaşi «institutore», «vechea şi prima Mitropolie în Dacia, devenită, apoi, Episcopia Rîmnicului — Noul Severin» [60]. Cu aproape două sute de ani mai înainte, în anul 1689, — informează iarăşi Vasile Demetrescu —, în timpul luptelor dintre turci şi austrieci, contele Marsigli, «inginer militar în armata austriacă», trebuind să întindă un pod plutitor peste Dunăre pe locul celui de la Severin al împăratului Traian, a renunţat de a-l face aci, spre a feri de distrugere ruinele din această parte, între care erau şi cele ale «fostei Mitropolii a Severinului, devenită apoi Episcopia Rîmnicului-Noul Severin» [61].

Cum se vede, în nici unul din aceste cazuri, nu se dă nici un fel de desluşiri cu privire la locul unde va fi fost situată fosta catedrală mitropolitană de la Severin. Unele mărturii din secolul trecut aduc, într-adevăr, unele precizări, dar nu îndestul de lămuritoare. La 14 august 1858, de pildă, Sfîntul Calinic, episcopul Rîmnicului (1850—1868), arăta prinţului Alexandru Dimitrie Ghica, caimacamul Ţării Româneşti (1856—1858) că locuitorii oraşului Turnu-Severin, cerînd să se zidească o a doua biserică în «urbea» lor, «doresc să se urmeze înfiinţarea acei biserici pe temelia unde a fost clădită din vechime mitropolia acestii ţări» [62]. Aceasta ar însemna că temelia în cauză era atunci cunoscută, fiind, poate, situată pe undeva în apropiere de actuala biserică Sfîntul Ioan (Grecescu), căci despre ea este vorba aici.

Corespondenţa ce avem încă la îndemînă, cu privire la «înfiinţarea» acestei biserici, pare a infirma însă acest lucru. Din cuprinsul ei reiese că în anul 1863, pentru ridicarea bisericii, credinciosul Ioan (Ioniţă) Stoian Grecescu din Mehedinţi a hărăzit 3000 galbeni. În schimb, a cerut ca noua biserică «să-şi ea vechea numire de episcopie a Severinului» [63] şi să se «realizeze... chiar în locul unde a fost» cea veche, «spre a se reînvia titlul ce pînă acum poartă de Episcopia Noului Severin» [64]. Acest loc însă nu se cunoştea de vreme ce protoieria oraşului Severin, cu încuviinţarea Sfîntului Calinic, episcopul Rîmnicului, în acelaşi an, 1863, cerea prefecturii judeţului Mehedinţi «a i se da libertatea a pune să sape pentru găsirea temeliilor vechii episcopii, spre a se putea întocmi cuvenitul plan», pentru clădirea noii biserici [65]. Se pare că rezultatul acestor săpături n-a fost cel aşteptat şi de aceea municipalitatea oraşului Turnu Severin a destinat «pentru reclădirea acestui sfînt lăcaş platourile nr. 4 şi 5, ce se află la cea mai bună poziţie în mijlocul oraşului...» [66], unde, în următorii ani, s-a şi înălţat [67].

Sondajele arheologice din anul 1868 ale istoricului August Treboniu Laurian, amintite mai sus, au fost se pare mai norocoase, foarte probabil ele dînd la lumină

59. v. Vasile Dimitrescu, *Muzeul Severinului...*, p. 6; acelaşi, *Istoria oraşului Severin...*, p. 40, 45. 60. Vasile Demetrescu, *Istoria oraşului Severin...*, p. 52.

61. v. Vasile Demetrescu, *Istoria oraşului Severin...*, p. 45, acelaşi, *Note asupra monumentelor, ruinelor şi locurilor însemnate istorice din judeţul Mehedinţi*, în «Revista pentru istorie, archeologie şi filologie», an. I, voi. I, (Bucureşti 1883), p. 162.

62. Arh. St. Buc., Min. Cultelor şi Instr. Publ. Ţara Rom., *Dosar nr. 310?/1858* (Despre cererea orăşanilor din Turnu Severin d-a se clădi o biserică pe temelia mitropoliei de acolo şi a episcopiei d-a se repara bisericile din eparhia Rîmnicului), f. 2 v., 13.

63. Arh. St. Buc., Min. Cultelor şi Instr. Publ. Ţara Rom., *Dosar nr. 1121/1863* (Pentru clădirea unei biserici în oraşul Severin sub titlu de episcopia Severin, prin depunerea unui fond de 3.000 galbeni de d. Ioan Stoian Grecescu), f. 1, 1 v., 2, 4, 8.

64. Cf. *Ibidem*, f. 3. 65. *Ibidem*, f. 3. 66. *Ibidem*, f. 1.

67. Biserica a fost reparată în anii 1964—1965, făcîndu-i-se resfinţirea în ziua de 31 octombrie 1965 de către Mitropolitul Firmilian al Olteniei» (v. «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), nr. 11—12, p. 1010—1012).

aceste mult căutate ruini. Cu timpul, severinenii vor fi şi luat cunoştinţă de ele, şi, la 6 septembrie 1891, cînd episcopul Rîmnicului, Ghenadie Enăceanu (1886—1898), aflat în vizită canonică, a zăbovit o zi şi la Severin, aceştia l-au dus să i le arate. După propria mărturie a eruditului episcop, «ruinele vechii mitropolii a Severinului zăceau... în partea de răsărit a oraşului, lîngă casele d. maior Kivu».

Continuîndu-şi însemnarea, el descrie aceste ruine aşa: «Aici se mai păstrează temeliile a două biserici şi a unor chilii pe care orăşenii le numesc «mitropolia Severinului» şi desigur că ele trebuie să fie rămăşiţe din vechea mitropolie a unei părţi a Ungrovlahiei, numită de documente τῶν Σεδερινῶν şi carea s-a început la 1370 cu mitropolitul Antim Kritopulos, al cărui frate mai mare, Iachint era mitropolit la Argeş [68].

Din acest monument istoric capital, astăzi avem vizibile temeliile a două biserici, din care unele înfăţişează baza bisericii catedrale, iar celelalte pe ale bisericii numită, prin mînăstiri a bolniţii. Biserica catedrală a avut în lungimea ei 30 m iar în lăţime $9^1/_2$ m, din care altarul ocupa $8^1/_2$m şi era în formă de semicerc, avînd şi biserica sînuri.

Biserica a doua era de formă pătrată cu fundul altarului în semicerc cu o lungime de 15 m iar lăţimea de 6,80 m. Grosimea zidului, la ambele biserici, a fost de 1 m, şi materialul de lucru era piatra de carieră şi cărămizi romanice, adunate poate de la ruinele vechi romanice, care umplu tot malul acesta al Dunării şi care, desigur, că au fost locuinţe ale păzitorilor podului lui Traian, ce este puţin mai spre apus» [69].

Alături de aceste ruini de biserică, semnalate cu opt decenii în urmă de episcopul Ghenadie Enăceanu, în Turnu-Severin mai sînt astfel de edificii.

De mai multă vreme, în partea de vest a castrului roman de la Drobeta, — azi în parcul Muzeului —, săpăturile arheologice au scos la iveală «fundamentele» unei biserici, în al cărei altar, cercetări din ultimul timp au descoperit «o masă compactă de zid din bolovani de rîu amestecaţi cu cioburi de cărămidă prinse în mortar de var, avînd o formă patrată», care ar putea fi chiar piciorul sfîntului prestol [70]. Sfîntul lăcaş, orientat vest-est, este în formă de navă dreptunghiulară de 16 × 8,50 m, cu o absidă poligonală, cu cinci contraforturi în exterior, spre răsărit, şi cu doi piloni masivi de piatră în faţă de 2,30 × 2,30 m. În partea de nord a altarului are o încăpere de cca. 3,60×3,00 m, care, probabil, servea de sacristie şi de criptă şi în a cărei parte de est se află o «lucarnă adîncită oblic în grosimea zidului».

Întreaga biserică este construită din blocuri mari de piatră cioplită, luate din castrul roman de alături [71].

Deşi, după presupusul picior de prestol din altar, acest fost edificiu religios ar părea ortodox, totuşi din lipsă de alte mijloace de informare este destul de greu de tras o concluzie sigură în acest sens. Avînd în vedere această lipsă şi ţinînd seama şi de vizibila influenţă a stilului gotic asupra arhitecturii bisericii, este greu ca cineva să se poată pronunţa în privinţa apartenenţei cultice iniţiale a acesteia.

---

68. Greşit Antim Critopol a fost socotit frate cu mitropolitul Iachint de la Argeş şi iarăşi greşit acesta din urmă a fost socotit şi se mai socoteşte încă a se fi numit Iachint *Critopol*.

69. Ghenadie al Rîmnicului, *Vizite canonice însoţite de note istorico-arheologice, anii 1890—1891*, Bucureşti, 1892, p. 145. 70. M. Davidescu, *Monumente medievale din Turnu-Severin...*, p. 25.

71. M. Davidescu, *op. cit.*, p. 23—26; acelaşi, *Monumente istorice din Oltenia...*, p. 22—23. V. şi: Virgil Vătăşianu, *Istoria artei feudale în ţările române*, I (*Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului*), Bucureşti (Ed. Acad. R. P. Române), 1959, p. 149. O fotografie a ruinelor acestei biserici se află şi la: Al. Bărcăcilă, *Drubeta. Azi T. Severin...*, p. 38, fig. 71.

În cazul cînd ea într-adevăr a aparţinut ortodocşilor, este iarăşi tot atît de greu ca, pe temeiul celor ce se ştiu acum, cineva să poată afirma, fără frica de a greşi, şi dacă ea este una şi aceeaşi cu «catedrala» mitropoliei severinene. În acelaşi timp, ea nu poate fi nici una şi aceeaşi cu biserica ruinată descrisă de episcopul Ghenadie Enăceanu, căci aceea — dacă nu cumva el nu va fi făcut vreo confuzie cu sacristia —, avea sînuri, în vreme ce cea din grădina Muzeului era în formă de corabie, deci fără sînuri laterale.

Apartenenţa cultică a acestei din urmă biserici şi identitatea ei cu fosta «catedrală» mitropolitană de la Severin, neputînd fi desluşite acum din lipsă de izvoare, vor putea fi precizate poate, — precum observa şi profesorul Mişu Davidescu, directorul Muzeului Regiunii Porţilor de Fier — pe temeiul unor cercetări viitoare [72].

Nici alte două bisericuţe din străvechea aşezare de lîngă podul lui Traian, ale căror ruine se află azi: unele în grădina liceului şi altele înăuntrul cetăţii medievale din Turnu-Severin, se pare iarăşi că n-au putut găzdui Mitropolia Severinului. Prima, pentru că, de bună seamă, era prea mică [73], iar a doua, pentru că fiind situată în incinta cetăţii [74], deci mai mult sau mai puţin, în reşedinţa căpeteniei politice, care uneori n-a fost şi ortodoxă, nu putea îndeplini şi rolul de sediu al unei mitropolii ortodoxe [75]. Ea a fost, desigur, mai mult biserică de curte, şi, implicit, a avut şi regimul acesteia [76].

Astfel prezentîndu-se situaţia, pînă la proba contrarie, înclinăm a crede că ruinele semnalate de episcopul Ghenadie la 1891 ar putea fi sediul fostei Mitropolii de la Severin. Aici va fi fost un adevărat complex de clădiri, — deci o reşedinţă —, din care ruinele păstrate mai aminteau doar de două biserici, — cea mare, avînd, ca majoritatea locaşurilor de cult ortodoxe, sînuri laterale —, şi de unele chilii. Pe toate acestea, locuitorii de atunci ai oraşului, — confirmînd, desigur, un adevăr istoric petrecut cu cinci sute de ani mai înainte şi păstrat, după aceea, veacuri în şir din generaţie în generaţie —, le numeau «Mitropolia Severinului». Identificarea aceasta ar întări şi mai mult părerea că sediul mitropoliei înfiinţată în anul 1370 a fost într-adevăr în cetatea Severinului, oraşul Turnu-Severin de azi.

Spre deosebire de această părere, privitoare la locul de reşedinţă al noii mitropolii valahe, unii cercetători afirmă că el nu a fost «în oraşul Severin de astăzi, ci în mînăstirea Vodiţa lîngă Mehadia, deci pe teritoriul Banatului... [77]. Cei ce fac o ast-

72. M. Davidescu, *Monumente medievale din Turnu-Severin...*, p. 26.

73. N. Iorga—G. Balş, *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, 1922, p. 34; N. Ghica-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia, I. Originile şi înrîuririle străine pînă la Neagoe Basarab*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XX (1927), 53—54, p. 123; acelaşi, *L'ancienne architecture religieuse de la Valachie*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXXV (1942), p. 10; Virgil Vătăşianu, *op. cit.*, p. 138—139 şi fig. 120 (p. 140).

74. N. Iorga—G. Balş, *op. cit.*, p. 34; N. Ghica-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia...*, I, p. 123; acelaşi, *L'ancienne architecture religieuse de la Valachie...*, p. 10; Al. Bărcăcilă, *Cetatea Severinului. Început de cercetări arheologice*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXX (1937), fasc. 94, p. 150—153; Virgil Vătăşianu, *op. cit.*, p. 134—135; M. Davidescu, *Monumente istorice din Oltenia...*, p. 25; acelaşi, *Monumente medievale din Turnu-Severin...*, p. 13.

75. Şi totuşi de către unii cercetători «se presupune că biserica din cetatea Severinului ar fi adăpostit sediul episcopiei de la Severin» (v. Prof. dr. C. S. Nicolăescu-Plopşor, ş.a., *Oltenia. Ghid turistic al regiunii*, Bucureşti, 1967, p. 113).

76. Semnalăm că în această vară, în piaţa Ghica din Turnu-Severin au fost descoperite, «urmele unei aşezări antice», care în realitate nu-i decît «o bazilică romană», ce datează «din secolul al IV-lea» şi are forn.ă dreptunghiulară (v. ziarul «Scînteia», an. XXXX (sic), nr. 8520 din 18 aug. 1970, p. 4). Deci un alt edificiu religios.

77. Dr. George Popoviciu, *Istoria românilor bănăţeni*, p. 85, 226, 233. V. şi: Prot. dr. Gh. Cotoşman, *Contribuţii la începuturile Mitropoliei Ardealului şi la legăturile ei cu Mitropolia Ba-*

fel de afirmație, o argumentează, generalizînd, — pare-se fără dreptate —, o situație, ce ar exista în Biserica creștină desigur. potrivit căreia, în vechime «toți episcopii și metropoliții residau lîngă o mănăstire»[78] și apoi pe faptul că unele acte ale cancelariei Patriarhiei Ecumenice, în legătură cu această mitropolie, ar vorbi despre ea ca fiind «lîngă Severin» (κατὰ τὸν Σεβερῆνον) și «nu cu sediul în orașul Severin». În această situație, «locul cel mai important era lîngă Severin mînăstirea Vodița, fundată de Sf. Nicodim, — probabil pe la 1362 —[79], și care a fost bogat dotată de principii români și sîrbi și chiar de regele Sigismund»[80].

O astfel de părere însă nu poate avea adevărul de partea sa, pentru că la data înființării Mitropoliei Severinului, Mînăstirea Vodița nu era încă pe de-a întregul sau chiar de fel zidită. Anul 1362, propus ca an al fundării ei, nu poate fi acceptat, căci, precum observa istoricul Nicolae Dobrescu, el «nu se poate susține prin nici o probă»[81] și apoi atunci nici nu domnea Vladislav-Vlaicu, care, cum se știe, a purtat grijă deosebită pentru clădirea ei.

După temeinice cercetări din ultima vreme, începutul ridicării acestui sfînt locaș a putut avea loc fie «în primăvara sau vara lui 1370»[82], fie «cel mai tîrziu în cursul anului 1371»[83]. În anul ce a urmat, 1372, el a fost de-abia zugrăvit[84], iar, «înainte de primăvara 1373»[85], a fost înzestrat de Vladislav-Vlaicu, printr-un hrisov, care, din păcate, nu este datat[86].

În o atare situație, se înțelege, Mitropolia Severinului, — oricît de modest va fi fost începutul ei —, nu avea cum rezida într-un locaș care încă nu exista sau care tocmai era în curs de ridicare. În afară de aceasta, împotriva stabilirii sediului Mitropoliei Severinului la Mînăstirea Vodița pledează și tradiția, atît de viu păstrată în amintirea severinenilor, care, precum s-a văzut mai sus, încă în secolul trecut știau, — uneori indicînd chiar locul —, că această înaltă instituție bisericească a funcționat în orașul lor și nicidecum la Mînăstirea Vodița.

Jurisdicția Mitropoliei Severinului. Lipsă de precizie se întîlnește în actele patriarhale din octombrie 1370 și august 1372 și în ceea ce privește întinderea teritoriului, adică jurisdicția noii Mitropolii din Țara Românească. Cuprinsul lor afirmă doar că fostul dicheofilax Daniil Critopol a fost hirotonit arhiereu-mitropolit «al unei părți din Ungrovlahia»[87] sau cu ceva mai multă claritate «peste jumătate din toată Ungrovlahia»[88]. Aproximativ, o astfel de apreciere s-ar putea apropia de realitate. Căci dacă la teritoriul Olteniei de azi, peste care, în general, se socotește că s-a întins jurisdicția mitropolitului de la Severin, se adaugă și cel al ținuturilor de peste munți: Amlașul și Făgărașul, precum și cel al Banatului Severin, — unde, cel puțin cît timp acestea au fost sub sceptrul voievodului de la Argeș, a fost, desigur, pre-

---

natului, în *Omagiu Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului. La cincizeci de ani de activitate bisericească 1905—1955* («Telegraful Român»), Sibiu 1956, p. 336; același, *Contribuții la trecutul mitropoliei Morisenei și Timișorii*, în *Închinare Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Vasile Lăzărescu, primul mitropolit al restauratei mitropolii a Banatului. La zece ani de la restaurarea mitropoliei* («Mitropolia Banatului», VIII (1958), nr. 7—8—9), Timișoara, 1958, p. 145.

78 Dr. George Popoviciu, *op. cit.*, p. 226, n. 3. 79. v. *Ibidem*, p. 226, n. 1.

80. *Ibidem*, p. 226—227. 81 N. Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor...*, p. 53, n. 1.

82. Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească...*, p. 267.

83. *Ibidem*, p. 257. Alcătuitorii ghidului turistic *Oltenia*, București, 1967, dau ca dată a fundării Mînăstirii Vodița anul 1374 (p. 126). 84. Emil Lăzărescu, *op. cit.*, p. 257, 267.

85. *Ibidem*, p. 267.

86. *Documente, XIII, XIV, XV*, p. 27—28, nr. 20; *Documente Romaniae Historica. B. Țara Românească, I (1247—1500)*, p. 17—19, nr. 6. 87. Hurmuzaki—Iorga, XIV, 1, p. 9, nr. VII.

88. Gr. Nandriș, *Documente slavo-române...*, p. 17—20.

zentă aci şi autoritatea acestui ierarh —, s-ar putea obţine o întindere tot atît de mare, cît şi cea rămasă în continuare sub jurisdicţia mitropolitului Iachint al Ungrovlahiei.

După părerea istoricului Nicolae Dobrescu, «autoritatea bisericească», pe care mitropolitul Severinului a avut-o «peste românii» din teritoriile aci pomenite «a trecut cu timpul la mitropolitul Ungrovlahiei». Acest lucru s-a putut întîmpla o dată cu strămutarea vlădicăi Antim «de la Severin pe scaunul mitropolitan de la Argeş» [89] şi a făcut ca în anul 1401 ierarhul din capitala Ţării Româneşti să capete de la Patriarhia din Constantinopol şi calitatea de «exarh a toată Ungaria», adică de «delegat sau împuternicit» al ei «pentru creştinii ortodocşi din această ţară» (Ungaria) [90].

Mai mult, se afirmă de către unii că jurisdicţia Mitropoliei Severinului a trecut şi dincolo de apa Cernei, întinzîndu-se «şi asupra ţinutului Mehadiei şi chiar asupra banatului Temişan» [91]. Ea ar fi ocupat astfel «toată partea de teritoriu cîtă este cuprinsă între Olt şi Tisa, adică Oltenia şi Timişoara, care se chema atunci Banatul Severinului» [92]. În această parte de loc, ea ar fi avut şi o sufragană: episcopia Mehadiei [93]. Şi dacă la 29 noiembrie 1719, episcopul Damaschin şi cei din jurul său susţineau acest lucru, — între altele — spre a determina Curtea din Viena să nu pună Episcopia lor din Rîmnic sub jurisdicţia arhiepiscopului din Belgrad [94], în vremile

89. N. Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor...*, p. 56; G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei...*, I, p. 59—60.

90. N. Dobrescu, *op cit.*, p. 48, V. şi: D. Onciul, *Teoria lui Roesler*, p. 222.

91. *Istoricul Eparhiei Rîmnicului*, p. XCIV. N. Popea este de asemenea de părere că de Mitropolia Severinului «s-a ţienutu şi Banatulu» şi că ea «a trebuit să aibă şi episcopii sufragane mai multe, întendiendu-şi jurisdicţiunea sa asupra mai multor părţi locuite de români, poate chiar şi asupra unei părţi de preste Dunăre» (v. *Vechia metropolia ortodoxa romana a Transilvaniei...*, p. 61). V. şi: Ştefan Meteş, *Istoria Bisericii şi a Vieţii religioase a românilor din Transilvania şi Ungaria*, I, ed. II, Sibiu, 1935, p. 258. 92. *Istoricul Eparhiei Rîmnicului...*, p. 16.

93. V. *Memoriul*, înaintat Consiliului imperial de război la 29 noiembrie 1719 de episcopul Damaschin al Rîmnicului (E. Hurmuzaki—I. Slavici, *Documente privitoare la istoria Românilor*, VI, p. 339—341, nr. CCV); Dr. George Popoviciu, *Istoria românilor bănăţeni*, p. 227. V. şi Dr. J. H. Schwicker, *Die Vereinigung der serbischen Metropolien von Belgrad und Karlowitz im Jahre 1731*, Wien, 1881, p. 140; E. Popovici, *Istoria bisericească universală şi statistica bisericească*, IV, ed. II, Bucureşti, 1928, p. 412; *Istoricul Eparhiei Rîmnicului*, p. VII, Pr. dr. Gh. Cotoşman, *Istoria pe scurt a Episcopiei Caransebeşului*, I, *(pînă la 1785)*, Caransebeş, 1941, p. 5—6; acelaşi, *Vechimea organizaţiei naţional-bisericeşti la românii bănăţeni*, în «Revista de Istorie bisericească» (Craiova), I (1913), nr. I, p. 85, 111, 113, 114 (publicată şi ca broşură aparte cu titlul: *Contribuţii la Istoria Banatului Temişan şi al Severinului*, I: *Problema continuităţii. Episcopia Mehadiei*, Craiova, 1943, p. 8, 35, 37, 38).

În legătură cu sufraganele ce ar fi avut Mitropolia Severinului, menţionăm că N. Popea *(op. cit.*, p. 61), crede că, în afară de Mehadia, de ea au ţinut şi Episcopiile Timişoarei, Lipovei şi Caransebeşului. Această părere o motiva aşa: «În credinţa aceasta ne întăresce şi împregiurarea că Banatul a fost mai mult temp şi politiceşte împreunat cu partea României ce se zice a Severinului, precum şi vecinătatea acestor doue provincie şi caracterul fraţilor noştri bănăţeni carele este mai tot al celor din România mică».

94. V. *Memoriul*, pe care la această dată, episcopul Damaschin, dimpreună cu egumenii Ioan de la Hurez, Ştefan de la Bistriţa, Ştefan de la Arnota şi Pahomie de la Govora, l-a înaintat Consiliului imperial de război întru apărarea drepturilor Bisericii lor (Hurmuzaki—Slavici, *Documente*, vol. VI, p. 339—341, nr. CCV; Dr. J. H. Schwicker, *op. cit.*, p. 139—142; *Material pentru Istoria Episcopiei Rîmnicului*, în «Biserica Ortodoxă Română», XI (1887—1888), p. 546—549; pr. Emilian Micu *Privire în istoria bisericească a românilor bănăţeni. Despre episcopia Mehadiei şi din ea născută a Caransebeşului şi despre învecinata episcopie a Rîmnicului*, în «Dreptatea» (Timişoara), 3 (1896), nr. 133 din 15/27 iunie 1896, p. 3; Damaschin episcopul Rîmnicului, *Catichismuş*, cu o introducere de dr. Gherasim Timuş, episcopul Argeşului, Bucureşti, 1897, p. X—XIII; Dr. George Popoviciu, *op. cit.*, p. 227, n. 5; N. Dobrescu, *Istoria Bisericii Române din Oltenia în timpul ocupaţiunii austriace* (1716—1739), Bucureşti, 1906, p. 20—21. *Istoricul Eparhiei Rîmnicului...*, p. 109

mai apropiate de noi el se susține mai ales spre a se dovedi vechimea episcopiei bănățene de la Caransebeș [95] și, după ea, a celei din Timișoara [96].

Că sub jurisdicția mitropolitului de la Severin vor fi fost și parte din românii din ținutul de la vest de Cerna, este greu de afirmat deschis, pe temeiul informațiilor documentare ce se pot avea acum la îndemînă. Faptul n-ar fi însă o imposibilitate. Dimpotrivă, uneori el ar putea fi și o realitate, mai cu seamă în vremurile cînd regii unguri arătau bunăvoință față de voievozii munteni, cum, se pare, a fost chiar în anul 1370. În această situație, sub dependența spirituală a mitropolitului din Severin, cînd și cînd, se va fi putut afla un teritoriu destul de întins și cu mulți credincioși ortodocși, cum, de altfel, lasă să se înțeleagă și cuprinsul actului patriarhal din octombrie 1370.

Legătura canonică dintre mitropolitul Severinului și cel de la Argeș. — Deși în actele patriarhale din anul 1370, mai sus pomenite, ierarhul de la Severin poartă tot titlul de mitropolit [97] și deși și el avea îndatorirea să «păstreze Biserica..., să învețe poporul creștin dintr-însa și să-l sfătuiască și să-l îndrumeze spre cele folositoare sufletului și mîntuitoare, să întărească pe citeți, ș.a.» [98], — deci aproape întru totul la fel cu mitropolitul de la Argeș —, totuși, în ceea ce privește rangul, se pare că între el și acesta din urmă a existat chiar de la început o oarecare deosebire. Avîndu-și reședința în Capitală și stînd mai adesea în legătură cu domnitorul și cu divanul său, prelatul argeșean s-a bucurat, de bună seamă, de o întîietate, cel puțin onorifică, față de cel de la Severin, aflat tocmai la latura de vest a țării. Nuanța aceasta deosebitoare se poate prinde și din cuprinsul legămîntului, ce, în august 1370, își lua viitorul mitropolit de Severin, Antim, prin care, cum s-a văzut, se făgăduia că niciodată «nu se va arăta împotriva mitropolitului» (Iachint de la Argeș), ci, dimpotrivă, îl «va primi, îl va cinsti și-l va iubi», avîndu-l întotdeauna «așa cum îl va avea și înalt prea sfințitul sinod» [99].

Că între cei doi vlădici munteni era într-adevăr ceva deosebitor, socotea, se pare, și însăși Patriarhia Ecumenică. De aceea, ea, ori de cîte ori, — în vederea participării la Sinodul patriarhal, mai ales —, le-a atribuit cîte o locotenentă de foste eparhii din Orient, întotdeauna a rînduit pentru mitropolitul de la Argeș scaune mai fruntașe. Spre exemplificare, vom aminti numai că o dată mitropolitul Ungrovlahiei ocupa locul mitropolitului din Nicomedia Bitiniei, iar altă dată pe cel al celui din Ancira, — deci al șaptelea și, respectiv, al patrulea rang între ceilalți mitropoliți dependenți de Patriarhia Ecumenică —, în timp ce, tot cam în aceeași vreme, mitropolitul Severinului era socotit locțiitor al mitropolitului din Amasia, adică, după «rînduiala împăratului Andronic al II-lea Paleologul», ocupînd al paisprezecelea loc printre aceiași mitropoliți din Patriarhie [100].

ș.u.; Dr. Petru Ionescu, *Observări crtice la opul: «Metropolia românilor ortodoxi din Ungaria și Transilvania și Observări la răspunsul Prea Cuvioșiei Sale d-lui arhimandrit dr. Ilarion Pușcariu*, Caransebeș, 1901, p. 7, n. 1; N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, p. 54, n. 1; Prot. dr. Gh. Cotoșman, *Vechimea organizației naționale bisericești la românii bănățeni*, p. 113; Pr. I. Popescu-Cilieni, *op. cit.*, p. 103).

95. Andrei Ghidiu și Iosif Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, Caransebeș, 1909, p. 104—105, V. și: Pr. Gheorghe P. Cotoșman, *Episcopia Caransebeșului pînă în pragul secolului al XIX-lea*, Caransebeș, 1941, p. 41; același, *Contribuții la începuturile mitropoliei Ardealului...*, p. 343.

96. Dr. George Popoviciu, *Istoria românilor bănățeni...*, p. 232—233; Pr. dr. Gh. Cotoșman, *Contribuții la trecutul mitropoliei Morisenei și Timișorii...*, p. 138, 152.

97. Hurmuzaki—Iorga, XIV, 1, p. 9; Gr. Nandriș, *op. cit.*, p. 17, 20.

98. Hurmuzaki—Iorga, XIV, 1, p. 9. 99. *Ibidem*, p. 6—7.

100. V. *Pravila lui Matei Basarab (Îndreptarea legei)*, gl. 391 (ediția citată), p. 220—221;

Desigur că aceste rînduieli ale Patriarhiei Ecumenice, cu privire la cei doi prelaţi munteni sînt în măsură să întărească simţitor părerea că mitropolitul de la Argeş s-a bucurat cel puţin de un primat de onoare faţă de coliturghisitorul său de la Severin.

Spre o încheiere asemănătoare duce şi faptul că, precum s-a văzut, ceva mai tîrziu, aceeaşi Patriarhie a acordat numai mitropolitului de la Argeş calitatea de «exarh a toată Ungaria şi al Plaiurilor» (Ἔξαρχος πάσης Οὐγγρίας καὶ Πλαγηνῶν), deşi mai mult ca sigur, pe atunci numai mitropolitul de la Severin era cel ce avea credincioşi şi la nord de Carpaţi, în ţinuturile Amlaşului şi Făgăraşului. Această patriarhicească măsură este iarăşi menită, credem, să întărească părerea, formulată în cele ce preced, că adică, în chip neîndoios, vlădica de la Argeş — faţă de cel de la Severin — a avut o oarecare întîietate, fie aceasta chiar şi numai onorifică.

Menţionăm că alţi cercetători, vorbind despre raportul canonic dintre cei doi ierarhi ungrovlahi de la începutul organizării bisericeşti a Ţării Româneşti, merg şi mai departe, socotind pe mitropolitul de la Severin, de-a dreptul «sufragant al mitropolitului Ungrovlahiei» [101] sau «subordonat lui Iachint» [102].

Fără a subscrie la o atît de categorică formă de dependenţă a unui ierarh faţă de altul şi admiţînd şi pe mai departe numai nuanţa de diferenţiere onorifică dintre ei, vom reafirma şi de astă dată, că acest fapt, — primatul onorific al prelatului valah de la Argeş, ca unul ce-şi avea şi reşedinţa în cetatea de scaun a ţării —, a fost un bine, căci el, încă de atunci, a asigurat şi «o unitate în ceea ce priveşte jurisdicţia bisericească dinăuntrul hotarelor ţării» [103].

MITROPOLIŢII SEVERINULUI

ANTIM. — Cum reiese din cele de mai sus, cel dintîi mitropolit al Severinului a fost Antim Critopol. Acesta era grec de neam şi înainte de a fi tuns în monahism s-a chemat Daniil Critopol. Pînă să ajungă în fruntea Mitropoliei Valahiei mici, a fost dicheofilax, adică avocat bisericesc al Patriarhiei Ecumenice. În această calitate prin anul 1369, a fost trimis în Ţara Românească să cerceteze pricina pentru care mitropolitul Iachint de la Argeş n-a participat la şedinţele Sinodului patriarhal din Constantinopol şi totodată să vadă şi dacă pîrile ce i se aduceau de către unii erau întemeiate [104]. A rămas în ţară vreme de cîteva luni şi, între altele, la îndemnul voievodului Vladislav-Vlaicu, a intervenit pe lîngă ieromonahul Hariton protosul Sfîntului Munte şi egumenul Mînăstirii Cutlumuş, — aflat şi el la Argeş —, ca acesta să îngăduie ca monahii români din aci pomenita mînăstire atonită să fie scutiţi de îndatorirea de a duce viaţă de obşte [105].

În acelaşi timp fără de părtinire, desigur, va fi cercetat şi pîrile ce se aduceau bătrînului ierarh argeşean şi va fi stabilit adevărul cu privire la ele. Este probabil

Memoriul episcopului Damaschin din 29 noiembrie 1719 (Hurmuzaki—Slavici, VI, p. 339; N. Dobrescu, *Din Istoria Bisericii române. Secolul al XV-lea*, Bucureşti, 1910, p. 7—8, 37).

101. *Istoricul Eparhiei Rîmnicului*, p. LXXXIX; N. Iorga, *Condiţiile de politică generală în cari s-au întemeiat bisericile româneşti...*, p. 13.

102. E. Popovici, *op. cit.*, III, p. 68; C. Marinescu, *Înfiinţarea mitropoliilor în Ţara Românească şi în Moldova...*, p. 4. V. şi: Dimitrie Onciul, *Teoria lui Roesler...*, p. 222.

103. Preotul Niculae Şerbănescu, *Titulatura mitropoliţilor, jurisdicţia, hotarele şi reşedinţele Mitropoliei Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1959), p. 710; acelaşi, *Episcopii Rîmnicului*, în «Mitropolia Olteniei», XVI (1964), p. 172.

104. Cf. Hurmuzaki—Iorga, XIV, 1, p. 6—8.

105. Cf. Actul lui Vladislav-Vlaicu din septembrie 1369 pentru Mînăstirea Cutlumuş de la Atos (*Documente, XIII, XIV, XV*, p. 17) P.S.N., *Legăturile ţărilor române cu Muntele Athos pînă la mijlocul veacului al XV-lea*, în «Mitropolia Olteniei», X (1958), p. 739—740, 743.

ca felul cum el își va fi îndeplinit o astfel de sarcină dată de Patriarhie să fi atras asupra lui atenția voievodului, a mitropolitului cercetat și a dregătorilor țării. Și cum vlădica Iachint, fiind prins de boală și neputință, voia să se retragă din scaun, și, totodată, cum și vodă Vlaicu «de temea ca Bizanțul să nu-i trimeată, potrivit dreptului ce i se recunoscuse în 1359, cine știe ce om necunoscut pentru a păstori țara» [106], și unul și altul au cerut Patriarhiei Ecumenice ca el să fie «dăruit și hirotonit ierarh a toată Ungrovlahia» [107].

Cu scrisori de la aceștia și de la boierii țării, către «sfîrșitul anului 1369 sau începutul lui 1370» [108], dicheofilaxul Daniil Critopol, împreună cu mitropolitul Daniil al Vidinului — și acesta oploșit pe atunci la noi —, a plecat la Țarigrad. Cele ce s-au petrecut acolo au fost arătate mai înainte. Patriarhul ecumenic Filotei nu a împlinit decît în parte ruga celor din țară, numind — cum se știe — pe Daniil Critopol mitropolit numai peste «jumătate din toată Ungrovlahia», a cerut acestuia «făgăduială» scrisă că nu va tulbura nicidecum pe vlădica Iachint, l-a tuns în monahism, schimbîndu-i numele în Antim, apoi, în toamna anului 1370, l-a hirotonit arhiereu-mitropolit pentru noua mitropolie valahă de la Severin, atunci înființată [109].

Actul sinodal de numire, emis în octombrie 1370, încredința și el că noul ierarh era «bărbat vrednic de laudă și cucernic și virtuos, destoinic cu harul lui Hristos și potrivit pentru această mare vrednicie și deosebit prin înțelegere și virtute» [110], calități ce — afirma același act — fuseseră «încercate» și de dregătorii și «supușii» țării.

O dată cu numirea în fruntea mitropoliei valahe, vlădica Antim, potrivit practicii îndătinate pe atunci la Patriarhie, a fost cinstit și cu «locul celui al Melitenei, pe care și de aci înainte îl va avea în așezări și în ședințele sfîntitului și marelui sinod și pretutindeni» [111].

Cu astfel de învestiri și împuterniciri, primul mitropolit al Severinului, tîrziu în toamna anului 1370, desigur, va fi plecat spre eparhie, unde va fi ajuns poate în primele luni ale anului următor, 1371. Așezat, de bună seamă, la Severin, el își va fi condus credincioșii ce i se încredințaseră, așa cum fusese îndatorat prin actul sinodal de numire și, totodată, va fi căutat să stăvilească propaganda romano-catolică.

În afară de aceasta, potrivit stării sale de dependență față de Patriarhia Ecumenică, cînd, fără îndoială, grijile eparhiei i-au îngăduit, a participat și la ședințele Sinodului patriarhal din Constantinopol. În anul 6888 (=1379—1380), de pildă, el era prezent aci, semnînd, împreună cu alții, *Cartea de afurisanie împotriva mitropolitului de Iconia* [112], la a cărui judecată, — în timpul patriarhului ecumenic Nil (1379—1388) —, fusese chiar de față, alături de Hariton de la Argeș [113]. După aceasta, în iunie 6888 (= 1380), el, ca : «celălalt [mitropolit] al Ungrovlahiei, chir Antim» (τῷ ἑτέρῳ Οὐγγροβλαχίας, κῦρ 'Ανθίμῳ), a participat, se pare, pentru ultima dată, în o astfel de calitate,

106. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*..., I, p. 45.

107. V. «Pitacul» mitropolitului Iachint din primăvara anului 1370 (Hurmuzaki—Iorga, XIV, I, p. 7—8). 108. C. Marinescu, *op. cit.*, p. 5. 109. V. *Supra*, p. 1196—1197.

110. «'Ανὴρ ἀξιόλογος καὶ εὐλαβὴς καὶ ἐνάρετος, ἱκανὸς χάριτι Χριστοῦ καὶ ἁρμόδιος εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἀξίωμα, καὶ συνέσει καὶ ἀρετῇ διαπρέπων, οὗ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν πεῖραν σχόντες οἱ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἄρχοντες ὁμοῦ καὶ ἀρχόμενοι...» (Hurmuzaki — Iorga, XIV, I, p. 9). 111. Hurmuzaki—Iorga, XIV, I, p. 9.

112. *Ibidem*, p. 10, nr. XII (semna așa : ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Ἄνθιμος)

113. *Ibidem*, p. 11 unde se arată că la această judecată participaseră și : «chir Hariton al Ungrovlahiei și chir Antim al Ungrovlahiei» (τοῦ Οὐγγροβλαχίας κῦρ Χαρίτωνος καὶ τοῦ Οὐγγροβλαχίας 'Ανθίμου).

la ședințele Sinodului[114], căci, în prima parte a anului 1381, a fost trecut în scaunul mitropolitan de la Argeș, al cărui titular, Hariton, își plătise obșteasca datorie[115].

Din timpul șederii sale în fruntea Mitropoliei Severinului, între altele, merită a fi amintită activitatea desfășurată în Țara Românească de Sfîntul Nicodim de la Tismana, venit aici din sudul Dunării[116]. Din îndemnul acestuia, cu binecuvîntarea vlădicăi Antim, desigur, și cu ajutorul voievodului Vladislav-Vlaicu, între anii 1370—1372, s-a ridicat Mînăstirea Vodița. Menționăm că, în ultimul timp, întemeierea acestui sfînt locaș este socotită «unul din numeroasele episoade» ale «amplei acțiuni defensive a Țării Românești și a regiunilor dunărene, — pusă sub egida Ortodoxiei —», împotriva propagandei catolice[117].

Ceva mai tîrziu, către anul 1378, — deci tot în timpul aceleiași păstorii, — cu ajutor, de astădată, de la domnitorul Radu I Basarab (1377—1384), s-a construit «mai înăuntrul țării aceștia a Ungrovlahiei, Băniei Severinului», tot cam cu același rost, se crede, Mînăstirea Tismana[118]. În tezaurul acestui din urmă sfînt locaș se păstrează, de la vlădica Antim, o nabederniță[119] și un epitrahil[120], pe care acesta i le-ar fi hărăzit în jurul anului 1380, după unii[121], 1388—1389, după alții[122].

Ajuns vlădică la Argeș, «smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Antim» (ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, Ἄνθιμος), — cum semna el în actele sinodale —, începînd din luna lui mai din anul 1381, — după unii chiar din luna lui martie a acestui an —, și pînă în august 1383, este întîlnit participînd la multe din ședințele Sinodului patriarhal din Constantinopol[123], în septembrie 1382 era locțiitor al scaunului mitropolitan din Nicomedia[124], iar ceva mai tîrziu Patriarhia Ecumenică i-a acordat și titlul de «exarh a toată Țara Ungurească și al Plaiurilor» (Ἔξαρχος πάσης Οὐγγρίας κα Πλαγηνῶν), adică «reprezentant sau delegat patriarhal pentru ortodocșii din Ungaria..., cum și preste și pentru părțile de peste munți aflate pe acea vreme în stăpînirea domnilor români»[125].

---

114. Acum s-a hotărît trecerea lui Matei episcop de Poimanenon la Adrianopol și la sinod era prezent și Hariton al Ungrovlahiei (Fr. Miklosich—Jos. Müller, *op. cit.*, II, p. 19).

115. Preotul Niculae Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), p. 736.

116. Mai nou în legătură cu această activitate a Sfîntului Nicodim, să se vadă: Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească*, în «Romanoslavica», II (Istorie), 1965, p. 237—285; † Tit Simedrea, *Glosă pe marginea unei însemnări*, în «Mitropoia Olteniei», XIII (1961), p. 15—24. (Este vorba despre însemnarea Sfîntului Nicodim de pe *Tetraevanghelul* său din anul 1405). 117. Emil Lăzărescu, *op. cit.*, p. 266.

118. v. Rada Teodoru, *Mănăstirea Tismana*, București (Ed. Meridiane), 1966, p. 5—8.

119. Gabriel Millet. *Broderies religieuses de style byzantin*, Paris, 1947, p. 2—6, 64—65 și pl. CXXIX—CXXX; P. Ș. N., *Cuviosul Nicodim cel sfințit și odăjdiile mitropolitului Antim Critopol de la Tismana*, în «Mitropolia Olteniei», XI (1959), p. 419—425. Ion-Radu Mircea, *Cîteva observații asupra unor broderii românești de la mînăstirile Dionisiu — Athos și Tismana — Gorj*, în «Mitropolia Olteniei», XI (1959), p. 431—435; Maria-Ana Muzicescu, *Broderia medievală românească*, București, (Ed. Meridiane), 1969, p. 8, fig. 2.

120. P. Ș. N., *op. cit.*, p. 425—428; Maria-Ana Muzicescu, *op. cit.*, p. 28, fig. 3.

121. Gabriel Millet, *op. cit.*, p. 4.

122. P. Ș. N., *op. cit.*, p. 424—425; Rada Teodoru, *Mănăstirea Tismana...*, p. 29.

123. Pentru ședințele din acest timp, în ale căror acte se întîlnește semnînd și «smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Antim», să se vadă: P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 141; Preotul Niculae Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei...*, p. 737, n. 70.

După unii participarea sa la aceste ședințe, destul de numeroase, de altfel, ar fi o probă că el, în acea vreme, sta mai mult în Țarigrad.

124. v. Hurmuzaki—Iorga, XIV, I, p. 12, nr. XX. Ținînd locul acestui mitropolit, el ocupa «rangul al șaptelea» între mitropoliții sinodului patriarhal, deci un loc destul de fruntaș. Istoricul N. Dobrescu socotește că această aleasă considerație era «poate» o răsplată pentru «meritele lui

Vlădica Antim a fost şi om de carte. Aceasta, între altele, o dovedesc corespondenţa ce, «la un ridicat nivel spiritual», a purtat cu vestitul şi eruditul patriarh bulgar Eftimie de Tîrnova (+ 1395)[126], «iscusinţa frumoasei lui iscălituri»[127], care, pusă pe unele acte, îi vădeşte darul caligrafic, precum şi grija ce a avut de a-şi fi înjghebat, cît de cît, o bibliotecă, cum este cazul, desigur, cu acea *Evanghelie grecească*, scrisă pe pergament în secolul al XII-lea, care i-a aparţinut, pe care şi-a aşternut o semnătură autografă şi care azi se află printre manuscrisele greceşti ale Universităţii din Bologna (Italia)[128].

În timpul cînd încă păstorea la Argeş, mitropolitul Antim Critopol, spre sfîrşitul anului 1388 sau începutul celui următor, 1389, s-a îmbolnăvit foarte rău, încît, crezînd că nu va mai scăpa cu viaţă, a intrat în marea schimă, schimbîndu-şi numele în Timotei[129] şi lăsîndu-se deci de arhierie. Însănătoşindu-se şi dînd şi probă că este încă apt de muncă, Sinodul patriarhal, la 15 februarie 1389, a hotărît ca «să aibă arhieria ca şi mai înainte», deşi după canonul 2 al Sinodului, ţinut la Constantinopol în anul 879, arhiereul «pogorît în schima monahală nu mai putea îndeplini cele arhiereşti»[130].

Înzdrăvenit şi, totodată, reintegrat în scaun, vlădica Antim şi-a început de îndată activitatea de mitropolit. Chiar din februarie pînă în iulie 1389, el este întîlnit iarăşi la şedinţele Sinodului patriarhal din Ţarigrad, ale cărui hotărîri le şi subscrie[131]. După aceasta a venit, desigur, în ţară, unde în mod cert, se afla la 8 ianuarie 1392, cînd alături de mitropolitul Atanasie al Severinului (сквєриньскїи), sta în fruntea divanului domnesc într-un hrisov al lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418) pentru Mînăstirea Cozia[132], şi, unde, mai apoi, la o dată nu încă destul de bine precizată, dimpreună cu acest voievod, a întîmpinat moaştele Sfintei Filofteia, aduse atunci în ţară şi aşezate, cum se ştie, în Biserica Domnească de la Curtea de Argeş[133].

Deşi, după anul 1392, ştirile cu privire la mitropolitul Antim lipsesc aproape cu totul, totuşi înclinăm a crede că păstoria lui în Ţara Românească nu s-a încheiat

---

Antim» (v. *Din istoria Bisericii Române. Secolul al XV-lea*, p. 78). În acelaşi timp însă ea putea fi şi o consideraţie pentru vaza pe care Ţara Românească începuse să o aibă în faţa patriarhului ecumenic şi chiar a întregii Ortodoxii.

125. Hurmuzaki—Iorga, XIV, I, p. 30, nr. LXVI ; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 8.

126. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn...*, p. 166—168 ; Al. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol şi cu celelalte Biserici Ortodoxe*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), p. 907 ; *Istoria literaturii româneşti*, I, Bucureşti (Ed. Acad. R. P. Române), 1964, p. 267. Pentru alte indicaţii bibliografice în legătură cu această corespondenţă, să se vadă : Preotul Niculae Şerbănescu, *Mitropoliţii Ungrovlahiei...*, p. 738 şi notele 72—76.

127. P. Ş. N., *Cuviosul Nicodim cel Sfinţit şi odăjdiile mitropolitului Antim Critopol de la Tismana*, p. 424, n. 27.

128. Preotul Niculae M. Popescu, *Antim Critopol*, Bucureşti, 1947, p. 4—7.

129. Unii cercetători au făcut din numele de schimnic al mitropolitului Antim, Timotei un alt mitropolit al Ungrovlahiei (v. Alecsandru Geanoglu Lesviodacs, *Istorie bisericească pre scurt...*, p. 396).

130. C. Erbiceanu, *O decisiune canonică, privitoare la Antim cel întîi mitropolit al Ungrovlahiei din 1388 (Material pentru Istoria bisericească naţională)*, în «Biserica Ortodoxă Română», XIII (1889—1890), p. 78—80. (Este vorba de memoriul lui Glavas) ; N. Dobrescu, *Din istoria Bisericii Române. Secolul al XV...*, p. 8, 11—13 ; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn...*, p. 141—142 ; Preotul Niculae M. Popescu, *Antim Critopol*, p. 3—4 ; V. Laurent, *Contributions à l'histoire des relations de l'Église byzantine avec l'Église roumaine au début du XV-e siècle*, p. 172—176; P. Ş. N., *op., cit.*, p. 424 ; Al. Elian, *op. cit.*, p. 906—907.

131. Hurmuzaki—Iorga, XIV, I, p. 12—13, nr. XXV—XXIX.

132. *Documenta Romaniae Historica. B. Ţara Românească...*, I, p. 42—45, nr. 17. Pentru alte indicaţii bibliografice în legătură cu acest hrisov precum şi în legătură cu datarea şi autenticitatea lui, să se vadă : Preotul Niculae Şerbănescu, *Mitropoliţii Ungrovlahiei...*, p. 739, n. 81.

133. v. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn...*, p. 163 ; D. R. Mazilu, *Sfînta Filoteia de la Argeş. Lămurirea unor probleme istorico-literare*, Bucureşti, 1933, p. 15—16.

în acest an, ci că ea a continuat, se pare, chiar pînă în zorii celui de al XV-lea secol. Se știe că în luna lui mai din anul 1401 patriarhul ecumenic Matei I (1397—1410) scria «prea sfințitului mitropolit al Ungrovlahiei, prea cinstit și exarh a toată Țara Ungurească și al Plaiurilor», și-i cerea să primească în eparhia sa pe un preot moldovean, Isidor, căci are preoție lucrătoare [134]. Din nefericire însă pitacul patriarhal nu arată și numele ierarhului ungrovlah, dar argumentele aduse de istoricul Nicolae Dobrescu în favoarea lui Antim par încă destul de plauzibile [135]. Pe temeiul lor se poate încă susține că acesta era în scaun și în anul 1401 [136].

Acum el va fi fost destul de înaintat în vîrstă, așa că ziua cînd își va fi plătit obșteasca datorie și cînd, deci, își va fi sfîrșit și păstoria nu va fi fost prea îndepărtată.

Cum în anul 1401 era probabil în țară, unde, desigur, îi va fi scris patriarhul ecumenic Matei I, atunci mitropolitul Antim Critopol va fi putut să-și încheie zilele aici, fiind îngropat, poate undeva în cuprinsul fostei Mitropolii de la Argeș, pe care, — după ce organizase Mitropolia Severinului și o condusese timp de aproape 11 ani —, o păstorise în chip strălucit vreme de două decenii.

ATANASIE. — Cel de al doilea mitropolit al Severinului a fost *Atanasie* [137], care era tot grec de neam și, foarte probabil, va fi fost trimis tot de Patriarhia Ecumenică. Lipsind izvoarele, nu se poate ști nici cînd a fost ales și nici în ce împrejurări își va fi început păstoria. Nu se știe, de asemenea, nici ce va fi făcut înainte de a ajunge mitropolit.

După unii, vlădica Atanasie ar fi fost mai întîi mitropolit de Argeș, unde ar fi ajuns prin anul 1389, cu prilejul îmbolnăvirii mitropolitului Antim, amintită mai sus. Însănătoșindu-se acesta, Biserica Țării Românești s-ar fi rupt iarăși în două, Atanasie fiind trecut la Severin. De aici, ceva mai tîrziu, el ar fi fost strămutat din nou la Argeș [138]. Astfel de susțineri sînt lipsite însă de orice temei.

Credem că mitropolitul Atanasie și-a început păstoria la Severin dacă nu chiar în anul 1381, cînd înaintașul său Antim a trecut la Argeș, în locul decedatului Hariton, cel puțin la foarte scurtă vreme după aceasta. Căci atît conducerea statului muntean, cît și Patriarhia Ecumenică vor fi fost interesate întru menținerea acestei eparhii, deoarece ofensiva romano-catolică era încă activă [139]. Din această pricină, și una și alta se vor fi îngrijit ca văduvitei mitropolii să-i dea cît mai degrabă un titular. Că acest lucru, înainte de anul 1389, era, într-adevăr, adus la îndeplinire, reiese din faptul că știri, scoase dintr-un «voluminos» dosar întocmit de mitropolitul Macarie al Ancirei împotriva patriarhului ecumenic Matei I (1397—1410), încredințează că în luna noiembrie din anul 1387 vlădica Atanasie păstorea deja în scaunul mitropolitan

134. Hurmuzaki—Iorga, XIV, 1, p. 30, nr. LXVI.

135. N. Dobrescu, *Din Istoria Bisericii Romîne. Secolul al XV-lea*, p. 9—11.

136. Așa se și susține de unii cercetători. (v.: N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 22; C. Marinescu. *op. cit.*, p. 8; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn...*, p. 142, 143).

137. După St. Nicolaescu, urmașul lui Antim Critopol la Severin este Daniil, fostul mitropolit al Vidinului, care, în mai 1365, fiind «alungat de unguri de la scaunul său...», a aflat refugiu și bună primire la Vladislav-Vlaicu Voievod domnitorul Țării Românești, unde i s-a dat spre păstorire Mitropolia Severinului, din eparhia mitropolitului Antim». El ar fi «păstorit la acest scaun de la 1365 și pînă la sfîrșitul vieții sale, întîmplat la 1389» *(Păstoriea mitropolitului primat al Ungrovlahiei Hariton...*, p. 11).

138. P. Ș. N., *op. cit.*, p. 424: v. și N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 37, Pr. I. Popescu-Cilieni. *op. cit.*, p. 90.

139. cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 168 ș.u.

de la Severin [140]. În acest caz, susţinerea celor ce cred că el şi-a început păstoria de-abia în anul 1389 cade, fiind lipsită de temei.

Dacă totuşi s-ar obiecta că pînă în acest din urmă an, mitropolitul Atanasie n-a păstorit în Ţara Românească şi mai cu seamă la Severin, căci această situaţie a sa nu este în nici un fel amintită de actele inserate în *Acta Patriarchatus Constantinopolitani* pînă la această dată [141], se poate răspunde că o astfel de lipsă nu este convingătoare, deoarece nu este sigur că aci pomenita colecţie păstrează toate actele privitoare la viaţa bisericească de la nord de Dunăre, emise în acei ani de cancelaria Patriarhiei Ecumenice.

Şi dacă iarăşi s-ar obiecta că pînă în acelaşi an, 1389, vlădica Atanasie nu este întîlnit participînd la şedinţele Sinodului patriarhal din cetatea Sfîntului Constantin, — cum, desigur, potrivit unei mai vechi înţelegeri, i se va fi cerut şi lui, — şi de astă dată, s-ar putea răspunde că această lipsă n-ar constitui o dovadă că el nu era încă mitropolit la Severin, ci mai degrabă că ar putea fi rezultatul unei înţelegeri ce ar fi intervenit între cei doi ierarhi ungrovlahi. Că adică aceştia, spre a nu lăsa Biserica Ţării Româneşti, oarecare perioadă de timp, fără nici un ierarh, mai ales atunci cînd valul de penetraţii papistaşe era încă viu simţit, se vor fi învoit ca să participe cu rîndul la şedinţele aci amintitului sinod. Şi cum vlădica Antim de la Argeş era mai vechi în hirotonie şi funcţie, se va fi hotărît ca, mai întîi, el să fie de faţă la acestea, începînd chiar din primii ani ai celui de al noulea deceniu al secolului al XIV-lea. Din această pricină, desigur, acte din anii 1381, 1382, 1386 şi 1389 atestă numai prezenţa sa în sinod, ca reprezentant al Bisericii Româneşti [142].

În acest timp, mitropolitul Atanasie, rămas, de bună seamă, în ţară, va fi rostuit treburile celor două Mitropolii — de la Argeş şi de la Severin. În deceniul următor, începînd chiar din anul 1389, însă, el, şi aproape numai el, — precum se va vedea —, este prezent la şedinţele sinodale. În aceşti ani de la sfîrşitul aceluiaşi secol al XIV-lea, mitropolitul Antim Critopol de la Argeş, pentru nevoile celor două centre eparhiale, la rîndu-i, va fi stat mai mult în ţară.

Şi totuşi, cîndva, dar numai pentru scurt timp, mitropolitul Atanasie, oficial, poate fi socotit că a stat şi în fruntea Mitropoliei de la Argeş, dar nu în felul în care se crede de către unii [143], că adică ar fi fost hirotonit pe seama ei sau că, după moartea lui Antim, ar fi fost chemat s-o cîrmuiască.

Această şedere a sa la Argeş, a avut loc, credem, în cele cîteva luni din anii 1388—1389, cînd mitropolitul Antim Critopol, căzut la grea boală, a intrat în marea schimă [144].

Şi cum susţinerea celor ce fac din vlădica Atanasie un adevărat mitropolit de Argeş, se sprijină, mai ales, pe faptul că el este trecut în pomelnicul Mitropoliei Ungrovlahiei, chiar îndată după Antim [145], vom încerca să lămurim şi rostul prezenţei sale în acest pomelnic. Înclinăm să credem că pînă la îmbolnăvirea mitropolitului Antim, Mitropolia Ţării Româneşti nu a avut un pomelnic oficial, căci numai numele celor doi vlădici decedaţi — Iachint şi Hariton — şi a celui în funcţiune, Antim, erau, desigur, uşor de ţinut minte. În 1388—1389 însă s-a pus început acestui pomelnic, — poate chiar în scris —, trecîndu-se în el, deocamdată, numai numele celor vii. Prilej pentru aceasta a fost chiar boala lui Antim. Locţiitorul său, Atanasie de

140. V. Laurent, *op. cit.*, p. 177, n. 2, p. 180.
141. v. N. Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor...*, p. 57.
142. v. N. Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor...*, p. 47, n. 4; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn...*, p. 141. 143. V. *supra*, p. 1212. 144. V. *supra*, p. 1211.
145. N. Dobrescu, *Din Istoria Bisericii Române. Secolul al XV-lea...*, p. 37.

la Severin, va fi dispus facerea de rugăciuni pentru însănătoşirea lui, poruncind ca în pomelnicul ce avea să se întocmească, pentru a fi folosit cu acest prilej, să fie trecut Antim, cel bolnav, în primul rînd. Aceasta a făcut deci ca pomelnicul în cauză să înceapă cu Antim şi nu cu Iachint, cum ar fi fost firesc.

Şi cum la slujbe trebuia să se pomenească şi cîrmuitorul efectiv al Mitropoliei, — fie el şi numai locţiitor —, îndată după suferindul Antim a fost trecut vlădica Atanasie, cel ce, în locu-i, rînduia, într-adevăr, şi treburile centrului mitropolitan de la Argeş. Aşa s-a ajuns, de asemenea, ca cel de al doilea loc în pomelnic să fie ocupat de acest ierarh severinean.

Cu vremea, în pomelnicul, astfel început, sub cei doi ierarhi, trăitori în 1388—1389, rînd pe rînd au fost trecuţi vlădicii ce le-au urmat în scaun, fiind ei, desigur, încă în viaţă. Aşa s-a întocmit, de bună seamă, în toată întinderea lui, pomelnicul ierarhilor Ungrovlahiei. Şi pornit cu Antim şi Atanasie în frunte, aşa a şi rămas, căci nimeni n-a mai căutat să restabilească adevărul istoric. Împrejurările aci pomenite sînt în măsură, credem, să lămurească prezenţa severineanului Atanasie în pomelnicul de la Argeş. Apariţia lui aci nu e motivată deci de faptul că ar fi fost mitropolit de Argeş, cum se crede, ci numai de faptul că în timpul cînd s-a început întocmirea oficială a pomelnicului, era, precum s-a arătat, locţiitor al titularului de aci, căzut la boală.

Faţă de această situaţie, credem cu toată tăria că mitropolitul Atanasie de la Severin niciodată n-a fost şezător titular în scaunul mitropolitan din capitala de atunci a Ţării Româneşti, deşi se află trecut în pomelnicul Mitropoliei Ungrovlahiei, chiar îndată după vlădica Antim de la Argeş. În tot timpul el a fost numai mitropolit titular de Severin, aşa cum de altfel, reiese şi din actele Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol din ultimul deceniu al secolului al XIV-lea şi din primii ani ai secolului al XV-lea, în care aproape regulat este intitulat mitropolit «al Severinului» (τοῦ Σεβερίνου)[146].

Potrivit înţelegerii ce am presupus că va fi existat între cei doi ierarhi munteni, începînd din vara anului 1389, vlădica Atanasie de la Severin, plecînd la Constantinopol, poate cu prilejul bolii mitropolitului Antim de la Argeş, a rămas în continuare acolo, spre a reprezenta Biserica Românească în Sinodul patriarhal. Chiar în luna lui iulie din acel an, el, «celălalt [mitropolit] al Ungrovlahiei Atanasie» (τῷ ἑτέρῳ [μητροπολίτῃ] Οὐγγροβλαχίας 'Αθανασίῳ), alături de «al Ungrovlahiei» (τῷ Οὐγγροβλαχίας), — adică Antim —, şi alţi ierarhi, subscria hotărîrea sinodală luată sub patriarhul ecumenic Antonie (1391—1397), «cu privire la legăturile dintre episcopul de Modon şi mitropolitul Vechiului Patras»[147].

Întors mai apoi în ţară, la 8 ianuarie [1392], mitropolitul Severinului Atanasie (митрополит Сиверинскıи Аθанасıе), dimpreună cu vlădica Antim (Митрополит Кур Анθим), sta în fruntea martorilor pe care Mircea cel Bătrîn i-a pus în hrisovul ce în

146. v. şi: Preotul Niculae Şerbănescu, *Mitropoliţii Ungrovlahiei...*, p. 738, n. 78. V. Laurent, «temeinicul cunoscător al începuturilor Bisericii româneşti», crede că Atanasie n-a putut urma lui Antim la Argeş, căci, în acest timp, la cîrma Mitropoliei Ţării Româneşti fusese strămutat mitropolitul Melitenei, al cărui nume, însă, nu se cunoaşte.

Prezenţa celor doi prelaţi ungrovlahi în fruntea Pomelnicului Mitropoliei Ţării Româneşti poate arăta însă fie că aceştia «au condus simultan cele două Biserici ale Ungrovlahiei sau că Atanasie era chiar numele mitropolitului Melitenei», care, repetăm, nu se cunoaşte. (*Contributions à l'histoire des relations de l'Église byzantine avec l'Église roumaine au début du XV-e siècle...*, p. 166, 180).

Nici el nu crede deci că Atanasie al Severinului ar fi fost cîndva mitropolit titular la Argeş.

147. Hurmukazi—Iorga, XIV, 1, p. 13, nr. XXIX.

acea zi ar fi dat ctitoriei sale de la Cozia, hărăzindu-i și întărindu-i mai multe sate și sălașe de țigani [148].

După aceasta, la o dată încă necunoscută, mitropolitul Atanasie a plecat din nou la Țarigrad, unde, la 6 noiembrie 1396, a fost de față la ședința Sinodului patriarhal în care s-a hotărît chemarea în judecată a mitropoliților de Goția și Cherson [149]. În anii 1397 și 1401 el era tot în Constantinopol, participînd la unele ședințe sinodale din acești ani, ale căror acte vorbesc fie de «smeritul mitropolit al Ungrovlahiei Atanasie» (ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Ἀθανάσιος), fie de mitropolitul «Ungrovlahiei despre Severin» ([μητροπολίτης] τοῦ Οὐγγροβλαχίας τῆς κατὰ τὸν Σεβερῆνον), fie, în sfîrșit, de «mitropolitul părții Ungrovlahiei despre Severin» ([μητροπολίτης] τοῦ μέρους Οὐγγροβλαχίας τῆς κατὰ τὸν Σεβερῖνον) [150].

În ultima parte a șederii sale în cetatea Sfîntului Constantin, mitropolitul Atanasie ,prin anii 1402—1403, a jucat un rol ce nu-i face de fel cinste. Căci s-a amestecat în «înveninata dispută cu patriarhul ecumenic Matei I», jucînd în ședințele sinodale din anul 1402 «unul din cele mai răsunătoare și mai triste roluri». Alăturat partidei opuse acestui patriarh, vlădica Atanasie a refuzat orice supunere atît față de el, cît și față de împăratul Manuel al II-lea Paleologul (1391—1425). Din această pricină, poate, de prin anul 1405, ierarhul severinean nu mai este pomenit de nici un act [151] Se bănuiește că va fi decedat, sau că va fi fost depus din treaptă, sau, în sfîrșit, că se va fi întors în eparhie,unde, sprijinit, în continuare, de voievodul Mircea cel Bătrîn va fi mai păstorit cîțiva ani [152]. Nu se știe însă nici cum și nici cînd și-a încheiat păstoria și viața [153].

MITROPOLIA SEVERINULUI DUPĂ VLĂDICA ATANASIE

Ceea ce este sigur, e că după mitropolitul Atanasie, la Severin, documentar, nu se mai întîlnește nici un ierarh. Cu toată această lipsă de informare asupra vreunui eventual urmaș al său, este posibil totuși ca sediul mitropoliei să fi mai zăbovit, în acest oraș, cel puțin atît cît el a fost sau a putut fi sub oblăduirea domnitorilor Țării Românești. Titlul de «domn al Banatului Severinului» (Сєверинскомѹ Банствѹ Господинь), pe care la 1 iunie 1421 [154], și-l dă voievodul Radu Prasnaglava (Pleșuvul) (mai-noiembrie 1421), fiul lui Mircea cel Bătrîn este, de bună seamă, un indiciu că la

148. v. *supra*, n. 132. 149. Hurmukazi—Iorga, XIV, 1, p. 24, nr. XLVIII.

150. *Ibidem*, p. 24, nr. XLIX, p. 28, nr. LIV—LVII ; p. 29, nr. LIX—LX ; p. 30, nr. LXIV—LXV ; p. 31, nr. LXVII—LXVIII.

151. V. Laurent arată că în dosarul amintit, din care a cules date pentru studiul său asupra legăturilor Bisericii bizantine cu Biserica românească în secolul al XV-lea, mitropolitul Atanasie al Severinului este amintit pentru ultima dată în partea din urmă a anului 1403 *(op. cit.*, p. 180).

152. V. Laurent, *op. cit.*, p. 178—180 ; Al. Elian, *op. cit.*, p. 908.

153. După unii cercetători, «acest Athanasie a luat păstorirea Țării (Românești) după Antim» (v. St. Nicolaescu, *Păstorirea mitropolitului primat al Ungrovlahiei Haritom...*, p. 12).

154. *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, I, p. 95—98, nr. 48 ; Alexandru A. Vasilescu, *Urmașii lui Mircea cle Bătrîn pînă la Vlad Țepeș (1418—1456), I, De la moartea lui Mircea cel Bătrîn pînă la Vlad Dracul (1418—1437)*, București, 1915, p. 21. Semnalăm însă că D. Onciul avea îndoieli cu privire ia stăpînirea Severinului de către Radu Prasnaglava (v. *Titlul lui Mircea cel Bătrîn și posesiunile lui*, p. 135).

Mulți din cercetători admit că Severinul a ieșit de sub stăpînirea românească «îndată după moartea lui Mircea cel Bătrîn», adică «în 1419 (sau 1420)». (v. D. Onciul, *op. cit.*, p. 135 ; E. Popovici, *op. cit.*. IV, p. 412 ; N. Dobrescu, *Din Istoria Bisericii Române. Secolul al XV-lea...*, p. 38 ;Ioan C. Filitti, *Banii Țării Severinului și banii Olteniei...*, p. 32 ; acelaşi, *Banatul Olteniei și Craioveștii...*, p. 16 ; Pr. I. Popescu-Cilieni, *op. cit.*, p. 90).

O dată cu acest moment din trecutul Severinului, socotesc ei, «s-a încheiat și existența acestei eparhii din Severin».

această dată cuvîntul său era ascultat şi în această parte de loc. În acelaşi timp, însă, el ar fi şi o probă că atunci, la 1 iunie 1421, cea de a doua Mitropolie a Ţării Româneşti a putut încă să-şi aibă sediul tot în oraşul în care fusese aşezată de la început.

Anii ce au urmat, cel puţin peste parte din Valahia mică, au adus, se pare, vremuri de restrişte [155]. Ecoul acestora poate fi prins, desigur, într-un hrisov al lui Vlad Vodă Călugărul (1482—1495), din 3 septembrie 1491, căci în cuprinsul acestuia se spune că mai înainte «turcii sau ungurii (...) luaseră» o seamă de sate din latura de nord-vest a ţării [156]. În această parte se afla însă şi Severinul, însemnata aşezare de hotar. De bună seamă că şi el va fi avut de împărtăşit aceeaşi soartă. În o astfel de situaţie, se înţelege, Mitropolia Ortodoxă a Severinului nu mai avea cum să funcţioneze aici.

Forţată deci de împrejurări neprielnice, ea, dacă nu se va fi desfiinţat, — lucru ce, de altfel, pare a nu se fi întîmplat, deoarece de o eparhie ortodoxă în această parte de ţară mai era încă nevoie —, a trebuit, în schimb, să-şi mute sediul în alt loc mai ferit.

Cu privire la acest loc, sau mai precis cu privire la istoria Mitropoliei Severinului de după strămutarea ei din acest oraş, părerile sînt împărţite.

După unii «sediul» Mitropoliei Severinului «s-a mutat la Caransebeş atunci, cînd în Oltenia a încetat cu desăvîrşire influenţa maghiară şi cînd banul Severinului (Szörényi bán) şi-a mutat sediul de la Severin la Caransebeş, sediul celor opt cercuri privilegiate în veacul al XV-lea» [157].

Alţii însă, ţinînd seama că «unii episcopi din Timişoara au purtat încă titlul de mitropolit» şi că în «emblema episcopală» de aici se află «insigniile Munteniei», socotesc că pentru «un scurt timp», — după plecarea de la Severin, desigur —, reşedinţa Mitropoliei Severinului «va fi fost şi la Timişoara» [158].

În timp ce aceste păreri sînt mai puţin luate în seamă, de către unii cercetători se încearcă acreditarea unei alteia, după care Mitropolia Severinului ar fi actuala Mitropolie a Ardealului, căci după înfiinţarea din anul 1370 ea, la 1479, s-ar fi mutat la Feleac, lîngă Cluj, ar fi fost apoi «recunoscută de stăpînire sub mitropolitul Daniil 1487—1533» şi, în cele din urmă, «după 1550», s-ar fi «mutat la Alba-Iulia» [159]. O astfel

155. Pentru vremurile tulburi din Ţara Românească de după moartea lui Mircea cel Bătrîn, să se vadă: C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, p. 1. *De la Mircea cel Bătrîn şi Alexandru cel Bun pînă la Mihai Viteazul*, ed. IV, Bucureşti, 1943, p. 1—14, 44—51, 117—126.

156. *Documenta Romaniae Historica. B. Ţara Românească*, I, p. 365—367, nr. 228. Prin acest hrisov, Vlad Vodă Călugărul, întărind Mînăstirii Tismana satele Bahna, Petroviţa, Ploştina, Fărcăşeşti şi Brătieşti, arăta că pentru «ce au luat turcii sau ungurii..., domnia mea nu avem ce face». V. şi: Şt. Ştefănescu, *Bănia în Ţara Românească*, Bucureşti (Ed. Ştiinţifică), 1965, p. 73.

Pentru unele incursiuni ale turcilor în Ţara Românească şi Ardeal în cea de a doua jumătate a secolului al XV-lea să se vadă: Prof. Dr. Şt. Lupşa, *Vechea mitropolie a Ardealului...*, p. 25; acelaşi, *Biserica Ortodoxă Română din Ardeal şi Ungaria în veacul XV*, în «Mitropolia Ardealului», III (1958), p. 75; Roman Cotoşman, *O nouă teorie privitoare la originea Mitropoliei Ardealului pe baza izvoarelor străine*, în «Mitroplia Ardealului», X (1965), p. 550.

157. Andrei Ghidici şi Iosif Bălan, *op. cit.*, p. 104—105; Pr. Gheorghe P. Cotoşman, *Episcopia Caransebeşului...*, p. 41.

158. Dr. George Popoviciu, *Uniunea românilor din Transilvania cu Biserica romano-catolică sub împăratul Leopold* I, Lugoj, 1901, p. 228, n. 2; acelaşi, *Istoria românilor bănăţeni...*, p. 233; N. Popea, *Vechia metropolia ortodoxa romana a Transilvaniei...*, p. 61—62. V. şi: Pr. Dr. Gh. P. Cotoşman, *op. cit.*, p. 41.

159. v. Prof. dr. Şt. Lupşa, *Vechea Mitropolie a Ardealului...*, verso-ul porţii din faţă (jos).

de părere, — cu mai multă sau mai puţină claritate —, a fost susţinută, între alţii, mai întîi de ardelenii Petru Maior[160] şi Samuil Micu[161], ceva mai apoi de istoricul rus E. Golubinski[162], de profesorul bucovinean Eusebiu Popovici[163] şi de bănăţeanul dr. George Popoviciu[164], iar în ultimul timp de preotul sibian dr. Ştefan Lupşa[165], întrucîtva de preotul timişorean Gheorghe P. Cotoşman[166], de fiul său Roman Cotoşman[167] şi în paginile revistei «Mitropolia Olteniei»[168].

Unii din aceştia vorbesc chiar de un «mitropolit de Severin, Marcu», care în anul 1481 ar fi fost petrecînd «de vreun deceniu» ca «refugiat» în Mînăstirea din Feleac[169]. Aproape toţi aduc în sprijinul susţinerii lor faptul că spre sfîrşitul secolului al XV-lea într-o corespondenţă cu judeţul şi pîrgarii Braşovului, un oarecare ierarh, — român, de bună seamă —, se intitula: «Kyr Daniil, mitropolit de Severin şi de Ardeal» (Кyр Даниил митрополит Сѣверинскы и Ардеaлскы)[170] şi că tot cam în acelaşi timp, exact la 25 octombrie 1488, din porunca unui «arhiepiscop chir Daniil [al Severinului]» арХиеп[ис]к[о/па [северинскаго] Кyр Даніила), în zilele «marelui rege Matia», s-a scris «pe numele Feleacului aproape de oraşul Cluj» un *Tetraevangheliar slavon*[171].

Aceste probe nu sînt însă suficiente pentru a dovedi că, spre sfîrşitul celei de a doua jumătăţi a secolului al XV-lea, Mitropolia Severinului s-ar fi mutat la Feleac,

160. Petru Maior, *Istoria Besearicii Românilor atît acestor din coace precum şi a celor din colo de Dunăre*, Buda, 1813, p. 128—130.

161. Ap. V. Mangra, *Ierarhia şi mitropolia Bisericii Române din Transilvania şi Ungaria*, Sibiiu, 1908, p. 54—55 şi Pr. dr. St. Lupşa, *op. cit.*, p. 1—4.

162. E. Golubinski, *Privire scurtă asupra istoriei Bisericii romana-orthodoxa...*, p. 54.

163. E. Popovici, *Istoria bisericească universală...*, IV, p. 414.

164. Dr. George Popoviciu, *Istoria românilor bănăţeni...*, p. 225, 231—233.

165. Prof. Dr. Şt. Lupşa, *Vechea Mitropolie a Ardealului...*, passim; acelaşi, *Biserica Ortodoxă Română din Ardeal şi Ungaria în veacul XV...*, p. 71—86.

166. Cf. Pr. Gh. P. Cotoşman, *Episcopia Caransebeşului...*, p. 42; acelaşi, *Contribuţii la începuturile Mitropoliei Ardealului...* p. 335, 349.

167. Roman Cotoşman, *O nouă teorie privitoare la originea Mitropoliei Ardealului...*, p. 548—553. 168. v. «Mitropolia Olteniei», XXIII (1970), nr. 5—6, p. 339—341.

169. Prot. Dr. Şt. Lupşa, *Biserica Ortodoxă Română din Ardeal şi Ungaria în veacul XV...*, p. 76.

170. Ioan Bogdan, *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria în secolul XV şi XVI*, Bucureşti, 1902, p. 308, nr. CLXXXII.

Smeritul mitropolit Daniil scria celor aci amintiţi că în «oraşul lor se află nişte oameni de legea grecească cari nu se prea ţin de lege şi trăiesc necununaţi». Actul nu are indicat nici locul, nici data. Editorul l-a datat: 1577—1578, iar prot. Şt. Lupşa: 1487—1488.

171. Tim. Cipariu, *Archivu pentru filologia şi istoria* (Blaj), nr. XXXIX, din 20 octombrie 1870—1871, p. 775—777; Dr. Augustin Bunea, *Vechile episcopii românesci a Vadului, Geoagiului, Silvaşului şi Bălgradului*, Blaj, 1902, p. 5, 11; E. Popovici, *Istoria bisericească universală...*, IV, p. 414; Prof. dr. Victor Popa, *Consideraţiuni critice cu privire la Mitropolia Transilvaniei din secolul al XV-lea şi al XVI-lea şi a raporturilor ei cu Moldova*, în «Mitropolia Banatului», VIII (1958), nr. 7—8—9 (*Închinare I.P.S. Sale dr. Vasile Lăzărescu, primul mitropolit al restauratei Mitropolii a Banatului. La zece ani de la restaurarea mitropoliei*), p. 408—411; St. Andreescu. *Un ierarh necunoscut: Arhiepiscopul Gheorghe*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIV (1966), p. 840.

Această carte de slujbă, cu coperţi ferecate în argint în decembrie 1498 de vistierul Isac, fusese hărăzită bisericii mitropolitane din Feleac, care avea hramul Sfînta Parascheva şi care fusese zidită în anul 1487 de mitropolitul Daniil. Aici s-a păstrat pînă în zilele noastre (v. Analele Acad. Române, ser. II, tom. III, Şedinţele ordinare din 1880—1881 şi Sesiunea generală a anului 1881, secţiunea I (Partea administrativă şi dezbaterile), Bucureşti, 1882, p. 40—41; Dr. George Popoviciu, *Istoria românilor bănăţeni...*, p. 233, n. 3; Prof. Dr. Victor Popa, *op. cit.*, p. 409, 410).

şi, implicit, că, ceva mai apoi, de aici ea ar fi trecut în chiar inima Ardealului, la Bălgrad (= Alba Iulia). Dacă, într-adevăr ar fi aşa, atunci cinstea de a fi sărbătorit în această toamnă, împlinirea a 600 de ani de la înfiinţarea Mitropoliei Severinului s-ar fi cuvenit Mitropoliei Ardealului şi nu celei a Olteniei.

Mai întîi titulatura de «mitropolit de Severin» ce se atribuie lui Marcu, presupusul prim ierarh al Feleacului şi deci şi cel din urmă al Severinului, — unde, prin urmare, ar fi păstorit prin cel de al optulea deceniu al secolului al XV-lea — nu se întîlneşte nicăieri. Actul din 30 noiembrie 1550 [172] al magistratului oraşului Cluj, care-l aminteşte, afirmă numai că el era: «graecus episcopus nomine Marcus» [173]. Atît şi nimic mai mult. Prin urmare nici o aluzie la locul de unde ar fi venit şi nici la titulatura ce i se pune în seamă. În rîndurile de faţă, neavînd intenţia de a încerca să-l identificăm [174], ne vom mulţumi numai a afirma că nimic din cele ce se cunosc acum nu probează că între acest Marcu şi Mitropolia Severinului ar fi fost vreo legătură şi că deci el ar fi mutat această instituţie bisericească în satul Feleac de lîngă Cluj.

Cît priveşte regestul publicat de slavistul Ioan Bogdan în anul 1902, în care ar fi vorba de un «Kyr Daniil, mitropolit de Severin şi de Ardeal» (Кѵр Даниил митрополит Сѣверинскы и Ардєлскы), din capul locului vom semnala că, necunoscîndu-se cuprinsul actului în întregime, nu se poate şti dacă în el se vor mai fi dînd şi alte referinţe cu privire la acest prelat şi că între titulatura ce ar purta Daniil în text şi cea de pe pecete este deosebire, — din pecete lipsind indicarea instituţiei ce el conducea, ceea ce pare ceva nefiresc. De aceea întrebarea: dacă în text n-ar putea fi la mijloc vreo scăpare la citit, apare destul de la locul ei. Din această pricină, o confruntare directă a originalului, — dacă acesta se va mai fi păstrînd —, se impune cu necesitate.

Dar chiar dacă adaosul de «Severin» (Сѣверинскы) din titulatura propusă aci de profesorul Ioan Bogdan ar fi real, totuşi el nu poate sprijini problema strămutării Mitropoliei Severinului la Feleac, atît cît vor şi doresc adepţii ei. Căci se poate ca acest adaos să nu se refere numaidecît la Mitropolia înfiinţată în anul 1370 în Valahia mică de voievodul Vladislav-Vlaicu — cum se crede de unii —, ci mai degrabă la teritoriul din colţul de sud-vest al Transilvaniei, care se numea şi al Severinului [175] şi care, cel puţin, în acest fel, — prin Biserică, deci —, urma să fie şi mai strîns legat de cealaltă parte a pămîntului românesc de la Nord de Carpaţi.

Că adaosul «de Severin» din titulatura de faţă, s-a putut referi la acest colţ de ţară, pare a reieşi mai întîi din faptul că încă pe cînd trăia acest «Kyr Daniil, mitropolit de Severin şi de Ardeal», — decedat, se crede, prin anii 1533—1534 [176] —, mitropolitul de la Argeş, Macarie (cca 1513—cca 1521), chiar de la începutul păstoriei sale, avea în titulatura sa şi adaosul de al «Severinului» (Сєвєринѹлѹи) [177], care, în

172. Tim. Cipariu, socoteşte acest act din 25 dec. 1550. În text el este datat «Feria Sexta post festum Beatae Catherinae Virginis, anno Dni, Millesimo, quingentesimo quinguagesimo» (v. *Archivu pentru filologia şi istoria*, nr. XXXIX, din 20 oct. 1870—1871, p. 777, 779). Tot din 25 dec. 1550 îl socoteşte şi Prof. Dr. Victor Popa *(op. cit.*, p. 405). L-am datat ca zi şi lună, după finalul său, căci pare mai firesc. 173. Tim. Cipariu, *op. cit.*, p. 778.

174. Totuşi să se vadă pentru el: Dr. Augustin Bunea, *Vechile episcopii româneşci...*, p. 11—14; N. Iorga, *Sate şi preoţi din Ardeal*, Bucureşti, 1902, p. 321—322; Prof. dr. Victor Popa, *op. cit.*, p. 406—407.

175. Cf. *Istoria României*, II, Bucureşti (Ed. Acad. R. P. Române), 1962, planşa XIX. «Ţările române în sec. XIV—XVI», fixată între p. 990—991.

176. Prot. dr. Şt. Lupşa, *Biserica Ortodoxă Română din Ardeal şi Ungaria în veacul XV...* p. 79. Păstoria la Feleac şi-ar fi început-o prin anul 1483 (*Ibidem*, p. 80).

177. Gavriil Protul, *Viaţa şi traiul Sfinţiei Sale Părintelui nostru Nifon patriarhul Ţarigradului*, ed. Iosif Naniescu, Bucureşti, 1888, p. 78, 79.

mod sigur, nu putea viza decît fosta mitropolie din dreapta Oltului, care rămăsese deci pe loc şi care, poate, în acel moment, deşi înglobată în noua episcopie a Rîmnicului, nu-şi avea încă titularul său. La alt colţ din pămîntul locuit pe atunci de români, credem, că nu se putea referi adaosul din titulatura mitropolitului-tipograf Macarie. Şi cum firesc lucru este ca în acelaşi timp într-un post, — fie el de orice fel —, să nu poată funcţiona două persoane cu totul diferite, înclinăm a crede că ierarhul Daniil, dacă într-adevăr a purtat în titulatura sa şi adaosul «de Severin», acest fapt nicidecum nu s-a putut referi la Mitropolia lui Vlaicu Vodă — revendicată în acei ani, cum se vede, de Macarie mitropolitul Ţării Româneşti —, ci la cu totul altă parte a pămîntului românesc, de la acea răspîntie de veacuri. De bună seamă că se referea la cea dintre vadurile Cernei, Dunării şi Tisei, aşa cum deja am arătat.

Şi tot această parte de pămînt românesc, pe care în anul 1658 Acaţiu Barcsai a predat-o turcilor şi în care «la Caransebeş fiinţa o veche episcopie, considerată ca «episcopie a Severinului» mai ales de la contopirea ei cu episcopia Meediei...» [178], a avut-o, desigur, în vedere principele transilvan Gheorghe al II-lea Rákóczy (1648—1660), atunci cînd, la 28 decembrie 1656, întărind pe Sfîntul Sava Brancovici ca mitropolit al Ardealului (1656—1680), trece între bisericile supuse jurisdicţiei sale şi pe cea din comitatul «Severinului» [179], căci, cel puţin, de astădată, în nici un fel nu ar mai putea fi cazul ca cineva să se mai gîndească la fosta Mitropolie a Severinului.

Spre o aceeaşi încheiere duce, de altfel, şi faptul că patru decenii mai apoi, cînd în anul 1696, Damaschin Udra dascălul mare de la şcoala gramaticească din Caransebeş, întocmind, aci, în acest oraş, pomelnicul ierarhilor români din acea parte de loc, lăsa să se înţeleagă că, — folosim un termen mai vechi —, «descălecarea» Mitropoliei Ardealului s-a făcut de unul din aceştia, de vreme ce despre unul Daniil, trecut în «dipticonul» său, putea să scrie următoarele: «Arhiepiscop Daniil de la 1470 stă în scaun pînă la 1479, dară atunci să mută în Ardeal şi metropolia pră vecie acolo şi pînă astăzi la Bălgărad» [180]. Prin urmare, precum se vede, nici cea mai mică aluzie la vreo legătură a acestuia cu Mitropolia Severinului, unde, în acel timp, adepţii mutării ei peste munţi, arată că ar fi păstorit acel «graecus episcopus nomine Marcus», care ar fi şi dus-o la Feleac [181].

Şi dacă totuşi de către oarecine s-ar obiecta din nou că nu ar fi posibil ca, aproape chiar în acelaşi timp — să se vadă cazul ierarhilor Macarie de la Argeş şi «Kyr Daniil de Severin şi de Ardeal» —, într-o ţară să fie două eparhii învecinate şi să poarte acelaşi nume, s-ar putea răspunde afirmativ, citîndu-se un exemplu aproape contemporan şi tot de aici de la noi. Este cazul celor două eparhii ale Ţării Româneşti din secolul al XIV-lea, care, deşi deosebite şi deşi aşezate una lîngă alta şi fiinţînd în aceeaşi ţară, purtau totuşi un singur nume: Ungrovlahia. Aducem doar un exemplu: în anul 6888 (= 1379—1380), în şedinţa Sinodului patriarhal din Constantinopol, în care s-a discutat cazul mitropolitului de Iconia, au fost de faţă ambii mitropoliţi din Ţara Românească din acel an: Hariton şi Antim. Prezenţa lor aci este

178. Prof. Dr. Gh. Cotoşman, *Contribuţii la începuturile Mitropoliei Ardealului...*, p. 313.
179. Ştefan Meteş, *op. cit.*, p. 270; Prot. dr. Gh. Cotoşman, *op. cit.*, p. 342; acelaşi, *Episcopia Caransebeşului...*, p. 80.
180. Ap. Prot. dr. Gh. Cotoşman, *Contribuţii la începuturile Mitropoliei Ardealului...*, p. 336.
181. v. *Supra*, p. 1218.

semnalată în act așa: «chir Hariton al Ungrovlahiei și Antim al Ungrovlahiei» (τοῦ Οὐγγροβλαχίας κῦρ Χαρίτωνος καὶ τοῦ Οὐγγροβλαχίας 'Ανθίμου)[182]. Deci absolut aceeași titulatură, deși, repetăm, erau două eparhii întru totul deosebite.

La fel pot sta lucrurile, desigur, și în cazul adaosurilor de «al Severinului» din titulatura celor doi ierarhi români de la începutul secolului al XVI-lea: Macarie și Daniil. Ele, deși erau absolut identice ca nume, vizau totuși părți de țară deosebite: una, cea a lui Macarie de la Argeș, se referea la fosta Mitropolie a Severinului din Valahia mică, iar cealaltă, a lui Daniil de Ardeal, se referea la colțul de țară de la vest de Cerna, care tot Severin se chema[183] și se socotește că avea pe atunci și oarecare organizare bisericească.

În sfîrșit ultima probă adusă de susținătorii strămutării Mitropoliei Severinului în Ardeal este inscripția «sîrbească» din 25 octombrie 6997 (= 1488), aflată «pre pagina dein urmă» a unui *Tetraevangheliar*, care, «în zilele marelui crai Matiaș», s-a scris cu porunca «Arhiepiscopului chir Daniil [de Severin]», pentru biserica Sfînta Paraschiva din Feleac[184]. Titlul «de Severin» (Сєвєрнньскаго), purtat aci de «Arhiepiscopul chir Daniil» (архиеп[ис]к[о]па Кур Даніила) este socotit de unii ca un argument de prima mînă pentru dovedirea plecării peste munți a mitropoliei din «orașul Sfîntului Severus»[185]. El însă nu poate fi și convingător, deoarece cei ce au avut prilejul să cerceteze direct textul «inscripțiunii» de față, afirmă cu toată convingerea că, cuvîntul сєвєрнньскаго este o interpolație tîrzie. Timotei Cipariu, de pildă, spune că el «sta scrisu cu litere mai menunte intreliniari... de asupra acestii numiri» (= «archiepiscop»), iar ceva mai departe în versiunea «serbească» a textului nici nu-l trece, ci printr-un asterisc arată că l-a înserat în josul paginei respective[186]. Nicolae Iorga afirmă deschis că el este «un adaus mai tîrziu»[187].

Prin urmare nici această probă nu poate convinge că Mitropolia Severinului s-a mutat la Feleac, căci, în realitate, dacă astfel stau lucrurile, — deci dacă este la mijloc un «adaus tîrziu» —, ea nici nu există.

Deși, pe temeiul descoperirii slavistului Ioan Bogdan, mai sus pomenită, s-ar putea admite că «arhiepiscopul» Daniil a avut în titulatura sa și adaosul de «al Severinului», — nu în sensul voit de adepții părerii ce se discută, însă —, totuși nu se poate iarăși a nu fi relevat faptul că în actele familiei sale, privitoare la moștenirea bunurilor de la Feleac, — cunoscute acum —, cu toate că de mai multe ori se aduce vorba și despre el și despre activitatea lui ecleziastică, desfășurată în Biserica ardeleană, niciodată și în nici un fel nu i se amintește o astfel de titulatură. I se zice doar simplu: «Dancho (= numele mirenesc) episcopus»[188]. Și acest lucru ar putea fi înțeles fie în sensul că n-a făcut uz de acest adaos, fie mai degrabă în sensul că nicicînd nu și-l va fi dat.

Lăsînd la o parte aceste considerente, care, precum se vede, pledează mai mult pentru nestrămutarea Mitropoliei Severinului la nord de Carpați, să presupunem totuși

182. Hurmuzaki—Iorga, XIV, 1, p. 10—11, nr. XII.

183. Și azi unul din județele R. S. România din acea parte de loc păstrează, în titulatură, acest nume, chemîndu-se «Caraș-*Severin*».

184 Tim. Cipariu, *Arhivu pentru filologia și istoria...*, p. 777, 791.

185 Cf. Dr. George Popoviciu, *Istoria românilor bănățeni...*, p. 233; Prot. dr. Șt. Lupșa, *Vechea Mitropolie a Ardealului...*, p. 23; Roman Cotoșman, *op. cit.*, p. 550—553.

186. Tim. Cipariu, *op. cit.*, p. 776, 777; Prof. dr. Victor Popa, *op. cit.*, p. 410.

187. N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal...*, p. 320. V. și Prof. dr. Victor Popa, *op. cit.*, p. 414—415. 188. v. Tim. Cipariu, *op. cit.*, p. 776—780.

că, cel puțin, în ceea ce privește titulatura atribuită celor doi ierarhi de la Feleac, «teoria», de care ni-i acum cuvîntul ar conține și un oarecare sîmbure de adevăr. Că adică episcopii Marcu și Daniil de aici ar fi fost cu adevărat și ierarhi «de Severin». Acest lucru nu poate spune însă nimic cu privire la pretinsa strămutare. Căci dacă un ierarh, fie el și titular al unei eparhii, din felurite motive pleacă din fruntea acesteia, se stabilește în altă parte și ajunge să și conducă un alt centru eparhial — vechi sau nou creat —, nu înseamnă că el a adus aici cu sine și eparhia de unde a plecat, chiar dacă, în continuare, personal, și-ar menține și vechea titulatură. Eparhia părăsită rămîne pe loc și dăinuiește atît cît împrejurările îi îngăduie aceasta. Prin urmare, «episcopus graecus Marcus», ieșind, cum cred unii, de la conducerea Mitropoliei Severinului și stabilindu-se la Feleac, n-a putut purta și aduce cu sine aici și scaunul mitropolitan de la Severin. Chiar dacă, în acest ultim loc, a ajuns la conducerea unei noi eparhii — atunci înființată —, cea veche, de la Severin, de unde ar fi plecat, a rămas pe loc, ducîndu-și mai departe zbuciumata-i istorie.

În trecutul nostru bisericesc acesta n-ar fi un caz unic, izolat. Mai sînt și altele, în care titularii unor eparhii — în chip voit sau nevoit — părăsindu-și scaunele, au ajuns să conducă noi episcopii sau să activeze în alte sectoare de lucru, fără ca să treacă prin minte cuiva a socoti că ei au adus la noul loc de pastorație și scaunul episcopal de unde au plecat.

Mărginindu-ne numai la Țara Românească, vom aminti că în secolul al XIV-lea, cu aprobările legale, prin Oltenia, mai ales, activa mitropolitul Daniil al Vidinului, — între anii 1365—1389, după unii, conducînd chiar Mitropolia Severinului[189] —, că pe la 1602—1603, treburile Mitropoliei Ungrovlahiei le rostuia un ierarh Ieremia, mitropolit al Pelagoniei și Perlapului, că la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, trudea în București și la Buzău fostul episcop de Huși, Mitrofan și că între anii 1810—1812, Biserica Țării Românești a fost condusă de mitropolitul Ignatie al Artei. Cu toate că aceste lucruri se cunosc, nimeni n-a îndrăznit și nici nu va îndrăzni să creadă, să susțină și să scrie, de pildă, că Mitropolia Vidinului sau cele ale Pelagoniei și Perlapului, și a Artei[190], precum și Episcopia Hușilor, cîndva s-au mutat și au rămas între Carpați și Dunăre, întrucît unii dintre conducătorii lor au activat aici și uneori și-au păstrat și vechea titulatură.

Să se fi petrecut, oare, altfel lucrurile cu Mitropolia Severinului, care, după susținerea unora, ar fi fost silită să-și urmeze dincolo de munți niște prea nesiguri titulari? Credem că nu. Chiar dacă vreunul din titularii ei, împins de neprielnice împrejurări, cum se crede, va fi plecat la nord de Carpați, păstrîndu-și titlul și ajungînd să conducă acolo și o nouă episcopie, Mitropolia Severinului, ca instituție bisericească, bine organizată, a rămas pe loc. În acest caz, cu tot felul deosebit cum a fost înfățișată această problemă în paginile revistei «Mitropolia Olteniei», aniversarea celor șase sute de ani scurși de la înființarea Mitropoliei Severinului, în chip firesc era îndreptățită să o facă Mitropolia din capitala Vlahiei mici.

Prin urmare, deși, precum s-a arătat, izvoarele documentare tac, Mitropolia Severinului, cu toate greutățile ce va fi avut de întîmpinat din pricina vitregiilor vremii, a rămas în continuare pe pămîntul provinciei din dreapta Oltului. Silită să-și părăsească reședința de la Severin, cînd acest oraș a ieșit de sub stăpînirea românească, ea s-a strămutat mai înăuntrul țării, poposind, se pare, un oarecare timp la Strehaia[191],

189. v. Șt. Nicolaescu, *Păstorirea mitropolitului primat al Ungrovlahiei Hariton...*, p. 11.

190. v. Preotul Niculae Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei...*, p. 768—769, n. 323; 804.

191. v. și: Șt. Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească...*, p. 67—71; Pr. I. Popescu-Cilieni, *op. cit.*, p. 90—91.

așa cum reiese din cuprinsul unei pisanii din secolul al XVII-lea a mînăstirii de acolo [192].

Cînd și această așezare s-a «surpat mult de puterea varvarilor», Mitropolia Severinului oploșită aci, precum iarăși observa istoricul Nicolae Dobrescu, se va «fi refugiat pe pămînt stăpînit de domnii români: în vreun centru bisericesc din Oltenia ca Tismana, ori Cozia» [193] și, în cele din urmă va fi ajuns la Rîmnic [194]. Că ar fi trecut pe la Tismana pare a confirma și cele două ornate arhierești ale mitropolitului Antim Critopol de la Severin păstrate la mînăstire [195], iar că a ajuns mai apoi la Rîmnic se arată chiar într-o «relațiune» din anul 1731, întocmită pe temei de documente, de forurile conducătoare de atunci ale Olteniei. Aici, între altele, se afirmă și următoarele: «...Cînd arhiepiscopul sau mitropolitul cu numele Antim a mutat arhiepiscopia de la Severin la Rîmnic, a rămas această biserică arhiepiscopală și pînă în ziua de astăzi se cheamă Noul-Severin...» [196]. Fără a se putea face, cît de cît, unele precizări, oricît de sumare, asupra stării în care se va fi aflat pe atunci fosta Mitropolie a Severinului, este foarte probabil că în acest ultim loc ea va fi fost prinsă de reorganizarea Bisericii din Țara Românească, ce, din porunca voievodului Radu cel Mare (1495—1508), a fost efectuată la începutul secolului al XVI-lea de fostul patriarh ecumenic Nifon al II-lea (+ 1508).

Ținînd seama poate de realități și, de bună seamă, dorind a nu se neglija nici tradiția ce va fi existat în țară cu privire la străvechea Mitropolie de la Severin, reorganizatorii de la începutul secolului al XVI-lea, au hotărît păstrarea ei, definitivîndu-i însă, totodată starea de episcopie, și, potrivit rînduielilor canonice, numind-o după orașul de reședință a Rîmnicului. Și pentru a arăta că în gîndul lor «noua» Episcopie nu era altceva decît ducerea mai departe a vechii instituții bisericești din Valahia mică, i-au adăugat și titlul de a «Noului Severin» [197]. Hotărîrea lor, respectînd, desigur, tradiția bisericească din țară, este încă o dovadă că Mitropolia Severinului, «expresia celei mai înalte organizări bisericești în părțile oltene, bazată pe un bogat și inițial fond ortodox și pe luptele de conservare a acestui fond, care era în același timp și un fond național» [198], a rămas pe pămîntul Olteniei și că niciodată ea nu s-a strămutat undeva în afară de granițele ei [199].

---

192. Alex. Lapedatu, *Episcopia Strehaii și tradiția scaunului bănesc de acolo*, București, 1906, p. 8—9.

193. N. Dobrescu, *Din Istoria Bisericii Române. Secolul al XV-lea*, p. 38; Pr. I. Popescu-Cilieni, *op. cit.*, p. 90.

194. cf. Ion Donat, *Reședințele celei de a doua mitropolii a Țării Românești...*, p. 75.

195. v. *Supra*. p. 1210.

196. «...dum vero Archiepiscopus seu Metropolita nomine Amphtim Archiepiscopatum ex Severin Rimnicium transtulerat, mansit haec Ecclesia archiepiscopalis, et ad hodiernum usque diem Novum Severin vocatur...» (Hurmuzaki—Slavici, VI, p. 430, nr. CCXLVIII; N. Dobrescu, *Istoria Bisericii Române din Oltenia în timpul ocupațiunii austriace...*, p. 232; Ion Donat, *op. cit.*, p. 74—75).

197. Pentru acest adaos la titulatura Episcopiei de Rîmnic, atît de grăitor cu privire la soarta străvechii Mitropolii de la Severin, să se vadă: *Documente privind Istoria României. B. Țara Românească. Veacul XVI*, vol. V, (1581—1590), București, 1952, p. 449, nr. 465; p. 479, nr. 496.

198. Firmilian, Mitropolitul Olteniei, *Statorniciri bisericești în Oltenia*, în «Mitropolia Olteniei», VI (1954), p. 285.

199. Semnalăm faptul că într-un hrisov de la Mihai Viteazul din 25 aprilie 1597 Episcopiei Rîmnicului i se zice de-a dreptul Episcopia *Severeani* (*Documente privind Istoria României. B. Țara Românească, Veacul XVI*, vol. VI (1591—1600), București, 1953, p. 262, nr. 278), ceea ce lămurește și mai mult și, totodată, și mai precis, raportul existent între ea și Mitropolia Severinului.

Timp de peste patru secole, amintirea Mitropoliei Severinului — cel puțin — s-a păstrat sub această formă. Din acest lung șir de ani, îndeosebi, în legătură cu ea, între altele, merită să fie semnalat faptul că pe la jumătatea secolului al XVII-lea episcopul de Rîmnic, Ignatie Sîrbul (1636—1653) își zicea și «a toată Mehadia» și că la 29 noiembrie 1719, pe temeiul străvechii ei situații canonice, episcopul Damaschin (1708—1725) a apărat drepturile Eparhiei sale.

Primul din aceste fapte poate fi socotit, desigur, o tîrzie amintire a vremurilor cînd fosta Mitropolie de la Severin, — ale cărei rosturi erau ținute de Episcopia Rîmnicului-Noul Severin —, își întindea jurisdicția și dincolo de munții Mehedinților, după unii avînd aici chiar o sufragană: Episcopia Mehadiei [200]. În cel de al doilea caz, aducerea ei în discuție s-a făcut în următoarele împrejurări: în anul 1719, după ce în Oltenia se așezaseră austriecii, s-a hotărît ca Episcopia Rîmnicului să depindă canonicește de Mitropolia Belgradului. Acest lucru, însă, nu a convenit învățatului episcop Damaschin Dascălul, și atunci el, la 29 noiembrie 1719, în urma unei consfătuiri ce a avut loc la Mînăstirea Hurez cu unii din stareți, a protestat «energic la locurile competente», cerînd ca Episcopia sa să nu fie «subordonată» Mitropoliei din Belgradul sîrbesc. Căci, — lăsa să se înțeleagă protestul său —, episcopia ce păstorea era urmașa «Mitropoliei din părțile Severinului, care mai înainte ținea locul (celei a) Amasiei» — deci, după rînduiala împăratului Andronic al II-lea Paleologul, al paisprezecilea loc după patriarhul ecumenic —, și care, pînă a nu fi ocupat turcii Banatul, avea «sub ascultarea sa pe episcopul Mehadiei». Astfel, stînd lucrurile, mitropolitul de Rîmnic (sic), — ce în viitor avea să fie hirotonit numai de patriarhul din Constantinopol —, era superior în grad celui din Belgrad, căci scaunul acestuia din urmă, depinzînd de Ohrida, «este inferior scaunului Amasiei», — ținut înainte de Mitropolia Severinului și acum, implicit, revenind Episcopiei de Rîmnic [201].

În o asemenea situație, se înțelege, dependența Episcopiei Rîmnicului de Mitropolia Belgradului era nefirească și de aceea episcopul Damaschin s-a ridicat împotriva ei. În plus, protestul lui, al unuia, care, desigur, va fi cunoscut destul de bine faptele, pe de o parte este încă o dovadă că Episcopia din Rîmnic duce mai departe rosturile străvechii Mitropolii din Severin, iar pe de alta, întărește și mai mult convingerea că Mitropolia Severinului a rămas pe loc, în Oltenia, și, în același timp, atestă și presupunerea celor ce socotesc că ea a avut și o sufragană: Episcopia Mehadiei.

MITROPOLIA OLTENIEI, RÎMNICULUI ȘI SEVERINULUI

După ce trecuseră mai bine de două secole de la hotărîta și documentata intervenție a episcopului Damaschin, din «înaltă dorință» s-a încercat a se înnoda și mai clar firul istoric al Mitropoliei Severinului, într-o oarecare formă, căutîndu-se chiar reînființarea ei. În acest scop, în anul 1939, conducerea de stat de atunci a întocmit un «Anteproiect de lege pentru înființarea Mitropoliei Ortodoxe a Olteniei și a Severinului», care, în ziua de 26 iunie 1939, a fost adus înaintea Sfîntului Sinod [202].

În expunerea de motive, ce însoțea anteproiectul de lege, după ce se înfățișau faptele istorice, ce îndreptățeau crearea noii instituții bisericești, — între altele amintindu-se și întinderea jurisdicției Mitropoliei Severinului și «asupra ținuturilor bănățene de peste munți» —, se arăta că noua Mitropolie va avea ca sufragane: Arhiepiscopia Craiovei, Episcopia Argeșului și Rîmnicului și Episcopia Timișoarei și a

200. v. *Supra*, p. 1206. 201. v. *Supra*, nota nr. 94.
202. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 469/1939*, f. 11 v.—12 r.

Caransebeşului[203]. Această întindere jurisdicţională avea în vedere «unirea sufletească (a românilor) peste graniţele Carpaţilor şi dorinţa închegării desăvîrşite a acestei uniri prin dispariţia vechilor aşezări teritoriale, şi aceasta cu atît mai mult cu cît pe vremuri cînd exista Mitropolia Severinului, ea a avut jurisdicţie şi peste Carpaţi, în Banat»[204].

Discutat în şedinţa Sfîntului Sinod din 28 iunie 1939, proiectul de lege a fost votat, hotărîndu-se înfiinţarea, pe ziua de 1 septembrie 1939, a «Mitropoliei Ortodoxe Române a Olteniei şi Severinului», cu reşedinţa în Craiova şi avînd ca sufragane: arhiepiscopia Craiovei, episcopia Rîmnicului şi episcopia Caransebeşului[205].

Între timp, proiectul, deşi votat şi aprobat de Sfîntul Sinod, a mai fost luat în discuţie de parte din eparhii[206] şi i s-au mai făcut şi unele modificări. În noua sa formă, a fost iarăşi adus înaintea Sfîntului Sinod şi, în şedinţa din 19 octombrie 1939, a şi fost votat[207]. Căpătînd şi aprobarea forurilor de stat, el a devenit lege, care, cu Decretul nr. 3997 din 7 noiembrie 1939, a fost publicat în «Monitorul Oficial», nr. 259 din 8 noiembrie 1939[208]. Data publicării[209] era, totodată, şi data înfiinţării noii Mitropolii a Olteniei, Rîmnicului şi Severinului, care-şi avea sediul la Craiova şi care avea ca sufragane numai Arhiepiscopia Craiovei şi Episcopia Argeşului[210].

Prin aceste prefaceri, Mitropolia Severinului care fusese înfiinţată cu 569 de ani înainte şi care-şi «fluturase prestigiul peste plaiurile dintre Olt, Dunăre şi Carpaţii apuseni»[211], păşea într-o nouă formă şi etapă a istoriei sale. De acum ea se stabilea în Craiova, centrul administrativ, politic şi cultural al Olteniei.

Din păcate însă, această etapă nu i-a fost şi ultima. Căci la înfiinţare, noua Mitropolie din dreapta Oltului, «înghiţind istorica şi strălucita Episcopie a Rîmnicului-Noul Severin», credincioşii acesteia, timp de cîţiva ani, au cerut stăruitor reînfiinţarea ei. Dîndu-se urmare doleanţelor lor, prin Legea nr. 305/1945, elaborată cu asentimentul Sfîntului Sinod şi publicată în «Monitorul Oficial», nr. 92 din 20 aprilie 1945, s-a desfiinţat Mitropolia Olteniei, Rîmnicului şi Severinului şi s-a «reînfiinţat vechea şi istorica Episcopie a Rîmnicului-Noul Severin»[212]. Aşa s-a încheiat această scurtă formă şi etapă din viaţa Mitropoliei Severinului, după care timp de trei-patru ani, a fost socotită din nou una cu reînfiinţata Episcopie din Rîmnic.

Arhiepiscopia Craiovei.— Lucrurile nu s-au oprit însă aici. Rămaşi fără mitropolie o seamă dintre clericii şi credincioşii din dreapta Oltului, ale căror «interese... tindeau direct către capitala şi inima regiunii, oraşul Craiova», de repetate ori, au solicitat restabilirea mitropoliei desfiinţate. Chiar în toamna anului 1945 s-a constituit un comitet în acest scop.

---

203. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 470/1939*, f. 379—328.

204. v. Cuvîntarea ministrului de Culte în Sinod (*Dosar nr. 369*, f. 34 v; *Dosar nr. 470*, f. 387). Cf. şi expunerea de motive la anteproiectul de lege pentru înfiinţarea Mitropoliei (*Dosar nr. 470*, f. 381). V. şi Pr. I. Popescu-Cilieni, *Pe firul istoric al Mitropoliei Olteniei...*, p. 114—115.

205. *Dosar nr. 469*, f. 41 v—42; *Dosar nr. 470*, f. 398. Pentru discuţiile purtate în Sfîntul Sinod cu prilejul votării acestui proiect de lege, să se vadă: *Dosar nr. 469*, f. 30 v—41 v.

206. cf. *Dosar nr. 469*, f. 56 v., 61 v.

207. *Dosar nr. 469*, f. 69. In acest dosar se află şi un proiect de lege pentru înfiinţarea Mitropoliei Olteniei (f. 65—68).

208. v. *Dosar nr. 470*, f. 412; Pr. I. Popescu-Cilieni, *op. cit.*, p. 113—114.

209. Proiectul de lege, în noua sa formă, prevedea ca dată a înfiinţării Mitropoliei ziua de 1 noiembrie 1939 (v. *Dosar nr. 470*, f. 424).

210. *Dosar nr. 469* f. 65; *Dosar nr. 470*, f. 414.

211. Firmilian, Mitropolitul Olteniei, *Statorniciri bisericeşti în Oltenia...*, p. 285.

212. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 575/1945*, f. 12.

Cum realitățile de pe teren: «întinderea teritorială a Olteniei și numărul mare al ortodocșilor impuneau în chip deosebit aci o a doua unitate bisericească, corespunzătoare și ca titlu și ca funcțiune» [213], oblăduirea de atunci a statului nostru a hotărît să se purceadă la realizarea ei. După un șir de memorii, pe care în cursul anului 1946 cei interesați le-au înaintat către toți cei ce puteau avea oarecare rost în această problemă [214], prin două adrese din 12 februarie și 31 martie 1947, Ministerul Cultelor și Artelor, avînd în vedere că «personalități de elită ale Olteniei, prin repetate memorii, dînd expresie dorinței stăruitoare a maselor de credincioși ai acestei provincii ortodoxe..., cer cu insistență reînființarea Sfintei Arhiepiscopii a Craiovei cu sediul la Craiova», și «ținînd seama și de faptul că înalte rațiuni de stat reclamă înființarea» ei, a cerut patriarhului Nicodim (1939—1948) să supună «Sfîntului Sinod Permanent această cerere a credincioșilor din Oltenia» și să dea «aviz favorabil pentru a se putea elabora cuvenita lege».

În motivarea intervenției sale, Ministerul punea înainte și faptul că «Oltenia a avut încă de la 1370 o mitropolie, în cursul vremii existînd chiar două scaune chiriarhale: unul la Rîmnicu-Vîlcii și altul la Strehaia sau la Craiova». Prin urmare, și de astă dată, conștiința continuității unei străvechi organizații bisericești pe pămîntul Olteniei este evidentă. Arhiepiscopia ce se cerea a se reînființa, avea să fie continuatoarea Mitropoliei din 1370, ceea ce istoricește, precum reiese din cele de mai înainte, este o realitate.

Alături de această motivare istorică, în același scop, în adresa Ministerului se mai arăta că «Oltenia este provincia cu populația cea mai densă, mai omogenă și mai compact ortodoxă», că orașul «Craiova este centrul cultural, politic și administrativ al regiunii și este necesar ca și Biserica să-și aibă centrul său tot acolo», că acest oraș «dispune de un local propriu pentru această instituție: casele Băniei», și că totodată, «devine și un centru universitar» [215].

În urma acestor bine documentate adrese, la 1 aprilie 1947 patriarhul Nicodim, prezidial, a dat aviz favorabil «pentru a se înființa Arhiepiscopia Craiovei» [216]. Acest aviz a fost apoi ratificat de Sinodul Permanent în ședința sa de la 24 aprilie 1947 [217] și în urma lui organele îndreptățite au elaborat Legea nr. 196/1947 «pentru înființarea Arhiepiscopiei Craiovei», care s-a votat de Adunarea Deputaților în ședința din 26 mai 1947. Promulgată cu decretul nr. 1194 din 7 iunie 1947, Legea a fost publicată în «Monitorul Oficial», nr. 136 din 18 iunie 1947. Pe această dată s-a și înființat «Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Craiovei, cu reședința în Craiova și avînd ca circumscripție teritorială, prin dezlipire de la Episcopia Rîmnicului-Noul Severin, județele Dolj, Gorj și Mehedinți» [218].

La 25 iunie 1947, Ministerul Cultelor a comunicat toate acestea și Sfîntului Sinod [219], care, apoi, în ședința sa plenară din 2 iulie 1947, le-a ratificat și aprobat [220]. În acest fel, Arhiepiscopia Craiovei era definitiv reînființată. «Întemeiată, precum se

213. Firmilian, Mitropolitul Olteniei, *op. cit.*, p. 285.

214. V. pentru aceste memorii, Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 576/1945*, f. 110—112; *Dosar nr. 590/1946*, f. 9 v, 39 v. *Dosar nr. 591/1946*, f. 29, 174—181.

215. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 606/1947*, f. 183, 184 (Adresa nr. 1047/1947, înregistrată la Sf. Sinod sub nr. 178 din 13 febr. 1947, și nr. 367 din 1 aprilie 1947).

216. *Dosar nr. 606*, f. 184 (rezoluția patriarhului Nicodim) și f. 185 (Comunicarea Sf. Sinod către Ministerul de Culte, cu nr. 367/1947). 217. *Ibidem*, f. 186, 187.

218. *Ibidem*, f. 191—196 (aci se află textul legii nr. 196/1947).

219. Cu adresa nr. 35.120 din 25 iunie 1947 (*Dosar nr. 606* f. 188).

220. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 605/1947*, f. 5.

vede, după toate rînduielile canonice și legale, noua eparhie întrunea de la început condițiile unei unități centrale, unei jurisdicții efective și unei dezvoltări care s-o îndreptățească mai tîrziu la treapta ierarhică de Mitropolie a Olteniei» [221].

Mitropolia Olteniei.– Primul pas către această treaptă care-i dă și mai mult drept a se socoti legitima continuatoare a Mitropoliei din 1370, s-a făcut în ziua de 19 octombrie 1948, cînd în ședința Sfîntului Sinod, discutîndu-se prima parte a noului *Statut de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române*, s-a hotărît că în componența Patriarhiei Române intră și «Mitropolia Olteniei» [222]. Pe temeiul acestei prevederi statutare, la începutul anului 1949, Sfîntul Sinod, ținînd seama de «împărțirea administrativă a țării, de centrele culturale ale Republicii Populare Române, de configurația geografică a fiecărei regiuni și de interesele locuitorilor», a procedat la o nouă arondare a eparhiilor Bisericii Ortodoxe Române. Cu acest prilej, a hotărît ca Arhiepiscopia Craiovei să fie ridicată la rangul de mitropolie cu denumirea «Mitropolia Olteniei» și cu sediul în Craiova. Trimisă Ministerului de Culte, la 26 ianuarie 1949 [223], încheierea Sfîntului Sinod a fost aprobată de conducerea Statului prin Decretul nr. 133, publicat în «Monitorul Oficial», nr. 30 din 5 februarie 1949 [224].

De la 5 februarie 1949, deci, Valahia mică are din nou mitropolie, cu sediul chiar în capitala ei, așa cum, de altfel, de atîtea ori, și-a dorit.

Prin teritoriul ce i s-a repartizat, — partea de apus a Olteniei —, prin rostul său față de populația ortodoxă a acestui ținut și mai ales prin rangul său de mitropolie, instituția bisericească de la Craiova, — așa cum se motiva cînd se cerea reînființarea ei —, era și este cea mai îndreptățită să moștenească și deci să preia și să poarte în viitor, rostul avut cu secole în urmă printre credincioșii din dreapta Oltului de Mitropolia Severinului.

Pe data publicării Decretului, încercatul cîrmuitor al fostei Arhiepiscopii, I.P.S. Firmilian a devenit mitropolit cu titlul de: Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei [225]. De mai bine de două decenii deci, Înalt Prea Sfinția Sa, ținînd cîrma unei Mitropolii nou-înființată, trudește, cu bune rezultate, la organizarea ei, așa cum, desigur, va fi făcut, cu șase secole în urmă înaintașul său din fruntea Bisericii oltene, mitropolitul Antim Critopol de la Severin, căci și lui tot într-o nouă eparhie îi fusese dat să păstorească.

*

Și de la vremea cînd vlădica Antim a început a cîrmui cea de a doua Mitropolie a Țării Românești, atunci înființată, s-au scurs șase sute de ani. Împlinirea acestor șase secole a prilejuit și rîndurile de față. Din cuprinsul lor rezultă că Mitropolia Severinului dintru început și-a avut reședința în orașul cu același nume, din vestul Olteniei și că pentru o vreme și-a întins jurisdicția canonică și la nord de Carpați și, se pare, și dincolo de apa Cernei. Silită de împrejurări neprielnice să-și părăsească reședința de început, ea și-a mutat sediul mai înăuntrul țării. Aici, oarecare timp, ea, într-adevăr, a fost mai ferită de unele rele întîmplări abătute asupra acelor

221. Firmilian, Mitropolitul Olteniei, *op. cit.*, p. 285.
222. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 620/1948*, f. 164.
223. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 635/1949*, f. 4—14 (Cu adresa nr. 156/1949).
224. V. *Dosar nr. 635*, f. 25.
225. V. *Ibidem*, f. 24 (Adresa Ministerului Cultelor nr. 4595 din 16 martie 1949).

părţi de ţară. În aceste vremuri, este foarte probabil ca ea să se fi stabilit la Strehaia şi Tismana, — unde se oploşise şi bănia — şi poate chiar şi la Rîmnic. În cursul acestor momente de nesiguranţă, este posibil ca ea să-şi fi pierdut din însemnătate, — uneori fiind socotită simplă episcopie —, şi aceasta a făcut, desigur, ca în secolul al XV-lea ştirile despre ea să fie extrem de reduse, sau, mai degrabă, ca şi inexistente. De altfel acestea sînt reduse şi cu privire la cealaltă Mitropolie a ţării, căci, după cum se ştie, în acest secol, al XV-lea, se întîlnesc însemnate goluri în şirul ierarhilor munteni. Şi dacă acest lucru s-a putut întîmpla cu vlădicii din imediata apropiere a Curţii domneşti, cu atît mai mult s-a putut întîmpla cu ierarhii severineni, trăitori destul de departe de capitala ţării.

Totuşi, tradiţia despre Mitropolia Severinului s-a păstrat şi, la începutul secolului al XVI-lea, cînd s-a reorganizat Biserica Ţării Româneşti, ea a fost socotită una cu nou înfiinţata Episcopie a Rîmnicului, care, totodată, era şi a Noului Severin. S-a păstrat sub această formă mai bine de patru sute de ani, timp în care, fiind condusă de «ierarhi cărturari, gospodari, patrioţi şi sfinţi», a jucat rol deosebit în cultura românească şi în viaţa Bisericii strămoşeşti.

Între anii 1939 şi 1945 rosturile ei au fost luate de nou creata Mitropolie a Olteniei, Rîmnicului şi Severinului, iar din acest din urmă an şi pînă în 1949, cînd s-au definitivat formele pentru înfiinţarea actualei Mitropolii a Olteniei, acestea au trecut iarăşi la reînfiinţata Episcopie din Rîmnic.

Cum, la începutul anului 1949, această episcopie, prin contopirea cu fosta Eparhie a Argeşului, a devenit Episcopia Rîmnicului şi Argeşului, — părăsind deci vechea titulatură de: a Rîmnicului-Noul Severin —, în mod firesc rostul străvechii Mitropolii a Severinului a revenit nou-înfiinţatei Mitropolii a Olteniei, care are acelaşi rang şi, totodată, are în cuprinsul său nu numai locul de reşedinţă al fostei Mitropolii: oraşul Turnu-Severin de azi, ci şi cea mai mare parte din teritoriul ei.

Preotul NICULAE ŞERBĂNESCU

O CONTROVERSĂ PRIVIND NUMELE ŞI SIGILIUL CONSISTORIULUI DIN ORADEA

Cu prilejul aniversării Semicentenarului Episcopiei Oradiei

Episcopia ortodoxă română a Oradiei aniversează cincizeci de ani de la reînfiinţarea ei în septembrie 1920. Readusă la viaţă în urma înfăptuirii unităţii de stat a României, această străveche instituţie bisericească de la graniţa de vest a ţării a avut parte de umilinţele şi suferinţele pe care poporul român le-a încercat în cursul zbuciumatei sale istorii. O astfel de umilinţă a fost şi aceea de care ne ocupăm în cele ce urmează.

În 1839 s-a pornit o controversă aprigă, pe motivul dacă Consistoriul ortodox din Velenţa Oradiei, strămoşul Episcopiei semicentenare, este îndreptăţit să poarte numele de «Consistor greco-neunit al Orăzii Mari» şi să se folosească de sigiliu cu aceeaşi inscripţie.

Controversa s-a ivit între preotul unit din Beiuş, Gavril Farcaş şi între protopopul ortodox din Beiuş, Teodor Balint. Dar mai întîi o scurtă retrospectivă istorică.

*

Există o tradiţie istorică, chiar la cronicarii maghiari, după care Episcopia romano-catolică din Bihor, mutată la Oradea[1], a determinat părăsirea acestui oraş de către episcopul român. Chiar dacă pentru acest fapt nu există temeiuri istorice suficiente, un lucru e cert, şi anume că a existat aici o organizare bisericească ortodoxă, alături şi în legătură cu aceea a cnezatelor şi voievodatelor, cu preoţi şi protopopi români, care, în orînduirea feudală a veacurilor evului mediu, erau privite de Episcopia romano-catolică din Oradea, stăpînă peste întinse domenii în Bihor, ca pradă prozelitismului religios al acesteia. De la jumătatea secolului al XVI-lea (1556) şi pînă în primii ani ai secolului al XVIII-lea, locul prozelitismului catolic îl ia prozelitismul calvin, confesiune îmbrăţişată de principii Ardealului. Nici una din aceste două acţiuni de prozelitism între românii ortodocşi din Bihor n-au lăsat urme prea puternice.

Restaurarea stăpînirii feudale a Episcopiei catolice din Oradea, la începutul secolului al XVIII-lea, o dată cu izgonirea puterii otomane, a determinat un nou val de prozelitism al papii, care a culminat cu înfiinţarea, în 1777, a Episcopiei române unite din Oradea. Uniaţia bihoreană nu este fiica celei ardelene, nici nu s-a propovăduit cu aceleaşi mijloace. Privilegiul leopoldin privind unirea ardeleană s-a publicat aici destul de tîrziu, uniaţia bihoreană fiind opera exclusivă a Episcopiei romano-catolice a Oradiei. Multă vreme această stăpînă feudală a aplicat lozinca «cujus regio

1. Organizarea Bisericii Romano-Catolice în Transilvania a urmat acelaşi curs ca însăşi înaintarea stăpînirii maghiare şi ea se concretizează în trei episcopate cuprinzînd în linii generale cele trei formaţii băştinaşe. Unul îşi avea, în veacul al XI-lea, reşedinţa în Biharia lui Menumorut, pentru a fi mutată apoi la Oradea. Cf. *Istoria României*, Ed. Academiei, vol. II, Bucureşti, f. a., p. 187.

ejus religio» şi i-a trebuit trei sferturi de veac de la proclamarea uniaţiei ardelene pentru a pecetlui dezbinarea românilor bihoreni prin înfiinţarea Episcopiei greco-catolice.

Cu toate acestea vechea instituţie a Episcopiei ortodoxe n-a pierit niciodată din conştiinţa românilor bihoreni. O manifestare vădită a acestei conştiinţe o aflăm într-o petiţie a adunării protopopilor şi preoţilor din Lunca, Criş, Beiuş, Cefa, Pomezău şi Oradea, în vara anului 1727, către Consiliul judeţean, în care scriau: «După ce noi, prin graţia M. Sale imperiale... ne-am cîştigat episcop (e vorba de întinderea jurisdicţiei episcopului de la Arad peste Bihor, contestată de Episcopia catolică), fiind noi ca o turmă ce nu are mamă dulce, batjocorindu-ne pe noi şi unii şi alţii, străini de sfînta noastră biserică şi de legea noastră, văzînd noi şi ştiind că fiecare naţiune are episcop de legea ei, numai noi românii din Bihor sîntem fără păstor sufletesc, drept aceea... ştiind că în timpuri fericite şi noi am avut episcopi de legea noastră... am căzut la mila măriilor voastre rugîndu-vă să ne daţi şi nouă un episcop de legea noastră» [2].

Cine au fost aceşti episcopi? Istoria ne-a păstrat abia cîteva nume, dar confirmă existenţa instituţiei chiar sub forma unui modest Consistoriu din suburbia Oradiei, Velenţa, sau a unui vicar supus jurisdicţiei episcopului de la Arad, în secolul al XVIII-lea şi după aceea, iar mai înainte dependentă de Mitropolia Ardealului. Se ştie, de pildă, că mitropolitul Ghenadie I al Ardealului, în *Evanghelia cu învăţătură* tipărită de Coresi în 1581, poartă în titulatura sa şi ţinutul Oradiei, după obiceiul de a se menţiona în titulaturile episcopilor şi ale mitropoliţilor scaune episcopale foste sau existente. De la 1615 Bihorul figurează în titulatura episcopilor de Vad, dintre care Teofil este în acelaşi timp şi mitropolit de Alba Iulia [3].

Din 1664 avem o mărturie sigură despre existenţa unui episcop ortodox în Oradea, adus de turci, care erau toleranţi în cele religioase, interesîndu-se mai mult de exploatarea economică a popoarelor supuse. Ştefan Lupşa crede că acest episcop «schismatic» ar fi fost acel Efrem Banianin, care apare şi într-o diplomă din 4 martie 1695, în care sînt confirmate privilegiile mitropolitului din Carloviţ şi jurisdicţia peste mai multe episcopii, între care şi a Oradiei. În conflict cu episcopul Aradului, în vremea răscoalei curuţilor lui Rákoczy şi persecutat de aceştia, Efrem s-a retras în Ţara Românească, unde pare să fi înnodat firul unor relaţii strînse între bihoreni şi episcopul de Rîmnic, mai apoi mitropolit al Ungrovlahiei, marele Antim Ivireanul. Acesta le-a dat bihorenilor pe acel Petru Hristofor care în 1711—1712 va fi hirotonit pe preotul Ioan Pap din Mermiş, lîngă Beliu.

Existenţa unor relaţii strînse între românii din Bihor şi vlădica Antim se vădeşte din cererea spontană a acestora către vicarul episcopului latin din Oradea, Mihail Kebell, care-i vizita în 1711; îi cereau nici mai mult nici mai puţin decît «să le arate scrisori de la vlădica Antim dacă vrea să-l recunoască». De unde această conştiinţă a românilor din Bihor privind dependenţa lor ierarhică de scaunul Ungrovlahiei, decît dacă nu prin lucrarea năpăstuitului Efrem! În orice caz, ea este nu numai mărturia conştiinţei unei străvechi dependenţe ierarhice, ci şi una din dovezile conştiinţei unităţii etnice a poporului român de la extremitatea nord-vestică a patriei noastre, la începutul veacului al XVIII-lea.

2. Ştefan Lupşa, *Istoria Bisericească a Românilor Bihoreni, pînă la 1'29*, vol. I, Extras din *Monografia-Almanah a Bihorului*, sub redacţia lui Aurel Tripon, Oradea, 1935, p. 50.

3. *Ibidem*, p. 48.

În veacul al XVIII-lea se cunosc numele unor vicari ai Consistoriului din Oradea (în înțeles de Consiliu eparhial), sub jurisdicția episcopului de la Arad. Postul de vicar îl dețineau uneori protopopii din Velența Oradiei, în a căror biserică, pînă astăzi, se păstrează, ca relicve de pe timpul cînd acolo se afla un episcop, lada de călătorie pentru transportul odăjdiilor episcopești precum și alte obiecte vechi de cult.

În 1793 Consistoriul din Velența este reorganizat prin diplomă împărătească, în calitate de al doilea Consistoriu al Episcopiei Aradului, și încadrat, în parte, cu personal plătit din bugetul Statului[4], lucru de altfel nefiresc și împotriva canoanelor Bisericii Ortodoxe care cer ca fiecare episcopie să-și aibă episcopul său. Se vede însă că atîta se putea obține atunci pentru credincioșii români ortodocși. Oricum, Episcopia exista și se menținea trează conștiința existenței sale ca dieceză aparte, cu peste trei sute de parohii. De notat că în problema reorganizării acestui Consistoriu a fost consultat și episcopul unit din Oradea. «Acesta, firește, s-a opus din răsputeri; Curtea din Viena însă a găsit neîntemeiate obiecțiunile lui, ba încă și-a însușit obiecția Cancelariei ilirice că prin înființarea unui Consistoriu ortodox la Oradea, foarte necesar din cauza depărtării de Arad, s-ar pune margini intrigilor episcopului unit»[5].

Pe firul acestor stări de lucruri se înscrie și polemica în jurul numelui și sigiliului acestui Consistoriu, datînd din anul 1839.

*

La 17 septembrie 1839 Consiliul locțiitor regal din București cerea Mitropoliei din Carloviț informații cu privire la actele procesului dintre preoții Gavril Farcaș, unit, și Teodor Balint, ortodox, din Beiuș, pe care le reclamase episcopul unit Samuil Vulcan; în același timp se cereau și informații cu privire la originea nomenclaturii Consistoriului orădean.

La 7 decembrie 1839 mitropolitul din Carloviț a răspuns Consiliului din Buda, arătînd că numitul Consistoriu «de la vremea întemeierii sale — prin *intimatul* din 25 ianuarie 1793 — a fost înființat pentru districtul Orăzii Mari aparținător diecezei de același rit a Aradului, folosindu-se de numele: «Consistor de legea greco-neunită a Orăzii Mari» în subscriere și sigiliu. Această numire nu poate aduce nici un prejudiciu Consistoriului latin sau unit al Oradiei deoarece întrebuințează caracteristica cunoscută de «neunit». Cît despre faptul că e situat în Velența Oradiei, aceasta cu atît mai puțin e de luat în seamă. Districtul Oradiei, aparținător acum diecezei Aradului, odinioară (dovadă Privilegiul leopoldin din 4 martie 1695) singur, a constituit o eparhie de acest rit, care mai tîrziu unindu-se cu eparhia Aradului, ca vicarial Consistor al acestui District, pe adevărat merit păstrează numele vechiului Episcopat. Argumentarea mitropolitului sîrbesc era pe cît de logică, pe atît de conformă cu istoria.

Concluzia acestei argumentări era simplă: «Episcopul greco-catolic al Orăzii Mari nu avea motiv să supere (molestet) din această cauză Prea Înaltele locuri»[6].

---

4. Circulara episcopului Pavel Avacumovici al Aradului, din 24 august 1793, către clerul ortodox din ținutul Oradiei, în «Biserica și Școala», Arad, XXVI (1901)), reprodusă în aceeași revistă, pe anul 1917, p. 140. 5. Șt. Lupșa, *op. cit.*, p. 167.
6. *Arhiva Episcopiei Aradului*, nr. 108/82 pres.—1840.

E probabil că această opinie nu a fost înaintată nici în primăvara anului 1840. Consiliul din Buda întreba acum din nou pe mitropolit, la cererea unui decret aulic — se pare că Episcopia unită presa lucrurile ca să obțină un răspuns care ar fi nimicit existența legală a Consistoriului ortodox — despre dreptul acestui Consistoriu de a purta numele sus-amintit în subscriere și sigiliu și sub a cui autoritate a stat de la început. Cu data de 8 iunie 1840 mitropolitul trimite ordinul în copie episcopului Gherasim Rațiu de la Arad, cerînd informații în cauză. La 23 iulie același an, episcopul Gherasim răspunde mitropolitului că dorește să-i cunoască opinia în această cauză și, deci, îndemnul ce l-a dat Consiliului pentru a răspunde și el în același sens. Mitropolitul îi și trimite răspunsul proiectat, purtînd data de 7 decembrie 1839, al cărui cuprins l-am redat mai sus. La 29 octombrie 1840, episcopul Gherasim cere Consistoriului din Oradea «să scotocească prin arhivă și dacă există vreun document pentru întemeierea acelui Consistoriu și pentru dreptul de a folosi sigiliul și să se trimită aici în copie fără întîrziere, cu prima poștă» [7].

Cu informațiile ce le va fi cules, episcopul Gherasim răspunde la 26 noiembrie 1840, arătînd că dintre toate eparhiile Mitropoliei din Carloviț, eparhia Aradului e cea mai întinsă și astfel înainte de întemeierea acelui Consistoriu (e vorba de organizarea lui din 1793), «pertractarea afacerilor și a treburilor duhovnicești din acest District, foarte anevoios făcîndu-se, a dat însă poporului și credincioșilor din cele peste trei sute de parohii să ceară înființarea unui Consistor în fața căruia să se dezbată cauzele matrimoniale și alte cauze ușoare aparținătoare forului duhovnicesc, deoarece înainte vreme cei învrăjbiți trebuiau să-și părăsească îndeletnicirile și casele pentru mai multe zile spre a se înfățișa înaintea judecății. Aceste neajunsuri ale poporului de acolo ajungînd la cunoștința M. Sale împăratului Leopold II, în ziua de 28 ianuarie 1792 s-a milostivit a da rezoluție pentru organizarea acestui Consistor și pentru folosirea sigiliului cu aceeași inscripție. Tot din acea rezoluție reiese că Consistoriul din Oradea ca și cel din Arad stau sub jurisdicția episcopului diecezan al Aradului. În ce privește mai de aproape întrebarea: dacă acel Consistor e prevăzut cu privilegiul de a avea sigil, răspund: Din aceeași rezoluție regească reiese că organizarea numitului Consistor a fost încredințată fără nici o restricție întru totul episcopului diecezan al Aradului, pe vremea aceea Pavel Avacumovici care... i-a dat sigil, de care cu același drept se folosește cu care Consistoriul din Arad se folosește de al său, adică din înalta concesie regească dată prin rezoluția din 27 august 1777 (e vorba de cunoscuta «Sistema consistorială» prin care se reglementa organizarea Consistoriilor ortodoxe). Deci precum nu se poate nega organizarea acelui Consistor din amintita rezoluție regească făcută, tot astfel nu se poate nega dreptul de a se folosi de sigil cu inscripția pe care totdeauna a folosit-o și de care și în prezent se folosește» [8].

Documentarea limpede și logică a episcopului Gherasim și-a ajuns scopul, căci la 27 aprilie 1841 Consiliul locțiitor din Buda a dat un «intimat» prin care încunoștiința că împăratul «s-a milostivit a hotărî ca Consistoriul de legea greco-neunită din Velența Orăzii să fie lăsat a se folosi de același nume și sigil de care de la întemeierea sa și pînă în prezent fără controversă s-a folosit» [9]. Era o biruință a ortodocșilor.

Este de amintit, din cuprinsul acestor documente, afirmația des repetată că acest «district» a constituit odată el singur o eparhie și încă destul de întinsă, cuprinzînd

7. *Ibidem*, nr. 60/1840. 8. *Ibidem*. 9. *Ibidem*, nr. 101/1841.

peste trei sute de parohii. E foarte probabil că de reînvierea acestei eparhii, în forma ei de la 1695, se temeau cei ce făceau această contestaţie. Reînvierea Episcopiei din Oradea a fost visul de totdeauna al românilor bihoreni. Ea a fost dorinţa testamentară a marelui mitropolit Andrei Şaguna, căruia tocmai în acest an (1839) i se propusese la Carloviţ, să fie aşezat în fruntea acestui Consistoriu ca arhimandrit şi preşedinte. Soarta l-a adus în fruntea mitropoliei tuturor românilor ortodocşi din Transilvania şi Ungaria de atunci, dar niciodată mitropolitul Şaguna n-a uitat de credincioşii săi buni din Oradea. Tradiţia păstrată aici spune că de cîte ori mergea la Viena, în lungile sale călătorii, marele mitropolit se oprea în Oradea, mîngîind şi încurajînd pe credincioşii de aici în multele lor încercări pentru ataşamentul la credinţa lor ortodoxă şi la neamul lor românesc.

Statutul organic şagunian a menţinut Consistoriul din Oradea în situaţia de coordonat cu cel din Arad, avînd acelaşi episcop. Ceea ce n-a putut îndeplini mitropolitul Andrei Şaguna, în condiţiile vremii sale, s-a împlinit după sfîrşitul primului război mondial, cînd — prin înfăptuirea unităţii de stat a ţării noastre — s-au creat şi condiţii pentru readucerea la viaţă a Episcopiei ortodoxe române din Oradea. Această episcopie este una din pietrele de hotar, tare şi neclintită, ale existenţei noastre naţionale libere şi independente.

Pr. GHEORGHE LIŢIU

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

SERVICIUL LITIEI

Ce este Litia

Cu Vecernia se uneşte — la unele din bisericile de enorie (mai mult la oraşe) în ajunul sărbătorilor mari (praznice, sfinţi cu priveghere, hramuri), iar la mînăstiri şi în ajunul duminicilor — o rînduială deosebită, numită *Litie*. Ea nu constituie o slujbă aparte, de sine stătătoare, neavînd nici formulă de binecuvîntare la început, nici formulă de încheiere (otpust); de aceea nu se săvîrşeşte niciodată singură, ci se încadrează fie în slujba de seară (Vecernia sau Privegherea), fie (mai rar) în cea de dimineaţă (Utrenia).

Acest serviciu liturgic, propriu la început mînăstirilor, nu este generalizat sau practicat în toate bisericile de enorie, deoarece el nu face parte din cele *Şapte Laude* oficiale ale cultului ortodox, adică slujbele care alcătuiesc oficiul divin al unei zile liturgice şi care au un caracter mai mult sau mai puţin normativ şi obligatoriu, atît pentru bisericile mînăstireşti şi catedrale, cît şi pentru cele de enorie (Vecernia, Pavecerniţa, Miezonoptica Utrenia şi Ceasurile). De aceea, în bisericile de enorie Litia se oficiază numai sporadic, mai mult pe la oraşe şi mai rar la sate; aceasta a şi contribuit la ivirea şi persistenţa unor variante şi deosebiri locale sau regionale în textul rugăciunilor, al cîntărilor şi în tipicul (rînduiala) ei, existente nu numai în practică, ci consemnate chiar în scris, în liturghierele diferitelor Biserici Ortodoxe precum şi în diferite manuale de *Tipic* şi de *Liturgică*, în care se descrie sau se explică rînduiala ei [1].

În ceea ce priveşte rînduiala sau modul săvîrşirii Litiei, putem distinge două variante principale:

a) Una mînăstirească — adică Litia aşa cum se săvîrşeşte de regulă în mînăstiri, încadrată în serviciul Privegherii — care este rînduiala corectă şi completă a Litiei;

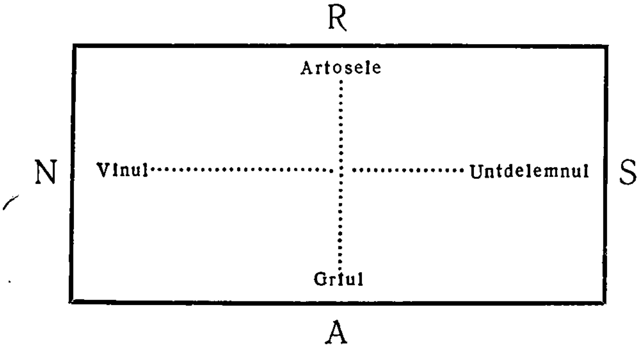
b) Alta, mai simplă, care se oficiază de obicei în bisericile de enorie, unită numai cu Vecernia.

1. Despre aceste variante şi deosebiri vezi studiul nostru *Litia. — Studiu comparativ al rînduielii ei în diferite liturghiere ortodoxe şi manuale de tipic*, în rev. «Studii Teologice», an. 1956, nr. 5—6, p. 376—388.

Rînduiala Litiei la mînăstiri şi la bisericile de enorie.

Vom descrie aici, mai pe larg, pe cea dintîi[2], arătînd apoi numai prescurtările şi simplificările care se fac la cea de a doua.

a) Cînd se face Litie, se aşază din vreme, în mijlocul bisericii (sub policandru), o masă, pe care se pun cinci *artose*[3], o sticluţă cu vin, alta cu untdelemn şi un vas mic (o farfurioară) cu puţin grîu, aşezate în chip de cruce, astfel: artosele spre răsărit, grîul spre apus, vinul spre miazănoapte, iar untdelemnul spre miazăzi (a se vedea figura de mai jos)[4].

Se pun, de asemenea, sfeşnice mici cu lumînări aprinse (sau trei lumînări aşezate cruciş).

Făcîndu-se, după regulă, slujba Vecerniei mari, îndată după ecfonisul de dinaintea Stihoavnei («Fie stăpînirea împărăţiei Tale binecuvîntată...»), cîntăreţii încep să cînte stihirile Litiei (sau, cel puţin, *Slavă...* de la Litie), iar preotul, cu capul acoperit, ţinînd cădelniţa în dreapta şi precedat de un purtător de lumină (sfeşnic), iese pe uşa de miazănoapte a altarului (uşile împărăteşti fiind închise)[5] şi merge în pronaos,

2. Vezi rînduiala aceasta descrisă în următoarele izvoare: Simion al Tesalonicului, *Despre sfintele rugăciuni (slujbe)*, cap. 339—342, trad. rom. cit., p. 220—222; *Tipic(ul mare)* Iaşi, 1816, cap. 2, p. 5—6; *Liturghierul*, Buc., 1956, p. 9—10, 39—47; V. Mitrofanovici şi colab., *Liturgica...*, ed. 1929, p. 618—621; Gherasim Saffirin, *Tipic asupra serviciilor divine*, Buc. 1905, p. 79—80; Dr. P. Procopovici, *Ritualistica...*, Oradea 1936, p. 21—22; V. Bojor şi Şt. Roşianu, *Tipic bisericesc*, ed. II, Blaj 1931, p. 225; *Liturghierul grecesc*('Ιερατικόν...), Atena 1968, p. 22—25; *Liturghierul rusesc (Slujebnik)*, Kiev 1907, foaia 43 v. şi urm.; *Liturghierul bulgăresc (Slujebnik)*, Sofia 1951, p. 185—193.

3. De la grec ἄρτος (pîine) = pîini, de diverse forme şi mărimi (de obicei rotunde), care în unele părţi se plămădesc cu apă de flori (trandafir), pentru a căpăta o aromă deosebită (vezi Pr. C. Moisiu, *«Să stăm bine, să stăm cu frică...». Povăţuitor liturgic pentru preoţi şi popor*, Buc. 1941, p. 183). În Muntenia şi Moldova se numesc aşa numai pîinile aduse la biserică pentru binecuvîntare, la slujba Litiei, şi pentru anafura care se dă credincioşilor la Paşti («Paştele mic»; vezi *Molitfelnic*, Buc. 1937, p. 449: «Rugăciunea la binecuvîntarea *artosului* care se numeşte de popor *Paşte...»*). În alte părţi ale ţării (Ardeal, Banat, Moldova) pîinile acestea se numesc *litii*, iar denumirea de *artose*, se dă în general pîinilor aduse la biserică şi folosite la proscomidie (vezi Pr. V. Aga, *Simbolica biblică şi creştină*, Timişoara 1935, p. 26, la cuv. *artos* şi p. 176, la cuv. *litii)*.

4. La mînăstiri şi catedrale există chiar un vas de metal, anume făcut pentru punerea pe el a prinoaselor de la *Litie*, numit *litier*, în formă de farfurie sau tavă, avînd uneori şi scobituri pentru artose şi grîu, precum şi două pahare mici, fixe (în formă de potir), pentru untdelemn şi vin.

5. Numai arhim. F. Balamace *(Explicaţiuni la practica liturgică*, manual de Tipic dactilografiat, Bucureşti 1924, p. 132) recomandă deschiderea uşilor împărăteşti, deşi, după el, clericii ies din altar pe uşa de nord.

unde se așază cu fața spre răsărit, în fața unei mese (unui analog), pe care unii așază și icoana sărbătorii[6] și în spatele căruia se pune și un sfeșnic cu lumină aprinsă (sau se pun două sfeșnice, de o parte și de alta). Cînd este și diacon, el merge înaintea preotului, ținînd cădelnița.

Aci preotul cădește masa în cele patru laturi, icoanele, naosul și pronaosul (dacă este și diacon, el merge cu lumînare înaintea preotului); iar după ce cîntăreții au terminat de cîntat stihirile (Slava) de la Litie, diaconul (dacă nu este diacon, preotul însuși) rostește ectenia Litiei, din Liturghier («Mîntuiește, Dumnezeule, poporul Tău...» etc.)[7]. La ultimul aliniat al ecteniei se face pomenirea nominală a celor care au adus prinoasele și a celor pentru care s-au adus (de obicei se pomenesc acum numai credincioșii vii)[8]. După ecfonisul ecteniei, preotul zice (cu fața spre credincioși): «Pace tuturor!»; diaconul (preotul): «Capetele noastre...» Toți își pleacă capetele (sau chiar îngenunchează), iar preotul, cu capul descoperit, citește cu glas mare rugăciunea Litiei: «Stăpîne, mult milostive...» (după tipicele vechi, preotul o citește cu fața spre apus).

După aceasta, cler și credincioși, precedați de purtătorii luminilor, se întorc în naos, în timp ce cîntăreții continuă slujba Vecerniei, cîntînd stihirile Stihoavnei, și celelalte pînă la tropare. Clerul se așază în fața mesei cu artosele și celelalte prinoase, iar după ce a rostit ecfonisul rugăciunii «Tatăl nostru...», preotul (cu capul acoperit) cădește în cele patru laturi ale mesei cu prinoasele, ocolind-o împrejur, fără să-și plece capul[9] (cînd este și diacon, el stă în fața preotului, cu lumînarea aprinsă)[10]. În timpul cădirii se cîntă troparele rînduite, începînd de obicei clerul (primul tropar), continuînd cîntăreții (al doilea tropar) și încheind clerul, împreună cu cîntăreții și credincioșii (al treilea tropar)[11]. După a treia înconjurare și cădire a mesei, preotul cădește, în continuare: icoanele împărătești, iconostasul, jețul arhieresc, apoi clerul și pe credincioși, încheind cădirea în fața mesei cu artosele[12].

După cădire și cîntarea troparelor, preotul ia în mîna dreaptă un artos, face cu el semnul Crucii peste celelalte și îl așază la loc (unii îl și sărută, înainte de a-l

6. După Gher. Saffirin (*op. cit.*, p. 78), la Litia cu Priveghere oficiată în sobor, clerul, mergînd din altar spre nartică (pronaos), trece pe dinaintea iconostasului, unde protosul cădește icoana sărbătorii, pe care o ia apoi la piept și o duce în nartică pe analogul frumos îmbrăcat, în fața căruia va sluji.

7. In practică, la fiecare aliniat al ecteniei, cîntăreții răspund: *Doamne, miluește*, întreit, cum este prevăzut în edițiile Liturghierului grecesc și în unele manuale românești de tipic, ca cel de F. Balamace (*op. cit*, p. 134) și cel de Ic. D. Lungulescu (*Manual de practică liturgică*, București 1926, p. 38).

8. Liturghierele vechi prescriu facerea pomenirilor *în taină*, nu în auz, cum se obișnuiește azi (vezi și Ic. D. Lungulescu *op. cit.*, p. 39 notă).

9. Pentru că nici masa și nici lucrurile de pe ea nu sînt sfințite (cp. Simion al Tesalonicului, Despre sfintele rugăciuni, cap. 342, trad. rom., p. 222 și Gher. Saffirin, *op. cit.*, p. 80).

10. In practică, la noi cădește preotul (în sobor protosul), dar după regula din Tipicul mare cădirea aceasta o face diaconul, ca și pe cea de la începutul slujbei (în pronaos).

11. Atît în indicațiile tipiconale din cărțile de slujbă, din manualele de Liturgică și cele de Tipic, cît și în practică, există o mare diversitate în ceea ce privește troparele care se cîntă acum. In practica bisericilor de enorie se cîntă aproape totdeauna la Litie numai troparul «Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te!...», de trei ori, cum prevăd, în general, liturghierele grecești (vezi, de ex. Ἡ θεῖα λειτουργία..., Atena 1924, p. 9), Tipicul bisericesc (vezi, de ex. ed. București 1893, p. 6—7, 14) și unele manuale particulare de tipic (ca cel de F. Balamace, *op. cit.*, p. 135). Dar după regula din Tipicul mare, din Mineie și din liturghierele rusești, sîmbătă seara se cîntă numai «Născătoare de Dumnezeu...», de trei ori; la sărbătorile sfinților se cîntă de două ori troparul Sfîntului și apoi «Născătoare de Dumnezeu»... o dată, iar la praznicele împărătești se cîntă numai troparul praznicului, de trei ori (la fel și în unele manuale particulare de Tipic, ca cel de Melchisedek al Romanului, Iași, 1854, p. 61 și Ic. D. Lungulescu, *op. cit.*, p. 38—39).

12. Mențiune expresă la Ic. D. Lungulescu, op. cit., p. 39 și Gher. Saffirin, op. cit., p. 80.

pune la loc, pe masă). Diaconul (preotul, dacă nu este diacon) zice: «Domnului să ne rugăm!», iar preotul, cu capul descoperit, citește rugăciunea pentru binecuvîntarea prinoaselor de pe masă («Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru...»); cînd spune: «Însuți binecuvintează...», face semnul binecuvîntării întîi spre artose, apoi, pe rînd, spre celelalte prinoase de pe masă [13]. După aceea, preotul își acoperă capul, iar cîntăreții cîntă (ca și la sfîrșitul Liturghiei): «Fie numele Domnului binecuvîntat...» (Ps. CXII, 2), de trei ori. Apoi preotul (clerul) cîntă «Bogații au sărăcit...» (de obicei pe glasul al VII-lea), iar cîntăreții repetă aceeași cîntare de încă două ori, în timp ce preotul ia un artos, îl sărută, îl frînge în chipul Crucii și îl pune înapoi pe masă.

Preotul merge apoi pe treptele altarului și stînd cu fața spre credincioși, îi binecuvîntează, zicînd: «Binecuvîntarea Domnului peste voi...». Cîntăreții: «Amin. Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu...» (de trei ori) și se începe citirea celor șase psalmi ai Utreniei, continuîndu-se astfel serviciul Privegherii, în timp ce preotul, mergînd în altar pe ușa dinspre miazăzi, citește acolo primele șase rugăciuni ale dimineții, continuîndu-se astfel, după regulă, serviciul Utreniei sărbătorilor. În timpul cîntării Laudelor, preotul iese la tetrapod (iconostas) și miruiește pe credincioși; tot atunci se împart și artosele binecuvîntate, care s-au tăiat, între timp, în bucăți [14].

Reprezentată pe scurt, într-o schemă grafică, rînduiala Litiei mînăstirești (încadrată în serviciul Privegherii) ar fi deci următoarea:

Preotul (din sfîntul altar): Ecfonisul: «Fie stăpînirea împărăției Tale binecuvîntată...».

Cîntăreții: Stihirile (sau numai *Slava)* Litiei, concomitent cu ieșirea clerului din altar, pe ușa de nord, mergerea în pronaos și cădirea în jurul mesei (analogului) cu icoana sărbătorii.

Preotul *(diaconul,* dacă este): Ectenia Litiei («Mîntuiește Dumnezeule, poporul Tău...»).

Preotul: «Pace tuturor!»

Preotul (sau *diaconul*): «Capetele noastre...».

Preotul: Rugăciunea Litiei («Stăpîne, mult milostive...»).

Cîntăreții: Stihoavna Vecerniei — concomitent cu mergerea clerului în naos, («Acum slobozește...», Rugăciunile începătoare, «Sfinte Dumnezeule...», și celelalte).

Preotul: Întreita înconjurare și cădire a mesei cu prinoasele, concomitent cu cîntarea troparelor rînduite, de către preot și cîntăreți.

Preotul: Rugăciunea pentru binecuvîntarea prinoaselor («Doamne Iisus Hristoase. Dumnezeul nostru...»).

Cîntăreții: «Fie numele Domnului binecuvîntat...» (de trei ori).

Preotul și cîntăreții: «Bogații au sărăcit...» (de trei ori: o dată clerul, de două ori cîntăreții).

13. Vezi Ic. D. Lungulescu, op. cit., p. 39. Liturgiștii bucovineni recomandă ca preotul să arate întîi cu mîna spre fiecare din prinoase, pe rînd, apoi să adauge îndată binecuvîntarea, făcînd semnul crucii peste toate deodată (vezi, de ex., Pr. P. Procopovici, op. cit., p. 22 și G. Teleaga, *Tipiconul cu note ritualistice,* manual dactilografiat, 1901, p. 30). Tipicul mare (p. 5) și Liturghierele românești recomandă, în general, ca preotul să arate, numai cu dreapta, pe rînd, spre fiecare din prinoasele de pe masă, așezate dinainte în chipul Crucii. După descrierea din explicarea lui Simion al Tesalonicului (op. cit., cap. 342, trad. rom., p. 222), atunci cînd preotul zice: «Însuți binecuvîntează și pîinile acestea...», el face cu unul din artose semnul crucii peste celelalte patru; apoi, punîndu-l jos, repetă semnul binecuvîntării cu mîna peste toate prinoasele, continuînd rugăciunea. Despre variantele de practică în acest amănunt al serviciului Litiei, vezi lucrarea noastră citată la nota 1 și Ic. D. Georgescu, *Observațiuni asupra serviciilor divine,* București 1911, p. 5—6.

14. Pentru mînăstiri, regula din Tipicul mare și din Liturghiere (la rînduiala Vdeniei sau Privegherii de toată noaptea), precizează că împărțirea și consumarea artoselor în biserică are loc numai în intervalul dintre 1 sept. și 25 martie (cînd nopțile sînt mai lungi), iar în restul anului se face în trapeză (sala de mese), înainte de cină sau gustarea de seară (vezi *Tipic,* Iași, 1816, p. 6 și *Liturghier,* Buc. 1956, p. 11).

Preotul: Frîngerea simbolică a artosului binecuvîntat, mergerea pe solee și binecuvîntarea finală («Binecuvîntarea Domnului peste voi...») sau otpustul Vecerniei (dacă nu se face Priveghere).

b) *La bisericile de enorie*, unde, în ajunul sărbătorilor mai importante de obicei nu se face Priveghere, ci numai Vecernia unită cu Litia aceasta din urmă se face mai simplu, cu următoarele deosebiri față de serviciul mînăstiresc, descris pînă aci: Ieșirea din altar a clerului pentru începerea Litiei se face prin ușile împărătești [15]. Întreaga slujbă a Litiei se oficiază în naos, lîngă masa cu prinoasele (cu litierul), unde clericii se așază de la început [16]. Unii adaugă partea finală a Vecerniei (de la Stihoavnă înainte), între prima parte a Litiei (cea care la mînăstiri se oficiază în pronaos) și a doua parte (binecuvîntarea artoselor) [17]; alții însă o omit, și de aceea, îndată după rugăciunea Litiei («Stăpîne, mult milostive...»), urmează cîntarea troparului «Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te!...», cu întreita cădire și înconjurare a mesei cu prinoasele, binecuvîntarea pîinilor, și celelalte [18]; iar după ce se cîntă «Bogații au sărăcit...», preotul merge spre altar și face otpustul Vecerniei, ca de obicei. După otpust, preotul vine la tetrapod (iconostas) și miruiește pe credincioși cu untdelemnul binecuvîntat la Litie (zicînd la fiecare: «Ajutorul meu de la Domnul, Cel ce a făcut cerul și pămîntul») [19], împărțindu-li-se și din artosele binecuvîntate, stropite cu vinul binecuvîntat la Litie (cînd preotul însuși împarte artosul, el spune și formula: «Hrana ce se dă celor ce se tem de Domnul») [20].

În unele părți, Litia se face nu seara la Vecernie, ci dimineața, înainte de Utrenie, fie după Miezonoptică, cum recomandă tipiconiștii bucovineni [21], fie în locul ei, cum recomandă *Tipicul bisericesc al Sfîntului Sinod*, la sărbătorile sfinților cu polieleu [22].

În primul caz, după ce se citește Miezonoptica, preotul, cu epitrahil și felon, deschide dvera și ușile împărătești și iese în pronaos, în timp ce se cîntă stihirile Litiei, și cădește în toată biserica, apoi face Litia, cu aceeași rînduială ca și seara.

15. Vezi, de ex., liturghierul grecesc, Ierusalim 1908, p. 17; Lit. bulgar (*Slujebnik*), Sofia 1928, p. 166 și urm.; Lit. rom., București 1937, p. 39; M. Dracinski, *Ritualul bisericii ortodoxe-catolice* (manual de Tipic dact.), 1888, p. 15, ș.a. 16. Cp. și F. Balamace, op. cit., p. 132.

17. Așa recomandă, de ex., Melchisedek al Romanului, op. cit., p. 60—61; Ic. D. Lungulescu, op. cit., p. 38—39; Pr. F. Geomolean, *Manual de tipic ortodox*, Cluj 1940, p. 50—51, ș.a.

18. După rînduiala descrisă în *Slujebnik*, Sofia 1928 (p. 166—171), *Ieraticon* (Liturghier grecesc), Constantinopol 1895 (p. 13—17), *Dumnezeiasca Liturghie...*, Atena 1924 (p. 7—10), în bisericile grecești și bulgărești de enorie slujba Litiei se face ca și în cele românești, cu deosebirea că partea finală a Vecerniei (de la Stihoavnă pînă la otpust) se adaugă nu înainte de binecuvîntarea pîinilor, ci între «Bogații au sărăcit...» și otpustul Vecerniei. La fel se procedează, probabil, și în bisericile rusești (vezi, de ex., Prof. N. Uspenskii, *Vecernia ortodoxă*, studiu în *Bogoslovskie Trudî*, vol. I, Moscova 1960, p. 43) și aceeași recomandație o gasim și în unele manuale românești de Liturgică și de Tipic, ca de ex.: *Tipicul bisericesc* al Sf. Sinod, ed. 1925, p. 19; F. Balamace, op. cit., p. 132—139 și Episc. Ghenadie, *Liturgica, București* 1877, p. 133—135.

19. Formula e prevăzută în Liturghierul Buc. 1937, p. 179.

20. Formula e prevăzută la Dr. P. Procopovici, op. cit., p. 22. În unele din bisericile rusești, serviciul Litiei se înlocuiește cu un fel de Tedeum (*Moleben*) pentru binecuvîntarea colivei adusă întru pomenirea și cinstea sfinților sărbătoriți, care se face la sfîrșitul Vecerniei, în fața icoanei Sfîntului (praznicului) respectiv, unde se citește, între altele, rugăciunea de binecuvîntare a prinoaselor, care la noi se citește la Liturghie, după rugăciunea amvonului («Doamne, Cela ce cu cuvîntul Tău ai plinit toate...»). Vezi N. Uspenskii, op. cit., p. 49.

21. Ca de ex., M. Dracinski, op. cit., p. 18.

22. Vezi *Tipic bisericesc*, ed. IV, Cernica 1925, p. 19—20.

În cazul al doilea, se dă binecuvîntarea mică («Binecuvîntat este Dumnezeul nostru...»), se citesc rugăciunile introductive (începînd cu «Slavă Ţie, Dumnezeul nostru..., Împărate ceresc...» şi celelalte, pînă la «Veniţi să ne închinăm...», inclusiv), şi Ps. L. Apoi se cîntă stihirile Litiei, se rosteşte ectenia şi rugăciunea Litiei, după care se spun rugăciunile introductive (de la «Sfinte Dumnezeule...»), iar după «Tatăl nostru...», se cîntă troparul Sfîntului, se face otpustul şi se rosteşte ectenia de la sfîrşitul Miezonopticii, după care urmează Utrenia. Pîinile binecuvîntate la Litia oficiată dimineaţa se taie în bucăţi mici şi se împart credincioşilor, făcîndu-se în acelaşi timp şi miruirea acestora, ori după Evanghelia de la Utrenie, ori la sfîrşitul Liturghiei [23].

În ziua Naşterii Domnului, a Bobotezii şi a Buneivestiri, cînd aceste praznice nu cad duminica, Miezonoptica fiind înlocuită cu Pavecerniţa mare (care ţine loc de Priveghere şi se face fie seara în ajun, ca la mînăstiri — fie dimineaţa, ca la bisericile de enorie), — Litia se uneşte cu Pavecerniţa, precum se arată la locurile respective din mineiele pe decembrie, ianuarie şi martie.

În aceste trei cazuri, îndată după ce se citeşte Slavoslovia de la Pavecerniţă, se face ieşirea clerului din altar, cîntîndu-se stihirile Litiei apoi se rosteşte ectenia şi rugăciunea Litiei, după care se cîntă stihirile speciale ale Stihoavnei Litiei (care înlocuiesc în aceste trei cazuri pe cele ale Vecerniei), urmate de «Acum slobozeşte...», rugăciunile începătoare, troparul praznicului cu întreita înconjurare şi cădire a mesei cu prinoasele, binecuvîntarea artoselor şi apoi serviciul Utreniei [24].

Triodul prevede Litia în duminica lăsatului sec de brînză, dimineaţa, după Utrenie, înainte de Ceasul I [25]. Penticostarul prevede «Litie» (adică ieşire procesională din biserică) luni în săptămîna luminată, după Utrenie (înainte de Liturghie). În toată săptămîna luminată litiile se fac afară din biserică, iar începînd din duminica Tomii iarăşi se fac în tinda bisericii, între Utrenie şi Ceasul I, fiind precedate, în duminicile Penticostarului, de cîntarea Voscresnei (stihira Evangheliei) [26].

Istoria Litiei (originea şi formarea rînduielii ei de azi).

După cum s-a putut vedea deja din cele spuse pînă acum, rînduiala de azi a Litiei este compusă din două părţi distincte, care au origini, caractere şi scopuri deosebite.

a) Prima parte, destinată să fie săvîrşită în pronaosul bisericii şi intercalată între ectenia cererilor şi Stihoavna Vecerniei, cuprinde rugăciuni de umilinţă şi de implorare a lui Dumnezeu (ectenia şi rugăciunea Litiei); partea a doua, care se săvîrşeşte în naos, este de fapt o rînduială a binecuvîntării solemne a pîinilor şi a celorlalte prinoase.

Prima parte este şi cea mai veche şi are, la origine, caracter penitenţial; ea a dat numele ei întregii slujbe de azi a Litiei. Cuvîntul *litie* vine de la grecescul λιτή, care înseamnă rugăciune de implorare (de la el derivă cuvîntul *litanie*, adică rugăciune lungă, repetată, stăruitoare şi plîngătoare, în care invocăm pe Mîntuitorul, pe

---

23. Vezi V. Mitrofanovici şi colab., op. cit., p. 621—623.

24. Vezi Minciul pe dec. la ziua 25, Mineiul pe ian. la ziua 6 şi Mineiul pe martie, ziua 25, înainte de Utrenia praznicului, Comp. şi M. Dracinski, op. cit., p. 18.

25. Vezi, de ex., *Triodul*, ed. Bucureşti 1946, p. 120. Tipiconiştii bucovineni (ca de ex. S. Andrievici, *Liturgica*, p. 53) recomandă Litia şi în Sîmbăta Floriilor, punîndu-se şi binecuvîntarea stîlpărilor.

26. Vezi *Penticostarul*, învăţătura de la sfîrşitul Utreniei din Duminica Tomii şi *Tipicul mare* (Iaşi 1816), cap. 52, p. 588.

Maica Domnului și pe toți Sfinții[27]. Odinioară, prin litie se înțelegeau *litaniile* sau rugăciunile obștești, făcute de mulțimea credincioșilor, în frunte cu clerul, sub formă de procesiune solemnă, afară din biserică, sau chiar din sat (oraș). Unii liturgiști[28] văd originea acestor procesiuni în obiceiul existent la Ierusalim în sec. IV și menționat de pelerina apuseană Etheria, după care mulțimile de credincioși, însoțite de episcop, de clerici și de μονάζοντες (un fel de călugări, care trăiau în mijlocul lumii), mergeau în procesiune, mai ales în săptămîna Patimilor, la toate bisericile construite pînă atunci pe locurile patimilor, morții și învierii Domnului, făcînd la fiecare biserică slujbe cu rugăciuni, rituri și imnuri potrivite cu momentul respectiv. Astfel, după slujba de seară (Vecernia), care se oficia zilnic în marea biserică a Învierii (zidită pe locul mormîntului Domnului), se mergea în procesiune cu imnuri, la biserica Crucii, de pe Golgota, unde se făceau alte rugăciuni[29]. Legătura dintre această procesiune solemnă de la Ierusalim și ieșirea în pridvorul bisericii pentru Litia de la sfîrșitul Vecerniei din ritul liturgic ortodox s-a păstrat pînă tîrziu în conștiința Bisericii răsăritene, deoarece în sec. XV arhiepiscopul Simion al Tesalonicului, explicînd slujba Vecerniei, scria că Litia de la sfîrșitul ei se face ca și în fața mormîntului lui Hristos[30].

Litie, în înțelesul de ieșire procesională din biserică sau din cetate, cu rugăciuni și cîntări, se făcea și în Biserica din Constantinopol, încă din vechime, mai ales în cazuri de mari nenorociri sau calamități publice (secetă, inundații, boli și molime, războaie, cutremure ș.a.), cînd se invoca mila și îndurarea lui Dumnezeu, pentru îndepărtarea nenorocirilor. Cu alte cuvinte, în antichitatea creștină se înțelegea prin *litie* ceea ce facem și noi astăzi la acele *litanii* sau *procesiuni* cu rugăciuni ocazionale, ca de ex. la «sfeștaniile» pentru ploaie, în vreme de secetă. Despre astfel de «litii», adică litanii sau procesiuni de rugăciune, amintesc de ex. Sf. Ioan Gură de Aur[31], Fericitul Ieronim[32], ș.a. Așa a procedat și patriarhul Proclu al Constantinopolului (437—446), cu prilejul unui cutremur de pămînt, care bîntuia orașul și împrejurimile; la una din litaniile organizate de el s-ar fi cîntat pentru prima dată imnul întreit-sfînt (Trisaghionul liturgic), generalizat apoi în toate slujbele bisericești[33]. Tot *litii* (litanii) se numeau și procesiunile de noapte, organizate de Sfîntul Ioan Gură de Aur la Constantinopol, ca și de alți mari ierarhi din secolele al IV-lea—al V-lea, pentru combaterea ereziilor cu ajutorul imnurilor ortodoxe cîntate

27. La romano-catolici *litanii* se numesc procesiunile cu rugăciuni începute de cantor, la care participă sau pe care le continuă poporul (cum sînt la noi ecteniile), cu refrene de invocare, ca de ex.: Kyrie eleison, Christe audi nos, Christe exaudi nos, ș.a. (vezi J. Braun, S. J., *Liturgisches Handlexikon*, zweite Aufl., Regensburg, 1924, p. 195—196).

28. Ca de ex. Prof. N. Uspenskii, op. cit., p. 17, 18.

29 Vezi *Peregrinatio ad loca sancta*, cap. XXIV (ed. IV de W. Heraeus, Heidelberg 1939, p. 30): «Et postmodum de Anastasim usque ad Crucem cum ymnis ducitur episcopus, simul et omnis populus vadet».

30. *Despre sfintele rugăciuni (slujbe)*, cap. 348 (Migne, P.G., t. CLV, col. 633 și trad. rom., p. 228): **Γίνεται δέησις, καὶ τὸ Κύριε ἐλέησον, καθάπερ ἔθος, ὡς κατενώπιον τοῦ τάφου Χριστοῦ.**

31. *Omilia împotriva jocurilor și a teatrelor* (P.G., t. LVI, col. 265): «Acum trei zile, căzînd o ploaie mare și apa ducînd totul cu ea, ... s-au făcut *litanii* și rugăciuni **(λιτανεῖαι καὶ ἱκετηρίαι...)** și toată cetatea noastră se îndrepta ca un torent către locul (biserica) Sfinților Aposoli..». 32. *Contra Vigilantium*, I, 9 (P.L., t. XXIII, col. 362—363).

33. Vezi Sf. Ioan Damaschinul, *Dogmatica*, cart. III, cap. 10, trad. rom. de D. Fecioru, București 1938 (Col. «Izvoarele Ortodoxiei»), p. 171. Despre semnificația unor astfel de litii vezi Simion al Tesalonicului, op. cit., cap. 339 și 353, trad. rom., p. 220 și 236.

de credincioşi[34]. De altfel, termenul *litie* se mai găseşte încă întrebuinţat, pe alocuri, atît în graiul popular cît şi în cărţile de slujbă, cu vechea lui însemnare, de *procesiune* pentru rugăciune[35].

Vechile rugăciuni ale litiilor procesionale din creştinătatea de odinioară au fost păstrate în uz pînă acum, dar au fost încadrate în serviciul divin din biserici şi alcătuiesc prima parte a Litiei de azi. Ele au un accentuat caracter penitenţial, adică exprimă cu insistenţă sentimentul de pocăinţă şi implorare pentru iertarea păcatelor, deoarece în concepţia vechilor creştini, nenorocirile, pentru înlăturarea cărora se rugau, erau considerate urmări sau pedepse ale păcatelor. Avînd în vedere acest lucru, unii liturgişti sînt de părere că rugăciunile Litiei au fost introduse în serviciul liturgic din biserici la început exclusiv pentru penitenţi, cărora le era interzisă intrarea înăuntrul bisericii (în naos) şi de aceea aceste rugăciuni se citeau în pronaos (tindă), unde şedeau aceia[36].

b) La rugăciunile vechilor litii procesionale s-a adăugat, cu timpul, un ceremonial nou, care alcătuieşte a doua parte a Litiei de azi şi în cadrul căruia se binecuvîntează pîinile (artosele) aduse de credincioşi la biserică, spre cinstea şi pomenirea Sfinţilor sărbătoriţi, sau a praznicelor respective. Această a doua parte a Litiei, care se intercalează la sfîrşitul Vecerniei (între tropare şi otpustul Vecerniei sau începutul Utreniei), are origine mînăstirească. Ea a luat fiinţă şi se săvîrşea adică la început numai în mînăstiri, atunci cînd se făcea denie sau priveghere mare de toată noaptea, adică Vecernia mare, unită cu Utrenia. Cum această priveghere se începea de cu seară şi se prelungea pînă noaptea tîrziu (în unele biserici pînă dimineaţa), către sfîrşitul Vecerniei se aduceau în biserici vreo cîteva pîini, care erau binecuvîntate de către cel mai mare apoi se frîngeau şi se împărţeau fraţilor şi celor ce luau parte la slujbă, care îşi astîmpărau astfel foamea şi căpătau puţină putere, pentru a putea suporta pînă la sfîrşit osteneala privegherii şi pentru a putea ajunga pînă a doua zi la vremea împărtăşirii[37]. Apoi se începea Utrenia sau Privegherea propriu-zisă (serviciul de noapte).

Obiceiul acesta era cunoscut, pînă nu de mult, sub numele de ἀρτοκλασία *(fractio panis*, bulg. *petohleabne)*, adică *frîngerea pîinii* (cp. Fapte II, 42), denumire care

34. Vezi, de ex., Socrate Scolasticul, *Istoria bis.*, VI, 8 (P.G., t. LXVII, col. 689 şi trad. rom. de Iosif Gheorghian, Bucureşti 1899, p. 293—294).

35. «E datina ca Lunea, după Duminica Tomii, preotul să iasă cu *litia* în ţarină şi să facă rugăciuni împotriva grindinii». (Tr. German, *Meteorologie populară*, Blaj, f.a., citat la I. C. Candrea şi Gh. Adamescu, *Dict. enciclopedic ilustrat «Cartea Românească»*, 1926—1931, p. 719). «Rugăciune la toată *litia* şi neputinţa, pentru a chema mila lui Dumnezeu» *(Molitfelnic*, Bucureşti 1937, p. 322) ; «Iar de este *Litie* afară din mănăstire sau din oraş...», etc. (însemnarea de la *Rînduiala sfinţirii apei mici din săptămîna luminată*, în *Molitfelnic*, ed. cit., p. 157). Se mai dă titlul de *Litie (mică)* rînduielii de rugăciuni pentru morţi, care se face la mănăstiri, în pronaosul bisericii, în toate zilele de rînd, seara după apolisul Vecerniei sau dimineaţa după apolisul Utreniei (rînduiala ei în *Liturghier* şi în *Panihidă)*.

36. Vezi de ex. S. V. Bulgakov, *Cartea de masă pentru slujitorii bisericeşti, Harkov 1892*, p. 528, n. 30.

37. Simion al Tesalonicului, op. cit., cap. 342 (P.G., t. CLV, col. 620 şi trad. rom., p. 222). După unii liturgişti, artosele aduse la Litie ar fi rămăşiţe din pîinile aduse de creştinii de odinioară pentru Euharistie şi pentru mesele frăţeşti (agape), în vremea cînd, din pricina prigoanelor, serviciul divin se făcea de obicei noaptea, sub formă de priveghere, mai ales în ajunul sărbătorilor sfinţilor martiri : obiceiul de a aduce la biserică prinoase a rămas chiar şi după ce agapele s-au despărţit de serviciul liturgic şi apoi s-au desfiinţat (P. Lebedew, *Liturgica sau explicarea serviciului divin*, trad. şi prelucr. de Icon. N. Flip, Bucureşti 1899, p. 297).

se întrebuinţează încă şi azi pentru Litie în liturghierul grecesc şi în cel bulgăresc[38]. Ritualul binecuvîntării, frîngerii şi împărţirii pîinilor, care nu avea la început caracter liturgic, a luat treptat o dezvoltare şi o solemnitate din ce în ce mai mare şi s-a unit cu rugăciunile de implorare citite în vechile procesiuni, devenind o adevărată rînduială sau slujbă aparte.

c) În forma ei de azi, se pare că Litia a rămas multă vreme o particularitate a tipicului ierusalimitean, adică a mînăstirilor savaite din jurul Ierusalimului (la marea Lavră a Sfîntului Sava, după Vecernie se făcea zilnic *litia* — adică o ieşire procesională la mormîntul Sfîntului Sava). Tipicurile mai vechi, de origine constantinopolitană (cel studit, cel everghetit, ş.a.) nu pomenesc despre Litie nici la Vecernia sărbătorilor. Introducerea şi generalizarea ei în bisericile greceşti, la Constantinopol şi la Atos, s-a făcut, după unii liturgişti, abia în cursul secolelor al XII-lea—al XIV-lea[39].

Din mînăstiri, Litia a trecut cu timpul şi în uzul bisericilor de mir[40], unde se săvîrşeşte nu numai atunci cînd se face denie sau priveghere (adică la sărbătorile care au în mineie stihiri speciale pentru Litie), ci şi cînd se oficiază numai Vecernia obişnuită; atît în mînăstiri cît şi în bisericile de mir, binecuvîntarea pîinilor nu mai are astăzi rostul de odinioară (cînd se făcea priveghere de toată noaptea), ci a căpătat un rost pur simbolic, ca şi prima parte a Litiei, precum vom vedea mai departe.

Deosebirea de origine şi de scop dintre cele două părţi componente ale serviciului de azi al Litiei se vede şi din faptul că, chiar şi azi, rugăciunile din prima parte a Litiei se citesc uneori, de către monahi, şi fără a fi urmate de ritualul binecuvîntării pîinilor[41].

Explicarea Litiei (semnificaţia simbolică a rînduielii ei)

În vechime, cînd litiile se făceau afară din biserică sau din cetate, ieşirea credincioşilor afară din biserică simboliza alungarea omului din rai. «...Fiind noi afară din biserică, arătăm căderea din rai şi cum că ni s-a încuiat raiul şi cerul», zicea Simion al Tesalonicului, în secolul al XV-lea *(Despre sfintele slujbe*, cap. 342 şi 353, trad. rom. cit., p. 224 şi 236). Semnificaţia aceasta simbolică a Litiei se păstrează şi atunci cînd ea se săvîrşeşte în biserică, precum explică acelaşi mare liturgist al Bisericii ortodoxe. După el, *ieşirea clerului şi a credincioşilor în pronaosul sau tinda bisericii* (adică în încăperea în care odinioară şedeau penitenţii), la începutul Litiei, închipuieşte alungarea primilor oameni din rai şi pocăinţa noastră, unită cu rugăciunea pentru redeschiderea uşilor cerului şi a milostivirii dumnezeieşti: «Facem litiile în tinda bisericii — zice Simion al Tesalonicului — pentru că Mîntuitorul a venit jos şi la micşorarea noastră, pentru ca prin aceasta să-l îmblînzim. Stînd înaintea uşilor sfintei biserici, ne închinăm ca înaintea uşilor cereşti, căci nu sîntem vrednici a căuta la înălţimea cerurilor, de nu ne vom întoarce (ca fiul cel risipitor), strigînd: Greşit-am!; la care şi El, ieşind şi întîmpinîndu-ne cu milosîrdie, ne va îmbrăţişa. Deci, cînd ne rugăm şi cînd preotul înalţă rugăciuni înaintea uşilor, în-

38. Vezi, de ex., *Dumnezeiasca Liturghie...*, Atena 1924, p. 7 şi *Slujebnic*, Sofia 1951, p. 17.

39. Prof. N. Uspenskii, op. cit., p. 42.

40. Cp. şi V. Mitrofanovici, op. cit., p. 620—621.

41. Aşa apar ele, de ex., în Tipicul ierusalimitean din Cod. Bibl. Sinod. 1906, sec. XII—XIII (la A. Dmitrievski, *Descrierea manuscriselor liturgice...*, t. III, p. 22) şi tot aşa spune şi Simion al Tesalonicului (op. cit., cap. 342, col. 620 şi trad. rom., p. 222) că se făcea şi pe vremea lui, în mînăstirile unde nu se putea oficia priveghere de toată noaptea, din pricina neputinţei sau a puţinătăţii monahilor.

seamnă cum că ne rugăm ca să ni se deschidă raiul şi cerul, şi mai cu seamă dumnezeiasca milostivire, pe care rău o am închis»[42]. Cînd făceau Litie, credincioşii de odinioară se rugau cu atitudinea umilită a vameşului din Evanghelie, care, intrînd în templu să se roage, dar fiind conştient de mulţimea păcatelor sale, s-a oprit într-un ungher din fundul templului, neîndrăznind măcar să-şi ridice ochii spre cer sau spre altar şi nezicînd altceva decît: «Dumnezeule, milostiv fii mie, păcătosului!» (Luca XVIII, 13).

De aceea, după regula veche din liturghiere şi tipicuri, păstrată încă în unele mînăstiri, uşile împărăteşti rămîn închise în timpul Litiei, iar clerul iese pe uşa dinspre nord a altarului. Iar la bisericile de tip vechi, la care naosul este despărţit de pronaos prin zid, uşi sau perdele («perdeaua uşilor frumoase»), aceste uşi sau perdele se închid după ieşirea clerului şi a credincioşilor în pronaos[43] şi se redeschid după sfîrşitul părţii întîia a Litiei, atunci cînd clericii şi credincioşii revin în naos.

Rugăciunile rostite de liturghisitori în pronaos — adică ectenia: «Mîntuieşte, Dumnezeule, poporul Tău...» şi rugăciunea Litiei: «Stăpîne mult milostive...» — au un caracter larg universal, iar prin mulţimea sfinţilor pe care îi invocăm în cursul lor, se subliniază ideea cultului Sfinţilor şi a puterii lor de mijlocire pe lîngă Dumnezeu, pentru noi[44]. Textul, numărul şi ordinea aliniatelor (cererilor) care alcătuiesc prima dintre aceste rugăciuni (ectenia) variază în diferitele versiuni şi ediţii ale Liturghierului ortodox. Astfel, cuprinsul primului aliniat («Mîntuieşte, Dumnezeule, poporul Tău...», precum şi al rugăciunii Litiei, variază în ceea ce priveşte lista sau numărul sfinţilor pomeniţi nominal în ele. Cea mai sumară listă o găsim în vechile liturghiere greceşti şi româneşti precum şi în liturghierele mai noi, pentru uzul Uniţilor, în care nu sînt pomeniţi decît Sfinţii Trei Ierarhi şi Sf. Nicolae[45]. Cea mai lungă listă o aflăm în ediţiile mai noi ale liturghierului românesc, în care sînt pomeniţi, în plus, faţă de cel grecesc, şi alţi sfinţi, între care cei ale căror moaşte se află la noi în ţară: Mina şi Ioan cel Nou de la Suceava, Haralambie, Nichita Romanul, Filofteia, Grigore Decapolitul, Nicodim cel Sfinţit (de la Tismana), Dimitrie cel Nou (Basarabov) şi cuvioasa Paraschiva. În locul acestora, liturghierele ortodoxe slave au sfinţii lor naţionali sau cu venerare locală[46].

Părţi din textul ecteniei de la Litie le regăsim şi în alte rînduieli sau slujbe bisericeşti. Astfel, primul aliniat, în care sînt invocaţi nominal o serie de sfinţi, îl regăsim, cu foarte puţine modificări, încorporat în textul rugăciunii principale pentru sfinţirea apei, din rînduiala aghiazmei mici (după epiclesă); aliniatul «Încă ne rugăm pentru tot sufletul creştinesc cel necăjit şi dosădit...» a fost transpus cu timpul în rînduiala Proscomidiei, ca rugăciune pentru pomenirea generală a credincioşilor vii («Primeşte, Doamne, jertfa aceasta pentru iertarea păcatelor tuturor fraţilor celor întru Hristos şi pentru tot sufletul creştinesc cel necăjit şi dosădit...»)[47].

Rugăciunea Litiei («Stăpîne, mult milostive...») o regăsim întreagă la sfîrşitul rînduielii aghiazmei mici, cu simpla deosebire că aci lista sfinţilor pomeniţi şi invocaţi e mai scurtă; iar sfîrşitul acestei rugăciuni (începînd de la «Acopere-ne pe noi

42. *Despre sfintele rugăciuni (slujbe)*, cap. 339, trad. rom., p. 220—221. Cp. şi V. Mitrofanovici, op. cit., p. 619. 43. Vezi. de ex.. Gher. Saffirin, op. cit., p. 79.

44. Cp. V. N. Iliin, *Vsenoşnoe Vdeanie (Priveghierea de toată noaptea)*, Paris (Ymca Press), 1927, p. 74, 75.

45. Vezi, de ex., *Liturghierul rom.*, ed. Rîmnic 1759, f. 12 şi Blaj 1931, p. 19.

46. Precizări în studiul nostru citat la nota 1, p. 385, 387.

47. Vezi şi Simion al Tesalonicului, *Despre sfînta Liturghie*, cap. 94 (trad. rom., p. 100); comp. şi Pr. P. P. Vintilescu, *Contribuţii la revizuirea Liturghierului român*, Bucureşti 1931, p. 52—53.

cu acoperămîntul aripilor Tale...») alcătuieşte formula pentru acoperirea Darurilor cu Aierul (acoperămîntul mare), la Proscomidie. Ea se citeşte de către preot cu faţa spre apus, arătînd «cu această întoarcere că se roagă pentru cei ce s-au depărtat de la Dumnezeu, Răsăritul cel de sus...» (Simion al Tes., *Despre sfintele rugăciuni*, cap. 340, trad. rom. p. 221).

Reîntoarcerea clerului şi a poporului, din pronaos în naos, unde se va săvîrşi partea a doua a Litiei, închipuieşte redeschiderea uşilor raiului şi a milostivirii dumnezeieşti faţă de noi. Este «ca şi cum s-ar fi deschis cerul pentru noi şi ca şi cum ne-am fi unit cu îngerii prin Hristos», precum zice Simion al Tesalonicului. De aceea, după cum ne informează acelaşi, odinioară cele două străni (coruri) se uneau simbolic în acest moment, cîntînd împreună stihirile Stihoavnei [48]. Din nefericire, această frumoasă semnificaţie simbolică a primei părţi a Litiei, ca şi conştiinţa despre originea şi natura deosebită a celor două părţi componente ale acestui serviciu divin, s-a pierdut cu desăvîrşire din vedere în practica actuală a bisericilor de enorie, unde întregul serviciu al Litiei se oficiază în naos.

Pîinile care se binecuvîntează la Litie («artosele» sau «litiile») amintesc şi simbolizează cele cinci pîini cu care Mîntuitorul a săturat mulţimile în pustie, în chip minunat, prin frîngerea şi înmulţirea lor (de aceea, după unii liturgişti, ieşirea clerului şi a credincioşilor în pronaos înseamnă mergerea poporului în pustie, spre a căuta pe Hristos, iar binecuvîntarea artoselor de către preot în mijlocul bisericii înseamnă binecuvîntarea pîinilor de către Hristos, în mijlocul adunării poporului) [49]. Simbolismul acesta este, de altfel, indicat chiar în textul rugăciunii de binecuvîntare: «Doamne, ...Carele ai binecuvîntat cele cinci pîini şi ai săturat cu ele cinci mii de bărbaţi în pustie...» etc. De aceea, atunci cînd preotul ia în mîini artosul pentru a-l binecuvînta şi cînd apoi îl frînge şi îl împarte în patru, el imită pe Mîntuitorul însuşi, Care, cu prilejul acelei minuni, a procedat aşa, după cum ne istorisesc sfinţii evanghelişti (Matei XIV, 15—21; XVI, 9—10; Marcu VI, 31—44; Luca IX, 12—17 şi Ioan VI, 5—13); de altfel, tot aşa a făcut El la Cina cea de taină, ceeea ce face pe Simion al Tesalonicului să spună că «rînduiala aceasta ne este dată întru întîi de însuşi Mîntuitorul» [50].

Cît priveşte *grîul, vinul şi untdelemnul*, care se aduc la Litie şi se binecuvîntează o dată cu pîinile, ele reprezintă prinosul sau ofranda adusă de noi lui Dumnezeu, din roadele de căpetenie ale pămîntului şi din elementele principale ale hranei noastre, după pilda jertfei aduse la începutul omenirii de către Abel şi după modul jertfelor nesîngeroase aduse la templul Legii Vechi, care constau din grîu, vin şi untdelemn (comp. Numeri XVIII, 12 şi Neemia X, 39). Cînd ne rugăm, deci, ca Dumnezeu să binecuvinteze şi să înmulţească pe pămînt aceste roade, ne rugăm de fapt pentru binecuvîntarea şi îmbelşugarea principalelor surse de întreţinere a existenţei noastre fizice [51], ceea ce facem, de altfel, şi în alte rugăciuni, în care implorăm pe Dumnezeu pentru înmulţirea aceloraşi roade, ca de ex., la prima rugăciune din slujba Cununiei («Umple casele lor de grîu, de vin, de untdelemn şi de

48. *Despre sfintele slujbe*, cap. 341, trad. rom., p. 221.

49. Vezi, de ex., Ierom. G. Răşcanu, *Liturgica sau serviciul divin al Bisericii Ortodoxe*, Bucureşti 1876, p. 86.

50. Simion al Tesalonicului, *Despre sfintele slujbe*, cap. 342, trad. rom., p. 222. Comp. şi V. Mitrofanovici, op. cit., p. 620.

51. Cp. şi Pr. P. Vintilescu, *Litia*, în rev. «Glasul Bisericii», an. 1961, nr. 7—8, p. 587—588.

toate bunătăţile, ca toată îndestularea avînd, să dea şi celor lipsiţi...»). Grîul este, de altfel, roada pămîntului din care se face pîine (prescura), care, ca şi vinul, este întrebuinţată în cult ca materie a jertfei liturgice, amîndouă acestea devenind, prin sfinţire, trupul şi sîngele Domnului din Sfînta Euharistie; cît priveşte untdelemnul binecuvîntat la Litie, acesta aminteşte, după unii, untdelemnul din ulciorul văduvei din Sarepta Sidonului, care, datorită puterii dumnezeieşti ce lucra prin proorocul Ilie, trebuia să nu se mai termine în timpul secetei (I Regi XVII, 12—16) [52].

Sînt şi liturgişti care interpretează binecuvîntarea pîinilor şi a celorlalte prinoase de la Litie ca o rămăşiţă a *agapelor* sau meselor frăţeşti din Biserica primară [53].

Troparul Născătoarei de Dumnezeu, specific Litiei («Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te!...»), este alcătuit în cea mai mare parte din salutarea adresată de înger şi de Sfînta Elisabeta Sfintei Fecioare, la Bunavestire (Luca I, 28, 42). De aceea se cîntă la sfîrşitul Vecerniei (Litiei), pentru că, după tradiţie, Buna Vestire ar fi avut loc seara. Este considerat ca unul dintre cele mai vechi imnuri de inspiraţie creştină, dar cu bază biblică, introducerea lui în cult fiind atribuită patriarhului Chiril al Alexandriei (secolul al V-lea) [54]; în tot cazul, alcătuirea lui constituie probabil unul dintre produsele imnografiei creştine prin care Biserica a căutat să dezvolte cultul Maicii Domnului, în urma discuţiilor mariologice provocate în secolul al V-lea, de erezia lui Nestorie şi cea a lui Eutihie. Un echivalent latinesc al acestui imn îl constituie în cultul catolic cunoscutul imn *Ave Maria*, introdus în secolul al XIII-lea, de Bonaventura [55]. Despre cîntarea acestui tropar caracteristic serviciului Litiei, Simion al Tesalonicului spune: «Se cîntă troparul sărbătorii şi *Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te...*, cu glas mai înalt, ca şi cum ar fi glasul îngerului care a binevestit dumnezeiasca zămislire a Fecioarei, de vreme ce aceasta este începătura mîntuitoarei întrupări, care, ca şi Învierea, s-a întîmplat tot duminica. Drept aceea, se zice aceasta mai cu seamă la deniile duminicilor şi la sărbătorile Sfinţilor, afară de praznicele împărăteşti, pentru că (Sfînta Fecioară) este mai mare decît toţi sfinţii şi s-a făcut sfinţenie Sfinţilor de la fecioreasca ei naştere» [56].

Cîntarea «*Bogaţii au sărăcit...*», care se cîntă după binecuvîntarea pîinilor, este de fapt un rest (şi anume versetul 10) din psalmul 33 («Binevoi cuvînta pe Domnul...»), psalm care odinioară se cînta sau se citea în întregime, atît la sfîrşitul Liturghiei (după împărţirea anafurei), cît şi la sfîrşitul Litiei, după împărţirea pîinilor binecuvîntate; de altfel, încă şi acum, în unele mînăstiri, psalmul acesta se citeşte de la început, iar versetul al 10-lea se cîntă, aşa cum prevede încă rînduiala Litiei din Tipicul mare şi de la începutul Liturghierului [57].

Tot un rest dintr-un psalm cîntat odinioară în întregime este şi cîntarea «*Fie numele Domnului binecuvîntat...*» (Ps. CXII, 2), care se cîntă înainte de «Bogaţii au sărăcit...», şi pe care Simion al Tesalonicului (op. cit., cap. 342) o numeşte «mulţumirea lui Iov» (cp. Iov I ,21).

Despre calităţile prinoaselor binecuvîntate la Litie şi despre întrebuinţarea lor, Simion al Tesalonicului spune, pe scurt: «Pîinile şi vinul, ca nişte sfinţite cu bine-

52. Vezi, de ex., Pr. V. Aga, op. cit., p. 177.
53. Vezi, de ex., V. N. Iliin, op. cit., p. 193, n. 2.
54. Pr. P. Vintilescu, *Despre poezia imnografică din cărţile de ritual şi cîntarea bisericească*, Bucureşti 1937, p. 58—59. 55. Cp. V. N. Iliin, op. cit., p. 77 şi p. 193, n. 41.
56. *Despre sfintele rugăciuni*, cap. 341, trad. rom., p. 222.
57. Vezi, *Tipicon...*, Iaşi, 1816, cap. 2, p. 5: «Apoi psalmul 33: *Binevoi cuvînta pre Domnul...* şi citim pînă la: *Bogaţii au sărăcit...* (acest stih îl cîntăm pe glas 7)».

cuvîntarea, se dau celor ce se află acolo; ele sînt dătătoare de tămăduire și de alte multe daruri, celor ce le iau cu credință» [58]. Iar învățătura de la sfîrșitul rînduielii Litiei, din Liturghier, spune, ceva mai pe larg, despre același lucru: «Cade-se a ști că *pîinea*, care s-a binecuvîntat, este izbăvitoare de toate relele, pentru cel ce o va lua cu credință... Și aceasta să știi, preotule, și să păzești, ca să se ferească untdelemnul acesta, ce s-a binecuvîntat, ca nu cumva și a doua oară să-l binecuvîntezi; asemenea nici vinul, nici grîul, nici pîinile cînd vei face (din nou) Priveghere; ci altele, nebinecuvîntate, să pui, fie cît de puține. Iar *untdelemnul* acesta care s-a binecuvîntat, de este candelă la tetrapod, unde stă sfînta icoană spre sărutare, puindu-l în candelă, să miruiești cu el pe popor; și poți să-l mănînci și în bucate. Iar *vinul* să-l bei cu bună cucernicie, ca pe un lucru binecuvîntat. *Pîinile* să le tai și să le împarți credincioșilor, care pot să le mănînce cu cinste, fie în biserică, fie acasă, mai înainte de alte bucate. Iar *grîul* sau să-l semeni, sau cu altul să-l amesteci și cu mulțumită să-l întrebuințezi. Să nu îndrăznești a face Liturghie cu aceste pîini sau cu acest vin, după cum zic sfintele canoane pentru lucrarea celor sfinte» [59].

La unele biserici (de obicei la orașe), din untdelemnul binecuvîntat la Litie se fac așa-numitele *«miruri»*, adică bucățele de vată înmuiate în acel untdelemn și puse în cornulețe de hîrtie; acestea se împart la credincioși, care le păstrează la icoane, ca bune de leacuri. Aceste miruri se fac mai ales la Litia din ajunul hramurilor de biserici, precum și atunci cînd se săvîrșește Paraclisul Sfîntului în cinstea căruia se face Litia [60].

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

---

58. *Despre sfintele rugăciuni (slujbe)*, cap. 342, trad. rom., p. 222.
59. *Liturghier*, București 1956, p. 47.
60. Vezi F. Balamace, op. cit., p. 139.

EDUCAȚIA RELIGIOASĂ-CREȘTINĂ ÎN SPIRIT ECUMENIST

Inițiative și realizări ale Bisericii Ortodoxe Române

Ceea ce constituie miezul ecumenismului creștin este postularea idealului unității creștinilor și a Bisericilor creștine din toată lumea. Acesta este un ideal vrednic de bunele strădanii ale tuturor creștinilor; este un ideal care trezește la activitate, care poate interesa conștiințele creștine, care, în drumul său de împlinire, cere angajarea totală a puterilor morale și spirituale ale creștinilor, care cuprinde în sine, cu înțeles de acțiune mîntuitoare, rostul vieții creștine, rostul trăirii creștinilor în lumea de azi, în mijlocul semenilor lor de pe întreg pămîntul.

Dar la realizarea acestui ideal trebuie să contribuie, între alți factori de seamă și educația religioasă-creștină, chiar dacă are certitudinea că împlinirea lui, în timp, există numai în atotștiința veșnicului Dumnezeu. Însăși deplina încredere în purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru binele și fericirea noastră este de natură să activeze puterile morale ale credincioșilor creștini spre realizarea unității lor în duhul Celui ce vrea «ca toți să fie una».

O lucrare ce are de scop să realizeze transformarea lăuntrică a credinciosului, înseamnă o *acțiune educativă, o lucrare cu caracter educativ creștin.* Căci, în fond, în ființa acestei educații religioase creștine rezidă forța de a-l crește pe credincios, de a-l dezvolta, de a-l forma progresiv, de a-l desăvîrși în dependență cu cele mai înalte principii ale umanității și, cu deosebire, în lumina unui ideal superior bine-precizat, așa cum este acela al realizării personalității creștine după «starea bărbatului desăvîrșit» (Efes. IV, 13).

Pentru aceasta e necesară o pregătire, o educație de către Biserică, prin slujitorii ei. În cazul nostru, să arate credincioșilor că «adunarea tuturor Bisericilor creștine în Consiliul Ecumenic al Bisericilor (are) ca scop principal (tocmai) slujirea marilor idealuri creștine și aspirații ale omenirii contemporane» [1].

Dar pentru a ajuta la realizarea idealului conturat mai sus, educația religioasă-creștină trebuie să colaboreze la ștergerea tuturor dezbinărilor durate de veacuri între creștini, la nivelarea multor deosebiri care umbresc fața adevăratului creștinism, la împăcarea Bisericilor creștine și a credincioșilor lor. Și aceasta este, firește, o lucrare grea, care pretinde eforturi cel puțin tot atît de puternice cît cuprind bunele intenții din veacurile creștine trecute. «Este o operă laborioasă, de lungă durată și cere răbdare, mărinimie, încredere reciprocă și o bunătate aproape egală cu a lui Hristos» [2]. Însă cu cît greutățile sînt sau par mai mari, cu atît efortul educativ pentru înfrîngerea lor poate spori și trebuie să sporească, pentru a duce la împlinirea idealului preconizat de Mișcarea ecumenică.

---

1. Cuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, *Primire de Anul nou la palatul patriarhal din București*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 12.

2. Prea Fericitul Patriarh Justinian, Cuvîntarea ținută în catedrala Sf. Ștefan din Viena, la 29 iunie 1968 (*Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian în Austria*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 851).

În concret, care este obiectivul educației religioase-creștine ? Fără îndoială, creșterea și realizarea credinciosului după voia lui Dumnezeu, după chipul Fiului Său; realizarea unui creștin adevărat, care prin viața sa, prin toate manifestările sale, prin gîndurile, vorbele și faptele sale să-l poată înfățișa, în mijlocul semenilor săi de pretutindeni, pe Hristos însuși; pe măsura puterilor sale, să arate în lume iubirea lui Hristos, pacea și dreptatea Lui, spiritul de jertfă pentru tot mai binele omenirii, urînd vrajba, dușmănia și deschilinirea între frați, condamnînd asuprirea și exploatarea omului de către om. Dintr-o ipostază ca aceasta, creștinul strălucește în mijlocul semenilor săi, prin faptele sale zilnice (Matei V, 13—14), arătînd că și-a împropriat viața creștină în accepțiunea ei cea mai curată, trăirea lui echivalînd cu spiritualizarea vieții lui în sens creștin, sau cu actualizarea năzuințelor religioase-morale ce existau potențial în ființa sa născută la o viață nouă încă în baia Sfîntului Botez, corespunzînd în concret stării pe care Sfîntul Apostol Pavel înțelegea să o intuiască prin cuvintele: «Noi avem mintea lui Hristos» (I Cor. II, 16); sau: «De acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește întru mine» (Gal. II, 20).

Credinciosul «zidit prin Iisus Hristos» (Efes. II, 10), acela în care s-a întipărit Hristos (Gal. IV, 19), care, trăind cu adevărat în dragoste «crește mereu pînă la măsura Aceluia care este Hristos» (Efes. IV, 15), pînă la înălțimea «bărbatului desăvîrșit», cel ce s-a realizat deci «după măsura deplină a staturii lui Hristos» (Efes. IV, 13), acela se arată pe sine în societate într-un chip deosebit, exteriorizîndu-și lăuntricul prin trăsături specifice și esențiale unui adevărat creștin. Întărit în credință, el sporește prin ea în fapte bune (Col. II, 6—7), în faptele bunei credințe și ale iubirii față de toți oamenii [3].

Acțiunea educativă creștină se îndreaptă deci spre realizarea adevăratului creștin care prin toate ale sale să nu caute numai mulțumirea, pacea, liniștea, bunăstarea și mîntuirea sa, ci și prosperarea în toate acestea și a semenilor săi, spre formarea unui credincios creștin mereu animat și de spiritul ecumenismului. Educația religioasă-creștină este în stare să atingă un asemenea obiectiv major, prin faptul că dintru început îl privește pe credincios în întregul său, un întreg capabil de progres moral, spiritual, religios, capabil de dezvoltare multilaterală; din perspectivă religioasă morală, ea îl îndreaptă spre atingerea idealului desăvîrșirii creștine descoperit de Dumnezeu în Iisus Hristos, ideal care întruchipează în sine slujirea lui Dumnezeu, dar și slujirea semenilor de pretutindeni.

Dar educația religioasă este o lucrare esențială a Bisericii. Biserica este așezămîntul care activează la creșterea în duh a credincioșilor săi, împlinind fără întrerupere și în scop bine determinat această îndatorire ce i-a fost încredințată de Hristos însuși. Căci Mîntuitorul Hristos însuși a intuit pe deplin în ce trebuie să stea această îndatorire, atît prin faptele Sale cît și prin învățătura Sa. El a dus «la ultimă desăvîrșire chipul educatorului creștin, prin aceea că și-a apropiat mai intim sufletul altuia de sufletul Său, iar misiunea de educator și-a dăruit-o întru totul în slujirea omenescului din om, a dezvoltării acestui specific uman, în fiecare ins, pînă la treapta cea mai de sus a posibilităților spirituale umane. Tocmai în urcarea la culmea unde Hristos a ridicat firea omenească, în înțeles de perfecționare continuă, pe calea schimbării și creșterii în duh, stă taina educației religioase, taina jertfei celei

3. Pr. D. Călugăr, *Portretul unui creștin*, în «Mitropolia Ardealului», III (1958), nr. 1—2, p. 105—106. A se vedea și alte considerații în legătură cu educația religioasă, la D. Călugăr, *Preocupări catehetice*, Sibiu, 1946, p. 1043; D. Călugăr, *Caracterul religios-moral creștin*, Sibiu, 1955, p. 148—272.

mai mari pusă în ridicarea spre sine a celui mai mic[4], taina ridicării la desăvîrşirea creştină»[5].

Dar aceasta mai înseamnă şi realizarea adevăratei vieţi creştine. Şi, pe plan religios, ea se face şi prin educaţia religioasă, care asigură caracter de permanenţă a ceea ce este mai nobil în sufletul creştin şi proiectează în veşnicie ceea ce morala creştină a realizat mai pozitiv în viaţa creştinilor de pretutindeni. Dar numai cînd conţinutul ei — al educaţiei religioase — continuă să izvorască din iubirea lui Dumnezeu pentru oameni, pentru înnobilarea lor, cînd îşi fructifică puterea de la creştin la creştin, întocmai «ca viaţa din viaţă şi ca flacăra din flacără»[6].

În general, educaţia trebuie înţeleasă ca o acţiune mereu creatoare. Educaţia religioasă se integrează în acelaşi context, cu precizarea că ea mai înseamnă şi «colaborarea credinciosului cu Dumnezeu, în scopul desăvîrşirii celui dintîi, a celui care, prin păcat, a căzut de la faţa lui Dumnezeu, dar vrea să se întoarcă, prin efortul său şi al Bisericii, «la fericirea cea dintîi». Chiar opera creatoare a lumii şi a omului este faţa dragostei lui Dumnezeu către lume, către om. Dar şi aşezarea credinciosului în calea refacerii sale în duh, în calea spre realizarea «chipului» în «asemănare», pe lîngă arătarea celor mai proprii mijloace, înfăţişează tot o acţiune pentru recrearea lui prin lucrarea plină de iubire a Bisericii lui Hristos. Iar conştiinţa despre posibilitatea realizării acestui ideal, ideal care îi poate strînge pe toţi creştinii într-o singură unitate de cugetare, simţire şi voinţă, unitate în duhul iubirii lui Hristos, care să slujească întregii omeniri, poate fi formată printr-o educaţie religioasă-creştină susţinută şi mereu-îmbogăţită.

În dezvoltarea unei asemenea acţiuni mai colaborează, în educaţia religioasă, şi un alt element constructiv de mare însemnătate, element care, de altfel, izvorăşte din iubirea creştină şi se întăreşte numai în căldura acestei virtuţi creştine: este încrederea. Anume încrederea credincioşilor în instituţia care lucrează cu iubire şi în chip dezinteresat la zidirea lor sufletească, încrederea lor în idealul spre care îi zideşte Biserica şi în mijloacele cu care îl pot realiza. O asemenea putere morală alimentează entuziasmul sănătos al creştinului, îl eliberează de patimă, de egoism, de ură, de nesăţiosul individualism şi astfel îi lasă cîmp liber pentru a se dedica unor scopuri înalte în cazul nostru în scopul slujirii aproapelui. La această libertate duce educaţia religioasă-creştină, care lucrează în duhul iubirii şi al încrederii, duh care angajează toate forţele morale ale credinciosului spre atingerea valorilor eternvalabile, dintre care mulţumirea ce izvorăşte din slujirea semenilor nu poate şi nu trebuie să lipsească.

Întru realizarea unei asemenea discipline lăuntrice sîrguieşte educaţia religioasă, ştiind că «numai acolo unde există un maximum de educaţie, numai acolo poate şi trebuie să existe şi maximum de libertate»[7], deplina libertate de a-ţi dărui întreaga fiinţă pentru slujirea Bisericii lui Hristos, pentru slujirea omului în ale păcii, dreptăţii, egalităţii, pentru slujirea idealurilor vrednice de om şi de demnitatea sa.

Nu vom aduce şi alte amănunte în această problemă, ci ne rezumăm în a accentua că educaţia religioasă este un factor de seamă în formarea creştinului în spirit ecumenist, în acel spirit care a caracterizat viaţa primilor creştini şi care i-a cuprins în suflul său de iubire pe toţi oamenii, «toate neamurile», fără nici o cons.-

4. Cf. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 201.
5. Pr. D. Călugăr, *Caracterul religios-moral creştin...*, p. 152. 6. *Ibidem*, p. 158.
7. Fr. W. Foerster, *Şcoala şi caracterul*, trad. rom. de St. Constantinescu, Bucureşti, 194., p. 141, la D. Călugăr, *Caracterul religios-moral creştin...*, p. 161.

derare de limbă, neam, origine, poziție sau stare socială, religioasă, culturală sau materială, socotindu-i pe toți fii ai lui Dumnezeu, frați întreolaltă.

Un lucru esențial în problema cu care ne ocupăm trebuie totuși evidențiat în mod deosebit. Și anume, că educația religioasă nu se poate sprijini numai pe efortul uman în scopul realizării idealului său, ci și pe colaborarea activă cu harul plinitor al lui Dumnezeu. Depozitarea acestui har este Biserica întemeiată de Iisus Hristos și ea, prin Sfintele Taine, îl împărtășește tuturor fiilor ei care tind spre desăvîrșire. De altfel, «concepția despre necesitatea colaborării harului cu sforțările personale, în vederea desăvîrșirii și mîntuirii celui din urmă, a stat totdeauna la temelia concepției creștine despre educație» [8]. Principiul sinergismului, adică al colaborării libere și active dintre harul dumnezeiesc și strădaniile creștinului, în scopul desăvîrșirii acestuia din urmă, stă la baza educației creștine ortodoxe [9]. Tot așa cum fără respectarea acestui principiu nu există mîntuire [10], fără el nu poate fi concepută nici posibilitatea educației religioase. Căci harul divin este factorul care sprijină și fructifică sîrguințele educatorilor creștini și ale ucenicilor lor spre tot mai multă plinătate în opera de îmbunătățire a vieții de pretutindeni [11].

*

Acestea sînt liniile generale care trebuie să traseze drumul educației religioase, în scopul realizării duhului unității creștine în dragostea lui Hristos. După ce am prezentat problema mai mult într-un cadru de principialitate, urmează ca în continuare să o prezentăm prin trăsături de amănunt. Mai precis, să prezentăm aspectele cele mai caracteristice din profilul moral și religios al credincioșilor creștini educați în spiritul ecumenismului creștin, al credincioșilor Bisericii în general și apoi, în mod special, al slujitorilor Bisericii, al preoților vremii noastre.

Poate că nimic nu este mai firesc decît a constata că cea dintîi dintre virtuțile care trebuie realizate în viața și activitatea creștinilor vremii noastre, așa cum ea a caracterizat de altfel viața adevăraților creștini din veacurile primare și de mai tîrziu [12], este iubirea creștină. Căci iubirea «este noțiune esențială a descoperirii lui Hristos, este motiv fundamental al gîndirii și vieții creștine, constituind trăsătura caracteristică de bază pentru creștinism; Dumnezeu însuși este iubire» (I Ioan IV, 8, 16) [13]. Ea naște duhul bunei înțelegeri, al păcii, dreptății, egalității și libertății între oameni, singurul duh care îi poate strînge pe toți credincioșii într-o unitate de trăire umană așa cum o preconizează ecumenismul creștin.

Biserica Ortodoxă, Bisericile, cultele, confesiunile și asociațiile religioase merg pe drumul cel bun, pe drumul cel mai firesc, numai atunci cînd înțeleg să promoveze educația religioasă în spiritul iubirii către Dumnezeu și către toți fiii lui Dumnezeu, către toți oamenii, ba chiar către întreaga făptură. Căci dacă «iubirea către Dumnezeu are ca temei și premisă iubirea lui Dumnezeu însuși...», «iubirea de oameni izvorăște și se bazează neîncetat pe iubirea de Dumnezeu. Ea, iubirea creștină, constă tocmai în imitația iubirii divine; ea este dispoziția și efortul continuu de a realiza

8. Pr. D. Călugăr, *Caracterul religios-moral creștin...*, p. 195.

9. Cf. V. G. Ispir, *Principiile educației creștine*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXIV (1946), nr. 1—3, p. 128. 10. *Ibidem*, p. 126.

11. Cf. Pr. D. Călugăr, *Caracterul religios-moral creștin...*, p. 195.

12. Cf. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Rolul Sfinților Părinți în elaborarea ecumenismului creștin*, în «Studii Teologice». XV (1963), nr. 9—10, p. 511—535.

13. Pr. Prof. I. Todoran, *Eros și Agape*, în «Studii Teologice», VIII (1956), nr. 3—4, p. 139.

cît mai deplin această imitaţie. Ea este, aşadar, şi trăire şi faptă»[14]. Educaţia religioasă în aceasta îşi află, între altele, sensul: de a determina cît mai din plin o asemenea dispoziţie şi a sprijini acest efort în trăirea iubirii creştine prin faptă ziditoare de viaţă creştină, «viaţă în care nu trebuie să te vezi numai pe tine însuţi, ci ochiul tău să privească departe, pretutindeni, unde oameni ca şi tine vor să trăiască în fericire —, şi orice faptă a ta să întărească dragostea lor de viaţă, dorurile lor sfinte pentru libertate, bucuria de a-şi mîngîia copiii şi a se devota bunei lor creşteri, dreptul lor pentru pîine şi răgazul pentru orice vis frumos»[15].

Iubirea creştină nu trebuie înţeleasă ca o stare oarecare platonică sau ca o expresie a pasivităţii în care să te complaci ca după o izbîndă cu efect trecător. Ea nu înseamnă doar o «emoţie trecătoare, o vibraţie sentimentală iscată în suflet de prezenţa vreunui semen nevoiaş, şi menită să se stingă fără urme în cel mai scurt timp. În învăţătura ortodoxă, iubirea însemnează slujirea devotată, dezinteresată ajutorare a altuia, dusă, dacă e nevoie, pînă la sacrificiul vieţii proprii»[16].

Educaţia religioasă-creştină trebuie să ia în considerare mai ales faptul că «pentru aplicarea ei consecventă, iubirea creştină reclamă din partea credincioşilor o mare desfăşurare de energie, reclamă scoaterea din starea de virtualitate a tuturor forţelor de care dispune, şi îndrumarea lor în direcţia slujirii jertfelnice a oamenilor»[17]. Aceasta înseamnă că educaţia religioasă are de realizat, în fiinţa credincioşilor, din iubire, o notă de permanenţă, o trăsătură statornică, o trăsătură esenţială a caracterului creştin[18], care să echivaleze cu desfăşurarea consecventă şi vie de energie morală, de potenţare şi apoi de actualizare practică şi reală a acestei energii spre slujire totală lui Dumnezeu şi aproapelui[19]. Înseamnă realizarea unui credincios creştin cu suflet deschis, frămîntat şi nerăbdător de a desfăşura o activitate utilă. «El luptă pentru o viaţă mai bună şi e stăpînit de rîvna unui progres necontenit în toată viaţa sa şi toate lucrările sale, fiind astfel un element înnoitor şi un factor de înaintare. El este un om al iubirii, care propovăduieşte şi luptă pentru înfrăţirea tuturor popoarelor»[20].

Privită prin această perspectivă, educaţia religioasă, ca de altfel educaţia în accepţiunea ei generală, este acţiune creatoare. Educaţia religioasă este însă şi o acţiune de imitare, a lucrării lui Dumnezeu pentru restaurarea noastră în dragostea atotcuprinzătoare. Şi aşa cum însăşi creaţia este o faptă a iubirii lui Dumnezeu, aşa cum, în virtutea iubirii, Dumnezeu a săvîrşit lucrarea Sa de zidire şi de rezidire a lumii şi a omului, prin Cel ce «s-a întrupat de la Duhul Sfînt şi din Fecioara Maria şi s-a făcut om», aşa cum El se arată lumii îndeosebi prin iubirea Sa nemărginită către ea, aşa şi credinciosul luminat de Hristos se zideşte pe sine şi îi poate zidi şi pe alţii tot în virtutea dragostei, şi prin educaţie, prin educaţia pe care Biserica o împlineşte prin reprezentanţii ei.

14. *Ibidem*, p. 143.

15. *Pastorala de Sfintele Paşti a Prea Fericitului Patriarh Justinian* în «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), nr. 3—4, p. 197.

16. Pr. Prof. D. Belu. *Ortodoxia şi activismul omului*, în «Studii Teologice», II (1950), nr. 1—2, p. 77.

17. *Ibidem*, p. 78—79.

18. Problema poate fi urmărită şi în studiul Arhid. Prof. I. Zăgrean, *Statornicia în bine*, în «Mitropolia Ardealului», IV (1959), nr. 1—2, p. 74—79.

19. Pr. D. Călugăr, *Chipul unui creştin...*, p. 104.

20. Pr. Prof. N. Mladin, *Iisus Hristos şi viaţa morală a credincioşilor*, în «Studii Teologice» V (1953), nr. 9—10, p. 625.

Astăzi, mai mult ca oricînd şi în mod cu totul deosebit, credincioşii creştini îşi pot legitima calitatea lor de împreună lucrători ai voii lui Dumnezeu şi sîrguitori în împlinirea cuvîntului Mîntuitorului «ca toţi să fie una» (Ioan XVII, 21) mai ales printr-o comuniune a iubirii, o comuniune prin iubire. Căci iubirea constituie cheagul ecumenismului creştin, care îi poate strînge pe toţi fiii Bisericilor creştine într-o unitate de gîndire, simţire şi voinţă. Deşi această năzuinţă spre unitate nu e nouă, ea primeşte azi o sevă proaspătă şi se poate împlini în virtutea faptului că lumea asistă la o restructurare generală a orînduirii sociale [21], la înlăturarea piedicilor de ordin material.

Cum am subliniat pînă aici, iubirea este un efort, o putere morală care colaborează la zidirea comunităţii umane în spirit de demnitate şi frăţietate. Dar ea poate duce, în acelaşi timp şi la pacea lăuntrică a fiecărui om, ca şi la pacea dintre oameni şi popoare. Şi aceasta este o altă sarcină esenţială a educaţiei religioase-creştine: de a realiza oameni iubitori ai păcii, luptători pentru realizarea păcii, pentru menţinerea şi cimentarea ei în lume. Cu alte cuvinte, de a colabora la împlinirea soliei cu care Iisus Hristos a venit între oameni, solia păcii, pe care El a aşezat-o în mintea şi în inima oamenilor, şi aşteaptă a fi făptuită de toţi urmaşii Lui întru credinţă.

În problema pe care o urmărim, acţiunea educativă religioasă este confruntată tocmai cu faptul că «pacea pe care ne-a dăruit-o şi ne-o dăruieşte mereu Iisus Hristos, nu este un dar pe care creştinul să-l primească pasiv, ci este un dar care obligă pe fiecare creştin la acţiune. Pacea este deci un dar şi o sarcină. Dar, pentru că ea ne este dată de Iisus Hristos; sarcină, pentru că ea trebuie mereu sporită, mereu cucerită printr-un efort susţinut, printr-o acţiune fără de răgaz» [22]. Dacă se mai are în vedere încă şi faptul că pacea este o lege a firii şi temei al vieţii omeneşti, pe de o parte, şi că, pe de altă parte, ea este o poruncă a lui Dumnezeu, atunci este de înţeles că educaţia religioasă spre pace are pe ce să-şi întemeieze acţiunea sa în sprijinirea unuia din cele mai sănătoase eforturi umane. De altfel, tocmai în virtutea faptului că pacea este o lege a firii şi temei al vieţii omeneşti se face evidentă năzuinţa luminoasă a creştinului spre bine, spre iubirea dreptăţii şi a păcii în comuniune activă cu Dumnezeu şi cu semenii săi. De aceea şi este necesară valorificarea metodică, prin educaţie, a tuturor acţiunilor care pot duce la realizarea păcii şi a bunei înţelegeri între oameni şi popoare.

În viaţa omenească, realizările evidente, rezultatele pozitive şi de netăgăduit ale unei acţiuni constructive fac ca acţiunea respectivă însăşi să angajeze forţe noi pentru sporirea ei în intensitate, în ceea ce are ea mai bun, mai constructiv. Aşa este cazul cu acţiunea pornită cu două decenii în urmă, la cea dintîi Conferinţă inter-ortodoxă de la Moscova, care «a dat semnalul de alarmă împotriva încercărilor unor învrăjbitori de noroade de a împinge omenirea în prăpastia unui nou război mondial şi care a cerut creştinilor de pretutindeni să-şi unească glasul pentru afirmarea înaltelor principii umanitare pe care ucenicii lui Hristos sînt datori să le slujească în viaţa publică: libertatea, egalitatea, dreptatea, pacea, dragostea, într-ajutorarea frăţească» [23]. Această acţiune şi-a verificat din plin eficienţa şi caracterul ei educativ-

21. Cf. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Comunitate prin iubire*, în «Ortodoxia» XV (1963), nr. 1, p. 67.

22. Pr. Prof. N. Mladin, *Creştinii pe calea păcii*, în «Mitropolia Ardealului», VIII (1963), nr. 1—3, p. 22—24.

23. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *In slujba păcii şi înfrăţirii*, în *Douăzeci de ani din viaţa Bisericii Ortodoxe Române, 1948—1968. La a XX-a aniversare a înscăunării Prea Fericitului Patriarh Justinian*, Bucureşti, 1968, p. 461.

irenic, angajînd în lucrare nu numai pe credincioşii Bisericii Ortodoxe, ci pe creştinii de pretutindeni.

În această ordine de idei este necesar să spunem că Biserica Ortodoxă Română a adus o contribuţie esenţială în promovarea spiritului ecumenist prin pacea între oameni. Iar cel care a îndemnat pe clerici şi pe credincioşi să se alăture cu tot sufletul lor mişcării generale pentru apărarea păcii, este Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian care a dovedit astfel nu numai dragostea părintească pentru toţi credincioşii creştini, dar şi aptitudini de educator, de pedagog creştin, de arhitect de suflete, aşa cum i se cere oricărui creştin să realizeze pe măsura îndemînării şi capacităţii sale. Contribuţiile Prea Fericirii Sale spre temeinicirea păcii, strînse în volumele atît de potrivit intitulate *Apostolat Social*, înfăţişează cu toată puterea şi limpezimea acţiunea purtată de Prea Fericirea Sa în slujirea păcii şi sintetizează tot ceea ce clerul şi credincioşii Bisericii noastre au realizat în această slujire.

Prea Fericirea Sa a ţinut să accentueze dintru început, că «singura armă de pace şi de înfrăţire a oamenilor copleşiţi de ură este Evanghelia iubirii — ce armă puternică» [24] şi pe care Prea Fericirea Sa avea să o folosească în toată vremea păstoririi sale — ca preot, mitropolit şi patriarh — cu scopul educativ-religios de a realiza un om nou, om al iubirii, al păcii şi al umanismului general şi creştin, după modelul intuit concret de întruparea Fiului lui Dumnezeu; un om care să poată contribui «la zidirea unei lumi mai bune, lumea care să fie cu adevărat demnă de Creatorul ei» [25].

Pentru întărirea simţului de responsabilitate, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cu pătrunderea educatorului creştin, a ţinut să lege acest simţ, precum şi silinţele credincioşilor pentru pace, de însăşi *mîntuirea creştinului*. Fiecare — scria Prea Fericirea Sa într-o Pastorală de Crăciun — *se mîntuieşte numai în măsura în care ajută la întinderea şi adîncirea păcii şi frăţietăţii în lume»* [26].

Accentuînd responsabilitatea fiecărui credincios pentru realizarea păcii şi legînd lupta lui pentru pace de mîntuire, de cîştigarea mîntuirii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian mai adaugă şi aceea că pacea este chiar o poruncă pentru creştin [27], iar războiul este «o abatere de la legile divine» [28]. «Toţi creştinii au datoria sfîntă să vestească şi să slujească dragostea şi înfrăţirea dintre oameni, pacea şi conlucrarea lor, spre binele tuturor» [29]. Aceasta este o lucrare în spirit ecumenic, spirit de care «este animată tot mai mult creştinătatea de azi» [30].

Iată şi perspectiva în care urmează să se desfăşoare în continuare acţiunea educativă religioasă pentru rezolvarea problemei unităţii creştine, prin slujirea păcii şi înfrăţirii dintre oamenii vremii noastre.

Arătam în cadrul acestei expuneri, că rezultatele unei acţiuni fac ca acţiunea însăşi să ia noi puteri, să-i determine la noi eforturi pe cei ce o desfăşoară. În acest context, rezultatele concrete, înregistrate de pe urma îndrumărilor pastorale, misionare şi, desigur, educative, în întărirea spiritului ecumenic între credincioşii din ţara noastră, nu fac decît să însufleţească o asemenea acţiune. De fapt «noi am înfăptuit pacea confesională înăuntrul patriei noastre, prin înlăturarea urii dintre confesiuni şi naţionalităţi şi prin stîrpirea şovinismului şi urii de rasă, aflîndu-ne

24. Pr. I. Marina, *Arma înfrăţirii oamenilor*, în «Muncă şi voie bună», 1930, nr. 5, p. 20.
25. *Apostolat Social*, vol. III, Bucureşti, 1949, p. 78.
26. *Apostolat Social*, vol. IV, Bucureşti, 1952, p. 41—42.
27. *Apostolat Social*, vol. VI, Bucureşti, 1958, p. 266. 28. *Ibidem*, p. 328.
29. *Apostolat Social*, vol. VIII, Bucureşti, 1968, p. 77. 30. *Ibidem*, p. 182.

astfel pe un drum bine plăcut lui Dumnezeu și oamenilor»[31]. A devenit un lucru de la sine înțeles, «că așa cum (la noi în țară) trăiesc laolaltă ortodocși cu catolici, cu baptiști, cu mahomedani, cu mozaici și cu alții, în bună înțelegere și respect, tot așa pot trăi laolaltă și în deplină pace credincioși și necredincioși, respectîndu-și credința și convingerile»[32]. Ceea ce s-a înfăptuit la noi, a devenit bine cunoscut și peste hotare, în toată lumea, datorită atît numeroaselor scrisori și mesaje irenice trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian, precum și activității bogate pe care preoți, profesori de teologie și ierarhi ai Bisericii noastre au desfășurat-o pînă acum în toate părțile lumii.

O dată cu problema educării credincioșilor creștini în duhul iubirii și al păcii, «în momentul de față ecumenist», se pune încă și o altă problemă însemnată de care se leagă formarea și educarea credinciosului creștin : problema slujirii.

În general «se consideră că «slujirea» arată scopul permanent al religiei creștine, deoarece ea urmărește mîntuirea credincioșilor, sarcina principală pe care o are de îndeplinit. Totodată prin *slujire* se definește activitatea religioasă a Bisericii, întemeiată de Domnul nostru Iisus Hristos și condusă de Duhul Sfînt spre tot adevărul, iar în slujire se adună obiectivele sale soteriologice».

Amintim că a treia Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (New Delhi, 1961) «a pus accentul ecumenist pe această «slujire» în scopul ajutorării și mîntuirii credincioșilor, considerînd că Biserica slujește de la întemeierea sa»[33]. Într-adevăr, «slujirea este funcția esențială»[34] a Bisericii, funcție în care se încadrează slujirea preoției, a ierarhiei și a credincioșilor ei, după cum reiese limpede din textul Sfintei Scripturi (I Tim. III, 13; VI, 12; II Tim. IV, 2; IV, 7—8; I Cor. IX, 22 etc.).

Împlinirea acestei sarcini rezidă însă în conștiința credincioșilor, conștiință care se cere formată prin educație religioasă. «Slujirea prin dragoste lui Dumnezeu și credincioșilor, pentru realizarea mîntuirii, devine astfel preocuparea principală a Bisericii, așa cum i-a fost fixată de Domnul nostru Iisus Hristos și așa cum ea a propovăduit-o de cînd există. Sarcina aceasta ecleziologică esențială nu trebuie scăpată niciodată din vedere. Solidaritatea tuturor credincioșilor în jurul ei, a înțelegerii ei juste și a înfăptuirii ei, poate și trebuie să devină un factor ecumenist activ de colaborare pentru atingerea aceluiași țel»[35].

Slujirea omului implică în sine slujirea lui Dumnezeu. Slujirea omului este poruncă și sarcină de la Dumnezeu, de la Mîntuitorul Iisus Hristos; ea este faptă, este viață; ea înseamnă creștinismul faptei, creștinismul practic, care îi poate strînge pe credincioșii creștini de pretutindeni într-o unitate; într-o unitate de acțiune spre ridicarea omului la o viață tot mai bună[36]. Această atitudine trebuie intensificată tot mai mult, prin mijloacele pe care Biserica le are la îndemînă, între care și prin educație.

În vremea noastră, cu deosebire, fapta creștină are o valoare cu totul deosebită; ea este o evidență care atrage și zidește. Deși cunoștințele teoretice nu se negli-

31. *Apostolat Social*, vol. IV, p. 151. 32. *Apostolat Social*, vol. VIII, p. 44.

33. Pr. Prof. Petru Rezuș, *Teologia contemporană a «slujirii» și principiile sale ortodoxe*, în «Ortodoxia», XXI (1969), nr. 1, p. 25, 26.

34. Idem, *Slujirea ca funcțiune esențială a Bisericii*, în «Ortodoxia», XVII (1965), nr. 4, p. 580—593. 35. Idem, *Teologia contemporană a «slujirii» și principiile sale ortodoxe...*, p. 27.

36. Vezi pe larg: Prof. Iustin Moisescu, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în «Studii Teologice», V (1953), nr. 1—2.

jează, accentul se pune totuşi pe elementul practic, pe transformarea practică a realităţii, şi, în primul rînd, a omului. Iar «învăţătura creştină învesteşte faptele de slujire generoasă a semenilor cu strălucirea valorii celei mai mari, făcîndu-le pricină de mîntuire, desăvîrşire, preamărire a lui Dumnezeu şi dobîndire a fericirii celei veşnice, deci mijloace de atingere a ţintei finale a omului» [37]. Şi învestirea faptelor slujirii oamenilor cu o asemenea strălucire şi cu o atît de mare răsplată îşi are temei mai ales în faptul că ea — slujirea — înseamnă un act de colaborare între iubirea lui Dumnezeu şi iubirea semenului; ea izvorăşte chiar din această comuniune a iubirii şi sfinţeşte, înalţă, desăvîrşeşte viaţa credinciosului; ea îl determină pe credincios să lucreze constant în deplin acord cu voia lui Dumnezeu, cu învăţătura descoperită în şir prin Iisus Hristos.

Iată deci cît de importantă este educarea credincioşilor creştini în duhul slujirii aproapelui. Şi iată de ce Consiliul Ecumenic al Bisericilor, întemeiat pe experienţa de pînă acum, subliniază tocmai faptul că strădania pentru înfăptuirea unităţii creştine nu poate fi despărţită de slujirea Bisericii pentru binele omenirii.

«Cele două probleme fundamental-înrudite, formează baza acelui «ecumenism integral» [38]. Şi nădejdea în realizarea acestei unităţi creştine izvorăşte, cum am arătat, şi din acţiunea educativă creştină, lucru subliniat în mai toate întrunirile cu caracter ecumenist.

Slujirea omului, cum am arătat, înseamnă acţiunea pentru ridicarea lui la o viaţă tot mai bună, din toate punctele de vedere, aceasta constituind şi o cale de a sluji lui Dumnezeu, şi de a cîştiga mîntuirea. Aceasta mai înseamnă şi o faptă care urmăreşte aşezarea omului în condiţii de dreptate, de egalitate, de cinste, de libertate — într-o viaţă demnă de menirea sa. Educaţia religioasă trebuie deci să îmbrăţişeze problema şi din altă perspectivă — perspectiva social-creştină — şi să-l îndrumeze pe credincios şi în această direcţie. De altfel, cum arăta Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, «creştinismul este, după natură, social; iar Biserica creştină, ca organism social, este trimisă să trăiască în lume, din care pricină ea reprezintă, în formele sale externe, procesele care se petrec în societatea omenească. De aceea, atrasă în procesul social-istoric, Biserica nu poate rămîne pasivă, ci încadrîndu-se în organismul general-social, ea însăşi contribuie, în calitate de component al acestui organism, la transformarea mediului social» [39]. Acest fapt a determinat ecumenismul creştin să vină în întîmpinarea unor probleme actuale, cu caracter social, care cer rezolvare grabnică şi totală. Educaţia religioasă-creştină în spirit ecumenist are menirea de a introduce pe credincioşii creştini în miezul acestor probleme sociale şi de a-i determina la o colaborare cît mai activă în rezolvarea lor.

În mod deosebit, în ceea ce priveşte dreptatea socială, credincioşii trebuie îndrumaţi să ajungă la convingerea — şi să-i poată convinge şi pe alţii — «că ea este rădăcina păcii, vieţii şi fericirii. Indiferent de credinţa pe care o au, oamenii se

37. Pr. Prof. Corneliu Sîrbu, *Valoarea slujirii semenilor*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» XLIII (1967), nr. 3—4, p. 271.

38. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, *Umanism evanghelic şi responsabilitate creştină*, în «The Ecumenical Review», Geneva, vol. XIX (1967), nr. 2, p. 157—160, trad. românească de Pr. Petru Sălăgeanu, în «Mitropolia Banatului», XVII (1967), nr. 7—8, p. 419—421.

39. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în cuvîntarea la primirea de Anul nou la palatul patriarhal din Bucureşti, *La început de an*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 8.

leagă între ei. Dreptatea trebuie să guverneze raporturile dintre toţi oamenii»[40]. Educaţi într-un asemenea spirit ecumenist, credincioşii creştini pot ajuta «lumea întreagă să facă paşi mari înainte pe calea marilor idealuri pe care omenirea le urmăreşte în epoca noastră: pacea între popoare, dreptate în orînduirea socială, fericirea pentru toţi oamenii»[41].

Pentru a sprijini promovarea dreptăţii şi a progresului social, educaţia religioasă trebuie să colaboreze şi în acţiunea pentru formarea unei concepţii noi şi limpezi despre muncă în lumina noului umanism; ea este chemată să-i integreze pe credincioşi, tot mai mult, în spiritul umanismului evanghelic, care acordă muncii un sens înalt, precizînd că munca nu numai că îl înnobilează pe fiecare om, că dezvoltă personalitatea umană, dar ea constituie şi un factor esenţial al înfrăţirii oamenilor spre mari realizări.

Trebuie reţinut în mod deosebit faptul că munca, de orice fel ar fi ea şi oricît de modestă înfăţişare ar avea, este ceva specific uman. Numai omul munceşte în adevăratul înţeles al acestui cuvînt. La aceasta adăugăm că educaţia religioasă are să lege de conştiinţa credincioşilor încă şi un alt fapt, anume acela că munca este o obligaţie morală şi generală. Cel ce împlineşte această obligaţie din conştiinţă se înscrie la realizarea unui ideal demn de om, de omul care este în stare să creeze valori în veacuri sau peste graniţele veacurilor. Oamenii cu o asemenea conştiinţă sînt, prin munca lor, pionierii culturii şi civilizaţiei din ce în ce mai înaintate, iar credincioşii creştini nu pot şi nu trebuie să lipsească din rîndul lor. De aceea ei trebuie educaţi în a colabora sincer şi cinstit, cu toată tragerea de inimă, în mod conştiincios, la bunul mers al societăţii, al comunităţii umane în general[42]. Mai mult, ei trebuie «să se găsească chiar în frunte cu iniţiativa şi cu exemplul în fapta de interes social»[43]. Acest lucru e necesar întrucît, potrivit învăţăturii creştine, munca are şi un sens divin. Şi în aceasta stă puterea educaţiei religioase-creştine spre muncă ziditoare între credincioşi, între oameni în general. În perspectiva creştină, omul munceşte pentru că e chip al lui Dumnezeu şi pentru că tinde spre asemănare cu Dumnezeu fiind imaginea activităţii Lui creatoare în lume. Astfel, prin muncă, credinciosul devine un colaborator al lui Dumnezeu în activitatea sa de îngrijire, păstrare şi transformare spre mai bine a existenţei. El umple de valoare fiecare clipă, ştiind că munca înseamnă un cîştig pentru mîntuire; că munca făcută cu toată conştiinţa este asemenea slujbei neprihănite aduse lui Dumnezeu.

Este cazul să adăugăm şi aceea că educaţia religioasă-creştină nu este chemată să angajeze şi să dezvolte conştiinţa credincioşilor numai cu referire la responsabilitatea lor reclamată de faptul că trăiesc în societate, că munca, din această împrejurare, ar avea, pe lîngă sensul ei divin, doar un sens uman-general. Ci educaţia religioasă trebuie să dezvolte şi responsabilitatea personală, responsabilitatea fiecărui credincios faţă de muncă şi de rezultatele ei. Şi aceasta tocmai pentru pricina că roadele muncii lui privesc nu numai starea sa, dar şi pe aceea a semenilor săi. El rămîne îndatorat să aducă societăţii omeneşti ceea ce are mai bun în fiinţa sa, pentru ca şi societatea, la rîndul ei, să-i poată promova personalitatea în chip optim.

40. I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, *Cuvînt la Conferinţa Comitetului de conducere a Comisiei «Pace şi dreptate» (24—28 ian. 1963)*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XXXIX (1963), nr. 1—2, p. 21.

41. Idem, *Cuvîntare la Sesiunea Prezidiului Conferinţei Bisericilor Europene, la Bethel-Bielefeld R.F.G. (22—24 sept. 1966)*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XLII (1966), nr. 9—12, p. 650.

42. Cf. Prof. T. M. Popescu, *Biserica în actualitatea socială*, în «Ortodoxia», V (1953), nr. 1—3, p. 35.

43. *Ibidem*.

Aşa fiind, este necesar ca şi educaţia religioasă să ia în considerare toate posibilităţile de muncă ce sălăşluiesc în fiinţa fiecărui credincios. Căci munca este izvor plinitor de virtuţi; prin ea, fiecare credincios este chemat să împlinească misiunea cu care Dumnezeu l-a trimis în lume; ea aduce răsplătire nu numai de la oameni, ci şi de la Dumnezeu. Pusă în slujba umanităţii, a înfrăţirii oamenilor şi popoarelor, a realizării unităţii în Hristos, a unităţii Bisericii, în slujirea ecumenismului creştin, munca înseamnă bucurie curată şi jertfă bine plăcută lui Dumnezeu.

Ajunşi în acest punct, este necesar să amintim că «factorul determinant al lucrării Bisericii în lume este învăţarea cuvîntului lui Dumnezeu, care de la Sfinţii Apostoli şi pînă astăzi se dă ca hrană sufletelor credincioase prin predică, prin cateheză, prin şcoli mai mult sau mai puţin sistematic-organizate, prin cărţi şi alte publicaţii» [44]. Organizarea actuală a învăţămîntului teologic în Biserica Ortodoxă Română a dus tocmai la ceea ce îi era şi îi este mai necesar acestui învăţămînt, şi anume că el «e dat de Biserică şi pus în funcţiune de organele Bisericii» [45]. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a ţinut să precizeze, încă de la organizarea lui, că aceste şcoli au menirea să crească preoţi adevăraţi, care să simtă şi să trăiască preoţia lor; preoţi ai chemării, ai vocaţiei, spre a sluji lui Dumnezeu şi tuturor oamenilor. Acesta este un învăţămînt orientat spre viaţă, şi ale cărui roade vor fi folositoare credincioşilor; este o orientare spre actualitate, spre înţelegerea şi slujirea vieţii contemporane cu toate problemele complexe legate de această viaţă; este o educaţie în spirit ecumenist, care are menirea să crească preoţi însufleţiţi de dragoste pentru toţi oamenii. Educaţia care se dă în şcolile teologice de toate gradele, ale Bisericii Ortodoxe Române, «este aceea dictată de spiritul nou, prezent în toată creştinătatea, spiritul ecumenic, spiritul dragostei între fraţi, spiritul păcii între Bisericile creştine şi al bunei-înţelegeri între toţi oamenii... spiritul unei vremi în care trebuie să uităm trecutul cu dezbinările lui, să iertăm greşelile celor ce ne-au ţinut departe unii de alţii, şi să începem o viaţă frăţească nouă» [46].

Pentru intuirea procesului educativ-religios care se desfăşoară în şcolile teologice nu poate fi uitată puterea rugăciunii; căci rugăciunea zideşte, rugăciunea îmbogăţeşte puterile morale, rugăciunea promovează eforturile creştin-umane spre împlinirea lor într-un ideal religios creştin, ideal urmărit prin ecumenism.

În şcolile teologice ale Bisericii Ortodoxe Române întreg procesul instructiv şi educativ se desfăşoară în duh de rugăciune, această muncă de zidire devenind ea însăşi o rugăciune zilnică adusă lui Dumnezeu. Elevii şi studenţii teologi sînt îndrumaţi să facă din viaţa lor o viaţă de rugăciune şi să dovedească o rîvnă mereu-sporită pentru cele sfinte, înţelegînd «că nu sînt studenţi ca oricare alţii. Ei se pregătesc pentru o muncă grea şi plină de mare răspundere... Ei şi-au închinat viaţa servirii lui Dumnezeu, pregătirii sufletelor omeneşti pentru a ajunge la Dumnezeu, la mîntuire» [47]. Ei se pregătesc şi se maturizează sufleteşte pentru a putea lucra cu succes în rezolvarea problemelor pe care vremea noastră le pune în faţa Bisericii.

În Biserica Ortodoxă Română, pregătirea pentru o preoţie după chipul lui Hristos nu se încheie în şcoala teologică, ci ea continuă şi după aceea şi anume chiar

---

44. *In slujba culturii creştine ortodoxe. Omagiu Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian*, în «Studii Teologice», XIII (1961), nr. 1—2, p. 3. 45. *Ibidem*.

46. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în cuvîntarea la Colegiul arhiepiscopal din Salzburg (Austria), la 25 iunie 1968, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 838—839.

47. Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Studenţii în teologie, viitorii preoţi ai Bisericii*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1955), nr. 10, p. 910—911.

în întreita înfăţişare a preoţiei: sfinţitoare, învăţătorească şi conducătoare. Ea continuă şi prin Cursurile de îndrumare misionară şi socială şi prin Conferinţele preoţeşti de orientare, în cadrul cărora sînt tratate un mare număr de probleme de actualitate ca: buna înţelegere dintre oameni şi popoare, pacea şi coexistenţa paşnică, patriotismul, aspecte din viaţa socială, dreptatea şi egalitatea, slujirea omului etc. De asemenea, de pe poziţia Bisericii, educarea preoţimii se continuă neîntrerupt prin scrisul teologic, prin publicaţii şi reviste bisericeşti centrale şi mitropolitane.

Educat astfel, preotul poate şi trebuie să-i îndrumeze la acţiuni în spirit ecumenist şi pe credincioşii săi. Iar «instrumentele învăţătoreşti ale preotului sînt: viaţa curată, predica şi cateheza» [48]. Viaţa curată a preotului este ea însăşi o predică: o predică vie, care face să vieze curăţenia şi în sufletele credincioşilor, este un veşmînt al neprihănirii sufleteşti şi trupeşti plin de convingere.

În ceea ce priveşte predica şi cateheza, ca instrumente învăţătoreşti ale preotului, ale Bisericii, acestea au o însemnătate deosebită pentru îndrumarea credincioşilor dacă sînt folosite cu înţelepciune în vremea noastră. Fără îndoială, aceasta nu înseamnă a învăţa altceva decît ceea ce Biserica a învăţat de la întemeierea ei şi pînă azi. Căci adevărul revelat rămîne acelaşi în veac. Predica şi cateheza trebuie să expună învăţătura creştină pentru ziua de azi, pentru creştinii de azi, pentru problemele actualităţii; prin ele să se actualizeze permanent învăţătura creştină.

De altfel, acţiunea învăţătorească dezvoltată prin predică şi cateheză nu are să se reducă la un simplu proces de comunicare a cunoştinţelor religioase, la o lucrare pur teoretică, didactică-instructivă; ea are să urmărească o schimbare în sufletele credincioşilor, o regenerare, o introducere în inima problemelor mari care frămîntă azi întreaga omenire, probleme care stau şi în faţa Bisericii în vremea noastră. Credincioşii de azi nu au nevoie de vorbărie dulceagă; ei nu aşteaptă de la preot prea multă măiestrie în arta de a predica şi catehiza, ci aşteaptă exemplul viu; îl aşteaptă pe preotul care trăieşte creştinismul. Ei nu aşteaptă o predică sau o cateheză de zile mari, o predică sau o cateheză demonstrativă, ci o acţiune instructiv-educativă continuă, consecventă, pentru o viaţă străină de trufie şi îngîmfare, lipsită de nedreptate, de lăcomie, de trîndăvie «şi strălucind de bunătate, modestie, stăpînire de sine, spirit de jertfă, neastîmpăr în a sluji pe alţii, dreptate, dragoste» [49].

Atitudinea Bisericii Ortodoxe Române faţă de educaţia religioasă-creştină în spirit ecumenist rezultă din perspectiva prin care ea apreciază Mişcarea ecumenică, Consiliul Ecumenic al Bisericilor, ecumenismul creştin în general.

Cum am arătat, această educaţie religioasă sprijină obiectivele ecumenismului prin cultivarea iubirii creştine, a păcii între oameni şi popoare, a dreptăţii şi egalităţii, contribuind la acţiunile pentru ridicarea omului la o viaţă tot mai bună din toate punctele de vedere, la înlăturarea oricăror situaţii care ştirbesc demnitatea umană. Faţă de toate acestea Biserica noastră a dovedit şi dovedeşte o atitudine pozitivă, care atitudine se răsfrînge implicit şi asupra educaţiei religioase.

Dar, după cum se ştie, problema sprijinirii active a lucrării ecumenismului creştin trebuie privită atît din punct de vedere dogmatic cît şi din perspectivă socială, pur umană. Dacă în lucrarea de faţă ne-am referit mai mult la aspectul din urmă

48. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în cuvîntarea la Colegiul arhiepiscopal din Salzburg, *loc. cit.*, p. 836—837.

49. Pr. Prof. D. Belu, *Predica prin fapte*, în «Mitropolia Olteniei», XIII (1961), nr. 7—9, p. 582—583.

al problemei, aceasta se explică prin faptul că acest aspect nou se face tot mai evident şi prin el Sfîntul Duh îi cheamă pe creştini la unitate, la izbîndirea iubirii creştine, la înfrăţirea între oameni şi popoare. Aceasta însă nu înseamnă nici într-un caz că Ortodoxia, Biserica Ortodoxă Română, deci şi acţiunea ei instructivă-educativă, ar lua în considerare numai acest aspect social, umanitar şi ar neglija aspectul dogmatic al problemei. Acest aspect al «slujirii» Bisericilor şi omenirii nu îl poate neglija pe acela al «mărturiei» pentru unitatea Bisericilor. Căci unirea, aşa cum s-a spus, este un ideal «cu caracter doctrinar şi cu termen îndepărtat; slujirea însă este de ordin actual, cu caracter practic şi cu termen de urgenţă. Una este o posibilitate de viitor, alta este o datorie de prezent. Unitatea este o problemă de discutat în timp; slujirea este o operă de realizat în tot momentul, şi anume în agitatul moment istoric în care trăim. În ordinea necesităţii, scopul practic are prioritate asupra celui teoretic. Actul moral de caritate trece înaintea formulei dogmatice, pe baza căreia se va cădea cîndva de acord să se facă unirea Bisericilor» [50].

Dar precizarea cea mai limpede a poziţiei Bisericii Ortodoxe Române faţă de ecumenismul creştin în general este aceea pe care a arătat-o Întîistătătorul Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Arătînd că Biserica Ortodoxă Română apreciază în mod deosebit silinţele depuse în scopul unirii dogmatice Prea Fericirea Sa a precizat că trebuie totuşi să se ţină seama şi de realitatea că «unitatea creştină nu e numai în doctrină; ea este în rugăciune, în prietenie, în chemarea spre sfinţenie, în legătura sufletului creştin cu Mîntuitorul nostru Iisus Hristos şi cu aproapele» [51]. Deci în acest duh se poate realiza mai uşor unitatea creştină, duh pe care Mişcarea ecumenică îl promovează tot mai intens, fiindcă el înseamnează un ecumenism cu caracter practic, folositor şi de actualitate.

De altfel, Biserica Ortodoxă Română se află şi în situaţia deosebit de favorabilă de a putea contribui efectiv şi din plin la promovarea ecumenismului creştin. Aceasta în virtutea faptului că ea, împreună cu întreaga Ortodoxie, se bucură de o unitate solidară atît în ceea ce priveşte învăţătura cît şi organizarea, cultul, tradiţiile şi viaţa ei religioasă. Şi acesta este un factor de însemnătate deosebită pentru contribuţia adusă în Mişcarea ecumenică; este în acelaşi timp o prefaţare a ceea ce ecumenismul creştin general posedă ca pe o potenţă în drum spre fericită actualizare.

Drept consecinţă a celor arătate, putem afirma că Biserica Ortodoxă Română procedează cu cea mai dreaptă conştiinţă atunci cînd, prin mijloacele pe care le are la îndemînă, îşi îndrumează fiii în spirit ecumenist creştin, educînd pe credincioşi în acest spirit creator de viaţă nouă în lumea creştină, în viaţa lumii de azi.

Pr. Prof. DUMITRU CALUGĂR

---

50. Prof. T. M. Popescu, *Poziţia ortodoxă în ecumenism*, în «Ortodoxia», XV (1963), nr. 2, p. 205; Vezi şi: Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Ortodoxia şi Mişcarea ecumenică*, în «Ortodoxia», XIV (1962), nr. 1—2, p. 60—106; Diac. Ion Bria, *Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creştine*, în «Studii Teologice», XX (1968), nr. 1—2, p: 1—159.

51. La Pr. Prof. I. G. Coman, *Relaţiile Bisericii Ortodoxe Române cu organizaţiile ecumenice*, în «Douăzeci de ani din viaţa Bisericii Ortodoxe Române..., p. 454.

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

PRIVIRE DE SINTEZĂ ASUPRA SCULPTURII RELIGIOASE ÎN PIATRĂ LA ROMÂNI, PÎNĂ LA SFÎRŞITUL SECOLULUI AL XVIII-lea ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ ŞI MOLDOVA *

Scurtă privire generală asupra evoluţiei sculpturii religioase în piatră la români. — Începuturile sculpturii religioase în piatră la români sînt strîns legate şi dependente de arta populară şi mai ales de sculptura în lemn care, împreună cu ceramica şi ţesăturile, alcătuiesc fondul artistic de bază al poporului nostru. Paralel cu sculptura populară cu caracter decorativ, se dezvoltă la noi şi o sculptură decorativă religioasă, votivă sau funerară, care constă din piese religioase, monumente funerare şi lespezi, cruci votive sau funerare şi chiar monumente comemorative [1]. Este aşa-numita «amprentă bizantină», care alcătuieşte, alături de arta populară românească, «fondul spiritual primar şi permanenţa asupra căreia s-a exercitat îndelung şi în toate domeniile prelucrarea şi măiestria specifică a plaiurilor noastre şi a gustului estetic al poporului român» [2]. La noi arta bizantină găseşte aplicarea cea mai proprie, fiind elementul de bază al artei noastre româneşti, alături de creaţia populară, cu care se îngemănează. Pe acest fond popular românesc şi religios-bizantin se grefează, apoi, influenţele artei sculpturale străine, răsăritene şi apusene, ceea ce face ca, după întemeierea şi întărirea statelor feudale româneşti, să se dezvolte la noi o bogată şi armonioasă sculptură în piatră, care împodobeşte bisericile şi mînăstirile noastre, crucile şi pietrele de morminte, troiţele sau crucile comemorative etc.

De la început şi pînă în secolul al XVIII-lea, sculptura religioasă în piatră la români parcurge mai multe etape suferind diferite influenţe. În perioada dintre secolele al XIII-lea—al XV-lea se observă, mai ales, pătrunderea şi prezenţa elementelor străine, bizantine şi sîrbeşti în Ţara Românească, şi cele gotice în Moldova. În secolele al XV-lea—XVI-lea sculptura păstrează, în amîndouă provinciile, rolul ei decorativ, ca anexă a arhitecturii, vădind influenţe armeano-caucaziene. Ultima perioadă, cuprinsă între secolele al XVII-lea—al XVIII-lea, cînd se dezvoltă la noi stilul de artă căruia îi spunem «brîncovenesc», este epoca de înflorire a sculpturii religioase

---

* Această lucrare, susţinută în cadrul cursurilor pentru doctorat în teologie, a fost întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Ene Branişte, care a dat avizul de publicare.

1. Gheorghe Aldea, *Sculptura ţărănească în piatră*, Editura Meridiane. Bucureşti, 1969, p. 7.

2. Pr. Prof. Al. I. Ciurea. *Strădanii şi înfăptuiri în domeniul artei religioase*, în *Douăzeci de ani din viaţa Bisericii Ortodoxe Române, la a XX-a aniversare a înscăunării Prea Fericitului Patriarh Justinian*, Bucureşti, 1968, p. 201—202.

românești în care se produc cele mai frumoase monumente, influențate de Renaștere. În secolul al XVIII-lea, prin intermediul Rusiei, pătrunde la noi stilul neoclasic și barocul. Spre sfîrșitul acestui secol și începutul celui următor, sculptura religioasă românească este tot mai mult influențată de arta Apusului, ceea ce constituie, de altfel, perioada de declin a sculpturii religioase în piatră în bisericile românești.

Sculptura religioasă în piatră în secolele al XIII-lea - al XIV-lea. — Nu ni se păstrează monumente românești ale arhitecturii și sculpturii în piatră anterioare secolului al XIII-lea, dar din secolele al XIII-lea—al XIV-lea constatăm că sculptura în piatră se dezvoltă în ambele provincii românești, fiind subordonată arhitecturii. Ea apare însă și sub forma sculpturii funerare, împodobind pietrele de mormînt ale domnitorilor și boierilor. În ambele provincii sculptura este ornamentală, înfățișînd un număr mic de monumente și motive decorative, ca de exemplu: muluri, ciubuce, baghete, torsade, brîie și mai rar console și capiteluri ornate. Pietrele de mormînt sînt decorate cu motive simbolice: discul solar, crucea, pomul vieții, care sînt dispuse în cîmpul central, înconjurat de cele patru laturi de inscripția în limba slavonă. Cazurile în care se întrebuințează la noi sculptura rotundă (ronde-bosse și basorelieful), cum este piatra de mormînt de la Argeș, numită a lui Negru Vodă, sînt extrem de rare [3]. Tehnica întrebuințată acum și în veacurile următoare este numită «méplat», adică o sculptură ușor adîncită în cîmpul pietrei, formînd două suprafețe, una pe motivul sculptat, alta pentru fondul pe care se proiectează [4]. Această execuție, care dă acel joc de lumină și umbră, ca și în sculptura orientală, se mai numește și tehnica reliefului plat. Vechea sculptură a Mînăstirii Cozia (1386) se caracterizează prin această tehnică, iar ca motive orientale prezintă influențe armeano-caucaziene: împletituri geometrice, vrejuri și palmete împletite, pasări afrontate. Ea reprezintă unicul exemplar mai important de sculptură, păstrat în Țara Românească pînă în secolul al XVI-lea. Alături de această influență orientală, constatăm și o sculptură mai simplă, la chenarele ușilor și ferestrelor, cu profiluri romanice sau gotice, ca la «Cloașterul» (mînăstirea catolică) din Cîmpulung.

În sculptura funerară se observă aceleași curente. *Piatra tombală numită a lui Negru Vodă* din biserica Sfîntul Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeș păstrată de Muzeul de artă al R. S. România (secolele al XIII-lea—al XIV-lea), este un relief înalt care reprezintă un cavaler în costum apusean, culcat pe spate cu mîinile pe piept, purtînd o barbă lungă și o tiară pe cap, iar peste tunica lungă are o hlamidă cu guler larg și cu bordura inferioară tăiată în zig-zag. Deși se observă și unele elemente orientale, lucrarea dovedește influența romanică, fiind executată probabil de meșteri ardeleni [6]. Aceluiași curent se datorește și *lespedea lui Radu I Basarab*, din aceeași biserică, deși decorul cu palmete, rozeta cu semn solar și pomul vieții sînt elemente orientale. Lespezile funerare decorate cu figura umană apar foarte rar și se datoresc meșterilor străini.

Alt tip de lespede funerară este acela care are ca element decorativ motivele simbolice inspirate din arta populară. *Lespedea lui Nicolae Alexandru Basarab*, din

3. Remulus Niculescu, *Începuturile sculpturii statuare românești*, în «Studii și cercetări de istoria artelor», București, I (1954), nr. 3—4, p. 105—107; Vezi și Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I, Editura Academiei, București, 1959, p. 336; Gh. Aldea, *op. cit.*, p. 8.

4. *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R. — Arta românească din epoca feudală*, Editura Academiei, București, 1957, p. 54.

5. Vezi descrierea amănunțită la V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 336; comp. și Remulus Niculescu, *art. cit.*, p. 105.

Biserica Domnească din Cîmpulung (secolul al XIV-lea), de formă pătrată, avînd în centru inscripţia, iar pe margine chenar de vrejuri compuse dintr-o tulpină cu semipalmete şi cerceluşi aşezaţi între cîte o pereche de frunze este proprie artei bizantine şi caracteristică pentru lespezile funerare din Ţara Românească. Motivul va fi reluat în secolele al XVII-lea—al XVIII-lea.

Influenţa sîrbească se observă la un *fragment de sarcofag de piatră găsit la Cozia* şi care se deosebeşte de celelalte.

În Moldova avem puţine monumente reprezentative din domeniul sculpturii în piatră, în secolele al XIII-lea—al XIV-lea, pentru că aici ea a avut un rol mai mic, fiind întrebuinţată, pînă în secolul al XVI-lea, doar la împodobirea chenarelor de ferestre şi uşi, a nervurilor bolţilor, a balustradelor, a capitelelor coloanelor şi pilaştrilor, a consolelor, precum şi a pisaniilor şi stemelor.

În ceea ce priveşte lespezile funerare se constată aceeaşi sărăcie. Abia în secolul al XV-lea întîlnim două pietre de mormînt, una găsită în biserica romano-catolică din Baia (azi la Muzeul de artă al R. S. România) şi alta de provenienţă neprecizată, la Muzeul din Fălticeni. Decorul lor constă dintr-o cruce latină aşezată pe un semicerc (semnul mîntuirii) şi vădeşte o influenţă apuseană venită prin Polonia în Transilvania [6].

În secolele al XV-lea - al XVI-lea. — Secolele al XV-lea şi al XVI-lea reprezintă o perioadă de progres pentru arta românească, datorită condiţiilor economice favorabile. Este perioada în care se constituie stilul autohton, prin integrarea formelor venite din afară, în formele locale, prin folosirea unor soluţii artistice originale elaborate de meşteri populari [7].

În Ţara Românească nu se păstrează aproape nici un monument de artă nerestaurat din secolul al XV-lea, care să facă legătura între secolele al XIV-lea şi al XV-lea. În schimb secolul al XVI-lea este acela în care se ridică cele mai reprezentative monumente pentru sculptura în piatră: *biserica Mînăstirii Dealu (1502)* şi *biserica Mînăstirii lui Neagoe din Curtea de Argeş (1517)*. Cu aceste monumente sculptura ornamentală se dezvoltă foarte mult, dar alături de ea şi cea funerară. În secolul al XVI-lea influenţele armeano-georgiene se manifestă din plin, mai ales în decorul exterior, lucrat după tehnica orientală, în care se reliefează contrastul de umbră şi lumină amintit [8].

Ca şi la biserica Mînăstirii Cozia, aceste monumente sînt decorate cu motive geometrice (torsade, antrelacuri, împletituri simple şi complicate) sau vegetale (vrejuri de palmete şi semipalmete cu mai mulţi lobi, flori de crin) armonios îmbinate între ele. La Mînăstirea Dealu, întreaga suprafaţă este construită din blocuri mari de piatră şlefuită. Un brîu profilat împarte faţadele în două registre orizontale, fie-

6. *Scurtă istorie...*, p. 72; vezi şi V. Vătăşianu, *op. cit.*, p. 338. 7. *Ibidem*, p. 87.

8. G. Balş, *Influences arméniennes et géorgiennes sur l'architecture roumaine*, Vălenii de Munte, 1931; vezi şi magistrand I. Bănăţeanu, *Aspecte ale influenţei artei armeano-georgiene asupra artei religioase româneşti*, în «Glasul Bisericii», XXIV (1965) nr. 7—8, p. 700—715. Pentru arta armeană şi influenţele ei asupra celei româneşti, vezi şi următoarele articole publicate în *Ani*, anuar de cultură armenească, editat de H. Dj. Siruni, Bucureşti, 1941: K. H. Zambaccian, *Spiritul arhitecturii armene*, p. 218—219 şi cele din 1942—1943: N. Ghika-Budeşti, *Gheorghe Balş şi influenţa artei armene asupra vechii arhitecturi din Muntenia şi Moldova*, p. 20—24; H. Dj. Siruni, *Bisericile armene din Ţările Române...*, p. 489—527.

care din ele fiind împodobite cu panouri arcuite, încadrate de ciubuce de piatră[9]. Ferestrele dreptunghiulare și înguste sînt încadrate de chenare, iar în registrul superior se văd rozete troforate. Ca și la Dealu, la Curtea de Argeș fațadele sînt împărțite în sens orizontal în două, de un brîu de piatră în forma unei frînghii răsucite. Registrul inferior este împodobit cu o serie de panouri dreptunghiulare de marmură albă încadrate de cîte o ramă dublă de ciubuce rotunjite sau răsucite. Toate ferestrele sînt încadrate de chenare de piatră sculptată. Registrul superior este decorat de arcaturi mărginite de ciubuce care se întretaie, avînd în mijloc o rozetă, iar în mijlocul fiecărui panou se află o rozetă ajurată. Cornișa se compune din stalactite de piatră și din alveole de stil musulman. Bazele și tamburele turlelor. precum și chenarele ferestrelor sînt îmbrăcate într-o adevărată dantelă de piatră[10].

Pentru restul monumentelor din această perioadă sculptura în piatră se întîlnește la *cadrele de uși* și *ferestre* și *la pisanii*, dintre care unele sînt asemănătoare cu cele de la bisericile Dealu și Argeș. Chenarele ușii de la *Mînăstirea Bistrița* și *Mînăstirea Tismana*, precum și cadrele de pisanii de la fostele mînăstiri *Cobia*, *Verbila* și *Biserica Domnească* din Tîrgoviște, sînt reprezentative pentru sculptura decorativă din secolul al XVI-lea. Aceste pisanii sînt alcătuite din împletituri și motive din arta populară (semnul solar, steaua, roza vînturilor).

Sculptura lespezilor funerare în această perioadă este opera meșterilor locali, care au transpus în piatră elementele decorative din arta populară. Motivele întrebuințate sînt simbolice. Crucea cu două sau trei brațe, așezată pe un piedestal și însoțită de suliță și burete este prezentă aproape pretutindeni. Pe unele pietre de mormînt apar rozete, semne solare, roza vînturilor. Chenarul marginal este alcătuit din inscripția slavonă care indică numele celui decedat și data morții, iar uneori și alte informații privitoare la viața și faptele lui, cum sînt cele despre războaiele purtate de Radu de la Afumați, pe piatra lui de la Argeș.

Prototipul lespezilor de mormînt din această perioadă este *cea a lui Neagoe Basarab* de la Curtea de Argeș[11]. Constatăm acum și motive vegetale orientale (chiparosul) pe *piatra de mormînt a Irinei Golescu* (1572) de la fosta Mînăstire Vieroși și a *lui Radu Buzescu* de la fosta Mînăstire Căluiu (Romanați). Sub influența Apusului apar în această perioadă, deși foarte rar, pietre care reprezintă pe cel care odihnește sub ea, dar tehnica execuției este tot orientală. O asemenea piatră este *cea a lui Radu de la Afumați* din biserica lui Neagoe de la Curtea de Argeș (1529 în care voievodul este reprezentat călare pe cal, cu mantia fluturînd, cu coroană pe cap și cu buzduganul în mîna dreaptă. Este o reprezentare ecvestră, foarte rară în arta noastră, care amintește pe aceea a cavalerului trac din arta antică. Asemenea ei, este *aceea a lui Albu Golescu* (1574) de la Vieroși-Mușcel. Tot în aceeași cate-

---

9. În arhitectura românească, brîul median, care înconjură monumentul, împărțindu-l în două registre, apare pentru prima dată la Dealu și Argeș. Acest element arhitectural socotit în general de proveniență armeană este totuși realizat la noi într-o manieră nouă și originală, care trădează contribuția masivă a geniului artistic românesc. Executat la început din piatră el rămîne un element nelipsit din arhitectura bisericilor din Țara Românească din secolele următoare, fiind însă executat în general din cărămidă sau, mai rar, în ștuc (ca la Fundenii Doamnei.

10. Vezi *Scurtă istorie...*, p. 83 și 87.

11. Vezi V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 712; comp. și *Istoria artelor plastice în România*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1968, p. 282; *Istoria României*, vol. II, Editura Academiei, București, 1960, p. 731.

gorie se încadrează şi *piatra lui Stroe Buzescu* de la biserica Stăneşti (1602), care ni-l prezintă pe acesta în luptă cu fiul hanului Ghirai [12].

Ca şi în Ţara Românească, şi în Moldova se dezvoltă o sculptură cu caractere proprii. Paralel cu sculptura decorativă monumentală, găsim şi una funerară, foarte bogată, a lespezilor de mormînt. La începutul acestei perioade se constată elemente străine care, cu timpul, se asimilează cu arta locală, dînd naştere unui stil propriu. Aceste elemente pătrund în Moldova prin Transilvania şi Galiţia şi vădesc caractere sigure ale artei gotice din perioada Renaşterii [13]. La ele se adaugă motivele orientale inspirate din ţesături şi broderii, ajungînd să se formeze o şcoală locală şi un stil moldovenesc, care se observă mai cu seamă la executarea pietrelor de mormînt. În Moldova, dezvoltarea sculpturii se prezintă sub forma unui proces de selecţionare şi armonizare a elementelor străine foarte variate într-un tot unitar şi închegat, lucru care se datoreşte meşterilor locali [14].

Motivele ornamentale sînt cele geometrice şi vegetale şi mai rar cele figurative, iar cînd acestea apar, sînt executate într-un stil propriu, cum este cazul cu capul de bou de pe stemele moldoveneşti. În secolul al XVI-lea se întîlnesc multe *steme sculptate*, încadrate de pisanii, cum este cea de la turnul de intrare al Mînăstirii Probota şi de la biserica Sfîntul Dumitru din Suceava. Aceste steme de forme şi dimensiuni diferite, polilobate, pătrate sau dreptunghiulare, sînt sculptate în relief înalt şi redau Stema Ţării Moldovei, cu capul de bou cu steaua în coarne, avînd soarele în dreapta şi luna în stînga. Inscripţia este dispusă într-un chenar marginal.

Cadrele de uşi sînt de două feluri : în arc frînt (ogivale), mai ales la portalele intrărilor principale, şi dreptunghiulare, cu baghete încrucişate de o deosebită valoare artistică (biserica Sfîntul Ioan din Piatra, biserica Mînăstirii Voroneţ). La ferestre întîlnim, de asemenea, două feluri de chenare : mai simple, cu baghete încrucişate, sau mai complicate, cu menouri şi timpane decorate cu motive sculptate ajur (biserica Sf. Gheorghe din Hîrlău). Decoraţia sculptată devine mai abundentă la bolţi şi pridvoare, unde o balustradă ajur înconjură soclul (biserica din Bălineşti).

În această perioadă o mare amploare ia *sculptura funerară*, înfăţişînd mari varietăţi de forme şi un gen specific de sculptură decorativă [15]. Din calcar sau gresie, şi mai puţin din marmură, aşezate la nivelul pardoselii, pe un soclu împodobit cu sculptură, în arcosolii sau sub baldachine, ca la Putna şi Arbore, în naos sau în camera mormintelor, lespezile moldoveneşti sînt de formă trapezoidală, îngustîndu-se către extremitatea inferioară, după forma sicriului. Cîmpul central, sculptat în întregime în relief scund (méplat), este înconjurat de inscripţia slavonă, încadrată la colţuri de motive geometrice, stele, rozete etc. Două chenare, unul marginal şi unul care delimitează cîmpul central înconjură piatra cu frumoase motive geometrice sau

12. Vezi *Istoria artelor plastice...*, p. 283 ; *Scurtă istorie...*, p. 96 ; G. Oprescu, *Sculptura românească*, ed. II revăzută, Editura Meridiane, Bucureşti, 1965, p. 16 ; Remulus Niculescu, *op. cit.*, p. 105 ; N. Iorga—G. Balş, *L'art roumain*, Paris, 1942, p. 101 ; *Istoria României*, vol. III, p. 329.

13. G. Balş, *L'influence de l'art gothique sur l'architécture roumaine*, în «Cultura naţională», Acad. Roumaine. «Bulletin de la Séction Historique», tom. XV, Bucarest, 1929, p. 2.

14. Idem, *Inceputurile arhitecturii bisericeşti din Moldova*, Bucureşti, 1925, p. 6—13.

15. O descriere detaliată a acestor lespezi vezi în *Istoria artelor plastice în România...*, p. 390—393 ; *Scurtă istorie a artelor plastice...*, p. 714—727 ; G. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XVIII (1925), fasc. 43—46, Bucureşti, 1926, p. 241—268 şi 274—290 ; Idem, *Bisericile şi mănăstirile moldoveneşti din veacul XVI*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXI (1920), fasc. 55—58, p. 268—269.

florale. Unul din principiile care stau la baza sculpturii acestor pietre este contrastul dintre motivele cîmpului central și cele ale chenarului. Cu rare excepții (lespedea din 1494, cu rozete gotice de la biserica Precista din Bacău și monumentul lui Luca Arbore), străvechea palmetă răspîndită în Bizanț și Orientul creștin este nelipsită de pe lespezile moldovenești, fiind motivul de bază al decorației. O găsim întreagă sau jumătate, bine conturată, singură în centrul unui oval, al unei inimi sau al unui romb, alteori legată de un vrej meandric sau de o ramură cu palmete alcătuind un bogat și grațios cîmp decorativ. Dar alături de acest motiv, mînuit cu multă abilitate de sculptori, apar și elemente locale, cum este frunza de stejar, ceea ce dovedește formarea unei școli locale de sculptură.

Prototipul lespezilor funerare îl constituie *pietrele așezate de Ștefan cel Mare la biserica din Rădăuți*, pe mormintele înaintașilor (secolul XV). Dar cea mai frumoasă piatră funerară este *aceea a lui Ștefan cel Mare*, de la Putna (1504), care reprezintă o îmbinare a palmetei cu frunzele de stejar și fructele de ghindă, cu flori de gențiană, cu ghirlande de frunze și stema Moldovei. Cu aceeași măestrie sînt lucrate și alte trei pietre de aici: *a Mariei de Mangop* (1457), *a lui Bogdan și Petru*, fiii lui Ștefan cel Mare (1480) și a *Mariei*, a treia soție a domnitorului. Dintre acestea, prima dovedește influența orientală prin ornamentația compusă din două crengi care se întretaie și din care ies flori cu petale duble, în care sînt păsări care ciugulesc din caliciul florilor [16].

Strîns legate de aceste pietre funerare de la Putna, sînt *chivotele sau baldachinele de piatră* care protejează mormintele. Dintre acestea, acela *al Mariei de Mangop de la Mînăstirea Putna*, este așezat pe stîlpi octogonali, executați în goticul tîrziu, cu baze și capitele simple. Arhivolta semicirculară de deasupra este un aport al Renașterii.

Decorarea cu sculptură a pietrelor de mormînt continuă și în secolul al XVI-lea, dar meșterii din generațiile următoare repetă sau se inspiră din motivele anterioare. Ctitorii domnești noi (Dobrovăț, Probota-necropola lui Petru Rareș, Moldovița, Bistrița, Slatina, Sucevița) sau boierești ca Arbore, Humor, Bălinești, păstrează în camera mormintelor pietre funerare așezate la nivelul solului sau pe socluri. Cele mai importante sînt acelea de la Probota. Spre deosebire de lespezile din timpul lui Ștefan cel Mare, acestea reprezintă în general o ornamentație florală, tratată în spiritul țesăturilor orientale, umplîndu-se întreg cîmpul cu motive decorative.

Paralel cu aceste opere de un adevărat nivel artistic, superior celor obișnuite, majoritatea lespezilor funerare păstrate din această perioadă sînt lucrate de meșteri mai puțin îndemînatici. De o importanță artistică deosebită este *monumentul funerar al lui Luca Arbore* (1503) de la ctitoria sa, format dintr-un baldachin decorat cu muluri gotice, înscrise în arc în acoladă, avînd o rozetă în centru, cu motive din goticul flamboaliant [17]. Este probabil opera unui meșter străin, din Ardeal ori din Polonia.

Caracterizînd motivele funerare de pe lespezile funerare moldovenești, putem spune că această provincie este un adevărat centru, în care se încrucișează formele decorative apusene cu cele răsăritene. Nu s-a ajuns totuși la un stil propriu moldovenesc, fiindcă sculptura în piatră este executată de meșteri străini, cei localnici avînd un rol secundar.

16. *Istoria artelor plastice...*, p. 392; *Scurtă istorie a artelor...*, p. 163; *Istoria României*, voi. II, p. 731; V. Vătășianu susține că este vorba de influența Renașterii. Vezi *op. cit.*, p. 715.
17. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 717.

În secolele al XVII-lea — al XVIII-lea. — Secolele al XVII-lea și al XVIII-lea constituie o epocă de înflorire a sculpturii în piatră, mai ales a celei ornamentale, ajungîndu-se la un stil nou, deosebit de bogat. Acest proces de evoluție stilistică începe în Țara Românească din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. La începutul acestei perioade, sub Matei Basarab, motivele și procedeele întrebuințate de meșteri sînt cele orientale, prelucrate după monumentele reprezentative pentru acest gen, ca de exemplu Curtea de Argeș. La Golești (1646) se întîlnesc chiar motive turcești și persane. Tot în această perioadă pătrund, în Țara Românească, motive de ornamentație moldovenească cu chenare de uși și ferestre în arc frînt și cu baghete încrucișate, venite prin meșterii moldoveni care au lucrat la biserica Stelea din Tîrgoviște.

Începînd cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea, se observă o renaștere a sculpturii în piatră, prin adoptarea unei noi tematici de execuție mult mai apropiată de sculptura rotundă. Sculptura ornamentală nu mai acoperă părți întregi din monument, ci o bogată ornamentație cu motive vegetale sau florale se concentrează la chenarele ușilor și ferestrelor, la balustradele pridvoarelor, pe brîiele care încing monumentul, pe rozetele ajurate din registrul superior al fațadelor, la capiteluri, pe fusurile și bazele coloanelor [18]. Secolul al XVII-lea fiind o epocă de tranziție la noul stil românesc, numit de obicei «brîncovenesc» suferă influențe străine. Din această cauză, repertoriul de motive se înnoiește și se îmbogățește prin introducerea elementelor decorative împrumutate din arta Renașterii și Barocului. Acestea se observă mai ales la bazele și capitelurile coloanelor, ornate cu frunze de acant, motivul scoicii și chiar motive figurative (capete de îngeri). Pe această linie se înscriu monumentele Cantacuzinilor și mai ales ale lui Mihail Cantacuzino la care apar portaluri monumentale, de tip occidental cum sînt cele de la *Mînăstirea Sfîntul Ioan din Rîmnicu Sărat* (1697), biserica din *Fundenii Doamnei* (1699), *Mînăstirea Sinaia* (1699) și *biserica Colțea* (1700) din București. Originalitatea lor constă din bogăția elementelor ornamentale împrumutate din repertoriul decorativ al Renașterii, la care se adaugă cele ale Barocului. Astfel, în antablamentul superior al fațadei apusene de la Colțea se află pisania pe cartușe susținută de grifoni sau alte animale fantastice, precum și figuri de evangheliști [19].

În secolul al XVIII-lea se ajunge la închegarea unei școli românești de sculptură în piatră, care se datorește în mare parte artiștilor italieni și dalmatini inspirați din Renașterea italiană [20]. Ea ajunge la înflorire sub Constantin Brîncoveanu, cînd se ridică monumente cu o bogată ornamentație sculpturală *(bisericile Stavropoleos, Antim, Văcărești, Hurezi)*. Influența unor centre ca Hurezi se resimte pînă tîrziu în sculptură. În timp ce în unele părți, în secolul al XVIII-lea, decorația sculptată

18. *Istoria României*, vol. III, p. 329. In secolul al XVII-lea apar pridvoarele deschise, rezemate pe coloane, care încep să fie sculptate. De asemenea, pronaosul începe să fie despărțit de naos prin coloane sau stîlpi de cărămidă sau piatră, bogat sculptați. Vezi N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, partea III, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXV (1933), fasc. 71—74, p. 9 și 20.

19. *Scurtă istorie a artelor...*, p. 234 și 237; comp. și N. Ghika-Budești, *L'ancienne architecture religieuse de la Valachie*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXXV (1942), fasc. 1—2, p. 44—45; G. Oprescu, *Sculptura românească*, p. 10; Al. M. Zogaritz, *Sculpturi în piatră de la biserici muntene*, București, 1913, p. 4.

20. N. Ghika-Budești, *op cit.*, p. 53; comp. și E. Maigrot, *L'art religieux en Roumanie*, extras din «La Construction Modèrne» nr. 15 și 16 din 5 febr. 1939, p. 6; prof. I. Nanu, *Un monument de artă religioasă: ctitoria mitropolitului Antim Ivireanul*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIX (1961), nr. 3—4, p. 268.

prezintă şi unele scăderi, în regiunile din vecinătatea Hureziului, se creează opere de valoare, cu ornamentaţia caracteristică epocii lui Brîncoveanu : motive florale, reprezentînd floarea soarelui şi floarea de dovleac, viţa de vie, vrejuri, frunze de acant, garoafe stilizate, rodii, tratate în spirit realist. Demne de amintit pentru epoca brîncovenească sînt coloanele care sprijină turla pronaosului de la *Mînăstirea Văcăreşti*, cu fusurile şi capitelurile îmbrăcate în întregime în sculptură şi catapeteasma de piatră a Mînăstirii Antim (1715), un rar exemplar de artă religioasă. Ea este executată din blocuri masive de piatră, dispuse în două registre. Registrul inferior cuprinde trei arcade treflate în interiorul cărora se află uşile altarului, iar în spaţiul dintre uşi se află cîte două coloane cu piedestale înalte, cu capitelul bogat decorat cu sculpturi de frunze mari stilizate, care mărginesc medalioanele mari. Deasupra lor se află un brîu îngust, sculptat cu reprezentări de frunze, iar deasupra sa, alt şir de 13 medalioane. În partea superioară se află o frumoasă cornişă decorată cu motive vegetale, reprezentînd pe două rînduri, la nivele diferite, frunze tratate realist pe rîndul de jos, iar pe cel superior, frunze stilizate, mult mai scoase în relief. În mijloc cornişa este întreruptă pentru a face loc unei cruci treflate la cele patru extremităţi, iar în dreapta şi stînga sînt două medalioane rotunjite. Marginile crucii, ale medalioanelor şi ale bazei crucii mai ales, sînt bogat ornamentate cu sculpturi de flori şi frunze [21].

Dar în această perioadă se dezvoltă şi sculptura decorativă de pe *pietrele de mormînt*. Aceleaşi motive florale care împodobesc chenarele uşilor şi ale ferestrelor decorează şi chenarele marginale ale lespezilor, iar uneori şi cîmpul central al pietrei, ocupat de obicei cu inscripţii săpate în piatră. Aşa este de exemplu *piatra de mormînt a lui Matei Basarab* de la Mînăstirea Arnota, *cea a soţiei sale Elena şi a fiului lor, Mateiaş Basarab*, de la biserica Domnească din Tîrgovişte, care ne arată pe un meşter italian [22]. Ele sînt pline de fel de fel de simboluri şi embleme heraldice, realist imaginate. Tot aşa cele două pietre de la Mînăstirea Cotroceni : *a lui Mihail Cantacuzino* (1685) şi a *lui Şerban Cantacuzino* (1688), sculptate de un meşter român. Mormîntul lui Constantin Brîncoveanu (1720) de la biserica Sfîntul Gheorghe Nou din Bucureşti, decorat cu un cîmp de rinsouri, cu stema ţării la capătul de sus şi cu simbolul morţii cu coasa în mînă, jos, nu are nici o inscripţie [23].

Trebuie remarcat însă, faptul că, deşi influenţele Renaşterii şi ale Barocului sînt destul de vizibile în această perioadă, totuşi ele nu reuşesc să creeze opere în stil pur Renaştere ori Baroc, ci se grefează pe cele două elemente fundamentale şi permanente din arta noastră : cel local-popular şi cel bizantin, ajunse la desăvîrşire. Meşterii români aleg sau selectează din influenţele străine numai pe acelea care se încadrează pe fondul vechi românesc şi din împletirea armonioasă a acestui fond cu elementele străine importate, rezultă opere de o coloratură nouă şi de mare unitate artistică, adică noul stil românesc de artă, numit «brîncovenesc».

În Moldova în secolul XVII-lea şi al XVIII-lea sculptura decorativă în piatră este foarte bogată şi variată. Începînd cu Mînăstirea Dragomirna (1609), la care sculp-

21. Vezi I. Nanu, *art. cit.*, p. 276—277.

22. N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii...*, p. IV, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXIX (1936) fasc. 87—90, p. 119 ; G. Oprescu, *Sculptura românească*, p. 18 ; *Istoria României*, vol. III, p. 3[illegible].

23. V. Drăghiceanu, *Mormîntul lui Constantin Brîncoveanu-Basarab Voevod*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», IV (1915) fasc. 27, p. 12. Pentru alte monumente de sculptură în piatră din această perioadă vezi şi G. Florescu, P. Năsturel şi Paul Cernavodeanu, *Lapidariul bisericii Stavropoleos*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIX (1961), nr. 11—12, p. 1055—1094.

tura este o notă caracteristică a întregului ansamblu, toate monumentele sînt decorate cu sculpturi. Astfel, arcurile gangurilor de la intrare de sub turnul principal sînt decorate cu rozete, roza vînturilor, frunze de stejar, elemente pe care le întîlnim pentru prima oară la Dragomirna, de unde se răspîndesc și la celelalte Mînăstiri, ca *Solca, Vatra Moldoviței, Golia.* Aceleași elemente sculpturale se întîlnesc la *nervurile bolților* ogivale ale *trapezelor de la Mînăstirile Dragomirna, Sfinții Trei Ierarhi, Cetățuia.*

În privința motivelor ornamentale se constată introducerea de motive noi, de origine armeano-caucaziană, reduse mai mult la cîteva ciubuce în planuri diferite, la chenarele ușilor și ferestrelor gotice din secolul al XVI-lea. Spre sfîrșitul secolului al XVII-lea elementele gotice dispar, fiind înlocuite cu cele ale Renașterii și Barocului [24]. Tot în această perioadă pătrund în Moldova influențele bizantine venite prin Țara Românească, iar la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, pătrund elemente neoclasice, prin Rusia și Polonia. Monumentele cele mai reprezentative pentru această perioadă sînt biserica Mînăstirii *Dragomirna* și biserica Sfinții *Trei Ierarhi* din Iași, acoperite în cea mai mare parte cu sculptură. La Dragomirna (1609) se întîlnește din abundență piatra cioplită. Astfel, fațadele de la nord și sud, în întregime din piatră, sînt împărțite vertical, cu ajutorul a doi pilaștri, care ajung pînă sub streașină, în trei panouri. Un *brîu lat de piatră,* format dintr-o împletitură în formă de trei frînghii răsucite la intervale mari, cînd la dreapta cînd la stînga, împarte fațadele în două cîmpuri. În partea superioară decorația este alcătuită din două rînduri de arcuri. Ferestrele și ușile au chenare masive de piatră în formă de arc în acoladă. Dar ceea ce caracterizează Mînăstirea Dragomirna este sculptura exterioară care acoperă de jur împrejur baza și tamburul turlei. Paramentul turlei este sculptat cu motive florale în relief.

Cu timpul acest principiu decorativ va ajunge să acopere cu sculptură întreaga suprafață a monumentului ca la biserica Sfinții Trei Ierarhi (1639). Ea se aseamănă mai mult cu Dealul și Curtea de Argeș, fiind acoperită cu o bogăție de sculptură în marmură, dispusă în 30 de benzi continui, de jur împrejurul zidului, cu motive variate, geometrice sau florale, de origine armeano-caucaziană sau musulmană. Cele două rînduri de ocnițe de sub streașină sînt orientale, iar picioarele firidelor mai mari amintesc coloanele umflate la mijloc din bisericile rusești din secolul al XVII-lea. În cîmpul acestor firide sînt dispuse vase persane din care ies crengi cu flori, ceea ce se întîlnește și în arta musulmană. Toate spațiile dintre firide sînt împodobite cu flori de crini și lalele. Brîul median de piatră este însoțit de două fîșii de marmură neagră, împodobite cu vrejuri și frunze de acant, luate din Barocul occidental. Motivele sînt bazate pe împletituri, dispuse foarte variat. Ca și la Dragomirna, modul de decorare este armeano-caucazian și a fost adus fie prin meșterii veniți din Iviria, fie prin intermediul artei din Vladimir Suzdal, unde pătrunsese mai dinainte [25]. Pentru influențele Renașterii este reprezentativă *biserica Goliei* din Iași, ctitoria lui Vasile Lupu, care are fațada decorată cu pilaștri clasici, cu baze și capiteluri corintice, pe care se sprijină o cornișă de profil clasic, cu frize decorate cu console ca în arhitectura italiană, care face trecerea de la Renaștere la Baroc.

Ca și în sculptura decorativă monumentală, și în cea funerară din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea se observă tendințe și influențe noi. Motivele ornamentale

24. G. Balș, *L'influence de l'art gothique...*, p. 3; Idem, *Bisericile și mînăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, p. 594.

25. *Scurtă istorie a artelor...*, p. 264 și 268; comp. și G. Balș, *op. cit.*, p. 33—38 și 136—139; N. Grigoraș, *Biserica Trei Ierarhi*, Editura Meridiane, București, 1965.

întrebuinţate în veacurile anterioare, în care predomina palmeta, sînt înlocuite cu motivele florale turco-persane, ca vasul şi ghiveciul cu flori (*piatra mitropolitului Anastasie de la Bistriţa*, 1637), laleaua, garoafa, trandafirul sau pomi, cum sînt chiparoşii, unele pietre decorate cu chenare florale lucrate în relief înalt şi în stil realist cum este cea a lui Nicolas (1735) din episcopia Romanului. Inscripţiile marginale se întind de cele mai multe ori şi în cîmpul central pe care îl ocupă în întregime. Alteori inscripţia este încadrată cu un cartuş de stil Baroc, constituind de multe ori tema principală a decoraţiei unei lespezi, cum este *piatra de mormînt a lui Grigore Ghica* (1777) de la biserica Sfîntul Spiridon din Iaşi. Spre sfîrşitul secolului XVIII-lea, în repertoriul ornamental al lespezilor de mormînt pătrund atributele militare, steme, steaguri etc.

Sfîrşitul secolului. al XVIII-lea, marchează pentru sculptura ambelor provincii, o perioadă de decadenţă, prin pătrunderea stilului neoclasic, mai întîi în Moldova, prin Rusia şi Polonia, apoi şi în Muntenia [26].

Cruci de piatră. — Alături de sculptura decorativă legată de arhitectura bisericilor sau de aceea a lespezilor de mormînt din biserici şi mînăstiri, întîlnim şi o sculptură destul de bogată a crucilor de piatră. În afară de cele cimiteriale [27], sînt aşa numitele *cruci memoriale* sau *comemorative*, aşezate la marginea drumurilor sau în anumite locuri din oraşe şi sate unde s-au întîmplat evenimente memorabile; pe lîngă acestea avem crucile de hotar şi cele cu caracter votiv, ridicate de voievozi, chiriarhi, sfetnici de divan, boernaşi, negustori, meşteşugari, moşneni şi răzeşi, pentru a comemora un eveniment sau pentru a cere ajutorul divinităţii. Asemenea cruci, cunoscute în Oltenia şi Muntenia sub denumirea generală de *troiţe*, în Transilvania sub denumirea de *rugă*, ori sub denumirea de *cruce*, obişnuită în toată ţara, sînt răspîndite în toate regiunile ţării. Aceste cruci sînt împodobite cu sculptură decorativă asemănătoare cu aceea a monumentelor, cu motive geometrice împletite care decorează inscripţia. Uneori aceste motive sînt gravate, alteori sînt în relief abia desprinse de fond. Dintre ele vreo patru se găsesc în zona Muscelului şi datează din secolul al XVI-lea, fiind ornate cu un elegant şi complicat arabesc, admirabil săpat, influenţat probabil de sculptura monumentelor celebre din acest secol [28].

De asemenea *cele trei cruci de lîngă catedrala patriarhală* din Bucureşti care fuseseră aduse din diverse locuri şi aşezate în 1906 în Parcul Libertăţii, cu prilejul primei expoziţii naţionale româneşti, vădesc o tehnică veche, cu frumoase împletituri geometrice din secolul al XVI-lea. Aşa, de pildă, cea mare din mijloc, adusă probabil de la Şuici din Argeş, tăiată dintr-un singur bloc de rocă cochiliferă, are marginile rotunjite în chenar simplu. În centrul braţelor are un ornament format din două cercuri concentrice. Pe verso este sculptat un ornament geometric foarte bine conturat din daltă, ca un model de broderie ţărănească [29].

---

26. G. Oprescu, *Noi şi bogate perspective pentru arhitectura noastră*, în «Studii şi cercetări de istoria artelor», I (1954), nr. 1—2, p. 13; N. Iorga—G. Balş, *L'art roumain*, p. 373—374; G. Balş, *Bisericile şi mînăstirile moldoveneşti din veacurile XVII—XVIII*, p. [illegible]

27. Vezi de ex. V. Birou, *Crucile de piatră din cimitirul comunei Tigvanul Mare*, în «Mitropolia Banatului», XV (1965), nr. 1—3, p. 145—156.

28. G. Oprescu, *Sculptura românească*, p. 6; P. Coman, *Cele mai vechi cruci ale Măţăului (Muşcel)*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XX (1931), fasc. 69, p. 1—4.

29. N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii...*, partea a III-a, p. 85; vezi şi Pr. Paulin Popescu, *Cruci memoriale in Bucureşti*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVIII (1960), nr. 11—12, p. 1095—1096. Pentru celelalte, vezi şi N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti*, Bucureşti, 1961, p. 33[illegible]—336.

Crucea lui Leon Vodă (1631) de lîngă biserica Slobozia din Bucureşti are în mijloc stema ţării, iar spre capetele braţelor medalioane cu iniţialele celor patru evanghelişti. Cercurile medalioanelor sînt încadrate de ornamente sculptate. *Crucea lui Papa Brîncoveanu* de la poalele dealului Patriarhiei (ridicată de Constantin Brîncoveanu la 1713) din piatră calcaroasă dură prezintă ornamentaţia tradiţională, avînd în centru medalionul cu stema Ţării Româneşti, cu vulturul din ciocul căruia ies iniţialele K B., iar în părţi iniţialele Is Hr Ni Ka. Pe marginile medalionului din centru o ghirlandă de frunze sculptate aminteşte ornamentul rozetelor ajurate de la Mînăstirea Antim. *Crucea serdarului Matei Mogoş* din biserica Sfinţii Ioachim şi Ana (Oborul Vechi, 1718—1719) redă stilul brîncovenesc cu frunze ajurate stilizate care se întîlnesc pe toată suprafaţa crucii. La *crucea lui Antonie* (1677) din curtea bisericii Cuţitul de Argint se întîlneşte motivul funiei răsucite pe muchiile rotunjite şi sculptate în relief. Ea reprezintă şi un monument de tranziţie în folosirea limbii române în epigrafie [30].

O frumoasă cruce de piatră este şi aceea de la *Călugăreni* din 1683—1684, ridicată în timpul lui Şerban Cantacuzino în memoria lui Mihai Viteazul. Despre ea Nicolae Iorga spune că «întrece tot ce s-a mai făcut în acest domeniu. Înaltă de vreo trei metri, lată de un metru, e toată împodobită în flori de o sculptură deosebit de îngrijită. Face onoare meşterilor unei epoci de harnici şi dibaci săpători care înviau epoca din care ne vine monumentul de la Argeş» [31].

Spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi mai ales în secolul al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, sculptura crucilor de piatră cunoaşte o adevărată dezvoltare, constituind o ocupaţie de bază a meşterilor pietrari populari, care înfăţişează pe aceste monumente scene iconografice [32].

În strînsă legătură cu crucile de piatră, funerare şi memoriale sau votive, sînt şi *stelele funerare*, în a căror sculptură se întîlneşte o gamă variată de motive: elemente geometrice, vegetale şi figurative alcătuite din flori şi păsări, vrejuri cu frunze, heruvimi, pomi şi rozete, soarele şi luna sau chipuri umane. Dintre acestea cele mai interesante sînt cele din *Scheia-Negreşti*, judeţul Prahova. Pe una din ele este reprezentată «Greşala lui Adam». Perechea biblică apare flancînd pomul vieţii pe trunchiul căruia stă încolăcit şarpele avînd în gură un măr pe care îl dă Evei, care stă cu mîna dreaptă întinsă, în timp ce cu cealaltă oferă altul lui Adam [33].

Motivele ornamentale întîlnite în sculptura religioasă în piatră la români. Am arătat mai sus că sculptura religioasă la români este decorativă sau ornamentală, întrebuinţîndu-se, cu predilecţie, tehnica reliefului plat (méplat) conform cu tradiţia Bisericii Ortodoxe de a nu se folosi sculptura rotundă, basorelieful sau sculptura statuară. Perioada cuprinsă între secolele al XIV-lea—al XVIII-lea este aceea

30. Pr. Paulin Popescu, *art. cit.*, p. 1104.

31. N. Iorga, *Crucea de la Călugăreni*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXII (1929), p. 105. Pentru alte cruci din această perioadă vezi: G. Potra, *O cruce puţin cunoscută ridicată de Voevodul Constantin Brîncoveanu la podul Dîmbovicioara (1711)*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1961), nr. 9—10, p. 953—954; Pr. M. Branişte şi Pr. Ilie Diaconescu, *Vechile cruci de piatră din cuprinsul şi vecinătatea oraşului Piteşti*, în «Mitropolia Olteniei», XVI (1964), nr. 1—2, p. 39—50; A. G. Gheorghiu, *Crucea Domniţei din Delenii Hîrlăului*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XLI (1965), nr. 11—12, p. 667—669.

32. Vezi Gh. Aldea, *Sculptura ţărănească...*, p. 28—34.

33. *Ibidem*, p. 30. Pentru alte monumente de acest fel, vezi I. D. Ştefănescu, *Stele funerare creştine din evul mediu în Muzeul de antichităţi din Bucureşti*, în «Glasul Bisericii», XVII (1958), nr. 10, p. 969—976.

în care se ridică bisericile de la Cozia, Dealul, Curtea de Argeş, Dragomirna şi Sfinţii Trei Ierarhi, adevărate tezaure de sculptură decorativă. Întîlnită de obicei la chenarele uşilor şi ferestrelor şi la pietrele de mormînt sau la crucile comemorative, decoraţia sculptată se întinde numai în mod excepţional pe întreaga suprafaţă a monumentului şi atunci ea constituie o adevărată dantelă de piatră, ca la Sfinţii Trei Ierarhi şi Dragomirna.

În această perioadă elementele orientale mai vechi, de origine armeană sau georgiană se împletesc cu motive orientale mai noi şi cu altele inspirate din arta locală sau executată după anumite practici tehnice, luate din arta autohtonă. Se întîlnesc aici, mai ales, motivele geometrice, linii şi împletituri şi unele ornamente care amintesc de vechile credinţe urano-solare, care au precedat creştinismul, dintre care *rozeta cu şase petale*, existentă în ornamentica popoarelor orientale, se găseşte în multe locuri din ţară.

De pe la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui de al XVIII-lea, elementele laice, care au existat în arta noastră populară veche, pătrund tot mai mult în sculptura bisericească. Elementele figurative, extrem de rare la început în sculptura noastră, încep să se înmulţească. Dintre acestea, cele mai răspîndite sînt cele vegetale, alcătuite din frunze şi lujeri, flori şi fructe, dispuse cu sobrietate, puţin reliefate sau în mănunchi, după moda Barocului, ca în capitelele coloanelor care susţin pridvoarele bisericilor din epoca lui Brîncoveanu şi din cea următoare. În decoraţia vegetală trebuie subliniată prezenţa *«pomului vieţii»*, care întruchipează visul irealizabil al tinereţii fără bătrîneţe şi al vieţii fără de moarte. El se înfăţişează ca un copac ale cărui fructe mîncate sînt elixiruri ale vieţii. În coroana lui sau la rădăcină stau păsări sau animale înfricoşătoare care păzesc nepreţuitul tezaur [34]. În sculptura noastră religioasă îl întîlnim mai ales pe pietrele de mormînt, cum este aceea a lui Radu I Basarab de la biserica Domnească din Curtea de Argeş (secolul al XIV-lea) sau a Mariei de Mangop de la Putna (secolul al XV-lea). Pe prima din acestea două, se vede tulpina dreaptă şi puternică a unui copac înalt, cu coroana stilizată, în care se deosebesc fructe conice [35]. În secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea acest motiv se prezintă sub forma vasului cu două torţi, cu flori şi păsări, cum sînt cele de la biserica Fundenii Doamnei de lîngă Bucureşti.

Motivele zoomorfice [36] îşi fac apariţia de timpuriu în sculptura religioasă în piatră. Aşa sînt *păsările* de pe ancadramentul ferestrelor de la Cozia şi de pe piatra de mormînt a Mariei de Mangop sau a Saftei Abaza de la Solca (1684). Foarte veche şi interesantă este *căprioara în relief*, întîlnită pentru prima dată la o biserică dominicană din Cîmpulung-Muscel, din secolul al XIV-lea [37] şi reprodusă în vremea lui Matei Basarab pe clopotniţa Mînăstirii Negru Vodă din acelaşi oraş. Stemele ţărilor române, înfăţişînd *corbul* în Muntenia şi *capul de zimbru* în Moldova, sculptate deasupra intrării locaşurilor importante sau pe pisanii, au contribuit la extinderea figuraţiei zoomorfice. Cele mai numeroase şi mai artistice steme de acest fel s-au păstrat în Moldova pe turnul de intrare de la Putna, la Probota, Slatina, Sfîntul

---

34. Paul Petrescu, *Pomul vieţii în arta populară din România*, în «Studii şi cercetări de istoria artelor», VIII (1961), nr. 1, p. 48.

35. Vezi descrierea amănunţită la I. D. Ştefănescu, *Cu privire la stema Ţării Româneşti. Arborele din peceţile şi bulele sigilare de aur*, în «Studii şi cercetări de numismatică», vol. I, Editura Academiei, Bucureşti, 1957, p. 375; V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale...*, p. 338.

36. Maria Golescu, *Motive de animale in sculptura decorativă şi semnificaţia lor simbolică în arta religioasă*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXXVI (1943), fasc. 115—118.

37. Vezi V. Vătăşianu, *op. cit.*, p. 164.

Gheorghe din Suceava şi pe mormintele de la Rădăuţi. În Ţara Românească o stemă reuşită era săpată pe turnul clopotniţei de la Mînăstirea Dealu, azi dispărut. *Vulturul*, în mijlocul elementelor vegetale se observă şi la capitelele stîlpilor pridvorului de la biserica Colţea. *Pelicanul*, care-şi sfîşie pieptul pentru a-şi hrăni puii, apare pe două din capitelele coloanelor pridvorului de la Colţea şi la fîntîna fostei mînăstiri Vieroşi. La fel *turturica*, *leul*, *lupul*, ca şi *mielul* şi *capra* care apar din desişul foilor de acant ce încoronează stîlpii pridvorului aceleiaşi biserici. Prezenţa *leului* ca simbol al puterii, cu capul întors pe spate şi cu trupul de profil, cum îl vedem la baza unei coloane din biserica Văcăreşti, sau ridicat în două labe, ca în balustrada de la biserica Stavropoleos, corespunde epocii în care apare. *Melcul*, ca simbol al învierii şi al vieţii chinoviale [38], apare deasupra uşii de la intrare în biserica Antim. Toate aceste motive zoomorfice sînt inspirate din cunoscuta carte de circulaţie populară, numită *Fiziologul*, care descrie viaţa animalelor. Din fauna basmelor *grifonul* şi *zgripţorul*, care susţin pisania de la biserica Colţea, alcătuiesc un motiv ornamental străvechi. Exemplare remarcabile de motive zoomorfice găsim şi la sculptura altor biserici ale Cantacuzinilor, cum este portalul bisericii din Rîmnicu Sărat (1691—1697). Tot aici găsim la bazele ancadramentelor ferestrelor capete de îngeri, iar în pisanie, pajura bicefală a Cantacuzinilor.

În mijlocul acestei lumi reale sau imaginare, de plante şi animale, apare şi *omul*. Chipul său are adesea rol decorativ, ceea ce face ca el să apară integrat într-un complex ornamental. Sub influenţa Renaşterii italiene, la începutul secolului al XVI-lea, omul apare, în sculptura moldovenească de sub Petru Rareş, înfăţişat într-o manieră mai liberă. Amintim aici îngerii robuşti şi plini de viaţă, care susţin stema ţării la biserica Sfîntul Dumitru din Suceava (1534—1535), care imită stema papei Sixt al IV-lea a lui Mino da Fiesole [39]. Tot sub influenţa Renaşterii apar şi chipurile evangheliştilor, însoţite de simboalele lor, de la portalul bisericii Colţea, în timpul lui Mihail Cantacuzino, la sfîrşitul secolului al XVII-lea.

Un chip care apare în mai multe rînduri în decoraţia sculpturală este acela al lui *Samson*, ca întruchipare a puterii. Pe o balustradă din biserica Stavropoleos, el este înfăţişat în luptă cu leul, într-un cadru de tulpini încolăcite. O înfăţişare sculpturală a lui Samson, de proporţii mult mai mari, ni se păstrează la biserica din Rîmnicu Sărat din secolul al XVIII-lea, sub forma unui stîlp care susţine bolta clădirii din trapeza mînăstirii. Uriaşul biblic cu legendarele-i plete, în care-i stă puterea, este îmbrăcat ca războinic, cu platoşă şi mîneci de zale. El strînge între picioare fiara căreia îi descleştează fălcile cu mîna [40].

În sculptura noastră bisericească în piatră întîlnim şi *chipuri de voievozi*, cum este acela al lui Ştefan cel Mare (1496) de la Mînăstirea Vatoped, în care domnitorul, cu faţa rotundă şi rasă, cu mustăţi subţiri şi plete buclate căzîndu-i pe umeri, apare ca donator, oferind Fecioarei Maria modelul de mici proporţii al mînăstirii. Sculptura, lucrată de meşteri români trimişi acolo din Moldova sau de meşteri locali, după o miniatură, este cel mai vechi portret sculptat, identificat şi rămas pînă azi, al unui personaj istoric la noi [41]. În Ţara Românească, asemenea chipuri de voievozi sau eroi se găsesc pe unele pietre de mormînt încă din secolul al XIV-lea, obiceiul acesta fiind luat din Apus, prin Transilvania. Unele din aceste pietre înfăţişează numai silueta persoanelor înmormîntate, săpată în relief plat, în stil decorativ, după

38. Maria Golescu, *op. cit.*, p. 48.
39. N. Iorga-G. Balş, *L'art roumain...*, p. 338; comp. şi *Istoria artelor plastice...*, p. 419.
40. G. Oprescu, *Sculptura românească*, p. 12. 41. *Ibidem*, p. 15.

arta orientală. Exemplarul tipic este *lespedea lui Negru Vodă* (secolele al XIII-lea—al XIV-lea) și *a lui Radu de la Afumați* (1529). La fel se prezintă și Albu Golescu, unul din generalii lui Mihai Viteazul, lovind de moarte pe Mîrza, fiul hanului tătarilor pe care-l provocase la luptă, pentru a scuti de vărsare de sînge zadarnică pe soldații săi, este înfățișat pe o lespede de la schitul Stănești (1603). Se observă căciula de pîslă a tătarului, cuțitul cu tăișul curbat, juvățul de prins dușmani și tolba cu săgeți care-i scapă din mînă în clipa prăbușirii. Sculptura este deosebit de interesantă prin înfățișarea acestui eveniment rupt din viață.

O ultimă piatră, de pe la mijlocul secolului al XVII-lea, reprezintă pe cineva din familia domnitoare sau pe domnitorul însuși. Se păstrează numai trupul, capul fiind sfărîmat cu ciocanul. Veșmîntul este bogat cu o haină pe dedesupt, iar pe deasupra o mantie îmblănită, cu broderii de fir sau metal. Mîna stîngă ține mînerul unei săbii care are teaca ascunsă sub mantie. Sculptura este socotită ca o remarcabilă realizare a artei noastre sculpturale religioase [42].

Meșteri români sculptori în piatră. — Dacă despre monumentele de sculptură religioasă în piatră se dau suficiente date despre epoca din care datează, despre stilul întrebuințat și despre proveniența sau influențele suferite, în schimb, despre numele artiștilor care le-au lucrat nu se dau decît foarte puține știri. Se înțelege că, sculptura în piatră fiind ocupația de bază a multora din locuitorii satelor noastre, meșterii populari ai ciocanului și ai dălții au fost numeroși, dar despre aceștia nu știm nimic, deoarece nu și-au lăsat numele săpate pe monumentele lucrate de ei.

După întemeierea și dezvoltarea principatelor românești, un rol important, în executarea celor mai minunate opere de sculptură l-au avut meșterii străini care au dus cu ei și influențele respective. Astfel, în Țara Românească au lucrat meșteri sîrbi, armeni și georgieni, apoi, în vremea Cantacuzinilor și a lui Brîncoveanu, italieni ca *Mira*, al cărui nume se află săpat pe unul din frumoșii stîlpi de la biserica din Bordești (Rîmnicu Sărat) și care este desigur același care a lucrat și la bisericile Colțea, fosta mînăstire Rîmnicu Sărat, și poate la Mînăstirea Sinaia și la biserica Fundenii Doamnei, sau *Pesena Levin* și dalmatini ca *Vucașin Caragea* [43], toți aceștia avînd mai mult rolul de supraveghetori decît de executanți. În Moldova au lucrat meșteri din Polonia și Transilvania, cum reiese din semnele lapidare, apoi meșteri armeni și caucazieni. În timpul lui Ștefan cel Mare este cunoscut «Ian Maistr» (meșterul Ian), ceh sau slovac de origine [44], care a împodobit lespezile de la biserica Domnească din Rădăuți și al cărui nume a rămas săpat pe lespedea lui Bogdan I.

Dar, pe lîngă meșterii străini, care au făcut școală în jurul lor, au lucrat și artiști autohtoni români, fără ajutorul cărora nu se puteau realiza aceste opere de artă. Aceștia au deprins secretul meseriei și l-au practicat mai departe, cu mai multă dragoste, imprimînd acestuia o linie specific națională. Astfel, chiar în secolul al

42. *Ibidem*, p. 17.

43. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, p. III, p. 85; p. IV, p. 111 și 125; Idem, *L'ancienne architecture...*, p. 43; comp. și G. Oprescu, *Sculptura românească*, p. 12.

44. Dr. Eugen Kosak, *Die Inschriften aus der Bukovina*, I. Steininschriften, 1901, p. 103; Al. Lapedatu, *Cercetări istorice cu privire la meșterii bisericilor moldovene din secolul XVI*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», V (1912) fasc. 33, p. 23; G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, p 270; Idem, *Bisericile și mînăstirile moldovene din veacul XVI*, p. 322; H. Stănescu, *Meșterii constructori pietrari și zidari din timpul lui Ștefan cel Mare*, în «Studii și cercetări de istoria artei», II (1955), nr. 1—2, p. 363; *Scurtă istorie a artelor plastice*, p. 76 și 166; V. Vătășianu este împotriva citirii «Ian(oș)» propusă de N. Iorga-Balș, *L'art roumain*, p. 57—58. Vezi *Istoria artei feudale*, p. 725.

XVI-lea, în Ţara Românească apar opere care se crede a fi executate de meşteri români, cum sînt *pietrele de mormînt* : a lui Radu de la Afumaţi, a lui Albu Golescu şi Stroe Buzescu [45]. Cu toată sărăcia de informaţii şi pe lîngă unele elemente de ordin general, care indică opera sculptorilor români, s-au păstrat şi numele cîtorva din ei. Aşa, în secolele al XV-lea—al XVI-lea, alături de «Maistr Ian», întîlnim în Moldova pe *Dragotă Tăutulovici*, care şi-a lăsat numele pe piatra de mormînt a mamei sale de la biserica Bălineşti (1499), şi pe *Petrila* [46]. În privinţa legendarului *Meşter Manole*, care a lucrat sau a condus lucrările construcţiei şi decorării minunatei Mînăstiri a lui Neagoe de la Argeş, nu se ştie încă precis originea lui, dar se crede că era armean sau georgian emigrat din ţara sa şi care lucra la Constantinopol, de unde Neagoe Basarab, domnitor luminat şi în bune relaţii cu Balcanii şi cu Turcia, l-a adus la Argeş. Dispoziţia decorului, tăietura unor profiluri şi felul ornamentelor care caracterizează plastica decorativă a bisericii lui Neagoe de la Argeş, justifică provenienţa armeană a acestui meşter decorator [47].

În secolele al XVI-lea—al XVII-lea se cunoaşte numele sculptorului moldovean *Mihail (Mihăilă)*, a cărui faimă a trecut dincolo de hotarele ţării şi care şi-a desfăşurat activitatea mai mult în Polonia. Născut în Moldova la 1570, a călătorit în Europa şi s-a stabilit la Cracovia, unde a lucrat la împodobirea palatului regal, cioplind şi chipurile Sfinţilor Iacob şi Dominic din biserica Sfînta Treime [48]. În prima jumătate a secolului XVII-lea, în Ţara Românească este cunoscut numele meşterului *Stoica*, ce execută, la biserica Goleşti, cadre de uşi şi ferestre foarte variate utilizînd motive decorative orientale, arcuri în formă de feston şi chiar frînte [49]. Pe la 1677 *Radu Zograful*, unul din ctitorii sculpturii din secolul al XVII-lea, sapă în piatră frumoasa cruce din curtea bisericii Cuţitul de Argint [50]. În ceea ce priveşte pe meşterii sculptori care au lucrat la Dragomirna şi Trei Ierarhi, nu cunoaştem numele nici unui român. Numele de *Dima*, atribuit meşterului de la Dragomirna, provine dintr-o eroare, iar *Enache* n-a fost acela sub care s-au desfăşurat lucrările la biserica Mînăstirii sfinţii Trei Ierarhi. Abia în 1680 cunoaştem pe un oarecare *Drăgălescu*, care şi-a lăsat numele pe o piatră de la Dragomirna [51].

Ştiri ceva mai bogate avem despre sculptorul şi arhitectul moldovean *Gligore Cornescul* din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, contemporan cu Miron Costin şi cu Şerban Cantacuzino. Ioan Neculce zice despre el că era «foarte meşter de scrisori şi de săpături la pietre» [52], ceea ce înseamnă că el executa ornamentaţia sculpturală, dar era iniţiat şi în scrierea de texte în piatră, cum ar fi fost de exemplu, pisaniile bisericilor. Despre tinereţea şi anii lui de studii nu ştim nimic. Poate că formarea lui trebuie pusă în legătură cu şcolile din Polonia. Faptul că la 1672 merge

45. Vezi N. Iorga-Balş, *op. cit.*, p. 101 ; G. Oprescu, *Sculptura românească*, p. 16.

46. Vezi Al. Lapedatu, *Inscripţii de la biserica Bălineşti*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», IV (1911), fasc. 16, p. 212 şi 218 ; comp. şi H. Stănescu, *art. cit.*, p. 364.

47. G. Balş, *Influences arméniennes...*, p. 12 ; vezi şi Grigore Ionescu, *Curtea de Argeş*, Bucureşti, 1940, p. 139 ; Idem, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, Editura Academiei, Bucureşti, 1965, p. 284 ; N. Ghika-Budeşti, crede că Manole ar fi fost chiar român. Vezi *Evoluţia arhitecturii...*, p. I, p. 25 şi p. IV, p. 134.

48. Vezi G. Oprescu, *Sculptura românească*, p. 18 ; comp. şi Remulus Niculescu, *art. cit.*, p. 106.

49. Vezi *Scurtă istorie a artelor...*, p. 231 ; comp. şi N. Ghika-Budeşti, *L'ancienne architecture...*, p. 32. 50. Pr. Paulin Popescu, *art. cit.*, p. 1104.

51. Vezi G. Balş, *Bisericile şi mînăstirile moldoveneşti din veac. XVII—XVIII*, p. 140 şi 589—590 ; Dan Bădărău, *Fost-a Enache din Constantinopol arhitectul bisericii Trei Ierarhi din Iaşi?*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XLII (1966), nr. 5—6, p. 293—301.

52. *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. I. Iordan, E.S.P.L.A., Bucureşti 1955, p. 131.

la Camenița pentru a-i face macheta în ceară dovedește că el cunoștea bine aceste locuri. Prima și singura lucrare importantă din Moldova, atribuită lui Grigore Cornescu, este Mînăstirea *Cetățuia* de lîngă Iași[53], la care el a decorat stîlpii de piatră ce despart naosul de pronaos, pisania turnului de la clopotniță, cadrele ușilor și ferestrelor. Este posibil ca el să fi participat și la marile lucrări din vremea lui Vasile Lupu[54]. După aceea numele lui dispare, pentru ca abia la 1682 să fie întîlnit în Țara Românească în vremea lui Șerban Cantacuzino, care-l adusese aici la 1674 și-i încredințase și funcția de pîrcălab al curții. Opera lui cea mai importantă din Țara Românească a fost restaurarea sculpturii în piatră a bisericii lui Neagoe din Curtea de Argeș (1682), în vremea lui Șerban Cantacuzino, după cum arată piatra de sub pisanie[55]. El nu s-a mai întors, apoi, în Moldova, ci a rămas meșterul Cantacuzinilor, răspîndind în construcțiile acestora, motivele sculpturale de la Mînăstirea Curtea de Argeș[56]. Așa întîlnim, ca element comun la coloanele bisericilor Cantacuzinești, canelurile sau șănțulețele de pe fusul coloanelor (Cotroceni, Doamnei, Dintr-un lemn), apoi stalactitele, floarea de crin, laleaua stilizată. Tot el a sculptat și crucea de la Călugăreni și cele două pietre de mormînt: ale lui Mihail și Șerban Cantacuzino, din biserica fostei mînăstiri Cotroceni. După 1694 nu mai avem nici o știre despre vreo lucrare a lui Cornescu, dar probabil că și-a pregătit ucenici care au continuat împodobirea stîlpilor cu flori de crin și rozete, cum întîlnim la bisericile Crețulescu (1722) și Ienii (1724) din București. La sfîrșitul anului 1702 și începutul lui 1703 Grigore Cornescu s-a retras din funcția de pîrcălab, cînd probabil a și murit, în vîrstă de 60 de ani, fără să se știe unde a fost înmormîntat. El rămîne unul din cei mai talentați săpători în piatră cunoscuți în arta românească.

Am prezentat succint sculptura religioasă în piatră la români, pînă în secolul al XVIII-lea, în Țara Românească și Moldova, urmărind principalele ei faze de dezvoltare și am constatat că, de-a lungul secolelor, și-au făcut apariția curente sau influențe străine, răsăritene și apusene, care au lăsat amprente sensibile în această artă. Dar, oricare vor fi fost acestea și oricît de puternic se vor fi manifestat ele, sculptura religioasă rămîne impregnată de specificul nostru național, păstrînd cu sfințenie tradiția populară a meșteșugului românesc, prin meșterii și sculptorii autohtoni, care au lucrat alături de cei străini, veniți la noi în anumite epoci și creînd în jurul lor adevărate școli. Din altoirea influențelor străine pe fondul artistic străvechi, popular și bizantin și mai ales prin adaptarea lor la gustul artistic românesc, s-au creat minunatele opere de artă religioasă sculptate în piatră, care constituie o zestre și o mîndrie națională.

Doctorand NICOLAE NECULA

53. Pr. C. Bobulescu, *Gligore Cornescul, arhitectul Mănăstirii Cetățuia*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIV (1958), nr. 11—12, p. 876 ș.u. 54. Vezi G. Balș, *op. cit.*, p. 590.

55. Vezi N. Iorga, *Sculptorul refacerii de la biserica episcopală din Argeș*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», IX (1916), p. 29—30.

56. Vezi N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, București, 1939, p. 99; Prof. V. Brătulescu, *Arhitectul moldovean din secolul al XVII-lea, Grigore Cornescul*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVII (1961) nr. 9—12, p. 701—703; Matei Cazacu, *Influențele decorației în piatră de la Argeș în activitatea sculptorului Grigore Cornescu*, în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 9—10, p. 730—743.

· DOCUMENTARE ·

CULTUL MORȚILOR ÎN RELIGIA GRECO-ROMANĂ DIN SCIȚIA MICĂ *

Pînă nu de mult, studierea cultului morților la greco-romanii de pe teritoriul Sciției Mici (Dobrogea) [1] era deosebit de anevoioasă din cauza numărului mic de referințe literare provenind de la scriitorii antici. Acum însă cercetarea acestui cult este mult ușurată de bogatul material arheologic descoperit în ultima vreme, îndeosebi la Histria, Tomis și Callatis, unde au fost date la iveală, aproape la tot pasul, monumente sau fragmente de monumente și inscripții funerare de proveniență greco-romană [2]. Aceste vestigii arheologice constituie un foarte prețios material documentar, care ajută să cunoaștem nu numai cum era organizat cultul morților la greco-romanii din Sciția Mică, ci și alte aspecte ale vieții elenice și romane din această regiune.

În cele ce urmează vom încerca să facem numai o succintă prezentare a cultului morților în religia greco-romană din Sciția Mică.

Pătrunderea cultului morților din religia greacă pe teritoriul Sciției Mici a fost urmarea firească a marii colonizări elenice din secolul al VII-lea î.d.Hr. Pe țărmul apusean al Pontului Euxin încep acum să apară o serie de cetăți grecești, între care un loc important îl ocupă *Histria*, *Tomis* și *Callatis*. Stabilindu-se aici, grecii au adus, o dată cu civilizația și obiceiurile proprii, și credințele lor religioase. Așa încep să se înfiripeze printre locuitorii autohtoni culte religioase grecești, atestate prin numeroasele monumente religioase descoperite de cercetările arheologice întreprinse în Dobrogea [3].

Statornicirea stăpînirii romane în secolul I d.Hr. pe teritoriul Sciției Mici a prilejuit de asemenea un proces de migrație în această regiune a credințelor și riturilor religioase italice, prin coloniștii romani proveniți dintre ostași, meseriași și sclavi, care se stabileau definitiv aici [4].

---

* Această lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor pentru doctorat în teologie, a fost alcătuită sub îndrumarea P. C. Diac. Prof. Emilian Vasilescu, care a și dat avizul să fie publicată.

1. Teritoriul pe care-l ocupa această provincie era ceva mai mare decît astăzi.

2. În lucrarea de față sînt prezentate în linii mari numai principalele monumente arheologice funerare greco-romane din Sciția Mică.

3. Vasile Pârvan, *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene*, ed. a IV-a, trad. Radu Vulpe, Editura științifică, București, 1967, p. 90—91 ; Radu Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucarest, 1938, p. 380.

4. Între moartea lui August și aceea a lui Claudiu, respectiv între anii 14—54 d. Hr., romanii reușesc să-și impună stăpînirea asupra întregului teritoriu al Sciției Mici. Înființarea garnizoane-

În felul acesta, elenismul ajunge a se întîlni cu cealaltă forță de prefaceri înnoitoare — romanismul — și să-și împartă amîndouă întreaga regiune sud-estică a Europei actuale, deci și Sciția Mică. Așa se explică pătrunderea și statornicirea cultelor religioase greco-romane [5], inclusiv cel al morților, pe teritoriul acestei mici provincii.

În viața religioasă a greco-romanilor, cultul morților avea de altfel un rol de prim ordin. Acest cult era considerat drept una dintre obligațiile religioase cele mai importante ale familiei, căreia îi revenea sarcina înmormîntării și a aprovizionării celui decedat cu tot materialul ce se socotea necesar în viața de dincolo. Stingerea familiei prin lipsa de urmași era socotită la greco-romani ca o nenorocire, deoarece în felul acesta înceta grija de cei morți, ale căror spirite puteau tulbura pe toți concetățenii.

Descoperirile arheologice de pe actualul teritoriu al Dobrogei dovedesc cu prisosință că, și pentru vechii locuitori ai Sciției Mici, elini și romani, cultul morților era una dintre cele mai importante obligații, întocmai ca și pentru foștii lor conaționali. Cum însă cercetările în această direcție sînt încă într-un stadiu incipient, studierea cultului morților de pe teritoriul Sciției Mici necesită multă prudență, pentru a nu se confunda elementele religioase greco-romane cu acelea ale celorlalte popoare conlocuitoare. Aceasta cu atît mai mult cu cît ritualurile de înmormîntare ajunseseră să fie împrumutate de la un popor la altul.

Cercetările arheologice întreprinse la Histria, Tomis și Callatis au dat la iveală o serie de necropole (cimitire), conținînd atît morminte subterane (așa-numitele «necropole plane»), cît și morminte la suprafață, sub formă de tumuli, acestea din urmă fiind mai numeroase [6].

Astfel, la nord de *Histria* [7], peste un îngust braț al lacului Sinoe, se întinde o vastă necropolă tumulară, din care numai o parte a fost cercetată [8]. Pe o întinsă suprafață de circa 5 km² se află tumuli de diferite mărimi și epoci, așezați unii lîngă alții — uneori unii peste alții — adăpostind sute de morminte.

Pe suprafața sudică a plajei lacului Sinoe se găsesc numeroși tumuli, deși, de înălțime mică și care se întind pînă pe plaja lacului Histria. Pe porțiunea dintre plaja lacului Sinoe și aceea a lacului Histria se află o coamă înaltă și prelungă, care se întinde de la marginea platoului peninsulei pe care se găsește necropola pînă la

---

lor și dezvoltarea ulterioară a acestora prin trimiterea a încă două legiuni, multiplicarea unităților militare auxiliare, reorganizarea serviciului rutier, a vămilor și a funcționarilor însărcinați cu menținerea ordinei au provocat dintr-o dată un aflux imens de oameni ai statului roman, care erau obligați să trăiască în Sciția Mică. Cînd obligațiile lor erau împlinite, la eliberare, aceștia preferau să rămînă agricultori, cu familiile lor, pe pămînturile dobrogene.

5. Aceste culte se caracterizează deci prin fuziunea elementelor grecești cu cele romane, fapt care dovedește că populația de aici ajunsese la o comunitate de viață spirituală. La rîndul lor, scito-tracii, adoptînd formele civilizației grecești și apoi romane, divinitățile lor se asimilară cu zeii panteonului grec și roman.

6. Acad. Prof. Em. Condurachi presupune și existența unor morminte subterane indicate de prezența unor stele funerare foarte vechi (Vezi *Histria, monografie arheologică*, vol. II, Editura Academiei, R. S. România, București, 1966, p. 247, n. 60).

7. Orașul datează dinainte de mijlocul secolului al VII-lea î. d. Hr., cam de pe la anul 657. La început se numea Istros, dar romanii, cucerindu-l la începutul secolului I d. Hr., l-au numit Histria, nume folosit și astăzi.

8. Faptul că pe lîngă numeroase morminte pur grecești s-au găsit în tumulii acestei necropole și unele morminte de geți, prezentînd elemente de ritual indigen amestecate cu cele elenice, a făcut ca cercetarea arheologică a necropolei să se desfășoare cu foarte multă greutate.

apa lacului Sinoe, adăpostind o serie de tumuli. Cea mai mare parte dintre movilele funerare sînt pe platoul peninsulei unde se află necropola, care se prezintă ca o suprafaţă aproximativ netedă. Această este aşa-numita *necropola N*, din ai cărei tumuli numai o parte au fost cercetaţi. Afară de aceasta, un alt cimitir cu numeroase movile funerare se întinde pe o suprafaţă care cuprinde porţiunea inundabilă de la sud de canalul dintre lacurile Histria şi Sinoe, cimitir cunoscut sub numele de *necropola V*. Această necropolă cuprinde tumuli de înălţime mică şi medie, al căror interes este sporit prin starea lor de conservare deosebit de bună.

Prima necropolă, N, care de altfel este mai cercetată decît cea de a II-a, cuprinde atît morminte vechi, care datează din cursul secolului al VI-lea î.d.Hr., cît şi morminte de dată mai recentă, ca acelea din epoca romană. În general, orice tumul din cuprinsul acestei necropole adăposteşte un singur mormînt central — fie de înhumare, fie de incinerare — în care erau rămăşiţele pămînteşti ale celui decedat. Pentru ca acesta să-şi continue viaţa de dincolo cît mai liniştit, o dată cu el erau îngropate şi diferite obiecte aduse ca ofrande.

Printre importantele monumente arheologice cu caracter funerar descoperite la Histria, figurează şi un altar funerar din calcar, foarte bine conservat, de dimensiuni relativ mici [9], care datează din secolul al III-lea î.d.Hr. Inscripţia, scrisă în limba greacă, are următorul cuprins: «Eu, Diogenes al lui Zoilos, am închinat acest altar propriului meu copil, pe nume Zoilon. Devenit «erou», el este acum printre zei; mormîntul nu cuprinde decît cenuşa. De ani şase. Zoilon, fii fericit! Şi tu trecătorule!» [10].

Prin această inscripţie, tatăl celui mort dă glas speranţei că soarta fiului său în viaţa de dincolo va fi aceea a unui ἥρως (erou), adică în multe privinţe asemănătoare cu aceea a zeilor.

Foarte importante, pentru studierea cultului morţilor la greco-romanii din Sciţia Mică, sînt şi descoperirile arheologice de la *Tomis* [11]. Cercetînd necropolele elenistice tomitane, se constată de la bun început că aici — întocmai ca şi la Histria — incinerarea şi înhumarea erau practicate paralel, cu preponderenţa ritului incinerării (cca 66%) [12]. Avînd în vedere importanţa mormintelor din necropolele tomitane, Muzeul Regional de Arheologie a întreprins o serie de acţiuni de supraveghere şi salvare, al căror rezultat s-a concretizat printr-un număr de peste 400 de morminte depistate şi înregistrate. În felul acesta, au fost cercetate numeroase aşezăminte sepulcrale aparţinînd unor epoci diferite. Cea mai importantă dintre acestea este *necropola A*, plasată între zidul de incintă elenistic şi cel de epocă romană şi care datează de la sfîrşitul secolului al III-lea d.Hr. Urmează apoi *necropola B*, din epoca romană (secolul al II—III-lea d. Hr.), care se întinde pe un spaţiu larg, situat dincolo de zidul de incintă, în partea de vest a oraşului, aproximativ pe malul mării şi avînd ca punct terminus clădirea gării noi. Tot din aceeaşi epocă datează de asemenea şi *necropola D*, care se întinde pe un vast teren din nordul oraşului, cuprinzînd multe morminte de tipul «sarcofag» în lespezi de calcar. În sfîrşit, *necropola E*,

9. Înălţime 119 cm, lărgime 57 cm şi grosime 48 cm.

10. *Histria*, vol. I, Bucureşti, 1954, p. 519—520.

11. Întemeiat cam în aceeaşi vreme cu Histria sau cel mai tîrziu în prima jumătate a secolului al VI-lea î. d. Hr., oraşul acesta, situat pe locul unde se află astăzi Constanţa, a ajuns la o mare dezvoltare în sec. al III-lea î. d. Hr.

12. Mihai Bucovală, *Necropole elenistice la Tomis*, Muzeul Regional de Arheologie, Constanţa, 1967, p. 119.

plasată pe malul mării, în partea de est și nord-est a Tomisului, cuprinde numeroase morminte din secolul al II-lea și al III-lea, precum și unele din secolul al IV-lea d. Hr [13].

După cum vedem, săpăturile arheologice efectuate la Tomis au stabilit că mormintele din epoca elenistică și romană timpurie se aflau în afara orașului, întrucît, în antichitatea greco-romană, înmormîntarea în interiorul orașului era socotită un sacrilegiu.

Tipul de mormînt cel mai des întîlnit la Tomis — ca de altfel și la Histria — este acela cu ardere pe loc (rug-mormînt), care, în săpătură, este asemenea unei gropi dreptunghiulare cu colțurile rotunjite, uneori chiar complet ovală. Dintre cele mai importante morminte descoperite, menționăm pe cele cu numerele : 157, de înhumare, din Str. Maramureș nr. 7; 154, de înhumare, din Str. Despot Vodă, nr. 20; 1, de incinerare, din Gara Veche, bloc F.; 20, de incinerare, din Bd. Filimon Sîrbu (I.C.I.L.); 318, de incinerare, din Str. Maramureș, nr. 38.

Tot la Tomis s-au descoperit și unele obiecte funerare de proveniență romană; fapt care dovedește că aici a existat și o populație romană. Printre aceste obiecte figurează o stelă funerară de calcar descoperită chiar în interiorul orașului antic, ceea ce înseamnă că mormîntul a fost transportat aici într-o epocă ceva mai tîrzie spre a fi utilizat ca material de construcție. Fața stelei, împărțită în două cîmpuri, cuprinde inscripția și relieful. Pe niște coloane se sprijină o nișă arcuită sus, în interiorul căreia sînt reprezentate în relief portretele a trei persoane: tatăl în stînga, mama în dreapta și o fetiță la mijloc. Inscripția este scrisă în limba latină și, după forma literelor și ortografie, datează probabil din secolul al III-lea d. Hr. În cuprinsul acesteia sînt invocați zeii Mani; de unde se poate trage concluzia că atît defunctul cît și cel care i-a săpat inscripția nu puteau fi decît romani. Acești zei nu erau invocați decît în inscripțiile monumentelor funerare, fiind considerați în mitologia romanilor și a vechilor popoare italice ca suflete ale morților, care îndeplineau rolul de divinități ocrotitoare ale căminului. De altfel, toate monumentele funerare prevăzute cu inscripții latine, în care sînt invocați acești zei, nu pot fi decît de origină romană [14].

Printre monumentele descoperite la Tomis se numără și un fragment dintr-o stelă funerară de marmură aflată în zidul unui bazin de apă din curtea unui locuitor. Din acest fragment reiese că fața stelei respective se împărțea în două cîmpuri : al reliefului și al inscripției, în cuprinsul căreia sînt invocați zeii Mani. Monumentul datează din secolul al III-lea d. Hr.

Importante sînt și inscripțiile latine de pe două stele funerare de marmură, care datează din secolul I d. Hr. și anume din intervalul de timp cuprins între domniile lui Nero și Domițian. Ambele monumente prezintă remarcabile reproduceri ale banchetului funebru, cu particularități de artă provincială romană [15].

---

13. *Ibidem*, p. 7. Un loc aparte îl ocupă necropola C, întrucît aceasta cuprinde morminte din sec. IV—V d. Hr., epocă destul de tîrzie, în Sciția Mică creștinismul existînd deja.

14. Grigore Florescu, *Descoperiri arheologice în Constanța și monumente antice inedite din Muzeul regional al Dobrogei*, 1936, p. 10.

15. D. M. Pippidi — D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, vol. II, Editura Academiei, București. 1965, p. 63—64. Unul dintre monumente este al veteranului T. Valerius Germanus, care a fost. soldat în legiunea a VII-a Claudia, fiind recompensat de două ori pentru faptele sale de vitejie (donis li donatum) și care a murit la vîrsta de 57 de ani la Tomis, unde a fost înmormîntat de soția și fiii săi, toți purtînd, ca și el, nume bune de cetățeni romani. Cealaltă piatră comemorează pe un oarecare Claudius Saturninus, care a servit într-o trupă auxiliară, ajungînd pînă la gradul de duplicarius, și a trăit pînă la vîrsta de 64 de ani la Tomis.

În sfîrşit, importante pentru studierea cultului morţilor sînt şi cercetările arheologice întreprinse la *Callatis*[16]. În partea de nord a cetăţii, şi anume în zona pe care o ocupă acum stadionul şi parcul acestuia, se află vasta necropolă tumulară a coloniei callatiene din epoca greacă, datînd din secolul al IV—II-lea î.Hr. În urma cercetărilor arheologice întreprinse, s-a constatat că pentru populaţia îngropată aici, în majoritatea ei de origine greacă, s-a practicat, întocmai ca şi la Histria şi Tomis, atît înhumarea cît şi incinerarea. Spre deosebire însă de necropolele histriene şi cele tomitane. numărul mormintelor de înhumare pe care le cuprinde necropola coloniei greceşti de la Callatis este mult mai mare. Ar fi greu totuşi ca, pe baza ritualurilor de înmormîntare, să se determine originea celor înmormîntaţi aici, întrucît se ştie că geto-dacii foloseau cu precădere incinerarea, în timp ce grecii, deşi practicau mai mult înhumarea, utilizau uneori şi incinerarea. Din această cauză, nu se poate şti precis dacă printre cei incineraţi din cuprinsul acestei necropole nu există şi unele elemente indigene. Aceasta cu atît mai mult cu cît şi inventarul este acelaşi la ambele categorii de morminte[17]. Acelaşi lucru se poate spune şi cu privire la originea multor morminte din necropolele de la Histria şi Tomis, unde, după cum am văzut, predomină ritualul incinerării.

Cu prilejul unor noi săpături efectuate în cadrul acestei necropole între anii 1959 şi 1961, au fost descoperite o serie de morminte deosebit de interesante atît prin sistemul lor de construcţie, cît şi mai ales prin inventarul lor foarte valoros din punct de vedere istoric. Printre acestea se numără şi mormîntul cu papirus, care papirus constituie primul document de acest fel descoperit în ţara noastră. Mormîntul constă dintr-un tumul, avînd la bază un soclu de lespezi de piatră dispuse în picioare şi acoperind un cavou dreptunghiular, închis de o lespede netedă, pe a cărei faţă superioară era fixată o cunună din bronz aurit. În interior, pe lîngă schelet, se aflau vase ceramice pictate şi celebrul sul de papirus scris în greceşte, care, în contact cu aerul şi alterat de îndelungul popas în pămînt, s-a sfărîmat în bucăţele. Luînd în consideraţie vasele pictate, mormîntul acesta ar data din a II-a jumătate a secolului al IV-lea î.d.Hr.[18].

În marginea de sud a Mangaliei, în imediata apropiere a şoselei ce duce către satul 2 Mai, s-au mai descoperit cu ocazia unor noi săpături arheologice 5 morminte greceşti lucrate din lespezi de piatră. Patru dintre aceste morminte sînt grupate două cîte două, fiind despărţite între ele printr-un zid construit din blocuri de piatră.

În partea de nord, de est şi de vest a Mangaliei de astăzi pînă dincolo de actuala gară, se întinde o altă mare necropolă tumulară. Ea este impresionantă prin enorma suprafaţă pe care se întinde, cuprinzînd sute de morminte înghesuite între ele. acoperite de tumuli de mărimi foarte diferite. Interesul pe care această necropolă îl stîrneşte este mult sporit prin faptul că nu a fost aproape de loc cercetată. Din unele săpături întreprinse în cîteva movile, s-a văzut că majoritatea dintre acestea adăpostesc construcţii cu caracter funerar ingenios lucrate[19].

16. Oraşul se găsea pe teritoriul Mangaliei de astăzi şi a ajuns, pe cît se pare, la o apreciabilă înflorire în sec. al IV-lea î.d.Hr. Între anii 1930 şi 1931, Radu Vulpe şi Vladimir Dumitrescu au întreprins unele cercetări în necropolă şi la zidul de apărare. În 1949 şi 1950, un colectiv al Academiei, condus de Acad. Em. Condurachi, a executat unele săpături legate de cercetarea arheologică a necropolei tumulare în preajma cetăţii.

17. Constantin Preda, *Callatis*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1968, p. 30.

18. *Ibidem*, p. 27—28. 19. *Ibidem*, p. 30.

Este de reținut faptul că nu toate mormintele acestea datează din aceeași perioadă, unele aparținînd epocii grecești, iar altele — cele mai multe — fiind construite în vremea stăpînirii romane. Se crede — după toate probabilitățile — că o parte din aceste morminte aparțin populației băștinașe, care va fi trăit prin preajma cetății, sau acelor băștinași care, grecizîndu-se, nu au renunțat totuși la tradițiile lor religioase. Deosebit de importante sînt și mormintele tumulare din sudul Sciției Mici, în mare număr, mai ales în fostul județ Caliacra. Cea mai mare parte dintre acestea sînt de proveniență elină, romană și getă [20].

Printre monumentele funerare de proveniență romană din Sciția Mică, un interes deosebit îl stîrnește altarul de la *Tropaeum Trajani (Adamclisi)*, legat de războaiele romanilor cu dacii. Acest monument a fost ridicat pentru soldații căzuți în luptele din Dobrogea, avînd, se pare, rolul de a adăposti oasele celor răpuși aici. Pe niște table mari erau gravate numele și gradul soldaților căzuți, numele fiind grupate pe unități. Sub o cornișă se afla emoționanta inscripție dedicatoare: «In memoriam fortissimorum virorum qui pugnantes pro republica, bello dacico, morte accubuerunt». Ceea ce înseamnează: «În amintirea prea puternicilor bărbați, care luptînd pentru republică, în războiul dacic, au căzut întru moarte» [21]. Ca recunoștință pentru acești eroi, împăratul Traian a poruncit să se oficieze în fiecare an la acest altar slujbe de pomenire în memoria lor.

Referindu-se la uriașa movilă de pămînt din apropierea monumentului triumfal de la Adamclisi, Radu Florescu susține că nu este exclus ca aceasta să fi fost la origine mormîntul unui comandant roman căzut în luptele purtate aici. Această ipoteză ar fi confirmată de faptul că lista de pe altarul funerar a soldaților căzuți în aceste lupte începe cu numele unui general, nume păstrat numai în parte [22].

Cercetînd, în sfîrșit, monumentele epigrafice funerare romane de pe pămînturile dobrogene, se constată că aproape toate începeau cu obișnuita invocație adresată zeilor Mani (Dies Manibus), în urma căreia erau menționate numele celor decedați. Ca exemplu se poate da inscripția latină de pe o sferă funerară de calcar descoperită la *Cernavodă* [23], care datează din epoca Antoninilor; apoi inscripția de pe o piatră de mormînt găsită la *Dyonysopolis* [24], precum și cele două inscripții de pe niște monumente funerare descoperite la *Durostorum* [25].

Din cercetările întreprinse asupra tuturor acestor monumente arheologice cu caracter funerar, reiese că înmormîntarea reprezenta pentru greco-romanii din Sciția Mică o problemă dintre cele mai grave și mai importante. Se considera că trecerea pe alt tărîm nu era posibilă fără împlinirea unei serii întregi de obligații respectate cu o excepțională strictețe și a căror origine nu se poate găsi decît în credințele lor religioase.

În linii mari — indiferent că era practicată înhumarea sau incinerarea — ritualul [26] înmormîntării la greco-romanii din Sciția Mică era cam următorul: Defunctul era mai întîi spălat și apoi îmbrăcat cu cele mai frumoase veșminte ale sale.

20. Radu Vulpe, *Dobrogea meridională în antichitate*, în «Analele Dobrogei», 1938, vol. II, p. 7.
21. Radu Florescu, *Ghid arheologic al Dobrogei*, Editura Meridiane, București, 1968, p. 60.
22. *Ibidem*, p. 61. 23. Gr. Florescu, *Descoperiri arheologice...*, p. 8.
24. G. Popa-Lisseanu, *Cetăți și orașe greco-romane în noul teritoriu al Dobrogei*, ed. II-a, București, 1921, p. 35—36. 25. *Ibidem*, p. 57.
26. Trebuie luat seama la diferența de sens între cuvintele «rit» și «ritual» (Vezi Pr. Prof. Ene Braniște, *Rit, ritual, ritualism*, în «Studii Teologice», XVIII (1966), nr. 5—6, p. 255—261).

în timpul ceremoniei funerare, cei apropiaţi îşi manifestau în mod patetic durerea şi depuneau în mormînt un inventar funerar foarte variat. Acest lucru constituia o datorie importantă pentru familia celui mort, obiectele aduse la mormînt socotindu-se ca necesare în noua viaţă pe care mortul o începea. De aceea şi inventarul funerar era de obicei destul de bogat, constînd din fibule, nasturi, inele, brăţări, diademe, cercei, mărgele, armele şi sculele pe care le posedase defunctul în timpul vieţii, cupe, amfore, căni, farfurii sau străchini etc. Acest ritual s-a practicat aproape pretutindeni în Sciţia Mică indiferent dacă defunctul era grec sau roman de origine[27].

Din informaţiile culese în urma cercetării întregului material arheologic prezentat pînă acum, reiese că cele două ritualuri de înmormîntare practicate de greco-romani, înhumarea şi incinerarea, cuprindeau la rîndul lor mai multe sisteme de înmormîntare, care difereau prin unele rituri de la o epocă la alta sau de la un ţinut la cel de alături. Aşa se explică de ce şi construcţia mormintelor diferă foarte mult în necropolele greco-romane din Sciţia Mică. Lucrurile se complică şi mai mult atunci cînd avem în vedere faptul că necropolele cu tumuli nu constituiau în antichitate singurul gen de cimitire din împrejurimile principalelor oraşe. Ca şi alte oraşe greceşti, Histria şi Callatis au avut desigur, încă din primii ani după întemeierea lor una sau mai multe necropole plane, care de bună seamă că au fost utilizate în mod neîntrerupt pînă în ultimii ani de existenţă a oraşelor. Prezenţa unor asemenea necropole, acum numai postulată, ar fi indicată de existenţa unor stele funerare foarte vechi printre ruinele acestor oraşe.

Cercetînd mormintele tumulare de la Histria şi Callatis, se observă destul de uşor unele caracteristici, care au o importanţă deosebită pentru a evidenţia aspectul evolutiv al anumitor practici rituale de înmormîntare în decursul vremurilor. Totodată, trebuie să avem în vedere că detaliile de construcţie a acestor morminte tumulare au avut adeseori o valoare importantă în desfăşurarea ritualului funerar. Pentru a putea urmări mai uşor evoluţia acestor practici rituale, este important de reţinut mai întîi faptul că, «în construcţia tumulilor de la Histria, ca desigur şi a altora, se pot deosebi două serii de elemente constitutive, corespunzînd cu două etape ale ritualului funerar. Pe de o parte, sînt operaţii pregătitoare ale terenului pe care urmează să se facă mormîntul şi ceremonia funerară; pe de altă parte, sînt lucrările care se execută după încheierea ceremoniei propriu-zise, constînd, în principal, în ridicarea movilei»[28]. Aceste două etape ale ritualului funerar se referă prin urmare la ceremonia funerară propriu-zisă, cînd are loc înmormîntarea, şi la cele două părţi constitutive ale unui mormînt tumular: *infrastructura* şi *mantaua*. Prima parte cuprinde depunerile arheologice efectuate înaintea instalării mormîntului şi situate dedesubtul lui; cea de a doua — straturile după încheierea ritualului înmormîntării şi deci peste mormînt, în vederea acoperirii lui.

Diversitatea sistemurilor în riturile funerare — în special în cele de incinerare — precum şi treptata evoluţie de diferenţiere a acestora spre noi ritualuri de înmormîntare au făcut ca şi sistemele de construcţie a mormintelor descoperite în tumulii de la Histria să fie extrem de diferite. Lucrul acesta este explicabil dacă avem în vedere faptul că nu toate mormintele de aici erau de origine greco-romană, multe dintre acestea fiind clădite pe baza unor ritualuri funerare indigene sau a unui amestec de elemente rituale eline cu cele locale.

---

27. M. Bucovală, *op. cit.*, p. 4—5. 28. *Histria*, vol. II, p. 235—236.

În general, putem spune că cele mai multe dintre mormintele elenistice cercetate în Sciţia Mică se caracterizează prin folosirea înhumării. Or, în actuala fază de cercetare a necropolei de la Histria, proporţia atît de mare a mormintelor de incinerare este considerată ca o caracteristică — provizorie — a acesteia, urmînd ca, după cercetarea ei integrală, o dată cu confirmarea statistică a acestei constatări, să se examineze implicaţiile ei de ordin general.

Un tip de morminte de incinerare dintre cele identificate în această necropolă, care par a fi caracteristice pentru greci şi după a căror construcţie ne putem da seama de ritualul funerar practicat, sînt *rugurile — morminte în groapă de ardere ovală*[29].

La acest tip de mormînt, rugul se aşeza deasupra gropii de ardere, stelajul lui fiind alcătuit dintr-un singur rînd de lemne, puse transversal unele lîngă altele, ca un pod, şi avînd probabil sub el una sau două bîrne longitudinale cu rol de susţinere. Peste acest rug era pus apoi mortul, fiind aşezat pe spate şi orientat (cu unele variaţii) est-vest. În timpul arderii erau aduse şi aruncate pe rug diferite ofrande ceramice. După isprăvirea arderii, resturile incinerate erau lăsate *in situ*, pe locul unde căzuseră în groapă. Peste resturile incinerate, rămase intacte şi constituite în mormînt, se aruncau apoi alte ofrande, cele mai multe dintre ele fiind vase, sparte pe loc în chip ritual. În afara mormîntului respectiv, dar în cuprinsul suprafeţei acoperită de tumul, mai precis în apropierea zonei de ardere, se puneau uneori un alt grup de ofrande, aproape exclusiv ceramice[30].

În epoca romană încep să apară în necropola de la Histria două noi tipuri de morminte de incinerare, probabil de provenienţă romană, derivate însă, pe cît se pare, din cele de origine greacă. Mai important dintre aceste două este *rugul-mormînt în groapă de ardere în trepte*[31], unde ceremonia funerară se desfăşura după un ritual întrucîtva diferit de cel practicat la mormintele de tip grecesc. Astfel, în centrul unei gropi de formă neregulată ovală, cu diametrul de 2,50 m în lungime şi 1,50 m în lăţime, se săpa — după ce aceasta atingea o adîncime de maximum 30 cm — o a doua groapă avînd 2,20 m lungime, 0,40 m — 0,50 m lăţime şi 0,30 m adîncime, cu aceeaşi orientare ca prima. Rostul celei de a doua gropi era ca să servească de locaş al celui răposat şi loc de tiraj, pe marginea celei dintîi aşezîndu-se rugul. Resturile incinerate erau apoi lăsate pe loc[32].

În tipologia acestor două complexe de incinerare s-a pus accentul pe unitatea rituală dintre momentul incinerării şi acela al înmormîntării, nedespărţindu-se rugul de mormînt

Cît priveşte evoluţia celei de a doua etape a ritualului funerar, care după cum am văzut cuprinde lucrările pentru ridicarea movilei, observăm că în decursul vremurilor s-au definitivat, după felul construcţiei mantalei, mai multe tipuri de morminte. Se pare că modificarea ritualului pentru construirea acestei mantale era în funcţie de schimbarea anumitor cerinţe rituale legate probabil de pregătirea infrastructurii şi de ceremonia funerară propriu-zisă[33].

29. *Ibidem*, p. 277. Acest tip de complex funerar a fost constatat pînă acum într-un tumul datat cu probabilitate în sec. V. î.d.Hr. şi cu siguranţă începînd din a II-a jumătate a secolului al IV-lea î.d.Hr., frecvenţa acestui tip fiind destul de mare pînă în epoca romană.

30. *Ibidem*, vol. II, p. 254.

31. Acest tip de mormînt a fost descoperit pînă acum doar într-un singur tumul şi datează din a II-a jumătate a sec. I d.Hr. 32. *Histria*, vol. II, p. 255. 33. *Ibidem*, p. 237.

La început, mantaua era de dimensiuni mici, fiind ridicat din acelaşi sol cu cel pe care se afla. Ulterior, pe la mijlocul secolului al VI-lea şi sfîrşitul secolului al V-lea î.d.Hr., mormîntul se acoperea cu movile din două sau trei straturi de soluri diferite, care aveau rolul să fixeze tumulul mai bine şi să-i menţină o formă mai reliefată. În epoca romană, movila de deasupra mormîntului începe să fie construită din mai mult de trei straturi, pentru ca în secolele I—II-lea d.Hr. să apară tipul constructiv cu straturi de soluri diferite alternate.

În necropolele de la Tomis, groapa mormintelor de incinerare era săpată la o adîncime mică, aproximativ 0,80—1 m. Vatra respectivă se întărea prin ardere, fiind uneori albiată pentru mărirea tirajului. După ce avea loc incinerarea, oasele rămase erau fie lăsate pe loc, fie adunate într-un colţ al gropii. Se obişnuia ca deasupra mormîntului să se aşeze plăci de ţiglă, care formau un acoperiş în două ape, iar la capete cîte o ţiglă rectangulară (de acelaşi tip). Aceste ţigle, în perioada elenistică timpurie, se ştampilau, practică ieşită din uz în epoca romană. Înainte însă de acoperirea mormîntului, peste cenuşa şi oasele calcinate adunate la un capăt se aşezau diferite vase ceramice şi alte obiecte, care cu ocazia săpăturilor au fost găsite întregi.

Alt rit practicat la unele înmormîntări era acela în care se obişnuia ca, atunci cînd focul ardea în toi, să se arunce pe rug diferite obiecte ceramice care se spărgeau în cădere. Folosirea acestui rit este atestată prin descoperirea cîtorva morminte în interiorul cărora au fost găsite astfel de fragmente. Tipul acesta de înmormîntare se deosebeşte de primul prin aceea că rugurile nu mai erau acoperite cu ţigle, ci simplu cu pămînt [34]. Mormintele erau orientate de obicei est-vest.

La Tomis, ca şi la Histria, *ritualul înhumării* era mai puţin practicat decît acela al incinerării. Înmormîntarea se făcea în gropi adînci, de 1,80 m pînă la 2 m, unele morminte fiind orientate în direcţia est-vest, altele nord-sud. Obiectele care alcătuiau inventarul funerar se aşezau de obicei în regiunea capului şi la picioare.

Cercetînd mormintele necropolelor de la Callatis, constatăm că ritualul înhumării la grecii de aici se desfăşura după mai multe sisteme rituale de înmormîntare, din care cauză — ca şi la Histria — şi mormintele respective sînt de mai multe tipuri. Dintre acestea, tipul de morminte în gropi, căptuşite pe pereţi cu blocuri sau plăci de piatră cioplită şi acoperită de două sau trei lespezi de piatră de calcar, este cel mai însemnat şi cel mai des-întîlnit. Foarte mult pare să fi fost practicat şi sistemul ritual de înhumare unde era folosită numai groapa simplă şi poate un coşciug de lemn. În aceeaşi proporţie cu acest ultim sistem mai era practicat şi acela cu morminte înconjurate de ţigle mari acoperite arareori cu lespezi de piatră. La copii se aplica interesantul ritual al înmormîntării în amfore, corpurile acestora fiind orientate est-vest şi aşezate întinse pe spate, cu mîinile de-a lungul corpului [35].

Diversitatea sistemelor rituale de înmormîntare era determinată în general de ierarhizarea posibilităţilor materiale şi sociale care se ivise în sînul societăţii callatiene. Aşa se face că cei din păturile mai înalte şi bogate erau înmormîntaţi în locaşuri funerare somptuoase, în timp ce populaţia săracă se rezuma la sistemele mai simple şi mai puţin costisitoare. Cît priveşte mormintele de înhumare înzestrate cu tumuli, acestea aparţineau oamenilor însemnaţi din rîndul elitei callatiene, cărora li se acorda o cinste deosebită [36].

34. Em. Bucovală, *op. cit.*, p. 119. 35. C. Preda, *op. cit.*, p. 26. 36. *Ibidem*, p. 27

Un rol important pentru împlinirea ritualului funerar cuvenit fiecărui dispărut îl aveau în Sciţia Mică colegiile religioase[37] şi profesionale[38]. Marea dezvoltare pe care acestea au luat-o cu timpul se datorează practicării în comun a cultului morţilor. Astfel, toţi membrii unui colegiu sau θίασος puneau mînă de la mînă bani şi diferite obiecte pentru a garanta celui dispărut dintre ei înmormîntarea şi comemorarea rînduită. Colegiile profesionale — ca şi cele religioase — aveau de asemenea grijă ca, pe lîngă asigurarea funeraliilor colegilor lor morţi, să se ocupe şi de comemorarea periodică a acestora. Astfel de asociaţii erau de pildă, la Tomis, unde era semnalată mai întîi prezenţa unui club de negustori greci veniţi din Alexandria şi apoi aceea a unor marinari. La *Axiopolis* se afla sediul tuturor luntraşilor Dunării, la *Arrubium* era un club al ofiţerilor, iar la Callatis exista un colegiu de comercianţi importatori. Pretutindeni în Sciţia Mică exista obiceiul ca fiecare grupare socială, cuprinzînd şi colegiile publice, ca acelea ale efebilor, să aibă grijă de a onora amintirea celor morţi[39].

Comemorarea şi cinstirea morţilor se celebrau la sărbătoarea *Rozaliilor* (Ziua trandafirilor), sărbătoarea primăverii, de origine veche italică. Rozaliile au fost aduse de coloniştii romani şi s-au răspîndit repede în tot ţinutul tracic dintre Marea Egee şi gurile Dunării. Aşa se face că această sărbătoare a fost adoptată şi de către oraşele greceşti din Sciţia Mică. Astfel, la Histria, printre sărbătorile comemorative, prevăzute într-un decret şi restabilite sub împăratul roman Adrian, figurează şi ὁ ῥοδισμὸς, care nu este altceva decît traducerea cuvîntului latin Rozalia.

Pomenirea şi cinstirea celor răposaţi se celebrau chiar la mormintele acestora sau în imediata lor apropiere, întrucît se credea că cel dispărut lua şi el parte în mod nevăzut la banchetul funerar care avea loc cu această ocazie. Sărbătoarea Rozaliilor consta deci, în afara ritualului cultului, din banchete şi divertismente spre cinstirea celor morţi. Banchetul funebru, reprezentat adesea pe diferitele stele funerare, era deci o manifestare specifică a cultului morţilor. Zeii Mani erau şi ei obiect de cult, oferindu-li-se cu acest prilej vin, miere, lapte şi flori pe morminte.

Acest fel de comemorare era general în Sciţia Mică atît la greci cît şi la romani, comemorarea fiind pretutindeni primită cu entuziasm, la oraşe ca şi la sate. În concepţia religioasă greco-romană, petrecerea morţilor cu viii la un loc devenea cu acest prilej o realitate. «Întîlnirea veselă la morminte cu cei răposaţi, participarea la banchet a celor morţi, prin vinul şi celelalte bunătăţi ce li se turnau ori se aşezau pe morminte, obişnuia pe om cu ideea morţii, îi dădea putinţa să înţeleagă moartea ca o blîndă odihnă, îi crea o seninătate sufletească cu totul nobilă, infinit superioară scepticismului brutal al orăşenilor, mai culţi — şi ca atare raţionalişti — dar mai materialişti şi epicurei decît ţăranii»[40].

După unele indicii, sărbătoarea Rozaliilor cădea între 30 mai şi 13 iunie[41] fiind deosebit de agreată şi de traci. La slujbele ce se oficiau cu această ocazie pe altarele funerare, erau pomeniţi în fiecare an şi soldaţii căzuţi pe cîmpurile de luptă. Un exemplu elocvent în acest sens este altarul funerar de la Adamclisi, construit din porunca lui Traian pentru pomenirea în fiecare an a soldaţilor romani căzuţi aici.

37. Acestea erau grupuri de oameni care se îngrijeau pentru a asigura cultul unui zeu oarecare, pe care-l luau ca patron.

38. Un fel de bresle, grupuri de muncitori sau funcţionari care lucrau în acelaşi domeniu de activitate. 39. Radu Vulpe, *Histoire...*, p. 235—237.

40. Vasile Pârvan, *Gînduri despre lume şi viaţă la greco-romanii din Pontul Stîng*, Bucureşti, 1920, p. 24. 41. Această sărbătoare nu avea o dată fixă.

La romani, o altă sărbătoare importantă era *Parentalia*, închinată zeilor Mani, care erau prăznuiţi între 18 şi 21 februarie prin sacrificii, ofrande şi libaţii.

În concepţia religioasă romană, morţii erau nişte locuitori subpămînteni care vieţuiau în mormînt, avînd sufletul nedespărţit de corp, într-o regiune subpămînteană, unde toţi trăiau laolaltă, afară de binefăcătorii umanităţii, care planau în regiunile cereşti. De aceea, se considera că mortul avea trebuinţă de hrană, iar datoria urmaşilor săi în viaţă era ca să îndestuleze această nevoie. De aici obligaţia de a se face ospeţe funebre în onoarea celui răposat cu prilejul aniversării morţii, cînd se puneau bucate pe mormînt, stropindu-se locul respectiv cu lapte şi vin, iar cei vii mîncînd în imediata lui apropiere. Acest rit funerar era practicat intens la greco-romanii de pe pămînturile dobrogene, iar banchetul funebru de pe stelele funerare constituie o mărturie sigură în acest sens.

Grecii din Sciţia Mică iubeau viaţa din lumea aceasta şi se pare că unii dintre ei «nu credeau că după moarte este altceva decît un somn veşnic» [42]. În general însă, ei nu se deosebeau aproape întru nimic de cei din patria lor în ce priveşte concepţia despre moarte şi viaţa de dincolo. Întîlnim la ei aceeaşi idee vagă despre viaţa viitoare şi acelaşi cult intens al celor răposaţi [43].

Faptul că greco-romanii din Sciţia Mică aveau o concepţie vagă despre viaţa viitoare pare să fie confirmat de monumentele funerare descoperite prin cercetările arheologice. Astfel, o inscripţie din Tomis zice: «Celor morţi numai le e dor de nimic, ei nu mai au iubire, ci cel mort zace ca o piatră înţepenită în mijlocul cîmpului... Căci din apă şi din pămînt şi aer erau mai înainte alcătuiţi, dar murind zac, dînd toate tuturor... Iar mai mult ce este..? Din ce s-a născut, în aceeaşi s-a şi desfăcut trupul nostru slăbit de vîrstă» [44]. Este modul caracteristic de a gîndi al greco-romanilor. Pentru aceştia, moartea nu mai era nici măcar durere, cel răposat dormindu-şi somnul întru veşnicia timpului în «casa cea veşnică» — mormîntul, care de obicei era construit tip «sarcofag», pentru ca pereţii lui de piatră, de pămînt ars, de plumb, marmură sau granit, să ocrotească fragilul şi scumpul trup închis înăuntru, spre a nu fi zdrobit de pămîntul greu ce-l va acoperi. Liniştea şi seninătatea somnului celor răposaţi erau astfel condiţionate de uşurimea pămîntului care acoperea trupurile lor: dacă pămîntul nu apăsa prea greu, somnul răposaţilor era senin. Aşa se face că, într-o inscripţie funerară din Sciţia Mică se găsesc următoarele cuvinte: «Şi acum vă rog, dacă respectaţi Manii, doriţi toţi numelui meu numai ţărîna uşoară» [45].

În concepţia religioasă romană, zeii Mani «odihneau» în «noaptea liniştită», toţi împreună, după rude, aşa cum au fost aşezaţi de cei vii cu pioasă iubire: fiii şi urmaşii cu părinţii şi strămoşii acestora.

Alţi credincioşi romani aveau dimpotrivă altă concepţie despre viaţa de dincolo. Astfel, într-o inscripţie din Tomis se arată clar credinţa unora în nemurirea sufletului, care se reîntoarce la divinitatea cea supremă şi unică de unde a fost primit: «A fost cu cale să dea spiritul zeului suprem».

Faptul că romanii din Sciţia Mică nu aveau o concepţie unitară despre lume şi viaţă se datoreşte în parte şi originii diferite a acestora, mulţi dintre ei fiind veniţi din cele mai diferite părţi ale imperiului, din Italia, Galia, Spania etc.

---

42. V. Pârvan, *Gînduri despre lume şi viaţă...*, p. 9. 43. *Ibidem*, p. 11.
44. *Ibidem*, p. 13.
45. *Ibidem*, p. 25. Acesta era şi rostul urării atît de des întîlnită la romani: «Sit tibi terra levis!» (Să-ţi fie ţărîna uşoară!).

S-ar părea, în sfîrşit, că soarta vieţii viitoare nu ar fi avut, după unii dintre greco-romanii din Sciţia Mică, vreo legătură cu virtutea din viaţa prezentă şi că cea mai curată trăire pe tărîmul de aici nu ar fi apărat pe om de loviturile destinului.

Astfel, un elin din Tomis, în secolul al II-lea d.Hr., exclamă cu amar pe piatra de mormînt, ca să rămînă mărturie a revoltei sale împotriva soartei crude, următoarele cuvinte: «Soarta muritorilor nu este după pietatea lor» [46].

*

Studiul cultului morţilor din Sciţia Mică are o deosebită importanţă şi utilitate. Variatele vestigii funerare descoperite prin cercetările arheologice au aruncat o vie lumină asupra ritualurilor de înmormîntare şi, în general, asupra vieţii trăită odinioară pe meleagurile actualei Dobrogea. Inventarul deosebit de bogat din unele morminte şi cel foarte sărac din altele vorbesc limpede despre o adîncă diferenţiere socială.

De asemenea, studierea acestui cult aruncă o oarecare lumină şi asupra proporţiei între diferitele neamuri de oameni ce trăiau în această provincie şi care proveneau din diferite regiuni ale Imperiului roman. În felul acesta, prin studierea acestui cult se pot obţine noi date despre popoarele care au contribuit la procesul de formare al poporului român şi totodată la evoluţia treptată a acestuia în decursul istoriei.

În sfîrşit, pentru cercetările în materie de istoria religiilor, studierea acestui cult este importantă deoarece furnizează unele informaţii cu privire la credinţele religioase ale greco-romanilor care trăiau în această mică provincie.

Doctorand MIHAIL POPESCU

46. *Ibidem*, p. 15.

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A
PROFESORULUI ONORAR IOAN NEGRESCU
DE LA INSTITUTUL TEOLOGIC DE GRAD UNIVERSITAR DIN BUCUREȘTI

După o lungă și grea suferință, profesorul onorar Ioan Negrescu, de la Institutul teologic de grad universitar din București, a încetat din viață în dimineața zilei de 4 noiembrie 1970.

Slujba înmormîntării a fost săvîrșită într-un cadru solemn, în după-amiaza zilei de 6 noiembrie, în biserica Sfînta Ecaterina, paraclisul Institutului teologic din București, de un sobor din care au făcut parte: Pr. Prof. Vladimir Prelipceanu, Pr. Prof. Ioan Rămureanu, din partea Institutului teologic; Pr. Prof. Gh. Sîrbu, din partea Seminarului teologic; Pr. Sabin Verzan, consilier al Administrației Patriarhale; Pr. Ioan Lăncrănjan, Pr. Petre Ionescu, Pr. Ilie Bunescu și P. C. Diaconi: Mihai Colibă și Ioan Boștenaru. Răspunsurile au fost date de corul Institutului teologic, sub conducerea Prof. Nicolae Lungu.

La slujba înmormîntării, pe lîngă membrii familiei, rude, prieteni și cunoscuți, au participat: P. C. Pr. Alex. Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, reprezentînd pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, P. C. Pr. Petre Alexandru, consilier al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Diac. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, profesorii Institutului și Seminarului teologic, studenți și elevi ai Institutului și Seminarului.

După terminarea slujbei a vorbit P. C. Pr. Vicar Alex. Ionescu, care a scos în relief calitățile deosebite ale Profesorului onorar Ioan Negrescu, făcînd cunoscută studenților teologi de azi activitatea desfășurată de decedat ca dascăl de limbile paleoslavă și rusă.

În numele corpului didactic al Institutului teologic din București, a vorbit P. C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, care, făcînd biografia celui dispărut, a arătat că profesorul Ioan Negrescu a văzut lumina zilei la 8 ianuarie 1893, în comuna Holboca, județul Iași, ca fiu al învățătorului Dumitru Negrescu și al soției sale Elisabeta.

Studiile secundare le-a făcut la Gimnaziul «Alexandru cel Bun» și la «Liceul Național» din Iași, între anii 1904—1912, iar între 1912 și 1916 a urmat cursurile Universității din Iași, obținînd licența în filologia română; tot la Universitatea din Iași a obținut, în 1925, diploma de Doctor în litere și filozofie, la specialitatea «slavistică», în baza tezei de doctorat *Influențe slave asupra fabulei românești*, lucrare publicată la Iași, în 1925.

Din 1918, a funcționat ca profesor secundar la mai multe licee: între anii 1940 și 1947 a funcționat ca profesor de limba română la li-

ceele «Sfîntul Sava» și «Mihai Eminescu» din București. Iar între 1 decembrie 1947 și 1 aprilie 1949 a fost conferențiar de limba rusă la Institutul de Științe Economice și Planificare din București.

Începînd de la 1 aprilie 1949 și pînă în septembrie 1962 Profesorul Ioan Negrescu a funcționat la Institutul teologic de grad universitar din București (cu titlul de conferențiar, apoi lector), pentru limba rusă și paleoslavă și, după ieșirea la pensie, Profesorul Ioan Negrescu a mai predat cîțiva ani studenților Institutului nostru.

Profesorul Ioan Negrescu a publicat de-a lungul întregii sale activități numeroase și valoroase studii, cărți și articole, dintre care se cuvine să amintim :

Influențele slave. Fabule de origine indiană (Iași, 1925), în care sînt studiate texte de limba slavă veche din romanul religios *Varlaam și Ioasaf*, din *Învățăturile lui Neagoe Basarab* și *Physiologus* ; *Viața și opera filozofului și teologului Alexandru Sturza* (1945) ; *Religia și Biserica în U.R.S.S.* (în «Studii Teologice», II (1950), nr. 3—6, p. 306—324) ; *Biserica și Pacea, în lumina noii literaturi teologice ruse*, (în «Ortodoxia», III (1951), nr. 1, p. 71—83) ; *Lupta Bisericii Ortodoxe pentru pace, oglindită în paginile Revistei Patriarhiei din Moscova* (în «Ortodoxia», III (1951), nr. 1, p. 135—142) ; *Mitropolitul Petru Movilă, înfățișat de noua literatură teologică rusă* (în «Ortodoxia», IV (1952), nr. 1, p. 136—160 ; *Personalitatea I.P.S. Patriarh Alexei al Moscovei și a toată Rusia* (în «Biserica Ortodoxă Română», LXX (1952), nr. 1—3, p. 74—89) ; *Limba paleoslavă*, de S. D. Nikiforov, traducere din limba rusă (București 1956) ; *Limba slavă-veche, texte paleoslave și româno-slave, cu glosar slavo-român* (București, 1967) și altele.

În ultimii ani pregătea publicarea unui *Dicționar în limbile greacă, latină, slavonă și română.*

Studiile sale de filologie slavo-română demonstrează erudiție, exactitate și onestitate științifică.

Dar ceea ce a caracterizat personalitatea răposatului profesor Ioan Negrescu, pe lîngă erudiție și pasiunea lui pentru studiu, a fost distincția și marea lui noblețe și finețe sufletească, bunătatea lui cuceritoare și plină de căldură, pe care am simțit-o și apreciat-o cu toții, familie, prieteni, ucenici și colegi.

În numele întregului corp profesoral al Institutului teologic din București, în numele studenților Institutului nostru exprimăm îndureratei familii și rudelor condoleanțele noastre cele mai sincere, asigurîndu-i totodată că vom păstra în sufletele noastre amintirea neștearsă a aceluia care a fost distinsul, bunul și nobilul profesor Ioan Negrescu.

După slujba înmormîntării, corpul său a fost înhumat la Cimitirul Belu.

RECENZII

Academia Republicii Socialiste România, Centrul de istorie, filologie şi etnografie din Craiova, *«Historica»*, I, Bucureşti, Editura Academiei R. S. România, 1970, 200 p. + numeroase ilustraţii.

Publicarea de către Centrul de istorie, filologie şi etnografie din Craiova al Academiei Republicii Socialiste România a volumului «Historica» marchează un nou şi îmbucurător pas în activitatea acestei instituţii, care nu dispunea pînă acum, pentru valorificarea cercetărilor pe care le efectuează, decît de seria de «Comunicări» multiplicate în 99 exemplare, iniţiată de regretatul C. S. Nicolăescu-Plopşor. Nu este indicată periodicitatea publicaţiei, dar faptul că poartă sigla «I» ne face să credem că vor urma — la intervale să nădăjduim cît mai dese — şi alte volume.

Cuvîntul introductiv de Prof. Dr. doc. G. Ivănescu (p. 5—7) situează noua publicaţie în cadrul dezvoltării culturale a Olteniei, autorul evocînd pe scurt cu această ocazie principalele figuri ale culturii oltene, de la Mihail Moxa la C. S. Nicolăescu-Plopşor. În privinţa personalităţilor din prima jumătate a veacului nostru, găsim inutilă şi cu totul subiectivă discriminarea între «cei general recunoscuţi la noi şi în străinătate» (G. Ţiţeica, G. Constantinescu, C. Brâncuşi, T. Arghezi) şi «cei mai puţin sau de loc cunoscuţi nu numai peste hotare, dar chiar în ţară» (p. 6), cu atît mai mult cu cît în această din urmă categorie Prof. G. Ivănescu citează un singur nume: pe «filozoful C. Rădulescu-Motru».

Menţionăm pe scurt materialele mai apropiate de preocupările cititorilor noştri. Articolul în limba franceză — într-o impecabilă limbă franceză — *Notes sur la vie populaire à Antioche avant la conquête perse*, de Rodica Ciocan-Ivănescu (p. 85—96) prezintă un interes deosebit atît prin subiectul în sine, îndeosebi părţile ce tratează de ereziile al căror leagăn a fost Antiohia, cît şi prin valoarea expunerii şi remarcabila erudiţie de care dă dovadă. Acest material urmează a fi prezentat pe larg într-un număr viitor al acestei reviste.

«Răzmeriţe» pe valea Jaleşului (jud. Gorj), de Vasile Cărăbiş (p. 97—102), aduce în legătură cu locaşurile din această zonă unele completări la datele înfăţişate de articolul mai vechi al autorului, *Biserici de pe valea Jaleşului* (în «Mitropolia Olteniei», X (1958), p. 351—368).

Studiul lui G. Iordache, *Cîteva observaţii asupra pietrăritului din comunele Vîrciorova şi Gura Văii* (p. 145—156) prezintă date complete despre exploatarea şi prelucrarea pietrei din această zonă a Olteniei occidentale, un loc important în produsele acestui meşteşug revenind crucilor de piatră, care sînt descrise sub aspectul formei, al tehnicii de lucru şi al ornamentaţiei.

Deosebit de interesant ni s-a părut materialul întocmit de G. Iordache, N. Niţu şi M. Popilian sub titlul *Cîteva observaţii asupra cruceritului în lemn din Oltenia* (p. 157—166). *Cruceritul* este un termen folosit de autori pentru desemnarea meşteşugului *crucerilor*, sau *troiţarilor*. Troiţele se întîlnesc cu precădere în zona de şes a Olteniei (şi a Munteniei), lipsită de piatră, spre deosebire de partea situată la miazănoapte de linia Filiaşi-Drăgăşani, unde predomină crucile de piatră (vezi harta, p. 166). Autorii au identificat două mari centre de producţie a crucilor de lemn: Pietrişu

(cătun al comunei Baldovineşti, la 10 km nord-vest de Balş) şi Salcia (la 20 km sud-vest de Filiaşi). Troiţele sînt analizate sub toate aspectele: materia primă, modul de prelucrare, forma, pictarea, cu deosebirea reprezentărilor sacre ce decorează *troiţa voinicească* şi *troiţa parte femeiască*, precum şi cu interesante observaţii privind sincretismul motivelor ornamentale.

Materialele menţionate, ca şi acelea — de arheologie şi istorie veche, de istorie modernă şi contemporană, de etnografie şi de istoria artei — care prin tema lor sînt mai puţin în atenţia cititorilor revistei, sînt documentate temeinic şi de o foarte bună ţinută ştiinţifică.

Ilustraţia este abundentă, bine aleasă şi bine prezentată. Rezumatele franceze sînt cuprinzătoare şi corect redactate. În încheiere, urăm noii publicaţii urmări cît de prompte şi de acelaşi ridicat nivel ştiinţific.

«Buletinul Monumentelor Istorice», anul XXXIX, nr. 2/1970, 80 p. + numeroase ilustraţii şi planuri.

Numărul 2 al «Buletinului Monumentelor Istorice» se remarcă printr-un conţinut bogat atît pe planul problemelor generale legate de noţiunea de monument istoric, cît şi pe acela al studiilor şi informaţiilor de specialitate.

În prima categorie de materiale, vom acorda întîietatea articolului de o actualitate arzătoare semnat de Dr. Vasile Drăguţ, *Monumentele şi muzeele* (p. 51—52). Nu este prima dată că se încearcă precizarea noţiunii de monument istoric, care, în sensul cel mai larg al cuvîntului (de la *monumentum, derivat din moneo-monere* — a aminti), înseamnă orice lucru — de la palat la monedă sau mărgea — apt a informa omenirea despre faptele şi cultura trecutului, neexistînd între imobilele cu caracter de monument istoric şi obiectele mobile avînd acelaşi caracter nici o deosebire «axiomatică», ci numai una de ordin fizic, deci relativă, care practic impune conservarea primelor pe locul unde se află *(in situ)*, iar a ultimelor în condiţii de adăpostire anume create (muzee).

Posibilităţile tehnice de astăzi, aflate într-o permanentă şi multilaterală dezvoltare, tind să estompeze graniţa dintre cele două categorii de «monumente», încît unele părţi de «imobile» istorice (metopele monumentului triumfal de la Adamclisi, frescele bisericii lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeş), sau chiar clădiri întregi (casele ţărăneşti şi bisericile de lemn din muzeele în aer liber) au putut deveni obiecte de muzeu. Astfel, prin promovarea unei concepţii moderne a noţiunii de monument şi a obligaţiilor ce decurg din ea, s-a ajuns în ţara noastră — după cum arată Dr. Vasile Drăguţ — la «anularea falsei dihotomii» şi la «refacerea unităţii fireşti a patrimoniului nostru cultural-artistic», prin trecerea Direcţiei Monumentelor Istorice în cadrul Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă.

Autorul precizează apoi modalităţile de cooperare şi de împărţire a sarcinilor în urma recentei restructurări, Direcţiei Monumentelor Istorice revenindu-i «rolul fundamental în domeniul restaurării monumentelor», iar muzeelor «cercetarea şi supravegherea monumentelor din raza proprie de activitate, semnalarea cu promptitudine a tuturor vătămărilor produse acestora» (sarcini ce pînă acum reveneau tot Direcţiei Monumentelor Istorice). Noi subscriem acestor vederi, menite să aducă un plus de operativitate muncii de depistare, cercetare şi supraveghere a monumentelor istorice, datorită vastei reţele de muzee în fiinţă în ţara noastră, nu fără a releva totuşi că dacă — după cum foarte just arată Dr. V. Drăguţ — «secolul XX are meritul de a fi inventat o nouă ştiinţă, pe care a înzestrat-o cu un complex şi costisitor aparat auxiliar: ştiinţa conservării şi restaurării bunurilor de cultură», se impune ca într-o următoare etapă, pentru o şi mai bună aducere la îndeplinire a sarcinilor respective, să se ajungă la formarea unui corp de specialişti ad-hoc — nici arhitecţi, nici muzeografi — acela al conservatorilor de monumente istorice, cum este de altfel tendinţa în Polonia, Iugoslavia şi alte ţări.

Substanţialul articol al lui Boris Zderciuc, *Monumentele de arhitectură populară şi conservarea lor* (p. 3—11) abordează o problemă dificilă atît prin numărul mare al exemplarelor, răspîndite pe întregul teritoriu al ţării, cît şi prin suprapunerea elementelor de interes etnografic, deseori greu de depistat şi de evaluat. Auto-

rul aduce interesante precizări privind cele două tehnici de conservare posibile, transferarea monumentelor în muzee și conservarea *in situ*, subliniind pe drept cuvînt că, din nefericire, «conservările *in situ* se găsesc abia în faza intențiilor» și că, de aceea, «nici metodologia acestei modalități de conservare nu este încă pusă la punct». Simpla constatare a acestui fapt nu ne poate mulțumi însă. Avînd în vedere necontestata competență a autorului în acest domeniu, trebuia arătate cauzele regretabilei stări de lucruri, precum și soluțiile de remediere — dacă mai este timp. Autorul uită, de asemenea, să menționeze că puținul ce s-a înfăptuit în această direcție constă nu atît în «restaurarea celor cîteva case-muzeu conservate pe loc», cît în restaurarea în cele mai bune condițiuni ale unui număr destul de însemnat de biserici de lemn de valoare foarte ridicată, activitate amintită în articol numai prin imaginea — admirabilă, ce e drept — a bisericii de lemn din Cuhea-Maramureș.

Printr-o inteligentă luare de poziție, intitulată *Monumentele și omul contemporan* (p. 53—54), Olga Mărculescu inaugurează rubrica «Monumentele și publicul», menită să stabilească un strîns și permanent contact cu publicul iubitor al valorilor noastre culturale.

În sfîrșit, tot în cadrul problemelor generale privind monumentele istorice, trebuie citat articolul lui Liviu Ștefănescu, *Nicolae Iorga și monumentele istorice* (p. 12—17), care pune în evidență intensa preocupare a marelui savant pentru monumentele istorice, atît pe tărîmul precizării concepției de monument și al cercetării științifice, cît și, în special, prin munca lui încordată de conducător al Comisiunii Monumentelor Istorice, de neobosit animator al strădaniilor din epoca de pionierat pentru ocrotirea, restaurarea și punerea în valoare a acestor mărturii ale trecutului patriei.

Ponderea cea mai mare la lucrările de specialitate o are, în numărul 2 al «Buletinului Monumentelor Istorice», Transilvania de sud, căreia îi sînt consacrate două grupuri de materiale: unul avînd ca temă arhitectura medievală militară din această parte a țării (Al. Bogdan, *Contribuții arheologice la cunoașterea evoluției castelului Corvineștilor de la Hunedoara* (p. 18—25); Radu Heitel, *În legătură cu unele probleme ale arheologiei cetăților de piatră medievale din Transilvania* (p. 26—29); Roland Schilling, *Considerații istorice asupra vechimii castelului medieval din Hunedoara* (p. 55); celălalt, asupra căruia rămîne să ne oprim, alcătuit din două studii — primul istoric, al doilea arhitectonic — privind monumentele religioase din Țara Făgărașului

Sub titlul *Cu privire la unele monumente din Țara Făgărașului în lumina relațiilor cu Țara Românească* (p. 30—32), Ioana Cristache-Panait, pe baza unui bogat material documentar completat de rezultatul cercetărilor proprii de teren, face pentru prima oară o prezentare istorică de sinteză a monumentelor de cult românești din Țara Făgărașului.

După o succintă conturare a contextului istoric, dominat de strînsele legături cu Țara Românească și de sprijinul permanent acordat de domnii acestei țări cauzei Ortodoxiei, autoarea evocă dintîi numeroasele mînăstiri și schituri — mai numeroase decît în orice altă zonă a Transilvaniei — consemnate de izvoare. Alături de ctitoriile boierimii sau clerului local, multe mînăstiri făgărășene au fost întemeiate de ctitori din Țara Românească, ca Mînăstirea din Scorei, atribuită lui Mircea cel Bătrîn, și ctitoria lui Preda Brîncoveanu de la Sîmbăta care, dusă la bun sfîrșit de nepotul său Constantin Brîncoveanu, mai dăinuiește și astăzi. Dacă majoritatea acestor așezări monastice au fost de dimensiuni modeste, locul pe care l-au ocupat în trecutul Transilvaniei ca «centre de cultură românească» și «vajnice apărătoare ale religiei ortodoxe împotriva unirii cu Biserica Romei» este însemnat: de aceea ele au și căzut pradă cumplitei acțiuni de distrugere din anul 1761 a generalului Bukov, cu singura excepție a Mînăstirii de la Sîmbăta, menținută prin stăruințele familiei Brîncoveanu.

Alături de mînăstiri, autoarea semnalează și unele biserici ridicate de ctitori din sudul Carpaților, care astăzi nu mai există, ca biserica zidită de Mihai Viteazul lîngă cetatea Făgărașului, bisericile din Lisa și din Șercaia ridicate de un boier și, respectiv, de un negustor muntean, precum și ctitoria lui Ștefan vodă Cantacuzino de la Vaida Recea. După această evocare a trecutelor ctitorii românești din Țara Făgărașului, se intră în miezul subiectului, cu trecerea în revistă a bisericilor din aceeași zonă rămase în ființă și reținute ca monumente istorice, pe care autoarea le grupează după calitatea ctitorilor în trei categorii.

Prima, constituită din bisericile ridicate de ctitori locali, cuprinde un monument probabil din secolul al XV-lea (naosul şi altarul), «preţioasa biserică Sf-ţii Arhangheli din Viştea de Jos», 13 locaşuri din secolul al XVIII-lea şi două din secolul al XIX-lea, asupra cărora sînt aduse datele esenţiale privind anul şi autorii construcţiei, precum şi pictarea lor.

Cea de a doua categorie cuprinde locaşurile ctitorite de domni sau boieri din Ţara Românească, anume: biserica Cuvioasa Paraschiva din Comăna de Jos, legată de numele lui Matei Basarab; cele trei ctitorii ale lui Constantin Brîncoveanu — biserica Sfîntul Nicolae din Făgăraş (1697—1698), Mînăstirea de la Sîmbăta de Sus (1700—1701) şi biserica din Poiana Mărului (cca 1707); biserica din Berivoii Mari, atribuită de tradiţie doamnei Marica a lui Constantin Brîncoveanu; în sfîrşit, biserica Sfîntul Teodor Tiron din Sîmbăta de Sus-Apuseană, ctitorie din 1784 a lui Nicolae şi Manolache Brîncoveanu, strănepoţii domnului. După cum se vede, membrii familiei Brîncoveanu au avut un rol din cele mai însemnate ca întemeietori de locaşuri sfinte la nord de Carpaţi.

În a treia categorie de monumente făgărăşene, sînt incluse zece biserici ai căror ctitori — ca şi data de construcţie a unora din ele — nu sînt cunoscuţi. În total, au fost socotite demne de a figura pe lista monumentelor istorice din ţară un număr de 32 de biserici româneşti de zid din secolele al XV-lea—XIX-lea, asupra cărora autoarea aduce date concise, dar preţioase prin acurateţea informaţiei deseori inedite, rod al unei munci susţinute de documentare şi de cercetare pe teren.

Prezentarea istorică a bisericilor româneşti de zid din Ţara Făgăraşului este urmată de analiza lor arhitectonică, efectuată de Arh. Eugenia Greceanu sub titlul *Ţara Făgăraşului, zonă de radiaţie a arhitecturii de la sud de Carpaţi* (p. 33—50). Deşi perceptibil încă din secolele al XV-lea—XVI-lea, fenomenul radiaţiei arhitecturii muntene în Ţara Făgăraşului este dominat, fireşte, de momentul de mare prestigiu şi lungă rezonanţă al ctitoriilor brîncoveneşti, ceea ce a determinat împărţirea logică a materialului în următoarele trei categorii cronologice: bisericile anterioare ctitoriilor brîncoveneşti, ctitoriile lui Constantin Brîncoveanu şi arhitectura de influenţă brîncovenească.

Tendinţa de asimilare a elementelor de arhitectură din Ţara Românească este relevată de autoare la cinci biserici: Sfinţii Arhangheli din Viştea de Jos (probabil secolul al XV-lea), Adormirea Maicii Domnului din Voivodenii Mari (cca. 1500), Sfîntul Nicolae din Săsciori, Cuvioasa Paraschiva din Comăna de Jos şi Adormirea Maicii Domnului din Comăna de Sus (toate din secolul al XVII-lea). Manifestarea influenţelor arhitecturii din Ţara Românească este analizată în mod amănunţit la edificiile amintite, analiză îngreunată de faptul că acestea nu s-au păstrat decît rareori în forma originală.

Trecînd la ctitoriile brîncoveneşti, autoarea insistă asupra bisericii Mînăstirii Brîncoveanu din Sîmbăta de Sus, «exemplu tipic al arhitecturii din Ţara Românească», cu plan trilobat, turlă peste naos şi decoraţia exterioară din panouri şi arcaturi despărţite printr-un brîu median. Unic în Ţara Făgăraşului, tipul de plan trilobat al bisericii din Sîmbăta de Sus va fi preluat de mai multe biserici din alte zone ale Transilvaniei, fapt ce se explică prin prestigiul de care s-a bucurat acest monument ca «simbolul rezistenţei împotriva încercărilor de deznaţionalizare suferite de români din partea monarhiei austriece». Influenţa mai redusă a bisericii din Sîmbăta tocmai în zona în care a fost construită este explicată de autoare, pe baza analizei arhitectonice, prin prestigiul celeilalte importante ctitorii brîncoveneşti din zona cercetată, biserica Sfîntul Nicolae din Făgăraş, de plan dreptunghiular şi cu turn-clopotniţă peste pronaos, «care devine sursă de inspiraţie şi prototipul interpretat cu diverse variante în toată arhitectura locală». În ceea ce priveşte cea de a treia ctitorie brîncovenească din Ţara Făgăraşului, biserica din Poiana Mărului, refacerea ei în 1777 şi transformările radicale suferite ulterior nu mai îngăduie cunoaşterea formelor iniţiale.

Urmează studiul celor 21 de biserici vădind elemente de influenţă brîncovenească, transmise prin biserica Sfîntul Nicolae din Făgăraş, elemente pe care autoarea le trece succesiv în revistă (tipul de plan, sistemul de boltire, arcadele dintre pronaos şi naos, pridvorul deschis, tratarea paramentului etc.).

Studiul minuţios şi competent al arh. Eugenia Greceanu, bogat ilustrat de fotografiile şi releveele autoarei, constituie o valoroasă contribuţie la cunoaşterea «unei

şcoli de arhitectură locală, cu o puternică personalitate, care se conturează sub imboldul ctitoriilor brîncoveneşti, prelucrînd în forme noi tradiţiile constructive din Ţara Românească».

Să trecem la cele două substanţiale note — Gheorghe I. Cantacuzino, *Cercetări arheologice la Brădet-Argeş şi problema datării monumentului* (p. 56—59) şi Arh. Ştefan Balş, *Lucrările de restaurare la biserica din Brădet-Argeş* (p. 60—64) — consacrate restaurării fostei mînăstiri de pe apa Vîlsanului de către arheologul şi, respectiv, proiectantul lucrării. Se poate afirma, credem fără posibilitatea de a greşi, că în urma cercetărilor întreprinse cu acest prilej orice îndoială în privinţa epocii de construcţie a monumentului a fost înlăturată. Într-adevăr, cercetarea arheologică a stabilit două lucruri de mare importanţă: întîi că actuala biserică este totodată şi prima construcţie de pe acel loc, negăsindu-se în zona cercetată nici o urmă a unei construcţii anterioare, fie chiar de lemn; iar, în al doilea rînd, că biserica era în fiinţă puţin timp după domnia lui Mircea cel Bătrîn, fapt atestat atît de unele materiale ceramice aflate în straturile posterioare construcţiei şi databile prin analogie la mijlocul sau la începutul celei de a doua jumătăţi a secolului al XV-lea, cît şi de un inel sigilar din aur (fig. 9, iar nu fig. 8, cum greşit este indicat în legendă) a cărui factură trimite la aceeaşi perioadă. Aşadar, dovezile de ordin documentar (documentele şi pomelnicele din secolele al XVI-lea al XVII-lea), arhitectonic (asemănarea bisericii din Brădet cu ctitoria lui Mircea cel Bătrîn de la Cozia) şi iconografic (înfăţişarea voievodului de pe tabloul ctitoricesc în haine scurte de modă apuseană, aşa cum purtau voievozii din secolul al XIV-lea,iar nu în hainele lungi bizantine purtate în secolul al XVI-lea) aduse pînă în prezent în favoarea datării bisericii în vremea lui Mircea cel Bătrîn — şi nu a lui Mircea Ciobanul, cum arată pisania neoriginală din 1761 — sînt pe deplin sancţionate de rezultatele săpăturilor arheologice.

Două probleme mai rămîn de dezlegat: împrejurările în care numele lui Mircea Ciobanul s-a substituit aceluia al ctitorului tradiţional, Mircea cel Bătrîn, şi caracterul domnesc sau nu al ctitoriei. În prima problemă, cercetările nu au adus nici o lămurire, dimpotrivă chiar, s-ar putea zice, căci dacă Gh. Cantacuzino atribuie substituirea «reparaţiilor făcute la mijlocul secolului al XVI-lea», Arh. Şt. Balş nu semnalează, în minuţioasele observaţii prilejuite de executarea lucrărilor de restaurare, decît unele «prefaceri din vremea lui Matei Basarab». Nici în cea de a doua problemă recentele cercetări nu au adus elemente noi, ceea ce era de altfel de aşteptat, întărind convingerea ce rezultă din tăcerea în această privinţă şi a documentelor domneşti din secolele al XVI-lea, al XVII-lea referitoare la Mînăstirea Brădet că aceasta a fost construită în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn, însă de ctitori necunoscuţi.

Inscripţia genealogică a lui Ionaş Monea din Veneţia de Jos (p. 65—66), de Pavel Chihaia, interesează şi prin personalitatea autorului inscripţiei, vicar general la 1728. Temerară ni se pare afirmaţia: «*Se ştie (subl. n.)* în prezent că «Negru Vodă» este o plăsmuire dintr-o cronică a Ţării Româneşti, scrisă în 1525, şi că anul «descălecării» sale ar fi fost 1310 şi nu 1185». Problema lui Negru Vodă se află la ora actuală în plină controversă (vezi G. D. Florescu şi Dan Pleşa, *Negru Vodă, personaj istoric real*, în «Magazin istoric», nr. 8/1970, p. 37 ş.u.), deci opinia strict personală de mai sus nu poate fi prezentată, mai ales de promotorul ei, ca un adevăr recunoscut. De altfel, documentul analizat merge mai curînd împotriva tezei autorului în problema lui Negru Vodă. Mai semnalăm că N. Densuşianu a publicat pentru prima oară inscripţia lui Ionaş Monea nu în anul 1885 (în *Monumente pentru istoria ţării...*, cum afirmă P. Chihaia), ci încă din anii 1882—1883, în revista «Columna lui Traian».

Nota arheologului Radu Popa, *Despre începuturile Mînăstirii Remeţi-Maramureş* (p. 67—68) aduce — pe baze deocamdată numai documentare — interesante precizări în problema datării acestei foste mînăstiri catolice, desfiinţată în vremea Reformei şi devenită apoi biserică de mir ortodoxă. Lucrările de pînă acum considerau mînăstirea drept o fundaţie a regelui Ludovic I din anul 1365. Autorul socoteşte inadmisibilă această teză, deoarece domeniul Teceului, pe care se afla mînăstirea, a stat sub stăpînire feudală pînă la confiscarea, în anul 1404, a moşiilor Drăgoşeştilor (descendenţii lui Dragoş «descălecătorul»), iar «o mînăstire catolică întemeiată din iniţiativă regală trebuia să fie în mod obligatoriu un stăpîn feudal de pămînt şi de

oameni, spre deosebire de modestele schituri de lemn ortodoxe pe care documentele din veacul al XIV-lea le menționează în locuri retrase».

În concluzie, autorul acceptă ca dată posibilă a întemeierii Mînăstirii Remeți anul 1421, consemnat în arhivele ordinului paulician.

Andrei Pănoiu descrie *Un monument necunoscut de arhitectură populară vîlceană* (p. 69—70), anume biserica de lemn din Cărpiniș. Clădirea prezintă trei particularități de plan: supralărgirea pronaosului față de naos, forma poligonală («absidială») a extremității vestice a pronaosului și lipsa pridvorului. Fără îndoială, construcția descrisă de autor este interesantă, nu se poate spune însă că ea constituie «un mic exemplar de acest fel păstrat pentru zona de la sud de Carpați». Pronaosul supralărgit se întîlnește nu numai la biserica de lemn din Grămești-Costești, menționată de autor, ci și la biserica cu hramul Intrarea în Biserică din Butari (com. Gușoeni, jud. Vîlcea), în Oltenia, iar în Muntenia la bisericile de lemn Cuvioasa Paraschiva din Cotmeana (com. Fîlfani, jud. Argeș) și Cuvioasa Paraschiva din Drăcești (com. Scurtu Mare, jud. Teleorman) (vezi R. Crețeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, București, Ed. Meridiane, 1968, p. 13, pl. III b și Tabelul bisericilor, nr. 26 și 29).

În ceea ce privește pronaosul poligonal, departe de a constitui «un caz singular» în zona de la sud de Carpați, l-am aflat la 7 biserici de lemn din Muntenia (*Ibidem*, p. 11—13, pl. II g și IV c, precum și Tabelul bisericilor, nr. 7, 28, 36, 48, 80, 116 și 123). Toate aceste biserici sînt lipsite de pridvor sau au pridvor adăugat, cum este și normal, căci altfel forma absidială a pronaosului ar fi fără rost. Am arătat că particularitatea discutată nu apare niciodată la tipul arhaic de biserică de lemn (tip I), ci numai la tipurile evoluate, aparținînd unor etape de dezvoltare mai recentă, de unde am dedus că este probabil vorba nu de o formă veche autohtonă, ci de o pătrundere de dată relativ recentă (secolul al XVIII-lea) din ținuturile române adiacente (Transilvania și Moldova), unde această variantă este frecventă (*Ibidem*, p. 13).

Punctul de vedere amintit este confirmat și de exemplarul înfățișat de A. Pănoiu, care «după unele date» se datează din 1810, și nu trebuie deci interpretat, cum face autorul, ca «unul din puținele exemplare care supraviețuiesc, aparținînd unui anumit tip de biserică de lemn foarte răspîndit altădată».

Constanța Tatomir publică *Un document despre restaurările de la Curtea de Argeș (1875—1887)* (p. 71—72), în care un contemporan anonim aduce grave învinuiri la adresa lui Lecomte du Noüy, mult discutatul autor al restaurării ctitoriei lui Neagoe Basarab, pe cînd Virgil Tatomir publică sub titlul *Pledoarie pentru protejarea bunurilor culturale* (p. 73) o scrisoare a lui Constantin Esarcu ce cuprinde, printre altele, și unele date privind bisericile monumente istorice din Cîmpulung.

Cu recenzia volumelor lui Athanase Papageorgiou, *Icoane din Cipru* și lui G. Potra, N. Simache, *Contribuții la istoricul orașelor Ploiești și Tîrgșor* (p. 74) și cu *Raportul final al reuniunii experților privind formarea arhitecților și tehnicienilor pentru conservarea monumentelor și așezărilor istorice — UNESCO* (p. 75—79) se încheie cuprinsul deosebit de bogat al nr. 2 al «Buletinului Monumentelor Istorice»

RADU CREȚEANU

Cîteva ediții noi ale cărților de cult în Biserica Ortodoxă a Greciei

Uniformizarea cîntărilor psaltice în Biserica Ortodoxă a Greciei contemporane înseamnă, ca și la noi, selecționarea din mulțimea variantelor unei cîntări, a cîtorva mai accesibile și mai frumoase care cu timpul s-au impus mai mult decît altele în practica muzicală.

Uniformizarea cîntărilor psaltice la greci se prezintă mai mult sub forma unei antologii muzicale bisericești, avînd însă la origine tot procesul selecționării.

Colecția muzicală psaltică a grecilor contemporani, intitulată: Μουσικὸς πανδέκτης cuprinde opt volume de cîntări bisericești scrise pe notația psaltică, retipărite în ultimii 5—10 ani de către Editura 'Αδελφότης Θεολόγων ἡ «Ζωή» din Atena.

Printre acestea menționăm: 1. *Slujba vecerniei și a Pavecerniței*; 2. *Slujba Utreniei*; 3. *Irmologhionul* (Catavasierul); 4. *Dumnezeiasca Liturghie*; 5. *Minologhionul*

(Slujba praznicelor și sfinților de peste tot anul, în ordinea calendaristică, începînd cu ianuarie); 6. *Triodul*; 7. *Penticostarul*.

Prezentarea grafică a celor opt volume, tipărite pe hîrtie velină și legate în piele este ireproșabilă.

Pe coperta fiecăreia din aceste cărți scrie: *Colecție muzicală — adică culegere completă a celor mai alese cîntări care se execută la slujbele de dimineață și seara ale Bisericii (în afară de cele cuprinse în Anastasimatar), cu multă chibzuință revizuite, pentru nevoia celor ce execută sfînta imnodie în biserică și pentru tot iubitorul de artă.*

Ca motto fiecare volum, tot pe copertă, are următorul verset de psalm: «Cîntați Dumnezeului nostru, cîntați, Cîntați Împăratului nostru, cîntați, cîntați neîncetat».

I. *Vecernierul grecesc*, retipărit în 1967, la Atena (ediția a III-a), conține 116 pagini.

După o introducere în care se arată pe scurt valoarea cîntării în sfînta biserică, fiind ilustrată cu numeroase exemple din Sfînta Scriptură și Sfinții Părinți (Sfîntul Iustin Martirul și Filozoful, Sfîntul Ioan Gură de Aur, Sfîntul Vasile cel Mare, Fericitul Augustin și alții), acest volum cuprinde patru părți mari:

1. *Din slujba Vecerniei* amintim: Anixandarele, pe glasul al VIII-lea, în două variante, compuse de Theodor Focaetis (+ 1851) și Gh. Redestinul (1833—1889); «Fericit bărbatul», glasul al VIII-lea, de Petru Lampadarie din Peloponez (+ 1777) și refăcut de Manuel Protopsaltul (+ 1819). Urmează apoi «Doamne strigat-am» glasul al II-lea, scris pe larg de Iacob Protopsaltul (+ 1800), singurul care se găsește în acest volum, cu indicația că și acesta se cîntă mai ales la Vecernia din ziua de Sfintele Paști (a doua înviere); «Lumină lină», glasul al II-lea, în două variante; Prochimenele zilelor săptămînii, cîte 1—2 variante, pe diferite glasuri; Prochimenele sărbătorilor împărătești, ale Postului Mare și ale înnoirii; troparul de la litie: «Născătoare de Dumnezeu Fecioară, bucură-te» în trei variante, pe glasul al V-lea, dintre care una este a lui Nectarie Vlahul (Românul), călugăr român și vestit protopsalt de la Sfîntul Munte, din secolul al XIX-lea.

2. *Din slujba Liturghiei darurilor mai înainte sfințite* (p. 60—79) amintim: troparele ceasurilor din Postul Mare, cîntarea specială de la liturghia aceasta: «Să se îndrepteze rugăciunea mea», pe larg, în patru variante, pe diferite glasuri; heruvicul: «Acum puterile cerești...», în 4—5 variante, Chinonicele Vecerniei pe diferite glasuri și de diverși autori și alte cîntări.

3. *Slujba Pavecerniței* (p. 79—100) cuprinde cîntările: «Cu noi este Dumnezeu»; Condacul canonului mare («Suflete al meu, suflete»), în 2—3 variante; Irmosul cîntării a IX-a, pe glasul al VI-lea; «Doamne al puterilor fii cu noi», în 2—3 variante, troparele speciale care urmează după această cîntare etc.

4. *Din slujba Imnului acatist menționăm:* Dumnezeu este Domnul, Porunca cea cu taină, pe glasul al VIII-lea, în două variante; Apărătoare Doamnă, glasul al VIII-lea, în trei variante și alte cîntări închinate Maicii Domnului, numite de greci Θεοτόκια.

În general, dacă nu ținem seama de lipsa Kecragarelor (Doamne strigat-am) și a stihirilor de la vecernie, pe toate glasurile, volumul acesta este destul de bogat în cîntări. De altfel, lipsa stihirilor, a dogmaticilor și a altor cîntări de la stihoavnă și litie se explică prin faptul că grecii obișnuiau și încă obișnuiesc poate, ca stihirile să le scrie într-un volum aparte numit *Stihirar* (menționăm că la Academia Republicii Socialiste România există cîteva stihirare vechi bizantine, ca *Manuscrisul 953* (secolul al XIV-lea—XV-lea), cel mai complet stihirar, scris la Tesalonic; *Manuscrisul 130* (secolul al XVII-lea), *Manuscrisul 147* (secolul al XVIII-lea) și altele.

II. *Utrenierul grecesc* retipărit la Atena, f.a. (probabil tot 1967), ed. III, 238 p., trece peste cîntările de la începutul utreniei, adică «Dumnezeu este Domnul», troparele și sedelnele celor opt glasuri, în schimb conține din abundență alte piese muzicale tot din cadrul utreniei, ca: Binecuvîntările învierii, pe glasul al V-lea, în trei variante; Polieleie, («Robii Domnului», glasul al V-lea; «La rîul Babilonului», glasul al III-lea; «Cuvînt bun», glasul al IV-lea și al VIII-lea) «Antifonul I», al glasului al IV-lea, în două variante; «Psalmul 50» (pe note), în trei variante; «Pentru rugăciunile»; «Doamne miluiește întreit»; troparul «Prea binecuvîntată ești...» pe

cele opt glasuri; *Doxologii* pe cele opt glasuri, scrise într-un ritm potrivit, plus alte patru doxologii puțin mai largi și încă vreo patrusprezece foarte largi care se cîntă la liturghie în ziua praznicului.

III. *Irmologhionul*, Atena f.a. (probabil tot 1967), ed. III, 400 p., cuprinde irmoase și catavasii împărțite în trei categorii, plus podobiile glasurilor, Svetilne, condace și altele.

1. Catavasiile sărbătorilor cu dată fixă; 2. Catavasiile sărbătorilor cu dată schimbătoare; 3. Irmoasele canoanelor Octoihului (pe cele opt glasuri); 4. Podobiile glasurilor; Exapostilarii (svetilne), pe glasul al II-lea și al III-lea; Condace, pe glasul al II-lea, al III-lea și al VIII-lea.

În sfîrșit, un adaos care conține Canonul mic și mare de rugăciune; cîteva cîntări din Slujba înmormîntării (Sfinte Dumnezeule, glasul al VI-lea; Catismele; Binecuvîntările pentru morți, glasul al V-lea; Idiomelele de la înmormîntare, pe cele opt glasuri; Fericirile pe glasul al V-lea; troparul «Cu duhurile drepților», Veșnică pomenire, Slava de la sfîrșit: «Veniți fraților...» ș.a.

Volumul se încheie cu un *Index alfabetic* al canoanelor.

Catavasiile sărbătorilor cu dată fixă sînt așezate, ca de obicei, în ordine calendaristică, începînd cu 8 septembrie (Nașterea Maicii Domnului) și sfîrșind cu 15 august (Adormirea Maicii Domnului).

De remarcat că fiecare sărbătoare are cîte două rînduri de catavasii, unele mai scurte și altele ceva mai largi, ca formule melodice, acestea din urmă fiind compuse de obicei de către Petru Lampadarie. Irmosul cîntării a IX-a de la aceste catavasii îl avem și noi românii, în traducere aproape fidelă, executîndu-se și astăzi, atît la noi cît și la greci, ca axion la sărbătoarea respectivă.

Secțiunea a II-a a Irmologhionului, care cuprinde catavasiile sărbătorilor cu dată schimbătoare, se împarte astfel:

a) *Catavasiile Triodului*, așezate în ordinea duminicilor și a celorlalte zile mai însemnate din această perioadă liturgică, de pildă Sîmbăta acatistului mare, Sîmbăta lui Lazăr și Săptămîna patimilor;

b) *Catavasiile Penticostarului*, așezate ca și cele de mai sus, deosebirea constînd în specificul perioadei liturgice respective.

Și la sărbătorile acestea cu dată instabilă întîlnim cîte două rînduri de catavasii, unele mai scurte și altele mai lungi, cele din urmă avînd ca autori pe Petru Bizantie (+ 1808), Grigorie Protopsaltul (+ 1822), Ioan Protopsaltul (+ 1866) și alții.

De asemenea, irmoasele Octoihului din secțiunea a III-a, cu cîte 2—3 variante pentru fiecare peasnă.

Valoarea acestui volum constă mai ales în aceea că este o adevărată colecție de irmoase, din care cîntărețul poate alege pe cele mai frumoase. De altfel, cele mai frumoase au fost traduse aproape notă cu notă și în limba română.

IV. *Dumnezeiasca Liturghie*, Atena, 1968, ed. IV, 360 p. Izvoarele folosite în alcătuirea acestui volum muzical sînt: Ioan Lampadarie, *Antologia întregii slujbe bisericești de peste an*, 1846; Ioan Lampadarie și Ștefan Lampadarie, *Culegere muzicală*, vol. 4, 1851; Theodor Focaetis, *Antologie muzicală*, vol. 3, 1864; Nicolae Protopsaltul din Smirna, *Noua antologie muzicală*, vol. 3, 1867; Ioan Protopsaltul, *Manual de muzică nouă*, 1900; K. Psahu, *Liturghier*, 1905; Tienopulos, *Antologie*, vol. 3, 1906; *Liturgica*; G. Progakis, *Colecție muzicală*, vol. 3, 1910; Ioan Sachelarides, *Sfînta imnodie*, ed. III, 1914 și altele.

La p. 15 se află Obednița care cuprinde: 20 de stihuri din Psalmul 102, plus Slavă... Și acum... Binecuvîntează suflete al meu... (Antifonul I obișnuit), pe glasul al VIII-lea, în două variante, urmat de «Slavă... Laudă suflete al meu (10 stihuri) și Unule născut..., pe glasul al VIII-lea.

Pentru Fericiri găsim numai primul stih pe cele opt glasuri, după modelul căruia se vor cînta și celelalte. Urmează: Veniți să ne închinăm, Sfinte Dumnezeule, în cîteva variante, pe diferite glasuri etc.; Doamne miluiește, pe glasul al VIII-lea; Imnul arhiepiscopului Atenei, pe glasul al II-lea; Troparele de la hirotonie și din nou Sfinte Dumnezeule, în numeroase variante; Cîți în Hristos..., Crucii Tale și multe altele.

Între paginile 55 și 60 găsim un exemplu de Apostol și Evanghelie (recitativ, cu cadențe perfecte, imperfecte, semicadențe, cadențe finale, împărțit în măsuri de 2, 3, 4, 5, 6 timpi.

Apoi una sută și zece pagini (61—171) cuprind *Heruvice* duminicale și speciale, în zeci de variante (cca. 16 heruvice scurte, 4 mai scurte, 16 mai lungi, pe toate glasurile; 4 variante pentru Heruvicul special din Joia mare: «Cinei Tale...»; 4 variante pentru cel din Sîmbăta mare: «Să tacă tot trupul...»).

De la p. 173 pînă la 182 găsim, de asemenea, zeci de variante de *Răspunsuri mari* compuse de diferiți autori, pe toate glasurile, atît pentru liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur, cît și pentru cea a Sfîntului Vasile cel Mare.

De la p. 193 pînă la p. 220 sînt vreo 28 variante de axioane duminicale, așezate în ordinea glasurilor. Este vrednic de remarcat că printre acestea se află și două axioane duminicale (unul pe glasul al V-lea și altul pe glasul al VIII-lea), compuse de Nectarie (schimonahul român de la Sfîntul Munte).

Axioanele sărbătorilor împărătești nu sînt cuprinse în acest volum, ci în vol. 5, 6, 7, ca irmoase la cîntarea a IX-a de la sărbătorile respective.

Între paginile 221 și 318 se află *Chinonicele* în numeroase variante, împărțite pe categorii: chinonicele săptămînii, chinonicele duminicale, chinonicele sărbătorilor cu dată fixă, chinonicele Triodului și Penticostarului, toate scrise pe larg.

Urmează, în sfîrșit, cîntări calofonice, cîntări din Psalmii: 33, 144, 148 etc.

Cîntările sînt toate din secolele al XIX—XX-lea (deci din sistema cea nouă) și foarte puține din secolele al XVII-lea—XVIII-lea refăcute ulterior după sistema nouă.

V. *Minologhionul*, partea I, ed. II, Atena f.a. 440 p. Această carte de cîntări se împarte în două volume: vol. 1 (V) cuprinzînd perioada ianuarie—august, iar vol. 2 (VI), perioada septembrie-decembrie.

Precizăm că Minologhionul la greci este întrucîtva similar cu Idiomelarul românesc, cu deosebire că Minologhionul lor este mult mai cuprinzător.

VII. *Triodul*, ed. II, Atena, 1962, 330 p.

Ca izvoare a folosit unele (Doxastarele și noua culegere muzicală) din cele menționate la Minologhion, plus următoarele: *Sfînta și marea săptămînă* după Gh. Redestinul, Constantinopol, 1884; *Triodul și marea săptămînă*, de Ioan Sachelarides, Atena, 1894; 1895; *Doxastarul Triodului și Penticostarul*, de Nicolae Protopsaltul din Smirna, vol. II, Atena, 1895; *Triodul muzical și Sfînta și marea săptămînă*, după Em. Farleka, Atena, 1931; 1934 și altele.

În afară de slujba din duminici mai găsim și cîntări din slujba unor zile mai însemnate din Triod, ca de pildă: Sîmbăta morților, Miercurea și Vinerea fiecărei săptămîni, Sîmbăta lui Lazăr și toată Săptămîna patimilor. Volumul mai are încă un adaos care cuprinde încă 5—6 cîntări specifice pentru fiecare din duminicile Triodului și pentru fiecare din zilele săptămînii sfintelor patimi.

VIII. *Penticostarul*, ed. II, Atena 1962, 128 p.

Pe lîngă izvoarele menționate mai sus, la alcătuirea volumului de față s-au mai folosit: *Irmologhionul* lui Ioan Protopsaltul, Constantinopol, 1856; *Penticostarul* lui Gh. Redestinul, Constantinopol, 1886; *Penticostarul* lui Ioan Sachelarides, Atena, 1895; *Penticostarul* lui Emanoil Farleka, Atena, 1935 ș.a.

Menționăm că una din aceste variante (ultima) este scrisă inițial în sistema veche, de către Manuil Hrisafi cel Nou (+ 1600) și ulterior transpusă în sistema nouă (după reforma din 1814).

Volumul continuă să prezinte cîntări speciale, caracteristice fiecăreia din duminicile Penticostarului și unor zile mai însemnate din perioada aceasta, cum ar fi: vinerea Izvorului tămăduirii, miercurea Înjumătățirii praznicului, joia Înălțării, luni după Pogorîrea Duhului Sfînt etc.

În concluzie, colecția muzicală a Bisericii Ortodoxe din Grecia este bogată, atît ca număr de cîntări, cît și din punct de vedere al întrebuințării tuturor modurilor bizantine, cu toate variantele lor, rezultate din înlănțuirea tetracordurilor sau pentacordurilor sau din utilizarea ca bază pentru unele moduri, a uneia din treptele gamei muzicale.

Asemănarea dintre structura modală și linia melodică a cîntărilor grecești cu cea a cîntărilor psaltice românești este evidentă. Aceasta dovedește, pe de o parte, că protopsalții noștri au tradus unele cîntări aproape notă cu notă, ajustînd puțin linia melodică, acolo unde accentele cuvintelor românești nu cădeau bine, iar pe de altă parte că protopsalții români și-au însușit așa de bine modul de cîntare bizantin,

încît n-a mai fost nevoie să traducă, ci au creat «în stil» cîntări care cu greu ar putea fi deosebite de cele traduse.

Ca o tendinţă de modernizare, în afară de faptul că şi în Biserica Ortodoxă a Greciei s-au făcut transcrieri de pe notaţia psaltică pe cea liniară — ce-i drept sporadice şi neavînd caracter oficial ci particular —, se întîlnesc în anumite cîntări (scrise pe notaţia psaltică) barele de măsură care împart textul muzical în compartimente de doi, trei sau patru timpi.

În textul cîntărilor nu se folosesc spiritele şi accentele atît de caracteristice limbii eline.

În orice caz, grecii şi românii au meritul de a fi păstrat, de veacuri, modul specific de cîntare bizantină şi cu aceasta, credinţa ortodoxă curată.

Dacă astăzi se urmăreşte o uniformizare şi chiar o transcriere cît mai ideală a cîntărilor psaltice, aceasta nu înseamnă că se atinge cu ceva integritatea şi perfecţiunea în sine a modului de cîntare, a structurii sale modale specifice, ci se caută tocmai perfecţiunea şi frumuseţea pe care o emană, de cele mai multe ori, simplitatea şi accesibilitatea unui lucru, în cazul nostru, cîntarea bisericească.

Aşadar, grecii, cu tot tradiţionalismul sau conservatorismul lor categoric în această privinţă, nu s-au putut sustrage curentului acestuia înnoitor al uniformizării şi al transcrierii cîntărilor psaltice pe notaţie liniară, care are o arie de răspîndire şi întrebuinţare destul de mare. Este îmbucurător că ideea născută în Biserica Ortodoxă Română şi transformată în faptă, din iniţiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, şi-a găsit răsunet în sînul ortodoxiei greceşti şi că aceştia au ajuns la concluzia că acţiunea de uniformizare şi transcriere nu poate fi decît binefăcătoare pentru Biserică şi pentru muzica psaltică, ea neproducînd nici un fel de alterare asupra structurii modale bizantine, cum spuneau şi unii în trecut.

Biserica Ortodoxă Română a ajuns la prelucrări şi armonizări psaltice, mixte şi bărbăteşti, de mare amploare, începute de G. Muzicescu, D. Kiriac, G. Cucu şi continuate cu multă măiestrie şi pricepere în epoca noastră de neobosiţii profesori compozitori şi dirijori, Nicolae Lungu, Ioan Chirescu, Ioan Croitoru şi mulţi alţii.

Dar şi Biserica Ortodoxă a Greciei urmează această cale a transcrierii şi armonizării cîntărilor psaltice. Pentru exemplificare amintim cîteva din lucrările transcrise şi armonizate (unele): *Imne şi cîntări*, de I. Sachelarides; *Sfînta Liturghie* de N. Labelet (Londra); *Imnele Bisericii Ortodoxe Eline*, de A. Nicolaidis (Viena); alte lucrări de autori ca: G. Zavurdachis, E. Ghianidis, I. Proios, A. Arghiropulos, Tache Gheorghios ş.a.; *Imne bisericeşti* (armonizate), în două volume de Spiridonos S. Kasaskis (primul volum cuprinde tropare, condace, chinonice etc.; iar al doilea Cîntările Sfintei Liturghii), armonizate pentru 2—3 şi chiar 4 voci egale.

Uniformizarea cîntărilor bisericeşti şi transcrierea pe notaţie dublă (psaltică şi liniară) în cele două Biserici Ortodoxe (Română şi Greacă) dovedeşte şi unitatea cultică şi artistică ce stă la baza ortodoxiei, fiind pildă pentru celelalte confesiuni creştine.

Diac. Asist. NICU MOLDOVEANU

I. Kresalnîi, *Sfînta Sofia din Kiev* (în limba rusă), Kiev, 1967.

Autorul prezintă sub forma unui compendiu micromonografic unul dintre cele mai vestite ansambluri arhitectonice bisericeşti din Uniunea Sovietică: *Sfînta Sofia din Kiev*, stăruind îndeosebi asupra aspectelor şi valorii artistice ale principalelor piese arhitectonice şi decoraţiuni care alcătuiesc acest ansamblu.

Întins pe o suprafaţă de circa cinci hectare, acest ansamblu arhitectonic cuprinde următoarele piese principale: a) Clopotniţa construită la începutul secolului al XVIII-lea; b) Trapeza sau mica Sofie, datînd din prima jumătate a secolului al XVIII-lea; c) Fostul palat mitropolitan; d) Poarta cu turnul din partea de sud, datînd de la jumătatea secolului al XVIII-lea; e) Chiliile călugărilor şi seminarul, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

În 1934 guvernul sovietic a declarat întreg complexul istorico-arhitectonic Sfînta Sofia din Kiev — rezervaţie.

În mare, Sfînta Sofia din Kiev păstrează forma originală, ca plan, model şi înfăţişare. Planul catedralei e format din cinci nave înconjurate din trei părţi (nord, vest şi sud) şi o galerie descoperită. Naosul central şi transeptul central se intersectează, iar deasupra lor se sprijină cupola centrală. Restul cupolelor, în număr de 12, cu forme parabolice, dau un ansamblu piramidal. Turlele aveau legătură între ele printr-o galerie (culoar) de trecere. La galeria care înconjura partea centrală a bisericii de la nord, vest şi sud au fost construite arcuri butante pentru susţinerea terasei deschise.

Pentru cercetarea arhitecturii şi artei Sfintei Sofii din Kiev se dovedesc a fi de real folos letopiseţele, notele şi desenele de pe zidurile bisericii. Au fost şi cazuri cînd cercetătorii nu au scris cu exactitate unele note. De exemplu, Pavel din Alep scrie în însemnările sale că, în 1654, el a văzut la fiecare colţ de vest al bisericii «turnuri mari rotunde». Artistul A. van Vestepfeld în 1651 înfăţişează turnul de sud-vest al Sfintei Sofii tot rotund. De aceea, între anii 1952—1955 cercetătorii au început o nouă etapă de studiere şi renovare, cu scopul de a-i reda forma veche.

Ca şi alte construcţii monumentale din aceeaşi vreme, şi Sfînta Sofia din Kiev are temelia din piatră brută. Părţile inferioare ale zidului cuprind în mare parte bucăţi de granit roşu de formă patrată, estetic aranjate, formînd o alternanţă plăcută cu cărămidă. La sfîrşitul secolului al XII-lea şi începutul secolului al XIII-lea faţadele catedralei au fost tencuite.

Interiorul bisericii este împodobit cu aur şi mozaicuri multicolore. Remarcabilă este absida altarului, cu vestitul mozaic care înfăţişează pe Sfînta Fecioară Maria, stînd în picioare.

De jur-împrejur, în interior, biserica are coloane, arcuri şi arcade deschise. Deasupra intrării centrale se află balconul (cafasul), în care sta cneazul cu familia şi cei mai înalţi demnitari ai curţii, în timpul serviciului divin.

În afară de vestitele mozaicuri, compoziţii şi fragmente şi vechile fresce, păstrate pînă în zilele noastre, deosebit interes prezintă sculpturile în plăci de ardezie de la cafas, sarcofagul de marmură al lui Iaroslav cel Înţelept (+ 1054), rămăşiţele pragurilor din marmură, fragmente din pardoselile de mozaic şi altele.

Ca valoare artistică, elementul principal din ansamblul Sfintei Sofii îl ocupă mozaicurile şi frescele care constituie bogate elemente decorative, în care se observă geniul creator al poporului, cu diferitele influenţe locale şi de împrumut exercitate asupra lui.

Pe bolta centrală a cupolei Sfintei Sofii se află figura Pantocratorului, în mozaic, cu diametrul de 4,1 m, care s-a păstrat în întregime. Spre deosebire de cele patru figuri ale arhanghelilor, din cupole, aici nu se păstrează decît mozaicul unui arhanghel, dar nici acesta în întregime, ci numai partea inferioară, de la genunchiul stîng în jos şi o parte din aripa dreaptă.

Pe unul din zidurile ferestrei de la cupolă s-a păstrat intactă partea superioară în mozaic a figurii Sfîntului Apostol Pavel; iar pe arcul susţinător de răsărit al turlei centrale este înfăţişat Mîntuitorul în chip de preot. Pe arcul de apus se află figura Maicii Domnului. Dintre chipurile celor patru Evanghelişti din unghiurile de sub cupolă (pandantivi) se păstrează numai mozaicul cu chipul Sfîntului Evanghelist Marcu, pe latura de sud-vest, iar din numărul celor 40 de chipuri de mozaic reprezentînd medalioanele Mucenicilor din Sevastia, de pe stîlpii susţinători ai arcelor cupolei mari, se păstrează numai 15 medalioane de mucenici (zece pe coloana arcului de sud şi cinci pe coloana arcului de nord). Părţile centrale ale absidei din sfîntul altar sînt împodobite cu minunatele mozaicuri: compoziţia «Deisis», alcătuită din trei medalioane cu jumătăţi de figuri, iar pe două coloane ale arcului de răsărit, în faţa absidei, s-a păstrat compoziţia «Bunavestire», cu chipurile redate în întregime: al Arhanghelului Gavriil pe latura de nord-est, şi al Sfintei Fecioare pe latura de sud-est.

Absida altarului Sfintei Sofii este dominată de figura Sfintei Fecioare-Orantă, cu înălţimea de 5,5 m, într-un mozaic bogat în culori şi armonie, care dă suprafeţei concave a absidei o măreţie de nedescris. Maica Domnului este îmbrăcată în hiton (mantie albastră), iar culorile mozaicului variază de la maron închis pînă la albastrul cerului, violet şi roşu, brîul alb şi auriu, batista prinsă la brîu. Sub această figură se găseşte compoziţia «Împărtăşirea Sfinţilor Apostoli», în mozaic, datînd din secolul al XI-lea, iar sub ea figuri ale sfinţilor mai importanţi.

Un loc important în ornamentarea Sfintei Sofii îl ocupă brîul de mozaic din absida centrală, ca și mozaicurile despărțitoare, cum ar fi cel ce desparte compoziția «Împărtășirea Sfinților Apostoli» de chipurile sfinților de mai jos. De mare efect sînt ornamentele ferestrelor de la cupolă și de la absida centrală (a altarului) ca și cele de pe arce, colorate în albastru pe un fond galben-portocaliu.

Locul al doilea în ceea ce privește bogăția și valoarea artistică în catedrala Sfînta Sofia îl ocupă frescele, în număr destul de mare, din secolul al XI-lea, cînd tehnica picturii în frescă era bine cunoscută. Catedrala a fost înfrumusețată în interior și exterior cu bogate compoziții în frescă (chiar galeriile deschise, în părțile lor inferioare au avut picturi în frescă).

Din numărul mare de fresce din complexul Sfînta Sofia din Kiev un interes deosebit prezintă portretul de familie al cneazului Iaroslav cel Înțelept. Figurile de femei ale acestei compoziții au fost descoperite în 1935 pe peretele de sud al naosului, iar figurile de bărbați pe peretele de nord. De remarcat în tabloul feminin figurile cneaghinei Irina, soția lui Iaroslav, Elisabetei, fiica lor cea mare, viitoarea regină a Norvegiei, și a Annei, fiica cea mică, viitoarea regină a Franței. În grupul de bărbați se remarcă figurile cneazului Iaroslav cel Înțelept cu fiii: Vladimir, Izislav, Sviatoslav, Vsevolod și Viaceslav. Toate aceste figuri sînt îmbrăcate în hainele vremii, ale familiei domnitoare, dar pictorul a căutat să redea și caracteristicile individuale fiecărei figuri. Acest tablou de familie este unul dintre cele mai reușite ansambluri de portrete ale picturii în frescă din Rusia Kieveană.

Deosebit interes prezintă și frescele ornamentale care împodobesc locurile libere unde nu sînt figuri ori scene tematice, ca de pildă: pe pereții scărilor ce duc la turnuri și pe părțile inferioare ale zidurilor catedralei; frescele turnurilor și cafasului, care reprezintă scene din viață, scene de vînătoare, lupte, jocurile și dansurile bufonilor, aspecte din fauna și flora regiunii etc. Medalioanele conțin monograme, sori decorativi, grifoni etc.

Un loc de seamă la construcția și ornamentarea complexului Sfintei Sofii din Kiev au jucat *ardezia* și *marmura*. Ardezia este prezentă în 10 forme și nuanțe diferite la: balustrada cafasului, spațiile centrale aeriene, vechea pardoseală și la mozaicuri. Cu marmură au fost împodobite pragurile intrărilor de apus și de sud și spătarul scaunului pentru locul cel de sus din sfîntul altar. Restul fragmentelor de marmură expuse în muzeul complexului (coloane, capiteluri, fragmente de cornișă) au fost găsite în diferite rînduri pe teritoriul mînăstirii, cu ocazia reparațiilor și săpăturilor arheologice, fără a se putea preciza care dintre ele au împodobit biserica Sfînta Sofia.

Un deosebit interes științific prezintă sarcofagul de marmură al lui Iaroslav cel Înțelept, care în ansamblu reprezintă tehnica și unitatea motivelor decorative, realizate la un grad înalt de perfecțiune pentru acea vreme.

În ansamblu, întreg complexul Sfînta Sofia din Kiev aparține artei bizantine, întregite cu caracterele naționale din Rusia secolului al XI-lea. La sfîrșitul secolului al XI-lea și începutul secolului al XII-lea, Rusia Kieveană constituia un stat feudal dezmembrat, în care năvălirile mongolo-tătare au pătruns ușor, distrugîndu-l în mare parte și provocînd mari stricăciuni monumentelor de arhitectură ca biserici, turnuri, palate etc. La complexul Sfînta Sofia din Kiev a fost distrusă întreaga parte de apus. Abia după dominația nobililor polonezi, între secolul al XVI-lea — al XVII-lea, poporul ucrainian s-a putut elibera de sub jugul asupritorilor și s-a alipit poporului rus, cu care avea legături culturale, lingvistice și religioase.

Un rol important în cultura și dezvoltarea Rusiei Kievene l-a avut mitropolitul moldovean Petru Movilă, care a intrat în polemică confesională cu catolicii și uniații în prima jumătate a secolului al XVII-lea, apărînd și evidențiind vechile tradiții ale Bisericii Ortodoxe. Datorită lui s-au reconstruit și restaurat vechile monumente de artă, care au aparținut perioadei de înflorire patronate de marii cneji și de nobilii de pînă atunci.

Cu sfîrșitul secolului al XVII-lea în Ucraina au început reconstrucțiile monumentelor de artă în noul stil: «barocul ucrainean», cu elementele sale principale: frontoanele întortocheate, pilaștrii, semicoloanele, cornișele, capitelurile și modelările etc.

Între anii 1685—1707, complexul Sfînta Sofia din Kiev a suferit alterările noii arhitecturi: deasupra galeriei dărîmate au fost construite patru cupole, două la nord

şi două la sud. Pentru motive de simetrie toate cupolele au fost modificate, dîndu-li-se forma de pară. Părţile lor superioare şi crucile au fost aurite. Aşa se prezintă catedrala şi astăzi, după atîtea secole.

În urma incendiului din 1697, ţarul Petru I a dat ordin, în 1699, ca viitoarele clădiri ale mînăstirii să fie construite din piatră. Prima construcţie nouă a fost monumentala clopotniţă (1699—1707), la zidurile căreia poporul l-a întîmpinat pe domnitor, după victorioasa bătălie de la Poltava. Clopotniţa, care patronează întregul complex arhitectonic, în prima ei formă a avut parterul şi două etaje surmontate de o cupolă în forma noii arhitecturi baroc. După 37 de ani de existenţă, în 1744, partea superioară a fost distrusă, dar în decursul a patru ani (1744—1748), sub îndrumările arhitectului I. G. Şedel, construcţia şi-a recăpătat forma din trecut. Aspectul actual, cu trei etaje şi cu cupola în formă de pară, se datoreşte proiectului vestitului arhitect P. I. Sparro, care a renovat clopotniţa între anii 1851—1852.

Fundamentul, pereţii şi bolţile actualei clopotniţe sînt făcute din cărămidă şi mortar. Faţadele sînt împodobite pe verticală cu bogate basoreliefuri şi ornamente. Descoperirile din 1951—1952 demonstrează că clopotniţa a fost văruită de multe ori, cu diferite culori. În ultimii ani şi după construirea celui de al treilea etaj, clopotniţa a fost văruită numai în două culori: alb şi verde şi aşa se prezintă astăzi.

La sud de catedrală, în partea stîngă a intrării, se află vechea trapeză a mînăstirii, construită între anii 1722—1730. La început trapeza a avut subsol, parter şi etaj, în formă barocă. Subsolul, cu numeroase camere şi magazii, avea galerii de legătură cu mînăstirea. La parter era trapeza propriu-zisă, iar la etaj alte camere şi cămări pentru produse şi alimente.

În 1822, după proiectul lui A. I. Melenski, trapeza a fost transformată în biserică de iarnă, iar din acel timp a primit diferite denumiri: «Sofia cea caldă», «Sofia cea mică», sau «Trapeza». În 1872, arhitectul M. S. Iconikov a adăugat «Sofiei celei mici», în părţile de nord şi sud cîte o absidă în dreptul naosului, dîndu-i forma de cruce, asemănătoare unei bazilici. În aceeaşi perioadă a fost construită turla de pe sfîntul altar, în formă de pară.

O altă construcţie remarcabilă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea este vechiul palat mitropolitan, construit în partea de apus a bisericii Sfînta Sofia. Construcţia acestei reşedinţe mitropolitane, începută în 1722, a durat mai bine de 30 de ani: între 1722—1730, au fost construite subsolul şi parterul; între 1731—1743 primul etaj şi acoperişul, iar între 1748—1757 a fost transformat acoperişul, în formă barocă şi pe alocuri aurit. În părţile inferioare ale palatului au fost construite ferestre mari pentru luminarea cerdacelor; iar intrării principale i s-a adăugat un fronton bogat de ornamente în stil baroc.

La sfîrşitul secolului al XVIII-lea, palatul mitropolitan era o clădire separată, cu faţadele asemănătoare, dar spre sfîrşitul secolului al XIX-lea în partea de sud-vest au fost construite noi camere cu dependinţe. La faţada de apus a fost construit un mare balcon.

În ansamblu, palatul reprezintă arhitectura populară din prima jumătate a secolului al XVIII-lea din Ucraina.

Alături de palatul mitropolitan, în partea de apus se găseşte aşa-numita poartă «Zaborovski». Poarta şi grădina, pavată cu piatră, au fost construite în 1766, de către arhitectul I. G. Şedel. Porţii Zaborovski i-au fost aplicate, ca şi la celelalte construcţii, frontoane, coloane şi arce, care oglindesc evoluţia stilului baroc.

La nord de catedrala Sfînta Sofia se află vechea clădire a seminarului, construită între anii 1763—1767, cu parter şi etaj, în lungime de 107,75 m. Faţada este împodobită cu pilaştri şi capiteluri ionice. Documentele descoperite în ultima vreme citează ca arhitecţi pe: M. Iurasov şi A. Popov, care au construit şi Biserica Mihailovski şi chiliile Mînăstirii Vidubetski. Clădirea seminarului s-a păstrat în condiţii bune.

La apus de seminar este o clădire de zid cu parter şi etaj şi cu acoperiş baroc, din secolul al XVIII-lea, ce adăposteşte chiliile pentru monahi, sau «corpul frăţesc».

Intrarea în curtea mînăstirii se face şi prin poarta de sud, care dă în strada Vladimirskaia, datînd tot din secolul al XVIII-lea. Poarta are planul pătrat, cu parter şi un etaj şi se termină ca o cupolă semisferică, iar faţadele au pilaştri şi nişe. Se crede că etajul este mai nou, datînd din anii 1770—1783.

Zidurile înconjurătoare datează din secolul al XVIII-lea, fiind făcute din cărămidă și mortar, și avînd înălțimea de 3 m. Părțile exterioare au mici pilaștri, care susțin cornișa, făcînd un tot cu zidul.

După ce a fost luat sub oblăduirea statului (1934), complexului arhitectonic Sfînta Sofia din Kiev i s-au adus foarte multe îmbunătățiri. În ultimii ani în catedrală s-au introdus calorifere cu reglarea automată a temperaturii. Mozaicurile și frescele au fost curățate, punîndu-se în relief valoarea și frumusețea lor. Părțile superioare ale turlelor, în formă de pară, au fost reaurite. La parterul clopotniței s-a înființat un laborator științific. La etajele superioare se poate ajunge prin intermediul unei scări de fier, de unde ni se deschide panorama Sfintei Sofii, dar și a orașului cu împrejurimile. În muzeu se pot vedea expuse sculpturi și picturi din secolul al XI-lea—al XIV-lea.

Privit și apreciat fie cu ochiul și priceperea specialistului, fie cu ochiul și inima simplului turist, complexul Sfînta Sofia din Kiev reprezintă o mare realizare a geniului artistic creator rus și poate echivala cu cele mai vestite monumente ale artei universale.

Doctorand DAMIAN IONESCU

Gh. Pârnuță, *Școlile din orașele Țării Românești* (secolele XVI—XVIII), art. în «Contribuțiuni la istoria învățămîntului românesc», culegere de studii, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970.

Întemeierea statului feudal român și, o dată cu aceasta, înființarea mitropoliei de la Curtea de Argeș și creșterea numărului de mînăstiri, au impus crearea unor instituții speciale în care să fie pregătiți oamenii necesari în cancelaria domnească și cea mitropolitană, în biserici și mînăstiri. Este imposibil ca în secolele al XIV-lea și al XV-lea să nu fi existat școli pe lîngă mînăstiri, mitropolie și episcopii, pe lîngă cancelaria domnească.

Documentele din secolul al XIV-ea sînt puține ca număr, dar mențiunile din hrisovul lui Vlad Călugărul din 3 iunie 1493, inscripția latină de la Cîmpulung din 1300, mențiunea din hotărîrea sinodală prin care Iachint de Vicina era recunoscut ca mitropolit al Ungro-Vlahiei, toate atestă existența unor «scriitori» pe lîngă cancelaria domnească și mitropolitană.

În secolul al XV-lea numărul documentelor scrise a crescut, deci erau acum și grămătici și logofeți mai mulți.

Din cercetările făcute, Dl. Gh. Pârnuță consideră că numărul pisarilor din Țara Românească se ridicase, în secolul al XV-lea, la 68 — călugări caligrafi, copiști, înalți prelați, preoți, boieri și dregători. Desigur că aceștia au fost inițiați în știința de carte în școli existente pe lîngă mînăstiri, episcopii sau mitropolie, la curtea domnească. Numărul acestora a crescut mereu ca urmare a dezvoltării economice și culturale.

În secolele al XVI-lea și al XVIII-lea, în Țara Românească existau școli în mai toate orașele mari.

În București : — Școala de pe lîngă biserica Sf. Gheorghe-Vechi.

În București exista, încă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea o școală care (cu probabilitate), din 1563, era și românească.

În secolul următor, școala își păstrează continuitatea și avea caracter de școală slovenească și românească. Printre dascălii de aici se numără și Damaschin, viitor episcop de Rîmnic.

Din secolul al XVIII-lea scopul școlii era de a pregăti oameni pentru conducerea bisericilor, dieci, logofeți, scriitori de documente în limba română, pe care se pune un accent tot mai mare.

Renumele de care se bucura această școală a făcut ca să vină aici, ca elevi, tineri români din alte orașe și chiar din alte țări.

Dintre dascălii ce au funcționat aici este menționat, între alții, popa Florea, scriitor a numeroase și frumoase hrisoave a celor 177 de articole din «Cronologia

tabulară» — «primul manual de istorie din secolul al XVIII-lea folosit în școala de la Sf. Gheorghe-Vechi», traducător al cărților: «*Voroavă*» (1765), «*Psaltirea cu tîlc*» (1754) și «*Cazania întîi*» (1759).

Prin intensa activitate, școala de la biserica Sfîntul Gheorghe-Vechi a contribuit la pregătirea unui mare număr de dieci și logofeți și, mai ales, la «pregătirea următoarei școli românești de nivel superior ce va lua naștere la București».

— *Școala de la Sfîntul Sava* a început să funcționeze în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino, în anul 1685, cu profesorul Teodor Trapezuntul. Prin reorganizarea făcută, prin dascălii aduși și biblioteca cu care a înzestrat-o, Constantin Brîncoveanu a ridicat această școală la nivelul de academie. De altfel, în secolul al XVIII-lea începe să fie numită «*Academia domnească*».

Activitatea Academiei domnești se continuă pînă în primele decenii ale secolului al XIX-lea, cînd începe să apară o serie de greutăți ce impun reorganizarea ei. Măsurile inițiate nu împiedică scăderea interesului pentru această școală o dată cu înființarea școlii lui Gh. Lazăr.

Demn de menționat este faptul că prin nivelul superior al cursurilor desfășurate, Academia domnească a fost mult timp «un centru de studii clasice ca și un centru de studii filozofice și științifice», a fost locul unde s-au născut ideile luptei de eliberare a popoarelor balcanice.

Ctitorie a lui Mihai Cantacuzino, *Școala de la Colțea* a fost înființată între anii 1703—1707, cu două secții — una pentru pregătirea cîntăreților de biserici și cealaltă pentru dieci și logofeți, clerici și dascăli. Erau primiți elevi din toate provinciile românești. Funcționau aici dascălul Dima pentru «știința cîntării», dascălii Lucin și Gheorghe pentru «felurite învățături», dascălul Chiriță, caligraf și logofăt.

Studierea atentă a documentelor din secolele al XVI-lea—al XVIII-lea creează posibilitatea afirmării cu certitudine că, în București, existau acum și alte școli: școli de cîntări, de zugravi (cea condusă în 1701 pe Pîrvu Mutu), de argintari, dulgheri, fierari, zidari, sculptori, școala pentru carte slovenească și românească de pe lîngă Mînăstirea Tuturor Sfinților (Antim), școlile de pe lîngă Mînăstirea Văcărești, biserica Domnița Bălașa, biserica Batiște, biserica Sfinților 40 de mucenici (1775), școala din mahalaua Broștenilor, școlile de muzică (școala de muzică bisericească de la biserica Sfîntul Nicolae Șelari, deschisă de Petre Efesiul), școli particulare.

În Tîrgoviște, unde de la începutul secolului al XVI-lea s-a desfășurat, prin stăruința unor cărturari ca Macarie, Dimitrie Liubovici și Coresi, o intensă activitate tipografică, au existat desigur multe școli. Dintre școlile existente în secolul al XVII-lea sînt menționate:

— Școala slavonă înființată de Matei Basarab după modelul școlii vasiliene de la Iași. Școala funcționa pe lîngă mitropolie sub îndrumarea lui Udriște Năsturel.

— Școala greco-latină pentru fii de boieri.

— Școala de limbă română printre ai cărei dascăli s-a numărat și Staicu, traducător din slavonă în română al unei culegeri de texte religioase.

La Cîmpulung, documentele vremii dovedesc existența unei școli domnești considerată ca «una din primele școli din Țara Românească». Aici, unde pe lîngă scriscititul și cîntările bisericești, elevii deprindeau și arta picturii, se formase vestitul pictor Pîrvu Mutu.

Din 1737, școala a continuat să existe în chiliile bisericii Domnești pînă la 1832, cînd va fi reorganizată.

Orașul Craiova a avut și el, încă din secolul al XVI-lea, o școală ce funcționa pe lîngă biserica Sfîntul Dumitru. Prin 1761 mai existau, tot la Craiova, o școală pe lîngă biserica Madona Dudu, o școală la biserica Obedeanu pentru pregătirea de preoți și diaconi — «un fel de seminar — primul de acest fel în Principate».

Elevii de aici puteau trece în clasele următoare de la Școala Sfîntul Sava din București.

Școli de nivelul celor de la Craiova existau și la *Rîmnicu Vîlcea* prin 1741 (de slavonă), pe lîngă *episcopia Buzăului* (secolele al XVII-lea — al XVIII-lea). Aici se pregăteau în primul rînd preoți. Pregătirea se făcea la început în slavonă, apoi în limba greacă și slavonă și în secolul al XVIII-lea în greacă și română.

Curtea de Argeş, veche reşedinţă episcopală şi vatră de cultură, a avut desigur o şcoală menţionată de documente abia pe la 1780 şi 1784.

Pe lîngă schitul ridicat la Piteşti în 1751, Martin Cupeţul a deschis şi o şcoală «de învăţătură românească».

Un alt negustor, Ionaşcu Cupetul, zideşte la Slatina, în 1782, o biserică şi, lîngă ea, localul unei şcoli cu învăţătură grecească şi românească la început şi apoi numai românească.

În secolul al XVIII-lea au existat şcoli şi în oraşele *Caracal, Cerneţi (Mehedinţi), Tg. Jiu, Ploieşti, Ruşii de Vede, Zimnicea, etc.*

Apărute ca expresie a dezvoltării social-economice a Ţării Româneşti în secolele al XVII-lea—al XVIII-lea, toate aceste şcoli devin instrumente ale luptei pentru emancipare socială şi naţională a poporului român.

Întreţinute de stat sau de persoane particulare cu idei progresiste, şcolile sînt din ce în ce mai numeroase şi preocupările pentru reorganizarea lor pe baze noi se intensifică o dată cu dezvoltarea societăţii româneşti.

I. F. STANCULESCU

• PARTEA • OFICIALĂ •

LUCRĂRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN SESIUNEA ORDINARA A ANULUI 1970

ŞEDINŢELE DE LA 24—25 NOIEMBRIE ŞI 14—15 DECEMBRIE

Spicuiri din sumarul şedinţelor de la 24 şi 25 noiembrie 1970

Şedinţa se deschide la orele 9,30 dimineaţa, sub preşedinţia Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

La şedinţă ia parte Dl. Profesor Dumitru Dogaru, preşedintele Departamentului Cultelor, împreună cu Dl. Vicepreşedinte Gheorghe Nenciu.

P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar-patriarhal, secretar al Sfîntului Sinod, citeşte apelul nominal. Sînt prezenţi: Prea Fericitul Patriarh Justinian; I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei; I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului; I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei; I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului; P.S. Episcop Iosif al Rîmnicului şi Argeşului; P.S. Episcop Antim al Buzăului; P.S. Episcop Partenie al Romanului şi Huşilor; P.S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos; P.S. Episcop Teofil al Clujului; P.S. Episcop Teoctist al Aradului şi Locţiitor al Episcopiei Oradiei; P.S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar-patriarhal; P.S. Episcop Irineu Suceveanul, vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor; şi P.S. Episcop Visarion Răşinăreanul, vicar al Arhiepiscopiei Sibiului.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, constatînd că toţi membrii Sfîntului Sinod sînt prezenţi, roagă pe Dl. Preşedinte al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru, să dea citire Deciziei de deschidere a sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod pe anul 1970. După care, Prea Fericitul Părinte Preşedinte declară şedinţa deschisă şi exprimînd în numele Sfîntului Sinod vii omagii pentru înţelegerea pe care Conducerea de Stat o acordă problemelor Bisericii Ortodoxe Române, propune să se expedieze următoarele telegrame:

Domnului NICOLAE CEAUŞESCU
Preşedintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în sesiune anuală de lucru, exprimă Consiliului de Stat şi Domniei Voastre personal sentimentele sale de înaltă stimă şi aleasă preţuire pentru rodnica şi bogata activitate pe care o desfăşuraţi în slujba progresului şi fericirii poporului român şi pentru creşterea continuă a prestigiului ţării noastre în lume.

Sfîntul Sinod reînnoieşte cu acest prilej asigurarea că sub îndrumarea Ierarhilor lor, preoţii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române se vor strădui şi în viitor, sincer şi hotărît, pentru traducerea în faptă a înaltelor principii ale vieţii noi din patria noastră şi pentru statornicirea unei păci trainice între popoare.

*

Domnului ION GHEORGHE MAURER
Preşedintele Consiliului de Miniştri
al Republicii Socialiste România

Membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întruniţi în sesiune anuală de lucru, folosesc cu bucurie acest prilej pentru a exprima onoratului Guvern al Republicii Socialiste România şi Domniei Voastre personal profundul lor devotament şi hotărîrea de a spori în sufletele credincioşilor ortodocşi români dragostea şi ataşamentul neabătut faţă de înnoirile şi măreţele realizări din scumpa noastră patrie, precum şi pentru acţiunile de consolidare a păcii şi bunei înţelegeri între popoarele lumii.

Sfîntul Sinod aprobă textul telegramelor şi hotărăşte expedierea lor.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Preşedinte arată că scopul actualei sesiuni se desprinde din ordinea de zi prezentată. Membrii Sfîntului Sinod sînt chemaţi să examineze problemele de natură externă: schimburi de vizite, participări ale delegaţiilor Bisericii Ortodoxe Române la consfătuiri pregătitoare pentru Sfîntul şi Marele Sinod Ortodox, la întîlniri ecumenice, schimburi de profesori de teologie, participări la simpozioane şi congrese bisericeşti. Totodată, urmează a fi examinate problemele curente interne de competenţa Sfîntului Sinod, înscrise pe ordinea de zi a Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, a Comisiei canonice, juridice şi pentru disciplină şi a Comisiei învăţămîntului şi pentru pregătirea personalului bisericesc.

După aceasta Prea Fericitul Părinte Preşedinte propune următoarea componenţă a Comisiilor sinodale pe anul 1970:

I. — COMISIA AFACERILOR EXTERNE

Preşedinte: I.P.S. Mitropolit *Iustin* al Moldovei şi Sucevei;
Membri: P.S. Episcop *Partenie* al Romanului şi Huşilor;
Raportor: P.S. Episcop *Antim Tîrgovişteanul*, vicar patriarhal.

II. — COMISIA PENTRU DOCTRINĂ, VIAŢĂ RELIGIOASĂ ŞI PENTRU MÎNĂSTIRI

Preşedinte: I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului;
Membri: P.S. Episcop *Iosif* al Rîmnicului şi Argeşului;
P.S. Episcop *Chesarie* al Dunării de Jos;
Raportor: P.S. Episcop vicar *Visarion* Răşinăreanul.

III. — COMISIA CANONICĂ, JURIDICĂ ŞI PENTRU DISCIPLINĂ

Preşedinte: I.P.S. Mitropolit *Firmilian* al Olteniei;
Membri: P.S. Episcop *Antim* al Buzăului;
Raportor: P.S. Episcop vicar *Irineu* Suceveanul.

IV. — COMISIA ÎNVĂŢĂMÎNTULUI PENTRU PREGĂTIREA PERSONALULUI BISERICESC

Preşedinte: I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului;
Membri: P.S. Episcop *Teofil* al Clujului;
Raportor: P.S. Episcop *Teoctist* al Aradului.

Sfîntul Sinod aprobă componenţa Comisiilor sinodale pe anul 1970.

Se procedează apoi la repartizarea lucrărilor pe Comisii, care urmează să studieze problemele repartizate şi să refere Sfîntului Sinod.

Prea Fericitul Părinte Preşedinte suspendă şedinţa pentru studierea în Comisii a problemelor repartizate, anunţînd reluarea lucrărilor la orele 13,30.

*

Şedinţa se redeschide la orele 13,30, sub preşedinţia Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Se intră în ordinea de zi.

La invitarea Prea Fericitului Părinte Preşedinte, P.S. Episcop vicar Visarion Răşinăreanul, raportorul Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, citeşte referatele asupra:

1. *Tem. nr. 1931/1970.* — Darea de seamă asupra participării delegației Bisericii Ortodoxe Române — alcătuită din P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale și P. C. Diac. Const. Dumitrescu de la catedrala patriarhală — la inaugurarea sediului cultural al parohiei ortodoxe române din Viena, care a avut loc între 5 și 10 martie 1970.

Amenajarea acestui sediu la Viena, chiar în clădirea în care se află și biserica ortodoxă română, s-a făcut prin vrednicia credincioșilor parohiei și membrilor coloniei, cu sprijinul Statului Român și al Patriarhiei Române, iar inaugurarea sediului a coincis cu jubileul de 100 de ani de existență a Asociației culturale românești din Viena.

Erau de față: Dl. Dumitru Aninoiu, ambasadorul României la Viena și Dl. Ion Dodu Bălan, vicepreședintele Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă.

Din partea Bisericii Romano-Catolice din Austria a participat Eminența Sa Cardinalul Dr. Fr. König, iar din partea Statului Austriac Dl. Dr. Platzer, adjunct al Ministrului Afacerilor Externe, Dl. Bruno Marek, primarul orașului Viena și alte personalități.

Au luat de asemenea parte reprezentanți ai Patriarhiei Ecumenice, ai Bisericilor Ortodoxe: Rusă, Sîrbă și Bulgară din Viena și din partea Bisericii Armene din Viena.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat apoi biserica rusă din Viena, pe Eminența Sa Cardinalul Dr. Fr. König și a asistat la o conferință ținută la Fundația «Pro Oriente». De asemenea delegația a participat, în ziua de 8 martie 1970, la slujba de la biserica ortodoxă română din Viena și la un dejun oferit de Fundația «Pro Oriente».

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Ia act de darea de seamă prezentată.*

— *Să se aducă mulțumiri forurilor noastre de stat pentru sprijinul acordat organizării și deschiderii acestui sediu cultural.*

— *Să se exprime mulțumiri membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Române*

2. *Tem. nr. 17844/1970.* — Darea de seamă asupra celei de a treia Consultații neoficiale între ortodocși și necalcedonieni, care a avut loc între 16—21 august 1970 la Mînăstirea Le Cenacle din Geneva, și la care, din partea Bisericii Ortodoxe Române, a participat Dl. Prof. N. Chițescu de la Institutul teologic de grad universitar din București.

Discuțiile s-au purtat pe marginea a două referate principale, susținute de Prof. N. Chițescu și Prof. I. Karmiris, asupra temei *Deosebirea dintre «oros» și «canon» și însemnătatea ei pentru primirea Sinodului, de la Calcedon*; concluziile la care s-a ajuns au fost publicate în revistele centrale bisericești.

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Ia act de darea de seamă prezentată și exprimă mulțumiri D-lui Prof. N. Chițescu pentru participare și pentru contribuția adusă la lucrările acestei întruniri.*

3. *Tem. nr. 17239/1970.* — Itinerariile pastorale ale II. PP. SS. și PP. SS. Chiriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române pe anul 1970.

Comisia pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, examinînd itinerariile pastorale ale II. PP. SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Nicolae al Banatului, și ale PP. SS. Episcopi Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos și Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, constată că itinerariile pastorale prezentate evidențiază faptul că membrii Sfîntului Sinod menționați mai sus au desfășurat și în anul 1970 o intensă activitate în aducerea la îndeplinire a îndatoririlor ce le revin cu privire la viața duhovnicească a credincioșilor și la buna gospodărire a eparhiilor.

Din itinerariile pastorale prezentate, se constată că membrii Sfîntului Sinod care conduc aceste eparhii au lucrat cu rîvnă și cu simț de răspundere față de problemele de ordin duhovnicesc și social, prezidînd conferințele preoțești de orientare, făcînd vizite canonice parohiilor din eparhiile respective și reprezentînd Biserica Ortodoxă Română în diferite întruniri interortodoxe și intercreștine.

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăşte :

— *Ia act de activitatea desfăşurată de II. PP. SS. Mitropoliţi Iustin al Moldovei şi Sucevei şi Nicolae al Banatului şi de PP. SS. Episcopi Iosif al Rîmnicului şi Argeşului, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos şi Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, în cadrul îndatoririlor chiriarhale pentru promovarea vieţii bisericeşti în Biserica Ortodoxă Română.*

4. *Tem. nr. 13192/1970.* — Adresa Episcopiei Aradului nr. 1328/1970 privind proiectul de stemă a Eparhiei Aradului, avizat favorabil de Comisia de pictură bisericească, potrivit hotărîrilor Sfîntului Sinod în această problemă, din şedinţa de la 13 decembrie 1969.

În urma discutării şi examinării proiectului de stemă a Eparhiei Aradului şi a lămuririlor date, potrivit prevederilor art. 198 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăşte :

— *Aprobă proiectul de stemă a Eparhiei Aradului, Ienopolei şi Hălmagiului, în forma prezentată.*

5. *Tem. nr. 17588/1970.* — Adresa Arhiepiscopiei Timişoarei Nr. 5459—B/1970, privind acordarea rangului de Arhimandrit P. C. Protosinghel Timotei Seviciu, vicar administrativ la aceeaşi Arhiepiscopie şi redactor responsabil al revistei «Mitropolia Banatului».

Din adresa Arhiepiscopiei Timişoarei se desprinde că pe întregul parcurs al activităţii sale P. C. Protos. Timotei Seviciu a dovedit ascultare faţă de autoritatea superioară, competenţă, tact, viaţă sufletească aleasă şi ataşament faţă de patrie şi de conducătorii ei, obţinînd bune rezultate în activitatea depusă.

În conformitate cu prevederile art. 82 al. 4 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi ale art. 7 al. «u» din Regulamentul organelor centrale, şi ţinîndu-se seamă de recomandarea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăşte :

— *Acordă rangul de arhimandrit P. C. Protos. Timotei Seviciu, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului.*

6. *Tem. nr. 17597/1970.* — Adresa Arhiepiscopiei Bucureştilor Nr. 20867/1970 privind acordarea rangului de arhimandrit P. C. Protos. Antonie Plămădeală, recomandat ca slujitor la paraclisul Antim.

Din adresa Arhiepiscopiei reiese că P. C. Protos. Antonie Plămădeală s-a dovedit — ca student, doctorand în teologie şi slujitor bisericesc — element studios, cu multe posibilităţi intelectuale, dovedind şi preocupări literare. A publicat în diferite reviste bisericeşti din ţară şi străinătate : studii, recenzii, cronici şi note. Cu prilejul călătoriilor sale în Belgia, Franţa şi Spania, a susţinut unele conferinţe despre activitatea Bisericii Ortodoxe Române. În lumea monahală este cunoscut ca un monah cu ţinută exemplară, cu viaţă duhovnicească aleasă, respectat şi iubit.

În conformitate cu prevederile art. 82 al. 4 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi ale art. 7 al. «u» din Regulamentul organelor centrale, ţinînd seama de recomandarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăşte :

— *Acordă rangul de arhimandrit P. C. Protos. Antonie Plămădeală, slujitor la Paraclisul Antim din Bucureşti.*

7. *Tem. nr. 18161/1970.* — Adresa Arhiepiscopiei Iaşilor Nr. 13973/1970, pentru acordarea rangului de arhimandrit P. C. Protos. Epifanie Norocel, directorul Seminarului teologic din Mînăstirea Neamţ.

Avînd în vedere vechimea în monahism a P. C. Protos. Epifanie Norocel, pregătirea sa teologică, activitatea didactică în calitate de profesor şi director al Seminarului teologic din Mînăstirea Neamţ, precum şi activitatea publicistică, I.P.S. Mitropolit Justin al Moldovei şi Sucevei a recomandat Sfîntului Sinod pe P. C. Protos. Epifanie Norocel pentru a i se acorda rangul de arhimandrit.

În conformitate cu prevederile art. 82 al. 4 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 7 al. «u» din Regulamentul organelor centrale, ținînd seama de recomandarea Î.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Acordă rangul de arhimandrit P. C. Protos. Epifanie Norocel, directorul Seminarului teologic din Mînăstirea Neamț.*

8. *Tem. nr. 18331/1970.* — Adresa Arhiepiscopiei Iașilor nr. 13974/1970 pentru acordarea rangului de arhimandrit P. C. Ierom. Hrisostom Apostolache, starețul Schitului Bucium, județul Iași.

Ținînd seama de vîrsta sa înaintată, de vechimea în monahism, de însușirile sale sufletești, precum și de activitatea depusă pentru buna chivernisire a Schitului Bucium, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei l-a recomandat pentru a i se acorda rangul de arhimandrit.

În conformitate cu prevederile art. 82 al. 4 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 7 al. 4 din Regulamentul organelor centrale, ținînd seama de recomandarea I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, la propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Acordă rangul de arhimandrit P. C. Ieromonah Hrisostom Apostolache, starețul Schitului Bucium, județul Iași.*

Prea Sfințitul Episcop vicar Irineu Suceveanul, raportor al Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, prezintă referatele asupra:

9. *Tem. nr. 13341/1970.* — Încunoștiințarea făcută de I.P.S. Mitropolit Pimen al Crutițelor și Kolomnei, locțiitorul scaunului de Patriarh al Moscovei, că Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, în ședința sa din 10 aprilie 1970, a hotărît canonizarea Arhiepiscopului Nicolae Kasatkin, apostolul Japoniei, rînduind ca pomenirea lui să fie făcută în ziua de 3 februarie, fiind înscris în sinaxarul Bisericii Ortodoxe Ruse cu numele «Sfîntul Nicolae, Arhiepiscopul Japoniei, cel întocmai cu Apostolii».

— *Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ia cunoștință de canonizarea Arhiepiscopului Nicolae Kasatkin, comunicată de Patriarhia Moscovei.*

10. *Tem. nr. 18082/1970.* — Referatul informativ al Cancelariei Sfîntului Sinod în legătură cu situația bunurilor bisericești avariate și a situației personalului bisericesc sinistrat de la Centrele eparhiale, în urma inundațiilor din mai—iunie 1970. Contribuția bănească a eparhiilor, preoților, personalului bisericesc și comunităților ortodoxe române de peste hotare pentru sinistrați.

Pînă în prezent, contribuția bănească a ierarhilor, a centrelor eparhiale, a clerului și salariaților bisericești pentru sinistrații din regiunile calamitate se ridică la suma de lei 18.863.881. La aceasta se adaugă și subscrierea din partea salariaților bisericești cu zile-muncă din salariul lor, pînă la sfîrșitul anului 1970.

Pe lîngă contribuția de mai sus, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, la îndemnul membrilor Sfîntului Sinod, au contribuit personal cu sume de bani în contul 2000 și cu daruri de haine, medicamente și alimente, depuse la centrele de colectare a acestora.

De asemenea, într-un sentiment unanim de solidaritate, unitățile bisericești ortodoxe române de peste hotare au depus la fondul sinistraților contribuția lor bănească sau în bunuri alimentare și de îmbrăcăminte. Astfel: ajutorul acordat de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America se evaluează la suma de 170.000 dolari (valută și diferite daruri); Parohia ortodoxă română din Viena a contribuit pentru sinistrați cu suma de 25.000 șilingi; Parohia ortodoxă română din Londra a contribuit cu 1.000 dolari și 126 tone — diferite daruri; Parohia ortodoxă română din Sofia a dăruit 17 colete cu îmbrăcăminte și alimente; iar P. C. Preot Vasile Ștefan de la Baden Baden a contribuit personal cu suma de 300 mărci.

Sfîntul Sinod, luînd act de această operă de îndulcire materială a suferințelor celor loviți de calamitățile naturale din cursul anului 1970, la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, hotărăște:

— *Ia act de contribuția bănească a eparhiilor, parohiilor, personalului bisericesc și comunităților ortodoxe române de peste hotare, pentru sinistrați.*

— *Să se exprime călduroase mulțumiri Centrelor eparhiale care au organizat această contribuție, precum și conducerii comunităților ortodoxe române de peste hotare.*

11. *Tem. nr. 11824/1970.* — Adresa Episcopiei Romanului și Hușilor Nr. 3345/1970, în legătură cu măsurile luate pentru aducerea la îndeplinire a hotărîrii Sfîntului Sinod privind preoții naveliști.

În urma discuțiilor care au avut loc și în cadrul cărora s-a subliniat necesitatea aplicării întocmai a hotărîrii Sfîntului Sinod în această cauză, la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Ia act de măsurile aplicate de Episcopia Romanului și Hușilor în legătură cu preoții naveliști din acea Eparhie.*

— *Se recomandă ca toate Centrele eparhiale din cuprinsul Patriarhiei Române să urmărească în continuare respectarea hotărîrilor sinodale Nr. 3184 și 17536/1969 cu privire la preoții naveliști.*

La orele 14,30, Prea Fericitul Părinte Președinte suspendă ședința, anunțînd reluarea dezbaterilor asupra lucrărilor de pe ordinea de zi, la orele 18.

*

Ședința se redeschide la orele 18,00, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Se intră în ordinea de zi.

P.S. Episcop Antim Tîrgoviștéanul, vicar patriarhal, raportorul Comisiei Afacerilor Externe, citește referatul asupra :

12. *Tem. nr. 3032/1970.* — Darea de seamă asupra participării unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române — alcătuită din : P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, și Diacon Const. Dumitrescu, de la catedrala patriarhală — la întronizarea I.P.S. Mitropolit Vasile al Varșoviei și a toată Polonia (26.II—3.III.1970).

În cursul șederii la Varșovia — 26 februarie—3 martie 1970 — membrii delegației au participat la sfînta liturghie în ziua întronizării, în cadrul căreia P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul a luat cuvîntul în numele Bisericii Ortodoxe Române și a înmînat I.P.S. Mitropolit Vasile darurile trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian ; au vizitat seminarul teologic al Bisericii Ortodoxe din Polonia, Ambasada Română și Direcția Cultelor religioase din Polonia.

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Ia act de darea de seamă prezentată, exprimînd mulțumiri delegaților Bisericii Ortodoxe Române care au participat la întronizarea I.P.S. Mitropolit Vasile al Varșoviei și a toată Polonia.*

13. *Tem. nr. 16181, 12618/1970.* — Privitor la unele relații cu Biserica Romano-Catolică :

a) *Vizita Mgr Dr. Rudolf Graber, Episcop de Regensburg (R. F. a Germaniei), făcută Patriarhiei Române,* la invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, între 4 și 8 aprilie 1970.

Vizita aceasta se înscrie în acțiunea urmărită de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române de cunoaștere și stabilire de relații de prietenie și colaborare cu toate Bisericile creștine și cu Bisericile Catolice locale. Încă la a treia Conferință Panortodoxă de la Rodos Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și-a exprimat, prin delegații săi, punctul de vedere prin care se arată că Bisericile au nenumărate posibilități pentru conlucrare, pentru o colaborare pe picior de egalitate și respect reciproc, înțelegînd astfel unitatea în diversitate.

Însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, Episcopul Dr. R. Graber și persoanele care-l însoțeau au vizitat în București instituțiile centrale patriarhale și un număr de biserici, iar în țară mînăstiri și Episcopia Rîmnicului și Argeșului.

În ziua de 8 aprilie 1970, Episcopul Dr. Rudolf Graber a fost primit în audiență de Conducătorul Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru, iar înainte de ple-

care Excelența Sa Episcopul Graber a adresat, în numele Conferinței Episcopilor Germani, Prea Fericitului Patriarh Justinian invitația de a vizita Biserica Romano-Catolică din R. F. a Germaniei.

La înapoiere s-a declarat că «această vizită a creat atmosfera unor relații reciproce promițătoare, constituind un pas înainte în apropierea dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică din R. F. a Germaniei și între poporul român și poporul german».

b) *Al doilea simpozion ecumenic de la Regensburg* organizat de Conferința Episcopilor romano-catolici din R. F. a Germaniei, între 18 și 24 iulie 1970, cu tema: «Botezul și Mirungerea ca taine ale inițierii creștine», a întrunit peste 60 de teologi. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat P. C. Prof. Ene Braniște, Prorectorul Institutului teologic de grad universitar din București, P. C. Pr. Vasile Ștefan, superiorul capelei ortodoxe române de la Baden-Baden și doctoranzii V. Mehedințu și I. Caraza, aflați la studii în R. F. a Germaniei.

Darea de seamă asupra lucrărilor simpozionului a fost publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română».

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe Bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Ia act de darea de seamă asupra vizitei făcute de Excelența Sa, Dr. Rudolf Graber, Episcopul romano-catolic de Regensburg, pe care o consideră ca o contribuție la apropierea dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică din R. F. a Germaniei, dintre poporul român și poporul german, și exprimă mulțumiri reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la lucrările celui de al doilea simpozion ecumenic de la Regensburg.*

14. *Tem. nr. 4885, 16212/1970.* — În legătură cu Biserica Anglicană:

a) *Vizita făcută în Anglia, între 21 februarie și 7 martie 1970, de către P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului*, în urma invitației adresate prin Consiliul Relațiilor Externe al Arhiepiscopiei de Canterbury, pentru a participa la festivitatea hirotonirii ca episcop a Canonicului Robert Runcie, pe seama diocezei Sf. Alban.

În cadrul unei recepții, Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, a mulțumit P. S. Episcop Iosif pentru participarea la festivitate și a elogiat activitatea Bisericii Ortodoxe Române și personalitatea Prea Fericitului Patriarh Justinian, a cărui vizită în Anglia a lăsat urme adînci și ecouri prelungite.

În timpul vizitei, P. S. Episcop Iosif a asistat la săvîrșirea sfintei liturghii în biserica parohiei ortodoxe române din Londra și a vizitat diferite locașuri de cultură și religioase din Londra și împrejurimi. Această vizită constituie un pas înainte pe drumul dezvoltării relațiilor de colaborare și prietenie între aceste două Biserici creștine.

b) *La Conferința anuală a Asociației anglicano-ortodoxe Sf. Alban și Sergiu, care a avut loc între 17 și 29 august 1970, la Colegiul Sf. Alban din Durham*, cu tema: «Responsabilitatea creștină în lume», din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae de la Institutul teologic de grad universitar din București și P. Cuv. Ierom. Antonie Plămădeală.

Darea de seamă asupra lucrărilor Conferinței și asupra contribuției delegaților ortodocși români a fost publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română».

În urma propunerii Comisiei Afacerilor Externe, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Ia act de dările de seamă prezentate.*

— *Exprimă mulțumiri P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului pentru participarea la solemnitatea hirotonirii ca episcop a canonicului Robert Runcie și pentru activitatea desfășurată cu prilejul vizitei sale în Anglia.*

— *Exprimă mulțumiri reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la lucrările Conferinței anuale a Asociației anglicano-ortodoxe Sf. Alban și Sergiu.*

— *Aprobă ca Pr. Prof. Donald Allchin să susțină cîte două conferințe la Institutele teologice din București și Sibiu, în septembrie 1971.*

— *Admite luarea în evidența acțiunilor externe pe anul 1971 a unui schimb de vizite, pe timp de o lună, a cîte două călugărițe între Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă Română.*

15. *Tem. nr. 13342, 17679/1970.* — În legătură cu Biserica Luterană:

a) *La lucrările Adunării Generale a Federației Luterane Mondiale cu tema «Trimiși în lume», care a avut loc la Evian, între 14 și 24 iulie 1970,* din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat, în calitate de observator-consultant, P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, starețul Mînăstirii Neamț.

La una din ședințele plenare, P. C. Arhimandrit Nestor Vornicescu a dat citire unui mesaj din partea Bisericii Ortodoxe Române și a mulțumit, în numele Prea Fericitului Patriarh Justinian, Federației Luterane Mondiale pentru ajutorul frățesc acordat cu generozitate sinistraților din România.

Darea de seamă asupra lucrărilor Adunării generale a fost publicată în revista «Ortodoxia».

b) *La întrunirea ecumenică, cu tema «Semnificația vieții monahale din lumea de azi», care a avut loc la Mînăstirea Grandchamp-Elveția, între 15 și 20 august 1970,* reunind delegați ortodocși, romano-catolici, anglicani și protestanți, din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat P. Cuv. Arhimandrit Nestor Vornicescu, starețul Mînăstirii Neamț, P. C. Ierom. Antonie Plămădeală și Monahia Nazaria Niță de la Biserica română din Ierusalim.

Delegația Bisericii noastre a predat Comunității de la Grandchamp, ca dar din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, un rînd de veșminte preoțești și obiectele de cult necesare oficierii sfintei liturghii ortodoxe.

Darea de seamă asupra lucrărilor întrunirii ecumenice a fost publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română».

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Ia act de dările de seamă prezentate și exprimă mulțumiri reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la lucrările Adunării Generale a Federației Luterane Mondiale de la Evian și la lucrările întrunirii ecumenice de la Mînăstirea Grandchamp-Elveția.*

16. *Tem. nr. 6539, 17842, 17843, 6161/1970.* — În legătură cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor:

a) *La Consultația organizată la Geneva, între 16 și 20 martie 1970, de Comisia «Credință și Constituție», a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, cu privire la serbarea la dată fixă a Paștilor,* au participat delegați din: Patriarhia Ecumenică, Patriarhia Moscovei, Biserica Greciei, Secretariatul Vaticanului pentru unitatea creștină, Federația Luterană Mondială, Comisia «Credință și Constituție». Din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte P. C. Pr. Atanasie Negoiță.

Darea de seamă asupra discuțiilor purtate și asupra concluziilor la care s-a ajuns a fost publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română».

b) *La sesiunea anuală a Comitetului de lucru a Comisiei «Credință și Constituție», care a avut loc între 3 și 8 august 1970, în Elveția, la Crêt-Bérard,* din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Prof. N. Chițescu de la Institutul teologic de grad universitar din București, membru al comitetului.

Darea de seamă asupra lucrărilor sesiunii a fost publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română».

c) *La consultația asupra temei «Catolicitate și Apostolicitate», care a avut loc între 11 și 14 august 1970,* la Cartigny-Elveția, au participat 25 de teologi de diferite confesiuni. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte Prof. Nicolae Chițescu de la Institutul teologic de grad universitar din București, care a contribuit efectiv la desfășurarea discuțiilor.

Darea de seamă asupra Consultației a fost publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română».

d) *La Colocviul cu tema: «Creștinii și problema păcii», organizat de Comisia mixtă SODEPAX a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și a Bisericii Romano-Catolice, la Baden-Austria, între 3 și 9 aprilie 1970,* au participat reprezentanți ai diferitelor Biserici, teologi, personalități ale vieții publice, sociale și politice. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, care a intervenit în discuții, scoțînd în evidență necesitatea includerii în problematica SODEPAX a chestiunii securității europene și a aportului pe care îl pot aduce țările mici în apărarea păcii.

Documentul final al Colocviului, «Apelul către creştini», cheamă pe toţi oamenii religioşi la acţiuni comune în favoarea păcii, dreptăţii şi libertăţii.

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe, Sfîntul Sinod hotărăşte:

— *Ia act de dările de seamă prezentate.*

— *Exprimă mulţumiri I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului pentru participarea şi contribuţia la desfăşurarea lucrărilor colocviului organizat de SODEPAX.*

— *Exprimă mulţumiri D-lui Prof. N. Chiţescu pentru participarea şi contribuţia adusă la sesiunea Comitetului de lucru al Comisiei «Credinţă şi Constituţie» şi la Consultaţia asupra temei «Catolicitate şi Apostolicitate».*

— *Exprimă mulţumiri P. C. Pr. Atanasie Negoiţă pentru participare şi contribuţia adusă la Consultaţia organizată de Comisia «Credinţă şi Constituţie», cu privire la data comună a Paştilor.*

17. *Tem. nr. 7558, 10257/1970.* — În legătură cu Conferinţa Bisericilor Europene:

a) *La lucrările Comisiei speciale a Conferinţei Bisericilor Europene pentru pregătirea Documentului «Nyborg VI» care a avut loc între 13 şi 17 aprilie 1970, la Siofok-Ungaria,* din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte Pr. Prof. Ioan G. Coman, de la Institutul teologic de grad universitar din Bucureşti, care a făcut observaţii şi propuneri de amendamente la textul documentului.

Darea de seamă asupra lucrărilor Comisiei speciale a fost publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română».

b) *La lucrările Sesiunii comune de lucru a Prezidiului şi Comitetului Consultativ al Conferinţei Bisericilor Europene, care a avut loc, între 24 şi 29 mai 1970, la Oegstgeest-Olanda,* din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, membru în Prezidiu şi Pr. Prof. Ioan G. Coman, membru în Comitetul Consultativ.

Ordinea de zi a sesiunii de lucru a cuprins o serie de probleme ecumenice şi referitoare la pregătirea Adunării Generale «Nyborg VI» (aprilie—mai 1971).

Înainte de a se intra în ordinea de zi, Episcopul C. K. Sansbury a exprimat delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române compasiunea pentru calamităţile care s-au abătut asupra ţării noastre, în urma inundaţiilor din primăvara anului 1970.

În cadrul discuţiilor, delegaţii români au luat cuvîntul, accentuînd necesitatea prezenţei Bisericilor în munca de creare a unei atmosfere de încredere şi frăţietate.

Darea de seamă asupra lucrărilor sesiunii a fost publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română».

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe, Sfîntul Sinod hotărăşte:

— *Ia act de dările de seamă prezentate.*

— *Exprimă mulţumiri I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei şi P. C. Pr. Prof. I. Coman pentru participarea şi contribuţia adusă lucrărilor Prezidiului şi Comisiei Consultative a Conferinţei Bisericilor Europene.*

18. *Tem. nr. 2259, 4715, 13583, 12784/1970.* — În legătură cu Conferinţa Creştină pentru Pace:

a) *La întîlnirea vicepreşedinţilor şi a membrilor Secretariatului Internaţional (Moscova, 1—3 februarie 1970); la lucrările sesiunii Comitetului de lucru şi a Secretariatului Internaţional (Praga, 26 februarie—1 martie 1970); şi la lucrările sesiunii Secretariatului Internaţional (Praga, 30 iunie—1 iulie 1970),* din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului şi P. C. Pr. Ilie Georgescu.

La aceste întruniri s-au precizat sarcinile Conducerii Conferinţei; a fost numit în funcţia de Secretar General interimar Dl. J. Makowski, catolic din Polonia; s-a elaborat programul sesiunii următoare a Comitetului de lucru; şi s-a făcut o informare generală asupra dificultăţilor prin care trece Conferinţa.

Reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Române au susţinut în permanenţă necesitatea colaborării tuturor forţelor doritoare de pace pentru instaurarea unui climat de bună înţelegere şi respect reciproc.

b) *Vizita făcută în R. D. Germană, la invitaţia Comitetului Regional al Conferinţei Creştine pentru Pace, de către o delegaţie a Bisericii Ortodoxe Române* formată din: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, Pr. Dumitru Fecioru şi Pr. Sabin Verzan, consilieri patriarhali.

În timpul șederii în R. D. Germană (18—28 mai 1970) au fost vizitate importante centre istorice și culturale, legate de începuturile Reformei; au avut loc întîlniri cu membrii Comitetului regional al Conferinței Creștine pentru Pace și cu personalități ale vieții politice și religioase.

I.P.S. Mitropolit Nicolae a ținut o prelegere la Facultatea de teologie din Berlin, iar P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, la Facultățile teologice din Berlin și Leipzig.

Cu prilejul convorbirilor ocazionate de recepțiile oferite de Președintele Götting, Episcopul Schonherr și Secretarul de stat Seigewasser, ca și în discuțiile purtate la Ambasada Română, s-a reținut preocuparea de a invita pe Prea Fericitul Patriarh Justinian în R. D. Germană.

Darea de seamă asupra vizitei a fost publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română».

La propunerea Comisiei Afacerilor Externe, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Ia act de dările de seamă prezentate.*

— *Exprimă mulțumiri I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. C. Pr. Ilie Georgescu pentru participarea și contribuția adusă la lucrările forurilor de conducere ale Conferinței Creștine pentru pace.*

— *Propune să se examineze, prin grija Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, posibilitatea ca o delegație a Comitetului Regional din R. D. Germană să viziteze Biserica și Țara noastră în cadrul schimbului de vizite între Biserica noastră și Bisericile din R. D. Germană.*

— *Să fie rugat Prea Fericitul Patriarh Justinian să dispună cu privire la: schimbul de profesori de teologie; la schimbul de studenți în teologie; la schimbul de publicații teologice; la schimbul de membri ai clerului și de funcționari bisericești pentru casele de odihnă bisericești din cele două țări.*

— *Exprimă mulțumiri I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. D. Fecioru și P. C. Pr. Sabin Verzan, consilieri patriarhali, pentru contribuția pe care au adus-o la apropierea între Biserica Ortodoxă Română și Bisericile creștine din R. D. Germană.*

P. S. Episcop Teoctist al Aradului, raportorul Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, prezintă referatele asupra:

19. *Tem. nr. 13320/1970.* — Referatul Cancelariei Sfîntului Sinod pentru ratificarea modificărilor aduse art. 12 și 13 din Regulamentul învățămîntului teologic.

Potrivit acestei hotărîri a Sfîntului Sinod permanent, din 13 aprilie 1970, colectivul profesorilor, împreună cu Serviciul de studii și învățămînt al Cancelariei Sfîntului Sinod, au procedat la revizuirea programelor analitice.

Luîndu-se în examinare propunerile de modificare a art. 12 și 13 din Regulamentul învățămîntului teologic menționate și ținîndu-se seama de avizul favorabil al Departamentului Cultelor pentru aplicarea lor, la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Aprobă modificarea art. 12 și 13 din Regulamentul învățămîntului teologic, în următoarea formă:*

Art. 12. — La școlile de cîntăreți bisericești și seminariile teologice se predau următoarele materii:

1. Istoria Vechiului și Noului Testament; — 2. Învățătura de credință creștină ortodoxă; — 3. Exegeza și Studiul Biblic al Vechiului și Noului Testament; — 4. Istoria bisericească universală; — 5. Istoria Bisericii Române; — 6. Istoria României; — 7. Geografia României; — 8. Limba română; — 9. Literatura universală; — 10. Limba rusă; — 11. Limba franceză; — 12. Administrația și contabilitatea parohială; Constituția Republicii Socialiste România; Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române și Legea Cultelor; — 13. Tipicul și cîntarea practică; — 14. Explicarea Evangheliilor și Apostolului; — 15. Muzica bisericească psaltică și liniară; — 16. Liturgica teoretică; — 17. Noțiuni de psihologie, pedagogie, filozofie creștină; — 18. Logica; — 19. Omiletica și catehetica, cu aplicații la apărarea doctrinei ortodoxe față de celelalte culte creștine din țară; — 20. Dogmatica (dogmele Bisericii Ortodoxe); — 21. Limba latină; — 22. Limba greacă; — 23. Îndrumări misionare; — 24. Dreptul bisericesc; — 25. Morala creștină; — 26. Pastorala; — 27. Istoria antică, medie și contemporană.

Art. 13. — Materiile se grupează pe catedre, ani şi ore, astfel:

	An. I	An. II	An. III	An. IV	An. V	Total
Catedra I						
Istoria Biblică a Vechiului Testament	2	—	—	—	—	2
Istoria Biblică a Noului Testament	2	—	—	—	—	2
Studiul Biblic al V.T. şi Exegeza	—	—	3	—	—	3
Studiul Biblic al N.T. şi Exegeza	—	—	2	3	—	5
Dogmatica	—	—	—	3	—	3
Morala	—	—	—	—	2	2
Îndrum. mis. cu lecturi din Sf. Scriptură	—	—	—	—	2	2
Pastorala	—	—	—	—	1	1
						20
Catedra II						
Limba şi literatura română	3	3	3	3	2	14
Literatura universală	—	—	—	—	1	1
Istoria României	—	2	—	—	—	2
Istoria Bisericii Române	1	—	—	—	2	3
						20
Catedra III						
Muzica psaltică	5	4	2	1	1	13
Muzica liniară	2	2	1	—	—	5
Cîntare practică din cărţi de cult	—	2	—	—	—	2
						20
Catedra IV						
Limba franceză	2	2	2	2	2	10
Limba rusă	2	2	2	1	1	8
Geografia R.S.R.	—	—	2	—	—	2
						20
Catedra V						
Limba latină	—	—	3	3	3	9
Limba greacă	—	—	3	3	3	9
Drept bisericesc şi administrativ	—	—	—	—	2	2
						20
Catedra VI						
Învăţătura de credinţă creştină ortodoxă	2	3	—	—	—	5
Istoria universală (antică, medie, contemporană)	1	1	2	—	—	4
Istoria bisericească universală	1	1	—	3	—	5
Psihologia	—	—	2	—	—	2
Logica	—	—	—	1	—	1
Filozofia şi pedagogia creştină	—	—	—	—	2	2
Educaţia cetăţenească (Constituţia R.S.R.) şi Legea Cultelor — noţiuni de bază	1	—	—	—	—	1
						20
Catedra VII						
Omiletica	—	—	—	1	2	3
Catehetica	—	—	—	2	—	2
Tipic, cu învăţarea rugăciunilor şi explic. cult.	4	3	1	—	—	8
Liturgica teoretică	—	—	—	1	—	1
Practica liturgică	—	—	—	—	2	2
Explicarea Apostolului	—	1	—	—	—	1
Explicarea Evangheliilor	—	1	—	—	—	1
Legile Bis. Ort. Rom. şi Legea Cult.	—	—	—	1	—	1
Admin. şi contab. paroh. cu Legile Bis. Ort. Rom. (noţiuni de bază)	—	1	—	—	—	1
						20

	An. I	An. II	An. III	An. IV	An. V	Total
Total pe ani	28	28	28	28	28	140
Dirigenție	1	1	1	1	1	5
TOTAL GENERAL	29	29	29	29	29	145

Ansamblu coral : 2 ore pe săptămînă, după-amiaza.

— *Problema îmbunătățirii Regulamentului învățămîntului teologic rămîne în atenția II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod. Serviciul de studiu și învățămînt al Cancelariei Sfîntului Sinod va examina problema revizuirii examenelor de sfîrșit de an la seminarii, făcînd cuvenite propuneri.*

20. *Tem. nr. 18083/1970.* — Stabilirea datei seriei a 57-a pentru cursurile de îndrumare misionară și pastorală a clerului pe anul 1971.

Avîndu-se în vedere că numărul preoților care îndeplinesc condițiunile de programare se ridică la 448 preoți din toate eparhiile, luîndu-se în considerare că din cauza Cursurilor seminariale speciale de la Curtea de Argeș nu s-au mai putut ține anual cîte două serii de cursuri, ci numai o singură serie, ținînd seama de referatul Cancelariei Sfîntului Sinod Nr. 18083/1970, la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *În anul 1971 va avea loc seria 57-a a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală a clerului, cu un efectiv de 130 preoți la Curtea de Argeș și un efectiv de 130 preoți la Institutul teologic din București, funcționînd concomitent între 17 august și 17 septembrie 1971.*

— *Programa analitică a acestor cursuri va fi cea aprobată pentru seria 56-a din anul 1970.*

— *Programarea preoților participanți se va face prin grija Cancelariei Sfîntului Sinod.*

21. *Tem. nr. 18084/1970.* — Fixarea subiectelor pentru conferințele de orientare a clerului din Patriarhia Română pe anul 1971.

Cancelaria Sfîntului Sinod, cu consultarea unei comisii de profesori și persoane din administrația bisericească, sub președinția P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a întocmit un proiect de teme, însoțit de o sumară schiță de plan orientativ.

În urma discuțiilor care au avut loc și la care au participat toți membrii prezenți, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Pe anul 1971 temele conferințelor de orientare ale preoților vor fi* următoarele :

1. *Pentru luna martie :* — «Preocupări actuale ale Bisericii Ortodoxe Române pentru păstrarea unității lăuntrice de doctrină, cult și organizare» (Conferință dedicată celei de a 70-a aniversări a zilei de naștere a Prea Fericitului Patriarh Justinian).

2. *Pentru luna mai :* — «Sprijinirea de către Biserica Ortodoxă Română a strădaniilor actuale pentru progres ale poporului român».

3. *Pentru luna septembrie :* — «Biserica și problemele morale ale societății actuale».

4. *Pentru luna noiembrie :* — «Biserica Ortodoxă Română și problema instaurării unor condiții internaționale de colaborare și securitate».

— *Cancelaria Sfîntului Sinod va întocmi și va comunica, în timp util, Centrelor eparhiale, subiectele de mai sus, împreună cu schița de plan și bibliografia respectivă.*

— *Conferințele administrative pe anul 1971 se vor programa de către eparhii între 6—11 aprilie și 5—10 octombrie 1971.*

22. *Tem. nr. 16197, 12612/1970.* — *În legătură cu Bisericile Vechi Orientale :*

a) *Vizita făcută Institutelor teologice din București și Sibiu de Prof. Paul Verghese, rectorul Colegiului teologic ortodox din Kottayam-Kerala, India, între 29 martie și 5 aprilie 1970,* în cadrul schimbului de profesori pe care Biserica Ortodoxă Română îl are cu Biserica Ortodoxă Siriană din India.

În timpul vizitei sale, Pr. Prof. Paul Verghese a ținut două prelegeri la Institutele teologice ortodoxe din București și Sibiu, cu titlurile: *Probleme doctrinare privind dialogul dintre Bisericile Ortodoxe și Bisericile Vechi Orientale* și *Spre unitate în Euharistie*. A mai participat la un colocviu teologic — cu tema «Aspecte actuale și perspective privind dialogul dintre Bisericile Ortodoxe de Răsărit și Bisericile Vechi Orientale» —, organizat de Grupul de studii pentru Bisericile necalcedoniene în cadrul Sectorului pentru relații bisericești externe al Patriarhiei Române, sub președinția P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.

Darea de seamă asupra vizitei a fost publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română».

b) *Vizita făcută Institutelor teologice din București și Sibiu de P. S. Episcop Karekin Sarkissian, din Liban,* în cadrul schimbului de profesori între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană, între 4 și 15 mai 1970.

În timpul vizitei, P. S. Episcop K. Sarkissian a ținut cîte 3 conferințe la Institutele teologice din București și Sibiu despre *Rolul Bisericilor Vechi Orientale în cadrul Mișcării ecumenice*; despre *Relațiile dintre Bisericile necalcedoniene și calcedoniene*; și despre *Rolul Bisericii Armene în cadrul creștinismului oriental*; și a participat la un colocviu teologic — cu tema *Procesul de recepție a Sinodului de la Calcedon* — organizat de Grupul de studii pentru Bisericile Vechi Orientale din cadrul Sectorului pentru relații bisericești externe.

Darea de seamă asupra vizitei a fost publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română».

La propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Ia act cu aprobare de dările de seamă prezentate cu privire la vizitele Prof. Paul Verghese și P. S. Episcop Karekin Sarkissian, considerîndu-le o contribuție la cunoașterea și apropierea dintre Biserica Ortodoxă Română și Bisericile Vechi-Orientale.*

23. *Tem. nr. 5001/1970.* — Adresa Episcopiei Rîmnicului și Argeșului nr. 2476/1970 cu privire la un nou concurs pentru recrutarea de cîntăreți bisericești asimilați.

În urma discuțiilor ce au avut loc, la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Aprobă ținerea în anul 1971 a unui examen de asimilare pentru cîntăreți bisericești la Episcopia Rîmnicului și Argeșului, precum și la alte eparhii unde vor fi candidați în condițiile hotărîrii Sfîntului Sinod nr. 15757/1965, reducîndu-se vechimea de practică efectivă la strană, cerută candidaților, de la 10 ani la 5 ani.*

24. *Tem. nr. 4218/1970.* — Adresa Mitropoliei Ardealului nr. 7287/1970 privind recomandarea pentru publicare a manualului de *Istoria Bisericii Române* pentru uzul elevilor seminariști, întocmit de P. C. Diac. Prof. Dr. Mircea Păcurariu.

Avîndu-se în vedere prevederile art. 48 lit. d și ale art. 51 lit. c din Regulamentul organelor centrale; avizul favorabil publicării întocmit de cei doi profesori universitari de Istoria Bisericii Române de la Institutele teologice din București și Sibiu; necesitatea tipăririi unui astfel de manual pentru seminariile teologice precum și solicitarea Arhiepiscopiei Sibiului, în urma discuțiilor purtate, la propunerea Comisiei Învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Aprobă tipărirea manualului de «Istoria Bisericii Române», întocmit de P. C. Diac. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, pentru uzul elevilor seminariști, în tipografia Centrului Mitropolitan Sibiu, care îl va introduce în planul de editură pe anul 1971.*

— *Tirajul va fi solicitat de Arhiepiscopia Sibiului, în raport cu abonamentele ce se vor solicita școlilor teologice.*

Ședința se încheie la orele 21, anunțîndu-se ședința următoare pentru a doua zi, miercuri 25 noiembrie 1970, orele 10 dimineața.

*

Şedinţa se deschide la orele 10 a.m., sub preşedinţia Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Prea Fericitul Părinte Preşedinte invită pe Prea Sfinţitul Episcop Antim Tîrgovişteanul, secretarul Sfîntului Sinod, să dea citire Sumarului şedinţei din ziua de 24 noiembrie 1970.

Sfîntul Sinod aprobă Sumarul şedinţei precedente, din ziua de 24 noiembrie 1970, fără nici o modificare.

Prea Fericitul Părinte Preşedinte informează pe membrii Sfîntului Sinod că la Cancelaria Sfîntului Sinod s-au mai primit următoarele temeiuri :

25. *Tem. nr. 18780/1970.* — Comunicarea Prea Fericitului Patriarh Justinian în legătură cu convocarea Colegiului Electoral Bisericesc pentru alegerea în post vacant a noului Episcop titular al Eparhiei Oradiei.

26. *Tem. nr. 18740/1970.* — Adresa I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei Nr. 14461/1970, prin care solicită a se supune Sinodului Permanent rugămintea de a se numi un Episcop vicar la Arhiepiscopia Craiovei, în persoana P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, stareţul Mînăstirii Neamţ.

27. *Tem. nr. 18741/1970.* — Adresa P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, din data de 25. XI. 1970, prin care solicită a se supune Sinodului Permanent rugămintea de a se numi un Arhiereu vicar la Episcopia Dunării de Jos, în persoana P. C. Arhim. Gherasim Cristea, stareţul Mînăstirii Căldăruşani.

28. *Tem. nr. 18739/1970.* — Prin care Prea Fericitul Patriarh Justinian recomandă Sfîntului Sinod Plenar pe P. C. Arhim. Antonie Plămădeală, slujitor la paraclisul Antim din Bucureşti, pentru a fi ales Episcop vicar patriarhal în postul vacant de la Administraţia Patriarhală.

Sfîntul Sinod, luînd cunoştinţă de conţinutul adreselor de mai sus, prezentate de Prea Fericitul Părinte Preşedinte, hotărăşte :

— *Ia act de informare cu privire la convocarea, pe data de 13 decembrie 1970 a Colegiului Electoral Bisericesc, pentru alegerea noului Episcop titular al Eparhiei Oradiei.*

— *Adresa Nr. 18740/1970 cu cererea Arhiepiscopiei Craiovei de a i se numi un Episcop vicar şi cererea nr. 18741/1970 a Episcopiei Dunării de Jos de a i se numi un Arhiereu vicar, se îndrumează la Sinodul Permanent pentru examinare şi propunere, în conformitate cu prevederile statutare şi regulamentare.*

— *Adresa nr. 18739/1970, împreună cu actele, privind recomandarea P. C. Arhim. Antonie Plămădeală pentru alegerea în postul de Episcop vicar patriarhal, se îndrumează la Comisia canonică juridică şi pentru disciplină a Sfîntului Sinod pentru examinarea dosarului.*

— *Încheierile cu propuneri ale Sinodului Permanent şi al Comisiei canonice, juridice şi pentru disciplină vor fi supuse Sfîntului Sinod, pentru a se proceda la alegeri, în proxima şedinţă a acestui for (15 decembrie 1970).*

Prea Fericitul Părinte Preşedinte suspendă şedinţa la orele 12 a.m., anunţînd redeschiderea pentru orele 14 p.m.

La orele 14 p.m. se reiau lucrările şi se intră în ordinea de zi.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Preşedinte anunţă că pe lîngă temeiurile înscrise pe ordinea de zi care au rămas neexaminate în şedinţa sinodală din 24 noiembrie 1970, se mai adaugă încă 8 temeiuri.

P. S. Episcop Teoctist al Aradului, raportorul Comisiei învăţămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, citeşte referatele asupra :

29. *Tem. nr. 13050/1970.* — Referatul Cancelariei Sfîntului Sinod cu privire la aplicarea hotărîrii Sinodale asupra organizării de cursuri pastorale cu preoţii.

În legătură cu Hotărîrea nr. 19644/1969, privind posibilitatea organizării unor asemenea cursuri, au făcut propuneri : Arhiepiscopia Iaşilor, Arhiepiscopia Sibiului, Arhiepiscopia Timişoarei, precum şi Episcopia Clujului, prezentînd şi temele adecvate situaţiilor speciale din eparhii, ce urmează a se dezbate în cadrul acestor cursuri.

În urma discuțiilor și la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Ia act de darea de seamă asupra modului cum s-au desfășurat cursurile cu caracter misionar-pastoral, care au avut loc la Seminarul teologic de la Mînăstirea Neamț pentru preoții din Arhiepiscopia Iașilor și Episcopia Romanului și Hușilor.*

Eparhiile vor stabili planuri de măsuri pentru îndrumarea pastorală a unor preoți.

Epuizîndu-se lucrările prevăzute pe ordinea de zi, Prea Fericitul Părinte Președinte arată că toate problemele înscrise pe ordinea de zi a prezentei sesiuni au fost examinate și folosind prilejul că sînt prezenți toți Ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, în numele Sfîntului Sinod, felicită călduros pe Dl. Profesor Dumitru Dogaru pentru noua demnitate de Președinte al Departamentului Cultelor ce i s-a încredințat și pe Dl. Gheorghe Nenciu, pentru promovarea în demnitatea de Vicepreședinte al Departamentului Cultelor.

Dînd expresie sentimentelor de aleasă prețuire de care sînt stăpîniți membrii Sfîntului Sinod, Prea Fericirea Sa își manifestă nădejdea că și în viitor Departamentul Cultelor, cu conducerea și colaboratorii săi, va acorda aceeași deosebită înțelegere soluționării problemelor Bisericii Ortodoxe Române. Prea Fericirea Sa roagă pe Dl. Președinte al Departamentului Cultelor să asigure Conducerea superioară de stat că ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii noastre vor depune eforturi sporite în sprijinirea acțiunilor care urmăresc progresul și înflorirea Patriei noastre.

Prea Fericirea Sa aduce apoi vii mulțumiri membrilor Sfîntului Sinod pentru activitatea depusă și pentru contribuția adusă la rezolvarea problemelor acestei sesiuni a Sfîntului Sinod.

În încheiere, Prea Fericitul Părinte Președinte anunță că sesiunea Sfîntului Sinod pe anul 1970 este prorogată pentru data de 14 decembrie 1970.

Ședința se ridică la orele 15,30.

*

* *

Spicuiri din sumarul ședințelor de la 14 și 15 decembrie 1970.

Ședința se deschide la orele 10 a.m., sub președinția Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

La ședință ia parte Dl. Profesor Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor, împreună cu Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor.

P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, citește apelul nominal. Sînt prezenți : Prea Fericitul Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române ; I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ; I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului ; I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei ; I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului ; P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului ; P. S. Episcop Antim al Buzăului ; P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor ; P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos ; P. S. Episcop Teofil al Clujului ; P. S. Episcop Teoctist al Aradului și Locțiitor al Episcopiei Oradiei ; P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. S. Irineu Suceveanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Iașilor și P. S. Visarion Rășinăreanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Sibiului.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, constatînd că toți membrii Sfîntului Sinod sînt prezenți, declară ședința deschisă, arătînd că scopul convocării actualei sesiuni este rezolvarea problemelor curente înscrise pe ordinea de zi, după care, Prea Fericitul Părinte Președinte suspendă ședința la orele 10,30 pentru studierea în Comisii a problemelor repartizate, anunțînd reluarea lucrărilor la orele 12.

*

Ședința se redeschide la orele 12, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Se intră în ordinea de zi.

La invitarea Prea Fericitului Părinte Președinte, P. S. Episcop vicar Irineu Suceveanul, raportorul Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, citește referatele asupra :

1. *Tem. nr. 19850/1970.* — Procesul-verbal al Colegiului Electoral Bisericesc pentru alegerea titularului în scaunul vacant al Episcopiei Oradiei.

În baza convocării nr. 18780 a Consiliului Național Bisericesc, membrii Adunării Naționale Bisericești, membrii de drept, și membrii Adunării Eparhiale a Sfintei Episcopii a Oradiei, s-au întrunit, în ziua de 13 decembrie 1970, conform art. 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române în Colegiul Electoral, pentru alegerea titularului în scaunul vacant de Episcop al Oradiei.

În urma rezultatului votării, I.P.S. Președinte al Colegiului Electoral Bisericesc, Mitropolitul Nicolae al Ardealului, a proclamat ales pe P. C. Prot. Dr. Vasile Coman protoiereu de Brașov, ca Episcop al Oradiei.

În conformitate cu dispozițiunile art. 131 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, dosarul împreună cu procesul verbal al alegerii P. C. Prot. Dr. Vasile Coman în scaunul de Episcop al Oradiei a fost înaintat Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, pentru cercetare și examinare canonică.

Procedînd la examinarea canonică a noului ales, Comisia a constatat că P. C. Prot. Dr. Vasile Coman întrunește toate condițiile canonice, statutare și regulamentare cerute pentru a fi hirotonit arhiereu.

La propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Aprobă alegerea P. C. Prot. Dr. Vasile Coman în scaunul de Episcop al Oradiei, precum și decernarea treptei ierarhice de arhiereu.*

2. *Tem. nr. 19705/1970.* — Adresa Arhiepiscopiei Timișoarei nr. 5832-B/1970 cu privire la pensionarea preoților.

Potrivit rezoluției Prea Fericitului Patriarh Justinian, adresa I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului a fost trimisă spre referire Oficiului juridic al Administrației Patriarhale, care prin referatul nr. 18845/1970, a arătat că pe baza Decretului nr. 718/1956 și a Regulamentului de organizare a luat ființă, la 1 ianuarie 1959, Casa de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, cu obligația de a se asigura membrilor săi «toate drepturile ce se cuvin — potrivit normelor legale în vigoare — salariaților, pensionarilor și membrilor lor de familie, din sistemul Asigurărilor Sociale de Stat» (art. 5 din Decretul nr. 718/1956 și ale art. 7 din Regulamentul citat). Referatul Oficiului juridic a arătat totodată că Regulamentul Casei de Pensii (art. 39) și hotărîrile Sfîntului Sinod din 14. III. 1936 și 17. XII. 1962 au recomandat personalului clerical apt de muncă pensionarea după vîrsta de 70 ani.

În urma discuțiilor purtate, la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Centrele eparhiale vor îndruma preoții, diaconii și cîntăreții bisericești, care cer pensionarea, să rămînă în funcțiune pînă la împlinirea vîrstei de 70 ani, conform hotărîrilor sinodale din 14. III. 1936 și 17. XII. 1962, pînă la modificarea Regulamentului Casei de Pensii a salariaților Bisericii Ortodoxe Române.*

3. *Tem. nr. 12216/1970.* — Adresa Arhiepiscopiei Sibiului nr. 5131/1970 cu privire la modificarea unor articole din Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Fondului de asigurare a bunurilor bisericești.

Adresa arată că în acest an, datorită calamităților naturale, au avut de suferit și imobilele bisericești, dar că Regulamentul nu prevede folosirea fondurilor [illegible] pentru cazurile de foc. Pentru aceasta, adresa Arhiepiscopiei Sibiului propune să se studieze posibilitatea modificării articolelor din Regulament, în sensul de a se [illegible] folosirea acestui fond de la cazurile de foc, la orice fel de calamitate naturală.

La propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, și în urma discuțiilor purtate, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Nu este nevoie de modificarea articolelor din Regulamentul pentru organizarea și funcționarea fondului de asigurare a bunurilor bisericești, întrucît [illegible] destinat pentru ajutorarea parohiilor și mînăstirilor sărace, prevăzute de [illegible] ultim din acest Regulament, pe măsura stabilirii de excedente bugetare, se [illegible] acorda ajutoare și pentru alte calamități naturale în afară de cazurile de [illegible]*

4. *Tem. nr. 19851/1970.* — Referatul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române și Procesul Verbal al Consiliului Național Bisericesc din 12 decembrie 1970 privind contribuția de 10% pentru posturile vacante de preoți și cîntăreți.

Cu adresa nr. 8845/1970, Consiliul Național Bisericesc a înaintat referatul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române — prin care se propune ca parohiile să achite Casei de Pensii dotația de 10% asupra salariilor tarifare ale posturilor vacante de preoți și cîntăreți. Referatul a fost supus examinării Consiliului Național Bisericesc în ședința sa din 12 decembrie 1970 și Adunării Naționale Bisericești, în ședința din 13 decembrie 1970, fiind însușit de aceste foruri.

În urma discuțiilor și la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Toate unitățile bisericești, inclusiv Centrele eparhiale, sînt obligate să achite cota de 10% cuvenită Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, potrivit încadrării, pentru toate posturile prevăzute în schema de funcțiuni și salarizare, indiferent dacă sînt ocupate sau vacante.*

P. S. Episcop Teoctist al Aradului, raportorul Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, citește referatele asupra :

5. *Tem. nr. 19703/1970.* — Adresa Arhiepiscopiei Sibiului nr. 9169/1970, cu privire la propunerea ierarhilor din Mitropoliile Ardealului și Banatului de a se tipări un *Antologhion* care să cuprindă slujbele praznicelor împărătești, ale Născătoarei de Dumnezeu, ale sfinților cu priveghere, precum și slujba sfinților români. Adresa este însoțită de o prezentare a edițiilor în care a fost tipărit Antologhionul.

În urma discuțiilor purtate, s-a ajuns la concluzia că tipărirea Antologhionului numai pentru uzul parohiilor din eparhiile din Mitropolia Ardealului și Banatului ar fi o măsură care ar prejudicia uniformizarea cultului. Prea Fericitul Patriarh Justinian arată că în depozitele Institutului Biblic și de misiune Ortodoxă-Tipografie se găsesc *Mineie* nou tipărite pentru lunile *februarie, martie, aprilie, octombrie* și *noiembrie* — și că urmează să se tipărească *Mineiele* pe lunile : *mai, iunie, iulie, august* și *septembrie*, precum și pentru lunile *ianuarie* și *decembrie*, ale căror mineie sînt pe cale de epuizare.

Luînd în considerare și faptul că I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei se oferă să tipărească, în sprijinul nevoilor acelor eparhii, la Tipografia Mînăstirii Neamț, două *Mineie* în timp de șase luni, sau chiar 3 *Mineie* pînă la sfîrșitul anului 1971, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Aprobă tipărirea «Mineielor» pe lunile : ianuarie, mai, iunie, iulie, august, septembrie și decembrie.*

— *Ia act de oferta I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei de a facilita tipărirea a două mineie în timp de șase luni la Tipografia Mînăstirii Neamț și chiar a 3 mineie pînă la sfîrșitul anului 1971.*

— *În cazul cînd aceste Mineie nu vor putea fi imprimate la Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, se va apela la serviciile Tipografiei Mînăstirii Neamț.*

— *Centrele eparhiale din Mitropoliile Ardealului și Banatului se vor adresa direct Institutului Biblic-Tipografie, pentru procurarea mineielor existente în depozitul tipografiei, pentru lunile : «februarie, martie, aprilie, octombrie și noiembrie» și le vor difuza la parohii prin depozitele eparhiale.*

6. *Tem. nr. 11571/1970.* — Darea de seamă asupra vizitei făcute între 7 și 20 octombrie 1970 — Bisericilor Romano-Catolică, Evanghelică și Veche-Catolică din R. F. a Germaniei, de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, în fruntea unei delegații formată din : I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Teoctist al Aradului, P. C. Pr. V. Ștefan, P. C. Pr. Prof. D. Stăniloae, P. C. Arhim. Antonie Plămădeală și P. C. Diac. P. Zamfira.

Vizita în R. F. a Germaniei a avut loc la invitația Cardinalului Dr. Julius Döpfner, Arhiepiscop de München și Freising și președinte al Conferinței Episcopatului romano-catolic german ; a Episcopului Herman Detzfelbinger, președintele Consiliului Bisericii Evanghelice și a Episcopului Joseph Brinkhues, Conducătorul Bisericii Vechi-Catolice.

În toate întîlnirile avute și în toate discuțiile purtate cu conducătorii bisericești și de stat în timpul acestei vizite în R. F. a Germaniei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a pus în valoare formele noi de activitate ale Bisericii Ortodoxe Române, corespunzătoare cu noile relații din țara noastră și cu aspirațiile de azi ale omenirii. În întîlnirea cu Conducătorul Bisericii Romano-Catolice, Prea Fericirea Sa a accentuat caracterul vizitei delegației sinodale române ca o vizită de la o Biserică Ortodoxă națională la o Biserică Catolică națională și, ca atare, cu însemnătate și pentru strîngerea legăturilor dintre poporul român și poporul german. În întîlnirea cu Conducătorul Bisericii Evanghelice, Prea Fericirea Sa a conturat perspectivele de lucrare ecumenică viitoare și a descifrat sensul năzuințelor contemporane de apropiere între Biserici. În întîlnirea cu Conducătorul Bisericii Vechi-Catolice, Prea Fericirea Sa a apreciat progresul ce s-a făcut în pregătirea dialogului dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Veche-Catolică.

Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian în R. F. a Germaniei a contribuit substanțial la o mai bună cunoaștere a Bisericii noastre, și, în primul rînd, a personalității Întîistătătorului ei, care — după părerile unanim exprimate în scrisori la posturile de radio-televiziune vest-germană și în presa vest-germană a cîștigat stima și simpatia tuturor.

Vizita Prea Fericirii Sale și a delegației însoțitoare în R. F. a Germaniei a constituit un moment important în strîngerea legăturilor între Biserica Ortodoxă Română și Bisericile din R. F. a Germaniei, ca și între poporul român și poporul german.

Pentru fructificarea rezultatelor obținute, s-au preconizat următoarele acte de viitor:

1. Prea Fericirea Sa a invitat pe Eminența Sa, Cardinalul Julius Döpfner, iar Eminența Sa a acceptat să viziteze Biserica noastră. Data vizitei se va stabili ulterior, de comun acord.

2. Prea Fericirea Sa a invitat pe Excelența Sa Episcopul Dietzfelbinger să viziteze Biserica Ortodoxă Română, iar Episcopul Dietzfelbinger a acceptat. Data se va stabili ulterior, de comun acord.

3. Prea Fericirea Sa a invitat pe Excelența Sa Episcopul Bisericii Vechi-Catolice Joseph Brinkhues, să viziteze, împreună cu unul sau doi profesori de teologie, Biserica Ortodoxă Română, pentru convorbiri teologice la București.

Darea de seamă asupra acestei vizite s-a publicat în revista «Biserica Ortodoxă Română» (nr. 9—10/1970).

La propunerea Comisiei Afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Ia act cu bucurie de darea de seamă cu privire la desfășurarea vizitei și de rezultatele ei. Vizita aceasta făcută la cel mai înalt nivel bisericesc constituie o contribuție importantă la strîngerea relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Bisericile din R. F. a Germaniei. Totodată ea aduce și un aport la apropierea dintre poporul român și poporul german.*

— *Ia act de invitarea făcută de Prea Fericitul Patriarh Justinian Cardinalului Julius Döpfner, Episcopului Hermann Dietzfelbinger și Episcopului Joseph Brinkhues de a vizita în cursul anului viitor Patriarhia Română.*

— *Aduce mulțumiri călduroase Prea Fericitului Patriarh Justinian, precum și membrilor delegației sinodale, pentru realizarea acestei vizite.*

7. Tem. nr. 18089/1970. — Darea de seamă asupra participării P. C. Pr. Prof. Al. I. Ciurea la simpozionul greco-român organizat de Institutul de Studii Balcanice, la Salonic, între 21 și 25 octombrie 1970, cu tema: «Epoca fanariotă».

Din partea Republicii Socialiste România au luat parte 22 de istorici: academicieni, profesori și cercetători științifici, printre care și P. C. Pr. Al. I. Ciurea, profesor la Institutul teologic din București. P. C. Sa a tratat tema: «Aspecte esențiale ale epocii fanariote în istoria Bisericii Ortodoxe din România».

Darea de seamă asupra lucrărilor simpozionului este publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română».

La propunerea Comisiei Afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Ia act de darea de seamă prezentată și aduce mulțumiri P. C. Pr. Prof. Al. I. Ciurea pentru participarea și contribuția adusă la lucrările simpozionului greco-român de la Salonic.*

8. *Tem. nr. 17921/1970.* — Darea de seamă asupra participării P. C. Pr. Prof. D. Stăniloae la a doua sesiune teologică organizată de Fundația «Pro Oriente», la Viena, între 13 și 14. XI. 1970, cu tema generală: «Funcția lui Petru din punct de vedere ecumenic».

Din darea de seamă asupra acestei sesiuni — publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română — se afirmă că în referatele teologilor romano-catolici și în discuțiile purtate de aceștia se văd unele tendințe progresiste, se pare sub influența necesității unui acord cu tezele protestante, deși pe de altă parte stăruie un curent conservator al teologiei oficiale romano-catolice.

La propunerea Comisiei Afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Ia act de darea de seamă prezentată și exprimă mulțumiri P. C. Pr. Prof. D. Stăniloae pentru participare și contribuția adusă la lucrările celei de a doua sesiuni teologice de la Viena, organizată de Fundația «Pro Oriente».*

9. *Tem. nr. 17043/1970.* — Darea de seamă asupra Conferinței pentru pastori și teologi, organizată de Federația Luterană Mondială, la Poiana Brașov, între 21 și 27 octombrie 1970, cu tema: «Comunitatea și pastorul într-o lume matură». Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat ca observatori Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic din Sibiu și Diac. Asist. Ion Bria, de la Institutul teologic din București.

Din darea de seamă asupra Conferinței — publicată în revista «Ortodoxia» — reiese că în discuțiile ce s-au purtat, s-a subliniat ideea că teologii de azi trebuie să creeze o teologie a vieții, care să contribuie la soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane.

La propunerea Comisiei Afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Ia act de darea de seamă și aduce mulțumiri P. C. Pr. Prof. Isidor Todoran și P. C. Diac. Asist. Ion Bria pentru participare la lucrări și pentru contribuția adusă.*

10. *Tem. nr. 14806/1970.* — În legătură cu Conferința Bisericilor Europene:

a) *La sesiunea de toamnă a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene desfășurată la invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, între 28 septembrie și 2 octombrie 1970,* din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.

Programul de lucru al acestei sesiuni a avut ca scop principal discutarea și reglementarea problemelor care se ridică în acest ultim stadiu de pregătire a Adunării Generale «Nyborg VI», care va avea loc în anul 1971.

Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, a luat cuvîntul deseori, contribuind la elucidarea unor probleme de procedură.

După terminarea lucrărilor, oaspeții au făcut o excursie la mînăstirile din Moldova, la invitația I.P.S. Mitropolit Iustin. Iar înainte de plecarea din țară, cîțiva membri ai Prezidiului au fost primiți în audiență de Prea Fericitul Patriarh Justinian, căruia i-au exprimat mulțumirea și recunoștința pentru bunele condiții puse la dispoziție spre a-și putea duce la bun sfîrșit lucrările.

Darea de seamă asupra sesiunii s-a publicat în revista «Biserica Ortodoxă Română».

b) *La Sesiunea generală a Grupului 2 de lucru al Conferinței Bisericilor Europene,* care a avut loc între 16 și 19 noiembrie 1970 la Torre Pellice, lîngă Torino, pentru a pregăti un studiu asupra temei: «Slujirea Bisericii către societate», din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, care, ca vicepreședinte, a condus unele ședințe ale lucrărilor.

În legătură cu discutarea temei speciale: «Serviciul Bisericii pentru persoanele aflate în marginea societății», s-a adoptat propunerea delegatului ortodox român ca pe viitor Bisericile să treacă de la «diaconia clasică» (slujirea individului) la «diaconia structurală», adică la sprijinirea transformărilor sociale, economice, culturale și politice, capabile să elimine complet cauzele care mențin mari mase de oameni în mizerie, robie și ignoranță și care au dus la diferențierea țărilor în dezvoltate și subdezvoltate, la existența claselor sociale antagoniste.

Darea de seamă asupra acestei sesiuni este publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română».

La propunerea Comisiei Afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte:

— *Ia act de dările de seamă şi aduce mulţumiri I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei şi P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu pentru participarea şi contribuţia adusă la lucrări.*

11. *Tem. nr. 13792/1970.* — Darea de seamă asupra sesiunii Comitetului de lucru şi a Secretariatului Internaţional al Conferinţei Creştine pentru Pace, care a avut loc la Budapesta, între 28 septembrie şi 2 octombrie 1970, pentru analizarea situaţiei create în urma retragerii unui număr de membri ai Comitetului de lucru şi ai Secretariatului Internaţional.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, membru în Comitetul de lucru, şi P. C. Pr. Ilie Georgescu, membru în Secretariatul Internaţional.

La lucrările de la Budapesta s-a fixat tema pentru cea de a IV-a Adunare Generală a Conferinţei: «Angajamentul nostru comun pentru o pace mai bună»; iar prin redistribuirea unor sarcini, P. C. Pr. Ilie Georgescu a fost numit responsabil pentru activitatea Comisiei de tineret.

La propunerea Comisiei Afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte:

— *Ia act de darea de seamă şi aduce mulţumiri I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului şi P. C. Pr. Ilie Georgescu pentru participare la lucrări şi pentru contribuţia adusă.*

12. *Tem. nr. 11630/1970.* — Darea de seamă asupra participării P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, la Conferinţa Mondială a Religiilor pentru Pace, care a vut loc la Kyoto-Japonia, între 16 şi 22 octombrie 1970, avînd ca temă «pacea» sub aspectele ei majore: dezarmarea, dezvoltarea şi drepturile omului.

Lucrările Conferinţei mondiale a religiilor — la care au fost prezenţi circa 300 delegaţi din toate continentele, reprezentînd toate religiile lumii şi diferite organizaţii religioase, s-au desfăşurat în şedinţe plenare şi în şedinţe ale secţiilor. Reprezentantul român a participat permanent la lucrările secţiei privind dezarmarea, făcînd mai multe propuneri care au fost acceptate şi însuşite de participanţii la lucrări şi au fost incluse şi în documentele finale ale Conferinţei.

Adunarea a adoptat diferite rezoluţii şi un mesaj către toţi conducătorii religioşi din lume.

În încheierea lucrărilor Conferinţei, s-a hotărît crearea unui for permanent interreligios mondial pentru promovarea păcii între popoare, denumit «Conferinţa Mondială a Religiilor pentru pace».

Darea de seamă asupra acestei conferinţe s-a publicat în revista «Biserica Ortodoxă Română».

La propunerea Comisiei Afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte:

— *Ia act de darea de seamă asupra lucrărilor Conferinţei Mondiale a religiilor pentru pace, întrunită la Kyoto, şi aduce mulţumiri P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, pentru participare la lucrări şi contribuţia adusă.*

13. *Tem. nr. 19958/1970.* — Darea de seamă a I.P.S. Mitropolit Iustin Moisescu asupra călătoriei sale făcută împreună cu Dl. Prof. H. Binder în unele ţări din Europa şi America de Nord, între 26 iunie şi 17 august 1970, în scopul stabilirii de contacte cu organizaţii religioase şi Biserici din străinătate, consacrate problemei ajutorării populaţiei sinistrate din ţara noastră şi refacerii în urma calamităţilor naturale din primăvara acestui an.

Cu prilejul vizitelor, delegaţia a adus mulţumiri reprezentanţilor organizaţiilor bisericeşti care au făcut donaţii şi totodată a purtat discuţii asupra posibilităţilor de trimitere a unor noi ajutoare, destinate îndeosebi reconstrucţiei zonelor calamitate.

Călătoria menţionată a reprezentanţilor Bisericilor din România s-a soldat cu rezultate care pot fi considerate ca foarte satisfăcătoare.

La propunerea Comisiei Afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte:

— *Ia act de darea de seamă.*

— *Exprimă mulţumiri I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi D-lui Prof. Hermann Binder, vicarul Episcopiei Evanghelice C. A. din Sibiu, pentru călătoria făcută şi pentru rezultatele satisfăcătoare pe care le-a avut.*

14. *Tem. nr. 11302/1970.* — Darea de seamă asupra ajutoarelor primite de la Biserici și Organizații creștine din străinătate pentru ajutorarea populației sinistrate din țara noastră, în urma calamităților naturale din primăvara anului 1970.

Printre ajutoarele primite din străinătate au fost și cele ale Bisericilor creștine. Biserici de toate confesiunile și de toate nuanțele au încredințat ajutorul lor bănesc și material spre a fi înmînat Comitetului Național pentru ajutorarea celor sinistrați. Donațiile Bisericilor au fost numeroase și generoase; peste 55 de Biserici și-au trimis ajutorul în bani, îmbrăcăminte, medicamente, alimente, mașini, obiecte de uz casnic etc.

Toate aceste ajutoare, fie în bani, fie în materiale, constituie o dovadă grăitoare a simpatiei de care se bucură țara și poporul nostru pe plan mondial. Ele reflectă în același timp și simpatia față de Biserica Ortodoxă Română și credincioșii ei.

Tuturor celor ce și-au trimis țării noastre ajutorul lor, Prea Fericitul Patriarh Justinian le-a mulțumit călduros pentru solidaritatea și dragostea lor creștină, ilustrată prin ajutoarele oferite, care au alinat mult suferințele poporului român și au trezit în suflete sentimentul de profundă recunoștință și prietenie.

La propunerea Comisiei Afacerilor externe bisericești, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Ia act de darea de seamă informativă a Sectorului pentru relații bisericești externe cu privire la ajutoarele pentru sinistrați de la Biserici și organizații creștine de peste hotare.*

Ședința se ridică la orele 14,30, anunțîndu-se ședința următoare pentru a doua zi, marți, 15 decembrie 1970, orele 10 a.m.

*

Ședința se deschide la orele 10 a.m., sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Prea Fericitul Părinte Președinte invită pe P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, secretarul Sfîntului Sinod, să dea citire sumarului ședinței din ziua de 25 noiembrie 1970.

Sfîntul Sinod aprobă sumarul ședinței din 25 noiembrie 1970, fără nici o modificare.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Președinte invită pe P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, secretarul Sfîntului Sinod, să dea citire sumarului ședinței din 14 decembrie 1970.

Sfîntul Sinod aprobă sumarul ședinței din 14 decembrie 1970, fără nici o modificare.

Se intră în ordinea de zi.

La invitarea Prea Fericitului Părinte Președinte, P. S. Episcop vicar Visarion Rășinăreanul, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, dă citire referatelor:

15. *Tem. nr. 13450/1970.* — Referatul I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei cu privire la poziția Bisericii Ortodoxe Române asupra celor 5 teme din catalogul pentru Sfîntul și Marele Sinod.

Prin hotărîrea celei de a IV-a Conferințe Panortodoxe de la Geneva, Bisericii Ortodoxe Române i-a revenit ca sarcină studierea în principal a temei a VI-a din catalogul temelor fixate de această Conferință pentru Sfîntul și Marele Sinod Ortodox, anume «Iconomia în Biserica Ortodoxă». Comisia instituită de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a achitat de această obligație în termenul prevăzut.

Prin aceeași hotărîre de la Geneva, s-a stabilit ca Bisericile Ortodoxe să studieze în secundar și celelalte cinci teme ce nu revin ca sarcină principală uneia din Bisericile Ortodoxe. Ca urmare, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prin hotărîrea nr. 19435/1968, a stabilit «să se ceară consiliilor profesorale ale celor două Institute teologice de la București și Sibiu să se fixeze punctele de vedere asupra celorlalte cinci teme, în vederea stabilirii poziției Bisericii noastre de către Sfîntul Sinod».

Avîndu-se în vedere importanța temelor, ele au fost trecute în sarcina profesorilor teologi universitari ca normă științifică. Întrucît această muncă s-a desfă-

șurat paralel la cele două Institute teologice, Prea Fericitul Patriarh Justinian a instituit o Comisie, sub îndrumarea I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și a P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, care să îngrijească de unificarea celor două rezumate-referate de la fiecare temă.

În urma convocărilor ce s-au făcut, Comisia a lucrat în zilele de 29 octombrie, 12, 13 și 23 noiembrie 1970, și în urma dezbaterilor ce au avut loc în aceste ședințe de lucru s-au alcătuit referate unificate care exprimă poziția Bisericii Ortodoxe Române asupra următoarelor cinci teme: — 1. Izvoarele Revelației dumnezeiești; — 2. Participarea mai deplină a elementului laic în viața cultică și cealaltă viață a Bisericii; — 3. Readaptarea dispozițiilor bisericești privitoare la postire, potrivit cu cerințele epocii contemporane; — 4. Impedimente la căsătorie; — 5. Chestiunea calendarului.

Prin referatul înregistrat sub nr. 13450/1970, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, au înaintat — pentru a fi supuse examinării și hotărîrii Sfîntului Sinod — referatele întocmite de comisie, împreună cu studiile profesorilor de teologie în aceste probleme.

Textul referatelor a fost înmînat atît Comisiei învățămîntului cît și membrilor Sfîntului Sinod, pentru a face observațiile cuvenite.

În urma studierii referatelor și a discuțiilor care au avut loc în ședință, Sfîntul Sinod hotărăște:

— *Ia cunoștință de referatele întocmite de Comisia specială privind cele 5 teme pentru Sfîntul și Marele Sinod.*

— *În vederea îmbunătățirii textului acestor referate, de către Comisia specială, se va ține seama de pozițiile celorlalte Biserici Ortodoxe, pe măsură ce vor fi primite, precum și de propunerile și sugestiile membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ce vor fi trimise în scris Sectorului Relațiilor externe bisericești pînă la 10 ianuarie 1971.*

— *Textul referatelor, astfel îmbunătățit, se va supune, la timpul cuvenit, examinării Sinodului Permanent.*

16. *Tem. nr. 18637/1970.* — Textul Pastoralei Sfîntului Sinod pentru colecta pentru Fondul Central Misionar din Duminica Ortodoxiei (17 martie 1971).

Prea Fericitul Părinte Președinte dă citire proiectului de text al acestei Pastorale, asupra căruia membrii Sfîntului Sinod au purtat ample discuții și au procedat la definitivarea lui.

Cu îmbunătățirile aduse, Comisia pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri a făcut propunerea ca acest text să fie însușit de plenul Sfîntului Sinod.

Sfîntul Sinod, luînd cunoștință de propunerea făcută, hotărăște:

— *Aprobă textul Pastoralei pentru colecta Fondului Central Misionar din Duminica Ortodoxiei a anului 1971, în forma definitivată.*

— *Pastorala se va tipări prin grija Sectorului II al Administrației Patriarhale și se va trimite tuturor eparhiilor, împreună cu instrucțiunile stabilite de Sfîntul Sinod, în anii precedenți.*

17. *Tem. nr. 15638/1970 și 17090/1970.* — Rapoartele delegaților Bisericii Ortodoxe Române la comisiile teologice interortodoxe pentru pregătirea dialogului cu celelalte Biserici creștine.

a) *La sesiunea de lucru a Comisiei teologice interortodoxe pentru dialogul cu Biserica Anglicană*, care a avut loc la Chambésy, între 1 și 7 octombrie 1970, din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte Dl. Prof. N. Chițescu și P. C. Diac. Asist. Ion Bria.

În cadrul discuțiilor asupra temelor ce trebuie pregătite pentru viitoarea reuniune a Comisiei, delegații ortodocși români au cerut să se valorifice pozițiile cîștigate în dialogurile anterioare, purtate între delegații oficiali ai Bisericilor Ortodoxe și ai celor Anglicane, ca de pildă, cele de la București din 1935, care au și fost ratificate din partea anglicană de Convocațiunile de Canterbury și York.

b) *La sesiunea de lucru a Comisiei teologice interortodoxe pentru dialogul cu Biserica Veche-Catolică*, care a avut loc la Chambésy între 15 și 22 octombrie 1970, din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte P. C. Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic din Sibiu.

Comisia a apreciat că nu mai există azi piedici pentru începerea dialogului teologic între ortodocşi şi vechi-catolici şi a recomandat Bisericilor Ortodoxe să hotărască începerea cît mai neîntîrziată a acestui dialog.

Dările de seamă asupra acestor sesiuni sînt publicate în revista «Biserica Ortodoxă Română».

La propunerea Comisiei Afacerilor externe bisericeşti Sfîntul Sinod hotărăşte:

— *Ia act de dările de seamă prezentate şi exprimă mulţumiri delegaţilor Bisericii Ortodoxe Române care au participat la lucrările Comisiilor teologice interortodoxe la Centrul Patriarhiei Ecumenice.*

18. *Tem. nr. 14941/1970.* — Darea de seamă asupra întîlnirii între teologii ortodocşi români şi luterani, care a avut loc la reşedinţa mitropolitană din Sibiu la 30 septembrie 1970. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au fost de faţă: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din Bucureşti, Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic din Sibiu, Prof. N. Chiţescu, Pr. Prof. Grigorie Marcu şi Diac. Asist. Ion Bria.

După cuvîntările de deschidere a I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi a Excelenţei Sale Episcop Albert Klein, au fost prezentate 4 referate.

În cadrul discuţiilor care au urmat, au fost relevate probleme esenţiale, de îndrumare în scopul realizării unui dialog cît mai fructuos şi mai elocvent pentru teologia ortodoxă şi luterană.

La propunerea Comisiei Afacerilor externe bisericeşti, Sfîntul Sinod hotărăşte:

— *Ia act de dările de seamă prezentate.*

— *Exprimă mulţumiri I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, P. C. Pr. Prof. Isidor Todoran, D-lui Prof. N. Chiţescu, P. C. Pr. Prof. Grigorie Marcu şi P. C. Diac. Asist. Ion Bria pentru participarea la lucrări şi pentru contribuţia adusă.*

În continuare P. S. Episcop vicar Irineu Suceveanul, raportorul Comisiei canonice, juridice şi pentru disciplină, prezintă referatele asupra:

19. *Tem. nr. 19695/1970.* — Itinerariile pastorale pe anul 1970 ale Prea Fericitului Patriarh Justinian, Il. PP. SS. Mitropoliţi Nicolae al Ardealului şi Firmilian al Olteniei, PP. SS. Episcopi Partenie al Romanului şi Huşilor, Teofil al Clujului, Teoctist al Aradului şi Locţiitor al Oradiei, PP. SS. Episcopi vicari Irineu Suceveanul al Arhiepiscopiei Iaşilor şi Visarion Răşinăreanul, al Arhiepiscopiei Sibiului.

Comisia pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, examinînd aceste itinerarii pastorale, constată că membrii Sfîntului Sinod menţionaţi mai sus, în cursul anului 1970 au desfăşurat cu rîvnă şi cu simţ de răspundere faţă de problemele de ordin duhovnicesc şi social o intensă activitate în aducerea la îndeplinire a îndatoririlor ce le revin cu privire la viaţa duhovnicească a credincioşilor cît şi în ceea ce priveşte buna gospodărire a eparhiilor, prezidînd conferinţele preoţeşti de orientare, făcînd vizite canonice parohiilor din eparhiile respective, reprezentînd Biserica Ortodoxă Română în diferite întruniri interortodoxe şi intercreştine etc.

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăşte:

— *Ia act de activitatea desfăşurată de Prea Fericitul Patriarh Justinian, Il. PP. SS. Mitropoliţi Nicolae al Ardealului şi Firmilian al Olteniei, PP. SS. Episcopi Partenie al Romanului şi Huşilor, Teofil al Clujului, Teoctist al Aradului şi Locţiitor al Oradiei, PP. SS. Episcopi vicari Irineu Suceveanul şi Visarion Răşinăreanul, în cadrul îndatoririlor chiriarhale pentru promovarea vieţii bisericeşti în Biserica Ortodoxă Română.*

20. *Tem. nr. 19694/1970.* — Procesul verbal al Sinodului permanent din ziua de 25 noiembrie 1970, cu propunerea pentru alegerea P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, stareţul Mînăstirii Neamţ, în postul vacant de Episcop vicar la Arhiepiscopia Craiovei.

Avînd în vedere că Sinodul Permanent şi-a însuşit recomandarea I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, Sfîntul Sinod hotărăşte:

— *Temeiul nr. 19694/1970 se trimite la Comisia canonică, juridică şi pentru disciplină, pentru examinarea canonică a celui propus şi pentru cercetarea dosarului.*

21. *Tem. nr. 19702/1970.* — Procesul verbal al Sinodului Permanent din ziua de 25 noiembrie 1970, cu propunerea pentru alegerea P. C. Arhim. Gherasim Cristea, stareţul Mînăstirii Căldăruşani, în postul vacant de Arhiereu vicar al Episcopiei Dunării de Jos.

Avînd în vedere că Sinodul Permanent şi-a însuşit recomandarea P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, Sfîntul Sinod hotărăşte :

— *Temeiul nr. 19702/1970 se trimite la Comisia canonică, juridică şi pentru disciplină, pentru examinarea canonică a celui propus şi pentru cercetarea dosarului.*

22. *Tem. nr. 19693/1970.* — Recomandarea Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru alegerea P. C. Arhim. Antonie Plămădeală în postul vacant de Episcop vicar patriarhal de la Administraţia Patriarhală.

Prea Fericitul Părinte Preşedinte arată că acest temei a fost deja îndrumat la Comisia canonică, juridică şi pentru disciplină în şedinţa Sfîntului Sinod din 25 noiembrie 1970, pentru examinare şi propunere.

Şedinţa se ridică la orele 14,30, anunţîndu-se reluarea lucrărilor pentru orele 17.

Şedinţa se redeschide la orele 17.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, dă citire sumarului şedinţei de lucru din 15 decembrie 1970.

Sfîntul Sinod a aprobat sumarul şedinţei fără nici o modificare.

Apoi Prea Fericitul Părinte Preşedinte invită pe P. S. Episcop vicar Irineu Suceveanul, raportorul Comisiei canonice, juridice şi pentru disciplină, să dea citire referatelor asupra :

— *Tem. nr. 19693/1970.* — Recomandarea Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru alegerea *P. C. Arhim. Antonie Plămădeală* în postul vacant de Episcop vicar patriarhal de la Administraţia Patriarhală.

În şedinţa de lucru a Sfîntului Sinod din 25 noiembrie 1970, Prea Fericitul Patriarh Justinian a prezentat plenului Sfîntului Sinod recomandarea ca P. C. Arhim. Antonie Plămădeală să fie ales în postul de Episcop vicar patriarhal vacant la Administraţia Patriarhală.

Potrivit prevederilor art. 131 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi ale art. 135 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, Comisia canonică juridică şi pentru disciplină a procedat la examinarea canonică a celui propus şi la cercetarea dosarului.

Constatînd că P. C. Arhim. Antonie Plămădeală întruneşte condiţiile cerute de canoanele şi regulamentele bisericeşti şi pe cele ale art. 129 din Statutul de organizare şi funcţionare a Bisericii Ortodoxe Române, Comisia canonică, juridică şi pentru disciplină a propus plenului Sfîntului Sinod ca P. C. Arhim. Antonie Plămădeală să fie ales în postul vacant de Episcop vicar patriarhal de la Administraţia Patriarhală şi să i se acorde rangul de arhiereu şi să se intervină la Consiliul de Stat, prin Departamentul Cultelor, pentru emiterea Decretului de recunoaştere.

La propunerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, se aprobă procedura votării prin vot pe faţă. Totodată, Prea Fericirea Sa propune pentru noul ales titulatura de «Ploieşteanul».

Se procedează la votare, prin ridicare de mîini.

În urma votării, Prea Fericitul Părinte Preşedinte constată că cel propus, P. C. Arhim. Antonie Plămădeală, întruneşte unanimitatea de voturi şi îl declară ales.

Avînd în vedere propunerea Comisiei canonice, juridice şi pentru disciplină, ţinînd seamă de rezultatul votării şi de propunerea Prea Fericitului Patriarh Justinian privind titulatura noului ales, Sfîntul Sinod hotărăşte :

— *Aprobă ridicarea P. C. Arhim.* Antonie Plămădeală *în treapta ierarhică de arhiereu, ales în postul vacant de Episcop vicar patriarhal la Administraţia Patriarhală.*

— *Aprobă propunerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, ca noul ales să poarte titulatura de «Ploieşteanul».*

— *Tem. nr. 19694/1970.* — Procesul verbal al Sinodului Permanent din ziua de 25 noiembrie 1970, cu propunerea pentru alegerea *P. C. Arhim. Nestor Vornicescu* în postul vacant de Episcop-vicar la Arhiepiscopia Craiovei.

În ședința de lucru a Sfîntului Sinod din ziua de 25 noiembrie 1970 Prea Fericitul Patriarh Justinian a prezentat plenului Sfîntului Sinod adresa I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei nr. 14461/1970, prin care solicită a se numi la Arhiepiscopia Craiovei un episcop vicar în persoana P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, starețul Mînăstirii Neamț.

Sinodul permanent, în ședința sa din 25 noiembrie 1970, luînd în examinare această cerere, și-a însușit propunerea I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, hotărînd ca încheierea Sinodului Permanent să fie înaintată Sfîntului Sinod Plenar, pentru a se proceda la alegere.

Potrivit prevederilor art. 129 și 131 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 135 din Regulamentul organelor centrale ale Patriarhiei Române, Comisia canonică, juridică și pentru disciplină, în ședința de lucru a Sfîntului Sinod din 15 decembrie 1970, a procedat la examinarea canonică a celui propus și la cercetarea dosarului.

Constatînd că P. C. Arhim. Nestor Vornicescu întrunește condițiunile cerute de canoanele și regulamentele bisericești și condițiunile cerute de art. 129 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, Comisia canonică, juridică și pentru disciplină a propus plenului Sfîntului Sinod ca P. C. Arhim. Nestor Vornicescu să fie ales în postul de Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei și să i se acorde rangul de arhiereu, intervenindu-se la Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România, prin Departamentul Cultelor, pentru emiterea Decretului de recunoaștere.

I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei propune pentru noul ales Episcop vicar titulatura de «Severineanul».

Prea Fericitul Părinte Președinte, luînd cuvîntul, propune ca alegerea să se facă prin vot pe față.

Se procedează la votare, prin ridicare de mîini.

În urma votării, Prea Fericitul Părinte Președinte constată că cel propus, P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, întrunește unanimitatea de voturi și îl declară ales.

Avînd în vedere hotărîrea Sinodului permanent, ținînd seamă de propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, de rezultatul votării, precum și de propunerea I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, privind titulatura noului ales, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Aprobă ridicarea la treapta ierarhică de arhiereu a P. C. Arhim.* Nestor Vornicescu, *ales în postul de Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.*

— *Aprobă propunerea I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei ca cel ales să poarte titulatura de «Severineanul».*

— *Tem. nr. 19702/1970.* — Procesul verbal al Sinodului Permanent din ziua de 25 noiembrie 1970, cu propunerea pentru alegerea *P. C. Arhim. Gherasim Cristea* în postul vacant de Arhiereu vicar al Episcopiei Dunării de Jos.

În ședința de lucru a Sfîntului Sinod din 25 noiembrie 1970, Prea Fericitul Patriarh Justinian a prezentat plenului Sfîntului Sinod adresa P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, prin care solicită a se numi la Episcopia Dunărea de Jos un arhiereu vicar în persoana P. C. Arhim. Gherasim Cristea, starețul Mînăstirii Căldărușani.

Sinodul Permanent, în ședința sa din 25 noiembrie 1970, luînd în examinare această cerere, și-a însușit propunerea P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, hotărînd ca încheierea Sinodului Permanent să fie înaintată Sfîntului Sinod plenar pentru a se proceda la alegere.

Potrivit prevederilor art. 129 și 131 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 135 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, Comisia canonică, juridică și pentru disciplină, în ședința de lucru a Sfîntului Sinod din 15 decembrie 1970, a procedat la examinarea canonică a celui propus și la cercetarea dosarului.

Constatînd că P. C. Arhim. Gherasim Cristea întrunește condițiunile cerute de canoanele și regulamentele bisericești și condițiunile cerute de art. 129 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, Comisia canonică, juridică și pentru disciplină a propus plenului Sfîntului Sinod ca P. C. Arhim. Gherasim

Cristea să fie ales în postul de Arhiereu vicar al Episcopiei Dunărea de Jos şi să i se acorde rangul de arhiereu, intervenindu-se la Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România, prin Departamentul Cultelor, pentru emiterea Decretului de recunoaştere.

P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos propune pentru noul arhiereu vicar titulatura de «Constănţeanul».

Prea Fericitul Părinte Preşedinte, luînd cuvîntul, propune ca alegerea să se facă prin vot pe faţă.

Se procedează la votare, prin ridicare de mîini.

În urma votării, Prea Fericitul Părinte Preşedinte constată că cel propus, P. C. Arhim. Gherasim Cristea, întruneşte unanimitatea de voturi şi îl declară ales.

Avînd în vedere hotărîrea Sinodului Permanent, ţinînd seamă de propunerea Comisiei canonice, juridice şi pentru disciplină, de rezultatul votării, precum şi de propunerea P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, privind titulatura noului ales, Sfîntul Sinod hotărăşte :

— *Aprobă ridicarea la treapta ierarhică de arhiereu a P. C. Arhim.* Gherasim Cristea, *ales în postul de Arhiereu vicar al Episcopiei Dunărea de Jos.*

— *Aprobă propunerea P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos ca cel ales să poarte titulatura de «Constănţeanul».*

Prea Fericitul Patriarh Justinian invită în sala de şedinţă pe cei trei candidaţi. Aducîndu-le la cunoştinţă că au fost aleşi de Sfîntul Sinod prin vot unanim, le adresează călduroase felicitări şi le urează succes deplin în noua demnitate de arhierei la care au fost chemaţi.

I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, în calitate de preşedinte al Comisiei canonice, juridice şi pentru disciplină, luînd cuvîntul, subliniază că instituirea de Episcop vicar şi Arhierei vicari este un eveniment de o deosebită importanţă pentru viaţa Bisericii Ortodoxe Române.

Aduce apoi mulţumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, Departamentului Cultelor şi Conducerii de Stat pentru împlinirea acestui eveniment, prin care trei tineri candidaţi cu alese însuşiri şi deosebită pregătire teologică au fost chemaţi la lucrare în ogorul Bisericii Ortodoxe Române, în calitate de viitori ierarhi şi membri ai Sfîntului Sinod.

Adresează un cald îndemn către cei aleşi, de a fi vrednice ajutoare pentru ierarhii cu care vor lucra, împlinitori ai dreptei credinţe, loiali faţă de conducerea bisericească şi de conducerea superioară de stat.

Felicitînd pe cei aleşi, îşi exprimă nădejdea unei rodnice colaborări a acestora cu membrii Sfîntului Sinod.

În continuare, au luat cuvîntul, pe rînd, *P. C. Arhim. Antonie Plămădeală, P. C. Arhim. Nestor Vornicescu* şi *P. C. Arhim. Gherasim Cristea.*

În cuvîntările rostite, au adus mulţumiri Chiriarhilor care i-au recomandat, Sfîntului Sinod care i-a ales prin vot unanim şi Conducerii Departamentului Cultelor pentru încrederea ce li s-a acordat de a fi chemaţi la demnitatea arhieriei. Totodată, şi-au exprimat făgăduinţa de a fi vrednici slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române, devotaţi fii ai patriei, în slujba binelui obştesc şi a progresului spiritual şi material din ţara noastră.

Luînd din nou cuvîntul, Prea Fericitul Patriarh Justinian îşi exprimă bucuria că lucrările sesiunii Sfîntului Sinod din anul 1970 s-au încheiat în mod sărbătoresc. Prea Fericirea Sa subliniază că cei aleşi au fost la înălţimea aşteptărilor, fapt ce s-a desprins atît din cuvîntările ţinute şi din modul de prezentare cît şi din asigurările pe care le-au dat cu privire la munca ce o vor desfăşura.

Mulţumeşte apoi Domnului Prof. Dumitru Dogaru, preşedintele Departamentului Cultelor, pentru ajutorul dat în vederea acestor alegeri, rugîndu-l să se facă interpretul sentimentelor de aleasă preţuire şi profund devotament ale membrilor Sfîntului Sinod faţă de înalta conducere de stat şi să intervină pentru emiterea cuvenitelor decrete de confirmare a noilor aleşi.

Totodată, adresează mulţumiri D-lui Preşedinte al Departamentului Cultelor pentru participare, împreună cu Dl. Vicepreşedinte Gheorghe Nenciu şi cu colaboratorii săi, la lucrările actualei sesiuni a Sfîntului Sinod.

Domnul Prof. Dumitru Dogaru, Preşedintele Departamentului Cultelor, luînd cuvîntul, îşi exprimă satisfacţia pentru modul în care noii arhierei şi-au prezentat convingerile de care vor fi călăuziţi în munca lor de viitor. Domnia Sa subliniază că noii aleşi sînt chemaţi să lucreze pentru binele credincioşilor, ale căror aspiraţii se identifică în mod fericit cu aspiraţiile sociale ale întregului nostru popor.

Exprimîndu-şi convingerea că cei trei arhierei vor depune o muncă stăruitoare pentru buna îndrumare a credincioşilor lor, le adresează felicitări şi urări de bun spor.

În cuvinte alese, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei subliniază, în numele membrilor Sfîntului Sinod, realizările anului 1970 pe tărîm bisericesc, arătînd că printre preocupările de seamă ale Bisericii Ortodoxe Române s-a înscris şi îndrumarea pastorală şi socială a clerului, sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Amintind apoi că în curînd Prea Fericitul Patriarh Justinian va împlini vîrsta de 70 ani, în numele membrilor Sfîntului Sinod, face Prea Fericirii Sale călduroase şi frăţeşti urări de bine şi îndelungată păstorire.

În încheiere, Prea Fericitul Patriarh Justinian aduce mulţumiri membrilor Sfîntului Sinod pentru contribuţia adusă la rezolvarea lucrărilor înscrise pe ordinea de zi a actualei sesiuni.

Dînd expresie sentimentelor de aleasă consideraţie faţă de Conducerea Statului nostru, Prea Fericirea Sa roagă apoi pe Domnul Preşedinte să dea citire Deciziei Departamentului Cultelor pentru închiderea sesiunii Sfîntului Sinod pe anul 1970.

Sumarul şedinţei Sfîntului Sinod din 15 decembrie 1970 s-a citit în faţa membrilor Sfîntului Sinod, care l-au aprobat fără nici o modificare.

Şedinţa se ridică la orele 19,30.

Preşedintele Sfîntului Sinod

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretar,

† ANTIM TÎRGOVIŞTEANUL

Episcop vicar patriarhal

LUCRĂRILE ADUNĂRII NAŢIONALE BISERICEŞTI

SPICUIRI DIN PROCESUL VERBAL AL ŞEDINŢELOR DIN 13 DECEMBRIE 1970

Duminică 13 decembrie 1970, în sala de şedinţe a palatului patriarhal din Bucureşti, au avut loc lucrările sesiunii de constituire şi de lucru a noii Adunări Naţionale Bisericeşti, aleasă — pe temeiul art. 22 şi 30 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi a art. 5 şi 59 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română — pentru perioada 1970—1974.

La orele 8,30 s-a oficiat o Doxologie, în paraclisul din palatul patriarhal, de către P. S. Episcop Teofil al Clujului, înconjurat de un sobor de slujitori de la catedrala patriarhală. După aceea membrii Adunării Naţionale Bisericeşti au trecut în sala de şedinţe, de unde o delegaţie aleasă din aceşti membri s-a prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, rugîndu-l să prezideze sesiunea lucrărilor de constituire şi de lucru ale Adunării Naţionale Bisericeşti.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a intrat în sala de şedinţe, însoţit de membrii Sfîntului Sinod, împreună cu Dl. Preşedinte al Departamentului Cultelor Profesor Dumitru Dogaru şi Dl. Vicepreşedinte Gheorghe Nenciu. Asistenţa a intonat imnul patriarhal.

I. — ŞEDINŢA DE CONSTITUIRE A ADUNĂRII NAŢIONALE BISERICEŞTI

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a ocupat scaunul preşedinţial şi a rugat pe Domnul Preşedinte al Departamentului Cultelor să binevoiască a da citire Hotărîrii Consiliului de Miniştri al Republicii Socialiste România pentru deschiderea sesiunii Adunării Naţionale Bisericeşti.

Dl. Preşedinte al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru a dat citire Hotărîrii Consiliului de Miniştri al Republicii Socialiste România Nr. 1724/1970, prin care se declară deschisă sesiunea Adunării Naţionale Bisericeşti a Bisericii Ortodoxe Române, convocată pentru ziua de 13 decembrie 1970.

Apoi, la propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, au fost desemnaţi trei secretari provizorii, care au luat loc la biroul Adunării, iar P. C. Prot. Teodor Bodnar, ca secretar general provizoriu, a fost invitat să citească apelul nominal.

La apelul nominal s-a constatat că sînt prezenţi toţi cei 36 de membri, clerici şi mireni, delegaţi ai Adunărilor Eparhiale şi fiecare a prezentat personal mandatul încredinţat de Eparhia respectivă. Dintre membrii Sfîntului Sinod a absentat Episcopul titular al Oradiei, acest scaun fiind vacant.

Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte a declarat deschisă şedinţa Adunării Naţionale Bisericeşti, după care a salutat pe cei prezenţi şi a rostit următorul cuvînt :

Preasfinţit Sinod,

Prea onorată Adunare Naţională Bisericească,

Temelia pe care stă autoritatea în Biserică o formează învăţătura Domnului Iisus Hristos, ca lege fundamentală constitutivă ; iar pentru exercitarea acestei autorităţi peste veacuri, Sfinţii Apostoli şi Sfinţii Părinţi ai Bisericii au stabilit rînduielile canonice şi administrative.

În Biserica Ortodoxă autoritatea se exercită, nu în sensul unei monarhii absolute, nici în sensul unui laicism exagerat, ci în mod sinodal de către ierarhie, cu colaborarea activă a credincioşilor mireni la actele de cîrmuire bisericească, fapt prin care se afirmă spiritul libertăţii, al dragostei şi al înţelegerii comune, care trebuie să stăpînească viaţa obştească a Bisericii.

Este sugestivă — în această privință — mărturia Sfîntului Ciprian episcopul Cartaginei din veacul al treilea, care spunea că de la începutul episcopatului său n-a făcut nimic «fără sfatul preoților și fără consimțămîntul comunității»; și este elocvent cuvîntul Sfîntului Ioan Gură de Aur, care exemplifica această necesitate a colaborării credincioșilor mireni la cîrmuirea Bisericii, comparînd această colaborare cu funcționarea armonică a membrelor corpului omenesc ca organism.

Așadar, după doctrina și practica ortodoxă în viața organică a Bisericii, rolul principal îl are — desigur — ierarhia conducătoare, care, pe temeiul succesiunii apostolice, învață pe credincioși, împărtășește darul divin prin Sfintele Taine și-i îndrumează prin virtuțile creștine, spre desăvîrșirea morală; dar Biserica nu se rezumă numai la ierarhie și autoritatea ei nu se exercită în chip absolutist de ierarhie, ci cu participarea credincioșilor mireni, aceste două elemente — ierarhie și credincioși — fiind nedespărțite, legate atît prin rînduielile administrative, cît și printr-un element supranatural, care este voința Mîntuitorului.

Preasfințit Sinod,
Prea onorată Adunare Națională Bisericească,

Iată de ce Biserica Ortodoxă Română — potrivit art. 3 din Statutul ei de organizare și funcționare — «are conducere sinodală ierarhică, potrivit învățăturii și canoanelor Bisericii Ecumenice a Răsăritului și Tradiției sale și se administrează în mod autonom prin organe proprii reprezentative, alese de cler și popor, prin votul credincioșilor».

Iată de ce Biserica Ortodoxă Română, în acord cu rînduielile canonice tradiționale ale întregii Ortodoxii și cu ecleziologia autentică, pe a cărei temelie stă Ortodoxia, a înscris și păstrat în mod constant în rînduielile ei de organizare și cîrmuire toate normele privitoare la drepturile și îndatoririle credincioșilor mireni de a participa la cîrmuirea bisericească.

Iată de ce în Biserica Ortodoxă Română — precum știți — aceste drepturi ale credincioșilor mireni de a participa activ la actele de cîrmuire bisericească sînt real confirmate prin prezența lor activă în forurile parohiale (epitropie, consiliu, comitet și adunare parohială), în forurile eparhiale (consiliu și adunare eparhială), ca și în forurile superioare ale Patriarhiei (Consiliul Național Bisericesc, Adunarea Națională Bisericească și Colegiile Electorale bisericești).

Un fapt de o deosebită însemnătate se evidențiază însă din ce în ce mai mult în modul de lucru al forurilor noastre bisericești și anume acela că o dată cu introducerea și aplicarea noului Statut de organizare în viața Bisericii Ortodoxe Române au fost înlăturate vechile manifestări divergente care erau pricinuite de împărțirea credincioșilor în diferite grupări politice, manifestări necorespunzătoare, constatînd în prezent că participarea laolaltă a clerului și credincioșilor la lucrările forurilor bisericești este o armonioasă colaborare în duh creștinesc și prilej de adevărată înălțare duhovnicească.

Împrospătînd aceste principii ortodoxe în legătură cu felul de cîrmuire în Biserica Ortodoxă și mai ales însemnătatea participării mirenilor la exercitarea puterii bisericești, împreună cu reprezentanții clerului, alături de membrii Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, am deosebita bucurie de a saluta astăzi pe Prea Cucerniciile Voastre și pe Domniile Voastre, ca reprezentanți ai clerului și credincioșilor, ca membri ai Adunării Naționale Bisericești, forul cel mai înalt și cel mai reprezentativ al Bisericii Ortodoxe Române, în ședință de constituire a celei de a șasea perioade legislative bisericească, ce are loc de la instaurarea noului Statut al ei.

În această calitate, veți lua cunoștință de activitatea desfășurată de Biserica)rtodoxă Română în cursul anului ce se sfîrșește și veți putea face aprecieri asupra ezultatelor obținute, dînd sugestii de îndrumare în muncă pentru viitor.

Din dările de seamă ale Sectoarelor Administrației Patriarhale și ale Instituțiilor nexe veți putea lua cunoștință și de toate realizările de la Centrul patriarhal în cursul nului 1970 și de planul de activitate și planul financiar pentru anul 1971.

Veți lua cunoștință de activitatea forurilor centrale ale Bisericii Ortodoxe Ronâne, de îndrumarea învățămîntului teologic, de munca ce se depune la Centrul atriarhal, prin Sectoarele Administrației Patriarhale și ale Institutului Biblic și de Aisiune Ortodoxă — editură, tipografie și ateliere — care se străduiesc să împliească nevoile spirituale ale Eparhiilor din cuprinsul Patriarhiei.

Veți constata — de asemenea — că Biserica Ortodoxă Română și-a îndeplinit n anul acesta misiunea ei sfîntă, în conformitate cu dispozițiunile diferitelor canoane i ale legiuirilor ei proprii, intensificînd strădaniile ei pe calea întăririi legăturilor rățești de unitate doctrinară cu Bisericile Ortodoxe și de apropiere, înțelegere și olaborare cu celelalte Biserici creștine din întreaga lume, prin schimburi de scrisori, izite reciproce, schimburi de studenți și reviste și alte manifestări.

Prezența activă a reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la diferitele întruiri interortodoxe ca și ale organizațiilor creștine mondiale — Consiliul Ecumenic al isericilor, Conferința Bisericilor Europene, Conferința Creștină pentru Pace — a sporit ot mai mult prestigiul Bisericii noastre și a dovedit temeinicia și spiritul de răsundere cu care Biserica Ortodoxă Română tratează problemele actuale ale umaităţii.

Un capitol important al relațiilor externe ale Bisericii Ortodoxe Române cu lumea reștină de peste hotare a fost — în anul acesta — vizita noastră în Republica Fedeală a Germaniei, între 7 și 20 octombrie.

Răspunzînd invitației Eminenței Sale Cardinalului Julius Döpfner, Arhiepiscop e München și Freising și Președintele Conferinței Episcopale a Bisericii Romanoatolice din R. F. a Germaniei, precum și celei a Conducătorilor Bisericii Evangheice și Bisericii Vechi-Catolice din R. F. a Germaniei, am făcut această vizită însoțit ind de : Înalt Prea Sfințitul Firmilian al Olteniei, Prea Sfințitul Episcop Teoctist al radului, P. C. Prof. Dumitru Stăniloae, P. C. Preot Vasile Ștefan, parohul bisericii rtodoxe române din Baden-Baden, P. C. Arhimandrit Antonie Plămădeală și Diaonul Petre Zamfira, de la catedrala patriarhală.

Această vizită — în ceea ce privește Biserica Romano-Catolică din R. F. a ermaniei — a fost posibilă datorită în primul rînd, «stării de deschidere în care a ntrat Biserica Romano-Catolică, începînd de la Conciliul al II-lea de la Vatican, iar n al doilea rînd datorită importanței pe care o capătă astăzi Bisericile naționale în atolicism» ; în ce privește Bisericile Protestante, datorită faptului că astăzi dialogul u aceste Biserici nu se mai poartă pe planul unor speculații abstracte, ci în mediul nei responsabilități comune, față de problemele pe care le pune Bisericilor lumea e astăzi ; iar în ce privește Biserica Veche-Catolică, pentru că, în dialogul ce este e cale a începe cu această Biserică, se are în vedere fondul comun de credință și ractică din primul mileniu creștin.

Am avut plăcerea de a cunoaște, în timpul acestei vizite, ierarhi, clerici, pastori credincioși ai acestor Biserici, cu care am stat de vorbă și am schimbat opinii ce or contribui — desigur — la o mai strînsă colaborare între Biserica Ortodoxă Roână și aceste Biserici.

S-a constatat — şi cu acest prilej, ca şi cu prilejul altor întîlniri şi contacte care au avut loc în ultimii ani între reprezentanţii de stat sau de cultură — că ele au fost posibile datorită voinţei de apropiere, de cunoaştere, de preţuire reciprocă şi colaborare, care însufleţeşte astăzi pe oamenii de pretutindeni.

Am arătat, în toate aceste întîlniri că, prin noi, conducătorii Bisericilor naţionale, se întîlnesc pe plan bisericesc însăşi popoarele noastre şi prin strîngerea legăturilor între Bisericile noastre contribuim şi noi la strîngerea legăturilor între popoarele noastre, la promovarea prieteniei şi colaborării între popoarele noastre.

În convorbirile cu conducătorii Bisericilor vizitate, am arătat că vizita pe care o facem este în spiritul hotărîrii celei de a treia Conferinţă Panortodoxă de la Rodos, ca Bisericile Autocefale să poată avea contacte şi cu Biserica Romano-Catolică din diferite ţări, dar, — întrucît dialogul teologic nu are încă perspective favorabile — această colaborare să se facă în problemele practice ce se pun astăzi creştinismului.

Lămuririle date în cursul convorbirilor avute, au contribuit la înlăturarea diferitelor păreri, la crearea unor salutare aprecieri şi schimbări de poziţii ale celor ce nu cunoşteau adevărul istoric din ţara noastră.

Vizita a constituit un moment important în strîngerea legăturilor între Biserica Ortodoxă Română şi Bisericile din Republica Federală a Germaniei. Această vizită s-a bucurat de o deosebită apreciere din partea Guvernului Federal al cărui oaspeţi am fost timp de 12 zile, ca şi al Guvernelor diferitelor Landuri, vizita noastră fiind socotită ca o contribuţie de seamă la strîngerea legăturilor de prietenie între poporul român şi poporul german.

Preasfinţit Sinod,

Prea onorată Adunare Naţională Bisericească,

Pentru toate cele realizate în cursul anului în activitatea Bisericii noastre, îndreptăm cu acest prilej gîndul Nostru către Conducătorii Patriei noastre, care se străduiesc să realizeze o viaţă cît mai fericită poporului nostru şi care sprijină cu multă bunăvoinţă Biserica Ortodoxă Română.

Domnului Preşedinte al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, Domnului Vicepreşedinte Gheorghe Nenciu şi celorlalţi colaboratori ce sînt de faţă în mijlocul nostru, le exprimăm mulţumirile Noastre cele mai călduroase pentru preţiosul concurs ce ne dau în rezolvarea problemelor Bisericii Ortodoxe Române.

Cu aceste gînduri şi sentimente, declar deschisă şedinţa de constituire a Adunării Naţionale Bisericeşti.

Încheind cuvîntul de deschidere, înainte de a se trece la dezbaterea problemelor înscrise în ordinea de zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a propus Adunării Naţionale Bisericeşti spre aprobare textul unor telegrame care să fie adresate Preşedintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România şi Preşedintelui Consiliului de Miniştri, în semn de omagiu şi devotament, precum şi Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii din R. S. România, ca expresie a ataşamentului tuturor slujitorilor şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Române la nobila cauză a păcii şi a hotărîrii lor de a sprijini toate acţiunile menite să ducă la biruinţa păcii în lume.

Adunarea Naţională Bisericească a aprobat, în unanimitate, textul următoarelor telegrame :

Domnului NICOLAE CEAUŞESCU,
Preşedintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România

Adunarea Naţională Bisericească, întrunită în şedinţă de constituire pentru o nouă perioadă de 4 ani şi în şedinţă anuală de lucru, exprimă Consiliului de Stat

și Domniei Voastre, personal, sentimentele sale de înaltă prețuire și profund devotament.

În același timp Vă asigură că membrii săi, în frunte cu Ierarhii și Patriarhul lor, vor îndruma neîncetat viața și activitatea clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române în scopul sprijinirii cu însuflețire patriotică a tuturor inițiativelor și acțiunilor Patriei noastre pentru bunăstarea și fericirea poporului român și pentru biruința definitivă a păcii și cooperării frățești în lumea întreagă.

*

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România

Adunarea Națională Bisericească, întrunită în ședință de constituire pentru o nouă perioadă de patru ani și în ședință anuală de lucru, exprimă cu acest prilej Consiliului de Miniștri și Domniei Voastre personal, sentimentele sale de aleasă prețuire și profund devotament.

Totodată, membrii acestei Adunări, în frunte cu Ierarhii și Patriarhul lor, Vă asigură că preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române vor sprijini, din toate puterile lor și cu înalt patriotism, eforturile ce se depun de întregul nostru popor pentru continua înflorire a Patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România, și pentru pacea și înfrățirea dintre popoare.

*

COMITETULUI NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA PĂCII
din Republica Socialistă România

Adunarea Națională Bisericească, întrunită în ședință de constituire pentru o nouă perioadă de patru ani și în ședință anuală de lucru, dă expresie sentimentelor sale de înaltă considerație față de Comitetul Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România și-l asigură că Ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Patriarhul lor, vor continua să sprijine cu entuziasm sporit toate inițiativele și acțiunile menite să aducă biruința păcii și a cooperării frățești între toate popoarele lumii.

Aceste telegrame au fost expediate din ședință.

Trecîndu-se la ordinea de zi, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a anunțat Adunării Naționale Bisericești constituirea — conform prevederilor statutare și regulamentare — a celor 5 secții pentru validarea mandatelor, corespunzînd celor 5 Mitropolii, după care Biroul Adunării a repartizat secțiilor respective mandatele noilor membri aleși. Apoi ședința s-a suspendat, pentru a se lăsa timp celor 5 secții de validare să examineze mandatele și să întocmească referatele cuvenite.

*

La redeschiderea ședinței, în urma invitației făcută de Prea Fericitul Patriarh-Președinte, raportorii celor 5 secții de validare au dat citire referatelor întocmite de fiecare secție, după cum urmează :

Secția I: Mitropolia Ungrovlahiei a prezentat referatul pentru validarea mandatelor următorilor membri delegați din Mitropolia Moldovei și Sucevei :

— *Din partea Arhiepiscopiei Iașilor:* P. C. Prot. Teodor Bodnar, Dl. Acad. Prof. Dr. Vasile Rășcanu și Dl. Prof. Univ. Nicolae Popa ;

— *Din partea Episcopiei Romanului și Hușilor:* P. C. Pr. Nicolae Toderici, Dl. Magistrat Ioan Caminschi și Dl. Av. Tiberiu Hălăucescu.

Secția II: Mitropolia Moldovei și Sucevei a prezentat referatul pentru validarea mandatelor următorilor membri delegați din Mitropolia Ardealului :

— *Din partea Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu:* P. C. Prot. Vicar Traian Belașcu, Dl. Eugen Furnică și Dl. Dr. Ioan Bonea ;

— *Din partea Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului:* P. C. Pr. Prof. Ioan Pop, Dl. Prof. Dr. Doc. Virgil Cîmpeanu și Dl. Aurel Vasilescu ;

— *Din partea Episcopiei Oradiei:* P. C. Pr. Ioan Știru, Dl. Ing. Damaschin Stroca și Dl. Prof. Iosif Sălăjan.

Secția III: Mitropolia Ardealului a prezentat referatul pentru validarea mandatelor următorilor membri delegați din Mitropolia Olteniei :

— *Din partea Arhiepiscopiei Craiovei:* P. C. Pr. Gheorghe Dumitrescu-Bistrița, Dl. Prof. Ioan Nicola și Dl. Dr. Alexandru Olaru ;

— *Din partea Episcopiei Rîmnicului și Argeșului:* P. C. Prot. Constantin Dejan, Dl. Av. Nicolae Hristescu și Dl. Prof. Victor Florescu.

Secția IV: Mitropolia Olteniei a prezentat referatul pentru validarea mandatelor următorilor membri delegați din Mitropolia Banatului :

— *Din partea Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului:* P. C. Prot. Ioan Olariu, Dl. Av. Gheorghe Oprea și Dl. Prof. Filaret Barbu ;

— *Din partea Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului:* P. C. Pr. Vicar Gheorghe Căvășdan, Dl. Dr. Aurel Botiș și Dl. Nicolae Todea.

Secția V: Mitropolia Banatului a prezentat referatul pentru validarea mandatelor următorilor membri delegați din Mitropolia Ungrovlahiei :

— *Din partea Arhiepiscopiei Bucureștilor:* P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu, Dl. Acad. Prof. Petre Constantinescu-Iași și Dl. Acad. Prof. Dr. Gheorghe Olănescu ;

— *Din partea Episcopiei Buzăului:* P. C. Pr. Vicar Gabriel Cocora, Dl. Prof. Vasile Cojocaru și Dl. Av. Șerban Stroe ;

— *Din partea Episcopiei Dunării de Jos:* P. C. Pr. Teofan Stănescu, Dl. Ștefan Hîncu și Dl. Ilie Militaru.

Adunarea Națională Bisericească a luat act de referatele prezentate de cele 5 secții de validare, prin care s-a propus validarea mandatelor membrilor nou-aleși pentru perioada 1970—1974 și a hotărît validarea mandatelor tuturor membrilor mai sus numiți.

Constatînd rezultatul validării mandatelor, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a declarat Adunarea Națională Bisericească definitiv constituită pentru perioada de patru ani, 1970—1974, în conformitate cu art. 10 din Regulamentul interior al Adunării, apoi a propus Adunării să aleagă din sînul său trei Secretari permanenți.

Adunarea Națională Bisericească a ales pe următorii :

P. C. Prot. Teodor Bodnar — Arhiepiscopia Iașilor ;

Dl. Prof. Filaret Barbu — Arhiepiscopia Timișoarei, și

Dl. Prof. Vasile Cojocaru — Episcopia Buzăului.

La propunerea Prea Fericitului Patriarh-Președinte, *Adunarea Națională Bisericească a ales pe P. C. Prot. Teodor Bodnar ca Secretar general al Adunării, pentru perioada 1970—1974.*

Tot în conformitate cu art. 10 din Regulamentul intern al Adunării, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a propus iar Adunarea Națională Bisericească a ales, următoarele 6 Comisii permanente, pentru noua perioadă 1970—1974, cu denumirea și în alcătuirea de mai jos :

a) *Comisia organizatoare :*

— P. C. Pr. Vicar *Gheorghe Căvășdan,* din Eparhia Aradului ;
— P. C. Pr. *Nicolae Toderici,* din Eparhia Romanului ;
— Dl. Prof. *Vasile Cojocaru,* din Eparhia Buzăului ;
— Dl. *Eugen Furnică,* din Eparhia Sibiului ;
— Dl. Av. *Gheorghe Oprea,* din Eparhia Timișoarei ;
— Dl. Dr. *Alexandru Olaru,* din Eparhia Craiovei.

b) *Comisia bisericească :*

— P. C. Pr. *Gheorghe Dumitrescu-Bistrița,* din Eparhia Craiovei ;
— P. C. Pr. Prof. *Ioan Pop,* din Eparhia Clujului ;

— Dl. Acad. Prof. Dr. *Gheorghe Olănescu*, din Eparhia Bucureştilor;
— Dl. Prof. Univ. *Nicolae Popa*, din Eparhia Iaşilor;
— Dl. Dr. *Ioan Bonea*, din Eparhia Sibiului;
— Dl. Av. *Tiberiu Hălăucescu*, din Eparhia Romanului.

c) *Comisia culturală:*

— P. C. Prot. Vicar *Traian Belaşcu*, din Eparhia Sibiului;
— P. C. Prot. *Constantin Dejan*, din Eparhia Rîmnicului;
— Dl. Acad. Prof. *Petre Constantinescu-Iaşi*, din Eparhia Bucureştilor;
— Dl. Prof. *Filaret Barbu*, din Eparhia Timişoarei;
— Dl. Prof. *Ioan Nicola*, din Eparhia Craiovei;
— Dl. Dr. *Aurel Botiş*, din Eparhia Aradului.

d) *Comisia economică-financiară:*

— P. C. Prot. *Teodor Bodnar*, din Eparhia Iaşilor;
— P. C. Pr. *Ioan Ştiru*, din Eparhia Oradiei;
— Dl. Av. *Nicolae Hristescu*, din Eparhia Rîmnicului;
— Dl. *Ilie Militaru*, din Eparhia Dunării de Jos;
— Dl. *Nicolae Todea*, din Eparhia Aradului;
— Dl. *Aurel Vasilescu*, din Eparhia Clujului.

e) *Comisia de petiţiuni şi validare:*

— P. C. Pr. Vicar *Alexandru Ionescu*, din Eparhia Bucureştilor;
— P. C. Prot. *Ioan Olariu*, din Eparhia Timişoarei;
— Dl. Prof. Dr. Doc. *Virgil Cîmpeanu*, din Eparhia Clujului;
— Dl. Av. *Şerban Stroe*, din Eparhia Buzăului;
— Dl. Magistrat *Ioan Caminschi*, din Eparhia Romanului;
— Dl. Ing. *Damaschin Stroca*, din Eparhia Oradiei.

f) *Comisia bugetară:*

— P. C. Pr. Vicar *Gabriel Cocora*, din Eparhia Buzăului;
— P. C. Pr. *Teofan Stănescu*, din Eparhia Dunării de Jos;
— Dl. Acad. Prof. Dr. *Vasile Răşcanu*, din Eparhia Iaşilor;
— Dl. *Ştefan Hîncu*, din Eparhia Dunării de Jos;
— Dl. *Victor Florescu*, din Eparhia Rîmnicului;
— Dl. Prof. *Iosif Sălăjan*, din Eparhia Oradiei.

În conformitate cu prevederile art. 20, lit. f. din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi art. 59 lit. f. din Regulamentul interior al Adunării Naţionale Bisericeşti, Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte a propus, şi Adunarea Naţională Bisericească a ales pe următorii 9 membri — 3 clerici şi 6 mireni — în *Consiliul Naţional Bisericesc*, pentru perioada 1970—1974:

Clerici:

— P. C. Pr. Vicar *Alexandru Ionescu* — din Eparhia Bucureştilor;
— P. C. Pr. Vicar *Traian Belaşcu* — din Eparhia Sibiului;
— P. C. Pr. *Teodor Bodnar* — din Eparhia Iaşilor;

Mireni:

— Dl. Acad. Prof. *Petre Constantinescu-Iaşi* — din Eparhia Bucureştilor;
— Dl. Acad. Prof. Dr. *Vasile Răşcanu* — din Eparhia Iaşilor;
— Dl. Acad. Prof. Dr. *Gheorghe Olănescu* — din Eparhia Bucureştilor;
— Dl. Dr. *Aurel Botiş* — din Eparhia Aradului;
— Dl. *Aurel Vasilescu* — din Eparhia Clujului;
— Dl. Prof. *Victor Florescu* — din Eparhia Rîmnicului.

Pe lîngă aceşti membri, din Consiliul Naţional Bisericesc face parte şi *Dl. Director Ioan Rodeanu*, ca delegat al Departamentului Cultelor pentru problemele Casei de Pensii şi Ajutoare a salariaţilor Bisericii Ortodoxe Române.

În conformitate cu prevederile art. 205 din Regulamentul de procedură bisericească, Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte a propus şi Adunarea Naţională Biseri-

cească a ales pe următorii clerici — 5 membri activi, dintre care unul preşedinte, şi 5 membri supleanţi — în *Consistoriul Central Bisericesc*, pentru perioada 1970—1974 :

Preşedinte :

— P. C. Pr. *Gheorghe Didicescu*, de la parohia Sfîntul Gheorghe-Nou.

Membri :

— P. C. Pr. *Virgil Godeanu*, de la parohia Hagiu ;
— P. C. Pr. *Ilie Ionescu*, de la parohia Sfîntul Silvestru ;
— P. C. Pr. *Zaharia Bîlbîie*, de la parohia Sfîntul Alexandru — Colentina ;
— P. C. Pr. *Alexandru Petcu*, de la parohia Sfîntul Dumitru — Colentina.

Supleanţi :

— P. C. Pr. *Gheorghe Paşoi*, de la parohia Sfinţii Apostoli ;
— P. C. Pr. *Atanasie Negoiţă*, de la parohia Oborul Vechi ;
— P. C. Pr. *Ioan Mircea*, de la parohia Cuţitul de Argint ;
— P. C. Pr. *Haralambie Bărbuleanu*, de la parohia Sfîntul Spiridon-Nou ;
— P. C. Pr. *Aurel Costin*, de la parohia Sfînta Maria — Griviţa.

Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte, luînd cuvîntul, a declarat încheiată şedinţa de constituire a Adunării Naţionale Bisericeşti, în care au fost alese şi organele executive, care îşi deţin mandatul de la Adunare, şi a anunţat că Adunarea îşi continuă sesiunea în şedinţă de lucru, pentru a cerceta şi a aproba lucrările înscrise pe ordinea de zi.

II. — ŞEDINŢA DE LUCRU A ADUNĂRII NAŢIONALE BISERICEŞTI

Deschizînd şedinţa de lucru, Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte a invitat pe cei trei Secretari permanenţi ai Adunării să împartă Comisiilor permanente lucrările aflate pe ordinea de zi, pentru studierea actelor şi întocmirea referatelor respective.

Şedinţa s-a suspendat pentru o oră, spre a se lăsa timp Comisiilor să examineze lucrările şi să alcătuiască referatele.

Şedinţa s-a redeschis la orele 11,30.

În urma invitaţiei Prea Fericitului Patriarh-Preşedinte, raportorul *Comisiei bisericeşti*, P. C. Pr. Prof. Ioan Pop, a citit referatele acelei Comisii cu privire la :

— Raportul informativ despre activitatea desfăşurată de Sectorul I al Administraţiei Patriarhale în cursul anului 1970.

— Darea de seamă asupra activităţii desfăşurate de Sectorul III al Administraţiei Patriarhale în cursul anului 1970.

În urma discuţiilor asupra referatelor, Adunarea Naţională Bisericească a hotărît :

— *Ia act de referatele Comisiei bisericeşti, citite în şedinţă şi aprobă Raportul informativ despre activitatea desfăşurată de Sectorul I al Administraţiei Patriarhale în cursul anului 1970 şi Darea de seamă asupra activităţii desfăşurate de Sectorul III al Administraţiei Patriarhale în cursul anului 1970.*

La invitarea Prea Fericitului Patriarh-Preşedinte, raportorul *Comisiei culturale*, P. C. Prot. Constantin Dejan, a citit, rînd pe rînd, referatele acestei Comisii cu privire la :

— Darea de seamă a Sectorului de Editură şi Tipografie al Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă cuprinzînd contul de execuţie financiară, contul de beneficii şi pierderi şi bilanţul, la data de 31 decembrie 1969 ;

— Raportul informativ al Sectorului de Editură şi Tipografie al Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă asupra activităţii desfăşurate în primele trei trimestre ale anului 1970 şi asupra estimărilor activităţii acestui sector pentru ultimul trimestru al anului 1970 ;

— Darea de seamă a Sectorului Ateliere al Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă cuprinzînd contul de execuţie financiară, contul de beneficii şi pierderi şi bilanţul, la data de 31 decembrie 1969 ;

— Raportul informativ al Sectorului Ateliere al Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă asupra activităţii desfăşurate în primele trei trimestre ale anului 1970 şi asupra estimărilor activităţii acestui sector pentru ultimul trimestru al anului 1970.

Adunarea Națională Bisericească a luat act de referatele Comisiei culturale, citite în ședință și a hotărît:

— *Aprobă contul de execuție financiară, contul de beneficii și pierderi și bilanțul Sectorului de Editură și Tipografie, precum și al Sectorului Ateliere, din cadrul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, pe anul 1969;*

— *Aprobă raportul informativ asupra activității desfășurate de către Sectorul de Editură și Tipografie și de către Sectorul Ateliere din cadrul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă în primele trei trimestre ale anului 1970 și asupra estimărilor activității acestor sectoare pentru ultimul trimestru al anului 1970.*

La invitarea Prea Fericitului Patriarh-Președinte, raportorul *Comisiei economică-financiară*, P. C. Pr. Ioan Știru, a citit, rînd pe rînd, referatele acestei Comisii cu privire la:

— Darea de seamă a Sectorului II al Administrației Patriarhale cuprinzînd contul de execuție financiară, contul de beneficii și pierderi și bilanțul, la data de 31 decembrie 1969;

— Raportul informativ al Sectorului II al Administrației Patriarhale asupra activității desfășurate în primele trei trimestre ale anului 1970 și asupra estimărilor activității acestui sector pentru ultimul trimestru al anului 1970;

— Darea de seamă a Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române cuprinzînd contul de execuție financiară, contul de beneficii și pierderi și bilanțul, la data de 31 decembrie 1969;

— Raportul informativ al Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române asupra activității desfășurate în primele trei trimestre ale anului 1970 și asupra estimărilor activității acestui sector pentru ultimul trimestru al anului 1970.

Adunarea Națională Bisericească a luat act de referatele comisiei economică-financiară, citite în ședință, și a hotărît:

— *Aprobă contul de execuție financiară, contul de beneficii și pierderi și bilanțul Sectorului II al Administrației Patriarhale, precum și ale Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, pe anul 1969;*

— *Aprobă raportul informativ asupra activității desfășurate de către Sectorul II al Administrației Patriarhale și de către Casa de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române în primele trei trimestre ale anului 1970 și asupra estimărilor activității acestora pentru ultimul trimestru al anului 1970.*

La invitarea Prea Fericitului Patriarh-Președinte, raportorul *Comisiei bugetare*, P. C. Pr. Teofan Stănescu, a citit referatele acestei Comisii cu privire la:

— Planul financiar al Administrației Patriarhale și Instituțiilor anexe — Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă; Editură și Tipografie; Ateliere; Fondul Central Misionar; Seminarul teologic special de la Mînăstirea Curtea de Argeș; Paraclisele și Comisia de pictură bisericească — pentru anul 1971, înaintat Adunării Naționale Bisericești de către Consiliul Național Bisericesc, însoțit de o Expunere de motive și fișe explicative.

— Planul financiar al Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, pentru anul 1971, înaintat Adunării Naționale Bisericești de către Consiliul Național Bisericesc, însoțit de o Expunere de motive și fișe explicative.

În urma discuțiilor purtate și a punerii la vot a referatelor Comisiei bugetare, citite în ședință, Adunarea Națională Bisericească a hotărît:

— *În conformitate cu art. 20, al. i din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, aprobă și votează Planul financiar al Administrației Patriarhale și Instituțiilor anexe, pe anul 1971, care totalizează, atît la venituri cît și la cheltuieli, suma de 30.147.000 lei (din care: veniturile Administrației Patriarhale, Fondului Central Misionar, Seminarului special de la Curtea de Argeș, Paraclisele și Comisia de pictură bisericească — 13.972.000 lei, iar veniturile și cheltuielile activităților economice ale Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă — Editură — Tipografie și Ateliere — 16.175.000 lei);*

— *În conformitate cu art. 10, al. b., din Regulamentul de organizare și funcționare al Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, aprobă*

i votează Planul financiar al acestei Case pentru anul 1971, care totalizează, atît la eniluri cît și la cheltuieli, suma de 46.505.100 lei, însă cu un consum din fondul de ezervă al Casei de 7.260.800 lei. Pentru aceasta Adunarea Națională roagă Sfîntul inod să binevoiască a aproba să se ceară tuturor Eparhiilor să oblige parohiile din uprinsul lor, fără excepție, să achite Casei de Pensii o dotație de 10% atît asupra alariilor tarifare ale posturilor de preoți vacante, aflate în stare de suplinire, cît i asupra salariilor tarifare ale posturilor de cîntăreți vacante, în scopul echilibrării Bugetului Casei de Pensii.

După epuizarea ordinii de zi a sesiunii, a cerut cuvîntul *Dl. Dr. Alexandru Olaru,* are a remarcat că referatele prezentate spre dezbatere Adunării Naționale Biseriești au oglindit un bilanț rodnic de realizări, pe plan intern și extern, al tuturor ectoarelor Administrației Patriarhale și al Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților sericii Ortodoxe Române.

Avînd în vedere acest lucru, a propus să se exprime Prea Fericitului Părinte atriarh Justinian și Membrilor Sfîntului Sinod mulțumiri respectuoase și toată recuoștința din partea Adunării Naționale Bisericești, a clerului și a credincioșilor care au trimis reprezentanții în acest înalt for bisericesc, pentru grija și munca ce pun în slujba Bisericii Ortodoxe Române, pentru supravegherea și îndrumarea tivității tuturor sectoarelor menționate și pentru bogatele înfăptuiri realizate; să aducă mulțumiri Înalților Ierarhi, pentru bunăvoința cu care au sprijinit colecta la Duminica Ortodoxiei pentru Fondul Central Misionar; de asemenea, să se ucă mulțumiri Conducerii de stat și Departamentului Cultelor pentru sprijinul ordat Administrației Patriarhale — cu toate sectoarele sale de lucru — și Bisericii todoxe Române în general.

Adunarea Națională Bisericească își însușește propunerile făcute de Dl. Alendru Olaru și hotărăște, în unanimitate:

— Exprimă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Membrilor Sfîntului Sinod, altei Conduceri de stat, Onoratului Guvern și Departamentului Cultelor sentimene de aleasă satisfacție și de profundă recunoștință ale Adunării Naționale Bisериști, ale clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Cu consimțămîntul Prea Fericitului Patriarh-Președinte, a luat apoi cuvîntul S. Visarion Rășinăreanul Episcop vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, re a cerut îngăduința de a face unele considerații și mărturisiri, sugerate de cunsul referatelor ce s-au citit, de cuvîntul de deschidere al Prea Fericitului Părinte triarh Justinian și de atmosfera plină de demnitate în care s-au desfășurat lucrările ualei sesiuni a Adunării Naționale Bisericești. Apoi a adus respectuoase mulțui Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru înalta grijă și neobosita ivitate consacrate propășirii Bisericii Ortodoxe Române și relațiilor frățești cu ite Bisericile creștine.

— Adunarea Națională Bisericească a luat act de cuvintele rostite de Prea Sfinul Visarion Rășinăreanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu.

Prea Fericitul Patriarh-Președinte a dat cuvîntul Domnului Președinte al Detamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, care a expus unele impresii și contări prilejuite de actuala sesiune a Adunării Naționale Bisericești.

Între altele, Domnia Sa a spus că referatele citite în ședință arată convingător este cu putință ca într-un Stat socialist o Biserică să desfășoare o activitate boă, potrivit specificului său, întreținînd relații de respect reciproc cu Conducerea ului și relații de cooperare frățească cu celelalte culte. Acest lucru este o conare a libertății religioase a cultelor, asigurată de regimul din țara noastră.

Toate referatele prezentate la această sesiune arată că a fost posibilă o îmbinare a activității desfășurată de Biserica Ortodoxă Română pentru atingerea scoilor sale specifice, cu activitatea depusă pentru sprijinirea vieții obștești. Bisei Ortodoxă Română a înțeles de la început acest lucru, arătînd credincioșilor că sînt și cetățeni ai Statului nostru socialist, iar sentimentele lor religioase nu pot împiedice să sprijine acțiunile Statului nostru socialist.

Prea Sfințitul Episcop Visarion Rășinăreanul a socotit să aducă în fața noastră olema solidarității și unității tuturor românilor în cadrul societății socialiste. E

firesc şi e necesar să fie aşa. Ceea ce străinii asupritori au conceput şi înfăptuit în folosul lor şi pentru dezbinarea noastră nu putea fi folositor pentru noi. Chiar dacă unele glasuri au încercat să susţină necesitatea introducerii criteriului confesional în aprecierea reciprocă a românilor, românii însă nu gîndesc şi n-au gîndit niciodată aşa.

În altă ordine de idei, se spune cu privire la viaţa în statul socialist că libertatea implică pentru fiecare cetăţean şi o mare răspundere faţă de sarcinile statului. Într-adevăr, toţi avem datoria de a dezvolta sentimentul răspunderii faţă de problemele obşteşti ce ne stau înainte. Am satisfacţia să constat că în rîndurile clerului se cultivă responsabilitatea faţă de îndatoririle publice şi credincioşii sînt îndrumaţi să-şi împlinească fiecare, cu convingere şi conştiinciozitate, îndatoririle ce le revin. De aceea îmi exprim bucuria pentru îmbinarea libertăţii religioase cu responsabilitatea de a fi membri activi ai construirii unei vieţi noi, care asigură viitorul fericit al poporului nostru.

Încheind lucrările sesiunii anuale a Adunării Naţionale Bisericeşti, Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte, luînd cuvîntul, a mulţumit, în numele său personal şi în numele Adunării Naţionale Bisericeşti, Domnului Preşedinte al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, pentru cuvîntul luminos şi substanţial rostit în şedinţă, şi care a impresionat adînc pe cei prezenţi.

Aducînd călduroase mulţumiri Domnului Preşedinte Profesor Dumitru Dogaru şi colaboratorilor Domniei Sale, pentru tot sprijinul şi înţelegerea ce acordă nevoilor Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rugat pe Domnul Preşedinte al Departamentului Cultelor să se facă interpretul membrilor Adunării Naţionale Bisericeşti, pe lîngă Conducerea de stat, dînd asigurarea că vor fi cu toţii solidari să contribuie cu rîvnă la unitatea Statului român.

A încheiat cu mulţumiri către membrii Adunării Naţionale Bisericeşti, pentru participarea la sesiunea din anul 1970, urîndu-le sărbători fericite **şi fericire, prosperitate**, pace şi realizări bogate în anul ce vine — 1971.

Adunarea Naţională Bisericească a aplaudat călduros cuvintele Prea Fericitului Patriarh-Preşedinte.

În conformitate cu prevederile art. 80 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte a propus Adunării să desemneze o Comisie pentru verificarea şi aprobarea procesului verbal al sesiunii Adunării Naţionale Bisericeşti — de constituire şi de lucru — din ziua de duminică, 13 decembrie 1970, urmînd ca această Comisie să fie convocată la vreme, sub preşedinţia Prea Fericirii Sale.

Adunarea Naţională Bisericească a desemnat şi aprobat Comisia de verificare compusă din următorii membri: Dl. Acad. Prof. Dr. *Vasile Răşcanu*; Dl. Acad. Prof. Dr. *Gh. Olănescu*; Dl. Prof. *Vasile Cojocaru*; P. C. Pr. Vicar *Alexandru Ionescu*; P. C. Pr. Vicar *Gabriel Cocora*.

Ordinea de zi fiind epuizată, Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte a rugat pe Domnul Preşedinte al Departamentului Cultelor să dea citire Hotărîrii de închidere a Sesiunii.

Domnul Preşedinte al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, a citit Hotărîrea Consiliului de Miniştri al Republicii Socialiste România nr. 1765/1970, prin care s-a declarat închisă sesiunea Adunării Naţionale Bisericeşti a Bisericii Ortodoxe Române, întrunită în ziua de duminică, 13 decembrie 1970.

La orele 13 Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte a ridicat şedinţa, anunţînd pe toţi cei de faţă că îndată se va ţine şedinţa Colegiului Electoral Bisericesc, pentru alegerea titularului în Scaunul vacant de Episcop al Oradiei, după care va avea loc agapa oficială, în trapeza mare a palatului patriarhal.

Preşedintele Adunării Naţionale Bisericeşti
† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Secretar general,
Prot. *Teodor Bodnar*

COLEGIUL ELECTORAL BISERICESC PENTRU ALEGEREA EPISCOPILOR ŞI ARHIEPISCOPILOR MITROPOLIŢI

PROCES-VERBAL

Astăzi, 13 decembrie, anul 1970

În baza convocării nr. 18.780 a Consiliului Naţional Bisericesc, membrii Adunării Naţionale Bisericeşti, membri de drept, şi membrii Adunării Eparhiale a Sfintei Episcopii a Oradiei, s-au întrunit, conform art. 130 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, în Colegiu Electoral Bisericesc pentru alegerea episcopilor şi arhiepiscopilor mitropoliţi, în sala de şedinţe a Adunării Naţionale Bisericeşti din palatul patriarhal, pentru a alege Episcop al Sfintei de Dumnezeu păzitei Eparhii a Oradiei, devenită vacantă prin hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 20.229/1969, de «punere în retragere din oficiu a P. S. Episcop Valerian Zaharia, în vederea pensionării».

La orele 13,00, membrii Colegiului Electoral Bisericesc au fost invitaţi în sala de şedinţe, iar o delegaţie compusă din membrii Colegiului s-a prezentat Prea Fericitului Patriarh Justinian, invitîndu-l, împreună cu II. PP. SS. Mitropoliţi, să ia parte la lucrările Colegiului Electoral.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a intrat în sala de şedinţe împreună cu Dl. Prof. Dumitru Dogaru, preşedintele Departamentului Cultelor şi delegat al Guvernului Republicii Socialiste România, şi cu Dl. Academician Prof. Stanciu Stoian, delegatul Marii Adunări Naţionale, însoţit de asemenea de II. PP. SS. Mitropoliţi.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, arătînd scopul întrunirii Colegiului Electoral Bisericesc, invită pe I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului ca, în conformitate cu prevederile art. 130 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române să prezideze Colegiul Electoral Bisericesc.

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, preşedintele Colegiului Electoral Bisericesc, roagă Colegiul să desemneze doi secretari.

Înalt Prea Sfinţitul Preşedinte invită la birou pe cei doi membri desemnaţi — P. C. Pr. Teodor Botnar şi pe Dl. Prof. Filaret Barbu —, pentru a îndeplini funcţia de secretari.

P. C. Pr. Teodor Bodnar citeşte Apelul nominal al membrilor Colegiului Electoral Bisericesc, compus din membrii Adunării Naţionale Bisericeşti membri de drept, conform art. 130 din Statut, şi din membrii Adunării Eparhiale a Episcopiei Oradea, în total 90 membri, după ce au fost scăzuţi doi membri cu mai multe mandate şi unul pentru postul vacant — rămînînd astfel votanţi 89 de membri.

Constatîndu-se că cei 89 de membri îndreptăţiţi a-şi da votul la această alegere sînt prezenţi şi că deci Colegiul Electoral poate proceda la alegere, la rugămintea Înalt Prea Sfinţitului Preşedinte, Dl. Preşedinte al Departamentului Cultelor a dat citire hotărîrii Consiliului de Miniştri al Republicii Socialiste România nr. 1725/1970 pentru deschiderea Colegiului Electoral Bisericesc în vederea alegerii unui nou titular în scaunul de Episcop al Oradiei.

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Preşedinte rosteşte o scurtă cuvîntare, în care arată scopul convocării Colegiului Electoral Bisericesc.

După aceea Înalt Prea Sfinţitul Preşedinte suspendă şedinţa timp de o jumătate de oră pentru consfătuire.

*

La redeschiderea ședinței, Înalt Prea Sfințitul Președinte propune în conformitate cu art. 130 din Statut completarea biroului cu doi bărbați de încredere dintre membrii Colegiului în persoana P. C. Preot Ioan Știru și Dl. Inginer Stroca Damaschin. Cei doi bărbați de încredere distribuie buletinele de vot.

Înalt Prea Sfințitul Președinte citește Apelul nominal și fiecare membru al Colegiului Electoral Bisericesc depune buletinul în urnă, la vederea tuturor.

După ce au votat toți membrii prezenți, Biroul, împreună cu bărbații de încredere, constată că au votat 89 membri și că numărul buletinelor corespunde cu numărul votanților.

Colegiul electoral ia act de constatările Biroului.

Despuindu-se scrutinul se constată că:

P. C. Pr. Dr. Vasile Coman, protopopul Brașovului, a obținut 87 voturi.

În urma rezultatului votării, Înalt Prea Sfințitul Președinte proclamă ales ca Episcop al Oradiei pe P. C. Prot. Dr. Vasile Coman, care a întrunit 87 de voturi, care este introdus în sala de ședinte.

Înalt Prea Sfințitul Președinte felicită pe noul ales, făcîndu-i urări pentru o cît mai aleasă și rodnică păstorire.

Noul ales mulțumește călduros pentru încrederea cu care a fost cinstit de Colegiul Electoral Bisericesc și rostește o cuvîntare în care mărturisește gîndurile ce-l stăpînesc în momentul alegerii sale ca Episcop titular al Eparhiei Oradiei, pe care își ia angajamentul să o conducă în conformitate cu Tradiția Ortodoxă, respectînd sfintele canoane și rînduielile bisericești, precum și legile statului. Mulțumește apoi membrilor Colegiului Electoral Bisericesc, reprezentanți ai Bisericii, ai poporului și ai statului, pe care-i încredințează că va lucra cu timp și fără timp pentru împlinirea angajamentului luat.

Membrii Colegiului Electoral Bisericesc aplaudă pe noul ales ca Episcop al Oradiei, *P. C. Protopop Dr. Vasile Coman.*

Terminîndu-se lucrările alegerii, la rugămintea Înalt Prea Sfințitului Președinte, Dl. Prof. Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor, a dat citire Hotărîrii Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România nr. 1766/1970, pentru închiderea lucrărilor Colegiului Electoral Bisericesc.

La orele 15 Înalt Prea Sfințitul Președinte declară ședința închisă.

Președintele Colegiului Electoral
† NICOLAE
Arhiepiscop și Mitropolit

Secretari:
Filaret Barbu
Pr. Teodor Botnar

CUPRINSUL

Revistei «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ»
pe anul LXXXVIII (1970)

MESAJE

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

VIAȚA BISERICEASCĂ

COMEMORĂRI, ANIVERSĂRI

PARTEA OFICIALĂ

CÎNTĂRI LITURGICE

ÎNŞTIINŢARE

Redacţia revistelor centrale bisericeşti anunţă pe toţi cei ce trimit studii şi articole spre publicare în «Biserica Ortodoxă Română», «Studii Teologice» sau «Ortodoxia» că *sînt obligaţi să însoţească aceste studii şi articole de rezumatele lor,* în întindere de cel mult 2 pagini dactilografiate (scrise la 2 rînduri) în patru exemplare numai pe hîrtie velină, ca şi studiile şi articolele.

Rezumatele vor fi făcute de autori în limba română, iar cei ce au posibilitatea să traducă rezumatele în limba franceză vor trimite neapărat rezumatele în ambele versiuni (română şi franceză).

Manuscrisele nepublicate nu se restituie. Colaboratorii sînt rugaţi să-şi păstreze copie de pe manuscrisele pe care le trimit Redacţiei revistei «Biserica Ortodoxă Română».

*

Manuscrisele, cărţile, comunicările oficiale ale eparhiilor, revistele periodice, abonamentele şi orice fel de corespondenţă privitoare la revistă se trimit pe adresa: Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Intrarea Patriarhiei nr. 9, sector 5, Bucureşti, *cont 49.8.01.000 — Banca Naţională a R. S. România, Filiala sectorului 5, cu menţiunea: pentru «Biserica Ortodoxă Română», Buletinul oficial al Patriarhiei Române.*

*

În dorinţa de a îmbunătăţi neîncetat execuţia tehnică a tipăriturilor sale, Editura Institutului Biblic roagă pe PP. CC. Preoţi şi pe toţi ceilalţi abonaţi ai revistelor Sfintei Patriarhii să restituie Tipografiei Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, Intrarea Patriarhiei nr. 6, sector 5, toate exemplarele de cărţi şi reviste cu defecte, pentru a li se trimite altele bune în schimb.

*

Tipografia Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă primeşte — cu împlinirea formelor legale — comenzi de imprimate (anunţuri, state de salarii, formulare, cărţi de vizită, invitaţii etc.) şi stă la dispoziţia parohiilor şi PP. CC. Preoţi pentru lucrări de legătorie de tot felul (legat în pînză, piele, metal, catifea etc.).
